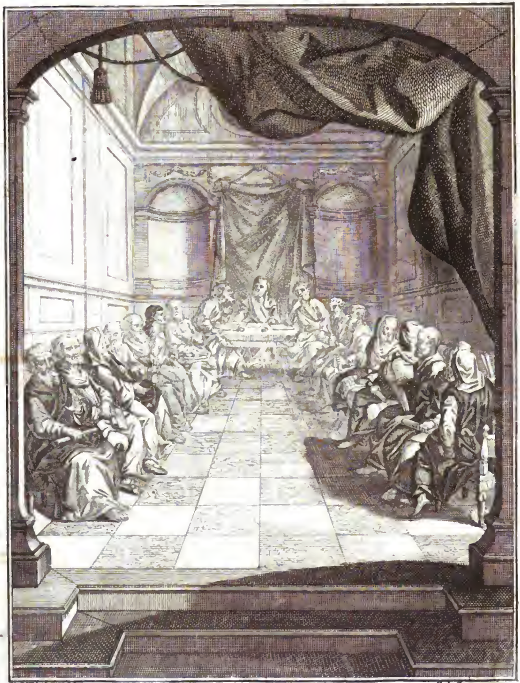
Digitized by Google



J. E. Ihle inv et del   J. A. Toninger sc.

Digitized by Google

CORPVS IVRIS CIVILIS RECONCINNATVM.

SPECIATIM

D. IVSTINIANI

SACRATISSIMI PRINCIPIS PP. A.

DIGESTORVM SIVE PANDECTARVM

IVRIS ENVCLEATI,

EX OMNI VETERE IVRE

COLLECTI,

ORDINI INSTITVTIONVM

SVBORDINATI,

LIBRI QVINQVAGINTA.

AVCTORE

EVSEBIO BEGERO, I. V. LIC.

ET SACRI IMPERII ROMANI LIBERAE REIPVBLICAE VLMENSIS CONSILIARIO.

PARS TERTIA.

FRANCOFVRTI ET LIPSIAE,

PROSTAT AP. AVG. LEB STETTIN, BIBLIOP. VLM. MDCCLXVIII.

Digitized by Google

D. VLRICVS HVBERVS in Orat. *de literis humanioribus cum JVRISPRV-DENTIA conjungendis.* Ap. D. CHRISTIAN. GOTTLIEB. BVDER. In ſelect. Opuſc. *de Ratione et Methodo Studiorum Juris.* Jenae, 1724. p. 286.

O quam praeclaro magni DICTATORIS beneficio *JVRISPRV-DENTIA* frueretur! Quanto cultius JVSTINIANO (ignoſcant ſacratiſſimi manes) CAJI CAESARIS ingenium, quanto melior et doctior *TRIBONIANO SVLPICIVS,* quam diſpares *DOROTHEO* neſcio cui, vel *THEOPHILO, SCAEVOLA* atque *TREBATIVS,* quanto beatiora *florentis* ROMAE quam jacentis et *à* GOTHIS *oppreſſae* tempora, tanto elegantius, tanto *concinnius* et eruditius (confeſſionem vis veritatis extorquet) JVLIANVM prae JVSTINIANEO *Compendium* extaret. Non verſaretur in ore Doctorum triſtis querela, *fractum* nobis et *lacerum* et *enerue* JVRIS CORPVS eſſe *relictum.* Non repraeſentarent deliciae noſtrae PANDECTAE, quaſi *rudera* magnificentiſſimi *aedificii* puluere multo diſſipata, quaſi tabulas ornatiſſimae Claſſis ex infelici naufragio reliquas, aut merces pretioſiſſimas irreparabili jactura mari vaſto fluctuantes. *ILLE* qui ingenioſa *Kalendarii* emendatione ſuas *Anno* tempeſtates, ſuas vices Soli et Coelo reſtituerat, quantam non lucem Foro *IDEM* ac Tribunalibus, id eſt, ipſi *JVSTITIAE, vnico ſocietatis humanae praeſidio,* immortali poſteritatis bono infudiſſet. etc.

61. 3. 20

Digitized by Google

JVRISCONSVLTORVM OMNIVM NOMINA,

quorum *Fragmenta* in hoc DIGESTORVM Volumine extant, quorumue ibi facta eſt mentio.

ABVRN. VALENS, A. C. 240. al. 156.
Acilius.
Africanus, A. C. 240.
Alfenus [al. Alphenus] Varus, A.V.C. 754.
Anteus.
Antipater.
Antius, f. Anthus f. Furius Antianus A. C. 240.
ANTISTIVS LABEO.
Appius Claudius Caceus.
- - - Centomanus.
- - - Decemuir.
Aquila, v. Gallus.
Aquilius Gallus. A. Vrb. Cond. 750.
Arcadius, v. Chariſius.
Ariſto, Titus, al. Saluius, A. C. 142.
Arrianus, A. C. 157.
Arrius, v. Menander.
ATEJVS CAPITO, A.V.C. 765.
C. Atejus Paccuuius.
Atilicinus.
Attilius.
Aufidius Namuſa.
- - Tucca.
Aulus Caſcelius.
- - Ofilius.
Aurelius Arcadius Chariſius, A. C. 240.
Balbus Lucilius.
Blaeſus.
Brutus junior.
P. Caecilius.
Caelius Antipater.
CAELIVS SABINVS, vnde SABINIANI, A. C. 77.
T Cajus, A C. 213.
Calliſtratus, A. C. 240.
Campanus.
CAPITO, v. ATEJVS.
Cartilius.
Caſcellus, v. Aulus.
C. CASSIVS v. LONGINVS, vnde CASSIANI, A. C. 40. al. 31.
Cato.
Chariſius, v. Aurelius.
CELSVS, Pater et Fil.
Cinna.
Cornelius Maximus.
Coruncanius, Tiber.
Craſſus.
Domitius Labeo, A. C. 140.
- - v. Vlpianus.
Druſus.
Flauius Priſcus.
Florentinus.
Fufidius.
Gajus, v. Cajus.
- - Atejus Paccuuius.
Ael. Gallus.
Gallus Aquila, v. Aquila.
Gellius Publicius.
Gracchanus Junius.
Granius Flaccus.
Herennius Modeſtinus, A. C. 240.
Hermogenianus, A. C. 240.
JAVOLENVS PRISCVS, A. C. 146.
Julianus.
Junius.
Juſtus, v. Papyrius.
C. Juuentius f. Jubentius Celſus, A. C. 119.
LABEO v. ANTISTIVS.
Laelius.
L. Licinius [Craſſus] Rufinus, A.C. 240.
L. [CASSIVS] LONGINVS, A. C. 31.
Lucius Craſſus Mutianus.
Macer Aemil. A. C. 240.
Maecianus.
Manilius.
Marcellus v. Vlpius.
Marcianus Aelius, A. C. 240.
Marcus Portius Cato.
Maſſurius v. Maſurius Sabinus, A. C. 16.
Mauricianus Jul.
Maximus v. Rutilius.
Mela.
Menander, A. C. 240.
Meſſius.
Minicius.
Namuſa.
NERATIVS PRISCVS, A. C. 133.
NERVAE COCCEJI, Pater et Fil. A. C. 28.
Octauenus.
Opilius Macrinus.
Paeonius.
Paedius.
Paulus Verginius.
Papinianus Aemilius, A. C. 206.
Papyrius Fronto, v. Juſtus.
Paulus Jul. A. C. 240.
PEGASVS, vnde PEGASIANI, A. C. 78.
Plautius, A. C. 156.
Pomponius, v. Sextus.
Priſcus.
- - Fulcinus.
PROCVLVS, vnde PROCVLEJANI, A. C. 70.
Publicius Gellius.
Publius Aelius.
- - Atilius.
- - Licinius Craſſus.
- - Mucius Scaeuola.
- - Sulpicius.
Puteolanus.
Quintus Cornelius Maximus.
- - Mucius Scaeuola.
- - - Voluſii Auditor.
- - Saturninus.
Rufinus, v. Licinius.
Rutilius Maximus.
P. Rutilius Rufus.
Sabinus.
Saluius Ariſto, v. Ariſto.
SALVIVS JVLIANVS, A. C. 159.
Cl. Saturninus.
Scaeuola Ceruidius, f. Seruidius, A. C. 195.
- - v. Publius, it. Quintus.
C. Scipio Naſica.
Sempronius Sophus.
Seruilius.
Seruius Sulpicius. A. V. C. 750.
- - Caecilius.
- - Paedius, A. C. 79.
- - Papyrius. A. V. C. 750.
- - Pompejus.
- - Pomponius, A. C. 240.
Tarruntenus Paternus, A. C. 240.
Terentius Clemens, A. C. 240.
Tertullianus, A. C. 158.
Tiberius, v. Coruncanius.
Titus Caeſius.
C. Trebatius Teſta.
Cl. Tryphoninus, A. C. 240.
Q. Ael. Tubero, Pat. et Fil.
Tucca, v. Aufidius.
TVSCIANVS, al. FVSCIANVS.
Valens, v. Aburnius.
Valerius Seuerus.
Varius Lucullus.
Venulejus Saturninus.
Vindius Verus, A. C. 156.
Vitellius.
Viuianus.
Volcatius.
Qu. Mucius Voluſianus, v. Quintus.
L. Voluſius Maecianus, A. C. 158. al. 248.
Vlpius Marcellus, A. C. 157.
Vlpianus Domitius, A. C. 224.
Vrſejus Ferox.

III. CONCINNATORES Inſtitutionum, [d. 11. Cal. Dec. A. 533. publicatarum] in Prooem. Inſt. §. 3. denominati, in fronte hujus Partis tertiae in tabula aenea ſeparatim repraeſentati.

XVII. CONCINNATORES Pandectarum, [d. 17. Cal. A. 533. publicatarum] in Conſt. Dedit nobis DEVS §. 9. C. de V. I. E. laudati, in dicta tabula aenea in Collegio repraeſentati.

V. CONCINNATORES Codicis repetitae praelect. [die 16. Cal. Dec. A. 534. publicati,] in Conſt. de nouo Codice fac. nominati, ex modo dictis XVII. JCtis ſelecti, in eadem tabula aenea * diſtincti.

Digitized by Google

IVRISCONSVLTORVM RECENTIORVM NOMINA,

quorum vel AVTHENTICAE GLOSSAEque in Corpore Juris extant, vel ex ſectis Diſcipulorum ſuorum, *Editionibus* quoque Corporis Juris, aliorumue *Jurium Collectionibus*, inſignium in Jurisprudentiam meritorum *fama inclaruerunt*.

MSTum Florentinum Seculi VI. vt videtur opus, omnium Editionum matrix.

Editio Vulgata, tam gloſſata, quam non gloſſata, in Praxi recepta.

- - Haloandrina ſiue Norica prima, de A. 1529. III. Volum. in 4to. Auctore Gregorio Haloandro, al. *Hoffmann.* dict.

- - Florentina, Laelii Taurellii per Franc. fil. Laurentii Torrentini, Florentiae, A. 1553. in fol.

IRNERIVS, GVARNERIVS, ſiue WERNHER, homo germanus A. 1150. Anteceſſor Bonon. Authenticarum Auctor; cujus IV. Diſcipuli, illorumque Sectae.

1) JACOBVS, * ejusdem Diſcipulus.

2) VGO ſ. HVGOLINVS * à Porta Rauennate Irnerii Diſcipulus.

3) BVLGARVS, Capitonem imitatus: inde BVLGARIANI;

Boſſianus. }
Nic. Fur. Bagarottus. }
Lotharius Cremonenſis. }

4) MARTINVS GOSIANVS, *Labeonem* imitatus: inde GOSIANI;

Placentinus, circa Annum 1190. }
Albericus à porta Rauennate. }
Pylaeus, *Brocardiorum* Auctor. }

Azo, *Gloſſator primus*, hujus Diſcipuli;

Hombonus Hoſtienſis, }
Roffredus Beneuentanus. }
Jacobus Balduinus. }

Odofredus, A. 1262.

Accurſius, Sectarum inter JCtos Conciliator, *Gloſſarumque* Collector, A. 1227.

Nouellarum ſiue Authenticarum Collat. IX. à Collectore Anonymo.

Gerardus Niger, et

Obertus ab Orto, Coſſ. Mediolanenſes *Feudorum* Libr. compilatores.

Hugolinus à Porta Rauennate *Collationis X.* ſiue *Feudorum* Libr. Corpori Juris incorporatorum Auctor.

Bartolus de Saxo Ferrato, Cyni diſcipulus, natus A. 1313. †. 1359. *Aureae Bullae* CAROLI IV. Imperatoris Concinnator.

Baldus, A. 1404. ejus diſcipulus.

Jacobus Aluarottus, *Juris Feudalis* Interpres maximus.

Paulus Caſtrenſis, à quo

Bartholomaei Salycet. { (Caepolla.) circa A. 1477. Socinus. }

Dionyſius Gothofredus, Notis in vniuerſum Corpus Juris Ciu. celeberrimus. Ejusdem cura *Baſilicorum* Libri LX. A. 1598. editi.

Andr. Alciatus, Italus, natus 1493. †. 1551. cultioris Jurisprudentiae Reſtaurator: inde *Realiſtarum* et *Humaniſtarum* * Origo. Quibus praecipuè annumerandi ſunt ſequentes JCti celebriores.

Guil. Budaeus, Pariſienſis.

Franciſcus Duarenus. et Franc. Balduinus.

Jac. Cujacius, Tholoſanus A. 1522. de *Codice Theodoſiano* inſigniter meritus.

Jac. Gothofredus, de eodem optime meritus.

Matthaeus Weſembeccius, Antuerp. nat. A. 1531. *Methodi Cauſarum Syntheticae*, quam et *Ramiſticam* vocant in jure Auctor.

Jo. Gottl. Heineccius, Eiſenbergae nat. A. 1681. Methodi *Analyticae*, quam et *Mathematicam* vocant, in jure docendo et diſcendo auctor.

Collectores Juris Germanici.

Epko à Repkau, *Speculi Saxonici* Compilator, circa Annum 1230. ex quo plurima deſumſit *Speculi Sueuici* Auctor Anonymus.

Steph. Baluzius, *Capitularium* Regum Francorum, Collector.

Frid. Lindenbrogius, Legum germ. antiquarum Collector, 1593. Ffrt. edit.

Henr. Chriſt. L. B. de Senckenberg, reliq. de Collectione *Receſſuum Imperii* ornatiſſima omnium optime meritus, fol. Francof. A. 1747.

J. J. Pachner ab Eggenſtorff, Sammlung aller de A. 1663. bis anhero abgefaßter Reichs-Schlüſſe, Regenſp. 1740. fol. II. Tom.

Codex Canonum graec. ſub tit. *Priſca Canonum* Editio latina, à Juſtello et Voellio edit.

Dionyſius Exiguus, *Canonum* Collector circa A. 530.

Canones quoque collegerunt,

Martinus, Epiſc. Bracarenſ. Hiſp. A. 750.

Pſeudo Iſidorus, Mercator dictus.

Regino, Abbas Prumienſis, A. 900.

Burckardus, Epiſcop. Wormat. A. 1010.

Iuo, Carnutenſis, A. 1100.

Gratianus, Monachus Benedictinus, *Decreti*, ſub rubr. Concordantia diſcordantium Canonum, Compilator, Bononiae circa A. 1150.

Raymundus de Penna forte, *Decretalium Gregorii IX.* Pontif. Compilator.

Dynus Roſſanus, *Decretalium Libri VI.* Compilator. Auctore *Bonifacio VIII.* Pontif. A. 1298.

Johannes XXII. Pontif. *Clementinarum Clementis V.* in Concilio Viennenſi A. 1311. promulgatarum, et à *Johanne XXII* A. 1317. publicatarum, nec non *Extrauagantium* Compilator.

Ant. Matthaei, *Decretalium Libri VII.* Compilator.

Paul. Lancellottus, Inſtit. Jur. Canonici, quae quidem nullius auctoritatis ſunt, Auctor.

Ant. Auguſtinus, *Juris Canonici* docendi methodum emendauit. † 1586.

P. Jo. Harduini, Collectio *Conciliorum.*

P. Manſi, *Conciliorum* ſacrorum noua et ampliſſima Collectio, Tom. XIII. fol. Venet. 1760 - 67.

Bullarium magnum, Romanorum Pontificum à B. *Leone* vsque ad *Benedictum XIV.* fol. Tomi XIX. Luxemb. 1742 - 47.

Sylla-

Digitized by Google

Syllabus Titulorum DIGESTORVM ſiue PANDECTARVM Ordini Inſtitutionum ſubordinatorum.

Lib. I.

Pandect.	*Inſtitution.*
T. I.	P. 3. L. 1. T. 1.
- II.	P. 3. S. 1. Jus publ.
- III.	L. 1. T. 2.
- IV.	*ibid.*
- V.	L. 1. T. 3.
- VI.	— T. 8.
- VII.	— T. 11.
- VIII.	L. 2. T. 1.
- IX.	P. 3. S. 1. J. P.
- X.	*ibid.*
- XII.	*ibid.*
- XII.	*ibid.*
- XIII.	*ibid.*
- XIV.	*ibid.*
- XV.	*ibid.*
- XVI.	*ibid.*
- XVII.	*ibid.*
- XVIII.	*ibid.*
- XIX.	*ibid.*
- XX.	*ibid.*
- XXI.	*ibid.*
- XXII.	*ibid.*

Lib. II.

Pandect.	*Inſtitution.*
T. I.	L. 4. T. 6.
- II.	L. 1. T. 1.
- III.	L. 4. T. 6.
- IV.	*ibid.*
- V.	*ibid.*
- VI.	*ibid.*
- VII.	*ibid.*
- VIII.	L. 4. T. 11.
- IX.	— T. 9.
- X.	— T. 6.
- XI.	— T. 11.
- XII.	*ibid.*
- XIII.	*ibid.*
- XIV.	L. 3. T. 23.
- XV.	L. 3. T. 23.

Lib. III.

Pandect.	*Inſtitution.*
T. I.	L. 4. T. 10.
- II.	*ibid.*
- III.	*ibid.*
- IV.	*ibid.*
- V.	L. 3. T. 28.
- VI.	L. 4. T. 16.

Lib. IV.

Pandect.	*Inſtitution.*
T. I.	L. 4. T. 17.
- II.	*ibid.*
- III.	*ibid.*
- IV.	*ibid.*
- V.	L. 1. T. 16.
- VI.	L. 4. T. 17.
- VII.	*ibid.*
- VIII.	L. 4. T. 6.
- IX.	L. 3. T. 28.

Lib. V.

Pandect.	*Inſtitution.*
T. I.	L. 4. T. 6.
- II.	L. 2. T. 18.
- III.	— T. 14.
- IV.	— *ibid.*
- V.	L. 3. T. 10.
- VI.	L. 2. T. 23.

Lib. VI.

Pandect.	*Inſtitution.*
T. I.	L. 4. T. 17.
- II.	*ibid.*
- III.	L. 3. T. 25.

Lib. VII.

Pandect.	*Inſtitution.*
T. I.	L. 2. T. 4.
- II.	*ibid.*
- III.	L. 2. T. 24.
- IV.	L. 2. T. 4.
- V.	*ibid.*
- VI.	*ibid.*
- VII.	*ibid.*
- VIII.	L. 2. T. 5.
- IX.	L. 2. T. 4.

Lib. VIII.

Pandect.	*Inſtitution.*
T. I.	L. 2. T. 3.
- II.	*ibid.*
- III.	*ibid.*
- IV.	*ibid.*
- V.	*ibid.*
- VI.	*ibid.*

Lib. IX.

Pandect.	*Inſtitution.*
T. I.	L. 4. T. 9.
- II.	— T. 3.

Digitized by Google

Syllabus Titulorum Digeſtorum ſive Pandectarum Ordini Inſtitutionum ſubordinatorum.

Pandect.		Inſtitution.
	Lib. IX.	
T. III.	——	L. 4 T. 5.
- IV.	——	—— T. 8
	Lib. X.	
T. I.	——	L. 4. T 17.
- II.	—— ——	*ibid.*
- III.	—— ——	*ibid.*
- IV.	——	*ibid.*
	Lib. XI.	
T. I.	——	L. 4. T. 6.
- II.	——	L. 4. T. 17.
- III.	——	L. 4. T. 1.
- IV.	——	*ibid.*
- V.	——	L. 4. T. 13.
- VI.	——	L. 4 T. 3.
- VII.	——	L. 2. T. 1.
- VIII.	——	—— *ibid.*
	Lib. XII.	
T. I.	——	L. 3. T. 15.
- II.	——	L. 4 T. 16.
- III.	——	*ibid.*
- IV.	——	L. 3. T. 15.
- V.	——	*ibid.*
- VI.	——	*ibid.*
- VII.	——	*ibid.*
	Lib. XIII.	
T. I.	——	L. 3. T. 15.
- II.	——	*ibid.*
- III.	——	*ibid.*
- IV.	——	*ibid.*
- V.	——	L. 3. T. 21.
- VI.	——	L. 3. T. 15. §. 2.
- VII.	——	—— §. 4.
	Lib. XIV.	
T. I.	——	L. 4. T. 7.
- II.	—— ——	*ibid.*
- III.	—— ——	*ibid.*
- IV.	—— ——	*ibid.*
- V.	—— ——	*ibid.*
- VI.	—— ——	*ibid.*
	Lib. XV.	
T. I.	——	L. 4. T. 7.
- II.	——	*ibid.*
- III.	——	*ibid.*
- IV.	——	*ibid.*

Pandect.		Inſtitution.
	Lib. XVI.	
T. I.	——	L. 4. T. 7.
- II.	——	L. 3. T. 30.
- III.	——	—— T. 15. §. 3.
	Lib. XVII.	
T. I.	——	L. 3. T. 27.
- II.	——	—— T. 26.
	Lib. XVIII.	
T. I.	——	L. 3. T. 24.
- II.	——	*ibid.*
- III.	——	*ibid.*
- IV.	——	*ibid.*
- V.	——	*ibid.*
- VI.	——	*ibid.*
- VII.	——	*ibid.*
	Lib. XIX.	
T. I.	——	L. 3. T. 24.
- II.	——	—— T. 25.
- III.	——	—— T. 23.
- IV.	——	*ibid.*
- V.	——	*ibid.*
	Lib. XX.	
T. I.	——	L. 3. T. 15. §. 4.
- II.	——	*ibid.*
- III.	——	*ibid.*
- IV.	——	*ibid.*
- V.	——	*ibid.*
- VI.	——	*ibid.*
	Lib. XXI.	
T. I.	——	L. 3. T. 24.
- II.	——	*ibid.*
- III.	——	*ibid.*
	Lib. XXII.	
T. I.	——	L. 3. T. 15. (i)
- II.	——	*ibid.* - (k)
- III.	——	—— T. 27.
- IV.	——	*ibid.*
- V.	——	*ibid.*
- VI.	——	L. 1. T. 2, §. 9.
	Lib. XXIII.	
T. I.	——	L. 1. T. 10.
- II.	——	*ibid.*
- III.	——	*ibid.*

T. IV.

Digitized by Google

Syllabus Titulorum Digeſtorum ſive Pandectarum Ordini Inſtitutionum ſubordinatorum.

Pandect.		Inſtitution.
	Lib. XXIII.	
T. IV.	———	L. 1. T. 10.
- V.	———	*ibid.*
	Lib. XXIV.	
T. I.	———	L. 1. T. 10.
- II.	———	*ibid.*
- III.	———	*ibid.*
	Lib. XXV.	
T. I.	———	L. 1. T. 10.
- II.	———	*ibid.*
- III.	———	*ibid.*
- IV.	———	*ibid.*
- V.	———	*ibid.*
- VI.	———	*ibid.*
- VII.	———	*ibid.*
	Lib. XXVI.	
T. I.	———	L. 1. T. 13.
- II.	———	— T. 14.
- III.	———	— T. 20.
- IV.	———	— T. 15.
- V.	———	— T. 20.
- VI.	———	*ibid.*
- VII.	———	— T. 24.
- VIII.	———	— T. 21.
- IX.	———	— *ibid.*
- X.	———	— T. 26.
	Lib. XXVII.	
T. I.	———	L. 1. T. 25.
- II.	———	— T. 21
- III.	———	— T. 24.
- IV.	———	*ibid.*
- V.	———	*ibid.*
- VI.	———	*ibid.*
- VII.	———	*ibid.*
- VIII.	———	*ibid.*
- IX.	———	— T. 21.
- X.	———	— T. 27.
	Lib. XXVIII.	
T. I.	———	L. 2. T. 10.
- II.	———	— T. 13.
- III.	———	— T. 17.
- IV.	———	*ibid.*
- V.	———	— T. 14.
- VI.	———	— T. 15.
- VII.	———	— T. 10.
- VIII.	———	— T. 19.
	Lib. XXIX.	
T. I.	———	L. 2. T. 11.
- II.	———	— T. 19.
	Lib. XXIX.	
T. III.	———	L. 2. T. 19.
- IV.	———	*ibid.*
- V.	———	*ibid.*
- VI.	———	*ibid.* T. 10.
- VII.	———	— T. 25.
	Lib. XXX.	
- I.	———	L. 2. T. 20.
	Lib. XXXI.	
- II.	———	L. 2. T. 20.
	Lib. XXXII.	
- III.	———	L. 2. T. 20.
	Lib. XXXIII.	
T. I. - X.	———	L. 2. T. 20.
	Lib. XXXIV.	
T. I.	———	L. 2. T. 20.
- II.	———	*ibid.*
- III.	———	*ibid.*
- IV.	———	— T. 21.
- V.	———	*ibid.*
- VI.	———	— T. 20.
- VII.	———	— T. 21.
- VIII.	———	*ibid.*
- IX.	———	*ibid.*
	Lib. XXXV.	
T. I.	———	L. 2. T. 21.
- II.	———	— T. 22.
- III.	———	*ibid.*
	Lib. XXXVI.	
T. I.	———	L. 2. T. 23.
- II.	———	— T. 24.
- III.	———	*ibid.*
- IV.	———	*ibid.*
	Lib. XXXVII.	
T. I.	———	L. 3. T. 10.
- II.	———	*ibid.*
- III.	———	*ibid.*
- IV.	———	*ibid.*
- V.	———	*ibid.*
- VI.	———	*ibid.*
- VII.	———	*ibid.*
- VIII.	———	*ibid.*
- IX.	———	*ibid.*
- X.	———	*ibid.*
- XI.	———	*ibid.*
- XII.	———	*ibid.*
- XIII.	———	*ibid.*
- XIV.	———	L. 1. T. 5.
- XV.	———	*ibid.*

Syllabus Titulorum Digeſtorum ſive Pandectarum Ordini Inſtitutionum ſubordinatorum.

Pandect.		*Inſtitution.*
	Lib. XXXVIII.	
T. I.	—	L. 1. T. 5.
- II.	—	*ibid.*
- III.	—	*ibid.*
- IV.	—	*ibid.*
- V.	—	*ibid.*
- VI.	—	L. 3. T. 1.
- VII.	—	— T. 2.
- VIII.	—	— T. 5.
- IX.	—	— T. 10.
- X.	—	— T. 6.
- XI.	—	— T. 10.
- XII.	—	*ibid.*
- XIII.	—	*ibid.*
- XIV.	—	*ibid.*
- XV.	—	*ibid.*
- XVI.	—	— T. 2.
- XVII.	—	— T. 3. *et* 4.
	Lib. XXXIX.	
T. I.	—	L. 2. T. 3.
- II.	—	*ibid.*
- III.	—	*ibid.*
- IV.	—	L. 3. T. 24.
- V.	—	L. 2. T. 7.
- VI.	—	*ibid.*
	Lib. XL.	
T. I.	—	L. 1. T. 6.
- II.	—	*ibid.*
- III.	—	*ibid.*
- IV.	—	*ibid.*
- V.	—	*ibid.*
- VI.	—	*ibid.*
- VII.	—	*ibid.*
- VIII.	—	*ibid.*
- IX.	—	— T. 7.
- X.	—	— T. 4.
- XI.	—	*ibid.*
- XII.	—	*ibid.*
- XIII.	—	*ibid.*
- XIV.	—	*ibid.*
- XV.	—	*ibid.*
- XVI.	—	*ibid.*
	Lib. XLI.	
T. I.	—	L. 2. T. 1.
- II.	—	*ibid.*
- III.	—	— T. 6.
- IV.	—	*ibid.*
- V.	—	*ibid.*
- VI.	—	*ibid.*
- VII.	—	*ibid.*

Pandect.	*Lib. XLI.*	*Inſtitution.*
T. VIII.	—	L. 2. T. 6.
- IX.	—	*ibid.*
- X.	—	*ibid.*
	Lib. XLII.	
T. I.	—	L. 4. T 17 §. 7.
- II.	—	*ibid.*
- III.	—	T. 14. §. 4.
- IV.	—	*ibid.*
- V.	—	*ibid.*
- VI.	—	*ibid.*
- VII.	—	*ibid.*
- VIII.	—	*ibid*
	Lib. XLIII.	
T. I.	—	L. 4. T. 15.
- II.	—	*ibid.*
- III.	—	*ibid.* §. 3.
- IV.	—	*ibid.* §. 6.
- V.	—	*ibid.*
- VI.	—	*ibid.* §. 1.
- VII.	—	*ibid.*
- VIII.	—	*ibid.*
- IX.	—	*ibid.*
- X.	—	*ibid.*
- XI.	—	*ibid.*
- XII.	—	*ibid.*
- XIII.	—	*ibid.*
- XIV.	—	*ibid.*
- XV.	—	*ibid.*
- XVI.	—	*ibid.* §. 6.
- XVII.	—	*ibid.* §. 4.
- XVIII.	—	*ibid.*
- XIX.	—	*ibid.*
- XX.	—	*ibid.*
- XXI.	—	*ibid.*
- XXII.	—	*ibid.*
- XXIII.	—	*ibid.*
- XXIV.	—	*ibid.* §. 6.
- XXV.	—	*ibid.* §. 7.
- XXVI.	—	*ibid.* §. 6.
- XXVII.	—	*ibid.*
- XXVIII.	—	*ibid.*
- XXIX.	—	*ibid.* §. 1.
- XXX.	—	*ibid.*
- XXXI.	—	*ibid* §. 4.
- XXXII.	—	*ibid.* §. 3.
- XXXIII.	—	*ibid.*
	Lib. XLIV.	
T. I.	—	L. 4. T. 13.
- II.	—	*ibid.*

T. III.

Pandect.	*Lib. XLIV.*	Inſtitution.
T. III.	——	L. 4. T. 13.
- IV.	——	*ibid.*
- V.	——	*ibid.*
- VI.	——	*ibid.*
- VII.	——	L. 3. T. 14.
	Lib. XLV.	
T. I.	——	L. 3. T. 16.
- II.	——	—— T. 17.
- III.	——	—— T. 18.
	Lib. XLVI.	
T. I.	——	L. 3. T. 21.
- II.	——	—— T. 30.
- III.	——	*ibid.*
- IV.	——	*ibid.*
- V.	——	—— T. 19.
- VI.	——	*ibid.*
- VII.	——	*ibid.*
- VIII.	——	*ibid.*
	Lib. XLVII.	
T. I.	——	L. 4. T. 1.
- II.	——	*ibid.*
- III.	——	*ibid.*
- IV.	——	*ibid.*
- V.	——	*ibid.*
- VI.	——	*ibid.*
- VII.	——	*ibid.*
- VIII.	——	—— T. 2.
- IX.	——	*ibid.*
- X.	——	—— T. 4.
- XI.	——	—— T. 19.*
- XII.	——	*ibid.*
- XIII.	——	*ibid.*
- XIV.	——	*ibid.*
- XV.	——	*ibid.*
- XVI.	——	*ibid.*
- XVII.	——	*ibid.*
- XVIII.	——	*ibid.*
- XIX.	——	*ibid.*
- XX.	——	*ibid.*
- XXI.	——	*ibid.*
- XXII.	——	*ibid.*
- XXIII.	——	*ibid.*
	Lib. XLVIII.	
T. I.	——	L. 4. T. 18.
- II.	——	*ibid.*
- III.	——	*ibid.*
- IV.	——	*ibid.*
- V.	——	*ibid.*
- VI.	——	*ibid.*

Pandect.	*Lib. XLVIII.*	Inſtitution.
T. VII.	——	L. 4. T. 18.
- VIII.	——	*ibid.*
- IX.	——	*ibid.*
- X.	——	*ibid.*
- XI.	——	*ibid.*
- XII.	——	*ibid.*
- XIII.	——	*ibid.*
- XIV.	——	*ibid.*
- XV.	——	*ibid.*
- XVI.	——	*ibid.*
- XVII.	——	*ibid.*
- XVIII.	——	*ibid.*
- XIX.	——	*ibid.*
- XX.	——	*ibid.*
- XXI.	——	*ibid.*
- XXII.	——	*ibid.*
- XXIII.	——	*ibid.*
- XXIV.	——	*ibid.*
	Lib. XLIX.	
T. I.	——	L. 4. T. 17.
- II.	——	*ibid.*
- III.	——	*ibid.*
- IV.	——	*ibid.*
- V.	——	*ibid.*
- VI.	——	*ibid.*
- VII.	——	*ibid.*
- VIII.	——	*ibid.*
- IX.	——	*ibid.*
- X.	——	*ibid.*
- XI.	——	*ibid.*
- XII.	——	*ibid.*
- XIII.	——	*ibid.*
- XIV.	——	Jus Publ. Sect. 1. N. 3.
- XV.	——	—— N. 5.
- XVI. et XVII.	——	*ibid.*
- XVIII.	——	*ibid.*
	Lib. L.	
T. I.	——	S. 1. N. 2.
- II.	——	*ibid.* N. 1.
- III.	——	*ibid.*
- IV.	——	*ibid.*
- V.	——	*ibid.*
- VI.	——	*ibid.*
- VII.	——	*ibid.*
- VIII.	——	*ibid.*
- IX.	——	*ibid.*
- X.	——	*ibid.*
- XI.	——	*ibid.*
- XII.	——	*ibid.*
- XIII.	——	L. 4. T. 5.
- XIV.	——	N. 3.
- XV.	——	*ibid.*

Syllabus Legum, PANDECTARVM Libri L. T. XVI. de Verborum Significatione, Ordini Inſtitut. ſubordinatarum.

Verb. Signif.	*Inſtitut.*	*Verb Signif.*	*Inſtitut.*	*Verb. Signif.*	*Inſtitut.*
L. 1.	L. 1. T. 3.	L. 33.	L. 4. T. 1.	L. 65.	L. 2. T. 14.
- 2.	L. 2. T. 3. 24.	- 34.	— T. 6.	- 66.	L. 3. T. 24.
§. 1.	— T. 24.	- 35.	— T. 17.	- 67.	L. 3. T. 24.
- 3.	*ibid.*	- 36.	— T. 6.	§. 1.	L. 2. T. 7.
§. 1.	*L. 4. T. 18. i)*	- 37.	L. 1. T. 2. *L. 4. T. 17.*	- 68.	*L. 1. T.* 3. L. 4. T. 17.
- 4.	— T. 1.	- 38.	— T. 3.	- 69.	— T. 13.
- 5.	L. 2. T. 1.	- 39.	L. 2. T. 10.	- 70.	L. 2. T. 14.
§. 1.	L. 3. T. 25.	§. 1.	*ibid.*	§. 1.	*ibid.*
- 6.	L. 2. T. 1.	§. 2.	— T. 6.	- 71.	*L. 2. T. 6.* L. 3. T. 20.
§. 1.	L. 1. T. 2.	§. 3.	*ibid.*	§. 1.	*ibid.*
- 7.	L. 1. T. 10.	- 40.	*L. 2 T. 6.* L. 4. T. 6.	- 72.	L. 2. T. 1.
- 8.	— T. 2.	§. 1.	L. 1. T. 3.	- 73.	*L. 2. T. 6* L. 3. 15. L. 4. 17.
§. 1.	L. 4. T. 6.	§. 2.	*L. 1. T.* 3. L. 4. T. 1.	- 74.	L. 1. T. 4. *L. 2 T.* 20.
- 9.	L. 2. T. 1. *L. 4. T. 2.*	§. 3.	*ibid.*	- 75.	L. 4. T. 17.
- 10.	L. 3. T. 15.	- 41.	L. 4. T. 1.	- 76.	L. 3. T. 24.
- 11.	*ibid.*	- 42.	L. 1. T. 26. *L. 4. T. 18. d)*	- 77.	L. 2. T. 20.
- 12.	— T. 15. 30.	- 43.	*L. 1. T.* 10. L. 2. T. 20.	- 78.	— T. 1.
§. 1.	— T. 30.	- 44.	*ibid.*	- 79.	L. 1. T. 10.
- 13.	L. 1. T. 3.	- 45.	L. 2. T. 20.	§. 1.	*ibid.*
§. 1.	L. 2. T. 1. *L. 4. T. 1.*	- 46.	L. 1. T. 2.	§. 2.	*ibid.*
§. 2.	L. 4. T. 1.	§. 1.	— T. 3.	- 80.	L. 2. T. 20.
§. 3.	*ibid.*	- 47.	L. 3. T. 30.	- 81.	L. 4. T. 17.
- 14.	L. 2. T. 1.	- 48.	L. 4. T. 18. *b)*	- 82.	L. 3. T. 30.
§. 1.	L. 3. T. 15.	- 49.	L. 2. T. 1.	- 83.	L. 2. T. 1.
- 15.	L. 2. T. 1.	- 50.	L. 1. T. 10.	- 84.	L. 1. T. 3.
- 16.	*ibid.*	- 51.	— T. 9.	- 85.	L. 4. T. 18. *z)*
- 17.	*ibid.*	- 52.	— T. 5.	- 86.	L. 2. T. 3.
§. 1.	*ibid. T. 24. k)*	- 53.	L. 2. T. 20.	- 87.	*ibid.*
- 18.	L. 1. T. 3. *L. 2. T. 7.*	§. 1.	*ibid.*	- 88.	L. 2. T. 1. *et* 20.
- 19.	L. 3. T. 29.	§. 2.	*ibid.*	- 89.	
- 20.	L. 2. T. 10.	- 54.	L. 3. T. 15. *L. 4. T. 6.*	§. 1.	L. 1. T. 10.
- 21.	L. 3. T. 14.	- 55.	*ibid.*	§. 2.	L. 4. T. 6.
- 22.	L. 3. T. 15. *L. 4. T. 17.*	- 56.	L. 3. T. 27.	- 90.	L. 2. T. 3.
- 23.	L. 2. T. 1.	§. 1.	L. 1. T. 3.	- 91.	L. 2. T. 20.
- 24.	— T. 14.	- 57.	L. 1. T. 24.	- 92.	L. 1. T. 15.
- 25.	— T. 4.	§. 1.	L. 4. T. 6. 11.	- 93.	L. 2. T. 1.
§. 1.	*ibid.*	- 58.	L. 2. T. 10.	- 94.	L. 2. T. 20. *L. 4. T. 17.*
- 26.	L. 2. T. 1. *L. 4. T. 1.*	§. 1.	L. 1. T. 4.	- 95.	*ibid.* — T. 18.
- 27.	L. 2. T. 1.	- 59.	L. 2 T. 1.	- 96.	L. 2. T. 1.
§. 1.	S. 1. N. 4 *L. 4. T. 18. i)*	- 60.	*ibid.*	§. 1.	*ibid.*
- 28.	L. 2. T. 6.	§. 1.	*ibid.*	- 97.	L. 2. T. 1.
§. 1.	— T. 20.	§. 2.	*ibid.*	- 98.	L. 1. T. 3.
- 29.	*ibid.*	- 61.	L. 1. T. 24.	§. 1.	L. 2. T. 24.
- 30.	— T. 3.	- 62.	L. 4. T. 1.	§. 2.	*ibid.*
§. 1.—5.	*ibid.*	- 63.	— T. 6.	- 99.	L. 4. T. 6.
- 31.	*ibid.*	- 64.	L. 3. T. 1.	§. 1.	*ibid.*
- 32.	*L. 2. T.* 14. L. 3. T. 30.				

Verb.

Digitized by Google

Verb. Signif.	*Inſtitut.*	*Verb. Signif.*	*Inſtitut.*	*Verb. Signif.*	*Inſtitut.*
L. 99. §. 2.	L. 2. T. 20. L. 4. T. 6.	L. 144.	L. 1. *T.* 10.	L. 183.	L. 2. *T.* 5.
- 100.	L. 1. T. 3.	- 145.	L. 2. *T.* 14.	- 184.	*ibid.*
- 101.	L. 3. T. 24. *L.* 4. *T.* 18.	- 146.	L. 1. *T.* 10.	- 185.	*ibid.*
§. 1.	L. 1. T 10. *ibid.*	- 147.	L. 2. *T.* 3.	- 186.	L. 3. *T.* 15. *m)*
§. 2.	*L.* 3. *T.* 24 *b)*	- 148.	L. 1. *T.* 3.	- 187.	—— *T.* 30.
§. 3.	L. 1. T. 3.	- 149.	*ibid.*	- 188.	L. 2. *T.* 1.
- 102.	L. 1. T. 2.	- 150.	L. 3. *T.* 20.	§. 1.	L. 1. *T.* 24.
- 103.	L. 1. T. 3. *et* 16.	- 151.	L. 2. *T.* 14.	- 189.	L. 2. *T.* 3.
- 104.	L. 1. T. 3.	- 152.	L. 1. *T.* 3.	- 190.	L. 1. *T.* 3.
- 105.	L. 1. T. 5.	- 153.	*ibid.*	- 191.	—— *T.* 10.
- 106.	L. 4. T. 17. *y)*	- 154.	L. 2. *T.* 3.	- 192.	L. 3. *T.* 24.
- 107.	L. 3. T. 9.	- 155.	L. 1. *T.* 15.	- 193.	*ibid.*
- 108.	—— T. 15.	- 156.	L. 2. *T.* 6.	- 194.	L. 2. *T.* 7.
- 109.	L. 2. T 6.	- 157.	L. 2. *T.* 3.	- 195.	L. 1. *T.* 3.
- 110.	L. 3. T. 15. *m)*	§. 1.	*ibid.*	§. 1.	*ibid.*
- 111.	L. 1. T. 2.	- 158.	L. 2. *T.* 20.	§. 2.	*ibid.*
- 112.	L. 2. T. 1.	- 159.	L. 2. *T.* 14. *et* 20.	§. 3.	*ibid.*
- 113.	L. 1. T. 3.	- 160.	*ibid.*	§. 4.	*ibid.*
- 114.	L. 1. T. 24.	- 161.	L. 1. *T.* 3.	§. 5.	*ibid.*
- 115.	L. 2. T. 1.	- 162.	L. 2. *T.* 21.	- 196.	*ibid.*
- 116.	L. 1. T. 3.	§. 1.	*ibid.*	§. 1.	*ibid.*
- 117.	L. 3. T. 30.	- 163.	L. 1. *T.* 3. *L.* 2. *T.* 20.	- 197.	L. 4. *T.* 6.
- 118.	P. 1. N. 5. *et* *L.* 4. *T.* 18 *i)*	§. 1.	L. 1. *T.* 3.	- 198.	L. 2. *T.* 3.
- 119.	*L.* 2. *T.* 14. L. 3. T. 1.	- 164.	*ibid.*	- 199.	—— *T.* 6.
- 120.	L. 2. T. 10.	§. 1.	L. 2. *T.* 30.	§. 1.	*ibid.*
- 121.	L. 3. T. 15.	§. 2.	*ibid.*	- 200.	L. 4. *T.* [illegible]
- 122.	L. 1. T. 3.	- 165.	L. 2. *T.* 14.	- 201.	L. 1. *T.* 3.
- 123.	L. 1. T. 2.	- 166.	L. 1. *T.* 3.	- 202.	L. 2. *T.* 1.
- 124.	L. 2. T. 20.	§. 1.	*ibid.*	- 203.	L. 1. *T.* 3.
- 125.	L. 2. T. 20.	- 167.	L. 2. *T.* 1. *et* 20.	- 204.	*ibid.*
- 126.	L. 2. T. 1.	- 168.	L. 2. *T.* 1.	- 205.	L. 3. *T.* 24.
- 127.	*L.* 1. *T.* 10. L. 2. T. 20.	- 169.	L. 2. *T.* 20.	- 206.	L. 2. *T.* 20.
- 128.	L. 1. T. 3.	- 170.	—— *T.* 14.	- 207.	*L.* 1. *T.* 3. L. 3. *T.* 24.
- 129.	*ibid.*	- 171.	—— *T.* 20.	- 208.	L. 3. *T.* 10.
- 130.	L. 2. T. 10.	- 172.	L. 1. *T.* 5.	- 209.	*ibid.*
- 131.	L. 4. T. 18. *z)*	- 173.	L. 4. *T.* 19. *b)*	- 210.	*ibid.*
§. 1.	*ibid.*	§. 1.	L. 2. *T.* 6.	- 211.	L. 2. *T.* 1.
- 132.	L. 1. T. 3.	- 174.	—— *T.* 1.	- 212.	L. 4. *T* 10.
§. 1.	L. 2. T 24.	- 175.	L. 2. *T.* 3. L. 3. *T.* 30.	- 213.	L. 2. *T.* 24.
- 133.	L. 2. T. 24.	- 176.	*ibid.*	§. 1.	L. 2. *T.* 1.
- 134.	L. 1. T 3.	- 177.	L. 4. *T* 13.	§. 2.	L. 1. *T.* 26. *L.* 4 *T.* 13.
- 135.	L. 1. T. 3.	- 178.	L. 2. *T.* 1. *L.* 3. *T.* 15.	- 214.	*L.* 1. *T.* 13. L. 2. *T.* 7.
- 136.	—— *T.* 3. *et* 10.	§. 1.	*L.* 2. *T.* 14. L. 3. *T.* 1.	- 215.	L. 1. *T.* 9.
- 137.	*ibid.*	§. 2.	L. 4. *T.* 6.	- 216.	L. 4 *T.* 18. *b)*
- 138.	L. 2. T. 14.	§. 3.	*ibid.*	- 217.	L. 2. *T.* 21.
- 139.	L. 2. T. 3.	- 179.	*L.* 1. *T.* 6. L 3. *T.* 24.	- 218.	—— *T.* 3.
- 140.	L. 2. T. 6.	- 180.	L. 2. *T.* 3.	- 219.	L 3. *T.* 23.
- 141.	L 1. T 3.	§. 1.	*ibid.*	- 220.	L. 1. *T.* 3.
- 142.	L 2. T 20.	- 181.	L. 2. *T.* 1.	§. 1.	*ibid.*
- 143.	L. 4. T. 6.	- 182.	L. 4. *T.* 7. *et* 12.	§. 2.	*ibid.*

Verb. Signif.	*Inſtit.*	*Verb. Signif.*	*Inſtit.*	*Verb. Signif.*	*Inſtit.*
L.220. §.3.	L.1. T.3.	L.234.	L.4. T.18.	L.239. §.5.	L.1. T.3.
- 221.	— T.26.	§.1.	L.1. T.24.	§.6.	L.2. T.3.
- 222.	L.2. T.1.	§.2.	L.2. T.20.	§.7.	L.4. T.17.
- 223.	L.1. T.26.	- 235.	L.2. T.1.	§.8.	L.4. T.6. et 17.
§.1.	L.1.T.3.L.3.T.15 §.3.	§.1.	ibid.	§.9.	L.2. T.1.
- 224.	L.4. T.18.b)	- 236.	L.4. T.8.e)	- 240.	L.1. T.10.
- 225.	— T.1. et 18.d)	§.1.	— T.15.u)	- 241.	L.2. T.1.
- 226.	L.1. T.26.	- 237.	L.1. T.2.	- 242.	L.2. T.3.
- 227.	L.3. T.10.	- 238.	ibid.	§.1.	ibid.
§.1.	L.2. T.15.	§.1.	L.2.T.6.L.3.T.10.	§.2.	L.2. T.3.
- 228.	L.1. T.3.	§.2.	— T.15.s)	§.3.	L.1. T.10.
- 229.	L.3. T.23.	§.3.	L.4. T.8.	§.4.	L.2. T.5.
- 230.	ibid.	- 239.	L.1.T.3 et 13.	- 243.	L.1. T.5.
- 231.	L.1. T.3.	§.1.	ibid.	- 244.	L.4. T.18.
- 232.	L.3. T.15.	§.2.	ibid.	- 245.	L.2. T.1.
- 233.	L.4. T.16.	§.3.	— T.13.	§.1.	ibid.
§.1.	L.2. et 7.	§.4.	ibid.	- 246.	L.1.T.3. L.2. T.6.
§.2.	L.4. T.1.f)			§.1.	L.4.17.d)

Syllabus Legum, PANDECTARUM Libri L. T. XVII. de Regulis Juris, Ordini Inſtitut. ſubordinatarum.

Reg. Jur.	*Inſtitut.*	*Reg. Jur.*	*Inſtitut.*	*Reg. Jur.*	*Inſtitut.*
1.	L.1. T.1.	22.	L.1. T.3. L.3. T.29.	43.	L.4. T.6.
2.	— T.3.	§.1.	L.4. T.6.	§.1.	ibid.
§.1.	ibid.	23.	L.1. T.13.	44.	— T.12.
3.	L.1. T.10. L.3. T.23.	24.	L.3. T.15. L.4. T.13.	45.	L.2. T.1.
4.	ibid.	25.	L.1. T.24. L.3. T.15. s) et T.21.	§.1.	L.1. T.1.
5.	L.3. T.23.	26.	L.2. T.8.	46.	L.4. T.18. z)
6.	L.2. T.19.	27.	L.1. T.1.	47.	L.3. T.26. L.4. T.13.
7.	— T.10.	28.	L.2. T.7. L.3. T.21.	§.1.	L.3. T.26.
8.	L.1. T.10.	29.	L.2. T.6.	48.	L.1. T.10.
9.	L.2. T.21.	30.	— T.10.	49.	L.4. T.13.
10.	L.3. T.28.	31.	L.3. T.23.	50.	L.1. T.2. L.3. T.23.
11.	L.2. T.1.	32.	L.1. T.2.	51.	L.2. T.6.
12.	— T.10.	33.	L.2. T.3. L.4. T.6.	52.	L.3. T.24. o) L.4. T.10.
13.	L.2. T.6. L.4. T.13.	34.	L.1. T.2. L.3 T.16.	53.	L.2. T.7.
14.	L.2. T.14. et 24.	35.	L.3. T.16.	54.	L.1. T.1. 4. et 21.
15.	L.4. T.6.	36.	L.1. T.26. L.3. T.28.	55.	ibid.
16.	L.3. T.14.	37.	L.4. T.6. et 13.	56.	L.2. T.3.
17.	L.2. T.24.	38.	L.2 T.10. L.4. T.1. et 12.	57.	L.4. T.6. et 13.
18.	ibid. et L.3. T.18.	39.	L.2. T.21. L.3. T.15.	58.	L.4. T.7.
19.	L.3. T.24. L.4. T.17. m)	40.	L.2. T.10. L.3. T.23.	59.	L.2. T.14.
§.1.	L.4. T.13.	41.	L.4. T.6. et 13.	60.	L.3. T.27.
20.	L.1. T.4.	§.1.	ibid.	61.	L.2. T.3.
21.	L.2. T.3.	42.	L.1. T.2. L.2. T.14.	62.	L.2. T.14.

Reg.

Reg. Jur.	*Inſtitut.*	*Reg. Jur.*	*Inſtitut.*	*Reg. Jur.*	*Inſtitut.*
63.	L.3. T.15. L.4. T.16.	105.	L.4. T.6.	139.	L.4. T.12.
64.	L.1. T.2. L.2. T.21.	106.	L.1. T.3.	§.1.	L.2. T.1.
65.	L.4. T.13. et 16.	107.	L.1. T.3. L.3. T.29.	140.	— T.6.
66.	— T.13.	108.	L.1. T.3.	141.	L.1. T.2.
67.	L.2. T.21.	109.	L.3. T.23.	§.1.	L.2. T.10.
68.	L.1. T.2.	110.	L.3. T.21.	142.	L.3. T.23.
69.	ibid.	§.1.	ibid.	143.	L.3. T.23. L.4. T.12.
70.	L.4. T.6. et 18.	§.2.	L.1. T.13.	144.	L.1. T.1.
71.	ibid.	§.3.	L.2. T.20.	§.1.	L.3. T.16.
72.	L.3. T.15.	§.4.	et L.4. T.7.	145.	— T.23.
73.	L.1. T.13.	111.	L.1. T.3. L.4. T.1.	146.	L.1. T.3. L.3. T.29. L.4. T.7.
§.1.	ibid.	§.1.	L.4. T.12.	147.	L.2. T.7. et 20. L.3. T.15. s)
§.2.	L.4. T.15.	112.	L.4. T.13.	148.	L.3. T.26. et 29.
§.3.	L.2. T.17.	113.	L.2. T.1. L.4. T.17. m)	149.	ibid.
§.4.	L.3. T.23.	114.	L.2. T.21.	150.	L.4. T.13.
74.	ibid.	115.	L.2. T.6. L.4. T.13.	151.	L.1. T.1. L.2. T.3.
75.	ibid.	§.1.	ibid.	152.	L.4. T.1. et 13. i)
76.	ibid.	116.	L.3. T.23.	§.1.	L.3. T.27.
77.	L.3. T.30. L.4. T.13.	§.1.	L.1. T.1.	§.2.	ibid.
78.	— T.24. ibid.	§.2.	L.3. T.23. L.4. T.13.	§.3.	ibid.
79.	ibid.	117.	L.3. T.10.	153.	L.2. T.1.
80.	L.2. T.20.	118.	L.2. T.6.	154.	L.3. T.15. L.4. T.15.
81.	L.1. T.1.	119.	ibid.	§.1.	ibid. L.4. T.12.
82.	L.2. T.7.	120.	L.1. T.1. L.2. T.14.	155.	L.3. T.29.
83.	— T.1.	121.	L.3. T.24. n)	§.1.	L.1. T.1.
84.	L.3. T.15.	122.	L.1. T.3.	§.2.	L.4. T.12.
§.1.	ibid.	123.	L.3. T.27. L.4. T.10.	156.	L.3. T.24.
85.	L.2. T.21.	§.1.	L.2. T.23.	§.1.	L.2. T.1.
§.1.	L.1. T.2.	124.	L.1. T.3. L.3. T.23.	§.2.	L.4. T.12.
§.2.	L.1. T.1.	§.1.	ibid.	§.3.	L.3. T.24.
86.	L.4. T.6.	125.	L.4. T.6.	§.4.	ibid.
87.	ibid.	126.	L.3. T.15. et 24. L.4. T.2.	157.	L.3. T.27.
88.	L.3. T.15.	§.1.	L.3. T.15. et 29.	§.1.	L.2. T.1. L.4. T.12.
89.	— T.1.	§.2.	L.4. T.15.	§.2.	ibid. T.15.
90.	L.1. T.1.	127.	— T.12.	158.	L.3. T.15. s)
91.	L.3. T.1.	128.	— T.15.	159.	L.2. T.1. L.3. T.14.
92.	— T.21.	§.1.	L.2. T.14.	160.	L.3. T.24.
93.	L.4. T.7.	129.	L.3. T.15. L.4. T.13.	§.1.	L.2. T.1.
94.	L.3. T.27.	§.1.	L.2. T.1. et 17.	§.2.	L.1. T.1. L.2. T.14.
95.	— T.21.	130.	L.4. T.12.	161.	L.2. T.21.
96.	L.2. T.21. L.3. T.23.	131.	L.2. T.1. L.4. T.15.	162.	L.1. T.2.
97.	L.4. T.18.	132.	L.4. T.3.	163.	L.2. T.7.
98.	L.3. T.28.	133.	L.3. T.29.	164.	L.4. T.12.
99.	L.1. T.2. — T.27.	134.	L.3. T.15. et 24.	165.	L.2. T.7.
100.	L.3. T.24. et 30.	§.1.	ibid. et L.3. T.24. b)	166.	L.3. T.21. L.4. T.10.
101.	L.2. T.24. L.3. T.16.	135.	L.2. T.21.	167.	L.2. T.7.
102.	L.1. T.2.	136.	— T.6.	§.1.	L.4. T.13.
§.1.	L.4. T.6.	137.	L.3. T.24.	168.	L.1. T.1. L.2. T.21.
103.	ibid.	138.	L.2. T.19.	§.1.	ibid.
104.	L.4. T.4. et 10.	§.1.	L.4. T.18. z)	169.	L.3. T.27.

Reg.

Digitized by Google

Reg. Jur.	Inſtitut.	Reg. Jur.	Inſtitut.	Reg. Jur.	Inſtitut.
169. §.1.	L.2.T.21.L.3 T.27.	179.	L.1. T.6.	195.	L.3. T.23.
170.	L 4. T.17.	180.	L.3. T.30.	196.	L.1. T.2.
171.	L.2.T.6. L.3.T.14.	181.	L.2. T.17.	197.	L.1. T.1.
172.	— T.24.	182.	L.2.T.1. L.3.T 23.	198.	L.1. T.24.
ſ.1.	ibid.	183.	L.1.T.1. L.2.T.10.	199.	L 4.T.6. et 13.
173.	L.2. T.7. L.3.T.15.	184.	L.4. T 13.	200.	L.1.T.1. L.4.T.6.
ſ.1.	ibid. et L.4.T.17.	185.	L.2. T.21.	201.	L 2. T 10.
§.2.	ibid.	186.	L.2. T.24. L.4. T.6. et 13.	202.	L.4. T.13. et 17.
§.3.	ibid.	187.	L.1. T.3.	203.	L.2.T.3. L 4.T.3.
174.	L.2. T.21.	188.	L.2. T.17. et 21.	204.	L.4. T.6.
§.1.	ibid.	ſ.1.	L.1. T.2.	205.	L.2. T.8.
175.	L.1.T.3. L.3.T.24.	189.	L.1.T.13.	206.	L.1.T.1.L.3.T 28.
ſ. 1.	L.2. T.13.	190.	L.3. T.24. o)	207.	L.4.T.13. et 17.
176.	L.4. T.6. et 17.	191.	L 1. T 2.	208.	L.2. T.1.
§.1.	L.1. T.4.	192.	L.2.T.1. L 4.T.17.	209.	L.1. T.3. et 16.
177.	L.1.T.1. L 2.T.14.	§.1.	L.1.T.1.L.2.T.21.	210.	L.2. T.10.
ſ.1.	L.4.T.13.	193.	L 2 T.14.	211.	L.1.T.3. L.4.T.17. d)
178.	L.2. T.1. et 17.	194.	ibid. T.15.		

D. JVSTI-

Digitized by Google

D. JVSTINIANI,

SACRATISSIMI PRINCIPIS,

DIGESTA SEV PANDECTAE,

JVRIS ENVCLEATI

EX OMNI VETERE JVRE COLLECTI.

LIBRI QVINQVAGINTA.

PRAEFATIONES.

I. De Conceptione DIGESTORVM ad Tribonianum.

Imper. Caeſar, FLAVIVS JVSTINIANVS, *pius, felix, inclytus, victor ac triumphator ſemper Auguſtus*, TRIBONIANO *Quaeſtori ſuo ſalutem.*

DEO auctore noſtrum gubernante Imperium, quod nobis à coeleſti Majeſtate traditum eſt, et bella feliciter peragimus, et pacem decoramus, et ſtatum Reipublicae ſuſtentamus: et ita noſtros animos ad DEI Omnipotentis erigimus adjutorium: vt neque armis confidamus, neque noſtris militibus, neque bellorum ducibus, vel noſtro ingenio, ſed omnem ſpem ad ſolam prouidentiam referamus ſummae Trinitatis, vnde et mundi totius elementa proceſſerunt, et rerum diſpoſitio in orbem terrarum producta eſt. §. 1. Cum itaque * nihil tam ſtudioſum in omnibus rebus inuenitur, quam legum auctoritas, quae et diuinas, et humanas res bene diſponit, et omnem iniquitatem expellit: reperimus autem omnem Legum tramitem, qui ab vrbe Roma condita, et Romuleis deſcendit temporibus, ita eſſe confuſum, vt [in] infinitum extendatur, et nullius humanae naturae capacitate concludatur: primum nobis fuit ſtudium à Sacratiſſimis retro principibus initium ſumere, et eorum Conſtitutiones emendare, et vias dilucidas tradere: quatenus in vnum Codicem congregatae et omni ſuperuacua ſimilitudine, et iniquiſſima diſcordia abſolutae, vniuerſis hominibus promptum ſuae ſinceritatis praebeant praeſidium. §. 2. Hocque opere conſummato, in vno volumine, noſtro nomine praefulgente, coadunato, cum ex paucis et tenuioribus releuati ad ſummam et pleniſſimam juris emendationem peruenire properaremus et omnem Romanam ſanctionem et colligere et emendare, et tot auctorum diſperſa volumina vni Codici indita oſtendere; quod nemo alius neque ſperare, neque optare auſus eſt; res quidem nobis difficillima, imo magis impoſſibilis videbatur, ſed manibus ad coelum erectis, et aeterno auxilio inuocato, eam quoque curam noſtris repoſuimus animis, DEO freti, qui et res penitus deſperatas donare, et conſummare ſuae virtutis magnitudine poteſt. §. 3. Et ad tuae ſinceritatis optimum reſpeximus miniſterium: tibique primo et hoc opus commiſimus, ingenii tui documentis, ex noſtri Codicis ordinatione acceptis: et juſſimus, quos probaueris, tam ex facundiſſimis Anteceſſoribus, quam ex viris diſertiſſimis togatis fori ampliſſimae ſedis, ad ſociandum laborem eligere. His itaque collectis, et in noſtrum palatium introductis, nobisque tuo teſtimonio placitis, totam rem faciendam permiſimus: ita tamen, vt tui vigilantiſſimi animi gubernatione res omnis celebretur. §. 4. Jubemus

mus igitur vobis antiquorum Prudentium, quibus auctoritatem conſcribendarum interpretandarumque legum ſacratiſſimi Principes praebuerunt, libros ad jus Romanum pertinentes et legere, et elimare: vt ex his omnis materia colligatur, nulla, (ſecundum quod poſſibile eſt, neque ſimilitudine, neque diſcordia derelicta: ſed ex his hoc colligi, quod vnum pro omnibus ſufficiat. Quia autem et alii libros ad jus pertinentes ſcripſerunt, quorum ſcripturae à nullis auctoribus receptae, nec vſitatae ſunt: neque nos eorum volumina noſtram inquietare dignamur ſanctionem. §. 5. Cumque haec materia ſumma noſtri numinis liberalitate collecta fuerit, oportet eam pulcherrimo opere extruere, et quaſi proprium et ſanctiſſimum templum Juſtitiae conſecrare: et in libros quinquaginta, et certos titulos totum [jus] digerere, tam ſecundum noſtri Codicis Conſtitutionem, quam Edicti perpetui imitationem, prout hoc vobis commodius eſſe potuerit: vt nihil extra memoratam conſummationem poſſit eſſe derelictum: ſed his quinquaginta libris totum jus antiquum per mille et quadringentos pene annos confuſum, et à nobis purgatum, quaſi quodam muro vallatum, nihil extra ſe habeat: omnibus auctoribus juris aequa dignitate pollentibus, et nemini quadam praerogatiua ſeruanda: quia non omnes in omnia, ſed certi per certa, vel meliores, vel deteriores inueniuntur. §. 6. Sed neque ex multitudine auctorum, quod melius et aequius eſt, judicatote, cum poſſit vnius [forſitan] et deterioris ſententia, et multas et majores in aliqua parte ſuperare. Et ideo ea, quae antea in notis Aemilii Papiniani ex Vlpiano, et Paulo, nec non Marciano adſcripta ſunt, quae antea nullam vim obtinebant propter honorem ſplendidiſſimi Papiniani, non ſtatim reſpuere: ſed ſi quid ex his ad repletionem ſummi ingenii Papiniani laborum, vel interpretationem neceſſarium eſſe perſpexeritis; et hoc ponere, legis vicem obtinens, non moremini: vt omnes, qui relati fuerint in hunc Codicem prudentiſſimi viri, habeant auctoritatem, tanquam ſi eorum ſtudia ex Principalibus Conſtitutionibus profecta, et à noſtro diuino fuerint ore profuſa: omnia enim merito noſtra facimus, quia ex nobis omnis eis impertietur auctoritas: nam qui [non] ſubtiliter factum emendat, laudabilior eſt eo, qui primus inuenit. §. 7. Sed et hoc ſtudioſum vobis eſſe volumus: vt ſi quid in veteribus non bene poſitum libris inueniatis, vel aliquid ſuperfluum, vel minus perfectum: [ſuperuacua longitudine ſemota, et quod imperfectum] eſt, repleatis, et omne opus moderatum, et quam pulcherrimum oſtendatis. Hoc etiam nihilominus obſeruando: vt, ſi aliquid in vateribus legibus, vel Conſtitutionibus, quas antiqui in ſuis libris poſuerunt, non recte ſcriptum inueniatis; et hoc reformetis, et ordini moderato tradatis, vt hoc videatur eſſe verum, et optimum, et quaſi ab initio ſcriptum, quod à vobis electum, et ibi poſitum fuerit. Et nemo ex comparatione veteris voluminis, quaſi vitioſam ſcripturam arguere audeat. Cum enim lege antiqua, quae Regia nuncupabatur, omne jus omniſque poteſtas populi Romani in Imperatoriam translata ſunt poteſtatem: nos vero ſanctionem omnem non diuidimus in alias, et alias conditorum partes, ſed totam noſtram eſſe volumus: quid poſſit antiquitas noſtris legibus abrogare? Et in tantum volumus eadem omnia, cum repoſita ſunt, obtinere: vt, et ſi aliter fuerint apud Veteres conſcripta, in contrarium autem in poſitione inueniantur, nullum crimen ſcripturae imputetur, ſed noſtrae electioni hoc adſcribatur. §. 8. Nulla itaque in omnibus praedicti Codicis membris antinomia (ſic enim a vetuſtate Graeco vocabulo nuncupatur) aliquem ſibi vindicet locum, ſed ſit vna concordia, vna conſequentia, aduerſario nemine conſtituto. §. 9. Sed et ſimilitudinem (ſecundum quod dictum eſt,) ab hujuſmodi conſummatione volumus exulare, et ea, quae ſacratiſſimis Conſtitutionibus, quas in Codicem noſtrum redegimus, cauta ſunt, iterum poni ex veteri jure non concedimus: cum diualium Conſtitutionum ſanctio ſufficiat ad eorum auctoritatem: niſi forte vel propter diuiſionem, vel propter repletionem, vel propter pleniorem indaginem hoc contigerit; et hoc tamen perraro, ne ex continuatione hujuſmodi lapſus oriatur aliquid in tali prato ſpinoſum. §. 10. Sed et ſi quae leges in veteribus libris poſitae, jam in deſuetudinem abierunt: nullo modo vobis eaſdem ponere permittimus; cum haec tantummodo obtinere velimus, quae vel judiciorum frequentiſſimus ordo exercuit, vel longa conſuetudo hujus almae vrbis comprobauit, ſecundum Saluii Juliani ſcripturam, quae indicat, debere omnes ciuitates conſuetudinem Romae ſequi, [et leges,] quae caput eſt orbis terrarum, non ipſam alias ciuitates. Romam autem intelligimus non ſolum veterem, ſed etiam regiam noſtram, quae DEO propitio cum melioribus condita eſt auguriis.

§. 11. Ideo jubemus, duobus iſtis Codicibus omnia gubernari, vno Conſtitutionum, altero juris Enucleati, et in futurum Codicem componendi; vel ſi quid aliud à nobis fuerit promulgatum Inſtitutionum vicem obtinens; vt rudis animus ſtudioſi ſimplicibus enutritus, facilius ad altioris prudentiae redigatur ſcientiam. §. 12. Noſtram autem conſummationem, quae à nobis DEO adnuente componetur, Digeſtorum vel Pandectarum nomen habere ſancimus, nullis Juris peritis in poſterum audentibus commentarios illi applicare, et verboſitate ſua ſupradicti Codicis compendium confundere: quemadmodum in antiquioribus [temporibus] factum eſt, cum per contrarias interpretantium ſententias totum jus pene conturbatum eſt; ſed ſufficiat per indices tantummodo et titulorum ſubtilitatem, [quae παράτιτλα nuncupantur,] quaedam admonitoria ejus facere, nullo ex interpretatione eorum vitio oriundo. §. 13. Ne autem per ſcripturam aliqua fiat in poſterum dubitatio: jubemus non per ſiglorum captiones et compendioſa aenigmata, quae multas per ſe et per ſuum vitium antinomias induxerunt, ejuſdem Codicis textum conſcribi, etiamſi numerus librorum ſignificetur, aut aliud quicquam; Nec enim per ſpecialia ſigna numerorum manifeſtari, ſed per literarum conſequentiam explanari concedimus. §. 14. Haec igitur omnia DEO placido facere tua prudentia vna cum aliis facundiſſimis viris ſtudeat; et tam ſubtili, quam celerrimo fini tradere: vt Codex conſummatus, et in quinquaginta libros digeſtus nobis offeratur in maximam et aeternam rei memoriam, DEique omnipotentis prudentiae argumentum, noſtrique imperii, veſtrique miniſterii gloriam. Dat. 18. Calend. Januariis, Lampadio et Oreſte viris clariſſimis Coſs. 530. Feliciter.

II. De Confirmatione DIGESTORVM ad Senatum et omnes Populos.

IN NOMINE DOMINI ET DEI NOSTRI JESV CHRISTI. *Imp. Caeſar,* FLAV. JVSTINIANVS, *Alemannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor ac triumphator, ſemper Auguſtus, ad Senatum et omnes populos.*

Tanta circa nos diuinae humanitatis eſt prouidentia, vt ſemper aeternis liberalitatibus nos ſuſtentare dignetur. Poſt

Digitized by Google

Poſt bella enim Parthica aeterna pace ſopita, poſtque Vandalicam gentem ereptam, et Carthaginem, immo magis omnem Libyam Romano Imperio iterum ſociatam: etiam leges antiquas jam ſenio praegrauatas, per noſtram vigilantiam praebuit in nouam pulchritudinem, et moderatum peruenire compendium: quod nemo ante noſtrum Imperium vnquam ſperauit, neque humano ingenio poſſibile eſſe penitus exiſtimauit: erat enim mirabile, Romanam ſanctionem ab vrbe condita vsque ad noſtri Imperii tempora, quae pene in mille et trecentos annos concurrunt, inteſtinis praeliis vacillantem, hocque et in Imperiales Conſtitutiones extendentem, in vnam reducere conſonantiam: vt nihil neque contrarium, neque idem, neque ſimile in ea inueniatur, et ne geminae leges pro rebus ſingulis poſitae vsquam appareant; namque hoc coeleſtis quidem prouidentiae peculiare fuit: humanae vero imbecillitati nullo modo poſſibile. Nos itaque more ſolito ad immortalitatis reſpeximus praeſidium, et ſummo Numine inuocato, DEVM auctorem et totius operis praeſulem fieri optauimus: et omne ſtudium Triboniano viro excelſo, magiſtro officiorum, et exquaeſtori ſacri noſtri palatii, et exconſuli credidimus, eique omne miniſterium hujuscemodi ordinationis impoſuimus, vt ipſe vna cum aliis illuſtribus et prudentiſſimis viris noſtrum deſiderium adimpleret: noſtra quoque majeſtas ſemper inueſtigando et perſcrutando ea, quae ab his componebantur; quicquid dubium et incertum inueniebatur, hoc numine coeleſti erecta emendebat, et in competentem formam redigebat.

§. 1. Omnia igitur confecta ſunt, Domino et DEO noſtro JESV CHRISTO poſſibilitatem tam nobis, quam noſtris in hoc ſatellitibus praeſtante. Et Principales quidem Conſtitutiones duodecim libris digeſtas, jam ante in CODICEM noſtro nomine praefulgentem contulimus. Poſtea vero maximum opus aggredientes, ipſa vetuſtatis ſtudioſiſſima opera, jam pene confuſa et diſſoluta, eidem viro excelſo permiſimus tam colligere, quam certo moderamini tradere. Sed cum omnia percontabamur, à praefato viro excelſo ſuggeſtum eſt, duo pene millia librorum eſſe conſcripta, et plus quam trecenties decem millia verſuum à veteribus effuſe: quae neceſſe [eſſet] omnia et legere et perſcrutari, et ex his, ſi quid optimum fuiſſet, eligere. Quod coeleſti fulgore et ſummae Trinitatis fauore confectum eſt, ſecundum noſtra mandata, quae ab initio ad memoratum virum excelſum fecimus: et in quinquaginta libros omne, quod vtiliſſimum erat, collectum eſt: et omnes ambiguitates deciſae, nullo ſeditioſo relicto, nomenque libris impoſuimus DIGESTORVM ſeu PANDECTARVM, quia omnes diſputationes et deciſiones in ſe habent legitimas, et quod vndique fuit collectum, hoc in ſinus ſuos receperunt, in centum quinquaginta pene millia verſuum totum opus conſummantes, et in ſeptem partes eos digeſſimus non perperam, neque ſine ratione: ſed in numerorum naturam et artem reſpicientes, et conſentaneam eis diuiſionem partium conficientes. §. 2. Igitur prima quidem pars totius contextus, quae Graeco vocabulo πρῶτα nuncupatur, in quatuor libros ſepoſita eſt. §. 3. Secundus autem articulus ſeptem libros habet, qui de Judiciis appellantur. §. 4. In tertia vero congregatione omnia, quae de rebus nominantur, contulimus, octo libris eis deputatis. §. 5. Quartus autem locus, qui et totius compoſitionis quaſi quidam inuenitur vmbilicus, octo libros ſuſcepit: in quibus omnia, quae ad hypothecam pertinent, repoſita ſunt, vt non à pignoratitia actione in libris de rebus poſita multum diſtarent. Alio libro eidem inſerto volumini, qui aedilitium Edictum, et redhibitoriam actionem, et duplae ſtipulationem, quae de euictionibus propoſita eſt, continet: quia haec omnia titulis emptionum, et venditionum conſentanea ſunt: et praedictae actiones, quaſi pediſſequae illarum ab initio proceſſerunt, in vetuſtioris quidem Edicti ordinatione in loca deuia, et multo diſtantia deuagantes: per noſtram autem prouidentiam his congregatae: cum oportuerat ea, quae de eodem pene loquuntur, in confinio ponere. Alius itaque liber poſt duos primos nobis excogitatus eſt de vſuris, et trajectitiis pecuniis, et de inſtrumentis, et teſtibus, et probationibus [nec non praeſumtionibus,] et memorati tres ſingulares libri juxta compoſitionem de rebus poſiti ſunt. Poſt hos, ſi qua de ſponſalibus, vel nuptiis, vel dotibus legibus dicta ſunt, repoſuimus, tribus librorum voluminibus ea concludentes. De tutelis autem et curationibus, geminos libros conſcripſimus. Et memoratam ordinationem octo librorum, mediam totius operis repoſuimus, omnia vndique tam vtiliſſima, quam pulcherrima jura continentem. §. 6. Quintus autem exoritur * nobis * Digeſtorum articulus, in quem de teſtamentis [et] codicillis, tam priuatorum, quam militum, omne, quidquid antiquis dictum eſt, inueniat quis repoſitum, qui de teſtamentis appellatur. De legatis autem et fideicommiſſis quinque librorum numerus adgregatus eſt. Cumque nihil tam peculiare fuerat, quam (vt) legatis quidem legis Falcidiae narratio, fideicommiſſis autem Senatusconſulti Trebelliani: ſingulis libris vtrique eorum applicatis, tota pars quinta in nouem libros coadunata eſt. Solum autem Senatusconſultum Trebellianum ponendum eſſe exiſtimauimus: captioſas etenim, et ipſis veteribus odioſas Pegaſiani Senatusconſulti ambages, et vtriusque Senatusconſulti inter ſe tam ſuperuacuas, quam ſcrupuloſas diuerſitates reſpuentes, totum jus ſuper his poſitum Trebelliano Senatusconſulto adjudicauimus. Sed in his nihil de caducis à nobis memoratum eſt: ne cauſa, quae in rebus non proſpere geſtis, et triſtibus temporibus Romanis increbuit calamitatibus, bello coaleſcens ciuili, noſtris remaneat temporibus, quae fauor coeleſtis, et pacis vigor firmauit, et [ſuper] omnes gentes in bellicis [victori] periculis ſuperpoſuit: ne luctuoſum monumentum laeta ſecula inumbrare concedatur. §. 7. Sexta deinde pars Digeſtorum exoritur: in qua omnes bonorum poſſeſſiones poſitae ſunt, quae ad ingenuos, quae ad libertinos reſpiciunt: vt et jus omne, quod de gradibus et affinitatibus deſcendit, legitimaeque hereditates, et omnis ab inteſtato ſucceſſio: et Tertullianum, et Orphitianum Senatusconſultum, ex quibus mater et filii inuicem ſibi heredes exiſtunt, in geminos libros contulimus: bonorum poſſeſſionum multitudinem in compendioſum et manifeſtiſſimum ordinem concludentes. † Poſt haec ea, quae de operis noui nunciationibus, damnique infecti, et pro aedificiis dirutis, et eorum inſidiis, et quae de aqua pluuia arcenda veteribus auctoribus placita ſunt: nec non de publicanis et donationibus tam inter viuos, quam mortis cauſa conficiendis, cauta legibus inuenimus, in librum ſingularem deduximus. † De manumiſſionibus autem, et de liberali cauſa alius liber reſpondit: quemadmodum et de adquiſitione tam dominii quam poſſeſſionis, et titulis, qui eam inducunt, multae et variae lectiones vni ſunt inſertae volumini: alio libro deputato his, qui judicati, vel in jure confeſſi ſunt: et de bonorum detentionibus, et venditionibus, et ut ne quid in fraudem creditorum fiat. Poſtque hæc omnia interdicta glomerata ſunt: et deinceps exceptiones; et de temporum prolixitatibus; et de obligationibus et actionibus liber iterum ſingularis extenditur: vt praefata ſexta pars totius DIGESTORVM voluminis octo libris definiatur. §. 8. SEPTIMVS autem et nouiſſimus articulus DIGESTORVM ſex libris formatus eſt: in quo de ſtipula-

pulationibus [ſeu] verborum obligationibus, et fidejuſſoribus et mandatoribus, nec non nouationibus, et ſolutionibus, et acceptilationibus, et de Praetoriis ſtipulationibus, omne quod jus inuenitur, gemino volumine inſcriptum eſt, quod in libris antiquis nec numerari poſſibile fuit. Et poſt haec duo terribiles libri poſiti ſunt de delictis priuatis, et extraordinariis, nec non publicis criminibus, qui omnem continent ſeueritatem, poenarumque atrocitatem. Quibus permixta ſunt et ea, quae de audacibus hominibus cauta ſunt, qui ſe celare conantur, et contumaces exiſtunt: et de poenis, quae condemnatis infliguntur, vel conceduntur: nec non de eorum ſubſtantiis. Liber autem ſingularis pro appellationibus nobis excogitatus eſt contra ſententias, tam ciuiles, quam criminales cauſas finientes. Caetera autem omnia, quae ad municipales, vel de decurionibus, et muneribus, vel publicis operibus, vel nundinis, et pollicitationibus, et diuerſis cognitionibus, [et cenſibus,] vel ſignificationibus verborum à veteribus inuenta ſunt, quaeque regulariter definita in ſeſe recepit quinquageſimus, totius conſummationis perfectus. §. 9. Quae omnia confecta ſunt per virum excelſum, nec non prudentiſſimum magiſtrum, exquaeſtorem et exconſulem Tribonianum, qui ſimiliter eloquentiae, et legitimae ſcientiae artibus decoratus, et in ipſis rerum experimentis emicuit: nihilque majus, nec carius noſtris vnquam juſſionibus duxit, nec non per alios viros magnificos, et ſtudioſiſſimos perfecta ſunt, id eſt, Conſtantinum virum illuſtrem, Comitem ſacrarum largitionum, et magiſtrum ſcrinii libellorum, ſacrarumque cognitionum; qui ſemper nobis ex bona opinione et gloria ſeſe commendauit: nec non Theophilum virum illuſtrem, magiſtrum jurisque peritum in hac ſplendidiſſima ciuitate laudabiliter optimam legum gubernationem extendentem: et Dorotheum * virum * illuſtrem et facundiſſimum quaeſtorium, quem in Berutienſium ſplendidiſſima ciuitate leges diſcipulis tradentem propter ejus optimam opinionem, et gloriam ad nos deduximus, participemque hujus operis fecimus: ſed et Anatolium virum illuſtrem magiſtrum, qui et ipſe apud Berutienſes juris interpres conſtitutus, ad hoc opus allectus eſt, vir ab antiqua ſtirpe legitima procedens; cum et pater ejus Leontius, et auus Eudoxius * [qui poſt Patricium inclytae recordationis quaeſtorium, et anteceſſorem, et Leontium virum glorioſiſſimum praetorium, conſularem, atque Patricium filium ejus,] optimam ſui memoriam in Legibus reliquerunt, nec non Cratinum virum illuſtrem, et comitem ſacrarum largitionum, et optimum anteceſſorem hujus almae Vrbis conſtitutum. Qui omnes ad praedictum opus electi ſunt, vna cum Stephano, Menna, Proſdocio, Eutolmio, Timotheo, Leonide, Leontio, Platone, Jacobo, Conſtantino, Joanne, viris prudentiſſimis. Qui patroni quidem ſunt cauſarum apud maximam ſedem praefecturae, quae Orientalibus praetoriis praeſidet. Omnes autem ſuae virtutis teſtimonium vndique accipientes, et à nobis ad tanti operis conſummationem electi ſunt: et cum omnes in vnum conuenerunt, gubernatione Triboniani viri excelſi, vt tantum opus nobis auctoribus poſſint conficere, DEO propitio in praedictos quinquaginta libros opus conſummatum eſt. §. 10. Tanta autem à nobis antiquitati habita eſt reuerentia, vt nomina prudentum taciturnitati tradere nullo patiamur modo: ſed vnusquisque eorum, qui auctor Legis fuit, noſtris DIGESTIS inſcriptus eſt: hoc tantummodo à nobis effecto; vt ſi quid in Legibus eorum vel ſuperuacuum, vel imperfectum, vel minus idoneum viſum eſt: vel adjectionem, vel deminutionem neceſſariam accipiat, et rectiſſimis tradatur regulis, et in multis ſimilibus, vel contrariis, quod rectius habere apparebat, hoc pro aliis omnibus poſitum eſt, vnaque omnibus auctoritate induta: vt quidquid ibi ſcriptum eſt, hoc noſtrum appareat, et ex noſtra voluntate compoſitum: nemine audente comparare ea, quae antiquitas habebat, et quae noſtra auctoritas introduxit: quia multa et maxima ſunt, quae propter vtilitatem rerum transformata ſunt; adeo vt etſi Principalis Conſtitutio fuerat in veteribus libris relata, neque ei pepercimus: ſed et hoc corrigendum eſſe putauimus, et in melius reſtaurandum: nominibus etenim veteribus relictis, quidquid Legum veritati decorum et neceſſarium fuerat, hoc noſtris emendationibus ſeruauimus; et propter hanc cauſam, et ſi quid inter eos dubitabatur, hoc jam in tutiſſimam peruenit quietem, nullo titubante relicto. §. 11. Sed cum proſpeximus, quod ad portandam tantae ſapientiae molem non ſunt idonei homines rudes, et qui in primis Legum veſtibulis ſtantes, intrare ad arcana eorum properant: et aliam mediocrem eruditionem praeparandam eſſe cenſuimus, vt ſub ea colorati, et quaſi primitiis omnium imbuti, poſſint ad penetralia eorum intrare, et formam Legum pulcherrimam non conniuentibus oculis aſpicere. Et ideo Triboniano viro excelſo, qui ad totius operis gubernationem electus eſt, nec non Theophilo, et Dorotheo, viris illuſtribus et facundiſſimis anteceſſoribus accerſitis, mandauimus, quatenus libris, quos veteres compoſuerunt, qui prima Legum argumenta continebant, et INSTITVTIONES vocabantur, ſeparatim collectis, quidquid ex his vtile et aptiſſimum, et vndique ſit elimatum, et rebus, quae in praeſenti aeuo in vſu vertuntur, conſentaneum inueniatur, hoc et capere ſtudeant, et quatuor libris reponere, et totius eruditionis prima fundamenta atque elementa ponere: quibus juuenes ſuffulti, poſſint grauiora et perfectiora Legum ſcita ſuſtentare. Admonuimus autem eos, vt memores etiam noſtrarum fiant Conſtitutionum, quas pro emendatione juris promulgauimus, et in confectione inſtitutionum etiam eadem emendatione ponere non morentur: vt ſit manifeſtum et quid antea vacillabat, et quid poſtea in ſtabilitatem redactum eſt. Quod opus ab his perfectum, vt nobis oblatum et relectum eſt, et prono ſuſcepimus animo, et noſtris ſenſibus non indignum eſſe judicauimus: et praedictos libros Conſtitutionum vicem habere juſſimus: quod et in oratione noſtra, quam eiſdem libris praepoſuimus, apertius declaratur. §. 12. Omni igitur Romani juris diſpoſitione compoſita, et in tribus voluminibus, id eſt, INSTITVTIONVM, et DIGESTORVM, ſeu PANDECTARVM, nec non CONSTITVTIONVM, perfecta, et in tribus annis conſummata; quae vt primum ſeparari coepit, neque in totum decennium compleri ſperabatur: omnipotenti DEO et hanc operam ad hominum ſuſtentationem piis obtulimus animis, vberesque gratias maximae Deitati reddidimus, quae nobis praeſtitit et bella feliciter agere, et honeſta pace perpotiri, et non tantum noſtro, ſed etiam omni aeuo, tam inſtanti, quam poſteriori Leges optimas ponere.

§. 13. Omnibus itaque hominibus eandem Sanctionem manifeſtam facere, neceſſarium [eſſe] perſpeximus: vt ſit eis cognitum, quanta confuſione et infinitate abſoluti, in quam moderationem et legitimam veritatem peruenerint; Legesque in poſterum habeant tam directas, quam compendioſas, omnibusque in promptu poſitas, et ad poſſidendi libros earum facilitatem idoneas: vt non mole diuitiarum expenſa poſſint homines ſuperuacuae legum multitudinis adipiſci volumina, ſed viliſſima pecunia facilis eorum comparatio pateat tam ditioribus, quam tenuioribus, minimo pretio magna prudentia reparanda. §. 14. Si quid autem in tanta legum compoſitione, quae ab immenſo librorum numero collecta eſt, ſimile forſitan raro inueniatur, nemo hoc vituperandum exiſtimet: ſed primum quidem imbecillitati humanae, quae natu-

Digitized by Google

naturaliter ineſt, hoc inſcribat: quia * omnium habere memoriam, et penitus in nullo peccare, divinitatis magis, quam mortalitatis eſt: quod et à majoribus dictum eſt: deinde ſciat, quod ſimilitudo in quibusdam et his breuiſſimis adſumpta non inutilis eſt: et nec citra noſtrum propoſitum hoc ſubſequutum: aut enim ita lex neceſſaria erat, ut diuerſis titulis propter rerum cognationem applicari eam oporteat: aut cum fuerat aliis diuerſis permixta, impoſſibile erat [eam] per partes detrahi, ne totum confundatur, et in his partibus, in quibus perfectiſſimae viſiones veterum expoſitae fuerant, quod particulatim in eas fuerat ſparſum, hoc diuidere ac ſeparare penitus erat inciuile: ne tam ſenſus, quam aures legentium ex hoc perturbentur. Similique modo, ſi quid Principalibus Conſtitutionibus cautum eſt, hoc in DIGESTORVM volumine poni nullo conceſſimus modo: quaſi Conſtitutionum recitatione ſufficiente, niſi et hoc raro ex iiſdem cauſis, quibus ſimilitudo adſumta eſt.

§. 15. Contrarium autem aliquid in hoc Codice poſitum nullum ſibi locum vindicabit, nec inuenitur, ſi quis ſubtili animo diuerſitatis rationes excutiet: ſed eſt aliquid nouum inuentum, vel occulte poſitum, quod diſſonantiae querelam diſſoluit, et aliam naturam inducit diſcordiae fines effugientem. §. 16. Sed et ſi quid forſitan praetermiſſum eſt, quod in tantis millibus quaſi in profundo poſitum latitabat, et cum idoneum fuerat poni, obſcuritate inuolutum neceſſario derelictum eſt: quis hoc reprehendere recto animo poſſit? primo quidem propter ingenii mortalis exiguitatem: deinde propter ipſius rei vitium, quod multis inutilibus permixtum, nullam ſui ad eruendum praebuit copiam: dein, quod multo vtilius eſt, pauca idonea effugere, quam multis inutilibus homines praegravare. §. 17. Mirabile autem aliquid ex his libris emerſit, quod *multitudo antiqua praeſenti breuitate paucior inuenitur:* homines etenim, qui antea lites agebant, licet multae leges fuerant poſitae, tamen ex paucis lites perferebant, vel propter inopiam librorum, quos comparare eis impoſſibile erat, vel propter ipſam inſcitiam, et voluntate judicum magis, quam legitima auctoritate lites dirimebantur. In praeſenti autem conſummatione noſtrorum DIGESTORVM è tantis leges collectae ſunt voluminibus, quorum et nomina antiquiores homines non dicimus neſciebant, ſed nec vnquam audiebant, quae omnia collecta ſunt ſubſtantia ampliſſima congregata, vt egena quidem antiqua multitudo inueniatur, opulentiſſima autem breuitas noſtra efficiatur. Antiquae autem ſapientiae librorum copiam maxime Tribonianus vir excellentiſſimus praebuit: in quibus multi fuerant, et ipſis eruditiſſimis hominibus incogniti: quibus omnibus perlectis, quidquid ex his pulcherrimum erat, hoc ſemotum in optimam noſtram compoſitionem peruenit. Sed hujus operis conditores non ſolum ea volumina perlegerunt, ex quibus leges poſitae ſunt: ſed etiam alia multa, quae illi, nihil vel vtile, vel nouum in eis inuenientes, quod excerptum noſtris DIGESTIS applicarent, optimo animo reſpuerunt. §. 18. Sed quia * diuinae quidem res perfectiſſimae ſunt, humani vero juris conditio ſemper in infinitum decurrit, et nihil eſt in ea, quod ſtare perpetuo poſſit: multas enim formas edere natura nouas deproperat: non deſperamus, quaedam poſtea emergi negotia, quae adhuc Legum laqueis non ſunt innodata: ſi quid igitur tale contigerit, Auguſtum imploretur remedium: quia ideo Imperialem fortunam rebus humanis DEVS praepoſuit, vt poſſit omnia, quae nouiter contingunt, et emendare, et componere, et modis et regulis competentibus tradere: et hoc non primum à nobis dictum eſt, ſed ab antiqua deſcendit proſapia: cum et ipſe JVLIANVS Legum et Edicti perpetui ſubtiliſſimus conditor, in ſuis libris hoc retulerit: vt ſi quid imperfectum inueniatur, ab Imperiali ſanctione hoc repleatur: et non ipſe ſolus, ſed et Diuus HADRIANVS in compoſitione Edicti, et Senatusconſulto, quod eam ſecutum eſt, hoc apertiſſime definiuit, vt, *ſi quid in Edicto poſitum non inueniatur, hoc ad ejus regulas ejusque conjecturas et imitationes poſſit noua inſtruere auctoritas.* §. 19. Haec igitur omnia ſcientes Patres Conſcripti, et omnes orbis terrarum homines, gratias quidem ampliſſimas agite ſummae Diuinitati, quae veſtris temporibus tam ſaluberrimum opus ſeruauit: quod enim antiquitas digna diuino non eſt viſa judicio, hoc veſtris temporibus indultum eſt. Haſce itaque leges et adorate, et obſeruate omnibus antiquioribus quieſcentibus, nemoque veſtrum audeat vel comparare eas prioribus, vel ſi quid diſſonans in vtroque eſt, requirere: quia omne, quod hic poſitum eſt, hoc vnicum et ſolum obſeruari ſancimus. Nec in judicio, nec in alio certamine, vbi Leges neceſſariae ſunt, ex aliis libris, niſi ab iiſdem Inſtitutionibus, noſtrisque Digeſtis, et Conſtitutionibus à nobis compoſitis, vel promulgatis aliquid vel recitare, vel oſtendere conetur: niſi temerator velit falſitatis crimini ſubjectus vna cum judice, qui eorum audientiam patiatur, poenis grauiſſimis laborare. §. 20. Ne autem incognitum vobis fiat, ex quibus veterum libris haec conſummatio ordinata eſt, juſſimus et hoc in primordiis DIGESTORVM noſtrorum inſcribi: vt manifeſtiſſimum ſit, ex quibus Legislatoribus, quibusque libris eorum, et quot millibus hoc juſtitiae Romanae templum aedificatum eſt. Legislatores autem, vel commentatores eos elegimus, qui digni tanto opere erant, et quos et anteriores piiſſimi Principes admittere non ſunt indignati: omnibus vno dignitatis apice impertito, nec ſibi quoquam aliquam praerogatiuam vindicante: cum enim Conſtitutionum vicem et has leges obtinere cenſuimus, quaſi ex nobis promulgatas: quid amplius, aut minus in quibusdam eſſe intelligatur: cum vna dignitas, vna poteſtas omnibus eſt indulta? §. 21. Hoc autem, quod et ab initio nobis juſtum viſum eſt, cum hoc opus fieri DEO adjuuante mandabamus, tempeſtiuum nobis videtur, et in praeſenti ſancire, vt nemo neque eorum, qui in praeſenti juris peritiam habent, neque (qui) poſtea fierent, audeat commentarios iiſdem Legibus adnectere: niſi tantum ſi velit eas in Graecam vocem transformare ſub eodem ordine, eademque conſequentia, ſub qua et voce Romana poſitae ſunt: hoc quod Graeci κατὰ πόδα dicunt, et ſi quid forſitan per titulorum ſubtilitatem adnotare maluerint, et ea, quae Paratitla nuncupantur, componere; alias autem Legum interpretationes, immo magis perverſiones, eos jactare non concedimus: ne verboſitas eorum aliquod Legibus noſtris adferat ex confuſione dedecus: quod et in antiquis Edicti perpetui commentatoribus factum eſt, qui opus moderate confectum, huc atque illuc in diuerſas ſententias producentes (contrahentes) in infinitum diſtraxerunt, vt pene omnis Romana ſanctio eſſet confuſa. Quos ſi paſſi non ſumus, quemadmodum poſteritatis admittatur vana diſcordia? Si qui autem tale facere auſi fuerint: ipſi quidem falſitatis rei conſtituantur, volumina autem eorum omnimodo corrumpentur. Si quid vero, vt ſupra dictum eſt, ambiguum fuerit viſum: hoc ad imperiale culmen per judices referatur, et auctoritate Auguſta manifeſtetur, cui ſoli conceſſum eſt Leges et condere, et interpretari. §. 22. Eandem autem poenam falſitatis conſtituimus et aduerſus eos, qui in poſterum Leges noſtras per ſiglorum obſcuritates auſi fuerint conſcribere: omnia enim, id eſt, et nomina Prudentum, et titulos, et librorum numeros per conſequentias literarum volumus, non per ſigla manifeſtari: ita vt, qui talem librum ſibi parauerit, in quo ſigla poſita ſint in qualemcunque locum libri, vel voluminis: ſciat inutilis ſe eſſe Codicis dominum,

Digitized by Google

neque enim licentiam aperimus, ex tali Codice in judicium aliquid recitare, qui in quacunque ſua parte ſiglorum habet malitias. Ipſe autem librarius, qui eas inſcribere auſus fuerit, non ſolum criminali poena, ſecundum quod dictum eſt, plectetur: ſed etiam libri aeſtimationem in duplum domino reddet, ſi et ipſe dominus ignorans talem librum vel comparauerit, vel confici curauerit; quod et antea à nobis diſpoſitum eſt, et in Latina Conſtitutione, et in Graeca, quam ad Legum Profeſſores dimiſimus. §. 23. Leges autem noſtras, quae in his Codicibus, id eſt, INSTITVTIONVM ſeu ELEMENTORVM, et DIGESTORVM, vel PANDECTARVM poſuimus, ſuum obtinere robur ex tertio noſtro feliciſſimo ſancimus Conſulatu praeſentis duodecimae Indictionis, tertio Calendas Januarias, in omne aeuum valituras, et vna cum noſtris Conſtitutionibus pollentes, et ſuum vigorem in Judiciis oſtendentes in omnibus cauſis, ſiue quae poſtea emerſerint, ſiue quae in judiciis adhuc pendent, nec eas judicialis, vel amicalis forma compeſcuit: * quae enim jam vel judiciali ſententia finita ſunt, vel amicali pacto ſopita, haec reſuſcitari nullo volumus modo. Bene autem properauimus in tertium noſtrum Conſulatum, et has Leges edere: quia maximi DEI et Domini noſtri JESV CHRISTI auxilium feliciſſimum eum noſtrae Reipublicae donauit: cum in hunc et bella Parthica abolita ſunt, et quieti perpetuae tradita, et tertia pars mundi nobis adcreuit. Poſt Europam enim, et Aſiam, et tota Libya noſtro Imperio adjuncta eſt, et tanto operi Legum caput impoſitum eſt: et omnia coeleſtia dona noſtro tertio Conſulatui indulta.

§. 24. Omnes itaque judices noſtri pro ſua jurisdictione easdem Leges ſuſcipiant, et tam in ſuis judiciis, quam in hac regia Vrbe habeant, et proponant, et praecipue vir excelſus hujus almae Vrbis Praefectus: curae autem erit tribus excelſis Praefectis praetoriis, tam Orientalibus, quam Illyricis, nec non Libycis, per ſuas auctoritates omnibus, qui ſuae jurisdictioni ſuppoſiti ſunt, eas manifeſtare. Dat. 17. Cal. Jan. Juſtiniano, Domino noſtro tert. Conſule Feliciter, 533.

III. De Confirmatione DIGESTORVM ad magnum Senatum.

IN NOMINE DOMINI ET DEI NOSTRI JESV CHRISTI.

Imp. Caeſar. FLAV. JVSTINIANVS, *Alemannicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor, triumphator, ſemper colendus Auguſtus ad magnum Senatum et populum, et omnes orbis noſtri ciuitates.*

Dedit nobis DEVS poſt pacem cum Perſis initam, poſt Vandalica trophaea, et totam Lybiae adquiſitionem, poſtque nominatiſſimam Carthaginem noſtro iterum Imperio ſociatam, vt veterum Legum renouationis opus ad optatum finem perduceremus: quod nemo Principum ante noſtrum imperium, aut in mentem induci poſſe, aut humano ingenio poſſibile eſſe exiſtimauit. Erat enim mirabile, omnem Romanam ſanctionem à condita vetere Roma vsque ad noſtri Imperii tempora, quae pene in mille et trecentos annos concurrunt, non ſolum ſecum in variis ſuis partibus, ſed in Imperialibus quoque praeſertim ſanctionibus inter omnem nutare conſonantiam pariter ac diſcordiam: non tamen id ſolum, quod ſecum pugnabat, tollere: ſed etiam quod idem, aut ſimile reperiebatur, expellere, variamque ipſius pulchritudinis ideam tribuere, ita vt pro ſingulis rebus ſingulae leges conſtitutae viderentur. Quod procul dubio ſuperioris Numinis et fluentis inde benignitatis fuit, non humanae cogitationis, aut incepti, aut poteſtatis. Nos itaque, more ſolito manibus ad DEVM erectis, eoque, vt nos complecti dignaretur, inuocato, et rem aggreſſi ſumus, et omnia tandem confecimus, Triboniano glorioſiſſimo magiſtro, et exquaeſtore ſacri noſtri palatii, et exconſule ad omne miniſterium vſi; nec non aliis quibusdam illuſtribus, et prudentibus viris, inquirentes ſemper ea, quae ab eis componebantur: et id, quod erat dubium, perſcrutantes, omnibus quoque ſecundum datam nobis à Domino DEO et Saluatore noſtro JESV CHRISTO ſcientiam et intellectus vigorem imponentes competentem formam. §. 1. Et piiſſimas igitur Conſtitutiones jam ante in duodecim libris comprehenſas, CODICEM noſtrae pietatis cognomine fulgentem compoſuimus: nunc vero omnium veterum juris conditorum ſententias ex multitudine, quae ad duo millia pene librorum, et trecentas myriadas verſuum pertingebat, in moderatum et perſpicuum collegimus compendium. Quinquaginta igitur libris omnia complexi nunc ſumus coeleſti fauore, colligentes omne id, quod erat vtile, et omnes ambiguitates decidentes, nullo ſeditioſo relicto. Quos libros DIGESTA ſeu PANDECTAS appellauimus, ex eo, quod Legum habeant diuiſiones et deciſiones; itemque ex eo, quod omne in vnum congregatum receperint, hanc eis appellationem imponentes: nec vltra quindecim myriadum verſuum numerum eis dantes: et in ſeptem eos diſponentes tractatus. Idque non perperam, neque ſine ratione, ſed ad numerorum naturam et harmoniam reſpicientes. §. 2. Ea igitur, quae apud omnes πρῶτα, id eſt, primordia, nuncupantur, in quatuor libros ſepoſuimus. §. 3. Deinceps ea, quae de Judiciis tractant, in alios ſeptem libros. §. 4. Item ea, quae de Rebus, non in plures, quam octo libros. §. 5. Sequentem vero operis partem, quae quarta et media μέσον ἐπὶ τῶ παντὸς eſt totius operis, in aliis octo libris depoſuimus, in quibus eſt quidem hypothecaria, non longe admodum à pignoratitia actione diſtans: eſt et Aedilitium Edictum, et de euictionibus ſtipulatio: quae duo acceſſoria, et conſequentia conſtituta venditionum, longe tamen admodum in veteri Juris ordinatione ab his deuagantia congregauimus propius propter mutuam inter ſe cognationem, ne, quae de eodem penè loquuntur, longè à ſe diſtarent. Poſt haec introduximus poſt duos illos libros ea, quae ſunt ſcripta de vſuris tam terreſtribus, quam trajectitiis ſeu maritimis, et de probationibus, atque praeſumptionibus in vnum librum; his autem tribus monobiblis, ſingularibus libris poſt tractatum de rebus ſibi inuicem proximis depoſitis, et rurſum ea, quae de ſponſalibus, et nuptiis, et de dote legibus dicta ſunt, congregantes, his etiam tria habere in hac ordinatione volumina conceſſimus. De tutoribus autem minoris aetatis geminos libros, eos, inquam, qui de tutelis apud omnes nominantur, et hic etiam in compendium concidimus memoratam octo librorum ordinationem, et mediam (vt dictum eſt) hanc partem totius operis confecimus, pulcherrima et vtiliſſima jura in his deſcribentes. §. 6. De teſtamentis autem, et legatis, et fideicommiſſis, omnia congregauimus in nouem librorum numerum: quorum principatum obtinent ea, quae ſunt de teſtamentis, et codicillis, cum omnium, tum etiam militum, qui ea, vt volunt, faciunt, duobus libris ordinata, et de teſtamentis inſcripta; quinque autem ſequentibus continentur ea, quae de legatis et fideicommiſſis, et omni eorum ambiguitate di-

Digitized by Google

diſputata ſunt: et quoniam Falcidiae narratio continens, et conſentanea erat legatorum et fideicommiſſorum proprio tractatui: propterea et ipſam continuo legatorum ſuppoſuimus tractationi, libro integro rei applicato, cum breui quadam adjectione: et rurſum quia ad Falcidiae imitationem [introductum] erat Trebellianum Senatusconſultum in fideicommiſſis: et huic vltimum hujus ordinationis tribuimus locum, totum jus ſuper his poſitum, Trebelliano Senatusconſulto attribuentes, et ſuperuacuam eſſe Pegaſiani Senatusconſulti poſitionem inuenientes, et abſurdas horum Senatusconſultorum inter ſe differentias, et communiones: quas ſane et veteres peroſi, captioſas et damnoſas appellarunt: ſimpliciore quadam narratione, omne hoc ſchema congregantes, et ad vnius Senatusconſulti Trebelliani ordinationem applicantes, et hanc quintam partem totius ordinationis nouem his perfecimus libris: in quibus nouem libris nihil de quondam caducis dictum à nobis eſt: quia propter vſum quendam non proſperum, cum increbuiſſent in Republica, et luctuoſum monumentum bellorum ciuilium eſſent: non oportebat in his manere temporibus, in quibus et DEVS dedit pacem nobis agere domi et foris, et, cum oportuit bellum gerere, facile cum ipſius fauore hoſtes ſuperare et capere. §. 7. Sequitur deinde et exoritur nobis et ſexta pars totius compoſitionis, octo concluſa libris. Pulchre autem incipit ab his, quae poſſeſſiones nominantur, quas nos ſimiliter, vt caetera diligenter conſiderantes, tam eas, quae ad ingenuos, quam quae ad libertinos pertinent, ex multa anteriorum temporum confuſione et obſcuritate in purum deduximus compendium, geminorum illis librorum numerum ſufficere arbitrantes. Applicauimus autem ipſis, et omnes ab inteſtato appellatas ſucceſſiones, et ipſos generum ordines, eorum gradibus etiam libro inſcriptis, et circa omnium finem Tertullianum et Orticianum compoſuimus Senatusconſultum, ex quibus matres et liberi inuicem ſucceſſores fiunt. Procedit autem poſt haec alius liber, qui de aedificiorum operibus, et de ea, quae ob ruinoſa et diruta aedificia [datur] ſatisdatione, et his, qui in his aliquid inſidiarum aut fraudis admiſerint, et de his, qui ex aquarum impetu vicinos laeſerint, et de publicorum vectigalium coactoribus, atque inſuper de donationibus tam indefinitis [ſeu ſimplicibus], quam in cogitationem mortis relatis leges ac jura ordinant. Rurſum autem quicquid de quacunque manumiſſione extat, vel de his, quae ſuper ipſa agitantur cauſis, et hoc vni traditum eſt libro. Amplius autem ea, quae de poſſeſſione, et per ipſam adquiſitione, et de cauſis eam introducentibus ſunt, in vnum ſepoſuimus tractatum [ſeu librum.] Et quidquid etiam de judiciariis extat ſententiis, et his, qui in eis aliqua contra ſeipſos confeſſi ſunt, et de bonorum ceſſione, et creditorum detentione, et venditione, et de bonorum ſeparatione et curatione, et ne quid patiantur creditores fraudis, et id in vnum ſimiliter collatum eſt librum. Sed et Interdictorum modum non pluribus, quam vni dedimus libro. Inde autem et ad praeſcriptiones [ſeu exceptiones] et in his ordinata tempora venimus. Et obligationum quidem, et actionum ſepoſuimus modos, et coëgimus omnem hanc partem, cui praeſunt poſſeſſiones (vt dictum eſt) octo librorum numero deſcriptam, ſextam hanc partem totius voluminis ſeponentes. §. 8. Totius autem extrema pars, quae et ſeptima eſt totius tractationis, ſex librorum numero demandata eſt, incipiens quidem à ſtipulationibus, procedens vero ad ea, quae ſcripta ſunt de fidejuſſione, et debitorum numeratione, ſolutione et liberatione ipſorum, et de introductis ex Praetorum juriſdictione ſtipulationibus: quae omnia duobus à nobis contracta ſunt libris: cum apud veteres nec dici poſſet, quot eſſent libri [ea de re]. Procedit et deinceps ad delictorum narrationem: et omnia recenſet, quae ad majora delicta pertinent, quae vocant privata; et item, quae ad ea, quae necdum ordinaria appellant, ſed ipſis extraordinariorum appellationem imponunt: deſcendit etiam et ad publica crimina, quae atrociſſima ſunt, et magnam ſibi aduocant poenam. Duo autem et hic ſunt libri, qui illa quidem, quae ad delicta et crimina pertinent, complectuntur: quibus permixta ſunt et ea, quae de reis criminum, qui ſe celare tamen conantur, ſcripta ſunt, et de eorum bonis, et de ea, quae infligitur condemnatis, poena, vel indulgentia. Initium autem nobis alterius rurſum libri fit narratio de appellationibus, quae communis eſt profecto ad reſcindendas tam pecuniarias [ſeu ciuiles] ſententias, quam criminales. * Quaecunque autem de ciuibus [ſeu municipibus,] et decurionibus, et muneribus, et publicis operibus, et nundinis, et redituum pollicitationibus et variis cognitionibus [ſeu interrogationibus,] et publica deſcriptione, veteribus inuenta ſunt, et quaecunque de verborum extant ſignificatione, et de his, quae pro regulis apud veteres dicta ſunt: haec omnia in ſeſe recipit vltimus liber. Hujus igitur compoſitionis, cujus initium eſt à ſtipulationibus, hic liber eſt ſextus quidem ſi ad proprium principium comparetur: ſed et quinquageſimus, ſi conferatur ad totam conſummationis perfectionem, [ſeu harmoniam.] §. 9. Quae omnia compoſita ſunt, et elaborata peroptime, et vt noſtra juſſione dignum fuit, per Tribonianum illuſtriſſimum, nec non prudentiſſimum magiſtrum, et exquaeſtorem noſtrorum palatiorum, et exconſulem, virum et in ipſis rerum experimentis, et in eloquentia, et in legibus ſcribendis ſatis ſpectatum, et qui nihil vnquam noſtrarum juſſionum contempſit: nec non per alios [viros,] qui ſub ipſo nobis hoc opus elaborarunt; id eſt Conſtantinum magnificentiſſimum comitem ſacrarum largitionum, et antigrapharium [ſeu magiſtrum] ſacri ſcrinii, et ſacrorum libellorum et cognitionum Imperialium, qui nobis bonam de ſe opinionem in omnibus praebuit: nec non Theophilum magnificentiſſimum magiſtrum, et Leges [ſeu jura] in regia hac vrbe laudabiliter, et cum ſummis vigiliis, et vt magiſteria ſedulitate dignum eſt, docentem: et Dorotheum magnificentiſſimum quaeſtorem, et Doctorem in legum ciuitate deſignatum: dicimus autem verendam et ſplendidam Berytienſium metropolim, quem de ipſo optima opinio et gloria, et ad nos deduxit ipſum, et vt hujus operis participem faceremus, hortata eſt: ſed et Anatolium magnificentiſſimum magiſtrum, qui et ipſe apud Berytienſes ea, quae ex legibus [proficiſcuntur,] pulchre docet, vir ex tertia ſtirpe laudabili juris apud Phoenices interpretum deſcendens: refert enim genus ad Leontium, et Eudoxium, homines in legibus optimae memoriae, poſt Patricium inclytae recordationis, quaeſtorium et anticenſorem, et Leontium glorioſiſſimum, expraefectum, et exconſulem, atque Patricium ejus filios, (ſummae admirationis viros) et Cratinum magnificentiſſimum atque prudentiſſimum comitem ſacrarum largitionum, [et optimus quoque eſt in legum enarrator in regia hac vrbe:] et praeter hos etiam Stephanum, Menam, Proſdocium, Eutolmium, Timotheum, Leonidem, Leontium, Platonem; Jacobum, Conſtantinum, Joannem, viros prudentiſſimos, qui vniuerſi Rhetores quidem ſunt glorioſiſſimorum Praefectorum ſacrorum noſtrorum Praetoriorum; gloriam autem ſeu laudem apud omnes prudentiae juſte habent, et à nobis merito judicati ſunt digni, vt eligerentur tanti certaminis participes. Haec igitur nobis circa DIGESTORVM elaborata ſunt conſcriptionem per jam dictos glorioſiſſimos viros. §. 10. Tanta autem nobis reuerentia antiquitatis fuit, vt neque mutari nomina veterum Juriſconſultorum ſuſtinuerimus, ſed vniuscujusque illorum appellationem Legibus inſcripſimus, mutantes quidem, ſi quid jam habere viſum eſt non recte, partes vero illas nunc tollentes, has nunc addentes, ex multis denique optimum eligentes, et vnam [atque parem] omnibus praebentes

pote-

Digitized by Google

poteſtatis vim, [ſeu robur:] ita vt quicquid ſcriptum eſt in eo libro, id noſtra ſit ſententia: nemine audente comparare ea, quae nunc facta ſunt his, quae prius erant: quia multa et numeratu non facilia transpoſuimus in melius, etiamſi quid Imperiali aliqua antiquorum Imperatorum Conſtitutione in aliam dictum fuerit formam. Nam nomina quidem veteribus ſeruauimus, legum autem veritatem noſtram fecimus. Itaque ſi quid erat in illis ſeditioſum, (multa autem talia erant ibi repoſita) hoc deciſum eſt et definitum, et in perſpicuum finem deducta eſt quaeque lex. §. 11. Sed cum oportebat, et aliquam mediocrem iſagôgen facere in eorum gratiam, qui recenter leges attingunt, nec majorem doctrinam portare poſſunt: neque hoc extra noſtram prouidentiam reliquimus, ſcilicet Triboniano glorioſiſſimo, qui ad totius operis legitimi gubernationem electus eſt, nec non Theophilo, et Dorotheo, magnificentiſſimis et prudentiſſimis anticenſoribus accerſitis mandauimus: vt ſeligerent ex his, quae apud veteres erant iſagogarum modo compoſita, ea, quae eſſent aptiſſima, et in ipſis rerum argumentis obtinentia; vtque colligerent, et nobis offerrent, et vt mentionem etiam facerent noſtrarum Conſtitutionum, quas pro emendatione veteris juris promulgauimus: et ita componerent libros quatuor futuros prima elementa totius iſagoges, quos vocari INSTITVTA viſum eſt; quam ſane legitimi operis partem compoſitam nobis obtulerunt, et nos eam totam conſideratam à nobis, et perpenſam, recteque habere viſam, noſtris ſenſibus non indignam eſſe judicauimus, et pro noſtris haberi Conſtitutionibus, et noſtrarum Conſtitutionum robur habere juſſimus: quod et ex his, quae in prooemiis ejusdem voluminis diſſeruimus, omnibus manifeſtum fecimus. §. 12. Sic itaque omni Romani juris diſpoſitione ordinata, et in tribus integris et voluminibus et annis tanto opere perfecto: (quod nobis ab initio omnem ſpem excedere: circa finem autem, cum jam penetrabilem eſſe rem docuimus, ne in decem quidem annis totum abſolui poſſe videbatur): tanta ergo trium annorum celebritate conſummato opere, et hac opera Domino DEO oblata, qui dedit et pacem agere, et bella feliciter dirigere, et leges ponere praeterito, praeſenti, et futuro tempori: juſtum eſſe putauimus, omnibus hominibus facere manifeſtum noſtrum in his rebus ſtudium ſimul et prouidentiam: quomodo nempe priora ſoluti perturbatione, et confuſione, et nullum finem habente juris poſitione, vſuri ſint poſthac legibus rectis, compendioſis, et omnibus ad manum promptis, et litium compendium adferentibus, et paratis, atque expoſitis omnibus [hominibus] ad facilem adquiſitionem, nec amplius egentibus multis pecuniis, vt illorum inutilium librorum congerant multitudinem: ſed viliſſima pecunia, tam ditioribus, quam ex tenuiore profectis patrimonio, copiam ſui comparandi praebentibus. §. 13. Si quid autem ex multitudine ea, quae nunc congeſta eſt, et ex tantis myriadibus collecta, videbitur eſſe ſimile [et geminatum,] (hoc autem putamus rarum eſſe) attamen humanae naturae [imbecillitatem] conſiderantibus, non extra juſtam apologiam ne hoc quidem videbitur eſſe: * in nullo enim aberrare, [ſeu in omnibus irreprehenſibilem ſeu inemendabilem eſſe,] diuinae vtique ſolius, non autem mortalis eſt conſtantiae, [ſeu roboris,] quemadmodum et à majoribus dictum eſt: deinde eſt, vbi et ſimilium aſſumpſimus poſitionem: vel rebus ſubjectis id exigentibus, vt oporteret idem pluribus applicari titulis: vel quia cum extraneo loco eſſet commixtum id, quod ſimile ſuperiori videbatur, impoſſibile fuit eam ſimilitudinem detrahi: vel etiam, quia ſaepe cuſtodienda fuit integra totius theoriae [ſeu viſionis] continentia, nec ſeparanda, [aut diuellenda] mens et intellectus [legentium] per eorum, quae jam ſcripta fuerant, ademptionem: quin et hoc ſicubi aſſumptum eſt propter rei neceſſitatem; tamen id breue eſt, nec vllum fere ſui ſenſum praebens. §. 14. Hoc etiam ipſum, et in Conſtitutionibus jam inter Imperiales Conſtitutiones relatis, et jure, quod ex his reſultat, obſeruauimus: nam quae in illis jam cauta erant, ea nec in hoc volumine poni conceſſimus, niſi ob aliquam interdum circumſtantiam ſimilitudinis aliqua cauta relicta eſt. §. 15. Contrariam autem aliis legibus legem ex his, quae in hoc volumine poſitae ſunt, non facile quis repererit, ſi modo ad omnes contrarietatis fines animum intendere ſtetuerit, ſed ineſt aliquid diuerſum; quod aſſumptum alterius generis forte hanc et illam legis poſitionem apparere faciet.

§. 16. Sed et ſi quid forte praetermiſſum eſt eorum, quae poni debebant (forte enim et aliquid tale contigit propter humanae imbecillitatem naturae) multo ſane melius eſt noſtris ſubditis multis inutilibus liberari [legibus,] dum priuantur forte paucis quibusdam, quae videbantur idonea, myriadibus prope infinitis defoſſa et depoſita, et nemini forte mortalium animaduerſa. §. 17. Hanc enim ob cauſam tot libris quos antea ſcribi oportebat, deſtituti judices, facilius ex pauciſſimis juris auctoribus, et libris ad finem litium perueniebant, et judicia decidebant, vel propter inopiam librorum, vel quia non ſufficiebant multis laboribus ad inuenienda multa vtilia neceſſariis, et viribus erant impares. In praeſenti autem conſummatione maximus legum obtinentium congeſtus eſt numerus ex libris raris, et qui vix inueniri potuerint, et quorum nec nomina nec eruditiſſimi quidem in legibus complures homines nouerant. Quorum ſane copiam [ſeu materiam] nobis vberrimam dictus glorioſiſſimus Tribonianus praebuit multorum librorum, et qui vix numerari poſſunt, ſuppeditata multitudine: quibus omnibus perfecte lectis, congeſta ſunt haec volumina; ſed ex horum multis et variis hi, qui à nobis ad hoc congregati erant, cum nihil inueniſſent idoneum, aut nouum ab his, quae jam congregata erant, illationem ex his in hoc opere faciendam optimo animo reſpuerunt.

§. 18. Si vero poſtea aliquid noui controuerteretur, quod non apparebit legibus his inſcriptum (multa enim nouare nouit natura) ſed imperium DEVS propter hoc impoſuit hominibus, vt emergentia et legis egentia lege definiat, et humanae naturae incertum repleat, et certis concludat legibus ac regulis: neque hoc noſtrum nunc dicimus: ſed jam omnium juris conditorum, qui olim claruerunt, prudentiſſimus Julianus hoc ipſum videtur dixiſſe, qui et ab Imperiali auctoritate implorat fieri legum repletionem in emergentibus ambiguitatibus et quaeſtionibus: ſed et D. ADRIANVS piae memoriae; quando ea, quae à Praetoribus quotannis edicta fuerant, breui complexus eſt libello, aſſumpto ad id optimo Juliano; in oratione, quam in commune habuit in ſeniore Roma, hoc ipſum quoque ait: vt ſi quid praeter id, quod jam ordinatum eſt, emerſerit; conueniens eſt, eos, qui in magiſtratu ſunt, illud conari decidere, et remedium imponere ſecundum eorum, quae jam ordinata ſunt, conſequentiam [imitationem.] §. 19. Haec igitur omnes (dicimus autem vos, magni Senatus et omnes noſtrae Reipublicae homines) cognoſcentes, gratiam quidem confitemini DEO, qui noſtris temporibus tantum bonum ſeruauit: vtimini vero noſtris Legibus; nihil eorum, quae veteribus libris inſcriptae ſunt, attendentes: neque ad ea, quae nunc poſita ſunt, illas comparantes; quia etſi videantur quaedam inuicem non conſonare, tamen prius illud et vetuſtius nobis vt imperfectum diſplicuit, nunc autem hoc viſum eſt debere obtinere. Nam prohibemus, illis in poſterum vti: haec autem ſola obſeruari in Republica, et obtinere concedimus et ſancimus: ita vt qui conatus fuerit ex prioribus libris, et non ex his duobus ſolis, et Conſtitutionum [libro] à nobis compoſitis,

vel

Digitized by Google

vel factis, vel quibusdam Legibus, vel eas in judiciis legere, vel ſi quis judicauerit ex his apud ſe recitari eas paſſus: falſi reus erit, et publicorum criminum judicatus, et poenae addictus: quod etſi non diceremus, vel ex hoc ipſo manifeſtum eſſet. §. 20. Sed et hoc optimum fore judicauimus, praeponere DIGESTORVM volumini et veteres juris conditores, et illorum volumina, et vnde collectio facta ſit Legum nunc à nobis congeſtarum: quod et fieri juſſimus: et factum eſt: et ſimul ea, quae de his rebus conſcripta ſunt, ſupponi huic diuinae noſtrae CONSTITVTIONI praecepimus: vt omnibus fiat manifeſtum, et quid prioris inexperientiae ſimul, et incertitudinis eſſet, et quid à nobis ſit adinventum. Legislatores autem ſeu Legum interpretes illos congeſſimus, qui apud omnes probati et recepti erant, et prioribus Imperatoribus placuerant, et qui ab his nominari meruerunt. Si enim aliquis nondum veteribus Legislatoribus cognitus eſt: nos et huic interdiximus hujus voluminis communicationem. Omnibus ſane hic poſitis vnum ordinem et dignitatem parem dedimus: nulli cuipiam majore quam caeteris data praerogatiua: Si enim his, quae ab illis ſcripta ſunt, omnibus Imperialium Conſtitutionum dedimus robur: quid eſt, quod in his amplius, quodque minus haberi debeat?

§. 21. Illud autem, quod ſtatim, cum hanc compoſitionem Legum congregari mandaremus, juſſimus: iterum et nunc ſancimus illud confirmando: omnibus ſimiliter interdicimus, ne quis audeat hominum, qui ſunt nunc, aut in poſterum erunt, Commentarios ſcribere harum Legum: praeterquam ſi velit quis in Graecam linguam haec transferre, quem etiam volumus ſola ſecundum pedem ſeu κατὰ πόδα nuncupata vti Legum interpretatione: et ſi quid ſecundum nominatorum paratitlorum (vt conueniens eſt) adſcribere voluerint vſum: aliud autem nihil omnino ne tantillum quidem circa ea facere, nec rurſum dare ſeditionis, et dubitationis, aut infinitae multitudinis Legibus occaſionem: id quod antea in antiqui Edicti factum eſt ordinatione: ita vt illud breuiſſimum conſtitutum ex differentium commentariorum differentia ſeu diuerſitate in infinitam extenderetur multitudinem. Si quid enim forte ambiguum fuerit viſum, vel litium certatoribus, vel his, qui rebus judicandis praeſunt: hoc Imperator interpretabitur recte: nam haec facultas illi ſoli à Legibus permiſſa eſt. Itaque quisquis auſus fuerit, ad hanc noſtram Legum compoſitionem commentarium aliquod adjicere, aliter atque noſtrae hujus juſſionis forma praeſcribit: is ſciat, quod et ipſi falſi reo legibus futuro, et quod compoſuerit, eripietur, et modis omnibus corrumpetur. §. 22. Eadem poena impoſita et aduerſus eos, qui notis (ſeu ſignis) quibusdam in ſcriptura vtentur, (quae ſigna ſiglas vocant) et qui per ea conturbare ſcripturam tentauerint, nec per totam conſequentiam literarum numeros, et nomina veterum Prudentum, et totam Legum poſitionem ſcripſerint. Sciant etiam librorum ita ſcriptorum comparatores ſe inutilis fore libri dominos: neque enim damus licentiam talibus libris in judiciis vti, et aliquid agere: etiamſi contingat librum in ea ipſa parte, quae recitatur, nullum habere tale ſignum [aut notam,] ſed in alia quacunque ſui parte, quamuis ſemel tantum id admiſſum ſit. Itaque ipſe quidem eum librum pro non ſcripto prorſus habebit. Is autem, qui eum ſcripſerit, et ignoranti emptori dederit: duplum ſoluet ejus aeſtimationis ei, qui ita in quantitate damnum paſſus fuerit, nihilominus infligenda criminali poena. Hoc etenim et in aliis Conſtitutionibus ea de re poſitis ſcripſimus, tam his, quae Latina proceſſerunt voce, quam ea, quae Graecorum lingua, quam quidem ad Legum Profeſſores reſcripſimus.

§. 23. Haec igitur volumina, (INSTITVTORVM et DIGESTORVM dicimus) ex fine tertii noſtri feliciſſimi Conſulatus ſuum robur obtinere ſancimus, id eſt, ex ante tertium Calendarum Januariarum praeſentis duodecimae Indictionis, in omne aeuum valitura, et vna cum IMPERIALIBVS CONSTITVTIONIBVS vigorem, et locum habitura tam in his, quae poſtea emerſerint, quam in his, quae in judiciis adhuc pendent, nec dum amicabilibus tradita ſunt transactionibus: quodcunque enim hactenus vel judicatum, vel transactum eſt, retractari non ſuſtinemus. Quem quidem Conſulatum tertium nobis nominatiſſimum dedit DEVS: quando et ſub ipſo pax cum Perſis confirmata eſt, et hoc tantum Legum volumen repoſitum eſt: quod à nemine majorum vnquam excogitatum fuit: atque ad haec tertia pars mundi (dicimus autem totam Lybiam) noſtris adjuncta eſt ſceptris: omnia haec à ſummo DEO et Seruatore noſtro JESV CHRISTO dona tertio noſtro Conſulatui induita. §. 24. Omnes itaque laudatiſſimi noſtrae Reipublicae Magiſtratus diuinam hanc noſtram ſuſcipientes Conſtitutionem, vt vtantur praedictis noſtris Legibus, vnusquisque in ſuo procurabit Judicio. Proponet autem eam in maxima et regia hac Vrbe, et ejus glorioſiſſimus Praefectus. Curae autem erit excellentiſſimo et laudatiſſimo noſtro Magiſtro, et glorioſiſſimis atque beatiſſimis praefectis ſacrorum noſtrorum Praetoriorum tam in his, quae ad ſolem Orientem, quam his, quae in Illyride: nec non his etiam, quae in Lybia ſunt: per ſua Edicta his, qui ſub ipſis ordinati ſunt, et iſta facere manifeſta, ad omnium noſtrorum ſubditorum inexcuſabilem notitiam. Data 17. Cal. Januarias. Domino noſtro JVSTINIANO perpetuo Auguſto 3. Coſ. 533.

IV. Prooemium DIGESTORVM, de ratione et methodo juris docendi ad Anteceſſores.

Imper. Caeſar, FLAVIVS, JVSTINIANVS, *Alemanicus, Gothicus, Francicus, Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Africanus, pius, felix, inclytus, victor ac triumphator, ſemper Auguſtus* THEOPHILO, DOROTHEO, THEODORO, ISIDORO, ANATOLIO, THALLELEO, et CRATINO viris illuſtribus Anteceſſoribus. Item et SALAMINIO viro diſertiſſimo Anteceſſori Salutem.

Omnem reipublicae noſtrae ſanctionem jam eſſe purgatam et compoſitam tam in quatuor libris INSTITVTIONVM ſeu elementorum, quam in quinquaginta DIGESTORVM ſeu Pandectarum, necnon in duodecim IMPERIALIVM CONSTITVTIONVM, quis amplius quam vos cognoſcit? Et omnia quidem quae oportuerat et ab initio mandare, et poſt omnium conſummationem, factum libenter admittentes, definire, jam per noſtras orationes tam Graeca lingua, quam Romanorum, quas aeternas fieri optamus, explicita [ſunt.] Sed cum vos [et omnes poſtea] Profeſſores legitimae ſcientiae conſtitutos etiam hoc oportuerat ſcire, quid et in quibus temporibus tradi neceſſarium ſtudioſis credimus, vt ex hoc optimi atque eruditiſſimi efficiantur: ideo praeſentem diuinam orationem ad vos praecipue faciendam exiſtimamus, quatenus tam prudentia veſtra, quam caeteri Anteceſſores, qui eandem artem in omne aeuum exercere maluerint, noſtris regulis obſeruatis, inclytam viam eruditionis le-

Digitized by Google

gitimae poſſint ambulare. Itaque dubio procul quidem eſt, neceſſe eſſe Inſtitutiones in omnibus ſtudiis primum ſibi vindicare locum, vtpote prima veſtigia ejus ſcientiae mediocriter tradentes: ex libris autem quinquaginta noſtrorum Digeſtorum ſex et triginta tantummodo ſufficere [iam] ad veſtram expoſitionem, quam ad juventutis eruditionem judicamus. ſed ordinem eorum, et tramites, per quos ambulandum eſt, manifeſtare, tempeſtiuum nobis eſſe videtur: et vos in memoriam quidem eorum, quae antea tradebatis, redigere: oſtendere autem nouellae noſtrae compoſitionis tam vtilitatem, quam tempora, vt nihil hujusmodi artis relinquatur incognitum.

§. 1. Et antea quidem (quemadmodum et veſtra ſcit prudentia) ex tanta legum multitudine, quae in librorum quidem, duo millia, verſuum autem tricies centena extendebatur, nihil aliud niſi ſex tantummodo libros et ipſos confuſos, et jura vtilia in ſe perraro habentes, à voce magiſtra ſtudioſi accipiebant, caeteris jam deſuetis, jam omnibus inuiis. In his autem ſex libris Gaji noſtri Inſtitutiones, et libri ſingulares quatuor, primus de illa vetere re vxoria, ſecundus de tutelis, et tertius necnon quartus de teſtamentis et de legatis connumerabantur: quos nec totos per ſequentias accipiebant, ſed multas partes eorum quaſi ſupervacuas praeteribant. Et primi anni hoc opus legentibus tradebatur non ſecundum Edicti perpetui ordinationem, ſed paſſim, et quaſi per ſatyram collectum, vtile cum inutilibus mixtum, maxima parte inutilibus deputata. † In ſecundo autem anno praepoſtera ordinatione habita, [prima] pars legum eis tradebatur, quibusdam certis titulis ab ea exceptis: cum erat enorme poſt Inſtitutiones aliquid legere, quam quod in legibus et primum poſitum eſt, et iſtam nuncupationem meruerit. Poſt eorum vero lectionem, neque illam continuam, ſed particularem, et ex magna parte inutilem conſtitutam, tituli alii eis tradebantur tam ex illa parte Legum, quae de judiciis nuncupatur, et ipſis [non] continuam, ſed raram vtilium recitationem praebentibus, quaſi caetero toto volumine inutili conſtituto: quam ex illa, quae de rebus appellatur, ſeptem libris ſemotis, et in his multis partibus legentibus inuiis, vtpote non idoneis, neque aptiſſimis ad eruditionem conſtitutis. † In tertio autem anno quod ex vtroque volumine, id eſt, de rebus vel de judiciis, in ſecundo anno non erat traditum, accipiebant ſecundum viciſſitudinem vtriusque voluminis: et ad ſublimiſſimum Papinianum, ejusque reſponſa iter [eis] aperiebatur. Et ex praedicta reſponſorum conſummatione, quae decimo et nono libro concludebatur, octo tantummodo libros accipiebant: nec eorum totum corpus eis tradebatur, ſed pauca ex multis, ea breuiſſima ex ampliſſimis, vt adhuc ſitientes ab eis recederent. † His igitur ſolis à profeſſoribus traditis Pauliana reſponſa per ſemetipſos recitabant: neque haec in ſolidum, ſed per imperfectum, et jam quodammodo male conſuetum inconſequentiae curſum. Et hinc erat in quartum annum omnis antiquae prudentiae finis: vt (ſi) quis ea, quae recitabant, enumerare malit, computatione habita, inueniat ex tam immenſa Legum multitudine vix verſuum ſexaginta millia eos ſuae (vacuae) notionis perlegere: omnibus aliis deuiis et incognitis conſtitutis: et tunc tantummodo ex aliqua minima parte recitandis, quotiens vel judiciorum vſus hoc fieri coëgerit, vel ipſi magiſtri Legum aliquid ex his perlegere feſtinabatis, vt ſit vobis aliquid amplius diſcipulorum peritia. Et haec quidem fuerant antiquae eruditionis monumenta, ſecundum quod et veſtro teſtimonio confirmatur.

§. 2. Nos vero tantam penuriam Legum inuenientes, et hoc miſerrimum judicantes, legitimos theſauros volentibus aperimus, quibus per veſtram prudentiam quodammodo erogatis, ditiſſimi Legum oratores efficiantur diſcipuli. Et primo quidem anno noſtras hauriant Inſtitutiones, ex omni pene veterum Inſtitutionum corpore elimatas, et ab omnibus turbidis fontibus in vnum liquidum ſtagnum conriuatas, tam per Tribonianum virum magnificum, Magiſtrum et Exquaeſtorem ſacri palatii noſtri et Exconſulem, quam duos è vobis, id eſt, Theophilum et Dorotheum facundiſſimos anteceſſores. In reliquam vero anni partem ſecundum optimam conſequentiam primam Legum partem eis tradi ſancimus, quae Graeco vocabulo πρῶτα nuncupatur, qua nihil eſt anterius: quia quod primum eſt, aliud ante ſe habere non poteſt, et haec eis exordium et finem eruditionis primi anni eſſe decernimus. Cujus auditores non volumus vetere tam friuolo, quam ridiculo cognomine Dupondios appellari, ſed Juſtinianos nouos nuncupari, et hoc in omne futurum aevum obtinere cenſemus: vt hi, qui rudes adhuc legitimae ſcientiae adſpirent, et ſcita prioris anni accipere maluerint, noſtrum nomen mereant: quia illico tradendum eis eſt primum volumen, quod nobis emanauit auctoribus: antea enim dignum antiqua confuſione Legum cognomen habebant; cum autem Leges jam clare et dilucide animis eorum tradendae erant, neceſſe erat eos et cognomine mutato fulgere.

§. 3. In ſecundo autem anno, per quem ex Edicto eis nomen antea poſitum, et à nobis probatur, vel de judiciis libros ſeptem, vel de rebus octo accipere eos ſancimus, ſecundum quod temporis viciſſitudo indulſerit, quam intactam obſervari praecipimus. Sed eosdem libros de judiciis vel de rebus totos, et per ſuam conſequentiam accipiant, nullo penitus ex his derelicto: quia omnia noua pulchritudine ſunt decorata, nullo inutili, nullo defecto in his penitus inueniendo. Alterutri autem eorundem volumini, id eſt, de judiciis vel de rebus, adjungi in ſecundi anni audientiam volumus quatuor libros ſingulares, quos ex omni compoſitione quatuordecim librorum excerpſimus: ex collectione quidem tripartiti voluminis, quod pro dotibus compoſuimus, vno libro excerpto; ex duobus autem de tutelis et curationibus vno; vt ex gemino volumine de teſtamentis, vno, et ex ſeptem libris de legatis et fideicommiſſis, et quae circa ea ſunt, ſimili modo vno tantum libro. Hos igitur quatuor libros, qui in primordiis ſingularum memoratarum compoſitionum poſiti ſunt, tantummodo à vobis eis tradi ſancimus, caeteris decem opportuno tempore conſeruandis: quia neque poſſibile eſt, neque anni ſecundi tempus ſufficit ad iſtorum quatuordecim librorum magiſtra voce eis tradendorum recitationem.

§. 4. Tertii inſuper anni doctrina talem ordinem ſortiatur, vt ſiue libros de judiciis, ſiue de rebus ſecundum vices legere eis ſors tulerit, concurrat eis tripartita Legum ſingularium diſpoſitio: et in primis liber ſingularis ad hypothecariam formulam, quem opportuno loco, in quo de hypothecis loquimur poſuimus: vt cum aemula ſit pignoratitiis actionibus, quae in libris de rebus poſitae ſunt, non abhorreat eorum vicinitatem: cum circa easdem res ambabus pene idem ſtudium eſt. Et poſt eundem librum ſingularem alius liber ſimiliter eis aperiatur, quem de Vſuris: item alius quem ad Edictum Aedilium, et de redhibitoria actione, et de euictionibus, necnon duplae ſtipulatione compoſuimus: cum enim quae pro emptionibus et venditionibus legibus cauta ſunt, in libris de rebus praefulgent; hae autem omnes quas diximus definitiones in vltima parte prioris edicti fuerant poſitae: neceſſario eas in anteriorem locum tranſtulimus, ne à venditionibus, quarum quaſi miniſtrae ſunt, vicinitate vlterius deuagentur. Et hos tres libros cum acutiſſimi Papiniani lectione tradendos poſuimus, quorum volumina in tertio anno ſtudioſi recitabant, non ex omni eorum corpore, ſed ſparſim pauca ex multis et in hac parte accipientes. Vobis autem pulcherrimus Papinianus non ſolum ex reſponſis, quae in decem et nouem libros compoſita fuerant, ſed etiam ex libris ſeptem et triginta quaeſtionum, et gemino volumine definitionum, nec non

de

Digitized by Google

de adulteriis, et pene omni ejus expoſitione in omni noſtrorum Digeſtorum ordinatione praeſulgens propriis partibus praeclarus ſui recitationem praebebit. Ne autem tertii anni auditores, quos Papinianiſtas vocant, nomen et feſtiuitatem ejus amittere videantur, ipſe iterum in tertium annum per belliſſimam machinationem introductus eſt: librum enim hypothecariae ex primordiis plenum ejusdem maximi Papiniani fecimus lectione, vt et nomen ex eo habeant, at Papinianiſtae vocentur, et [ejus reminiſcentes, et] laetificentur, et feſtum diem, quem cum primum Leges ejus accipiebant, celebrare ſolebant, peragant: et maneat viri ſublimiſſimi praefectorii Papiniani et per hoc in aeternum memoria, hocque termino tertii anni doctrina concludatur.

§. 5. Sed quia ſolitum eſt, anni quarti ſtudioſos Graeco et conſueto quodam vocabulo λύτας appellari: habeant quidem ſi maluerint hoc cognomen: pro reſponſis autem prudentiſſimi Pauli, quae antea ex libris viginti tribus vix in decem et octo recitabant, per jam expoſitam confuſionem eos legentes, decem libros ſingulares, qui ex quatuordecim, quos antea enumerauimus, ſuperſunt, ſtudeant lectitare: multo majoris et amplioris prudentiae ex eis theſaurum conſecuturi, quam quem ex Paulianis habebant reſponſis. Et ita omnis ordo librorum ſingularium à nobis compoſitus, et in decem et ſeptem libros partitus eorum animis imponetur: quem in duabus Digeſtorum partibus poſuimus, id eſt quarta et quinta ſecundum ſeptem partium diſtributionem; et quod jam primis verbis orationis noſtrae poſuimus, verum inueniatur, vt ex triginta ſex librorum recitatione fiant juuenes perfecti, et ad omne opus legitimum inſtructi, et noſtro tempore non indigni; duabus aliis partibus, id eſt, ſexta et ſeptima noſtrorum Digeſtorum, quae in quatuordecim libros compoſitae ſunt, eisdem poſitis, vt poſſint poſtea eos et legere, et in judiciis oſtendere. † Quibus ſi bene ſeſe imbuerint, et in quinti anni, quo prolytae nuncupantur, metas, Conſtitutionum Codicem tam legere, quam ſubtiliter intelligere ſtudeant: nihil eis legitimae ſcientiae deerit, ſed omnem ab initio usque ad finem ſuis animis amplectantur; et, quod pene in alia nulla euenit arte, cum etſi viliſſimae ſint, omnes tamen infinitae ſunt, haec ſola ſcientia habeat finem mirabilem, in praeſenti tempore à nobis ſortita.

§. 6. Diſcipuli igitur, omnibus eis legitimis arcanis reſeratis, nihil habeant abſconditum: ſed omnibus perlectis, quae nobis per Triboniani, viri excelſi, miniſterium, caeterorumque compoſita ſunt, et oratores maximi, et Juſtitiae ſatellites inueniantur, et judiciorum optimi tam athletae, quam gubernatores in omni loco aeuoque felices.

§. 7. Haec autem tria volumina à nobis compoſita tradi eis, tam in regiis vrbibus, quam in Berytienſium pulcherrima ciuitate, quam et Legum nutricem bene quis appellet, tantummodo volumus: quod jam et à retro Principibus conſtitutum eſt, et non in aliis locis, quae [à] majoribus tale non meruerint priuilegium: quia audiuimus etiam in Alexandrina ſplendidiſſima ciuitate, et in Caeſarienſium, et in aliis, quosdam imperitos homines deuagari, et doctrinam diſcipulis adulterinam tradere, quos ſub hac interminatione ab hoc conamine repellimus, vt ſi auſi fuerint in poſterum in hoc perpetrare, et extra vrbes regias, et Berytienſium metropolim hoc facere, denarum librarum auri poena pleſtentur, et rejiciantur ab ea ciuitate, in qua non Leges docent, ſed in leges committunt.

§. 8. Illud autem, quod jam tum ab initio hoc opus mandantes in noſtra oratione, et poſt completum in alia noſtri numinis Conſtitutione ſcripſimus, et nunc vtiliter ponimus: vt nemo audeat eorum, qui libros conſcribunt, ſigla in his ponere, et per compendium ipſi Legum interpretationi vel compoſitioni maximum adferre diſcrimen: ſcituris omnibus librariis, qui hoc in poſterum commiſerint, quod poſt criminalem poenam aeſtimationem libri in duplum domino ejus, ſi neſcienti dederint, inferre compellentur: cum et ipſe, qui talem librum comparauerit, [pro] nihilo eum habebit, nemine judice ex tali libro fieri recitationem concedente, ſed pro non ſcripto eum haberi diſponente.

§. 9. Illud vero ſatis neceſſarium conſtitutum cum ſumma interminatione edicimus, vt nemo audeat neque in hac ſplendidiſſima ciuitate, neque in Berytienſium pulcherrimo oppido, ex his, qui legitima peragunt ſtudia, indignos et peſſimos, immo magis ſeruiles, et quorum effectus injuria eſt, ludos exercere, et alia crimina vel in ipſos profeſſores, vel in ſocios ſuos et maxime in eos, qui rudes ad recitationem Legum perueniunt, perpetrare. quis enim ludos appellet eos, ex quibus crimina oriuntur? hoc etenim fieri nullo patimur modo, ſed optimo ordini in noſtris temporibus et hanc partem tradimus, et toto poſtero transmittimus ſaeculo: cum oporteat prius animo, et poſtea linguâ fieri eruditos.

§. 10. Et haec omnia in hac quidem florentiſſima ciuitate vir excelſus praefectus hujus almae vrbis tam obſeruare, quam vindicare, prout delicti tam juuenum, quam ſcriptorum qualitas exegerit, curae habebit. In Berytienſium autem ciuitate tam vir clariſſimus praeſes Phoenicae maritimae, quam beatiſſimus ejusdem ciuitatis Epiſcopus, et Legum Profeſſores.

§. 11. Incipite igitur Legum doctrinam eis Dei gubernatione tradere, et viam aperire, quam nos inuenimus: quatenus fiant optimi juſtitiae et reipublicae miniſtri, et vos maximum decus in omne ſeculum ſequatur, quia veſtris temporibus talis Legum inuenta eſt permutatio, qualem et apud Homerum, patrem omnis virtutis, Glaucus et Diomedes inter ſe faciunt, diſſimilia permutantes:

Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

Hoc eſt:

Aurea aereis, centena nouenariis.

Quae omnia obtinere ſancimus in omne aeuum ab omnibus tam Profeſſoribus, quam Legum auditoribus, et librariis, et ipſis judicibus obſeruanda. Data XVII Cal. Januarias Conſtantinopoli, domino noſtro Juſtiniano perpetuo Auguſto ter Conſule 533.

PARTIS

Digitized by Google

PARTIS TERTIAE

SECTIO I.

AD

INSTITVTIONVM JVRIS

LIB. I. TIT. I. §. 4.

De JVRE PVBLICO ROMANO

EX DIGESTIS COLLECTO.

De origine JVRIS, et omnivm MAGISTRATVVM, et svccessione prvdentivm.

(Dig. 1. T. 2.)

1. GAJVS, *lib. 1. ad Legem XII. Tabularum.*

Facturus legum vetuſtarum interpretationem, neceſſario prius ab Vrbis initiis repetendum exiſtimaui: non quia velim verboſos commentarios facere, ſed quod in omnibus rebus animaduerto, id perfectum eſſe, quod ex omnibus ſuis partibus conſtaret. Et certe cujusque rei potiſſima pars principium eſt. Deinde, ſi in foro cauſas dicentibus nefas, vt ita dixerim, videtur eſſe, nulla praefatione facta, judici rem exponere: quanto magis interpretationem promittentibus inconueniens erit, omiſſis initiis, atque origine non repetita, atque illotis, vt ita dixerim, manibus, protinus materiam interpretationis tractare? namque niſi fallor, iſtae praefationes et libentius nos ad lectionem propoſitae materiae producunt: et cum ibi venerimus, euidentiorem praeſtant intellectum.

2. POMPONIVS *lib. ſingulari Enchiridii.*

Neceſſarium itaque nobis videtur ipſius *Juris Originem*, atque proceſſum demonſtrare.

§. 1. Et quidem initio ciuitatis noſtrae populus ſine lege certa, ſine jure certo primum agere inſtituit, omniaque manu à Regibus gubernabantur.

§. 2. Poſtea aucta ad aliquem modum ciuitate, ipſum Romvlvm traditur populum in triginta partes diuiſiſſe, quas partes *Curias* appellauit: propterea quod tunc reipublicae curam per ſententias partium earum expediebat. Et ita *Leges* quasdam et ipſe *Curiatas* ad populum tulit. † Tulerunt et ſequentes Reges: quae omnes conſcriptae exſtant in libro Sexti Papirii: qui fuit illis temporibus, quibus Superbus Demarati Corinthii filius, ex Principalibus viris. Is liber, vt diximus, appellatur *jus ciuile Papirianum*: non quia Papirius de ſuo quicquam ibi adjecit, ſed quod leges ſine ordine latas in vnum compoſuit.

§. 3. Exactis deinde Regibus, *Lege Tribunicia* omnes leges hae exoleuerunt: iterumque coepit populus Romanus incerto magis jure, et conſuetudine ali, quam per latam legem: idque prope viginti annis paſſus eſt.

§. 4. Poſtea ne diutius hoc fieret: placuit publica autoritate *Decem* conſtitui *viros*, per quos peterentur leges à Graec. ciuitatibus, et ciuitas fundaretur legibus: quas in tabulas eboreas perſcriptas pro Roſtris compoſuerunt, vt poſſent leges apertius percipi: datumque eſt eis jus eo anno in ciuitate ſummum, vti leges et corrigerent, ſi opus eſſet, et interpretarentur: neque prouocatio ab eis, ſicut à reliquis magiſtratibus fieret. Qui ipſi animaduerterunt aliquid deeſſe iſtis primis legibus: ideoque ſequenti anno alias duas ad easdem tabulas adjecerunt: et ita ex accidentia appellatae ſunt *Leges duodecim tabularum*, quarum ferendarum auctorem fuiſſe decemuiris Hermodorum quendam Epheſium, exulantem in Italia, quidam retulerunt.

§. 5. His legibus latis, coepit, vt naturaliter euenire ſolet, vt interpretatio deſideraret Prudentium autoritate neceſſariam eſſe *diſputationem fori*. Haec diſputatio, et hoc jus, quod ſine ſcripto venit, compoſitum à Prudentibus, propria parte aliqua non appellatur, vt caeterae partes Juris ſuis nominibus deſignantur, datis propriis nominibus caeteris partibus: ſed communi nomine appellatur *jus ciuile*.

§. 6. Deinde ex his legibus, eodem tempore fere, actiones compoſitae ſunt, quibus inter ſe homines diſceptarent: quas actiones, ne populus prout vellet, inſtitueret, certas ſolennesque eſſe voluerunt: et appellatur haec pars Juris *legis actiones*, id eſt, legitimae actiones. Et ita eodem pene tempore tria haec jura nata ſunt: Leges duodecim Tabularum: ex his fluere coepit jus ciuile: ex iisdem legis actiones compoſitae ſunt. † Omnium tamen harum et interpretandi ſcientia, et actiones, apud collegium Pontificum erant: ex quibus conſtituebatur, quis quoquo anno praeeſſet priuatis, et fere populus annis prope centum hac conſuetudine vſus eſt.

§. 7. Poſtea cum Appius Claudius propoſuiſſet, et ad formam redegiſſet has actiones: Gnaeus Flauius ſcriba ejus, libertini filius, ſubreptum librum populo tradidit: et adeo gratum fuit id munus populo, vt Tribunus plebis fieret, et Senator, et Ædilis curulis. hic liber, qui actiones continet, appellatur *jus ciuile Flavia-*

pianum: ſicut ille, jus ciuile Papirianum: nam nec Gnaeus Flauius de ſuo quicquam adjecit libro. † Augeſcente ciuitate, quia deerant quaedam genera agendi, non poſt multum temporis ſpatium Sextus Ælius alias actiones compoſuit, et librum populo dedit, qui appellatur *jus Ælianum.*

§. 8. Deinde, cum eſſet in ciuitate Lex duodecim Tabularum, et jus ciuile: eſſent et legis actiones: euenit, vt plebs in diſcordiam cum patribus perueniret, et ſecederet, ſibique jura conſtitueret, quae jura *Plebiſcita* vocantur. Mox cum reuocata eſt plebs: quia multae diſcordiae naſcebantur de his plebiſcitis, pro legibus placuit et ea obſeruari *lege Hortenſia:* et ita factum eſt, vt inter Plebiſcita et Legem ſpecies conſtituendi intereſſent: poteſtas [autem] eadem eſſet.

§. 9. Deinde, quia difficile plebs conuenire coepit, populus [certe] multo difficilius in tanta turba hominum: neceſſitas ipſa curam reipublicae ad Senatum deduxit. Ita coepit Senatus ſe interponere: et quidquid conſtituiſſet, obſeruabatur: idque jus appellabatur *Senatusconſultum.*

§. 10. Eodem tempore et magiſtratus jura reddebant: et vt ſcirent ciues, quod jus de quaqua re quisque dicturus eſſet, ſeque praemuniret: *Edicta* proponebant: quae edicta Praetorum, *Jus Honorarium* conſtituerunt. † *Honorarium* dicitur, quod ab honore Praetoris venerat.

§. 11. Nouiſſime, ſicut ad pauciores juris conſtituendi via tranſiſſe, ipſis rebus dictantibus, videbatur: per partes euenit, vt neceſſe eſſet reipublicae per vnum conſuli: nam Senatus non perinde omnes prouincias probe gerere poterat. Igitur conſtituto Principe, datum eſt ei jus, vt quod conſtituiſſet, ratum eſſet.

§. 12. Ita in ciuitate noſtra, aut Jure, id eſt, Lege conſtituitur: aut eſt proprium Jus ciuile, quod ſine ſcripto in ſola Prudentium interpretatione conſiſtit: aut ſunt Legis actiones, quae formam agendi continent: aut Plebiſcitum, quod ſine auctoritate Patrum eſt conſtitutum: aut eſt magiſtratuum Edictum, vnde Jus honorarium naſcitur: aut Senatusconſultum, quod ſolum Senatu conſtituente inducitur, ſine lege: aut eſt Principalis Conſtitutio, id eſt, vt quod ipſe Princeps conſtituit, pro lege ſeruetur.

§. 13. Poſt originem juris, et proceſſum cognitum, conſequens eſt, vt de magiſtratuum nominibus et origine cognoſcamus: quia, vt expoſuimus, per eos, qui juri dicendo praeſunt, effectus rei accipitur. quantum eſt enim jus in ciuitate eſſe, niſi ſint, qui jura regere poſſint? Poſt hoc deinde de auctorum ſucceſſione dicemus: quod conſtare non poteſt jus, niſi ſit aliquis Jurisperitus, per quem poſſit quotidie in melius produci.

§. 14. Quod ad magiſtratus attinet, initio ciuitatis hujus conſtat, *Reges* omnem poteſtatem habuiſſe.

§. 15. Iisdem temporibus et *Tribunum Celerum* fuiſſe conſtat. Is autem erat, qui Equitibus praeerat, et veluti ſecundum locum à regibus obtinebat: quo in numero fuit Junius Brutus, qui auctor fuit Reges ejiciendi.

§. 16. Exactis deinde Regibus, *Conſules* conſtituti ſunt duo, penes quos ſummum jus vti eſſet, lege rogatum eſt. † Dicti ſunt ab eo, quod plurimum reipublicae conſulerent: qui tamen ne per omnia regiam poteſtatem ſibi vindicarent, lege lata factum eſt, vt ab eis prouocatio eſſet, neue poſſent in caput ciuis Romani animaduertere injuſſu populi: ſolum relictum eſt iis, vt coercere poſſent, et in vincula publica duci juberent.

§. 17. Poſt deinde cum cenſus jam majori tempore agendus eſſet, et Conſules non ſufficerent huic quoque officio, *Cenſores* conſtituti ſunt.

§. 18. Populo deinde aucto, cum crebra orirentur bella, et quaedam acriora à finitimis inferrentur, interdum re exigente, placuit majoris poteſtatis magiſtratum conſtitui: itaque *Dictatores* proditi ſunt, à quibus nec prouocandi jus fuit: et quibus etiam capitis animaduerſio data eſt. † Hunc magiſtratum, quoniam ſummam poteſtatem habebat, non erat fas vltra ſextum menſem retinere.

§. 19. Et his Dictatoribus *Magiſtri equitum* injungebantur: ſic, quomodo regibus Tribuni Celerum: quod officium fere tale erat, quale hodie Praefectorum praetorio: magiſtratus tamen habebantur [legitimi].

§. 20. Iisdem temporibus cum plebs à Patribus ſeceſſiſſet, anno fere ſeptimodecimo poſt reges exactos: *Tribunos* ſibi in monte Sacro creauit, qui eſſent plebeji magiſtratus: dicti Tribuni, quod olim in tres partes populus diuiſus erat, et ex ſingulis ſinguli creabantur: vel quia tribuum ſuffragio creabantur.

§. 21. Itemque vt eſſent, qui aedibus praeeſſent, in quibus omnia ſcita [ſua] plebs deferebat: duos ex plebe conſtituerunt, qui etiam *Ædiles* appellati ſunt.

§. 22. Deinde cum aerarium populi auctius eſſe coepiſſet: vt eſſent qui illi praeeſſent, conſtituti ſunt *Quaeſtores*, [*qui pecuniae praeeſſent:*] dicti ab eo, quod inquirendae, et conſeruandae pecuniae cauſa creati erant.

§. 23. Et quia, vt diximus, de capite ciuis Romani injuſſu populi, non erat lege permiſſum Conſulibus, jus dicere: propterea Quaeſtores conſtituebantur à populo, qui capitalibus rebus praeeſſent: hi appellabantur *Quaeſtores parricidii:* quorum etiam meminit lex XII. Tabularum.

§. 24. Et cum placuiſſet leges quoque ferri: latum eſt ad populum, vti omnes magiſtratu ſe abdicarent. quo *Decemuiri* conſtituti anno vno cum magiſtratum prorogarent ſibi, et cum injurioſe tractarent, neque vellent deinceps ſufficere magiſtratibus, vt ipſi et factio ſua perpetuo rempublicam occupatam retinerent: nimia, atque aſpera dominatione eo rem perduxerant, vt exercitus à Republica ſecederet. Initium fuiſſe ſeceſſionis dicitur Verginius quidam, qui (cum animaduertiſſet, Appium Claudium, contra jus, quod ipſe ex vetere jure in duodecim Tabulas tranſtulerat, vindicias filiae ſuae à ſe abdixiſſe: et ſecundum eum, qui in ſeruitutem ab eo ſuppoſitus petierat, dixiſſe: captumque amore virginis omne fas ac nefas miſcuiſſe) indignatus, quod vetuſtiſſima juris obſeruantia in perſona filiae ſuae defeciſſet (vtpote cum Brutus, qui primus Romae Conſul fuit, vindicias ſecundum libertatem dixiſſet in perſona Vindicis Vitelliorum ſerui, qui proditionis conjurationem indicio ſuo detexerat) et caſtitatem filiae vitae quoque ejus praeferendam putaret, arrepto cultro de taberna lanionis filiam interfecit; in hoc ſcilicet, vt morte virginis contumeliam ſtupri arceret: ac protinus recens à caede, madenteque adhuc filiae cruore, ad commilitones confugit: qui vniuerſi de Algido (vbi tunc belli gerendi cauſa legiones erant) relictis ducibus priſtinis, ſigna in Auentinum tranſtulerunt: omnisque plebs vrbana mox eodem ſe contulit. [populique conſenſu partim in carcere necati]. Ita rurſus Reſpublica ſuum ſtatum recepit.

§. 25. Deinde, cum poſt aliquot annos, quam XII. Tabulae latae ſunt, et plebs contenderet cum Patribus, et vellet ex ſuo quoque corpore Conſules creare, et Patres recuſarent: factum eſt, vt *Tribuni militum* crearentur, partim ex plebe, partim ex patribus, conſulari poteſtate. Hique conſtituti ſunt vario numero: interdum enim viginti fuerunt, interdum plures, nonnunquam pauciores.

Digitized by Google

§. 26. Deinde cum placuiſſet creari etiam ex plebe Conſules: coeperunt ex vtroque corpore conſtitui. Tunc vt aliquo plures Patres haberent, placuit duos ex numero Patrum conſtitui: ita facti ſunt *Ædiles curules*. §. 27. Cumque Conſules auocarentur bellis finitimis; neque eſſet, qui in ciuitate jus reddere poſſet: factum eſt, *ut Praetor* quoque crearetur, qui *Vrbanus* appellatus eſt, quod in vrbe jus redderet. §. 28. Poſt aliquot deinde annos, non ſufficiente eo Praetore, quod multa turba etiam peregrinorum in ciuitatem veniret: creatus eſt et alius *Praetor*, qui *peregrinus* appellatus eſt, ab eo, quod plerumque inter peregrinos jus dicebat. §. 29. Deinde cum eſſet neceſſarius magiſtratus, qui haſtae praeeſſet: *Decemuiri in litibus judicandis* ſunt conſtitui. §. 30. Eodem tempore et *Quatuoruiri*, qui curam viarum gererent: et *Triumuiri monetales*, aeris, argenti, auri flatores: et *Triumuiri capitales*, qui carceris cuſtodiam haberent: vt, cum animaduerti oporteret, interuentu eorum fieret.

§. 31. Et quia magiſtratibus, veſpertinis temporibus, in publico eſſe inconueniens erat, *Quinque viri* conſtituti ſunt *cis Tiberim*, et *vltra Tiberim*, qui poſſint pro magiſtratibus fungi.

§. 32. Capta deinde Sardinia, mox Sicilia, item Hiſpania, deinde Narbonenſi prouincia, totidem *Praetores*, quot prouinciae in ditionem venerant, creati ſunt: partim qui vrbanis rebus, partim qui prouincialibus praeeſſent. † Deinde Cornelius Sylla quaeſtiones publicas conſtituit: veluti de falſo, de parricidio, de ſicariis: et Praetores quatuor adjecit. † Deinde CAJUS JULIUS CAESAR duos Praetores, et duos Ædiles, qui frumento praeeſſent, et à Cerere Cereales conſtituit. Ita duodecim Praetores, ſex Ædiles ſunt creati. † Diuus deinde AUGUSTUS ſedecim Praetores conſtituit. † Poſt deinde diuus CLAUDIUS duos Praetores adjecit, qui de fideicommiſſo jus dicerent: ex quibus vnum diuus TITUS detraxit: et adjecit diuus NERVA, qui inter fiſcum et priuatos jus diceret. Ita decem et octo Praetores in ciuitate jus dicunt.

§. 33. Et haec omnia, quotiens in republica ſunt magiſtratus, obſeruantur: quotiens autem proficiſcuntur, vnus relinquitur, qui jus dicat: is vocatur *Praefectus urbis*: qui Praefectus olim conſtituebatur, poſtea fere Latinarum feriarum cauſa introductus eſt, et quotannis obſeruatur. Nam *Praefectus annonae*, et *vigilum* non ſunt magiſtratus: ſed extra ordinem, vtilitatis cauſa, conſtituti ſunt: et tamen hi, quos *Ciſtiberes* diximus, poſtea Ædiles ſenatusconſulto creabantur.

§. 34. Ergo ex his omnibus decem Tribuni plebis, Conſules duo, decem et octo Praetores, ſex Ædiles, in ciuitate jura reddebant.

§. 35. Juris ciuilis ſcientiam plurimi et maximi viri profeſſi ſunt: ſed qui eorum maximae dignationis apud populum Romanum fuerunt, [eorum] in praeſentia mentio habenda eſt, vt appareat, à quibus et qualibus haec jura orta et tradita ſunt. † Et quidem ex omnibus, qui ſcientiam nacti ſunt, ante *Tiberium Coruncanium* publice profeſſum neminem, traditur: caeteri autem ad hunc vel in latenti Jus ciuile retinere cogitabant, ſolumque conſultatoribus [vacare] potius, quam diſcere volentibus ſe praeſtabant.

§. 36. Fuit autem in primis peritus *Publius Papirius*, qui Leges regias in unum contulit. † Ab hoc *Appius Claudius*, vnus ex Decemuiris, cujus maximum conſilium in XII. Tabulis ſcribendis fuit. † Poſt hunc *Appius Claudius* ejusdem generis maximam ſcientiam habuit: hic *Centemmanus* appellatus eſt, Appiam viam ſtravit, et aquam Claudiam induxit, et de Pyrrho in vrbe non recipiendo ſententiam tulit: hunc etiam actiones ſcripſiſſe traditum eſt; primum de vſurpationibus, qui liber non extat. Idem Appius Claudius, qui videtur ab hoc proceſſiſſe, R literam inuenit: vt pro Valeſii Valerii eſſent, et pro Fuſii Furii.

§. 37. Fuit poſt eos maximae ſcientiae *Sempronius*: quem populus Romanus *σοφὸν*, id eſt, *ſapientem* appellauit: nec quisquam ante hunc, aut poſt hunc, hoc nomine cognominatus eſt. *Gajus Scipio Naſica*, qui *optimus* à Senatu appellatus eſt: cui etiam publice domus in ſacra via data eſt, quo facilius conſuli poſſet. Deinde *Quintus Mutius*: qui ad Carthaginienſes miſſus legatus, cum eſſent duae teſſerae poſitae, vna pacis, altera belli, arbitrio ſibi dato, vtram vellet, referret Romam, vtramque ſuſtulit, et ait, *Carthaginienſes petere debere, vtram mallent accipere*.

§. 38. Poſt hos fuit *Tiberius Coruncanius*, vt dixi, qui primus profiteri coepit: cujus tamen ſcriptum nullum exſtat, ſed reſponſa complura et memorabilia ejus fuerunt. Deinde *Sextus Ælius*, et frater ejus *Publius Ælius* et *Publius Atilius* maximam ſcientiam in profitendo habuerunt: vt duo Ælii etiam Conſules fuerint. Atilius autem primus à populo *ſapiens* appellatus eſt. Sextum Ælium etiam Ennius laudauit, et extat illius liber, qui inſcribitur *Tripertita*, qui liber veluti cunabula Juris continet. Tripertita autem dicitur, quoniam Lege duodecim Tabularum praepoſita, jungitur interpretatio, dein ſubtexitur Legis actio. Ejusdem eſſe tres alii libri referuntur: quos tamen quidam negant ejusdem eſſe. Hos ſectatus ad aliquid eſt [*Cato*. Deinde] *Marcus Cato* princeps Porciae familiae, cujus et libri exſtant: ſed plurimi filii ejus, ex quibus caeteri oriuntur.

§. 39. Poſt hos fuerunt *Publius Mucius* et *Brutus*, et *Manilius*, qui fundauerunt Jus ciuile. Ex his Publius Mucius etiam decem libellos reliquit: Brutus, ſeptem: Manilius, tres: et exſtant volumina ſcripta, Manilii monumenta. Illi duo conſulares fuerunt: Brutus, praetorius: Publius autem Mucius, etiam Pontifex maximus.

§. 40. Ab his profecti ſunt *Publius Rutilius Rufus*, qui Romae Conſul, et Aſiae Proconſul fuit: *Paulus Verginius*, et *Quintus Tubero* ille Stoicus, Panſae auditor, qui et ipſe Conſul. Etiam *Sextus Pompejus* Gnaei Pompeji patruus fuit eodem tempore: et *Coelius Antipater*, qui hiſtorias conſcripſit; ſed plus eloquentiae, quam ſcientiae juris operam dedit: etiam *Lucius Craſſus*, frater Publii Mucii, qui *Mucianus* dictus eſt; hunc Cicero ait Jurisconſultorum diſertiſſimum.

§. 41. Poſt hos *Quintus Mucius* Publii filius, Pontifex maximus Jus ciuile primus conſtituit, generatim in libros decem et octo redigendo.

§. 42. Mucii auditores fuerunt complures: ſed praecipuae autoritatis *Aquilius Gallus*, *Balbus Lucilius*, *Sextus Papirius*, *Gajus Juuentius*: ex quibus Gallum maximae autoritatis apud populum fuiſſe, Seruius dicit, omnes tamen hi à Seruio Sulpicio nominantur: alioquin per ſe eorum ſcripta non talia exſtant, vt ea omnes adpetant; denique nec verſantur omnino ſcripta eorum inter manus hominum, ſed Seruius libros ſuos compleuit: pro cujus ſcriptura, ipſorum quoque memoria habetur.

§. 43. *Seruius* cum in cauſis orandis primum locum aut pro certo poſt Marcum Tullium obtineret, traditur ad conſulendum Quintum Mucium de re amici ſui perueniſſe, cumque eum ſibi reſpondiſſe de jure Seruius parum intellexiſſet, iterum Quintum interrogaſſe, et à Quinto Mucio reſponſum eſſe, nec tamen percepiſſe, et ita objurgatum eſſe à Quinto Mucio; namque eum

dixiſſe

Digitized by Google

dixiſſe, *turpe eſſe patricio, et nobili, et cauſas oranti, jus, in quo verſaretur, ignorare*: ea velut contumelia Seruius tractatus, operam dedit Juri ciuili: et plurimum eos, de quibus locuti ſumus, audiit; inſtitutus à Balbo Lucilio, inſtructus autem maxime à Gallo Aquilio, qui fuit Cercinae. itaque libri complures ejus exſtant Cercinae confecti. Hic cum in legatione periſſet, ſtatuam ei populus Romanus pro Roſtris poſuit: et hodieque exſtat pro Roſtris Auguſti. Hujus volumina complura exſtant: reliquit autem prope centum et octoginta libros.

§. 44. Ab hoc plurimi profecerunt, fere tamen hi libros conſcripſerunt: *Alfenus Varus*, *Gajus*, *Aulus Ofilius*, *Titus Caeſius*, *Aufidius Tucca*, *Aufidius Namuſa*, *Flauius Priſcus*, *Gajus Ateius*, *Pacuuius*, *Labeo Antiſtius*, Labeonis Antiſtii pater, *Cinna*, *Publicius Gellius*. Ex his decem, libros octo conſcripſerunt, quorum omnes qui fuerunt, libri digeſti ſunt ab Aufidio Namuſa in centum quadraginta libros. † Ex his auditoribus plurimum auctoritatis habuit Alfenus Varus, et Aulus Ofilius: ex quibus Varus et Conſul fuit, Ofilius in equeſtri ordine perſeuerauit. Is fuit Caeſari familiariſſimus: et libros de Jure ciuili plurimos, et qui omnem partem operis fundarent, reliquit, nam *de legibus vicenſimae* primus conſcripſit, de juriſdictione: idem edictum Praetoris primus diligenter compoſuit. nam ante eum Seruius duos libros ad Brutum perquam breuiſſimos ad Edictum ſubſcriptos reliquit.

§. 45. Fuit eodem tempore et *Trebatius*, qui idem Cornelii Maximi auditor: fuit *Aulus Caſcellius*, *Quintus Mucius*, Voluſii auditor: denique in illius honorem teſtamento Publium Mucium nepotem ejus reliquit heredem: fuit autem quaeſtorius, nec vltra proficere voluit. cum illi etiam AVGVSTVS conſulatum offerret. Ex his Trebatius peritior Caſcellio, Caſcellius Trebatio eloquentior fuiſſe dicitur, Ofilius vtroque doctior. Caſcellii ſcripta non exſtant, niſi vnus liber *Benedictorum*: Trebatii complures, ſed minus frequentantur.

§. 46. Poſt hoc quoque *Tubero* fuit, qui Ofilio operam dedit: fuit autem patricius, et tranſiit à cauſis agendis ad jus ciuile; maxime poſtquam Quintum Ligarium accuſauit, nec obtinuit apud Cajum Caeſarem. Is eſt Quintus Ligarius, qui, cum Africae oram teneret, infirmum Tuberonem applicare non permiſit, nec aquam haurire: quo nomine eum accuſauit, et Cicero defendit. Exſtat ejus oratio [ſatis] pulcherrima, quae inſcribitur, *pro Quinto Ligario*. Tubero doctiſſimus quidem habitus eſt Juris publici, et priuati, et complures vtriusque operis libros reliquit. Sermone etiam antiquo vſus affectauit ſcribere: et ideo parum libri ejus grati habentur.

§. 47. Poſt hunc maxime auctoritatis fuerunt *Atejus Capito*, qui Ofilium ſecutus eſt: et *Antiſtius Labeo*, qui omnes hos audiuit: inſtitutus eſt autem à Trebatio. † Ex his Atejus, Conſul fuit: Labeo noluit, cum offerretur ei ab Auguſto conſulatus, quo ſuffectus fieret, [et] honorem ſuſcipere: ſed plurimum ſtudiis operam dedit, et totum annum ita diuiſerat, vt Romae ſex menſibus cum ſtudioſis eſſet, ſex menſibus ſecederet, et conſcribendis libris operam daret. itaque reliquit quadringenta volumina: ex quibus plurima inter manus verſantur. † Hi duo primum veluti diuerſas ſectas fecerunt: nam Atejus Capito in his, quae ei tradita fuerant, perſeuerabat: Labeo ingenii qualitate, et fiducia doctrinae, qui et caeteris operis ſapientiae operam dederat, plurima innouare inſtituit. et ita Atejo Capitoni *Maſſurius Sabinus* ſucceſſit, Labeoni Nerua: adhuc eas diſſenſiones auxerunt. [Hic etiam] Nerua Caeſari familiariſſimus fuit. Maſſurius Sabinus in equeſtri ordine fuit, et publice primus ſcripſit. poſteaque hoc coepit beneficium [dari] à TIBERIO Caeſare: hoc tamen illi conceſſum erat. † Et, vt obiter ſciamus, ante tempora AVGVSTI publice reſpondendi jus non à Principibus dabatur: ſed qui fiduciam ſtudiorum ſuorum habebant, conſulentibus reſpondebant. neque reſponſa vtique ſignata dabant: ſed plerumque judicibus ipſi ſcribebant; aut teſtabantur, qui illos conſulebant. Primus diuus AVGVSTVS, vt major Juris auctoritas haberetur, conſtituit, vt ex auctoritate ejus reſponderent: et ex illo tempore peti hoc pro beneficio coepit, et ideo optimus Princeps HADRIANVS, cum ab eo viri praetorii peterent, vt ſibi liceret reſpondere, reſcripſit eis, *hoc non peti, ſed praeſtari ſolere: et ideo ſi quis fiduciam ſui haberet, delectari ſe; populo ad reſpondendum ſe praepararet*. † Ergo Sabino conceſſum eſt à Tiberio Caeſare, vt populo reſponderet; qui in equeſtri ordine jam grandis natu et fere annorum quinquaginta receptus eſt: huic nec amplae facultates fuerunt, ſed plurimum à ſuis auditoribus ſuſtentatus eſt. † Huic ſucceſſit *Gajus Caſſius Longinus*, natus ex filia Tuberonis, quae fuit neptis Seruii Sulpitii: et ideo proauum ſuum Seruium Sulpitium appellat. Hic Conſul fuit cum Quartino, temporibus Tiberii; ſed plurimum in ciuitate auctoritatis habuit eousque, donec eum Caeſar ciuitate pelleret: expulſus ab eo in Sardiniam, reuocatus à VESPASIANO diem ſuum obiit. † Neruae ſucceſſit *Proculus*. Fuit eodem tempore et *Nerua Filius*. fuit et alius *Longinus* ex equeſtri quidem ordine, qui poſtea ad Praeturam vſque peruenit: ſed Proculi auctoritas major fuit, nam etiam plurimum potuit, appellatique ſunt partim *Caſſiani*, partim *Proculejani*: quae origo à Capitone, et Labeone coeperat. † Caſſio *Caelius Sabinus* ſucceſſit, qui plurimum temporibus Veſpaſiani potuit: Proculo *Pegaſus*, qui temporibus Veſpaſiani Praefectus Vrbi fuit: Caelio Sabino *Priſcus Jauolenus*: Pegaſo, *Celſus*: patri Celſo, *Celſus Filius*, et *Priſcus Neratius*; qui vtrique Conſules fuerunt, Celſus quidem et iterum: Jauoleno Priſco *Alburnus Valens*, et *Tuſcianus*, item *Saluius Julianus*.

Dignitatum Magiſtratuum *Ordo Alphabeticus.*

DE OFFICIO ADSESSORVM.

(Dig. 1. T. 22.)

1. PAVLVS *libro ſingulari de Officio Adſeſſorum.*

Omne officium Adſeſſoris, quo juris ſtudioſi partibus ſuis funguntur, in his fere cauſis conſtat: in cognitionibus, poſtulationibus, libellis, edictis, decretis, epiſtolis.

2. MARCIANVS *lib. 1. de Judiciis Publicis.*

Liberti adſidere poſſunt. † *Infames* autem licet non prohibeantur legibus adſidere: attamen arbitror, vt aliquo [quoque] decreto Principali refertur conſtitutum, non poſſe officio Adſeſſoris fungi.

3 MACER *lib. 1. de Officio Praeſidis.*

Si eadem prouincia, poſtea diuiſa, ſub duobus Praeſidibus conſtituta eſt, velut Germania, Myſia: ex altera [ortus, in altera] adſidebit: nec videtur in ſua prouincia adſediſſe.

4. PAPINIANVS *lib 4 Reſponſorum.*

Diem functo legato Caeſaris ſalarium Comitibus reſidui temporis,

poris, quod [à] Legatis praeſtitutum eſt, debetur:* modo ſi non poſtea Comites cum aliis eodem tempore fuerunt. Diverſum in eo ſeruatur, qui ſucceſſorem ante tempus accepit.

* L. 19. §. 9. 10. Locat.

5. PAVLVS *lib. 1. Sententiarum.*

Conſiliario, eo tempore quo adſidet, negotia tractare in ſuum quidem auditorium nullo modo conceſſum eſt: in alienum autem, non prohibetur.

6. PAPINIANVS *lib. 1. Reſponſorum.*

In conſilium Curatoris Reipublicae vir ejusdem ciuitatis adſidere non prohibetur: quia publico ſalario non fruitur.

* L. 11. §. 1. de muner. et honor.

De Officio CONSVLIS.

(Dig. 1. T. 10.)

1. VLPIANVS *lib 2. de Officio Conſulis.*

Officium Conſulis eſt, conſilium praebere manumittere volentibus.* §. 1. Conſules et ſeorſum ſinguli manumittunt. † Sed non poteſt is, qui apud alterum nomina ediderit, apud alterum manumittere: ſeparatae enim ſunt manumiſſiones. Sane ſi qua ex cauſa collega manumittere non poterit, infirmitate, vel aliqua juſta cauſa impeditus: collegam poſſe manumiſſionem expedire, Senatus cenſuit. §. 2. Conſulem apud ſe ſeruos ſuos manumittere poſſe, nulla dubitatio eſt. † Sed ſi euenerit, vt minor viginti annis Conſul ſit, apud ſe manumittere non poterit, cum ipſe ſit, qui ex Senatusconſulto conſilii cauſam examinat: apud collegam vero, cauſa probata, poteſt.

* v. l. 5. §. 1. de offic. ejus cui mand. eſt jurisd. l. 57. t. de re jud.

De DECVRIONIBVS, et Filiis eorvm.

(Dig. 50. T. 2.)

1. VLPIANVS *lib. 2 Opinionum.*

Decuriones,* quos ſedibus ciuitatis, ad quam pertinent, relictis, in alia loca transmigraſſe probabitur, Praeſes prouinciae in patrium ſolum reuocare, et muneribus congruentibus fungi curet.**

* l. 239. §. 5. de V. S. vid. infr. h. Libr. Tit. 3. circa fin. h. voc.

** l. 9. de mun. et hon.

2. *Idem lib. 1. Diſputationum.*

Qui ad tempus relegatus eſt, ſi decurio ſit, deſinet eſſe decurio: reuerſus plane locum ſuum quidem non obtinebit: ſed non ſemper prohibetur decurio fieri: denique in locum ſuum non reſtituetur: nam et ſublegi in locum ejus poteſt, et ſi numerus ordinis plenus ſit, exſpectare eum oportet, donec alius vacet. † Alia cauſa eſt ejus, qui ad tempus ordine remouetur: hic enim impleto tempore decurio eſt: ſed et in hujus locum ſublegi poterit: ſed et ſi plenum locum inuenerit, exſpectet [et] donec locus vacet. §. 1. Reſtitutus tamen in ordinem, vtrum eum ordinem teneat, quem primum habuit; an vero, quem nunc nactus eſt, quaeri poteſt, ſi forte de ordine ſententiarum dicendarum agatur? Arbitror tamen, eundem ordinem tenere, quem pridem habuit. † Non idem erit in eo, qui relegatus ad tempus eſt: nam hic velut nouus in ordinem venit.

§. 2. In filiis decurionum quaeſtio eſt, vtrum is ſolus decurionis filius eſſe videatur, qui conceptus et natus eſt ex decurione: an vero et is, qui ante natus eſt, quam pater decurio fieret? et quidem quantum pertinet, ne fuſtibus caſtigetur, et ne in metallum detur, non nocet plebejo patre eſſe natum, ſi poſtea honor decurionis patri eorum acceſſerit. In quo quoque Papinianus idem reſpondit, ne patris noua filius macularetur.* §. 3. Sed ſi pater ipſius ordine motus ſit: ſi quidem ante conceptionem ejus moueatur, arbitror eum, quaſi plebeji filium, in honoribus ſpectari. Quod ſi poſt conceptionem pater ipſius dignitatem amiſerit, dicendum erit, benigne, vt decurionis filium, intuendum. §. 4. Proinde hic quoque, qui poſt patris relegationem natus ſit: ſi quidem ante conceptus eſt, ſimilis Senatoris filio habebitur: ſi poſtea, nocebit illi relegatio. §. 5. Si ad tempus ordine moto patre fuerit natus, medioque tempore conceptus et editus: an quaſi decurionis filius naſcatur, licet pater ejus ante obierit, quam in ordinem venerit? Quod benigne erit admittendum. §. 6. Praeterea, ſi conceptus ſit à plebejo, mox ante editionem pater ejus Decurionatum adeptus, ante editionem amiſerit: non infauorabiliter quis medium tempus illi prodeſſe, veluti jam nato, reſpondebit. §. 7. Nullum patris delictum innocenti filio poenae eſt: ideoque nec ordine decurionum, aut caeteris honoribus, propter ejusmodi cauſam, prohibetur. §. 8. Majores annis quinquaginta quinque ad decurionatus honorem inuiti vocari Conſtitutionibus prohibentur. Sed ſi ei rei conſenſerint, etſi majores annis ſeptuaginta ſint: munera quidem ciuilia obire non coguntur, honores autem gerere debent.

* L. 26. de poen.

3. *Idem lib. 3. de Officio Proconſ.*

Generaliter id erit defendendum: vt, qui clementiorem ſententiam paſſus eſt ob hoc, quod ad tempus relegatur, boni conſulere debeat humanitatis ſententiae, nec decurionatum recipiat.

§. 1. Sed ſi quis ob falſam cauſam, vel aliam de grauioribus, non ad tempus ſit relegatus, ſed ad tempus ordine motus: in ea eſt cauſa, vt poſſit in ordinem redire. Imperator enim Antoninvs Edicto propoſito ſtatuit, vt, cuicunque aut quacunque cauſa, ad tempus ordine, vel aduocationibus, vel quo alio officio fuiſſet interdictum: completo tempore nihilominus fungi honore, vel officio poſſit: et hoc recte; neque enim exaggeranda fuit ſententia, quae modum Interdictioni fecerat. §. 2. Spurios poſſe in ordinem allegi, nulla dubitatio eſt: ſed ſi habeant competitorem legitime quaeſitum, praeferri eum oportere, Divi Fratres Lolliano Auito Bithyniae Praeſidi reſcripſerunt. Ceſſantibus vero his, etiam ſpurii ad decurionatum, et re, et vita honeſta, recipientur: quod vtique non ſordi erit ordini: cum ex *vtilitate ejus ſit*, ſemper ordinem plenum habere.

§. 3. Eis, qui Judaicam ſuperſtitionem ſequantur, DD. Severvs et Antoninvs honores adipiſci permiſerunt: ſed et neceſſitates eis impoſuerunt, quae ſuperſtitionem eorum non laederent.

4. MARCIANVS *lib. 1. de Judic. publ.*

Decurio, qui prohibetur conducere quaedam: ſi jure ſucceſſerit in conductione, remanet in ea: quod et in omnibus ſimilibus ſeruandum eſt.

5. PAPINIANVS *lib. 2. Quaeſtionum.*

Ad tempus ordine motos ex crimine, quod ignominiam importat, in perpetuum moueri placuit: ad tempus autem exulare juſſos ex crimine leuiore, velut transacto negotio, non eſſe inter infames habendos.

6. Idem

Digitized by Google

6. *Idem lib. 1. Reſponſorum.*

Spurii decuriones fiunt: et ideo fieri poterit ex inceſto quoque natus. non enim impedienda eſt dignitas ejus, qui nihil admiſit.

§. 1. Minores viginti quinque annorum decuriones facti, ſportulas decurionum accipiunt: ſed interim ſuffragium inter caeteros ferre non poſſunt. §. 2. Decurio etiam ſuae ciuitatis vectigalia exercere prohibetur. §. 3. Qui judicii publici quaeſtionem citra veniam abolitionis deſeruerunt, decurionum honore decorari non poſſunt: cum ex Turpilliano Senatusconſulto notentur ignominia, veluti calumniae cauſa judicio publico damnati. §. 4. Pater, qui, filio decurione creato, prouocavit: etſi praeſcriptione temporis excluſus fuerit, ſi, quod geſtum eſt, non habuit ratum: muneribus ciuilibus pro filio non tenebitur. §. 5. Priuilegiis ceſſantibus caeteris, eorum cauſa potior habetur in ſententiis ferendis, qui pluribus eodem tempore ſuffragiis jure decurionis decorati ſunt. † Sed et qui plures liberos habet, in ſuo collegio primus ſententiam rogatur, caeterosque honoris ordine praecellit.

7. PAVLVS *lib 1. Sententiarum.*

Honores et munera non ordinationi, ſed potioribus quibusque injungenda ſunt. §. 1. Surdus, et mutus, ſi in totum non audiant, aut non loquantur, ab honoribus ciuilibus, non etiam à muneribus excuſantur. §. 2. Is, qui non ſit decurio, Duumuirato, vel aliis honoribus fungi non poteſt: quia decurionum honoribus plebeji fungi prohibentur. §. 3. Ad decurionatum filii ita demum pater non conſentit, ſi contrariam voluntatem, vel apud acta Praeſidis, vel apud ipſum ordinem, vel quo alio modo conteſtatus ſit.

8. HERMOGENIANVS *lib. 1. Epitom.*

Decurionibus facultatibus lapſis alimenta decerni permiſſum eſt: maxime ſi ob munificentiam in patriam patrimonium exhauſerint.

9. PAVLVS *lib. 1. Decretorum.*

SEVERVS Auguſtus dixit: Etſi probaretur Titius in ſeruitute patris ſui natus: tamen cum ex libera muliere ſit procreatus, non prohibetur decurio fieri in ſua ciuitate, §. 1. Non eſſe dubitandum, quin naticularii non debent decuriones creari.

10. MODESTINVS *lib. 1. Reſponſorum.*

HERENNIVS MODESTINVS reſpondit, ſola alibi proſcriptione minime decurionem factum, qui ſecundum Legem decurio creatus non ſit.

11. CALLISTRATVS *lib. 1. Cognitionum.*

Non tantum, qui tenerae aetatis, ſed etiam qui grandes natu ſunt, decuriones fieri prohibentur: illi quaſi inhabiles Rempublicam tueri, ad tempus excuſantur: hi vero in perpetuum amouentur. non alias ſeniores: ne ſeniorum excuſatione juniores onerentur, ad omnia munera publica ſuſcipienda ſoli relicti: neque enim *minores* vigintiquinque annis decuriones allegi, niſi ex cauſa poſſunt: neque hi, qui annum quinquageſimum quintum exceſſerunt: nonnunquam etiam longa *conſuetudo*, in ea re obſeruata, reſpicienda erit: quod etiam cuſtodiendum Principes noſtri, conſulti de allegendis in ordine Nicomedienſium hujus aetatis hominibus, reſcripſerunt.

12. *Idem lib. 6. Cognitionum.*

Eos, qui vtenſilia negotiantur, et vendunt, licet ab aedilibus caeduntur, non oportet quaſi viles perſonas negligi. Denique non ſunt prohibiti hujusmodi homines, decurionatum, vel aliquem honorem in ſua patria petere: nec enim infames ſunt, ſed ne quidem arcentur honoribus, qui ab aedilibus flagellis caeſi ſunt, quanquam jure ſuo ita aediles officio iſto fungantur. inhoneſtum tamen puto eſſe, hujusmodi perſonas, flagellorum ictibus ſubjectas, in ordinem recipi: et maxime in eis ciuitatibus, quae copiam virorum honeſtorum habent: nam paucitas eorum, qui muneribus publicis fungi debeant, neceſſario etiam hos ad dignitatem municipalem, ſi facultates habeant, invitet.

13. PAPIRIVS JVSTVS *lib. 2. de Conſtitutionibus.*

Imperatores ANTONINVS et VERVS, Auguſti, reſcripſerunt, in tempus relegatos, et reuerſos, in ordinem allegi ſine permiſſu Principis non poſſe. §. 1. Item reſcripſerunt, relegatos non poſſe tempore finito, in ordinem decurionum allegi, niſi ejus aetatis fuerint, vt nondum decuriones creari poſſent: et dignitas certa ſpem ejus honoris, id faceret, vt Princeps indulgere poſſit.

§. 2. Item reſcripſerunt, eum, qui in relegatione natus eſt, non prohiberi honore decurionatus fungi. §. 3. Item reſcripſerunt, non admitti contradicere volentem, quod non recte quis ſit creatus decurio: cum initio contradicere debuerit.

14. PAVLVS *lib. 1. Quaeſtionum.*

De decurione damnato non debere quaeſtionem haberi, Dinus PIVS reſcripſit: vnde etiam ſi deſierit decurio eſſe, deinde damnetur: non eſſe torquendum, in memoriam prioris dignitatis placet.

DE OFFICIO JVRIDICI.

(Dig. 1. T. 20.)

1. VLPIANVS *lib. 26. ad Sabinum.*

Adoptare quis apud Juridicum poteſt: quia data eſt ei legis actio.

2. *Idem lib. 39. ad Sabinum.*

Juridico, qui Alexandriae agit, datio tutoris Conſtitutione Diui MARCI conceſſa eſt.

DE OFFICIO PRAEFECTI AVGVSTALIS.

(Dig. 1. T. 17.)

1. VLPIANVS *lib. 15. ad Edictum.*

Praefectus Aegypti non prius deponit praefecturam et Imperium, quod ad ſimilitudinem Proconſulis Lege ſub Auguſto ei datum eſt, quam Alexandriam ingreſſus ſit ſucceſſor ejus;* licet in prouinciam venerit, et ita mandatis ejus continetur.

* l. 1. de tut. et curat. dat. l. 21. de manumiſſ. vind.

Digitized by Google

De Officio PRAEFECTI Praetorio.

(Dig. I. T. 11.)

1. AVRELIVS *Arcadius Chariſius, Magiſter libellorum, lib. ſingul. de Officio Praefecti praetorio.*

Breuiter commemorare neceſſe eſt, vnde conſtituendi praefectorum praetorio officii origo manauerit. † Ad vicem Magiſtri equitum Praefectos praetorio antiquitus inſtitutos eſſe, à quibusdam ſcriptoribus traditum eſt. Nam cum apud veteres Dictatoribus ad tempus ſumma poteſtas crederetur, et Magiſtros equitum ſibi eligerent, qui adſociati participales curae [admilitiae gratia] ſecundam poſt eos poteſtatem gererent: regimentis reipublicae ad Imperatores perpetuos translatis, ad ſimilitudinem Magiſtrorum equitum Praefecti praetorio à Principibus electi ſunt. data eſt plenior licentia ad diſciplinae publicae emendationem. §. 1. His cunabulis Praefectorum auctoritas initiata in tantum meruit augeri, vt appellari à Praefectis praetorio non poſſit. Nam cum ante quaeſitum fuiſſet, an liceret à Praefectis praetorio appellare, et jure liceret, et extarent exempla eorum, qui prouocauerint: poſtea publice ſententia Principali lecta, appellandi facultas interdicta eſt. credidit enim Princeps, eos, qui ob ſingularem induſtriam, explorata eorum fide, et grauitate, ad hujus officii magnitudinem adhibentur, non aliter judicaturos eſſe, pro ſapientia ac luce dignitatis ſuae, quam ipſe foret judicaturus. §. 2. Subnixi ſunt etiam alio priuilegio [Praefecti praetorio]: ne à ſententiis eorum minores aetate ab aliis magiſtratibus, niſi ab ipſis Praefectis praetorio, reſtitui * poſſint.

* l. 17. de minor. 25. ann.

De Officio PRAEFECTI Vigilum.

(Dig. 1. T. 15.)

1. PAVLVS *lib. ſingul. de Officio* Praefecti Vigilum.

Apud vetuſtiores, incendiis arcendis Triumuiri praeerant, qui ab eo, quod excubias agebant, *nocturni* dicti ſunt. † Interueniebant nonnunquam et Ædiles, et Tribuni plebis. Erat autem familia publica circa portam et muros diſpoſita: vnde, ſi opus eſſet, euocabatur. † Fuerant et priuatae familiae, quae incendia vel mercede vel gratia extinguerent. * † Deinde, Divus Augustus maluit per ſe huic rei conſuli.

* l. 2. §. 33. de O. J.

2. VLPIANVS *lib ſing. de Officio Praefecti Vigilum.*

Pluribus vno die incendiis exortis.

3. PAVLVS *lib. ſing. de Officio Praefecti Vigilum.*

Nam ſalutem Reipublicae tueri, nulli magis credidit conuenire, nec alium ſufficere ei rei, quam Caeſarem. Itaque ſeptem cohortes opportunis locis conſtituit, vt binas regiones Vrbis vnaquaeque cohors tueatur: praepoſitis eis Tribunis, et ſuper omnes ſpectabili Viro, qui *Praefectus vigilum* appellatur. §. 1. Cognoſcit Praefectus vigilum de incendiariis, effractoribus, furibus, raptoribus, receptatoribus: niſi ſi qua tam atrox, tamque famoſa perſona ſit, vt Praefecto Vrbi remittatur. Et quia plerumque incendia culpa fiunt inhabitantium: aut fuſtibus caſtigat eos, qui negligentius ignem habuerunt, aut ſeuera interlocutione comminatus, fuſtium caſtigationem remittit. §. 2. Effracturae fiunt plerumque in inſulis, in horreisque, vbi homines pretioſiſſimam partem fortunarum ſuarum reponunt: cum vel cella effringitur, vel armarium, vel arca. et cuſtodes plerumque puniuntur: et D. ANTONINVS *Erycio Claro* reſcripſit: ait enim, „*Poſſe eum, horreis effractis, quaeſtionem habere de* „*ſeruis cuſtodibus; licet in illis ipſius Imperatoris portio eſſet.* §. 3. Sciendum eſt autem, Praefectum vigilum per totam noctem vigilare debere: et coërrare calceatum, cum hamis, et dolabris. §. 4. Vt curam adhibeant, omnes inquilinos admonere, ne negligentia aliqua incendii caſus oriatur: praeterea, vt aquam vnusquiſque [inquilinus] in coenaculo habeat, jubetur admonere. *

* l. 12. §. 18. de inſtruct. v. inſtrum. legat.

§. 5. Aduerſus capſarios quoque, qui mercede ſeruanda in balneis veſtimenta ſuſcipiunt, judex eſt conſtitutus: vt ſi quid in ſeruandis veſtimentis fraudulenter admiſerint, ipſe cognoſcat.*

* l. 13. de manumiſſ. vind.

4. VLPIANVS *lib. ſing. de Officio Praefecti Vrbi.*

Imperatores SEVERVS et ANTONINVS *Junio Ruſino* Praefecto vigilum ita reſcripſerunt: *Inſularios, et eos, qui negligenter ignes apud ſe habuerint, potes fuſtibus vel flagellis caedi jubere: eos autem, qui dolo feciſſe incendium conuincentur, ad Fabium Cilonem, Praefectum Vrbi, amicum noſtrum remittes: fugitiuos conquirere, eosque dominis reddere debes.*

De Officio PRAEFECTI Vrbi.

(Dig. 1. T. 12.)

1. VLPIANVS *lib. ſing. de Officio Praefecti Vrbi.*

Omnia omnino crimina Praefectura Vrbis ſibi vindicauit: nec tantum ea, quae intra Vrbem admittuntur, verum ea quoque, quae extra Vrbem (*intra Italiam*), Epiſtola divi SEVERI ad *Fabium Cilonem* Praefectum Vrbi miſſa declaratur. §. 1. Seruos, qui ad ſtatuas confugerint, vel ſua pecunia emptos, *vt manumittantur*, de dominis querentes audiet. §. 2. Sed et patronos egentes de ſuis libertis querentes audiet: maxime ſi aegros ſe eſſe dicant, deſiderentque à libertis exhiberi. §. 3. Relegandi, deportandique in inſulam, quam Imperator adſignauerit, licentiam habet. §. 4. Initio ejusdem *Epiſtolae* ita ſcriptum eſt: *Cum Vrbem noſtram fidei tuae commiſerimus,* Quidquid igitur intra Vrbem * admittitur, ad Praefectum Vrbi videtur pertinere, ſed et ſi quid intra centeſimum milliarium admiſſum ſit, ad Praefectum Vrbi pertinet: ſi vltra ipſum lapidem, egreſſum eſt Praefecti Vrbi notionem.

* l. 2. §. 27. et 33. de orig. jur.

§. 5. Si quis ſeruum ſuum adulterium commiſiſſe dicat in vxorem ſuam, apud Praefectum Vrbi erit audiendus. §. 6. Sed et ex interdictis *Quod vi aut clam*, aut interdicto *Vnde vi* audire poteſt. §. 7. Solent ad Praefecturam Vrbis remitti etiam tutores, ſiue curatores, qui male in tutela, ſiue cura verſati, grauiore animaduerſione indigent, quam vt ſufficiat eis ſuſpectorum infamia: quos probari poterit, vel nummis datis tutelam occupaſſe; vel praemio accepto operam dediſſe; vt non idoneus tutor alicui daretur; vel conſulto circa edendum patrimo-

Digitized by Google

monium quantitatem minuiſſe; vel euidenti fraude pupilli bona alienaſſe. §. 8. Quod autem dictum eſt, vt *ſeruos de dominis querentes Praefectus audiat*, ſic accipiemus: non accuſantes dominos (hoc enim nequaquam ſeruo permittendum eſt, niſi ex cauſis receptis), ſed ſi verecunde expoſtulent; ſi ſaeuitiam, ſi duritiam, ſi famem, qua eos premant; ſi obſcoenitatem, in qua eos compulerint, vel compellant, apud Praefectum Vrbi exponant. † Hoc quoque officium Praefecto Vrbi à Divo SEVERO datum eſt, vt mancipia tueatur, ne proſtituantur. §. 9. Praeterea curare debebit Praefectus Vrbi, vt nummularii probe ſe agant circa omne negotium ſuum: et temperent his, quae ſunt prohibita. §. 10. Cum patronus contemni ſe à liberto dixerit, vel contumelioſum ſibi libertum queratur; vel conuicium ſe ab eo paſſum, liberosque ſuos, vel vxorem, vel quid huic ſimile objicit: Praefectus Vrbi adiri ſolet, et pro modo querelae corrigere eum, aut comminari, aut fuſtibus caſtigare, aut vlterius procedere in poena ejus ſolet: nam et puniendi plerumque ſunt liberti. Certe ſi ſe delatum à liberto, vel conſpiraſſe eum contra ſe cum inimicis doceat: etiam metalli poena in eum ſtatui debet. §. 11. Cura carnis omnis, vt juſto pretio praebeatur, ad curam Praefecturae pertinet: et ideo et forum ſuarium ſub ipſius cura eſt: ſed et caeterorum pecorum, ſiue armentorum, quae ad hujusmodi praebitionem ſpectant, ad ipſius curam pertinent. §. 12. Quies quoque popularium; et diſciplina ſpectaculorum ad Praefecti Vrbi curam pertinere videtur: et ſane, debet etiam diſpoſitos milites ſtationarios habere ad tuendam popularium quietem, et ad referendum ſibi, quid in Vrbe agatur.

§. 13. Et Vrbe interdicere Praefectus Vrbi, et quauis alia ſolitarum regionum poteſt, et negotiatione, et profeſſione, et aduocationibus, et foro; et ad tempus, et in perpetuum. Interdicere poterit et ſpectaculis: et ſi quem releget ab Italia, ſummouere eum etiam à prouincia ſua. §. 14. Divus Severus reſcripſit, eos etiam, qui illicitum collegium coiiſſe dicuntur, apud Praefectum Vrbi accuſandos.

2. PAVLVS *lib. ſing. de Officio Praefecti Vrbi.*

Adiri etiam ab argentariis, vel aduerſus eos, ex epiſtola D. Hadriani, et in pecuniariis cauſis poteſt.

3. VLPIANVS *lib. 2. ad Edictum.*

Praefectus Vrbi, cum terminos [Vrbis] exierit, poteſtatem non habet. extra Vrbem poteſt jubere judicare.

De Officio PRAESIDIS.

(Dig. 1. T. 18.)

1. MACER *lib. 1. de Officio Praeſidis.*

Praeſidis nomen generale eſt: eoque et Proconſules, et Legati Caeſaris, et omnes prouincias regentes, licet Senatores ſint, *Praeſides* appellantur. *Proconſulis* appellatio ſpecialis eſt.

2. VLPIANVS *lib. 26. ad Sabinum.*

Praeſes apud ſe adoptare poteſt, quemadmodum et emancipare filium, et manumittere ſeruum poteſt.

3. PAVLVS *lib. 13. ad Sabinum.*

Praeſes [prouinciae] in ſuae prouinciae homines tantum imperium habet: et hoc, dum in prouincia eſt: nam ſi exceſſerit, priuatus eſt. Habet interdum imperium et aduerſus extraneos homines, ſi quid manu commiſerint: nam et in Mandatis Principum eſt, "*Vt curet is, qui prouinciae praeeſt, malis hominibus prouinciam purgare*:" nec diſtinguitur, vnde ſint.

4. VLPIANVS *lib. 39. ad Edictum.*

Praeſes prouinciae majus imperium in ea prouincia habet omnibus poſt Principem.

5. *Idem lib. 1. de omnibus Tribunalibus.*

Praeſes prouinciae non magis tutorem, quam ſpecialem judicem, ipſe ſe dare poteſt.

6. *Idem lib. 1. Opinionum.*

Illicitas exactiones, et violentia factas, et extortas metu venditiones, et cautiones, vel ſine pretii numeratione prohibeat Praeſes prouinciae. Idem, ne quis iniquum lucrum aut damnum ſentiat, Praeſes prouinciae prouideat.

§. 1. Veritas rerum erroribus geſtarum non vitiatur: et ideo Praeſes prouinciae id ſequatur, quod conuenit eum ex fide eorum, quae probabuntur [ſequi]. *

* l. 18. Commun. diuid.

§. 2. Ne potentiores viri humiliores injuriis adficiant, neue Defenſores eorum calumnioſis criminibus inſectentur innocentes, ad religionem Praeſidis prouinciae pertinet.

§. 3. Illicita miniſteria ſub praetextu adjuuantium militares viros ad concutiendos homines procedentia prohibere, et deprehenſa coërcere Praeſes prouinciae curet, et ſub ſpecie tributorum illicitas exactiones fieri prohibeat.

§. 4. Neque licita negotiatione aliquos prohiberi, neque prohibita exerceri, neque innocentibus poenas irrogari, ad ſollicitudinem ſuam Praeſes prouinciae reuocet. §. 5. Ne tenuis vitae homines ſub praetextu aduentus officiorum, vel militum, lumine vnico, vel breui ſupellectili ad aliorum vſus translatis, injuriis vexentur, Praeſes prouinciae prouidebit. §. 6. Ne quid ſub nomine militum, quod ad vtilitates eorum in commune non pertinet, à quibusdam propria ſibi commoda inique vindicantibus committatur, Praeſes prouinciae prouideat. §. 7. Sicuti Medico imputari euentus mortalitatis non debet: ita quod per imperitiam commiſit, imputari ei debet, praetextu humanae fragilitatis delictum decipientis in periculo homines innoxium eſſe non debet. *

* l. 21. de R. J. obſt. l. 2. §. 1. de poen.

§. 8. Qui vniuerſas prouincias regunt, jus gladii habent: et in metallum dandi poteſtas, eis permiſſa eſt. §. 9. Praeſes prouinciae, ſi multam, quam irrogauit, ex praeſentibus facultatibus eorum, quibus eam dixit, redigi non poſſe deprehenderit: neceſſitatem ſolutionis moderetur, reprehenſa exactorum illicita auaritia. † Remiſſa propter inopiam multa, à prouinciis regentibus exigi non debet.

7. *Idem lib. 3. Opinionum.*

Praeſes prouinciae, inſpectis aedificiis, dominos eorum, cauſa cognita, reficere ea compellat: et aduerſus detrectantem, competenti remedio deformitati auxilium ferat.

8. JVLIANVS *lib. 1. Digeſtorum.*

Saepe audiui Caeſarem noſtrum dicentem, hac reſcriptione, *Eum, qui prouinciae praeeſt, adire potes*, non imponi neceſſitatem Proconſuli, vel Legato ejus, vel Praeſidi prouinciae, ſuſcipiendae cognitionis: ſed eum aeſtimare debere, ipſe cognoſcere, an judicem dare debeat.

9. CALLISTRATVS *lib. 1. de Cognitionibus.*

Generaliter, quotiens Princeps ad Praeſides prouinciarum remittit negotia per reſcriptiones; veluti, *Eum qui prouinciae praeeſt, adire poteris*: vel, cum hac adjectione, *Is aeſtimabit, quid ſit partium ſuarum*: non imponitur neceſſitas Proconſuli, vel Legato ſuſcipiendae cognitionis; quamuis non ſit

Digitized by Google

adjectum, *Is aeſtimabit, quid ſit partium ſuarum.* ſed is aeſtimare debet, vtrum ipſe cognoſcat, an judicem dare debeat.

10. HERMOGENIANVS *lib. 2. Juris Epitomarum.*

Ex omnibus cauſis, de quibus vel Praefectus Vrbi, vel Praefectus praetorio, itemque Conſules, et Praetores, caeterique Romae cognoſcunt, Correctorum et Praeſidum prouinciarum eſt notio.

11. MARCIANVS *lib. 3. Inſtitutionum.*

Omnia enim prouincialia deſideria, quae Romae varios judices habent, ad Officium Praeſidum pertinent.

12. PROCVLVS *lib. 4. Epiſtolarum.*

Sed licet is, qui prouinciae praeeſt, omnium Romae magiſtratuum vice et officio fungi debeat: non tamen ſpectandum eſt, quid Romae factum eſt, quam quid fieri debeat.

13. VLPIANVS *lib. 7. de Officio Proconſulis.*

Congruit bono et graui Praeſidi curare, vt pacata atque quieta prouincia ſit, quam regit: quod non difficile obtinebit, ſi ſollicite agat, vt malis hominibus prouincia careat, eosque conquirat: nam et ſacrilegos, latrones, plagiarios, fures conquirere debet: * et prout quisque deliquerit, in eum animaduertere: receptoresque eorum coërcere, ſine quibus latro diutius latere non poteſt.

* l. 51. §. 2. ad L. Aquil.

§. 1. Furioſis, ſi non poſſint per neceſſarios contineri, eo remedio per Praeſidem obuiam eundum eſt, ſcilicet, vt carcere contineantur: et ita D. PIVS reſcripſit. † Sane excutiendum Divi Fratres putauerunt in perſona ejus, qui parricidium admiſerat, vtrum ſimulato furore facinus admiſiſſet, an vero reuera compos mentis non eſſet: vt ſi ſimulaſſet, plecteretur; ſi fureret, in carcere contineretur.

14. MACER *lib. 2. de Judiciis Publicis.*

Divvs MARCVS et COMMODVS *Scapulae Tertyllo* ſcripſerunt in haec verba: *Si tibi liquido compertum eſt, Aelium Priſcum in eo furore eſſe, vt continua mentis alienatione * omni intellectu careat; nec ſubeſt vlla ſuſpicio, matrem ab eo ſimulatione dementiae occiſam: potes de modo poenae ejus diſſimulare, cum ſatis furore ipſa puniatur: et tamen diligentius cuſtodiendus erit, ac, ſi putabis, etiam vinculo coërcendus: quoniam tam ad poenam, quam ad tutelam ejus, et ſecuritatem proximorum pertinebit. Si vero, vt plerumque adſolet, internallis quibusdam ſenſu ſaniore, non forte eo momento ſcelus admiſerit, nec morbo ejus danda eſt venia, diligenter explorabis: et ſi quid tale compereris, conſules nos, vt aeſtimemus, an per immanitatem facinoris, ſi cum poſſet videri ſentire commiſerit, ſupplicio adficiendus ſit. Cum autem ex literis tuis cognouerimus, tali eum loco atque ordine eſſe, vt à ſuis, vel etiam in propria villa cuſtodiatur: recte facturus nobis videris, ſi eos, à quibus illo tempore obſeruatus eſſet, vocaueris, et cauſam tantae negligentiae excuſſeris; et [in] vnumquemque eorum, prout tibi leuari vel onerari culpa ejus videbitur, conſtitueris: nam cuſtodes furioſis non ad hoc ſolum adhibentur, ne quid pernicioſius ipſi in ſe moliantur, ſed ne aliis quoque exitio ſint: quod ſi committatur, non immerito culpae eorum adſcribendum eſt, qui negligentiores in officio ſuo fuerint.*

* l. 124. §. 1. de R. I.

15. MARCIANVS *lib. 1. de Judiciis publicis.*

Illud obſeruandum eſt, ne, qui prouinciam regit, fines ejus excedat, niſi voti ſoluendi cauſa: dum tamen abnoctare ei non liceat.

16 MACER *lib. 1. de Officio Praeſidis.*

Senatusconſulto cauetur, *Vt de his, quae prouincias regentes, comites, aut libertini eorum, antequam in prouinciam venerint, contraxerunt, parciſſime jus dicatur: ita vt actiones, quae ob eam cauſam inſtitutae non eſſent, poſtea quam quis eorum ea prouincia exceſſerit, reſtituantur. Si quid tamen inuito acciderit, veluti ſi injuriam, aut furtum paſſus eſt, hactenus [ei] jus dicendum eſt, vt litem conteſtetur, resque ablata exhibeatur, et deponatur, aut ſiſti, exhiberiue ſatisdato promittatur.*

17. CELSVS *lib. 3. Digeſtorum.*

Si forte Praeſes prouinciae manumiſerit, vel tutorem dederit, priusquam cognouerit ſucceſſorem adueniſſe: erunt haec rata.

18. MODESTINVS *lib 5. Regularum.*

Plebiſcito continetur, [*Vt*] *ne quis Praeſidum munus, donum „caperet: niſi eſculentum, potulentumue, quod intra dies „proximos prodigatur.*

19. CALLISTRATVS *lib. 1. de Cognitionibus.*

Obſeruandum eſt jus reddenti, vt in adeundo quidem facilem ſe praebeat, ſed contemni non patiatur: vnde mandatis adjicitur, „*Ne Praeſides prouinciarum in vlteriorem familiaritatem prouinciales admittant:*" nam ex conuerſatione aequali contemptio dignitatis naſcitur. §. 1. Sed et in cognoſcendo neque excandeſcere aduerſus eos, quos malos putat, neque precibus calamitoſorum inlacrymari oportet: id enim non eſt conſtantis et recti judicis, cujus animi motum vultus detegit. Et ſummatim ita jus reddi debet, vt auctoritatem dignitatis ingenio ſuo augeat.

20. PAPINIANVS *lib. 1. Reſponſorum.*

Legatus Caeſaris, id eſt Praeſes, vel Corrector prouinciae, abdicando ſe, non amittit imperium.

21. PAVLVS *lib. ſingul. de Officio Adſeſſorum.*

Praeſes cum cognoſcat de ſeruo corrupto, vel ancilla deuirginata, vel ſeruo ſtuprato: ſi actor rerum agentis corruptus eſſe dicetur, vel ejusmodi homo, vt non ſolum jacturam aduerſus ſubſtantiam, ſed ad totius domus euerſionem pertineat, ſeueriſſime debet animaduertere.

De Officio PRAETORVM.

(Dig. 1. T. 14.)

1. VLPIANVS *lib. 26. ad Sabinum.*

Apud filium familias Praetorem poteſt pater ejus manumittere. *

* l. 2. §. 27. 28. et 32. de O. J.

2. PAVLVS *lib. 4 ad Sabinum.*

Sed etiam ipſum apud ſe emancipari, * vel in adoptionem dari, placet. **

* l. 1. pr. et §. 4. de offic. Praef. Vrbi.

** l. 1. §. f. l. f. de ſuſpect. tut. non obſt. l. 2. de in jus voc. l. 35. de injur.

3. VLPIANVS *lib. 38. ad Sabinum.*

Barbarius Philippus, cum ſeruus fugitiuus eſſet, Romae praeturam petiit, et Praetor deſignatus eſt: ſed nihil ei ſeruitutem obſtitiſſe, ait Pomponivs, quaſi Praetor non fuerit. At quin

verum

Digitized by Google

verum eſt, praetura eum functum, et tamen videamus ſi ſeruus, quamdiu latuit [in] dignitate praetoria, functus ſit: quid dicemus? quae edixit, quae decreuit, nullius fore momenti? an fore, propter vtilitatem eorum, qui apud eum egerant vel Lege, vel quo alio jure? Et verum puto, nihil eorum reprobari.* Hoc enim humanius eſt: cum etiam potuit populus Romanus ſeruo decernere hanc poteſtatem: ** ſed et ſi ſciſſet ſeruum eſſe, liberum effeciſſet.*** Quod jus multo magis in Imperatore obſeruandum eſt.

* l. 39. de LL. v. l. 44. de judic.

** l. 19. qui et à quib. manumiſs. lib.

*** l. 3. ſ. de ſupell. legat.

4. *Idem lib. 1. de omnibus Tribunalibus.*

Praetor neque tutorem, neque ſpecialem Judicem ipſe ſe dare poteſt.

De Officio PROCONSVLIS, et Legati.

(Dig. 1. T. 16.)

1. VLPIANVS *lib. 1. Diſputationum.*

Proconſul vbique quidem proconſularia inſignia habet, ſtatim atque Vrbem egreſſus eſt: poteſtatem autem non exercet, niſi in ea prouincia ſola, quae ei decreta eſt.

2. MARCIANVS *lib. 1. Inſtitutionum.*

Omnes Proconſules ſtatim, quam Vrbem egreſſi fuerint, habent juriſdictionem: ſed non contentioſam, ſed voluntariam: vt ecce, manumitti apud eos poſſunt tam liberi, quam ſerui; et adoptiones fieri. §. 1. Apud Legatum vero Proconſulis nemo manumittere poteſt,* quia non habet juriſdictionem talem.

* l. 17. de manumiſs. vind.

3. VLPIANVS *lib. 26. ad Sabinum.*

Nec adoptare poteſt: omnino enim non eſt apud eum legis actio.

4. *Idem lib. 1. de Officio Proconſulis.*

Obſeruare autem Proconſulem oportet, ne in hoſpitiis praebendis oneret prouinciam: vt Imperator noſter cum patre Aufidio Seueriano reſcripſit. §. 1. Nemo Proconſulum ſtratores ſuos habere poteſt: ſed vice eorum milites miniſterio in prouinciis funguntur. §. 2. Proficiſci autem Proconſulem melius quidem eſt ſine vxore: ſed et cum vxore poteſt, dummodo ſciat Senatum, Cotta et Messala Conſulibus, cenſuiſſe *futurum, vt ſi quid uxores eorum, qui ad Officia proficiſcuntur, deliquerint, ab ipſis ratio, et vindicta exigatur.* §. 3. Antequam vero fines prouinciae decretae ſibi Proconſul ingreſſus ſit: edictum debet de aduentu ſuo mittere, continens commendationem aliquam ſui, ſi qua ei familiaritas ſit cum prouincialibus, vel conjunctio; et maxime excuſantis, ne publice, vel priuatim occurrant ei; eſſe enim congruens, vt vnusquisque in ſua patria eum exciperet. §. 4. Recte autem et ordine faciet, ſi edictum deceſſori ſuo miſerit: ſignificetque, qua die fines ſit ingreſſurus: plerumque enim incerta haec et inopinata turbant prouinciales, et actus impediunt. §. 5. Ingreſſum etiam hoc eum obſeruare oportet, vt per eam partem prouinciam ingrediatur, per quam ingredi moris eſt, et (quas Graecia *ἐπιδημίας*, id eſt, *acceſſus ad vrbem*, appellat, ſiue *κατάπλουν*, id eſt, *adnauigationem*) obſeruare, in quam primum ciuitatem veniat vel applicet: magni enim faciunt prouinciales, ſeruari ſibi conſuetudinem iſtam, et hujusmodi praerogatiuas. Quaedam prouinciae etiam hoc habent, vt per mare in eam prouinciam Proconſul veniat: vt Aſia, ſcilicet vsque adeo, vt Imperator [noſter] ANTONINVS Avgvstvs ad deſideria Aſianorum reſcripſit, *Proconſuli neceſſitatem impoſitam per mare Aſiam applicare; καὶ τῶν μητροπόλεων Ἔφεσον*, id eſt, *et inter matrices vrbes Epheſum primum attingere.* §. 6. Poſt haec, ingreſſus prouinciam, mandare juriſdictionem Legato ſuo debet: nec hoc ante facere, quam fuerit prouinciam ingreſſus. Eſt enim perquam abſurdum, antequam ipſe juriſdictionem nanciſcatur, (nec enim ei prius competit, quam in eam prouinciam venerit), alii eam mandare, quam non habeat. ſed ſi et ante fecerit, et ingreſſus prouinciam in eadem voluntate fuerit: credendum eſt, videri Legatum habere juriſdictionem; non exinde, ex quo mandata eſt, ſed ex quo prouinciam Proconſul ingreſſus eſt.

5. PAPINIANVS *lib. 1. Quaeſtionum.*

Aliquando mandare juriſdictionem Proconſul poteſt, etſi nondum in prouinciam peruenerit: quid enim ſi neceſſariam moram in itinere patiatur, maturiſſime autem Legatus in prouinciam peruenturus ſit?

6. VLPIANVS *lib. 1. de Officio Proconſulis.*

Solent etiam cuſtodiarum cognitionem mandare Legatis: ſcilicet, vt praeauditas cuſtodias ad ſe remittant, vt innocentem ipſe liberet. ſed hoc genus mandati extraordinarium eſt: nec enim poteſt quis gladii poteſtatem ſibi datam, vel cujus alterius coërcitionis, ad alium transferre; nec liberandi igitur reos jus, cum accuſari apud eum non poſſint. §. 1. Sicut autem mandare juriſdictionem vel non mandare, eſt in arbitrio Proconſulis; ita adimere mandatam juriſdictionem licet quidem Proconſuli; non autem debet inconſulto Principe hoc facere.

§. 2. Legatos non oportet Principem conſulere, ſed Proconſulem ſuum: et is ad conſultationes Legatorum debebit reſpondere.

§. 3. Non vero in totum xeniis abſtinere debebit Proconſul, ſed modum adjicere, vt neque moroſe in totum abſtineat, neque auare modum xeniorum excedat: * quam rem Divvs SEVERVS et Imperator ANTONINVS elegantiſſime epiſtola ſunt moderati: cujus epiſtolae verba haec ſunt: *Quantum ad xenia pertinet, audi, quid ſentimus. Vetus prouerbium eſt, οὔτε πάντα, οὔτε πάντοτε, οὔτε παρὰ πάντων*, id eſt, „*neque omnia, neque quouis tempore, neque ab omnibus. nam „valde inhumanum eſt, à nemine accipere; ſed paſſim, viliſſimum eſt; et omnia, auariſſimum* † Et quod Mandatis continetur, „*Ne donum vel munus ipſe Proconſul, vel qui in alio officio erit, accipiat, ematue quid, niſi victus cottidiani cauſa*, ad xeniola non pertinet: ſed ad ea, quae edulium excedant vſum. Sed nec xenia producenda ſunt ad munerum qualitatem.

* t. t. ad L. jul. Repet.

7. *Idem lib. 2. de Officio Proconſulis.*

Si in aliam, quam celebrem ciuitatem, vel prouinciae caput aduenerit: pati debet commendari ſibi ciuitatem, laudesque ſuas non grauate audire; cum honori ſuo prouinciales id vindicent; et ferias ſecundum mores et conſuetudinem, quae retro obtinuit, dare. §. 1. Aedes ſacras, et opera publica circumire inſpiciendi gratia, an ſarta tectaque ſint, vel an aliqua refectione indigeant: et ſi qua coepta ſunt, vt conſummentur, prout vires ejus Reipublicae permittunt, curare debet:

Digitized by Google

curatoreſque operum diligentes ſolenniter praeponere: miniſteria quoque militaria, ſi opus fuerit, ad curatores adjuuandos dare. §. 2. Cum pleniſſimam autem juriſdictionem Proconſul habeat, omnium partes, qui Romae, vel quaſi Magiſtratus, vel extra ordinem jus dicunt, ad ipſum pertinent.

8. *Idem lib. 39. ad Edictum.*

Et ideo majus imperium in ea prouincia habet omnibus, poſt Principem.

9. *Idem lib. 1. de Officio Proconſulis.*

Nec quicquam eſt in prouincia, quod non per ipſum expediatur. Sane, ſi fiſcalis pecuniaria cauſa ſit, quae ad Procuratorem Principis reſpicit: melius fecerit, ſi abſtineat.

§. 1. Vbi decretum neceſſarium eſt, per libellum id expedire Proconſul non poterit. Omnia enim, quaecunque cauſae cognitionem deſiderant, per libellum non poſſunt expediri.

§. 2. Circa Aduocatos patientem eſſe Proconſulem oportet; ſed cum ingenio, ne contemptibilis videatur: nec adeo diſſimulare, ſi quos cauſarum concinnatores, vel redemptores deprehendat: eoſque ſolos pati poſtulare, quibus per Edictum ejus poſtulare permittitur.

§. 3. De plano autem Proconſul poteſt expedire haec: vt obſequium parentibus, et patronis, liberiſque patronorum exhiberi jubeat; comminari * etiam, et terrere filium à patre oblatum, qui non, vt oportet, conuerſari dicatur. † Poterit de plano ſimiliter et libertum non obſequentem emendare aut verbis, aut fuſtium caſtigatione.

* l. 44. ad L. Aquil.

§. 4. Obſeruare itaque eum oportet, vt ſit ordo aliquis poſtulationum; ſc. vt omnium deſideria audiantur: ne forte, dum honori poſtulantium datur, vel improbitati ceditur, mediocres deſideria ſua non proferant, qui aut omnino non adhibuerunt, aut minus frequentes, neque in aliqua dignitate poſitos Aduocatos ſibi proſpexerunt. *

* arg. l. 19. de poen.

§. 5. Aduocatus quoque petentibus debebit indulgere, plerumque foeminis, vel pupillis, vel alias debilibus: vel his, qui ſuae mentis non ſunt, ſi quis eis petat; vel ſi nemo ſit, qui petat, vltro eis dare debebit. † Sed ſi qui per potentiam aduerſarii non invenire ſe Aduocatum dicat: aeque oportebit ei Aduocatum dare. Caeterum opprimi aliquem per aduerſarii ſui potentiam non oportet: hoc enim etiam ad inuidiam ejus, qui prouinciae praeeſt, ſpectat, ſi quis tam impotenter ſe gerat, vt omnes metuant aduerſus eum aduocationem ſuſcipere. §. 6. Quae etiam omnium Praeſidum communia ſunt: et debent ab his obſeruari.

10. *Idem lib. 10. de Officio Proconſulis.*

Meminiſſe oportebit, vſque ad aduentum ſucceſſoris omnia debere Proconſulem agere: cum ſit vnus proconſulatus, et vtilitas prouinciae exigat eſſe aliquem, per quem negotia ſua prouinciales explicent. ergo in aduentum ſucceſſoris debet jus dicere. §. 1. Legatum ſuum ne ante ſe de prouincia dimittat, et Lege Ivlia repetundarum, et Reſcripto Divi HARDIANI ad *Calpurnium Rufum* Proconſulem Achaiae, admonetur.

11. VENVLEJVS *Saturninus lib. 2. de Officio Proconſulis.*

Si quid erit, quod majorem animaduerſionem exigat: rejicere Legatus apud Proconſulem debet: neque enim animaduertendi, coërcendi, vel atrociter verberandi jus habet.

12. PAVLVS *lib. 2. ad Edictum.*

Legatus mandata ſibi juriſdictione, judicia dandi jus habet.

13. POMPONIVS *lib. 10. ad Quintum Mucium.*

Legati Proconſulis nihil proprium habent, niſi à Proconſule eis mandata fuerit juriſdictio.

14. VLPIANVS *lib. 20. ad Legem Juliam et Papiam.*

Proconſules non amplius, quam ſex faſcibus vtuntur.

15. LICINNIVS *Rufinus lib. 3. Regularum.*

Et legati Proconſulum tutores dare poſſunt.

16. VLPIANVS *lib. 2. ad Edictum.*

Proconſul portam Romae ingreſſus, deponit imperium.

De Officio PROCVRATORIS Caesaris, vel Rationalis.

(Dig. 1. T. 19.)

1. VLPIANVS *lib. 16. ad Edictum.*

Quae acta * [geſtaque] ſunt à Procuratore Caeſaris, ſic ab eo comprobantur, atque ſi à Caeſare geſta ſunt.

* l. 39. §. ſ. de legat. 1.

§. 1. Si rem Caeſaris Procurator ejus, quaſi rem propriam, tradat, non puto eum dominium transferre: tunc enim transfert, cum negotium Caeſaris gerens, conſenſu ipſius tradit. denique ſi venditionis, vel donationis, vel transactionis cauſa quid agat, nihil agit: non enim alienare * ei rem Caeſaris, ſed diligenter gerere commiſſum eſt.

* l. 47. de jur. fiſc.

§. 2. Eſt hoc praecipuum in Procuratore Caeſaris, quod et ejus juſſu ſeruus Caeſaris adire hereditatem poteſt: et ſi Caeſar heres inſtituatur, * miſcendo ſe opulentae hereditati Procurator heredem Caeſarem facit.

* l. 90. de A. v. O. H.

2. PAVLVS *lib. 5. Sententiarum.*

Quod ſi ea bona, ex quibus Imperator heres inſtitutus eſt, ſoluendo non ſint: re perſpecta, conſulitur Imperator. heredis enim inſtituti, in adeundis, vel repudiandis hujusmodi hereditatibus voluntas exploranda eſt.

3. CALLISTRATVS *lib. 6. de Cognitionibus.*

Curatores Caeſaris jus deportandi non habent: quia hujus poenae conſtituendae jus non habent. §. 1. Si tamen, quaſi tumultuoſum, vel injurioſum aduerſus colonos Caeſaris, prohibuerint in praedia Caeſariana accedere: abſtinere debebit. idque Divvs Pivs *Julio* reſcripſit. §. 2. Deinde, neque redire cuiquam permittere poſſunt: idque Imperatores [noſtri] Severvs et Antoninvs ad libellum Hermiae reſcripſerunt.

De Officio QVAESTORIS.

(Dig. 1. T. 13.)

1. VLPIANVS *lib. ſingul. de Officio Quaeſtoris.*

Origo Quaeſtoribus * creandis antiquiſſima eſt; et pene ante omnes magiſtratus Gracchanus denique Junius, *libro ſeptimo de poteſtatibus*, etiam ipſum Romulum et Numam Pompilium binos Quaeſtores habuiſſe, quos ipſi non ſua voce, ſed populi ſuffragio crearent, refert. † Sed ſicuti dubium eſt, an Romu-

Digitized by Google

Romulo, et Numa regnantibus Quaeſtor fuerit: ita Tullo Hoſtilio rege Quaeſtores fuiſſe certum eſt. Sane crebrior apud veteres opinio eſt, Tullum Hoſtilium primum in Rempublicam induxiſſe Quaeſtores.

* l. 2. §. 23. de Orig. jur.

§. 1. Et à genere quaerendi *Quaeſtores* initio dictos, et Junius et Trebatius, et Feneſtella ſcribunt. §. 2. Ex Quaeſtoribus quidam ſolebant prouincias ſortiri ex Senatusconſulto, quod factum eſt Decimo Druſo et Porcina Conſulibus. Sane, non omnes Quaeſtores prouincias ſortiebantur, verum excepti erant Candidati Principis; hi etenim ſolis libris Principalibus in Senatu legendis vacant. §. 3. Hodieque obtinuit indifferenter Quaeſtores creari, tam patricios, quam plebejos: ingreſſus eſt enim et quaſi primordium gerendorum honorum, ſententiaeque in Senatu dicendae. §. 4. Ex his, ſicuti diximus, quidam ſunt, qui Candidati Principis dicebantur, quique epiſtolas ejus in Senatu legunt.

De SENATORIBVS.

(Dig. 1. T. 9.)

1. VLPIANVS * *lib. 62. ad Edictum.*

Conſulari feminae vtique Conſularem virum praeferendum, nemo ambigit. Sed vir Praefectorius an Conſulari feminae praeferatur, videndum. Putem Praeferri: quia *major dignitas [eſt] in ſexu virili.*

* l. 238. pr. de V. S.

§. 1. Conſulares autem feminas dicimus Conſularium vxores: adjicit Saturninus, etiam matres; quod nec vſquam relatum eſt, nec vnquam receptum.

2. MARCELLVS *lib. 3. Digeſtorum.*

Caſſius Longinus non putat ei permittendum, qui propter turpitudinem Senatu motus nec reſtitutus eſt, judicare, vel teſtimonium * dicere: quia lex Julia repetundarum hoc fieri vetat.

* 1. pr. §. 1. l. 3. pr. §. 5. l. 13. l. 21. de teſtib.

3. MODESTINVS *lib. 6. Regularum.*

Senatorem remotum Senatu capite non minui, ſed Romae morari, Divvs Severvs et Antoninvs permiſerunt.

4. POMPONIVS *lib. 1. ex variis lectionibus.*

Qui indignus eſt inferiore ordine, indignior eſt ſuperiore.

5. VLPIANVS *lib. 1. ad Legem Juliam et Papiam.*

Senatoris filium accipere debemus, non tantum eum, qui naturalis eſt, verum adoptiuum quoque: neque intererit, à quo, vel qualiter adoptatus fuerit: nec intereſt, jam in Senatoria dignitate conſtitutus eum ſuſceperit, an ante dignitatem Senatoriam.

6. PAVLVS *lib. 2. ad Leg. Juliam et Papiam.*

Senatoris filius eſt et is, quem in adoptionem accepit, quamdiu tamen in familia ejus manet: emancipatus vero nomen filii emancipatione amitrit §. 1. A Senatore in adoptionem filius datus ei, qui inferioris dignitatis eſt, quaſi Senatoris filius videtur: quia non amittitur Senatoria dignitas adoptione inferioris dignitatis: non magis, quam vt Conſularis deſinat eſſe.

7. VLPIANVS *lib. 1. ad Leg. Juliam et Papiam.*

Emancipatum à patre Senatore, quaſi Senatoris filium haberi placet. §. 1. Item Labeo ſcribit, etiam eum, qui poſt mortem patris Senatoris natus ſit, quaſi Senatoris filium eſſe. † Sed eum, qui, poſteaquam pater ejus de Senatu motus eſt, concipitur et naſcitur, Proculus et Pegaſus opinantur non eſſe quaſi Senatoris filium. quorum ſententia vera eſt. Nec enim proprie Senatoris filius dicetur is, cujus pater Senatu motus eſt, antequam iſte naſceretur. Si quis conceptus quidem ſit, antequam pater ejus Senatu moueatur, natus autem poſt patris amiſſam dignitatem: magis eſt, vt quaſi Senatoris filius intelligatur. tempus enim conceptionis ſpectandum, pleriſque placuit. §. 2. Si quis et patrem, et auum habuerit Senatorem: et quaſi filius, et quaſi nepos Senatoris intelligitur. † Sed ſi pater amiſerit dignitatem ante conceptionem hujus; quaeri poterit, an quamvis quaſi Senatoris filius non intelligatur, quaſi nepos tamen intelligi debeat? Et magis eſt, vt debeat: vt aui potius ei dignitas proſit, quam obſit caſus patris.

8. *Idem lib. 6. Fideicommiſſorum.*

Feminae nuptae clariſſimis * perſonis, clariſſimarum perſonarum appellatione continentur. † Clariſſimarum feminarum nomine Senatorum filiae, niſi quae viros clariſſimos ſortitae ſunt, non habentur. Feminis enim dignitatem clariſſimam mariti tribuunt: ** parentes vero donec plebeji nuptiis fuerint copulatae. Tamdiu igitur clariſſima femina erit, quamdiu Senatori nupta eſt, vel clariſſimo; aut ſeparata ab eo, alii inferioris dignitatis non nupſit.

* l. 100. de V. S.

** l. 12. h. t.

9. PAPINIANVS *lib. 4. Reſponſorum.*

Filiam Senatoris nuptias liberti ſecutam, patris caſus non facit vxorem: * nam quaeſita dignitas liberis, propter caſum patris remoti à Senatu, auferenda non eſt. **

* 26. de poen.

** l. 2. §. 2. et 7. de decur.

10. VLPIANVS *lib. 34. ad Edictum.*

Liberos Senatorum accipere debemus, non tantum Senatorum filios, * verum omnes, qui geniti ex ipſis, exue liberis eorum dicantur: ſiue naturales, ſiue adoptiui ſint liberi Senatorum, ex quibus nati dicuntur. † Sed ſi ex filia Senatoris natus ſit, ſpectare debemus patris ejus conditionem.

* l. 3. §. 6. de aſſign. libert. l. 220. de V. S.

11. PAVLVS *lib. 41. ad Edictum.*

Senatores, licet in vrbe domicilium habere videantur, tamen et ibi, vnde oriundi ſunt, habere domicillum intelliguntur: quia dignitas, domicilii adjectionem potius dediſſe, quam permutaſſe videtur.

12. VLPIANVS *lib. 2. de Cenſibus.*

Nuptae prius Conſulari viro impetrare ſolent à Principe, quamvis perraro, vt nuptae iterum minoris dignitatis viro, nihilominus in Conſulari maneant dignitate: vt ſcio ANTONINVM Avgvstvm *Juliae Mamaeae* conſobrinae ſuae indulſiſſe. §. 1. Senatores autem accipiendum eſt eos, qui à Patriciis, et Conſulibus, vſque ad omnes illuſtres viros deſcendunt: quia [et] hi ſoli in Senatu ſententiam dicere poſſunt.

De

Digitized by Google

De Officio (Vicarii sive) ejus, cui mandata est jurisdictio.

(Dig. 1. T. 21.)

1. PAPINIANVS *lib. 1. Quaeſtionum.*

Quaecunque ſpecialiter Lege vel Senatusconſulto, vel Conſtitutione Principum tribuuntur, mandata jurisdictione non transferuntur: quae vero jure Magiſtratus competunt, mandari poſſunt. Et ideo videntur errare Magiſtratus, qui cum publici judicii habeant exercitionem Lege vel Senatusconſulto delegatam (veluti Lege Julia de adulteriis, et ſi quae ſunt aliae ſimiles), jurisdictionem ſuam mandant. † Hujus rei fortiſſimum argumentum, quod Lege Julia de vi nominatim cauetur: *Vt is, cui obtigerit exercitio, poſſit eam, ſi proficiſcitur, mandare.* Non aliter itaque mandare poterit, quam ſi abeſſe coeperit: cum alias jurisdictio etiam à praeſente mandetur. Et, ſi à familia dominus occiſus eſſe dicetur, cognitionem Praetor, quam ex Senatusconſulto habet, mandare non poterit.

§. 1. Qui mandatam jurisdictionem ſuſcepit, proprium nihil habet: ſed [et] ejus, qui mandauit, jurisdictione vtitur. Verius eſt enim, more majorum jurisdictionem quidem transferri: ſed merum imperium, quod Lege datur, non poſſe tranſire. Quare nemo dicit, animaduerſionem Legatum Proconſulis habere mandata jurisdictione. *Paulus notat:* et imperium, quod jurisdictioni cohaeret, mandata jurisdictione tranſire, verius eſt.

2. VLPIANVS *lib. 3. de omnibus Tribunalibus.*

Mandata jurisdictione à Praeſide, conſilium non poteſt exercere is, cui mandatur.

§. 1. Si tutores vel curatores velint praedia vendere, cauſa cognita, id Praetor vel Praeſes permittat: quod ſi mandauerit jurisdictionem, nequaquam poterit mandata jurisdictione eam quaeſtionem transferre.

3. JVLIANVS *lib. 5. Digeſtorum.*

Et ſi Praetor ſit is, qui alienam jurisdictionem exſequitur, non tamen pro ſuo imperio agit, ſed pro eo, cujus mandatu jus dicit, quotiens partibus ejus fungitur.

4. MACER *lib. 1. de Officio Praeſidis.*

Cognitio de ſuſpectis tutoribus mandari poteſt: imo etiam ex mandata generali jurisdictione, propter vtilitatem pupillorum, eam contingere conſtitutum eſt, in haec verba: *Imperatores* SEVERVS *et* ANTONINVS, *Braduae Proconſuli Africae. Cum propriam jurisdictionem Legatis tuis dederis, conſequens eſt, vt etiam de ſuſpectis tutoribus poſſint cognoſcere.*

§. 1. Vt [ſi] poſſeſſio bonorum detur; vel, ſi cui damni infecti non caueatur, vt is poſſidere jubeatur: aut ventris nomine in poſſeſſionem mulier, vel is, cui legatum eſt, legatorum ſeruandorum cauſa in poſſeſſionem mittatur: mandari poteſt.

5. PAVLVS *lib. 18. ad Plautium.*

Mandatam ſibi jurisdictionem mandare alteri non poſſe, manifeſtum eſt.

§. 1. Mandata jurisdictione priuato, etiam imperium, quod non eſt merum, videtur mandari: quia jurisdictio ſine modica coërcitione nulla eſt.

De dispositione civitatum.

De administratione rerum ad civitates pertinentium.

(Dig. 50. T. 8.)

1. VLPIANVS *lib. 10. Diſputationum.*

Quod ad certam ſpeciem Ciuitatis relinquitur, in alios vſus conuertere non licet.

2. *Idem lib. 3. Opinionum.*

Non vtique de exemplo poſterioris locationis, praeteritarum conductionum, quae ſuam legem habuerunt, rationem iniri oportet. §. 1. Quod quis ſuo nomine exercere prohibetur, id nec per ſubjectam perſonam agere debet. Et ideo ſi decurio, ſubjectis aliorum nominibus, praedia publica locat, quae decurionibus conducere non licet; ſecundum legem vſurpata reuocentur. §. 2. Quod de frumentaria ratione in alium vſum conuerſum eſt, ſua cauſa cum incremento debito reſtituatur: idque etſi contra abſentem pronunciatum eſt, inanis eſt querela: ratio tamen adminiſtrationis ſecundum fidem acceptorum, et datorum ponatur. §. 3. Frumentariae pecuniae ſuo nomine debitor quamprimum ſolvat: neceſſaria enim omnibus reous publicis frumentaria pecunia moram ſolutionis accipere non debet: ſed debitores, quos ex eadem cauſa habet, ad ſolutionem per Praeſidem Prouinciae compellantur. §. 4. Ad frumenti comparationem pecunia data reſtitui ciuitati, non compenſari in erogata debet. Sin autem frumentaria pecunia in alios vſus, quam quibus deſtinata eſt, conversa fuerit, veluti in opus balneorum publicorum: licet ex bona fide datum probatur, compenſari quidem frumentariae pecuniae non oportet: ſolui autem à curatore Reipubl. jubetur. §. 5. Si indemnitas debiti frumentariae pecuniae cum ſuis vſuris ſit, immodicae, et illicitae computationis modus non adhibetur, id eſt, ne commodorum commoda et vſurae vſurarum incrementum faciant. §. 6. Grani aeſtimationem per injuriam poſt emptionem ablati, quae rationibus publicis refertur, Curator Reip. domino reſtitui jubeat. §. 7. Si eo tempore, quo nominatus eſt idoneus, poſtea lapſus facultatibus, damnum debitis Reip. dederit: quia fortuitos caſus nullum humanum conſilium prouidere poteſt, Curator hoc nomine nihil praeſtare debet. §. 8. Jus Reipublicae pacto mutari non poteſt, quominus magiſtratus collegae quoque nomine conueniantur in his ſpeciebus, in quibus id fieri jure permiſſum eſt. §. 9. Actio autem, quae propterea in collegam decerni ſolet, ei, qui pro altero dependit, ex aequitate competet.

§. 10. Quod depenſum pro collega in magiſtratu probabitur, ſolui et ab heredibus ejus Praeſes Prouinciae jubet. §. 11. [Idem ex eodem libro.] Conductore perficiendi operis punito, fidejuſſor, qui pro eo interuenerat, idem opus exſtruendum aliis locauerat: nec à ſecundo redemptore opere perfecto vſurarum prae-

praeſtationem heres fidejuſſoris recuſare non debet: cum et prior cauſa in bonae fidei contractu in vniuerſum fidejuſſorem obligauerit: et poſterior locatio, quia ſuum periculum agnovit, ſolidae praeſtationi Reipublicae eum ſubſtituerit. §. 12. Qui fidejuſſerint pro conductore vectigalis *in vniuerſam conductionem*, in vſuras quoque [in] jure conueniuntur, niſi proprie quid in perſona eorum verbis obligationis expreſſum eſt. §. 13. Sed ſi in locatione fundorum, pro ſterilitate temporis, boni viri arbitratu in ſolvenda penſione cujusque anni pacto comprehenſum eſt: explorata lege conductionis, fides bona ſequenda eſt.

3. PAPINIANVS *lib. 1. Reſponſorum.*

Curatores communis officii, diviſa pecunia, quam omnibus in ſolidum publice dari placuit, periculo vice mutua non liberantur.

VLPIANVS.

Prior tamen exemplo tutorum conveniendus eſt is, qui geſſit. §. 1. [Ex eodem libro.] Praedium publicum in quinque annos, idonea cautione non exacta, Curator Reipublicae locavit. Caeteris annis colonus ſi reliqua traxerit, et de fructibus praedii mercedes [que] ſervari non potuerint: ſucceſſor, qui locavit, tenebitur. Idem in vectigalibus non ita pridem conſtitutum eſt: [ſcilicet] ut ſui temporis ſinguli periculum praeſtarent. §. 2. In eum, qui adminiſtrationis tempore creditoribus Reipublicae novatione facta pecuniam cavit, poſt depoſitum officium actionem denegari non oportet. Diverſa cauſa eſt ejus, qui ſolui conſtituit: ſimilis etenim videtur ei, qui publice vendidit, aut locauit. §. 3. Filium pro patre Curatore Reipublicae creato cauere cogi non oportet, nec mutat, quod in eum pater emancipatum, prius quam Curator conſtitueretur, partem bonorum ſuorum donationis cauſa contulit. §. 4. Pro magiſtratu fidejuſſor interrogatus pignora quoque ſpecialiter dedit: in eum caſum pignora videntur data, quo recte conuenitur, videlicet poſtquam res ab eo ſeruari non potuerit, pro quo interceſſit.

4. VALENS *lib. 2. Fideicommiſſ.*

Legatam municipio pecuniam in aliam rem, quam defunctus voluit, convertere citra Principis auctoritatem non licet; *et* ideo ſi unum opus fieri juſſerit, quod Falcidiae Legis interuentu fieri non poteſt, permittitur, ſummam, quae eo nomine debetur, in id, quod maxime neceſſarium Reipublicae videatur, convertere. ſive plures ſummae in plura opera legantur, et Legis Falcidiae interuentu id, quod relinquitur, omnium operum exſtructioni non ſufficit: permittitur, in vnum opus, quod ciuitas velit, erogari. Sed municipio pecuniam legatam, *vt ex reditu ejus venatus, aut ſpectacula edantur,* Senatus in eas cauſas erogari vetuit, et pecuniam eo legatam, in id, quod maxime neceſſarium municipibus videatur, conferre permittitur; ut in eo munificentia ejus, qui legavit, inſcriptione notetur.

5. PAVLVS *lib. Sententiarum.*

Decuriones pretio viliori frumentum, quod annona temporalis eſt, patriae ſuae praeſtare non ſunt cogendi. §. 1. Niſi ad opus nouum pecunia ſpecialiter legata ſit, vetera ex hac reficienda ſunt.

6. VLPIANVS *lib. 1. ad Edictum Praetoris.*

Magiſtratus Reipublicae non dolum ſolummodo, ſed et latam negligentiam, et hoc amplius etiam diligentiam debent.

7. PAVLVS *lib. 1. ad Edictum Praetoris.*

Si filius familias, volente patre, magiſtratum geſſerit, IVLIANVS exiſtimavit, in ſolidum patrem teneri in id, quod ejus nomine Reipublicae abeſſet.

8. MODESTINVS *lib. 8. Regul.*

Calculi erroris retractatio etiam poſt decennii, aut vicennii tempora admittetur. §. 1. Sed ſi gratioſe expunctae dicentur, non retractabuntur.

9. PAPIRIVS JVSTVS *lib. 2, de Conſtitutionibus.*

Imperatores ANTONINVS et VERVS reſcripſerunt, *pecuniae, quae apud Curatores remanſit, uſuras exigendas: ejus* vero, *quae à redemptoribus operum exigi non poteſt, ſortis duntaxat periculum ad Curatores pertinere.* §. 1. Item reſcripſerunt, *operum periculum etiam ad heredes Curatorum pertinere.* §. 2. Item reſcripſerunt, *agros Reipublicae retrahere Curatorem Civitatis debere, licet à bona fide emptoribus poſſideantur, cum poſſint ad auctores ſuos recurrere.* §. 3. Item eodem libro Imperatores ANTONINVS et VERVS reſcripſerunt, *operum exactionem ſine cautione non oportere committi,* §. 4. Item reſcripſerunt, *Curatores ſi negligenter in diſtrahendis bonis ſe geſſerint, in ſimplum teneri: ſi per fraudem, in duplum: nec ad heredes eorum poenam deſcendere.* §. 5. Item reſcripſerunt, pecuniam ad annonam deſtinatam diſtractis rebus Curatorem exigere debere. §. 6. Item reſcripſerunt, ſitonas indemnes eſſe oportere, qui non ſegniter officio ſuo functi ſunt, ſecundum literas HADRIANI. §. 7. Item reſcripſerunt, à Curatore calendarii cautionem exigi non debere, cum à Praeſide ex inquiſitione eligatur. §. 8. Item reſcripſerunt, Curatorem etiam nomine collegae teneri, ſi interuenire et prohibere eum potuit, §. 9. Item reſcripſerunt, nominum, quae deteriora facta ſunt tempore Curatoris, periculum ad ipſum pertinere: quia vero antequam Curator fieret, idonea non erant, aequum videri, periculum ad eum non pertinere. §. 10. [Idem libro eodem.] Imperatores ANTONINVS et VERVS reſcripſerunt, eum, qui pecuniam publicam magiſtratus ſui tempore, & poſt non pauco tempore detinuerat, uſuras etiam praeſtare debere, niſi ſi quid allegare poſſit, qua ex cauſa tardius intuliſſet.

De Albo Scribendo.

(Dig. 50. T. 3.)

1. VLPIANVS *lib. 3. de Officio Proconſ.*

Decuriones in albo ita ſcriptos eſſe oportet, vt lege municipali praecipitur: ſed ſi lex ceſſat, tunc dignitates erunt ſpectandae, vt ſcribantur eo ordine, quo quisque eorum maximo honore in municipio functus eſt: puta: qui *Duumviratum geſſerunt,* ſi *hic honor praecellat:* et inter duumvirales antiquiſſimus quisque prior is, deinde hi, qui ſecundo poſt duum-

Digitized by Google

duumviratum honore in Republica functi ſunt: poſt eos, qui tertio, et deinceps: mox hi, qui nullo honore functi ſunt, prout quisque eorum in ordinem venit. §. 1. In ſententiis quoque dicendis, idem ordo ſpectandus eſt, quem in albo ſcribendo diximus.

2. *Idem lib. 2. Opinionum.*

In albo decurionum in municipio nomina ante ſcribi oportet eorum, qui dignitates *principis judicio* conſecuti ſunt: poſtea eorum, qui tantum municipalibus honoribus functi ſunt.

De DECRETIS ab Ordine Faciendis.

(Dig. 50. T. 9.)

1. VLPIANVS *lib. 3. Opinionum.*

Medicorum intra numerum praefinitum conſtituendorum arbitrium non Praeſidi Prouinciae commiſſum eſt, ſed Ordini, et Poſſeſſoribus cujusque ciuitatis: vt certi de probitate morum, et peritia artis eligant ipſi, quibus ſe liberosque ſuos in aegritudine corporum committant.

2. MARCIANVS *lib. 1. Publicorum.*

Illa decreta, quae non legitimo numero decurionum coacto facta ſunt, non valent.

3. VLPIANVS *lib. 3. de Appellat.*

Lege autem municipali cauetur, vt Ordo non aliter habeatur, quam duabus partibus adhibitis.

4. *Idem libro ſingulari de Officio Curatoris Reipublicae.*

Ambitioſa decreta decurionum reſcindi debent, ſive aliquem debitorem dimiſerunt; ſive largiti ſunt. §. 1. Proinde (ut ſolent) ſive decreverint de publico alicujus vel praedia, vel aedes, vel certam quantitatem praeſtari, nihil valebit hujusmodi decretum. §. 2. Sed etſi ſalarium alicui decuriones decreuerint, decretum id nonnunquam ullius erit momenti: vt puta ſi ob liberalem artem fuerit conſtitutum, vel ob medicinam: ob has enim cauſas licet conſtitui ſalaria.

5. CALLISTRATVS *lib. 2. de Cognitionibus.*

Quod ſemel Ordo decrevit, non oportere [id] reſcindi, D. HADRIANVS *Nicomedenſibus* reſcripſit, niſi ex cauſa, id eſt, ſi ad publicam utilitatem reſpiciat reſciſſio prioris decreti.

6. SCAEVOLA *[lib. 1. Digeſtorum.]*

Municipii lege ita cautum erit: Ἐάν τις ἔξω τῦ συνεδρίυ δικάσηται· τῦτε συνεδρίυ εἰργέσθω, καὶ προσαποτινύτω δραχμὰς χιλίας. Id eſt, *Si quis extra ſynedrium judicaverit; ordine ſeu ſynedrio moveatur, et luat ad haec drachmas mille.* Quaeſitum eſt, an poenam ſuſtinere debeat, qui ignorans aduerſus decretum fecit? Reſpondit, et hujusmodi poenas aduerſus ſcientes paratas eſſe.

De Vacatione et EXCVSATIONE Mvnervm.

(Dig. 50. T. 5.)

1. VLPIANVS *lib. 2. Opinionum.*

Omnis excuſatio ſua aequitate nititur; ſed ſi praetendentibus aliquid ſine judice credatur, aut paſſim ſine temporis praefinitione, prout cuique libuerit, permiſſum fuerit ſe excuſare, non erunt, qui munera neceſſaria in rebus publicis obeant: quare et, qui liberorum incolumium jure à muneribus ciuilibus ſibi vindicant excuſationem, appellationem interponere debent: et qui tempora praefinita in ordinem ejusmodi appellationem peragendo non ſeruauerint, merito praeſcriptione repelluntur. §. 1. Qui excuſatione aliqua vtuntur, quotiescunque creati fuerint, etſi jam ante abſoluti ſunt, neceſſe habent appellare, ſed ſi per calumniam, et ſaepius idem aduerſarius vexandi gratia ejus, quem ſcit perpetua vacatione ſubnixum, id facere probatus erit, ſumptus litis exemplo Decretorum Principalium praeſtare jubeatur ei, quem ſine cauſa ſaepius inquietabit. §. 2. Qui in fraudem ordinis in honoribus gerendis, cum inter eos ad primos honores creari poſſiut, qui in ciuitate munerabantur, euitandorum majorum onerum gratia ad colonos praediorum ſe tranſtulerunt, vt minoribus ſubjiciantur: hanc excuſationem ſibi non paraverunt.

§. 3. Quamvis ſexaginta quinque annorum aliquis ſit, et tres liberos incolumes habeat: à muneribus tamen ciuilibus propter has cauſas non liberatur.

2 *Idem lib. 3. Opinionum.*

Sextum decimum aetatis annum agentem, ad munus ſitoniae vocari non oportet: * ſed ſi nihil proprie in patria ſeruatur, de minoribus quoque annis viginti quinque ad munera ſiue honores creandi juſta aetas ſervanda eſt.

l. 8. de muner. et hon. l. 21. de Decur.

§. 1. Numerus liberorum, aut ſeptuaginta annorum, * ab honoribus aut muneribus his cohaerentibus excuſationem non praeſtat, ſed à muneribus tantum ciuilibus.

* del. 3. jure immunit.

§. 2. Adoptiui filii in numerum non proficiunt eorum liberorum, qui excuſare parentes ſolent. §. 3. Qui ad munera vocantur, viuorum ſe liberorum numerum habere tempore, quo propter eos excuſari deſiderant, probare debent: numerus enim liberorum poſtea impletus, ſuſceptis antea muneribus non liberat. §. 4. Quae patrimoniorum onera ſunt, numero liberorum non excuſantur. §. 5. Incolumes liberi, etiam ſi in poteſtate patri ſuo deſierint eſſe, excuſationem à muneribus civilibus praeſtant. §. 6. Mimus audiens immunitatem civilium munerum non habet. §. 7. Quem ita ſenio, et corporis imbecillitate vexari Praeſes animadverterit, vt muneri perferendae pecuniae non ſufficiat: dimittat, et alium conſtituat. † Corporis debilitas eorum munerum excuſationem praeſtat, quae tantum corpore implenda ſunt: caeterum, quae conſilio prudentis viri, vel patrimonio ſufficientis in homines obiri poſſunt: niſi certis & receptis probabilibus cauſis non remittuntur. §. 8. Qui pueros primas literas docent, immunitatem à civilibus muneribus non habent: ſed ne cui eorum id, quod ſupra vires ſit, indicatur, ad Praeſidis religionem pertinet, ſiue in ciuitatibus, ſiue in vicis primas literas magiſtri doceant.

3. SCAEVOLA *lib. 3. Regularum.*

His, qui naves marinas fabricaverunt, et ad annonam Populi Romani praefuerint, non minores quinquaginta millium modiorum, aut plures ſingulas non minores decem millium modiorum, donec hae naues nauigant, aut aliae in earum

Digitized by Google

rum locum, muneris publici vacatio praeſtatur ob nauem. Senatores autem hanc vacationem habere non poſſunt: quod nec habere illis nauem ex Lege Julia repetundarum licet.

4. NERATIVS *lib. 1. Membranarum.*

Tempus vacationis, quod datur eis, qui Reipublicae cauſa abfuerunt, non ex eo die numerandum eſt, quo quis abeſſe deſiit, ſed cum quodam laxamento itineris: neque enim minus abeſſe Reipublicae cauſa intelligendus eſt, qui adit negotium, vel ab eo reuertitur. Si quis tamen plus juſto temporis, aut itinere, aut in alio loco commoratus, conſumpſerit: ita ea interpretanda erit: vt ex eo tempore vacationis dies incipiat ei cedere, quo iter ex commodo peragere potuiſſet.

5. MACER *lib. 2. de Officio Praeſidis.*

A Decurionatu, quamuis hic quoque honor eſt, ad alium honorem nullam vacationem tribuendam, VLPIANVS reſpondit.

6. PAPINIANVS *lib 2. Quaeſtionum.*

Hi, qui muneris publici vacationem habent, ad ea, quae extra ordinem imperantur, compelli non ſolent. *

* l. 5. §. 1. l. f. de jure immunit.

7. *Idem lib. 36. Quaeſtionum.*

A Muneribus, quae non patrimoniis indicuntur, veterani poſt Optimi noſtri SEVERI Auguſti literas, perpetuo excuſantur.

8. *Idem lib. 1. Reſponſorum.*

In honoribus delatis neque major annum ſeptuaginta, neque pater numero quinque liberorum excuſatur. Sed in Aſia ſacerdotium Prouinciae ſuſcipere non coguntur numero liberorum quinque ſubnixi, quod Optimus Maximusque Princeps noſter SEVERVS Auguſtus decreuit, ac poſtea in caeteris prouinciis ſeruandum eſſe conſtituit.

§. 1. Non alios fiſci vectigalium redemptores à muneribus ciuilibus, ac tutelis excuſari placuit, quam eos, qui praeſentes negotium exercerent. §. 2. Vacationum privilegia non [vetant] liberos veteranorum. §. 3. Qui muneris publici vacationem habet, per magiſtratus, ex improuiſo collationes indictas recte recuſat: eas vero, quae è lege fiunt, recuſare non debet. §. 4. Philoſophia, qui ſe frequentes atque vtiles per eandem ſtudiorum ſectam contendentibus praebent, tutelas, item munera ſordida corporalia remitti placuit: non ea, quae ſumptibus expediuntur: etenim vere philoſophantes pecuniam contemnunt, cujus retinendae cupidine fictam adſeuerationem detegunt.

§. 5. Qui maximos Principes appellauit, et cauſam propriam acturus Romam profectus eſt: quoad cognitio finem accipiat, ab honoribus et ciuilibus muneribus apud ſuos excuſatur.

9. PAVLVS *lib. 1. Reſponſorum.*

Eos, qui Romae profitentur, proinde in patria ſua excuſari muneribus oportere, ac ſi in patria ſua profiterentur. §. 1. PAVLVS reſpondit: priuilegium, frumentariis negotiatoribus conceſſum, etiam ad honores excuſandos pertinere.

10. *Idem lib. 1. Sententiarum.*

Ab his oneribus, quae poſſeſſionibus vel patrimonio indicuntur, nulla privilegia praeſtant vacationem. §. 1. Corpus menſurarum frumenti juxta annonam Vrbis habent vacationem: in prouinciis non idem. §. 2. Angariorum praeſtatio, et recipiendi hoſpitis neceſſitas, et militi et liberalium artium profeſſoribus inter caetera remiſſa ſunt. §. 3. Auctis poſt appellationem medio tempore facultatibus, paupertatis obtentu non excuſantur. *

* l. 4. §. 2. de muner. et honor.

§. 4. Defenſores Reipublicae ab honoribus et muneribus eodem tempore vacant.

11. HERMOGENIANVS *lib. 1. Jur. Epit.*

Sunt munera, quae rei proprie cohaerent: de quibus neque liberi, neque aetas, nec merita militiae, nec ullum aliud priuilegium jure tribuit excuſationem: vt ſit praediorum collatio, viae ſternendae, angariorumue exhibitio, hoſpitis ſuſcipiendi munus: (nam nec hujus quisquam excuſationem, praeter eos, quibus Principali beneficio conceſſum eſt, habet:) et ſi qua ſunt praeterea alia hujusmodi.

12. PAVLVS *lib. 1 Sententiarum.*

Legato, qui publicum negotium tuitus ſit, intra tempora vacationis praeſtituta rurſum ejusdem negotii defenſio mandari non poteſt. §. 1. Comites Praeſidum, et Proconſulum Procuratorumue Caeſaris, à muneribus, et honoribus, et tutelis vacant.

13. VLPIANVS *lib. 23. ad Edictum.*

Praeter eos, quoscunque intelligit operam dare non poſſe ad judicandum, pollicetur ſe excuſaturum: forte quod in perpetuum quis operam dare non poteſt, quod in eam valetudinem incidit, vt certum ſit, eum ciuilia officia ſubire non poſſe, aut ſi alio morbo laboret, vt ſuis rebus ſupereſſe non poſſit, vel ſi qui ſacerdotium nacti ſint, ut diſcedere ab eo ſine religione non poſſint: nam et hi in perpetuum excuſantur. §. 1. Duo genera tribuendae muneris publici vacationis ſunt: unum plenius, cum et militiae datur; aliud exiguius, cum nudam muneris vacationem acceperint. §. 2. Qui autem non habet excuſationem, etiam Inuitus judicare cogitur.

§. 3. Si poſt cauſam actam coeperit ſe excuſare judex: ſi quidem privilegio, * quod habuit ante, quam ſuſciperet judicium, velit ſe excuſare, nec audiendus eſt: ſemel enim adgnoſcendo judicium, renunciat excuſationi; quod ſi poſtea juſta cauſa incidit, ut judex vel ad tempus excuſetur: non debet in alium judicium transferri: ſi cum captione id futurum eſt alterutrius: tolerabilius denique eſt, interdum judicem, qui ſemel cognouerat, tantiſper expectare, quam judici noue rem rurſum judicandam committere.

* l. pen. §. vlt. de jure immunit.

14. MODESTINVS *lib. 7. Regul.*

Ad excuſationem munerum defunctus filius non proficit, praeterquam in bello amiſſus. §. 1. Eodem tempore idem duas curas operis (non) adminiſtrabit.

De Jure IMMVNITATIS.

(Dig. 50. T. 6.)

1. VLPIANVS *lib. 3. Opinionum.*

Qui ob hoc tantum in nauibus ſint, vt in his agendi cauſa operarentur, nulla conſtitutione immunitatem à muneribus ciuilibus habent. * §. 1. Perſonis datae immunitates heredibus non relinquuntur. **

* l. 5. §. 4. h. t.

** l. 3. §. 6. de mun. et honor.

Digitized by Google

§. 2. Sed et generi poſteriſque datae cuſtoditaeque, ad eos, qui ex foeminis nati ſunt, non pertinent. *

* l. 13. de mun. et honor.

2. *Idem lib. 4. de Officio Proconſulis.*

Si qui certa conditione muneribus vel honoribus ſe adſtrinxerunt, cum alias compelli non poſſent inuiti ſuſcipere iſtum honorem: fides eis ſeruanda eſt, conditioque, qua ſe ad munera ſiue honores applicare paſſi ſunt. §. 1. Impuberes, quamvis neceſſitas penuriae hominum cogat, ad honores non eſſe admittendos, reſcripto ad *Benidium Rufum*, Legatum Ciliciae, declaratur.

3. *Idem lib. 5.*

Majores ſeptuaginta annis à tutelis, et muneribus [perſonalibus] vacant, ſed qui ingreſſus eſt ſeptuageſimum annum, nondum egreſſus, hac vacatione non vtetur: quia non videtur major eſſe ſeptuaginta annis, qui annum agit ſeptuageſimum.

4. MODESTINUS *lib. 6. Regular.*

Immunitates generaliter tributae eo jure, vt ad poſteros tranſmitterentur, in perpetuum ſuccedentibus durant.

5. CALLISTRATUS *lib. 1. de Cognit.*

Semper in ciuitate noſtra ſenectus venerabilis fuit: namque Majores noſtri penè eundem honorem Senibus, quem Magiſtratibus tribuebant. Circa munera quoque municipalia ſubeunda idem honor ſeneſtuti tributus eſt. Sed eum, qui in ſenectute locuples factus eſt, et ante nullo publico munere functus eſt, dici poteſt, non eximi ab hoc onere priuilegio aetatis: maxime ſi non tam corporis habeat vexationem, quam pecuniae erogationem indicti muneris adminiſtratio: et ex ea ſit ciuitate, in qua non facile ſufficientes viri publicis muneribus inueniantur. §. 1. Legem quoque reſpici cujusque loci oportet, an, cum aliquas Immunitates nominatim complecteretur, etiam de numero annorum in ea commemoretur: idque etiam colligi poteſt ex literis Divi Pii, quas emiſit ad *Ennium Proculum*, Proconſulem Provinciae Africae. §. 2. Demonſtratur varie, nec abſciſſe, numerum liberorum ad excuſationem municipalium munerum prodeſſe, ex Reſcriptis Diui Elvii Pertinacis: namque *Siluio Candido* in haec verba reſcripſit: *Εἰ καὶ μὴ πασῶν λειτεργιῶν ἀφίησιν τὰς πατέρας ὁ τῶν τέκνων ἀριθμός· ἀλλ' ἐν ἐπειδὴ ἐκκαίδεκα παῖδας ἔχειν διὰ τῦ βιβλίε ἐδήλωσας, ἐκ ἔςιν ἄλογον, ὥςε συγχωρῆσαι σχολάζειν τῇ παιδοτροφίᾳ, καὶ ἀνεῖσθαί σε τῶν λειτεργιῶν*, id eſt, *Etſi non ab omnibus muneribus dimittit patrem natorum numerus: tamen quia ſedecim pueros habere te per libellum notificaſti: non eſt irrationabile, ut concedamus filiorum educatione remitti tibi munera.* §. 3. Negotiatores, qui annonam vrbis adjuuant, item nauicularii, qui annonae vrbis ſeruiunt, immunitatem à muneribus publicis conſequuntur, quamdiu in ejusmodi actu ſunt: *nam remuneranda periculа eorum, quin etiam hortanda praemiis, merito placuit*, vt qui peregre muneribus, et quidem publicis, cum periculo et labore fungentur, à domeſticis vexationibus, et ſumptibus liberentur: cum non ſit alienum dicere, etiam hos Reipublicae cauſa, dum annonae Vrbis ſeruiunt, abeſſe. §. 4. Immunitati, quae nauiculariis praeſtatur, certa forma data eſt: quam immunitatem ipſi duntaxat habent, non etiam liberis, aut libertis eorum praeſtatur, idque Principalibus Conſtitutionibus declaratur. §. 5. D. HADRIANUS reſcripſit, immunitatem navium maritimarum duntaxat habere, qui Annonae Vrbis ſeruiunt. §. 6. Licet in corpore nauiculariorum quis ſit, nauem tamen vel naues non habeat, nec omnia ei congruant, quae Principalibus Conſtitutionibus cauta ſunt, non poterit privilegio nauiculariis indulto vti: idque et Diui Fratres reſcripſerunt in haec verba: *ἦσαν καὶ ἄλλοι τινὲς ἐπὶ προφάσει τῶν ναυκλήρων καὶ τὸν σῖτον καὶ ἔλαιον ἐμπορευομένων εἰς τὴν ἀγορὰν τῦ δήμε τῦ Ῥωμαικῦ ὄντων ἀτελῶν, ἀξιῦντες τὰς λειτεργίας διαδιδράσκειν, μήτε ἐπιπλέοντες, μήτε τὸ πλέον μέρος τῆς ἐσίας ἐν ταῖς ναυκληρίαις καὶ ταῖς ἐμπορίαις ἔχοντες· ἀφαιρεθήτω τῶν τοιέτων ἡ ἀτέλεια.* id eſt, *Erant et alii quidam, qui ſub occaſione nauiculariorum frumentum, et oleum inferentium in Romani Populi forum, et ideo immunium, poſtulabant ſe ſubtrahere: qui neque navigabant: neque maximam patrimonii partem in re nautica, et mercibus habebant: auferatur hujusmodi hominum immunitas.* §. 7. Hoc circa vacationes dicendum eſt, vt, ſi ante quis ad munera municipalia vocatus ſit, quam negotiari inciperet, vel antequam in collegium adſumeretur, quod immunitatem pariat, vel antequam ſeptuagenarius fieret, vel antequam publice profiteretur, vel antequam liberos ſuſciperet, compellatur ad honorem gerendum. §. 8. Negotiatio pro incremento facultatum exercenda eſt: alioquin ſi quis majore pecuniae ſuae parte negotiationem exercebit, rurſus locuples factus in eadem quantitate negotiationis perſeuerauerit, tenebitur muneribus, ſicuti locupletes, qui modica pecunia comparatis nauibus, muneribus ſe publicis ſubtrahere tentant: idque ita obſervandum epiſtola D. HADRIANI ſcripta eſt. §. 9. D. quoque PIUS reſcripſit, vt, quoties de aliquo nauiculario quaeratur, illud excutiatur; an effugiendorum munerum cauſa imaginem navicularii induat. §. 10. Conductores etiam vectigalium fiſci, neceſſitate ſubeundorum municipalium munerum non obſtringuntur: idque ita obſeruandum Diui Fratres reſcripſerunt. Ex quo Principali Reſcripto intelligi poteſt, non honori conductorum datum, ne compellantur ad munera municipalia, ſed ne extenuentur facultates eorum, quae ſubſignatae ſint fiſco. Vnde ſubſiſti poteſt, an prohibendi ſint à Praeſide, vel Procuratore Caeſaris, etiam ſi ultro ſe offerant municipalibus muneribus, quod propius eſt defendere, niſi ſi paria fiſco feciſſe dicantur. §. 11. Coloni quoque Caeſaris à muneribus, [municipalibus] liberantur, vt idoneiores praediis fiſcalibus habeantur. §. 12. Quibusdam collegiis vel corporibus, * quibus jus coëundi lege permiſſum eſt, immunitas tribuitur: ſcilicet eis collegiis, vel corporibus, in quibus artificii ſui cauſa vnusquisque adſumitur: vt fabrorum corpus eſt, et ſi qua eandem rationem originis habent, id eſt, idcirco inſtituta ſunt, vt neceſſariam operam publicis vtilitatibus exhiberent. Nec omnibus promiſcue, qui adſumpti ſunt in his collegiis, immunitas datur: ſed artificibus duntaxat. Nec ab omni aetate allegi poſſunt, vt Diuo PIO placuit: qui reprobavit prolixae vel imbecillae admodum aetatis homines. Sed ne quidem eos, qui augeant facultates, et munera ciuitatum ſuſtinere poſſunt, privilegiis, quae renuioribus per collegia diſtributis conceſſa ſunt, vti poſſe, pluriſariam conſtitutum eſt.

* l. 7. §. ult. quod cujusque univ. nom.

§. 13. Eos, qui in corporibus allecti ſunt, quae immunitatem praebent, nauiculariorum, ſi honorem decurionatus adgnouerint compellendos ſubire publica munera, accepi: idque etiam confirmatum videtur Praeſcripto Diui PERTINACIS.

6. TARRUNTENUS PATERNUS *lib. 1. Militarium.*

Quibusdam aliquam vacationem munerum grauiorum conditio tribuit: vt ſunt menſores, optio, valetudinarii, medici, capſarii, [et] artifices, et qui foſſam faciunt, veterinarii,

Digitized by Google

narii, architectus, gubernatores, naupegi, balliſtrarii, ſpecularii, fabri, ſagittarii, aerarii, bucularum ſtructores, carpentarii, ſcandularii, gladiatores, aquilices, turbarii, cornuarii, arcuarii, plumbarii, ferrarii, lapidarii, et hi, qui calcem coquunt, et qui ſylvam infindunt, qui carbonem caedunt, ac torrent: in eodem numero haberi ſolent lanii, venatores, victimarii, et optio fabricae, et qui aegris praeſto ſunt, librarii quoque, qui docere poſſint, et horreorum librarii, [et librarii] depoſitorum, et librarii caducorum, et adjutores cornicularioruın, et ſtratores, et polliones, et cuſtodes armorum et praeco, et buccinator: hi igitur omnes inter immunes habentur.

De LEGATIONIBVS.

(Dig. 50. T. 7.)

1. VLPIANVS *lib. 8. ad Maſſurium Sabinum.*

Legatus municipalis, ſi deſeruerit legationem, * poena adficiatur extraordinaria, motus ordine, vt plerumque ſolet.

* l. 4. §. f. h. t. l. 2. §. 3. de judic.

2. *Idem lib. 2. Opinionum.*

Legatus contra Rempublicam, cujus legatus eſt, per alium à Principe quid poſtulare poteſt. §. 1. Vtrum quis deſeruerit legationem, an ex neceſſaria cauſa moram paſſus ſit, ordini patriae ſuae probare debet. §. 2. Ceſſatio vnius legati ei, qui munus, vt oportet, obiit, non nocet. §. 3. His, qui non gratuitam legationem ſuſceperunt, legatiuum ex forma reſtituatur. *

* l. 11. h. t. l. 18. §. 12. de muner. et honor.

3. AFRICANVS *lib. 3. Quaeſt.*

Cum quaeritur, an in eum, qui in legatione ſit, actio dari debeat: non tam intereſt, vbi quis aut crediderit, aut dari ſtipulatus ſit, quam illud, an id actum ſit, vt legationis tempore ſolueretur.

4. MARCIANVS *lib. 12. Inſtitutionum.*

Sciendum eſt, debitorem Reipublicae legatione fungi non poſſe: et ita Diuus PIVS *Claudio Saturnino* et *Fauſtino* reſcripſit. §. 1. Sed et eos, quibus jus poſtulandi non eſt, legatione fungi non poſſe, et ideo arena miſſum, non jure legatum eſſe [miſſum] Diui SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt. §. 2. Debitores autem fiſci non prohibentur legatione fungi. §. 3. Si accuſatio alicujus publice inſtituta ſit: non eſt compellendus accuſator ad eum legationem ſuſcipere, qui ſe amicum, vel domeſticum dicit ejus, qui accuſatur, et ita Diui fratres *Aemilio Ruſò* reſcripſerunt. §. 4. Legati vicarios dare non alios poſſunt, niſi filios ſuos. §. 5. Ordine vnusquisque munere legationis fungi cogitur: et non aliàs compellendus eſt munere legationis fungi, quam ſi priores, qui in curiam lecti ſunt, functi ſint. † Sed ſi legatio de primoribus viris deſideret perſonas, et qui ordine vocantur, inferiores ſint: non eſſe obſeruandum ordinem D. *Hadrianus* ad *Clazomenios* reſcripſit.

† l. 18. §. 12. de muner.

§. 6. Praecipitur autem Edicto Diui VESPASIANI omnibus ciuitatibus, ne plures, quam ternos legatos mittant.

5. SCAEVOLA *lib. 1. Regulorum.*

Legato tempus prodeſt, ex quo legatus creatus eſt: non ex quo Romam venit. §. 1. Sed ſi non conſtat, legatus ſit, an non? Romae Praetor de hoc cognoſcit.

6. VLPIANVS *lib. 5. de Officio Proconſ.*

Filio propter patrem legationis vacatio ne concedatur, Imperator noſter cum patre *Claudio Calliſto* reſcripſit in haec verba: *Quod deſideras, vt propter legationem patris tui à legatione tu vaces, in interuallis honorum, qui ſumptum habent, recte obſeruatur: in impendiis legationum, quae ſolo miniſterio obeuntur, diuerſa cauſa eſt.*

7. PAPINIANVS *lib. 1. Reſponſ.*

Filius decurio pro patre legationis officium ſuſcepit: ea res filium, quo minus ordine ſuo legatus proficiſcatur, non excuſat: pater tamen biennii vacationem vindicare poterit: quia per filium legatione functus videtur.

8. PAVLVS *lib. 1. Reſponſorum.*

Pavlvs reſpondit, eum, qui legatione functus eſt, intra tempora vacationis praefinita, non oportere compelli rurſum ad defendendum publicum negotium, etiam ſi de eadem cauſa litigetur. §. 1. Imperatores ANTONINVS et SEVERVS Auguſti *Germano Siluano*: legatione functis biennii vacatio conceditur. Nec intereſt, vtrum legatio in Vrbe, an in Prouincia agentibus nobis mandata ſit. §. 2. PAVLVS reſpondit, eum, qui legatione fungitur, neque alienis, neque propriis negotiis ſe interponere debere: in qua cauſa non videri eum quoque contineri, qui cum amico ſuo Praetore gratis conſilium participat.

9. *Idem lib. 3. Reſponſ.*

Pavlvs reſpondit, de eo damno, quod legationis tempore legatus paſſus eſt, poſſe eum etiam legationis tempore experiri.

10. *Idem lib. 1. Sententiarum.*

Legatus, antequam officio legationis functus ſit, in rem ſuam nihil agere poteſt, exceptis his, quae ad injuriam ejus, vel damnum parata ſunt. §. 1. Si quis in munere legationis, antequam ad patriam reuertatur, deceſſit, ſumptus, qui proficiſcenti ſunt dati, non reſtituuntur.

11. *Idem lib. ſing. de jure Libellorum.*

Si abſenti injuncta eſt legatio, eamque gratuitam ſuſcepit: poteſt quis et per alium legationem mittere. §. 1. Qui legationis officio fungitur, licet ſuum negotium curare non poteſt: Magnus tamen ANTONINVS permiſit ei, pupillae nomine et inſtruere et defendere cauſam, licet legationi, quam ſuſcepit, nondum renunciauerit: praecipue cum participem officii ipſius abſentem eſſe dicebat.

12. SCAEVOLA *lib. 1. Digeſtorum.*

Legatus creatus à patria ſua, ſuſcepta legatione, in Vrbem Romam venit, et nondum perfecta legatione, domum, quae erat in ipſius ciuitate Nicopoli, emit: *Quaeſitum* eſt, an in Senatus conſultum inciderit, quo prohibentur legati ante perfectam legationem negotiis vel priuatis rebus obſtringi? *Reſpondit*, non videri teneri.

13. PAPINIANVS *lib. 1. Reſponſ.*

Vicarius alieni muneris voluntate ſua datus, ordine ſuo legationem ſuſcipere non admiſſa biennii praeſcriptione cogetur.

Digitized by Google

14. VLPIANVS *lib. 74. ad Edictum Praetoris.*

Qui libera legatione abeſt, non videtur, non videtur Reip. cauſa abeſſe: hic enim non publici commodi cauſa, ſed ſui abeſt.

15. MODESTINVS *lib. 7. Regularum.*

Is, qui legatione fungitur, libellum ſine permiſſu Principis de aliis ſuis negotiis dare non poteſt.

16. *Idem lib. 8. Regularum.*

Eundem plures legationes ſuſcipere prohibitum non eſt: praeterea ſi et ſumptus et itineris compendium ſuadeat. §. 1. Ante legationem ſuſceptam ſi cui negotium moueatur, etiam abſens defendi debet: ſuſcepta legatione, non niſi injuncto munere fungatur.

17. POMPONIVS *lib. 37. ad Quintum Mucium.*

Si quis legatum hoſtium pulſaſſet, contra jus gentium id commiſſum eſſe exiſtimatur: quia *ſancti habentur legati*: et ideo, ſi, cum legati apud nos eſſent gentis alicujus, bellum cum eis indictum ſit? Reſponſum eſt: liberos eos manere: id enim juri gentium conueniens eſſe: itaque eum, qui legatum *pulſaſſet*, *Quintus Mucius* dedi hoſtibus, quorum erant legati, ſolitus eſt reſpondere: quem hoſtes ſi non recepiſſent, *quaeſitum* eſt, an ciuis Romanus maneret? Quibusdam exiſtimantibus manere, aliis contra: quia quem ſemel Populus juſſiſſet dedi, ex ciuitate expuliſſe videretur: ſicut faceret, cum aqua, et igni interdiceret, in qua ſententia videtur Publius *Mucius* fuiſſe. Id autem maxime quaeſitum eſt in Hoſtilio *Mancino*, quem Numantini ſibi deditum non acceperunt: de quo tamen lex poſtea lata eſt, vt eſſet ciuis Romanus, et Praeturam quoque geſſiſſe dicitur.*

De MVNERIBVS et HONORIBVS.

(Dig. 50. T. 14.)

1. HERMOGENIANVS *lib. 1. Epitom.*

Munerum ciuilium quaedam ſunt patrimonii, alia perſonarum. *

* l. 18. l. 194. l. 214. de V. S.

§. 1. *Patrimonii* ſunt munera rei vehicularis, item nauicularis, decemprimatus: ab iſtis enim periculo ipſorum exactiones ſolemnium celebrantur. §. 2. *Perſonalia* ciuilia ſunt munera, defenſio ciuitatis, id eſt, vt ſyndicus fiat, legatio, ad *cenſus accipiendum*, vel patrimonium [ſcribatus] καμηλασία, id eſt, *camelorum agitatio exhibitioque*, annonae ac ſimilium cura, praediorumque publicorum, frumenti comparandi, aquaeductus: equorum circenſium ſpectacula, publicae viae munitiones, arcae frumentariae, calefactiones thermarum, annonae diuiſio, et quaecunque aliae curae iſtis ſunt ſimiles: ex his enim, quae retulimus, caetera [etiam] per leges cujusque ciuitatis ex conſuetudine longa intelligi potuerunt. §. 3. Illud tenendum eſt generaliter, perſonale quidem munus eſſe, quod corporibus, labore, cum ſollicitudine animi ac vigilantia ſolenniter extitit: * patrimonii vero, in quo ſumptus maxime poſtulatur.

* l. 18. §. 1. h. t.

§. 4. Aeque perſonale munus eſt tutela, cura adulti, furioſiue, item prodigi, muti, etiam ventris, etiam ad exhibendum cibum, potum, tectum, et ſimilia: ſed et in bonis, cujus officio vſucapiones interpellantur, ac, ne debitores liberentur, prouidetur. item ex Carboniano Edicto bonorum poſſeſſione petita, ſi ſatis non detur, cuſtodiendis bonis curator datus perſonali fungitur munere. His ſimiles ſunt bonis dati curatores, quae fuerunt ejus, qui ab hoſtibus captus eſt, et reuerti ſperatur. Item cuſtodiendis ab eo relictis, cui needum quisquam ciuili vel honorario jure ſucceſſit, curatores conſtituti.

2. VLPIANVS *lib. 21. ad Sabinum.*

Quod ad honores pertinet: creditur in poteſtate filium habere etiam is, qui in patria poteſtate eſt.

3. *Idem lib. 2. Opinionum.*

Et qui originem ab Vrbe Roma habent, ſi alio loco domicilium conſtituerunt: munera ejus ſuſtinere debent. §. 1. His, qui caſtris operam per militiam dant, nullum municipale munus injungi poteſt: caeteri autem priuati, quamuis militum cognati ſint, legibus patriae ſuae, et prouinciae obedire debent. § 2. Si in metallum datus in integrum reſtitutus ſit: perinde ac ſi nec damnatus fuiſſet, ad munera vel honores vocatur: nec opponet fortunam, et caſus triſtiores ſuos ad hoc ſolum, ne patriae idoneus ciuis eſſe videatur. § 3. Corporalia munera foeminis ipſe ſexus denegat: quominus honores, aut munera injunguntur. §. 4. Filio, ſi nullam habet excuſationem, intercedere pater, in cujus poteſtate eſt, jus non habet. §. 5. Quod pater non conſenſit honoribus ſiue muneribus filii, ne illius patrimonium oneri ſubjiciatur, praeſtat defenſionem: non ciuem patriae vtilitatibus, quatenus poteſt, aufert. §. 6. Quamuis major annis ſeptuaginta, et quinque liberorum incolumium pater ſit, ideoque à muneribus ciuilibus excuſetur: filii tamen ejus ſuo nomine competentia munera agnoſcere debent. ideo enim proprium praemium immunitatis propter filios patribus datum eſt, quod illi ſubibunt.

§. 7. Vitricus onera munerum ciuilium nomine priuigni ſui ſuſcipere nulla juris ratione cogitur. §. 8. Liberti muneribus fungi debent apud originem patronorum: ſed ſi ſua patrimonia habent ſuffectura oneribus. res enim patronorum muneribus libertinorum ſubjecta non eſt. §. 9. Quod pater in reatu criminis alicujus eſt, filiis impedimento ad honores eſſe non debet. §. 10. Decaprotos etiam minores annis 25. fieri, non militantes tamen, pridem placuit: quia patrimonii magis onus eſſe videtur. §. 11. Exactionem tributorum, onus patrimonii eſſe conſtat. *

* l. 11. de vacat. muner.

§. 12. Cura frumenti comparandi munus eſt: et ab eo aetas ſeptuaginta annorum, vel numerus quinque incolumium liberorum excuſat. §. 13. Eos milites, quibus ſuperuenientibus hoſpitia praeberi in ciuitate oportet, per vices ab omnibus, quos id munus contingit, ſuſcipi oportet. §. 14. Munus hoſpitis in domo recipiendi, non perſonae, ſed patrimonii onus eſt.

§. 15. Praeſes prouinciae prouideat, munera et honores in ciuitatibus aequaliter per vices ſecundum aetates et dignitates, vt gradus munerum, honorumque, qui antiquitus ſtatuti ſunt, injungi: ne ſine diſcrimine et frequenter iisdem oppreſſis, ſimul viris et viribus Reſpublicae deſtituantur. §. 16. Si duo filii in patris poteſtate ſint, eodem tempore munera eorum pater ſuſtinere non compellitur. §. 17. Si is, qui duos filios relinquebat, nihil de expediendis muneribus alterius

Digitized by Google

terius filii ex communi patrimonio ſupremis ſuis cauit: propriis ſumptibus is et munera, et honores, qui ei injunguntur, ſuſcipere debet, quamuis pro altero viuus pater ejusmodi onera expedierit.

4. *Idem lib. 3. Opinionum.*

Cura exſtruendi vel reficiendi operis in ciuitate munus publicum eſt, à quo quinque liberorum incolumium pater excuſetur. nec, ſi per vim extortum munus fuerit, excuſationem, quam habet ab aliis muneribus, auferet. §. 1. Deficientium facultatibus, ad munera, vel honores, qui indicuntur, excuſatio non perpetua, ſed temporalis eſt; nam ſi ex voto honeſtis rationibus patrimonium incrementum acceperit: ſuo tempore, an idoneus ſit aliquis ad ea, quae creatus fuerit, aeſtimabitur. §. 2. Inopes onera patrimonii ipſa non habendi neceſſitate non ſuſtinent, corpori autem indicta obſequia ſolvunt.

§. 3. Qui obnoxius muneribus ſuae ciuitatis fuit, nomen militiae, defugiendi oneris municipalis gratia, dedit: deteriorem cauſam Reip. facere non potuit.

5. SCAEVOLA *lib. 1. Regul.*

Nauicularii et mercatores olearii, qui magnam partem patrimonii ei rei contulerunt, intra quinquennium muneris publici vacationem habent.

6. VLPIANVS *lib. 4. de Officio Proconſ.*

Reſcripto Diuorum Fratrum ad *Rutilium Luppum* ita declaratur: *Conſtitutio, qua cautum eſt, prout quisque decurio creatus eſt, vt ita et Magiſtratum adipiſcatur, totiens ſeruari debet, quotiens idoneos et ſufficientes omnes contingit; caeterum ſi ita quidam tenues et exhauſti ſunt, vt non modo publicis honoribus pares non ſint, ſed et vix de ſuo victum ſuſtinere poſſint: et minus vtile, et nequaquam honeſtum eſt, talibus mandari Magiſtratum: praeſertim cum ſint, qui conveniencer ei, et ſuoe fortunae, et ſplendori publico poſſint creari. Sciant igitur locupletiores, non debere ſe hoc praetextu legis vti: et de tempore, quo quisque in curiam allectus ſit, inter eos demum eſſe quaerendum, qui pro ſubſtantia ſua capiant honoris dignitatem.* §. 1. Debitores rerum publicarum ad honores inuitari non poſſe, certum eſt, niſi prius in id, quod debetur Reipublicae, ſatisfecerint. Sed eos demum debitores rerum publicarum accipere debemus, qui ex adminiſtratione Reipublicae relinquantur: Caeterum ſi non ex adminiſtratione ſint debitores, ſed mutuam pecuniam à Republica acceperint: non ſunt in ea cauſa, ut honoribus arceantur. Plane vice ſolutionis ſufficit, vt quis aut pignoribus, aut fidejuſſoribus idoneis caueat. et ita DD. Fratres *Aufideio Herenniano* reſcripſerunt. Sed et ſi ex pollicitatione debeant, quae tamen pollicitatio recuſari non poteſt: in ea ſunt conditione, vt honoribus arceantur. §. 2. Si quis accuſatorem non habeat, non debet honoribus prohiberi: quemadmodum non debet is, cujus accuſator deſtiterit: ita enim imperator noſter cum D. Patre ſuo reſcripſit. §. 3. Sciendum eſt, quaedam eſſe munera aut perſonae, aut patrimoniorum, itidem quosdam eſſe honores. *

* l. 14. pr. l. 18. §. 2. h. t.

§. 4 Munera, quae patrimoniis injunguntur, vel intributiones, talia ſunt, vt neque aetas ea excuſet, neque numerus liberorum, nec alia praerogatiua, quae ſolet à perſonalibus muneribus exuere. §. 5. Sed enim haec munera, quae patrimoniis * indicuntur duplicia ſunt: nam quaedam poſſeſſoribus injunguntur, ſiue municipes ſunt, ſiue non ſunt: ** quaedam nonniſi municipibus, vel incolis. Intributiones, quae agris ſiunt, vel aedificiis, poſſeſſoribus indicuntur: munera vero, quae patrimoniorum habentur, non aliis, quam municipibus vel incolis.

* l. 18. §. 8. h. t.

** l. 18. §. 21. ſqq. h. t.

7. MARCIANVS *lib. 2. Publicorum.*

Reus delatus, etiam ante ſententiam honores petere, Principalibus Conſtitutionibus prohibetur. Nec intereſt, plebejus, an decurio fuerit. Sed poſt annum, quam reus delatus eſt, petere non prohibetur: niſi per ipſum ſtetit, quo minus cauſa intra annum expediatur.

§. 1. Eum, contra quem propter honores appellatum eſt, ſi pendente appellatione honorem vſurpauerit, coërcendum D. SEVERVS reſcripſit. Ergo etſi is, qui honoribus per ſententiam uti prohibitus eſt, appellauerit, abſtinere interim petitione honoris debebit.

8. VLPIANVS *lib. 11. ad Edictum.*

Ad Rempublicam adminiſtrandam ante viceſimum quintum annum, vel ad munera, quae non patrimonii ſunt, vel honores, admitti minores non oportet: denique nec decuriones creantur, vel creati ſuffragium in curia ferunt. † Annus autem viceſimus quintus coeptus pro pleno habetur: hoc enim in honoribus fauoris cauſa conſtitutum eſt, vt pro plenis inchoatos accipiamus: ſed in his honoribus, in quibus Reipublicae quid eis non committitur. caeterum, cum damno publico honorem ei committi, non eſt dicendum, etiam cum ipſius pernicie minoris.

9. *Idem lib 3. de Officio Conſ.*

Si quis, Magiſtratus in municipio creatus, munere injuncto fungi detrectet: per Praeſides munus agnoſcere cogendus eſt * remediis, quibus tutores quoque ſolent cogi ad munus, quod injunctum eſt, agnoſcendum.

* l. 13. §. 2. de vac. mun.

10. MODESTINVS *lib. 5. Different.*

Honorem ſuſtinenti munus imponi non poteſt: munus ſuſtinenti honor deferri poteſt.

11. *Idem lib. 11. Pandectarum.*

Vt gradatim honores deferantur, Edicto, et vt à minoribus ad majores perueniatur, epiſtola Divi Pii ad Titianum exprimitur.

§. 1. Etſi lege municipali caueatur, vt praeferrentur in honoribus certae conditionis homines: attamen ſciendum eſt, hoc eſſe obſeruandum, ſi idonei ſint; et ita Reſcripto D. Marci continetur. §. 2. Quotiens penuria eſt eorum, qui Magiſtratum ſuſcipiant, immunitas ad aliquid infringitur: ſicuti DD. Fratres reſcripſerunt. §. 3. Reprobari poſſe medicum à Republica, quamuis ſemel probatus ſit, D. Magnus ANTONINVS cum patre reſcripſit. §. 4. Eos, qui primis literis pueros inducunt, non habere vacationem D. [Magnus] ANTONINVS reſcripſit.

12. JAVOLENVS *lib 6. ex Caſſio.*

Cui muneris publici vacatio datur, non remittitur ei, ne Magiſtratus fiat: quia id ad honorem magis, quam ad munera pertinet. caetera omnia, quae ad tempus extra ordinem exiguntur, veluti munitio viarum, ab hujusmodi perſona exigenda non ſunt.

14. CALLISTRATVS *lib 1 de Cognit.*

Honor municipalis eſt adminiſtratio Reipublicae cum dignitatis gradu, ſiue cum ſumptu, ſiue ſine erogatione contingens. §. 1. Munus aut publicum, aut priuatum eſt. Publicum munus dicitur, quod in adminiſtranda Republica [cum] ſumptu ſine titulo dignitatis ſubimus. §. 2. Viarum munitiones,

Digitized by Google

tiones, praediorum collationes, non perſonae, ſed locorum munera ſunt. §. 3. De honoribus, ſiue muneribus gerendis cum quaeritur, in primis conſideranda perſona eſt ejus, cui defertur honor, ſiue muneris adminiſtratio: item origo natalium: facultates quoque an ſufficere injuncto muneri poſſint: item lex, ſecundum quam muneribus quisque fungi debeat. §. 4. Plebeji filiifamilias periculo ejus, qui nominauerit, tenebuntur: idque Imperator noſter SEVERVS AVGVSTVS in haec verba reſcripſit: *Si in numero plebejorum filius tuus eſt: quamquam inuitus honores ex perſona filii ſuſcipere cogi non debeas: tamen reſiſtere, quominus patriae obſequatur periculo ejus, qui nominauit, jure patriae poteſtatis non potes.* §. 5. Gerendorum honorum non promiſcua facultas eſt, ſed ordo certus huic rei adhibitus eſt: nam neque prius majorem Magiſtratum quisquam, niſi minorem ſuſceperit, gerere poteſt: neque ab omni aetate, neque continuare quisquam honores poteſt. §. 6. Si alii non ſint, qui honores gerant, eosdem compellendos, qui geſſerint, complurimis Conſtitutionibus cauetur. D. etiam HADRIANVS de iterandis muneribus reſcripſit in haec verba: Illud conſentio, vt, ſi alii non erunt idonei, qui [hoc] munere fungantur, ex his, qui [jam] functi ſunt, creentur.

15. PAPINIANVS *lib. 5. Reſponſorum.*

Et ſi filium pater decurionem eſſe voluit: tamen defuncto, honores, qui filio decurioni congruentes poſt mortem patris obtigerunt, ad onus coheredis filii non pertinent, cum ei decurioni ſufficientes facultates pater reliquerit.

16. PAVLVS *lib. 1. Sententiarum.*

Aeſtimationem honoris, aut muneris, in pecunia, pro adminiſtratione offerentes audiendi non ſunt. §. 1. Qui pro honore pecuniam promiſit, ſi ſoluere eam coepit: totam praeſtare, operis inchoati exemplo, cogendus eſt. §. 2. Inuitus filius pro patre, Rempublicam ſaluam fore, cauere non cogitur. §. 3. Defenſionem Reipublicae amplius, quam ſemel, ſuſcipere nemo cogitur, niſi id fieri neceſſitas poſtulet.

17. HERMOGENIANVS *lib. 1. Epitom.*

Sponte Prouinciae Sacerdotium iterare nemo prohibetur.

§. 1. Immunis ab honoribus et muneribus ciuilibus, ſi decurioni creato filio, quem habet in poteſtate, conſentiat, in muneribus et honoribus ſumptus ſubminiſtrare filio compellitur.

18. ARCADIVS CHARISIVS *lib. ſingul. de muneribus ciuilibus.*

Munerum ciuilium triplex diuiſio eſt, nam quaedam munera perſonalia ſunt, quaedam patrimoniorum dicuntur, alia mixta.

§. 1. Perſonalia ſunt, quae animi prouiſione, et corporalis laboris intentione ſine aliquo gerentis detrimento perpetrantur, veluti tutela, vel cura. §. 2. Calendarii quoque curatio, et quaeſtura in aliqua ciuitate, inter honores non habetur: ſed perſonale munus eſt.

§. 3. Tironum, ſiue equorum productio, et ſi qua alia animalia neceſſario producenda, vel res peruehendae, ſiue perſequendae ſunt, vel pecuniae fiſcales, ſiue annona, vel veſtis, perſonae munus eſt.

§. 4. Curſus vehicularis ſollicitudo, item angariarum praebitio, perſonale munus eſt. §. 5. Cura quoque emendi frumenti, olei, (nam harum ſpecierum curatores, quos *σιτώνας*, id eſt, *frumentarios*, et *ἐλαιώνας*, id eſt, *olearios* appellant, creari moris eſt,) inter perſonalia munera in quibusdam ciuitatibus numerantur: et calefactio publici balnei, ſi ex reditibus alicujus ciuitatis curatori pecunia ſubminiſtratur. §. 6. Sed et cura cuſtodiendi aquaeductus perſonalibus muneribus adgregatur. §. 7. Hirenarchae quoque, qui diſciplinae publicae et corrigendis moribus praeficiuntur. Sed et qui ad faciendas vias eligi ſolent, cum nihil de proprio patrimonio in hoc munus conferant. Item Epiſcopi, qui praeſunt pani, et caeteris venalibus rebus, quae ciuitatum populis [ad] quotidianum victum vſui ſunt, perſonalibus muneribus funguntur. §. 8. Qui annonam ſuſcipit, vel exigit, vel erogat, et exactores pecuniae pro capitibus, perſonalis muneris ſollicitudinem ſuſtinent. §. 9. Sed et curatores, qui ad colligendos ciuitatum publicos reditus eligi ſolent, perſonali munere ſubjungantur. §. 10. Hi quoque, qui cuſtodes aedium, vel archeotae, vel logographi, vel tabularii, vel xenoparochi: ut in quibusdam ciuitatibus, vel limenarchae, vel curatores ad exſtruenda vel reficienda aedificia publica, ſiue palatia, ſiue naualia, vel manſiones deſtinantur: ſi tamen pecuniam publicam in operis fabricam erogent, et qui faciendis vel reficiendis nauibus, vbi vſus exigit, praeponuntur, muneribus perſonalibus adſtringuntur. §. 11. Camelaſia quoque ſimiliter perſonale munus eſt: nam, ratione habita et alimentorum, et camelorum, certa pecunia camelariis dari debet, vt ſolo corporis miniſterio obligentur. Hos ex albi ordine vocari, nec vlla excuſatione liberari, niſi ſola laeſi et inutilis corporis, et infirmitate, ſpecialiter ſit expreſſum. §. 12. Legati quoque, qui ad ſacrarium Principis mittuntur, quia viaticum, quod legatiuum dicitur, interdum ſolent accipere: ſed et nyctoſtrategi, et piſtrinorum curatores perſonale munus ineunt. §. 13 Defenſores quoque, quos Graeci ſyndicos appellant, et qui ad certam cauſam agendam vel defendendam eliguntur, laborem perſonalis muneris adgrediuntur. §. 14. Judicandi quoque neceſſitas inter munera perſonalia habetur. §. 15. Si aliquis fuerit electus, ut compellat eos, qui prope viam publicam poſſident, ſternere viam: perſonale munus eſt: §. 16. Pari modo, qui acceptandis, *ſiue ſuſcipiendis cenſualibus profeſſionibus deſtinantur*, ad perſonalis muneris ſolicitudinem animum intendunt. §. 17. Maſtigophori quoque, qui agonothetas in certaminibus comitantur, et ſcribae magiſtratus, perſonali muneri ſeruiunt. §. 18. Patrimoniorum ſunt munera, quae ſumptibus patrimonii, et damnis adminiſtrantis expediuntur. §. 19. Elemporia, et oſpratura apud Alexandrinos patrimonii munus exiſtimatur. §. 20. Suſceptores quoque vini per prouinciam Africam patrimonii munus gerunt. §. 21. Patrimoniorum autem munera duplicia ſunt: nam quadam ex his muneribus poſſeſſionibus ſiue patrimoniis indicuntur, veluti agminales equi, vel mulae, et angariae, atque veredi. §. 22. Hujusmodi igitur obſequia et hi, qui neque municipes, neque incolae ſunt, adgnoſcere coguntur. §. 23. Sed et eos, qui foenus exercent, etſi veterani ſint, tributiones ejusmodi adgnoſcere debere, reſcriptum eſt. §. 24. Ab hujusmodi muneribus neque primipilaris, neque veteranus, aut miles, aliusue, qui priuilegio aliquo ſubnixus, nec pontifex excuſatur.

§. 25. Praeterea habent quaedam ciuitates praerogatiuam, vt hi, qui in territorio earum poſſident, certum quid frumenti pro menſura agri per ſingulos annos praebeant: quod genus collationis munus poſſeſſionis eſt. §. 26. Mixta munera decaprotiae, et icoſaprotiae, vt HERENNIVS MODESTINVS et notando, et diſputando, bene et optima ratione decreuit: nam decaproti, et icoſaproti tributa exigentes, et corporale miniſterium gerunt, et pro omnibus defunctorum fiſcalia detrimenta reſarciunt: vt et merito inter mixta hoc munus numerari debeat. §. 27. Sed ea, quae ſupra perſonalia eſſe diximus, ſi hi, qui funguntur, ex lege ciuitatis ſuae, vel more, etiam de propriis facultatibus impenſas faciant, vel annonam exigentes deſertorum praediorum damna ſuſtineant; mixtorum definitione continebuntur.

§. 28.

Digitized by Google

§. 28. Haec omnia munera, quae trifariam diuiſimus, vna ſignificatione comprehenduntur: nam perſonalia, et patrimoniorum, et mixta munera, ciuilia ſeu publica appellantur. §. 29. Siue autem perſonalium duntaxat, ſiue etiam ciuilium munerum immunitas alicui conceditur; neque ab annona, neque ab angariis, neque à veredo, neque ab hoſpite recipiendo, neque à naue, neque capitatione, exceptis militibus et veteranis, excuſari poſſunt. §. 30. Magiſtris, qui ciuilium munerum vacationem habent, item grammaticis, et oratoribus, et medicis, et philoſophis, ne hoſpitem reciperent, à Principibus fuiſſe immunitatem indultam, et D. VESPASIANVS, et D. HADRIANVS reſcripſerunt.

AD MVNICIPALEM ET DE INCOLIS.
(Dig. 50. T. 1.)

1. VLPIANVS *lib. 2. ad Edictum.*

Municipem aut natiuitas facit, aut manumiſſio, aut adoptio.

§. 1. Et proprie quidem *municipes* appellantur muneris participes: * recepti in ciuitate, vt munera nobiſcum facerent: ſed nunc abuſiue municipes dicimus, ſuae cujusque ciuitatis ciues: vtputa Campanos, Puteolanos.

* l. 18. de V. S. l. 228. ibid. l. 22. §. 2. h. t.

§. 2. Qui ex duobus igitur Campanis parentibus natus eſt, Campanus eſt. Sed ſi ex patre Campano, matre Puteolana, aeque municeps Campanus eſt: niſi forte priuilegio aliquo materna origo cenſeatur: tunc enim maternae originis erit municeps. Vtputa Illienſibus conceſſum eſt, *vt, qui matre Illienſi eſt, ſit eorum municeps.* Etiam Delphis hoc idem tributum et conſeruatum eſt. CELSVS etiam refert, Ponticis ex beneficio POMPEII MAGNI competere, *vt, qui Pontica matre natus eſſet, Ponticus eſſet*: quod beneficium ad vulgo quaeſitos ſolos pertinere quidam putant: quorum ſententiam CELSVS non probat: neque enim debuiſſe caueri, vt vulgo quaeſitus matris conditionem ſequeretur: quam enim aliam originem hic habet? ſed ad eos, qui ex diuerſarum ciuitatum parentibus orirentur.

2. *Idem lib. 1. Diſputationum.*

Quoties filiusfamilias voluntate patris decurio creatur, vniuerſis muneribus, quae decurioni filio injunguntur, obſtrictus eſt pater, quaſi fidejuſſor pro filio. Conſenſiſſe autem pater decurionatui filii videtur, ſi praeſens nominationi non contradixit. Proinde quidquid in Republica filius geſſit, pater, vt fidejuſſor, praeſtabit. §. 1. Geſtum autem in Republica accipere debemus, pecuniam publicam tractare, ſiue erogandam decernere.

§. 2. Sed et ſi curatores operum, vel cujus alterius Reipublicae creauit: tenebitur. §. 3. Sed et ſi ſucceſſorem ſibi nominauit, patrem obſtringit. §. 4. Sed et ſi vectigalia [publica] locauit, pater erit obſtrictus. §. 5. Sed ſi filius tutores dare non curauerit, vel minus idoneos elegerit, nec ſatis exegerit, vel non idoneum acceperit: ipſe quidem quin ſit obſtrictus, nulla dubitatio eſt: pater vero ita demum obligatur, ſi et fidejuſſores ſoleut hoc nomine obligari; ſed non ſolent. hoc enim et relatum et reſcriptum eſt: quia fidejuſſores Rempublicam ſaluam fore promittunt: Reipublicae autem nihil, quod ad rem pecuniariam attinet, intereſt, pupillis tutores dari. §. 6. Is, qui vltra commeatum abeſt, vel vltra formam commeatui datam, ad munera vocari poteſt.

3. *Idem lib. 25. ad Sabinum.*

Placet etiam, filiosfamilias domicilium habere poſſe.

4. *Idem lib. 39 ad Edictum.*

Non vtique ibi, vbi pater habuit, ſed vbicunque ipſe domicilium conſtituit.

5. PAVLVS *lib. 45. ad Edictum.*

Labeo judicat, eum, qui pluribus locis ex aequo negotietur, nusquam domicilium habere; quosdam autem dicere refert, pluribus locis eum incolam eſſe, aut domicilium habere: quod verius eſt.

6. VLPIANVS *lib. 2. Opinionum.*

Adſumptio originis, quae non eſt, veritatem naturae non peremit: *errore enim veritas originis non amittitur*: nec mendacio dicentis; ſe eſſe, vnde non ſit, deponitur: neque recuſando quis patriam, ex qua oriundus eſt, neque mentiendo de ea, quam non habet, veritatem mutare poteſt. §. 1. Filius ciuitatem, ex qua pater ejus naturalem originem ducit, non domicilium ſequitur. §. 2. Viris prudentibus placuit, duobus locis poſſe aliquem habere domicilium, ſi vtrobique ita ſe inſtruxit, vt non ideo minus apud alteros ſe collocaſſe videatur. *

* l. 27. §. 2. h. t.

§. 3. Libertini originem patronorum vel domicilium ſequuntur: item, qui ex his naſcuntur.

7. *Idem lib. 5. de Officio Proconſ.*

Si quis à pluribus manumiſſus ſit, omnium patronorum originem ſequitur.

8. MARCIANVS *lib. 1. de Jud. publ.*

Non debere cogi decuriones vilius praeſtare frumentum ciuibus ſuis, quam annona exigit, DD. FRATRES reſcripſerunt, et aliis quoque Conſtitutionibus Principalibus id cautum eſt.

9. NERATIVS *lib. 3. Membran.*

Ejus, qui juſtum patrem non habet, prima origo à matre, eoque die, quo ex ea editus eſt, numerari debet. *

* l. 24. de Stat. hom.

10. MARCIANVS *lib. ſing. de Delat.*

Simile priuilegium fiſco nulla Ciuitas habet in bonis debitoris, niſi nominatim id à Principe datum ſit.

11. PAPINIANVS *lib. 2. Quaeſt.*

Imperator TITVS ANTONINVS LENTVLO VERO reſcripſit, *Magiſtratuum officium indiuiduum, ac periculum eſſe commune*: quod ſic intelligi oportet, vt ita demum Collegae periculum adſcribatur, ſi neque ab ipſo, qui geſſit, neque ab his, qui pro eo interuenerunt, res ſeruari poſſit: et ſoluendo non fuit, honore depoſito; alioquin ſi perſona, vel cautio ſit idonea, vel ſoluendo fuit, quo tempore conueniri potuit: vnusquisque in id, quod adminiſtrauit, tenebitur. §. 1. Quod ſi forte is, qui periculo ſuo nominauit Magiſtratum, ſoluendo ſit: vtrum in eum prius actio reddi, quaſi fidejuſſorem, debeat: an vero non alias, quam ſi res à collega ſeruari non potuerit? ſed placuit fidejuſſoris exemplo priorem conueniendum, qui nominauit: quoniam Collega quidem negligentiae ac poenae cauſa, qui vero nominauit, fidei ratione conuenitur.

12. *Idem. l. 1. Reſponſorum.*

Et ei contra nominati Collegam actionem vtilem dari non oportet.

Digitized by Google

13. *Idem lib. 2. Quaeſtionum.*

Quid ergo, ſi alter ex Magiſtratibus toto anno abſuerit, aut forte praeſens per contumaciam, ſiue ignauiam, vel aegram valetudinem, Reipublicae negotia non geſſerit, et omnia Collega ſolus adminiſtrauerit: nec tamen tota res ab eo ſeruari poſſit? talis ordo dabitur, vt in primis, qui Reipublicae negotia geſſit, et qui pro eo cauerunt, in ſolidum conueniantur: mox, peractis omnibus, periculum adgnoſcat, qui non idoneum nominauit, poſtremo alter ex Magiſtratibus, qui Reipublicae negotiis ſe non immiſcuit. Nec juſte, qui nominauit, vniuerſi periculum recuſauit: cum ſcire deberet, eum, qui nominaretur, indiuiduum officium, et commune periculum ſuſcepturum. nam et cum duo geſſerunt, et ab altero ſeruari, quod debetur, non poteſt: qui Collegam nominauit, in vniuerſo conuenitur.

14. *Idem lib. 15. Quaeſtionum.*

Municipes intelliguntur ſcire, quod ſciant hi, quibus ſumma Reipublicae commiſſa eſt.

15. *Idem l. 1. Reſponſorum.*

Ordine decurionum ad tempus motus, et in ordinem regreſſus, ad honorem exemplo relegati tanto tempore non admittitur, quanto dignitate caruit: ſed in vtroque placuit examinari, quo crimine damnati ſententiam ejusmodi meruerunt: durioribus etenim poenis affectos, ignominia, velut transacto negotio, poſtea liberari: minoribus vero, quam Leges permittunt, ſubjectos nihilominus inter infames haberi. cum facti quidem quaeſtio ſit in poteſtate judicantium, juris autem auctoritas non ſit. §. 1. In eum, qui ſucceſſorem ſuo periculo nominauit, ſi finito Magiſtratu ſucceſſor idoneus fuit: actionem dari non oportet. §. 2. In fraudem ciuilium munerum per tacitam fidem praedia translata, fiſco vindicantur: tantumque alterum interdictae rei miniſter de ſuis bonis cogitur ſoluere. §. 3. Jus originis in honoribus obeundis ac muneribus ſuſcipiendis, adoptione non mutatur: ſed nouis quoque muneribus filius per adoptiuum patrem adſtringitur.

16. HERMOGENIANVS *lib. 1. Jur. Epitom.*

Sed ſi emancipatur ab adoptiuo patre: non tantum filius, ſed etiam ciuis [ejus] ciuitatis, cujus per adoptionem fuerat factus, eſſe deſinit.

17. PAPINIANVS *lib. 1. Reſponſ.*

Libertus propter patronum à ciuilibus muneribus non excuſatur: nec ad rem pertinet, an operas patrono, vel miniſterium capto luminibus exhibeat. §. 1. Liberti vero Senatorum, qui negotia patronorum gerunt, à tutela decreto patrum excuſantur. §. 2. Filium pater decurionem eſſe voluit: ante filium ex perſona ſua Reſpublica debet conuenire, quam pater ex perſona filii: nec ad rem pertinebit, an filius caſtrenſe peculium tantum poſſideat, cum ante militaſſet, vel poſtea. §. 3. Praeſcriptio temporum, quae in honoribus repetundis, vel aliis ſuſcipiendis data eſt, apud eosdem ſeruatur, non apud alios.

§. 4. Sed eodem tempore non ſunt honores in duabus ciuitatibus ab eodem gerendi: cum ſimul igitur vtrobique deferuntur, potior eſt originis cauſa. §. 5. Sola ratio poſſeſſionis ciuilibus poſſeſſori muneribus injungendis, citra priuilegium ſpecialiter ciuitati datum, idonea non eſt. §. 6. Poſtliminio regreſſi patriae muneribus obtemperare coguntur, quamvis in alienae ciuitatis finibus conſiſtant. §. 7. Exigendi tributi munus inter ſordida munera non habetur: et ideo decurionibus quoque mandatur. §. 8. Ex cauſa fideicommiſſi manumiſſus, in muneribus ciuilibus manumiſſoris originem ſequitur, non ejus, qui libertatem relinquit. §. 9. In adoptiua familia ſuſceptum, exemplo dati, muneribus ciuilibus apud originem aui quoque naturalis reſpondere, D. Pio placuit: quamvis in iſto fraudis nec ſuſpicio quidem interueniret. §. 10. Error ejus, qui ſe municipem aut colonum exiſtimans, munera ciuilia ſuſcepturum promiſit, defenſionem juris non excludit. §. 11. Patris domicilium filium aliorum incolam ciuilibus muneribus alienae ciuitatis non adſtringit: cum in patris quoque perſona domicilii ratio temporaria ſit. §. 12. In quaeſtionibus nominatos capitalium criminum, ad nouos honores ante cauſam finitam admitti non oportet: caeterum priſtinam interim dignitatem retinent.

§. 13. Sola domus poſſeſſio, quae in aliena ciuitate comparatur, domicilium non facit. §. 14. Nominati ſucceſſoris periculum fidejuſſorem nominantis non tenet. §. 15. Fidejuſſores, qui ſaluam Rempublicam fore reſponderunt, et qui Magiſtratus ſuo periculo nominant, poenalibus actionibus non adſtringuntur, in quas inciderunt hi, pro quibus interuenerunt: eos enim damnum Reipublicae praeſtare ſatis eſt, quod promitti videtur.

18. PAVLVS *lib. 1. Quaeſtionum.*

Diuus SEVERVS reſcripſit, interualla temporum in continuandis oneribus, inuitis, non etiam volentibus conceſſa, dum ne quis continuet honorem.

19. SCAEVOLA *lib. 1. Quaeſtionum.*

Quod major pars Curiae effecit, pro eo habetur, ac ſi omnes egerint.

20. PAVLVS *lib. 24. Quaeſtionum.*

Domicilium re, et facto transfertur, non nuda conteſtatione: ſicut in his exigitur, qui negant ſe poſſe ad munera, vt incolas, vocari.

21. *Idem lib. 1. Reſponſorum.*

Lvcivs Titivs, cum eſſet in patris poteſtate, à Magiſtratibus inter caeteros frumento comparando, inuito patre, curator conſtitutus eſt: cui rei Lvcivs Titivs neque conſenſit, neque pecuniam accepit, neque in eam cauit, aut ſe comparationibus cum caeteris miſcuit: et poſt mortem patris in reliqua collegarum interpellari coepit: Quaeritur, an ex ea cauſa teneri poſſit? Pavlvs reſpondit, eum, qui injunctum munus à Magiſtratibus ſuſcipere ſuperſedit, poſſe conueniri eo nomine propter damnum Reipublicae; quamuis eo tempore, quo creatus eſt, in aliena fuerit poteſtate. §. 1. Pavlvs reſpondit, eos, qui pro aliis non ex contractu, ſed ex officio, quod adminiſtrauerint, conueniuntur, in damnum ſortis ſubſtitui ſolere, non etiam in vſuras. §. 2. Idem reſpondit, heredes patris propter munera filii, quae poſt mortem patris ſuſcepit, jure conueniri non poſſe. † Hoc reſponſum et ad eum pertinet, qui à patre decurio factus, poſt mortem patris munera ſuſcepit. §. 3. Idem reſpondit, eum, qui decurionem adoptauit, onera decurionatus ejus ſuſcepiſſe videri, exemplo patris, cujus voluntate filius decurio factus eſt. §. 4. Idem reſpondit, conſtante matrimonio dotem in bonis mariti eſſe: ſed ſi ad munera municipalia à certo modo ſubſtantiae vocentur: dotem non debere computari. §. 5. Idem reſpondit: ſi per accuſatorem criminum capitalium non ſteliſſet, quominus crimen intra ſtatutum tempus perſequeretur: reum non debuiſſe medio tempore honorem appetere. §. 6. Imperatores SEVERVS et ANTONINVS Avgvsti *Septimio Zenoni: Pro infante filio, quem decurionem eſſe voluiſti, quamquam ſ[illegible] tuam in poteſtatem adſumpſeris, tamen muneris onera ſuſtinere non cogeris: cum ad ea, quae mandari non poſſunt, voluntatem accedisse videaris.* §. 7. Idem reſpondit: ſi ciuitas

tas

Digitized by Google

tas nullam propriam Legem habet de adjectionibus admittendis, non poſſe recedi à locatione, vel venditione praediorum publicorum jam perfecta. tempora enim adjectionibus praeſtita ad cauſas fiſci pertinent.

22. *Idem lib. 1. Sententiarum.*

Filii libertorum libertarumque, liberti paterni et patroni manumiſſoris domicilium aut originem ſequuntur. §. 1. Vidua mulier amiſſi mariti domicilium retinet, exemplo clariſſimae perſonae per maritum factae: ſed utrumque aliis interuenientibus nuptiis permutatur. §. 2. Municipes ſunt liberti et in eo loco, vbi ipſi domicilium ſua voluntate tulerunt: nec aliquod ex hoc origini patroni faciunt praejudicium: et utrobique muneribus adſtringuntur. §. 3. Relegatus in eo loco, in quem relegatus eſt, interim neceſſarium domicilium habet. §. 4. Senator ordine motus, ad originalem patriam, niſi hoc ſpecialiter impetraverit, non reſtituitur. §. 5. Senatores et eorum filii, filiaeque, quoquo tempore nati, nataeve, itemque nepotes, pronepotes, [et proneptes] ex filio, origini eximuntur, licet municipalem retineant dignitatem. §. 6. Senatores, qui liberum commeatum, id eſt, vbi velint, morandi arbitrium impetrauerant, domicilium in vrbe retinent. §. 7. Qui foenus exercent, omnibus patrimonii intributionibus fungi debent, etſi poſſeſſionem non habeant.

23. HERMOGENIANVS *lib. 1. Jur. Epit.*

Municeps eſſe definit Senatoriam adeptus dignitatem, quantum ad munera; quantum vero ad honorem, retinere creditur originem. denique manumiſſi ab eo, ejus municipii efficiuntur municipes, vnde originem trahit. §. 1. Miles ibi domicilium habere videtur, ubi meret, ſi nihil in patria poſſideat.

24. SCAEVOLA *lib. 2. Digeſtorum.*

Conſtitutionibus Principum continetur, vt pecuniae, quae ex detrimento ſoluitur, vſurae non praeſtentur: et ita imperatores ANTONINVS et VERVS [Auguſti] reſcripſerunt his verbis: *Humanum eſt, reliquorum vſuras neque ab ipſo, qui ex adminiſtratione honoris reliquatus eſt, neque a fidejuſſore ejus, et multo minus a Magiſtratibus, qui cautionem acceperint, exigi:* cui conſequens eſt, vt ne in futurum à forma obſeruata diſcedatur.

25. VLPIANVS *lib. 1. ad Edict. Praet.*

Magiſtratus municipales, cum vnum Magiſtratum adminiſtrent, etiam vnius hominis vicem ſuſtinent: et hoc plerumque quidem Lege municipali eis datur: verum etſi non ſit datum, dummodo non denegatum, moribus competit.

26. PAVLVS *lib. 1. ad Edictum.*

Ea, quae magis imperii ſunt, quam juriſdictionis, Magiſtratus municipalis facere non poteſt. §. 1. Magiſtratibus municipalibus non permittitur in integrum reſtituere, aut bona rei ſeruandae cauſa jubere poſſidere, aut dotis ſeruandae cauſa, vel legatorum ſeruandorum [cauſa].

27. JVLIANVS *[lib. 2. ad Edictum.]*

Ejus, qui manumiſit, *municeps* eſt manumiſſus, non domicilium [ejus,] ſed patriam ſecutus. Et ſi patronum habeat duarum ciuitatum municipem, per manumiſſionem earundem ciuitatum erit municeps. §. 1. Si quis negotia ſua non in *colonia*, ſed in municipio ſemper agit, in illo vendit, emit, contrahit, eo in foro, balineo, ſpectaculis vtitur: ibi *feſtos dies* celebrat: omnibus denique municipii commodis, nullis coloniarum, fruitur: ibi magis habere *domicilium*, quam vbi colendi cauſa diuerſatur. §. 2. CELSVS lib. 1. Digeſtorum tractat: ſi quis inſtructus ſit duobus locis aequaliter, neque hic, quam illic, minus frequenter commoretur: vbi domicilium habeat, exiſtimatione animi eſſe accipiendum. ego dubito, ſi utrobique deſtinato ſit animo, an poſſit quis duobus locis domicilium habere: et verum eſt, habere, licet difficile eſt: quemadmodum difficile eſt, ſine domicilio eſſe quemquam. puto autem et hoc procedere poſſe, ſi quis domicilio relicto nauiget, vel iter faciat, quaerens, quo ſe conferat, atque vbi conſtituat; nam hunc puto ſine domicilio eſſe. §. 3. *Domicilium* autem habere poteſt et relegatus eo loci, *vnde arcetur*, vt MARCELLVS ſcribit.

28. PAVLVS *lib. 1. ad Edictum.*

Inter conuenientes et de re majori, apud Magiſtratus municipales agetur.

29. GAJVS *lib. 1. ad Edictum provinc.*

Incola et his Magiſtratibus parere debet, apud quos incola eſt, et illis, * apud quos ciuis eſt: nec tantum municipali juriſdictioni in vtroque municipio ſubjectus eſt, verum etiam omnibus publicis muneribus fungi debet.

* l. 239. §. 2. de V. S. v. l. 17. §. 5. et 6. h. t.

30. VLPIANVS *lib. 61. ad Edictum.*

Qui ex vico ortus eſt, eam patriam intelligitur habere, cui Reipublicae vicus ille reſpondet.

31. MARCELLVS *lib. 1. Digeſtor.*

Nihil eſt impedimento, quominus quis, vbi velit, habeat domicilium, quod ei interdictum non ſit.

32. MODESTINVS *lib. 4. Different.*

Ea, quae deſponſa eſt, ante contractas nuptias ſuum non mutat domicilium.

33. *Idem lib. ſing. de Manumiſſ.*

Roma communis noſtra *Patria* eſt. *

* l. 2. §. 3. 4. 5. de judic.

34. *Idem lib. 3. Regularum.*

Incola jam muneribus publicis deſtinatus, niſi perfecto munere, incolatui renunciare non poteſt.

35. *Idem lib. 1. Excuſationum.*

Scire oportet, quoniam qui in agro permanet, incola eſſe non exiſtimatur: qui enim illius ciuitatis praecipuis non vtitur, non exiſtimatur eſſe incola.

36. *Idem lib. 1. Reſponſorum*

TITIO, cum eſſet Romae ſtudiorum gratia, epiſtola miſſa eſt à Magiſtratibus patriae ſuae, vt porrigeret Imperatori decretum ejusdem ciuitatis, quod erat cum ipſa epiſtola miſſum: is autem, qui ſuſcepiſſet literas reſtituendas, colluſione facta dedit Lucio [Titio], qui et ipſe Romae morabatur ſuae rei gratia: ſublato Titii nomine, cui erat decretum miſſum, vel per ipſum daretur, ſuum nomen ſcripſit, et ſic Imperatori decretum, ſecundum mandata Reipublicae dedit. Quaero, qui viaticum petere ab ea potuiſſet: et quid commiſiſſe videtur is, qui non reſtituit literas ei, cui reſtituere mandatum ſuſceperat: et is, qui ſublato alieno nomine, inſcriptoque ſuo, quaſi ipſe juſſus à patria decretum Imperatori porrexit? HERENNIVS MODESTINVS reſpondit, Titium quidem viaticum petere non poſſe: ſed eum, qui nomen inciſiſſet. §. 1. Titius pro pecunia publica, quam ipſe credidit, pignus accepit, pacto facto cum debitore, *vt non ſoluto debito, ſine vlla repromiſ-*

Digitized by Google

ſione diſtrahatur pignus: ſuccedentes gradus in locum Titii nomen et pignus probauerunt vsque ad Maeuium: ex venditione pignoris propter repromiſſionem à Magiſtratu vendentibus factam, de modo fundi demonſtrato, ſatis debito factum non eſt. Quaerebatur, quis Reipublicae tenetur? Herennivs Modestinvs: Titium, cum ſucceſſores ejus periculum nominis agnoverint, eo nomine obſtrictum non eſſe [reſpondit:] ſed nec poſt Magiſtratus, qui vendidiſſe proponuntur: cum videlicet pluris vendiderunt propter menſurae agri demonſtrationem: et hoc, qua pluris vendiderunt, reſtituere [minore] modo deprehenſo juſſi ſunt: eum igitur, qui nouiſſimus nomen probauit, indemnitati Reipublicae ſatisfacere debere, ſi nomen ad ſucceſſorem idoneum transmiſiſſe non doceatur.

37. CALLISTRATVS *lib. 1. de Cogn.*

De jure omnium incolarum, quos quaeque ciuitates ſibi vindicant, Praeſidum prouinciarum cognitio eſt. Cum tamen ſe quis negat incolam eſſe, apud eum Praeſidem prouinciae agere debet, ſub cujus cura eſt ea ciuitas, à qua vocatur ad munera, non apud eam, ex qua ipſe ſe dicit oriundum eſſe: idque D. HADRIANVS reſcripſit mulieri, quae aliunde orta, alibi nupta eſt. §. 1. Libertos eo loco munus facere debere, vnde patrona erit, et vbi ipſi domicilium habebunt, placet. §. 2. Mulieres, quae in matrimonium ſe dederint non legitimum, non ibi muneribus fungendas, vnde mariti earum ſunt, ſciendum eſt, ſed vnde ipſae ortae ſunt: idque Diui Fratres reſcripſerunt.

38. PAPYRIVS JVSTVS *lib. 2. de Conſtit.*

Imperatores ANTONINVS et VERVS reſcripſerunt, gratiam ſe facere jurisjurandi ei, qui jurauerat, *ſe ordini non interfuturum*, et poſtea Duumuir creatus eſſet. §. 1. Item reſcripſerunt, colonos praediorum fiſci, muneribus fungi ſine damno fiſci oportere: idque excutere Praeſidem adhibito Procuratore debere. §. 2. Imperatores ANTONINVS et VERVS reſcripſerunt, ad Magiſtratus officium pertinere exactionem pecuniae legatorum: et ſi ceſſauerint, ipſos vel heredes conueniri: aut ſi ſoluendo non ſint, fidejuſſores eorum, qui pro his cauerunt. §. 3. Item reſcripſerunt, mulierem, quamdiu nupta eſt, incolam ejusdem ciuitatis videri, cujus maritus ejus eſt: et ibi, vnde originem trahit, non cogi muneribus fungi. §. 4. Item reſcripſerunt, patris, qui conſulto filium emancipauerat, ne pro Magiſtratu ejus caueret, perinde bona teneri, atque ſi fidejuſſor pro eo exſtitiſſet. §. 5. Item reſcripſerunt, cum quaeritur, an municeps quis ſit? ex ipſis etiam rebus probationes ſumi oportere: nam ſolam nominis ſimilitudinem ad confirmandam cujusque originem ſatis non eſſe. §. 6. Imperatores ANTONINVS et VERVS reſcripſerunt, non minus eos, qui compulſi Magiſtratu funguntur, cauere debere, quam qui ſponte officium adgnouerunt.

De NVNDINIS.

(Dig. 50. T. 11.)

vid. infr. T. de Emt. Vend.

1. MODESTINVS *lib. 3. Regul.*

Nundinis impetratis à Principe, non vtendo, qui meruit, decennii tempore vſum amittit.

2. CALLISTRATVS *lib. 3. de Cognit.*

Si quis ipſos cultores agrorum, vel piſcatores deferre vtenſilia in ciuitate juſſerit, vt ipſi ea diſtrahant, deſtituetur annonae praebitio, cum auocentur ab opere ruſtici, qui confeſtim, ubi detulerint mercem, tradere eam, et ad opera ſua reuerti debeant: deoique ſummae prudentiae et auctoritatis apud Graecos *Plato*, cum inſtitueret, quemadmodum ciuitas bene beate habitari poſſit, in primis iſtos negotiatores neceſſarios duxit: ſic enim libro ſecundo Πολιτείας, id eſt, *ciuilis conuerſationis*, ait: *Δεῖ γὰρ πλειόνων ἄρα γεωργῶν τε, καὶ τῶν ἄλλων δημιουργῶν, καὶ τῶν ἄλλων διακόνων, τῶν γε εἰσαξόντων καὶ ἐξαξόντων ἕκαστα· οὗτοι δέ εἰσιν ἔμποροι. Κομίσας δὲ ὁ γεωργὸς εἰς τὴν ἀγορὰν τι, ὧν ποιεῖ, ἤ τις ἄλλος τῶν δημιουργῶν, ἐὰν μὴ εἰς τὸν αὐτὸν χρόνον ἥκῃ τοῖς δεομένοις τὰ παρ' αὐτοῦ ἀνταλλάξασθαι, ἀργήσει τῆς αὐτοῦ δημιουργίας καθήμενος ἐν ἀγορᾷ; οὐδαμῶς ἦ δ' ὅς, ἀλλ' εἰσὶν οἱ τοῦτο ὁρῶντες, ἑαυτοὺς ἐπὶ τὴν διακονίαν τάττουσι ταύτην.* Id eſt: *Indiget enim (ciuitas) pluribus utique ruſticis, et aliis opificibus, et aliis miniſtratoribus, itemque his, qui inuehant et euehant ſingula: hi autem ſunt negotiatores. Adferens autem agricola in forum aliquid eorum, quae facit, vel aliquis alius opificum, niſi ſub idem tempus contingat eum cum his, quibus indiget, ſua permutare, vacabitne ſuo opificio deſes ſedens in foro? nequaquam: ſed ſunt, qui hoc videntes ſe ipſos in hoc ſtatuant miniſterium.*

De OPERIBVS PVBLICIS.

(Dig. 1. T. 10.)

vid. infr. L. IV. T. XV. de Interdictis.

1. VLPIANVS *lib. 2. Opinionum.*

Curator Operum creatus, praeſcriptione motus ab excuſatione perferenda, ſicut ceſſationis nomine, in qua quoad viuit moratus eſt, heredes ſuos obligatos reliquit: ita temporis, quod poſt mortem ejus ceſſit, nullo onere eos obſtrinxit. §. 1. Curam operis aquaeductus in alio jam munere conſtitutus poſtea ſuſceperat: praepoſtere viſus eſt petere exonerari priore [munere] vtrisque jam implicitus: quando, ſi alterum tantum ſuſtinere eum oportuiſſet, ante probabilius impetraſſet propter prius munus à ſequenti excuſationem.

2. *Idem lib. 3. Opinionum.*

Qui liberalitate, non neceſſitate debiti, reditus ſuos interim ad opera finienda, conceſſit munificentiae ſuae fructum de inſcriptione nominis ſui operibus, * ſi qua fecerit, capere per invidiam non prohibetur.

* l. 3. §. 2. l. 4. l. 7. §. 1. h. t.

§. 1 Curatores operum cum redemptoribus negotium habent, Reſpublica autem cum his, quos efficiendo operi praeſtituit: quatenus ergo et quis, et cui obſtrictus eſt, aeſtimatio Praeſidis Prouinciae eſt. §. 2. Ne ejus nomine, cujus liberalitate

beralitate opus exſtructum eſt, eraſo, aliorum nomina inſcribantur, et propterea revocentur ſimiles ciuium in patrias liberalitates. Praeſes Provinciae auctoritatem ſuam interponat.

3. MACER *lib. 2. de Officio Praeſidis.*

Opus nouum priuato etiam ſine Principis auctoritate facere licet, praeterquam ſi ad aemulationem alterius Ciuitatis pertineat, vel materiam ſeditionis praebeat, vel circum, theatrum, vel amphitheatrum ſit. §. 1. Publico vero ſumptu opus nouum ſine Principis auctoritate fieri non licere, Conſtitutionibus declaratur.

§. 2. Inſcribi autem nomen operi publico alterius, quam Principis, aut ejus, cujus pecunia id opus factum ſit, non licet.

4. MODESTINVS *lib. 11. Pand.*

Nec Praeſidis quidem nomen licebit ſuperſcribere.

5. VLPIANVS *libro ſingulari de Officio Curatoris Reipublicae.*

Si legatum, vel fideicommiſſum fuerit ad opus relictum, vſurae quae, et quando incipiant deberi Reſcripto *Diui* Pii ita continetur: *Si quidem dies non ſit ab his, qui ſtatuas, vel imagines ponendas legauerunt, praefinitus, à Praeſide Prouinciae tempus ſtatuendum eſt: et niſi poſuerint heredes, vſuras leniores intra ſex menſes; ſi minus, ſemiſſes vſuras Reipublicae pendant. Si vero dies datus eſt, pecuniam deponant intra diem: ſi aut non inuenire ſe ſtatuas dixerint, aut loco controuerſiam fecerint, ſemiſſes protinus pendant.* §. 1. Fines publicos à privatis detineri non oportet. Curabit Igitur Praeſes Prouinciae, ſi qui publici ſunt, à privatis ſeparare: et publicos potius reditus augere. ſi qua loca publica, vel aedificia in vſus privatorum inuenerit: aeſtimare, vtrumne vindicanda in publicum ſint, an vectigal eis ſatius ſit imponi? et id, quod utilius [eſſe] Reipublicae intellexerit, ſequi.

6. MODESTINVS *lib. 11. Pandectar.*

De operibus, quae in muris, vel portis, vel rebus publicis fiunt, aut ſi muri exſtruantur. * Diuus MARCVS reſcripſit, Praeſidem aditum conſulere Principem debere.

* l. 5. §. 4. de rer. diviſ.

7. CALLISTRATVS *lib. 2. de Cognit.*

Pecuniam, quae in opera noua legata eſt, potius in tutelam eorum operum, quae ſunt, conuertendam, quam ad inchoandum opus erogandam, Diuus PIVS reſcripſit, ſcilicet ſi ſatis operum Ciuitas habeat, et non facile ad reficienda ea pecunia inueniatur. §. 1. Si quis opus ab alio factum adornare marmoribus, vel alio modo ex voluntate Populi facturum ſe pollicitus ſit: nominis proprii titulo ſcribendo, manentibus priorum titulis, qui ea opera feciſſent, id fieri debere Senatus cenſuit: quod ſi priuati in opera, quae publica pecunia fiant, aliquam de ſuo adjecerint ſummam, ita titulo inſcriptionis vti eos debere iisdem mandatis cauetur, vt, quantam ſummam contulerint in id opus, ſcribant.

DE POLLICITATIONIBVS.

(Dig. 50. T. 12.)

vid. Inſr. L. II. T. VII. de Donationibus.

1. VLPIANVS *lib. ſingulari de Officio Curatoris Reipublicae.*

Si pollicitus quis fuerit Reipublicae opus ſe facturum, vel pecuniam daturum, in vſuras non conueniatur, ſed ſi moram coeperit facere, vſurae accedunt, vt Imperator noſter cum Diuo patre ſuo reſcripſit. §. 1. Non ſemper autem obligari eum, qui pollicitus eſt, ſciendum eſt: ſi quidem ob honorem promiſerit, * decretum ſibi, vel decernendum, vel ob aliam juſtam cauſam, tenebitur ex pollicitatione: ſin vero ſine cauſa promiſerit, non erit obligatus, et ita multis Conſtitutionibus [et veteribus] et nouis continetur.

* l. 6. pr. l. 9. l. 14. h. t.

§. 2. Item ſi ſine cauſa promiſerit, coeperit tamen facere, obligatus eſt, qui coepit. §. 3. *Coepiſſe* ſic accipimus, ſi fundamenta jecit, vel locum purgauit. Sed et ſi locus illi petenti deſtinatus eſt, magis eſt, vt coepiſſe videatur. Item ſi apparatum, ſiue impenſam in publico poſuit. §. 4. Sed ſi non ipſe coepit, ſed, cum certam pecuniam promiſiſſet ad opus Reipublicae, contemplatione pecuniae coepit opus facere, tenebitur quaſi coepto opere. §. 5. Denique cum columnas quidam promiſiſſet, Imperator noſter cum Diuo patre ſuo ita reſcripſit: *Qui non ex cauſa pecuniam Reipublicae pollicentur, liberalitatem perficere non coguntur: ſed ſi columnas Citienſibus promiſiſti, et opus ea ratione ſumptibus ciuitatis, vel priuatorum inchoatum eſt. deſeri, quod geſtum eſt, non oportet.* §. 6. Si quis opus, quod perfecit, adſignauit, deinde id fortuito caſu aliquid paſſum ſit, periculum ad eum, qui fecit, non pertinere, Imperator noſter reſcripſit.

2. *Idem lib. 1. Diſputationum.*

Si quis rem aliquam vouerit, voto obligatur: quae res perſonam vouentis, non rem, quae vouetur, obligat: res enim, quae vouetur, ſoluta quidem liberat vota, ipſa vero ſacra non efficitur.

§. 1. Voto autem patresfamiliarum obligantur, puberes, ſui juris: filius enim familias, vel ſeruus ſiue patris dominiue auctoritate voto non obligantur. §. 2. Si decimam quis bonorum vouit, decima non prius eſſe in bonis deſinit, quam fuerit ſeparata: et ſi forte, qui decimam vouit, deceſſerit ante ſepoſitionem: heres ipſius hereditario nomine decimae obſtrictus eſt: voti enim obligationem ad heredem tranſire conſtat. *

* l. 233. §. 1. de V. S.

3. *Idem lib. 4. Diſputationum.*

Pactum eſt duorum conſenſus, atque conuentio: *pollicitatio* vero offerentis ſolius promiſſum: et ideo illud eſt conſtitutum, vt, ſi ob honorem pollicitatio fuerit facta, quaſi debitum exigatur: ſed et coeptum opus, licet non ob honorem promiſſum, perficere promiſſor [eo] cogetur, et eſt conſtitutum. §. 1. Si quis, quam ex pollicitatione tradiderat rem municipibus, * vindicare velit, repellendus eſt à petitione. aequiſſimum eſt enim, hujusmodi voluntates in ciuitates collatas poenitentia non reuocari. Sed et ſi deſierint municipes poſſidere, dicendum erit, actionem eis concedendam.

* l. 8. d. 14. h. t.

4. MARCIANVS *lib. 3. Inſtit.*

Propter incendium, [vel terrae motum,] vel aliquam ruinam, quae Reipublicae contingit, ſi quis promiſerit, tenetur.

Digitized by Google

5. VLPIANVS *lib. 1. Reſponſorum.*

Charidemo reſpondit:

Ex epiſtola, quam muneris edendi gratia abſens quis emiſit, compelli eum ad editionem non poſſe.

6. *Idem lib. 5. de Officio Proconſ.*

Toties locum habet diminutio pollicitationis in perſona heredis, quoties non eſt pollicitatio ob honorem facta: caeterum ſi ob honorem facta ſit, aeris alieni loco habetur, et in heredum perſona non minuitur. §. 1. Si quis pecuniam ob honorem promiſerit, coeperitque ſoluere, eum debere quaſi coepto opere, Imperator noſter [ANTONINVS] reſcripſit. §. 2. Non tantum maſculos, ſed etiam foeminas, ſi quid ob honores pollicitatae ſunt, debere implere ſciendum eſt: et ita Reſcripto Imperatoris noſtri et Diui patris ejus continetur. §. 3. Si cui Reſpublica neceſſitatem impoſuerit ſtatuarum Principi ponendarum, qui non promiſit: non eſſe ei neceſſe obtemperare, Reſcriptis Imperatoris noſtri et Diui patris ejus continetur.

7. PAVLVS *lib. 1. de Officio Proconſ.*

Ob caſum, quem Ciuitas paſſa eſt, ſi quis promiſecit ſe quid facturum, etſi non inchoauerit, omnimodo tenetur, vt DIVUS SEVERVS DIONI reſcripſit.

8. *Idem lib. 3. de Officio Conſulis.*

De pollicitationibus in Ciuitatem factis Judicum cognitionem eſſe, D. FRATRES *Flauio Celſo* in haec verba reſcripſerunt: *Probe faciet* STATIVS RVFINVS, *ſi opus proſcaenii, quod ſe Gabinis extructurum promiſit, quod tandem adgreſſus fuerat, praeficiat: nam etſi aduerſa fortuna vſus, in triennio à Praefecto Vrbis relegatus eſſet, tamen gratiam muneris, quod ſponte obtulit, minuere non debet, cum et abſens per amicum perficere iſtud opus poſſit: quod ſi detrectat, actores conſtituti, qui legitime pro ciuitate agere poſſint nomine publico, adire aduerſus eum Judices poterunt: qui cum primum potuerint, prius quam in exilium proficiſcatur, cognoſcent, et ſi opus perfici ab eo debere conſtituerint, obedire eum Reip. ob hanc cauſam jubebunt, aut prohibebunt diſtrahi fundum, quem in territorio Gabinorum habet.*

9. MODESTINVS *lib. 4. Different.*

Ex pollicitatione, quam quis ob honorem apud Rempublicam fecit, ipſum quidem omnimodo in ſolidum teneri: heredem vero ejus, ob honorem quidem facta promiſſione in ſolidum, ob id vero, quod opus promiſſum coeptum eſt, ſi bona liberalitati ſoluendo non fuerint, extraneum heredem in quintam partem patrimonii defuncti, liberos in decimam teneri, DD. SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt: ſed et ipſum donatorem pauperem factum ex promiſſione operis coepti quintam partem patrimonii ſui debere Diuus PIVS conſtituit.

10. *Idem lib. 1. Reſponſorum*

Septicia certamen patriae ſuae pollicendo, ſub hac conditione pollicita eſt, vti ſors apud eam remaneat, et ipſa vſuras emiſſales ad ipraemia certantium reſoluat in haec verba: Φιλοτιμοῦμαι [καὶ] καθιερῶ ἀγῶνα τετραετηρικὸν ἀπὸ μυριάδων τριῶν, τὸ τοῦ κεφαλαίου αὐτὴ κατέχουσα ἀργύριον, καὶ ἀσφαλιζομένη παρὰ τοῖς δεκαπρώτοις ἀξιοχρέως ἐπὶ τῷ τελεῖν [με] τὸν ἐξ ἔθους τριῶν μυριάδων τόκον, ἀγωνοθετοῦντος καὶ προκαθεζομένου τοῦ ἀνδρός μου, ἔπειτα δὲ τῶν ἐξ ἐμοῦ γεννηθησομένων τέκνων· χωρήσει δὲ ὁ τόκος εἰς τὰ ἆθλα τῶν θυμελικῶν, καθὼς ἂν ἐφ᾽ ἑκάστῳ ἀθλήματος ἡ βουλὴ ὁρίσῃ. id eſt, *Largior et dedico agonem quadriennalem ex triginta millibus, ſortis ipſa penes me retinens pecuniam, et cauens apud Decemprimos idonee ſuper pendendis à me ſolitis triginta millium vſuris, agonotheta et praeſide futuro viro meo, et deinceps liberis ex me naſcituris. Cedent autem hae vſurae in praemia thymelicorum, prout in vnoquoque certamine curia determinabit.* Quaero, an poſſint injuriam pati filii Septiciae, quominus ipſi praeſiderent certamini ſecundum verba conditionemque pollicitationis? HERENNIVS MODESTINVS reſpondit, quo caſu certaminis editio licita eſt, formam pollicitationi datam ſeruandam eſſe.

11. *Idem lib. 9. Pandectarum.*

Si quis ob honorem, vel ſacerdotium pecuniam promiſerit, et antequam honorem, vel magiſtratum ineat, decedet: non oportere heredes ejus conueniri in pecuniam, quam is ob honorem vel magiſtratum promiſerat, Principalibus Conſtitutionibus cauetur, niſi forte ab eo vel ab ipſa Republica, eo viuo opus fuerit inchoatum.

12. *Idem lib. 11. Pandectarum.*

In priuatis operibus, inuitis his, qui fecerunt, ſtatuas aliis ponere non poſſumus, vt Reſcripto D. SEVERI continetur. §. 1. Cum quidam, ne honoribus fungeretur, opus promiſiſſet: honores ſubire cogendum, quam operis inſtructionem, D. ANTONINVS reſcripſit.

13. PAPIRIVS JVSTVS *lib. 2. de Conſtitutionibus.*

Imperatores ANTONINVS et VERVS AVGVSTI reſcripſerunt, opera extruere debere eos, qui pro honore polliciti ſunt, non pecunias pro his inferre cogi. §. 1. Item reſcripſerunt, conditiones donationibus adpoſitas, quae in Rempublicam fiunt, ita demum ratas eſſe, ſi vtilitatis publicae intereſt: quod ſi damnoſae ſint, obſeruari non debere: et ideo non obſeruandum, quod defunctus, certa ſumma legata, vetuit vectigal exerceri: eſſe enim tolerabilia, quae vetus conſuetudo comprobat.

14. POMPONIVS *lib. 6. Epiſtolarum et variarum Lectionum*

Si quis, ſui alieniue honoris cauſa, opus facturum ſe in aliqua Ciuitate promiſerit, ad perficiendum tam ipſe, quam heres ejus, ex Conſtitutione D. TRAJANI obligatus eſt. Sed ſi quis ob honorem opus facturum ſe in ciuitate aliqua promiſerit, atque inchoauerit, et prius quam perficeret, deceſſerit, heres ejus extraneus quidem neceſſe habet, aut perficere id, aut partem quintam patrimonii relicti ſibi ab eo, qui id opus facere inſtituerat, ſi ita mallet, ciuitati, in qua id opus fieri coeptum eſt, dare: is autem, qui ex numero liberorum eſt, ſi heres extitit, non quintae partis, ſed decimae concedendae neceſſitate adficitur: et haec D. ANTONINVS conſtituit.

15. VLPIANVS *lib. ſing. de Officio Curatoris Reipublicae.*

Inter liberos nepotem quoque ex filia contineri, Diuus PIVS reſcripſit.

De

Digitized by Google

DE JVRE FISCI ET AERARII.

De Jvre FISCI.

(Dig. 49. T. 14.)

1. CALLISTRATVS *lib. 1. de Jure Fiſci.*

Variae cauſae ſunt, ex quibus nuntiatio ad fiſcum fieri ſolet. Aut enim ſe quis, quod tacite relictum eſt, profitetur capere non poſſe: vel ab alio praeuentus defertur: vel quod mors ab heredibus non vindicatur; vel quod indignus quis heres nuntiatur: vel quod Princeps heres inſtitutus, et teſtamentum ſiue codicilli ſubrepti eſſe nuntiantur: vel quod dicatur quis theſaurum inueniſſe, vel magni pretii rem minoris ex fiſco comparaſſe: vel praeuaricatione fiſcum victum eſſe, vel eum deceſſiſſe, qui in capitali crimine eſſet, vel etiam poſt mortem aliquem reum eſſe: vel domum reſtructam eſſe, vel ab accuſatione receſſum, vel rem litigioſam venundari: vel poenam fiſco ex contractu priuato deberi; vel aduerſus leges commiſſum factum eſſe. §. 1. An bona, quae ſoluendo non ſint, ipſo jure ad fiſcum pertineant, quaeſitum eſt? *Labeo* ſcribit, etiam ea, quae ſoluendo non ſint, ipſo jure ad fiſcum pertinere. Sed contra ſententiam ejus Edictum perpetuum ſcriptum eſt, quod ita bona veneunt, ſi ex his fiſco adquiri nihil poſſit.

§. 2. Diuus PIVS *Caelio Amaranto* ita reſcripſit, vacantium bonorum nuntiationem quadriennio finiri: idque tempus ex die, quo certum eſſe coepit, neque heredem, neque bonorum poſſeſſorem exſtare, computari oportere. §. 3. Praeſcriptio autem viginti annorum, quae etiam circa requirendorum adnotatorum bona obſeruatur, ex Conſtitutione D. TITI ſolet ex eo numerari, ex quo quid ad fiſcum pertinere potuit. §. 4. Cauſae autem, quae ſtatim motae ſunt, et tractae vltra viceſimum annum, diſſerri poſſunt etiam poſt viceſimum annum. §. 5. Illaeque cauſae, quae à priore nuntiatore proditae dicuntur, etiam poſt annos, quibus praeſcribi diximus, fiſco nuntiari poſſunt.

2. *Idem lib. 2. de Jure Fiſci.*

Ex quibusdam cauſis delationes ſuſcipientium fama non laeditur, * veluti eorum, qui non praemii conſequendi, item eorum, qui vicifcendi gratia aduerſarium ſuum deferunt, vel quod [nomine] Reipublicae ſuae quis exſequitur cauſas: et haec ita obſeruari, pluriſariam Principalibus Conſtitutionibus praecipitur.

* l. 13. pr. et §. 5. l. 18. §. 7. l. 23. ſeqq. l. 44. h. t.

§. 1. Diuus HADRIANVS *Flauio Arriano* in haec verba reſcripſit: * *Quin ei, qui inſtrumenta ad cauſam fiſci pertinentia, cum poſſit exhibere, non exhibet, nocere debeat: ſi verum aliter non inuenitur, ea ſubtracta eſſe credantur, quae nocitura cauſae ejus fuerint, dubitatum non eſt: ſed nec illud dubitari oportet, quin non in aliam rem nocere debeant, quam in eam, qua deſiderata ſunt.*

* l. 3. de edend.

§. 2. Item Diui Fratres ad libellum *Cornelii Rufi* reſcripſerunt, toties edenda eſſe inſtrumenta, quoties de jure capiendi, vel de jure dominii, vel de aliqua cauſa ſimili, re nummaria quaeratur: non, ſi de capitali cauſa agatur. §. 3. Senatus cenſuit, [vt,] ſi neque delator, neque poſſeſſor tribus Edictis euocati adfuerunt: delatoris quidem ſucceſſores teneantur et ei poſtea publicam cauſam deferendi jus adimatur: poſſeſſoris autem jus idem eſſet, quod, ſi delatus omnino non eſſet. §. 4. Quoties tamen delator abeſſe juſtus cenſeat, nec hoc fraude poſſeſſoris factum eſſe probabitur. † Diuus HADRIANVS reſcripſit, foeminam poſſeſſorem pronuntiari oportere: ita vt ſententia comprehendatur, etiam delatores E. dicto id comprehendiſſe. §. 5. Diuus PIVS *Caecilio Maximo* reſcripſit, Conſtitutionem patris ſui, qua compelleretur delator edere *mandatorem*, ac, niſi edidiſſet, vt in vincula deduceretur: eo pertinere, non vt *delator* poenae ſubduceretur, ſi mandatorem haberet: ſed vt mandator quoque perinde, atque ſi ipſe ſolus detuliſſet, puniretur.

§. 6. Imperator noſter SEVERVS AVGVSTVS conſtituit, ne ſerui delatores dominorum audiantur: ſed vt poena coërceantur. Libertos quoque cauſae mandatores contra patronos à Praeſidibus Prouinciarum poena plectendos. §. 7. Complura ſunt Reſcripta Principalia, quibus cauetur, non obeſſe errorem cuiquam, quod ignarus juris ſui ipſe ſe detulerit: Sed exſtat eorundem Principum Reſcriptum, ex quo videtur poſſe defendi, ita demum non nocere cuiquam ſe detuliſſe, ſi ea perſona ſit, quae ignorare propter ruſticitatem, vel propter ſexum foemininum jus ſuum poſſit.

3. *Idem lib. 3. de Jure Fiſci.*

Non intelligitur fraudem legi feciſſe, qui rogatus eſt palam reſtituere. Sed cum quidam teſtamento ſuo ita reſcripſiſſet: *Vos rogo, vt in eo, quod a vobis petii, fidem praeſtetis: perque Deum, vt faciatis, rogo:* et quaereretur, an id palam datum intelligeretur? * Julianus reſpondit, non quidem apparere, quid ab heredibus ex hujusmodi verbis petitum eſt: quaeri autem ſolere, quando intelligatur quis in fraudem legis fidem ſuam accommodare? Et fere eo jam decurſum, vt fraus legi fieri videatur, quoties quis neque teſtamento, neque codicillis rogaretur: ſed domeſtica cautione et chirographo obligaret ſe ad praeſtandum ei, qui capere non poteſt: ** ideoque dici poſſe, ex ſupraſcriptis verbis non eſſe legi fraudem factam.

* l. 3. de his, quae pro non ſcript.

** l. 13. §. 1. l. 40. h. t.

§. 1. Si quis palam rogatus et tacite eſſet, agitabatur, quid magis praeualeret: vtrum id ipſum noceret, quod tacite rogatus eſſet: an prodeſſet, quod palam petitum eſſet: [et] Divus HADRIANVS reſcripſit, in eo, quod cujusque fidei palam commiſſum eſt, non eſſe exiſtimandum, fidem ſuam in fraudem legis accommodaſſe. §. 2. Quando autem fraus interpoſita videatur, agendum eſt, id eſt, vtrum exitus ſpectari deberet, an conſilium? forte ſi tunc, cum tacite fideicommittebatur, non capiebat is, cui reſtitui jubebatur: mortis vero tempore capere poterat, vel contra? Et placuit, exitum eſſe ſpectandum.

§. 3. Tacita autem fideicommiſſa frequenter ſic deteguntur, ſi proferatur chirographum: quo ſe cauiſſet, cujus fides eligitur, quod ad eum ex bonis defuncti peruenerit, reſtiturum. Sed et ex aliis probationibus manifeſtiſſimis idem fit. §. 4. Cum ex cauſa taciti fideicommiſſi bona ad fiſcum pertinent; omnia, quae in teſtamento vtiliter data ſunt, valent: et ita Diuus PIVS reſcripſit. §. 5. Diui Fratres reſcripſerunt, in venditionibus fiſcalibus fidem et diligentiam à procuratore exigendam: et juſta pretia, non ex praeterita emptione, ſed ex praeſenti aeſtimatione conſtitui: *ſicut enim diligenti cultura pretia praediorum ampliantur: ita ſi negligentius habita ſint, minui ea neceſſe eſt.*

§. 6.

Digitized by Google

§. 6. Cum quinquennium, [in] quo quis pro publico conductore ſe obligauit, exceſſit: temporis ſequentis nomine non tenetur. idque Principalibus Reſcriptis exprimitur. Diuus etiam HADRIANVS in haec verba reſcripſit: *Valde inhumanus mos eſt iſte, quo retinentur conductores vectigalium publicorum, et agrorum, ſi tantidem locari non poſſint: nam et facilius inuenientur conductores, ſi ſcierint fore, vt ſi peracto luſtro diſcedere voluerint, non teneantur.* §. 7. Si poſteriori creditori fiſcus ſucceſſerit: eo jure vtitur, quo is vſurus erat, cui ſucceſſit. §. 8. Multa Principalia ſunt Reſcripta, quibus cauetur, non aliter fiſcum debitorum ſuorum debitores conuenire, niſi principales debitores defecerint, vel ex ratione fiſci nomina facta liquido probentur, vel ex contractu fiſcali debitores conueniantur. §. 9. D. HADRIANVS *Flauio Proculo* reſcripſit, cum in libertatem proclamat, qui ex bonis ad fiſcum pertinentibus eſſe dicitur, judicium dari praeſentibus, et agentibus etiam his, qui negotiis fiſci ſolent interuenire: et hujusmodi liberales cauſae, ſi non interueniente fiſci aduocato deciſae ſint, in integrum reſtituuntur. §. 10. Si in locis fiſcalibus, vel publicis religioſisue, aut in monumentis theſauri reperti fuerint: Diui FRATRES conſtituerunt, vt dimidia pars ex his fiſco vindicaretur: item ſi in Caeſaris poſſeſſione repertus fuerit, dimidiam aeque partem fiſco vindicari.

§. 11. Deferre autem ſe nemo cogitur, quod theſaurum inuenerit, niſi ex eo theſauro pars fiſco debeatur. [Qui autem], eum in loco fiſci theſaurum inuenerit, et partem ad fiſcum pertinentem ſuppreſſerit, totum cum altero tanto cogitur ſoluere.

4. VLPIANVS *lib. 6. ad Edictum.*

In fiſci cauſis pacti cum delatoribus pro confeſſis habentur, ſi modo pretium vel modicum dederunt.

5. *Idem lib. 16. ad Edictum.*

Si Procurator Caeſaris rem aliquam vendiderit, quamuis duplum, vel triplum pro euictione promiſerit: tamen fiſcus ſimplum praeſtabit. §. 1. Si ab eo, cui jus diſtrahendi res fiſci datum eſt, fuerit diſtractum quid fiſci: ſtatim fit emptoris, pretio tamen ſoluto.

6. *Idem lib. 63. ad Edictum.*

Fiſcus cum in priuati jus ſuccedit, priuati jure pro anterioribus ſuae ſucceſſionis temporibus vtitur: * caeterum poſteaquam ſucceſſit, habebit priuilegium ſuum. Sed vtrum ſtatim atque coepit ad eum pertinere nomen: an vero poſtea, quam conuenit debitorem, an poſtea quam relatum eſt inter nomina debitorum, quaeritur. et quidem vſuras exinde petit fiſcales, atſi breuiores debeantur, ex quo conuenit certum debitorem et confitentem. At in priuilegio varie reſcriptum eſt: puto tamen exinde priuilegio eſſe locum, ex quo inter nomina debitorum relatum nomen eſt. §. 1. Quodcunque priuilegii fiſco competit, hoc idem et Caeſaris ratio, et Auguſtae habere ſolet.

* l. 37. h. t. l. 12. de Compenſ. l. 25. de pign. l. 18. §. 5. de Vſur.

7. *Idem lib. 54. ad Edictum.*

Si fiſcus alicui ſtatus controuerſiam faciat, fiſci aduocatus adeſſe debet. quare ſi ſine fiſci advocato pronunciatum ſit: Diuus MARCVS reſcripſit, nihil eſſe actum; et ideo ex integro cognoſci oportere.

8. MODESTINVS *lib. 5 Regul.*

Bonorum fiſco vindicatorum actores venundari à procuratoribus non poſſunt: et ſi diſtrahantur, irritam fieri venditionem, reſcriptum eſt.

9. *Idem lib. 17. Reſponſ.*

Lucius Titius fecit heredes ſororem ſuam ex dodrante, vxorem Maeuiam et ſocerum ex reliquis portionibus; ejus teſtamentum poſthumo nato ruptum eſt: qui poſthumus breui et ipſe deceſſit: atque ita omnis hereditas ad matrem poſthumi deuoluta eſt: ſoror teſtatoris Maeuiam veneficii in Lucium Titium accuſavit: cum non obtinuiſſet, prouocauit. interea deceſſit rea. nihilominus tamen apoſtoli redditi ſunt. * *Quaero*, an putes extincta re cognitionem appellationis inducendam, propter hereditatem quaeſitam? *Modeſtinus* reſpondit, morte reae crimine extincto, perſecutionem eorum, quae ſcelere adquiſita probari poſſunt, fiſco competere poſſe

* l. 10. §. 1. ſolut. matrim.

10. *Idem lib. ſing. de Praeſcriptionibus.*

Non puto delinquere eum, * qui in dubiis quaeſtionibus contra fiſcum facile reſponderit.

* arg. l. 12. quod met. cauſ.

11. JAVOLENVS *lib. 9. Epiſtolarum.*

Non poſſunt vlla bona ad fiſcum pertinere, * niſi quae creditoribus ſuperfutura ſunt: id enim bonorum cujusque eſſe intelligitur, quod aeri alieno ſupereſt.

12. CALLISTRATVS *lib. 6. de Cognit.*

In metallum damnatis libertas adimitur, cum etiam verberibus ſeruilibus coërcentur. Sane per hujusmodi perſonas fiſco nihil adquiri. Diuus PIVS reſcripſit: et ideo quod legatum erat ei, qui poſtea in metallum damnatus erat, ad fiſcum non pertinere reſcripſit: magisque ait, poenae eos, quam fiſci ſeruos eſſe.

13. PAVLVS *lib. 7. ad Legem Juliam et Pap.*

Edicto Diui TRAJANI, quod propoſui, ſignificatur, vt ſi quis, antequam cauſa ejus ad aerarium deferatur, profeſſus eſſet eam rem, quam poſſideret, capere ſibi non licere, ex ea partem fiſco inferret, partem ipſe retineret. §. 1. Idem poſtea Edicto ſignificavit, vt quaecunque profeſſa eſſet vel palam, vel tacite relictum ſibi, quod capere non poſſet, et probaſſet jam id ad fiſcum pertinere: etiam ſi id non poſſideret: ex eo, quod redactum eſſet à Praefectis aerario, partem dimidiam ferat. §. 2. Nihil autem intereſt, quae cauſa impediat jus capiendi. §. 3. Id autem deferri debet, quod latet, non id, quod fiſci eſt. §. 4. Ad heredes ejus, qui ſe detulerat, non videbatur praemium tranſire: ſed Diuus HADRIANVS reſcripſit, vt licet ante deceſſiſſet is, qui ſe detulerat, antequam id, quod detulerat, fiſco addiceretur: heredi ejus praemium daretur. §. 5. Exſtat ejusdem HADRIANI epiſtola, vt ſi is, qui ſe deferre poterat, morte praeuentus fuerit, heres ejus, ſi detulerit, praemium conſequatur: ſi tamen, inquit, liquebit defunctum ejus animi fuiſſe, vt ſe vellet deferre: ſi vero idcirco diſſimulauerit, dum rem occultari ſperat: heredem ejus vltra vulgare praemium nihil conſecuturum.

§. 6. Item Diui FRATRES reſcripſerunt, heredes eorum, quibus tacitum fideicommiſſum relictum eſt, ita demum [ex] beneficio TRAJANI deferre [ſe] poſſe: ſi is, cui datum fuerat, morte praeuentus eſſet, et ideo per anguſtias temporis deferre ſe non potuerit.

§. 7. Cum ante apertum teſtamentum, tacitum fideicommiſſum nunciatum eſſet ab his, qui fidem tacitam ſuſceperunt, deinde poſt apertas à fideicommiſſario delatum eſſet: Diuus ANTONINVS recipi profeſſionem ejus juſſit: neque enim dignam eſſe praemio tam praecipi[illegible] eam feſtinationem prioris: et cum quis

ſe

Digitized by Google

ſe nuntiet non capere, potius confiteri de ſuo jure, quam aliud deferre videtur.

§. 8. Ad eos beneficium TRAJANI pertinet, qui ex defuncti voluntate relictum ſibi capere non poſſunt: ergo nec illud, quod ſeruo meo relictum eſt, deferre potero. §. 9. Eos, qui quaſi indigni repelluntur, ſummouendos eſſe ab ejusmodi praemio: id eſt eos, qui de inofficioſo egerunt, * vel falſum dixerunt teſtamentum, qui vsque ad finem litis oppugnauerunt teſtamentum.

* l. 8. §. 14. de inoff. teſt. v. l. 3. §. 18. l. 8. §. f. l. 15. ad Sc. Syllam.

§. 10. Ei, qui per errorem ſe detulit, cum capere ſolidum poſſet, non nocere hoc Divus HADRIANVS, et D. PIVS, et FRATRES reſcripſerunt.

14. GAJVS *lib. 11. ad Legem Juliam et Papiam.*

Dicitur, ex aſſe hereditates ex Silaniano cum fiſcus vindicaſſet, vt nec libertates, nec legata tueatur. quod aperte nullam habet rationem: cum ex quibuslibet aliis cauſis fiſco vindicatis hereditatibus, et libertates, et legata maneant.

15. JVNIVS MAVRITIANVS *lib. 3. ad Legem Juliam et Papiam.*

Senatus cenſuit: ſi delator abolitionem petat, quod erraſſe ſe dicat: vt idem judex cognoſcat, an juſta cauſa abolitionis ſit? et ſi erraſſe videbitur, det imprudentiae veniam. ſi autem calumniae: hoc ipſum judicet, eaque cauſa accuſatori perinde cedat, ac ſi cauſam egiſſet, et [prodidiſſet]. §. 1. Si quis delatorem ſubjecerit: tantum in aerarium deferat, quantum praemii nomine delator conſequuturus fuiſſet, ſi viciſſet. §. 2. Divus HADRIANVS reſcripſit: eandem poenam delatorem ferre debere, ſi citatus ad Edictum non reſponderit, qua teneretur, ſi cauſam non probaſſet. §. 3. Senatus HADRIANI temporibus cenſuit, * cum quis ſe ad aerarium detulerit, quod capere non potuerit, vt totum in aerarium colligatur: et ex eo pars dimidia ſibi ſecundum beneficium D. TRAJANI reſtituatur.

* l. 1. §. 9. ad L. Corn. de falſ.

§. 4. Quod ſi tribus Edictis à Praefecto aerario adeſſe delator juſſus, venire noluerit: ſecundum poſſeſſorem ſit pronunciandum: ſed ab eo, qui ita adeſſe juſſus: reſpondente poſſeſſore non adfuerit, tantum exigendum, quantum apud aerarium ex ea cauſa, quam detulerit, remaneret, ſi profeſſionem eam impleſſet.

§. 5. Senatus cenſuit, vt perinde rationes ad aerarium deferat is, à quo tota hereditas fiſco euicta eſt, vel vniuerſa legata: atque is deferre deberet, à quo pars hereditatis vel legati euicta ſit.

§. 6. Si quis arguetur falſas rationes detuliſſe, de eo praefectus aerarii cognoſcat, quantam fraudem inuenerit, vt tantam pecuniam in aerarium jubeat inferri.

16. VLPIANVS *lib. 18. ad Leg. Jul. et Pap.*

Ait D. TRAJANVS, *Quicunque profeſſus fuerit.* † *Quicunque* accipere debemus tam maſculum, quam foeminam: nam foeminis quoque, quamuis delationibus prohibeantur, tamen ex beneficio TRAJANI deferre ſe permiſſum eſt. Nec non illud aeque non intererit, cujus aetatis ſit is, qui ſe defert, vtrum juſtae, an pupillaris: nam pupillis etiam permittitur deferre ſe, ex quibus non capiunt.

17. MODESTINVS *lib 2. de Poenis.*

In ſumma ſciendum eſt, * omnium fiſcalium poenarum petitionem creditoribus poſtponi.

* l. 10. l. 11. l. 27. ſq. l. 37. h. t. non obſt. l. 46. §. 4. h. t. v. l. 80. de R. J.

18. MARCIANVS *lib. ſing. de Delat.*

Deferre non poſſunt *mulieres* propter ſexus infirmitatem, et ita Sacris Conſtitutionibus cautum eſt. §. 1. Item Clariſſimi viri deferre non poſſunt. §. 2. Item damnati deferre non poſſunt: vt Diui FRATRES de eo reſcripſerunt, qui fuſtibus caeſus in opus publicum erat datus. §. 3. Item Conſtitutionibus Principum prohibentur deferre illi, qui in metallum dati ſunt, hoc ideo, ne deſperati ad delationem facile poſſint ſine cauſa confugere. §. 4. Sed eas cauſas, quas ante damnationem coeperunt deferre, poſſe eos etiam poſt damnationem exſequi, reſcriptum eſt. §. 5. *Veterani* quoque ſacris Conſtitutionibus delatores eſſe prohibentur, propter honorem vtique, et merita militiae. §. 6. Item *Milites* propter honorem ſtipendiorum, quae merent, deferre prohibentur. §. 7. Sed communem cauſam ſibi cum fiſco quiuis deferre poteſt: [hoc eſt, vindicare:] nec per hoc famoſus eſt, licet in cauſa [ſua] non obtinuerit. §. 8. Item eos, qui *tutores* vel *curatores* fuerunt, non oportere deferre cauſa pupillorum vel adoleſcentum ſuorum, Diui SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt. Quod conſequens eſt obſeruari et in eo, qui *quaſi procurator* negotia geſſit. et ita iidem Principes reſcripſerunt. Iidem decreuerunt, nulla Conſtitutione prohibitum eſſe, procuratorem interrogari: ſed accuſare eum, cujus negotia geſſit. Et tutorem, qui aut detulit, aut mandauit, ſeueriſſime puniendum reſcripſerunt. §. 9. Sed ne quidem is, qui aliquam vendidit rem, eandem deferre debet vel per ſe, vel per ſubjectam perſonam: ne alloquin poenam patiatur dignam ſuae perſonae, vt et conſtitutum eſſe refertur. §. 10. PAPINIANVS tam *libro ſexto*, quam *vndecimo Reſponſorum* ſcribit, ita demum publicam auferri pecuniam ei, qui cum erat creditor, in ſolutum pecuniam accepit, ſi aut ſciebat, cum accipiebat, publicum quoque eſſe debitorem; aut poſtea cognouit, antequam conſumeret pecuniam: ſed placet, omnimodo ei pecuniam auferendam eſſe, etiam ſi ignorauit, cum conſumeret: et poſtea quidem Principes directam actionem competere ablata pecunia reſcripſerunt, vt et *Marcellus libro ſeptimo Digeſtorum* ſcribit.

19. PAPINIANVS *lib. 10. Reſponſ.*

Denique non eſſe praeſtandas vſuras, cum pecunia reuocatur, conuenit: quoniam res, non perſona conuenitur.

20. *Idem lib. 11. Reſponſorum.*

Sed reuocata pecunia, in fidejuſſorem liberatum vtilis actio dabitur.

21. PAVLVS *lib. 3. Quaeſtionum.*

TITIVS, qui [mihi] ſub pignoribus pecuniam debebat, cum eſſet fiſci debitor, ſoluit mihi, quae debebat: poſtea fiſcus jure ſuo vſus, abſtulit mihi pecuniam. *Quaerebatur*, an liberata eſſent pignora? MARCELLVS recte exiſtimabat, ſi id, quod mihi ſolutum eſt, fiſcus abſtulit; non competere pignorum liberationem: neque differentiam admittendam eſſe exiſtimo intereſſe putantium, id ipſum, quod ſolutum eſt, an tantundem repetatur.

22. MARCIANVS *lib. ſing. de Delat.*

Res, quae in controuerſia ſunt, non debent à procuratore Caeſaris diſtrahi: ſed differenda eſt eorum venditio, vt Diuus quoque SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt. Et defuncto Majeſtatis reo, parato herede purgare innocentiam mortui, diſtractionem bonorum ſuſpendi juſſerunt. Et gene-

generaliter prohibuerunt rem diſtrahi à procuratore, quae eſſet in controuerſia. §. 1. Res autem nexas pignori diſtrahere procuratores poſſunt. Sed ſi ante alii res obligatae ſunt jure pignoris, non debet procurator jus creditorum laedere. Sed ſi quidem ſuperfluum eſt in re, permittitur procuratori vendere ea lege, vt in primis creditoribus praecedentibus ſatisfiat: et ſi quid ſuperfluum eſt, fiſco inferatur: aut ſi acceperit totum fiſcus, ſolvat ipſe: vel ſimpliciter ſi vendidit procurator, jubebit pecuniam, quam deberi creditori priusto fuerit probatum, exſolui ei: et ita Diuus SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt. §. 2. Lites donatas ſe non ſuſcipere D. PIVS reſcripſit, *licet bona relictorum ſe quis profiteatur*, vel partem bonorum donatam non ſuſcipere: et adjecit, et illum dignum fuiſſe puniri pro tam turpi, tamque invidioſo commento: et, niſi durum eſſe videbatur, in vltro venientem poenam ſtatuere. §. 3. Sicut renunciare cauſam nemo cogitur, ita liberum arbitrium deſiſtendi ei non datur, qui detulit, et ita Diui SEVERVS et ANTONINVS ſcripſerunt, et idem eſſe, licet alieno mandato detuliſſet. Plane reſcripſerunt, delatorem audiendum, volentem à lite deſiſtere, ſi ſibi mandatorem ſubtractum queratur.

23. CALLISTRATVS *lib. 2. de jure Fiſci.*

De eo delatore, qui cauſam ſolus agere inſtituerat, non habita mentione mandatoris, ſi poſtea deſiſtat, praetendens mandatorem cauſae deceſſiſſe: puniendum Diui FRATRES reſcripſerunt.

24. MARCIANVS *lib. ſing. de Delator.*

Non tantum delator punitur, ſi non probauerit: ſed et mandator, quem exhibere debet delator.

25. VLPIANVS *lib. 19. ad Sabinum.*

Eſt et decretum ab Imperatore SEVERO, et conſtitutum, nullo modo exigendum quem probare, vnde habeat, circa delationes fiſcales; ſed delatorem probare debere, quod intendit.

26. *Idem lib. 31. ad Sabinum.*

Cum quidam capitis reus emancipaſſet filium, vt hereditatem adiret, reſcriptum eſt: non videri in fraudem fiſci factum, quod adquiſitum non eſt.

27. *Idem lib. 34. ad Edictum.*

Cum mortem maritus vxoris necatae non defendit, Diuus SEVERVS reſcripſit, dotem fiſco vindicandam: prout ad maritum pertineat.

28. *Idem lib. 3. Diſputationum.*

Si, qui mihi obligauerat, *quae habet, habiturusque eſſet*, cum fiſco contraxerit: ſciendum eſt, in re poſtea adquiſita fiſcum potiorem eſſe debere, PAPINIANVM reſpondiſſe, quod et conſtitutum eſt: praeuenit enim cauſam pignoris fiſcus.

29. *Idem lib. 8. Diſputationum.*

Ejus, qui delatorem corrupit, ea conditio eſt, vt pro victo habeatur: nam in fiſcalibus cauſis id conſtitutum eſt. Sed enim haec poena magis eſt, vt aduerſus ipſum locum habeat, qui delatorem redemit: caeteroquin aduerſus heredem ejus tranſire non debet: nec enim exinde perit cauſa, ex quo redempta eſt, vel actio perimitur, vel condemnatio facta videtur: verum oportet conſtare prius, et de crimine pronunciare. † Plane ſi forte de retractanda cauſa agatur, quae ſemel judicata eſt per delatoris corruptelam: mortuus corruptor non efficiet, quominus agi poſſit, atque retractari cauſa: hic enim non poenae, ſed cauſae reſtitutio eſt. §. 1. Eum, qui falſum teſtamentum dixit, poſſe adire hereditatem conſtat: ſed denegatis ei actionibus fiſco locus erit: et obligationes, quas adeundo confudit, non reſtituuntur. §. 2. Nam et in eo, qui poſt aditam hereditatem defuncti mortem non defendit: Imperator noſter cum patre reſcripſit, obligationes confuſas non reſuſcitari.

30. MARCIANVS *lib. 3. Inſtitut.*

Ne procuratores Caeſaris bonorum actores, quae ad fiſcum deuoluta ſunt, alienent, Imperatores SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt: et ſi manumiſſi fuerint, reuocantur ad ſeruitutem.

31. *Idem lib. 4. Inſtitutionum.*

Diuus COMMODVS reſcripſit, obſidum bona, ſicuti captiuorum, omnimodo in fiſcum eſſe cogenda.

32. *Idem lib. 14. Inſtitutionum.*

Sed ſi accepto vſu *togae Romanae*, vt ciues Romani ſemper egerint, Diui FRATRES procuratoribus hereditatum reſcripſerunt, *ſine dubitatione jus eorum ab obſidis conditione ſeparatum eſſe beneficio principali*: ideoque idem jus eis ſeruandum, quod habent, ſi à legitimis ciuibus Romanis heredes inſtituti fuiſſent.

33. VLPIANVS *lib. 1. Reſponſorum.*

Eum, qui debitoris fiſci adiit hereditatem, priuilegiis fiſci coepiſſe eſſe ſubjectum.

34. MACER *lib. 2. Publicorum.*

Imperatores SEVERVS et ANTONINVS [Aſclepiadi] ita reſcripſerunt: *Tu, qui defenſione omiſſa redimere ſententiam maluiſti, cum tibi crimen objiceretur, non immerito quingentos ſolidos inferre fiſco juſſus es; omiſſa enim ipſius cauſae inquiſitione, ipſe te huic poenae ſubdidiſti: obtinendum eſt enim, vt hi, quibus negotia fiſcalia mouentur, ad defenſiones cauſae bona fide veniant; non aduerſarios, aut judices redimere tentent.*

35. POMPONIVS *lib. 11. Epiſt.*

Apud JVLIANVM ſcriptum eſt: ſi priuatus ad ſe pertinere hereditatem LVCII TITII dicat, altero eandem hereditatem fiſco vindicante, *quaeritur*, vtrum jus fiſci ante excutiendum ſit, et ſuſtinendae actiones caeterorum, an nihilominus inhibendae petitiones creditorum ſingulorum, ne publicae cauſae praejudicetur? idque *Senatusconſultis* expreſſum eſt.

36. PAPINIANVS *lib. 3. Reſponſorum.*

Praediis à fiſco diſtractis, praeteriti temporis tributum eorundem praediorum (onus) emptorem ſpectare placuit.

37. *Idem lib. 10. Reſponſorum.*

Quod placuit, *fiſco non eſſe poenam petendam, niſi creditores ſuum recuperauerint*, eo pertinet, vt priuilegium in poena contra creditores non exerceatur, non vt jus commune Priuatorum fiſcus amittat.

38. *Idem lib. 13. Reſponſorum.*

Fiſcus in quaeſtione falſi teſtamenti non obtinuit: priusquam autem ea quaeſtio decideretur, alio nunciante bona poſtea vacare conſtitit; fructus poſt primam litem abſumi non oportuiſſe reſpondi: neque enim ad Senatusconſulti beneficium ſcriptum heredem pertinere, controuerſia mota. §. 1 Delatoris opera non eſſe functum reſpondi, qui fiſci pecuniam, quam alius tenebat, ad ſui temporis adminiſtrationem pertinere,

Digitized by Google

nere, quamuis probare non potuiſſet, contendit: quoniam propriam cauſam egerat.

39. *Idem lib. 16. Reſponſorum.*

Bona fiſco citra poenam exilii perpetuam adjudicari ſententia non oportet. §. 1. Eum, qui periculum communia condemnationis diuidi poſtulauit, quod participes judicati ſoluendo eſſent, reuocatis alienationibus, quas fraudulenter fecerant, non videri cauſam pecuniae fiſco nunciaſſe reſpondi.

40. PAVLVS *lib. 21. Quaeſtionum.*

Ita fidei heredis commiſit: *Rogo fundum Titio des, de quo te rogaui:* ſi Titivs capere non poſſit, non euitabit heres poenam taciti fideicommiſſi: non enim eſt palam relinquere, quod ex teſtamento ſciri non poteſt, cum recitatum eſt: quemadmodum nec ille palam dat, qui ita ſcribit: *Rogo vos heredes, in eo, quod à vobis petii, fidem praeſtetis.* imo in priore ſpecie majorem fraudem excogitaſſe videtur, qui non tantum legem circumuenire voluit, ſed etiam interpretationem legis, quae circa tacitum fideicommiſſum habetur: quamuis enim fundum nominauerit, non tamen cognoſci poteſt, de quo ſit rogatus heres: cum diuerſitas rerum obſcurum faciat legatum.

§. 1. Patronus ſi tacite in fidem ſuam recipiat, vt ex portione ſua praeſtet, ceſſare fraudem dicitur: quia de ſuo largitur.

41. *Idem lib. 21. Reſponſorum.*

Eum, qui bona vacantia à fiſco comparauit, debere actionem, quae contra defunctum competebat, excipere.

42. VALENS [*lib. 5. Fideicommiſſ.*]

Arrianvs Severvs, Praefectus aerarii, cum ejus, qui tacite rogatus fuerat non capienti fideicommiſſum reddere, bona publicata erant: pronunciauit nihilominus jus deferendi ex Conſtitutione Diui Trajani habere eum, cui fideicommiſſum erat relictum. §. 1. Quia autem nonnulli ingrati aduerſus beneficium D. Trajani, poſt profeſſionem quoque de tacito fideicommiſſo factam, cum poſſeſſoribus tranſigunt, atque tribus Edictis euocati non reſpondent: placuit Senatui, tantum ab eo, qui id feciſſet, exigi, quantum apud aerarium ex ea cauſa, quam detulerat, remanere oporteret, ſi profeſſionem ſuam impleſſet, et, ſi poſſeſſoris quoque fraus apud Praefectum conuicta fuiſſet, ab eo quoque, quod conuictus inferre debuiſſet, exigi.

43. VLPIANVS (*lib. 6. Fideicommiſſ.*)

Imperator noſter reſcripſit, fiſcum in rem habere actiones ex tacito fideicommiſſo.

44. PAVLVS *lib. 1. Sententiarum.*

Delator non eſt, qui, * protegendae cauſae ſuae gratia, aliquid ad fiſcum nuntiat.

* *l.* 8. §. 1. l. 11. §. 2. l. 14. de public.

45. *Idem lib. 5. Sententiarum.*

In fraudem fiſci non ſolum per donationem, ſed quocunque modo res alienatae reuocantur: idemque juris eſt, etſi non quaeratur: aeque enim in omnibus fraus punitur. §. 1. Bona eorum, qui in cuſtodia, vel in vinculis, vel compedibus deceſſerunt, heredibus eorum non auferuntur, ſive teſtato, ſive inteſtato deceſſerunt. §. 2. Ejus bona, qui ſibi mortem conſciuit, non ante ad fiſcum coguntur, quam prius conſtiterit, cujus criminis gratia manus ſibi intulerit. † Ejus bona, qui ſibi ob aliquod admiſſum flagitium mortem conſciuit, et manus intulit, fiſco vindicantur: quod ſi id taedio vitae aut pudore aeris alieni, vel valetudinis alicujus impatientia admiſit: non inquietabuntur, ſed ſuae ſucceſſioni relinquuntur. §. 3. A debitore fiſci in fraudem datas libertates retrahi placuit. Sane ipſum ita ab alio emere mancipium, vt manumittat, non eſt prohibitum; ergo tunc et libertatem praeſtare poſſit. §. 4. Ex his bonis, quae ad fiſcum delata ſunt, Inſtrumenta vel chirographa, alia etiam ad jus priuatorum pertinentia reſtitui poſtulantibus conuenit. §. 5. Neque inſtrumenta, neque acta à quoquam aduerſus fiſcum edi oportet. §. 6. Ita autem fiſcus actorum ſuorum exempla hac conditione edit, vt [ne] is, cui deſcribendi ſit poteſtas aduerſus ſe, vel Rempublicam, his actis vtatur: de quo cauere compellitur, vt ſi vſus is contra Interdictum fuerit, cauſa cadat. §. 7. Quoties apud fiſcum agitur, actorum poteſtas poſtulanda eſt, vt merito iis vti liceat, eaque manu commentarienſis adnotanda ſunt. Quod ſi ea aliter proferantur: is, qui ita protulerit, cauſa cadit. §. 8. Quoties iterum apud fiſcum eadem cauſa tractatur, priorum actorum, quorum vſus non fuerat poſtulatus, ex officio recitatio jure poſcetur. §. 9. Qui pro alio à fiſco conventus debitum exſoluit, non inique poſtulat perſecutionem bonorum ejus, pro quo ſoluit: in quo etiam adjuvari per officium ſolet. §. 10. Fiſcalibus debitoribus petentibus ad comparandam pecuniam dilationem negari non placuit: cujus rei aeſtimatio ita arbitrio judicantis conceditur, vt in majoribus ſummis non plus, quam tres menſes: in minoribus vero non plus, quam duo prorogentur; prolixioris autem temporis ſpatium ab Imperatore poſtulandum eſt. §. 11. Si principalis rei bona ad fiſcum deuoluta ſint, fidejuſſores liberantur, niſi forte minus idonei ſint, et in reliquum non exſolutae quantitatis acceſſerint. §. 12. Si plus ſeruatum eſt ex bonis debitoris à fiſco diſtractis, jure ac merito reſtitui poſtulatur. §. 13. Conductor ex fundo fiſcali nihil transferre poteſt: nec cupreſſi materiam vendere, vel oliuae, non ſubſtitutis aliis, caeteraſque arbores pomiferas caedere: et facta ejus rei aeſtimatione, in quadruplum conuenitur. §. 14. Minoribus viginti quinque annis neque fundus, neque vectigalia locanda ſunt: ne aduerſus ea beneficio aetatis vtantur.

46. HERMOGENIANVS *lib. 6. Jur. Epit.*

Aufertur ei quaſi indigno ſucceſſio, qui, cum heres inſtitutus eſſet, vt filius poſt mortem ejus, qui pater dicebatur, ſuppoſitus declaratus eſt. §. 1. Qui aliquid ſciens in fraudem fiſci ſuſcepit, non ſolum rem, in qua fraudis miniſterium ſuſcepit, ſed alterum tantum reſtituere cogitur. §. 2. Quod à Praeſide, ſeu procuratore, vel quolibet alio in ea Prouincia, in qua adminiſtrat, * licet per ſuppoſitam perſonam, comparatum eſt; infirmato contractu vindicatur, et aeſtimatio ejus fiſco infertur: nam et nauem in eadem Provincia, in qua quis adminiſtrat, aedificare prohibetur.

* l. 6. quae in fraud. cred. l. 7. de mort. cauſ. donat. l. 7. §. 2. de bon. damn. l. 11. qui et à quibus numeris.

§. 3. Fiſcus ſemper * habet jus pignoris.

* l. 2. in quib. cauſ. pign. tacit. l. 28. h. t.

§. 4. Qui compenſationem opponit fiſco, intra duos menſes debitum ſibi docere debet. §. 5. Vt debitoribus fiſci, quod fiſcus debet, compenſetur, ſaepe conſtitutum eſt: excepta cauſa tributoria, et ſtipendiorum, item pretio rei à fiſco emptae, et quod ex cauſa annonaria debetur. §. 6. In reatu conſtitutus bona ſua adminiſtrare poteſt: eique debitor recte bona fide ſoluit.

§. 7. Actores, qui aliquod officium gerunt, in bonis, quae diſtrahunt, procuratores venundare inconſultis Principibus prohiben-

Digitized by Google

hibentur: et ſi veneant, venditio nullas vires habebit. §. 8. Seruus Caeſaris, ſi juſſo procuratoris adiit hereditatem, Caeſari volenti adquirit. §. 9. Si multi fiſco fraudem fecerint, non vt in actione furti, ſinguli ſolidum, ſed omnes ſemel quadrupli poenam pro virili portione debent: ſane pro non idoneis, qui ſunt idonei, conueniuntur.

47. PAVLVS *lib.* 1. *Decretorum.*

Moſchis quaedam fiſci debitrix ex conductione vectigalis, heredes habuerat: a quibus poſt aditam hereditatem Faria Senilla, et alii praedia emerant: cum conuenirentur propter Moſchidis reliqua, et dicebant, heredes Moſchidis idoneos eſſe, et multos alios ex iisdem bonis emiſſe: aequum putauit Imperator, *prius heredes conueniri debere:* in reliquum, poſſeſſorem omnem: et ita pronunciauit. §. 1. *Aemilius Prolomaeus* conduxerat à fiſco poſſeſſionem, eamque paulatim pluribus locauerat majore quantitate, quam ipſe ſuſceperat: conueniebatur à procuratoribus Caeſaris in eam quantitatem, quam ipſe perceperit: hoc iniquum, et inutile fiſco videbatur, vt tamen ſuo periculo ipſe eos, quibus locauerat, conueniret: ideoque pronunciauit, in eam ſolam quantitatem eum conueniri debere, qua ipſe conductor extiterat.

48. *Idem lib.* 2. *Decretorum.*

STATIVS FLORVS teſtamento ſcripto heredis ſui *Pompeji* tacitae fidei commiſerat, vt non capienti fundum et certam pecuniae quantitatem daret: et eo nomine cautionem à *Pompejo* exigi curauerat, ſe reſtituturum ea, quae ei per praeceptionem dederat: poſtea idem FLORVS facto ſecundo teſtamento, et eodem *Pompejo* et *Fauſtino* heredibus inſtitutis, nullas praeceptiones *Pompejo* dederat; haec perſona, quae capere non poterat, ſe detulerat, conſulti Imperatores à procuratoribus reſcripſerant, ſi non probaretur mutatam voluntatem eſſe, praeſtandum fideicommiſſum: atque ita *Pompejus* condemnatus deſiderabat, onus eſſe id hereditatis oportere: quia praeceptiones non acceperat, nec poſſe videri pro parte in prima voluntate teſtatorem perſeueraſſe: ſed in univerſo pronunciauit. nec teſtamentum prius exſtare, nec ſi dediſſet in primo teſtamento, ex poſteriore peti potuiſſe, niſi petitum eſſet: placuit, quia non probabat ſibi datas praeceptiones, ex ſola ſua cautione ſolum fideicommiſſum praeſtare debere. §. 1. Cornelio Felici mater ſcripta heres rogata erat reſtituere hereditatem poſt mortem ſuam: cum heres ſcripta condemnata eſſet à fiſco, et omnia bona mulieris occuparentur: dicebat Felix, ſe ante poenam eſſe: hoc enim conſtitutum eſt: ſed ſi nondum dies fideicommiſſi veniſſet, quia poſſet prius ipſe mori, vel etiam mater alias res adquirere: repulſus eſt interim à petitione.

49. *Idem lib. ſing. de tacitis fideicommiſſ.*

Cum tacitum fideicommiſſum is, cui datum erat, capere ſe nihil poſſe detuliſſet, in quaeſtionem venit, dodrantis, an totius aſſis partem dimidiam ex beneficio D. TRAJANI recipere debeat? de qua re extat Reſcriptum Imperatoris ANTONINI in haec verba: Imperator ANTONINVS JVLIO RVFO: *Qui tacitam fidem accommodauit, vt non capienti reſtitueret hereditatem: ſi deducta parte quarta reſtituit, nihil retinere debet:* * *quadrans autem, qui heredi imponitur ipſius, eripiatur, et ad fiſcum transferatur: vnde dodrantis ſemiſſem ſolum capit, qui ſe detulit.*

* 26. de L. Corn. de falſ.

50. *Idem lib.* 3. *Decretorum.*

VALERIVS PATRONIVS, Procurator Imperatoris FLAVIO STALTICIO praedia certo pretio addixerat: deinde facta licitatione idem STALTICIVS recepta ea licitatione obtinuerat, et in vacuam poſſeſſionem inductus erat; de fructibus medio tempore perceptis quaerebatur. PATRONIVS fiſci eſſe volebat: plane ſi medio tempore inter primam licitationem, et ſequentem adjectionem percepti fuiſſent, ad venditorem pertinere: ſicut ſolet dici, cum in diem addictio facta eſt, deinde melior conditio allata eſt. Nec moueri deberemus, quod idem fuiſſet, cui et primo addicta fuerant praedia. Sed cum * vtraque addictio intra tempus vindemiarum facta fuiſſet, receſſum eſt ab hoc tractatu: itaque placebat fructus emptoris eſſe. PAPINIANVS et MESSIVS nouam ſententiam induxerunt, quia ſub colono erant praedia, iniquum eſſe, fructus ei auferri vniuerſos: ſed colonum quidem percipere eos debere: emptorem vero penſionem ejus anni accepturum, ne fiſcus colono teneretur, quod ei frui non licuiſſet, atque ſi hoc ipſum in emendo conueniſſet: pronunciauit tamen ſecundum illorum opinionem, quod quidem domino colerentur, vniuerſos fructus habere: ſi vero ſub colono, penſionem accipere. Tryphonino ſuggerente, quid putaret de aridis fructibus, qui ante percepti in praediis fuiſſent: reſpondit, ſi nondum dies penſionis veniſſet, cum addicta ſunt: eos quoque emptorem accepturum. **

* l. 21. §. f. ad municip. v. l. 16. de v. ſ.
** l. 58. pr. de vſufr.

DE CENSIBVS.

(Dig. 50. T. 15.)

de Publicanis et Vectigalibus et Commiſſis vid. infr. ad L. III. T. XXIV.

1. VLPIANVS *lib.* 1. *de Cenſibus.*

Sciendum eſt, eſſe quaſdam colonias *juris Italici:* vt eſt in Syria Phoenice ſplendidiſſima Tyriorum colonia, unde mihi origo eſt, nobilis *Regionibus:* ſerie ſaeculorum antiquiſſima: armipotens: foederis, quod cum Romanis percuſſit, tenaciſſima: huic enim D. SEVERVS [et] Imperator noſter ob egregiam [in] Rempublicam, Imperiumque Romanum inſignem fidem, jus *Italicum* dedit. §. 1. Sed et Berytenſis colonia in eadem prouincia AVGVSTI beneficiis gratioſa: et (vt Diuus HADRIANVS *in quadam Oratione* ait) AVGVSTANA *colonia*, quae jus Italicum habet. §. 2. Eſt et Heliopolitana, quae à Diuo SEVERO per belli ciuilis occaſionem *Italicae coloniae* Rempublicam accepit.

§. 3. Eſt et Laodicena colonia in Syria Coele, cui D. SEVERVS jus Italicum ob *belli ciuilis* merita conceſſit. Ptolemenſium enim colonia, quae inter Phoenicen et Palaeſtinam ſita eſt, nihil praeter nomen coloniae habet. §. 4. Sed et Emiſenae ciuitati Phoenices Imperator noſter jus coloniae dedit, *jurisque* Italici eam fecit. §. 5. Eſt et Palmyrena ciuitas in Prouincia Phoenice prope barbaras gentes et nationes collocata. §. 6. In Palaeſtina duae fuerunt coloniae, et *Caeſarienſis*, et *Aelia Capitolina*, ſed neutra jus Italicum habet. §. 7. Diuus quoque SEVERVS in Sebaſtenam ciuitatem coloniam deduxit.

§. 8. In-

Digitized by Google

§. 8. Indica quoque Zernenſium colonia a Diuo Trajano deducta, juris Italici eſt. §. 9. Zarmizegethuſa quoque ejusdem juris eſt: Item Napocenſis colonia, et Apulenſis, et Patauicenſium vicus, qui à D. SEVERO jus coloniae impetrauit. §. 10. Eſt et in Bithynia [colonia] Apamena, et in Ponto Sinopenſis. §. 11. Eſt et in Cilicia Selinus, et Trajanopolis.

2. *Idem lib. 28. ad Sabinum.*

Vitia priorum cenſuum, editis nouis profeſſionibus, euaneſcunt.

3. *Idem lib. 2. de Cenſibus.*

Aetatem in cenſendo ſignificare neceſſe eſt: quia quibusdam aetas tribuit, ne tributo onerentur: veluti in Syriis à quatuordecim annis maſculi, à duodecim foeminae vsque ad ſexageſimum [quintum] annum tributo capitis obligantur: aetas autem ſpectatur cenſendi tempore. §. 1. *Rebus conceſſam immunitatem non habere intercidere*, Reſcripto Imperatoris noſtri ad Pelignianum recte expreſſum eſt: quippe perſonis quidem data immunitas cum perſona extinguitur: rebus nunquam extinguitur.

4. *Idem lib. 3. de Cenſibus.*

Forma cenſuali cauetur, vt agri ſic in cenſum referantur: *Nomen* fundi cujusque, et in qua *ciuitate*, et in quo *pago* ſit, et quos duos vicinos proximos habeat: et [id] *aruum*, quod in decem annos proximos ſatum erit, quot jugerum ſit: *vinea*, quot vites habeat: *oliua*, quot jugerum, et quot arbores habeat: *pratum*, quod intra decem annos proximos ſectum erit, quot jugerum: *paſcua*, quot jugerum eſſe videantur: item *ſyluae caeduae*: omnia ipſe, qui defert, aeſtimet.

§. 1. Illam aequitatem debet admittere cenſitor, vt officio ejus congruat, releuari eum, qui in publicis tabulis delato modo frui certis ex cauſis non poſſit. Quare, et ſi agri portio chaſmate perierit, debebit per cenſitorem releuari. Si vites mortuae ſint, vel arbores aruerint: iniquum, eum numerum inſeri cenſui. Quod ſi exciderit arbores, vel vites, nihilominus eum numerum profiteri jubetur, qui fuit cenſus tempore: *niſi cauſam excidendi cenſitori probabit*. §. 2. Is vero, qui agrum in alia ciuitate habet, in ea ciuitate profiteri debet, in qua ager eſt: agri enim tributum in eam ciuitatem debet leuare, in cujus territorio poſſidetur. *

* l. 7. §. 2. l. 27. §. 3. de vſufr. l. 28. de vſu et vſufr. legat.

§. 3. Quanquam in quibusdam beneficia perſonis data immunitatis cum perſona extinguuntur: tamen cum generaliter locis, aut cum ciuitatibus, immunitas ſic data videtur, vt ad poſteros transmittatur. §. 4. Si, cum ego fundum poſſiderem, profeſſus ſim, petitor autem ejus non fuerit profeſſus, actionem illi manere placet. §. 5. In ſeruis deferendis obſeruandum eſt, vt et nationes eorum, et aetates, et officia, et artificia ſpecialiter deferantur. §. 6. Lacus quoque piſcatorios, et portus in cenſum dominus debet deferre. §. 7. Salinae, ſi quae ſunt in praediis, et ipſae in cenſum deferendae ſunt. §. 8. Si quis inquilinum, vel colonum non fuerit profeſſus, vinculis cenſualibus tenetur. §. 9. Quae poſt cenſum editum nata, aut poſtea quaeſita ſint, intra finem operis conſummati profeſſionibus edi poſſunt.

§. 10. Si quis veniam petierit, vt cenſum ſibi emendare permittatur, deinde poſt hoc impetratum cognouerit, ſe non debuiſſe hoc petere, quia res emendationem non deſiderabat: nullum ejus praejudicium ex eo, quod petiit, vt cenſum emendaret, fore, ſaepiſſime reſcriptum eſt.

5. PAPINIANVS *lib. 19. Reſponſorum.*

Cum poſſeſſor vnus expediendi negotii cauſa tributorum jure conueniretur, aduerſus caeteros, quorum aeque praedia tenentur ei, qui conuentus eſt, actiones à fiſco praeſtantur: ſcilicet, vt omnes pro modo praediorum pecuniam tributi conferant: nec inutiliter actiones praeſtantur, tametſi fiſcus pecuniam ſuam recuperauerit, quia nominum venditorum pretium acceptum videtur. §. 1. Qui non habita ratione tributorum, ex cauſa fideicommiſſi praedia reſtituunt, actionem ex Diui ANTONINI literis habent, quam legato quoque ſoluto locum habere voluit. §. 2. Pro pecunia tributi, quod ſua die non eſt redditum, quo minus praedium jure pignoris diſtrahatur, oblata moratoria cautio non admittitur, nec audietur legatarius contradicens ob tributa praeteriti temporis, quod heres ſoluendo ſit, et is, qui tributis recipiendis praepoſitus fuerat.

6 CELSVS *lib. 25. Digeſtorum.*

Colonia *Philippenſis* juris Italici eſt.

7. GAJVS *lib. 6. ad Leg. Jul. & Pap.*

Juris Italici ſunt, Τρωὰς, Βήρυτος, Δυῤῥάχιον id eſt, *Troas, Berytus, Dyrrachium.*

8. PAVLVS *lib. 2. de Cenſibus.*

In Lyſitania Pacenſes, ſed et Emeritenſes *juris Italici* ſunt. † Idem jus Valentini et Licitani habent. † Barcenonenſes quoque ibidem immunes ſunt: §. 1. Lugdunenſes Galli, item Viennenſes in Narbonenſi juris Italici ſunt. §. 2. In Germania inferiore Agrippinenſes juris Italici ſunt. §. 3. Laodicea in Syria, et Berytos in Phoenice juris Italici ſunt: et ſolum earum. §. 4. Ejusdem juris et Tyriorum ciuitas à Diuis SEVERO et ANTONINO facta eſt

§. 5. Diuus ANTONINVS Antiochenſes colonos fecit *ſaluis tributis*.

§. 6. Imperator noſter ANTONINVS ciuitatem Emiſenorum, coloniam et juris Italici fecit. §. 7. D. VESPASIANVS Caeſarienſes colonos fecit non adjecto, vt et juris Italici eſſent: ſed tributum his remiſit capitis; ſed Diuus Titus etiam ſolum immune factum interpretatus eſt. Similes eis *Capitulenſes* eſſe videntur. §. 8. In Prouincia Macedonia Dyrracheni, Caſſandrienſes, Philippenſes, Dienſes, Stobenſes juris Italici ſunt. §. 9. In Prouincia Aſia duae ſunt juris Italici, Troas et Parium. §. 10. In Piſidia ejusdem juris eſt colonia Antiochenſium. §. 11. In Africa Carthago, Vtica, Leptis magna à Diuis SEVERO et ANTONINO juris Italici factae ſunt.

DE JVRE MILITARI.

De Re MILITARI.

(Dig. 49. T. 16.)

1. VLPIANVS *lib. 6. ad Edictum.*

Miles, qui in commeatu agit, non videtur Reipublicae cauſa abeſſe.

2. ARRIVS MENANDER *lib. 1. de Re milit.*

Militum delicta ſiue admiſſa, aut propria ſunt, aut cum caeteris

Digitized by Google

teris communia: vnde et perſecutio aut propria, aut communis eſt. Proprium militare eſt delictum, quo quis vti miles admittit.

§. 1. Dare ſe militem, cui non licet, graue crimen habetur; et augetur, vt in caeteris delictis, dignitate, gradu, ſpecie militiae.

3. MODESTINVS *lib. 4. de Poenis.*

Deſertorem auditum ad ſuum ducem cum elogio Praeſes mittet: praeter quam ſi quid grauius ille deſertor in ea Provincia, in qua repertus eſt, admiſerit: ibi enim eum plecti poena debere, vbi facinus admiſſum eſt, Diui SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt.

§. 1. *Poenae militum* hujuſcemodi ſunt, caſtigatio, pecuniaria multa, munerum indictio, militiae mutatio, gradus dejectio, ignominioſa miſſio: nam in metallum, aut in opus metalli non dabuntur, nec torquentur. §. 2. *Emanſor* eſt, qui diu vagatus, ad caſtra regreditur. §. 3. *Deſertor* eſt, qui per prolixum tempus vagatus, [reducitur.] §. 4. Is, qui exploratione emanet, hoſtibus inſiſtentibus, aut qui a foſſato recedit, capite puniendus eſt. §. 5. Qui ſtationis munus relinquit, plus quam emanſor eſt: itaque pro modo delicti aut caſtigatur, aut gradu militiae dejicitur. §. 6. Si Praeſidis vel cujusuis praepoſiti ab excubatione quis deſiſtat, peccatum deſertionis ſubibit. §. 7. Si ad diem commeatus quis non veniat, perinde in eum ſtatuendum eſt, ac ſi emanſiſſet vel deſeruiſſet, pro numero temporis: facta prius copia docendi, num forte caſibus quibusdam detentus ſit, propter quos venia dignus videatur. §. 8. Qui militiae tempus in deſertione impleuit, emerito priuatur. §. 9. Si plures ſimul primo deſeruerint, deinde intra certum tempus reuerſi ſint: gradu pulſi in diuerſa loca diſtribuendi ſunt: ſed tironibus parcendum eſt, qui ſi iterato hoc admiſerint, poena competenti adficiuntur.

§. 10. Is, qui ad hoſtem confugit et rediit, torquebitur, ad beſtiasque vel in furcam damnabitur: quamuis milites nihil eorum patiantur. §. 11. Et is, qui volens transfugere adprehenſus eſt, capite punitur. §. 12. Sed ſi ex improuiſo, dum iter quis facit, capitur ab hoſtibus: inſpecto vitae ejus praecedentis actu, venia ei dabitur: et ſi expleto tempore militiae redeat, vt veteranus reſtituetur, et emerita accipiet. §. 13. Miles, qui in bello arma amiſit, vel alienauit, capite punitur: humane, militiam mutat. §. 14. Qui aliena arma ſubripuit, gradu militiae pellendus eſt. §. 15. In bello, qui rem à Duce prohibitam fecit, aut mandata non ſeruauit, capite punitur: etiam ſi res bene geſſerit. §. 16. Sed qui agmen exceſſit: ex cauſa vel fuſtibus caeditur, vel mutare militiam ſolet.

§. 17. Necnon et ſi vallum quis tranſcendat, aut per murum caſtra ingrediatur: capite punitur. §. 18. Si vero quis foſſam tranſiluit, militia rejicitur. §. 19. Qui ſeditionem atrocem militum concitauit, capite punitur. §. 20. Si intra vociferationem, aut leuem querelam ſeditio mota eſt: tunc gradu militiae dejicitur. §. 21. Et cum multi milites in aliquod flagitium conſpirent, vel ſi legio deficiat: auocari militia ſolet. §. 22. Qui praepoſitum ſuum protegere noluerunt, vel deſeruerunt: occiſo eo, capite puniantur.

4. ARRIVS MENANDER *lib. 1. de Re milit.*

Qui cum uno teſticulo natus eſt, * quiue amiſit, jure militabit ſecundum Diui TRAJANI Reſcriptum. Nam et Duces Sylla et Cotta memorantur eo habitu fuiſſe naturae.

* v. l. 8. l. 11. h. t.

§. 1. Ad beſtias datus ſi profugit, et militae ſe dedit: quandoque inuentus, capite puniendus eſt. Idemque obſeruandum eſt in eo, qui legi ſe paſſus eſt. §. 2. In inſulam deportatus, ſi effugiens militiae ſe dedit, lectus vel diſſimulavit, capite puniendus eſt. §. 3. Temporarium exilium voluntario militi inſulae relegationem adſignat: diſſimulatio perpetuum exilium. §. 4. Ad tempus relegatus, ſi expleto ſpatio fugae militem ſe dedit, cauſa damnationis quaerenda eſt; vt, ſi contineat infamiam perpetuam, idem obſeruetur; ſi transactum de futuro ſit: et in ordinem redire poteſt, et honores petere militiae non prohibetur.

§. 5. Reus capitalis criminis, voluntarius miles ſecundum Diui TRAJANI Reſcriptum capite puniendus eſt: nec remittendus eſt eo, vbi reus poſtulatus (eſt:) ſed (vt) accedente cauſa militiae audiendus, ſi dicta cauſa ſit, vel requirendus adnotatus. §. 6. Ignominia miſſus, ad judicem ſuum remittendus eſt: nec recipiendus poſtea volens militare, licet fuerit abſolutus. §. 7. Adulterii vel aliquo judicio publico damnati, inter milites non ſunt recipiendi. §. 8. Non omnis, qui litem habuit, et ideo militauerit, exauctorari jubetur; ſed qui eo animo militiae ſe dedit, vt ſub obtentu militiae pretioſiorem ſe aduerſario faceret. Nec tamen facile indulgendum (eſt) extra ordinem judicationis, qui negotium ante habuerunt: ſed ſi in transactione recidit, indulgendum eſt. Exauctoratus eo nomine, non vtique infamis erit: nec prohibendus, lite finita, militiae ejusdem ordinis ſe dare: alioquin et ſi relinquat litem vel tranſigat, retinendus eſt.

§. 9. Qui poſt deſertionem in aliam militiam nomen dederunt, legiue paſſi ſunt, Imperator noſter reſcripſit, et hos militariter puniendos. §. 10. Grauius autem delictum eſt, detrectare munus militiae, quam adpetere: nam et qui ad delectum olim non reſpondebant, vt proditores libertatis, in ſervitutem redigebantur: ſed mutato ſtatu militiae receſſum à capitis poena eſt: quia plerumque voluntario *milite (numeri)* ſupplentur. §. 11. Qui filium ſuum ſubtrahit militiae belli tempore, exilio et bonorum parte mulctandus eſt: ſi in pace, fuſtibus caedi jubetur, et requiſitus juuenis, vel à patre poſtea exhibitus, in deteriorem militiam dandus eſt: qui enim ſe ſollicitauit ab alio, veniam non meretur. §. 12. Eum, qui filium debilitauit, delectu per bellum indicto, ut inhabilis militiae ſit, praeceptum Diui TRAJANI deportauit. §. 13. Edicta Germanici Caeſaris militem deſertorem faciebant, qui diu abfuiſſet, vt is inter remanſores haberetur: ſed ſiue redeat quis, et offerat ſe, ſiue deprehenſus offeratur, poenam deſertionis euitat: nec intereſt, cui ſe offerat, vel à quo deprehendatur.

§. 14. Leuius itaque delictum emanſionis habetur, vt erronis in ſeruis: deſertionis grauius, vt in fugitiuis. §. 15. Examinantur autem cauſae ſemper emanſionis, et cur, et vbi fuerit, et quid egerit: et datur venia valetudini, affectioni parentum, et adfinium: et ſi ſeruum fugientem perſecutus eſt, vel ſi qua hujusmodi cauſa ſit: ſed et ignoranti adhuc diſciplinam tironi ignoſcitur.

5. *Idem lib. 2. de Re militari.*

Non omnes deſertores ſimiliter puniendi ſunt, ſed habetur et ordinis ſtipendiorum ratio, gradus militiae, vel loci, muneris deſerti, et anteactae vitae: ſed et numerus, ſi ſolus, vel cum altero, vel cum pluribus deſeruit, aliudue quid crimen deſertioni adjunxerit. Item temporis, quo in deſertione fuerit, et eorum, quae poſtea geſta fuerint: ſed et ſi fuerit vltro reverſus, non cum neceſſitudine, non erit ejusdem ſortis. §. 1. Qui in pace deſeruit, eques gradu pellendus eſt: pedes militiam mutat. In bello idem admiſſum capite puniendum eſt. §. 2. Qui deſertioni aliud crimen adjungit, grauius puniendus eſt: et ſi furtum factum ſit, veluti alia deſertio habebitur: vt ſi plagium factum, vel adgreſſura, abigeatus, vel quid ſimile

Digitized by Google

acceſſerit. §. 3. Deſertor, ſi in vrbe inueniatur, capite puniri ſolet: alibi adprehenſus, ex prima deſertione reſtitui poteſt: iterum deſerendo, capite puniendus eſt. §. 4. Qui in deſertione fuit, ſi ſe obtulerit, ex indulgentia Imperatoris noſtri in inſulam deportatus eſt. §. 5. Qui captus, cum poterat redire, non rediit, pro transfuga habetur. Item eum, qui in praeſidio captus eſt, in eadem conditione eſſe certum eſt. Si tamen ex improuiſo, dum iter facit, aut epiſtolam fert, capiatur quis: veniam meretur.

§. 6. A Barbaris remiſſos milites ita reſtitui oportere HADRIANVS reſcripſit, ſi probabunt, ſe captos euaſiſſe, non transfugiſſe: ſed hoc, licet liquido conſtare non poſſit, argumentis tamen cognoſcendum eſt: et ſi bonus miles antea aeſtimatus fuit, prope eſt, vt adfirmationi ejus credatur: ſi remanſor, aut negligens ſuorum, aut ſegnis, aut extra contubernium agens: non credetur ei.

§. 7. Si poſt multum temporis redit, qui ab hoſtibus captus eſt, et captum eum, non transfugiſſe, conſtiterit: vt veteranus, erit reſtituendus, et praemia, et emeritum capit. §. 8. Qui transfugit, et poſtea multos latrones adprehendit, et transfugas demonſtrauit, poſſe ei parci D. HADRIANVS reſcripſit: ei tamen pollicenti ea, nihil permitti oportere.

6. *Idem lib. 5. de Re militari.*

Omne delictum eſt militis, quod aliter, quam diſciplina communis exigit, committitur: veluti ſegnitiae crimen, vel contumaciae, vel deſidiae. §. 1. Qui manus intulit praepoſito, capite puniendus eſt: augetur autem petulantiae crimen dignitate Praepoſiti.

§. 2. Contumacia omnis aduerſus ducem vel Praeſidem militis capite punienda eſt. §. 3. Qui in acie prior fugam fecit ſpectantibus militibus, propter exemplum capite puniendus eſt. §. 4. Exploratores, qui ſecreta nunciauerunt hoſtibus, proditores ſunt, et capitis poenas luunt. §. 5. Sed et caligatus, qui metu hoſtium languorem ſimulauit: in pari cauſa eis eſt. §. 6. Si quis commilitonem vulnerauit, ſi quidem lapide, militia rejicitur: ſi gladio, capital admittit. §. 7. Qui ſe vulnerauit, vel alias mortem ſibi conſciuit: Imperator HADRIANVS reſcripſit, vt modus ejus rei ſtatutus ſit, vt ſi impatientia doloris, aut taedio vitae, aut morbo, aut furore, aut pudore mori maluit: non animaduertatur in eum, ſed ignominia mittatur: ſi nihil tale praetendat, capite puniatur. Per vinum, aut laſciuiam lapſis, capitalis poena remittenda eſt, et militiae mutatio irroganda. §. 8. Qui praepoſitum ſuum non protexit, cum poſſet: in pari cauſa factori habendus eſt: ſi reſiſtere non potuit, parcendum ei. §. 9. Sed et in eos, qui Praefectum Centuriae à latronibus circumuentum deſeruerunt, animaduerti placuit.

7. TARRVNTENVS PATERNVS *lib. 2. de Re militari.*

Proditores, transfugae, plerumque capite puniuntur, et exauctorati torquentur: nam pro hoſte, non pro milite habentur.

8. VLPIANVS *lib. 8. Diſputationum.*

Qui ſtatus controuerſiam patiuntur, licet reuera liberi ſunt, non debent per id tempus nomen militiae dare, maxime lite ordinata, ſiue ex libertate in ſeruitutem, ſiue contra petantur. Nec hi quidem, qui ingenui bona fide ſeruiunt. Sed nec, qui ab hoſtibus redempti ſunt, prius quam ſe luant.

9. MARCIANVS *lib. 3. Inſtitutionum.*

Milites prohibentur praedia comparare in his Prouinciis, in quibus militant: praeterquam ſi paterna eorum fiſcus diſtrahat: nam hanc ſpeciem SEVERVS et ANTONINVS remiſerunt. † Sed et ſtipendiis impletis emere permittuntur. † Fiſco autem vindicatur praedium illicite comparatum, ſi delatus fuerit: ſed et ſi nondum delata cauſa, ſtipendia impleta ſint, vel miſſio contigerit, delationi locus non eſt. §. 1. Milites, ſi heredes extiterint, poſſidere ibi praedia non prohibentur.

10. PAVLVS *lib. ſing. Regularum.*

Qui excubias palatii deſeruerit, capite punitur. §. 1. Sed ex cauſa deſertionis reſtitutus in militiam, non aliter medii temporis ſtipendium et donatiua accipit, niſi hoc liberalitas Principalis ei ſpecialiter indulſerit.

11. MARCIANVS *lib. 2. Regularum.*

Ab omni militia ſerui prohibentur: alioquin capite puniuntur.

12. MACER *lib. 1. de Re militari.*

Officium regentis exercitum non tantum in danda, ſed etiam in obſeruanda diſciplina conſtitit. §. 1. PATERNVS quoque ſcripſit, debere eum, qui ſe meminerit armato praeeſſe, parciſſime commeatum dare: equum militarem extra Prouinciam duci non permittere: ad opus priuatum, piſcatum, venatum, militem non mittere: nam in diſciplina AVGVSTI ita cauetur: Etſi ſcio, fabrilibus operibus exerceri milites, non eſſe alienum: vereor tamen, ſi quicquam permiſero, quod in vſum meum aut tuum fiat, ne modus in ea re non adhibeatur, qui mihi ſit tolerandus. §. 2. *Officium Tribunorum* eſt, vel eorum, qui exercitui praeſunt, milites in caſtris continere, ad exercitationem producere, claues portarum ſuſcipere, vigilias interdum circumire, frumentationibus commilitonum intereſſe, frumentum probare, menſorum fraudem coërcere, delicta ſecundum ſuae auctoritatis modum caſtigare, principiis frequenter intereſſe, querelas commilitonum audire, valetudinarios inſpicere.

13. *Idem lib. 2. de Re militari.*

Milites agrum comparare prohibentur in ea Prouincia, in qua bellica opera peragunt: ſcilicet, ne ſtudio culturae militia ſua auocentur: et ideo domum comparare non prohibentur. † Sed et agros in alia Prouincia comparare poſſunt. † Caeterum in ea Prouincia, in quam propter proelii cauſam venerunt, ne ſub alieno quidem nomine eis agrum comparare licet: alioquin fiſco vindicabitur. §. 1. Is autem, qui contra diſciplinam agrum comparauerit: ſi, nulla de ea re quaeſtione mota, miſſionem acceperit, inquietari prohibetur.

§. 2. Illud conſtat, hujus praeſcriptionis commodum ad eos, qui ignominiae cauſa miſſi ſunt, non pertinere: quod praemii loco veteranis conceſſum intelligitur: et ideo et ad eum, qui cauſaria miſſus eſt, poteſt dici pertinere: cum huic quoque praemium praeſtatur.

§. 3. ***Miſſionum* generales *cauſae*** ſunt tres, honeſta, cauſaria, ignominioſa. *Honeſta* eſt, quae, tempore militiae impleto, datur. *Cauſaria*, cum quis vitio animi, vel corporis minus idoneus * militiae renunciatur. *Ignominioſa* cauſa eſt, cum quis propter delictum ſacramento ſoluitur. Et is, qui ignominia miſſus eſt, neque Romae, neque in ſacro Comitatu agere poteſt. Et ſi ſine ignominiae mentione miſſi ſunt, nihilominus ignominia miſſi intelliguntur.

* l. 4. de teſtam.

§. 4. Irreuerens miles non tantum à Tribuno, vel Centurione, ſed etiam à Principali coërcendus eſt: nam eum, qui Centurioni, caſtigare ſe volenti, reſtiterit, veteres notauerunt: ſi vitem tenuit, militiam mutat: ſi ex induſtria fregit, vel manum Centurioni intulit, capite punitur. §. 5. Ejus fugam, qui, cum ſub cuſtodia, vel in carcere eſſet, diſceſſerit, in numero deſertorum non computandam, MENANDER ſcripſit: quia cuſtodiae refuga, non militiae deſertor eſt. Eum tamen, qui

carcere

Digitized by Google

carcere effracto fugerit, etiam ſi ante non deſeruerit: capite puniendum Pavlvs ſcripſit. §. 6. Deſertorem, qui à patre ſuo fuerat oblatus, in deteriorem militiam Diuus Pivs dari juſſit, ne videatur, inquit, pater ad ſupplicium obtuliſſe. Item Divus SEVERVS et ANTONINVS eum, qui poſt quinquennium deſertionis ſe obtulit, deportari juſſerunt. quod exemplum et in caeteris ſequi nos debere, Menander ſcripſit.

14. PAVLVS *lib. ſing. de Poenis mil.*

Qui commeatus ſpatium exceſſit, emanſoris vel deſertoris loco habendus eſt: habetur tamen ratio dierum, quibus tardius reuerſus eſt: item temporis nauigationis vel itineris: et ſi ſe probet valetudine impeditum, vel à latronibus detentum, ſimiliue caſu moram paſſum, dum non tardius à loco profectum ſe probet, quam vt occurrere poſſet intra commeatum, reſtituendus eſt. §. 1. *Arma alienaſſe*, graue crimen eſt, et ea colpa deſertioni exaequatur: vtique ſi tota alienavit: ſed et ſi partem eorum, niſi quod intereſt. nam ſi tibiale vel humerale alienauit: caſtigari verberibus debet. ſi vero loricam, ſcutum, galeam, gladium: deſertori ſimilis eſt. Tironi in hoc crimine facilius parcetur: armorumque cuſtodi plerumque ea culpa imputatur, ſi arma militi commiſit non ſuo tempore.

15. PAPINIANVS *lib. 19. Reſponſorum.*

Ex cauſa deſertionis notatus ac reſtitutus, temporis, quod in deſertione fuerit, impendiis expungitur. quod ſi ratio conſtiterit, neque deſertorem fuiſſe apparuerit, omnia ſtipendia citra temporis finem redduntur.

16. JVLIANVS *lib. 5. Sententiarum.*

Qui metu criminis, in quo jam reus fuerat poſtulatus, nomen militiae dedit, ſtatim ſacramento ſoluendus eſt. §. 1. Miles turbator pacis capite punitur.

De CASTRENSI PECVLIO.

(Dig. 49. T. 17.)

1. VLPIANVS *lib. 14. ad Edictum.*

Filiifamilias militis ſi peculium apud patrem remanſit, ſine teſtamento filio defuncto, * pater ipſi heres non fit: ſed tamen heres iis fiet, quibus filius fuit.

* l. 19. §. f. l. 44. de legat. 1. l. 98. §. 3. de ſolut.

2. *Idem lib. 67. ad Edictum.*

Si filiusfamilias miles deceſſerit, ſi quidem inteſtatus, bona ejus non quaſi hereditas, ſed quaſi peculium patri deferuntur: ſi autem teſtamento facto, hic pro hereditate habetur caſtrenſe peculium.

3. *Idem lib. 8. ad Leg. Jul. et Pap.*

Si mulier filio viri militi ad caſtrenſe vel militares forte res comparandas, reliquerit pecuniam, vtique caſtrenſi peculio ea, quae comparantur, adnumerari incipiunt.

4. TERTVLLIANVS *lib. ſing. de Caſtr. pec.*

Miles praecipua habere debet, quae tulit ſecum in caſtra, concedente patre.

§. 1. Actionem perſecutionemque caſtrenſium rerum ſemper filius, etiam inuito patre habet. §. 2. Si paterfamilias militiæ tempore, vel poſt miſſionem, adrogandum ſe præbuerit: videndum erit, ne huc quoque permiſſa intelligatur earum rerum adminiſtratio, quas ante adrogationem in caſtris adquiſierit: quamuis Conſtitutiones Principales de his loquantur, qui ab initio, cum eſſent filiifamilias, militaverint: quod admittendum eſt.

5. VLPIANVS *lib. 6. ad Sabinum.*

Miles filiusfamilias à commilitone, vel ab eo, quem per militiam cognouit, heres inſtitutus, & citra juſſum patris, ſuo arbitrio recte pro herede geret.

6. *Idem lib. 32. ad Sabinum.*

Si mihi filiofamilias vxor ſeruum manumittendi cauſa donaverit, an ſuum libertum fecerit, videamus: quia peculiares et ſeruos et libertos potuit habere? Et magis eſt, vt hoc caſtrenſi peculio non adnumeretur: quia vxor ei [non] propter militiam nota eſſet. Plane ſi mihi proponas, ad caſtra eunti marito vxorem ſeruos donaſſe, vt manumittat, et habilea ad militiam libertos habeat: poteſt dici, ſua voluntate, ſine patris permiſſu, manumittentem ad libertatem perducere.

7. *Idem lib. 33. ad Edictum.*

Si caſtrenſe peculium maritus habeat, in quantum facere poteſt, condemnabitur: quia etiam non caſtrenſibus creditoribus ex eo peculio, magis eſt, eum cogi reſpondere.

8. *Idem lib. 45. ad Edictum.*

Si forte vxor, vel cognatus, vel quis alius, non ex caſtris notus, filiofamilias donauerit quid, vel legauerit, et expreſſerit nominatim, *vt in caſtrenſi peculio habeat:* an poſſit caſtrenſi peculio adgregari? Et non puto. Veritatem enim ſpectamus, an vero caſtrenſis notitia vel affectio fuit, non quod quis finxit.

9. *Idem lib. 4. Diſputationum.*

Proponebatur filiusfamilias miles, teſtamento facto, extraneum heredem ſcripſiſſe, [patre] deinde ſuperſtite deceſſiſſe: pater, deliberante herede inſtituto, et ipſe diem functus: deinde heres inſtitutus repudiaſſe hereditatem. Quaerebatur, ad quem caſtrenſe peculium pertineret? Dicebam, caſtrenſe peculium filiifamilias, ſi quidem teſtatus deceſſit, quaſi hereditatem deferri heredi ſcripto, ſiue extraneum ſcripſit heredem, ſiue patrem. Sed cum nihil de peculio decreuit filius: non nunc obueniſſe patri, ſed non eſſe ab eo profectum creditur. Denique ſi ſeruo filii caſtrenſi libertatem pater adſcripſerit, moxque filius, viuo patre, defunctus ſit: non impeditur libertas: cum, ſi filius patri ſuperuixerit, impeditur libertas. Vnde Marcellvs putat, neceſſarium quoque heredem ſeruum filii pecularem patri exiſtere poſſe, ſi filio pater ſuperuixerit. † Idem referebam, et ſi rem pecularem filii pater legauerit: nam eodem caſu, quo libertatem competere diximus, legatum quoque vel debebitur, vel impedietur. † Quibus ita praemiſſis, et in propoſito dicebam, cum heres non adiit hereditatem, retro peculium patris bonis acceſſiſſe: vnde poſſe dici, etiam aucta patris bona per hanc repudiationem: nec eſt nouum, vt ex poſt facto aliquis ſucceſſorem habuiſſe videatur. Nam et ſi filius ejus, qui ab hoſtibus captus eſt, deceſſerit, patre captiuo viuo: ſi quidem pater regrederetur, quaſi filiusfamilias peculium haberet. enimvero ſi ibidem pater deceſſerit: quaſi paterfamilias legitimum habebit ſucceſſorem: et retro habuiſſe creditur ejus ſucceſſor ea quoque, quae medio tempore filius iſte quaeſiit: nec heredi patris, ſed ipſi filio quaeſita videbuntur.

10. POM-

Digitized by Google

10. POMPONIVS *lib. ſing. Regular.*

Ex nota Marcelli conſtat, nec patribus aliquid ex caſtrenſibus bonis filiorum deberi.

11. MACER *lib. 2. de Re militari.*

Caſtrenſe peculium eſt, quod à parentibus vel cognatis in militia agenti donatum eſt: vel quod ipſe filiusfamilias in militia adquiſiit, quod, niſi militaret, adquiſiturus non fuiſſet: nam quod erat et ſine militia adquiſiturus, id peculium ejus caſtrenſe non eſt.

12. PAPINIANVS *lib. 14. Quaeſtionum.*

Pater, qui dat in adoptionem filium militem, peculium ei auferre non poteſt, quod ſemel jure militiae filius tenuit: qua ratione nec emancipando filium, peculium ei aufert, quod nec in familia retento poteſt auferre.

13. *Idem lib. 16. Quaeſtionum.*

Diuus HADRIANVS reſcripſit in eo, quem militantem vxor heredem inſtituerat, filium extitiſſe heredem: et ab eo ſeruos hereditarios manumiſſos, proprios ejus libertos fieri.

14. *Idem lib. 27. Quaeſtionum.*

Filiusfamilias miles ſi captus apud hoſtes vita fungatur, Lex Cornelia ſubueniet ſcriptis heredibus: quibus ceſſantibus, jure priſtino peculium pater habebit. §. 1. Proxima ſpecies videtur: vt ſcriptis heredibus deliberantibus, quod ſeruus interim ſtipulatus eſt, vel ab alio ſibi traditum accepit, quod quidem ad patris perſonam attinet, ſi forte peculium apud eum reſederit: nullius momenti videatur, cum [in] illo tempore non fuerit ſeruus patris. quod autem ad ſcriptos heredes, in ſuſpenſo fuiſſe traditio, itemque ſtipulatio intelligatur. vt enim hereditarius fuiſſe credatur, poſt aditam ſit hereditatem. ſed paterna verecundia nos movet, quatenus et in illa ſpecie, vbi jure priſtino apud patrem peculium remanet, etiam adquiſitio ſtipulationis, vel rei traditae per ſeruum fiat. §. 2. Legatum, quod ei ſeruo relictum eſt, quamuis tunc propter incertum nulli ſit adquiſitum, omiſſo teſtamento, patri tunc primum per ſeruum adquiretur: cum, ſi fuiſſet exemplo hereditatis peculio adquiſitum, jus patris hodie non conſideraretur.

15. *Idem lib. 35. Quaeſtionum.*

Pater, milite filio reuerſo, quod donat, caſtrenſis peculii non facit: ſed alterius peculii, perinde ac ſi filius nunquam militaſſet.

§. 1. Si ſtipulanti filio ſpondeat, ſi quidem ex cauſa peculii caſtrenſis, tenebit ſtipulatio: caeterum ex qualibet alia cauſa non tenebit. §. 2. Si pater à filio ſtipulatur, eadem diſtinctio ſeruabitur. §. 3. Seruus peculii, quod ad filium ſpectat, ab extero [ſi] ſtipuletur, aut per traditionem accipiat: ſine diſtinctione cauſarum res ad filium pertinebit. non enim vt filius duplex jus ſuſtinet, patris et filiifamilias: ita ſeruus, qui peculii caſtrenſis eſt, quique nullo jure, quamdiu filius viuit, patri ſubjectus eſt, aliquid adquirere ſimpliciter ſtipulando, vel accipiendo, patri poteſt. Quae ratio ſuadet, vt, ſi ab ipſo patre ſeruus, qui ad filium pertinet, ſtipuletur ex quacunque cauſa, vel traditum accipiat: ſic adquiratur filio res et ſtipulatio, quemadmodum ſi extero promiſiſſet: quoniam perſona ſtipulantis et accipientis ea eſt, vt ſine differentia cauſarum, quod rerum agitur, emolumentum filii ſpectet. §. 4. Si ſerui pater vſumfructum amiſerit, cujus proprietatem in caſtrenſi peculio filius habebat: plenam proprietatem habebit filius.

16. *Idem lib. 19. Reſponſorum.*

Dotem filiofamilias datam vel promiſſam, in peculio caſtrenſi non eſſe reſpondi. Nec ea res contraria videbitur ei, quod Diui HADRIANI temporibus filiumfamilias militem vxori heredem extitiſſe placuit, et hereditatem in caſtrenſe peculium habuiſſe: nam hereditas aduentitio jure quaeritur: dos autem matrimonio cohaerens, oneribus ejus, ac liberis communibus, qui ſunt in aui familia, confertur. §. 1. Hereditatem caſtrenſi peculio non videri quaeſitam reſpondi, quam frater patruelis in alia prouincia ſtipendia merens, fratri patrueli, cum quo nunquam militauit, reliquit: ſanguinis etenim ratio, non militiae cauſa meritum hereditatis accipiendae praebuerat.

17. *Idem lib. 2. Definitionum.*

Pater, qui caſtrenſe peculium inteſtati filii retinebit, aes alienum intra modum ejus, et annum vtilem, jure Praetorio ſoluere cogitur. Idem, ſi teſtamento ſcriptus heres extiterit, perpetuo ciuiliter, vt heres, conuenietur. §. 1. Pater à filio milite, vel qui militauit, heres inſtitutus, teſtamenti cauſam omiſit, et caſtrenſe peculium poſſidet: legitimi heredis exemplo * cogetur ad finem peculii perpetuo legata praeſtare. quod ſi filius poſt annum, quam militare deſierat, jure communi teſtamento facto, vita deceſſit: ratione Falcidiae retinebitur quarta: caeterum ſi teſtamenti cauſam pater omiſit, cum peculium creditoribus ſolvendo non eſſet: nihil dolo videbitur feciſſe, quamvis temporis incurrat compendium.

* l. 19. §. 2. h. t.

18. MAECIANVS *lib. 1. Fideicommiſſ.*

Ex caſtrenſi peculio ſeruus à patre heres inſtitui poteſt, et filium neceſſarium heredem patri facit. §. 1. Et in ſumma ea res, hi actus patris, qui ad praeſens alienationem alicujus juris de caſtrenſi peculio praeſtant, impediuntur: hi vero, qui non ſtatim quidem, ſed poſtea efficere ſolent: eo tempore animadvertentur, quo habere effectum conſuerunt: vt ſi ſit filius, cui auferatur, nihil agatur. ſi ante deceſſerit, actus patris non impediatur. §. 2. Itaque negabimus patrem, filio ſaluo, communi dividundo agentem, proprietatem alienaturum, exemplo dotalis praedii. Sed nec, ſi ſocius vltro cum eo agat, quicquam agetur: veluti ſi cum eo ageret, cui bonis interdictum eſt. §. 3. Seruos ex eo peculio [vſufructu], item praedia, tam vſufructu, quam caeteris ſeruitutibus pater liberare poterit: ſed et ſeruitutes his adquirere: id enim et eum, cui bonis interdictum eſt, verum eſt conſequi poſſe. Neque autem ſeruis ex eo peculio, neque praediis vſumfructum vel ſeruitutem imponere pater poteſt. §. 4. Si quando ex eo peculio filius rem alienam bona fide tenebit, an pater ejus in rem, vel ad exhibendum actionem pati debeat, vt caeterorum [filiorum] nomine, quaeritur: ſed verius eſt, cum hoc peculium à patris bonis ſeparetur, defenſionis neceſſitatem patri non imponendam. §. 5. Sed nec cogendus eſt pater, aes alienum, quod filius peculii nomine, quod in caſtris adquiſiit, feciſſe dicetur, de peculio actionem pati. Et ſi ſponte patiatur, vt quilibet defenſor ſatisdato filium in ſolidum, non peculio tenus defendere debeat. Sed et ejus filii nomine non aliter movere actiones poteſt, quam ſi ſatisdederit, eum ratam rem habiturum.

19. TRYPHONINVS *lib. 18. Diſputat.*

[De] hereditate ab adgnato commilitone data *Scaeuola* noſter dubitabat: quia potuit, et ante notus, et amicus dare, potuit et non dare, niſi commilitium caritatem auxiſſet: nobis ita videtur, ſi ante commilitium factum ſit teſtamentum, non

Digitized by Google

eſſe peculii caſtrenſis eam hereditatem: ſi poſtea, contra. §. 1. Sed ſi ſeruus peculii caſtrenſis à quocunque ſit heres ſcriptus, juſſu militis adire debebit hereditatem: eaque fiet bonorum caſtrenſis peculii. §. 2. Filiusfamilias paganus de peculio caſtrenſi fecit teſtamentum, et dum ignorat, patri ſe ſuum heredem extitiſſe, deceſſit: non poteſt videri pro caſtrenſibus bonis teſtatus, pro paternis inteſtatus deceſſiſſe, quamuis id in milite etiam nunc reſcriptum ſit: quia miles ab initio pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus potuerat mori: quod jus iſte non habuerit, non magis, quam ſine obſeruatione Legum facere teſtamentum, neceſſario ergo caſtrenſis peculii heres ſcriptus vniuerſa bona habebit, perinde ac ſi pauperrimus facto teſtamento deceſſiſſet, ignorans ſe locupletatum per ſeruos alio loco agentes. §. 3. Pater peculii caſtrenſis filii ſeruum teſtamento liberum eſſe juſſit: inteſtato defuncto filiofamilias, mox patre: Quaeritur, an libertas ſeruo competat? occurrebat enim, non poſſe dominium apud duos pro ſolido fuiſſe: denique filium poſſe manumittere talis peculii ſeruum, HADRIANVS conſtituit. Et ſi teſtamento tam filii, quam patris idem ſeruus accepiſſet libertatem, et vtrique pariter deceſſiſſent: non dubitaretur, ex teſtamento filii liberum eum eſſe. Sed in ſuperiore caſu pro libertate à patre data illa dici poſſunt: numquid, quoad vtatur jure confeſſo filius in caſtrenſi peculio, eo vsque jus patris ceſſauerit: quod ſi inteſtatus deceſſerit filius, poſtliminii cujusdam ſimilitudine pater antiquo jure habeat peculium, retroque videatur habuiſſe rerum dominia.

§. 4. Non tamen, [ſi] vt heres viuo filio vindictam ſeruo impoſuit, dicatur eum poſt mortem inteſtati filii ex illa manumiſſione liberum factum eſſe. §. 5. Quid autem, ſi teſtamentum fecerit filius, et non ſit ejus adita hereditas? non tam facile eſt dicere, continuatum patri poſt mortem filii rerum peculii dominium; cum medium tempus, quo deliberant inſtituti heredes, imaginem ſucceſſioni praeſtiterit: alioquin, etſi adita ſit ab inteſtato hereditas filii, dicetur, à patre ad eum, tranſiiſſe proprietatem: quod abſurdum eſt, ſi in pendenti, vt in aliis, et in hac ſpecie habeamus dominia, vt ex facto retro fuiſſe, aut non fuiſſe patris credamus. Secundum quod difficile erit expedire, ſi, dum deliberant heredes, dies ceſſerit legati ſeruo dati iſtius peculii, teſtamento ejus, ex quo pater nihil capere potuiſſet: an id ad ipſum pertineat, cum vtique ad heredem filii pertineret: Facilior tamen de libertate ſerui deliberatio eſt in ſpecie, in qua inteſtatus filius deceſſiſſe proponitur: non eſt ergo ratio reſpondendi, competere libertatem eo tempore datam, quo non fuit in dominio patris. fauorabilem tamen ſententiam contrariam [in] vtroque caſu non negamus.

20. PAVLVS *lib. ſing. ad Regul. Caton.*

Sed ſi ponas, filium teſtamentum feciſſe, et patrem heredem inſtituiſſe, cum vtique pater teſtamento ſuo ſeruo filii libertatem dediſſet, qui ad eum ex teſtamento filii pertinere coeperit: videndum eſt, numquid ei comparari debeat, qui, cum manumitteretur, alienus erat, deinde poſtea adquiſitus eſt. Sed fauorabile eſt, libertatem à patre relictam admittere: et ab initio patris eum eſſe videri, ex hoc, quod poſtea contingit, oſtenditur.

DE CAPTIVIS, ET POSTLIMINIO ET REDEMTIS AB HOSTIBVS.

(Dig. 49. T. 15.)

1. MARCELLVS *lib. 22. Digeſtor.*

Quod ſi ſeruus ejus, qui ab hoſtibus captus eſt, poſtea ſtipulatus eſt, aut ſi legatum ſit ſeruuo ejus, poſteaquam ille ad hoſtes peruenit: hoc habebunt heredes ejus: quia et ſi captiuitatis tempore deceſſiſſet, adquiſitum foret heredi.

2. *Idem lib. 39. Digeſtorum.*

Nauibus longis atque onerariis propter belli vſum poſtliminium eſt: non piſcatoriis, aut ſi quas actuarias voluptatis cauſa parauerunt. §. 1. Equus item, aut equa freni patiens, recipitur poſtliminio: nam ſine culpa equitis prorumpere ſe potuerunt. §. 2. Non idem in armis juris eſt: quippe nec ſine flagitio amittuntur: arma enim poſtliminio reuerti negatur, quod turpiter amittantur.

3. POMPONIVS *lib. 37. ad Quintum Mucium.*

Item veſtis.

4. MODESTINVS *lib. 3. Regul.*

Eos, qui ab hoſtibus capiuntur, vel hoſtibus deduntur, jure poſtliminii reuerti, antiquitus placuit. † An qui hoſtibus deditus reuerſus, nec à nobis receptus, ciuis Romanus ſit, inter BRVTVM et SCAEVOLAM varie tractatum eſt? Et conſequens eſt, vt ciuitatem non adipiſcatur.

5. POMPONIVS *lib. 37. ad Quint. Muc.*

Poſtliminii jus competit aut in bello, aut in pace. §. 1. *In bello*, cum hi, qui nobis hoſtes ſunt, aliquem ex noſtris ceperunt, et intra praeſidia ſua perduxerunt: nam ſi eodem bello is reuerſus fuerit, poſtliminium habet, * id eſt, perinde omnia reſtituuntur ei jura, ac ſi captus ab hoſtibus non eſſet: antequam in praeſidia perducatur hoſtium, manet ciuis: tunc autem reuerſus intelligitur, ſi aut ad amicos noſtros perueniat, aut intra praeſidia noſtra eſſe coepit.

l. 12. §. 1. et 6. l. 16. l. 19: pr. l. 24. et paſſ. h. t.

§. 2. *In pace* quoque poſtliminium datum eſt: nam ſi cum gente aliqua neque amicitiam, neque hoſpitium, neque foedus amicitiae cauſa factum habemus: hi hoſtes quidem non ſunt: quod autem ex noſtro ad eos peruenit, illorum fit: et liber homo noſter ab eis captus ſeruus fit et eorum. † Idemque eſt, ſi ab illis ad nos aliquid perueniat. Hoc quoque igitur caſu poſtliminium datum eſt. §. 3. Captiuus autem, ſi à nobis manumiſſus fuerit, et peruenerit ad ſuos, ita demum poſtliminio reuerſus intelligitur, ſi malit eos ſequi, quam in noſtra ciuitate manere: et ideo in Attilio Regulo, quem Carthaginenſes Romam miſerunt, reſponſum eſt, non eſſe [eum] poſtliminio reverſum: quia jurauerat Carthaginem reuerſurum, et non habuerat animum Romae remanendi. Et ideo in quodam interprete Menandro, qui, poſteaquam apud nos manumiſſus erat, miſſus eſt ad ſuos, non eſt viſa neceſſaria lex, quae lata eſt de illo, ut maneret ciuis Romanus. Nam ſiue animus ei fuiſſet remanendi apud ſuos, deſineret eſſe ciuis: ſiue animus fuiſſet reuertendi, maneret ciuis: et ideo lex eſſet ſuperuacua.

6. *Idem lib. 1. ex variis Lectionibus.*

Mulier in opus ſalinarum ob maleficium data, et deinde à latrunculis exterae gentis capta, et jure commercii vendita ac redemta, in cauſam ſuam recidit. *Coccejo* autem *Firmo* centurioni pretium ex fiſco reddendum eſt.

7. PRO-

Digitized by Google

7. PROCVLVS *lib. 8. Epiſtolar.*

Non dubito, quin foederati et liberi nobis externi ſint: non inter nos atque eos poſtliminium eſſe: etenim quid inter nos atque eos poſtliminii opus eſt, cum et illi apud nos et libertatem ſuam, et dominium rerum ſuarum aeque, atque apud ſe retineant: et eadem nobis apud eos contingant? §. 1. Liber autem populus eſt is, qui nullius alterius populi poteſtati eſt ſubjectus, ſiue is foederatus eſt: item ſiue aequo foedere in amicitiam venit, ſiue foedere comprehenſum eſt, vt is populus alterius populi majeſtatem comiter conſeruaret: hoc enim adjicitur, vt intelligatur, alterum populum ſuperiorem eſſe: non vt intelligatur, alterum non eſſe liberum: et quemadmodum clientes noſtros intelligimus liberos eſſe, etiam ſi neque auctoritate, neque dignitate, neque (viri boni) nobis (praeſunt:) ſic eos, qui majeſtatem noſtram comiter conſeruare debent, liberos eſſe intelligendum eſt. §. 2. At fiunt apud nos rei ex ciuitatibus foederatis, et in eos damnatos animaduertimus.

8. PAVLVS *lib. 3. de Leg. Jul. et Pap.*

Non vt à patre filius, ita vxor à marito jure poſtliminii recuperari poteſt: ſed tunc cum et voluerit mulier, et adhuc alii poſt conſtitutum tempus nupta non eſt: quod ſi voluerit, nulla cauſa probabili interueniente, poenis diſſidii tenebitur.

9. VLPIANVS *lib. 4 ad Leg. Jul. et Pap.*

Apud hoſtes ſuſceptus filius ſi poſtliminio redierit, filii jura habet: habere enim eum poſtliminium, nulla dubitatio eſt poſt Reſcriptum Imperatoris ANTONINI et Diui Patris ejus ad Ovidivm Tertvllvm Praeſidem, Prouinciae Myſiae inferioris.

10. PAPINIANVS *lib. 29. Quaeſtionum.*

Pater inſtituto impuberi filio ſubſtituerat, et ab hoſtibus captus ibi deceſſit: poſtea defuncto impubere legitimum admitti, quibusdam videbatur, neque tabulas ſecundas in ejus perſona locum habere, qui viuo patre ſui juris effectus fuiſſet: verum huic ſententiae refragatur juris ratio: quoniam ſi pater, qui (non) rediit, jam tunc deceſſiſſe intelligitur, ex quo captus eſt, ſubſtitutio ſuas vires neceſſario tenet. §. 1. Si mortuo patre capiatur impubes inſtitutus, vel exheredatus: in promtu eſt dicere, Legem Corneliam de tabulis ſecundis nihil locutam ejus duntaxat perſonam demonſtraſſe, qui teſtamenti factionem habuiſſet. Plane captiui etiam impuberis legitimam hereditatem per Legem Corneliam deferri: quoniam verum eſt, ne impuberem [quidem] factionem teſtamenti habuiſſe: et ideo non eſſe alienum, Praetorem ſubſequi non minus patris, quam Legis voluntatem, et vtiles actiones in hereditatem ſubſtituto dare.

11. *Idem lib. 31. Quaeſtionum.*

Quod ſi filius ante moriatur in ciuitate, nihil eſt, quod de ſecundis tabulis tractari poſſit, ſiue quoniam viuo patre filiusfamilias mori intelligitur: ſiue quoniam non reuerſo eo, exinde ſui juris videtur fuiſſe, ex quo pater hoſtium potitus eſt. §. 1. Sed ſi ambo apud hoſtes, et prior pater decedat: ſufficiat Lex Cornelia ſubſtituto non alias, quam ſi apud hoſtes patre defuncto poſtea filius in ciuitate deceſſiſſet. *

* l. 12. h. t. l. 12. qui teſtam. fac. l. 29. de V. et P. Subſtit.

12. TRYPHONINVS *lib. 4. Diſputat.*

In bello poſtliminium eſt. in pace autem his, qui bello capti erant, de quibus nihil in pactis erat comprehenſum, quod ideo placuiſſe Servivs ſcribit, * quia ſpem reuertendi ciuibus in virtute bellica magis, quam in pace, Romani eſſe voluerunt: verum in pace, qui peruenerunt ad alteros, ſi bellum ſubito exarſiſſet, eorum ſerui efficiuntur, apud quos jam hoſtes ſuo facto deprehenduntur: quibus jus poſtliminii eſt tam in bello, quam in pace: niſi foedere cautum fuerat, ne eſſet his jus poſtliminii.

* l. 31. §. 1. de A. R. D.

§. 1. Si quis capiatur ab hoſtibus, hi, quos in poteſtate habuit, in incerto ſunt, * vtrum ſui juris facti, an adhuc pro filiis familiarum computentur: nam defuncto illo apud hoſtes, ex quo captus eſt, patres familiarum: reuerſo, nunquam non in poteſtate ejus fuiſſe credentur. ideo et de his, quae medio tempore adquirunt ſtipulatione, traditione, legato, (nam hereditate non poſſunt,) tractatum eſt, vbi non eſt reuerſus, [ſi forte] alii vel in totum, his exheredatis teſtamento, vel in partem inſtituti ſunt heredes: vtrum in hereditate captiui, quae Lege Cornelia ** inducitur, an propria ipſorum ſint? quod verius eſt: diuerſumque in his, quae per ſeruos adquiruntur: merito; quia hi bonorum fuerunt, et eſſe perſeuerant: hi ſui juris exinde, ſibique ideo adquiſiſſe intelliguntur.

* l. 22. §. 2. h. t.

** l. 23. §. 1. de A. v. A. poſſ.

§. 2. Facti autem cauſae infectae nulla Conſtitutione fieri poſſunt: ideo eorum, quae vſucapiebat per ſemetipſum poſſidens, qui poſtea captus eſt, interrumpitur vſucapio: quia certum eſt, eum poſſidere deſiiſſe; eorum vero, quae per ſubjectas juri ſuo perſonas poſſidebat, vſuque capiebat, vel ſi qua poſtea peculiari nomine comprehenduntur, Jvlianvs ſcribit, credi ſuo tempore impleri vſucapionem, remanentibus iisdem perſonis in poſſeſſionem. Marcellvs nihil intereſſe, ipſe poſſediſſet, an ſubjecta ei perſona: ſed JVLIANI ſententia ſequenda eſt. §. 3. Medio tempore filius, quem habuit in poteſtate, captiuus, vxorem ducere poteſt: quamuis conſentire nuptiis pater ejus non poſſet: nam vtique nec diſſentire: ſuſceptus ergo nepos in reuerſi captiui poteſtate, vt redierit, erit, ſuusque heres ei quodammodo inuito, cum nuptiis non conſenſerit: non mirum: quia illius temporis conditio neceſſitasque faciebat, et publica nuptiarum vtilitas exigebat. §. 4. Sed captiui vxor, tametſi maxime velit, et in domo ejus ſit: non tamen in matrimonio eſt. §. 5. Codicilli, ſi quos in tempore captiuitatis ſcripſerit, non creduntur jure ſubtili confirmati teſtamento, quod in ciuitate fecerat: ſed nec fideicommiſſum ex his peti poteſt: quia non ſunt ab eo facti, qui teſtamenti factionem habuit. ſed quia merum principium eorum in ciuitate conſtituto captiuo factum eſt, id eſt, in teſtamento confirmatio codicillorum: et is poſtea reuerſus eſt, et poſtliminio jus ſuum recepit, humanitatis rationi congruum eſt, eos codicillos ita ſuum effectum habere, quaſi in medio nulla captiuitas interceſſiſſet. §. 6. Caetera, quae in jure ſunt, poſteaquam poſtliminio redit, pro eo habentur, ac ſi nunquam iſte hoſtium potitus fuiſſet. *

* l. 20. §. 1. h. t.

§. 7. Si quis ſeruum captum, ab hoſtibus redemerit protinus eſt redimentis: quamuis ſcientis alienum fuiſſe: ſed oblato ei pretio, quod dedit, poſtliminio rediiſſe, aut receptus eſſe ſeruus credetur. §. 8. Et ſi ignorans captiuum, exiſtimans vendentis eſſe redemit, an quaſi vſucepiſſe videatur, ſcilicet ne poſt legitimum tempus offerendi pretii priori domino facultas ſit, videamus? Nam occurrit, quod Conſtitutio, quae de redemtis lata eſt, eum redimentis ſeruum facit, et quod meum jam, vſucapere me, intelligi non poteſt. Rurſum cum Conſtitutio non deteriorem cauſam redimentium, ſed ſi quo meliorem effecerit: perimi jus bonae fidei emtoris vetuſtiſſimum, et iniquum, et contra mentem Conſtitutionis eſt: ideoque tranſacto tempore, quanto, niſi Conſtitutio eum proprium feciſſet, vſucapi potuiſſet, nihil ex Conſtitutione domini ſupereſſe, recte dicetur. §. 9. Manumittendo autem vtrum deſinit tantum dominus eſſe, et relictus ab eo ſeruus in jus prioris domini redit: an et liberum eum fecit, ne praeſtatio libertatis dominii fiat translatio? certe apud hoſtes manumiſſus liberatur: et

Digitized by Google

tamen ſi eum nactus dominus ipſius vetus intra praeſidia noſtra fuiſſet, quamuis non ſecutum res noſtras, ſed dum eo conſilio veniſſet, vt ad illos reuerteretur: ſeruum retineret jure poſtliminii, quod in liberis aliter erat: non enim poſtliminio reuertebatur, niſi qui hoc animo ad ſuos veniſſet, vt eorum res ſequeretur: illosque relinqueret, à quibus abiiſſet, quia (vt SABINVS ſcribit) de ſua, qua ciuitate cuique conſtituendi facultas libera eſt: non de dominii jure. Verum hoc non multum onerat praeſentem inſpectationem: quia [in] hoſtium jure manumiſſio obeſſe ciui noſtro domino ſerui non potuit: at is, de quo quaeritur, lege noſtra, quam Conſtitutio fecit, ciuem Romanum dominum habuit, et an ab eo poſſit libertatem adſequi, tractamus: quid enim ſi nunquam ille pretium ejus offerat? ſi nec conueniendi ejus ſit facultas? liber erit ſeruus, qui nullo merito ſuo poterit à domino libertatem conſequi? quod eſt iniquum et contra inſtitutum à Majoribus libertatis fauorem. Certe et veteri jure, ſi ab hoc, qui ſciens alienum eſſe redemiſſet, alius bona fide emiſſet: vſucapere, ad libertatemque perducere potuit: et iſto quoque modo prior dominus, qui ante captiuitatem fuerat, jus ſuum amittebat; [quare] igitur iſte non habet jus manumittendi? §. 10. Si ſtatu liber fuerit, antequam ab hoſtibus caperetur, redemtus pendente conditione ſuam cauſam retinebit. §. 11. Quid ergo, ſi ita libertatem acceperat, ſi *decem (millia) dederit?* Quaeſitum eſt, vnde dare debebit? quoniam, et ſi conceſſum eſt ſtatu libero de peculio dare: hoc tamen, quod apud hunc, qui redemit, habet, nunquid vice illius ſit, quod apud hoſtes quaeſiiſſet? Vtique, ſi ex re illius, aut ex operis ſuis quaeſitum eſt. ex alia autem cauſa parto peculio poteſt dare, ita, vt conditioni benigne eum paruiſſe credamus. §. 12. Si pignori ſeruus datus fuerat ante captiuitatem, poſt dimiſſum redemtorem, in veterem obligationem reuertitur: et ſi creditor obtulerit ei, qui redemit, quanto redemtus eſt, habet obligationem, et in priorem debiti cauſam, et in eam ſummam, qua eum liberavit: quaſi ea obligatione, quadam Conſtitutione inducta, vt cum poſterior creditor priori ſatisfaciat confirmandi ſui pignoris cauſa: niſi quod in hoc controuerſa res eſt, et poſterior, qui apud nos eſſet prior, quia eum ſeruum, vt apud nos eſſet, efficit, ab eo, qui tempore prior fuit, vt infirmiore dimittendus eſt. §. 13. Si plurium ſeruus fuerat, et omnium nomine ei, qui redemit, reſtitutum pretium erit: in communionem redibit: ſi vnius tantum, vel quorundam, nec omnium: ad eum eosue, qui ſoluerunt, pertinebit, ita, vt in portione ſua priſtinum jus obtineant, et in parte caeterorum ei, qui redemit, ſuccedant. §. 14. Si fideicommiſſa libertas debita captiuo fuerit, redemtus nondum eam petere poterit, niſi redemtori ſatisfecerit. §. 15. Si deportatum ab inſula hoſtes ceperunt, redemtus, quibus caſibus redit, in eam cauſam veniet, in qua futurus eſſet, ſi captus non fuiſſet: deportabitur igitur. §. 16. Sed ſi in captiuo ſeruo talis praeceſſerat cauſa, quae ejus vel ad tempus, vel in perpetuum libertatem impediret: nec redemtione ab hoſtibus mutabitur: veluti ſi in Legem Fauiam commiſiſſe eum conſtiterat: vel ita venierat, ne manumitteretur: habebit autem interim ſine poena ſua, qui redemit. §. 17. Ergo de metallo captus redemtus in poenam ſuam reuertetur: nec tamen, vt tranſfuga metalli, puniendus erit, ſed redemtor à fiſco pretium recipiet: quod etiam conſtitutum eſt ab Imperatore noſtro, et Diuo SEVERO.

§. 18. Si natum ex Pamphila legatum tibi fuerit, tuque matrem redemeris, et [ea] apud te pepererit; non videri te partum ex cauſa lucratiua habere: ſed officio [arbitrioque] judicis aeſtimandum, conſtituto pretio partus, perinde atque ſi, quanto mater eſt emta, ſimul et partus veniſſet. Quod ſi jam natum apud hoſtes (quod eo tempore, quo capiebatur, vtero gerebat,) cum matre redimatur ab eodem vno pretio: oblato [tanto,] quantum ex pretio, quod pro vtroque vnum datum eſt, aeſtimationem contingere partus: et videtur is poſtliminio reuerſus. Multo magis, ſi diuerſi emtores vtriusque extiterint, vel vnius. Sed ſi ſuo quemque pretio redemerit: id offerri pro ſingulis oportebit redemtori, quod hoſti pro quoquo datum eſt, vt ſeparatim quoque poſtliminio reuerti poſſint.

13. PAVLVS *lib. 2 ad Sabinum.*

Si me tibi adrogandum dediſſem, emancipato me, reuerſum ab hoſtibus filium meum loco nepotis tibi futurum conſtat.

14 POMPONIVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Cum duae ſpecies poſtliminii ſint, vt aut nos reuertamur, aut aliquid recipiamus: cum filius reuertatur, duplicem in eo cauſam eſſe oportet poſtliminii: et quod pater eum reciperet, et ipſe jus ſuum. §. 1. Non, vt pater filium, ita vxorem maritus jure poſtliminii recipit, ſed conſenſu redintegratur matrimonium.

15. VLPIANVS *lib. 12. ad Sabinum.*

Si patre redemto, et ante luitionem defuncto, filius poſt mortem ejus, redemtionis quantitatem offerat: dicendum eſt, ſuum ei poſſe exiſtere: niſi forte quis ſubtilius dicat, hunc, dum moritur, quaſi jure pignoris finito, nactum poſtliminium, et ſine obligatione debiti obiiſſe, vt poterit ſuum habere: quod non ſine ratione dicetur.

16. *Idem lib. 13. ad Sabinum.*

Retro creditur in ciuitate fuiſſe, qui ab hoſtibus aduenit.

17. PAVLVS *lib. 2. ad Sabinum.*

Poſtliminio carent, qui armis victi hoſtibus ſe dederunt.

18. VLPIANVS *lib. 35. ad Sabinum.*

In omnibus partibus juris is, qui reuerſus non eſt ab hoſtibus, quaſi tunc deceſſiſſe videtur, cum captus eſt. *

* l. 44. inf. de Vſurpat.

19. PAVLVS *lib. 16. ad Sabinum.*

Poſtliminium eſt jus amiſſae rei recipiendae ab extraneo, et in ſtatum priſtinum reſtituendae, inter nos ac liberos populos regesque, moribus, legibus, conſtitutum. Nam quod bello amiſimus, aut etiam citra bellum: hoc ſi rurſus recipiamus, dicimur poſtliminio recipere. Idque naturali aequitate introductum eſt, vt, qui per injuriam ab extraneis detinebatur, is, vbi in fines ſuos rediiſſet, priſtinum jus ſuum reciperet. §. 1. *Induciae* ſunt, cum in breue, et in praeſens tempus conuenit, ne inuicem ſe laceſſant: quo tempore non eſt poſtliminium. §. 2. A piratis aut latronibus capti, liberi permanent. *

* l. 24. l. 27. h. t. l. 13. qui teſtam. fac. poſſ.

§. 3. *Poſtliminio rediiſſe* videtur, cum in fines noſtros intrauerit, ſicuti amittitur, vbi fines noſtros exceſſit. Sed et ſi in ciuitatem ſociam amicamue, aut ad regem ſocium vel amicum venerit, ſtatim poſtliminio rediiſſe videtur: quia ibi primum nomine publico tutus eſſe incipiat.

§. 4. Transfugae * nullum poſtliminium eſt: nam qui malo conſilio, et proditoris animo patriam reliquit, hoſtium numero habendus eſt. Sed hoc in libero transfuga juris eſt, ſiue foemina, ſiue maſculus ſit.

* l. 7. de re milit. l. 3. §. 6. ad L. Corn. de Sicar. v. limit. in l. 5. §. ult. de re milit. arg. l. 1. §. 26. de quaeſt.

§. 5. Si vero ſeruus transfugerit ad hoſtes: quoniam et, cum eſſet captus eſt, dominus in eo poſtliminium habet: rectiſſime dicitur, etiam ei poſtliminium eſſe; ſcilicet vt dominus in eo priſtinum jus recipiat: ne contrarium jus non tam ipſi injuriosum

Digitized by Google

rioſum ſit, qui ſeruus ſemper permanet, quam domino damnoſum conſtituatur. §. 6. Si ſtatu liber transfuga reuerſus ſit, exiſtente conditione, poſtquam rediit, liber efficitur. † Diuerſum eſt, ſi conditio extitiſſet, dum apud hoſtes eſt: in eo enim caſu neque ſibi reuerti poteſt, vt liber ſit: neque heredi in eo jus poſtliminii eſt: quia non poteſt queri, cum nullum damnum patiatur, libertate jam obtingente, ſi non impediat, quod transfuga factus eſt.

§. 7. Filius quoque familias transfuga non poteſt poſtliminio reuerti, neque viuo patre: quia pater ſic illum amiſit, quemadmodum patria: et quia *diſciplina caſtrorum antiquior fuit parentibus Romanis, quam charitas liberorum.* §. 8. Transfuga autem non is ſolus accipiendus eſt, qui aut ad hoſtes, aut in bello transfugit: ſed et qui per induciarum tempus, aut ad eos, cum quibus nulla amicitia eſt, fide ſuſcepta transfugit. §. 9. Si is, qui emat ab hoſtibus, pluris alii jus pignoris, quod in redemto habet, ceſſerit: non eam quantitatem, ſed priorem redemtus reddere debet: et emtor habet actionem aduerſus eum, qui vendidit ex emto. §. 10. Poſtliminium hominibus eſt, cujuscunque ſexus, conditionisue ſint. Nec intereſt, liberi, an ſerui ſint: nec enim ſoli poſtliminio recipiuntur, qui pugnare poſſunt: ſed omnes homines: quia ejus naturae ſunt, vt vſui eſſe vel conſilio, vel aliis modis poſſint.

20. POMPONIVS *lib. 36. ad Sabinum.*

Si captiuus, de quo in pace cautum fuerat, vt rediret, ſua voluntate apud hoſtes manſit: non eſt ei poſtea poſtliminium.

§. 1. Verum eſt, expulſis hoſtibus ex agris, quos ceperint, dominia eorum ad priores dominos redire, * *nec aut publicari, aut praedae loco cedere:* publicatur enim ille ager, qui ex hoſtibus captus ſit.

* l. 26. quib. mod. vſusfr. fin.

§. 2. Redemtio facultatem redeundi praebet, non jus poſtliminii mutat.

21. VLPIANVS *lib. 5. Opinionum.*

Si quis ingenuam ab hoſtibus redemtam eo animo ſecum habuerit, vt ex ea ſuſciperet liberos: et poſtea ex ſe natum ſub titulo naturalis filii cum matre manumiſerit: ignorantia mariti ejusdemque patris, neque ſtatui eorum, quos manumiſiſſe viſus eſt, officere debet: et exinde intelligi oportet remiſſum matri pignoris vinculum, ex quo de ea ſuſcipere liberos optauerat, ideoque eam, quae poſtliminio reuerſa erat libera et ingenua, ingenuum peperiſſe conſtat. Quod ſi publice praeda virtute militum recuperata, nulli pretium matris pater numerauerit: protinus poſtliminio reuerſa, non cum domino, ſed cum marito fuiſſe declaratur.

§. 1. In ciuilibus diſſenſionibus, quamuis ſaepe per eas Reſpublica laedatur, non tamen in exitium Reipublicae contenditur; qui in alterutras partes diſcedent, vice hoſtium non ſunt eorum, inter quos jura captiuitatum, aut poſtliminiorum fuerunt: et ideo captos, et venundatos, poſteaque manumiſſos, placuit ſuperuacuo repetere à Principe ingenuitatem, quam nulla captiuitate amiſerant.

22. JVLIANVS *lib. 62. Digeſtorum.*

Bona eorum, qui in hoſtium poteſtatem peruenerint, atque ibi deceſſerint, ſiue teſtamenti factionem habuerint, ſiue non habuerint, ad eos pertinent, ad quos pertinerent, ſi in poteſtatem hoſtium non perueniſſent: idemque jus in eadem cauſa omnium rerum jubetur eſſe Lege Cornelia, quae futura eſſet, ſi hi, de quorum hereditatibus et tutelis conſtituebatur, in hoſtium poteſtatem non perueniſſent. §. 1. Apparet ergo, eadem omnia pertinere ad heredem ejus, quae ipſe, qui hoſtium potitus eſt, habiturus eſſet, ſi poſtliminio reuertiſſet: porro, quaecunque ſerui captiuorum ſtipulantur, vel accipient, adquiri dominis intelliguntur, cum poſtliminio redierint: quare neceſſe eſt, etiam ad eos pertineant, qui ex Lege CORNELIA hereditatem adierint. Quod ſi nemo ex Lege CORNELIA heres extiterit, bona publica fient. Legata quoque ſeruis eorum praeſenti die, vel ſub conditione ad heredes pertinebunt. Item ſi ſeruus ab extero heres inſtitutus fuerit, juſſu heredis captiui adire poterit. §. 2. Quod [ſi] filius ejus, qui in hoſtium poteſtate eſt, accipit, aut ſtipulatur: id, patre prius, quam poſtliminio rediret, mortuo, ipſi adquiſitum intelligitur: et, ſi viuo patre deceſſerit, ad heredem patris pertinebit: nam ſtatus hominum, quorum patres in hoſtium poteſtate ſunt, in pendenti eſſet: reverſo quidem patre, exiſtimatur nunquam ſuae poteſtatis fuiſſe: mortuo, tunc paterfamilias fuiſſe, cum pater ejus in hoſtium poteſtatem perueniret.

§. 3. Quae peculiari nomine ſerui captiuorum poſſident, in ſuſpenſo ſunt: nam ſi domini poſtliminio redierint, eorum facta intelliguntur: ſi ibi deceſſerint, per Legem CORNELIAM ad heredes eorum pertinebunt. §. 4. Si quis, cum praegnantem vxorem haberet, in hoſtium poteſtatem peruenerit, nato deinde filio et mortuo, ibi deceſſerit: ejus teſtamentum nullum eſt, quia et eorum, qui in ciuitate manſerunt, hoc caſu teſtamenta rumpantur.

23. *Idem lib. 69. Digeſtorum.*

Si quis, praegnante vxore relicta, in hoſtium poteſtatem peruenerit; mox natus filius ejus, vxore ducta, filium vel filiam procreauerit, ac tunc poſtliminio auus reuerſus fuerit: omnia jura, nepotis nomine, perinde capiet, ac ſi filius natus in ciuitate fuiſſet.

24. VLPIANVS *lib. 1. Inſtitutionum.*

Hoſtes ſunt, quibus bellum publice Populus Romanus decrevit, vel ipſi Populo Romano: caeteri latrunculi vel praedones adpellantur. Et ideo, qui à latronibus captus eſt, ſeruus latronum non eſt: nec poſtliminium illi neceſſarium eſt. † Ab hoſtibus [autem] captus (vt puta à Germanis et Parthis) et ſeruus eſt hoſtium, et poſtliminio ſtatum priſtinum recuperat.

25. MARCIANVS *lib. 14. Inſtitutionum.*

Diui SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt: ſi vxor cum marito ab hoſtibus capta fuerit, et ibidem ex marito enixa ſit: ſi reuerſi fuerint, juſtos eſſe et parentes et liberos, et filium in poteſtate patris, quemadmodum jure poſtliminii reuerſus ſit. quod ſi cum matre ſola reuertatur: quaſi ſine marito natus, ſpurius habebitur.

26. FLORENTINVS *lib. 6. Inſtitutionum.*

Nihil intereſt, quomodo captiuus reuerſus eſt: vtrum dimiſſus, an vi, vel fallacia poteſtatem hoſtium euaſerit *: ita tamen, ſi ea mente venerit, vt non illo reuerteretur: nec enim ſatis eſt corpore domum quem rediiſſe, ſi mente alienus eſt. † Sed et qui victis hoſtibus recuperentur, poſtliminio rediiſſe exiſtimantur.

* l. 1. §. 3. de dol.

27. JAVOLENVS *lib. 9. ex Poſterioribus Labeonis.*

Latrones tibi ſeruum eripuerant. poſtea is ſeruus ad Germanos peruenerat. inde in bello victis Germanis, ſeruus venierat: negant poſſe vſucapi eum ab emtore, LABEO, OFILIVS, TREBATIVS; quia verum eſſet, eum ſubreptum eſſe, nec quod hoſtium fuiſſet, aut poſtliminio rediiſſet, ei rei impedimento eſſe.

28. LA-

28. LABEO *lib. 4. Pithanon à Paulo Epitomatorum.*

Si quid bello captum eſt, in praeda eſt, non poſtliminio redit. Paulus: Imo ſi in bello captus, pace facta, domum refugit, deinde renouato bello capitur: poſtliminio redit ad eum, à quo priore bello captus erat, ſi modo non convenerit in pace, vt captiui redderentur.

29. *Idem lib. 6. Pithanon à Paulo Epitomatorum.*

Si poſtliminio rediiſti, nihil, dum in hoſtium poteſtate fuiſti, vſucapere potuiſti. PAVLVS: Imo ſi quid ſeruus tuus peculii nomine, dum in eo ſtatu eſſes, poſſederit: id eo quoque tempore vſucapere poteris: quoniam eas res etiam inſcientes vſucapere ſolemus: et eo modo etiam hereditas, nondum nato poſthumo, aut nondum adita, augeri per ſeruum hereditarium ſolet.

30. *Idem lib. 8. Pithanon à Paulo Epitomatorum.*

Si id, quod noſtrum hoſtes ceperunt, ejus generis eſt, vt poſtliminio redire poſſit: ſimul atque ad nos redeundi cauſa profugit ab hoſtibus, et intra fines imperii noſtri eſſe coepit, poſtliminio rediiſſe exiſtimandum eſt. PAVLVS: Imo cum ſeruus ciuis noſtri ab hoſtibus captus, inde aufugit, et vel in Vrbe Roma ita eſt, vt neque in domini ſui poteſtate ſit, neque vlli ſeruiat: nondum poſtliminio rediiſſe exiſtimandum eſt.

DE VETERANIS.

(Dig. 49. T. 18.)

de Teſtamento milit. vid. infr. L. II. T. XI.

1. ARRIVS MENANDER *lib. 3. de Re mil.*

Veteranorum priuilegium inter caetera etiam in delictis habet praerogatiuam, vt ſeparentur à caeteris in poenis: nec ad beſtias itaque veteranus datur, nec fuſtibus caeditur.

2. VLPIANVS *lib. 3. Opinionum.*

Honeſte ſacramento ſolutis data immunitas, etiam in eis Ciuitatibus, apud quas incolae ſunt, valet. Nec labefactatur, ſi quis eorum voluntate ſua honorem aut munus ſuſceperit. §. 1. Veſtigalia, et patrimoniorum onera ſolemnia, omnes ſuſtinere oportet.

3. MARCIANVS *lib. 2. Regular.*

Veteranis et liberis veteranorum idem honor habetur, qui et Decurionibus. † Igitur nec in metallum damnabuntur, nec in opus publicum, vel ad beſtias, nec fuſtibus caedentur.

4. VLPIANVS *lib. 4. de Officio Proconſ.*

Viae ſternendae immunitatem veteranos non habere, IVLIO SOSSIANO veterano reſcriptum eſt. Nam nec ab intributionibus, quae poſſeſſionibus fiunt, veteranos eſſe excuſatos, palam eſt. §. 1. Sed et naues eorum angariari poſſe, AELIO FIRMO et ANTONINO CLARO veteranis reſcriptum eſt.

5. PAVLVS *lib. ſing. de Cognitionibus.*

Veteranos, D. MAGNVS ANTONINVS cum patre ſuo reſcripſit, à nauium fabrica excuſari. §. 1. Sed et ab exactione tributorum habent immunitatem: hoc eſt, ne exactores tributorum conſtituantur. §. 2. Sed veterani, qui paſſi ſunt in ordinem legi, muneribus fungi coguntur.

JVS

Digitized by Google

JVS PRIVATVM s. CIVILE ROMANVM.

Ad Inst. I. T. I.

De JVSTITIA, et JVRE.

(Dig. 1. T. 1.)

1. VLPIANVS *lib. 1. Inſtitutionum.*

JVRI operam daturum prius noſſe oportet, vnde nomen *Juris* deſcendat. Eſt autem à juſtitia appellatum. nam [vt eleganter Celsvs definiuit]. Jus eſt ars boni et aequi.

§. 1. Cujus merito quis nos Sacerdotes appellet. Juſtitiam namque colimus, et boni et aequi notitiam profitemur: aequum ab iniquo ſeparantes, licitum ab illicito diſcernentes: bonos non ſolum metu poenarum, verum etiam praemiorum quoque exhortatione efficere cupientes: veram [niſi fallor] philoſophiam, non ſimulatam affectantes.

§. 2. *Hujus ſtudii duae ſunt poſitiones: publicum, et priuatum.* † *Publicum Jus eſt, quod ad ſtatum rei Romanae ſpectat: priuatum, quod ad ſingulorum vtilitatem. ſunt enim quaedam publice vtilia, quaedam priuatim.* Publicum Jus in ſacris, in ſacerdotibus, in magiſtratibus conſiſtit. Priuatum Jus tripartitum eſt: collectum etenim eſt ex naturalibus praeceptis, aut gentium, aut ciuilibus.

§. 3. *Jus naturale eſt, quod natura omnia animalia * docuit. Nam jus iſtud non humani generis proprium, ſed omnium animalium, quae in terra, quae in mari naſcuntur, auium quoque commune eſt. Hinc deſcendit maris atque foeminae conjunctio, quam nos* matrimonium *appellamus: hinc liberorum procreatio, hinc educatio. videmus etenim cetera quoque animalia, feras etiam, iſtius juris peritia cenſeri.*

* l. 11. l. 38. ad L. jul. de Adult. l. 37. §. 1. de minor.

§. 4. Jus gentium eſt, quo gentes humanae vtuntur, quod à naturali recedere, facile intelligere licet: quia illud omnibus animalibus, hoc ſolis hominibus inter ſe commune ſit.

2. POMPONIVS *lib. ſingulari Enchiridii.*

Veluti erga Deum religio; vt parentibus et patriae pareamus.

3. FLORENTINVS *lib. 1. Inſtitutionum.*

Vt vim, atque injuriam propulſemus: nam jure hoc euenit, vt quod quisque ob tutelam corporis ſui fecerit, jure feciſſe exiſtimetur. * et, cum inter nos cognationem quamdam natura conſtituit, conſequens eſt, hominem homini inſidiari nefas eſſe.

* non obſt. 13. quod met. cauſ. l. pen. ad L. jul. de vi priuat.

4. VLPIANVS *lib. 1. Inſtitutionum.*

Manumiſſiones quoque juris gentium ſunt. † Eſt autem manumiſſio, de manu miſſio, id eſt, datio libertatis. nam; quamdiu quis in ſeruitute eſt, manui et poteſtati ſuppoſitus eſt: manumiſſus, liberatur poteſtate. ‡ Quae res à Jure gentium originem ſumſit: vtpote cum jure naturali omnes liberi naſcerentur, nec eſſet nota manumiſſio, cum ſeruitus eſſet incognita. ſed poſteaquam jure gentium ſeruitus inuaſit, ſequutum eſt beneficium manumiſſionis; et cum vno naturali nomine homines appellaremur, jure gentium tria genera eſſe coeperunt: liberi, et his contrarium ſerui, et tertium genus liberti, id eſt, hi, qui deſierant eſſe ſerui.

5. HERMOGENIANVS *lib. 1. Jur. Epitom.*

Ex hoc jure gentium introducta bella: diſcretae gentes: regna condita: dominia diſtincta: agris termini poſiti: aedificia collocata: commercium, emtiones, venditiones, locationes, conductiones, obligationes inſtitutae; exceptis quibusdam, quae (à) jure ciuili introductae ſunt.

6. VLPIANVS *lib. 1. Inſtitutionum.*

Jus ciuile eſt, quod neque in totum à naturali, vel gentium recedit, nec per omnia ei ſeruit: itaque cum aliquid addimus, vel detrahimus juri communi, jus proprium, id eſt ciuile, efficimus.

§. 1. *Hoc igitur, Jus noſtrum conſtat aut ex ſcripto, aut ſine ſcripto: vt apud Graecos τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι, id eſt, legum aliae quidem ſcriptae, aliae vero non ſcriptae.*

7. PAPINIANVS *lib. 2. Definitionum.*

Jus autem ciuile eſt, quod ex Legibus, Plebiſcitis, Senatusconſultis, Decretis Principum, auctoritate prudentium venit.

§. 1. Jus praetorium eſt, quod Praetores introduxerunt, adjuuandi, vel ſupplendi, vel corrigendi juris ciuilis gratia, propter vtilitatem publicam: * quod et *honorarium* dicitur, ad honorem Praetorum ſic nominatum.

* l. 52. §. 1. de O. et A.

8. MARCIANVS *lib. 1. Inſtitutionum.*

Nam et ipſum jus honorarium viua vox eſt Juris ciuilis.

9. GAJVS *lib. 1. Inſtitutionum.*

Omnes populi, qui legibus & moribus reguntur, partim ſuo proprio, partim communi omnium hominum jure vtuntur. † *Nam quod quisque populus ipſe ſibi jus conſtituit, id ipſius proprium ciuitatis eſt: vocaturque jus ciuile, quaſi jus proprium ipſius ciuitatis. Quod vero naturalis ratio inter omnes homines conſtituit, id apud omnes peraeque* cuſto-

cuſtoditur: vocaturque **jus gentium**, *quaſi quo jure omnes gentes vtuntur.*

10. VLPIANVS *lib. 1. Regularum.*

Juſtitia eſt conſtans et perpetua voluntas jus ſuum cuique tribuendi.

§. 1. *Juris praecepta ſunt haec: honeſte viuere, alterum non laedere, ſuum cuique tribuere.*

§. 2. *Jurisprudentia eſt diuinarum atque humanarum rerum notitia: juſti, atque injuſti ſcientia.*

11. PAVLVS *lib. 14. ad Sabinum.*

Jus pluribus modis dicitur. † Vno modo, cum id, quod ſemper aequum ac bonum eſt, *jus* dicitur, * vt eſt jus naturale. † Altero modo, quod omnibus aut pluribus in quaque ciuitate utile eſt: vt eſt jus ciuile. † Nec minus *jus* recte appellatur in ciuitate noſtra jus honorarium. † Praetor quoque *jus reddere* dicitur, etiam cum inique decernit: relatione ſcilicet facta, non ad id, quod ita Praetor fecit, ſed ad illud, quod Praetorem facere conuenit. † Alia ſignificatione *jus* dicitur locus, in quo jus redditur: appellatione collata ab eo, quod fit, in eo, vbi fit. quem locum determinare hoc modo poſſumus: Vbicumque Praetor ſalua majeſtate Imperii ſui, ſaluoque more majorum, jus dicere conſtituit: is locus recte jus appellatur.

* l. 59. de judic.

12. MARCIANVS *lib. 1. Inſtitutionum.*

Nonnunquam *jus* etiam pro neceſſitudine dicimus: veluti, eſt mihi jus cognationis, vel adfinitatis.

a) Qvod qvisqve JVRIS in alivm statverit, vt ipse eodem JVRE vtatvr.

(Dig. 1. T. 1.)

1. VLPIANVS *lib. 3. ad Edictum*

Hoc Edictum ſummam habet aequitatem; et ſine cujusquam indignatione juſta. Quis enim aſpernabitur idem jus ſibi dici, quod ipſe aliis dixit, vel dici effecit?

§. 1. *Qui magiſtratum poteſtatemue habebit, ſi quid in aliquem noui juris ſtatuerit: ipſe, quandoque aduerſario poſtulante, eodem jure vti debet.* † *Si quis apud eum, qui magiſtratum poteſtatemque habebit, aliquid noui juris obtinuerit: quandoque poſtea adverſario ejus poſtulante, eodem jure aduerſus eum decernetur: ſcilicet, vt quod ipſe [quis] in alterius perſona aequum eſſe credidiſſet, id in ipſius quoque perſona valere patiatur.*

§. 2. Haec autem verba, *quod ſtatuerit*, [*qui jurisdictioni praeeſt*,] cum effectu accipimus, non verbotenus. et ideo, ſi quum [vellet ſtatuere, prohibitus ſit, nec effectum] decretum habuit: ceſſat Edictum. Nam *ſtatuit* verbum, rem perfectam ſignificat, et conſummatam injuriam, non coeptam. Et ideo ſi inter eos quis dixerit jus, inter quos jurisdictionem non habuit: quoniam pro nullo hoc habetur, nec eſt ulla ſententia, ceſſare Edictum putamus. Quid enim offuit conatus, cum injuria nullum habuerit effectum?

2. PAVLVS *lib. 3. ad Edictum.*

Hoc Edicto dolus debet jus dicentis puniri. nam ſi Adſeſſoris imprudentia jus aliter dictum ſit, quam oportuit: non debet hoc Magiſtratui officere, ſed ipſi Adſeſſori.

3. VLPIANVS *lib. 3. ad Edictum.*

Si quis iniquum [ad Edictum] jus aduerſus aliquem impetrauit: eo jure utatur ita demum, ſi per poſtulationem ejus hoc venerit. caeterum ſi ipſo non poſtulante: non coërcetur. ſed et ſi impetrauit, ſiue vſus eſt jure aliquo, ſiue impetrauit, vt vteretur, licet vſus non ſit: hoc Edicto punitur. §. 1. Si procurator meus poſtulauit: quaeritur, quis eodem jure vtatur. et putat Pomponivs, me ſolum: vtique, ſi hoc ei ſpecialiter mandaui, * vel ratum habui. † Si tamen tutor, vel curator furioſi poſtulauerit, vel adoleſcentis: ipſe hoc Edicto coërcetur. Item aduerſus procuratorem ** id obſeruandum eſt, ſi in rem ſuam fuerit datus.

* 1. §. 14. de vi et vi armat. 2. §. 12. vi bon. rapt.

** 51. §. 2. ad L. Aquil.

§. 2. Haec poena aduerſus omnem ſtatuitur, qui in Edictum incidit; non ſolum eo poſtulante, qui ab eo laeſus eſt, ſed omni, qui quandoque experitur.

§. 3. Si is, pro quo ſpopondiſti, impetrauerit, ne aliquis debitor ipſius aduerſus eum exceptione vtatur; deinde tu in negotio, in quo ſpopondiſti, velis exceptione vti: nec te, nec ipſum oportet hoc impetrare: etſi interdum patiaris injuriam, ſi ſolvendo debitor non ſit. † Sed ſi tu incidiſti in Edictum: reus quidem vtetur exceptione, [tu] non vtaris, nec poena tua ad reum promittendi pertinebit: et ideo mandati actionem non habebis.

§. 4. Si filius meus in Magiſtratu in hoc Edictum incidit: an in his actionibus, quas ex perſona ejus intendo, huic Edicto locus ſit? Et non puto: ne mea conditio deterior fiat. §. 5. Quod autem ait Praetor, *Vt is eodem jure vtatur*, an etiam ad heredem haec poena transmittatur? Et ſcribit Jvlianvs, non ſolum ipſi denegari actionem, ſed etiam heredi ejus. §. 6. Illud quoque non ſine ratione ſcribit, non ſolum in his actionibus pati eum poenam Edicti, quas tunc habuit, cum incideret in Edictum, verum ſi quae poſtea ei adquirentur. §. 7. Ex hac cauſa ſolutum repeti non poſſe, Jvlianvs putat: ſupereſſe enim naturalem cauſam, quae inhibet repetitionem.

4. GAJVS *lib. 1. ad Edictum prouinciale.*

Illud eleganter Praetor excepit, *Praeterquam ſi quis eorum contra eum fecerit, qui ipſe eorum quid feciſſet*: et recte: ne ſcilicet vel Magiſtratus, dum ſtudet hoc Edictum defendere, vel litigator, dum vult beneficio hujus Edicti vti, ipſe in poenam ipſius Edicti committat.

(de *in jus* vocand. vid. infr. L. I. it. ad T. VI. de Actionibus.

De [Diversis] REGVLIS JVRIS Antiqvi.

(Digeſt. lib. 50. Tit. 17.)

Regvlae Jvris.

1. PAVLVS *lib. 16. ad Plautium.*

Regula eſt, quae rem, quae eſt, breuiter enarrat. *Non vt ex Regula Jus ſumatur, ſed ex jure, quod* eſt, *Regula fiat.* † Per Regulam igitur breuis rerum narratio traditur, et, vt Sabinvs ait, quaſi cauſae conjectio eſt: quae, ſimul cum in aliquo vitiata eſt, perdit officium ſuum.

85. §. 2.

Digitized by Google

85. §. 2. *Idem lib. 6. Quaeſtionum.*

Quoties *aequitate* deſiderii naturalis ratio, aut dubitatio juris moratur, juſtis decretis res temperanda eſt.

90. *Idem lib. 15. Quaeſtionum.*

In omnibus quidem, maxime tamen in Jure, *aequitas* ſpectanda ſit

183. MARCELLVS *lib. 3. Digeſtorum*

Etſi nihil facile mutandum eſt *ex ſolennibus;* tamen ubi *aequitas* evidens poſcit, ſubueniendum eſt.

200. JAVOLENVS *lib 7. Epiſtol.*

Quoties nihil ſine captione inueſtigari poteſt, eligendum eſt, quod *minimum habeat iniquitatis.*

106. POMPONIVS *lib. 9. ex variis Lectionibus.*

Jure naturae *aequum* eſt, neminem cum alterius detrimento et injuria fieri locupletiorem.

168. PAVLVS *lib. 1. ad Plautium.*

Rapienda occaſio eſt, quae praebet *benignius* reſponſum. §. 1. quod *factum* eſt, cum *in obſcuro* ſit, *ex affectione* cujusque capit interpretationem.

192. §. 1. MARCELLVS *lib. 29. Digeſtorum.*

In re dubia *benigniorem interpretationem* ſequi, non minus juſtius eſt, quam tutius.

27. POMPONIVS *lib. 16. ad Sabinum.*

Nec ex Praetorio, *nec ex ſolenni Jure priuatorum conventione, quicquam immutandum eſt:* quamuis obligationum cauſae pactione poſſint immutari, et ipſo jure, et per pacti conuenti exceptionem: quia actionum modus vel *Lege*, vel per Praetorem introductus, *priuatorum pactionibus* non infirmatur: niſi tunc, cum inchoatur actio, inter eos conuenit.

45 §. 1. VLPIANVS *lib. 30. ad Edictum.*

Priuatorum conuentio *juri publico* non derogat.

81. PAPINIANVS *lib. 3. Reſponſorum.*

Quae dubitationis tollendae cauſa contractibus inſeruntur, *Jus commune* non laedunt.

116. §. 1. VLPIANVS *lib. 11. ad Edictum.*

Non capitur, qui *jus publicum* ſequitur.

54. *Idem lib. 46. ad Edictum.*

Nemo *plus juris* ad alium transferre poteſt, quam ipſe haberet.

120. PAVLVS *lib. 12. ad Edictum.*

Nemo *plus commodi* heredi ſuo relinquit, quam ipſe habuit.

160. §. 2. VLPIANVS *lib. 76. ad Edictum.*

Abſurdum eſt, *plus juris* habere eum, cui legatus ſit fundus, quam heredem, aut ipſum teſtatorem, ſi viueret.

177. *pr.* PAVLVS *lib. 14. ad Plautium.*

Qui *in jus* dominiumue *alterius* ſuccedit, jure ejus uti debet.

55. CAJVS *lib. 2. de Teſt. ad Edictum Vrbicum.*

Nullus videtur dolo facere, qui *jure ſuo* vtitur.

151. PAVLVS *lib. 64. ad Edictum.*

Nemo damnum facit, niſi qui id fecit, quod facere *jus non habet.*

155. §. 1. *Idem lib. 65. ad Edictum.*

Non videtur vim facere, qui *ſuo jure* vtitur, et ordinaria actione experitur.

144. *Idem lib. 62. ad Edictum.*

Non omne, quod *licet*, *honeſtum* eſt.

197. MODESTINVS *lib. ſing. de ritu nuptiar.*

Semper in conjunctionibus non ſolum *quid liceat*, conſiderandum eſt, ſed et *quid honeſtum.*

AD TIT. II.

DE LEGIBVS, SENATVSQVE CONSVLTIS, ET LONGA CONSVETVDINE.

(Dig. 1. T. 3.)

1. PAPINIANVS *lib. 1. Definitionum.*

Lex eſt commune praeceptum, virorum Prudentium conſultum: delictorum: quae ſponte vel ignorantia contrahuntur coërcitio: communis reipublicae ſponſio.

2. MARCIANVS *lib. 1. Inſtitutionum.*

Nam et Demoſthenes orator ſic definit: *Τοῦτό ἐστι νόμος, ᾧ πάντας ἀνθρώπους προσήκει πείθεσθαι διὰ πολλά, καὶ μάλιστα, ὅτι πᾶς ἐστι νόμος εὕρημα μὲν καὶ δῶρον Θεοῦ, δόγμα δὲ ἀνθρώπων φρονίμων, ἐπανόρθωμα δὲ τῶν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἁμαρτημάτων, πόλεως δὲ συνθήκη κοινή, καθ' ἣν ἅπασι προσήκει ζῆν τοῖς ἐν τῇ πόλει.* id eſt, *Lex eſt, cui omnes obtemperare convenit tum ob alia multa, tum vel maxime eo, quod omnis Lex inuentum ac munus Dei eſt. decretum vero prudentum hominum, coërcitio eorum, quae ſponte, vel inuoluntarie delinquuntur, communis ſponſio ciuitatis: ad cujus praeſcriptum omnes, qui in ea republica ſunt, vitam inſtituere debent.*

Sed et Philoſophus ſummae Stoicae ſapientiae Chryſippus ſic incipit libro, quem fecit *περὶ νόμου· ὁ νόμος πάντων ἐστὶ βασιλεὺς θείων τε, καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Δεῖ δὲ αὐτὸν προστάτην τε εἶναι τῶν καλῶν καὶ τῶν αἰσχρῶν, καὶ ἄρχοντα καὶ ἡγεμόνα καὶ κατὰ τοῦτο κανόνα τε εἶναι δικαίων καὶ ἀδίκων, καὶ τῶν φύσει πολιτικῶν ζῴων, προστακτικὸν μὲν ὧν ποιητέον, ἀπαγορευτικὸν δὲ ὧν οὐ ποιητέον·* id eſt, *de Lege: Lex eſt omnium diuinarum et humanarum rerum regina. Oportet autem eam eſſe praeſidem et bonis et malis, et principem et ducem eſſe: et ſecundum hoc, regulam eſſe juſtorum, et injuſtorum, et eorum, quae natura ciuilia ſunt animantium, praeceptricem quidem faciendorum, prohibitricem autem non faciendorum.*

3. POMPONIVS *lib. 25. ad Sabinum.*

Jura conſtitui oportet, vt dixit THEOPHRASTVS, in his, quae *ἐπὶ τὸ πλεῖστον*, id eſt, * *vt plurimum*, accidunt, non quae *ἐκ παραλόγου*, id eſt, *ex inopinato.*

* L. 4. 5. 6. 10. 12. et 64. de R. J.

4. CELSVS *lib. 5. Digeſtorum.*

Ex his, quae forte uno aliquo caſu accidere poſſunt, jura non conſtituuntur.

Digitized by Google

5. *Idem lib. 17. Digeſtorum.*

Nam ad ea potius debet aptari jus, quae et frequenter, et facile, quam quae perraro eueniunt.

6. PAVLVS *lib. 17. ad Plautium.*

Τὸ γὰρ ἅπαξ ἢ δὶς, id eſt, Quod enim ſemel aut bis exiſtit, vt ait THEOPHRASTVS, *παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται, id eſt, praetereunt legislatores.*

7. MODESTINVS *lib. 1. Regularum.*

Legis *virtus* [haec] eſt: imperare, vetare, permittere, punire.

8. VLPIANVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Jura non in ſingulas perſonas, ſed generaliter conſtituuntur.

9. *Idem lib. 16. ad Edictum.*

Non ambigitur, Senatum jus facere poſſe.

10. JVLIANVS *lib. 59. Digeſtorum.*

Neque Leges, neque Senatusconſulta ita ſcribi poſſunt, vt omnes caſus, qui quandoque inciderint, comprehendantur: ſed ſufficit [et] *ea, quae plerumque accidunt, contineri.*

11. *Idem lib. 90. Digeſtorum.*

Et ideo de his, quae primo conſtituuntur, aut interpretatione, aut Conſtitutione optimi Principis certius ſtatuendum eſt.

12. *Idem lib 15. Digeſtorum.*

Non poſſunt omnes articuli ſingillatim aut legibus, aut Senatusconſultis comprehendi: ſed cum in aliqua cauſa ſententia eorum manifeſta eſt, is, qui juriſdictioni praeeſt, ad ſimilia procedere, atque ita jus dicere debet.

13. VLPIANVS *lib. 1. ad Edictum Aedilium curulium.*

Nam, vt ait Pedius, quoties lege aliquid, vnum vel alterum introductum eſt, bona occaſio eſt, caetera, quae tendunt ad eandem vtilitatem, vel interpretatione, vel certe juriſdictione ſuppleri.

14. PAVLVS *lib. 54. ad Edictum.*

Quod vero contra rationem juris receptum eſt,* * *non eſt producendum ad conſequentias.

* R. J. 141. pr. l. 1. §. 2. de Conſt. Princ. l. 68. 196. de R. J.

15. JVLIANVS *lib. 27. Digeſtorum.*

In his, quae contra rationem juris conſtituta ſunt, non poſſumus ſequi regulam juris.

16. PAVLVS *lib. 1. ſingulari de jure ſingulari.*

Jus ſingulare eſt, quod contra tenorem rationis propter aliquam vtilitatem auctoritate conſtituentium introductum eſt.

17. CELSVS *lib. 26. Digeſtorum.*

Scire leges non [hoc] eſt, verba earum tenere, ſed vim ac poteſtatem.

18. *Idem lib. 29. Digeſtorum.*

Benignius leges interpretandae ſunt, quo voluntas earum conſeruetur.

19. *Idem lib. 33. Digeſtorum.*

In ambigua voce legis ea potius accipienda eſt ſignificatio, quae vitio caret: praeſertim cum etiam voluntas legis ex hoc colligi poſſit.

20. JVLIANVS *lib. 55. Digeſtorum.*

Non omnium, quae à majoribus conſtituta ſunt, ratio reddi poteſt.

21. NERATIVS *lib. 6. Membranarum.*

Et ideo rationes eorum, quae conſtituuntur, inquiri non oportet: alioquin multa ex his, quae certa ſunt, ſubvertuntur.

22. VLPIANVS *lib. 35. ad Edictum.*

Cum lex in praeteritum quid indulget, in futurum vetat.

23. PAVLVS *lib. 4. ad Plautium.*

Minime ſunt mutanda, quae interpretationem certam ſemper habuerunt.

24. CELSVS *lib. 9. Digeſtorum.*

Inciuile eſt, niſi *tota* lege perſpecta, vna aliqua particula ejus propoſita, judicare, vel reſpondere.

25. MODESTINVS *lib. 8. Reſponſorum.*

Nulla juris ratio, aut aequitatis benignitas patitur, vt quae ſalubriter pro vtilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipſorum commodum producamus ad ſeueritatem.

26. PAVLVS *lib. 4. Quaeſtionum.*

Non eſt nouum, vt priores Leges ad poſteriores trahantur.

27. TERTVLLIANVS *lib. 1. Quaeſtionum.*

Ideo, quia antiquiores leges ad poſteriores trahi vſitatum eſt: et ſemper quaſi hoc legibus ineſſe credi oportet, vt ad eas quoque perſonas, et ad eas res pertinerent, quae quandoque ſimiles erunt.

28. PAVLVS *lib. 5. ad Legem Juliam et Papiam.*

Sed et poſteriores leges ad priores pertinent: niſi contrariae ſint: idque multis argumentis probatur.

29. *Idem lib. ſingul. ad legem Ciuciam.*

Contra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet: ***in fraudem*** vero, qui ſalvis verbis legis, ſententiam ejus circumuenit.

30. VLPIANVS *lib. 4. ad Edictum.*

Fraus enim legi fit, vbi, quod fieri noluit, fieri autem non vetuit, id fit: et quod diſtat *ῥητὸν ἀπὸ διανοίας* id eſt, *dictum à ſententia*; hoc diſtat fraus ab eo, quod contra legem fit.

31. *Idem lib 13 ad Legem Juliam et Papiam.*

Princeps legibus ſolutus eſt: * *Auguſta autem, licet legibus ſoluta non eſt, Principes tamen eadem illi privilegia tribuunt, quae ipſi habent.*

* L. 26. de don. int. V. et 11. N. in c. 2. l. 56. de Legat. 2. et 19. C. d. Teſt. L. 23. de Legat. 3. L. 4. C. h. t.

32. JVLIANVS *lib. 94. Digeſtorum.*

De quibus cauſis ſcriptis legibus non vtimur, id cuſtodiri oportet, quod moribus et conſuetudine inductum eſt: et ſi qua in re hoc deficeret, tunc quod proximum et conſequens ei eſt: ſi nec id quidem appareat, tunc jus, quo vrbs Roma vtitur, ſeruari oportet.

§. 1. In-

Digitized by Google

§. 1. Inueterata conſuetudo pro lege non immerito cuſtoditur. (et hoc eſt jus, quod dicitur *moribus conſtitutum.* *) Nam cum ipſae leges nulla alia ex cauſa nos teneant, quam quod judicio populi receptae ſunt: merito et ea, quae ſine vllo ſcripto populus probauit, tenebunt omnes. nam quid intereſt, ſuffragio populus voluntatem ſuam declaret, an rebus ipſis et factis? Quare rectiſſime etiam illud receptum eſt, vt leges non ſolum ſuffragio legislatoris, ſed etiam tacito conſenſu omnium per deſuetudinem abrogentur.

* 33—40. h. t. l. 5. §. 4. de aqua quotid.

33. VLPIANVS *lib. 1. officio Proconſulis.*

Diuturna conſuetudo pro jure et lege in his, quae non ex ſcripto deſcendunt, obſeruari ſolet.

34. *Idem lib. 4. de officio Proconſulis.*

Cum de conſuetudine ciuitatis, vel prouinciae confidere quis videtur: primum quidem illud explorandum arbitror, an etiam contradicto aliquando judicio conſuetudo firmata ſit.

35. HERMOGENIANVS *lib. 1. Juris Epitomarum.*

Sed et ea, quae longa conſuetudine comprobata ſunt, ac per annos plurimos obſeruata, velut tacita ciuium conventio, non minus, quam ea, quae ſcripta ſunt jura, ſervantur.

36. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Immo magnae auctoritatis hoc jus habetur: quod in tantum probatum eſt, vt non fuerit neceſſe, ſcripto id comprehendere.

37. CALLISTRATVS *lib. 1. Quaeſtionum.*

Si de interpretatione Legis quaeratur; inprimis inſpiciendum eſt, quo jure ciuitas retro in ejusmodi caſibus uſa fuiſſet: optima enim eſt Legum interpres conſuetudo.

38. CALLISTRATVS *lib. 1. Quaeſtionum.*

Nam Imperator noſter SEVERVS *reſcripſit, in ambiguitatibus, quae ex legibus proficiſcuntur, conſuetudinem, aut rerum perpetuo ſimiliter judicatarum auctoritatem, vim legis obtinere debere.*

39. CELSVS *lib. 23 Digeſtorum.*

Quod non ratione introductum, ſed errore primum, deinde conſuetudine obtentum eſt: in aliis ſimilibus non obtinet.

40. MODESTINVS *lib. 1. Regularum.*

Ergo omne jus aut conſenſus fecit, aut neceſſitas conſtituit, aut firmauit conſuetudo.

41. VLPIANVS *lib. 2. Inſtitutionum.*

Totum autem jus conſiſtit aut in adquirendo, aut in conſervando, aut in minuendo: aut enim hoc agitur, quemadmodum quid cujusque fiat; aut quemadmodum quis rem vel jus ſuum conſervet; aut quomodo alienet, aut amittat.

a) DE CONSTITVTIONIBVS PRINCIPVM.

(Dig. 1. T. 4.)

1. VLPIANVS *lib. 1. Inſtitutionum.*

Quod Principi placuit, legis habet vigorem: vtpote cum Lege regia, quae de Imperio ejus lata eſt, populus ei et in eum omne ſuum imperium et poteſtatem conferat.

§. 1. *Quodcunque igitur Imperator per epiſtolam et ſubſcriptionem ſtatuit, vel cognoſcens decreuit, vel de plano interlocutus eſt, vel edicto praecepit: legem eſſe conſtat. haec ſunt, quas vulgo Conſtitutiones appellamus.*

§. 2. *Plane ex his quaedam ſunt perſonales, nec ad exemplum trahuntur. nam quod Princeps alicui ob merita indulſit, vel ſi quam poenam irrogauit, vel ſi cui ſine exemplo ſubuenit: perſonam non egreditur.*

2. VLPIANVS *lib. 4. Fideicommiſſorum.*

In rebus nouis conſtituendis euidens eſſe vtilitas debet, vt recedatur ab eo jure, quod diu aequum viſum eſt.

3. JAVOLENVS *lib. 13. Epiſtolarum.*

Beneficium Imperatoris, quod à diuina ſcilicet ejus indulgentia proficiſcitur, quam pleniſſime interpretari debemus.

4. MODESTINVS *lib. 2. Excuſationum.*

Αἱ μεταγενέστεραι διατάξεις ἰσχυρότεραι τῶν πρὸ αὐτῶν εἰσίν, id eſt, *Conſtitutiones tempore poſteriores, potiores ſunt his, quae ipſas praeceſſerunt.*

b) DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

(Dig. 50. T. 16.)

102. MODESTINVS *lib. 7. Regularum.*

Derogatur Legi, aut abrogatur. Derogatur Legi, cum pars detrahitur, abrogatur Legi, cum prorſus tollitur.

111. JAVOLENVS *lib. 6. ex* Caſſio.

Cenſere eſt conſtituere et praecipere, vnde etiam dicere ſolemus: *Cenſeo hoc facias,* et ſemet aliquid cenſuiſſe. † Inde *Cenſoris* nomen videtur eſſe tractum.

123. POMPONIVS *lib. 26. ad Quintum Mucium.*

Verbum *Erit* interdum *etiam praeteritum, nec ſolum futurum tempus demonſtrat:* quod eſt nobis neceſſarium ſcire, et cum codicilli ita confirmati teſtamento fuerint, *quod in codicillis ſcriptum erit:* vtrumne futuri temporis demonſtratio fiat, an etiam praeteriti, ſi ante ſcriptos codicillos quis relinquat: quod quidem ex voluntate ſcribentis interpretandum eſt. † Quemadmodum autem hoc verbum *Eſt,* non ſolum praeſens, ſed et praeteritum tempus ſignificat: ita et hoc verbum *Erit* non ſolum futurum, ſed interdum etiam praeteritum tempus demonſtrat: nam cum dicimus, *Lucius Titius ſolutus eſt (ab) obligatione:* et praeteritum et praeſens ſignificamus: ſicut hoc: *Lucius Titius alligatus eſt:* et idem fit, cum ita loquimur, *Troja capta eſt.* Non enim ad praeſentis facti demonſtrationem refertur is ſermo, ſed ad praeteritum.

6. § 1. VLPIANVS *lib. 3. ad Edictum.*

Verbum ex *Legibus,* ſic accipiendum eſt: tam ex Legum ſententiis, quam ex verbis.

237. GAJVS *lib. 5. ad Legem 12. Tab.*

Duobus negatiuis verbis quaſi permittit *Lex* magis, quam prohibuit: *idque etiam* SERVIVS *animaduertit.*

8. *pr.* PAVLVS *lib. 3. ad Edictum.*

Verbum *Oportebit* tam praeſens, quam futurum tempus ſignificat.

37. *Idem lib. 26. ad Edictum.*

Verbum *Oportere* non ad facultatem *Judicis* pertinet, qui poteſt vel pluris vel minoris condemnare: ſed ad veritatem refertur.

Digitized by Google

4. FLORENTINVS *lib. 9. Inſtitutionum.*

Libertas eſt naturalis facultas ejus, quod cuique facere libet, niſi ſi quid vi, aut jure prohibetur.

§. 1. *Seruitus eſt conſtitutio Juris gentium,* * *qua quis dominio alieno contra naturam ſubjicitur.*

* L. 4. de J. et J. L. 32. §. 6. de don. int. V. et u. 2. ad L. Aquil. 32. 209. de R. J.

§. 2. *Serui ex eo appellati ſunt,* * *quod Imperatores captiuos vendere, ac per hoc ſeruare, nec occidere ſolent.*

* R. J. 239. §. 1.

§. 3. *Mancipia vero dicta, quod ab hoſtibus manu capiantur.*

5. MARCIANVS *lib. 1. Inſtitutionum.*

Et ſeruorum quidem vna eſt conditio: liberorum autem hominum quidam ingenui ſunt, quidam libertini.

§. 1. Serui autem in dominium noſtrum rediguntur, aut Jure ciuili, aut gentium. *Jure ciuili, ſi quis ſe major viginti annis ad pretium participandum venire paſſus eſt. Jure gentium ſerui noſtri ſunt, qui ab hoſtibus capiuntur; aut qui ex ancillis noſtris naſcuntur.*

§. 2. *Ingenui ſunt, qui ex matre libera nati ſunt: ſufficit enim liberam fuiſſe eo tempore, quo naſcitur, licet ancilla conceperit: et e contrario ſi libera conceperit, deinde ancilla pariat, placuit eum, qui naſcitur, liberum naſci. Nec intereſt juſtis nuptiis conceperit, an vulgo: quia non debet calamitas matris nocere ei, qui in ventre eſt.*

§. 3. *Ex hoc quaeſitum eſt: ſi ancilla praegnans manumiſſa ſit, deinde ancilla poſtea facta, aut expulſa ciuitate pepererit: liberum, an ſeruum pariat? et tamen rectius probatum eſt, liberum naſci: et ſufficere ei, qui in ventre eſt, liberam matrem vel medio tempore habuiſſe.*

6. GAJVS *lib. 1. Inſtitutionum.*

Libertini ſunt, qui ex juſta ſeruitute manumiſſi ſunt.

7. PAVLVS *lib. ſingulari de portionibus, quae liberis damnatorum conceduntur.*

Qui in vtero eſt, perinde ac ſi in rebus humanis eſſet, cuſtoditur. quoties de commodis ipſius partus * quaeritur: quamquam alii, antequam naſcatur, nequaquam proſit. **

* 26. h. 2. §. 6. de excuſ. tut. 30. §. 1. de acq. v. omitt. hered. 231. de V. S. 29. de N. G. 19. §. 2. de teſt. tut. 129. de V. S. 141. ibid. 12. pr. de lib. et poſth.

** 42. de admin. et peric. tut. 2. §. 6. de excuſ.

8. PAPINIANVS *lib. 3. Quaeſtionum.*

Imperator TITVS ANTONINVS reſcripſit, non laedi ſtatum liberorum ob tenorem inſtrumenti male concepti.

9. *Idem lib. 31. Quaeſtionum.*

In multis Juris noſtri articulis deterior eſt conditio *feminarum*, quam maſculorum.

* l. 2. de R. J. 45. de legat. 2. 20. §. 6. qui teſt. fac. 6. de popul. act.

10. VLPIANVS *lib. 1. ad Sabinum.*

Quaeritur: *Hermaphroditum* cui comparamus? * et magis puto ejus ſexus aeſtimandum, qui in eo praeualet.

* ad §. 1. de Teſtib. 6. §. f. de lib. et poſth.

11. PAVLVS *lib. 18. Reſponſorum.*

Pavlvs reſpondit, eum, qui viuente patre et ignorante de conjunctione filiae conceptus eſt, licet poſt mortem aui natus ſit, juſtum filium ei, ex quo conceptus eſt, [eſſe] non videri.

12. *Idem lib. 19. Reſponſorum.*

Septimo * menſe naſci perfectum partum, jam receptum eſt propter auctoritatem doctiſſimi viri Hippocratis: et ideo credendum eſt, eum, qui ex juſtis nuptiis ſeptimo menſe natus eſt, juſtum filium eſſe.

* l. 3. §. f. de Suis et legit. hered.

13. HERMOGENIANVS *lib. 1. Juris Epitomarum.*

Seruus in cauſa capitali, fortunae judicio à domino commiſſus, etſi fuerit abſolutus, non fit liber.

14. PAVLVS *lib. 4. Sententiarum.*

Non ſunt liberi, qui contra formam humani generis conuerſo more procreantur: veluti ſi mulier monſtroſum aliquid, * aut prodigioſum enixa ſit. Partus autem, qui membrorum ** humanorum officia ampliauit, aliquatenus videtur effectus: et ideo inter liberos connumerabitur.

* l. 38. 135. de V. S. l. 3. C. de poſth. hered. inſtit. 12. §. 1. de lib. et poſth.

** l. 10. § 2. de aedil. edict.

15. TRYPHONINVS *lib. 10. Diſputationum.*

Areſcuſa, *ſi tres pepererit*, libera eſſe teſtamento juſſa, primo partu vnum, ſecundo tres peperit: quaeſitum eſt, an, et quis eorum liber eſſet? haec conditio libertati adpoſita jam implenda mulieri eſt: ſed non dubitari debet, quin vltimus liber naſcatur. nec enim natura permiſit ſimul vno impetu duos infantes de vtero matris excedere: vt ordine incerto naſcentium non appareat, vter in ſeruitute libertateue naſcatur. Incipiente igitur partu exiſtens conditio efficit, vt ex libera edatur, quod poſtea naſcitur; veluti ſi quaelibet alia conditio libertati mulieris adpoſita, parturiente ea, exiſtat; vel manumiſſa ſub hac conditione, *ſi decem millia heredi Titione dederit*, eo momento, quo parit, per alium impleuerit conditionem, jam libera pepeiſſe credenda eſt.

16. VLPIANVS *lib 6. Diſputationum.*

Idem erit, ſi eadem Areſcuſa primo duos pepererat, poſtea geminos ediderat: dicendum eſt enim, non poſſe dici vtrumque ingenuum naſci, ſed eum, qui poſterior naſcitur. quaeſtio * ergo facti potius eſt, non juris.

* l. 30. pr. de pecul. l. 1. §. 1. de C. E. l. 1. §. 1. quae res pign. l. 2. §. f. de donat. l. 21. pr. de furt.

17. *Idem lib. 22. ad Edictum.*

In orbe Romano qui ſunt, ex Conſtitutione Imperatoris ANTONINI ciues Romani effecti ſunt.

18. *Idem lib. 27. ad Sabinum.*

Imperator HADRIANVS Pvblicio Marcello reſcripſit, liberam, quae praegnans vltimo ſupplicio damnata eſt, liberum parere. Et ſolitum eſſe ſeruari eam, dum partum ederet. * † Sed ſi ei, quae ex juſtis nuptiis concepit, aqua et igni interdictum eſt: ciuem Romanum parit, et in poteſtate patris.

* l. 5. §. 2. h. t. 3. de poen.

19. CELSVS *lib. 29. Digeſtorum.*

Cum legitimae * nuptiae factae ſint, patrem liberi ſequuntur: vulgo quaeſitus, matrem ſequitur.

* l. 23. 24. h. T. 1. §. 2. ad munic. L. 5. de in jus voc.

20. VLPIANVS *lib. 38. ad Sabinum.*

Qui furere coepit, et ſtatum, et dignitatem, in qua fuit, et magiſtratum, et poteſtatem videtur retinere: ſicut rei ſuae dominium retinet.

21. MODESTINVS *lib. 7. Regularum.*

Homo liber, qui ſe vendidit, manumiſſus non ad ſuum ſtatum reuertitur, quo ſe abdicauit: ſed efficitur libertinae conditionis.

22. *Idem*

Digitized by Google

22. *Idem lib. 12. Reſponſorum.*

Herennius Modestinus reſpondit, ſi eo tempore enixa eſt ancilla, quo ſecundum legem donationis manumiſſa eſſe debuit, cum ex Conſtitutione libera fuerit: ingenuum ex ea natum.

23. *Idem lib. 1. Pandectarum.*

Vulgo concepti dicuntur, qui patrem demonſtrare non poſſunt; vel qui poſſunt quidem, ſed eum habent, quem habere non licet: qui et ſpurii appellantur παρὰ τὴν σποράν, *id eſt, à ſatione.*

24. VLPIANVS *lib. 27. ad Sabinum.*

Lex naturae haec eſt, vt qui naſcitur ſine legitimo matrimonio, matrem ſequatur, * *niſi Lex ſpecialis aliud inducit.*

* l. 5. h. t. l. 12. §. 33. de inſtruct. v. inſtrum. legat. l. 41. §. 2. de legat. 3.

25. *Idem lib. 1. ad Legem Juliam et Papiam.*

Ingenuum accipere debemus etiam eum, de quo ſententia lata eſt, * quamuis fuerit libertinus. quia res judicata pro veritate accipitur. **

* l. 27. §. 1. de cauſ. liber.

** l. 207. de R. J. l. 3. de agn. et alend. lib.

26. JVLIANVS *lib. 69. Digeſtorum.*

Qui in vtero ſunt, in toto pene Jure ciuili intelliguntur in rerum natura eſſe. † Nam et legitimae hereditates his reſtituuntur: et ſi praegnans mulier ab hoſtibus capta ſit; id, quod natum erit, poſtliminium habet: item patris, vel matris conditionem ſequitur. praeterea ſi ancilla praegnans ſurrepta fuerit; quamuis apud bonae fidei emtorem pepererit: id, quod natum erit, tamquam furtiuum, vſu non capitur. His conſequens eſt, vt libertus quoque, quamdiu patroni filius naſci poſſit, eo jure ſit, quo ſunt, qui patronos habent.

27. VLPIANVS *lib. 5. Opinionum.*

Eum, qui ſe libertinum eſſe fatetur, nec adoptando patronus ingenuum facere potuit.

a) De Verborum Significatione.

239. §. 4. POMPONIVS *lib. ſing. Enchiridii.*

Aduena eſt, quem Graeci ἄποικον, id eſt, *domo profugum, colonum aduenientem* appellant.

223. §. 1. PAVLVS *lib. 2. Sententiarum.*

Amicos appellare debemus, non leui notitia conjunctos: ſed quibus fuerint jura cum patrefamilias, honeſtis familiaritatis quaeſita rationibus.

132. *pr. Idem lib. 3. ad Leg. Jul. et Pap.*

Anniculus amittitur, qui extremo anni die moritur: et conſuetudo loquendi, id ita eſſe, declarat, *ante diem decimum calendarum, poſt diem decimum calendarum:* neque vtro enim ſermone vndecim dies ſignificantur.

134. *Idem lib. 2. ad Leg. Jul. et Pap.*

Anniculus non ſtatim, vt natus eſt, ſed trecenteſimo ſexageſimo quinto *die* dicitur, *incipiente plane, non exacto die,* quia annum ciuiliter, non ad momenta temporum, ſed ad dies numeramus.

103. MODESTINVS *lib. 8. Regularum.*

Licet *capitalis* Latine loquentibus *omnis cauſa exiſtimationis* videatur: tamen appellatio capitalis, *mortis,* vel *amiſſionis ciuitatis,* intelligenda eſt.

239. §. 5. POMPONIVS *lib. ſing. Enchiridii.*

Decuriones quidam dictos ajunt ex eo, quod initio, cum coloniae deducerentur, decima pars eorum, qui ducerentur, conſilii publici gratia conſcribi ſolita ſit.

40. §. 2. VLPIANVS *lib. 56.*

Familiae appellatione *liberi* quoque continentur. §. 3. Vnicus *ſeruus familiae* appellatione non continetur. Ne duo quidem *familiam faciunt.*

166. POMPONIVS *lib. 6. ad Sabinum.*

Vrbana familia et *ruſtica,* non loco, ſed genere diſtinguitur: poteſt enim aliquis diſpenſator, non eſſe ſeruorum vrbanorum numero, veluti is, qui ruſticarum rerum rationes diſpenſet, ibique habitet, non multum abeſt a villico: inſularius autem vrbanorum numero eſt: videndum tamen eſt, ipſe dominus quorum loco quemque habuerit: quod ex numero familiae, et vicariis apparebit. §. 1. *Pernoctare extra Vrbem* intelligendus eſt, qui nulla parte noctis in Vrbe eſt. *Per* enim totam noctem ſignificat.

195. VLPIANVS *lib. 46 ad Edictum.*

Pronunciatio *ſermonis in ſexu maſculino* ad vtrumque ſexum plerumque porrigitur. §. 1. *Familiae* appellatio qualiter accipiatur, videamus. Et quidem varie accepta eſt: nam et in res et in perſonas deducitur. † In res, vt puta in Lege 12. Tabularum his verbis, *Agnatus proximus familiam habeto.* † Ad perſonas autem refertur familiae ſignificatio ita, cum de patrono et liberto loquitur lex: *ex ea familia,* inquit, *in eam familiam.* et hic de ſingularibus perſonis legem loqui conſtat. §. 2. *Familiae* appellatio refertur et ad corporis cujuſdam ſignificationem, quod aut jure proprio ipſorum, aut communi vniuerſae cognationis continetur. † Jure proprio familiam dicimus plures perſonas, quae ſunt ſub unius poteſtate, aut natura, aut jure ſubjectae, vtputa patremfamilias, matremfamilias, filiumfamilias, filiamfamilias, quique deinceps vicem eorum ſequuntur, vtputa nepotes et neptes, et deinceps. Pater autem familias appellatur, qui in domo dominium habet, recteque hoc nomine appellatur, quamuis filium non habeat: non enim ſolam perſonam ejus, ſed et jus demonſtramus. Denique et pupillum patremfamilias appellamus; et cum paterfamilias moritur, quotquot capita ei ſubjecta fuerunt, ſingulas familias incipiunt habere: ſinguli enim patrumfamiliarum nomen ſubeunt: idemque eueniet et in eo, qui emancipatus eſt: nam et hic ſui juris effectus propriam familiam habet. † Communi jure familiam dicimus omnium agnatorum: nam etſi, patrefamilias mortuo, ſinguli ſingulas familias habent: tamen omnes, qui ſub vnius poteſtate fuerunt, recte ejuſdem familiae appellabuntur, qui ex eadem domo et gente proditi ſunt. §. 3. Seruitutum quoque ſolemus appellare familias, vt in Edicto Praetoris oſtendimus ſub titulo de furtis, vbi Praetor loquitur de familia Publicanorum: ſed ibi non omnes ſerui, ſed corpus quoddam ſeruorum demonſtratur, hujus rei cauſa paratum, hoc eſt, vectigalis cauſa: alia autem parte Edicti omnes ſerui continentur: vt de hominibus coactis, et vi bonorum raptorum: item redhibitoria, ſi deterior res reddatur emtoris opera, aut familiae ejus, et Interdicto, vnde vi, familiae appellatio omnes ſeruos comprehendit: ſed et filii continentur. §. 4. Item appellatur familia plurium perſonarum, quae ab ejuſdem vltimi genitoris ſanguine proficiſcuntur: ſicuti dicimus familiam Juliam, quaſi a fonte quodam memoriae. §. 5. *Mulier* autem *familiae ſuae,* et *caput,* et *finis* eſt.

196. GA-

Digitized by Google

196 CAJVS *lib. 16. ad Edictum provinc.*

Familiae appellatione et ipſe Princeps familiae continetur. § 1. *Foeminarum Liberos in familia earum non eſſe*, palam eſt: quia qui naſcuntur, patris, non matris familiam ſequuntur.

84. PAVLVS *lib. 2. ad Vitellium.*

Filii appellatione *omnes liberos* intelligimus.

116. JAVOLENVS *lib 7. Epiſtolarum.*

Quisquis mihi alius *filii* filiusve heres ſit, Labeo, *non videri filiam contineri*: Proculus contra: mihi Labeo videtur verborum figuram ſequi, Proculus mentem teſtantis. reſpondit: Non dubito, quin *Labeonis ſententia* vera non ſit.

122. POMPONIVS *lib. 8. ad Quintum Mucium.*

Servius ait: ſi ita ſcriptum ſit, *Filio*, *filiiſque* meis hoſce tutores do: maſculis duntaxat tutores datos: quoniam ſingulari caſu hoc, filio, ad pluralem videtur tranſiiſſe, continentem eundem ſexum, quem ſingularis prior poſitus habuiſſet: ſed hoc facti, non juris habet quaeſtionem: poteſt enim fieri, vt ſingulari caſu de filio ſenſerit, *deinde plenius omnibus liberis proſpexiſſe* in tutore dando voluerit, quod magis rationabile eſſe videtur.

141. VLPIANVS *lib. 8. ad Leg. Jul. et Pap.*

Etiam *ea mulier*, cum moreretur, creditur *filium habere*, *quae exciſo vtero edere poſſit*: nec non etiam alio caſu mulier poteſt habere filium, quem mortis tempore non habuit: vt puta eum, qui *ab hoſtibus remeavit*.

201. JVLIANVS *lib. 81. Digeſtorum.*

Juſta interpretatione recipiendum eſt, vt *appellatione filii*, ſicuti *filiamfamilias* contineri ſaepe reſpondebimus, ita et *nepos* videatur comprehendi. † Et *patris nomine avus* quoque demonſtrari intelligatur.

209. FLORENTINVS *lib. 10. Inſtitut.*

Coram Titio aliquid facere juſſus, non videtur praeſente eo feciſſe, niſi is intelligat: itaque ſi *furioſus*, aut *infans* ſit, aut dormiat, non videtur, coram eo feciſſe. † *Scire* autem, non etiam velle is debet: nam *et invito eo recte fit*, *quod juſſum eſt.*

246. *pr.* POMPONIVS *lib 16. Epiſtolarum.*

Apud Labeonem Pithanon ita ſcriptum eſt: *Exhibet*, qui praeſtat ejus, de quo agitur, praeſentiam: nam etiam qui ſiſtit, praeſtat ejus, de quo agitur, praeſentiam; nec tamen (eum) exhibet: et qui mutum aut *furioſum*, aut *infantem* exhibet, non poteſt videri ejus praeſtare praeſentiam: *nemo* enim ex eo genere *praeſens* ſatis apte appellari poteſt

136. VLPIANVS *lib. 5. ad Leg. Jul. et Pap.*

Generi appellatione et neptis et proneptis, tam ex filio, quam ex filia editarum, caeterarumque *maritos* contineri manifeſtum eſt.

152. CAJVS *lib. 10. ad Leg Jul. et Pap.*

Hominis appellatione tam foeminam, quam maſculum contineri, non dubitatur.

239. §. 2. POMPONIVS *lib. ſing. Enchiridii.*

Incola eſt, qui aliqua regione domicilium ſuum contulit: quem Graeci πάροικον (id eſt, juxta habitantem) appellant. Nec tantum hi, qui in oppido morantur, incolae ſunt: ſed etiam, qui alicujus oppidi finibus ita agrum habent, vt in eum ſe, quaſi in aliquam ſedem, recipiant.

56. §. 1. VLPIANVS *lib 62 ad Edictum.*

Liberorum appellatione continentur, non tantum qui ſunt in poteſtate: ſed omnes, qui ſui juris ſunt, ſive virilis, ſive foeminini ſexus ſunt, exve foeminini ſexus deſcendentes.

148. CAJVS *lib. 8. ad Leg Jul. et Pap.*

Non eſt ſine liberis, cui vel *unus* filius, vnave filia eſt: haec enim enunciatio, habet liberos, (non habet liberos) *ſemper pluratiuo numero* profertur: ſicut et pugillares et codicilli.

149. *Idem lib. 10. ad Leg. Jul. et Pap.*

Nam quem ſine liberis eſſe, dicere non poſſumus: hunc neceſſe eſt dicamus *liberos habere.*

220. CALLISTRATVS *lib. 2. Quaeſtionum.*

Liberorum appellatione nepotes et pronepotes, caeterique, qui ex his deſcendunt, continentur; hos enim omnes ſuorum appellatione Lex 12. Tabularum comprehendit: toties enim leges neceſſarium ducunt cognationum ſingularum nominibus vti, veluti filii, nepotes, pronepotes, caeterorumve, qui ex his deſcendunt. Quoties non omnibus, qui poſt eos ſunt, praeſtitum voluerint: ſed ſolis his ſuccurrent, quos nominatim enumerent. At vbi non perſonis certis, non quibusdam gradibus praeſtatur, ſed omnibus, qui ex eodem genere orti ſunt, liberorum appellatione comprehenduntur. §. 1. Sed et Papirius Fronto libro 3. Reſponſorum ait, praedio cum villico et contubernali ejus et filiis legato, nepotes quoque ex filiis contineri, niſi voluntas teſtatoris aliter habeat: *filii* enim *appellatione ſaepe* et *nepotes* accipi, multifariam placere. §. 2. Divus quoque MARCVS reſcripſit, non videri ſine liberis defunctum, qui nepotem ſuum heredem reliquit. §. 3. Praeter haec omnia natura nos quoque docet, parentes pios, qui liberorum procreandorum animo et voto vxores ducunt, filiorum appellatione omnes, qui ex nobis deſcendunt, contineri: nec enim dulciore nomine poſſumus nepotes noſtros, quam filii appellare: etenim idcirco filios, filiasve concipimus atque edimus, vt ex prole eorum earumve diuturnitatis nobis memoriam in aevum relinquamus.

207. AFRICANVS *lib. 3. Quaeſtionum.*

Mercis appellatione homines non contineri Mela ait: et ob eam rem *mangones*, non mercatores, ſed venaliciarios appellari ait: et recte.

46. §. 1. VLPIANVS *lib. 59. ad Edictum.*

Matremfamilias accipere debemus eam, quae non inhoneſte vixit: matrem enim familias a caeteris foeminis mores diſcernunt, atque ſeparant: proinde nihil intererit, nupta ſit, an vidua, ingenua ſit, an libertina: nam neque nuptiae, neque natales *faciunt matremfamilias*: ſed *boni mores.*

135. *Idem lib. 4. ad Leg. Jul. et Pap.*

Quaeret aliquis: *ſi portentoſum, vel monſtroſum*, vel debile mulier ediderit; vel qualem viſu vel vagitu novum, non humanae figurae, ſed alterius magis animalis, quam hominis partum, an quia *enixa* eſt, prodeſſe ei debeat? et magis eſt, vt haec quoque parentibus proſint: nec enim eſt, quod eis imputetur, quae, qualiter potuerunt, ſtatutis obtemperaverunt: *neque id, quod fataliter acceſſit, matri damnum* injungere debet.

Digitized by Google

113. JAVOLENVS *lib. 14. ex Caſſio.*

Morbus ſonticus eſt, qui cuique rei nocet.

13. *pr.* VLPIANVS *lib. 7. ad Edictum.*

Mulieris appellatione etiam *virgo* viripotens continetur.

18. *fin.* PAVLVS *lib. 9. ad Edictum.*

Igitur *Municipes* dici, quod munera ciuilia capiant.

228. *Idem lib. ſing. de Cognitionibus.*

Municipes intelligendi ſunt, et qui in eodem municipio nati ſunt.

98. *pr.* CELSVS *lib. 39. Digeſtorum.*

Cum *biſextum* calendis eſt: nihil refert, (vtrum) priore, an poſteriore die quis natus ſit, et deinceps ſextum calendas ejus *natalis dies* eſt: nam id biduum pro uno die habetur: ſed poſterior *dies intercalatur*, non prior: ideo quo anno intercalatum non eſt, ſexto calendas natus: cum biſextum calendis eſt, priorem diem natalem habet.

(vid. infr. ad L. 2. T. 24.)

104. MODESTINVS *lib. 2. Excuſationum.*

Ἡ *τῶν τέκνων προσηγορία καὶ ἐπὶ τοὺς ἐγγόνους ἐκτείνεται.* id eſt. *Natorum* appellatio et *ad nepotes* extenditur.

129. PAVLVS *lib. 1. ad Leg. Jul. et Pap.*

Qui *mortui naſcuntur*, neque nati, neque procreati videntur: quia nunquam liberi appellari potuerunt.

38. VLPIANVS *lib. 25. ad Edictum.*

Oſtentum LABEO definit, omne contra naturam cujusque rei genitum, factumque. *Duo genera* (autem) ſunt *oſtentorum*, *vnum*, quoties quis *contra naturam naſcitur*, tribus manibus forte aut pedibus, aut qua alia parte corporis, quae naturae contraria eſt: *alterum*, cum quid prodigioſum videtur, quae Graeci *Φαντάσματα*, id eſt, *viſiones* vocant.

146. *pr.* VLPIANVS *lib. 15. ad Sabinum.*

Nomen *filiarum et in poſthumam* cadere, quaeſtionis non eſt: quamuis poſthumae non cadere in eam, quae jam in rebus humanis ſit, certum ſit.

190. *Idem lib. 34. ad Edictum.*

Prouinciales eos accipere debemus, qui in prouincia domicilium (habent,) non eos, qui ex prouincia oriundi ſunt.

163. §. 1. PAVLVS *lib. 2. ad Sabinum.*

Pueri appellatione *etiam puella* ſignificatur: et foeminas puerperas appellant recentes ex partu, et Graece *παιδίον* communiter appellatur.

204. *Idem lib. 2. Epitomarum (Alfeni).*

Pueri appellatio *tres* ſignificationes habet: *Vnam*, cum omnes ſeruos pueros, appellaremus: *Alteram*, cum puerum contrario nomine puellae diceremus: *Tertiam*, cum aetatem puerilem demonſtraremus.

161. VLPIANVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Non eſt *pupillus, qui in vtero eſt.*

239. *pr.* POMPONIVS *lib. ſing. Enchiridii.*

Pupillus eſt, qui cum *impubes* eſt, *deſiit in patris poteſtate eſſe* aut morte, aut emancipatione.

1. VLPIANVS *lib. 1. ad Edictum.*

Verbum hoc, *ſi quis*, tam maſculos, quam foeminas complectitur.

40. §. 1. *Idem lib. 56.*

Serui appellatio *etiam ad ancillam* refertur.

65. *Idem lib. 77. ad Edictum.*

Illa verba, *arbitratu* LVCII TITII *fieri*, jus ſignificant, et in *ſeruum* non cadunt.

101. §. 3. MODESTINVS *lib 9. Different.*

Seruis legatis etiam ancillas deberi, quidam putant: quaſi commune nomen vtrumque ſexum contineat.

239. §. 1. POMPONIVS *lib. ſing. Enchiridii.*

Seruorum appellatio ex eo fluxit, quod imperatores (noſtri) captiuos vendere, ac per hoc *ſeruare*, nec occidere ſolent.

203. ALFENVS VARVS *lib. 7. Digeſtorum.*

In lege cenſoria portus Siciliae ita ſcriptum erat: *Seruos, quos domo quis ducet, ſuo vſu, pro his portorium ne dato.* Quaerebatur, ſi quis a Sicilia ſeruos Romam mitteret, fundi inſtruendi cauſa, vtrum pro his hominibus *portorium* dare deberet, necne? Reſpondit, duas eſſe in hac ſcriptura quaeſtiones: primam, quid eſſet, *domum* ducere: alteram, quid eſſet, *ſuo vſu* ducere? † Igitur quaeri ſoleret. vtrum vbi quisque habitaret, ſiue in Prouincia, ſiue in Italia, *an duntaxat in ſua cujusque patria domus eſſe recte diceretur?* Sed de ea re conſtitutum eſſe, eam *domum* vnicuique noſtrum debere exiſtimari, *vbi* quisque *ſedes et tabulas haberet*, ſuarumque rerum conſtitutionem feciſſet. † Quid autem eſſet, *vſu ſuo*, magnam habuiſſe dubitationem: et magis placet, quod victus ſui cauſa paratum eſt, tantum contineri. Itemque, de *ſeruis* eadem ratione quaeri, qui eorum vſus ſui cauſa parati eſſent: vtrum diſpenſatores, inſularii, villici, atrienſes, textores, operarii quoque ruſtici, qui agrorum colendorum cauſa haberentur, ex quibus (agris) paterfamilias fructus caperet, quibus ſe toleraret, omnes denique ſeruos, quos quisque emiſſet, vt ipſe haberet, (atque eis ad aliquam rem vteretur), neque ideo emiſſet, vt venderet? Et ſibi videri, eos demum *vſus ſui cauſa* patremfamilias habere, *qui ad ejus corpus tuendum*, atque ad ipſius cultum praepoſiti deſtinatique eſſent: quo in genere *junctores*, *cubicularii*, *coci*, *miniſtratores*, atque alii, *qui ad ejusmodi vſum parati* eſſent, numerarentur.

100. VLPIANVS *lib. 2. de Officio Conſ.*

Speciosas perſonas accipere debemus *clariſſimas* perſonas vtriusque ſexus: item eorum, qui ornamentis *ſenatoriis* vtuntur.

128. *Idem lib. 1. ad Leg. Jul. et Pap.*

Spadonum generalis appellatio eſt: quo nomine tam hi, qui natura ſpadones ſunt, item thlibiae, thlaſiae, ſed et ſi quod aliud genus ſpadonum eſt, continentur.

137. PAVLVS *lib. 2. ad Leg. Jul. et Pap.*

Ter enixa videtur, etiam quae *trigemenos* pepererit.

210. MARCIANVS *lib. 7. Inſtitutionum.*

Is, qui *natus* eſt *ex mancipiis urbanis*, et miſſus eſt in villam nutriendus, in urbanis ſervis conſtituetur.

153. TERENTIVS CLEMENS, *lib. 11. ad Leg. Jul. et Pap.*

Intelligendus eſt mortis tempore fuiſſe, qui *in vtero relictus* eſt.

REGVLAE JVRIS.

108. PAVLVS *lib. 4. ad Edictum.*

Fere in omnibus poenalibus judiciis et *aetati*, et *imprudentiae* ſuccurritur.

2. VLPIANVS *lib. 1. ad Sabinum.*

Foeminae ab omnibus officiis civilibus, vel *publicis remotae* ſunt: et ideo nec judices eſſe poſſunt, *nec magiſtratum gerere*, nec poſtulare, nec pro alio intervenire, nec procuratores exiſtere. § 1. Item *impubes* omnibus officiis civilibus debet abſtinere.

124. PAVLVS *lib. 16. ad Edictum.*

Vbi non voce, ſed *praeſentia* opus eſt, *mutus*, ſi intellectum habet, poteſt videri reſpondere. Idem in *ſurdo:* hic quidem (et) reſpondere poteſt. §. 1. *Furioſus abſentis* loco eſt: et ita POMPONIVS lib. 1. Epiſtolarum ſcribit.

106. *Idem lib. 2. ad Edictum.*

Libertas inaeſtimabilis res eſt.

122. CAJVS *lib. 5. ad Edictum provinc.*

Libertas omnibus rebus favorabilior eſt.

176. *ſſ.* 1. PAVLVS *lib. 13. ad Plautium.*

Infinita eſt aeſtimatio *libertatis* et neceſſitudinis.

187. CELSVS *lib. 16. Digeſtorum.*

Si quis *praegnantem vxorem reliquit, non* videtur *ſine liberis* deceſſiſſe.

111. *princ.* CAJVS *lib. 2. ad Edictum provinc.*

Pupillum, qui proximus pubertati ſit, *capacem* eſſe et *furandi* et *injuriae* faciendae.

22. *pr.* VLPIANVS *lib. 28. ad Sabinum.*

In *perſonam ſervilem* nulla cadit obligatio.

32. *Servi. vide ſupra ad T. II.*

107. CAJVS *lib. 1. ad Edictum provinc.*

Cum *ſervo* nulla actio eſt.

146. PAVLVS *lib. 62. ad Edictum.*

Quod quis, dum *ſervus* eſt, egit: proficere *liberto* facto non poteſt.

175. *pr. Idem lib. 11. ad Plautium.*

In his, quae *officium per liberas fieri perſonas* leges deſiderant, *ſervus intervenire non poteſt.*

209. VLPIANVS *lib. 4. ad Leg. Jul. et Pap.*

Servitutem mortalitati fere comparamus.

211. PAVLVS *lib. 69. ad Edictum.*

Servus Reipublicae cauſa abeſſe non poteſt.

Ad TIT. IV. ad Prooemium.

SI INGENVVS ESSE DICETVR.

(Dig. 40. T. 14.)

1. MARCELLVS *lib. 7. Digeſtorum.*

Si libertus alterius alio agente ingenuus pronunciatus eſſe dicetur: ſine vlla exceptione temporis, patronus ejus cognitionem ſolet exercere.

2. SATVRNINVS [*lib. 1. de Officio Proconſulis*]

Qui ſe venire paſſus eſſet majorem, ſcilicet vt pretium ad ipſum perueniret: prohibendum de libertate contendere, D. HADRIANVS conſtituit. ſed interdum ita contendendum permiſit, *ſi pretium* (*ſuum*) *reddidiſſet.*

§. 1. Qui ſe ex libertinitate ingenuitati adſerant, non vltra † quinquennium, quam manumiſſi fuiſſent, audientur. §. 2. Qui poſt quinquennium reperiiſſe inſtrumenta ingenuitatis ſuae adſeuerant, de ea re ipſos Principes adire oportere cognituros.

3. POMPONIVS [*lib. 5. Senatusconſultorum.*]

Hoc ſermone, *agnitis natalibus*, de nullis aliis intelligendum eſt Senatum ſenſiſſe, quam ingenuis. §. 1. Verbo autem, *relinquerent*, etiam hoc intelligendum eſt, vt quaecunque ex re ejus, à quo manumiſſi erant, adquiſita habeant, reſtituant. † Sed id quemadmodum accipiendum ſit, videndum eſt: vtrumne quae ignorantibus dominis abſtuliſſent: item quod ex his adquiſitum, reddere debeant: an vero etiam conceſſa et donata à manumiſſoribus amplexi ſint? quod magis eſt.

4. PAPINIANVS (*lib. 22. Quaeſtionum.*)

Oratio, quae prohibet apud Conſules, aut Praeſides Prouinciarum, poſt quenquennium à die manumiſſionis in ingenuitate proclamare, nullam cauſam aut perſonam excipit.

5. *Idem* [*lib. 10. Reſponſorum*]

Patronum poſt quenquennium ſententiae pro ingenuitate dictae, quo ignorante res judicata eſt, non eſſe praeſcriptione temporis ſummouendum reſpondi.

6. VLPIANVS [*lib. 38. ad Edictum.*]

Quoties de hoc contenditur, an quis libertus ſit: ſiue operae petantur, ſiue obſequium deſideretur, ſiue etiam famoſa actio intendatur, ſiue in jus vocetur, qui ſe patronum dicit, ſiue vlla cauſa interueniat, redditur praejudicium. Sed et quoties quis libertinum quidem ſe confitetur, libertum autem GAII SEII ſe negat: idem praejudicium datur. Redditur autem alterutro deſiderante. Sed actoris partibus ſemper, qui ſe patronum dicit, fungitur, probareque libertum ſuum neceſſe habet: aut, ſi non probet, vincitur.

a) DE LIBERALI CAVSA.

(Dig. 40. T. 12.)

1. VLPIANVS *lib. 54. ad Edictum.*

Si quando is, qui in poſſeſſione ſeruitutis conſtitutus eſt, litigare de conditione ſua non patiatur, quod forte ſibi ſuoque generi vellet aliquam injuriam inferri: in hoc caſu aequum eſt, quibusdam perſonis dari licentiam pro eo litigare: Vt puta parenti, qui dicat, filium in ſua poteſtate eſſe. nam etiam ſi nolit filius, pro eo litigabit. ſed et ſi in poteſtate non ſit, parenti dabitur hoc jus: quia ſemper parentis intereſt, filium ſeruitutem non ſubire. §. 1. Verſa etiam vice dicemus, liberis parentum etiam inuitorum eandem facultatem dari: neque enim modica filii ignominia eſt, ſi parentem ſeruum habeat. §. 2. Idcirco viſum eſt, cognatis etiam hoc dari debere.

2. CAJVS *ad Edictum Praetoris Vrbani, titulo de liberali cauſa.*

Quoniam ſeruitus eorum ad dolorem noſtrum injuriamque noſtram porrigitur.

3. VL-

3. VLPIANVS *lib. 54 ad Edictum.*

Amplius puto, naturalibus quoque hoc idem praeſtandum, vt parens filium in ſeruitute quaeſitum et manumiſſum poſſit in libertatem vindicare. §. 1. Militi etiam pro neceſſariis ſibi perſonis de libertate litigare permittitur. §. 2. Cum vero talia nemo alius eſt, qui pro eo litiget: tunc neceſſarium eſt, dari facultatem etiam matri, vel filiabus, vel ſororibus ejus, caeteriſque mulieribus, quae de cognatione ſunt, vel etiam vxori, adire Praetorem, et hoc indicare, vt cauſa cognita, et inuito ei ſuccurratur. §. 3. Sed et ſi libertum meum, vel libertam dicam, idem erit dicendum.

4. CAJVS *ad Edictum Praetoris Vrbani, titulo de liberali cauſa.*

Sed tunc patrono conceditur pro libertate liberti litigare, ſi, eo ignorante, libertus venire ſe paſſus eſt.

5. VLPIANVS (*lib. 54 ad Edictum.*)

Intereſt enim noſtra, libertos libertaſque habere. §. 1. Quod ſi plures ex memoratis perſonis exiſtant, qui velint pro his litigare: Praetoris partes interponendae ſunt, vt eligat, quem potiſſimum in hoc eſſe exiſtimat. quod et in pluribus patronis obſeruari debet.

6. CAJVS *ad Edictum Praetoris Vrbani.*

Benignius autem hoc perſequendum eſt, vt, ſi furioſus et inſana eſt, qui in ſeruitutem trahitur, non ſolum neceſſariis perſonis. ſed etiam extraneis hoc permittatur.

7. VLPIANVS *lib. 54. ad Edictum.*

Liberis autem hominibus, maxime ſi majores 20. annis venum ſe dari paſſi ſunt, vel in ſeruitutem quaqua ratione deduci, nihil obeſt, quominus poſſint in libertatem proclamare: niſi forte ſe venumdari paſſi ſunt, vt *participaverint* pretium. §. 1. Si quis minor viginti annis ad partiendum pretium, venum ſe dari paſſus eſt: nihil ei hoc poſt viginti annos nocebit. Sed ſi ante quidem ſe venum dedit, poſt viceſimum autem annum pretium partitus eſt: poterit ei libertas denegari. §. 2. Si quis ſciens liberum emerit, non denegatur vendito in libertatem proclamatio adverſus eum, qui eum comparavit: cujusque ſit aetatis, qui emtus eſt: idcirco, quia non eſt venia dignus, qui emit, etiam ſi ſcientem prudentemque ſe liberum emerit. † Sed enim ſi poſtea alius eum emerit ab hoc, qui ſcivit, ignorans: deneganda eſt ei libertas. §. 3. Si duo ſimul emerint partes; alter ſciens, alter ignorans: videndum erit, numquid is, qui ſcit, non debeat nocere ignoranti? quod quidem magis eſt. † Sed enim illa erit quaeſtio: partem ſolam habebit is, qui ignorauit, an totum? et quid dicemus de alia parte, an ad eum, qui ſcit, pertineat? Sed ille indignus eſt quid habere, quia ſciens emerit: rurſum, qui ignorauit, non poteſt majorem partem dominii habere, quam emit: euenit igitur, vt ei proſit, qui eum comparauit ſciens, quod alius ignorauit. §. 4. Sunt et aliae cauſae, ex quibus in libertatem proclamatio denegatur: veluti ſi quis ex eo teſtamento liber eſſe dicatur, quod teſtamentum aperiri Praetor vetat, quia teſtator a familia necatus eſſe dicatur: cum enim in eo ſit iſte, vt ſupplicio forte ſit adficiendus, non debet liberale judicium ei concedi. † Sed et ſi data fuerit: quia dubitatur, vtrum nocens ſit, an innocens: differtur liberale judicium, donec conſtet de morte ejus, qui necatus eſt, adparebit enim, vtrum ſupplicio adficiendus ſit, an non. §. 5. Si * quis ex ſeruitute in libertatem proclamat, petitoris partes ſuſtinet: ſi vero ex libertate in ſeruitutem petatur: is partes actoris ſuſtinet, qui ſeruum ſuum dicit. † Igitur cum de hoc incertum eſt: vt poſſit judicium ordinem accipere, hoc ante apud eum, qui de libertate cogniturus eſt, diſceptatur: vtrum ex libertate in ſeruitutem, aut contra agatur? Et ſi forte adparuerit, eum, qui de libertate ſua litigat, *in libertate ſine dolo malo fuiſſe*: is, qui ſe dominum dicit, actoris partes ſuſtinebit, et neceſſe habebit ſeruum ſuum probare. Quod ſi pronunciatum fuerit, eo tempore, quo lis praeparabatur, *in libertate eum non fuiſſe, aut dolo malo fuiſſe*: Ipſe, qui de ſua libertate litigat, debet ſe liberum probare.

8. *Idem [lib. 55. ad Edictum.]*

Cognitio de liberali cauſa vſufructuario datur, etiamſi dominus quoque velit (hoc eſt, qui ſe dominum dicit) movere ſtatus controverſiam. §. 1. Si plures ſibi dominium ſervi vindicant, dicentes eſſe communem: ad eundem judicem mittendi erunt. et ita Senatus cenſuit. caeterum ſi vnusquisque *ſuum eſſe in ſolidum*, non in partem, dicat: ceſſat Senatus conſultum. neque enim timor eſt, ne varie judicetur: cum vnusquisque ſolidum dominium ſibi vindicet. §. 2. Sed et ſi alter vſumfructum totum, alter proprietatem ſerui vindicet; item ſi alter dominium, alter pignoratum ſibi dicat: idem judex erit. et parui refert, ab eodem, an ab alio ei pignori datus ſit.

9. CAJVS *ad Edictum Praetoris Vrbani, titulo de liberali cauſa.*

Si pariter aduerſus eum, qui de libertate litigat, conſiſtant fructuarius et proprietarius: fieri poteſt, vt alteruter abſit. quo caſu, an praeſenti ſoli permiſſurus ſit Praetor aduerſus eum agere, dubitari poteſt: quia * non debet alterius colluſione, aut inertia alterius corrumpi. ſed rectius dicitur, etiam alterutri eorum permittendum agere, vt alterius jus incorruptum maneat. † Quod ſi adhuc nondum finito judicio ſuperuenerit, ad eundem judicem mittetur: niſi ſi juſtam cauſam adferat, quare ad eum mitti non debeat; forte ſi eum judicem inimicum ſibi eſſe adfirmet. §. 1. Idem dicemus, et ſi duo pluresue domini eſſe dicantur, et quidam praeſto ſint, quidam abierint. §. 2. Vnde in vtroque caſu diſpiciamus, an ſi is, qui prior egerit, victus ſit, proſit ei, quod poſterior vicerit, vel contra: id eſt, vt, cum omnino alteruter vicerit, proſit etiam alteri; ſicut prodeſt heredi liberti, quod in fraudem patroni ſerui manumiſſi ſint? Si cui placeat prodeſſe: conſequens eſt, vt, cum idem petat, exceptione rei judicatae objiciatur replicatio. ſi cui vero placeat non prodeſſe, is habebit ſequentem dubitationem: vtrum id, in quo quis victus eſt, nullius erit; an ejus eſſe debeat, cum quo actum ſit: an potius ejus, qui vicerit: ſcilicet vt vtilis actio detur ei, qui vicerit, minime autem Praetor pati debeat, vt pro parte quis ſeruus ſit.

10. VLPIANVS (*lib. 55. ad Edictum.*)

Quod autem diximus, *in libertate fuiſſe*, ſic eſt accipiendum, non vt ſe liberum doceat is, qui liberale judicium patitur, ſed in poſſeſſione libertatis ſine dolo malo fuiſſe. † Quid ſit autem, *ſine dolo malo fuiſſe*, videamus? nam JVLIANVS ait, omnes, qui ſe liberos putant, ſine dolo malo in libertate fuiſſe: ſi modo ſe pro liberis gerant, quamuis ſerui ſint. VARVS autem ſcribit, eum, qui ſe liberum ſciat, dum in fuga ſit, non videri ſine dolo malo in libertate eſſe: ſed ſimul atque deſierit quaſi fugitiuus ſe celare, et pro libero agere, tunc incipere ſine dolo malo in libertate eſſe. etenim ait, eum, qui ſcit ſe liberum, deinde pro fugitiuo agit, hoc ipſo quod in fuga ſit, pro ſeruo agere.

Digitized by Google

11. CAJVS *ad Edictum Praetoris Vrbani, titulo de liberali cauſa.*

Licet fugae tempore pro libero ſe geſſerit. dicemus enim eum in eadem cauſa eſſe.

12. VLPIANVS (*lib. 55. ad Edictum.*)

Igitur ſciendum eſt, et liberum poſſe dolo malo in libertate eſſe, et ſeruum poſſe ſine dolo malo in libertate eſſe. §. 1. Infans ſubreptus bona fide in ſeruitute fuit, cum liber eſſet; deinde cum de ſtatu ignarus eſſet, receſſit, et clam in libertate morari coepit: hic non ſine dolo malo in libertate moratur. §. 2. Poteſt et ſeruus ſine dolo malo in libertate morari: vtputa teſtamento accepit libertatem, quod nullius momenti eſſe ignorat: vel vindicta ei impoſita eſt ab eo, quem dominum eſſe putauit, cum non eſſet: [vel educatus eſt quaſi liber, cum ſeruus eſſet.] §. 3. Et generaliter dicendum eſt: Quoties quis juſtis rationibus ductus, vel non juſtis, ſine calliditate tamen, putauit ſe liberum, et in libertate moratus eſt: (dicendum eſt,) hunc in ea cauſa eſſe, vt ſine dolo malo in libertate fuerit, atque ideo poſſeſſoris commodo fruatur. §. 4. Probatio autem ad id tempus referetur, cum ſine dolo malo in libertate fuerit, quo primum in jus aditum eſt. §. 5. Si operae alicui debeantur, is quoque liberali judicio experiri poteſt. §. 6. Si quod damnum mihi dederit, qui ad libertatem proclamat, illo tempore, quo bona fide mihi ſeruiebat, (veluti ſi ego bona fide dominus noxali judicio conuentus et condemnatus, litis aeſtimationem pro eo obtuli:) in id mihi condemnabitur.

13. CAJVS *ad Edictum Praetoris Vrbani, titulo de liberali cauſa.*

Illud certum eſt, damnum hoc ſolum in hac in factum actione deduci, quod dolo, non etiam quod culpa factum ſit. Ideoque licet abſolutus hoc judicio fuerit, adhuc tamen poſtea cum eo poterit Lege Aquilia agi, cum ea Lege etiam culpa teneatur. §. 1. Item certum eſt, tam res noſtras, quam res alienas, quae tamen periculo noſtro ſunt, in hanc actionem deduci: veluti commodatas et locatas. † Certe depoſitae apud nos res, quia noſtro periculo non ſunt, ad hanc actionem non pertinent.

14. VLPIANVS *lib. 55. ad Edictum.*

Rectiſſime Praetor calliditati eorum, qui, cum ſe liberos ſcirent, dolo malo paſſi ſunt ſe pro ſeruis venundari, occurrit: dedit enim in eos actionem. §. 1. Quae actio toties locum habet, quoties non eſt in ea cauſa is, qui ſe venire paſſus eſt, vt ei ad libertatem proclamatio denegetur. §. 2. Dolo autem non eum feciſſe accipimus, qui non vltro inſtruxit emtorem, ſed qui decepit:

15. PAVLVS [*lib. 51. ad Edictum.*]

Id eſt, ſiue virilis ſexus, ſiue foeminini ſit: dummodo ejus aetatis ſit, vt dolum capiat.

16. VLPIANVS *lib.* (*lib. 55. ad Edictum.*)

Imo eum, qui finxit ſe ſeruum, et ſic venijt, decipiendi emtoris cauſa. §. 1. Si tamen vi metuque compulſus ſuit hic, qui diſtractus eſt, dicemus eum dolo carere. §. 2. Tunc habet emtor hanc actionem, cum liberum eſſe neſciret: nam ſi ſcit liberum, et ſic emit: ipſe ſe circumuenit. §. 3. Quare ſi filiusfamilias emit, ſi quidem ipſe ſcit, pater ignorauit: non adquiſiit patri actionem: hoc ſi peculiari nomine egerit. † Caeterum ſi patre mandante: hic quaeritur, an filii ſcientia noceat? Et puto adhuc nocere, quemadmodum procuratoris nocet. §. 4. Plane ſi filius ignorauit, pater ſcit; adhuc dico, repellendum patrem, etiam ſi peculiari nomine filius emit: ſi modo pater praeſens fuit, potuitque filium emere prohibere.

17. PAVLVS (*lib. 51. ad Edictum.*)

In ſeruo et in eo, qui mandato noſtro emit, tale eſt, vt ſi certum hominem mandauero emi, ſciens liberum eſſe, licet is, cui mandatum eſt, ignoret, idem ſit: et non competet ei actio. † Contra autem, ſi ego ignoraui, procurator ſcit: non eſt mihi deneganda.

18. VLPIANVS (*lib. 55. ad Edictum.*)

In tantum ergo tenetur, quantum dedit, vel in quantum obligatus eſt: ſcilicet in duplum. §. 1, Sed vtrum pretium tantum, an etiam id, quod pretio acceſſit, duplicetur, videamus? Et putem, omne omnino, quod propter emtionem vel dedit;

19. PAVLVS (*lib. 51. ad Edictum.*)

Vel permutauit, vel compenſauit eo nomine, (nam et is dediſſe intelligendus eſt,)

20. VLPIANVS (*lib. 55. ad Edictum.*)

Vel obligatus eſt: duplari debere. §. 1. Proinde ſi quid cuidam ob hanc actionem licito jure dedit: dicendum eſt, in hoc Edictum cadere, dupiariue. §. 2. Obligatum vel ipſi venditori accipere debemus, vel alii obligatum. Nam quod dedit, ſiue ipſi venditori, ſiue alii (ex) juſſu ejus: ſiue ipſe, ſiue alius dederit, aeque continebitur. §. 3. *Obligatum* accipere debemus, ſi exceptione ſe tueri non poteſt: caeterum ſi poteſt, dicendum, non eſſe obligatum. §. 4. Interdum euenit, vt is, qui comparauit, habeat in quadruplum actionem. nam in ipſum quidem, qui ſciens pro ſeruo venijt, hinc habet in duplum actionem: et praeterea in venditorem, vel eum, qui duplam promiſit, in duplum actio eſt;

21. MODESTINVS (*lib. 1. de poenis.*)

Vtique ejus duplum, quod propter emtionem vel dedit, vel obligatus eſt. Secundum quae id, quod alter eorum ſoluerit, nihil ad exonerandum alterum pertinebit: quia placuit, hanc actionem poenalem eſſe. † Et ideo poſt annum non datur. † Nec cum ſucceſſoribus, cum ſit poenalis, agetur. [Cum] actionem, quae ex hoc Edicto oritur, manumiſſione non exſtingui rectiſſime dicetur: quia * verum eſt, auctorem conueniri non poſſe, poſt quem ad eum, qui ad libertatem proclamauit, perueniebatur.

22. VLPIANVS [*lib. 55. ad Edictum.*]

Non ſolus autem emtor, ſed et ſucceſſores ejus hac in factum actione agere poterunt. §. 1. *Emere* ſic accipiemus, etiam ſi per alium quis emerit, vtputa procuratorem. §. 2. Sed etſi plures emerint, omnes habebunt hanc actionem: ſic tamen, vt ſi quidem pro partibus emerint, pro parte pretii habeant actionem. enimuero ſi vnusquisque in ſolidum, quisque in ſolidum habeat actionem; nec alterius ſcientia alteri nocebit, vel ignorantia proderit.

§. 3. Si eum liberum eſſe emtor neſciit; poſtea autem ſcire coepit: hoc ei non nocebit: quia tunc ignorauit. Sed ſi tunc ſciuit, poſtea dubitare coepit: nihilum proderit. §. 4. Heredi et caeteris ſucceſſoribus ſcientia ſua nihil nocet, ignorantia nihil prodeſt.

§. 5. Sed et ſi per procuratorem ſcientem quis emerit. ei nocet: ſicuti tutoris quoque nocere LABEO putat. §. 6. Haec actio poſt annum non datur, cum ſit honoraria: eſt autem et poenalis.

23. PAV-

Digitized by Google

23. PAVLVS *lib. 50. ad Edictum.*

Si vſumfructum tibi vendidero liberi hominis, et ceſſero: ſervum effici eum dicebat Qvintvs Mvcivs. ſed dominium ita demum fieri meum, ſi bona fide vendidiſſem: alioquin ſine domino fore. §. 1. In ſumma ſciendum eſt, quae de venditis ſeruis, quibus denegatur ad libertatem proclamatio, dicta ſunt: etiam ad donatos, et in dotem datos referri poſſe: item ad eos, qui pignori ſe dari paſſi ſunt. §. 2. Si mater et filius de libertate litigant: aut conjungenda ſunt vtrorumque judicia, aut differenda eſt cauſa filii, donec de matre conſtet: ſicut Diuus quoque HADRIANVS decreuit. nam cum apud alium judicem mater litigabat, apud alium autem filius: AVGVSTVS dixit, ante de matre conſtare oportere, ſic dein [de] de filio cognoſci.

24. *Idem [lib. 51. ad Edictum.]*

Ordinata liberali cauſa, liberi loco habetur is, qui de ſtatu ſuo litigat: ita vt aduerſus eum quoque, qui ſe dominum eſſe dicit, actiones ei non denegentur, quaſcunque intendere velit. quid enim ſi [quae] tales ſint, vt tempore, aut morte intereant? quare non concedatur ei litem conteſtando in tutum eas redigere?

§. 1. Quin etiam Servivs ait, in actionibus annuis ex eo tempore annum cedere, ex quo iis ordinata ſit. §. 2. Sed ſi cum aliis experiri velit, non eſt quaerendum, an his ordinata ſit: ne inueniatur ratio, quemadmodum ſubjecto aliquo, qui libertati controuerſiam moueat, interim actiones excludantur. neque enim ex euentu judicii liberalis, aut vtilis, aut inanis actio ejus efficietur. §. 3. Sed ſi quas actiones inferat dominus: quaeritur, an compellendus ſit ſuſcipere judicium? Et plerique exiſtimant, ſi in perſonam agat, ſuſcipere ipſum ad litis conteſtationem; ſed ſuſtinendum judicium, donec de libertate judicetur, nec videri praejudicium libertati fieri, aut voluntate domini in libertate eum morari: nam ordinato liberali judicio, interim pro libero habetur; at ſicut ipſe agere, ita cum ipſo quoque agi poteſt. caeterum ex euentu, aut vtile judicium erit, aut nullum, ſi contra libertatem pronunciatum fuerit. §. 4. Si is, qui in libertatem proclamat, furti aut damni injuria ab aliquo arguatur, Mela ait, interim eum cavere debere judicio ſe ſiſti: * ne melioris conditionis ſit, qui dubiae libertatis eſt, quam qui certae? ſed ſuſtinendum judicium, ne praejudicium libertati fiat. † Aeque ſi cum poſſeſſore hominis furti agi coeperit, deinde is, cujus nomine agebatur, in libertatem proclamauerit, ſuſtinendum judicium: vt ſi liber judicatus ſit, in ipſum transferatur judicium; et ſi damnatio facta ſit, judicati actionem potius in eum dandam.

25. CAJVS [*ad Edictum Praetoris Vrbani, titulo de liberali cauſa.*

Si cui de libertate ſua litiganti optio legata ſit, quaecunque hereditate ei relicta dicuntur, eadem et de optione tractari poſſunt.

§. 1. Interdum ex integro datur ad libertatem proclamatio, veluti ejus, qui adfirmat, ideo ſe primo judicio victum, quod ſtatuta libertas nondum ei obtigerat, quam nunc dicit ſibi obtigiſſe.

§. 2. Licet vulgo dicatur, *poſt ordinatum liberale judicium hominem, cujus de ſtatu controuerſia eſt, liberi loco eſſe:* tamen ſi ſeruus ſit, certum eſt, nihilominus eum, quod ei tradatur, vel ſtipuletur, perinde domino adquirere, atque ſi non de libertate ejus quaerebatur. tantum de poſſeſſione videbimus, cum ipſum poſt litem ordinatam deſinat dominus poſſidere. Sed magis eſt, vt adquirat, licet ab eo non poſſideatur: et cum placuit, per fugitiuum quoque nos poſſeſſionem adquirere poſſe: quid mirum, etiam per hunc, de quo quaeramus, adquiri?

26. *Idem lib. 20. ad Edictum prouinciale.*

Qui ex libertate in ſeruitutem petit, ſi judicii de euictione ſeruandi cauſa contra libertatem agit: injuriarum actione non conuenitur.

27. VLPIANVS (*lib. 2. de Officio Conſulis.*)

Diui Fratres *Proculo* et *Munatio* reſcripſerunt: *Cum Romulus, de cujus ſtatu quaeritur, pupillaris aetatis ſit: an exigente Varia Hedone matre, et conſentiente (Vario Hermete) tutore, ad tempus pubertatis cauſa differenda ſit, veſtrae grauitatis eſt, ex fide perſonarum, quod vtile eſt pupillo, conſtituere.* §. 1. Si ea perſona deſit cognitioni, quae alicui ſtatus controuerſiam faciebat: in eadem cauſa eſt, qui de libertate ſua litigat, qua fuit, priusquam de libertate controuerſiam patiatur. Sane hoc lucratur, quod is, qui eam ſtatus controuerſiam faciebat, amittit ſuam cauſam. Nec ea res ingenuum facit eum, qui non fuit: nec enim penuria aduerſarii ingenuitatem ſolet tribuere. †*Recte* atque *ordine* judices puto facturos, ſi hanc formam fuerint ſecuti: vt vbi deeſt is, qui in ſeruitutem petit, electionem aduerſario deferant, vtrum malit cognitionem circumduci, an audita cauſa ſententiam proferri. et, ſi cognouerint, pronunciare debebunt, ſeruum illius non videri. neque haec res captionem vllam habet: cum non ingenuus pronuncietur, ſed ſeruus non videri. † Quod ſi ex ſeruitute in ingenuitatem ſe allegat: melius fecerint, ſi cognitionem circumduxerint, ne ſine aduerſario pronuncient, ingenuum videri. niſi magna cauſa ſuadeat, et euidentes probationes ſuggerant, ſecundum libertatem pronunciandum, vt etiam Reſcripto HADRIANI continetur. §. 2. Quod ſi is, qui pro ſua libertate litigat, deſit, contradictor vero praeſens ſit: melius erit, inaugeri cauſam ejus, ſententiamque preferri. ſi enim liquebit, contra libertatem dabit. euenire autem poteſt, vt etiam abſens vincat: nam poteſt ſententia etiam ſecundum libertatem ferri.

28. POMPONIVS (*lib. 12. ad Quintum Mucium.*)

Non videtur domini voluntate ſeruus in libertate eſſe, quem dominus ignoraſſet ſuum eſſe: et eſt hoc verum. is enim demum voluntate domini in libertate eſt, qui poſſeſſionem libertatis ex voluntate domini conſequitur.

29. ARRIVS MENANDER *lib. 1. de Re mil.*

Qui de libertate ſua litigans, necdum ſententia data militiae ſe dedit, in pari cauſa caeteris ſeruis habendus eſt; nec exonerat eum, quod pro libero habeatur in quibusdam. et licet liber adparuerit, exauctoratus, id eſt, militia remotus, caſtris rejicietur: vtique qui ex ſeruitute in libertatem petitus ſit, vel qui non ſine dolo malo in libertate moratus eſt. † Qui vero per calumniam petitus in ſeruitutem eſt, in militia retinebitur. §. 1. Qui ingenuus pronunciatus eſt, ſi ſe militiae de[illegible] intra quinquennium retractata ſententia, nouo domino reddendus eſt.

30. JVLIANVS *lib. 5. ex Minicio.*

Duobus petentibus hominem in ſeruitutem pro parte dimidia ſeparatim, ſi vno judicio liber, altero ſeruus judicatus eſt, commodiſſimum eſt, eo vsque cogi judices, donec conſentiant: ſi id non contingit, Sabinvm refertur exiſtimaſſe, duci ſeruum debere ab eo, qui viciſſet: cujus ſententiae Cassivs quoque eſt, et ego ſum. Et ſane ridiculum eſt, arbitrari eum, pro parte dimidia duci, pro parte libertatem ejus tueri: com-

Digitized by Google

modius autem eſt, fauore libertatis liberum quidem eum eſſe, compelli autem pretii ſui partem viri boni arbitratu victori ſuo praeſtare.

31. VLPIANVS *lib. 1. Reſponſorum.*

Filium ob hor, quod patri heres extitit, prohibert a patre ſuum ſeruum manumiſſum in ſeruitutem petere.

32. PAVLVS *lib. 6. Regularum.*

De bonis eorum, qui ex ſeruitute, aut libertinitate in ingenuitatem vindicati ſunt, Senatusconſultum factum eſt: quo ravetur, de his quidem, qui ex ſeruitute defenſi eſſent, vt id duntaxat ferrent, quod in domo cujusque intuliſſent; in eorum autem bonis, qui poſt manumiſſionem repetere originem ſuam voluiſſent, hoc amplius, vt, quod poſt manumiſſionem quoque adquiſiiſſent. non ex re manumiſſoris, ſecum ferant; caetera bona relinquerent illi, ex cujus familia exiſſent.

33. *Idem lib. ſing. de liberali cauſa.*

Qui ſriens, liberum emit, quamuis et ille ſe pateretur venire; tamen non poteſt contradicere ei, qui ad libertatem proclamat: ſed ſi alii eum ignoranti vendiderit, denegabitur ei proclamatio.

34. VLPIANVS *lib. ſing. Pandectarum.*

Imperator ANTONINVS conſtituit, non alias ad libertatem proclamationem ruiquam permittendam, niſi prius adminiſtrationum rationes reddiderit, quas, cum in ſeruitute eſſet, geſſiſſet.

35. PAPINIANVS *lib. 9. Reſponſorum.*

Seruos ad templi cuſtodiam, quod aedificari Titia voluit, deſtinatos, neque manumiſſos, heredis eſſe conſtitit.

36. *Idem (lib. 12. Reſponſorum.)*

Dominus, qui obtinuit, ſi velit ſeruum ſuum abducere, litis aeſtimationem pro eo accipere non rogetur.

37. CALLISTRATVS *[lib. 2. Quaeſtionum]*

Conuentio priuata neque ſeruum quemquam, neque libertum alicujus facere poteſt.

38. PAVLVS *(lib. 15. Reſponſorum.)*

Pavlvs reſpondi: ſi (vt proponitur) poſt perfectam ſine vlla conditione emtionem, poſtea emtor ex voluntate ſua literas emiſit, quibus profiteretur, *ſe poſt certum tempus manumiſſurum eum, quem emerat:* non videri eas literas ad Conſtitutionem D. Marci pertinere. §. 1. Idem reſpondit, Conſtitutionem quidem D. Marci ad libertatem eorum mancipiorum pertinere, quae hac lege venierint, *vt poſt tempus manumitterentur:* ſed eundem fauorem, libertatis conſequendae cauſa, etiam eam mereri, pro qua dominus pretium accepit, vt ancillam ſuam manumitteret; cum idem etiam libertam habiturus ſit. §. 2. Quaeſitum eſt, an emtor ſeruo recte libertatem dederit nondum pretio ſoluto? † Pavlvs reſpondit, ſeruum, quem venditor emtori tradidit, ſi ei pro pretio ſatisfactum eſt, et nondum pretio ſoluto, in bonis emtoris eſſe coepiſſe.

§. 3. Gajvs Sejvs Stichum ſeruum Lvcio Titio vendidit ita, vt Titivs Stichum poſt triennium manumitteret, ſi continuo triennio ſeruiſſet: ſed nondum exacto tempore triennii, Stichus fugit, et poſt aliquantulum temporis defuncto Titio reuertit. Quaero, an obſtet Sticho ad adſequendam ex venditione libertatem, quod ante triennium diſceſſerit? † Pavlvs reſpondit, ſecundum ea, quae proponuntur, expleto tempore, poſt quod Stichus manumitti debuit, libertatem ei competiſſe.

39 *Idem [lib. 5. Sententiarum]*

Cui neceſſitas probandi de ingenuitate ſua non incumbit, vltro ſi ipſe probare deſideret, audiendus eſt. §. 1. Qui de ingenuitate cognoſcunt, de calumnia ejus, qui temere controuerſiam mouit, ad modum exilii poſſunt ferre ſententiam. §. 2. Tutores vel curatores pupillorum, quorum tutelam et res adminiſtrauerunt, poſtea ſtatus quaeſtionem facere non poſſunt. §. 3. Maritus vxori eidemque libertae ſtatus quaeſtionem inferre non prohibetur.

40. HERMOGENIANVS *(lib. 5. Juris Epitomarum.)*

Cum pacto partitionis pretii major viginti annis venalem † ſe praebuit: nec poſt manumiſſionem ad libertatem proclamare poteſt.

41. PAVLVS *(lib. ſing. de Articulis liberalis cauſae.)*

Si in obſcuro ſit, in quo fuerit ſtatu is, qui pro libertate ſua litigat: prior audiendus eſt, probare volens ſe ipſum in libertatis eſſe poſſeſſionem. §. 1. Judex autem, qui de libertate cognoſcit, etiam de rebus amotis, damnoue magno facto cognoſcere debet. fieri enim poteſt, vt fiducia libertatis et ſubripere quaedam, et corrumpere, atque conſumere ex bonis, quibus ſeruiebat, auſus ſit.

42. LABEO *lib. 4. Poſteriorum.*

Si ſeruus, quem emeras, ad libertatem proclamauit, et ab judice perperam pro eo judicatum eſt, et dominus ejus ſerui, poſt rem contra te judicatam, te heredem fecit, aut aliquo nomine is tuus eſſe coepiſſet: petere, eum tuum eſſe, poteris: nec tibi obſtabit rei judicatae praeſcriptio. Javolenvs: haec vera ſunt.

43. POMPONIVS *(lib. 3. Senatusconſultorum.)*

De his, qui bona eorum, quibus ſeruiebant, intercepiſſent, deinde ad libertatem proclamabant, HADRIANVS Imperator reſcripſit: cujus Reſcripti verba haec ſunt: *Sicut non eſt aequum, fiducia libertatis, quae ex fideicommiſſi cauſa praeſtanda eſt, intercipere hereditariam pecuniam: ita nec libertati praeſtandae moram quaeri oportet.* Quamprimum ergo arbitrum dare debeat, apud quem conſtaret, quid ſeruari poteſt heredi, antequam ad ſeruum manumittendum compelleretur.

44. VENVLEJVS *lib. 7. Actionum.*

Licet dubitatum antea fuit, vtrum ſeruus duntaxat, an libertus jurando patrono obligaretur in his, quae libertatis cauſa imponuntur: tamen verius eſt, non aliter quam liberum obligari. † Ideo autem ſolet jusjurandum à ſeruis exigere, vt hi religione adſtricti poſteaquam ſuae poteſtatis eſſe coepiſſent, jurandi neceſſitatem haberent. dummodo in continenti, cum manumiſſus eſt, aut juret, aut promitteret. §. 1. Licet autem circa donum, munus, operas, etiam vxorum perſonas inferere. §. 2. In eum, qui impubes jurauerit, [ſcilicet] qui et jurare potuerit: danda eſt vtilis actio operarum nomine, cum pubes tamen factus erit: poteſt tamen et impubes operas dare: veluti ſi nomenclator ſit, vel hiſtrio.

b) Qvibvs AD LIBERTATEM PROCLAMARE NON LICET.

(Dig. 40. T. 13.)

1. VLPIANVS *(lib. 2. de Officio Proconſulis.)*

Majores viginti annis ita demum ad libertatem proclamare non poſſunt, ſi pretium ad ipſum, qui venit, peruenerit. † Ex caeteris autem cauſis, quamuis major viginti annis

ſe

Digitized by Google

ſe venundari paſſus ſit, ad libertatem ei proclamare licet. §. 1. Minori autem viginti annis ne quidem ex cauſa ſupra ſcripta debet denegari libertatis proclamatio: niſi major annis viginti factus, durauit in ſeruitute: tunc enim ſi pretium partitus ſit, dicendum erit, denegari ei debere libertatis proclamationem.

2. MARCELLVS *lib. 24. Digeſtorum.*

Seruum quis per vim à Titio accepit, et teſtamento liberum eſſe juſſit: quanquam ſoluendo deceſſerit, non erit ille liber. alioquin fraudabitur Titivs: qui, non procedente quidem libertate, cum herede ejus agere poteſt; at, ſi ad libertatem ſeruus peruenerit, nullam actionem habiturus eſt, quia nihil videbitur heres ex defuncti dolo conſecutus.

3. POMPONIVS *lib. 11. Epiſtolarum et variarum Lectionum.*

Eis, qui ſe paſſi ſint venire, ad libertatem proclamandi licentiam denegari. Quaero, an et ad eos, qui ex mulieribus, quae ſe paſſae ſint venire, naſcuntur, iſta Senatusconſulta pertinent? † Dubitari non poteſt, quin ei quoque, quae major annis viginti venire ſe paſſa eſt, ad libertatem proclamandi licentia fuerit deneganda. His quoque danda non eſt, qui ex ea nati tempore ſeruitutis ejus erunt.

4. PAVLVS *lib. 12. Quaeſtionum.*

Licinnivs Rvffinvs *Julio Paulo*: Is, cui fideicommiſſa libertas debebatur, poſt 20. annum venire ſe paſſus eſt: Quaero, an denegandum ſit ei ad libertatem proclamare? Mouet me exemplum cujusuis liberi hominis: nam etſi conſecutus [eſſet] libertatem, ſe vendidiſſet, denegaretur ei ad libertatem proclamare: nec debet meliori loco intelligi, quod in ſeruitute conſtitutus, paſſus eſt ſe venundari, quam ſi eſſet libertatem conſecutus. ſed è contrario mouet me, quod in hoc, de quo quaeritur, venditio conſtitit, et eſt, qui veneat; in libero autem homine neque venditio conſtitit, et nihil eſt, quoniam veneat. peto itaque pleniſſime inſtruas. Reſpondit, * venditio quidem tam ſerui, quam liberi contrahi poteſt, et ſtipulatio de euictione contrahitur. non enim de eo loquimur, qui ſciens liberum emit: nam aduerſus hunc nec ad libertatem proclamatio denegatur. Sed is, qui adhuc ſeruus eſt, etiam inultus venire poteſt: quamuis et ipſe in eo malus ſit, quod de conditione ſua diſſimulat: cum in tua poteſtate habeat, vt ſtatim ad libertatem perueniat. Quod quidem non poteſt ei imputari, cui nondum libertas debetur. pone, ſtatuliberum paſſum ſe venundari: nemo dicturus eſt, superueniente conditione, quae non fuit in ejus poteſtate, libertatis petitionem ei denegandam. idem puto etiam, ſi in ipſius poteſtate fuit conditio. Sed in propoſito magis probandum eſt, vt denegetur ei libertatis petitio, qui potuit petere libertatem, et maluit ſe venundari: quia indignus eſt auxilio Praetoris fideicommiſſarii.

5. *Idem lib. ſingul. ad Senatusconſultum Claudianum.*

Si duo liberum hominem majorem annis viginti emerimus, vnus ſciens ejus conditionem, alter ignorans: an non propter eum, qui ſcit, ad libertatem ei proclamare permittitur; ſi propter eum, qui ignorat, ſeruus efficietur? Sed non etiam ejus, qui ſcit, ſed tantum alterius.

e) De COLLVSIONE detegenda.

(Dig. 40. T. 16.)

1. CAJVS *lib. 2. ad Edictum Praetoris Vrbani, titulo de liberali cauſa.*

Ne quorundam dominorum erga ſeruos nimia indulgentia inquinaret ampliſſimum Ordinem, eo quod paterentur ſeruos ſuos in ingenuitatem proclamare, liberosque judicari: Senatusconſultum factum eſt Domitiani temporibus, quo cautum eſt: *Vt, ſi quis probaſſet per colluſionem quicquam factum, ſi iſte homo ſeruus ſit, fieret ejus ſeruus, qui detexiſſet colluſionem.*

2. VLPIANVS *lib. 2. de Offic. Conſulis.*

Colluſionem detegere ingenuitatis poſt ſententiam intra quinquennium poſſe, Diuus Marcvs conſtituit. §. 1. Quinquennium autem continuum vtique accipiemus. §. 2. Sicubi plane aetas ejus, cujus retractatur colluſio, differendam retractationem in tempus pubertatis vel alterius rei ſuadet: quinquennium non currere dicendum eſt. §. 3. Quinquennium autem non ad perficiendam retractationem, ſed ad inchoandam puto praefinitum: aliter atque circa eum, qui ex libertinitate ſe in ingenuitatem petit. §. 4. Oratione Diui Marci cavetur, *vt etiam extraneis, qui pro altero poſtulandi jus haberent, liceret detegere colluſionem.*

3. CALLISTRATVS *lib. 4. de Cognit.*

Cum non juſto contradictore quis ingenuus pronunciatus eſt, perinde inefficax eſt decretum, atque ſi nulla judicata res interueniſſet: idque Principalibus Conſtitutionibus cauetur.

4. VLPIANVS (*lib. 1. ad Legem Juliam et Papiam.*)

Si libertinus per colluſionem fuerit pronunciatus ingenuus, colluſione detecta, in quibusdam cauſis quaſi libertinus incipit eſſe. Medio tamen tempore, antequam colluſio detegatur, et poſt ſententiam de ingenuitate latam, vtique quaſi ingenuus accipitur.

5. HERMOGENIANVS (*lib. 5. Juris Epitomarum.*)

Sententiam pro ingenuitate dictam, et colluſionis praetextu ſemel retractare permittitur. §. 1. Si plures ad colluſionem detegendam pariter accedant, cauſa cognita, quis debeat admitti, comparatis omnium moribus, et aetatibus, et cujus magis intereſt, ſtatui oportet.

d) Ne de STATV DEFVNCTORVM POST QVINQVENNIVM QVAERATVR.

(Dig. 40. T. 15.)

1. MARCIANVS [*libro ſingulari de Delatoribus.*]

De ſtatu defunctorum poſt quinquennium quaerere non licet, neque priuatim, neque fiſci nomine. §. 1. Sed nec ejus ſtatus retractandus eſt, qui intra quinquennium deceſſit, ſi per hujus quaeſtionem praejudicium futurum eſt ante quinquennium mortuo.

§. 2. Imo *nec de viui ſtatu quaerendum eſt, ſi quaeſtio hujus praejudicium facit ei, qui ante quinquennium deceſſit.* et ita D. HADRIANVS conſtituit. §. 3. Sed interdum et intra quinquennium non licet de ſtatu defuncti dicere. Nam Oratione Diui Marci cauetur: vt, *ſi quis ingenuus pronunciatus fuerit, liceat ingenuitatis ſententiam retractare: ſed viuo eo, qui ingenuus pronunciatus eſt, non etiam poſt mortem; in tantum, vt etiam ſi coepta quaeſtio ſuit retractationis, morte ejus exſtinguatur*, vt eadem Oratione cauetur. §. 4. Si quidem in deteriorem conditionem quis ſtatum retractaret: ſecundum ea, quae dixi, praeſcribendum eſt. † Quid ergo, ſi in meliorem: veluti pro ſeruo libertus dicatur, [quare non admittatur? quid enim, ſi ſeruus quis dicatur], quaſi ex ancilla natus, quae ante quinquennium

nium mortua eſt? quare non liceat probare liberam fuiſſe: hoc enim et pro mortua eſt? Et MARCELLVS lib. 5. de Officio Conſulis ſcripſit, poſſe: ego quoque in auditorio publico idem ſecutus ſum.

2. PAPINIANVS *lib. 14. Reſponſorum.*

Non eſſe libertatis quaeſtionem filiis inferendam propter matris vel patris memoriam poſt quinquennium à morte non retractatam, conuenit. §. 1. Nec in ea re, quae publicam tutelam meruit, pupillis agentibus reſtitutionis auxilium tribuendum eſt, quod quinque annorum tempus, cum tutores non haberent, exceſſerit.

§. 2. Praeſcriptio quinque annorum, quae ſtatum defunctorum tuetur, ſpecie litis ante mortem illatae non fit irrita, ſi veterem cauſam, deſiſtente qui mouit, longo ſilentio finitam probetur.

3. HERMOGENIANVS *lib. 6. Juris Epitomarum.*

Ante quinquennium defuncto ſtatus honeſtior, quam mortis tempore fuiſſe exiſtimabitur, vindicari non prohibetur. Idcirco etſi quis in ſeruitute moriatur, poſt quinquennium liber deceſſiſſe probari poteſt.

4. CALLISTRATVS *lib. 1. de Jure fiſci.*

Primus omnium D. NERVA Edicto vetuit, poſt quinquennium mortis cujusque de ſtatu quaeri. §. 1. Sed et Diuus CLAVDIVS CLAVDIANO reſcripſit, *ſi per quaeſtionem nummariam praejudicium ſtatui videbitur fieri, ceſſare quaeſtionem.*

Ad §. 1.

e) DE JVRE AVREORVM ANNVLORVM.

(Dig. 40. T. 10.)

1. PAPINIANVS *[lib. 1. Reſponſorum.]*

Inter caeteros alimenta liberto relicta non idcirco non debentur, quia jus aureorum annulorum ab Imperatore libertus acceperit.

§. 1. Diuerſum in eo probatur, qui judicatus ingenuus, colluſione per alium patronum detecta, conditioni ſuae redditus, alimenta ſibi, quae tertius patronus reliquerat, praeberi deſiderat: hunc enim etiam beneficium annulorum amittere placuit.

2. *Idem (lib. 15. Reſponſorum.)*

Intra quinque annos, pro ingenuitate ſententia dicta, reſciſſa fuerat: victum, annulorum aureorum beneficium, quod ante ſententiam pro ingenuitate dictam acceperit, ac depoſuit, non retinuiſſe, reſpondi.

3. MARCIANVS *lib. 1. Inſtitutionum.*

Diuus COMMODVS et jus annulorum datum ademit illis, qui inuitis aut ignorantibus patronis acceperant.

4. VLPIANVS *(lib. 3 ad Legem Juliam et Papiam.)*

Etiam foeminae jus annulorum aureorum impetrare [poſſunt: et jura ingenuitatis impetrare,] et natalibus reſtitui poterunt.

5. PAVLVS *[lib. 9. ad Legem Juliam et Papiam.]*

Is, [qui] jus annulorum impetrauit, vt ingenuus habetur: quamuis ab hereditate ejus patronus non excludatur.

6. VLPIANVS *[lib. 1. ad Legem Juliam et Papiam]*

Libertinus, ſi jus annulorum impetrauerit, quamuis jura ingenuitatis ſaluo jure patroni nactus ſit, tamen ingenuus intelligitur. et hoc D. HADRIANVS reſcripſit.

f) DE NATALIBVS RESTITVENDIS.

(Dig. 40. T. 11.)

1. VLPIANVS *[lib. 2. Reſponſorum.]*

A Principe natalibus ſuis reſtitutum eum, qui ſe ingenuum natum Principi adfirmauit, ſi ex ancilla natus eſt, nihil videri impetraſſe.

2. MARCIANVS *[lib. 1. Inſtitutionum]*

Interdum et ſerui nati ex poſtfacto juris interuentu ingenui fiunt: vt ecce ſi libertinus à Principe natalibus ſuis fuerit reſtitutus. Illis enim vtique natalibus reſtituitur, in quibus initio omnes homines fuerunt, non in quibus ipſe naſcitur, cum ſeruus natus eſſet. Hic enim, quantum ad totum jus pertinet, perinde habetur, atque ſi ingenuus natus eſſet: nec patronus ejus poteſt ad ſucceſſionem venire. Ideoque Imperatores non facile ſolent quemquam natalibus reſtituere, niſi conſentiente patrono.

3. SCAEVOLA *lib. 6. Reſponſorum reſpondit.*

Quaeris, an ingenuitatis jure vtatur is, quem ſanctiſſimus et nobiliſſimus Imperator natalibus ſuis reſtituit? Sed ea res nec dubitationem habet, nec vnquam habuit, quin exploratum ſit, ad omnem ingenuitatis ſtatum reſtitui eum, qui iſto beneficio Principis vtatur.

4. PAVLVS *[lib. 4. Sententiarum.]*

Nec filio patroni inuito libertus natalibus ſuis reſtitui poteſt: quid enim intereſt, ipſi patrono, an filiis ejus fiat injuria?

5. MODESTINVS *lib. 7. Regularum.*

Patrono conſentiente debet libertus ab Imperatore natalibus reſtitui: jus enim patroni hoc impetrato amittitur. §. 1. Libertinus, qui natalibus reſtitutus eſt, perinde habetur, atque ſi ingenuus factus, medio tempore maculam ſeruitutis non ſuſtinuiſſet.

DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

74. PAVLVS *lib. 2. ad Edictum Aedilium Curulium.*

Signatorius *annulus* ornamenti appellatione non continetur.

REGVLAE JVRIS.

20. POMPONIVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Quoties *dubia interpretatio libertatis* eſt, ſecundum *libertatem* reſpondendum erit.

Ad

Digitized by Google

Ad TIT. V. Prooemium.

a) De LIBERTIS VNIVERSITATVM.

(Dig. 38. T. 3.)

1. VLPIANVS *lib. 49. ad Edictum.*

Municipibus plenum jus in bonis libertorum, libertarum, defertur: hoc eſt, id jus, quod etiam patrono. §. 1. Sed an omnino petere *bonorum poſſeſſionem* poſſint, dubitatur: mouet enim, quod conſentire non poſſunt, ſed per alium poſſunt petita bonorum poſſeſſione ipſi adquirere. Sed qua ratione Senatus cenſuit, vt reſtitui eis ex Trebelliano hereditas poſſit; qua ratione alio Senatusconſulto, heredibus eis inſtitutis à liberto, adquirere hereditatem permiſſum eſt: ita bonorum quoque poſſeſſionem petere dicendum eſt. §. 2. Temporaque bonorum poſſeſſionis petendae cedere municipibus exinde, ex quo decernere de petenda potuerunt. quod [et] Papinianvs reſpondit.

b) De OPERIS LIBERTORVM.

(Dig. 38. T. 1.)

1. PAVLVS *lib. ſingul. de variis Lectionibus.*

Operae ſunt diurnum officium.

2. VLPIANVS *lib. 38. ad Edictum.*

Hoc Edictum Praetor proponit coarctandae perſecutionis libertatis cauſa impoſitorum: animaduertit enim [rem iſtam,] libertatis cauſa impoſitorum praeſtationem vltra excreuiſſe, vt premeret atque oneraret libertinas perſonas.

§. 1. Initio igitur Praetor pollicetur ſe judicium operarum daturum in libertos et libertas.

3. POMPONIVS *lib. 6. ad Sabinum.*

Operas ſtipulatus, ante peractum diem operam ejus diei petere non poteſt.

§. 1. Nec pars operae per horas ſolui poteſt: quia id eſt officii diurni. itaque nec ei liberto, qui ſex horis * duntaxat antemeridianis praeſto fuiſſet, liberatio ejus diei contingit.

* l. 2. de ann. leg.

4. *Idem lib. 4. ad Sabinum.*

A duobus manumiſſus, vtrique operas promiſerat: altero ex his mortuo, nihil eſt, quare non filio ejus, quamuis ſuperſtite altero, operarum detur petitio. nec hoc quicquam commune habet cum hereditate, aut bonorum poſſeſſione: * perinde enim operae à libertis ac pecunia credita petitur. Haec ita Aristo ſcripſit, cujus ſententiam puto veram. nam etiam praeteritarum operarum actionem dari heredi extraneo ſine metu exceptionis placet: dabitur igitur et viuo altero patrono.

5. VLPIANVS *lib. 15. ad Sabinum.*

Si quis operas ſit ſtipulatus ſibi liberisque ſuis, etiam ad poſthumos peruenit ſtipulatio.

6. PAVLVS (*lib. 26. ad Sabinum.*)

Fabriles operae, caeteraeque, quae quaſi in pecuniae praeſtatione conſiſtunt, ad heredem tranſeunt: officiales vero non tranſeunt.

7. *Idem lib. 28. ad Sabinum.*

Vt jurisjurandi obligatio contrahatur, libertum eſſe oportet, qui juret, et libertatis cauſa jurare.

§. 1. Plane quaeritur, ſi quis liberto ſuo legauerit, ſi filio ſuo jurauerit, ſe decem operarum nomine praeſtaturum: an obligetur jurando? et Celsvs Ivventivs obligari eum ait, paruique referre, quam ob cauſam de operis libertus jurauerit: et ego Celso adquieſco.

§. 2. Jurare autem debet poſt manumiſſionem, vt obligetur; et, ſiue ſtatim, ſiue poſt tempus jurauerit, obligatur.

§. 3. Jurare autem debet, operas, donum, munus ſe praeſtaturum. operas qualescunque, quae modo probe jure licito imponuntur. §. 4. Reſcriptum eſt à Diuo HADRIANO, et deinceps, *ceſſare operarum perſecutionem aduerſus eum, qui ex cauſa fideicommiſſi ad libertatem perductus eſt.* §. 5. Dabitur et in impuberem, cum adoleuerit, operarum actio: ſed interdum, et quamdiu impubes eſt. nam hujus quoque eſt miniſterium, ſi forte vel librarius, vel nomenclator, vel calculator ſit, vel hiſtrio, vel alterius voluptatis artifex.

§. 6. Si liberi patroni ex inaequalibus partibus eſſent inſtituti, vtrum pro parte dimidia, an pro hereditariis habeant operarum actionem? Et puto verius, liberos pro aequalibus habituros actionem. §. 7. Parui autem refert, in poteſtate fuerint liberi, an vero emancipati.

§. 8. Sed ſi in adoptionem datum, heredem ſcripſerit patronus, magis eſt, vt operae ei debeantur.

§. 9. Nec patronae liberi ſubmouentur ab operarum petitione.

8. POMPONIVS (*lib. 8. ad Sabinum.*)

Si quando duobus patronis jurauerit libertus operas ſe daturum, Labeoni placet, et deberi, et peti poſſe partem operae: cum ſemper praeterita opera, quae jam dari non poſſit, petatur. quod contingit, ſi vel ipſis patronis juretur vel promittatur, vel communi eorum ſeruo: vel complures heredes vni patrono exiſtant.

§. 1. Pro liberto jurante fidejubere quemuis poſſe placet.

9. VLPIANVS (*lib. 34. ad Sabinum.*)

Operae in rerum natura non ſunt.

§. 1. Sed *officiales* * quidem futurae nec cuiquam alii deberi poſſunt, quam patrono, cum proprietas earum et in edentis perſona, et in ejus, cui eduntur, conſtitit. *Fabriles* ** autem, aliaue ejus generis ſunt, vt à quocunque cuicunque ſolui poſſint. Sane enim, ſi *in artificio* ſint, jubente patrono et alii edi poſſunt.

* l. 10. §. 1. 11. 20. §. 1. 22. pr. 24. pr. h. t.

** l. 26. §. 12. de cond. ind. 65. de legat. 3. 7. h. t. 23. pr. et 27. eod.

10. POMPONIVS [*lib. 15. ad Sabinum.*]

Seruus patroni à liberto male ita ſtipulatur: *Operas mihi dare ſpondes?* Itaque patrono dari ſtipulandum eſt.

§. 1. Libertus operarum nomine ita jurando, *Patrono aut* Lucio Titio, ſoluere Lucio Titio non poteſt, vt à patrono liberetur.

11. JVLIANVS [*lib. 22. Digeſtorum.*]

Nihil autem intereſt, extraneus ſit Lucius Titius, an filius:

12. POMPONIVS [*lib. 15. ad Sabinum.*]

Quia aliae operae erunt, quae Lucio Titio dantur. † Sed ſi libertatis cauſa pecuniam promittat libertus egenti patrono, aut Titio, omnimodo adjectio Titii valet.

13. VLPIANVS *lib. 38. ad Edictum.*

Si quis hac lege emtus ſit, *vt manumittatur*, et ex Conſtitutione Diui Marci peruenerit ad libertatem: operae ei impoſitae nullum effectum habebunt.

§. 1. Sed nec cui bona addicta ſunt ex Conſtitutione D. Marci libertatum conſeruandarum cauſa, poterit operas petere, neque ab his, qui directas, neque ab his, qui fideicommiſſarias acceperunt: quamuis fideicommiſſarias [libertates] qui acceperunt, ipſius liberti efficiantur. non enim ſic ſunt liberti, vt ſunt proprii, quos nulla neceſſitate eogente manumiſimus.

§. 2. Judicium de operis tunc locum habet, cum operae praeterierint: praeterire autem non poſſunt, antequam incipiant cedere: et incipiant, poſteaquam fuerint indictae.

§. 3. Etiam ſi vxorem habeat libertus, non prohibetur patronus operas exigere.

§. 4. Si impubes ſit patronus, voluntate ejus non videtur liberta nupta: niſi tutoris auctoritas voluntati acceſſerit.

§. 5. Rati quoque habitio patrono obeſt in nuptiis libertae.

14. TERENTIVS [CLEMENS *lib. 8. ad Legem Juliam et Papiam.*]

Plane, cum deſierit nupta eſſe, operas peti poſſe, omnes [fere] conſentiunt.

15. VLPIANVS *lib. 38. ad Edictum.*

Libertus, qui poſt indictionem operarum valetudine impeditur, * quo minus praeſtet operas, non tenetur: nec enim poteſt videri per eum ſtare, quo minus operas praeſtet.

* ll. ſqq. l. 26. pr. l. 50. h. t. 137. § 2. de V. O.

§. 1. Neque promitti, neque ſolui, nec deberi, nec peti pro parte poterit opera. † Ideo Papinianvs ſubjicit: Si non vna, ſed plures operae ſint, et plures heredes exiſtant patrono, qui operas ſtipulatus eſt: verum eſt, obligationem operarum numero diuidi. Denique Celsvs lib. 12. ſcribit, ſi communis libertus patronis duobus operas mille daturum ſe juraverit, aut communi eorum ſeruo promiſerit: quingenas potius deberi, quam ſingularum operarum dimidias.

16. PAVLVS *lib. 40. ad Edictum.*

Ejus artificii, quod poſt manumiſſionem didicerit libertus, operas debebit praeſtare; ſi hae ſint, quae quandoque honeſte et ſine periculo vitae praeſtantur; nec ſemper hae, quae manumiſſionis tempore praeſtari debuerunt. ſed ſi turpes operas poſtea exercere coeperit, praeſtare debebit eas, quas manumiſſionis tempore praeſtabit.

§. 1. Tales patrono operae dantur, quales ex aetate, dignitate, valetudine, neceſſitate, propoſito, caeteriſque ejus generis, in vtraque perſona aeſtimari debent.

17. *Idem [lib. ſingul. de Jure patronatus]*

Nec audiendus eſt patronus, ſi poſcit operas, quas vel aetas recuſat, vel infirmitas corporis non patiatur, vel quibus inſtitutum vel propoſitum vitae minuitur.

18. *Idem (lib. 40. ad Edictum.)*

Suo victu veſtituque operas praeſtare debere libertum, Sabinvs ad Edictum Praetoris Vrbani lib. 5. ſcribit. † Quod ſi alere ſe non poſſit, praeſtanda ei à patrono alimenta.

19. GAJVS [*lib. 14. ad Edictum provinc.*]

Aut certe ita exigendae ſunt ab eo operae, vt his quoque diebus, quibus operas edat, * ſatis tempus ad quaeſtum faciendum, vnde ali poſſit, habeat.

* L. 22. §. 2. l. 30. l. 50. §. 1. h. t.

20. PAVLVS *lib. 40. ad Edictum.*

Quod niſi fiat, Praetorem ipſam patrono denegaturum operarum praeſtationem: idque eſt verum, quia * vnusquisque, quod ſpopondit, ſuo impendio dare debet, quamdiu is, quod debet, in rerum natura eſt. §. 1. Ex Prouincia libertum Romam venire debere ad reddendas operas, Procvlvs ait: * ſed qui dies interea ceſſerint, dum Romam venit, patrono perire. dummodo patronus, tanquam vir bonus, et diligens paterfamilias Romae moraretur, vel in Prouinciam proficiſcatur: caeterum ſi vagari per orbem terrarum velit, non eſſe injungendam neceſſitatem liberto, vbique eum ſequi. *

* L. 38. §. 1. h. t.

21. JAVOLENVS [*lib. 6. ex Caſſio.*]

Operae enim loco edi debent, vbi patronus moratur, ſumtu ſcilicet, et vectura patroni.

22. CAJVS [*lib. 14. ad Edictum prouinciale.*]

Cum patronus operas ſtipulatus ſit, tunc ſcilicet committitur ſtipulatio, cum popoſcerit, nec libertus praeſtiterit. nec intereſt, adjecta ſint haec verba, *cum popoſcero*, an non ſint adjecta: aliud enim eſt de operis, aliud de caeteris rebus. cum enim operarum editio nihil aliud ſit, quam officii praeſtatio, abſurdum eſt credere, alio die deberi officium, quam quo is vellet, cui praeſtandum eſt.

§. 1. Cum libertus promiſerit patrono operas ſe daturum, neque adjecerit, *liberisque ejus* *: conſtat, liberis ejus ita demum deberi, ſi patri heredes exſtiterint. Heredes tamen exſtitiſſe liberos parenti ita demum prodeſſe ad operarum petitionem, JVLIANO placet, ſi non per alium heredes extiterunt. Itaque ſi quis exheredato emancipato filio, ſeruum ejus heredem inſtituerit, et per eum ſeruum heres exſtiterit filius: repelli eum ab operarum petitione debere, perinde ac repelleretur patronus, qui operas non impoſuiſſet, vel quas impoſuit, reuendidiſſet.

* L. 5. h. t.

§. 2. In omnibus operis praecipue obſeruandum eſt, vt temporis ſpatia, quae ad curam corporis neceſſaria ſunt, liberto relinquantur.

23. JVLIANVS *lib. 22. Digeſtorum.*

Hae operae, quas libertus promiſit, multum diſtant a fabrilibus vel pictoriis operis: denique ſi libertus faber aut pictor fuerit, quamdiu id artificium exercebit, has operas patrono praeſtare cogitur. quare ſicut fabriles operas quis poteſt ſibi aut Titio ſtipulari, ita patronus a liberto operas ſibi aut Sempronio recte ſtipulatur: et libertus obligatione ſoluetur, ſi tales operas extraneo dederit, quales patrono praeſtando liberaretur.

§. 1. Si patroni plures conſulto in diuerſas regiones diſceſſerint, et liberto ſimul operas indixerint, poteſt dici, diem operarum cedere, ſed libertum non obligari: quia non per eum, ſed per patronos ſtaret, quo minus operae dentur. Sicut accidit, cum aegrotanti liberto operae indicuntur. † Quod ſi diuerſarum ciuitatum patroni ſint, et in ſua quisque moretur: conſentire debent in operis ab eo accipiendis. durum alioquin eſt, eum, qui ſe liberare poteſt decem diebus operando, ſimul operis indictis, ſi in accipiendis non conſentiant, compelli ad praeſtandam alteri quinque operarum aeſtimationem.

24. *Idem [lib. 52. Digeſtorum.]*

Quoties certa ſpecies operarum in ſtipulationem deducitur: veluti pictoriae, fabriles: peti quidem non poſſunt, niſi praeteritae. quia etſi non verbis, at re ipſa ineſt obligationi tractus temporis: ſicuti, cum Epheſi dari ſtipulemur, dies con-

Digitized by Google

continetur. et ideo inutilis eſt haec ſtipulatio, *operas tuas pictorias centum hodie dare ſpondes?* Cedunt tamen operae ex die interpoſitae ſtipulationis. Sed operae, quas patronus a liberto poſtulat, confeſtim non cedunt: quia id agi inter eos videtur, ne ante cederent, quam indictae fuiſſent; ſcilicet quia ex commodo patroni libertus operas edere debet. quod in fabro vel pictore dici non conuenit.

25. *Idem [lib. 65. Digeſtorum.]*

Patronus, qui operas liberti ſui locat, non ſtatim intelligendus eſt mercedem ab eo capere, ſed hoc ex genere operarum, ex perſona patroni. atque liberti colligi debet. §. 1. Nam ſi quis pantomimum vel archimimum libertum habeat, et ejus mediocris patrimonii ſit, vt non aliter operis ejus vti poſſit, quam locauerit eas: exigere magis operas, quam mercedem capere exiſtimandus eſt.

§. 2. Item plerumque medici ſeruos ejusdem artis libertos perducunt, quorum operis perpetuo vti non aliter poſſunt, quam vt eas locent. † Ea et in caeteris artificibus dici poſſunt. §. 3. Sed qui operis liberti ſui vti poteſt, et locando pretium earum conſequi mallet, is exiſtimandus eſt, mercedem ex operis liberti ſui capere. §. 4. Nonnunquam autem, ipſis libertis poſtulantibus, patroni operas locant: quo facto, pretium magis operarum, quam mercedem capere exiſtimandi ſunt.

26. ALVENVS VARVS *lib. 7. Digeſtorum.*

Medicus libertus, quod putaret, ſi liberti ſui medicinam non facerent, multo plures imperantes ſibi habiturum: poſtulabat, vt ſequerentur ſe, neque opus facerent. id jus eſt, nec ne? Reſpondit, jus eſſe: dummodo liberales operas ab eis exigeret, hoc eſt, vt adquieſcere eos meridiano tempore, et valetudinis et honeſtatis ſuae rationem habere ſineret. §. 1. Item rogaui, ſi eas operas liberti dare nollent, quanti oporteret aeſtimari? Reſpondit, quantum ex illorum operis fructus, non quantum ex incommodo dando illis, ſi prohiberet eos medicinam facere, commodi patronus conſecuturus eſſet.

27. JVLIANVS *[lib. 1. ex Minicio.]*

Si libertus artem pantomimi exerceat, verum eſt, debere eum non ſolum ipſi patrono, ſed etiam amicorum ludis gratuitam operam praebere: ſicut eum quoque libertum, qui medicinam exercet, verum eſt, voluntate patroni curaturum gratis amicos ejus: * neque enim oportet patronum, vt operis liberti ſui vtatur, aut ludos ſemper facere, aut aegrotare.

28. PAVLVS *lib. ſingulari de Jure patronatus.*

Si duorum pluriumue communis liberta, vnius patroni voluntate nupſerit: alteri patrono jus operarum manet.

29. VLPIANVS *lib. 64. ad Edictum.*

Si operarum judicio actum fuerit cum liberto, et patronus deceſſerit: conuenit, translationem heredi extraneo non eſſe dandam. filio autem, et ſi heres non exſtat, etſi lis conteſtata non fuerat, tamen omnimodo competit, niſi exheredatus ſit.

30. CELSVS *(lib. 12. Digeſtorum.)*

Si libertus ita jurauerit, *dare ſe quot operas patronus arbitratus ſit:* non aliter ratum fore arbitrium patroni, quam ſi aequum arbitratus ſit. Et fere ea mens eſt perſonam arbitrio ſubſtituentium, vt, quia ſperent eum recte arbitraturum, id faciant: non quia vel immodice obligari velint. §. 1. In libertam, quae voluntate patroni nupſit, praeteritarum ante nuptias operarum actio datur.

31. MODESTINVS *lib. 1. Regularum.*

Operis non impoſitis manumiſſus, etiam ſi ex ſua voluntate aliquo tempore praeſtiterit, compelli ad praeſtandas, quas non promiſit, non poteſt.

32. *Idem [lib. 6. Pandectarum.]*

[Is], qui onerandae libertatis cauſa pecuniam patrono repromiſerit, non tenetur: vel patronus, ſi pecuniam exegerit, bonorum poſſeſſionem contra tabulas ejus non poteſt petere.

33. JAVOLENVS *[lib. 6. ex Caſſio]*

Imponi operae ita, vt ipſe libertus ſe alat, non poſſunt.

34. POMPONIVS *[lib. 22. ad Quintum Mucium.]*

Interdum et deminutionem, et augmentum, et mutationem recipere obligationes operarum ſciendum eſt. Nam dum languet libertus, patrono operae, quae jam cedere coeperunt, pereunt. † Sed ſi liberta, quae operas promiſit, ad eam dignitatem perueniat, vt inconueniens ſit praeſtare patrono operas: ipſo jure hae intercident.

35. PAVLVS *[lib. 2. ad Legem Juliam et Papiam]*

Liberta major quinquaginta annis operas praeſtare patrono non cogitur.

36. VLPIANVS *lib. 11. ad Leg. Jul. et Pap.*

Labeo ait, libertatis cauſa ſocietatem inter libertum et patronum factam, ipſo jure nihil valere, palam eſſe.

37. PAVLVS *[lib. 2. ad Leg. Jul. et Pap.]*

Qui libertinus duos pluresue a ſe genitos, natasue, in ſua poteſtate habebit, praeter eum, qui artem ludicram fecerit, quiue operas ſuas, vt cum beſtiis pugnaret, locauerit: ne quis eorum operas, doni, muneris, aliudue quicquam libertatis cauſa patrono, patronae liberisue eorum, de quibus jurauerit vel promiſerit, obligatusue erit, dare, facere, praeſtare debeto: et ſi non eodem tempore duo in poteſtate habuerit, vel vnum quinquennem, liberabitur operarum obligatione. §. 1. Amiſſi antea liberi ad eas operas, quae poſtea imponuntur, proſunt, vt JVLIANVS ait. §. 2. Sed et ſi vno amiſſo obliget ſe, deinde alter naſcatur: multo magis POMPONIVS ait amiſſum huic jungi, vti liberetur. §. 3. Nihil autem intereſt, vtrum ipſi promittat patrono, an eis, qui in poteſtate ejus ſint.

§. 4. Sed ſi creditori ſuo libertum patronus delegauerit, non poteſt idem dici: ſolutionis enim vicem continet haec delegatio. Poteſt tamen dici, ſi in id, quod patrono promiſit, alii poſtea delegatus ſit: poſſe eum liberari ex hac Lege. nam verum eſt, patrono eum expromiſiſſe; quamuis patrono nunc non debeat. quod ſi ab initio delegante patrono libertus promiſerit, non liberari eum,

§. 5. Non ſolum futurarum, ſed etiam praeteritarum operarum liberatio fit. §. 6. JVLIANVS: etiam ſi jam petitae ſunt operae, liberis ſublatis abſolutionem faciendam. ſed ſi jam operarum nomine condemnatus eſt, non poteſt liberari: quoniam jam pecuniam debere coepit. §. 7. Poſthumus liberti heredes patris ſui non liberat, quod proficiſci liberatio a liberto debet, nec quisquam poſt mortem liberari intelligi poteſt. ex Lege autem nati liberi proſunt.

§. 8. Etiam ſi in perſona liberti collata liberatio eſt: fidejuſſores quoque liberabuntur ex ſententia Legis. Quod ſi libertus expromiſſorem dederit, nihil hoc caput ei proderit.

38. CALLISTRATVS [*lib. 3. Edicti monitorii.*]

Hae demnm impoſitae operae intelligmtur, quae ſine turpitudine praeſtari poſſunt, et ſine periculo vitae. nec enim, ſi meretrix manumiſſa fuerit, easdem operas patrono praeſtare debet; quamuis adhuc corpore quaeſtum faciat: nec arenarius manumiſſus tales operas; quia iſtae ſine periculo vitae praeſtari non poſſunt.

§. 1. Si tameu libertus artificium exerceat, ejus quoque operas patrono praeſtare debebit, et ſi poſt manumiſſionem id didicerit: quod ſi artificium exercere deſierit, tales operas edere debebit, quae non contra dignitatem ejus fuerint: veluti vt cum patrono moretur, peregre proficiſcatur, negotium ejus exerceat.

39. PAVLVS [*lib 7. ad Plautium.*]

Si ita ſtipulatio [a] patrono facta ſit: *Si decem dierum operas non dederis, viginti nummos dare ſpondes?* videndum eſt, an nec viginti actio danda ſit, quaſi onerandae libertatis gratia promiſſi ſint; nec operarum, quae promiſſae non ſint: an vero operae duntaxat promiſſae ſingi debeant, ne patronus omnimodo excludatur? et hoc Praetor quoque ſentit, operas duntaxat promiſſas.

§. 1. Sequens illa quaeſtio eſt, an libertus impetrare debeat, ne majoris ſummae, quam viginti condemnetur? quia videtur, quodammodo patronus tanti operas aeſtimaſſe, ideoque ipſe non deberet egredi taxationem viginti. Sed iniquum eſt, nec oportet liberto hoc indulgere: quia non debet ex parte obligationem comprobare, ex parte tanquam de iniqua queri.

40. PAPINIANVS *lib. 20. Quaeſtionum.*

Si bona patroni venierunt, operarum, quae poſt venditionem praeterierint, actio patrono dabitur. et ſi alere ſe poſſit, ante venditionem praeteritarum non dabitur: quoniam ex ante geſto agit.

41. *Idem* (*lib. 5. Reſponſorum.*)

Libertus, qui operarum obligatione dimiſſus eſt, atque ita liberam teſtamenti factionem adſecutus eſt, nihilominus obſequi verecundiae tenetur. † Alimentorum diuerſa cauſa eſt: cum inopia patroni per inuidiam libertum conuenit.

42. *Idem lib. 9. Reſponſorum.*

Cerdonem ſeruum meum manumitti volo, ita, vt operas heredi promittat: non cogitur manumiſſus promittere. ſed et ſi promiſerit, in eum actio non dabitur: nam juri publico derogare non potuit, qui fideicommiſſariam libertatem dedit.

43. *Idem lib. 19. Reſponſorum.*

Operis obligatus, militiae nomen non ſine injuria patroni dabit.

44. SCAEVOLA *lib. 4. Quaeſtionum.*

Si libertus moram in operis fecerit, fidejuſſor tenetur. mora fidejuſſoris nulla eſt: [at] in homine debito fidejuſſor etiam ex ſua mora in obligatione retinetur.

45. *Idem* [*lib. 2. Reſponſorum.*]

Libertus negotiatoris veſtiarii an eandem negotiationem in eadem ciuitate et eodem loco inuito patrono exercere poſſit? Reſpondit, nihil proponi, cur non poſſit, ſi nullam laeſionem ex hoc ſentiet patronus.

46. VALENS *lib. 5. Fideicommiſſorum.*

Liberta ſi in concubitu patroni eſſet, perinde ac ſi nupta eidem eſſet, operarum petitionem in eam dari non oportere, conſtat.

47. *Idem* (*lib. 6. Fideicommiſſorum.*)

Campanus ſcribit, non debere Praetorem pati, donum, munus, operas imponi ei, qui ex fideicommiſſi cauſa manumittatur: ſed ſi, cum ſciret poſſe ſe id recuſare, obligari ſe paſſus ſit, non inhibendam operarum petitionem, quia donaſſe videtur.

48. HERMOGENIANVS *lib. 2. Juris Epitomarum.*

Sicut patronus, ita etiam patroni filius, et nepos, et pronepos, qui libertae nuptiis conſenſit, operarum exactionem amittit: nam haec, cujus matrimonio conſenſit, in officio mariti eſſe debet.

§. 1. Si autem nuptiae, quibus patronus conſenſit, nullas habeant vires: operas exigere patronus non prohibetur.

§. 2. Patronae, item filiae, et nepti, et pronepti patroni, quae libertae nuptiis conſenſit, operarum exactio non denegatur: quia his nec ab ea, quae nupta eſt, indecore praeſtantur.

49. CAJVS [*lib. ſing. de Caſibus.*]

Duorum libertus poteſt aliquo caſu ſingulis diuerſas operas vno tempore in ſolidum edere: veluti ſi librarius ſit, et alii patrono librorum ſcribendorum operas edat: alter vero peregre cum ſuis proficiſcens operas cuſtodiae domus ei indixerit: nihil enim vetat, dum cuſtodit domum, libros ſcribere. hoc ita Neratius libris membranarum ſcripſit.

50. NERATIVS *lib. 1. Reſponſorum.*

Operarum editionem pendere ex aeſtimatione edentis: nam dignitati, facultatibus, conſuetudini, artificio ejus convenientes edendas.

§. 1. Non ſolum autem libertum, ſed etiam alium quemlibet operas edentem, alendum, aut ſatis temporis ad quaeſtum alimentorum relinquendum: et in omnibus tempora ad curam corporis neceſſariam relinquenda.

51. PAVLVS *lib. 2. Manualium.*

Interdum operarum manet petitio, etiamſi jus patroni non ſit: vt euenit in fratribus ejus, cui adſignatus eſt libertus; aut nepote alterius patroni, exſtante alterius patroni filio.

c) De BONIS Libertorum.

(Dig. 38. T. 2.)

1. VLPIANVS *lib. 42. ad Edictum.*

Hoc Edictum a Praetore propoſitum eſt honoris, quem liberti patronis habere debent, moderandi gratia. Namque (vt Servius ſcribit) antea ſoliti fuerunt a libertis duriſſimas res exigere, ſcil. ad remunerandum tam grande beneficium, quod in libertos confertur, * cum ex ſeruitute ad ciuitatem Romanam perducuntur.

* L. 32. 106. 209. de R. J.

§. 1. Et quidem prius Praetor Rutilius edixit, ſe amplius non daturum patrono, quam operarum et ſocietatis actionem: videlicet; ſi hoc pepigiſſet, vt niſi ei obſequium praeſtaret libertus, in ſocietatem admitteretur patronus.

§. 2. Poſteriores Praetores certae partis bonorum poſſeſſionem pollicebantur. videlicet enim imago ſocietatis induxit ejusdem partis praeſtationem: vt quod viuus ſolebat ſocietatis nomine praeſtare, id poſt mortem praeſtaret. *

L. 44. §. 2. h. t.

2. POMPONIVS [*lib. 4. ad Sabinum.*]

Si patronus a liberto praeteritus, bonorum poſſeſſionem petere potuerit contra tabulas, et antequam peteret, deceſſerit, vel dies ei bonorum poſſeſſionis agnoſcendae praeterierit: liberi ejus, vel alterius patroni petere poterunt ex illa parte Edicti, qua primis non petentibus, aut etiam nolentibus ad ſe pertinere, ſequentibus datur, atque ſi priores ex eo numero non eſſent.

§. 1. Sed ſi patronus heres inſtitutus, viuo liberto deceſſiſſet ſuperſtitibus liberis: quaeſitum eſt, an illi contra tabulas teſtamenti bonorum poſſeſſionem petere poſſint? Et eo decurſum eſt, vt mortis tempus, quo defertur bonorum poſſeſſio, ſpectari debeat, an patronus non ſit: vt ſi ſit, ex prima parte Edicti liberi ejus bonorum poſſeſſionem petere non poſſint.

§. 2. Si filius emancipatus nepotem in poteſtate aui reliquiſſet, bonorum poſſeſſionem partis dimidiae dandam ei filio inteſtati liberti, quamuis jure ipſo legitima hereditas ad nepotem pertineat: quia et contra tabulas ejus liberti (et) filio potius bonorum poſſeſſio partis debitae daretur.

3. VLPIANVS *lib. 4. [1.] ad Edictum.*

Etiam ſi jus annulorum conſecutus ſit libertus a Principe, adverſus hujus tabulas venit patronus, vt multis Reſcriptis continetur: hic enim viuit quaſi ingenuus, moritur quaſi libertus.

§. 1. Plane, ſi natalibus redditus ſit, ceſſat contra tabulas bonorum poſſeſſio. §. 2. Idem et ſi a Principe liberam teſtamenti factionem impetrauit. §. 3. Sed ſi hac lege emit quis, *vt manumittat:* ad hanc partem Edicti pertinebit.

§. 4. [Si quis nummos accepit, vt manumitteret, non habet contra tabulas bonorum poſſeſſionem.]

§. 5. Vt patronus contra tabulas bonorum poſſeſſionem accipere poſſit, oportet hereditatem aditam eſſe, aut bonorum poſſeſſionem petitam: ſufficit autem vel vnum ex heredibus adiiſſe hereditatem, bonorumue poſſeſſionem petiiſſe. §. 6. Patronus contra ea bona liberti omnino non admittitur, quae in caſtris ſunt quaeſita.

§. 7. Si deportatus patronus reſtitutus ſit, liberti contra tabulas bonorum poſſeſſionem accipere poteſt. † Idemque et in liberto deportato et reſtituto dicendum eſt.

§. 8. Si quis filiusfamilias ſeruum de caſtrenſi peculio manumiſerit, ex Conſtitutione D. HADRIANI patronus eſt, admittique poterit ad contra tabulas bonorum poſſeſſionem, vt patronus.

§. 9. Si capitis libertum accuſauerit is, cui adſignatus eſt, non poteſt is petere contra tabulas bonorum poſſeſſionem, fratribusque ſuis non obſtabit: ſed hi contra tabulas bonorum poſſeſſionem petent, quemadmodum peterent, ſi ex altero filio nepotes eſſent: * libertus enim, qui alteri ex filiis adſignatur, non deſinit alterius filii libertus eſſe. amplius dicendum eſt, etiam omiſerit frater bonorum poſſeſſionem, alter frater, cui adſignatus, non poteſt ſuccedere, et contra tabulas bonorum poſſeſſionem petere.

§. 10. Toties ad bonorum poſſeſſionem contra tabulas inuitatur patronus, quoties non eſt heres ex debita portione inſtitutus.

§. 11. Si patronus ſub conditione ſit inſtitutus, eaque conditio viuo teſtatore extitit: contra tabulas bonorum poſſeſſionem accipere non poteſt. §. 12. Quid ergo, ſi mortis tempore pependit, extitit tamen, antequam patrono deferatur bonorum poſſeſſio, hoc eſt, ante aditam hereditatem? an inuitetur ex hac parte Edicti? et magis eſt, vt aditae hereditatis tempus ſpectetur: hoc enim jure vtimur. §. 13. Si tamen in praeteritum collata ſit conditio, vel ad praeſens: non videtur ſub conditione inſtitutus. aut enim impleta eſt, et pure inſtitutus eſt: aut non eſt, [et] nec heres inſtitutus eſt.

§. 14. Si libertus patronum ſuum ita heredem ſcripſerit, *ſi filius meus me viuo morietur, patronus heres eſto:* non male videtur teſtatus. nam ſi deceſſerit filius, poterit hic exiſtente conditione accipere bonorum poſſeſſionem. §. 15. Si debita patrono portio legata ſit, etſi ſcriptus heres non fuerit, ſatis ei factum eſt. §. 16. Sed et ſi inſtitutus ſit ex parte minore, quam ei debetur, reſidua vero pars ſuppleta eſt ei legatis, ſiue fideicommiſſis: et ita ſatisfactum ei videtur.

§. 17. Sed et mortis cauſa donationibus poterit patrono debita portio ſuppleri: * nam mortis cauſa donationes vice legatorum funguntur. §. 18. Sed et ſi non mortis cauſa donauit libertus patrono, contemplatione tamen debitae portionis donata ſunt, idem erit dicendum: tunc enim, vel quaſi mortis cauſa imputabuntur, vel quaſi adgnita repellent patronum a contra tabulas bonorum poſſeſſione. §. 19. Si patrono conditionis implendae cauſa quid datum ſit, in portionem debitam imputari debet, ſi tamen de bonis ſit liberti profectum.

§. 20. Debitam autem partem eorum, quae, cum moritur, libertus habuit, patrono damus: mortis enim tempus ſpectamus. Sed et ſi dolo malo fecit, quo minus haberet: hoc quoque voluit Praetor pro eo haberi, atque ſi in bonis eſſet.

4. PAVLVS *lib. 42. ad Edictum*

Si necem domini detexerit ſeruus, Praetor ſtatuere ſolet, vt liber ſit. et conſtat eum, quaſi ex Senatusconſulto libertatem conſecutum, nullius eſſe libertum. §. 1. Si libertus captus ab hoſtibus ibi deceſſerit, quamuis liberti appellatio eum non tangat, tamen propter Legem Corneliam, quae teſtamentum ſic confirmat, atque ſi in ciuitate deceſſerit, patrono quoque bonorum poſſeſſio danda erit.

§. 2. Si deportatus patronus ſit, filio ejus competit bonorum poſſeſſio in bonis liberti: nec impedimento eſt ei talis patronus, qui mortui loco habetur. † Et diſſimile eſt, ſi patronus apud hoſtes ſit: nam propter ſpem poſtliminii obſtat liberis ſuis.

§. 3. Si extraneus a liberto heres inſtitutus, rogatus ſit filio hereditatem reſtituere, eum ex Senatusconſulto Trebelliano reſtituta hereditate, heredis loco filius habetur, patronus ſubmouendus eſt.

5. CAJVS *lib. 15. ad Edictum prouinciale.*

Libertinus, qui patronum patronique liberos habet, ſi patronum ex parte debita heredem inſtituit, liberos ejus in eandem portionem ſubſtituere debet, vt, licet patronus viuo liberto mortuus fuerit, ſatisfactum videatur liberis ejus.

§. 1. Si patroni filium emancipatum, et nepotes ex eo, qui in aui familia remanſit, libertus habeat filio tantum, non etiam nepoti ſatisfacere debebit libertus. nec ad rem pertinet, quod ad parentis bona pariter vocatur.

6. VLPIANVS [*lib. 43. ad Edictum.*]

Et ſi ex modica parte inſtituti ſint liberi liberti, bonorum poſſeſſionem contra tabulas patronus petere non poteſt: nam et MARCELLVS lib. 9. Digeſtorum ſcripſit, quantulacunque ex parte heredem inſtitutum liberti filium, patronum expellere.

§. 1. Cum patroni filia heres inſtituta eſſet a liberto, falſumque teſtamentum dictum eſſet, in quo ſcripta erat, et appellatione interpoſita et pendente diem ſuum obiiſſet: heredi-

Digitized by Google

hoc ejus Diuus MARCVS ſtatuenit, vt id haberent, quod haberet patroni filia, ſi viueret.

§. 2. Si filius liberti heres ab eo inſtitutus abſtinuerit, quamuis nomine ſit heres, patronus admittitur.

§. 3. Sed et ſi per integrum reſtitutionem is, qui mixtus eſt paternae hereditati, vel qui adiit hereditatem, abſtinuerit ſe: poterit quis patronum admittere.

§. 4. Patronus, patronique liberi, ſi ſecundum voluntatem mortui liberti hereditatem adierint, legatumue aut fideicommiſſum petere maluerint: ad contra tabulas bonorum poſſeſſionem non admittuntur.

7. CAJVS *lib. 15. ad Edictum prouinciale.*

Nam abſurdum videtur, licere eidem partim comprobare judicium defuncti, partim euertere.

8. VLPIANVS *lib. 43 ad Edictum.*

Si vero non habuit effectum petitio ejus, dico non impediri: quominus adjuuetur. Quinimo et ſi ſic adit, quaſi ex debita portione inſtitutus, mox apparuit, eum minorem partem, quam ſperauit, accepiſſe: aequiſſimum eſt, admitti eum ad ſuum auxilium. Sed et ſi teſtato conueniſſet heredem, vt ſibi legatum ſolueretur, mox poenituiſſet: puto eum poſſe adjuuari.

§. 1. Si patronus legatum ſibi relictum adgnouerit, idque fuerit euictum: competit ei legitimum auxilium: quia id, quod ſperauit ſe habiturum, non habet. Sed etſi non totum euictum ſit, verum aliquo minus habet quam putauit: erit ei ſubueniendum.

§. 2. Si ſeruo vel filio ſuo aliquid relictum patronus adgnouerit, perinde a contra tabulas bonorum poſſeſſione repelletur, atque ſi adgnouiſſet ſibi relictum. §. 3. Sed et ſi mortis cauſa donationem adgnouerit, dicendum eſt, repelli eum à contra tabulas bonorum poſſeſſione: ſic tamen, ſi poſt mortem liberti adgnouit. caeterum ſi ei viuus libertus donauit, ille accepit, non idcirco erit repulſus à contra tabulas bonorum poſſeſſione: quia poteſt dicere, ſperaſſe, quod in teſtamento quoque gratus circa eum fieret; remittique ei debet ab eis decedere, vel ea compenſare in portionem pro rata.

§. 4. Quare dicitur, et ſi conditionis implendae cauſa quid fuerit datum patrono poſt mortem liberti: repelli eum à contra tabulas bonorum poſſeſſione, quaſi adgnouerit judicium.

§. 5. Si patronus minor annis 25. liberti judicium adgnouerit, in integrum reſtitui eum oportere exiſtimamus, vt poſſit contra tabulas accipere.

9. PAVLVS *lib. 42. ad Edictum.*

Qui in ſeruitutem libertum paternum petierit: nec nomine liberorum bonorum poſſeſſionem accipere poteſt.

10. VLPIANVS *lib. 44. ad Edictum.*

Si ex patronis alicui ſatisfactum non erit, ita ut alii amplius ſua portione ex bonis liberti relinquatur: ei, cui ſatisfactum non erit, ita actio dabitur, vt ejus portio ſuppleatur ex eo, quod extraneo heredi, et quod patrono ſupra ſuam portionem relictum eſt. Eadem ratio et in pluribus patronis ſeruabitur. §. 1. JVLIANVS ait, eum, qui ab auo ſuo exheredatus eſt, à bonis libertorum ejus ſummoueri, à patris vero ſui libertorum bonis non excludi quod ſi à patre ſit exheredatus, ab auo non ſit: non ſolum à libertorum paternorum bonis, verum etiam ab aui quoque excludi debere, quia per patrem auitos libertos conſequitur. quod ſi pater ejus ſit ab auo exheredatus, ipſe non ſit: poſſe nepotem auitorum libertorum contra tabulas bonorum poſſeſſionem petere. † Idem ait, ſi pater me exheredauit, auus meus patrem meum, et prior auus deceſſerit: ab vtrisque libertis me repelli. ſed ſi ante pater deceſſiſſet, poſtea auus: dicendum erit, nihil mihi nocere patris exheredationem ad auitorum libertorum bona.

11. JVLIANVS *lib. 26. Digeſtorum.*

Quod ſi pater meus à patre ſuo ſit exheredatus, ego neque à patre meo, neque ab auo: mortuo quidem patre, et aduerſus auitos et aduerſus paternos libertos jus habebo. viuente patre: quamdiu in poteſtate ejus ero, non petam contra tabulas auitorum libertorum bonorum poſſeſſionem. emancipatus non ſummouebor.

12. VLPIANVS *lib. 44 ad Edictum.*

[Si patronus teſtamento jure militari facto filium ſilentio exheredauerit, debebit nocere ei exheredatio: verum eſt enim, hunc exheredatum eſſe.] §. 1. Si quis libertum filio ſuo adſignauerit, eumque exheredauerit, admitti poteſt ad bonorum liberti poſſeſſionem. §. 2. Si quis non mala mente parentis exheredatus ſit, ſed alia ex cauſa: exheredatio ipſi non nocet. verum, puta, poſſe futuris cauſa exheredatum eum: vel ideo, quia impubes erat, heredemque inſtitutum, rogatum ei reſtituere hereditatem.

§. 3. Si quis, cum eſſet exheredatus, pronunciatus vel perperam ſit exheredatus non eſſe: non repellitur. rebus enim judicatis ſtandum eſt. §. 4. Si filius patroni exheredatus, in partem obtinuerit de inofficioſo, in partem victus ſit: videamus, an noceat ei exheredatio? et nocere arbitror: quia teſtamentum valet, à quo exheredatus eſt. §. 5. Ex teſtamento autem, ex quo neque adita hereditas eſt, neque petita bonorum poſſeſſio, liberis exheredatio non nocet: abſurdum eſt enim, in hoc tantum valere teſtamentum, vt exheredatio vigeat, cum alias non valeat. §. 6. Si patroni filius priore gradu ſit heres ſcriptus, ſecundo exheredatus: huic non nocet exheredatio, cum voluntate patris vel extiterit heres, vel exiſtere potuerit. neque enim debet videri pater indignum exiſtimaſſe filium bonis libertorum: quem ad hereditatem ſuam primum vocauerit. † At ne eum quidem exiſtimandum eſt ſummoueri à bonis liberti, [qui] à primo gradu exheredatus, et idem ſubſtitutus eſt. † Ergo is, qui inſtitutus ſit heres vel primo gradu, vel ſequenti, vel alio quo gradu, licet exheres ſit eodem teſtamento: non eſt ſummouendus à liberti bonis. §. 7. Si patroni filius emancipatus noluerit adire hereditatem, vel qui in poteſtate eſt, retinere: nihilominus liberti bonorum poſſeſſionem habebit.

13. JVLIANVS *lib. 26. Digeſtorum.*

Filius patroni exheredatus, quamuis nepos ex eo heres ſcriptus fuerit, bonorum poſſeſſionem contra tabulas paternorum libertorum accipere non poteſt. licet enim neceſſarius exiſtat patri ſuo, non per ſemetipſum, ſed per alium, ad hereditatem admittitur. et certe conſtat, ſi emancipatus filius exheredatus fuerit, et ſeruus ejus heres ſcriptus, et ſi juſſerit ſeruo hereditatem adire, et ita patri ſuo heres extiterit: non habebit contra tabulas paternorum libertorum bonorum poſſeſſionem.

14. VLPIANVS *lib. 45. ad Edictum.*

Qui cum major natu eſſet, quam 25. annis, libertum capitis accuſauerit, aut in ſeruitutem petierit, remouetur à contra tabulas bonorum poſſeſſione. §. 1. Si vero accuſauerit minor, dicendum eſt, hunc non excludi, ſiue ipſe, ſiue tutor ejus vel curator accuſauerit. §. 2. Sed ſi minor quidem inſtituerit accuſationem, major autem factus ſententiam acceperit: benigné erit dicendum, ignoſci ei debere, quia minor coepit. neque enim imputare ei poſſumus, cur non deſeruit accuſationem, vel cur abolitionem non petierit: cum alterum ſi feciſſet, in Turpillianum incideret: alterum non facile impetretur. Certe ſi abolitione publice data, repetit [jam] jam major:

dicen-

Digitized by Google

dicendum eſt, hunc eſſe remouendum. maior enim factus potuit ſine timore deſerere abolitam accuſationem.

§. 3. Is demum videtur capitis accuſaſſe, qui tali judicio appetit, cujus poena aut ſupplicium habuit, aut exilium, quod ſit vice deportationis, vbi ciuitas amittitur. §. 4. Si tamen quis libertum eo crimine accuſauerit, cujus poena non eſt capitis, verumtamen judicanti placuit augere poenam: non obeſt hoc patroni filio. neque enim imperitia aut ſeueritas judicantis obeſſe debet patroni filio, qui crimen ſeuius importauit.

§. 5. Sed ſi non accuſauerit, ſed teſtimonium in caput liberti dixit, aut ſubjecit accuſatorem: puto, eum à contra tabulas remoueri.

§. 6. Si libertus Majeſtatis patroni filium accuſauit, et patroni filius calumniae eum capitis puniri deſiderauit: non debet repelli hoc Edicto. idem puto, et ſi ab eo petitus, retorſit in eum crimina: ignoſcendum enim eſt ei, ſi voluit ſe vlciſci prouocatus.

§. 7. Si patris mortem defendere neceſſe habuerit, an dicendum ſit, hic quoque ei ſuccurrendum, ſi libertum paternum propter hoc accuſauit: medicum forte patris, aut cubicularium, aut quem alium, qui circa patrem fuerat? Et puto ſuccurrendum, ſi affectione aut periculo paternae ſubſtantiae ducente neceſſe habuit accuſationem vel calumniolam inſtituere. §. 8. *Accuſaſſe* autem eum dicimus, qui crimina objecit, et cauſam perorari vsque ad ſententiam effecit: caeterum, ſi ante quieuit, non accuſauit: et hoc jure vtimur. Sed ſi appellatione interpoſita deſiit, benigne dicetur, non pertuliſſe accuſationem. † Si igitur pendente appellatione deceſſit libertus, patroni filius admittetur ad bonorum poſſeſſionem: quia ſententia libertus morte ſubtractus eſt. §. 9. Si patroni filius advocationem accuſatori liberti praeſtitit, non eſt repellendus: * neque enim aduocatus accuſat. §. 10. Si pater teſtamento cauerit, *vt accuſaretur libertus, quaſi venenum ſibi paraſſet, aut quid aliud in ſe admiſiſſet:* magis eſt, vt ignoſci liberis deberet, qui non ſponte accuſauerunt. §. 11. Sed et ſi accuſauerit libertum, et probauerit crimen patroni filius, poſteaque hic libertus ſit reſtitutus: non erit repellendus. crimen enim, quod intendit, etiam perfecit.

15. TRYPHONINVS *lib. 17 Diſputat.*

Idem eſt, etſi crimen quidem, quod in liberto probatum eſt, meruerat capitis poenam, benignius autem punitus eſt libertus, veluti tantum relegatus: de calumniatore enim ſenſit Praetor.

16. VLPIANVS *lib. 45. ad Edictum.*

In ſeruitutem petiiſſe non is videtur, qui ei, qui in poſſeſſione erat ſeruitutis, petenti ſe in libertatem, contradixit, verum is, qui ex libertate petit in ſeruitutem. §. 1. Sed et ſi quis non totum ſuum, ſed pro parte, vel vſumfructum in eo ſuum dicat, vel quid aliud, quod habere non poteſt in eo, niſi ſeruus ſit: an repellatur, quaſi in ſeruitutem petierit? quod eſt verius. §. 2. Si petierit in ſeruitutem, et obtinuerit, mox cognita veritate paſſus ſit in libertate morari: non debet ei obeſſe, maxime ſi habuit juſtam cauſam errandi. §. 3. Petiiſſe in ſeruitutem non videtur, qui ante litem conteſtatam deſiit. Sed et ſi poſt litem conteſtatam, dictandum eſt, nec id nocere debere: quia non vsque ad ſententiam durauit.

§. 4. Si patroni filius ſit vel exheredatus, vel [ſi] in ſeruitutem libertum paternum petiit, vel capitis accuſauerit libertum: non nocet hoc liberis ejus, qui in poteſtate non ſunt. et hoc Diui Fratres *Quintiliis* reſcripſerunt. §. 5. Si quis bonorum poſſeſſionem contra tabulas liberti acceperit, ab omni liberti judicio repellitur: nec tantum ſi ipſi liberto heres fuerit ſcriptus, verum etiam ſi impuberi filio ſubſtitutus. nam et JVLIANVS ſcripſit, ſi poſt petitam bonorum poſſeſſionem adierit impuberis filii liberti hereditatem patronus: denegari ei debere actiones. §. 6. Sed et ſi quid codicillis fuerit patrono relictum, vel mortis cauſa donatum: ſimili modo horum quoque perſecutio denegabitur. §. 7. Nonnunquam plane poſt petitam bonorum poſſeſſionem dabitur patrono legati perſecutio, ſi nihil ad emolumentum ejus peruenturum ſit, quia forte rogatus eſt alii reſtituere. §. 8. Praeterea non tantum, quod ipſis nominatim datum eſt, id ſe Praetor denegaturum ait: verum etiam ſi quid propnnas ad ipſos per alios peruenturum. vtputa per ſubjectas perſonas; quod quidem ſunt habituri, non reſtituturi.

§. 9. Dabimus legati petitionem patrono, ſi ſeruo patroni dederit libertatem, pretio ejus patrono praelegato. §. 10. Ei, qui ſubſtitutus erit patrono, qui contra tabulas poſſeſſionem petierit, actio ejus partis, cujus patrono poſſeſſio data erit, non datur.

§. 11. Si patronus ſit ſubſtitutus, et patronus viuo teſtatore deceſſerit: filium patroni petentem contra tabulas bonorum poſſeſſionem, non ſolius ſubſtituti partem occupare, verum omnibus heredibus pro parte aliquid auferre, conſtat.

17. *Idem lib. 47. ad Edictum.*

Liberto ſine liberis mortuo, in primis patronus et patrona bonorum poſſeſſionem accipere poſſunt, et quidem ſimul: ſed et ſi patrono et patronae proximi ſunt aliqui, ſimul admittuntur.

18. PAVLVS *lib. 43. ad Edictum.*

Patronae quidem liberi etiam vulgo quaeſiti accipient materni liberti bonorum poſſeſſionem: patroni autem non niſi jure quaeſiti.

19. VLPIANVS *lib. 4. Diſputationum.*

Si patronus ex minore parte, quam legitima heres inſtitutus falſum teſtamentum dixiſſet, nec obtinuiſſet: non eſt ambiguum, contra tabulas ei non deferri bonorum poſſeſſionem; eo quod facto ſuo perdidit hereditatem, cum temere falſum dixit.

§. 1. Quod ſi ex debita parte fuerit inſtitutus, ſiue adiit, ſiue non: a contra tabulas bonorum poſſeſſione repellitur, quaſi debitam ſibi portionem acceperit. nec poterit contra tabulas bonorum poſſeſſionem petere.

20. JVLIANVS *lib. 25. Digeſtorum.*

Libertus ſub conditione jurisjurandi, quam Praetor remittere ſolet, patronum inſtituit heredem: non puto dubitandum, quin a bonorum poſſeſſione ſubmoueatur: verum eſt enim, eum heredem factum. §. 1. Si TITIO legatum fuiſſet, ejusque fidei commiſſum, vt patrono reſtitueret: denegatur legatorum actio TITIO, ſi patrono pro debita parte a ſcripto herede fuerit ſatisfactum.

§. 2. Libertus patronum et extraneum conjunctim ex parte dimidia heredem ſcripſit; quadrans, ex quo inſtitutus erat patronus, totus ipſi imputari debebit; reſiduum ex debita ſibi parte omnibus heredibus pro portione cujusque auferet. §. 3. Idem ſeruari conueniet in legato, quod patrono conjunctim et TITIO datum fuerit: vt pars legati in portionem debitam patrono imputetur, ex reliqua parte tantum TITIO detrahatur, quantum ab herede pro rata portione. §. 4. Si libertinus filium emancipatum ſub conditione heredem inſtituerit, et deficiente conditione ſubſtitutus adierit: quaero,

Digitized by Google

quaero, vtrum patrono aduerſus ſubſtitutum in partem debitam Praetor, an emancipato filio in totam hereditatem ſuccurrere debeat? Reſpondi, cum pater filium ſub conditione primo gradu heredem inſtituit, ſi deficiente conditione, ſub qua filius heres inſtitutus eſt, ad ſecundum gradum hereditas pertinet, vel adhuc pendente conditione filius deceſſerit: patrono partis debitae bonorum poſſeſſionem aduerſus ſubſtitutum competere. † Idemque eſt, et ſi filius [vel] non petierit bonorum poſſeſſionem tempore excluſus, vel repudiauerit. † Si vero deficiente conditione hereditas ad filium pertineat: emancipatum potius tuebitur Praetor aduerſus ſubſtitutum. † Exiſtimo autem, quoties ſub conditione heres filius ſcribitur, alias neceſſariam eſſe exheredationem a ſubſtitutis, alias ſuperuacuam. nam ſi id genus conditionis fuerit, quae in poteſtate filii eſſet, veluti *cum teſtamentum fecerit:* puto etiam omiſſa conditione filium locum ſubſtitutis facere. ſi vero conditio non fuerit in poteſtate filii, veluti, *ſi* Titius *Conſul factus fuerit;* tunc ſubſtitutus non admittitur, niſi filius ab eo nominatim exheredatus fuerit. §. 5. Si libertus filium emancipatum heredem inſtituerit, ejusque fidei commiſerit, vt totam hereditatem Sempronio reſtitueret: et filius, cum ſuſpectam ſibi hereditatem diceret, juſſu Praetoris adierit eam, et Sempronio reſtituerit: non inique patrono bonorum poſſeſſio partis debitae dabitur, perinde ac ſi non filius, ſed is, cui hereditas reſtituta eſt, liberto heres exſtitiſſet. Item cum filius hereditatem liberti patris omiſerit, et coheres ejus totius hereditatis onus ſuſceperit: danda erit patrono bonorum poſſeſſio. Vtroque enim caſu non filio, ſed extraneo pars eripitur.

21. *Idem lib. 26. Digeſtorum.*

Et tribus patronis vno ceſſante bonorum poſſeſſionem petere, duo aequas partes habebunt.

22. MARCIANVS *lib. 1. Inſtitutionum.*

Si filiusfamilias miles manumittat: ſecundum JVLIANI quidem ſententiam, quam lib. 27. Digeſtorum probat, patris libertum faciet: ſed quamdiu [inquit] viuit, praefertur filius in bona ejus patri. ſed D. HADRIANVS Flavio Apro reſcripſit, ſuum libertum eum facere, non patris.

23. JVLIANVS *lib. 27. Digeſtorum.*

Si libertus praeterito patrono extraneum inſtituerit heredem, et patronus, antequam contra tabulas bonorum poſſeſſionem petierit, in adoptionem ſe dederit, deinde ſcriptus omiſerit hereditatem: patronus totorum bonorum liberti poſſeſſionem vt legitimus petere poteſt. §. 1. Si libertus inteſtato deceſſerit, relictis patroni filio, et ex altero filio duobus nepotibus: nepotes non admittentur, quamdiu filius eſſet. quia proximum quemque ad hereditatem liberti vocari, manifeſtum eſt. §. 2. Si autem ex duobus patronis alter vnum filium, alter duos reliquiſſet: dixi, viriles inter eos partes fieri.

24. *Idem lib. 65. Digeſtorum.*

Communi liberto, ſi ex duobus patronis alter jusjurandum exegerit, ne vxorem ducat; vel viuo liberto deceſſerit is, qui extra hanc culpam fuerit, vel ſuperuixerit: partis vtrique debitae bonorum poſſeſſionem ſolus habebit.

25. *Idem lib. 1. ad Vrſejum Ferocem.*

Quamdiu patrono bonorum poſſeſſio partis debitae dari poteſt, exceptio debitoribus datur aduerſus heredem petentem, *ſi non in ea cauſa ſit patronus, vt bonorum poſſeſſionem pro parte debita contra tabulas petere poſſit.*

26. AFRICANVS *lib. 2. Quaeſtionum.*

Liberto octoginta habenti, fundus quadraginta legatus eſt: is die cedente legati deceſſit extraneo herede inſtituto. Reſpondit, poſſe patronum partem debitam vindicare. nam videri defunctum mortis tempore ampliorem habuiſſe rem centum, cum hereditas ejus propter computationem legati pluris venire poſſit. neque referre, heres inſtitutus repudiet legatum liberto relictum, necne: nam, et ſi de Lege Falcidia quaeratur, tale legatum, quamuis repudiatum, in quadrantem hereditatis imputatur legatariis.

27. *Idem lib. 4. Quaeſtionum.*

Viuo filio ſi nepos exheredatur, nocebit ei exheredatio ad bona libertorum auitorum.

28. FLORENTINVS *lib. 10. Inſtitutionum.*

Si in libertinum animaduerſum erit, patronis ejus jus, quod in bonis ejus habituri eſſent, ſi is, in quem animaduerſum eſt, ſua morte deceſſiſſet, eripiendum non eſt: ſed reliquam partem bonorum, quae ad manumiſſorem Jure Ciuili non pertineat, fiſco eſſe vindicandam placet. §. 1. Eadem ſeruantur in bonis eorum, qui metu accuſationis mortem ſibi conſciuerint, aut fugerint, quae in damnatorum bonis conſtituta ſunt.

29. MARCIANVS *lib. 9. Inſtitutionum.*

Qui ex cauſa fideicommiſſi manumittitur, eſt quidem libertus manumiſſoris, et tam contra tabulas, quam ab inteſtato ad bona ejus venire poteſt quaſi patronus: ſed operas ei imponere non poteſt, nec impoſitas ab eo petere. §. 1. Sed ſi defunctus filio ſuo legauit ſeruum, et rogauit, vt eum manumittat, ea mente, vt plenum jus patroni habeat: defendendum eſt, poſtea eum operas jure imponere.

30. CAJVS *lib. 2. ad Edictum Praetoris Vrbani, titulo de liberali cauſa.*

Si quis libertum paternum in ſeruitutem ea voluntate petierit, vt cauſam euictionis ſibi conſervet, non amittit beneficium bonorum poſſeſſionis.

31. MARCELLVS *lib. 9. Digeſtorum.*

Patrono libertus fundum, quem ab eo alienum emerat, legauit, et conſtituit patronus ad ſe pertinere legatum: contra tabulas bonorum poſſeſſionem accipere non poteſt, etſi nihil profecit ei legatum, quia alienam rem legauerit ei libertus; quia patronus ipſe eum liberto vendiderat.

32. *Idem lib. 10. Digeſtorum.*

Si libertus meus in ſeruitutem redactus, poſtea ab alio liberatus eſt, et ejus coeperit eſſe libertus: praefertur mihi in contra tabulas bonorum poſſeſſione, qui eum manumiſit.

33. MODESTINVS *lib. ſingulari de Manumiſſionibus.*

Si patronus non aluerit libertum: Lex Aelia Sentia adimit ejus libertatis cauſa impoſita, tam ei, quam ipſi, ad quem ea res pertinet; item hereditatem ipſi et liberis ejus, niſi heres inſtitutus ſit; et bonorum poſſeſſionem, praeterquam ſecundum tabulas.

34. JAVOLENVS *lib. 3. ex Caſſio.*

Si libertus, cum duos patronos haberet, alterum praeteriit, alterum ex ſemiſſe fecit heredem, et alteri extraneo ſemiſſem dereliquit: ſcriptus quidem patronus debitam ſibi partem immunem habet; de caetera autem parte patroni, quae ſupra debitum ei relicta eſt, et de ſemiſſe extraneo relicto, alteri patrono pro rata portione ſatisfieri oportet.

35. *Idem*

Digitized by Google

35. *Idem lib. 3. Epiſtolarum.*

A liberto ſuo herede Sejvs vſumfructum fundi Maeuio legauit: [is] libertus Maeuio herede relicto deceſſit. Quaero, cum contra tabulas teſtamenti petierit filius Seji adverſus Maeuium: vtrum deducto vſuſructu pars debita ei fundi reſtituenda ſit, an ſolida: quia eorum bonorum acceperit poſſeſſionem, quae liberti, cum moreretur, fuerunt? Reſpondit, vſumfructum in cauſam priſtinam reſtituendum puto. optimum itaque erit, arbitrum poſtulare, vt arbitrio ejus vſusfructus in integrum reſtituatur.

36. *Idem lib. 8. Epiſtolarum.*

Libertus, qui ſoluendo non erat, praeterito patrono extraneos reliquit heredes. Quaero, an poſſit patronus petere contra tabulas bonorum poſſeſſionem? Reſpondit, cum a ſcriptis heredibus adita eſt hereditas, patronus contra tabulas bonorum poſſeſſionem petere poteſt: quia * ſoluendo hereditas eſt, quae inuenit heredem. Et ſane abſurdum eſt, jus patroni in petenda bonorum poſſeſſione contra tabulas aliorum computatione, non judicio ipſius patroni aeſtimari; auferrique patrono, quod modicum vindicaturus eſt. multi enim caſus interuenire poſſunt, quibus expediat patrono, petere bonorum poſſeſſionem; quamuis aeris alieni magnitudo, quam libertus reliquerit, facultates patrimonii ejus excedat: veluti ſi praedia ſunt aliqua ex bonis liberti, in quibus majorum patroni ſepulchra ſint, et magni aeſtimat patronus, bonorum poſſeſſione jura pro parte ea ad ſe pertinere; vel aliquod mancipium, quod non pretio, ſed affectu ſit aeſtimandum. Non ergo ideo minus habere debet jus petendae bonorum poſſeſſionis, qui animo potius, quam aliorum computatione bona liberti aeſtimat: cum eo ipſo ſufficere patrimonium videri poſſit, quod et heredem habeat, et bonorum poſſeſſorem.

37. VLPIANVS *lib. 11. ad Leg. Jul. et Pap.*

JVLIANVS ait, ſi patronus libertatis cauſa impoſita libertae reuendiderit, filium ejus a bonorum poſſeſſione ſummoverit: ſcilicet quia nec contra tabulas teſtamenti liberti bonorum poſſeſſionem accipiat, quoties pater ejus domum, munus, operas liberto reuendiderit. † Plane ſi patroni filius libertatis cauſa impoſita reuendiderit, nihilominus familiam bonorum poſſeſſionem contra tabulas liberti accipere ait: quia filius revendendo libertatis cauſa impoſita, fratrem ſuum non ſummovet. §. 1. Si libertus heredem ſcripſerit, isque prius, quam de familia quaeſtionem haberet, adierit hereditatem: patronum ad contra tabulas bonorum poſſeſſionem non admitti, JVLIANVS ait. debuit enim et patronus liberti necem vindicare: quod et in patrona erit dicendum.

38. TERENTIVS CLEMENS *lib. 9. ad Leg. Jul. et Pap.*

Quaeritur, an filio exheredato etiam nepotes ex eo a bonorum poſſeſſione liberti excludantur? Quod vtique *ſic diximendum* eſt, vt viuo filio, donec in poteſtate ejus liberi manent, non admittantur ad bonorum poſſeſſionem, ne, qui ſuo nomine a bonorum poſſeſſione ſummouentur, per alios eam conſequantur: ſin autem emancipati a patre fuerint, vel alio modo ſui juris effecti: ſine aliquo impedimento ad bonorum poſſeſſionem admittantur.

§. 1. Si filius liberti omiſerit patris ſui hereditatem: hoc patrono proficiet.

39. *Idem lib. 10. ad Legem Juliam et Papiam.*

Patroni filia, ſi in adoptiua familia ſit, ad bona libertorum paternorum admittitur.

40. *Idem lib. 12. ad Leg. Jul. et Pap.*

Si pater exheredato filio ita cauit, *vt jus in libertum ſalvum ei eſſet*, nihil ei ad hanc rem nocet exheredatio.

41. PAPINIANVS *lib. 12. Quaeſtionum.*

Si libertus patrono, quod ad debitam portionem attinet, ſatisfaciat, inuito tamen aliquid extorquere conetur: quid ſtatuendum eſt, quaeritur? quid enim, ſi ex parte debita inſtituto, decem praeterea legentur, et rogetur ſeruum proprium, qui ſit decem, vel minoris pretii, manumittere? * iniquum eſt, et legatum velle percipere, et libertatem ſeruo non dare. ſed parte debita accepta et legato temperare, et libertatem imponere non cogi: ne ſeruum forte de ſe male meritum cogatur manumittere. Quid ergo, ſi ſolo eodem herede inſtituto, idem libertus petierit? Si ſubſtitutum habebit, aeque decreti remedium poterit procedere, vt accepta debita portione, caetera pars ad ſubſtitutum perueniat: ita vt, ſi forte ſeruus redimi potuiſſet, praeſtaretur libertas: ceſſante vero ſubſtitutione, patronum hereditatem liberti amplectentem Praetor, qui de fideicommiſſo cognoſcit, libertatem ſeruo eum imponere cogat.

42. *Idem lib. 13. Quaeſtionum.*

Filius, qui patri heres exſtitit, fratrem exheredatum adrogavit; atque ita herede eo relicto defunctus eſt: bonorum poſſeſſione libertum patris naturalis exheredatus non habebit. nam * cui non exheredato talis adoptio noceret, nocere debet exheredato: quoniam poena, quae Legibus aut Edicto irrogaretur, adoptionis remedio non obliteraretur. Pavlvs notat: Ei, qui alio jure venit, quam eo, quod amiſit, non nocet id, quod perdidit, ſed prodeſt, quod habet: ſic dictum eſt, patrono eodemque patronae filio non obeſſe, quod quaſi patronus deliquit, ſi vt patronae filius venire poſſit. §. 1. Papinianvs: Caſtrenſium bonorum Titium libertus fecit heredem, caeterorum alium; adita eſt a Titio hereditas: magis nobis placebat, nondum patronum poſſeſſionem contra tabulas petere poſſe. verum illa quaeſtio interuenit, an omittente eo, qui reliqua bona accepit, perinde Titio adcreſcant, ac ſi partes ejusdem hereditatis accepiſſent? verius mihi videtur, inteſtati jure deferri bona caetera. Titius igitur heres non poterit inuitare manumiſſorem, cum Titio nihil auferatur; nec bonis caeteris, quae nondum ad cauſam teſtamenti pertinent. §. 2. Cum filius liberti impubes, qui ſubjectus dicitur, ex prima parte bonorum poſſeſſionem accipiat, an patronus defuncti poſſeſſionem accipere poſſit, quaeſitum eſt? et ſine dubio, qui ſequentis gradus ſunt, non admittuntur interim. * cum enim praecedit alia poſſeſſio, qui ſequitur, accipere non poteſt. Plane ſi contra eum, qui ſubjectus dicitur, fuerit judicatum, data non intelligitur. † Sed et in patrono, pendente controverſia, idem erit dicendum: plane quod ad patroni quoque perſonam pertinet, differri controuerſia debebit. §. 3. Si falſum liberti teſtamentum ab aliis in prouincia dictum, atque ita res per appellationem extracta eſſet; defuncta medio tempore patroni filia, quam libertus heredem inſtituerat: filio mulieris ſeruauit Diuus MARCVS eam partem bonorum, quam filia patroni vel jure inteſtati, ſi vixiſſet, habere potuit.

43. *Idem lib. 14. Quaeſtionum.*

JVLIANVS putat patronum, qui Titio pro parte dimidia herede inſtituto ſubſtitutus, eo deliberante bonorum poſſeſſio-

Digitized by Google

poſſeſſionem contra tabulas accepit, ſi poſtea Titius non adierit hereditatem, nihil ei, qui adiit hereditatem, abſtuliſſe: non magis, quam ſi ſub conditione fuiſſet inſtitutus. igitur Titio deliberante res in incerto erit, vtrumne ſemis ex ſubſtitutione in poſſeſſionem conuertatur, an Titio adeunte ſingulis heredibus partes debitae auferantur.

44. PAVLVS *lib. 5. Quaeſtionum.*

Si patronum ex debita portione heredem inſtituas, et pure roges fundum dare, eique ſub conditione tantundem leges: in conditionem fideicommiſſum redigitur: erit tamen et hic, quod moueat: onerabitur enim patronus ſatisdatione fideicommiſſi. Sed dicendum [eſt], ab eo fideicommiſſario cauendum, a quo patrono legatum eſt, vt vndique patronus ſuum jus habeat imminutum.

§. 1. Patronus heres inſtitutus, legato ei ſeruo, per quem ſuppleretur debita ei portio; non petet contra tabulas bonorum poſſeſſionem, quamuis ſeruus cluſis tabulis deceſſit. §. 2. Si ex bonis, quae mortis tempore fuerunt, debitam partem dedit libertus in hereditate, vel legato, ſeruus tamen poſt mortem liberti reuerſus ab hoſtibus augeat patrimonium: non poteſt patronus propterea queri, quod minus habeat in ſeruo, quam haberet, ſi ex debita portione eſſet inſtitutus. † Idem eſt et [in] alluuione, cum ſit ſatisfactum ex his bonis, quae mortis tempore fuerunt. † Idem eſt, [et] ſi pars legati liberto relicti ab eo, cui ſimul datum erat, vel hereditatis, nunc illis abſtinentibus, adcreſcat.

45. *Idem lib. 9. Quaeſtionum.*

Si patronus ex ſexta, et ſeruus ejus ex reliqua parte ſit heres inſtitutus: nec ex ſerui portione fideicommiſſum debetur. at ſi ſeruus duntaxat heres inſtitutus eſt: puto nec hic ex debita portione praeſtandum.

46. *Idem lib. 3. Reſponſorum.*

Pavlvs reſpondit: Patronus, qui deceptus falſum judicium teſtatoris ſecutus eſt, bonorum poſſeſſionem contra tabulas teſtamenti liberti petere non prohibetur.

47. *Idem lib. 11. Reſponſorum.*

Pavlvs reſpondit, exheredationem nepotis, quae non notae gratia, ſed alio conſilio adjecta eſt, nocere ei non oportere, quo minus contra tabulas libertorum aui bonorum poſſeſſionem petere poſſit.

§. 1. Quaero, an ſi Titia patroni filia jactat Titium patrem ſuum, prius quam moreretur, literas ad ſe feciſſe, quibus adjiceret, per libertos ſuos maleficiis appetitum; easque literas ſe ſecutam, poſt mortem patris libertos accuſare: an aliquid ei prodeſſe poſſit haec excuſatio? Pavlvs reſpondit, eam, quae ex voluntate patris accuſauit, non debere repelli a bonorum poſſeſſione contra tabulas: quoniam non ſuum judicium, ſed alienum executa eſt. §. 2. Patroni filius epiſtolam talem liberto emiſit: *Sempronius Zotlo liberto ſuo ſalutem: Ob merita tua, fidemque tuam, quam mihi ſemper exhibuiſti, concedo tibi liberam teſtamenti factionem.* Quaero, an patroni filio nihil relinquere debeat? Pavlvs reſpondit, eum libertum, de quo quaeritur, liberam teſtamenti factionem conſecutum non videri.

§. 3. Pavlvs reſpondit, nepotem etiam poſt mortem aui conceptum, ſuperſtitem liberto, bonorum poſſeſſionem contra tabulas liberti auiti petere poſſe, et ad hereditatem legitimam ejus admitti. Reſponſum enim Ivliani tantum ad hereditatem legitimam, item bonorum poſſeſſionem aui pertinere. §. 4. Pavlvs reſpondit: quamuis filii, a patre minime praeteriti, pro exheredatis habeantur: tamen non eousque ſilentium patris eis nocere debere, vt [et] a bonis libertorum auitorum repelli debeant. † Idem reſponſum eſt etiam de bonis libertorum paternorum.

48. SCAEVOLA *lib. 2. Reſponſorum.*

Quaero de eo, qui libertum effracturae crimine accuſauit? Reſpondit, ſi ejusmodi effracturae crimine accuſatus ſit, ex quo, ſi probaretur, in metallum datus eſſet: denegandam bonorum poſſeſſionem.

49. PAVLVS *lib. 3. Sententiarum.*

Liberto per obreptionem adrogato, jus ſuum patronus non amittit.

50. TRYPHONINVS *lib. 17. Diſputationum.*

Nihil intereſt, ipſe patronus ſcriptus heres ex minore parte adierit hereditatem, an ſeruum ſuum ſcriptum juſſerit adire hereditatem, quam retinet: nihilominus enim repulſus erit a contra tabulas bonorum poſſeſſione. §. 1. Si tamen, antequam juberet liberti hereditatem adire, ſeruum vendiderit aut manumiſerit, et ita ipſe nouus libertus, aut emtor, heredes extiterint: verbis Edicti non prohibetur patronus accipere contra tabulas bonorum poſſeſſionem. §. 2. Sed numquid Praetor ei denegare poſſeſſorias actiones debeat, ſi fraudem Edicto ejus facere voluit: vt pretio vberiore percepto, vel tacita pactione etiam hereditatis ex inſtitutione delatae commodum, et bonorum poſſeſſionis contra tabulas haberet? faciliorque ſuſpicio, per filium ſcriptum heredem, quamuis emancipatum, adeuntem, liberti hereditatem ipſum patronum habere: cum * *omnia, quae noſtra ſunt, liberis noſtris ex voto paremus.*

§. 3. Si tamen cluſis adhuc tabulis teſtamenti liberti, cum ignoraret judicium ejus patronus, eorum quid, quae ſupra ſcripta ſunt, circa inſtitutum ſubjectum juri ſuo fecit: amota fraudis ſuſpicione, ſuo jure [in] bonorum poſſeſſione contra tabulas vtetur.

§. 4. Si patronus ex debita portione a liberto ſcriptus, rogatusque hereditatem reſtituere, ſuſpectam dixit; et compulſus adire, cum retinere poſſet, reſtituerit: non poterit accipere contra tabulas bonorum poſſeſſionem, et quia agnouit judicium liberti, et quia ſpreuit, et quaſi damnauit eam poſſeſſionem. §. 5. Longe diſtat ab hoc patroni filius, quem libertus adrogauit, et ex minore parte heredem ſcripſit, cum nemo ex familia patroni alius eſſet: quanquam enim hic ipſo jure (quippe ſuus) heres deprehendatur, ſi tamen ſe non immiſcuit hereditati vt patris, ſed abſtinuit quaſi patroni, tamen filius admittendus eſt ad contra tabulas bonorum poſſeſſionem. §. 6. Si debenti patrono certam pecuniam, liberationem libertus reliquiſſet, isque vſus eſt, aduerſus heredem petentem debitum, doli exceptione, aut acceptilatione liberatus eſt debito propter legatum: dicendum eſt, eum non poſſe accipere contra tabulas bonorum poſſeſſionem.

51. LABEO *lib. 1. Pithanon a Paulo Epitomatorum.*

Si eundem libertum, et tu capitis accuſaſti, et pater tuus manumiſit: non poterit tibi ejus liberti bonorum poſſeſſio ex Edicto Praetoris dari. Pavlvs: Imo, contra accidet, ſi quem ſeruum accuſaueris, deinde is patris tui fuerit factus, et is poſtea eum manumiſit.

d) De

Digitized by Google

d) De Jure PATRONATVS.

(Dig. 37. T. 14.)

1. VLPIANVS *lib. 9. de Officio Proconſulis.*

Patronorum querelas aduerſus libertos Praeſides audire, et non tranſitatie exſequi debent: cum, ſi ingratus libertus ſit, non impune ferre eum oporteat. † Sed ſi quidem inofficioſus patrono, patronae, liberiſue eorum ſit: tantummodo caſtigari eum ſub comminatione aliqua ſeueritatis non deſuturae, ſi rurſus cauſam querelae praebuerit, et dimitti oportet. † Enimuero ſi contumeliam fecit, aut conuicium eis dixit, etiam in exilium temporale dari debebit. † Quod ſi manus intulit, in metallum dandus erit. † Idem, et ſi calumniam aliquam eis inſtruxit, vel delatorem ſubornauit, vel quam cauſam aduerſus eos tentauit.

2. *Idem lib. 1. Opinionum.*

Liberti homines negotiatione licita prohiberi a patronis non debent.

3. MARCIANVS *lib. 2. Inſtitutionum.*

Si quis tutor datus, cum ſibi legata eſſet ancilla, et rogatus eam manumittere, manumiſerit, agnito legato, et tutela pupilli ſe excuſauerit: Diui SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt; hunc eſſe quidem patronum, ſed omni commodo patronatus carere.

4. *Idem lib. 5. Inſtitutionum.*

Jura libertorum, patronorum liberis, cum pater eorum erat perduellionis damnatus, ſalua eſſe, Diui SEVERVS et ANTONINVS benigniſſime reſcripſerunt: ſicut ex alia cauſa punitorum liberis jura libertorum ſalua ſunt.

5. *Idem lib. 13. Inſtitutionum.*

Diuus CLAVDIVS libertum, qui probatus fuerit patrono delatores ſummiſiſſe, qui de ſtatu ejus facerent ei quaeſtionem, ſeruum patroni eſſe juſſit eum libertum. §. 1. Imperatoris noſtri Reſcripto cauetur, vt, ſi patronus libertum ſuum non aluerit, jus patroni perdat.

6. PAVLVS *lib. 2. ad Legem Aeliam Sentiam.*

Adigere jurejurando, *ne nubat liberta*, vel *liberos tollat*, intelligitur etiam is, qui libertum jurare patitur. Sed ſi ignorante eo ſuus filius adegerit, ſtipulatus fuerit, nihil ei nocebit. certe ſi juſſu patroni is, qui in poteſtate eſt, idem fecerit: dicendum eſt, eum hac Lege teneri. §. 1. Stipulatus eſt centum operas, aut in ſingulas aureos quinos dari: non videtur contra Legem ſtipulatus; quia in poteſtate liberti eſt, operas dare. *

* L. 10. §. 5. de jur. dot.

§. 2. Quamuis nulla perſona Lege excipiatur: tamen intelligendum eſt, de his Legem ſentire, qui liberos tollere poſſunt. itaque ſi caſtratum libertum jurejurando quis adegerit, dicendum eſt, non puniri patronum hac Lege.

§. 3. Si patronus libertam jurejurando adegerit, vt ſibi nuberet: ſi quidem ducturus eam adegit, nihil contra Legem feciſſe videbitur: ſi vero non ducturus, propter hoc ſolum adegit, ne alii nuberet, fraudem Legi factam JVLIANVS ait; et perinde patronum teneri, ac ſi coëgiſſet jurare libertam non nupturam. §. 4. Lege Julia de maritandis ordinibus permittitur jusjurandum, quod liberto in hoc impoſitum eſt, *ne vxorem duxerit*; libertae, *ne nuberet*: ſi modo nuptias contrahere recte velint.

7. MODESTINVS [*lib. ſingul. de Manumiſſionibus*]

Diuus VESPASIANVS decreuit, vt ſi qua hac Lege venierit, ne proſtitueretur, et ſi proſtituta eſſet, vt eſſet libera; ſi poſtea ab emtore alii ſine conditione veniit, ex Lege venditionis liberam eſſe, et libertam prioris venditoris.

§. 1. Mandatis Imperatorum cauetur, vt etiam in prouinciis Praeſides, de querelis patronorum jus dicentes, ſecundum delictum admiſſum libertis poenas irrogent. Interdum illae poenae a liberto ingrato exiguntur: * vel pars bonorum ejus aufertur, et patrono datur; vel fuſtibus caeditur, et ita abſoluitur.

* L. 1. §. 10. de offic. Praef. vrb.

8. *Idem* [*lib. 6. Regularum.*]

Seruum a filiofamilias milite manumiſſum, Diuus HADRIANVS reſcripſit, militem libertum ſuum facere, non patris.

§. 1. Seruus non manumiſſus libertatem conſequitur, is, qui ea lege diſtractus eſt, vt manumittatur intra tempus: quod ſuperueniens, licet non manumittatur, faciet tamen libertum emtoris.

9. *Idem* [*lib. 9 Regularum.*]

Filii hereditate paterna ſe abſtinentes, jus, quod in libertis habent paternis, non amittunt. Idem et in emancipato.

§. 1. Vt in bonis liberti locum quidam non haberent, Lege excipiuntur: rei capitalis damnatus, ſi reſtitutus non eſt; ſi index cujus flagitii ſit, fueritue; vel major annis viginti quinque cum eſſet, capitis accuſauerit libertum paternum.

10. TERENTIVS CLEMENS, [*lib. 9. ad Leg. Jul. et Pap.*]

Eum patronum, qui capitis libertum accuſaſſet, excludi a bonorum poſſeſſione contra tabulas, placuit. Labeo exiſtimabat, *capitis accuſationem eam eſſe*, * cujus poena mors aut exilium eſſet. Qui nomen detulit, accuſaſſe intelligendus eſt: niſi abolitionem petit. Idque etiam Proculo placuiſſe, Seruilius refert.

* L. 3. §. 8. de bon. libert.

11. VLPIANVS [*lib. 10. ad Legem Juliam et Papiam.*]

Is autem nec ad legitimam hereditatem, quae ex Lege duodecim Tabularum defertur, admittitur.

12. MODESTINVS [*lib. 1. Reſponſorum.*]

Gajus Sejus decedens teſtamento ordinato, inter filios ſuos Julium libertum ſuum, quaſi et ipſum filium, ex parte heredem nominauit. Quaero, an hujusmodi ſcriptura poſſit liberto ſtatum conditionis mutare? Modestinus reſpondit, ſtatum mutare non poſſe.

13. *Idem* [*lib. 1. Pandectarum.*]

Filiusfamilias ſeruum peculiarem manumittere non poteſt: juſſu tamen patris manumittere poteſt: qui manumiſſus, libertus fit patris.

14. VLPIANVS [*lib. 5. ad Leg. Juliam et Pap.*]

Si jurauero, *me patronum eſſe*, dicendum eſt, non eſſe me, quantum ad ſucceſſionem, patronum; quia jusjurandum patronum non facit: aliter atque ſi *patronum eſſe* pronunciatum ſit; tunc enim ſententia ſtabitur.

15. PAVLVS *lib. 8.* [*ad Leg. Jul. et Pap*]

Qui contra Legem Aeliam Sentiam ad jurandum libertum adegit, nihil juris habet nec ipſe, nec liberi ejus.

16. VLPIANVS (*lib. 10. ad Leg. Jul. et Pap.*)

Si libertus minorem ſe centenario in fraudem Legis fecerit: ipſo jure non valebit id, quod factum eſt; et ideo, quaſi in centenarii liberti bonis locum habebit patronus. quidquid igitur quaqua ratione alienauit, ea alienatio nullius momenti eſt. † Plane ſi qua alienauerit in fraudem patroni, adhuc tamen poſt alienationem major centenario remaneat: alienatio quidem vires habebit, verumtamen per Favianam et Caluiſianam actionem reuocabuntur ea, quae per fraudem ſunt alienata. et ita JVLIANVS ſaepiſſime ſcribit: eoque jure vtimur. Diverſitatis autem ea ratio eſt: Quoties in fraudem Legis fit alienatio, non valet, quod actum eſt. In fraudem autem fit, cum quis ſe minorem centenario facit ad hoc, vt Legis praeceptum euertat. at cum alienatione facta nihilominus centenarius eſt, non videtur in fraudem Legis factum, ſed tantum in fraudem patroni: idcirco Faviano vel Calviſiano judicio reuocabitur id, quod alienatum eſt. §. 1. Si quis plures res ſimul alienando minorem ſe centenario fecerit, quarum vna reuocata, vel omnium partibus, major centenario efficitur: vtrum reuocamus omnes, an pro rata ex ſingulis, vt centenarium eum faciamus? Magisque eſt, vt omnium rerum alienatio facta nullius momenti ſit. §. 2. Si quis plane non ſemel alienauerit, ſed quasdam res ante, quasdam poſtea: alienatio earum rerum, quae poſtea alienatae ſint, ipſo jure non reuocabitur, ſed priorum. in poſterioribus Fauianae locus erit.

17. *Idem lib. 11. ad Leg. Jul. et Pap.*

Diui FRATRES in haec verba reſcripſerunt: *Comperimus a peritioribus dubitatum aliquando, an nepos contra tabulas auiti liberti bonorum poſſeſſionem petere poſſit, ſi eum libertum pater patris cum annorum viginti quinque eſſet, capitis accuſaſſet? Et* PROCVLVM *ſane non leuem Juris auctorem in hac opinione fuiſſe, vt nepoti in hujusmodi cauſa non putaret dandam bonorum poſſeſſionem. cujus ſententiam nos quoque ſecuti ſumus, cum reſcriberemus ad libellum Caeſidiae Longinae: ſed et* VOLVSIVS MARCIANVS, *amicus noſter, vt et Juris Ciuilis praeter veterem, et bene fundatam peritiam anxie diligens, religione Reſcripti noſtri ductus, ſicut coram nobis adfirmauit, non arbitratum ſe aliter reſpondere debere. ſed cum et ipſo* MARCIANO, *et aliis amicis noſtris, Jurisperitis, adhibitis plenius tractaremus: magis viſum eſt, nepotem neque verbis, neque ſententia Regis, aut Edicti Praetoris, ex perſona vel nota patris ſui excludi a bonis auiti liberti. plurium etiam Juris auctorum, ſed et* SALVII JVLIANI, *amici noſtri, clariſſimi viri, hanc ſententiam fuiſſe.* §. 1. Item quaeſitum eſt: ſi patroni filius capitis accuſauerit libertum, an hoc noceat liberis ipſius? Et PROCVLVS quidem in hac fuit opinione, notam, adſperſam patroni filio, liberis ejus nocere: JVLIANVS autem negauit: ſed hic idem, quod JVLIANVS, erit dicendum.

18. SCAEVOLA *lib. 4. Reſponſorum.*

Quaero, an libertus prohiberi poteſt a patrono, in eadem *colonia*, in qua ipſe negotiatur, idem genus negotii exercere? SCAEVOLA reſpondit, non poſſe prohiberi.

19. PAVLVS *lib. 1. Sententiarum.*

Ingratus libertus eſt, qui patrono obſequium non praeſtat, vel res ejus, filiorumue tutelam adminiſtrare detrectat.

20. *Idem lib. 3. Sententiarum.*

Sicut, teſtamento facto, decedente liberto, poteſtas datur patrono, vel libertatis cauſa impoſita petere, vel partis bonorum poſſeſſionem: ita et cum inteſtato deceſſerit, earum rerum electio ei manet.

21. HERMOGENIANVS *lib. 3. Juris Epitomarum.*

Siue patronus ſiue libertus deportetur, et poſt reſtituatur, amiſſum patronatus et petendae contra tabulas bonorum poſſeſſionis jus recipitur: quod jus ſeruatur, et ſi in metallum patronus vel libertus damnatus reſtituatur. §. 1. Excluditur contra tabulas bonorum poſſeſſione patronus, et ſi ex uncia heres inſtituatur, et id, quod deeſt ad ſupplendam debitam portionem, per ſeruum judicio liberti, ſine conditione et dilatione, ei hereditate, vel legato, ſiue fideicommiſſo quaeri poteſt. §. 2. Ex duobus patronis vnus ex debita parte heres inſtitutus ſine conditione et dilatione, contra tabulas bonorum poſſeſſionem petere non poterit: licet, ſi minor ei portio eſſet relicta, et contra tabulas bonorum poſſeſſionem petiiſſet, alia etiam portio ei adcreſcere potuiſſet. §. 3. Naturales liberi liberti exheredati facti, alio ex parte herede inſtituto, ſi per ſeruum ex alia parte parenti ſucceſſerint, objiciuntur patrono.

§. 4. Liberti filius heres inſtitutus, ſi bona repudiauerit, patronus non excluditur.

22. CAJVS (*lib. ſing. de Caſibus.*)

Satis conſtat, (vt) etiam ſi in poteſtate ſit parentis filius patronae, nihilominus legitimo jure ad eum pertinere hereditatem.

23. TRYPHONINVS (*lib. 15. Diſputat.*)

Si filius patris necem inultam reliquerit, quam ſeruus detexit, et meruit libertatem: dixi, non habendum pro patroni filio, quia indignus eſt.

§. 1. Cum ex falſis codicillis, qui veri aliquo tempore crediti ſunt, heres ignorans quaſi ex fideicommiſſo libertatem ſeruis praeſtitiſſet, reſcriptum eſt a D. HADRIANO, *liberos quidem eos eſſe, ſed aeſtimationem ſui praeſtare debere*. et hos libertos manumiſſoris eſſe recte probatur: quia ſaluum eſt etiam in his libertis jus patroni.

24. PAVLVS (*Imperialium ſententiarum in Cognitionibus prolatarum, ſiue decretorum ex libb. 6. lib. 1.*)

Camelia Pia ab HERMOGENE appellauerat, quod diceret judicem de diuidenda hereditate, inter ſe et coheredem non tantum res, ſed etiam libertos diuiſiſſe: nullo enim jure id eum feciſſe. Placuit, nullam eſſe libertorum diuiſionem: alimentorum autem diuiſionem a judice inter coheredes factam, eodem modo ratam eſſe.

e) SI QVID IN FRAVDEM PATRONI FACTVM SIT.

(Dig. 38. T. 5.)

1. VLPIANVS *lib. 44. ad Edictum.*

Si quid dolo malo liberti factum eſſe dicetur, (ſiue teſtamento facto, ſiue inteſtato libertus deceſſerit) *quominus* [*quam*] *pars debita bonorum ad eorum quem perueniat, qui contra tabulas bonorum poſſeſſionem accipere poſſunt: cognoſcit Praetor, et operam dat, ne ea res* [ei] *fraudi ſit.*

§. 1. Si alienatio dolo malo facta ſit, non quaerimus, vtrum mortis cauſa facta ſit, an non ſit: omni enim modo reuocatur. Si vero non ſit dolo malo facta, ſed alias: tunc actori probandum erit, mortis cauſa factam alienationem. Si enim proponas, mortis cauſa factam alienationem, non requirimus, vtrum dolo malo facta ſit, an non ſit: ſufficit enim docere, mortis

cauſa

cauſa factam. nec immerito: mortis cauſa enim donationes comparantur legatis: et ſicut in legatis non quaerimus, dolo malo factum ſit, an non ſit, ita nec in mortis cauſa donationibus. §. 2. Quod autem mortis cauſa filio donatum eſt, non reuocatur: nam cui liberum fuit legare filio, quantum vellet, is donando non videtur fraudaſſe patronum.

§. 3. Omne autem, quodcunque in fraudem patroni geſtum eſt, reuocatur. §. 4. Dolum accipere nos oportet ejus, qui alienauit, non ejus, cui alienatum eſt: et ita euenit, vt qui fraudis vel doli conſcius non fuit, carere debeat re in fraudem patroni alienata, etſi putauit ingenuum, nec credidit libertinum. §. 5. Aduerſus compatronum, qui contra tabulas bonorum poſſeſſionem omiſit, Fauiana non competit, ſi non plus ſit in eo, quod donatum eſt, quam pars debita patrono. Quare ſi mortis cauſa ei donatum ſit, partem faciet compatrono, quemadmodum legatarius patronus facit.

§. 6. Vtrum autem ad ea ſola reuocanda Fauiana pertinet, quae [quis] libertus de bonis deminuit; an etiam ad ea, quae non adquiſiit: videndum eſt. Et ait JVLIANVS lib. 26. Digeſtorum, ſi hereditatem libertus non adierit fraudandi patroni cauſa, vel legatum repulerit, Fauianam ceſſare: quod mihi videtur verum. quamuis enim legatum retro noſtrum ſit, niſi repudietur: attamen cum repudiatur, retro noſtrum non fuiſſe palam eſt. † In caeteris quoque liberalitatibus, quas non admiſit is libertus, cui quis donatum voluit, idem erit probandum, Fauianam ceſſare. ſufficit enim patrono, ſi nihil de ſuo in necem ejus libertus alienauit: non, ſi non adquiſiit. † Proinde etſi, cum ſub conditione ei legatum eſſet, id egit, ne conditio exiſteret; vel ſi ſub conditione ſtipulatus fuerit, maluit deficere conditionem: dicendum eſt, Fauianam ceſſare. §. 7. Quid ſi in lite vinci voluit? Si quidem condemnatus eſt data opera, vel in jure confeſſus: dicendum erit, Fauianam locum habere. quod ſi noluit obtinere, cum peteret: hic videndum. Et puto, hunc diminuiſſe de patrimonio: actionem enim bonis diminuit; quemadmodum ſi paſſus eſſet, actionis diem abire. §. 8. Sed ſi [puta] querelam inofficioſi quam potuit, vel quam aliam, forte injuriarum, vel ſimilem inſtituere noluit: non poteſt patronus ob eam rem Fauiana experiri. §. 9. At ſi transegit in fraudem patroni, poterit patronus Fauiana vti. §. 10. Sed ſi libertus filiam dotauit, [hoc ipſo, quod dotauit] non videtur fraudare patronum: quia pietas patris non eſt reprehendenda. §. 11. Si pluribus in fraudem libertus donauerit, vel pluribus mortis cauſa: aequaliter patronus aduerſus omnes, in patrem ſibi deditam ſiue Fauiana, ſiue Caluiſiana experietur. §. 12. Si quis in fraudem patronorum rem vendiderit, vel locauerit, vel permutauerit: quale ſit arbitrium judicis, videamus. Et in re quidem diſtracta deferri conditio debet emtori, vtrum malit rem emtam habere juſto pretio, an vero à re diſcedere pretio recepto. neque omnimodo reſcindere debemus venditionem, quaſi libertus jus vendendi non habuerit: nec fraudemus pretio emtorem. maxime cum de dolo ejus non diſputetur, ſed de dolo liberti. §. 13. Sed ſi emerit in fraudem patroni libertus, aeque dicendum, ſi magno emit, in pretio releuandum patronum, conditione non ipſi delata, an velit ab emtione diſcedere, ſed venditori, vtrum malit de pretio remittere, an potius rem, quam vendidit, recipere perſoluto pretio. † Et in permutatione, et in locatione et conductione ſimiliter idem obſeruabimus. §. 14. Sed ſi rem quidem bona fide vendiderit, et ſine vlla gratia libertus, pretium autem acceptum alii donauit: videndum erit, quis Fauiana inquietetur, vtrum qui rem emit, an vero is, qui pretium dolo accepit? Et POMPONIVS lib. 83. recte ſcripſit, emtorem non eſſe inquietandum: fraus enim patrono in pretio facta eſt. eum igitur, qui pretium dono accepit, Fauiana conveniendum.

§. 15. Et alias videamus, ſi dicat patronus, rem quidem juſto pretio veniſſe, verumtamen hoc intereſſe ſua, non eſſe venundatam, inque hoc eſſe fraudem, quod venierit poſſeſſio, in quam habet patronus affectionem [vel opportunitatis], vel vicinitatis, vel coeli, vel quod illic educatus ſit, vel parentes ſepulti: an debeat audiri volens reuocare? ſed nullo pacto erit audiendus: fraus enim in damno accipitur pecuniario. §. 16. Sed ſi forte et res vilius diſtracta ſit, et pretium alii donatum: vterque Fauiano judicio conuenietur, et qui vili emit, et qui pecuniam accepit muneri. is tamen, qui emit, ſi malit rem reſtituere: non alias reſtituet, quam ſi pretium, quod numerauit, recipiat. Quid ergo, ſi delegatus emtor ſoluit ei, cui donabat libertus: an nihilominus recuperaret? et magis eſt, vt recuperare debeat, licet pretium ad alium peruenit, qui ſoluendo non eſt: nam et ſi acceptum pretium libertus prodegiſſet, diceremus nihilominus eum, qui dedit, recipere debere, ſi velit ab emtione diſcedere. §. 17. Si mutuam pecuniam libertus in fraudem patroni acceperit, an Fauiana locum habeat, videamus: et quod remedium in hoc eſt. Accepit mutuam: ſi, quod accepit, donauit, conuenit eum patronus, cui donauit libertus. ſed accepit et prodegit: non debet perdere, qui mutuum dedit; nec ei imputari, cur dedit. §. 18. Plane ſi non accepit et ſpopondit ſtipulanti: erit Fauianae locus. §. 19. Si fidejuſſit apud me libertus, vel rem ſuam pro alio pignori dedit in necem patroni: an Fauiana locum habeat, videamus: et numquid cum damno meo non debeat patrono ſubueniri, neque enim donauit aliquid mihi, ſi pro aliquo interuenit, qui non fuit ſoluendo: eoque jure vtimur. igitur creditor non poterit Fauiana conueniri: debitor poterit quidem, ſed poteſt et mandati. plane ſi deficiat mandati actio, quia donationis cauſa interuenit, erit Fauianae locus. §. 20. Sed et ſi mandator exſtitit pro aliquo libertus, idem erit probandum. §. 21. Quamuis autem in partem Fauiana competat, attamen in his, quae diuidi non poſſunt, in ſolidum competit, vtputa in ſeruitute. §. 22. Si ſeruo meo, vel filiofamilias libertus in fraudem patroni quid dederit: an aduerſus me judicium Fauianum competat, videamus? Et mihi videtur ſufficere aduerſus me patremque; arbitrioque judicis contineri tam id, quod in rem verſum eſt, condemnandi, quam id, quod in peculio.

§. 23. Sed ſi juſſu patris contractum cum filio eſt, pater vtique tenebitur. §. 24. Si cum ſeruo in fraudem patroni libertus contraxerit: isque fuerit manumiſſus: an Fauiana teneatur, quaeritur? Et cum dixerimus, dolum tantum liberti ſpectandum, non etiam ejus, cum quo contraxit, poteſt manumiſſus iſte Fauiana non teneri.

§. 25. Item quaeri poteſt, manumiſſo, vel mortuo, vel alienato ſeruo, an intra annum agendum ſit? Et ait POMPONIVS, agendum.

§. 26. Haec actio in perſonam eſt, non in rem et in heredem competit, et in caeteros ſucceſſores; et heredi, et caeteris ſucceſſoribus patroni: et non eſt hereditaria, id eſt, ex bonis liberti, ſed propria patroni. §. 27. Si libertus in fraudem patroni aliquid dederit. dein, defuncto patrono, viuo liberto, filius patroni acceperit bonorum poſſeſſionem contra tabulas liberti, an Fauiana vti poſſit ad reuocanda ea, quae ſunt alienata? Et eſt verum, quod et POMPONIVS probat lib. 83. item PAPINIANVS lib. quarto [decimo] Quaeſtionum, competere ei Fauianam: ſufficere enim, quod in fraudem patruna-

Digitized by Google

tus factum ſit. magis enim fraudem rei, non perſonae accipimus.

§. 28. In hanc actionem etiam fructus veniunt, qui ſunt poſt litem conteſtatam percepti.

2. MARCIANVS *lib. 3. Regularum.*

In Fauiana et Caluiſiana actione recte dicetur, etiam praeteritos fructus venire, quatenus Praetor omnem fraudem libertorum vult reſcindere. [e]

[e] L. 38. pr. et §. 4. de vſur. et fruct.

3. VLPIANVS *lib. 44. ad Edictum.*

Si patronus heres inſtitutus ex debita parte adierit hereditatem, dum ignorat aliqua libertum in fraudem ſuam alienaſſe: videamus, an ſuccurri ignorantiae ejus debeat, ne decipiatur liberti fraudibus? Et Papinianvs lib. 14. Quaeſtionum reſpondit: in eadem cauſa manere ea, quae alienata ſunt: idcircoque patronum ſibi imputare debere, qui, cum poſſet bonorum poſſeſſionem accipere contra tabulas propter ea, quae alienata vel mortis cauſa donata ſunt, non fecit. §. 1. Haec actio in perpetuum datur: quia habet rei perſecutionem. §. 2. Patronum ex aſſe heredem inſtitutum, volentem Fauiana actione vti, Praetor admittit: quia erat iniquum, excludi eum a Fauiana, quia non ſponte adiit hereditatem; ſed quia bonorum poſſeſſionem contra tabulas petere non potuit. §. 3. Si inteſtatus libertus deceſſerit, patronus adeundo hereditatem ejus, reuocat per Caluiſianam actionem ea, quae alienata ſunt dolo malo, quo minus pars ex teſtamento debita bonorum liberti ad patronum liberosue ejus perueniret: idque eſt, ſiue petita ſit a patrono ab inteſtato bonorum poſſeſſio, ſiue non ſit. §. 4. Si plures ſint patronae et patroni, ſinguli virilem tantum reuocabunt vel Caluiſiana.

§. 5. Si libertus inteſtatus deceſſerit, relicta patrono debita portione, aut aliquo amplius, aliquid etiam alienauerit: Papinianvs lib. 14. Quaeſtionum ſcribit, nihil eſſe reuocandum. nam qui potuit alieni relinquere quid teſtamento, ſi debitam portionem patrono relinquat, praeterea donando, nihil videtur in fraudem facere.

4. *Idem lib. 43. ad Edictum.*

Quodcunque dolo malo liberti alienatum eſt, Fauiana actione reuocatur.

§. 1. Et, ſi plures patroni ſint, omnes vnam partem habebunt: ſed ſi viriles non petent, portio caeteris adcreſcet. Quod in patronis dixi, et in liberis patroni eſt: ſed non ſimul venient, ſed patronis deficientibus.

5. PAVLVS *lib. 42. ad Edictum.*

Tenetur Fauiana actione tam is, qui accepit ipſe, quam qui juſſit alii dari id, quod ipſi donabatur.

§. 1. In actione Fauiana, ſi res non reſtituatur, tanti damnabitur reus, quanti actor in litem jurauerit.

6. JVLIANVS *lib. 26. Digeſtorum.*

Si libertus, cum fraudare patronum vellet, filiofamilias contra Senatusconſultum pecuniam crediderit, non erit inhibenda actio Fauiana: quia libertus donaſſe magis in hunc caſum intelligendus eſt in fraudem patroni, quam contra Senatusconſultum crediſiſſe.

7. SCAEVOLA *lib. 5. Quaeſtionum.*

Ergo, ſi Senatusconſultum locum non habet, ceſſat Fauiana, cum exigi poſſit.

8. JVLIANVS *lib. 26. Digeſtorum.*

Sed ſi minori, quam viginti quinque annis natu filiofamilias crediderit, cauſa cognita; ei ſuccurri debet.

9. *Idem lib. 64. Digeſtorum.*

Viuus libertus donare bene merentibus amicis poteſt: legare vero nec bene merentibus amicis poteſt, qui patroni partem minuat.

10. AFRICANVS *lib. 1. Quaeſtionum.*

Si id, quod a liberto in fraudem alienatum eſt, non exſtet, actio patroni ceſſat: quemadmodum ſi pecuniam in fraudem abjeciſſet; aut etiam [ſi] is, qui mortis cauſa a liberto acceperit, eam rem vendidiſſet, et bonae fidei emtor eam vſucepiſſet.

11. PAVLVS *lib. 3. ad Legem Aeliam Sentiam.*

Non videtur patronus fraudari eo, quod conſenſit: ſic et quod volente patrono libertus donauerit, non poterit Fauiana reuocari.

12. JAVOLENVS *lib. 3. Epiſtolarum.*

Libertus cum fraudandi patroni cauſa fundum Sejo tradere vellet, Sejus Titio mandauit, vt eum accipiat, ita vt inter Sejum et Titium mandatum contrahatur. Quaero, poſt mortem liberti patronus vtrum cum Sejo duntaxat, qui mandauit, actionem habet: an cum Titio, qui fundum retinet: an, cum quo velit, agere poſſit? Reſpondit: In eum, cui donatio quaeſita eſt, ita tamen, ſi ad illum res peruenerit, actio datur: cum omne negotium, quod ejus voluntate geſtum ſit, in condemnationem ejus conferatur. nec poteſt videri id praeſtaturus, quod alius poſſidet; cum actione mandati conſequi rem poſſit: ita vt aut ipſe patrono reſtituat, aut eum, cum quo mandatum contraxit, reſtituere cogat. Quid enim dicemus, ſi is, qui in re interpoſitus eſt, nihil dolo fecit? non dubitabimus, quin omnimodo cum eo agi non poſſit. quid enim? non poteſt videri dolo feciſſe, qui fidem ſuam amico commodauit, qua alii, quam ſibi, ex liberti fraude adquiſiit.

13. PAVLVS *lib. 10. ad Leg. Jul. et Pap.*

Conſtitutione D. PII cauetur de impubere adoptando, vt ex bonis, quae mortis tempore illius, qui adoptauit, fuerunt, pars quarta ad eum pertineat, qui adoptatus eſt: ſed et bona ei, quae adquiſiit patri, reſtitui juſſit: ſi cauſa cognita emancipatus fuerit, quartam perdit. ſi quid itaque in fraudem ejus alienatum fuerit, quaſi per Caluiſianam vel Fauianam actionem reuocandum eſt.

f) De OBSEQVIIS Parentibus et PATRONIS praestandis.

(Dig. 27. T. 15.)

1. VLPIANVS *lib. 1 Opinionum.*

Etiam *militibus* pietatis ratio in parentes conſtare debet: quare, ſi filius miles in patrem aliqua commiſit, pro modo delicti puniendus eſt. §. 1. Et inter *colibertos*, matrem et filium, pietatis ratio ſecundum naturam ſalua eſſe debet.

§. 2. Si filius matrem aut patrem, quos venerari oportet, contumeliis adficit, vel impias manus eis infert: Praefectus Vrbi delictum ad publicam pietatem pertinens, pro modo ejus vindicet.

§. 3. Indignus militia judicandus eſt. qui patrem et matrem, (a) quibus ſe educatum dixerit, *maleficos* appellauerit.

2. JVLIANVS [*lib. 14. Digeſtorum*]

Honori parentum ac patronorum tribuendum eſt, vt quamuis per procuratorem judicium accipiant, nec actio de dolo aut injuriarum in eos detur: licet enim verbis Edicti non habeantur infames ita condemnati, re tamen ipſa et opinione homi-

hominum non effugiunt infamiae notam. §. 1. Interdictum quoque *Vnde vi* non eſt aduerſus eos reddendum.

3. MARCELLVS *lib. ſingul. Reſponſorum.*

Titius puerum emit, quem poſt multos annos veniri juſſit: poſtea exoratus, accepto ab eo pretio, eum manumiſit: Quaero, an eum filius et heres manumiſſoris vt ingratum accuſare poſſit? Reſpondit poſſe, ſi nihil aliud eſſet impedimento: nam plurimum intereſſe, a ſuo ſeruo quis, vel etiam ab amico ejus, acceptis nummis dederit libertatem; an ab eo ſeruo, qui, cum eſſet alienus, in fidem ejus deuenit. etenim ille, etiam ſi non gratuitum, beneficium tamen praeſtitit: iſte nihil amplius, quam operam ſuam accommodare videri poteſt.

4. MARCIANVS *lib. 2. Publicorum judiciorum.*

Per Procuratorem ingratum libertum poſſe argui, Diuus SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt.

5. VLPIANVS (*lib. 10. ad Edictum.*)

Parens, patronus, patrona, liberiue, aut parentes patroni, patronaeue, neque ſi ob negotium faciendum vel non faciendum pecuniam accepiſſe dicerentur, in factum actione tenentur. §. 1. Sed nec famoſae actiones aduerſus eos dantur: nec hae quidem, quae doli vel fraudis habent mentionem.

6. PAVLVS (*lib. 11. ad Edictum.*)

Nec ſerui corrupti agetur;

7. VLPIANVS *lib. 10. ad Edictum.*

Licet famoſae non ſint. §. 1. Et, in quantum facere poſſunt *, damnantur.

* L. 1. §. 6. de collat. 167. de re judic.

§. 2. Nec exceptiones doli * (patiuntur,) vel vis metusue cauſa: vel interdictum *Vnde vi*, vel *quod Vi* ** patiuntur.

* L. 4. §. 16. de dol. et met. except.

** L. 2. §. 1. h. t.

§. 3. Nec deferentes jusjurandum de calumnia * jurant.

* L. 8. §. 5. qui ſatisd. cog. l. 13. §. 14. de damn. inf. l. 16. de jurejur. non obſt. 34. §. 4. eod.

§. 4. Nec non et ſi ventris nomine in poſſeſſionem calumniae cauſa miſſa dicatur patrona, libertus hoc dicens non audietur: quia de calumnia patroni queri non debet. his enim perſonis etiam in caeteris partibus Edicti honor habebitur. §. 5. Honor autem his perſonis habebitur ipſis: non etiam interuentoribus eorum: et, ſi forte ipſi pro aliis interueniant, honor habebitur.

8. PAVLVS [*lib. 10. ad Edictum.*]

Heres liberti omnia jura integra extranei hominis aduerſus patronum defuncti habet.

9. VLPIANVS *lib. 66. ad Edictum.*

Liberto et filio ſemper honeſta et ſancta perſona patris ac patroni videri debet.

10. TRYPHONINVS (*lib. 17. Diſputationum.*)

Nullum jus libertatis cauſa impoſitorum habet in emancipato filio: quia nihil imponi liberis ſolet. nec quiſquam dixit, jurejurando obligari filium patri manumiſſori, vt libertum patrono: nam * pietatem liberi parentibus, non operas debent.

11. PAPINIANVS (*lib. 13. Reſponſorum.*)

Liberta ingrata non eſt, quod arte ſua contra patronae voluntatem vtitur.

DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

58. §. 1. CAJVS *lib. 24. ad Edictum provinc.*

Paternos libertos recte videmur dicere *noſtros* libertos: liberorum libertos non recte noſtros libertos dicimus.

105. MODESTINVS *lib. 2. Reſponſorum.*

Modeſtinus reſpondit, his verbis, *Libertis* libertabusque *meis*, libertum libertae teſtatoris non contineri.

172. VLPIANVS *lib. 38. ad Sabinum.*

Liberti appellatione etiam *libertam* contineri placuit.

243. SCAEVOLA *lib. 18. Digeſtorum.*

SCAEVOLA reſpondit: Semper acceptum eſt, vt *libertorum* appellatione *etiam hi* contineri intelliguntur, *qui eodem teſtamento vel poſteriore loco manumitterentur*, niſi manifeſte is, a quo peterentur, contra defuncti voluntatem doceret peti.

52. VLPIANVS *lib. 61. ad Edictum.*

Patroni appellatione et *patrona* continetur.

Ad §. 1.

g) DE MANVMISSIONIBVS.

(Dig. 40. T. 1.)

1. VLPIANVS (*lib. 6. ad Sabinum.*)

Placuit enim, qui calendis Januariis natus, poſt ſextam noctis pridie calendas quaſi annum viceſimum compleuerit, poſſe manumittere †. non enim majori viginti annis permitti manumittere, ſed minorem manumittere vetari: jam autem minor non eſt, qui diem ſupremum agit anni viceſimi.

2. *Idem* (*lib. 17. ad Sabinum.*)

Si heres, deliberante legatario, ſeruum legatum manumiſerit, mox legatarius repudiauerit: manumiſſum liberum fore placet.

3. PAVLVS (*lib. 39. ad Edictum*)

Seruus pignori datus, etiam ſi debitor locuples ſit, manumitti non poteſt.

4. VLPIANVS (*lib. 6. Diſputat.*)

Is, qui ſuis nummis emitur, epiſtola Diuorum FRATRVM ad Vrbinum Maximum in eam conditionem redigitur, vt libertatem adipiſcatur. §. 1. Et primo quidem *nummis ſuis* non proprie videtur emtus dici, cum ſuos nummos ſeruus habere non poſſit. Verum *conniuentibus oculis* credendum eſt, ſuis nummis eum redemtum, cum non nummis ejus, qui eum redemit, comparatur. Proinde ſiue ex peculio, quod ad venditorem pertinet, ſiue ex aduentitio lucro, ſiue etiam amici beneficio, vel liberalitate; vel prorogante eo, vel repromittente, vel ſe delegante, vel in ſe recipiente debitum redemtus ſit: credendum eſt, ſuis nummis eum redemtum. ſatis eſt enim, quod is, qui emtioni ſuum nomen accommodauerit, nihil de ſuo impendit. §. 2. Si ab ignoto emtus ſit, poſtea autem pretium ſuum obtulerit, dicendum erit, non eſſe audiendum; ab initio enim hoc agi debet, vt imaginaria fieret emtio; et per fidem contractus inter emtorem et ſeruum agatur. §. 3. Siue igitur non hoc ab initio eſſet actum, *vt ſuis nummis redimeretur:* ſiue hoc acto, nummos ſeruus non dedit: ceſſabit libertas. §. 4. Vnde quaeri poterit, ſi, cum hoc ab initio eſſet actum, emtor feſtinauit, et pretium numerauit: an poſtea ei ſatisfacto, ſeruus Conſtitutione vti poſſit? Et puto

to, poſſe. §. 5. Proinde et ſi ei nummos prorogauit emtor, cum ei pariauerit, poterit ad libertatem peruenire.

§. 6. Siue autem exprimetur in contractu (veluti in emtione) hoc, vt *manumittatur*, ſiue non exprimatur: verius eſt libertatem competere. §. 7. Ergo et ſi forte quis ſic comparauerit ſuis nummis, *ne eum manumittat:* benigna eſt opinio dicentium, hunc ad libertatem peruenire: eum et nomen emtionis imaginarius iſte emtor accommodet, et praeterea nihil ei abſit. §. 8. Nihil autem intereſt, a quo quis ſuis nummis ematur, a fiſco, vel a ciuitate, vel a priuato; cujusque ſit ſexus is, qui emit. † Sed et ſi minor ſit viginti annis, qui vendidit: interueniet Conſtitutio. † Nec comparantis quidem aetas ſpectatur: nam et ſi pupillus emat, aequum eſt, eum fidem implere, cum ſine damno ejus hoc ſit futurum. † Idem, et ſi ſeruus eſt. §. 9. In illis ſane ſeruis non interuenit Conſtitutio, qui in totum perduci ad libertatem non poſſunt; vtputa [ſi] exportandus, vel hac lege venierit, vel teſtamento hanc conditionem acceperit, ne vnquam manumitteretur. §. 10. Suis autem nummis redemtus, etſi totum pretium non numerauerit, ex operis tamen ipſius acceſſerit aliquid, vt repleri pretium poſſit, vel ſi quid ſuo merito adquiſierit: dicendum eſt, libertatem competere. §. 11. Quod ſi partem ſuis nummis redimeret, cum partem ſerui haberet, ad Conſtitutionem non pertinebit: non magis, quam qui, cum proprietatem haberet, vſumfructum redemit. §. 12. Sed quid, cum fructuarius eſſet, et proprietatem redemit? In ea conditione eſt, vt ad Conſtitutionem pertineret. §. 13. Sed (et) ſi duo ſeruum redemerint, alter propriis nummis: alter [nummis] ſerui: dicendum erit, Conſtitutionem ceſſare; niſi forte is, qui propriis nummis redemit, manumittere fuerit paratus. §. 14. Sed et ſi partem quis redemit, pars altera ex cauſa lucratiua acceſſerit: dicendum erit, Conſtitutionem locum habere.

5. MARCIANVS *lib. 2. Inſtitutionum.*

Si quis dicat, ſe ſuis nummis emtum, poteſt conſiſtere cum domino ſuo, cujus in fidem confugit, et queri, quod ab eo non manumittatur: Romae quidem apud Praefectum Vrbi, in Prouinciis vero apud Praeſides ex ſacris Conſtitutionibus Diuorum FRATRVM: ſub ea tamen denunciatione, vt is ſeruus, qui hoc intenderit, nec impleuerit, in opus metalli detur; niſi forte dominus reddi eum ſibi maluerit, vtique non majorem ex ea cauſa poenam conſtituturus.

§. 1. Sed et ſi *rationibus redditis* liber eſſe juſſus fuerit: arbiter in ſeruum et dominum, id eſt, heredem, datur de rationibus excutiendis.

6. ALFENVS VARVS *lib. 4. Digeſt.*

Seruus pecuniam ob libertatem pactus erat, et eam domino dederat: dominus, prius quam (eum) manumitteret, mortuus erat, teſtamentoque liberum eſſe juſſerat, et ei peculium ſuum legauerat. Conſulebat, quam pecuniam domino dediſſet ob libertatem, an eam ſibi heredes patroni reddere deberent, necne? Reſpondit, ſi eam pecuniam dominus, poſteaquam accepiſſet, in ſuae pecuniae rationem habuiſſet, ſtatim deſiiſſe ejus peculii eſſe: ſed ſi interea, dum eum manumitteret, acceptam ſeruo retuliſſet, videri peculii fuiſſe, et debere heredes eam pecuniam manumiſſo reddere.

7. *Idem lib. 7. Digeſtorum.*

Duo filiifamilias peculiares ſeruos ſeparatim vterque habebant: ex his alter ſeruulum ſuum peculiarem viuo patre manumiſit: pater vtrique teſtamento peculium praelegauerat. Quaerebatur, ſeruus iſte vtrum amborum, an ejus, a quo manumiſſus erat, libertus eſſet? Reſpondit, ſi prius teſtamentum pater feciſſet, quam filius eum liberum eſſe juſſiſſet: vnius eſſe libertum: ideo, quod eum quoque in peculio legaſſe videretur. ſed ſi poſtea teſtamentum pater feciſſet, non videri eam mentem ejus fuiſſe, vt eum, qui manumiſſus eſſet, legaret: eumque ſeruum, quoniam praelegatus non eſſet, mortuo patre amborum ſeruum fuiſſe.

8. MARCIANVS *lib. 13. Inſtitutionum.*

Qui poenae ſerui efficiuntur: indubitate manumittere non poſſunt: quia et ipſi ſerui ſunt. §. 1. Sed nec rei capitalium criminum manumittere ſeruos ſuos poſſunt, vt et Senatus cenſuit.

§. 2. Diuus quoque PIVS CALPVRNIO reſcripſit: libertates ab eo, qui jam lege Cornelia damnatus eſſet, vel cum futurum proſpiceret, vt damnaretur, ſeruis datas non competere. §. 3. Sed ne quidem illos ad juſtam libertatem peruenire, Diuus HADRIANVS reſcripſit, qui ideo manumiſſi ſunt, vt crimini ſubtraherentur.

9. PAVLVS *[lib. ſing. Regularum.]*

Seruus hac Lege venditus, *ne manumittatur*, vel teſtamento prohibitus manumitti, vel a Praefecto, vel a Praeſide prohibitus ob aliquod delictum manumitti, ad libertatem perduci non poteſt.

10. *Idem Imperialium ſententiarum in Cognition. prolatarum ex libris 6. [lib. 2.]*

AELIANVS debitor fiſcalis Euemeriam ancillam ante annos multos emerat hac lege, *vt manumitteret*, eamque manumiſerat: procurator, cum bona debitoris non ſufficientia quaereret, etiam Euemeriae ſtatus quaeſtionem faciebat. Placuit non eſſe juri fiſcali locum, quo omnia bona debitorum jure pignoris tenerentur: quia ea lege emta eſt, et, ſi non manumitteretur, ex Conſtitutione Diui MARCI ad libertatem perveniret.

11. *Idem [lib. 64. ad Edictum.]*

Seruum, qui ſub conditione legatus eſt, interim heres manumittendo liberum non facit.

12. *Idem [lib. 50. ad Edictum]*

Lege Fauia prohibetur ſeruus, qui plagium admiſit, pro quo dominus poenam intulit, intra decem annos manumitti: in hoc tamen non teſtamenti facti tempus, ſed mortis intuebimur.

13. POMPONIVS *[lib. 1. ex Plautio.]*

Seruus furioſi ab adgnato curatore manumitti non poteſt, quia in adminiſtratione patrimonii manumiſſio non eſt. † Si autem ex fideicommiſſi cauſa deberet libertatem furioſus, dubitationis tollendae cauſa, ab adgnato tradendum ſeruum, vt ab eo, cui traditus eſſet, manumittatur, OCTAVENVS ait.

14. PAVLVS *[lib. 16. ad Plautium.]*

Apud eum, cui par imperium eſt, manumittere non poſſumus. Sed Praetor apud Conſulem manumittere poteſt. §. 1. Imperator, cum ſeruum manumittit, non vindictam imponit, ſed, cum voluit, fit liber is, qui manumittitur, ex Lege AVGVSTI.

15. MARCELLVS *(lib. 23. Digeſtorum.)*

Mortis cauſa ſeruum manumitti poſſe, non eſt dubitandum. Quod non ita tibi intelligendum eſt, vt ita liber eſſe jubeatur, vt ſi conualuerit dominus, non fiat liber: ſed, quemadmodum ſi vindicta eum liberaret abſolute, ſcilicet, quia moriturum ſe putet, mors ejus expectabitur: ſimiliter et in hac ſpecie in extremum tempus manumiſſoris vitae confertur libertas; durante ſcilicet propter mortis cauſae tacitam conditionem voluntate manumiſſoris, quemadmodum cum rem ita tradiderit,

vt

Digitized by Google

vt moriente eo fieret accipientis, quae ita demum alienatur, ſi donator in eadem permanſerit voluntate.

16. MODESTINVS [*lib. 1. Regularum.*]

Si conſentiente patre filius minor annis viginti ſeruum ejus manumiſerit, patris faciet libertum: et vacat cauſae probatio ob patris conſenſum.

17. *Idem* [*lib. 6. Regularum.*]

Serui, quos filiusfamilias in caſtris quaeſiit, non in patrisfamiliae computabuntur: nec enim pater tales filii ſeruos manumittere poterit.

18. CAJVS [*lib. 12. ad Leg Jul. et Pap.*]

Eum, qui venierit, venditor et promiſſor, [et] quem promiſerit, manumittere poſſunt.

19. PAPINIANVS *lib. 30. Quaeſtionum.*

Si quis ab alio nummos acceperit, vt ſeruum ſuum manumittat, etiam ab inuito libertas extorqueri poteſt: licet plerumque pecunia ejus numerata ſit, maxime ſi frater vel pater naturalis pecuniam dedit: videbitur enim ſimilis ei, qui ſuis nummis redemtus eſt.

20. *Idem lib. 10. Reſponſorum.*

Cauſam minor viginti annis, qui ſeruum donatum manumittendi gratia accepit, ex abundanti probat, poſt D. MARCI literas ad Avfidivm Victorinvm: etenim, ſi non manumiſerit, ad libertatem ſeruus perueniet. §. 1. Non idem in fideicommiſſaria libertate juris eſt, cujus cauſam minor debet probare: nam libertas, niſi ita manumiſſo non competit. §. 2. Puellam ea lege vendidit, *vt poſt annum ab emtore manumitteretur*: quod ſi non manumiſiſſet, conuenit, *vt manum injiceret*, aut *decem aureos emtor daret.* non ſeruata fide, nihilominus liberam ex ſententia Conſtitutionis fieri reſpondit: quoniam manus injectio plerumque auxilii ferendi cauſa interuenit. itaque nec pecunia petetur: cum emolumentum Legis voluntatem venditoris ſecutum ſit. §. 3. Tempore alienationis conuenit, *vt homo libertatis cauſa traditus, poſt quintum annum impletum manumitteretur, et vt certam mercedem interea menſtruam praeberet.* conditionem libertati mercedes non facere, ſed obſequio temporariae ſeruitutis modum praeſtitutum eſſe reſpondi: neque enim in omnibus libertatis cauſa traditum comparari ſtatulibero.

21. *Idem lib. 13. Reſponſorum.*

Seruum dotalem vir, qui ſoluendo eſt, conſtante matrimonio manumittere poteſt: ſi autem ſoluendo non eſt, licet alios creditores non habeat, libertas ſerui impeditur, vt conſtante matrimonio deberi dos intelligatur.

22. *Idem lib. 2. Definitionum.*

Nepos ex filio voluntate aui, vt filius voluntate patris, poteſt manumittere, ſed manumiſſus, patris vel aui libertus eſt.

23. *Idem lib. 15. Reſponſorum.*

Gajus Sejus Pamphilam hac lege emit, *vt intra annum manumitteretur*: deinde intra annum Sejus ſeruus pronunciatus eſt. quaero, an ex lege venditionis, finito anno, Pamphila libertatem conſecuta ſit? Pavlvs reſpondit, cum ea conditione ancillam emtam domino adquiſitam, cum qua [conditione] veniſſe proponeretur.

24. HERMOGENIANVS *lib. 1. Juris Epitomarum.*

Lege Junia Patronia, * ſi diſſonantes pares judicum exiſtant ſententiae, pro libertate pronunciari juſſum. §. 1. Sed et ſi teſtes non diſpari numero tam pro libertate, quam contra libertatem dixerint, pro libertate pronunciandum eſſe, ſaepe conſtitutum eſt.

25. CAJVS *lib. 1. de Manumiſſionibus.*

Juris ratio efficit, vt infantibus quoque competat libertas.

26. JAVOLENVS *lib. 4. ex Poſter. Labeonis.*

Seruum furioſum omni genere manumiſſum, ad libertatem perduci poſſe putat Labeo.

h) De MANVMISSIS VINDICTA.

(Dig. 40. T. 2.)

1. POMPONIVS *lib. 1. ad Sabinum.*

Apud Praetorem, eundemque tutorem poſſe pupillum ipſo auctore manumittere conſtat.

2. VLPIANVS *lib. 18. ad Sabinum.*

Si minor ſit annis viginti fructuarius, an conſentire libertati poſſit? et puto, conſentiendo poſſe ad libertatem perducere.

3. *Idem lib. 4. Diſputationum.*

Si heres ſeruum legatum manumittat, mox repudiet legatarius: retro competit libertas. † Idemque eſt, et ſi duobus pure ſeruus legetur, et poſt alterius manumiſſionem † alter repudiauerit: nam et hic retro libertas competit.

4. JVLIANVS *lib. 42. Digeſtorum.*

Si pater filio permiſerit ſeruum manumittere, et interim deceſſerit inteſtato, deinde filius ignorans patrem ſuum mortuum, libertatem impoſuerit: libertas ſeruo fauore libertatis contingit, cum non appareat mutata eſſe domini voluntas. † Sin autem ignorante filio vetuiſſet pater per nuncium, et antequam filius certior fieret, ſeruum manumiſiſſet, liber non fit. nam vt filio manumittente ſeruus ad libertatem perueniat, durare oportet patris voluntatem: nam ſi mutata fuerit, non erit verum, volente patre filium manumiſiſſe. §. 1. Quoties dominus ſeruum manumittat, quamuis exiſtimet alienum eſſe eum; nihilominus verum eſt, voluntate domini ſeruum manumiſſum: et ideo liber erit. Et ex contrario, ſi ſe Stichus non putaret manumittentis eſſe: nihilominus libertatem contingere. * *Plus enim in re eſt, quam in exiſtimatione*: et vtroque caſu verum eſt, Stichum voluntate domini manumiſſum eſſe. † Idemque juris eſt, et ſi dominus et ſeruus in eo errore eſſent, vt neque ille ſe dominum, nec hic ſe ſeruum ejus putaret.

§. 2. Minor viginti annis dominus nec communem quidem ſeruum ſine conſilio recte manumittit. Pavlvs notat: Sed ſi pignori obligatum ſibi minor viginti annis manumitti patiatur, recte manumittitur: quia non tam manumittere is, quam non impedire manumittentem intelligitur.

5. JVLIANVS *eodem lib.*

An apud ſe manumittere poſſit is, qui conſilium praebeat, ſaepe quaeſitum eſt? Ego quum meminiſſem, Javolenvm praeceptorem meum, et in Africa [et] in Syria ſeruos ſuos manumiſiſſe, cum conſilium praeberet: exemplum ejus ſecutus, et in Praetura, et Conſulatu meo quosdam ex ſeruis meis vindicta liberaui; et quibusdam Praetoribus conſulentibus me, idem ſuaſi.

6. *Idem lib. 2. ad Vrſejum Ferocem.*

Seruus communis quin a minoribus viginti annis dominis poſſit apud Concilium manumitti, quamuis vnus ex ſociis cauſam adprobauerit, dubium non eſt.

7. CAJVS *lib. 1. Rerum Cottidianarum ſiue Aureorum.*

Non eſt omnino neceſſe *pro tribunali* manumittere: itaque plerumque in tranſitu ſerui manumitti ſolent, cum aut lauandi, aut geſtandi, aut ludorum gratia prodierit Praetor, aut Proconſul, Legatusue Caeſaris.

8. VLPIANVS *lib. 5. ad Edictum.*

Ego, cum in villa cum Praetore fuiſſem, paſſus ſum apud eum manumitti, etſi lictoris praeſentia non eſſet.

9. MARCIANVS *lib. 13. Inſtitutionum.*

Juſta cauſa manumiſſionis eſt, ſi periculo vitae infamiaeue dominum ſeruus liberauerit. §. 1. Sciendum eſt, qualiscunque cauſa probata ſit, et recepta, libertatem tribuere oportere. nam Diuus PIVS reſcripſit, cauſas probatas reuocari non oportere, [dum] ne alienum ſeruum poſſit quis manumittere. *nam cauſae probationis contradicendum:* non etiam cauſa jam probata retractanda eſt.

10. *Idem [lib. 3. Regularum.]*

Surdi vel muti patris filius juſſu ejus manumittere poteſt. † Furioſi vero filius non poteſt manumittere.

11. VLPIANVS *lib. 6. de officio Proconſulis.*

Si minor annis viginti manumittit, hujusmodi ſolent cauſae manumiſſionis recipi, ſi filius, filiaue, frater, ſororue naturalis ſit:

12. PAVLVS *lib. 2. ad Legem Aeliam Sentiam.*

Vel ſi ſanguine eum contingit; (habetur enim ratio cognationis:)

13. *Idem lib. de Officio Proconſulis.*

Si collactaneus, ſi educator, ſi paedagogus ipſius, ſi nutrix, vel filius filiaue cujus eorum, vel alumnus, vel capſarius, id eſt, qui portat libros; vel ſi in hoc manumittatur, *vt procurator ſit*, dummodo non minor annis decem et octo ſit. praeterea et illud exigitur, vt non vtique vnum ſeruum habeat, qui manumittit.

† Item ſi *matrimonii cauſa* virgo vel mulier manumittatur, exacto prius jurejurando, *vt intra ſex menſes vxorem eam duci oporteat:* ita enim Senatus cenſuit.

14. MARCIANVS *lib. 4. Regularum.*

Alumnos magis mulieribus conueniens eſt manumittere: ſed et in viris receptum eſt, ſatisque eſt, permitti eum manumitti, in quo nutriendo propenſiorem animum fecerint. §. 1. Sunt, qui putant, etiam foeminas poſſe *matrimonii cauſa* manumittere: ſed ita, ſi forte conſeruus ſuus in hoc ei legatus eſt. † Et ſi ſpado velit matrimonii cauſa manumittere, poteſt. † Non idem [eſt] in caſtrato.

15. PAVLVS *[lib. 1. ad Legem Aeliam Sentiam.]*

Etiam conditionis implendae cauſa minori viginti annis manumittere permittendum eſt: veluti ſi quis ita heres inſtitutus ſit, [ſi] ſeruum ad libertatem perduxerit. §. 1. Ex praeterito tempore plures cauſae eſſe poſſunt: veluti *quod dominum in praelio adjuuerit, contra latrones tuitus ſit, quod aegrum ſanauerit, quod inſidias detexerit.* et longum eſt, ſi exequi voluerimus: quia multa merita incidere poſſunt, quibus honeſtum ſit, libertatem cum decreto praeſtare. quas aeſtimare debebit is, apud quem de ea re agatur. §. 2. Plures vindicta pariter manumitti poſſunt, et ſufficit praeſentia ſeruorum, vt vel plures manumitti poſſint. §. 3. Abſens quoque cauſam probare per procuratorem poterit. §. 4. Si duo matrimonii cauſa manumittent, recipi cauſa non debet. §. 5. [Hi,] qui in Italia, vel alia Prouincia domicilium habent, apud alterius Prouinciae Praeſidem conſilio adhibito manumittere poſſunt.

16. VLPIANVS *[lib. 2. ad Legem Aeliam Sentiam.]*

Illud in cauſis probandis meminiſſe judices oportet, vt non *ex luxuria, ſed ex affectu* deſcendentes cauſas probent. neque enim deliciis, ſed juſtis affectionibus dediſſe juſtam libertatem Legem Aeliam Sentiam credendum. §. 1. Si quis minori viginti annis hac Lege ſeruum dederit: aut pretio accepto, vel donationis cauſa, [vt] *eum liberum faciat:* poteſt ille cauſam *manumiſſionis illius juſtius probare*, hoc ipſum allegans, legem datam: et perducere ad libertatem. ergo hic debet oſtendere, hoc inter ipſos actum: vt proinde vel ex lege donationis, vel ex affectione ejus, qui dedit, res aeſtimetur.

17. PAVLVS *[lib. 50. ad Edictum.]*

Apud Proconſulem, poſtquam vrbem egreſſus eſt, vindicta manumittere poſſumus. §. 1. Sed et apud legatum ejus manumittere poſſumus.

18. *Idem [lib. 16. ad Plautium.]*

Apud filiumfamilias Magiſtratum manumitti poteſt, etiamſi ipſe filiusfamilias manumittere non poteſt. §. 1. Apud collegam ſuum Praetor manumittere non poteſt. §. 2. Filius quoque voluntate patris apud patrem manumittere poterit.

19. CELSVS *[lib. 29. Digeſtorum.]*

Si minor annis apud Conſilium matrimonii cauſa praegnantem manumiſerit, eaque interim pepererit: in pendenti erit, ſeruus, an liber ſit, quem ea peperit.

20, VLPIANVS *[lib. 2. de Offic. Conſulis.]*

Si rogatus ſit minor viginti quinque annis manumittere per fideicommiſſum, incunctanter debet ei permitti: niſi ſi proprium ſeruum rogatus fuit manumittere. hic enim conferenda erit quantitas emolumenti, quae ad eum peruenit ex judicio ejus, qui rogauit, cum pretio eorum, quos rogatus eſt manumittere. §. 1. Sed et ſi hac Lege ei ſeruus fuerit donatus, vt manumittatur: permittendum erit manumittere: ne Conſtitutio Diui MARCI ſuperueniens cunctationem *Conſulis* dirimat. §. 2. Matrimonii cauſa manumittere ſi quis velit, et is ſit, qui non indigne hujusmodi conditionis vxorem ſortiturus ſit; erit ei concedendum. §. 3. Mulieri quoque volenti ſuum filium naturalem, vel quem ex ſupraſcriptis manumittere, permittendum eſſe, MARCELLVS ſcribit. §. 4. Conſul apud ſe poteſt manumittere, etiamſi euenerit, vt minor annis viginti ſit.

21. MODESTINVS *[lib. 1. Pandectarum.]*

Apud Praefectum Aegypti poſſum ſeruum manumittere ex Conſtitutione Diui AVGVSTI.

22. PAVLVS *(lib. 12. Quaeſtionum.)*

Pater ex Prouincia ad filium ſciens Romae agentem epiſtolam fecit; qua permiſit ei, *quem vellet ex ſeruis, quos in miniſteria ſecum hic habebat, vindicta liberare.* poſtquam filius Stichum manumiſit apud Praetorem, Quaero: an fecerit liberum? Reſpondi: Quare non hoc conceſſum credamus patri, vt permittere poſſit filio, ex his, quos in miniſterio haberet, manumittere? ſolam enim electionem filio conceſſit: caeterum ipſe manumittit.

23. HER-

Digitized by Google

23. HERMOGENIANVS *lib. 1. Juris Epitomarum.*

Manumiſſio per lictores hodie, domino tacente, expediri ſolet; et verba ſolemnia, licet non dicantur, vt dicta accipiuntur.

24. PAVLVS *lib. 2. ad Neratium.*

Pupillus, qui infans non eſt, apud Conſilium recte manumittit. Pavlvs: ſcilicet tutore auctore: ita tamen, vt peculium eum non ſequatur.

25. CAJVS *lib. 1. de Manumiſſionibus.*

Si tutoris habendi cauſa pupillus manumittat, probationis eſſe cauſam Fvfidivs ait. Nerva filius contra ſentit: quod verius eſt. namque perabſurdum eſt, in eligendo tutore firmum videri eſſe judicium pupilli, cujus in omnibus rebus vt infirmum judicium tutore auctore regitur.

i) De MANVMISSIS TESTAMENTO.

(Dig. 40. T. 4.)

1. VLPIANVS *lib. 4. ad Sabinum.*

Cum ſaepius datur ſeruo libertas: placet eam fauore valere, ex qua peruenit ad libertatem.

2. *Idem lib. 5. ad Sabinum.*

Si quis ita heredem inſtituerit, *Titius heres eſto. Si Titius heres non erit, Stichus heres eſto: Stichus liber eſto.* non eſſe Stichum liberum Aristo ait, Titio herede exiſtente: mihi videtur poſſe dici, liberum fore, quaſi non vtique alio gradu acceperit libertatem, ſed dupliciter. quo jure vtimur.

3. POMPONIVS *lib. 1. ad Sabinum.*

Nec militi minori annis viginti permittitur, poſſe teſtamento ſuo ſeruum manumittere.

4. *Idem lib. 2. ad Sabinum.*

Si quis ita ſcripſerit: *Stichus liber eſto, eique meus decem dato:* nulla dubitatio eſt, quin debeantur ei, etiam ſi eum paterfamilias viuus manumiſerit. §. 1. Sed et ſi ſic. *Stichus liber eſto, ſiue ſtatim, ſiue poſt tempus, eique, cum liber erit, heres meus decem dato:* idem dicendum eſt. §. 2. Illud conſtabit, ſi libertate data ſic fuerit legatum: *Eique, ſi eum vindicta liberauero, heres meus decem dato:* licet ex nimia ſubtilitate ſeparatum eſt a teſtamento: attamen humanitatis intuitu valebit legatum, ſi viuus eum manumiſerit.

5. *Idem* [*lib 3. ad Sabinum.*]

In libertatibus lacuiſſima ſcriptura ſpectanda eſt: vt ſi plures ſint, quae manumiſſio facilior ſit, ea leniſſima intelligatur. Sed in fideicommiſſariis libertatibus nouiſſima ſcriptura ſpectatur.

6. VLPIANVS [*lib. 18. ad Sabinum.*]

Si fructuarium dominus proprietatis heredem ſcripſerit, et ſeruo ſub conditione ſit libertas data: quoniam interim ſit heredis, confuſione facta vſusfructus: ſi exſtiterit conditio, perueniet ad libertatem.

7. *Idem* [*lib 19. ad Sabinum.*]

Neratius ſcribit, ejus, cui libertas ſic data eſt: *Si mihi nullus filius erit, cum moriar, Stichus liber eſto*, impediri libertatem poſthumo nato. ſed, dum ſperatur naſci, vtrum in ſeruitute remanere dicimus, an vero ex poſtfacto, reſpondemus retro liberum fuiſſe, nullo filio nato? quod magis arbitror probandum.

8. POMPONIVS [*lib. 5. ad Sabinum.*]

Si ita ſit ſcriptum: *Stichus, ſi rationes diligenter tractaſſe videbitur, liber eſto:* diligentiam deſiderandam, quae domino, non quae ſeruo erit vtilis, conjuncta fidei bonae, et in reliquis quoque reddendis.

9. VLPIANVS [*lib. 24. ad Sabinum.*]

Si quis ita legatus ſit, vt manumittatur; ſi manumiſſus non fuerit, liber eſſe, juſſus eſt, eique legetur: et libertatem competere, et legatum deberi, ſaepe reſponſum eſt. §. 1. Quod conſtitutum eſt, vetitum in teſtamento ad libertatem perduci, non poſſe manumitti: hoc ad eos pertinere puto qui teſtatoris fuerunt, vel heredis. ſeruo enim alieno id irrogari non poterit.

10. PAVLVS [*lib. 4. ad Sabinum*]

Si peculium praelegatum [eſt], et vicarius liber eſſe juſſus ſit, liberum eum eſſe conſtat: * multum enim intereſt inter genus et ſpeciem: ſpeciem enim eximi de genere placet: quod eſt in peculio legato et vicario manumiſſo. §. 1. Si ſeruus legatus, liber eſſe juſſus eſt, liber eſt. ſed ſi prius liber eſſe juſſus, poſtea legatus ſit, ſi quidem euidens voluntas ſit teſtatoris, quod ademit libertatem, cum placeat hodie etiam libertatem adimi poſſe: legato eum cedere puto. quod ſi * in obſcuro ſit, tunc fauorabilius reſpondetur, liberum fore.

11. POMPONIVS [*lib. 7. ad Sabinum*]

Si legato ſeruo fideicommiſſa libertas relicta eſt: vel heres, vel legatarius eum cogitur manumittere. §. 1. *Si Stichus et Pamphilus decem dederint, liberi ſunto:* poteſt alter quinque dando liber eſſe, quamuis alter non dederit. §. 2. Cum teſtamento ſeruus liber eſſe juſſus eſt: vel vno ex pluribus heredibus inſtitutis adeunte hereditatem, ſtatim liber eſt.

12. VLPIANVS [*lib. 50. ad Edictum.*]

Si quis libertatem *ſub jurisjurandi conditione* reliquerit, Edicto Praetoris locus non erit, vt jurisjurandi conditio remittatur: et merito. nam * ſi quis remiſerit conditionem libertatis, ipſam libertatem impedit: dum competere aliter non poteſt, quam ſi paritum fuerit conditioni. §. 1. Proinde et ſi legatum quis cum libertate acceperit: non aliter legatum habebit, niſi conditioni jurisjurandi paruerit. §. 2. Sed ſi pure libertatem acceperit, legatum ſub jurisjurandi conditione: putat Jvlianvs lib. 31. Digeſtorum, remitti ei conditionem jurisjurandi. §. 3. Idem puto dicendum, et ſi libertate quoque injecta conditio ſit, ſed teſtator eum viuus manumiſerit: nam et hic conditio legati remittetur.

13. *Idem* [*lib. 5. Diſputationum.*]

Si ita fuerit ſeruis duobus libertas data: *Si inſulam aedificauerint, vel ſi ſtatuam poſuerint:* diuidi haec conditio non poterit. ſolummodo illud habebit dubitationem, an altero faciente ſatisfactum voluntati videatur: ideoque ad libertatem perueniat? quod magis eſt: niſi aliud expreſſit teſtator. faciendo tamen, ſibi conditionem impleuit, alteri non: quiuimo extinguitur ei conditio: nec enim amplius parere conditioni poteſt, cum ſemel expleta ſit. §. 1. Idem quaeri poteſt, et ſi fabris duobus vel pictoribus, *ſi membrum depinxiſſent, vel* [*ſi*] *fabricaſſent nauem*, quid adſcriptum ſit. nam voluntatis erit quaeſtio, num alteri alterius facti conditionem junxerit? quae res efficit, vt quoad alter ceſſat, alteri quoque, qui facere paratus eſt, conditio deficiat. quod ſi ex his, quae ſcripſit vel dixit, oſtenditur contentus eſſe teſtator, vel alterum facere, res erit expedita: nam alter faciendo, aut et ſibi et ſocio proderit, aut ſibi tantum: prout voluiſſe teſtatorem apparuerit,

Digitized by Google

paruerit. §. 2. Haec quaeſtio et in eo tractatur, ſi quis libertatem dederit ſeruis duobus, *ſi rationes reddiderint* Ivlianvs enim tractat, ſi alter reddere ſit paratus, alter non ſit: an alter per alterum impediatur. et rectiſſime ait, ſi quidem ſeparatim rationes geſſerunt, ſufficere ad libertatem adipiſcendam ei, qui ſuas rationes reddit: ſi vero ſimul, non alias videri alterum paruiſſe, niſi vtriusque reliqua exſoluerit. † In reliquis accipere debemus, vt et ipſa volumina rationum reddantur. §. 3. Sed et *ſi ancilla cum filiis libera eſſe* juſſa ſit: et ſi nullos habeat, erit libera. vel ſi habeat quidem, filii autem ejus ad libertatem pertinere non poſſunt: idem erit dicendum: et ſi ipſa libera non eſſe poſſit, filii [tamen] ejus pervenient ad libertatem. Nam haec * adjectio, *cum filiis*, non facit conditionem, niſi mihi proponas aliam ſententiam teſtatoris fuiſſe: tunc enim pro conditione erunt haec verba accipienda. Conditionem autem non facere, argumento eſt [et] Edictum Praetoris, quo ita cauetur: *Ventrem cum liberis in poſſeſſionem eſſe jubebo:* placet enim *, et ſi nulli liberi ſint, ventrem tamen ex Edicto in poſſeſſionem mittendum.

14. *Idem [lib. 8. Diſputationum.]*

Cum ſeruus pure liber ſcribitur, et heres ſub conditione: placet deficiente conditione habere eum libertatem.

15. JVLIANVS *[lib. 32. Digeſtorum.]*

Stichum Sempronio do lego: ſi Sempronius Stichum intra annum non manumiſerit, idem Stichus liber eſto. Quaeſitum eſt, quid juris ſit? Reſpondit, hoc modo libertate data; *ſi Sempronius non manumiſerit, Stichus liber eſto: Sempronium*, niſi manumiſerit, nihil juris in Stichum habiturum: ſed liberum eum futurum.

16. *Idem [lib. 36. Digeſtorum.]*

Si ita ſcriptum fuerit: *Cum Titius annorum triginta erit, Stichus liber eſto, eique heres meus fundum dato;* et Titius, antequam ad annum trigeſimum perueniret, deceſſerit: Sticho libertas competet, ſed legatum non debebitur: nam fauore libertatis receptum eſt, vt mortuo Titio tempus ſupereſſe videretur, quo impleto libertas contingeret: circa legatum defeciſſe conditio viſa eſt.

17. *Idem (lib. 42. Digeſtorum.)*

Libertas, quae in vltimum vitae tempus confertur, (veluti, *Stichus cum morietur, liber eſto,*) nullius momenti exiſtimanda eſt.

§. 1. Haec autem ſcriptura, *Stichus, ſi Capitolium non aſcenderit, liber eſto,* ita accipienda eſt, ſi, cum primum potuerit, Capitolium non aſcenderit: iſto enim modo perueniet Stichus ad libertatem, ſi facultate data aſcendendi Capitolium abſtinuerit.

§. 2. Haec ſcriptura teſtamenti, *Pamphilus liber eſto, ita vt filius meis rationem reddat:* an ſub conditione libertas data videretur, quaeſitum eſt? Reſpondi, pure quidem datam libertatem, et illam adjectionem, *ita vt rationes reddat:* conditionem libertati non injicere: tamen, quia manifeſta voluntas teſtantis exprimeretur, cogendum eum ad rationes reddendas. §. 3. *Poſt annos* indiſtincte liber eſſe juſſus, poſt biennium liber erit: idque et fauor libertatis exigit, et verba patiuntur. niſi [ſi] aliud ſenſiſſe patremfamilias manifeſtiſſimis rationibus is, a quo libertas relicta eſt, probauerit.

18. *Idem lib. 2. ad Vrſejum Ferocem.*

Qui duos heredes inſtituebat, poſt alterius mortem ſeruum liberum eſſe juſſerat: is, ex cujus morte libertas pendebat, viuo teſtatore deceſſerat: Sabinvs reſpondit, liberum futurum.

§. 1. Haec conditio: *cum moriar, liber eſto:* vitae tempus complectitur: et idcirco inutilis eſſe videtur. ſed melius eſt, verba benignius interpretari, vt poſt mortem ſuam videatur teſtator ei libertatem reliquiſſe. §. 2. Sed multo magis haec: *ad annum liber eſto*, [vel] ita accipi poteſt: *Poſt annum, quam moriar, liber eſto*, et licet hoc modo accipiatur: *Poſt annum, quam hoc teſtamentum factum erit, liber eſto:* ſi euenerit, vt intra annum teſtator decedat, inutilis non erit.

19. *Idem lib. 3. ad Vrſejum Ferocem.*

Quidam heredem ſuum rogauerat, *vt ſeruum manumitteret:* deinde, *ſi heres eum non manumiſerit, liberum eſſe juſſerat*, eique legauerat: heres eum manumiſit. plerique exiſtimant, hunc ex teſtamento libertatem conſequi. ſecundum hoc, legatum quoque ei debetur.

20. AFRICANVS *lib. 1. Quaeſtionum.*

Seruos legauit, et cauit ita: *Rogo, ſi te promeruerint, dignos eos libertate exiſtimes.* Praetoris hae partes ſunt, vt cogat libertatem praeſtari; niſi ſi quid tale hi ſerui admiſerint, vt indigni ſint, quo libertatem conſequantur: non etiam, vt talia officia ab his exigantur, pro quibus libertatem mereri debent. Arbitrium tamen ejus erit, qui rogatus ſit, quo tempore quemque velit manumittere: ita vt ſi viuus non manumiſiſſet, heres ejus ſtatim libertatem praeſtare cogatur.

21. *Idem lib. 4. Quaeſtionum.*

Stichus, immo Pamphilus, liber eſto. Pamphilum liberum futurum reſpondit: quodammodo enim emendaſſe errorem ſuum teſtatorem. † Idemque juris fore, etiam ſi ita ſcriptum fuerit, *Stichus liber eſto, immo Pamphilus liber eſto.*

22. *Idem lib. 9. Quaeſtionum.*

Qui filium impuberem heredem inſtituit, *Stichum ratione argenti, quod ſub cura ejus eſſet, reddita, liberum eſſe juſſerat:* is ſeruus, parte argenti ſubtracta, cum tutore diuiſit, atque ita tutor ei parem rationem adſcripſit. conſultus, an Stichus liber eſſet? Reſpondit, non eſſe liberum. Nam quod alioquin placeat, ſi ſtatuliber pecuniam dare juſſus tutori det, vel per tutorem ſtet, quo minus conditioni pareatur, peruenire eum ad libertatem: ita accipiendum, vt bona fide, et citra fraudem ſtatuliberi et tutoris id fiat. ſicut et in alienationibus rerum pupillarium ſeruatur. Itaque et ſi offerente ſtatulibero pecuniam tutor in fraudem pupilli accipere nolit: non aliter libertatem contingere, quam ſi ſeruus fraude careat. eademque et de curatore dicenda. † Item quaeſitum eſt, *rationem argenti reddere* juſſus, in quem modum intelligendus ſit conditioni paruiſſe: id eſt, an ſi quaedam vaſa ſine culpa ejus perierint, atque ita reliqua vaſa heredi bona fide adſignauerit, perueniat ad libertatem? Reſpondit, peructurum: nam ſufficere, ſi ex aequo et bono rationem reddat: denique quam rationem bonus paterfamilias reciperet, ea heredi reddita impletam conditionem videri.

23. MARCIANVS *lib. 1. Inſtitutionum.*

Teſtamento manumiſſus, ita demum ſit liber, ſi teſtamentum valeat, et ex eo adita ſit hereditas: vel ſi quis omiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato poſſideat hereditatem. §. 1. Teſtamento data libertas competit: pure quidem data, ſtatim quam adita fuerit hereditas vel ab vno ex heredibus. ſi in diem autem libertas data eſt, vel ſub conditione: tunc competit libertas, cum dies venerit, vel conditio exſtiterit.

24. CA-

Digitized by Google

24. CAJVS *lib. 1, Rerum Cottidianarum, ſiue Aureorum.*

Nominatim videntur liberi eſſe juſſi, qui vel ex artificio, vel officio, vel quolibet alio modo euidenter denotati eſſent: veluti *Diſpenſator meus, Cellarius meus, Cocus meus, Pamphili ſerui mei filius.*

25. VLPIANVS *lib. 4. Regularum.*

Teſtamento liber eſſe juſſus, tum ſit liber, cum adita fuerit hereditas qualibet ex parte: ſi modo ab eo gradu, quo liber eſſe juſſus eſt, adita fuerit, et prius quis manumiſſus ſit.

26. MARCIANVS *lib. 1. Regularum*

Diuus PIVS et Diui FRATRES fauorabiliter reſcripſerunt: Cum ſeruo cum libertate ſubſtituto legatum erat, ſi heres non eſſet, non adſcripta libertate: perinde haberi, atque ſi adſcripta eſſet et libertas.

27. PAVLVS [*lib. 1. ad Legem Aeliam. Sentiam.*]

Qui poterint apud Conſilium manumittendo ad libertatem perducere, poſſunt etiam neceſſarium heredem facere, vt haec ipſa neceſſitas probabilem faciat manumiſſionem.

28. *Idem* [*lib ſing. de Jure Codicillorum.*]

Stichus, ſi codicillis eum non vetuero liberum eſſe, liber eſto: ſic eſt, atque ſi diceret, (*Stichus*) *ſi in Capitolium non aſcendero, liber eſto:* nam et heres ſic inſtitui poteſt.

29. SCAEVOLA *lib. 23. Digeſtorum.*

Vxorem praegnantem repudiauerat, et aliam duxerat: prior enixa filium expoſuit: hic ſublatus ab alio educatus eſt, nomine patris vocitatus. vsque ad vitae tempus patris, tam ab eo, quam a matre, an viuorum numero eſſet, ignorabatur: mortuo patre, teſtamentoque ejus, quo filius neque exheredatus, neque heres inſtitutus ſit, recitato, filius et a matre, et ab auia paterna agnitus, hereditatem patris ab inteſtato, quaſi legitimus poſſidet: Quaeſitum eſt, hi, qui teſtamento libertatem acceperunt, vtrum liberi, an ſerui ſint? Reſpondit, filium quidem nihil praejudicii paſſum fuiſſe, ſi pater eum ignorauit; et ideo, cum in poteſtate [et] ignorantis patris eſſet, teſtamentum non valere: ſerui autem manumiſſi ſi per quinquennium in libertate morati ſunt, ſemel datam libertatem infirmari, contratium ſtudium fauore libertatis eſt.

30. VLPIANVS *lib. 19 ad Edictum.*

Si ſerui, qui apud hoſtes ſunt, liberi eſſe juſſi ſunt, ad libertatem perueniunt: quamuis neque teſtamenti, neque mortis tempore, teſtantis, ſed hoſtium fuerunt.

31. PAVLVS (*lib. 26. ad Edictum.*)

Cum ex pluribus eodem nomine ſeruis vnus liber juſſus, non appareat, qui ſit, nullus liber eſt.

32. VLPIANVS *lib. 65. ad Edictum.*

Sciendum eſt, neceſſario herede exiſtente, quamuis ſe abſtineat, tamen libertates competere: ſi modo non in fraudem Legis Aeliae Sentiae datae fuerint.

33. PAVLVS *lib. 12. Quaeſtionum.*

Libertas ad tempus dari non poteſt.

34. *Idem* (*lib. 74. ad Edictum*)

Ideoque ſi ita ſcriptum ſit: *Stichus usque ad annos decem liber eſto:* temporis adjectio ſuperuacua eſt.

35. *Idem* [*lib. 50. ad Edictum.*]

SERVIVS exiſtimabat, iis poſſe ſeruis dari teſtamento directam libertatem, qui vtroque tempore, et quo teſtamentum ſit, et quo moritur, teſtatoris fuerunt. quae ſententia vera eſt.

36. *Idem lib. 7. ad Plautium.*

Seruum teſtamento ita manumiſi: *Si jurauerit, ſe Cornelio filio meo decem operarum daturum, liber eſto.* Quaeritur, quid juris ſit? et ſciendum eſt, jurando ſeruum conditionem implere: ſed non teneri operarum nomine: quia, niſi poſt manumiſſionem juret, non obligatur.

37. *Idem lib. 9. ad Plautium.*

Nominatim codicillis manumiſſus videtur ſeruus, cujus nomen teſtamento continetur.

38. *Idem lib. 12. ad Plautium.*

Libertas teſtamento ſeruo ita dari poteſt, *cum per Leges licebit, liber eſto*

39. *Idem lib. 16. ad Plautium.*

Stichus ſeruus meus, ſi eum heres alienauerit, liber eſto: inutiliter libertas datur: quia in id tempus confertur, quo alienus futurus ſit. nec contrarium eſt, quod ſtatuliber, etiam ſi venierit, ex teſtamento libertatem conſequitur: quippe vtiliter libertas data, facto heredis non perimitur. Aut quid in legato eo modo dato dicemus? diuerſum enim nulla ratione dicetur: nam inter libertatem et legatum, quantum ad hanc cauſam, nihil diſtat. Igitur, nec ſi directo datur libertas: *Si heredis mei eſſe deſierit, liber eſto:* quia nullum caſum vtilem habet.

40. POMPONIVS *lib. 5. ex Plautio.*

JVLIANVS ait, cum idem homo, et per fideicommiſſum detur alicui, et liber eſſe jubeatur, heredem libertatem praeſtare debere: non enim cogetur (inquit) ex cauſa fideicommiſſi aeſtimationem ſufficere, cum debitam libertatem reddiderit. §. 1. Sed et cum ſub conditione ſeruo libertas per fideicommiſſum detur, et ipſe praeſenti die daretur: non aliter tradere eum cogetur, quam vt caueatur: exiſtente conditione libertati eum reſtitutum iri: nam in omnibus fere cauſis fideicommiſſas libertates pro directo datis habendas. Sed Ofilius ajebat, ſi adimendi legati cauſa fideicommiſſam libertatem teſtator dediſſet, ea vera eſſe: ſi vero onerari heredem a teſtatore legatarius oſtenderit, aeſtimationem nihilominus legatario praeſtandam.

41. *Idem lib. 7. ex Plautio.*

Si ita fuerit libertas relicta, *Stichus ſeruus meus anno duodecimo, poſtquam ego mortuus ero, liber eſto:* veriſimile eſt, principio duodecimi anni eum liberum eſſe: nam hoc mortuum ſenſiſſe, et in hos ſermones, *duodecimo anno*, et *poſt duodecim annos*, multum intereſt: et ita loqui ſolemus, *duodecimus annus eſt*, cum quantumlibet ex duodecimo anno veniſſet, aut praeteriiſſet. et qui duodecimo anno liber eſſe jubetur, omnibus anni diebus liber eſſe juſſus eſt.

§. 1. Sed ſi ita ſit ſcriptum in teſtamento: *Stichus ſeruus meus heredi meo mille nummos anno, biennio, triennio poſtquam ego mortuus ero, ſi ſoluerit, ſatisue fecerit. liber eſto:* non poteſt is ſeruus, niſi triennio praeterito, liber eſſe, niſi praeſentem eam pecuniam ſoluat, aut ſatisfaciat: compenſanda etenim eſt heredi libertatis celeritas praematurae pecuniarum ſolutioni. §. 2. LABEO ſcribit, ſi ſic libertas relicta ſit, *Stichus intra annum (poſt) quam mortuus ero, liber eſto*, ſtatim eum liberum eſſe. nam et ſi ita ſit, *ſi intra an-*

Digitized by Google

num decimum heredi meo dederit, liber eſto: ſtatim ſoluendo eo liberum eſſe ſine mora futurum.

42. MARCELLVS *lib. 16. Digeſtorum.*

Si quis ita ſcripſerit, *illum illius libertum eſſe volo:* et ſeruus libertatem petere poteſt: et ille, vt habeat libertum.

43. MODESTINVS *lib. ſingulari de Manumiſſionibus.*

Libertates directae et teſtamento, et codicillis teſtamento confirmatis recte dantur: fideicommiſſae, et ab inteſtato, et codicillis non confirmatis relinqui poſſunt.

44. *Idem lib. 10. Reſponſorum.*

Maeuia decedens ſeruis ſuis, nomine Sacco, et Eutychiae, et Hirenae, ſub conditione libertatem reliquit his verbis: *Saccus ſeruus meus, et Eutychia, et Hirene ancillae meae, omnes ſub hac conditione liberi ſunto, vt monumento meo alternis menſibus lucernam accendant: et ſolemnia mortis peragant.* Quaero, cum adſiduo monumento Maeuiae Saccus, et Eutychia, et Hirene non adſint, an liberi eſſe poſſunt? Modestinvs reſpondit, neque contextum verborum totius ſcripturae, neque mentem teſtatricis eam eſſe, vt libertas ſub conditione ſuſpenſa ſit, cum liberos eos monumento adeſſe voluit: officio tamen judicis eos eſſe compellendos, teſtatricis juſſioni parere.

45. *Idem lib. 2. Pandectarum.*

Quod * vulgo dicitur, *ſub pluribus conditionibus data libertate leuiſſimam conditionem ſpectandam eſſe:* ita verum eſt, ſi ſeparatim conditiones ſint datae. quod ſi conjunctim datae ſunt, niſi omnibus paruerit, liber non erit.

46. POMPONIVS *lib. 7. ex variis Lectionibus.*

Aristo Neratio Apeiano reſcripſit, teſtamento liber eſſe juſſus, *cum annorum triginta eſſet*, antequam ad eam aetatem perueniret, [ſi] in metallum damnatus ſit, ac poſtea reuocetur: ſine dubitatione cum libertate legatum ad eum pertinere; neque metallorum poena jus ejus mutari. Nec aliud, ſi heres eſſet ſub conditione inſtitutus: futurum enim eum etiam neceſſarium.

47. PAPINIANVS *lib. 6. Quaeſtionum.*

Cum ex falſis codicillis per errorem libertas, licet non debita, praeſtita tamen ab herede fuiſſet: viginti ſolidos a ſingulis hominibus inferendos eſſe heredi, Princeps conſtituit. §. 1. Sed et ſi conditionis implendae gratia ſeruum inſtitutus manumiſerit, ac poſtea filius de inofficioſo agendo tenuerit, vel teſtamentum falſum fuerit pronunciatum: conſequens erit, idem in hac ſpecie fieri, quod in falſis codicillis conſtitutum eſt.

48. *Idem lib. 10. Quaeſtionum.*

Si ſocius teſtamento libertatem ita dederit, *Pamphilus, ſi eum ſocius manumiſerit, liber eſto:* Servivs reſpondit, ſocio manumittente, communem fieri libertum familiae atque manumiſſoris. Neque enim nouum aut incognitum eſt, vario jure communi mancipio libertatem obtingere.

49. *Idem lib. 6. Reſponſorum.*

Teſtamento militis ita manumiſſam, *Samiam in libertate eſſe juſſi*, directam libertatem jure militiae cepiſſe placuit.

50. *Idem lib. 9. Reſponſorum.*

Quod D. MARCO pro libertatibus conſeruandis placuit, locum habet irrito teſtamento facto, ſi bona venitura ſint: alioquin vacantibus fiſco vindicatis, non habere Conſtitutionem locum, aperte cauetur. §. 1. Seruos autem teſtamento manumiſſos, *vt bona ſuſcipiant*, jure cautionem idoneam offerre, non minus, quam caeteros defuncti libertos, aut extrarios, declarauit. Quod beneficium minoribus annis heredibus ſcriptis auxilium bonis praeſtitutum more ſolito deſiderantibus non auferetur.

51. *Idem lib. 14. Reſponſorum.*

Teſtamento centurio ſeruos ſuos venire prohibuit, ac petit, *prout quisque meruiſſet*, eos manumitti. libertates vtiliter datas, reſpondit: cum, ſi nemo ſeruorum offenderit, omnes ad libertatem peruenire poſſunt; quibusdam per offenſam excluſis, reſidui in libertatem perueniunt. §. 1. Cum ita teſtamento adſcriptum eſſet: *Serui, qui ſine offenſa fuerunt, liberi ſunto:* conditionem adſcriptam videri placuit. cujus interpretationem talem faciendam, vt de his in libertate danda cogitaſſe non videatur, quos poena coërcuit, aut ab honore miniſtrandi, vel adminiſtrandae rei negotio remouit.

52. PAVLVS *lib. 12. Quaeſtionum.*

Imperatores [Miſſenio] Frontoni: Teſtamento militis his verbis adſcripta libertate, *Stephanum ſeruum meum liberum eſſe volo*, vel *jubeo:* adita hereditate, libertas competit. et ideo ea, quae poſtea adjecta ſunt: *Sic tamen, vt cum herede meo ſit, quoadusque juuenis ſit. quod ſi noluerit, aut contempſerit, jure ſeruitutis teneatur:* ad reuocandam libertatem, quae competit, non ſunt efficacia. † Idem et in paganorum teſtamentis obſeruatur.

53. *Idem lib. 15. Reſponſorum.*

Lucius Titius ſeruo libertatem dedit, *ſi rationem actus ſui ex fide dediſſet Gajo Sejo filio ſuo:* cum annos pubertatis egreſſus fuiſſet Gajus Sejus, a curatoribus ejusdem conventus ſeruus, etiam apud judicem omnibus ſatisfecit: exacta cautione a curatoribus, pronunciatum eſt, liberum eum eſſe: nunc Gajus Sejus filius teſtatoris negat, curatoribus ſuis recte pecuniam illatam: Quaero, an jure ſoluta ſit quantitas? Pavlvs reſpondit: curatoribus quidem adoleſcentis reliquam rationem, vt conditio teſtamento adſcripta impleatur, non jure exſolutam videri: ſed, ſi, praeſente adoleſcente, pecunia illata eſt, vel in rationibus ejus relata, impletam conditionem videri, ac ſi ipſi ſoluta fuiſſet.

54. SCAEVOLA *lib. 4. Reſponſorum.*

Qui habebat ſeruum Cratiſtum, teſtamento ita cauit *Seruus meus Cratinus liber eſto.* Quaero, an ſeruus Cratiſtus ad libertatem peruenire poſſit, cum teſtator ſeruum Cratinum non habebat, ſed nunc ſolum Cratiſtum? Reſpondit, * nihil obeſſe, quod in ſyllaba erraſſet. §. 1. Scripti teſtamento heredes, ante aditam hereditatem pacti ſunt cum creditoribus, *vt parte dimidia contenti eſſent:* et ita decreto a Praetore interpoſito hereditatem adierunt: Quaero, an libertates in eo teſtamento datae competierunt? Reſpondit, ſi teſtator fraudandi conſilium non habuiſſet, competere libertates.

55. MAECIANVS *lib. 2. Fideicommiſſorum.*

Libertate ſub conditione data, hue jam decurſum eſt: vt ſi per ſtatuliberum non ſtet, quominus conditioni pareat: quamuis ne per heredem quidem ſtet, tamen ad libertatem perueniat. Quod credo reſponderi oportere, et ſi per fideicommiſſum vtique hereditariis ſeruis libertas data fuerit. §. 1. Non abſurde et de heredis ſeruis idem dicetur. §. 2. De his autem, quos redimendos habebit, non juſte dubitamus. ſiquidem eo caſu iniquum erit heredem perinde compelli debere redimere eos, atque ſi conditio impleta eſſet: quod forte dominus prohiberet conditioni parere, vt et pretium perciperet, et in conditionem non rogaret.

56. PAV-

Digitized by Google

56. PAVLVS *lib.* 1. *Fideicommiſſorum.*

Si quis ſeruo teſtamento dederit libertatem et directo, et per fideicommiſſum: in poteſtate ſerui eſt, vtrum velit ex directo, an [ex] fideicommiſſo ad libertatem peruenire. et ita MARCVS Imperator reſcripſit.

57. CAJVS *lib.* 3. *de Manumiſſionibus.*

Si locuples egenti heres exſtiterit, videamus, an ea res teſtamento datis libertatibus proficiat, vt creditores fraudari [non] videantur? Et ſane ſunt quidam, qui cum heres locuples exiſteret, tale eſſe crediderunt, quale ſi ipſe teſtator adauctis poſtea facultatibus deceſſiſſet. ſed mihi traditum eſt, hoc jure nos vti: vt ad rem non pertineat, locuples, an egens heres exſtiterit; ſed quarum facultatum teſtator deceſſerit. Quam ſententiam Jvlianvs adeo ſequitur, vt exiſtimet, ne eum quidem libertatem conſecuturum, quem is, qui ſoluendo non eſſet, ita liberum eſſe juſſiſſet: *Cum aes alienum ſolutum erit, Stichus liber eſto.* ſed non hoc eſt conſequens Sabini et Cassii ſententiae, quam et ipſe ſequi videtur: qui exiſtimat, conſilium quemque manumittentis ſpectare debere. nam qui ſub ea conditione ſeruum ſuum liberum eſſe jubet, adeo ſine fraudis conſilio liberum eſſe jubet, vt apertiſſime curare videatur, ne creditores ſui fraudarentur.

58. MAECIANVS *lib.* 3. *Fideicommiſſorum.*

Verum eſt, eum, qui liber eſſe juſſus eſſet, alienatum a teſtatore, ſi ante aditam ejus hereditatem rurſus hereditarius fieret, mox adiretur hereditas: ad libertatem peruenire.

59. SCAEVOLA *lib.* 23. *Digeſtorum.*

Titia ſeruis quibusdam et ancillis nominatim directas libertates dedit: deinde ita ſcripſit: *Et pediſſequas omnes, quarum nomina in rationibus meis ſcripta ſunt, liberas eſſe volo.* Quaeſitum eſt, an Eutychia, quae teſtamenti facti tempore inter pediſſequas libertatem acceperat, mortis autem tempore inueniatur actori in contubernio tradita, ex generali capite pediſſequarum libertatem conſequi poſſet? Reſpondit, nihil impediri libertatem pediſſequae, quod mortis demum tempore pediſſequa eſſe deſiit. §. 1. Putan et directam domini ſui teſtamento libertatem Stichus acceperat, [et] ex hereditate multa per fraudem amouiſſe dicitur. Quaeſitum eſt, an non ante in libertatem proclamare debeat, quam ea, quae ex hereditate amouiſſe probari poterit, heredibus reſtitueret? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, eum, de quo quaereretur, liberum eſſe. Clavdivs: videtur abſoluiſſe et id, de quo quaeritur, nam heredibus ſatis conſultum eſt Edicto de furtis. §. 2. Lucius Titius teſtamento ſuo ita cauit: *Oneſiphore, niſi diligenter rationem excuſſeris, liber ne eſto.* Quaero, an Oneſiphorus ex his verbis libertatem ſibi vindicare poſſit? Reſpondit, verbis, quae proponerentur, libertatem adimi potius, quam dari.

60. *Idem lib.* 24. *Digeſtorum.*

Teſtamento ita cauit: Εὔδωνι *βύλομαι δοθῆναι νομίσματα χίλια, ἐπεὶ ἔφθασεν γεννηθῆναι, μετὰ τὸ τὴν μητέρα αὐτοῦ γενέσθαι ἐλευθέραν.* Id eſt, *Volo, vt Eudoni dentur mille ſolidi eo quod primo ſit genitus, poſteaquam mater ejus ad libertatem peruenit* Quaero, an ſi Eudo non probet, ſe poſt manumiſſionem matris ſuae natum, poſſit his verbis teſtamenti libertatem conſequi? Reſpondit, non oportere ejusmodi conſultationem praejudicium parare.

61 POMPONIVS *lib.* 11. *Epiſtolarum.*

Scio quosdam efficere volentes, ne ſerui [ſui] vnquam ad libertatem perueniant, haſtenus ſcribere ſolitos: *Stichus, cum moreretur, liber eſto.* Sed et Jvlianvs ait, libertatem, quae in vltimum vitae tempus conferatur, nullius momenti eſſe: cum teſtator impediendae magis, quam dandae libertatis gratia ita ſcripſiſſe, intelligitur. Et ideo etiam ſi ita ſit ſcriptum: *Stichus, ſi in Capitolium non aſcenderit, liber eſto:* nullius momenti [hoc] eſſe, ſi apparet, in vltimae vitae tempus conferri libertatem teſtatorem voluiſſe. nec Mucianae cautioni locum eſſe. §. 1. Et ſi ita in teſtamento ſcriptum fuerit: *Stichus, ſi Capuam ierit, liber eſto:* aliter liberum non eſſe, quam ſi Capuam ierit. §. 2. Hoc amplius Octavenvs ajebat: ſi quis in teſtamento, ſub qualibet conditione libertate ſeruo data, ita ſcripſiſſet: *Ante conditionem nolo eum ab herede liberum fieri:* nihil valere hanc adjectionem.

De FIDEICOMMISSARIIS LIBERTATIBVS.

(Dig. 40. T. 5.)

1. VLPIANVS *lib.* 14. *ad Edictum.*

Si quidam ex his, qui fideicommiſſam libertatem debeant, praeſentes ſint, alii ex juſta cauſa abſint, alii latitent: proinde is, cui fideicommiſſaria libertas relicta eſt, liber erit, atque ſi ſoli, qui adeſſent, et qui ex juſta cauſa abeſſent, rogati eſſent. pars ergo latitantis his proficit.

2. *Idem lib.* 60. *ad Edictum.*

Si quis inteſtatus decedens, codicillis dedit libertates, neque adita ſit ab inteſtato hereditas, fauor Conſtitutionis Diui MARCI debet locum habere, et hoc caſu: quae jubet libertatem competere *ſeruo*, et bona ei addici, ſi idonee creditoribus cauerit de ſolido, quod cuique debetur: ſoluendo.

3. *Idem* [*lib.* 65. *ad Edictum.*]

In quem etiam vtiles actiones plerumque creditoribus competunt.

4. *Idem lib.* 66. *ad Edictum.*

Ergo, quamdiu incertum ſit, vtrum exiſtat ſucceſſor, an non, ceſſabit Conſtitutio: cum certum eſſe coeperit, tunc erit Conſtitutioni locus. §. 1. Si is, qui in integrum reſtitui poteſt, abſtinuerit ſe hereditate, an quamdiu poteſt in integrum reſtitui, exiſtimamus Conſtitutionem ceſſare: quia non eſt certum, ab inteſtato neminem ſucceſſorem exſtare? Eſt tamen verius, admittendam Conſtitutionem. §. 2. Quid ergo, ſi poſt addictionem libertatum conſeruandarum cauſa factam, in integrum ſit reſtitutus? Vtique non erit dicendum, reuocari libertates, quae ſemel competierunt. §. 3. Illud videamus, vtrum praeſentes eſſe debent, qui libertatem acceperunt, an vero non? Et * cum inuitis illis poſſint bona propter libertatem addici, vtique etiam abſentibus.

§. 4. Quid ergo, ſi quidam praeſentes ſint, quidam abſentes? videamus, an etiam abſentibus competat libertas? Et poteſt dici, exemplo aditae hereditatis competere libertatem, etiam abſentibus.

§. 5. Si ex die data ſit libertas, an dies exſpectandus ſit? et puto exſpectandum: ante ergo non addicentur. † Quid deinde, ſi ſub conditione data ſit libertas? Et ſi quidem aliquae purae, aliquae ſub conditione, vtique addici ſtatim poſſunt. Si omnes ſub conditione, quid conſequens erit dicere? vtrum exſpectandum, vt conditio exiſtat: an vero ſtatim addicimus, tunc demum competitura libertate, ſi exſtiterit conditio? quod magis erit probandum. † Addictis itaque bonis, *directae libertates purae datae, ſtatim competunt: ex die, cum dies venerit: conditionales, cum conditio exſtiterit.*

† Nec

Digitized by Google

¶ Nec erit ab re exiſtimare, etiam pendente conditione libertatum, licet omnes ſub conditione datae ſint, Conſtitutionem locum habere. Vbi enim libertatis ſpes eſt, ibi dicendum eſt, vel modica data occaſione, quod ſine damno creditorum futurum eſt, addictionem admittendam. §. 6. Si ſub conditione *dandorum decem* libertas data ſit: ſiue heredi dare juſſus ſit, qui libertatem accepit, ſiue non ſit dictum cui: an dando ei, cui bona addicenda ſunt, perueniat ad libertatem, quaeri poteſt? Et magis eſt, vt ei dare debeat, cui bona addicta ſunt: quaſi tranſlata conditio videatur. certe ſi alii, quam heredi, dare juſſus ſit, ipſi, cui juſſus eſt, dabit. §. 7. Si qui fideicommiſſam libertatem acceperunt, non ſtatim, vbi addicta bona ſunt, liberi ſunt, ſed fideicommiſſam libertatem poſſunt conſequi: hoc eſt, manumittendi ſunt ab eo, cui addicta bona ſunt.

§. 8. Addici ita demum bona voluit: *Si idonee creditoribus cautum fuerit de ſolido, quod cuique debetur.* Ergo cauendum eſt idonee. Quid eſt *idonee?* ſatisdato vtique, aut pignoribus datis. Sed ſi ei fides habita fuerit promittendi ſine ſatisdatione, idonee cautum videbitur. §. 9. Creditoribus caveri quemadmodum debet? Vtrum ſingulis, an vero omnium nomine vni ab ipſis creato? Et oportet, officio judicis conſtitui, conuenire creditores, vnumque creare, cui caueatur omnium nomine. §. 10. Illud videndum, ante caueri debet creditoribus, et ſic addici bona, an vero ſub conditione haec ſunt addicenda, *ſi fuerit cautum?* Et puto, ſic comprehendendum decreto, ſi omnia ex Conſtitutione Diui MARCI facta ſint. §. 11. *De ſolido* vtique ſic accipiemus, de ſorte et vſuris debitis. §. 12. Hi, qui ad libertatem peruenerunt, quorum liberti fiant, Conſtitutio oſtendit: vt qui directam libertatem, *orcini* erunt liberti: niſi forte is, qui addici ſibi bona deſiderat, ita velit addici, vt etiam hi, qui directam libertatem acceperunt, ipſius liberti fiant. §. 13. Qui autem voluit ipſius liberti fieri, vtrum manumittendi ſint ab eo, an vero ipſa addictione hoc comprehendendum, hac conditione ſibi addici bona, *vt hi etiam, qui directam libertatem acceperunt, ipſius fiant liberti?* Et puto, hoc eſſe probandum, vt ipſa addictione hoc comprehendatur: idque verba quoque Conſtitutionis admittunt. §. 14. Cum autem ſeruus libertatem nactus eſt, vtique etiam tutelam ejus habebit [is,] cui bona addicta ſunt.

§. 15. Si alienos ſeruos rogauerat heredem manumittere, vtrum dicimus Conſtitutionem locum habere? An vero ceſſabit Conſtitutio? Magisque eſt, vt locus ſit Conſtitutioni: addictis enim bonis redimere et praeſtare libertatem cogitur a Praetore. §. 16. Si non heres, ſed legatarius rogatus fuerit manumittere: nunquid ceſſet Conſtitutio, quod legatis non debitis nec libertates poſſunt deberi? Magisque eſt, vt idem favor ſit: omnibus enim generaliter voluit libertatem praeſtare, quibus competeret, ſi hereditas adita fuiſſet.

§. 17. Eadem Conſtitutio proſpexit, vt ſi fiſcus bona admiſerit, aeque libertates competant. Ergo ſiue jacent bona fiſco ſpernente, ſiue agnouerit, Conſtitutio locum habet. Caeterum ſi alia ratione agnoſcat, apparet, ceſſare debere Conſtitutionem. Quare et ſi *caducis legionis* bona delata ſint, idem erit probandum. §. 18. Item ſi minor 20. annis dedit libertatem, dicemus, non competere, niſi [ſi] fideicommiſſam: haec enim competeret, ſi modo potuit cauſam probare minor 20. annis; ſi viuus manumitteret.

§. 19. Si in fraudem creditorum libertas data ſit ab eo, qui mortis tempore ſoluendo non eſt, an competat? Et ſi quidem fiſcus bona non adgnouerit, forte competet libertas: quia ſolidum creditoribus offertur. Atquin, ſi adita hereditas fuiſſet, non competeret: certe ſi fiſcus adgnouit hereditatem, facilius probabitur, ceſſare libertatem. niſi [ſi] quis verba Conſtitutionis ſecutus, dixerit, ipſum ſibi imputare debere, qui addici ſibi hac conditione bona voluit, vt libertates competant: ſi quis autem exemplum aditae hereditatis fuerit ſecutus, directae libertates non competent, ſi conſilium et euentus fuerit fraudandorum creditorum; nec fideicommiſſae praeſtabuntur, ſi euentu fraudentur creditores. §. 20. Si bona fuerint a fiſco non adgnita, eaque addicta libertatis conſeruandae gratia, an poſſit fiſcus poſtea adgnoſcere? Et magis eſt, ne poſſit. Plane, ſi non certioratis Praefectis aerario, bona fuerunt libertatis conſeruandae cauſa addicta, videndum eſt, an Conſtitutioni locus ſit? Et ſi quidem talia fuerunt, vt adgnoſci deberent, addictio ceſſat: ſi vero non fuerunt, addictioni locus eſt. §. 21. Is autem, cui bona addicta ſunt, bonorum poſſeſſori adſimilari debet, et ſecundum hoc et jura ſepulcrorum poterit habere. §. 22. Item videamus, an conueniri a creditoribus poſſit hereditariis actionibus: an vero non niſi ex cautione, quam interpoſuit? Magisque eſt, vt non aliter conueniatur, quam ex cautione, quam interpoſuit. §. 23. Si duobus pluribusue addicta fuerint bona, et communem rem, et communes libertos habebunt, et ſecum familiae erciſcundae judicio experientur.

5. PAVLVS *lib. 57. ad Edictum.*

In fideicommiſſariis libertatibus ſi abſente herede Praetor pronunciaſſet libertatem deberi: eſt et liber, et defuncti libertus, ſi et ſeruus ejus fuit: aut heredis, ſi ſeruus heredis ſit: imo et ſi ſine ſucceſſore heres deceſſerit, conſeruandam eſſe libertatem, Senatus HADRIANI temporibus cenſuit.

6. *Idem lib. 60. ad Edictum.*

Decem legata ſunt, et rogatus eſt legatarius, *Stichum emere et manumittere:* Falcidia interuenit, et minoris emi ſeruus non poteſt. quidam putant, dodrantem accipere [debere] legatarium, nec emere compellendum. Iidem putant, etiam ſi ſeruum ſuum rogatus ſit manumittere, et dodrantem ex legato acceperit, non eſſe compellendum manumittere. † Videamus: ne vtique in hac ſpecie aliud dicendum ſit. Sed in ſuperiore, ſunt, qui putant, cogendum legatarium redimere ſeruum, et ſe oneri ſubjeciſſe, dum accipit vel dodrantem: ſed ſi paratus ſit retro reſtituere, quod accepit, an audiendus ſit, videndum? ſed cogendus heres tota decem praeſtare, perinde atque ſi adjeciſſet teſtator, vt integra praeſtentur.

7. VLPIANVS *lib. 63. ad Edictum.*

Si cui legata ſint centum ita, *vt ſeruum alienum redimat et manumittat, et, bonis heredis venditis, partem, non totum perſequatur:* non alias debet conſequi legatum, quam ſi cauerit, ſe manumiſſurum. ſed hoc tunc demum, ſi largiatur portio, quam accepit, ad ſerui pretium, paratusque ſit dominus, tanti [eum] vendere: alioquin exceptione doli debebit legatarius repelli.

8. POMPONIVS *lib. 7. ex Plautio.*

Eum, cui mille nummi legati fuiſſent, ſi rogatus fuiſſet *viginti ſeruum manumittere*, non cogi fideicommiſſam libertatem praeſtare, ſi legatum non caperet, conſtat.

9. MARCELLVS *lib. 15. Digeſtorum.*

Cum fidei heredis commiſit, *ne ſeruus alicuam ſeruitutem patiatur:* experiri poteſt confeſtim, vt fuerit alienatus, petere libertatem. ſed vbi alienatio non eſt voluntaria, ſed neceſſitas alienandi ex cauſa teſtatoris pendeat: prope eſt, vt nondum debeat praeſtari fideicommiſſum: quod poteſt videri defunctus nihil ſenſiſſe de hujusmodi caſu alienationis.

10. *Idem*

Digitized by Google

10. *Idem lib. 16. Digeſtorum.*

Quidam in teſtamento ſcripſerat: *Illum et illum ſeruos meos venire nolo:* ſi ideo eos noluit venundari, vt, ſi veneant, ad libertatem perueniant, praeſtanda erit libertas. nam et illi videtur libertas relicta, de quo ita ſcriptum eſt: *Nolo alii, quam tibi, ſeruiat.* Secundum haec igitur, [ſi] quoquo modo vendere tentauerit ſeruum, confeſtim peti poterit libertas: nec, quominus praeſtet libertatem, proderit heredi, ſi eum redemerit: quia ſemel exſtitit conditio. §. 1. Is, cui libertas debebatur, veniit: ſi vult ab herede manumitti, non erit interueniendum ei, cui heres praeſens erit, emtor latitauit: quoniam poterat vti Senatusconſulto, vt quaſi ex teſtamento ad libertatem perueniat. §. 2. Is, cui ex fideicommiſſo libertas debebatur, ab eo, qui ſoluendo non erat, paſſus eſt, ſe bonae fidei emtori tradi: exiſtimas, in manumiſſum conſtituendam actionem exemplo ejus, qui liberi hominis emtorem ſimulata ſeruitute decepit. Ego quoque adducor, vt putem recte aduerſus venditos actionem competere: et magis ſimilem videri ſtatulibero, qui pridie, quam ex teſtamento ad libertatem perueniret, idem fieri paſſus eſt.

11. MODESTINVS *lib. 1. Differentiarum.*

Ex cauſſa fideicommiſſi ſeruo libertatem dare ſine tutoris auctoritate pupillus non poteſt.

12. *Idem lib. ſingul. de Manumiſſionibus.*

Imperator ANTONINVS, cum Firmus Titiano Tragoedos tres legaſſet, et adjeciſſet: *Quos tibi commendo, ne cui alii ſeruiant:* publicatis bonis Titiani, reſcripſit, debere eos publice manumitti. §. 1. Et legatarius non minus, quam heres, rogari poteſt ſeruum manumittere: et ſi ante manumiſſionem deceſſerit, ſucceſſores ejus debent manumittere. §. 2. Diuus ANTONINVS et PERTINAX reſcripſerunt, hereditate fiſco vindicata, quoniam tacite quis rogatus erat ei, qui capere non poterat, reſtituere hereditatem: et directo, et per fideicommiſſum datas libertates deberi.

13. *Idem lib. 9. Regularum.*

Si praegnans ancilla moram non ſtudio manumiſſoris, ſed fortuito patiatur, ne manumitteretur, liberum quidem non pariet: ſed cogetur, qui manumittere debuit, natum matri tradere, vt per eam perueniat ad libertatem.

14. *Idem lib. 10. Reſponſorum.*

Lucius Titius teſtamento facto Sejam vxorem ſuam, item Titiam filiam communem, aequis portionibus ſcripſit heredes: item alio capite: *Erotem ſeruum meum, qui et Pſyllus vocatur, liberum eſſe volo, ſi vxori meae placeat.* cum itaque Seja vxor Lucii Titii abſtinuerit ab eadem hereditate, et ex ſubſtitutione portio ejus ad Titiam filiam peruenerit: Quaero, an Eroti, qui et Pſyllus vocatur, ex his verbis ſupradictis libertas competat? MODESTINVS: Eroti, quod vxor teſtatoris hereditate ſe abſtinuit, non obeſſe reſpondit. † Item quaero, an Seja vxor, quae ſe hereditate abſtinuit, petenti Eroti libertatem juſte contradicere poſſit? MODESTINVS reſpondit, Sejae diſſenſum nullius eſſe momenti.

15. *Idem lib. 3. Pandectarum.*

Si quis ex cauſa fideicommiſſi manumiſſurus eſt, nullo modo deteriorem ejus ſerui conditionem facere poteſt. ideoque nec vendere eum interdum alii poteſt, vt ab eo, cui traditus eſt, manumittatur: et, ſi tradiderit, redimere illum cogitur et manumittere: intereſt enim nonnunquam, a ſene potius manumitti, quam a juuene.

16. LICINNIVS RVFINVS *lib. 5. Regularum.*

Libertates etiam per fideicommiſſum dari poſſunt, et quidem largius, quam directo: nam non tantum propriis, [ſed et] alienis ſeruis per fideicommiſſum libertas dari poteſt: ita tamen, vt vulgaribus verbis, et quibus euidenter voluntas teſtatoris exprimi poſſit.

17. *Ex lib. 21. Digeſtorum Scaeuolae Claudius.*

Cum tibi viſum fuerit manumittere: vtiliter datur fideicommiſſa libertas.

18. SCAEVOLA *lib. 23. Digeſtorum.*

Teſtamento ita cauit: *Pamphilus, ſi bene ſe geſſerit rationibus meis, liber eſto.* Quaeſitum eſt, cum manente eodem teſtamento poſt aliquot annos deceſſerit, nec [vllae] querelae locus de Pamphilo circa rationes patroni ſit, an ex teſtamento libertatem ſit conſecutus? Reſpondit, nihil proponi, cur non ſit conſecutus.

19. *Idem lib. 24 Digeſtorum.*

Herede inſtituto marito, per fideicommiſſum libertatem ſeruis dedit, in quibus et Sticho actori mariti. Quaeſitum eſt, cum abſente domino iſti Praeſidem Prouinciae adierint, vt libertas ſibi praeſtaretur, quaſi ex juſta cauſa heres abeſſet, et Praeſes Prouinciae pronunciauerit libertatem deberi: an agi cum Sticho poſſit, vt rationem actus a ſe adminiſtrati reddere compellatur? Reſpondit, non poſſe. §. 1. Vxori dotem, et alias res plures legauit, et ejus fidei commiſit, *vt Aquilinum ſeruum proprium mulieris apud Conſilium manumitteret;* id negat ſe facere debere, quod ipſius proprius eſſet: Quaero, an libertas ei debeatur? Reſpondit, vxorem, ſi ex teſtamento non ſolum dotem, ſed etiam caetera legata praeſtari [ſibi] vellet, compellendam ex cauſa fideicommiſſi Aquilinum manumittere: eumque, cum liber erit, petiturum ea, quae ſibi legata ſunt.

20. POMPONIVS *lib. 7. Epiſtolarum.*

Apud IVLIANVM ita ſcriptum eſt: ſi heres rogatus ſeruum manumittere, ex Trebelliano Senatusconſulto hereditatem reſtituerit, cogi debebit manumittere: et ſi latitabit, vel ſi juſta ex cauſa aberit: Praetor, cauſa cognita, ſecundum Senatusconſulta ad eas cauſas pertinentia pronunciare debebit: ſi vero ſeruum ſuſceperit is, cui hereditas reſtituta fuerit, ipſum competit manumittere: et eadem in perſonam ejus obſeruari conueniet, quae circa emtores cuſtodiri ſolent. An haec vera putes? nam ego diſcendi cupiditate, quam ſolam viuendi rationem optimam in octauum et ſeptuageſimum annum aetatis duxi, memor ſum ejus ſententiae, qui dixiſſe fertur: Κἂν τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχω, προσμαθεῖν τι βουλοίμην. Id eſt: *Etſi alterum pedem in tumulo haberem, non pigeret aliquid addiſcere.* Belliſſime ARISTO et OCTAVENVS putabant, hunc ſeruum, de quo quaereretur, fideicommiſſae hereditatis non eſſe: quia teſtator rogando heredem, vt eum manumitteret, non videtur de eo reſtituendo ſenſiſſe. ſi tamen per errorem ab herede datus fuerit, ea dicenda ſunt, quae IVLIANVS ſcribit.

21. PAPINIANVS *[lib. 19. Quaeſtionum.]*

Rogo, ne Stichus alterius ſeruitutem experiatur. intelligi datam fideicommiſſam libertatem, placuit Principi: * quid enim tam contrarium eſt ſeruituti, quam libertas? Nec tamen quaſi poſt mortem heredis data videbitur: quod eo pertinet, vt ſi viuus eum alienauerit, confeſtim libertas petatur; nec prodit ad impediendam libertatis petitionem, ſi redemerit eum,

Digitized by Google

cujus ſemel conditio extitit. † Idem probandum eſt, et ſi non voluntaria alienatio ab herede facta eſt. nec refragabitur, quod non per ipſum alienatio facta eſt: fuit enim quaſi ſtatuliber, et quacunque ratione conditio impleta eſt.

22. *Idem lib. 22. Quaeſtionum.*

Si legatario fundi decem pretii nomine relicta ſiut in hoc, [*vt*] *ſeruum ſuum manumittat:* quamuis fundi legatum adgnouerit; ſi tamen pecuniae propter interuentum Falcidiae non adgnouerit, cogendus eſt, et pecuniam accipere habita Legis Falcidiae ratione, et ſeruo fideicommiſſariam libertatem praeſtare, cum ſemel fundi legatum adgnouit. §. 1. A duobus heredibus, qui tres ſeruos habebat, petit, *vt duos ex his, quos voluiſſent, manumittant;* altero heredum latitante, alter declarat, quos velit manumittere: poteſt dici, fieri liberos, vt perinde libertas competat, ac ſi praeſens ſolus manumittere potuiſſet. † Quod ſi ex ſeruis vnus deceſſerit, ſiue juſta ex cauſa abſit heres, ſiue fari non poſſit, a quo petitum eſt: decernente Praetore, duos, qui ſuperſunt, fieri libertos conuenit.

§. 2. Cum is, qui fideicommiſſam libertatem praeſtare debet, juſta ex cauſa abeſt, aut latitat; aut quidam praeſentes ſunt, alii ex juſta cauſa abſunt, nonnulli fruſtrandi gratia fideicommiſſi copiam ſui non faciunt; aut ei, qui libertatem debuit, heres non extitit. aut ſuus heres non hereditate ſe abſtinuit: Praetor pronunciare debet, *ex teſtamento Lucii Titii fideicommiſſam libertatem competere:* idque Senatusconſulto demonſtratum eſt. quo Senatusconſulto comprehenſum eſt, ne dubium et obſcurum eſſet, cujus libertus fieret, Praetorem pronunciare debere, qui ex juſta cauſa, et qui detrectandae libertatis gratia abſit.

23. *Idem lib. 9. Reſponſorum.*

Fideicommiſſaria libertas praetextu compilatae hereditatis, aut rationis geſtae non differtur. §. 1. Fideicommiſſariam libertatem ab herede non praeſtitam cogendus eſt heredis heres, qui reſtituit ex Trebelliano Senatusconſulto hereditatem, praeſtare, ſi ejus perſonam eligat, qui manumittendus eſt. §. 2. Seruum peculii caſtrenſis, quem pater fideicommiſſi verbis *a legitimis* (*filiis*) *heredibus liberari* voluit, filium militem, vel qui militauit, ſi patris heres extitit, manumittere cogendum reſpondi: quoniam proprium manumiſiſſe defunctus poſt donationem in filium collatam exiſtimauit. portionem enim a fratre domino fratrem eundemque coheredem citra damnum voluntatis redimere non cogendum. nec ob eundem errorem caetera, quae pater in militiam profecturo filio donauit, fratri, qui manſit in poteſtate, conferenda: cum peculium caſtrenſe filius etiam inter legitimos heredes praecipuum retineat. §. 3. Etiam fideicommiſſaria libertas a filio poſt certam aetatem ejus data, ſi ad eam puer non peruenit, ab herede filii praeſtituta die reddatur: quam ſententiam jure ſingulari receptam, ad caetera fideicommiſſa relicta porrigi non placuit. §. 4. Seruum a filio poſt quinque annos, *ſi eo tempore mercedem diurnam filio praeſtitiſſet,* manumitti voluit: biennio proximo vagatus, non praeſtiterat: conditione defectus videbatur. ſi tamen heres filius, aut tutores ejus miniſterium ſerui per biennium elegiſſet: eam rem ex praeterito, quod per heredem ſtetiſſet, impedimento reſiduae conditioni non eſſe conſtitit.

24. VLPIANVS [*lib. 5. Fideicommiſſorum.*]

Generaliter dicemus, *eos poſſe fideicommiſſariam libertatem adſcribere, qui fideicommiſſum pecuniarium poſſunt relinquere.*

§. 1. Et Principis ſeruo vel municipii, et cujus alterius, fideicommiſſa libertas adſcripta valet. §. 2. Hoſtium ſeruo ſi fideicommiſſaria libertas fuerit adſcripta, poteſt tractari, an non ſit inefficax? Et fortaſſis quis dixerit, indignum eſſe, ciuem Romanum fieri hoſtium ſeruum. ſed ſi in caſum relinquatur, in quem noſter eſſe incipit; quid prohibet [dicere, libertatem valere?]

§. 3. Si homini libero fuerit libertas per fideicommiſſum adſcripta, et is in ſeruitutem redactus proponatur, petere poteſt libertatem: ſi modo mortis tempore, vel conditionis exiſtentis inueniatur ſeruus.

§. 4. Seruo ejus, qui nondum in rebus humanis eſt, libertas recte per fideicommiſſum relinquitur. §. 5. Si ſeruus in metallum fuerit damnatus, libertatem ſperare non poterit. † Quid ergo, ſi fideicommiſſaria libertas [et relicta ſit,] et poena metalli indulgentia Principis ſit liberatus? Et eſt reſcriptum ab Imperatore noſtro, hunc in dominium prioris domini non reſtitui: cujus tamen ſit, non adjicitur. certe, cum fiſci efficiatur, ſperare poteſt fideicommiſſariam libertatem. §. 6. Ex damnata in metallum concepto et nato fideicommiſſaria libertas dari poterit: quid mirum, cum etiam venundari eum poſſe quaſi ſeruum, D. PIVS reſcripſit? §. 7. Si petitum a teſtatore fuerit, *ne poſtea Stichus ſeruiret:* placuit, fideicommiſſariam libertatem datam videri. nam qui hoc petit, *ne poſtea ſeruiat:* videtur petere, vt libertas ei praeſtetur. §. 8. Sed et ſi ita ſcripſit: *Ne eum alienes, ne eum vendas:* idem erit dicendum, ſi modo hoc animo fuerit adſcriptum, quod voluerit eum teſtator ad libertatem perduci. caeterum ſi alia mente id ſcripſit, (vtputa quia conſilium dabat heredi retinere talem ſeruum: vel quia coërcere voluit ſeruum et cruciare, ne meliorem dominum experiatur: vel aliqua mente, non tribuendae libertatis animo:) dicendum eſt, ceſſare libertatis praeſtationem. et ita CELSVS lib. 23. Digeſtorum ſcribit: *Non tantum enim verba fideicommiſſi, ſed et mente teſtatoris tribuere ſolet libertatem fideicommiſſariam.* ſed cum ex praeſumtione libertas praeſtita eſſe videtur, heredis eſt, contrariam voluntatem teſtatoris probare. §. 9. Si quis tutorem ideo ſcripſerit, quia liberum putauit: certiſſimum eſt, neque libertatem peti poſſe, neque tutelam libertatis praeſtationi patrocinari: et ita et MARCELLVS lib. 15. Digeſtorum, et Imperator noſter cum patre reſcripſit. §. 10. Si quis ſeruo pignerato directam libertatem dederit, licet videtur *jure ſubtili* inutiliter reliquiſſe: attamen, quaſi et fideicommiſſaria libertate relicta, ſeruus petere poteſt, vt ex fideicommiſſo liber fiat. fauor enim libertatis ſuadet, vt interpretemur, et ad libertatis petitionem procedere teſtamenti verba, quaſi ex fideicommiſſo fuerat ſeruus liber eſſe juſſus: nec [enim] ignotum eſt, *quod multa contra juris rigorem pro libertate ſint conſtituta.*

§. 11. Ex teſtamento, quod adgnatione poſthumae ruptum eſſe [conſtitit,] neque directas libertates competere, neque fideicommiſſarias deberi, [ſi] quas non a legitimis quoque heredibus paterfamilias reliquerit, ſatis conſtat. §. 12. Si quis alienum vel ſuum ſeruum rogatus ſit manumittere, et minus ſit in eo, quod accepit judicio teſtatoris, plus ſit in pretio ſerui: an cogatur vel alienum redimere, vel ſuum manumittere, videndum eſt? et MARCELLVS ſcripſit, cum ceperit legatum, cogendum omnimodo ſuum manumittere. et ſane hoc jure vtimur, vt multum interſit, ſuum quisque rogatus ſit manumittere, an alienum: ſi ſuum, cogetur manumittere, etiam ſi modicum accepit: quod ſi alienum, non alias erit cogendus, quam ſi tanti poſſit redimere, quantum ex judicio teſtatoris conſequutus ſit. §. 13. Proinde conſequenter MARCELLVS ait, cum

Digitized by Google

eum quoque, qui heres inſtitutus eſt, ſi quidem aliquid ad eum deducto aere alieno peruenit, cogendum eſſe ſuum manumittere: ſi verò nihil peruenit, non eſſe cogendum. §. 14. Plane ſi forte minus relictum eſt alicui, verum creuit legatum ex aliqua cauſa: aequiſſimum erit, tanti eum cogi redimere, quantum ad eum peruenit. nec cauſari debere, quod minus illi relictum ſit, cum creuerit ejus legatum per teſtamenti occaſionem. nam etſi ex mora fructus, vſuraeue fideicommiſſo acceſſiſſent: dicendum eſt, libertatem praeſtandam. §. 15. Proinde etſi ſerui pretium decreuit: dicendum eſt, redimere cogendum.

§. 16. Quod ſi legatum ſit imminutum: videndum, an cogatur ſeruum manumittere, qui ſperauit legatum vberius conſecuturum? et putem, ſi legatum refundere ſit paratus, non eſſe cogendum: idcirco, quia alia contemplatione adgnouit legatum, quod ex inopinato deminutum eſt. parato igitur ei a legato recedere, concedendum erit: niſi forte reſiduum ad pretium ſufficit.

§. 17. Quid ergo, *ſi plures ſeruos* rogatus ſit manumittere, et ad quorundam pretium ſufficiat id, quod relictum eſt, ad omnium non ſufficiat? an cogendus ſit quosdam manumittere? Et putem, debere eum cogi, vel eos, quorum pretium patitur, manumittere. Quis ergo ſtatuet, qui potius manumittitur? vtrumne ipſe legatarius eligat, quos manumittat, an heres [eſt?] Et fortaſſis quis recte dixerit, *ordinem ſcripturae ſequendum.* quod ſi ordo non pareat, aut ſortiri eos oportebit, ne aliquam ambitionis vel gratiae ſuſpicionem Praetor ſubeat: aut meritis cujusque allegatis arbitrari eos oportet.

§. 18. Simili modo dicendum eſt, etſi redimere juſſus ſit, libertatemque praeſtare, nec pecunia, quae legata eſt, ſufficiat ad redemtionem omnium, quibus libertas data eſt: nam et hic idem erit, quod ſupra probauimus. §. 19. Si cui legatum ſit relictum, is[que] rogatus ſit, ſeruum proprium manumittere, et id, quod legatum eſt, praeſtare: an fideicommiſſaria libertas praeſtanda ſit? Quosdam mouet, quia, ſi fuerit coactus ad libertatem praeſtandam, ex neceſſitate ad fideicommiſſi quoque praeſtationem erit cogendus: etſi qui putant, non eſſe cogendum. Nam et ſi mihi legatum fuiſſet relictum, et id rogatus eſſem Titio reſtituere confeſtim, et praeterea fideicommiſſam libertatem ſeruo meo praeſtare: ſine dubio diceremus, non eſſe me cogendum ad libertatis praeſtationem, quia nihil pretii nomine videor accepiſſe. † Plane ſi forte poſt tempus fuerit rogatus, reſtituere ſibi legatum relictum; dici poteſt, propter medii temporis fructum cogendum eum manumittere.

§. 20. Si rogatus quis *alii fundum, cum morietur, alii centum praeſtare:* [ſi] tantum ex fructibus fundi perceperit, quantum eſt in fideicommiſſo: cogendum eum praeſtare. ſic ſit, vt ſit in pendenti fideicommiſſum pecuniarium, et fideicommiſſae libertatis praeſtatio.

§. 21. * Quoties autem fideicommiſſaria libertas relinquitur efficaciter, in ea cauſa eſt, vt neque alienatione, neque vſucapione extingui poſſit: ad quemcunque enim peruenerit is ſeruus, cui fideicommiſſa libertas relicta eſt, cogi [eum] manumittere, et ita eſt ſaepiſſime conſtitutum. Cogetur igitur is, ad quem ſeruus peruenerit, fideicommiſſam libertatem praeſtare, ſi hoc maluit is, qui rogatus eſt: latius enim acceptum eſt, vt et ſi ſub conditione fuit ei libertas relicta, et pendente conditione alienatus ſit: attamen cum ſua cauſa alienatur. Quod ſi nolit ab eo manumitti, ſed potius ab eo velit ad libertatem perduci, qui erat rogatus eum manumittere: audiri eum oportere, Diuus HADRIANVS et Diuus PIVS reſcripſerunt. † Quinimo et ſi jam manumiſſus eſt, velit tamen potius ejus libertus fieri, qui èrat rogatus eum manumittere: audiendum eum, Diuus PIVS reſcripſit. † Sed etſi ex perſona manumiſſoris, vel [ex] quacunque cauſa manumiſſus oſtendere poteſt jus ſuum [laedi] manumiſſione, [vel etiam] laeſum: ſuccurri ei ex his Conſtitutionibus oportet, ne contra voluntatem defuncti durior ejus conditio conſtituatur. † Plane ſi ea ſit defuncti voluntas, vt vel a quocunque manumitti voluerit: dicendum eſt, Conſtitutiones ſupra ſcriptas ceſſare.

25. PAVLVS *lib. 3. Fideicommiſſorum.*

Si heres, qui vendidit ſeruum, ſine ſucceſſore deceſſerit; emtor autem extet, et velit ſeruus defuncti libertus eſſe, non emtoris: non eſſe eum audiendum, VALENS ſcripſit; ne emtor et pretium, et libertum perdat.

26. VLPIANVS *lib. 5. Fideicommiſſorum.*

Cum vero is, qui rogatus [non] eſt *alienum ſeruum manumittere*, mortalitatis neceſſitate, vel bonorum publicatione, ad alium ſeruum perduxit, magis opinor, Conſtitutionibus eſſe locum, ne deterior conditio fideicommiſſae libertatis fiat. Nam et cum quidem rogatus eſſet, *cum moreretur, ſeruum manumittere;* isque deceſſiſſet libertate ſeruo non data, perinde eum habendum, conſtitutum eſt, atque ſi ad libertatem ab eo perductus eſſet. poteſt enim eo teſtamento dare libertatem, vtique directam. † Sic ſit, vt quoties qui libertatem accepit fideicommiſſariam, ſi ab alio, quam qui erat rogatus, manumittatur, auxilium Conſtitutionum habeat: perindeque habeatur, atque ſi ab eo manumiſſus fuiſſet; quoniam * fideicommiſſis libertatibus fauor exhibetur, nec intercidere ſolet deſtinata fideicommiſſa libertas. qui enim ea donatus eſt, in poſſeſſionem libertatis interim eſſe videtur. §. 1. Apparet igitur, ſubuentum fideicommiſſis libertatibus, vt in re mora facta eſſe his videatur; et ex die quidem, quo libertas peti potuit, matri traderentur manumittendi cauſa; ex die vero, quo petita eſt, ingenui naſcuntur. Plerumque enim per ignauiam, vel per timiditatem eorum, quibus relinquitur libertas fideicommiſſa, vel ignorantiam juris ſui, vel per auctoritatem et dignitatem eorum, a quibus relicta eſt, vel ſerius petitur, vel in totum non petitur, fideicommiſſa libertas: quae res obeſſe libertati non debet. † Quod igitur defendimus, ita determinandum eſt, vt ingenui quidem exinde naſcantur, ex quo mora libertati facta eſt: manumitti autem partum dici debeat, ex quo peti libertas potuit, quamuis non ſit petita. † Certe minoribus 25 annis, et in hoc tribuendum eſt auxilium, vt videatur in re mora eſſe: nam qua ratione decretum, et a Diuo SEVERO conſtitutum eſt, *in re moram eſſe circa pecuniaria fideicommiſſa, quae minoribus relicta ſunt*, multo magis debet etiam in libertatibus hoc idem admitti. §. 2. Cum quidam Caecilius ancillam, quam pignori obligauerat, dimiſſo creditore, per fideicommiſſum manumitti voluiſſet: et, heredibus creditorem non liberantibus, infantes, qui poſtea erant editi, veniſſent a creditore: Imperator noſter cum patre reſcripſit, *ſecundum ea, quae Diuo PIO placuerint, ne pueri ingenuitate deſtinata fraudarentur, pretio emtori reſtituto perinde eos ingenuos fore, ac ſi mater eorum ſuo tempore manumiſſa fuiſſet.*

§. 3. Idem Imperator noſter cum patre reſcripſit, *ſi poſt quinquennium mortis teſtatoris tabulae teſtamenti apertae eſſent, qui codicilli, et partus medio tempore editus ſit: ne fortuita mora ſeruitutem partui irrogauerit, matri partum tradendum, vt ab ea ad libertatem perducatur.*

§. 4. Apparet igitur ex hoc Reſcripto, item eo, quod a Diuo PIO reſcriptum diximus, noluiſſe eos, moram libertati

 fortui-

fortuitam nocere edito ex ea, cui fideicommiſſa libertas data eſt. §. 5. Non tamen ſi a ſubſtituto impuberis fideicommiſſa libertas data ſit ancillae, quae viuo impubere partum ediderit; vel ſi poſt tempus, vel ſub conditione libertatem acceperit, et ante diem, vel conditionem partum ediderit: ad libertatem partus perducetur. quia horum alia conditio eſt: non enim moram fortuitam, ſed ex voluntate teſtantis, paſſi ſunt. §. 6. Si pro non ſcripto habitus ſit ſeruus alicui legatus, cui ſeruo per fideicommiſſum libertas adſcripta eſt: quaeſtionis eſt, num fideicommiſſa libertas debeat intercidere? et an, ſi ſeruus petat fideicommiſſam libertatem ab eo, penes quem remanſiſſet, pro non ſcripto habito legato, quod erat relictum ei, qui eum rogatus fuerat manumittere; vel ſi ipſe ſeruus, vt ſupra dictum eſt, fuit legatus: an libertas non debeat intercidere? Et putem, debere dici, fideicommiſſam libertatem ſaluam eſſe, licet ad eum nihil peruenerit, qui eum rogatus erat manumittere. cogetur igitur libertatem praeſtare is, ad quem peruenit legatum: quia libertas fideicommiſſa nullum impedimentum pati debet.

§. 7. Subuentum libertatibus eſt Senatusconſulto, quod factum eſt temporibus D. TRAJANI, Rubrio Gallo et Caelio Hiſpone Conſulibus, in haec verba: *Si hi, a quibus libertatem praeſtari oportet, euocati a Praetore, adeſſe noluiſſent; ſi cauſa cognita Praetor pronunciaſſet, libertatem his deberi: eodem jure ſtatum ſeruari, ac ſi directo manumiſſi eſſent.* §. 8. Hoc Senatusconſultum ad eos pertinet, quibus ex cauſa fideicommiſſi libertas debeatur. Proinde ſi libertas non deberetur, obreptum tamen Praetori eſt de libertate, pronunciatumque: ex hoc Senatusconſulto libertas non competit. et ita Imperator noſter cum patre ſuo reſcripſit. §. 9. Euocari autem a Praetore oportet eos, qui fideicommiſſam libertatem debent: caeterum, niſi fuerint euocati, ceſſat Rubrianum Senatusconſultum. Proinde denunciationibus et Edictis literisque euocandi ſunt. §. 10. Hoc Senatusconſultum ad omnes pertinet latitantes, quos fideicommiſſam libertatem praeſtare oportet. Proinde ſiue heres rogatus, ſiue quis alius: Senatusconſulto locus eſt: omnes enim omnino, qui deberent fideicommiſſam libertatem praeſtare, in ea cauſa ſunt, vt ad Senatusconſultum pertineant. §. 11. Quare ſi heres quidem latitet, legatarius autem vel fideicommiſſarius, qui rogatus ſit libertatem praeſtare, praeſens ſit: Senatusconſultum deficit, et nihilominus impeditur [libertas.] proponamus enim, legatarium nondum dominium ſerui nactum eſſe.

27. PAVLVS *lib. 3. Fideicommiſſorum.*

Itaque hoc caſu Princeps adeundus eſt, vt et in hoc caſu libertati proſpiciatur.

28. VLPIANVS *lib. 5. Fideicommiſſorum.*

Si eum ſeruum, cui erat fideicommiſſa libertas relicta, diſtraxerit is, qui erat rogatus: et emtor quidem latitet, is autem, qui rogatus erat, praeſens ſit, an Rubriano Senatusconſulto locus ſit? Et ait MARCELLVS, Rubrianum locum habere, quia abeſt, quem manumittere oportet. §. 1. Haec autem verba, *adeſſe noluiſſent*, non vtique exigunt, vt latitet is, qui libertatem praeſtare debebit: nam et ſi non latitet, contemnat autem venire, Senatusconſultum locum habebit.

§. 2. Idem obſeruatur, etiam ſi plures heredes conſtituti, fideicommiſſam libertatem praeſtare rogati, non juſta ex cauſa abeſſe pronunciatum fuerit. §. 3. Eorum, qui ex juſta cauſa abeſſent, et eorum, qui praeſentes fideicommiſſae libertati moram non facient, perinde libertus erit, atque ſi ſoli rogati ad juſtam libertatem perduxiſſent.

§. 4. Si quis ſeruum non hereditarium rogatus manumittere latitet, factum eſt Senatusconſultum Aemilio Junco et Julio Seuero Conſulibus, in haec verba: *Placere, ſi quis ex his, qui fideicommiſſam libertatem ex quacunque cauſa deberent ſeruo, qui mortis tempore ejus, qui rogauit, non fuerit, [isque] adeſſe negabitur; Praetor cognoſcat: et, ſi in ea cauſa eſſe videbitur, vt, ſi praeſens eſſet, manumittere cogi deberet, id ita eſſe pronunciet. Cumque ita pronunciaſſet, idem juris erit, quod eſſet, ſi ita, vt ex fideicommiſſo manumitti debuiſſet, manumiſſus eſſet.* §. 5. Ex * *juſta cauſa abeſſe* eos demum dicendum eſt, qui non habent injuſtam cauſam abſentiae: cum ſufficiat, quod non in fraudem libertatis abſint, quo magis videantur ex juſta cauſa abeſſe. † Caeterum non eſt neceſſe, vt Reipublicae cauſa abſint. Proinde ſi alibi domicilium quis habeat, alibi petatur fideicommiſſaria libertas: dicendum eſt, non eſſe neceſſe, euocari eum, qui fideicommiſſam libertatem debere dicitur: quia etiam abſente eo, ſi conſtiterit libertatem deberi, pronunciari poteſt, juſta de cauſa eum abeſſe, nec libertum perdit. namque eos, qui apud ſedes ſuas, et domicilium ſuum ſunt, nemo dubitabit, ex juſta cauſa abeſſe.

29. PAVLVS *lib. 3. Fideicommiſſorum.*

Si quis, poſteaquam in ea cauſa eſſe coeperit, vt ex fideicommiſſo manumitti deberet, alienatus ſit: is quidem, cujus interim ſeruus erit, manumittere cogetur: ſed hic non diſtinguitur, juſta, an non juſta cauſa abſit: omnimodo enim libertas ei ſeruatur.

30. VLPIANVS *lib. 5. Fideicommiſſorum.*

Cum quaſi abſente quodam, decretum fuiſſet interpoſitum, *ex juſta cauſa eum abeſſe*, is autem mortuus [jam] eſſet, Imperator noſter reſcripſit, in heredis perſonam transferendum decretum. eoque loco jus ejus eſſe, quaſi hunc ipſum ex eadem cauſa abeſſe pronunciaſſet. §. 1. Si *infans* ſit inter eos, qui manumittere debent, Senatus cenſuit, *cum vnius aetas impedierit: vt liberi liberaeque ſint hi, quibus libertates ex cauſa fideicommiſſi praeſtari oportet.*

§. 2. Hoc idem erit dicendum, et ſi ſolus ſit heres inſtitutus, qui fari non poteſt. §. 3. Si vero pupillus tutorem habet, isque nolit ad libertatem praeſtandam auctor eſſe: adeo non debet impedimento eſſe neque pupillo, vt *libertos* non habeat, neque libertati, vt D. FRATRES reſcripſerint, *ex cauſa fideicommiſſi libertatem praeſtari debere ſeruo, perinde atque ſi ab ipſo pupillo tutore auctore manumiſſus eſſet.* §. 4. Quicunque igitur caſus inciderit, quo is, qui fari non poteſt, fideicommiſſae libertati ſubjectus eſt: accommodabimus mentem Senatusconſulti. quae etiam ad heredem infantem rogati trahenda eſt. §. 5. Adeundus eſt autem etiam ex hac cauſa Praetor. praeſertim cum Reſcripto D. PII effectum eſt, *vt, ſi quidam ex rogatis praeſentes ſunt, alii latitent, alii ex cauſa abſint: intercedente infantis perſona, non omnium libertus efficiatur, ſed tantum infantis et eorum, qui ex juſta cauſa abſunt, vel etiam praeſentium.* §. 6. Si plures heredes ſunt inſtituti, et inter eos, qui fari non poteſt; ſed non ipſe rogatus ſit, ſeruum manumittere: non oportere intercidere libertatem ob hoc, quod coheredibus ſuis vendere eum infans non poſſit. Et exſtat quidem Senatusconſultum Vitraſianum; ſed et D. PIVS CASSIO DEXTERO reſcripſit, *ita rem explicari, vt partes ſeruorum, quibus per fideicommiſſum libertas data eſt, juſto pretio aeſtimentur: atque ita ſeruus ab his, qui rogati ſunt, manumittatur.* Hi autem, qui eos manumiſerunt, pretii nomine perinde fratribus et coheredibus

Digitized by Google

heredibus ſuis obligati erunt, atque ſi ob eam rem ex jndicati cauſa cum his agi poſſit. §. 7. In *furioſi* perſona Diuus PIVS reſcripſit, *fideicommiſſam libertatem non impediri ſub conditione ſcripti heredis, quem compotem mentis non eſſe adfirmatur.* Igitur ſi conſtiterit, ei recte datam per fideicommiſſum libertatem: decretum interponetur, quo id ipſum complectatur. §. 8. Ad exemplum infantis ergo et [in] *muto*, et [in] ſurdo ſubuenietur. §. 9. Sed et ſi quis ſine herede, vel alio ſucceſſore deceſſerit, qui fideirommiſſam libertatem praeſtare debebat: adito Praetore libertatem praeſtandam eſſe, cenſuit Senatus. §. 10. Sed et ſi ſuus heres ſe abſtinuerit, libertati fideicommiſſae per Senatusconſultum ſubuentum eſt: tametſi non eſt ſine herede, qui ſuum heredem habet, licet abſtinentem ſe. §. 11. Idem dicendum, et ſi minor 25 annis adierit hereditatem ejus, qui libertatem fideicommiſſam debebat, et in integrum ſit reſtitutus abſtinendi cauſa. §. 12. Quaerendum eſt autem, cujus libertus (iſte) ſit: ex Conſtitutione enim ſeruo libertas perinde competit, atque ſi ex teſtamento libertatem conſecutus eſſet? erit igitur libertus orcinus, non ejus, qui fideicommiſſam libertatem debeat. §. 13. Si alter ſine ſucceſſore deceſſerit, alter ex juſta cauſa abſit: exſtat Reſcriptum Diuorum MARCI et VERI, perinde dicentium, *cum ad libertatem peruenturum, ac ſi ab eo, qui ſine ſucceſſore deceſſit, et ab eo, qui ex juſta cauſa abeſſet, ad libertatem, vt oportuit, perductus eſſet.* §. 14. Eleganter quaeri poteſt, cum [heres] ſine ſucceſſore decedit, vtrum exſpectari debet, donec certum ſit, heredem vel bonorum poſſeſſorem non exſtaturum: an vero, etiam dum incertum eſt, forte deliberante herede ſcripto, poſſit ad libertatem peruenire? Et melius eſt, exſpectari oportere, quoad certum eſſe coeperit, ſucceſſorem non exſtaturum. §. 15. Imperator noſter ANTONINVS reſcripſit, *eum, cui fideicommiſſa libertas debetur, ſine libertate aliquid ex teſtamento heredis accipere poſſe.* §. 16. Diuus etiam MARCVS reſcripſit, *fideicommiſſas libertates neque aetate, neque conditione, neque mora non praeſtantium, tardiusue reddentium corrumpi, aut in deteriorem ſtatum perduci.* §. 17. Quamquam ex irritis codicillis libertates non debeantur: attamen, ſi heres hos codicillos ratos habuit, et ex his quaedam praeſtitit, et ſeruos, praeſtandae fideicommiſſae libertatis gratia, in libertate morari voluit, ad juſtam libertatem eos perveniſſe, Reſcripto Imperatoris noſtri et Diui patris ejus declaratur.

31. PAVLVS *lib. 3. Fideicommiſſorum.*

Alieno ſeruo dari poteſt per fideicommiſſum libertas: ſi tamen ejus ſit, cum quo teſtamenti factio eſt. §. 1. Cum inteſtato moriturus, fidei filii commiſiſſet, *vt ſeruum manumitteret*, et poſthumus ei natus fuiſſet: Diui FRATRES reſcripſerunt, *quia diuidi non poteſt, ab vtroque praeſtandum.* §. 2. Qui fideicommiſſariam libertatem debet, etiam eo tempore, quo alienare prohibitus erit, manumittere poterit. §. 3. Si patronus contra tabulas bonorum poſſeſſionem acceperit, quia eum praeterierit libertus: non cogetur vendere ſeruum proprium, quem rogatus erat a liberto ſuo manumittere.

§. 4. Si is, cujus ſeruus eſt, nolit eum vendere, vt manumitteretur: nullae praetoris partes ſunt. † Idem eſt, et ſi pluris juſto vendere velit. † Sin autem certo quidem pretio, (quod non prima facie videtur eſſe iniquum,) dominus ſeruum vendere paratus eſt; is vero, qui rogatus eſt manumittere, immodicum id eſſe nititur: Praetoris partes erunt interponendae, vt juſto pretio volenti domino dato, libertas ab emtore praeſtetur. Quod ſi et dominus vendere paratus ſit, et ſeruus velit manumitti; cogendus eſt heres redimere et manumittere: niſi dominus velit ſeruum manumittere, vt actio ſibi pretii in heredem detur. Idque faciendum eſt, etiam ſi heres latitet: et ita Imperator ANTONINVS reſcripſit.

32. MAECIANVS *lib. 15. Fideicommiſſorum.*

Sed ſi alienare quidem ſit paratus, non ante tamen id velit facere, quam ſibi in pretium ſatisfiat, non erit manumittere compellendus: ne et ſeruum manumittat, et interdum nihil, aut minus conſequatur, ſi forte is, qui rogatus eſt manumittere, ſoluendo non ſit.

§. 1. Inuito tamen ſeruo, neque alii, neque domino eam rem perſequi concedendum eſt: quia non tale ſit hoc fideicommiſſum, ex quo domino quid adquiratur. alioquin ipſi datum videretur. Quod poteſt contingere; ſi teſtator pluris eum ſeruum, quam quanti eſt, redimi ac manumitti voluit. nam tunc et domino erit fideicommiſſi perſecutio, cujus intereſt, praeter verum pretium, id, quod plus ei juſſus eſt dare, conſequi, et ſerui, vt ad libertatem perueniat. §. 2. Quod eueniet, et ſi rem alienam certa pecunia redimere atque alii praeſtare heres vel legatarius intelligerentur. namque tunc et domino rei, et cui eadem praeſtare deberet, perſecutionem eſſe: vtriusque enim intereſſe, et domini, vt praeter pretium accipiat, quo pluris eam teſtator redimi juſſit; et ejus, cui relicta eſt, vt eam habeat.

33. PAVLVS *lib. 3. Fideicommiſſorum.*

Si filius defuncti rogatus fuerit ſeruum ſui patris manumittere, dicendum eſt, poſſe eum etiam contra tabulas habere, et operas imponere: hoc enim potuiſſet, etiamſi directam libertatem accepiſſet, quaſi patroni filius. §. 1. Erit *Rubriano Senatusconſulto* locus, etiam ſi ſub conditione libertas data ſit, ſi modo per ipſum ſeruum non fiet, quo minus conditioni pareat. † Nec refert in dando, an in faciendo, an in aliquo caſu conditio conſiſtat. Imo etiam amittit libertum heres, ſi conditioni impedimentum ſecerit, etſi filius defuncti ſit: quamuis alio jure habiturus ſit libertum. nonnullam enim et hic poenam patitur. nam et ſi in ſeruitutem petierit, aut capitis accuſauerit: perdit bonorum poſſeſſionem contra tabulas.

§. 2. Si is, cui ſeruus legatus eſt, rogatus fuerit, vt eum manumitteret, et nolit eum accipere: compellendus eſt [aut] actiones ſuas ei praeſtare, [cui] ſeruus velit, ne intercidat libertas.

34. POMPONIVS [*lib. 3. Fideicommiſſorum.*]

Inuitus is, cui fideicommiſſo libertas relicta eſt, non eſt tradendus alii, vt ab eo manumittatur, et fiat alterius libertus, quam qui rogatus eſt manumittere.

§. 1. CAMPANVS ait, ſi minor annis viginti rogauerit heredem, vt proprium ſeruum manumittat, praeſtandam ei libertatem: quia hic lex Aelia Sentia locum non habet. §. 2. Seruus legatus erat Calpurnio Flacco, isque rogatus erat eum manumittere: et ſi non manumiſiſſet, idem ſeruus Titio legatus erat, et is aeque rogatus erat, vt eum manumitteret: ſi non manumiſiſſet, liber eſſe juſſus erat: SABINVS dicit, inutiliter legatum fore, et ex teſtamento eum continuo liberum futurum.

35 MAECIANVS *lib. 15. Fideicommiſſorum.*

GAJI CASSII non eſt recepta ſententia exiſtimantis, et heredi et legatario remittendam interdum proprii ſerui manumittendi neceſſitatem: ſi vel vſus tam neceſſarius eſſet, vt eo carere non expediret, veluti diſpenſatoris paedagogiue liberorum: vel tantum delictum eſt, vt vltio remittenda non eſſet.

viſum eſt enim ipſos in ſua poteſtate habuiſſe. nam potuiſſent diſcedere a cauſa teſtamenti: qua non omiſſa, debere voluntati defuncti obſequi.

36. *Idem lib. 16. Fideicommiſſorum.*

Neque infantes, neque furioſi, neque ab hoſtibus capti, neque hi, quos religio, aut honeſtior cauſa, vel calamitas aliqua, vel major res familiaris, aut capitis famaeue periculum, aut ſimilis cauſa moretur: Rubriano Senatusconſulto continentur. ac ne pupilli quidem, qui tutores non habent; aut eos habeant, quos earum quae cauſa detinet. Sed nec ſi hi data opera ſui poteſtatem non faciunt, puto pupillis libertos eripi: quia et iniquum eſt, facto tutoris, quia forſitan ſolvendo non ſit; pupillum damno adfici. et Senatusconſulto non continetur alius [quis,] quam qui ex cauſa fideicommiſſi debet praeſtare libertatem. Quid ergo eſt? Daſumiano Senatusconſulto ſubuenitur his, quo cautum eſt de his, qui juſta ex cauſa abeſſent: vt nec libertas impediatur, nec libertus eripiatur his, qui fraude careant. §. 1. Si per procuratorem quis defendatur, ſemper juſta ex cauſa abeſſe dicitur, nec libertus ei eripitur.

§. 2. Nihil facit ad interpellandam jurisdictionem ejus, qui de fideicommiſſa libertate cognoſcit, priuilegium cujusque vel ciuitatis, vel corporis, vel officii, in quo quisque eſt, vel conditio perſonarum.

37. VLPIANVS *lib. 6. Fideicommiſſorum.*

Si pure data ſit fideicommiſſa libertas, et is ſeruus rationes adminiſtraſſe dicatur: D. MARCVS reſcripſit, moram libertati non eſſe faciendam, ex continenti tamen arbitrum dandum eſſe, qui computationem ineat. Verba Reſcripti ita ſe habent: *Aequius videtur Trophimo ex cauſa fideicommiſſi praeſtari libertatem, quam ſine conditione reddendarum rationum datam eſſe conſtat,* * *neque humanum fuerit, ob rei pecuniariae quaeſtionem, libertati moram fieri. qua tamen repraeſentata, confeſtim arbiter a Praetore erit dandus, apud quem rationem, quam adminiſtraſſe eum apparuit, ex fide reddat.* Tantum igitur rationes reddere cogetur. † Sed, an et reliqua reſtituere debeat, nihil dicitur: Nec puto cogendum: nam de eo, quod in ſeruitute geſſit, poſt libertatem conueniri non poteſt. Corpora plane rationum, et ſi quas res vel pecunias ex his detinet, cogendus eſt per Praetorem reſtituere: item de ſingulis inſtruere.

38. PAVLVS *lib. 3. Decretorum.*

In teſtamento, quod perfectum non erat, alumnae ſuae libertatem et fideicommiſſa dedit. cum omnia vt ab inteſtato egiſſent, quaeſiit Imperator, an [vt] ex cauſa fideicommiſſi manumiſſa fuiſſet? Et interlocutus eſt, *etiamſi nihil ab inteſtato pater petiſſet, pios tamen filios debuiſſe manumittere eam, quam pater dilexiſſet.* pronunciauit igitur, *recte eam manumiſſam, et ideo fideicommiſſa etiam ei praeſtanda.*

39. *Idem lib. 13. Reſponſorum.*

Pavlvs reſpondit, etſi alienus inueniatur ſeruus, quem vt ſuum teſtator ab vno ex heredibus voluerit manumitti; tamen cogendum eum, qui rogatus eſt, redimere eum, et manumittere: quoniam * non putauit ſimilem eſſe cauſam libertatis et fideicommiſſi pecuniarii. §. 1. Pavlvs reſpondit: his verbis, *Πίστευσόν δέ μοι, Ζώϊλε, ὅτι τὰς χάριτάς σοι ἀποδώσει ὁ υἱός μου Μαρτιάλιος, καί σοι καὶ τοῖς σοῖς παισίν* Id eſt, *Crede mihi, Zoile, gratias tibi referet filius meus Martialis: imo non tibi ſolum, ſed et filiis tuis.* plenam voluntatem defuncti contineri circa benefaciendum conjunctis perſonis Zoilum: qui ſi ſerui ſint, * *nihil [eſt] gratum his praeſtari poſſe, quam libertatem:* ideoque Praeſidem debere ſequi voluntatem defuncti.

40. *Idem lib. 15. Reſponſorum.*

Lucius Titius Septiciae filiae ſuae naturali Concordiam ancillam ſuam donauit: idem poſtea teſtamento filiae ſuae cum aliis quibusdam ancillam ſupraſcriptam legauit, vt manumitteretur: Quaero, an Septicia filia naturalis ancillam ſupraſcriptam manumittere cogi poſſit? Pavlvs reſpondit: Si viuo patre naturali donatio ancillae fuit, neque patris naturalis judicium in caeteris legatis filia adgnouit: non poſſe eam compelli, ancillam propriam ex cauſa fideicommiſſi manumittere. §. 1. Lucius Titius Stichum ſeruum Maeuio legauit, et petit, vt neque ab eo, neque ab herede ejus vnquam manumitteretur. Pavlvs reſpondit, teſtatorem potuiſſe poſtea hunc ſeruum ad libertatem perducere: quia non ſibi Legem dixiſſet, ſed legatario.

41. SCAEVOLA *lib. 4. Reſponſorum.*

Thais ancilla mea, cum heredi meo ſeruierit annos decem, volo ſit mea liberta. Quaeritur, cum libertam ſuam eſſe voluerit, nec id heres facere potuerit, nec directa pure data ſit libertas: an etiam poſt decem annos in ſeruitute remaneret? Reſpondit, nihil proponi, cur non Thaidi libertas debeatur. §. 1. Lucius Titius ita cauit: *Maeui fili cariſſime, te rogo, vt ſi Stichus et Damas et Pamphilus te promeruerint, aere alieno liberato, ne alterius, quam tuam ſeruitutem experiantur.* Quaero, an ſi per heredem ſteterit, quominus aes alienum exſolueretur, ex cauſa fideicommiſſi libertatem conſequi poſſint? Reſpondit, non quidem imputandum heredi, ſi pro commoditatibus rei ſuae adminiſtrandae, aes alienum tardius exſoluerit: verum ſi manifeſte ſtudium non ſoluentis ei rei paratum, vt libertatibus mora fieret, probaretur, repraeſentandas libertates. §. 2. Tutoris, quem et ipſum teſtamento liberis dederat, fidei committit, de manumittendis ſeruis ipſius tutoris; ſed is a tutela excuſatus fuerat: Quaero, an eisdem ſeruis libertatem praeſtare deberent tutores, qui in locum excuſati dati, tutelam adminiſtrarent? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, libertates et ab heredibus ſcriptis videri datas. §. 3. *Sejo auri libras tres, et Stichum notarium, quem manumittas.* Sejus eodem teſtamento tutor datus, a tutela excuſauit. Quaeritur, an nihilominus fideicommiſſa libertas debeatur? Reſpondit, nihil proponi, cur non debeatur. §. 4. Sorore ſua herede inſtituta, de ſeruis ita cauit: *Βούλομαι καὶ παρακαλῶ, γλυκυτάτη μου ἀδελφή, ἐν παρακαταθήκῃ σε ἔχειν Στίχον καὶ Δάμαν τοὺς πραγματευτάς μου, οὓς ἐγὼ οὐκ ἠλευθέρωσα, ἄχρις ἂν τὰς ψήφους ἀποκαταστήσωσιν. ἐὰν δὲ καί σοι ἀρέσωσιν, ἐμήνυσά σοι τὴν γνώμην μου.* Id eſt, *Volo, et a te peto, ſoror ſuauiſſima, vt Stichum et Damam actores meos, quos ego, quoad rationes retulerint, non manumiſi, tibi eſſe commendatiſſimos. Quod ſi ipſi tibi quoque probentur, expoſui tibi meam ſententiam.* Quaero, ſi paratis actoribus rationes reddere, heres libertatem non praeſtet, dicendo, eos non placere ſibi: an audienda eſſet? Reſpondit, * non ſpectandum, quod heredibus diſpliceret: ſed id, quod viro bono poſſet placere, vt libertatem conſequantur. §. 5. Lucia Titia heredum fidei commiſit, *vti Pamphilam ancillam Sejae cum filiis ejus redimerent et manumitterent:* et juridicus, quanti ſinguli eſſent redimendi, aeſtimauit: medio tempore Pamphila, antequam pecunia ſolueretur, peperit. Quaero, id, quod natum eſt ex Pamphila, vtrum ad heredes Sejae, an ad heredem Titiae pertineat? Reſpondit, id, quod natum eſt ex Pamphila, ejus quidem eſſe, cujus ea fuerat tunc, cum pareret: verum heredem, ſi moram fideicommiſſae libertati fecit, compellendum; partum

quoque

Digitized by Google

quoque ad libertatem perducere. §. 6. Lucius Titius ita teſtamento cauit: *Medicos ſibi commendo illum et illum: in ſuo judicio erit, vt babeas bonos libertos, et medicos: quod ſi ego libertatem eis dediſſem, veritus ſum, quod ſorori meae cariſſimae fecerunt medici ſerui ejus, manumiſſi ab ea, qui ſalaria expleto reliquerunt eam.* Quaero, an fideicommiſſa libertas ſupraſcriptis competere poteſt? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, non neceſſitatem heredibus impoſitam, ſed arbitrium permiſſum. §. 7. Titius Sticho ſeruo ſuo libertatem dedit, *ſi rationes (ſic) dederit.* Quaero, an ratio per eum geſta ita putari debeat, vt damna, quae caſu contigerunt, ad onus reliquorum non pertineant? Reſpondi, in negotio, quod voluntate domini adminiſtraſſe proponitur, * ea damna, quae caſu ita acciderint, vt ſeruo nihil poſſit imputari, non pertinere ad reliquorum onus. §. 8. Item quaero, cum omne peculium reddere juſſus ſit, an ita peculium computari debeat, vt id ſolum peculii eſſe videatur, quod quaque ex cauſa domino debeat ſupereſſe? Reſpondit, in ea ſpecie, de qua quaereretur, non debere deduci ex peculio, quod domino debeatur. §. 9. Item quaero, an, ſi ex reliquis in peculium aliquid conuerterit, deduci hoc ex reddendo debeat? Reſpondit, ſi id, quod ex cauſa, quae proponeretur, in peculium verſum eſt, reliquorum nomine deſolutum eſt, fieri ſatis conditioni, ſi id, quod reliquum eſt peculii, ſoluatur. §. 10. Libertatem ita teſtamento dedit, *Cupitum ſeruum meum, cum Marcianus filius meus ſedecim annos impleuerit, rationibus redditis liberum eſſe volo:* poſt mortem teſtatoris tutores Cupito exactionem commiſerunt, iſque nummos redactos expenſauit eisdem tutoribus: deinde filius impubes deceſſit, cui mater heres extitit, et tutorem tutelae judicio filio condemnatum habuit: Cupitus ad libertatem proclamat eo tempore, quo, ſi viueret Marcianus, annos ſedecim aetatis habiturus eſſet, offerens rationes vnius anni in diem mortis teſtatoris, quod caeterae ſubſcriptae fuerunt. quaeſitum eſt, an eas quoque rationes, quas tutores periculo ſuo egerunt, Cupitus reddere compelli debeat? Reſpondit, * eum, de quo quaeritur, conditioni rationis reddendae, ita videri paruiſſe, ſi omne ex eo, quod geſſit, [et] recte deſiderari poteſt, reddiderit: nam alteram conditionem humaniore interpretatione ita accipi poſſe, vt defuncto pupillo, tempus, quo ſi viueret, ſedecim annos impleret, exſpectare ſatis fuerit. §. 11. *Stichus et Damas ſerui mei, ſi rationes reddideritis, liberi eſtote.* Quaeſitum eſt, an non ſolum rationes, verum ſi qua alia conſilio et fraude eorum amota ſunt, praeſtari ab his debeant, vt ad libertatem perueniant? Reſpondit, rationum reddendarum conditione contineri omne, quod quoquo genere ſerui actum fidemque reſpiceret. §. 12. Intra certa tempora conditioni reddendarum rationum non paruerunt: poſtea parati erant. Quaeſitum eſt, an perueniant ad libertatem? Reſpondit, ſi per ipſos ſtetiſſet, quo minus intra tempora praeſcripta conditioni parerent: non idcirco liberos fore, quod poſtea rationes velint reddere.

§. 13. *Ab heredibus meis peto, fideique eorum committo, cum filius meus ſedecim annos impleuerit, Stichum rationibus redditis manumittant.* Quaero, an eundem ſeruum teſtator in diem vsque pubertatis filii ſui actum agere voluerit? Reſpondit, manifeſtum eſſe, teſtatorem hujus quoque actus rationem a Sticho reddi voluiſſe. §. 14. *Stichus ſeruus meus, jubeo, vt det, praeſter filiae et vxori meae, heredibus meis, ſine vlla controuerſia tot aureos; et vt ipſum manumittant, fidei eorum commiſſa.* Quaeſitum eſt, cum vxor ab hereditate abſtinuerit, vtrum duobus, an filiae praeſtare debeat? Reſpondit, filiae, quae heres ex aſſe extitiſſe proponeretur, pro ſolido dandum. §. 15. Herede filio ſuo ex aſſe inſtituto, libertatem dedit in haec verba: *December diſpenſator meus, Seuerus villicus et Victorina villica Seueri contubernalis, in annos octo liberi ſunto: quos in miniſterio filii mei eſſe volo: a te autem Seuere, fili cariſſime, peto, vti Decembrem et Seuerum commendatos habeas: quibus praeſentem libertatem non dedi, vt idonea miniſteria haberes, quos ſpero te et libertos idoneos habiturum.* Quaero, cum eo tempore, quo Titius teſtamentum faciebat, filius natus annorum fuerat nouem, et Titius poſt biennium et ſex menſes deceſſerit: anni octo, in quos libertas erat dilata, ex teſtamenti facti tempore, an vero ex mortis numerari debeant? Reſpondit, poſſe videri, teſtatorem eos annos octo dilatae libertatis comprehendiſſe, qui computandi ſunt a die teſtamenti facti: niſi aliud voluiſſe teſtatorem probaretur. §. 16. *Spendophorus, cum filia mea in familia nupſerit, ſi rationes idonee filiae meae adminiſtratas reddiderit, liber eſto:* filia, cum adhuc impubes eſſet, viuo patre deceſſit, et ex ſubſtitutione Sejus heres extitit: quaero, cum Spendophorus rationes pupillae non adminiſtrauerit, et viuo patrefamilias deſierit ipſius rationes adminiſtrare, et ſi viueret Titia, annos haberet amplius duodecim, an ex teſtamento liber ſit? Reſpondit, ſi nullas rationes adminiſtraſſet, quas reddere heredi deberet, ſecundum ea, quae proponerentur, liberum eſſe. §. 17. *Stichum rationibus redditis manumitti volo:* Stichus arcarius, probante domino, nomina fecit, et rationes a domino ſcriptas exhibet, nec poſtea nomen vllum fecit. Quaero, an, ſi qui minus ſoluendo fuerint debitores, quibus alii exactores erant applicati, nondum videatur conditioni ſatisfactum? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, non pertinere ad onus reddendarum rationum, quod ſoluendo non eſſent debitores.

42. MAECIANVS *lib. 7. Fideicommiſſ.*

ANTONINVS AVGVSTVS Pius noſter, quo militum ſuorum per omnia rata eſſet voluntas ſuprema, cum et inſtitutus, et ſubſtitutus in continenti, priusquam adirent hereditatem, deceſſiſſent: *eos, quibus ab his et libertas, et hereditas a milite per fideicommiſſum data eſſet, perinde liberos et heredes eſſe juſſit, ac ſi vtrumque directa accepiſſent:* Eorum autem, qui a pagano libertatem et hereditatem per fideicommiſſum acceperant, cum aeque in continenti et inſtitutus, et ſubſtitutus deceſſiſſet, ſatis habuit libertatem confirmare.

43. PAVLVS *lib. 4. ad Sabinum.*

Fideicommiſſa libertas non debetur ei, quem poſtea vinxit dominns.

44. POMPONIVS *lib. 7. ad Sabinum.*

De libertate fideicommiſſaria praeſtanda ſeruus cum domino recte contendit.

45. VLPIANVS *lib. 5. Diſputationum.*

Si debitor rogatus ſit a creditore, ancillam ſuam pignoratam manumittere, defendendum eſt, *fideicommiſſariam libertatem vtiliter relictam a debitore.* Quid enim intereſt, certa quantitas ab eo relinquatur, an fideicommiſſaria libertas? Siue plus ſit in pretio, ſiue minus, cogitur libertatem praeſtare, ſi modo ſemel adgnouit voluntatem creditoris. † *Adgnouiſſe* autem ſic accipimus, ſi forte, cum conueniretur ab herede, vſus eſt exceptione, vel alias voluntatem ſuam oſtendit. nam ſi conueniatur debitor ab herede creditoris: doli exceptione vti poteſt in id, quod intererit debitoris, ancillam ſuam habere. §. 1. In fideicommiſſaria libertate, quamuis quis modicum legatum fuerit conſecutus, neceſſe habet ſeruum ſuum manumittere: pecuniarium enim fideicommiſſum ſi diuiſum fuerit, ſatis injuriam

riam facit libertati, quam fideicommiſſario. *Satius eſt igitur, eum, qui adgnouit legatum, onerari, quam libertatem intercidere.* §. 2. Quotiens ſeruo vel aurillae *fideicommiſſaria* libertas relinquitur, in ea conditione eſt, vt, quoad manumittatur, ſeruilis conditionis ſit: et quidem ſi nullam moram praeſtandae libertati, qui praeſtare debet, fecit, nihil de ſtatu eorum mutatur: ideoque eos interim legari poſſe, ſed rum ſua cauſa, conſtat.

46. *Idem lib. 6. Diſputationum.*

Fideirommiſſa libertas ita poteſt dari, *heres ſi volueris, fidei suae rammitto, vt Stichum manumittas:* quamuis * nihil aliud in teſtamento poteſt valere ex nutu heredis. §. 1. Plane et ſi ita: *ſi Stichus voluerit*, poteſt ei libertas adſrribi. §. 2. Sed et ſi ita adſrriptum ſit, *ſi Sejus voluerit, Stichum liberum eſſe volo:* mihi videtur poſſe dici, valere libertatem: quia conditio potius eſt, quemadmodum ſi mihi legatum eſſet, *ſi Titius Capitolium aſcenderit.*

§. 3. Quod ſi ita ſrriptum ſit, *ſi heres voluerit:* non valebit. ſed ita demum, ſi totum in voluntate fecit heredis, *ſi ei libuerit.* † Caeterum ſi arbitrium illi quaſi viro bono dedit, non dubitabimus, quin libertas debeatur. † Nam et eam libertatem deberi placuit: *ſi tibi videbitur, peto manumittas.* ita enim hoc arcipiendum, ſi tibi quaſi viro bono videbitur. † Nam et ita relictum, *ſi voluntatem meam probaueris:* puto deberi. Quemadmodum, *ſi te meruerit quaſi virum bonum*, vel, *ſi te non offenderit, quaſi virum bonum*, vel, *ſi comprobaueris*, vel, *ſi non reprobaueris*, vel, *ſi dignum putaueris.* Nam et cum quidam Graecis verbis ita fideirommiſſum dediſſet: *Τῷ δεῖνι, ἐὰν δοκιμάσῃς, ἐλευθερίαν δοθῆναι βούλομαι.* Id eſt, *Illi, ſi probaueris, libertatem dari volo*: a D. SEVERO reſcriptum eſt, fideicommiſſum peti poſſe. §. 4. Quanquam autem * in heredis arbitrium ronferri, an debeatur, non poſſit: quando tamen debeatur, conferri poteſt. §. 5. Quidam, cum tres ſeruos legaſſet, fidei heredis ſui commiſit, *vt ex his duos, quos vellet, manumitteret:* fideicommiſſa libertas valebit, et quos ex his vellet, heres manumittet. quare ſi eos vindicaret legatarius, quos heres vult manumittere, exreptione doli repelletur.

47. JVLIANVS *lib. 42. Digeſtorum.*

Si pater duos filios heredes inſtituerit, et adgnatione poſthumi ruptum teſtamentum fuerit: qnamuis hereditas pro duabus partibus ad eos pertineat, tamen fideicommiſſae libertates praeſtari non debent, ſicuti ne legata quidem, aut fideicommiſſa praeſtare coguntur. §. 1. Si eum alienum ſeruum heres rogatus ſit manumittere, item communem, vel eum, in quo vſusfructus alienus eſt, latitet: non inique Senatusconſulto libertatibus ſurrurretur. §. 2. Si Stirho libertas per fideicommiſſum data fuerit ſub conditione, *ſi rationes reddidiſſet*, et is, abſente herede, paratus ſit reliqua ſoluere: Praetoris officio continetur, vt virum bonum eligat, cujus arbitrio rationes computentur; et pecuniam, quae ex computatione colligitur, deponat; atque ita pronunciet, libertatem ex rauſa fideicommiſſi deberi. † Haec autem fieri ronueniet, ſi herea ex juſta cauſa aberit. Nam ſi latitauit, ſatis erit, liquere Praetori, per ſeruum non ſtare, quo minus conditioni pareat: atque ita pronunciare de libertate oportebit. §. 3. Cum ſub ronditione legato ſeruo libertas datur, non aliter fideicommiſſario tradi debet, quam vt raueatur, *exiſtente conditione traditum iri eum.*

§. 4. Quaedam cum in extrema eſſet valetudine, praeſentibus honeſtis viris rompluribus, et matre ſua, ad quam legitima hereditas ejus pertinebat, ita locuta eſt, *Ancillas meas Maeuiam et Sejam liberas eſſe volo;* et inteſtata deceſſit. Quaero, ſi mater ex Senatusconſulto legitimam hereditatem ejus non vendicaſſet, et hereditas ad proximum cognatum pertinuiſſet: an fideicommiſſa libertas deberetur? Reſpondi deberi: nam eam, quae in extremis dixiſſet, *Ancillas meas illam et illam liberas eſſe volo*, videri ab omnibus, qui legitimi heredes aut bonorum poſſeſſores futuri eſſent, petiiſſe, vt hoc fieri poſſit.

48. *Idem lib. 62. Digeſtorum.*

Cum in teſtamento ſcriptum eſt, *Stichum Titia lego*, vel *heres meus dato ita, vt eum Titius manumittat:* dixi, petenti legatario Stichum exceptionem doli mali obſtaturam: niſi cauerit, ſe libertatem ſecundum voluntatem defuncti praeſtaturum.

49. AFRICANVS *lib. 9. Quaeſtionum.*

Si is, cui ſeruus legatus eſt, rogatus manumittere, latitet: orcinum fieri libertum, reſpondit. † Idem fore, etſi non legatarii, ſed heredis fideicommiſſum eſſet. Sed [et] ſi non omnium, ſed quorundam heredum fideicommiſſum ſit, aeque dicendum, orcinum fieri. in eos autem, qui latitauerint, coheredibus, a quibus redimendae partes eſſent, vtilem actionem eo nomine dari debere: vel etiam familiae erciſcundae judicio recte eos acturos.

50. MARCIANVS *lib. 7. Inſtitutionum.*

Si ſeruus legatus, et per fideicommiſſum manumiſſus ſit: CARVIDIVS SCAEVOLA conſultus putabat, nouiſſimam ſcripturam valere, ſiue libertas ſit, ſiue legatum: quia [rum libertatem datam poſtea plarcat adimi, et per legatum conſtat poſſe adimi. † Sed ſi in obſruro ſit, qua mente poſt libertatem legauit eundem ſeruum], in obſcuro libertatem praeualere: quae ſententia mihi quoque verior eſſe videtur.

51. *Idem lib. 9. Inſtitutionum.*

Non tantum [ipſe], qui rogatus eſt manumittere, ad libertatem perducere poteſt: ſed et ſucceſſores ejus, ſiue emtione, ſiue quo alio modo ſucceſſerint. Sed etſi nemo ſucceſſor extiterit, ad fiſcum ita tranſit, vt libertas ab eo praeſtetur. §. 1. Is autem, qui rogatus eſt manumittere, etiam eo tempore, quo alienare prohibetur, poteſt manumittere. §. 2. Si alienum ſeruum quis rogatus fuerit manumittere, cum ei pecunia certa legata eſſet, vt emat eum, et manumittat, et dominus nolit eum vendere: legatum retinet ex voluntate defuncti. §. 3. Cui per fideirommiſſum libertas debetur, liberi quodammodo loco eſt, et ſtatuliberi locum obtinet: vel eo magis, quod nec in alium transferendus eſt, vt aut libertas ejus impediatur, aut jura patronorum grauiora experiatur.

§. 4. Senatusconſulto Daſumiano cautum eſt, *vt, ſi ex juſta cauſa abſit, qui fideicommiſſam libertatem debet, et hoc pronunciatum fuerit, perinde libertas competat, atque ſi, vt oportet, ex cauſa fideicommiſſi manumiſſus eſſet.* §. 5. * Abeſſe autem is intelligitur, qui a tribunali abeſt. §. 6. Et quia heredibus tantum cautum erat, adjectum eſt eodem Senatusconſulto, *vt, quicunque fideicommiſſam libertatem* (*debeat*), *ex quacunque cauſa pronunciatum fuerit, eum eorue abeſſe, proinde habeatur, atque ſi, vt oportet, ex cauſa fideicommiſſi manumiſſus eſſet.* §. 7. *Sed Articuleiano* Senatusconſulto rauetur, *vt in prouinciis Praeſides prouinciae cognoſcant, licet heres non ſit ejus prouinciae.* §. 8. Sed ſi non hereditarium ſeruum quis rogatus fuerit manumittere, ſed proprium: ex Senatusconſulto Junriano poſt pronunciationem peruenit ad libertatem. §. 9. Siue juſta ex cauſa abeſt, ſiue latitet, ſiue praeſens non vult manumittere: pro abſente eum haberi, D. PIVS reſcripſit. §. 10. Emtor quoque vt manumittat, eodem Senatusconſulto expreſſum eſt. §. 11. Et praeſens cohaeres perinde manumittat, atque ſi traditum a coherede accepiſſet.

† Quod

Digitized by Google

† Quod et in impuberis perſona coheredis, qui non erat rogatus manumittere, eundem Principem reſcripſiſſe, relatum eſt.

§. 12. Sed ſi matrimonii cauſa quis manumittere rogatus eſt: non eſt cogendus, eam vxorem ducere, ſed ſufficit fideicommiſſa libertas.

52. VLPIANVS *lib. 1. Reſponſorum.*

Poſteaquam a creditore alienati ſunt ſerui, quibus fideicommiſſa libertas adſcripta eſt: non niſi ex juſta cauſa aduerſus heredem ſubueniri eis poſſe.

53. MARCIANVS *lib. 4. Regularum.*

Si quis rogatus ancillam manumittere, moram fecerit: ſi interea enixa fuerit, conſtitutum eſt, hujusmodi partum liberum naſci, et quidem ingenuum. * ſed ſunt Conſtitutiones, quibus cauetur, *ſtatim ex quo libertas deberi coeperit, ingenuum * naſci:* et hoc magis eſt ſine dubio ſequendum, quatenus * *libertas non priuata, ſed publica res eſt, vt vltro is, qui eam debet, offerre debeat.* §. 1. Sed ſi nondum debita libertate fideicommiſſa, ancilla peperit, ſtudio tamen heredis fuerit effectum, vt nondum libertas deberetur, vtique quod tardius adiit hereditatem, vt, qui nati ſunt ex ancilla, ſerui ejus fiant: placet manumittendos, ſed tradi matri oportere, vt ab ea manumittantur, et liberti potius matris fiant. nam * quos indignus eſt heres ſeruos habere, ne quidem libertos habebit.

54. MAECIANVS *lib. 16. Fideicommiſſorum.*

Si mater, poſtquam filium accepiſſet, vel qui in ejus locum ſucceſſit, praeſtare noluit libertatem: compellendi ſunt. Amplius ſi mater aut nollet ſibi filium tradi, aut in rerum natura eſſe deſiiſſet: non abs re eſt dicere, nihilominus ita natis ab herede libertatem praeſtari.

55. MARCIANVS *lib. 4. Regularum.*

Sed etſi non data opera tardius adierit, ſed dum de adeunda hereditate deliberat: idem dictum eſt. et ſi poſtea cognouit, ſe heredem inſtitutum, quam ancilla peperit: placet hoc quoque caſu ſubueniendum eſſe. hoc tamen caſu ipſe manumittere debebit, non matri tradere. §. 1. Sed ſi directo libertas data fuerit ancillae, et horum aliquid euenerit; quemadmodum natis ſubuenietur? nam ibi quidem petitur fideicommiſſa libertas, et * Praetor paruulis ſubuenit: cum vero directo libertas datur, non petitur: ſed etiam hoc caſu puto nato ſubueniendum eſſe, vt aditus Praetor in rem matri decernat actionem exemplo fideicommiſſariae libertatis. Sic denique et Marcellvs libro 16. Digeſtorum ſcripſit, et ante aditam hereditatem vſucaptis, qui teſtamento manumiſſi ſunt, ſubueniendum eſſe, vt eis libertas conſeruetur, vtique per Praetorem. quamuis his et imputari poſſit, quare vſucapti ſunt: in paruulis autem nulla deprehenditur culpa.

56. MARCELLVS *lib. ſingul. Reſponſorum.*

Lucius Titius teſtamento ita cauit: *Si quos codicillos reliquero, valere volo: ſi quis mihi ex Paula, quae vxor mea fuit, intra decem menſes natus nataue erit, ex ſemiſſe heredes ſunto: Gajus Sejus ex ſemiſſe heres eſto: Stichum et Pamphilum ſeruos meos et Erotem, et Diphilum peto, et fidei heredum committo, vt, cum ad pubertatem liberi mei peruenerint, manumittant.* deinde nouiſſima parte ita cauit, *quod ſi mihi liberi nati non erunt, aut intra pubertatem deceſſerint, tunc heredes ex paribus partibus ſunto Mucius et Maeuius: legata, quae priore teſtamento, quo filios et Sejum (inſtitui), reliqui, praeſtari volo. (hoc eſt) et a ſequentibus heredibus.* deinde codicillis ita cauit: *Lucius Titius heredibus primis et ſubſtitutis ſalutem: peto, vt ea, quae teſtamento caui, legaui, et ea, quae codicillis cauero, legauero, praeſtetis.* Quaero, cum Liberi Lucio Titio nati non ſint, an Sticho et Pamphilo et Eroti et Diphilo ſeruis confeſtim fideicommiſſa libertas praeſtari debeat? Marcellvs reſpondit, conditionem, quae libertati eorum, de quibus quaereretur, ſi filii heredes exſtitiſſent, appoſita eſſet, repetitam non videri: ideoque confeſtim libertatem praeſtandam eſſe, et a primis, et a ſubſtitutis heredibus. nam, vt ſupraſcriptum eſt, petiit, vt quae teſtamento cauiſſet, praeſtarentur: cauit autem de libertate eorum ſeruorum: atquin ſub conditione cauit; et ſi alterius generis conditio eſſet, exſpectanda eſſet. ſed non eſt veriſimile, vt hoc in iſta coditione cogitauerit, cum fidei ſubſtitutorum committeret; et admitti ad hereditatem non poſſent, ſi impleretur conditio.

Ad TIT. VI.

a) De MANVMISSIONIBVS, quae Servis ad Vniversitatem pertinentibus imponvntvr.

(Dig. 40. T. 3.)

1. VLPIANVS *lib. 5. ad Sabinum.*

Diuus MARCVS omnibus Collegiis, quibus coëundi jus eſt, manumittendi poteſtatem dedit.

2. *Idem lib. 14. ad Sabinum.*

Quare hi quoque legitimam hereditatem liberti vindicabunt.

3. PAPINIANVS *lib. 14. Reſponſorum.*

Seruus ciuitatis, jure manumiſſus, non ademtum peculium retinet. ideoque debitor ei ſoluendo liberatur.

b) Qvi sine MANVMISSIONE ad LIBERTATEM perveniunt.

(Dig. 40. T. 8.)

1. PAVLVS *lib. 5. ad Plautium.*

Si ſeruus venditus eſt, *vt intra certum tempus manumitteretur:* etiam ſi ſine herede deceſſiſſent, et venditor, et emtor, ſeruo libertas competit. et hoc Diuus MARCVS reſcripſit. † Sed etſi mutauerit venditor voluntatem, nihilominus libertas competit.

2. MODESTINVS *lib. 6. Regularum.*

Seruo, quem pro derelicto dominus ob grauem infirmitatem habuit, ex Edicto Diui CLAVDII competit libertas.

3. CALLISTRATVS *lib. 3. de Cognit.*

Eum, qui ita veniit, *vt intra tempus manumitteretur:* cum dies praeſtandae libertatis venerit, viuente venditore, et perſeuerante in eadem voluntate: perinde haberi, ac ſi ab eo, a quo debuit manumitti, manumiſſus eſſet. mortuo autem venditore, non eſſe heredum ejus voluntatem explorandam, Diuus MARCVS cum filio ſuo reſcripſit.

4. VLPIANVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Ei, qui hac Lege emtus ſit, *vt a viuo emtore manumittatur*, ſtatim mortuo eo competit libertas.

5. MARCIANVS *lib. 5. Regularum.*

Qui ob necem detectam domini, praemium libertatis conſequitur: fit orcinus libertus.

6. *Idem lib. ſingul. ad formulam Hypothecariam.*

Si quis obligatum ſeruum hac lege emerit, *vt manumittat:* competit libertas ex Conſtitutione Diui MARCI, licet bona omnia quis obligauerit, quae habet, habiturus eſſet. §. 1. Tantundem dicendum eſt, et ſi lege hac emerit, *ne proſtituatur*, et proſtituerit.

7. PAVLVS *libro ſingul. de libertatibus dandis.*

Imperator noſter cum Patre ſuo conſtituit in eo, qui, cum poſſit abducere proſtitutam ancillam, pecunia accepta manus injectionem vendidit, vt libera eſſet: * nihil enim intereſſe, ipſe abducas, et proſtituas; an patiaris proſtitutam eſſe, pretio accepto, cum poſſis eximere.

8. PAPINIANVS *lib. 9. Reſponſorum.*

Mancipia mater filiae donauerat, *vt filia curaret, ea poſt mortem ſuam eſſe libera:* Cum donationis legi non eſſet obtemperatum, ex ſententia Conſtitutionis Diui MARCI, libertates obtingere matre conſentiente, reſpondi: quod ſi ante filiam mater vita deceſſit, omnimodo.

9. PAVLVS *lib. 5. Quaeſtionum.*

Latinus Largus vendidit ancillam ita, *vt manumitteretur*, non addito tempore. Quaero, quando ex Conſtitutione incipit ei libertas competere, ceſſante emtore in manumittendo? Reſpondi: Inſpiciendum eſt, quid actum ſit: vtrum, cum primum potuiſſet, vt manumitteret; an vt [in] poteſtate eſſet emtoris, quando vellet manumittere? Priore caſu, facile tempus deprehendi poterit: poſteriore, vtique morienta emtore competit libertas. Si non appareat, quid conuenerit: fauor priorem inducet opinionem, id eſt, vt intra duos menſes, ſi ambo praeſto ſunt, tam ſeruus, quam emtor ejus: ſeruo enim abſente, niſi emtor intra quatuor menſes impoſuerit libertatem, ex Conſtitutionibus ad libertatem eripitur.

c) De STATVLIBERIS.

(Dig. 40. T. 7.)

1. PAVLVS *lib. 5. ad Sabinum.*

Stataliber eſt, qui ſtatutam et deſtinatam in tempus vel conditionem libertatem habet. §. 1. Fiunt [autem] ſtatuliberi vel conditione expreſſa, vel vi ipſa. † Conditione expreſſa quid eſt, manifeſtum eſt. † Vi ipſa, cum creditoris fraudandi cauſa manumittuntur. nam dum incertum eſt, an creditor jure ſuo vtatur, interim ſtatuliberi ſunt: quoniam fraus cum effectu in Lega Aelia Sentia accipitur.

2. VLPIANVS *lib. 4. ad Sabinum.*

Qui ſtatuliberi cauſam apprehendit, in ea conditione eſt, vt ſiue tradatur, ſalua ſpe libertatis alienetur; ſiue vſucapiatur cum ſua cauſa vſucapiatur; ſiue manumittatur, non perdat ſpem orcini liberti. Sed ſtatuliberi cauſam non prius ſeruus nanciſcitur, niſi adita vel ab vno ex inſtitutis hereditate. Caeterum ante aditionem ſiue tradetur, ſiue vſucapietur, ſiue manumittetur, ſpes ſtatae libertatis intercidit. §. 1. Sed ſi impuberis tabulis libertas ſeruo ſit adſcripta, an viuo pupillo, poſt aditionem videlicet hereditatis patris, ſtatuliber ſit? Cassivs negat: Jvlianvs contra exiſtimat. quae ſententia verior habetur. §. 2. Plus ſcripſit Jvlianvs, et ſi legatus ſit ſeruus ab herede patris, liber eſſe juſſus in pupillaribus tabulis, praeualere libertatis dationem. §. 3. Si primis tabulis ſub conditione ſeruus cum libertate ex parte dimidia heres ſit inſtitutus, an ſtatuliberi cauſam obtineat, vt adeunte coherede cum ſua cauſa vſucapiatur? cum a ſemetipſo acceperit libertatem, non poteſt ſtatuliberi cauſam obtinere. † Plane ſi conditio hereditatis deficiat, quo caſu ſecundum Jvlianvm [vel] libertatem adipiſcitur, dicendum eſt, ſtatuliberi cauſam obtinere, eo quod non a ſemetipſo, ſed a coherede accepiſſe libertatem creditur. §. 4. * Quocunque gradu pupillo ſeruus cum libertate ſubſtitutus ſit, neceſſarii cauſam obtinet: quae ſententia vtilitatis cauſa recepta eſt, et a nobis probatur. Celsvs quoque putat lib. 15. cum libertate ſubſtitutum ſtatuliberi cauſam obtinere.

3. *Idem lib. 27. ad Sabinum.*

Statuliberos conditioni parere oportet, ſi nemo eos impediat, et ſit conditio poſſibilis. §. 1. Sed ſi in heredis perſona juſſus ſit parere conditioni, quid dici debeat? Si quidem paruit conditioni, ſtatim liber eſt, etiam inuito herede. quod ſi non patitur heres pareri, puta offert decem, quae dare juſſus erat, procul dubio liber eſt: quia per heredem ſtare videtur, quominus conditionem impleat. Et parui refert, de peculio ei offerat, an ab alio accepta: receptum eſt enim, vt ſeruus peculiares quoque nummos dando perueniat ad libertatem, ſiue ipſe heredi, ſiue alii dare juſſus eſt.

§. 2. Inde quaeritur: Si forte debeatur pecunia huic ſeruo vel ab herede, quod in domini rationem plus erogauerat, vel ab extraneo, nec velit heres debitorem conuenire, vel ſtatulibero ſoluere pecuniam: an debeat ad libertatem peruenire, quaſi moram per heredem patiatur? Et aut legatum huic ſtatulibero fuit peculium, aut non. Si legatum peculium fuit: Servivs ſcribit, moram eum libertatis paſſum ob hoc ipſum, quod ei aliquid ex ratione dominica deberetur, nec ei ab herede praeſtaretur. quam ſententiam et Labeo probat. † Idem Servivs probat, et ſi in eo moram faciat heres, quod nolit exigere a debitoribus: nam perventurum ad libertatem ait. mihi quoque videtur verum, quod Servivs ait. Cum igitur veram putemus ſententiam Servii: videamus, an, etſi non fuerit praelegatum peculium ſeruo, idem debeat dici. conſtat enim ſtatuliberum de peculio poſſe dare, vel ipſi heredi juſſum, vel alii. et ſi eum dare impediat, perueniet ſtatuliber ad libertatem. † Denique etiam remedii loco hoc monſtratur domino ſtatuliberi, vt eum extraneo juſſum dare prohibeat, ne et nummos perdat cum ſtatulibero: proinde defendi poteſt, etſi non vult exigere, vel ipſe ſoluere, vt hic habeat, vnde conditioni pareat, libertatem competere: et ita Cassivs quoque ſcribit. §. 3. Non ſolum autem, ſi dare juſſum [dare] prohibeat, ſtatuliber ad libertatem peruenit: verum etiam ſi aſcendere Capitolium juſſum, aſcendere vetet; item ſi Capuae dare

Digitized by Google

dare juſſum, Capuam ire prohibeat. nam, qui prohibet ſeruum proficiſci, intelligendus eſt impedire magis velle libertatem, quam operis ſerui vti. §. 4. Sed et ſi juſſum coheredi dare, non patiatur vnus ex heredibus dare, aeque liber erit: ſed is, cujus juſſus erat dare, et liber eſſe, familiae erciſcundae judicio ab eo, qui impedit, conſequetur, quod ſua intererat prohibitum ſtatuliberum non eſſe. §. 5. *Si decem juſſus dare, et liber eſſe*, quinque det: [non] peruenit ad libertatem, niſi totum det, interim igitur vindicare quinque nummos dominus eorum poteſt. ſed ſi reſiduum fuerit ſolutum: tunc etiam id alienatum, cujus ante dominium non erat translatum. ita pendebit praecedentis ſummae alienatio: ſic tamen, vt non retro nummi fiant accipientis, ſed tunc, cum reſidua ſumma fuerit [ex] ſoluta.

§. 6. Si plus quam juſſus erat, dederit ſtatuliber (puta decem juſſus dare, viginti dedit): ſiue numerauit, ſiue in ſacculo dedit, peruenit ad libertatem, et ſuperfluum poteſt repetere. §. 7. Si quis ſeruum juſſum decem dare et libertum eſſe, vendiderit ſine peculio: vtrum ſtatim liber ſit, quaſi prohibitus videatur de peculio dare, hoc ipſo, quod ſine peculio diſtractus [eſt]; an vero, cum fuerit prohibitus peculium tangere? Et puto, tunc demum liberum fore, cum volens dare prohibeatur: non ſtatim vbi veniit. §. 8. Si quis ſeruum juſſum *decem dare, et liberum eſſe*, operari prohibeat; vel ſi, quod ex operis ſuis meret, abſtulerit ei heres; vel ſi, quod ex mercedibus ſuis coëgit, heredi dederit: an ad libertatem perueniat? Et puto, ſi quidem ex operis dederit, ad libertatem peruenturum. Quod ſi prohibeatur operari, non fore liberum: quia * operari domino debet. Plane ſi ei ablata fuerit pecunia ex operis collecta, liberum fore arbitror: quia de peculio dare prohibetur. ſane ſi teſtator, vel ex operis vt det, juſſit; prohibitum operari, ad libertatem peruenturum non dubito. §. 9. Sed et ſi argento ſubtracto, vel rebus aliis diſtractis, nummos corraſos dederit; perueniet ad libertatem; quamuis, ſi nummos ſubtractos dediſſet, ad libertatem non perueniret: neo enim videtur dediſſe, ſed magis reddidiſſe. ſed nec ſi aliis ſubripuerit nummos, et heredi dederit, ad libertatem perueniet: quia aueili nummi ei, qui accepit, poſſunt. † Plane ſi ſic conſumti fuerint, vt nullo caſu auelli poſſint: competet libertas. §. 10. Non ſolum autem ſi heres moram facit libertati, ſed et ſi tutor, [vel curator], vel procurator, vel alius quiuis, in cujus perſona conditioni parendum eſt: libertatem competere dicemus. et ſane hoc jure vtimur in ſtatulibero, vt ſufficiat, per eum non ſtare, quominus conditioni pareat.

§. 11. Si quis heredi *in diebus triginta proximis mortis teſtatoris dare juſſus fuerit*, deinde heres tardius adierit: Trebativs et Labeo, ſi ſine dolo malo tardius adierit, dantem eum intra dies triginta aditae hereditatis, ad libertatem peruenire. quae ſententia vera eſt. Sed quid, ſi data opera traxit? an ob id ſtatim, [vt] adita eſt hereditas, ad libertatem perueniat? quid enim, ſi tunc habuit: poſt aditam habere deſiit? ſed et hic expleta videtur conditio: quoniam per eum non ſteterit, quominus impleatur. §. 12. Si quis ſic acceperit libertatem, *cum decem dare poterit, liber eſto:* Trebativs ait, licet habuerit decem, vel idoneus fuerit ad acquirendum et conſeruandum peculium, tamen non alias ad libertatem perventurum, niſi dederit, aut per eum non ſteterit, quominus det. quae ſententia vera eſt.

§. 13. Stichus, *annua, bima, trima die denos aureos heredi ſi dederit*, liber eſſe juſſus eſt: ſi prima penſione ſtetit per heredem, quominus acciperet decem, expectandam eſſe trimam penſionem, placet; quia et tempus adjectum eſt, et adhuc ſuperſunt duae penſiones. Sed ſi eadem decem ſola habeat, quae obtulit ad primam penſionem: an etiam ad ſequentem quoque proſit, ſi offerat: et an et ad tertiam, ſi ſequens penſio non ſit accepta? Et puto, ſufficere haec eadem, et poenitentiae heredi locum non eſſe: quod et Pomponivs probat. §. 14. Quid, ſi ſeruus, *qui annua, bima, trima die juſſus eſt dena dare*, tota ſimul offerat heredi, non exſpectata die? vel decem primo anno datis, ſecundo anno viginti obtulit? Benignius eſt, eum in libertatem peruenire: cum vtriusque prouidentia infertur; et ſerui, quatenus maturius in libertatem perueniat; et heredis, quatenus dilatione interemta illico accipiat, quod poſt tempus conſequi poterit. §. 15. Si ita ſit libertas ſeruo data, *ſi quinquennio heredi ſeruierit*, deinde eum heres manumiſerit: ſtatim liber fit: quaſi per eum ſit effectum, quominus ei ſeruiat, quamuis, ſi non pateretur eum ſibi ſeruire, non ſtatim perueniret, quam ſi quinquennium praeteriiſſet. ratio hujus rei euidens eſt: manumiſſus enim amplius ſeruire non poteſt; at is, quem quis non patitur ſibi ſeruire, poſtea pati poteſt intra quinquennii tempus. atquin jam quinquennio ei ſeruire non poteſt, ſed vel minus poteſt.

§. 16. Item Ivlianvs lib. 16. Digeſtorum ſcripſit: Si Arethuſae libertas ita ſit data, *ſi tres ſeruos pepererit*, et per heredem ſteterit, quominus pepererit, (puta quod ei medicamentum dediſſet, ne conciperet): ſtatim liberam futuram eſſe. quid enim exſpectamus? Idemque [et] ſi egiſſet heres, vt abortum faceret: quia et vno vtero potuit tres edere.

§. 17. Item, ſi heredi ſeruire juſſum ſtatuliberum heres vendidit et tradidit, credo, ſtatim ad libertatem peruenire.

4. PAVLVS *lib. 5. ad Sabinum.*

Cum heres Reipublicae cauſa abeſſet, et pecuniam ſtatuliber haberet: vel exſpectari eum debere, donec redeat is, cui dare debet, vel deponere in aedem pecuniam conſignatam oportet: quo ſubſecuto, ſtatim ad libertatem peruenit. §. 1. Non eſt ſtatuliber, cui libertas in tam longum tempus collata eſt, vt eo tempore is, qui manumiſſus eſt, viuere non poſſit: aut ſi tam difficilem, imo pene impoſſibilem conditionem adjecerit, vt aliunde ea libertas obtingere non poſſit; *veluti ſi heredi millies dediſſet:* aut, *cum moreretur, liberum eſſe juſſiſſet.* ſic enim libertas inutiliter datur: et ita Ivlianvs ſcribit: quia nec animus dandae libertatis eſt. §. 2. *Seruire Titio anno, et liber eſſe juſſus*, Titio mortuo non ſtatim liber fiet, ſed cum annus tranſierit: quod videtur non tantum ſub conditione, ſed etiam ex tempore data libertas. etenim abſurdum eſt, maturius eum liberum fieri, cum conditionem non implet, quam futurus foret, ſi eam expleret. §. 3. *Si duobus decem datis*, liber eſſe juſſus ſit, et vnus quinque accipere noluerit: melius eſt dicere, poſſe eum eadem quinque alteri offerentem ad libertatem peruenire.

§. 4. *Stichus, ſi Titio per triennium ſeruierit*, vel, *ſi illi centum operas dederit, liber eſto:* conſtat hoc modo libertatem vtiliter dari poſſe. nam et alienus ſeruus ſeruire nobis poteſt, ſicuti liber, et multo magis operas dare. niſi teſtator ſeruitutis appellatione dominium magis, quam operam intellexit. ideoque, ſi prohibet heres Titio ſeruire, peruenit ad libertatem. §. 5. *Stichus, ſi heredi meo anno ſeruierit, liber eſto.* Quaerendum eſt, annus quomodo accipi debeat: an qui ex continuis diebus trecentis ſexaginta quinque conſtet: an quibuslibet? Sed ſuperius magis intelligendum, Pomponivs ſcribit. Sed etſi quibusdam diebus aut valetudo, aut alia juſta

Digitized by Google

cauſa, impedimento fuerit, quo minus ſeruiat: et hi anno imputandi ſunt. ſervire enim nobis intelliguntur etiam hi, quos curamus aegros, qui cupientes ſeruire, propter aduerſam valetudinem impediuntur.

§. 6. Item, ſi *decem heredi dare* juſſus fuerit: heres etiam per partes accipere, fauore libertatis, cogendus eſt. §. 7. Ita liber eſſe juſſus, *ſi Titius Capitolium aſcenderit:* ſi Titius nolit aſcendere, impedietur libertas. Idemque juris eſt in ſimilibus cauſis, et conditionibus. §. 8. item Cassius ait ei, *qui ſeruire juſſus eſt anno*, illud tempus, quo in fuga ſit, vel in controuerſia, pro libertate non procedere.

5. POMPONIVS *lib. 8. ad Sabinum.*

Statuliber *rationem reddere juſſus*, reliquum quod apparet, ſoluit; de eo, quod obſcurius eſt, ſatisdare paratus eſt: Neratius et Aristo recte putant liberum fore, ne multi ad libertatem peruenire non poſſint, incerta cauſa rationis, et genere negotii hujusmodi.

§. 1. Statuliber, qui non rationes reddere, ſed pecuniam juſſus eſt dare: numerare debet, non fidejuſſorem dare.

6. VLPIANVS *lib. 27. ad Sabinum.*

Si ſtatulibera ſerua poenae facta ſit †, et poſt damnationem ſtatutae libertatis conditio exſtiterit: quamuis ipſi ſtatuliberae nihil proficiat, partui tamen proficere oporteat: vt perinde liber naſcatur, atque ſi mater damnata non eſſet. §. 1. Quid tamen, ſi qua conceperit in ſeruitute, deinde ab hoſtibus capta peperit ibi poſt exiſtentem conditionem: an liberum pariat? Et interim quidem, quin ſeruius hoſtium ſit, nequaquam dubium eſt. ſed verius eſt, poſtliminio eum liberum fieri: quia, ſi mater in ciuitate eſſet, liber naſceretur. §. 2. Plane ſi apud hoſtes eum concepiſſet, et poſt exiſtentem conditionem edidiſſet: benignius dicetur, competere ei poſtliminium, et liberum eum eſſe. §. 3. Statuliber parendo conditioni in perſona emtoris peruenit ad libertatem. Et ſciendum, hoc ad ſtatuliberos omnis ſexus pertinere. † Non ſolum autem ſi venerit haec conditio, ad eum tranſit, qui emit: verum etiam ad omnes, quicunque quoquo jure dominium in ſtatulibero nacti ſunt. ſiue igitur legatus ſit tibi ab herede ſtatuliber, ſiue adjudicatus, ſiue vſucaptus a te, ſiue traditus, vel aliquo jure tuus factus: ſine dubio dicemus, parere conditioni in perſona tua poſſe. † Sed et in heredem emtoris idem dicitur. §. 4. Si filiusfamilias heres ſit inſtitutus, et ſtatuliber filio dare juſſus eſt, et liber eſſe; ſiue filio, ſiue patri dando, peruenit ad libertatem. quia et ad patrem hereditatis emolumentum peruenit. † Sed et ſi poſt mortem filii, patri dederit, quaſi heredis heredi: liber erit. Nam et ſi quis extraneo dare juſſus ſit, et liber eſſe, deinde [hic] heredi heres exſtiterit, non quaſi in extranei perſona, ſed quaſi in heredis, conditioni parebit. §. 5. Statuliber decem dare juſſus, et liber eſſe, ſi quinque datis diſtractus ſit, reſidua quinque emtori dabit.

§. 6. Si ſeruus tuus ſtatuliberum emerit, tibi datur, quod heredibus dare juſſus eſt. ſed et ſi tuo ſeruo dederit, ſi modo is eum peculiari nomine emit, neque ei tu peculium ademiſti: puto liberum fore: ſcilicet vt eo modo tibi dediſſe intelligatur, perinde atque ſi tua voluntate cuiuis alii tuorum ſeruorum dediſſet. §. 7. Si quis non dare decem, [liber eſſe]; ſed *rationibus redditis* liber eſſe juſſus ſit; an ad emtorem haec conditio tranſeat, videamus. Et alias ſciendum eſt, * eas demum conditiones ad emtorem tranſire, quae ſunt in dando. caeterum, quae ſunt in faciendo, non tranſeunt: vtputa ſi filium ejus literas edocuerit: hae enim perſonis eorum cohaerent, quibus adſcribantur. † *Rationum* autem *reddendarum conditio*, quod ad reliqua quidem attinet, in danda pecunia conſiſtit: quo autem ad ipſa volumina rationum tradenda, percontandasque et examinandas rationes, et [in] diſpungendas atque excutiendas, factum habet. † Numquid ergo, reliqua quidem et emtori dando perueniat ad libertatem: caetera in perſona heredis conſiſtant? Puto igitur, et ad emtorum reliquorum ſolutionem transmitti: ſic fiet, vt diuidatur conditio: et ita Pomponius libro 8. ex Sabino ſcripſit.

7. PAVLVS [*lib. 5. ad Sabinum.*]

Vſusfructus alienatio conditionem ſtatuliberi ſecum non trahit.

8. POMPONIVS [*lib. 8. ad Sabinum*]

Ita liber eſſe juſſus, *ſi decem dederit, liber eſto:* heredi dare debet. nam * qui non habet, cui det, heredi dando, ad libertatem peruenit. §. 1. Si partes ſuas quisque heredum diverſis ementibus vendiderit: quas portiones heredibus dare ſtatuliber debuit, easdem dabit emtoribus. Labeo autem ait, ſi nomina duntaxat heredum in teſtamento poſita ſint, viriles partes eis dandas: ſi vero ita, *ſi heredibus dedit*, hereditarias.

9. VLPIANVS (*lib. 28. ad Sabinum.*)

Statuliberum medio tempore ſeruum heredis eſſe, nemo eſt, qui ignorare debeat: ea propter noxae dedi poterit, ſed deditus, ſperare adhuc libertatem poterit: nec enim deditio ſpem illi adimit libertatis. §. 1. Si ſtatuliberum non eadem conditione heres vendat: cauſa ejus immutabilis eſt, et luere ſe ab eo poteſt ſimili modo, vt ab herede. Si tamen ſuppreſſerit conditionem ſtatuliberi: et ex emto quidem tenetur; gravioris autem etiam ſtellionatus crimen importat ei, qui ſciens diſſimulata conditione ſtatutae libertatis, ſimpliciter eum vendiderit. §. 2. Illud tractatum eſt, an liberatio contingat ei, qui noxae dederit ſtatuliberum? Et Octavenus putabat liberari: et idem dicebat, et ſi ex ſtipulatu Stichum deberet, eumque ſtatuliberum ſoluiſſet. nam et ſi ante ſolutionem ad libertatem perueniſſet, extingueretur obligatio tota: ea enim in obligatione conſiſtere, quae pecunia lui praeſtarique poſſunt: * libertas autem pecunia lui non poteſt, nec reparari poteſt. quae ſententia mihi videtur vera. §. 3. Statuliberi conditio ita demum immutabilis eſt, ſi adita hereditas fuerit. caeterum ante aditam hereditatem in propriam vſucapitur ſeruitutem, libertatisque ſpes infringitur: ſed adita poſtea hereditate, ſpes libertatis, fauore ſui redintegrabitur.

10. PAVLVS *lib. 5. ad Sabinum.*

Si decem dare juſſum heres vendiderit, et tradiderit; dixeritque adſcriptum libertati, *ſi viginti dediſſet:* ex emto erit actio cum venditore. aut ſi dupla promiſſa eſt, ob euictionem duntaxat duplae repetitio erit: ex emto ob mendacium.

11. POMPONIVS *lib. 14. ad Sabinum.*

Si heres pecuniam donaſſet ſtatulibero, *vt ſibi eam daret, et liber eſſet:* non fieri liberum, Aristo ait. ſed ſi in plenum ei donaſſet, fieri liberum.

12. JVLIANVS *lib. 7. Digeſtorum.*

Si quis teſtamento libertatem acceperit ſub conditione, *ſi rationem dederit:* debet pro hereditaria parte heredibus reliqua ſoluere, etiamſi nomina quorundam heredum ſint in conditione poſita.

13. *Idem lib. 43. Digeſtorum.*

Si quis ita libertatem dediſſet: *Stichus, ſi eum heres meus teſtamento ſuo non manumiſerit, liber eſto*, ſecundum voluntatem defuncti hoc ſignificari videtur: ſi teſtamento ſuo

heres

Digitized by Google

heres non adſcripſerit ei libertatem. quare ſi quidem heres libertatem ſeruo teſtamento ſuo dederit, defectus conditione videbitur: ſi non dederit, impleta conditione vltimo vitae tempore heredis ad libertatem perueniet.

§. 1. Seruus communis liber eſſe juſſus, ita, *ſi decem dederit*, ex peculio dare poteſt, [quod] quocunque modo adquiſitum habuerit: nec refert, apud heredem id, an apud ſocium fuerit; et heredi, an extraneo dare juſſus ſit. nam per omnia in cauſae ſtatuliberi applicantur, qui * conditionis implendae gratia alienare peculiares nummos poteſt. §. 2. Si duo ſerui *rationibus redditis* liberi eſſe juſſi fuerint, et ſeparatim rationes geſſerint: non dubie ſeparatim quoque conditioni parere poterunt. † Sed ſi actus eorum communiter geſtus, ita immixtus fuerit, vt ſeparari non poſſit: neceſſario alter ceſſando alterius libertatem impediet: nec videbitur conditio in alterius perſona impleta; niſi id, quod computatione rationum habita, reliquum fuerit, aut vterque, aut alter totum ſoluerit. §. 3. Qui ita liber eſſe juſſus eſt, *ſi jurauerit, ſe Capitolium aſcenſurum*: confeſtim vt jurauerit, quamuis Capitolium non aſcenderit, liber erit. §. 4. Seruus heredis, *rem ipſius heredis dare* juſſus et liber eſſe, ad libertatem perveniet: quia poteſt teſtator, et ſine vlla dandi conditione, heredis ſeruum manumitti jubere. §. 5. Haec ſcriptura: *Stichus, cum erit annorum triginta, liber eſto: Stichus, ſi decem non dederit, liber ne eſto*, hanc vim habet: Stichus, ſi decem dederit, et ad annos triginta peruenerit, liber eſto. namque * ademtio libertatis, vel legati ſub conditione facta, incipit contrariam conditionem legato vel libertati, quae prius data erat, injeciſſe.

14. ALFENVS VARVS *lib. 4. Digeſtorum.*

Seruus, qui teſtamento domini, *cum decem heredi dediſſet*, liber eſſe juſſus erat, heredi mercedem referre pro operis ſuis ſolebat. cum ex mercede heres amplius decem recepiſſet, ſeruus liberum eſſe ajebat: de ea re conſulebatur. Reſpondit, non videri liberum eſſe: non enim pro libertate, ſed pro operis eam pecuniam dediſſe. nec magis ob eam rem liberum eſſe, quam ſi fundum a domino conduxiſſet, et pro fructu fundi pecuniam dediſſet. §. 1. Seruus, *cum heredi annorum ſeptem operas dediſſet*, liber eſſe juſſus erat; is ſeruus fugerat, et annum in fuga fecerat: Cum ſeptem anni praeteriiſſent, reſpondit, non eſſe liberum: non enim fugitiuum operas domino dediſſe: quare niſi totidem dies, quot abfuiſſet, ſeruiſſet, non fore liberum. Sed et ſi ita ſcriptum eſſet, *vt tum liber eſſet, cum ſeptem annis ſeruiſſet*: potuiſſe liberum eſſe, ſi tempus fugae reuerſus ſeruiſſet.

15. AFRICANVS *lib. 9 Quaeſtionum.*

Mortuo herede, ſi ſtatuliber locupletiorem hereditatem tanta pecunia, quantam dare ſit juſſus, fecerit, veluti creditoribus ſoluendo, cibaria familiae dando: ſtatim eum ad libertatem eſſe venturum exiſtimauit. §. 1. Heres, cum ſtatuliberum *decem dare* juſſum venderet, conditionem pronunciauit, et traditioni legem dixit, vt ſibi potius, quam emtori, eadem decem darentur. Quaerebatur, vtri eorum ſtatuliber pecuniam dando, libertatem conſequeretur? Reſpondit, heredi dare debere. † Sed ſi [talem] legem dixiſſet, *vt extraneo alicui ſtatuliber pecuniam daret*? Reſpondit, et hoc caſu conuentionem valere: quia * heredi videtur ſoluere, qui voluntate ejus alii ſoluit.

16. VLPIANVS *lib. 4. Regularum.*

Statulibera quidquid peperit, hoc ſeruum heredis eſt.

17. NERATIVS *lib. 3. Membranarum.*

Si *decem heredi* dediſſet, juſſus eſt liber eſſe; decem habet, et tantundem domino debet: dando haec decem, non liberabitur. nam quod ſtatulibero ex peculio ſuo dare explendae conditionis cauſa conceſſum eſt, ita interpretari debemus, vt non etiam ex eo dare poſſit, quod extra peculium eſt. Nec me praeterit, hos nummos *peculiares* poſſe dici: quamuis, ſi nihil praeterea ſeruus habeat, peculium nullum ſit. ſed dubitari non oportet, quin haec mens fuerit [id] conſtituentium, vt quaſi ex patrimonio ſuo dandi eo nomine ſeruo poteſtas eſſet. quia id maxime ſine injuria dominorum concedi videbatur. Quod ſi vltra quis progredietur, non multum aberit, quin etiam eos nummos, quos domino ſubripuerit, dando, ſtatuliberum conditioni ſatisfacturum exiſtimet.

18. PAVLVS *lib. ſing. de libertatibus dandis.*

Si triennio *dena dare* juſſus, primo anno viginti obtulerit: non accipiente herede, non ſtatim liber eſt. quia etſi accepiſſet heres, nondum liber eſſet.

19. VLPIANVS *lib. 14. ad Edictum.*

Si ſeruus liber eſſe juſſus ſit, et legatum ei datum, ſi filius quartum decimum annum compleuerit; et filius ante deceſſerit: libertas fauore competet die veniente, legati autem conditio deficit.

20. PAVLVS *lib. 16. ad Plautium.*

Si peculium ſeruo legatum ſit, qui juſſus eſt alii *dare decem, et ſic liber eſſe*; et heres eum prohibuerit dare; deinde manumiſſus peculium petat ex cauſa legati: an per doli exceptionem, eam ſummam, quam daturus eſſet, deducere heres poſſit, vt ipſi proſit, non manumiſſo, quod ea pecunia data non eſt: an vero indignus ſit heres, qui contra voluntatem defuncti fecit, eam pecuniam lucrari? Et cum ſeruo nihil abſit, et libertas ei competit: Inuidioſum eſt, heredem fraudari. §. 1. De illo quaeritur: ſi inuito herede det, aut neſciente; an faciat nummos accipientis? Et Jvlianvs vere exiſtimat, ex hac cauſa conceſſam videri ſtatuliberis alienationem nummorum etiam inuito herede, et ideo facere eos accipientis pecuniam. §. 2. Quod ſi *heredi dare* juſſus eſt *decem*, et eam ſummam heres debeat ſeruo: ſi velit ſeruus eam pecuniam compenſare, erit liber. §. 3. Is, cui ſeruus *pecuniam dare* juſſus eſt, vt liber eſſet, deceſſit. Sabinvs, ſi decem habuiſſet parata, liberum fore: quia non ſtaret per eum, quo minus daret. Jvlianvs autem ait, fauore libertatis, conſtituto jure hunc ad libertatem peruenturum, etiam ſi poſtea habere coeperit decem. † Adeo autem conſtituto potius jure, quam ex teſtamento, ad libertatem peruenit: vt, ſi eidem, et legatum ſit: mortuo eo, cui dare juſſus eſt, ad libertatem quidem perveniet, non autem et legatum habiturus eſt: idque et Jvlianvs putat, vt in hoc caeteris legatariis ſimilis ſit. † Diuerſa cauſa eſt ejus, quem heres prohibet, conditioni parere: hic enim ex teſtamento ad libertatem peruenit. * §. 4. Heredi autem juſſum dare *etiam heredis heredi dare poſſe*, Diuus HADRIANVS reſcripſit: et, ſi hoc ſenſit teſtator, etiam in legatario [idem] dicendum eſt.

§. 5. Quaedam conditiones natura ſui nec poſſunt eodem tempore impleri, ſed neceſſariam habent temporis diuiſionem: velut cum *decem operarum* juſſus eſt dare; quia * operae per ſingulos dies dantur. igitur etſi ſingulos aureos det ſtatuliber, poteſt dici, eum impleſſe conditionem. † Alia cauſa eſt operarum: quia hae neceſſario ſingulae edendae ſunt. Sed et ſi heres accipere noluerit, non ſtatim liber erit, ſed cum tempus tranſierit, per quod operarum quantitas conſumatur.

O 3 † Idem

Digitized by Google

† Idem dicendum eſt, ſi *juſſum Capuam ire, et liberum eſſe,* heres prohibeat ire: tunc enim erit liber, cum peruenire Capuam potuiſſet. * Ineſſe enim videtur tempus tam operarum praeſtationi, quam itineri. §. 6. Si ita quis acceperit libertatem: *Stichus, ſi heres eum non manumiſerit, liber eſto*: poterit ab herede manumitti. non contra voluntatem teſtatoris adimitur ei libertas. ſed non tam continuum tempus exigendum eſt, vt praecipitari cogatur heres, vel ex peregrinatione celerius reuerti ad manumittendum, vel adminiſtrationem rerum neceſſariarum intermittere: nec rurſus tam longum, vt, quamdiu viuat, protrahatur manumiſſio; ſed modicum, quo primum poſſit ſine magno incommodo ſuo heres manumittere. quod ſi tempus adjectum fuerit, illud ſpectabitur.

21. POMPONIVS *lib. 7. ex Plautio.*

Labeo libro Poſteriorum ita refert: *Galenus diſpenſator meus, ſi rationes diligenter tractaſſe videbitur, liber eſto, ſuaque omnia, et centum habeto:* diligentiam deſiderare eam debemus, quae domino, non quae ſeruo fuerit vtilis. erit autem ei diligentiae conjuncta fides bona, non ſolum in rationibus ordinandis, ſed etiam in reliquo reddendo. Et quod ita ſcriptum eſt, *videbitur:* pro hoc accipi debet, videri poterit: ſic et verba Legis 12 Tabularum veteres interpretati ſunt, *ſi aqua pluuia nocet,* id eſt [ſi] nocere poterit. Et ſi quaereretur, cui eam diligentiam probari oporteat: heredum arbitratum viri boni more agentium ſequi debebimus. veluti, ſi [is, qui] certam pecuniam dediſſet, liber eſſe juſſus eſt, non adſcripto eo, cui, ſi dediſſet, eo modo poterit liber eſſe, quo poſſet, ſi ita fuiſſet ſcriptum, *ſi heredi dediſſet.* §. 1. Pactum ejus Clemens ajebat: Si ita ſit fideicommiſſum relictum, *cui eorum voles, rogo reſtituas,* * ſi nullum elegiſſet, cui reſtitueret: omnibus deberi, Imperatorem ANTONINVM conſtituiſſe.

22. PAVLVS *lib. 3. ad Vitellium.*

Qui *pecuniam dare* juſſus eſt: niſi adjectum ſit, cui det: heredibus dare debet pro partibus hereditariis, pro ea enim parte quisque accipere debet, pro qua dominus eſt. §. 1. Si quidam ex heredibus, [quibus] dare debeat, nominati ſint: dabit his pro hereditariis portionibus. §. 2. Si heredibus nominatis etiam extraneus junctus ſit: extraneo virilis, caeteris hereditariae dari debent. Et ſi non ſolum Titium, ſed etiam alios adjeciſſet: hos virilem partem habituros, coheredes autem hereditarias, Ivlianvs ſcribit.

23. CELSVS (*lib. 22. Digeſtorum.*)

Si *intra quinquennium Stichus centum dederit, liber eſto:* nec Titio, vel heredi, vel emtori poſt quinquennium dabit. §. 1. Si rationes reddidiſſet, liberum eſſe juſſum, non patitur heres, rebus peculiaribus venditis, reliqua ſoluere: perinde liber eſt, quaſi conditioni paruerit.

24. MARCELLVS *lib. 16. Digeſtorum.*

Stichus, ſi heredi meo decem promiſerit, vel operas daturum ſe jurauerit, liber eſto: poteſt expleri conditio, ſi promiſerit. nam ſpopondiſſe aliqua ſignificatione dici poteſt, etiam ſi non ſit ſecuta obligatio.

25. MODESTINVS *lib. 9. Differentiarum.*

Statuliberos venundari poſſe, Leges 12 Tabularum putauerunt. duris autem conditionibus in venditione minime onerandi ſunt: veluti *ne intra loca ſeruiant, neque vnquam manumittantur.*

26. *Idem lib. 0. Regularum.*

Libertate ſeruo ſub conditione *rationis redditae* teſtamento data, heres non ſolum ſcriptam rationem exigit, verum etiam quae ſine ſcriptura ab eo adminiſtrata eſt. §. 1. Seruus juſſus *reddita ratione ad libertatem peruenire,* licet nullam adminiſtrauerit rationem, nihilominus erit liber.

27. *Idem lib. 1. Pandectarum.*

Si is, cui dare juſſus eſt, redemerit ſtatuliberum, eumque rurſus alii vendiderit: nouiſſimo emtori dabit. jam enim cum apud eum, cui dare juſſus eſt, dominium quoque ſerui peruenit, ſi eum alienet, conditionem quoque ab eo ad emtorem tranſire, Ivliano placuit.

28. JAVOLENVS *lib. 6. ex Caſſio.*

Si hereditas ejus, qui ſeruum intra dies triginta mortis ſuae, *ſi rationes reddidiſſet,* liberum eſſe juſſerat, poſt dies triginta adita eſt: jure quidem ſtricto ita manumiſſus liber eſſe non poteſt, quoniam conditione deficitur: ſed fauor libertatis eo rem perduxit, vt reſpondeatur, * expletam conditionem, ſi per eum, cui data eſſet, non ſtaret, quo minus expleretur. §. 1. Statuliber, antequam conditio libertatis obtigerit, ſi quid comparaſſet, peculio legato non ceſſurum, in *libris* Caji Caſſii ſcriptum eſt: niſi id legatum in tempus libertatis collatum eſſet. videamus, ne, cum peculium et acceſſionem, et deceſſionem habeat, augmentum quoque ejus peculii, ſi modo ab herede ei ablatum non ſit, legato ceſſurum ſit? Et magis hoc jure vtimur.

29. POMPONIVS *lib. 18. ad Quintum Mucium.*

Statuliberi a caeteris ſeruis noſtris nihilo pene differunt. Et ideo quod actiones, vel ex *delicto* venientes, vel ex negotio geſto, [vel] contractu pertinet: ejusdem conditionis ſunt ſtatuliberi, cujus caeteri. Et ideo in publicis quoque judiciis eaſdem poenas patiuntur, quas caeteri ſerui. §. 1. Qvintvs Mvcivs ſcribit Paterfamilias in teſtamento ſcripſerat: *ſi Andronicus ſeruus meus heredi meo dederit decem, liber eſto.* deinde de his bonis coeperat controuerſia eſſe. qui ſe Lege heredem ajebat eſſe, is eam hereditatem ad ſe pertinere dicebat: alter, qui hereditatem poſſidebat, ajebat teſtamento ſe heredem eſſe. ſecundum eum ſententia dicta erat, qui teſtamento ajebat, ſe heredem eſſe. deinde Andronicus quaerebat, ſi ipſi viginti dediſſet; quoniam ſecundum eum ſententia dicta eſt, futurusne eſſet liber; an nihil videatur ſententia, qua vicit, ad eam rem valere. quapropter ſi viginti heredi ſcripto dediſſet, et res contra poſſeſſorem judicata eſſet: illum in ſeruitute fore. Labeo hoc, quod Qvintvs Mvcivs ſcribit, ita putat verum eſſe: ſi reuera Lege ab inteſtato heres fuit is, qui vicit. nam ſi injuria judicis victus eſſet ſcriptus verus heres ex teſtamento: nihilominus eum paruiſſe conditioni, ei dando, et liberum fore. Sed veriſſimum eſt, quod [et] Aristo Celso reſcripſit, * poſſe dari pecuniam heredi ab inteſtato, ſecundum quem ſententia dicta eſt. quoniam Lex 12 Tabularum emtionis verbo omnem alienationem complexa videretur, non intereſſet, quo genere quisque dominus ejus fieret. et ideo hunc quoque ea Lege contineri, ſecundum quem ſententia dicta eſt: et liberum futurum eum, qui ei dediſſet pecuniam: hunc autem, id eſt, poſſeſſorem hereditatis, cui data eſſet ſumma, ſi victus eſſet hereditatis petitione, cum caeteris eam quoque pecuniam victori reſtituere debere.

30. *Idem [lib. 7. ex variis Lectionibus.]*

Si ita liber eſſe juſſus ſit: *Stichus, ſi eum heres non alienauerit, liber eſto:* etiam ſi ſtatuliber eſt, alienari tamen poterit.

31. CA-

Digitized by Google

31. CAJVS [*lib. 13. ad Leg. Jul. et Pap.*]

Si ſeruo ſub conditione *rationum editarum* legatum ſit: per eam conditionem eum juſſum eſſe legatum accipere, vt pecuniam reliquorum reddat, non dubitatur. §. 1. Et ideo [cum] quaeſitum eſt, *Stichus, cum rationes dederit, cum contubernali ſua liber eſto*: an mortuo Sticho ante conditionem, contubernalis ejus libera eſſe poſſit? JVLIANVS dixit, quaeſtionem eſſe in hac ſpecie, quae et in legatis agitatur, *Illi cum illo do*, an, altero deficiente, alter ad legatum admittatur: quod magis ſibi placere; perinde, ac ſi ita ſcriptum eſſet, *Illi et illi*. † Aliam etiam eſſe quaeſtionem, an contubernali quoque conditio juncta ſit? quod magis eſſe. Itaque ſi nulla reliqua Stichus habuerit, ſtatim eam liberam eſſe: ſi habuerit reliqua, debere eum numerare pecuniam: nec tamen liciturum ex ſuo peculio dare: quia id illis permiſſum ſit, qui principaliter pro ſua libertate pecuniam dare jubentur.

32. LICINNIVS RVFINVS [*lib. 1. Regularum.*]

Si duobus heredibus inſtitutis, ſeruus liber eſſe juſſus ſit, ſi decem heredibus dederit: ab altero ex heredibus venierit, et traditus fuerit? pro parte, alteri ex heredibus, a quo non venierit, dando pecuniam liber erit.

33. PAPINIANVS [*lib. 2. Quaeſtionum.*]

Statuliberorum jura per heredem fieri non poſſunt duriora.

34. *Idem lib. 21. Quaeſtionum.*

Seruus, ſi heredi decem dederit, liber eſſe juſſus eſt; ſtatuliberum heres eum manumiſit, ac poſtea defunctus eſt: heredis heredi pecunia danda non eſt. * quod enim placuit, heredis heredi dari oportere, tunc memineris locum habere, cum prior heres dominus accepturus pecuniam fuit: quae cauſa facit ambulatoriam (vt ita dixerim) conditionem. * duae ſunt enim cauſae, per quas in primi heredis perſona conditio impletur: dominii ratio, item perſonae demonſtratio: prior cauſa tranſit in omnem ſucceſſorem, ad quem peruenerit ſtatuliber per dominii tranſlati continuationem; ſequens perſonae duntaxat ejus, qui demonſtratus eſt, adhaeret. §. 1. Imperator ANTONINVS reſcripſit, *juſſum rationes reddere et liberum eſſe*, ſi heres cauſabitur accipere rationes, nihilominus liberum fore. Quod reſcriptum ita accipi debet, vt, ſi reliqua non trahat, liber ſit; quod ſi trahat, ita demum, ſi obtulit eam quantitatem, quae refundi debuit, ex fide veritatis: non enim libertati ſufficit: heredem in mora fuiſſe, ſi non id fiat per ſtatuliberum, quod, remota mora, libertati aditum daret. Quid enim, ſi ita manumiſſum, *Dama, ſi in Hiſpaniam profectus anno proximo fructus coegerit, liber eſto*, Romae retineat heres, neque proficiſci patiatur? numquid dicturi ſumus, ſtatim ante fructus coactos liberum fore? Nam et cum Romae ſtipulatio concipitur ita, *Centum in Hiſpania dare ſpondes?* ineſſe tempus ſtipulationi, quo poſſit in Hiſpaniam peruenire, nec ante jure agi placuit. † Sed ſi heres, acceptis rationibus et reliquis computatis, donare ſe eas ſtatulibero non habenti, quod inferat, proſcribat, aut etiam literis ad eum miſſis palam faciat: conditio libertatis impleta videbitur. † Quid ergo, ſi neget, ſe reliqua traxiſſe, atque ideo, quia per heredem ſteterit, vt acciperat rationes, liberum factum; heres autem, neque ſe feciſſe moram, et reliqua debere ſtatuliberum, contendat? Apud eum, qui de libertate cognoſcat, an conditio ſit impleta, conſtabit: cujus officio continebitur, de mora conſiderare; nec minus computare rationes: et, ſi reliqua trahi compererit, non eſſe liberum, pronunciare. † Sed ſi nunquam negauit reliqua debere, cum autem conueniret heredem, [et] rationes offerre profeſſus [ſit], refuſurum quidquid in reliquis eſſe conſtiterit, et ejus pecuniae reum numerare paratum idoneum obtulit, et heres in mora fuit: ſententia pro libertate dicetur.

35. *Idem* [*lib. 9. Reſponſorum.*]

Non videbitur per ſtatuliberum [non] ſtare, quominus conditio libertatis exiſtat, ſi de peculio, quod apud venditorem ſeruus habuit, pecuniam conditionis offerre non poſſit: ad alienum enim peculium voluntas defuncti porrigi non potuit. † Idem erit, et ſi cum peculio ſeruus venierit, et venditor, fide rupta, peculium retinuerit: quanquam enim ex empto ſit actio, tamen apud emtorem peculium ſeruus non habuit.

36. *Idem lib. 2. Definitionum.*

In * tabulis ſecundis filio ſeruum data libertate ſubſtitutum, jure ſtatuliberi prudentes munierunt: quod vtilitas recipit; ſcilicet vt cum ſua cauſa alienaretur, ne patris teſtamentum puer filius reſcindat. † Quae juris auctoritas, citra dilectum ordinis, ad ſecundum quoque, vel tertium ſubſtitutum porrecta eſt.

37. CAJVS *lib. ſing. de Caſibus.*

Si ita ſcriptum ſit: *Stichum Titio do, vt eum manumittat; Si non manumiſerit, liber eſto*: ſtatim Stichum liberum eſſe.

38. PAVLVS *lib. 1. ad Neratium.*

Non omne ab herédis perſona interueniens impedimentum ſtatulibero pro expleta conditione cedit: ſed id duntaxat, quod impediendae libertatis factum eſt.

39. JAVOLENVS [*lib. 4. ex Poſterioribus Labeonis.*]

Stichum Attio do, lego: et, ſi is ei nummos centum dederit, liber eſto. ſi ſeruus ex teſtamento nummos Attio dediſſet, eos repetere heredem non poſſe, LABEO exiſtimat: quia Attius eos a ſeruo ſuo acceperit, non ab heredis ſeruo. Eum autem ſtatuliberum eſſe, QVINTVS MVCIVS GALLVS, et ipſe LABEO putant: SERVIVS, OFILIVS, non eſſe. Superiorem ſententiam probo; ita tamen, vt is ſeruus heredis, non legatarii ſit; vtpote cum legatum ſtatulibertate tollatur. §. 1. *Stichus liber eſto, quando aes alienum meum ſolutum, creditoribusue meis ſatisfactum erit*: quamuis heres locuples exſtitiſſet, tamen non prius Stichum liberum futurum, quam creditores pecuniam aut ſatis accepiſſent, alioue quo modo ſibi cauiſſent, LABEO, OFILIVS, reſponderunt. §. 2. Si heres ſeruo pecuniam ad negotiandum dediſſet: ſtatuliberum eam ipſam numerando liberari ex teſtamento non poſſe, LABEO, TREBATIVS, reſponderunt: quia reddere eam magis, quam dare videretur. ego puto, ſi peculiares nummi fuerunt, ex teſtamento eum liberum futurum. §. 3. *Dama ſeruus, cum heredi meo annorum (ſeptem) operas ſolueris, liber eſto.* et is ſeruus intra ſeptem annos in judicio publico eſſet, et ſeptimus annus praeteriiſſet: SERVIVS ait, eum non liberari debere: LABEO, etſi poſtea ſoluiſſet annorum ſeptem operas, liberum futurum. quod verum eſt. §. 4. *Si Stichus Attiae mille nummos dederit, liber eſto.* Attia viuo teſtatore, deceſſit: non poſſe Stichum liberum eſſe, LABEO, OFILIVS, reſponderunt; TREBATIVS, ſi ante teſtamentum factum Attia deceſſiſſet, idem, ſi poſtea, eum liberum futurum. LABEONIS et OFILII ſententia rationem quidem habet: ſed hoc jure vtimur, vt is ſeruus ex teſtamento liber ſit. §. 5. Si ſeruus operas extraneo dare juſſus eſſet: nullus nomine ſerui ſuas operas dando, liberare ſeruum poteſt. quod in pecunia aliter obſeruatur. vtpote cum extraneus, pro eo ſeruo dando pecuniam, ſeruum liberaret.

40. SCAE-

40. SCAEVOLA *lib. 42. Digeſtorum.*

Sticho libertas data eſt: *Ab heredibus meis peto, fideique eorum committo, vt rationibus redditis Stichum manumittant.* Quaeſitum eſt, cum ampla pecunia exacta poſt mortem teſtatoris ſibi commiſſa reliquetur, et quasdam ſummas a colonis exactis rationibus non intulerit, hereditatemque ſpoliauerit, apertis clam horreis, ſublatiſque ſupellectili et veſte, et apothecis exhauſtis: an non prius ei fideicommiſſa libertas debeatur, quam ea: quae mala ratione reliquatus eſt, quae furatus eſt, repoſuerit? Reſpondit, non prius ei fideicommiſſam libertatem praeſtandam, quam et reliqua, et omnia, quae per eum abeſſent, reſtituiſſet. §. 1. *Pamphilus liber eſto, peculio ſuo heredibus vere dato.* Quaeſitum eſt, cum plus domino debeat, quam in peculio habeat: et omnes res, quas in peculio habebat, bona fide heredibus dederit: an libertas ex teſtamento competat? Reſpondit, nihil proponi, cur non competeret. §. 2. Pamphilo liberto, quem heredem ex parte inſtituerat, Stichum ſeruum praelegauerat, et ei libertatem his verbis dederat: *Ita vt, ſi tibi ex die mortis meae per annos continuos quinque, menſtruos ſexagenos dederit, tunc eum manumittas.* Pamphilus ante quinquennium moriens, heredibus inſtitutis filio et vxore, de eodem Sticho ita cauit: *Stichus ſeruus, qui mihi teſtamento patroni mei certa conditione relictus eſt, jubeo det, praeſtet, filio et vxori meae ſine vlla controuerſia; et eum tempore peracto manumittant.* Quaeſitum eſt [ſi] Stichus ſexagenos nummos menſtruos non praeſtiterit, an impleto quinquennio fideicommiſſa libertas ei debeatur? Reſpondit, niſi praeſtitiſſet, fideicommiſſam libertatem non deberi.

§. 3. Seruus teſtamento ita manumiſſus eſt: *Stichus ſeruus meus actor, ſi rationem omnem actus ſui heredi meo reddiderit, eoque nomine ſatisfecerit, liber eſto: eique cum liber erit, dari volo viginti, et peculium ſuum.* Quaeſitum eſt, an ſi rationes, quas egit per multos annos, ſine ſubſcriptione teſtatoris, heredi reddere paratus ſit, liber ex teſtamento fiat: cum propter grauem valetudinem teſtator non potuerit rationibus ſubſcribere, teſtamento tamen ſubſcripſerit? Reſpondit: ſi ex fide ratio redderetur, reliquaque inferantur, liberum fore. §. 4. Item quaero: an ea, quae exacta ſunt, per adjutores ejus, neque calendario illata ſunt, aut fraudulenter acta, huic adſcribi poſſint: cum eſſet is praepoſitus? Reſpondit, ſi id eſſet, quod culpae ejus deberet imputari, ſpectare ad rationis reddendae neceſſitatem. §. 5. Item quaero: an eorum quoque nomine ratio haberi debeat, quod neque a conductoribus praediorum, neque a villicis penſiones exegerit, et inſuper etiam promutuum eis dederit? Reſpondit, ſupra reſponſum eſt. §. 6. Item quaero, an eo nomine teneatur, quod omnem rem ſuam, id eſt, peculium, exportauerit, antequam rationes redderet? Reſpondit, nihil eam rem impedire conditionem, ſi modo ratio redderetur. §. 7. Titius teſtamento ſeruos actoris ſingulos diuerſis perſonis legauit, cum adjectione, *ſi rationes heredi reddiderint*: deinde proprio capite ita ſcripſit: *Omnes actores, quos legaui, vel manumiſero; intra quartum menſem mortis meae rationes reddere volo, et dominis, quibus a me legati ſunt, reddi:* [infra] deinde alios actores liberos eſſe juſſit aeque cum hac adjectione, *ſi rationes heredi reddiderint.* Quaero, cum per heredem fiat, quo minus reddantur: vtrum ſtatuliberi eſſe deſinant: an nihilominus quandoque poſſint, reddita ratione et reliquis illatis, libertatem ex teſtamento conſequi? Reſpondit: * legata quidem, et libertates non alias competere, quam rationes redditae eſſent, aut per heredem ſtaret, quo minus redderentur: verum judicaturo aeſtimandum: vtrum tempus conditioni legatorum libertatumque additum videatur; [an libero tempore reddere volentibus reliqua heredibus, quatuor menſes appoſiti ſint, ſollicito teſtatore cunctationem, et moram eorum proſcribente]. melius autem eſt praeſumptionem pro ſtatuliberis eſſe. §. 8. Argentarius coactor, cum pene totam ſortunam in nominibus haberet, ſeruis actoribus libertatem ita dedit: *Quisquis mihi heres erit, ſi Dama ſeruus meus actus ſui, qui agitur nomine ejus et Pamphili conſerui ſui, heredi meo rationes reddiderit, pariaque fecerit a die mortis meae, intra menſem ſextum: liber eſto.* Quaeſitum eſt, an haec verba, *pariaque fecit*, ad omnia [nomina] pertineant, exceptis [perditis:] vt hoc ſignificent, ſi omnem pecuniam ab omnibus exegerint, et heredi ſoluerint, vel eo nomine ſatisfecerint: et ſi in exactione nominum ceſſauerint intra ſex menſes, libertas illis non competat? Reſpondit, manifeſtam eſſe conditionem verbis teſtamenti ſuprascriptis poſitam: igitur ita demum liberos fore, ſi aut ei pareant, aut per heredem ſtet, quo minus pareant.

41. LABEO *lib. 1. Pithanon a Paulo epitomatorum.*

Si quem ſeruum tuum ad certum tempus ſtatuliberum relinquere vis: nihil intereſt, vtro modo caueas, *ſi ſeruierit*, an, *ſi triennio operas dederit, liber eſto.* §. 1. Pavlvs, ſi quis liber eſſe juſſus fuerit, ſi decem heredi promiſiſſet: quanquam ea promiſſio nullam rem habitura eſt, tamen promittendo liberabitur.

42. *Idem lib. 3. Pithanon.*

Si quis eundem hominem vxori ſuae legauerit, et, cum ea nupſiſſet, liberum eſſe juſſerit: et ea [ex] lege nupſerit: liber fiet is homo.

De Ademtione LIBERTATIS.

(Dig. 40. T. 6.)

1. TERENTIVS CLEMENS *lib. 1. ad Leg. Jul. et Pap.*

Cum libertas Lege adimatur, aut pro non data haberi debeat, aut certe perinde obſeruari, ac ſi a teſtatore ademta eſſet.

Regvla Jvris.

179. PAVLVS *lib. 16. ad Plautium.*

In obſcura voluntate *manumittentis* fauendum eſt *libertati.*

Ad TIT. VII.

Qvi et a qvibvs MANVMISSI LIBERI non fivnt, et ad LEGEM AELIAM SENTIAM.

(Dig. 40. T. 9.)

1. VLPIANVS *lib. 1. ad Sabinum.*

Celsvs libro 12. Digeſtorum, vtilitatis gratia motus ſurdum ita natum manumittere poſſe ait.

2. *Idem lib. 3. ad Sabinum.*

Seruo competere libertas non poteſt, ſi relegatus moratus ſit in vrbe.

3. CA-

Digitized by Google

3. CAJVS *lib. 2. de Legatis ad Edict. Vrbicum.*

Si optio hominis data ſit, vel indiſtincte homo legatus ſit: non poteſt heres quosdam ſeruos, vel omnes manumittendo, aut euertere, aut minuere jus electionis. nam optione, ſive electione ſerui data, quodammodo ſinguli ſub conditione legati videntur.

4. VLPIANVS *lib. 3. Diſputationum.*

Seruum pignori datum manumittere non poſſumus.

5. JVLIANVS *lib. 64. Digeſtorum.*

Cum hereditas ſoluendo non eſt, quamuis heres locuples exiſtat, libertas ex teſtamento [non] competit.

§. 1. Si (autem) is, qui ſoluendo non eſt, hoc modo libertatem dederit: *Si creditoribus meis ſolidum ſolutum fuerit, Stichus liber eſto:* non poteſt videri fraudandorum creditorum liberos eſſe juſſiſſe.

§. 2. Si Titius nihil amplius in bonis, quam Stichum et Pamphilum habeat, eosque ſtipulanti Maeuio ita promiſerit: *Stichum, aut Pamphilum dare ſpondes?* deinde, cum alium creditorem non haberet, Stichum manumiſerit: libertas per Legem Aeliam Sentiam reſcinditur. quamuis enim fuit in poteſtate Titii, vt Pamphilum daret, tamen, quamdiu eum non dederit, quia interim mori poſſit, non ſine fraude ſtipulatoris Stichum manumiſit. Quod ſi ſolum Pamphilum dari promiſiſſet, non dubitarem, quin Stichus ad libertatem perueniret. quamuis ſimiliter Pamphilus mori poſſit: * multum enim intereſt, contineatur ipſa ſtipulatione is, qui manumittitur, an extra obligationem ſit. Nam et qui ob aureos quinque Stichum et Pamphilum pignori dederit, cum vterque eorum quinum aureorum ſit, neuter manumitti poteſt: at ſi Stichum ſolum pignori dederit, Pamphilum non videtur in fraudem credituris manumittere.

6. SCAEVOLA *lib. 16. Quaeſtionum.*

Jvlianvs de eo loquitur, qui in ſubſtantia nihil aliud habeat. nam ſi habeat, quare non dicetur, vnum poſſe manumitti: quis et vno mortuo, ſoluendo eſt; et vno manumiſſo, ſoluendo eſt: nec aduentitii caſus computandi ſint; alioquin et qui vnum, et certum ex ſeruis ſuis promiſit, neminem manumittet?

7. JVLIANVS *lib. 2. ad Vrſejum Ferocem.*

Si quis integris facultatibus codicillos confirmauit, deinde, cum conſilium creditorum fraudandorum cepiſſet, libertates codicillis dederit: obtineri non poteſt, quo minus Lege libertates interpellarentur. nam conſilium teſtatoris fraudulentum non eo tempore obſeruatur, quod codicilli confirmantur, ſed quod libertas codicillis datur. §. 1. Minor annis viginti, cum ſeruum manumittere vellet, nec juſtam cauſam ad conſilium manumittendi haberet, tibi eum, vt manumitteres, dedit; negauit eum Procvlvs liberum eſſe, quoniam fraus Legi facta eſſet.

8. AFRICANVS *lib. 3. Quaeſtionum.*

Cum is, qui ſub conditione debet, manumittat fideicommiſſi cauſa, Lex Aelia Sentia locum habet. §. 1. Si miles, jure militari teſtamento facto, libertates dederit in fraudem creditorum, et non ſoluendo moriatur: impediuntur libertates.

9. MARCIANVS *lib. 1. Inſtitutionum.*

Ille ſeruus liber non erit, qui coëgerit, vt eum dominus manumittat, et ille perterritus ſcripſit, liberum eum eſſe. §. 1. Item nec ille liber fieri poteſt, qui a domino non eſt delenſus in capitali crimine, poſteaque abſolutus eſt. §. 2. Qui hac lege venierint, *ne manumittantur*, vel qui teſtamento prohibiti ſint manumitti, vel juſſu Praeſidis Prouinciae: licet manumittantur, tamen ad libertatem non perueniunt.

10. CAJVS *lib. 1. Rerum Cottidianarum ſiue Aureorum.*

In fraudem creditorum manumittere videtur, qui vel jam eo tempore, quo manumittit, ſoluendo non eſt, vel datis libertatibus deſiturus eſt ſoluendo eſſe: ſaepe enim de facultatibus ſuis amplius, quam in his eſt, ſperant homines: quod frequenter accidit his, qui transmarinas negotiationes, et aliis regionibus, quam in quibus ipſi morantur, per ſeruos atque liberos exercent; quod ſaepe attriti iſtis negotiationibus, longo tempore, id ignorant, et manumittendo ſine fraudis conſilio indulgent ſeruis ſuis libertatem.

11. MARCIANVS *lib. 13. Inſtitutionum.*

In fraudem ciuitatum manumiſſi, ad libertatem non veniunt, vt Senatus cenſuit. §. 1. Sed nec in fraudem fiſci datas libertates procedere, Principalibus Conſtitutionibus cauetur. Sed Diui Fratres reſcripſerunt: non vtique, ſi debitor fiſci manumiſerit, libertates impediuntur, ſed ita, ſi, cum non erat ſoluendo, in fraudem manumiſit.

12. VLPIANVS *lib. 5. de Adulteriis.*

Proſpexit Legislator, ne mancipia per manumiſſionem quaeſtioni ſubducantur: idcircoque prohibuit ea manumitti; certumque diem praeſtituit, intra quem manumittere non liceat. §. 1. Ipſa igitur, quae diuertit, omnes omnimodo ſeruos ſuos manumittere vel alienare prohibetur: quia ita verba faciunt, *vt ne eum quidem ſeruum, qui extra miniſterium ejus mulieris fuit, vel in agro, vel in prouincia poſſit manumittere vel alienare* quod quidem perquam durum eſt: ſed ita Lex ſcripta eſt. §. 2. Sed etſi poſt diuortium ſeruum mulier parauit, aut alia ratione adquiſiit: aeque (quod ad verba attinet) manumittere non poterit: et ita Sextvs quoque Caecilivs adnotat.

§. 3. Pater vero, in cujus poteſtate filia fuerit, ea tantum mancipia prohibetur manumittere, alienareue, quae in vſu filiae fuerunt tributa. §. 4. Matrem quoque prohibuit manumittere, alienareue ea mancipia, quae in miniſterium filiae conceſſerat. §. 5. Sed et auum, et auiam prohibuit manumittere: cum horum quoque mancipia quaeſtione poſtulari poſſe, Lex voluerit. §. 6. Sextvs Caecilivs recte ait, anguſtiſſimum tempus Legem praeſtitiſſe alienandis, manumittendisue ſeruis. Finge (inquit) ream adulterii intra 60 diem poſtulatam, quae cognitio tam facile expediri potuit adulterii, vt intra 60 diem finiatur? et tamen licere mulieri, quamuis poſtulatae adulterii, ſeruum ſuſpectum in adulterio, vel quaeſtione neceſſarium, quod ad verba Legis attinet, manumittere. Sane in hunc caſum ſubueniendum eſt, vt deſtinati ſerui quaſi conſcii, vel quaſi nocentes, non debeant manumitti ante finitam cognitionem. §. 7. Pater mulieris vel mater, ſi intra 60 diem decedant, ex his ſeruis, quos in miniſterium filiae dederint, neque manumittere, neque alienare poterunt.

13. PAVLVS *lib. 3. de Adulteriis.*

Quod ſi intra diem ſexageſimum manumiſerint, erit ſeruus ſtatuliber.

14. VLPIANVS *lib. 4. de Adulteriis.*

Sed ſi maritus intra ſexageſimum diem deceſſerit: an manumittere, vel alienare jam poſſit ſupraſcriptas perſonas, videamus? Et non puto poſſe: quamuis accuſatore mulier deficiatur marito: cum pater accuſare poſſit. §. 1. Et ſimpliciter

quidem Lex mulierem prohibuit intra ſexageſimum diem divortii manumittere. §. 2. Siue autem diuertit, ſiue repudio dimiſſa ſit: manumiſſio impedietur.

§. 3. Sed ſi morte mariti ſolutum ſit matrimonium, vel aliqua poena: ejus manumiſſio non impedietur. §. 4. Sed etſi *bona gratia* finierit matrimonium: dicetur, manumiſſionem vel alienationem non impediri. §. 5. Sed et ſi conſtante matrimonio mulier, dum diuortium cogitat, manumittat vel alienet, et [hoc] dilucidis probationibus fuerit approbatum; quaſi in fraudem Legis hoc factum ſit: non debet alienatio valere, vel manumiſſio. §. 6. Alienationem omnem omnino accipere debemus.

15. PAVLVS *lib. 1. ad Legem Juliam.*

Quaeſitum eſt, an is, qui Majeſtatis crimine reus factus ſit, manumittere poſſit, quoniam ante damnationem dominus eſt? Et Imperator ANTONINVS Calpurnio Critoni reſcripſit, ex eo tempore, quo quis propter facinorum ſuorum cogitationem jam de poena ſua certus eſſe poterat, multo prius conſcientia delictorum, quam damnatione, jus datae libertatis eum amiſiſſe. §. 1. JVLIANVS ait: ſi, poſtea quam filio permiſit pater manumittere, filius ignorans patrem deceſſiſſe, manumiſit vindicta: non fieri eum liberum. ſed etſi viuit pater, et voluntas mutata erit: non videri volente patre filium manumiſiſſe.

16. *Idem lib. 3. ad Legem Aeliam Sentiam.*

Si, cum fideicommiſſa libertas debeatur, minor viginti annis ſeruum vendat, vt manumittatur, vel quia hac lege emerat: non impedietur alienatio. §. 1. Si partem, quam in communi ſeruo habet minor viginti annis, manumittendi cauſa tradat, nihil aget. Sed, ſi, cum ipſe cauſam probare poſſet, tradiderit: nulla fraus intelligetur. §. 2. Ne quis creditorum fraudandorum cauſa ſeruum manumittat, hac Lege cauetur. * *Creditores* autem appellantur, quibus quacunque ex cauſa actio cum fraudatore competat. §. 3. ARISTO reſpondit, a debitore fiſci, qui ſoluendo non erat, manumiſſum, ita reuocari in ſeruitutem debere, ſi non diu in libertate fuiſſet: id eſt, non minus decennio. plane ea, quae in fraudem fiſci in finus ejus collata ſunt, reuocanda. §. 4. Si ſub conditione alicui pecunia debeatur: [quaſi] ſtatuliber erit, a debitore manumiſſus: vt pendeat libertas ex conditione. §. 5. Si voluntate patris filius manumiſerit: ſiue pater, ſiue filius ſciat, ſoluendo patrem non eſſe: libertas impedietur.

17. *Idem lib. ſing. de Libertatibus.*

Si priuatus coactus a populo manumiſerit, quamuis voluntatem accommodauerit, tamen non erit liber: nam et Diuus MARCVS prohibuit, ex adclamatione populi manumittere.

§. 1. Item non fit liber, ſi mentitus dominus, ne a Magiſtratibus caſtigaretur, dixit eſſe liberum, ſi non fuit voluntatis manumittendi. §. 2. in his, quos intra certa tempora non licet manumittere, ſi teſtamento acceperint libertatem, non teſtamenti facti, ſed competentis libertatis tempus inſpiciendum eſt.

18. *Idem lib. 16. ad Plautium.*

Si mortis tempore ſoluendo ſit hereditas: ſi tamen [cum] aditur, deſierit eſſe ſoluendo: libertas a teſtatore in fraudem creditorum relicta, non competet. nam ſicut aucta hereditas prodeſt libertatibus, ita nocet diminuta. §. 1. Si is, cui libertas relicta eſt, juſſus ſit heredi dare tantum, quanti eſt, et liber eſſe: videamus, an adhuc fraus ſit creditorum, quia heres mortis cauſa accepturus eſt; an vero, ſi alius pro eo, vel ipſe non de peculio det, nulla ſit fraus? Sed ſi heres locuples non proficit ad libertatem: nec, qui dat pecuniam, prodeſſe poteſt.

19. MODESTINVS *lib. 1. Regularum.*

Nulla competit libertas data ab eo, qui poſtea ſeruus ipſe pronunciatus eſt.

20. *Idem lib. ſingul. de Enucleatis caſibus.*

Si ſeruo alieno libertas, non conſentiente domino, data eſt: valere ex auctoritate juris non poteſt: quamuis poſtea manumiſſor domino heres exſtitit. nam licet ejus jure cognationis, qui manumiſit, heres exſtitit: non ideo aditione hereditatis libertatis datio confirmatur.

21. *Idem lib. 1. Pandectarum.*

Matrimonii cauſa manumitti ancilla a nullo alio poteſt, quam qui eam vxorem ducturus eſt. † Quod ſi alter manumiſerit matrimonii cauſa, alter eam vxorem ducat: non erit libera. adeo vt nec ſi intra ſex quidem menſes eam repudiatam poſtea manumiſſor vxorem duxerit, liberam eam fieri JVLIANVS reſpondeat: quaſi de his nuptiis Senatus ſenſerit, quae poſt manumiſſionem, nullis aliis interpoſitis, ſecutae fuerant.

22. POMPONIVS *lib. 25. ad Quintum Mucium.*

Curator furioſi ſeruum ejus manumittere non poteſt.

23. *Idem [lib. 4. ex variis Lectionibus.]*

Semper in fraudem creditorum libertas datur ab eo, qui ſciret ſe ſoluendo non eſſe: quamuis bene dediſſet merenti hoc.

24. TERENTIVS CLEMENS, *lib. 9. ad Leg. Jul. et Pap.*

Si quis habens creditores, plures manumiſerit: non omnium libertas impedietur. ſed qui primi ſunt, liberi erunt, donec creditoribus ſuum ſoluatur: quam rationem JVLIANVS ſolet dicere. velut, duobus manumiſſis, ſi vnius libertate fraudentur, non vtriusque, ſed alterutrius impediri libertatem: et plerumque poſtea ſcripti. niſi ſi quando majoris pretii ſit is, qui ante nominatus ſit, nec ſufficiat, poſteriorem retrahi in ſeruitutem, prior [autem] ſufficiat: nam hoc caſu ſequenti loco [ſcriptum] ſolum ad libertatem peruenturum.

25. PAPINIANVS *lib. 5. Reſponſorum.*

In fraudem creditorum teſtamento datae libertates, prioribus creditoribus dimiſſis, propter nouos creditores irritae ſunt.

26. SCAEVOLA *lib. 4. Reſponſorum.*

Pignori obligatum ſeruum debitoris heres manumiſit: quaeſitum eſt, an liber eſſet? Reſpondit, ſecundum ea, quae praeponerentur, ſi pecunia etiam nunc deberetur, non eſſe manumiſſione liberum factum. PAVLVS: ſoluta ergo pecunia, ex illa voluntate liber fit.

27. HERMOGENIANVS *lib. 1. Juris Epitomarum.*

In fraudem creditorum manumittitur, liberque eſſe prohibetur: ſiue dies ſoluendae pecuniae jam ceſſit, ſiue in diem, vel ſub conditione ſit debitum. † Diuerſa cauſa eſt legati ſub conditione relicti: nam antequam conditio exſtiterit, inter creditores legatarius iſte non habetur. † Ex omni autem cauſa creditoribus in hac parte Lex Aelia Sentia proſpexit: inter quos fideicommiſſarium etiam eſſe placuit. §. 1. Pignori datus ſeruus, antequam debiti nomine fiat ſatis, ſine conſenſu creditorum manumitti non poteſt; ſed pupilli creditoris citra

tutoris

Digitized by Google

tutoris auctoritatem conſenſus nihil libertati prodeſt. Sicuti non prodeſt, ſi fructuarius pupillus manumiſſioni ſimiliter conſentiat.

28. PAVLVS *lib. 3. Sententiarum.*

Heres ſeruum proprium, quem teſtator legauerat, manumittendo nihil agit: quia ſcientiae vel ignorantiae ejus nullam placuit admitti rationem.

29. CAJVS *lib. 1. de Manumiſſionibus.*

Generaliter pignori datus ſeruus, ſine dubio pleno jure debitoris eſt, et juſtam libertatem ab eo conſequi poteſt, ſi Lex Aelia Sentia non impediat libertatem. id eſt, ſi ſoluendo ſit, nec ob id creditores videantur fraudari. §. 1. Sub conditione ſeruus legatus, pendente conditione pleno jure heredis eſt: ſed nullam libertatem ab eo conſequi poteſt, ne legatario injuria fieret.

30. VLPIANVS *lib. 4. ad Legem Aeliam Sentiam.*

Si quis hac lege ſeruum emerit, vt manumittat, et, non manumittente eo, ſeruus ad libertatem peruenerit, ex Conſtitutione Diui MARCI: an poſſit vt ingratum accuſare, videamus? Et dici poteſt, cum non ſit manumiſſor, hoc jus eum non habere. §. 1. Si filius meus [ex] voluntate mea manumiſerit, an vt ingratum eum accuſandi jus habeam, dubitari poterit. idcirco, quia non manumiſi. Sed pro eo habendus ſum, ac ſi manumiſiſſem. §. 2. Sed ſi caſtrenſem ſeruum filius meus manumittat, dubio procul hoc jus non habeo, quia [non] ipſe manumiſi: ipſe plane filius accuſare poterit. §. 3. Tamdiu (autem) accuſare quis poterit, quamdiu perſeuerat patronus. §. 4. Quoties autem patroni libertum volunt accuſare, vtrum omnium conſenſus neceſſarius ſit, an vero et vnus poſſit, videamus? Et eſt verius, ſi ſaltem in vnum hoc commiſerit, eum vt ingratum accuſari, ſed omnium conſenſum neceſſarium, ſi ſint ejuſdem gradus. §. 5. Si pater libertum vni ex filiis adſignauerit, ſolum eum accuſare poſſe, JVLIANVS ſcripſit: ſolum enim patronum eſſe.

31. TERENTIVS CLEMENS *lib. 5. ad Legem Juliam et Papiam.*

Quaeſitum eſt: ſi libertam patronus jurejurando adegiſſet, ne ea liberos impuberes habens nuberet: quid juris eſſet? JVLIANVS dicit, non videri contra Legem Aeliam Sentiam feciſſe eum, qui non perpetuam viduitatem libertae injunxiſſet.

32. *Idem lib. 8. ad Leg. Jul. et Pap.*

Si non voluntate patroni is, qui in ejus poteſtate ſit, jusjurandum adegerit, vel ſtipulatus fuerit, *ne nubat*: niſi id patronus remittat, aut liberauit libertum, incidet in Legem: videbitur enim id ipſum dolo malo facere. §. 1. Non prohibentur Lege Aelia Sentia patroni a libertis mercedes capere, ſed obligare eos. itaque ſi ſponte ſua libertus mercedem patrono praeſtiterit, nullum hujus Legis praemium conſequetur. §. 2. Is, qui operas, aut in ſingulas eas certam ſummam promiſit, ad hanc Legem non pertinet: quoniam operas praeſtando poteſt liberari. † Idem OCTAVENVS probat; et adjicit: Obligare ſibi libertum, vt mercedem operarum capiat, is intelligitur, qui hoc ſolum agit, vt vtique mercedem capiat, etiam ſi ſub titulo operarum eam ſtipulatus fuerit.

AD TIT. VIII. ET IX.

DE HIS, QVI SVI, VEL ALIENI JVRIS.

Et de patris poteſtate.

(Dig. 1. T. 6.)

1. CAJVS *lib. 1. Inſtitutionum.*

De Jure perſonarum alia diuiſio ſequitur: quod [quaedam] perſonae ſui juris ſunt, quaedam alieno juri ſubjectae ſunt. † Videamus itaque de his, quae alieno juri ſubjectae ſunt. nam ſi cognouerimus, quae iſtae perſonae ſunt: ſimul intelligemus, quae ſui juris ſunt diſpiciamus itaque de his, quae in aliena poteſtate ſunt. §. 1. Igitur in poteſtate ſunt ſerui dominorum. Quae quidem poteſtas juris gentium eſt: nam apud omnes peraeque gentes animaduertere poſſumus, dominis in ſeruos vitae necisque poteſtatem fuiſſe: et quodcumque per ſeruum adquiritur, id domino adquiritur. §. 2. Sed hoc tempore nullis hominibus, qui ſub imperio Romano ſunt, licet ſupra modum, et ſine cauſa Legibus cognita in ſeruos ſuos ſaeuire. Nam ex Conſtitutione Diui ANTONINI, qui ſine cauſa ſeruum ſuum occiderit, non minus puniri jubetur, quam qui alienum ſeruum occiderit. † Sed et major aſperitas dominorum ejuſdem Principis Conſtitutione coërcetur.

2. VLPIANVS *lib. 8. de Officio Proconſulis.*

Si dominus in ſeruos ſaeuierit; vel ad impudicitiam, turpemque violationem compellat: quae ſint partes Praeſidis, ex reſcripto Diui PII ad AELIVM MARCIANVM Proconſulem Baeticae manifeſtabitur. Cujus reſcripti verba haec ſunt. Dominorum quidem poteſtatem in ſuos ſeruos illibatam eſſe oportet, nec cuiquam hominum jus ſuum detrahi: ſed dominorum intereſt, ne auxilium contra ſaeuitiam, vel famem, vel intolerabilem injuriam denegatur his, qui juſte deprecantur. Ideoque cognoſce de querelis eorum, quae ex familia Julii Sabini ad ſtatuam confugerunt: et ſi vel durius habitos, quam aequum eſt, vel infami injuria affectos cognoueris: venire jube, ita vt in poteſtatem domini non reuertantur: qui ſi meae Conſtitutioni fraudem fecerit, ſciet me admiſſum ſeuerius executurum. † Diuus etiam HADRIANVS Vmbriciam quandam matronam in quinquennium relegauit, quod ex leuiſſimis cauſis ancillas atrociſſime tractaſſet.

3. CAJVS *lib. 1. Inſtitutionum.*

Item in poteſtate noſtra ſunt liberi noſtri, quos ex juſtis nuptiis procreauerimus: quod jus proprium ciuium Romanorum eſt.

4. VLPIANVS *lib. 1. Inſtitutionum.*

*Nam ciuium Romanorum quidam ſunt patresfamiliarum *: alii filiifamiliarum; quaedam matresfamiliarum **; quaedam filiaefamiliarum. Patresfamiliarum ſunt, qui ſunt ſuae poteſtatis; ſiue puberes, ſiue impuberes: ſimili modo matresfamiliarum. Filiifamiliarum et filiae, quae*

ſunt in aliena poteſtate. Nam qui ex me et vxore mea naſcitur, in mea poteſtate eſt: item qui ex filio meo et vxore ejus naſcitur, id eſt, nepos meus et neptis, aeque in mea ſunt poteſtate; et pronepos, et proneptis, et deinceps caeteri.

* L. 195. §. 2. de V. S.

** L. 46. §. 1. de V. S.

5. *Idem lib. 36. ad Sabinum.*

Nepotes ex filio, mortuo auo, recidere ſolent in filii poteſtatem, [hoc eſt patris ſui]: ſimili modo et pronepotes, et deinceps, vel in filii poteſtatem, ſi viuit et in familia manſit; vel in ejus parentis, qui ante eos in poteſtate eſt. Et hoc, non tantum in naturalibus, verum in adoptiuis quoque juris eſt.

6. *Idem lib. 9 ad Sabinum.*

Filium enim definimus, qui ex viro et vxore ejus naſcitur. † Sed ſi fingamus abfuiſſe * maritum, verbi gratia per decennium, reuerſum anniculum ** inueniſſe in domo ſua: placet nobis Juliani ſententia, hunc non eſſe mariti filium. † Non tamen ferendum Julianus ait, eum, qui cum vxore ſua aſſidue moratus nolit filium adgnoſcere, quaſi non ſuum. Sed mihi videtur, quod et Scaevola probat, ſi conſtet maritum aliquamdiu cum vxore non concubuiſſe infirmitate interueniente, vel alia cauſa; vel ſi ea valetudine paterfamilias fuit, vt generare non poſſit: hunc, qui in domo natus eſt, licet vicinis ſcientibus, filium non eſſe.

* L. 29. §. 1. de prob. 11. §. 9. ad L. Jul. de adult.

** L. 132: 134. de V. Sign.

7. *Idem lib. 25. ad Sabinum.*

Si qua poena pater fuerit affectus, vt vel ciuitatem amittat, vel ſeruus poenae efficiatur: ſine dubio nepos filii loco ſuccedit.

8. *Idem lib 26. ad Sabinum.*

Patre furioſo liberi nihilominus in patris ſui poteſtate ſunt *. † Idem et in omnibus eſt parentibus, qui habent liberos in poteſtate. nam cum jus poteſtatis Moribus ſit receptum, nec poſſit deſinere quis habere in poteſtate, niſi exierint liberi, quibus caſibus ſolent: nequaquam dubitandum eſt, remanere eos in poteſtate. Quare non ſolum eos liberos in poteſtate habebit, quos ante furorem genuit: verum et ſi qui ante furorem concepti, in furore editi ſunt. ſed et ſi in furore agente eo, vxor concipiat; videndum, an in poteſtate ejus naſcatur filius: nam furioſus, licet vxorem ducere non poſſit, retinere tamen matrimonium poteſt. Quod cum ita ſe habeat, in poteſtate filium habebit. † Proinde et *ſi furioſa ſit vxor*, ex ea ante conceptus in poteſtate naſcetur: ſed et in furore ejus conceptus ab eo, qui non furebat, ſine dubio in poteſtate naſcetur: quia retinetur matrimonium. † Sed etſi ambo in furore agant, et vxor et maritus, et tunc concipiat: partus in poteſtate patris naſcetur, quaſi voluntatis reliquiis in furioſis manentibus. nam cum conſiſtat matrimonium altero furente, conſiſtet et vtroque.

* L. 3. h. t.

§. 1. Adeo autem retinet jus poteſtatis pater furioſus, vt et adquiratur illi commodum ejus, quod filius adquiſiuit.

9. POMPONIVS *lib. 16. ad Quintum Mucium.*

Filiusfamilias in publicis cauſis loco patrisfamilias habetur, veluti ſi magiſtratum gerat, vel tutor detur.

10. VLPIANVS *lib. 4. ad Leg. Jul. et Pap.*

Si judex nutriri vel ali oportere pronunciauerit: dicendum eſt, de veritate quaerendum, filius ſit, an non: neque enim alimentorum cauſa veritati facit praejudicium.

11. MODESTINVS *lib. 1. Pandectarum.*

Inuiti filii naturales, vel emancipati, non rediguntur in patriam poteſtatem.

De Verborvm Significatione.

215. PAVLVS *lib. ſing. ad Leg. Fuſiam Caniniam.*

Poteſtatis verbo plura ſignificantur, *in perſona Magiſtratuum imperium*, in perſona liberorum *patria poteſtas*: in perſona ſerui *dominium*. † At cum agimus de noxae deditione cum eo, qui ſeruum non defendit: praeſentis corporis copiam facultatemque ſignificamus. † In *Lege Atinia* in poteſtatem domini rem furtiuam veniſſe videri, et ſi ejus vindicandae poteſtatem habuerit, Sabinvs et Cassivs ajunt.

Ad TIT. X.

De SPONSALIBVS.

(Dig. 23. T. 1.)

a) 1. FLORENTINVS *lib. 3. Inſtitutionum.*

Sponſalia, ſunt mentio et repromiſſio nuptiarum futurarum.

2. VLPIANVS *lib. ſing. de Sponſalibus.*

Sponſalia [autem] dicta ſunt a *ſpondendo*: nam moris fuit veteribus ſtipulari, et ſpondere ſibi *vxores futuras.*

3. FLORENTINVS *lib. 3. Inſtitutionum.*

Vnde et *ſponſi ſponſaeque* appellatio nata eſt.

4. VLPIANVS *lib. 35. ad Sabinum.*

Sufficit nudus conſenſus ad conſtituenda ſponſalia.

§. 1. Denique conſtat, et abſenti abſentem deſpondere poſſe: et hoc quotidie fieri.

5. POMPONIVS *lib. 16. ad Sabinum.*

Haec ita, ſi ſcientibus his, qui abſint, ſponſalia fiant, aut ſi poſtea ratum habuerint.

6. VLPIANVS *lib. 36. ad Sabinum.*

Si puellae tutores * ad finienda ſponſalia nuncium miſerunt, non putarem ſuffecturum ad diſſoluendam nuptiarum ſpem ** hunc nuncium: non magis, quam ſponſalia poſſe eos ſolos conſtituere: niſi forte omnia iſta ex voluntate puellae facta ſint.

* L. 20. de ritu nupt.

** L. 13. §. 2. ad L. Jul. de adult.

7. PAVLVS *lib. 35. ad Edictum.*

In ſponſalibus nihil intereſt, vtrum teſtatio interponatur, an aliquis ſine ſcriptura ſpondeat.

§. 1. In

Digitized by Google

§. 1. In ſponſalibus etiam *conſenſus* * eorum exigendus eſt, quorum in nuptiis deſideratur. Intelligi tamen ſemper filiae patrem *conſentire*, niſi euidenter diſſentiat, Ivlianvs ſcribit.

* l. 11. 12. 13. 18. h. t.

8. CAJVS *lib. 11. ad Edictum prouinciale.*

Furor quin ſponſalibus impedimento ſit, plus quam manifeſtum eſt: ſed poſtea interueniens ſponſalia non infirmat.

9. VLPIANVS *lib. 35. ad Edictum.*

Quaeſitum eſt apud Ivlianvm, an ſponſalia ſint ante duodecimum annum, ſi fuerint nuptiae collatae? Et ſemper Labeonis ſententiam probaui, exiſtimantis, ſi quidem praeceſſerint ſponſalia; durare ea, quamuis in domo loco nuptae eſſe coeperit; ſi vero non praeceſſerint, hoc ipſo, quod in domum deducta eſt, non videri ſponſalia facta. Quam ſententiam Papinianvs quoque probat.

10. *Idem lib. 3. Diſputationum.*

In poteſtate manente filia, pater ſponſo nuncium remittere poteſt, et ſponſalia diſſoluere: Enimuero ſi emancipata eſt, non poteſt neque nuncium remittere, neque, quae dotis cauſa data ſunt, condicere: ipſa enim filia nubendo efficiet dotem eſſe, conditionemque extinguet, quae, cauſa non ſecuta, naſci poterit: niſi forte quis proponat, ita dotem patrem pro emancipata filia dediſſe, vt, ſi nuptiis non conſentiret [vel contractis, vel non contractis,] repeteret, quae dederat: tunc enim habebit repetitionem.

11. JVLIANVS *lib. 6. Digeſtorum.*

Sponſalia, ſicut nuptiae, conſenſu contrahentium fiunt: et ideo, ſicut nuptiis, ita ſponſalibus filiamfamilias conſentire oportet. *

* L. 30. de R. J.

12. VLPIANVS *lib. ſingul. de ſponſalibus.*

Sed, quae patris voluntati non repugnat, conſentire intelligitur.

§. 1. Tunc autem ſolum diſſentiendi a patre licentia filiae conceditur, ſi indignum moribus, vel turpem ſponſum ei pater eligat.

13. PAVLVS *lib 5. ad Edictum.*

Filiofamilias diſſentiente, ſponſalia nomine ejus fieri non poſſunt.

14. MODESTINVS *lib 4. Differentiarum.*

In ſponſalibus contrahendis aetas contrahentium definita non eſt, vt in matrimoniis: quapropter [et] a primordio aetatis ſponſalia effici poſſunt, ſi modo id fieri ab vtraque perſona intelligatur, id eſt, ſi non ſint minores, quam ſeptem annis. *

* L. 36. ad L. Jul. de adult.

15. *Idem lib. ſingul. de Enucleatis caſibus.*

Tutor factam pupillam ſuam nec ipſe vxorem ducere, nec filio ſuo in matrimonio adjungere poteſt. Scias tamen, quod de nuptiis tractamus, et ad ſponſalia pertinere. *

* L. 60. §. 5. de R. N.

16. VLPIANVS *lib. 3. ad Legem Juliam et Papiam.*

Oratio Imperatorum ANTONINI et COMMODI, quae quaſdam nuptias in perſonam Senatorum inhibuit, de ſponſalibus nihil locuta eſt: recte tamen dicitur, etiam ſponſalia in his caſibus ipſo jure nullius eſſe momenti: vt ſuppleatur, quod Orationi deeſt.

17. CAJVS *lib. 1. ad Legem Jul. et Pap.*

Saepe juſtae ac neceſſariae cauſae non ſolum annum, vel biennium, ſed etiam triennium, et quadriennium, et vlterius trahunt ſponſalia: veluti valetudo ſponſi ſponſaeue, vel mortes parentum, aut capitalia crimina, aut longiores peregrinationes, quae ex neceſſitate fiunt.

18. VLPIANVS *lib. 6. ad Edictum.*

In ſponſalibus conſtituendis parui refert, per ſe et coram, an per interuuncium, vel per epiſtolam, an per alium hoc factum eſt: et fere plerumque conditiones, interpoſitis perſonis, [expediuntur.]

De Verborvm Significatione.

7. PAVLVS *lib. 2. ad Edictum.*

Sponſio appellatur, non ſolum, quae per *ſponſi* interrogationem fit, ſed omnis *ſtipulatio promiſſioque.*

136. VLPIANVS *lib. 5. ad Leg. Jul. et Pap.*

Generi appellatione et neptis, et proneptis, tam ex filio, quam ex filia editorum, caeterarumque *maritos* contineri, manifeſtum eſt.

50. *Idem lib. 61. ad Edictum.*

Nurus appellatio *etiam* ad *pronurum*, et vltra porrigenda eſt.

51. CAJVS *lib. 23. ad Edictum prouinciale.*

Appellatione *parentis*, non tantum pater, ſed etiam *auus*, et *proauus*, et deinceps omnes ſuperiores continentur: ſed et *mater*, et *auia*, et *proauia.*

146. TERENTIVS CLEMENS *lib. 2. ad Leg. Jul. et Pap.*

Soceri, ſocrus appellatione auum quoque et auiam vxoris vel mariti contineri, reſpondetur.

b) De RITV NVPTIARVM.

(Dig. 23. T. 2.)

1. MODESTINVS *lib. 1. Regularum.*

Nuptiae ſunt conjunctio maris et foeminae, [et] conſortium omnis vitae: diuini et humani juris communicatio.

2. PAVLVS *lib. 35. ad Edictum.*

Nuptiae * conſiſtere non poſſunt, niſi conſentiant omnes: id eſt, qui coëunt, quorumque in poteſtate ** ſunt.

* L. 32. §. 13. de donat. int. V. et U. L. 30. de R. J. L. 15. de Cond. et demonſtrat.

** L. 18. h. t. add. 68. de jur. dot. 13. §. 6. ad L. Jul. de adult. non obſt. L. 1. §. l. de liber. exhib. de matris conſenſu L. 6. de in jus voc. 4. de curat. furioſ.

3. *Idem lib. 1 ad Sabinum.*

Si nepotem ex filio, et neptem ex altero filio in poteſtate habeam: nuptias inter eos [me] ſolo auctore contrahi poſſe, Pomponivs ſcribit, et verum eſt.

4. POMPONIVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Minorem annis duodecim nuptam, tunc legitimam vxorem fore, cum apud virum expleſſet duodecim annos.

5. *Idem lib. 4. ad Sabinum.*

Mulierem abſenti per literas ejus, vel per nuncium poſſe nubere placet, ſi in domum ejus deduceretur, eam vero, quae abeſſet, ex literis vel nuncio [ſuo] duci a marito non

poſſe.

poſſe: deductione enim opus eſſe in mariti, non in vxoris domum; quaſi in domicilium matrimonii.

6. VLPIANVS *lib. 35. ad Sabinum.*

Denique Cinna ſcribit: eum, qui abſentem accepit vxorem; deinde rediens a coena juxta Tiberim periſſet, ab vxore lugendum, reſponſum eſt.

7. PAVLVS *lib. ſingulari ad Legem Falcidiam.*

Ideoque poteſt fieri, vt in hoc caſu aliqua virgo et dotem, et de dote habeat actionem.

8. POMPONIVS *lib. 5. ad Sabinum.*

Libertinus libertinam matrem, aut ſororem, vxorem ducere non poteſt: quia hoc jus moribus, non legibus, introductum eſt.

9. VLPIANVS *lib. 26. ad Sabinum.*

Si nepos vxorem velit ducere, auo furente, omnimodo patris auctoritas erit neceſſaria: ſed ſi pater furit *, auus ſapiat, ſufficit aui voluntas.

* L. 40. de R. J.

§. 1. Is, cujus pater ab hoſtibus captus eſt, ſi non intra triennium reuertatur, vxorem ducere poteſt.

10. PAVLVS *lib. 35. ad Edictum.*

Si ita pater abſit *, vt ignoretur, vbi ſit, et an ſit: quid faciendum eſt, merito dubitatur? Et, ſi triennium effluxerit, poſtquam apertiſſime fuerit pater ignotus, vbi degit, et an ſuperſtes ſit, non prohibentur liberi [ejus] vtriusque ſexus, matrimonium vel nuptias legitimas contrahere.

* L. 11. h. T. 12. §. 3. de captiv. et poſtlim.

11. JVLIANVS *lib. 62. Digeſtorum.*

Si filius ejus, qui apud hoſtes eſt, vel abſit, ante triennium captiuitatis, vel abſentiae patris vxorem duxit; vel ſi filia nupſerit; puto, recte matrimonium vel nuptias contrahi: dummodo eam filius ducat vxorem, vel filia tali nubat, cujus conditionem certum ſit, patrem non repudiaturum.

12. VLPIANVS *lib. 26. ad Sabinum.*

Si qua mihi vxor fuit, deinde a me repudiata nupſit Sejo, quem ego poſtea adrogaui: non ſunt nuptiae inceſtae. §. 1. Inter me, et ſponſam patris mei nuptiae contrahi non poſſunt, quamquam *nouerca* mea non proprie dicatur. §. 2. Sed et per contrarium, ſponſa mea patri meo nubere non poterit: quamuis *nurus* non proprie dicatur. §. 3. Si vxor mea poſt diuortium alii nupſerit, et filiam ſuſceperit, putat Julianus, hanc quidem priuignam non eſſe, verum nuptiis ejus abſtinendum. §. 4. Adoptiuae ſororis filiam poſſum vxorem ducere: *cognata* enim mea non eſt filia ejus, quia auunculus nemo fit per adoptionem; et eae demum cognationes contrahuntur in adoptionibus, quae legitimae eſſent, id eſt, quae agnatorum jus haberent. Pari ratione et ſororem patris mei adoptiui poſſum ducere, ſi non fuit eodem patre nata.

13. *Idem lib. 34 ad Sabinum.*

Si patrona tam ignobilis ſit, vt ei honeſtae ſint, vel ſaltem liberti ſui nuptiae: officio judicis ſuper hoc cognoſcentis hae prohiberi non debent.

14. PAVLVS *lib. 35. ad Edictum.*

Adoptiuus filius ſi emancipetur, eam, quae patris adoptiui vxor fuit, ducere non poteſt: quia *nouercae* locum habet. §. 1. Item ſi quis filium adoptauerit, vxorem ejusdem, quae *nurus* loco eſt, ne quidem poſt emancipationem filii ducere poterit: quoniam aliquando nurus ei fuit. §. 2. *Seruiles* quoque *cognationes* [in] hoc jure obſeruandae ſunt. Igitur ſuam matrem manumiſſus non ducet vxorem. Tantundem juris eſt, et in ſorore, et ſororis filia. Idem e contrario dicendum eſt, vt pater filiam non poſſit ducere, ſi ex ſeruitute manumiſſi ſint: etſi dubitetur, patrem eum eſſe. † Vnde nec vulgo quaeſitam filiam pater naturalis poteſt vxorem ducere: quoniam * ***in contrahendis matrimoniis naturale jus, et pudor inſpiciendus eſt;*** contra pudorem eſt autem, filiam vxorem ſuam ducere.

* L. 52. h. t. et 56. eodem.

§. 3. Idem tamen, quod in ſeruilibus cognationibus conſtitutum eſt, etiam in ſeruilibus adfinitatibus ſeruandum eſt, veluti, vt eam, quae in contubernio patris fuerit, quaſi nouercam, non poſſim ducere: et contra, eam, quae in contubernio filii fuerit, patrem quaſi nurum non ducere. Aeque nec matrem ejus, quam quis in ſeruitute vxorem habuit, quaſi ſocrum: cum enim cognatio ſeruilis intelligitur, quare non et adfinitas intelligatur? Sed in re dubia certius, et modeſtius eſt, hujusmodi nuptiis abſtinere. §. 4. Nunc videamus, quomodo nouerca, et priuigna, et ſocrus, et nurus intelligantur: vt ſciamus, quas non liceat ducere. † Quidam *nouercam* per ſe patris vxorem, et *nurum* filii vxorem, et *priuignam* vxoris ex alio marito filiam intelligunt. Sed quod ad hanc cauſam, verius eſt, nec aui vxorem, nec proaui duci poſſe. Duas ergo, vel plures nouercas ducere non poterit: non mirum: nam et his, qui adoptiuus eſt, nec naturalis patris, nec adoptiui vxorem ducere poteſt. [Sed] et ſi plures vxores pater habuerit, nullam earum ducere poſſum. † Itaque *ſocrus* appellatione non tantum vxoris meae mater, ſed et auia, et proauia intelligitur: vt nullam earum ducere poſſim. † *Nurus* quoque appellatione non tantum filii vxor, ſed et nepotis, et pronepotis continetur: licet quidem has *pronurus* appellant. † *Priuigna*, quoque non ſolum ea mihi intelligitur, quae vxoris meae filia eſt, ſed et neptis, et proneptis: vt nullam earum ducere poſſim. Item ejus matrem, quam ſponſam habui, non poſſe me vxorem ducere *, AVGVSTVS interpretatus eſt: fuiſſe enim eam ſocrum.

* L. 4. ad L. Pomp. de Parricid. 5. de Teſtibus.

15. PAPINIANVS *lib. 4. Reſponſorum.*

Vxorem quondam priuigni conjungi matrimonio vitrici non oportet *: nec in matrimonium conuenire nouercam ejus, qui priuignae maritus fuit.

* L. 4. §. 7. de grad. et affin.

16. PAVLVS *lib. 35. ad Edictum.*

Oratione Diui MARCI cauetur, *vt ſi Senatoris filia libertino nupſiſſet, nec nuptiae eſſent* *: quam et Senatusconſultum ſecutum eſt.

* L. 44. h. t.

§. 1. Nepote vxorem ducente, et filius conſentire debet: neptis vero ſi nubat, voluntas et auctoritas aui ſufficiet. §. 2. *Furor contrahi matrimonium non ſinit, quia conſenſu opus eſt: ſed recte contractum non impedit.*

17. CAJVS *lib. 11. ad Edictum provinciale.*

Per adoptionem quaeſita fraternitas eousque impedit nuptias, donec manet adoptio. Ideoque eam, quam pater meus adoptauit, et emancipauit, potero vxorem ducere: aeque et ſi, me emancipato, illam in poteſtatem retinuerit, poterimus jungi matrimonio.

§. 1. Itaque volenti generum adoptare ſuadetur, vt filiam emanciparet: ſimiliter ſuadetur ei, qui nurum velit adoptare, vt emancipet filium. §. 2. Amitam quoque, et mater-

Digitized by Google

materteram, item magnam quoque amitam, et materteram magnam prohibemur vxorem ducere; quamuis magna amita, et matertera, quarto gradu ſint. Vtique autem amitam, et amitam magnam prohibemur vxorem ducere, et ſi per adoptionem nobis conjunctae ſint.

18. JVLIANVS *lib. 16. Digeſtorum.*

Nuptiae inter easdem perſonas niſi volentibus parentibus renouatae, juſtae non habentur.

19. MARCIANVS *lib. 16. Inſtitutionum.*

Capite trigeſimo quinto Legis Juliae: Qui liberos, quos habent in poteſtate, injuria prohibuerint * *ducere vxores, vel nubere, (vel qui dotem dare non volunt: ex Conſtitutione Diuorum SEVERI et ANTONINI), per Proconſules, Praeſidesque prouinciarum coguntur in matrimonium collocare, et dotare* **. *Prohibere autem videtur, et qui conditionem non quaerit.*

* L. 5. de parricid.

** L. 44. Si. de jur. dot.

20. PAVLVS *lib. ſingul. ad Orationem Diui Severi et Commodi.*

Sciendum eſt, ad officium curatoris [non] pertinere, nubat pupilla, an non: quia officium ejus in adminiſtratione negotiorum conſtat: [Et] ita SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt, in haec verba: *Ad officium curatoris adminiſtratio pupillae pertinet: nubere autem pupilla ſuo arbitrio poteſt.*

21. TERENTIVS CLEMENS *lib. 3. ad Leg. Juliam et Papiam.*

Non cogitur filiusfamilias vxorem ducere.

22. CELSVS *lib. 15. Digeſtorum.*

Si patre cogente * ducit vxorem, quam non duceret, ſi ſui arbitrii eſſet, contraxit tamen matrimonium: quod inter inuitos non contrahitur: maluiſſe hoc videtur.

* L. 41. h. t. 5. quod met. cauſ. L. 22. §. ſ. eod. R. J. 4. L. 116. ib. 134. pr. de V. O. 13. 14. c. h. t.

23. *Idem lib. 30. Digeſtorum.*

Lege Papia cauetur, *omnibus ingenuis, praeter Senatores eorumque liberos, libertinam vxorem habere licere.*

* L. 27. L. 42. §. 1. L. 44. L. 58. h. t.

24. MODESTINVS *lib. 1. Regularum.*

In liberae mulieris conſuetudine non concubinatus, ſed nuptiae intelligendae ſunt: ſi non corpore quaeſtum fecerit. *

* L. 57. §. 1. h. t.

25. *Idem lib. 2. Regularum.*

Filius emancipatus etiam ſine conſenſu patris vxorem ducere poteſt, et ſuſceptus filius ei heres erit.

26. *Idem lib. 5. Reſponſorum [reſpondit.]*

Reas adulterii factas, nec ante damnationem viuente marito vxores duci poſſe.

27. VLPIANVS *lib. 3. ad Leg. Jul. et Pap.*

Si quis in Senatorio ordine agens libertinam habuerit vxorem, quamuis interim vxor non ſit, attamen in ea conditione eſt, vt, ſi amiſerit dignitatem, vxor eſſe incipiat.

28. MARCIANVS *lib. 10. Inſtitutionum.*

Inuitam libertam vxorem ducere patronus non poteſt.

29. VLPIANVS *lib. 3. ad Leg. Jul. et Pap.*

Quod et Atejvs Capito *Conſulatu ſuo fertur decreuiſſe. Hoc tamen ita obſeruandum eſt, niſi patronus ideo eam manumiſit, vt vxorem eam ducat.*

30. CAJVS *lib. 2. ad Leg. Jul. et Pap.*

Simulatae nuptiae nullius momenti ſunt. *

* L. 54. de O. et A.

31. VLPIANVS *lib. 6. ad Leg. Jul. et Pap.*

Si Senatori, indulgentia Principis, fuerit permiſſum, libertinam juſtam vxorem habere, poteſt juſta vxor eſſe.

32. MARCELLVS *lib. 1. ad Leg. Jul. et Pap.*

Sciendum eſt, libertinum, qui ſe ingenuo dedit adrogandum, quamuis in ejus familia ingenui jura ſit conſecutus, vt libertinum tamen a Senatoriis nuptiis repellendum eſſe.

33. *Idem lib. 3. ad Leg. Jul. et Pap.*

Plerique opinantur, cum eadem mulier ad eundem virum reuertatur, id matrimonium idem eſſe. Quibus adſentior, ſi non multo tempore interpoſito reconciliati fuerint; nec inter moras aut illa alii nupſerit, aut hic aliam duxerit: maxime ſi nec dotem vir reddiderit.

34. PAPINIANVS *lib. 4. Reſponſorum.*

Generali mandato *quaerendi mariti filiaefamilias*, non fieri nuptias, rationis eſt. Itaque perſonam ejus patri demonſtrari, qui matrimonio conſenſerit, vt nuptiae contrahantur, neceſſe eſt.

§. 1. Ream adulterii, quam vir jure mariti poſtulauit, non prohibetur poſt abolitionem vxorem denuo ducere: ſed et ſi non jure mariti ream poſtulauit, jure contractum matrimonium videbitur.

§. 2. Inter priuignos contrahi nuptiae poſſunt, etſi fratrem communem ex nouo parentum matrimonio ſuſceptum habeant.

§. 3. *Filiam Senatoris nuptias libertini ſecutam, patris caſus non faciat vxorem: nam quaeſita dignitas liberis, propter crimen patris auferenda [non] eſt.*

35. *Idem lib. 16. Reſponſorum.*

Filiusfamilias miles matrimonium ſine patris voluntate non contrahit.

36. PAVLVS *lib. 5. Quaeſtionum.*

Tutor, vel curator adultam [vxorem] ducere non poteſt: niſi a patre deſponſa, deſtinataue, teſtamentoue nominata conditione nuptiis, ſecuta fuerit.

37. *Idem lib. 7. Reſponſorum.*

Libertum curatoris puellae prohiberi oportet vxorem eandem ducere.

38. *Idem lib. 2. Sententiarum.*

Si quis officium in aliqua prouincia adminiſtrat, inde oriundam, vel ibi domicilium habentem vxorem ducere non poteſt, quamuis ſponſare non prohibeatur: ita ſcilicet, vt, ſi poſt officium depoſitum noluerit mulier nuptias contrahere, liceat ei hoc facere, arrhis tantummodo redditis, quas acceperat. §. 1. Veterem ſponſam in prouincia, quam quis adminiſtrat, vxorem ducere poteſt: et dos data non ſit caduca. §. 2. Qui in prouincia aliquid adminiſtrat, in ea prouincia filias ſuas in matrimonium collocare, et dotem conſtituere non prohibetur.

39. *Idem*

39. *Idem lib. 7. ad Plautium.*

Sororis proneptem non poſſum ducere vxorem: quoniam parentis loco ei ſum. §. 1. Si quis ex his, quas moribus prohibemur vxores ducere, duxerit, inceſtum dicitur committere.

40. POMPONIVS *lib. 4. ex Plautio.*

Ariſto reſpondit, priuignae filiam non magis vxorem duci poſſe, quam ipſam priuignam.

41. MAECIANVS *lib. 26. Digeſtorum.*

Probrum intelligitur etiam in his mulieribus eſſe, quae turpiter viuerent, vulgoque quaeſtum facerent, etiam ſi non palam.

§. 1. *Et ſi qua ſe in concubinatu alterius, quam patroni tradidiſſet, matrisfamilias honeſtatem non habuiſſe dico.*

42. MODESTINVS *lib. ſingulari de Ritu nuptiarum.*

Semper in conjunctionibus non ſolum, quid liceat, conſiderandum eſt, ſed et quid honeſtum ſit. §. 1. *Si Senatoris filia, neptis, proneptis libertino, vel qui artem ludicram exercuit, cujusue pater materue id fecerit, nupſerit: nuptiae non erunt.*

43. VLPIANVS *lib. 1. ad Legem Juliam et Papiam.*

Palam quaeſtum facere dicemus non tantum eam, quae in lupanario ſe proſtituit, verum etiam ſi qua, vt adſolet, in taberna cauponia, vel qua alia pudori ſuo non parcit. §. 1. *Palam* autem ſic accipimus, paſſim, hoc eſt, ſine delectu: non ſi qua adulteris, vel ſtupratoribus ſe committit, ſed quae vicem proſtitutae ſuſtinet.

§. 2. Item, quod cum vno, et altero pecunia accepta commiſcuit, non videtur palam corpore quaeſtum facere.

§. 3. Octavenvs tamen rectiſſime ait, etiam eam, quae ſine quaeſtu palam ſe proſtituerit, debuiſſe his connumerari.

§. 4. Non ſolum autem ea, quae facit, verum ea quoque, quae fecit, et [ſi] facere deſiit, Lege notatur: neque enim aboletur turpitudo, quae poſtea intermiſſa eſt. §. 5. Non eſt ignoſcendum ei, quae obtentu paupertatis turpiſſimam vitam egit. §. 6. Lenocinium facere non minus eſt, quam corpore quaeſtum exercere.

§. 7. *Lenas* autem dicimus, quae mulieres quaeſtuarias proſtituunt. §. 8. *Lenam* accipiemus et eam, quae alterius nomine hoc vitae genus exercet §. 9. Si qua cauponam exercens, in ea corpora quaeſtuaria habeat, vt multae adſolent, ſub praetextu inſtrumenti cauponii proſtitutas mulieres habere, dicendum, hanc quoque *lenae* appellatione contineri. §. 10. Senatus cenſuit, non conueniens eſſe vlli Senatori, vxorem ducere aut retinere damnatam publico judicio: quo [judicio] cuilibet ex populo experiri licet; niſi ſi cui Lege aliqua accuſandi publico judicio non eſt poteſtas. §. 11. Si qua calumniae judicio damnata ſit ex cauſa publici judicii, et quae praeuaricationis damnata eſt, *publico judicio damnata* eſſe non videtur.

§. 12. Quae in adulterio deprehenſa eſt, quaſi publico judicio damnata eſt. [Proinde] ſi adulterii condemnata eſſe proponatur, non tantum, quia deprehenſa eſt, erit notata, ſed quia et publico judicio damnata eſt. Quod ſi non ſit deprehenſa, damnata autem: idcirco notetur, quia publico judicio damnata eſt. [at] ſi deprehenſa quidem ſit, damnata autem non ſit, notata erit. Ego puto, etſi abſoluta ſit poſt deprehenſionem, adhuc tamen notam illi obeſſe debere: quia verum eſt, eam in adulterio deprehenſam; quia factum Lex, non ſententiam notauerit. §. 13. Non adjicitur hic, vt in Lege Julia de adulteriis, *a quo*, vel *vbi deprehenſa*: proinde ſiue maritus, ſiue quis alius deprehendiſſe proponatur, videtur notata: ſed et ſi non in domo mariti, vel patris ſui deprehenſa ſit, erit notata ſecundum verba Legis.

44. PAVLVS *lib. 1. ad Leg. Jul. et Pap.*

Lege Julia ita cauetur: *Qui ſenator eſt, quiue filius, nepoſve ex filio, proneposue ex filio nato, cujus eorum eſt, erit: ne quis eorum ſponſam vxoremue ſciens dolo malo habeto libertinam, aut eam, quae ipſa, cujusue pater, materve artem ludicram facit, fecerit. neue ſenatoris filia, neptisve ex filio, proneptisue ex nepote, filio nato, nata: libertino, ſiue, qui ipſe, cujusue pater, materue artem ludicram facit, fecerit: ſponſa, nuptaue ſciens dolo malo eſto: neue quis eorum dolo malo, ſciens ſponſam vxoremue eam habeto.* §. 1. Hoc capite prohibetur Senator libertinam ducere, eamue, cujus pater materue artem ludicram fecerit: item libertinus Senatoris filiam ducere. §. 2. Non obeſt, auum et auiam artem ludicram feciſſe.

§. 3. Nec diſtinguitur, pater in poteſtate habeat filiam, necne: tamen juſtum patrem intelligendum, Octavenvs ait; matrem, etiam ſi vulgo conceperit. §. 4. Item nihil refert, naturalis ſit pater, an adoptiuus. §. 5. An et is noceat, qui, antequam adoptaret, artem ludicram fecerit: atque ſi naturalis pater, antequam filia naſceretur, fecerit? Et ſi hujus notae homo adoptauerit, deinde emancipauerit, an non poſſit duci, ac ſi talis pater naturalis deceſſiſſet? Sed de hoc caſu contrariam Legis ſententiam eſſe, Pomponivs recte putat, vt eis non connumeretur. §. 6. Si poſtea ingenuae vxoris pater materue artem ludicram facere coeperit: iniquiſſimum eſt, dimittere eam debere, cum nuptiae honeſtae contractae ſint, et fortaſſe jam liberi procreati ſint. §. 7. Plane ſi ipſa artem ludicram facere coeperit, vtique dimittenda erit.

§. 8. Eas, quas ingenui caeteri prohibentur ducere vxores, Senatores non ducent.

45. VLPIANVS *lib. 3. ad Legem Juliam et Papiam.*

In eo jure, quod dicit, *inuito patrono libertam, quae ei nupta eſt, alii nubere non poſſe*: *Patronum* accipimus (vt Reſcripto Imperatoris noſtri, et Diui Patris ejus continetur) et eum, qui hac lege emit, vt manumittat: quia manumiſſa liberta emptoris habetur.

§. 1. Qui autem jurauit *ſe patronum*, hoc idem non habebit.

§. 2. Ne is quidem debet habere, qui non ſuis nummis comparauit. §. 3. Plane, ſi filiusfamilias miles eſſe proponatur, non dubitamus, ſi caſtrenſis peculii ancillam manumiſerit, competere ei hoc jus: eſt enim patronus ſecundum Conſtitutiones; nec patri ejus hoc jus competit. §. 4. Hoc caput ad nuptam tantum libertam pertinet, ad ſponſam non pertinet: et ideo, inuito patrono, nuncium ſponſa liberta ſi miſerit, cum alio connubium habet. §. 5. Deinde ait Lex, *inuito patrono. Inuitum* accipere debemus eum, qui non conſentit ad diuortium. idcirco nec à furioſo diuertendo ſoluit ſe hujus Legis neceſſitate: nec ſi ab ignorante diuerterit. rectius enim hic inuitus dicitur, quam qui diſſentit. §. 6. Si ab hoſtibus patronus captus eſſe proponatur, vereor, ne poſſit ita connubium habere nubendo: quemadmodum haberet, ſi mortuus eſſet. Et qui Jvliani ſententiam probant, dicerent, non habituram connubium: putat enim Jvlianvs, durare ejus libertae matrimonium etiam in captiuitate, propter patroni reuerentiam. Certe, ſi in aliam ſeruitutem patronus ſit deductus, procul dubio diſſolutum eſſet matrimonium.

46. CA-

Digitized by Google

46. CAJVS *lib. 8. ad Legem Juliam et Papiam.*

Illud dubitationis eſt, an et qui communem libertam vxorem duxerit, ad hoc jus admittatur? Javolenvs negauit: quia non proprie videtur ejus liberta, quae etiam alterius ſit. Aliis contra viſum eſt: quia libertam ejus eſſe negari non poteſt, licet alterius quoque ſit liberta. Quam ſententiam plerique recte probauerunt.

47. PAVLVS *lib. 2. ad Legem Juliam et Papiam.*

Senatoris filia: quae corpore quaeſtum, vel artem ludicram fecerit, aut judicio publico damnata fuerit, impune libertino nubit: nec [enim] honos ei ſeruatur, quae ſe in tantum [foedus] deduxit.

48. TERENTIVS CLEMENS *lib. 8. ad Legem Juliam et Papiam.*

Filio patroni in libertam paternam eandemque vxorem idem juris, quod ipſi patrono daretur, ex ſententia Legis accommodatur. † idemque dicendum erit, et ſi alterius patroni filius, viuo altero, libertam eorum vxorem duxerit. §. 1. Si ignominioſam libertam ſuam patronus vxorem duxerit: placet, quia contra Legem maritus ſit, non habere eum hoc Legis beneficium. §. 2. Si vni ex filiis adſignatam alter vxorem duxerit, non idem jus, quod [in] patrono tribuendum. nihil enim juris habebit: quia Senatus omne jus libertorum adſignatorum ad eum tranſtulit, cui id pater tribuit.

49. MARCELLVS *lib. 1. ad Legem Juliam et Papiam.*

Obſeruandum eſt, vt inferioris gradus homines ducant vxores eas, quas hi, qui altioris dignitatis ſunt, ducere Legibus propter dignitatem prohibentur: ac contra, antecedentis gradus homines non poſſunt eas ducere, quas his, qui inferioris dignitatis ſunt, ducere non licet.

50. *Idem lib. 3. ad Leg. Jul. et Pap.*

Proxime conſtitutum dicitur, vt, cum quis libertam ſuam duxerit vxorem, quam ex fideicommiſſi cauſa manumiſerit, liceat libertae, inuito eo, nuptias contrahere. puto, quia non erat ferendus is, qui ex neceſſitate manumiſit, non ſuo arbitrio: magis enim debitam libertatem praeſtitit, quam vllum beneficium in mulierem contulit.

51. LICINNIVS RVFINVS *lib. 1. Regularum.*

Matrimonii cauſa ancilla manumiſſa, a nullo alio vxor duci poteſt, quam a quo manumiſſa eſt: niſi patronus matrimonio ejus renunciauerit. §. 1. Si autem filiusfamilias, matrimonii cauſa, juſſu patris ancillam manumiſerit, Julianus putat, perinde eam haberi, atque ſi a patre ejus manumiſſa eſſet: et ideo poteſt eam vxorem ducere.

52. PAVLVS *lib. 6. ad Sabinum.*

Inceſtae nuptiae neque dotem habent: et ideo [omne] quod perceptum eſt, licet fructuum nomine, aufertur.

53. CAJVS *lib. 11. ad Edictum prouinciale.*

Nuptiae conſiſtere non poſſunt inter eas perſonas, quae in numero parentum liberorumue ſunt, ſiue proximi, ſiue vlterioris gradus ſint, vſque ad infinitum.

54. SCAEVOLA *lib. 1. Regularum.*

Et nihil intereſt, ex juſtis nuptiis cognatio deſcendat, an vero non: nam et vulgo quaeſitam ſororem quis vetatur, vxorem ducere.

55. CAJVS *lib. 11. ad Edictum prouinciale.*

Quin etiam nefas exiſtimatur, eam quoque vxorem ducere, quae per adoptionem filia, neptisue eſſe coeperit: in tantum, vt, etſi per emancipationem adoptio diſſoluta ſit, idem juris maneat. §. 1. Patris adoptiui mei matrem, aut materteram, aut neptem ex filio, vxorem ducere non poſſum: ſcilicet, ſi in familia ejus ſim. Alioquin ſi emancipatus fuero ab eo, ſine dubio nihil impedit nuptias: ſcilicet, quia poſt emancipationem extraneus intelligor.

* L. 13. de Adopt.

56. VLPIANVS *lib. 3. Diſputationum.*

Etiamſi concubinam quis habuerit ſororis filiam, licet libertinam, inceſtum committitur.

57. MARCIANVS *lib. 2. Inſtitutionum.*

Qui in prouincia officium aliquod gerit, prohibetur etiam conſentire filio ſuo vxorem ducenti.

§. 1. [In lib. 2. de adulteriis Papiniani Marcianus notat:] Diuus MARCVS et LVCIVS Imperatores Flauiae Tertullae per Menſorem libertum ita reſcripſerunt: *Mouemur et temporis diuturnitate, quo ignara juris in matrimonio auunculi tui fuiſti, et quod ab auia tua collocata es, et numero liberorum veſtrorum: idcirco [que] cum haec omnia in vnum concurrunt, confirmamus ſtatum liberorum veſtrorum in eo matrimonio quaeſitorum, quod ante annos quadraginta contractum eſt, perinde atque ſi legitimo concepti fuiſſent.*

58. *Idem lib. 4. Regularum.*

A Diuo PIO reſcriptum eſt, ſi libertina Senatorem deceperit, quaſi ingenua, et ei nupta eſt: ad exemplum Praetoris Edicti, dandam in eam actionem: quia ex dote nullum lucrum habet, quae nulla eſt.

59. PAVLVS *lib. ſing. de Adſignatione libertorum.*

Senatusconſulto, quo cautum eſt, *ne tutor pupillam vel filio ſuo, vel ſibi nuptam collocet*, etiam nepos ſignificatur.

60. *Idem lib. ſing. ad Orationem Diui Antonini et Commodi.*

Si quis tutor quidem non ſit, periculum tamen tutelae ad eum pertineat, an ſententia Orationis contineatur: veluti ſi pupilla ab hoſtibus capta fuerit, aut falſis allegationibus a tutela ſe excuſauerit, vt ex ſacris Conſtitutionibus periculum ad eum pertineat? Et dicendum eſt, hos quoque ad Senatusconſultum pertinere: nam et hujusmodi in numerum trium tutelarum computari, comprobatum eſt. §. 1. Sed ſi propter alterius perſonam periculum ad eum peruenit, videamus, ne extra ſententiam Senatusconſulti ſit: veluti ſi Magiſtratus in tutelae periculum incidit, vel fidejuſſerit quis pro tutore, vel curatore: quia nec in numerum trium tutelarum haec imputantur. Et conſequens eſt, hoc probare.

§. 2. Quid ergo, ſi honoris cauſa tutor datus ſit? quatenus nec hujusmodi tutela in numerum computatur, nunquid idem ſit? Sed ratio in contrarium ducit: quod dictum eſt, [et] honorarium tutorem periculum ſolere pati, ſi male paſſus ſit adminiſtrari tutelam.

§. 3. Quin autem ille, qui, cum datus eſt tutor, ceſſat in adminiſtratione, pertineat ad Orationem, non eſt dubitandum: quia perinde tenetur ex ſacris Conſtitutionibus, atque ſi geſſiſſet.

§. 4. Quid ergo ſi, cum ſe vellet excuſare aliquo titulo, nec in promptu probationes haberet, excuſationis negotium fuerit dilatum, et inter moras pupilla adoleuerit? an ad Senatusconſultum pertineat? Quaeſtio in eo eſt, an [et] poſt pubertatem officio finito excuſationem ejus recipi oporteat: nam ſi recipitur, et excuſauerit, impune poteſt ducere: ſi vero non

Digitized by Google

debeat recipi poſt officium finitum, non recte ducit. Et ait PAPINIANVS lib. 5. Reſponſorum, officio finito excuſationem recipi non oportere: et ideo exacti temporis periculum ad eum pertinere. Sed mihi hoc nequaquam placet: iniquum enim eſt, propter dilationem, quae forte non dolo, ſed [quae] ex neceſſitate contigit, non excuſari, vel nuptias impediri excuſatione recepta. §. 5. Quamuis verbis Orationis cautum ſit, *ne vxorem tutor pupillam ſuam ducat.* * tamen intelligendum eſt, ne deſponderi quidem poſſe. nam cum qua nuptiae contrahi non poſſunt, haec plerumque ne quidem deſponderi poteſt; nam quae duci poteſt, jure deſpondetur.

* L. 62. §. 2. L. 64. §. 1. h.

§. 6. Quid ergo, ſi adoptiuus filius tutoris duxerit pupillam illicite, poſteaque emancipatus fuerit? Credendum eſt, de adoptiuis emancipatis Senatum non ſenſiſſe: quia poſt emancipationem in totum adoptiuae familiae obliuiſcuntur. §. 7. Naturales liberi, licet in adoptionem dati fuerint, Senatusconſulto continentur. §. 8. Quid ergo, ſi tutor datus prouocauit, et poſtea heres ejus victus eſt, praeteriti temporis periculum praeſtare debet? an vero, ſi filius heres fuerit, et victus eſt, ad Orationem pertineat? Et conſequens eſt, hoc probare: quoniam rationem debet reddere.

61. PAPINIANVS *lib. 32. Quaeſtionum.*

Dote propter illicitum matrimonium caduca facta, exceptis impenſis neceſſariis, quae dotem ipſo jure minuere ſolent, quod judicio de dote redditurus eſſet, maritus ſoluere debet.

62. *Idem lib. 4. Reſponſorum.*

Quanquam in arbitrio matris pater eſſe voluerit, cui nuptum filia communis collocaretur: fruſtra tamen ab ea tutor datus eligetur. neque enim intelligitur pater de perſona tutoris cogitaſſe: cum ideo maxime matrem praetulit, ne filiae nuptias tutori committeret. §. 1. Mulier liberto viri ac patroni ſui mala ratione conjungitur. §. 2. Tutor, qui rationes curatori reddidit, puellam ſuam ante conſtitutum tempus aetatis ejus vxorem ducere, nec matrem ex alio matrimonio factam, poteſt.

63. *Idem lib. 1. Definitionum.*

Praefectus cohortis, vel equitum, aut Tribunus, contra Interdictum, ejus prouinciae duxit vxorem, in qua officium gerebat: matrimonium non erit. Quae ſpecies pupillae comparanda eſt, cum ratio potentatus nuptias prohibuerit. † *Sed an huic quoque, ſi virgo nupſit, non ſit auferendum, quod teſtamento relictum eſt, deliberari poteſt? Exemplo tamen pupillae nuptae tutori, quod relictum eſt, poteſt mulier conſequi: pecuniam tamen in dotem datam, mulieris heredi reſtitui neceſſe eſt.*

64. CALLISTRATVS *lib. 2. Quaeſtionum.*

Libertum, eundemque tutorem pupillae, eo quod in matrimonium collocata ipſi tutori ſuo, vel filio ejus eſt, Senatus relegandum cenſuit. §. 1. Senatusconſulti, quo prohibentur tutores et filii eorum, pupillas ſuas ducere, puto heredem quoque tutoris extraneum ſententia adprehendi: cum ideo prohibuerit hujusmodi nuptias, ne pupillae in re familiari circumſcribantur ab his, qui rationes eis geſtae tutelae reddere compelluntur. §. 2. Tutor autem pupilli non prohibetur, filiam ſuam collocare pupillo ſuo in matrimonium.

65. PAVLVS *lib. 7. Reſponſorum.*

Eos, qui in patria ſua militant, non videri contra mandata ex eadem prouincia vxorem ducere: idque etiam quibusdam mandatis contineri. §. 1. *Idem [eodem] reſpondit: mihi placere, etſi contra mandata contractum ſit matrimonium in prouincia, tamen poſt depoſitum officium, ſi in eadem voluntate perſeuerat, juſtas nuptias effici: et ideo poſtea liberos natos ex juſto matrimonio, legitimos eſſe.*

66. *Idem lib. 2. Sententiarum.*

Non eſt matrimonium, * ſi tutor vel curator pupillam ſuam intra vigeſimum et ſextum annum non deſponſam a patre, nec teſtamento deſtinatam, ducat vxorem, vel eam filio ſuo jungat: quo facto vterque infamatur, et pro dignitate pupillae extra ordinem coërcetur. Nec intereſt, filius ſui juris, an in patris poteſtate ſit.

* L. 36. 37. h. t. l. 62. §. 2. h. t.

§. 1. Curatoris libertum eam pupillam, cujus patronus res adminiſtrat, vxorem ducere, ſatis inciuile eſt.

67. TRYPHONINVS *lib. 9. Diſputationum.*

Non ſolum viuo tutore, ſed et poſt mortem ejus, filius tutoris ducere vxorem prohibetur eam, cujus tutelae rationi obſtrictus pater fuit. Nec puto intereſſe, extiterit ei heres filius, an abſtinuerit paterna hereditate; an nec heres fuit, forte exheredatus, aut praeteritus, emancipatus. Nam et fieri poteſt, vt per fraudem in eum collocata bona patris propter tutelam reuocari oporteat.

§. 1. De vno dubitari poteſt: ſi auus tutelam geſſit neptis ex filio emancipato natae, an nepoti ex altero filio eam collocare poſſit, ſiue emancipato, ſiue manenti in poteſtate: quia * *par affectionis cauſa ſuſpicionem fraudis amouet?* Sed etſi Senatusconſultum ſtricto jure contra omnes tutores nititur: attamen ſummae affectionis auitae intuitu, hujusmodi nuptiae concedendae ſunt. §. 2. Sed et ſi filiusfamilias tutor puellae vel curator fuit, puto, [vel] magis patri ejus non oportere eam nubere: nunquid nec fratri, qui eſt in ejusdem poteſtate? §. 3. Sed videamus, ſi Titii filius duxerit vxorem eam, quae tua pupilla fuit, deinde Titium, vel filium ejus adoptaueris, an perimentur nuptiae, vt in genero adoptato dictum eſt: an adoptio impeditur: Quod magis dicendum eſt, et ſi curator, dum gerit curam, adoptauerit maritum ejus puellae, cujus curator eſt: nam finita jam tutela, et nupta puella alii, vereor, ne longum ſit, adoptionem mariti ejus impedire; quaſi propter hoc interponatur, vt ratio tutelae reddendae cohibeatur. Quam cauſam prohibitionis nuptiarum contrahendarum Oratio Diui MARCI continet. §. 4. Et ſi quis curator ventri bonisque datus ſit, prohibitionem ejusdem Senatusconſulti inducit: nam et hic debet rationem reddere: nec ſpatium adminiſtrationis mouere nos debet, quia nec in tutore, nec curatore diſcrimen majoris aut minoris temporis, quo in hujusmodi munere quis fuerit, habitum eſt. §. 5. Si puellae tutelam Titius adminiſtrauit, vel curator negotia geſſit, eaque, nondum recepta ratione, deceſſit, filia herede relicta: Quaerenti, an eam filio ſuo poſſet Titius collocare in matrimonium, dixi, poſſe: quia [ratio] hereditaria eſſet, et ſit ſimplex debitum: alioquin omnis debitor eam, cui obligatus eſſet ex aliqua ratione, prohibetur ſibi filioque ſuo conjungere. §. 6. Sed et is, qui pupillam abſtinet bonis patris ſui, rationem ejus rei praeſtare debet; et fieri poteſt, vt, etſi inconſultius hoc fecerit, et hoc nomine condemnari debeat: ſed etſi, optimo conſilio, vſus ſit auxilio Praetoriae juriſdictionis, quia non ſoluendo pater ejus deceſſerat, nihilominus tamen, quia judicio hoc probari oportet, impediuntur nuptiae. Nam qui bene tutelam, et ex fide adminiſtrauit, nihilominus prohibetur.

68. PAV-

61. PAVLVS *lib. ſingul. ad Senatusconſultum Turpilianum.*

Jure gentium inceſtum committit, qui ex gradu aſcendentium vel deſcendentium vxorem duxerit. † Qui vero ex latere eam duxerit, quam vetatur, vel ad finem, quam impeditur: ſi quidem palam fecerit, leuius; ſi vero clam hoc commiſerit, grauius punitur. Cujus diuerſitatis illa ratio eſt circa matrimonium, quod ex latere non bene contrahitur: palam delinquentes, vt errantes majore poena excuſantur: clam committentes, vt contumaces plectuntur.

De Verborum Significatione.

89. § 1. POMPONIVS *lib. 6. ad Sabinum.*

Hoc ſermone, *Dum nupta erit*, primae *nuptiae* ſignificantur.

242. §. 3. JAVOLENVS *lib. 2. ex poſterior. Labeonis.*

Viduam non ſolum eam, quae aliquando nupta fuiſſet, ſed eam quoque mulierem, *quae virum non habuiſſet*, appellari ait Labeo: quia vidua ſic dicta eſt, *quaſi vecors, veſanus, qui ſine corde, aut ſanitate* eſſet: ſimiliter viduam dictam eſſe, ſine duitate.

Regulae Juris.

3. VLPIANVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Ejus eſt *non nolle*, qui poteſt *velle*.

4. *Idem lib. 6. ad Sabinum.*

Velle non creditur, qui obſequitur imperio patris vel domini.

30. *Idem lib. 36. ad Sabinum.*

Nuptias non concubitus, ſed conſenſus facit.

8. POMPONIVS *lib. 4. ad Sabinum.*

Jura ſanguinis nullo jure ciuili dirimi poſſunt.

b) De Jure DOTIVM.

(Dig. 23. T. 3.)

1. PAVLVS *lib. 14. ad Sabinum.*

Dotis cauſa perpetua eſt: [et] cum voto ejus, qui dat, ita contrahitur, vt ſemper apud maritum ſit.

2. *Idem lib. 60. ad Edictum.*

Reipublicae intereſt, mulieres dotes ſaluas habere, propter quas nubere poſſunt. *

* L. 20. 70. h. t. l. 4. 6. 14. ſeq. 17. 29. pr. de pact. dotal. L. 1. Solut. matr.

3. VLPIANVS *lib. 63. ad Edictum.*

Dotis appellatio non refertur ad ea matrimonia, quae conſiſtere non poſſunt: neque enim dos ſine matrimonio eſſe poteſt. Vbicunque igitur matrimonii nomen non eſt, nec dos eſt.

4. PAVLVS *lib. 6. ad Sabinum.*

Si proprietati nudae in dotem datae, vſusfructus acceſſerit, incrementum videtur dotis, non alia dos; quemadmodum ſi quid alluuione acceſſiſſet.

5. JVLIANVS *lib. 31. ad Sabinum.*

Profectitia * dos eſt, quae a patre vel parente profecta eſt de bonis, vel facto ejus.

* §. 1. et 11. h.

§. 1. Siue igitur parens dedit dotem, ſiue procurator ejus, ſiue juſſit alium dare; ſiue, cum quis dediſſet negotium ejus gerens, parens ratum habuerit: profectitia dos eſt.

§. 2. Quod ſi quis patri donaturus dedit, Marcellvs lib. 6. Digeſtorum ſcripſit, hanc quoque a patre profectam * eſſe: Et eſt verum.

* L. 45. §. 4. de a. v. o. haered. 6. de Collat. 10. §. 6. de v. et p. Subſtit.

§. 3. Sed et ſi curator furioſi, vel prodigi, vel cujusuis alterius, dotem dederit, ſimiliter dicemus, dotem profectitiam eſſe.

§. 4. Sed ſi proponas, Praetorem, vel Praeſidem decreuiſſe, quantum ex bonis patris [vel] ab hoſtibus capti, aut a latronibus oppreſſi, filiae in dotem detur: haec quoque profectitia videtur.

§. 5. Si pater repudiauerit hereditatem dotis conſtituendae cauſa, forte quod maritus erat ſubſtitutus, aut quia potuit ab inteſtato hereditatem vindicare: dotem profectitiam non eſſe, Jvlianvs ait. † Sed et ſi legatum in hoc repudiauerit pater, vt apud generum heredem remaneat dotis conſtituendae cauſa: Jvlianvs probat, non eſſe profectum id de bonis: quia nihil erogauit de ſuo pater, ſed non adquiſiuit. §. 6. Si pater, non quaſi pater, ſed alio dotem promittente, fidejuſſit, et quaſi fidejuſſor ſoluerit: Neratius ait, non eſſe profectitiam dotem: quamuis pater ſeruare a reo id, quod ſoluit, non poſſit. §. 7. Sed ſi pater dotem promiſit, et fidejuſſorem, vel reum pro ſe dedit, ego puto, profectitiam eſſe dotem: ſufficit enim, quod pater ſit obligatus ſiue reo, ſiue fidejuſſori. §. 8. Si filiusfamilias mutuatus, creditorem delegauit, vt daret pro filia dotem; vel etiam ipſe accepit, et dedit: videri dotem ab auo profectam, Neratius ait, haſtenus, quatenus auus eſſet dotaturus neptem ſuam: id enim in rem aui videri verſum. §. 9. Si quis certam quantitatem patri donauerit, *ita vt hanc pro filia daret:* non eſſe dotem profectitiam, Jvlianvs lib. 17. Digeſtorum ſcripſit: obſtrictus eſt enim, vt det, aut, ſi non dederit, condictione tenetur. Hoc et in matre juris eſſe ait, ſi forte ſub ea conditione vxor marito det, *vt pro filia genero in dotem daret:* nec videri vxorem marito donaſſe. Rectiſſime ergo ait, vt non ſit interdicta donatio jure ciuili: non enim [ad] hoc dedit, vt ipſe habeat, ſed vt genero pro filia expendat: denique ſi non dederit, condictione tenetur. Eſſe igitur dotem iſtam aduentitiam, Jvlianvs ait: Et ita vtimur. §. 10. Si filiusfamilias dotem promiſerit, et ſui juris factus dederit, profectitiam eſſe dotem: non enim pro hereditate patris aes alienum ſoluit, ſed ſuum aes alienum ſuſceptum, dum filiusfamilias eſſet, paterfamilias factus exonerauit. §. 11. Si pater pro filia emancipata dotem dederit, profectitiam nihilominus dotem eſſe, nemini dubium eſt: quia * non jus poteſtatis, ſed parentis nomen dotem profectitiam facit: ſed ita demum, ſi vt parens dederit: caeterum ſi, cum deberet filiae, voluntate ejus dedit, aduentitia dos eſt.

* L. un. §. 13. C. de rei vx. act.

§. 12. Papinianvs lib. 10. Quaeſtionum ait, cum pater curator ſuae filiae juris ſui effectae dotem pro ea conſtituiſſet, magis eum, quaſi patrem id, quam quaſi curatorem, feciſſe videri. §. 13. [Jvlianvs lib. 19. Digeſtorum.] Adoptiuum quoque patrem, ſi ipſe dotem dedit, habere ejus receptionem ait. §. 14. Si quis pro aliena filia dotem promiſerit, et promiſſori pater heres extiterit; Jvlianvs diſtinguit intereſſe, ante nuptias pater heres extiterit et dotem dederit, an poſtea. ſi ante, videri dotem ab eo profectam: potuit enim nuncium remittendo reſoluere dotem. quod ſi poſt nuptias, non eſſe profectitiam.

Digitized by Google

6. POMPONIVS *lib. 14. ad Sabinum.*

Jure ſuccurſum eſt patri, * vt filia amiſſa, ſolatii loco cederet, ſi redderetur ei dos ab ipſo profecta: ne et filiae amiſſae, et pecuniae damnum ſentiret.

* L. 10. Solut. matr. 71. *π.* de euict. v. except. L. 12. de pact. dot.

§. 1. Si pater alienum fundum * bona fide emtum in dotem dedit, ab ipſo profectus intelligitur.

* L. 24. h. 3. de public. in rem act.

§. 2. Si in dote danda circumuentus ſit alteruter, etiam majori annis viginti quinque ſuccurrendum eſt: quia bono et aequo non conueniat, aut lucrari aliquem cum damno alterius, aut damnum ſentire per alterius lucrum.

7. PAVLVS *lib. 31. ad Sabinum.*

Dotis fructum ad maritum pertinere debere, * aequitas ſuggerit: cum enim ipſe onera matrimonii ſubeat, aequum eſt, eum etiam fructus percipere.

* L. 56. §. 175. 10. §. 3. h. 20. C. h. L. 76. in f. h. t. 23. C. h. t.

§. 1. Si fructus conſtante matrimonio percepti ſint, dotis non erunt: ſi vero ante nuptias percepti fuerint, in dotem conuertuntur. niſi forte aliquid inter maritum futurum, et deſtinatam vxorem conuenit: tunc enim, quaſi donatione facta fructus non redduntur. § 2. Si vſusfructus in dotem datus ſit: videamus, vtrum fructus reddendi ſunt, necne? Et CELSVS lib. 10. Digeſtorum ait, intereſſe, quid acti ſit: et niſi appareat aliud actum, putare ſe, jus ipſum in dote eſſe, non etiam fructus, qui percipiuntur. §. 3. Si res in dotem dentur, puto in bonis mariti fieri, acceſſionemque temporis marito ex perſona mulieris concedendam. † Fiunt autem res mariti, ſi conſtante matrimonio in dotem dentur. † Quid ergo, ſi ante matrimonium? Si quidem ſic dedit mulier, *vt ſtatim ejus fiant:* efficiuntur. enimuero ſi hac conditione dedit, *vt tunc efficiantur, cum nupſerit:* ſine dubio dicemus, tunc ejus fieri, cum nuptiae fuerint ſecutae. Proinde ſi forte nuptiae non ſequantur nuncio remiſſo, ſi quidem ſic dedit mulier, *vt ſtatim viri res fiant*, condicere eas debebit miſſo nuncio, enimuero ſi ſic dedit, *vt ſecutis nuptiis incipiant eſſe:* nuncio remiſſo, ſtatim eas vindicabit. ſed ante nuncium remiſſum ſi vindicabit, exceptio poterit nocere vindicanti, aut doli, aut in factum: doti enim deſtinata non debebunt vindicari.

8. CALLISTRATVS *lib. 2. Quaeſtionum.*

Sed niſi hoc euidenter actum fuerit, credendum eſt hoc agi, *vt ſtatim res ſponſi fiant:* et, niſi nuptiae ſecutae fuerint, reddantur.

9. VLPIANVS *lib. 31. ad Sabinum.*

Si ego Sejae res dedero, *vt ipſa ſuo nomine in dotem det*, efficientur ejus, licet non in dotem ſint datae: ſed condictione tenebitur. Quod ſi pro ea res ego dem, ſi quidem ante nuptias: intereſt, qua conditione dedi, vtrum, *vt ſtatim fiant accipientis*, an *ſecutis nuptiis*. ſi ſtatim, nuncio miſſo condicam: ſin vero non ſtatim, potero vindicare, quia meae res ſunt. Quare, [et] ſi ſequi nuptiae non poſſunt propter matrimonii interdictionem, ex poſteriore caſu res meae remanebunt. §. 1. Si res alicui tradidero, *vt, nuptiis ſecutis, dotis efficiantur*, et ante nuptias deceſſero: an, ſecutis nuptiis, dotis eſſe incipiant? Et vereor, ne non poſſint in dominio ejus effici, cui datae ſunt: quia poſt mortem incipiat dominium diſcedere ab eo, qui dedit. quia pendet donatio in diem nuptiarum: et cum ſequitur conditio nuptiarum, jam heredis dominium eſt, a quo diſcedere rerum non poſſe dominium, inuito eo, fatendum eſt. Sed benignius eſt, fauore dotium, neceſſitatem imponi heredi conſentire ei, quod defunctus fecit: aut ſi diſtulerit vel abſit, etiam nolente, vel abſente eo, dominium ad maritum ipſo jure transferri; ne mulier maneat indotata. §. 2. *Dotis* autem *cauſa data*, accipere debemus ea, quae in dotem dantur. §. 3. Caeterum ſi res dentur in ea, quae Graeci παράφερνα dicunt, quaeque Galli *peculium* appellant, videamus, an ſtatim efficiuntur mariti? Et putem, ſi ſic dentur, vt fiant, effici mariti: et cum diſtractum fuerit matrimonium, non vindicari oportet, ſed condici, nec dotis actione peti; vt D. MARCVS [et] Imperator noſter cum Patre reſcripſerunt. † Plane, ſi rerum libellus marito detur, [vt Romae vulgo fieri videmus: nam mulier res, quas ſolet in vſu habere in domo mariti, neque in dotem dat, in libellum ſolet conferre, eumque libellum marito offerre, vt is ſubſcribat, quaſi res acceperit; et velut chirographum ejus vxor retinet, res, quae libello continentur, in domum ejus ſe intuliſſe:] hae igitur res an mariti fiant, videamus. Et non puto: non quod non ei traduntur: quid enim intereſt, inferantur volente eo in domum ejus, an ei tradantur? ſed quia non puto hoc agi inter virum et vxorem, vt dominium ad eum transferatur. ſed magis, vt certum ſit, in domum ejus illata, ne, ſi quandoque ſeparatio fiat, negetur: et plerumque cuſtodiam earum maritus repromittit, niſi mulieri commiſſae ſint. Videbimus harum rerum nomine, ſi non reddantur, vtrum rerum amotarum, an depoſiti, an mandati mulier agere poſſit? Et ſi cuſtodia marito committitur, depoſiti, vel mandati agi poterit: ſi minus, agetur rerum amotarum, ſi animo amouentis maritus [eas] retineat; aut ad exhibendum, ſi non amouere eas conniſus eſt.

10. *Idem lib. 34. ad Sabinum.*

Plerumque intereſt viri, res non eſſe aeſtimatas, * idcirco, ne periculum rerum ad eum pertineat: maxime, ſi animalia in dotem acceperit, vel veſtem, qua mulier vtitur. eueniet enim, ſi aeſtimata ſint, et ea mulier adtriuit, vt nihilominus maritus aeſtimationem eorum praeſtet. quoties igitur non aeſtimatae res in dotem dantur, et meliores, et deteriores mulieri fiunt.

* Obſ. L. 6. et 9. C. de pign. act.

§. 1. Si praediis inaeſtimatis aliquid * acceſſit, hoc ad compendium mulieris pertinet: ſi aliquid deceſſit, mulieris damnum eſt. §. 2. Si ſerui ſobolem ediderunt, mariti lucrum non eſt. §. 3. *Sed foetus dotalium pecorum ad maritum pertinent: quia fructibus computantur. ſic tamen, vt ſuppleri proprietatem prius oporteat, et ſummiſſis in locum mortuorum capitum* [ex] *adgnatis, reſiduum in fructum maritus habeat: quia fructus dotis ad eum pertineat.* §. 4. Si ante matrimonium aeſtimatae res dotales ſunt, haec aeſtimatio quaſi ſub conditione eſt: namque hanc habet conditionem, *ſi matrimonium fuerit ſecutum:* ſecutis igitur nuptiis, aeſtimatio rerum perficitur, et fit vera venditio.

§. 5. Inde quaeri poteſt, ſi ante nuptias mancipia aeſtimata deperierint, an mulieris damnum ſit? Et hoc conſequens eſt dicere. nam cum ſit conditionalis venditio, pendente autem conditione mors contingens extinguat venditionem, conſequens eſt dicere, mulieri periiſſe: quia nondum erat impleta venditio: quia aeſtimatio venditio eſt. §. 6. Si res in dotem datae fuerint, quamuis aeſtimatae; verum conuenerit, *vt aut aeſtimatio, aut res praeſtetur;* ſi quidem fuerit adjectum, *vtrum mulier velit*, ipſa eliget, vtrum malit petere rem, an aeſtimationem: verum ſi ita fuerit adjectum, *vtrum maritus velit*, ipſius

Digitized by Google

ipſius erit electio: aut ſi nihil de electione adiiciatur, electionem habebit maritus, vtrum malit res offerre, an pretium earum. Nam et * cum *illa aut illa res* promittitur, rei electio eſt, vtram praeſtet. Sed ſi res non extet, aeſtimationem omnimodo maritus praeſtabit.

11. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Sane et deteriorem factam reddere poterit.

12. VLPIANVS *lib. 34. ad Sabinum.*

Si res aeſtimata, poſt contractum matrimonium, donationis cauſa, adprobetur, nulla eſt aeſtimatio; quia nec res diſtrahi donationis cauſa poteſt; cum effectum inter virum et vxorem non habeat; res igitur in dote remanebit. Sed ſi ante matrimonium, magis eſt, vt in matrimonii tempus collocata donatio videatur: atque ideo non valet. §. 1. Si mulier ſe dicat circumuentam, minoris [rem] aeſtimaſſe, vtputa ſeruum: ſi quidem circum in hoc venta eſt, quod ſeruum dedit; non tantum in hoc, quod minoris aeſtimauit; in eo acturam, vt ſeruus ſibi reſtituatur. enimuero ſi in aeſtimationis modo circumuenta eſt, erit arbitrium mariti, vtrum juſtam aeſtimationem, an potius ſeruum praeſtet. Et haec, ſi ſeruus viuit. Quod ſi deceſſit, MARCELLVS ait, magis aeſtimationem praeſtandam: [ſed] non juſtam, ſed eam, quae facta eſt; quia boni conſulere mulier debet, quod fuit aeſtimatus. Caeterum, ſi ſimpliciter dediſſet, procul dubio periculo ejus moreretur, non mariti. Idemque et in minore circumuenta MARCELLVS probat. † Plane ſi emtorem habuit mulier juſti pretii, tunc dicendum, juſtam aeſtimationem praeſtandam: idque duntaxat [vxori] minori annis praeſtandum, MARCELLVS ſcribit. SCAEVOLA autem in marito notat, ſi dolus ejus adfuit, juſtam aeſtimationem praeſtandam. Et puto verius quod SCAEVOLA ait. §. 2. Si cum marito debitore mulier pacta ſit, *vt id, quod debeat, in dotem habeat*: dotis actione ſcilicet eam agere poſſe exiſtimo. Licet enim ipſo jure priore debito liberatus non ſit, [ſed] tamen exceptionem habere poteſt.

13. MODESTINVS *lib. ſing. de different. dotis.*

Si mulier poſt diuortium, antequam ex ſtipulatu de dote agat, ad eundem virum fuerit reuerſa: conſtantius dicetur, per doli exceptionem inefficacem fieri ex ſtipulatu actionem, vsque quo matrimonium durat.

14. VLPIANVS *lib. 34. ad Edictum.*

Si rem aeſtimatam mulier in dotem dederit, deinde, ea moram faciente in traditione, in rerum natura eſſe deſierit: actionem eam habere non puto.

15. POMPONIVS *lib. 14. ad Sabinum.*

Quod ſi per eam non ſtetiſſet, perinde pretium aufert, ac ſi tradidiſſet: quia, quod euenit, emtoris periculo eſt.

16. VLPIANVS *lib. 34. ad Sabinum.*

Quoties res aeſtimata in dotem datur, euicta ea, virum ex emto contra vxorem agere; et quidquid eo nomine fuerit conſecutus, dotis actione ſoluto matrimonio, ei praeſtare oportet: quare et ſi duplum forte ad virum peruenerit, id quoque ad mulierem redigetur. quae ſententia habet aequitatem: quia non ſimplex venditio ſit, ſed dotis cauſa: nec debeat maritus lucrari ex damno mulieris; ſufficit enim maritum indemnem praeſtari, non etiam lucrum ſentire.

17. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

In rebus dotalibus virum praeſtare oportet tam dolum, quam culpam: * quia cauſa ſua dotem accipit: ſed etiam diligentiam praeſtabit, quam in ſuis rebus exhibet.

* L. 25. §. 1. Solut. matrim.

§. 1. Si, re aeſtimata data, nuptiae ſecutae non ſint, videndum eſt, quid repeti debeat: vtrum res, an aeſtimatio? Sed id agi videtur, vt ita demum aeſtimatio rata ſit, ſi nuptiae ſequantur: quia nec alia cauſa contrahendi fuerit. Res igitur repeti debeat, non pretium.

18. POMPONIVS *lib. 14. ad Sabinum.*

Si mancipia in dotem aeſtimata accepiſti, et pactum conuentum factum eſt, *vt tantidem aeſtimata, diuortio facto, redderes*: manere partum eorum apud te, LABEO ait: quia et mancipia tuo periculo fuerint.

19. VLPIANVS *lib. 34. ad Sabinum.*

Etiamſi alii juſſu mariti dos detur, nihilominus maritus de dote obligatur.

20. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

JVLIANVS ſcribit, valere talem ſtipulationem, *cum morieris, dotis nomine tot dari?* quia et paciſci ſoleant, *ne a viua exhibeatur.* Quod non eſſe ſimile accepi: aliud eſt enim differre exactionem; aliud, ab initio in id tempus ſtipulari, quo matrimonium futurum non ſit. Idque et ARISTONI, et NERATIO, et POMPONIO placet.

21. VLPIANVS *lib. 35. ad Sabinum.*

Stipulationem, quae propter cauſam dotis fiat, conſtat habere in ſe conditionem hanc, *ſi nuptiae fuerint ſecutae*: et ita demum ex ea agi poſſe, quamuis non ſit expreſſa conditio, *ſi nuptiae*, conſtat. quare, ſi nuncius remittatur, defeciſſe conditio ſtipulationis videtur.

22. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Et licet poſtea eidem nupſerit, non conualeſcit ſtipulatio.

23. VLPIANVS *lib. 35. ad Sabinum.*

Quia autem in ſtipulatione non eſt neceſſaria dotis adjectio, etiam in datione tantundem ducimus.

24. POMPONIVS *lib. 15. ad Sabinum.*

Si filiafamilias nuptura ex peculio, cujus adminiſtrationem habet, dotem viro dedit; deinde, cum in eadem cauſa peculium ejus eſſet, diuortium fecerit: dos ei recte ſoluitur, quaſi a quolibet peculiari debitore.

25. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Si ei nuptura mulier, qui Stichum debebat, ita cum eo pacta eſt, *pro Sticho, quem mihi debet, decem tibi doti erunt*: ſecundum id, quod placuit, rem pro re ſolui poſſe, et liberatio contingit, et decem in dotem erunt: quia et permutatio dotium conuentione fieri poteſt.

26. MODESTINVS *lib. 1. Regul.*

Ita conſtante matrimonio permutari dotem poſſe dicimus, ſi hoc mulieri vtile ſit: ſi ex pecunia in rem, aut ex re in pecuniam. Idque probatum eſt.

27. VLPIANVS *lib. 36. ad Sabinum.*

Quod ſi fuerit factum, fundus vel res dotalis efficitur.

28. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Poſt nuptias pater non poteſt deteriorem cauſam filiae facere, quia nec reddi ei dos, inuita filia, poteſt.

29. VLPIANVS *lib. 36. ad Sabinum.*

Cum pater dotem pro filia promittit, et dotem legat: ſi quidem marito legauit, videndum eſt, an legatum valeat? Et non puto valere: nam cum creditori debitor legat id, quod debet, nullum legatum eſt. Quod ſi filiae legauit, valet legatum: dos enim ex promiſſione marito debetur, legatum filiae. Et ſi quidem hoc animo teſtatorem eſſe filia oſtenderit, vt duplicaret ei legatum: habebit vtrumque; dotem, quam maritus perſecu-

Digitized by Google

tus fuerit, et legatum ex cauſa legati. Quod ſi alterutrum voluit habere: Si mulier legatum petat, oppoſita doli exceptione, non alias cogetur ei heres legatum ſoluere, quam ſi cauerit, *indemnem hoc nomine heredem futurum aduerſus maritum ex promiſſione agentem:* Sed ſi maritus agat, nihil de indemnitate eum cauere oportebit; verum mulier poſt eum agens, exceptione repelletur, quia ſemel dos praeſtita eſt.

30. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Dotem, quae in prius matrimonium data eſt, non aliter conuerti in poſterius matrimonium dicendum eſt, quam cum hoc agitur: dum hoc agi ſemper interpretemur, niſi probetur aliud conueniſſe.

31. PAPINIANVS *lib. 4. Reſponſorum.*

Quod ſi non diuortium, ſed jurgium fuit: dos ejusdem matrimonii manebit.

32. POMPONIVS *lib. 16. ad Sabinum.*

Si ex lapidicinis dotalis fundi lapidem, vel arbores, quae fructus non eſſent, ſiue ſuperficiem aedificii dotalis voluntate mulieris vendiderit: nummi ex ea venditione recepti, ſunt dotis.

33. VLPIANVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Si extraneus ſit, qui dotem promiſit, isque defectus ſit facultatibus: imputabitur marito, cur eum non conuenerit: maxime ſi ex neceſſitate, non ex voluntate dotem promiſerat. nam, ſi donauit, vtcunque parcendum marito, qui eum non praecipitauit ad ſolutionem, qui donauerat: quemque in id, quod facere poſſet, ſi conueniſſet, condemnauerat. Hoc enim Diuus PIVS reſcripſit, *eos, qui ex liberalitate conueniuntur, in id, quod facere poſſunt, condemnandos.* † Sed ſi vel pater, vel ipſa promiſerunt, Ivlianvs quidem lib. 16. Digeſtorum ſcribit, etiam ſi pater promiſit, periculum reſpicere ad maritum. Quod ferendum non eſt: debebit igitur mulieris eſſe periculum. Nec enim quicquam judex propriis auribus audiet mulierem dicentem, cur patrem, qui de ſuo dotem promiſit, non vrſerit ad exſolutionem: multo minus, cur ipſam non conuenerit. Recte itaque Sabinvs diſpoſuit, vt diceret, quod pater vel ipſa mulier promiſit, viri periculo non eſſe; quod debitor, id viri eſſe; quod alius, ſcilicet donaturus, ejus periculo ait, cui adquiritur. adquiri autem mulieri accipiemus, ad quam rei commodum reſpicit.

34. *Idem lib. 33. ad Sabinum.*

Mater cum filiae aurum dediſſet vtendum, pater puellae id aurum in dotem viro adpendit; * dein mortua eſt mater: Si inſcia, inuitaue vxore vir id aurum in dotem dediſſet, manet id aurum heredis matris, vindicarique poteſt. et eo minorem dotem viro datam eſſe placuit. quia res euicta eſt, marito competit aduerſus ſocerum actio.

* L. 14. C. h. 19. §. 1. C. de haeret.

35. *Idem lib. 47. ad Sabinum.*

Dotem a patre, vel a quouis alio promiſſam, ſi vir nouandi cauſa ſtipuletur: coepit viri eſſe periculum, cum ante mulieris fuiſſet.

36. *Idem lib. 48. ad Sabinum.*

Debitor mulieris, juſſu ejus, pecuniam viro expromiſit: deinde vir acceptam eam juſſu mulieris fecit: Res mulieri perit. Hoc quomodo accipimus? vtrum dotis nomine, an [et] ſi alia ex cauſa? Et videtur de eo debitore dictum, qui dotis nomine promiſit. Illud adhuc ſubeſt, vtrum ante nuptias, an poſt nuptias id factum ſit: multum enim intereſſe videtur. nam ſi ſecutis nuptiis id factum eſt, dote jam conſtituta, maritus accepto ferendo perdit dotem: ſi autem antequam nuptiae ſequerentur, nihil videtur doti conſtitutum eſſe.

37. PAVLVS *lib. 12. ad Sabinum.*

Non enim alias perit mulieri actio, quam ſi nuptiae ſecutae fuerint: nam ſi ſecutae non ſunt, manet debitor mulieri obligatus.

38. VLPIANVS *lib. 48. ad Sabinum.*

Sane videndum eſt, an marito mulier, quae juſſit accepto ferri, obligetur? Et putem obligari mandati actione: et hoc ipſum in dotem conuerti, quod mulier mandati judicio obligata eſt: Et quod dicitur, rem mulieri perire, conſequens eſt: nam, ſi coeperit velle de dote agere, ipſa ſecum debebit compenſare juſſum ſuum.

39. *Idem lib. 33. ad Edictum.*

Si ſerua ſeruo quaſi dotem dederit, deinde conſtante conjunctione, ad libertatem ambo peruenerint, peculio eis non adempto, et in eadem conjunctione permanſerint: ita res moderetur, vt, ſi quae ex rebus corporalibus, velut in dotem, tempore ſeruitutis datis, extiterint, videantur ea tacite in dotem conuerſa, vt earum aeſtimatio mulieri debeatur. §. 1. Si ſpadoni * mulier nupſerit, diſtinguendum arbitror, caſtratus fuerit, necne: vt in caſtrato dicas dotem non eſſe; in eo, qui caſtratus non eſt, quia eſt matrimonium, et dos: et dotis actio eſt.

* L. 6. §. 1. de lib. et poſth. haered. L. 14. in f. de manumiſſ. vind. L. 6. L. 7. de aedil. Edict.

40. *Idem lib. 34. ad Edictum.*

Diuus SEVERVS reſcripſit Pontio Lucriano in haec verba: * *Si mulier, quae dotem dederat, poſt diuortium rurſus in matrimonium redit, non reuocatis inſtrumentis: non dubitabis, apud quem res agetur, ſecundum voluntatem mulieris, quae vtique non indotata redire in matrimonium voluit, partibus ſuis fungi, quaſi renouata dote.*

* L. 13. 30. 46. h. t.

41. PAVLVS *lib. 35 ad Edictum.*

Promittendo dotem, omnes obligantur, cujuscunque ſexus conditionisque ſint. §. 1. Sed ſi nuptiae ſecutae non fuerint, ex ſtipulatu agi non poteſt: magis enim res; quam verba intuenda ſunt. §. 2. Acceptilatione quoque dos conſtituitur, cum debitori marito acceptum feratur dotis conſtituendae cauſa. §. 3. Si a debitore mulieris ſub conditione dos promittatur; et poſtea, ſed antequam maritus petere poſſet, debitor ſoluendo eſſe deſierit: magis, periculum ad mulierem pertinere placet: nec enim videri maritum nomen ſecutum eo tempore, quo exigere non poterit. † Quod ſi jam tunc debitor, cum ſub conditione promitteret, ſoluendo non fuerit: periculum viri eſſe, quod ſciens tale nomen ſecutus videretur, quale initio obligationis fuerit. §. 4. Si debitor mulieris dotem promiſerit, et mulierem heredem reliquerit: Labeo perinde habendum ait, ac ſi mulier ipſa dotem promiſiſſet. cujus ſententiam Ivlianvs quoque probat; nec enim aequum eſſe ait, vt ei damnetur ejus pecuniae nomine, quam ipſa debeat, et ſatis eſſe, acceptilatione eam liberari.

42. CAJVS *lib. 11. ad Edictum prouinciale.*

Res in dotem datae, quae pondere, numero, menſura conſtant, mariti periculo ſunt: quia in hoc dantur, vt eas maritus ad arbitrium ſuum diſtrahat; et quandoque ſoluto matrimonio, ejusdem generis et qualitatis alias reſtituat, vel ipſe, vel heres ejus.

43. VLPIANVS *lib. 3. Diſputationum.*

Licet ſoleat dos per acceptilationem conſtitui, tamen ſi ante matrimonium acceptilatio fuerit interpoſita, nec nuptiae ſecutae, Scaevola ait, matrimonii cauſa acceptilationem interpoſitam, non ſecutis nuptiis, nullam eſſe, atque ideo ſuo loco manere obligationem. Quae ſententia vera eſt. §. 1. Quoties autem extraneus accepto fert debitori, dotis conſtituendae cauſa,

ſi

Digitized by Google

ſi quidem nuptiae inſecutae non fuerint, liberatio non ſequetur: niſi forte ſic accepto tulit, vt velit mulieri in totum donatum: tunc enim credendum eſt, *breui manu* acceptum a muliere, et marito datum. caeterum mulieri per liberam perſonam condictio adquiri non poteſt. † Plane, ſecutis nuptiis, mulier ſoluto matrimonio dotis exactionem habebit: niſi forte ſic accepto tulit extraneus, vt ipſe, quoquo modo ſolutum fuerit matrimonium, condictionem habeat: tunc enim non habebit mulier actionem. † Secundum quae conſtituta dote per acceptilationem, et ſecutis nuptiis, is effectus erit dotis exactioni, vt, ſi quidem pura ſit obligatio, quae accepto lata eſt, non ipſa jam reſtituenda ſit, ſed ſoluenda dos ſecundum ſua tempora. † Sin vero obligatio in diem fuit, nec ante ſolutum matrimonium dies obligationis praeteriit, reſtauranda eſt in diem priſtinum obligatio; et, ſi debitum cum ſatisdatione fuerit, ſatisdatio renouanda eſt. Similique modo et ſi conditionalis fuerit obligatio, quae in dotem conuerſa eſt, et, pendente obligatione, diuortium fuerit ſecutum: verius, obligationem ſub eadem conditione reſtitui debere. Sed ſi conditio exſtiterit, conſtante matrimonio, ex die diuortii tempora exactionis numerantur.

44. JVLIANVS *lib. 16. Digeſtorum.*

Si pater filiae nomine dotem promiſiſſet, et eam ante nuptias emancipaſſet, non reſoluitur promiſſio: nam et cum ante nuptias pater moreretur, nihilominus heredes ejus ex promiſſione obligati manebunt. §. 1. Quae debitorem filiumfamilias habet, ſi patri ejus ita dotem promiſerit, *quod mihi debes, vel quod mihi filius tuus debet, doti tibi erunt*, non obligatur: ſed efficit, vt id, quod actione de peculio ſeruari a patre poterat, in dote ſit. Marcellvs: Siue igitur cum filio poſthac, ſiue cum patre agere inſtituerit, exceptione pacti conuenti ſummouebitur: actione autem de dote ſi experietur, conſequetur, quod in peculio fuiſſe apparuerit eo tempore, quo dos promittebatur; vtique ſi poſt nuptias promiſſa, ejus temporis peculium aeſtimari debet, quo nuptiae fierent.

45. TRYPHONINVS *lib. 8. Diſputationum.*

Quod ſi nuptura debitori filiofamilias, *actionem duntaxat de peculio* promiſit: id, quod ex ea cauſa ſibi deberetur, nuptiarum tempore inſpicitur. §. 1. Si vero alii nuptura, juſſit filiumfamilias debitorem de peculio dotem promittere: tempus inſpicitur, quo dos promiſſa eſt, vt tantum in peculio eſſe aeſtimaretur.

46. JVLIANVS *lib. 16. Digeſtorum.*

Quemadmodum inuito domino ſeruus ſtipulatus adquirit, ita, ſi dotem domini nomine ſibi promitti patiatur, obligatio domino adquiritur: ſed neque periculum dominus praeſtare debebit, ſi forte debitor mulieris dotem promiſerit, neque culpam. † Traditione quoque rei dotalis in perſona ſerui, vel filiifamilias facta, dos conſtituitur, ita vt neque periculum, nec culpam dominus, aut pater praeſtet. † Igitur hanc dotem periculo mulieris eſſe dico, quamdiu dominus, vel pater ratam promiſſionem, vel donationem habuerit: Ideoque etiam manente matrimonio res, quas tradiderit, condictione repetituram. † Item incerti condictione conſecuturam, vt promiſſione liberetur. §. 1. Si debitori ſuo mulier nuptura, ita dotem promiſiſſet: *Quod mihi debes, aut fundus Sempronianus doti tibi erit*. vtrum mulier vellet, id in dote erit. et ſi quidem debitum maluiſſet dotis nomine apud virum remanere, poteſt [ea] exceptione ſe tueri aduerſus petentem fundum: quod ſi fundum dediſſet, pecuniam marito condicet. §. 2. Pater, etiam ſi falſo exiſtimans ſe filiae ſuae debitorem eſſe, dotem promiſiſſet, obligabitur.

47. *Idem lib. 18. Digeſtorum.*

Si ſeruo in dotem ante nuptias dato donatum aliquid vel legatum ante nuptias fuiſſet, ampliatur dos, ſicut ex fructibus fundi, qui ante nuptias traditus eſt.

48. *Idem lib. 2. ad Vrſejum Ferocem.*

Tali facta ſtipulatione, *decem in anno proximo dotis nomine dare ſpondes?* Quaeſitum eſt, annus ex quo tempore eſſet numerandus: vtrum ex die ſtipulationis factae; an ex eo die, quo dos eſſe potuiſſet, id eſt nuptiarum? Et reſponſum eſt, ex die nuptiarum annum eſſe numerandum: ne, ſi aliter obſeruaremus, ſi intra annum nuptiae factae non ſint, videri poſſit dos ex ea obligatione deberi. §. 1. Socer genero ſuo ſic legauerat: *Lucio Titio filiae meae nomine centum heres meus damnas eſto dare.* hanc pecuniam generum petere debere; exactam, acceptam legatis referri: ſed diuortio facto de dote actionem mulieri reddendam, Procvlvs reſpondit: et nihilominus dotis eſſe factam. Jvlianvs notat: imo nec filiae, ſi voluerit, deneganda eſt hujusmodi actio.

49. *Idem lib. 5. ex Minicio.*

Vir ab eo, qui vxori ejus dotem facere volebat, certam pecuniam eo nomine ſtipulatus eſt; deinde acceptam eam fecit: quaerebatur, eſſetne ea pecunia in dotem? Reſpondit: Si acceptam non feciſſet, et promiſſor ſoluendo eſſe deſiſſet, quaereremus, an culpa mariti ea pecunia exacta non eſſet: cum vero acceptam fecit, omnimodo periculum ad eum pertinebit; perinde enim eſt, ac ſi acceperit pecuniam, et eandem promiſſori donauerit.

50. AFRICANVS *lib. 8. Quaeſtionum.*

Quae fundum in dote habebat, diuortio facto, cum in matrimonium rediret, pacta eſt cum viro, *vti decem in dotem acciperes, et fundum ſibi reſtitueres*; ac datis decem, prius quam fundus ei reſtitueretur, in matrimonio deceſſit. Illud ex bona fide eſt, et negotio contracto conuenit, vt fundus, quaſi ſine cauſa penes maritum eſſe coeperit, condicatur. §. 1. Et hoc euidentius circa actionem pigneratitiam apparebit. Etenim ſi, cum fundum Cornelianum pignoris cauſa tibi tradidiſſem, poſtea ex conuentione fundum Titianum in hoc [tibi] tradiderim, *vt Cornelianum mihi reſtitueres*: minime (puto) dubitandum erit, quin ſtatim recte pigneratitia ad recipiendum Cornelianum agere poſſim.

51. VLPIANVS *lib. 2. Reſponſorum.*

Si res, quas filiae emancipatae pater donauit, ex voluntate ejus poſtea in dotem pro ea datae ſunt: a filia dotem, non a patre videri datam.

52. MARCIANVS *lib. 3. Regularum.*

Non ſolum ſi *aeſtimatus fundus*, ſed etiam ſi *non aeſtimatus* in dotem datus eſt, et alias, cum neceſſe non habeat mulier duplum promittere, promiſit: quia ipſe fundus eſt in dote, quodcunque propter eum conſecutus fuerit a muliere maritus, quandoque reſtituet mulieri de dote agenti.

53. NERATIVS *lib. 3. Membranarum.*

Cum vir vxori donare vellet, debitor mulieris, qui ſoluendo non erat, dotem ei promiſit: Ad id duntaxat, ad quod ſoluendo fuit, viri periculo ea res eſt: et ſi quid debitori ad ſoluendum facultatis acceſſerit, periculum ad eam ſummam, quae acceſſerit, creſcet; permanebitque, etiamſi rurſus pauperior factus erit. quia neque tum, cum dos promitteretur, donatio facta eſt, niſi ejus pecuniae, quae a debitore ſeruari non poterat: neque, cum ſoluendo [is] eſſe coepit, donationis cauſa permaneat; cum eo loco res ſit, quo eſſet, ſi tum quoque cum promitteretur dos, locuples fuiſſet.

54. CAJVS *ad Edictum Praetoris [Vrbani], titulo de Praediatoribus.*

Res, quae ex dotali pecunia comparatae ſunt, dotales eſſe videntur. *

* Obſ. L. 10. 12. C. h. t.

Digitized by Google

55. PAVLVS *lib. 1. ad Plautium.*

Cum dotis cauſa aliquid expromittitur, fidejuſſor eo nomine datus tenetur.

56. *Idem lib 6. ad Plautium.*

Si is, qui Stichum mulieri debet, in dotem delegatus ſit; et, antequam ſolueret debitor, Stichus deceſſerit, cum neque per debitorem ſtetiſſet, quo minus ſolueret, neque maritus [in] agendo moram feciſſet: periculo mulieris Stichus morietur: quamquam etiamſi moram maritus fecerit in exigendo, ſi tamen [etiam] apud maritum moriturus Stichus fuerit, actione dotis maritus non teneatur. §. 1. Ibi dos eſſe debet, vbi onera matrimonii ſunt.

§. 2. Poſt mortem patris ſtatim onera matrimonii filium ſequuntur: ſicut liberi, ſicut vxor. §. 3. *Quod dicitur, neceſſarias impenſas ipſo jure dotem minuere: non eo pertinet, vt ſi forſe fundus in dote ſit, deſinas aliqua ex parte dotalis eſſe. ſed, niſi impenſa reddatur, aut pars fundi, aut totus retineatur. Sed ſi tantum in fundum dotalem impenſum ſit per partes, quanti fundus eſt: deſinere eum dotalem eſſe* Scaevola *noſter dicebat: niſi mulier ſponte marito intra annum impenſas obtulerit. Si pecunia et fundus in dote ſint, et neceſſariae impenſae in fundum factae:* Nerva *ait, dotem pecuniariam minui. Quid ergo, ſi mulier impenſas marito ſoluerit: vtrum creſcet dos, an ex integro data videbitur? Cujus rei manifeſtior iniquitas in fundo eſt, ſecundum* Scaevolae *noſtri ſententiam. nam, ſi deſinit dotalis eſſe, poterit alienari: rurſus quemadmodum poterit fieri dotalis data pecunia? an jam pecunia in dote eſſe videbitur? et magis eſt, vt ager in cauſam dotis reuertatur, ſed interim alienatio fundi inhibeatur.*

57. JAVOLENVS *lib. 1. ex Plautio.*

Nuptura filiofamilias, ſi ſocero dotem ita promiſerit: *Quod filius tuus mihi debet, id doti tibi erit:* intereſſe puto, vtrum filii obligatio, an patris perſecutio et in rem verſum promiſſioni contineatur? Nam ſi id, quod filium dare oportet, ſignificatum eſt: tota pecunia, in quam filius obligatus eſt, promiſſioni dotis continebitur. ſin autem id, quod patrem de peculio, vel in rem verſo praeſtare oportebit: aeſtimare debebit, quantum ſit eo tempore id, quod promittitur: vt ea ſumma dotis eſſe videatur, qua patrem eo tempore filii nomine condemnari oportebit. quod ſi non euidenter apparuit, de cujus mulier obligatione ſenſit: praeſumptionem ad filii debitum ſpectare veriſimile eſt; niſi euidentiſſime contrarium approbetur.

58. CELSVS *lib. 19. Digeſtorum.*

Si, ſponſalibus nondum factis, Titio dotem Sejae nomine promiſeris, *cum ea nubere ei nollet:* tamen, ſi poſtea nupſerit, dotem debebis: niſi aliae nuptiae mediae interueniſſent.

§. 1. Si mulier ancillam Pamphilam a Titio ſtipulata, deinde ei nuptura, *quod is ſibi debebat*, doti habere permiſit: etiamſi non erit viri Pamphila, an ipſa tamen Pamphila in dote et mulieris periculo erit: an et quod ea pepererit [reddi mulieri debebit]? quia, ſi in ſua cauſa prior ſtipulatio manſiſſet, non redderetur. niſi forte refert, habuerit rem, quam debebat vir, quo tempore dos conſtituebatur, (nam ita poterit videri res ipſa ad eum perueniſſe); an non habuerit. nam ſi non habuerit, magis eſt, vt liberatio obligationis potius, quam res ipſa ad eum [ita] perueniſſe videatur: ideoque partus ejus non debetur.

59. MARCELLVS *lib. 7. Digeſtorum.*

Si mulier ita dotem promiſerit, decem tibi aut Titio doti erunt: hoc caſu dici poteſt, vel Titio dari poſſe; ſed de dote virum teneri, * *quemadmodum ſi Titio juſſiſſet dari.* Nec *mirum: cum etiam promiſſura viro dotem, poſſit, delegante eo, alteri promittere. etſi dici ſolet, alii, quam marito, dotis nomine mulierem non poſſe obligari. His enim caſibus viro dos quaeritur: non enim exiſtimabimus illam ita promiſiſſe, cum vel de Titii nuptiis cogitaret.* *

* L. 19. h. T.

§. 1. Ex aſſe heres inſtitutus, rogatusque mulieri dodrantem hereditatis reſtituere, juſſu ejus quod debet, doti promiſit marito: vereor, non ſit obligatus. nam mulieri in hoc tenetur, vt hereditatem reſtituendo transferat actiones, et quas habet, et quibus eſt obſtrictus: quas transferre ad alium, quam cui debet fideicommiſſum, non poteſt. Aliquis dixerit, incerti cum eo agi poſſe, [vt] fideicommiſſi praeſtet aeſtimationem. Huic ego conſentire non poſſum: nam obligari mulieris debitorem ita aequum eſt, ſi accipere id ipſum, quod ei debetur, vir poteſt. Sed ne indotata mulier eſſe videatur, dicendum eſt, ipſi mulieri ex Trebelliano reſtituendam eſſe partem hereditatis, quae ei relicta eſt, vt ea ſuo marito pro dote eam ſolveret: quia et ad eam fideicommiſſum, et onera ejus pertinent; delegatione propter nimiam ſubtilitatem, et caſua neceſſitatem minime obtinente. §. 2. Ejus nomine, quae libera videbatur, decem in dote dediſti: Eo caſu habebis condictionem, quo habere potuiſſes, ſi mulieris liberae nomine dediſſes, nec nuptiae ſecutae eſſent. Si manumiſſa nupſerit, ita demum dos erit, ſi ea mente dediſti, vt quandoque ſecutis nuptiis dos eſſet. Igitur, ſi mulieri donaturus dediſti, dominus condicet: quemadmodum ſi eum, qui ſibi donaturus eſſet, mulieri ipſam donare juſſiſſet.

60. CELSVS *lib. 11 Digeſtorum.*

Quaero, quantae pecuniae dotem promittenti adultae mulieri curator conſenſum accommodare debeat? Reſpondit: Modus * ex facultatibus et dignitate mulieris maritique ſtatuendus eſt, quousque ratio patitur.

* L. 61. 69. §. 4. h.

61. TERENTIVS CLEMENS *lib. 3. ad Legem Juliam et Papiam.*

Siue generalis curator, ſiue dotis dandae cauſa conſtitutus ſit, et amplius doti promiſſum eſt, quam facultates mulieris valent, ipſo jure promiſſio non valet: quia * Lege, rata non habetur auctoritas dolo malo facta. Quaerendum tamen eſt, vtrum tota obligatio, an quod amplius promiſſum eſt, quam promitti oportuit, infirmetur? [Et] vtrius eſt dicere, id, quod ſuperfluum eſt, tantummodo infirmare.

§. 1. Iſte autem curator res dotis nomine tradere debet: non [etiam] vt vendat cuilibet, et pretium ejus in dotem det. Dubitari autem poteſt, an hoc verum ſit: quid enim, ſi aliter honeſte nubere non poſſit, quam vt pecuniam in dotem det; idque ei magis expediat? Atquin poſſunt res in dotem datae pleruṁque alienari, et pecunia in dotem conuerti. Sed (vt expediatur Quaeſtio) ſi quidem res in dotem maritus accipere maluerit, nihil amplius quaerendum eſt: ſin autem non aliter contrahere matrimonium vir patitur, niſi pecuniis in dotem datis, tunc officium eſt curatoris, apud eundem intrare judicem, qui eum conſtituit, vt iterum ei, cauſa cognita, etiam viro abſente, permittat rerum venditione celebrata, dotem conſtituere.

62. MODESTINVS *lib. 5. Reſponſorum.*

Titia, cum eſſet minor viginti quinque annis, quartam hereditatis matris ſuae communem ſibi cum fratribus muta-

Digitized by Google

mutuaſſet, et accepit pro ea parte fundum, quaſi emtione inter ſe facta: hunc fundum cum aliis rebus doti dedit: Quaero, ſi integrum reſtituatur, et partem ſuam accipiat quartam, et reddat fundum: quid debeat maritus facere, an contentus eſſe debeat aliis rebus in dotem datis? Item quaero, ſi haec deceſſerit, et heredes ejus in integrum reſtitutionem ex perſona ejus petierint; et ipſi petant quartam partem, et illi fundum: an maritus cogatur reſtituere fundum, contentus in retentione lucri dotis caeteris rebus? Modestinus reſpondit, nihil proponi, cur marito dos auferenda ſit: ſed in meram aeſtimationem praedii mulier, vel ejus heredes condemnandi ſunt, in hoc tempus referendam, quo in dotem datus eſt.

63 *Idem lib. ſingulari de Eurematicis.*

Stipulatio de dote reddenda ab extraneo interpoſita, facto divortio, ſtatim committitur: nec redintegrato matrimonio, actio ſtipulatori quaeſita intercidit. denuo igitur conſentiente ſtipulatore dos conſtituenda eſt, ne ſequenti matrimonio mulier indotata ſit: ſi modo ea dos non ab ipſa profecta ſit, quam alius permiſſu ejus ſtipulatus eſt; tunc enim conſenſus ejus non eſt neceſſarius.

64 JAVOLENVS *lib. 4. ex Caſſio.*

Poſt diuortium mulier, ſi de dote maritus nihil cauit, et cum alii nupſiſſet, poſtea ad priorem virum redit: tacite dos ei redintegratur.

65. POMPONIVS *lib. 5. ad Quintum Mucium.*

Si legato aut hereditate aliquid ſeruo dotali obuenit, quod teſtator noluit ad maritum pertinere: id ſoluto matrimonio reddendum eſt mulieri.

66. *Idem lib. 8. ad Quintum Mucium.*

Si vſusfructus fundi, cujus proprietatem mulier non habebat, dotis nomine mihi a domino proprietatis detur: difficultas erit poſt diuortium circa reddendum jus mulieri: quoniam diximus, vſumfructum a fructuario cedi non poſſe, niſi domino proprietatis: et, ſi extraneo cedatur, id eſt ei, qui proprietatem non habeat, nihil ad eum tranſire, ſed ad dominum proprietatis reuerſurum vſumfructum. Quidam ergo, remedii loco, recte putauerunt introducendum, vt vel locet hunc vſumfructum mulieri maritus, vel vendat nummo vno: vt ipſum quidem jus remaneat penes maritum, perceptio vero fructuum ad mulierem pertineat.

67. PROCVLVS *lib 7 Epiſtolarum.*

Proculus *nepoti ſuo ſalutem.* Ancilla, quae nupſit, dotisque nomine pecuniam viro tradidit, ſiue ſciat [ſe] ancillam eſſe, ſiue ignoret, non poterit eam pecuniam viri facere: eaque nihilominus manſit ejus, cujus fuerat, antequam eo nomine viro traderetur: niſi forte vſucapta eſt. nec poſtea, quam apud eundem virum libera facta eſt, ejus pecuniae cauſam mutare potuit. Itaque nec facto quidem diuortio, aut dotis jure, aut per condictionem repetere recte poteſt: ſed is, cujus pecunia eſt, recte vindicat eam. Quod ſi vir eam pecuniam pro ſuo poſſidendo vſucepit, ſcilicet quia exiſtimauit mulierem liberam eſſe: propius eſt, vt exiſtimem, eum lucrifeciſſe: vtique, ſi antequam matrimonium eſſe inciperet, vſucepit. Et in eadem opinione ſum, ſiquid ex ea pecunia parauit, antequam ea dos fieret, ita vt nec poſſideat eam, nec dolo fecerit, quo minus eam poſſideret.

68 PAPINIANVS *lib. 10. Quaeſtionum.*

Dotis promiſſio non ideo minus valebit, quod ignorante initio patre, nuptiae [non] fuerint, ſi poſtea conſenſerit: cum * omnis dotis promiſſio, futuri matrimonii tacitam conditionem accipiat. Nam et ſi minor annis duodecim, vt major, deducta ſit, tunc primum petetur, cum major annis apud eundem eſſe coeperit: quod enim vulgatum eſt, *dotis promiſſionem in primis duntaxat nuptiis deſtinare, neque durare obligationem, ſi poſt alterius matrimonium ei nubat, cui dotem promiſerat*, tunc locum habet, cum interceſſerunt aliae nuptiae.

69. *Idem lib. 4. Reſponſorum.*

Cum poſt diuortium, viro ſciente, mulier in poſſeſſionem praediorum, quae in dotem promiſit, longo tempore fuerit, conueniſſe tacite videtur, *ne dos, quae promiſſa fuerat, petatur*: et ſi petere ea coeperit, pacti exceptione a muliere repellitur.

§. 1. Mulier pecuniam ſibi debitam a Sejo cum vſuris futuri temporis in dote promittenda demonſtrauit: Eas quoque dotis portionem eſſe, quarum dies poſt nuptias ceſſit, rationis eſt.

§. 2. Vſuras dotis in ſtipulatum cum dote poſt diuortium deductas, ex die ſecundi matrimonii non eſſe praeſtandas, placuit: quia nec ſortis exactio locum habere coepit; medii autem temporis debebuntur.

§. 3. In domum abſentis vxore deducta, nullis in eam interea ex bonis viri ſumptibus factis, ad exhibitionem vxoris promiſſas vſuras, reuerſus vir improbe petit.

§. 4. Gener a ſocero dotem, *arbitratu ſoceri certo die dari*, non demonſtrata [re vel] quantitate ſtipulatus fuerat; Arbitrio quoque detracto, ſtipulationem valere placuit: nec videri ſimile, quod, fundo non demonſtrato, nullum eſſe legatum, vel ſtipulationem fundi conſtaret: *cum inter modum conſtituendae dotis, et corpus ignotum differentia magna ſit: dotis etenim quantitas pro modo facultatum patris et dignitate mariti conſtitui poteſt.* §. 5. *Nuptiis ex voluntate patris puellae cum filio tutoris jure contractis, dos pro modo facultatum et dignitate natalium recte per tutorem conſtitui poteſt.* §. 6. Patrona dotem pro liberta jure promiſſam, quod extiterit ingrata, non retinebit. §. 7. Cum res in dotem aeſtimatas, ſoluto matrimonio, reddi placuit, ſumma declaratur, non venditio contrahitur: ideoque rebus euictis, ſi mulier bona fide eas dederit, nulla eſt actio viro; alioquin de dolo tenetur. §. 8. In dotem rebus aeſtimatis [et] traditis, quamuis eas mulier in vſu habeat, viri dominium factum videretur. §. 9. Partum dotalium ancillarum dotis eſſe portionem conuenit: ideoque fruſtra paciſci virum, *vt inter uxorem et ſe partus communis ſit.*

70. PAVLVS *lib. 6. Quaeſtionum.*

In ambiguis pro dotibus reſpondere melius eſt.

71. *Idem lib. 13. Quaeſtionum.*

Cum dotem mulieris nomine extraneus promiſit, mulieris periculum eſt: [ſed] ſi maritus nomen ſecutus vſuras exegerit, periculum ejus futurum reſpondetur.

72. *Idem lib. 8. Reſponſorum.*

Mulier bona ſua omnia in dotem dedit: Quaero, an maritus, quaſi heres, oneribus reſpondere cogatur? Pavlvs reſpondit: eum quidem, qui tota ex repromiſſione dotis bona mulieris retinuit, a creditoribus conueniri ejus non poſſe: ſed non plus eſſe in promiſſione bonorum, quam quod ſupereſt, deducto aere alieno.

§. 1. [Pavlvs reſpondit,] in rebus dotalibus etiam patrem mariti dolum et culpam praeſtare debere. §. 2. Pavlvs reſpondit: Si mulier de ſuo dotem dedit, et adhibuit matrem, quae ſtipularetur: potuiſſe eam poſtea inſtrumentum dotale mutare.

73. *Idem lib. 2. Sententiarum.*

Mutus, ſurdus, caecus, dotis nomine obligantur: quia

Digitized by Google

et nuptias contrahere poſſunt. §. 1. *Manente matrimonio, non perditurae vxori ob has cauſas dos reddi poteſt: vt ſeſe ſuosque alat: vt fundum idoneum emat; vt in exilium, vt in inſulam relegato parenti praeſtet alimonia; aut vt egentem virum, fratrem, ſororemue ſuſtineat.*

74. HERMOGENIANVS *lib.* 5. *Juris Epitomarum.*

Si ſponſa dotem dederit, nec nupſerit; vel minor duodecim annis, vt vxor habeatur. exemplo dotis, condictioni, fauoris ratione, priuilegium, quod inter perſonales actiones vertitur, tribui placuit.

75. TRYPHONINVS *lib.* 6. *Diſputationum.*

Quamuis in bonis mariti dos ſit, mulieris tamen eſt: et merito placuit, vt ſi in dotem fundum inaeſtimatum dedit, cujus nomine duplae ſtipulatione cautum habuit, isque marito euictus ſit, ſtatim eam ex ſtipulatione agere poſſe. Porro cujus intereſt non eſſe euictum, quod in dote fuit, quodque ipſa euictionem pati creditur ob id, quod eum in dotem habere deſiit: hujus etiam, conſtante matrimonio, quamuis apud maritum dominium ſit, emolumenti poteſtatem eſſe creditur; * cujus etiam matrimonii onera maritus ſuſtinet.

* Obſ. L. 16. de Relig. L. 4. de Collat. L. 3. §. 5. de Minor.

76. *Idem lib.* 9. *Diſputationum.*

Si pater mulieris mortis ſuae cauſa dotem promiſerit, valet promiſſio. Nam et ſi in tempus, quo ipſe moreretur, promiſiſſet, obligaretur: ſed ſi conualuerit, cur ei non remittatur obligatio per condictionem, atque ſi ſtipulanti quiuis alius promiſiſſet, aut dotem alicujus nomine? nam vt corporis vel pecuniae translatae, ita obligationis conſtitutae mortis cauſa condictio eſt. Non idem dicendum eſt in perſona mulieris, ſi [mulier] mortis [ſuae] cauſa dotem promiſerit: quia, niſi matrimonii oneribus ſeruiat, dos nulla eſt.

77. *Idem lib.* 10. *Diſputationum.*

Si mulier debitori ſuo, qui ſub vſuris debebat, nuptura decem promiſiſſet, *quod is ſibi deberet:* poſt contractas nuptias ſecuti temporis vſuras non eſſe dotales: quia illa obligatio tota tolleretur, perinde ac ſi ſolutum debitum mulieri in dotem ab ea datum eſſet.

78. *Idem lib.* 11. *Diſputationum.*

Cum in fundo mariti habens mulier vſumfructum, dotis cauſa eum marito dedit: quamuis ab ea vſusfructus deceſſerit, maritus tamen non vſumfructum habet, ſed ſuo fundo quaſi dominus vtitur, conſecutus per dotem plenam fundi proprietatem, non ſeparatam ab vſufructu: nec eſt, quod non vtendo maritus amittat. Diuortio autem facto, conſtituet in eodem fundo vſumfructum mulieri. Quod ſi in matrimonio deceſſerit vxor, nihil emolumenti ob dotem habere videtur maritus: quia, etſi vxorem eam non duxiſſet, fructuariae morte finitus vſusfructus ad proprietatem rediret: ideoque nec in funus confert mulieris. §. 1. Plane ſi pater filiae nomine, qui in fundo generi vſumfructum habebit, dotis conſtituendae gratia eum dederit, et in matrimonio mortua fuerit: habebit ex ſua perſona vſusfructus petitionem. §. 2. Quod ſi mulier, in fundo ſuo, marito vſumfructum dotis cauſa conſtituerit, tunc ex mariti perſona erit vſusfructus proprie: qui et non vtendo ipſius pereat. Quod ſi acciderit, videamus, an etiam nunc dotata ſit mulier? Et, ſi quidem dominium apud mulierem eſt fundi, ad quem reuerſus eſt vſusfructus, nihil jam in dote habet, quod actione dotis conſequatur ab eo, cui, quod non vtendo amiſit vſumfructum, imputari non poteſt, ex quo ipſa lucrum habet: ideoque indotata erit. Quod ſi alienauerit vxor proprietatem, quae ſine vllo mulieris emolumento plenior facta eſt, adhuc dotata eſt: quia dotis actione teneri debet maritus, qui, quando licuit vſufructu vti, amiſit eum non vtendo. nam, ſi habere perſeueraſſet vſumfructum ad diuortium, commodo mulieris cederet ejus reſtitutio: quia etſi non protinus ad ipſam transferet, tamen vel [ſi] pretio, vel beneficio, ſine incommodo mulieris ad proprietatem reuertetur. Si autem vſumfructum maritus non amiſerit, morte mulieris non finitur vſusfructus apud maritum. Diuortio autem facto, primo videamus et in hac, et in ſuperiore ſpecie, an pro rata temporis ejus anni diuidantur fructus, quod probandum eſt. Ipſius autem reſtitutio ita fiet, vt habenti mulieri fundum vſusfructus cedatur, et ita eum proprietate conſolidetur. Sed etſi non ſit fundi domina, nihilominus competit dotis actio, *vt dimittat a ſe maritus vſumfructum.* nam vel ex emto actione adhuc, *vt vſumfructum praeſter*, mulier tenetur: aut pretium ejus conſequi ſperat: aut cuiuis magis gratiam praeſtare, quam relinquere apud inimicum jus ad ſe translatum, licere ei ciuile eſt.

§. 3. Vxor viro vſumfructum dotis nomine dedit: manente matrimonio eidem fundum vendidit: Quaeſitum eſt, diuortio facto, quid dotis judicio recuperare debeat? Dixi, referre, quanti fundus veniſſet: nam ſi nudae proprietatis aeſtimatio facta fuiſſet, mulier dotis judicio pretium vſusfructus recuperare debet. † Quid ergo eſt, ſi vir ante litem conteſtatam mortuus fuiſſet? heredes ejus nihil praeſtituros: nam etſi quilibet alius emtor proprietatis extitiſſet, heres viri nihil mulieri praeſtaret, ſcilicet vſufructu reuerſo ad proprietatem. Caeterum ſi fundus totus veniſſet, quanti debet venire [non] detracto vſufructu: intelligi, mulierem dotem, manente matrimonio, recepiſſe. §. 4. Si fundus communis in dotem datus erit, et ſocius egerit cum marito communi diuidundo, adjudicatusque fundus ſocio fuerit: in dote erit quantitas, qua ſocius marito damnatus fuerit. aut ſi, omiſſa licitatione, extraneo addictus is fundus fuerit: pretii portio, quae diſtracta eſt. ſed ita, vt non vice corporis habeatur: nec diuortio ſecuto praeſenti die, quod in numero eſt, reſtituatur, ſed ſtatuto [tempore] ſolui debeat. Quod ſi marito fundus fuerit adjudicatus, pars vtique data in dotem dotalis manebit: diuortio autem facto ſequetur reſtitutionem, propter quam ad maritum peruenit, etiam altera portio, ſcilicet vt recipiat tantum pretii nomine a muliere, quantum dedit ex condemnatione ſocio: nec audiri debebit alteruter eam aequitatem recuſans; aut mulier in ſuſcipienda parte altera quoque, aut vir in reſtituenda. Sed an conſtante matrimonio non ſola pars dotalis ſit, quae data fuit in dotem, ſed etiam altera portio, videamus? IVLIANVS de parte tantum dotali loquitur: Et ego dixi in auditorio, illam ſolam dotalem eſſe.

§. 5. Si marito dotis nomine ſtipulanti promiſit per errorem is, qui exceptione tutus erat, ne ſoluat: cogetur ei ſoluere: et habebit condictionem aduerſus mulierem, aut patrem, vter eorum delegauit, ob id, quod indebitum marito promiſit aut ſoluit.

79. LABEO *lib.* 6. *Poſteriorum a Javoleno Epitomatorum.*

Auus neptis nomine filio natae genero dotem dedit, et moritur: Negat SERVIVS, dotem ad patrem reuerti: et ego cum SERVIO ſentio, quia non poteſt videri ab eo profecta, quia nihil ex his ſui habuiſſet. §. 1. Pater filiae nomine centum doti ita promiſit, *cum commodiſſimum eſſet:* ATEJVS ſcripſit, SERVIVM reſpondiſſe, eam primum ſine turpitudine et infamia dari poſſe, deberi.

80. JA-

Digitized by Google

80. JAVOLENVS *lib. 6. ex Poſterioribus Labeonis.*

Si debitor mulieris dotem ſponſo promiſerit: poſſe mulierem ante nuptias a debitore eam pecuniam petere, neque eo nomine poſtea debitorem viro obligatum futurum, ait Labeo. Falſum eſt: quia ea promiſſio in pendenti eſſet, donec obligatio in ea cauſa eſt.

81. PAPINIANVS *lib. 8. Quaeſtionum.*

Pater filiae nomine nummos alienos, quos mutuos acceperat, aut in cauſam crediti receperat, in dotem dedit: Conſumtis his, dos profectitia efficitur.

82. PROCVLVS *lib. 5. Epiſtolarum.*

Cum vxor virum ſuum, quum pecuniam ſibi deberet, in dotem filiae communis dare juſſerit, et id feciſſe dicatur: puto animaduertendum eſſe, vtrum eam dotem ſuo, an vxoris nomine dedit. ſi ſuo, nihilominus vxori eum debere pecuniam; ſi vxoris nomine dederit, ipſum ab vxore liberatum eſſe.

83. JAVOLENVS *lib. 6. Poſteriorum Labeonis.*

Si debitor mulieris dotem ſponſo promiſerit, non poſſe mulierem ante nuptias a debitore [eam] pecuniam petere: quia ea promiſſio in pendenti eſſet, donec obligatio in ea cauſa eſt.

84. LABEO *lib. 6. Pithanon a Paulo Epitomatorum.*

Si de dote promiſſa agitur, non oportet, in quantum facere poteſt, condemnari eum: qui promiſit, Pavlvs; *Imo, quod ad extraneum attinet, ſemper hoc verum eſt: Caeterum ſi manente adfinitate* dotem promiſſam gener a ſocero petit, vtique, in quantum facere poteſt, ſocer condemnabitur: *ſi diremto matrimonio petitur, ex cauſa et perſona id tribuendum puto.* Quid enim, ſi ſocer ſpecie futurae dotis induxerit genero; et, cum ſciret ſe praeſtare dotem non poſſe, id egerit, vt genero inſidiaretur? *

* L. 37. pr. de minor.

85. SCAEVOLA *lib. 8. Digeſtorum.*

Fundum filiae nomine pater in dotem dederat: hujus heredi filiae ex aſſe, creditoribus vrgentibus patris, velius videtur, potius fundum, qui dotalis eſt, diſtrahere, quod minus fructuoſus ſit, et alios hereditarios vberiore reditu retinere: maritus conſentit, ſi nulla in ea re captio ſit futura: Quaero, an [ea] pars dotis, quae in hoc fundo eſt, mulieri manente matrimonio recte ſoluatur? Reſpondit, ſi pretium creditori ſoluatur, recte ſolutum.

De *PACTIS* DOTALIBVS.

(Dig. 23. T. 4.)

1. JAVOLENVS *lib. 4. ex Caſſio.*

Paciſci poſt nuptias, etiam ſi nihil ante conuenerit, licet. §. 1. Pacta, quae *de reddenda dote* fiunt, inter omnes fieri oportet, qui repetere dotem (poſſunt,) et a quibus repeti poteſt: ne ei, qui non interfuit, apud arbitrum cognoſcentem pactum non proſit.

2. VLPIANVS *lib. 19. ad Sabinum.*

Si conuenerit, vt, *quoquo modo diſſolutum ſit matrimonium, liberis interuenientibus, dos apud virum remaneret:* Papinianvs Juniano Praetori reſpondit, morte mariti finito matrimonio, neque conueniſſe videri, dotem remanere: et ſi conueniſſet, non eſſe ſeruandum pactum contra dotem, cum mariti mortalitas interuenit.

3. PAVLVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Pacta conuenta, quae *in diuortii tempus* collata ſunt, non facto diuortio locum habent.

4. VLPIANVS *lib. 31. ad Sabinum.*

Si conuenerit, *vt fructus in dotem conuerterentur*, an valeat conuentio? Et Marcellvs ait 8. Digeſtorum, conventionem non valere: prope enim indotatam mulierem hoc pacto fieri. Sed ita diſtinguit, (vt) ſi quidem fundum in dotem dederit mulier, ita *vt maritus fructus redderet*, non eſſe ratum pactum; idemque (eſſe) et ſi vſumfructum in dotem hoc pacto dedit: quod ſi conueniſſet de fructibus reddendis, hoc eſt, *vt in dote eſſent fructus, quosquos percepiſſet*, et fundus vel vſusfructus in hoc traditus eſt: non vt fundus vel fructus fieret dotalis, ſed *vt fructus perciperet dotis futuros*, cogendum de dote actione fructus reddere. Erunt igitur in dote fructus, et fruetur iſte vſuris, quae ex fructibus collectis et in ſortem redactis percipi poſſunt. † Ego vtrobique arbitror intereſſe, qua contemplatione dos ſit data: vt ſi ob hoc ei majorem dotem mulier dedit, quia fructus volebat eſſe dotis, contento marito ea pecunia, quae ex vſuris redituum colligitur, poſſe dici conuentionem valere: nec enim videtur ſterilis eſſe dos. Finge, quadragena annua eſſe reditus apud eum, qui non acciperet in dotem, niſi hoc conueniſſet, plus trecentum: vti boni conſuleret, tam vberem dotem conſecutus? Et quid dicimus, ſi pactum dotale interuenit, *vt maritus fructus in dotem converteret, et mulier ſe ſuosque aleret, tueretur ve, et vniuerſa onera ſua expediret?* quare non dicas conuentionem valere?

5. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Illud conuenire non poteſt, *ne de moribus agatur, vel plus vel minus exigatur:* ne publica coërcitio priuata pactione tollatur.

§. 1. Ac ne illa quidem pacta ſeruanda ſunt, *ne ob res donatas*, vel *amotas ageretur:* quia altero pacto ad furandum mulieres inuitantur; altero jus ciuile impugnatur. §. 2. Et ſi conuenerit, *ne ob impenſas neceſſarias ageretur, pactum non eſt ſeruandum: quia tales impenſae dotem ipſo jure minuunt.*

6. VLPIANVS *lib. 4 ad Edictum.*

Pomponivs ait, maritum non poſſe paciſci, *vt dolum ſolummodo in dotem praeſtet:* videlicet propter vtilitatem nubentium: Quamuis paciſci poſſit, *ne ſit periculo ejus nomen debitoris, qui ei dotem promiſit.* nam et *vt ſit dos periculo mulieris*, paciſci eum poſſe probat: et per contrarium, *vt ea dos, quae periculo mulieris eſt, ſit periculo mariti.*

7. POMPONIVS *lib. 15. ad Sabinum.*

Cum dos filiae nomine datur, optimum eſt, pactum conuentum cum vtroque generum facere; quamquam initio dotis dandae * legem, quam velit, etiam citra perſonam mulieris, is, qui dat, dicere poſſit. † Si vero poſt datam paciſci velit, vtriusque perſona in paciſcendo neceſſaria eſt: quoniam jam adquiſita mulieri dos tum eſſet. quo caſu ſi ſolus pater pactus eſſet ſine filia, ſiue ſolus agat, ſiue adjuncta filiae perſona: ei ſoli nocebit et proderit pactum conuentum: nec ſi ſola filia aget: neque proderit, neque nocebit ei. † Si vero filia ſola pacta fuerit, quo pacto melior conditio patris fiet, proderit et patri: quoniam per filiam patri adquiri poteſt, per patrem filiae non poteſt. † Si vero ſic pacta ſit filia, vt noceat: ipſi quandoque filiae agenti nocebit pactum: patri vero nullo modo nocebit, niſi adjecta quoque filiae perſona experiatur. Dicendum eſt, paciſcendo filiam patris conditionem deteriorem facere non poſſe

eo caſu, quo, mortua ea in matrimonio, dos ad patrem reuerſura eſt.

* L. 20. §. 1. h. t.

8. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Quoties patre furente, vel ab hoſtibus capto, filiusfamilias ducit vxorem, filiaque familias nubit: neceſſario etiam pactio cum ipſis duntaxat dotis nomine fieri potuit.

9. POMPONIVS *lib. 16. ad Sabinum.*

SI ita conueniat, *vt, ſi viuo ſocero mortua ſit filia, ipſi ſocero; ſi mortuo, filio ejus. ſi filio quoque defuncto, totum ſuo heredi reddatur:* benigna interpretatione poteſt defendi, vtilem ſtipulationem eſſe.

10. *Idem lib. 26. ad Sabinum.*

Anus pactus eſt, cum dotem pro nepote ſuſcepiſſet, *ne a ſe, neue* [*a*] *filio dos peteretur: ab alio vero, quam filio herede, vt dos peteretur:* Exceptione conuentionis filius tuendus erit: quippe heredi noſtro cauere conceſſum eſt. nec quicquam obſtat, quo minus certae perſonae, ſi heres erit ſibi, caveri poſſit: quod non idem et in caeteris heredibus cauetur. Et ita Celsus ſcribit.

11. VLPIANVS *lib. 34. ad Edictum.*

Cum pater dotem pollicitus fuerit, et paciſcatur, *ne ſe viuo petatur, neue conſtante matrimonio* [*dos petatur:*] ita pactum interpretandum Diuus SEVERVS conſtituit, quaſi adjectum eſſet, *ſe viuo.* hoc enim ita accipiendum [eſſe] contemplatione paternae pietatis, et contrahentium voluntatis, vt poſterior quoque pars conuentionis ad vitam patris relata videatur: ne diuerſa ſententia fructum dotis ab oneribus matrimonii ſeparet, quodque indigniſſimum eſt, inducat, vt non habuiſſe dotem exiſtimetur. Quo reſcripto hoc effectum eſt, vt ſi quidem viuo patre deceſſerit filia, aut ſine culpa ſua diuorterit, omnimodo dos peti non poſſit: conſtante autem matrimonio, mortuo patre, peti poſſit.

12. PAVLVS *lib. 35. ad Edictum.*

Si pater dotem dederit, et pactus ſit, *vt, mortua in matrimonio filia, dos apud virum remaneret:* puto pactum ſeruandum, etiam ſi liberi non interuenient. *

* L. 26. h. 48. ſolut. matrim.

§. 1. Ex pactis conuentis, quae ante nuptias, vel poſt nuptias interponi ſolent, alia ad voluntatem pertinent; vt *mulier dote promiſſa ſe alat, et donec nupta ſit, dos ab ea non petatur;* aut *certam ſummam viro praeſtet, et ab eo alatur,* et his ſimilia: alia ad jus pertinent: veluti quando dos petatur, quemadmodum reddatur; in quibus non ſemper voluntas contrahentium ſeruatur. Caeterum ſi conuenerit, *ne omnino dos petatur,* indotata erit mulier.

§. 2. Si mulier pacta ſit, *ne amplius, quam pars dimidia dotis a ſe petatur,* et poenam ſtipulata ſit: Mela ait, alterutro eam contentam eſſe oportere; vel exceptione pacti, [et] acceptam facere poenae obligationem; vel, ſi ex ſtipulatu agat, denegandam (ei) exceptionem. §. 3. Si fundo aeſtimato in dotem dato pacta ſit mulier, *vt, quanto pluris venierit, id in dote ſit:* Mela ait, (id) ſeruandum: cum (et) ex contrario conuenire poſſit, vt, ſi minoris venierit, ipſa debeat. §. 4. Si pacta ſit mulier, *vt, ſiue pluris, ſiue minoris fundus aeſtimatus venierit, pretium, quanto res venierit, in dote ſit:* ſtari eo pacto oportet: ſed ſi culpa mariti minoris venierit, et id ipſum mulierem conſequi.

13. JVLIANVS *lib. 17. Digeſtorum.*

Item ſi non venierit, aeſtimatio praeſtari debebit.

14. PAVLVS *lib. 35. ad Edictum.*

De die reddendae dotis hoc juris eſt, vt liceat paciſci, *qua die reddatur:* dum ne mulieris deterior conditio fiat.

15. CAJVS *lib. 11. ad Edictum prouinciale.*

Id eſt, *vt citeriore die* reddatur.

16. PAVLVS *lib. 35. ad Edictum.*

Vt autem *longiore die* ſoluatur dos, conuenire non poteſt; non magis, quam ne omnino reddatur.

17. PROCVLVS *lib. 11. Epiſtolarum.*

Atilius Proculo *ſuo ſalutem:* Cum inter virum et vxorem pactum conuentum ante nuptias factum ſit, *vt quibus diebus dos data eſſet, iisdem, diuortio facto, redderetur:* poſt quinquennium, quam nuptiae factae ſunt, vxor viro dotem dedit? diuortio facto, *quaero,* vtrum quinquennii die vir vxori dotem redderet, an ſtatuto Legibus tempore? Proculus reſpondit: Quod ad diem reddendae dotis attinet, pacto exiſtimo meliorem conditionem mulieris fieri poſſe; deteriorem non poſſe. Itaque ſi cautum eſt, *vt propiore* [*tempore,*] *quam Legibus conſtitutum eſt, reddatur,* ſtari eo debere: ſi *vt longiore,* nec valere id pactum conuentum. † Cujus ſententiae conueniens eſt dicere, ſi pacto conuento cautum eſt, *vt, quanto ſerius* (*quaeque,*) *et poſt nuptias data fuerit, tanto poſt diuortium reddatur:* ſi propiore, quam in reddenda dote conſtitutum eſt, data ſit, valere pactum conuentum; ſi longiore, non valere.

18. JVLIANVS *lib. 18. Digeſtorum.*

Licet manente matrimonio non poſſit inter virum et vxorem conuenire, *vt longiore* (*die*) *dos reddatur:* poſt diuortium tamen, ſi juſta cauſa conuentionis fuerit, cuſtodiri id pactum debet.

19. ALFENVS *lib. 3. Digeſtorum a Paulo Epitomatorum.*

Aliud eſt, ſi pater pro filia dotem promiſit, *vt annua, bima, trima, quadrima, quinto anno* (*dos*) *a ſe redderetur,* et conuenit, *vt iisdem diebus dos, ſoluto matrimonio, redderetur:* hoc enim pactum ita valet, ſi patri filia heres extitiſſet, et interueniente ea pactum conuentum fuerit.

20. PAVLVS *lib. 35. ad Edictum.*

Ob res quoque donatas, vel amotas, vel impenſas factas, tunc facta pactio valebit, id eſt, poſt diuortium. §. 1. *Si extraneus de ſuo daturus ſit dotem, quidquid vult, paciſci et ignorante muliere, ſicut et ſtipulari poteſt; legem enim ſuae rei dicit:* poſtquam vero dederit, paciſci conſentiente muliere debet. §. 2. Si conuenerit, *ne a muliere, neue a patre dos petatur:* heres non habebit exceptionem. Sed ſi conuenerit, *ne manente matrimonio viuo patre petatur,* mortuo patre ſtatim exigitur: et, ſi non petierit maritus, tenebitur hujus culpae nomine, ſi dos exigi potuerit; niſi forte ante diremptum ſit matrimonium, quam facultatem petendi haberet.

21. JVLIANVS *lib. 17. Digeſtorum.*

Si mulier dotis cauſa promiſerit certam ſummam, et, pro ea, mancipia in dotem dederit, ea conditione, *vt periculo ejus eſſent, et ſi quid ex his natum eſſet, ad eam pertineat:* ſtari pacto conuento oportebit. Nam conſtat, poſſe inter vxorem et virum conueniri, *vt dos, quae in pecunia numerata eſſet, permutaretur, et transferatur in corpora, cum mulieri prodeſt.*

22. *Idem lib. 2. ad Urſejum Ferocem.*

Quidam fundum dotis cauſa ab vxore ſua acceperat, interque eos conuenerat, *vt mercedes ejus fundi vir vxori, annui nomine, daret:* deinde eum fundum vir matri mulieris

certa

Digitized by Google

certa penſione colendum locauerat: eaque, cum mercedes ejus fundi deberet, deceſſerat, et filiam ſuam ſolam heredem reliquerat: et diuortium factum erat: vir deinde petebat a muliere mercedes, quas mater debuerat. Placuit exceptionem mulieri dari non debere: ac ſi inter ſe et virum non conueniſſet, *vt hae mercedes ſibi alimentorum nomine darentur:* cum futurum ſit, vt quodammodo donationes inter virum et vxorem confirmentur. nam quod annui nomine datur, ſpecies eſt donationis.

23. AFRICANVS *lib. 7. Quaeſtionum.*

Pater, cum filiae ſuae nomine dotem daret, pactus eſt, *vt, mortua filia, vno pluribusue liberis ſuperſtitibus, deducta parte tertia, reliqua dos ſibi, aut poſt mortem ſuam illi aut illi filiis, quos in poteſtate habebat, reddatur:* deinde haec ita fieri ſtipulatus eſt: poſt mortem ejus mulier in matrimonio deceſſerat relictis filiis. Quaeſitum eſt, an ex ſtipulatione duas partes illi petere poſſint? Reſpondi, poſſe: etenim vim ejus ſtipulationis hanc eſſe, vt, ſi in matrimonio mortua eſſet, dos patri redderetur: et perinde habendum, ac ſi talis ſtipulatio interpoſita fuiſſet, *ſi nauis ex Aſia venerit, mihi, aut poſt mortem meam Lucio Titio dari ſpondes?* nam et ſi poſt mortem ſtipulatoris nauis veniſſet, heredi deberi.

24. FLORENTINVS *lib. 3. Inſtitutionum.*

Si inter virum et vxorem pactum eſt, *vt certa pars dotis, vel tota ob vnum vel plures liberos interuenientes retineatur:* etiam eorum liberorum nomine, qui ante nati ſunt, quam dos daretur aut ampliaretur, conuentio rata eſt. nam ſufficit, eos ex eo matrimonio naſci, in quo dos data eſt.

25. VLPIANVS *lib. 1. Reſponſorum.*

Quod de reddenda dote, *ſi data fuiſſet, mortua in matrimonio filia*, conuenit, idem de non petenda quoque videri conueniſſe: ac patrem pacti conuenti exceptionem [nactum] ad heredem ſuum tranſmiſiſſe.

26. PAPINIANVS *lib. 4. Reſponſorum.*

Inter ſocerum et generum conuenit, *vt, ſi filia [mortua] ſuperſtitem anniculum filium habuiſſet, dos ad virum pertineret; quod ſi viuente matre filius obiiſſet, vir dotis portionem, vxore in matrimonio defuncta, retineret:* mulier naufragio cum anniculo filio periit: quia veriſimile videbatur, ante matrem infantem periiſſe, virum partem dotis retinere, placuit. §. 1. Vtr dotem, quam ex pacto filiae nomine retinere potuit, ſi lapſus errore non retinuit: filiam, quae patris ſola, matri pro parte heres extiterit, apud arbitrum diuiſionis non improbe dotis perperam a patre ſolutae praeceptionem deſiderare, conſtitit.

§. 2. Cum inter patrem et generum conuenit, *vt, in matrimonio ſine liberis defuncta filia, dos patri reſtituatur:* id actum inter contrahentes intelligi debet, vt, liberis ſuperſtitibus filia defuncta, dos retineatur: nec ſeparabitur portio dotis addiramenti cauſa data, ſi poſtea nihil aliud conueniat. §. 3. Conuenit, *vt mulier viri ſumptibus, quoqua iret, veheretur:* atque ideo mulier pactum ad literas viri ſecuta, prouinciam, in qua Centurio merebat, petit: Non ſeruata fide conuentionis, licet directa actio nulla competit, vtilis tamen in factum danda eſt. §. 4. Filia cum pro ſe dotem promitteret, pepigit, *vt, ſi in matrimonio ſine liberis deceſſiſſet, matri ſuae dos ſolueretur.* Pacto filiae, nulla matri quaeritur actio: ſi tamen heres puellae matri pecuniam dotis ſoluerit, viro contra placita petenti dotem obſtabit exceptio. §. 5. Pater, *ſi filia nupta mortem obiiſſet*, dotem dari ſtipulatus eſt: conſtante matrimonio capitali crimine damnatus eſt: diuortio ſecuto, vel morte viri ſoluto matrimonio, ſtipulationis conditio deficit. Quod ſi mulier in matrimonio deceſſerit; ex ſtipulatu fiſco dotis actio quaereretur: poſt verum autem diuortium renouatis nuptiis, non committitur fiſco ſtipulatio, licet defuncta ſit in matrimonio filia; quoniam ad primas nuptias pertinet.

27 *Idem lib. 1. Definitionum.*

Si liberis ſublatis, reuerſa poſt jurgium per diſſimulationem mulier, veluti venali concordia, *ne dotata ſit*, conueniat: conuentio, ſecundum ordinem rei geſtae, moribus improbanda eſt.

28. PAVLVS *lib. 5. Quaeſtionum.*

Quaeris, ſi pacta ſit mulier, vel ante nuptias, vel poſt nuptias, *vt ex fundi fructibus, quam dedit in dotem, creditor mulieris dimittatur;* an valeat pactum? Dico, ſi ante nuptias id conuenerit, valere pactum; eoque modo minorem dotem conſtitutam: poſt nuptias vero, cum onera matrimonii fructus releuaturi ſunt, jam de ſuo maritus paciſcitur, vt dimittat creditorem; et erit mera donatio.

29. SCAEVOLA *lib. 2. Reſponſorum.*

Cum maritus, qui aeſtimata praedia in dotem acceperat, manente matrimonio pactus eſt circumſcribendae mulieris gratia, *vt praedia inaeſtimata eſſent*, vt ſine periculo ſuo ea deteriora faceret: quaeſitum eſt, an ſecundum priores dotales tabulas praedia aeſtimata remanerent, et periculum eorum ad maritum pertineret? Reſpondi, non idcirco [id] pactum, de quo quaereretur, impediri, quod in matrimonio factum eſſet, ſi deteriore loco dos non eſſet: nihilominus, eo pacto admiſſo, ſi deteriora praedia faceret, eo etiam nomine dotis eum actione teneri. §. 1. Titius mulieris nomine dotem dedit, et ſtipulatus eſt *in caſum mortis, et diuortii:* diuortio ſecuto, non repetita dote, Titius deceſſit: mulier, ex voluntate heredis ejus, redintegrauit matrimonium: Quaeſitum eſt, an ex ſtipulatu dotem petere poſſit? Reſpondi, heredem Titii, ſi conſenſiſſet, vt ea quantitas, quam ex ſtipulatu conſequi potuerat, dotis reconciliato matrimonio fieret, poſſe pacti exceptione ſummoueri. §. 2. Mulier de dote, quam dedit, pacta eſt, *vt, ſi in matrimonio deceſſiſſet, fratri ejus redderetur;* isque in eum caſum ſtipulatus eſt: mulier decedens quasdam res dotales marito legauit: et aliis; quosdam ex ſeruis dotalibus manumiſit: Quaeſitum eſt, an maritus [earum] rerum nomine, quas legauit mulier, et ſeruorum, quos manumiſit, fratri teneatur? Reſpondi, nihil proponi, cur non teneretur: cum etiam heredes defunctae tam legatariis, quam libertatibus obnoxii ſint.

30 TRYPHONINVS *lib. 10. Diſputationum.*

Baebius Marcellus Baebio Maryllo, dotis filiae ſuae nomine, centena promiſerat: et conuenerat inter eos, *ne ea dos conſtante matrimonio peteretur;* vel, *ſi poſt mortem patris in matrimonio ſine liberis filia deceſſiſſet, vt dimidia dos apud Maryllum remaneret, dimidia fratri mulieris reſtitueretur;* eaque etiam in ſtipulationem deducta erant: mortuo Marcello, filio et filia ſuperſtitibus, dote vniuerſa filiae praelegata, Maryllus, nata filia, diuerterat: et mulier deceſſerat, fratre ſuo et filia, ex partibus aequis, heredibus relictis. Apud Petronium Magnum Praetorem Maryllus ab herede filio Marcelli ex dotis promiſſione vniuerſam dotem petebat, illa conjectura, qua, ſi inter duos placuiſſet, *nullo filiarum exſtante mortua muliere, partem dotis remanere apud maritum:* magis conueniſſet vtique, totam ejus eſſe dotem, ſi filium filiamue habuiſſet. Ex diuerſo reſpondebatur, pacti quidem vulgaris exceptionem [etiam] heredi proficere: ſed in ſpecie, quae proponitur, non quaſi heres mulieris ex perſona defunctae, ſe exceptione pacti

tueri-

Digitized by Google

tuebitur; ſed ipſe [erat] ille, qui etiam viua muliere, ſi ab eo dos peteretur, potuiſſet [ea] exceptione Maryllum, quia diuortium factum erat, ſummouere, eandemque defenſionem etiam poſt mortem ſororis ſuae retinebat. Itaque *placuit*, eum ab ea petitione abſolui, nulla ex hac ſententia facta derogatione fideicommiſſi petitioni, quam jure hereditario per filiam heres vxoris Maryllus in parte dimidia habebat.

31. SCAEVOLA *lib. 3. Quaeſtionum.*

Si inter virum et vxorem conuenit, *vt extremi anni matrimonii fructus nondum percepti mulieris lucro fiant*: hujusmodi pactum valet.

32. JAVOLENVS *lib. 6. ex Poſterioribus Labeonis.*

Vxor viro fundum aeſtimatum centum in dotem dederat: deinde cum viro pactum conuentum fecerat, *vt diuortio facto, eodem pretio vxori vir fundum reſtitueret*: poſtea volente vxore, vir eum fundum ducentorum vendiderat: et diuortium erat factum. Labeo putat, viro poteſtatem fieri debere, vtrum velit ducenta, vel fundum reddere, neque ei pactum conuentum remitti oportere. Idcirco puto hoc Labeonem reſpondiſſe, quoniam voluntate mulieris fundus veniit: alioquin omnimodo fundus erat reſtituendus.

§. 1. Si pater filiae nomine certam pecuniam in dotem promiſerat, et pactus eſt, *ne inuitus eam ſolueret*: nihil ab eo exigendum puto; quia id, quod pacto conuento, *ne inuitus exigeretur*, conuenerit, in dotis cauſam eſſe non videretur.

e) De *FVNDO* DOTALI.

(Dig. 23. T. 5.)

1. PAVLVS *lib. 36. ad Edictum.*

Interdum Lex Julia de fundo dotali ceſſat, ſi ob id, quod maritus damni infecti non cauebat, miſſus ſit vicinus in poſſeſſionem dotalis praedii, deinde juſſus ſit poſſidere: hic enim dominus vicinus fit: quia haec alienatio non eſt voluntaria. §. 1. Sed et per vniuerſitatem tranſit praedium, * ſecundum quod poſſibile eſt, ad alterum: veluti ad heredem mariti: cum ſuo tamen jure, vt alienari non poſſit.

* L. 62. de A. R. D.

2. VLPIANVS *lib. 5. de Adulteriis.*

Si maritus fuerit in ſeruitutem redactus, an dominus alienare hunc fundum non poſſit? Quod puto eſſe verius. §. 1. Quare, et ſi ad fiſcum peruenerit, nihilominus venditio fundi impeditur: quamuis fiſcus ſemper idoneus ſucceſſor ſit, et ſoluendo.

3. PAVLVS *lib. 36. ad Edictum.*

Fundus dotali ſeruo legatus, ad Legem Juliam pertinet, quaſi dotalis. §. 1. Toties autem non poteſt alienari fundus, quoties mulieri actio de dote competit, aut omnimodo competitura eſt.

4. CAJVS *lib. 11. ad Edictum provinciale.*

Lex Julia, quae de dotali praedio proſpexit, *ne id marito liceat obligare, aut alienare*, plenius interpretanda eſt: vt etiam de ſponſo idem juris ſit, quod de marito.

5. VLPIANVS *lib. 2. de omnibus Tribunalibus.*

Julianus lib. 16. Digeſtorum ſcripſit, neque ſeruitutes fundo debitas poſſe maritum amittere, neque ei alias imponere.

6. *Idem lib. 5. de Adulteriis.*

Sed nec libertas ſeruitutis, vrbano praedio dotali debitae competit: ne per hoc deterior conditio praedii fiat.

7. JVLIANVS *lib. 16. Digeſtorum.*

Si maritus fundum Titii ſeruientem dotali praedio adquiſierit, ſeruitus *confunditur*. [Sed ſi eundem Titio reddiderit ſine reſtauratione ſeruitutis, hoc marito imputabitur,] et hoc caſu maritus litis aeſtimationem praeſtabit: quod ſi maritus ſoluendo non erit, vtiles actiones aduerſus Titium mulieri ad reſtaurandam ſeruitutem dantur. §. 1. [Sed] cum vxor fundum, cui praedia viri ſeruitutem debebant, in dotem dat, fundus ad maritum peruenit amiſſa ſeruitute: et ideo non poteſt videri per maritum jus fundi deterius factum. Quid ergo [eſt?] Officio de dote judicantis continebitur, vt redintegrata ſeruitute jubeat fundum mulieri, vel heredi ejus reddi.

8. ALFENVS *lib. 3. Digeſt. a Paulo epitomatorum.*

Vir in fundo dotali, vxoris rogatu, oliuetum ſucciderat; hoc [vt] nouellum reponeret: poſtea vir mortuus erat, et vxori dotem relegauerat: Ligna, quae ex oliueto exciſa eſſent, oportere mulieri reddi, reſpondit.

9. AFRICANVS *lib. 8. Quaeſtionum.*

Si marito debitori fundi id, quod debet, doti mulier promiſerit, dotalem fundum effici. §. 1. Quod ſi ei promittat, qui *fundum* aut *decem* debuit: in arbitrio eſſe mariti, quod in dote ſit.

§. 2. Quod ſi *Stichum* aut *fundum* debuit maritus, et quod debet, doti ei promiſſum ſit: Sticho mortuo, fundum in dotem eſſe.

§. 3. His conſequens eſſe [ait,] vt ſi *Cornelianum* aut *Sempronianum fundum* debenti, id, quod debet, doti promiſſum ſit, vtrum eorum dotalem eſſe malit: plane vtrum velit alienaturum; alterum alienari non poſſe; ſi tamen alienum rurſus redimat, adhuc in ejus poteſtate eſt, an eum, quem retinuiſſet, alienari velit.

10. PAVLVS *lib. 5. Quaeſtionum.*

Erit ergo poteſtas Legis ambulatoria: quia dotalis fuit obligatio. Numquid ergo, [etiam] illo nondum redempto, alterum quoque alienare poſſit, quia poteſt alterum redimere? an hoc non debet recipi, vt nullus in dote ſit? Certe ex poſt facto videbitur recte alienatus, illo poſtea redempto.

11. AFRICANVS *lib. 8. Quaeſtionum.*

Quod ſi fundus in dotem aeſtimatus datus ſit, vt electio eſſet mulieris: negauit alienari fundum poſſe. Quod ſi arbitrio mariti ſit: contra eſſe.

12. PAPINIANVS *lib. 1. de Adulteriis.*

Etiam [ſi] dirempto matrimonio dotale praedium eſſe intelligitur. §. 1. Soceri voluntas in diſtrahendo dotali praedio nulla eſt.

13. VLPIANVS *lib. 5. de Adulteriis.*

Dotale praedium accipere debemus, tam vrbanum, quam ruſticum: ad omne enim aedificium Lex Julia pertinebit. §. 1. *Praedii* appellatione etiam pars continetur. Proinde ſiue totum praedium in dotem ſit datum, ſiue pars praedii, alienari non poterit. Et hoc jure vtimur. §. 2. *Dotale praedium* * ſic accipimus, cum dominium marito quaeſitum eſt: vt tunc demum alienatio prohibeatur.

* L. 5. Solut. matrim. L. 1. C. de dot. caut.

§. 3. Heredi quoque mulieris idem auxilium praeſtabitur, quod mulieri praeſtabatur. §. 4. Si, vxore herede inſtituta, fundus dotalis fuerit legatus, ſi quidem, deductis legatis, mulier quantitatem dotis in hereditatem habitura eſt, valet legatum: ſi minus, an non valeat quaeritur? Scaevola, et ſi non totus, ſed [vel] aliqua pars ex eo vindicari poſſit, ſi modo aliqua pars ad dotem ſupplendam deſit, id dumtaxat ex eo remanere apud mulierem ait, quod quantitati dotis deeſt.

14. PAV-

Digitized by Google

14. PAVLVS *lib. 3. de Adulteriis.*

Si nuptûra Titio, voluntate ejus fundum dotis nomine Maevio tradit, dos ejus conditionis erit, cujus eſſet, ſi ipſi Titio fundum tradidiſſet. §. 1. Si mulieris nomine quis fundum in dotem dederit, dotalis fundus erit: propter vxorem enim videtur is fundus ad maritum peruenisſe. §. 2. Si fundum alienum mulieri debeat maritus, eumque mulier ei dotis nomine promiſerit: in pendenti erit. et tunc fiet dotalis, cum ad eum peruenerit. §. 3. Si fundum legatum ſibi dotis cauſa mulier repudiauerit, vel etiam ſubſtituto viro omiſerit hereditatem, vel legatum: erit fundus dotalis.

15. PAPINIANVS *lib. 3. Reſponſorum.*

Dotale praedium, cujus vir poſſeſſionem retinuit, poſt literas ad vxorem emiſſas, quibus *dotis non fore praedium declaravit*, in matrimonio defuncta muliere, virum retinere placuit, quia mulier actionem ex pacto non habuit.

16. TRYPHONINVS *lib. 11. Diſputationum.*

Si fundum, quem Titius poſſidebat bona fide, [et] longi temporis poſſeſſione poterat ſibi quaerere, mulier vt ſuum marito dedit in dotem, eumque petere neglexerit vir, cum id facere poſſet: rem periculi ſui fecit. nam licet Lex Julia, quae vetat fundum dotalem alienari, pertineat etiam ad hujusmodi adquiſitionem: non tamen interpellat eam poſſeſſionem, quae per longum tempus fit, ſi, antequam conſtitueretur dotalis fundus, jam coeperat. Plane, ſi pauciſſimi dies ad perficiendam longi temporis poſſeſſionem ſuperfuerunt, nihil erit, quod imputabitur marito.

17. MARCIANVS *lib. 7. Digeſtorum.*

Fundum dotalem maritus vendidit, et tradidit: ſi in matrimonio mulier deceſſerit, et dos lucro mariti ceſſit, fundus emptori auelli non poteſt.*

* L. 42. de Vſucap.

18. JAVOLENVS *lib. 6. ex Poſterior. Labeonis.*

Vir in fundo dotali lapidicinas marmoreas aperuerat: diuortio facto quaeritur, marmor, quod caeſum, neque exportatum eſſet, cujus eſſet; et impenſam in lapidicinas factam mulier, an vir praeſtare deberet? LABEO marmor viri eſſe ait: Caeterum, viro negat quidquam praeſtandum eſſe a muliere: quia nec neceſſaria ea impenſa eſſet, et fundus deterior eſſet factus. *Ego* non tantum neceſſarias, ſed etiam vtiles impenſas praeſtandas a muliere exiſtimo: nec puto fundum deteriorem eſſe, ſi tales ſunt lapidicinae, in quibus lapis creſcere poſſit. §. 1. Si per mulierem mora fieret, quo minus aeſtimationem partis fundi viro ſolueret, et fundum reciperet, cum hoc pactum erat: fructus interim perceptos ad virum pertinere, ait LABEO: *Puto* potius pro portione fructus virum habiturum, reliquos mulieri reſtituturum. Quo jure vtimur.

DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

125. PROCVLVS *lib. 5. Epiſtolarum.*

Nepos Proculo ſuo ſalutem: Ab eo, qui ita *dotem* promiſit: Cum commodatum erit, *dotis* filiae meae tibi erunt aurei centum, putasne, protinus nuptiis factis dotem peti poſſe? quid, ſi ita promiſiſſet, cum potuero, doti erunt? quod ſi aliquam vim habeat poſterior obligatio, *Poſſit* verbum quomodo interpretaris? vtrum aere alieno deducto, an exſtante? PROCVLVS: cum dotem quis (ita) promiſit, *cum potuero, doti tibi erunt centum*: exiſtimo, ad id, quod actum eſt, interpretationem redigendam eſſe: nam qui ambigue loquitur, id loquitur, quod ex his, quae ſignificantur, ſenſit: propius eſt tamen, vt hoc eum ſenſiſſe exiſtimem, *deducto aere alieno* potero. poteſt etiam illa accipi ſignificatio, cum *ſalua dignitate mea potero*: quae interpretatio eo magis accipienda eſt, ſi ita promiſſum eſt, *cum commodum erit*, hoc eſt, cum ſine incommodo meo potero.

f) DE DONATIONIBVS INTER *VIRVM* ET *UXOREM.*

(Dig. 24. T. 1.)

1. VLPIANVS *lib. 32. ad Sabinum.*

Moribus apud nos receptum eſt, *ne inter virum et vxorem donationes valerent.** Hoc autem receptum eſt, ne mutuato amore inuicem ſpoliarentur, donationibus non temperantes, ſed profuſa erga ſe facilitate.

* L. 2. 3. 31. §. 7. h. t.

2. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Nec eſſet eis ſtudium liberos potius educendi. † Sextus Caecilius et illam cauſam adjiciebat: quia ſaepe futurum eſſet, vt diſcuterentur matrimonia, ſi non donaret is, qui poſſet; atque ea ratione euenturum, vt venalicia eſſent matrimonia.

3. VLPIANVS *lib. 32. ad Sabinum.*

Haec ratio ex Oratione Imperatoris noſtri ANTONINI [AVGVSTI] electa eſt: nam ita ait: *majores noſtri inter virum et vxorem donationes prohibuerunt, amorem honeſtum ſolis animis aeſtimantes, famae etiam conjunctorum conſulentes,* ***ne concordia pretio conciliari videretur: neue melior in paupertatem incideret, deterior ditior fieret.*** §. 1. Videamus, *inter quos* ſint prohibitae donationes. Et quidem, ſi matrimonium moribus legibusque [noſtris] conſtat, donatio non valebit. Sed ſi aliquod impedimentum interueniat, ne ſit omnino matrimonium, donatio valebit. Ergo ſi Senatoris filia libertino contra Senatusconſultum nupſerit, vel provincialis mulier ei, qui ibi meret, contra mandata, valebit donatio, quia nuptiae non ſunt: ſed fas non eſt, eas donationes ratas eſſe: ne melior ſit conditio eorum, qui deliquerunt. Divus tamen SEVERVS in liberta Pontii Paulini Senatoris contra ſtatuit: *quia non erat affectione vxoris habita, ſed magis concubinae.* §. 2. Qui in ejusdem poteſtate ſunt, prohibentur ſibi donare: vtputa, frater mariti, qui eſt in ſoceri poteſtate. §. 3. Verbum *poteſtatis* non ſolum ad liberos trahimus, verum etiam ad ſeruos: nam magis eſt, vt hi quoque, qui aliquo jure ſubjecti ſunt marito, donare non poſſint. §. 4. Secundum haec, ſi mater filio, qui in patris poteſtate eſſet, donet, nullius momenti erit donatio; quia patri quaeritur: Sed ſi in caſtra eunti filio dedit, videtur valere; quia filio quaeritur, et eſt caſtrenſis peculii. † Quare et ſi filius, vel priuignus, vel quiuis alius poteſtati mariti ſubjectus, de caſtrenſi ſuo peculio donauit, non erit irrita donatio. §. 5. Prohibetur igitur [et] vxori et nurui donare etiam is, qui eſt in ſoceri poteſtate, ſi modo maritus ſit in patris poteſtate. §. 6. Ab vxoris, nuruſve parte prohibitum eſt donari viro, vel genero. † Sed et his, qui ſunt in eorum poteſtate, ſi fuerit donatum, vel in quorum ſunt poteſtate, non valebit donatio: ſi modo vir, et ſocer in ejusdem ſunt poteſtate, vel vir in ſoceri. caeterum ſi in alia familia eſt maritus, neque ſocero, neque ei, qui eſt in ejus poteſtate, neque ei, in cujus eſt, donatione interdictum eſt. §. 7. Socrui a nuru, vel contra, donari non eſt prohibitum: quia hic jus poteſtatis non vertitur. §. 8. Si ſeruus meus, cujus vſusfructus alienus eſt, donet vxori meae ex eo peculio, quod ad

me

Digitized by Google

ne non pertinebat; vel homo liber bona fide mihi ſerviens: an valeat donatio, quaeritur? Et in libera quidem perſona vtcumque admitti poteſt donatio: caeterae enim perſonae alienationem peculii, vt donent, non habent. §. 9. Non tantum autem per ſe maritus et vxor, caeteraeque perſonae dare non poſſunt. §. 10. Sciendum autem eſt, ita interdictam inter virum et vxorem donationem, vt ipſo jure nihil valeat, quod actum eſt. † Proinde, ſi corpus ſit, quod donatur, nec traditio quicquam valet. † Et ſi ſtipulanti promiſſum ſit, vel accepto latum, nihil valet *: ipſo enim jure, quae inter virum et vxorem donationis cauſa geruntur, nullius momenti ſunt. §. 11. Si quis igitur nummos vxori dederit, non fieri ejus apparet: quia nihil corporis ejus fieri palam eſt. §. 12. Sed ſi *debitorem ſuum ei ſoluere* juſſerit, hic quaeritur, an nummi fiant ejus, debitorque liberetur? Et Celsvs lib. 15. Digeſtorum ſcribit, videndum eſſe, ne dici poſſit, et debitorem liberatum, et nummos factos mariti, non vxoris. Nam [et] ſi donatio jure ciuili non impediretur, eum rei geſtae ordinem futurum, vt pecunia ad te a debitore tuo, deinde a te ad mulierem perueniret: nam celeritate conjungendarum inter ſe actionum, vnam actionem occultari. caeterum debitorem creditori dare, creditorem vxori: nec nouum aut mirum eſſe, quod per alium accipias, te accipere. Nam et ſi is, qui creditoris tui ſe procuratorem eſſe ſimulauerit, a debitore tuo, jubente te, pecuniam acceperit, et furti actionem te habere conſtat, et ipſam pecuniam tuam eſſe. §. 13. Huic ſententiae conſequens eſt, quod Ivlianvs libro ſeptimo decimo Digeſtorum ſcripſit: ſi donaturum mihi, juſſero vxori meae dare, * ait enim Ivlianvs, nullius eſſe momenti: perinde enim habendum, atque ſi ego acceptum, [et] rem meam factam, vxori meae dediſſem. Quae ſententia vera eſt.

* L. 5. §. 8. 13. 14. 16. L. 31. §. 7. h. t. L. 6. de Collat. L. 45. §. 4. de acqu. v. omitt. haered.

4. PAVLVS *lib. 17. Digeſtorum.*

Idemque eſt, et ſi mortis cauſa traditurum mihi, juſſerim vxori tradere, nec referre, conualuerit donator, an mortuus ſit. neque exiſtimandum eſt, ſi dixerimus valere donationem, non fieri me pauperiorem: quia ſiue conualuerit donator, conditione tenebor; ſiue mortuus fuerit, rem, quam habiturus eram in bonis meis, deſinam propter donationem habere.

5. VLPIANVS *lib. 32. ad Sabinum.*

Si ſponſus ſponſae donaturus, tradiderit Titio, vt is ſponſae daret; * deinde Titius tradiderit poſt nuptias ſecutas: ſi quidem eum interpoſuerit maritus, donationem non valere, quae poſt contractas nuptias perficiatur: ſi vero mulier eum interpoſuerit, jamdudum perfectam donationem, hoc eſt, ante nuptias; atque ideo, quamuis contractis nuptiis Titius tradiderit, donationem valere. §. 1. Si maritus duos reos habeat, Titium, et mulierem, accepto tulerit donationis cauſa, neuter liberatur: quia acceptilatio non valet. Et haec Ivlianvs lib. 17. Digeſtorum ſcribit. Plane ſi [mihi] proponas, Titio accepto latum: ipſe quidem liberabitur, mulier vero manebit obligata. §. 2. Generaliter tenendum eſt, quod inter ipſos, aut qui ad eos pertinent, aut per interpoſitas perſonas, donationis cauſa, agatur, non valere: quod ſi aliarum extrinſecus rerum perſonarumue cauſa commixta ſit: ſi ſeparari non poteſt, nec donationem impediri: ſi ſeparari poſſit, caetera valere; id, quod donatum ſit, non valere. §. 3. Si debitor viri pecuniam, juſſu mariti, vxori promiſerit: nihil agitur. §. 4. Si vxor viri creditori, donationis cauſa, promiſerit et fidejuſſorem dederit, neque virum liberari, neque mulierem obligari, vel fidejuſſorem ejus, Ivlianvs ait: perindeque haberi, ac ſi nihil promiſiſſet. §. 5. Circa venditionem quoque, Ivlianvs [quidem] minoris factam venditionem, nullius eſſe momenti ait. Neratius autem (cujus opinionem Pomponius non improbat) venditionem, donationis cauſa, inter virum et vxorem factam, nullius eſſe momenti: ſi modo, cum animum maritus vendendi non haberet, idcirco venditionem commentus ſit, vt donaret: enim vero, ſi, cum animum vendendi haberet, ex pretio ei remiſit: venditionem quidem valere, remiſſionem [autem] hactenus non valere, quatenus facta eſt locupletior. Itaque ſi res quindecim veniit quinque, nunc autem ſit decem, quinque tantum praeſtanda ſunt: quia in hoc locupletior videtur facta. §. 6. Si, donationis cauſa, vir vel vxor ſeruitute non vtatur, puto amitti ſeruitutem: verum poſt diuortium condici poſſe. §. 7. Si vxor vel maritus exceptione quadam, donationis cauſa, ſummoueri voluerint, facta a judice abſolutione valebit quidem ſententia, ſed condicetur ei, cui donatum eſt. §. 8. Conceſſa donatio eſt ſepulturae cauſa: nam ſepulturae cauſa locum marito ab vxore, vel contra, poſſe donari conſtat: et ſi quidem intulerit, faciet locum religioſum. Hoc autem ex eo venit, quod definiri ſolet, eam demum donationem impediri ſolere, quae et donantem pauperiorem, et accipientem facit locupletiorem; Porro hic non videtur fieri locupletior in ea re, quam religioni dicauit. Nec mouit quemquam, quod emeret, niſi a marito accepiſſet: nam, etſi pauperior ea fieret, niſi maritus dediſſet, non tamen idcirco ſit locupletior, quod non expendit. §. 9. Haec res et illud ſuadet, ſi vxori maritus ſepulturae cauſa donauerit, ita demum locum fieri intelligi mulieris, cum corpus humatur, caeterum, antequam fiet religioſus, donantis manet: proinde ſi diſtraxerit mulier, manet locus donatoris. §. 10. Secundum haec, ſi vxori ſuae monumentum purum maritus magni pretii donauerit, valebit donatio: ſic tamen, vt, cum ſit religioſus, valeat. §. 11. Sed etſi ipſa fuerit illo illata, licet morte ejus finitum eſt matrimonium: fauorabiliter tamen dicetur locum religioſum fieri. §. 12. Proinde et ſi maritus *ad oblationem Dei* vxori donauit, vel locum, in quo opus publicum, quod promiſerat facere, vel [*vt*] *aedem publicam dedicaret*: fiet locus ſacer. Sed et ſi quid ei det, *vt* [*donum*] *Deo detur*, vel *conſecretur*: dubium non eſt, quin debeat valere. Quare, et ſi oleum pro ea in aede ſacra poſuerit, valet donatio. §. 13. *Si maritus heres inſtitutus repudiet hereditatem donationis cauſa*, Ivlianvs *ſcripſit lib. 17. Digeſtorum, donationem valere:* neque *enim* pauperior fit, qui non adquirat; *ſed qui de patrimonio ſuo depoſuit. Repudiatio autem mariti mulieri prodeſt; ſi vel ſubſtituta ſit mulier, vel etiam ab inteſtato heres futura.* §. 14. *Simili modo et ſi legatum repudiet, placet nobis, valere donationem, ſi mulier ſubſtituta ſit in legato, vel etiam ſi proponas eam heredem inſtitutam.* §. 15. Si quis rogatus ſit, *praecepta certa quantitate, vxori ſuae hereditatem reſtituere*, et is ſine deductione reſtituerit: Celsvs lib. 10. Digeſtorum ſcripſit, magis pleniore officio fidei praeſtandae functum maritum, quam donaſſe, videri. Et rectam rationem huic ſententiae Celsvs adjecit, quod plerique magis fidem exſoluunt in hunc caſum, quam donant: nec de ſuo putant proficiſci, quod de alieno plenius reſtituunt, voluntatem defuncti ſecuti. nec immerito ſaepe credimus aliquid defunctum voluiſſe, et tamen non rogaſſe. Quae ſententia habet rationem magis in eo, qui non erat, deducta quarta, rogatus reſtituere, et tamen integram fidem praeſtitit, omiſſo Senatusconſulti commodo: hic enim vere fidem exſoluit, voluntatem teſtatoris obſecutus. Hoc ita, ſi non per errorem calculi fecit. Caeterum indebiti fideicommiſſi eſſe repetitionem, nulla dubitatio eſt. §. 16. Cum igitur nihil de bonis erogatur, recte dicitur valere donationem. Vbicunque igitur non deminuit de facultatibus ſuis, qui donauit, [valet;] vel etiam ſi deminuat, locu-

Digitized by Google

locupletior tamen non ſit, qui accepit, donatio valet. §. 17. Marcellvs lib. 7. Digeſtorum quaerit: ſi mulier acceptam a marito pecuniam in ſportulas pro cognato ſuo ordini erogauerit, an donatio valeat? Et ait, valere: nec videri locupletiorem mulierem factam, quamuis mutuam pecuniam eſſet acceptura, et pro adfine erogatura. §. 18. In donationibus autem jure ciuili impeditis hactenus reuocatur donum ab eo, [ab eaue,] cui donatum eſt, ut, ſi quidem exſtet res, vindicetur: ſi conſumpta ſit, condicatur hactenus, quatenus locupletior quis eorum factus eſt.

6. CAJVS *lib. 11. ad Edictum prouinciale.*

Quia quod ex non conceſſa donatione retinetur, id aut ſine cauſa, aut ex injuſta cauſa retineri intelligitur: ex quibus cauſis condictio naſci ſolet.

7. VLPIANVS *lib. 31. ad Sabinum.*

Quod autem ſpectetur tempus, an locupletiores ſint facti: vtrum tempus litis conteſtatae, an rei judicatae? Et verum eſt, litis conteſtatae tempus ſpectari oportere. idque Imperator noſter cum Patre reſcripſit. §. 1. Si maritus pecuniam vxori *in vnguenta* dederit, eaque eam [pecuniam] creditori ſuo ſoluerit, mox [ea] de ſua pecunia vnguenta emerit: non videri locupletiorem factam, Marcellvs lib. 7. Digeſtorum ſcribit. Idemque, et ſi lancem ob eandem cauſam ei dederit, eaque lancem retinuerit, de ſua autem pecunia vnguenta emerit: vindicationem ceſſare, quia non eſt locupletior, quae tantundem in re mortua impendit. §. 2. Si vir et vxor quina inuicem ſibi donauerint, et maritus ſeruauerit, vxor conſumpſerit, recte placuit compenſationem fieri donationum; et hoc Diuus HADRIANVS conſtituit. §. 3. Idemque ait: [et] ſi vir vxori pecuniam donauerit, ipſaque ex ea praedium emerit: aeſtimari oportere, in quantum locupletior facta ſit mulier. Proinde et ſi praedia hodie viliſſimo ſunt, conſequenter dicemus, litis conteſtatae tempore aeſtimationem eorum ſpectandam. Plane, ſi magni pretii praedia ſunt, ſumma [tantum] numerata erit reſtituenda, non etiam vſurae pretii.

§. 4. Eleganter tractabitur: ſi mulier quindecim praedia emerit, et maritus non totum pretium numerauerit, ſed duas partes pretii, hoc eſt decem, vxor de ſuo quinque; deinde haec praedia valeant nunc decem: maritus quantum conſequatur? Et magis eſt, vt conſequi debeat duas partes decem: vt quod periit ex pretio, vtrique perierit, et marito et vxori. §. 5. Si maritus aeſtimationem rerum, quas in dotem accepit, dicat ſe donationis cauſa auxiſſe: remedium monſtrauit Imperator noſter cum Diuo Patre ſuo, Reſcripto, cujus verba haec ſunt: *Cum donationis cauſa pretium auctum adfirmet, qui ſuper ea re cogniturus erit, ſi pecuniae modum recuſabis, ipſa praedia reſtitui debere, ſumptuum deductis rationibus, arbitrabitur.* In arbitrio igitur mariti erit, quid praeſtitum malit. † Idem juris eſt, et ſi e contrario mulier de minore aeſtimatione queratur. Nec aliud in commodato aeſtimato [dato] obſeruari ſolet, vt Pomponivs lib. 4. variarum Lectionum ſcribit. §. 6. Si vxor a marito ſuo praedia, quae ob dotem pignori acceperat, emerit, eaque emptio donationis cauſa facta dicatur; nullius eſſe momenti, pignoris tamen obligationem durare, Imperator noſter cum Patre ſuo reſcripſit. cujus Reſcripti verba ideo retuli, vt appareat, venditionem inter virum et vxorem bona fide geſtam non retractari: *Si tibi maritus pignora propter dotem et pecuniam creditam data, non donationis cauſa, vendidit, quod bona fide geſtum eſt, manebit ratum: at ſi titulus donationis quaeſitus oſtenditur, atque ideo venditionem irritam eſſe conſtabit, jure publico cauſam pignorum integram obtinebit.* §. 7. Si vxor rem emit, et maritus pretium pro ea numerauit: interdum dicendum eſt, totum a muliere repetendum, quaſi locupletior ex ea in ſolidum facta ſit. vtputa, ſi emit quidem rem mulier, et debebat pecuniam, maritus [autem] a venditore eam liberauit: Quid enim intereſt, creditori ſoluat, an venditori? §. 8. Vxori quis donauit ſeruum, ita vt *eum intra annum manumitteret*; an, ſi mulier non obtemperet voluntati, Conſtitutio Diui MARCI imponat ei libertatem, ſi vir vel viuit, vel etiam diem ſuum obierit? Et ait Papinianvs: cum Sabini ſit ſententia recepta, (qui putat, tunc fieri ſeruum ejus, cui donatur, cum coeperit libertas imponi, ideoque nec ſi velit mulier, poſt exactum tempus poſſit manumittere,) recte dici, non eſſe Conſtitutioni locum: nec voluntatem mariti poſſe Conſtitutioni locum facere, cum proprium ſeruum poſſit manumittere. Quae ſententia mihi quoque probatur, quia venditor ſiue donator non ſibi vult legem imponi, nec poteſt, ſed ei, qui accepit: dominio igitur penes ſe remanente, nequaquam effectum habebit Conſtitutio. §. 9. Manumiſſionis cauſa donatio facta valet: licet non hoc agatur, vt ſtatim ad libertatem, ſed quandoque perducatur. proinde ſi, *vt poſt certum tempus manumittat*, vxori ſuae tradidit, tunc demum ejus fiet, cum tempore impleto manumittere coeperit: quare antea manumittendo nihil agit. Nam et illud ſciendum eſt: ſi vxori quis ſuae donauerit, *vt intra annum manumittat*, deinde non manumiſerit [ea] intra annum: poſtea manumittendo nihil agi.

8. CAJVS *lib. 11. ad Edictum prouinciale.*

Si antequam ſeruus manumittatur, morte aut diuortio ſolutum fuerit matrimonium, reſoluitur donatio: ineſſe enim conditio donationi videtur, vt manente matrimonio manumittatur.

9. PAVLVS *lib. 32. ad Sabinum.*

Si eum vxori donet maritus, qui ejus erat conditionis, *ne vnquam ad libertatem perduci poſſit*: dicendum eſt, omnino nihil agi hac donatione. §. 1. Si, pecunia accepta, mulier manumiſerit, vel operas ei impoſuerit: ait Jvlianvs, operas quidem eam licito jure impoſituram, et tenere obligationem: nec videri mulierem ex re viri locupletiorem fieri, cum eas libertus promittat. Quod ſi pretium ob manumiſſionem acceperit mulier, et ſic manumiſerit, ſi quidem ex peculio ſuo dedit, nummos mariti manere: ſin vero alius pro eo dedit, ſicut nummi mulieris. Quae ſententia recte ſe habet. §. 2. Inter virum et vxorem *mortis cauſa* donationes receptae ſunt. *

* L. 10. 11. h. t. 32. de mort. cauſ. donat.

10. CAJVS *lib. 11. ad Edictum prouinciale.*

Quia in hoc tempus excurrit donationis euentus, quo vir et vxor eſſe deſinunt.

11. VLPIANVS *lib. 32. ad Sabinum.*

Sed interim res non ſtatim fiunt ejus, cui donatae ſunt, ſed tunc demum, cum mors inſecuta eſt. Medio igitur tempore dominium remanet apud eum, qui donauit. §. 1. Sed quod dicitur, *mortis cauſa donationem inter virum et vxorem valere*, ita verum eſt, vt non ſolum ea donatio valeat, ſecundum Jvlianvm, quae hoc animo fit, vt tunc res fiat vxoris, vel mariti, cum mors inſequetur, ſed omnis mortis cauſa donatio. §. 2. Quando itaque non retro agatur donatio, emergunt vitia, vt Marcellvs animaduertit in ſpecie hujusmodi: Maritus vxori mortis cauſa donatum voluit, interpoſuit mulier filiumfamilias, qui a marito acciperet, eique traderet, deinde, cum moritur maritus, paterfamilias inuenitur: an valeat traditio? Et ait, conſequens eſſe dici, traditionem valere: quia ſui juris effectus eſt eo tempore, ad quod traditio redigitur, id eſt, cum maritus moriebatur. §. 3. Idem ait: Placuiſſe ſcio Sabinianis, ſi filiaefamilias vxori maritus tradet, donationem ejus cum

omni ſuo emolumento fieri, ſi, viuo adhuc marito, ſui juris fuerit effecta. Quod et JVLIANVS lib. 17. Digeſtorum probat. §. 4. Proinde et ſi vxor marito filiofamilias mortis cauſa tradat, et is ſui juris effectus ſit, ſine dubio dicemus ipſius fieri. §. 5. Per contrarium quoque, ſi vxor donauerit mortis cauſa patrifamilias marito, et mortis ejus tempore filiusfamilias inueniatur: patri erit nunc emolumentum quaeſitum.

§. 6. Conſequenter SCAEVOLA apud MARCELLVM notat: ſi ſeruum interpoſuit mulier, vt ei tradatur mortis cauſa, iſque adhuc ſeruus dederit mulieri, deinde mortis tempore liber inveniatur: tantundem eſſe dicendum. §. 7. Idem MARCELLVS tractat: ſi is, qui interpoſitus eſt, poſteaquam dederit mulieri, deceſſerit viuo adhuc donatore, donationem euaneſcere: quia debeat aliquo momento interpoſito fieri, et ſic ad mulierem tranſire. Quod ita procedit, ſi ea, cui donabatur, eum interpoſuit, non is, qui donabat. Porro ſi a marito interpoſitus eſt, et res ipſius ſtatim facta eſt: et ſi ante mortem mariti tradiderit, et deceſſerit, traditio ejus egit aliquid. vt tamen haec traditio pendeat, donec mors ſequatur. §. 8. Si vxor rem Titio dederit, *vt is marito mortis cauſa traderet;* eaque defuncta, invitis heredibus ejus, Titius marito dederit: intereſt, vtrum a muliere ſit interpoſitus Titius, an vero a marito, cui donabatur. Si a muliere interpoſitus [eſt,] obligabit ſe condictione, ſi marito tradiderit: ſi autem a marito ſit interpoſitus, mortua muliere, confeſtim fundus efficietur ejus, quem maritus interpoſuit, et actionem ipſe maritus cum eo habebit. §. 9. Si vxor rem, quam a marito ſuo mortis cauſa acceperat, viuo eo, alii tradiderit: nihil agitur ea traditione, quia non ante vltimum vitae tempus mulieris fuit. Plane in quibus caſibus placeat retro agi donationem, etiam ſequens traditio a muliere facta, in pendenti habebitur. §. 10. Si maritus vxori donauerit mortis cauſa, eaque diuerterit, an diſſoluatur donatio? JVLIANVS ſcripſit, infirmari donationem, nec impendere.

§. 11. Idem ait, ſi diuortii cauſa * facta ſit donatio, valere.

* L. 12. et 60. §. 1. h. t.

12. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Quae tamen ſub ipſo diuortii tempore, non quae ex cogitatione quandoque futuri diuortii fiant.

13. VLPIANVS *lib. 32. ad Sabinum.*

Sed ſi mors ſit inſecuta, non videri factas res mulieris: quia donatio in alium caſum facta eſt. §. 1. Proinde et ſi mortis cauſa vxori donauerit, et deportationem paſſus eſt, an donatio valeat, videamus? Et alias placet, in caſum deportationis donationem factam valere, quemadmodum in cauſam diuortii. Cum igitur deportatione matrimonium minime diſſoluatur, et nihil vitium mulieris incurrit: humanum eſt, donationem, quae mortis cauſa ab initio facta eſt, tali exilio ſubſecuto confirmari, tanquam ſi, mortuo marito, rata habebatur. ita tamen, vt non adimatur licentia marito, eam revocare; quia et mors ejus exſpectanda eſt, vt tunc plenissimam habeat firmitatem, quando ab hac luce fuerit ſubtractus: ſiue reuerſus, ſiue adhuc in poena conſtitutus. §. 2. Cum quis acceperit, *vt in ſuo aedificet,* condici ei id non poteſt: quia magis donari ei videtur. Quae ſententia NERATII quoque fuit: ait enim, datum *ad villam exſtruendam,* vel *agrum ſerendum,* quod alioquin facturus non erat is, qui accepit, in ſpeciem donationis cadere. Ergo inter virum et vxorem haec erunt interdictae.

14. PAVLVS *lib. 71. ad Edictum.*

Quod ſi vir vxori, cujus aedes incendio conſumptae ſunt, *ad refectionem earum* pecuniam donauerit: valet donatio in tantum, in quantum aedificii exſtructio poſtulat.

15. VLPIANVS *lib. 32. ad Sabinum.*

Ex annuo vel menſtruo, quod vxori maritus praeſtat, tunc, quod ſupereſt, reuocabitur, ſi ſatis immodicum eſt, id eſt, ſupra vires dotis. §. 1. Si maritus vxori pecuniam donauerit, eaque vſuras ex donata pecunia perceperit: lucrabitur. Haec ita JVLIANVS in marito lib. 18. Digeſtorum ſcribit.

16 TRYPHONINVS *lib. 10. Diſputationum.*

Quid ergo, ſi ex centum, quae vir vxori donauit, quinquaginta apud debitorem [ex his] perierint, et alia quinquaginta duplicata vſuris vxor habet? Non plus quinquaginta, ejus donationis nomine, maritus ab ea conſequetur.

17. VLPIANVS *lib. 32. ad Sabinum.*

De fructibus quoque videamus, ſi ex fructibus praediorum, quae donata ſunt, locupletata ſit, an in cauſam donationis cadant? Et JVLIANVS ſignificat, fructus quoque, vt uſuras, licitam habere donationem. §. 1. Sed ſi quid ſeruus donatus adquiſiit, ad eum, qui donauit, pertinebit.

18. POMPONIVS *lib. 4. ex variis Lectionibus.*

Si vir vxoris, aut vxor viri ſeruis aut veſtimentis vſus, vel vſa fuerit, vel in aedibus ejus gratis habitauerit: valet donatio.

19. VLPIANVS *lib. 32. ad Sabinum.*

Si vxor filio donauerit ſeruum, qui in patris mariti ſit poteſtate; deinde is ſeruus ancillam acceperit: dominium mulieri quaeretur. Nec intereſſe JVLIANVS ait, ex cujus pecunia [haec] ancilla empta ſit: quia * *nec ex re ſua quicquam adquiri poteſt per eum, qui donatur, ei, cui donatur.* hoc enim bonae fidei poſſeſſoribus conceſſum eſt: virum autem ſcientem, alienum poſſidere. §. 1. Idem quaerit: ſi ex re mariti ea ancilla comparata fuerit, an aduerſus agentem mulierem de dote [maritus] pretium poſſit per exceptionem retinere? Et dicendum eſt, poſſe maritum [et] exceptionem habere, ſi dos ab eo petatur, ſecundum MARCELLI ſententiam: et, ſi ſoluerit, ſecundum JVLIANVM, condicere poſſe.

20. JAVOLENVS *lib. 11. Epiſtolarum.*

Si is ſeruus, qui vxori mortis cauſa donatus eſt, priusquam vir decederet, ſtipulatus eſt: in pendenti puto eſſe cauſam obligationis, donec vir aut moriatur, aut ſuſpicione mortis, propter quam donauit, liberetur. quidquid autem eorum inciderit, quod donationem aut perimat, aut confirmet: id quoque cauſam ſtipulationis aut confirmabit, aut reſoluet.

21. VLPIANVS *lib. 32. ad Sabinum.*

Si quis pro vxore ſua vectigal, quod in itinere praeſtari ſolet, ſoluiſſet: an, quaſi locupletior eſſet ea facta, exactio fiat; an vero nulla ſit donatio? Et magis puto, non interdictum hoc: maxime ſi ipſius cauſa profecta eſt. Nam et PAPINIANVS lib. 4. Reſponſorum ſcripſit, vecturas vxoris et miniſteriorum ejus, virum itineris ſui cauſa datas repetere non poſſe. iter autem fuiſſe videtur viri cauſa, et cum vxor ad virum peruenit. nec intereſſe, an aliquid de vecturis in contrahendo matrimonio conuenerit: * non enim donat, qui neceſſariis oneribus ſuccurrit. * Ergo et ſi conſenſu mariti profecta eſt mulier propter ſuas neceſſarias cauſas, et aliquid maritus expenſarum nomine ei praeſtiterit, hoc reuocandum non eſt.

* L. 7. 20. de jur. dot. L. 19. de O. et A. L. 25. §. 1. quae in fraud. Credd.

§. 1. Si vxor viro dotem promiſerit, et dotis vſuras: ſine dubio dicendum eſt, peti vſuras poſſe: quia non eſt iſta donatio, cum pro oneribus matrimonii petantur. Quid tamen, ſi maritus vxori petitionem earum remiſerit? Eadem erit quaeſtio, an donatio ſit illicita. Et JVLIANVS hoc diceret. Quod verum

Digitized by Google

verum eſt. Plane ſi conuenerat, *vti ſe mulier poſceret, ſuosque homines*, idcirco paſſus eſt, eam dote ſua frui, vt ſe ſuosque aleret: expeditum erit. puto enim non poſſe ab ea peti quaſi donatum, quod compenſatum eſt.

22. *Idem lib. 3. ad Sabinum.*

Vxori ſuae quis mortis cauſa ſeruum donauit, eumque cum libertate heredem ſcripſit: an valeat inſtitutio, quaeritur? Et puto, ſi hoc animo eum ſcripſit heredem, quod donationis ſe dixit poenituiſſe, valere inſtitutionem, et neceſſarium heredem domino ſeruum fieri: caeterum ſi, poſteaquam heredem inſtituit, donauit, donatio praeualebit; vel ſi ante donauit, non tamen adimendi animo libertatem adſcripſit.

23. *Idem lib. 6. ad Sabinum.*

Papinianvs recte putabat, Orationem Diui SEVERI ad rerum donationem pertinere: denique ſi ſtipulanti ſpopondiſſet vxori ſuae, non putabat conueniri poſſe heredem mariti, licet durante voluntate maritus deceſſerit.

24. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Si inter extraneos facta ſit donatio, et, antequam per tempus legitimum dominium fuerit adquiſitum, coïerint; vel contra, ſi inter virum et vxorem facta ſit donatio, et, ante impletum tempus ſupradictum, ſolutum ſit matrimonium: nihilominus procedere temporis ſuffragium conſtat: quia altero modo ſine vitio tradita eſt poſſeſſio; altero, quod fuerit vitium, amotum ſit.

25. TERENTIVS CLEMENS, *lib. 5. ad Leg. Jul. et Pap.*

Sed et ſi, conſtante matrimonio, res aliena vxori a marito donata fuerit, dicendum eſt, confeſtim ad vſucapionem ejus vxorem admitti: quia et ſi [non] mortis cauſa donauerat ei, non impediretur vſucapio. nam jus conſtitutum, ad eas donationes pertinet, ex quibus et locupletior mulier, et pauperior maritus in ſuis rebus fit. Itaque licet mortis cauſa donatio interuenīat, quaſi inter extraneas perſonas fieri intelligenda eſt in ea re, quae, quia aliena eſt, vſucapi poteſt.

26. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Si eum, qui mihi vendiderit, juſſerim *eam rem vxori meae donationis cauſa dare*, et is poſſeſſionem juſſu meo tradiderit: liberatus erit: quia licet illa jure ciuili poſſidere non intelligatur, certe tamen venditor nihil habet, quod tradat. §. 1. Ex quibus cauſis inter virum et vxorem conceſſae ſunt donationes, ex iiſdem et inter ſocerum, et generum nurumue conceſſas Neratius ait: Ergo ſocer genero mortis vel diuortii cauſa [donabit: ſed] et gener ſocero mortis ſuae vel diuortii cauſa.

27. MODESTINVS *lib. 7. Regularum.*

Inter eos, qui matrimonio coituri ſunt, ante nuptias donatio facta jure conſiſtit, etiam ſi eodem die nuptiae fuerint conſecutae.

28. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Si id, quod donatum ſit, perierit, vel conſumptum ſit: ejus, qui dedit, eſt detrimentum: merito, quia manet res ejus, qui dedit, ſuamque rem perdit. §. 1. *Si quid in pueros ex ancillis dotalibus natos maritus impenderit, aut in doctrinam, aut alimenta: non ſeruatur merito: quia ipſe miniſteriis eorum vtitur. Sed illud ſeruatur, quod nutrici datum eſt ad educendum: quia pro capite quid dediſſet: quemadmodum ſi a praedonibus redemiſſet ſeruos dotales.* §. 2. Si quas ſerui operas viri vxori praeſtiterint, vel contra: magis placuit, nullam habendam earum rationem. Et ſane non amare, nec tanquam inter infeſtos jus prohibitae donationis tractandum eſt; ſed vt inter conjunctos maximo affectu, et ſolam inopiam timentes. §. 3. Si ex decem donatis ſibi mulier ſeruum emerit, et is quinque ſit: quinque petenda eſſe, apud Plautium placuit: quemadmodum ſi mortuus eſt, nihil peteretur. Si vero quindecim dignus ſit, non plus quam decem poteſt peti: quoniam eatenus donator pauperior factus eſſet. §. 4. Quod ſi ex decem duos ſeruos emerit; et eorum alter mortuus ſit, alter decem dignus ſit: ſolet quaeri. Et plerique, et Pomponius intereſſe putant, vtrum vno pretio venierint, an diuerſis: ſi vno, tota decem petenda; quemadmodum ſi vna res empta deterior facta eſſet, vel grex, vel carruca, et aliqua pars inde periſſet; ſi diuerſis, hoc ſolum petendum, quanti ſit emptus, qui ſupereſt. §. 5. Julianum putaſſe Pomponius refert: Si quid per eum ſeruum, quem ex nummis a marito donatis mulier adquiſiſſet, forte legatum, hereditatem; aut partus editus eſſet: eo quoque nomine petitionem faciendam eſſe. §. 6. Illud conſtat: ſi, antequam a viro annuum acciperet mulier, ipſa de ſuo, aut etiam mutuata impenderit: videri tantum jam ex annuo conſumptum. §. 7. Illud recte dictum Celsus ait: Si dotis vſuras annuas vxor ſtipulata ſit, licet ei non debeantur, quia tamen quaſi de annuo conuenerit, peti quidem dotis judicio non poſſunt, compenſari autem poſſunt. Idem ergo dicemus in qualibet pactione annui nomine facta.

29. POMPONIVS *lib. 14. ad Sabinum.*

Si mulier ex pecunia donata emptum ſeruum vendidiſſet, et alium emiſſet: poſteriorem periculo mulieris eſſe, Fulcinius ſcripſit. Quod non eſt verum, licet non ex re mariti empta ſit. §. 1. Si vir vxori lanam donauit, et ex ea lana veſtimenta ſibi confecit: vxoris eſſe veſtimenta, Labeo ait.

30. CAJVS *lib. 11. ad Edictum prouinciale.*

Vtilem tamen viro competere.

31. POMPONIVS *lib 14. ad Sabinum.*

Sed ſi vir lana ſua veſtimentum mulieri confecerit, quamuis id vxori confectum fuerit, et vxoris cura, tamen viri eſſe: neque impedire, quod in ea re vxor tanquam lanipendia fuerit, et viri negotium procuraret. §. 1. Si vxor lana ſua, operis ancillarum viri, veſtimenta ſuo nomine confecit muliebria: et veſtimenta mulieris eſſe, et pro operis ancillarum viro, praeſtare nihil debere. ſed viri nomine veſtimenta confecta virilia, viri eſſe, vt is lanae vxori praeſtet pretium: Sed ſi non virilia veſtimenta ſuo nomine mulier confecit, ſed ea viro donauit, non valere donationem: cum illa valeat, cum viri nomine confecit, nec vnquam operas viri ancillarum aeſtimari conuenit. §. 2. Si vir vxori aream donauerit, et vxor in ea inſulam aedificauerit, ea inſula ſine dubio mariti eſt: ſed eam impenſam mulierem ſeruaturam placet: nam ſi maritus vindicet inſulam, retentionem impenſae mulierem facturam. §. 3. Si duo mancipia fuerint, ſingula quinis digna, ſed vtrumque vnis quinque donationis cauſa a viro mulieri, vel contra venierint: melius dicetur, communia ea eſſe pro portione pretii; nec tandem ſpectandum eſſe, quanti mancipia ſint, ſed quantum ex pretio donationis cauſa ſit remiſſum. Sine dubio licet a viro vel vxore minoris emere, ſi non ſit animus donandi. §. 4. Si vir vxori, vel contra, quid vendiderit vero pretio, et donationis cauſa paciſcantur, *ne quid venditor ob eam rem praeſtet:* videndum eſt, quid [de] ea venditione agatur: vtrum res venierit, et totum negotium valeat; an vero, vt ea ſola pactio irrita ſit, quemadmodum irrita eſſet, ſi poſt contractam emptionem nouo conſilio inito id pacti fuiſſet actum? Et verius eſt, pactum duntaxat irritum eſſe. §. 5. Idem dicemus, ſi donationis cauſa pacti ſint, *ne fugitiuum, aut erronem praeſtent*; id eſt, integras eſſe actiones aedilitias, et ex empto. §. 6. Quod vir vxori in diem debet, ſine metu dona-

Digitized by Google

donationis praeſena ſoluere poteſt: quamuis commodum temporis, retenta pecunia, ſentire potuerit. §. 7. *Quod legaturus mihi, aut hereditatis nomine relicturus es, potes rogatus a me vxori meae relinquere, et non videtur ea eſſe donatio: quia nihil ex bonis meis diminuitur: in quo maxime majores donanti ſuccurriſſe* Procvlvs *ait, ne amore alterius alter deſpoliaretur, non quaſi maleuolos, [ne] alter locupletior fieret.* §. 8. Si vir vxori munus immodicum Kalendis Martiis, aut natali die dediſſet, donatio eſt: ſed ſi impenſas quas faceret mulier, quo honeſtius ſe tueretur, contra eſt. §. 9. Non videtur locupletior facta eſſe mulier, ſi aut in obſonio, aut in vnguentis, aut in cibariis familiae, donatam ſibi pecuniam impenderit. §. 10. Quae vir cibaria vxoris familiae jumentisue praeſtiterit, quae in vſu communi erant, non condicentur: quod ſi familiam domeſticam vxoris aut venalitiam pauit, contra puto obſeruari debere.

32. VLPIANVS *lib. 33. ad Sabinum.*

Cum hic ſtatus eſſet donationum inter virum et vxorem, quem antea retulimus, Imperator noſter ANTONINVS AVGVSTVS, ante exceſſum Diui SEVERI patris ſui, Oratione in Senatu habita, auctor fuit Senatui cenſendi, Fuluio Aemiliano et Nummio Albino Conſulibus, vt aliquid laxaret ex juris rigore. §. 1. Oratio autem Imperatoris noſtri *de confirmandis donationibus* non ſolum ad ea pertinet, quae nomine vxoris a viro comparata ſunt, ſed ad omnes donationes inter virum et vxorem factas: vt et ipſo jure res fiant ejus, cui donatae ſunt. et obligatio ſit ciuilis: et de Falcidia, vbi poſſit locum habere, tractandum ſit; cui locum ita fore opinor, quaſi teſtamento ſit confirmatum quod donatum eſt. §. 2. Ait Oratio: *Fas eſſe, eum quidem, qui donauit, poenitere: heredem * vero eripere, forſitan aduerſus voluntatem ſupremam ejus, qui donauerit, durum et auarum eſſe.*

* L. 24. in jus voc.

§. 3. *Poenitentiam* accipere debemus *ſupremam.* Proinde ſi vxori donauit, deinde eum poenituit, mox deſiit poenitere: dicendum eſt, donationem valere, vt ſupremum ejus ſpectemus judicium. Quemadmodum circa fideicommiſſa ſolemus, vel in legatis, cum de doli exceptione oppoſita tractamus, *vt ſit ambulatoria voluntas ejus vsque ad vitae ſupremum exitum.* §. 4. Sed vbi ſemel donatorem poenituit, etiam heredi reuocandi poteſtatem tribuimus, ſi appareat, defunctum euidenter reuocaſſe voluntatem: Quod ſi in obſcuro ſit, procliuior eſſe debet judex ad comprobandam donationem.

§. 5. Si maritus ea, quae donauerit, pignori dederit: vtique eum poenituiſſe dicemus, licet dominium retinuit. Quid tamen, ſi hoc animo fuit, vt vellet adhuc donatum? finge in poſſeſſionem precariam mulierem remanſiſſe, paratamque eſſe ſatisfacere creditori: dicendum eſt, donationem valere: nam ſi ab initio [ei] rem obligatam hoc animo donaſſet, dicerem, vim habere donationem. vt parata ſatisfacere mulier haberet doli exceptionem. Quinimo et ſi ſatisfeciſſet, potuiſſe eam per doli exceptionem conſequi, vt ſibi mandentur actiones. §. 6. Si donator, ſeruus fuerit effectus priuati, dicendum eſt, non impletam, ſed peremtam donationem: quamuis *morti ſeruitus * comparetur.* proinde et ſi ipſa in ſeruitutem redigatur, cui donatum eſt, extincta erit [donatio].

* L. 59. §. 9. de condit. et dem. L. 56. ſolut. matr. 209. de R. J.

§. 7. Si maritus vxori donauerit, et mortem ſibi ob ſceleris conſcientiam conſciuerit, vel [etiam] poſt *mortem memoria ejus damnata ſit*, reuocabitur donatio: quamuis ea, quae aliis donauerit, valeant, ſi non mortis cauſa donauit. §. 8. Si miles vxori donauerit de caſtrenſibus bonis, et fuerit damnatus: quia permiſſum eſt ei de his teſtari: ſi modo impetrauit, vt teſtetur, cum damnaretur, donatio valebit: nam et mortis cauſa donare poterit, cui teſtari permiſſum eſt.

§. 9. Quod ait Oratio *conſumpſiſſe*, ſic accipere debemus, ne is, qui donationem accepit, locupletior factus ſit: caeterum, ſi factus eſt, Orationis beneficium locum habebit. Sed et ſi non ſit factus locupletior, dederit tamen tantam quantitatem, eaque eſt: dicendum eſt, ſi is deceſſit, qui factus eſt locupletior, poſſe repetere id, quod dedit, nec compenſare id, quod conſumpſit: quamuis diuortio ſecuto, haec compenſatio locum habeat. §. 10. *Si diuortium [poſt] donationem interceſſit, aut prior deceſſerit, qui donum accepit, veteri juri ſtatur: hoc eſt, ſi maritus vxori donatum vult, valeat donatio. quod ſi non vult, extinguitur. plerique enim cum* bona gratia *diſcedunt, plerique cum ira ſui animi et offenſa.* §. 11. Quid ergo, ſi diuortium factum eſt, deinde matrimonium reſtauratur; et in diuortio vel mutata eſt voluntas, vel eadem durauit, reſtaurato tamen matrimonio et voluntate donatoris reconciliata: an donatio duret, ſi conſtante matrimonio donator deceſſerit? Et poteſt defendi, valere. §. 12. Quod ſi diuortium non interceſſerit, ſed fribuſculum: profecto valebit donatio, ſi fribuſculum quieuit. §. 13. Si mulier et maritus diu [ſeorſum] quidem habitauerint, ſed honorem inuicem matrimonii habebant: (quod ſcimus interdum et inter Conſulares perſonas ſubſecutum); puto, donationes non valere, quaſi durauerint nuptiae. * non enim coitus matrimonium facit, ſed maritalis affectio. ſi tamen donator prior deceſſerit, tunc donatio valebit. §. 14. Si ambo ab hoſtibus capti ſint, et qui donauit, et cui donatum eſt, quid dicimus? et prius illud volo tractare: Oratio, ſi ante mors contigerit ei, cui donatum eſt, nullius momenti donationem eſſe voluit: ergo ſi ambo deceſſerint, quid dicemus; naufragio forte, vel ruina, vel incendio? Et ſi quidem poſſit apparere, quis ante ſpiritum poſuit, expedita eſt quaeſtio: ſin vero non appareat, difficilis quaeſtio eſt, et magis puto, donationem valuiſſe; et his ex verbis Orationis defendimus: ait enim Oratio, *ſi prior vita deceſſerit, qui donatum accepit;* non videtur autem prior vita deceſſiſſe, qui donatum accepit, cum ſimul deceſſerint. † Proinde rectiſſime dicetur, vtraſque donationes valere, ſi forte, inuicem donationibus factis, ſimul deceſſerint; quia neuter alteri ſuperuixerit: licet de commorientibus Oratio non ſenſerit. † Sed cum neuter alteri ſuperuixerit, donationes mutuae valebunt: nam et circa mortis cauſa donationes mutuas id erat conſequens dicere, neutri datam conditionem: locupletes igitur heredes donationibus relinquent. † Secundum haec ſi ambo ab hoſtibus ſimul capti ſint, amboque ibi deceſſerint non ſimul: vtrum captiuitatis ſpectamus tempus, vt dicamus donationes valere, quaſi ſimul deceſſerint: an neutram, quia viuis eis finitum eſt matrimonium. an ſpectamus, vter prius deceſſerit, vt in ejus perſona non valeat donatio: an vter rediit, vt ejus valeat? Mea tamen fert opinio, vbi non reuerterunt, vt tempus ſpectandum ſit captiuitatis, quaſi tunc defecerint: quod ſi alter redierit, eum videri ſuperuixiſſe, quia rediit. §. 15. Qui quaſdam res ex his, quas donauerat, legaſſet, quaſdam non, [non] videbitur caeteras noluiſſe ad vxorem pertinere: plerumque enim antea legat, poſtea donat; vel alia cauſa fuit legandi. §. 16. Oratio non ſolum virum et vxorem complectitur, ſed etiam caeteros, qui propter matrimonium donare prohibentur: vtputa donat ſocer nurui, vel contra; [vel] ſocer genero, vel contra; [vel] conſocer conſocero, qui copulatos matrimonio in poteſtate habent: nam, ex mente Orationis, his quoque omnibus

Digitized by Google

bus permiſſum eſt, in eundem caſum donare: et ita Papinianvs lib. 4. Reſponſorum ſenſit. Sic enim ſcribit: *ſocer nurui, vel genero donauit: poſtea filius ejus, vel filia, conſtante matrimonio, vita deceſſit. Quanquam vitium donationis perſeueret, tamen ſi ſocer nullam quaeſtionem donationibus intulit, poſt mortem ejus contra heredes Orationis ſententia videtur interuenire: nam quae ratio donationem prohibuit, eadem beneficium datum imploranit.* Vt igitur valeat donatio iſta, Papinianvs exigit, vt et filius ejus, qui donauit, ante deceſſerit, et ſocer poſtea, durante voluntate. §. 17. Si filiusſamilias, qui caſtrenſe peculium habet, vel quaſi caſtrenſe, vxori donet: filii perſonam et mortem ſpectabimus. §. 18. Si nurus ſocero donauerit, mortem nurus et perſeuerantem in ſupremam diem voluntatem ſpectare nos oportet. Quod ſi ſocer ante deceſſerit, dicemus exſtinctam donationem? an quia maritus viuit, ſi vxori ſuae ſuperuixit, admittimus vim habere donationem? Et ſi quidem maritus ſolus ſocero heres extitit, quaſi noua donatio poteſt ſeruari in maritum collata; vt illa finita ſit, alia coeperit: ſin vero filius heres patri non eſt, finita erit donatio ratione noua. §. 19 Si ſocer nurui nuncium miſerit, donatio erit irrita: quamuis matrimonium, concordantibus viro et vxore, ſecundum reſcriptum Imperatoris noſtri cum Patre comprobatum eſt: ſed quod ad ipſos, inter quos donatio facta eſt, finitum eſt matrimonium. §. 20. Proinde et ſi duo conſoceri inuicem donauerint, idem erit dicendum: ſi inuitis filiis nuncium remiſerint, inter ipſos irritam eſſe donationem. † In hac autem donatione inter ſoceros facta, mors deſideranda eſt ejus, qui donauit conſtante matrimonio, et jure poteſtatis durante: Idemque et in his, qui ſunt in eorum poteſtate.

§. 21. Si conſocer conſocero donauerit, et alter eorum, vel vterque copulatos emancipauerit: debet dici, donationem ad Orationem non pertinere; et ideo infirmari donationem.

§. 22. Si ſponſus ſponſae donauerit, in tempus matrimonii collata donatione: quamuis inter virum et vxorem donatio non videatur facta, et verba Orationis minus ſufficiant: tamen donationem, dicendum eſt, ad ſententiam Orationis pertinere, vt, ſi durauerit voluntas vsque ad mortem, valeat donatio.

§. 23. Siue autem res fuit, quae donata eſt, ſiue obligatio remiſſa: poteſt dici, donationem effectum habituram. vtputa vxori acceptum tulit donationis cauſa, quod debeat: poteſt dici, pendere acceptilationem non ipſam, ſed effectum ejus. Et generaliter, vniuerſae donationes, quas impediri diximus, ex Oratione valebunt.

§. 24. Si inter virum et vxorem ſocietas, donationis cauſa, contracta ſit, jure vulgato nulla eſt: nec poſt decretum Senatus, emolumentum ea liberalitas, vt actio pro ſocio conſtituatur, habere poterit: quae tamen in commune tenuerunt, ſine praeſtituto renocanda non ſunt. Idcirco igitur pro ſocio actio non erit, quia nulla ſocietas eſt, quae donationis cauſa interponitur, nec inter caeteros: et propter hoc nec inter virum et vxorem. §. 25. Idem erit dicendum, et ſi emtio contracta ſit donationis cauſa: nam nulla erit.

§. 26. Plane, ſi minoris res venierit donationis cauſa, vel poſtea pretium ſit remiſſum: admittemus donationem valere ad Senatusconſultum. §. 27. Si quis ſponſam habuerit, deinde eandem vxorem (duxerit), cum non liceret: an donationes, quaſi in ſponſalibus factae, valeant, videamus? Et Jvlianvs tractat hanc quaeſtionem in minore duodecim annis, ſi in domum quaſi mariti immatura ſit deducta: ait enim hanc ſponſam eſſe, etſi vxor non ſit. Sed eſt verius, quod Labeoni videtur: et a nobis, et a Papiniano lib. 10. Quaeſtionum probatum eſt. vt, ſi quidem praeceſſerint ſponſalia, durent, quamuis jam vxorem eſſe putet, qui duxit: ſi vero non praeceſſerint, neque ſponſalia eſſe: quoniam non fuerunt. neque nuptias, quod nuptiae eſſe non potuerunt. Ideoque ſi ſponſalia anteceſſerint, valet donatio: ſi minus, nulla eſt: quia non quaſi ad extraneam, ſed quaſi ad vxorem fecit. et ideo nec Oratio locum habebit.

§. 28. Sed ſi Senator libertinam deſponderit, vel tutor pupillam, vel quis alius ex his, qui matrimonium copulare prohibentur, et duxerit, an donatio quaſi in ſponſalibus facta valeat? Et putem, etiam ſponſalia improbanda, et quaſi ab indignis ea, quae donata ſunt, ablata, fiſco vindicari.

33. *Idem lib 36. ad Sabinum.*

Si ſtipulata fuerit mulier annuum, id ex ſtipulatu petere, conſtante matrimonio, non poteſt. † Sed ſi, manente matrimonio, deceſſiſſe maritus proponatur: puto, quia in annuo quoque donatio vertitur, poſſe dici, ſtipulationem confirmari ex Senatusconſulto.

§. 1. Si vxor marito annuum verſa vice praeſtiterit, reſtituetur ei hoc, et poterit vindicare id, quod exſtat. Credo, poterit et condicere, in quantum locupletior factus eſt: quia non tam ſolenne eſt annuum, quod maritus vxori pendit, et quod vxor marito praeſtat; imo incongruens eſt, et contra ſexus naturam. §. 2. Et ſi forte maritus ab vxore ſtipulatus ſit id annuum, deceſſeritque mulier, conſtante matrimonio, dicendum erit, ex Oratione donationem conualeſcere.

34. *Idem lib. 43. ad Sabinum.*

Siue vxor marito res donaſſet, isque eas in dotem pro communi filia dediſſet: ſiue poſt donationem, quam in maritum contulit, vxor paſſa eſt, eum pro filia in dotem dare: benigne dici poteſt, etſi prima donatio nullius momenti eſt, attamen ex ſequenti conſenſu valere dotis dationem.

35. *Idem lib. 34. ad Edictum.*

Si non ſecundum legitimam obſeruationem diuortium factum ſit, donationes poſt tale diuortium factae, nullius momenti ſunt: cum non videatur ſolutum matrimonium.

36. PAVLVS *lib. 36. ad Edictum.*

Si donatae res extant, etiam vindicari poterunt; ſed quia cauſam poſſidendi donatio praeſtitit, niſi reddatur res, aeſtimatio facienda eſt juſto pretio: cauerique poſſidenti debebit de euictione ſimpli, quanti ea res ſit: Idque etiam Pavlo videtur.

§. 1. Sponſus alienum annulum ſponſae muneri miſit, et poſt nuptias pro eo ſuum dedit: Quidam et Nerva putant, fieri eum mulieris: quia tunc factam donationem confirmare videtur, non nouam inchoare: Quam ſententiam veram eſſe accepi.

37. JVLIANVS *lib. 17. Digeſtorum.*

Si mulier dolo fecerit, ne res extaret ſibi a marito donata; vel ad exhibendum, vel damni injuriae cum ea agi poterit; maxime ſi poſt diuortium id commiſerit.

38. ALFENVS *lib. 3. Digeſtorum [a Paulo epitomatorum.]*

Seruus communis viri et fratris ejus, puerum donauit vxori fratris: pro qua parte is ſeruus, qui donaſſet, viri eſſet, pro ea parte munus non eſſe factum mulieris reſpondit. §. 2. Idem juris erit, ſi ex tribus fratribus vnus vxorem haberet, et rem communem vxori donaſſet: nam ex tertia parte mulieris res facta non eſt: ex duabus autem partibus reliquis, ſi id

S 3 ſciſſent

Digitized by Google

ſciſſent fratres, aut, poſteaquam donata eſſet, ratum habuiſſent, non debere mulierem reddere.

39. JVLIANVS *lib. 5. ex Minicio.*

Vir vxori pecuniam cum donare vellet, permiſit ei, vt a debitore ſuo ſtipuletur: illa cum id feciſſet, prinsquam pecuniam auferret, diuortium fecit: Quaero, vtrum vir eam ſummam petere debeat, an ea promiſſione propter donationis cauſam actio nulla eſſet? Reſpondi, inanem fuiſſe [eam] ſtipulationem. † Sed ſi promiſſor mulieri ignorans ſoluiſſet, ſi quidem pecunia exſtat, vindicare eam debitor poteſt: ſed, ſi actiones ſuas marito praeſtare paratus eſt, doli mali exceptione ſe tuebitur: ideoque maritus hanc pecuniam, debitoris nomine vindicando, conſequetur. † Sed ſi pecunia non exſtat, et mulier locupletior facta eſt, maritus eam petet: intelligitur enim ex re mariti locupletior facta eſſe mulier; quoniam debitor doli mali exceptione ſe tueri poteſt.

40. VLPIANVS *lib. 2. Reſponſorum.*

Quod adipiſcendae dignitatis gratia * ab vxore in maritum collatum eſt: eatenus ratum eſt, quatenus dignitati ſupplendae opus eſt.

* L. 41. 42. h. t.

41. LICINNIVS RVFINVS *lib. 6. Regularum.*

Nam et Imperator ANTONINVS conſtituit, vt ad proceſſus viri vxor ei donari poſſit.

42. CAJVS *lib. 11. ad Edictum prouinciale.*

Nuper, ex indulgentia Principis ANTONINI, recepta eſt alia cauſa donationis, quam dicimus *honoris cauſa:* vt ecce, ſi vxor viro laticlauii petendi gratia donet, vel vt equeſtris ordinis fiat, vel ludorum gratia.

43. PAVLVS *lib. ſingul. Regularum.*

Inter virum et vxorem, exilii cauſa, donatio fieri poteſt.

44. NERATIVS *lib. 5. Membranarum.*

Si extraneus rem viri, ignorans ejus eſſe, ignoranti vxori, ac ne viro quidem ſciente, eam ſuam eſſe, donauerit: mulier recte eam [vſu] capiet. † Idemque juris erit, ſi is, qui in poteſtate viri erat, credens ſe patremfamilias eſſe, vxori patris donauerit. † Sed ſi vir reſcierit ſuam rem eſſe, priusquam vſucapiatur, vindicareque eam poterit, nec volet, et hoc et mulier nouerit: interrumpetur poſſeſſio: quia tranſiit in cauſam ab eo factae donationis ipſius mulieris ſcientia. propios eſt, vt nullum adquiſitioni dominii ejus adferat impedimentum: non enim omnimodo vxores ex bonis virorum, ſed ex cauſa donationis ab ipſis factae, adquirere prohibitae ſunt.

45. VLPIANVS *lib. 17. ad Edictum.*

Marcellvs lib. 7. Digeſtorum ſcribit, etiam eum detrahere ſine mulieris damno, et citra metum Senatusconſulti, quod detrahentibus negotiationis cauſa occurrit.

46. *Idem lib. 71. ad Edictum.*

Inter virum et vxorem nec poſſeſſionis vlla donatio eſt.

47. CELSVS *lib. 1. Digeſtorum.*

Vtrum negotium vxoris gerens, an officio mariti ductus, in rem ejus impenderit vir: facti, non juris eſt quaeſtio. Conjectura ejus rei, ex modo et ex genere impenſae, non difficilis eſt.

48. *Idem lib. 9. Digeſtorum.*

Quae jam nuptae maritus donauit, viri manent, et poteſt ea vindicare: nec quicquam refert, quod ampla legata ab [illegible] ſunt.

49. MARCELLVS *lib. 7. Digeſtorum.*

Svlpicivs Marcello: Mulier, quae ad communem filium volebat, qui in poteſtate patris erat, poſt mortem patris fundum peruenire, cum patri tradidit, vti poſt mortem reſtituatur filio: Quaero, an donatio tibi videatur, vt nihil agatur; an valeat quidem, ſed mulieri poteſtas datur, ſi noluerit, eum repetere? Reſpondit: Si color vel titulus (vt ſic dixerim) donationi quaeſitus eſt, nihil valebit traditio: id eſt, ſi hoc exigit vxor, vt aliquid ex ea re interim commodi ſentiret maritus. alioquin ſi ſolo ejus miniſterio vſa eſt, et id egit, vt vel reuocare ſibi liceret, vel vt res cum [omni] emolumento per patrem poſtea ad filium tranſiret: cur non idem perinde ſit ratum, ac ſi cum extraneo tale negotium contraxiſſet, hoc eſt, extraneo in hanc cauſam tradidiſſet?

50. JAVOLENVS *lib. 13. Epiſtolarum.*

Si, cum mulier viginti ſeruum emiſſet, in eam emtionem vir quinque venditori dedit: diuortio facto, omnimodo vir eam ſummam exiget. Neque ad rem pertinet, an is ſeruus deterior factus ſit: nam, et ſi mortuus eſſet, quinque exactio ei competeret. Quaeritur enim, an mulier ex viri patrimonio locupletior ſit eo tempore, quo de dote agebatur? facta autem intelligitur, quae aere alieno ſuo, interuentu viri, liberata eſt: quod potuiſſet adhuc debere, ſi vir pecuniam non ſoluiſſet: neque enim intereſt, ex qua cauſa mulier pecuniam debuit; vtrum creditam, an eam, quam ex emtione praeſtare debeat. §. 1. Quod ſi mulier non emerat ſeruum, ſed, vt emeret, a viro pecuniam accepit: tum vel mortuo, vel deteriore facto ſeruo, damnum ad virum pertinebit, quia, quod aliter emtura non fuit, niſi pecuniam a viro accepiſſet, hoc conſumptum ei periit, qui donauit; ſi modo in rerum natura eſſe deſiit. nec videtur mulier locupletior eſſe, quae neque a creditore ſuo liberata eſt, neque id poſſidet, quod ex pecunia viri emerat.

51. POMPONIVS *lib. 5. ad Quintum Mucium.*

Qvintvs Mvcivs ait: cum in controuerſiam venit, vnde ad mulierem quid peruenerit: et verius, et honeſtius eſt, quod non demonſtratur, vnde habeat, exiſtimari a viro, aut qui in poteſtate ejus eſſet, ad eam perueniſſe. Euitandi autem turpis quaeſtus gratia circa vxorem hoc videtur Qvintvs Mvcivs probaſſe.

52. PAPINIANVS *lib. 10 Quaeſtionum.*

Si vir vxori, donationis cauſa, rem villus locauerit, locatio nulla eſt: cum autem depoſitum inter eas perſonas minoris, donationis cauſa, aeſtimatur: depoſitum eſt. Haec ideo tam varie, quia locatio quidem ſine mercede certa contrahi non poteſt: depoſitum autem et citra aeſtimationem quoque dari poteſt. §. 1. Vxor *viro fructum fundi ab herede ſuo dari*; quod ſi datus non fuiſſet, *certam pecuniam mortis cauſa promitti* curauit: Defuncto viro viua muliere, ſtipulatio ſoluitur: vt traditio, quae mandante vxore, mortis cauſa, facta eſt. nam quo caſu inter exteros condictio naſcitur, inter maritos nihil agitur.

53. *Idem lib. 4. Reſponſorum.*

Mortis ſuae cauſa genero vel nurui ſocerum fruſtra donare conuenit: quia, mortuo ſocero, nuptiae non ſoluuntur: nec intereſt, an pater filium vel filiam exheredauerit. Diuortii ſpecies, eadem ratione, diuerſa eſt. §. 1. Res in dotem aeſtimatas, conſentiente viro, mulier in vſu habuit: Vſu deteriores ſi fiant, damni compenſatio non admittitur. easdem res non poteſt mulier ſibi, quaſi donatas, defendere ex illis verbis, quibus donationes ei a viro legatae ſunt: cum ejusmodi ſpecies neque donari, neque auferri videtur.

54. *Idem*

Digitized by Google

54. *Idem lib. 8. Reſponſorum.*

Vir vſuras promiſſae dotis in ſtipulatum deduxerat, easque non petierat: Cum per omne tempus matrimonii, ſumptibus ſuis, vxorem et ejus familiam vir exhiberet, dote praelegata; [ſed] et donationibus verbis fideicommiſſi confirmatis, legato quidem dotis vſuras non contineri videbatur, ſed titulo donationis remiſſas.

55. PAVLVS *lib. 6. Quaeſtionum.*

Vxor marito ſuo pecuniam donauit: maritus ex pecunia ſibi donata aut mobilem, aut ſoli rem comparauit: ſoluendo non eſt, et res extant: Quaero, ſi mulier reuocet donationem, an vtiliter condictitia experiatur: videtur enim maritus, quamvis ſoluendo non ſit, ex donatione locupletior effectus, cum pecunia mulieris res comparata extet? Reſpondi: Locupletiorem eſſe ex donatione, negari non poteſt: non enim quaerimus, quid deducto aere alieno liberum habeat, ſed quid ex re mulieris poſſideat: ſolo enim ſeparatur hic ab eo, cui res donata eſt, quod ibi res mulieris permanet, et vindicare directo poteſt; et erit deterior cauſa viri, ſi ei pecunia, quatenus res valet, non vltra id tamen, quod donatum eſt, condicatur, quam ſi dotis judicio conueniatur. ſed nihil prohibet, etiam in rem vtilem mulieri in ipſas res accommodare.

56. SCAEVOLA *lib. 3. Quaeſtionum.*

Si, quod mihi mortis cauſa donare vellet, ego pure vxori donare vellem: non valet, quod vxori jubeo dari, quia, illo conualeſcente, condictione teneor: mortuo autem nihilominus pauperior ſum; non enim habeo, quod habiturus eſſem.

57. PAVLVS *lib. 7. Reſponſorum.*

Ea, quae a marito ſuo pecuniam ex cauſa donationis acceperat, literas ad eum miſit hujusmodi: *Cum petenti mihi a te, Domine clariſſime, adfuerit indulgentia tua viginti ad expediendas quasdam res meas, quae ſumma mihi numerata eſt ſub ea conditione,* [vt] *ſi per me, meosque mores quid ſteterit, quo minus in diem vitae noſtrae matrimonium permaneat, ſiue, inuito te, diſceſſero de domo tua, vel repudium tibi ſine nulla querela miſero, diuortiumque factum per me probabitur: tunc viginti, quae mihi hac die donationis cauſa dare voluiſti, daturam, reſtituturam me ſine vlla dilatione ſpondeo:* Quaero, [an], ſi eadem Titio marito ſuo repudium miſerit, pecuniam reſtituere debeat? Pavlvs reſpondit, pecuniam, quam vir vxori donauit, ex ſtipulatione propoſita, ſi conditio ejus extitit, peti poſſe: quoniam ex donatione in pecuniam creditam conuerſa eſt: Quodſi ſtipulatio commiſſa non probetur, tunc tantum peti poſſe, quanto locupletior ex ea donatione facta probetur.

58. SCAEVOLA *lib. 2. Reſponſorum.*

Si praedia et mancipia Sejae data, effecta ſint ejus tempore concubinatus, ac poſtea tempore matrimonii aliis acceptis reddita ſunt: quid juris eſt? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, negotium potius geſtum videri, quam donationem interueniſſe. §. 1. Item, cum quaereretur de cibariis mancipiorum: Reſpondit, tempore quidem concubinatus, data cibaria repeti non poſſunt: ſed nec tempore matrimonii, ſi ea mancipia vxoris in communi vſu fuerint. §. 2. Filius rebus matris interuenire ſolitus, pecunia matris, conſentiente ipſa, mancipia et res mercatus, emtionum inſtrumenta ſuo nomine confecit; deceſſit in patris poteſtate: Quaeſitum eſt, an mater cum marito ſuo experiri, et qua actione vti poſſit? Reſpondit, ſi mater obligatum filium in ea pecunia voluit eſſe, intra annum, quam filius deceſſit, de peculio cum patre, in cujus poteſtate fuiſſe proponatur, actionem habere: ſi donauit, repeti poſſe, quanto locupletior ex ea donatione pater factus eſt.

59. PAVLVS *lib. 2. Sententiarum.*

Si quis vxori ea conditione donauit, *vt, quod donauit, in dotem accipiat:* defuncto eo, donatio conualeſcit.

60. HERMOGENIANVS *lib. 2. Juris Epitomarum.*

Vitricus et priuignus inuicem ſibi donare praetextu matrimonii non prohibentur. §. 1. Diuortii cauſa donationes inter virum et vxorem conceſſae ſunt: ſaepe enim euenit, vti propter ſacerdotium, vel etiam ſterilitatem.

61. CAJVS *lib. 11. ad Edictum provinciale.*

Vel ſenectutem, aut valetudinem, aut militiam ſatis commode retineri matrimonium non poſſit.

62. HERMOGENIANVS *lib. 1. Juris Epitomarum.*

Et ideo bona gratia *matrimonium diſſoluitur.* §. 1. *Diuortio facto nec inſtaurato matrimonio, non confirmabitur inter virum et vxorem facta donatio: nec inter patronum et libertam. Si ab eo inuito diuertere non licet, facta donatio ſeparatur, cum inter hos diuortium intercedat: perinde enim id, quod donatum eſt, habetur diuortio intercedente, ac ſi donatum non fuiſſet.*

63. PAVLVS *lib. 3. ad Neratium.*

De eo, quod vxoris in aedificium viri ita conjunctum eſt, vt detractum alicujus vſus eſſe poſſit, dicendum eſt agi poſſe, quia nulla actio eſt ex Lege duodecim Tabularum: quamuis Decemuiros non ſit credibile de his ſenſiſſe, quorum voluntate res eorum in alienum aedificium conjunctae eſſent. Pavlvs notat: ſed in hoc ſolum agi poteſt, vt [ſola] vindicatio ſoluta re competat mulieri, non in duplum, ex Lege duodecim Tabularum: neque enim furtiuum eſt, quod ſciente domino incluſum eſt.

64. JAVOLENVS *lib. 6. ex Poſterioribus Labeonis.*

Vir mulieri, diuortio facto, quaedam idcirco dederat, vt ad ſe reuerteretur; mulier reuerſa erat, deinde diuortium fecerat. [Labeo:] Trebativs inter Terentiam et Decenatem reſpondit, ſi verum diuortium fuiſſet, ratam eſſe donationem; ſi ſimulatum, contra. Sed verum eſt, quod Procvlvs et Caecilivs putant, tunc verum eſt diuortium, et valere donationem diuortii cauſa [factam], ſi aliae nuptiae inſecutae ſunt: aut tam longo tempore vidua fuiſſet, vt dubium non foret, alterum eſſe matrimonium: alias nec donationem vllius eſſe momenti futuram.

65. LABEO *lib. 6. Poſteriorum a Javoleno Epitomatorum.*

Quod vir ei, quae nondum viripotens nupſerit, donauerit, ratum futurum exiſtimo.

66. SCAEVOLA [*lib. 9. Digeſtorum.*]

Seja Sempronio, cum certa die nuptura eſſet, antequam domum deduceretur, tabulaeque dotis ſignarentur, donauit tot aureos: quaero, an ea donatio rata ſit? non attinuiſſe tempus, an, antequam domum deduceretur, donatio facta eſſet, aut tabularum conſignatarum, quae plerumque et poſt contractum matrimonium fierent, in *quaerendo* exprimi: itaque niſi ante matrimonium contractum, quod conſenſu intelligitur, donatio facta eſſet, non valere. §. 1. Virgini in hortos deductae ante diem tertium, quam ibi nuptiae fierent, cum in ſeparata diaeta

ab

Digitized by Google

ab eo eſſet, die nuptiarum, priusquam ad eum tranſiret, et priusquam aqua et igni acciperetur, (id eſt, nuptiae celebrentur,) obtulit decem aureos dono: Quaeſitum eſt, poſt nuptias contractas diuortio facto, [an] ſumma donata repeti poſſit? Reſpondit, id, quod ante nuptias donatum proponeretur, non poſſe [de dote] deduci.

67. LABEO *lib. 2. Pithanon a Paulo Epitomatorum.*

Si vxor nummis a viro, aut ab eo, qui in ejus poteſtate eſſet, ſibi donatis ſeruum emerit: deinde, cum ejus factus fuerit, eum ipſum donationis cauſa viro tradiderit: rata erit traditio: quamuis ea mente facta fuerit, qua caeterae donationes. neque vlla actio ejus nomine dari poteſt.

g) De DIVORTIIS et *REPVDIIS.*

(Dig. 24. T. 2.)

1. PAVLVS *lib. 35. ad Edictum.*

Dirimitur matrimonium diuortio, morte, captiuitate, * vel alia contingente ſeruitute vtrius eorum.

* L. 12. §. 4. de capt. et poſtlim. L. 10. 56. ſolut. matr.

2. CAJVS *lib 11. ad Edictum prouinciale.*

Diuortium autem, vel a diuerſitate mentium dictum eſt, vel quia in diuerſas partes eunt, * qui diſtrahunt matrimonium.

* L. 191. 101. §. 1. de V. S.

§ 1. In repudiis autem, id eſt, renunciatione, comprobata ſunt haec verba: *Tuas res tibi habeto.* item haec: *tuas res tibi agito.* §. 2. In ſponſalibus quoque diſcutiendis placuit renunciationem interuenire oportere. In qua re haec verba probata ſunt: *conditione tua non vtor.*

§. 3. Siue autem ipſi praeſenti renuncietur, ſiue abſenti per eum, qui in poteſtate ejus ſit, cujusue is, eaue in poteſtate ſit, nihil intereſt.

3. PAVLVS *lib. 35. ad Sabinum.*

Diuortium non eſt, niſi verum, quod animo perpetuam conſtituendi diſſenſionem fit. † Itaque quidquid in calore iracundiae vel fit, vel dicitur, non prius ratum eſt, quam [ſi] perſeuerantia apparuit judicium animi fuiſſe: ideoque per calorem miſſo repudio, ſi breui reuerſa vxor eſt, nec diuortiſſe videtur.

4. VLPIANVS *lib. 26 ad Edictum.*

Jvlianvs lib. 18. Digeſtorum quaerit, an furioſa repudium mittere, vel repudiari poſſit? Et ſcribit, furioſam repudiari poſſe, quia ignorantis loco habetur: repudiare autem non poſſe, neque ipſam propter dementiam, neque curatorem ejus; patrem [tamen] ejus nuntium mittere poſſe: quod non tractaret de repudio, niſi conſtaret, retineri matrimonium. Quae ſententia mihi videtur vera.

5. *Idem lib. 34. ad Edictum.*

Si filia emancipata idcirco diuerterat, vt maritum lucro dotis adficiat, patrem fraudet, qui profectitiam dotem petuit petere, ſi conſtante matrimonio deceſſiſſet: [et] ideo patri ſuccurrendum eſt, ne dotem perdat. non enim minus patri, quam marito ſuccurrere Praetorem oportet. Danda igitur eſt ei dotis exactio, atque ſi conſtante matrimonio deceſſiſſet filia.

6. JVLIANVS *lib. 62. Digeſtorum.*

Vxores eorum, qui in hoſtium poteſtatem peruenerunt, poſſunt videri nuptarum locum retinere eo ſolo, quod alii temere nubere non poſſunt. Et generaliter definiendum eſt, donec certum eſt maritum viuere in captiuitate conſtitutum, nullam habere licentiam vxores eorum migrare ad aliud matrimonium: niſi mallent ipſae mulieres cauſam repudii praeſtare. Sin autem in incerto eſt, an viuus apud hoſtes teneatur, vel morte praeuentus: tunc, ſi quinquennium a tempore captiuitatis exceſſerit, licentiam habet mulier ad alias migrare nuptias: ita tamen, vt bona gratia * diſſolutum videatur priſtinum matrimonium, et vnusquisque ſuum jus habeat imminutum. Eodem jure et in marito in ciuitate degente, et vxore captiua obſeruando.

* L. 32. §. 10. 62. de donat. int. V. et U.

7. PAPINIANVS *lib. 1. de Adulteriis.*

Si poenituit eum, qui libellum tradendum diuortii dedit, isque per ignorantiam mutatae voluntatis oblatus eſt: durare matrimonium dicendum. niſi, poenitentia cognita, is qui accepit, ipſe voluit matrimonium diſſoluere: tunc enim per eum, qui accepit, ſoluitur matrimonium.

8 *Idem lib. 2. de Adulteriis.*

Diuus HADRIANVS eum, qui alienam vxorem ex itinere domum ſuam duxiſſet, et inde marito ejus repudium miſiſſet, in triennium relegauit.

9 PAVLVS *lib. 2. de Adulteriis.*

Nullum diuortium ratum eſt, niſi ſeptem ciuibus Romanis puberibus adhibitis. praeter libertum ejus, qui diuortium faciet. † Libertum accipiemus etiam eum, qui a patre, auo, proauo, et caeteris ſurſum verſum manumiſſus ſit.

10. MODESTINVS *lib. 1. Regularum.*

Patrono inuito liberta, quam in matrimonio habuit, ab eo diſcedere non poteſt. niſi ex cauſa fideicommiſſi manumiſſa ſit: tunc enim poteſt, licet ejus ſit liberta.

11. VLPIANVS *lib. 3 ad Leg. Jul. et Pap.*

Quod ait Lex, *diuortii faciendi poteſtas libertae, quae nupta eſt patrono. ne eſto:* non infectum videtur effeciſſe diuortium, quod jure ciuili diſſoluere ſolet matrimonium. Quare [conſtare] matrimonium dicere non poſſumus, cum ſit ſeparatum. Denique ſcribit Jvlianvs, de dote hanc actionem non habere. Merito igitur quamdiu patronus ejus eam vxorem ſuam eſſe vult, cum nullo alio connubium ei eſt: nam, quia intellexit legislator, facto libertae quaſi diremptum matrimonium, detraxit ei cum alio connubium. Quare cuicunque nupſerit, pro non nupta habebitur. Jvlianvs quidem amplius putat, nec in concubinatu eam alterius, patroni eſſe poſſe.

§. 1. Ait Lex: *Quamdiu patronus eam vxorem eſſe volet.* Et velle debet vxorem eſſe, et patronus durare. † Si igitur aut patronus eſſe, aut velle deſierit, finita eſt Legis auctoritas. §. 2. Illud rectiſſime placuit: qualiquali voluntate intelligi poſſit patronus animum habere deſiiſſe quaſi in vxorem, finiri Legis hujus beneficium. † Proinde cum patronus rerum amotarum cum liberta, quae ab inuito eo diuorterat, vellet experiri: Imperator noſter cum Diuo Patre ſuo reſcripſit, intelligi eum hoc ipſo nolle nuptam ſibi, qui eam actionem vel aliam importet, quae non ſolet niſi ex diuortio oriri. Quare ſi accuſare eam adulterii coeperit, vel alio crimine poſtulare, quod vxori nemo objicit, magis eſt, vt diremptum ſit matrimonium. Etenim meminiſſe oportet, ideo adimi cum alio connubium, quia patronus ſibi nuptam cupit. † Vbicunque igitur vel tenuis intellectus videri poteſt nolentis nuptam, dicendum eſt, jam incipere libertae cum alio eſſe connubium. Proinde ſi patronus ſibi deſponderit aliam, vel deſtinauerit, vel matrimonium alterius appetierit, credendus eſt nolle hanc nuptam. Et ſi concubinam ſibi adhibuerit, idem erit probandum.

De

Digitized by Google

De Verborvm Significatione.

101. MODESTINVS *lib. 9. Differentiarum.*

§. 1. *Diuortium inter Virum et vxorem* fieri dicitur: *Repudium* vero *ſponſae* remitti videtur: quod et in vxoris perſonam non abſurde cadit.

191. PAVLVS *lib. 35. ad Edictum.*

Inter *diuortium et repudium* hoc intereſt, quod repudiari etiam futurum matrimonium poteſt: non recte autem ſponſa diuortiſſe dicitur: quod diuortium ex eo dictum eſt, quod in diuerſas partes eunt, qui diſcedunt.

Regvla Jvris.

48. PAVLVS *lib. 35. ad Edictum.*

Quidquid (in) *calore iracundiae*, vel fit, vel dicitur, non prius ratum eſt, quam ſi perſeuerantia apparuit, judicium animi fuiſſe: ideoque *breui reuerſa vxori, nec diuortiſſe videtur.*

b) SOLVTO *MATRIMONIO* DOS QVEMADMODVM PETATVR.

(Dig. 24. T. 3.)

1. POMPONIVS *lib. 15. ad Sabinum.*

Dotium cauſa ſemper et vbique praecipua eſt: * *nam et publice intereſt, dotes mulieribus conſeruari, cum dotatas eſſe foeminas ad ſobolem procreandam, replendamque liberis ciuitatem,* ** *maxime ſit neceſſarium.*

* L. 2. de jur. dot.

** L. 7. §. 3. de bon. damnat. L. 64. §. 1. de cond. et demonſtr. L. 2. §. 5. de vacat. et excuſ. muner.

2. VLPIANVS *lib. 35. ad Sabinum.*

Soluto matrimonio, ſolui mulieri dos debet, * nec cogitur maritus alii eam ab initio ſtipulanti promittere: niſi hoc ei nihil nocet. nam ſi incommodum aliquod maritus ſuſpectum habet, non debere eum cogi alii, quam vxori promittere, dicendum eſt. Haec, ſi ſui juris mulier eſt.

* L. 240. de V. S. 1. de diuort. et repud.

§. 1. Quod ſi in patria poteſtate eſt, et dos ab eo profecta ſit: ipſius et filiae dos eſt. Denique pater non aliter, quam ex voluntate filiae petere dotem, nec per ſe, nec per procuratorem poteſt. Sic ergo et promittendum Sabinvs ait. ei ergo promittendum erit, cui vterque juſſerit. Caeterum, ſi pater ſolus juſſit, dotis actio filiae non erit adempta, quandoque ſui juris filia fuerit facta. Item, ſi voluntate ſolius filiae promittatur, remanebit dotis actio integra patri. † Sed vtrum vt [et] agat ſolus, an [et] vt, adjuncta quoque filiae perſona, experiri poſſit? Et puto, nec eam actionem amiſſam, quam, adjuncta filiae perſona, poteſt habere: quod ſi ſui juris fuerit facta filia, nocebit ei illa ſtipulatio.

§. 2. Voluntatem autem filiae, cum pater agit de dote, vtrum ſic accipimus, vt conſentiat, an vero, ne contradicat filia? Et eſt ab imperatore ANTONINO reſcriptum, filiam, niſi euidenter contradicat, videri conſentire patri. Et Jvlianvs lib. 48. Digeſtorum ſcripſit, quaſi ex voluntate filiae videri experiri patrem, ſi furioſam filiam habeat. Nam vbi non poteſt per dementiam contradicere, conſentire quis eam merito credet. Sed ſi abſens filia ſit, dicendum erit, non ex voluntate ejus id factum: cauendumque, *ratam rem filiam habituram*, a patre. vbi enim ſapit, ſcire eam exigimus, vt videatur non contradicere.

3. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Non ſolum autem in exigenda, ſed etiam in ſoluenda dote, quae communis eſt patris et filiae, vtriusque voluntas exquiritur: nec alter alterius deteriorem conditionem facere poteſt. Sed ſi pecunia ad patrem peruenit, quam filia accepit, actio de dote vtriusque tolletur.

4. POMPONIVS *lib. 15. ad Sabinum*

Si pater ſine conſenſu filiae dotem a viro exegiſſet, et eandem alii viro ejus filiae nomine dediſſet, [et] mortuo patre, filia cum priore viro ageret, doli mali exceptione repellitur.

5. VLPIANVS *lib. 30. ad Sabinum.*

De diuiſione anni ejus, quo diuortium factum eſt, quaeritur, ex die matrimonii, an ex die traditi [marito] fundi maritus ſibi computet tempus? Et vtique in fructibus a viro retinendis, neque dies dotis conſtitutae, neque nuptiarum obſeruabitur: *ſed quo primum dotale praedium conſtitutum eſt: id eſt, tradita poſſeſſione.*

6. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum*

Si ante nuptias fundus traditus eſt, ex die nuptiarum ad eundem diem ſequentis anni computandus annus eſt. Idem in caeteris annis ſeruatur, donec diuortium fiat. nam ſi ante nuptias traditus ſit, et fructus inde percepti: hi reſtituendi ſunt, quandoque diuortio facto, quaſi dotis facti.

7. VLPIANVS *lib. 31. ad Sabinum.*

Fructus [eos] eſſe conſtat, qui deducta impenſa ſupererunt: * quod Scaevola et ad mariti et ad mulieris impenſas refert. Nam ſi mulier pridie vindemias doti dedit, mox, ſublatis a marito vindemiis, diuortit: non putat ei vndecim duntaxat menſium fructus reſtitui, ſed et impenſas, quae, antequam portiones fructuum fiant, deducendae ſunt. † Igitur, ſi et maritus aliquid impendit in eundem annum, vtriusque impenſae concurrent: ita et impenſarum a muliere factarum ratio habeatur, cum plurimis annis in matrimonio fuit, neceſſe eſt primi anni computari tempus, quod ſit ante datum praedium.

* L. 11. 31. §. 4. h. t. L. 7. de jur. dot. L. 38. §. 12. de Vſur.

§. 1. Papinianvs [autem] lib. 11. Quaeſtionum, diuortio facto fructus diuidi ait, non ex die locationis, ſed habita ratione praecedentis temporis, quo mulier in matrimonio fuit. Neque enim ſi vindemiae tempore fundus in dotem datus ſit, eumque vir ex calendis Nouembribus primis fruendum locauerit, menſis Januarii ſuprema die facto diuortio, retinere virum et vindemiae fructus, et ejus anni, quo diuortium factum eſt, quartam partem mercedis, aequum eſt: alioquin ſi, coactis vindemiis, altera die diuortium intercedat, fructus integros retinebit. Itaque ſi fine menſis Januarii diuortium fiat, et quatuor menſibus matrimonium ſteterit: * vindemiae fructus, et quarta portio mercedis inſtantis anni confundi debebunt, vt ex ea pecunia tertia portio viro relinquatur.

* L. 9. h. t.

§. 2. E contrario quoque idem obſeruandum eſt, [nam] ſi mulier, percepta vindemia, ſtatim fundum viro in dotem dederit, et vir ex calendis Martiis eundem locauerit, et calendis Aprilibus primis diuortium fuerit ſecutum: non ſolum partem duodecimam mercedis, ſed pro modo temporis omnium menſium, quo dotale praedium fuit, ex mercede, quae debebitur, portionem retinebit.

§. 3. Item ſi meſſes ejus anni, quo diuortium factum eſt, colonum ex forma locationis ſequantur: ante vindemiam ſoluto matrimonio, nihilominus pecunia meſſium in computationem cum ſpe futurae vindemiae veniet. §. 4. Apparet igitur ex his, illos fructus, quos mulier percepit, antequam nuberet, non

debere in contributionem venire. §. 5. Ob donationes, item ob res amotas, ex his fructibus, qui poſt diuortium percepti ſunt, compenſationes * fieri poſſunt.

* L. 15. §. 1. h. t.

§. 6. Quod in anno dicitur, poteſt dici et in ſex menſibus, ſi bis in anno fructus capientur: vt eſt in locis irriguis.

§. 7. Et in pluribus annis idem dici poteſt: vt in ſilua caedua.

§. 8. Item ſi locatio agri talis ſit, vt ſuper annuam mercedem quinquennio quoque aliquid amplius praeſtaretur. in eo enim, quod amplius eſt, tempus ad quinquennium computamus.

§. 9. Non ſolum autem de fundo, ſed etiam de pecore, idem dicemus: vt lana ouium, foetusque pecorum praeſtaretur. Quare enim, ſi maritus prope partum oues doti acceperit, item proximas tonſurae, poſt partum et tonſas oues, protinus diuortio facto, nihil reddat? nam et hic fructus toto tempore, quo curantur, non quo percipiuntur, rationem accipere debemus. §. 10. In ſeruo quoque anni ratio habetur, ſi in annum forte operae ejus locatae ſunt: [vt] praeteriti temporis ad maritum, poſt diuortium autem ad mulierem operae pertineant. §. 11. De penſionibus quoque praediorum vrbanorum idem eſt, quod in fructibus ruſticorum.

§. 12. Si fundum viro vxor in dotem dederit, isque inde arbores deciderit: ſi hae fructus intelliguntur, pro portione anni debent reſtitui. Puto autem, ſi arbores caeduae fuerunt, vel gremiales, dici oportet, in fructus cedere: ſi minus, quaſi deteriorem fundum fecerit maritus, tenebitur. Sed et ſi vi tempeſtatis ceciderunt: dici oportet, pretium earum reſtituendum mulieri, nec in fructum cedere; non magis, quam ſi theſaurus fuerit inuentus. in fructum enim non computabitur, ſed pars ejus dimidia reſtituetur, quaſi in alieno inuenti. §. 13. Si vir in fundo mulieris dotali lapidicinas marmoreas inuenerit, et fundum fructuoſiorem fecerit: marmor, quod caeſum, neque exportatum, eſt mariti, et impenſa non eſt ei praeſtanda: quia nec in fructu eſt marmor, niſi tale ſit, vt lapis ibi renaſcatur; quales ſunt in Gallia, ſunt et in Aſia. §. 14. Sed ſi cretifodinae, argentifodinae, vel auri, vel cujus alterius materiae ſint, vel arenae: vtique in fructu habebuntur. §. 15. Interdum marito de fructibus a muliere cauetur, et nihil retinet, ſi fructibus ſtantibus fundum mulier recipiet. interdum retinebit tantum maritus, et nihil reſtituet: id eſt, ſi non plus erit, quam pro portione eum retinere oportet. interdum vero [et] reddet, ſi plus percepit, quam eum retinere oportet. † Eadem conditio erit, etiam ſi cum ſocero, * vel cum herede alterutrius, de dote agatur.

* L. 15. §. 2. L. 22. §. 12. h. t.

§. 16. Impendi autem *fructuum percipiendorum* [*cauſa*], Pomponius ait, quod in arando, ſerendoque agro impenſum eſt: quodque in tutelam aedificiorum, aegrumue ſeruum curandum; ſcilicet, ſi ex aedificio, vel ſeruo fructus aliqui percipiebantur. Sed hae impenſae non petentur, cum maritus fructum totum anni retinet: quia ex fructibus prius impenſis ſatisfaciendum eſt. Plane ſi nouam villam neceſſario exſtruxit, vel veterem totam ſine culpa ſua collapſam reſtituerit, erit ejus impenſae petitio. Simili modo et ſi paſtina inſtituit. hae enim impenſae aut in res neceſſarias, aut vtiles cedunt, pariuntque marito actionem.

8. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Si fundus in dotem datus ſit, in quo lapis caeditur, *lapidicinarum* commodum ad maritum pertinere conſtat: quia palam ſit, eo animo dediſſe mulierem fundum, vt iſte fructus ad maritum pertineat: niſi ſi contrariam voluntatem in dote danda declarauerit mulier. §. 1. Quod *in ſementem* erogatur, ſi non reſponderint meſſes, ex vindemia deducetur: quia totius anni vnus fructus eſt.

9. POMPONIVS *lib. 14. ad Sabinum.*

Si mora per mulierem fuit, quo minus dotem reciperet: dolum malum dumtaxat in ea re, non etiam culpam maritus praeſtare debet; ne facto mulieris in perpetuum, agrum ejus colere cogatur: fructus tamen, qui perueniſſent ad virum, redduntur.

10. *Idem lib. 15 ad Sabinum.*

Si ab hoſtibus capta filia, quae nupta erat, et dotem a patre profectam habebat, ibi deceſſerit; puto dicendum, perinde obſeruanda omnia, ac ſi nupta deceſſiſſet: vt, etiamſi in poteſtate non fuerit patris, dos ab eo profecta reuerti ad eum debeat. §. 1. Si vir vxorem ſuam occiderit, dotis actionem heredibus vxoris dandam eſſe, Proculus ait. et recte: non enim aequum eſt, virum ob facinus ſuum dotem [ſperare] lucrifacere. Idemque et e contrario ſtatuendum eſt.

11. *Idem lib. 16. ad Sabinum.*

Si alienam rem ſciens mulier in dotem dederit, reddenda ei eſt, quaſi ſuam dediſſet: *et fructus* [*quoque*] *pro portione anni, quo diuortium factum eſt.*

12. VLPIANVS *lib. 36. ad Sabinum.*

Maritum in id, quod facere poteſt, condemnari, * *exploratum eſt. ſed hoc heredi non eſſe praeſtandum.*

* L. 15. 18. h. t.

13. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Quia tale beneficium perſonale eſt, et cum perſona extinguitur. *

* L. 24. 25. de re jud. L. 7. pr. de except. L. 7. §. 8. L. 22. L. 25. de pact. L. 63. §. 1. pro ſoc.

14. VLPIANVS *lib. 36. ad Sabinum.*

Alia cauſa eſt defenſoris: quem placet ſufficienter videri defendiſſe, ſi tantum vxori praeſtet, quantum conſequeretur, ſi ipſum maritum conueniſſet. §. 1. Eleganter quaerit Pomponius lib. 15. ex Sabino: ſi paciſcatur maritus, *ne in id, quod facere poſſit, condemnetur, ſed in ſolidum,* an hoc pactum ſeruandum ſit? Et negat ſeruari oportere: Quod quidem et mihi videtur verum. namque contra bonos mores id pactum eſſe, melius eſt dicere: quippe cum contra receptam reuerentiam, quae maritis exhibenda eſt, id eſſe appareat.

15. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Rei judicatae tempus ſpectatur, quatenus maritus facere poteſt. §. 1. *Heredi mariti, licet in ſolidum condemnetur, compenſationes tamen, quae ad pecuniariam cauſam reſpiciunt, proderunt, vt hoc minus ſit obligatus: veluti ob res donatas, et amotas, et impenſas: morum vero coërcitionem non habet.* §. 2. Socero *quoque, cum quo nurus de dote agit, idem honor habetur,* [*vt*] *in id damnetur, quod facere poteſt:*

16. POMPONIVS *lib. 16. ad Sabinum.*

Quia parentis locum ſocer obtinet.

17. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Ex diuerſo ſi ſocer ex promiſſione a marito conueniatur, ſolet quaeri, an idem ei honor habendus ſit? Neratius libris membranarum et Proculus ſcribunt, hoc juſtum eſſe. *

* L. 21. 22. de re judic. L. 84. de jur. dot.

§. 1. Item ſi mulier ex promiſſione conueniatur: magis placuit, defendendam eam per exceptionem. idem et Proculus ait. ſicuti, cum ſocia fuit, dabitur ei exceptio: quamvis jure ciuili ſit obligata. §. 2. Si in judicio dotis judex, ignorantia juris lapſus, condemnauerit maritum in ſolidum: Nera-

Digitized by Google

tivs, Sabinvs, doli exceptione eum vti oportere, ajunt; eaque tutum fore.

18. POMPONIVS *lib. 16. ad Sabinum.*

Etiam filios mulieris, qui patri heredes exſtiterunt, in id, quod facere poſſunt, condemnandos Labeo *ait.* §. 1. Licet in dotalibus rebus non ſolum dolum, ſed et culpam maritus praeſtet; * cum tamen quaeritur in judicio de dote, an facere poſſit, dolus duntaxat comprehenditur: quia in rerum ipſius adminiſtratione non erat ab eo culpa exigenda. Quamquam eum duntaxat dolum ei nocere putem, ſi facere non poſſit, quem propter vxorem adhibuit, ne ei ſolidum ſolueret; non propter quemlibet alium. Ofilivs autem ajebat: ſi dolo mariti res dotalis interiſſet, et alioquin ſoluendo non eſſet: quamuis nihil dolo feciſſet, quominus ſoluendo eſſet; perinde tamen eum damnandum ejus rei dotalis nomine, in qua dolum feciſſet, atque ſi dolo ejus factum eſſet, quo minus facere poſſit. † Caeterum, ſi circa interitum rei dotalis dolus malus et culpa mariti abſit: actione ſolas, quas eo nomine quaſi maritus habet, praeſtandas mulieri: veluti furti, vel damni injuriae.

* L. 9. 66. pr. 61. h.

19. VLPIANVS *lib. 36. ad Sabinum.*

Si mulier diuerterit, et judicio de dote conteſtato reuerſa fuerit in matrimonium: redintegrato matrimonio exſpirat judicium, et omnia in ſtatu priſtino manent.

20. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Quamuis mulier non in hoc accipiat conſtante matrimonio dotem, * *vt aes alienum ſoluat, aut praedia idonea emat, ſed vt liberis ex alio viro egentibus, aut fratribus, aut parentibus conſuleret*, vel *vt eos ex hoſtibus redimeret*; quia juſta et honeſta cauſa eſt, non videtur male accipere: et ideo recte ei ſoluitur. Idque et in filiafamilias obſeruatur.

* L. 22. §. 8. l. 24. h. t. l. 37. §. 1. et ſ. de jur. dot.

21. VLPIANVS *lib. 3. Diſputationum.*

Sed et ſi ideo maritus ex dote expendit, vt a latronibus redimeret neceſſarias mulieri perſonas, vel vt mulier vinculis vindicet de neceſſariis ſuis aliquem: reputatur ei id, quod expenſum eſt. ſiue pars dotis ſit, pro ea parte; ſiue tota dos ſit, actio dotis euaneſcit. Et multo magis idem dicendum eſt, ſi ſocer agat de dote, debere rationem haberi ejus, quod in ipſum impenſum eſt: ſiue ipſe maritus hoc fecit, ſiue filiae, vt faciat, dedit. Sed et ſi non pater experiretur, ſed poſt mortem ejus filia ſola de dote ageret, idem erit dicendum: cum enim doli exceptione inſit de dote actioni, vt [in] caeteris bonae fidei judiciis *: poteſt dici (vt et Celso videtur) ineſſe hunc ſumptum actioni de dote; maxime, ſi ex voluntate filiae factus ſit.

* L. 84. §. 5. de legat. 1.

22. *Idem lib. 33. ad Edictum.*

Si cum dotem daret pater, vel extraneus pro muliere in vnum caſum pepigit, vel in diuortium, vel in mortem: dicendum eſt, in eum caſum, in quem non pepigit, eſſe mulieri actionem.

§. 1. Si poſt ſolutum matrimonium filiafamilias, citra patris voluntatem, exactam communem dotem conſumat: patri, et viua ea, et mortua, actio ſupereſt, vt dos ipſi ſoluatur. Quod ita verum eſt, ſi *perditurae* ſoluatur: caeterum, ſi non *perditurae*, et ex juſtis cauſis ſoluta ſit, non ſupererit actio; ſed mortuo patre, nec etiam heredes agent, nec mulier. §. 2. Si mulier, ſoluto matrimonio, egentem reum dotis per nouationem decepta accipiat: nihilominus actio dotis ei manebit. §. 3. Si pater, filia abſente, de dote egerit, etſi omiſſa ſit de rato ſatisdatio, filiae denegari debet actio: ſiue patri heres extiterit, ſiue in legato tantum acceperit, quantum dotis ſatis eſſet. et ita Ivlianvs pluribus locis ſcribit, compenſandum et in dotem, quod a patre datur. lucroque ejus cedit, ſi tantum ab eo conſecuta ſit, quantum ei dotis nomine debeatur a marito, qui patri ſoluit. §. 4. Si patri, propter condemnationem, Romae, vbi dos petatur, eſſe non liceat, filiae ſatis dotis fieri oportet: ita tamen, vt caueat *ratam rem patrem habiturum.* §. 5. Eo autem tempore conſentire filiam patri oportet, quo lis conteſtatur. Secundum haec, ſi filia dicat: ſe patri conſentire, et ante litis conteſtationem mutauerit voluntatem, vel etiam emancipata ſit, fruſtra pater aget.

§. 6. Nec non illud quoque probamus, quod Labeo probat: nonnunquam patri denegandam actionem, ſi tam turpis perſona patris ſit, vt verendum ſit, ne acceptam dotem conſumat. Ideoque officium judicis interponendum eſt, quatenus et filiae, et patri competenter conſuletur. Sed ſi latitet filia, ne tali patri conſentire cogatur: puto, dari quidem patri actionem, ſed cauſa cognita. Quid enim, ſi filia verecunde per abſentiam patri contradicat? cur non dicamus, patri non eſſe dandam actionem? Quod ſi is pater ſit, cui omnimodo conſentire filiam deceat, hoc eſt, vitae probatae; filia leuis mulier, vel admodum juuenis, vel nimia circa maritum non merentem: dicendum eſt, patri potius adquieſcere Praetorem oportere, dareque ei actionem. §. 7. Si maritus vel vxor, conſtante matrimonio, furere coeperint, quid faciendum ſit, tractemus: Et illud quidem dubio procul obſeruatur, eam perſonam, quae furore detenta eſt, quia ſenſum non habet, nuntium mittere non poſſe. † An autem illa repudianda eſt, conſiderandum eſt? Et, ſi quidem interuallum furor habeat, vel perpetuus quidem morbus eſt, tamen ferendus his, qui circa eam ſunt, tunc nullo modo oportet dirimi matrimonium: ſciente ea perſona, quae cum compos mentis eſſet, (et) ita furenti, quemadmodum diximus, nuntium miſerit, culpa ſua nuptias eſſe diremtas. Quid enim tam humanum eſt, quam vt fortuitis caſibus mulieris maritum, vel vxorem viri, participem eſſe? Sin autem tantus furor eſt, ita ferox, ita pernicioſus, vt ſanitatis nulla ſpes ſuperſit, circa miniſtros terribilis; et forſitan altera perſona vel propter ſaeuitiam furoris, vel, quia liberos non habet, procreandae ſobolis cupidine tenta eſt: licentia erit compoti mentis perſonae, furenti nuntium mittere; vt nullius culpa videatur eſſe matrimonium diſſolutum, neque in damnum alterutra pars incidat.

§. 8. Sin autem, in ſaeuiſſimo furore muliere conſtituta, maritus dirimere quidem matrimonium calliditate non vult, ſpernit autem infelicitatem vxoris, et non ad eam flectitur, nullamque ei competentem curam inferre manifeſtiſſimus eſt; ſed abutitur dotem: *tunc licentiam habeat vel curator furioſae, vel cognati, adire judicem competentem, quatenus neceſſitas imponatur marito, omnem talem mulieris ſuſtentationem ſufferre, et alimenta praeſtare, et medicinae ejus ſuccurrere, et nihil praetermitti, quae maritum vxori adferre decet, ſecundum dotis quantitatem. Sin vero dotem ita diſ*ſipaturus *manifeſtus eſt, vt non hominem frugi oportet, tunc* dotem ſequeſtrari, *quatenus ex ea mulier competens habeat ſolatium vna cum ſua familia: pactis videlicet dotalibus, quae inter eos ab initio nuptiarum inita fuerint, in ſuo ſtatu durantibus, et alterius exſpectantibus ſanitatem, aut mortis euentum.* §. 9. Item pater furioſae vtiliter intendere, *ſibi filiaeue ſuae reddi dotem*, poteſt: quamuis enim furioſa nuntium mittere non poſſit, patrem tamen ejus poſſe certum eſt. §. 10. Si ſoluto matrimonio pater furioſus ſit, cu-

ratore ejus, voluntate filiae, dotem petere poterit: aut, ſi curatoris copia non ſit, agere filiae permittendum erit, cauerique oportebit de rato. §. 11. idem decernendum eſt, et ſi ab hoſtibus captus ſit pater, puellae dandam actionem de dote repetenda. §. 12. Transgrediamur nunc ad hunc articulum, vt quaeramus, *aduerſus quem* competit de dote actio? * Et aduerſus ipſum maritum competere, palam eſt: ſiue ipſi dos data ſit, ſiue alii ex voluntate mariti, vel ſubjecto juri ejus, vel non ſubjecto. †Sed ſi filiusfamilias ſit maritus, et dos ſocero data ſit, aduerſus ſocerum agetur. *Plane ſi filio data ſit, ſi quidem juſſu ſoceri, adhuc abſolute ſocer tenebitur. quod ſi filio data ſit non juſſu patris,* Sabinus et Cassius *reſponderunt, nihilominus cum patre agi oportere: videri enim ad eum perueniſſe dotem, penes quem eſt peculium. ſufficit autem ad id damnari eum, quod eſt in peculio, vel ſi quid in rem patris verſum eſt. Sin autem ſocero dotem dederit, cum marito non poterit experiri, niſi patri heres extiterit.*

* L. 19. 59. de jur. dot.

§. 13. Si mulier in conditione mariti errauerit, putaueritque eſſe liberum, cum ſeruus eſſet: concedi oportet quaſi priuilegium in bonis viri mulieri. videlicet vt, ſi ſint et alii creditores, haec praeferatur circa de peculio actionem. et ſi forte domino aliquid debeat ſeruus, non praeferatur mulier, niſi in his tantum rebus, quae vel in dote datae ſunt, vel ex dote comparatae; quaſi et hae dotales ſint.

23. PAVLVS *lib. 36. ad Edictum.*

Et ſi quid in eam dotem impenſum eſt, nec a muliere reddetur: per doli mali exceptionem ſeruabitur.

24. VLPIANVS *lib. 33. ad Edictum.*

Si, conſtante matrimonio, propter inopiam mariti, mulier agere volet, vnde exactionem dotis initium accipere ponamus? Et conſtat, exinde dotis exactionem competere, ex quo euidentiſſime apparuerit mariti facultates ad dotis exactionem non ſufficere.

§. 1. Si, exheredato marito mulier agat: magis eſt, vt ex die aditae patris hereditatis incipiat ei dotis exactio. §. 2. Quoties mulieri ſatisdandum eſt de ſolutione dotis poſt certum tempus, ſi maritus ſatisdare non poſſit, tunc, deducto commodo temporis, condemnatio reſidui repraeſentatur: ſed ſi, cum maritus ſatisdare poſſet, nollet, in ſolidum eum condemnandum Mela ait: non habita ratione commodi temporis. Judicis igitur officio conuenit, vt aut ſatisdatione interpoſita abſoluat maritum, aut habita ratione compenſationis eum condemnet: quod quidem hodie magis vſurpatur: nec ferenda eſt mulier, ſi dicat, magis ſe velle dilationem pati, quam in repraeſentatione deductionem. §. 3. Siue autem mariti, ſiue vxoris periculo dos fuit, nihilominus legitimo tempore debet ſoluere maritus. §. 4. Si vir voluntate mulieris ſeruos dotales manumiſerit, ſi quidem donare ei mulier voluit, nec de libertatis cauſa impoſitis ei praeſtandis tenebitur: quod ſi negotium inter eos geſtum eſt, vtique tenebitur, vt officio judicis caueat *reſtituturum ſe mulieri, quidquid ad eum ex bonis liberti, vel ex obligatione perueniſſet*:

§. 5. Si maritus ſaeuus in ſeruos dotales fuit, videndum, an de hoc poſſit conueniri? Et, ſi quidem tantum in ſeruos vxoris ſaeuus fuit, conſtat, eum teneri hoc nomine. ſi vero et in ſuos eſt natura talis, adhuc dicendum eſt, immoderatam ejus ſaeuitiam hoc judicio coercendam: quamuis enim diligentiam vxor eam demum ab eo exigat, quam rebus ſuis exhibet, nec plus [illegible]: attamen ſaeuitia, quae in propriis culpanda eſt, in alienis coercenda eſt; [illegible] eſt, in dotalibus [illegible]

§. 6. Si vxor viri rem commodauerit, eaque perierit: videndum, an compenſationem hoc nomine pati poſſit? Et puto, ſi quidem prohibuit eam maritus commodare, ſtatim deductionem fieri; ſi vero non prohibuit eam commodare, arbitrio judicis modicum tempus ei indulgeri cautionem praebenti. §. 7. Si bona mulieris pro parte ſint publicata, ſupereſt mulieri reliquae partis dotis exactio. plus puto, et ſi poſt litem conteſtatam publicata ſit pro parte dos, ſufficiet arbitrium judicis ad patris condemnationem faciendam. Quod ſi tota dos publicata ſit, exſpirabit judicium.

25. PAVLVS *lib. 36. ad Edictum.*

Si filiofamilias dos data ſit injuſſu patris, de peculio quidem agetur. ſed ſiue propter impenſas a filiofamilias factas, ſiue propter res donatas a filio, vel amotas ab vxore res peculiares; hoc ipſo, quod habet actionem pater ex perſona filii, majus peculium ſit. et ſic totum eſt praeſtandum mulieri, quod eſt in peculio, quia adhuc ſit, quod vxori debeatur. §. 1. Maritum, in reddenda dote, *de dolo malo et culpa* cauere oportet. quod ſi dolo malo fecerit, quo minus reſtituere poſſit, damnandum eum, *quanti mulier in litem jurauerit*: quia * inuitis nobis, res noſtras alius retinere non debeat. §. 2. Si poſt diuortium res dotales deteriores factae ſint, et vir reddenda dote moram fecerit: omnimodo detrimentum ipſe praeſtabit.

§. 3. Si qui dotalium ſeruorum in fuga erunt, cauere debebit maritus, *ſe eos viri boni arbitratu perſecuturum et reſtituturum* §. 4. Si vir in quinquennium locauit fundum, et poſt primum forte annum diuortium interuenerit: Sabinus ait, non alias fundum mulieri reddi oportere, [quam] ſi cauerit, *ſi quid praeter vnius anni locationem maritus damnatus ſit, id a ſe praeſtatum iri:* ſed et mulieri cauendum, *quidquid praeter primum annum ex locatione vir conſecutus fuerit, ſe ei reſtituturum.*

26. *Idem lib. 37. ad Edictum.*

Semel mora facta, ſi ſeruum dotalem poſtea offerente marito, mulier accipere noluerit, et ita is deceſſerit: non debebit pretium ejus maritus, vel heres ejus: ne damnum ſentiat, quod poſtea, offerente eo: mulier accipere noluit.

27. CAJVS *lib. 11. ad Edictum prouinciale.*

Si poſt diuortium mortua muliere, heres ejus cum viro, parenteue ejus agat: eadem videntur de reſtituenda dote interuenire, quae ipſa muliere agente obſeruari ſolent.

28. VLPIANVS *lib. 1. Inſtitutionum.*

Facere poſſe maritus etiam id videtur, quod a muliere conſequi poteſt: ſcilicet ſi jam ei aliquid abſit, quod pro muliere [aliquid] expendit, vel mandato ejus praeſtitit. caeterum, ſi nondum ei abeſt, (vtputa ſub conditione eſt obligatus), nondum videtur facere poſſe.

29. *Idem lib 3. Diſputationum.*

Quoties pater dotem dat, et ſtipulatur, ita demum in ſuam perſonam de dote actionem transfert, ſi ex continenti ſtipuletur: caeterum, ſi interpoſito tempore ſtipulari velit, non niſi conſentienta filia poterit, * quamuis in poteſtate ſit: quia deteriorem conditionem in dote filiae facere non poteſt, niſi conſentiat. Plane ſi ante nuptias dotem dederit, poterit ex interuallo, ante nuptias tamen, et citra voluntatem [quoque] filiae ſtipulari.

* L. 3. §. 5. de donat. int. V. et U. l. 1. §. 6. de injur. 19. §. 7. de captiv. et poſtlim. l. 4. de judic.

§. 1. Si quis pro muliere dotem dederit, conueneritque, *vt quoquo modo diremto matrimonio, ipſi ſolueretur*; poſtea

nau-

Digitized by Google

maritus vxori dotem ſoluerit: rectiſſime dicetur, exactionem nihilominus ei, qui dedit, contra maritum competere.

30. JVLIANVS *lib. 16. Digeſtorum.*

Nuper non impeditur quo minus cum priore marito de dote experiatur. §. 1. Quoties culpa viri accidit, ne dos a ſocero, aut a quolibet alio, qui mulieris nomine promiſerat, exigeretur: ſi aut in matrimonio filia deceſſerit, aut materfamilias facta eum, qui dotem repromiſerat, heredem inſtituerit: ſatis conſtat, nihil amplius virum praeſtare debere, quam vt eos obligatione liberet.

31. *Idem lib. 18. Digeſtorum.*

Si marito, publico judicio damnato, pars aliqua bonorum ejus publicetur, fiſcus creditoribus ejus ſatisfacere neceſſe habet, inter quos vxor quoque eſt. §. 1. Si pater, cum ducenta filiae ſuae nomine dotis gratia promiſiſſet, pactus fuerit, *ne amplius quam centum a ſe peterentur*, et ſoluto matrimonio egerit: centum, de quibus conuenit, ne peterentur, nec intelliguntur dotis eſſe. Quod ſi, mortuo patre, cum herede ejus maritus agere coeperit, iſta quoque pecunia in dote erit. §. 2. Si voluntate filiae procurator a patre datus, litem de dote conteſtatus fuerit, et re ſecundum eum judicata, pater deceſſerit: judicati actionem filiae potius, quam heredibus patris, dari oportebit. §. 3. Cum patri dos data eſſet, et ei filius ex aliqua parte heres ſub conditione inſtitutus fuerit, et, pendente conditione: coheredes ejus dotem pro ſua portione mulieri ſoluerint: hoc minus filius ex dote praeſtare debebit, quoniam nullam actionem ejus pecuniae recuperandae gratia aduerſus coheredes habet. §. 4. *Si fundum dotalem recepiſſet mulier, non habita ratione fructuum pro portione anni, quo nupta non fuiſſet, nihilominus de dote agere poteſt: quia minorem dotem recepiſſet. Hoc enim ad dotis augmentum pertinet: quemadmodum ſi partum ancillarum non recepiſſet, aut legata vel hereditates, quae poſt diuortium per ſeruos dotales adquiſitae marito fuiſſent.*

32. *Idem lib. 2. ad Vrſejum Ferocem.*

Si prior maritus poſteriori dotis nomine tanquam debitor mulieris dotem promiſerit: non plus, quam [id] quod facere poſſit, dotis futurum eſſe.

33. AFRICANVS *lib. 7. Quaeſtionum.*

Quae dotis nomine certam pecuniam promiſerat, quosdam adhibuerat, qui ſtipularentur *partem dotis diſtracto matrimonio, ſibi ſolui*; ea nulla data dote obierat, eodem marito ſuo herede relicto: is damnoſam hereditatem ejus adierat: nihilominus ſtipulatoribus tenebitur: quoniam adeundo hereditatem debitricis, intelligeretur ſecum penſaſſe. Nec ad rem pertinere, quod ſoluendo non eſſet hereditas: quando ceteris etiam creditoribus teneatur.

34. *Idem lib. 8. Quaeſtionum.*

Titia diuortium a Sejo fecit; hanc Titius in ſua poteſtate eſſe dicit, et dotem ſibi reddi poſtulat: ipſa ſe matremfamilias dicit, et de dote agere vult: Quaeſitum eſt, quae partes judicis ſint? Reſpondi, patri, niſi probet filiam non ſolum in ſua poteſtate eſſe, ſed etiam ſibi denegandam actionem: ſicuti denegaretur, etiamſi conſtaret eam in poteſtate eſſe.

35. MARCIANVS *lib. 10. Inſtitutionum.*

Liberta, quae voluntate patroni diſceſſit, de dote cum eo agere poteſt, quam ei dedit.

36. PAVLVS *lib. 2. de Adulteriis.*

Si maritus minus facere poteſt, et dos publicata ſit: in id, quod facere poteſt, fiſco maritus condemnandus eſt: ne in perpetuum marito mulier punita ſit.

37. VLPIANVS [*lib. 1. Reſponſorum.*]

Dotem voluntate filiae videri patrem recepiſſe, cum cauſas contradicendi ei filia non haberet: maxime cum ab eo poſtea ampliore ſumma dotata ſit.

38. MARCIANVS *lib. ſingul. Reſponſ.*

Lucius Titius, cum eſſet filiusfamilias, voluntate patris vxorem Maeuiam duxit, et dotem pater accepit; Maeuia Titio repudium miſit: poſtea pater repudiati, abſente filio, ſponſalia cum ea de nomine filii ſui fecit: Maeuia deinde repudium ſponſalibus miſit, atque ita alii nupſit: Quaero, ſi Maeuia agat cum Lucio Titio quondam marito, et a patre herede relicto, de dote, et probetur, culpa mulieris * matrimonium diſſolutum: an poſſit maritus, propter culpam mulieris, dotem retinere? MARCELLVS reſpondit, etiamſi vt heres inſtitutus a patre, Titius conueniretur, tamen, ſi ſponſalibus non conſenſiſſet, culpam mulieris multandam eſſe.

39. PAPINIANVS *lib. 11. Quaeſtionum.*

Viro atque vxore *mores* inuicem accuſantibus, *cauſam repudii dediſſe vtrumque*, pronunciatum eſt: Id ita accipi debet, vt ea lege, quam ambo contempſerunt, neuter vindicetur: * paria enim delicta mutua *penſatione* diſſoluuntur.

* L. 13. §. 5. ad L. jul. de adult.

40. *Idem lib. 28. Quaeſtionum.*

Poſt dotem datam, et nuptias contractas ſtipulatus eſt pater, filiae voluntate, *diuortio facto dotem dari*: ſi conditio ſtipulationis impleatur, et poſtea filia ſine liberis deceſſerit: non erit impediendus pater, quo minus ex ſtipulatu agat: viua autem filia, ſi agere vult, exceptione ſummouendus erit.

41. *Idem lib. 37. Quaeſtionum.*

Si pater ignorans filiam diuortiſſe, dotem ex cauſa promiſſionis numerauit: non per indebiti condictionem, ſed de dote actione pecunia petetur.

42. *Idem lib. 4. Reſponſorum.*

In inſulam patre deportato, qui dotem pro filia dedit, actio dotis ad filiam pertinet. Poſt diuortium quoque patre damnato, qui idem conſentiente filia non petierat, atque dotis actio mulieris.

§. 1. Fructus ex praediis, quae in dotem data videbantur, bona fide perceptos, et mulieris oneribus ante cauſam liberalem abſumptos, quamuis ſeruam fuiſſe poſtea conſtiterit, peti non poſſe placuit. † Sumptus vero neceſſarios et vtiles in praedia, quae dotalia videbantur, factos, compenſatis fructibus perceptis, ad finem ſuperflui ſeruari conuenit. §. 2. Vſuras numeratae dotis ex ſtipulatu pater, in matrimonio defuncta filia, ſi petat: gener, qui reſiduae dotis promiſſae foenus ſtipulatus eſt, ita demum, ad finem vice mutua debitae quantitatis, compenſationem opponere juſte videtur, ſi propriis ſumptibus vxorem ſuam exhibuit: alioquin, ſi patris ſumptibus exhibita ſit, inanis vſurarum ſtipulatio compenſationi non proderit.

§. 3. Ad virum vxore poſt diuortium reuerſa, judicium acceptum ex ſtipulatione, quam extraneus, qui dotem dederit, ſtipulatus fuerit, non diſſoluitur: nec officio judicis abſolutio continetur.

43. SCAEVOLA *lib. 2. Quaeſtionum.*

Si maritus in id, quod facere poteſt condemnatus ſit, et nomina ſint ad dotis quantitatem, neque amplius: [neque] habebit mandare actiones.

44. PAVLVS *lib. [5] Quaeſtionum.*

Si ſocer a genero heres inſtitutus, adierit hereditatem, qua deque mortuo patre, cum herede ejus filiam de dote acturam,

Nerva et Cato reſponderunt: vt eſt relatum apud Sextum [Pomponium Digeſtorum] ab Aristone lib. 5. Ibidem Aristoni conſenſit. Ego dicerem, et ſi emancipaſſet pater filiam, ipſum quoque conueniri poſſe. §. 1. Lucius Titius filiae ſuae nomine centum doti promiſit Gajo Sejo; [et] inter Gajum Sejum et Lucium Titium patrem mulieris conueuit, *ne dos a viro, viuo Lucio Titio [id eſt, patre mulieris]: peteretur:* poſtea culpa mariti diuortio facto, ſolutum eſt matrimonium; et pater mulieris decedens alios heredes inſtituit, filia exheredata: Quaero, an ab heredibus * ſoceri maritus exigere dotem poſt, cum eam mulieri redditurus eſt? Reſpondi: Cum filia, aliis a patre heredibus inſtitutis, actionem de dote ſua recuperanda habere coeperit, neceſſe habebit maritus, aut exactam dotem, aut actiones ei praeſtare. nec vllam exceptionem habebunt ſoceri heredes aduerſus eum: cum * abſurde dicitur, dolo videri eum facere, qui non ipſi, quem conuenit, ſed alii reſtituturus petit. Alioquin et, ſi poſt mortem patris diuortiſſet, nondum exacta dote, excluderetur exactione dotis maritus: quod non eſt admittendum. Sed etſi ex parte filia heres patri ſuo exſtiterit: debebit maritus coheredes ejus pro parte virili exigere, et mulieri reddere, aut actiones ei praeſtare.

* L. 46. h. t.

45. *Idem lib. [6.] Quaeſtionum.*

Gajus Sejus auus maternus Sejae nepti, quae erat in patris poteſtate, certam pecuniae quantitatem, dotis nomine, Lucio Titio marito dedit: et inſtrumento dotali hujusmodi pactum et ſtipulationem complexus eſt: *Si inter Lucium Titium maritum et Sejam diuortium ſine culpa mulieris factum eſſet, dos omnis Sejae vxori, vel Gajo Sejo auo materno redderetur, reſtitueretur que:* Quaero, cum Sejus auus maternus ſtatim vita defunctus ſit, et Seja poſtea ſine culpa ſua diuorterit, viuo patre ſuo, in cujus poteſtate eſt, an, et cui actio ex hoc pacto ex ſtipulatione competat: [et] vtrum heredi aui materni ex ſtipulatu, an nepti? Reſpondi, in perſona quidem neptis videri inutiliter ſtipulationem eſſe conceptam: quoniam auus maternus ei ſtipulatus proponitur. quod cum ita eſt, heredi ſtipulatoris, quandoque diuorterit mulier, actio competere videtur. Sed dicendum eſt, Sejae poſſe dotem ſolui, quamuis actio ei directo non competat, ac ſi *ſibi, aut illi daret* auus ſtipulatus eſſet: ſed permittendum eſt nepti ex hac auita conuentione, ne commodo dotis defraudetur, vtilem actionem: fauore enim nuptiarum, et maxime propter affectionem perſonarum, ad hoc decurrendum eſt.

46. *Idem lib. [nono * decimo * Quaeſtionum.]*

Qui dotem ſtipulanti vxori promiſerat, eidem teſtamento quaedam legauerat, ita tamen, ne dotem ab heredibus peteret: ea, quae legata erant, vxor capere non potuerat: Reſpondi, dotis actionem mulieri aduerſus heredes non eſſe denegandam.

47. SCAEVOLA *[lib. 19.] Quaeſtionum.*

*Cum mulier viri lenocinio adulterata fuerit, nihil ex dote retinetur: Cur * enim improbet maritus mores, quos ipſe aut ante corrupit, aut poſtea probauit? Si tamen ex mente Legis ſumet quis, vt nec accuſare poſſit, qui lenocinium vxori praebuerit: audiendus eſt.*

* L. 13. §. 10. ad L. jul. de adult.

48. CALLISTRATVS *lib. 2. Quaeſtionum.*

Si dotali inſtrumento ita ſtipulatio interpoſita ſit, vt liberorum nomine dos apud maritum reſideat: nepotum quoque nomine dos retinebitur.

49. PAVLVS *lib. 7. Reſponſorum.*

Maeuia marito ſuo, inter alias res dotis, etiam inſtrumentum ſolidorum decem tradidit, quo Otacilius eidem Maeuiae cauerat, *daturum ſe, cum nuptum ire coepiſſet, decem [millia]:* ex eo inſtrumento maritus nihil exegit, quia nec potuit: Quaeſitum eſt, ſi dos a marito petatur, an compellendus ſit etiam illam ſummam, quae inſtrumento continetur, refundere? Reſpondi, potuiſſe quidem eum, cui actiones mandatae ſunt, debitorem conuenire: ſed, ſi ſine dolo malo, vel culpa exigere pecuniam non potuit, neque dotis nomine eum conueniri poſſe, neque mandati judicio.

§. 1. Fundus aeſtimatus in dotem datus, a creditore antecedente ex cauſa pignoris ablatus eſt: Quaeſitum eſt, an mulier, ſi aeſtimationem dotis repetat, exceptione ſummouenda ſit: ait enim, ſe propterea non teneri; quod pater ejus dotem pro ſe dedit, cui heres non exſtiterit? Paulus reſponderit, praedio euicto ſine dolo et culpa viri, pretium petenti mulieri doli mali exceptionem obeſſe: conſequi enim eam pretium fundi euicti, evidens iniquitas eſt, cum dolus patris ipſi nocere debeat.

50. SCAEVOLA *[lib. 2. Reſponſorum.]*

Aeſtimatis rebus in dotem datis pactum interceſſit, *vt, ex quacunque cauſa dos reddi deberet, ipſa res reſtituerentur, habita ratione augmenti, et deminutionis, viri boni arbitratu: quae vero non exſtarent, [ab initio] aeſtimatio earum:* Quaeſitum eſt, cum res quaedam, quas maritus vendiderat, exſtarent, an ſecundum pactum et haec ad mulierem pertinerent? Reſpondi, res, quae exſtant, ſi neque volente, neque ratum habente muliere, veniſſent, perinde reddendas, atque ſi nulla aeſtimatio interueniſſet.

51. HERMOGENIANVS *lib. 2. Juris Epitomarum.*

Aeſtimatae res, vſu etiam mulieris, periculo mariti, deteriores efficiuntur.

52. TRYPHONINVS *lib. 7. Diſputationum.*

Maritus dotem, quam non accepit, poſt diuortium per errorem ſoluit. Repetet: quia non numeratam cauerat. exigi enim ab eo non potuit.

53. *Idem lib. 12. Diſputationum.*

Si filiofamilias dos data eſt, ipſe quidem dotis actione tenetur, pater autem ejus de peculio. Nec intereſt, in peculio rem, vel pecuniam dotalem habeat, necne: ſed quatenus facere poteſt, hic quoque condemnandus eſt. Intelligitur autem peculio tenus facere poſſe, quod habet rei judicandae tempore. † Atquin, ſi cum patre agatur, deduceretur ex peculio, quod patri vel ſubjectis ei perſonis filius debet: at ſi cum ipſo filio agatur, alterius debiti non fiet detractio in computatione, quantum facere poſſit filius.

54. PAVLVS *[lib. ſingul. de Jure ſingulari.]*

Maritus *facere poſſe* creditur nullo deducto aere alieno: * item ſocius, item patronus, parensue, at is, qui ex donatione conuenietur, omni aere alieno deducto, facere poſſe intelligitur.

* L. 12. 15. 18. h. t. L. 17. 20. 30. de re jud. L. 173. de R. J.

55. *Idem [lib. 5. ad Plautium.]*

Cum mulier de dotis repetitione, poſt ſolutum matrimonium agit: cauere debet marito, qui aedium nomine damni infecti cauit; ſi velit eam recipere; vt periculum mariti amoueat.

56. *Idem [lib. 6. ad Plautium.]*

Si quis ſic ſtipuletur a marito, ſi quo caſu Titia tibi nupta eſſe deſieris, dotem dabis? Hac generali commemoratione, et ab hoſtibus capta ea committetur ſtipulatio: vel etiam ſi deportata

Digitized by Google

portata fuerit, vel ancilla effecta. hac enim conceptione omnes hi caſus continentur. Plane quantum veniat in ſtipulatione? vtrum quaſi mortua ſit, an quaſi diuortium fecerit? Humanius quis id competere dixerit, quod propter mortem conuenit.

57. MARCELLVS *lib. 7. Digeſtorum.*

Vſuſfructu in dotem dato, ſi diuortium interuenerit, nec proprietas rei apud maritum vel mulierem ſit: eam notis eſſe reſtitutionem, vt maritus caueat, *quamdiu vixerit paſſurum ſe vti frui mulierem heredemque ejus*, quod an verum ſit circa adjectionem heredis, dubito. Intereſt, quemadmodum ſit vſuſfructus in dotem datus. Si, cum haberet mulier fructum, viro, cujus erat proprietas fundi, vſumfructum ceſſit: nihil mulier heredi ſuo relinquet: debebatur enim ei vſuſfructus, qui ad heredem non ſolet tranſire. † Quod ſi fundi ſui fructum mulier viro ceſſit, reſtitui is a viro debet: cum proprietate enim ad heredem ejus tranſiſſet, ſi vir in reddendo eo non feciſſet moram. Si vero alienata ſit proprietas, aut aliquis fundi ſui vſumfructum, mulieris juſſu, viro ejus dederit in dotem: inſpiciendum eſt primum, quemadmodum mulieri poſſit reſtitui: Poteſt autem vel cautionibus interpoſitis: vt, ſicut poteſt, vir jure ſuo cedat mulieri, fruique eam patiatur: vel, ſi ſe accommodauit dominus proprietatis: volente eo mulieri conſtituatur vſuſfructus. nam aut fructum fundi ille mulieri poterit cedere, aut aliquid videlicet pro eo (vt inter eos actum fuerit) dare. Nam [et] finge, hoc ipſum mulierem poſſe proprietatis domino vendere: quo caſu non inique, etiam mulieris herede agente, vir facere cogetur; quippe ſi moram non feciſſet, pretium fructus mulier heredi ſuo reliquiſſet. Quod ſi facultatem vſuſfructus vendendi proprietatis domino mulier non habuerit: patientiam, quam percipiendi fructus praeſtare ipſi debuit, etiam heredi ejus praeſtat.

58. MODESTINVS *lib. ſingul. de Eurematicis.*

Seruus dotalis, heres ab aliquo inſtitutus, mariti juſſu vel adire vel repudiare debet hereditatem. Sed ne maritus aut facile repudiando, vel temere ſuſcipiendo incognitam ſucceſſionem dotis judicio vxori ſuae obligetur: conſulendum eſt, mulierem coram teſtibus interrogari, *vtrum velis amittere, an adquirere hereditatem*: et, ſi *repudiare ſe* dixerit, facile mariti juſſu repudiabit: quod ſi *hereditatem agnoſcere* maluerit, reddendus eſt a marito ſeruus vxori ea conditione, vt, cum juſſu ejus adierit, rurſum marito retradatur. Ita et mariti ſollicitudini conſuletur, et vxoris deſiderio parebitur.

59. JVLIANVS *lib. 2. ad Vrſejum Ferocem.*

Filiae meae emancipatae et aegrae vir in hoc repudium miſit, vt mortua ea dotem potius heredibus ejus, quam mihi redderet: Sabinvs dicebat, vtile mihi ejus dotis recuperandae judicium dandum eſſe: [Cajvs idem.]

60. PROCVLVS *lib. 5 Epiſtolarum.*

Si filiafamilias nupta deceſſerit; et pater funus ei fecerit: tametſi ei dotem poſt aliquod tempus gener reddere deberet, tamen continuo ſocer agendo conſequetur, vt impenſam funeris praeſentem recipiat. caetera dotis ſtatuto tempore ſoluantur.

61. PAPINIANVS *lib. 11 Quaeſtionum.*

Dotalem ſeruum vir inuita vxore manumiſit: Heres ſolus vir a liberto inſtitutus, portionem hereditatis, quam vt patronus conſequi potuit ac debuit, reſtituere debet; alteram vero portionem, dotis judicio: ſi modo vxor manumittenti refragatur.

62. VLPIANVS *lib. 33. ad Edictum.*

Quod ſi vir voluntate mulieris ſeruos dotales manumiſerit, cum donare ei mulier voluit: nec de libertatis cauſa impoſitis ei praeſtandis tenebitur.

63. PAVLVS *lib. 2. ad Legem Juliam et Papiam.*

Et deſinit ſeruus in dote eſſe. quia cui manumittendi cauſa donare liceret, ei quodammodo donaret, quod permitteret manumittere.

64. VLPIANVS *lib 7. ad Legem Juliam et Papiam.*

Si vero negotium gerens mulieris non inuitae, maritus dotalem ſeruum voluntate ejus manumiſerit: debet vxori reſtituere, quidquid ad eum peruenit.

§. 1. Sed et ſi quid libertatis cauſa maritus ei impoſuit, id vxori praeſtabit.

§. 2. Plane ſi operae fuerint [a] marito exhibitae, non aeſtimatio earum: non erit aequum hoc nomine vxori maritum quippiam praeſtare.

§. 3. Sed ſi poſt manumiſſionem aliquid ei fuerit liberto impoſitum, id vxori praeſtandum eſt.

§. 4. Sed et ſi reum maritus acceperit, adpromiſſoremve, aeque aduerſus ipſum obligationem debet praeſtare.

§. 5. Item quicquid ad eum ex bonis liberti peruenerit, aeque praeſtare cogetur, ſi modo ad eum quaſi ad patronum peruenerit, caeterum, ſi alio jure, non cogetur praeſtare: nec enim beneficium, quod in eum libertus contulit, hoc vxori debet; ſed id tantum, quod jure patronatus adſequitur: vel adſequi potuit. Plane ſi ex majore parte, quam debet, heres ſcriptus fuerit, quod amplius eſt, non praeſtabit: et ſi forte, cum ei nihil deberet libertus, heredem eum ſcripſit, nihil vxori reſtituet.

§. 6. Dabit autem (vt ait Lex) *quod ad eum peruenit.* † *Perueniſſe* accipimus, ſiue jam exegit, ſiue exigere poteſt, quia actio ei delata eſt.

§. 7. Adjicitur in Lege: *Vt et ſi dolo malo* [*aliquid*] *factum ſit, quo minus ad eum perueniat*, [*teneatur*].

§. 8. Si filium exheredauerit patronus, et ad eum bona liberti pertineant: videndum eſt, an heres hoc nomine teneatur? Et cum nihil neque ad ipſum [patronum], neque ad heredem ejus perueniat, quomodo fieri poteſt, vt hoc nomine teneatur?

§. 9. De viro, heredeque ejus Lex tantum loquitur: de ſocero, ſucceſſoribusque ſoceri nihil in Lege ſcriptum eſt. Et hoc Labeo quaſi omiſſum adnotat. In quibus igitur caſibus Lex deficit, non erit nec vtilis actio danda.

§. 10. Quod ait Lex, *quanto pecunia erit, tantam pecuniam dato*: oſtendit, aeſtimationem hereditatis vel bonorum liberti, non ipſam hereditatem voluiſſe Legem praeſtare: niſi maritus ipſas res tradere maluerit: et hoc enim benignius admitti debet.

65. SCAEVOLA [*lib. ſingul. Quaeſtionum publice tractatarum.*]

Haec actio, etiam conſtante matrimonio, mulieri competit.

66. JAVOLENVS *lib. 6. ex Poſterioribus Labeonis.*

In his rebus, quas praeter numeratam pecuniam doti vir habet, dolum malum et culpam eum praeſtare oportere, Servivs ait: *Eo ſententia* Pvblii Mvcii *eſt: nam is in Licinnia Gracchi vxore ſtatuit, quod res dotales in ea ſeditione, qua Gracchus occiſus erat, periſſent, [ait] quia Gracchi culpa ea ſeditio facta eſſet, Licinniae praeſtari oportere.*

§. 1. Seruis vxoris vir nummos in veſtiarium dederat; quo parato, deinde intra annum diuortium interceſſerat: placuit Labeoni, Trebatio, qualia veſtimenta poſt diuortium eſſent, talia viro reddi. † Idem juris futurum fuiſſet, ſi ipſa veſti-

Digitized by Google

veſtimenta vir emiſiſſet, et ſeruis dediſſet. Quod ſi veſtimenta non redderentur, tum virum pretium in dote compenſaturum.

§. 2. Filiafamilias, *diuortio facto, dotem patri reddi*, juſſerat; deinde, parte dotis perſoluta, pater deceſſerat: reliquam partem, ſi nec delegata, nec promiſſa nouandi animo patri fuiſſet, mulieri ſolui debere, Labeo, Trebatius, putant: Idque verum eſt.

§. 3. Mancipia in dotem aeſtimata accepiſti: pactum conventum deinde factum eſt, *vt, diuortio facto, tantidem aeſtimata redderes*; nec de partu dotalium ancillarum mentio facta eſt: Manebit, inquit Labeo, partus tuus: quia is pro periculo mancipiorum penes te eſſe deberet. §. 4. Mulier, quae centum dotis apud virum habebat, *diuortio facto ducenta* a viro errante ſtipulata erat: Labeo putat, quanta dos fuiſſet, tantam deberi; ſiue prudens mulier plus eſſet ſtipulata, ſiue imprudens. Labeonis ſententiam probo.

§. 5. Vxor diuortio facto partem dotis receperat, partem apud virum reliquerat: deinde alii nupſerat: [et] iterum vidua facta, ad priorem virum redierat, cui centum [decem] doti dederat, neque ejus pecuniae, quae reliqua ex priore dote erat, mentionem fecerat: Diuortio facto, reliquum ex priore dote iisdem diebus virum redditurum, ait Labeo, quibus reddidiſſet, ſi ſuperius diuortium inter eos factum non eſſet, quoniam prioris dotis cauſa in ſequentem dotis obligationem eſſet translata: Et hoc verum puto.

§. 6. Si vir ſeruo, injuſſu vxoris, manente matrimonio, dotem acceptam feciſſet: etiamſi id propter egeſtatem ſerui factum eſſet, viri tamen periculum futurum, ait Labeo: Et hoc verum eſt.

§. 7. Si quis pro muliere dotem viro promiſit, deinde, herede muliere relicta, deceſſerit: qua ex parte mulier ei heres eſſet, pro ea parte, dotis periculum, quod viri fuiſſet, ad mulierem pertinere, ait Labeo: quia nec melius aequius eſſet, quod exigere vir ab vxore non potuiſſet, ob id ex detrimento viri mulierem locupletari: Et hoc verum puto.

67. POMPONIVS *lib. 20. Epiſtolarum.*

In partem dotis reddendae erit id, quod mulieri ex peculio ſerui reſtitui debebit; et ideo et dolum, et culpam in eo peculio vel adquirendo, vel conſeruando maritus praeſtare debet: et fructus ex eo percepti, quomodo cujuslibet rei dotalis, ad maritum pertinebunt.

De Verborvm Significatione.

140. PAVLVS *ex libris ſex, libro primo Imperial. ſententiarum in Cognit. prolatarum.*

Cum quaerebatur, *an* verbum: *Soluto matrimonio dotem reddi*, non tantum *diuortium*, ſed et *mortem* contineret, hoc eſt, an de hoc quoque caſu contrahentes ſentiant? et multi putabant hoc ſenſiſſe; et quibusdam aliis contra videbatur: ſecundum hoc motus *Imperator pronunciauit, id actum eo pacto, vt nullo caſu remaneret dos apud maritum.*

i) De IMPENSIS in res DOTALES FACTIS.

(Dig. 25. T. 1.)

1. VLPIANVS *lib. 36. ad Sabinum.*

Impenſarum quaedam ſunt neceſſariae, quaedam vtiles, quaedam [vero] voluptuariae. §. 1. *Neceſſariae* * hae dicuntur, quae habent in ſe neceſſitatem impendendi: caeterum, ſi nulla fuit neceſſitas, alio jure habentur.

* L. 7. ſolut. matr. L. 51. pr. fam. erciſc. L. 79. de V. S.

§. 2. In neceſſariis impenſis hoc ſciendum eſt, eas demum impenſas dotem minuere, quae in dotem factae ſunt: caeterum, ſi in dotem factae non ſint, non habent in ſe reputationem.

§. 3. Inter neceſſarias impenſas eſſe Labeo ait, moles in mare vel flumen projectas: ſed et ſi piſtrinum vel horreum neceſſario factum ſit, in neceſſariis impenſis habendum ait. Proinde Fulcinius inquit: ſi aedificium ruens, quod habere mulieri vtile erat, refecerit; aut ſi oliueta rejecta reſtaurauerit; vel ex ſtipulatione damni infecti, ne committatur, praeſtiterit.

2. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Vel in valetudinem ſeruorum impenderit.

3. VLPIANVS *lib. 36. ad Sabinum.*

Vel ſi vites propagauerit, vel arbores curauerit, vel ſeminaria pro vtilitate agri fecerit: neceſſarias impenſas feciſſe videbitur.

§. 1. Nos generaliter definiemus, *multum intereſſe, ad perpetuam vtilitatem agri, vel ad eam, quae non ad praeſentis temporis pertineat, an vero ad praeſentis anni fructum.* * ſi in praeſentis, cum fructibus hoc compenſandum: ſi vero non fuit ad praeſens tantum apta erogatio, neceſſariis impenſis computandum.

* L. 16. h. t. L. 1. §. 3. ibid.

4. PAVLVS *lib. 36. ad Edictum.*

Et in totum, *id videtur neceſſariis impenſis contineri, quod ſi a marito omiſſum ſit; judex tanti eum damnabit, quanti mulieris interfuerit, eas impenſas fieri.* Sed hoc differt, quod factarum ratio habetur, etſi res male geſta eſt: non factarum, ita, ſi ob id res male geſta eſt. Itaque ſi fulſerit inſulam ruentem, eaque exuſta ſit, impenſas conſequitur: ſi non fecerit, deuſta ea, nihil praeſtabit.

5. VLPIANVS *lib. 36. ad Sabinum.*

Quod dicitur, *neceſſarias impenſas dotem minuere*, * ſic erit accipiendum, (vt et Pomponius ait,) non vt ipſae res corporaliter deminuantur, vtputa fundus, vel quodcunque aliud corpus: etenim abſurdum eſt, deminutionem corporis fieri propter pecuniam: caeterum haec res faciet, deſinere eſſe fundum dotalem, vel partem ejus. manebit igitur maritus in rerum detentione, donec ei ſatisfiat: non enim ipſo jure corporum, ſed dotis fit deminutio. Vbi ergo admittimus deminutionem dotis ipſo jure fieri? vbi non ſunt corpora, ſed pecunia: nam in pecunia ratio admittit, deminutionem fieri. Proinde ſi aeſtimata corpora in dotem data ſint, ipſo jure dos deminuetur per impenſas neceſſarias. Hoc de his impenſis dictum eſt, quae in dotem ipſam factae ſint: caeterum, ſi extrinſecus, non imminuent dotem.

* L. 15. h. t. L. 1. §. 4. de dote praeleg. L. 56. §. 3. de jur. dot. L. 5. §. 2. de pact. dot.

§. 1. Sed ſi impenſis neceſſariis mulier ſatisfecerit, vtrum dos creſcat, an vero dicimus, ex integro videri dotem? Et ego, vbi pecunia eſt, non dubito dotem videri creuiſſe. §. 2. Si dos tota ſoluta ſit, non habita ratione impenſarum: videndum eſt, an condici poſſit id, quod pro impenſis neceſſariis compenſari ſolet. Et Marcellus admittit, condictioni eſſe locum: ſed etſi plerique negent, tamen, propter aequitatem, Marcelli ſententia admittenda eſt.

§. 3. *Vtiles* autem impenſae ſunt, quas maritus vtiliter fecit, remque meliorem vxoris fecerit, hoc eſt, dotem.

6. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Veluti ſi nouelletum in fundo factum ſit, * aut ſi in domo piſtrinum, aut tabernam adjecerit, ſi ſeruos artes ** docuerit.

* L. 14. §. 1. h. t. L. 79. §. 1. de V. S.

** non obſt. 28. §. 1. de donat. int. V. et U.

7. PAV-

Digitized by Google

7. VLPIANVS *lib. 36. ad Sabinum.*

Voluptuariae autem impenſae ſunt, quas maritus ad voluptatem fecit, et quae ſpecies exornant.

§. 1. Quarum vtiles non quidem minuunt ipſo jure dotem, veruntamen habent actionem.

8. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Vtilium nomine ita faciendam deductionem quidam dicunt, ſi voluntate mulieris factae ſint: iniquum enim eſſe, compelli mulierem rem vendere, vt impenſas in eam factas ſolueret, ſi aliunde ſoluere non poteſt: Quod ſummam habet aequitatis rationem.

9. VLPIANVS *lib. 36. ad Sabinum.*

Pro voluptuariis impenſis, niſi parata ſit mulier pati maritum tollentem, actionem patitur. nam ſi vult habere mulier, reddere ea, quae impenſa ſunt, debet marito: aut ſi non vult, pati debet tollentem, ſi modo recipiant ſeparationem. * caeterum, ſi non recipiant, relinquendae ſunt: ita enim permittendum eſt marito auferre ornatum, quem poſuit, ſi futurum eſt ejus, quod abſtulit.

* L. 39. §. 1. de H. Petit. L. 40. pr. de damn. infect. L. 38. de Rei vind.

10 PAVLVS *lib. 36. ad Edictum.*

Quod ſi hae res, in quibus impenſae factae ſunt, promercales fuerint: tales impenſae non voluptuariae, ſed vtiles ſunt.

11. VLPIANVS *lib. 36. ad Sabinum.*

In voluptuariis autem Aristo ſcribit, nec ſi voluntate mulieris factae ſunt, exactionem parere.

§. 1. Donationem inter virum et vxorem circa impenſas quoque inhibitam, vere Sabinus ſcribit.

12. PAVLVS *lib 7. ad Sabinum.*

Omnino et in aedificandis aedibus, et in reponendis propagandisque vineis, et in valetudine mancipiorum, modicas * impenſas non debet arbiter curare: alioquin, negotiorum geſtorum potius, quam de dote judicium videbitur.

* L. 7. §. 2. de Vſur.

13. *Idem [lib. 7. Breuium.]*

Neque ſtipendium, neque tributum, ob dotalem fundum praeſtita, exigere vir a muliere poteſt: onus enim fructuum haec impendia ſunt.

14. VLPIANVS *[lib. 5. Regularum.]*

Impenſae *neceſſariae* ſunt, quibus non factis dos imminuitur: veluti aggeres facere, flumina auertere, aedificia vetera fulcire, itemque reficere, arbores in locum mortuarum reponere.

§. 1. *Vtiles* ſunt, veluti pecora praediis imponere, id eſt, ſtercorare.

§. 2. *Voluptuoſae* ſunt, balnea exſtruere.

15. NERATIVS *lib. 2. Membranarum.*

*Quod dicitur, impenſas, quae in res dotales neceſſario factae ſunt, dotem deminuere, * ita interpretandum eſt. vt ſi quid extra tutelam neceſſariam in res dotales impenſum eſt, id [eſt,] in ea cauſa ſit: nam tueri res dotales vir ſuo ſumptu debet. alioquin tam cibaria dotalibus mancipiis data, et quaeuis modica aedificiorum dotalium refectio, et aegrorum quoque cultura dotem minuent: omnia enim haec in ſpecie neceſſariarum impenſarum ſunt. Sed ipſae res ita praeſtare intelliguntur, vt non tam impendas in eas, quam, deducto eo, minus ex his percepiſſe videaris. Quae autem impendia, ſecundum eam diſtinctionem, ex dote deduci debeant, non tam facile in vniuerſum definiri, quam per ſingula ex genere et magnitudine impendiorum aeſtimari poſſunt.*

* L. 5. h. t. L. 7. §. 2. ſ. Soluto matr. L. 27. §. 3. de Vſufr. L. 18. §. 2. Commodat.

16. *Idem [lib. 6. Membranarum.]*

Et ante omnia quaecunque impenſae quaerendorum fructuum cauſa factae erunt, (quamquam eaedem etiam colendi cauſa fiant, ideoque non ſolum ad percipiendos fructus, ſed etiam ad conſeruandam ipſam rem, ſpeciemque ejus, neceſſariae ſint,) eas vir ex ſuo facit: nec vllam habet eo nomine ex dote deductionem

DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

79. PAVLVS *lib. 6. ad Plautium.*

Impenſae neceſſariae ſunt, quae ſi factae non ſint, res aut peritura, aut deterior futura ſit. §. 1. *Vtiles* impenſas eſſe FVLCINIVS ait, quae meliorem dotem faciant, (non) deteriorem eſſe, non ſinant. Ex quibus reditus mulieri adquiratur: ſicuti arbuſti paſtinatione vltra quam neceſſe fuerat. Item doctrinam puerorum, quorum nomine onerari mulierem ignorantem vel inuitam non oportet: ne cogatur fundo, aut mancipiis carere. In his impenſis et piſtrinum, et horreum inſulae dotali adjectum, plerumque dicemus. §. 2. *Voluptuariae* ſunt, quae ſpeciem duntaxat ornant, non etiam fructum augent, vt ſunt viridia, et aquae ſalientes, incruſtrationes, loricationes, picturae.

k) DE *ACTIONE* RERVM AMOTARVM.

(Dig. 25. T. 2.)

1. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Rerum amotarum judicium ſingulare introductum eſt aduerſus eam, quae vxor fuit; quia non placuit, cum ea furti agere poſſe: quibusdam exiſtimantibus, ne quidem furtum eam facere, vt Nerva, Cassio: quia ſocietas vitae quodammodo dominam eam faceret; * aliis, vt Sabino et Proculo, furto quidem eam facere, ſicuti filia patri ** faciat, ſed furti non eſſe actionem conſtituto jure: in qua ſententia et Julianus rectiſſime eſt.

* L. 21. §. 5. L. 29. h. t.

** L. 5. h. t. L. 11. pr. de liber. et poſth.

2. CAJVS *lib. 2. ad Edictum Praetoris, titulo de re judicata.*

Nam, in honorem matrimonii, turpis actio aduerſus vxorem negatur *

* L. 26. h. t. L. 36. de O. et A.

3. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Et ideo, ſi poſt diuortium easdem res contrectat, etiam furti tenebitur.

§. 1. Item ſi ſeruus ejus furtum fecerit, furti cum ea agere poſſumus. §. 2. Sed et cum vxore furti agere poſſibile eſt: ſi ei, cui heredes ſimus, furtum fecit; vel nobis, antequam nuberet. tamen, propter reuerentiam perſonarum, in vtroque caſu furtiuam tantum condictionem competere, non etiam furti actionem, dicimus. *

* L. 17. §. 1. 2. L. 25. h. t.

§. 3. *Item verum eſt, quod* Ofilius *ait, etiam eas res, quas diuortii tempore mulier comederit, vendiderit, donauerit, qualibet ratione conſumpſerit rerum amotarum judicio contineri.* §. 4. Si filiafamilias res amouerit, Mela, Fulcinius ajunt, de peculio dandam actionem: quia diſplicuit, eam furti obligari, vel in ipſam ob res amotas dari actionem. Sed ſi pater, adjuncta filia, de dote agat: non aliter ei dandam actionem,

Digitized by Google

nem, quam ſi filiam rerum amotarum judicio in ſolidum et cum ſatisdatione defendat: ſed, mortua filia, in patrem rerum amotarum actionem dari non oportere, PROCVLVS ait; niſi quatenus ex ea re pater locupletior ſit.

4. POMPONIVS [*lib. 16. ad Sabinum.*]

Doloue malo ſecerit, quo minus ad eum perueuerit.

5. PAPINIANVS [*lib. 11. Quaeſtionum.*]

Viua quoque filia, quod ad patrem ex rebus amotis peruenit, vtili judicio petendum eſt.

6. PAVLVS [*lib. 7. ad Sabinum.*]

Contra nurum * quoque ſocero hoc judicium dandum, ATTICINVS et FVLCINIVS ajunt.

* L. 15. §. 1. h. t.

§. 1. Quoties filiofamilias dos data eſt, ſocerum ob res diuortii cauſa amotas, furti agere non poſſe.

§. 2. Item cum rerum amotarum etiam in virum datur judicium, * ſi filiusfamilias maritus ſit, vtrum de peculio, an in ipſum actio dari debeat? Eadem repetemus, quae de filiafamilias diximus.

* L. 7. 11. pr. h. t. L. 14. 21. f.

§. 3. Si poſt diuortium maritus deceſſerit: heres * ejus rerum amotarum judicio vti poteſt.

* §. 1. 21. §. 5. h. t.

§. 4. Item heres mulieris ex hac cauſa tenebitur, ſicut condictionis nomine ex cauſa furtiua.

§. 5. *Sed ſi morte mariti ſolutum ſit matrimonium: heres mariti hereditatis petitione, vel ad exhibendum actione eas conſequi poterit: ARISTO, et condici ei poſſe, recte putat, quia ex injuſta cauſa apud eam eſſent.* §. 6. Quod ſi, mortuo viro, amouerit, non fecit furtum: quia rei hereditariae nondum poſſeſſae non ſit furtum: * ideoque aut vindicari poterunt, aut in hereditatis petitionem venient.

* L. 22. h. t.

7. VLPIANVS [*lib. 36. ad Sabinum.*]

Mulier habebit rerum amotarum actionem aduerſus virum: et compenſare poteſt [mulier] cum actione, qua maritus agere vult ob res amotas.

8. POMPONIVS *lib. 16. ad Sabinum.*

Si, * cum dos ſolueretur mulieri, aut ſatis doti fieret, dictum non eſſet, actum iri rerum amotarum: nihilominus agi poteſt. nam et cum dos nulla ſit, eadem actio detur. §. 1. SABINVS ait: ſi mulier res, quas amouerit, non reddat: * aeſtimari debere, quanti in litem vir juraſſet.

* §. 1. L. 9. 10. h. t.

9. PAVLVS *lib. 37. ad Edictum.*

Non enim aequum eſt, inuitum ſuo pretio res ſuas vendere.

10. POMPONIVS *lib. 16. ad Sabinum.*

Ideoque nec debere eum pro euictione promittere: quod ex contumacia mulieris id ita acciderit.

11. VLPIANVS *lib. 23. ad Edictum.*

MARCELLVS *lib. 8. Digeſtorum ſcribit: ſiue vir vxorem, ſiue vxor virum domo expulit, et res amouerunt: rerum amotarum teneri.* §. 1. Qui rerum amotarum inſtituit actionem, ſi velit magis jusjurandum deferre: cogitur aduerſarius jurare, nihil diuortii cauſa amotum eſſe: dum prius de calumnia juret, qui jusjurandum defert. §. 2. Jurare autem tam vir, quam vxor cogetur. Pater autem amouentis jurare non cogitur: cum iniquum ſit, de alieno facto alium jurare. Is ergo cogitur jurare, qui amouiſſe dicitur; et idcirco nec heres ejus, qui, quaeue amouiſſe dicetur, jurare cogetur. §. 3. Si quis delatum ſibi jusjurandum referre velit, non videtur Praetor permiſiſſe.

12. PAVLVS *lib. 7. Breuium.*

Non magis, quam ſi quis ei, qui furti agat, jusjurandum deferat, an ipſe fur ſit.

13. VLPIANVS *lib. 33. ad Edictum.*

Ideo LABEO ſcribit, mulieri non eſſe permittendum, referre jusjurandum: et ita Edictum ordinatum videtur.

14. PAVLVS *lib. 18 ad Edictum.*

De rebus amotis permittendum marito, vel vxori, de quibusdam rebus jusjurandum deferre, de quibusdam probare.

15. VLPIANVS *lib. 34. ad Edictum.*

Nihil intereſt, vtrum ſimul, an ſeparatim habitauerunt: cum actio rerum amotarum competat etiam aduerſus eam, quae ex ea domo ſubtraxit, in qua non ſimul cum viro habitauit. §. 1. *Vxor, et nurus, et pronurus, viro, et ſocero, et proſocero furtum facere poſſunt: furti autem non tenentur. niſi forte emancipatus ſit filius: tunc enim nurus patri ejus et furtum facit, et furti tenetur.*

16. HERMOGENIANVS *lib. 2. Juris Epitomarum.*

Ad fiſcum mariti bonis deuolutis, vxor, rerum amotarum nomine, in ſimplum conuenitur: quamuis alii in quadruplum condemnentur.

17. VLPIANVS *lib. 30. ad Edictum.*

Si concubina res amouerit, hoc jure vtimur, vt furti teneatur: Conſequenter dicemus, * vbicunque ceſſat matrimonium, [vtputa in ea, quae tutori ſuo nupſit, vel contra mandata conuenit, vel ſicubi alibi ceſſat matrimonium,] ceſſare rerum amotarum actionem: quia competit diuortii cauſa. §. 1. *Res amotas dicimus non ſolum eas, quas mulier amouit, cum diuortii conſilium iniiſſet, ſed etiam eas, quas nupta amouerit, ſi, cum diſcederet, eas celauerit.*

§. 2. *Non ſolum eas res, quae exſtant, in rerum amotarum judicium venire,* JVLIANVS ait: *verum etiam eas, quae in rerum natura eſſe deſierunt. Simili modo etiam certi condici eas poſſe, ait.* §. 3. Quae viro ſuo res pignori datas amouerit, hoc judicio tenebitur:

18. PAVLVS *lib. 6. Quaeſtionum.*

Sed et domino condictio competet. ſed alterutri agere [re] permittendum eſt.

19. VLPIANVS *lib 34. ad Edictum.*

Sed et ſi diuortii tempore fures in domum mariti induxerit, et per eos res amouerit, ita vt ipſa non contrectauerit: rerum amotarum judicio tenebitur. Verum eſt itaque, quod LABEO ſcripſit, vxorem rerum amotarum teneri, etiamſi ad eam res non peruenerit.

20. MARCELLVS *lib. 7. Digeſtorum.*

Si rem, quam maritus bona fide emerat, vxor amouit, vel opem furi tulit, idque fecit diuortii cauſa: rerum amotarum judicio damnabitur.

21. PAVLVS *lib. 37. ad Edictum.*

Si mulier, cum de viri vita deſperaſſet, ſubreptis quibusdam rebus diuortiſſet: ſi conualuerit vir, vtilis rerum amotarum actio ei danda eſt. §. 1. Si ſeruus mulieris, juſſu dominae, diuortii cauſa res amouerit, PRISCVS putat, ne furtum eum facere; quoniam nihil lucri ſui cauſa contrectet: nec videri furtum facienti opem ferre; cum mulier furtum non faciat; quamuis ſeruus in facinoribus domino dicto audiens eſſe non debeat.

ſed

Digitized by Google

ſed rerum amotarum actio erit. §. 2. At ſi in dotem ſeruus datus furtum viro fecerit, ſi quidem mulier talem eſſe eum ſcierit, totum damnum viro ſarcietur: quod ſi ignorauerit, tunc non vltra condemnationem noxae multanda erit. §. 3. Rerum amotarum actio damnum repraeſentat, etiamſi poſtea dotis exactio competat. §. 4. Commodi quoque, ſi quod amotis rebus amiſerit vir, ratio habenda eſt. *

* L. 29. h. t. L. 1. ſupr. h. t.

§. 5. *Haec actio, licet ex delicto naſcatur, tamen rei perſecutionem continet: et ideo non anno finitur, ſicut et condictio furtiua. Praeterea et heredibus competit.* *

* L. 52. de re judic. non obſt. 12. ſolut. matrim.

§. 6. *Nec viro, nec mulieri prodeſt in hoc judicio, ſi furere non poſſunt: pendet enim id ex furto.*

22. JVLIANVS *lib. 19. Digeſtorum.*

Si propter res amotas egero cum muliere, et lis aeſtimata ſit: an actio ei danda ſit, ſi amiſerit poſſeſſionem? mouet [me,] quia dolo adquiſiit poſſeſſionem. Reſpondi: * qui litis aeſtimationem ſuſtulit, emptoris loco habendus eſt. ideo, ſi mulier, cum qua rerum amotarum actum eſt, aeſtimationem litis praeſtiterit, aduerſus vindicantem maritum, vel heredem mariti, exceptionem habet: et, ſi amiſerit poſſeſſionem, in rem actio ei danda eſt. §. 1. *Si mulier mortis cauſa res amouerit, deinde mortuus eſt maritus: hereditatis petitione, vel actione ad exhibendum conſequi poterit heres id, quod amotum eſt.*

23. AFRICANVS *lib. 8. Quaeſtionum.*

Redintegrato matrimonio, ſi iterum diuortium factum erit: ob res amotas prioris diuortii cauſa, item ob impenſas donationesque priore matrimonio factas, manere actionem exiſtimauit.

24. VLPIANVS *lib. 5. Regularum.*

Ob res amotas, vel proprias viri, vel etiam dotales, tam vindicatio, quam condictio viro aduerſus mulierem competit: et in poteſtate eſt, qua velit actione vti.

25. MARCIANVS *lib. 3. Regularum.*

Rerum quidem amotarum judicium ſic habet locum, ſi diuortii conſilio res amotae fuerint, et ſecutum diuortium * *fuerit: ſed ſi in matrimonio vxor marito res ſubtraxerit, licet ceſſat rerum amotarum actio, tamen ipſas res maritus condicere poteſt:* nam jure gentium, condici puto poſſe res ab his, qui non ex juſta cauſa poſſident.

26. CAJVS *lib. 4. ad Edictum prouinciale.*

Rerum amotarum actio condictio eſt.

27. PAPINIANVS *lib. 4. Reſponſorum.*

Rerum amotarum actio ob adulterii crimen, quo mulier poſtulata eſt, non differtur.

28. PAVLVS *lib. 6. Quaeſtionum.*

Si vxor rem viri ei, cui eam vir commodauerat, ſubripuerit, isque conuentus ſit: habebit furti actionem, quamuis vir habere non poſſit.

29. TRYPHONINVS *lib. 11. Diſputationum.*

Rerum amotarum aeſtimatio ad tempus, quo amotae ſunt, referri debet: nam veritate furtum fit, etſi lenius coërcetur mulier. quare nec a bonae fidei poſſeſſore ita res amotae vſucapiuntur. ſed ſi pluris factae non reſtituuntur, quae amotae ſunt, creſcit aeſtimatio, vt in condictione furtiuae rei.

30. PAPINIANVS *lib. 11. Quaeſtionum.*

Cum ſoluto matrimonio rerum amotarum judicium contra mulierem inſtituitur: redintegrato rurſus matrimonio ſoluitur judicium.

l) DE *AGNOSCENDIS* ET ALENDIS LIBERIS, VEL *PARENTIBVS*, VEL *PATRONIS*, VEL *LIBERTIS.*

(Dig. 25. T. 3.)

1. VLPIANVS *lib. 34. ad Edictum.*

Senatusconſultum, quod factum eſt *de liberis adgnoſcendis*, duas ſpecies complectitur; vnam eorum, qui agnoſcunt: aliam earum, quae falſum partum ſubjiciunt. §. 1. Permittit igitur *mulieri, parentiue, in cujus poteſtate eſt, vel ei, cui mandatum ab eis eſt, ſi putet praegnantem, denunciare intra dies triginta poſt diuortium connumerandos, ipſi marito, vel parenti, in cujus poteſtate eſt; aut domum denunciare, ſi nullius eorum copiam habeat.* §. 2. *Domum* accipere debemus, hoſpitium, ſi in ciuitate maneat: quod ſi non ſit, ſed in villa, vel in municipio, illic, vbi larem matrimonio collocarent.

§. 3. Denunciare autem hoc tantum, *eſſe mulierem ex eo praegnantem.* non ergo hoc denunciat, vt mittat cuſtodes maritus: ſufficit enim mulieri [hoc] notum facere, *quod ſit praegnans*; mariti eſt jam aut mittere cuſtodes, aut ei denunciare, *quod non ſit ex ſe praegnans.* Hoc autem vel ipſi marito, vel alii nomine ejus facere permittitur.

§. 4. Poena autem mariti ea eſt, vt, *niſi aut cuſtodes praemiſerit, aut contra denunciauerit* non eſſe ex ſe praegnantem, *cogatur maritus partum agnoſcere: et ſi non agnouerit, extra ordinem coërcetur.* Debebit igitur reſpondere, *non eſſe ex ſe praegnantem*, aut nomine ejus reſponderi: Quod ſi factum fuerit, non alias neceſſe habebit agnoſcere, niſi vere filius fuerit. §. 5. Illud notandum eſt, quod *denunciatio* a marito non incipit, ſed a muliere. §. 6. Sed ſi maritus vltro cuſtodes offerat, et ea non admittat; vel ſi non denunciauerit mulier; aut ſi denunciauerit quidem, cuſtodes autem arbitrio judicis non admiſerit: liberum eſt marito, parentiue ejus, partum non agnoſcere. §. 7. Si mulier [eſſe] ſe praegnantem intra triginta dies non denunciauerit, poſtea denuncians, cauſa cognita audiri debebit. §. 8. Quinimo, et ſi in totum omiſerit denunciationem, JVLIANVS ait, nihil hoc nocere ei, quod editur. §. 9. *Dies* autem *triginta* continuos accipere debemus ex die diuortii, non vtiles.

§. 10. Eleganter autem apud JVLIANVM lib. 19. Digeſtorum quaeritur: Si intra dies triginta mulier marito non denunciauerit; et intra triginta partum ediderit: an Senatusconſulto locus ſit? Et ait, Plancianum Senatusconſultum ceſſare: quia de eo partu non videtur ſentire, qui intra diem trigeſimum naſcatur: quippe dies triginta ad denunciandum praeſtituit Senatus. Sed hanc rem non facere praejudicium partui, arbitror. §. 11. Quemadmodum per contrarium, ſi maritus vxore denunciante cuſtodes miſerit, nullum praejudicium ſibi faciat. Licebit igitur ei partum editum ex ſe negare: nec ei nocebit, quod ventrem cuſtodierit. Et ita MARCELLVS lib. 7. Digeſtorum ſcripſit. ait enim: Siue quis neget vxorem, ſiue ex ſe praegnantem, ſine praejudicio recte mittet cuſtodes; maxime ſi miſſurus id ipſum proteſtetur. §. 12. JVLIANVS lib. 19. Digeſtorum ſcripſit: Quod Senatusconſulto comprehenſum eſt, *ſi mulier viro denunciauerit, ſe ex eo concepiſſe, et is, cui denunciatum erit, cuſtodes ad ventrem cuſtodiendum inſpiciendumque non miſerit, neque conteſtato cauerit, eam ex ſe praegnantem non eſſe, vt et id, quod editum ſit, agnoſcere ſit neceſſe:* non eo pertinet, vt, ſi quis agnoſcere ſe filium diceret, ſuum heredem haberet, quamuis ex alio conceptus ſit

Digitized by Google

quandoque enim (inquit) coepit cauſa agi, grande praejudicium adfert, pro filio confeſſio patris.

§. 13. Idem per contrarium quoque ait: *ſi mulier, divortio facto, non fecerit ea*, quae Senatusconſulto praecipiuntur, vt liceat patri non agnoſcere: non eo pertinere, vt filius natus ſuum ſe dicere non poſſit, ſed ad id tantum, vt ita pater alere eum cogatur, ſi conſtiterit eum filium eſſe. §. 14. Idem IVLIANVS ſcribit: ſi, vxore denunciante ſe praegnantem, maritus non negauerit, non vtique ſuum illi partum effici; cogendum tamen alere. Caeterum, [ſi] eſſe ſatis injurioſum ait, ſi quis longo tempore abſuerit, et reuerſus vxorem praegnantem inuenerit, et idcirco rejecerit, ſi quid ex his, quae Senatusconſulto continentur, omiſerit, ſuum heredem ei naſci.

§. 15. Ex his apparet, ſiue vxor omiſerit, quae eam ex Senatusconſulto obſeruare oportuit: * nihil praejudicare filio, ſi filius eſt, non tantum in jure ſui, verum ne in alimentis quidem, ſecundum D. PII reſcriptum: ſiue maritus neglexerit facere, quae ex Senatusconſulto debet, natum cogitur omnimodo alere. caeterum recuſare poterit filium.

* §. 8. h. t.

§. 16. Plane, ſi denunciante muliere negauerit, ex ſe eſſe praegnantem, tametſi cuſtodes non miſerit, non euitabit, quominus quaeratur, an ex eo mulier praegnans ſit. Quae cauſa ſi fuerit acta apud judicem, et pronunciauerit, cum de hoc agetur, quod ex eo praegnans fuerit, nec ne: in ea cauſa eſſe, vt agnoſci debeat, ſiue filius non fuit, ſiue fuit, eſſe ſuum.

2. IVLIANVS *lib. 19. Digeſtorum.*

In omnibus cauſis. quare et fratribus [ſuis] conſanguineus erit.

3. VLPIANVS *lib. 34. ad Edictum.*

Siue contra pronunciauerit: non fore ſuum, quamuis ſuus fuerit. Placet enim, ejus rei judicem jus facere. et ita MARCELLVS libro ſeptimo Digeſtorum probat: Eoque jure vtimur. §. 1. Quia Plancianum Senatusconſultum ad eos partus pertinet, qui poſt diuortium eduntur, aliud Senatusconſultum temporibus D. HADRIANI factum eſt, vt etiam ſi conſtante matrimonio partus ſit editus, de agnoſcendo eo agatur. §. 2. Quid ergo, ſi quis poſt mortem patris naſcatur auo ſuperſtite, in cujus poteſtate recaſurus eſt: vt ſi ex filio ejus ſuſceptus probetur? videndum, quid dici debeat. Et certe probandum eſt, cum auo praejudicium de partu agnoſcendo ſimiliter agendum. §. 3. Quid ſi hoc ipſum in quaeſtionem veniat, vtrum in matrimonio, an poſtea editus ſit? Dicendum eſt, et ſuper hoc ex Senatusconſultis agendum. §. 4. Et quid [ſit,] ſi, an vxor fuerit, diſceptetur? Et IVLIANVS SEXTO CAECILIO AFRICANO reſpondit, locum eſſe praejudicio. §. 5. Illud tenendum, haec Senatusconſulta poſt mortem parentis ceſſare, ſi is ſuperſit, in cujus poteſtatem recaſuri non ſunt. Quid ergo eſt in petitione hereditatis, quam filius intendit? quaeretur, vtrum ex eo natus ſit, cujus hereditatem petit, an non? Adeo hoc verum eſt, vt IVLIANVS lib. 19. Digeſtorum ſcribit, ſi viuo patre redditum ſit praejudicium, et antequam ſententia feratur, pater deceſſerit, transeundum ad Carbonianum Edictum. §. 6. Item haec Senatusconſulta pertinent ad eos, qui ſui heredes adgnaſcantur: caeterum ſi forte non ſint in poteſtatem recaſuri, verius eſt Senatusconſulta ceſſare.

4. PAVLVS [*lib. 2. Sententiarum.*]

Necare videtur non tantum is, qui partum perfocat: ſed et is, qui abjicit; et qui alimonia denegat, et [is,] qui publicis locis miſericordiae cauſa exponit, quam ipſe non habet.

5. VLPIANVS *lib. 2. de Officio Conſulis.*

Si quis a liberis ali deſideret; vel [ſi] liberi, vt a parente exhibeantur: * judex de ea re cognoſcet.

* §. 1. l. 2. et 16. h. t. l. 73. §. 1. de jur. dot. obſt. l. 35. de religioſ.

§. 1. Sed vtrum eos tantum liberos, qui ſunt in poteſtate, cogatur quis exhibere, an vero etiam emancipatos, vel ex alia cauſa ſui juris conſtitutos, videndum eſt. Et magis puto, etiam ſi non ſint liberi in poteſtate, alendos a parentibus: et vice mutua alere parentes debere. §. 2. Vtrum autem tantum patrem, auumue paternum, proauumue paterni aui patrem, caeteroſque virilis ſexus parentes, [alere cogamur,] an vero etiam matrem, caeteroſque parentes [et] per illum ſexum contingentes cogamur alere, videndum. Et magis eſt, vt vtrobique ſe judex interponat, quorundam neceſſitatibus facilius ſuccurſurus, quorundam aegritudini: et cum ex aequitate haec res deſcendat, caritateque ſanguinis, ſingulorum deſideria perpendere judicem oportet.

§. 3. Idem in liberis quoque exhibendis a parentibus, dicendum eſt. §. 4. Ergo et matrem cogemus, praeſertim vulgo quaeſitos liberos alere: * nec non ipſos eam.

* L. 2. de liber. exhib.

§. 5. Item Diuus PIVS ſignificat, quaſi auus quoque maternus alere compellatur.

§. 6. Idem reſcripſit, vt filiam ſuam pater exhibeat, ſi conſtiterit apud judicium, juſte eam procreatam. §. 7. Sed ſi filius poſſit ſe exhibere, aeſtimare judices debent, ne non debeant ei alimenta decernere. Denique idem PIVS ita reſcripſit: [Aditi a te] competentes judices ali te a patre tuo jubebunt pro modo facultatum ejus: * ſi modo, cum opificem te eſſe dicas, in ea valetudine es, vt operis ſufficere non poſſis.

* L. 10. §. 19. ſq. h. t.

§. 8. Si vel parens neget filium, idcircoque alere ſe non debere contendat; vel filius neget parentem: ſummatim judices oportet ſuper ea re cognoſcere. ſi conſtiterit, filium vel parentem eſſe, tunc ali jubebunt. caeterum ſi non conſtiterit, nec decernent alimenta.

§. 9. Meminiſſe autem oportet, et ſi pronunciauerint ali oportere, attamen eam rem praejudicium non facere veritati: * nec enim hoc pronunciatur, filium eſſe, ſed ali debere. Et ita D. MARCVS reſcripſit.

* L. 7. h. t. de his, qui ſui v. alien. jur.

§. 10. Si quis ex his alere detrectet, pro modo facultatum alimenta conſtituentur: quod ſi non praeſtentur, pignoribus captis et diſtractis, cogetur ſententiae ſatisfacere.

§. 11. Idem judex aeſtimare debet, num habeat aliquid parens, vel an pater, [quod] merito filios ſuos nolit alere: TREBATIO denique Marino reſcriptum eſt, merito patrem eum nolle alere, quod eum detulerat. §. 12. Non tantum alimenta, * verum etiam caetera quoque onera liberorum patrem ab judice cogi praebere, Reſcriptis continetur.

* L. 6. de aliment leg. 43. 44. de V. S. L. 12. §. 3. 13. pr. de admin. tut. 4. vbi pupill. educ.

§. 13. Si impubes ſit filius emancipatus, patrem inopem alere cogetur: iniquiſſimum enim quis merito dixerit, patrem egere, cum filius ſit facultatibus. §. 14. Si mater alimenta, quae fecit in filium, a patre repetat, cum modo eam audiendam. [ita] D. MARCVS reſcripſit Antoniae Montanae in haec verba: Sed et quantum tibi alimentorum nomine, quibus neceſſario filiam tuam exhibuiſti, a patre ejus praeſtari oporteat, judices aeſtimabunt: nec impetrare debes ea, quae exigentes materno affectu in filiam tuam eroga-

Digitized by Google

erogatura eſſes, etiamſi a patre ſuo educeretur. §. 15. A milite quoque filio, qui in facultatibus ſit, exhibendos parentes eſſe, pietatis exiſtimat ratio. §. 16. Parens, quamuis ali a filio ratione naturali debeat, tamen aes alienum ejus non eſſe cogendum exſoluere filium, reſcriptum eſt. §. 17. Item reſcriptum eſt, heredes filii ad ea praeſtanda, quae viuus filius ex officio pietatis ſuae dabit, inuitos cogi non oportere: niſi in ſummam egeſtatem pater deductus eſt.

§. 18. Solent judices cognoſcere et inter patronos et libertos, ſi de alendis his agatur: itaque ſi negent, ſe eſſe libertos, cognoſcere eos oportebit: quod ſi libertos conſtiterit, tunc demum decernere, vt alant. Nec tamen alimentum decretum tollet liberto facultatem, quo minus praejudicio certare poſſit, ſi libertum ſe neget.

§. 19. Alimenta autem pro modo facultatum erunt praebenda, egentibus ſcilicet patronis: caeterum, ſi ſit, vnde ſe exhibeant, ceſſabunt partes judicis. §. 20. Vtrum autem tantum patroni alendi ſint, an etiam patronorum liberi, tractari poteſt? Et puto, cauſa cognita, judices et liberos quoque patronorum alendos decernere: non quidem tam facile vt patronos, ſed nonnunquam et ipſos. nam et obſequium non ſolum patris, verum etiam liberis eorum debere praeſtari. §. 21. Sed et libertus maternus alere cogitur.

§. 23. Si quis a liberti liberto ali ſe deſideret; vel ab eo, quem ex cauſa fideicommiſſi manumiſit, quemque ſuis nummis redemit: non debet audiri: vt et MARCELLVS ſcribit, exaequatque eum ei, qui mercedes exigendo, jus libertorum amiſit. §. 23. Sed et patroni filium, qui capitis accuſauit libertum paternum, negat exhibendum.

§. 24. Sed et liberta cogitur patronum alere. §. 25. De alimentis patroni arbiter ſolet dari, arbitraturus, quantum ſit in facultatibus: vt perinde poſſint alimenta moderari. quae tamdiu praeſtabuntur, quamdiu liberto ſuperſit, patrono deſit. §. 26. Patrem et matrem patroni, cum patronus et filii ejus minime ſuperſint, alere egentes ipſi [liberti,] ſi idonei facultatibus ſunt, coguntur.

6. MODESTINVS [*lib. ſingul. de Manumiſſionibus.*]

Alimenta, liberto petente, non praeſtando patronus, * amiſſione libertatis cauſa impoſitorum, et hereditatis liberti, punietur: non autem neceſſe habebit praeſtare, etiam ſi poteſt.

* L. 5. §. 1. de jur. patron. L. 33. de bon. libert.

§. 1. Imperatoris COMMODI Conſtitutio talis profertur. Cum probatum ſit, contumeliis patronos a libertis eſſe violatos, vel illata manu atroci eſſe pulſatos, aut etiam paupertate vel corporis valetudine laborantes relictos, primum eos in poteſtatem patronorum redigi, et miniſterium dominis praebere cogi: ſin autem nec hoc modo admoneantur, vel a Praeſide emtori addicentur, et pretium patronis tribuetur.

7. *Idem lib. 5. Reſponſorum.*

Si neget, qui maritus fuiſſe dicitur, matrimonium eſſe contractum, eo quod eam, quae ſe vxorem fuiſſe dicit, ancillam probare paratus ſit: alimenta quidem liberis praeſtare interim compellendum; ſin autem conſtiterit eam ſeruam fuiſſe: nihil ei, qui paſcendos curauit, ex hoc praejudicium generare reſpondit.

8. MARCELLVS *lib. 1. ad Legem Juliam et Papiam.*

Non quemadmodum maſculorum liberorum noſtrorum liberi ad onus noſtrum pertinent, ita et in foeminis eſt: nam manifeſtum eſt, id, quod filia parit, non auo, ſed patri ſuo eſſe oneri; niſi pater aut non ſit ſuperſtes, aut egens eſt.

9. PAVLVS *lib. ſingul. de Jure patronatus.*

In bonis ſuperſtitum libertorum nullum omnino jus patroni liberiue patronorum habent: niſi ſi tam eſſe infirmos, tamque pauperes, Praeſidibus probauerint, vt merito menſtruis alimentis a libertis ſuis adjuuari debeant. Idque jus ita plurimis Principum Conſtitutionibus manifeſtatur.

DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

43. VLPIANVS *lib. 58. ad Edictum.*

Verbo *Victus* continentur, quae eſui, potuique cultuique corporis, quaeque ad viuendum homini neceſſaria ſunt, *Veſtem quoque* victus habere vicem, LABEO ait.

m) DE *INSPICIENDO* VENTRE, *CVSTODIENDOQVE PARTV.*

(Dig. 25. T. 4.)

1. VLPIANVS *lib. 24. ad Edictum.*

Temporibus Diuorum FRATRVM cum hoc incidiſſet, vt maritus quidem praegnantem mulierem diceret, vxor negaret, conſulti VALERIO PRISCIANO Praetori Vrbano reſcripſerunt in haec verba: Nouam rem deſiderare RVTILIVS SEVERVS videtur, vt vxori, quae ab eo diuerterat, et ſe non eſſe praegnantem profiteatur, cuſtodem apponat: et ideo nemo mirabitur, ſi nos quoque nouum conſilium et remedium ſuggeramus. Igitur ſi perſtat in eadem poſtulatione, commodiſſimum eſt, eligi honeſtiſſimae foeminae domum, in quam Domitia veniat: et ibi tres obſtetrices, probatae et artis et fidei, quae a te aſſumtae fuerint, eam inſpiciant: Et ſi quidem vel omnes, vel duae renunciauerint, praegnantem videri, tunc perſuadendum mulieri erit, vt perinde cuſtodem admittat, atque ſi ipſa hoc deſideraſſet: Quod ſi enixa fuerit, ſciat maritus, ad inuidiam exiſtimationemque ſuam pertinere; vt non immerito poſſit videri captaſſe hoc ad aliquam mulieris injuriam: Si autem vel omnes, vel plures, non eſſe grauidam, renunciauerint, nulla cauſa cuſtodiendi erit.

§. 1. Ex hoc reſcripto euidentiſſime apparet, Senatusconſulta de liberis agnoſcendis locum non habuiſſe, ſi mulier diſſimularet ſe praegnantem, vel etiam negaret: nec immerito: * partus enim, antequam edatur, mulieris portio eſt, vel viſcerum. Poſt editum plane partum a muliere, jam poteſt maritus jure ſuo filium per Interdictum deſiderare, aut exhiberi ſibi, aut ducere permitti, extra ordinem. Igitur Princeps in cauſa neceſſaria ſubuenit.

§. 2. Secundum quod Reſcriptum euocari mulier ad Praetorem poterit, et apud eum interrogari, an ſe putet praegnantem: cogendaque erit reſpondere. §. 3. Quid ergo, ſi non reſponderit, aut non veniat ad Praetorem, numquid Senatusconſulti poenam adhibemus, ſcilicet vt liceat marito non agnoſcere? Sed finge, non eſſe eo contentum maritum: qui ſe patrem potius optet, quam carere filio velit. Cogenda igitur erit remediis Praetoris, * et in jus venire, et ſi venit, reſpondere: pignoraque ejus capienda, et diſtrahenda, ſi contemnat; vel multis coercenda.

* L. 2. §. 1. ſi quis in jus voc. non ierit. L. 3. §. 9. de tabb. exhib.

§. 4. Quid ergo, ſi interrogata dixerit ſe praegnantem? Ordo Senatusconſultis expoſitus ſequetur: quod ſi negauerit, tunc ſecundum hoc Reſcriptum Praetor debebit obſtetrices adhibere.

§. 5. Et notandum, quod non permittitur marito vel mulieri obſtetricem adhibere, ſed omnes a Praetore adhibendae ſunt.

§. 6. Item Praetor domum honeſtae matronae eligere debet, in quam mulier veniat, vt poſſit inſpici. §. 7. Quid ergo, ſi inſpici ſe non patiatur, vel ad domum non veniat? Aeque Praetoris auctoritas interueniet.

§. 8. Si omnes, vel plures renunciauerint praegnantem non eſſe, an mulier poſſit injuriam experiri ex hac cauſa? Et magis puto, agere eam injuriarum poſſe: ſic tamen, ſi injuriae faciendae cauſa id maritus deſiderauit: caeterum, ſi non injuriae faciendae animo, ſed quia juſte credidit, vel nimio voto liberorum ſuſcipiendorum ductus eſt, vel ipſa eum illexerat, vt crederet, quod conſtante matrimonio hoc fingebat: aequiſſimum erit ignoſci marito.

§. 9. Meminiſſe autem oportet, tempus non eſſe praeſtitutum Reſcripto: quamuis in Senatusconſultis de liberis agnoſcendis triginta dies praeſtituantur mulieri. Quid ergo? Semper dicemus marito licere vxorem ad Praetorem euocare? an vero et ipſi triginta dies praeſtituimus? Et putem, Praetorem cauſa cognita debere maritum et poſt triginta dies audire.

§. 10. De inſpiciendo ventre, cuſtodiendoque partu, ſic Praetor ait: Si mulier, mortuo marito, praegnantem ſe eſſe dicet: his, ad quos ea res pertinebit, procuratoriue eorum, bis in menſe denunciandum curet, vt mittant, ſi velint, quae ventrem inſpiciant. Mittantur [autem] mulieres liberae duntaxat quinque: haeque ſimul omnes inſpiciant: dum ne qua earum dum inſpicit, inuita muliere ventrem tangat. Mulier in domo honeſtiſſimae foeminae pariat, quam ego conſtituam. † Mulier ante dies triginta quam parituram ſe putat, denunciet his, ad quos ea res pertinet, procuratoribusue eorum, vt mittant, ſi velint, qui ventrem cuſtodiant. In quo conclaui mulier paritura erit, ibi ne plures aditus ſint, quam vnus: ſi erunt, ex vtraque parte tabulis praefigantur. Ante oſtium ejus conclauis liberi tres, et tres liberae cum binis comitibus cuſtodiant. Quotiescunque ea mulier in id conclaui, aliudue quod, ſiue in balineum ibit, cuſtodes, ſi volent, id ante proſpiciant: et eos, qui introierint, excutiant. Cuſtodes, qui ante conclaue poſiti erunt, ſi volunt, omnes, qui conclaue aut domum introierint, excutiant. Mulier, cum parturire incipiat, his, ad quos ea res pertinet, procuratoribusue eorum denunciet, vt mittant, quibus praeſentibus pariat. Mittantur mulieres liberae duntaxat quinque: ita vt, praeter obſtetrices duas, in eo conclaui, ne plures mulieres liberae ſint, quam decem: ancillae, quam ſex. Hae, quae intus futurae erunt, excutiantur omnes in eo conclaui, ne qua praegnans ſit. Tria lumina, ne minus, ibi ſint: ſcilicet, quia tenebrae ad ſubjiciendum aptiores ſunt. † Quod natum erit, his, ad quos ea res pertinet, procuratoribusue eorum, ſi inſpicere volent, oſtendatur. Apud eum educatur, apud quem parens juſſerit. Si autem nihil parens juſſerit, aut is, apud quem voluerit educari, curam non recipiet: apud quem educetur, cauſa cognita, conſtituam. Is, apud quem educabitur, quod natum erit, quoad trium menſium ſit, bis in menſe ex eo tempore; quoad ſex menſium ſit, ſemel in menſe; a ſex menſibus, quoad anniculus fiat, alternis menſibus; ab anniculo, quoad fari poſſit, ſemel in ſex menſibus, vbi volet, oſtendat. Si cui ventrem inſpici, cuſtodiriue, adeſſe partui licitum non erit, factumue quid erit, quominus ea ita fiant, vti ſupra comprehenſum eſt: ei, quod natum erit, poſſeſſionem cauſa cognita non dabo; ſiue quod natum erit, vt ſupra cautum eſt, inſpici non licuerit. Quas vtique actiones me daturum polliceor his, quibus ex edicto meo bonorum poſſeſſio data ſit: eas, ſi mihi juſta cauſa videbitur eſſe, ei non dabo.

§. 11. Quamuis ſit manifeſtiſſimum Edictum Praetoris, attamen non eſt negligenda interpretatio ejus.

§. 12. Denunciare igitur mulierem oportet, his ſcilicet, quorum intereſt, partum non edi, vel totam habituris hereditatem, vel partem ejus, ſiue ab inteſtato, ſiue ex teſtamento.

§. 13. Sed et ſi ſeruus heres inſtitutus fuerit, ſi nemo natus ſit: Aristo ſcribit, hic quoque ſeruo, quamuis non omnia, quaedam tamen circa partum cuſtodiendum arbitrio Praetoris eſſe concedenda: Quam ſententiam puto veram. *Publice enim intereſt, partus non ſubjici: vt ordinum dignitas, familiarumque ſalua ſit.* ideoque etiam ſeruus iſte cum ſit in ſpe conſtitutus ſucceſſionis, qualis qualis ſit, debet audiri, rem et publicam, et ſuam gerens.

§. 14. Denunciari autem oportet his, quos proxima ſpes ſucceſſionis contingit: vtputa primo gradu heredi inſtituto; non etiam ſubſtituto: et, ſi inteſtatus paterfamilias ſit, his, qui primum locum ab inteſtato tenent: ſi vero plures ſint ſimul ſucceſſuri, omnibus denunciandum eſt. §. 15. Quod autem Praetor ait, cauſa cognita ſe poſſeſſionem non daturum, vel actiones denegaturum, eo pertinet, vt ſi per ruſticitatem aliquid fuerit omiſſum ex his, quae Praetor ſeruari voluit, non obſit partui. Quale eſt enim, ſi quid ex his, quae leuiter obſeruanda Praetor edixit, non ſit factum, partui denegari bonorum poſſeſſionem? Sed mos regionis inſpiciendus eſt, et ſecundum eum et obſeruari ventrem, et partum, et infantem oportet.

2. JVLIANVS *lib. 24. Digeſtorum.*

Edictum *de cuſtodiendo partu* derogatorium ejus eſt, quod ad Carboniani decreti exemplum comparatum eſt.

§. 1. Sed hoc aliquando remittere Praetor debet, ſi non malitia, ſed imperitia mulieris factum fuerit, ne venter inſpiceretur, aut partus cuſtodiretur.

3. PAVLVS *lib. 14. ad Plautium.*

Qui ventri ſubſtitutus eſt, vel inſtitutus, ſi ventrem ſeruare velit, audiendus eſt.

4. SCAEVOLA *lib. 20. Digeſtorum.*

Is, a quo, ſi ſine liberis deceſſiſſet, quidquid ad eum ex bonis perueniſſet, ſorori fideicommiſſum relictum erat, deceſſit poſthuma herede inſtituta, et ſubſtitutis aliis: Quaeſitum eſt, cum uxor defuncti praegnantem ſe dicat, an ſorori, procuratoriue ejus, ſecundum formam Edicti, ventrem inſpicere, et partum cuſtodire permittendum ſit? Reſpondi, in ejusmodi ſpecie, de qua quaereretur, poſſe videri, ad ejus, cui fideicommiſſum datum eſſet, ſollicitudinem perſpiciendum, idque cauſa cognita ſtatuendum.

Digitized by Google

n) Si VENTRIS *NOMINE MVLIERE* IN POSSESSIONEM MISSA, EADEM POSSESSIO DOLO MALO AD ALIVM TRANSLATA ESSE DICATVR.

(Dig. 25. T. 5.)

1. VLPIANVS *lib. 34 ad Edictum.*

Hoc Edicto rectiſſime Praetor proſpexit, ne, dum in favorem partus poſſeſſionem polliceatur, aliis praedae occaſionem praebeat.

§. 1. Idcirco conſtituit actionem in mulierem, quae in alium hanc poſſeſſionem dolo malo tranſtulit. † Non ſolum mulierem Praetor coërcet, verum eum quoque, in cujus poteſtate ea fuerit; ſcilicet ſi dolo ipſorum alius in poſſeſſionem fuerit admiſſus: actionemque in tantum pollicetur in eos, quanti interfuerit ejus, qui experitur.

§. 2. Neceſſario Praetor adjecit: vt, qui per dolum venit in poſſeſſionem, cogatur decedere. Coget autem eum decedere, non Praetoria poteſtate, vel manu miniſtrorum, ſed melius et ciuilius faciet, ſi eum per Interdictum ad jus ordinarium remiſerit.

§. 3. Intereſt autem ejus, qui experitur, admiſſum alium in poſſeſſionem non fuiſſe: cum forte bona fide fructus perceptos conſumpſerit; aut ſi praedo venerit in poſſeſſionem, a quo fructus conſequi non poſſit, quia ſoluendo non eſt.

§. 4. Haec actio etiam poſt annum dabitur: quia rei habet perſecutionem.

§. 5. Et ſi filia [familias] ſit, quae dolo fecit, in patrem dabitur actio, ſi quid ad eum peruenerit.

2. PAVLVS *lib. 37. ad Edictum.*

Dolo *facit* mulier, non quae in poſſeſſionem venientem non prohibet: ſed quae circumſcribendi alicujus cauſa clam et per quandam machinationem in poſſeſſionem introducat.

§. 1. Si et patris et filiae factum arguetur: in alterum, quem actor velit, reddenda eſt actio: quia in id, quod agentis intereſt, datur. Ideo ſi id, quod ei abeſt, ab eo, qui in poteſtate eſt, ſeruari poſſit: praeter ſumptus litis cauſa factos, inutilis erit ei haec actio.

§. 3. Hanc autem actionem Praetor intra annum vtilem pollicetur, vltra non: videlicet quaſi poenalem.*

* L. 15. 16. 17. de his, qui not. infam.

§. 4. Simili autem modo et hic, quanti agentis interfuit,* Praetor actionem pollicetur.

* L. 5. 6. 12. h. t. L. 19. de his, qui not. infam.

§. 5. In parentem etiam Praetor actionem pollicetur: ſi modo per eum factum ſit, vt in poſſeſſionem per calumniam veniret.

§. 6. Competit autem [haec] actio ei, cujus interfuit in poſſeſſionem miſſam non eſſe: vtputa, vel coheredi ſperanti partum, vel [is] qui ſubſtitutus fuit, vel qui ab inteſtato, ſi partus non fuiſſet, ſuccedere potuit.

§. 7. Intereſſe autem videtur primum de alimentis, quae in ventrem ſunt erogata: nec enim alias haec repetuntur, niſi per calumniam in poſſeſſionem venit: caeterum, ſi res calumnia caret, nihil praeſtabit mulier, qua ſine cauſa alta eſt ſub praetextu ventris.

§. 8. Nonnunquam augebitur quod intereſt: ſi quis forte dubitans, an praegnans ſit, excluſus ſit hereditate. nam heredi ejus, qui excluſus eſt, dandam hanc actionem Iulianus ait: ſi quidem ejus quoque interfuit, non fuiſſe calumniae cauſa in poſſeſſione mulierem: quia hoc ſi non fuiſſet, adeundo hereditatem inſtitutus, heredi ſuo locupletiorem hereditatem ſuam relinqueret. † Sed et hoc imputatur mulieri, quod deminuta ſunt multa in hereditate: dum hic contemplatione ventris non attigit hereditatem.

§. 9. Idem Iulianus lib. 19. Digeſtorum ſic ait: Si ſubſtitutus manente muliere in poſſeſſione deceſſerit, heres ejus eadem actione pretium hereditatis a muliere exigit. §. 10. Sed an decedant legata, caeteraque onera hereditatis, videndum? Et mihi videtur poſſe dici, legatarios potius cum muliere vſuros hac actione: quia et ipſorum interfuit, adiri hereditatem. §. 11. Libertati plane ſubueniendum erit aduerſus eum, qui propter hereditatem hac actione egit: ſcilicet vt fideicommiſſarias cogatur is praeſtare, qui pretium vtique etiam eorum conſequitur: Sed et directis credo Praetorem ſuccurrere oportere, vt interuentu ſuo tueatur eorum libertatem.

§. 12. Si dolus filiaefamilias interuenerit, et particeps doli fuerit pater, ſuo nomine tenebitur.

o) Si *MVLIER* VENTRIS *NOMINE* IN POSSESSIONE, CALVMNIAE CAVSA, ESSE DICATVR.

(Dig. 25. T. 6.)

1. VLPIANVS *lib. 34. ad Edictum.*

Si de poſſeſſione ventris nomine quaeratur, et deferente herede mulier jurauerit *praegnantem ſe eſſe:* ſeruandum eſt jusjurandum. nec tenebitur mulier, quaſi calumniae cauſa fuerit in poſſeſſionem miſſa: nec vis ei facienda eſt poſt jusjurandum. Si tamen pepererit, quaeretur veritas, an ex eo praegnans fuerit: alteri enim nec prodeſt, nec nocet jusjurandum inter alios factum: nec partui igitur nocebit.

§. 1. Et hoc Edictum ex eadem cauſa proficiſcitur, qua ſuperius: debet enim Praetor, quemadmodum facilis eſt circa bonorum poſſeſſionem dandam mulieri ventris nomine, ita calumniam ejus impunitam non relinquere.

§. 2. *Per calumniam* autem in poſſeſſione fuiſſe videtur, quae, ſciens prudensque ſe praegnantem non eſſe, voluit in poſſeſſionem venire.

p) De VENTRE *IN POSSESSIONEM MITTENDO*, ET *CVRATORE EJVS.*

(Dig. 37. T. 9.)

1. VLPIANVS *lib. 41. ad Edictum.*

Sicuti liberorum eorum, qui jam in rebus humanis ſunt, curam Praetor habuit: ita etiam eos, qui nondum nati ſint, propter ſpem naſcendi non neglexit. nam et hac parte Edicti eos tuitus eſt, dum ventrem mittit in poſſeſſionem vice contra tabulas bonorum poſſeſſionis.

§. 1. Praegnantem eſſe mulierem oportet omnimodo, nec dicere ſe praegnantem ſufficit: quare nec tenet datio bonorum poſſeſſionis, niſi vere praegnans fuit, et mortis tempore, et eo, quo mitti in poſſeſſionem petit.

§. 2. Toties autem mittitur in poſſeſſionem venter, ſi non eſt exheredatus, et id, quod in vtero erit, inter ſuos heredes futurum erit. † Sed et ſi incertum ſit, aliquo tamen caſu poſſit exiſtere, quo, qui editur, ſuus futurus ſit: ventrem mittemus; aequius enim eſt, vel fruſtra nonnunquam impendia fieri,

Digitized by Google

fieri, quam denegari aliquando alimenta ei, qui dominus bonorum aliquo caſu futurus eſt.

§. 3. Quare et ſi ita exheredatio facta ſit, ſi mihi filius vnus naſcetur, exheres eſto; quia filia naſci poteſt, vel plures filii, vel filius et filia, venter in poſſeſſionem mittetur. ſatius eſt enim ſub incerto ejus, qui edetur, ali etiam eum, qui exheredatus ſit; quam eum, qui non ſit exheredatus, fame necari: ratumque eſſe debet, quod deminutum eſt: quamuis is naſcatur, qui repellitur.

§. 4. Idem erit dicendum, et ſi mulier, quae fuit in poſſeſſione, abortum feciſſet.

§. 5. Sed et ſi ſub conditione poſthumus ſit exheredatus, pendente conditione, Pedii ſententiam admittimus, exiſtimantis poſſe ventrem in poſſeſſionem mitti: quia ſub incerto vtilius eſt ventrem ali.

§. 6. Si venter ab inſtitutis exheredatus ſit, a ſubſtitutis praeteritus: Marcellvs negat, in poſſeſſionem eum mitti poſſe viuentibus inſtitutis: quia exheredatus eſt, quod verum eſt.

§. 7. Per contrarium autem ſi ab inſtitutis praeteritus ſit venter, a ſubſtitutis exheredatus: viuis inſtitutis, mittendus eſt in poſſeſſionem. quod ſi non viuant, negat mittendum: quia ad eum gradum deuoluta hereditas eſt, a quo exheredatus eſt.

§. 8. Si filius ab hoſtibus captus ſit, vxor ejus praegnans in poſſeſſionem ſoceri bonorum mittenda eſt: nam aliquo caſu ſpes eſt, id, quod naſcitur, inter ſuos heredes futurum; vtputa ſi pater ejus apud hoſtes decedat.

§. 9. Sed et ſi quis ventrem exheredaſſet, qui mihi intra menſes tres mortis meae natus erit, exheres eſto; vel, qui poſt tres menſes: venter in poſſeſſionem vtique mittetur: quia aliquo caſu ſuus heres futurus eſt. et ſane benigniorem eſſe Praetorem in hac parte oportebit: ne, qui ſperatur, ante vitam necetur.

§. 10. Rectiſſime autem Praetor nusquam vxoris fecit mentionem: quia fieri poteſt, vt mortis tempore vxor non fuerit, quae ſe ex eo praegnantem dicit.

§. 11. Etiam ex emancipato venter ad poſſeſſionem admittitur. Vnde apud Ivlianvm lib. 27. Digeſtorum quaeritur, ſi emancipatus quis ſit, vxore jam praegnante, deinde deceſſiſſet, et pater ejus mortuus ſit: an venter in poſſeſſionem emancipati patris mitti poſſit? Et rectiſſime ſcripſit, rationem non eſſe, cur venter, quem Edictum admittit, repelli debeat: eſt enim aequiſſimum, partui conſuli, qui natus bonorum poſſeſſionem accepturus eſt. Sed [et] ſi auus viueret, ſimiliter ventrem admittemus.

§. 12. Si filius in adoptionem datus, deceſſerit praegnante vxore, tunc deinde adoptator defunctus fuerit: mittetur venter in poſſeſſionem aui adoptiui. † Sed an etiam in ejus, qui in adoptionem dederat filium, mittetur, videamus? Et ſi hic nepos poſthumus heres ab auo naturali inſtitutus ſit, mittetur in poſſeſſionem. quia et nato ei, ſi nemo ex liberis ſit alius, bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas dari poteſt: aut, ſi ſint liberi praeteriti, etiam contra tabulas cum ipſis poteſt accipere.

§. 13. Si pater nuru praegnante filium emancipauerit, non in totum repelli vterus debet: namque natus ſolet patri ex nouo Edicto jungi. Et generaliter, quibus caſibus patri jungitur natus, admittendus eſt venter in poſſeſſionem.

§. 14. Si ea, quae in poſſeſſionem vult ire, vxor negetur, vel nurus, vel eſſe, vel fuiſſe, vel ex eo praegnans non eſſe contendatur: decretum interponit Praetor [ad] exemplum Carboniani Edicti. Et ita D. HADRIANVS Claudio Proculo Praetori reſcripſit, vt ſummatim de re cognoſceret; et, ſi manifeſta calumnia videbitur ejus, quae ventris nomine in poſſeſſionem mitti deſiderat, nihil noui decerneret: ſi dubitari de re poterit, operam daret, ne praejudicium fiat ei, quod in vtero eſt; ſed ventrem in poſſeſſionem mitti oportet. Apparet itaque, niſi manifeſta ſit calumniatrix mulier, debere eam decretum eligere: et vbi omnino juſte dubitari poterit, an ex eo praegnans ſit, decreto tuenda eſt, ne praejudicium partui fiat. Idemque eſt, et ſi ſtatus mulieri controuerſia fiat.

§. 15. Et generaliter, ex quibus cauſis Carbonianam bonorum poſſeſſionem puero Praetor dare ſolitus eſt, ex iisdem cauſis ventri quoque ſubuenire Praetorem debere non dubitamus: eo facilius, quo fauorabilior eſt cauſa partus, quam pueri; partui enim in hoc fauetur, vt in lucem producatur. puero, vt in familiam inducatur: partus enim iſte alendus eſt, qui [et ſi] non tantum parenti, cujus eſſe dicitur, verum etiam Reipublicae naſcitur.

§. 16. Si quis prima vxore praegnante facta, mox aliam duxerit, eamque praegnantem fecerit, diemque ſuum obierit: Edictum ambobus ſufficiet: videlicet cum nemo contendit, nec calumniatricem dicit. §. 17. Quoties autem venter in poſſeſſionem mittitur, ſolet mulier curatorem ventri petere: ſolet et bonis. Sed ſi quidem tantum ventri curator datus ſit, creditoribus permittendum, in cujus cuſtodia bonorum eſſe: ſi vero non tantum ventri, ſed etiam bonis curator datus eſt, poſſunt eſſe ſecuri creditores; cum periculum ad curatorem pertineat. idcirco curatorem bonis ex inquiſitione dandum, idoneum ſcilicet, oportet creditores curare: vel ſi quis alius eſt, qui non edito partu ſucceſſionem ſperet.

§. 18. Hoc autem jure vtimur, vt idem curator et bonis et ventri detur. ſed ſi creditores inſtent, vel qui ſperat ſe ſucceſſurum: diligentius atque circumſpectius id fieri debebit, et plures, ſi deſiderentur, dandi ſunt. §. 19. Mulier autem in poſſeſſionem miſſa, ea ſola, ſine quibus foetus ſuſtineri, et ad partum vsque produci non poſſit, ſumere ex bonis debet: et in hanc rem curator conſtituendus eſt, qui cibum, potum, veſtitum, tectum mulieri praeſtet pro facultatibus defuncti, et pro dignitate ejus atque mulieris.

§. 20. Deminutio autem ad hos ſumptus fieri debet, primum ex pecunia numerata: ſi ea non fuerit, ex his rebus, quae patrimonia onerare magis impendio, quam augere fructibus conſueuerunt.

§. 21. Item, ſi periculum eſt, ne interim res vſucapiantur, ne debitores tempore liberentur: idem curare debet.

§. 22. Ita igitur curator hoc quoque officio adminiſtrabit, quo ſolent curatores atque tutores pupillorum. §. 23. Eligitur autem curator aut ex his, qui tutores dati ſunt poſthumo: aut [ex] neceſſariis adfinibusque, aut [ex] ſubſtitutis, aut ex amicis defuncti, aut ex creditoribus, ſed vtique is, qui idoneus videbitur: aut ſi de perſonis eorum quaeſtio moueatur, vir bonus eligitur. §. 24. Quod ſi nondum ſit curator conſtitutus: (quia plerumque aut non petitur, aut tardius petitur, aut ſerius datur): Servivs ajebat, res hereditarias heredem inſtitutum vel ſubſtitutum obſignare non debere, ſed tantum pernumerare, et mulieri adſignare. §. 25. Idem ait, ad cuſtodienda ea, quae ſine cuſtodia ſalua eſſe non poſſunt, cuſtodem ab herede ponendum: vtputa pecoris; et ſi nondum meſſis, vindemiaue facta ſit. et ſi fuerit controuerſia, quantum deminui oporteat: arbitrum dandum. §. 26. Curatore autem conſtituto, haec omnia ceſſare puto: conſcribere tamen curatori debent, et vendenti, et inuentarium rerum facienti. §. 27. Tamdiu autem venter in poſſeſſione eſſe debet, quamdiu aut pariat, aut abortum faciat, aut certum ſit, eam non eſſe praegnantem.

Digitized by Google

gnantem. §. 28. Et ſi ſciens prudensque ſe praegnantem non eſſe, conſumpſerit: de ſuo eam id conſumpſiſſe, Labeo ait.

2. PAVLVS *lib. 41. ad Edictum.*

Sed et ſi eum ediderit, qui repulſus eſt: diſcedere debet.

3. HERMOGENIANVS *lib. 3 Juris Epitom.*

Sumptus autem ab ea facti bona fide, non repetuntur.

4. PAVLVS *lib. 41. ad Edictum.*

Habitatio quoque, ſi domum defunctus non habuit, conducenda erit mulieri.

§. 1. Seruis quoque mulieris, qui neceſſarii ſunt ad miniſterium ejus, ſecundum dignitatem cibaria praeſtanda ſunt.

5. CAJVS *lib. 14. ad Edictum prouinciale.*

Curator ventris alimenta mulieri ſtatuere debet, nec ad rem pertinet, an dotem habeat, vnde ſuſtentare ſe poſſit: quia videntur, quae ita praeſtantur, ipſi praeſtari, qui in vtero eſt.

§. 1. Curator ventri datus, ſoluendi debiti rationem habere debet: vtique ejus, quod ſub poena, aut pignoribus pretioſis debetur.

6. VLPIANVS *lib. 41. ad Edictum.*

Extraneo poſthumo herede inſtituto, non aliter venter in poſſeſſionem mittitur, niſi mater aliunde ſe alere non poſſit: ne forte ei, qui natus bonorum poſſeſſor futurus eſt, denegaſſe alimenta videamur.

7. *Idem (lib. 47. ad Edictum.)*

Vbicunque ab inteſtato admittitur quis, illic et venter admittitur; ſcilicet ſi talis fuerit is, qui in vtero eſt, vt ſi in rebus humanis eſſet, bonorum poſſeſſionem petere poſſet: vt in omnibus partibus Edicti pro ſuperſtite habeatur is, qui in vtero eſt.

§. 1. Interdum non paſſim, ſed cum cauſae cognitione mitti venter in poſſeſſionem debet, ſi quis ſit, qui controuerſiam referat. Sed hoc tantum ad eum ventrem erit referendum, qui cum liberis admittitur: caeterum ſi mittatur; Vnde legitimi, vel qua alia ex parte, dicendum eſt, non eſſe cauſae cognitionem neceſſariam. nec enim aequum eſt, in tempus pubertatis ventrem veſci de alieno, in tempus pubertatis dilata controuerſia. Sed enim placet, omnes controuerſias, quae quaſi ſtatus controuerſiam continent, in tempus pubertatis differri: ſed non vt in poſſeſſione ſit, ſtatus controuerſia dilata, ſed ſine poſſeſſione.

§. 2. Quamuis autem Praetor ventrem in poſſeſſionem mittat cum his, quibus poſſeſſionem dederit: attamen etiam ſolus venter admittetur ad bonorum poſſeſſionem.

8. PAVLVS (*lib. 1. de Adulteriis.*)

Si ventris nomine mulier miſſa ſit in poſſeſſioem, Diuus HADRIANVS Calpurnio Flacco, differendam accuſationem adulterii, reſcripſit: ne quod praejudicium fieret nato.

9. VLPIANVS (*lib. 15. ad Sabinum.*)

Cum venter mittitur in poſſeſſionem, quod in ventris alimenta deminutum eſt, detrahitur velut aes alienum.

19. PAVLVS [*lib. 7. Quaeſtionum.*]

Poſthumus natus quocunque tempore, qui tamen teſtatoris morte conceptus jam erit, poteſt agnoſcere bonorum poſſeſſionem. nam et ventrem Praetor ex omnibus Edicti [partibus] mittit in poſſeſſionem bonorum: non miſſurus ſcilicet, ſi ei nato daturus non eſſet bonorum poſſeſſionem.

q) De CONCVBINIS.

(Dig. 25. T. 7)

1. VLPIANVS *lib. 2. ad Leg. Juliam et Papiam.*

Quae in concubinatu eſt, ab inuito patrono poterit diſcedere, et alteri ſe aut in matrimonium, aut in concubinatum dare. Ego quidem probo in concubina, adimendum ei connubium, ſi patronum inuitum deſerat: quippe cum honeſtius ſit patrono libertam concubinam, quam matremfamilias * habere.

* L. 49. §. 4. de legat. L. 3. 41. §. 1. de R. N. L. 3. §. 1. ſ. de donat. inter V. et U. L. 17. pr. rer. amot. L. 31. de donat.

§. 1. Cum Atilicino ſentio, et puto, ſolas eas in concubinatu habere poſſe ſine metu criminis, in quas ſtuprum non committitur. §. 2. Qui autem damnatam adulterii in concubinatu habuit, non puto, Lege Julia de adulteriis teneri: quamuis, ſi vxorem eam duxiſſet, teneretur.

§. 3. Si qua in patroni fuit concubinatu, deinde in filii eſſe coepit, vel in nepotis, vel contra: non puto eam recte facere; quia prope nefaria eſt hujusmodi conjunctio, et ideo hujusmodi facinus prohibendum [eſt.] §. 4. Cujuscunque aetatis concubinam habere poſſe, palam eſt: niſi minor annis duodecim ſit.

2. PAVLVS *lib. 12. ad Leg. Juliam et Papiam.*

Si patronus libertam concubinam habens furere coeperit, in concubinatu eam eſſe humanius dicitur. *

* L. 45. §. 5. de R. N.

3. MARCIANVS [*lib. 12. Inſtitutionum.*]

In concubinatu poteſt eſſe et aliena liberta, et ingenua, et maxime ea, quae obſcuro loco nata eſt, vel quaeſtum corpore fecit: alioquin ſi honeſtae vitae, et ingenuam mulierem in concubinatum habere maluerit, ſine teſtatione hoc manifeſtum faciente non conceditur; ſed neceſſe eſt ei, vel vxorem eam habere, vel hoc recuſantem, ſtuprum cum ea committere. §. 1. Nec adulterium per concubinatum ab ipſo committitur: nam quia concubinatus per Leges nomen aſſumpſit, extra Legis poenam * eſt: vt et Marcellus lib. 7. Digeſtorum ſcripſit.

* L. 144. pr. 179. de R. J. L. 42. de R. N.

4. PAVLVS [*lib. 19. Reſponſorum.*]

Conbubinam ex ſola animi deſtinatione aeſtimari oportet. *

* L. 144. de V. S.

5. *Idem [lib. 2. Sententiarum.]*

Concubinam ex ea prouincia, in qua quis aliquid adminiſtrat, habere poteſt.

De Verborum Significatione.

144. PAVLVS *lib. 10. ad Leg. Jul. et Pap.*

Libro memorialium MASSVRIVS ſcribit, *pellicem* apud antiquos eam habitam, quae, cum vxor non eſſet, cum aliquo tamen viuebat, quam nunc vero nomine *amicam*, paulo honeſtiore CONCVBINAM appellari. GRANIVS FLACCVS in libro de jure PAPIRIANO ſcribit, pellicem nunc vulgo vocari, quae cum eo, cui vxor ſit, corpus miſceat: quoſdam eam, *quae vxoris loco ſine nuptiis in domo* ſit, quam παλλακήν Graeci vocant.

Ad TIT. XI. et XII.

De ADOPTIONIBVS, et EMANCIPATIONIBVS, et aliis modis, qvibvs PATRIA POTESTAS solvitvr.

(Dig. 1. T. 7.)

1. MODESTINVS lib. 2. Regularum.

Filiosfamilias non ſolum natura, verum et adoptiones faciunt.

§. 1. Quod adoptionis nomen eſt quidem generale, in duas autem ſpecies diuiditur: quarum altera adoptio ſimiliter dicitur; altera, adrogatio. Adoptantur filiifamilias: adrogantur qui ſui juris ſunt.

2. CAJVS lib. 1. Inſtitutionum.

Generalis enim adoptio duobus modis fit: aut Principis auctoritate, aut magiſtratus imperio. † Principis auctoritate adoptamus eos, qui ſui juris ſunt. quae ſpecies adoptionis dicitur adrogatio: quia et is, qui adoptat, rogatur, id eſt, interrogatur, an velit eum, quem adoptaturus ſit, juſtum ſibi filium eſſe; et is, qui adoptatur, rogatur, an id fieri patiatur. * † Imperio magiſtratus adoptamus eos, qui in poteſtate parentis ſunt: ſiue primum gradum liberorum obtineant, qualis eſt filius, filia: ſiue inferiorem, qualis eſt nepos, neptis, pronepos, proneptis.

* L. 5. 24. h. t.

§. 1. Illud vtriusque adoptionis commune eſt, quod et hi, qui generare non poſſunt, quales ſunt ſpadones, * adoptare poſſunt.

* L. 40. §. 2. v. 39. §. 1. de jur. dot, L. 128. de V.S. L. 6. §. 2. de aedil. Edict.

§. 2. Hoc vero proprium eſt ejus adoptionis, quae per Principem fit, quod is, qui liberos in poteſtate habet, ſi ſe adrogandum dederit: non ſolum ipſe poteſtati adrogatoris ſubjicitur: ſed et liberi ejus * in ejusdem fiunt poteſtate, tanquam nepotes.

* L. 15. pr. 40. pr. h. t.

3. PAVLVS lib. 4. ad Sabinum.

*Si Conſul vel Praeſes, filiusfamilias ſit: * poſſe eum apud ſemetipſum vel emancipari, vel in adoptionem dari, conſtat.*

* L. 4. h. a. de Off. Proconſ.

4. MODESTINVS lib. 2. Regularum.

Magiſtratum, apud quem legis actio eſt, et emancipare filios ſuos, et in adoptionem dare apud ſe poſſe, Neratii *ſententia eſt.*

5. CELSVS lib. 28. Digeſtorum.

In adoptionibus, eorum duntaxat, qui ſuae poteſtatis ſunt, voluntas exploratur: ſin autem a patre dantur in adoptionem, in his vtriusque arbitrium ſpectandum eſt, vel conſentiendo, vel non contradicendo.

6. PAVLVS lib. 35. ad Edictum.

*Cum nepos * adoptatur, quaſi ex filio natus: conſenſus filii exigitur. idque etiam* Julianus *ſcribit.*

* infr. 37.

7. CELSVS (lib. 39. Digeſtorum.)

Cum adoptio fit, non eſt neceſſaria in eam rem auctoritas eorum, inter quos jura adgnationis conſequuntur.

8. MODESTINVS lib. 2. Regularum.

Quod, ne curatoris auctoritas intercederet in adrogatione, ante tenuerat, ſub diuo CLAVDIO recte mutatum eſt.

9. VLPIANVS lib. 1. ad Sabinum.

Etiam caecus adoptare vel adoptari poteſt.

10. PAVLVS lib. 2. ad Sabinum.

Si quis nepotem, quaſi ex filio natum, quem in poteſtate habet, conſentiente filio adoptauerit: non adgnaſcitur auo ſuus heres: quippe cum poſt mortem aui quaſi in patris ſui recidit poteſtatem.

11. Idem lib. 4. ad Sabinum.

Si is, qui filium haberet, in nepotis locum adoptaſſet, perinde atque ſi ex [eo] filius natus eſſet, et [is] filius auctor factus non eſſet: mortuo auo, non eſſe nepotem in poteſtate filii.

12. VLPIANVS lib. 14. ad Sabinum.

Qui liberatus eſt patria poteſtate, is poſtea in poteſtatem honeſte reuerti non poteſt, niſi adoptione.

13. PAPINIANVS lib. 16. Quaeſtionum.

*In omni fere Jure, finita patris adoptiui poteſtate, nullum ex priſtino retinetur veſtigium: denique et patria dignitas * quaeſita per adoptionem, finita ea, deponitur.*

* L. [illegible]. §. 1. ſ. de R. N.

14. POMPONIVS lib. 5. ad Sabinum.

Sed etiam nepos ex filio apud adoptatum patrem conceptus, et natus, per emancipationem jura omnia perdit.

15. VLPIANVS lib. 26. ad Sabinum.

Si paterfamilias adoptatus ſit: omnia, quae ejus fuerunt, et acquiri poſſunt, tacito jure ad eum tranſeunt, qui adoptauit. hoc amplius, liberi ejus, qui in poteſtate ſunt, eum ſequuntur: ſed et hi, qui poſtliminio redeunt, vel qui in vtero fuerunt, cum adrogaretur, ſimili modo in poteſtatem adrogatoris rediguntur. §. 1. Qui duos filios, et ex altero eorum nepotem habet: ſi vult nepotem quaſi ex altero natum ſic adoptare: poteſt hoc efficere, ſi eum emancipauerit, et ſic adoptauerit, quaſi ex altero natum. facit enim hoc quaſi quilibet, non quaſi auus: et qua ratione quaſi ex quolibet natum poteſt adoptare, ita poteſt et quaſi ex altero filio. §. 2. In adrogationibus cognitio vertitur, num forte minor ſexaginta annis * ſit, qui adrogat; quia magis liberorum creationi ſtudere debeat: niſi forte morbus, aut valetudo in cauſa ſit, aut alia juſta cauſa adrogandi: veluti ſi conjunctam ſibi perſonam velit adoptare.

* L. 17. §. 2.

§. 3. *Item non debet quis plures adrogare, niſi ex juſta cauſa. † Sed nec libertum alienum: nec majorem minor.*

16. JAVOLENVS lib. 6. ex Caſſio.

Adoptio enim in his perſonis locum habet, in quibus etiam natura * poteſt habere.

L. 23. de lib. et poſth. L. 76. de condit. et demonſtr.

17. VLPIANVS lib. 26. ad Sabinum.

Nec ei permittitur adrogare, qui tutelam *, vel curam alicujus adminiſtrauit: ſi minor viginti quinque annis ſit, qui adrogatur: ne forte eum ideo adroget, ne rationes reddat. † Item inquirendum eſt, ne forte turpis cauſa adrogandi ſubſit.

* L. 32. §. 1.

§. 1. Eorum duntaxat pupillorum adrogatio permittenda eſt [his], qui vel naturali cognatione, vel ſanctiſſima affectione ducti adoptarent: caeterorum prohibenda, ne eſſet in poteſtate tutorum et finire tutelam, et ſubſtitutionem a parente factam extin-

Digitized by Google

extinguere. §. 2. Et primum quidem excutiendum erit, quae facultates pupilli ſint, et quae ejus, qui adoptare eum velit: vt aeſtimetur ex comparatione earum, an ſalubris adoptio poſſit pupillo intelligi. † Deinde cujus vitae ſit is, qui velit pupillum redigere in familiam ſuam. † Tertio, cujus idem aetatis ſit: vt aeſtimetur, an melius ſit de liberis procreandis cogitare eum, quam ex aliena familia quenquam redigere in poteſtatem ſuam. §. 3. Praeterea videndum eſt, an non debeat permitti ei, qui vel vnum habebit, vel plures liberos, adoptare alium: ne aut illorum, quos juſtis nuptiis procreauit, deminuatur ſpes, quam vnusquisque liberorum obſequio parat ſibi; aut, qui adoptatus fuit, minus percipiat, quam dignum erit eum conſequi. §. 4. Interdum et ditiorem permittetur adoptare pauperiori, ſi vitae ejus ſobrietas clara ſit, vel affectio honeſta, nec incognita. §. 5. Satisdatio * autem in his caſibus dari ſolet.

* L. 18. 19. 20. 32. 33. h. t.

18 MARCELLVS *lib. 26. Digeſtorum.*

Non aliter enim voluntati ejus, qui adrogare pupillum volet, ſi cauſam ejus ob alia probabit, ſubſcribendum erit, quam ſi cauerit, ſeruo publico, ſe reſtituturum [ea], quae ex bonis ejus conſequutus fuerit, illis, ad quos res peruentura eſſet, ſi edrogatus permanſiſſet in ſuo ſtatu.

19. VLPIANVS *lib. 26. ad Sabinum.*

His verbis ſatisdationis: quae ab adrogatore praeſtari debet, Ad quos ea res pertinet, et libertatibus proſpectum eſſe, quae ſecundis tabulis datae ſunt, et multo magis ſubſtituto ſeruo, item legatariis, nemo dubitat. §. 1. Quae ſatisdatio ſi omiſſa fuerit, utilis actio in adrogatorem datur.

20. MARCELLVS *lib. 26. Digeſtorum.*

Haec autem ſatisdatio locum habet, ſi impubes deceſſit. §. 1. Sed et ſi de pupillo loquitur, tamen hoc et in pupilla obſeruandum eſt.

21. CAJVS *lib. ſingul. Regularum.*

Nam et feminae * ex reſcripto Principis adrogare poſſunt.

* L. 29. §. 3. de inoff. teſt.

22. VLPIANVS *lib. 26. ad Sabinum.*

Si adrogator deceſſerit, impubere relicto filio adoptiuo, et mox impubes decedat: an heredes adrogatoris teneantur? Et dicendum eſt, heredes quoque reſtituturos et bona adrogati, et praeterea quartam partem. *

* L. 1. §. 21. de collat.

§. 1. Sed, an impuberi adrogator ſubſtituere poſſit, quaeritur? Et puto non admitti ſubſtitutionem: niſi forte ad quartam ſolam, quam ex bonis ejus conſequitur: et hactenus, ut ei usque ad pubertatem ſubſtituat. Caeterum ſi fidei ejus committat, vt quandoque reſtituat: non oportet admitti fidei commiſſum: quia hoc non judicio ejus ad eum peruenit, ſed Principali prouidentia. §. 2. Haec omnia dicenda ſunt, ſiue in locum filii, ſiue in locum nepotis aliquis impuberem adrogauerit.

23. PAVLVS *lib 35. ad Edictum.*

Qui in adoptionem datur, his quibus adgnaſcitur, [et] cognatus fit: quibus vero non adgnaſcitur, nec cognatus fit: adoptio enim, non jus ſanguinis, ſed jus adgnationis adfert. et ideo ſi filium adoptauerim, vxor mea illi matris loco non eſt: neque enim adgnaſcitur ei, propter quod nec cognata ejus fit. item nec mater mea auiae loco illi eſt: quoniam his, qui extra familiam meam ſunt, non adgnaſcitur: ſed filiae meae is, quem adoptaui, frater fit: quoniam in familia mea eſt filia: nuptiis tamen etiam eorum prohibitis.

24. VLPIANVS *lib. 1. Diſputationum.*

Neque abſens, neque diſſentiens adrogari poteſt.

25. *Idem lib. 5. Opinionum.*

Poſt mortem filiae ſuae; quae, vt materfamilias, quaſi jure emancipata, vixerat, et teſtamento ſcriptis heredibus deceſſit: adverſus factum ſuum, quaſi non jure eam nec praeſentibus teſtibus emancipaſſet, pater mouere controverſiam prohibetur. §. 1. Neque adoptare, neque adrogare quis abſens, nec per alium ejusmodi ſolemnitatem peragere poteſt

26. JVLIANVS *lib. 70. Digeſtorum.*

Quem filius meus emancipatus adoptauerit, is nepos meus non erit.

27. *Idem lib. 85. Digeſtorum.*

Ex adoptiuo natus, adoptiui locum obtinet [in] Jure ciuili.

28. CAJVS *lib. 1. Inſtitutionum.*

Liberum arbitrium eſt ei, qui filium, et ex eo nepotem in poteſtate habebit, filium quidem poteſtate demittere, nepotem vero in poteſtate retinere, vel ex diuerſo, filium quidem in poteſtate retinere, nepotem vero manumittere: vel omnes ſui juris efficere. † Eadem et de pronepote dicta eſſe intelligemus.

29. CALLISTRATVS *lib. 2. Inſtitutionum,*

Si pater naturalis loqui quidem non poſſit, alio tamen modo, quam ſermone, manifeſtum facere poſſit, velle ſe filium ſuum in adoptionem dare: perinde confirmatur adoptio, ac ſi jure facta eſſet.

30. PAVLVS *lib. 1. Regularum.*

Et qui vxores non habent, filios adoptare poſſunt.

31. MARCIANVS *lib. 5. Regularum.*

Non poteſt filius, qui eſt in poteſtate patris vllo modo compellere eum, ne ſit in poteſtate: ſiue naturalis, ſiue adoptiuus.

32. PAPINIANVS *lib. 31 Quaeſtionum.*

Nonnunquam autem impubes, qui adoptatus eſt, audiendus erit, ſi pubes factus emancipari deſideret. Idque cauſa cognita per judicem ſtatuendum erit. §. 1. *Imperator* TITVS ANTONINVS *reſcripſit, priuignum ſuum tutori adoptare permittendum.*

33. MARCIANVS *lib. 5. Regularum.*

Et, ſi pubes factus, non expedire ſibi in poteſtatem ejus redigi probauerit, aequum eſſe emancipari eum a patre adoptiuo: atque ita priſtinum jus recuperare.

34. PAVLVS *lib. 11. Quaeſtionum.*

[Quaeſitum eſt], ſi tibi filius in adoptionem hac lege ſit datus, vt poſt triennium (puta) eundem mihi in adoptionem des, an actio vlla ſit? Et LABEO putat nullam eſſe actionem: nec enim moribus noſtris conuenit filium temporalem habere.

35. *Idem lib. 1. Reſponſorum.*

Per adoptionem dignitas * non minuitur, ſed augetur. vnde Senator, et ſi a plebejo adoptatus eſt, manet Senator, ſimiliter manet et Senatoris filius.

* L. 13. h. 5. 6. 10. de Senat. L. 4. C. de Decurion. L. 1. §. 4. vnde cogn.

36. *Idem lib. 18. Reſponſorum.*

Emancipari filium a patre quocunque loco poſſe conſtat, vt exeat de patria poteſtate. §. 1. Apud Proconſulem etiam in ea prouincia, quam ſortitus non eſt, et manumitti, et [in] adoptionem dari poſſe placet.

37. *Idem*

Digitized by Google

37. *Idem lib. 2. Sententiarum.*

Adoptare quis nepotis * loco poteſt, etiamſi filium non habet. §. 1. Eum, quem quis adoptauit, emancipatum, vel in adoptionem datum, iterum non poteſt adoptare.

* L. 43. 44. h. L. 6. 11. h.

38. MARCELLVS *lib. 26. Digeſtorum.*

Adoptio non jure facta, a principe confirmari poteſt.

39. VLPIANVS *lib 3. de Officio Conſulis.*

Nam ita diuus MARCVS Eutychiano reſcripſit: *Quod deſideras, an impetrare debeas, aeſtimabunt judices, adhibitis etiam his,* * *qui contradicent*; id eſt, qui laederentur confirmatione adoptionis.

* L. 47. pr. de re judic.

40. MODESTINVS *lib. 1. Differentiarum.*

Adrogato patrefamilias, liberi, qui in ejus erant poteſtate, nepotes apud adrogatorem efficiuntur: ſimulque cum [*ſuo*] *patre in ejus recidunt poteſtatem. quod non ſimiliter in adoptione contingit: nam nepotes ex eo in aui naturalis retinentur poteſtate.*

§. 1. Non tantum cum quis adoptat, ſed et cum adrogat, major eſſe debet eo, quem ſibi per adrogationem, vel per adoptionem filium facit: * et vtique plenae pubertatis, id eſt, decem et octo annis, [eum] praecedere debet. §. 2. *Spado adrogando, ſuum heredem ſibi adſciſcere poteſt: nec ei corporale vitium impedimento eſt.*

* L. 15. §. 3. h. t.

41. *Idem lib. 2. Regularum.*

Si pater filium, ex quo nepos illi eſt in poteſtate, emancipauerit et poſtea eum adoptauerit: mortuo eo, nepos in patris non reuertitur poteſtatem. Nec is nepos in patris reuertitur poteſtatem, quem auus retinuerit filio dato in adoptionem, quem denuo redadoptauit.

42. *Idem lib. 1. Pandectarum.*

Etiam infantem in adoptionem dare poſſumus.

43. POMPONIVS *lib. 20. ad Quintum Mucium.*

Adoptiones non ſolum filiorum, ſed et quaſi nepotum fiunt: vt aliquis nepos noſter eſſe videatur, perinde quaſi ex filio, vel incerto natus ſit

44. PROCVLVS *lib. 8. Epiſtolarum.*

Si is, qui nepotem ex filio habet, in nepotis loco aliquem adoptauit: non puto, mortuo auo, jura conſanguinitatis inter nepotes futura eſſe. ſed ſi ſic adoptauit, vt etiam jure Legis nepos ſuus eſſet, quaſi ex Lvcio (puta) *filio ſuo, ex matrefamilias ejus natus eſſet: contra puto.*

45. PAVLVS *lib. 3 ad Leg. Juliam et Papiam.*

Onera ejus, qui in adoptionem datus eſt, ad patrem adoptivum transferuntur.

46. VLPIANVS *lib. 4. ad Leg. Jul. et Papiam.*

In ſeruitute mea quaeſitus mihi filius, in poteſtatem meam redigi beneficio Principis poteſt: libertinum tamen eum manere, non dubitatur.

Ad TIT. XIII.

De TVTELIS.

(Dig. 26. T. 1.)

1. PAVLVS [*lib. 38. ad Edictum.*]

Tutela eſt (vt Servivs definit) *vis ac poteſtas in capite libero, ad tuendum eum, qui propter aetatem ſuam ſponte ſe defendere nequit, jure ciuili data, ac permiſſa.* §. 1. *Tutores autem ſunt, qui eam vim ac poteſtatem habent: exque re ipſa nomen ceperunt. itaque appellantur tutores, quaſi tuitores, atque defenſores:* * *ſicut aeditui dicuntur, qui aedes tuentur.*

* L. 30. de admin. tut.

§. 2. *Mutus* * tutor dari non poteſt, [quoniam auctoritatem praebere non poteſt.]

* L. 17. h. t. L. 9. §. 5. 6. de auct. tut. L. 10. §. 1. de legit. tut.

§. 3. *Surdum* non poſſe dari tutorem, plerique, et Pomponivs [lib. 69. ad Edictum] probant: quia non tantum loqui, ſed et audire tutor debet.

2. POMPONIVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Non eſt exigendum a pupillo, vt ſibi tutorem petat, aut vt ad tutorem ſuum proficiſcatur.

3. VLPIANVS *lib. 37. ad Sabinum.*

Qui habet tutorem [pupillus * vel pupilla], ſi furere coeperint, in ea cauſa ſunt, vt in tutela nihilominus durent: quae ſententia Qvinti quoque Mvcii fuit, et a Jvliano probatur. eoque jure vtimur, vt ceſſet cura, ſi tutelae aetas indigeat. Quare ſi tutores habent, per furorem in curam non rediguntur: ſiue non habent, et furor eis acceſſerit, nihilominus tutores accipere poterunt; quia Lex 12. Tabularum ita accepta eſt, vt ad pupillos, vel pupillas non pertineat.

* L. 239. pr. de V. S. L. 161. ibid. L. 7. de Stat. hom.

§. 1. Quia autem in pupillorum perſona adgnatos curatores non admittimus: idcirco putaui, etſi minor viginti quinque annis furioſus ſit, curatorem ei, non vt furioſo, ſed vt adoleſcenti dari, quaſi aetatis eſſet impedimentum: et ita definiemus, ei, quem aetas curae vel tutelae ſubjicit, non eſſe neceſſe quaſi dementi quaeri curatorem. et ita Imperator ANTONINVS AVGVSTVS reſcripſit: cum magis aetati, quam dementiae tantiſper ſit conſulendum. §. 2. Si pupillus pupillaue cum juſto tutore, tutorue cum eorum [quo] litem agere vult, et curator in eam rem petitur: vtrum ipſis poſcentibus datur, an vero et aduerſario? Et ſciendum eſt, ſiue agant, ſiue conueniantur, dari hunc curatorem poſſe: ſed non alias, quam ſi ipſe petat, * cui dari eum oportet. † Denique Cassivs lib. 6. ſcripſit, talem curatorem neminem dari poſſe, niſi praeſentem: neque cuique niſi praeſenti et poſtulanti. Itaque infanti non poteſt dari. † Idem Cassivs ait, ſi pupillus curatorem poſcere non vult, quominus cum eo agatur, cogi eum a Praetore debuiſſe.

* L. 2. §. 4. qui pet. tut. L. 43. §. 3. de procur.

§. 3. Quolibet loco et tempore hunc curatorem dari poſſe, Pomponivs lib. 16. ad Sabinvm ſcripſit. *

* L. 8. §. 2. de tut. v. curat. dat. L. 2. de feriis.

§. 4. Si pupillus petat talem curatorem, nec addat *in quam rem*: an in omnes controuerſias datus ſit? Et ait Celsvs, Servivm conſtituiſſe, in omnes res datum videri.

4. PAVLVS *lib 8. ad Sabinum.*

Quod dicitur, *ſi indiſtincte datus ſit curator, in totam litem datum videri*: fortaſſe eo ſpectet, ſi familiae erciſcundae, aut

Digitized by Google

aut communi diuidundo, aut finium regundorum actio eſſet cum tutore: et ſi indiſtincte datus eſſet: non ſolum eo nomine curator eſſet, quod ageret pupillus pupillaue, ſed inuicem quoque, quod cum his ageretur.

§. 1. Poſſunt autem vel plures in plurium locum, vel vnus in plurium, vel vnus vnius loco, vel in vnam litem, vel in plures curator peti.

5. POMPONIVS *lib. 17. ad Sabinum.*

Cum ſemel petitus ſit talis curator, quamdiu is curator maneat, alius in eandem litem curator peti non poteſt.

§. 1. Et, ſi Titius (verbi gratia) aduerſus Seium curator petitus ſit, idem Titius aduerſus alium tutorem dari poterit: vt ex diuerſis cauſis vnus duorum curatorum locum obtineat. † Quod quidem et aduerſus eundem accidet, ſi in diuerſas lites in diuerſis temporibus idem petatur.

6. VLPIANVS *lib. 38. ad Sabinum.*

Muto, itemque mutae impuberibus tutorem dari poſſe, verum eſt: Sed an auctoritatem eis accommodari poſſit, dubitatur? Et ſi poteſt taceri, et muto poteſt: eſt autem verius (vt IVLIANVS lib. 21. Digeſtorum ſcripſit) etiam tacentibus auctoritatem poſſe accommodari. §. 1. Sub conditione a Praeſidibus prouinciarum non poſſe dari tutorem, placet: et, ſi datus ſit, nullius eſſe momenti dationem: Et ita POMPONIVS ait. Hanc autem adiectionem, quam Praeſides prouinciarum faciunt, *tutorem do, ſi ſatisdederit*, non conditionem in ſe habere, ſed admonitionem, non aliter ei tutelam committi, quam [ſi ſatisdederit, hoc eſt, non aliter ei gerere permittendum, quam] *ſi rem ſaluam fore* cauerit.

§. 2. Tutoris datio neque imperii eſt, neque iuriſdictionis: * ſed ei ſoli competit, cui nominatim hoc dedit vel Lex, vel Senatusconſultum, vel Princeps.

* L. 3. §. 5. iudic. ſolv. L. 3. pr. de poſtul. L. 1. de iuriſdict.

§. 3. Surdo impuberi poteſt tutor dari.

§. 4. *Ei, cujus pater in hoſtium poteſtate eſt, tutorem dari [non] poſſe, palam eſt: Sed ſi datus ſit, an in pendenti ſit datio, quaeri poteſt? Et non puto dationem valere: ſic enim poſt patris regreſſum recidit in poteſtatem, atque ſi nunquam pater ab hoſtibus captus fuiſſet.* Imo curator ſubſtantiae dari debet, ne in medio pereat.

7. VLPIANVS [*lib. 2. Diſputationum.*]

Si filiusfamilias tutor a Praetore datus ſit: ſi quidem pater tutelam agnouit, in ſolidum debet teneri; ſi non agnouit, duntaxat de peculio. *Agnouiſſe* autem videtur, ſiue geſſit, ſiue gerenti filio conſenſit, ſiue omnino attigit tutelam. Vnde cum quidam filio ſcripſiſſet, vt diligenter tutelam gereret, *cum ſcias* (inquit) *periculum ad nos pertinere*: dixi, hunc quoque videri agnouiſſe. Plane, ſi ſolum monuit filium, non videtur agnita.

8. *Idem lib. 1. Opinionum.*

Patronus quoque tutor liberti ſui fidem exhibere debet: et ſi qua in fraudem debitorum, quamuis pupilli liberti, geſta ſunt: reuocari jus publicum permittit.

9. MARCIANVS *lib. 3. Inſtitutionum.*

In eos extra ordinem animaduertitur, qui probentur, nummis datis tutelam occupaſſe, vel pretio accepto operam dediſſe, vt non idoneus tutor daretur; vel conſulto in edendo patrimonio quantitatem minuerit, vel euidenti fraude pupillorum bona alienauerit.

10. VLPIANVS [*lib. 2. ad Edictum.*]

Etiam non municeps tutor dari poteſt, dummodo municipi detur.

11. PAVLVS *lib. 3. ad Vitellium.*

Furioſus, ſi tutor datus fuerit, poteſt intelligi ita dari, *cum ſuae mentis eſſe coeperit.* *

* L. 17. h. t. L. 10. §. 2. de teſt. tut. L. 5. 40. 124. de R. J.

12. *Idem lib. 10. Reſponſorum*

Quaeſitum eſt: an hi, qui in locum abſentis Reipublicae cauſa tutores dati ſunt, mortuo illo, tutores perſeuerent, an alii petendi eſſent? PAVLVS reſpondit, eos, qui in locum abſentis dati ſunt, non reuerſo eo, in eadem cauſa perſeuerare vsque ad tempus pubertatis.

13. POMPONIVS *lib. 2. Enchiridii.*

Solet etiam curator dari aliquando tutorem habenti, propter aduerſam tutoris valetudinem, vel ſenium aetatis: qui magis *adminiſtrator rerum*, quam *curator* eſſe intelligitur.

§. 1. Eſt etiam *adjutor tutelae*, quem ſolet praetor permittere tutoribus conſtituere, qui non poſſunt ſufficere adminiſtrationi tutelae: ita tamen, vt ſuo periculo * eum conſtituant.

* L. 24. pr. de admin. tut. L. 5. §. 3. L. 55. pr. eod.

14. VLPIANVS *lib. 37. ad Sabinum.*

Si adrogati ſunt adhuc impuberes, vel deportati ſint pupilli; tutores habere deſinunt.

§. 1. Item ſi in ſeruitutem pupillus redigatur, vtique finitur tutela.

§. 2. Aliis quoque modis deſinunt eſſe tutores: ſi forte quis ab hoſtibus fuerit captus, vel pupillus, vel tutor.

§. 3. Sed etſi ad tempus * fuerit quis datus, tempore finito, tutor eſſe deſinit.

* L. 8. §. 1. 2. 11. pr. de teſt. tut. L. 6. §. 4. h. t. L. 12. 15. 17. eod. L. 9. §. 2. 3. de tutel. et reb. diſtrah.

§. 4. Praeterea, ſi ſuſpectus quis fuerit remotus, deſinit eſſe tutor.

§. 5. Sed etſi ad certam conditionem * datus ſit: aeque euenit, vt deſinat eſſe tutor, exiſtente conditione.

* non obſt. L. 77. de R. J.

15. *Idem lib. 38. ad Sabinum.*

Si quis tutor non ſit captus ab hoſtibus, ſed miſſus ad eos quaſi legatus, aut etiam receptus ab eis, aut transfugerit: quia ſeruus non efficitur, tutor manet; ſed interim a Praeſidibus alius tutor dabitur.

16. CAJVS *lib. 12 ad Edictum prouinciale.*

Tutela * plerumque virile officium eſt.

* L. 18. h. t. L. 1. §. 5. de poſtul. L. 14. §. 1. de aedil. edict. L. 2. de R. J.

§. 1. Et ſciendum eſt, nullam tutelam hereditario jure ad alium tranſire: Sed ad liberos virilis ſexus perfectae aetatis, deſcendunt legitimae, caeterae non deſcendunt.

17. PAVLVS *lib. 18. ad Sabinum.*

Complura Senatusconſulta facta ſunt, vt in locum furioſi, et muti, et ſurdi tutoris, alii tutores dentur.

18. NERATIVS *lib. 3. Regularum.*

Foeminae tutores dari non poſſunt: quia id munus maſculorum eſt: niſi a Principe filiorum tutelam ſpecialiter poſtulent.

DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

239. pr. POMPONIVS *lib. ſing. Enchiridii.*

Pupillus eſt, qui cum *impubes* eſt, deſiit in patris poteſtate eſſe aut morte aut emancipatione.

§. 3. *Munus publicum* eſt officium priuati hominis, ex quo commodum ad ſingulos, vniuerſoſque ciues, remque eorum imperio Magiſtratus extraordinarium peruenit.

Digitized by Google

214. MARCIANVS *lib. 1. Publicorum judiciorum.*

Munus proprie eſt, quod neceſſarie obimus lege, more, imperioue ejus qui jubendi habet poteſtatem etc. vid. infr. Lib. II. T. VII.

REGVLAE IVRIS.

23. VLPIANVS *lib. 29 ad Sabinum.*

Contractus quidam *dolum* malum dumtaxat recipiunt: quidam et dolum, et *culpam:* dolum tantum, depoſitum et precarium: dolum et culpam, mandatum, commodatum, venditum, pignori acceptum, locatum, item dotis datio, TVTELAE, negotia geſta (in his quidem, et diligentiam.) ſocietas, et rerum communio, et dolum, et culpam recipit: ſed haec ita, niſi ſi quid nominatim conuenit, vel plus, vel minus, in ſingulis contractibus: nam hoc ſeruabitur, quod initio conuenit, *legem* enim *contractus dedit:* excepto eo, quod CELSVS putat, *non valere, ſi conuenerit, ne dolus praeſtetur;* hoc enim bonae fidei judicio contrarium eſt: et ita vtimur. Animalium vero *caſus,* mortes, quaeque ſine culpa accidunt, fugae ſeruorum, qui cuſtodiri non ſolent, rapinae, tumultus, incendia, aquarum magnitudines, impetus praedonum a nullo praeſtantur.

73. *pr. et* §. 1. QVINTVS MVCIVS SCAEVOLA, *libro ſingul. ὅρων.*

Quo *tutela* redit, eo hereditas peruenit, niſi cum foeminae heredes intercedunt. §. 1. Nemo poteſt *tutorem* dare cuiquam, niſi ei, quem in ſuis heredibus, cum moritur, habiturus eſſet, ſi vixiſſet.

110. §. 2. PAVLVS *lib. 6. ad Edictum.*

Pupillus pati non poſſe intelligitur.

189. CELSVS *lib. 13. Digeſtorum.*

Pupillus nec velle nec nolle in ea aetate, *niſi adpoſita tutoris auctoritate, creditur:* nam quod animi judicio fit; in eo tutoris auctoritas neceſſaria eſt.

AD TIT. XIV.

DE *TESTAMENTARIA* TVTELA.

(Dig. 26. T. 2.)

1. CAJVS *lib. 12. ad Edictum prouinciale.*

Lege duodecim Tabularum permiſſum eſt parentibus,* liberis ſuis, ſiue foeminini, ſiue maſculini ſexus, ſi modo in poteſtate ſint, tutores teſtamento dare.

* L. 1. §. 1. de confirm. tut. L. 40. ſ. de admin. tut.

§. 1. Item ſcire debemus, etiam poſthumis filiis, vel nepotibus, vel caeteris liberis, licere parentibus, teſtamento tutores dare: qui modo in ea cauſa ſint, vt, ſi viuo eo nati fuerint, in poteſtate ejus futuri [ſint], neque teſtamentum rupturi.

§. 2. Item ignorandum non eſt, eum, qui filium in poteſtate, et nepotem ex eo aeque in poteſtate habebit, ſi nepoti tutorem dederit, ita recte dediſſe videri, ſi nepos poſt mortem ejus in patris ſui poteſtatem recaſurus non ſit: quod euenit, ſi viuo teſtatore filius in poteſtate ejus eſſe deſierit.

2. VLPIANVS *lib. 2. ad Sabinum.*

Nec militem liberis recaſuris in poteſtatem, tutorem dare poſſe, a Diuis Fratribus ſcriptum eſt.

3. *Idem lib 35. ad Edictum.*

Teſtamento datos tutores, accipere debemus etiam eos, qui codicillis teſtamento confirmatis ſcripti ſunt.

§. 1. Sed eos demum *teſtamento* datos accipere nos oportet, qui jure dati * ſunt.

* L. 1. §. 1. de conf. tut. L. 13. §. 12. de excuſ. tut.

4. MODESTINVS *lib. 7. Differentiarum.*

Pater herede inſtituto filio, vel exheredato* tutorem dare poteſt: mater autem non niſi inſtituto; quaſi in rem potius, quam in perſonam tutorem dare videatur. † Sed et inquiri in eum, qui matris teſtamento datus eſt tutor, oportebit: cum a patre datus, quamuis minus jure datus ſit, tamen ſine inquiſitione confirmatur; niſi ſi cauſa, propter quam datus videbatur, in eo mutata ſit: veluti ſi ex amico inimicus, vel ex diuite pauperior effectus ſit.

* L. 10. §. 2. ſ. L. 31. h. t. L. 77. §. 3. de condit. et demonſtr. L. 20. de bon. poſſ. contr. tabb. 1. ſ. unde legit. non obſt. L. 73. §. 1. de R. J. nov. L. 53. de V. S. L. 69. §. 2. de legat. a.

5. VLPIANVS *lib. 15. ad Sabinum.*

Si quis filiabus * [*ſuis*] *vel filiis* ** *tutores dederit, etiam poſthumae videtur dediſſe: quia filiae appellatione etiam poſthuma continetur.*

* L. 45. pr. de legat. a. L. 81. pr. de legat. 3.

** L. 6. 16. h. t. L. 56. §. 1. 220. 164. 84. 116 122. de V. S. L. 161. ibid. 7. de ſtat. hom. non obſt. 17. pr. de legat. 2.

6. *Idem* [*lib. 39. ad Sabinum.*]

*Quid, ſi nepotes * ſint? an appellatione filiorum, et ipſis tutores dati ſint, videndum? Et magis eſt, vt ipſis quoque dati videantur: ſi modo liberos dixit. Caeterum, ſi filios, non continebuntur, aliter enim filii, aliter nepotes appellantur.* † *Plane, ſi poſthumis dederit, tam filii poſthumi, quam caeteri liberi continebuntur.*

* L. 201. de V. S L. 14. ad SC. Mac. L. 2. §. 28 ad SC. Tertull. L. 59. de R N. L. 8. pr. de excuſat.

7. PAVLVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Tutores non ab herede, ſed a teſtatore protinus proficiſcuntur, ſimul atque aliquis heres extitiſſet: nam et ipſe heres tutor dari [poteſt]; et poſt mortem heredis tutor recte dari poteſt.

8. VLPIANVS *lib. 24. ad Sabinum.*

Tutor datus, vetari tutor eſſe poteſt, vel teſtamento, vel codicillis. §. 1 *Sed ſi ſub conditione fuerit tutor datus, deficiente conditione, tutor non erit.* §. 2. *Tutorem autem et a certo tempore dare, et vsque ad certum tempus, licet; et ſub conditione, et vsque ad conditionem.* §. 3. In tutoris dationem vtrum leuiſſima conditio, an nouiſſima, vt in legato, ſpectanda eſt? vtputa: Titius, cum potest, tutor eſto: Titius, ſi nauis ex Aſia venerit, tutor eſto? Et IVLIANVS libro 20. Digeſtorum recte ſcripſit, nouiſſimam ſcripturam eſſe ſpectandam.

9. POMPONIVS *lib. 3. ad Quintum Mucium.*

Si nemo hereditatem adierit, nihil valet ex his, quae teſtamento ſcripta ſunt: * ſi vero vnus ex pluribus adierit, tutelae ſtatim valent: nec expectandum erit, vt omnes hereditatem adeant.

* L. 31. h. t.

10. VLPIANVS [*lib. 35. ad Sabinum.*]

Si hereditas nondum adita ſit, ex qua tutor ſperatur, verius eſt, alium tutorem poſſe dari; quaſi nondum ſit, nec ſperetur.

§. 1.

Digitized by Google

§. 1. In tutelis teſtamentariis id ſequimur, quod nouiſſimum eſt: et, ſi ſaepius tutor datus ſit, nouiſſimam ſcripturam intuemur.

§. 2. Qui filium, et ex eo nepotem habebat, ſi nepoti tutorem dederit: habet diſceptationem, an aliquo caſu non ſit vtilis datio? vtputa ſi proponas, filium viuo patre deceſſiſſe, et nepotem ex eo ſucceſſiſſe viuo auo? Et fortius dicendum eſt, tutelam quoque a Lege [Ivnia] Velleja confirmatam: nam et Pomponivs lib. 16. ex Sabino ſcripſit, valere tutoris dationem. Cum enim confirmatum ſit teſtamentum; conſequenter tutoris quoque datio valebit in eo teſtamento ſcripta, quod valet; id eſt, *vbi nepos vel heres inſtitutus ſit, vel nominatim exheredatus ſit.*

§. 3. *Si furioſus teſtamento tutor detur, ſi quidem cum furere deſierit: tutorem eſſe recte datum,* Procvlvs *exiſtimat. quod ſi datus ſit pure, negat* Procvlvs *valere dationem: Sed eſt verius, quod et* Pomponivs *ait, recte videri datum, et tunc fore tutorem, cum ſapere coeperit.* §. 4. *Seruus alienus ita dari tutor poteſt, ſi liber erit, tutor eſto: Quinimo, et ſi pure datus ſit, videtur ineſſe haec conditio, cum liber erit.* † *Poteſt autem quis et extraneo ſeruo defendere ex hac cauſa fideicommiſſariam libertatem. Quid enim intereſt, ſuum ſeruum, an alienum tutorem ſcripſerit, cum pupilli fauore, et publicae vtilitatis adſumpta libertas ſit in perſona ejus, qui tutor ſcriptus eſt? Poteſt igitur et huic fideicommiſſaria libertas defendi, ſi voluntas apertiſſime non refragetur.*

11. *Idem* [*lib. 37. ad Sabinum.*]

Si quis ſub conditione, vel ex die, tutorem dederit, medio tempore alius tutor dandus eſt: quamuis legitimum tutorem pupillus habeat. * Sciendum eſt enim, quamdiu teſtamentaria tutela ſperatur, legitimam ceſſare. *

* L. 3. §. 1. de admin. tutel. L. 9. §. 1. de tutel. et rat. diſtrah. L. 59. de R. J.

§. 1. Et ſi ſemel ad teſtamentarium deuoluta fuerit tutela, deinde excuſatus ſit tutor teſtamentarius: adhuc dicimus, in locum excuſati dandum, non ad legitimum tutorem redire tutelam. §. 2. Idem dicimus, et ſi fuerit remotus: nam et hic idcirco abit, vt alius detur. §. 3. Quod ſi tutor teſtamento datus deceſſerit, ad legitimum tutela redit: quia hic Senatusconſultum ceſſat. §. 4. Plane ſi duo pluresue fuerint tutores teſtamentarii, in locum ejus, qui deceſſit, vel in ciuitate eſſe deſiit: poterit dari alius. caeterum, ſi nullus ſuperſit, vel in ciuitate ſit, legitima tutela ſuccedit.

12. *Idem* [*lib. 38. ad Sabinum*]

Certarum rerum, vel cauſarum, teſtamento tutor dari non poteſt, nec deductis rebus.

13. POMPONIVS [*lib. 17. ad Sabinum.*]

Et, ſi datus fuerit, tota datio nihil valebit.

14. MARCIANVS *lib 2. Inſtitutionum.*

Quia perſonae, non rei vel cauſae datur.

15. VLPIANVS [*lib. 38 ad Sabinum.*]

Si tamen tutor detur rei Africanae, vel rei Syriaticae, vtilis datio eſt: Hoc enim jure vtimur.

16. *Idem lib. 39 ad Sabinum.*

Si quis ita dederit, Filiis meis tutorem do: in ea conditione eſt, vt tam filiis quam filiabus dediſſe videatur. filiorum enim appellatione et filiae continentur §. 1. *Si quis filio tutorem dederit, et plures filios habeat: an omnibus filiis dediſſe videatur? Et de hoc* Pomponivs *dubitat. Magis autem eſt, vt omnibus dediſſe videatur.* §. 2. *Si quis liberis tutores dederit, vel filiis, et habeat quosdam apud hoſtes, etiam ipſis dediſſe videbitur: ſi non aliud aperte probetur teſtatorem ſenſiſſe.* §. 3. *Si quis, cum ignoraret ſe filium Titium habere, filiis tutores dederit, vtrum his ſolis dediſſe videatur, quos in poteſtate ſcit, an ei quoque, quem ignorauit ſe habere? Et magis eſt, vt huic dediſſe non videatur, licet nomen filiorum admittit et ipſum: ſed quia de ipſo non ſenſiſſet, dicendum eſt, ceſſare in perſonam ejus dationem.* §. 4. *Proinde et, ſi certus fuit, filium deceſſiſſe, qui ſupererat, idem erit dicendum: nec enim videtur ei dediſſe, quem obiiſſe credebat.* §. 5. *Si Poſthumis dederit tutores, hique viuo naſcantur, an datio valeat? Et magis eſt, vt vtilis datio fiat, etiamſi viuo eo naſcantur.*

17. *Idem* [*lib. 35. ad Edictum.*]

Teſtamento datos tutores non eſſe cogendos ſatisdare, rem ſaluam fore, * certo certius eſt. Sed nihilominus, cum quis offert ſatisdationem, vt ſolus adminiſtret, audiendus eſt: vt Edicto cauetur. Sed recte Praetor etiam caeteris detulit hanc conditionem, ſi et ipſi velint ſatisdare. nam et ſi ipſi parati ſunt datisdare, non debent excludi alterius oblatione: ſed, impleta videlicet ab omnibus ſatisdatione, omnes gerent; vt qui contentus eſt magis ſatis accipere, quam gerere, ſecurus eſſet.

* L. 19. pr. h. t.

§. 1. Non omnimodo autem is, qui ſatisdat, praeferendus eſt. Quid enim, ſi ſuſpecta perſona ſit, vel turpis, cui tutela committi nec cum ſatisdatione debeat? vel quid, ſi jam multa flagitia in tutela admiſit? nonne magis repelli et rejici a tutela, quam ſolus adminiſtrare debeat? Nec ſatis non dantes temere repelluntur: quia plerumque bene probati, et idonei, atque honeſti tutores, etiam ſi ſatis non dent, non debent rejici; quinimo nec jubendi ſunt ſatisdare.

§. 2. Duplex igitur cauſae cognitio eſt: vna ex perſona ejus, qui obtulerit ſatisdationem, quis, et qualis eſt: alia contutorum, quales ſunt: num forte ejus exiſtimationis, vel ejus honeſtatis ſunt, vt non debeant hanc contumeliam ſatisdationis ſubire.

18 CALLISTRATVS *lib. 3. Edicti monitorii.*

Quod ſi plures ſatisdare parati ſint, tunc idoneior praeferendus erit, vt et tutorum perſonae inter ſe, et fidejuſſorum comparentur.

19. VLPIANVS *lib 35. ad Edictum.*

Si nemo tutorum prouocet ad ſatisdationem, ſed exiſtat quidam, qui tutor non eſt; deſideraretque, vt aut ſatisdent tutores, aut ſi non dent, parato ſibi ſatisdare committant tutelam, non eſt audiendus: neque enim aut extero committenda tutela eſt, aut teſtamento dati tutores, contra jus, ſatisdationi ſubjiciendi ſunt.

§. 1. Hoc Edictum, de ſatisdatione ad tutores teſtamentarios pertinet. † Sed et ſi ex inquiſitione dati ſunt tutores, Marcellvs ait, et ad hos pertinere hoc Edictum. et id Oratione etiam Diuorum Fratrvm ſignificari: ideoque et illi clauſulae ſunt ſubjecti: vt ſi cui major pars tutorum decernat, is gerat, [illegible] major pars eligat: quamuis verba Edicti ad teſtamentarios pertineant.

§. 2. Teſtamento datus poſthumo tutor, nondum eſt tutor, niſi poſthumus edatur: datur tamen aduerſus eum, ſubſtituto pupilli, negotiorum geſtorum actio *, ſed ſi partus editus fuerit, deinde hic tutor, priusquam quicquam gereret, remotus a tutela fuerit, et hic eadem actione tenebitur; ſi quid plane geſſit poſt editum partum, de eo quoque, quod ante geſſit, tutelae judicio tenebitur: et omnis adminiſtratio in hac actione veniet.

* L. 29. de N. G.

20. PAV-

Digitized by Google

20. PAVLVS *lib. 38. ad Edictum.*

Tutor incertus dari non poteſt.

§. 1. Teſtamento quemlibet poſſumus tutorem dare, ſiue is Praetor, ſiue Conſul ſit: quia Lex duodecim Tabularum id confirmat.

21. *Idem lib. 8. Breuium.*

Teſtamento tutores hi dari poſſunt, cum quibus teſtamenti factio eſt.

22. VLPIANVS *lib 45. ad Edictum.*

* Si quis tutorem dederit filio ſuo ſeruum, quem putabat liberum eſſe, cum eſſet ſeruus: is neque liber, neque tutor erit.

* L. 32. de R. J. L. 10. §. 4. h. t.

23. AFRICANVS *lib. 8. Quaeſtionum.*

Tutor ita recte non datur, illi aut illi filiis meis, vtri eorum volet, Titius tutor eſto: * Quid enim dicemus, ſi Titius conſtituere nolit, vtri ex filiis tutor eſſe velit?

* L. 20. h. t. non obſt. L. 16. de legat. 2.

§. 1. Ita autem recte tutor dabitur, Titius ſi volet, illi filio meo tutor eſto.

24. JAVOLENVS [*lib. 5. ex Caſſio*]

Si plures tutores ſint; a Praetore curatorem poſci litis cauſa, ſuperuacuum eſt: quia altero auctore, cum altero agi poteſt.

25. MODESTINVS [*lib. 4 Pandectarum.*]

Duobus pupillis tutor datus, etſi alterius tutela ſe excuſare poteſt, cum res ſeparatae ſint: attamen alterius tutor manet.

26. PAPINIANVS *lib. 4. Reſponſorum.*

Jure noſtro tutela communium liberorum matri * teſtamento patris, fruſtra mandatur: nec, ſi prouinciae Praeſes imperitia lapſus patris voluntatem ſequendam decreuerit, ſucceſſor ejus ſententiam, quam Leges noſtrae non admittunt, recte ſequetur.

* L. 7. pr. ſ. de capit. minut. L. 55. de legat. 1. L. 1. §. 1. de feriis.

§. 1. *Honoris cauſa tutor datus non videtur, quem pater a caeteris tutoribus, quibus negotia gerenda mandauit, rationes accipere voluit.*

§. 2. Propter litem inofficioſi teſtamenti ordinandam exheredato filio, cui tutorem pater [jure] dedit, eundem a Praetore confirmari oportet: euentus judicatae rei declarauit, vtrum ex teſtamento patris, an ex decreto Praetoris, auctoritatem acceperit.

27. TRYPHONINVS [*lib. 14. Diſputationum.*]

Idem fiet, ſi inteſtatum deceſſiſſe patrem pupilli nomine defendatur, falſumue teſtamentum nomine pupilli dicatur: et ſi patruus extet, legitimus tutor futurus ab inteſtato. quia * tutorem habenti tutor dari non poteſt. nam commodius ipſe, qui ſcriptura continetur, a Praetore dabitur, vt ſine vllo litis praejudicio, juſtus tutor auctor pupillo ad eam litem fiat.

* v. 21. §. 4. de excuſ. tut.

§. 1. Cum autem ipſe patruus, quem tutorem legitimum ſibi dicebat pupillus eſſe, ſubjectum filium criminaretur, et ad ſe legitimam hereditatem pertinere contenderet: alium tutorem petendum JVLIANVS reſpondit.

28. PAPINIANVS *lib. 4. Reſponſ.*

Qui tutelam teſtamento mandatam, excuſationis * jure ſuſcipere noluit, ab his quoque legatis ſummouendus erit, quae filiis ejus relicta ſunt: modo ſi legata filii non affectione propria, ſed in honorem patris meruerunt.

* L. 28. §. 1. 32. de excuſ. tut. L. 5. §. 2. de his, quae vt indign.

§. 1. Verbis fideicommiſſi manumiſſus, non jure tutor teſtamento datur; poſt libertatem itaque redditam, ex voluntate teſtatoris ad tutelam vocatur.

§. 2. *Impuberi liberto patronus fruſtra tutorem dabit; ſed voluntatem ejus, ſi fides inquiſitionis congruat, Praetor ſequetur.*

29. *Idem lib. 15. Reſponſorum.*

Ex ſententia Senatusconſulti Liboniani, tutor non erit, qui ſe teſtamento pupillo tutorem ſcripſit. Cum autem patris voluntas hoc ipſum manu ſua declarantis ambigua non eſſet, eum, quamuis alii tutores eſſent, curatorem dandum reſpondi: nec admittendam excuſationem, quam jure publico habebat; quoniam promiſiſſe videbatur: nec vt ſuſpectum remoueri.

30 PAVLVS *lib. 6 Quaeſtionum.*

Duo ſunt Titii, pater, et filius; datus eſt tutor Titius, nec apparet, de quo ſenſit teſtator: Quaero, quid ſit juris? Reſpondit, is datus eſt, quem dare ſe teſtator ſenſit: ſi id non apparet, non jus deficit, ſed probatio. Igitur neuter * eſt tutor.

* non obſt. L. 8. §. 3. de legat. 2.

31. SCAEVOLA (*lib. 4. Quaeſtionum.*)

Si pater exheredatae filiae tutores dederit, et teſtamentum ejus ruptum dicatur, nato poſthumo: commodiſſimum eſt, eosdem tutores pupillae dari ad petendam inteſtati hereditatem.

32. PAVLVS *lib. 9. Reſponſorum.*

Quaero, an non ejusdem ciuitatis ciues teſtamento quis tutores dari poſſit? PAVLVS reſpondit, poſſe.

§. 1. Idem PAVLVS reſpondit, eum quoque, qui propter rerum notitiam * tutor datus eſt, perinde in omnibus et adminiſtrationis, et acceſſionis jure conueniri poſſe, atque caeteros, qui eodem teſtamento dati ſunt.

* L. 14. §. 6. de ſolut.

§. 2. Lucius Titius heredes inſtituit filios ſuos pupillaris aetatis, eisque tutores his verbis dedit: Filiis meis tutores ſunto Gajus Maeuius et Lucius Eros: cui Eroti libertatem non dedit: fuit autem Eros intra viginti quinque annos aetatis. Quaero, an poſſit libertatem ſibi vindicare? PAVLVS reſpondit: quoniam placet, eum, qui a domino tutor datus eſt, libertatem quoque meruiſſe videri: eum quoque, de quo quaeritur, in eadem cauſa habendum: et liberum quidem ab adita hereditate eſſe, tutela autem poſt legitimam aetatem onerari.

33. JAVOLENVS *lib 8. ex Poſterioribus Labeonis.*

Tutoribus ita datis, Lucium Titium tutorem do, ſi is non vivet, tum Gajum Plautium tutorem do: Titius vixerat: et tutelam geſſerat, deinde mortuus erat: TREBATIVS negat, ad Plautium pertinere tutelam: LABEO contra. PROCVLVS, quod LABEO; Ego TREBATII ſententiam probo, quia illa verba ad mortis tempus referuntur.

34. SCAEVOLA *lib. 10 Digeſtorum.*

Cum codicillis ideo alios tutores dare ſignificaſſet, quoniam teſtamento datis quosdam dementos, aut excuſationem habere poſſe compertum ſit: an nihilominus, qui eorum viuerent, nec excuſati eſſent, tutores permanerent? Reſpondit, nihil proponi, cur non permanerent.

AD

Ad TIT. XV.

De *LEGITIMIS* TVTORIBVS.

(Dig. 26. T. 4.)

1. VLPIANVS [*lib. 14. ad Sabinum*]

Legitimae tutelae Lege duodecim tabularum adgnatis delatae ſunt; et conſanguineis: item patronis, id eſt, his, qui ad legitimam hereditatem admitti poſſint. Hoc ſumma prouidentia: vt qui ſperarent hanc ſucceſſionem, iidem tuerentur bona, ne dilapidarentur. §. 1. Interdum alibi eſt hereditas, alibi tutela; vtputa ſi ſit conſanguinea pupillo: nam hereditas quidem ad adgnatam pertinet, tutela autem ad adgnatum. † Item in libertinis, ſi ſit patrona, et patroni filius: nam tutelam patroni filius, hereditatem patrona obtinebit. † Tantundemque erit, et ſi ſit patroni filia, et nepos. §. 2. Si apud hoſtes ſit frater, inferioris gradus adgnato tutela non defertur: nam et ſi patronus apud hoſtes ſit, patroni filio tutela non defertur, ſed interim a Praetore datur.

§. 3. Interdum [autem] etiam ſine hereditate tutela defertur, interdum hereditas ſine tutela: vtputa in eo, qui latitauit, cum ſeruum [ſuum] rogatus eſſet manumittere. Nam generaliter Diuus PIVS reſcripſit Aurelio Baſſo, jus Patroni eum non habere, his verbis: *Plane tergiuerſatio eorum, qui ſubuertere fideicommiſſam libertatem velint, eo modo punitur, ne jus patroni adquirant in eo, quem liberum eſſe nolunt.* † idem erit, ſi filiae adſignatus libertus ſit: tutela quidem apud fratres remanebit, vt Marcellvs notat, legitima autem hereditas ad ſororem pertinebit.

2. *Idem lib. 37. ad Sabinum.*

Legitimam tutelam capitis deminutione * pupilli, etiam ea, quae ſalua ciuitate contingit, amitti, nulla dubitatio eſt.

* L. 7. de capit. minut.

3. *Idem lib. 38. ad Sabinum.*

Tutela legitima, quae patronis defertur [e] Lege duodecim Tabularum, non quidem ſpecialiter, vel nominatim delata eſt, ſed per conſequentias hereditatum, quae ex ipſa Lege patronis datae ſunt. §. 1. Ergo manumiſſor ex Lege duodecim Tabularum tutor eſt, ſiue ſponte [manumiſit], ſiue etiam compulſus ex cauſa fideicommiſſi manumiſit. §. 2. Sed etſi hac lege emit, *vt manumitteret*, et ex Conſtitutione Diui MARCI ad Aufidium Victorinum peruenit ad libertatem: dicendum eſt, tutorem eſſe. §. 3. Plane, ſi forte ex Rubriano Senatusconſulto peruenerit ad libertatem: non habebit tutorem eum, qui rogatus eſt, ſed Orcinus libertus effectus ad familiam teſtatoris pertinebit. In qua ſpecie incipit tutela ad liberos patroni primos pertinere, quae ad patronos non pertinuit. Quod quidem in omnibus Orcinis libertis locum habet teſtamento manumiſſis. §. 4. Si duo pluresue manumittant, omnes tutores ſunt: ſed, ſi mulier ſit inter manumiſſores, dicendum eſt: ſolos maſculos fore tutores. §. 5. Sed ſi aliquis ex patronis deceſſerit, tutela penes caeteros patronos eſt, quamuis ille filium reliquerit. Sed et ſi ab hoſtibus fuerit captus, interim ſoli compatroni tutores ſunt. Simili modo, et ſi in ſeruitutem redactus ſit, apparet, caeteros eſſe tutores. §. 6. Sed ſi omnes patroni deceſſerint, tunc tutela ad liberos eorum incipit pertinere. §. 7. Proinde ſi alter ex patronis filium, alter nepotem reliquerit, vtrum ad ſolum filium, an vero et ad nepotem tutela pertineat: quia et nepos in familia patris ſui proximus eſt? hoc apparebit ex legitimis hereditatibus: Legitima autem hereditas ad ſolum filium (pertinet: ergo et tutela ad ſolum filium) deſcendit; poſt filium, tunc ad nepotem.

§. 8. Quaeri poteſt, ſi patroni filius ſit remotus, vel excuſatus, an nepoti tutela deferatur? Et Marcellvs in ea ſententia eſt, vt ſuccedi non poſſe ſcribat: idcirco enim abierunt tutela, vt alii in locum eorum dentur, non vt ſucceſſio admittatur. §. 9. Non tantum autem morte, verum etiam capitis deminutione ſucceſſio debet in legitima tutela admitti. Quare ſi proximior capite deminutus eſt, qui poſt eum eſt, ſuccedit in tutelae adminiſtratione.

§. 10. Si parens filium, vel filiam, vel nepotem, vel neptem, vel deinceps impuberes, quos in poteſtate habeat, emancipet: vicem legitimi tutoris ſuſtinet.

4. MODESTINVS (*lib. 4. Differentiarum.*)

Quo defuncto, ſi liberi perfectae aetatis exiſtant, fiduciarii tutores fratris vel ſororis efficiuntur.

5. VLPIANVS (*lib. 35. ad Edictum.*)

Legitimos tutores nemo dat: ſed Lex duodecim Tabularum fecit tutores. §. 1. Sed, etiam hos cogi ſatisdare, certum eſt: in tantum, vt etiam patronum et patroni filium, caterosque liberos ejus cogi, *rem ſaluam fore*, ſatisdare, pleriſque videatur. Sed hoc, cauſa cognita, Praetorem ſtatuero debere, melius eſt, vtrum debeat ſatisdare patronus, liberique ejus, an non: vt ſi perſona honeſta ſit, remittatur ei ſatisdatio, et maximo ſi ſubſtantia modica ſit: ſi autem patroni perſona vulgaris, vel minus honeſta ſit, ibi dicendum eſt, ſatisdationem locum habere: vt * aut modus tutelae, aut perſona, aut cauſa admittat ſatisdationem. §. 2. In legitimis, et in his, qui a Magiſtratibus dantur, quaeſitum eſt, an vni decerni tutela poſſit? Et ait Labeo, et vni recte tutelam decerni: poſſe enim aliquos vel abſentes, vel furioſos eſſe: Quae ſententia, vtilitatis gratia, admittenda eſt, vt vni decernatur adminiſtratio. §. 3. An ergo et prouocare ſe inuicem ſecundum ſuperiorem clauſulam poſſint? Et magis eſt, ut, ſi omnes ſatis non dederint, vel ſi ſinita eſt ſatisdatio, (nonnunquam enim ſatisdatio ab eis non petitur, aut ſatis deſinit eſſe cautum), aut Magiſtratus municipales ab his, quos dederint, aut non potuerunt, aut noluerunt ſatis exigere: poſſe dici etiam in his, quo caſu cautum non eſt, admittendam prouocationem. §. 4. An ergo et in patronis idem ſit dicendum, maxime vbi ceſſat ſatisdatio? Et puto, in patronis non oportere admitti prouocationem, niſi ex magna cauſa: ne quis ſpem ſucceſſionis deminuat. nam ſi patrono tutela non fuerit commiſſa, poterit per compatronum damno adfici, qui ſolus rem pupilli male adminiſtrat. §. 5. Si legitimus tutor capite minutus ſit: dicendum eſt, deſinere eum eſſe tutorem, et locum eſſe judicio tutelae, finita tutela.

6. PAVLVS [*lib. 38 ad Edictum*]

Inteſtato parente mortuo, agnatis defertur tutela. Inteſtatus autem videtur non tantum is, qui teſtamentum non fecit, ſed et is, qui teſtamento liberis ſuis tutores non dedit: quantum enim ad tutelam pertinet, inteſtatus eſt. Item dicemus, ſi tutor teſtamento datus, adhuc filio impubere remanente, deceſſerit: nam tutela ejus ad agnatos revertitur.*

* v. L. 11. de teſtam. tut.

Digitized by Google

7. CAJVS (*lib. 1. Inſtitutionum.*)

Sunt autem *agnati*, qui per virilis ſexus perſonas cognatione juncti ſunt, * quaſi a patre cognati: veluti frater eodem patre natus, fratris filius, nepoſue ex eo; item patruus, et patrui filius, nepoſue ex eo.

* L. 10. §. 2. de grad. et affin.

8. PAVLVS (*lib. 38. ad Edictum.*)

Si reliquero filium impuberem, et fratrem, et nepotem ex alio filio: conſtat vtrosque eſſe tutores, ſi perfectae aetatis ſunt: quia eodem gradu ſunt.

9. CAJVS (*lib. 12. ad Edictum prouinciale.*)

Si plures ſunt agnati, proximus tutelam nanciſcitur: et ſi eodem gradu plures ſint, omnes tutelam nanciſcuntur.

10. HERMOGENIANVS (*lib. 2. Juris epitom.*)

Agnato propior foemina, quo minus ſit impuberis agnati tutor, non objicitur: Ideoque patruus ſororem conſanguineam habentis fratris filii legitimus erit tutor: nec amita patruo magno, vel matertera fratris filiis, ne ſint tutores, obſtat. §. 1. *Surdus, et mutus, nec legitimi tutores eſſe poſſunt: cum nec teſtamento, nec alio modo vtiliter dari poſſint.*

11. PAVLVS [*lib. 16. ad Plautium*]

Minus autem audiens poteſt.

De Verborvm Significatione.

92. PAVLVS *lib. 7. Quaeſtionum.*

Proximus eſt cui nemo antecedit. *Supremus* eſt quem nemo ſequitur.

155. LICINNIVS RVFINVS *lib. 7. Regularum.*

Proximi appellatione etiam ille continetur, qui *Solus* eſt. (L. 2. §. 4. de ſuis et legit. hered.)

Ad TIT. XVI.

De *CAPITE MINVTIS.*

(Dig. 4. T. 5.)

1. CAJVS *lib. 4. ad Edictum proviniale.*

Capitis minutio, eſt ſtatus permutatio.

2. VLPIANVS *lib. 12. ad Edictum.*

Pertinet hoc Edictum ad eas capitis deminutiones, quae ſalua ciuitate contingunt. caeterum ſiue amiſſione ciuitatis, ſiue libertatis amiſſione contingat capitis deminutio: ceſſabit Edictum; neque poſſunt hi penitus conueniri: dabitur plane actio in eos, ad quos bona peruenerunt eorum. §. 1. Ait Praetor: *qui quaeue, poſteaquam quid cum his actum, contractumue ſit, capite deminuti deminutaeue eſſe dicentur, in eos easue perinde quaſi id factum non ſit, judicium dabo.* §. 2. Hi, qui capite minuuntur, ex his cauſis, quae capitis deminutionem praeceſſerunt, manent obligati naturaliter: caeterum ſi poſtea, imputare quis ſibi debebit, cur contraxerit, quantum ad verba hujus Edicti pertinet. ſed interdum, ſi contrahatur cum his poſt capitis deminutionem, danda eſt actio: et quidem, ſi adrogatus ſit, nullus labor; nam perinde obligabitur, vt filiusfamilias. §. 3. Nemo delictis exuitur, quamuis capite minutus ſit. §. 4. Ei, qui debitorem ſuum adrogauit, non reſtituitur actio in eum, poſtquam ſui juris fiat. §. 5. Hoc judicium perpetuum eſt, et in heredes, heredibus datur.

3. PAVLVS *lib. 11. ad Edictum.*

Liberos, qui adrogatum parentem ſequuntur, placet minui caput, cum in aliena poteſtate ſint, et cum familiam mutauerint. §. 1. Emancipato filio, et caeteris perſonis capitis minutio manifeſto accidit: cum emancipari nemo poſſit, niſi in imaginariam ſeruilem cauſam deductus. Aliter atque cum ſeruus manumittitur: quia ſeruile caput nullum jus habet: ideo nec minui poteſt.

4. MODESTINVS *lib 1. Pandectarum.*

Hodie enim incipit ſtatum habere.

5. PAVLVS *lib 11. ad Edictum.*

Amiſſione ciuitatis fit capitis minutio, vt in aqua et igni interdictione. §. 1. Qui deficiunt, capite minuuntur. *Deficere* autem dicuntur, qui ab his, quorum ſub imperio ſunt, deſiſciunt, et in hoſtium numerum ſe conferunt: ſed et hi, quos Senatus *hoſtes* judicauit, [vel] lege lata: vtique vsque eo, vt ciuitatem amittant.

§. 2. Nunc reſpiciendum, quae capitis deminutione pereant. Et primo de ea capitis deminutione, quae ſalua ciuitate accidit, per quam publica jura non interuerti conſtat: nam manere magiſtratum, vel Senatorem, vel judicem, certum eſt.

6. VLPIANVS *lib. 51. ad Sabinum.*

Nam et caetera officia, quae publica ſunt, in eo non finiuntur: capitis enim minutio, priuata hominis et familiae ejus jura, non ciuitatis, emittit.

7. PAVLVS *lib. 11. ad Edictum.*

*Tutelas * etiam non amittit capitis minutio: exceptis his, quae in jure alieno perſonis poſitis deferuntur, igitur teſtamento dati, vel ex Lege, vel ex Senatusconſulto, erunt nihilominus tutores. Sed legitimae [tutelae] ex duodecim Tabulis interuertuntur, eadem ratione, qua et hereditates exinde legitimae: quia adgnatis deferuntur, qui deſinunt eſſe, familia mutati. Ex nouis autem Legibus et hereditates et tutelae plerumque ſic deferuntur, vt perſonae naturaliter deſignentur: vt ecce, deferunt hereditatem Senatusconſulta matri, et filio.*

* v. L. 26. de teſtam. tut.

§. 1. Injuriarum, et actionum ex delicto venientium obligationes cum capite ambulant. §. 2. Si libertate ademta, capitis deminutio ſubſecuta ſit, nulli reſtitutioni aduerſus ſeruum locus eſt: quia nec Praetoria juriſdictione ita ſeruus obligatur, vt cum eo actio ſit. ſed vtilis actio aduerſus dominum danda eſt, vt Jvlianvs ſcribit: et niſi in ſolidum defendatur, permittendum mihi eſt in bona, quae habuit, mitti. §. 3. Item cum ciuitas amiſſa eſt, nulla reſtitutionis aequitas eſt aduerſus eum, qui amiſſis bonis, et ciuitate relicta, nudus exulat.

8. CAJVS *lib. 4. ad Edictum prouinciale.*

Eas obligationes, quae naturalem praeſtationem habere intelliguntur, palam eſt capitis deminutione non perire: quia *ciuilis ratio naturalia jura corrumpere non poteſt.* Itaque de dote actio, quia in bonum et aequum concepta eſt, nihilominus durat etiam poſt capitis deminutionem.

9. PAVLVS *lib. 11. ad Edictum.*

Vt quandoque emancipata agat:

10. MO-

Digitized by Google

10. MODESTINVS *lib. 8. Differentiarum.*

Legatum in annos ſingulos, vel menſes [ſingulos] relictum, vel ſi habitatio legetur, morte quidem legatarii legatum intercidit, capitis deminutione tamen interueniente perſeuerat: videlicet, quia tale legatum in facto potius, quam in jure, conſiſtit.

11. PAVLVS *lib. 2. ad Sabinum.*

Capitis deminutionis tria genera ſunt: maxima, media, minima. tria enim ſunt, quae habemus, libertatem, ciuitatem, familiam. igitur, cum omnia haec amittimus, hoc eſt, libertatem, et ciuitatem, et familiam, *maximam* eſſe capitis deminutionem: cum vero amittimus ciuitatem, libertatem retinemus: *mediam* eſſe capitis deminutionem: cum et libertas, et ciuitas retinetur, familia tantum mutatur: *minimam* eſſe capitis deminutionem conſtat. *

* L. 5. ff. de extraord. cognit.

De Verborvm Significatione.

103. MODESTINVS *lib. 8. Regularum.*

Licet *capitalis* latine loquentibus *omnis cauſa exiſtimationis* videatur: tamen appellatio capitalis, *mortis*, vel *amiſſionis ciuitatis*, intelligenda eſt.

Regvla Jvris.

209. VLPIANVS *lib. 4. ad Leg. Jul. et Pap.*

Seruitutem mortalitati fere comparamus. (vid. ſup. T. III.)

Ad TIT. XVII – XX.

De TVTORIBVS et CVRATORIBVS *DATIS* ab his, qvi *JVS DANDI* habent: et qvi, et in qvibvs cavsis specialiter dari possvnt.

(Dig. 26. T. 5.)

1. VLPIANVS [*lib. 39. ad Sabinum.*]

Siue Proconſul, ſiue Praeſes, ſiue etiam Praefectus Aegypti, ſiue Proconſulatum (obtineat) prouiciae, (vel) temporis cauſa Praeſide defuncto, vel quia ipſi prouincia regenda commiſſa eſt, tutorem dare poterit. §. 1. Legatus quoque Proconſulis ex oratione Diui MARCI, tutorem dare poteſt. §. 2. Quod autem permittitur tutorem dare prouinciae Praeſidi: eis tantum permittitur, qui ſunt ejusdem prouinciae, vel ibidem domicilium habent.

§. 3. Si Praetor, vel Praeſes prouinciae in furore aut dementia conſtitutus dederit tutorem, non puto valere: quamvis enim Praetor, vel Praeſes ſit, nec furor ei magiſtratum abroget, attamen datio nullius erit momenti. §. 2. Dari tutor omni die poterit. §. 3. Furioſo, et furioſae, et muto, et ſurdo tutor, vel curator a Praetore, vel Praeſide dari poterit.

2. *Idem lib. 25. ad Edictum.*

Cum quidam tutores dati appellaſſent, quidam autem non adeſſent: Diuus PIVS reſcripſit, dandum temporarium tutorem, qui tutela fungatur.

3. *Idem lib. 36. ad Edictum.*

Jus dandi tutores datum eſt omnibus Magiſtratibus * municipalibus: eoque jure vtimur: ſed illum, qui ab eodem municipio, ** vel agro ejusdem municipii eſt.

* L. 40. de admin. et peric. tut.

** L. 10. de tut. L. 1. §. 2. h. t. L. 29. ad municip. add. L. 24. h. t.

4. *Idem lib. 9. ad Legem Juliam et Papiam.*

Praetor ipſe ſe tutorem dare non poteſt: ſicut nec pedaneus judex, nec compromiſſarius ex ſua ſententia fieri poteſt. *

* L. 13. §. 4. ad SC. Treb.

5. CAJVS *lib. 12. ad Edictum prouinciale.*

Illud ſemper conſtitit, Praeſidem poſſe tutorem dare tam abſentem, * quam praeſentem, et tam praeſenti, quam abſenti.

* exc. L. 22. §. 3. L. 29. h. t.

6. VLPIANVS *lib. 8. de omnibus Tribunalibus.*

Nec non ignoranti, et inuito. *

* L. 9. de muner. et honor. arg. L. 26. de R. J.

7. *Idem lib. 1. de omnibus Tribunalibus.*

Non tantum ad dotem dandam nupturae curatorem dari oportet, verum etiam ei [quoque], quae jam nupta eſt: Sed et ad dotem augendam datur: et mutandae quoque dotis gratia curator dari poteſt.

8. *Idem lib. 8. de omnibus Tribunalibus.*

Nec mandante * Praeſide alius tutorem dare poterit.

* L. 7. de off. ejus, cui mand. eſt jurisd.

9. MARCIANVS *lib. 8. Inſtitutionum.*

Impuberi ad hereditatem adeundam, vt tutor detur, ex cauſa permiſſum eſt.

10. *Idem lib. 5. Regularum.*

Tutor, ſi petitus fuerit habenti, ſed, abſente eo, quaſi non habenti datus ſit, datio nulla eſt: nam et quoquo modo in petitione tutoris ſi erratum fuerit in facti cauſa, maxime poſt Conſtitutionem Diuorum Fratrvm, non valet tutoris datio.

11. CELSVS *lib. 11. Digeſtorum.*

Curator pupillo, vel pupillae non dantur, ſi tutor eorum adfuerit.

12. VLPIANVS *lib. 3. de Officio Proconſulis.*

His, qui in ea cauſa ſunt, vt ſupereſſe rebus ſuis non poſſint, dare curatorem, * Proconſulem oportebit.

* L. 1. et 2. de curat. furioſ. L. 48. de O. et A.

§. 1. *Nec dubitabit filium quoque patri curatorem dare. quamuis enim contra ſit apud* Celsvm *et apud alios pleroſque relatum, quaſi indecorum ſit, patrem a filio regi:* * *attamen D.* PIVS *Juſtio Celeri, item D.* Fratres *reſcripſerunt: filium, ſi ſobrie viuat, patri curatorem dandum, magis quam extraneum.*

* v. 1. §. 1. de Curat.

§. 2. D. PIVS matris querelam de filiis prodigis admiſit, vt curatorem accipiant, in haec verba: Non eſt nouum, quosdam, etſi mentis ſuae videbuntur ex ſermonibus compotes eſſe, tamen ſic tractare bona ad ſe pertinentia, vt, niſi ſubueniatur his, deducantur in egeſtatem; eligendus itaque erit, qui eos conſilio regat, nam aequum eſt, proſpicere nos etiam eis, qui, quod ad bona ipſorum pertinet, furioſum faciunt exitum.

13. PAPINIANVS *lib. 11. Quaeſtionum.*

Si impuberi libertas et hereditas per fideicommiſſum data ſit, et inſtitutus adire nolit: Senatus cenſuit, eum, ſi impube-

Digitized by Google

ris nomine deſideretur, adire cogendum: vt tamen pupillo, pupillae tutor ab eo, cui jus dandi erit, detur, qui tutelam retineat, quoad reſtituatur hereditas, et, rem ſaluam fore, ab herede caueatur. Poſtea Diuus HADRIANVS, vt idem in eo ſeruetur, cui directa libertas data fuerit, reſcripſit. §. 1. Quamuis autem a patrono, rem ſaluam pupillo fore; non facile cautio exigatur: tamen Senatus pro extraneo haberi voluit eum, qui, quod in ipſo fuit, etiam libertate priuauit impuberem, et jus quidem liberti, quod habet, quia ex cauſa fideicommiſſi manumittit, non eſt ei ablatum: tutela vero ſine vinculo cautionis non committitur. Quid ergo, ſi non caueat? non dubie tutela non erit apud patronum. §. 2. Sed ſi puella duodecimum annum impleuerit, tutor deſiuit eſſe. Quoniam tamen minoribus annorum deſiderantibus curatores dari ſolent, ſi curator patronus petatur, fides inquiſitionis pro vinculo cedet cautionis.

14. *Idem lib. 12. Quaeſtionum.*

Libertus non aliis patroni patronaeue liberis tutor eſſe cogitur, quam qui jura patronatus ſperare poſſunt.

15. PAVLVS *lib. 2. ad Edictum.*

In omnem rem curator dandus eſt in ejus tutoris locum, qui reipublicae cauſa abſuit.

16. *Idem lib. 73. ad Edictum.*

Nec ille deſinit tutor eſſe; Quod et in omnibus, qui ad tempus excuſantur, juris eſt.

17. VLPIANVS *lib. 9. ad Edictum.*

Ei, qui de ſtatu ſuo litigat, tutorem dari poſſe, POMPONIVS ſcribit. et verum eſt: vt ita demum teneat datio, ſi liber eſt.

18. *Idem lib. 61. ad Edictum.*

In dando tutore ex inquiſitione, et in eum inquiritur, qui Senator eſt. Et ita SEVERVS reſcripſit.

19. PAVLVS *lib. 16. ad Plautium.*

Vbi abſunt hi, qui tutores dare poſſunt, decuriones jubentur dare tutores: dummodo major pars conueniat: vbi non eſt dubium, quin vnum ex ſe dare poſſint. §. 1. Magiſtratus municipalis collegam ſuum quin dare tutorem poſſit, non eſt dubium.

20. MODESTINVS *lib. 7. Differentiarum.*

Veneri tutor a Magiſtratibus populi Romani dari non poteſt: curator poteſt: nam de curatore conſtituendo Edicto comprehenſum eſt. §. 1. Curatorem habenti, quo minus alius curator detur, regula Juris non eſt impedimento.

21. *Idem lib. 1. Excuſationum.*

Scire oportere Magiſtratus, quod curatrices minoribus mulieres non creabunt. §. 1. Si mater ſub hac conditione ſcripſerit filios heredes, ſi ſoluti patris poteſtate fuerint; ſolutis his, et propter hoc heredibus, Ipſe pater curator creari non poterit, etiamſi voluerit: vt non alia via hoc, quod noluit teſtatrix, fiat: Et hoc ita a Diuo SEVERO promulgatum eſt. §. 2. Sed et ſi quis a parentibus prohibitus fuerit tutor eſſe, hunc neque creari oportet: et, ſi creatus ſit, nec recuſauerit, prohiberi eum eſſe tutorem, manente epitimia.

§. 3. Eos, qui in legatione ſunt, ne creent tutores vel curatores Magiſtratus: quia per id tempus, quo in legatione ſunt, periculum ad eos non pertinet. §. 4. Si Praefectorium hominem in legatione exiſtentem Romanus Princeps dederit tutorem, dimittetur.

§. 5. Cum reliquis oportet Magiſtratum, et mores creandorum inueſtigare. * neque facultates enim, neque dignitas ita ſufficiens eſt ad fidem vt bona electio, vel voluntas et benigni mores. *

* L. 8. de ſuſpect. tut.

§. 6. Semper autem maxime hoc obſeruent Magiſtratus, ne creent eos, qui ſe ipſos volunt ingerere, vt creentur; * quique pecuniam dant: hos enim et poenae obnoxios eſſe, promulgatum eſt.

* L. 4. h. t. L. 25. de procur.

22. *Idem lib. 5. Excuſationum.*

Et qui non ſunt Conſiliarii vel Senatores, Conſiliariorum, vel Senatorum filiis tutores creantur: ſicut et Conſiliarii, vel Senatores his, qui non ſunt ex Conſiliariis, vel Senatoribus.

23. *Idem lib. 4. Pandectarum.*

Simul plures tutores dari poſſunt.

24 PAVLVS *lib. 9. Reſponſorum.*

Diui MARCVS et VERVS CORNELIO PROCVLO: Si quando deſinit in ciuitate, ex qua pupilli oriundi ſunt, qui idonei videantur eſſe tutores; officium ſit Magiſtratuum, inquirere *ex vicinis ciuitatibus* honeſtiſſimum quemque, et nomina Praeſidi prouinciae mittere, non ipſos arbitrium dandi ſibi vindicare.

25. *Idem lib. 10. Reſponſorum.*

Curatorem impuberi datum quacunque ex cauſa, perſeuerare in diem pubertatis in eadem cura, reſpondi. Ergo poſt pubertatem alium curatorem ſibi petere debebit.

26. SCAEVOLA *lib. 2. Reſponſorum.*

Sejae egreſſae annos duodecim, decreto Praetoris ex inquiſitione datus eſt tutor quaſi minori. Quaero, an excuſare ſe deberet? Reſpondi, ſecundum ea, quae proponerentur, neque excuſationem neceſſariam eſſe, neque obligari, quod non gereret.

27. HERMOGENIANVS *lib. 2. Juris Epitomarum.*

Pupillo, qui tam Romae, quam in prouincia facultates habet, rerum, quae ſunt Romae, Praetor; prouincialium Praeſes, tutorem dare poteſt. §. 1. Libertino tutores liberti dandi ſunt. Sed etſi ingenuus detur, nec ſe excuſauerit, tutor perſeuerabit.

28. PAVLVS *lib. 2. Decretorum.*

Romanius Appulus ab judice appellauerat. dicens, ſe non debuiſſe dari in tutela collegam ei, quem ipſe, cum Magiſtratus eſſet, nominaſſet ſuo periculo, ne in vna tutela duplex periculum ſuſtineret: decreuit Imperator, poſſe quem et fidejuſſorem pro tutore eſſe, et nihilominus tutorem dari. Itaque deuictus eſt in tutela.

29. *Idem lib. ſingulari de Cognitionibus.*

Si peregre agant, qui tutores vel curatores dati ſunt, vt intra diem ſingulum notum his a Magiſtratibus fiat, Diuus MARCVS reſcripſit.

QVI *PETANT* TVTORES VEL CVRATORES, ET *VBI PETANTVR.*

(Dig. 26. T. 6.)

*1. MODESTINVS *lib. 7. Differentiarum.*

Matris ſolli titulo * in petendis filio tutoribus, non etiam curatoribus, obſeruatur: niſi quo caſu impuberi curator petendus eſt.

* L. 2. §. 1. 2. L. 4. §. 2. h. t. L. 2. §. 23. ad SC. Tertull.

2. *Idem lib. 1. Excuſationum.*

Si minores non habeant eos, qui ex Legibus ſunt, defenſores, ſi quidem tutoribus indigent propter aetatem, poſſunt petere

eis

Digitized by Google

eis tutores conſtitui, cognati, et, qui ſecundum affinitatem ſunt, familiares parentum, maſculorum, et foeminarum: poſſunt et amici parentum, et educatores ipſorum puerorum hoc petere.

§. 1. Alii igitur voluntate petunt tutores: Sunt autem quidam, quibus eſt neceſſe petere tutores: puta, mater, et liberti: ex his enim illa damnum patitur, hi autem et puniuntur, ſi non petierint eos, qui ex Legibus deſenſores ſunt. Mater enim expellitur a legitima filii hereditate, quaſi exiſtens indigna accipere hereditatem legitimam, negligens ei conſtitui tutorem. Et non ſolum ſi non petierit, ſed et ſi puritatis gratia petierit eum, qui dimitti poterat, deinde dimiſſo eo, vel abjecto, alium non petierit rurſum, vel ex ſtudio malos petierit. Liberti autem ex his cauſis accuſati apud Praeſidem puniuntur, vt emendentur, ſi apparuerint vel propter negligentiam, vel propter malitiam non petiiſſe.

§. 2. Quae autem de matre dicta ſunt, oſtenduntur in epiſtola Diui SEVERI, cujus verba ſubjecta ſunt.

Diuus SEVERVS Curpio Rufino: Omnem me rationem adhibere ſubueniendis pupillis, cum ad curam publicam pertineat, liquere omnibus volo: et ideo, quae mater vel non petierit tutores idoneos filiis ſuis, vel, prioribus excuſatis, rejectisue, non confeſtim aliorum nomina dederit: jus non habeat vindicandorum ſibi bonorum inteſtatorum filiorum.

§. 3. Si quidem aliquis vel foenerator, vel legatarius, vel alius neceſſariam habeat aduerſus pupillum perſecutionem: ipſe quidem non petet tutorem pupillo, ſed eos, qui petere poſſunt, rogabit petere: vel, ſi hi uegle xerint, tunc accedens ad Praeſidem hoc ipſum dicet, vt conſtituto tutore legitimo, ea aduerſus pupillum moueatur perſecutio.

§. 4. Haec quidem de tutoribus. *Curatores* autem minores ſibi ipſis petent, ſi quidem adfuerint, per ſe ipſos: ſi autem abſuerit aliquis eorum, petet per procuratorem. §. 5. An autem alius petere curatorem poſſit minori, quaeſitum eſt? et VLPIANVS egregius ita ſcribit: non licere alium ei petere, ſed ipſum hoc ipſi.

Et apud PAVLVM *lib. 9. Reſponſorum ita relatum eſt.*

Curatorem, ignorante, nec mandante pupilla, non recte ei a tutore petitum videri: periculumque eorum, quae curator non jure datus geſſit, non ſine ratione eum, qui petit, cogendum agnoſcere. Et alia parte ejusdem libri ita reſpondit: Si matris judicium Princeps ſecutus, curatores filiae ejus dedit, periculum adminiſtrationis eorum eam reſpicere debere. §. 6. Qui qualitercunque dimiſſi ſunt per excuſationem a tutela, neceſſe non habent petere pupillis tutorem, vt ait SEVERI et ANTONINI Conſtitutio.

3. PAVLVS *lib. 10. Reſponſorum.*

Decreto Decurionum et ipſum Magiſtratum curatorem dari potuiſſe, reſpondi.

4. TRYPHONINVS *lib. 13. Diſputationum.*

Credendum eſt, et eam matrem Conſtitutione contineri, quae a patre non legitime tutores teſtamento vel codicillis datos filiis impuberibus, non poſtulauit decreto confirmari. §. 1. Sin autem idoneis datis tutoribus pluribus vnus eorum vel deceſſit; vel temporalem excuſationem accepit: mater, quae propterea in locum illius alium non petit, quia numerus reliquorum adminiſtrationi tutelae ſufficiebat, incidit quidem in verba Conſtitutionis, ſed ſententia excuſatur. §. 2. Sed ſi ſuſpecto tutore pupilli accuſato, decretum erit, ei adjungi alios, mater eos quoque petere debet: et ſi non petit, incidet in ſententiam Conſtitutionis.

§. 3. Haec autem mater ab omni quidem bonorum vindicatione inteſtatorum filiorum repellitur. ſi vero maritus ei fideicommiſſum a filio reliquerit, cui mulier non petit tutorem, ſi ſine liberis deceſſerit, vel ſub hac ipſa conditione, ſi inteſtatus mortuus erit; fideicommiſſi petitio, quae ex alieno judicio deſcendit, non eſt perempta. §. 4. Quae autem ſuſpectum tutorem non fecit, nec verbis, nec ſententia Conſtitutionis in poenam incidit: quod ejusmodi facta dijudicare et aeſtimare, virilis animi eſt: et poteſt etiam delicta ignorare mater: ſatisque eſt, eam petiiſſe talem, qui inquiſitione per Praetorem habita idoneus apparuit. et ideo nec judicium ejus ſufficit ad eligendos tutores, ſed inquiſitio fit, etiam ſi maxime in bona propria liberis ſuis teſtamento tutores dederit.

DE *CONFIRMANDO* TVTORE VEL CVRATORE.

(Dig. 26. T. 3.)

1. MODESTINVS *lib. 6. Excuſationum.*

Vt ne de confirmandis tutoribus relinquamus indiſcuſſum, pauca et de his ſcrutemur.

§. 1. Sunt quidam dati recte tutores ſecundum teſtamenta, id eſt, et a quibus oportet, et quibus oportet, et quomodo oportet, et vbi oportet.* Pater enim filiis, vel nepotibus, quos habet in poteſtate, recte dat tutorem, ſed in teſtamento. † Si autem fuerit perſona talis, quae non poteſt dare, velut mater, aut patronus, aut extraneus quis; aut perſona, cui non poteſt dari, velut ſi pater filio non exiſtenti in poteſtate, aut filiae dederit, aut ſi dixerit, precor te curam habere rerum; aut in codicillis non confirmatis dederit tutorem, aut curatorem: tunc quod deficit, repleri a Conſulari poteſtate Conſtitutiones conceſſerunt, et ſecundum mentem confirmari tutores.

* v. L. 3. de teſtam. tut.

§. 2. Et ſi quidem pater * fuerit, qui dederit tutorem: amplius nihil vt plurimum inquirit, qui praeeſt, ſed ſimpliciter eum confirmat: Si autem alius quis dederit, tunc inquirit perſonam, ſi apta ſit.

* L. 31. de V. S. L. 6. h. t. L. 8. de R. J.

§. 3. Hoc amplius ſcire oportet, quoniam curator teſtamento neque a patre recte datur: ſed datum aſſuetum eſt confirmari ab eo, qui praeeſt. *

* L. 2. 6. h. t. L. 16. de Curat.

2. NERATIVS *lib. 3. Regularum.*

Mulier liberis non recte teſtamento tutorem dat: ſed ſi dederit, decreto Praetoris vel Proconſulis, ex inquiſitione confirmabitur; nec ſatisdabit pupillo rem ſaluam fore.

§. 1. Sed etſi curator a matre teſtamento datus ſit filiis ejus, decreto confirmabitur ex inquiſitione.

3. JVLIANVS *lib. 21. Digeſtorum.*

Qui a patre tutor ſcriptus eſt aut non juſto teſtamento, aut non vt Lege praecipiebatur: confirmandus eſt ad tutelam gerendam, perinde ac ſi ex teſtamento tutor eſſet: id eſt, vt ſatisdatio ei remittatur.

4. PAVLVS *lib. ſing. de Excuſat. tutelarum.*

Si patronus, vel quiuis extraneus, impuberi; quem heredem inſtituerit, tutorem dederit, et extra ea nihil in bonis habeat pupillus: non male dicetur, judicium ejus ſequendum eſſe, qui

et

Digitized by Google

et perſonam ejus, quem tutorem eſſe voluerit, nouerit, et impuberem ita dilexit, vt eum heredem inſtituerit.

5. PAPINIANVS *lib. 11. Quaeſtionum.*

Tutores, a patruo teſtamento datos juſſit Praetor magiſtratus confirmare: Hi cautionem quoque accipere debuerunt: nec voluntas ejus, qui tutorem dare non potuit, negligentiam magiſtratuum excuſat. Denique Praetor non ante decretum interponere poteſt, quam per inquiſitionem idoneis pronunciatis. Vnde ſequitur, vt, ſi tutelae tempore ſoluendo non fuerunt, in id, quod de bonis eorum ſeruari non poſſit, contra magiſtratus actio decernatur.

6. *Idem lib. 5. Reſponſorum.*

Si filio puberi pater tutorem, aut impuberi curatorem dederit, citra inquiſitionem Praetor eos confirmare debebit.

7. HERMOGENIANVS *lib. 2. Juris Epitomarum.*

Naturali filio, cui nihil relictum eſt, tutor fruſtra datur a patre: nec ſine inquiſitione confirmatur.

§. 1. Si quaeratur, an ex inquiſitione recte datus ſit tutor, quatuor haec conſideranda ſunt: an hic dederit, qui dare potuit; et ille acceperit, cui fuerat dandus; et is datur, cujus dandi facultas erat; et pro tribunali decretum interpoſitum.

8. TRYPHONINVS [*lib. 14. Diſputationum.*]

In confirmando tutore hoc Praetor inquirere debet, an durauerit patris voluntas: Quod in facili eſt, ſi proximo mortis tempore tutores non jure vel curatores ſcripſerit pater. Nam ſi ante annos, vt ſpatio medio potuerit facultatum, dati non jure tutoris a patre, fieri deminutio, vel morum ante celata vel ignorata emerſit improbitas, aut inimicitiae cum patre exarſerunt.

9. PAVLVS [*lib. ſing. de Cognitionibus.*]

Vel cum fiſco aliquem contractum damnoſum miſcuiſſent.

10. TRYPHONINVS [*lib. 14. Diſputat.*]

Vtilitatem pupillorum Praetor ſequitur, non ſcripturam teſtamenti, vel codicillorum.* Nam patris voluntatem Praetor ita accipere debet, ſi non fuit ignarus ſcilicet eorum, quae ipſe Praetor de tutore comperta habet. Quid denique, ſi poſtea de eo, quem pater teſtamento codicilliſue non jure dedit, ſcripſit, tutorem eſſe nolle? Nempe non ſequitur primam voluntatem Praetor, a qua pater diſceſſit.

* L. 8. 9. h. t. L. 3. §. 3. de admin. et peric. tut. L. 1. §. 1. vbi pupill. educ.

11. SCAEVOLA *lib. 20.* [*Digeſtorum.*]

Avia nepotibus curatorem dedit, fideicommiſſo ei relicto: quaeſitum eſt, an adminiſtrare curator compelli debeat? Reſpondit, curatorem quidem non eſſe: ſed, cum aliquid ei teſtamento datum eſſet, teneri eum ex fideicommiſſo, ſi non curam ſuſciperet; niſi id, quod ei datum eſſet, nollet petere, aut reddere eſſe paratus.

§. 1. Item quaeſitum eſt, an iſte curator ſatisdare nepotibus debeat? Reſpondit, quaſi curatorem non debere: ſed cum fideicommiſſum ab eo peti poſſet, fideicommiſſi nomine ſatisdare debere.

AD TIT. XXI.

DE *AVCTORITATE* ET *CONSENSV* TVTORVM ET CVRATORVM.

(Dig. 26. T. 8.)

1. VLPIANVS *lib. 1. ad Sabinum.*

Quamquam* regula ſit juris ciuilis in rem ſuam* auctorem tutorem fieri non poſſe; tamen poteſt tutor proprii ſui debitoris hereditatem adeunti pupillo** auctoritatem accommodare, quamuis per hoc debitor ejus efficiatur: prima enim ratio auctoritatis ea eſt, vt heres fiat; per conſequentias contigit, vt debitum ſubeat: ſe tamen auctore, ab eo ſtipulari non poteſt. Et cum quidam auctoritatem adcommodaret pupillae ſuae, vt ſeruo ſuo ſtipulanti ſponderet: D. PIVS ANTONINVS reſcripſit, jure pupillam non teneri: ſed in quantum locupletior facta eſt, dandam actionem. Sed ſi auctor fiat, vt filio ſuo quid tradatur, nulla erit auctoritas: euidenter enim ſua auctoritate rem adquirit.

* L. 7. h. t. L. 22. h. t.

** L. 4. h. t. L. 8. de adopt.

§. 1. Tutor ſi inuitus retentus ſit per vim, non valet, quod agitur: neque enim praeſentia corporis ſufficit ad auctoritatem; vt ſi ſomno, aut morbo comitiali occupatus tacuiſſet.

2. *Idem lib. 24. ad Sabinum.*

Nulla differentia eſt, non interueniat auctoritas tutoris, an perperam adhibeatur.*

* L. 1. §. 1. 11. f. L. 14. 17. h. t. L. 5. de condit. et demonſtr. L. 29. de R. J. L. 77. de R. J.

3. PAVLVS *lib. 8. ad Sabinum.*

Etiamſi non interrogatus tutor auctor fiat, valet auctoritas ejus, cum ſe probare dicit id, quod agitur: hoc eſt enim *auctorem fieri.*

4. POMPONIVS *lib. 17. ad Sabinum.*

Etſi, pluribus datis tutoribus, vnius auctoritas ſufficiat: tamen, ſi tutor auctoretur, cui adminiſtratio tutelae conceſſa non eſt, id ratum a Praetore haberi non debet. † Et ideo puto verius eſſe, quod Ofilio placebat: ſi eo tutore auctore, qui tutelam non gerat, emam a pupillo, ſciens alium ejus tutelam gerere: dominum me non poſſe fieri. † Item ſi eo auctore emam, qui a tutela ſuerit remotus:* nec enim id ratum haberi.

* L. 51. f. de admin. tut. L. 14. §. 1. de ſolut.

5. VLPIANVS *lib. 40. ad Sabinum.*

Pupillus obligari tutori eo auctore non poteſt. Plane ſi plures ſint tutores, quorum vnius auctoritas ſufficit, dicendum eſt, altero auctore, pupillum ei poſſe obligari: ſiue mutuam pecuniam ei det, ſiue ſtipuletur ab eo. Sed et cum ſolus [ſit] tutor, mutuam pecuniam pupillo dederit, vel ab eo ſtipuletur, non erit obligatus tutori: naturaliter* tamen obligabitur, in quantum locupletior factus eſt: nam in pupillum non tantum tutori, verum cuiuis actionem**, in quantum locupletior*** factus eſt, dandam, Diuus PIVS reſcripſit.

* L. 41. de cond. indeb. L. 59. de oblig. et act. non obſt. 1. de pact. L. 1. de conſtit. pecun. arg. L. 14. de ſponſal.

** L. 9. pr. 10. 12. 18. h. t. L. 19. §. 1. de reb. cred. L. 14. §. f. de ſolut.

*** L. 13. §. 1. 14. de cond. indeb. L. 20. de R. J. L. 47. §. 1. L. 66. de ſolut. L. 34. §. f. de contrah. emt. L. 46. eod. L. 7. §. 2. h. t.

§. 1.

Digitized by Google

§. 1. Pupillus vendendo ſine tutoris auctoritate non obligatur: ſed nec in emendo, niſi in quantum locupletior factus eſt.

§. 2. Item ipſe tutor et emptoris, et venditoris officio fungi non poteſt. Sed enim ſi contutorem habeat, cujus auctoritas ſufficit, procul dubio emere poteſt. ſed ſi mala fide emptio interceſſerit, nullius erit momenti; ideoque nec vſucapere poteſt. Sane, ſi ſuae aetatis factus, comprobauerit emptionem, contractus valet.

§. 3. Sed ſi per interpoſitam perſonam, rem pupilli emerit, in ea cauſa eſt, vt emptio nullius momenti ſit: quia non bona fide videtur rem geſſiſſe. Et ita eſt reſcriptum a D. SEVERO et ANTONINO.

§. 4. Sane, ſi ipſe quidem emit palam, * dedit autem nomen, non mala fide, [ſed] ſimpliciter, vt ſolent honeſtiores non pari nomina ſua inſtrumentis inſcribi: valet emptio. Quod ſi callide, idem erit, ac ſi [per] interpoſitam perſonam emiſſet.

* L. 2. §. 8. pro emt. arg. L. 26. de admin. tut. arg. L. 54. de admin. tut.

§. 5. Sed et ſi creditor pupilli diſtrahat, aeque emere bona fide poterit. §. 6. Si filius tutoris, vel quae alia perſona juri ejus ſubjecta emerit, idem erit, atque ſi ipſe emiſſet.

6. POMPONIVS *lib. 17. ad Sabinum.*

Tutores, quibus adminiſtratio decreta non eſſet, tanquam extraneos, recte a pupillo emere placet.

7. VLPIANVS *lib. 40. ad Sabinum.*

*Quod dicimus, * in rem ſuam auctoritatem accommodare tutorem non poſſe: *) toties verum eſt, quoties per ſemet vel ſubjectas ſibi perſonas adquiritur ei ſtipulatio: caeterum negotium ei geri per conſequentias, vt dictum eſt, nihil prohibet [auctoritas.]*

* vid. ſupr. 1. h. t.

§. 1. Si duo rei ſint ſtipulandi, et alter me auctore a pupillo ſtipuletur, alter altero tutore auctore: dicendum eſt, ſtipulationem valere: ſic tamen, ſi auctoritas tutoris vnius ſufficiat. caeterum, ſi non ſufficiat, dicendum erit, inutilem eſſe ſtipulationem. §. 2. *Si et pater, et filius, qui in poteſtate ejus fuit, tutores fuerunt, et pater ſit ſtipulatus filio auctore: nullius momenti erit ſtipulatio; idcirco, quia in rem patris auctor eſſe filius non poteſt.*

8. *Idem lib. 48. ad Sabinum.*

Etſi conditionalis contractus cum pupillo fiat, tutor debet pure auctor fieri: nam auctoritas non conditionaliter, ſed pure interponenda eſt, vt conditionalis contractus confirmetur.

9 CAJVS *lib. 12. ad Edictum prouinciale.*

Obligari ex omni contractu pupillus ſine tutoris auctoritate non poteſt. adquirere * autem ſibi ſtipulando, et per traditionem accipiendo, etiam ſine tutoris auctoritate poteſt: ſed credendo obligare ſibi non poteſt, quia ſine tutoris auctoritate nihil alienare poteſt.

* L. 28 de pact L. 11. de acq. rer. domin.

§. 1. Ex hoc autem, quod pupillus nullam rem ſine tutoris auctoritate alienare poteſt, apparet, nec manumittere eum ſine tutoris auctoritate poſſe. Hoc amplius, licet tutoris auctoritate manumittat, debet e Lege Aelia Sentia apud Conſilium cauſam probare. §. 2. Pupillus ex omnibus cauſis, ſoluendo ſine tutoris auctoritate, nihil agit: quia nullum dominium transferre poteſt. Si tamen creditor bona fide pecuniam pupilli conſumpſerit, liberabitur pupillus. §. 3. Hereditatem adire * pupillus ſine tutoris auctoritate non poteſt: quamvis lucroſa ſit, nec vllum habeat damnum.

* L. 11. h. t. L. 3. ſ. quib. ex cauſ. in poſſeſs. L. 8. pr. de acquir. v. omitt haered.

§ 4. Nec ex Senatusconſulto Trebelliano hereditatem recipere [pupillus] ſine tutoris auctoritate poteſt. § 5 Tutor ſtatim in ipſo negotio * praeſens debet auctor fieri: poſt tempus vero, aut per epiſtolam interpoſita ejus auctoritas nihil agit.

* L. 25. §. 4. de A. v. O. H L. 31. pr de vſucap.

§. 6 Etiamſi non exaudiat tutoris auctoritatem is, qui cum pupillo contrahit, ſcriptis tamen hoc adprobetur, recte negotium geritur: veluti ſi abſenti pupillo per epiſtolam vendam aliquid, aut locem, et is tutoris auctoritate conſentiat.

10. PAVLVS [*lib. 24. ad Edictum.*]

Tutor, qui per valetudinem, vel abſentiam, vel aliam juſtam cauſam, auctor fieri non potuit, non tenetur.

11. CAJVS *lib 15. ad Edictum prouinciale.*

Si ad pupillum aut furioſum bonorum poſſeſſio pertineat: expediendarum rerum gratia, et in agnoſcenda et in repudianda bonorum poſſeſſione voluntatem tutoris curatorisque ſpectari debere, placuit: qui ſcilicet, ſi quid [eorum] contra commodum pupilli, furioſiue fecerint, tutelae curationisue judicio tenebuntur.

12. JVLIANVS *lib. 21. Digeſtorum.*

Si ſeruus communis, tuus et Titii, a pupilla tua te auctore aliquam rem per traditionem acceperit, tota ad Titium pertinebit. Marcellus notat: Nam quodcunque ad omnes dominos non poteſt pertinere, id pro ſolido ad eum, cui adquiri poteſt, pertinere veteres comprobauerunt.

13. *Idem lib. 21. Digeſtorum.*

Impuberes tutore auctore obligantur, etiamſi taceant: nam cum pecuniam mutuam acceperint, quamuis nihil dicant, auctoritate tutoris interpoſita tenentur. Quare etſi non debita pecunia his perſonis ſoluta fuerit, quamuis tacuerint, interpoſita tutoris auctoritas ſufficit, vt condictione teneantur.

14. *Idem lib. 31. Digeſtorum.*

Non multum intereſt, abfuerit tutor, cum negotium contraheretur, an praeſens ignorauerit, quale eſſet, quod contrahebatur.

15. MARCIANVS *lib. 2. Digeſtorum.*

Accipientis et edentis judicium, idem tutor auctor vtrique fit: Sed [hoc] vtrum ita eſt, ſi bis auctor factus eſt, an et vna auctoritas ſufficiat eo animo, vt ad vtrumque pertineat, dubitat quidem Pomponius? Sed fortiter defenditur, ſufficere vnam auctoritatem.

16. PAVLVS (*lib. 1. ad Legem Æliam Sentiam.*)

Etiam ſi tutor caecus factus ſit, auctor fieri poteſt.

17. *Idem (lib. 6. ad Edictum.)*

Si tutor pupillo nolit auctor fieri, non debet eum Praetor cogere: Primum, quia iniquum eſt, etiamſi non expedit pupillo, auctoritatem eum praeſtare: deinde, etſi expedit, tutelae judicio pupillus hanc jacturam conſequitur.

18. *Idem (lib. 1. ad Plautium.)*

Poteſt pupillus tutore auctore debitorem ſuum Titio delegare. Sed cum tutor debet pupillo, dicendum eſt, neque delegari eum, neque procuratorem aduerſus tutorem dari ipſo tutore auctore poſſe: quia futurum ſit, vt auctoritate ſua liberetur.

19. *Idem*

Digitized by Google

19. *Idem lib. 9. Reſponſorum.*

Curatorem * etiam impuberi dari poſſe: ſed ad ea, quae ſolemnitatem juris deſiderant, explicanda tutore auctore opus eſſe.

* L. 17. §. 1. de appell.

20. SCAEVOLA *lib. 10. Digeſtorum.*

Inter pupillos paternae hereditatis diuiſio facta eſt praeſente tutore, ſed non adſignante inſtrumento diuiſionis: Quaeſitum eſt, an ei ſtare oporteret? Reſpondit, ſi tutor auctor fuiſſet, non idcirco minus ſtandum eſſe diuiſioni, quod non adſignaſſet.

21. *Idem lib. 26. Digeſtorum*

Defendente tutore, pupillus condemnatus ex contractu patris, accepit curatorem: inter quem et creditorem Acta facta ſunt apud Procuratorem Caeſaris infra ſcripta. Priscvs Procurator Caeſaris dixit, *facrat judicata:* Nouellius curator dixit, *abſtineo pupillum;* Priscvs Procurator Caeſaris dixit, *Reſponſum habes; ſcis, quid agere debeas.* Quaeſitum eſt, an ſecundum haec acta adoleſcens [a] bonis patris abſtentus ſit? Reſpondit, proponi abſtentum.

22. LABEO *lib. 5. Pithanon.*

Si quid eſt, quod pupillus agendo, tutorem ſuum liberaturus eſt, id ipſo tutore auctore agi recte non poteſt.

Qvando *ex facto* tvtoris, vel cvratoris minores agere, vel conveniri poſſvnt.

(Dig. 26. T. 9.)

1. POMPONIVS (*lib. 29. ad Sabinum.*)

Ob dolum malum, vel culpam tutoris, Aristo ait, pupillum poſſeſſorem condemnandum:* Sed non puto, quanti actor in litem juraret. Et tamen illud ita eſt, ſi rem a tutore pupillus ſeruare poſſit.

* L. f. de adm. et peric. tut. arg. L. 1. §. 6. ne vis fiat. non obſt. L. 198. de R. J.

2. VLPIANVS *lib. 1. Opinionum.*

Si tutor vel curator pecunia ejus, cujus negotia adminiſtrat, mutua data, ipſe ſtipulatus fuerit, vel praedia in nomen ſuum emerit: vtilis actio * ei, cujus pecunia fuit, datur ad rem vindicandam, vel mutuam pecuniam exigendam.

* L. 8. h. t. L. 5. §. 9. de conſtit. pecun.

3. PAPINIANVS (*lib. 20. Quaeſtionum.*)

Dolus * tutorum puero neque nocere, neque prodeſſe debet. † Quod autem vulgo dicitur, *tutoris dolum pupillo non nocere*, tunc verum eſt, cum ex illius fraude locupletior pupillus factus non eſt. † Quare merito Sabinvs tributoria actione pupillum conueniendum ex dolo tutoris exiſtimauit: ſcilicet, ſi per iniquam diſtributionem pupilli rationibus fauit. † Quod in depoſiti quoque actione dicendum eſt: Item hereditatis petitione: ſi modo, quod tutoris dolo deſiit, pupilli rationibus illatum probetur.

* L. 43. §. 1. de admin. tut. L. 13. §. 7. de act. emt. vend. L. 15. de dol. mal.

4. VLPIANVS (*lib. 64. ad Edictum.*)

At ſi extrinſecus aliquid tutor dolo admiſerit, pupillo nihil nocere oportet.

5. PAPINIANVS (*lib. 5 Reſponſorum.*)

Poſt mortem furioſi non dabitur in curatorem, qui negotia geſſit, judicati actio, non magis, quam in tutores: ſi modo nullam ex conſenſu, poſt depoſitum officium, nouationem factam et in curatorem, vel tutorem obligationem eſſe translatam, conſtabit.

§. 1. Tutor, qui *pecuniam ſe ſoluturum* cauit, *quam pater pupilli condemnatus fuerat*, actionem poſt tutelam finitam, recte recuſat. Non idem in eo placuit, qui ſuo nomine* mutuam pecuniam accepit, et judicatum pro pupillo fecit: niſi forte creditor ideo contraxit, vt in cauſam judicati pecunia transiret.

* L. 67. de procur. L. 3. §. 2. de adm. rer. ad ciuit. pert. L. 9. de curat. furioſ.

6. *Idem* [*lib. 2. Definitionum.*]

Tutor, interpoſito decreto Praetoris, actorem reliquit: Secundum eum ſententia dicta, judicati transfertur ad pupillum actio, non minus, quam ſi tutor obtinuiſſet.

7. SCAEVOLA (*lib. 13. Quaeſtionum.*)

*Tutori, qui infantem defendit, ſuccurritur, ut in pupillum judicati actio * detur.*

* L. 2. de admin. et peric. tut.

8. *Idem* (*lib. 5. Reſponſorum.*)

Tutor, qui et coheres pupillo erat, cum conueniretur fideicommiſſi nomine, in ſolidum ipſe cauit. Quaeſitum eſt, an in adultum pupillum pro parte danda ſit vtilis actio? Reſpondit, danda.

De *rebvs* eorvm, qvi svb tvtela vel cvra svnt, *sine decreto non alienandis*, vel *svpponendis.*

(Dig. 27, T. 9.)

1. VLPIANVS (*lib 35. ad Edictum.*)

Imperatoris SEVERI Oratione prohibiti ſunt tutores et curatores, praedia ruſtica vel ſuburbana diſtrahere. §. 1. Quae Oratio in Senatu recitata eſt Tertyllo et Clemente Conſulibus, Idibus Junis.

§. 2. Et ſunt verba ejus hujusmodi; Praeterea, Patres Conſcripti, interdicam tutoribus et curatoribus, ne praedia ruſtica vel ſuburbana * diſtrahant, niſi, vt id fieret, parentes teſtamento vel codicillis cauerint. Quod ſi forte aes alienum tantum erit, vt ex rebus caeteris non poſſit exſolui: tunc Praetor Vrbanus Vir Clariſſimus adeatur, qui pro ſua religione aeſtimet, quae poſſint alienari, obligariue debeant: manente pupillo actione, ſi poſtea potuerit probari, obreptum eſſe Praetori. Si communis res erit, et ſocius ad diuiſionem prouocet; aut ſi creditor, qui pignori agrum a parente pupilli acceperit, jus exequetur: nihil nouandum cenſeo.

* L. 11. §. 5. f. de minor. 25. ann.

§. 3. Si defunctus, dum vineret, res venales habuerit, teſtamento tamen non cauerit, vti diſtraherentur: abſtinendum erit venditioni: non enim vtique, qui ipſe voluerit vendere, idem etiam poſtea diſtrahenda putauit. §. 4. Si minor viginti quinque annis emit praedia, vt quoad pretium ſolueret, eſſent pignori obligata venditori: non puto pignus valere. nam vbi dominium quaeſitum eſt minori, coepit non poſſe obligari.

2. PAVLVS *lib. ſingul. ad Orationem D. Seueri.*

Sed hic videtur illud mouere, quod cum dominio pignus quaeſitum eſt, et ab initio obligatio inhaeſit. Quod ſi a fiſco emerit.

Digitized by Google

rit, nec dubitatio eſt, quin jus pignoris ſaluum ſit. Si igitur talis ſpecies in priuato venditore inciderit, Imperiali beneficio opus eſt, vt [ex] Reſcripto pignus confirmetur.

3. VLPIANVS *lib. 35. ad Edictum.*

Sed ſi, pecunia alterius pupilli, alteri pupillo fundus ſit comparatus, isque pupillo vel minori traditus, an pignoris obligationem poſſit habere is, cujus pecunia fundus ſit emtus? Et magis eſt, vt ſaluum ſit jus pignoris [ſecundum Conſtitutionem Imperatoris noſtri, et D. Patris ejus,] ei pupillo, cujus pecunia comparatus eſt fundus*. §. 1. Pignori tamen capi juſſu Magiſtratus vel Praeſidis, vel alterius Poteſtatis, et distrahi fundus pupillaris poteſt. † Sed et in poſſeſſionem mitti rerum pupillarium a Praetore quis poteſt: et jus pignoris contrahitur, ſiue legatorum ſeruandorum cauſa, ſiue damni infecti: et vt procedat, juberi etiam poſſideri poterit: Hae enim obligationes ſiue alienationes locum habent, quia non ex tutoris vel curatoris voluntate id fit, ſed ex Magiſtratuum auctoritate. §. 2. Item quaeri poteſt, ſi fundus a tutore petitus ſit pupillaris, nec reſtituatur, an litis aeſtimatio oblata alienationem pariat? Et magis eſt, vt pariat: haec enim alienatio non ſponte tutorum fuit. §. 3. Idemque erit dicendum, et ſi fundus petitus ſit, qui pupilli fuit, et contra pupillum pronunciatum, tutoresque reſtituerunt: nam et hic valebit alienatio, propter rei judicatae auctoritatem. §. 4. Si jus *ἐμφυτευτικὸν* vel *ἐμβατευτικὸν* habeat pupillus, videamus, an diſtrahi hoc a tutoribus poſſit? Et magis eſt, non poſſe, quamuis jus praedii potius ſit. §. 5. Nec vſusfructus alienari poteſt, etſi ſolus fuit vſusfructus pupilli. † An ergo hic nec non vtendo amittatur, ſi tutor cauſam praebuerit hujus rei? Et manifeſtum eſt, reſtaurari debere. † Sed ſi proprietatem habeat pupillus, non poteſt vſumfructum, vel vſum alienare, quamuis Oratio nihil de vſufructu loquatur. † Simili modo dici poteſt, nec ſeruitutem imponi poſſe fundo pupilli, vel adoleſcentis, nec ſeruitutem remitti. † Quod et in fundo dotali placuit.

§. 6. Si lapidicinas,* vel quae alia metalla pupillus habuit ſtypteriae, vel cujus alterius materiae, vel ſi cretifodinas, argentifodinas, vel quid aliud huic ſimile.

* L. 9. §. 2. L. 13. §. 5. de vſufr. L. 7. §. 14. L. 8. pr. ſolut. matr.

4. PAVLVS *lib. ſingul. ad Orationem D. Seueri.*

Quod tamen priuatis licet poſſidere.

5. VLPIANVS *lib 35. ad Edictum.*

Magis puto ex ſententia Orationis impediri alienationem. §. 1. Sed et ſi ſalinas habeat pupillus, idem erit dicendum.

§. 2. Si pupillus alienum fundum bona fide emtum poſſideat, dicendum puto, nec hunc alienare tutores poſſe: ea enim, qua quaſi pupillaris vero diſtractus eſt, venditio valet. §. 3. Si fundus pupillo pigneratus ſit, an vendere tutores? hunc enim quaſi debitoris, hoc eſt, alienum vendunt. Si tamen impetrauerat pupillus, vel pater ejus, vt jure dominii poſſideant, conſequens erit dicere, non poſſe diſtrahi, quaſi praedium pupillare. † Idemque et ſi fuerit ex cauſa damni infecti juſſus poſſidere. §. 4. Si fundus legatus, vel per fideicommiſſum fuerit relictus Sejo a pupillo herede inſtituto, an tutores reſtituere hunc fundum poſſint ſine auctoritate Praetoris? Et putem, ſi quidem rem ſuam legauit, ceſſare Orationem: ſin vero de re pupilli, dicendum erit, locum eſſe Orationi, nec inconſulto Praetore poſſe alienare. §. 5. Si pupillus ſtipulanti ſpoponderit, an ſoluere poſſit ſine Praetoris auctoritate? Et magis eſt, ne poſſit: alioquin inuenta erit alienandi ratio. §. 6. Sed ſi pater ſtipulanti fundum ſpoponderit, ſucceſſeritque pupillus in ſtipulatum: fortius dicetur, ſine Praetoris auctoritate poſſe eum reddere. † Idemque, et ſi jure hereditario alii ſucceſſerit, qui erat obligatus.

§. 7. Eadem ratione, et ſi parens fundum vendidit, vel quis alius, cui pupillus ſucceſſerit, poteſt dici, pupillum caetera venditionis inconſulto Praetore poſſe perficere. §. 8. Fundum autem legatum repudiare pupillus ſine Praetoris auctoritate non poteſt: eſſe enim et hanc alienationem, cum res ſit pupilli, nemo dubitat.

§. 9. Non paſſim tutoribus ſub obtentu aeris alieni permitti debuit venditio: namque non eſſe viam eis diſtractionis tributam, et ideo Praetori arbitrium hujus rei Senatus dedit: cujus officio in primis hoc conuenit excutere, an aliunde poſſit pecunia ad extenuandum aes alienum expediri. Quaerere ergo debet, an pecuniam pupillus habeat vel in numerato, vel in nominibus, quae conueniri poſſunt, vel in fructibus conditis, vel etiam in redituum ſpe, atque obuentionum. † Item requirat, num aliae res ſint praeter praedia, quae diſtrahi poſſunt, ex quorum pretio aeri alieno ſatisfieri poſſit. Si igitur deprehenderit, non poſſe aliunde exſolui, quam ex praediorum diſtractione, tunc permittet diſtrahi: ſi modo vrgeat creditor, aut vſurarum modus parendum aeri alieno ſuadeat.

§. 10. Idem Praetor aeſtimare debebit, vtrum vendere potius, an obligare permittat. Nec non illud vigilanter obſeruare, ne plus accipiatur ſub obligatione praediorum foenoris, quam [quod] opus ſit ad ſoluendum aes alienum, aut diſtrahendum arbitrabitur; ne propter modicum aes alienum magna poſſeſſio diſtrahatur: ſed ſi ſit alia poſſeſſio minor, vel minus vtilior pupillo, magis eam jubere diſtrahi, quam majorem et vtiliorem.

§. 11. In primis igitur, quoties deſideratur ab eo, vt remittat diſtrahi, requirere debet [eum,] qui ſe inſtruat de fortunis pupilli; nec nimium tutoribus vel curatoribus credere, qui nonnunquam lucri ſui gratia adſeuerare Praetori ſolent, neceſſe eſſe, diſtrahi poſſeſſiones, vel obligari. Requirat ergo neceſſarios pupilli, vel parentes, vel libertos aliquos fideles, vel quem alium, qui notitiam rerum pupillarium habet: aut ſi nemo inueniatur, aut ſuſpecti ſint, qui inueniuntur, jubere debet, edi rationes, itemque ſynopſin bonorum pupillarium, Advocatumque pupillo dare, qui inſtruere poſſit Praetoris religionem, an aſſentire venditioni, vel obligationi debeat.

§. 12. Illud quaeri poteſt, ſi Praetor aditus permiſerit diſtrahi poſſeſſionem prouincialem, an valeat, quod fecit? Et putem valere, ſi modo tutela Romae agebatur: et hi tutores eam quoque adminiſtrationem ſubierant.

§. 13. Ne tamen titulo tenus tutores aere alieno allegato pecunia abutantur, quam mutuam acceperunt, oportebit Praetorem curare, vt pecunia accepta creditoribus ſoluatur, et de hoc decernere: dareque viatorem, qui ei renunciet, pecuniam iſtam ad hoc conuerſam, propter quod deſiderata eſt alienatio vel obligatio.

§. 14. Si aes alienum non interueniat, tutores tamen allegent expedire haec praedia vendere, et [vel] alia comparare, vel certe iſtis carere: videndum eſt, an Praetor eis debeat permittere? Et magis eſt, ne poſſit: Praetori enim non liberum arbitrium datum eſt diſtrahendi res pupillares, ſed ita demum, ſi aes alienum immineat. Proinde et ſi permiſerit aere alieno non allegato, conſequenter dicemus, nullam eſſe venditionem, nullumque decretum: non enim paſſim diſtrahi jubere, Praetori tributum eſt: ſed ita demum, ſi vrgeat

aes alienum. §. 15. Manet actio pupillo, ſi poſtea poterit probari, obreptum eſſe Praetori. Sed videndum eſt, vtrum in rem, an in perſonam dabimus ei actionem? Et magis eſt, vt in rem detur, non [tantum] in perſonam aduerſus tutores ſiue curatores.

§. 16. Communia praedia accipere debemus, ſi pro indiuiſo communia ſint. Caeterum ſi pro diuiſo communia ſint, ceſſante Oratione, decreto locus erit.

6. *Idem (lib. 2. de omnibus Tribunalibus.)*

Sed ſi forte alius proprietatem ſundi habeat, alius vſumfructum: magis eſt, vt ceſſet haec pars Orationis, quae de diuiſione loquitur: nulla enim communio eſt.

7. *(Idem lib. 35. ad Edictum.)*

Si pupillorum ſint communia praedia, qui diuerſos tutores habent: videamus, an alienatio locum habere poſſit? Et cum prouocatio neceſſaria ſit, puto alienationem impediri: neuter enim poterit prouocare, ſed ambo prouocationem exſpectare. † Item, ſi eosdem tntores habeant, multo magis qnis impeditam alienationem dicet. §. 1. Si pupillus dedit pignori [ex] permiſſu Praetoris, nonnulla erit dubitatio, an alienatio poſſit impediri? Sed dicendum eſt, poſſe creditorem jus ſuum exequi: tutius tamen ſecerit, ſi prius Praetorem adierit. §. 2. Si pater vel parens tutor ſit alicui ex liberis, an Praetor adeundus ſit, ſi obligare velit? Et magis eſt, vt debeat: pronior tamen eſſe debet Praetor ad conſentiendum patri. §. 3. Si praetor tutoribus permiſerit vendere, illi obligauerint; vel contra: an valeat, quod actum eſt? Et * mea ſert opinio, eum, qui aliud fecit, quam quod a Praetore decretum eſt, nihil egiſſe.

§. 4. Quid ergo, ſi Praetor ita decreuit, vendere obligareue permitto, an poſſit liberum arbitrium habere, qui faciat? Et magis eſt, vt poſſit: dummodo ſciamus, Praetorem non recte partibus ſuis ſunctum. debuit enim ipſe ſtatuere et eligere, vtrum magis obligare, an vendere permittat.

§. 5. Si obligauit rem tutor ſine decreto, quamuis obligatio non valeat, eſt tamen exceptioni doli locus: ſed tunc, cum tutor acceptam mutuam pecuniam ei ſoluerit, qui ſub pignore erat creditor. §. 6. Item videndum eſt, an et obligare ei rem poſſit? Et dicendum eſt, ſi eandem ſortem acceperit, nec grauioribus vſuris, valere obligationem, vt jus prioris creditoris ad ſequentem tranſeat.

8. *Idem (lib. 2. de omnibus Tribunalibus.)*

Qui neque tutores ſunt ipſo jure, neque curatores, ſed pro tutore negotia gerunt, vel pro curatore: eos non poſſe diſtrahere res pupillorum, vel adoleſcentium nulla dubitatio eſt.

§. 1. Sed ſi curator ſit furioſi, vel cajus alterius non adoleſcentis, videndnm eſt, vtrum jure veteri valebit venditio, an hanc Orationem admittemus? Et puto, quia de pupillis Princeps loquitur, et conjunctim tutoribus curatores accipiunt, pertinere: et de caeteris puto ex ſententia Orationis idem eſſe dicendum.

§. 2. An obligari commnnia poſſint, quaeritnr? Sed non puto, ſine decreto obliganda: nam quod excepit Oratio, ad hoc tantum pertinet, vt perimatur communio, non vt augeatur difficultas communionis.

9. *Idem (lib. 5. Opinionum.)*

Quamuis anteceſſor Praeſidis decreuiſſet, ea praedia venundari, quae tutor pupilli ſubjecto nomine alterius emtoris ipſe ſibi comparabat; tamen ſi fraudem et dolum contra Senatusconſulti auctoritatem, et fidem tutori commiſſam deprehendiſſet ſucceſſor ejus: aeſtimabit, quatenus tam callidum commentum etiam in exemplum coërcere debeat.

10. *Idem (lib. 6. Opinionum.)*

Illicite poſt Senatusconſultum pupilli vel adoleſcentis praedio venundato, ſi eo nomine apud judicem tutelae, vel vtilis actionis aeſtimatio facta eſt, eaque ſoluta: vindicatio praedii ex aequitate inhibetur.

11. *Idem lib. 3. de Officio Proconſulis.)*

Si praedia minoris viginti quinque annis diſtrahi deſiderentur, cauſa cognita Praeſes prouinciae debet id permittere *. † Idem ſeruari oportet, et ſi furioſi, vel prodigi, vel cujuscunque alterius praedia curatores velint diſtrahere.

* L. 3. §. 13. de ſuſpect. tutor. L. 9. §. 1. de off. Proconſ.

12. MARCIANVS *lib. ſingulari ad Formulam hypothecariam.)*

Non ſit contra Senatusconſultum, ſi cujus tutor creditori patris pupilli exſoluit, vt ejus loco ſuccedat.

13. PAVLVS *(lib. ſingul. ad Orationem D. Seueri.)*

Si fundus ſit ſterilis, vel ſaxoſus, vel peſtilens, videndum eſt, an alienare eum non poſſit? Et Imperator ANTONINVS, et D. Pater ejus in haec verba reſcripſerunt: Quod allegaſtis, infructuoſum eſſe fundum, quem vendere vultis, mouere nos non poteſt: cum vtique pro fructuum modo pretium inuenturum ſit. *

* L. 5. § 14. h. t.

§. 1. Quamquam autem neque diſtrahere, neque obligare tutor pupillare praedium poſſit: attamen PAPINIANVS lib. 5. Reſponſorum, ait, [tutorem pupilli ſine decreto Praetoris non jure diſtrahere: ſi tamen, inquit,] errore lapſus vendiderit, et pretium acceptum creditoribus paternis pueri ſoluerit, quandoque domino praedium cum fructibus vindicanti, doli non inutiliter opponitur exceptio, pretium ac medii temporis vſuras, quae creditoribus debentur, non offerenti: ſi ex caeteris ejus facnltatibus aes aliennm ſolui non poterit. Ego autem notaui: et ſi ſolui potuerit, ſi tamen illae res ſaluae erunt, ex quarum pretio aeri alieno ſatisfieri potuit, dicendum eſt, adhuc doli exceptionem obſtare, ſi lucrum captet pupillus ex damno alieno.

14. *Idem (lib. 9. Reſponſorum.)*

PAVLVS reſpondit, etſi teſtamentum patris poſtea irritum eſſe apparuit, tamen tutores pupilli, ſiue curatores filii nihil contra Orationem Diuorum Principum feciſſe videri, ſi ſecundum voluntatem defuncti teſtamento ſcriptam, praedium ruſticum pupillare vendiderunt.

AD TIT. XXII. ET XXIII.

DE CVRATORIBVS *FVRIOSO* ET *ALIIS* EXTRA MINORES DANDIS.

(Dig. 27. T. 10.)

1. VLPIANVS *(lib. 1. ad Sabinum.)*

Lege 12. Tab. prodigo interdicitur bonorum ſuorum adminiſtratio: quod moribus quidem ab initio introductum eſt. *

Sed ſolent hodie Praetores vel Praeſides, ſi talem hominem inuenerint, qui neque tempus, neque finem expenſarum habet,

Digitized by Google

bet, ſed bona ſua dilacerando et diſſipando profudit, curatorem ei dare exemplo furioſi: et tamdiu erunt ambo in curatione, quamdiu vel furioſus ſanitatem, vel ille ſanos mores receperit: quod ſi euenerit, ipſo jure deſinunt eſſe in poteſtate curatorum.

* L. 12. §. 2. de tut. v. curat. dat.

§ 1. *Curatio autem ejus, cui bonis interdicitur, filio negabatur permittenda. Sed extat D.* PII *Reſcriptum, filio potius curationem permittendam * in patre furioſo, ſi tam probus ſit.*

* L. 2. 4. h. t. L. 12. §. 1. de tut. vel curat. dat.

2 PAVLVS (*lib. 1 de Officio Proconſulis.*)

Sed et aliis dabit Proconſul curatores, qui rebus ſuis ſupereſſe non poſſunt: vel dari jubebit. Nec dubitabit filium quoque patri curatorem dari.

3. VLPIANVS [*lib. 31. ad Sabinum.*]

Dum deliberant heredes inſtituti adire, bonis a Praetore curator datur.

4. *Idem (lib. 38. ad Sabinum.)*

Furioſae matris curatio ad filium pertinet: pietas enim parentibus, etſi inaequalis eſt eorum poteſtas poteſtas, aequa debebitur.

5. CAJVS (*lib. 9. ad Edictum prouinciale.*)

Curator ex SC. conſtituitur, cum clara perſona (veluti Senatoris vel vxoris ejus) in ea cauſa ſit, vt ejus bona venire debeant: nam, vt honeſtius ex bonis ejus, quantum poteſt, creditoribus ſolueretur. curator conſtituitur, diſtrahendorum bonorum gratia, vel a Praetore, vel in prouinciis a Praeſide.

6. VLPIANVS (*lib. 1. de omnibus Tribunalibus.*)

Obſeruare Praetorem oportebit, ne cui temere citra cauſae cognitionem pleniſſimum curatorem det: quoniam plerique vel furorem, vel dementiam * fingunt, quo magis, curatore accepto, onera ciuilia detrectent.

* L. 2. de inoff. teſtam. L. 27. §. 5. de arbitr. tut.

7. JVLIANVS *lib. 21. Digeſtorum.*

Conſilio et opera curatoris tueri debet non ſolum patrimonium, * ſed et corpus, ac ſalus furioſi. **

* L. 12. pr. §. 1. de tut. v. curat. dat.

** v. 2. §. 1. de procor. L. 13. §. 1. L. 14. de off. praeſid. L. 9. §. 2. ad L. Pomp. de parricid.

§. 1. Curator dementi datus, decreto interpoſito, vti ſatisdaret, non cauit, et tamen quasdam res de bonis ejus legitimo modo alienauit: ſi heredes dementis easdem res vindicent, quas curator alienauit, et exceptio opponetur, *ſi non curator vendiderit*. replicatio dari debet, *aut ſi ſatisdatione interpoſita ſecundum decretum vendiderit.* quod ſi pretio accepto curator creditores furioſi dimiſit, triplicatio doli tutos poſſeſſores praeſtabit.

§. 2. Cum dementis curatorem, quia ſatis non dederat, et res male adminiſtraret, Proconſul remouerit a bonis, aliumque loco ejus ſubſtituerit curatorem; et hic poſterior, cum nec ipſe ſatisdediſſet, egerit cum remoto negotiorum geſtorum, poſteaque heredes dementis eum eodem negotiorum geſtorum agant, et is exceptione rei judicatae inter ſe et curatorem vtatur: heredibus replicatio danda erit, *aut ſi is, qui egit, ſatisdederat.* † Sed an replicatio curatori profutura eſſet, judex aeſtimabit: nam ſi curator ſequens pecuniam, quam ex condemnatione conſecutus fuerat, in rem furioſi vertiſſet, doli triplicatio obſtabit. §. 3. Quaeſitum eſt, an alteri ex curatoribus furioſi recte ſoluetur, vel an vnus rem furioſi alienare poſſit? Reſpondi, recte ſolui: Eum quoque, qui ab altero ex curatoribus fundum furioſi legitime mercaretur, vſucapturum: quia * ſolutio, venditio, traditio, facti magis, quam juris ſunt. Ideoque ſufficit vnius * ex curatoribus perſona: quia intelligitur alter conſentire. Denique ſi praeſens ſit, et vetet ſolui, vetet venire, vel tradi, neque debitor liberabitur, neque emtor vſucapiet.

* L. 3. de admin. tut.

8. VLPIANVS *lib. 6. de Officio Proconſulis.*

Bonorum ventris nomine curatorem dari oportet: eumque, rem ſaluam fore, viri boni arbitratu ſatisdare Proconſul jubet. ſed hoc, ſi non ex inquiſitione detur: nam, ſi ex inquiſitione, ceſſat ſatisdatio. *

* L. 13. §. 2. de tut. et curat. dat. L. 1. f. §. 7. de admin. rer. ad ciuit. pertin.

9. NERATIVS *lib. 1. Membranarum.*

Cujus bonis diſtrahendis curatores facere Senatus permiſit, ejus bona creditoribus vendere non permiſit: quamuis creditores poſt id beneficium bona vendere mallent: ſicut enim integra re poteſtas ipſorum eſt, vtrum velint eligendi, ita cum alterum elegerint, altero abſtinere debent. † Multoque magis id ſeruari aequum eſt, ſi [etiam] factus eſt curator, per quem bona diſtraherentur, quamuis nondum explicato eo negotio deceſſerit: nam et tunc ex integro alius curator faciendus eſt, neque heres prioris curatoris onerandus: cum accidere poſſit, vt negotio, vel propter ſexus, vel propter aetatis infirmitatem, vel propter dignitatem majorem minoremue, quam in priore [a] curatore ſpectata erat, habilis non ſit; poſſint etiam plures heredes ei exiſtere: neque [aut] per omnes id negotium adminiſtrari expediat, aut quicquam dici poſſit, cur vnus aliquis ex his potiſſimum onerandus ſit.

10. VLPIANVS *lib. 16 ad Edictum.*

JVLIANVS ſcribit, eos, quibus per Praetorem bonis interdictum eſt, nihil transferre poſſe ad aliquem, quia in bonis non habeant, cum eis deminutio ſit interdicta. §. 1. Curator furioſi rem quidem ſuam quaſi furioſi tradere poterit, et dominium transferre: rem vero furioſi, ſi quaſi ſuam tradat, dicendum, vt non transferat dominium; quia non furioſi negotium gerens tradidit.

11. PAVLVS *lib. 7. ad Plautium.*

Pignus a curatore furioſi datum valet, ſi vtilitate furioſi exigente id fecit.

12. MARCELLVS *lib. 1. Digeſtorum.*

Ab agnato, [vel alio] curatore furioſi, rem furioſi dedicari non poſſe conſtat: agnato enim furioſi non vsquequaque competit rerum ejus alienatio; ſed quatenus negotiorum exigit adminiſtratio.

13. CAJVS *lib. 3. ad Edictum prouinciale.*

Saepe ad alium e Lege 12. Tabularum curatio furioſi aut prodigi pertinet, alii Praetor adminiſtrationem dat: ſcilicet cum ille legitimus inhabilis ad eam rem videatur.

14. PAPINIANVS *lib. 5. Reſponſorum.*

Virum vxori mente captae curatorem dari non oportet.

15. PAVLVS *lib 3. Sententiarum.*

Et mulieri, quae luxurioſe viuit, bonis interdici poteſt. §. 1. In bonis curatoris priuilegium furioſi furioſaeue ſeruatur. Prodigus, et omnes omnino, etiamſi in Edicto non ſit eorum mentio, in bonis curatoris decreto priuilegium conſequuntur.

16. TRYPHONINVS *lib. 13. Diſputationum.*

Si furioſo puberi, quanquam majori annorum viginti quinque, curatorem pater teſtamento dederit, eum Praetor dare debet, ſecutus patris voluntatem: manet enim ea datio curatoris apud Praetorem, vt reſcripto D. MARCI continetur. §. 1. His conſequens eſt, vt, [et] ſi prodigo curatorem dederit pater, voluntatem ejus ſequi debeat Praetor, eumque dare curatorem. Sed vtrum omnimodo, an ita, ſi futurum eſſet, vt, niſi pater aliquid teſtamento cauiſſet, Praetor ei bonis interdicturus eſſet? et maxime ſi filios habeat iſte prodigus? §. 2. Potuit tamen pater et alias prouidere nepotibus ſuis, ſi eos juſſiſſet heredes eſſe, et exheredaſſet filium, eique, quod ſufficeret, alimentorum nomine ab eis certum legaſſet, addita cauſa neceſſitateque judicii ſui: aut, ſi non habuit in poteſtate nepotes, quoniam emancipato jam filio nati fuiſſent, ſub conditione eos heredes inſtituere, vt emanciparentur a patre prodigo.

§. 3. Sed quid, ſi nec ad hoc conſenſurus eſſet prodigus? [ſed] per omnia judicium teſtatoris ſequendum eſt; ne, quem pater vero *conſilio* prodigum credidit, eum Magiſtratus, propter aliquod forte ſuum vitium, idoneum putauerit.

17. CAJVS *lib. 1. de Manumiſſionibus.*

Curator furioſi nullo modo libertatem praeſtare poteſt: quod ea res ex adminiſtratione non eſt. nam in tradendo res furioſi alienat, ſi [id] ad adminiſtrationem negotiorum pertineat: et ideo ſi donandi cauſa alienet, [neque] traditio quicquam valebit: niſi ex magna vtilitate furioſi hoc cognitione judicis faciat.

AD TIT. XXIV.

DE *ADMINISTRATIONE* ET *PERICVLO* TVTORVM ET CVRATORVM, QVI GESSERINT, VEL NON: ET DE AGENTIBVS, VEL CONVENIENDIS, VNO VEL PLVRIBVS.

(Dig. 26. T. 7.)

1. VLPIANVS *lib. 35. ad Edictum.*

Gerere atque adminiſtrare tutelam, extra ordinem tutor cogi ſolet. §. 1. Ex quo ſcit, ſe tutorem datum, ſi ceſſet tutor, ſuo periculo ceſſet. Id enim a Diuo MARCO conſtitutum eſt: vt, qui ſcit ſe tutorem datum, nec excuſationem, ſi quam habet, allegat intra tempora praeſtituta, ſuo periculo ceſſet. §. 2. Sufficit tutoribus ad plenam defenſionem, ſiue ipſi judicium ſuſcipiant, ſiue pupillus ipſis auctoribus: nec cogendi ſunt tutores cauere, vt defenſores ſolent. Licentia igitur erit, vtrum malint ipſi ſuſcipere judicium, an pupillum exhibere, vt ipſis auctoribus judicium ſuſcipiatur: ita tamen, vt pro his, qui fari non poſſunt, vel abſint; ipſi tutores judicium ſuſcipiant; pro his autem, qui ſupra ſeptimum annum* aetatis ſunt, et praeſto fuerint, auctoritatem praeſtent.

* L. 5. et 111. de R. J.

§. 3. In cauſis autem adultorum licentia erit agentibus, vel ipſum adultum praeſentem in judicium vocare, vt conſenſu curatoris conueniatur: vel contra curatorem,* agere, vt ipſe litem ſuſcipiat. In abſentibus autem adultis omnimodo contra curatorem agendum.

* L. 17. §. 2. de jurejur. L. 2. §. 1. de off. ejus cui mand.

§. 4. Non denegari autem neque tutoribus, neque curatoribus, etiam debitores pupillorum vel adultorum, ex perſona ſua, proſpectu officii, in judicium * vocare: vel eis hoc facientibus, ſuum accommodare conſenſum.

* L. 22. 23. 46. §. f. h. t.

2. *Idem lib. 9. ad Edictum.*

Si tutor condemnauit, ſiue ipſe condemnatus eſt: pupillo, et in pupillum potius actio judicati datur: et maxime ſi non ſe liti obtulit, ſed cum non poſſet, vel propter abſentiam [pupilli], vel propter infantiam auctor ei eſſe ad accipiendum judicium. Et hoc etiam D. PIVS reſcripſit. Et exinde multis reſcriptis declaratum eſt, in pupillum dandam actionem judicati ſemper, tutore condemnato: niſi abſtineatur: tunc enim nec in tutorem, nec in pupillum, nec pignora tutoris capienda eſſe, ſaepe reſcriptum eſt.*

* L. 6. 7. quand. ex fact. tut.

§. 1. Amplius MARCELLVS libro vigeſimo [primo] Digeſtorum ſcribit: et ſi ſatisdedit tutor, mox abſtinuit pupillus, fidejuſſoribus quoque ejus debere ſubueniri. ſed [et] ſi pupillus non abſtinuit, quemadmodum ipſi, ita et fidejuſſoribus ejus ſubueniri: maxime, ſi pro abſente pupillo, vel pro infante ſatisdedit.

3. *Idem lib. 35. ad Edictum.*

Si plures curatores dati ſunt, POMPONIVS lib. 68. ad Edictum ſcripſit, ratum haberi debere, etiam quod per vnum geſtum eſt: * nam et in furioſi curatoribus, ne vtilitates furioſi impediantur, Praetor vni eorum curationem decernet, ratumque habebit, quod per eum ſine dolo malo geſtum eſt.

* L. 24. h. t. L. 4. de auct. tut. L. 7. f. de curat. fur.

§. 1. *Si parens vel pater, qui poteſtate habet, deſtinaueerit teſtamento, quis tutorum tutelam gerat, illum debere gerere Praetor putauit. Meritoque parentis ſtatur voluntati, qui recte filia proſpexit. Tantundem Praetor facit et de his, quos parens deſtinauit teſtamento, [ipſe] autem confirmauit: vt, ſi parens declarauit, quem velit tutelam adminiſtrare, ille ſolus adminiſtret.* §. 2. Caeteri igitur tutores non adminiſtrabunt: ſed erunt hi, quos vulgo *honorarios* * appellamus. Nec quiſquam putet, ad hos periculum nullum redundare. Conſtat enim, hos quoque, excuſſis prius facultatibus ejus, qui geſſerit, conueniri oportere: dati ſunt enim, quaſi obſeruatores actus ejus, et cuſtodes: imputabiturque eis quandoque, cur, ſi male eum conuerſari videbant, ſuſpectum [eum] non fecerunt. Aſſidue igitur et rationem ab eo exigere eos oportet, et ſollicite curare, qualiter conuerſetur: et, ſi pecunia ſit, quae deponi poſſit, curare, vt deponatur ad praediorum comparationem. blandiuntur enim ſibi, qui putant, honorarios omnino non teneri: ** tenentur enim ſecundum ea, quae ſupra oſtendimus.

* L. 26. §. 1. de teſtam. tut. L. 60. §. 2. de R. N. L. 14. §. 1. §. 6. de ſolut. L. 49. de acq. v. omitt. haered.

** L. 4. de auct. tut.

§. 3. *Quamuis autem ei potiſſimum ſe tutelam commiſſurum Praetor dicat, cui teſtator delegauit, attamen nonnunquam ab hoc recedet: vtputa ſi pater minus perſo conſilio hoc fecit,* forte minor viginti quinque annis; vel eo tempore fecit, quo iſte tutor bonae vitae, vel frugi videbatur: deinde poſtea*

poſtea idem coepit male conuerſari ignorante teſtatore; vel ſi contemplatione facultatum ejus res ei commiſſa eſt, quibus poſtea exutus eſt

* v. 10. de confirm. tut.

§. 4. *Nam et ſi vnum pater dederit tutorem, nonnunquam ei adjunguntur curatores. Nam Imperator noſter cum Patre reſcripſit: cum duos quis liberos ſuos tutores dediſſet, vnum rerum Italicarum, alium rerum Africanarum, curatores eis adjungendos: nec patris ſecuti ſunt voluntatem.*

§. 5. Quod in tutoribus ſcriptum eſt, et in curatoribus erit obſeruandum, quos pater teſtamento deſtinauit, a Praetore confirmandos. §. 6. Apparet igitur, Praetori curae fuiſſe, ne tutela per plures adminiſtretur: quippe etſi pater non deſtinauerit, quis gerere debeat: attamen id agit, vt per vnum adminiſtraretur. ſane enim facilius vnus tutor et actiones exercet et excipit, ne per multos tutela ſpargatur.

* L. 17. §. 6 de recept. qui arbitr. L. 2. C. quand. [et quibus] quart. pars deb.

§. 7. Si non erit a teſtatore electus tutor, aut gerere nolet: tum is gerat, cui major pars tutorum tutelam decreuerit. Praetor igitur jubebit eos conuocari: aut ſi non coibunt, aut coacti non decernent, cauſa cognita ipſe ſtatuet, quis tutelam geret. §. 8. Plane ſi non conſentiant tutores Praetori, ſed velint omnes gerere, quia fidem non habeant electo, nec patiuntur ſuccedanei eſſe alieni periculi: dicendum eſt, Praetorem permittere eis omnibus gerere. §. 9. Item ſi diuidi inter ſe tutelam velint tutores, audiendi ſunt: vt diſtribuatur inter eos adminiſtratio.

4. *Idem lib. 9. ad Edictum.*

Vel in partes, vel in regiones: * et, ſi ita fuerit diuiſa, vnusquisque exceptione ſummouebitur pro ea parte, vel regione, quam non adminiſtrat.

* L. 3. §. 9. 51. h. t.

5. *Idem lib. 35. ad Edictum.*

Ita autem depoſitioni pecuniarum locus eſt, ſi ea ſumma corradi, [id eſt, colligi] poſſit, vt comparari ager poſſit: ſi enim tam exiguam eſſe tutelam [facile] probatur, vt ex nummo reſecto praedium puero comparari non poſſit, depoſitio ceſſat. † Quae ergo tutelae quantitas depoſitionem inducat, videamus? Et cum cauſa depoſitionis exprimatur, vt praedia pupillis comparentur: manifeſtum eſt, vt ad minimas ſummas non videatur pertinere: quibus modus praefiniri generaliter non poteſt; cum facilius, cauſa cognita, per ſingulos poſſit examinari. Nec tamen auferenda facultas eſt, etiam minores interdum deponi poſtulare, ſi ſuſpecti tutores eſſe videantur. §. 1. Geſſiſſe autem videtur tutor, qui quid omnino pupillare attigit, etiamſi modicum: ceſſantque partes eorum, qui ſolent ceſſantes cogere adminiſtrare. §. 2. Quod ſi, poſteaquam geſſit, tunc ſe geſtu abſtinuit: etiam ſuſpecti poſtulatio ſuccedit.

§. 3. *Quod ſi quis tutelam mandauerit gerendam, geſtaque fuerit ab eo, cui mandatum eſt: locus erit tutelae actioni.* * *videtur enim geſſiſſe, qui per alium geſſit. Quod ſi non acceſſit is, cui mandatum eſt, vtili actione conuenitur.* §. 4. Debitor patris, * qui tutelam adminiſtrauit, tutelae judicio tenebitur etiam ob id, quod patri debuit.

* L. 9. §. 5. h. t.

§. 5. Si tutor pupillum ſuum puberem factum non admonuerit, vt ſibi curatores peteret: (ſacris enim Conſtitutionibus hoc facere jubetur, qui tutelam adminiſtrauit): an tutelae judicio teneatur? Et magis puto, ſufficere tutelae judicium, quaſi connexum ſit hoc tutelae officio, quamuis poſt pubertatem admittatur.

§. 6. Poſt completum vigeſimum quintum annum aetatis, ſi nondum rationes redditae ſunt, nec ad cauſam inſtrumenta pertinentia, fidei ac verecundiae curatorum conuenit, vt conſilio ſuo coeptam litem perficiant. Si igitur ceſſent in his, quae conſtituta ſunt faciendis, magis puto ſufficere negotiorum geſtorum judicium, etiamſi actum eſt: ſi tamen hujus rei ratio reddita non eſt.

§. 7. IVLIANVS lib. 21. Digeſtorum hujusmodi ſpeciem proponit: Quidam decedens filiis ſuis dederat tutores, [et] adjecerat, eos [que] aneclogiſtos eſſe volo: et ait IVLIANVS, tutores, niſi bonam fidem in adminiſtratione praeſtiterint, damnari debere, quamuis teſtamento comprehenſum ſit, vt anecclogiſti eſſent. Nec eo nomine ex cauſa fideicommiſſi quicquam conſequi debebunt, vt ait IVLIANVS. et eſt vera iſta ſententia: * nemo enim jus publicum remittere poteſt hujusmodi cautionibus, nec mutare formam antiquitus conſtitutam: damnum vero, quodcunque ex tutela quis ſenſerit, et legari, et per fideicommiſſum ei relinqui poteſt. §. 8. PAPINIANVS lib. 5. Reſponſorum ita ſcribit: Pater tutelam filiorum conſilio matris geri mandauit, et eo nomine tutores liberauit. Non idcirco minus officium tutorum integrum erit, ſed viris bonis conueniet, ſalubre conſilium matris admittere: tametſi neque liberatio tutoria, neque voluntas patris, aut interceſſio matris tutoris officium infringat. §. 9. Vsque adeo autem licet tutoribus patris praeceptum negligere, ut ſi pater cauerit, ne quid rei ſuae diſtraheretur, vel, ne mancipia diſtrahantur, [vel] ne veſtis, [vel] ne domus, [vel] ne aliae res periculo ſubjectae, liceat eis contemnere hanc patris voluntatem. §. 10. Ex quo innotuit tutori, ſe tutorem eſſe: ſcire debet, periculum tutelae ad eum pertinere. Innoteſcere autem qualiter ſufficit, * non vtique teſtato eum conueniri. nam etſi citra teſtationem, ſcilicet vndecunque cognouit: nulla dubitatio eſt, quin debeat periculum ad ipſum reſpicere.

* L. 7. §. 1. h. t.

6, *Idem lib. 36. ad Edictum.*

Hoc autem, quod cognouit tutor, pupillus probare debebit.

7. *Idem lib. 35. ad Edictum.*

Tutor, qui repertorium non fecit, quod vulgo *Inuentarium* * appellatur, dolo feciſſe videtur: niſi forte aliqua neceſſaria et juſtiſſima cauſa allegari poſſit, cur id factum non ſit. Si quis igitur dolo inuentarium non fecerit, in ea conditione eſt, vt teneatur in id, quod pupilli intereſt: quod ex jurejurando in litem aeſtimatur. † Nihil itaque gerere ante inuentarium factum eum oportet, niſi id, quod dilationem nec modicam exſpectare poſſit.

* L. 6. §. 15. de excuſ. L. 1. §. 3. f. §. 1. de muner. et honor. L. 4. de eo qui pro tutore.

§. 1. *Si tutor ceſſauerit in diſtractione earum rerum, quae tempore depereunt, ſuum periculum facit: debuit enim confeſtim officio ſuo fungi* † Quid, ſi contutores exſpectabat, vel differentes, vel etiam volentes ſe excuſare, an ei ignoſcatur? Et non facile ignoſcetur: debuit enim partibus ſuis fungi: nonquidem praecipiti feſtinatione, ſed nec moratoria cunctatione. §. 2. Competet aduerſus tutores tutelae actio, ſi male contraxerint: [hoc eſt], ſi praedia comparauerint non idonea, per ſordes, aut gratiam. † Quid ergo, ſi neque ſordide, neque gratioſe, ſed non bonam conditionem, elegerint? Recte quis dixerit, ſolam latam negligentiam eos praeſtare in hac parte debere. §. 3. Si poſt depoſitionem pecuniae comparare praedia tutores neglexerunt, incipient in vſuras conueniri. Quamquam enim a Praetore cogi eos oportet ad comparandum, tamen,

Digitized by Google

men, ſi ceſſent, etiam vſuris plectendi ſunt tarditatis gratia; niſi [ſi] per eos factum non eſt, quo minus compararent. §. 4. Pecuniae, quam in vſus ſuos conuerterunt tut res, legitimas vſuras praeſtant: ſed hoc ita demum, ſi euidenter doceantur, pecuniam in vſus ſuos conuertiſſe. Caeterum non vtique qui non foenerauit, vel non depoſuit, in ſuos vſus vertit. Et ita Diuus SEVERVS decreuit. Doceri igitur debet, in vſus ſuos pecuniam vertiſſe. §. 5. Vertiſſe in ſuos vſus [non] accipimus eum, qui debitor patris pupilli fuit, deinde ipſe ſibi non ſoluit: hic enim eas vſuras praeſtabit, quas patri promiſerat. §. 6. Si tutor pecuniam pupillarem ſuo nomine foenerauit, ita demum cogetur vſuras, quas percepit, praeſtare, ſi ſuſcipiat pupillus caeterorum nominum periculum. §. 7. Si deponi oportet pecunias ad praediorum comparationem, ſi quidem factum eſt, vſurae non current: ſin vero factum non eſt, ſi quidem nec praeceptum eſt, vt deponantur, pupillares praeſtabuntur; ſi praeceptum eſt, et neglectum, de modo vſurarum videndum eſt. Et ſolent Praetores comminari, vt, ſi non fiat depoſitio, vel quanto tardius fiat, legitimae vſurae praeſtentur: ſi igitur comminatio interceſſit, judex, qui quandoque cognoſcet, decretum Praetoris ſequetur. §. 8. Idem ſolent facere Praetores etiam circa eos tutores, qui negant habere ad alendos pupillos penes ſe aliquid: vt quidquid conſtiterit penes eos eſſe, ejus grauiſſima vſura pendatur. et hoc perſequi oportere judicem, palam eſt, cum et alia poenae adjectione. §. 9. Reſiduarum autem ſummarum pupillares vſuras pendi oportet. §. 10. Quae autem ſunt pupillares vſurae videndum eſt. Et apparet, hanc eſſe formam vſurarum, vt ejus quidem pecuniae, quam quis in vſus ſuos conuertit, legitimam * vſuram praeſtet. Sed et ſi negauit, apud ſe eſſe pecuniam, et Praetor pronunciauit contra eum, legitimas ſoluere debebit: vel ſi moram depoſiti fecit, et Praetor irrogauit ei legitimas. Sed et ſi, dum negat aliquam quantitatem penes ſe eſſe, pupillis ad onera ſua expedienda impoſuit neceſſitatem, mutuam pecuniam legitimis vſuris accipiendi, tenebitur in legitimis. Item ſi a debitoribus legitimas exegit. † Ex caeteris cauſis ſecundum morem prouinciae praeſtabit vſuras, aut quincunces, aut trientes, aut ſi quae aliae leuiores in prouincia frequentantur.

* L. 38. de N. G.

§. 11. Vſurae a tutoribus non ſtatim exiguntur, ſed interjecto tempore, ad exigendum, et ad collocandum, duum menſium. Idque in judicio tutelae ſeruari ſolet. Quod ſpatium ſeu laxamentum temporis tribui non oportet his, qui nummos impuberum, vel adoleſcentium, in ſuos vſus conuerterunt. §. 12. Si vſuras exactas tutor vel curator vſibus ſuis retinuerunt, earum vſuras agnoſcere eos oportet: ſane enim parui refert, vtrum ſortem pupillarem, an vſuras in vſus ſuos conuerterint. *

* L. 58. §. 1. 4. h. t.

§. 13. Pecuniae, quae in arca fuit, etiam heredes curatoris tamdiu vſuras praeſtabunt, quamdiu non interpellauerint, vt loco defuncti curator conſtituatur. §. 14. Si tutor pro contutore condemnetur, an etiam in vſuras condemnandus ſit, quaeritur? Et placet (vt multis Reſcriptis continetur, et PAPINIANVS lib. 12. Quaeſtionum ait), etiam in vſuras eum condemnandum, ſi ſuſpectum facere ſuperſedit. Et quidem eas demum vſuras cogendum praeſtare, quas etiam ſuae adminiſtrationis cogitur.

§. 15. Sciendum eſt, tutorem et poſt officium finitum vſuras debere in diem, quo tutelam reſtituit.

8. *Idem lib. 23. ad Edictum.*

Si tutelae agat is, cujus tutela adminiſtrata eſt: dicendum eſt, nonnunquam diem creditae pecuniae exſpectandum; ſi forte tutor pecunias crediderit pupilli nomine, quarum exigendarum dies nondum venit. Sane, quod ad pecunias attinet, ita [demum] verum eſt, ſi potuit et debuit credere: caeterum, ſi non debet credere, non exſpectabitur.

9. *Idem lib. 36. ad Edictum.*

Quoties tutor pecuniam pupillarem foenori dat, ſtipulatio hoc ordine facienda eſt: Stipulari enim debet aut pupillus, aut ſeruus pupilli. Quod ſi neque pupillus ejus aetatis erit, vt ſtipulari poſſit, neque ſeruum habebit, tunc ipſe tutor, quinue in ejus poteſtate erit: quo caſu IVLIANVS ſaepiſſime ſcripſit, vtilem actionem pupillo dandam. Sed et ſi abſens ſit pupillus, oportere tutorem ſuo nomine ſtipulari, nequaquam ambigendum eſt. §. 1. Si paterfamilias eum, pro quo fidejuſſit, tutorem dederit filio ſuo: officio tutoris conuenit, vt, cum dies pecuniae praeterierit, creditori debitum ſoluat: et ideo, ceſſante eo, ſi pupillus ſuae tutelae factus ſoluerit ex cauſa fidejuſſoria, non ſolum mandati, ſed etiam tutelae agere poterit: hoc enim ei imputatur, cur pro ſe non ſoluerit. Quod ſi in diem debitor fuit iſte tutor, quibusdam videtur, non venire in tutelae judicium: ſi modo is dies poſt tutelam finitam superuenit. Quod ſi dies adhuc durante tutela venit, putant, omnimodo deuolui in tutelae judicium. Ego et hoc, et ſuperius ita verum puto, ſi facultatibus labi tutor coepit: caeterum, ſi idoneus tutor fuit, nihil venire in tutelae judicio. Nec quisquam putet, nullum effectum hoc habere, namque ſi quis dixerit, in tutelae judicium deuolui: et priuilegio locus eſt, et fidejuſſores tenebuntur, ſi rem ſaluam fore cautum eſt. §. 2. Item ſi temporali actione fuit obligatus tutor, dicendum eſt, locum eſſe tutelae judicio, vt perpetua actio ſit. §. 3. Et generaliter, quod aduerſus alium praeſtare debuit pupillo ſuo. id aduerſus ſe quoque praeſtare debet: fortaſſis et plus. aduerſus alios enim experiri ſine actione non potuit. §. 4. Sed ſi ſub vſuris grauioribus patri pupilli pecuniam debuit, quam ſint pupillares, videndum eſt, an ei aliquid imputetur? Et ſi quidem ſoluit, nihil eſt, quod ei imputetur, potuit enim ſoluere, nec onerare ſe vſuris: ſi vero non ſoluit, vſuras cogendus eſt agnoſcere, quas a ſe exigere debuit. §. 5. *Sicut autem ſoluere tutor, quod debet, ita et exigere, quod ſibi debetur, poteſt, ſi creditor fuit patris pupilli. nam et ſibi ſoluere poteſt, ſi modo fuit pecunia, vnde ſoluat: et ſi vſurae fuerunt grauiores, quae ei debebantur, releuabitur eis pupillus, quia tutor ſe potuit liberare: ſicut aliis quoque ſoluere et potuit, et debuit.* *

* non obſt. L. 5. §. 2. L. 7. pr. de auct. tut. L. 54. h. t.

§. 6. Nec vtique neceſſe habet, ſi conueniatur, per judicem ſoluere: idcircoque ſi mala cauſa pupillaris eſt, denunciare ſibi verum debet. Denique Imperator ANTONINVS cum Patre, etiam honoraria eos imputare pupillo prohibuit, ſi ſuperuacaneam litem inſtituiſſent, cum conuenirentur a vero creditore; nec enim prohibentur tutores bonam fidem agnoſcere. §. 7. Non tantum autem ſibi ſoluere tutor, verum etiam ſibi creditam pecuniam ſcribere [poteſt], vt MARCELLVS lib. 8. Digeſtorum ſcripſit: ſeque mutua pecunia poterit obligare, ſibi mutuam proſcribendo. §. 8. Conſtat eum, qui ad augmentum datur (vtputa ad bona materna, quae poſtea acceſſerunt, vel ad quid aliud augmentum) adminiſtrare bona priſtina non ſolere. † Si autem ſuſpectum facere priorem tutorem ſuperſedit, vel ſatis ab eo exigere: plectetur. §. 9. Per contrarium autem, qui datus eſt ſimpliciter tutor pupillo vel curator, ſi quid poſtea augmenti acceſſerit, periculo tenetur, quamuis ſoleat ad augmentum dari curator: quae res non facit, vt ipſa augmenta non pertineant ad curam priorum, ad quos omnis vtilitas pupillorum debet pertinere. Siue igitur datus eſt, communi-

municatur periculum cum prioribus: ſiue datus non eſt, tenetur adminiſtrationis neceſſitate, is, qui antea erat datus

10. *Idem lib. 49. ad Edictum.*

Generaliter, quotiescunque non ſit nomine pupilli, quod quiuis paterfamilias idoneus facit, non videtur defendi: ſiue igitur ſolutionem, ſiue judicium, ſiue ſtipulationem detrectat, defendi non videtur.

11. *Idem lib 33. ad Edictum.*

Circa pupillum, cujus tutor ſeruus erat pronunciatus, Diuus PIVS reſcripſit, in rebus, quas ex pecunia pupilli ſeruus comparauerat, dominum non poſſe vti praerogatiua deductionis. † Quod et in curatore obſeruandum eſt.

12. PAVLVS *lib. 38. ad Edictum.*

Cum plures tutelam gerunt, nulli eorum in contutorem actio pupilli nomine datur. §. 1. Quae bona fide a tutore geſta ſunt, rata habentur etiam ex Reſcriptis TRAJANI et HADRIANI; et ideo pupillus rem a tutore legitime diſtractam vindicare non poteſt. nam et inutile eſt pupillis, ſi adminiſtratio eorum non ſeruatur, nemine ſcilicet emente. Nec intereſt, tutor ſoluendo fuerit, necne: cum, ſi bona fide [res] geſta ſit, ſeruanda ſit; ſi mala fide, alienatio non valet.

§. 2. Nimium eſt, licere tutori reſpectu exiſtimationis pupilli, erogare ex bonis ejus, quod ex ſuis non honeſtiſſime fuiſſet erogaturus.

§. 3. Cum tutor non rebus duntaxat, ſed etiam moribus pupilli praeponatur: * In primis mercedes praeceptoribus, non quas minimas poterit, ſed pro facultate patrimonii, pro dignitate natalium conſtituet; alimenta ſeruis, libertisque, nonnunquam etiam exteris, ſi hoc pupillo expediet, praeſtabit; ſolennia munera parentibus cognatisque ** mittet. Sed non dabit dotem ſorori alio patre natae, etiamſi aliter ea nubere non potuit: nam etſi honeſte, ex liberalitate tamen fit, quae ſeruanda arbitrio pupilli eſt.

* L. 5. §. 12. de agn. et al. lib. v. 3. vbi pupill. educ.

** L. 1. §. 8. et 4. de tutel. et rat diſtrah.

§. 4. Si tutor pecuniam pupillarem credere non potuit, quod non erat, cui crederet, pupillo vacabit.

* L. 7. §. 3 h. t. L. 5. pr. eod.

13. CAJVS *lib. 12. ad Edictum prouinciale.*

Tutor, ſecundum dignitatem facultatesque pupilli modum ſeruorum aeſtimare debet, qui circa eum futuri ſunt.

§. 1. Non eſt audiendus tutor *, cum dicat, ideo ceſſaſſe pupillarem pecuniam, quod idonea nomina non inueniret, ſi arguatur eo tempore ſuam pecuniam bene collocaſſe. *

* L. 10. 15. 33. pr. h. t. L. 5. §. 4. commodati. L. 1. pr. de tutel. et rat. diſtr. L. 17. de jur. dot.

§. 2. In ſoluendis legatis et fideicommiſſis attendere debet tutor, ne cui non debitum ſoluat: nec nuptiale munus matri pupilli, vel ſorori mittere. † Aliud eſt, ſi matri forte, aut ſorori pupilli tutor ea, quae ad victum neceſſaria ſunt, praeſtiterit, cum ſemetipſa ſuſtinere non poſſit: nam ratum id habendum eſt. Nec enim eadem cauſa eſt ejus, quod in eam rem impenditur, et quod muneris, legatorumue nomine erogatur.

14. PAVLVS *lib. 8. Breuium.*

Etiam contutoris factum imputatur collegae, ſi potuit et debuit ſuſpectum facere: interdum et ſi debuit ſatis petere: nam, ſi idoneus ſubito lapſus eſt, nihil collegae imputari poteſt.

15. *Idem lib. 2. Sententiarum.*

Si tutor conſtitutus, quos inuenerit debitores, non conuenerit *, ac per hoc minus idonei efficiantur; vel intra ſex primos menſes pupillares pecunias non collocauerit: ipſe in debitam pecuniam, et in vſuras ejus pecuniae, quam non foenerauit, conuenitur. **

* L. 46. §. 7. h. t.

** L. 7. §. 11. h. t.

16. *Idem lib. 6. ad Sabinum.*

Cum quaeritur judicio tutelae, quae nomina a tutore facta agnoſcere pupillus debeat: MARCELLVS putabat, ſi tutor pecuniam pupilli mutuam dediſſet, et ſuo nomine ſtipulatus eſſet, poſſe dici, nomina integra pupillo ſalua eſſe, deperdita et male contracta ad tutorem pertinere: ſed verius ſe putare, poſſe tutorem eam conditionem adoleſcenti deferre, vt id, quod geſſiſſet tutor in contrahendis nominibus, aut in totum agnoſceret, aut a toto recederet: ita vt perinde eſſet: ac ſi tutor ſibi negotium geſſiſſet. Idem eſt, et ſi pupilli nomine credidiſſet.

17. POMPONIVS *lib. 17. ad Sabinum.*

Qui juſſus eſt ab eo, qui jus jubendi habet, tutelam gerere: ſi ceſſaſſet, ex quo juſſus eſt, indemnem pupillum praeſtare debebit, non ex quo tutor eſſe coepit.

18. JVLIANVS *lib. 21. Digeſtorum.*

Qui tutor negotia pupilli geſſit, quamuis in nulla re auctor pupillo fuerit, quin tutelae judicio teneatur, dubitari non oportet: quid enim prohibet, ita patrimonium pupilli compoſitum eſſe, vt nihil gerere neceſſe ſit, in quo tutoris auctoritas interponi debeat? §. 1. Ex duobus tutoribus, ſi cum altero actum fuerit, alter non liberabitur.

19. VLPIANVS *lib. 1. Reſponſorum.*

Actus ſui rationem concuratori reddere non eſſe compellendum: * ſed, niſi cum eo adminiſtrationem communicet, [aut ſi non] ex fide curam gerat, ſuſpectum ** poſtulari poſſe.

* L. 32. §. 7. h. t.

** L. 39. §. 16 L. 9. §. 8. et 9. h. t.

20. *Idem lib 5. de Officio Proconſulis.*

Tutor vel curator, * cujus injuſta appellatio pronunciata erit, cujusue excuſatio recepta non ſit, ex quo accedere ad adminiſtrationem debuit, erit obligatus.

* L. 39. §. 6. h. t.

21. MARCELLVS *lib. ſingulari Reſponſorum.*

Lucius Titius Gajum Sejum filiumfamilias teſtamento filio ſuo tutorem dedit; Gajus Sejus, ſciente et conſentiente patre, tutelam adminiſtrauit: Quaero, an defuncto Gajo Sejo actio tutelae aduerſus patrem ejus, et in quantum competat? MARCELLVS reſpondit, ſecundum ea, quae propoſita eſſent, actione de peculio, et de in rem verſo patrem teneri: nec multum videri in hoc caſu facere patris ſcientiam et conſenſum ad obligandum eum in ſolidum: niſi forte contutore vel alio quo volente eum facere ſuſpectum, interceſſit, et quaſi in ſe periculum recepit.

22. PAVLVS *lib. 3. ad Edictum.*

*Tutor ad vtilitatem pupilli et nouare, et rem in judicium deducere poteſt. Donationes * autem ab eo factae, pupillo non nocent.*

* L. 7. pr. et §. 2. de donat. L. 12. §. 3. L. 13. h. t. L. 46. §. 7. ſ. h. t.

23. VLPIANVS *lib. 9. ad Edictum.*

Vulgo obſeruatur, ne tutor caueat, ratam rem pupillum habiturum: quia rem in judicium deducit. Quid tamen, ſi dubitetur, an tutor ſit, vel an duret tutor, vel an geſtus illi commiſſus ſit? Aequum eſt, aduerſarium non decipi. Idem et in curatore eſt, vt JVLIANVS ſcripſit.

24. PAV-

24. PAVLVS *lib. 9. ad Edictum.*

Decreto Praetoris actor conſtitui periculo tutoris ſolet,* quotieſcunque aut diffuſa negotia ſint, aut dignitas vel aetas, aut valetudo tutoris id poſtulet. Si tamen nondum fari pupillus poteſt, vt procuratorem facere poſſit, aut abſens ſit, tunc actor neceſſario conſtituendus eſt.

* L. 13. §. 1. de tutel.

§. 1. Si duobus ſimul tutela gerenda permiſſa eſt, vel a parente, vel a contutoribus, vel a magiſtratibus: benigne accipiendum eſt, etiam vni agere permiſſum: quia duo ſimul agere non poſſunt.

25. VLPIANVS *lib. 13. ad Edictum.*

Si minoris actum fuerit cum tutoribus, adſiſtentibus curatoribus, et pupillus ob hoc egerit cum curatoribus, et ei ſint condemnati in id, quod ſua intererat, minoris tutores culpa eorum condemnatos non eſſe: an reſtitutio aduerſus tutores ceſſet? Et PAPINIANVS reſponſorum lib. 2. ait, nihilominus poſſe reſtitui: et idcirco curatores, ſi nondum judicatum fecerunt, poſſe prouocantes per exceptionem doli conſequi, vt eis mandentur aduerſus tutores actiones. Quid tamen, ſi jam fecerunt judicatum curatores? Proderit hoc tutoribus, quoniam nihil minori abeſt, qui de praeda magis, quam de damno ſollicitus eſt: niſi forte mandare actiones paratus ſit curatoribus.

26. PAVLVS *lib. 24. ad Edictum.*

[Cum] curatore et procuratore, etiam manente adminiſtratione, agi poteſt.*

* L. 4. §. 3. de tutel. et rat. diſtrah. L. 16. eod.

27. *Idem lib. 7. ad Plautium.*

Tutor, qui tutelam gerit, quantum ad prouidentiam pupillarem, domini loco * haberi debet.

* L. 55. pr. de jurejur. L. 56. §. 4. de furt.

28. MARCELLVS *lib. 8. Digeſtorum.*

Tutor pro pupillo in judicium vocatus, ſolenniter cauit: Si inter moras puer ad pubertatem peruenit, non eſt cogendus accipere judicium. §. 1. Tutor, qui poſt pubertatem pupilli negotiorum ejus adminiſtratione abſtinuit, vſuras praeſtare non debet, ex quo obtulit pecuniam: Quin etiam juſtius mihi videtur, eum, per quem non ſtetit, quominus conuentus reſtitueret tutelam, ad praeſtationem vſurarum non compelli: (VLPIANVS notat: Non ſufficit obtuliſſe, niſi et depoſuit obſignatam tuto in loco:)

29. *Idem lib. 8 Digeſtorum.*

Maximeque heredem tutoris. nam periniquum eſt, eum, cui forte poſt viginti annos, vel amplius, in mentem venit, tutelam repoſcere, etiam vſuras poſtulare.

30. *Idem lib. 21. Digeſtorum.*

Tutoris praecipuum eſt officium, ne indefenſum pupillum relinquat. *

* L. 12. 14. de teſtam. tut. L. 20. de R. N.

31. MODESTINVS *lib. 1. Excuſationum.*

Diui SEVERVS et ANTONINVS AVGVSTI Sergio Juliano: Forma, qua ſinguli tutores, prout quisque geſſit tutelam, nonnunquam in ſolidum tenentur, duntaxat intra pubertatis tempora locum habet: non etiam, ſi poſt pubertatem adminiſtrauerint.

32. *Idem lib. 6. Reſponſorum.*

Sine herede tutor deceſſit: Quaero, an curator pupillo datus, cum neque inuentaria, neque alia inſtrumenta a fidejuſſore tutoris exhibeantur, poſſit eundem fidejuſſorem conuenire ex ſtipulatione, quanti pupilli intereſt? MODESTINVS reſpondit, * in id, quod tutor conueniri potuit, fidejuſſorem [quoque] conueniri poſſe.

§. 1. MODESTINVS reſpondit, damnum, ſi quod [datum] accidit eo, quia cautiones ſoluti vectigalis inuentae non ſunt, ad tutorem, cujus nulla culpa admiſſa proponitur, minime pertinere.

§. 2. MODESTINVS reſpondit, tutorem eorum redituum nomine rationem pupillae reddere debere, qui ex fundo bona fide percipi potuerunt.

§. 3. Idem reſpondit, ſi minus a ſeruo tutor percepit, quam bona fide ex fundo percipi potuit: ex eo, de quo pupillae ſit obſtrictus, quantum ex peculio ſerui ſeruari poſſit, eidem tutori proficere debere: ſcilicet ſi non perdituro ſeruo adminiſtrationem credidit.

§. 4. Interpoſito curatore, adoleſcens fundum Titio vendidit: poſtea, adgnita fraude, in integrum reſtitutus, in poſſeſſionem induci juſſus eſt. Quaero, an, cum ex hac venditione melior factus non eſt, neque in rem ſuam quidquam verſum probetur, pretium emtori reſtituere non debeat? MODESTINVS reſpondit *: Pretium fundi ab adoleſcente venundati, ſi rationibus ejus non profuit, nec quidquam de eo [a] judicante de in integrum reſtitutione ſtatutum eſt, emtorem fruſtra poſtulare.

§. 5. Idem reſpondit: Sumptibus voluptatis cauſa ab emtore factis adoleſcentem onerandum non eſſe: qui tamen ab eodem aedificio ita auferri poſſunt, vt in facie priſtina (id eſt, quae fuit ante venditionem) [aedificium] eſſe poſſit: emtori auferre, permitti oportere. §. 6. Lucius Titius coheres et curator ſororis ſuae, cum eſſet ex ciuitate, in qua vſitatum erat ipſos dominos praediorum, non conductores, onera annonarum et contributionum temporarium ſuſtinere: morem hunc et conſuetudinem ſemper obſeruatam ſecutus, et ipſe pro communi et indiuidua hereditate annonas praeſtitit: Quaero, an in rationibus dandis opponi curatori poſſit, quia non recte pro parte ſororis tales impenſas fecerat? MODESTINVS reſpondit, [in] id demum curatorem adultae reputare ex cauſa, de qua quaeritur poſſe, quod ipſa, ſi rem ſuam adminiſtraret, erogare compelleretur.

§. 7. Tutores duo, poſt venditionem pupillarium rerum factam, pecuniam inter ſe diuiſerant: poſt quam diuiſionem alter eorum in exilium datus eſt, durante tutela: Quaerebatur, an actore conſtituto, contutor ejus partem pupillaris pecuniae petere ab eo poterit? MODESTINVS reſpondit: Si hoc quaeritur, an, contutore relegato, contutor ejus, tutelae actionem exercere poſſit: non poſſe, reſpondi.

33. CALLISTRATVS *lib. 4 de Cognitionibus.*

A tutoribus et curatoribus pupillorum eadem diligentia exigenda eſt circa adminiſtrationem rerum pupillarium, quam paterfamilias rebus ſuis ex bona fide praebere debet. *

* L. 5. §. 4. commodati. L. 10. 31. §. 1. L. 50. h. t. L. 102. pr. de ſolut.

§. 1. Officium tutorum, curatoribus conſtitutis, finem accipit: ideoque omnia negotia, quae inita ſunt, ad fidem curatorum pertinent. Idque etiam D. MARCVS cum filio ſuo COMMODO reſcripſit. §. 2. Heredibus quoque pupillorum electio eadem aduerſus tutores, in quo potiſſimum conſiſtere velint, competit, quae ipſis, quorum tutela adminiſtrata ſit. §. 3. Principalibus Conſtitutionibus declaratur: Sumptuum, qui bona fide in tutelam, non qui in ipſos tutores ſiunt, ratio haberi ſolet: niſi ab eo, qui eum dat, certum ſalarium ei conſtitutum eſt.

Digitized by Google

34. JVLIVS AQVILA *lib. Reſponſorum reſpondit.*

Ad inſtruendam diligentiam judicantis, et pupillorum vtilitatem admittendam, ſeruos quoque eorum interrogari poſſe.

35. PAPINIANVS [*lib. 2. Quaeſtionum.*]

Tutor ſiue curator nomina, quae juſte putat non eſſe idonea, a priore tutore vel curatore ſuſcipere quidem cogitur, non tamen exactionem periculo ſuo facere.

36. *Idem* [*lib. 3. Quaeſtionum.*]

Inter tutores diuiſa tutela eſt: * Aequitas, quae merum jus compenſationis inducit, propter officium et perſonam agentis tutoris non differtur. nam diuiſio tutelae, quae non juris, ſed jurisdictionis eſt, modum adminiſtrationi facit, et inter ipſos locum habet, nec experiri cum pupillo volentibus obſtare debet.

* L. 47. t. ſ. h. t.

37. *Idem* [*lib. 11. Quaeſtionum.*]

Tutorem, qui tutelam gerit, Sabinvs et Cassivs, prout gerit, in ſingulas res per tempora, velut ex pluribus cauſis, obligari putauerunt.

§. 1. Secundum quam ſententiam ſeruus inſtitor dominicae mercis, vel praepoſitus debitis exigendis, ſi liber factus in eodem actu perſeueret, quamuis tempore ſeruitutis obligari non potuerit: praeteriti temporis nomine, actione negotiorum geſtorum non inutiliter conuenietur, earum ſcilicet rerum, quae connexam rationem cum his, quae poſtea geſta ſunt, habuerunt: ſic [enim] et tutelae judicium earum quoque rerum cauſa tenere placuit, quae poſt pubertatem adminiſtrantur, ſi poſterior actus priori cohaereat, neque diuiſus propriam rationem habet. §. 2. Inde deſcendit quaeſtio, quae vulgo circa filiumfamilias tractata eſt, qui tutor teſtamento datus, poſt tutelam geſtam emancipatus, in eodem officio perſeuerauit? Et ſecundum Sabini et Cassii ſententiam eueniet, vt de eo quidem, quod poſt emancipationem geſtum eſt, in ſolidum conueniri poſſit; de praeterito autem, ſiue peculium non ſit ademptum, ſiue ademptum ſit, in id, quod facere poſſit: quod ſi ſuperioris temporis nomine, patrem de peculio pupillus conuenire maluerit: (annus enim vtilis, ex quo tutela agi poſſe coepit, computabitur), nec capiatur pater, inducta totius temporis cauſa; tempus, quo filiusfamilias tutelam geſſit, comprehendendum erit.

38. *Idem* [*lib. 12. Quaeſtionum.*]

Si plures tutelam non adminiſtrauerint, et omnes ſoluendo ſint: vtrum, quia nullae partes adminiſtrationis inueniuntur, electioni locus erit? an, vt ejusdem pecuniae debitores, excipere debebunt periculi ſocietatem? Quod magis ratio ſuadet. §. 1. *Si quidem ex his idonei non ſint, onerabuntur ſine dubio caeteri: nec inique, cum ſingulorum contumacia pupillo damnum in ſolidum dederit.*

§. 2. Vnde quaerendum eſt, an actiones pupillus ei, qui ſolus conuenitur, in alterum pro parte ſcilicet praeſtare debeat? Sed, cum propria cujusque contumacia puniatur, qua fronte poterit hoc deſiderari?

39. *Idem lib. 5. Reſponſorum.*

Tutores, qui poſt finem tutelae per errorem officii durantes rerum adminiſtrationem retinuerunt: nominum paternorum periculum, quae poſt pubertatem adoleſcentis idonea fuerunt, praeſtare cogendi non erunt, cum actionem inferre non potuerunt. §. 1. Curator a patre teſtamento datus impuberis negotiis ſe per errorem immiſcuit: poſtea a Praetore tutoribus aliis datis, periculum futuri temporis ille, qui poſtea nihil geſſit, non praeſtabit. §. 2. Qui ſe negotiis impuberis non jure tutor datus, ſecundum patris voluntatem immiſcuit, errore comperto tutorem a Praetore conſtitui conſultius petet: ne forte, ſi rem coeptam deſeruerit, fraudis vel culpae cauſa condemnetur. Non idem ſeruatur, ſi quis vltro negotium alienum geſſerit, cum ſatis abundeque ſufficiat, vel in vna ſpecie per amici laborem domino conſuli. §. 3. Heres inſtitutus, qui non habuit ſubſtitutum, priusquam hereditatem adiret, quam impuberi reſtituere debuit, vita deceſſit: Cum hereditas in Italia eſſet, ſcriptus autem heres in prouincia vita deceſſiſſet, tutores prouincialium rerum culpae nomine condemnandos exiſtimaui: ſi cauſam teſtamenti non ignorantes, vtilitatem impuberis deſeruerunt. nam hereditatis in prouincia fideicommiſſo reſtituto, cauſam quidem Juris expediri potuiſſe, rerum autem adminiſtrationem ad eos recidere debuiſſe, qui tutelam in Italia ſuſcepiſſent. §. 4. Aduerſus tutorem, qui pupillum, hereditate patris abſtinuit, actionem denegari non oportet creditori, qui cum ipſo tutore contraxit: quamuis tutor pecuniam in rem impuberis verteret. §. 5. Curatores adoleſcentis mutui periculi gratia cautionem inuicem ſibi praebuerunt, et in eam rem pignora dederunt: Cum officio depoſito ſoluendo fuiſſent, irritam cautionem eſſe factam, et pignoris vinculum ſolutum, apparuit. §. 6. Tutor datus aduerſus ipſam creationem prouocauit: Heres ejus poſtea victus, praeteriti temporis periculum praeſtabit: quia non videtur leuis culpa, contra juris auctoritatem, mandatum tutelae officium detrectare. §. 7. Rerum prouincialium tutores, in Vrbe cauſas appellationis impuberum agentes, rerum Italicarum curatores, vt impuberibus conſtituantur, ad officium ſuum reuocare debent: alioquin, ſi prius in prouinciam redierint, dolum aut culpam eorum in ea quoque parte recte judex conueniet.

§. 8. Patruus teſtamento fratris filio tutor datus, cum in Italia domicilium haberet, tam Italicarum rerum, quam prouincialium adminiſtrationem ſuſcepit; atque ita pecuniam ex venditionibus Romae refectam, in prouinciam trajecit, et in Calendarium pupilli conuertit: Tutor in locum ejus Romae ſubſtitutus, adminiſtrationem pecuniae, quae non pertinet ad tutelam ſuam, ſuſcipere non cogitur. §. 9. Curatores teſtamento, vel tutores inutiliter dati, neque decreto Praetoris confirmati, negotia geſſerunt: Vice mutua periculum praeſtare coguntur: cum officium ſponte citra juris adminiculum inierint, et qui fuit idoneus, decretum Praetoris curatores vel tutores conſtituentis implorare debuerit. §. 10. Tutoribus idoneis diem functis, vice mutua periculum ad heredes eorum non redundat, quod non habuit locum, officio tutelae manente.

§. 11. In eum, qui tutelam gerere noluit, poſt caeteros, qui geſſerunt, actionem [vtilem] tutelae dari placuit. Quod tamen ex tutela non peruenit ad eos, qui ſe negotiis miſcuerunt, ſed communi negligentia periit; citra ſubſtitutionis ordinem aequaliter omnium periculum ſpectat. *

* L. 38. §. 1. h. t. L. 55. eod.

§. 12. Tutores, pubere pupillo conſtituto, litem appellationis inchoatam, juſſu Conſulum ob notitiam rei perfecerunt: Cum judicatum perſequi non potuerunt, periculo culpae non ſubjiciuntur. §. 13. Ab eo, qui reſtitutionis auxilio non juvatur, quaeſtio culpae tutorum, conuentione remitti poteſt: nec donatum, ſed transactum videtur. §. 14. Negligentiae tutorum periculo nominum, quae pater vſuris majoribus fecit, adſcripto, pupilla quidem actionem Calendarii praeſtare cogitur: exactas autem vſuras tutelae tempore, citra vllam compenſationem retinet.

 A 2 §. 15.

Digitized by Google

§. 15. Adoleſcens, tutoribus conuentis, a quibus totum ſeruari non potuit, aduerſus curatores, qui tutelam ad ſe negligentia non tranſtulerunt, integram actionem retinet. neque enim tutelae judicio conſumptum videtur, quod alterius officii querelam habuit.

§. 16. Tutor, qui tutoris idoneum heredem conuenire pupilli nomine noluit, damni vicarius ſubſtituitur: vt is, qui non idoneum tutelae tempore ſuſpectum facere ſuperſedit. §. 17. Tutelae judicium ideo differri non oportet, quod fratris, et coheredis impuberis idem tutelam ſuſtineat. §. 18. Quod de peculio ſerui actoris, quem adoleſcens, poſtquam res ſuas adminiſtrare coepit, manumiſit, [et] retinuit, aut retinere potuit: in ratione reddenda curatori per judicem accepto feretur.

40. *Idem [lib. 6. Reſponſorum.]*

*Impuberi filio Centurio curatorem dedit: Decreta Praetoris non ſecuto, ſi nihil curator datus adminiſtret, periculo contumaciae, vel negligentiae non adſtringetur. nam * priuilegium militum ad alienam injuriam porrigi non oportet. nec in aliis, circa ſupremam voluntatem, imperitiae venia datur, quam in bonis militum: * filii vero tutela jure patriae poteſtatis, non militiae praemio mandatur.*

41. *Idem [lib. 7. Reſponſorum.]*

Qui plures tutores habuit, vnum, qui ſoluendo non fuit, rationem actus ſui vetuit reddere: Quoniam ejus liberatio, quod ex tutela percepit, aut dolo contraxit, non eſt relicta, contutores, qui ſuſpectum facere neglexerunt, ex culpa recte conueniuntur: tutor enim legatarius ex culpa, quae teſtamento remiſſa eſt, non tenetur.

42. *Idem [lib. 1. Definitionum.]*

Ex pluribus tutoribus in ſolidum, vnum tutorem judex condemnauit: In rem ſuam judicatus procurator datus, priuilegium pupilli non habebit: quod nec heredi pupilli datur. non * enim cauſae, ſed perſonae ſuccurritur, quae meruit praecipuum fauorem.

* L. 5. §. 43. de aq. quot. L. 3. f. de Cenſ. L. 68. 196. de R. J.

43 PAVLVS *lib. 7. Quaeſtionum.*

Cum poſt mortem pupilli deſinit eſſe nomen idoneum, tutor periculo eximitur. §. 1. Qui, cum eſſet fratris ſui filiae curator, quadringenta dotis nomine marito ejus ſe daturum promiſit: Quaero, an ſoccurrendum ſit ei, cum, poſtea aere alieno emergente, ſupra vires patrimonii ejus dos promiſſa ſit; quoniam in inſtrumento ita ſcriptum ſit, ille patruus et curator ſtipulanti ſpopondit? Mouet quaeſtionem, quod non vt de ſuo dotem daret, ſed, cum crederet rationem pupillarem ſufficere, promiſit. *Praeterea et illud hic poteſt tractari, vt, ſi ſciens curator non ſufficere promiſerit, vel donaſſe videatur, vel, quoniam dolo fecit, non illi ſuccurratur.** Reſpondi: * *Curator cum officium ſuum egreſſus, ſponte ſe obligauerit, non puto ei a Praetore ſubueniri debere, non magis, quam ſi creditori puellae pecuniam ſe daturum ſpopondiſſet:* ſed is, de quo tractamus, ſi non donandi animo, ſed negotii gerendi cauſa dotem promiſit, habet mulierem obligatam: et poterit dici, etiam manente matrimonio eam teneri, quia habet dotem, ſicut in collatione bonorum dicitur; vel certe poſt diuortium, ſiue exacta ſit dos, ſiue maneat nomen, quia poteſt efficere, vt ei accepto feratur. Quod ſi mulier ſuum curatorem adimplere id, quod ſupra vires patrimonii ejus in dotem dare promiſit, non queat: curatorem quidem in hoc, quod ſuperfluum eſt, per exceptionem releuari, mulier vero cautionem in maritum exponere debet: Quod ſi quandoque locupletior conſtante matrimonio facta fuerit, dotis reliquum marito ſeruat.

* L. 3. 4. quand. ex fact. tut.

44. *Idem [lib. 13. Quaeſtionum.]*

Qui nominibus a curatoribus prioribus ſuſceptis, ſiue tutoribus, nomina agnouerunt: periculum in ſe transferunt.

§. 1. Sed ſi pupillus poſt pubertatem, rationibus a tutore acceptis, reliquationem ejus ſecutus, vſuras acceptauerit, priuilegium ſuum non admittit in bonis tutoris venditis: Praetor enim priuilegium ei ſeruare debet.

45. *Idem [lib. 14. Quaeſtionum.*

Si pupillus alterum ex tutoribus poſt pubertatem liberaſſet, improbe alterum illius nomine conabitur interpellare. † Idemque dicemus in duobus Magiſtratibus collegis, quorum alterum Reſpublica convenit. Sed haec in Magiſtratibus tractaui, quaſi duo rei ejusdem debiti eſſent omnimodo, quod non ita eſt. nam ſi vterque idoneus eſt, electio locum non habet. † Is autem, qui tempore liberatus eſt, non ei ſimilis eſt, qui nihil habet, ſed ei, qui ſatisfecit; habet enim, quod objiciat petitori.

46. *Idem lib. 9. Reſponſorum.*

Lucius Titins curator Gaji Seji, tempore curae, fundum Cornelianum locauit Sempronio, qui Sempronius reliqua traxit: pupillus, aetate probata, eundem quondam colonum Sempronium fecit procuratorem: Quaero, an ex eo, quod ille vt procurator egit, omne debitum adoleſcens agnouiſſe videatur: eoque nomine curatorem ſuum liberaſſet? PAVLVS reſpondit, non ex eo, quod adultus eum, qui praedia ejus coluit, procuratorem habere voluit, debitum, quod ex conductione reliquatus eſt, agnouiſſe eum videri. §. 1. Sempronii, qui ex pollicitatione debitor patriae ſuae exſtiterat, bona Reſpublica juſſu Praetidis poſſedit; quorum bonorum Magiſtratus Reipublicae tres curatores conſtituerunt, qui apud Graecos *ἐπιμεληταί*, id eſt, *curatores*, vocantur, qui poſtea inter ſe, ſiue conſenſu Reipublicae, adminiſtrationem bonorum Sempronii diuiſerunt: ex quibus quidam, cum reliqua traherent, idonei [in] ipſo tempore adminiſtrationis eſſe deſierunt: poſtea pupillus heres Sempronii, qui abſtentus erat, ab Imperatore impetrauit, vt bona paterna ei reſtituerentur: Quaero, an ex bonis eorum, qui idonei ſunt, indemnitati pupilli proſpici debeat; cum indiuiduum his officium curae a Magiſtratibus injunctum ſit? PAVLVS reſpondit: ſi pupillo in curatores bonorum actiones decerni placuerit, pro ejus portione, qui idoneus non ſit, Magiſtratus conueniri oportere: alia enim cauſa eſt tutorum, alia eorum, qui Reipublicae negotia adminiſtrant.

§. 2. Tutorem, qui pecuniam pupillarem, quamuis ſuo nomine foenerauit, non videri contra Conſtitutiones feciſſe, quae prohibent pecuniam pupillarem in vſus ſuos conuertere. §. 3. Quaeſitum eſt, an ejus pecuniae, qua tutor vſus eſt, poſt finitam quoque tutelam in diem judicii accepti easdem vſuras praeſtare debeat? PAVLVS reſpondit: finita adminiſtratione eas vſuras debere computari, quae in tutelae judicio computantur. §. 4. PAVLVS reſpondit, propter ea, quae poſt pubertatem, nulla neceſſitate cogente, ſed ex voluntate ſua, tutor adminiſtrauit: fidejuſſorem, qui *ſaluam rem fore* cauit, non teneri.

§. 5. Tutelae judicio tutor conuentus edidit librum rationum, et ſecundum eum condemnatus ſoluit: poſtea [cum] a debitoribus paternis, quorum nomina libro rationum non inerant, exigere vellet pupillus, [et] prolatae ſunt ab his apochae tutoris: Quaeſitum eſt, vtrum aduerſus tutorem, an aduerſus debi-

Digitized by Google

debitores actio ei competat? Pavlvs reſpondit, ſi tempore adminiſtrandae tutelae tutori tutelam gerenti debitores ſoluiſſent, liberatos [eos] ipſo jure a pupillo: ſed ſi cum tutore actum eſſet, poſſe eundem adoleſcentem, propter eam cauſam, tutelae experiri; et aduerſus exceptionem rei judicatae doli mali vti replicatione. §. 6. Cum teſtamento duo tutores dati eſſent pupillo, et alter ex his vita defunctus fuiſſet: in locum ejus, petente matre, ex Praeſidis prouinciae praecepto a Magiſtratibus [alius] tutor datus eſt, a quo Magiſtratus ſatis exegerunt rem ſaluam fore: tutor teſtamento datus, poſtea datum ſuſpectum fecit: Quaeſitum eſt, in quantum teneatur? Pavlvs reſpondit, tutorem teſtamento datum pro ea parte conueniri oportere, pro qua parte adminiſtrauit: pro contutoris autem portione prius eos conueniri debere, qui pro eo ſe obligauerunt, vel Magiſtratus, qui eum dederunt; tunc ſi ſolidum pupillus conſequi non potuerit, de officio contutoris quaerendum, an ſuſpectum facere debuerit, praeſertim cum ſuſpectum quoque eum poſtulaſſe dicatur. Alias quidem, cum Magiſtratus plures tutores dant, non prius ad eos reuerti pupillus poteſt, quam omnes tutores excuſati fuerint: in propoſito, cum vnus a Magiſtratibus datus proponeretur, non eſt viſum, prius collegam conueniendum, qui et ſuſpectum fecit, et teſtamento datus eſt; perindeque habendos ſingulos, ac ſi in partes dimidias tutores dati eſſent. §. 7. Tutoribus conceſſum eſt, a debitoribus pupilli pecuniam exigere, vt ipſo jure liberentur: non etiam donare, vel etiam deminuendi cauſa cum iis tranſigere *: et ideo eum, qui minus tutori ſoluit, a pupillo in reliquum conveniri poſſe.

* L. 35. pr. de jurejur. L. 54. §. fin. L. 56. §. 4. de furt.

47. SCAEVOLA *lib. 2. Reſponſorum.*

Titium et Maeuium tutores quis dedit, et cauit: *Βούλομαι, καὶ παρακαλῶ, πάντας γίνεσθαι μετὰ τῆς Μαιβίου τοῦ ἀδελφοῦ μου γνώμης, καὶ δίχα αὐτοῦ τὸ γινόμενον ἄκυρον ἔστω.* id eſt, *volo et rogo, omnia fieri cum* Maevii *fratris mei conſilio, et quod ſine eo fiet, irritum ſit;* Titius ſolus a debitoribus exegit: an liberati eſſent? Reſpondi, ſi et adminiſtrationem Maevio dediſſet, non recte ſolutum. §. 1. *Quantum* [*autem*] *filio meo diurnum ſufficiat, Marina et Januaria aeſtimabunt:* Quaero, an contenti eſſe debeant tutores arbitrio mulierum? Reſpondi, ſumptum boni viri arbitrio faciendum. §. 2. Tutores dati ad res Italicas, inſtrumenta Romae reperierunt debitorum prouincialium, *vt pecunia Romae*, aut *vbicunque petitum fuerit, ſoluatur.* Quaero, cum neque debitores in Italia eſſent, neque eorum praedia: an haec exactio ad Italicae rei tutores pertineat? Reſpondi, ſi prouincialis contractus eſſet, non pertinere: reſpicere tamen ad officium eorum, ne inſtrumentorum ignorantia contractus eos, ad quos adminiſtratio pertineret, lateret. §. 3. A matre datus teſtamento tutor, cum putaret ſe tutorem eſſe, diſtraxit bona materna et paterna popillorum, et deceſſit non ſoluendo: quaeritur, an pupillus res poſſit vindicare? Reſpondi, ſi manent res pupilli, vindicari ab eo poſſe. §. 4. Praefectus Legionis ita teſtamento cauit: *Volo, vt ſit in arbitrio tutorum filii mei, ſi voluerint hujus ſummae vncias inferre vſurarum nomine, ita, ne nummi diſpergantur:* Quaero, ſi apparuerit pecunia foenerata a tutoribus, judicio tutelae vncias vſuras, an vero eas, quas ſtipulati ſunt, praeſtare debeant? Reſpondi: Si ſecundum voluntatem defuncti elegiſſent vſurarum praeſtationem, neque pupilli nomine in foenus dediſſent: id praeſtatur, quod teſtator voluiſſet.

§. 5. Lucius Titius mutuam pecuniam a tutore accepit, et rem hereditariam pignori ei dedit: poſt triennium jam puberibus his, quorum tutela adminiſtrata eſt, fiſco bona defuncti adjudicata ſunt, quia mortem ejus heres non eſt vltus. Quaeritur, an id nomen pupillus recuſare poſſit? Reſpondi, ſecundum ea, quae proponuntur, id nomen ad onus tutorum non pertinere.

§. 6. Altero ex duobus fratribus ſociis bonorum et negotiationis defuncto, herede filio, patruus tutor, venditis omnibus communis negotiationis mercibus, et ſibi redemptis, negotium ſuo nomine exercuit: Quaeſitum eſt, vtrum compendium negotii, an vſuras pecuniae praeſtare debeat? Reſpondi, ſecundum ea, quae proponuntur, pupillo vſuram, non compendium, praeſtandam.

§. 7. Tutor rerum Italicarum conuentus a creditore prouinciali, vbi rem pupillus habuit, ſoluit: Quaeſitum eſt, an id tutelae judicio reputari poteſt? Reſpondi, nihil proponi, cur non poſſit.

48. HERMOGENIANVS *lib. 1. Juris Epitom.*

Inter bonorum ventrisque curatorem, et inter curatorem furioſi, itemque prodigi, pupilliue, magna eſt differentia: quippe cum illis quidem plane rerum adminiſtratio, duobus autem ſuperioribus ſola cuſtodia, et rerum, quae deteriores futurae ſunt, venditio, committitur.

49. PAVLVS *lib. 2. Sententiarum.*

Ob foenus pupillaris pecuniae per contumaciam non exercitum, aut fundorum omiſſam comparationem, tutor, ſi non ad damnum reſarciendum idoneus eſt, extra ordinem coërcebitur.

50. HERMOGENIANVS *lib. 2. Juris Epitom.*

Si res pupillares incurſu latronum pereat; vel argentarius, cui tutor pecuniam dedit, cum fuiſſet celeberrimus, ſolidum reddere non poſſit: nihil eo nomine tutor praeſtare cogitur.

51. VENELEJVS *lib. 6. Stipulationum.*

*Si duo, pluresue tutores tutelam adminiſtrent, in fidejuſſorem quidem in ſolidum, per quemlibet eorum committitur ſtipulatio, at ſi inter eos diuiſa ſit tutela regionibus, (quod plerumque fit,) et alius vrbica negotia, alius peregrina adminiſtraret: tunc ex ſubſtantia cujusque rei, aut committi contra fidejuſſorem ſtipulationem, aut non committi dicemus: nam licet omnes tutores ſint, et tutelam gerant: tamen cum quis de ea re, quae extra ſuam regionem erit, experiri vel ad judicium vocari coeperit, perinde non committitur ſtipulatio, atque ſi ei adminiſtratio tutelae permiſſa non eſſet: * quantum enim facit in totum denegata, tantundem valet, ſi in ea re, de qua agitur, denegata ſit.*

52. NERATIVS *lib. 1. Reſponſorum.*

Curator pro minore non tantum dotem dare debet, ſed etiam impendia, quae ad nuptias facienda ſunt.

53. PAVLVS *lib. 2. Decretorum.*

Aemilius Dexter, magiſtratus ſui tempore, datis tutoribus, ceſſauerat in exigenda ſatisdatione; deinde [a] quibusdam excuſatis, a ſequentibus Magiſtratibus Dexter tutor adſumptus fuerat: creatus conueniebatur in ſolidum duplici ratione, quod cum Magiſtratus eſſet, et tutores dediſſet, ſatisdationem non exegiſſet. ex diuerſo dictum eſt, licet ſatis exactum non eſſet, tamen in diem tutelae finitae idoneos fuiſſe tutores, neque ceſſationem curatorum obeſſe tutoribus debere: *Pronunciauit*, ſi in diem finitae tutelae idonei permanſiſſent tutores, licet [et] ſatis non eſſet exactum, curatorum eſſe periculum: ſi minus, tutorum et Magiſtratuum, [hoc eſt, tunc eſſe periculum ejus, qui ſuſpectum non feciſſet, aut ſatis non exegiſſet, cum, finita tutela, non inueniretur idoneus fuiſſe.]

54. TRYPHONINVS *lib. 2. Diſputationum.*

Non exiſtimo maximis vſuris ſubjiciendum eum, qui a contutoribus ſuis mutuam pecuniam pupilli accepit, et cavit, certaſque vſuras promiſit, quas et alii debitores pupillo dependunt: quia hic ſibi non conſumpſit, nec clam, nec quaſi ſua pecunia licenter abutitur; et niſi his vſuris a contutore mutuum ei daretur, aliunde accepiſſet. Et multum refert, palam aperteque debitorem ſe, vt extraneum et quemlibet, faceret pupillo, an ſub adminiſtratione tutelae, pupillique vtilitate, latenter * ſua commoda pupilli pecunia juuaret.

* L. 7. §. 4. 10. h. t. L. 38. de N. G.

55. *Idem lib. 14. Diſputationum.*

Tres tutores pupillo dati ſunt: vnus tutelam geſſit, et ſolvendo non eſt: ſecundum Titio gerendam mandauit, (et Titius quaedam adminiſtrauit,) tertius nihil omnino geſſit: Quaeſitum eſt, quatenus quisque eorum teneatur? Et tutorum quidem periculum commune eſt in adminiſtratione tutelae: et in ſolidum vniuerſi tenentur. Plane, ſi pecunia numerata pupilli inter eos diſtributa eſt, non in majorem ſummam quisque eorum, quam accepit, tenetur.

§. 1. *Sed ſi ipſi tutores rem pupilli furati ſunt, videamus, an ea actione, quae proponitur ex Lege duodecim Tabularum aduerſus tutorem in duplum, ſinguli in ſolidum teneantur: et quamuis vnus duplum praeſtiterit, nihilominus etiam alii teneantur. nam in aliis furibus ejusdem rei pluribus, non eſt propterea caeteris poenae deprecatio, quod ab vno jam exacta eſt* *): *ſed* * *tutores, propter admiſſam adminiſtrationem, non tam inuito domino contrectare eam videntur, quam perfide agere: nemo denique dicet, vnum tutorem et duplum hac actione praeſtare, et quaſi ſpecie condictionis, aut ipſam rem, aut ejus aeſtimationem.*

*) L. 1. §. 14. de tutel. et rat.

§. 2. Non ſolum ergo geſſiſſe tutelam is creditur, qui alii gerendam mandauit: ſed et qui ſatis a contutore accepit, *rem ſaluam pupillo futuram*, eique permiſit adminiſtrationem totius tutelae; nec poteſt ſe defendere Conſtitutionibus, quae jubent ante conueniri eum, qui geſſit. §. 3. Item in eo, quod nemo geſſit, non vtique ejus periculum eſt, qui quaedam geſſit, ſed communiter omnium: Exigi autem ab eo ſolo periculum ob alia, quae non geſſit, non oportet: niſi ſi qua talia ſunt, quae vel conſummationem coeptorum ab eo deſiderabant, vel ita conjuncta fuerunt, vt ſeparari non debuerunt. §. 4. Quod autem dicitur, *deſiiſſe ſoluendo eſſe, vel non eſſe, contutores praeſtare debere*, videamus, qualem intellectum habet: id eſt, vtrum ſufficit, nihil diminutum eſſe de facultatibus contutoris, ex quo tempore datus eſt, ſed eandem faciem patrimonii permanſiſſe: an, etſi nihil poſt accidit, quod palam faciat deminutionem patrimonii, debet tamen contutor inquirere fortunas contutoris? Sed hoc et ex perſonae qualitate, et ex temporis intercapedine, quo teſtamentum factum eſt, vsque ad mortem patris, etiam aeſtimationem accipere debet. nam aperte prodigo, vel cujus bona venierunt, licet obreptum fuerit Praetori, qui decreto eum dedit, permittere contutori adminiſtrationem non debet: et potuit aliquid pater eorum, poſt teſtamentum factum accidens ignoraſſe, aut, cum deſtinatum haberet mutare teſtamentum, id non feciſſe.

56. SCAEVOLA *lib. 4. Digeſtorum.*

Tutor rerum et animalium pupilli venditionem fecit: ſed quaedam animalia, emptoribus pretium non ſoluentibus, retinuit, et apud ſe habuit: pretium idem rationibus pupilli accepto tulit: ex his aliquot nata ſunt: defuncto tutore, heres [ejus] eandem tutelam adminiſtrauit, et animalia annis plurimis poſſedit: Quaeſitum eſt, an, cum is, cujus tutela adminiſtrata eſt, annis viginti quatuor eſſet, jure animalia vindicaret? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, pupillum ea vindicare non poſſe.

57. *Idem lib. 10. Digeſtorum.*

Chirographis debitorum incendio exuſtis, cum ex inuentario tutores conuenire eos poſſent ad ſoluendam pecuniam, aut nouationem faciendam cogere, cum idem circa priores debitores propter eundem caſum feciſſent, id omiſiſſent circa debitores pupillorum: an, ſi quid propter hanc ceſſationem eorum pupilli damnum contraxerunt, judicio tutelae conſequantur? Reſpondit: ſi adprobatum fuerit, eos tutores hoc per dolum, vel culpam praetermiſiſſe: praeſtari ab his hoc debere.

§. 1. Ab eo, qui ſententia Praeſidis, bonis ademptis, relegatus erat, cum ex permiſſu Principis appellatio ejus recepta ſit, quam is, qui pronunciauerat, non receperat, fundum emerat pupillus, interuenientibus tutoribus: et *appellatione injuſta* pronunciata, fundus ei ablatus eſt: Quaeſitum eſt, an tutelae judicio pretium fundi pupillus conſequi a tutoribus poſſit? Reſpondit, ſi ſcientes emerunt ab eo, qui in ea cauſa eſſet, vt obnoxius ſententiae priori eſſet, tutelae judicio eos teneri.

58. *Idem lib. 11. Digeſtorum.*

Qui negotiationem per Pamphilum et Diphilum, prius ſeruos, poſtea libertos, exercebat, ſuo teſtamento eos tutores reliquit: et cauit, *vt negotium eodem more exerceretur, quo, ſe viuo, exercebatur:* [hique] tutelam adminiſtrauerunt, non tantum cum impubes patroni filius fuiſſet, ſed etiam poſt pubertatem ejus: ſed Diphilus quidem cum incremento negotiationis rationes obtulit; PAMPHILVS autem putauit, reddere oportere non ad incrementum negotiationis, ſed ad computationem vſurarum, vt in tutelae judicio ſolet: Quaeſitum eſt, an ſecundum voluntatem defuncti, exemplo Diphili, Pamphilus quoque rationem reddere debeat? Reſpondit, debere. CLAVDIVS TRYPHONINVS: Quia * lucrum facere ex tutela non debet. *)

*) L. 38. de N. G. lim. L. 33. §. f. de admin. tut. L. 2. §. 3. vbi pupill. educ.

§. 1. Ex duobus tutoribus pupilli altero defuncto, adhuc impubere pupillo, qui ſupererat, ex perſona pupilli ſui, judice accepto, conſecutus eſt cum vſuris, quantum ex tutela ad tutorem defunctum peruenerat: Quaeſitum eſt, judicio tutelae, quo experitur pubes factus, vtrum ejus tantum [portionis,] quae ab initio [quod] ex tutelae ratione peruenerat ad defunctum contutorem, vſurae veniant: an etiam ejus ſummae, quae ex ſortis vſuris pupillo aucta, poſt mortem ejus ad ſuperſtitem aeque cum ſorte translata ſit, aut transferri debuit? Reſpondit, ſi eam pecuniam in ſe vertiſſet, omnium pecuniarum vſuras praeſtandas: Quod ſi pecunia manſiſſet in rationibus pupilli, praeſtandum, quod bona fide percepiſſet, aut percipere potuiſſet, ſed foenori dare cum potuiſſet, neglexiſſet: cum id, quod ab alio debitore nomine vſurarum cum ſorte datur, ei, qui accipit, totum ſortis vice fungitur, vel fungi debet.

§. 2. Teſtamento dati tutores, quod ruptum videbatur, ceſſauerunt in adminiſtratione tutelae, et a Praeſide tutor datus eſt pupillo: juſſi autem ſunt etiam hi, qui dati erant teſtamento tutores, tutelam adminiſtrare conjuncto eo, qui a Praeſide datus coeperat adminiſtrare: Quaeſitum eſt, ex teſtamento datos periculum [antecedentis temporis] adminiſtrationis, vtrum ex apertis tabulis, an ex quo juſſi ſunt, pertineat [ad eos?] Reſpondit, ad eos, de quibus quaereretur, nullum antecedentis temporis periculum pertinere.

§. 3.

Digitized by Google

§. 3. Pupillo herede inſtituto, filiae exheredatae duo millia nummorum aureorum legauit: eosdemque tutores vtrisque dedit. Quaeſitum eſt, an [cum] ex eo die, quo duo millia potuerunt a ſubſtantia hereditatis [ſeparare,] et in nomina collocare, neglexerint: vſurarum nomine pupillae tutelae judicio teneantur? Reſpondit, teneri.

§. 4. Quaeſitum eſt, an vſurae pupillaris pecuniae, quas tutores debuerunt, cum ad curatorem transferuntur, in ſortem computentur; et vniuerſae ſummae vſuras debere curatores incipiant? Reſpondit, omnis pecuniae, quae ad curatores tranſit, parem cauſam eſſe *): quia * omnis ſors efficitur.

*) L. 7. §. 12. ſupr.

59. *Idem lib. 26. Digeſtorum.*

Cum hereditas patris aere alieno grauaretur, et res in eo ſtatu videretur: vt pupilla [ab] hereditate paterna abſtineretur: vnus ex tutoribus cum plerisque creditoribus ita decidit, vt certa crediti portione contenti eſſent, acciperentque: idem curatores jam viripotenti accepti, cum plerisque creditoribus deciderunt: Quaeſitum eſt, an, ſi aliquis tutorum creditor patris pupillae, ſolidam pecuniam expenſam ſibi ex re pupillae cum vſuris fecerit, reuocari a curatoribus pupillae ad portiones eas poſſit, quas caeteri quoque creditores acceperunt? Reſpondit, eum tutorem, qui caeteros ad portionem vocaret, eadem parte contentum eſſe debere. *

* L. 1. pr. quod quisque jur. in alter. et L. 44. de pact.

60. POMPONIVS *lib. 8. Epiſtolarum.*

Si tutoris heres exſecutus eſt, quae tutor inchoauit, tutelae etiam eo nomine tenetur.

61. *Idem lib. 20. Epiſtolarum.*

Apud Aristonem ita ſcriptum eſt: * Quod culpa tutoris pupillus ex hereditate deſiit poſſidere, ejus aeſtimatio in petitione hereditatis ſine vlla dubitatione fieri debebit: ita, ſi pupillo de hereditate cautum ſit. Cautum autem eſſe videtur, etiam ſi tutor erit idoneus, a quo ſeruari poſſit id, quod pupillus ex litis aeſtimatione ſubierit. † Sed ſi tutor ſoluendo non eſt, videndum erit, vtrum calamitas pupilli, an detrimentum petitoris eſſe debeat. perindeque haberi debet, ac ſi res fortuito caſu interiiſſet: ſimiliter atque ipſe pupillus expers culpae quid ex hereditate deminuiſſet, corrupiſſet, perdidiſſet. † De poſſeſſore quoque furioſo quaeri poteſt, ſi quid ne in rerum natura eſſet, per furorem ejus accidiſſet: tu quid putas? Pomponius: Puto eum vere dicere. Sed quare cunctatus es, ſi ſoluendo non ſit tutor, cujus damnum eſſe debeat? cum alioquin elegantius dicere poterit, actiones duntaxat, quas haberet cum tutore pupillus, venditori hereditatis praeſtandas eſſe: ſicuti heres, vel bonorum poſſeſſor, ſi nihil culpa ejus factum ſit, (veluti ſi fundo hereditario vi dejectus ſit, aut ſeruus hereditarius vulneratus ab aliquo ſit ſine culpa poſſeſſoris,) nihil plus, quam actiones, quas eo nomine habet, praeſtare debeat. † Idem dicendum eſt, et ſi per curatorem furioſi, culpa vel dolo quid amiſſum fuerit: quemadmodum ſi quid ſtipulatus tutor, vel curator fuiſſet, aut vendidiſſet rem hereditariam. * Impune autem puto admittendum, quod per furorem alicujus accidit: quomodo ſi caſu aliquo, ſine facto perſonae, id accidiſſet.

De eo, qui PRO TVTORE PROVE CVRATORE *NEGOTIA GESSIT.*

(Dig. 27. T. 5.)

1. VLPIANVS (*lib. 36. ad Edictum.*)

Protutelae actionem neceſſario Praetor propoſuit. nam quia plerumque incertum eſt, vtrum quis tutor, an vero quaſi tutor pro tutore adminiſtrauerit tutelam, idcirco in vtrumque caſum actionem ſcripſit: vt, ſiue tutor ſit, ſiue non ſit, qui geſſit, actione tamen teneretur. Solent enim magni errores intercedere, vt diſcerni facile non poſſit, vtrum quis tutor fuerit, et ſic geſſerit, an vero non fuerit, pro tutore tamen munere functus ſit. §. 1. *Pro tutore* autem *negotia gerit*, qui munere tutoris fungitur in re impuberis, ſiue ſe putet tutorem, ſiue ſciat non eſſe, fingat tamen [eſſe]. §. 2. Proinde et ſi ſeruus quaſi tutor egerit, Diuus SEVERVS reſcripſit dandum in dominum judicium vtile. §. 3. Cum eo, qui pro tutore negotia geſſit, etiam ante pubertatem agi poſſe, nulla dubitatio eſt: quia tutor non eſt. §. 4. Quare, ſi quis finita tutela, pro tutore negotia impuberis geſſit, tenebitur. §. 5. Sed et ſi prius pro tutore adminiſtrauerit, deinde quaſi tutor, aeque tenebitur ex eo, quod pro tutore adminiſtrauit: quamvis deuoluatur hic geſtus in tutelae actionem.

§. 6. Si quis quaſi tutor negotia geſſerit ejus, qui jam pubes eſt, neque tutorem habere poteſt: protutelae actio ceſſat. Simili modo, et ſi ejus, qui nondum natus eſt: nam vt pro tutore quis gerat, eam eſſe perſonam oportet, cujus aetas recipiat tutorem, [id eſt, impuberem eſſe oportet]. Sed erit negotiorum geſtorum actio. §. 7. Si curator impuberi a Praetore datus, negotia geſſerit, an, quaſi pro tutore geſſerit, teneatur, quaeritur? Et eſt verius, ceſſare hanc actionem: quia officio curatoris functus eſt. Si quis tamen, cum tutor non eſſet, compulſus a Praetore, vel a Praeſide, dum ſe putat tutorem, geſſerit tutelam, videndum, an pro tutore teneatur? Et magis eſt, vt quamuis compulſus geſſerit, teneri tamen debeat, qui animo tutoris geſſit, cum tutor non eſſet. At iſte curator, non quaſi tutor, ſed quaſi curator geſſit. §. 8. In protutelae judicio vſurae quoque veniunt. §. 9. Sed vtrum ſolummodo in id, quod geſſit, tenebitur, an vero in id etiam, quod gerere debuit? Et, ſi quidem omnino non attingit tutelam, non tenebitur; neque enim attingere debuit, qui tutor non fuit. Quod ſi quaedam geſſit, videndum, an etiam eorum, quae non geſſit, teneatur. et hactenus tenebitur, ſi alius geſturus fuit. Sed [et] ſi cognito, quod tutor non fuit, abſtinuit [ſe] adminiſtratione: videamus, an teneatur, ſi neceſſarios pupilli non certiorauit, vt ei tutorem peterent? Quod verius eſt.

2. CELSVS *lib. 25. Digeſtorum.*

Si is, qui pro tutore negotia gerebat, cum tutor non eſſet, rem pupilli vendidit, nec ea vſucapta eſt: petet eam pupillus, quanquam ei cautum eſt. non enim eadem hujus, quae tutoris, eſt rerum pupilli adminiſtratio.

3. JAOLENVS [*lib. 5. Epiſtolarum.*]

Quaero, an is, qui cum tutor teſtamento datus eſſet, et id ipſum ignoraret, pro tutore negotia pupilli geſſerit quaſi tutor: an, quaſi pro tutore negotia geſſerit, teneatur? Reſpondit. non puto teneri quaſi tutorem: quia ſcire quoque ſe tutorem eſſe debet, vt eo affectu negotia gerat, quo tutor gerere debeat.

4. POMPONIVS (*lib. 16. ad Quintum Mucium.*)

Qui pro tutore negotia gerit, eandem fidem et diligentiam praeſtat, quam tutor praeſtaret.

5. VLPIANVS *lib. 10. ad Edictum.*

Ei, qui pro tutore negotia geſſit, contrarium judicium competit.

QVOD

QVOD *FALSO* TVTORE AVCTORE GESTVM ESSE DICATVR.

(Dig. 27. T. 6.)

1. VLPIANVS (*lib. 12, ad Edictum.*)

Hujus Edicti aequitas non eſt ambigua: ne contrahentes decipiantur, dum falſus tutor adhibetur. §. 1. Verba autem Edicti haec ſunt: quod eo auctore, inquit, qui tutor non fuerit. §. 2. Verbis Edicti multa deſunt: Quid enim, ſi fuit tutor, is tamen fuit, qui auctoritatem accommodare non potuit, puta furioſus, vel ad aliam regionem datus? §. 3. Sed Pomponivs libro 30. ſcribit, interdum, quamuis [a] non tutore geſtum eſt, non pertinere ad hanc partem Edicti. Quid enim, ſi duo tutores, alter falſus, alter verus auctoritatem accommodauerit: nonne valebit, quod geſtum eſt?

§. 4. Item hoc Edictum, licet ſingulariter ſcriptum ſit, ſi tamen plures interuenerint, qui tutores non erant, [tamen] locum habere debere, Pomponivs lib. 30. ſcribit. §. 5. Idem Pomponivs ſcribit: etiamſi pro tutore negotia gerens, auctoritatem accommodauerit, nihilominus hoc Edictum locum habere: niſi forte Praetor decreuit, ratum ſe habiturum id, quod his auctoribus geſtum eſt: tunc enim valebit per Praetoris tuitionem, non ipſo jure. §. 6. Ait Praetor: ſi id actor ignorauit, dabo in integrum reſtitutionem. Scienti non ſubuenit, merito: quoniam ipſe ſe decepit.

2. PAVLVS (*lib. 12. ad Edictum.*)

Si id, inquit, actor ignorauit, Labeo: et ſi dictum ſit ei, et bona fide non crediderit.

3. VLPIANVS (*lib. 12. ad Edictum.*)

Plane ſi is ſit, qui auxilio non indiget, ſcientia ei non nocet: vtputa, ſi pupillus cum pupillo egit: nam cum nihil actum ſit, ſcientia non nocet.

4. PAVLVS (*lib. 12. ad Edictum.*)

Minori viginti quinque annis ſuccurretur, etiamſi ſcierit.

5. VLPIANVS *lib. 12. ad Edictum.*

Interdum tamen et ſi ſcientia noceat, tamen reſtitutio facienda erit, ſi a Praetore compulſus eſt ad judicium accipiendum.

6. PAVLVS (*lib. 12. ad Edictum.*)

Pupilli ſcientia computanda non eſt: tutoris ejus computanda eſt: Vtique [et] ſi pupillo cautum ſit, melius dicitur, rem ſuam reſtitui pupillo, quam incertum cautionis euentum, [eum] ſpectare. Quod et Jvlianvs, ſi alias circumuentus ſit pupillus, reſpondit.

7. VLPIANVS (*lib. 12. ad Edictum.*)

Nouiſſime Praetor ait: *In eum, qui, cum tutor non eſſet dolo malo auctor factus eſſe dicetur, judicium dabo: vt, quanti ea res erit, tantam pecuniam condemnetur.* §. 1. Non ſemper tutor conuenitur; nec ſufficit, ſi ſciens auctor fuit: verum ita demum, ſi dolo malo auctor fuit. Quid, ſi compulſus, aut metu, ne compelleretur, auctoritatem accommodauerit? Nonne debebit eſſe excuſatus? §. 2. Quod ait Praetor, quanti ea res erit, magis puto non poenam, ſed veritatem his verbis contineri. §. 3. Pomponivs lib. 30. recte ſcribit, etiam ſumptuum in hoc judicio rationem haberi, quos facturus eſt actor reſtitutorio agendo. §. 4. Si plures ſint, qui auctores fuerunt, perceptione ab vno facta, et caeteri liberantur, non electione.

8 PAVLVS (*lib. 12. ad Edictum.*)

Et ideo, ſi nihil aut non totum ſeruatum ſit, in reliquos non denegandam in id, quod deeſt, Sabinvs ſcribit.

9. VLPIANVS (*lib. 12. ad Edictum.*)

Hujus actionis exemplo Pomponivs lib. 31. ſcribit, dandam actionem aduerſus eum, qui dolo malo adhibuit, vt alius auctoraretur inſcius. §. 1. Has in factum actiones heredibus quidem competere, caeteriſque ſucceſſoribus: in eos vero non reddi, Labeo ſcribit: nec in ipſum, poſt annum: quoniam et factum puniunt, et in dolum concipiuntur; et aduerſus eas perſonas, quae alieno juri ſubjectae ſunt, noxales erunt.

10. CAJVS (*lib. 4. ad Edictum prouinciale*)

Si falſo tutore actum ſit, et interea dies actionis exierit, aut res vſucapta ſit: omnia incommoda perinde ſuſtinere debet, ac ſi illo tempore, vero tutore auctore egiſſet.

11. VLPIANVS (*lib. 35. ad Edictum.*)

Falſus tutor, * qui in contrahendo auctor minori duodecim vel quatuordecim annis fuerit, tenebitur in factum actione, propter dolum malum: cujuscunque conditionis fuerit, vel ſui juris, vel alieni.

* L. 7. h. t

§. 1. Qui dolo malo auctoritatem accommodauit, tenebitur hoc Edicto.

§. 2. Sed et ſi quis filiaefamilias auctor factus ſit ad contrahendum, tenetur. † Idemque juris eſt, ſi ancillae quis, tutore auctore, credidiſſet. Nam omnibus iſtis modis propter tutorem decipitur is, qui contraxit, qui aliter cum impubere contracturus non fuiſſet, quam ſi tutoris auctoritas interceſſiſſet.

§. 3. Jvlianvs lib. 21. Digeſtorum tractat: [an etiam] in patrem debeat dari haec actio, qui filiam minorem duodecim annis nuptum dedit? Et magis probat, patri ignoſcendum eſſe, [qui] filiam ſuam maturius in familiam ſponſi perducere voluit: affectu enim propenſiore magis, quam dolo [malo] id videri feciſſe.

§. 4. Quod ſi intra duodecim annos haec deceſſerit, cum haberet dotem: putat Jvlianvs, ſi dolo malo conuerſatus ſit is, ad quem dos pertinet: poſſe maritum doli mali exceptione condicentem ſummouere in caſibus, in quibus dotem vel in totum, vel in partem, ſi conſtabat matrimonium, fuerat lucraturus.

12. *Idem* (*lib. 1. Reſponſorum.*)

Ex eo, quod interrogatus tutorem ſe eſſe reſpondit, nulla eum actione teneri. ſi tamen, cum tutor non eſſet, reſponſo ſuo in aliquam captionem adoleſcentem induxit, vtilem actionem aduerſus eum dandam.

DE *FIDEJVSSORIBVS*, ET *NOMINATORIBVS*, ET *HEREDIBVS* TVTORVM ET CVRATORVM.

(Dig. 27. T. 7.)

1. POMPONIVS (*lib. 17. ad Sabinum.*)

Quamuis heres tutoris tutor non eſt, tamen ea, quae per defunctum inchoata ſunt, per heredem, ſi legitimae aetatis et maſculus ſit, explicari debent: in quibus dolus ejus admitti poteſt.

§. 1. Quod penes tutorem fuit, heres quoque ejus reddere debet: quod apud pupillum is reliquerit, ſi heres capit, non quidem crimine caret, ſed extra tutelam eſt; et vtili actione hoc compellitur.

2. VLPIANVS (*lib. 39. ad Sabinum.*)

Poſtulare tutorem videtur, et qui per alium poſtulat: Item nominare, et qui per alium hoc idem facit.

3. *Idem*

Digitized by Google

3. *Idem (lib. 35. ad Edictum)*

Etiam fidejuſſorem, et heredes fidejuſſoris ad rationem eandem vſurarum reuocandos eſſe conſtat, ad quam et tutor reuocatur. *

* L. 32. pr. de adm. et per. tut. L. 9. 10. t 11. rem pup. ſalv. for. L. 1. §. ſ. de Vſur.

4. *Idem (lib. 36. ad Edictum.)*

Cum oſtendimus, heredem quoque tutelae judicio poſſe conveniri, videndum, an etiam proprius ejus dolus, vel propria adminiſtratio veniat in judicium? Et extat Servii ſententia exiſtimantis: Si poſt mortem tutoris heres ejus negotia pupilli gerere perſeuerauerit; aut in arca tutoris pupilli pecuniam inuenerit, et conſumſerit; vel eam pecuniam, quam tutor ſtipulatus fuerat, exegerit: tutelae judicio eum teneri ſuo nomine. nam cum permittatur aduerſus heredem ex proprio dolo jurari in litem: * apparet eum judicio tutelae teneri ex dolo proprio.

* L. 60. de admin tut.

§. 1. Negligentia plane propria heredi non imputabitur.

§. 2. Viuras quoque ejus pecuniae, quam pupillarem agitauit, praeſtare debet heres tutoris: quantitas autem, et cujus temporis vſuras praeſtare debeat, ex bono et aequo conſtitui ab judice oportet.

§. 3. Fidejuſſores a tutoribus nominati, ſi praeſentes fuerunt, et non contradixerunt, et nomina ſua referri in acta publica paſſi ſunt: aequum eſt, periode teneri, atque ſi jure legitimo ſtipulatio interpoſita fuiſſet. † Eadem cauſa videtur adfirmatorum: qui ſcilicet, cum idoneos eſſe tutores adfirmauerint, fidejuſſorum vicem ſuſtinent.

5. PAVLVS (*lib. 38. ad Edictum.*)

Si cum fidejuſſoribus tutoris ex ſtipulatione rem ſaluam fore * agetur, easdem reputationes habebunt, quas tutor.

* L. 1. 4. §. 4. L. 9 11. rem pupill ſalv. fore.

6. PAPINIANVS [*lib. 2. Reſponſorum.*]

Pupillus contra tutores, eorumque fidejuſſores, judicem accepit: judice defuncto, priusquam ad eum iretur, contra ſolos fidejuſſores alter judex datus eſt: Officio cognoſcentis conveniet, ſi tutores ſoluendo ſint, et adminiſtratio non diſpar, ſed communis fuit: portionum virilium admittere rationem ex perſona tutorum.

7. *Idem lib. 3. Reſponſorum.*

Si fidejuſſores, qui rem ſaluam fore pupillo cauerant, tutorem adoleſcens, vt ante conueniret, petierant, atque ideo ſtipulanti promiſerunt ſe reddituros, quod ab eo ſeruari non potuiſſet: placuit inter eos, qui ſoluendo eſſent, actionem reſidui diuidi: quod onus fidejuſſorum ſuſceptum videretur. Nam et ſi mandato plurium pecunia credatur, aeque diuiditur actio: ſi enim, quod datum pro alio, ſoluitur, cur ſpecies actionis aequitatem diuiſionis excludit?

8. PAVLVS *lib. 9. Reſponſorum.*

Heredes ejus, qui non jure tutor vel curator datus adminiſtrationi ſe non immiſcuit, dolum et culpam praeſtare non debere.

§. 1. Pavlvs reſpondit, tale judicium in heredem tutoris transferri oportere, quale defunctus ſuſcepit. Hoc eo pertinet, vt non excuſetur heres, ſi dicat, ſe inſtrumenta tutelaria non inueniſſe: nam cum ex omnibus cauſis hic judiciis propter dolum defuncti heres teneatur: idem puto obſeruandum [et] in tutelae actione. Sed Conſtitutionibus ſubuentum eſt ignorantiae heredum, hoc tamen tunc obſeruandum eſt, cum poſt mortem tutoris heres conueniatur, non ſi lite conteſtata tutor deceſſerit: nam litis conteſtatione et poenales actiones transmittuntur ab vtraque parte, et temporales perpetuantur.

De TVTELAE et RATIONIBVS distrahendis et *VTILI* CVRATIONIS CAVSA *ACTIONE.*

(Dig. 27. T. 3.)

1. VLPIANVS *lib. 36. ad Edictum.*

In omnibus, quae fecit tutor, cum facere non deberet, item in his, quae non fecit, rationem reddet hoc judicio: praeſtando dolum, culpam, et quantam in rebus ſuis diligentiam. §. 1. Vnde quaeritur apud Ivlianvm lib. 21. Digeſtorum: ſi tutor pupillo auctoritatem ad mortis cauſa donationem accommodauerit, an tutelae judicio teneatur? Et ait, teneri eum: nam ſicuti teſtamenti factio (inquit) pupillis conceſſa non eſt, ita nec mortis quidem cauſa donationes permittendae ſunt. §. 2. Sed et ſi non mortis cauſa donauerit tutore auctore, idem Ivlianvs ſcripſit, pleroſque quidem putare, non valere donationem: et plerumque ita eſt. ſed nonnullos caſus poſſe exiſtere, quibus ſine reprehenſione tutor auctor ſit pupillo ad deminuendum, decreto ſcilicet interueniente; veluti ſi matri, aut ſorori, quae aliter ſe tueri non poſſunt, tutor alimenta praeſtiterit: nam cum bonae fidei judicium ſit, nemo feret (inquit) aut pupillum, aut ſubſtitutum ejus querentes, quod tam conjunctae perſonae aluerit. * quinimo per contrarium putat poſſe cum tutore agi tutelae, ſi tale officium praetermiſerit.

* L. 13. §. 1. 3. de admin. tut.

§. 3. Officio tutoris incumbit, etiam rationes actus ſui conficere, et pupillo reddere: caeterum, ſi non fecit, aut ſi factas non exhibet, hoc nomine, judicio tutelae tenebitur. *De ſeruis quoque interrogationes, ſed et quaeſtiones habendas, et hoc officio judicis conuenire placuit: nam D. SEVERVS decreuit, cum neque inuentaria, neque auctionalia proferentur, remedio eo vti debere, vt rationes a ſeruis, qui rem geſſerant, proferantur; has rationes ſi eſſe mala fide conſcriptas a ſeruis dicunt tutores; etiam in quaeſtionem ſerui interrogari poterunt.*

§. 4. Praeterea ſi matrem aluit pupilli tutor, putat Labeo, imputare eum poſſe: ſed eſt verius, non, niſi perquam egenti dedit, imputare eum oportere de largis facultatibus pupilli. vtrumque igitur concurrere oportet: vt et mater egena ſit, et filius in facultatibus poſitus. §. 5. Sed ſi munus nuptiale matri pupilli miſerit, non eum pupillo imputaturum Labeo ſcripſit: nec perquam neceſſaria eſt iſta muneratio. §. 6. Si pupillis tutores pater dedit, inter quos et libertum ſuum, perque eum voluerit tutelam adminiſtrari, et tutores certam ſummam ei ſtatuerunt, quia aliter ſe exhibere non poterat: habendam ejus rationem, quod ſtatutum eſt, Mela exiſtimat. §. 7. Ergo et ſi ex inquiſitione propter rei notitiam fuerit datus tutor, cique alimenta ſtatuerint contutores: debebit eorum ratio haberi, quia juſta cauſa eſt praeſtandi.

§. 8. Sed et ſi ſeruis cibaria praeſtiterit, vel libertis, ſcilicet rei pupilli neceſſariis, dicendum eſt, reputaturum. Idemque et ſi liberis hominibus, ſi tamen ratio praeſtandi juſta intercedat.

§. 9. Item ſumptus litis tutor reputabit, et viatica, ſi ex officio neceſſe habuit aliquo excurrere, vel proficiſci. §. 10. Nunc tractemus, ſi plures tutelam pupilli adminiſtrauerint: pro qua quisque eorum parte conueniendus ſit? §. 11. Et, ſi quidem omnes ſimul geſſerunt tutelam, et omnes ſoluendo ſunt,

aequiſſi-

Digitized by Google

aequiſſimum erit, diuidi actionem inter eos pro portionibus virilibus, exemplo fidejuſſorum. §. 12. Sed et ſi non omnes ſoluendo ſint, inter eos, qui ſoluendo ſunt, diuiditur actio: ſed prout quisque ſoluendo eſt, poterunt conueniri. §. 13. Et ſi forte quis ex facto alterius tutoris condemnatus praeſtiterit, vel ex communi geſtu, nec ei mandatae ſunt actiones: conſtitutum eſt a Diuo PIO, et ab Imperatore noſtro, et Diuo Patre ejus, vtilem actionem tutori aduerſus contutorem dandam. §. 14 Plane, ſi ex dolo communi conuentus praeſtiterit tutor, neque mandandae ſunt actiones, neque vtilis competit: quia proprii delicti poenam ſubit. quae res indignum eum fecit, vt a caeteris quid conſequatur doli participibus: *nec enim vlla ſocietas maleficiorum, vel communicatio juſta damni ex maleficio [eſt]. §. 15. Vsque adeo autem ad contutores non venitur, ſi ſint ſoluendo contutores, vt prius ad Magiſtratus, qui eos dederunt, vel ad fidejuſſores veniatur: Et ita Imperator noſter VIBIO PROCVLO reſcripſit. Quod enim MARCELLVS lib. 8. Digeſtorum ſcripſit, quodque ſaepiſſime reſcriptum eſt, quamdiu [vel] vnus ex tutoribus idoneus eſt, non poſſe ad Magiſtratus, qui dederunt, veniri, ſic erit accipiendum, ſi non contutor ob hoc conueniatur, quod ſuſpectum facere vel ſatis exigere noluit. §. 16. Hanc actionem etiam in heredem tutoris competere conſtat. §. 17. Sed et heredi pupilli aeque competit, ſimilibusque perſonis. §. 18. Non tantum ante condemnationem, [ſed etiam poſt condemnationem,] deſiderare tutor poteſt, mandari ſibi actiones aduerſus contutorem, pro quo condemnatus eſt. §. 19. Rationibus diſtrahendis actione non ſolum hi tenentur tutores, qui legitimi fuerunt, ſed omnes, qui jure tutores ſunt, et gerunt tutelam. §. 20. Conſiderandum eſt hac actione, vtrum pretium rei tantum duplicetur, an etiam quod pupilli interſit? Et magis eſſe arbitror, in hac actione, quod intereſt, non venire, ſed rei tantum aeſtimationem. §. 21. In tutela ex vna obligatione duas eſſe actiones conſtat: et ideo, ſiue tutelae fuerit actum, [de] rationibus diſtrahendis agi non poteſt: ſiue contra, tutelae actio, quod ad ſpeciem iſtam, peremta eſt. §. 22. Hunc tamen tutorem, qui intercepit pecuniam pupillarem, et furti teneri PAPINIANVS ait: qui, et ſi furti teneatur, hac actione conuentus, furti actione non liberatur. nec enim eadem eſt obligatio furti ac tutelae, vt quis dicat plures eſſe actiones ejusdem facti. ſed plures obligationes: nam et tutelae et furti obligatur. *

* L. 2. §. 1. h. t. L. 60. de obl. et act.]

§. 23. Hanc actionem ſciendum eſt perpetuam eſſe, et heredi, ſimilibusque perſonis dari ex eo, quod viuo pupillo captum eſt. †Sed in heredem caeterosque ſucceſſores non dabitur: quia poenalis eſt. §. 24. Haec actio tunc competit, cum et tutelae actio [eſt], hoc eſt, finita demum tutela. *

* L. 4 pr. L. 9. §. 2. L. 2. L. 4. 5. et 10. h. t.

2. PAVLVS lib. 8. ad Sabinum.

Actione [de] rationibus diſtrahendis nemo tenetur, niſi qui in tutela gerenda rem ex bonis pupilli abſtulerit. §. 1. Quod ſi furandi animo fecit, etiam furti tenetur. Vtraque autem actione obligatur, et altera alteram non tollet. Sed et condictio ex furtiua * cauſa competit: per quam ſi conſecutus fuerit pupillus, quod fuerit ablatum, tollitur hoc judicium: quia nihil abſit pupillo.

* L. 55. §. 1. de admin. tut.

§. 2. Haec actio licet in duplum ſit, in ſimplo rei perſecutionem continet: non nota dupli poena eſt.

* L. 55. §. 1. de admin. tut. L. 1. §. 14. h. t.

3. POMPONIVS lib. 5. ad Sabinum.

Si tutelae, aut negotiorum geſtorum agatur, incerto hoc, quantum ab aduerſariis debetur tutori, procuratiue: arbitratu judicis cauendum eſt, quod eo nomine eis abſit.

4. PAVLVS lib. 8. ad Sabinum.

Niſi finita tutela ſit, tutelae agi non poteſt. † Finitur autem non ſolum pubertate, ſed etiam morte tutoris, vel pupilli.

§. 1. Filiumfamilias emancipatum, ſi tutelam adminiſtret, etiam directo teneri, IVLIANVS putat. §. 2. Si adhuc impubes tutelae agat, nihil conſumitur. §. 3. Cum furioſi curatore non tutelae, ſed negotiorum geſtorum actio eſt: quae competit etiam, dum negotia gerit: quia non idem in hac actione, quod in tutelae actione, dum impubes eſt is, cujus tutela geritur, conſtitutum eſt.

5. VLPIANVS lib. 43. ad Sabinum.

Si tutor rem ſibi depoſitam a patre pupilli, vel commodatam non reddat: non tantum commodati, vel depoſiti, verum tutelae quoque tenetur. et, ſi acceperit pecuniam, vt reddat, plerisque placuit, eam pecuniam vel depoſiti, vel commodati actione repeti, vel condici poſſe: quod [habet rationem: quia] turpiter accepta ſit.

6. Idem lib. 35. ad Edictum.

Si filiusfamilias tutelam adminiſtrauerit, et liberatus patria poteſtate, dolo aliquid fecerit: an actio tutelae Patrem (quoque) hoc nomine teneat, quaeritur. Et aequum eſt, vt eum duntaxat dolum pater praeſtet, qui commiſſus eſt ante emancipationem filii.

7. Idem lib. 35. ad Edictum.

Si pupillus heres extiterit ei, cujus tutelam tutor ſuus geſſerat, ex hereditaria cauſa cum tutore ſuo habebit actionem. §. 1. Si tutor in hoſtium poteſtatem peruenerit, quia finita tutela intelligitur, fidejuſſores: qui pro eo rem ſaluam fore ſponderint, et ſi quis exiſtat defenſor ejus, qui paratus eſt ſuscipere judicium tutelae, vel ſi quis (ſit) curator bonis ejus conſtitutus, recte conuenientur.

8. PAPINIANVS lib. 8. Quaeſtionum.

Quamuis jure poſtliminii tutelam priſtinam poſſit integrare.

9. VLPIANVS lib. 25. ad Edictum.

Si tutor Reipublicae cauſa abeſſe coeperit, ac per hoc fuerit excuſatus, quod Reipublicae cauſa aberit: tutelae judicio locus eſt. Sed ſi deſierit Reipublicae cauſa abeſſe, conſequenter deſinit, qui in locum ejus datus eſt, et tutelae conueniri poterit. §. 1. *Si duobus impuberibus fratribus tutor datus ſit, et alter eorum in legitimam tutelam fratris ſui perfectae aetatis conſtitui recidit, eum, qui datus eſſet, tutorem eſſe deſiiſſe,* NERATIVS *ait. Quia igitur deſinit, erit tutelae actio etiam ex perſona impuberis: quamuis ſi teſtamento datus fuiſſet, non deſineret eſſe tutor ejus, quia adhuc erat impubes: quia * ſemper legitima tutela teſtamentariae cedit.*

§. 2. Si teſtamento ſub conditione tutor datus ſit, deinde alius medio tempore ex inquiſitione: dicendum eſt, locum eſſe tutelae judicio, exiſtente conditione, quia tutor eſſe deſinit. §. 3. Sed et ſi quis teſtamento usque ad tempus fuerit datus, idem erit dicendum. §. 4. Et generaliter quod traditum eſt, pupillum cum tutore ſuo agere tutelae non poſſe, haſtenus verum eſt, ſi eadem tutela ſit: * abſurdum enim erat, a tutore rationem adminiſtrationis negotiorum pupilli repoſci, in qua adhuc perſeueraret: in qua autem deſinit tutor, et iterum coepit [eſſe,] ſic ex priſtina adminiſtratione tutelae debitor eſt pupillo, quomodo ſi pecuniam creditam a patre ejus accepiſſet. Quem igitur effectum haec (ex) ſententia habeat, videamus?

Digitized by Google

deamus? Nam, ſi ſolus tutor eſt, vtique ipſe ſecum non aget: ſed vel per ſpecialem curatorem conueniendus eſt; vel pone eum contutorem habere, qui poſſit aduerſus eum judicium accipere, ex qua cauſa cum eo tutelae agi poteſt. Quin imo ſi medio tempore ſoluendo eſſe deſierit, imputabitur contutoribus, cur non egerunt cum eo. §. 5. Si tutori curator ſit adjunctus, quamuis ſuſpecto poſtulato, non cogetur tutelae judicium tutor ſuſcipere: quia tutor maneret.*

* L. 4. §. 4. rem pupill. ſalv. fore.

§. 6. Sed et ſi fuerit tutor confiſcatus, aduerſus fiſcum dandam eſſe actionem conſtat ei, qui loco ejus curator datus ſit, vel contutoribus ejus. §. 7. Caeterae actiones, praeter tutelae, aduerſus tutorem competunt, etſi adhuc tutelam adminiſtrat: veluti furti, damni, injuriae, condictio.

10. PAVLVS *lib. 8. Breuis Edicti.*

Sed non dantur pupillo, dum tutor tutelam gerit. quamuis enim morte tutoris intereant, tamen pupillus cum herede ejus actionem habet: quia ſibi ſoluere debuit.

11. VLPIANVS (*lib. 35. ad Edictum*)

Si filiusfamilias tutelam adminiſtrauerit, deinde fuerit emancipatus: remanere eum tutorem IVLIANVS ait. et cum pupillus adoleuerit, agendum cum eo, ejus quidem temporis, quod eſt ante emancipationem, in quantum facere poteſt; ejus vero, quod eſt poſt emancipationem, in ſolidum: cum patre vero duntaxat de peculio: manere enim aduerſus eum, etiam poſt pubertatem de peculio actionem. neque enim ante annum cedit, intra quem de peculio actio detur, quam tutela fuerit finita.

12. PAVLVS *lib. 8.* (*Breuis Edicti.*)

Filius autem tutor propter hoc ſuum factum cum patre agere non poteſt ante pubertatem: quia nec finita tutela hoc ab eo exigi poteſt.

13. VLPIANVS *lib. 35 ad Edictum.*

Si tutor poſt pubertatem pupilli negotia adminiſtrauerit, in judicium tutelae veniet id tantum, ſine quo adminiſtratio tutelae expediri non poteſt: ſi vero poſt pubertatem pupilli is, qui tutor ejus fuerat, fundos ejus vendiderit, mancipia et praedia comparauerit, neque venditionis hujus, neque emtionis ratio judicio tutelae continebitur. Et eſt verum,* ea, quae connexa ſunt, venire in tutelae actionem: Sed et illud eſt verum, ſi coeperit negotia adminiſtrare poſt tutelam finitam, deuolui judicium tutelae in negotiorum geſtorum actionem: oportuit enim eum a ſemetipſo tutelam exigere. Sed et ſi quis, cum tutelam adminiſtraſſet, idem curator adoleſcenti fuerit datus, dicendum eſt, negotiorum geſtorum eum conuenire poſſe.

14. CAJVS *lib. 12. ad Edictum prouinciale.*

Si poſt pubertatem tempore aliquo, licet breuiſſimo, intermiſerit adminiſtrationem tutor, deinde coeperit gerere: ſine vlla dubitatione, tam tutelae, quam negotiorum geſtorum judicio, cum eo agendum eſt.

15. VLPIANVS *lib. 1. Diſputationum.*

Si ex duobus tutoribus cum altero quis tranſegiſſet, quamuis ob dolum communem: tranſactio nihil proderit alteri. nec immerito: cum *vnusquisque doli ſui poenam ſufferat. Quod ſi conuentus alter praeſtitiſſet, proficiet id, quod praeſtitit, ei, qui conuentus non eſt. licet enim doli ambo rei ſint, tamen ſufficit vnum ſatisfacere: vt in duobus, quibus res commodata eſt, vel depoſita, quibusque mandatum eſt.

16. *Idem lib. 74. ad Edictum.*

Si cum (adhuc) tutore ex ſtipulatu agatur, vel cum his, qui pro eo interuenerunt, erit dubitatio, an, quia tutelae agi non poteſt, nec ex ſtipulatu agi poſſit? Et plerique putant, etiam hanc actionem propter eandem vtilitatem differendam. §. 1. *Cum curatore pupilli ſiue adoleſcentis agi poterit, et ſi vsque adhuc cura perſeueret.* *

* L. 4. §. ſ. h. t. L. 26. de admin. tut.

17. *Idem lib. 3. de Officio Conſulis.*

Imperatores SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt in haec verba: *Cum hoc ipſum quaeratur, an aliquid tibi a tutoribus vel curatoribus debeatur: non habet rationem poſtulatio tua, volentis in ſumptum litis ab his tibi pecuniam ſubminiſtrari.*

18. PAPINIANVS *lib. 25. Quaeſtionum.*

Cum tutor, negotiis impuberis adminiſtratis, pupillum paterna hereditate abſtinet, bonis patris venditis, tractari ſolet, vtilis actio pupillo relinqui, an creditoribus concedi debeat? Et probatur, actionem inter pupillum et creditores patris eſſe diuidendam: ſcilicet, vt quod rationi bonorum per tutorem deerit, creditoribus reddatur; quod autem [dolo] vel culpa tutoris in officio pupilli perperam abſtenti contractum eſt, puero relinquatur. Quae actio ſine dubio non prius competit, quam pupillus ad pubertatem peruenerit: ſed illa confeſtim creditoribus datur.

19. VLPIANVS *lib. 1. Reſponſorum.*

Si probatum eſt nomen debitoris a nouiſſimo curatore, fruſtra tutorem de eo conueniri.

20. PAPINIANVS (*lib. 2. Reſponſorum.*)

Alterius curatoris heredem minorem, vt majore pecunia condemnatum, in integrum reſtitui placuit. Ea res materiam litis aduerſus alterum curatorem inſtaurandae non dabit, quaſi minore pecunia condemnatum, ſi non ſit ejus aetatis actor, cui ſubueniri debeat: ſed aequitatis ratione ſuadente, per vtilem actionem ei ſubueniri, in quantum alter releuatus eſt, oportet. §. 1. Non idcirco actio, quae poſt viginti quinque annos aetatis intra reſtitutionis tempus aduerſus tutorem minore pecunia tutelae judicio condemnatum redditur, inutilis erit, quod adoleſcenti curatores ob eam culpam condemnati ſunt. Itaque ſi non judicium a curatoribus factum eſt, per doli exceptionem curatores conſequi poterunt, eam actionem praeſtari ſibi.

21. *Idem lib. 1. Definitionum.*

Cum pupillis tutelae actione contra tutorem alterum, tutori, quem judex in ſolidum condemnauit, ceſſit, quamuis poſtea judicatum ſiat, tamen actio data non intercidit: quia pro parte condemnati tutoris, non tutela reddita, ſed nominis pretium ſolutum videtur.

22. PAVLVS *lib. 13. Quaeſtionum.*

Defenſor tutoris condemnatus non auferet priuilegium pupilli neque enim ſponte cum eo pupillus contraxit.

23. *Idem lib. 9. Reſponſorum.*

Conuento herede tutoris judicio tutelae, curatorem ejusdem, neque ipſo jure liberatum videri, neque exceptionem rei judicatae ei dandam. Idemque in heredibus Magiſtratuum obſeruandum.

24. *Idem lib. 2. Sententiarum.*

Poſthumo tutor datus, non nato poſthumo: neque tutelae, quia nullus pupillus eſt: (neque pro tutore, quia nulla ſignificatio eſt;) neque negotiorum geſtorum judicio tenetur, quia adminiſtraſſe negotia ejus, quia natus non eſſet, non videtur: et ideo vtilis in eum actio dabitur.

25. HERMOGENIANVS *lib. 5 Juris Epitom.*

Non ſolum tutelae priuilegium datur in bonis tutoris, ſed etiam ejus, qui pro tutela negotium geſſit:* vel ex cura-

Digitized by Google

tione pupilli, pupillaeue, furioſi, furioſaeue debebitur, ſi eo nomine cautum non ſit.

* L. 19. §. 1. de reb. auct. jud.

De *CONTRARIA* TVTELAE et vtili actione.

(Dig. 27. T. 4.)

1. VLPIANVS *lib. 36. ad Edictum.*

Contrariam tutelae actionem Praetor propoſuit, induxitque in vſum, vt facilius tutores ad adminiſtrationem accederent, ſcientes, pupillum quoque ſibi obligatum fore ex ſua adminiſtratione. Quamquam enim ſine tutoris auctoritate pupilli non obligentur, nec in rem ſuam tutor obligare pupillum poſſit: attamen receptum eſt, vt tutori ſuo pupillus ſine tutoris auctoritate ciuiliter obligetur, ex adminiſtratione ſcilicet. etenim prouocandi fuerant tutores, vt promptius de ſuo aliquid pro pupillis impendant, dum ſciunt, ſe recepturos id, quod impenderint.

§. 1. Haec actio non ſolum tutori, verametiam ei, qui pro tutore negotia geſſit, competere debet.

§. 2. Sed et ſi curator ſit vel pupilli, vel adoleſcentis, vel furioſi, vel prodigi, dicendum eſt, etiam his contrarium dandum. † Idem in curatore quoque ventris probandum eſt. Quae ſententia Sabini fuit exiſtimantis, caeteris quoque curatoribus ex iisdem cauſis dandum contrarium (judicium.)

§. 3. Finito autem officio hanc actionem competere dicemus tutori: caeterum, quamdiu durat, nondum competit. Sed ſi pro tutore negotia geſſit, vel etiam curam adminiſtrauit, locus erit judicio etiam ſtatim: quia hoc caſu in ipſum quoque ſtatim actio competit. §. 4. Praeterea, ſi tutelae judicio [quis] conuenitur, reputare poteſt id, quod in rem pupilli impendit. * Sic erit arbitrii ejus, vtrum compenſare, an petere velit ſumptus. Quid ergo, ſi judex compenſationis ejus rationem non habuit? an contrario judicio experiri poſſit? Et vtique poteſt: Sed ſi reprobata eſt haec reputatio, et adquieuit, non debet judex contrario judicio id ſarcire.

* L. 9. §. 5. de admin. tut. L. 1. §. 9. de tutel. et rat. diſtrah. L. 3. pr. L. 21. §. 8. h. t. ratio. 7. quemadm. teſtam. aper. L. 61. §. 5. de furt.

§. 5. An in hoc judicio, non tantum quae pro pupillo, vel in rem ejus impenſa ſunt, veniant, verum etiam ea quoque, quae debebantur alias tutori, (vtputa a patre pupilli, ſi quid debitum fuit) quaeritur? Et magis puto, cum integra ſit actio tutori, non eſſe in contrarium judicium deducendum. §. 6. Quid tamen, ſi ideo expectauit, quia tutor erat, et ideo non exegit? videamus, an contrario judicio tutelae indemnitatem conſequatur. Quod magis probandum eſt: nam * ſicuti quodcunque aliud geſſit pro vtilitate pupilli, id contrario judicio conſequetur: ita etiam id, quod ſibi debetur, conſequi debet, vel ejus ſecuritatem. §. 7. Ego, et ſi ex cauſa, quae tempore finitur, obligatio aliqua fuit: tutelae contrarium judicium eſſe ei opinor. *

* L. 1. §. 6. de tut. et rat. diſtrah.

§. 8. Hanc actionem dandam placet, et ſi tutelae judicio non agatur. etenim nonnunquam pupillus idcirco agere tutelae non vult, quia nihil ei debetur: imo plus in eum impenſum eſt, quam [quod] ei abeſt. nec impediendus eſt tutor contrario agere.

2. JVLIANVS *lib. 21. Digeſtorum.*

Longe magis dandum eſt, et ſi rationibus diſtrahendis actio intendatur.

3. VLPIANVS *lib. 36. ad Edictum.*

Quid ergo, ſi plus in eum impendit, quam eſt in facultatibus? videamus, an poſſit hoc conſequi. Et Labea ſcribit, poſſe. Sic tamen accipiendum eſt, ſi expedit pupillo ita tutelam adminiſtrari. Caeterum ſi non expedit, dicendum eſt, abſolui pupillum oportere: * neque enim in hoc adminiſtrantur tutelae, vt mergantur pupilli. judex igitur, qui contrario judicio cognoſcit, vtilitatem pupilli ſpectabit, et an tutor ex officio ſumptus fecerit. §. 1. Contrarium judicium an ad hoc quoque competat, vt quis a pupillo exigat liberationem, videndum eſt? Et nemo dixit, in hoc agere quem contrario poſſe, vt tutelae judicio liberetur: ſed tantum de his, quae ei propter tutelam abſunt. Conſequitur autem pecuniam, ſi quam de ſuo conſumpſit, etiam cum vſuris: ſed vel trientibus; vel his, quae in regione obſeruantur; vel his, quibus mutuatus eſt, ſi neceſſe habuit mutuari, vt pupillo ex juſta cauſa prorogaret; vel his, [a] quibus pupillum liberauit, vel quibus caruit tutor, ſi nimium profuit pupillo, pecuniam eſſe exſolutam. §. 2. Plane ſi forte tutor aliquid pecuniae debuit foenerare, aliquid ipſe pro pupillo ſoluit: nec ipſe vſuras conſequitur, nec pupillo praeſtabit. §. 3. Quare et ſi in vſus ſuos conuertit, deinde aliquid impendit in rem pupillarem, quam impendit, definit vertiſſe, et exinde vſuras non praeſtabit. Et ſi ante impendit in rem pupillarem, mox in vſus ſuos vertit: non videbitur vertiſſe quantitatem, quae concurrit cum quantitate ſibi debita, vt ejus ſummae non praeſtet vſuras. §. 4. Vſuras vtrum tamdiu conſequetur tutor, quamdiu tutor eſt; an etiam poſt finitam tutelam, videamus: an ex mora tantum? * Et magis eſt, vt, quoad ei reddatur pecunia, conſequatur: nec enim debet ei ſterilis eſſe pecunia. *

* L. 9. §. 4. de admin. tut.

§. 5. Si tamen fuit in ſubſtantia pupilli, vnde conſequatur, dicendum eſt, non oportere eum vſuras a pupillo exigere.

§. 6. Quid ergo, ſi de re pupillari non potuit ſibi ſoluere, quia erat depoſita ad praediorum comparationem? Si quidem non poſtulauit a Praetore, vt promatur pecunia, vel hoc minus deponatur, ſibi imputet: ſi vero hoc deſiderauit, nec impetrauit, dicendum eſt, non deperire ei vſuras in contrario judicio. §. 7. Sufficit tutori, bene et diligenter negotia geſſiſſe *: etſi euentum aduerſum habuit, quod geſtum eſt.

* L. 10. de N. G.

§. 8. Judicio contrario tutelae praeſtatur et id, quod in rem pupilli verſum eſt [ante tutelam], vel poſt tutelam, ſi negotiis tutelae tempore geſtis nexum probatur: et quod ante impenſum eſt, ſiue pro tutore negotia geſſit, et poſtea tutor conſtitutus eſt, vel ventri erat curator. ſed et ſi non pro tutore negotia gerebat, debet venire, quod ante impenſum eſt: deducuntur enim in tutelae judicium ſumptus, quoscunque fecerit in rem pupilli; ſic tamen, ſi [ex] bona fide fecit. §. 9. Hanc actionem perpetuam eſſe, palam eſt, et heredi, et in heredem dari, caeterosque ſucceſſores, et ad quos ea res pertinet, et in eos.

4. JVLIANVS *lib. 21. Digeſtorum.*

A tutela remotus eo loco haberi debet, quo eſſet finita tutela: et ſicut actiones patitur, perinde ac ſi pupillus pubes factus eſſet, ita contrario judicio, ſi quid ei aberit, perſequi debebit: nihil enim prohibet ſuſpectum tutorem eſſe, quamuis complura in rem pupilli impenderit, quae eum amittere non oportet.

5. VLPIANVS *lib. 1. Reſponſorum.*

Heredem tutoris, ſi eam ſummam ſoluerit, in quam obligati

pupilli

Digitized by Google

pupilli fuerunt, actionem contrariam aduerſus eos habere poſſe, reſpondi.

6. PAVLVS *lib. 5. ad Plautium.*

Si tutor pro pupillo ſe obligauit, habet contrariam actionem, et antequam ſoluat.

DE MAGISTRATIBVS *CONVENIENDIS.*

(Dig. 27. T. 8.)

1. VLPIANVS (*lib 36. ad Edictum.*)

In Ordinem ſubſidiaria actio non dabitur, ſed in Magiſtratus: nec in fidejuſſores eorum. hi enim Rempublicam ſaluam fore promittunt, non pupilli. Proinde nec nominatores Magiſtratuum ex hac cauſa tenebuntur, ſed ſoli Magiſtratus. † Sed ſi Ordo receperit in ſe periculum, dici debet, teneri eos, qui praeſentes fuerunt; parui enim refert, nominauerint, vel fidejuſſerint, an in ſe periculum receperint: Vtilis ergo in eos actio competit. † Sed ſi a Magiſtratibus municipalibus tutor datus ſit, non videtur per Ordinem electus.

§. 1. Neque Praetor, neque quis alius, cui tutoris dandi jus eſt, hac actione tenebitur. §. 2. Si Praeſes Prouinciae denunciare Magiſtratus tantum de facultatibus tutorum voluit, vt ipſe daret: videamus, an et quatenus teneantur? Et extat Diui MARCI Reſcriptum, quo voluit, eos, qui Praeſidi renunciant, non perinde teneri, atque ſi ipſi dediſſent; ſed ſi deceperunt, gratia forte aut pecunia, falſa renunciantes. Plane, ſi Praeſes prouinciae ſatis eos exigere juſſit, non dubitamus teneri eos, etiamſi Praeſes dederit. §. 3. Si Praeſes prouinciae, nominibus ab alio acceptis, ad Magiſtratus municipales remiſerit, vt ſe de nominibus inſtruant, et perinde inſtructus dederit tutores, an exemplo eorum, qui Praetorem inſtruunt, debeant Magiſtratus teneri, quaeritur: vtique enim intereſt, vtrum ipſi Magiſtratus nomina electa dederint Praeſidi, an ea, quae ab alio Praeſes accepit, inquiſierint? Et puto, vtroque caſu [ſic] teneri, quaſi dolo vel lata culpa verſati ſunt. §. 4. Non tantum pupilli, ſed etiam ſucceſſores eorum, ſubſidiaria agere poſſunt. §. 5. Si curatores fuerunt minus idonei dati, dicendum eſt, teneri Magiſtratus oportere, ſi ex ſuggeſtu eorum, vel nominibus ab eis acceptis, Praeſes dederit. † Sed et ſi ad eos remiſerit, vt ipſi dent, vel poſt dationem, vt exigerent ſatisdationem: periculum ad eos pertinebit.

§. 6. Magiſtratibus imputatur etiam, ſi omnino tutor vel curator datus non ſit: ſed ita demum tenentur, ſi moniti non dederint. Ideo damnum, quod impuberes vel adoleſcentes medio tempore paſſi ſunt, ad eos Magiſtratus pertinere non ambigitur, qui muneri mandato non paruerunt. *

* L. 4. L. 6. h. t.

§. 7. Sciendum autem eſt, ſi Magiſtratus municipales data opera tutelam diſtulerint in ſucceſſores ſuos, vel ſi ſatisdationem data opera traxerint, quoad ſucceſſores accipiant, nihil eis prodeſſe. §. 8. Diuus HADRIANVS reſcripſit, etiam in eum, qui electus eſt ad aeſtimandas tutorum ſatisdationes, actionem dandam. §. 9. Si inter Magiſtratus hoc conuenerit, vt alterius tantum periculo tutores darentur: conuentiones pupillo non praejudicare, Diuus HADRIANVS reſcripſit. conuentione enim Duumuirorum jus publicum mutari non poteſt. prius tamen arbitror conueniendum eum, qui hoc ſuſcepit, deinde excuſſis facultatibus * ejus, tunc veniendum ad collegam: quemadmodum ſi ſolus dediſſet, diceremus prius eum, deinde collegam adgrediendum.

* L. 2. §. 1. Si quis omiſſ. cauſ. teſt. L. 3. §. 2. de admin. tut. L. 3. pr. de admin. rer. ad ciuit. pertin. L. 13. ad municip.

§. 10. Si quando deſint in ciuitate, ex qua pupilli oriundi ſunt, qui idonei videantur: officium eſt Magiſtratuum exquirere ex vicinis ciuitatibus honeſtiſſimum quemque, et nomina Praeſidibus prouinciae mittere; non ipſos arbitrium dandi ſibi vindicare. §. 11. Si Magiſtratus ab initio tutorem idoneum dedit, et ſatis non exegit, et idoneum exegit, quamvis poſtea facultatibus lapſi ſint tutores, vel fidejuſſores, nihil eſt, quod ei, qui dedit, imputetur: non enim debent Magiſtratus futuros caſus et fortunam pupillo praeſtare. *

* L. 29. ex quib. cauſ. major.

§. 12. Sed et ſi ſatis non exegit, idoneus tamen tutor eo tempore fuit, quo tutelae agi poteſt, ſufficit. §. 13. Probatio autem non pupillo incumbit, vt doceat fidejuſſores ſolvendo non fuiſſe, cum acciperentur, ſed Magiſtratibus, vt doceant eos ſoluendo fuiſſe. §. 14. Priuilegium in bonis Magiſtratus pupillus non habet, ſed cum caeteris creditoribus partem habiturus eſt.

§. 15. Exigere autem cautionem Magiſtratus ſic oportet, vt pupilli ſeruus, aut ipſe pupillus, ſi fari poteſt, et impraeſentiarum eſt, ſtipuletur a tutoribus, item fidejuſſoribus eorum, rem ſaluam fore: aut, ſi nemo eſt, qui ſtipuletur, ſeruus publicus ſtipulari debet, [rem ſaluam fore pupillo], aut certe ipſe Magiſtratus. §. 16. Plane vbi ſeruus publicus, vel ipſe Magiſtratus ſtipulatur, dicendum eſt, vtilem actionem pupillo dandam. §. 17. Si filiusfamilias fuit Magiſtratus, et caueri pupillo non curauerit, aut non idonee cautum ſit culpa ejus: an et quatenus in patrem ejus actio danda ſit, quaeritur? Et ait IVLIANVS, in patrem de peculio dandam, ſiue voluntate ejus filius Decurio factus ſit, ſiue non. Nam et ſi voluntate patris magiſtratum adminiſtrauit, attamen non oportere patrem vltra, quam de peculio, conueniri: quaſi Rempublicam ſalvam (ſolam) fore promittat, qui dat voluntatem, vt filius Decurio creetur.

2. *Idem lib. 3. Diſputationum.*

Proponebatur, duos tutores a Magiſtratibus municipalibus datos, cautione non exacta, quorum alterum inopem deceſſiſſe, alterum in ſolidum conuentum ſatis pupillo feciſſe: et quaerebatur, an tutor iſte aduerſus Magiſtratum municipalem habere poſſit aliquam actionem, cum ſciret a contutore ſuo ſatis non eſſe exactum? Dicebam, cum a tutore ſatis pupillo factum ſit, neque pupillum ad Magiſtratus redire poſſe, neque tutorem: cum nunquam tutor aduerſus Magiſtratus habeat actionem: Senatus enim conſultum pupillo ſubuenit; praeſertim cum ſit, quod tutori imputetur: quod ſatis a contutore non exegit, vel ſuſpectum non fecit, ſi ſcit, (vt proponitur) Magiſtratibus eum non cauiſſe. *

* non obſt. 1. §. 15. de tutel. et rat. diſtrah. L. 46. §. 6. de admin. tut.

3. IVLIANVS *lib. 21. Digeſtorum.*

Quod ſi tutor ab hac parte culpa vacet: non erit iniquum aduerſus Magiſtratus actionem ei dari.

4. VLPIANVS (*lib. 3. Diſputationum.*)

Non ſimiliter tenentur heredes Magiſtratuum, vt ipſi tenentur: nam nec heres tutoris negligentiae nomine tenetur. nam Magiſtratus quidem in omne periculum ſuccedit; heres ipſius dolo proximae culpae ſuccedaneus eſt.

5. IVLIANVS *lib. 21. Digeſtorum.*

Duo tutores partiti ſunt inter ſe adminiſtrationem tutelae: alter ſine herede deceſſit: Quaeſitum eſt, in Magiſtratum,

Digitized by Google

qui non curaſſet, vt caueretur, an in alterum tutorem actio pupillo dari deberet? Reſpondi, aequius eſſe, in alterum tutorem dari, quam in Magiſtratum: debuiſſe enim eum, cum ſciret, pupillo cautum non eſſe, vniuerſa negotia curare. et in ea parte, quam alteri tutori commiſiſſet, ſimilem eſſe ei, qui ad adminiſtrationem quorundam negotiorum pupilli non acceſſiſſet: nam etſi aliquam partem negotiorum pupilli adminiſtrauerit, tenetur etiam ob rem, quam non geſſit, cum gerere deberet.

6. VLPIANVS *lib. 1 ad Edictum.*

Quod ad heredem Magiſtratus pertinet, extat D. PII Reſcriptum, cauſa cognita debere dari actionem. Nam Magiſtratus ſi tanto fuit negligentia, vt omnem cautionem omitteret: aequum eſt, haberi eum loco fidejuſſoris, vt et heres ejus teneatur: ſi vero cauit, et tunc idonei fuerunt, [et] poſtea deſierunt, ſicut [et] ipſe Magiſtratus probe recuſaret hanc actionem, ita et heres multo juſtius. Nouiſſime, non alias, ait, in heredem actionem dandam, quam ſi euidenter Magiſtratus cum minus idoneis fidejuſſoribus contraxerunt.

7. CELSVS *lib 11. Digeſtorum.*

In Magiſtratus, qui tutorem dederunt, rogo reſcribas, vtrum pro virili portione actio danda ſit, an optio ſit ejus, qui pupillus fuit, cum quo potiſſimum agat? Reſpondit, ſi dolo fecerunt Magiſtratus, vt minus pupillo caueretur: in quem vult, actio ei danda in ſolidum eſt: ſin culpa [duntaxat] eorum, neque dolo malo id factum eſt, aequius eſſe exiſtimo, pro portione in quemque eorum actionem dari, dum pupillo ſalua res ſit.

8. MODESTINVS *lib. 6. Reſponſorum.*

Magiſtratus a curatoribus adulti cautionem exegerunt, rem ſaluam fore: ex his alter ſine herede deceſſit: Quaero, an indemnitatem in ſolidum collega ejus praeſtare debeat? Modestinvs reſpondit, nihil proponi, cur non debeat.

9. *Idem lib. 4. Pandectarum.*

An in Magiſtratus actione data, cum vſuris ſors exigi debeat, an vero vſurae peti non poſſint, quoniam conſtitutum eſt, poenarum vſuras peti non poſſe, quaeſitum eſt? Et reſcriptum eſt a Diuo SEVERO et ANTONINO, et vſuras peti poſſe: quoniam * eadem in Magiſtratibus actio datur, quae competit in tutores.

De Verborvm Significatione.

57. *pr. Idem lib. 59. ad Edictum.*

Cui praecipua cura rerum incumbit, et qui *magis, quam caeteri, diligentiam* et ſolicitudinem rebus, quibus praeſunt, debent, hi *Magiſtri* appellantur. † Quin etiam ipſi *magiſtratus* per deriuationem *a magiſtris cognominantur.* † Vnde etiam cujuslibet diſciplinae Praeceptores, magiſtros appellari a monendo, vel monſtrando.

61. *Idem lib. 65. ad Edictum.*

Satisdationis appellatione interdum etiam *repromiſſio* continebitur; qua contentus fuit is, cui ſatisdatio debebatur.

114. JAVOLENVS *lib. 15. ex Caſſio.*

Soluendo eſſe nemo intelligitur, niſi qui ſolidum poteſt ſoluere.

188. §. 1. PAVLVS *lib. 33. ad Edictum.*

Cautum intelligitur, ſiue perſonis, ſiue rebus cautum ſit.

234. §. 1. CAJVS *lib. 2. ad Leg. 12. Tab.*

Locuples eſt, qui ſatis idonee habet pro magnitudine rei, quam actor reſtituendam eſſe petit.

Regvlae Jvris.

25. POMPONIVS *lib. 11. ad Sabinum.*

Plus *cautionis in re eſt, quam in perſona.* (vid infra L. III. T. XXI.)

198. JAVOLENVS *lib. 13. ex Caſſio.*

Neque in Interdicto, neque in caeteris cauſis pupillo nocere oportet dolum Tutoris, ſiue *ſoluendo* eſt, ſiue non eſt.

Ad TIT. XXV.

De EXCVSATIONIBVS.

(Dig. 27. T. 1.)

1. MODESTINVS *lib. 1. Excuſationum.*

Herennivs Modestinvs Ignatio Dextro S. Conſcribens librum, vt mihi videtur, vtiliſſimum, quem Excuſationem tutelae et curationis vocaui, hunc tibi miſi. §. 1. Faciam autem, quoad poſſibile erit, de his doctrinam manifeſtam, enarrans legalia Graecorum voce: etſi cognouero, inepta ea ad transferendum eſſe.

§. 2. Apponam dicendorum narrationi etiam ipſa legum verba, ſi neceſſe erit, vt dicendorum ſimul, et legendorum vſum habentes, integritatem indigentibus, et vtilitatem praebeamus. §. 3. Dicendum igitur primum eſt, quos creari non oporteat. §. 4. Libertinis pupillis ingenuos tutores vel curatores Praeſides non dabunt, niſi omnimodo libertinorum penuria ſecundum locum illum ſit: libertinis enim libertinos idoneos oportere dari, qui ex eodem loco ſint, Oratio Diui MARCI jubet. Si autem dabitur, Diuus SEVERVS impuberum curam habens, obligatum eum eſſe tutelae, niſi juſtas rationes reddiderit, reſcripſit. §. 5. Non poteſt curator eſſe ſponſae ſponſus, vt Senatus dicit: creatus autem talis, abſoluetur.

2. *Idem lib. 2. Excuſationum.*

Excuſantur a tutela et curatoria, qui ſeptuaginta annos compleuerunt *. Exceſſiſſe autem oportet ſeptuaginta annos tempore illo, quo creantur; aut quo hereditatem adiit quis, aut quo conditio, quae teſtamento inſcripta eſt, completa eſt: non intra tempora excuſationis.

* L. 3. de jur. immunit.

§. 1. Aetas autem probatur, aut ex natiuitatis ſcripturis, aut aliis demonſtrationibus legitimis. §. 2. Remittit a tutela vel curatoria et liberorum multitudo. *

* L. 18. 36. §. 1. h. t. L. 2. §. 5. de vacat. et excuſ. muner.

§. 3. Legitimos autem liberos eſſe oportet omnes, etſi non ſint in poteſtate. §. 4. Oportet autem liberos viuos eſſe, quando tutores patres dantur: qui enim ante deceſſerunt *; his non connumerantur: neque rurſus nocent, qui poſtea moriuntur;

Digitized by Google

tur: Et hoc ita inquit Conſtitutio Diui SEVERI.

* L. 18. h. t.

§. 5. Hoc autem videtur quidem dictum eſſe de tutore dato ſecundum teſtamentum: conuenit autem hoc et in omni alio.

§. 6. *Qui autem in ventre eſt, etſi in multis partibus Legum comparatur jam natis, tamen neque in praeſenti quaeſtione, neque in reliquis ciuilibus muneribus prodeſt patri: et hoc dictum eſt in Conſtitutione Diui SEVERI.* §. 7. Non ſolum autem filii remiſſionem tutelae tribuunt, et filiae, ſed etiam nepotes ex filiis maſculis nati, maſculi et foeminae. Auxiliantur autem tum, quando patre eorum mortuo illius locum ſupplent auo. Quotcunque autem nepotes fuerint ex vno filio, pro vno filio numerantur. *Haec autem ex Conſtitutionibus, quae de liberis loquuntur, poſſunt colligi: nusquam enim facile eſt inuenire, vbi de filiis loquatur Conſtitutio, ſed de liberis: appellatio autem haec et ad nepotes extenditur.* §. 8. Numerum autem liberorum determinatum Conſtitutionibus eſſe oportet vnicuique, tunc cum creatur: nam ſi poſt creationem generantur, non auxiliantur: vt Conſtitutio inquit SEVERI et ANTONINI.

§. 9. Amplius autem, et qui habet tres tutelas, aut tres curatorias: aut commixtim tres curatorias, et tres tutelas, et adhuc manentes, hoc eſt, nondum excedentibus aetatem minoribus: hi excuſantur, ad tutelam vel curatoriam vocati. Sed tamen et ſi curator quis fuerit, non impuberis, ſed furioſi, [ſeu prodigi,] in numerum curarum et haec computabitur curatoria: quod ſic ſe habere docet Conſtitutio SEVERI et ANTONINI. Dicit autem haec et nobilis VLPIANVS de tribus tutelis.

3. VLPIANVS *lib. ſingul. de Officio Praetoris tutelaris.*

Tria onera * tutelarum dant excuſationem. † *Tria autem onera* ſic ſunt accipienda, vt non numerus pupillorum plures tutelas faciat, ſed patrimoniorum ſeparatio: et ideo, qui tribus fratribus tutor datus eſt, qui indiuiſum patrimonium haberent, vel quibusdam tutor, quibusdam curator, vnam tutelam ſuſcepiſſe creditur.

* L. 2. §. 9. ſ. 31. pr. h. t. L. 46. eod. exc. L. 15. §. 7. h. t. L. 31. §. 3. 4.

4. MODESTINVS *lib. 2. Excuſationum.*

Diximus tres habentes tutelas, ad quartam non vocari. Quaeſitum eſt igitur, ſi quis duas habens tutelas, deinde ad tutelam tertiam vocatus appellauerit, et adhuc pendente judicio appellationis ad quartam tutelam promoueatur, vtrum a quarta ſe excuſans, mentionem faciet et tertiae, an omnino dimittet illam? Et a Diuo SEVERO et ANTONINO conſtitutum inuenio, non oportere ad quartam promoueri a tertia appellantem: ſed pendente tertiae creationis excuſatione, illius finem expectare, terminum futurum quartae creationis: recta ratione: ſi enim ordine praepoſtero quartam ſuſcipiat quis, eueniet, vt poſt tertiam exſtantem, injuſta tertiae appellatione apparente, quatuor oneribus grauetur extra Leges. §. 1. Si pater in tribus fuerit muneribus aut tutelarum, aut curatoriarum, filius ejus non vexabitur: et ita conſtitutum eſt a Diuo SEVERO et ANTONINO. Hoc autem et e contrario eſt, quod oportet filii tutelas remiſſionem patri dare: et rurſus vtique communes, id eſt, vnam filii, et duas patris, aut e conuerſo. Tunc autem haec ita ſe habent, cum omnis vni domui, non ſeparatis contingit. Scribit autem et VLPIANVS nobiliſſimus haec eadem.

5. VLPIANVS *lib. ſing. de Offic. Praet. tutelaris.*

Tria onera in domo vna eſſe ſufficit: proinde ſi pater alicujus, vel filius, vel frater, qui eſt in ejusdem poteſtate, tria onera ſuſtineat, quae ad periculum patris ſui ſpectent, quia voluntate ejus adminiſtrant, omnibus excuſatio a tutela competit. Sed ſi non patris voluntate adminiſtrent, non prodeſſe, ſaepe reſcriptum eſt.

6. MODESTINVS *lib. 2. Excuſationum.*

Si duas habenti tutelas, aliae duae ſimul ſuperinductae fuerint, quae eſt ordine tertia, auxiliabitur ei ad remiſſionem quartae, etſi Imperator fuerit, qui quartam injunxerit, aut tertiam, et, antequam cognoſcat Imperatoris mandata: promotus erit ad aliam. Si autem ordo non apparuerit, ſed in vna die duae creationes proponerentur in diuerſis chartis: non qui creatus eſt, ſed qui creauit, eliget, quam oporteat eum ſuſcipere. §. 1. Grammatici, Sophiſtae, Rhetores, Medici, qui περιοδευταὶ, id eſt, circulatores vocantur, quemadmodum a reliquis muneribus, ita et a tutela, et a cura requiem habent. §. 2. Eſt autem et numerus Rhetorum in vnaquaque ciuitate, qui vacationem munerum habent, et haereſes quaedam propoſitae lege: quod manifeſtum eſt ex Epiſtola ANTONINI PII, quae deſcripta quidem eſt communitati Aſiae, vniuerſo autem orbi conueniens eſt: cujus capitulum hic ſubjectum eſt: Minores quidem ciuitates poſſunt quinque medicos immunes habere, et tres Sophiſtas, et Grammaticos totidem: majores autem ciuitates ſeptem, qui curent; quatuor, qui doceant vtramque doctrinam: maximae autem ciuitates decem Medicos, et Rhetores quinque, et Grammaticos totidem. Supra hunc autem numerum ne maxima quidem ciuitas immunitatem praeſtat. Decet autem maximo quidem numero vti Metropoles gentium: ſecundo autem, quae habent vel forum cauſarum, vel loca judiciorum: tertio autem, reliquas. §. 3. Excedere quidem hunc numerum non licet neque ſententia Senatus, neque alia qua adinuentione. minuere autem licet: quoniam pro ciuilibus muneribus apparet hoc tale factum.

§. 4. Et vtique non aliter de immunitate hac fructum habebunt, niſi decreto Senatus inſcripti fuerint numero conceſſo, et circa operationem ſe negligenter non habeant.

§. 5. Et Philoſophos quidem liberari a tutelis PAVLVS ſcribit ita: † Philoſophi, Oratores, Grammatici, qui publice juuenibus proſunt, excuſantur a tutelis, nam et VLPIANVS lib. 4. de Officio Proconſulis ita ſcribit.

§. 6. Sed et reprobari Medicum poſſe a Republica, quamuis ſemel probatus ſit, Imperator noſter cum Patre LAELIO BASSO reſcripſit.

§. 7. De Philoſophia autem eadem Conſtitutio D. PII ita dicit: † Philoſophorum autem non conſtitutus eſt numerus, quia rari ſunt, qui philoſophantur. Exiſtimo autem, quoniam qui diuitiis ſuperabundant, voluntarie tribuent pecuniam in vtilitates patriae: ſi autem proprie loquantur de ſubſtantia, inde jam manifeſti fient non philoſophantes.

§. 8. Eſt autem Imperatoris COMMODI Conſtitutionibus inſcriptum capitulum ex Epiſtola ANTONINI PII, in qua manifeſtatur, et Philoſophos habere immunitatem tutelarum. ſunt autem haec verba: Conſtituenter autem his omnibus Diuus pater meus mox ingrediens principatum, Conſtitutione exiſtentes honores et immunitates firmauit ſcribens, Philoſophos, Rhetores, Grammaticos, Medicos, immunes eſſe gymnaſiarchiis, aedilitatibus, ſacerdotiis, ſtationibus, et neque ad frumenti, et vini, et olei emtiones, et praepoſitiones, et neque judicare, neque Legatos eſſe, neque in militia numerari nolentes, neque ad aliud famulatum eos cogi.

§. 9. Amplius et illud ſcire oportet, et eum, qui in patria propria docet, aut medicatur, immunitatem hanc habere *:

Digitized by Google

habere*: ſi enim exiſtens Comaneus in Caeſarea doceat, aut medicetur, apud Comanenſes immunitatem non habet. et hoc ita prsmulgatum eſt a D. SEVERO et ANTONINO.

* L. 11. §. 1. de muner. et honor.

§. 10. Vslde tamen diſciplinis inſtructos, et ſi ſupra numerum, et in aliena patria moram faciant, eſſe immunes PAVLVS ſcribit, dicens, D. PIVM ANTONINVM ita juſſiſſe. §. 11. Romae philoſophantem cum ſalario, vel ſine ſalario, remiſſionem habere promulgatum eſt a Diuo SEVERO et ANTONINO, ita ac ſi in propria patria doceret. Quibus promulgationibus poteſt quis illam rationem adducere, quoniam in Regia Vrbe, quae et habetur, et eſt communis patria, decenter vtique vtilem ſe ipſum praebens, non minus, quam in propria patria, immunitate fruetur. §. 12. Legum vero Doctores in aliquo praeſidatu docentes, *remiſſionem non habebunt*. Romae autem docentes, a tutela et cura remittuntur. §. 13. VLPIANVS libro ſingulari de Officio Praetoris tutelaris ita ſcribit: Athletae habent a tutela excuſationem, ſed qui ſacris certaminibus coronati ſunt. §. 14 Gentium praeſidatus, puta Aſiae, Bithyniae, Cappadociae, tribuit immunitatem a tutela, hoc eſt, quoad in praeſidatu ſunt. §. 15. *Tutela non eſt Reipublicae munus, nec quod ad impenſam pertinet, ſed ciuile, nec prouinciale videtur tutelam adminiſtrare.* §. 16. *Remittuntur a tutela et cura Magiſtratus ciuitatum.* §. 17. Dat remiſſionem tutelae et capitalis inimicitia * a creato facta aduerſus patrem pupillorum, niſi ſecundum teſtamentum apparuerit datus tutor; niſi, poſtquam ſcriptum eſt teſtamentum, capitale certamen eis ad inuicem conſtitit: vel niſi antiquior quidem eſt teſtamento inimicitia, propter hoc autem videtur eſſe datus tutor, vt ſupponatur debito, et negotiis: et hoc ex Epiſtola Imperatoris SEVERI oſtenditur.

* L. 3. §. 12. de ſuſpect. tut.

§. 18. Amplius autem abſoluitur a tutela, cum quaeſtionem quis pupillo de ſtatu * mouet, cum videtur hoc non calumnia facere, ſed bona fide: et hoc Diui MARCVS et SEVERVS promulgauerunt.

* L. 14. pr. de bon. libert.

§. 19. De ruſticis autem, et humilibus, et illiteratis, ſcribit PAVLVS ita: Mediocritas et ruſticitas interdum excuſationem praebent, ſecundum Epiſtolas Diuorum HADRIANI et ANTONINI. † Ejus, qui ſe negat literas ſcire, excuſatio accipi non debet, ſi modo non ſit expers negotiorum.

7. VLPIANVS *lib. ſing. Excuſationum.*

Paupertas ſane dat excuſationem, ſi quis imparem ſe oneri injuncto poſſit probare: * Idque Diuorum Fratrum Reſcripto continetur.

* L. 40. §. 1. h. t.

8. MODESTINVS *lib. 3. Excuſationum.*

Sed et milites *, qui honeſte compleuerunt militiae tempus, remiſſionem habent tutelarum aduerſus omnes hodie priuatos. Aduerſus autem filios eorum, qui eidem ordini communicauerunt, et eorum, qui olim milites fuerant, intra annum quidem dimiſſionis remiſſionem habent, poſt annum autem non habent: coaequalitas enim honoris militiae fortior videtur olim militum priuilegio: niſi fortaſſis alias habuerint juſtas tutelae excuſationes: vtputa numerum annorum, vel aliquid tale, quale et priuatos aduerſus omnes excuſare conſueuit. † Haec autem de filiis, non de nepotibus eorum, qui olim milites fuerunt. Nepotes enim eorum, qui olim milites fuerunt, in eodem loco cum reliquis priuatis eſſe creduntur.

* non obſt. L. 23. §. 1. h. t.

§. 1. Qui nimirum ignominioſe dimiſſi ſunt, ſimiles his, qui nequaquam militauerunt, exiſtimantur: et propter hoc neque ipſi habent priuilegium, neque filiis eorum, qui olim fuerunt milites, tutores dari obligabuntur. §. 2. Quandoque autem non complent quidam militiae tempus, et tamen habent remiſſionem tutelarum, ſed non eandem cum iis, qui compleverunt: qui enim vigeſimum annum militiae exceſſit, ſimilis eſſe creditur ei, qui complenit tempus militiae. §. 3. Qui autem intra hos annos dimiſſus eſt, non habet continuam tutelarum immunitatem, ſed ad tempus: quemadmodum et reliquorum ciuilium munerum rsmiſſionem habet. qui enim intra quinque annos militia ſolutus eſt, nullam ſibi vindicabit immunitatem: qui autem poſt quinque annos, vnius anni habet immunitatem: qui autem poſt octo, biennii: qui autem poſt duodecim, triennii: qui autem poſt ſedecim, quadriennii: qui autem poſt viginti, ſicut ſupra diximus, continuo abſoluetur.

§. 4. Qui autem inter nocturnos cuſtodes, qui ſunt Romae, militauerit, anni ſolius habet remiſſionem. §. 5 Ita autem, ſi honeſte ſcilicet abſoluti fuerint, ſicut dictum eſt, vel propter aegritudinem cauſarium remiſſionem acceperint: eſt enim et haec honeſta. qui enim ignominioſa potitur remiſſione, non habet vacationem.

§. 6. Veteranus autem eſſe creditur, non ſolum legionarius, ſed et omnis, qui qualitercunque militauit, etſi honeſte eſt et ipſe ſolutus: [filiorum tamen tutor creabitur:] etenim legionarius ejus, qui inter nocturnos cuſtodes militauit, filiorum tutor fit. §. 7. Jam vero et militi impuberi curator dabitur, qui olim miles fuerit: ſcilicet ſi pater hujus mortuus fuerit, ſius etiam hic emancipatus fuerit, ſimiliter. §. 8. Et de vniuerſis his Conſtitutiones teſtantur.

§. 9. Scribit autem et VLPIANVS ita: Sed ignominia miſſi, ab vrbicis plane tutelis excuſabuntur: quia ingredi eis vrbem non licet. † Plane, ſi quis in cohortibus vrbanis permilitauit, licet ante viginti annos mittitur, tamen perpetuam habet a tutelis excuſationem. §. 10. Quaeſitum eſt autem, vtrum vnam et ſemel tutelam recipiunt, qui olim fuerunt milites, vel vno tempore non amplius quam ſemel; quieſcente autem prima tutela, rurſus [priuilegium] recipiant: aliter atque in priuatis, qui quieuerunt. non enim auxiliantur his, qui habuerunt, neque inter tres adnumerantur: ita et in his, qui olim fuerunt milites, non prodeſt creatum eſſe. † Hoc autem et in Curiis eſt promulgatum, vt oſtendit Diui SEVERI et ANTONINI Conſtitutio. §. 11. Et nihil differt, qualiter indigent filii commilitonis tutore vel curatore, vtrum emancipati, vel patre mortuo. §. 12. Primipilarii ex Conſtitutionibus Imperialibus excuſationem habent reliquarum tutelarum: primipilarii autem filiorum tutores erunt. † Primipilarii autem hi exiſtimantur, qui exercent primum pilum. Si autem non exercens, mortuus fuerit, hujus filiorum primipilarius tutor non erit.

9. VLPIANVS *lib. ſing. de Officio Praet. tutel.*

Si tribunus in cohortibus Praetoriis permilitauerit, etiam a collegarum filiorum tutela excuſabitur, beneficio Diui SEVERI, et imperatoris noſtri.

10. MODESTINVS *lib. 3. Excuſationum.*

Non ſolum autem, qui ad caligatas militias, et reliquas, primipilarii militauerunt, ſed et qui qualitercunque neceſſitatis publicae plebis Romanorum gratia abſentes fuerunt, anni habent vacationem poſt reuerſionem. § 1. Annus denique hic non ſolum his, qui compleuerunt conſuetam militiae tempus, in reliquis publicis neceſſitatibus datur, ſed et his, qui

Digitized by Google

qui qualitercunque quieuerunt a publica neceſſitate, et reuerſi ſunt, et ſi minus tempus eo, quod conſtitutum eſt, conſummaverunt. §. 2. Quas denique prius habebant tutelas, propter hoc autem depoſuerunt, quoniam publici negotii gratia abibant, has, quum reuerſi fuerint, confeſtim recipient, nihil eis auxiliante anno: annus enim ad futuras nouasque datur, non ad eas, quae reſumi debent. §. 3. Annus autem copulatorum dierum ſcrutabitur, ex quo quis reuerſus eſt: rectam viam dirigens, vel dirigere debens, non eam, quae eſt ex circuitibus.

§. 4. Et qui in teſtamento dati ſunt tutores, renuent ſecundum Leges, adminiſtrationem earum, quae in alia prouincia ſunt, poſſeſſionum, quod oſtendit ſubjecta Diui SEVERI Conſtitutio. Diui SEVERVS et ANTONINVS AVGVSTI VALERIO: Teſtamento tutor datus, ante praefinitum diem adire debuiſti, et poſtulare, vt ab adminiſtratione rerum, quae in alia prouincia erant, liberaueris. §. 5. Qui primum pilum expleuit, ſi cum tutelam ſuſcepiſſet vnius filii, rurſus in militares neceſſitates aſſumtus erit, deponet ſollicitudinem tutelae.

§. 6. Similiter et in locum illius tutoris, quem poſtea ſibi collegam quis adduxerit, dabitur curator, vt ait Conſtitutio D. SEVERI, quam recte adaptans omnibus ſimilibus capitulis, curatorem dari licet in locum eorum, qui temporis vacationem recipiunt.

§. 7. Si libertus impubes dabitur a patrono tutor filiis ſuis, vel alius quicunque minor viginti quinque annis: donec quidem impubes fuerit, non moleſtabitur; interim autem alter in locum ejus creabitur curator. Similis eſt huic et legitimus tutor, ſi impuberem eſſe contigerit: etenim in locum ejus curator interim dabitur.

§. 8. Si quis ita aegrotus* fuerit, vt oporteat eum non omnino dimitti a tutela: in locum ejus curator [interim] dabitur; ſanatus autem hic rurſus recipiet tutelam. Si quis autem in inſaniam inciderit, ſimilis eſt huic: et ita VLPIANVS ſcribit. Aduerſa quoque valetudo excuſat, ſed ea, quae impedimento eſt, quominus quis ſuis rebus ſupereſſe poſſit, vt Imperator noſter cum Patre reſcripſit.

* L. 11. 40. 45. §. 4 h. t. L. 60. de re jud. L. 113. de V. S. (L. 101. §. 2.) L. 46. de jud. L. 13. de tutel.

11. PAVLVS *lib. ſing. de Excuſatione tutorum.*

Et non tantum, ne incipiant, ſed et a coepta excuſari debent.

12. MODESTINVS *lib. 3. Excuſationum.*

Idem VLPIANVS ſcribit. Sed in hoc Reſcripto adjectum eſt, ſolere vel ad tempus, vel in perpetuum excuſari, prout valetudo eſt, qua afficitur. Furor autem non in totum excuſat, ſed efficit, vt curator interim detur.

§. 1. Sunt et alii, qui, etſi jam ſint tutores vel curatores, continuo tamen de reliquo abſoluuntur a ſolicitudine: puta, qui domicilium alio tranſtulerunt*, ex Reſcripto Imperatoris ſcientis quidem tutorem eſſe eum, transmigrare autem expreſſim ei concedentis, et horum alterutrum literis ſignificantis.

* L. 32. pr. de teſtam. tut. L. 21. §. 2. h. t.

13. *Idem lib. 4. Excuſationum.*

Scire oportet, quoniam neque dati tutores, neque teſtamentarii prouocare neceſſe habent: vt oſtendit Conſtitutio D. VERI et ANTONINI. Hoc autem obſeruari oportet, et in datis curatoribus: *in pauciſſimis enim diſtant curatores a tutoribus.* Aduerſus denique ſententias auferentes eis excuſationes licentiam habebunt appellandi.

* L. 20. 39. §. 6. de admin. et peric. tutor.

§. 1. Multa vero obſeruari oportet, vt concedatur, tutores vel curatores cauſas remiſſionis tribuere. Oportet enim, eos conſtituto legibus tempore ad judicem accedere. Sunt autem conſtituta tempora haec: Qui enim in ipſa ciuitate eſt, vbi creatur, vel intra centeſimum lapidem a ciuitate; intra quinquaginta dies excuſabitur; poſtea autem non admittitur, ſed tenebitur ad ſolicitudinem: et ſi horum quid non fecerit, erit in eadem cauſa, in qua eſſet, ſi apparuiſſet proprio periculo ipſum negligere, neque vlla ei via relicta erit ad excuſationem. Qui autem ſupra centum milliaria a ciuitate abeſt: * viginti milliaria habebit numerata in vnamquamque diem, a quo cognouerit, (oportet autem ei manifeſtari a Praeſidibus vel in faciem, vel ad domum) et extra hos, alios triginta dies habebit ad excuſationem. † Hoc autem conuenit et iis, qui teſtamento dati ſunt, ſiue tutores fuerint, ſiue curatores, quos confirmari a Magiſtratibus conſuetum eſt.

* L. 3. de V. S.

§. 2. Aliud etiam inuenimus in Diui MARCI promulgatione, inquiſitione dignum. Etenim ei, qui in ipſa ciuitate eſt, in qua creatus eſt, vel intra centum milliaria, quinquaginta dierum ſpatium legiſlator dedit: ei vero, qui vltra centum milliaria habitat, in vnamquamque diem numerari viginti milliaria juſſit, et extra hos alios triginta dies adjecit ad excuſationem. vnde contingit, vt, ſi cujus habitatio centum ſexaginta milliaribus abſit, is octo et triginta dierum ſpatium habeat: octo quidem centum ſexaginta milliariorum nomine, in vnamquamque diem, viginti milliariis numeratis: triginta vero, eo, quod ad excuſationem faciunt. Erit igitur in deteriori ordine, qui longius habitat, eo, qui longius habitat, eo, qui intra centum milliaria eſt, vel in ipſa ciuitate: ſi vtique his quidem ſemper quinquaginta dies ſpatii ſunt, illis vero pauciores. Sed etſi maxime verba Legis hunc habeant intellectum, tamen mens legiſlatoris aliud vult: Ita enim et CERBIDIVS SCAEVOLA, et IVLIVS PAVLVS, et DOMITIVS VLPIANVS, coryphaei Legumprudentum ſcribunt, dicentes, Ita oportere hoc obſeruari, vt nunquam alicui minus detur quinquaginta dierum ſpatio: tunc autem longius, cum annumeratio dierum, qui in viam computantur, adjectis triginta diebus, quos ad excuſationem Lex dat, excedit quinquaginta dies. vtputa ſi dixerimus, aliquem a quadringentis quadringenta milliariis habitare: hic enim viae quidem habebit dies viginti duos, ad excuſationem autem alios triginta. §. 3. Obſeruabunt autem hoc temporis ſpatium omnes, qui qualitercunque excuſantur a tutela, vel cura, vel parte ejus. §. 4. Conſequens autem eſt credere, quod ſi aliqua ſpecie excuſationis fuerit quis vſus, non aliter audietur, quam ſi obſeruauerit conſtitutum tempus: niſi forte alterius alicujus ciuitatis eſt ciuis. §. 5. Ita vero neceſſe eſt cuſtodiri conſtitutum tempus, vt, et ſi excuſatus fuerit dimiſſus, non liberari eum D. VERVS et ANTONINVS oſtendant in Conſtitutione, jubentes non detineri eum, qui in locum ejus creatus ſit, quaſi non liceat alium dari in locum exiſtentis tutoris. §. 6. Sufficiat autem intra conſtitutum tempus excuſare ſe ſolum. Si enim poſtea nolens deſierit, non ei nocebit. ideoque ſi repraeſentauerit quis ſe ſolum, non permanſerit autem poſtea, vt ſe excuſet: poſt conſtitutum tempus exceptione repellitur. et hoc dicit Conſtitutio Imperatorum VERI et ANTONINI.

§. 7. Si enim quis propter aegritudinem, vel aliam neceſſitatem (puta maris, vel hyemis, vel incurſus latronum, aut aliam quam ſimilem) conſtituto tempore non poterit venire: ignoſcendum ei eſt, cujus fidem tametſi ſufficit firmare ex ipſa naturali Juſtitia: tamen et Conſtitutio Imperatorum VERI et ANTONINI haec dicit.

§. 8.

§. 8. Scire autem oportet, non ſufficere, ſi accedat ad judicem, ſed oportere etiam de ſpecie remiſſionis teſtari: et, ſi multa habeat jura, quae ad remiſſionem faciunt, omnia nominare: ſi minus, ſimilem eſſe ei, qui nequaquam acceſſit, aut acceſſit quidem, juſtam autem remiſſionis cauſam non nominauit. §. 9. Quinquaginta vero dies continui numerantur, incipiendo a tempore cognitionis, quo quis cognouit ſe ipſum datum eſſe. §. 10. Oportet autem vna teſtari ante tribunal, vel aliter in ſubmemorationibus. Poteſt autem et libellos dare *, vt iidem ipſi aiunt Imperatores.

* non obſt. L. 25. h. t. add. 9. §. 1. de off. Proconſ. L. 71. de R. J.

§. 11. Haec de iis, qui obſeruare conſtitutum tempus debent. De iis autem, qui non ſubjecti ſunt conſtitutis temporibus, age ſcrutemur. §. 12. *Qui non juſte dati ſunt tutores, (hoc eſt, a quibus non oportet, aut quos non oportet, aut quibus non oportet, aut quo non oportet modo) ſi neque confirmentur, neque adminiſtrauerint, ſunt immunes. neque oppones quis eis, quod conſtituta tempora excuſationis non obſeruauerint: neque enim habent excuſationis neceſſitatem, vt oſtenditur in ſubjectis Conſtitutionibus, quas exempli gratia ſubjeci: adaptantur autem vtique omnibus. Diui SEVERVS et ANTONINVS AVGVSTI* Narcisso: *Ab auo materno tutor datus neceſſe non habuiſti excuſari, cum ipſo jure non teneris: ſi igitur adminiſtrationi te non immiſcuiſti, potes eſſe ſecurus.* † *Similiter autem et ſi eum; qui non ſuppoſitus eſt juriſdictioni, creabunt Magiſtratus tutorem vel curatorem: neque hic neceſſitatem habet obſeruare conſtituta tempora: vtputa, quia neque ciuis, neque incola eſt.*

14. *Idem lib. 5. Excuſationum.*

Libertum, cum de excuſatione tutorum et curatorum tractatur, ſcire oportet, non ſolum patris pupilli, ſed et matris intelligi debere. §. 1. Sed et cum de liberis patroni quaeſierimus: ſcire oportet, appellationem hanc non in primo gradu conſiſtere, hoc eſt, in filium et filiam, ſed et in nepotes ex vtroque latere, et eos, qui deinceps ſunt. §. 2. Sed etſi jus annulorum aureorum impetrauerit: adhuc cuſtodit libertorum ordinem, ſecundum haec, quae reſcripſit MARCVS ANTONINVS. §. 3. Qui propria pecunia emtus et manumiſſus eſt, nequaquam connumeratur reliquis libertis.

§. 4. Si plures liberti fuerint, vnus omnibus liberis tutor dabitur, et a tribus tutelis non abſoluetur.

15. *Idem lib. 6. Excuſationum.*

Spadonem quoque creabunt tutorem: nullam enim habet excuſationem, vt Conſtitutio oſtendit Imperatorum SEVERI et ANTONINI. §. 1. Qui patri promiſit, ſe fore tutorem liberorum *, excuſari ab hac tutela poteſt: etſi aliter habet jus excuſationis.

* L. 29. de teſtam. tutel.

§. 2. Scire oportet, nulli dignitatem tribuere excuſationem: vnde ſi quis Senator fuerit, hic tutor erit et eorum, qui inferioris ordinis ſunt, [quam] Senatorum: quemadmodum reſcripſit Diuus MARCVS et COMMODVS. §. 3. Si quis autem tutor vel curator fuerit non Senatoris, vel aliter non in dignitate poſiti, deinde poſtea fiat Senator: continuo abſoluetur a ſollicitudine. Si autem liberi, quorum tutelam aut curam adminiſtrabat, erant Senatoris: non abſoluetur a tutela aut cura. §. 4. Similiter autem, et qui inferioris ordinis eſt, non excuſabitur a tutela vel cura majorum. §. 5. Neque librarios, neque calculatores, quos vulgo rationarios dicimus, habere immunitatem, dicunt Diuorum Conſtitutiones. §. 6. Jam autem et Judaei non Judaeorum tutores erunt, ſicut et reliqua adminiſtrabunt: Conſtitutiones enim in iis ſolis ſine moleſtia eos eſſe jubent, per quae cultus inquinari videtur. §. 7. *Ratiocinatio ciuitatis neque in numerum vnius tutelae procedit.* §. 8. Liberti vxorum Senatorum [vnius], etſi res eorum diſponunt, non abſoluuntur tamen a tutelis: hoc enim [maſculorum] Senatorum libertis ſolum conceſſum eſt.

§. 9. Si ciuitatis princeps, id eſt, Magiſtratus, incidente ei creatione, obnoxius fuerit periculo tutelae, hanc non connumerabit aliis tutelis: quemadmodum nec fidejuſſores tutelae: ſed neque, qui ob honorem tutores conſcripti ſunt. § 10. Qui vectigalia conduxit a ciuitatibus, non excuſatur a cura. § 11. Qui jura multa poterit dicere, quorum vnumquodque per ſeipſum ſatis validum non eſt, an poſſit excuſari, quaeſitum eſt? puta ſeptuaginta quis annorum non eſt, neque tres habet tutelas, ſed neque quinque filios, aut aliquod aliud jus remiſſionis: habet nimirum duas tutelas, et duos filios, et ſexaginta annorum eſt: aut alia quaedam talia dicit, per ſe ipſa quidem perfectum auxilium non praebentia, quae tamen ſi inuicem conjuncta ſint, juſta appareant. Sed viſum eſt, hunc non excuſari. §. 12. Qui accepit vel habet immunitatem ciuilium vel publicorum munerum, hic a tutela vel cura non excuſabitur. §. 13. Qui abſolutus eſt a tutela vel cura, non omnino depoſitionibus apud acta ad remiſſionem alterius tutelae vel curationis vtetur, ſi non exſtiterint ei jura remiſſionis.

§. 14. Qui dixerit, ſe ipſum ignotum eſſe patri aut matri pupilli, ea de cauſa liberandus non eſt. §. 15. Eſt autem quando et qui tres habet tutelas, vel curas, non habet jus remiſſionis: puta ſi quis affectauerit ſuſcipere. Jam autem et tutor, qui modici patrimonii [factus] eſt, affectaſſe videtur. §. 16. Vlpianvs libro ſingulari de Excuſationibus ita ſcribit: Si quis inter tres tutelas emancipati filii ſui tutelam adminiſtret, an ei haec in numerum procedit, ſcio dubitatum. Inuenio tamen reſcriptum, emancipatae filiae tutelam numerari inter onera oportere. §. 17. Si quis creabitur tutor, exiſtens in patris poteſtate, deinde pater noluerit pro eo cauere: juſſerunt Leges et ipſum patrem creari tutorem, vt nullo modo impediatur tutelae cautio, vt oſtendit Diui HADRIANI Conſtitutio. † Imperator HADRIANVS Bitraſio Pollioni Legato Lugdonenſi. Si Claudius Macer, quamuis filiusfamilias ſit, idoneus tutor eſſe videbitur: pater autem ejus idcirco cauere non vult, vt filium ſuum tutela eximat, et in hoc artificio perſeuerauerit: exiſtimo te huic fraudi recte occurſurum, vt et filius et ipſe ad tutelam liberorum Clementis gerendam compellantur.

16. *Idem lib. 2. Reſponſorum.*

Cajvs teſtamento Nigidium filio ſuo tutorem dedit, eundemque vsque ad vigeſimum quintum annum curatorem conſtituit: Quaero, cum liceat Nigidio a curatione etiam citra appellationem ſe excuſare, ex qua die tempora, quae in excuſationibus obſeruanda D. MARCVS ſtatuit, computanda ſunt: vtrum ex die aperti teſtamenti, an ex quo ad negotia gerenda vocatur, id eſt, poſt quartum decimum annum impletum? Modestinvs reſpondit, excuſationem a cura tunc neceſſariam eſſe, cum decreto Praetoris ſeu Praeſidis confirmatus curator fuerit.

17. CALLISTRATVS *lib. 4 de Cognitionibus.*

Non tantum magnitudo patrimoniorum ineunda eſt ſuſceptarum trium tutelarum, quaeque ſuſcipienda eſt: ſed etiam aetas pupillorum conſideranda eſt. nam ſi priorum pupillorum aetas prope pubertatem ſit, ita vt tantummodo ſemeſtre tempus reliquum fuerit, aut eorum, quorum ſuſcipere tu-

telam

Digitized by Google

telam cogitur: non dabitur excuſatio. Idque Principalibus Conſtitutionibus cauetur.

§. 1.Ilienſibus et propter inclytam nobilitatem ciuitatis, et propter conjunctionem originis Romanae, jam antiquitus et Senatusconſultis, et Conſtitutionibus Principum pleniſſima immunitas tributa eſt, vt etiam tutelae excuſationem habeant: ſcilicet eorum pupillorum, qui Ilienſes non ſint. Idque D. PIVS reſcripſit.

§. 2. Eos, qui in corporibus ſunt, veluti fabrorum, immunitatem habere dicimus. etiam circa tutelarum exterorum hominum adminiſtrationem, habebunt excuſationem: niſi ſi facultates eorum adauctae fuerint, vt ad caetera quoque munera publica ſuſcipienda compellantur. Idque Principalibus Conſtitutionibus cauetur. §. 3. Non omnia tamen corpora, vel collegia vacationem tutelarum habent, quamuis muneribus municipalibus obſtricta non ſint: niſi nominatim id priuilegium eis indultum ſit §. 4. Is, qui aedilitate fungitur, poteſt tutor dari: nam aedilitas inter eos Magiſtratus habetur, qui [a] priuatis muneribus excuſati ſunt, ſecundum Diui MARCI reſcriptum. §. 5. Sane notum eſt, quod gerentibus honorem vacationem tutelarum concedi placuit: vacare autem eos, qui tunc primum vocentur ad ſuſcipiendum officium tutelae: caeterum eos, qui jam ſe miſcuerint adminiſtrationi, ne tempore quidem Magiſtratus vacare, [aeque notum eſt.] §. 6. Domini nauium non videntur haberi inter priuilegia, vt a tutelis vacent: Idque Diuus TRAJANVS reſcripſit. §. 7. Inquilini caſtrorum a tutelis excuſari ſolent: niſi eorum, qui et ipſi inquilini ſunt, et in eodem caſtro, eademque conditione ſunt.

18. VLPIANVS (*lib. 20. ad Leg. Jul. et Pap.*)

Bello amiſſi ad tutelae excuſationem proſunt. Quaeſitum eſt autem, qui ſunt iſti: vtrum hi, qui in acie ſunt interempti; an vero omnes omnino; qui per cauſam belli parentibus ſunt abrepti, in obſidione forte? Melius igitur probabitur, eos ſolos, qui in acie amittuntur, prodeſſe debere, cujuscunque ſexus [vel] aetatis ſint: hi enim pro Republica ceciderunt.

19. *Idem (lib. 35. ad Edictum.)*

Illud vſitatiſſimum eſt, vt his, qui in Italia domicilium habeant, adminiſtratio rerum prouincialium remittatur.

20. JVLIANVS (*lib. 20. Digeſtorum*)

Si pupillum patruus contendat exheredatum eſſe, et ſe heredem ſcriptum, aequum eſt, tutorem pupillo dari, recepta patrui excuſatione: vel, ſi nolit excuſationem petere, remoto eo a tutela, ita litem de hereditate expedire.

21. MARCIANVS (*lib. 2. Inſtitutionum.*)

Propter litem, * quam quis cum pupillo habet, excuſare ſe a tutela non poteſt: niſi forte de omnibus bonis, aut plurima parte eorum controuerſia ſit.

* L. 20. h. t.

§. 1. Qui ſe vult excuſare, ſi plures habet excuſationes, et de quibusdam non probauerit, aliis vti intra tempora non prohibetur. §. 2. Licet datus tutor ad vniuerſum patrimonium datus eſt, tamen excuſare ſe poteſt, ne vltra centeſimum lapidem tutelam gerat: niſi in eadem prouincia pupilli patrimonium ſit: et ideo illarum rerum dabunt tutores in prouincia Praeſides ejus.

§. 3. Nec Senatores vltra centeſimum lapidem vrbis tutelam gerere coguntur. §. 4. Habenti ergo tutorem tutor datur: ſed aliarum rerum, non earundem * [datur].

* §. 2. anteced. L. 21. §. a. de excuſ. tut. L. 1. pr. de legit. tut. L. 12. 13. 14. de teſt. tut.

22. SCAEVOLA (*lib. 1. Regularum.*)

Geometrae a tutelis (non) vacant. §. 1. Hi vero, quibus Princeps curam alicujus rei injunxit, excuſantur a tutela, donec curam gerunt.

23. VLPIANVS *lib. 2. Reſponſorum.*

Propter Magiſtratum, quem in municipio quis erat adminiſtraturus, tutelae excuſationem non habere reſpondi. *

* L. 15. §. 2. L. 9. 17. §. 4. h. t. L. 19. §. 1. de tutor. dat. L. 3. qui pet. tut. L. 32. de injur.

§. 1. *Si in caſtris merentes non ab eo tutores dentur, qui in caſtris merebat: excuſationem habere [reſpondi].*

24. PAPINIANVS *lib. 11. Quaeſtionum.*

Nequaquam credendum eſt, ei priuilegium excuſationis ablatum, cui fideicommiſſoria libertas ſoluta eſt. nam in toto fere Jure manumiſſor ejusmodi nihil juris: vt patronus aduerſus liberti perſonam conſequitur excepto, quod in jus vocare [patronum] injuſſu Praetoris non debet.

25. VLPIANVS (*lib. 2. de Officio Proconſulis.*)

Excuſare ſe tutor per libellos non poterit.

26. PAVLVS *lib. ſingulari de Excuſationibus.*

Menſores frumentarios habere jus excuſationis, apparet ex Reſcripto Diuorum MARCI et COMMODI, quod reſcripſerunt Praefecto Annonae.

27. MARCIANVS (*lib. 5. Regularum.*)

Legatarius, qui rogatus eſt alii omne legatum reſtituere, ſi maluit ſe excuſare a tutela, legatum propter fideicommiſſarium conſequitur: cui ſimilis eſt, qui de falſo egit, nec obtinuit.

28. PAPINIANVS (*lib. 5 Reſponſorum.*)

Tutor petitus ante decreti diem, ſi aliquod priuilegium quaerit, recte petitionem inſtitutam excludere non poterit.

§. 1. *Quae tutoribus, remunerandae fidei cauſa teſtamento parentis relinquuntur, poſt excuſationem, ab heredibus extrariis quoque retineri placuit. Quod non habebit locum in perſona filii, quem pater impuberi fratri coheredem et tutorem dedit: cum judicium patris, vt filius, non vt tutor, promeruit.*

§. 2. Tutorem ad tempus exulare juſſum excuſare non oportet: ſed per tempus exilii curator in locum ipſius debet dari.

29. MARCIANVS (*lib. 2. Inſtitutionum.*)

Plane ſi in exilium datus ſit tutor, poteſt ſe excuſare, ſi in perpetuum datus eſt. §. 1. Facilius autem exulis ignorantia, qui contutorem ſuſpectum facere non potuerit, veniam habebit.

30. PAPINIANVS (*lib. 5. Reſponſor.*)

Jurisprudentes, qui tutelam gerere coeperunt, in Conſilium Principum adſumptos, Optimi Maximique Principes noſtri conſtituerunt excuſandos: quoniam circa latus eorum agerent, et honor delatus finem certi temporis ac loci non haberet. §. 1. Cum oriundus ex prouincia Romae domicilium haberet, ejusdem curator decreto Praeſidis ac Praetoris conſtitutus, rerum adminiſtrationem vtrobique ſuſcepit: placuit, eum duas curationes adminiſtrare non videri: quod videlicet vnius duo patrimonia non viderentur.

§. 2. Qui priuilegio ſubnixus eſt, fratris curationem ſuſcipere non cogitur. §. 3. Patronus impuberi liberto quosdam ex libertis tutores aut curatores teſtamento dedit: Quamvis eos idoneos eſſe conſtet, nihilominus jure publico poterunt excuſari, ne decreto confirmentur.

Digitized by Google

31. PAVLVS (*lib. 6. Quaeſtionum.*)

Si is, qui tres iutelas adminiſtrabat, duobus pupillis diuerſis decretis datus eſt, [qui potuit excuſari,] et prius, quam cauſas excuſationis allegaret, vnus ex pupillis, quorum jam tutelam adminiſtrabat, deceſſit: vbi deſiit ei competere excuſatio, ſtatim tenuit eum prius decretum, quaſi in loco tertiae tutelae quarta ſubroganda: nam ipſo jure tutor eſt, et antequam excuſetur. Potuit ergo tutela ejus, qui nunc quarto loco inuenitur, excuſari: ſed cum non ſit excuſatus, neceſſario ſubeundum eſt onus illius quoque tutelae. Nec me mouet, quod dicat aliquis, hoc ne exigi, an adminiſtretur tutela: hoc enim eo pertinet, ne ſit finita adminiſtratio: caeterum, ſi periculum ſuſtineat ceſſationis, puto ei imputandam eam quoque tutelam.

§. 1. Idem euenire poteſt, ſi duobus teſtamentis, cum haberet tres tutelas, tutor datus eſt: vbi non apertarum tabularum tempus inſpici debebit, ſi quaeratur, quae prior delata ſit tutela; ſed aditae hereditatis, vel conditionis exiſtentis. §. 2. Illa quoque erit differentia tutelarum, de quibus diximus, ſi tertia et quarta ſit delata, licet in quartam prius detentus ſit: quod hujus, id eſt, quartae, ex quo juſſus eſt adminiſtrare, illius, ex quo datus eſt, periculum ſuſtinet. §. 3. Eum, qui pupillum bonis paternis abſtinuerat, detinendum in quarta tutela exiſtimaui, quaſi depoſita illa.

§. 4. Caeterum putarem, recte facturum Praetorem, ſi etiam vnam tutelam ſufficere crediderit, ſi tam diffuſa et negotioſa ſit, vt pro pluribus cedat. Neque igitur fratres conſortes plurium loco habendi ſunt: neque non fratres, ſi idem patrimonium habent, et ratio adminiſtrationis pariter reddenda ſit. † Et ex diuerſo fratres, diuiſo patrimonio: duae tutelae ſunt: non enim (vt dixi) numerus pupillorum, ſed difficultas rationum conficiendarum et reddendarum conſideranda eſt.

32. *Idem lib. 7. Quaeſtionum.*

Neſennivs Apollinaris Jvlio Pavlo: Mater filium ſuum pupillum, vel quis alius extraneus extraneum aeque pupillum ſcripſit heredem, et Titio legatum dedit, eumque eidem pupillo tutorem adſcripſit: Titius confirmatus excuſauit ſe a tutela: Quaero, an legatum amittat? [Et quid,] ſi teſtamento quidem tutor non ſit ſcriptus, legatum tamen acceperit, datusque a Praetore tutor excuſet ſe, an aeque repellendus ſit a legato: et an aliquid interſit, ſi a patre vel emancipato pupillo tutor datus ſit, vel puberi curator? Reſpondi: qui non jure datus [ſit] vel tutor, vel curator a patre, confirmatus a Praetore, excuſationis beneficio vti maluit, repellendus eſt a legato: idque et Scaevolae noſtro placuit. nam [et] Praetor, qui eum confirmat tutorem, defuncti ſequitur judicium. † Idem in matris teſtamento dicendum eſt. † Similis eſt matri quiuis extraneus, qui pupillum heredem inſtituit, eique et in tutore dando proſpicere voluit. quales ſunt alumni noſtri. † *Recte ergo placuit, eum, qui recuſat id, quod teſtator relinquit, ab eo, quod petit, quod idem dedit, repelli debere.* * *Non ſemper tamen exiſtimo, eum, qui onus tutelae recuſauit, repellendum a legato: ſed ita demum, ſi legatum et ideo adſcriptum appareat, quod eidem tutelam filiorum injunxit, non quod alioquin daturus eſſet, etiam ſine tutela. Id apparere potuit, ſi poſueris, teſtamento legatum adſcriptum, codicillis vero poſtea factis tutorem datum: in hoc enim legato poteſt dici, non ideo ei relictum, quia et tutorem eſſe voluerit teſtator.*

* v. 28. de teſtam. tut.

33. *Idem lib. 23. Quaeſtionum.*

Sed haec nimium ſcrupuloſa ſunt, nec admittenda: niſi euidenter pater expreſſerit, velle ſe, etiam ſi tutelam non adminiſtrauit: ſemper enim legatum aut antecedit, aut ſequitur tutelam.

34. *Idem lib. 7. Quaeſtionum.*

Ex his apparet, non eſſe his ſimilem [eum], quem Praetor tutorem dedit, cum poſſet vti immunitate: hic enim nihil contra judicium fecit teſtatoris. nam quem ille non dedit tutorem, eum voluiſſe tutelam adminiſtrare filii, dicere non poſſumus.

35. *Idem lib. 23. Quaeſtionum.*

Quid autem, ſi ſe non excuſauerit, ſed adminiſtrare noluerit, contentus, quod caeteri idonei eſſent? Hic poterit conueniri, ſi ab illis res ſeruari non potuiſſet. Sed hoc non quaerendum, ſed contumacia punienda eſt ejus, qui quodammodo ſe excuſauit. Multo magis quis dicere debebit, indignum judicio patris, qui vt ſuſpectus remotus eſt a tutela.

36. *Idem lib. 9. Reſponſorum.*

Amiciſſimos quidem et fideliſſimos parentes liberis tutores eligere ſolere, et ideo ad ſuſcipiendum onus tutelae etiam honore legati eos perſequi: ſed cum proponatur is, de quo quaeritur, in teſtamento legatum meruiſſe, et idem pupillo ſubſtitutus: non eſt veriſimile, hunc demum eum teſtatorem ſubſtituere voluiſſe, ſi et tutelam ſuſcepiſſet. Et ideo eum, de quo quaeritur, a legato quidem, ſi adhuc viueret pupillus, repellendum fuiſſe, a ſubſtitutione autem non eſſe ſummouendum: cum eo caſu etiam ſuſcepta tutela finiretur. §. 1. Lucius Titius ex tribus filiis incolumibus vnum habet emancipatum ejus aetatis, vt curatores accipere debeat. Quaero, ſi idem Titius pater, petente eodem filio emancipato, curator a Praetore detur, an jure publico vti poſſit, et nihilominus trium filiorum nomine vocationem poſtulare? Reſpondi, praemium quidem patri, quod propter numerum liberorum ei competit, denegari non oportere: ſed cum filio ſuo curator petatur, contra naturales ſtimulos facit, ſi tali excuſatione vtendum eſſe tentauerit.

37. SCAEVOLA [*lib. 2. Reſponſorum.*]

Qui teſtamento tutor datus fuerat, adito Praetore dixit, ſe tres liberos habere; adjecit praeterea, habenti patruum legitimum tutorem ſe vitioſe tutorem datum: Praetor ita decreuit, ſi legitimum tutorem habenti tutor datus es, non eſt tibi neceſſaria excuſatio: Quaero, cum nemo patruus impuberi tutor eſſet, an nihilominus tutor remanſit? Reſpondi, ſecundum ea, quae proponerentur, quamuis juſtas excuſationis cauſas haberet, non tamen eſſe excuſatum, propter vitium pronunciationis. §. 1. Item quaero, ſi adquieuiſſet ſententiae, an ob id, quod non geſſit tutelam, vtilis actio in hunc dari debeat? Reſpondi: ſi errore potius, quod ſe pro jure trium liberorum, quod allegabat, excuſatum crederet, quam malitia, ab adminiſtratione ceſſaſſet: vtilem actionem (non) dandam.

38. PAVLVS *lib. 2. Sententiarum.*

Quinquaginta dierum ſpatium tantummodo ad conteſtandas excuſationum cauſas pertinet: peragendo enim negotio, ex die nominationis continui quatuor menſes conſtituti ſunt.

39. TRYPHONINVS *lib. 13. Diſputationum.*

Si, cum ipſe inſtitueret, vt proferret excuſationem, mora contradictionis impeditus eſt, quo minus decreto liberaretur: excuſationem recte probari.

40. PAVLVS *lib. 2. Sententiarum.*

Poſt ſuſceptam tutelam, caecus, aut ſurdus, aut mutus, aut furioſus, aut valetudinarius deponere tutelam poteſt. §. 1. Paupertas, quae operi et oneri tutelae impar eſt, ſolet tribuere vacationem.

41. HER-

Digitized by Google

41. HERMOGENIANVS *lib. 2. Juris Epitomarum.*

Adminiſtrantes rem Principum, ex indulgentia eorum, licet citra codicillos, a tutela, itemque cura, tempore adminiſtrationis delata, excuſantur. §. 1. Idemque cuſtoditur in his, qui Praefecturam Annonae vel Vigilum gerunt. §. 2. Eorum, qui Reipublicae cauſa abſunt *), comites, qui ſunt intra ſtatutum numerum, de tutela, quae abſentibus vel profecturis delata eſt, excuſantur; nam ſuſceptam antea non deponunt.

*) L. 32. 35. 36. ex quib. cauſ. maj. L. 38 ibid.

§. 3. Qui corporis, item collegii jure excuſantur: a collegarum filiorumque eorum tutela non excuſantur: exceptis his, quibus hoc ſpecialiter tributum eſt.

42. PAVLVS *lib. ſingul. de Cognitionibus.*

Plane vltra centeſimum milliarium ab vrbe filiorum collegarum ſuorum tutelam ſuſcipere non coguntur.

43. HERMOGENIANVS *lib. 2. Juris Epitomarum.*

Libertus Senatoris, filiorum ejus tutelam adminiſtrans, ab aliis tutelis non excuſatur.

44. TRYPHONINVS *lib. 2. Diſputatationum.*

Cum ex Oratione Diui MARCI ingenuus libertino tutor datus excuſari debeat, eandem excuſationem competere etiam ei, qui jus annulorum impetraſſet, Imperator noſter cum Diuo SEVERO Patre ſuo reſcripſit. §. 1. Ergo ſi pupillo libertino habenti jus annulorum, datus ſit ingenuus tutor vel curator: conſequens eſt, vt excuſatio ejus ob hanc conditionum diuerſitatem non debeat accipi.

§. 2. At ſi, antequam pupillus vel pubes minor annorum viginti quinque jus annulorum acciperet, Lucius Titius ei datus, vt ingenuus excuſatus fuit, poſt impetratum beneficium, denuo eidem tutor curatorue dari poterit: exemplo eo, quo placuit, et reſcriptum eſt, eum, qui tempore, quod intra annum erat, ex quo Reipublicae cauſa abeſſe deſierat, excuſatus ſuit, praeterito eo, ipſum ſuo loco dari poſſe. §. 3. Et quamuis libertinus, qui Senatori patrono procurat, excuſationem ab aliorum tutela habeat: iſte tamen, qui jus annulorum impetrauit, qui in ordinem ingenuorum tranſit, tali excuſatione vti non poſſet.

45. *Idem lib. 13. Diſputationum.*

Titius filiis meis, quoad Reipublicae cauſa non aberit, tutor eſto: *) geſſit tutelam ex teſtamento delatam; deinde Reipublicae cauſa abeſſe coepit, et deſiit: an, quaſi noua tutela nunc delata, excuſari debeat etiam ob abſentiam Reipublicae cauſa? an quia praeceſſit teſtamentum ob publicam cauſam, et eſt ab eo jam adminiſtrata tutela, non oporteat eum excuſari? quid, ſi liberos interea ſuſceperit, aut aliam excuſationem parauerit? Magis eſt, vt haec vna tutela ſit: ideo nec excuſationem ei competere, nec agi tutelae ob prius tempus poſſe.

*) L. 10. pr. §. 1. h. t.

§. 1. Sed ſi ita ſcriptum in teſtamento fuit: Titius tutor eſto: cum Reipublicae cauſa aberit, tutor ne eſto: cum redierit, tutor eſto; quid de excuſatione aut ob abſentiam Reipublicae cauſa, aut aliam, quae poſt obuenit, dici oportet, videamus. † Praecedit autem alia quaeſtio: teſtamento, ex die, vel ſub conditione [tutores] dati, an ſe excuſare ante diem conditionemue neceſſe habeant? et in primis, an jam dies quinquaginta eis cedant, intra quos neceſſe eſt cauſas excuſationis exercere? Sed verum eſt, non ante eſſe tutorem, quam dies venerit: nam nec antequam adita ſit hereditas. Quia igitur ex eodem teſtamento jam geſta fuit tutela, et qui excuſatus eſt alias, abſuturus Reipublicae cauſa, reuerſus continuo haeret tutelis ante ſuſceptis, etiam intra annum, ſed hic ex ipſo teſtamento deſierit eſſe tutor: et ideo ex ſecunda tutela excuſare ſe poteſt.

§. 2. Si a Praetore detur curator mente capto, aut muto, ſiue ventri: excuſatur jure liberorum.

§. 3. Romae datos tutores eos tantum accipere debemus, qui vel a Praefecto vrbis, vel a Praetore, vel in teſtamento Romae confecto, vel in continentibus aedificiis dati ſunt.

§. 4. *Si tanta corporis aut mentis valetudine ab agendis rebus libertus prohibeatur, vt ne ſuis quidem negotiis ſufficiat, neceſſitati erit ſuccumbendum: ne impoſſibile injungatur tutelae munus, quod obiri a liberto non poteſt, cum incommodo pupilli, et aduerſus vtilitatem ejus.*

46. PAVLVS *lib. ſing. de Cognitionibus.*

Qui in collegio piſtorum ſunt, a tutelis excuſantur: ſi modo per ſemet piſtrinum exerceant. ſed non alios puto excuſandos, quam qui intra numerum ſunt.

§. 1. Vrbici autem piſtores a collegarum quoque filiorum tutelis excuſantur. §. 2. Sed et hoc genus excuſationis eſt, ſi quis ſe dicit ibi domicilium non habere, vbi ad tutelam datus eſt: Idque Imperator ANTONINVS cum D. Patre ſignificauit.

AD TIT. XXVI.

DE *SVSPECTIS* TVTORIBVS VEL CVRATORIBVS.

(Dig. 26. T. 10.)

1. VLPIANVS (*lib. 35. ad Edictum.*)

Haec clauſula et frequens et perneceſſaria eſt: quotidie enim ſuſpecti tutores poſtulantur.

§. 1. Primum igitur tractemus, vnde deſcendat ſuſpecti crimen, et apud quos poſtulari quis poſſit ſuſpectus tutor vel curator: deinde quis, et a quo, et ex quibus cauſis remouetur; deque poena ſuſpecti.

§. 2. Sciendum eſt, ſuſpecti crimen e Lege duodecim Tabularum deſcendere. §. 3. Damus autem jus remouendi ſuſpectos tutores Romae Praetoribus: in prouinciis Praeſidibus earum.

§. 4. An autem apud Legatum Proconſulis ſuſpectus poſtulari poſſit, dubium fuit? *) Sed Imperator ANTONINVS cum Diuo SEVERO Braduae Maurico Proconſuli Africae reſcripſit, poſſe: * quia mandata juriſdictione, officium ad eum totum juris dicendi tranſit. † Ergo et, ſi Praetor mandet juriſdictionem: ſimili modo dicendum eſt, ſuſpectum poſſe apud eum poſtulari, cui mandata eſt: cum enim ſit in prouincia hoc reſcriptum, conſequens erit dicere, et eum, cui a Praetore mandata eſt juriſdictio, poſſe de ſuſpecto cognoſcere.

*) L. 1. pr. et 4. de off. ejus, cui mandat. eſt juriſd.

§. 5. Oſtendimus, qui poſſunt de ſuſpecto cognoſcere: nunc videamus, qui ſuſpecti fieri poſſunt. Et quidem *

Digitized by Google

omnes tutores poſſunt; ſiue teſtamentarii ſint, ſiue non ſint, ſed alterius generis tutores: Quare et ſi legitimus ſit tutor, accuſari poterit. Quid, ſi patronus: adhuc idem erit dicendum: modo vt meminerimus, patrono parcendum.

§. 6. Conſeqaens eſt, vt videamus, qui poſſunt ſuſpectos poſtulare. Et ſciendum eſt, quaſi publicam eſſe hanc actionem, [hoc eſt, omnibus patere.]

§. 7. Qninimo, et mulieres admittuntur: ſed hae ſolae, quae pietate neceſſitudinis ductae ad hoc procedunt: vt puta mater, nutrix quoque, et auia, [poſſunt.] Poteſt et ſoror, (nam in ſorore et reſcriptum exſtat Diui SEVERI,) et ſi qua alia mulier fuerit, cujus Praetor perpenſam pietatem intellexit, non ſexus verecundiam egredientis, ſed pietate productam, non continere injuriam pupillorum: admittet eam ad accuſationem.

§. 8. Si quis de plebejis, ob facta atrociora in tutela admiſſa, fuerit apud Praetorem accuſatus, remittitur ad Praefectum Vrbis grauiter puniendus.

2. *Idem (lib. 1. de omnibus Tribunalibus.)*

Libertus quoque, ſi fraudulenter geſſiſſe tutelam filiorum patroni probetur, ad Praefectum Vrbis remittetur puniendus.

3. *Idem (lib. 35. ad Edictum.)*

Tutor quoque contutorem poteſt ſuſpectum facere:* ſiue duret adhuc tutor; ſiue jam deſierit ipſe, contutor autem maneat tutor. Et ita Diuus SEVERVS reſcripſit. Plus Diuus PIVS Caecilio Petino reſcripſit: poſſe tutorem ſuſpectum remotum contutores ſuos ſuſpectos facere.

* L. 1. §. 2 de adm. et per. tut.

§. 1. Liberti quoque pupillorum grate facient, ſi tutores vel curatores eorum, male gerentes rem patronorum, vel liberorum patronorum ſuſpectos fecerint: Sed ſi patronum ſuum vt ſuſpectum in tutela facere velint, melius eſt, libertos ab accuſatione repelli, ne in ipſa cognitione grauius aliquid emergat: cum hoc aliis omnibus pateat.

§. 2. Non tantum autem adoleſcentis curator, ſed etiam furioſi, vel prodigi, vt ſuſpectus remoueri poteſt.

§. 3. Sed et ſi quis curam ventris bonorumue adminiſtrat, non carebit hujus criminis metu.

§. 4. Praeterea videndum, an et ſine accuſatione poſſit ſuſpectus repelli? Et magis eſt, vt repelli debeat, ſi Praetori liqueat ex apertiſſimis rerum argumentis, ſuſpectum eum eſſe. Quod fauore pupillorum accipiendum eſt. §. 5. Nunc videamus, ex quibus cauſis ſuſpecti remoueantur? Et ſciendum eſt, aut ob dolum in tutela admiſſum, ſuſpectum licere poſtulare, ſi forte graſſatus in tutela eſt, aut ſordide egit, vel pernicioſe pupillo, vel aliquid intercepit ex rebus pupillaribus jam tutor. Quod ſi quid admiſit, ante tamen [admiſit,] quam tutor eſſet, quamuis in bonis pupilli, vel in tutela: non poteſt ſuſpectus tutor poſtulari: quia delictum tutelam praeceſſit. Proinde ſi pupilli ſubſtantiam expilauit, ſed antequam tutor eſſet, accuſari debet expilatae hereditatis [crimine:] ſi minus, furti.

§. 6. Quaeri poteſt, ſi tutor fuerit pupilli, idemque ſit curator confirmatus adoleſcenti, an poſſit ex delictis tutelae ſuſpectus poſtulari? Et cum poſſit tutelae a concuratoribus conueniri, conſequens erit, dicere, ceſſare ſuſpecti accuſationem: quia tutelae agi poſſit, depoſito officio, et alio ſumpto. §. 7. Idem erit quaerendum, [et] ſi propoſuas aliquem deſiiſſe eſſe tutorem, et rurſum coepiſſe, (vtputa vsque ad tempus, vel ad conditionem erat datus, deinde iterum, vel ſuperueniente conditione teſtamentaria, vel etiam a Praetore poſtea datus eſt,) an ſuſpectus poſtulari poſſit? Et quia duae tutelae ſunt, ſi eſt, qui eum tutelae judicio conueniat; aequiſſimum erit dicere, ceſſare crimen ſuſpecti.

§. 8. Si autem ipſe tutor eſt ſolus, numquid, quia tutela ceſſat, remouendus ſit ab hac adminiſtratione, quaſi [in hac] ſuſpectus ex eo, quod in alia male verſatus ſit? Ergo et in eo, qui curator ſolus poſt finitam tutelam confirmatus eſt, idem dici poteſt.

§. 9. Quod ſi quis ita tutor datus ſit, quoad in Italia erit, tutor eſto; vel, quoad trans mare non ierit: an poſſit ſuſpectus poſtulari ex eo geſtu, quem adminiſtrauit, antequam trans mare abeſſet? Et magis eſt, vt poſtulari poſſit: quaſi vna tutela ſit, habens interualla.

§. 10. Si quis abſuturus Reipublicae cauſa, deſiderauit in locum ſuum conſtitui alium tutorem, an reuerſus ex ante geſto ſuſpectus poſtulari poſſit? Et quia poteſt ex priore geſtu vtili actione conueniri: ceſſabit poſtulatio.

§. 11. Si curator ventri bonisque datus fraudulenter verſatus ſit, deinde tutor datus, an poſtulari ſuſpectus propter fraudes in cura admiſſas poſſit, dubitari poteſt: Et ſi quidem habet contutores, non poterit poſtulari, quia conueniri poteſt: ſi non habet, amoueri poteſt §. 12. Si tutor inimicus pupillo, parentibusue ejus ſit, et generaliter, ſi qua juſta cauſa Praetorem mouerit, cur non debeat in ea tutela verſari: rejicere eum debebit.

§. 13. SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt Epicurio: tutores, qui res vetitas ſine decreto diſtraxerunt, nihil quidem egiſſe; verum, ſi per fraudem id fecerunt, remoueri eos oportere.

§. 14. Tutor, qui ad alimenta pupillo praeſtanda copiam ſui non faciat, ſuſpectus eſt, poteritque remoueri.

§. 15. Sed ſi non latitet, ſed praeſens nihil poſſe decerni contendit, quaſi inopibus, ſi datis pupillo Aduocatis in mendacio reuincatur, ad Praefectum Vrbis remittendus eſt: neque enim intereſt, id agere quemquam, vt corrupta fide inquiſitionis tutor conſtituatur, an bona fide conſtitutum, velut praedonem, bonis alienis incumbere. Hic ergo non quaſi ſuſpectus remouebitur, ſed remittetur puniendus ea poena, qua ſolent affici, qui tutelam corruptis miniſteriis Praetoris redemerunt. §. 16. Qui pecuniam ad praediorum emtionem conferre, neque [pecuniam] deponere peruicaciter perſtant, quoad emtionis occaſio inueniatur: vinculis publicis jubentur contineri, et inſuper pro ſuſpectis habentur. Sed ſciendum eſt, non omnes hac ſeueritate debere tractari, ſed vtique humiliores: caeterum eos, qui ſunt in aliqua dignitate poſiti, non opinor vinculis publicis contineri oportere.

§. 17. Is tutor, qui inconſideranter pupillum vel dolo abſtinuit hereditate, poteſt ſuſpectus poſtulari.

§. 18. Qui ob ſegnitiem, vel ruſticitatem, inertiam, ſimplicitatem vel ineptiam remotus ſit: in hac cauſa eſt, vt integra exiſtimatione tutela vel cura abeat. Sed et ſi [quis] ob fraudem non remouerit aliquem, ſed ei adjunxerit, non erit famoſus: quia non eſt abire tutela juſſus.

4. *Idem (lib. 1. de omnibus Tribunalibus.)*

Hae enim cauſae faciunt, vt integra exiſtimatione tutela vel cura quis abeat.

§. 1. Decreto igitur debebit cauſa remouendi ſignificari, vt appareat de exiſtimatione.

§. 2. Quid ergo, ſi non ſignificauerit cauſam remotionis decreto ſuo? Papinianus ait, debuiſſe dici, hunc integrae eſſe famae*: Et eſt verum.

* L. 6. §. ſ. de his, qui not. infam.

§. 3. Si Praetor ſententia ſua non remouerit tutela, ſed gerere prohibuit: dicendum eſt, magis eſſe, vt et hic deſinat tutor eſſe.

§. 4

Digitized by Google

§. 4. Qui nihil geſſerunt, non poſſunt ſuſpecti poſtulari: verum ob ignauiam, vel negligentiam, vel dolum, ſi dolo fecerunt, poſſunt remoueri.

5. *Idem (lib. 3. Diſputationum.)*

Suſpectus fieri is quoque, qui ſatis dederit, vel nunc offerat, poteſt: *expedit* enim *pupillo, rem ſuam ſaluam fore, quam tabulas rem ſaluam fore cautionis habere.* Nec ferendus eſt contutor, qui ideo collegam ſuum ſuſpectum non fecit, quoniam cautum erat pupillo.

6. CALLISTRATVS *lib. 4. de Cognit.*

Quia * *ſatisdatio propoſitum tutoris maleuolum non mutat, ſed diutius graſſandi in re familiari facultatem praeſtat.*

7. VLPIANVS *(lib. 1. de omnibus Tribunalibus.)*

Impuberibus quidem non permittitur ſuſpectos facere: adoleſcentibus plane volentibus ſuſpectos facere curatores ſuos permittitur, dummodo [ex] conſilio neceſſariorum id faciant.

§. 1. Si fraus non ſit admiſſa, ſed lata negligentia, quia iſta prope fraudem accedit: remoueri hunc quaſi ſuſpectum oportet.

§. 2. Praeterea acceſſerunt quaedam ſpecies ex Epiſtola Imperatoris noſtri, et D. SEVERI ad Atriunculonium: nam aduerſus eos, qui, ne alimenta decernantur, ſui copiam perſeuerant non facere, vt ſuis rebus careant, praecipitur; reique ſeruandae cauſa, pupillus in poſſeſſionem mittatur ejus, qui ſuſpectus ſententia ſua factus eſt; quaeque mora deteriora futura ſunt, curatore dato diſtrahi jubentur.

§. 3. Item, ſi quis tutor datus non compareat, ſolet Edictis euocari, nouiſſimeque, ſi copiam ſui non fecerit, vt ſuſpectus remoueri, ob hoc ipſum, quod copiam ſui non fecit. Quod et perraro, et diligenti habita inquiſitione faciendum eſt.

8. *Idem (lib. 61. ad Edictum.)*

Suſpectum tutorem eum putamus, qui moribus talis eſt, vt ſuſpectus ſit *: enimuero tutor, quamuis pauper eſt, fidelis tamen et diligens, remouendus non eſt quaſi ſuſpectus.

* L. 7. de excuſat.

9. MODESTINVS *(lib. ſing. de Eurematicis.)*

Si tutor aliquo vinculo neceſſitudinis vel affinitatis pupillo conjunctus ſit, vel ſi patronus pupilli liberti tutelam gerit, et quis eorum a tutela remouendus videatur: optimum factum eſt, curatorem ei potius adjungi, [quam eundem] cum notata fide et exiſtimatione remoueri.

10. PAPINIANVS *lib. 12. Quaeſtionum.*

Decreto praetoris, vt ſuſpectus remotus, periculum futuri temporis non timet: iniquum enim videtur, remoueri quidem a tutela vel cura, in futurum autem non eſſe ſecurum.

11. *Idem (lib. 5. Reſponſorum.)*

Poſt finitam tutelam, cognitio ſuſpecti tutoris, quamuis pridem recepta, ſoluitur.

12. JVLIVS AQVILA *lib. Reſponſorum.*

Nihil proponi, cur praeſcribere curator poſſit in cognitione ſuſpecti, quominus religio Praetoris a pupillari ſeruo detegente fraudes inſtruatur.

Ad §. 9.

VBI PVPILLVS EDVCARI ET MORARI DEBEAT, ET DE *ALIMENTIS* EI *PRAESTANDIS.*

(Dig. 27. T. 2.)

1. VLPIANVS *lib. 34. ad Edictum.*

Solet Praetor frequentiſſime adiri, vt conſtituat, vbi filii vel alantur, vel morentur: non tantum in poſthumis, verum omnino in pueris. §. 1. Et ſolet ex perſona, ex conditione, (et) ex tempore ſtatuere, vbi potius alendus ſit: et nonnunquam a voluntate patris recedit Praetor. Denique cum quidam teſtamento ſuo cauiſſet, vt filius apud ſubſtitutum educaretur: Imperator SEVERVS reſcripſit, Praetorem aeſtimare debere, praeſentibus caeteris propinquis liberorum: id enim agere Praetorem oportet, vt ſine vlla maligna ſuſpicione alatur partus, et educetur. §. 2. Quamuis autem Praetor recuſantem apud ſe educari, non polliceatur ſe coacturum: attamen quaeſtionis eſt, an debeat etiam inuitum cogere: vtputa libertum, parentem, vel quem alium de affinibus cognatisue? Et magis eſt, vt interdum debeat id facere. §. 3. Certe non male dicetur, ſi legatarius vel heres educationem recuſet teſtamento ſibi injunctam, denegari ei actiones debere: exemplo tutoris teſtamento dati. quod ita demum placuit, ſi idcirco ſit relictum: caeterum, ſi eſſet relicturus, etiamſi educationem recuſaturum ſciret, non denegabitur ei actio. et ita Diuus SEVERVS ſaepiſſime ſtatuit.

2. *Idem (lib. 36. ad Edictum.)*

Officio judicis, qui tutelae cognoſcit, congruit, reputationes tutoris non improbas admittere: vtputa ſi dicat, impendiſſe in alimenta pupilli, vel diſciplinas. §. 1. Modus autem, ſi quidem Praetor arbitratus eſt, is ſeruari debet, quem Praetor ſtatuit: ſi vero Praetor non eſt aditus, pro modo facultatum pupilli debet arbitrio judicis aeſtimari; nec enim permittendum eſt tutori, tantum reputare, quantum dedit, ſi plus aequo dedit. §. 2. Hoc amplius, etſi Praetor modum alimentis ſtatuit, verumtamen vltra vires facultatum eſt, quod decretum eſt, nec ſuggeſſit Praetori de ſtatu facultatum, non debet ratio haberi alimentorum omnium: quia, ſi ſuggeſſiſſet, aut minuerentur jam decreta, aut non tanta decernerentur.

§. 3. Sed ſi pater ſtatuit alimenta liberis, quos heredes ſcripſerit, ea praeſtando, tutor reputare poterit; niſi forte vltra vires facultatum ſtatuerit: tunc enim imputabitur ei, cur non adito Praetore deſiderauit, alimenta minui.

3. *Idem (lib. 1. de omnibus Tribunalibus.)*

Jus alimentorum decernendorum pupillis Praetori competit: vt ipſe moderetur, quam ſummam tutores vel curatores ad alimenta a pupillis vel adoleſcentibus praeſtare debeant.

§. 1. Modum autem patrimonii ſpectare debet, cum alimenta decernit *: et debet ſtatuere tam moderate, vt non vniuerſum redituum patrimonii in alimenta decernat, ſed ſemper ſit, vt aliquid ex reditu ſuperſit.

* L. 9. de alim. legat. fin. ibid. L. 2. et 4. h. t. L. 5. §. 7. 10. 19. de agnoſc. vel alend. liber. L. 12. §. 2. 3. de admin. tut.

§. 2. Ante oculos habere debet in decernendo, et mancipia, quae pupillis deſeruiunt, et mercedes pupillorum, et veſtem, et tectum pupilli: aetatem etiam contemplari, in qua conſtitutus eſt, cui alimenta decernuntur. §. 3. In amplis tamen patrimoniis (poſitis) non cumulus patrimonii, ſed quod

 exhi-

exhibitioni frugaliter ſufficit, modum alimentis dabit. §. 4. Sed ſi non conſtat, quis modus facultatum ſit, inter tutorem, et eum, qui alimenta decerni deſiderat, ſuſcipere debet cognitionem, nec temere alimenta decernere, ne in alterutram partem delinquat. prius tamen exigere debet, vt profiteatur tutor, quae ſit penes ſe ſumma: et comminari grauiores ei vſuras infligi ejus, quod ſupra profeſſionem apud eum fuerit comprehenſum. §. 5. Idem ad inſtructionem quoque pupillorum, vel adoleſcentium, pupillarum, vel earum, quae intra vigeſimum annum conſtitutae ſunt, ſolet decernere reſpectu facultatum, et aetatis eorum, qui inſtruuntur.

§. 6. Sed ſi egeni ſunt pupilli, de ſuo * eos alere tutor non compellitur: et ſi forte, poſt decreta alimenta, ad egeſtatem fuerit pupillus perductus, deminui debent, quae decreta ſunt; quemadmodum ſolent augeri, ſi quid patrimonio acceſſerit.

* arg. 73. §. 1. de jur. dot.

4. JVLIANVS *lib. 21. Digeſtorum.*

Qui filium heredem inſtituerat, filiae dotis nomine, cum in familia nupſiſſet, ducenta legauerat, nec quicquam praeterea: et tutorem eis SEMPRONIVM *dedit: is a cognatis, [et] a propinquis pupillae perductus ad Magiſtratum juſſus eſt alimenta pupillae, et mercedes, vt liberalibus artibus inſtitueretur, pupillae nomine praeceptoribus dare: pubes factus pupillus puberi jam factae ſorori ſuae ducenta, legati cauſa, ſoluit: Quaeſitum eſt, an tutelae judicio conſequi poſſit, quod in alimenta pupillae, et mercedes a tutore ex tutela praeſtitum ſit? Reſpondi, exiſtimo, etſi citra Magiſtratuum decretum tutor ſororem pupilli ſui aluerit, et liberalibus artibus inſtituerit, cum haec aliter ei contingere non poſſent, nihil eo nomine, tutelae judicio, pupillo, aut ſubſtitutis pupilli praeſtare debere.*

5. VLPIANVS *(lib. 3. de Officio Proconſulis.)*

Si diſceptetur, vbi morari, vel vbi educari pupillum oporteat, cauſa cognita, id Praeſidem ſtatuere oportebit. In cauſae cognitione euitandi ſunt, qui pudicitiae impuberis poſſunt inſidiari.

6. TRYPHONINVS *lib. 14. Diſputationum.*

Si abſens ſit tutor, et alimenta pupillus deſideret *: ſi quidem negligentia, et nimia ceſſatio in adminiſtratione tutoris objiciatur, quae etiam ex hoc arguatur, quod per abſentiam ejus deſerta derelictaque ſunt pupilli negotia: euocatis adfinibus, atque amicis tutoris, Praetor, edicto propoſito, cauſa cognita, etiam abſente tutore, vel remouendum eum, qui dignus tali nota videbitur, decernet, vel adjungendum curatorem: et ita, qui datus erit, expediet alimenta pupillo. † Si vero neceſſaria abſentia tutoris, et improuiſa acciderit, (forte quod ſubito ad cognitionem Principalem profectus, nec rei ſuae prouidere, nec conſulere pupillo potuerit), et ſperatur redire, et idoneus ſit tutor, nec expediat alium adjungi, et pupillus alimenta de re ſua poſtulet: recte conſtituetur ad hoc ſolum, vt ex re pupilli alimenta expediat.

* L. 3. §. 13. 14. de ſuſpect. tut.

DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

42. VLPIANVS *lib. 57. ad Edictum.*

Probrum et *opprobrium*, id eſt, *probra* quaedam natura turpia ſunt, quaedam ciuiliter, et quaſi more Ciuitatis: vtputa *furtum, adulterium natura turpe eſt;* Enim vero *Tutelae damnari* hoc *non natura probrum* eſt, ſed more ciuitatis: nec enim natura probrum eſt, quod poteſt etiam in hominem idoneum incidere.

213. §. 2. VLPIANVS *lib. 1. Regularum.*

Lata culpa eſt nimia negligentia, id eſt, non intelligere id, quod omnes intelligunt.

223. *pr.* PAVLVS *lib. 2. Sententiarum*

Latae culpae finis eſt, non intelligere id, quod omnes intelligunt.

226. *Idem lib. 1. Manualium.*

Magna negligentia, *culpa* eſt, magna culpa *dolus* eſt.

221. *Idem lib. 10. Reſponſorum.*

PAVLVS reſpondit; *Falſum tutorem* eum vere dici, qui tutor non eſt, ſiue habenti tutor datus eſt, ſiue non: ſicut *falſum teſtamentum*, quod teſtamentum non eſt: et *modius iniquus*, qui modius non eſt.

REGVLA JVRIS.

36. POMPONIVS *lib. 27. ad Sabinum.*

Culpa eſt immiſcere ſe rei, ad ſe non pertinenti.

AD

Digitized by Google

AD

INSTITVTIONVM JVRIS

LIB. II. TIT. I.

De *DIVISIONE* RERVM et *QVALITATE.*

(Dig. 1. T. 8.)

1. CAJVS *lib. 1. Inſtitutionum.*

Summa rerum diuiſio in duos articulos deducitur: nam aliae ſunt diuini juris, aliae humani. † Diuini juris ſunt, [velvti] res ſacrae, et religioſae. Sanctae quoque res, veluti muri, et portae quodammodo diuini juris ſunt. † Quod autem diuini juris eſt, id nullius in bonis eſt: id vero, quod humani juris eſt, plerumque alicujus in bonis eſt: poteſt autem et nullius in bonis eſſe; nam rea hereditariae antequam aliquis heres exiſtat, nullius in bonis ſunt. † Hae autem rea, quae humani juris ſunt, aut publicae ſunt, aut priuatae. Quse publicae ſunt, nullius in bonis eſſe creduntur. Priuatae autem ſunt, quae ſingulorum ſunt. §. 1. Quaedam praeterea res corporales ſunt, quaedam incorporales. † Corporalea hae ſunt, quae tangi poſſunt: veluti ſundus, homo, veſtis, aurum, argentum, et denique aliae rea innumerabiles. Incorporales ſunt, quae tangi non poſſunt: qualia ſunt ea, quae in jure conſiſtunt: ſicut hereditas, vſusfructua, obligationes quoquo modo contractae. Nec ad rem pertinet, quod in hereditate res corporales continentur: [nam] et fructus, qui ex ſundo percipiuntur, corporales ſunt: et id, quod ex aliqua obligstione nobis debetur, plerumque corporale eſt; veluti fundus, homo, pecunia. nam ipſum jus ſucceſſionis, et ipſum jus vtendi fruendi, et ipſum jus obligationis incorporale * eſt. Eodem numero ſunt, [et] jura praediorum vrbanorum, et ruſticorum: quae etiam ſeruitutes vocantur.

* v. L. 43. de A. R. D.

2. MARCIANVS *lib. 3. Inſtitutionum.*

Quaedam naturali jure communia ſunt omnium, quaedam vniuerſitatis, quaedam nullius, pleraque ſingulorum: quae variis ex cauſis cuique adquiruntur. §. 1. Et quidem naturali jure omnium communia ſunt illa, aër, aqua profluens, et mare: et per hoc littora maris.

3. FLORENTINVS *lib. 6. Inſtitutionum.*

Item lapilli, gemmae, caeteraque, quae in littore inuenimus, jure naturali noſtra ſtatim fiunt.

4. MARCIANVS *lib. 3. Inſtitutionum.*

Nemo igitur ad littus maris accedere prohibetur piſcandi cauſa: dum tamen villis et aedificiis, et monumentis abſtineatur: quia non ſunt juris gentium, ſicut et mare. idque et Diuus PIVS piſcatoribus Formianis, et Capenatis reſcripſit. §. 1. Sed flumina pene omnia, et portus publica ſunt.

5. CAJVS *lib. 2. rerum cottidianarum ſive aureorum.*

Riparum vſus publicus eſt jure gentium, ſicut ipſius fluminis. Itaque nauem ad eas appellere, funes ex arboribus ibi natis religare, retia ſiccare, et ex mare reducere, onus aliquod in his reponere, cuilibet liberum eſt, ſicuti per ipſum flumen nauigare. Sed proprietas illorum eſt, quorum praediis haerent: qua de cauſa arbores quoque in his natae eorundem ſunt. §. 1. In mare piſcantibus liberum eſt caſam in littore ponere, qua ſe recipiant.

6. MARCIANVS *lib. 3. Inſtitutionum.*

In tantum, vt et ſoli domini conſtituantur, qui ibi aedificant: ſed quamdiu aedificium manet: alioquin, aedificio dilapſo, quaſi jure poſtliminii, reuertitur locus in priſtinam cauſam: et, ſi alius in eodem loco aedificauerit, ejus fiet. §. 1. Vniuerſitatis ſunt, non ſingulorum, veluti, quae in ciuitatibus ſunt, theatra, et ſtadia, et ſimilia, et ſi qua alia ſunt communia ciuitatum. † Ideoque nec ſeruus communis ciuitatis, ſingulorum pro parte intelligitur, ſed vniuerſitatis. Et ideo tam contra ciuem, quam pro eo, poſſe ſeruum ciuitatis torqueri, Diui Fratres reſcripſerunt. Ideo et libertus ciuitatis non habet neceſſe veniam edicti petere, ſi vocet in jus aliquem ex ciuibus.

§. 2. Sacrae res, et religioſae, et ſauſtae, in nullius * bonis ſunt.

* L. 83. §. 5. de V. O.

§. 3. Sacrae autem rea ſunt hae, quae publice conſecratae ſunt, non priuate. ſi quis ergo priuatim ſibi ſacrum conſtituerit: ſacrum non eſt, ſed profanum. Semel autem aede ſacra facta, etiam diruto aeficio, locus ſacer manet. §. 4. Religioſum autem locum vnusquisque ſua voluntate facit, dum mortuum infert in locum ſuum. † In commune autem ſepulchrum, etiam inuitis caeteris, licet inferre. Sed et in alienum locum, concedente domino, licet inferre: et licet poſtea ratum habuerit, quam illatus eſt mortuus, religioſus locus fit. §. 5. Cenotaphium quoque magis placet locum eſſe religioſum: ſicut teſtis in ea re eſt Vergilius.

7. VLPIANVS *lib. 25. ad Edictum.*

Sed Diui Fratres reſcripſerunt.

8. MARCIANVS *lib. 4. Regularum.*

Sanctum eſt, quod ab injuria hominum defenſum atque munitum eſt. §. 1. Sanctum autem dictum eſt a ſagminibus. Sunt autem ſagmina quaedam herbae, quas legati populi Romani ferre ſolent, ne quis eos violaret: ſicuti legati Graecorum ferunt ea, quae vocantur cerycia. §. 2. In municipiis quoque muros eſſe ſanctos, Sabinvm recte reſpondiſſe, Cassivs refert: prohiberique oportere: ne quid in his immitteretur. *

* arg. 17. de ſtat. hom.

9. VLPIANVS *lib. 68. ad Edictum.*

Sacra loca ea ſunt, quae publice ſunt dedicata: ſiue in ciuitate ſint, ſiue in agro. §. 1. Sciendum eſt, locum publicum

tunc

Digitized by Google

tunc ſacrum fieri poſſe, cum Princeps eum dedicauit, vel dedicandi dedit poteſtatem. §. 2. Illud notandum eſt, aliud eſſe ſacrum locum, aliud ſacrarium. ſacer locus, eſt locus conſecratus. ſacrarium eſt locus, in quo ſacra reponuntur: quod etiam in aedificio priuato eſſe poteſt: et ſolent, qui liberare eum locum religione volunt, ſacra inde euocare. §. 3. Proprie dicimus ſancta *, quae neque ſacra, neque profana ſunt, ſed ſanctione quadam confirmata: vt Leges ſanctae ſunt: ſanctione enim quadam ſunt ſubnixae. quod enim ſanctione quadam ſubnixum eſt, id ſanctum eſt, etſi Deo non ſit conſecratum: et interdum in ſanctionibus adjicitur, vt qui ibi aliquid commiſit, capite puniatur.

* L. 7. §. ſ. l. 9. de iojur. L. 16. §. 4. de poen.

§. 4. Muros autem municipales nec reficere licet ſine Principis, vel Praeſidis auctoritate: nec aliquid eis conjungera, vel ſuperponere. §. 5. Res ſacra non recipit aeſtimationem.

10. POMPONIVS *lib. 6. ex Plautio.*

ARISTO ait, ſicut id, quod in mare aedificatum ſit, fieret priuatum: ita quod mari occupatum ſit, fieri publicum.

11. POMPONIVS *lib. 2. ex variis lectionibus.*

Si quis violauerit muros, capite punitur: ſicuti ſi quis transcendet ſcalis admotis, vel alia qualibet ratione. nam ciues Romanos alia, quam per portas, egredi non licet: cum illud hoſtile et abominandam ſit. nam Romuli frater Remus occiſus traditur ob id, quod murum tranſcendere voluerit.

Ad Prooemium.

DE ADQVIRENDO RERVM *DOMINIO.*

(Dig. 41. T. 1.)

1. CAJVS *lib. 2. rerum Cottidianarum ſive aureorum.*

Quarundam rerum dominium nanciſcimur jure gentium, quod ratione naturali inter omnes homines peraeque ſervatur: quarundam jure Ciuili, id eſt, jure proprio ciuitatis noſtrae. Et quia antiquius jus gentium cum ipſo genere humano proditum eſt, opus eſt, vt de hoc prius referendum ſit. §. 1. Omnia igitur animalia, quae terra, mari, coelo, capiuntur: id eſt, ferae beſtiae, [et] volucres, piſces, capientium fiunt.

2. FLORENTINVS *lib. 6. Inſtitutionum.*

Vel quae ex his apud nos ſunt edita.

3. CAJVS *lib. 2. rerum Cottidianarum ſive aureorum.*

Quod enim nullius eſt, id ratione naturali occupanti conceditur. §. 1. Nec intereſt, quod ad feras beſtias et volucres. vtrum in ſuo fundo quisque capiat, an in alieno. Plane qui in alienum fundum ingreditur venandi aucupandiue gratia, poteſt a domino, ſi is prouiderit, jure prohiberi, ne ingrederetur. §. 2. Quidquid autem eorum ceperimus, eo vsque noſtrum eſſe intelligitur, donec noſtra cuſtodia coërcetur. cum vero euaſerit cuſtodiam noſtram, et in naturalem libertatem ſe receperit, noſtrum eſſe deſinit, et rurſus occupantis fit.

4. FLORENTINVS *lib. 6. Inſtitutionum.*

Niſi, ſi manſuefacta emitti ac reuerti ſolita ſunt.

5. CAJVS *lib. 2. rerum Cottidianarum ſive aureorum.*

Naturalem autem libertatem recipere intelligitur, cum vel oculos noſtros effugerit, vel ita ſit in conſpectu noſtro, vt difficilis ſit ejus perſecutio. §. 1. Illud quaeſitum eſt, an fera beſtia, quae ita vulnerata ſit, vt capi poſſit, ſtatim noſtra eſſe intelligatur. † TREBATIO placuit, ſtatim noſtram eſſe, et eo vsque noſtram videri, donec eam perſequamur. quod ſi deſierimus eam perſequi: deſinere noſtram eſſe, et rurſus fieri occupantis. itaque ſi per hoc tempus, quo eam perſequimur, alius eam ceperit eo animo, vt ipſe lucrifaceret: furtum videri nobis eum commiſiſſe. † Plerique non aliter putauerunt eam noſtram eſſe, quam ſi eam ceperimus: quia multa accidere poſſunt, vt eam non capiamus: quod verius eſt. §. 2. *Apium* quoque natura fera eſt. itaque quae in arbore noſtra conſederint, antequam a nobis alueo concludantur, non magis noſtrae eſſe intelliguntur, quam volucres, quae in noſtra arbore nidum fecerint. Ideo ſi alius eas incluſerit, earum dominus erit. §. 3. Fauos quoque, ſi quos hae fecerint, ſine furto quilibet poſſidere poteſt. Sed (vt ſupra quoque diximus,) qui in alienum fundum ingreditur, poteſt a domino, ſi is prouiderit, jure prohiberi, ne ingrederetur. §. 4. Examen, quod ex alueo noſtro euolauerit, eo vsque noſtrum eſſe intelligitur, donec in conſpectu noſtro eſt, nec difficilis ejus perſecutio eſt: alioquin occupantis fit. §. 5. *Pauonum* et *columbarum* fera natura eſt. Nec ad rem pertinet, quod ex conſuetudine auolare et reuolare ſolent. † Nam et apes idem faciunt, quarum conſtat feram eſſe naturam. † *Ceruos* quoque ita quidam manſuetos habent, vt in ſyluas eant et redeant: quorum et ipſorum feram eſſe naturam nemo negat. † In *his* autem animalibus, quae conſuetudine abire et redire ſolent, talis regula comprobata eſt, *vt eousque noſtra eſſe intelligantur, donec reuertendi animum habeant:* quod [*ſi*] *deſierint reuertendi animum habere, deſinant noſtra eſſe, et fiant occupantium.* Intelliguntur autem deſiiſſe reuertendi animum habere tunc, cum reuertendi conſuetudinem deſeruerint.

§. 6. *Gallinarum* et *anſerum* non eſt fera natura: palam eſt enim alias eſſe feras gallinas, et alios feros anſeres. Itaque ſi quolibet modo anſeres mei, et gallinae meae, turbati turbataeue adeo longius euolauerint, vt ignoremus, vbi ſint: tamen nihilominus in noſtro dominio tenentur. Qua de cauſa furti nobis tenebitur, qui quid eorum lucrandi animo adprehenderit. §. 7. Item quae ex hoſtibus capiuntur, jure gentium ſtatim capientium fiunt.

6. FLORENTINVS *lib. 6. Inſtitutionum.*

Item quae ex animalibus dominio noſtro eodem jure ſubjectis nata ſunt.

7. CAJVS *lib. 2. rerum Cottidianarum ſive aureorum.*

Adeo quidem vt et liberi homines in ſeruitutem deducantur: qui tamen, ſi euaſerint hoſtium poteſtatem, recipiunt priſtinam libertatem.

§. 1. Praeterea quod per alluuionem agro noſtro flumen adjicit, jure gentium nobis adquiritur. † Per alluuionem autem id videtur adjici, quod ita paulatim adjicitur, vt intelligere non poſſimus, quantum quoquo momento temporis adjiciatur. §. 2. Quod ſi vis fluminis partem aliquam ex tuo praedio detraxerit, et meo praedio attulerit, palam eſt eam tuam permanere. Plane ſi longiore tempore fundo meo haeſerit, arboresque, quas ſecum traxerit, in meum fundum radices egerint, ex eo tempore videtur meo fundo adquiſita eſſe. §. 3. Inſula, quae in mari naſcitur (quod raro accidit) occupantis fit: nullius enim eſſe creditur. † In flumine nata (quod frequenter accidit), ſi quidem mediam partem fluminis tenet, communis eſt eorum, qui ab vtraque parte fluminis prope ripam praedia poſſident,

Digitized by Google

poſſident, pro modo latitudinis cujusque praedii, quae latitudo prope ripam ſit: quod ſi alteri parti proximior ſit, eorum eſt tantum, qui ab ea parte prope ripam praedia poſſident. §. 4. Quod ſi vno latere perruperit flumen, et alia [parte] nouo riuo fluere coeperit; deinde infra nouus iſte riuus in veterem ſe conuerterit: ager qui a duobus riuis comprehanſus, in formam inſulae redactus eſt, ejus eſt ſcilicet, cujus et fuit. §. 5. Quod ſi toto naturali alueo relicto flumen alias fluere coeperit, prior quidem alueus eorum eſt, qui prope ripam praedia poſſident, pro modo ſcilicet latitudinis cujusque praedii, quae [latitudo] prope ripam ſit: nouus autem alueus ejus juris eſſe incipit, cujus et ipſum flumen, id eſt, publicus juris gentium. Quod ſi poſt aliquot temporis ad priorem alueum reuerſum fuerit [et] flumen: rurſus nouus alueus eorum eſſe incipit, qui prope ripam ejus praedia poſſident. † Cujus tamen totum agrum nouus alueus occupauerit, licet ad priorem alueum reuerſum fuerit flumen, non tamen is, cujus is ager fuerat, ſtricta ratione quicquam in eo alueo habere poteſt: quia et ille ager, qui fuerat, deſiit eſſe, amiſſa propria forma; et quia vicinum praedium nullum habet, non poteſt ratione vicinitatis vllam partem in eo alueo habere. ſed vix eſt, vt id obtineat. §. 6. Aliud ſane eſt, ſi cujus ager totus inundatus fuerit: namque inundatio ſpeciem fundi non mutat: et ob id cum receſſerit aqua, palam eſt ejusdem eſſe, cujus et fuit. §. 7. Cum quis ex aliena materia ſpeciem aliquam ſuo nomine fecerit: Nerva et Proculus putant, hunc dominum eſſe, qui fecerit: quia quod factum eſt, antea nullius fuerat. † Sabinus [et] Cassius magis *naturalem rationem* efficere putant, vt qui materiae dominus fuerit, idem ejus quoque, quod ex eadem materia factum ſit, dominus eſſet: quia ſine materia nulla ſpecies effici poſſit. veluti ſi ex auro, vel argento, vel aere vas aliquod fecero: vel ex tabulis tuis nauem aut armarium, aut ſubſellia [fecero]: vel ex lana tua veſtimentum: vel ex vino et melle tuo mulſum: vel ex medicamentis tuis emplaſtrum, aut collyrium: vel ex vuis, aut oliuis, aut ſpicis tuis vinum, vel oleum, vel frumentum.

† Eſt tamen etiam media ſententia recte exiſtimantium, ſi ſpecies ad materiam reuerti poſſit, verius eſſe, quod et Sabinus et Cassius ſenſerunt: ſi non poſſit reuerti, verius eſſe, quod Nervae et Proculo placuit. vt ecce vas conflatum, ad rudem maſſam auri vel argenti vel aeris reuerti poteſt: vinum vero, vel oleum, vel frumentum, ad vuas, et oliuas, et ſpicas reuerti non poteſt: ac ne mulſum quidem ad mel et vinum; vel emplaſtrum, aut collyria, ad medicamenta reuerti poſſunt. † Videntur tamen mihi recte quidam dixiſſe, non debere dubitari, quin alienis ſpicis excuſſum frumentum ejus ſit, cujus et ſpicae fuerunt: cum enim grana, quae ſpicis continentur, perfectam habeant ſuam ſpeciem, qui excuſſit ſpicas, non nouam ſpeciem facit, ſed eam, quae eſt, detegit. §. 8. Voluntas duorum dominorum miſcentium materias, commune totum corpus efficit: ſiue ejusdem generis ſint materiae, veluti vina miſcuerunt, vel argentum conflauerunt; ſiue diuerſae, veluti ſi alius vinum contulerit, alius mel, vel alius aurum, alius argentum, quamuis et mulſi et electri, noui corporis ſit ſpecies.

§. 9. Sed et ſi ſine voluntate dominorum caſu confuſae ſint duorum materiae, vel ejusdem generis, vel diuerſae: idem juris eſt. §. 10. Cum in ſuo loco aliquis aliena materia aedificauerit, ipſe dominus intelligitur aedificii: quia *omne, quod inaedificatur, ſolo cedit.* Nec tamen ideo is, qui materiae dominus fuit, deſiit ejus dominus eſſe: ſed tantiſper neque vindicare eam poteſt, neque ad exhibendum de ea agere, propter Legem XII Tabularum; qua cauetur, *ne quis tignum alienum aedibus ſuis junctum eximere cogatur, ſed duplum pro eo praeſtet.* † Appellatione autem *tigni* omnes materiae ſignificantur, ex quibus aedificia fiunt. † Ergo ſi aliqua ex cauſa dirutum ſit aedificium, poterit materiae dominus nunc eam vindicare, et ad exhibendum agere. §. 11. Illud recte quaeritur, an ſi id aedificium vendiderit is, qui aedificauerit, et ab emptore longo tempore captum poſtea dirutum ſit, adhuc dominus materiae vindicationem ejus habeat? cauſa dubitationis eſt, an eo ipſo quo vniuerſitas aedificii longo tempore capta eſt, ſingulae quoque res, ex quibus conſtabat, captae eſſent: quod non placuit.

§. 12. Ex diuerſo ſi quis in alieno ſolo ſua materia aedificauerit, illius ſit aedificium, cujus et ſolum eſt: et ſi ſcit alienum ſolum eſſe, ſua voluntate amiſiſſe proprietatem materiae intelligitur; itaque neque diruto quidam aedificio vindicatio ejus materiae competit. † Certe ſi dominus ſoli petat aedificium, nec ſoluat pretium materiae, et mercedes fabrorum, poterit per exceptionem doli mali repelli; vtique ſi neſcit, qui aedificauit, alienum eſſe ſolum, et tanquam in ſuo bona fide aedificauit; nam ſi ſcit, culpa ei objici poteſt, quod temere aedificauit in eo ſolo, quod intelligeret alienum.

§. 13. Si alienam plantam in meo ſolo poſuero, mea erit: ex diuerſo, ſi meam plantam in alieno ſolo poſuero, illius erit: ſi modo vtroque caſu radices egerit. antequam enim radices ageret, illius permanet, cujus et fuit. † His conueniens eſt, quod ſi vicini arborem ita terra preſſerim, vt in meum fundum radices egerit; meam effici arborem: * rationem enim non permittere, vt alterius arbor intelligatur, quam cujus fundo radices egiſſet. Et ideo prope confinium arbor poſita, ſi etiam in vicinum fundum radices egerit, communis ** eſt.

* L. 29. §. 2. de damn. inf. non obſt. 6. §. 2. arb. furt. caeſ.

** L. 8. pr. h. t. L. 19. pr. commun. diuid.

8. MARCIANVS *lib. 3. Inſtitutionum.*

Pro regione cujusque praedii. §. 1. Sed et ſi in confinio lapis naſcatur, et ſunt pro indiuiſo communia praedia: tunc erit lapis pro indiuiſo communis, ſi terra exemptus ſit.

9. CAJVS *lib. 2. Rerum Cottidianarum ſive Aureorum.*

Qua ratione autem plantae, quae terra coaleſcunt, ſolo cedunt: eadem ratione frumenta quoque, quae ſata * ſunt, ſolo cedere intelliguntur. † Caeterum ſicut is, qui in alieno ſolo aedificauit, ſi ab eo dominus ſoli petat aedificium, defendi poteſt per exceptionem doli mali: ita ejusdem exceptionis auxilio tutus eſſe poterit, qui [in] alienum fundum ſua impenſa conſeuit.

* L. 43. de R. V.

§. 1. *Literae* quoque, licet aureae * ſint, perinde chartis membraniſque cedunt, ac ſolo cedere ſolent ea, quae aedificantur, aut ſeruntur. † Ideoque ſi in chartis membraniſue tuis carmen, vel hiſtoriam, vel orationem ſcripſero: hujus corporis, non ego, ſed tu dominus eſſe intelligeris. Sed ſi a me petas tuos libros, tuasue membranas, nec impenſas ſcripturae ſoluere velis: potero me defendere per exceptionem doli mali, vtique ſi bona fide eorum poſſeſſionem nactus ſim.

* L. 23. §. 3. de R. V. L. 19. §. 13. 14. de aur. et arg. leg.

§. 2. Sed non, vti literae chartis membraniſue cedunt, ita ſolent *picturae* * tabulis cedere: ſed ex diuerſo placuit, tabulas picturae cedere.

* obſt. L. 23. §. 3. de R. V. refutata. §. 33. inſtit.

† Vtique tamen conueniens eſt, domino tabularum aduer-

ſus eum, qui pinxerit, ſi is tabulas poſſidebat, vtilem actionem dari. qua ita efficaciter experiri poterit, ſi picturae impenſam exſoluat: alioquin nocebit ei doli mali exceptio; vtique ſi bona fide poſſeſſor fuerit, cui ſoluerit. Aduerſus dominum vero tabularum ei, qui pinxerit, rectam vindicationem competere dicimus: vt tamen pretium tabularum inferat; alioquin nocebit ei doli mali exceptio.

§. 3. Hae quoque res, quae traditione noſtrae fiunt *, jure gentium nobis adquiruntur: nihil enim tam conueniens eſt naturali aequitati, quam voluntatem domini volentis rem ſuam in alium transferre, ratam haberi.

* L. 55. de O. et A.

§. 4. Nihil autem intereſt, vtrum ipſe dominus per ſe tradat alicui rem, an voluntate ejus aliquis. † Qua ratione ſi cui libera negotiorum adminiſtratio ab eo, qui peregre proficiſcitur, permiſſa fuerit, et is ex negotiis rem vendiderit et tradiderit: facit eam accipientis. §. 5. Interdum etiam ſine traditione nuda voluntas domini ſufficit ad rem transferendam.* Veluti ſi rem, quam commodaui, aut locaui tibi, aut apud te depoſui, vendidero tibi: licet enim ex ea cauſa tibi eam non tradiderim: eo tamen, quod patior eam ex cauſa emtionis apud te eſſe, tuam efficio.

* L. 9. §. 8. 9. 11. pr. L. 15. de R. C. L. 3. §. pen. et f. de donat. int. V. et U. L. 43. §. 1. de jur. dot. L. 62. pr. de euict. L. 15. de acq. v. amitt. poſſeſs. L. 9. §. 1. de publ. in rem act. L. 6. de donat.

§. 6. Item ſi quis merces in horreo repoſitas vendiderit, ſimul atque claues * horrei tradiderit emtori, transfert proprietatem mercium ad emtorem.

* L. 74. de contr. E. L. 51. 1. §. 21. de A. v. A. poſs. L. 17. pr. de A. E. V.

§. 7. Hoc amplius, interdum et in incertam perſonam collocata voluntas domini, transfert rei proprietatem, vt ecce, qui miſſilia jactat in vulgus; ignorat enim, quid eorum quisque excepturus ſit; et tamen, quia vult, quod quisque exceperit, ejus eſſe, ſtatim eum dominum efficit. §. 8. Alia cauſa eſt earum rerum, quae in tempeſtate maris *, leuandae nauis cauſa, ejiciuntur. hae enim dominorum permanent: quia non eo animo ejiciuntur, quod quis eas habere non vult, ſed quod magis cum ipſa naue periculum maris effugiat. qua de cauſa ſi quis eas fluctibus expulſas, vel etiam in ipſo mari nactus, lucrandi animo abſtulerit, furtum committit.

* L. 44. in med. L. 58. h. t. L. 21. §. 1. de A. v. A. poſs. L. 7. pro derelict. L. 2. §. fin. L. 8. de L. Rhod. de jact.

10. *Idem lib. 2. Inſtitutionum.*

Acquiruntur nobis non ſolum per nosmet ipſos, ſed etiam per eos, quos in poteſtate habemus: item per ſeruos, in quibus vſumfructum habemus: item per homines liberos, et ſeruos alienos, quos bona fide poſſidemus. de quibus ſingulis diligentius diſpiciamus. §. 1. Igitur quod ſerui noſtri ex traditione nanciſcuntur, ſiue quid ſtipulentur, vel ex qualibet alia cauſa acquirunt, id nobis acquiritur: ipſe enim, qui in poteſtate alterius eſt, nihil ſuum habere poteſt. † Ideoque ſi heres inſtitutus ſit; niſi noſtro juſſu, hereditatem adire non poteſt: et ſi jubentibus nobis adierit; hereditas nobis acquiritur, perinde atque ſi nos ipſi heredes inſtituti eſſemus. † Ex his conuenienter ſcilicet legatum nobis per eosdem acquiritur.

§. 2. Non ſolum autem proprietas per eos, quos in poteſtate habemus, acquiritur nobis, ſed etiam poſſeſſio: cujusque enim rei poſſeſſionem adepti fuerint, id nos poſſidere videmur. † Vnde etiam per eorum longam poſſeſſionem dominium nobis acquiritur.

§. 3. De his autem ſeruis, in quibus tantum vſumfructum habemus; ita placuit: vt quidquid ex re noſtra, vel ex operis ſuis acquirant, id nobis acquiratur: ſi quid vero extra eas cauſas perſecuti [ſint], id ad dominum proprietatis pertinet. † Itaque ſi is ſeruus heres inſtitutus ſit, legatumue quid, aut ei donatum fuerit; non mihi, ſed domino proprietatis acquiritur. §. 4. Idem placet de eo, qui nobis bona fide poſſidetur, ſiue liber ſit, ſiue alienus ſeruus: quod enim placuit de vſufructuario, idem probatur etiam de bonae fidei poſſeſſore. † Itaque quod extra duas cauſas acquiritur, [id] vel ad ipſum pertinet, ſi liber eſt: vel ad dominum ejus, ſi ſeruus eſt. §. 5. [Sed] bonae fidei poſſeſſor, cum vſuceperit ſeruum, quia eo modo dominus fit, ex omnibus cauſis per eum ſibi acquirere poteſt. vſufructuarius * vero vſucapere ſeruum non poteſt: primum, quia non poſſidet, ſed habet jus vtendi fruendi: deinde, quoniam ſcit, ſeruum alienum eſſe.

* L. 15. §. 1. qui ſatisd. cog.

11. MARCELLVS *lib. 3. Inſtitutionum.*

Pupillus, quantum ad acquirendum, non indiget tutoris auctoritate: alienare vero nullam rem poteſt, niſi praeſente tutore auctore; et ne quidem poſſeſſionem, quae eſt naturalis, vt Sabinianis viſum eſt. quae ſententia vera eſt.

12. CALLISTRATVS *lib. 2. Inſtitutionum.*

Lacus et ſtagna, licet interdum creſcant, interdum exareſcant, ſuos tamen terminos retinent *: ideoque in his jus alluuionis non adgnoſcitur.

* L. 24. §. 3. de aq. et aquae pluv. arc.

§. 1. Si aere meo, et argento tuo conflato, aliqua ſpecies facta ſit, non erit ea noſtra communis: quia cum diuerſae materiae aes atque argentum ſit, ab artificibus ſeparari, et in priſtinam materiam reduci ſolet.

13. NERATIVS *lib. 6. Regularum.*

Si procurator rem mihi emerit ex mandato meo, eique ſit tradita meo nomine: dominium mihi, id eſt, proprietas acquiritur, etiam ignoranti. §. 1. Et tutor pupilli, pupillae, ſimiliter vt procurator, emendo nomine pupilli, pupillae, proprietatem illis acquirit etiam ignorantibus.

14. *Idem lib. 5. Membranarum.*

Quod in litore quis aedificauerit, ejus erit. nam litora publica non ita ſunt, vt ea, quae in patrimonio ſunt populi; ſed vt ea, quae primum a natura prodita ſunt, et in nullius adhuc dominium peruenerunt. nec diſſimilis conditio eorum eſt, atque piſcium et ferarum: quae ſimul atque adprehenſae ſunt, ſine dubio ejus, in cujus poteſtatem peruenerunt, dominii fiunt. §. 1. Illud videndum eſt, ſublato aedificio, quod in litore poſitum erat, cujus conditionis is locus ſit: hoc eſt, vtrum maneat ejus, cujus fuit aedificium, an rurſus in priſtinam cauſam recidit; perindeque publicus ſit, ac ſi nunquam in eo aedificatum fuiſſet. quod propius eſt, vt exiſtimari debeat: ſi modo recipit priſtinam litoris ſpeciem.

15. *Idem [lib. 5. Regularum.]*

Qui autem in ripa fluminis aedificat, non ſuum facit.

16. FLORENTINVS *lib. 6. Inſtitutionum.*

In agris limitatis jus alluuionis locum non habere conſtat: idque et Diuus PIVS conſtituit. Et Trebatius ait, agrum, qui hoſtibus deuictis ea conditione conceſſus ſit, vt in ciuitatem veniret, habere alluuionem, neque eſſe limitatum: agrum autem manucaptum, limitatum fuiſſe: vt ſciretur, quid cuique datum eſſet, quid veniſſet, quid in publico relictum eſſet.

17. VL-

Digitized by Google

17. VLPIANVS *lib. 1. ad Sabinum.*

Si duo domini ſeruo communi rem tradiderint: adquirit alteri ab altero.

18. *Idem lib. 4. ad Sabinum.*

Per hereditarium ſeruum, quod eſt ejuſdem hereditatis, heredi acquiri non poteſt: et maxime ipſa hereditas.

19. POMPONIVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Liber homo, qui bona fide mihi ſeruit, id, quod ex operis ſuis, aut ex re mea pararet, ad me pertinere ſine dubio, ARISTO ait: quod vero quis ei donauerit, aut ex negotio geſto adquiſierit, ad ipſum pertinere. † Sed hereditatem legatumue non acquiri mihi per eum: quia neque ex re mea, neque ex operis ſuis id ſit. nec vlla ejus opera eſſet in legato: in hereditate aliquatenus, quia per ipſum adiretur. quod et VARIVM LVCVLLVM aliquando dubitaſſe: ſed verius eſſe, non acquiri, etiamſi teſtator ad me voluiſſet pertinere. Sed licet ei minime acquirat; attamen, ſi voluntas euidens teſtatoris appareat, reſtituendam eſſe ei hereditatem. Sed TREBATIVS, ſi liber homo bona fide ſeruiens, juſſu ejus, cui ſeruiet, hereditatem adiiſſet, heredem ipſum fieri: nec intereſſe, quid ſenſerit, ſed quid fecerit. LABEO contra, ſi ex neceſſitate id feciſſet, quod ſi ita, vt et ipſe vellet: ipſum fieri heredem.

20. VLPIANVS *lib. 29. ad Sabinum.*

Traditio * nihil amplius transferre debet vel poteſt ad eum, qui accipit, quam eſt apud eum, qui tradit. Si igitur quis dominium in fundo habuit, id tradendo transfert: ſi non habuit, ad eum, qui accipit, nihil transfert.

* L. 9. §. 3. h. t. L. 54. de *R. J.*

§. 1. Quoties autem dominium transfertur: ad eum, qui accipit, tale transfertur, quale fuit apud eum, qui tradit. ſi ſeruus fuit fundus, cum ſeruitutibus tranſit *; ſi liber, vti fuit: et ſi forte ſeruitutes debebantur fundo, qui traditus eſt: cum jure ſeruitutum debitarum transfertur. Si quis igitur fundum dixerit liberum, cum traderet eum, qui ſeruus ſit, nihil juris ſeruitutis fundi detrahit: veruntamen obligat [que] ſe, debebitque praeſtare, quod dixit.

* v. L. 23. §. 2. de S. P. R.

§. 2. Si ego et Titius rem emerimus, eaque Titio et quaſi meo procuratori tradita ſit, puto, mihi quoque quaeſitum dominium: quia placet, per liberam perſonam omnium rerum poſſeſſionem quaeri poſſe, et per hanc dominium. *

* L. 13. §. 1. L. 53. h. t. L. 6. de donat. L. 18. pr. de A. v. A. poſs. L. 11. §. 6. de pign. act.

21. POMPONIVS *lib. 11. ad Sabinum.*

Si ſeruus meus tibi bona fide ſeruiret, et rem emiſſet, traditaque ei eſſet: PROCVLVS, nec meam fieri, quia ſeruum non poſſidebam; nec tuam, ſi non ex re tua ſit parata. Sed ſi liber bona fide tibi ſeruiens emerit, ipſius fieri. §. 1. Si rem meam poſſideas, et eam velim tuam eſſe: fiet tua, quamuis poſſeſſio apud me non fuerit.

22. VLPIANVS *lib. 40. ad Sabinum.*

Nemo ſeruum vi poſſidens, aut clam, vt precario, per hunc ſtipulantem, vel rem accipientem poteſt acquirere.

23. *Idem lib. 43. ad Sabinum.*

Qui bona fide alieni ſeruiat, ſiue ſeruus alienus eſt, ſiue homo liber eſt: quicquid ex re ejus, cui ſeruit, adquirit: ei adquirit, cui bona fide ſeruit. † Sed et ſi quid ex operis ſuis adquiſierit; ſimili modo ei adquirit. nam et operae quodammodo ex re ejus, cui ſeruit, habentur: quia jure operas ei exhibere debet, cui bona fide ſeruit. §. 1. Tamdiu autem adquirit, quamdiu bona fide ſeruit. caeterum ſi coeperit ſcire, eſſe eum alienum vel liberum: videamus, an ei adquirit? Quaeſtio in eo eſt, vtrum initium ſpectamus, an ſingula momenta? et magis eſt, vt ſingula momenta ſpectemus.

§. 2. Generaliter dicendum eſt: quod ex re ſua, hoc eſt ejus, cui bona fide quis ſeruit, ei adquirere non poteſt, ſibi eum adquiſiturum: quod autem non ex re ejus ſibi adquirere non poteſt, ei adquiſiturum, cui bona fide ſeruit. §. 3. Si quis duobus bona fide ſeruiat: vtrique adquiret, ſed ſingulis ex re ſua. Quod autem ex re alterius eſt, vtrum pro parte ei, cui bona fide ſeruit, pro parte domino, ſi ſeruus ſit, aut ſi liber ſit, ei, [cui bona fide ſeruit]: an vero ei debeat adquirere totum, ex cujus re eſt, videamus? quam ſpeciem SCAEVOLA quoque tractat lib. 2. Quaeſtionum. ait enim: ſi alienus ſeruus duobus bona fide ſeruiat, et ex vnius eorum re adquirat; rationem facere, vt ei duntaxat in ſolidum adquirat: ſed ſi adjiciat ejus nomen, ex cujus re ſtipulatur: nec dubitandum eſſe ait, quin ei ſoli adquiratur. quia et ſi ex re ipſius ſtipularetur, alteri ex dominis nominatim ſtipulando [ſolidum] ei adquiret. Et in inferioribus [probat]: vt, quamuis non nominatim, nec juſſu meo, ex re tamen mea ſtipulatus ſit, cum pluribus bona fide ſeruiret: mihi ſoli adquirat. nam et illud receptum eſt, vt quoties communis ſeruus omnibus adquirere non poteſt; ei ſoli eum adquirere, cui poteſt. et hoc JVLIANVM quoque ſcribere, ſaepe retuli: eoque jure vtimur.

24. PAVLVS *lib. 14. ad Sabinum.*

In omnibus, quae ad eandem ſpeciem reuerti (non) poſſunt, dicendum eſt: ſi materia manente ſpecies duntaxat forte mutata ſit, (veluti ſi [ex] meo aere ſtatuam, aut argento ſcyphum feciſſet), me eorum dominum manere. *

* L. 7. §. 7. L. 12. §. 1. h. t. L. 49. §. 5. L. 78. §. 4. de legat. 3.

25. CALLISTRATVS *lib. 2. Inſtitutionum.*

Niſi voluntate domini alterius nomine id factum ſit. propter conſenſum enim domini tota res ejus ſit, cujus nomine facta * eſt.

* L. 27. §. 1. L. 29. §. 1. de donat. inter V. et Ux.

26. PAVLVS *lib. 14. ad Sabinum.*

Sed ſi meis tabulis nauem feciſſes, tuam nauem eſſe: quia cupreſſus non maneret, ſicuti nec lana veſtimento facto; ſed cupreſſeum aut laneum corpus fieret. §. 1. PROCVLVS indicat, hoc jure nos vti, quod SERVIO et LABEONI placuiſſet: in quibus propria qualitas exſpectaretur, ſi quid additum erit, toto cedit: vt ſtatuae pes, aut manus; ſcypho fundus, aut anſa; lecto fulcrum; naui tabula; aedificio caementum: tota enim ejus ſunt, cujus ante fuerant. *

* L. 23. §. 2. L. 39. pr. de R. V.

§. 2. Arbor radicitus eruta, et in alio poſita, priusquam coaluerit, prioris domini eſt: vbi coaluit, agro cedit: et, ſi rurſus eruta ſit, non ad priorem dominum reuertitur. nam credibile eſt, alio terrae alimento aliam factam. §. 3. Si meam lanam feceris purpuram, nihilominus meam eſſe LABEO ait: quia nihil intereſt inter purpuram, et eam lanam, quae in lutum aut coenum cecidiſſet, atque ita priſtinum colorem perdidiſſet.

27. POMPONIVS *lib. 30. ad Sabinum.*

Quidquid (in) facto argento alieni argenti addideris: non eſſe tuum totum argentum, fatendum eſt; at contra, ſi tuum ſcyphum alieno plumbo plumbaueris, alienoue argento ferruminaueris: non dubitatur, ſcyphum tuum eſſe, et a te recte vindicari.

Digitized by Google

§. 1. Vbi ſimul plura contribuuntur, ex quibus unum medicamentum ſit; aut coctis odoribus vnguenta facimus: nihil hic ſuum vere dicere poteſt prior dominus. quare potiſſimum exiſtimari, cujus nomine factum ſit, ejus eſſe. §. 2. Cum partes duorum dominorum ferrumine cohaereant, hae, cum quaereretur, vtri cedant: Cassius ait, proportione rei aeſtimandum, vel pro pretio cujusque partis. Sed ſi neutra alteri acceſſioni eſt, videamus, ne aut vtriusque eſſe dicenda ſit, ſicuti maſſa confuſa, aut ejus, cujus nomine ferruminata eſt? Sed Proculus et Pegasus exiſtimant, ſuam cujusque rem manere. *

* L. 12. §. 1. h. t. L. 5. §. 1. de R. V.

28. *Idem lib. 33. ad Sabinum.*

Si ſupra tuum parietem vicinus aedificauerit, proprium (ejus) id, quod aedificauerit, fieri, Labeo et Sabinus ajunt. Sed Proculus, tuum proprium; quemadmodum tuum fieret, quod in ſolo tuo alius aedificaſſet. quod verius eſt.

29. PAVLVS *lib. 16. ad Sabinum.*

Inter eos, qui ſecundum vnam ripam praedia habent, inſula in flumine nata, non pro indiuiſo communis ſit, ſed regionibus quoque diuiſis: quantum enim ante cujusque eorum ripam eſt, (tantum), veluti linea in directum per inſulam transducta, quisque eorum in eo habebit certis regionibus.

30. POMPONIVS *lib. 34. ad Sabinum.*

Ergo ſi inſula nata adcreuerit fundo meo, et inferiorem partem fundi vendidero, ad cujus frontem inſula non reſpicit: nihil ex ea inſula pertinebit ad emptorem, eadem ex cauſa, qua nec ab initio quidem ejus fieret, ſi jam tunc, cum inſula naſceretur, ejusdem partis dominus fuiſſet. §. 1. Celsus filius, ſi in ripa fluminis, quae ſecundum agrum meum ſit, arbor nata ſit, meam eſſe ait: quia ſolum ipſum meum priuatum eſt, vſus autem ejus publicus intelligitur: et ideo, cum exſiccatus eſſet alueus *; proximorum ſit: quia jam populus eo non vtitur.

* L. 7. §. 5. h. t.

§. 2. Tribus modis inſula in flumine ſit: vno, cum agrum, qui aluei non fuit, amnis circumfluit; altero, cum locum, qui aluei eſſet, ſiccum relinquit et circumfluere coepit; tertio, cum paulatim colluendo locum eminentem ſupra alueum facit, et eum alluendo auxit. Duobus poſterioribus modis priuata inſula ſit ejus, cujus ager propior fuerit, cum primum extitit: nam et natura fluminis haec eſt, vt curſu ſuo mutato, aluei cauſam mutet: nec quicquam intereſt, vtrum de aluei duntaxat ſolo mutato, an de eo, quod ſuperfuſum ſolo et terrae ſit, quaeratur? vtrumque enim ejusdem generis eſt. Primo autem illo modo cauſa proprietatis non mutatur. §. 3. Alluuio agrum reſtituit eum, quem impetus fluminis totum abſtulit. Itaque ſi ager, qui inter viam publicam et flumen fuit, inundatione * fluminis occupatus eſſet, (ſiue paulatim occupatus eſt, ſiue non paulatim), ſed eodem impetu receſſu fluminis reſtitutus, ad priſtinum dominum pertinet: flumina enim cenſitorum vice funguntur, vt ex priuato in publicum addicant, et ex publico in priuatum. Itaque ſicuti hic fundus, cum alueus fluminis factus eſſet, fuiſſet publicus: ita nunc priuatus ejus eſſe debet, cujus antea fuit.

* L. 30. §. 2. de A. v. A. P. arg. 10. §. 2. quemadm. vſ. amitt. L. 14. quemadm. ſerv. amitt.

§. 4. Si pilas in mare jactauerim, et ſupra eas inaedificauerim; continuo aedificium meum ſit. Item ſi inſulam in mari aedificauerim, continuo mea ſit: quoniam id, quod nullius ſit, occupantis ſit. *

* L. 3. §. 17. de A. v. A. P. L. 12. de reb. auct. jud. poſſid. L. 5. §. 2. L. 10. §. 2. L. 23. quemadm. vſusfr.

31. PAVLVS *lib. 31. ad Edictum.*

Nunquam nuda traditio transfert dominium: ſed ita, ſi venditio, aut aliqua juſta cauſa praeceſſerit, propter quam traditio ſequeretur. §. 1. *Theſaurus* * eſt vetus quaedam depoſitio pecuniae, cujus non extat memoria, vt jam dominum non habeat: ſic enim ſit ejus, qui inuenerit, quod non alterius ſit. Alioquin ſi quis aliquid vel lucri cauſa, vel metus, vel cuſtodiae **, condiderit ſub terra, non eſt theſaurus: cujus etiam furtum ſit.

* L. 63 h. t. L. 7. §. 12. ſolut. matr.

** L. 79. §. 1. de legat. 3. L. 22. pr. fam. erciſc. L. 15. ad exhib. L. 5. §. 3. L. 44. §. 5. de acq. vel amitt. poſs.

32. CAJVS *lib. 11. ad Edictum prouinciale.*

Etiam inuitis nobis per ſeruos adquiritur pene ex omnibus cauſis.

33. VLPIANVS *lib. 4. Diſputationum.*

In eo, quod ſeruo caſtrenſi ante aditam hereditatem filiifamilias militis legatur: vel eo, quod ſtipulatur ſeruus, tractatur apud Marcellum libro 20. ex cujus perſona vel ſtipulatio vires habeat, vel legatum. et puto verius, quod et Scaevolae videtur, et ipſe Marcellus tractat: ſi quidem adeatur hereditas, omnia vt in hereditario ſeruo; ſi adita non ſit, vt in proprio patris, eſſe ſpectanda. Et ſi vſusfructus fuerit huic ſeruo relictus, modo patri videri delatum, modo heredi; nec a perſona in perſonam creditur tranſiiſſe.

§. 1. Eadem diſtinctione quis vtetur, etiam ſi res fuerit ſubtracta, aut ceſſare, aut non, furti actionem dicet, ſi ex teſtamento adierit: quoniam hereditati furtum non ſit, aut, ſi non adierit, patri datur furti actio: nam et condictio. §. 2. Quoties ſeruus hereditarius ſtipulatur, vel per traditionem accipit, ex perſona defuncti vires conſumit, vt Juliano placet: cujus et valuit ſententia, teſtantis perſonam ſpectandam eſſe, opinantis.

34. *Idem lib. 4. de Cenſibus.*

Hereditas enim non heredis perſonam, ſed defuncti ſuſtinet, vt multis argumentis Juris ciuilis comprobatum eſt.

35. *Idem lib. 7. Diſputationum.*

Si procurator meus vel tutor pupilli, rem ſuam, quaſi meam, vel pupilli, alii tradiderint: non receſſit ab eis dominium, et nulla eſt alienatio, quia nemo errans rem ſuam amittit.

36. JVLIANVS *lib. 13. Digeſtorum.*

Cum in corpus quidem, quod traditur, conſentiamus, in cauſis vero diſſentiamus: non animaduerto, cur inefficax ſit traditio. Veluti ſi ego credam, me ex teſtamento tibi obligatum eſſe, vt fundum tradam, tu exiſtimes, ex ſtipulatu tibi eum deberi. † Nam et ſi pecuniam numeratam tibi tradam donandi gratia, tu eam quaſi creditam accipias: conſtat, proprietatem ad te tranſire; nec impedimento eſſe, quod circa cauſam dandi atque accipiendi diſſenſerimus. *

* non obſt. 18. de R. C.

37. *Idem lib. 44. Digeſtorum.*

Per ſeruum, qui pignori datus eſt, creditori nec poſſeſſio adquiritur: quia nec ſtipulatione, nec mandatione, nec vllo alio modo per eum ſeruum quicquam ei adquiritur, quamuis poſſeſſio penes eum ſit. §. 1. Si vnus ex dominis ſeruo communi peculium donauit, in poteſtate domini eſt, quemadmodum ſeruo communi pecuniam donet. nam ſi hoc ſolum egerit, vt ea ſeparetur a ſuis rationibus, et in peculio ſerui ſit: manebit

Digitized by Google

nebit ejusdem domini proprietas: ſi vero eo modo pecuniam ſeruo communi donauerit, quo modo alienis ſeruis donare ſolemus: fiet ſociorum communis pro portione, quam in ſeruo habebunt. §. 2. Sed, vt ſequens quaeſtio locum habeat, conſtituamus ſocium ita ſeruo communi pecuniam donaſſe, vt proprietatem ſuam manere vellet; ſi ex hac pecunia ſeruus fundum comparauerit, erit is fundus communis ſociorum pro portione dominii. Nam et ſi furtiuis nummis ſeruus communis fundum comparauerit, ſociorum erit pro portione dominii.

† Neque enim vt fructuarius ſeruus ex re fructuarii non adquirit proprietario, ita et communis ſeruus ex re alterius domini non adquirit alteri domino. ſed quemadmodum in his, quae aliunde adquiruntur, diuerſa conditio eſt fructuarii, et ſerui communis, (veluti cum alter fructuario non adquirat, alter dominis adquirat): ita quod ex re quidem fructuarii adquiſitum fuerit, ad eum ſolum pertinebit; quod ex re alterius domini ſeruus communis adquiſierit, ad vtrumque dominum pertinebit. §. 3. Sicut ſeruus communis ſtipulando nominatim alteri ex dominis, ita per traditionem accipiendo, ſoli ei adquirit. §. 4. Quod vnius ſeruus, per traditionem accipiendo, ſe accipere dixerit domino et Titio, partem domino adquiret, in parte nihil agit. §. 5. Fructuarius ſeruus, ſi dixerit, ſe domino proprietatis per traditionem accipere ex re fructuarii, totum domino adquiret: nam et ſi ſtipulando ex re fructuarii, domino proprietatis adquireret. §. 6. Si cum mihi donare velles, juſſerim te ſeruo communi meo et Titii rem tradere, isque hac mente acciperet, vt rem Titii faceret: nihil agetur. Nam et ſi procuratori meo rem tradideris, vt meam faceres, is hac mente acceperit, vt ſuam faceret: nihil agetur. † Quod ſi ſeruus communis hac mente acceperit, vt duorum dominorum faceret, in parte alterius domini nihil agetur.

38. ALFENVS VARVS *lib. 4. Digeſtorum a Paulo epitomatorum.*

Attius fundum habebat ſecundum viam publicam, vltra viam flumen erat, et ager Lucii Titii: [fluit] flumen paulatim: primum omnium agrum, qui inter viam et flumen eſſet, ambedit, et viam ſuſtulit: poſtea rurſus minutatim receſſit, et alluuione in antiquum locum rediit. Reſpondit, cum flumen agrum et viam publicam ſuſtuliſſet, eum agrum ejus factum eſſe, qui trans flumen fundum habuiſſet: poſtea cum paulatim retro rediiſſet, ademiſſe ei, cujus factus eſſet; et addidiſſe ei, cujus trans viam eſſet; quoniam ejus fundus proximus flumini eſſet. id autem, quod publicum fuiſſet, nemini acceſſiſſet. nec tamen impedimento viam eſſe [ait], quo minus ager, qui trans viam alluuioni relictus eſt, Attii fieret: nam ipſa quoque via fundi eſſet.

39. JVLIANVS *lib. 3. ex Minicio.*

Etiam furtiuus ſeruus bonae fidei emptori adquirit, quod ex re ejus ſtipulatur, aut per traditionem accipit.

40. AFRICANVS *lib. 7. Quaeſtionum.*

Quaeſitum eſt: ſi is, cui liber homo bona fide ſeruiret, deceſſerit; eique is heres exſtiterit, qui liberum eum eſſe ſciat: an aliquid per eum adquirat? Non eſſe ait, vt hic bona fide poſſeſſor videatur, quando ſciens liberum poſſidere coeperit. quia, et ſi fundum ſuum quis legauerit, heres, qui eum legatum eſſe ſciat, procul dubio fructus ex eo ſuos non faciet; et multo magis ſi teſtator eum alienum bona fide emptum poſſedit. et circa ſeruorum igitur operam ac miniſterium eandem rationem ſequendam: vt ſiue proprii, ſiue alieni, vel legati, vel manumiſſi teſtamento fuerint, nihil per eos heredibus, qui modo eorum id non ignorarent, adquiratur, etenim ſimul haec fere cedere, vt quo caſu fructus praediorum conſumptos ſuos faciat * bona fide poſſeſſor, eodem per ſeruum ex opera et ex re ipſius ei adquiratur.

* L. 2. de off. jud. L. 4. §. 2. fin. regund. L. 4. §. 19. de vſucap. L. 41. §. 1. de re judic. non obſt. 28. pr. de vſur. L. 4. §. 19. L. 48. §. 6. de furt.

41. VLPIANVS *lib. 9. ad Edictum.*

Statuas in ciuitate poſitas, ciuium non eſſe. idque Trebatius et Pegasus. dare tamen operam Praetorem oportere, vt, quod ea mente in publico poſitum eſt, ne liceret priuato auferre, nec ei, qui poſuerit. tuendi ergo ciues erunt et aduerſus [petentem exceptione, et actione aduerſus] poſſidentem juuandi.

42. PAVLVS *lib. 11. ad Edictum.*

Subſtitutio, quae nondum competit, extra bona noſtra eſt.

43. CAJVS *lib. 7. ad Edictum prouinciale.*

Seruus, qui bona fide poſſidetur, id, quod ex re alterius eſt, poſſeſſori non adquirit. §. 1. Incorporales res traditionem * et vſucapionem non recipere manifeſtum eſt. §. 2. Cum ſeruus, in quo alterius vſusfructus eſt, hominem emit, et ei traditus ſit: antequam pretium ſoluat: in pendenti eſt, cui proprietatem adquiſierit. et cum ex peculio, quod ad fructuarium pertinet, ſoluerit; intelligitur fructuarii homo fuiſſe: cum vero ex [eo] peculio, quod proprietarium ſequitur, ſoluerit: proprietarii ex poſtfacto fuiſſe videtur.

* L. ſ. de ſeruit. L. 3. pr. de vſufr. L. 44. §. 1. de legat. L. 14. de ſeruit. L. 32. §. 1. de S. P. U. L. 4. §. 27. de vſurp. et vſuc.

44. VLPIANVS *lib. 19. ad Edictum.*

Pomponius tractat, cum paſtori meo lupi porcos eriperent, hos vicinae villae colonus cum robuſtis canibus et fortibus, quos pecoris ſui gratia paſcebat, conſecutus, lupis eripuit, aut canes extorſerunt: et cum paſtor meus peteret porcos, quaerebatur, verum ejus facti ſint porci, qui eripuit, an noſtri maneant? nam genere quodam venandi id erant nacti. cogitabat tamen, quemadmodum terra marique capta, cum in ſuam naturalem laxitatem peruenerant: deſinerent eorum eſſe, qui ceperunt: ita ex bonis quoque noſtris capta a beſtiis marinis et terreſtribus, deſinant noſtra eſſe, cum effugerunt beſtiae noſtram perſecutionem. quis denique manere noſtrum dicit, quod auis tranſuolans ex area, aut ex agro noſtro tranſtulit? aut quod nobis eripuit? ſi igitur deſinit, ſi fuerit ore beſtiae liberatum, occupantis erit: quemadmodum piſcis, vel aper, vel auis, cum poteſtatem noſtram euaſit, ſi ab alio capiatur, ipſius fit. Sed putat potius, noſtrum manere tamdiu, quamdiu recuperari poſſit: licet in auibus, et piſcibus, et feris verum ſit, quod ſcribit. † Idem ait, et ſi naufragio quid amiſſum ſit, non ſtatim noſtrum eſſe deſinere: denique quadruplo teneri eum, qui rapuit. † Et ſane melius eſt dicere, et quod a lupo eripitur, noſtrum manere, quamdiu recipi poſſit id, quod ereptum eſt. Si igitur manet: ego arbitror, etiam furti competere actionem. licet enim non animo furandi fuerit colonus perſecutus, quamuis et hoc animo potuerit eſſe; ſed etſi non hoc animo perſecutus ſit: tamen, cum repoſcenti non reddit, ſupprimere et intercipere videtur. quare et furti, et ad exhibendum teneri eum arbitror: et vindicari, exhibito, ab eo porcos poſſe.

45. CAJVS *lib. 7. ad Edictum prouinciale.*

Communis ſeruus *, ſi ex re alterius dominorum adquiſierit, nihilominus commune id erit: ſed is, ex cujus re adquiſitum fuerit, communi diuidundo judicio eam ſummam praecipere poteſt. nam fidei bonae conuenit, vt vnusquisque praecipuum

Digitized by Google

puum habeat, quod ex re ejus ſeruus adquiſierit. [ſed ſi aliunde ſeruus communis adquiſierit:] omnibus ſociis pro parte dominii hoc adquiritur.

* L. 63. §. 1. h. t. L. 5. 27. de ſtipul. ſerv.

46. VLPIANVS *lib. 65. ad Edictum.*

Non eſt nouum, vt qui dominium non habeat, alii dominium praebeat. Nam et creditor, pignus vendendo, cauſam dominii praeſtat, quam ipſe non habuit.

47. PAVLVS *lib. 50. ad Edictum.*

Fructuario hereditas adquiri non poteſt, quod in operibus ſerui hereditas non eſt.

48. *Idem lib. 4. ad Plautium.*

Bonae fidei emptor * non dubie percipiendo fructus etiam ex aliena re, ſuos interim facit, non tantum eos, qui diligentia et opera ejus peruenerunt, ſed omnes: quia, quod ad fructus attinet, loco domini pene eſt. Denique etiam priusquam percipiat, ſtatim vbi a ſolo ſeparati ſunt, bonae fidei emptoris fiunt. † Nec intereſt ea res, quam bona fide emi, longo tempore capi poſſit, nec ne: veluti ſi pupilli ſit, aut vi poſſeſſa, aut Praeſidi contra Legem repetundarum donata, ab eoque abalienata ſit bonae fidei emptori.

* L. 45. de Vſur. 109. de V. Sign. L. 31. pr. h. t. L. 78. de R. V. L. 13. quib. mod. vſusfr. amitt. L. 25. §. 1. de vſur. L. 136. de R. J.

§. 1. In contrarium quaeritur, ſi eo tempore, quo mihi res traditur, putem vendentis eſſe, deinde cognouero alienam eſſe*: quia perſeuerat per longum tempus capio, an fructus meos faciam? POMPONIVS, verendum, ne non ſit bonae fidei poſſeſſor, quamuis capiat: hoc enim ad jus, id eſt capionem; illud ad factum pertinere, vt [ſi] quis bona aut mala fide poſſideat. † Nec contrarium eſt, quod longum tempus currit: nam e contrario is, qui non poteſt capere propter rei vitium, fructus ſuos facit.

* L. 23. §. 1. h. t. obſt. 25. §. 2. de vſur. L. 135. 129. §. 1. de R. J. L. 24. pr. de Vſucap. &c. gr. L. 45. de Vſur. L. 12. de condict. cauſ. dat. L. 22. §. 2. de pign.

§. 2. Et ouium foetus in fructu ſunt, et ideo ad bonae fidei emptorem pertinent, etiam ſi praegnantes venierint, vel ſubreptae ſint. † Et ſane, quin lac ſuum faciat, quamuis plenis vberibus venierint, dubitari non poteſt. Idemque in lana juris eſt.

49. *Idem lib. 9. ad Plautium.*

Quod fructuarius ex re ſua donat, ex re ejus eſt: ſed ſi eo animo id fecerit, vt ad proprietatis dominum pertineat; dicendum eſt, illi adquiri: ſi autem extraneus ei donet, indiſtincte ſoli proprietario adquiritur. Eadem dicemus in homine libero, qui bona fide mihi ſeruit: vt ſi ei aliquid donauerim, meum ſit. Et ideo POMPONIVS ſcribit, quamuis donauerim ei operas ſuas: tamen quidquid ex operis ſuis adquirit, mihi adquiri.

50. POMPONIVS *lib. 6. ex Plautio.*

Quamuis quod in litore publico vel in mari exſtruxerimus, noſtrum fiat: tamen decretum Praetoris adhibendum eſt, vt id facere liceat. imo etiam manu prohibendus eſt, ſi cum incommodo caeterorum id faciet: nam, ciuilem eum actionem de faciendo nullam habere, non dubito.

51. CELSVS *lib. 2. Digeſtorum.*

Tranſfugam jure belli recipimus. §. 1. Et quae res hoſtiles apud nos ſunt, non publicae, ſed occupantium fiunt.

52. MODESTINVS *lib. 7. Regularum.*

Rem in bonis noſtris habere intelligimur: quoties poſſidentes, exceptionem: aut amittentes, ad recuperandam eam, actionem habemus.

53. *Idem lib. 14. ad Quintum Mucium.*

Ea, quae ciuiliter adquiruntur, per eos, qui in poteſtate noſtra ſunt, adquirimus; veluti ſtipulationem: quod naturaliter adquiritur, ſicuti eſt poſſeſſio, per quemlibet volentibus nobis poſſidere adquirimus.

54. *Idem lib. 31. ad Quintum Mucium.*

Homo liber hereditatem nobis adquirere non poteſt. qui bona fide nobis ſeruit, adquiret: ſi tamen ſponte ſua ſciens conditionem ſuam adierit. nam ſi juſſu noſtro adierit: neque ſibi, neque nobis adquiret, ſi non habuerit animum ſibi adquirendi: quod ſi eam mentem habuit, ſibi adquirit. §. 1. Item promittendo nobis liber homo, qui bona fide nobis ſeruit, vt emendo, vel vendendo, vel locando, vel conducendo, obligari ipſo jure poterit.

§. 2. Sed damnum dando, damni injuriae tenebitur: vt tamen culpam in damno dando exigere debeamus grauiorem, nec tamen leuem, quam ab extraneo. §. 3. At, ſi juſſu noſtro quid in re noſtra gerant, vel abſentibus nobis quaſi procuratores aliquid agant: danda erit in eos actio, non ſolum ſi eos emerimus; ſed etiam ſi donati fuerint nobis, aut ex dotis [nomine], aut ex legati pertinere ad nos coeperunt, aut ex hereditate, idem praeſtabunt: nec ſolum ſi noſtros putauerimus, ſed et ſi communes, aut fructuarios; vt tamen, quod adquiſituri non eſſent, ſi reuera communes aut vſuarii eſſent, id hodieque non adquirant. § 4. Quidquid tamen liber homo vel alienus, quiue bona fide nobis ſeruit, non adquirit nobis, id vel ſibi liber, vel alienus ſeruus domino ſuo adquiret. excepto eo, quod vix eſt, vt liber homo poſſidendo vſucapere poſſit: quia nec poſſidere intelligitur, qui ipſe poſſideretur. ſed nec per ſeruum alienum, quem nos bona fide poſſidemus, dominus peculiari nomine ignorans vſucapere poterit; ſicuti ne per fugitiuum quidem, quem non poſſidet.

55. PROCVLVS *lib. 2. Epiſtolarum.*

In laqueum, quam venandi cauſa poſueras, aper incidit*; cum eo haereret, exemptum eum abſtuli; num tibi videor tuum aprum abſtuliſſe? et ſi tuum putas fuiſſe, ſi ſolutum eum in ſiluam dimiſiſſem: eo caſu tuus eſſe deſiiſſet, an maneret? et quam actionem mecum haberes, ſi deſiiſſet tuus eſſe: num in factum dari oporteret [quaero]? Reſpondit: Laqueum, videamus, ne interſit in publico, an in priuato poſuerim: et, ſi in priuato poſui, vtrum in meo, an in alieno: et ſi in alieno, vtrum permiſſu ejus, cujus fundus erat, an non permiſſu ejus poſuerim? praeterea, vtrum in eo haeſerit aper, vt expedire ſe non poſſit ipſe, an diutius luctando expediturus ſe fuerit? Summam tamen hanc puto eſſe, vt ſi in meam poteſtatem peruenit, meus factus ſit. ſin autem aprum meum ferum in ſuam naturalem laxitatem dimiſiſſes, eo facto meus eſſe deſiiſſet, et actionem mihi in factum dari oportere: veluti reſponſum eſt, cum quidam poculum alterius ex naue ejeciſſet.

* L. 28. 29. ad L. Aquil.

56. *Idem lib. 8. Epiſtolarum.*

Inſula eſt enata in flumine contra frontem agri mei, ita ut nihil excederet longitudo regionem praedii mei: poſtea aucta eſt paulatim, et proceſſit contra frontes et ſuperioris vicini, et inferioris. Quaero, quod adcreuit, vtrum meum ſit, quoniam meo adjunctum eſt: an ejus juris ſit, cujus eſſet, ſi initio ea nata ejus longitudinis fuiſſet? PROCVLVS reſpondit: Flumen

Digitized by Google

men iſtud, in quo inſulam contra frontem agri tui eam natam eſſe ſcripſiſti, ita vt non excederet longitudinem agri tui, ſi alluuionis jus habet, et inſula initio propior fundo tuo fuit, quam ejus, qui trans flumen habet: tota tua facta eſt. et quod poſtea ei inſulae alluuione acceſſit, id tuum eſt; etiamſi ita acceſſit, vt procederet inſula contra frontes vicinorum ſuperioris atque inferioris: vel etiam vt propior eſſet fundo ejus, qui trans flumen habet. §. 1. Item quaero, ſi cum propior ripae meae enata eſt inſula, et poſtea totum flumen fluere inter me, et inſulam coepit, relicto ſuo alueo, quo major amnis fluxerat: numquid dubites, quin etiam inſula mea maneat, et nihilominus ejus ſoli, quod flumen reliquit, pars fiat mea? rogo, quid ſentias, ſcribas mihi. PROCVLVS reſpondit: Si, cum propior fundo tuo initio fuiſſet inſula, flumen, relicto alueo majore, qui inter eam inſulam fuerat, et eum fundum vicini, qui trans flumen erat, fluere coepit inter eam inſulam et fundum tuum: nihilominus inſula tua manet. ſed alueus, qui fuit inter eam inſulam et fundum vicini, medius diuidi debet: ita vt pars propior inſulae tuae, tua; pars autem propior agro vicini, ejus eſſe intelligatur. intelligo, vt et cum ex altera parte inſulae alveus fluminis exaruerit, deſiiſſe inſulam eſſe: ſed quo facilius res intelligeretur, agrum, qui inſula fuerat, *inſulam* appellant.

57. PAVLVS *lib. 6. ad Plautium.*

Per ſeruum donatum a marito, nec ex re quidem ejus, cui donatus eſt, acquiri quicquam poſſe, IVLIANVS ſcribit: hoc enim in eorum perſona conceſſum eſt, qui bona fide ſeruiunt.

58. JAVOLENVS *lib. 11. ex Caſſio.*

Quaecunque res ex mare extracta eſt, non ante ejus incipit eſſe, qui extraxit, quam dominus eam pro derelicto habere coepit.

59. CALLISTRATVS *lib. 2. Quaeſtionum.*

Res [ex] mandatu meo emta, non prius mea fiet, quam ſi mihi tradiderit, qui emit.

60. SCAEVOLA *lib. 1. Reſponſorum.*

Titius horreum frumentarium nouum, ex tabulis ligneis factum, mobile * in Seji praedio poſuit: Quaeritur, vter horrei dominus ſit? Reſpondit: ſecundum ea, quae proponerentur, non eſſe factum Seji.

* L. 17. pr. 18. de A. E. V.

61. HERMOGENIANVS *lib. 6 Juris Epitomarum.*

Hereditas in multis partibus juris pro domino habetur, adeoque hereditati quoque, vt domino per ſeruum hereditarium adquiritur. † In his ſane, in quibus factum perſonae operaeue ſubſtantia deſideratur, nihil hereditati quaeri per ſeruum poteſt: ac propterea, quamuis ſeruus hereditarius heres inſtitui poſſit: tamen, quia adire jubentis domini perſona deſideratur, heres exſpectandus eſt.

§. 1. Vſusfructus, qui ſine perſona conſtitui non poteſt, hereditati per ſeruum non adquiritur.

62. PAVLVS *lib. 2. Manualium.*

Quaedam, quae non poſſunt ſola alienari, per vniuerſitatem tranſeunt: vt fundus dotalis, ad heredem; et res, cujus aliquis commercium non habet. nam etſi legari ei non poſſit, tamen heres inſtitutus, dominus ejus efficitur.

63. TRYPHONINVS *lib. 7. Diſputationum.*

Si is, qui in aliena poteſtate eſt, theſaurum inuenerit: in perſona ejus, cui adquirit, hoc erit dicendum: vt ſi in alieno agro inuenerit, partem ei acquirat; ſi vero in parentis dominiue loco inuenerit, illius totus ſit; [ſi autem in alieno, pars.] §. 1. Si communis ſeruus in alieno inuenerit, vtrum pro dominii partibus, an ſemper aequis acquiret? et ſimile eſt, atque in hereditate, vel legato, vel quod ab aliis donatum ſeruo traditur: quia et theſaurus donum fortunae creditur: ſcilicet vt pars, quae inuentori cedit, ad ſocios, pro qua parte ſerui quisque dominus eſt, pertineat. §. 2. Si communis ſeruus in domini vnius fundo proprio inuenit: de parte, quae ſoli domino ſemper cedit, non eſt dubium, quin ſolius domini praedii ſit; verum, an aliquid ex parte ferat alter ſocius, videndum eſt. et numquid ſimile ſit, atque cum ſtipulatur ſeruus juſſu vnius domini, aut per traditionem aliquid accipit, vel nominatim alteri? quod magis dici poterit. §. 3. Quod ſi ſeruus, in quo vſusfructus alienus eſt, inuenerit in ejus locum, qui ſeruum proprium habet: an totum illius ſit? et ſi in alieno: an partem eidem adquirat, an vero fructuario? Inſpectio in illo eſt, num ex operis ſerui adquiratur. Finge, terram fodientem inueniſſe: vt hoc dicatur fructuarii eſſe. quod vero ſubito in abdito loco poſitum, nihil agens, ſed aliter ambulans inuenit: proprietatis domini ſit. † Ego nec illius ad fructuarium pertinere partem arbitror. nemo enim ſeruorum opera theſaurum quaerit: nec ea propter tunc terram fodiebat, ſed alii rei operam inſumebat, et fortuna aliud dedit. † Itaque ſi in ipſius fructuarii agro inuenerit: [puto,] partem ſolam, vt agri dominum, habiturum: alteram ad eum, cujus in ſeruo proprietas eſt, pertinere. §. 4. Quod ſi creditor inuenerit: in alieno * videbitur inueniſſe. partem itaque ſibi, partem debitori praeſtabit: nec recepta pecunia reſtituet, quod jure inuentoris, non creditoris, ex theſauro apud eum permanſit. Quae cum ita ſint, et cum ex Principis auctoritate creditor vt proprium agrum tenere coepit jure dominii: intra conſtitutum luendi tempus, [pignoris cauſa vertitur: poſt tranſactum autem tempus, theſaurum in eo inventum ante ſolutam pecuniam totum tenebit: oblato vero intra conſtitutum tempus debito,] quoniam vniuerſa praeſtantur, atque in ſimplici petitore reuocantur: reſtitui debebit, ſed pro parte ſola; quia dimidium inuentori ſemper placet relinqui.

* L. 17. §. 1. depoſit. L. 8. 9. commod. L. 39. locat. conduct. L. 3. §. 3. de A. v. A. P. L. 11. de damn. infect. L. 44. §. 5. de Uſucap. L. 25. pr. de V. S.

64. QVINTVS MVCIVS SCAEVOLA *lib. ſing. Ὅρων.*

Quae quisque aliena in cenſum deducit, nihilo magis ejus fiunt.

65. LABEO *lib. 6. Pithanon a Paulo epitomatorum.*

Si epiſtolam tibi miſero: non erit ea tua, antequam tibi reddita fuerit. PAVLVS: imo contra. nam ſi miſeris ad me tabellarium tuum, et ego reſcribendi cauſa literas tibi miſero: ſimul atque tabellario tuo tradidero, tuae fient. † Item accidet in his literis, quas tuae duntaxat rei gratia miſero; veluti, ſi petieris a me, vt te alicui commendarem, et eas commendatitias tibi miſero literas. §. 1. Si qua inſula in flumine propria tua eſt, nihil in ea publici eſt. PAVLVS: Imo in eo genere inſularum ripae flumini, et litora mari proxima publica ſunt, non ſecus atque in continenti agro idem juris eſt.

§. 2. Si qua inſula in flumine publico proxima tuo fundo nata eſt: ea tua eſt. PAVLVS: videamus, ne hoc falſum ſit de ea inſula, quae non ipſi alueo fluminis cohaeret, ſed virgultis, aut alia qualibet leui materia ita ſuſtinetur in flumine, vt ſolum ejus non tangat, atque ipſa mouetur: haec enim

Digitized by Google

enim propemodum publica, atque ipſius fluminis eſt inſula. §. 3. Pavlvs: ſi inſula in flumine nata tua fuerit, deinde inter eam inſulam et contrariam ripam alia inſula nata fuerit: menſura eo nomine erit inſtruenda a tua inſula, non ab agro tuo, propter quem ea inſula tua facta fuerit. nam quid intereſt, qualis ager ſit, cujus propter propinquitatem poſterior inſula, cujus ſit, quaeratur? §. 4. Labeo libro eodem: Si id, quod in publico innatum aut aedificatum eſt, publicum eſt, inſula quoque, quae in flumine publico nata eſt, publica eſſe debet.

66. VENVLEJVS *lib. 6. Interdictorum.*

Cum praegnans mulier legata, aut vſucapta, aliove quo modo alienata pariat: ejus fient partus, cujus eſt ea, cui emeretur; non cujus tunc fuiſſet, cum conciperet.

De RELIGIOSIS et ſvmtibvs FVNERVM, et vt fvnvs dvcere liceat.

(Dig. 11. T. 7.)

1. VLPIANVS *lib. 10. ad Edictum.*

Qui propter funus aliquid impendit, cum defuncto contrahere creditur, non cum herede.

2. *Idem lib. 15. ad Edictum.*

Locum, in quo ſeruus ſepultus eſt, religioſum eſſe, Aristo ait. §. 1. Qui mortuum in locum alienum intulit, vel inferre curauit, tenebitur in factum actione. In locum alterius accipere debemus, ſiue in agro, ſiue in aedificio. Sed hic ſermo domino dat actionem, non bonae fidei poſſeſſori. nam cum dicat, in locum alterius, apparet de domino eum ſentire, id eſt, eo, cujus locus eſt. Sed et fructuarius inferendo tenebitur domino proprietatis. † An et ſocius, ſi ignorante ſocio intulerit, tractari poteſt? Eſt tamen verius, familiae erciſcundae, vel communi diuidundo, conueniri eum poſſe.

§. 2. Praetor ait: ſiue homo mortuus, oſſaue hominis mortui, in locum purum alterius, aut in [id] ſepulchrum, in quo jus non fuerit, illata eſſe dicentur: qui hoc fecit, in factum actione tenetur, et poenae pecuniariae ſubjicietur. §. 3. De ea autem illatione Praetor ſenſit, quae ſepulturae cauſa fit.

§. 4. Purus autem locus dicitur, qui neque ſacer, neque ſanctus [eſt], neque religioſus: ſed ab omnibus hujusmodi nominibus vacare videtur. §. 5. Sepulchrum eſt, vbi corpus oſſaue hominis condita ſunt. Celsvs autem ait, Non totus, qui ſepulturae deſtinatus eſt, locus religioſus fit: ſed quatenus corpus humatum eſt.

§. 6. Monumentum eſt, quod memoriae ſeruandae gratia exiſtat.

§. 7. Si vſumfructum quis habeat, religioſum locum non facit. Sed et ſi alius proprietatem, alius vſumfructum habuit, non faciet locum religioſum. Nec proprietarius: niſi forte ipſum, qui vſumfructum legauerit, intulerit, cum in alium locum inferri tam opportune non poſſet. Et ita Jvlianvs ſcribit. Alias autem inuito fructuario, locus religioſus fiet: ſed, ſi conſentiat fructuarius, magis eſt, vt locus religioſus fiat. §. 8. Locum, qui ſeruit, nemo religioſum facit; niſi conſentiat is, cui ſeruitus deberetur. Sed ſi non minus commode per alium locum ſeruitute vti poteſt, non videtur ſeruitutis impediendae cauſa id fieri: et ideo religioſus fit. Et ſane habet hoc rationem. §. 9. Is, qui pignori dedit agrum, ſi in eum ſuorum mortuum intulerit, religioſum eum facit: ſed et ſi ipſe inferatur, idem eſt; caeterum alii concedere non poteſt.

3. PAVLVS *lib. 28. ad Edictum.*

Ex conſenſu tamen omnium, vtilius eſt dicere, religioſum poſſe fieri. idque Pomponivs ſcribit.

4. VLPIANVS *lib. 25 ad Edictum.*

Scriptus heres prius, quam hereditatem adeat, patremfamilias mortuum inferendo, locum facit religioſum. Nec quis putet, hoc ipſo pro herede eum gerere: finge enim, adhuc eum deliberare de adeunda hereditate. Ego, etiamſi non heres eum intulerit, ſed quiuis alius, herede vel ceſſante, vel abſente, vel verente, ne pro herede gerere videatur, tamen locum religioſum facere puto: plerumque enim defuncti ante ſepeliuntur, quam quis heres [eis] exiſtet. Sed tunc locus fit religioſus, cum defuncti fuit: * naturaliter enim videtur ad mortuum pertinere locus, in quem infertur: praeſertim ſi in eum locum inferatur, [in] quem ipſe deſtinauit, vsque adeo, vt, etiamſi in legatum locum ſit illatus ab herede, illatione tamen teſtatoris fit religioſus: ſi modo in alium locum tam opportune inferri non potuit.

5. CAJVS *lib. 19. ad Edictum prouinciale.*

Familiaria ſepulchra dicuntur, quae quis ſibi, familiaeque ſuae conſtituit. Hereditaria autem, quae quis ſibi heredibusque ſuis conſtituit.

6. VLPIANVS *lib 25. ad Edictum.*

Vel quod paterfamilias jure hereditario adquiſiit. Sed in vtroque, heredibus quidem, caeteriſque ſucceſſoribus, qualescunque fuerint, licet ſepeliri, et mortuum inferre: etiam ſi ex minima parte heredes ex teſtamento, vel ab inteſtato ſint: licet non conſentiant alii. Liberis autem cujuscunque ſexus, vel gradus, etiam filiisfamilias, et emancipatis, idem jus conceſſum eſt: ſiue extiterint heredes, ſiue ſeſe abſtineant. Exheredatis autem, niſi ſpecialiter teſtator juſto odio commotus eos vetuerit, humanitatis gratia tantum ſepeliri, non etiam alios praeter ſuam poſteritatem inferre, licet. † Liberti autem nec ſepeliri, nec alios inferre poterunt, niſi heredes extiterint patrono: quamuis quidam inſcripſerint, monumentum ſibi libertisque ſuis feciſſe: et ita Papinianvs reſpondit, et ſaepiſſime idem conſtitutum eſt. §. 1. Si adhuc monumentum purum eſt, poterit quis hoc et vendere et donare. Si Cenotaphium ſit, poſſe hoc venire, dicendum eſt: nec enim eſſe hoc religioſum, Diui Fratres reſcripſerunt.

7. CAJVS *lib. 19. ad Edictum prouinciale.*

Is, qui intulit mortuum in alienum locum, aut tollere id, quod intulit, aut loci pretium praeſtare cogitur per in factum actionem, quae tam heredi, quam in heredem competit, et perpetua eſt. §. 1. Aduerſus eum, qui in alterius arcam lapideam, in qua adhuc mortuus non erit conditus, mortuum intulerit, vtilem actionem in factum Proconſul dat: quia non proprie vel in ſepulchram, vel in locum alterius, intuliſſe dici poteſt.

8. VLPIANVS *lib. 25 ad Edictum.*

Oſſa, quae ab alio illata ſunt, vel corpus, an liceat domino loci effodere, vel eruere ſine decreto Pontificum, ſeu juſſu Principis, quaeſtionis eſt? Et ait Labeo, expectandum vel permiſſum Pontificiale, ſeu juſſionem Principis: alioquin injuriarum fore actionem aduerſus eum, qui ejecit.*

* L. 1. §. 4. et 6. L. 27. de injur.

§. 1. Si locus religioſus pro puro veniſſe dicetur, Praetor in factum actionem in eum dat ei, ad quem ea res pertinet: quae actio et in heredem competit, cum quaſi ex empto actionem contineat. §. 2. Si in locum publicis vſibus deſtinatum infe-

Digitized by Google

intulerit quis mortuum, Praetor in eum judicium dat, ſi dolo fecerit; [et] erit extra ordinem plectendus, modica tamen coërcitione: ſed, ſi ſine dolo, abſoluendus eſt. §. 3. In hac autem actione, loci puri appellatio et ad aedificium producenda eſt.

§. 4. Nec ſolum domino haec actio competit, verum ei quoque, qui ejusdem loci habet uſumfructum, vel aliquam ſeruitutem: quia jus prohibendi etiam hi habent. §. 5. Ei, qui prohibitus eſt inferre in eum locum, quo ei jus inferendi eſſet, in factum actio competit, et Interdictum: etiam ſi non ipſe prohibitus ſit, ſed procurator ejus; quia intellectu aliquo ipſe prohibitus videtur.

9. CAJVS *lib. 19. ad Edictum prouinciale.*

Liberum eſt ei, qui prohibetur, mortuum, [oſſaue mortui] inferre, aut ſtatim interdicto vti, quo prohibetur ei vis fieri, aut alio inferre, et poſtea in factum agere; per quam conſequitur actor, quanti ejus interfuerit, prohibitum non eſſe: in quam computationem cadit loci empti pretium, aut conducti merces; item ſui loci pretium, quem quis, niſi coactus [eſt,] religioſum facturus non eſſet. Vnde miror, quare conſtare videatur: neque heredi, neque in heredem dandam hanc actionem. nam, vt apparet, pecuniariae quantitatis ratio in eam deducitur: certe, perpetuo ea inter ipſos competit.

10. VLPIANVS *lib. 25. ad Edictum.*

Si venditor fundi exceperit locum ſepulchri ad hoc, vt ipſe, poſterique ejus illo inferrentur, ſi via vti prohibeatur, vt mortuum ſuum inferret, agere poteſt: * videtur enim etiam hoc exceptum inter ementem et vendentem, vt ei per fundum ſepulturae cauſa ire liceret.

11. PAVLVS *lib 27. ad Edictum.*

Quod ſi locus monumenti hac lege venierit, ne in eum inferrentur, quos jus eſt inferri: pactum quidem ad hoc non ſufficit, ſed ſtipulatione id caueri oportet.

12. VLPIANVS *lib. 25. ad Edictum.*

Si quis ſepulchrum habeat, viam autem ad ſepulchrum non habeat, et a vicino ire prohibeatur: Imperator ANTONINVS cum Patre reſcripſit, iter ad ſepulchrum peti precario, et concedi ſolere: vt, quoties non debeatur, impetretur ab eo, qui fundum adjunctum habeat. Non tamen hoc Reſcriptum, quod impetrandi dat facultatem, etiam actionem ciuilem inducit; ſed extra ordinem interpellatur. Praeſes etiam compellere debet, juſto pretio iter ei praeſtari: ita tamen, vt judex etiam de opportunitate loci proſpiciat, ne vicinus magnum patiatur detrimentum. §. 1. Senatusconſulto cauetur, ne vſus ſepulchrorum permutationibus polluatur; id eſt, ne ſepulchrum alienae conuerſationis vſum accipiat. §. 2. Praetor ait: quod funeris cauſa ſumptus factus erit, ejus recuperandi nomine, in eum, ad quem ea res pertinet, judicium dabo. §. 3. Hoc Edictum juſta ex cauſa propoſitum eſt: vt, qui funerauit, perſequatur id, quod impendit. Sic enim fieri, ne inſepulta corpora jacerent: neue quis de alieno funeretur.

§. 4. Funus autem eum facere oportet, quem decedens elegit: ſed, ſi non ille fecit, nullam eſſe hujus rei poenam, niſi aliquid pro hoc emolumentum ei relictum eſt. tunc enim, ſi non paruerit voluntati defuncti, ab hoc repellitur. Sin autem de hac re defunctus non cauit, nec vlli delegatum id munus eſt, ſcriptos heredes ea res contingit: ſi nemo ſcriptus eſt, legitimos, vel cognatos quosque ſuo ordine, quo ſuccedunt. §. 5. Sumptus funeris arbitrantur pro facultatibus, vel dignitate defuncti. §. 6. Praetor, vel Magiſtratus municipalis ad funus ſumptus decernere debet: ſi quidem eſt pecunia in hereditate, ex pecunia: ſi non eſt, diſtrahere debet ea, quae tempore peritura ſunt, quorum retentio onerat hereditatem: ſi minus, ſi quid auri, argentique fuerit, diſtrahi, aut pignerari jubebit, vt pecunia expediatur.

13. CAJVS *lib. 19. ad Edictum prouinciale.*

Vel a debitoribus, ſi facile exigi poſſit.

14. VLPIANVS *lib. 25. ad Edictum.*

Et ſi quis impediat eum, qui emit, quo minus ei res tradantur, Praetorem interuenire oportere, tueri que hujusmodi factum, ſi quid impediat, quo minus ei res venditae tradantur. §. 1. Si colonus, vel inquilinus ſit is, qui mortuus eſt, nec ſit, vnde funeretur, ex inuectis illatis eum funerandum POMPONIVS ſcribit: et, ſi quid ſuperfluum remanſerit, hoc pro debita penſione teneri. † Sed et ſi res legatae ſint a teſtatore, de cujus funere agitur, nec ſit, vnde funeretur, ad eas quoque manum mittere oportet: * *Satius eſt enim, de ſuo teſtatorem funerari, quam aliquos legata conſequi.* † Sed ſi adita fuerit poſtea hereditas, res emptori auferenda non eſt: quia bonae fidei poſſeſſor eſt, et dominium habet, qui auctore judice comparauit. Legatarium tamen legato carere non oportet, ſi poteſt indemnis ab herede praeſtari, quod ſi non poteſt, * *melius eſt legatarium non lucrari, quam emptorem damno adfici.* §. 2. Si cui funeris ſui curam teſtator mandauerit, et ille, accepta pecunia, funus non duxerit, de dolo actionem in eum dandam MELA ſcripſit. Credo tamen, et extra ordinem eum a Praetore compellendum funus ducere. §. 3. Funeris cauſa ſumptus factus videtur is demum, qui ideo fuit, vt funus ducatur, ſine quo funus duci non poſſit: vtputa ſi quid impenſum eſt in delationem mortui. ſed et ſi quid in locum fuerit erogatum, in quem mortuus inferetur, funeris cauſa videri impenſum LABEO ſcribit: quia neceſſario locus paratur, in quo corpus conditur. §. 4. Impenſa peregre mortui, quae facta eſt, vt corpus perferretur, funeris eſt, licet nondum homo funeretur. † Idemque et ſi quid ad corpus cuſtodiendum, vel etiam commendandum factum ſit, vel ſi quid in marmor, vel veſtem collocandam.

§. 5. Non * autem oportet ornamenta cum corporibus condi: nec quid aliud hujusmodi, quod homines ſimpliciores *) faciunt.

*) L. 113. §. f. de legat. 1. L. 40. §. f. de aur. et argent. legat.

§. 6. Haec actio, quae funeraria dicitur, ex bono et aequo oritur: continet autem funeris cauſa tantum impenſam, non etiam caeterorum ſumptuum. † Aequum autem accipitur ex dignitate ejus, qui funeratus eſt, ex cauſa, ex tempore, et ex bona fide: vt neque plus imputetur ſumptus nomine, quam factum eſt; neque tantum, quantum factum eſt, ſi immodice factum eſt. deberet enim haberi ratio facultatum ejus, in quem factum eſt: et ipſius rei, quae vltra modum ſine cauſa conſumitur. Quid ergo, ſi ex voluntate teſtatoris impenſum eſt? Sciendum eſt, nec voluntatem ſequendam, ſi res egrediatur juſtam ſumptus rationem: pro modo autem facultatum ſumptum fieri. §. 7. Sed interdum is, qui ſumptum in funus fecit, ſumptum non recipit, ſi pietatis gratia fecit, non hoc animo, quaſi recepturus ſumptum, quem fecit: et [ita] Imperator noſter reſcripſit. Igitur aeſtimandum erit arbitro, et perpendendum, quo animo ſumptus factus ſit: vtrum negotium quis vel defuncti, vel heredis gerit, vel ipſius humanitatis; an vero miſericordiae, vel pietati tribuens, vel affectioni. Poteſt tamen diſtingui et miſericordiae modus, vt in hoc fuerit miſericors, vel pius, qui funerauit, vt eum ſepeliret, ne inſepultus jaceret, non etiam, vt ſuo ſumptu fecerit: quod ſi judici liqueat, non debet eum, qui conuenitur, abſoluere: * *quis enim*

Digitized by Google

ſine pietatis intentione alienum cadauer funeras? Oportebit igitur teſtari, quem quo animo funerat: ne poſtea patiatur quaeſtionem. §. 8. Plerique filii, cum parentes ſuos funerant, vel alii, qui heredes fieri poſſunt; licet ex hoc ipſo neque pro herede geritio, neque aditio praeſumitur: tamen ne vel miſcuiſſe ſe neceſſarii, vel caeteri pro herede geſſiſſe videantur, ſolent teſtari, pietatis gratia facere ſe ſepulturam. Quid ſi ſupervacuo fuerit factum? ad illud ſe munire videntur, ne miſcuiſſe ſe credantur: ad illud non, vt ſumptum conſequantur: quippe proteſtantur, pietatis gratia id ſe facere. plenius igitur eos teſtari oportet, vt et ſumptum poſſint ſeruare.

§. 9. Fortaſſis quis poſſit dicere, interdum partem ſumptus facti poſſe recuperari, vt quis pro parte quaſi negotium gerens, pro parte pietatis gratia id faciat. Quod eſt verius. partem igitur ſumptus conſequetur, quem non donandi animo fecit. §. 10. Judicem, qui de ea aequitate cognoſcit, interdum ſumptum omnino non debere admittere modicum factum, ſi forte in contumeliam defuncti hominis locupletis modicus factus ſit*: nam non debet hujus rationem habere, cum contumeliam defuncto feciſſe videatur, ita eum funerando.

* arg. 10. de N. G.

§. 11. Si quis, dum ſe heredem putat, patremfamilias funerauerit, funeraria actione vti non poterit: quia non hoc animo fecit, quaſi alienum negotium gerens. et ita Trebatius et Proculus putat. Puto tamen, et ei ex cauſa dandam actionem funerariam.

§. 12. Labeo ait, quoties quis aliam actionem habet de funeris impenſa conſequenda, funeraria eum agere non poſſe: et ideo, ſi familiae erciſcundae agere poſſit, funeraria non acturum. plane, ſi jam familiae erciſcundae judicio actum ſit, poſſe agi.

§. 13. Idem Labeo ait, ſi prohibente herede funeraveris teſtatorem, ex cauſa competere tibi funerariam. Quid enim, ſi filium teſtatoris heres ejus prohibuit? Huic contradici poteſt, ergo pietatis gratia funeraſti. ſed pono me teſtatum: habiturum me funerariam actionem: de ſuo enim expedit mortuos funerari.*) et quid, ſi teſtator quidem funus mihi mandavit, heres prohibet, ego tamen nihilominus funeraui? nonne aequum eſt, mihi funerariam competere? et generaliter puto, * judicem [juſtum] non meram negotiorum geſtorum actionem imitari, ſed ſolutius aequitatem ſequi; cum hoc ei et actionis natura indulget.

*) L. 16. 17. 18. 19. h. t. L. 4. §. 1. L. 59. pr. L. 63. pro Socio.

§. 14. Diuus autem MARCVS reſcripſit, *eum heredem, qui prohibet funerari ab eo, quem teſtator elegit, non recte facere: poenam tamen in eum ſtatutam non eſſe.* §. 15. Qui mandatu alterius funerauit, non habet funerariam actionem, ſed is ſcilicet, qui mandauit funerandum, [ſiue] ſoluit ei, cui mandauit, ſiue debet. Quod ſi pupillus mandauit ſine tutore auctore, vtilem funerariam dandam aduerſus heredem ei, qui impendit: lucrari enim heredem iniquum eſt. Si autem pupillus funus ad ſe pertinens ſine tutoris auctoritate mandauit, dandam in eum actionem arbitror, ſi et heres extitit ei, qui funeratus eſt, ſoluendoque hereditas eſt. Contra ſi quis mandatu heredis funerauit, non poſſe eum funeraria agere, Labeo ſcribit: quia habet mandati actionem.

§. 16. Si tamen quaſi negotium heredis gerens funeravit, licet ratum non habeat, tamen funeraria eum agere poſſe, Labeo ſcribit. §. 17. Datur autem haec actio aduerſus eos, ad quos funus pertinet, vtputa aduerſus heredem, bonorumve poſſeſſorem, caeteroſque ſucceſſores.

15. POMPONIVS *lib. 5. ad Sabinum.*

Funeris impenſam et patronus, qui bonorum poſſeſſionem petit contra tabulas, praeſtat.

16. VLPIANVS *lib. 25. ad Edictum.*

In eum, ad quem dotis nomine quid peruenerit, dat Praetor funerariam actionem: * aequiſſimum enim viſum eſt veteribus, mulieres, quaſi de patrimoniis ſuis, ita de dotibus funerari: et eum, qui morte mulieris dotem lucratur, in funus conferre debere, ſiue pater mulieris eſt, ſiue maritus.

17. PAPINIANVS *lib. 3. Reſponſorum.*

Sed ſi nondum pater dotem recuperauerit, vir ſolus conuenietur: reputaturus patri, quod eo nomine praeſtiterit.

18. JVLIANVS *lib. 10. Digeſtorum.*

Impenſa enim funeris, aes alienum dotis eſt.

19. VLPIANVS *lib. 15. ad Sabinum.*

Ideoque etiam dos ſentire hoc aes alienum debet.

20. *Idem lib. 25. ad Edictum.*

Neratius quaerit, ſi is, qui dotem dederat pro muliere, ſtipulatus eſt duas partes dotis reddi, tertiam apud maritum remanere, pactus ſit, ne quid maritus in funus conferret, an funeraria maritus teneatur? Et ait, ſi quidem ipſe ſtipulator mulierem funerauit, locum eſſe pacto, et inutilem ei funerariam fore. ſi vero alius funerauit, poſſe eum maritum conuenire: quia * *pacto hoc publicum jus infringi non poſſit.* Quid tamen, ſi quis dotem hac lege dederit pro muliere: *Vt ad ipſum rediret, ſi in matrimonio mortua eſſet, aut quoquo modo ſoluto matrimonio?* numquid hic in funus non conferat? Sed cum dos morte mulieris ad eum peruenerit, poteſt dici, conferre eum. §. 1. Si maritus lucratur dotem, conuenietur funeraria: pater autem, non. Sed in hunc caſum puto, ſi dos, quia permodica fuit, in funus non ſufficit, in ſuperfluum in patrem debere actionem dari. §. 2. Cum materfamilias decedit, nec [eſt] ejus ſoluendo hereditas, funerari eam ex dote tantum oportet: et ita Celſus ſcribit.

21. PAVLVS *lib. 27. ad Edictum.*

In patrem, cujus in poteſtate fuerit is, cujus funus factum erit, competit funeraria actio, pro dignitate et facultatibus.

22. VLPIANVS *lib. 25. ad Edictum.*

Celſus ſcribit: Quoties mulier decedit, ex dote, quae penes virum remanet, et caeteris mulieris bonis, pro portione funeranda eſt.

23. PAVLVS *lib. 27. ad Edictum.*

Veluti, ſi in dote centum ſint, in hereditate ducenta: duas partes heres, vnam vir conferet;

24. VLPIANVS *lib. 25. ad Edictum.*

Julianus ſcribit, non deductis legatis.

25. PAVLVS *lib. 27. ad Edictum.*

Nec pretiis manumiſſorum.

26. POMPONIVS *lib. 15. ad Sabinum.*

Nec aere alieno deducto.

27. VLPIANVS *lib. 25. ad Edictum.*

Sic pro rata et maritum et heredem conferre in funus oportet. §. 1. Maritus funeraria non conuenietur, ſi mulieri in matrimonio dotem ſoluerit, vt Marcellus ſcribit. Quae ſententia vera eſt: in his tamen caſibus, in quibus hoc ei facere legibus permiſſum eſt. §. 2. Praeterea maritum puto funeraria in id demum teneri, quod facere poteſt: id enim lucrari videtur, quod praeſtaret mulieri, ſi conueniretur.

28. POM-

Digitized by Google

'28. POMPONIVS *lib. 15. ad Sabinum.*

Quod ſi nulla dos eſſet, tunc omnem impenſam patrem praeſtare debere, ATILICINVS ait: aut heredes ejus mulieris, puta emancipatae. Quod ſi neque heredes habeant, neque pater ſoluendo ſit, maritum in quantum facere poteſt, pro hoc conueniri: ne injuria ejus videretur, quondam vxorem ejus inſepultam relinqui.

29. CAJVS *lib. 19. ad Edictum prouinciale.*

Si mulier poſt diuortium alii nupta deceſſerit, non putat FVLCINIVS priorem maritum, licet lucri dotem faciat, funeris impenſam praeſtare. §. 1. Is, qui filiamfamilias funerauit, antequam dos patri reddatur, cum marito recte agit: reddita dote patrem obligatum habet. Vtique autem, ſi cum marito actum fuerit, is eo minus patri mulieris reſtituturus eſt.

30. POMPONIVS *lib. 15. ad Sabinum.*

Contra quoque, quod pater in funus filiae impendit, aut alio agente ſecum funeratitia praeſtitit, ipſe actione de dote a marito recipit. §. 1. Sed ſi emancipata in matrimonio decedat, collaturos heredes, bonorumue poſſeſſores, et patrem, [pro portione dotis, quam recipit, et virum] pro portione dotis, quam lucratus eſt.

31. VLPIANVS *lib. 25. ad Edictum.*

Si filiusfamilias miles ſit, et habeat caſtrenſe peculium, puto ſucceſſores ejus ante teneri: ſic deinde ad patrem venire. §. 1. Qui ſeruum alienum vel ancillam ſepeliuit, habet aduerſus dominum funerariam actionem. §. 2. Haec actio non eſt annua, ſed perpetua: et heredi, caeteriſque ſucceſſoribus, et in ſucceſſores datur.

32. PAVLVS *lib. 27. ad Edictum.*

Si poſſeſſor hereditatis funus fecerit, deinde victus, in reſtitutione non deduxerit quod impenderit, vtilem eſſe ei funerariam.

§. 1. Si eodem momento temporis vir et vxor deceſſerit, LABEO ait, in heredem viri pro portione dotis dandam hanc actionem: quoniam id ipſum dotis nomine ad eum peruenerit.

33. VLPIANVS *lib. 68. ad Edictum.*

Si quis fuit heres, deinde hereditas ablata ſit ei, quaſi indigno, magis eſt, vt penes eum jura ſepulchrorum remaneant.

34. PAVLVS *lib. 64. ad Edictum.*

Si locus ſub conditione legatus ſit, interim heres inferendo mortuum, non facit locum religioſum.

35. MARCELLVS *lib. 5. Digeſtorum.*

Minime majores lugendum putauerunt eum, qui ad patriam delendam, et parentes, et liberos interficiendos venerit: quem ſi filius patrem, aut pater filium occidiſſet, ſine ſcelere, etiam praemio adficiendum omnes conſtituerunt.

36. POMPONIVS *lib. 26. ad Quint. Mucium.*

Cum loca capta ſunt ab hoſtibus, omnia deſinunt religioſa vel ſacra eſſe: ſicut homines liberi in ſeruitutem perueniunt. Quod ſi ab hac calamitate fuerint liberata, quaſi [quodam] poſtliminio reuerſa, priſtino ſtatui reſtituuntur.

37. MACER *lib. 1. ad legem 20. hereditatum.*

Funeris ſumptus * accipitur, quidquid corporis cauſa, veluti vnguentorum, erogatum eſt: et pretium loci, in quo defunctus humatus eſt: et ſi qua vectigalia ſunt, vel ſarcophagi, et vectura. et quidquid corporis cauſa, antequam ſepeliatur, conſumptum eſt, funeris impenſam eſſe exiſtimo.

* L. 12. §. 5. L. 14. §. 3. et 4. h. t.

§. 1. Monumentum autem ſepulchri id eſſe, Diuus HADRIANVS reſcripſit, quod monumenti, id eſt, cauſa muniendi ejus loci factum ſit, in quo corpus impoſitum ſit. Itaque ſi amplum quid aedificari teſtator juſſerit, veluti in circuitum porticationes, eos ſumptus funeris cauſa non eſſe.

38. VLPIANVS *lib. 9. de omnibus Tribunalibus.*

Ne corpora aut oſſa mortuorum detinerentur, aut vexarentur, neue prohiberentur, quo minus via publica transferrentur, aut quo minus ſepelirentur, Praeſidis prouinciae officium eſt.

39. MARCIANVS *lib. 3. Inſtitutionum.*

Diui FRATRES Edicto admonuerunt, ne juſtae ſepulturae traditum, id eſt, terra conditum, corpus inquietetur. Videtur autem terra conditum, et ſi in arcula conditum hoc animo ſit, vt non alibi transferatur. Sed arculam ipſam, ſi res exigat, in locum commodiorem licere transferre, non eſt denegandum.

40. PAVLVS *lib. 3. Quaeſtionum.*

Si quis [enim] eo animo corpus intulerit, quod cogitaret inde alio poſtea transferre, magiſque temporis gratia deponere, quam quod ibi ſepeliret mortuum, et quaſi aeterna ſede dare deſtinauerit: manebit locus profanus.

41. CALLISTRATVS *lib. 2. Inſtitutionum.*

Si * plures ſint domini ejus loci, vbi mortuus infertur, omnes conſentire debent, cum extranei inferantur: nam ex ipſis dominis quemlibet recte ibi ſepeliri conſtat, etiam ſine caeterorum conſenſu; maxime, cum alius non ſit locus, in quo ſepeliretur.

* non obſt. 28. commun. diuid.

42. FLORENTINVS *lib. 7. Inſtitutionum.*

Monumentum generaliter res eſt memoriae cauſa in poſterum prodita: in qua ſi corpus vel reliquiae inferantur, fiet ſepulchrum; ſi vero nihil eorum inferatur, erit monumentum memoriae cauſa factum, quod Graeci κενοτάφιον, id eſt, inane ſepulchrum appellant.

43. PAPINIANVS *lib. 8. Quaeſtionum.*

Sunt perſonae, quae quanquam religioſum locum facere non poſſunt, Interdicto tamen de mortuo inferendo * vtiliter agunt. vtputa dominus proprietatis, ſi in fundum, cujus fructus alienus eſt, mortuum inferat, aut inferre velit: nam, ſi intulerit, non faciet juſtum ſepulchrum; ſed, ſi prohibeatur, vtiliter Interdicto, qui de jure dominii quaeritur, aget. Eademque ſunt in ſocio, qui in fundum communem inuito ſocio mortuum inferre vult. nam propter publicam vtilitatem, ne inſepulta cadauera jacerent, ſtrictam rationem inſuper habemus: quae nonnunquam in ambiguis religionum quaeſtionibus omitti ſolet; nam *ſummam eſſe rationem, quae pro religione facit.*

* L. 23. §. 2. L. 30. §. 5. de A. v. A. P.

44. PAVLVS *lib. 3. Quaeſtionum.*

Cum in diuerſis locis ſepultum eſt, vterque quidem locus religioſus non ſit: quia * vna ſepultura plura ſepulchra efficere non poteſt. mihi autem videtur, illum religioſum eſſe, vbi quod eſt principale, conditum eſt, id eſt, caput, cujus imago ſit, inde cognoſcimur.

* L. 195. §. 5. de R. J.

§. 1. Cum autem impetratur, vt reliquiae transferantur, deſinit locus religioſus eſſe.

45. MARCIANVS *lib. 8. Fideicommiſſorum.*

Impenſa funeris * ſemper ex hereditate deducitur. quae etiam omne creditum ſolet praecedere, cum bona ſoluendo non ſint.

* L. 18. 19. h. t.

Digitized by Google

46. SCAEVOLA *lib. 2. Quaeſtionum.*

Si plura praedia quis habuit, et omnium vſumfructum ſeparatim legauerit, poterit in vnum inferri: et electio erit heredis et gratificationi locus. ſed fructuario vtilem actionem in heredem dandam ad id recipiendum, quod propter eam electionem minutus eſt vſusfructus. §. 1. Si heres mulieris inferat mortuam in hereditarium fundum, a marito, qui debet in funus conferre, pro aeſtimatione loci conſequatur. §. 2. Ei, cui veſtimenta legantur, ſi in funus erogata ſint, vtilem actionem in heredem dandam placuit: et priuilegium funerarium.

DE MORTVO *INFERENDO*, ET SEPVLCHRO AEDIFICANDO.

(Dig. 11. T. 8.)

1. VLPIANVS *lib. 68. ad Edictum.*

Praetor ait: Quo quaue illi mortuum inferre inuito te jus eſt, quo minus illi eo eaue mortuum inferre, et ibi ſepelire liceat, vim fieri veto.

§. 1. Qui inferendi mortuum jus habet, non prohibetur inferre. Prohiberi autem inferre videtur, ſiue in locum inferre prohibeatur, ſiue itinere arceatur. §. 2. Hoc Interdicto de mortuo inferendo dominus proprietatis vti poteſt: quod etiam de loco puro competit.

§. 3. Item ſi mihi in fundum via debeatur, in quem fundum inferre volo, et via prohibear, hoc Interdicto poſſe me experiri, placuit. quia inferre prohibeor, quia via vti prohibeor: idque erit probandum, et ſi alia ſeruitus debeatur. §. 4. Hoc Interdictum prohibitorium eſſe, palam eſt. §. 5. Praetor ait: Quo illi jus eſt inuito te mortuum inferre, quo minus illi in eo loco ſepulchrum ſine dolo malo aedificare liceat, vim fieri veto. §. 6. Interdictum hoc propterea propoſitum eſt, quia * religionis intereſt, monumenta exſtrui et exornari.

* L. 43. ſ. de relig. et ſumt. fun.

§. 7. Facere ſepulchrum, ſiue monumentum in loco, in quo ei jus eſt, nemo prohibetur. §. 8. Aedificare videtur prohibere, et qui prohibet eam materiam conuehi, quae aedificio neceſſaria ſit. proinde et, ſi operi neceſſarios prohibuit quis venire, Interdictum locum habet: et ſi machinam alligare quis prohibeat; ſi tamen eo loci prohibeat, qui ſeruitutem debeat. caeterum ſi in meo ſolo velis machinam ponere, non tenebor Interdicto, ſi jure te non patiar.

§. 9. Aedificare autem non ſolum, qui nouum opus molitur, intelligendus eſt, verum is quoque, qui vult reficere. §. 10. Is, qui id agit, vt labatur ſepulchrum, hoc Interdicto tenetur.

2. MARCELLVS *lib. 28. Digeſtorum.*

Negat lex Regia, mulierem, quae praegnans mortua ſit, humari, antequam partus ei excidatur: qui contra fecerit, ſpem animantis cum grauida peremiſſe videtur.

3. POMPONIVS *lib. 9. ad Sabinum.*

Si propius aedes tuas quis aedificet [et] ſepulchrum, opus nouum [tu] nunciare poteris: ſed facto opere, nullam habebis actionem, niſi quod vi aut clam. §. 1. Si propius aedificium alienum intra legitimum modum mortuus illatus ſit, poſtea eum prohibere non poterit aedificii dominus, quo minus alium mortuum eo inferat, vel monumentum aedificet, ſi ab initio domino ſciente hoc fecerit.

4. VLPIANVS *lib. 2. Reſponſorum.*

Longa poſſeſſione jus ſepulchri non tribui ei, cui jure non competit.

5. *Idem lib. 1. Opinionum.*

Si in eo monumento, quod imperfectum eſſe dicitur, reliquiae hominis conditae ſint, nihil impedit, quo minus id perficiatur. §. 1. Sed ſi religioſus locus jam factus ſit, Pontifices explorare debent, quatenus, ſalua religione, deſiderio reficiendi operis medendum ſit.

Ad §. 42.

DE *ACQVIRENDA* VEL AMITTENDA POSSESSIONE.

(Dig. 41. T. 2.)

1. PAVLVS *lib. 54. ad Edictum.*

Poſſeſſio appellata eſt (vt Labeo ait) a pedibus, quaſi poſitio: quia naturaliter tenetur ab eo, qui ei inſiſtit: quam Graeci κατοχὴν dicunt. §. 1. Dominiumque rerum ex naturali poſſeſſione coepiſſe *, Nerva filius ait: ejusque rei veſtigium remanere de his, quae terra, mari, coeloque capiuntur; nam haec protinus eorum fiunt, qui primi poſſeſſionem eorum apprehenderint. † Item bello capta, et inſula in mari enata, et gemmae, lapilli, margaritae in litoribus inuentae, ejus fiunt, qui primus eorum poſſeſſionem nactus eſt.

* L. 3. §. 3. h. t. non obſt. 1. §. 21. L. 18. §. 2. h. t.

§. 2. Adipiſcimur autem poſſeſſionem per noſmet ipſos.

§. 3. *Furioſus et pupillus * ſine tutoris auctoritate non poteſt incipere poſſidere: quia affectionem tenendi non habent, licet maxime corpore ſuo rem contingant: ſicuti ſi quis dormienti aliquid in manu ponat. Sed pupillus tutore auctore incipiet poſſidere.* Ofilius *quidem, et* Nerva *filius, etiam ſine tutoris auctoritate poſſidere incipere poſſe pupillum, ajunt: eam enim rem facti, non juris eſſe: quae ſententia recipi poteſt, ſi ejus aetatis ſint, vt intellectum capiant.*

* L. 5. 40 de R. J. L. 18. §. 1. h. t.

§. 4. Si vir vxori cedat poſſeſſione donationis cauſa, plerique putant poſſidere eam: quoniam res facti infirmari Jure ciuili non poteſt. et quid attinet dicere, non poſſidere mulierem, cum maritus, vbi noluit poſſidere, protinus amiſerit poſſeſſionem?

§. 5 Item adquirimus poſſeſſionem per ſeruum, * aut filium, qui in poteſtate eſt, et quidem earum rerum, quas peculiariter tenent, etiam ignorantes, ſicut Sabino, et Caſſio, et Juliano placuit: quia noſtra voluntate intelligantur poſſidere, qui eis peculium habere permiſerimus. † Igitur ex cauſa peculiari et infans, et furioſus adquirunt poſſeſſionem, et vſucapiunt: et heres, ſi hereditarius ſeruus emat.

* cf. §. 12. L. 4. 34. §. 2. h. t. L. 12. pr. L. 24. 49. §. 1. h. t. L. 2. §. 1. pro her. L. 44. §. ſ. de Uſucap. L. 33. §. 6. 7. de V. O.

§. 6. Sed et per eum, quem bona fide poſſidemus, quamvis alienus ſit, vel liber, poſſeſſionem adquiremus

† [Quod] ſi mala fide eum poſſideamus, non puto adquiri nobis poſſeſſionem per eum. Sed nec vero domino, aut ſibi adquiret, qui ab alio poſſidetur. §. 7. Per communem, ſicut per proprium, adquirimus etiam ſinguli in ſolidum, ſi hoc agat ſeruus, vt vni adquirat: ſicut in dominio adquirendo. §. 8. Per eum, in quo vſumfructum habemus, poſſidere poſſumus, ſicut ex operis ſuis adquirere nobis ſolet: nec ad rem pertinet, quod ipſum non poſſidemus; nam nec filium. §. 9. Caeterum et ille, per quem volumus poſſidere, talis eſſe debet, vt habeat intellectum poſſidendi.

§. 10. Et ideo ſi furioſum ſeruum miſeris, vt poſſideas: nequaquam videris adprehendiſſe poſſeſſionem. §. 11. Quod

ſi

Digitized by Google

ſi impuberem miſeris ad poſſidendum, incipies poſſidere: ſicut pupillus, maxime tutore auctore, adquirit poſſeſſionem. §. 12. Nam per ancillam, quin poſſis nancisci poſſeſſionem, non dubitatur.

§. 13. Pupillus per ſeruum ſiue puberem, ſiue impuberem adquirit poſſeſſionem, ſi tutore auctore juſſerit eum ire in poſſeſſionem.

§. 14. Per ſeruum, qui in fuga ſit, * nihil poſſe nos poſſidere, Nerva filius ait: licet reſpondeatur, quamdiu ab alio non poſſideatur, a nobis eum poſſideri; ideoque interim etiam vſucapi. Sed vtilitatis cauſa receptum eſt, vt impleatur vſucapio, quamdiu nemo nactus ſit ejus poſſeſſionem. † Poſſeſſionem autem per eum adquiri, ſicut per eos, quos in prouincia habemus, Cassii et Iuliani ſententia eſt.

* L. 15. 40. pr. L. 50. §. 1. h. t.

§. 15. Per ſeruum corporaliter pignori datum, non adquirere nos poſſeſſionem, Iulianus ait: ad vnam enim tantum cauſam videri eum a debitore poſſideri; ad vſucapionem. nec creditori: quia nec ſtipulatione: nec vllo alio modo per eum adquirat, quamuis eum poſſideat. §. 16. Veteres putaverunt, *non poſſe nos per ſeruum hereditarium adquirere, quod ſit ejusdem hereditatis.* Itaque agitatur, num haec regula longius producenda ſit: vt ſi plures ſerui legati ſint, per vnum an poſſint caeteri poſſideri? idem tractatus eſt, ſi pariter empti vel donati ſunt? Sed verius eſt, ex his cauſis poſſe me per vnum reliquorum adquirere poſſeſſionem. §. 17. Si ex parte heredi inſtituto ſeruus legatus ſit: propter partem, quam ex cauſa legati habet, adquiret fundi hereditarii poſſeſſionem.

§. 18. Idem dicendum eſt, ſi ſeruum communem juſſero adire hereditatem: quia propter partem meam adquiro. §. 19. Haec, quae de ſeruis diximus, ita ſe habent, ſi et ipſi velint nobis adquirere poſſeſſionem. Nam ſi jubeas ſeruum tuum poſſidere, et is eo animo intret in poſſeſſionem, vt nolit tibi, ſed potius Titio adquirere: non eſt tibi adquiſita poſſeſſio. §. 20. Per Procuratorem *, tutorem, curatoremue poſſeſſio nobis adquiritur. cum autem ſuo nomine nacti fuerint poſſeſſionem, non cum ea mente, vt operam duntaxat ſuam accommodarent: nobis non poſſunt adquirere. Alioquin, ſi dicamus, per eos non adquiri nobis poſſeſſionem, qui noſtro nomine accipiunt; futurum, vt neque is poſſideat, cui res tradita ſit, quia non habeat animum poſſidentis, neque is, qui tradiderit, quoniam ceſſerit poſſeſſionem.

* L. 25. §. 1. L. 32. §. 1. L. 34. §. 1. L. 49. §. 2. h. t. L. 13. 15. 53. de A. R. D.

§. 21. Si juſſerim venditorem procuratori rem tradere, cum ea in praeſentia ſit: videri [mihi] traditam Priscus ait. idemque eſſe, ſi nummos debitorem juſſerim alii dare: Non eſt enim corpore et actu neceſſe apprehendere poſſeſſionem, ſed etiam oculis et affectu. et argumento eſſe eas res, quae propter magnitudinem ponderis moueri non poſſunt, vt columnas: nam pro traditis [eas] haberi, ſi in re praeſenti conſenſerint: et vina tradita videri, cum claues cellae vinariae emtori traditae fuerint. *

* v. 9. §. 6. de A. R. D.

§. 22. Municipes per ſe nihil poſſidere poſſunt, quia vni conſentire non poſſunt. † Forum autem et baſilicam, hisque ſimilia non poſſident: ſed promiſcue his vtuntur. Sed Nerva filius ait, per ſeruum, quae peculiariter adquiſierint, et poſſidere et vſucapere poſſe. ſed quidam contra putant: quoniam ipſos ſeruos non poſſideant.

2. VLPIANVS *lib. 70. ad Edictum.*

Sed hoc jure vtimur, vt et poſſidere, et vſucapere municipes * poſſint: idque eis et per ſeruum, et per liberam perſonam adquiratur.

* L. 7. §. 3. ad exhib.

3. PAVLVS *lib. 54. ad Edictum.*

Poſſideri autem poſſunt, quae ſunt corporalia.

* L. 32. §. 1. de S. P. U.

§. 1. Et adipiſcimur poſſeſſionem corpore, et animo; neque per ſe animo, aut per ſe corpore. † Quod autem diximus, et corpore, et animo adquirere nos debere poſſeſſionem, non vtique ita accipiendum eſt, vt, qui fundum poſſidere velit, omnes glebas circumambulet *: ſed ſufficit, quamlibet partem ejus fundi introire; dum mente et cogitatione [hac] ſit, vti totum fundum vsque ad terminum velit poſſidere.

* non obſt. 30. pr. h. t. L. 23. §. 1. de Uſucap.

§. 2. Incertam partem rei poſſidere nemo poteſt: veluti ſi hac mente ſis, vt, quidquid Titius poſſidet, tu quoque velis poſſidere.

§. 3. Neratiut et Proculus, [et] ſolo animo non poſſe nos adquirere poſſeſſionem *, ſi non antecedat naturalis poſſeſſio. Ideoque ſi theſaurum in fundo meo poſitum ſciam, continuo me poſſidere, ſimul atque poſſidendi affectum habuero: quia, quod deſit naturali poſſeſſioni, id animus implet. † Caeterum quod Brutus et Manilius putant, eum, qui fundum longa poſſeſſione cepit, etiam theſaurum cepiſſe, quamuis neſciat in fundo eſſe: non eſt verum. is enim, qui neſcit, non poſſidet theſaurum, quamuis fundum poſſideat: ſed et ſi ſciat, non capiet longa poſſeſſione; quia ſcit alienum eſſe. † Quidam putant, Sabini ſententiam veriorem eſſe nec alias eum, qui ſcit, poſſidere, niſi ſi loco motus ſit; quia non ſit ſub cuſtodia noſtra. quibus conſentio.

* L. 1. pr. §. 3. et 20. L. 8. 44. §. 2. L. 49. §. 1. h. t. L. 15. §. 3. ad exhib. L. 21. ſ. de haer. v. act. vend. L. 45. §. 1. de Uſucap.

§. 4. Ex plurimis cauſis poſſidere eandem rem poſſumus, vt quidam putant; et eum, qui vſuceperit, et pro emtore, et pro ſuo poſſidere. ſic enim et ſi ei, qui pro emtore poſſidebat, heres ſim, eandem rem, et pro emtore, et pro herede poſſideo: nec enim, ſicut dominium non poteſt niſi ex vna cauſa contingere, ita et poſſidere ex vna duntaxat cauſa poſſumus.

§. 5. Ex contrario plures eandem rem in ſolidum poſſidere non poſſunt *. Contra naturam quippe eſt, vt cum ego aliquid teneam, tu quoque id tenere videaris. † Sabinus tamen ſcribit, eum, qui precario dederit, et ipſum poſſidere, et eum, qui precario acceperit. † Idem Trebatius probabat exiſtimans, poſſe alium juſte, alium injuſte poſſidere: [duos] injuſte, vel duos juſte non poſſe. [quem] Labeo reprehendit: quoniam in ſumma poſſeſſionis non multum intereſt, juſte quis, an injuſte poſſideat. quod eſt verius: non magis enim eadem poſſeſſio apud duos eſſe poteſt, quam vt tu ſtare videaris in eo loco, in quo ego ſto; vel in quo ego ſedeo, tu ſedere videaris.

* L. 5. §. ſ. commodat.

§. 6. In amittenda quoque poſſeſſione affectio ejus, qui poſſidet, intuenda eſt. Itaque ſi in fundo ſis, et tamen nolis eum poſſidere: protinus amittes poſſeſſionem. † Igitur amitti et animo ſolo poteſt, quamuis adquiri non poteſt. §. 7. Sed et ſi animo ſolo poſſideas, licet alius * in fundo ſit, adhuc tamen poſſides.

* et §. 11. L. 6. §. 1. L. 18. §. 3. h. t. L. 46. eod. L. 37. ſ. ſ. de Uſucap.

 §. 8. Si

Digitized by Google

§. 8. Si quis nunciet, domum a latronibus occupatam, et dominus timore conterritus *, noluerit accedere: amiſiſſe eum poſſeſſionem placet. † Quod ſi ſeruus vel colonus, per quos corpore poſſidebam, deceſſerint [diſceſſerintue]; animo retinebo poſſeſſionem.

* L. 31. de dol. mal. L. 31. §. 3. de Uſucap.

§. 9. Et ſi alii tradiderim, amitto poſſeſſionem. Nam conſtat poſſidere nos, donec aut noſtra voluntate diſceſſerimus, aut vi dejecti * fuerimus.

* L. 15. h. t. L. 5. de Uſucap. L. 1. §. 28. 32. 45. de vi et vi armat.

§. 10. Si ſeruus, quem poſſidebam, pro libero ſe gerat, vt fecit Spartacus; et judicium liberale pati paratus ſit: non videbitur a domino poſſideri, cui ſe aduerſarium praeparat. ſed hoc ita verum eſt, ſi diu in libertate moratur: alioquin ſi ex poſſeſſione ſeruitutis in libertatem reclamauerit, et liberale judicium implorauerit: nihilominus in poſſeſſione mea eſt, et animo eum poſſideo, donec liber fuerit pronunciatus. § 11. Saltus hybernos aeſtiuosque animo poſſidemus; quamuis certis temporibus eos relinquamus. §. 12. Caeterum animo noſtro, corpore etiam alieno poſſidemus: ſicut diximus per colonum et ſeruum. Nec mouere nos debet, quod quasdam [res] etiam ignorantes poſſidemus, id eſt, quas ſerui peculiariter parauerunt: nam videmur eas eorundem et animo, et corpore poſſidere.

§. 13. Nerva filius, res mobiles, excepto homine, quatenus ſub cuſtodia noſtra ſint, hactenus poſſideri: * id eſt, quatenus (ſi) velimus, naturalem poſſeſſionem nanciſci (poſſimus). Nam pecus ſimul atque aberrauerit, aut vas ita exciderit, vt non inueniatur, protinus deſinere a nobis poſſideri, licet a nullo poſſideatur. diſſimiliter atque ſi ſub cuſtodia mea ſit, nec inueniatur: quia, praeſentia ejus ſit, et tantum ceſſat interim diligens inquiſitio.

* §. 18. eod. L. 15. 25. pr. L. 47. h. t. L. 5. de Uſucap.

§. 14. Item feras beſtias, quas viuariis incluſerimus, et piſces, quos in piſcinas conjecerimus, a nobis poſſideri. † Sed eos piſces, qui in ſtagno ſint, aut feras, quae in ſiluis circumſeptis vagantur, a nobis non poſſideri: quoniam relictae ſint in libertate naturali. alloquin, etiam ſi quis ſiluam emerit, videri eum omnes feras poſſidere: quod falſum eſt. §. 15. Aues autem poſſidemus, quas incluſas habemus: aut ſi quae manſuetae factae, cuſtodiae noſtrae ſubjectae ſunt. §. 16. Quidam recte putant, columbas quoque, quae ab aedificiis noſtris (volant), item apes, quae ex alueis noſtris euolant, et ſecundum conſuetudinem redeunt, a nobis poſſideri. §. 17. Labeo et Nerva filius reſponderunt, deſiuere me poſſidere eum locum, quem flumen aut mare occupauerit. *

* L. 12. §. f. de reb. auct. jud. poſſid. L. 30. §. 3. h. t.

§. 18. Si rem apud te depoſitam, furti faciendi cauſa contrectaueris, deſine poſſidere. ſed ſi eam loco non moueris, et inficiandi animum habeas: plerique Veterum, et Sabinus et Cassius reſponderunt, poſſeſſorem me manere: quia furtum ſine contrectatione fieri non poteſt, nec animo furtum admittatur. *

* L. 15. pr. L. 47. h. t. L. 1. §. f. L. 2. vti poſſ.

§. 19. Illud quoque a Veteribus praeceptum eſt, neminem tibi ipſum cauſam poſſeſſionis mutare poſſe. *

* L. 19. §. 1. h. t. L. 33. §. 1. de vſucap. L. 2. §. 1. pro haered.

§. 20. Sed ſi is, qui apud me depoſuit, vel commodauit, eam rem vendiderit mihi, vel donauerit: non videor cauſam poſſeſſionis mihi mutare, qui ne poſſidebam quidem. §. 21. *Genera poſſeſſionum* tot ſunt, quot et cauſae adquirendi ejus, quod noſtrum non ſit *: velut *pro emptore, pro donato, pro legato, pro dote, pro herede, pro noxae dedito, pro ſuo.* ſicut in his, quae terra, marique, vel ex hoſtibus capimus, vel quae ipſi, vt in rerum natura eſſent, fecimus. Et in ſumma magis vnum genus eſt poſſidendi, ſpecies infinitae.

* L. 11. h. t. L. 1. pr. pro ſuo. L. 109. de V. S.

§. 22. Vel etiam poteſt diuidi poſſeſſionis genus in duas ſpecies, vt poſſideatur, aut bona fide, aut non bona fide. §. 23. Quod autem Quintus Mucius inter genera poſſeſſionum poſuit, ſi quando juſſu Magiſtratus rei ſeruandae cauſa, vel quia damni infecti non caueatur [mitti], poſſidemus: ineptiſſimum eſt. nam qui creditoram rei ſeruandae cauſa, vel quia damni infecti non caueatur, mittit in poſſeſſionem, vel ventris nomine: non poſſeſſionem, ſed cuſtodiam rerum et obſeruationem * concedit. et ideo cum damni infecti non cauente viciuo, in poſſeſſionem miſſi ſumus, ſi id longo tempore fiat, etiam poſſidere nobis, et per longam poſſeſſionem capere Praetor cauſa cognita permittit.

* L. 10. §. 1. 39. h. t.

4. VLPIANVS *lib. 67. ad Edictum.*

Quidquid filius peculiari nomine apprehenderit, id ſtatim pater ejus poſſidet, quamuis ignoret in ſua poteſtate filium. Amplius, etiam ſi filius ab alio tanquam ſeruus poſſideatur, idem erit probandum.

5. PAVLVS *lib. 63. ad Edictum.*

Si ex ſtipulatione tibi Stichum debeam, et non tradam eum, tu autem nactus fueris poſſeſſionem: praedo es. Aeque ſi vendidero, nec tradidero rem, ſi non voluntate mea nactus ſis poſſeſſionem: non pro emptore poſſides, ſed praedo es.

6. VLPIANVS *lib. 70. ad Edictum.*

Clam poſſidere * eum dicimus, qui furtiue ingreſſus eſt poſſeſſionem, ignorante eo, quem ſibi controuerſiam facturum ſuſpicabatur, et ne faceret, timebat. Is autem, qui cum poſſideret non clam, ſe celauit, in ea cauſa eſt, vt non videatur clam poſſidere. non enim ratio obtinendae poſſeſſionis, ſed origo nanciſcendae exquirenda eſt: nec quemquam clam poſſidere incipere, qui ſciente aut volente eo, ad quem ea res pertinet, aut aliqua ratione bonae fidei poſſeſſionem nanciſcitur. Itaque, inquit Pomponius, clam nanciſcitur poſſeſſionem, qui futuram controuerſiam metuens, ignorante eo, quem metuit, furtiue [in] poſſeſſionem ingreditur.

* L. 7. §. 4. comm. diuid. L. 1. §. f. L. 2. L. 3. pr. Vti poſſid. L. 1. §. 24. 29. de vi et vi armat.

§. 1. Qui ad nundinas profectus, neminem reliquerit: et, dum ille a nundinis redit, aliquis occupauerit poſſeſſionem, videri eum clam poſſidere, Labeo ſcribit. Retinet ergo poſſeſſionem is, qui ad nundinas abiit. Verum ſi reuertentem dominum non admiſerit, vi magis intelligi poſſidere, non clam.

7. PAVLVS *lib. 54 ad Edictum.*

Et ſi nolit in fundum reuerti, quod vim majorem vereatur, amiſiſſe poſſeſſionem videbitur: et ita Neratius quoque ſcribit. *

* L. 3. §. 8. L. 7. 25. §. f. L. 44. §. 2. L. 3. § 9. de vi et vi arm. L. 1. §. 29. ibid.

8. *Idem lib. 65. ad Edictum.*

Quemadmodum nulla poſſeſſio adquiri, niſi animo et corpore poteſt, ita nulla amittitur, niſi in qua vtrumque in contrarium actum eſt. * * L. 153. de R. J.

9. CA-

Digitized by Google

9. CAJVS *lib. 25. ad Edictum prouinciale.*

Generaliter quisquis omnino noſtro nomine ſit in poſſeſſione, veluti procurator, hoſpes, amicus: nos poſſidere videmur.

10. VLPIANVS *lib. 69. ad Edictum.*

Si quis ante conduxit, poſtea precario rogauit: videbitur diſceſſiſſe a conductione. Quod ſi ante rogauit, poſtea conduxit: conduxiſſe videbitur. potius enim hoc procedere videtur, quod nouiſſime factum eſt. et hoc POMPONIVS ait. §. 1. Idem POMPONIVS belliſſime tentat dicere, nunquid qui conduxerit quidem praedium, precario autem rogauit, non vt poſſideret, ſed vt in poſſeſſione eſſet? eſt autem longe diuerſum. aliud eſt enim poſſidere, longe aliud in poſſeſſione eſſe *: denique rei ſeruandae cauſa, legatorum, damni infecti, non poſſident, ſed ſunt in poſſeſſione cuſtodiae cauſa. quod ſi factum eſt, vtrumque procedit.

* L. 15. §. 4. de precar.

§. 2. Si quis et conduxerit, et rogauerit precario, vti poſſideret: ſi quidem nummo vno conduxit, nulla dubitatio eſt, quin ei precarium ſolum teneat: quia conductio nulla eſt, quae eſt in vno nummo. ſin vero pretio, tunc diſtinguendum, quid prius factum eſt.

11. PAVLVS *lib. 65. ad Edictum,*

Juſte poſſidet, qui auctore Praetore poſſidet.

* L. 100. 137. de R. J. L. 3. §. 21. h. t. L. 3. §. 1, L. 13. §. 1. de publ. in rem act.

12. VLPIANVS *lib. 70. ad Edictum.*

Naturaliter videtur poſſidere is, qui vſumfructum habet. §. 1. Nihil commune habet proprietas cum poſſeſſione *: et ideo non denegatur ei Interdictum Vti poſſidetis, qui coepit rem vindicare. non enim videtur poſſeſſioni renunciaſſe, qui rem vindicauit.

* L. 49. pr. L. 52. pr. h. t.

13. *Idem* [*lib.*] *72. ad Edictum.*

POMPONIVS refert, cum lapides in Tiberim demerſi eſſent naufragio, et poſt tempus extracti: an dominium in integro fuit per id tempus, quo erant merſi? Ego dominium me retinere puto, poſſeſſionem non puto. Nec eſt ſimile fugitiuo: namque fugitiuus idcirco a nobis poſſideri videtur, ne ipſe nos priuet poſſeſſione: at in lapidibus diuerſum eſt. §. 1. Cum quis vtitur adminiculo ex perſona auctoris: vti debet cum ſua cauſa, ſuisque vitiis. denique addimus in acceſſione de vi, et clam et precario venditoris. §. 2. Praeterea quaeritur, ſi quis hominem venditori redhibuerit; an acceſſione vti poſſit ex perſona ejus? et ſunt, qui putent, non poſſe: quia venditionis eſt reſolutio, redhibitio. alii, emptorem venditoris acceſſione vſurum, et venditorem emptoris: quod magis probandum puto. §. 3. Si liber homo vel alienus ſeruus, cum bona fide ſeruirent, comparauerint, et alii adquiſierint poſſeſſionem: neque liberum, neque ſerui dominum, debere vti acceſſione. §. 4. Quaeſitum eſt, ſi heres prius non poſſederat, an teſtatoris poſſeſſio ei accedat? Et quidem in emptoribus poſſeſſio interrumpitur, ſed non idem in heredibus plerique probant: quoniam plenius eſt jus ſucceſſionis, quam emptionis. ſed ſubtilius eſt, quod in emptorem, et in heredem id quoque probari. §. 5. Non autem ea tantum poſſeſſio teſtatoris heredi procedit, quae morti fuit injuncta: verum ea quoque, quae vnquam teſtatoris fuerit. §. 6. In dote quoque, ſi data res fuerit, vel ex dote recepta: acceſſio dabitur, vel marito, vel vxori. §. 7. Si is, qui precario conceſſit, acceſſione velit vti ex perſona ejus, cui conceſſit: an poſſit, quaeritur? Ego puto, eum, qui precario conceſſit, quamdiu manet precarium, acceſſione vti non poſſe: ſi tamen receperit poſſeſſionem rupto precario, dicendum eſſe, accedere poſſeſſionem ejus temporis, quo precario poſſidebatur. §. 8. Ex facto quaeritur: ſi quis manumiſſus, ex cauſa peculiari habeat rem, non conceſſo ſibi peculio: deinde dominus velit, retracta poſſeſſione, acceſſione vti, an poſſit? et placuit, non eſſe dandam hanc acceſſionem, quae clam habita eſt praedone poſſidente.

§. 9. Si juſſu judicis res mihi reſtituta ſit: acceſſionem eſſe mihi dandam placuit. §. 10. Sed et legatario dandam acceſſionem ejus temporis, quo fuit apud teſtatorem, ſciendum eſt. † An heredis poſſeſſio ei accedat, videamus? Et puto, ſiue pure, ſiue ſub conditione fuerit relictum, dicendum eſſe, id temporis, quo heres poſſedit ante exiſtentem conditionem vel reſtitutionem rei, legatario proficere. Teſtatoris autem ſemper proderit legatario, ſi legatum vere fuit, vel fideicommiſſum. §. 11. Sed et is, cui res donata eſt, acceſſione vtetur ex perſona ejus, qui donauit. §. 12. Acceſſiones in eorum perſona locum habent, qui habent propriam poſſeſſionem: caeterum acceſſio nemini proficit, niſi ei, qui ipſe poſſedit.

§. 13. Praeterea ne vitioſae quidem poſſeſſioni vlla poteſt accedere: ſed nec vitioſa ei, quae vitioſa non eſt.

14. PAVLVS *lib. 68. ad Edictum.*

Si ſeruus vel filiusfamilias vendiderit, dabitur acceſſio ejus, quod penes me fuit: ſcilicet ſi volente me, aut de peculio, cujus liberam peculii adminiſtrationem habuerunt, vendiderunt. §. 1. Tutore quoque vel curatore vendente, dabitur acceſſio ejus temporis, quo pupillus vel furioſus poſſedit.

15. CAJVS *lib. 26. ad Edictum prouinciale.*

*Rem, quae nobis ſubrepta eſt, perinde intelligimur deſinere poſſidere, atque eam, quae vi nobis erepta eſt. Sed ſi is, qui in poteſtate noſtra eſt, ſubripuerit; quamdiu apud ipſum ſit res, tamdiu non amittimus poſſeſſionem *: quia per hujusmodi perſonas adquiritur nobis poſſeſſio. et haec ratio eſt, quare videamur fugitiuum poſſidere: quod is, quemadmodum aliarum rerum poſſeſſionem interuertere non poteſt, ita ne ſuam quidem poteſt.*

* non dominium. L. 55. de O. et A. L. 34. §. 3. de C. E. L. 7. §. 12. de A. R. D.

16. VLPIANVS *lib. 73. ad Edictum.*

Quod vxor viro, aut vir vxori donauit, pro poſſeſſore poſſidetur.

17. *Idem lib. 76. ad Edictum.*

Si quis vi de poſſeſſione dejectus ſit, perinde haberi debet, ac ſi poſſideret: cum Interdicto de Vi recuperandae poſſeſſionis facultatem habeat. §. 1. Differentia inter dominium et poſſeſſionem haec eſt, quod dominium nihilominus ejus manet, qui dominus eſſe non vult; poſſeſſio autem recedit, vt quisque conſtituit nolle poſſidere. Si quis igitur ea mente poſſeſſionem tradidit, vt poſtea ei reſtituatur: deſinit poſſidere.

18. CELSVS *lib. 23. Digeſtorum.*

Quod meo nomine poſſideo, poſſum alieno nomine poſſidere: nec enim muto mihi cauſam poſſeſſionis, ſed deſino poſſidere, et alium poſſeſſorem miniſterio meo facio. nec idem eſt, poſſidere, et alieno nomine poſſidere. Nam poſſidet, cujus nomine poſſidetur. Procurator alienae poſſeſſioni praeſtat miniſterium. §. 1. *Si furioſo, quem ſuae mentis eſſe exiſtimas, eo quod forte in conſpectu inumbratae quietis fuit conſtitutus, rem tradideris: licet ille non erit adeptus poſſeſſionem, tu poſſidere deſinis. ſufficit quippe dimittere poſſeſſionem, etiam ſi non transferas. Illud enim ridiculum eſt, dicere, quod non aliter vult quis dimittere, quam ſi transferat: imo vult dimittere, quia exiſtimat ſe transferre.*

§. 2. Si

§. 2. Si venditorem, quod emerim, deponere in mea domo juſſerim: poſſidere me certum eſt, quanquam id nemo dum attigerit. aut ſi vicinum mihi fundum mercato venditor in mea turre demonſtret, vacuamque ſe poſſeſſionem tradere dicat: non minus poſſidere coepi, quam ſi pedem finibus intuliſſem. §. 3. *Si, dum in alia parte fundi ſum, alius quis clam animo poſſeſſoris intrauerit: non deſiiſſe illico poſſidere exiſtimandus ſum, facile expulſurus finibus, ſimul* [*atque*] *ſcièro.* §. 4. Rurſus ſi cum magna vi ingreſſus eſt exercitus *: eam tantummodo partem, quam intrauerit, obtinet.

* L. 23. §. 1. 2. h. t. L. 15. de vſucap. L. 30. §. 2. eod.

19. MARCELLVS [*lib. 17. Digeſtorum.*]

Qui bona fide alienum fundum emit, eundem a domino conduxit: * Quaero, vtrum deſinat poſſidere, an non? Reſpondi: in promptu eſt, vt poſſidere deſierit.

* L. 28. 32. h. t. L. 77. de R. V.

§. 1. Quod ſcriptum eſt apud Veteres, neminem ſibi cauſam poſſeſſionis poſſe mutare, * credibile eſt, de eo cogitatum, qui et corpore, et animo poſſeſſioni incumbens, hoc ſolum ſtatuit, vt alia ex cauſa id poſſideret: non ſi quis dimiſſa poſſeſſione prima, ejusdem rei denuo ex alia cauſa poſſeſſionem nanciſci velit.

* L. 1. §. 20. L. 3. §. 18. L. 20. 47. h. t. L. 32. pr. 33. §. 1. ſ. de Vſucap.

20. *Idem lib. 19 Digeſtorum.*

Si quis rem, quam vtendam dederat, vendiderit, emptorique tradi juſſerit, nec ille tradiderit: alias videtur poſſeſſione dominum interuertiſſe, alias contra. Nam nec tunc quidem ſemper dominus amittit poſſeſſionem, cum repoſcenti ei commodatum non redditur: quid enim, ſi alia quaepiam fuit juſta et rationabilis cauſa non reddendi, non vtique vt poſſeſſionem ejus interuerteret?

21. JAVOLENVS *lib. 7. ex Caſſio.*

Interdum ejus poſſeſſionem, cujus ipſi non habemus, alii tradere poſſumus: veluti. cum is, qui pro herede rem poſſidebat, antequam dominus fieret, precario ab herede eam rogauit.

§. 1. Quod ex naufragio expulſum eſt, vſucapi non poteſt: quoniam non eſt in derelicto, ſed in deperdito. §. 2. Idem juris eſſe exiſtimo in his rebus, quae jactae ſunt: quoniam non poteſt videri id pro derelicto habitum, quod ſalutis cauſa interim dimiſſum eſt.

§. 3. Qui alienam rem precario rogauit. ſi eandem a domino conduxit: poſſeſſio ad dominum reuertitur.

22. *Idem lib. 13. ex Caſſio.*

Non videtur poſſeſſionem adeptus is, qui ita nactus eſt, vt eam retinère non poſſit.

23. *Idem lib. 1. Epiſtolarum.*

Cum heredes inſtituti ſumus, adita hereditate, omnia quidem jura ad nos transeunt: * poſſeſſio tamen, niſi naturaliter comprehenſa, ad nos non pertinet.

* L. 1. §. 7. Si is, qui teſtam. lib.

§. 1. In his, qui in hoſtium poteſtatem peruenerunt, [in] retinendo jura rerum ſuarum ſingulare jus eſt. corporaliter tamen poſſeſſionem amittunt. neque enim poſſunt videri aliquid poſſidere, cum ipſi ab alio poſſideantur, ſequitur ergo, vt reverſis his noua poſſeſſione opus ſit, etiam ſi nemo medio tempore res eorum poſſederit. §. 2. Item quaero: ſi vinxero liberum hominem, ita vt eum poſſideam: an omnia, quae is poſſidebat, ego poſſideam per illum? Reſpondit: Si vinxeris hominem liberum, eum te poſſidere non puto: quod cum ita ſe habeat, multo minus per illum res ejus a te poſſidebuntur: neque enim rerum natura recipit, vt per eum aliquid poſſidere poſſimus, quem ciuiliter in mea poteſtate non habeo.

24. *Idem lib. 14. Epiſtolarum.*

Quod ſeruus tuus, ignorante te, vi poſſidet, id tu non poſſides: quoniam is, qui in tua poteſtate eſt, ignoranti tibi non corporalem poſſeſſionem, ſed juſtam poteſt adquirere: ſicut id, quod ex peculio ad eum peruenerit, poſſidet. nam tum per ſeruum dominus quoque poſſidere dicitur: ſumma ſcilicet cum ratione: quia, quod ex juſta cauſa corporaliter a ſeruo tenetur, id in peculio ſerui eſt; et peculium, quod ſeruus ciuiliter quidem poſſidere non poſſet, ſed naturaliter tenet, dominus creditur poſſidere. † Quod vero ex maleficiis adprehenditur, id ad domini poſſeſſionem ideo non pertinet, quia nec peculii cauſam adprehendit.

25. POMPONIVS *lib. 23. ad Quintum Mucium.*

Si id, quod poſſidemus, ita perdiderimus, vt ignoremus, vbi ſit: deſinimus poſſidere. §. 1. *Et per colonos, et inquilinos, aut ſeruos noſtros, poſſidemus. Et ſi moriantur, aut furere incipiant, aut alii locent: intelligimur nos retinere poſſeſſionem. Nec inter colonum, et ſeruum noſtrum, per quem poſſeſſionem retinemus, quicquam intereſt.* §. 2. Quod autem ſolo animo poſſidemus, quaeritur, vtrumne vsque eo poſſidemus, donec alius corpore ingreſſus ſit, vt potior ſit illius corporalis poſſeſſio? an vero (quod quaſi magis probatur) vsque eo poſſideamus, donec reuertentes nos aliquis repellat: aut nos ita animo deſinamus poſſidere, quod ſuſpicemur repelli nos poſſe ab eo, qui ingreſſus ſit * in poſſeſſionem? et videtur vtilius eſſe.

* L. 44. §. 2. ſ. h. t. v. 176. pr. de R. J.

26. *Idem (lib. 26. ad Quintum Mucium)*

Locus certus ex fundo et poſſideri, et per longam poſſeſſionem capi poteſt; et certa pars pro indiuiſo, quae introducitur vel ex emtione, vel ex donatione, vel qualibet alia ex cauſa. † Incerta autem pars nec tradi, nec capi poteſt; veluti ſi ita tibi tradam, Quidquid mei juris in eo fundo eſt: nam qui ignorat, nec tradere, nec accipere id, quod incertum eſt, poteſt.

27. PROCVLVS *lib. 5. Epiſtolarum.*

Si is, qui animo poſſeſſionem ſaltus retineret, furere coepiſſet, non poteſt, dum fureret, ejus ſaltus poſſeſſionem amittere. quia furioſus non poteſt deſinere animo poſſidere.

28. TERTYLLIANVS *lib 1. Quaeſtionum.*

Si aliquam rem poſſideam, et eandem poſtea conducam: an amittam poſſeſſionem? Multum refert, in his quid agatur. primum enim refert, vtrum ſciam me poſſidere, an ignorem: et vtrum quaſi non meam rem conducam, an quaſi meam: et ſciens meam eſſe, vtrum quaſi proprietatis reſpectu; an poſſeſſionis tantum. Nam et ſi rem meam tu poſſideas, et ego emam a te poſſeſſionem ejus rei, vel ſtipuler: vtilis erit et emtio, et ſtipulatio: et ſequitur, vt et precarium. et conductio, [ſi] ſpecialiter poſſeſſionis ſolius conducendae, vel precario rogandae animus interueniat.

29. VLPIANVS *lib. 30. ad Sabinum.*

Poſſeſſionem pupillum ſine tutoris auctoritate amittere poſſe conſtat: non vt animo, ſed vt corpore deſinat poſſidere. quod enim eſt facti, poteſt amittere. Alia cauſa eſt, ſi forte animo poſſeſſionem velit amittere: hoc enim non poteſt.

30. PAVLVS *lib 15. ad Sabinum.*

Qui vniuerſas aedes poſſidet: ſingulas res, quae in aedificio ſunt, non videtur poſſidiſſe. idem dici debet et de naue, et de armario.

§. 1. Poſ-

Digitized by Google

§. 1. Poſſeſſionem *amittimus* multis modis: veluti ſi mortuum in eum locum intulimus, quem poſſidebamus. * namque locum religioſum aut ſacrum non poſſumus poſſidere, etſi contemnamus religionem, et pro priuato eum teneamus: ſicut hominem liberum.

* L. 40. de religioſ.

§. 2. Item cum Praetor idcirco in poſſeſſionem rei [ire] juſſit, quod damni infecti non promittebatur: poſſeſſionem inuitum dominum amittere, LABEO ait. §. 3. Item, quod mari aut flumine occupatum ſit, poſſidere nos deſinimus: aut ſi is, qui poſſidet, in alterius poteſtatem peruenit. §. 4. Item, quod mobile eſt, multis modis deſinimus poſſidere: ſi aut nolimus, aut ſeruum [puta] manumittamus, item, ſi quod poſſidebam in aliam ſpeciem translatum eſt; veluti veſtimentum ex lana factum.

§. 5. Quod per colonum poſſideo, heres meus, niſi ipſe nactus poſſeſſionem, non poterit poſſidere: retinere enim animo poſſeſſionem poſſumus, adipiſci non poſſumus. * † Sed quod pro emtore poſſideo, per colonum etiam vſucapiet [etiam] heres meus.

* L. 3. §. 3. et 6. L. 8. h. t. L. 153. de R. J.

§. 6. Si ego tibi commodauero, tu Titio, qui putet tuum eſſe: nihilominus ego id poſſidebo. † Et idem erit, ſi colonus meus fundum locauerit: aut is, apud quem depoſueram, apud alium rurſus depoſuerit. Et id quamlibet per plurium perſonam factum obſeruandum ita erit.

31. POMPONIVS [*lib. 32. ad Sabinum*]

Si colonus non deferendae poſſeſſionis cauſa exiiſſet de fundo, et eo rediiſſet: eundem locatorem poſſidere, placet.

32. PAVLVS *lib. 15. ad Sabinum.*

Quamnis pupillus ſine tutoris auctoritate non obligetur, poſſeſſionem tamen per eum retinemus. §. 1. Si conductor rem vendidit, et eam ab emtore conduxit, et vtrique mercedes praeſtitit: prior locator poſſeſſionem per conductorem rectiſſime retinet.

§. 2. Infans poſſidere recte poteſt, * ſi tutore auctore coepit: nam judicium infantis ſuppletur auctoritate tutoris. vtilitatis enim cauſa hoc receptum eſt: nam alioquin nullus ſenſus ſit infantis accipiendi poſſeſſionem. † Pupillus tamen etiam ſine tutoris auctoritate poſſeſſionem nanciſci poteſt. † Item infans peculiari nomine per ſeruum poſſidere poteſt.

* L. 11. de A. R. D. L. 1. §. 3. h. t. non obſt. L. 5. de R. J.

33. POMPONIVS *lib. 32. ad Sabinum.*

Fundi venditor etiam ſi mandauerit alicui, vt emtorem in vacuam poſſeſſionem induceret: priusquam id fieret, non recte emtor per ſe in poſſeſſionem veniet † Item, ſi amicus venditoris, mortuo eo, priusquam id ſciret, aut non prohibentibus heredibus, id fecerit: recte poſſeſſio tradita erit. Sed ſi id fecerit, cum ſciret dominum mortuum, aut cum ſciret heredes id facere nolle: contra erit.

33. VLPIANVS *lib. 7. Diſputationum.*

Si me in vacuam poſſeſſionem fundi Corneliani miſeris, ego putarem me in fundum Sempronianum miſſum, et in Cornelianum iero: non adquiram poſſeſſionem, niſi forte in nomine tantum errauerimus, in corpore conſenſerimus. † Quoniam autem in corpore conſenſerimus, an a te tamen recedet poſſeſſio, quia animo deponere et mutare nos poſſeſſionem poſſe, et CELSVS et MARCELLVS ſcribunt, dubitari poteſt? et ſi animo adquiri poſſeſſio poteſt, nunquid etiam adquiſita eſt? Sed non puto errantem acquirere: ergo nec amittet poſſeſſionem, qui quodammodo ſub conditione receſſit de poſſeſſione. §. 1. *Sed ſi non mihi, ſed procuratori meo poſſeſſionem tradas: videndum eſt, ſi ego errem, procurator meus non erret, an mihi poſſeſſio adquiratur? Et cum placeat, ignoranti adquiri, poterit et erranti. Sed ſi procurator meus erret, ego non errem: magis eſt, vt adquiram poſſeſſionem.* §. 2. *Seruus quoque meus ignoranti mihi adquiret poſſeſſionem. Nam et ſeruus alienus* (VITELLIVS *ſcribit*) *ſiue a me, ſiue a nemine poſſideatur, poteſt mihi adquirere poſſeſſionem, ſi nomine meo eam adipiſcatur: quod et ipſum admittendum eſt.*

35. *Idem lib. 5. de omnibus Tribunalibus.*

Exitus controuerſiae poſſeſſionis hic eſt tantum, vt prius pronunciet judex, vter poſſideat: ita enim fiet, vt is, qui victus eſt de poſſeſſione, petitoris partibus fungatur, et tunc de domino quaeratur.

36. JVLIANVS *lib. 13. Digeſtorum.*

Qui pignoris cauſa fundum creditori tradit, intelligitur poſſidere. † Sed etſi eundem precario rogauerit, aeque per diutinam poſſeſſionem capiet. nam cum poſſeſſio creditoris non impediat capionem, longe minus precarii rogatio impedimento eſſe [non] debet: cum plus juris in poſſeſſione habeat, qui precario rogauerit, quam qui omnino non poſſidet.

37. MARCIANVS *libro ſingul. ad Formulam hypothecariam.*

Res pignoris nomine data, et poſſeſſione tradita, deinde a creditore conducta: conuenit, vt is, qui hypothecam dediſſet, pro colono in agro, [in] aedibus autem pro inquilino ſit, per eos creditor poſſidere videtur.

38. JVLIANVS [*lib. 44. Digeſtorum.*]

Qui abſenti ſeruo ſcribit, vt in libertate moretur, non eam mentem habet, vt ſtatim velit ſerui poſſeſſionem dimittera: ſed magis deſtinationem [ſuam] in id tempus conferre, quo ſeruus certior factus fuerit. §. 1. Si quis poſſeſſionem fundi ita tradiderit, vt ita demum cedere ea dicat, ſi ipſius fundus eſſet: non videtur poſſeſſio tradita, ſi fundus alienus ſit. Hoc amplius exiſtimandum eſt, poſſeſſiones ſub conditione tradi poſſe, ſicut res ſub conditione traduntur, neque aliter accipientis fiunt, quam conditio exſtiterit. §. 2. Si is, qui Titio ſeruum vendiderat, heredi ejus eum tradiderit, poterit heres rerum hereditariarum poſſeſſionem per eum apprehendere: quia non ſeruus jure hereditario, ſed actio ex emto ad eum peruenit. nam et ſi ex ſtipulatu, vel ex teſtamento ſeruus teſtatori debitus fuiſſet, et heres eum accepiſſet: non prohiberetur rerum hereditariarum poſſeſſionem per eundem adquirere.

39. *Idem lib. 2. ex Minicio.*

Intereſſe puto, qua mente apud ſequeſtrum deponitur res. nam ſi omittendae poſſeſſionis cauſa, et hoc aperte fuerit approbatum: ad vſucapionem poſſeſſio ejus partibus non procederet. at ſi cuſtodiae cauſa deponatur, ad vſucapionem eam poſſeſſionem victori procedere conſtat.

40. AFRICANVS *lib. 7. Quaeſtionum.*

Si de eo fundo, quem, cum poſſiderem, pignori tibi dedi, ſeruus tuus te dejiciat: adhuc te poſſidere, ait: quoniam nihilominus per ipſum ſeruum poſſeſſionem retineas. §. 1. Si forte colonus, per quem dominus poſſideret, deceſſiſſet: propter vtilitatem receptum eſt, vt per colonum poſſeſſio [et] retineretur, et contineretur. quo mortuo, non ſtatim dicendum, eam interpellari: ſed tunc demum, cum dominus poſſeſſionem adipiſci neglexerit*. Aliud exiſtimandum ait, ſi colonus ſponte poſſeſſione diſceſſerit. Sed haec ita eſſe vera, ſi nemo extranea

neus eam rem interim poſſederit, ſed ſemper in hereditate coloni manſerit.

* L. 37. §. 1. L. 38. de Vſucap.

§. 2. Seruum tuum a Titio bona fide emi, et traditum poſſedi; deinde cum comperiſſem tuum eſſe, ne eum peteres, celare coepi: non ideo magis hoc tempore clam poſſidere videri me, ait. † Nam retro quoque, ſi ſciens tuum ſeruum non a domino emerim, et tum clam eum poſſidere coepiſſem, poſtea certiorem te fecerim, non ideo deſinere me clam poſſidere. §. 3. Si ſeruum meum bonae fidei emtori clam abduxerim: reſpondit, non videri me clam poſſidere. quia neque precarii rogatione, neque conductione ſuae rei dominum teneri: et non poſſe cauſam clandeſtinae poſſeſſionis ab his duabus cauſis ſeparari.

41. PAVLVS *lib. 1. Inſtitutionum.*

Qui *jure familiaritatis* amici fundum ingreditur, non videtur poſſidere: quia non eo animo ingreſſus eſt, vt poſſideat, licet corpore in fundo ſit.

42. VLPIANVS *lib. 4. Regularum.*

Communis ſeruus, etiam ſi ab vno ex dominis omnium nomine poſſideatur, ab omnibus poſſideri intelligitur. §. 1. Procurator, ſi quidem mandante domino rem emerit, protinus illi adquirit poſſeſſionem, quod ſi ſua ſponte emerit, non: niſi ratam habuerit dominus emtionem.

43. MARCIANVS *lib. 3. Regularum.*

Si quis fundum emerit, cujus particulam ſciebat eſſe alienam: IVLIANVS ait, ſi pro diuiſo ſciat alienam eſſe, poſſe eum reliquas partes longa poſſeſſione capere. ſed ſi pro indiuiſo, licet ignoret, quis ſit locus: aeque eum capere poſſe: quod ſine vllius damno pars, quae putatur eſſe vendentis, per longam poſſeſſionem ad emtorem tranſit. §. 1. Sed et POMPONIVS ſcripſit libro 5. variarum Lectionum: Si ſciat, vel putet alienum eſſe vſumfructum, bona fide diutina poſſeſſione capere poſſe. §. 2. Idem inquit, et ſi emero rem, quam ſciam pignori obligatam.

44. PAPINIANVS *lib. viceſimo [tertio] Quaeſtionum.*

Peregre profecturus, pecuniam in terra cuſtodiae cauſa condiderat: cum reuerſus locum theſauri in memoria non repeteret, an deſiiſſet pecuniam poſſidere, vel ſi [poſtea] recognouiſſet locum: an confeſtim poſſidere inciperet, quaeſitum eſt? Dixi, quoniam cuſtodiae cauſa pecunia * condita proponeretur, jus poſſeſſionis ei, qui condidiſſet, non videri peremptum: nec infirmitatem memoriae damnum adferre poſſeſſionis, quam alius non inuaſit: ** alioquin reſponſuros, per momenta ſeruorum, quos non viderimus, interire poſſeſſionem.

* L. 5. 178. 222. de V. S.

** L. 37. de acq. v. omitt. haer.

† Et nihil intereſt, pecuniam in meo, an in alieno condidiſſem: cum ſi alius in meo condidiſſet, non alias poſſiderem, quam ſi ipſius rei poſſeſſionem ſupra terram adeptus fuiſſem. Itaque nec alienus locus meam propriam aufert poſſeſſionem: cum, ſupra terram, an infra terram poſſideam, nihil intersit. §. 1. Quaeſitum eſt, cur ex peculii cauſa per ſeruum ignorantibus poſſeſſio quaereretur? Dixi, vtilitatis cauſa jure ſingulari receptum, ne cogerentur domini per momenta, ſpecies et cauſas peculiorum inquirere. nec tamen eo pertinere ſpeciem iſtam, vt animo videatur adquiri poſſeſſio: nam ſi non ex cauſa peculiari quaeratur aliquid, ſcientiam quidem domini eſſe neceſſariam, ſed corpore ſerui quaeri poſſeſſionem. §. 2. Quibus explicitis, cum de amittenda poſſeſſione quaeratur, multum intereſſe dicam, per nosmetipſos, an per alios poſſideremus. Nam ejus quidem, quod corpore noſtro teneremus, poſſeſſionem amitti vel animo, vel etiam corpore; ſi modo eo animo inde digreſſi fuiſſemus, ne poſſideremus: * ejus vero, quod ſerui, vel etiam coloni corpore poſſidetur, non aliter amitti poſſeſſionem, quam eam alius ingreſſus fuiſſet; eamque amitti nobis quoque ignorantibus **. † Illa quoque poſſeſſionis amittendae ſeparatio eſt. nam ſaltus hybernos et aeſtiuos, quorum poſſeſſio retinetur animo.

* L. 3. §. 8. 9. L. 33. §. 4. de Vſucap. L. 29. quib. mod. vſusfr. amitt.

** non obſt. L. 46. ſ. h. t.

45. *Idem lib. 2. Definitionum.*

Licet neque ſeruum, neque colonum ibi habeamus.

46. *Idem lib. 23. Quaeſtionum.*

Quamuis ſaltus propoſito poſſidendi fuerit alius ingreſſus; tamdiu priorem poſſidere dictum eſt, quamdiu poſſeſſionem ab alio occupatam ignoraret. Vt enim eodem modo vinculum obligationum ſoluitur, quo quaeri adſolet: ita non debet ignoranti tolli poſſeſſio, quae ſolo animo tenetur. *

* L. 153. de R. J. non obſt. 3. §. 6. h. t.

47. *Idem lib 26 Quaeſtionum.*

Si rem mobilem * apud te depoſitam, aut ex commodato tibi poſſidere, neque reddere conſtitueris: confeſtim amiſiſſe me poſſeſſionem vel ignorantem, reſponſum eſt. cujus rei forſitan illa ratio eſt, quod rerum mobilium neglecta atque omiſſa cuſtodia, quamuis eas nemo alius inuaſerit, veteris poſſeſſionis damnum adferre conſueuit: idque NERVA filius libris de vſucapionibus retulit. † Idem ſcribit, aliam cauſam eſſe hominis commodati omiſſa cuſtodia: nam poſſeſſionem tamdiu veterem fieri, quamdiu nemo alius eum poſſidere coeperit. videlicet ideo, quia poteſt homo, propoſito redeundi, domino poſſeſſionem ſui conſeruare, cujus corpore caeteras quoque res poſſumus poſſidere. † Igitur earum quidem rerum, quae ratione vel anima carent, confeſtim amittitur poſſeſſio: homines autem retinentur, ſi reuertendi animum haberent.

* L. 1. §. 20. L. 3. §. 8. 15. 20. h. t. L. 67. pr. de furt.

48. *Idem lib. 10. Reſponſorum.*

Praedia eum ſeruis donauit, eorumque ſe tradidiſſe poſſeſſionem, literis declarauit. ſi vel vnus ex ſeruis, qui ſimul cum praediis donatus eſt, ad eum, qui donum accepit, peruenit, mox in praedia remiſſus eſt: per ſeruum praediorum poſſeſſionem quaeſitam caeterorumque ſeruorum, conſtabit.

49. *Idem lib. 2. Definitionum.*

Poſſeſſio quoque per ſeruum, cujus vſusfructus meus eſt, ex re mea, vel ex operis ſervi adquiritur mihi: cum et naturaliter a fructuario teneatur, et plurimum ex jure poſſeſſio mutuetur.

§. 1. Qui in aliena poteſtate ſunt, rem peculiarem tenere poſſunt: habere poſſidere non poſſunt. quia poſſeſſio non tantum corporis, ſed et juris eſt. *

* L. 22. §. 1. de capt. et poſtl.

§. 2. Etſi poſſeſſio per procuratorem ignoranti quaeritur, vſucapio vero ſcienti competit: tamen euictionis actio domino contra venditorem inuito procuratore non datur: ſed per actionem mandati ea cedere cogitur.

50. HERMOGENIANVS *lib. 2. Juris Epitomarum.*

Per eum, quem juſto ductus errore, filium meum, et in mea poteſtate eſſe exiſtimo, neque poſſeſſio, neque dominium,

nec

Digitized by Google

nec quicquam aliud ex re mea mihi quaeritur. §. 1. *Per ſervum in fuga agentem, ſi neque ab alio poſſideatur, neque ſe liberum eſſe credas, poſſeſſio nobis adquiritur.*

51. JAVOLENVS *lib. 5. ex Poſterioribus Labeonis.*

Quarundam rerum animo poſſeſſionem adipiſci nos, ait LABEO: veluti, ſi aceruum lignorum emero, et eum venditor tollere me juſſerit: ſimul atque cuſtodiam poſuiſſem, traditus mihi videtur. Idem juris eſſe vino vendito, cum vniuerſae amphorae vini ſimul eſſent. † Sed videamus (inquit) ne haec ipſa corporis traditio ſit: quia nihil intereſt, vtrum mihi, an et cuilibet juſſerim, cuſtodia tradatur? In eo puto hanc quaeſtionem conſiſtere, an etiam ſi corpore aceruus, aut amphorae adprehenſae non ſunt, nihilominus traditae videantur. nihil video intereſſe, vtrum ipſe aceruum, an mandato meo aliquis cuſtodiat: vtrobique [enim] animi quodam genere poſſeſſio erit aeſtimanda.

52. VENVLEJVS *lib. 1. Interdictorum.*

Permiſceri cauſas poſſeſſionis, et vſusfructus non oportet: quemadmodum nec poſſeſſio, nec proprietas miſceri debent. namque impediri poſſeſſionem, ſi alius fruatur: neque alterius fructum computari, ſi alter poſſideat. §. 1. Eum, qui aedificare prohibeatur, poſſidere quoque prohiberi manifeſtum eſt. §. 2. Species inducendi in poſſeſſionem alicujus rei eſt, prohibere ingredienti vim fieri: ſtatim enim cedere aduerſarium, et vacuam relinquere poſſeſſionem jubet: quod multo plus eſt, quam reſtituere.

53. *Idem lib. 4. Interdictorum.*

Aduerſus extraneos vitioſa poſſeſſio prodeſſe ſolet.

DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

14. PAVLVS *lib 7. ad Edictum.*

LABEO et SABINVS exiſtimant, ſi veſtimentum *ſciſſum* reddatur, vel res *corrupta* reddita ſit, veluti ſcyphi colliſi, aut *tabula raſa* pictura, videri *rem abeſſe*: quoniam earum rerum pretium non in ſubſtantia, ſed in arte ſit poſitum. † Item ſi dominus rem, quae *furto* ſibi aberat, *ignorans emeris*: recte dicitur res *abeſſe*, etiam ſi poſtea id ita eſſe ſcierit: quia *videtur res ei abeſſe, cui pretium abeſt.* §. 1. Rem *amiſiſſe* videtur, qui aduerſus nullum ejus perſequendae actionem habet.

245. POMPONIVS *lib. 10. Epiſtolarum.*

Statuae affixae baſibus ſtructilibus, aut *tabulae* relegatae catenis, aut *erga parietem adfixae*, aut ſi ſimiliter cohaerent lychni, *non ſunt aedium: ornatus* enim *aedium cauſa parantur*, non quo aedes perficiantur. §. 1. Ideo LABEO ait: *Prothyrum*, quod in aedibus (interim qui) fieri ſolet, aedium eſt.

213. §. 1. VLPIANVS *lib. 1. Regularum.*

Aes alienum eſt, quod nos aliis debemus: *aes ſuum* eſt, quod alii nobis debent.

27. *pr. Idem lib. 17. ad Edictum.*

Ager eſt locus, qui ſine villa eſt.

15. *Idem lib. 10. ad Edictum.*

Bona ciuitatis abuſiue *publica* dicta ſunt, ſola enim ea publica ſunt, quae populi Romani ſunt.

21. vid. infr. ad L. III. T. XIV. p. 44. Sect. II.

49. VLPIANVS *lib 59. ad Edictum.*

Bonorum appellatio aut naturalis, aut ciuilis eſt: Naturaliter bona ex eo dicuntur, quod beant, hoc eſt beatos faciunt: beare eſt prodeſſe. † *In bonis* autem noſtris computari ſciendum eſt, non ſolum *quae dominii noſtri* ſunt, ſed et ſi bona fide a nobis poſſideantur, vel ſuperficiaria ſint. Aeque bonis adnumerabitur, etiam ſi quid eſt in actionibus, petitionibus, perſecutionibus. nam haec omnia in bonis eſſe videntur.

83. JAVOLENVS *lib. 5. Epiſtolarum.*

Proprie *bona* dici non poſſunt, quae plus incommodi, quam commodi habent.

89. *pr.* POMPONIVS *lib. 6. ad Sabinum.*

Boues magis armentorum, quam jumentorum generis appellantur.

167. VLPIANVS *lib. 25. ad Sabinum.*

Carbonum appellatione materiam non contineri: ſed an *lignorum?* et fortaſſis quis dicet, nec lignorum; non enim lignorum gratia habuit. † Sed et *titiones* et alia *ligna cocta*, ne fumum faciant, vtrum ligno, an carboni, an ſuo generi adnumerabimus? Et magis eſt, vt proprium genus habeatur. † *Sulphurata* quoque de ligno eque eandem habebunt definitionem. † Ad faces quoque parata non erunt lignorum appellatione comprehenſa, niſi haec fuit voluntas. † Idem et de *nucleis oliuarum*, ſed et de balanis eſt, vel ſi qui alii nuclei. † De pinu autem integri ſtrobili, ligni appellatione continebuntur.

99. § 1. *Idem lib. 3. de Officio Conſulis.*

Continentes prouincias accipere debemus eas, quae *Italiae* junctae ſunt: vtputa *Galliam*: ſed et prouinciam *Siciliam* magis inter continentes accipere nos oportet, quae modico freto Italia diuiditur.

115. JAVOLENVS *lib. 4. Epiſtolarum.*

Quaeſtio eſt, *fundus a poſſeſſione*, vel *agro*, vel *praedio quid diſtet?* † *Fundus* eſt omne, quidquid ſolo tenetur. † *Ager* eſt, (ſi) ſpecies fundi ad vſum hominis comparatur. † *Poſſeſſio* ab agro juris proprietate diſtat: quidquid enim adprehendimus, cujus proprietas ad nos non pertinet, aut nec poteſt pertinere, hoc poſſeſſionem appellamus. Poſſeſſio ergo vſus, ager proprietas loci eſt. † *Praedium* vtriusque ſuprascriptae generale nomen eſt: nam et ager, et poſſeſſio hujus appellationis ſpecies ſunt.

211. FLORENTINVS *lib. 8. Inſtitutionum.*

Fundi appellatione omne aedificium et omnis ager continetur: ſed in vſu vrbana aedificia, aedes; ruſtica, villae dicuntur. † *Locus* vero ſine aedificio, *in urbe*, *area*; *rure* autem *ager* appellatur. Idemque ager cum aedificio *fundus* dicitur.

126. PROCVLVS *lib. 6. Epiſtolarum.*

Si, cum *fundum* tibi darem, legem ita dixi, *Vti optimus maximusque* eſſet: et adjeci, *Jus fundi alterius factum non eſſe per dominum, praeſtabitur*: amplius eo praeſtabitur nihil: etiam ſi prior pars, qua ſcriptum eſt, *Vti optimus maximusque ſit, liberum eſſe ſignificat*: eoque, ſi, poſterior pars adjecta non eſſet, liberum praeſtare deberem: tamen inferiore parte ſatis me liberatum puto, quod ad jura attinet, ne quid aliud praeſtare debeam, quam jus fundi per dominum deterius factum non eſſe.

vid. Γ. de Seruitut.

202. ALFENVS VARVS *lib. 2. Digeſtorum.*

Cum in teſtamento ſcriptum eſſet, vt heres in *funere*, aut in monumento *duntaxat aureos centum* conſumeret:

non

non licet minus conſumere: ſi amplius vellet, licet: neque ob eam rem contra teſtamentum facere videtur.

26. VLPIANVS *lib. 16. ad Edictum.*

Furtum non eſſe partem *rei furtiuae*, SCAEVOLA libro vndecimo Quaeſtionum ſcribit.

188. *pr.* PAVLVS *lib. 33. ad Edictum.*

Habere duobus modis dicitur, altero jure dominii, altero, obtinere ſine interpellatione id, quod quis emerit.

96. CELSVS *lib. 20. Digeſtorum.*

Litus eſt, quousque maximus fluctus a mari peruenit: idque MARCVM TVLLIVM ajunt, cum arbiter eſſet, primum conſtituiſſe. §. 1. *Praedia*, dicimus aliquorum eſſe, non vtique communiter habentium ea, ſed (vel) alio aliud habente.

112. JAVOLENVS *lib. 11. ex Caſſio.*

Litus publicum eſt eatenus, qua maxime fluctu exaeſtuat. Idemque juris eſt in *lacu*, niſi is totus priuatus eſt.

60. VLPIANVS *lib. 69. ad Edictum.*

Locus eſt non fundus, ſed *portio* aliqua *fundi*: *fundus* autem integrum aliquid eſt: et plerumque *ſine villa locum* accipimus. Caeterum adeo opinio noſtra et conſtitutio locum a fundo ſeparat, vt et modicus locus poſſit fundus dici, ſi fundi animo eum habuimus. Non etiam magnitudo locum a fundo ſeparat, ſed noſtra affectio: et quaelibet portio fundi poterit fundus dici, ſi jam hoc conſtituerimus: nec non et fundus, locus conſtitui poteſt: nam ſi eum alii adjunxerimus fundo, locus fundi efficietur. §. 1. Loci appellationem non ſolum *ad ruſtica*, verum *ad vrbana quoque praedia* pertinere, LABEO ſcribit. §. 2. Sed fundus quidem ſuos habet fines, *locus* vero latere poteſt, quatenus determinetur et definiatur.

93. CELSVS *lib. 19. Digeſtorum.*

Mouentium, item mobilium appellatione, idem ſignificamus: ſi tamen apparet, defunctum *animalia* duntaxat, quia ſe ipſa mouerent, *mouentia* vocaſſe: quod verum eſt.

4. PAVLVS *lib. 1. ad Edictum.*

Nominis appellatione *rem* ſignificari PROCVLVS ait.

6. VLPIANVS *lib. 3. ad Edictum.*

Nominis, *et rei* appellatio ad omnem contractum et obligationem pertinet.

168. PAVLVS *lib. 4. ad Sabinum.*

Pali et *perticae* in numerum materiae redigendi ſunt, et ideo *lignorum* appellatione non continentur.

5. *pr. Idem* [*lib. 2. ad Edictum.*]

Rei appellatio *latior* eſt, quam *pecuniae*, quam etiam ea, quae extra computationem patrimonii noſtri ſunt, continet: cum *pecuniae* ſignificatio ad ea referatur, quae in patrimonio ſunt.

88. CELSVS *lib. 18. Digeſtorum.*

Tantum quisque *pecuniae relinquit*, *quantum ex bonis ejus refici poteſt*: ſic dicimus, centies aureorum habere, qui tantum in praediis, caeterisque ſimilibus rebus habeat. Non idem eſt in fundo *alieno legato*, quamquam is hereditaria pecunia parari poteſt: neque quisquam eum, qui pecuniam numeratam habet, habere dicit, quidquid ex ea parari poteſt.

97. *Idem lib. 32. Digeſtorum.*

Cum ſtipulamur, *Quanta pecunia ex hereditate* Titii ad te peruenerit, *res ipſas*, quae peruenerunt, *non pretia earum* ſpectare videmur.

178. *pr.* VLPIANVS *lib. 49. ad Sabinum.*

Pecuniae verbum non ſolum numeratam pecuniam complectitur, verum omnem omnino pecuniam, hoc eſt, omnia corpora: nam corpora quoque pecuniae appellatione contineri, nemo eſt, qui ambiget.

222. HERMOGENIANVS *lib. 2 Jur. Epit.*

Pecuniae nomine non ſolum numerata pecunia; ſed omnes res, tam ſoli, quam mobiles, et tam corpora, quam jura continentur.

9. VLPIANVS *lib. 5. ad Edictum.*

MARCELLVS apud JVLIANVM notat, verbo *Periſſe*, et ſciſſum et fractum contineri, et *vi raptum*.

181. POMPONIVS *lib. 35. ad Sabinum.*

Verbum illud *pertinere* lattiſſime patet: nam et eis rebus petendis aptum eſt, *quae dominii noſtri* ſint, et eis, quas jure aliquo poſſidemus, quamuis non ſint noſtri dominii: pertinere ad nos etiam ea dicimus, quae in nulla eorum cauſa ſint, ſed eſſe poſſint.

59. VLPIANVS *lib. 68. ad Edictum.*

Portus appellatus eſt concluſus locus, quo importantur merces, et inde exportantur: eaque nihilominus ſtatio eſt concluſa, atque munita: inde angiportum dictum eſt.

78. PAVLVS *lib. 3. ad Plautium.*

Interdum *proprietatem* quoque *verbum poſſeſſionis ſignificat*: ſicut in eo, qui poſſeſſiones ſuas legaſſet, reſponſum eſt.

23. VLPIANVS *lib. 14. ad Edictum.*

Rei appellatione et *cauſae et jura* continentur.

72. PAVLVS *lib. 76. ad Edictum.*

Appellatione *rei pars* etiam continetur.

241. QVINTVS MVCIVS SCAEVOLA *libro ſingulari Ὅρων.*

In *rutis caeſis* ea ſunt, quae terra non tenentur, quaeque opere ſtructili, tectorioue non continentur.

239. §. 9. POMPONIVS *lib. ſingul. Enchiridii.*

Verbum *ſuum* ambiguum eſt, vtrum de toto, an de parte ſignificet: et ideo, qui jurat, *ſuum* non eſſe; adjicere debet, *neque ſibi communem* eſſe.

16. CAJVS *lib. 3. ad Edictum prouinciale.*

Eum, qui *vectigal populi* Romani conductum habet, *publicanum* appellamus: (nam) publica appellatio in compluribus cauſis ad populum Romanum reſpicit: *Ciuitates* enim *priuatorum* loco habentur.

17. VLPIANVS *lib. 10. ad Edictum.*

Inter *publica habemus non ſacra*, *nec religioſa*, nec quae publicis vſibus deſtinata ſunt: ſed ſi qua ſunt ciuitatum, velut bona; ſed peculia ſeruorum ciuitatum, procul dubio publica habentur. §. 1. *Publica vectigalia* intelligere debemus, ex quibus vectigal *fiſcus capit*: quale eſt vectigal portus vel venalium rerum: item ſalinarum, et metallorum, et picariarum.

REGVLAE JVRIS.

153. PAVLVS *lib. 65. ad Edictum.*

Fere, *quibuscunque modis obligamur*, *iisdem in contrarium actis liberamur*: cum quibus modis *adquirimus*, iisdem in contrarium actis *amittimus*. Vt igitur nulla *poſſeſſio* adquiri

Digitized by Google

quiri niſi animo, et corpore poteſt: ita nulla *amittitur*, niſi in qua vtrumque in contrarium actum.

129. §. 1. *Idem lib 21. ad Edictum.*

Cum *principalis cauſa* non conſiſtit, ne ea quidem, quae ſequuntur, locum habent.

178. *Idem lib. 13. ad Plautium.*

Cum *principalis cauſa* non conſiſtat, plerumque ne ea quidem, quae ſequuntur, locum habent.

157. §. 1. VLPIANVS *lib 71. ad Edictum.*

Semper qui *dolo* fecit, quo minus *haberet*, pro eo habendus eſt, ac ſi haberet.

131. PAVLVS *lib. 22. ad Edictum.*

Qui dolo deſierit poſſidere, pro poſſidente damnatur: quia *pro poſſeſſione dolus* eſt.

208. *Idem lib. 3. ad Legem Juliam et Papiam.*

Non poteſt videri *deſiiſſe habere*, qui nunquam habuit.

11. POMPONIVS *lib. 5. ad Sabinum.*

Id quod *noſtrum* eſt, ſine facto noſtro in alium transferri non poteſt.

159. PAVLVS *lib. 7. ad Edictum.*

Non vt ex pluribus cauſis deberi idem nobis poteſt, ita ex pluribus cauſis idem poſſit *noſtrum* eſſe.

182. *Idem lib. 3. ad Vitellium.*

Quod *nullius eſſe* poteſt, id vt alicujus fieret, nulla obligatio valet efficere.

45. *pr.* VLPIANVS *lib. 30. ad Edictum.*

Rei ſuae neque pignus, neque depoſitum, neque precarium, neque emtio, neque locatio conſiſtere poteſt.

83. PAPINIANVS *lib. 2. Definitionum.*

Non videmur *rem amittere*, quibus *propria non eſt*.

139. §. 1. CAJVS *lib. ad Edictum Praet. Vrb.*

Non videtur *perfecte cujusque id eſſe*, quod ex cauſa auferri poteſt.

113. *Idem lib. 3. ad Edictum prouinciale.*

In *toto* et *pars* continetur.

192. *pr.* MARCELLVS *lib. 25 Digeſtorum.*

Ea, quae *in partes diuidi* non poſſunt, ſolida a ſingulis heredibus debentur.

160. §. 1. VLPIANVS *lib. 76. ad Edictum.*

Refertur ad *Vniuerſos*, quod *publice* fit per majorem partem.

AD TIT. II. ET III.

DE SERVITVTIBVS.

(Dig. 8. T. 1.)

1. MARCIANVS *lib. 3. Regularum.*

Seruitutes aut perſonarum ſunt, aut vſus, et vſusfructus: aut rerum, vt ſeruitutes ruſticorum praediorum, et vrbanorum.

2. VLPIANVS *lib. 17. ad Edictum.*

Vnus ex dominis communium aedium ſeruitutem imponere non poteſt. *

* L. 6. §. 1. L. 8. comm. praed. L. 34. de S. P. R.

3. PAVLVS *lib. 21. ad Edictum.*

Seruitutes praediorum aliae in ſolo, aliae in ſuperficie conſiſtunt.

4. PAPINIANVS *lib. 7. Quaeſtionum.*

Seruitutes ipſo quidem jure neque ex tempore, neque ad tempus, neque ſub conditione, neque ad certam conditionem (verbi gratia, *quamdiu volam*) conſtitui poſſunt: ſed tamen, ſi haec adjiciantur, pacti, vel per doli exceptionem occurretur, contra placita ſeruitutem vindicanti: Idque et SABINVM reſpondiſſe CASSIVS retulit, et ſibi placere. §. 1. Modum adjici ſeruitutibus poſſe conſtat: veluti quo genere vehiculi agatur, [vel non agatur,] veluti vt equo duntaxat: vel vt certum pondus vehatur, vel grex ille transducatur, aut carbo portetur. §. 2. Interualla dierum et horarum, non ad temporis cauſam, ſed ad modum pertinent jure conſtitutae ſeruitutis.

5. CAJVS *lib. 7. ad Edictum prouinciale.*

Via, iter, actus, ductus aquae iisdem fere modis conſtituitur, quibus et vſumfructum conſtitui diximus. §. 1. Vſus ſeruitutum temporibus ſecerni poteſt: forte, vt quis *poſt horam tertiam vsque in horam decimam* eo jure vtatur, vel, vt *alternis diebus* vtatur. *

* L. 4. §. f. h. t. non obſt. 28. de S. P. U.

6. PAVLVS *lib. 21. ad Edictum.*

Ad certam partem fundi ſeruitus tam remitti, quam conſtitui poteſt.

7. VLPIANVS *lib. 13. ad Legem Juliam et Papiam.*

Jus *cloacae* mittendae ſeruitus eſt.

8. PAVLVS *lib. 15. ad Plautium.*

Vt pomum decerpere liceat, [et], *vt ſpatiari*, [et], *vt coenare in alieno poſſimus*, ſeruitus imponi non poteſt. §. 1. Si praedium tuum mihi ſeruiat, ſiue ego partis praedii tui dominus eſſe coepero, ſiue tu mei: per partes ſeruitus retinetur, licet ab initio per partes adquiri non poterit.

9. CELSVS *lib 5. Digeſtorum.*

Si cui ſimplicius *via* per fundum cujuspiam cedatur, vel relinquatur, in infinito (videlicet per quamlibet ejus partem) ire agere licebit: ciuiliter modo. * Nam * quaedam in ſermone tacite excipiuntur: non enim per villam ipſam, nec per medias vineas ire agere ſinendus eſt, cum id aeque commode per alteram partem facere poſſit, minore ſeruientis fundi detrimento. Verum conſtitit, vt, qua primum viam direxiſſet, ea demum ire agere deberet, nec amplius mutandae ejus poteſtatem haberet: ſicuti SABINO quoque videbatur; qui argumento *riui* vtebatur, quem primo qualibet ducere licuiſſet, poſteaquam ductus eſſet, transferre non liceret: quod et in *via* ſeruandum eſſe verum eſt.

* L. 26. de S. P. R. L. 13. §. 1. ibid.

10. *Idem lib. 18. Digeſtorum.*

Si *iter* legatum ſit, qua, niſi opere facto, iri non poſſit, licere fodiendo, ſubſtruendo, iter facere, PROCVLVS ait.

11. MODESTINVS *lib. 6. Differentiarum.*

Pro parte dominii ſeruitutem adquiri non poſſe, vulgo traditur. † Et ideo ſi quis fundum habens, viam ſtipuletur, et partem fundi ſui poſtea alienet, corrumpit ſtipulationem, in eum caſum deducendo, a quo ſtipulatio incipere non poſſit.

Digitized by Google

† Pro parte quoque neque legari, neque adimi via poteſt: et, ſi id factum eſt, neque legatum, neque ademtio valet.

12 JAVOLENVS *lib. 4. Epiſtolarum.*

Non dubito *, quin fundo municipum per ſeruum recte ſeruitus adquiratur. * Arg. L. 2. de A. v. A. poſs.

13. POMPONIVS *lib. 14 ad Quintum Mucium.*

Si, tam anguſti loci demonſtratione facta, *via* conceſſa fuerit, vt neque vehiculum, neque jumentum ea inire poſſit: iter magis, quam via, aut actus adquiſitus videbitur. Sed ſi jumentum ea duci poterit, non etiam vehiculum: actus videbitur adquiſitus.

14. PAVLVS *lib. 15. ad Sabinum.*

Seruitutes praediorum ruſticorum, etiam ſi corporibus accedunt, incorporales tamen ſunt: et ideo vſu non capiuntur, vel ideo, quia tales ſunt ſeruitutes, vt non habeant certam continuamque poſſeſſionem; nemo enim tam perpetuo, tam continenter ire poteſt, vt nullo momento poſſeſſio ejus interpellari videatur. † Idem et in ſeruitutibus praediorum vrbanorum obſeruatur.

§. 1. Seruitus *itineris ad ſepulchrum,* priuati juris manet: et ideo remitti domino fundi ſeruientis [poteſt:] et adquiri etiam poſt religionem ſepulchri haec ſeruitus poteſt.

§. 2. Publico loco interueniente, vel via publica, *hauſtus* ſeruitus imponi poteſt, *aquaeductus* non poteſt: à Principe autem peti ſolet, *vt per viam publicam, aquam ducere ſine incommodo publico liceat.* † Sacri et religioſi loci interuentus etiam *itineris* ſeruitutem impedit: cum ſeruitus per ea loca nulli deberi poteſt.

15. POMPONIVS *lib. 33. ad Sabinum.*

Quoties nec hominum, nec praediorum ſeruitutes ſunt, quia nihil vicinorum intereſt, non valet: veluti, *ne per fundum tuum eas, aut ibi conſiſtas.* Et ideo, ſi mihi concedas, *jus tibi non eſſe fundo tuo vti frui*, nihil agitur; aliter atque ſi concedas mihi, *jus tibi non eſſe in fundo tuo aquam quaerere,* minuendae aquae meae gratia.

§. 1. Seruitutum non ea natura eſt, vt aliquid faciat quis (veluti viridaria tollat, aut amoeniorem proſpectum praeſtet, aut in hoc vt in ſuo pingat): ſed vt aliquid patiatur, aut non faciat.

16. JVLIANVS *lib. 49. Digeſtorum.*

Ei, qui pignori fundum accepit, non eſt iniquum, vtilem petitionem ſeruitutis dari, ſicuti ipſius fundi vtilis petitio dabitur. † Idem ſeruari conuenit et in eo *, ad quem vectigalis fundus pertinet. * L. 9. de nou. op. nunc.

17. POMPONIVS *lib. ſingul. Regularum*

Viae, itineris, actus, aquaeductus pars in obligationem deduci non poteſt: quia vſus eorum indiuiſus eſt. * Et ideo, ſi ſtipulator deceſſerit pluribus heredibus relictis, ſinguli ſolidam viam petunt: et ſi promiſſor deceſſerit, pluribus heredibus relictis, à ſingulis heredibus ſolida petitio eſt.

* L. 1. §. 9. ad L. Falc. L. 72. de V. O. L. 25. §. 9. et 10. fam. ercisc.

18 PAVLVS *lib. 31. Quaeſtionum.*

Papinianvs notat: In omnibus ſeruitutibus, quae aditione confuſae ſunt, reſponſum eſt, doli nocituram legatario, ſi non patiatur eas iterum imponi

19. LABEO *lib. 4 Poſteriorum à* Javoleno *Epitomatorum.*

Ei fundo, quem quis vendat, ſeruitutem imponi, etſi non vtilis ſit, poſſe exiſtimo; veluti, ſi aquam alicui [debere] ducere non expediret, nihilominus conſtitui ea ſeruitus poſſit: quaedam enim [debere] habere poſſumus, quamuis ea nobis vtilia non ſunt.

20. JAVOLENVS *lib. 5. ex Poſterioribus* Labeonis.

Quoties via aut aliquod jus fundi emeretur, cauendum putat eſſe Labeo, *per te non fieri, quo minus eo jure vti poſſit:* quia nulla ejusmodi juris vacua traditio eſſet. Ego puto, vſum ejus juris pro traditione poſſeſſionis accipiendum eſſe. * Ideoque [et] interdicta veluti poſſeſſoria conſtituta ſunt.

* L. 11. §. 1. de public. in rem act. L. 8. §. 7. ſ. L. 18. pr. Si ſeruit. vind. L. 18. §. 1. de H. P. L. 3. §. pen. de vi et vi arm.

De SERVITVTIBVS *PRAEDIORVM VRBANORVM.*

(Dig. 8. T. 2.)

1. PAVLVS *lib. 21. ad Edictum.*

Si intercedat * ſolum publicum, vel via publica, neque itineris, actusue, neque altius tollendi ſeruitutes impedit. Sed immittendi, protegendi, prohibendi; item fluminum et ſtillicidiorum ſeruitutem impedit: quia coelum, quod ſupra id ſolum intercedit, liberum eſſe debet.

* L. 38. 39. h. t. L. 7. §. 1. L. f. de S. P. R. L. 7. §. 1. commun. Praed. L. 5. 6. pr. Si ſeru. vind.

§. 1. Si vſusfructus tuus ſit, aedium proprietas mea; quae onera vicini ſuſtinere debeant, mecum in ſolidum agi poteſt; tecum nullo modo.

2. CAJVS *lib. 7. ad Edictum Prouinciale.*

Vrbanorum praediorum jura talia ſunt: altius tollendi, et officiendi luminibus vicini, aut non extollendi. † Item ſtillicidium auertendi in tectum, vel aream vicini, aut non auertendi. † Item immittendi tigna in parietem vicini: et denique projiciendi *, protegendiue: caeteraque iſtis ſimilia.

* L. 80. §. 1. de contrah. emt. L. 242. §. 1 de V. S.

3. VLPIANVS *lib. 29. ad Sabinum.*

Eſt et haec ſeruitus, ne proſpectui officiatur.

4. PAVLVS *lib. 2. Inſtitutionum.*

Luminum * [in] ſeruitute conſtituta, id adquiſitum videtur, vt vicinus lumina noſtra excipiat. Cum autem ſeruitus imponitur, *ne luminibus officiatur* **, hoc maxime adepti videmur, ne jus ſit vicino, inuitis nobis altius aedificare, atque ita minuere lumina noſtrorum aedificiorum.

* L. 16. h. t. L. 40 eod.

** L. 15. L. 17. pr. §. 1. 2. h. t. L. 23 eod

5. VLPIANVS *lib. 17. ad Edictum.*

Inuitum autem in ſeruitutibus accipere debemus, non eum, qui contradicit, ſed eum, qui non conſentit. Ideo Pomponivs lib. 40. [et] infantem et furioſum inuitos recte dici, ait: non enim ad factum, ſed ad jus ſeruitutis haec verba referuntur.

6. CAJVS *lib. 7 ad Edictum Prouinciale.*

Haec autem jura ſimiliter, vt ruſticorum quoque praediorum, certo tempore non vtendo pereunt: niſi quod haec diſſimilitudo eſt, quod non omnimodo pereunt non vtendo, ſed ita, ſi vicinus ſimul libertatem vſucapiat. Veluti ſi aedes tuae aedibus meis ſeruiant, ne altius tollantur, ne luminibus mearum aedium officiatur, et ego per ſtatutum tempus feneſtras meas perfixas habuero vel obſtruxero: ita demum jus meum amitto, ſi tu per hoc tempus aedes tuas altius ſublatas habueris: alioquin, ſi nihil noui feceris, retineo ſeruitutem. † Item ſi tigni

Google

qui immiſſi aedes tuae ſeruitutem debent, et ego exemero tignum, ita demum amitto jus meum, ſi tu foramen, vnde exemptum eſt tignum, obturaueris, et per conſtitutum tempus ita habueris: alioquin, ſi nihil noui feceris, integrum jus ſuum permanet.

7. POMPONIVS *lib. 26. ad Quintum Mucium.*

Quod autem aedificio meo me poſſe conſequi, vt libertatem vſucaperem, dicitur, idem me non conſecuturum, ſi arborem eodem loco ſitam habuiſſem, Mvcivs ait: et recte; quia non ita in ſuo ſtatu et loco maneret arbor, quemadmodum paries, propter motum naturalem arboris.

8. CAJVS *lib. 7. ad Edictum Prouinciale.*

Parietem, qui naturali ratione communis eſt, alterutri vicinorum demoliendi eum, et reficiendi jus non eſt: quia non ſolus dominus eſt.

9. VLPIANVS *lib. 53 ad Edictum.*

Cum eo, qui tollendo obſcurat vicini aedes, quibus non ſeruiat *, nulla competit actio. * L. 14. L. 24. h. t.

10. MARCELLVS *lib. 4. Digeſtorum.*

Gaurus Marcello. Binas aedes habeo, alteras tibi lego; heres aedes alteras altius tollit, et luminibus tuis officit: quid cum illo agere potes? et an intereſſe putes, ſuas aedes altius tollat, an hereditarias? et de illo quaero, an per alienas aedes acceſſum heres ad eam rem, quae legatur, praeſtare debet: ſicut ſolet quaeri, cum vſusfructus loci legatus eſt, ad quem locum accedi, niſi per alienum, non poteſt? Marcellvs reſpondit: Qui binas aedes habebat, ſi alteras legauit, non dubium eſt, quin heres [alias] poſſit altius tollendo obſcurare lumina legatarum aedium. Idem dicendum eſt, ſi alteri aedes, alteri aliarum vſumfructum legauerit. Non autem [ſemper] ſimile eſt itineris argumentum: quia † ſine acceſſu nullum eſt fructus legatum: habitare autem poteſt, et aedibus obſcuratis. Caeterum, vſufructu loci legato, etiam acceſſus dandus eſt: quia, et hauſtu relicto, iter quoque ad hauriendum praeſtaretur. Sed ita officere luminibus et obſcurare legatas aedes conceditur, vt non penitus lumen recludatur, ſed tantum relinquatur, quantum ſufficit habitantibus in vſus diurni moderatione.

11. VLPIANVS *lib. 1. de Officio Conſulis.*

Qui luminibus vicinorum officere, aliudue quid facere contra commodum eorum vellet, ſciet ſe formam ac ſtatum antiquorum aedificiorum cuſtodire debere.

§. 1. Si inter te et vicinum tuum non conuenit, ad quam altitudinem extolli aedificia, quae facere inſtituiſti, oporteat, arbitrum accipere poterit.

12. JAVOLENVS *lib. 10. ex* Cassio.

Aedificia, quae ſeruitutem patiantur, *ne quid altius tollatur*, viridia ſupra eam altitudinem habere poſſunt, at, ſi *de proſpectu* eſt, eaque obſtatura ſunt, non poſſunt.

13. PROCVLVS *lib. 2. Epiſtolarum*

Quidam Hiberus nomine, qui habet poſt horrea mea inſulam, balnearia fecit ſecundum parietem communem: non licet autem tubulos habere admotos ad parietem communem, ſicuti ne parietem quidem ſuum per parietem communem. De tubulis eo amplius hoc juris eſt, quod per eos flamma torretur paries: qua de re, volo cum Hibero loquaris, ne rem illicitam faciat. Procvlvs reſpondit: Nec Hiberum pro ea re dubitare puto, quod rem non permiſſam facit, tubulos ſecundum communem parietem extruendo.

§. 1. Parietem communem incruſtare licet, ſecundum Capitonis ſententiam: ſicut licet [mihi] pretioſiſſimas picturas habere in pariete communi. Caeterum, ſi demolitus ſit vicinus, et ex ſtipulatu actione damni infecti agatur: non pluris, quam vulgaria tectoria, aeſtimari debent. Quod obſeruari et in incruſtatione oportet.

12. PAPIRIVS JVSTVS *lib. 1. de Conſtitutionibus.*

Imperatores ANTONINVS et VERVS AVGVSTI reſcripſerunt, *in area, quae nulli ſeruitutem debet, poſſe dominum vel alium voluntate ejus aedificare, intermiſſo legitimo ſpatio à vicina inſula.*

15. VLPIANVS *lib. 29. ad Sabinum.*

Inter ſeruitutes, *ne luminibus officiatur*, et *ne proſpectui offendatur*, aliud et aliud obſeruatur: quod *in proſpectu* plus quis habet, ne quid ei officiatur ad gratiorem proſpectum, et liberum; *in luminibus* autem [non officere], ne lumina cujusquam obſcuriora fiant. Quodcunque igitur faciat ad luminis impedimentum, prohiberi poteſt, ſi ſeruitus debeatur: opusque ei nouum nunciari poteſt, ſi modo ſic faciat, vt lumini noceat.

16. PAVLVS *lib. 2. Epitomarum* Alfeni *Digeſtorum.*

Lumen, id eſt, vt coelum videretur. Et intereſt inter *lumen*, et *proſpectum*: nam *proſpectus* etiam ex inferioribus locis eſt: *lumen* ex inferiore loco eſſe non poteſt.

17. VLPIANVS *lib. 29. ad Sabinum.*

Si arborem ponat, vt lumini officiat, aeque dicendum erit, contra impoſitam ſeruitutem eum facere: nam et arbor efficit, quo minus coeli videri poſſit. Si tamen id, quod ponitur, lumen quidem nihil impediat, ſolem autem auferat, ſi quidem eo loci, quo gratum erat eum non eſſe, poteſt dici, nihil contra ſeruitutem facere; ſin vero heliocamino, vel ſolario, dicendum erit, quia vmbram facit in loco, cui ſol fuit neceſſarius, contra ſeruitutem impoſitam fieri.

§. 1. Per contrarium, ſi deponat aedificium, vel arboris ramos, quo facto locus opacus quondam coepit ſolis eſſe plenus: non facit contra ſeruitutem. Hanc enim debuit, *ne luminibus officiat*: nunc non luminibus officit, ſed plus aequo lumen facit.

§. 2. Interdum dici poteſt, eum quoque, qui tollit aedificium, vel deprimit, luminibus officere: ſi forte κατὰ ἀντανάκλασιν, id eſt, *per refractionem, ſeu repercuſſionem*, vel preſſura quadam lumen in eas aedes deuoluatur.

§. 3 Haec lex traditionis, *ſtillicidia, vti nunc ſunt, vt ita ſint*, hoc ſignificat, impoſitam vicinis neceſſitatem ſtillicidiorum excipiendorum: non illud, vt etiam emptor ſtillicidia ſuſcipiat aedificiorum vicinorum. Hoc igitur pollicetur venditor, ſibi quidem ſtillicidiorum ſeruitutem deberi, ſe autem nulli debere. §. 4. Quae de ſtillicidio ſcripta ſunt, etiam in caeteris ſeruitutibus accipienda ſunt, ſi in contrarium nihil nominatim actum eſt.

18. POMPONIVS *lib. 10. ad Sabinum.*

Si fiſtulae, per quas aquam ducas, aedibus meis applicatae, damnum mihi dent, in factum actio mihi competit: ſed et damni infecti ſtipulari à te potero.

19. PAVLVS *lib. 6. ad Sabinum.*

Fiſtulam junctam parieti communi, quae aut ex caſtello, aut ex coelo aquam capit, non jure haberi, Procvlvs ait, ſed non poſſe prohiberi vicinum, quo minus balineum habeat ſecundum parietem communem, quamuis humorem capiat paries: non magis, quam ſi vel in triclinio ſuo, vel in cubiculo aquam effunderet. Sed Neratius ait, ſi talis ſit vſus tepidarii,

Digitized by Google

pidarii, vt aſſiduum humorem habeat, et id noceat vicino, poſſe prohiberi eum.

§. 1. Juxta communem parietem cameram ex figlino opere factam, ſi ita retineatur, vt etiam ſublato pariete maneat, ſi modo non impediat refectionem communis parietis, jure haberi licet.

§. 2. Scalas poſſe me ad parietem communem habere, SABINVS recte ſcribit: quia remoueri hae poſſunt.

20. *Idem lib. 15 ad Sabinum.*

Seruitutes, quae in ſuperficie conſiſtunt, poſſeſſione retinentur. Nam, ſi forte ex aedibus meis in aedes tuas tignum immiſſum * habuero, hoc, vt immiſſum habuero, per cauſam tigni poſſideo habendi conſuetudinem. † Idem eueniet et ſi moenianum in tuum immiſſum habuero, aut ſtillicidium in tuum projecero: quia in tuo aliquid vtor, etſi quaſi facto quodam poſſideo.

* L. 25. pr. h. t. L. 8. §. 1. Si ſeruit. vind. L. 242. §. 1. de V. S.

§. 1. Si domo mea altior area tua eſſet, tuque mihi *per aream tuam in domum meam ire agere ceſſiſti*, nec ex plano aditus ad domum meam per aream tuam eſſet: * vel gradus, vel cliuos, propius januam meam jure facere poſſum: dum ne quid vltra, quam quod neceſſe eſt, itineris cauſa demoliar. * L. 11. pr. §. 1. commun. praed. de juriſd.

§. 2. Si ſublatum ſit aedificium, ex quo *ſtillicidium* cadit, vt eadem ſpecie et qualitate reponatur, vtilitas exigit, vt idem intelligatur: nam alioquin, ſi quid ſtrictius interpretetur, aliud eſt, quod ſequenti loco ponitur. * et ideo, ſublato aedificio, vſusfructus interit: quamuis area pars eſt aedificii.

* L. 31. h. t.

§. 3. Si ſeruitus *ſtillicidii* impoſita ſit, non licet domino ſeruientis areae ibi aedificare, vbi caſitare coepiſſet ſtillicidium. §. 4. Si antea ex tegula caſitauerit ſtillicidium: poſtea ex tabulato, vel ex alia materia caſitare non poteſt. §. 5. Stillicidium, quoquo modo adquiſitum ſit, altius tolli poteſt: leuior enim fit eo facto ſeruitus; cum quod ex alto cadet, lenius, et interdum direptum, nec perueniat ad locum ſeruientem. inferius demitti non poteſt: quia fit grauior ſeruitus, id eſt, pro ſtillicidio flumen. Eadem cauſa, retro duci poteſt ſtillicidium: quia in noſtro magis incipiet cadere. produci non poteſt: ne alio loco cadat ſtillicidium, quam in quo poſita ſeruitus eſt: lenius facere poterimus, acrius non. † Et omnino ſciendum eſt, *meliorem vicini conditionem fieri poſſe, deteriorem non poſſe*: niſi aliquid nominatim, ſeruitute imponenda, immutatum fuerit. §. 6. Qui in area, in qua ſtillicidium cadit, aedificat, vsque ad eum locum perducere aedificium poteſt, vnde ſtillicidium cadit [recte]. ſed [et] ſi in aedificio cadit ſtillicidium, ſupra aedificare ei conceditur, dum tamen ſtillicidium [recte] recipiatur.

21. POMPONIVS *lib. 33. ad Sabinum.*

Si domus tua aedificiis meis vtramque ſeruitutem deberet, *ne altius tolleretur*, et *vt ſtillicidium aedificiorum meorum recipere deberet*, et tibi concedero, *jus eſſe, inuito me, altius tollere aedificia tua*: quod ad ſtillicidium meum attinet, ſic ſtatui debent, vt, ſi altius ſublatis aedificiis tuis ſtillicidia mea cadere in ea non poſſint, ea ratione altius tibi aedificare non liceat; ſi non impediantur ſtillicidia mea, liceat tibi altius tollere.

22. JVLIANVS *lib. 2. ex Minicio.*

Qui aedificium habet, poteſt ſeruitutem vicino imponere: vt non ſolum de his luminibus, quae in praeſentia erunt, ſed etiam de his, quae poſtea fuerint, caueat.

23. POMPONIVS *lib. 33. ad Sabinum.*

Si ſeruitus impoſita fuerit, *lumina, quae nunc ſunt, vt ita ſint*, de futuris luminibus nihil caueri videtur. Quod ſi ita ſit cautum, *ne luminibus officiatur*: ambigua eſt ſcriptura: vtrumne his luminibus officiatur, quae nunc ſunt, an etiam his, quae poſtea quoque fuerint? [Et] humanius eſt, verbo generali omne lumen ſignificari, ſiue quod in praeſenti, ſiue quod poſt tempus conuentionis contigerit. §. 1. Futuro quoque aedificio, quod nondum eſt, vel imponi vel adquiri ſeruitus poteſt.

24. PAVLVS *lib. 15. ad Sabinum.*

Cujus aedificium jure ſuperius eſt, ei jus eſt in infinito ſupra ſuum aedificium imponere: dum inferiora aedificia non grauiore ſeruitute oneret, quam pati debent.

25. POMPONIVS *lib. 33. ad Sabinum.*

Hoc, quod dictum eſt de *immiſſis*, locum habet ex aedificio alio in aliud: aliter enim ſupra alienum aedificium ſuperius habere nemo poteſt. §. 1. Si ex tribus aedibus in loco impari poſitis, aedes mediae ſuperioribus ſeruiant aedibus, inferiores autem nulli ſeruiant, et paries communis, qui ſit inter aedes inferiores, et medias, altius a domino inferiorum aedium ſublatus ſit: jure eum altius habiturum SABINVS ait.

26. PAVLVS *lib. 15. ad Sabinum.*

In re communi nemo dominorum, jure ſeruitutis neque facere quicquam inuito altero poteſt; neque prohibere, quo minus alter faciat: *nulli enim res ſua ſeruit.* Itaque propter immenſas contentiones plerumque res ad diuiſionem peruenit: ſed per communi diuidundo actionem conſequitur ſocius, quo minus opus fiat, aut vt id opus, quod fecit, tollat; ſi modo toti ſocietati prodeſt opus tolli.

27. POMPONIVS *lib. 33. ad Sabinum.*

Sed ſi inter me et te communes ſunt Titianae aedes, et ex his aliquid non jure in alias aedes meas proprias immiſſum ſit, nempe tecum mihi agere licet, aut rem perdere. † Idem fiet, ſi ex tuis propriis aedibus in communes meas et tuas aedes quid ſimiliter eſſet projectum; mihi enim ſoli tecum eſt actio. §. 1. Si in area communi aedificare velis, ſocius prohibendi jus habet, quamuis tu aedificandi jus habeas a vicino conceſſum: quia, inuito ſocio, in jure communi non habeas jus aedificandi.

28. PAVLVS *lib. 1[illegible] ad Sabinum.*

Foramen in imo pariete conclauis, vel triclinii, quod eſſet proluendi pauimenti cauſa, id neque flumen eſſe, neque tempore adquiri placuit. Hoc ita verum eſt, ſi in eum locum nihil ex coelo aquae veniat: neque enim perpetuam cauſam habet, quod manu fit. at quod ex coelo cadit, etſi non aſſidue fit, ex naturali tamen cauſa fit: et ideo perpetuo fieri exiſtimatur. * Omnes autem ſeruitutes praediorum perpetuas cauſas habere debent: et ideo neque ex lacu, neque ex ſtagno concedi aquaeductus poteſt. Stillicidii quoque immittendi naturalis et perpetua cauſa eſſe debet.

* L. 86. de V. S

29. POMPONIVS *lib. 32. ad Quintum Mucium.*

Si quid igitur ex eo foramine, ex quo ſeruitus non conſiſtit, damnum vicinus ſenſiſſet: dicendum eſt, damni infecti ſtipulationem locum habere.

30. PAVLVS *lib. 15. ad Sabinum.*

Si quis aedes, quae ſuis aedibus ſeruirent, cum emiſſet, traditas ſibi accepit, confuſa ſublataque ſeruitus eſt: et, ſi rurſus vendere vult, nominatim imponenda ſeruitus eſt: alioquin

literae

Digitized by Google

liberae veniunt. §. 1. Si partem praedii nactus ſim, quod mihi, aut cui ego ſeruiam: non confundi ſeruitutem placet: quia pro parte ſeruitus retinetur. itaque ſi praedia mea praediis tuis ſeruiant, et tuorum partem mihi, et ego meorum partem tibi tradidero, manebit ſeruitus. † Item vſusfructus in alterutris praediis adquiſitus, non interrumpit ſeruitutem.

31. *Idem lib. 48. ad Edictum.*

Si teſtamento damnatus heres, *ne officeret vicini luminibus, ſeruitutemque praeſtares*, depoſuit aedificium: concedenda erit legatario vtilis actio, qua prohibeatur heres, ſi poſtea extollere ſupra priorem modum aedificium conabitur.

32. IVLIANVS *lib. 7. Digeſtorum.*

Si aedes meae ſeruiant aedibus Lucii Titii, et aedibus Publii Maeuii, *ne altius aedificare liceat;* et a Titio precario petierim, *vt altius tollerem*, atque ita per ſtatutum tempus aedificatum habuero: libertatem aduerſus Publium Maeuium vſucapiam. non enim vna ſeruitus Titio et Maeuio debebatur, ſed duae. Argumentum rei praebet, quod, ſi alter ex his ſeruitutem mihi remiſiſſet, ab eo ſolo liberaret, alteri nihilominus ſeruitutem deberem. §. 1. Libertas ſeruitutis vſucapitur, ſi aedes poſſideantur. quare, ſi is, qui altius aedificatum habebat, ante ſtatutum tempus aedes poſſidere deſiit, interpellata vſucapio eſt: is autem, qui poſtea easdem aedes poſſidere coeperit, integro ſtatuto tempore libertatem vſucapiet. natura enim ſeruitutum ea eſt, vt poſſideri non poſſint: * ſed intelligatur poſſeſſionem earum habere, qui aedes poſſidet. * L. 4. §. 27. de Vſuc.

33. PAVLVS *lib. 5. Epitomarum Alfeni Digeſtorum.*

Eum debere columnam reſtituere, quae onus vicinarum aedium ferebat, cujus eſſent aedes, quae ſeruirent: non eum, qui imponere vellet. nam cum in lege aedium ita ſcriptum eſſet, *paries oneri ferundo, vti nunc eſt, ita ſit*, ſatis aperte ſignificari, in perpetuum parietem eſſe debere: non enim hoc his verbis dici, *vt in perpetuum idem paries aeternus eſſet*, quod ne fieri quidem poſſet, ſed *vti ejusdem modi paries in perpetuum eſſet, qui onus ſuſtineret*. quemadmodum ſi quis alicui caviſſet, vt *ſeruitutem praeberet*, qui onus ſuum ſuſtineret: ſi ea res, quae ſeruit, et tuum onus ferret, periiſſet, alia in locum ejus dari debeat.

34. IVLIANVS *lib. 2. ex Minicio.*

Et qui duas areas habet, alteram tradendo, ſeruam alteri efficere poteſt.

35. MARCIANVS *lib. 3. Regularum.*

Si binarum aedium dominus dixiſſet eas, quas venderet, *ſeruas fore*, ſed in traditione non feciſſet mentionem ſeruitutis: vel ex vendito agere poteſt, vel incertum condicere, vt ſeruitus imponatur.

36. PAPINIANVS *lib. 7. Quaeſtionum.*

Binas quis aedes habebat vna contignatione tectas: vtrasque diuerſis legauit. Dixi, quia magis placet tignum poſſe duorum eſſe, ita vt certae partes cujusque ſint contignationis, ex regione cujusque domini fore tigna: nec vllam inuicem habituros actionem, jus non eſſe immiſſum habere. Nec intereſt, pure vtrisque, an ſub conditione alteri aedes legatae ſint.

37. IVLIANVS *lib. 7. Digeſtorum.*

Idemque eſſe, et ſi duobus aedes ceſſerint.

38. PAVLVS *lib. 2. Quaeſtionum.*

Si aedes meae a tuis aedibus tantum diſtent, vt proſpici non poſſint, aut medius mons earum conſpectum auferat: ſeruitus imponi non poteſt.

39. *Idem lib. 1. Manualium.*

Nemo enim propriis aedificiis ſeruitutem imponere poteſt, niſi et is, qui cedit, et is, cui ceditur, in conſpectu habeant ea aedificia, ita vt officere alterum alteri poſſit.

40. *Idem lib. 3. Reſponſorum.*

Eos, qui jus *luminis immittendi* non habuerunt, aperto pariete communi *, nullo jure feneſtras immiſiſſe, reſpondi.

* L. 8. §. 5. Si ſerv. vind. L. 9. de S. P. U.

41. SCAEVOLA *lib. 1. Reſponſorum.*

Olympico habitationem et horreum, quod in ea domo erat, quoad viueret, legauit: juxta eandem domum hortus, et coenaculum, quod Olympico legatum non eſt, fuerunt: ad hortum autem, et coenaculum ſemper per domum, cujus habitatio relicta erat, aditus fuit. Quaeſitum eſt, an Olympicus aditum praeſtare deberet? Reſpondi, ſeruitutem quidem non eſſe: ſed heredem tranſire per domum ad ea, quae commemorata ſunt, poſſe: dum non noceat legatario. §. 1. Lucius Titius, aperto pariete domus ſuae, quatenus ſtillicidii rigor, et tignorum protectus competebat, januam in publico aperuit. Quaero, cum neque luminibus Publii Maeuii vicini, neque itineri [vicini] officeret, neque ſtillicidium ne vicini domo cadat: an aliquam actionem Publius Maeuius vicinus ad prohibendum haberet? Reſpondi, ſecundum ea, quae proponerentur, nullam habere.

De SERVITVTIBVS *PRAEDIORVM RVSTICORVM.*

(Dig. 8. T. 3.)

1. VLPIANVS *lib. 2. Inſtitutionum.*

Seruitutes ruſticorum praediorum ſunt hae: iter, actus, via, aquaeductus. † *Iter*, eſt jus eundi ambulandi homini, non etiam jumentum agendi. † *Actus*, eſt jus agendi vel jumentum *, vel vehiculum. Itaque qui iter habet, actum non habet: qui actum habet, et iter habet etiam ſine jumento. † *Via*, eſt jus eundi, et agendi, et ambulandi: nam et iter, et actum, in ſe via continet **. † *Aquaeductus*, eſt jus aquam ducendi per fundum alienum.

* L. 1. de adim. legat.

** L. 11. §. 6. de except. rei jud.

§. 1. In ruſticis computanda ſunt aquaehauſtus, pecoris ad aquam adpulſus *, jus paſcendi, calcis coquendae, arenae fodiendae.

* L. 2. §. 1. L. 4. 5. h. t. L. 1. §. 4. §. 18. ſq. de aq. quot.

§. 2. Traditio plane, et patientia ſeruitutum inducet officium Praetoris.

2. NERATIVS *lib. 4. Regularum.*

Ruſticorum praediorum ſeruitutes ſunt, licere altius tollere, et officere praetorio vicini; vel cloacam habere licere per vicini domum, vel praetorium; vel protectum habere licere. §. 1. Aquaeductus, et hauſtus aquae, per eundem locum vt ducatur, etiam pluribus concedi poteſt: [poteſt] etiam, vt diverſis diebus vel horis ducatur. §. 2. Si aquaeductus vel hauſtus aquae ſufficiens eſt, poteſt et pluribus per eundem locum concedi, et vt iisdem diebus vel horis ducatur.

3. VLPIANVS *lib. 17. ad Edictum.*

[I]tem] ſic poſſunt ſeruitutes imponi, et, vt boves, per quos fundus colitur, in vicino agro paſcantur: quam ſeruitutem poni poſſe, NERATIVS lib. 2. Membranarum ſcribit. §. 1. Idem NERATIVS, etiam vt fructus in vicini villa cogantur, coacti-

coctique habeantur: et pedamenta ad vineam ex vicini praedio ſumantur, conſtitui poſſe ſcribit. §. 2. Eodem libro ait: vicino, cujus lapidicinae ſundo tuo immineant, poſſe te cedere, jus ei eſſe terram, rudus, ſaxa jacere, poſita habere, et vt in [tuum] lapides prouoluantur, ibique poſiti habeantur, indeque exportentur.

§. 3. Qui habet hauſtum, iter quoque habere videtur ad hauriendum. Et (vt ait NERATIVS lib. 3. Membranarum) ſiue ei jus hauriendi, et adeundi ceſſum ſit, vtrumque habebit: ſiue tantum hauriendi, ineſſe et aditum: ſiue tantum adeundi ad fontem, ineſſe et hauſtum. Haec de hauſtu ex fonte priuato. Ad flumen autem publicum, idem NERATIVS eodem libro ſcribit, iter debere cedi, hauſtum non oportere: et ſi quis tantum (hauſtum) ceſſerit, nihil eum agere.

4. PAPINIANVS *lib. 2. Reſponſorum.*

Pecoris paſcendi ſeruitutes, item ad aquam appellendi, ſi praedii fructus maxime in pecore conſiſtat, praedii magis, quam perſonae videtur. † Si tamen teſtator perſonam demonſtrauit, cui ſeruitutem praeſtari voluit *, emptori vel heredi non eadem praeſtabitur ſeruitus.

* L. pen. h. t. L. 6. de Seru. legat. L. 24. §. 1. de adim. legat.

5. VLPIANVS *lib. 17. ad Edictum.*

Ergo ſecundum eum et vindicari poterit. §. 1. NERATIVS [libris] ex PLAVTIO ait, nec hauſtum pecoris, nec appulſum, nec cretae eximendae, calciſque coquendae jus poſſe in alieno eſſe, niſi fundum vicinum habeat: et hoc PROCVLVM et ATILICINVM exiſtimaſſe ait. Sed ipſe dicit, vt maxime calcis coquendae et cretae eximendae ſeruitus conſtitui poſſit, non vltra poſſe, quam quatenus ad eum ipſum fundum opus ſit.

6. PAVLVS *lib. 15. ad Plautium.*

Veluti ſi figulinas haberet, in quibus ea vaſa fierent, quibus fructus ejus fundi exportarentur; ſicut in quibusdam fit, vt amphoris vinum euehatur: aut [vt] dolia fiant, vel tegulae [vel] ad villam aedificandam. Sed ſi, vt vaſa venirent, figulinae exercerentur, vſusfructus erit.

§. 1. Item longe recedit ab vſufructu jus calcis coquendae, et lapidis eximendi, et arenae fodiendae, aedificandi ejus gratia, quod in fundo eſt: Item ſiluae caeduae, vt pedamenta in vineas non deſint. † Quid ergo, ſi praediorum meliorem cauſam haec faciant? Non eſt dubitandum, quin ſeruitutis ſit. Et hoc (et) MARCIANVS probat: in tantum, vt et talem ſeruitutem conſtitui poſſe putet, *vt tugurium mihi habere liceret in tuo:* ſcilicet, ſi habeam paſcui ſeruitutem, aut pecoris appellendi; vt, ſi hiems ingruerit, habeam, quo me recipiam.

7. *Idem lib. 21. ad Edictum.*

Qui ſella aut lectica vehitur, *ire*, non *agere*, dicitur. Jumentum vero ducere non poteſt, qui iter tantum habet. † Qui actum habet: et plauſtrum ducere, et jumenta agere poteſt. Sed trahendi lapidem *, aut tignum, neutri eorum jus eſt. Quidam, nec haſtam rectam ei ferre licere: quia neque eundi, neque agendi gratia id faceret, et poſſent fructus eo modo laedi. † Qui viam habent, eundi agendique jus habent: plerique, et trahendi quoque, et rectam haſtam referendi, ſi modo fructus non laedat. §. 1. In ruſticis autem praediis impedit ſeruitutem medium praedium, quod non ſeruit.

* L. 12. h. t. L. 1. §. pen. de itin. actuque. L. 20. quemadmodum ſeru. amitt.

8. CAJVS *lib. 7. ad Edictum Prouinciale.*

Viae latitudo ex Lege duodecim Tabularum in porrectum octo pedes habet: in anfractum, id eſt, vbi flexum eſt, ſedecim.

9. PAVLVS *lib. 1. Sententiarum.*

Seruitus aquae ducendae, vel hauriendae, niſi ex capite, vel ex fonte, conſtitui non poteſt: hodie tamen ex quocunque loco conſtitui ſolet.

10. *Idem lib. 49. ad Edictum.*

LABEO ait, talem ſeruitutem conſtitui poſſe, *vt aquam quaerere, et inuentam ducere liceat:* nam ſi liceat, nondum aedificato (aedificio), ſeruitutem conſtituere, quare non aeque liceat, nondum inuenta aqua eandem conſtituere ſeruitutem? et ſi, vt quaerere liceat, cedere poſſumus: etiam vt inuenta ducatur, cedi poteſt.

11. CELSVS *lib. 27. Digeſtorum.*

Per fundum, qui plurium eſt, jus mihi eſſe eundi, agendi poteſt ſeparatim cedi. Ergo ſubtili ratione non aliter meum fiet jus, quam ſi omnes cedant: et nouiſſima demum ceſſione ſuperiores omnes confirmabuntur. Benignius tamen dicetur, et antequam nouiſſimus ceſſerit, eos, qui antea ceſſerunt, vetare vti ceſſo jure non poſſe.

12. MODESTINVS *lib. 9. Differentiarum.*

Inter actum et iter, nonnulla eſt differentia. *Iter* eſt enim, qua quis pedes, vel eques commeare poteſt: *Actus* vero, vbi et armenta trajicere, et vehiculum ducere liceat.

13. JAVOLENVS *lib. 10. ex* CASSIO.

Certo generi agrorum adquiri ſeruitus poteſt, velut vineis: quod ea ad ſolum magis, quam ad ſuperficiem, pertinet, ideo ſublatis vineis, ſeruitus manebit: ſed, ſi in contrahenda ſeruitute aliud actum erit, doli mali exceptio erit neceſſaria.

§. 1. Si totus ager itineri, aut actui ſeruit: dominus in eo agro * nihil facere poteſt, quo ſeruitus impediatur, quae ita diffuſa eſt, vt omnes glebae ſeruiant. † At ſi iter actusue ſine vlla determinatione legatus (eſt): modo determinabitur. Et, qua primum iter determinatum eſt, ea ſeruitus conſtitit: caeterae partes agri liberae ſunt. Igitur arbiter dandus (eſt), qui vtroque caſu viam determinare debet.

* L. 9. L. 21. L. 23. §. 3. h. t.

§. 3. Latitudo actus itinerisque ea eſt, quae demonſtrata eſt: quod ſi nihil dictum eſt, hoc ab arbitro ſtatuendum eſt. † In via aliud juris eſt: nam, ſi dicta latitudo non eſt, legitima debetur. §. 3. Si locus, non adjecta latitudine, nominatus eſt, per eum qualibet iri poterit. Sin autem praetermiſſus eſt: aeque, latitudine non adjecta, per totum fundum vna poterit eligi via, duntaxat ejus latitudinis, quae lege comprehenſa eſt: pro quo ipſo, ſi dubitabitur, arbitri officium inuocandum eſt.

14. POMPONIVS *lib. 32. ad Quintum Mucium.*

Per quem locum *viam* alii ceſſero, per eundem alii aquaeductum cedere non potero: ſed, et ſi aquaeductum alii conceſſero, alii iter per eundem locum vendere, vel alias cedere non potero.

15. *Idem lib. 31. ad Quintum Mucium.*

QVINTVS MVCIVS ſcribit, cum iter aquae vel quotidianae, vel aeſtiuae, vel quae interualla longiora habeat, per alienum fundum erit, [licere] fiſtulam ſuam vel fictilem, vel cujuslibet generis, in riuo ponere, quae aquam latius exprimeret: et, quod vellet, in riuo facere licere, dum ne domino praedii aquagium deterius faceret.

16. CALLISTRATVS *lib. 3. de Cognit.*

Diuus PIVS aucupibus ita reſcripſit: *οὐκ ἔστιν εὔλογον ἀκόντων τῶν δεσποτῶν ὑμᾶς ἐν ἀλλοτρίοις χωρίοις ἰξεύειν*, id eſt,

non

Digitized by Google

non eſt conſentaneum, vt per aliena praedia, inuitis dominis, aucupium facias.

17. PAPIRIVS JVSTVS *lib. 1. de Conſtitutionibus.*

Imperatores ANTONINVS et VERVS AVGVSTI, reſcripſerunt, *aquam de flumine publico pro modo poſſeſſionum, ad irrigandos agros diuidi oportere niſi proprio quis jure plus ſibi datum oſtenderit.* Item reſcripſerunt, aquam ita demum permitti duci, ſi ſine injuria alterius id fiat.

18. VLPIANVS *lib. 14. ad Sabinum.*

Vna eſt via, etſi per plures fundos imponatur: cum vna ſeruitus ſit. † Denique quaeritur, an, ſi per vnum fundum iero, per alium non, per tantum tempus, quanto ſeruitus amittitur: an retineam ſeruitutem? et magis eſt, vt aut tota amittatur, aut tota retineatur. Ideoque ſi nullo vſus ſum, tota amittitur: ſi vel vno, tota ſeruatur.

19. PAVLVS *lib. 6. ad Sabinum.*

Si vnus ex ſociis ſtipuletur iter ad communem fundum, inutilis eſt ſtipulatio: quia nec dari ei poteſt. Sed ſi omnes ſtipulentur, ſiue communis ſeruus, ſinguiis ex ſociis, *ſibi dari oportere,* petere poſſunt; quia ita dari eis poteſt à te. [Ne], ſi ſtipulator viae plures heredes reliquerit: inutilis ſtipulatio fiat.

20. POMPONIVS *lib. 33. ad Sabinum.*

Si mihi eodem tempore conceſſeris et ire agere per tuum locum et vti frui eo jus eſſe; deinde ego tibi conceſſero, jus mihi vti frui non eſſe: non aliter * eo loco vteris frueris, quam vt ire agere mihi recte liceat. † Item ſi et ducere per tuum fundum aquam jure potuero, et in eo tibi aedificare, inuito me, jus non fuerit: ſi tibi conceſſero, jus eſſe aedificare, nihilominus hanc ſeruitutem mihi praeſtare debebis, ne aliter aedifices, quam vt ductus aquae meus maneat: totiusque [ejus] rei conditio talis eſſe debet, qualis eſſet, ſi vim duntaxat initio conceſſio facta eſſet. * L. 21. de S. P. V.

§. 1. Seruitus naturaliter, non manufacto, laedere poteſt fundum ſeruientem: quemadmodum ſi imbri creſcat aqua in riuo, aut ex agris in eum confluat, aut aquae fons ſecundum riuum, vel in eo ipſo inuentus poſtea fuerit

§. 2. Si fundo Seiano confinis fons fuerit, ex quo [fonte] per fundum Seianum aquam jure ducebam, meo facto fundo Seiano manet ſeruitus. §. 3. Hauriendi jus non hominis, ſed praedii eſt.

21. PAVLVS *lib. 15 ad Sabinum.*

Si mihi conceſſeris iter aquae per fundum tuum, non deſtinata parte, per quam ducerem: totus fundus tuus ſeruiet.

22. POMPONIVS *lib. 33. ad Sabinum.*

Sed quae loca ejus fundi tunc, cum ea fieret ceſſio, aedificiis, arboribus, vineis vacua fuerint: ea ſola eo nomine ſeruient.

23. PAVLVS *lib. 15. ad Sabinum.*

Via conſtitui vel latior octo pedibus, vel anguſtior poteſt, vt tamen eam latitudinem habeat, qua vehiculum ire poteſt: alioquin iter erit, non via.

§. 1. Si lacus perpetuus in fundo tuo eſt, nauigandi quoque ſeruitus, vt perueniatur ad fundum vicinum, imponi poteſt.

§. 2. Si fundus ſeruiens, vel is, cui ſeruitus debetur, publicaretur, vtroque caſu durant ſeruitutes; quia cum ſua conditione * quisque fundus publicaretur. §. 3. Quaecunque ſeruitus fundo debetur, omnibus ejus partibus debetur: et ideo, quamuis particulatim venierit, omnes partes ſeruitus ſequitur, [et] ita, vt ſinguli recte agant, *jus ſibi eſſe fundi.* Si tamen fundus, cui ſeruitus debetur, certis regionibus inter plures dominos diuiſus eſt, quamuis omnibus partibus ſeruitus debeatur: tamen opus eſt, vt hi, qui non proximas partes ſeruienti fundo habebunt, tranſitum per reliquas partes fundi diuiſi, jure habeant: aut ſi proximi patiantur, tranſeant.

* L. 12. commun. praed. L. 20. §. 1. de A. R. D.

24. POMPONIVS *lib. 33. ad Sabinum.*

Ex meo aquaeductu, LABEO ſcribit, cuilibet poſſe me vicino commodare: PROCVLVS, [contra], vt ne in meam partem fundi aliam, quam ad quam ſeruitus adquiſita ſit, vti ea poſſit. PROCVLI ſententia verior eſt.

25. *Idem lib. 34. ad Sabinum.*

Si partem fundi mei certam tibi vendidero, aquaeductus jus, etiamſi alterius partis cauſa plerumque ducatur, te quoque ſequetur, neque ibi aut bonitatis agri, aut vſus ejus aquae ratio habenda eſt, ita, vt eam ſolam partem fundi, quae pretioſiſſima ſit, aut maxime vſum ejus aquae deſideret, jus ejus ducendae ſequatur: ſed pro modo agri detenti, aut alienari, fiat ejus aquae diuiſio.

26. PAVLVS *lib. 47. ad Edictum.*

Si via, iter, actus, aquaeductus legetur ſimpliciter per fundum, facultas eſt heredi, per quam partem fundi velit conſtituere ſeruitutem: ſi modo nulla captio legatario in ſeruitute ſit.

27. JVLIANVS *lib. 7. Digeſtorum.*

Si communi fundo meo et tuo ſeruiat fundus Sempronianus, et eundem in commune redemerimus, ſeruitus extinguitur: quia par vtriusque domini jus in vtroque fundo eſſe incipit. At ſi proprio meo et proprio tuo idem ſeruiat, manebit ſeruitus: quia proprio fundo per communem ſeruitus deberi poteſt.

28. *Idem lib. 34. Digeſtorum.*

Itinere ad praedium commune duorum legato, niſi vterque de loco itineris conſentiat, ſeruitus neque adquiritur, neque deperit.

29. PAVLVS *lib. 2. Epitomarum* ALFENI *Digeſtorum.*

Is, qui duo praedia confinia habuerat, ſuperiorem fundum vendiderat: in lege ita dixerat, *vt aquam, ſulco aperto, emptori educere in fundum inferiorem recte liceat.* ſi emptor ex alio fundo aquam acciperet, et eam in inferiorem ducere vellet, *quaeſitum* eſt, an poſſit id ſuo jure facere, necne? *Reſpondi*, nihil amplius, quam quod ipſius fundi ſiccandi cauſa deriuaret, vicinum inferiorem recipere debere.

30. *Idem lib. 4. Epitomarum* ALFENI *Digeſtorum.*

Qui duo praedia habebat, in vnius venditione *aquam*, quae in fundo naſcebatur, et *circa eam aquam late decem pedes exceperat.* *Quaeſitum* eſt, vtrum dominium loci ad eum pertineat: an, vt per eum locum accedere poſſit? *Reſpondit*, ſi ita recepiſſet, *circa eam aquam late pedes decem*, iter duntaxat videri venditoris eſſe.

31. JVLIANVS *lib. 2. ex Minicio.*

Tria praedia continua trium dominorum adjecta erant: imi praedii dominus, ex ſummo fundo, imo fundo ſeruitutem aquae quaeſierat, et per medium fundum, domino concedente, in ſuum agrum ducebat: poſtea idem ſummum fundum emit, deinde imum fundum, in quem aquam induxerat, vendidit. *Quaeſitum* eſt, num imus fundus id jus aquae amiſiſſet: quia cum vtraque praedia ejusdem domini facta eſſent, ipſa ſibi ſeruire non potuiſſent? Negauit, amiſiſſe ſeruitutem: quia praedium

dium, per quod aqua ducebatur, alterius fuiſſet. Et quemadmodum ſeruitus ſummo funde, vt in imum fundum aqua veniret, imponi aliter non potuiſſet, quam vt per medium quoque fundum duceretur: ſi eadem ſeruitus ejusdem fundi amitti aliter non poſſet, niſi eodem tempore etiam per medium fundum aqua duci deſiiſſet, aut omnium tria ſimul praedia vnius domini facta eſſent.

32. AFRICANVS *lib. 6. Quaeſtionum.*

Fundus mihi tecum communis eſt; partem tuam mihi tradidiſti, et ad eundem, viam per vicinum tuum proprium. Recte eo modo ſeruitutem conſtitutam ait: neque quod dici ſolet, *per partes nec adquiri, nec imponi ſeruitutes poſſe*, iſto caſu locum habera. Hic enim non per partem ſeruitutem adquiri, vtpote cum in id tempus adquiratur, quo proprius meus fundus futurus ſit.

33. *Idem lib. 9. Quaeſtionum.*

Cum eſſent mihi et tibi fundi duo communes, Titianus et Seianus; et in diuiſione conueniſſet, vt mihi Titianus, tibi Seianus cederet: inuicem partes eorum tradidimus, et in tradendo dictum eſt, *vt alteri per alterum aquam ducere liceret*. Recte eſſe ſeruitutem impoſitam, ait: maxime ſi pacto ſtipulatio ſubdita ſit.

§. 1. Per plurium praedia aquam ducis, quoquo modo impoſita ſeruitute. Niſi pactum, vel ſtipulatio etiam de hoc ſubſecuta eſt, neque eorum cuiuis, neque alii vicino poteris hauſtum ex riuo cedere: pacto enim, vel ſtipulatione interuenientibus, et hoc concedi ſolet. Quamuis nullum praedium ipſum ſibi ſeruire, neque ſeruitutis fructus conſtitui poteſt.

34. PAPINIANVS *lib. 7. Quaeſtionum.*

Vnus ex ſociis fundi communis permittendo *jus eſſe ire agere*, nihil agit, et ideo, ſi duo praedia, quae mutuo ſeruiebant, inter eosdem fuerint communicata, quoniam ſeruitutes pro parte retineri placet, ab altero ſeruitus alteri remitti non poteſt: quamuis enim vnusquisque ſociorum ſolus ſit, cui ſeruitus debetur, tamen quoniam non perſonae, ſed praedia deberent, neque adquiri libertas, neque remitti ſeruitus per partem poterit.

§. 1. Si fons exaruerit, ex quo ductum aquae habeo, isque poſt conſtitutum tempus ad ſuas venas redierit: an aquaeductus amiſſus erit, quaeritur?

35. PAVLVS *lib. 15. ad Plautium.*

Et Atilicinvs ait, Caeſarem Statilio Tavro reſcripſiſſe in haec verba: *Hi, qui ex fundo Sutrino aquam ducere ſoliti ſunt, adierunt me, propoſueruntque, aquam, qua per aliquot annos vſi ſunt, ex fonte, qui eſt in fundo Sutrino, ducere non potuiſſe, quod fons exaruiſſet: et poſtea ex eo fonte aquam fluere coepiſſe. Petieruntque* [â] *me, vt, quod jus non negligentia aut culpa ſua amiſerant, ſed quia ducere non poterant, his reſtitueretur. Quorum mihi poſtulatio, cum non iniqua viſa ſit, ſuccurrendum his putaui. Itaque quod jus habuerunt* [tunc], *cum primum ea aqua peruenire ad eos non potuit, id eis reſtitui placet.*

36. *Idem lib. 2. Reſponſorum.*

Cum fundo, quem ex duobus retinuit venditor, aquae ducendae ſeruitus impoſita ſit, empto praedio quaeſita ſeruitus diſtractum denuo praedium ſequitur. Nec ad rem pertinet, quod ſtipulatio, qua poenam promitti placuit, ad perſonam emptoris, ſi ei forte frui non licuiſſet, relata eſt.

37. *Idem lib. 3. Reſponſorum.*

Λούκιος Τίτιος Γαΐῳ Σεΐῳ τῷ ἀδελφῷ πλεῖστα χαίρειν. ὕδατος τοῦ ῥέοντος εἰς τὴν κρήνην τὴν κατασκευασθεῖσαν ἐν ἰσθμῷ ὑπὸ τοῦ πατρός μου, δίδωμι καὶ χαρίζομαί σοι δάκτυλον εἰς τὴν οἰκίαν σου τὴν ἐν τῷ ἰσθμῷ, ἢ ὅπου ἂν θέλῃς.

Id eſt,

Lucius Titius, G. Seio fratri S. P. de aqua fluente in fontem, quem pater meus in Iſthmo inſtruxit, do concedoque tibi gratuito digitum, ſiue ad domum, quam in Iſthmo tenes, ſiue quocumque tandem volueris. Quaero an hac ſcriptura vſus aquae etiam ad heredes Caji Seji pertineat? Pavlvs reſpondit, vſum aquae perſonalem ad heredem Seji quaſi vſuarii transmitti non oportere.

38. *Idem lib. 1. Manualium.*

Flumine interueniente, via conſtitui poteſt: ſi aut vado tranſiri poteſt, aut pontem habeat. Diuerſum, ſi pontonibus trajiciatur. Haec ita, ſi per vnius praedia flumen currat: alioquin ſi tua praedia mihi vicina ſint, deinde flumen, deinde Titii praedia, deinde via publica, in quam iter mihi acquiri volo, diſpiciamus, ne nihil vetet, à te mihi viam dari vsque ad flumen, deinde à Titio vsque ad viam publicam? Sed videamus, num et, ſi tu eorum praediorum dominus ſis, quae trans flumen intra viam publicam ſint, idem juris ſit: quia via conſummari ſolet, vel ciuitate tenus, vel vsque ad viam publicam, vel vsque ad flumen, in quo pontonibus trajiciatur, vel vsque ad proprium aliud ejusdem domini praedium? Quod ſi eſt, † non videtur interrumpi ſeruitus, quamuis inter ejusdem domini praedia flumen publicum intercedat.

Commvnia PRAEDIORVM, tam *VRBANORVM*, qvam *RVSTICORVM*.

(Dig. 8. T. 4.)

1. VLPIANVS *lib. 2. Inſtitutionum.*

Aedificia vrbana quidem *praedia* appellamus: caeterum, et ſi in villa aedificia ſunt, aeque ſeruitutes vrbanorum praediorum conſtitui poſſunt.

§. 1. Ideo autem hae *ſeruitutes praediorum* appellantur, quoniam ſine praediis conſtitui non poſſunt. Nemo enim poteſt ſeruitutem adquirere, vel vrbani, vel ruſtici praedii, niſi qui habet praedium.

2. *Idem lib. 17. ad Edictum.*

De aqua per rotam tollenda ex flumine, vel haurienda, vel ſi quis ſeruitutem caſtello impoſuerit, quidam dubitauerunt, ne hae ſeruitutes non eſſent. Sed reſcripto Imperatoris ANTONINI ad Tullianum adjicitur, licet ſeruitus jure non valuit, ſi tamen hac lege comparauit ſeu alio quocumque legitimo modo ſibi hoc jus adquiſiuit, tuendum eſſe eum, qui hoc jus poſſedit.

3. CAJVS *lib. 7. ad Edictum Prouinciale.*

Duorum praediorum dominus, ſi alterum ea lege tibi dederit, *vt id praedium, quod datur, ſeruiat ei, quod ipſe retinet*, vel contra: jure impoſita ſeruitus intelligitur.

4. JAVOLENVS *lib. 7. ex* Cassio.

Caueri, *vt ad certam altitudinem monumentum aedificetur*, non poteſt: quia id, quod humani juris eſſe deſiit, ſeruitutem non recipit: ſicut nec illa quidem ſeruitus conſiſtere poteſt, *vt certus numerus hominum in vno loco humetur.*

5. *Idem lib. 2. Epiſtolarum.*

Proprium ſolum vendo, an ſeruitutem talem injungere poſſim, *vt mihi et vicino ſeruiat?* Similiter ſi commune ſolum vendo, *vt mihi et ſocio ſeruiat*, an conſequi poſſim? *Reſpondi:* † Seruitutem recipere, niſi ſibi, nemo poteſt. Adjectio itaque

vicini

Digitized by Google

vicini pro ſuperuacuo habenda eſt: Ita vt tota ſeruitus ad eum, qui receperit, pertineat. Solum autem commune vendendo, *vt mihi, et ſocio ſeruiat,* efficere non poſſum: quia per vnum ſocium communi ſolo ſeruitus adquiri non poteſt.

6. VLPIANVS *lib. 28. ad Sabinum.*

Si quis duas aedes habeat, et alteras tradat, poteſt legem traditioni dicere: *vt vel iſtae quae non traduntur,* ſeruae ſint his, quae traduntur. vel contra: *vt traditae retentis aedibus ſeruiant:* paruique refert, viciuae ſint ambae aedes, an non. † Idem erit et in praediis ruſticis; nam et ſi quis duos fundos habeat, alium alii poteſt ſeruum facere, tradendo. Duas autem aedes ſimul tradendo non poteſt efficere alteras alteris ſeruas: quia neque adquirere alienis aedibus ſeruitutem, neque imponere poteſt.

§. 1. Si quis partem aedium tradat, vel partem fundi, non poteſt ſeruitutem imponere: quia per partes ſeruitus imponi non poteſt, ſed nec acquiri. † Plane, ſi diuiſit fundum regionibus, et ſic partem tradidit pro diuiſo, poteſt alterutri ſeruitutem imponere: quia non eſt pars fundi, ſed fundus: Quod et in aedibus poteſt dici, ſi dominus, pariete medio aedificato, vnam domum in duas diuiſerit (vt plerique faciunt): nam et hic pro duabus domibus accipi debet.

§. 2. Item, ſi duo homines binas aedes communes habeamus, ſimul tradendo, idem efficere poſſumus, ac ſi ego ſolus proprias binas aedes haberem. Sed, et ſi ſeparatim tradiderimus, idem fiet: ſic tamen, vt nouiſſima traditio efficiat etiam praecedentem traditionem efficacem. §. 3. Si tamen alterae vnius propriae ſint aedes, alterae communes: neutris ſeruitutem vel adquirere, vel imponere me poſſe, POMPONIVS lib. 8. ex SABINO ſcripſit. Si in venditione quis dixerit, ſeruas fore aedes, quas vendidit, neceſſe non habet liberas tradere. Quare vel ſuis aedibus eas ſeruas facere poteſt, vel vicino concedere ſeruitutem, ſcilicet ante traditionem. Plane ſi Titio ſeruas fore dixit, ſi quidem Titio ſeruitutem conceſſerit, abſolutum eſt: ſi vero alii conceſſerit, ex empto tenebitur. A quo non abhorret, quod MARCELLVS lib. 6. Digeſtorum ſcribit: ſi quis in tradendo dixerit fundum Titio ſeruire, cum ei non ſeruiret, eſſet autem obligatus venditor Titio ad ſeruitutem praeſtandam, an agere poſſit ex vendito, vt emptor ſeruitutem imponi patiatur praedio, quod mercatus eſt? Magisque putat, permittendum agere. Idemque ait, et ſi poſſit venditor Titio ſeruitutem vendere, aeque agere permittendum. Haec ita demum, ſi recipiendae ſeruitutis gratia id in traditione expreſſum eſt. Caeterum, ſi quis (inquit) veritus, ne ſeruitus Titio debeatur, ideo hoc excepit: non erit ex vendito actio, ſi nullam ſeruitutem promiſit.

7. PAVLVS *lib. 5. ad Sabinum.*

In tradendis vnis aedibus ab eo, qui binas habet, ſpecies ſeruitutis exprimenda eſt: ne, ſi generaliter ſeruire dictum erit, aut nihil valeat, quia incertum ſit, quae ſeruitus excepta ſit, aut omnis ſeruitus imponi debeat.

§. 1. Interpoſitis quoque alienis aedibus imponi poteſt: (veluti); vt altius tollere, vel non tollere liceat: vel etiam, ſi iter debeatur, vt ita conualeſcat, ſi mediis aedibus ſeruitus poſtea impoſite fuerit, ſicuti per plurium praedia ſeruitus imponi etiam diuerſis temporibus poteſt. Quamquam dici poteſt, ſi tria praedia continua habeam, et extremum tibi tradam, vel tuo, vel meis praediis ſeruitutem adquiri poſſe: ſi vero extremo, quod retineam, quia et medium meum ſit, ſeruitutem conſiſtere: ſed ſi rurſus, aut id, cui adquiſita ſit ſeruitus, aut medium alienauero, interpellari eam, donec medio praedio ſeruitus imponatur.

8. POMPONIVS *lib. 8. ad Sabinum.*

Si, cum duas haberem inſulas, duobus eodem momento, tradidero, videndum eſt, an ſeruitus alterutris impoſita valeat: quia * alienis quidem aedibus, nec imponi, nec adquiri ſeruitus poteſt: ſed, ante traditionem peractam, ſuis magis adquirit, vel imponit is, qui tradit, ideoque valebit ſeruitus.

9. *Idem lib. 10. ad Sabinum.*

Si ei, cujus praedium mihi ſeruiebat, heres extiti, et eam hereditatem tibi vendidi *, reſtitui in priſtinum ſtatum ſeruitus debet: quia id agitur, vt quaſi tu heres videaris extitiſſe.]

* L. 2. §. 18. 19. de haer. v. act. vend.

10. VLPIANVS *lib. 10. ad Sabinum.*

Quidquid venditor, ſeruitutis nomine, ſibi recipere vult, nominatim recipi oportet. Nam illa generalis receptio, *quibus [eſt] ſeruitus, vtique eſt,* ad extraneos pertinet, ipſi nihil proſpicit venditori ad jura ejus conſeruanda: nulla enim habuit; quia nemo ipſe ſibi ſeruitutem debet. Quinimo, et ſi debita fuit ſeruitus, deinde dominium rei ſeruientis peruenit ad me, conſequenter dicitur extingui ſeruitutem.

11. POMPONIVS *lib. 33. ad Sabinum.*

Refectionis gratia, accedendi ad ea loca, quae non ſeruiant, facultas tributa eſt his, quibus ſeruitus debetur: qua tamen accedere eis ſit neceſſe; niſi in ceſſione ſeruitutis nominatim praefinitum ſit, qua accederetur. Et ideo nec ſecundum riuum, nec ſupra eum, ſi forte ſub terra aqua ducatur, locum religioſum dominus ſoli facere poteſt, ne ſeruitus intereat: et id verum eſt, ſed et depreſſurum vel alleuaturum riuum, per quem aquam jure duci poteſtatem habes: niſi ſi, ne id faceres, cautum ſit.

§. 1. Si prope tuum fundum jus eſt mihi *aquam riuo ducere,* tacita haec jura ſequuntur, vt reficere mihi riuum liceat, vt adire, qua proxime poſſim ad reficiendum eum ego, fabrique mei; item vt ſpatium relinquat mihi dominus fundi, quo, dextra et ſiniſtra, ad riuum adeam, et quo terram, limum, lapidem, arenam, calcem jacere poſſim.

12. PAVLVS *lib. 15. ad Sabinum.*

Cum fundus fundo ſeruit, vendito quoque fundo, ſeruitutes ſequuntur. Aedificia quoque fundis, et fundi aedificiis eadem conditione ſeruiunt.

13. VLPIANVS *lib. 6. Opinionum.*

Venditor fundi Geroniani, fundo Botroiano, quem retinebat, legem dederat, *ne contra eum piſcatio thynnaria exerceatur.* Quamuis mari, quod natura omnibus patet, ſeruitus imponi priuata lege non poteſt, quia tamen † bona fides contractus legem ſeruari venditionis expoſcit, perſonae poſſidentium, aut in jus eorum ſuccedentium, per ſtipulationis vel venditionis legem obligantur.

§. 1. Si conſtat, in tuo agro lapidicinas eſſe, inuito te, nec priuato, nec publico nomine quisquam lapidem caedere poteſt, cui id faciendi jus non eſt: niſi talis conſuetudo in illis lapidicinis conſiſtat, vt, ſi quis voluerit ex his caedere, non aliter hoc faciat, niſi prius ſolitum ſolatium pro hoc domino praeſtat: ita tamen lapides caedere debet, poſtquam ſatisfaciat domino, vt neque vſus neceſſarii lapidis intercludatur, neque commoditas rei, jure, domino adimatur.

14. JVLIANVS *lib. 41. Digeſtorum.*

Iter nihil prohibet, ſic conſtitui, *vt quis interdiu duntaxat eat:* quod fere circa praedia vrbana etiam neceſſarium eſt.

Digitized by Google

15. PAVLVS *lib. 1. Epitomarum* ALFENI *Digeſtorum.*

Qui per certum locum iter, aut actum alicui ceſſiſſet, eum pluribus, per eundem locum, vel iter, vel actum cedere poſſe, verum eſt. Quemadmodum ſi quis vicino ſuas aedes ſeruas feciſſet, nihilominus aliis, quot vellet, multis eas aedes ſeruas facere poteſt.

16. CAJVS *lib. 2. Rerum cottidianarum [ſiue aureorum.]*

Poteſt etiam in teſtamento heredem ſuum quis damnare, ne altius aedes ſuas tollat, ne luminibus aedium vicinarum officiat, vel, vt patiatur eum tignum in parietem immittere, vel ſtillicidia aduerſus eum habere, vel, vt patiatur vicinum per fundum ſuum, vel heredis ire, agere, aquamue ex eo ducere.

17. PAPINIANVS *lib. 7. Quaeſtionum.*

Si precario vicinus in tuo maceriam duxerit, interdicto, quod precario [habet], agi non poterit: nec maceria poſita, donatio ſeruitutis perfecta intelligitur: nec vtiliter intendetur, jus ſibi eſſe, inuito te, aedificatum habere; cum aedificium ſoli conditionem ſecutum, inutilem faciat intentionem. Caeterum, ſi in ſuo maceriam precario, qui ſeruitutem tibi debuit, duxerit: neque libertas vſucapietur, et interdicto, quod precario [habet], vtiliter cum eo agetur. Quod ſi donationis cauſa permiſeris: et interdicto agere non poteris, et † ſeruitus donatione tollitur

18. PAVLVS *lib. 18. Manualium.*

Receptum eſt, vt plures domini, et non pariter cedentes, ſeruitutes imponant, vel adquirant: vt tamen ex nouiſſimo actu etiam ſuperiores confirmentur; perindeque ſit, atque ſi eodem tempore omnes ceſſiſſent. et ideo, ſi is, qui primus ceſſit, vel defunctus ſit, [vel alio genere,] vel alio modo partem ſuam alienauerit, poſt deinde ſocius ceſſerit, nihil agetur: cum enim poſtremus cedat, non retro adquiri ſeruitus videtur; ſed perinde habetur, atque ſi [poſt], cum poſtremus cedat, omnes ceſſiſſent. Igitur rurſus hic actus pendebit, donec nouus ſocius cedat. † Idem juris eſt, et ſi vni ex dominis cedatur, deinde [in perſona ſocii] aliquid horum acciderit. † Ergo et ex diverſo, ſi ei, qui (non) ceſſit, aliquid (tale) eorum contigerit, ex integro omnes cedere debebunt: tantum enim tempus eis remiſſum eſt, quo dare, facere (poſſunt), vel diuerſis temporibus poſſint: et ideo non poteſt vni, vel vnus cedere. † Idemque dicendum eſt, (et) ſi alter cedat, alter leget ſeruitutes. nam, ſi omnes ſocii legent ſeruitutes, et pariter eorum adeatur hereditas, poteſt dici, vtile eſſe legatum: ſi diuerſis temporibus, inutiliter dies legati cedit * nec enim ſicut viuentium, ita et defunctorum actus ſuſpendi, receptum eſt.

DE AQVA, ET AQVAE PLUVIAE ARCENDAE.

(Dig. 39. T. 3.)

1. VLPIANVS *lib. 43. ad Edictum.*

Si cui aqua pluuia damnum dabit, actione aquae pluuiae arcendae auertetur aqua. † Aquam pluuiam dicimus, quae de coelo cadit, atque imbre excreſcit: ſiue per ſe haec aqua coeleſtis noceat, vt TVBERO ait, ſiue cum alia mixta [ſit.] §. 1. Haec autem actio locum habet in damno nondum facto; opere tamen jam facto: hoc eſt, de eo opere, ex quo damnum timetur. totieſque locum habet, quoties manu facto opere agro aqua nocitura eſt: id eſt, cum quis manu fecerit, quo aliter flueret, quam natura ſoleret; ſi forte immittendo eam aut majorem fecerit, aut citatiorem, aut vehementiorem: aut ſi comprimendo redundare effecit. quod ſi natura aqua noceret, ea actione non continentur. § 2. NERATIVS ſcribit: Opus, quod quis fecit, vt aquam excluderet, quae exundante palude in agrum ejus refluere ſolet, ſi ea palus aqua pluuia ampliatur, eaque aqua repulſa eo opere agris vicini noceat, aquae pluuiae actione cogetur tollere. §. 3. De eo opere, quod agri colendi cauſa aratro factum ſit, QVINTVS MVCIVS ait, non competere hanc actionem. TREBATIVS autem, non quod agri, ſed quod frumenti duntaxat quaerendi cauſa aratro factum [ſit,] ſolum excepit. §. 4. Sed et foſſas agrorum ſiccandorum cauſa factas, MVCIVS ait fundi colendi cauſa fieri: non tamen [oportere] corriuandae aquae cauſa fieri: **ſic enim debere quem meliorem agrum ſuum facere, ne vicini deteriorem faciat.* §. 5. Sed et ſi quis arare et ſerere poſſit etiam ſine ſulcis aquariis, teneri eum, ſi quid ex his, licet agri colendi cauſa, videatur feciſſe: quod ſi aliter ſerere non poſſit, niſi ſulcos aquarios fecerit, non teneri. OFILIVS autem ait, ſulcos agri colendi cauſa directos ita, vt in vnam pergant partem, jus eſſe facere.

§. 6. Sed apud SERVII auctores relatum eſt, ſi quis ſalicta poſuerit, et ob hoc aqua reſtagnaret: aquae pluuiae arcendae agi poſſe, ſi ea aqua vicino noceret. §. 7. LABEO etiam ſcribit, ea, quaecunque frugum fructuumque recipiendorum cauſa fiunt, extra hanc eſſe cauſam: neque referre, quorum fructuum percipiendorum cauſa id opus fiat. §. 8. Item SABINVS, CASSIVS, opus manufactum in hanc actionem venire ajunt: niſi ſi quid agri colendi fiat.

§. 9. Sulcos tamen aquarios, qui *Elices* appellantur, ſi quis faciat, aquae pluuiae actione eum teneri [ait]. §. 10. Iidem ajunt, ſi aqua naturaliter decurrat, aquae pluuiae arcendae actionem ceſſare: quod ſi opere facto aqua aut in ſuperiorem partem repellitur, aut in inferiorem deriuatur: aquae pluuiae arcendae actionem competere.

§. 11. Iidem ajunt, aquam pluuiam in ſuo retinere, vel ſuperficientem ex vicini in ſuum deriuare, dum opus in alieno non fiat, omnibus jus eſſe. * prodeſſe enim ſibi vnusquisque, dum alii non nocet, non prohibetur: nec quemquam hoc nomine teneri. §. 12. Denique MARCELLVS ſcribit, cum eo, qui in ſuo fodiens, vicini fontem auertit, nihil poſſe agi: nec de dolo actionem. et ſane non debet habere, ſi non animo vicino nocendi, ſed ſuum agrum meliorem faciendi id fecit.

§. 13. Item ſciendum eſt, hanc actionem vel ſuperiori aduerſus inferiorem competere, ne aquam, quae natura fluit, opere facto inhibeat per ſuum agrum decurrere: et inferiori aduerſus ſuperiorem, ne aliter aquam mittat, quam fluere natura ſolet. §. 14. Huic illud etiam applicandum, nunquam competere hanc actionem, cum ipſius loci natura nocet: nam (vt verius quis dixerit) non aqua, ſed loci natura nocet.

§. 15. In ſumma puto, ita demum aquae pluuiae arcendae locum actionem habere, ſi aqua pluuia, vel quae pluuia creſcit, noceat, non naturaliter, ſed opere facto: niſi ſi agri colendi cauſa id factum ſit. §. 16. imbre autem creſcere eam aquam, quae colorem mutat vel increſcit.

§. 17. Item ſciendum eſt, hanc actionem non alias locum habere, quam ſi aqua pluuia agro noceat. † Caeterum ſi aedificio vel oppido noceat, ceſſat actio ita: agi autem ita pote-

Digitized by Google

rit, jus non eſſe ſtillicidia, flumina immittere. Et ideo LABEO et CASCELLIVS ajunt, aquae quidem pluuiae arcendae actionem ſpecialem eſſe: de fluminibus et ſtillicidiis, generalem; et vbique agi ea licere. Itaque aqua, quae agro nocet, per aquae pluuiae arcendae actionem coërcebitur.

§. 18. Nec illud quaeramus, vnde oriatur? nam et ſi [ex] publico oriens, vel [ex loco] ſacro per fundum vicini deſcendat, isque opere facto in meum fundum eam auertat: aquae pluuiae arcendae teneri eum, LABEO ait.

§. 19. CASSIVS quoque ſcribit, ſi aqua ex aedificio vrbano noceat vel agro, vel aedificio ruſtico: agendum de fluminibus et ſtillicidiis. §. 20. Apud LABEONEM autem inuenio relatum: ſi ex agro meo aqua fluens noceat loco, qui eſt intra continentia, hoc eſt, aedificio: non poſſe me aquae pluuiae arcendae conueniri. quod ſi ex continentibus profluens in meum agrum defluat, eique noceat: aquae pluuiae arcendae eſſe actionem.

§. 21. Sicut autem opus factum, vt aqua pluuia mihi noceat, in hanc actionem venit: ita per contrarium quaeritur, an poſſit aquae pluuiae arcendae agi, ſi vicinus opus fecerit, ne aqua, quae alioquin decurrens agro meo proderat, huic proſit? OFILIVS igitur et LABEO putant, agi non poſſe, etiamſi interſit mea, ad me aquam peruenire; hanc enim actionem locum habere, ſi aqua pluuia noceat, non ſi non proſit.

§. 22. Sed et ſi vicinus opus tollat, et ſublato eo aqua naturaliter ad inferiorem agrum perueniens noceat: LABEO exiſtimat, aquae pluuiae arcendae agi non poſſe. * ſemper enim hanc eſſe ſeruitutem inferiorum praediorum, vt natura profluentem aquam excipiant. Plane ſi propter id opus ſublatum vehementior [aqua] profluat vel corriuetur: aquae pluuiae arcendae actione agi poſſe, etiam LABEO confitetur.

§. 23. Denique ait, conditionibus agrorum quaſdam leges eſſe dictas: vt, quibus agris magna ſint flumina, liceat mihi ſcilicet in agro tuo aggeres vel foſſas habere. ſi tamen lex non ſit agro dicta, agri naturam eſſe ſeruandam: et ſemper inferiorem ſuperiori ſeruire; at hoc incommodum naturaliter pati inferiorem agrum a ſuperiore, compenſareque debere cum alio commodo. ſicut enim omnis pinguitudo terrae ad eum decurrit, ita etiam aquae incommodum ad eum defluere: ſi tamen lex agri non inueniatur, vetuſtatem vicem legis tenere: ſane enim [et] in ſeruitutibus hoc idem ſequimur, vt, vbi ſeruitus non inuenitur impoſita, qui diu vſus eſt ſeruitute, neque vi, neque precario, neque clam, habuiſſe longa conſuetudine, vel ex jure impoſitam ſeruitutem videatur. Non ergo cogemus vicinum aggeres munire, ſed nos in ejus agro muniemus: eritque iſta quaſi ſeruitus: in quam rem vtilem actionem habemus, vel Interdictum.

2. PAVLVS *lib. 49. ad Edictum.*

In ſumma tria ſunt, per quae inferior locus ſuperiori ſeruit: * *lex, natura loci, vetuſtas*, quae ſemper pro lege habetur, minuendarum ſcilicet litium cauſa.

* L. 1. §. ſ. L. 2 §. ſ. h. t.

§. 1. Apud LABEONEM proponitur foſſa vetus eſſe agrorum ſiccandorum cauſa, nec memoriam extare, quando facta eſt; hanc inferior vicinus non purgabat; ſic fiebat, vt ex reſtagnatione ejus aqua fundo noſtro noceret. Dicit igitur LABEO, aquae pluuiae arcendae cum inferiore agi poſſe: vt aut ipſe purgaret, aut te pateretur in priſtinum ſtatum eam redigere.

§. 2. Praeterea ſi in confinio foſſa ſit, neque purgari vicinus patiatur eam partem, quae tibi accedat: poſſe te magis agere aquae pluuiae arcendae, LABEO ait. §. 3. CASSIVS autem ſcribit, ſi qua opera aquae mittendae cauſa publica auctoritate facta ſint: in aquae pluuiae arcendae actionem non venire: in eademque cauſa eſſe ea, quorum memoriam vetuſtas excedit.

§. 4. Apud ATAJVM vero relatum eſt, eam foſſam, ex qua ad inferiorem fundum aqua deſcendit, cogendum eſſe vicinum purgare, ſiue extet foſſae memoria, ſiue non extet: quod et ipſe puto probandum.

§. 5. Item VARVS ait: Aggerem, qui in fundo vicini erat, vis aquae dejecit: per quod effectum eſt, vt aqua pluuia mihi noceret. VARVS ait, ſi naturalis agger fuit, non poſſe me vicinum cogere aquae pluuiae arcendae actione, vt eum reponat, vel reponi ſinat. † Idemque putat, et ſi manufactus fuit, neque memoria ejus exſtaret: quod ſi exſtet, putat aquae pluuiae arcendae actione eum teneri. LABEO autem ſi manufactus ſit agger, etiamſi memoria ejus non exſtat, agi poſſe, vt reponatur; nam hac actione neminem cogi poſſe, vt vicino proſit, ſed ne noceat aut interpellet facientem, quod jure facere poſſit. † Quamquam tamen deficiat aquae pluviae arcendae actio: attamen opinor vtilem actionem vel Interdictum mihi competere aduerſus vicinum, ſi velim aggerem reſtituere in agro ejus, qui factus mihi quidem prodeſſe poteſt, ipſi vero nihil nociturus eſt: haec aequitas ſuggerit, etſi jure deficiamur.

§. 6. Apud NAMVSAM relatum eſt: ſi aqua fluens iter ſuum ſtercore obſtruxerit, et ex reſtagnatione ſuperiori agro noceat, poſſe cum inferiori agi, vt ſinat purgari: hanc enim actionem non tantum de operibus eſſe vtilem manufactis, verum etiam in omnibus, quae non ſecundum voluntatem ſint. LABEO contra NAMVSAM probat: ait enim, naturam agri ipſam a ſe mutari poſſe: et ideo, cum per ſe natura agri fuerit mutata, aequo animo vnumquemque ferre debere, ſiue melior, ſiue deterior ejus conditio facta ſit. idcirco, et ſi terrae motu, aut tempeſtatis magnitudine, ſoli cauſa mutata ſit: neminem cogi poſſe, vt ſinat in priſtinam loci conditionem redigi. ſed nos etiam in hunc caſum aequitatem admiſimus.

§. 7. Idem LABEO ait, ſi in agro tuo aquarum concurſus locum excauauit, aquae pluuiae arcendae [actione] agi non poſſe tecum a vicinis. Plane ſi foſſam jure factam, aut cujus memoria non exſtat, agi tecum poſſe aquae pluuiae arcendae, vt reficias. § 8. idem LABEO ait: Cum quaeritur, an memoria exſtet facto opere, non diem et Conſulem ad liquidum exquirendum, ſed ſufficere, ſi quis ſciat factum: hoc eſt, ſi factum eſſe non ambigatur: nec vtique neceſſe eſſe, ſupereſſe, qui * meminerint, verum etiam ſi qui audierint eos, qui * memoria tenuerint.

§. 9. Idem LABEO ait, ſi vicinus flumen, torrentem auerterit, ne aqua ad eum perueniat, et hoc modo ſit effectum, vt vicino noceatur, agi cum eo aquae pluviae arcendae non poſſe: aquam enim arcere, hoc eſſe, curare ne influat. quae ſententia verior eſt: ſi modo non hoc animo fecit, vt tibi noceat, ſed ne ſibi noceat.

§. 10. Illud etiam verum puto, quod OFILIVS ſcribit: ſi fundus tuus vicino ſerviat, et propterea aquam recipiat, ceſſare aquae pluviae arcendae actionem: ſic tamen, [ſi] non vltra modum noceat. Cui conſequens eſt, quod LABEO putat: ſi quis vicino ceſſerit, jus ei eſſe, aquam immittere: aquae pluviae arcendae eum agere non poſſe.

3. VLPIANVS *lib. 53. ad Edictum.*

Apud TREBATIVM relatum eſt, eum, in cujus fundo aqua oritur, fullonicas circa fontem inſtituiſſe, et ex his aquam

[vicini]

[vicini] in fundum vicini immittere coepiſſe: ait ergo, non teneri eum aquae pluuiae arcendae actione. ſi tamen aquam conriuat, vel ſi ſpurcam quis immittat: poſſe eum impediri plerisque placuit. §. 1. Idem TREBATIVS putat, eum, cui aquae fluentes calidae noceant, aquae pluuiae arcendae cum vicino agere poſſe; quod verum non eſt: neque enim aquae calidae, aquae pluuiae ſunt.

§. 2. Si vicinus, qui aruum ſolebat certo tempore anni rigare, pratum illic fecerit, coeperitque aſſidua irrigatione vicino nocere: ait OFILIVS, neque damni infecti, neque aquae pluuiae arcendae actione eum teneri: niſi locum complanauit, eoque facto citatiori aqua ad vicinum peruenire coepit.

§. 3. Aquae pluuiae arcendae non niſi eum teneri, qui in ſuo opus faciat, receptum eſt: eoque jure vtimur. † Quare ſi quis in publico opus faciat, haec actio ceſſat: ſibique imputare debet is, qui damni infecti cautione ſibi non proſpexit. ſi tamen in priuato opus factum ſit, et publicum interueniat: de toto agi poſſe aquae pluuiae arcendae. LABEO ait. §. 4. Neque fructuarius, neque cum eo aquae pluuiae arcendae agi poteſt. *

* L. 18. h. t.

4. *Idem lib. 53.*

Quanquam autem cum domino operis tantum aquae pluuiae arcendae actio ſit, tamen LABEO ſcribit, ſi quis ſepulcrum aedificauerit, ex quo aqua noceat, etiam ſi operis dominus eſſe deſierit loco facto religioſo: attamen magis probandum eſt, inquit, aquae pluuiae arcendae eum teneri: fuit enim dominus, cum opus faceret, et, ſi juſſu judicis compulſus opus reſtituerit, non eſſe ſepulcri violati actionem.

§. 1. IVLIANVS quoque ſcribit: ſi poſt judicium aquae pluuiae arcendae ſuſceptum fundum alienauerit is, cum quo actum eſſet de praeterito damno, et de operae reſtituendo, id ſtatuere judicem debere, quod judicaret, ſi nulla alienatio facta eſſet: nam et fundo alienato nihilominus judicium manere, et damni rationem venire, etiam ejus, quod [poſt] alienationem contingit.

§. 2. Idem IVLIANVS ſcribit, aquae pluuiae arcendae actionem non niſi cum domino eſſe. Idcircoque ſi colonus, ignarante domino, opus fecerit, dominum fundi nihil amplius, quam patientiam praeſtare debere: colonum autem interdicto *quod vi aut clam* impenſam quoque reſtituendi operis, et damnum, ſi quod ex eo datum fuerit, praeſtare cogendum. ſi tamen dominus deſideret caueri ſibi damni infecti ab eo, ex cujus praedio nocet: aequiſſimum erit, caueri oportere.

§. 3. Item, ſi non ego, ſed procurator meus tale opus fecerit, vt aqua pluuia noceat vicino: aduerſus me hactenus erit actio, quatenus aduerſus colonum. ipſe autem procurator Interdicto *quod vi aut clam* conueniri poterit, ſecundum IVLIANI ſententiam, etiam poſt opus reſtitutum.

5. PAVLVS *lib. 49. ad Edictum.*

Si colonus inſciente domino opus fecerit, ex quo aqua vicino noceat: LABEO reſpondit, colonum interdicto *quod vi aut clam* teneri: dominum vero fundi aquae pluuiae arcendae actione, quia is ſolus reſtituere opus poteſt. ſed patientiam duntaxat eum praeſtare debere, ſi ei damni infecti ſtipulatione caueatur. et ſi quam impenſam in reſtitutione operis fecerit, conſecuturum a colono locati actione: niſi ſi quis ideo non putet, quoniam non fuerit neceſſe, ipſum reſtituere. † Sed ſi juſſu domini feciſſet: etiam Interdicto dominum teneri.

6. VLPIANVS *lib. 53. ad Edictum.*

Si tertius vicinus opus fecerit, vnde decurrens aqua per fundum primi vicini mei mihi noceat: SABINVS ait, poſſe me, vel cum primo, vel cum tertio, omiſſo primo, agere: quae ſententia vera eſt.

§. 1. Si ex plurium fundo decurrens aqua noceat, vel ſi plurium fundo noceatur: placuit, eoque jure vtimur, vt ſiue plurium fundus ſit, ſinguli in partem experiantur, et condemnatio in partem fiat: ſiue cum pluribus agatur, ſinguli in partem conueniantur, et in partem fiat condemnatio.

§. 2. Inde quaeritur, ſi communi agro meo et proprio agro tuo aqua noceat: an agi poſſit aquae pluuiae arcendae? Et putem agendum: ſic tamen, vt pars damni praeſtetur.

§. 3. Verſa quoque vice, ſi communis ager ſit, qui nocet proprio: poterit aquae pluuiae arcendae agi, vt quis damnum conſequatur, ſed in partem.

§. 4. Si quis, prius quam aquae pluuiae arcendae agat, dominium ad alium transtulerit fundi, deſinit habere aquae pluuiae arcendae actionem: * eaque ad eum tranſibit, cujus ager eſſe coepit: cum enim damnum futurum contineat, ad eum, qui dominus erit, incipiet actio pertinere: quamuis, cum alterius dominium eſſet, opus a vicino factum ſit.

* L. 12. 16. h. t. L. 3. §. 2. de alienat. jud. mut. cauſ.

§. 5. Aquae pluuiae arcendae actionem, ſciendum eſt: non in rem, ſed perſonalem eſſe.

§. 6. Officium autem judicis hoc erit: vt, ſi quidem a vicino opus factum ſit, eum jubeat reſtituere, * damnumque ſarcire, ſi quid poſt litem conteſtatam contigit: quod ſi ante litem conteſtatam damnum contigit, tamen opus reſtituere debebit, damnum non ſarciet.

* L. 4. §. 2. L. 11. §. 2. et ſ. L. 12. h. t. L. 14. §. 3. eod.

§. 7. CELSVS ſcribit: ſi quid ipſe feci, quod tibi aqua pluuia noceat, mea impenſa tollere me cogendum: ſi quid alius, qui ad me non pertinet, ſufficere, vt patiar te tollere. Sed ſi ſeruus meus fecit, aut is, cui heres ſum, hoc fecit: ſeruum quidem noxae debere debeo: quod autem is, cui heres ſum, fecit, perinde eſt, atque ſi ipſe feciſſem.

§. 8. Aeſtimationem autem judex faciet ex rei veritate, hoc eſt, ejus damni, quod apparuerit datum.

7. PAVLVS (*lib. 18. ad Edictum.*)

Is, cum quo aquae pluuiae arcendae agitur, quod opus fecit, licet cedere loco paratus ſit, cogitur accipere judicium: quoniam et ſuo nomine conuenitur, vt opus tollat.

§. 1. Aliud eſt in bonae fidei emptore: hic enim tantum patientiam praeſtat. igitur, ſi et fundo cedat, audiendus eſt: plus enim praeſtat.

8. VLPIANVS *lib. 53. ad Edictum.*

In concedendo jure aquae ducendae non tantum eorum, *in* quorum loco aqua oritur: verum eorum [etiam,] ad quos ejus aquae vſus pertinet, voluntas exquiritur, id eſt, eorum, quibus ſeruitus aquae debebatur. nec immerito: * cum enim minuitur jus eorum: conſequens fuit exquiri, an conſentiant. † Et generaliter, ſiue in corpore, ſiue in jure loci, vbi aqua oritur, vel in ipſa aqua habeat quis jus, voluntatem ejus eſſe ſpectandam placet.

9. PAVLVS (*lib. 49. ad Edictum.*)

In diem addicto praedio et emptoris, et venditoris voluntas exquirenda eſt: vt ſiue remanſerit penes emptorem, ſiue receſſerit; certum ſit, voluntate domini factam aquae ceſſionem. §. 1. Ideo autem voluntas exigitur, ne dominus ignorans inju-

Digitized by Google

injuriam accipiat: * nullam enim poteſt videri injuriam accipere, qui ſemel voluit.

§. 2. Non autem ſolius ejus, ad quem jus aquae pertinebit, voluntas exigitur in aquae ceſſione: ſed etiam domini locorum, etſi dominus vti ea aqua non poſſit: quia recidere jus ſolidum ad eum poteſt.

10. VLPIANVS *lib. 53. ad Edictum.*

Si autem plures ſint ejusdem loci domini, vnde aqua ducitur, omnium voluntatem eſſe ſequendam non ambigitur: iniquum enim viſum eſt, voluntatem vnius ex modica forte portiuncula domini praejudicium ſociis facere.

§. 1. An tamen ſubſequi voluntas poſſit, videamus? Et placet, nihil intereſſe, vtrum praecedat voluntas aquae ductionem, an ſubſequatur: quia et poſteriorem voluntatem Praetor tueri debet. §. 2. Si flumen nauigabile ſit, non oportere Praetorem concedere ductionem ex eo fieri, LABEO ait, quae flumen minus nauigabile efficiat. † Idemque eſt, et ſi per hoc aliud flumen fiat nauigabile.

11. PAVLVS *lib 49. ad Edictum.*

Supra iter alienum arcus aquae ducendae cauſa non jure fiet. Nec is, cui iter, actus debetur, pontem, qua poſſit ire agere, jure extruet. † At ſi ſpecus, non cuniculum ſub riuo aget, aqua corrumpetur: quia ſuffoſſo eo aqua manabit, et riuus ſiccatur.

§. 1. CASSIVS ait, ſiue ex communi fundo, ſiue communi aqua noceat, vel vnum cum vno agere poſſe, vel vnum ſeparatim cum ſingulis, vel ſeparatim ſingulos cum vno, vel ſingulos cum ſingulis. ſi vnus egerit, et reſtitutio operis litisque aeſtimatio facta ſit, caeterorum actionem euaneſcere. item ſi cum vno actum ſit, et ſi praeſtiterit, caeteros liberari: idque, quod ſociorum nomine datum ſit, per arbitrum communi diuidundo recuperari poſſe. et ex ſociis [non] vtique cum eo agendum, qui opus fecerit: nec minus eum quoque damnum reſtituere debere, qui auctor operis fuit.

§. 2. Apud Ferocem PROCVLVS ait, ſi cum vno dominorum actum ſit, qui opus non fecerit, debere eum opus reſtituere ſua impenſa: quia communi diuidundo actionem habet. ſed ſi magis placere, patientiam duntaxat eum praeſtare oportere: quia ſua culpa actor id patiatur, qui non agit cum eo, a quo opus factum ſit. * et eſt iniquum, eum, qui non fecit, id reſtituere oportere: quoniam communi diuidundo agere poteſt: quid enim fiet, ſi ſocius ejus ſoluendo non fuerit?

§. 3. Officium autem Judicis inter duos accepti quale futurum ſit, dubitare ſe, JVLIANVS ait: ſi forte vnius fundus fuerit, cui aqua noceat. ſi vero, in quo opus factum, ſit plurium, et cum vno eorum agatur, vtrum et ejus damni nomine, quod poſt litem conteſtatam datum ſit, et operis non reſtituti in ſolidum condemnatio fieri debeat: quemadmodum, cum ſerui communis nomine noxali judicio cum vno agitur, condemnatio in ſolidum fiet; quoniam quod praeſtiterit, poteſt a ſocio recipere: an vero is, cum quo agitur, pro parte ſua et damni dati, et operis non reſtituti nomine, damnandus ſit, vt in actione damni infecti fiat, cum ejus praedii, ex quo damnum metuatur, plures domini ſint, et cum vno eorum agatur: licet opus, ex quo damnum futurum ſit, indiuiduum ſit, et ipſe aedes, ſolumque earum non poteſt pro parte duntaxat damnum dare: nihilominus eum, cum quo agitur, pro ſua parte condemnari. magisque exiſtimat, id ſeruandum in aquae pluuiae arcendae actione, quod in actione damni infecti: quia vtrobique non de praeterito, ſed de futuro damno agitur.

§. 4. Quod ſi is fundus, cui aqua pluuia nocet, plurium ſit, agere quidem vel ſingulos poſſe: ſed damni, quod poſt litem conteſtatam datum ſit, non amplius parte ſua conſecuturum. item, ſi opus reſtitutum non fuerit, non amplius, quam quod pro parte eorum interfuerit, opus reſtitui, condemnationem fieri oportere.

§. 5. Si ex priuato agro in agrum communem aqua immittatur, OFILIVS ait, ſocium cum eo agere poſſe. §. 6. TREBATIVS exiſtimat, ſi de eo opere agatur, quod manufactum ſit: omnimodo reſtituendum id eſſe ab eo, cum quo agitur: ſi vero vi fluminis ager deletus ſit, vt glarea injecta, aut foſſa limo repleta: tunc patientiam duntaxat praeſtandam.

12. *Idem lib. 16. ad Sabinum.*

Emptor, niſi ſimulata venditio eſt, caeterique ſucceſſores, vel reſtituere, ſi velint, opus factum, vel patientiam praeſtare debent: nam actori moram ſuam nocere debere manifeſtum eſt. † In eadem cauſa eſt etiam ſocius ejus, qui opus fecit, ſi ipſe auctor non fuit. Idemque in donato fundo, legatoue eſt.

13. CAJVS *ad Edictum Praetoris Vrbani, titulo de aquae pluuiae arcendae.*

Sed venditor aut donator Interdicto, Quod vi aut clam, de damno et impenſis ab actore factis tenebitur.

14. PAVLVS *lib. 49. ad Edictum.*

ANTAEVS ait: ſi is, qui opus fecerit, potentiori vendiderit praedium: quatenus deſierit dominus eſſe, agendum cum eo Quod vi aut clam: quod ſi annus praeterierit, de dolo judicium dandum.

§. 1. Cum agitur aquae pluuiae arcendae, de facto, quod nocet, quaeritur. † ideoque ſi vitio loci pars aliqua ſoli ſubſedit, quamuis per eam cauſam aqua pluuia inferiori noceat, nulla competit actio. † Idem fortaſſe dicitur, ſi in agro manufactum aliquid ſubſederit.

§. 2. In hoc judicium, ſicut in damni infecti, futurum damnum * venit: cum reliquis fere omnibus judiciis praeteritum praeſtetur.

* L. 1. §. 1. et 17. h. t. L. 11. § 3. ſ eod.

§. 3. De eo, quod ante datum eſt, Quod vi aut clam agendum eſt. de eo, quod poſt ſententiam judicis futurum eſt, damni infecti caueri oportet: vel ita opus reſtituendum eſt, vt nullum periculum damni ſuperſit. §. 4. De eo opere, quod poſt litem conteſtatam factum eſt, nouo judicio agendum eſt.

15. *Idem lib. 16. ad Sabinum.*

Sed interdum opus, et quod poſt litem conteſtatam factum eſt, tolletur: ſi id, quod anteceſſit, tolli ſine eo non poteſt.

16. POMPONIVS *lib. 20. ad Sabinum.*

Poſt venditionem et traditionem, quod nocitum ſit ei fundo, de quo ante judicium acceptum ſit aquae pluuiae arcendae; nihilominus eo judicio venditorem poſſe conſequi: non quia venditori, ſed quod rei damnum datum ſit: idque eum emptori reſtituere debere. Sed ſi, antequam noceatur, is, cum quo actum ſit, vendat, ſtatim agendum cum emptore: vel intra annum cum eo, qui vendiderit, ſi judicii euitandi cauſa id fecerit.

17. PAVLVS *lib. 15. ad Plautium.*

Si prima nocturnae aquae ſeruitus mihi ceſſa fuerit, deinde poſtea alia ceſſione diurnae quoque ductus aquae conceſſus mihi fuerit, et per conſtitutum tempus nocturna duntaxat aqua vſus fuerim: amitto ſeruitutem aquae diurnae, quia hoc caſu plures ſunt ſeruitutes diuerſarum cauſarum.

§. 1. [Recte] placuit, non alias per lapidem aquam duci poſſe, niſi hoc in ſeruitute conſtituenda comprehenſum ſit. non enim conſuetudinis eſt, vt qui aquam habeat, per lapidem

ſtatum ducat: illa autem, quae fere in conſuetudine eſſe ſolent, vt per fiſtulas aqua ducatur, etiam ſi nihil ſit comprehenſum in ſeruitute conſtituenda, fieri poſſunt; ita tamen, vt nullum damnum domino fundi ex his detur.

§. 2. Via publica intercedente hauſtus ſeruitutem conſtitui poſſe, placuit: et eſt verum. ſed non ſolum ſi via publica interveniat, ſed et ſi flumen publicum. eodem caſu, quo interueniente flumine publico, viae, itineris, actus ſeruitus imponi poteſt, id eſt, ſi non ſit impedimento transeunti magnitudo fluminis.

§. 3. [Sic] et ſi non proximo meo praedio ſeruitutem vicinus debeat, ſed vlteriori: agere potero, jus eſſe mihi ire agere ad illum fundum ſuperiorem, quamuis ſeruitutem ipſe per fundum meum non habeam: ſicut interueniente via publica, vel flumine, quod vado tranſiri poteſt. † Sed loco ſacro, vel religioſo, vel ſancto interueniente, quo fas non ſit vti, nulla eorum ſeruitus imponi poterit.

§. 4. Sed ſi fundus medius alterius inter me et te intercedit, hauſtus ſeruitutem fundo tuo imponere potero, ſi mihi medius dominus iter ad transeundum ceſſerit: quemadmodum ſi ex flumine publico perenni hauſtu velim vti, cui flumini ager tuus proximus ſit: iter mihi ad flumen cedi poteſt.

18. JAVOLENVS *lib. 10. ex* Cassio.

Si in publico opus ſactum eſt, qua aqua pluuia noceret, agi non poteſt: interueniente loco publico, agi poterit: cauſa ejus rei haec eſt, quod ea actione non tenetur, niſi dominus ſolus. §. 1. Sine permiſſu Principis aqua per viam publicam duci non poteſt.

19. POMPONIVS *lib. 14. ad Quintum Mucium.*

Labeo ait: ſi patiente vicino opus faciam, ex quo ei aqua pluuia noceat: non teneri me actione aquae pluuiae arcendae.

20. *Idem lib. 34. ad Sabinum.*

Sed hoc ita, ſi non per errorem aut imperitiam deceptus fuerit. nulla enim voluntas errantis eſt.

21. *Idem lib. 32. ad Quintum Mucium.*

Si in meo aqua erumpat, quae ex tuo fundo venas habeat: ſi eas venas incideris, et ob id deſierit ad me aqua peruenire, tu non videris vi feciſſe, ſi nulla ſeruitus mihi eo nomine debita fuerit. nec Interdicto Quod vi aut clam teneris.

22. *Idem lib. 10. ex variis Lectionibus.*

Si vſusfructus fundi legatus fuerit, aquae pluuiae arcendae actio heredi et cum herede eſt, cujus praedium fuerit. Quod ſi ex opere incommodum aliquod patitur fructuarius, poterit quidem interdum vel Interdicto experiri *Quod vi aut clam.* † Quod ſi ei non competet, quaerendum eſt: an vtilis ei quaſi domino actio aquae pluuiae arcendae dari debeat; an vero etiam contendat, jus ſibi eſſe vti frui. ſed magis eſt, vtilem * aquae pluuiae arcendae ei actionem accommodare.

* L. 3. ſ. h. t.

§. 1. Non aliter reſtituiſſe rem videtur is, qui opus fecit, quam ſi aquam coërceat. §. 2. Sed etſi fructuarius opus fecerit, per quod aqua pluuia alicui noceat: erit quidem actio legitima cum domino proprietatis: an vero etiam vtilis in fructuarium actio aquae pluuiae arcendae danda ſit, quaeſitum eſt? Et magis eſt, vt detur.

23. PAVLVS *lib. 16. ad Sabinum.*

Quod Principis aut Senatus juſſu, aut ab his, qui primi agros conſtituerunt, opus factum fuerit; in hoc judicium non venit.

§. 1. Haec actio etiam in vectigalibus agris locum habet.

§. 2. Aggeres juxta flumina in priuato facti, in arbitrium aquae pluuiae arcendae veniunt, etiamſi trans flumen noceant. ita, ſi memoria eorum extet, et ſi fieri non debuerunt.

24. ALFENVS *lib. 4. Digeſtorum a Paulo Epitomatorum.*

Vicinus loci ſuperioris pratum ita arabat, vt per ſulcos, itemque porcas aqua ad inferiorem veniret. Quaeſitum eſt, an per arbitrum aquae pluuiae arcendae poſſit cogi, vt in alteram partem araret, ne ſulci in ejus agrum ſpectarent? Reſpondit*, non poſſe eum facere, quominus agrum vicinus, quemadmodum vellet, araret.

§. 1. Sed ſi quis ſulcos transuerſos aquarios faceret, per quos in ejus agrum aqua deflueret, hosce [vt] operiret, [per] arbitrum aquae pluuiae arcendae poſſe cogere.

§. 2. Sed et ſi foſſas feciſſet, ex quibus aqua pluuia poſſet nocere, arbitrum, *ſi appareat futurum*, vt *aqua pluuia noceret:* cogere oportere, foſſas eum explere: et, niſi faceret, condemnare: tametſi antequam adjudicaret, aqua per foſſas nunquam fluxiſſet.

§. 3. Lacus cum aut creſcerent, aut decreſcerent, nunquam neque acceſſionem, neque deceſſionem in eos vicinis facere licet.

25. JVLIANVS *lib. 5. ex Minucio.*

Is, cujus fundo via debetur, aquae pluuiae arcendae agere poteſt fundi ſui nomine: quoniam deteriore via facta fundo nocetur.

26. SCAEVOLA *lib. 4. Reſponſorum.*

Scaevola reſpondit, ſolere eos, qui juri dicundo praeſunt, tueri ductus aquae, quibus auctoritatem vetuſtas daret, tametſi jus non probaretur.

Si SERVITVS *VINDICETVR*, vel ad alivm pertinere negetvr.

(Dig. 8. T. 5.)

1. VLPIANVS *lib. 14. ad Edictum.*

Actiones de ſeruitutibus ruſticis, ſiue vrbanis, eorum ſunt, quorum praedia ſunt. Sepulchra autem noſtri dominii non ſunt. Atquin viam ad ſepulchrum poſſumus vindicare.

2. *Idem lib. 17. ad Edictum.*

De ſeruitutibus in rem actiones competunt nobis * (ad exemplum earum, quae ad vſumfructum pertinent) tam confeſſoria, quam negatoria: *confeſſoria* ei, qui ſeruitutes ſibi competere contendit: *negatoria* domino, qui negat.

* L. 6. § 3. L. 8. §. 3. et 4. h. t. L. 5. pr. et §. 1. Si vſusfr. pet.

§. 1. Haec autem in rem actio *confeſſoria* nulli alii, quam domino fundi, competit: ſeruitutem enim nemo vindicare poteſt, quam is, qui dominium in fundo vicino habet, cui ſeruitutem dicit deberi.

§. 2. Recte Neratius ſcribit, ſi medii loci vſusfructus legetur, iter quoque ſequi: per ea ſcilicet loca fundi, per quae [qui] vſumfructum ceſſit, conſtitueret, quatenus eſt ad fruendum neceſſarium. namque ſciendum eſt, iter, quod fruendi gratia fructuario praeſtatur, non eſſe ſeruitutem; neque enim poteſt ſoli fructuario ſeruitus deberi: ſed ſi fundo debeatur, et ipſe fructuarius ea vtetur. §. 3. Pomponius dicit, fructuarium interdicto de itinere vti poſſe, ſi hoc anno vſus

vſus eſt; alibi enim de jure, id eſt, in confeſſoria actione; alibi de facto, vt in hoc interdicto, quaeritur, quod et Ivlianvs lib. 48. Digeſtorum ſcribit. Pro ſententia Ivliani facit, quod Labeo ſcribit, etiam ſi teſtator vſus ſit, qui legauit vſumfructum, debere vtile interdictum fructuario dari: quemadmodum heredi vel emptori competunt haec interdicta.

3. *Idem lib. 70. ad Edictum.*

Sed, et ſi partem fundi quis emerit, idem dicendum eſt.

4. *Idem lib. 17. ad Edictum.*

Loci corpus non eſt dominii ipſius, cui ſeruitus debetur, ſed jus eundi habet.

§. 1. Qui iter ſine actu, vel actum ſine itinere habet, actione de ſeruitute vtetur. §. 2. In confeſſoria actione, quae de ſeruitute mouetur, fructus etiam * veniunt. † Sed videamus, qui eſſe *fructus* ſeruitutis poſſunt? Et eſt verius, id demum fructuum nomine computandum, ſi quid [ſit, quod] interſit agentis, ſeruitute non prohiberi. Sed et in negatoria actione (vt Labeo ait) fructus computantur, quanti intereſt petitoris, non vti fundi ſui itinere aduerſarium, et hanc ſententiam et Pomponivs probat.

* L. 6. §. 6. h. t. L. 5. §. 3. et ſ. Si Vſusfr. pet.

§. 3. Si fundus, cui iter debetur, plurium ſit, vnicuique in ſolidum competit actio (et ita et Pomponivs lib. 41. ſcribit): ſed in aeſtimationem id, quod intereſt, veniet; ſcilicet quod ejus intereſt, qui experietur. Itaque de jure quidem ipſo ſinguli experientur, et victoria et aliis proderit, aeſtimatio autem ad quod ejus intereſt reuocabitur: quamuis per vnum adquiri ſeruitus non poſſit.

§. 4. Sed et ſi duorum fundus ſit, qui ſeruit, aduerſus vnumquemque poterit ita agi. Et (vt Pomponivs libro eodem ſcribit) quisquis defendit, ſolidum debet reſtituere: quia diuiſionem haec res non recipit.

§. 5. Si quis mihi itineris, vel actus, vel viae controverſiam non faciat, ſed reficere, ſternere non patiatur: Pomponivs libro eodem ſcribit, confeſſoria actione mihi vtendum. Nam et ſi arborem impendentem habeat vicinus, qua viam, vel iter inuium, vel inhabile facit: Marcellvs quoque apud Ivlianvm notat, iter petendum, vel viam vindicandam, ſed de refectione viae et interdicto vti poſſumus, quod de itinere actuque reficiendo competit. Non tamen, ſi ſilice quis ſternere velit, niſi nominatim id conuenit.

§. 6. Sed et de hauſtu, quia ſeruitus eſt, competunt nobis in rem actiones. §. 7. Competit autem de ſeruitute actio domino aedificii, neganti ſeruitutem ſe vicino debere, cujus aedes non in totum liberae ſunt, ſed ei, cum quo agitur, ſeruitutem non debent, verbi gratia: Habeo aedes, quibus ſunt vicinae Sejanae, et Sempronianae; Sempronianis ſeruitutem debeo; aduerſus dominum Sejanarum volo experiri altius me tollere prohibentem: in rem actione experiar. Licet enim ſeruiant aedes meae, ei tamen, cum quo agitur, non ſeruiunt. Hoc igitur intendo, habere me jus altius tollendi, inuito eo, cum quo ago: quantum enim ad eum pertinet, liberas aedes habeo.

§. 8. Si cui omnino altius tollere non liceat, aduerſus eum recte agetur, jus ei non eſſe tollere. Haec ſeruitus et ei, qui vlteriores aedes habet, deberi poterit.

5. PAVLVS *lib. 21. ad Edictum.*

Et ideo, ſi inter meas et Titii aedes tuae [aedes] intercedant, poſſum Titii aedibus ſeruitutem imponere, *ne liceat ei altius tollere*, licet tuis non imponatur: quia donec tu non extollis, eſt vtilitas ſeruitutis.

6. VLPIANVS *lib. 17. ad Edictum.*

Et ſi forte qui medius eſt, quia ſeruitutem non debebat, altius extulerit aedificia ſua, vt jam ego non videar luminibus tuis obſtaturus, ſi aedificauero, fruſtra intendes, *jus mihi non eſſe ita aedificatum habere inuito te:* ſed ſi intra tempus ſtatutum rurſus depoſuerit aedificium ſuum vicinus, renaſcetur tibi vindicatio.

§. 1. Sciendum tamen, in his ſeruitutibus poſſeſſorem eſſe eum juris, et petitorem. Et, ſi forte non habeam aedificatum altius in meo, aduerſarius meus poſſeſſor eſt: nam, cum nihil ſit innouatum, ille poſſidet, et aedificantem me prohibere poteſt et ciuili actione, et interdicto *quod vi, aut clam.* Idem et ſi lapilli jactu * impedierit. Sed et ſi, patiente eo, aedificauero, ego poſſeſſor ero effectus.

* L. 5. §. 10. de nou. op. nunc.

§. 2. Etiam de ſeruitute, quae oneris ferendi cauſa impoſita erit, actio nobis competit: *vt et onera ferat, et aedificia reficiat ad eum modum, qui ſeruitute impoſita comprehenſus eſt.* Et Gallus putat, non poſſe ita ſeruitutem imponi, *vt quis facere aliquid cogeretur:* ſed, *ne me facere prohiberet.* Nam * in omnibus ſeruitutibus refectio ad eum pertinet, qui ſibi ſeruitutem adſerit: non ad eum, cujus res ſeruit. Sed eualuit Seruii ſententia in propoſita ſpecie, vt poſſit quis defendere, *jus ſibi eſſe, cogere aduerſarium reficere parietem ad onera ſua ſuſtinenda.* Labeo autem hanc ſeruitutem non hominem debere, ſed rem: denique licere domino rem derelinquere, ſcribit.

§. 3. Haec autem actio in rem magis eſt, quam in perſonam: et non alii competit, quam domino aedium, [et] aduerſus dominum: ſicuti caeterarum ſeruitutum intentio.

§. 4. Si aedes plurium dominorum ſint, an in ſolidum agatur, Papinianvs lib. 3. Quaeſtionum tractat? et ait, ſingulos dominos in ſolidum agere, ſicuti de caeteris ſeruitutibus, excepto vſufructu. Sed non idem reſpondendum, inquit, ſi communes aedes eſſent, quae onera vicini ſuſtinerent.

§. 5. Modus autem refectionis in hac actione ad eum modum pertinet, qui in ſeruitute impoſita continetur: forte, vt reficiat lapide quadrato, vel lapide ſtructili, vel quouis alio opere, quod in ſeruitute dictum eſt.

§. 6. Veniunt et fructus in hac actione: id eſt, commodum, quod haberet, ſi onera aedium ejus vicinus ſuſtineret.

§. 7. Parietem autem meliorem quidem, quam in ſeruitute impoſitum eſt, facere licet: deteriorem ſi facit, aut per hanc actionem, aut per operis noui nunciationem prohibetur.

7. PAVLVS *lib. 21. ad Edictum.*

Harum actionum euentus hic eſt, vt victori officio judicis aut res praeſtetur, aut cautio. *Res* ipſa haec eſt, vt jubeat aduerſarium judex emendare vitium parietis, et idoneum praeſtare. *Cautio* [haec eſt], vt eum jubeat de reficiendo pariete cauere: *neque ſe, neque ſucceſſores ſuos prohibituros altius tollere, ſublatumque habere:* et, ſi cauerit, abſoluetur. Si vero neque rem praeſtat, neque cautionem, tanti condemnet, quanti actor in litem jurauerit.

8. VLPIANVS *lib. 17. ad Edictum.*

Sicut autem refectio parietis ad vicinum pertinet, ita fultura aedificiorum vicini, cui ſeruitus debetur, quamdiu paries reficietur, ad inferiorem vicinum non debet pertinere, nam, ſi non vult ſuperior fulcire, deponat: et reſtituet,

Digitized by Google

cum paries fuerit reſtitutus. Et hic quoque, ſicut in caeteris ſeruitutibus, actio contraria dabitur: hoc eſt, *jus ſibi non eſſe me cogere.*

§. 1. Competit mihi actio aduerſus eum, qui ceſſit mihi [talem] ſeruitutem, *vt in parietem ejus tigna immittere mihi liceat, ſupraque ea tigna* (verbi gratia) *porticum ambulatoriam facere, ſuperque eum parietem columnas ſtructiles imponere, quae tectum porticus ambulatoriae ſuſtineant.*

§. 2. Diſtant autem hae actiones inter ſe: quod ſuperior quidem locum habet etiam ad compellendum vicinum reficere parietem [meum]; haec vero locum habet ad hoc ſolum, vt tigna ſuſcipiat, quod non eſt contra genera ſeruitutum.

§. 3. Sed ſi quaeritur, quis poſſeſſoris, quis petitoris partes ſuſtineat, ſciendum eſt, poſſeſſoris partes ſuſtinere, ſi quidem tigna * immiſſa ſint, eum, qui ſeruitutem ſibi deberi ait: ſi vero non ſunt immiſſa, eum, qui negat.

* L. 15. ſ. de nou. oper. nunc. L. 16. et 17. de except.

§. 4. Et ſi quidem is obtinuerit, qui ſeruitutem ſibi defendit, non debet ei ſeruitus cedi: ſiue recte pronunciatum eſt, quia habet; ſiue perperam, quia † per ſententiam non debet ſeruitus conſtitui, ſed, quae eſt, declarari. Plane ſi non vtendo amiſit, dolo malo domini aedium, poſt litem conteſtatam, reſtitui ei oportet, quemadmodum placet in domino aedium.

§. 5. Aristo Cerellio Vitali reſpondit, non putare ſe, ex taberna caſearia fumum in ſuperiora aedificia jure immitti poſſe, niſi ei rei ſeruitus talis admittatur. Idemque ait, et ex ſuperiore in inferiora non aquam, non quid aliud immitti licet: * in ſuo enim alii hactenus facere licet, quatenus nihil in alienum immittat, fumi autem, ſicut aquae, eſſe immiſſionem: poſſe igitur ſuperiorem cum inferiore agere, *jus illi non eſſe id ita facere.* Alfenum denique ſcribere ait, poſſe ita agi, *jus illi non eſſe in ſuo lapidem caedere, vt in meum fundum fragmenta cadant.* Dicit igitur Aristo, eum, qui tabernam caſeariam à Minturnenſibus conduxit, à ſuperiore prohiberi poſſe fumum immittere, ſed Minturnenſes ei ex conducto teneri agique ſic poſſe dicit cum eo, qui eum fumum immittat, *jus ei non eſſe fumum immittere.* ergo per contrarium agi poterit, *jus eſſe* [*fumum immittere*]: quod et ipſum videtur Aristo probare. Sed et interdictum *vti poſſidetis* poterit locum habere, ſi quis prohibeatur, qualiter velit ſuo vti.

§. 6. Apud Pomponium dubitatur lib. 41. Lectionum, an quis poſſit ita agere, *licere fumum non grauem, puta ex foco, in ſuo facere,* aut *non licere?* Et ait, magis non poſſe agi: ſicut agi non poteſt, *jus eſſe in ſuo ignem facere, aut ſedere, aut lauare.*

§. 7. Idem in diuerſum probat: nam et in balineis (inquit) vaporibus, cum Quintilla cuniculum pergentem in Vrſi Julii inſtruxiſſet, placuit, potuiſſe tales ſeruitutes imponi.

9. PAVLVS *lib. 21. ad Edictum.*

Si eo loco, per quem mihi iter debetur, tu aedificaueris: poſſum intendere, *jus mihi eſſe ire, agere.* quod ſi probauero, inhibebo opus tuum. † Item Julianus ſcripſit: ſi vicinus in ſuo aedificando effecerit, ne ſtillicidium meum reciperet, poſſe me agere de jure meo, id eſt, *jus eſſe immittendi ſtillicidium:* ſicut in via diximus. Sed ſi quidem nondum aedificauit: ſiue vſumfructum, ſiue viam habet, *jus ſibi eſſe ire, agere, vel frui,* intendere poteſt. Quod ſi jam aedificauit dominus: is, qui iter et actum habet, adhuc poteſt intendere jus ſibi eſſe: fructuarius autem non poteſt, quia amiſit vſumfructum: et ideo de dolo actionem dandam hoc caſu, Julianus ait. Contra ſi in itinere, quod per fundum tibi debeo, aedifices: recte intendam, *jus tibi non eſſe aedificare, vel aedificatum habere:* quemadmodum ſi in area mea quid aedifices. §. 1. Qui latiore via vel anguſtiore vſus eſt, retinet ſeruitutem: ſicuti qui aqua, ex qua jus habet vtendi, alia mixta vſus eſt, retinet jus ſuum.

10. VLPIANVS *lib. 53. ad Edictum.*

Si quis diuturno vſu, et longa quaſi poſſeſſione jus aquae ducendae nactus ſit, non eſt ei neceſſe docere de jure, quo aqua conſtituta eſt, veluti ex legato, vel alio modo: ſed vtilem habet actionem, vt oſtendat, *per annos forte tot vſum ſe, non vi, non clam, non precario* [*poſſediſſe*].

§. 1. Agi autem hac actione poterit non tantum cum eo, in cujus agro aqua oritur, vel per cujus fundum ducitur: verum etiam cum omnibus agi poterit, quicunque aquam [non] ducere impediunt, exemplo caeterarum ſeruitutum. † Et generaliter, quicunque aquam ducere impediat, hac actione cum eo experiri potero.

11. MARCELLVS *lib. 6. Digeſtorum.*

An vnus ex ſociis in communi loco inuitis caeteris jure aedificare poſſit, id eſt, an, ſi prohibeatur à ſociis, poſſit cum his ita experiri, *jus ſibi eſſe aedificare**, et an ſocii cum eo ita agere poſſint, *jus ſibi prohibendi eſſe,* vel *illi* (*jus*) *aedificandi non eſſe:* et ſi aedificatum jam ſit, non poſſit cum eo ita experiri, *jus tibi non eſſe ita aedificatum habere,* quaeritur? Et magis dici poteſt, * prohibendi potius, quam faciendi, eſſe jus ſocio: quia [magis] ille, qui facere conatur (vt dixi), quodammodo ſibi alienum quoque jus praeripit, ſi, quaſi ſolus dominus, ad ſuum arbitrium vti jure communi velit.

12. JAVOLENVS *lib. 2. Epiſtolarum.*

Egi, *jus illi non eſſe tigna in parietem meum immiſſa habere:* an et de futuris non immittendis cauendum eſt? Reſpondi: Judicis officio contineri puto, vt de futuro quoque opere caueri debeat.

13. PROCVLVS *lib. 5. Epiſtolarum.*

Fiſtulas, quibus aquam duco, in via publica habeo; et hae ruptae inundant parietem tuum. Puto, poſſe te mecum recte agere, *jus mihi non eſſe flumina ex meo in tuum parietem fluere.*

14. POMPONIVS *lib. 33. ad Sabinum.*

Si, cum meus proprius eſſet paries, paſſus ſim [te] immittere tigna, quae antea habueris, ſi noua velis immittere, prohiberi à me potes: imo etiam agere tecum potero, *vt ea, quae noua immiſeris, tollas.*

§. 1. Si paries communis, opere abs te facto, in aedes meas ſe inclinauerit, potero tecum agere, *jus tibi non eſſe parietem illum ita habere.*

15. VLPIANVS *lib. 6. Opinionum.*

Altius aedes ſuas extollendo, vt luminibus domus minoris annis viginti quinque, vel impuberis, cujus curator vel tutor erat, officiatur; efficit. Quamuis hoc quoque nomine, actione ipſe heredesque teneantur; quia ‡ quod alium facientem prohibere ex officio neceſſe habuit, id ipſe committere non debuit: tamen et aduerſus poſſidentem eaſdem aedes datur eſt impuberi vel minori actio, *vt quod non jure factum eſt, tollatur.*

16. JVLIANVS *lib. 7. Digeſtorum.*

Si à te emero, vt *mihi liceat ex aedibus meis in aedes tuas ſtillicidium immittere:* et poſtea, te ſciente, ex cauſa emptionis immiſſum habeam: Quaero, an ex hac cauſa, actione

qondam

quadam, vel exceptione tuendus ſim? Reſpondi, vtroque auxilio me vſurum.

17. ALFENVS *lib. 2. Digeſtorum.*

Si quando inter aedes binas paries eſſet, qui ita ventrem faceret, vt in vicini domum ſemipedem, aut amplius procumberet: agi oportet, *jus non eſſe, illum parietem ita projectum in ſuum eſſe inuito ſe.*

§. 1. Cum in domo Caji Seji locus quidam aedibus Annii ita ſeruiret, *vt in eo loco poſitum habere jus Sejo non eſſet*, et Seja in eo ſiluam ſeuiſſet, in qua labra, et [teoes] cucumellas poſitas haberet: Annio conſilium omnes Juriſperiti dederunt, vt cum eo ageret, *jus ei non eſſe, in eo loco ea poſita habere inuito ſe.*

§. 2. Secundum cujus parietem vicinus ſterculinum fecerat, ex quo paries madeſcebat, conſulebatur, quemadmodum poſſet vicinum cogere, vt *ſterculinum tolleret?* Reſpondi, ſi in loco publico id feciſſet, per Interdictum cogi poſſe: in priuato, de ſeruitute agere oportere. Si damni infecti ſtipulatus eſſet, poſſit per eam ſtipulationem, ſi quid ex ea re ſibi damni datum eſſet, ſeruare.

18. JVLIANVS *lib. 6. ex Minicio.*

Is, cujus familia vicinum prohibebat aquam ducere, ſui poteſtatem non faciebat, ne ſecum agi poſſet: quaerit actor, quid ſibi faciendum eſſet? Reſpondi, oportere Praetorem, cauſa cognita, jubere *bona aduerſarii poſſideri, et non ante inde diſcedere, quam is actori jus aquae ducendae conſtituiſſet: et ſi quid, quia aquam ducere prohibitus eſſet, ſiccitatibus detrimenti cepiſſet,* veluti ſi prata arboresue exaruiſſent.

19. MARCIANVS *lib. 5. Regularum.*

Si de communi ſeruitute quis bene quidem deberi intendit, ſed aliquo modo litem perdidit culpa ſua, non eſt aequum, hoc caeteris damno eſſe: ſed, ſi per colluſionem ceſſit litem aduerſario, caeteris dandam eſſe actionem de dolo, Celsvs ſcripſit. Idque ait Sabino placuiſſe.

20. SCAEVOLA *lib. 4. Digeſtorum.*

Teſtatrix fundo, quem legauerat, caſas junctas habuit: Quaeſitum eſt, ſi hae fundo legato cederent, eumque legatarius vindicaſſet, an iſte fundus aliquam ſeruitutem caſis deberet: aut, ſi ex fideicommiſſi cauſa eum ſibi dari legatarius deſideraret, heredes ſeruitutem aliquam caſis excipere deberent? Reſpondit, deberi.

§. 1. Plures ex municipibus, qui diuerſa praedia poſſidebant, ſaltum communem, *vt jus compaſcendi haberent*, mercati ſunt: idque etiam à ſucceſſoribus eorum eſt obſeruatum: ſed nonnulli ex his, qui hoc jus habebant, praedia ſua illa propria venumdederunt: Quaero, an in venditione etiam jus illud ſecutum ſit praedia, cum ejus voluntatis venditores fuerint, vt [et] hoc alienarent? Reſpondit, id obſeruandum, quod actum inter contrahentes eſſet: ſed, ſi voluntas contrahentium manifeſta non ſit, et hoc jus ad emptores tranſire. † Item quaero, an, cum pars illorum propriorum fundorum legato ad aliquem tranſmiſſa ſit, aliquid juris ſecum [hujus] compaſcui traxerit? Reſpondit: cum id quoque ceſſurum legatario.

21. LABEO *lib. 1. Pithanon a* Pavlo *Epitomatorum.*

Si qua aqua nondum apparet, ejus iter ductus conſtitui non poteſt. Pavlvs: Imo puto idcirco id falſum eſſe, quia cedi poteſt, *vt aquam quaereres, et inuentam ducere liceret.*

Qvemadmodvm SERVITVTES *AMITTVNTVR.*

(Dig. 8. T. 6.)

1. CAJVS *lib. 7. ad Edictum Prouinciale.*

Seruitutes praediorum confunduntur *, ſi idem vtriusque praedii dominus eſſe coeperit.

* L. 10. comm. praed. L. 15. h. t. L. 27. de Seru. praed. ruſt.

2. PAVLVS *lib. 21. ad Edictum.*

Qui iter et actum habet, ſi ſtatuto tempore tantum ierit, non periſſe actum, ſed manere, Sabinvs, Cassivs, Octavenvs ajunt *: nam ire quoque per ſe eum poſſe, qui actum haberet.

* L. 8. §. 1. L. 9. L. 11. §. 1. h. t. L. 9. §. 1. ſi Seru. vind. L. 20. quib. mod. Vſusfr.

3. CAJVS *lib. 7. ad Edictum Prouinciale.*

Jura praediorum *morte* et *capitis deminutione* non perire, vulgo traditum eſt.

4. PAVLVS *lib. 27. Edictum.*

Iter ſepulchro debitum, *non vtendo* nunquam amittitur.

5. *Idem lib. 66. ad Edictum.*

Seruitus et per ſocium, et fructuarium, et bonae fidei poſſeſſorem nobis retinetur.

6. CELSVS *lib. 5. Digeſtorum.*

Nam ſatis eſt fundi nomine itum eſſe. §. 1. Si ego via, quae nobis per vicini fundum debebatur, vſus fuero, tu autem conſtituto tempore ceſſaueris, an jus tuum amiſeris? et è contrario, ſi vicinus, cui via per noſtrum fundum debebatur, per meam partem ierit egerit, tuam partem ingreſſus non fuerit, an partem tuam liberauerit? [Celsvs] reſpondit: Si diuiſus eſt fundus inter ſocios regionibus, quod ad ſeruitutem attinet, quae ei fundo debebatur, perinde eſt, atque ſi ab initio duobus fundis debita ſit: et ſibi quisque dominorum vſurpat ſeruitutem, ſibi non vtendo deperdit: nec amplius in ea re cauſae eorum [fundorum] miſcentur. Nec fit vlla injuria ei, cujus fundus ſeruit, imo ſi quo melior: quoniam alter dominorum vtendo, ſibi, non toti fundo proficit. † Sed ſi is fundus, qui ſeruierit, ita diuiſus eſt, pluſculum dubitationis ea res habet. Nam ſi certus ac finitus viae locus eſt, tunc, ſi per longitudinem ejus fundus diuiſus eſt, eadem omnia ſeruanda erunt, quae ſi initio conſtituendae ejus ſeruitutis ſimiliter hic duo fundi fuiſſent. Si vero per latitudinem viae fundus diuiſus [eſt], (nec multum refert, aequaliter id factum eſt, an inaequaliter); tunc manet idem jus ſeruitutis, quod, fundo indiuiſo, fuerat; aut vſu detineri, aut, non vtendo deperire, niſi tota via poterit: nec, ſi forte inciderit, vt ſemita, quae per alterum duntaxat fundum erit, vteretur, idcirco alter fundus liberabitur: quoniam vnum, atque eo modo indiuiduum viae jus eſt. Poſſunt tamen alterutrum fundum liberare, ſi modo hoc ſpecialiter conuenit. Certe ſi is, cui ſeruitus debebatur, alterum ex ea diuiſione fundum redemerit, num ideo minus ea re fundi alterius ſeruitus permanebit? nec video, quid abſurde conſecuturum ſit eam ſententiam, fundo altero manente ſeruo: ſi modo et ab initio potuit anguſtior conſitui via, quam lege finita eſt; et adhuc id loci ſupereſt in eo fundo, cui remiſſa ſeruitus non eſt, vt ſufficiat viae. Quod ſi minus loci ſupereſt, quam viae ſufficiat, vterque fundus liberabitur: alter propter redemptionem: alter, quia per eum locum, qui ſupereſt, via conſti-

Digitized by Google

tui non poteſt. Caeterum ſi ita conſtitutum eſt jus viae, *vt per quamlibet partem fundi ire agere liceat;* idque vel ſubinde mutare (nihil prohibet); atque ita diuiſus eſt fundus, ſi per quamlibet ejus partem aeque ire atque agi poſſit: tunc perinde obſeruabimus, atque ſi ab initio duobus fundis duae ſeruitutes injunctae fuiſſent, vt altera retineri, altera non vtendo poſſit deperire. Nec me fallit, alieno facto jus alterius immutatum iri; quoniam ante ſatius fuerat, per alteram partem ire agere, vt idem jus ei in altera parte fundi retineretur. Contra, illud commodum acceſſiſſe ei, cui via debebatur, quod per duas pariter vias ire agere poſſit: bisque octonos in porrectum, et ſenos denos in anfractum.

7. PAVLVS *lib. 13. ad Plautium.*

Si ſic conſtituta ſit aqua, *vt vel aeſtate ducatur tantum, vel vno menſe*, quaeritur, quemadmodum non vtèndo amittatur: quia non eſt continuum tempus: quo, cum vti non poteſt, non ſit vſus. Itaque et ſi *alternis annis vel menſibus* quis aquam habeat, duplicato conſtituto tempore amittitur. Idem et de itinere cuſtoditur. Si vero *alternis diebus, aut die toto, aut tantum nocte*, ſtatuto legibus tempore amittitur: quia vna ſeruitus eſt. Nam et ſi alternis horis, vel vna hora quotidie ſeruitutem habeat: Servius ſcribit, perdere eum, non vtendo, ſeruitutem: quia id, quod habet, cottidianum ſit.

8. *Idem lib. 15. ad Plautium.*

Si ſtillicidii immittendi jus habeam in aream tuam, et permiſero jus tibi in ea area aedificandi: ſtillicidii immittendi jus amitto. Et ſimiliter ſi per tuum fundum via mihi debeatur, et permiſero tibi, in eo loco, per quem via mihi debetur, aliquid facere, amitto jus viae. §. 1. Is, qui per partem itineris it, totum jus vſurpare videtur.

9. JAVOLENVS *lib. 3. ex Plautio.*

Aqua, ſi in partem aquagii influxit, etiamſi non ad vltima loca peruenit, omnibus tamen partibus vſurpantur.

10. PAVLVS *lib. 15. ad Plautium.*

Si communem fundum ego et pupillus haberemus, licet vterque non vteretur, tamen propter pupillum et ego viam retineo.

§. 1. Si is, qui nocturnam aquam habet, interdiu per conſtitutum ad amiſſionem tempus vſus fuerit: amiſit nocturnam ſeruitutem, qua vſus non eſt. Idem eſt in eo, qui certis horis aquaeductum habens, aliis vſus fuerit, nec vlla parte earum horarum.

11. MARCELLVS *lib. 4. Digeſtorum.*

Is, cui via vel actus debebatur, *vt vehiculi certo genere vteretur:* alio genere fuerat vſus: videamus, ne amiſerit ſeruitutem; et alia ſit ejus condititio, qui amplius oneris, quam licuit, vexerit. magisque hic plus, quam aliud, egiſſe videatur: ſicuti ſi latiore itinere vſus eſſet: aut ſi plura jumenta egerit, quam licuit; aut aquae admiſcuerit aliam. Ideoque in omnibus iſtis quaeſtionibus ſeruitus quidem non amittitur: non autem conceditur plus, * quam pactum eſt, in ſeruitute habere.

* L. 31. de pign.

§. 1. Heres, cum legatus eſſet fundus ſub conditione, impoſuit ei ſeruitutes: extinguentur, ſi legati conditio exiſtat. Videamus, an adquiſitae ſequantur legatarium? Et magis dicendum eſt, vt ſequantur.

12. CELSVS *lib. 2. Digeſtorum.*

Qui fundum alienum bona fide emit, itinere, quod ei fundo debetur, vſus eſt. Retinetur id jus itineris: atque etiam ſi precario, aut vi dejecto domino, poſſidet. * Fundus enim qualiter ſe habens, (ita), cum in ſuo habitu poſſeſſus eſt, jus non deperit: neque refert, juſte, necne, poſſideat, qui talem eum poſſidet. Quare fortius, et ſi aqua per riuum ſua ſponte perfluxit, jus aquae ducendae retinetur: quod et Sabino recte placuit, vt apud Neratium libro quarto membranarum ſcriptum eſt.

13. MARCELLVS *lib. 17. Digeſtorum.*

Si quis ex fundo, cui viam vicinus deberet, vendidiſſet locum proximum ſeruienti fundo, non impoſita ſeruitute, et intra legitimum tempus, quo ſeruitutes pereunt, rurſus eum locum adquiſiſſet: habiturus eſt ſeruitutem, quam vicinus debuiſſet.

14. JAVOLENVS *lib. 10. ex* CASSIO.

Si locus, per quem via, aut iter, aut actus debebatur, impetu fluminis occupatus eſſet, et intra tempus, quod ad amittendam ſeruitutem ſufficit, alluuione facta, reſtitutus eſt: ſeruitus quoque in priſtinum ſtatum reſtituitur. Quod ſi id tempus praeterierit, vt ſeruitus amittatur, renouare eam cogendus eſt.

§. 1. Cum via publica [vel] fluminis impetu, vel ruina amiſſa eſt: * vicinus proximus viam praeſtare debet.

* L. 23. L. 24. pr. §. 1. quib. mod. Vſusfr. amitt.

15. *Idem lib. 2. Epiſtolarum.*

Si, cum ſeruitus mihi per plures fundos deberetur, medium fundum adquiſiui, manere ſeruitutem puto. Quia † toties ſeruitus confunditur, quoties vti ea is, ad quem pertinet, non poteſt: * medio autem fundo adquiſito, poteſt conſiſtere, vt per primum, et vltimum, iter debeatur.

* L. 8. §. 1. de ſeruit. L. 30. §. 1. de S. P. U.

16. PROCVLVS *lib. 1. Epiſtolarum.*

Aquam, quae oriebatur in fundo vicini, plures per eundem riuum jure ducere ſoliti ſunt, ita vt ſuo quisque die à capite duceret: primo per eundem riuum, eumque communem; deinde, vt quisque inferior erat ſuo quisque proprio riuo: (et) vnus ſtatuto tempore, quo ſeruitus amittitur, non duxit. Exiſtimo eum jus ducendaeque aquae amiſiſſe: nec per caeteros, qui duxerunt, ejus jus vſurpatum eſſe. Proprium enim cujusque eorum jus fuit: neque per alium vſurpari potuit. Quod ſi plurium fundo iter aquae debitum eſſet: per vnum eorum omnibus his, inter quos is fundus communis fuiſſet, vſurpari potuiſſet. † Item ſi quis eorum, quibus aquaeductus ſeruitus debebatur, et per eundem riuum aquam ducebant, jus aquae ducendae, non ducendo eam, amiſit: nihil juris eo nomine caeteris, qui riuo vtebantur, adcreuit. Idque commodum ejus eſt, per cujus fundum id iter aquae, (quod), non vtendo, pro parte vnius amiſſum eſt: libertate enim hujus partis ſeruitutis fruitur. *

17. POMPONIVS *lib. 11. ex variis Lectionibus.*

Labeo ait: Si is, qui *hauſtum* habet, per tempus, quo ſeruitus amittitur, ierit ad fontem, nec aquam hauſerit: iter quoque eum amiſiſſe.

18. PAVLVS *lib. 15. ad Sabinum.*

Si quis alia aqua vſus fuerit, quam de qua in ſeruitute imponenda actum eſt: ſeruitus amittitur.

§. 1. Tempus, quo non eſt vſus praecedens fundi dominus, cui ſeruitus debetur, imputatur ei, qui [in] ejus loco ſucceſſit.

§. 2. Si, cum jus haberes *immittendi*, vicinus ſtatuto tempore aedificatum non habuerit, ideoque nec tu immittere potueris: non ideo magis ſeruitutem amittes. Quia * non poteſt

Digitized by Google

eſt videri vſucepiſſe vicinus tuus libertatem aedium ſuarum, * qui jus tuum non interpellauit.

* L. 6. L. 7. L. 32. §. 1. de S. P. U. L. 4. §. 5. de Vſurp. et Vſucap.

19. POMPONIVS *lib. 32. ad Sabinum.*

Si partem fundi vendendo, lege cauerim, *vti per eam partem in reliquum fundum meum aquam ducerem*, et ſtatutum tempus interceſſerit, antequam riuum facerem: nihil juris amitto, quia nullum iter aquae fuerit; ſed manet mihi jus integrum. Quod ſi feciſſem iter, neque vſus eſſem, amittam.

§. 1. Si per fundum meum viam tibi legauero, et adita mea hereditate, per conſtitutum tempus ad amittendam ſeruitutem ignoraueris eam tibi legatam eſſe: amittes viam non vtendo. Quod ſi intra [idem] tempus, antequam reſcires tibi legatam ſeruitutem, tuum fundum vendideris: ad emptorem via pertinebit, ſi reliquo tempore ea vſus fuerit; quia ſcilicet tua eſſe coeperat; vt jam nec jus repudiandi legatum tibi poſſit contingere, cum ad te fundus non pertineat.

20. SCAEVOLA *lib. 1. Regularum.*

Vſu retinetur ſeruitus, cum ipſe, cui debetur, vtitur, quiue in poſſeſſione ejus eſt, aut mercenarius, aut hoſpes; aut medicus, quiue ad viſitandum dominum venit, vel colonus, aut fructuarius.

21. PAVLVS *lib. 5. Sententiarum.*

Fructuarius, licet ſuo nomine.

22. SCAEVOLA *lib. 1. Regularum.*

Denique quicunque quaſi debita via vſus fuerit.

23. PAVLVS *lib. 5. Sententiarum.*

Siue ad fundum noſtrum facit, vel ex fundo.

24. SCAEVOLA *lib 1. Regularum.*

Licet malae fidei poſſeſſor ſit, retinebitur ſeruitus.

25. PAVLVS *lib. 5 Sententiarum.*

Seruitute vſus non videtur, niſi is, qui ſuo jure vti ſe credidit: ideoque, ſi quis pro via publica vel pro alterius ſeruitute vſus ſit, nec interdictum, nec actio vtiliter competit.

DE OPERIS NOVI *NVNCIATIONE.*

(Dig. 39. T 1.)

1. VLPIANVS *lib. 52. ad Edictum.*

Hoc Edicto *promittitur*, vt, ſiue jure, ſiue injuria opus fieret, per nunciationem inhiberetur: deinde *remitteretur* prohibitio *hactenus*, quatenus prohibendi *jus* is, qui nunciaſſet, non haberet.

§. 1. Hoc autem Edictum, remediumque operis noui nunciationis, aduerſus futura opera inductum eſt, non aduerſus praeterita: hoc eſt, aduerſus ea, quae nondum facta ſunt, ne fiant. nam ſi quid operis fuerit factum, quod fieri non debuit, ceſſat Edictum de operis noui nunciatione: et erit transeundum ad interdictum, quod vi aut clam factum erit, vt reſtituatur; et quod in loco ſacro, religioſoue, et quod in flumine publico ripaue publica factum erit: nam his Interdictis reſtituetur, ſi quid illicite factum eſt. §. 2. *Nunciatio* ex hoc Edicto non habet neceſſariam Praetoris aditionem: poteſt enim nunciare quis, etſi eum non adierit.

§. 3. Item nunciationem et noſtro, et alieno nomine facere poſſumus. §. 4. Item nunciatio omnibus diebus fieri poteſt. §. 5. Et aduerſus abſentes etiam, [et] inuitos, et ignorantes operis noui nunciatio procedit. §. 6. In operis autem noui nunciatione poſſeſſorem aduerſarium facimus.

§. 7. Sed ſi is, cui opus nouum nunciatum eſt, ante remiſſionem aedificauerit, deinde coeperit agere, jus ſibi eſſe ita aedificatum habere. Praetor actionem ei negare debet; et interdictum in eum de opere reſtituendo reddere. *

* L. 20. §. 10. ſqq. L. 21. §. 1. h. t.

§. 8. Poteſt autem quis nunciare etiam ignorans, quod opus fieret. §. 9. Et poſt operis noui nunciationem committunt ſe litigatores Praetoriae jurisdictioni. §. 10. Inde quaeritur apud CELSVM lib. 12. Digeſtorum: ſi poſt opus nouum nunciatum conueniat tibi cum aduerſario, vt opus faceres, an danda ſit conuentionis exceptio? Et ait CELSVS, dandam; nec eſſe periculum, ne pactio priuatorum juſſui Praetoris antepoſita videatur: quid enim aliud agebat Praetor, quam [hoc], vt controuerſias eorum dirimeret? a quibus ſi ſponte receſſerunt, debebit id ratum habere.

§. 11. *Opus nouum facere* * videtur, qui aut aedificando, aut detrahendo aliquid, priſtinam faciem operis mutat. * L. 21 §. 3. h. t.

§. 12. Hoc autem Edictum non omnia opera complectitur: ſed ea ſola, quae ſolo conjuncta ſunt, quorum aedificatio, vel demolitio videtur opus nouum continere. Idcirco placuit, ſi quis meſſem faciat, arborem ſuccidat, vineam putet, quanquam opus faciat, tamen ad hoc Edictum non pertinere: quia ad ea opera, quae in ſolo fiunt, pertinet hoc Edictum.

§. 13. Si quis aedificium [vetus] fulciat, an opus novum nunciare ei poſſumus, videamus? Et magis eſt, ne poſſimus: hic enim non opus nouum facit, ſed veteri ſuſtinendo remedium adhibet. §. 14 Siue autem intra oppida, ſiue extra oppida in villis vel agris opus nouum fiat, nunciatio ex hoc Edicto locum habet; ſiue in priuato, ſiue in publico opus fiat.

§. 15. Nunc videmus, quibus ex cauſis fiat nunciatio, et quae perſonae nuncient, quibusque nuncietur, et in quibus locis fiat nunciatio, et quis effectus ſit nunciationis. §. 16. *Nunciatio* fit, aut juris noſtri conſeruandi cauſa, aut damni depellendi, aut publici juris tuendi gratia. *

§. 17. Nunciamus autem, quia jus aliquod prohibendi habemus: vel vt damni infecti caueatur nobis ab eo, qui forte in publico vel in priuato quid molitur; aut ſi quid contra Leges, Edictaue Principum, quae ad modum aedificiorum facta ſunt, fiet: vel in ſacro, vel in loco religioſo, vel in publico, ripaue fluminis, quibus ex cauſis et interdicta proponuntur.

§. 18. Quod ſi [quis] in mare vel in litore aedificet, licet in ſuo non aedificet, jure tamen gentium ſuum facit. Si quis igitur velit [ibi] adificantem prohibere, nullo jure prohibet: neque opus nouum nunciare, niſi ex vna cauſa poteſt, ſi forte damni infecti * velit ſibi caueri.

* L. 24. pr. de damn. infect.

§. 19. *Juris noſtri conſeruandi*, aut *damni depellendi* cauſa opus nouum nunciare poteſt is, ad quem res pertinet. *

* L. 9. h. t. L. vn. §. 3. 4. de remiſſ.

§. 20. *Vſufructuarius* autem opus nouum nunciare ſuo nomine non poteſt: ſed procuratorio nomine nunciare poterit, aut vindicare vſumfructum ab eo, qui opus nouum faciat: quae vindicatio praeſtabit ei, quod ejus interfuit, opus nouum factum non eſſe.

2. JVLIANVS *lib. 49. Digeſtorum.*

Si autem domino praedii nunciauerit, *inutilis* erit nunciatio. neque enim, ſicut aduerſus vicinum, ita aduerſus dominum agere

Digitized by Google

agere poteſt, jus ei non eſſe inuito ſe altius aedificare: ſed, [ſi] hoc facto vſusfructus deterior fiet, petere vſumfructum debebit.

3. VLPIANVS *lib. 52. ad Edictum.*

In prouinciali etiam praedio ſi quid fiat, operis noui nunciatio locum habebit. §. 1. Si in loco communi quid fiat, nunciatio locum habebit aduerſus vicinum. † Plane ſi vnus noſtrum in communi loco faciat, non poſſum ego ſocius opus nouum ei nunciare; ſed eum prohibebo communi diuidundo judicio, * vel per Praetorem.

* L. 28. commun. diuid. L. 13. §. 3. quod vi aut clam.

§. 2. Quod ſi ſocius meus in communi inſula opus nouum faciat, et ego propriam habeam, cui nocetur: an opus nouum nunciare ei poſſim? Et putat Labeo, non poſſe nunciare: quia poſſum eum alia ratione prohibere aedificare; hoc eſt [vel] per Praetorem, vel per arbitrum communi diuidundo. quae ſententia vera eſt.

§. 3. Si ego ſuperficiarius ſim, et opus nouum fiat [a] vicino, an poſſim nunciare? mouet, quod quaſi inquilinus * ſum. Sed Praetor mihi vtilem in rem actionem dat, et ideo et ſeruitutum cauſa actio mihi dabitur, et operis noui nunciatio debeat mihi concedi. *

* L. 11. §. 2. L. 13. §. 7. locat. con. L. 18. §. 1. de jud. L. 7. §. 14. de pact.

§. 4. Si in publico aliquid fiat, omnes ciues opus nouum nunciare poſſunt. *

* L. 6. de popul. act.

4. PAVLVS (*lib. 48. ad Edictum.*)

Nam reipublicae intereſt, quam plurimos ad defendendam ſuam cauſam admittere.

5. VLPIANVS (*lib. 52. ad Edictum.*)

De pupillo quaeſitum eſt? Et Ivlianvs lib. 12. Digeſtorum ſcripſit, pupillo non eſſe operis noui nunciationis executionem dandam, niſi ad ipſius priuatum commodum res pertineat: * veluti, ſi luminibus ejus officiatur, aut proſpectui obſit. † Non aliter autem pupilli rata habebitur nunciatio, quam (intercedente) tutore auctore.

* L. 6. de popul. act. limit. in L. 2. pr. de R. J.

§. 1. Seruo autem opus nouum nunciari poteſt. Ipſe vero nunciare non poteſt, neque nunciatio vllum effectum habet.

§. 2. Nunciationem autem in (re) praeſenti faciendam, meminiſſe oportebit; id eſt, eo loci, vbi opus fiat, ſiue quis aedificet, ſiue inchoët aedificare. §. 3. Nunciari autem non vtique domino oportet: ſufficit enim, in (re) praeſenti nunciari ei, qui in re praeſenti fuerit, vsque adeo, vt etiam fabris vel opificibus, qui eo loci operantur, opus nouum nunciari poſſit. † Et generaliter ei nunciari opus nouum poteſt, qui in re praeſenti fuit domini operisue nomine. Neque refert, quis ſit iſte, vel cujus conditionis, qui in re praeſenti fuit. Nam et ſi ſeruo nuncietur, vel mulieri, vel puero, vel puellae, tenet nunciatio: ſufficit enim, in re praeſenti operis noui nunciationem factam ſic, vt domino poſſit renunciari.

§. 4. Si quis forte in foro domino opus nouum nunciat, hanc nunciationem nullius eſſe momenti, exploratiſſimum eſt: in re enim praeſenti, et (pene dixerim) ipſo opere, hoc eſt, in re ipſa nunciatio facienda eſt: quod idcirco receptum eſt, vt confeſtim per nunciationem ab opere diſcedatur. caeterum, ſi alibi fiat nunciatio, illud incommodi ſequitur, quod dum venitur ad opus, ſi quid fuerit operis per ignorantiam factum, euenit, vt contra Edictum Praetoris ſit factum.

§. 5. Si plurium res ſit, in qua opus nouum fiat, et vni nuncietur: recte facta nunciatio eſt, omnibusque dominis videtur denunciatum. † Sed ſi vnus aedificauerit poſt operis noui nunciationem, alii, qui non aedificauerint, non tenebuntur: * neque enim debet nocere factum alterius ei, qui nihil fecit.

§. 6. Si plurium dominorum rei opus noceat: vtrum ſufficiet vnius ex ſociis nunciatio, an vero omnes nunciare debeant? Et eſt verius, vnius nunciationem omnibus non ſufficere: ſed eſſe ſingulis nunciare neceſſe: quia et fieri poteſt, vt nunciatorum alter habeat, alter non habeat jus prohibendi.

§. 7. Si quis ipſi Praetori velit opus nouum nunciare, debet, vt interim teſtetur, non poſſe ſe nunciare: et ſi nunciauit poſtea, et quod retro aedificatum erit, deſtruendum erit, quaſi repetito die nunciatione facta. §. 8. Sed et ſi in aedes noſtras quis immittat, aut in loco noſtro aedificet: aequum eſt, nos operis noui nunciatione jus noſtrum nobis conſeruare.

§. 9. Et bene Sextvs Pedivs definit, triplicem eſſe cauſam operis noui nunciationis: aut naturalem, aut publicam, aut impoſititiam. *Naturalem*, cum in noſtras aedes quid immittitur, aut aedificatur in noſtro. *Publicam* cauſam, quoties Leges, aut Senatusconſulta, Conſtitutionesque Principum per operis noui nunciationem tnemur. *Impoſititiam*, cum quis, poſteaquam jus ſuum deminuit, alterius auxit, hoc eſt, poſteaquam ſeruitutem aedibus ſuis impoſuit, contra ſeruitutem fecit.

§. 10. Meminiſſe autem oportebit, quoties, quis in noſtro aedificare, vel in noſtro immittere vel projicere vult: * melius eſſe, eum per Praetorem, vel per manum (id eſt, *lapilli ictum*,) prohibere, quam operis noui nunciatione: caeterum, operis noui nunciatione poſſeſſorem eum faciemus, cui nunciauerimus. Aut ſi in ſuo quid faciat, quod nobis noceat: tunc operis noui denunciatio erit neceſſaria. Et ſi forte in noſtro aliquid facere quis perſeuerat: aequiſſimum erit, Interdicto aduerſus eum, *quod vi aut clam*; aut *uti poſſidetis*, vti.

* L. 20. §. 1. quod vi aut clam. L. 6. §. 1. ſi ſeru. vindic. L. 16. h. t.

§. 11. Si quis riuos vel cloacas velit reficere, vel purgare: operis noui nunciatio merito prohibetur, cum publicae ſalutis et ſecuritatis interſit, et cloacas, et riuos purgari. *

* L. ſ. de riuis. L. 1. §. 2. de Cloacis.

§. 12. Praeterea generaliter Praetor caetera quoque opera excepit, quorum mora periculum aliquod allatura eſt: nam in his quoque contemnendam putauit operis noui nunciationem. Quis enim dubitat, * multo melius eſſe, omitti operis noui nunciationem, quam impediri operis neceſſarii vrgentem exſtructionem? toties autem haec pars locum habet, quoties dilatio periculum allatura eſt.

§. 13. Proinde ſi quis, cum opus hoc mora periculum allaturum eſſet, nunciauerit opus nouum, vel ſi in cloacis, vel ripa reficiendis aliquid fieret: dicemus, apud judicem quaeri debere, an talia opera fuerint, vt contemni nunciatio deberet? nam ſi apparuerit, vel in cloaca, riuoue, eoue, cujus mora periculum allatura eſſet, dicendum eſt, non eſſe verendum, ne [haec] nunciatio noceret.

§. 14. Qui opus nouum nunciat, jurare debet, non calumniae cauſa opus nouum nunciare *. † Hoc jusjorandum actore Praetore defertur: idcirco non exigitur, vt juret is ante, qui jusjurandum exigat.

* L. 1. §. 9. h. t.

§. 15.

Digitized by Google

§. 15. Qui nunciat, neceſſe habeat demonſtrare, in quo loco opus nouum nunciet, ſciturо eo, cui nunciatum eſt, vbi poſſit aedificare, vbi interim abſtinendum eſt. † Toties autem demonſtratio facienda eſt, quoties in partem ſit nunciatio. caeterum, ſi in totum opus fiat, non eſt neceſſe demonſtrare: ſed hoc ipſum dicere.

§. 16. Si in pluribus locis opus fiat, vtrum vna nunciatio ſufficiat, an vero plures ſint neceſſariae? Et ait JVLIANVS lib. 49. Digeſtorum, quia in re praeſenti ſit nunciatio, plures nunciationes eſſe neceſſarias, et conſequenter plures remiſſiones.

§. 17. Si is, cui renunciatum erit, ex operis noui nunciatione ſatisdederit, * repromiſeritue, aut per eum non fiet, quo minus boni viri arbitratu ſatisdet, repromittatne: perinde eſt, ac ſi operis noui nunciatio omiſſa eſſet. † Habet autem hoc remedium vtilitatem: nam remittit vexationem ad Praetorem veniendi et deſiderandi, vt miſſa fieret nunciatio.

* L. 8. §. 2. L. 12. L. 20. §. 5. L. 9. L. 13. L. 21. §. 1. et 7. h. t.

§. 18. Qui procuratorio nomine nunciauerit, ſi non ſatisdabit, * *eam rem dominum ratam habiturum:* nunciatio *omnimodo* remittitur, etiamſi verus ſit procurator.

* L. 13. pr. h. t.

§. 19. Qui remiſſionem abſentis nomine deſiderat, ſiue ad priuatum, ſiue ad publicum jus ea remiſſio pertinet, ſatisdare cogitur: ſuſtinet enim partes defenſoris. Sed haec ſatisdatio non pertinet ad ratihabitionem, ſed ad operis noui nunciationem. §. 20. Si procurator autem opus nouum mihi nunciauerit, et ſatis acceperit, deinde Interdicto aduerſus eum vtar, ne vim mihi faciat, quo minus aedificem: ex Interdicto eum oportet *judicatum ſolui* ſatisdare. Quia partes ſuſtinet defenſoris.

6. JVLIANVS *lib. 41. Digeſtorum.*

Et ideo neque exceptiones procuratoriae opponi ei debent, nec ſatisdare cogendus eſt, ratam rem dominum habiturum.

7. VLPIANVS *lib. 52. ad Edictum.*

Et, ſi ſatisdationem non dabit, ſummouendus erit ab executione operis noui: et actiones, quas domini nomine intendit, debent ei denegari.

§. 1. Et tutor, et curator opus nouum recte nunciant.

8. PAVLVS *lib 48. ad Edictum.*

Non ſolum proximo vicino, ſed etiam ſuperiori opus facienti nunciare opus nouum poteſt: nam et ſeruitutes quaedam, * interuenientibus mediis locis vel publicis vel priuatis, eſſe poſſunt. * Non obſt. L. 14. h. t.

§. 1. Qui opus nouum nunciat, ſi quid operis jam factum erit, in teſtationem referre debet, vt appareat, quid poſtea factum ſit.

§. 2. Si, cum poſſem te jure prohibere, nunciauero tibi opus nouum; non alias aedificandi jus habebis, quam ſi ſatis dederis. §. 3. Quod ſi nunciauero tibi, ne quid contra Leges in loco publico facias: promittere debebis. Quoniam de eo opere alieno jure contendo, non meo: et tanquam alieni juris petitor, * repromiſſione contentus eſſe debeo.

* L. 1. §. 6. de praetor. ſtipul.

§. 4. Sciendum ſit, facta operis noui nunciatione, cui nunciatum eſt, abſtinere oportere, donec caueat, vel donec remiſſio nunciationis fiat: tunc enim, ſi jus aedificandi habet, recte aedificabit. §. 5. Sed vt probari poſſit, quid poſtea aedificatum ſit, modulos ſumere debebit is, qui nunciat: qui vt ſumantur, conferanturque, Praetor decernere ſolet.

§. 6. Morte ejus, qui nunciauit, extinguitur nunciatio ſicut alienatione: quia his modis finitur jus prohibendi.

§. 7. Quod ſi is, cui opus nouum nunciatum erat, deceſſerit, vel aedes alienauerit, non extinguitur operis noui nunciatio. Idque ex eo apparet, quod in ſtipulatione, quae ex hac cauſa interponitur, etiam heredis mentio fit.

9. CAJVS [*ad Edictum Vrbicum titulo de Operis noui nunciatione*]

Creditori, * cui pignoris nomine praedium tenetur, permittendum eſt, de jure (id eſt, de ſeruitute) opus nouum renunciare: nam ei vindicatio ſeruitutis datur.

* L. 16. de ſeruit. L. vn. §. 5. de remiſſ.

10. VLPIANVS *lib. 45. ad Sabinum.*

Operis noui nunciatio in rem fit, non in perſonam. Et ideo furioſo et infanti fieri poteſt: nec tutoris auctoritas in ea nunciatione exigitur.

11. PAVLVS [*lib. 11. ad Sabinum.*]

Cuilibet enim intelligenti, veluti fabro, nunciatum, infantem et furioſum tenet.

12. *Idem* [*lib. 13. ad Sabinum.*]

Ex operis noui nunciatione ſi caueatur, tanti ſtipulatio committitur, quanti judicatum ſit.

13. JVLIANVS [*lib. 41. Digeſtorum.*]

Cum procurator opus nouum nunciat, et ſatisdat rem ratam dominum habiturum: et remiſſio in domini perſonam confertur *. * L. 7. §. 1. quib. mod. pign. ſolu.

§. 1. Si dominus opus nouum nunciauerit intra diem, quae ſtipulatione ex operis noui nunciatione interpoſita comprehenſa eſſet, committitur ſtipulatio: ſi praeterita ea die dominus nunciaret, non committitur. Nam et ipſi domino, cum ſemel nunciauerit, non permittitur iterum nunciare, quamdiu ſtipulatio ex operis noui nunciatione teneret.

§. 2. Si in remiſſione a parte ejus, qui opus nouum nunciauerat, procurator interueniat: id agere Praetorem oportet, ne falſus procurator abſenti noceat. Cum ſit indignum, quolibet interueniente beneficium Praetoris amitti.

14. *Idem lib. 49. Digeſtorum.*

Qui viam habet, ſi opus nouum nunciauerit aduerſus eum, qui in via aedificat, nihil agit; ſed ſeruitutem vindicare non prohibetur.

15. AFRICANVS *lib. 9. Quaeſtionum.*

Si, priusquam aedificatum eſſet, ageretur, jus vicino non eſſe, aedes altius tollere, nec res ab eo defenderetur: partes judicis non alias futuras fuiſſe ait, quam vt eum, cum quo ageretur, cauere juberet, non prius ſe aedificaturum, quam vltro egiſſet, jus ſibi eſſe, altius tollere. † Idemque è contrario, [ſi] cum quis agere vellet, jus ſibi eſſe [inuito aduerſario] altius tollere: eo non defendente, ſimiliter (inquit) officio judicis continebitur, vt cauere aduerſarium juberet, nec opus nouum ſe nunciaturum, nec aedificanti vim facturum. † Eaque ratione haſtenus is, qui rem non defenderet, punietur, vt jure ſuo probare neceſſe haberet: id enim eſſe, petitoris partes ſuſtinere.

16. VLPIANVS *lib. 13. ad Edictum.*

Si opus nouum Praetor juſſerit nunciari, deinde prohibuit: ex priore renunciatione agi non poteſt, quaſi aduerſus dictum ejus factum ſit.

17. PAVLVS *lib. 57. ad Edictum.*

Si procurator opus nouum facientem prohibuerit, domino competit quod vi aut clam Interdictum.

18. PAPINIANVS *lib. 3. Quaeſtionum.*

Aedibus communibus, ſi ob opus nouum nunciatio vni fiat, ſi quidem ex voluntate omnium opus fiat, omnes nunciatio tenebit: ſi vero quidam ignorent, in ſolidum obligabitur, qui contra Edictum Praetoris fecerit.

§. 1. Nec ad rem pertinet, cujus ſolum ſit, in quo opus fiat: * ſed quis ejus ſoli poſſeſſor inueniatur; modo ſi ejus nomine opus fiat.

* L. 1. §. 19. h. t. L. 136. de R. J. L. 25. §. 1. de Vſufr. L. 48. pr. de A. R. D. L. 181. de V. S.

19. PAVLVS [*lib. 8. Quaeſtionum.*]

Sciendum eſt, denegata executione operis noui, nihilominus integras legitimas actiones manere: ſicut in his quoque cauſis manent, in quibus ab initio operis noui denunciationem Praetor denegat.

20. VLPIANVS *lib. 17. ad Edictum.*

Praetor ait: *Quem in locum nunciatum eſt, ne quid operis noui fieret, qua de re agitur: quod in eo loco, antequam nunciatio miſſa fieret, aut in ea cauſa eſſet, vt remitti deberet, factum eſt, id reſtituas.*

§. 1. Interdictum hoc proponitur ex hujusmodi cauſis: Edicto expreſſum eſt, ne poſt * operis noui nunciationem quicquam operis fiat, antequam vel nunciatio miſſa fiat, vel vice nunciationis miſſae ſatisdatio de opere reſtituendo fuerit interpoſita. Qui igitur facit, etſi jus faciendi habuit, tamen contra Interdictum Praetoris facere videtur: et ideo hoc deſtruere cogitur.

* L. 1. pr. L. 8. §. 4. h. t.

§. 2. Siue autem vacuus locus ſit, vbi nunciatum eſt, ſiue aedificatus: aeque huic Interdicto locus erit. §. 3. Ait Praetor, *quod factum eſt, reſtituas.* Quod factum eſt, jubet reſtitui: neque intereſt, jure factum ſit, an non, ſiue jure factum eſt, ſiue non jure factum eſt, Interdictum locum habebit.

§. 4. Quidquid autem ante remiſſionem fit, vel illud, quod loco remiſſionis habetur, pro eo habendum eſt, atque ſi nullo jure factum eſſet. §. 5. Si quis paratus fuerit ſatisdare, deinde actor ſtipulari nolit; in ea cauſa eſt, vt remitti debeat. Nam eum per actorem fiet: apparet, in ea cauſa eſſe, vt remitti debeat.

§. 6. Hoc Interdictum perpetuo datur. † Et heredi caeterisque ſucceſſoribus competit. §. 7. Aduerſus ipſum quoque, qui opus fecit, vel factum ratum habuit, Interdicto locus erit.

§. 8. Plane ſi quaeratur, an in heredem ejus, qui opus fecit, Interdictum hoc competat: ſciendum eſt, LABEONEM exiſtimaſſe, in id, quod ad eum peruenit, duntaxat dari oportere: vel ſi quid dolo malo ipſius factum ſit, quo minus perueniret. Nonnulli putant, (tam actionem) in factum eſſe dandam, quam Interdictum: quod verum eſt.

§. 9. Deinde ait Praetor: *Quem in locum nunciatum eſt, ne quid operis noui fieret: qua de re agitur, ſi de ea re ſatisdatum eſt; quod ejus cautum ſit, aut per te ſtat, quo minus ſatisdetur: quo minus illi in eo loco opus facere liceat, vim fieri veto.* §. 10. Hoc Interdictum prohibitorium eſt, ne quis prohibeat facere volentem eum, qui ſatisdedit: etenim pertinet ad decus Vrbium, aedificia non derelinqui.

§. 11. Nec quicquam intereſt, jure quis aedificet, an non jure (aedificet); cum ſit ſecurus is, qui opus nouum nunciauit, poſteaquam ei cautum eſt. §. 12. Hoc autem Interdictum competit ei, qui ſatisdedit. §. 13. Adjicitur et illud, *aut per te ſtat, quo minus ſatisdetur.* Proinde ſi ſatisdatum non eſt, ſed repromiſſum, Interdicto huic locus non erit: neque enim permittendum fuit, in publico aedificare prius, quam appareat, quo jure quis aedificet.

§. 14. Et ſi ſatisdatum ſit, cautum tamen non perſeueret, Interdictum ceſſat. §. 15. Si aliquando ſtetit per nunciatorem, quo minus ſatisdetur, nunc non ſtat: Interdictum ceſſat. §. 16. Hoc Interdictum etiam poſt annum, et heredi caeterisque ſucceſſoribus competit.

21. *Idem lib. 80. ad Edictum.*

Stipulatio de operis noui nunciatione interponi ſolet, quoties vicinus dicit, jus ſibi eſſe, prohibere vicinum, opus nouum inuito ſe facere.

§. 1. Si quis autem vult poſt opus nouum nunciatum impune aedificare, offerre debet ſatis nunciatori. Quod ſi fecerit, vtique conſultum eſt, tam ei, qui nunciauit, quoniam cautum habet de opere reſtituendo: quam ei, cui nunciatum eſt, quia molitio ejus non impeditur; antequam enim caueat, quidquid aedificauerit, Interdicto reſtitutorio deſtruere compellitur.

§. 2. Habet autem iſta ſtipulatio conditionem: vt ita demum committatur, ſi judicatum fuerit, ſiue ante rem judicatam cauſa quae acciderit, neque res defendatur, et de dolo malo ſubjicitur clauſula.

§. 3. Opus autem factum accipimus, non ſi vnum vel alterum caementum fuit impoſitum: ſed ſi proponatur inſtar quoddam (operis), et quaſi facies quaedam facta operis.

§. 4. Siue autem reus judicetur, ſiue res non defendatur: ſtipulatio in id committitur, vt res viri boni arbitratu reſtituatur. † Quod ſi ita reſtitutum non erit, quanti ea res erit, tantam pecuniam dabit, ſi hoc petitori placuerit.

§. 5. Quaeſitum eſt, ſi plures domini aedificent, an omnes cauere debeant? Et ait LABEO, vnum cauere debere; quia reſtitutio operis fieri pro parte non poſſit.

§. 6. Idem ait, etſi plures nuncient, curandum eſſe, vt vni caueatur, ſi inter eos conueniat. Plane ſi non conueniat, et ſingulis erit cauendum. §. 7. Idem dicit, adjiciendum eſſe in ſtipulatione, vt tantum praeſtetur, quanti vniuscujusque interſit, ſi hoc maluerint. Caeterum ſi ita fuerit (inquit) cautum, *quanti ea res erit*: dubitabitur, vtrum ad totius corporis aeſtimationem haec verba referuntur, an vero ad quod ejus intereſt, qui ſtipulatur? Ego puto, et ſi ſic fuerit vni cautum, *quanti ea res erit*, defendi poſſe, ſtipulationem ſufficere: ad operis enim quantitatem ea refertur.

22. MARCELLVS [*lib. 15. Digeſtorum.*]

Cui opus nouum nunciatum eſt, ante remiſſam nunciationem opere facto deceſſit, debet heres ejus patientiam deſtruendi operis aduerſario praeſtare: nam et in reſtituendo hujusmodi opere ejus, qui contra Edictum fecit, poena verſatur; porro autem in poenam heres non ſuccedit.

23. JAVOLENVS [*lib. 7. Epiſtolarum.*]

Is, cui opus nouum nunciatum erat, vendidit praedium, emptor aedificauit: emptorem, an venditorem teneri putas, quod aduerſus Edictum factum ſit? Reſpondit, cum operis noui nunciatio facta eſt, ſi quid aedificatum eſt, emptor, id eſt, dominus praediorum tenetur: quia nunciatio operis, non perſonae fit. Et is demum obligatus eſt, qui eum locum poſſidet, in quem opus nouum nunciatum eſt.

De

DE DAMNO *INFECTO*, ET DE *SVGGRVNDIS* ET PROTECTICNIBVS.

(Dig. 39. T. 2.)

1. VLPIANVS [*lib. 1. ad Edictum.*]

Cum res damni infecti celeritatem deſiderat, et periculoſa dilatio Praetori videtur, (ſi) ex hae cauſa ſibi jurisdictionem reſeruaret: Magiſtratibus municipalibus delegandum hoc recte putabit.

2. CAJVS *lib. 28. ad Edictum Prouinciale.*

Damnum infectum eſt, damnum nondum factum, quod * futurum veremur.

* L. 7. §. 1. h. t.

3. PAVLVS *lib. 47. ad Edictum.*

Damnum et damnatio * ab adamptione at quaſi deminutione patrimonii dicta ſunt.

* L. 25. L. 23. h. t. L. 37. eod.

4. VLPIANVS *lib 1. ad Edictum.*

Dies cautioni praeſtitutus ſi finietur, Praetoris vel Praeſidis officium erit, ex cauſa vel reum notare, vel protelare eum: et, ſi hoc localem exigit inquiſitionem, ad Magiſtratus municipales hoc remittere.

§. 1. Si intra diem a Praetore conſtituendum non caueatur, in poſſeſſionem ejus rei mittendus eſt. † Ejus rei ſic accipe, ſiue tota res ſit, ſiue pars (ſit) rei. §. 2. An tamen is, qui non admittit, etiam pignoribus a Magiſtratibus coërceatur? Non puto: ſed in factum actione tenebitur, nam et ſi a Praetore miſſus non admittatur, eadem actione vtendum eſt. §. 3. Duas ergo res Magiſtratibus municipalibus Praetor vel Praeſes injunxit, cautionem et poſſeſſionem: caetera ſuae jurisdictioni reſeruauit.

§. 4. Si forte duretur non caueri: vt poſſidere liceat, (quod cauſa cognita fieri ſolet), non Duumuiros, ſed Praetorem vel Praeſidem permiſſuros: item vt ex cauſa decedatur de poſſeſſione. §. 5. Praetor ait: dum ei, qui aberit, prius domum denunciari jubeam. † Abeſſe autem videtur, et qui in jure non eſt: quod et POMPONIVS probat. † Verecundie autem Praetorem denunciari jubere, non extrahi de domo ſua. † Sed domum, (in quam degit), denunciari, ſic accipere debemus, vt, etſi in aliena domo habitet, ibi ei denuncietur. Quod ſi nec habitationam habeat, ad ipſum praedium erit denunciandum vel procuratori ejus, vel certe inquilinis. §. 6. Toties autem Praetorem exigere denunciationem intelligendum eſt, ſi ſit, cui denuncietur. Caeterum ſi non ſit, veluti quod hereditaria inſula eſt, nec dum hereditas adita: vel, ſi heres non extet, nec inhabitetur: ceſſat haec pars Edicti. Eſt tamen tutius, libellum ad ipſas aedes proponere: fieri enim poteſt, vt ita monitus defenſor exiſtat.

§. 7. In eum, qui quid eorum, quae ſupra ſcripta ſunt, non curauerit, quanti ea res eſt, cujus damni infecti nomine cautum non erit, judicium datur: quod non ad quantitatem refertur, ſed ad id, quod intereſt, et ad vtilitatem venit, non ad poenam.

§. 8. Hoc autem judicium certam conditionem habet, ſi poſtulatum eſt: caeterum qui non poſtulauit, experiri non poteſt. † Poſtulare autem proprie hoc dicimus, pro tribunali petere, non alibi.

§. 9. Si tam vicinum Vrbi municipium ſit, vt Magiſtratu ſe non interponente, potuerit Praetor vel Praeſes adiri: poteſt dici, ceſſare hanc actionem adaerſus Magiſtratus, quaſi nihil intereſit, cum in tua poteſtate fuerit, a Praetore vel Praeſide deſiderare in poſſeſſionem mitti.

§. 10. Haec antem actio, cum rei habeat perſecutionem, et heredi, et in heredem, et perpetuo dabitur.

5. PAVLVS *lib. 1. ad Edictum.*

Praetoris officium eſt, vt miſſus in poſſeſſionem, etiam eam per longi temporis ſpatium in ſuum dominium capere poſſit.

§. 1. Si plures ſint domini, qui cauere debent, et aliquis non caueat: * in portionem ejus mittetur. † Et contra, ſi aliquot ſint, qui caueri ſibi deſiderant, et alius pretioſiores, alius viliores habeat aedes; ſiue vnius domus plures habeant diſpares partes: tamen non magnitudine dominii quisque, ſed aequaliter mittentur omnes in poſſeſſionem.

* L. 15. §. 11. L. 38. §. 1. h. t. L. 2. §. 1. L. 12. quib. ex cauſ. in poſſ. L. 26. pr. de pignor. act. L. 5. vt in poſſeſſ. leg. ſeru.

§. 2. Si et dominus proprietatis, et fructuarius deſideret ſibi caueri damni infecti, vterque audiendus eſt: nec enim injuriam ſentiet promiſſor, non plus cuique praeſtaturus, quam quod ejus intereſit.

6. CAJVS *lib. 1. ad Edictum Prouinciale.*

Euenit, vt nonnunquam damno dato nulla nobis competat actio, non interpoſita antea cautione: veluti ſi vicini aedes ruinoſae in meas aedes ceciderint: adeo vt plerisque placuerit, nec cogi quidem eum poſſe, vt rudera tollat, ſi modo omnia, quae jaceant, pro derelicto habeat.

7. VLPIANVS *lib. 53. ad Edictum.*

Praetor ait: Damni infecti ſuo nomine promitti, alieno ſatisdari jubebo ei, qui jurauerit, non calumniae cauſa id ſe poſtulare, * eumue, cujus nomine aget, poſtulaturum fuiſſe in eam diem, quam cauſa cognita ſtatuero. Si controuerſia erit, dominus ſit, necne, qui cauebit: ſub exceptione ſatisdari jubebo. De eo opere, quod in flumine publico ripaue ejus fiet, in annos decem ſatisdari jubebo. Eum, cui ita non cauebitur, in poſſeſſionem ejus rei, cujus nomine, vt caueatur, poſtulabitur, ire, et, cum juſta cauſa eſſe videbitur, etiam poſſidere jubebo. In eum, qui neque cauerit, neque in poſſeſſione eſſe, neque poſſidere paſſus erit, judicium dabo: vt tantum praeſtet, quantum praeſtare eum oporteret, ſi de ea re ex decreto meo, ejusue, cujus de ea re jurisdictio fuit, quae mea eſt, cautum fuiſſet. Ejus rei nomine, in cujus poſſeſſionem miſero, ſi ab eo, qui in poſſeſſione erit, damni infecti nomine, (non) ſatisdabitur: eum cui non ſatisdabitur, ſimul in poſſeſſione eſſe jubebo. *

* L. 13. §. 1. L. 30. §. 1. h. t.

§. 1. Hoc Edictum proſpicit damno nondum facto, cum caeterae actiones ad damna, quae contigerunt, ſarcienda pertineant, vt in Legis Aquiliae actione, et aliis: de damno vero facto nihil Edicto cauetur. Cum enim animalia, quae noxam commiſerunt, non vltra nos ſolent onerare, quam vt noxae ea dedamus: multo magis ea, quae anima carent, vltra nos non deberent onerare; praeſertim cum res quidem animales, quae damnum dederint, ipſae extent, aedes autem, ſi ruina ſua damnum dederunt, deſierint extare.

§. 2. Vnde quaeritur: ſi antequam caueretur, aedes deciderunt, neque dominus rudera velit egerere, eaque derelinquat, an ſit aliqua aduerſus eum actio? Et IVLIANVS conſultus: ſi, priusquam damni infecti ſtipulatio interponeretur, aedes vitioſae corruiſſent, quid facere deberet is, in cujus aedes rudera decidiſſent, vt damnum ſarciretur: reſpondit, ſi dominus aedium, quae ruerunt, vellet tollere, non aliter permittendum, quam vt omnia, id eſt, et quae inutilia eſſent, auferret; nec ſolum de futuro, ſed [et] de praeterito damno cauere

Digitized by Google

eum debere. quod ſi dominus aedium, quae deciderunt, nihil facit: interdictum reddendum ei, in cujus aedes rudera decidiſſent, per quod vicinus compelletur, aut tollere, aut totas aedes pro derelicto habere. *

* L. 6. 44. pr. h. t. L. 8. 9. pr. §. 1. 2. 3. eod.

8. CAJVS [*ad Edictum Praetoris Vrbani titulo de damno infecto.*

Quod forte tunc recte dicetur, cum non ipſius negligentia, ſed propter aliquod impedimentum ſibi non proſpexit.

9. VLPIANVS [*lib. 53. ad Edictum.*]

Hoc amplius Jvlianvs, poſſe dici, compellendum eum, vt etiam de praeterito damno caueret: quod enim re integra cuſtoditur, hoc non inique etiam poſt ruinam aedium praeſtabitur. Integra autem re vnusquisque cogitur aut de damno infecto cauere, aut aedibus carere, quas non defendit. † Denique inquit, ſi quis propter anguſtias temporis, aut quia Reipublicae cauſa aberat, non potuerit damni infecti ſtipulari, non inique Praetorem curaturum, vt dominus vitioſarum aedium aut damnum ſarciat, aut aedibus careat: ſententiam Jvliani vtilitas comprobat.

§. 1. De his autem, quae vi fluminis importata ſunt, an interdictum dari poſſit, quaeritur? Trebativs refert, cum Tiberis abundaſſet, et res multas multorum in aliena aedificia detuliſſet, interdictum a Praetore datum, ne vis fieret dominis, quo minus ſua tollerent, auferrent, ſi modo damni infecti repromitterent.

§. 2. Alfenvs quoque ſcribit, ſi ex fundo tuo cruſta lapſa ſit in meum fundum, eamque petas, dandum in te judicium de damno jam facto: idque Labeo probat. nam arbitrio judicis, apud quem res prolapſae petentur, damnum, quod ante ſenſi, non contineri: nec aliter dandam actionem, quam vt omnia tollantur, quae ſunt prolapſa. † Ita demum autem cruſtam vindicari poſſe idem Alfenvs ait, ſi non coaluerit, nec vnitatem cum terra mea fecerit. Nec arbor poteſt vindicari a te, quae translata in agrum meum cum terra mea coaluit. Sed nec ego potero tecum agere, *jus (mihi) non eſſe, ita cruſtam habere*, ſi jam cum terra mea coaluit: quia mea facta eſt.

§. 3. Nerativs autem ſcribit, ſi ratis in agrum meum vi fluminis delata ſit, non aliter tibi poteſtatem tollendi faciendam; quam ſi de praeterito quoque damno mihi cauiſſes.

§. 4. Quaeſitum eſt, ſi ſolum ſit alterius, ſuperficies alterius, ſuperficiarius vtrum repromittere damni infecti, an ſatisdare debeat? et Jvlianvs ſcribit, * quoties ſuperficiaria inſula vitioſa eſt, dominum et de ſoli, et de aedificii vitio repromittere, aut eum, ad quam ſuperficies pertinet, de vtroque ſatisdare: quod ſi vterque ceſſet, vicinum in poſſeſſionem mittendum.

§. 5. Celsvs certe ſcribit, ſi aedium tuarum vſusfructus Titiae eſt, damni infecti aut dominum repromittere, aut Titiam ſatisdare debere. Quod ſi in poſſeſſionem miſſus fuerit is, cui damni infecti cauendum fuit, Titiam vtifrui prohibebit. † Idem ait, eum quoque fructuarium, qui non reficit, a domino vtifrui prohibendum: ergo et ſi de damno infecto non cauet, dominusque compulſus eſt repromittere, prohiberi debet frui.

14. PAVLVS *lib. 48. ad Edictum.*

Quamuis alienus vſusfructus ſit, dominum promittere oportere Cassivs ait. Niſi proprietarius in totum repromittat, vel fructuarius ſatisdet: mitti oportet in poſſeſſionem eum, cui non caueatur. Sed niſi proprietario repromittenti fructuarius caueat, denegandam ei fructus petitionem, Jvlianvs ſcribit. Sed ſi fructuarius de ſoli vitio quid praeſtiterit, jus domini ad eum transferri oportet.

11. VLPIANVS *lib. 53. ad Edictum.*

Quid de creditore dicemus, qui pignus accepit? vtrum repromittere, quia ſuum jus tuetur: an ſatisdare, quia dominus non eſt, debebit? Quae ſpecies eſt in contrario latere apud Marcellvm agitata, an creditori pigneratitio damni infecti caueri debeat? Et ait Marcellvs, inutiliter ei caveri. idemque etiam de eo cauendum, qui a non domino emit: nam nec in hujus perſona committi ſtipulationem: aequiſſimum tamen puto, huic proſpiciendum, id eſt, creditori, per ſtipulationem.

12. PAVLVS *lib. 48. ad Edictum.*

His, qui pignori rem acceperunt, potior eſt is, cui damni infecti non cauetur, ſi poſſidere, et per longum tempus rem capere, ei permiſſum fuerit.

13. VLPIANVS *lib. 53. ad Edictum.*

Qui bona fide a non domino emit, videndum eſt, nunquid repromittat, non etiam ſatisdet? quod quibusdam videtur: habet autem rationem, vt magis repromittat, quam ſatisdet: ſuo enim nomine id facit.

§. 1. Siue corporis dominus, ſiue is, qui jus habet (vt puta ſeruitutem) de damno infecto caueat: puto, eum repromittere debere, non ſatisdare: quia ſuo nomine id facit, non alieno.

§. 2. Cum inter aedes meas et tuas ſint aliae aedes non vitioſae; videndum eſt, vtrum tu ſolus mihi cauere debeas; an vero et is, cujus aedes vitioſae non ſunt; an ille ſolus; [an ambo]? Et magis eſt, vt ambo cauere debeant: quia fieri poteſt, vt aedes vitioſae in aedes non vitioſas incidentes damnum mihi dent: quamuis poſſit *quis* dicere, non vitio incolumium aedium hoc factum, ſi aliae in eas incidentes damni cauſam praebuerunt, ſed [ſi] cum proſpicere ſibi potuerit, damni infecti cautionem non proſpexerit: merito conuenietur.

§. 3. Qui damni infecti caueri ſibi poſtulat, prius de calumnia jurare debet. Quisquis igitur jurauerit de calumnia, admittitur ad ſtipulationem. † Et non inquiretur, vtrum interſit ejus, an non: vicinas aedes habeat, an non habeat? Totum tamen hoc jurisdictioni praetoriae ſubjiciendum, cui cauendum ſit, cui non.

§. 4. Caeterum neque ei, qui in meo deambulet, neque ei, qui in meo lauet, vel in mea taberna diuertat, caueri debet.

§. 5. Vicinis plane, inquilinisque eorum, et Inquilinorum vxoribus cauendum eſſe, ait Labeo. item his, qui cum his morentur.

§. 6. De illo quaeritur, an inquilinis ſuis dominus aedium cauere poſſit? et Sabinvs ait, inquilinis non eſſe cauendum. aut enim ab initio vitioſas aedes conduxerunt, et habent, quod ſibi imputent: aut in vitium aedes inciderunt, et poſſunt ex conducto experiri. quae ſententia verior eſt.

§. 7. Si quis juxta monumentum aedificauerit, vel juxta aedificium ſuum monumentum fieri paſſus ſit, de damno infecto ei poſtea cauendum non erit: quia rem illicitam admiſit. alias autem, ſi monumento aedificium nocent, in quo nihil ſit, quod imputari poſſit ei, ad quem jus monumenti pertinet, cauendum eſt ei, ad quem jus monumenti pertinet. §. 8. Superficiarium et fructuarium damni infecti vtiliter ſtipulari hodie conſtat

§. 9. Sed

Digitized by Google

§. 9. Sed ei, qui bona fide a non domino emit, damni infecti ſtipulationem non competere MARCELLVS ait.

§. 10. Si quis opus nouum nunciauerit: an nihilominus damni infecti ei caueri debeat, IVLIANVS tractat? Et magis probat, caueri oportere. Nam et ei, qui egerit, jus aduerſario non eſſe, altius tollere aedificium, caueri debere. † Item eum, aduerſus quem Interdictum quod vi aut clam competit, cauere debere IVLIANVS ait. quia non eſt cautum, neque de vitio aedium, neque de damno operis.

§. 11. Si quis, quia ſibi non cauebatur, in poſſeſſionem aedium miſſus fuerit, deinde is, cujus aedes fuerunt, cum praeterea alias aedes haberet, deſideret ab eo, qui in poſſeſſionem miſſus eſt, vt ſibi damni infecti harum aedium nomine, quarum in poſſeſſionem miſſus eſt, caueret: an ſit audiendus, videamus? Et IVLIANVS ſcribit: Is, qui vitioſis aedibus ceſſerit, ſi integras retinuerit, numquid improbe ab eo, qui vitioſas aedes coepit poſſidere, cautionem exigit? cum ideo poſſeſſionem amiſerit, quia et ipſe damni infecti ſatis non dederat? et ſane * parum probe poſtulat ab eo caueri ſibi earum aedium nomine, quarum ipſe cauere ſuperſedit; quae ſententia vera eſt.

§. 12. Si quis ſtipulaturus jurauerit, nec fuerit ſtipulatus: an poſtea ei ſtipulari volenti jurandum ſit, videamus. Et puto, iterum jurandum: quia poſſit fieri, vt aut tunc, aut modo calumnietur.

§. 13. Si alieno nomine caueri mihi damni infecti poſtulem: jurare debeo, *non calumniae cauſa id eum, cujus nomine cautum poſtulo, fuiſſe poſtulaturum.* §. 14. Sed ſi ejus nomine poſtulem, qui, ſi ipſe poſtularet, jurare non compelleretur (veluti patronus vel parens): dicendum eſt, locum jurijurando non eſſe; de quo enim ille non juraret, nec, qui vice ejus poſtulat, in hac ſtipulatione debet jurare.

§. 15. Huic ſtipulationi debet dies eſſe inſertus: intra quem ſi quid damni contigerit, cautio locum habet: neque enim in infinitum obligatus eſſe debet ſtipulatione. Ipſe igitur Praetor diem dabit ſtipulationi, aeſtimatione habita ex cauſa, et ex qualitate ejus damni, quod contingere ſperatur. *

* L. 14. 15. §. 3. h. t. L. 1. §. 5. de Carb. edict.

14. PAVLVS *lib. 48. ad Edictum.*

In cauſae cognitione etiam longinquitas ſoli et operis magnitudo ſpectanda eſt.

15. VLPIANVS *lib. 53. ad Edictum.*

Si finita ſit dies ſtatuta in cautione: iterum arbitratu Praetoris ex integro erit cauendum. §. 1. Si vero ſine adjectione diei ſtipulatio fuerit interpoſita: ſi quidem ex conuentione quandoque fuerit commiſſa, ex ſtipulatu agitur: ſi vero per errorem, magis eſt illud dicendum, finito die, in quem alioquin caueri ſolet, deſiderandum eſſe a Praetore, vt liberetur.

§. 2. Deinde ait Praetor: *De eo opere, quod in flumine publico, ripave ejus fiat, in annos decem ſatisdari jubebo.* Hic exigitur ſatisdatio, et tempus ſtipulationi praeſtituit idcirco, quia in publico fit. cum autem in alieno fiat, ſatisdationem Praetor injungit.

§. 3. Notandum, quod non etiam de loci vitio, ſed de operis tantum cauetur; * quamuis ſi in priuato fiat, et de loci, et de operis vitio caueatur. ſed cum locus publicus ſit, non erat neceſſe, ibidem opus facienti de alio vitio, quam operis, ſatisdare damni infecti.

* L. 24. pr. et §. 9. h. t.

§. 4. Si quid igitur damni intra decem annos acciderit, id ſtipulatione continetur. §. 5. Et quod ait Praetor *de eo opere*, ſic accipe, de eo damno, quod ex opere fiet. §. 6. Si quid in via publica fiat, quia in alieno fit, ſatisdandum eſt.

§. 7. Sed Praetor cauſa cognita, tempus pro conditione operis determinabit. §. 8. Siue autem quis muniat viam, ſiue quid aliud in via publica faciat: debebit cautio locum habere, ne per hoc damno priuati contingantur. §. 9. De caeteris locis publicis nihil ſpecialiter cauetur: verum ex generali ſermone, quaſi in alieno fiat, ſatisdari debebit damni infecti.

§. 10. Si publicus locus publice reficiatur: rectiſſime LABEO ſcribit, eoque jure vtimur, de damno infecto non eſſe cauendum, *ſi quid vitio loci, aut operis fiat.* certe Legem dandam operis talem, ne quid noceat vicinis, damniue detur.

§. 11. Ex hoc Edicto, ſi non caueatur, mittitur in poſſeſſionem a Praetore in eam partem, quae ruinoſa eſſe videtur.

§. 12. An vero in totas aedes miſſio locum habeat, videamus? Et extat SABINI ſententia, * in totas aedes mittendum. alioquin ſi ex ſuperficie (inquit) damnum timeatur, non habebit res exitum: nec profuturum in poſſeſſionem ejus rei mitti, quam quis poſſidere non poſſit, aut ei non expediat. et verior eſt SABINI ſententia.

* L. 38 §. 1. h. t.

§. 13. Sed ſi in plures partes diuiſa domus ſit, vtrum in partem, an in totam domum poſſidendam mitti quis debeat, videamus? Si tam ampla domus ſit, vt et ſpatia inter vitioſam partem intercedant, et eam, quae vitium non facit: dicendum, * in eam ſolam partem mitti. ſi vero vnita ſit contextu aedificiorum: in totam. Itaque et in ſpatioſis domibus melius dicetur, in eam partem domus mittendum, quae vitioſae parti vnita eſt. Caeterum ſi modica portiuncula aedium ampliſſimarum vitium faceret: quale erat dicere, totas aedes jubendum poſſidere eum, cui damni infecti non caueretur, cum ſint ampliſſimae?

* L. 6. §. 1. ſ. commun. praed.

§. 14. Item quid dicemus, ſi inſula adjacens domui vitium faciat, vtrum in inſulae poſſeſſionem, an vero in totius domus poſſeſſionem mittendum ſit? Et magis eſt, vt non in domus poſſeſſionem, ſed in inſulae mittatur.

§. 15. Si plures ſint, qui poſtulent, vt caueatur: omnes mitti in poſſeſſionem ſolent. † idemque LABEO probat, et ſi prius quis in poſſeſſionem miſſus ſit, et alius mitti deſideret: nam non ſpectabimus ordinem, ſed habebunt ambo poſſeſſionem. † Quod ſi jam prior poſſidere juſſus ſit, et alius damni infecti caueri deſideret: tunc niſi caueatur, mittetur in poſſeſſionem poſterior.

§. 16. IVLIANVS ſcribit, eum, qui in poſſeſſionem damni infecti nomine mittitur, non prius incipere per longum tempus dominium capere, quam ſecundo decreto * a Praetore dominus conſtituatur.

* §. 21. 33. h. t. L. 4. §. 3. 4. 5. 6. 7. h. t. L. 2. 12. §. 1. de reb. auct jud. poſſid.

§. 17. Si ante hoc decretum alius quoque in poſſeſſionem miſſus fuerit, aequaliter ambo aedium fiunt domini: ſcilicet cum juſſi fuerint poſſidere. † Si vero jam conſtituto domino eo, qui primus in poſſeſſionem miſſus eſt, Titius damni infecti ſibi caueri deſiderabit: ceſſante primo cauere, ſolus Titius erit in poſſeſſione.

§. 18. Cum autem plures mittuntur in poſſeſſionem, aequaliter mittuntur, non pro rata damni, quod vnumquemque contingeret. et merito. Nam et cum vnus mittitur, non pro

portione damni mittitur, ſed in totum: cum igitur plures mittuntur, aequaliter omnes, quaſi in totum miſſi concurſu partes habebunt. *

* L. 5. §. 1. h. t.

§. 19. Sed ſi quis eorum miſſus in poſſeſſionem ſumtum fecerit, deinde jubeatur poſſidere: an ſumtum conſequi poſſit is, qui fecit? et quo judicio? Et placet, communi diuidundo judicio conſequi [eum] poſſe.

§. 20. Si quis autem in poſſeſſionem miſſus, nondum poſſidere juſſus * ſit; an dominus decedere poſſeſſione debeat, videamua? Et ait Labeo, non decedere: ſicuti nec cum creditores vel legatarii mittuntur. idque eſt verius.

* L. 3. §. f. L. 10. §. 1. de A. v. A. P. L. 26. de pign. act. L. 3. §. 1. de reb. eor. qui ſub tut.

§. 21. Nondum autem ſtatim, vbi miſit Praetor in poſſeſſionem *, etiam poſſidere jubet, ſed tunc demum, cum juſta cauſa videbitur. Ergo interuallum aliquod debebit intercedere, quod aut pro derelicto aedes longo ſilentio dominus videatur habuiſſe, aut emiſſo in poſſeſſionem, et aliquamdiu immorato meo caueat.

* §. 20. 30. 33. h. t. L. 12. ex quib. cauſ. in poſſeſs.

§. 22. Si forte dominus Reipublicae cauſa abeſt, aut ex alia juſta cauſa, aut in ea ſit aetate, cui ſubueniri ſolet: probandum eſt, non debere Praetorem feſtinare ad decernendum, vt jubeat poſſidere. † Sed etſi decreuerit, nemo dubitat, in integrum reſtitutionem indulturum.

§. 23. Vbi autem quis poſſidere juſſus eſt, dominus dejiciendus erit in poſſeſſione. §. 24. Si qua ſint jura debita his, qui potuerunt de damno infecto ſatisdare: deneganda erit eorum perſecutio aduerſus eum, qui in poſſeſſionem miſſus eſt. et ita Labeo probat.

§. 25. Item quaeritur in pignoratitio creditore, an pignoris perſecutio denegetur aduerſus eum, qui juſſus ſit poſſidere? Et magis eſt, vt, ſi neque debitor repromiſit, neque creditor ſatisdedit, pignoris perſecutio denegetur. † Quod et in fructuario recte Celsus ſcribit.

§. 26. Si de *vectigalibus* [aedibus] non caueatur, mittendum in poſſeſſionem dicemus, nec jubendum poſſidere: nec enim dominium capere poſſidendo poteſt. ſed decernendum, vt eodem jure eſſet, quo foret is, qui non cauerat: poſt quod decretum vectigali actione vti poterit. §. 27. Sed in vectigali praedio, ſi municipes non cauerint: dicendum eſt, dominium per longum tempus adquiri.

§. 28. Eleganter quaeritur, ſi, dum Praetor de danda ſtipulatione deliberat, damnum contigerit, an ſarciri poſſit? Et miſſio quidem ceſſabit: Praetor tamen decernere debet, quicquid damni contigerit, vt de eo quoque caueatur; aut, ſi putat, quod vtiliter actionem daturus ſit, decernat.

§. 29. Si pupillus tutorem non habeat, quo auctore damni infecti promittat: quaſi non defendatur, miſſio in poſſeſſionem locum habebit. §. 30. Si quis damni infecti in poſſeſſionem miſſus ſit; fulcire eum, et reficere inſulam debere, ſunt qui putent; eamque culpam praeſtare exemplo ejus, qui pignori accepit. ſed alio jure vtimur: cum enim ob hoc tantum miſſus ſit, *vt vice cautionis in poſſeſſione ſit*, nihil ei imputari, ſi non refecerit.

§. 31. Item videamus, ſi ei cautio offeratur, poſteaquam miſſus eſt: [an] non prius decedere debeat, quam ſi ei caueatur etiam de eo damno, quod contigit, poſteaquam miſſus eſt in poſſeſſionem? quod quidem magis probatur. repetita igitur die promittendum erit: hoc amplius de impenſis quoque, ſi quas fecerit, erit ei cauendum.

§. 32. Illud quaeritur, * ex quo tempore damni ratio habeatur: vtrum ex quo in poſſeſſionem ventum eſt: an vero ex quo Praetor decreuit, vt eatur in poſſeſſionem? Labeo: ex quo decretum eſt. Sabinus: ex quo ventum eſt in poſſeſſionem. Ego puto, cauſa cognita modo hanc, modo illam ſententiam probandam: plerumque enim ſubuenitur etiam ei, qui miſſus in poſſeſſionem, aliqua ex cauſa aut non [venit], aut tardius venit in poſſeſſionem.

* et §. 36. L. 17. §. 4. h. t.

§. 33. Poſteaquam autem quis poſſidere jure dominii a Praetore juſſus eſt, nequaquam locus erit cautionis oblationi: et ita Labeo. Caeterum nullus (inquit) finis rei inuenietur. Et eſt hoc veriſſimum, ſepoſito eo, quod quibusdam vel aetate, vel qua alia juſta cauſa ſubuenitur.

§. 34. Si jam ruerunt aedes: an in poſſeſſionem ruinae vel areae mittendus ſit nihilominus is, cui cautum non eſt, videamus? Et magis eſt, vt mitti debeat. Et ita Labeo: ſed adjicit, ſi, poſteaquam decreuerit Praetor, eum in poſſeſſionem mittendum, tunc aedes deciderint. Et puto Labeonis ſententiam veram. † Proinde et ſi refecit aliquid, erit probandum, non prius eum diſceſſurum, quam ſi ei ſarciatur, et de praeterito caueatur. Poteſt autem et in factum actione recuperare hoc, quod impendit: ſed non amplius, quam quod boni viri arbitratu factum ſit. † Idem eſt, et ſi alius juſſu rogatuue meo eorum quid ſine dolo malo fecerit, et eo nomine condemnatus ſim, aut dederim ſiue dolo malo.

§. 35. Si quis metu ruinae deceſſerit poſſeſſione, ſi quidem, cum adjuuare rem non poſſet, id fecit, Labeo ſcribit, integrum jus eum habere, perinde ac ſi in poſſeſſione perſeueraſſet: quod ſi, cum poſſet ſuccurrere, maluit relinquere, amiſiſſe eum Praetoris beneficium: neque, ſi poſtea ſuccurri ſibi velit, audiendum eum. Cascellius autem ait, ſi metu ruinae receſſerit, non hoc animo, vt aedificia derelinqueret, reſtituendum in poſſeſſionem. Eum tamen, qui miſſus in poſſeſſionem non acceſſerit, ſi aedificia ruerint, beneficium Praetoris amiſiſſe ſcribit. Hoc ita accipiendum erit, ſi venire in poſſeſſionem neglexit: non ſi, dum venit, ruerunt.

§. 36. Si quis ex hoc Edicto a Praetore in poſſeſſionem miſſus, non eſt admiſſus: in factum actione * vti poterit, *vt tantum praeſtetur ei, quantum praeſtari ei oporteret, ſi de ea re cautum fuiſſet*, extenditur enim actio in id tempus, quo damnum committitur.

* L. 4. §. 2. L. 7. pr. L. 18. §. pen. h. t. L. 26. L. 17. §. 3. ibid.

16. PAVLVS *lib. 60. ad Edictum.*

Antequam damnum detur, impunitum eſt factum ejus, qui neque promiſit, neque admiſit in poſſeſſionem: ſi tamen ante damnum datum, vel cauit, vel poſſeſſione ceſſit.

17. VLPIANVS *lib. 53. ad Edictum.*

Si quis miſſum in poſſeſſionem, cum eſſet in aliena poteſtate, non admiſerit: plerique putant noxalem actionem eo nomine competere.

§. 1. Quid deinde, ſi procurator prohibuerit? vtrum in ipſum, an in dominum dabimus? Sed verius eſt, in ipſum dandam. §. 2. Sed et in actore municipum, tutore, caeteriſque, qui pro aliis interueniunt, idem erit dicendum.

§. 3. Actio iſta, quae in factum eſt, perpetuo dabitur, et heredi, et in heredem, * caeteraſque, itemque caeteris perſonis. §. 4. Judex, qui de damno infecto cognoſcit, etiam alienato praedio ab eo, cum quo actum fuerit, damnum aeſtimare ſolet omne, quodcunque ante judicium contigit.

* L. 18. §. 6. L. 37. e. gr. in L. 28 et 29. h. t. L. 24. §. 1. eod.

18. PAV-

Digitized by Google

18. PAVLVS *lib. 48. ad Edictum.*

Damni infecti ſtipulatio competit non tantum ei, cujus in bonis res eſt: ſed etiam cujus periculo [res] eſt.

§. 1. [Sed] quod opere facto conſecutus ſit dominii capione promiſſor, non teneri eum eo nomine, POMPONIVS ait: quia nec loci, nec operis vitio, ſed publico jure id conſecutus ſit. §. 2. Ei, cujus vſusfructus aedium eſt, de vitio earundem aedium caueri non oportet, etſi alias vicinas habeat: quia reficiendi habet facultatem. Nam * qui viri boni arbitratu vti deberet, reficiendi quoque poteſtatem conſequitur. Ergo nec proprietarius audiri debet, ſi velit ſibi caueri a fructuario aedium nomine, quas vicinas fructuario habeat: quia habet cum fructuario actionem, vt viri boni arbitratu is fruatur.

§. 3. Sed inquilino meo, ſi vicinas aedes habeat, cauere debebo damni infecti propter eas aedes. §. 4. Ei, qui in conducto ſolo ſuperficiem impoſuit, dominus ſoli, quod vitio ſoli damnum futurum ſit, cauere non debebit, nec ſoli domino ſuperficiarius: quia inuicem ex conducto et locato habent actiones. In quas tamen actiones vltra culpam nihil venit: plus autem in ſtipulationem venit damni infecti, quod quidem vitium ejus eſſe dicitur.

§. 5. Si is, qui vnas aedes habebat, ſtipulatus fuerit, deinde vicinas comparauerit: an earum quoque nomine, quas poſt interpoſitam ſtipulationem comparaſſet, promiſſorem obligaret, quaeſitum eſt? IVLIANVS ſcribit, videndum, ne earum duntaxat nomine cautum habeat, de quibus inter eum et promiſſorem initio actum fuerit. Cui conſequens videri poſſe, vt et cum aedium communium nomine duo ſocii ſtipulentur, de eo duntaxat damno caueri videatur, quod in parte aedium cuique ſocio datum fuerit. Siue ergo redemerit alteram partem quis ex his, ſiue adjudicata fuerit: non augeri promiſſionis obligationem. POMPONIVS relata IVLIANI ſcriptura, dicit, non ſe improbare.

§. 6. Si autem res aliquas poſt ſtipulationem interpoſitam in domo habere coeperit ſtipulator, quae ex ruina vicinarum aedium perierint, agere ex ſtipulatu poteſt: licet tunc, cum ſtipularetur, hae res non fuerint. §. 7. Emptor praedii, ſi ante traditionem ſtipulatus ſit, cautum habebit de eo damno, quod poſt traditionem factum erit.

§. 8. Venditorem autem aedium, prius quam poſſeſſionem tradat, ſtipulari oportet: quia hujus quoque rei culpam praeſtat. §. 9. Sed quid fiet, ſi venditor ſine culpa ſtipulari non potuerit, et ob hoc emptor ſtipulatus fuerit? nonne damnum patitur? an hoc damnum in aliena re acciderit, reuoluitur autem ad emptorem, quia actionem ex empto non habet? Sed nihil in hac cauſa proficit ſtipulatio, niſi in id, quod poſt traditionem accidit: quia * dum venditoris cuſtodia eſt, is ſtipulari debet, omnemque diligentiam emptori praeſtare; et quod alia actione quaeri poteſt, id in ſtipulationem damni infecti omnino non deducitur.

§. 10. Sed ſi venditor interpoſuerit ſtipulationem, etiam id damnum continebit, quod poſt traditionem emptori contigerit. Quod eſſe iniquiſſimum ARIATO ait: quoniam ſi emptor quoque damni infecti ſtipulatus eſſet, duobus promiſſor ejusdem nomine obligaretur. Niſi forte id contra ſe habeat, quia in hoc ſit ſtipulatio, quanti ea res erit: vt poſſit videri, nihil intereſſe jam venditoria ſtipulatione damni infecti interpoſita.

§. 11. SABINI ſententia vera eſt, exiſtimantis, vt, ſi, dum aedificatur, intra diem ſtipulationi comprehenſum ſupra parietem meum domus deciderit, eumque vitiauerit, licet poſt diem ſtipulationis paries decidet, poſſim agere; quia damnum jam tunc acceperim, cum paries vitioſus factus ſit; nec quicquam obſtare, quo minus, etiam antequam decidat, agi poſſit: et ita concuſſus ſit paries, vt nulla ratione recipi poſſit. Ideoque deponendus eſt, non minoris litem aeſtimandam, quam ſi decidiſſet.

§. 12. Si vicinas aedes habeamus et inuicem deſideremus damni infecti caueri: nihil obſtat, quo minus et ego in tuarum aedium poſſeſſionem mittar, [et] tu in mearum.

§. 13. Si pupillus prohibuit iri in poſſeſſionem damni infecti: placet, in eum non injuſte competere hanc in factum actionem. §. 14. Si mandatu meo alius prohibuerit, in me haec actio competit.

§. 15. Non ſolum autem eum punit Praetor, qui in poſſeſſione eſſe, ſed etiam eum, qui poſſidere paſſus non fuerit: cum alioquin, ſi is, qui juſſu Praetoris coeperat poſſidere, et poſſidendo dominium capere, aut non admiſſus, aut ejectus inde fuerit, vtile Interdictum vnde vi, vel Publicianam actionem habere poteſt. † Sed ſi in factum actione egerit, his actionibus experiri non poteſt, cum Praetor id agat, ne damnum faciat actor, non vt in lucro verſetur. §. 16. Si procurator meus damni infecti ſtipulatus ſit, cauſa cognita mihi ex ea ſtipulatione actio competit.

19. CAJVS *ad Edictum Praetoris Vrbani, titulo de Damno infecto.*

Eorum, qui bona fide abſunt, in ſtipulatione damni infecti jus non corrumpitur, ſi reuerſis cauendi ex bono et aequo poteſtas datur: ſiue domini ſint, ſiue aliquid in ea re jus habeant; qualis eſt creditor, et fructuarius, et ſuperficiarius.

§. 1. Siue aedium vitio, ſiue operis, quod vel in aedibus, vel in loco vrbano, aut ruſtico, priuato, publicoue fiat, damni aliquid futurum ſit: curat Praetor, vt timenti damnum caueatur.

20. *Idem lib. 19. ad Edictum Prouinciale.*

Inter fructuarium, et dominum proprietatis, ita damni infecti cautio locum habet, ſi fructuarius quidem de ſoli vitio caueri ſibi deſideret, dominus vero proprietatis de operis vitio, ſi quid fructuarius aedificet. Nam de ruina aedium neuter ab altero cautionem deſiderare poteſt: fructuarius ideo, quia refectio aedium ad ejus ipſius onus non pertinet; proprietarius ideo, quia vſitata ſtipulatio, qua de re reſtituenda fructuarius cauet, ad hunc quoque caſum porrigitur.

21. PAVLVS *lib. 8. ad Plautium.*

Si filiusfamilias inquilinus ſit: videamus, an damni infecti nomine in poſſeſſionem aedium vicinarum mittendus ſit? Quaeritur enim, an filiusfamilias non videtur damnum pati, ſi res peculiares ſint, et pater poſſit ſtipulari, ſi quid ei damni fiat? Et placet vtrumque eorum in poſſeſſionem mitti, niſi ſic filius conduxerat, vt ejus periculo aedes eſſent: tunc enim, quia ſolus tenetur ex locato, recte dicetur, ipſum mittendum in poſſeſſionem, niſi ei caueatur.

22. *Idem lib. 10. ad Plautium.*

Si proprietarius de damno infecto repromiſiſſet, vel forte aliquid praeſtitiſſet, aut contra fructuarius aliquid praeſtitit: iniquum eſt, alterum ſine damno vti aedibus, aut aedes habere, et ſi obtulerit proprietarius aliquid, non eſt fructuario permittendum vti, niſi contulerit: idemque fructuario praeſtandum eſt, vt proprietarius cogatur ei conferre. Ergo et ſolum retinebit fructuarius, ſi aedes ceciderint, donec praeſtetur ei damnum: vt quod haberet vicinus miſſus in poſſeſſionem, id fructuarius habeat, qui damnum vicino ſarciit. † Eadem erunt, et ſi minimum damnum detur.

§. 1.

Digitized by Google

§. 1. PLAVTIVS: ſi ab eo, quem dominum eſſe negarem, vellem ſub hac exceptione, *ſi dominus non eſſet*, ſatisdari, ab eo vero, quem dominum eſſe dicerem, pure repromitti: conſtitit, non debere me impetrare, ſed debere me eligere, a quo velim mihi caueri.

23. VLPIANVS *lib. 63. ad Edictum.*

In ſtipulatione damni infecti, quae aedium nomine interponitur, niſi in ſolidum fuerit cautum, mittetur in poſſeſſionem.

24. *Idem* [*lib. 81. ad Edictum.*]

Fluminum publicorum communis eſt vſus, ſicuti viarum publicarum, et litorum. † In his igitur publice licet cuilibet aedificare, et deſtruere: dum tamen hoc ſine incommodo cujusquam fiat. Propter quod operis duntaxat nomine cum ſatisdatione cauetur; de vitio loci nihil cauetur: hoc eſt, operis, quod quis facit. Caeterum ſi ex loci vitio damnum timeatur, minime dicendum eſt, damni infecti ſtipulationem interponi oportere: quis enim dubitat, neminem eſſe, a quo ſtipuletur, cum nemine nihil faciente locus ipſe publicus damnum inferat ſui natura? Ad ea igitur opera ſtipulatio pertinet, quaecunque priuatim fiant. † Quid ergo, ſi publice opus fiat? de vitio ejus quid faciemus? Et plane, vel Princeps adeundus eſt, vel ſi in prouincia fiat, Praeſes prouinciae. Sed quod dictum eſt, *operis vitio*, ſic accipiendum eſt, etiamſi proponas, non tantum tempore, quo opus fit, ſed etiam ſi poſtea contingat: quid enim, ſi ideo, quia male aedificatum erat, corruit?

§. 1. Adjicitur in hac ſtipulatione *et heredum* nomen, vel *ſucceſſorum, eorumque, ad quos ea res pertinet:* ſucceſſores autem non ſolum, qui in vniuerſa bona ſuccedunt, ſed et hi, qui in rei tantum dominium ſucceſſerint, his verbis continentur.

§. 2. Sed vt ne quid aedium, loci operisue vitio, damnum factum ſit, ſtipulatio interponitur de eo ſine ſatisdatione: quae non ſolum ad totas aedes, ſed etiam ad partem aedium pertinet. Vitium autem aedium et loci eſſe LABEO ait, quod accidens extrinſecus infirmiores eas facit. Denique nemo dixit, paluſtris loci vel arenoſi nomine, quaſi vitioſi, committi ſtipulationem: quia naturale vitium eſt: et ideo nec [ea] ſtipulatio interponitur, neque interpoſita committetur.

§. 3. Haec ſtipulatio vtrum id ſolum damnum contineat, quod injuria fit: an vero omne damnum, quod extrinſecus contingat? Et LABEO quidem ſcribit, de damno dato non poſſe agi, ſi quid forte terrae motu, aut vi fluminis, alioue quo caſu fortuito acciderit.

§. 4. SERVIVS quoque putat, ſi ex aedibus promiſſoris vento regulae dejectae damnum vicino dederint, ita eum teneri, ſi aedificii vitio id acciderit, non ſi violentia ventorum, vel qua alia ratione, quae vim habet diuinam. LABEO et rationem adjicit: quod ſi hoc non admittatur, iniquum erit. Quod enim tam firmum aedificium eſt, vt fluminis, aut maris, aut tempeſtatis, aut ruinae, incendii, aut terrae motus vim ſuſtinere poſſit?

§. 5. Idem SERVIVS putat, ſi controuerſia aquae inſulam ſubuerterit, deinde ſtipulatoris aedificia ceciderint, nihil eum ex ſtipulatu conſecuturum; quia id nec operis, nec loci vitio factum eſt. † Si autem aqua vitiet fundamenta, et ſic aedificium ruiſſet, committi ſtipulationem ait: multum enim intereſſe, quod erat aliquin firmum, ſi fluminis lapſum ſit protinus; an vero ante ſit vitiatum, deinde ſic deciderit. Et ita LABEO probat: etenim multum intereſſe, quod ad Aquiliam pertinet, lanum quis hominem occidat, an vero factum imbecilliorem.

§. 6. Quanquam autem ſtipulatio committitur, cum vitio operis damnum factum ſit: tamen, ſi opus factum eſt ab eo, quem promiſſor prohibere non potuit, ſtipulatio non committetur. † Plane, ſi prohibere potuit, committetur. † Sed ſi quis promiſſoris nomine fecerit, vel ejus, pro quo promiſſum eſt, aut alius, qui prohiberi potuerit: ſtipulatio iſta committetur.

§. 7. Praeterea ſi furni nomine damni infecti fuerit cautum, deinde furnarii culpa damnum datum fuerit: non venire in hanc ſtipulationem, pleriſque videtur.

§. 8. CASSIVS quoque ſcribit, quod contra ea damnum datum eſt, cui nulla ope occurri poterit, ſtipulationem non tenere.

§. 9. Item apud VIVIANVM relatum eſt, ſi ex agro vicini arbores vi tempeſtatis confractae, in meum agrum deciderint, eoque facto vitibus meis vel ſegetibus nocent, vel aedificia demoliunt: ſtipulationem iſtam, in qua haec comprehenduntur: *Si quid arborum lociue vitio acciderit*, non eſſe vtilem: quia non arborum vitio, ſed vi ventorum damnum mihi datum eſt. Plane ſi vetuſtate arborum hoc fiebat, poſſumus dicere, vitio arborum damnum mihi dari.

§. 10. Idem ait, ſi damni infecti aedium mearum nomine tibi promiſero, deinde hae aedes vi tempeſtatis in tua aedificia ceciderint, eaque diruerint, nihil ex ea ſtipulatione praeſtari; quia nullum damnum vitio mearum aedium tibi contingit: niſi forte ita vitioſae meae aedes fuerint, vt qualibet vel minima tempeſtate ruerint. Haec omnia vera ſunt.

§. 11. Sed et quod LABEO putat, verum eſt, *referre*, vtrum impulſu fluminis ruit aedificium, an deterius ante factum poſtea ceciderit.

§. 12. Item videamus, quando damnum dari videatur: ſtipulatio enim hoc continet, quod vitio aedium, loci, operis, damnum fit. Vtputa in domo mea puteum aperio, quo aperto venae putei (tui) praeciſae ſunt: an tenear? *Ait* TREBATIVS, non teneri me damni infecti: neque enim exiſtimari, operis mei vitio damnum tibi dari in ea re, in qua jure meo vſus ſum. Si tamen tam alte fodiam in meo, vt paries tuus ſtare non poſſit, damni infecti ſtipulatio committetur.

25. PAVLVS *lib. 78. ad Edictum.*

TREBATIVS ait, etiam eum accipere damnum, cujus aedium luminibus officiatur.

26. VLPIANVS *lib. 81. ad Edictum.*

PROCVLVS ait, * cum quis jure quid in ſuo faceret, quamuis promiſiſſet damni infecti vicino, non tamen eum *teneri* ea ſtipulatione: veluti ſi juxta mea aedificia habeas aedificia, eaque jure tuo altius tollas; aut ſi in vicino tuo agro cuniculo vel foſſa aquam meam auoces. Quamuis enim et hic aquam mihi abducas, et illic luminibus officias, tamen ex ea *ſtipulatione* actionem mihi non competere: ſcilicet quia non debeat videri is damnum facere, qui eo veluti lucro, quo adhuc vtebatur, prohibetur: multumque intereſſe, vtrum damnum quis faciat, an lucro, quod adhuc faciebat, vti prohibeatur, mihi videtur vera eſſe PROCVLI ſententia.

27. PAVLVS *lib. 78 ad Edictum.*

Plures earundem aedium domini, ſinguli ſtipulari debent ſine adjectione partis: quia de ſuo quisque damno ſtipulatur: quinimo pars adjecta partis partem faciet. Contra ſi plures domini ſint vitioſarum aedium, pro ſua quisque parte promittere debet: ne ſinguli in ſolidum obligentur.

28. VL-

Digitized by Google

28. VLPIANVS *lib. 81. ad Edictum.*

In hac ſtipulatione venit, quanti ea res erit. Et ideo Caſſius ſcribit, eum, qui damni infecti ſtipulatus eſt, ſi propter metum ruinae ea aedificia, quorum nomine ſibi cauit, fulſit; impenſas ejus rei ex ſtipulatu conſequi poſſe. Idemque juris eſſe, cum propter vitium communis parietis, qui cauit ſibi damni infecti, onerum eorum releuandorum gratia, quae in parietem incumbunt, aedificia ſua fulſit. † In eadem cauſa eſt detrimentum quoque propter emigrationem inquilinorum, quod ex juſto metu factum eſt. † Ariſto autem non male adjicit, ſicuti hic exigit Caſſius, vt [ſi] juſtus metus migrandi cauſam praebuerit; ita in ejus perſonam, qui fulſit, eadem Caſſium dicere debuiſſe, ſi juſto metu ruinae fulcire coactus eſt.

29. CAJVS *lib. 28. ad Edictum Prouinciale.*

Sed et ſi conducere hoſpitium nemo velit, propter vitium aedium, idem erit dicendum.

30. VLPIANVS *lib. 91. ad Edictum.*

Damni infecti ſtipulatio pertinet, etiam ſi quid ejus operis, quod [ſit] in fundo meo aquae ducendae cauſa, vitio damnum mihi contigerit: ſolet enim opus in alieno fieri, cum jure ſeruitutis, quam quis habet alieno agro impoſitam, opus in alieno faciat. §. 1. Vtrum autem de hoc opere promittere, an ſatisdare debeat, videamus? Mouet, quod in alieno facit: qui autem de alieno cauet, ſatisdare debet; qui de ſuo, repromittere. † Vnde Labeo putabat, eum, qui modulorum aut riui faciendi cauſa opus faceret, etiam ſatisdare debere, quia et in alieno ſolo faceret. Sed cum de opere, quod faciet, exigatur ſtipulatio: conſequens erit dicere, ſufficere repromiſſionem: quodammodo enim de re ſua cauet.

§. 2. Quod dictum eſt, aquae ducendae cauſa, exempli gratia ſcriptum eſt: caeterum ad omnia opera ſtipulatio accommodabitur.

31. PAVLVS *lib. 8. ad Edictum.*

Qui vias publicas muniunt, ſine damno vicinorum id facere debent. §. 1. Si controuerſia ſit, dominus ſit, * necne, is, a quo cautio exigitur, ſub exceptione ſatisdare jubetur.

* L. 7. pr. L. 22. §. 1. h. t.

32. CAJVS *lib. 28. ad Edictum Prouinciale.*

Si aedibus meis proximae ſint aedes meae et tuae: quaeritur, an, ſi hae vitium mihi faciant, cauere mihi debeas pro damno propriarum mearum aedium; ſcilicet pro qua parte dominus exiſtis? Et hoc plerisque placet: ſed mouet me, quod ipſe meas aedes reficere poſſim, et impenſas pro ſocio, aut communi diuidundo judicio, pro parte conſequi. Nam * et ſi vnas aedes communes tecum habui, eaeque vitium faciant, et circa refectionem earum ceſſare videaris, noſtri praeceptores negant cauere te debere; quia ipſe reficere poſſim, recepturus pro parte, quod impenderim, judicio ſocietatis, aut communi diuidundo: ideo et interpoſitam cautionem minus vtilem futuram; quia alia ratione damnum mihi poſſet farciri. Et eſt plane noſtrorum praeceptorum haec ſententia, vt credamus, * inutilem eſſe damni infecti ſtipulationem, quo caſu damnum alia actione farciri poſſit: quod et in ſuperiore caſu intelligendum eſt.

33. VLPIANVS [*lib. 42. ad Sabinum.*]

Inquilino non datur damni infecti actio: quia poſſit ex conducto agere, ſi dominus eum migrare prohiberet.

34. PAVLVS *lib. 10. ad Sabinum.*

Vtique ſi pro praeterita penſione ſatisfacere paratus fuit. Alioquin juſta retentio pignoris domino fieri videretur. Sed etſi quaſi pignora retinuerit, et ea interierint ruina vicinarum aedium: poteſt dici etiam pignoratitia actione locatorem teneri, ſi poterat eas res in locum tutiorem transferre.

35. VLPIANVS *lib. 42. ad Sabinum.*

In parietis communis demolitione ea quaeri oportet, ſi ſatis aptus fuerit oneribus ferendis, an non fuerit aptus.

36. PAVLVS *lib. 10. ad Sabinum.*

Sed ita idoneum eſſe plerique dixerunt, vt vtrarumque aedium onera, quae modo jure imponantur, communis paries ſuſtinere poſſit.

37. VLPIANVS *lib. 42. ad Sabinum.*

Nam ſi non fuit, vtique demoliire eum oportuit. Nec debet, ſi quid damni ex hac cauſa attigit, is, qui demolitus eſt, teneri: niſi ſumptuoſe, aut parum bonus nouus paries ſit reſtitutus. † Quod ſi fuerit idoneus paries, qui demolitus eſt: in actionem damni infecti venit id, quanti interfuit actoris, eum parietem ſtare. Merito: nam ſi non debuit demoliri, reſtituere eum debet proprio ſumptu. † Sed et ſi qui reditus ob demolitionem amiſſus eſt, conſequenter reſtitui eum Sabinus voluit. † Si forte habitatores migrauerunt, aut non tam commode habitare poſſunt: imputari id aedificatori poteſt.

38. PAVLVS *lib. 10. ad Sabinum.*

Emptor aedium ante traditam ſibi poſſeſſionem ideo inutiliter ſtipulatur, quia venditor omnem diligentiam ei praeſtare debet. Tunc certe vtiliter ſtipulatur, cum omnis culpa a venditore aberit; veluti ſi precario emptori in his aedibus eſſe permiſit, cuſtodiamque ei abſuturus tradidit.

§. 1. Si agri nomine non caueatur: in eam partem agri mittendum eſt, ex qua periculum timeatur. Ejusque rei ratio haec eſt, quod † in aedificiis partes quoque reliquae a vitioſa parte traherentur: at in agris non idem eſt: ſed dicendum eſt, vt in domibus quoque majoribus interdum cauſa cognita Praetor ſtatuere debeat, in cujus partis poſſeſſionem is, cui non caveatur, mitti debeat. §. 2. Deducto veteris parietis pretio, ſi quid amplius ſit, aeſtimari debet: et ſi quid ex veteri in nouum conjectum ſit, deduci (ex) aeſtimatione oportet.

39. POMPONIVS [*lib. 21. ad Sabinum.*]

Inter quos paries communis eſt aedificiorum nomine, quae quisque propria habet, ſtipulari damni infecti ſolet. Sed tunc ea cautio neceſſaria eſt, cum aut alter ſolus aedificat, et vitium ex opere futurum eſt, aut alter pretioſiora aedificia habet, et plus damni ſenſurus ſit decidente pariete: alioquin, ſi aequale periculum eſt, quantum quis vicino praeſtat, tantum ab eo conſequitur.

§. 1. Si domus in controuerſia ſit: dicendum eſt, damni infecti onus poſſeſſoris eſſe, eum id, quod praeſtiterit, imputare domino praedii poſſit. Quod ſi non caueat, poſſeſſionem ad petitorem, qui cauere damni infecti ſibi velit, transferant: nam iniquum eſt, ſtipulatorem compelli, relicto praedio, ex quo damnum vereatur, dominum quaerere.

§. 2. Damni infecti ſtipulatio latius patet, et ideo et ei, qui ſuperficiariam inſulam habet, vtilis eſt ea ſtipulatio, ſi quid in ſuperficie damnum datum fuerit; et nihilominus et ſoli domino vtilis eſt, ſi ſolo damnum datum fuerit, vt tota ſuperficies tolleretur, fraudabitur enim dominus ſoli in penſione percipienda. §. 3. Alieno nomine ſtipulari ita licet, vt, quod damnum domino datum ſit, comprehendatur. Cauere autem debebit,

bebit is, qui ſtipulabitur, dominum ratam rem habiturum: exceptioque procuratoria ſtipulationi inferenda erit, ſicut in ſtipulatione legatorum. Quod ſi ei non cauebitur, mittendus eſt in poſſeſſionem procurator omnimodo, vt ei exceptio procuratoria non noceat.

§. 4. In aeſtimando nouo pariete, ratio haberi debet ejus impenſae, quae modum probabilem non excedet in vetere ejus cultus: non qui [non] adgrauet.

40. VLPIANVS *lib. 43. ad Sabinum.*

Ex damni infecti ſtipulatione non oportet infinitam vel immoderatam aeſtimationem fieri, vtputa ob tectoria, et ob picturas. Licet enim in haec magna erogatio facta eſt, attamen ex damni infecti ſtipulatione moderatam aeſtimationem faciendam: quia * honeſtus modus ſeruandus eſt, non immoderata cujusque luxuria ſubſequenda.

§. 1. Quoties communis parietis vitio quid accidit, ſocius ſocio nihil praeſtare debet: cum communis rei vitio contigerit. † Quod ſi quia alter eum preſſerat, vel onerauerat, idcirco damnum contigit: conſequens eſt dicere, detrimentum hoc, quod beneficio ejus contingit, ipſum ſarcire debere. † Quod ſi aequaliter vtriusque oneribus preſſus decidit, rectiſſime Sabinus ſcripſit, (parietem) vtriusque cauſam eſſe. † Sed ſi alter plures vel pretioſiores res amiſerit: melius eſt dicere, quia ambo onera impoſuerunt, neutri aduerſus alterum competere actionem.

§. 2. Quoties ex damni infecti plures agunt, quia in eadem re damnum paſſi ſunt, id eſt, in aedibus, non debet vnusquisque eorum in ſolidum agere, ſed in partem experiri: neque enim damnum, quod pluribus datum eſt, vnicuique in ſolidum, (datum eſt), ſed in partem datum eſſe videtur; et ideo vnicuique in partem competere actionem Julianus ſcripſit.

§. 3. Item ſi plurium ſint aedes, quae damnoſe imminent, vtrum aduerſus vnumquemque dominorum in ſolidum competit, an in partem? Et ſcripſit Julianus, quod et Sabinus probat: pro dominicis partibus conueniri eos oportere.

§. 4. Si plures domini ſint aedium, qui damni infecti ſibi proſpicere volunt, nec quisquam eis damni infecti caueat: mittendi omnes in poſſeſſionem erunt, et quidem aequalibus partibus, quamuis diuerſas portiones dominii habuerint; et ita Pomponius ſcribit.

41. POMPONIVS *lib. 21. ad Sabinum.*

In reficiendo communi pariete ei potius facultas aedificandi praeſtatur, qui magis idonee reficere parietem velit. † Idemque dicendum eſt, et ſi de eodem itinere, riuoue reficiendo inter duos, vel plures quaeratur.

42. JVLIANVS *lib. 28. Digeſtorum.*

Si ſeruus communis damni infecti ſtipulatus fuiſſet, perinde habetur, ac ſi ipſi domini ſua voce pro partibus ſtipularentur.

43. ALFENVS [VARVS] *lib. 2. Digeſtorum.*

Damni infecti quidam vicino repromiſerat; ex ejus aedificio tegulae vento dejectae ceciderant in vicini tegulas, easque fregerant. Quaeſitum eſt, an aliquid praeſtari oportet? Reſpondit: ſi vitio aedificii et infirmitate factum eſſet, debere praeſtari: ſed ſi tanta vis venti fuiſſet, vt quamuis firma aedificia conuelleret, non debere. Et quod in ſtipulatione eſt, *ſi ve quid ibi ruet*, non videri ſibi ruere, quod aut vento, aut omnino aliqua vi extrinſecus admota caderet; ſed quod ipſum per ſe conſideret.

§. 1. Cum parietem communem aedificare quis cum vicino vellet, priusquam veterem demoliret, damni infecti vicino repromiſit, adeoque reſtipulatus eſt: poſteaquam paries ſublatus eſſet, [et] habitatores ex vicinis coenaculis emigraſſent, vicinus ab eo mercedem, quam habitatores non redderent, petere vult. Quaeſitum eſt, an recte petet? Reſpondit: non oportuiſſe eos, cum communem parietem aedificarent: inter ſe repromittere, neque vllo modo alterum ab altero cogi potuiſſe: ſed ſi maxime repromitterent, tamen non oportuiſſe amplius, quam partis dimidiae; quo amplius ne extrario quidem quisquam, cum parietem communem aedificaret, repromittere deberet. ſed quoniam jam in totum repromiſiſſent, omne, quod detrimenti ex mercede vicinus feciſſet, praeſtaturum.

§. 2. Idem conſulebat, poſſetne, quod ob eam rem dediſſet, rurſus repetere: quoniam reſtipulatus eſſet a vicino, ſi quid ob eam rem, quod ibi aedificatum eſſet ſibi damnum datum eſſet, id reddi; cum et ipſam hanc pecuniam, quam daret, propter illud opus perderet? Reſpondit, non poſſe: propterea quia non operis vitio, ſed ex ſtipulatione id amitteret.

44. AFRICANVS *lib. 9. Quaeſtionum.*

Cum poſtulaſſem, *vt mihi damni infecti promitteres*, noluiſti: et priusquam Praetor adiretur, aedes tuae corruerunt, et damnum mihi dederunt. potius eſſe ait, vt nihil noui Praetor conſtituere debeat, et mea culpa damnum ſim *paſſus*, qui tardius experiri coeperim: at ſi cum Praetor, *vt promitteres*, decreuiſſet, et, te non promittente, ire me in *poſſeſſionem* juſſiſſet, et priusquam eo veniſſem, corruerunt: perinde omnia ſeruanda eſſe exiſtimauit, atque ſi poſteaquam in poſſeſſionem veniſſem, damnum datum eſſet.

§. 1. Damni infecti nomine in poſſeſſionem miſſus, poſſidendo dominium cepit: deinde creditor eas [aedes] pignori ſibi obligatas perſequi vult. non ſine ratione dicetur, niſi impenſas, quas in refectionem fecerim, mihi praeſtare ſit paratus, inhibendam aduerſus me perſecutionem. Cur ergo non emptori quoque id tribuendum eſt, ſi forte quis inſulam *pignoratam* emerit? non recte haec inter ſe comparabuntur, quando is, qui emit, ſua voluntate negotium gerat: ideoque diligentius a venditore ſibi cauere et poſſit, et debeat: quod non aeque et de eo, cui damni infecti non promittatur, dici poteſt.

45. SCAEVOLA *lib. 12. Quaeſtionum.*

[A quo fundus petetur, ſi rem nolit.] Aedificatum habes: ago: *tibi jus non eſſe habere:* non defendis. Ad me poſſeſſio transferenda eſt: non quidem vt protinus deſtruatur opus: (iniquum enim eſt, demolitionem protinus fieri;) ſed vt id fiat, niſi intra certum tempus egeris, jus tibi eſſe aedificatum habere.

46. PAVLVS *lib. 1. Sententiarum.*

Ad curatoris Reipublicae officium ſpectat, vt *dirutae* domus a dominis extruantur. *

* de off. Praeſid. C. de aedif. priu.

§. 1. Domum ſumptu publico exſtructam, ſi dominus ad tempus pecuniam impenſam cum vſuris reſtituere, noluerit, jure eam Reſpublica diſtrahit.

47. NERATIVS *lib. 6. Membranarum.*

Quod conclaue binarum aedium dominus ex aliis aedibus in aliarum vſum conuertit, non ſolum ſi contignatio, qua id ſuſtinebitur, orietur ex parte earum aedium, in quarum vſum conuerſum erit, earum fiet: ſed etiam ſi transuerſa contignatio tota in aliarum aedium parietibus ſedebit. † Sed et Labeo [in] libris Poſteriorum ſcribit; Binarum aedium dominum

Digitized by Google

mnium vtriſque porticum ſuperpoſuiſſe, Inque eam aditu ex alteris aedibus dato, alteras aedes, ſeruitute oneris porticus ſeruandae impoſita, vendidiſſe: totam porticum earum aedium eſſe, quas retinuiſſet: cum per longitudinem vtriusque domus extenſa eſſet tranſuerſae contignationi, quae ab vtraque parte parietibus domus, quae veniſſet, ſuſtineretur. Nec tamen conſequens eſt, vt ſuperior pars aedificii, quae nulli conjuncta ſit, neque aditum habeat, alterius ſit, quam cujus eſt id, cui ſuperpoſita eſt.

48. MARCIANVS *lib. ſing. de Delatoribus.*

Si quis ad demollendum negotiandi cauſa vendidiſſe domum partemue domus fuerit conuictus: vt emptor et venditor ſinguli pretium, quo domus diſtracta eſt, praeſtent, conſtitutum eſt. † Ad opus autem publicum ſi transferat marmora vel columnas: licito jure facit.

De Verborvm Significatione.

90. VLPIANVS *lib. 27. ad Sabinum.*

Qui, vti *optimae maximaeque ſunt*, *aedes* tradit: *non* hoc *dicit*, *ſeruitutem* illis deberi: ſed illud ſolum, ipſas *aedes liberas* eſſe, hoc eſt, nulli *ſeruire*.

139. *Idem lib. 7. ad Legem Juliam et Papiam.*

Aedificia Romae fieri etiam ea videntur, quae in continentibus Romae aedificiis fiant. §. 1. *Perfeciſſe aedificium* is videtur, qui Ita conſummauit, vt jam in vſu eſſe poſſit.

189. PAVLVS *lib. 34. ad Edictum.*

Facere oportere et hanc ſignificationem habet, vt abſtineat quis ab eo facto, quod contra conuentionem fieret, et curaret, ne fiat.

218. PAPINIANVS *lib 27. Quaeſtionum.*

Verbum *facere* omnem omnino faciendi cauſam complectitur, dandi, ſoluendi, numerandi, judicandi, ambulandi.

175. POMPONIVS *lib. 22. ad Sabinum.*

Faciendi verbo, reddendi etiam cauſa continetur.

235. CAJVS *lib. 3. ad Legem 12. Tabular.*

Ferri proprie dicimus, quae quis ſuo corpore bajulat: *portari* ea, quae quis jumento ſecum ducit: *agi* ea, quae animalia ſunt. §. 1. *Fabros tignarios* dicimus non eos duntaxat, qui tigna dolarent: ſed omnes, *qui aedificarent.*

79. *Impenſae.* vid. ſupr. L. I. T. X. de impenſis in res dotal.

242. *pr.* JAVOLENVS *lib. 2. ex Poſterioribus* Labeonis.

Malum nauis eſſe partem, *artemonem* autem non eſſe, Labeo ait: quia pleraeque naues ſine malo inutiles eſſent, ideoque pars nauis habetur: artemo autem magis adjectamento, quam pars nauis eſt.

157. *pr.* AELIVS GALLVS *lib. 1. de Verborum, quae ad Jus pertinent, ſignificatione.*

Paries eſt, ſiue murus, ſiue maceria eſt.

242 §. 2. JAVOLENVS *lib. 2. ex Poſterioribus* Labeonis.

Plumbum, quod tegulis poneretur, aedificii eſſe, ait Labeo: ſed id, quod hypaethri tegendi cauſa poneretur, contra eſſe.

31. *Idem lib. 18. ad Edictum.*

Pratum eſt, in quo ad fructum percipiendum falce duntaxat opus eſt: ex eo dictum, quod *paratum* ſit ad fructum capiendum.

86. CELSVS *lib. 5. Digeſtorum.*

Quid aliud ſunt *jura praediorum*, quam praedia qualiter ſe habentia, vt bonitas, ſalubritas, amplitudo.

242. §. 1. JAVOLENVS *lib. 2. ex Poſterioribus* Labeonis.

Inter *projectum et immiſſum* hoc intereſſe, ait Labeo: quod projectum eſſet id, quod ita proueheretur, vt nusquam requieſceret; qualia moeniana, et ſuggrunda eſſent: immiſſum autem, quod ita fieret, vt aliquo loco requieſceret; veluti tigna, trabes, quae immitterentur.

30. CAJVS *lib. 7. ad Edictum prouinciale.*

Sylua caedua eſt, (vt quidam putant) quae in hoc habetur, vt caederetur. Servivs eam eſſe, quae ſucciſa, rurſus ex ſtirpibus, aut radicibus renaſcitur. §. 1. *Stipula illecta* eſt ſpicae in meſſe dejectae, (necdum lectae), quas ruſtici, cum vacauerint, colligunt. §. 2. *Noualis* eſt terra praeciſa, *quae anno ceſſauit*, quam Graeci νεὰν vocant. §. 3. *Integra* autem eſt, in quam nondum dominus paſcendi gratia pecus immiſit. §. 4. *Glans caduca* eſt, quae ex arbore cecidit. §. 5. *Paſcua ſylua* eſt, quae paſtui pecudum deſtinata eſt.

62. de *Tigni* appellatione vid. infr. ad L. IV. T. I.

180. POMPONIVS *lib. 30. ad Sabinum.*

Tugurii appellatione omne aedificium, quod ruſticae magis cuſtodiae conuenit, quam vrbanis aedibus, ſignificatur. §. 1. Ofilivs ait, tugurium *a tecto*, tanquam tegulorium eſſe dictum, vt *toga*, quod ea tegamur.

2. *pr.* PAVLVS *lib. 2. ad Edictum.*

Vrbis appellatio muris: *Romae* autem continentibus aedificiis finitur, quod latius patet.

87. MARCELLVS *lib. 12. Digeſtorum.*

Vt Alfenvs ait, *Vrbs* eſt Roma, quae muro cingeretur. *Roma* eſt etiam, qua continenti aedificia eſſent: nam *Romam non muro tenus exiſtimari*, ex conſuetudine quotidiana poſſe intelligi, cum diceremus Romam nos ire, etiamſi extra vrbem habitaremus.

147. TERENTIVS CLEMENS *lib. 3. ad Legem Juliam et Papiam.*

Qui in *continentibus Vrbis* nati ſunt, Romae nati intelligantur.

154. MACER *lib. 1. ad legem viceſimam.*

Mille paſſus non a milliario *vrbis*, ſed a *continentibus aedificiis* numerandi ſunt.

198. VLPIANVS *lib. 2. de omnibus Tribunalibus.*

Vrbana praedia, omnia aedificia accipimus, non ſolum ea, quae ſunt in oppidis, ſed et ſi forte ſtabula ſunt, vel alia meritoria in villis, et in vicis: vel ſi praetoria, voluptati tantum deſeruientia: quia vrbanum praedium non locus facit, ſed materia. Proinde hortos quoque, ſi qui ſunt in aedificiis conſtituti, dicendum ſit, vrbanorum appellatione contineri. Plane ſi plurimum horti in reditu ſunt, vinearii forte, vel etiam olitorii: magis haec non ſunt vrbana.

239. §. 6. POMPONIVS *lib. ſingul. Enchiridii.*

Vrbs ab vrbo appellata eſt: vrbare eſt aratro definire: et VARVS ait, vrbum appellari curuaturam aratri, quod in vrbe condenda adhiberi ſolet. ſ. 7. *Oppidum* ab ope dicitur, quod ejus rei cauſa moenia ſint conſtituta. ſ. 8. *Territorium* eſt vniuerſitas agrorum intra fines cujusque ciuitatis: quod ab eo dictum quidam ajunt, *quod Magiſtratus ejus loci intra eos fines terrendi*, id eſt, ſummouendi *jus habet.*

157. ſſ. 1. AELIVS GALLVS *lib. 1. de Verborum, quae ad Jus pertinent, ſignificatione.*

Item *via* eſt, ſiue *ſemita*, ſiue iter eſt.

REGVLAE JVRIS.

203. POMPONIVS *lib. 8. ad Quintum Mucium.*

Quod quis *ex culpa ſua damnum* ſentit, non intelligitur damnum ſentire.

151. PAVLVS *lib. 64. ad Edictum.*

Nemo *damnum* facit, niſi qui id fecit, quod facere *jus* non habet.

56. CAJVS *lib. 3. de Legatis ad Edictum Vrbicum.*

Semper *in dubiis benigniora* praeferenda ſunt.

61. VLPIANVS *lib. 3. Opinionum.*

Domum ſuam reficere vnicuique licet, dum non *officiat* inuito alteri, in quo *jus* non habet.

122. *Libertas.* vid. ſupr. L. I. T. IV.

21. *Idem lib. 27. ad Sabinum.*

Non debet, cui *plus licet*, quod minus eſt, non licere.

33. POMPONIVS *lib. 22. ad Sabinum.*

In eo, quod vel is, *qui petit*, vel is, a quo petitur, *lucri facturus* eſt, durior eſt cauſa petitoris.

AD TIT. IV.

DE VSVFRVCTV, ET QVEMADMODVM QVIS VTATVR FRVATVR.

(Dig. 7. T. 1.)

1. PAVLVS *lib. 3. ad Vitellium.*

Vſusfructus eſt jus alienis rebus vtendi fruendi, ſalua rerum ſubſtantia.

2. CELSVS *lib. 18. Digeſtorum.*

Eſt enim vſusfructus jus in corpore: quo ſublato, et ipſum tolli neceſſe eſt.

3. CAJVS *lib. 2. Rerum cottidianarum, vel aureorum.*

Omnium praediorum, jure legati, poteſt conſtitui vſusfructus, vt heres jubeatur *dari alicui vſumfructum.* Dare autem intelligitur, ſi induxerit in fundum legatarium, eumue patiatur vtifrui. Et ſine teſtamento [autem] ſi quis velit vſumfructum conſtituere, pactionibus, et ſtipulationibus id efficere poteſt.

ſ. 1. Conſtitit autem vſusfructus non tantum in fundo, et aedibus, verum etiam in ſeruis, et jumentis, caeterisque rebus. ſ. 2. Ne tamen in vniuerſum inutiles eſſent proprietates, ſemper abſcedente vſufructu, placuit certis modis extingui vſumfructum, et [ad] proprietatem reuerti. §. 3. Quibus autem modis vſusfructus [et] conſtitit, et finitur, iisdem modis etiam nudus vſus ſolet et conſtitui, et finiri.

4. PAVLVS *lib. 2. ad Edictum.*

Vſusfructus in multis caſibus pars dominii eſt: et exſtat, quod vel praeſens, vel ex die dari poteſt.

5. PAPINIANVS *lib. 7. Quaeſtionum.*

Vſusfructus * [et] ab initio pro parte indiuiſa vel diuiſa conſtitui, et legitimo tempore ſimiliter amitti; eademque ratione per legem Falcidiam minui poteſt. Reo quoque promittendi defuncto, in partes hereditarias vſusfructus obligatio diuiditur: et, ſi ex communi praedio debeatur, vno ex ſociis defendente, pro parte defendentis fiet reſtitutio.

* L. 6. §. 1. commun. diuid. L. 25. ſ. 1. de V. S. L. 5. de ſtip. ſeru. L. 66. ſ. 2. de legat.

6. CAJVS *lib. 7. ad Edictum provinciale.*

Vſusfructus pluribus modis conſtituitur: vt ecce, ſi legatus fuerit. † Sed et proprietas deducto vſufructu legari poteſt, vt apud heredem maneat vſusfructus. §. 1. Conſtituitur adhuc vſusfructus, et in judicio familiae erciſcundae, et communi diuidundo, ſi judex alii proprietatem adjudicauerit, alii vſumfructum.

ſ. 2. Adquiritur autem nobis vſusfructus non ſolum per nosmet ipſos, ſed etiam per eas quoque perſonas, quas juri noſtro ſubjectas habemus.

§. 3. Nihil autem vetat, ſeruo meo herede inſtituto, legari proprietatem deducto vſufructu.

7. VLPIANVS *lib. 17. ad Sabinum.*

Vſufructu legato omnis fructus rei ad fructuarium pertinet. Et aut [rei] ſoli, aut rei mobilis vſusfructus legatur. §. 1. Rei ſoli, vtputa aedium, vſufructu legato, quicunque reditus eſt, * ad vſufructuarium pertinet: quaeque obuentiones ſunt ex aedificiis, ex areis, et caeteris, quaecunque aedium ſunt. Vnde etiam mitti eum in poſſeſſionem vicinarum aedium cauſa damni infecti, placuit: et jure dominii poſſeſſurum eas aedes, ſi perſeueretur non caueri: nec quicquam amittere finito vſufructu. Hac ratione LABEO ſcribit, nec aedificium licere domino, te inuito, altius tollere: ſicut nec, areae vſufructu legato, poteſt in area aedificium poni. Quam ſententiam puto veram.

* L. 9. pr. et ſ. 2. 3. 4. L. 10. 13. ſ. 5. L. 59. §. 1. h. t. L. 7. ſ. 13. ſolut. matrim.

§. 2. Quoniam igitur omnis fructus rei ad eum pertinet, reficere quoque eum aedes per arbitrum cogi, CELSVS ſcribit. [CELSVS] lib. 18. Digeſtorum: Hactenus tamen, vt ſarta tecta habeat. ſi qua tamen vetuſtate corruiſſent, neutrum cogi reficere: ſed ſi heres refecerit, paſſurum fructuarium vti. Vnde CELSVS de modo ſarta tecta habendi quaerit, ſi quae vetuſtate corruerunt, reficere non cogitur. modica igitur refectio ad eum pertineat, * quoniam et alia onera adgnoſcit,

vſu-

Digitized by Google

vſuſfructu legato: vtputa ſtipendium, vel tributum **, vel ſalarium, vel alimenta ab ea re relicta. et ita MARCELLVS lib. 13. ſcribit.

* L. 64. h. t.

** L. 27. §. 3. h. t. L. 7. de publ. et vectig. lim. L. 52. h. t.

§. 2. CASSIVS quoque ſcribit lib. 8. Juris ciuilis, fructuarium per arbitrum cogi reficere, quemadmodum adſerere cogitur arbores. et ARISTO notat, haec vera eſſe. NERATIVS autem lib. 4. Membranarum ait; non poſſe fructuarium prohiberi, quo minus reficiat; quia nec arare prohiberi poteſt, aut colere: nec ſolum neceſſarias refectiones facturum, ſed etiam voluptatis cauſa. [vt] tectoria, et pauimenta, et ſimilia [facere]: neque autem ampliare, nec inutile detrahere poſſe.

8. *Idem lib. 40. ad Edictum.*

Quamuis melius repoſiturus ſit. Quae ſententia vera eſt.

9. *Idem lib. 17. ad Sabinum.*

Item, [ſi *fundi*] vſusfructus ſit legatus, quidquid in fundo naſcitur, quidquid inde percipi poteſt, ipſius fructus eſt: ſic tamen, vt boni viri arbitratu fruatur. Nam et CELSVS libro octauo decimo Digeſtorum ſcribit, cogi eum poſſe recte colere. §. 1. Et, ſi apes in eo fundo ſint, earum quoque vſusfructus ad eum pertinet.

§. 2. Sed ſi lapidicinas habeat, et lapidem caedere velit, vel cretifodinas habeat, vel arenas: omnibus his vſurum SABINVS ait, quaſi bonum patremfamilias. Quam ſententiam puto veram. §. 3. Sed ſi haec metalla poſt vſumfructum legatum ſint inuenta, cum totius agri relinquatur vſusfructus, non partium: continenantur legato.

§. 4. Huic vicinus tractatus eſt, qui ſolet in eo, quod acceſſit, tractari: et placuit, alluuionis quoque vſumfructum ad fructuarium pertinere. † Sed ſi inſula juxta fundum in flumine nata ſit, ejus vſumfructum ad fructuarium non pertinere, PEGASVS ſcribit; licet proprietati accedat: eſſe enim veluti proprium fundum, cujus vſusfructus ad te non pertineat. quae ſententia non eſt ſine ratione. Nam vbi latitet incrementum, et vſusfructus augetur: vbi autem apparet ſeparatum, fructuario non accedit. §. 5. Aucupiorum quoque et venationum reditum, CASSIVS ait lib. 8. Juris ciuilis, ad fructuarium pertinere. * Ergo et piſcationum.

* L. 62. h. t. vid. L. 26. de Vſuc.

§. 6. Seminarii autem fructum puto ad fructuarium pertinere: ita tamen, vt et vendere ei, et ſeminare liceat. debet tamen, conſerendi agri cauſa, ſeminarium paratum ſemper renouare, quaſi inſtrumentum agri: vt, finito vſufructu, domino reſtituatur.

§. 7. Inſtrumenti autem fructum habere debet: vendendi tamen facultatem non habet. Nam et ſi fundi vſusfructus fuerit legatus; et ſit ager, vnde palo in fundum, cujus vſusfructus legatus eſt, ſolebat paterfamilias vti, vel ſalice, vel arundine: puto fructuarium hactenus vti poſſe, ne ex eo vendat, niſi forte ſalicti ei, vel ſiluae palaris, vel arundineti vſusfructus ſit legatus: tunc enim et vendere poteſt. Nam et TREBATIVS ſcribit, ſiluam caeduam et arundinetum poſſe fructuarium caedere: ſicut paterfamilias caedebat: et vendere: licet paterfamilias non ſolebat vendere, ſed ipſe vti: ad modum enim referendum eſt: non ad qualitatem vtendi.

10. POMPONIVS *lib. 5. ad Sabinum.*

Ex ſilua caedua pedamenta, et ramos ex arbore vſufructuarium ſumpturum: ex non caedua, in vineam ſumpturum, dum ne fundum deteriorem faciat.

11. PAVLVS *lib. 2. Epitomarum* ALFENI *Digeſtorum.*

Sed, ſi grandes arbores eſſent, non poſſe eas caedere.

12. VLPIANVS *lib. 17. ad Sabinum.*

Arboribus euulſis, vel vi ventorum dejectis, vsque ad vſum ſuum et villae poſſe vſufructuarium ferre, LABEO ait: nec materia eum pro ligno vſurum, ſi habeat, vnde vtatur ligno. Quam ſententiam puto veram: alioquin, et ſi totus ager ſit hunc caſum paſſus, omnes arbores auferret fructuarius. materiam tamen ipſum ſuccidere, quantum ad villae refectionem, putat poſſe: quemadmodum calcem (inquit) coquere, vel arenam ſodere, aliudue quid aedificio neceſſarium ſumere. §. 1. *Nauis* vſuſfructu legato, nauigatum mittendam puto, licet naufragii periculum immineat: nauis etenim ad hoc paratur, vt nauiget.

§. 2. Vſufructuarius vel ipſe frui ea re, vel alii fruendam concedere, vel locare, vel vendere poteſt*: nam et qui locat, vtitur, et qui vendit [vtitur.] Sed et ſi alii precario concedat vel donet, puto eum vti atque ideo retineri vſumfructum. et hoc CASSIVS et PEGASVS reſponderunt, et POMPONIVS lib. 5. ex SABINO probat. † Non ſolum autem, ſi ego locauero, retineo vſumfructum, ſed et ſi alius negotium meum gerens locauerit vſumfructum, JVLIANVS lib. 35. ſcripſit, retinere me vſumfructum. Quid tamen ſi non locauero, ſed abſente et ignorante me, negotium meum gerens vtatur quis, et fruatur? Nihilominus retineo vſumfructum. Quod et POMPONIVS lib. 5. probat per hoc, quod negotiorum geſtorum actionem acquiſiui.

* L. 38. ſq. h. t. L. 8. §. 2. commun. diuid.

§. 3. De illo POMPONIVS dubitat: ſi fugitiuus, in quo meus vſusfructus eſt, ſtipuletur aliquid ex re mea, vel per traditionem accipiat: an per hoc ipſum, quaſi vtar, retineam vſumfructum? magisque admittit: retinere. nam ſaepe, etiam [ſi] praeſentibus ſeruis non vtamur, tamen vſumfructum retinemus; vtputa aegrotante ſeruo, vel infante, cujus operae nullae ſunt, vel defectae ſenectutis homine: nam et ſi agrum aremus, licet tamen ſterilis ſit, vt nullus fructus naſcatur, retinemus vſumfructum. JVLIANVS tamen lib. 35. Digeſtorum ſcribit, etiam ſi non ſtipuletur quid ſeruus fugitiuus, retineri [tamen] vſumfructum: nam qua ratione (inquit) retinetur a proprietario poſſeſſio, etiam ſi in fuga ſeruus ſit; pari ratione etiam vſusfructus retinetur.

§. 4. Idem tractat: quid, ſi quis poſſeſſionem ejus nactus ſit, an, quemadmodum a proprietario poſſideri deſinit, ita etiam vſusfructus amittatur? Et primo quidem ait, poſſe dici amitti vſumfructum; ſed, licet amittatur, tamen dicendum, quod intra conſtitutum tempus ex re fructuarii ſtipulatus eſt, fructuario adquiri [poteſt]. Per quod colligit, poſſe dici, ne quidem ſi poſſideatur ab alio: amitti vſumfructum, ſi modo mihi aliquid ſtipuletur; paruique referre, ab herede poſſideatur, vel ab alio, cui hereditas vendita [ſit,] vel cui proprietas legata ſit, an a praedone: ſufficere enim ad retinendum vſumfructum, eſſe affectum retinere volentis, et ſeruum nomine fructuarii aliquid facere. quae ſententia habet rationem.

§. 5. JVLIANVS lib. 35. Digeſtorum tractat: Si fur decerpſerit vel deſecuerit fructus maturos pendentes, cui condictione teneatur: domino fundi, an fructuario? et putat, quoniam fructus non fiunt fructuarii, niſi ab eo percipiantur, licet ab alio terra ſeparentur, magis proprietario condictionem competere: fructuario autem, furti actionem; quoniam interfuit

 ejus,

Digitized by Google

ejus, fructus non eſſe ablatos. Marcellvs autem monetur eo, quod, ſi poſtea fructus iſtos nactus fuerit fructuarius, fortaſſis fiant ejus. nam, ſi fiunt, qua ratione hoc euenit, niſi ea, vt interim fierent proprietarii; mox appechendi, fructuarii efficientur: * exemplo rei ſub conditione legatae, quae interim heredis eſt, exiſtente autem conditione, ad legatarium tranſit? verum eſt enim, condictionem competere proprietario. † Cum autem in pendenti eſt dominium, (vt ipſe Jvlianvs ait in fetu, qui ſummittitur, et in eo, quod ſeruus fructuarius per traditionem accepit, nondum quidem pretio ſoluto, ſed tamen ab eo ſatisfacto): dicendum eſt, condictionem pendere, magisque in pendenti eſſe dominium.

* L. 13. quib. mod. vſusfr. amitt. L. 25. §. 1. de Vſur. L. 48. de A. R. D.

13. *Idem lib. 18. ad Sabinum.*

Si cujus rei vſusfructus legatus erit, dominus poteſt in ea re ſatisdationem deſiderare, vt officio judicis hoc fiat: nam ſicuti debet fructuarius vti frui, ita et proprietatis dominus ſecurus eſſe [debet] de proprietate. Haec autem ad omnem vſumfructum pertinere, Jvlianvs lib. 38. Digeſtorum probat. [Si vſusfructus legatus ſit], non prius dandam actionem vſufructuario, quam ſatisdederit, *ſe boni viri arbitratu vſurum fruiturum*, ſed et ſi plures ſint, à quibus vſusfructus relictus eſt, ſingulis ſatisdari oportet.

§. 1. Cum igitur de vſufructu agitur, non ſolum, quod factum eſt, arbitratur, ſed etiam, in futurum, quemadmodum vti frui debet. §. 2. De praeteritis autem damnis fructuarius etiam lege Aquilia tenetur, et interdicto, *quod vi aut clam*, vt Jvlianvs ait. Nam fructuarium quoque teneri his actionibus, nec non furti, certum eſt: ſicut quemlibet alium, qui in aliena re tale quid commiſerit. † Denique conſultus, quo bonum fuit, *actionem polliceri* Praetorem, cum competat legis Aquiliae actio? Reſpondit, quia ſunt caſus, quibus ceſſat Aquiliae actio: ideo judicem dari, vt ejus arbitratu vtatur. Nam qui agrum non proſcindit, qui vites non ſubſerit, item aquarum ductus corrumpi patitur, lege Aquilia non tenetur. † Eadem et in vſuario dicenda ſunt. §. 3. Sed ſi inter duos fructuarios ſit controuerſia; Jvlianvs lib. 38. Digeſtorum ſcribit, aequiſſimum eſſe, quaſi communi diuidundo judicium dari: vel ſtipulatione inter ſe eos cauere, qualiter fruantur. Cur enim (inquit Jvlianvs) ad arma et rixam procedere patiatur praetor, quos poteſt juriſdictione ſua componere? Quam ſententiam Celsvs quoque lib. 20. Digeſtorum probat: et ego puto veram.

§. 4. Fructuarius cauſam proprietatis deteriorem facere non debet: meliorem facere poteſt. † Et aut *fundi* eſt vſusfructus legatus, et non debet neque arbores frugiferas excidere, neque villam diruere, nec quicquam facere in perniciem proprietatis. † Et ſi forte voluptarium fuit praedium viridaria vel geſtationes, vel deambulationes arboribus infructuoſis opacas atque amoenas habens, non debebit dejicere, vt forte hortos olitorios faciat, vel aliud quid, quod ad reditum ſpectat?

§. 5. Inde eſt quaeſitum, an lapidicinas, vel cretifodinas, vel arenifodinas ipſe inſtituere poſſit? Et [ego] puto etiam ipſum inſtituere poſſe, ſi non agri partem neceſſariam huic rei occupaturus eſt. † Proinde venas quoque lapidicinarum, et hujusmodi metallorum inquirere poterit: Ergo et auri, et argenti, et ſulphuris, et aeris, et ferri, et caeterorum fodinas, vel quas paterfamilias inſtituit, exercere poterit, vel ipſe inſtituere, ſi nihil agriculturae nocebit. Et ſi forte in hoc, quod inſtituit, plus reditus ſit, quam in vineis, vel arbuſtis, vel oliuetis, quae fuerunt: forſitan etiam haec dejicere poterit, ſiquidem ei permittitur meliorare proprietatem.

§. 6. Si tamen, quae inſtituit vſufructuarius, aut coelum corrumpant agri, aut magnum apparatum ſint deſideratura, opificum forte, vel legulorum, quae non poteſt ſuſtinere proprietarius: non videbitur viri boni arbitratu frui. Sed nec aedificium quidem poſiturum in fundo, niſi quod ad fructum percipiendum neceſſarium ſit.

§. 7. Sed, ſi aedium vſusfructus legatus ſit, Nerva filius, et lumina immittere eum poſſe, ait: ſed et colores, et picturas, et marmora poterit, et ſigilla, et ſi quid ad domus ornatum. Sed neque diaetas transformare, vel conjungere, aut ſeparare ei permittetur: vel aditus, poſticasue vertere: vel refugia aperire: vel atrium mutare: vel viridaria ad alium modum conuertere. Excolere enim quod inuenit, poteſt qualitate aedium non immutata. Item Nerva, eum, cui aedium vſusfructus legatus ſit, altius tollere non poſſe, quamuis lumina non obſcurentur: quia tectum magis turbatur. Quod Labeo etiam in proprietatis domino ſcribit. Idem Nerva, nec obſtruere eum poſſe.

§. 8. Idem ſi *domus* vſusfructus legatus ſit, meritoria illic facere fructuarius non debet: nec per coenacula diuidere domum. Atquin locare poteſt; ſed oportebit, quaſi domum, locare, nec balneum ibi faciendum eſt. Quod autem dicit, *meritoria non facturum*, [ita] accipe, quae vulgo diuerſoria, vel fullonica appellant. Ego quidem, et ſi balneum ſit in domo vſibus dominicis ſolitum vacare in intima parte domus, vel inter diaetas amoenas: non recte, nec ex boni viri arbitratu facturum, ſi id locare coeperit, vt publice lauet, non magis, quam ſi domum ad ſtationem jumentorum locauerit: aut ſi ſtabulum, quod erat domus jumentis et carrucis vacans, piſtrino locauerit.

14. PAVLVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Licet multo minus ex ea re fructum percipiat.

15. VLPIANVS *lib. 18. ad Sabinum.*

Sed, ſi quid inaedificauerit, poſtea eum neque tollere hoc, neque refigere poſſe: refixa plane poſſe vindicare.

§. 1. *Mancipiorum* quoque vſusfructus legato non debet abuti, ſed ſecundum conditionem eorum vti. Nam ſi librarium rus mittat, et qualum et calcem portare cogat; hiſtrionem, balneatorem faciat; vel de ſymphonia atrienſem; vel de palaeſtra ſtercorandis latrinis praeponat: abuti videbitur proprietate.

§. 2. Sufficienter autem alere, et veſtire debet, ſecundum ordinem et dignitatem mancipiorum. §. 3. Et generaliter Labeo ait, in omnibus rebus mobilibus modum eum tenere debere, ne ſua feritate vel ſaeuitia ea corrumpat: alioquin etiam lege Aquilia eum conueniri.

§. 4. Et, ſi *veſtimentorum* vſusfructus legatus ſit, non ſicut quantitatis vſusfructus legetur, dicendum eſt, ita vti eum debere, ne abutatur: nec tamen * locaturum, quia vir bonus ita non vteretur. §. 5. Proinde, et ſi ſcenicae veſtis vſusfructus legetur, vel aulaei, vel alterius apparatus: alibi, quam in ſcena, non vtetur. Sed an et locare poſſit, videndum eſt? Et puto locaturum: et licet teſtator commodare, non locare fuerit ſolitus, tamen ipſum fructuarium locaturum tam ſcenicam, quam luctuoſam veſtem.

* L. 9. §. 3. vſufr. quemadm. cau. L. 5. §. 10. Commodat.

§. 6.

Digitized by Google

§. 6. Proprietatis dominus non debebit impedire fructuarium [ita] vtentem, ne deteriorem ejus conditionem faciat. † De quibuſdam plane dubitatur, ſi eum vti prohibeat, an jure id faciat: vtputa doliis, ſi forte fundi vſusfructus ſit legatus? Et putant quidam, et ſi defoſſa ſint, vti prohibendum. Idem et in feriis, et [in] cuppis, et [in] cadis et amphoris putant: idem et in ſpecularibus, ſi domus vſusfructus legetur. Sed ego puto, niſi ſit contraria voluntas, etiam inſtrumentum fundi vel domus contineri.

§. 7. Sed nec ſeruitutem imponere fundo poteſt proprietarius, nec amittere ſeruitutem. † Adquirere plane ſeruitutem eum poſſe, etiam inuito fructuario, JVLIANVS ſcripſit. † Quibus conſequenter, fructuarius quidem adquirere fundo ſeruitutem non poteſt, retinere autem poteſt: et ſi forte fuerint, non vtente fructuario, amiſſae, hoc quoque nomine tenebitur. † Proprietatis dominus ne quidem conſentiente fructuario ſeruitutem imponere poteſt.

16. PAVLVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Niſi qua deterior fructuarii conditio non fiat: veluti ſi talem ſeruitutem vicino conceſſerit, jus ſibi non eſſe altius tollere.

17. VLPIANVS *lib. 18. ad Sabinum.*

Locum autem religioſum facere poteſt, conſentiente vſufructuario. Et hoc verum eſt fauore religionis. † Sed interdum et ſolus proprietatis dominus locum religioſum facere poteſt: finge enim, eum teſtatorem inferre, cum non eſſet tam opportune, vbi ſepeliretur.

§. 1. Ex eo, *ne deteriorem conditionem fructuarii faciat proprietarius*, ſolet quaeri, an ſeruum dominus coërcere poſſit? Et ARISTO apud CASSIVM notat, pleniſſimam eum coërcitionem habere, ſi modo ſine dolo malo faciat; quamuis vſufructuarius nec contrariis quidem miniſteriis, aut inuſitatis, artificium ejus corrumpere poſſit; nec ſeruum cicatricibus deformare.

§. 2. Proprietarius autem et ſeruum noxae dedere poterit, ſi hoc ſine dolo malo faciat: quoniam noxae deditio jure non perimit vſumfructum: non magis, quam vſucapio proprietatis, quae poſt conſtitutum vſumfructum contingit. † Debebit plane denegari vſusfructus perſecutio, ſi ei, qui noxae accepit, litis aeſtimatio non offeratur à fructuario.

§. 3. Si quis ſeruum occiderit, vtilem actionem exemplo Aquiliae fructuario dandam, nunquam dubitaui.

18. PAVLVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Agri vſufructu legato, in locum * demortuarum arborum aliae ſubſtituendae ſunt: et priores ad fructuarium pertinent.

* L. 12. pr. L. 59. h. t.

19. POMPONIVS *lib. 5. ad Sabinum.*

PROCVLVS putat, *inſulam* poſſe [ita] legari, vt ei ſeruitus imponatur, quae alteri inſulae hereditariae debeatur, hoc modo; *Si iſte heredi meo promiſeris, per ſe non fore, quo altius ea aedificia tollantur, tum [ei] eorum aedificiorum vſumfructum do, lego.* Vel ſic: *aedium illarum, quoad altius, quam [vti] nunc ſunt, aedificatae non erunt, illi vſumfructum do, lego.*

§. 1. Si arbores vento dejectas dominus non tollat, per quod incommodior [is] ſit vſusfructus, vel iter: ſuis actionibus vſufructuario cum eo experiundum.

20. VLPIANVS *lib. 18. ad Sabinum.*

Si quis ita legauerit: *Fructus annuos fundi Corneliani Cajo Maeuio do, lego:* perinde accipi debet hic ſermo, ac ſi vſusfructus fundi eſſet legatus.

21. *Idem lib. 17. ad Sabinum.*

Si ſerui vſusfructus ſit legatus, quidquid [is ex] opera ſua adquirit, vel ex re fructuarii, ad eum pertinet, ſiue ſtipuletur, ſiue ei poſſeſſio fuerit tradita. Si vero heres inſtitutus ſit, vel legatum acceperit: LABEO diſtinguit, cujus gratia vel heres inſtituitur, vel legatum acceperit.

22. *Idem lib. 18. ad Sabinum.*

Sed et ſi quid donetur ſeruo, in quo vſusfructus alterius eſt: quaeritur, quid fieri, oporteat? Et in omnibus iſtis, ſi quidem contemplatione fructuarii [aliquid] ei relictum vel donatum eſt, ipſi adquiret: ſin vero proprietarii, [proprietario]: ſi ipſius ſerui, adquiretur domino. Nec diſtinguimus, vnde cognitum eum, et cujus merito habuit, qui donauit, vel reliquit. † Sed et ſi conditionis impiendae cauſa quid ſeruus fructuarius conſequatur, et conſtiterit, contemplatione fructuarii eam conditionem adſcriptam: dicendum eſt, ipſi adquiri, nam et in mortis cauſa donatione idem dicendum eſt.

23. *Idem lib. 17. ad Sabinum.*

Sed ſicuti ſtipulando fructuario adquirit, ita etiam paciſcendo eum adquirere exceptionem fructuario, JVLIANVS lib. 30. Digeſtorum ſcribit. Idemque, et ſi acceptum rogauerit, liberationem ei parere.

§. 1. Quoniam autem diximus, *quod ex operis adquiritur, ad fructuarium pertinere:* ſciendum eſt, etiam cogendum eum operari, etenim modicam quoque caſtigationem fructuario competere, SABINVS reſpondit, et CASSIVS lib. 8. Juris ciuilis ſcripſit, vt neque torqueat, neque flagellis caedat.

24. PAVLVS *lib. 10. ad Sabinum.*

Si quis donaturus vſufructuario, ſpoponderit ſeruo, in quem vſumfructum habet, ſtipulanti: ipſi vſufructuario obligabitur: quia, vt ei ſeruus talis ſtipulari poſſit, vſitatum eſt.

25. VLPIANVS *lib. 18. ad Sabinum.*

Sed et ſi quid ſtipuletur *ſibi aut Sticho* ſeruo fructuario, donandi cauſa, dum vult fructuario praeſtitum: dicendum, ſi ei ſoluatur, fructuario adquiri.

§. 1. Interdum tamen in pendenti eſt, cui adquirat iſte fructuarius ſeruus: vtputa, [ſi] ſeruum emit, et per traditionem accepit, necdum pretium numerauit, ſed tantummodo pro eo fecit ſatis; interim cujus ſit, quaeritur? Et JVLIANVS lib. 35. Digeſtorum ſcripſit, in pendenti eſſe dominium ejus, et numerationem pretii declaraturam cujus ſit. Nam ſi ex re fructuarii, retro fructuarii fuiſſe. † Idemque [eſt] et ſi forte ſtipulatus ſit ſeruus, numeraturus pecuniam: nam numeratio declarabit, cui ſit adquiſita ſtipulatio. Ergo oſtendimus, in pendenti eſſe dominium, donec pretium numeretur. † Quid ergo, ſi amiſſo vſufructu, tunc pretium numeretur? JVLIANVS quidem lib. 35. Digeſtorum ſcripſit: Adhuc intereſſe, vnde ſit pretium numeratum: MARCELLVS vero, et MAVRICIANVS, amiſſo vſufructu, jam putant dominium adquiſitum proprietatis domino. Sed JVLIANI ſententia humanior eſt. Quod ſi ex re vtriusque pretium fuerit ſolutum, ad vtrumque dominium pertinere, JVLIANVS ſcripſit: ſcilicet pro rata pretii ſoluti. Quid tamen, ſi forte ſimul ſoluerit ex re vtriusque? vtputa decem [millia] pretii nomine debebat, et dena ſoluit ex re ſin-

ſingulorum: cui magis ſeruus adquirat? Si numeratione ſoluit, interierit, cujus priores nummos ſoluat: nam, quos poſtea ſoluerit, aut vindicabit, aut ſi fuerint nummi conſumpti, ad condictionem pertinent. Si vero ſimul in ſacculo ſoluit, nihil fecit accipientis: et ideo nondum adquiſiſſe quisquam dominium videtur: quia, cum plus pretium ſoluit ſeruus, non faciet nummos accipientis.

§. 2. Si operas ſuas iſte ſeruus locauerit, et in annos ſingulos certum aliquid ſtipuletur: eorum quidem annorum ſtipulatio, quibus vſusfructus manſit, adquiretur fructuario; ſequentium vero ſtipulatio ad proprietarium tranſit, ſemel adquiſita fructuario, quamuis non ſoleat ſtipulatio ſemel cui quaeſita ad alium tranſire; niſi ad heredem, vel adrogatorem. Proinde, ſi forte vſusfructus in annos ſingulos fuerit legatus, et iſte ſeruus operas ſuas locauit, et ſtipulatus eſt, vt ſupra ſcriptum eſt: prout capitis minutione amiſſus [fuerit] vſusfructus, mox reſtitutus, ambulabit ſtipulatio: profectaque ad heredem, redibit ad fructuarium.

§. 3. Quaeſtionis eſt, an id, quod adquiri fructuario non poteſt, proprietario adquiratur? Et Ivlianvs quidem lib. 35. Digeſtorum ſcripſit, * quod fructuario adquiri non poteſt, proprietario quaeri. Denique ſcribit, eum, qui ex re fructuarii ſtipuletur nominatim proprietario, vel juſſu ejus, ipſi adquirere. Contra autem nihil agit, ſi non ex re fructuarii, nec ex operis ſuis fructuario ſtipuletur.

§. 4. Seruus fructuarius, ſi vſumfructum in ſe dari ſtipuletur, aut ſine nomine, aut nominatim proprietario, [ipſi proprietario] adquirit: exemplo ſerui communis; qui ſtipulando rem alteri ex dominis, cujus res eſt, nihil agit; quoniam rem ſuam ſtipulando quis, nihil agit; alteri ſtipulando, adquirit ſolidum.

§. 5. Idem Ivlianvs eodem lib. ſcripſit: Si ſeruo fructuarius operas ejus locauerat, nihil agit. Nam, et ſi ex re mea (inquit) à me ſtipulatus ſit, nihil agit: non magis, quam ſeruus alienus bona fide mihi ſeruiens, idem agendo, domino quicquam adquirit. † Simili modo (ait) ne quidem ſi rem meam à me fructuario conducat, me [non] obligauit. Et regulariter definit: * quod quia, ab alio ſtipulando, mihi adquirit, id à me ſtipulando nihil agit: niſi forte (inquit) nominatim domino ſuo ſtipuletur à me, vel conducat.

§. 6. Si duos fructuarios proponas, et ex alterius re ſeruus ſit ſtipulatus, quaeritur, vtrum totum, an pro parte, qua habet vſumfructum, ei quaeratur: nam et in duobus bonae fidei poſſeſſoribus hoc idem eſt apud Scaevolam agitatum libro ſecundo Quaeſtionum? Et ait, vulgo creditum, rationemque hoc facere, [vt], ſi ex re alterius ſtipuletur, partem ei duntaxat quaeri, partem domino: quod ſi nominatim ſit ſtipulatus, nec dubitari debere, quin, adjecto nomine, ſolidum ei quaeratur. † Idemque ait, et ſi juſſu ejus ſtipuletur: quoniam juſſum pro nomine accipimus. Idem et in fructuariis erit dicendum: vt quo caſu non totum adquiretur fructuario, proprietatis domino erit quaeſitum; quoniam ex re fructuarii quaeri ei poſſe oſtendimus.

§. 7. Quod autem diximus, *ex re fructuarii*, *vel* [*ex*] *operis poſſe adquirere:* vtrum tunc locum habeat, quoties jure legati vſusfructus ſit conſtitutus, an et ſi per traditionem, vel ſtipulationem, vel alium quemcunque modum, videndum? Et vera eſt Pegasi ſententia, quam et Ivlianvs libro ſextodecimo ſecutus eſt, omnia fructuario adquiri.

26. PAVLVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Si operas ſuas locauerit ſeruus fructuarius, et imperfecto tempore locationis, vſusfructus interierit, quod ſupereſt, ad proprietarium pertinebit. Sed et ſi ab initio certam ſummam propter operas certas ſtipulatus fuerit, capite diminuto eo, idem dicendum eſt.

27. VLPIANVS *lib. 18. ad Sabinum.*

Si pendentes fructus jam maturos reliquiſſet teſtator, fructuarius eos feret, ſi, die legati cedente, adhuc pendentes deprehendiſſet: nam [et] ſtantes fructus ad fructuarium pertinent.

§. 1. Si dominus ſolitus fuit tabernis ad merces ſuas vti, vel ad negotiationem, vtique permittetur fructuario locare eas et ad alias merces. Et illud ſolum obſeruandum, ne vel abutatur vſufructuarius, vel contumelioſe injurioſeue vtatur [vſufructu].

§. 2. Si ſerui vſusfructus legatus eſt, cujus teſtator quaſi miniſterio vacuo vtebatur, ſi eum diſciplinis, vel arte inſtituerit vſufructuarius: arte ejus vel peritia vtetur.

§. 3. Si quid cloacarii nomine debeatur, vel ſi quid ob formam aquaeductus, quae per agrum tranſit, pendatur, ad onus fructuarii pertinebit. Sed et ſi quid ad collationem viae, puto hoc quoque fructuarium ſubiturum. Ergo et quod ob tranſitum exercitus confertur ex fructibus. Sed et ſi quid municipio: nam ſolent poſſeſſores certam partem fructuum municipio, viliori pretio, addicere, ſolent et fiſco fuſiones praeſtare. Haec onera ad fructuarium pertinebunt.

§. 4. Si qua ſeruitus impoſita eſt fundo, neceſſe habebit fructuarius ſuſtinere: vnde et ſi per ſtipulationem ſeruitus debeatur, idem puto dicendum. §. 5. Sed et ſi ſeruus ſub poena emptus ſit, interdictis certis quibusdam, an, ſi vſusfructus ejus fuerit legatus, obſeruare haec fructuarius debeat? Et puto debere eum obſeruare, alioquin non boni viri arbitratu vtitur [et] fruitur.

28. POMPONIVS *lib. 5. ad Sabinum.*

Nomiſmatum aureorum vel argenteorum veterum, quibus pro gemmis vti ſolent, vſusfructus, legari poteſt.

29. VLPIANVS *lib. 18. ad Sabinum.*

Omnium bonorum vſumfructum poſſe legari, niſi excedat dodrantis aeſtimationem, Celsvs lib. 32 Digeſtorum, et Ivlianvs * libro ſexageſimo primo ſcribit: et eſt verius.

* L. 34. §. f. L. 70. §. 2. h. t.

30. PAVLVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Si is, qui binas aedes habeat, aliarum vſumfructum legauerit, poſſe heredem Marcellvs ſcribit, alteras altius tollendo, obſcurare luminibus, quoniam habitari poteſt, etiam obſcuratis aedibus. Quod vsque adeo temperandum eſt, vt non in totum aedes obſcurentur, ſed modicum lumen, quod habitantibus ſufficit, habeant.

31. *Idem lib. 10. ad Sabinum.*

Ex re fructuarii etiam id intelligitur, quod ei fructuarius donauerit, conceſſeritue, vel ex adminiſtratione rerum ejus compendii ſeruus fecerit.

32. POMPONIVS *lib. 33. ad Sabinum.*

Si quis vnas aedes, quas ſolas habet, vel fundum tradit, excipere poteſt id, quod perſonae, non praedii eſt, veluti vſum, et vſumfructum. Sed et ſi excipiat, *vt paſcere ſibi vel inhabitare liceat*, valet exceptio: cum ex multis ſaltibus paſtione fructus perciperetur. Et habitationis exceptione, ſiue temporali,

Digitized by Google

porali, ſiue vsque ad mortem ejus, qui excepit, vſus videtur exceptus.

33. PAPINIANVS *lib. 17. Quaeſtionum.*

Si Titio fructus, Maeuio proprietas legata ſit, et viuo teſtatore Titius decedat, nihil apud ſcriptum heredem relinquetur. et id NERATIVS quoque reſpondit.

§. 1. Vſumfructum in quibusdam caſibus, non partis effectum obtinere conuenit. vnde ſi fundi vel fructus portio petatur, et abſolutione ſecuta poſtea pars altera, quae adcreuit, vindicetur: in lite quidem proprietatis judicatae rei exceptionem obſtare, in fructus vero non obſtare, ſcribit JVLIANVS; quoniam portio fundi, velut alluuio, portioni: perſonae fructus adcreſceret.

34. JVLIANVS *lib. 35. Digeſtorum.*

Quoties duobus vſusfructus legatur ita, *vt alternis annis vtantur, fruantur,* ſiquidem ita legatus fuerit, *Titio et Maeuio*: poteſt dici, priori Titio, deinde Maeuio, legatum datum. Si vero duo ejusdem nominis fuerint, et ita ſcriptum fuerit, *Titiis vſumfructum alternis annis do*: niſi conſenſerint, vter eorum prior vtatur, inuicem ſibi impedient. Quod ſi Titius eo anno, quo frueretur, proprietatem accepiſſet: interim legatum non habebit, ſed ad Maeuium alternis annis vſusfructus pertinebit. Et ſi Titius proprietatem alienaſſet, habebit eum vſumfructum, quia et ſi ſub conditione vſusfructus mihi legatus fuerit, et interim proprietatem ab herede accepero, pendente autem conditione eandem alienauero, ad legatum admittar.

§. 1. Si colono tuo vſumfructum fundi legaueris, vſumfructum vindicabit, et eum herede tuo aget ex conducto: et conſequetur, vt neque mercedes praeſtet, et impenſas, quas in culturam fecerat, recipiat.

§. 2. Vniuerſorum bonorum, an ſingularum rerum vſusfructus legetur, hactenus intereſſe puto, quod ſi aedes incenſae fuerint, vſusfructus ſpecialiter aedium legatus peti non poteſt. Bonorum autem vſufructu legato, areae vſusfructus peti poterit: quoniam qui bonorum ſuorum vſumfructum legat, non ſolum eorum, quae in ſpecie ſunt, ſed et ſubſtantiae omnis vſumfructum legare videtur; in ſubſtantia autem bonorum etiam area eſt.

35. *Idem lib. 1. ad Vrſejum Ferocem.*

Si vſusfructus legatus eſt, ſed heres ſcriptus ob hoc tardius adit, vt tardius ad legatum perueniretur: hoc quoque praeſtabitur. vt SABINO placuit.

§. 1. Vſusfructus ſerui mihi legatus eſt, isque, cum ego vti frui deſiſſem, liber eſſe juſſus eſt, deinde ego ab herede aeſtimationem legati tuli. Nihilo magis eum liberum fore, SABINVS reſpondit: namque videri me vti frui homine, pro quo aliquam rem habeam; conditionem autem ejus libertatis eandem manere, ita vt mortis meae aut capitis diminutionis interuentu liber futurus eſſet.

36. AFRICANVS *lib. 5. Quaeſtionum.*

Qui vſumfructum areae legauerat, inſulam ibi aedificauit; ea viuo eo, decidit, vel deuſta eſt: vſumfructum deberi exiſtimauit. † Contra autem non idem juris eſſe, ſi, inſulae vſufructu legato, area, deinde inſula facta ſit. † Idemque eſſe, et ſi ſcyphorum vſusfructus legatus ſit, deinde maſſa facta, et iterum ſcyphi: licet enim priſtina qualitas ſcyphorum reſtituta ſit, non tamen illos eſſe, quorum vſusfructus legatus ſit.

§. 1. Stipulatus ſum de Titio fundum Cornelianum, detracto vſufructu; Titius deceſſit: quaeſitum eſt, quid mihi heredem ejus praeſtare oportet? Reſpondit, referre, qua mente vſusfructus exceptus ſit: nam ſi quidem hoc actum eſt, vt in cujuslibet perſona vſusfructus conſtitueretur, ſolam proprietatem heredem debiturum: ſin autem id actum ſit, vt promiſſori duntaxat, vſusfructus reciperetur, plenam proprietatem heredem ejus debiturum. † Hoc ita ſe habere, manifeſtius in cauſa legatorum apparere. Etenim ſi heres, à quo detracto vſufructu proprietas legata ſit, prius quam ex teſtamento ageretur, deceſſerit: minus dubitandum, quin heres ejus plenam proprietatem ſit debiturus. Idemque, et ſi ſub conditione ſimiliter legatus ſit, et pendente conditione heres deceſſit.

§. 2. Vſusfructus ſerui Titio legatus eſt; cum per heredem ſtaret, quo minus praeſtaretur, ſeruus mortuus eſt: aliud dici non poſſe ait, quam in id obligatum eſſe heredem, quanti legatarii interſit, moram factam non eſſe; vt ſcilicet ex eo tempore in diem, in quo ſeruus ſit mortuus, vſusfructus aeſtimetur. † Cui illud quoque conſequens eſſe, vt ipſe Titius moriatur, ſimiliter ex eo tempore, quo mora ſit facta, in diem mortis aeſtimatio vſusfructus heredi ejus praeſtaretur.

37. *Idem lib. 7. Quaeſtionum.*

Quaeſitum eſt, ſi, cum *in annos decem proximos vſumfructum de te dari* ſtipulatus eſſem, per te ſteterit, quo minus dares, et quinquennium tranſierit, quid juris ſit? Item, ſi *Stichi decem annorum proximorum operas de te dari* ſtipulatus ſim, et ſimiliter quinquennium praeteriit? Reſpondit, ejus temporis vſumfructum, et operas recte peti, quod per te tranſactum eſt, quo minus darentur.

38. MARCIANVS *lib. 3. Inſtitutionum.*

Non vtitur vſufructuarius, ſi nec ipſe vtatur, nec nomine ejus alius; puta qui emit, vel qui conduxit, vel cui donatus eſt, vel qui negotium ejus gerit. † Plane illud intereſt, quod ſi vendidero vſumfructum, etiamſi emptor non vtatur, videor vſumfructum retinere.

39. CAJVS *lib. 7. ad Edictum Prouinciale.*

Quia qui pretio fruitur, non minus habere intelligitur, quam qui principali re vtitur fruitur.

40. MARCIANVS *lib. 3. Inſtitutionum.*

Quod ſi donauero, non alias retineo, niſi ille vtatur.

41. *Idem lib. 7. Inſtitutionum.*

Statuae et imaginis vſumfructum poſſe relinqui, magis eſt: quia et ipſae habent [aliquam] vtilitatem, ſi quo loco opportuno ponantur.

§. 1. Licet praedia quaedam talia ſint, vt magis in ea impendamus, quam de illis adquiramus, tamen vſusfructus eorum relinqui poteſt.

42. FLORENTINVS *lib. 11. Inſtitutionum.*

Si alii *vſus*, alii *fructus* ejusdem rei legetur, id percipiet fructuarius, quod vſuario ſupererit; nec minus [et] ipſe fruendi cauſa et vſum habebit.

§. 1. *Rerum*, an *aeſtimationis* vſusfructus tibi legetur, intereſt. Nam ſi quidem *rerum* legetur, deducto eo, quod praeterea tibi legatum eſt, [ex] reliquis bonis vſumfructum feres: ſin autem *aeſtimationis* [vſusfructus] legatus eſt, id quoque aeſtimabitur quod praeterea tibi legatum eſt. Nam, * ſaepius idem legando, non ampliat teſtator legatum: re autem legata, etiam aeſtimationem ejus legando, ampliare legatum poſſumus.

43. VLPIANVS *lib. 7. Regularum.*

Etiam partis bonorum vſusfructus legari poteſt. Si tamen non ſit ſpecialiter facta partis mentio, dimidia pars bonorum continetur.

44. NERATIVS *lib. 3. Membranarum.*

Vſuſructuarius nouum tectorium parietibus, qui rudes fuiſſent, imponere non poteſt: quia, tametſi meliorem, excolendo aedificium, domini cauſam facturus eſſet, non tamen id jure ſuo facere poteſt; aliudque eſt, tueri quod accepiſſet, an nouum faceret.

45. CAJVS *lib. 7. ad Edictum Prouinciale.*

Sicut ſtipendia cibariorum in ſeruum, cujus vſusfructus ad aliquem pertinet, * ita et valetudinis impendia ad eum reſpicere natura manifeſtum eſt.

* arg. L. 18. §. 2.

46. PAVLVS *lib. 9. ad Plautium.*

Si extraneo ſcripto, et emancipato praeterito, matri defuncti, deducto vſuſructu, proprietas legata ſit: petita contra tabulas bonorum poſſeſſione, plena proprietas, pietatis reſpectu, matri praeſtanda eſt.

§. 1. Si teſtator juſſerit, *vt heres inficeret inſulam*, cujus vſumfructum legauit, poteſt fructuarius ex teſtamento agere, vt heres reficeret.

47. POMPONIVS *lib. 5. ex Plautio.*

Quod ſi heres hoc non feciſſet, et ob id fructuarius frui non potuiſſet: heres etiam fructuarii eo nomine habebit actionem, quanti fructuarii interfuiſſet non ceſſaſſe heredem; licet vſusfructus morte ejus interiſſet.

48. PAVLVS *lib. 9. ad Plautium.*

Si abſente fructuario, heres, quaſi negotium ejus gerens, reficiat; negotiorum geſtorum actionem aduerſus fructuarium habet; tametſi ſibi in futurum heres proſpiceret. Sed ſi paratus ſit recedere ab vſuſructu fructuarius, non eſt cogendus reficere: ſed actione negotiorum geſtorum liberatur.

§. 1. Syluam caeduam, etiamſi intempeſtiue caeſa ſit, in fructu eſſe conſtat: ſicut olea immatura lecta: item foenum immaturum caeſum in fructu eſt.

49. POMPONIVS *lib. 7. ad Plautium.*

Si mihi, et tibi, à Sempronio et Mucio heredibus vſusfructus legatus ſit: ego in partem Sempronii quadrantem, in partem Mucii alterum quadrantem habeo; tu item in vtriusque parte eorum quadrantes partes [habebis].

50. PAVLVS *lib. 3. ad Vitellium.*

Titius Maeuio fundum Tuſculanum reliquit, ejusque fidei commiſit, *vt ejusdem fundi partis dimidiae vſumfructum Titiae praeſtaret:* Maenius villam, vetuſtate corruptam, neceſſariam cogendis et conſeruandis fructibus aedificauit. Quaeſitum eſt, an ſumptus partem, pro portione vſusfructus, Titia agnoſcere debeat? Reſpondit, Scaevola, ſi prius, quam vſusfructus, praeſtaretur, neceſſario aedificaſſet, non alias cogendum reſtituere, quam ejus ſumptus ratio haberetur.

51. MODESTINVS *lib. 9. Differentiarum.*

Titio, *cum morietur*, vſusfructus inutiliter legari intelligitur; in id tempus videlicet collatus, quo à perſona diſcedere incipit.

52. *Idem lib. 9. Regularum.*

Vſuſructu relicto, *ſi tributa ejus rei praeſtantur*, eo vſuſructuarium praeſtare debere dubium non eſt: niſi ſpecialiter nomine fideicommiſſi teſtatori placuiſſe probetur, haec quoque ab herede dari.

53. JAVOLENVS *lib. 2. Epiſtolarum.*

Si cui inſulae vſusfructus legatus eſt, quamdiu quaelibet portio ejus inſulae remanet, totius ſoli vſumfructum retinet.

54. *Idem lib. 3. Epiſtolarum.*

Sub conditione vſusfructus fundi, à te herede, Titio legatus eſt; tu fundum mihi vendidiſti, et tradidiſti detracto vſuſructu. Quaero, ſi non extiterit conditio; aut extiterit, et interiit vſusfructus: ad quem pertineat? Reſpondit: intelligo, [te] de vſuſructu quaerere, qui legatus eſt. Itaque ſi conditio ejus legati extiterit, dubium non eſt, quin ad legatarium [is] vſusfructus pertineat: et, ſi aliquo caſu ab eo amiſſus fuerit, ad proprietatem fundi reuertatur. Quod ſi conditio non extiterit, vſusfructus ad heredem pertinebit: ita vt in ejus perſona omnia eadem ſeruentur, quae ad amittendum vſumfructum pertinent, et ſeruari ſolent. † Caeterum in ejusmodi venditione ſpectandum id erit, quod inter ementem vendentemque conuenerit: vt, ſi apparuerit legati cauſa eum vſumfructum exceptum eſſe, etiamſi conditio non extiterit, reſtitui à venditore emptori debeat.

55. POMPONIVS *lib. 26. ad Quintum Mucium.*

Si *infantis vſus* tantummodo legatus ſit, cum tamen infantis aetatem exceſſerit, eſſe incipit.

56. CAJVS *lib. 17. ad Edictum Prouinciale.*

An vſusfructus nomine actio municipibus dari debeat, quaeſitum eſt. Periculum enim eſſe videbatur, ne perpetuus fieret: quia neque morte, nec facile capitis deminutione periturus eſt: qua ratione proprietas inutilis eſſet futura, ſemper abſcedente vſuſructu. Sed tamen placuit dandam eſſe actionem. Vnde ſequens dubitatio eſt, quousque tuendi eſſent in eo vſuſructu municipes? * Et placuit, centum annis tuendos eſſe municipes, quia is finis vitae longaeui hominis eſt.

* L. 8. de Vſuſr. leg. L. 33. §. 1. C. de SS. Eccl.

57. PAPINIANVS *lib. 7. Reſponſorum.*

Dominus fructuario praedium, quod ei per vſumfructum ſeruiebat, legauit; idque praedium aliquamdiu poſſeſſum legatarius reſtituere filio, qui cauſam inofficioſi teſtamenti recte pertulerat, coactus eſt: manſiſſe fructus jus integrum, ex poſtfacto apparuit.

§. 1. Per Fideicommiſſum fructu praediorum ob alimenta libertis relicto, partium emolumentum ex perſona vita decedentium ad dominum proprietatis recurrit.

58. SCAEVOLA *lib. 3. Reſponſorum.*

Defuncta fructuaria menſe Decembri, jam omnibus fructibus, qui in his agris naſcuntur, menſe Octobri per colonos ſublatis: * quaeſitum eſt, vtrum penſio heredi fructuariae ſolui deberet, quamuis fructuaria ante Calendas Martias, quibus penſiones inferri debeant, deceſſerit; an diuidi debeat inter heredem fructuariae, et Rempublicam, cui proprietas legata eſt? Reſpondi, Rempublicam quidem cum colono nullam actionem habere: fructuariae vero heredem ſua die, ſecundum ea, quae proponerentur, integram penſionem percepturum.

* L. 26. h. t.

§. 1. *Sempronio do, lego ex redactu fructuum, oleris et porrinae, quae habeo in agro farrariorum partem ſextam:* Quaeritur, an his verbis vſusfructus legatus videatur? Reſpondi: non vſumfructum, ſed ex eo, quod redactum eſſet, partem legatam

Digitized by Google

legatum. † Item quaeſitum eſt, ſi vſusfructus non eſſet, an quotannis partem ſextam redactam legauerit? Reſpondi, quotannis videri relictum: niſi contrarium ſpecialiter ab herede adprobetur.

59. PAVLVS *lib. 3. Sententiarum.*

Arbores vi tempeſtatis, non culpa fructuarii, euerſas, ab eo ſubſtitui non placet. §. 1. Quidquid in fundo naſcitur, [vel] quidquid inde percipitur, ad fructuarium pertinet: penſiones quoque jam antea locatorum agrorum, ſi ipſae quoque ſpecialiter comprehenſae ſint. Sed ad exemplum venditionis, niſi fuerint ſpecialiter exceptae, poteſt vſufructuarius conductorem repellere.

§. 2. Caeſae arundinis vel pali compendium, ſi in eo [quoque] fundi vectigal eſſe conſueuit, ad fructuarium pertinet.

60. *Idem lib. 5. Sententiarum.*

Cujuscumque fundi vſufructuarius prohibitus, aut dejectus, de reſtitutione omnium rerum ſimul occupatarum agit: ſed et ſi, medio tempore, alio caſu interciderit vſusfructus, aeque de perceptis antea fructibus vtilis actio tribuitur.

§. 1. Si fundus, cujus vſusfructus petitur, non a domino poſſideatur, actio redditur. Et ideo ſi de fundi proprietate inter duos quaeſtio ſit, fructuarius nihilominus in poſſeſſione eſſe debet: ſatisque ei a poſſeſſore cauendum eſt, *quod non ſit prohibiturus frui eum, cui vſusfructus relictus eſt, quamdiu de jure ſuo probet.* Sed, ſi ipſi vſufructuario quaeſtio moueatur, interim vſusfructus ejus differtur: ſed caueri de reſtituendo eo, quod ex his fructibus percepturus eſt, vel ſi ſatis non detur, ipſe frui permittitur.

61. NERATIVS *lib. 2. Reſponſorum.*

Vſufructuarius nouum riuum parietibus non poteſt imponere. Aedificium inchoatum, fructuarium conſummare non poſſe, placet; etiamſi eo loco aliter vti non poſſit. ſed nec ejus quidem vſumfructum eſſe: niſi in conſtituendo vel legando vſufructu, hoc ſpecialiter adjectum ſit, vt vtrumque ei liceat.

62. TRYPHONINVS *lib. 7. Diſputationum.*

Vſufructuarium venari in ſaltibus vel montibus poſſeſſionis, probe dicitur: nec aprum, aut ceruum, quem ceperit, proprium domini capit. ſed fructus aut jure [ciuili], aut gentium ſuos facit. §. 1. Si viuariis incluſae ferae in ea poſſeſſione cuſtodiebantur, quando vſusfructus coepit, num exercere eas fructuarius poſſit, occidere non poſſit? alias, ſi quas initio incluſerit operis ſuis, vel [poſt] ſibimet ipſae inciderint, delapſaeue fuerint, hae fructuarii juris ſint? commodiſſime tamen, ne per ſingula animalia facultatis fructuarii, propter diſcretionem difficilem, jus incertum ſit, ſufficit eundem numerum per ſingula quoque genera ferarum, finito vſufructu, domino proprietatis adſignare, qui fuit coepti vſusfructus tempore.

63. PAVLVS *lib. ſingulari de Jure Singulari.*

Quod noſtrum non eſt, transferemus ad alios: veluti is, qui fundum habet, quamquam vſumfructum non habeat, tamen vſumfructum cedere poteſt.

64. VLPIANVS *lib 51. ad Edictum.*

Cum fructuarius paratus eſt vſumfructum derelinquere, non eſt cogendus domum reficere, in quibus caſibus [et] vſufructuario hoc onus incumbit. † Sed et poſt acceptum contra eum judicium, parato fructuario derelinquere vſumfructum, dicendum eſt abſolui eum debere a judice.

65. POMPONIVS *lib. 5. ex Plautio.*

Sed cum fructuarius debeat, quod ſuo ſuorumque facto deterius factum ſit, reficere, non eſt abſoluendus, licet vſumfructum derelinquere paratus ſit: debet enim omne, quod diligens paterfamilias in ſua domo facit, et ipſe facere. §. 1. Non magis heres reficere debet, quod vetuſtate jam deterius factum reliquiſſet teſtator, quam ſi proprietatem alicui teſtator legaſſet.

66. PAVLVS *lib. 47. ad Edictum.*

[Cum] vſufructuario non ſolum legis Aquiliae actio competere poteſt: ſed et ſerui corrupti, et injuriarum, ſi ſeruum torquendo, deteriorem fecerit.

67. JVLIANVS *lib. 1. ex Minicio.*

Cui vſusfructus legatus eſt, etiam inuito herede eum extraneo vendere poteſt.

68. VLPIANVS *lib. 17. ad Sabinum.*

Vetus fuit quaeſtio, *an partus ad fructuarium pertineret?* Sed BRVTI ſententia obtinuit, fructuarium in eo locum non habere. Neque enim in fructu hominis homo eſſe poteſt. Hac ratione, nec vſumfructum in eo fructuarius habebit. † Quid tamen, ſi fuerit etiam partus vſusfructus relictus, an habeat in eo vſumfructum? Et cum poſſit partus legari, poterit et vſusfructus ejus.

§. 1. Foetus tamen pecorum SABINVS et CASSIVS opinati ſunt ad fructuarium pertinere. §. 2. Plane, ſi gregis vel armenti ſit vſusfructus legatus: * debebit ex adgnatis gregem ſupplere; id eſt, in locum capitum defunctorum.

* L. 70. §. 3. h. t.

69. POMPONIVS *lib. 5. ad Sabinum.*

Vel inutilium, alia ſummittere: vt, poſt ſubſtituta, fiant propria fructuarii, ne lucro ea res cedat domino. Et ſicut ſubſtituta ſtatim domini fiunt, ita priora quoque, ex natura fructus deſinunt ejus eſſe. Nam alioquin, quod naſcitur, fructuarii eſt: et, cum ſubſtituit, deſinit ejus eſſe.

70. VLPIANVS *lib. 17. ad Sabinum.*

Quid ergo, ſi non faciat, nec ſuppleat? Teneri eum proprietario, CAJVS CASSIVS ſcribit lib. 10. Juris ciuilis. §. 1. Interim tamen, quamdiu ſubmittantur et ſuppleantur capita, quae demortua ſunt, cujus ſit foetus quaeritur? Et JVLIANVS lib. 35. Digeſtorum ſcribit, pendere eorum dominium: vt, ſi ſubmittantur, ſint proprietarii; ſi non ſubmittantur, fructuarii: Quae ſententia vera eſt.

§. 2. Secundum quae, ſi deceſſerit foetus, periculum erit fructuarii, non proprietarii; et neceſſe habebit alios foetus ſubmittere. Vnde CAJVS CASSIVS lib. 8. ſcribit, carnem foetus demortui ad fructuarium pertinere. §. 3. Sed quod dicitur, *debere eum ſummittere*, toties verum eſt, quoties gregis, vel armenti, vel equitii, id eſt, vniuerſitatis, vſusfructus legatus eſt: caeterum, ſi ſingulorum capitum, nihil ſupplebit.

§. 4. Item, ſi forte eo tempore, quo foetus editi ſunt, nihil fuit, quod ſummitti deberet, nunc [et] poſt editionem, vtrum ex his, quae edentur, ſummittere debebit, an ex his, quae edita ſunt, videndum eſt. Puto autem verius, ea, quae pleno grege edita ſunt, ad fructuarium pertinere; ſed poſteriorem gregis caſum nocere debere fructuario.

§. 5. *Summittere* autem facti eſt. et JVLIANVS proprie dicit, diſpertire, et diuidere, et diuiſionem quandam facere. quod dominium erit ſummiſſorum proprietarii.

71. MARCELLVS *lib. 17. Digeſtorum.*

Si in area, cujus vſusfructus alienus eſſet, quis aedificaſſet intra tempus, quo vſusfructus perit: ſuperficie ſublata, reſtitui vſumfructum, veteres reſponderunt.

Digitized by Google

72. VLPIANVS *lib. 17. ad Sabinum.*

Si dominus nudae proprietatis vſumfructum legsuerit, verum eſt, quod Marcianvs ſcripſit lib. 3. quaeſtionum de fideicommiſſis, valere legatum: et, ſi forte in vits teſtatoris, vel ante aditam hereditatem proprietati acceſſerit, ad legatsrium pertinere. Plus sdmittit Marcianvs, etiam ſi poſt aditam hereditatem acceſſiſſet vſusfructus, vtiliter diem cedere, et ad legatarium pertinere.

73. POMPONIVS *lib. 5. ad Sabinum.*

Si areae vſusfructus legatus ſit mihi, poſſe me caſam ibi aedificare cuſtodiae cauſa earum rerum, quae in area ſiut.

74. CAJVS *lib. 7. ad Edictum Prouinciale.*

Si *Sticho ſeruo tuo et Pamphilo meo* legatus ſuerit vſusfructus: tale eſt legatum, quale, ſi mihi, et tibi legatus eſſet. et ideo dubium non eſt, quin aequaliter ad nos pertiueat.

Si VSVSFRVCTVS *PETATVR*, VEL AD ALIVM PERTINERE NEGETVR.

(Dig. 7. T. 6.)

1. VLPIANVS *lib. 18. ad Sabinum.*

Si fuudo fructuario ſeruitus debeatur, Marcellvs, lib. 8. apud Jvlianvm, Labeonis et Nervae ſententiam probat, exiſtimantium ſeruitutem quidem eum vindicare non poſſe, verum vſumfructum vindicaturum: ac per hoc vicinum, ſi non patiatur eum ire [et] agere, teneri ei, quaſi non patiatur, vti frui.

§. 1. Vſusfructus legatus adminiculis eget, ſine quibus vti frui quis non poteſt. et ideo, ſi vſusfructus legetur, neceſſe eſt tamen, vt ſequstur eum aditus: vsque adeo, vt ſi quis vſumfructum loci leget ita, *ne heres cogatur viam praeſtare*, inutiliter hoc adjectum videatur. † Item ſi, vſufructu legato, iter ademptum ſit, inutilis eſt ademptio *: quia ſemper ſequitur vſumfructum.

* L. 30. de Vſufr. L. 44. §. 9. de Legat. 1.

§. 2. Sed ſi vſusfructus ſit legatus, ad quem aditus non eſt per hereditarium fundum: ex teſtamento vtique agendo fructuarius conſequetur, vt cum aditu ſibi praeſtetur vſusfructus. §. 3. Vtrum autem aditus tantum et iter, an vero et via debeatur fructuario, legato ei vſufructu, Pomponivs lib. 5. dubitat. Et recte putat, prout vſusfructus perceptio deſiderat, hoc ei praeſtandum.

§. 4. Sed an et slias vtilitates et ſeruitutes ei heres praeſtare debeat, puta luminum, et squarum, an vero non? Et puto, eas ſolas praeſtare compellendum, ſine quibus omnino vti non poteſt: ſed, ſi cum aliquo incommodo vtatur, non eſſe praeſtandas.

2. POMPONIVS *lib. 5. ad Sabinum.*

Si ab herede, ex teſtamento, fundi vſusfructus petitus ſit, qui arbores dejeciſſet, aut aedificium demolitus eſſet; aut aliquo modo deteriorem vſumfructum feciſſet, aut ſeruitutes imponendo, aut vicinorum praedia liberando; ad judicis religionem pertinet, vt inſpiciat, qualis ante judicium acceptum fundus fuerit, vt vſufructuario hoc, quod intereſt, ab eo ſeruetur.

3. JVLIANVS *lib. 7. Digeſtorum.*

Qui vſumfructum traditum ſibi ex cauſa fideicommiſſi deſiit in vſu habere tanto tempore, quanto, ſi legitime ejus factus eſſet, amiſſurus eum fuerit, actionem ad reſtituendum eum habere non debet: eſt enim abſurdum, plus juris habere eos, qui poſſeſſionem duntaxat vſusfructus, non etiam dominium adepti ſint.

4. *Idem lib. 35. Digeſtorum.*

Fundus detracto vſufructu, legatus eſt Titio, et ejusdem fundi vſusfructus Sempronio ſub conditione. dixi, interim cum proprietate vſumfructum eſſe: licet placeat, cum, detracto vſufructu, fundus legatur, apud heredem vſumfructum eſſe. quia paterfamilias, cum, detracto vſufructu, fundum legat, et alii vſumfructum ſub conditione, non hoc agit, vt apud heredem vſusfructus remaneat.

5. VLPIANVS *lib. 17. ad Edictum.*

Vti frui jus ſibi eſſe: ſolus poteſt intendere, qui habet vſumfructum: dominus autem fundi non poteſt: quia, qui habet proprietatem, vtendi fruendi jus ſeparatum non habet; nec enim poteſt ei ſuus fundus ſeruire. de ſuo enim, non de alieno jure, quemque sgere oportet. Quanquam enim actio negatiua domino competat aduerſus fructuarium, magis tamen de ſuo jure agere videatur, quam alieno: eum, *inuito ſe*, *negat jus eſſe vtendi fructuario*, vel *ſibi jus eſſe prohibendi*. Quod ſi forte qui agit, dominus proprietatis non ſit, quamuis fructuarius jus vtendi non habet: vincet tamen jure, quo poſſeſſores ſunt potiores, licet nullum jus hsbeant.

§. 1. Vtrum autem aduerſus dominum duntaxat in rem actio vſufructuario competat, an etiam aduerſus quemuis poſſeſſorem, quaeritur? Et Jvlianvs libro ſeptimo Digeſtorum ſcribit, hanc actionem aduerſus quemuis poſſeſſorem ei competere: nam, et ſi fundo fructuario ſeruitus debeatur, fructuarius non ſeruitutem, ſed vſumfructum vindicare debet aduerſus vicini fundi dominum.

§. 2. Si partis fundi vſusfructus conſtituatur, poteſt de eo in rem agi, ſiue vindicet quis vſumfructum, ſiue alii neget. §. 3. In his autem actionibus, quae de vſufructu aguntur, etiam fructus venire plus quam manifeſtum eſt.

§. 4. Si poſt litem de vſufructu conteſtatam fuerit finitus vſusfructus, an vlterius fructus deſinant deberi? Et puto deſinere: nam, et ſi mortuus fuerit fructusrius, heredi ejus actionem praeteritorum duntaxat fructuum dandam, Pomponivs lib. 40. ſcribit.

§. 5. Fructuario, qui vicit, omnis cauſa reſtituenda eſt: et ideo, ſi *ſerui* fuerit vſusfructus legatus, quidquid ex re fructuarii, vel ex operis ſuis conſecutus eſt, poſſeſſor debebit reſtituere.

§. 6. Sed et ſi forte tempore vſusfructus amiſſus eſt, alio quidem poſſidente, alio autem liti ſe offerente, non ſufficit, eum vſumfructum iterum renouare: verum cauere quoque eum *de euictione vſusfructus* oportet. quid enim, ſi ſeruum aut fundum is, qui poſſidebat, pignori dedit, isque ab eo, qui [pignori] accepit, jure vti prohibetur? debebit itaque habere cautum.

§. 7. Sicut fructuario in rem confeſſoriam agenti fructus praeſtandi ſunt, ita et proprietatis domino, ſi negatoria actione vtatur. ſed in omnibus ita demum, ſi non ſit poſſeſſor, qui agat: nam et poſſeſſori competunt. quod ſi poſſident, nihil fructuum nomine conſequentur. Quod ergo officium erit judicis [quam hoc]? vt ſecurus conſequatur fructuarius fruendi licentiam; proprietatis dominus, ne inquietetur.

6. PAVLVS *lib. 21. ad Edictum.*

Qui de vſufructu judicium accepit, ſi deſierit poſſidere ſine dolo, abſoluetur: quod ſi liti ſe obtulit, et quaſi poſſeſſor actionem de vſufructu accepit, damnabitur.

VSV-

Digitized by Google

VSVFRVCTVARIVS QVEMADMODVM *CAVEAT.*

(Dig. 7. T. 9.)

1. VLPIANVS *lib. 79. ad Edictum.*

Si cujus rei vſusfructus legatus ſit, aequiſſimum Praetori viſum eſt, de vtroque legatarium cauere: *et vſurum ſe boni viri arbitratu; et, cum vſusfructus ad eum pertinere deſinet, reſtituturum quod inde exſtabit.*

§. 1. Haec ſtipulatio, ſiue mobilis res ſit, ſiue ſoli, interponi debet.

§. 2. Illud ſciendum eſt, ad fideicommiſſa etiam aptari eam debere. † Plane, et [ſi] ex mortis cauſa donatione vſusfructus conſtituatur, exemplo legatorum debebit haec cautio praeſtari. † Sed et ſi ex alia quacunque cauſa conſtitutus fuerit vſusfructus, idem dicendum eſt.

§. 3. Cauere autem debet, *viri boni arbitratu perceptum iri vſumfructum**: hoc eſt, non deteriorem ſe cauſam vſusfructus facturum, caeteraque facturum; quae in re ſua faceret

* L. 13. de vſufr. L. 8. §. 4. de his, qui ſatisd. cog. L. 8. h. t.

§. 4. Recte autem facient et heres et legatarius, qualis res ſit, cum frui incipit legatarius, ſi in teſtatum redegerint, vt inde poſſit apparere, an, et quatenus rem pejorem legatarius fecerit.

§. 5. Vtilius autem viſum eſt, ſtipulatione de hoc caueri, vt, ſi quis non viri boni arbitratu vtatur, committatur ſtipulatio ſtatim: nec expectabimus, vt amittatur vſusfructus.

§. 6. Habet autem ſtipulatio iſta duas cauſas: vnam, ſi aliter quis vtatur, quam vir bonus arbitratur; aliam de vſufructu reſtituendo, quarum prior ſtatim committetur, quam aliter fuerit vſus, et ſaepius committetur; ſequens committetur, finito vſufructu.

§. 7. Sed quod diximus, *id, quod inde exſtabit**, *reſtitutum iri*, non ipſam rem ſtipulatur proprietarius; inutiliter enim rem ſuam ſtipulari videretur: ſed ſtipulatur *reſtitutum iri, quod inde exſtabit.* Interdum autem inerit proprietatis aeſtimatio, ſi forte fructuarius, cum poſſit vſucapionem interpellare, neglexit: omnem enim rei curam ſuſcipit.

2. PAVLVS *lib. 75. ad Edictum.*

Nam fructuarius cuſtodiam praeſtare debet.

3. VLPIANVS *lib. 79. ad Edictum.*

Omnes autem caſus continentur huic ſtipulationi, quibus vſusfructus amittitur.

§. 1. *Deſinere pertinere vſumfructum* accipiemus, etiam ſi nec coeperit pertinere, quamuis legatus ſit: et committetur nihilominus ſtipulatio, quaſi deſinat pertinere, quod nec coepit. §. 2. Si vſusfructus repetitus erit legato, *quotiesque amiſſus fuerit:* niſi vtiliter fuerit cautum, committetur iſta ſtipulatio, ſed exceptione opus erit.

§. 3. Sed et ſi quis vſumfructum tibi legauerit, et ſub conditione, *ſi liberos habueris*, proprietatem: amiſſo vſufructu, committetur quidem ſtipulatio, ſed exceptio locum habebit.

§. 4. Si heres alienauerit proprietatem, et poſtea amittatur vſusfructus, an ex ſtipulatu agere poſſit, videamus? Et fortius dici poteſt, ipſo jure non committi ſtipulationem: quia neque heredi, ſucceſſoribusue ejus reſtitui poteſt: neque is, cui poteſt, (id eſt, ad quem peruenit proprietas) pertinet ad ſtipulationem. Sed is, ad quem peruenit, tempore quaeſiti dominii ſibi proſpicere alia cautione debet: quod etſi non fecerit, nihilominus in rem actione vti poteſt.

4. VENVLEJVS *lib. 12. Stipulationum.*

Si fructuarius proprietatem adſecutus fuerit, deſinit quidem vſusfructus ad eum pertinere, propter confuſionem: ſed ſi ex ſtipulatu cum eo agitur, aut ipſo jure inutiliter agi dicendum eſt, ſi viri boni arbitrium huc vsque porrigitur, aut in factum excipere debebit.

5. VLPIANVS *lib. 79. ad Edictum.*

Huic ſtipulationi *dolum malum abeſſe*, abſuturumque eſſe continetur: et, cum in rem ſit doli mali mentio concepta, omnium dolum comprehendere videtur, ſucceſſorum, et adoptiui patris.

§. 1. Sed *ſi vſus ſine fructu legatus erit, adempta fructus cauſa, ſatisdari* jubet Praetor. Hoc merito: vt de ſolo vſu, non etiam de vſufructu caueatur. §. 2. Ergo, et ſi fructus ſine vſu obtigerit, ſtipulatio locum habebit.

§. 3. Et ſi habitatio, vel operae hominis, vel cujus alterius animalis relictae fuerint: ſtipulatio locum habebit; licet per omnia haec vſusfructum non imitantur.

6. PAVLVS *lib. 75. ad Edictum.*

Idem eſt [et] in *reditu* praedii: ſicuti ſi vindemia legata eſſet, vel meſſis: quamuis ex vſufructu ea percipiantur. quae legata, morte legatarii, ad heredem redeunt

7. VLPIANVS *lib. 79. ad Edictum.*

[Et] ſi vſusfructus nomine, re tradita, ſatisdatum non fuerit, PROCVLVS ait, poſſe heredem rem vindicare: et, ſi objiciatur exceptio, de re vſusfructus nomine tradita, replicandum erit: Quae ſententia habet rationem. ſed et ipſa ſtipulatio condici poterit. * L. 5. §. 1. de vſu ear. rer.

§. 1. Cum vſusfructus *pecuniae* legatus eſſet, exprimi debent hi duo caſus in ſtipulatione: *cum morieris, aut capite minueris, dari.* idcirco hi duo ſoli caſus, quoniam pecuniae vſus aliter amitti non poteſt, quam his caſibus.

8. PAVLVS *lib. 75. Edictum.*

Si tibi vſusfructus, et mihi proprietas legata ſit: mihi cauendum eſt. ſed ſi mihi ſub conditione [proprietas] legata ſit: quidam, et MARCIANVS, et heredi, et mihi cauendum eſſe: Quae ſententia vera eſt. † Item, ſi mihi legata ſit, et, cum ad me pertinere deſierit, alii: et hic vtrisque cauendum, vt ſupra, placuit. † Quod ſi duobus conjunctim vſusfructus legatus ſit: [et] inuicem ſibi cauere debebunt, et heredi in caſum illum, *ſi ad ſocium non pertineat vſusfructus, heredi reddi.*

9. VLPIANVS *lib. 51. ad Edictum.*

Si vſusfructus mihi legatus ſit, eumque reſtituere ſim Titio rogatus, videndum eſt, quis debeat cauere: vtrum Titius, an ego, qui legatarius ſum? an illud dicimus, mecum heredem acturum: cum fideicommiſſario me agere debere? et eſt expeditius, hoc dicere: Si mihi ſpes aliqua durat vſusfructus, et, cum tu amiſeris, poteſt ad me recidere, hoc eſt, ad legatarium: ita rem expediri, vt tu mihi, ego domino proprietatis caueam. Quod ſi fideicommiſſarii cauſa vſusfructus mihi relictus eſt, nec eſt vlla ſpes ad me reuertendi fructus: recta via fideicommiſſarium cauere oportet domino proprietatis.

§. 1. Illud ſciendum eſt: ſiue jure ipſo quis vſumfructum habet, ſiue etiam per tuitionem Praetoris, nihilominus cogendum eſſe fructuarium cauere, aut actiones ſuſcipere.

§. 2. Plane ſi *ex die proprietas alicui legata ſit, vſusfructus pure:* dicendum eſſe POMPONIVS ait, remittendam [eſſe] hanc cautionem fructuario; quia certum ſit, ad eum proprietatem, vel ad heredem ejus peruenturam.

Digitized by Google

§. 3. Si *veſtis vſusfructus* legatus ſit, ſcripſit Pomponivs, quamquam heres ſtipulatus ſit, *finito vſuſructu, veſtem reddi*, attamen non obligari promiſſorem, ſi eam ſine dolo malo adtritam reddiderit.

§. 4. Si plures domini ſint proprietatis, vnusquisque pro ſua parte ſtipulabitur.

10. PAVLVS *lib. 40. ad Edictum.*

Si ſerui, qui nobis communis erat, vſumfructum tibi legauero, neceſſaria erit haec cautio heredi meo: quamuis enim de proprietate poſſit communi diuidundo experiri, tamen cauſa vſusfructus, qui tuus proprius eſt, ad officium communi diuidundo Judicis non pertinebit.

11. PAPINIANVS *lib. 7. Reſponſorum.*

Vſu quoque *domus* relicto, viri boni arbitratu cautionem interponi oportet: Nec mutat, ſi pater heredes filios ſimul habitare cum vxore legataria voluit.

12. VLPIANVS *lib. 18. ad Sabinum.*

Si *vaſorum* (ipſorum) vſusfructus relictus ſit, non erit cautio Senatusconſulti neceſſaria; ſed illa ſola, *boni viri arbitratu vſurum fruiturum.* Si igitur tradita ſunt fruendi cauſa, nemo dubitat, non fieri ejus, qui accepit: non enim ideo traduntur, vt dominium recedat ab eo, qui tradit, ſed vt vtatur fruatur legatarius. Ergo, cum non fiant fructuarii vaſa, vindicari à proprietario poſſunt, cautione non data. † Videndum eſt de condictione, an poſſit locum habere? Et proditum eſt, neminem rem ſuam, niſi furi condicere poſſe.

De VSVFRVCTV earvm *RERVM,* qvae *VSV CONSVMVNTVR,* vel minvvntvr.

(Dig. 7. T. 5.)

1. VLPIANVS *lib. 18. ad Sabinum.*

Senatus cenſuit, *vt omnium rerum, quas in cujusque patrimonio eſſe conſtaret, vſusfructus legari poſſit.* Quo Senatusconſulto inductum videtur, vt earum rerum, quae vſu tolluntur, vel minuuntur, poſſit vſusfructus legari.

2. CAJVS *lib. 7. ad Edictum Prouinciale.*

Sed de pecunia recte caueri oportet his, à quibus ejus pecuniae vſusfructus legatus erit.

§. 1. Quo Senatusconſulto non id effectum eſt, vt pecuniae vſusfructus propriae eſſet; nec enim naturalis ratio auctoritate Senatus commutari potuit: ſed, remedio introducto, coepit quaſi vſusfructus haberi.

3. VLPIANVS *lib. 18. ad Sabinum.*

Poſt quod omnium rerum vſusfructus legari poterit: an et nominum? Nerva negauit: ſed eſt verius, quod Caſſivs et Procvlvs exiſtimant, poſſe legari. Idem tamen Nerva, ipſi quoque debitori poſſe vſumfructum legari ſcribit, et remittendas ei vſuras.

4. PAVLVS *lib. 1. ad Neratium.*

Ergo cautio etiam ab hoc exigenda erit.

5. VLPIANVS *lib. 18. ad Sabinum.*

Hoc Senatusconſultum non ſolum ad eum pertinet, qui pecuniae vſumfructum, vel caeterarum rerum, quas habuit, legauit, verum et ſi fuerint alienae.

§. 1. Si pecuniae ſit vſusfructus legatus, vel aliarum rerum, quae in abvſu conſiſtunt, nec cautio interuenerit: videndum, finito vſuſructu, an pecunia, quae data ſit, vel caeterae res, quae in abſumptione ſunt, condici poſſint? Sed, ſi quidem, adhuc conſtante vſuſructu, cautionem quis velit condicere, dici poteſt, omiſſam cautionem * poſſe condici incerti condictione: ſed, [ſi] finito vſuſructu, ipſam quantitatem Sabinvs putat poſſe condici. Quam ſententiam et Celsvs lib. 18. Digeſtorum probat. Quae mihi non inarguta videtur.

* L. 7. Vſuſr. quemadm. cau.

§. 2. Quae in vſuſructu pecuniae diximus, vel caeterarum rerum, quae ſunt in abuſu, eadem et in vſu dicenda ſunt nam * idem continere vſum pecuniae, et vſumfructum, * [et] Jvlianvs ſcribit, et Pomponivs lib. 8. de Stipulationibus. * L. 10. §. 1. h. t. L. 12. §. 4. de Vſu et habitat.

6. JVLIANVS *lib. 35. Digeſtorum.*

Si tibi decem (millia) legata fuerint, mihi eorundem decem (millium) vſusfructus: fient quidem tua tota decem (millia), ſed mihi quinque numerari debebunt; ita vt tibi caueam, *tempore mortis meae aut capitis deminutionis reſtitutum iri* *. Nam et ſi fundus tibi legatus fuiſſet, et mihi ejusdem fundi vſusfructus: haberes tu quidem totius fundi proprietatem, ſed partem cum vſuſructu, partem ſine vſuſructu; et non heredi, ſed tibi cauerem boni viri arbitratu.

* L. 21. §. 3. de except. rei judic. L. 58. L. 126. §. 1. de V. O.

§. 1. Sed ſi duobus eorundem decem [millium] vſusfructus legatus fuerit: * quina (millia) accipient, et inuicem (et) heredi ſatisdabunt.

* L. 16. §. 1. fam. erciſc. L. 6. §. 10. commun. diuid.

7. CAJVS *lib. 7. ad Edictum Prouinciale.*

Si vini, olei, frumenti vſusfructus legatus erit: proprietas ad legatarium transferri debet. Et ab eo cautio deſideranda eſt, *vt quandoque is mortuus aut capite deminutus ſit, ejusdem qualitatis res reſtituatur:* aut, aeſtimatis rebus, certae pecuniae nomine cauendum eſt; quod et commodius eſt. Idem ſcilicet de caeteris quoque rebus, quae vſu continentur, intelligemus.

8. PAPINIANVS *lib. 17. Quaeſtionum.*

Tribus heredibus inſtitutis, vſumfructum quindecim millium Titio legauit, et duos ex heredibus juſſit pro legatario ſatisdare. Placebat, vtile eſſe cautionis quoque legatum, nec refragari Senatusconſultum, quia cautio non impediretur; et eſſe alterum legatum velut certi, alterum incerti. Vſusfructus itaque nomine partem pecuniae petendam ab eo, qui ſatis accepit à coherede: incertique cum eodem agendum, ſi ſatis non dediſſet. Eum vero, qui ſatis praeſtitit, ac propter moram coheredis ſatis non accepit, neque fructus nomine interim teneri propter Senatusconſultum neque actione incerti, quia coheredi ſatisdedit. † Illud etiam nobis placet, legatarium cogendum promittere, finito autem vſuſructu, ſi coheredes ex cauſa fidejuſſoria conuenirentur, eos mandati non acturos: non enim ſuſcepiſſe mandatum, ſed voluntati paruiſſe, denique cautionis legato liberatos. De illo nec diu tractandum fuit, ſecundum legatum, id eſt, cautionis, non heredum videri: ſed ejus, cui pecuniae vſusfructus relictus eſt, cuique teſtator proſpicere voluit, et cujus intereſſe credidit, fidejuſſores non ſuo periculo quaerere.

9. PAVLVS *lib. 1. ad Neratium.*

In ſtipulatione de reddendo vſuſructu pecuniae, duo ſoli caſus interponuntur, *mortis*, et *capitis deminutionis.*

10. VL-

Digitized by Google

10. VLPIANVS *lib. 79. ad Edictum.*

Quoniam pecuniae vſus aliter amitti non poteſt, quam his caſibus.

§. 1. Si vſus tantum pecuniae legatus ſit, quia in hac ſpecie *vſus* appellatione etiam fructum contineri magis accipiendum eſt, ſtipulatio iſta erit interponenda. Et quidam ajunt, non ante hanc interponi ſtipulationem, quam data fuerit pecunia: ego autem puto, ſiue antea, ſiue poſtea [ea] pecunia data ſit, tenere ſtipulationem.

11. *Idem lib. 18. ad Sabinum.*

Si *lanae* alicui legatus ſit vſusfructus, vel *odorum*, vel *aromatum:* nullus videtur vſusfructus in iſtis jure conſtitutus; ſed ad Senatusconſultum erit deſcendendum, quod de cautione eorum loquitur.

12. MARCIANVS *lib. 7. Inſtitutionum.*

Cum pecunia erat relicta Titio, ita, *vt poſt mortem legatarii ad Maeuium rediret:* quanquam adſcriptum ſit, vt vſum ejus Titius haberet, proprietatem tamen ei legatam; et vſus mentionem factam, quia erat reſtituenda ab eo pecunia poſt mortem ejus, Diui SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt.

De OPERIS Servorvm.

(Dig. 7. T. 7.)

1. PAVLVS *lib. 2. ad Edictum.*

Opera in actu conſiſtit: nec ante in rerum natura eſt, quam ſi dies venit, quo praeſtanda eſt: quemadmodum cum ſtipulamur, quod ex *Arethuſa natum erit.*

2. VLPIANVS *lib. 17. ad Edictum.*

Operae ſerui legatae capitis minutione non amittuntur.

3. CAJVS *lib. 7. ad Edictum Prouinciale.*

In hominis vſufructu operae ſunt, et ob operas mercedes.

4. *Idem lib. 2. de liberali Cauſa Edicti Vrbanici.*

Fructus hominis in operis conſiſtit: et retro, in fructu hominis operae ſunt. † Et, vt in caeteris rebus fructus, deductis neceſſariis impenſis, intelligitur: ita et in operis ſeruorum.

5. TERENTIVS CLEMENS *lib. 18. ad Legem Juliam et Papiam.*

Operis ſerui legatis, vſum datum intelligi, et ego didici et Jvlianvs exiſtimat.

6. VLPIANVS *lib. 55. ad Edictum.*

Cum de ſerui operis artificis agitur, pro modo reſtituendae ſunt: ſed mediaſtini ſecundum miniſterium, et ita Mela ſcribit. §. 1. Si minor annis quinque, vel debilis ſeruus ſit, vel quis alius, cujus nulla opera eſſe apud dominum potuit, nulla aeſtimatio fiet. §. 2. Item voluptatis vel affectionis aeſtimatio non habebitur: veluti, ſi dilexerit eum dominus, aut in deliciis habuerit. §. 3. Caeterum, deductis neceſſariis impenſis, fiet aeſtimatio.

Qvibvs modis VSVSFRVCTVS, vel VSVS *AMITTATVR.*

(Dig. 7. T. 4.)

1. VLPIANVS *lib. 17. ad Sabinum.*

Non ſolum vſumfructum amitti *capitis minutione* conſtat, ſed et actionem de vſufructu. † Et parui refert, vtrum jure * ſit conſtitutus vſusfructus, an vero tuitione Praetoris. Proinde traditus quoque vſusfructus, item in fundo vectigali, vel ſuperficie, (non) jure conſtitutus, capitis minutione amittitur.

* L. 9. §. 1. Vſufr. quemadm. cau. L. 1. §. 6. de ſuperfic.

§. 1. Sed ita demum amittitur capitis diminutione vſusfructus, ſi jam conſtitutus eſt: caeterum, ſi ante aditam hereditatem, aut ante diem cedentem quis capite minutus eſt, conſtat non amitti. §. 2. Si tibi fundus ex die legatus eſt, et vſumfructum mihi rogatus es reſtituere, videndum erit, ſi capite minutus fuero intra diem legato tuo inſertum, ne forte ſaluus ſit mihi vſusfructus: quaſi ante diem cedentem, capitis minutio interueniat? quod benigne dici poterit.

§. 3. Vsque adeo autem capitis minutio eum demum vſumfructum perimit, qui jam conſtitutus eſt, vt ſi *in ſingulos annos*, vel *menſes*, vel *dies* legatus ſit, * is demum amittitur, qui jam proceſſit: et ſi forte *in annos ſingulos* legatus eſt, illius duntaxat anni vſusfructus amittetur; et ſi *in menſes*, ejus menſis; ſi *in dies*, ejus diei.

* L. 2. §. 1. L. 28. h. t.

2. PAPINIANVS *lib. 17. Quaeſtionum*

Si duobus ſeparatim, *alternis annis*, vſusfructus relinquatur, continuis annis, proprietas nuda eſt: cum ſi legatarium vnum ſubſtituas, cui alternis annis legatus ſit vſusfructus, plena ſit apud heredem proprietas eo tempore, quo jus fruendi legatario non eſt. Quod ſi ex duobus illis alter decedat, per vices temporum plena proprietas erit. Neque enim adcreſcere alteri quicquam poteſt: quoniam propria quisque tempora, non concurrente altero, fructus integri habuit.

§. 1. Si non mors, ſed capitis diminutio interceſſerit: quia plura legata ſint, illius anni tantum, ſi modo jus fruendi habuit, fructus amiſſus erit. Quod et in vno legatario, qui fructum in ſingulos annos accepit, defendendum eſt: vt commemoratio temporum, repetitionis poteſtatem habeat.

§. 2. Cum ſingulis fructus alternis annis legatur, ſi conſentiant in eundem annum, impediuntur: quod non id actum videtur, vt concurrerent. Multum etenim refert, *duobus ſimul alternis annis* legetur, (quod ſane vltra primum annum procedere non poterit, non magis, quam ſi vni legatus ita fuiſſet), *an ſingulis alternis annis:* nam ſi concurrere volent, aut impedient inuicem propter voluntatem, aut, ſi ea non refragabitur, ſingulorum annorum fructus vacabit.

3. VLPIANVS *lib. 17. ad Sabinum.*

Sicut *in annos ſingulos* vſusfructus legari poteſt, ita et capitis minutione amiſſus legari poteſt: vt adjiciatur, *quoties capite minutus erit, ei lego:* vel ſic: *quoties amiſſus erit.* Et tunc, ſi capitis minutione amittatur, repetitus videbitur. † Vnde tractatum eſt, ſi cui *quamdiu viuat*, vſusfructus legatus ſit: an videatur repetitus, quoties amiſſus eſt, quod et Marcianvs tentat. Et puto repetitum videri. Quare, ſi *vsque ad tempus* ſit legatus, vtputa *vsque ad decennium*, idem erit dicendum.

§. 1. Haec autem repetitio, quae ſit poſt amiſſum capitis minutione vſumfructum, quaeritur, an (et) jus adcreſcendi ſecum (ſaluum) habeat: vtputa, *Titio* et *Maeuio* vſusfructus legatus eſt, et, ſi Titius capite minutus eſſet, eidem vſumfructum legauit; Quaeſitum eſt, ſi Titius ex repetitione vſumfructum haberet, an inter eos jus adcreſcendi ſaluum eſſet? Et Papinianvs lib. 17. Quaeſtionum ſcribit, ſaluum eſſe, perinde ac ſi alius eſſet Titio in vſufructu ſubſtitutus: hos enim, tametſi non verbis, re tamen conjunctos videri.

§. 2.

Digitized by Google

§. 2. Idem PAPINIANVS quaerit, *ſi Titio et Maeuio* vſufructu legato, in repetitione vſusfructus non totum, ſed partem Titio relegaſſet: an viderentur conjuncti? Et ait, ſi quidem Titius amiſerit, totum ſocio adcreſcere: quod ſi Maevius amiſiſſet, non totum adcreſcere, ſed partem ad eum, partem ad proprietatem redire. quae ſententia habet rationem. Neque (enim) poteſt dici, eo momento, quo quis amittit vſumfructum, et reſumit, etiam ipſi quicquam ex vſufructu adcreſcere: placet enim nobis ei, qui amittit vſumfructum, ex eo, quod amittit, nihil adcreſcere.

§. 3. Morte quoque amitti vſumfructum, * non recipit dubitationem: cum jus fruendi morte extinguatur; ſicuti ſi quid aliud, (quod) perſonae cohaeret.

* L. 3. quand. dies legat. ced. L. 38. §. 10. de V. O.

4. MARCIANVS *lib. 3. Inſtitutionum.*

Si legatum vſumfructum legatarius alii reſtituere rogatus eſt, id agere Praetor debet, vt ex fideicommiſſarii perſona magis, quam ex legatarii, pereat vſusfructus.

5. VLPIANVS *lib. 17. ad Sabinum.*

Repeti poteſt (legatus) vſusfructus amiſſus qualicuuque ratione: dummodo non morte. Niſi forte heredibus leganerit.

§. 1. Si quis vſumfructum ſolum ſerui alienauerit, per quem vſusfructus ei adquiſitus eſt, dubium non eſt, quin vſusfructus per eum adquiſitus retineatur.

§. 2. Rei mutatione interire vſumfructum, placet, veluti, vſusfructus mihi aedium legatus eſt, aedes corruerunt, vel exuſtae ſunt: ſine dubio extinguitur. An et areae? Certiſſimum eſt, exuſtis aedibus, nec areae, nec caementorum vſumfructum deberi. et ita (et) IVLIANVS. §. 3. Si areae ſit vſusfructus legatus, et in ea aedificium ſit poſitum, rem mutari, et vſumfructum extingui conſtat. † Plane ſi proprietarius hoc fecit, ex teſtamento, vel de dolo tenebitur.

6. POMPONIVS *lib. 5. ad Sabinum.*

Sed et interdictum *quod vi aut clam* vſufructuario competit.

7. JVLIANVS *lib. 35. Digeſtorum.*

Niſi, ſublato aedificio, vſumfructum areae (mihi) ceſſerit: tempore ſcilicet, quo vſusfructus perit, tranſacto..

8. VLPIANVS *lib. 17. ad Sabinum.*

Fundi vſufructu legato, ſi villa diruta ſit, vſusfrurtus non extinguetur (quia villa fundi acceſſio eſt): non magis, quam ſi arbores dreiderint.

9. PAVLVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Sed et eo quoque ſolo, in quo fuit villa, vti frui potero.

10. VLPIANVS *lib. 17. ad Sabinum.*

Quid tamen, ſi fundus villae fuit acceſſio? Videamus ne etiam fundi vſusfructus extinguatur. et idem dicendum eſt, vt non extinguatur.

§. 1. Non tantum, ſi aedes ad aream redactae ſint, vſusfructus extinguitur, verum etiam, ſi demolitis aedibus, teſtator alias nouas reſtituerit. Plane, ſi per partes reficiat, licet omnis noua facta ſit, aliud erit nobis dicendum.

§. 2. *Agri* vel *loci* vſusfructus legatus, ſi fuerit inundatus, vt ſtagnum jam ſit, aut palus, procul dubio extinguetur.

§. 3. Sed et ſi ſtagni vſusfructus legetur, et exaruerit ſic, vt ager ſit factus: mutata re, vſusfructus extinguitur.

§. 4. Non tamen, ſi *arui* vſusfructus legetur, et ibi vineae ſint poſitae, vel contra, puto extingui. † Certe, *ſyluae* vſufrurtu legato, ſi ſylua caeſa illic ſationes fuerint factae, ſine dubio vſusfructus extinguitur.

§. 5. Si *maſſae* vſusfructus legetur, et ex ea vaſa ſint facta, vel rontra: CASSIVS apud VRSEIVM ſcribit, interire vſumfructum. Quam ſententiam puto veram. §. 6. Proinde et ornamentum diſſolutum, aut transfiguratum extinguit vſumfructum.

§. 7. In *nauis* quoque vſufructu SABINVS ſcribit, ſi quidem per partes refecta ſit, vſumfructum non interire: ſi autem diſſoluta ſit, licet iisdem tabulis, nulla praeterea adjecta, reſtaurata ſit, vſumfrurtum extinctum. Quam ſententiam puto veriorem. Nam et ſi domus fuerit reſtituta, vſusfructus extinguitur. §. 8. *Quadrigae* vſufructu legato, ſi vnus ex equis deceſſerit, an extinguatur vſusfructus, quaeritur? Ego puto, multum intereſſe, *equorum*, an *quadrigae* vſusfructus ſit legatus: nam, ſi *equorum*, ſupererit in reſiduis; ſi *quadrigae*, non remanebit, quoniam quadriga eſſe deſiit.

11. PAVLVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Niſi alius ante diem legati cedentem ſubſtitutus ſit.

12. VLPIANVS *lib. 17. ad Sabinum.*

Si cui *balnei* vſusfructus legatus ſit, et teſtator habitationem hoc fecerit; vel ſi *tabernae*, et diaetam fecerit: dicendum eſt, vſumfructum extinctum.

§. 1. Proinde et ſi *hiſtrionis* reliquerit vſumfrurtum, et eum ad aliud miniſterium tranſtulerit, extinctum eſſe vſumfructum, dicendum erit.

13. PAVLVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Si fructuarius meſſem fecit, et deceſſit, ſtipulam, quae in meſſe jacet, heredis ejus eſſe LABEO ait: ſpicam, quae terra teuratur, domini fundi eſſe, fructumque percipi, ſpica aut foeno caeſo, aut vua adempta, aut excuſſa olea: quamuis nondum tritum frumentum, aut oleum factum, vel vindemia coacta ſit. Sed, vt verum eſt, quod de olea excuſſa ſcripſit, ita aliter obſeruandum de ea olea, quae per ſe deciderit. JVLIANVS ait, fructuarii fructus tunc fieri, * cum eos perceperit: bonae fidei autem poſſeſſoris, mox, quam à ſolo ſeparati ſint.

* L. 8. de annuis leg.

14. POMPONIVS *lib. 5. ad Sabinum.*

Excepta capitis minutione, vel morte, reliquae cauſae vel pro parte interitum vſusfructus recipiunt.

15. VLPIANVS *lib. 18. ad Sabinum.*

Interdum proprietarius ad libertatem perducet; ſi forte vſusfructus fuerit tamdiu legatus, *quamdiu manumittatur*: nam incipiente proprietario manumittere, extinguetur vſusfructus.

16. *Idem lib. 5. Diſputationum.*

Si ſub conditione mihi legatus ſit vſusfructus, medioque tempore ſit penes heredem: poteſt heres vſumfructum alii legare. Quae res facit, vt, ſi conditio extiterit mei legati, vſusfructus ab herede relictus finiatur. Quod ſi ego vſumfructum amiſero, non reuertetur ad legatarium, cui ab herede pure legatus fuerat: quia ex diuerſis teſtamentis jus conjunctionis non contingit.

17. JVLIANVS *lib. 35. Digeſtorum.*

Si tibi fundi vſusfructus pure, proprietas autem ſub conditione Titio legata fuerit, pendente conditione dominium proprietatis adquiſieris, deinde conditio extiterit: pleno jure fundum Titius habebit. Neque intereſt, quod, detracto vſufructu, proprietas legata ſit: dum enim proprietatem adquiris, jus omne legati vſusfructus amiſiſti.

18. POM.

Digitized by Google

18. POMPONIVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Si ſeruo hereditario ante aditam hereditatem legatus vſusfructus fuiſſet, magis placet, adita hereditate, eum vſumfructum ad te tranſire: nec interire, quaſi mutato dominio: quia nec dies ante ceſſerit, quam tu heres extiteris.

19. CAJVS *lib. 7. ad Edictum Prouinciale.*

Neque vſusfructus, neque iter actusue dominii mutatione amittitur.

20. PAVLVS *lib. 10. ad Plautium.*

Is, qui vſumfructum habet, ſi tantum vtatur, quia exiſtimet, ſe vſum tantum habere, an vſumfructum retineat? et, ſi quidem ſciens ſe vſumfructum habere, tantum vti velit, nihilominus et frui videtur. Si vero ignoret, puto eum amittere fructum: non enim [ex] eo, quod habet, vtitur, ſed [ex] eo, quod putauit ſe habere.

21. MODESTINVS *lib. 3 Differentiarum.*

Si vſusfructus ciuitati legetur, et aratrum in eam inducatur, ciuitas eſſe deſinit, vt paſſa eſt Carthago: ideoque, quaſi morte deſinit habere vſumfructum.

22. POMPONIVS *lib. 6. ad Quintum Mucium.*

Si mulieri vſus domus legatus ſit, et illa trans mare profecta [ſit, et] conſtituto tempore ad amittendum vſum, abfuerit, maritus vero domo vſus fuerit, retinetur nihilominus vſus: quemadmodum, ſi familiam ſuam in domo reliquiſſet, eaque peregrinaretur. Et hoc magis dicendum eſt, ſi vxorem in domo reliquerit maritus, cum ipſi marito vſus domus legatus ſit.

23. *Idem lib. 26. ad Quintum Mucium.*

Si ager, cujus vſusfructus noſter ſit, flumine vel mari inundatus fuerit, amittitur vſusfructus: cum etiam ipſa proprietas eo caſu amittatur. Ac ne piſcando quidem retinere poterimus vſumfructum. Sed quemadmodum, ſi eodem impetu diſceſſerit aqua, quo venit, reſtituitur proprietas, ita et vſumfructum reſtituendum, dicendum eſt.

24. JAVOLENVS *lib. 3. ex Poſterioribus* LABEONIS.

Cum vſumfructum *horti* haberem, flumen hortum occupauit, deinde ab eo receſſit: jus quoque vſusfructus reſtitutum eſſe, LABEONI videtur; quia id ſolum perpetuo ejusdem juris manſiſſet. Ita id verum puto, ſi flumen inundatione hortum occupauit: nam, ſi, alueo mutato, inde manare coeperit, amitti vſumfructum exiſtimo, cum is locus aluei publicus eſſe coeperit; neque in priſtinum ſtatum reſtitui poſſe.

§. 1. Idem juris itinere et actu cuſtodiendum eſſe, ait LABEO: de quibus rebus ego idem, quod in vſufructu ſentio.

§. 2. LABEO: nec ſi ſumma terra ſublata ex fundo meo, et alia regeſta eſſet, idcirco meum ſolum eſſe deſinit: non magis, quam ſtercorato agro.

25. POMPONIVS *lib. 11. ex variis Lectionibus.*

Placet vel certae partis, vel pro indiuiſo, vſumfructum non vtendo * amitti. * L. 14. h. t.

26. PAVLVS *lib. 1. ad Neratium.*

Si ager ab hoſtibus occupatus, ſeruusue captus liberatus fuerit, jure poſtliminii reſtituetur vſusfructus.

27. *Idem lib. 1. Manualium.*

Si ſeruus, in quo vſusfructus alienus eſt, noxae dedatur à domino proprietatis vſufructuario: liberabitur, conſuſa [illegible]uitute, proprietatis comparatione.

28. *Idem lib. 13. ad Plautium.*

Si vſusfructus alternis annis legetur, non poſſe, non vtendo, eum amitti; quia plura ſunt legata.

29. VLPIANVS *lib. 17. ad Sabinum.*

POMPONIVS quaerit, ſi fundum à me proprietarius conduxerit, eumque fundum vendiderit Sejo, non deducto vſufructu: an vſumfructum per emptorem retineam. Et ait, licet proprietarius mihi penſionem ſoluerit, tamen vſumfructum amitti: quia non meo nomine, ſed ſuo, fruitus eſt emptor. Teneri plane mihi ex locato proprietarium, quanti mea interfuit, id factum non eſſe. Quanquam, ſi à me conductum vſumfructum quis alii locauerit, retinetur vſusfructus: ſed, ſi proprietarius eum locaſſet ſuo nomine, dicendum amitti; non enim meo nomine fruitur colonus.

§. 1. Sed, ſi emptum à me vſumfructum proprietarius vendidiſſet, amitterem vſumfructum, quaerendum eſt? Et puto amitti: quoniam et hic, non vt à me empto, fruitur fundi emptor. §. 2. Idem POMPONIVS quaerit, ſi legatum mihi vſumfructum rogatus ſim tibi reſtituere, an per te frui videar, ne amittatur vſusfructus? Et ait, dubitare ſe de hac quaeſtione. Sed eſt verius, quod MARCELLVS notat, nihil hanc rem fideicommiſſario nocere: ſuo enim nomine vtilem actionem eum habiturum.

30. CAJVS *lib. 7. ad Edictum Prouinciale.*

Caro, et corium mortui pecoris in fructu non eſt: quia mortuo eo vſusfructus extinguitur.

31. POMPONIVS *lib. 4. ad Quintum Mucium.*

Cum gregis vſusfructus legatus eſt, et vsque eo numerus peruenit gregis, vt grex non intelligatur, perit vſusfructus.

DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

25. PAVLVS *lib. 21. ad Edictum.*

Recte dicimus eum fundum *totum noſtrum* eſſe, etiam cum vſusfructus alienus eſt: quia *vſusfructus non dominii pars, ſed ſeruitutis ſit*: vt via, et iter: nec falſo dici, totum meum eſſe, cujus non poteſt vlla pars dici alterius eſſe: hoc et JVLIANVS: et eſt verius.

§. 1. QVINTVS MVCIVS ait, *partis appellatione rem pro* indiuiſo ſignificari: nam quod *pro diuiſo noſtrum* ſit, id non partem, ſed *totum eſſe*. SERVIVS non ineleganter partis appellatione vtrumque ſignificari.

Digitized by Google

Ad TIT. V.

De VSV, et HABITATIONE.

(Dig. 7. T. 8.)

1. CAJVS *lib. 1. ad Edictum Prouinciale.*

Nunc videndum de vſu, et habitatione. §. 1. Conſtituitur etiam nudus vſus, id eſt, ſine fructu: qui et ipſe iisdem modis conſtitui ſolet, quibus et vſusfructus.

2. VLPIANVS *lib. 17. ad Sabinum.*

Cui vſus relictus eſt, vti poteſt, frui non poteſt. Et de ſingulis videndum.

§. 1. *Domus* vſus relictus eſt aut marito, aut mulieri: ſi marito, poteſt illic habitare non ſolus, verum cum familia quoque ſua. † An et cum libertis, fuit quaeſtionis? Et Celsvs ſcripſit, et cum libertis; poſſe hoſpitem quoque recipere: nam ita lib. 18. Digeſtorum ſcripſit. Quam ſententiam et Tvbero probat. † Sed an etiam inquilinum recipere poſſit, apud Labeonem memini tractatum libro poſteriorum. Et ait Labeo, eum, qui ipſe habitat, inquilinum poſſe recipere. [idem: et hoſpites, et libertos ſuos]:

3. PAVLVS *lib. 3. ad Vitellium.*

Et clientes.

4. VLPIANVS *lib. 17. ad Sabinum.*

Caeterum ſine eo ne hos quidem habitare poſſe. Procvlvs autem de inquilino notat, non bene *inquilinum* dici, qui cum eo habitet. † Secundum haec, et ſi penſionem percipiat, dum ipſe quoque inhabitat, non erit ei inuidendum: quid enim, ſi tam ſpatioſae domus vſus ſit relictus homini mediocri, vt portiuncula contentus ſit? Sed ei cum his, quos loco ſeruorum in operis habet, habitabit: licet liberi ſint, vel ſerui alieni.

§. 1. *Mulieri* autem ſi vſus relictus ſit, poſſe eam et cum marito habitare, Qvintvs Mvcivs primus admiſit, ne ei matrimonio carendum foret, cum vti vult domo. Nam per contrarium, quin vxor cum marito poſſit habitare, nec fuit dubitatum. † Quid ergo, ſi viduae legatus ſit? an nuptiis contractis poſt conſtitutum vſum, mulier habitare cum marito poſſit? Et eſt verum (vt et Pomponivs lib. 5. et Papinianvs lib. 19. Quaeſtionum probat) poſſe eam cum viro et poſtea nubentem habitare. † Hoc amplius Pomponivs ait, et cum ſocero habitaturam.

5. PAVLVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Imo et ſocer cum nuru habitabit: vtique cum vir vna ſit.

6. VLPIANVS *lib. 17. ad Sabinum.*

Non ſolum autem cum marito: ſed et cum liberis libertisque habitare, et cum parentibus poterit. Et ita et Aristo notat apud Sabinvm. Et huc vsque erit procedendum, vt eosdem, quos maſculi, recipere et mulieres poſſint.

7. POMPONIVS *lib. 5. ad Sabinum.*

Non aliter autem mulier hoſpitem recipere poteſt, quam ſi is ſit, qui honeſte cum ea, quae vſum habet, habitaturus ſit.

8 VLPIANVS *lib. 17 ad Sabinum*

Sed neque locabunt ſeorſum, neque concedent habitationem ſine ſe. nec vendent vſum.

§. 1. Sed, ſi vſus aedium mulieri legatus ſit ea conditione, *ſi à viro diuortiſſet:* remittendam ei conditionem, et cum viro habitaturam. [Quod et] Pomponivs libro quinto probat.

9. PAVLVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Caeterarum quoque rerum vſu legato, dicendum eſt, vxorem cum viro in promiſcuo vſu eas res habere poſſe.

10. VLPIANVS *lib. 17. ad Sabinum.*

Si habitatio legetur, an perinde ſit, atque ſi vſus, quaeritur? et effectu quidem idem pene eſſe legatum vſus et habitationis, et Papinianvs conſenſit lib. 18. Quaeſtionum. † Denique donare non poterit. Sed eas perſonas recipiet, quas et vſuarius. Ad heredem tamen nec ipſa tranſit: nec, non vtendo, amittitur, nec capitis diminutione.

§. 1. Sed ſi χρῆσις ſit relicta, an vſus ſit, videndum? et Papinianvs lib. 7. reſponſorum ait, vſum eſſe, non etiam fructum relictum.

§. 2. Sed (ſi) ſic relictus ſit, *illi domus vſusfructus habitandi cauſa:* vtrum habitationem ſolam, an vero et vſumfructum habeat, videndum. Et Priscvs, (et) Neratius putant, ſolam habitationem legatam. quod eſt verum. Plane, ſi dixiſſet teſtator, *vſum habitandi cauſa:* non dubitaremus, quin valeret.

§. 3. Vtrum autem vnius anni ſit habitatio, an vsque ad vitam, apud veteres quaeſitum eſt. Et Rvtilivs, donec viuat, habitationem competere ait. Quam ſententiam et Celsvs probat lib. 18. Digeſtorum.

§. 4. Si vſus fundi ſit relictus, minus vtique eſſe, quam fructum, longeque, nemo dubitat. Sed, quid in ea cauſa ſit, videndum. Et Labeo ait, habitare eum in fundo poſſe dominumque prohibiturum illo venire: ſed colonum non prohibiturum, nec familiam, (ſcilicet eam), quae agri colendi cauſa illic ſit. Caeterum, ſi vrbanam familiam illo mittat, qua ratione ipſe prohibetur, et familiam prohibendam, ejusdem rationis eſt. Idem Labeo ait, et cella vinaria et olearia eum ſolum vſurum: dominum vero inuito eo non vſurum.

11. CAJVS *lib. 2. Rerum Cottidianarum ſiue Aureorum.*

Inque eo fundo hactenus ei morari licet, vt neque domino fundi moleſtus ſit, neque his, per quos opera ruſtica fiunt, impedimento (ſit), nec vlli alii jus, quod habet, aut vendere, aut locare, aut gratis concedere poteſt.

12 VLPIANVS *lib. 17. ad Sabinum.*

Plenum autem vſum debet habere, ſi et villae et praetorii (ei) relictus eſt. † Venire plane proprietarium ad fructus percipiendos, magis dicendum eſt: et, per tempora fructuum colligendorum etiam habitare illic poſſe, admittendum eſt.

§. 1. Praeter habitationem, quam habet, cui vſus datus eſt, deambulandi quoque et geſtandi jus habebit. † Sabinvs et Cassivs, et lignis ad vſum cottidianum, et horto, et pomis, et oleribus. et floribus, et aqua vſurum: non vsque ad compendium, ſed ad vſum, ſcilicet non vsque ad abuſum † Idem Nerva; et adjicit, ſtramentis etiam vſurum; ſed neque foliis, neque oleo, neque frumento, neque frugibus vſurum. Sed Sabinvs, et Cassivs, et Labeo, et Procvlvs hoc amplius (etiam) ex his, quae

in

Digitized by Google

in fundo naſcuntur, quod ad victum ſibi, ſuis ſufficiat, ſumptuum, et ex his, quae NERVA negauit. IVENTIVS, etiam cum conuiuis et hoſpitibus poſſe vti. Quae ſententia mihi vera videtur: aliquo enim largius cum vſuario agendum eſt pro dignitate ejus, cui relictus eſt vſus. † Sed vtetur is (vt puto) duntaxat in villa. Pomis autem et oleribus, et floribus, et lignis, videndum, vtrum eodem loco vtatur duntaxat, an etiam in oppidum ei deferri poſſint? ſed melius eſt accipere, et in oppidum deferenda: neque enim graua onus eſt horum, ſi abvndent in fundo.

§. 2. Sed ſi *pecoris* ei vſus relictus eſt, puta gregis ouilis, ad ſtercorandum vſurum duntaxat, LABEO ait: ſed neque lana, neque agnis, neque lacte vſurum; haec enim magis in fructu eſſe. Hoc amplius, etiam modico lacte vſurum puto: neque enim tam ſtricte interpretandae ſunt voluntates defunctorum.

§. 3. Sed ſi *boum armenti* vſus relinquatur, omnem vſum habebit, et ad arandum, et ad caetera, ad quae boues apti ſunt.

§. 4. *Equitii* quoque legato vſu, videndum, ne et domare poſſit, et ad vehendum ſub jugo vti? et ſi forte auriga fuit, cui vſus equorum relictus eſt, non puto eum Circenſibus his vſurum: quia quaſi locare eos videtur. ſed ſi teſtator ſciens eum eſſe hujus inſtituti et vitae, reliquit, videtur etiam de hoc vſu ſenſiſſe.

§. 5. Si vſus *miniſterii* alicui fuerit relictus, ad ſuum miniſterium vtetur, et [ad] liberorum conjugisque: [neque] videbitur alii conceſſiſſe, ſi ſimul cum ipſis vtatur. Quamquam, ſi filiofamilias vſus ſerui ſit relictus, vel ſeruo, patri, dominoue adquiſitus, ipſius duntaxat vſum exigat, non etiam eorum, qui ſunt in poteſtate.

§. 6. Operas autem ſerui vſuarii non locabit, neque alii vtendo concedet: et ita LABEO. Quemadmodum enim concedere alii operas poterit, cum ipſe vti debeat? † Idem tamen LABEO putat, ſi fundum conduxerit quis, vſuarium ſeruum poſſe ibi operari. Quid enim intereſt, in qua re opera ejus vtatur? quare et ſi lanam conduxerit vſuarius expediendam, poterit etiam per vſuarias ancillas opus perficere. Idemque, ſi veſtimenta texenda redemerit, vel inſulam, vel nauem fabricandam, poterit ad haec operis vti vſuarii. Nec offendetur illa SABINI ſententia, ancillae vſu dato, ad lanificium eam non mitti, nec ex operis mercedem capi; ſed ſibi lanam facere jure cogere: *ſibi* enim *facere* videtur, qui non operas eius locauit, ſed opus, quod conduxit, expediit. Idem et OCTAVENVS probat.

13. CAJVS *lib. 17. ad Edictum prouinciale.*

Sed ipſi ſeruo ancillaeue pro opera mercedem imponi poſſe, LABEONI placet.

14. VLPIANVS *lib. 17. ad Sabinum.*

Per ſeruum vſuarium ſi ſtipuler, vel per traditionem accipiam, an adquiram, quaeritur, ſi ex re mea, vel ex operis ejus? et, ſi quidem ex operis ejus, non valebit: quoniam nec locare operas ejus poſſumus. ſed ſi ex re mea: dicimus ſeruum vſuarium ſtipulantem, vel per traditionem accipientem, mihi adquirere, cum hac opera ejus vtar.

§. 1. *Vſusfructus*, an *fructus* legetur, nihil intereſt: nam fructui et vſus ineſt: vſui, fructus deeſt. et fructus quidem ſine vſu eſſe non poteſt; vſus ſine fructu poteſt. † Denique ſi tibi fructus, deducto vſu, legatus ſit: inutile eſſe legatum, POMPONIVS lib. 5 ad SABINVM ſcribit. et, ſi forte vſufructu legato, fructus adimatur, totum videri ademptum ſcribit. † Sed, ſi fructus ſine vſu: videri conſtitutum, qui et ab initio conſtitui poteſt. Sed ſi, fructu legato, vſus adimatur, ARISTO ſcribit, nullam eſſe ademptionem: Quae ſententia benignior eſt.

§. 2. Vſu legato, ſi eidem fructus legetur, POMPONIVS ait confundi eum cum vſu. † Idem ait, etſi tibi vſus, mihi fructus, legetur, concurrere nos in vſu, me ſolum fructum habiturum. §. 3. Poterit autem apud alium eſſe vſus, apud alium fructus ſine vſu, apud alium proprietas: veluti ſi, qui habet fundum, legauerit Titio vſum, mox heres ejus tibi fructum legauerit, vel alio modo conſtituerit.

15. PAVLVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Fundi vſu legato, licebit vſuario et ex penu, quod in annum duntaxat ſufficiat, capere; licet mediocris praedii eo modo fructus conſumantur: quia et domo et ſeruo ita vteretur, vt nihil alii fructuum nomine ſupereſſet.

§. 1. Sicut is, cui vſus fundi legatus eſt, quominus dominus agri colendi cauſa ibi verſetur, prohibere non poteſt, alioquin et frui dominum prohibebit; ita nec heres quidquam facere debet, quo minus is, cui vſus legatus eſt, vtatur, vt bonus paterfamilias vti debet.

16. POMPONIVS *lib. 5. ad Sabinum.*

Si ita legatus eſſet vſus fundi, *vt inſtructus eſſet*: earum rerum, quae in inſtrumento [fundi] eſſent, perinde ad legatarium vſus pertinet, ac ſi nominatim ei earum rerum vſus legatus fuiſſet.

§. 1. Dominus proprietatis, etiam inuito vſufructuario, vel vſuario, fundum, vel aedes, vel per ſaltuarium, vel inſularium cuſtodire poteſt: intereſt enim ejus, fines praedii tueri. Eaque omnia dicenda ſunt, quolibet modo conſtitutus vſusfructus vel vſus fuerit.

§. 2. Seruo, cujus vſum duntaxat, non etiam fructum, habemus, poteſt [et] a nobis quid donari, vel etiam ex pecunia noſtra negotiatum eſſe: vt, quidquid eo modo adquiſierit, in peculio noſtro ſit.

17. AFRICANVS *lib. 5. Quaeſtionum.*

Filiofamilias vel ſeruo aedium vſu legato, [et] vtile legatum eſſe exiſtimo, et eodem modo perſecutionem ejus competituram, quo competeret, ſi fructus quoque legatus eſſet. Itaque non minus abſente, quam praeſente filio, ſeruoue, pater, dominusue in his aedibus habitabit.

18. PAVLVS *lib. 9. ad Plautium.*

Si *domus* vſus legatus ſit *ſine fructu*: communis refectio eſt [rei] in ſartis tectis, tam heredis, quam vſuarii. Videamus tamen, ne, ſi fructum heres accipiat, ipſe reficere debeat: ſi vero talis ſit res, cujus vſus relegatus eſt, vt heres fructum percipere non poſſit, legatarius reficere cogendus eſt. Quae diſtinctio rationem habet.

19. *Idem lib. 3. ad Vitellium.*

Vſus pars legari non poteſt: nam frui quidem, pro parte poſſumus; vti, pro parte non poſſumus.

20. MARCELLVS *lib. 13. Digeſtorum.*

Seruus, cujus mihi vſus legatus eſt, acquirit mihi, ſi inſtitor erit, et operis ejus vtar in taberna: nam mercibus vendundis emendisque adquirit mihi. ſed et ſi juſſu meo, per traditionem accipiet.

21. MODESTINVS *lib. 2. Regularum.*

Vſus *aquae* perſonalis eſt; et ideo ad heredem vſuarii transmitti non poteſt.

22. POMPONIVS *lib. 5. ad Quintum Mucium.*

Diuus HADRIANVS, cum quibusdam vſus *ſyluae* legatus eſſet, ſtatuit fructum quoque eis legatum videri: quia, niſi liceret legatariis caedere ſiluam, et vendere, quemadmodum vſufructuariis licet, nihil habituri eſſent ex eo legato.

§. 1. Licet tam anguſtus eſt legatarius, cui domus vſus legatus eſt, vt non poſſit occupare totius domus vſum: tamen eis, quae vacabunt, proprietarius non vtetur: quia licebit vſuario, aliis et aliis temporibus, tota domo vti: cum interdum domini quoque aedium, prout temporis conditio exigit, quibusdam vtantur [quibusdam non vtantur].

§. 2. Vſu legato, ſi plus vſus ſit legatarius, quam oportet, officio judicis, qui judicat, quemadmodum vtatur, [quid] continetur? ne aliter, quam debet, vtatur.

23. PAVLVS *lib. 1. ad Neratium.*

NERATIVS: Vſuariae rei ſpeciem is, cujus proprietas eſt, nullo modo commutare poteſt. [PAVLVS]: deteriorem enim cauſam vſuarii facere non poteſt: facit autem deteriorem, etiam in meliorem ſtatum commutata.

DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

183. VLPIANVS *lib. 28. ad Edictum.*

Tabernae apellatio declarat omne vtile ad habitandum aedificium, non ex eo, quod tabulis clauditur.

184. PAVLVS *lib. 30. ad Edictum.*

Inde *tabernacula*, et *contubernales* dicti ſunt.

185. VLPIANVS *lib. 28. ad Edictum.*

Inſtructam autem *tabernam* ſic accipiemus, quae et rebus et hominibus ad negotiationem paratis conſtat.

242. §. 4 JAVOLENVS *lib. 2. ex Poſterioribus* LABEONIS.

Straturam loci alicujus ex tabulis factis, quae aeſtate tollerentur, et hyeme ponerentur, *aedium* eſſe, ait LABEO: quoniam *perpetui vſus paratae* eſſent: neque ad rem pertinere, quod interim tollerentur.

AD TIT. VI.

DE DIVERSIS TEMPORALIBVS PRAESCRIPTIONIBVS ET ACCESSIONIBVS POSSESSIONVM.

(Dig. 44. T. 3.)

1. VLPIANVS *lib. 74. ad Edictum.*

Quia tractatus de vtilibus diebus frequens eſt, videamus, quid ſit, *experiundi poteſtatem habere.* † Et quidem in primis exigendum eſt, vt ſit facultas agendi: neque ſufficit reo experiundi ſecum facere poteſtatem, vel habere eum, qui ſe idonee defendat, niſi actor quoque nulla idonea cauſa impediatur experiri. † Proinde ſiue apud hoſtes ſit, ſiue Reipublicae cauſa abſit, ſiue in vinculis ſit, aut [ſi] tempeſtate in loco aliquo, vel [in] regione detineatur, vt neque experiri, neque mandare poſſit, experiendi poteſtatem non habet † Plane is, qui valetudine impeditur, vt mandare poſſit, in ea cauſa eſt, vt experiendi habeat poteſtatem. † Illud vtique neminem fugit, *experiendi poteſtatem non habere* eum, qui Praetoris copiam non habuit. proinde hi dies cedunt, quibus jus Praetor reddit.

2 MARCELLVS *lib. 6. Digeſtorum.*

In tempore conſtituto judicatis an intercalaris dies proficere judicato, necne, debeat, quaeritur: item de tempore, quo lis perit? Sic ſine dubio exiſtimandum eſt, vt auctum litis tempus intercalari die exiſtimetur. veluti ſi de vſucapione ſit quaeſtio, quae tempore conſtituto expleri ſolet: aut de actionibus, quae certo tempore finiuntur, vt aedilitiae pleraeque actiones; et ſi quis fundum ea lege vendiderit, *vt niſi in diebus triginta pretium eſſet ſolutum, inemptus eſſet fundus*, dies intercalaris proficiet emptori: mihi contra videtur.

3. MODESTINVS *lib 6. Differentiarum.*

Longae poſſeſſionis praeſcriptionem tam in praediis, quam in mancipiis locum habere manifeſtum eſt.

4. JAVOLENVS *lib. 7. Epiſtolarum.*

Si ſeruus hereditarius, aut ejus, qui in hoſtium poteſtate ſit, ſatis acceperit, continuo dies ſatisdationis cedere incipiet: intueri enim debemus, an experiendi poteſtas fuerit aduerſus eum, qui obligatus eſt, non an is agere poterit, qui rem in obligationem deduxerit: alioquin erit iniquiſſimum, ex conditione actorum obligationes reorum extendi, per quos nihil factum erit, quo minus cum his agi poſſit.

5. VLPIANVS *lib. 3. Diſputationum.*

An vitium auctoris, vel donatoris, ejusue, qui mihi rem legauit, mihi noceat, ſi forte auctor meus juſtum initium poſſidendi non habuit, videndum eſt? Et puto neque nocere, neque prodeſſe: nam denique et vſucapere poſſum, quod auctor meus vſucapere non potuit.

§. 1. Ex facto propoſitum eſt, quendam cum rem pignori dediſſet, eandem diſtraxiſſe heredemque ejus redemiſſe: quaeritur, an heres aduerſus pignoris perſecutionem exceptione longae poſſeſſionis vti poſſit? Dicebam, hunc heredem, qui pignus ab extraneo redemit, poſſe exceptione vti: quia in extranei locum ſucceſſit, non in ejus, qui pignori dederat: quemadmodum ſi ante redemiſſet, ſic deinde heres extitiſſet.

6. AFRICANVS *lib. 9. Quaeſtionum.*

Si duobus eandem rem ſeparatim vendiderim, ea poſſeſſio, quae vtramque venditionem praeceſſerit, ſoli priori emptori, cui et tradita ſit, proficit. Denique et ſi quam rem tibi vendiderim, rurſus a te emam, et Titio vendam: et meam omnem et tuam poſſeſſionem Titio acceſſuram, videlicet quod et tu mihi et ego ei poſſeſſionem praeſtare debemus.

§. 1. Vendidi tibi ſeruum et conuenit, *vt niſi certa die pecunia ſoluta eſſet, inemptus eſſet:* quod cum euenerit, quaeſitum eſt, quid de acceſſione tui temporis putares? Reſpondit, id quod ſeruetur, cum redhibitio ſit facta. hunc enim perinde haberi ac ſi retrorſus homo mihi veniſſet: vt ſcilicet ſi venditor poſſeſſionem poſtea nactus ſit, et hoc ipſum tempus, et quod venditionem praeceſſerit, et amplius acceſſio haec ei detur cum eo, quod apud eum fuit, a quo homo redhibitus ſit.

7. MAR-

Digitized by Google

7. MARCIANVS *lib. 3. Inſtitutionum.*

Si quisquam in fluminis publici diuerticulo ſolus pluribus annis piſcatus ſit, alterum eodem vti jure prohibet.

8. VLPIANVS *lib. 1. Regularum.*

In acceſſione temporis, et id tempus, quo in fuga ſit ſeruus, domino ejus procedere verum eſt.

9. MARCIANVS *lib. 5. Regularum.*

Reſcriptis quibusdam Diui MAGNI ANTONINI cauetur, *vt in rebus mobilibus locus ſit praeſcriptioni diutinae poſſeſſionis.*

10. PAPINIANVS *lib. 13. Reſponſorum.*

Intra quatuor annos *vacantium bonorum* delator facta denunciatione deſtitit: poſt quatuor annos ſecundo delatori venienti prior nunciatio, quo minus praeſcriptione tempori ſummoueatur, non proderit: niſi prioris praeuaricatio detegetur. Quo declarato, praeſcriptio, ſed et negotii quaeſtio perimetur.

§. 1. Quadriennii tempus, quod bonis vacantibus nunciandis praeſcriptum eſt, non ex opinione hominum, ſed de ſubſtantia vacantium bonorum dinumeratur. Quatuor autem anni poſt irritum teſtamentum factum, et inteſtati poſſeſſionem ab omnibus repudiatum, qui gradatim petere potuerunt, vel temporis finem, quod ſingulis praeſtitutum eſt, computabuntur.

11. *Idem [lib. 2. Definitionum.]*

Cum heres in jus omne defuncti ſuccedit, ignoratione ſua defuncti vitia non excludit: veluti eum ſciens alienum illum, illo, vel precario poſſedit. quamuis enim precarium heredem ignorantem non teneat. nec Interdicto recte conueniatur: tamen vſucapere non poterit, quod defunctus non potuit. †Idem juris eſt, eum de longa poſſeſſione quaeritur: neque enim recte defendetur, eum exordium ei bonae fidei ratione non tueatur.

12. PAVLVS *lib. 16 Reſponſorum.*

Creditor, qui praeſcriptione longae poſſeſſionis a poſſeſſore pignoris ſummoueri poſſit, pignus diſtraxit. Quaero, an poſſeſſori ſalua ſit exceptio aduerſus emptorem? PAVLVS reſpondit etiam aduerſus emptorem eandem exceptionem competere.

13. HERMOGENIANVS *lib. 6. Juris Epitomarum.*

In omnibus fiſci quaeſtionibus, exceptis cauſis, in quibus minora tempora ſeruari ſpecialiter conſtitutum eſt, viginti annorum praeſcriptio cuſtoditur.

§. 1. Reipublicae rationes ſubſcriptae et expunctae aduerſus eum quidem, qui adminiſtrauit, vltra viginti: aduerſus heredem vero, vltra decem annos retractari [non] poſſunt.

14. SCAEVOLA *lib. ſingul. Quaeſtionum publice tractatarum.*

De acceſſionibus poſſeſſionum nihil in perpetuum, neque generaliter definire poſſumus: conſiſtunt enim in ſola aequitate. §. 1. Plane tribuuntur his, qui in locum aliorum ſuccedunt, ſiue ex contractu, ſiue voluntate: heredibus enim, et his, qui ſucceſſorum loco habentur, datur acceſſio teſtatoris.

§. 2. Itaque ſi mihi vendideris ſeruum, vtar acceſſione tua.

§. 3. Et ſi mihi pignori dederis, et ego eandem rem alii pignoraui, meus creditor vtetur acceſſione tui temporis, tam aduerſus extraneum, quam aduerſus te ipſum, quamdiu pecuniam mihi non exſolueris: nam qui me potior eſt, cum ego te ſuperaturus ſim, multo magis aduerſus te obtinere debet: ſed ſi pecuniam mihi ſolueris, hoc caſu acceſſione tua non vtetur.

§. 4. Item ſi abſente te is, qui negotia tua videbatur adminiſtrare, ſeruum mihi vendiderit, tuque reuerſus ratum habueris, omnimodo acceſſione vtar.

§. 5. Item ſi mihi pignori dederis, et conuenerit, niſi pecuniam ſoluiſſes, licere ex pacto pignus vendere, idque vendiderim, emptori acceſſio tui temporis dari debebit, licet inuito te pignora diſtracta ſint: jam enim illo in tempore, quo contrahebas, videris conceſſiſſe venditionem, ſi pecuniam non intuliſſes.

15. VENVLEJVS *[lib. 5. Interdictorum.]*

In vſucapione ita ſeruatur, vt etiam ſi minimo momento noviſſimi diei poſſeſſa ſit res, nihilominus repleatur vſucapio, nec totus dies exigitur ad exemplum conſtitutum tempus.

§. 1. *Acceſſio* poſſeſſionis fit non ſolum temporis, quod apud eum fuit, vnde is emit: ſed et qui ei vendidit, vnde tu emiſti. Sed ſi medius aliquis ex auctoribus non poſſederit, praecedentium auctorum poſſeſſio non proderit, quia conjuncta non eſt: ſicut nec ei, qui non poſſidet, auctoris poſſeſſio accedere poteſt.

§. 2. Item adjiciendum eſt, vnde emiſti, aut vnde is emit, cui tu emendum mandaueras, et quod apud eum, qui vendendum mandauit: quod ſi is quoque, cui mandatum erat, alii vendendum mandauerit, non aliter hujus, qui poſtea mandauerat, dandam acceſſionem, LABEO ait, quam ſi id ipſum dominus ei permiſerit.

§. 3. Sed et ſi a filio vel ſeruo rem emero, acceſſio temporis, et quo apud patrem aut dominum fuit, ita danda eſt mihi, ſi aut voluntate patris dominiue aut cum adminiſtrationem peculii haberet, vendidit.

§. 4. Item danda eſt acceſſio cum eo, quod apud pupillum fuit, a cujus tutore, cum is tutelam ejus adminiſtraret, emiſti. Idemque in eo, qui a curatore pupilli furioſiue emerit, ſeruandum eſt: et ſi ventris nomine, aut ejus, quae rei ſeruandae cauſa in poſſeſſione eſſet, dotis ſuae nomine diminutio facta ſit: nam id quoque temporis accedit.

§. 5. Hae autem acceſſiones non tam late accipiendae ſunt, quam verba earum patent: vt etiamſi poſt venditionem traditionemque rei traditae apud venditorem res fuerit, proficiat id tempus emptori; ſed illud ſolum, quod ante fuit, licet venditionis tempore eam rem venditor non habuerat.

§. 6. Et cui heres rem hereditariam vendidit, et heredis tempus, et defuncti debet accedere.

16. PAVLVS *[lib. 3. ad Sabinum.]*

Acceſſio ſine noſtro tempore nobis prodeſſe non poteſt.

a) DE *VSVRPATIONIBVS*, ET VSVCAPIONIBVS PRO *SOLVTO*.

(Dig. 41. T. 3.)

1. CAJVS *lib. 21. ad Edictum Prouinciale.*

Bono publico vſucapio introducta eſt, ne ſcilicet quarundam rerum diu, et fere ſemper incerta dominia eſſent: cum ſufficeret dominis ad inquirendas res ſuas ſtatuti temporis ſpatium.

2. PAVLVS *lib. 54. ad Edictum.*

Vſurpatio eſt vſucapionis interruptio. Oratores autem vſurpationem, frequentem vſum vocant.

3. MO-

3. MODESTINVS *lib. 5. Pandectarum.*

Vſucapio eſt adjectio dominii per continuationem poſſeſſionis temporis Lege definiti.

4. PAVLVS *lib. 54. ad Edictum.*

Sequitur de vſucapione dicere. Et hoc ordine eundum eſt, vt videamus, quis poteſt vſucapere, et quas res, et quanto tempore.

§. 1. *Vſucapere poteſt* ſcilicet paterfamilias. *Filiusfamilias*, et maxime miles, in caſtris adquiſitum vſucapiet.

§. 2. *Pupillus*, ſi tutore auctore poſſideat, * et animum poſſidendi habeat: dicemus, poſſe eum vſucapere.

§. 3. *Furioſus*, quod ante furorem poſſidere coepit, vſucapit. Sed haec perſona ita demum vſucapere poteſt, ſi ex ea cauſa poſſideat, ex qua vſucapio ſequitur.

* L. 32. §. 2. de A. v. A. poſſeſſ.

§. 4. *Seruus* pro herede poſſidere non poteſt. §. 5. Fructus, et partus ancillarum, et foetus pecorum, ſi defuncti non fuerunt, vſucapi poſſunt. §. 6. Quod autem dicit Lex Atinia, vt res furtiua non vſucapiatur, niſi in poteſtatem ejus, cui ſubrepta eſt, reuertatur: ſic acceptum eſt, vt in domini poteſtatem debeat reuerti; non in ejus vtique, cui ſubreptum eſt. Igitur creditori ſubrepta, et ei, cui commodata eſt, in poteſtatem domini redire debet.

§. 7. Labeo quoque ait, ſi res peculiaris ſerui mei ſubrepta ſit me ignorante, deinde eam nactus ſit: videri in poteſtatem meam rediiſſe. Commodius dicitur, etiamſi ſciero, rediiſſe (eam) in meam poteſtatem. Nec enim ſufficit, ſi eam rem, quam perdidit, ignorante me ſeruus apprehendat, ſi modo in peculio eam eſſe volui: nam ſi nolui, tunc exigendum eſt, vt ego facultatem ejus nactus ſim.

§. 8. Ideoque [et] ſi ſeruus meus rem mihi ſubripuerit, deinde eandem loco ſuo reponat, poterit vſucapi; quaſi in poteſtatem meam redierit. Vtique ſi neſcii; nam ſi ſciui, exigimus, vt rediiſſe ſciam in meam poteſtatem.

§. 9. Item, ſi eam rem, quam ſeruus ſubripuerit, peculiari nomine teneat, non videri in poteſtatem meam reuerſam, Pomponius ait: niſi ita habere coeperimus, quemadmodum habuimus, antequam ſubriperetur; aut, cum reſciſſemus, in peculio eum habere conceſſimus.

§. 10. Item Labeo, ſi rem, quam apud te depoſueram, *lucrifaciendi* cauſa vendideris, deinde ex poenitentia redemeris, et eodem ſtatu habeas, ſiue ignorante me, ſiue ſciente, ea geſta ſint, videri in poteſtatem meam rediiſſe, ſecundum Proculi ſententiam, quae et vera eſt.

§. 11. Si pupilli res ſubrepta ſit, ſufficere dicendum eſt, ſi tutor ejus ſciat, rediiſſe eam in domum pupilli: Et ſi furioſo: ſufficere, curatores ſcire.

12. Tunc in poteſtatem domini rediiſſe dicendum eſt, cum poſſeſſionem ejus nactus ſit juſte, vt auelli non poſſit: Sed et tanquam ſuae rei: nam ſi ignorans rem mihi ſubreptam, emam: non videri in poteſtatem meam reuerſam. §. 13. Sed etſi vindicauero rem mihi ſubreptam, et litis aeſtimationem accepero: licet corporaliter ejus non ſim nactus poſſeſſionem, vſucapietur. §. 14. Idem dicendum eſt, etiamſi voluntate mea alii tradita ſit.

§. 15. *Heres*, qui in jus defuncti ſuccedit, licet apud eum, ignorantem ancillam furtiuam eſſe, conceperit [ea,] et pepererit, non tamen vſucapiet. §. 16. De illo quaeritur: Si ſeruus meus ancillam, quam ſubripuit, pro libertate ſua mihi dederit: an, partum apud me conceptum vſucapere poſſim? Sabinus et Caſſius non putant: quia poſſeſſio, quam ſeruus vitioſe nactus ſit, domino noceret et hoc verum eſt.

§. 17. Sed et ſi, vt ſeruum meum manumitterem, alius mihi furtiuam ancillam dederit, eaque apud me conceperit, et pepererit: vſu me non capturum. Idemque fore [etiam], ſi quis eam ancillam mecum permutaſſet, aut in ſolutum dediſſet; item ſi donaſſet.

§. 18. Si antequam pariat, alienam eſſe reſcierit emptor: diximus, non poſſe eum vſucapere. quod ſi neſcierit, poſſe. [Quod] ſi, cum jam vſucaperet, cognouerit alienam eſſe: initium vſucapionis intueri debemus, * ſicut in emptis rebus placuit.

* L. 15. §. 2. ſ. L. 44. §. 2. h. t. L. 48. §. 1. de A. R. D. L. 13. L. 14. pro Emt.

§. 19. Lana ouium furtiuarum, ſi quidem apud furem detonſa eſt, vſucapi non poteſt: ſi vero apud bonae fidei emptorem, contra; quoniam in fructu eſt, nec vſucapi debet, ſed ſtatim emptoris fit. Idem in agnis dicendum, ſi conſumpti ſint, quod verum eſt.

§. 20. Si ex lana furtiua veſtimentum feceris: verius eſt, vt ſubſtantiam ſpectemus; et ideo veſtis furtiua erit. §. 21. Si rem pignori datam debitor ſubripuerit et vendiderit, vſucapi eam poſſe, Caſſius ſcribit: quia in poteſtatem domini videtur perueniſſe, qui pignori dederit; quamuis cum eo furti agi poteſt. quod puto rectius dici.

§. 22. Si tu me vi expuleris de fundi poſſeſſione, nec adprehenderis poſſeſſionem, ſed Titius in vacuam poſſeſſionem intrauerit: poteſt longo tempore capi res. quamuis enim Interdictum *vnde vi* locum habeat, quia verum eſt, vi me dejectum: non tamen verum eſt, et vi poſſeſſum.

§. 23. Caeterum etiamſi mala fide fundum me poſſidentem dejeceris et vendideris, non poterit capi: quoniam verum eſt, vi poſſeſſum eſſe, licet non à domino. §. 24. Idem dicendum eſt in eo, qui eum expulit, qui pro herede poſſidebat, quamuis ſciat eſſe hereditarium. §. 25. [Si fundum alienum bona fide poſſidentem, quis ſciens eſſe alienum expulerit, vſucapere non poteſt], quoniam vi poſſidet.

§. 26. Si dominus fundi poſſeſſorem vi dejecerit: Caſſius ait, non videri in poteſtatem ejus rediiſſe, quando Interdicto *vnde vi* reſtituturus ſit poſſeſſionem. §. 27. Si viam habeam per tuum fundum, et tu me ab ea vi expuleris: per longum tempus non vtendo amittam † viam. Quia nec poſſideri intelligitur jus incorporale: nec de via quis [id eſt], mero jure detruditur.

§. 28. Item ſi occupaueris vacuam poſſeſſionem, deinde venientem dominum prohibueris: non videberis vi poſſediſſe.

§. 29. Libertatem ſeruitutum vſucapi poſſe, verius eſt: quia eam vſucapionem ſuſtulit Lex Scribonia, quae ſeruitutem conſtituebat; non etiam eam, quae libertatem praeſtat ſublata ſeruitute. † Itaque, ſi, cum tibi ſeruitutem deberem, *ne mihi* [puta] *liceret altius aedificare*, et per ſtatutum tempus altius aedificatum habuero: ſublata erit ſeruitus.

5. CAJVS *lib. 21. ad Edictum Prouinciale.*

Naturaliter interrumpitur poſſeſſio, cum quis de poſſeſſione vi dejicitur, vel alicui res eripitur. Quo caſu non aduerſus eum tantum, qui eripit, interrumpitur poſſeſſio: ſed aduerſus omnes. † Nec eo caſu quicquam intereſt, is, qui vſurpauerit, dominus ſit, necne. † Ac ne illud quidem intereſt, pro ſuo quisque poſſideat, an ex lucratiua cauſa.

9. VL-

Digitized by Google

6. VLPIANVS *lib. 11. ad Edictum.*

In vſucapionibus non à momento ad momentum, ſed totum poſtremum diem computamus.

7. *Idem lib. 27. ad Sabinum.*

Ideoque qui hora ſexta diei Cal. Januarium poſſidere coepit, hora ſexta noctis pridie Cal. Januarias implet vſucapionem.

8. PAVLVS *lib. 12. ad Edictum.*

Labeo, Neratius, reſponderunt, ea, quae * ſerui peculiariter nacti ſunt, vſucapi poſſe: quia haec etiam ignorantes domini vſucapiunt. Idem Julianus ſcribit.

* L. 28. L. 47. in f. h. t. L. 1. §. 5. L. 44. §. 1. de A. v. A. poſſeſſ. L. 2. §. 11. L. 7. §. 8. pro emt.

§. 1. Sed eum, qui ſuo nomine nihil vſucapere poteſt, ne per ſeruum quidem poſſe, Pedius ſcribit.

9. CAJUS *lib. 4. ad Edictum Prouinciale.*

Vſucapionem recipiunt maxime res corporales, * exceptis rebus ſacris, ſanctis, publicis populi Romani et ciuitatum, item liberis hominibus.

* L. 4. de mort. infer. L. 6. pr. de contr. emt.

10. VLPIANVS *lib. 16. ad Edictum.*

Si aliena res bona fide empta ſit, quaeritur, vt vſucapio currat, vtrum emptionis initium, vt bonam fidem habeat, exigimus, an traditionis? Et obtinuit Sabini et Caſſii ſententia traditionis initium ſpectantium.

§. 1. Hoc jure vtimur, vt ſeruitutes per ſe nusquam longo tempore capi poſſint, cum aedificiis poſſint.

§. 2. Scaevola libro 11. Quaeſtionum ſcribit, Marcellum exiſtimaſſe, ſi bos apud furem concepit, vel apud furis heredem, pariatque apud furis heredem: vſucapi ab herede diſtractum juuencum non poſſe: ſic (inquit) quemadmodum nec ancillae partus. Scaevola autem ſcribit, ſe putare, vſucapere poſſe et partum: *nec eum eſſe partum rei furtiuae partem*. Caeterum ſi eſſet pars, nec ſi apud bonae fidei emptorem peperiſſet, * vſucapi poterat.

* L. 33. pr. h. t. L. 11. §. 2. de public. in rem act. L. 48. §. 5. de furt. non obſt. L. 48. §. ſ. de A. R. D.

11. PAVLVS *lib. 19. ad Edictum*

Neque ſeruus, neque per ſeruum dominus, qui apud hoſtes eſt, poſſidet.

12. VLPIANVS *lib. 21. ad Edictum.*

Si ab eo emas, quem Praetor vetuit alienare, idque tu ſcias: vſucapere non potes.

13. *Idem lib. 5. ad Plautium.*

Pignori rem acceptam vſu non capimus: quia pro alieno * poſſidemus. * L. 8. de Vſufr.

§. 1. Eum, qui à furioſo bona fide emit, vſucapere poſſe reſponſum eſt. §. 2. Si mandauero tibi, *vt fundum emas*: ex ea cauſa traditum tibi diutina poſſeſſione capis: quamuis poſſis videri non pro tuo poſſidere; eum nihil intereſt, quod mandati judicio tenearis.

14. *Idem lib. 13. ad Plautium.*

Id tempus venditoris prodeſt emptori, quo, antequam venderet, poſſedit: nam ſi poſtea nactus eſt poſſeſſionem venditor, haec poſſeſſio emtori non proficiet.

§. 1. In re legata, in acceſſione temporis, qua teſtator poſſedit, legatarius quodammodo quaſi heres eſt.

15. *Idem lib. 15. ad Plautium.*

Si is, qui pro emptore poſſidebat, ante vſucapionem ab hoſtibus captus ſit: videndum eſt, an heredi ejus procedat vſucapio? nam interrumpitur vſucapio: et ſi ipſi reuerſo non prodeſt, quemadmodum heredi ejus proderit? Sed verum eſt, eum in ſua vita deſiiſſe poſſidere. Ideoque nec poſtliminium ei prodeſt, vt videatur vſucepiſſe. Quod ſi ſeruus ejus, qui in hoſtium poteſtate eſt, emerit: in pendenti eſſe vſucapionem, Julianus ait. Nam ſi dominus reuerſus fuerit, intelligi vſucapium: ſi ibi deceſſerit, dubitari, an per legem Corneliam ad ſucceſſores ejus pertineat? Marcellus, poſſe plenius fictionem Legis * accipi: quemadmodum enim poſtliminio reuerſus plus juris habere poteſt in his, quae ſerui egerunt, quam his, quae per ſe, vel per ſeruum poſſidebat, cum ad hoſtes peruenit? Nam hereditatem in quibusdam vice perſonae fungi receptum eſt: ideoque in ſucceſſoribus locum [non] habere vſucapionem.

* L. 5. de collat. L. 18. de compenſ. L. 38. de admin. tut. L. 39. de oper. libert. L. 8. de caſtrenſ. pecul.

§. 1. Si ſeruus, quem poſſidebam, fugerit: ſi pro libero ſe gerat, videbitur à domino poſſideri. Sed hoc tunc intelligendum eſt, cum, ſi adprehenſus fuerit, non ſit paratus pro ſua libertate litigare; nam ſi paratus ſit litigare, non videbitur à domino poſſideri, cui ſe aduerſarium praeparauit.

§. 2. Si quis bona fide poſſidens, ante vſucapionem amiſſa poſſeſſione, cognouerit eſſe rem alienam, et iterum naneiſcatur poſſeſſionem; non capiet vſu: quia initium ſecundae poſſeſſionis vitioſum eſt. §. 3. Si ex teſtamento, vel ex ſtipulatu res debita nobis tradatur: ejus temporis exiſtimationem [noſtram] intuendam, quo traditur: quia conceſſum eſt ſtipulari rem, etiam quae promiſſoris non ſit.

16. JAVOLENVS *lib. 4. ex Plautio.*

Serui nomine, qui pignori datus eſt, ad exhibendum cum creditore, non cum debitore, agendum eſt: quia qui pignori dedit, ad vſucapionem tantum poſſidet. Quod ad reliquas omnes cauſas pertinet, qui accepit, poſſidet: adeo vt addici poſſit et poſſeſſio ejus, qui pignori dedit.

17. MARCELLVS *lib. 17. Digeſtorum.*

Si per errorem de alienis fundis, quaſi de communibus, judicio communi diuidundo accepto, ex adjudicatione poſſidere coeperim: longo tempore capere poſſum.

18. MODESTINVS *lib. 5. Regularum.*

Quamuis aduerſus fiſcum vſucapio non procedat, tamen ex bonis vacantibus, nondum tamen nunciatis, emptor praedii ex iiſdem bonis extiterit: recte diutina poſſeſſione capiet. Idque conſtitutum eſt.

19. JAVOLENVS *lib. 1. Epiſtolarum.*

Si hominem emiſi, vt, *ſi aliqua conditio extitiſſet, inemptus fieret*, et is tibi traditus eſt; et poſtea conditio emptionem reſoluit: tempus, quo apud emptorem fuit, accedere venditori debere exiſtimo: quoniam eo genere retroacta venditio eſſet redhibitioni ſimilis, in qua non dubito, tempus ejus, qui redhibuerit, venditori acceſſurum, quoniam ea venditio proprie dici non poteſt.

20. *Idem lib. 4. Epiſtolarum.*

Poſſeſſio teſtatoris ita heredi procedit, ſi medio tempore à nullo poſſeſſa eſt.

21. *Idem*

Digitized by Google

21. *Idem lib. 6. Epiſtolarum.*

Ei, à quo fundum pro herede diutius poſſidendo capturus eram, locaui eum: an vilius momenti eam locationem exiſtimes, quaero. Quod ſi nullius momenti exiſtimas, an durare nihilominus vſucapionem ejus fundi putes? item quaero, ſi eidem vendidero eum fundum: quid de his cauſis, de quibus ſupra quaeſii, exiſtimes? Reſpondit, ſi is, qui pro herede fundum poſſidebat, domino eum locauit, nullius momenti locatio eſt: quia dominus ſuam rem conduxiſſet. Sequitur ergo, vt ne poſſeſſionem quidem locator retinuerit; ideoque longi temporis praeſcriptio non durabit. In venditione idem juris eſt, quod in locatione, vt emptio ſuae rei conſiſtere non poſſit.

22. *Idem lib. 7. Epiſtolarum.*

Heres et hereditas, tametſi duas appellationes recipiunt, vnius perſonae tamen vice funguntur.

23. *Idem lib 9. Epiſtolarum.*

Eum, qui aedes mercatus eſt, non puto aliud, quam ipſas aedes, poſſidere. Nam ſi ſingulas res poſſidere intelligetur, ipſas [aedes] non poſſidebit: ſeparatis enim corporibus, ex quibus aedes conſtant, vniuerſitas aedium intelligi non poterit. Accedit eo: quod ſi quis ſingulas res poſſideri dixerit, neceſſe erit, dicat, poſſeſſione ſuperficiei temporibus de mobilibus ſtatutis locum eſſe, ſolum ſe capturum eſſe ampliori: quod abſurdum, et minime Juri ciuili conueniens eſt, vt vna res diverſis temporibus capiatur; vtputa cum aedes ex duabus rebus conſtant, ex ſolo, et ſuperficie, et vniuerſitas earum poſſeſſionem temporis immobilium rerum omnium mutet.

§. 1. Si autem columna euicta fuerit: puto, te ex empto cum venditore recte acturum, et eo genere rem ſaluam habiturum. §. 2. Si autem demolita domus eſt, ex integro res mobiles poſſidendae ſunt: vt tempore, quod in vſucapione rerum mobilium conſtitutum eſt, vſucapiantur: et non poteſt recte vti eo tempore, quo in aedificio fuerunt. Nam quemadmodum eas ſolas et ſeparatas ab aedificio non poſſediſti, ſic nec penes te ſingulae, aut ſeparatae fuerunt, et coherentibus his in aedificio, depoſitis aedibus, quae hoc quoque ipſum continent: neque enim recipi poteſt, vt eadem res, et vt res ſoli, et tanquam mobilis ſit poſſeſſa.

24. POMPONIVS *lib. 24. ad Quintum Mucium.*

Vbi lex inhibet vſucapionem, bona fides poſſidenti nihil prodeſt.

§. 1. Interdum, etiamſi non fuerit inchoata vſucapio à defuncto, procedit heredi ejus. Veluti ſi vitium, quod obſtabat, non ex perſona, ſed ex re, purgatum fuerit. [Ex re,] vt puta, ſi fiſci res eſſe deſierit, aut furtiua, aut vi poſſeſſa.

25. LICINNIVS (RVFINVS) *lib. 1. Regularum.*

Sine poſſeſſione vſucapio * contingere non poteſt.

* L. 33. pr. h. t. L. 7. pr. §. 2. pro emt. L. 115. de V. S.

26. VLPIANVS *lib 29. ad Sabinum.*

Nunquam ſuperficies ſine ſolo capi longo tempore poteſt.

27. *Idem lib. 31. ad Sabinum.*

Celsvs libro 34. errare eos ait, qui exiſtimarent, cujus rei quisque bona fide adeptus ſit poſſeſſionem, pro ſuo vſucapere eum poſſe; nihil referre, emerit, necne, donatum ſit, necne, ſi modo emptum, vel donatum ſibi exiſtimauerit: quia neque pro legato, neque pro donato, neque pro dote vſucapio valeat, * ſi nulla donatio, nulla dos, nullum legatum ſit. † Idem et in litis aeſtimatione placet, vt niſi vere quis litis aeſtimationem ſubierit, vſucapere non poſſit.

* L. 1. pr. pro ſuo L. 3. §. 21. de A. v. A. poſs. L. 31. pr. de A. R. D. L. 1. §. 2. L. 2. de public. in rem act.

27. POMPONIVS *lib. 17. ad Sabinum.*

Si ſeruo furioſi vel infantis res tradita ſit, vſu per eum eas perſonas capere poſſe conſtat.

29. *Idem lib. 22. ad Sabinum.*

Cum ſolus heres eſſem, exiſtimarem autem, te quoque pro parte heredem eſſe, res hereditarias pro parte tibi tradidi: propius eſt, vt vſu eas capere non poſſis; quia nec pro herede vſucapi poteſt, quod ab herede poſſeſſum eſt, neque aliam vllam habes cauſam poſſidendi. Ita tamen hoc verum eſt, ſi non ex transactione id factum fuerit. Idem dicimus, ſi tu quoque exiſtimes, te heredem eſſe: nam hic quoque poſſeſſio veri heredis obſtabit tibi.

30. *Idem lib. 30. ad Sabinum.*

Rerum mixtura facta an vſucapionem cujusque praecedentem interrumpit, quaeritur? Tria autem genera ſunt corporum: Vnum, quod continetur *vno ſpiritu*, et Graece ἡνωμένον, id eſt, *vnitum* vocatur; vt homo, tignum, lapis et ſimilia: Alterum, quod *ex contingentibus*, hoc eſt, pluribus inter ſe cohaerentibus conſtat, quod συνημμένον, id eſt, *connexum* vocatur; vt aedificium, nauis, armarium: Tertium, quod *ex diſtantibus* conſtat; vt corpora plura non ſoluta, ſed vni nomini ſubjecta, veluti populus, legio, grex. Primum genus [in] vſucapione quaeſtionem non habet; ſecundum et tertium habet.

§. 1. Labeo libris Epiſtolarum ait: Si is, cui ad tegulorum vel columnarum vſucapionem decem dies ſupereſſent, in aedificium eas conjeciſſet: nihilominus eum vſucapturum, ſi aedificium poſſediſſet. † Quid ergo in his, quae non quidem implicantur rebus ſoli, ſed mobilia permanent, vt in annulo, gemma? In quo verum eſt, et aurum et gemmam poſſideri, et vſucapi; cum vtrumque maneat integrum.

§. 2. De tertio genere corporum videndum eſt. Non autem grex vniuerſus ſic capiatur vſu, quomodo ſingulae res: nec ſic, quomodo cohaerentes. Quid ergo eſt? Etſi ea natura ejus eſt, vt adjectionibus corporum maneat; non item tamen vniuerſi gregis vlla eſt vſucapio: ſed ſingulorum animalium ſicuti poſſeſſio, ita et vſucapio. Nec ſi quid emptum immixtum fuerit gregi, augendi ejus gratia, idcirco poſſeſſionis cauſa mutabitur; vt ſi reliquus grex dominii mei ſit, haec quoque ouis: ſed ſingulae ſuam cauſam habebunt, ita vt, ſi quae furtiuae erunt, ſint quidem ex grege, non tamen vſucapiantur.

31. PAVLVS *lib. 32. ad Sabinum.*

Nunquam in vſucapionibus juris error poſſeſſori prodeſt. * Et ideo Procvlvs ait: Si per errorem initio venditionis tutor pupillo auctor factus ſit: vel poſt longum tempus venditionis peractum, vſucapi non poſſe: quia juris error eſt.

* L. 32. §. 1. h. t. L. 2. §. 15. pro emt. L. 4. de jur. et fact. ign. L. 15. qui teſt. fac. poſs.

§. 1. In vſucapionibus mobilium continuum tempus numeratur. §. 2. Seruus, licet in libertate moretur, nihil poſſidet, nec per eum alius. Atquin ſi nomine alicujus, dum in libertate moratur, nactus fuerit poſſeſſionem; adquiret ei, cujus nomine nactus fuerit.

§. 3. Si ſeruus meus vel filius peculiari, vel etiam meo nomine quid tenet, vt ego per eum ignorans poſſideam, vel etiam vſucapiam: ſi is furere coeperit: donec in eadem cauſa

res

res fuerit, intelligendum eſt, et poſſeſſionem apud me remanere, et vſucapionem procedere: ſicuti per dormientes quoque eos idem nobis contingeret. † Idemque in colono et inquilino, per quos poſſidemus, dicendum eſt.

§. 4. Si vi, aut clam, aut precario poſſeſſionem nactus quis, poſtea furere coeperit: et poſſeſſio et cauſa eadem durat de hoc, quod precario furioſus habet; quemadmodum Interdicto quoque Vti poſſidetis furioſi nomine recte experimur ejus poſſeſſionis nomine, quam ante furorem per ſe, vel poſt furorem per alium nactus eſt.

§. 5. Vacuum tempus, quod ante aditam hereditatem, vel poſt aditam interceſſit, ad vſucapionem heredi procedit.

§. 6. Si defunctus emit, heres autem putat, eum ex donationis cauſa poſſediſſe: vſu eum capturum, IVLIANVS ait.

32. POMPONIVS *lib. 32. ad Sabinum.*

Si fur rem furtiuam a domino emerit, et pro tradita habuerit: deſinet eam pro furtiua poſſidere, [et] incipiet pro ſuo poſſidere.

§. 1. Si quis id, quod poſſidet, non putat ſibi per Leges licere vſucapere: dicendum eſt, etiam ſi erret, non procedere tamen ejus vſucapionem: vel quia non bona fide videatur poſſidere, vel quia in jure erranti non procedat vſucapio.

§. 2. Incertam partem poſſidere nemo poteſt. Ideo ſi plures ſint in fundo, qui ignorent, quotam quisque partem poſſideat: neminem eorum, mera ſubtilitate, poſſidere, LABEO ſcribit.

33. JVLIANVS *lib. 44. Digeſtorum.*

Non ſolum bonae fidei emptores, ſed et omnes, qui poſſident ex ea cauſa, quam vſucapio ſequi ſolet, partum ancillae furtiuae vſu ſuum faciunt: idque ratione juris introductum arbitror. nam ex qua cauſa quis ancillam vſucaperet, niſi Lex 12. Tabularum, vel Atinia obſtaret; ex ea cauſa neceſſe eſt partum vſucapi, ſi apud eum conceptus, et editus eo tempore fuerit, quo furtiuam eſſe matrem ejus ignorabat.

§. 1. Quod vulgo reſpondetur, *ipſum ſibi cauſam poſſeſſionis mutare non poſſe:* totiens verum eſt, quotiens quis ſciret, ſe bona fide non poſſidere, et *lucri faciendi* cauſa inciperet poſſidere. idque per haec probari poſſe: Si quis emerit fundum ſciens ab eo, cujus non erat, poſſidebit pro poſſeſſore: ſed ſi eundem a domino emerit, incipiet pro emptore poſſidere; nec videbitur ſibi ipſe cauſam poſſeſſionis mutaſſe. † Idemque juris erit, etiam ſi a non domino emerit, cum exiſtimaret eum dominum eſſe. Idem hic, ſi a domino heres inſtitutus fuerit, vel bonorum ejus poſſeſſionem acceperit, incipiet fundum pro herede poſſidere. † Hoc amplius, ſi juſtam cauſam habuerit exiſtimandi, ſe heredem vel bonorum poſſeſſorem domino extitiſſe, fundum pro herede poſſidebit: nec cauſam poſſeſſionis ſibi mutare videbitur. † Cum haec igitur recipiantur in ejus perſona, qui poſſeſſionem habet: quanto magis in colono recipienda ſunt, qui nec viuo, nec mortuo domino vllam poſſeſſionem habet? et certe ſi colonus mortuo domino emerit fundum ab eo, qui exiſtimabat ſe heredem ejus, vel bonorum poſſeſſorem eſſe: incipiet pro emptore poſſidere.

§. 2. Si dominus fundi homines armatos venientes exiſtimauerit, atque ita profugerit: quamuis nemo eorum fundum ingreſſus fuerit; vi dejectus videtur. ſed nihilominus id praedium, etiam antequam in poteſtatem domini redeat, a bonae fidei poſſeſſore vſucapitur: quia Lex Plautia et Julia ea demum vetuit longa poſſeſſione capi, quae vi poſſeſſa fuiſſent: non etiam ex quibus vi quis dejectus fuiſſet.

§. 3. Si mihi Titius, a quo fundum petere volebam, poſſeſſione ceſſerit: vſucapionis cauſam juſtam habebo. Sed et is, a quo ex ſtipulatu fundum petere volebam, cedendo mihi poſſeſſione, ſi ſoluendi cauſa id fecerit: eo ipſo efficiet, vt fundum longo tempore capiam.

§. 4. Qui pignori rem dat, vſucapit, quamdiu res apud creditorem eſt: ſi creditor ejus poſſeſſionem alii tradiderit, interpellabitur vſucapio. et quantum ad vſucapionem attinet, ſimilis eſt ei, qui quid depoſuit vel commodauit: quos palam eſt deſinere vſucapere, ſi commodata vel depoſita res, alii tradita fuerit ab eo, qui commodatum vel depoſitum accepit. † Plane ſi creditor nuda conuentione hypothecam contraxerit, vſucapere debitor perſeuerabit.

§. 5. Si rem tuam, cum bona fide poſſiderem, pignori tibi dein ignoranti tuam eſſe; deſino vſucapere: quia *non intelligitur quis ſuae rei pignus contrahere.* At ſi nuda conuentione pignus contractum fuerit; nihilominus vſucapiam: quia hoc quoque modo nullum pignus contractum videtur.

§. 6. Si rem pignori datam creditoris ſeruus ſubripuerit, cum eam creditor poſſideret: non interpellabitur vſucapio debitoris: quia ſeruus dominum ſuum poſſeſſione non ſubuertit. † Sed et ſi debitoris ſeruus ſubripuerit, quamuis creditor poſſidere deſinat, tamen debitori vſucapio durat: non ſecus, ac ſi eam creditor debitori tradidiſſet. nam quantum ad vſucapiones attinet, ſerui ſubtrahendo res, non faciunt deteriorem dominorum conditionem. † Facilius obtinebitur, ſi precario poſſidente debitore, ſeruus ejus ſubripuerit: nam conductio idem praeſtat, quod ſi apud creditorem res eſſet: poſſidet enim hoc caſu creditor. † Sed [et] ſi vtrumque interceſſerit, et precarii rogatio, et conductio: intelligitur creditor poſſidere. et precarii rogatio non in hoc interponitur, vt debitor poſſeſſionem habeat, ſed vt ei tenere rem liceat.

34. ALFENVS VARVS *lib. 1. Digeſtorum a* PAVLO *Epitomatorum.*

Si ſeruus inſciente domino rem peculiarem vendidiſſet: emptorem vſucapere poſſe.

35. JVLIANVS *lib. 3. ad Vrſejum Ferocem.*

Si homo, cujus vſusfructus legatus erat, ab herede nunquam poſſeſſus, ſubreptus fuiſſet: quaeſitum eſt, quia heres furti actionem non haberet, an vſucapi poſſit? SABINVS reſpondit, nullam ejus rei vſucapionem eſſe, cujus nomine furti agi poſſet: * agere autem furti eum, qui frui deberet, poſſe. Quod ſic accipiendum eſt, vt fructuarius poterit vti frui: aliter enim homo in cauſa non perduceretur: ſed ſi vtenti jam et fruenti abductus homo fuerit, non ſolum ipſe, ſed etiam heres furti agere poterit.

* L. 66. pr. L. 68. 69. 70. de furt.

36. CAJVS *lib. 2. Rerum Cottidianarum, ſiue Aureorum.*

Poteſt pluribus modis accidere, vt quis rem alienam aliquo errore deceptus tanquam ſuam vendat forte aut donet: et ob id a bonae fidei poſſeſſore res vſucapi poſſit. Veluti ſi heres rem defuncto commodatam aut locatam, vel apud eum depoſitam, exiſtimans hereditariam eſſe, alienauerit.

§. 1. Item ſi quis aliqua exiſtimatione deceptus, crediderit ad ſe hereditatem pertinere, quae ad eum non pertineat: et rem hereditariam alienauerit: aut ſi is, ad quem vſusfructus ancillae pertinet, partum [ejus] exiſtimans ſuum eſſe, quia et foetus pecudum ad fructuarium pertinet, alienauerit.

37. *Idem*

37. *Idem lib. 2. Inſtitutionum.*

Furtum non committitur. furtum enim ſine affectu furandi non committitur. §. 1. Fundi quoque alieni poteſt aliquis ſine vi nanciſci poſſeſſionem: quae vel ex negligentia domini vacet, vel quia dominus ſine ſucceſſore deceſſerit, vel longo tempore abfuerit.

38. *Idem lib. 2. Rerum Cottidianarum ſive Aureorum.*

Quam rem ipſe quidem non poteſt vſucapere: quia intelligit alienum ſe poſſidere, et ob id mala fide poſſidet: ſed ſi alii bona fide accipienti tradiderit, poterit is vſucapere; quia neque vi poſſeſſum, neque furtiuum poſſidet. abolita eſt enim quorundam veterum ſententia exiſtimantium, etiam fundi locive furtum fieri.

39. MARCIANVS *lib. 3. Inſtitutionum.*

Si ſolum vſucapi non poterit, nec ſuperficies vſucapietur.

40. NERATIVS *lib. 5. Regularum.*

Coeptam vſucapionem a defuncto, poſſe et ante aditam hereditatem impleri, conſtitutum eſt. *

* L. 44. §. 3. L. 2. §. 18. L. 6. §. ſ. L. 7. pr. pro emt.

41. *Idem lib. 7. Membranarum.*

Si rem ſubreptam mihi procurator meus adprehendit: quamuis per procuratorem poſſeſſionem adipiſci nos, jam fere conveniat: nihilo magis eam in poteſtatem meam rediiſſe, vſuque capi poſſe exiſtimandum eſt. quia contra ſtatui captioſum erit.

42. MARCIANVS *lib. 3. Inſtitutionum.*

Cum vir praedium dotale vendidit ſcienti vel ignoranti rem dotis eſſe: venditio non valet. quam defuncta poſtea muliere in matrimonio, confirmari conuenit, ſi tota dos lucro mariti ceſſit. † Idem juris eſt, cum is, qui rem furtiuam vendidit, poſtea domino heres extitit.

43. *Idem lib. 22. Quaeſtionum.*

Heres ejus, qui bona fide emit, vſu non capiet ſciens alienam, ſi modo ipſi poſſeſſio tradita ſit: continuatione vero non impedietur heredis ſcientia. §. 1. Patrem vſu non capturum, quod filius emit, propter ſuam vel filii ſcientiam, certum eſt.

44. *Idem lib. 23. Quaeſtionum.*

Juſto errore ductus Titium filium meum et in mea poteſtate eſſe exiſtimaui, cum adrogatio non jure interueniſſet. eum ex re mea quaerere mihi non exiſtimo. non enim conſtitutum eſt in hoc, quod in homine libero, qui bona fide ſeruit, placuit: ibi propter aſſiduam et cottidianam comparationem ſeruorum ita conſtitui, publice interfuit. nam frequenter ignorantia liberos emimus; non autem tam facilis, frequens, adoptio vel adrogatio filiorum eſt.

§. 1. Conſtat, ſi rem alienam ſcienti mihi vendas, tradas autem eo tempore, quo dominus ratum habet, traditionis tempus inſpiciendum, remque meam fieri

§. 2. Tali poſſeſſionis, non contractus initium, quod ad vſucapionem pertinet, inſpici placet: nonnunquam tamen euenit, vt non initium praeſentis poſſeſſionis, ſed cauſam antiquiorem traditionis, quae bonam fidem habuit, inſpiciamus. Veluti circa partum ejus mulieris, quam bona fide coepit poſſidere: non enim ideo minus capietur vſu puer, quod alienam matrem, priusquam eniteretur, eſſe cognouit. † Idem in ſeruo poſtliminio reuerſo dictum eſt.

§. 3 Nondum aditae hereditatis tempus vſucapioni datum eſt, ſiue ſeruus hereditarius aliquid comparat, ſiue defunctus vſucapere coeperat: ſed haec jure ſingulari recepta ſunt. §. 4. Filiusfamilias emptor alienae rei, cum patremfamilias ſe factum ignoret, coepit rem ſibi traditam poſſidere: cur non capiat vſu, cum bona fides initio poſſeſſionis adſit, quamvis eum ſe per errorem eſſe arbitretur, qui rem ex cauſa peculiari quaeſitam nec poſſidere poſſit? Idem dicendum erit, et ſi ex patris hereditate ad ſe perueniſſe rem emptam non leui praeſumptione credat.

§. 5. Non mutat vſucapio ſuperueniens pro emptore, vel pro herede, quo minus pignoris perſecutio ſalua ſit. vt enim vſusfructus vſucapi non poteſt: ita perſecutio pignoris, quae nulla ſocietate dominii conjungitur, ſed ſola conuentione conſtituitur, vſucapione rei non perimitur.

§. 6. Eum, qui poſteaquam vſucapere coepit, in furorem incidit, vtilitate ſuadente relictum eſt, ne languor animi damnum etiam in bonis adferat, ex omni cauſa implere vſucapionem.

§. 7. Si cum apud hoſtes dominus, aut pater agat, ſeruus aut filius emat: an et tenere incipiat? Si quidem ex cauſa peculii poſſedit, vſucapionem inchoari: nec impedimento domini captiuitatem eſſe, cujus ſcientia non eſſet in ciuitate neceſſaria ſi vero non ex cauſa peculii comparetur, vſu non capi, nec jure poſtliminii quaeſitum intelligi: cum prius eſſet, vt, quod vſucaptum diceretur, poſſeſſum foret. ſin autem pater ibi deceſſerit: quia tempora captiuitatis ex die, quo capitur, morti jungerentur: poteſt filium dici et poſſediſſe ſibi, et vſucepiſſe intelligi.

45. *Idem lib. 10. Reſponſorum.*

Praeſcriptio longae poſſeſſionis ad obtinenda loca juris gentium publica * concedi non ſolet, quod ita procedit: ſi quis aedificio funditus diruto, quod in litore poſuerat, aut dereliquerat aedificium, alterius poſtea eodem loco extructo occupantis datam exceptionem opponat: vel ſi quis, quod in fluminis publici diuerticulo ſolus pluribus annis piſcatus ſit, alterum eodem jure prohibeat.

* L. 9. pr. h. t.

§. 1. Poſt mortem domini ſeruus hereditarius peculii nomine rem coepit tenere: vſucapionis primordium erit tempus hereditatis aditae. quemadmodum etenim vſucapietur, quod ante defunctus non poſſederat?

46. HERMOGENIANVS *lib. 5. Juris Epitomarum.*

Pro ſoluto vſucapit, qui rem debiti cauſa recipiet: et non tantum quod debetur, ſed et quodlibet pro debito ſolutum, hoc titulo vſucapi poteſt.

47. PAVLVS *lib. 3. ad Neratium.*

Si emptam rem mihi procurator ignorante me, meo nomine adprehenderit: quamuis poſſideam, [eam] non vſucapiam: quia vt ignorantes vſuceperimus, in peculiaribus tantum rebus receptum eſt.

48. *Idem lib. 2. Manualium.*

Si exiſtimans debere tibi tradam, ita demum vſucapio ſequitur, ſi et tu putes debitum eſſe. † Aliud ſi putem, me ex cauſa venditi teneri, et ideo tradam: hic enim, niſi actio praecedat, pro emptore vſucapio locum non habet. † Diuerſitatis cauſa in illo eſt, quod in caeteris cauſis ſolutionis tempus inſpicitur: neque intereſt, cum ſtipulor, ſciam alienum eſſe, necne: ſufficit enim, me putare meum eſſe, cum ſoluis. in emptione autem et contractus tempus inſpicitur, et quod ſoluitur:

Digitized by Google

tur: nec poteſt pro emptore vſucapere, qui non emit: nec pro ſoluto, ſicut in caeteris contractibus.

49. LABEO *lib. 5. Pithanon a* PAVLO *Epitomatorum.*

Si quid eſt ſubreptum, id vſucapi non poteſt, antequam in domini poteſtatem peruenerit. PAVLVS: imo forſitan, et contra. nam ſi id, quod mihi pignori dederis, ſubripueris: erit ea res furtiua facta. ſed, ſimul atque in meam poteſtatem venerit, vſucapi poterit.

b) DE *VSVRPATIONIBVS*, ET VSVCAPIONIBVS PRO *EMTORE.*

(Dig. 41. T. 4.)

1. CAJVS *lib. 6. ad Edictum Prouinciale.*

Poſſeſſor, qui litis aeſtimationem obtulit, pro emptore incipit poſſidere.

2. PAVLVS *lib. 54. ad Edictum.*

Pro emptore poſſidet, * qui reuera emit. nec ſufficit, tantum in ea opinione ** eſſe eum, vt putet ſe pro emptore poſſidere: ſed debet etiam ſubeſſe cauſa emptionis. Si tamen exiſtimans me debere, tibi ignoranti tradam, vſucapies. † Quare ergo, et ſi putem me vendidiſſe, et tradam, non capies vſu? ſcilicet, quia in caeteris contractibus ſufficit traditionis tempus. ſic denique, ſi ſciens ſtipuler rem alienam, vſucapiam, ſi, cum traditur mihi, exiſtimem illius eſſe: at in emptione et illud tempus inſpicitur, quo contrahitur. Igitur et bona fidè emiſſe debet, et poſſeſſionem bona fide adeptus eſſe.

* L. 74. de contr. emt.

** L. 3. pro legat. L. 29. 48. de Vſucap. L. 6. pro derelict.

§. 1. Separata eſt cauſa poſſeſſionis et vſucapionis; nam vere dicitur quis emiſſe, ſed mala fide: quemadmodum qui ſciens alienam rem emit, pro emptore poſſidet, licet vſu non capiat.

§. 2. Si ſub conditione emptio facta ſit, pendente conditione emptor vſu non capit. † Idemque eſt, et ſi putet conditionem extitiſſe, quae nondum extitit: ſimilis eſt enim ei, qui putat ſe emiſſe. † Contra ſi extitit, et ignoret: poteſt dici ſecundum SABINVM, qui *potius ſubſtantiam intuetur, quam opinionem*, vſucapere eum. † Eſt tamen nonnulla diuerſitas: quod ibi, cum rem putat alienam, quae ſit venditoris, affectionem emptoris habeat: at cum nondum putat conditionem extitiſſe, quaſi nondum putat ſibi emiſſe. quod apertius quaeri poteſt, ſi cum defunctus emiſſet, heredi ejus tradatur, qui neſciat defunctum emiſſe, ſed ex alia cauſa ſibi tradi: an vſucapio ceſſet?

§. 3 SABINVS, ſi ſic empta ſit, vt niſi pecunia intra diem certum ſoluta eſſet, inempta res fieret, non vſucapturum, niſi perſoluta pecunia: ſed videamus, vtrum conditio ſit hoc, an conuentio? ſi conuentio eſt, magis reſoluetur, quam implebitur.

§. 4. Si in diem addictio facta ſit, (id eſt, niſi ſi quis meliorem conditionem attulerit,) perfectam eſſe emptionem, et fructus emptoris effici, et vſucapionem procedere, JVLIANVS putabat: alii, et hanc ſub conditione eſſe contractam: ille non contrahi, ſed reſolui dicebat. quae ſententia vera eſt.

§. 5. Sed et illa emptio pura eſt, vbi conuenit, vt, ſi diſplicuerit intra diem certum, inempta ſit.

§. 6. Cum Stichum emiſſem, Dama per ignorantiam mihi pro eo traditus eſt. PRISCVS ait, vſu me eum non capturum: quia id, quod emptum non ſit, pro emptore vſucapi non poteſt. Sed ſi fundus emptus ſit, et ampliores fines poſſeſſi ſint; totum longo tempore capi: quoniam vniuerſitas ejus poſſideatur, non ſingulae partes.

§. 7. Ejus bona emiſti, apud quem mancipia depoſita erant? TREBATIVS ait, vſu [te] non capturum: quia empta non ſint.

§. 8. Tutor ex pupilli auctione rem, quam ejus putabat eſſe, emit: SERVIVS ait, poſſe eum vſucapere: in cujus opinione decurſum eſt, eo quod deterior cauſa pupilli non ſit, ſi propius habeat emptorem. et ſi minoris emerit, tutelae judicio tenebitur, ac ſi alii minoris addixiſſet: idque et a Diuo TRAJANO conſtitutum dicitur.

§. 9. Procuratorem quoque, qui ex auctione, quam mandatu domini facit, emerit, plerique putant, vtilitatis cauſa pro emptore vſucapturum. † Idem poteſt dici, et ſi negotia domini gerens ignorantis emerit, propter eandem vtilitatem.

§. 10. Si ſeruus tuus peculiari nomine emat rem, quam ſcit alienam: licet tu ignores alienam eſſe, tamen vſu non capies. §. 11. CELSVS ſcribit, ſi ſeruus meus peculiari nomine adipiſcatur poſſeſſionem, id etiam ignorantem me vſucapere. quod ſi non peculiari nomine; non niſi ſciente me: et ſi vitioſe coeperit poſſidere, meam vitioſam eſſe poſſeſſionem.

§. 12. POMPONIVS quoque in his, quae nomine domini potius, quam ſerui voluntatem ſpectandam ait: quod ſi peculiari, tunc mentem ſerui quaerendam. et ſi ſeruus mala fide poſſideat, eamque dominus nactus ſit, vt ſuo nomine poſſideat, adempto puta peculio: dicendum eſt, vt eadem cauſa ſit poſſeſſionis; et ideo vſucapio ei non magis procedat.

§. 13. Si ſeruus bona fide emerit peculiari nomine, ego, vbi primum cognoui, ſciam alienam: proceſſuram vſucapionem, CELSVS ait: initium enim poſſeſſionis ſine vitio fuiſſe. ſed ſi eo [ipſo] tempore, quo emit, quanquam id bona fide faciat, ego alienam rem eſſe ſciam: vſu me non capturum.

§. 14. Etſi, quod non bona fide ſeruus meus emerit, in pactionem libertatis mihi dederit: non ideo me magis vſucapturum. durare enim primam cauſam poſſeſſionis, idem CELSVS ait.

§. 15. Si a pupillo emero ſine tutoris auctoritate, quem puberem eſſe putem: dicimus vſucapionem ſequi: vt hic plus ſit in re, quam in exiſtimatione. quod ſi ſcias pupillum eſſe, putes tamen pupillis licere, res ſuas ſine tutoris auctoritate adminiſtrare: non capies vſu. quia juris error nulli prodeſt.

§. 16. Si a furioſo, quem putem ſanae mentis, emero: conſtitit vſucapere vtilitatis cauſa me poſſe, quamuis nulla eſſet emptio. et ideo neque de euictione actio naſcitur mihi, nec Publiciana competit, nec acceſſio poſſeſſionis.

§. 17. Si eam rem, quam pro emptore vſucapiebas, ſcienti mihi alienam eſſe vendideris: non capiam vſu.

§. 18. Etiam heredi vlteriori defuncti poſſeſſio proderit, quamuis medius heres poſſeſſionem ejus nactus non ſit.

§. 19. Si defunctus bona fide emerit, vſucapietur res, quamuis heres ſcit alienam eſſe. * † Hoc [et] in bonorum poſſeſſione, et in fideicommiſſariis, quibus ex Trebelliano reſtituitur hereditas, caeteriſque Praetoriis ſucceſſoribus obſeruatum eſt.

* L. 43. pr. de Vſucap. L. 48. §. 1. de A. R. D.

§. 20. Emptori tempus venditoris ad vſucapionem procedit. *

* L. 14. de Vſucap. L. 14. de diuerſ. temp. praeſcr. L. 13. §. 1. ſqq. de A. v. A. poſſeſſ.

§. 21. Si rem alienam emero, et cum vſucaperem, eandem rem dominus à me petierit: non interpellari vſucapionem meam litis conteſtatione. Sed ſi litis aeſtimationem ſufferre maluerim, ait IVLIANVS, cauſam poſſeſſionis mutari ei, qui litis aeſtimationem ſuſtulerit. † Idemque eſſe, ſi dominus ei, qui rem emiſſet à non domino, donaſſet. Eaque ſententia vera eſt.

3. VLPIANVS [*lib. 75. ad Edictum.*]

Litis aeſtimatio ſimilis eſt emptioni.

4. JAVOLENVS [*lib. 2. ex Plautio*]

Emptor fundi partem ejus alienam non eſſe ignorauerat: reſponſum eſt, nihil eum ex eo fundo longa poſſeſſione capturum: quod ita verum eſſe exiſtimo, ſi quae pars aliena eſſet in eo fundo, emptor ignorauerat. Quod ſi certum locum eſſe ſciret, reliquas partes longa poſſeſſione capi poſſe, non dubito.

§. 1. Idem juris eſt, ſi is, qui totum fundum emebat, pro indiuiſo partem aliquam alienam eſſe ſcit: eam enim duntaxat non capiet; caeterarum partium non impedietur longa poſſeſſione capio.

5. MODESTINVS [*lib. 10. Pandectarum.*]

Si rem, quam tibi pignorani, ſubripuero, eamque diſtraxero: de vſucapione dubitatum eſt: Et verius eſt, vtiliter cedere tempora vſucapionis.

6. POMPONIVS [*lib. 32. ad Sabinum.*]

Qui, cum pro herede vel pro emptore vſucaperet, precario rogauit; vſucapere non poteſt. Quid porro inter eas res intereſt, cum vtrobique deſinat ex prima cauſa poſſidere, qui precario vult habere?

§. 1. Si ex decem ſeruis, quos emerim, aliquos putem alienos; et qui ſint, ſciam: reliquos vſucapiam. Quod ſi ignorem, qui ſint alieni: neminem vſucapere poſſum. §. 2. Poſt mortem ejus, qui hominem emerit, expleto tempore, quod defuiſſet ad vſucapionem: quamuis eum hominem heres poſſidere non coepiſſet, fiet tamen ejus; ſed ita hoc, ſi nemo [eum] poſſediſſet.

7. JVLIANVS [*lib. 44. Digeſtorum.*]

Qui fundum pro emptore poſſidebat, antequam diutinam poſſeſſionem impleret, deceſſit: ſerui, qui in poſſeſſionem relicti fuerant, diſceſſerunt relinquendae ejus gratia: quaeſitum eſt, an nihilominus heredi tempus longae poſſeſſionis procedere poteſt? Reſpondit etiam diſcedentibus ſeruis hoc tempus heredi procedere.

§. 1. Si fundum Cornelianum pro emptore longa poſſeſſione capiam, et partem ex vicini fundo ei adjiciam: vtrum eam quoque partem reliquo tempore pro emptore capiam, an integro ſtatuto tempore? Reſpondi: partes, quae emptioni fundi adjiciuntur, propriam ac ſeparatam conditionem habent: et ideo poſſeſſionem quoque earum ſeparatim nanciſci oportere, et longam poſſeſſionem earum integro ſtatuto tempore impleri.

§. 2. Seruus meus Titio mandauit, vt fundum ei emeret: eique manumiſſo Titius poſſeſſionem tradidit. Quaeſitum eſt, an longa poſſeſſione caperet? Reſpondit, ſi ſeruus meus mandauerit Titio, vt fundum emeret, et manumiſſo ei Titius fundum tradiderit, cum putaret [et] peculium ei conceſſum eſſe; vel etiam cum ignoraret, peculium conceſſum non eſſe: nihilominus ſeruum diutina poſſeſſione capere. Quia aut ſcit ſeruus, peculium ſibi conceſſum non eſſe, aut ſcire debet: et per hoc ſimilis eſt ei, qui ſe creditorem eſſe ſimulat. Quod ſi ſcierit Titius peculium manumiſſo conceſſum non eſſe; donare potius, quam indebitum fundum ſoluere intelligendus eſt. §. 3. Si tutor rem pupilli ſubripuerit, et vendiderit: vſucapio non contingit, prius quam res in poteſtatem pupilli redeat. *Nam tutor in re pupilli tunc domini loco habetur, cum tutelam adminiſtrat, non cum pupillum ſpoliat.*

§. 4. Qui bona fide alienum fundum emit, et poſſeſſionem ejus amiſit, deinde eo tempore adprehendiſſet, quo ſcit rem alienam eſſe: non capiet longo tempore. Quia initium ſecundae poſſeſſionis vitio non carebit. Nec ſimilis eſt ei, qui emptionis quidem tempore putat fundum vendentis eſſe, ſed, cum traditur, ſcit alienum eſſe. Cum enim ſemel amiſſa fuerit poſſeſſio, initium rurſus recuperatae poſſeſſionis ſpectari oportet. Quare ſi eo tempore redhibeatur homo, quo emptor ſcit alienum eſſe, vſucapio non contingit: quamuis, antequam venderet, in ea cauſa fuerit, vt vſucaperet † Idem juris eſt in eo, qui de fundo dejectus, poſſeſſionem per Interdictum recuperauit, ſciens jam alienum eſſe.

§. 5. Qui ſciens emit ab eo, quem Praetor vt ſuſpectum heredem deminuere vetuit: vſu non capiet. §. 6. Procurator tuus ſi fundum, quem centum aureis vendere poterat, addixerit triginta aureis in hoc ſolum, vt te damno adficeret, ignorante emptore: dubitari non oportet, quin emptor longo tempore capiat. Nam et cum ſciens quis alienum fundum vendidit ignoranti, non interpellatur longa poſſeſſio. † Quod ſi emptor cum procuratore colluſit, et eum praemio corrupit, quo vilius mercaretur: non intelligetur bonae fidei emptor, nec longo tempore capiet. Et ſi aduerſus petentem dominum vti coeperit exceptione *rei voluntate ejus venditae:* replicationem doli vtilem futuram eſſe.

§. 7. Furtiua res non intelligitur rediiſſe in domini poteſtatem, quamuis poſſideret [eam]: ſi modo ignorauerit ſubreptam ſibi eſſe. Si igitur ſeruum, qui tibi ſubreptus erat, ignoranti tibi tuum [eſſe], pignori dedero; et ſoluta pecunia, eum Titio vendidero: Titius vſucapere non poterit.

§. 8. *Liber homo*, qui bona fide nobis ſeruit, iisdem modis ex re noſtra adquirit nobis, quibus per noſtrum ſeruum adquirere ſolemus: quare ſicut traditione, ita vſucapione rem noſtram faciemus, interueniente libera perſona: et ſi peculii nomine, quod nos ſequi debet, emptio contracta fuerit: etiam ignorantes vſucapiemus.

8. *Idem* [*lib. 2. ex Minicio.*]

Si quis, cum ſciret venditorem pecuniam ſtatim conſumpturum, ſeruos ab eo emiſſet: plerique reſponderunt, eum nihilominus bona fide emptorem eſſe. Idque verius eſt, quomodo enim mala fide emiſſe videtur, qui à domino emit? niſi forte et is, qui à luxurioſo, et protinus ſcorto daturo pecuniam, ſervos emit, non vſucapiet.

9. *Idem* [*lib. 3. ad Vrſejum Ferocem*].

Qui ob pactionem libertatis ancillam furtiuam à ſeruo accepit, poteſt partum ejus, quaſi emptor, vſucapere.

10. *Idem lib. 2. ad Minicium.*

Seruus domino ancillam, quam ſubripuerat, pro capite ſuo dedit: ea concepit. Quaeſitum eſt, an dominus eum partum vſucapere poſſit? Reſpondit: Hic dominus quaſi emptor partum vſucapere poteſt: namque res ei abeſt pro hac muliere, et genere quodammodo venditio inter ſeruum et dominum contracta eſt.

11. AFRICANVS *lib. 7. Quaeſtionum.*

Quod vulgo traditum eſt, *eum, qui exiſtimat ſe quid emiſſe, nec emerit, non poſſe pro emptore vſucapere:* hactenus verum

Digitized by Google

verum eſſe ait, ſi nullam juſtam cauſam * ejus erroris emptor habeat. Nam ſi forte ſeruus vel procurator, cui emendam rem mandaſſet, perſuaſerit ei ſe emiſſe, atque ita tradiderit: magis eſſe, vt vſucapio ſequatur.

* L. ſ. §. 1. pro ſuo. L. 33. §. 1. verſ. hoc amplius L. 48. de Vſucap. L. 1. pr. pro donat. L. 6. pr. ad municip.

12. PAPINIANVS *lib. 10. Reſponſorum.*

Miſſo legatario in poſſeſſionem, res pro emptore vſucapiuntur, ſalua praetorii pignoris cauſa.

13. SCAEVOLA *lib. 5. Reſponſorum.*

Alienam aream bona fide emit, et ante impletam diutinam poſſeſſionem aedificare coepit: ei denunciante domino ſoli intra tempora diutinae poſſeſſionis perſeuerauit. Quaero, vtrum interpellata ſit, an coepta durauerit? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, non eſſe interpellatum.

14. *Idem* [*lib. 25. Digeſtorum.*]

Inteſtatae ſororis hereditas obuenit duobus fratribus, quorum alter abſens erat, alter praeſens: praeſens etiam abſentis cauſam agebat: ex qua hereditate ſuo et fratris ſui nomine fundum in ſolidum vendidit Lucio Titio bona fide ementi: Quaeſitum eſt, cum ſcierit partem fundi abſentis eſſe, an totum fundum longa poſſeſſione ceperit? Reſpondit, ſi credidiſſet mandatu fratris veniſſe, per longum tempus cepiſſe.

c) DE *VSVRPATIONIBVS*, ET VSVCAPIONIBVS PRO *DONATO*.

(Dig. 41. T. 6.)

1. PAVLVS *lib. 54. ad Edictum.*

Pro donato is vſucapit, cui donationis cauſa res tradita eſt. Nec ſufficit opinari: ſed et donatum eſſe oportet.

§. 1. Si pater filio, quem in poteſtate habet, donet, deinde decedat: filius pro donato non capiet vſu: quoniam nulla donatio fuit. §. 2. Si inter virum et vxorem donatio facta ſit, ceſſat vſucapio. † Item ſi vir vxori rem donaverit, et diuortium interceſſerit: ceſſare vſucapionem, Caſſius reſpondit: quoniam non poſſit cauſam poſſeſſionis ſibi ipſa mutare, alias ait, poſt diuortium ita vſucapturam, ſi eam maritus conceſſerit, quaſi nunc donaſſe intelligatur. Poſſidere autem vxorem rem à viro donatam, Iulianus putat.

2. MARCELLVS *lib. 22. Digeſtorum.*

Si is, qui alienam rem donauerit, reuocare conſtituerit donationem, etiam ſi judicium ediderit, * remque coeperit vindicare, curret vſucapio.

* L. 2. §. 21. pro emt. L. 2. §. ſ. ad exhib. L. 9. §. 6. ibid. L. 17. L. 18. 20. de R. V. v. L. 10. C. de A. et R. P.

3. POMPONIVS *lib. 24. ad Quintum Mucium.*

Si vir vxori, vel vxor viro donauerit: ſi aliena res donata fuerit: * verum eſt, quod Trebatius putabat, ſi pauperior is, qui donaſſet, non fieret, vſucapionem poſſidenti procedere. * L. 25. de donat. int. V. et U.

4. *Idem lib. 32. ad Sabinum.*

Si pater filiae donauerit, quae in poteſtate ejus erat, et eam exheredauerit: ſi id heres ejus ratum habeat, exinde ea vſucapiet donationem, qua ex die ratam heres donationem habuerit.

5. SCAEVOLA *lib. 5. Reſponſorum.*

Qui pro donato coeperat vſucapere, manumittendo nihil egit; quia nec dominium nactus fuerit: quaeſitum eſt, an vſucapere deſierit? Reſpondi, eum, de quo quaeritur, omiſiſſe videri poſſeſſionem, et ideo vſucapionem interruptam.

6. HERMOGENIANVS *lib. 2. Juris Epitomarum.*

Donationis cauſa facta venditione, non pro emptore, ſed pro donato res tradita vſucapitur.

d) DE *VSVRPATIONIBVS*, ET VSVCAPIONIBVS PRO *DOTE*.

(Dig. 41. T. 9)

1. VLPIANVS [*lib. 31. ad Sabinum.*]

Titulus eſt vſucapionis, et quidem juſtiſſimus, qui appellatur pro dote: vt qui in dotem rem accipiat, vſucapere poſſit ſpatio ſolemni, quo ſolent, qui pro emptore vſucapiunt.

§. 1. Et nihil refert, ſingulae res, an pariter vniuerſae [in] dotem darentur.

§. 2. Et primum de tempore videamus, quando pro dote quis vſucapere poſſit: vtrum poſt tempora nuptiarum? an vero et ante nuptias? † Eſt quaeſtio vulgata, an ſponſus poſſit (hoc eſt, qui nondum maritus eſt) rem pro dote vſucapere? Et Iulianus inquit: Si ſponſa ſponſo ea mente tradiderit res, *vt non ante ejus fieri vellet, quam nuptiae ſecutae ſint*, vſus quoque capio ceſſabit. Si tamen non euidenter id actum fuerit, credendum eſſe id agi, Iulianus ait, vt ſtatim res ejus fiant: et ſi alienae ſint, vſucapi poſſint. Quae ſententia mihi probabilis videtur. Ante nuptias autem non pro dote vſucapit, ſed pro ſuo.

§. 3. Conſtante autem matrimonio, pro dote vſucapio inter eos locum habet, inter quos eſt matrimonium. Caeterum ſi ceſſet matrimonium, Caſſius ait, ceſſare vſucapionem: quia (ei) dos nulla ſit.

§. 4. Idem ſcribit, et ſi putauit maritus eſſe ſibi matrimonium, cum non eſſet, vſucapere eum non poſſe, quia nulla dos ſit: quae ſententia habet rationem.

2. PAVLVS *lib. 54. ad Edictum.*

Si aeſtimata res ante nuptias tradita ſit: nec pro emptore, nec pro ſuo * ante nuptias vſucapietur.

* L. 10. §. 4. de jur. dot.

3. SCAEVOLA *lib. 25. Digeſtorum.*

Duae filiae inteſtato patri heredes extiterunt, et mancipia communia ſingulae in dotem dederunt, et poſt aliquot annos [à] morte patris familiae erciſcundae judicium inter eas dictatum eſt. Quaeſitum eſt, cum mariti bona fide mancipia in dotem accepta aut dotalia, multis annis poſſederunt: an vſucepiſſe videantur, ſi qui accipiebant, dantis crediđiſſent eſſe? Reſpondit, nihil proponi, cur non vſucepiſſent.

e) DE *VSVRPATIONIBVS* ET VSVCAPIONIBVS PRO *DERELICTO*.

(Dig. 41. T. 7.)

1. VLPIANVS *lib. 12. ad Edictum.*

Si res pro derelicto habita ſit, ſtatim noſtra eſſe deſinit, et occupantis [ſtatim] fit: quia iiſdem modis res deſinunt eſſe noſtrae, quibus adquiruntur.

Digitized by Google

2. PAVLVS *lib. 54. ad Edictum.*

Pro derelicto rem à domino habitam ſi ſciamus, poſſumus adquirere.

§. 1. Sed Proculus, non deſinere eam rem dominii eſſe, niſi ab alio poſſeſſa fuerit: Julianus, deſinere quidem omittentis eſſe, non fieri autem alterius, niſi poſſeſſa fuerit: et recte.

3. MODESTINVS *lib. 6. Differentiarum.*

An pars pro derelicto haberi poſſit, quaeri ſolet. † Et quidem ſi in re communi ſocius partem ſuam reliquerit, ejus eſſe deſinit: vt hoc ſit in parte, quod in toto. Atqui totius rei dominus efficere non poteſt, vt partem retineat, partem pro derelicto habeat.

4. PAVLVS [*lib. 15. ad Sabinum.*]

Id, quod pro derelicto habitum eſt, et haberi putamus, vſucapere poſſumus, etiam ſi ignoramus, à quo derelictum ſit.

5. POMPONIVS [*lib. 32. ad Sabinum.*]

Si id, quod pro derelicto habitum poſſidebas, ego ſciens in ea cauſa eſſe, aba te emerim, me vſucapturum, conſtat: nec obſtare, quod in bonis tuis non fuerit. Nam et ſi tibi rem ab vxore donatam ſciens emero, quia quaſi volente et concedente domino id faceres, idem juris eſt.

§. 1. Id, quod quis pro derelicto habuerit, continuo meum fit. Sicuti cum quis aes ſparſerit, aut aues amiſerit: quamuis incertae perſonae voluerit eas eſſe, tamen ejus fierent, cui caſus tulerit: eaque cum quis pro derelicto habeat, ſimul intelligitur voluiſſe alicujus fieri.

6. JVLIANVS *lib. 3. ad Vrſejum Ferocem.*

Nemo poteſt pro derelicto vſucapere, qui falſo exiſtimauerit rem pro derelicto habitam eſſe.

7. *Idem lib. 2. ex Minicio.*

Si quis merces ex naue jactatas inueniſſet, num ideo vſucapere non poſſit, quia non viderentur derelictae, quaeritur? Sed verius eſt, eum pro derelicto vſucapere non poſſe.

8. PAVLVS *lib. 18. Reſponſorum.*

Sempronius Thetidi ſtatus quaeſtionem facere tentabat, *quaſi de ſerua ſua nata ſit:* qui jam teſtato conuentus à Procula nutrice Thetidis in ſoluendis alimentis, reſpondit, non ſe habere, vnde alimenta ejusdem exſoluat, ſed debere eam patri ſuo reſtituere Lucio Titio: idque ea illa in teſtationem redegiſſet, vt poſtea nullam quaeſtionem pateretur ab eodem Sempronio: Lucius Titius Sejae Proculae ſolutis alimentis, puellam vindicta manumiſit. Quaero, an poſſit reſcindi libertas Thetidis? Pavlvs reſpondit, quoniam dominus ancillae, ex qua Thetis nata eſt, Thetidem pro derelicto habuiſſe videtur, potuiſſe eam à Lucio Titio ad libertatem perduci.

f) De *VSVRPATIONIBVS*, et VSVCAPIONIBVS pro *HEREDE*, vel pro *POSSESSORE.*

(Dig. 41. T. 5.)

1. POMPONIVS *lib. 32. ad Sabinum.*

Pro herede ex viui bonis nihil vſucapi poteſt, etiamſi poſſeſſor mortui rem fuiſſe exiſtimauerit.

2. JVLIANVS *lib. 44. Digeſtorum.*

Qui legatorum ſeruandorum cauſa in poſſeſſionem mittitur, non interpellat poſſeſſionem ejus, qui pro herede vſucapit: cuſtodiae enim cauſa rem tenet. Quid ergo eſt? etiam impleta vſucapione jus pignoris retinebit: vt non prius diſcedat, quam ſi ſolutum ei legatum fuerit, aut eo nomine ſatisdatum.

§. 1. Quod vulgo reſpondetur, *cauſam poſſeſſionis neminem ſibi mutare poſſe*, ſic accipiendum eſt: vt poſſeſſio non ſolum ciuilis, ſed etiam naturalis intelligatur. Et propterea reſponſum eſt, neque colonum, neque eum, apud quem res depoſita, aut cui commodata eſt, lucri faciendi cauſa pro herede vſucapere poſſe.

§. 2. Filium quoque donatam rem à patre, pro herede negauit vſucapere Servius: ſcilicet qui exiſtimabat, naturalem poſſeſſionem penes eum fuiſſe viuo patre. Cui conſequens eſt, vt filius à patre heres inſtitutus, res hereditarias à patre ſibi donatas, pro parte coheredum vſucapere non poſſit.

3. POMPONIVS *lib. 23. ad Quintum Mucium.*

Plerique putauerunt, ſi heres ſim, et putem rem aliquam ex hereditate eſſe, quae non ſit: * poſſe me vſucapere.

* L. 11. de hered. pet. L. 33. §. 1. de Vſucap.

4. PAVLVS *lib. 5. ad Legem Juliam et Papiam.*

Conſtat eum, qui teſtamenti factionem habet, pro herede vſucapere poſſe.

g) De *VSVRPATIONIBVS* et VSVCAPIONIBVS pro *LEGATO.*

(Dig. 41. T. 8.)

1. VLPIANVS *lib. 6. Diſputationum.*

Legatorum nomine is videtur poſſidere, cui legatum eſt: pro legato enim poſſeſſio et vſucapio nulli alii, quam cui legatum eſt, competit.

2. PAVLVS [*lib. 54. ad Edictum.*]

Si poſſideam aliquam rem, quam putabam mihi legatam, cum non eſſet: pro legato non vſucapiam.

3. PAPINIANVS [*lib. 23. Quaeſtionum*]

Non magis, quam ſi quis emptum exiſtimet, quod non emerit.

4. PAVLVS [*lib. 54. ad Edictum.*]

Pro legato poteſt vſucapi, ſi res aliena legata ſit: aut teſtatoris quidem ſit, ſed adempta codicillis ignoratur, in horum enim perſona ſubeſt juſta cauſa, quae ſufficit ad vſucapionem. † Idem poteſt dici, et ſi *in nomine* erit dubitatio: veluti ſi Titio legatum ſit, cum ſint duo Titii, vt alter eorum de ſe cogitatum exiſtimauerit.

5. JAVOLENVS *lib. 7. ex* Cassio.

Ea res, quae legati nomine tradita eſt, quamuis dominus ejus viuat, legatorum tamen nomine vſucapietur:

6. POMPONIVS [*lib. 32. ad Sabinum.*]

Si is, cui tradita eſt, mortui eſſe exiſtimauerit.

7. JAVOLENVS [*lib. 7. ex* Cassio.]

Nemo poteſt legatorum nomine vſucapere, niſi is, cum quo teſtamenti factio eſt: quia ea poſſeſſio ex jure teſtamenti proficiſcitur.

8. PAPINIANVS [*lib. 23. Quaeſtionum.*]

Si non traditam poſſeſſionem ingrediatur ſine vitio legatarius legatae rei vſucapio competit.

Digitized by Google

9. HERMOGENIANVS *lib. 5. Juris Epitomarum.*

Pro legato vſucapit, cui recte legatum relictum eſt; ſed et ſi *non jure* legatum relinquatur, vel legatum ademptum eſt; pro legato vſucapi poſt magnas varietates obtinuit.

h) De *VSVRPATIONIBVS* et VSVCAPIONIBVS pro *SVO.*

(Dig. 41. T. 10.)

1. VLPIANVS *lib. 15. ad Edictum.*

Pro ſuo poſſeſſio talis eſt, cum dominium nobis adquiri putamus, et ex ea cauſa poſſidemus, ex qua adquiritur, et praeterea pro ſuo: vtputa ex cauſa emptionis, et pro emptore, et pro ſuo poſſideo: item donata, vel legata, vel pro donato, vel (pro) legato, etiam pro ſuo poſſideo.

§. 1. Sed ſi res mihi ex cauſa juſta, puta emptionis, tradita ſit, et vſucapiam: incipio quidem et ante vſucapionem pro meo poſſidere. † Sed an deſinam ex cauſa emptionis poſt vſucapionem, dubitatur? et Mavricianvs dicitur exiſtimaſſe non deſinere.

2. PAVLVS *lib. 54. ad Edictum.*

Eſt ſpecies poſſeſſionis, quae vocatur pro ſuo: hoc enim modo poſſidemus omnia, quae mari, terra, coelo capimus, aut quae alluuione fluminum noſtra fiunt. † Item quae ex rebus alieno nomine poſſeſſis nata poſſidemus; veluti partum * hereditariae, aut emptae ancillae pro noſtro poſſidemus. Similiter fructus rei emptae, aut donatae, aut quae in hereditate inuenta eſt.

* L. 4. h. t. non obſt. L. 33. pr. de Vſucap. L. 11. L. 82. §. 5. de legat. L. 1. L. 73. de legat. L. 2. L. 4. §. 15. 16. 17. de Vſucap.

3. POMPONIVS *lib. 22. ad Sabinum.*

Hominem, quem ex ſtipulatione te mihi debere falſo exiſtimabas, tradidiſti mihi. Si ſciſſem mihi nihil debere, vſu eum non capiam: quia ſi neſcio, verius eſt, vt vſucapiam: quia ipſa traditio ex cauſa, quam veram eſſe exiſtimo, ſufficit ad efficiendum, vt id, quod mihi traditum eſt, pro meo poſſideam. et ita Neratius ſcripſit: idque verum puto.

4. *Idem lib. 32. ad Sabinum*

Si ancillam furtiuam emiſti fide bona, [et quod] ex ea natum et apud te conceptum eſt, ita poſſediſti, vt intra conſtitutum vſucapioni tempus cognoſceres matrem ejus furtiuam eſſe: Trebatius omni modo, quod ita poſſeſſum eſſet, vſucaptum eſſe. Ego ſic puto diſtinguendum, vt, ſi neſcieris intra ſtatutum tempus, cujus id mancipium eſſet: aut ſi ſcieris, neque potueris certiorem dominum facere; aut ſi potueris quoque, et feceris certiorem: vſucaperes. Sin vero, cum ſcires, et poſſes, non feceris certiorem, contra eſſe: tum enim clam poſſediſſe videberis. Neque idem et pro ſuo, et clam poſſidere poteſt.

§. 1. Si pater cum filiis bona, quae habebat, partitus ſit, et ex ea cauſa poſt mortem patris ea teneant, quod inter eos conueniret, vt ea diuiſio rata eſſet: vſucapio his procedat pro ſuo in his rebus, quae alienae in bonis patris inueniuntur.

§. 2. Quod legatum non ſit, ab herede tamen perperam traditum ſit: placet, à legatario vſucapi, quia pro ſuo poſſidet.

5. NERATIVS [*lib. 5. Membranarum.*]

Vſucapio rerum etiam ex aliis cauſis conceſſa, interim propter ea, quae noſtra exiſtimantes poſſideremus, conſtituta eſt, vt aliquis litium finis eſſet.

§. 1. Sed id, quod quis, cum ſuum eſſe exiſtimaret, poſſederit, vſucapiet, etiamſi falſa fuerit ejus exiſtimatio: quod tamen ita interpretandum eſt, vt probabilis error poſſidentis vſucapioni non obſtet: veluti ſi ob id aliquid poſſideam, quod ſeruum meum, aut ejus, cujus in locum hereditario jure ſucceſſi, emiſſe id falſo exiſtimem: *quia in alieni facti ignorantia tolerabilis error eſt.*

De Verborvm Significatione.

39. §. 2. PAVLVS *lib. 53. ad Edictum.*

Deteſtari eſt, *abſenti* denuntiare. §. 3. *Incertus poſſeſſor* eſt, quem ignoramus.

40. *pr.* VLPIANVS *lib. 56.*

Deteſtatio eſt denunciatio facta cum teſtatione.

238. §. 1. CAJVS *lib. 6. ad Legem 12. Tab.*

Deteſtatum eſt teſtatione denunciatum.

199. VLPIANVS *lib. 8. de omnibus Tribunalibus.*

Abſentem accipere debemus eum, qui non eſt eo loci, in quo loco petitur: non enim trans mare abſentem deſideramus: et ſi forte extra continentia Vrbis ſit, abeſt: caeterum vſque ad continentia non abeſſe videbitur, ſi non latitet. §. 1. *Abeſſe non videtur*, qui *ab hoſtibus captus* eſt, ſed qui a latronibus detinetur.

173. §. 1. *Idem lib. 39. ad Sabinum.*

Qui extra continentia Vrbis eſt, abeſt: caeterum vſque ad continentia, non abeſſe videbitur. vid. *furioſus.*

28. *pr.* PAVLVS *lib. 21. ad Edictum.*

Alienationis verbum etiam *vſucapionem* continet: vix eſt enim, vt non videatur alienare, *qui patitur vſucapi.* † Eum quoque alienare dicitur, qui *non vtendo* amiſit ſeruitutes. † Qui occaſione adquirendi non vtitur, non intelligitur alienare: vel vti qui hereditatem omittit, aut optionem intra certum tempus datam non amplectitur.

109. MODESTINVS *lib. 5. Pandectarum.*

Bonae fidei emtor eſſe videtur, qui ignorauit eam rem alienam eſſe: aut putauit eum, qui vendidit, jus vendendi habere, puta procuratorem, aut tutorem eſſe.

71. VLPIANVS *lib. 70. ad Edictum.*

Aliud eſt *capere*, aliud *accipere*. Capere cum effectu accipitur. Accipere eſt, ſi quis non accepit, vt habeat: ideoque non videtur quis capere, quod erit reſtituturus: ſicut perueniſſe proprie illud dicitur, quod eſt remanſurum. §. 1. Haec verba, *His rebus recte praeſtari*, hoc ſignificant, ne quod periculum, vel damnum ex ea re ſtipulator ſentiret.

140. PAVLVS *lib. 6. ad Legem Juliam et Papiam.*

Cepiſſe quis intelligitur, quamuis alii adquiſiit.

246. *pr.* POMPONIVS *lib. 16. Epiſtolarum.*

Apud Labeonem Pithanon ita ſcriptum eſt: *Exhibet*, qui praeſtat ejus, de quo agitur, praeſentiam: nam etiam qui ſiſtit, praeſtat ejus, de quo agitur, praeſentiam:

nec

Digitized by Google

nec tamen (cum) exhibet: et qui mutum aut *furioſum*, aut *infantem* exhibet, non poteſt videri ejus praeſtare praeſentiam: *nemo* enim ex eo genere *praeſens* ſatis apte appellari poteſt.

73. VLPIANVS *lib. 71. ad Edictum.*

Penes te amplius eſt, quam *apud te:* nam apud te eſt, quod qualiter qualiter a te teneatur: penes te eſt, quod quodammodo *poſſidetur.*

156. LICINNIVS RVFINVS *lib. 10. Regularum.*

Majore parte anni poſſediſſe quis intelligitur, etiam ſi *duobus menſibus* poſſederit: *ſi* modo *aduerſarius* ejus aut *paucioribus* (*diebus*) aut nullis *poſſederit.*

Regvlae Jvris.

140. VLPIANVS *lib. 56. ad Edictum.*

Abſentia ejus, qui *Reipublicae cauſa* abeſt, neque ei, neque alii, damnoſa eſſe debet.

136. PAVLVS *lib. 18. ad Edictum.*

Bona fides tantundem poſſidenti praeſtat, quantum veritas, quoties lex impedimento non eſt.

137. VLPIANVS *lib. 25. ad Edictum.*

Qui auctore judice comparauit, *bonae fidei poſſeſſor* eſt.

51. CAJVS *lib. 15. ad Edictum Prouinciale.*

Non videtur quisquam id *capere*, *quod* ei *neceſſe eſt alii reſtituere.*

13. VLPIANVS *lib. 19. ad Sabinum.*

Non videtur cepiſſe, qui per exceptionem (a petitione) remouetur.

115. PAVLVS *lib. 10. ad Edictum.*

Si quis *obligatione liberatus* ſit, *poteſt videri cepiſſe.* §. 1. *Non* poteſt videri accepiſſe, *qui* ſtipulatus *poteſt exceptione ſummoueri.*

29. *Idem lib. 8. ad Sabinum.*

Quod *initio vitioſum* eſt, *non poteſt tractu temporis conualeſcere.*

171. *Idem lib. 4. ad Plautium.*

Nemo ideo *obligatur*, quia recepturus eſt ab alio, quod praeſtiterit.

119. VLPIANVS *lib. 13. ad Edictum.*

Non alienat, qui duntaxat *omittit poſſeſſionem.*

118. *Idem lib. 12. ad Edictum.*

Qui *in ſeruitute* eſt, *vſucapere non poteſt:* nam, cum poſſideatur, poſſidere non videtur.

Ad TIT. VII.

De DONATIONIBVS.

(Dig. 39. T. 5.)

1. JVLIANVS *lib. 17. Digeſtorum.*

Donationes complures ſunt. † Dat aliquis ea mente, *vt ſtatim velit accipientis fieri, nec vllo caſu ad ſe reuerti;* et propter nullam aliam cauſam facit, quam vt liberalitatem et munificentiam exerceat: haec proprie donatio appellatur. † Dat aliquis, *vt tunc demum accipientis fiat, cum aliquid ſecutum fuerit:* non proprie donatio appellabitur, ſed totum [hoc] donatio ſub conditione eſt. † item, cum quis ea mente dat, *vt ſtatim quidem faciat accipientis, ſi tamen aliquid factum fuerit, aut non fuerit; velit ad ſe reuerti:* non proprie donatio dicitur, ſed totum hoc donatio eſt, quae ſub conditione ſoluatur: qualis eſt *mortis cauſa* donatio.

§. 1. Igitur cum dicimus, *inter ſponſum et ſponſam* donationem valere, propria appellatione vtimur; et factum demonſtramus, quod ab eo proficiſcitur, qui liberalitatis [gratia] aliquid dat, vt confeſtim faciat accipientis, nec vnquam vllo facto ad ſe reuerti velit. Cum vero dicimus, ſi hac mente donat ſponſus ſponſae, vt nuptiis non ſecutis res auferatur, poſſe repeti; non contrarium priori dicimus: ſed concedimus inter eas perſonas fieri donationem eam, quae ſub conditione ſoluatur.

2. *Idem lib. 60. Digeſtorum.*

Si cum filiusfamilias pecuniam donare vellet, patris juſſu eam promiſit: valet donatio; perinde ac ſi fidejuſſorem dediſſet.

§. 1. Si vero pater donaturus Titio pecuniam, juſſerit filium ſuum eam promittere: poterit dici, intereſſe, debitor filius patri ſuo fuerit, nec ne. nam ſi tantundem filius patri ſuo debuit, quantum promiſit: valere donatio intelligitur, perinde ac ſi quemlibet alium debitorem pater juſſiſſet pecuniam promittere.

§. 2. Cum vero ego Titio pecuniam donaturus, te, qui mihi tantundem donare volebas, juſſero Titio promittere: inter omnes perſonas donatio perfecta eſt.

§. 3. Aliud juris erit, ſi pecuniam, quam me tibi debere exiſtimabam, juſſu tuo ſpoponderim ei, cui donare volebas: exceptione enim doli mali tueri me potero: [et] praeterea incerti condictione ſtipulatorem compellam, vt mihi acceptum faciat ſtipulationem.

§. 4. Item ſi ei, quem creditorem tuum putabas, juſſu tuo pecuniam, quam me tibi debere exiſtimabam, promiſero: petentem doli mali exceptione ſummouebo: et amplius incerti agendo cum ſtipulatore, conſequar, vt mihi acceptum faciat ſtipulationem.

§. 5. Si pecuniam mihi Titius dederit abſque *vlla* ſtipulatione, ea tamen conditione, vt tunc demum mea fieret, cum Sejus Conſul factus eſſet: ſiue furente eo, ſiue mortuo, Sejus Conſulatum adeptus fuerit, mea fiet.

§. 6. Sed ſi quis donaturus mihi pecuniam dederit alicui, vt ad me perferret; et ante mortuus erit, quam ad me perferat: non fieri pecuniam dominii mei, conſtat.

§. 7. Titio decem donaui ea conditione, vt [*inde*] *Stichum ſibi emeret.* Quaero, cum homo, antequam emeretur, mortuus ſit: an aliqua actione decem recipiam? Reſpondit: facti magis quam juris quaeſtio eſt. nam ſi decem Titio in hoc dedi, *vt Stichum emeret,* aliter non daturus, mortuo Sticho, condictione

Digitized by Google

dictione repetam: ſi vero alias quoque donaturus Titio decem, quia interim Stichum emere propoſuerat, dixerim, in hoc me dare, vt Stichum emeret: cauſa magis donationis, quam conditio dandae pecuniae, exiſtimari debebit; et, mortuo Sticho, pecunia apud Titium remanebit.

3. VLPIANVS *lib. 76. ad Edictum.*

Et generaliter hoc in donationibus definiendum eſt: multum intereſſe, cauſa donandi fuit, an conditio: ſi cauſa fuit, ceſſare repetitionem: ſi conditio, repetitioni locum fore.

4. PAVLVS *lib. 17. ad Sabinum.*

Etiam per interpoſitam perſonam donatio conſummari poteſt.

5. VLPIANVS *lib. 32. ad Sabinum.*

Affectionis gratia neque honeſtae, neque inhoneſtae donationes ſunt prohibitae. honeſtae, erga bene merentes amicos vel neceſſarios: inhoneſtae, circa meretrices.

6. *Idem lib. 42. ad Sabinum.*

Qui ſaxum mihi eximere de ſuo permiſit donationis cauſa: ſtatim, cum lapis exemptus eſt, meus fit: neque, prohibendo me evehere, efficit, vt meus eſſe deſinat; quia quodammodo traditione meus factus eſt. plane ſi mercenarius meus exemit, mihi exemit. Sed ſi is, qui a me emerat, ſiue mercede conduxerat, vt paterer eum ſibi jure eximere: ſi, antequam eximat, me poenituerit, meus lapis durat: ſi poſtea, ipſius factum auocare non poſſum. * quaſi traditio enim facta videtur, cum eximitur domini voluntate. † Quod in ſaxo eſt, idem erit etiam, ſi in arbore caeſa vel dempta acciderit.

7. *Idem lib. 44. ad Sabinum.*

Filiusfamilias donare non poteſt, neque ſi liberam peculii adminiſtrationem habeat: non enim ad hoc ei conceditur libera peculii adminiſtratio, vt perdat. *

* L. 25. de probat.

§. 1. Quid ergo, ſi juſta ratione motus donet? numquid poſſit dici, locum eſſe donationi? quod magis probabitur.

§. 2. Item videamus, ſi quis filiofamilias liberam peculii adminiſtrationem conceſſerit, vt nominatim adjiceret, *ſic* [*ſe*] *ei concedere, vt donare quoque poſſit*: an locum habeat donatio? Et non dubito, donare quoque eum poſſe.

§. 3. Nonnunquam etiam ex *perſona* poterit hoc colligi. pone enim, filium eſſe Senatoriae, vel cujus alterius dignitatis: quare non dicas videri patrem, niſi ei ſpecialiter donandi facultatem ademit, hoc quoque conceſſiſſe, dum liberam dat peculii adminiſtrationem?

§. 4. Pari autem ratione, qua donare filiusfamilias prohibetur, *etiam mortis cauſa donare* prohibebitur: quamuis enim ex patris voluntate mortis quoque cauſa donare poſſit: attamen, vbi ceſſat voluntas, inhibebitur haec quoque donatio.

§. 5. Sed enim meminiſſe oportebit, ſi cui donare quoque permiſſum eſt, niſi ſpecialiter etiam mortis cauſa donare fuerit permiſſum, non poſſe mortis cauſa donare.

§. 6. Haec omnia locum habebunt in paganis. Caeterum qui habent caſtrenſe peculium, vel quaſi caſtrenſe: in ea conditione ſunt, vt donare et mortis cauſa, et non mortis cauſa poſſint, cum teſtamenti factionem habeant.

8. PAVLVS *lib. 15. ad Sabinum.*

Quae liberti impoſita libertatis cauſa praeſtant, ea non donantur. res enim pro his interceſſit.

9. POMPONIVS *lib. 3.* [*?.*] *ad Sabinum.*

In aedibus alienis habitare gratis, donatio videtur: id enim ipſum capere videtur, qui habitat, quod mercedem pro habitatione non ſoluit. poteſt enim et citra corporis donationem valere donatio. veluti ſi donationis cauſa cum debitore meo paciſcar, ne ante certum tempus ab eo petam.

§. 1. Ex rebus donatis fructus perceptus in rationem donationis non computatur. Si vero non fundum, ſed fructus perceptionem tibi donem: fructus percepti venient in computationem donationis.

§. 2. Quod filiusfamilias patris juſſu aut voluntate donauit: perinde eſt, ac ſi pater ipſe donauerit: aut ſi mea voluntate rem meam tu nomine tuo Titio dones. §. 3. Donari non poteſt, niſi quod ejus fit, cui donatur.

10. PAVLVS *lib. 15 ad Sabinum.*

Abſenti, ſiue mittas, qui ferat, ſiue, quod ipſe habeat, ſibi habere eum jubeas, donari recte poteſt. Sed ſi neſcit rem, quae apud ſe eſt, ſibi eſſe donatam, vel miſſam ſibi non acceperit: donatae rei dominus non fit, etiam ſi per ſeruum ejus, cui donabatur, miſſa fuerit: niſi ea mente ſeruo ejus data fuerit, vt ſtatim ejus fiat.

11. CAJVS *lib 3. de legatis ad Edictum Praetoris Vrbani.*

Cum de modo donationis quaeritur: neque partus nomine, neque fructuum, neque penſionum, neque mercedum vlla donatio facta eſſe videtur.

* L. 9. §. 1. h. t.

12. VLPIANVS *lib. 3. Diſputationum.*

Qui ex donatione ſe obligauit, ex Reſcripto Diui PII, in quantum facere poteſt, conuenitur. * ſed enim id, quod creditoribus debetur, erit detrahendum: haec vero, de quibus ex eadem cauſa quis obſtrictus eſt, non debebit detrahere.

* L. 33. pr. h. t. L. 19. §. 1. L. 41. §. 2. de re jud. L. 33. de jur. dot. L. 28. de R. J.

13. *Idem lib. 7. Diſputationum.*

Qui mihi donatum volebat, ſeruo communi meo et Titii rem tradidit: ſeruus vel ſic accepit, *quaſi ſocio adquiſiturus*; vel ſic, *quaſi mihi et ſocio.* Quaerebatur, quid agere? Et placet, quamuis ſeruus hac mente acceperit, *vt ſocio meo, vel mihi & ſocio adquirat*, mihi tamen adquiri. † Nam et ſi procuratori meo hoc animo rem tradiderit, vt mihi adquirat, ille quaſi ſibi adquiſiturus acceperit: nihil agit in ſua perſona, ſed mihi adquirit.

14. JVLIANVS *lib. 17. Digeſtorum.*

Qui alienum fundum donationis cauſa excolit, nullam retentionem, propter impenſas faciet: quia domino res ab eo injectas continuo efficit.

15. MARCIANVS *lib. 3 Inſtitutionum.*

Poſt contractum capitale crimen donationes factae non valent ex Conſtitutione Diuorum SEVERI et ANTONINI, [niſi] condemnatio ſecuta ſit.

16. VLPIANVS [*lib. 2. Reſponſorum.*]

Ex hac ſcriptura, *ſciant heredes mei, me veſtem vniverſam, ac res caeteras, quascunque in diem mortis meae mecum habui, illi et illi libertis meis viuum donaſſe*, dominium ad libertos benigna interpretatione pertinere.

17. *Idem* [*lib 58. ad Edictum.*]

Si in ſtipulatum judicatum nouationis cauſa deductum ſit; et ſtipulatio, donationis cauſa, accepto lata: dicendum eſt, locum liberationem habere.

18. *Idem [lib. 71. ad Edictum]*

Ariſto ait, cum *mixtum ſit* negotium cum donatione, obligationem non contrahi eo caſu, quo donatio eſt: et ita et Pomponivs eum exiſtimare refert.

§. 1. Denique refert: Ariſtonem putare, ſi ſeruum tibi tradidero ad hoc, *vt eum poſt quinquennium manumittas*, non poſſe ante quinquennium agi: quia donatio aliqua ineſſe videtur. Aliter atque (inquit) ſi ob hoc tibi tradidiſſem, *vt continuo manumittas*; hic enim nec donationi locum eſſe: et ideo eſſe obligationem. Sed [et] ſuperiore caſu, quid acti ſit, inſpiciendum Pomponivs ait: poteſt enim quinquennium non ad hoc eſſe poſitum, vt aliquid donetur.

§. 2. Idem Ariſto ait, ſi donationis cauſa in hoc tradatur ſeruus, vt poſt quinquennium manumittatur, ſit autem alienus, poſſe dubitari, an vſu capiatur: quia aliquid donationis interueniret. et hoc genus quaeſtionis in mortis cauſa donationibus verſari Pomponivs ait: et magis putat, [vt] ſi ita donetur, vt poſt quinquennium manumittatur, poſſe dici, vſucapionem * ſequi.

* L. 3. 6. pro donat.

§. 3. Labeo ait, ſi quis mihi rem alienam donauerit, inque eam ſumptus magnos fecero, et ſic euincatur*, nullam mihi actionem contra donatorem competere: plane de dolo poſſe me aduerſus eum habere actionem, ſi dolo fecit.

* L. 62. de aedil. Edict.

19. *Idem (lib. 76 ad Edictum.)*

Hoc jure vtimur, vt in rebus publicis, cum de donatione quaeritur, illud ſolum ſpectetur, vtrum ob cauſam aliquam juſtam Reipublicae promittat quis, vel polliceatur, an non? vt ſi ob honorem aliquem promittat, teneatur: ſi minus, non.

§. 1. Labeo ſcribit, extra cauſam donationum eſſe talium officiorum mercedes: vtputa, *ſi tibi adfuero; ſi† ſatis pro te dedero; ſi, qualibet in re, opera vel gratia mea vſus fueris.*

§. 2. Non poteſt liberalitas nolenti adquiri. *

* L. 69. 156. pr. de R. J.

§. 3. Si quis dederit pecuniam mutuam Titio, reddendam Sejo, cui donatum volebat; deinde Titius, mortuo donatore, Sejo dediſſe proponatur: erit conſequens dicere, pecuniam Seji fieri, ſiue mortuum ſciuit, ſiue ignorauit is, qui dabat; quia pecunia fuit dantis ſed ſi quidem ignorauit mortuum, erit liberatus, ſi ſic mutuam pecuniam accepit ſoluendam Sejo. †Si autem mandauero tibi, vt pecuniam Titio des, cui donare volebam; et tu, ignorans me mortuum, hoc feceris: habebis aduerſus heredes meos mandati actionem; ſi ſciens, non habebis.

§. 4 Si quis ſeruo pecuniam crediderit, deinde is liber factus eam expromiſerit: non erit donatio, ſed debiti ſolutio. † Idem in pupillo, qui ſine tutoris auctoritate debuerit, dicendum eſt, ſi poſtea tutore auctore promittat.

§. 5. Sed et hae ſtipulationes, quae ob cauſam fiunt, non habent donationem. §. 6. Denique Pegasvs putabat, ſi tibi centum ſpopondero hac conditione, *ſi juraſſes, te nomen meum laturum:* non eſſe donationem; quia ob rem facta eſt, res ſecuta eſt.

20. MARCELLVS *lib. 22. Digeſtorum.*

Si patronus ex debita parte heres inſtituatur, et libertus fidei ejus commiſit, vt, quid daret, et hoc ſtipulanti fideicommiſſario promiſerit: non erit cogendus ſoluere; ne pars ex Legibus verecundiae patronali debita, minuatur. §. 1. De illo dubitari poteſt, qui, quod per Falcidiam retinere poterat, voluntatem teſtatoris ſecutus ſpopondit ſe daturum. Sed magis eſt, vt non poſſit ſuae confeſſioni obuiare. quemadmodum enim, ſi ſoluiſſet, fidem teſtatori ſuo adimpleſſe videbatur, et nulla ei repetitio conceſſa fuerat: ita et ſtipulatione procedente contra fidem teſtatoris, quam adgnouit, venienti ei merito occurretur.

21. CELSVS (*lib. 28. Digeſtorum.*)

Vt mihi donares, creditori meo, delegante me, promiſiſti: pactum valet: ille enim ſuum recepit. *

* L. 2. §. 1. de pact.

§. 1. Sed ſi debitorem meum tibi donationis (immodicae) cauſa promittere juſſi, an ſummoueris donationis exceptione, necne, tractabitur? Et meus quidem debitor exceptione te agentem repellere non poteſt: quia perinde ſum, quaſi exactam a debitore meo ſummam tibi donauerim, et tu illam ei credideris. Sed ego, (ſi quidem pecuniae a debitore meo nondum ſolutae ſint) habeo aduerſus debitorem meum reſciſſoriam in id, quod ſupra Legis modum tibi promiſit: ita vt in reliquum tantummodo tibi maneat obligatus. Sin autem pecunias a debitore meo exegiſti, in hoc, quod modum Legis excedit, habeo contra te condictionem.

22. MODESTINVS *lib. 8 Differentiarum.*

Eum, qui donationis cauſa pecuniam, vel quid aliud promiſit, de mora ſolutionis pecuniae vſuras non debere, ſummae aequitatis eſt: maxime cum in bonae fidei contractibus donationis ſpecies non deputetur.

23. *Idem lib. 15. Reſponſorum.*

Modestinvs reſpondit, creditorem futuri temporis vſuras et remittere, et minuere pacto poſſe: nec in ea donatione ex ſumma quantitatis aliquid vitii incurrere. §. 1. Modestinvs reſpondit, mente captum donare non poſſe. *

* L. 6. de V. O. L. 40. de R. J.

24. JAVOLENVS *lib. 14. ex* Cassio.

Fidejuſſori ejus, qui donationis cauſa pecuniam ſupra modum Legis promiſit, exceptio dari debet etiam inuito reo: ne, ſi forte reus ſoluendo non fuerit, pecuniam fidejuſſor amittat.

25. *Idem lib. 6. Epiſtolarum.*

Si tibi dederim rem, vt *Titio meo nomine donares*, et tu tuo nomine eam ei dederis: an factam ejus putes? Reſpondit: Si rem tibi dederim, vt Titio meo nomine donares, eamque tu tuo nomine ei dederis: quantum ad juris ſubtilitatem, accipientis facta non eſt, et tu furti obligeris. ſed benignius eſt, ſi agam contra eum, qui rem accepit, exceptione doli mali me ſubmoueri.

26. POMPONIVS *lib. 4. ad Quintum Mucium.*

Nuda ratio non facit aliquem debitorem: vtputa, quod donare libero homini volumus, licet referamus ita rationes noſtras, debere nos: tamen nulla donatio intelligitur. *

* L. 31. pr. de A. R. D.

27. PAPINIANVS *lib 29. Quaeſtionum.*

Aqvilivs Regvlvs juuenis ad Nicoſtratum Rhetorem ita ſcripſit: *Quoniam et cum patre meo ſemper fuiſti, et me eloquentia, et diligentia tua, meliorem reddidiſti, dono et permitto tibi habitare in illo coenaculo, eoque vti:* defuncto Regulo, controuerſiam habitationis patiebatur Nicoſtratus: et cum de ea re mecum contuliſſet, dixi, poſſe defendi, non meram donationem eſſe: verum officium magiſtri quadam mercede remuneratum * Regulum: ideoque non videri donationem ſequentis temporis irritam eſſe: quod ſi expulſus Nicoſtra-

coſtratus veniat ad judicem, ad exemplum Interdicti, quod fructuario proponitur, defendendus erit: quaſi loco poſſeſſoris conſtitutus, qui vſum coenaculi accepit.

* L. 9. r. quod. met. caus. L. 77. §. 25. de legat. 2. L. 1. §. 6. de collat.

28. *Idem lib. 3. Reſponſorum.*

Hereditatem pater ſibi relictam filiae ſui juris effectae donauit: creditoribus hereditariis filia ſatisfacere debet; vel, ſi hoc minime faciat, et creditores contra patrem veniant, cogendam eam per actionem praeſcriptis verbis, patrem aduerſus eos defendera.

29. *Idem lib. 12. Reſponſorum.*

[Donari videtur, quod nullo jure cogente conceditur.] §. 1. Quidam in jure interrogatus, *nihil ſibi debere tutoris heredes* reſpondit: eum actionem jure amiſiſſe reſpondi. licet enim non transactionem, ſed donationis haec verba eſſe quis accipiat: attamen eum, qui in jure confeſſus eſt, ſuam confeſſionem infirmare non poſſe.

§. 2. Donationem quidem partis bonorum proximae cognatae viuentis nullam fuiſſe conſtabat: verum ei, qui donauit, ac poſtea jure Praetorio ſucceſſit, quoniam aduerſus bonos mores et jus gentium feſtinaſſet, actiones hereditarias in totum denegandas reſpondit.

30. MARCIANVS *lib. ſing. de Delatoribus.*

Nam ei vt indigno aufertur hereditas.

31. PAPINIANVS *lib. 12. Reſponſorum.*

Donationes in concubinam collatas, non poſſe reuocari conuenit, nec ſi matrimonium inter eosdem poſtea fuerit contractum, ad irritum recidere, quod ante jure valuit. an autem maritalis honor et affectio pridem praeceſſerit, perſonis comparatis, vitae conjunctione conſiderata, perpendendum eſſe reſpondi: neque enim tabulas facere matrimonium.

§. 1. Species extra dotem a matre filiae nomine viro traditas, filiae, quae praeſens fuit, donatas, et ab ea viro traditas videri reſpondi. nec matrem offenſam, repetitionem habere, vel eas recte vindicare, quod vir cauiſſet, extra dotem vſibus puellae ſibi traditas: cum ea ſignificatione non modus donationis declaretur, nec ab vſu proprietas ſeparetur, ſed peculium a dote puellae diſtingueretur: judicem tamen aeſtimaturum, ſi mater jure contra filiam offenſa, eas reuocare velit, et verecundiae maternae congruam bonique viri arbitrio competentem ferre ſententiam.

§. 2. Pater, qui filiae, quam habuit in poteſtate, mancipia donauit, et peculium emancipatae non ademit, ex poſtfacto donationem videbatur perfeciſſe. §. 3. Ejusmodi Lege depoſita in aede ſacra, *vt eam ipſe ſolus, qui depoſuit, tolleret, aut poſt mortem domini Aelius Speratus*, non videri celebratam donationem reſpondi. §. 4. Ratae donationes eſſe non poſſunt poſt crimen perduellionis contractum: cum heredam quoque teneat, et ſi nondum poſtulatus vita deceſſerit.

32. SCAEVOLA *lib. 5. Reſponſorum.*

Lucius Titius epiſtolam talem miſit: *Ille illi ſalutem. Hoſpitio illo, quamdiu volueris, vtaris, ſuperioribus diaetis omnibus gratuito: idque te ex voluntate mea facere, hoc epiſtola notum tibi facio.* Quaero, an heredes ejus habitationem prohibere poſſunt? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, heredes ejus poſſe mutare voluntatem.

33. HERMOGENIANVS *lib. 6. Juris Epitomarum.*

Qui id, quod ex cauſa donationis ſtipulanti ſpoponderat, ſolui conſtituit, actione conſtitutae pecuniae non in ſolidum, ſed in quantum facere poteſt, conuenitur: cauſam enim et originem conſtitutae pecuniae, non judicii poteſtatem praeualere placuit. ſed et condemnatus ex cauſa donationis, in actione judicati non fruſtra deſiderat, in quantum facere poteſt, conveniri.

§. 1. Ea Lege, donationis cauſa, pecunia Titio numerata, *vt ſtatim donatori mutuo detur*, non impeditur dominii translatio: ac propterea, iisdem nummis donatori creditis, nouum dominium in his quaeritur.

§. 2. Mutus et ſurdus donare non prohibentur. §. 3. Si, cum Primus tibi donare vellet, et tu donandi Secundo voluntatem haberes, Primus Secundo ex voluntate tua ſtipulanti promiſerit: perficitur donatio. et quia nihil Primus Secundo, a quo conuenitur, donauit: et quidem in ſolidum, non in id, quod facere poteſt, condemnatur. † Idque cuſtoditur, et ſi delegante eo, qui donationem erat accepturus, creditori ejus donator promiſerit: et hoc enim caſu creditor ſuum negotium gerit.

34. PAVLVS *lib. 5. Sententiarum.*

Si pater emancipati filii nomine, donationis animo pecuniam foenerauit, eamque filius ſtipulatus eſt: et ipſo jure perfectam donationem, ambigi non poteſt.

§. 1. Si quis aliquem a latrunculis vel hoſtibus eripuit, et aliquid pro eo ab ipſo accipiat: haec donatio irreuocabilis eſt. non merces eximii laboris appellanda eſt: quod contemplatione ſalutis certo modo aeſtimari non placuit.

35. SCAEVOLA *lib. 3. [1.] Digeſtorum.*

Ad eum, quem manumiſerat, epiſtolam miſit in haec verba: *Titius Sticho liberto (ſuo) ſalutem. Cum te manumiſerim, peculium quoque tuum omne, quicquid habes, tam in nominibus, quam in rebus manentibus, ſiue in numerato, me tibi concedere, hac epiſtola manu mea ſcripta notum tibi facio:* eundem libertum teſtamento ex beſſe ſcripſit heredem, Sempronium ex triente, nec peculium Sticho legauit, nec actiones praeſtari juſſit. Quaeſitum eſt, vtrum in aſſem Sticho actio detur eorundem nominum, quae in peculio habuit; an vtrisque heredibus pro portionibus hereditariis? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, vtrisque heredibus pro hereditariis portionibus competere.

§. 1. Lucius Titius fundum Maeuiae donauit, et ante traditionem eundem fundum poſt dies paucos Sejo pignori obligauit, et intra dies triginta Maeuiam in vacuam poſſeſſionem ejusdem fundi induxit. Quaero, an donatio perfecta ſit? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, perfectam: verum creditorem firmam pignoris obligationem habere.

§. 2. Auia ſub nomine Labeonis nepotis ſui mutuam pecuniam dedit, et vſuras ſemper cepit: et inſtrumenta debitorum a Labeone recepit, quae in hereditate ejus inuenta ſunt. Quaero, an donatio perfecta eſſe videatur? Reſpondit, cum debitor Labeoni obligatus eſt, perfectam donationem eſſe.

Digitized by Google

a) De *MORTIS CAVSA* DONATIONIBVS ET [CAPIONIBVS.]

(Dig. 39. T. 6.)

1. MARCIANVS *lib. 9. Inſtitutionum.*

Mortis cauſa donatio eſt, cum quis habere ſe vult, quam eum, cui donat: magisque eum, cui donat, quam heredem ſuum, §. 1. Sic et apud Homerum Telemachus donat Piraeo.

2. VLPIANVS *lib. 32. ad Sabinum.*

Jvlianvs libro 17. Digeſtorum, tres eſſe ſpecies mortis cauſa donationum, ait. † *Vnam*, cum quis nullo praeſentis periculi metu conterritus, ſed ſola cogitatione mortalitatis donat. † *Aliam* eſſe ſpeciem mortis cauſa donationem ait, cum quis imminente periculo commotus, ita donat, vt ſtatim fiat accipientis. † *Tertium* genus eſſe donationis ait, ſi quis periculo motus, non ſic det, vt ſtatim faciat accipientis; ſed tunc demum, cum mors fuerit inſecuta.

3. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Mortis cauſa donare licet, non tantum infirmae valetudinis cauſa, ſed periculi etiam propinquae mortis, vel ab hoſte, vel à praedonibus, vel ab hominis potentis crudelitate aut odio, aut nauigationis ineundae:

4. CAJVS [*lib. 1. Rerum Cottidianarum ſiue Aureorum.*]

Aut per inſidioſa loca iturus.

5. VLPIANVS *lib. 2. Inſtitutionum.*

Aut aetate feſſus.

6. PAVLVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Haec enim omnia inſtans periculum demonſtrant.

7. VLPIANVS *lib. 32. ad Sabinum.*

Si aliquis mortis cauſa donauerit, et poena fuerit capitis affectus; remouetur donatio vt imperfecta, quamuis caeterae donationes ſine ſuſpicione factae valeant.

8. *Idem lib. 7. ad Sabinum.*

Qui pretio accepto hereditatem praetermiſit, ſiue ad ſubſtitutum peruentura ſit [hereditas, ſiue] ab eo ab inteſtato ſucceſſurus, mortis cauſa capere videtur: quidquid propter alicujus mortem obuenit, * mortis cauſa capitur. Quam ſententiam et Jvlianvs probat: et hoc jure vtimur. † Nam et quod à ſtatuilbero conditionis implendae cauſa capitur, vel à legatario, mortis cauſa accipitur: et quod pater dedit propter mortem filii vel cognati, mortis cauſa capi Jvlianvs ſcripſit. §. 1. Denique et ſic poſſe donari ait, vt, ſi conualuerit, recipiatur.

* L. 18. pr. L. 31. pr. et L. 38. h. t. L. 53. ſ. de Cond. et demonſtr.

9. PAVLVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Omnibus mortis cauſa capere permittitur, qui ſcilicet et legata accipere poſſunt.

10. VLPIANVS *lib. 24. ad Sabinum.*

Ei, cui mortis cauſa donatum eſt, poſſe ſubſtitui conſtat in hunc modum: vt promittat alicui, *ſi ipſe capere non poſſit*, vel ſub alia conditione.

11. *Idem lib. 33. ad Sabinum.*

Mortis cauſa filii ſui pater recte donare poterit, etiam conſtante matrimonio filii.

12. *Idem lib. 44. ad Sabinum.*

Si mulier ventris nomine per calumniam, vt in poſſeſſionem mitti deſideret, pecuniam accepit, forte dum ſubſtituto patrocinatur, vt inſtitutum aliqua ratione excludat: mortis cauſa eam capere, Jvlianvs ſaepius ſcribit.

13. JVLIANVS *lib. 17. Digeſtorum.*

Si alienam rem mortis cauſa donauero, eaque vſucapta fuerit; verus dominus eam condicere non poteſt, ſed ego, ſi conualuero.

§. 1. Marcellvs notat, in mortis cauſa donationibus etiam facti quaeſtiones ſunt. † Nam et ſic poteſt donari, *vt omnimodo ex ea valetudine donatore mortuo, res non reddatur*: et *vt reddatur, etiamſi prior ex eadem valetudine donator deceſſerit, ſi jam mutata voluntate reſtitui ſibi voluerit* † Sed, [et] ſic donari poteſt, *vt non aliter reddatur, quam ſi prior ille, qui acceperit, deceſſerit.* † Sic quoque poteſt donari mortis cauſa: *vt nullo caſu ſit ejus repetitio*: id eſt, nec ſi conualuerit quidem donator.

14. *Idem lib. 18. Digeſtorum.*

Si mortis cauſa donatus fundus eſt, et in eum impenſae neceſſariae atque vtiles factae ſint: fundum vindicantes doli mali exceptione ſubmouentur, niſi pretium earum reſtituant.

15. *Idem lib 27. Digeſtorum.*

Marcellvs notat: Cum teſtamento relinquendi, cui velint, adepti ſint filiifamilias milites liberam facultatem: credi poteſt, ea etiam remiſſa, quae donationes mortis cauſa fieri prohibent. Pavlvs notat: Hoc et conſtitutum eſt, et ad exemplum legatorum mortis cauſa donationes reuocatae ſunt.

16. *Idem lib. 20. Digeſtorum.*

Mortis cauſa donatio, etiam dum pendet, an conualeſcere poſſit donator, reuocari poteſt.

17. *Idem lib. 47. Digeſtorum.*

Et ſi debitor conſilium creditorum fraudandorum non habuiſſet, auelli res mortis cauſa ab eo donata debet. Nam cum legata ex teſtamento ejus, qui ſoluendo non fuit, omnimodo inutilia ſint, poſſunt videri etiam donationes mortis cauſa factae, reſcindi debere: quia legatorum inſtar obtinent.

18. *Idem lib. 18. Digeſtorum.*

Mortis cauſa capimus non tunc ſolum, cum quis ſuae mortis cauſa nobis donat: ſed et ſi propter alterius mortem id faciat: veluti ſi quis filio, vel fratre ſuo moriente, donet Maevio ea conditione, vt ſi conualuerit alteruter eorum, reddatur ſibi res: ſi deceſſerit, maneat apud Maeuium.

§. 1. Si donaturus mihi mortis cauſa, debitorem tuum creditori meo delegaueris, omnimodo capere videbor tantam pecuniam, quanta à creditore meo liberatus fuero. Quod ſi ab eodem ego ſtipulatus fuero, eatenus capere exiſtimandus ero, quatenus debitor ſoluendo fuerit. Nam etſi conualuiſſet creditor, idemque donator, condictione, aut in factum actione, debitoris obligationem duntaxat reciperet.

§. 2. Titia chirographa debitorum ſuorum, Septicii et Maeuii, donatura illis Ageriae dedit: et rogauit eam, *vt ea ſi deceſſiſſet, illis daret; ſi conualuiſſet, ſibi redderet*: morte ſecuta, Maeuia Titiae filia heres extitit. Ageria autem, vt rogata erat, chirographa Septicio et Maeuio ſupraſcriptis dedit. Quaeritur, ſi Maeuia heres ſummam, quae debebatur, ex chirographis ſupraſcriptis petat, vel ipſa chirographa: an exceptione

ptione excludi poſſit? Reſpodit, Maeuiam vel pacti conuenti, vel doli mali exceptione ſubmoueri poſſe.

§. 3. Qui hominem noxae nomine, vel alias obligatum, mortis cauſa acceperit: tantum cepiſſe intelligendus eſt, quanti is homo venire potuiſſet. † Idem in fundo, qui obligatus eſt, obſeruari poterit, vt pretium excutiatur.

19. *Idem lib. 80. Digeſtorum.*

Si filiofamilias res mortis cauſa data fuerit, et conualuiſſet donator: actionem de peculio cum patre habet. † At ſi paterfamilias, cum mortis cauſa donationem accepiſſet, in adoptionem ſe dederit: res ipſa à donatore repetitur. † Nec huic ſimilis eſt is, qui rem, quam mortis cauſa acceperat, alii porro dederit: nam donator huic non rem, ſed pretium ejus condiceret.

20. *Idem lib. 1. ad Vrſejum Ferocem.*

Ei, qui non amplius parte capere poterat, legatus eſt fundus, ſi decem dediſſet heredi: non totam ſummam [is] dare debet, vt partem fundi haberet, ſed partem duntaxat pro rata, qua legatum conſequitur.

21. *Idem lib. 2. ad Vrſejum Ferocem.*

Eum, qui vt adiret hereditatem, pecuniam accepiſſet, plerique, in quibus Priscus quoque, reſponderunt, mortis cauſa eum capere.

22. AFRICANVS *lib. 1. Quaeſtionum.*

In mortis cauſa donationibus non tempus donationis, ſed mortis intuendum eſt, an quis capere poſſit.

23. *Idem lib. 2. Quaeſtionum.*

Si filiofamilias mortis cauſa donatum ſit, et viuo donatore moriatur filius, pater viuat: quaeſitum eſt, quid juris ſit? Reſpondit, morte filii condictionem competere, ſi modo ipſe potius filio, quam patri donaturus dederit: alioquin, ſi quaſi miniſterio ejus pater vſus ſit, ipſius patris mortem ſpectandam eſſe. † Idque juris fore, et ſi de perſona ſerui quaeratur.

24. *Idem lib. 9. Quaeſtionum.*

Quod debitori acceptum factum eſſet mortis cauſa, ſi conualuerit donator, etiam tempore liberato ei poteſt condici: namque acceptilatione interueniente abitum ab jure priſtinae obligationis, eamque in hujus condictionis transfuſam.

25. MARCIANVS *lib. 9. Inſtitutionum.*

Tam is, qui teſtamentum facit, quam qui non facit, mortis cauſa donare * poteſt.

* L. 7. §. 4 de donat.

§. 1. Filiusfamilias, qui non poteſt facere teſtamentum, nec voluntate patris, tamen *mortis cauſa donare patre permittente poteſt.*

26. *Idem lib. 2. Regularum.*

Si, qui inuicem ſibi mortis cauſa donauerunt, pariter deceſſerunt, neutrius heres repetet: quia neuter alteri ſuperuixit. † Idem juris eſt, ſi pariter maritus et vxor ſibi donauerunt.

27. *Idem lib. 5 Regularum.*

Vbi ita donatur mortis cauſa, vt *nullo caſu reuocetur, cauſa* donandi magis eſt, quam mortis cauſa donatio: et ideo perinde haberi debet, atque alia quaeuis inter viuos donatio. Ideoque inter viros et vxores non valet: et ideo nec Falcidia locum habet, quaſi in *mortis cauſa donatione.*

28. MARCELLVS *lib. ſing. Reſponſorum.*

Auunculo ſuo debitori mortis cauſa donaturus, quae debebat, ita ſcripſit: *tabulae vel chirographum tot, vbicunque ſunt, inanes eſſe,* neque eum ſoluere debere. Quaero an heredes, ſi pecuniam ab auunculo defuncti petant, exceptione doli mali tueri ſe poſſint? Marcellus reſpondit, poſſe: nimirum enim contra voluntatem defuncti heres petit ab eo.

29. VLPIANVS *lib. 17. ad Edictum.*

Si mortis cauſa res donata eſt, et conualuit, qui donauit: videndum, an habeat in rem actionem? Et ſi quidem quis ſic donauit, *vt ſi mors contigiſſet, tunc haberet, cui donatum eſt:* ſine dubio donator poterit rem vindicare: mortuo eo, tunc is, cui donatum eſt. † Si vero ſic, *vt jam nunc haberet, redderet, ſi conualuiſſet, vel de praelio, vel peregre rediiſſet;* poteſt defendi, in rem competere donatori, ſi quid horum contigiſſet: interim autem ei, cui donatum eſt, adhuc quis dabit in rem donatori.

30. *Idem lib. 21. ad Edictum.*

Qui mortis cauſa donauit, ipſe ex poenitentia condictionem vel vtilem actionem habet.

31. CAJVS *lib. 8. ad Edictum Prouinciale*

Mortis cauſa capitur, cum propter mortem alicujus capiendi occaſio obuenit: exceptis his capiendi figuris, quae proprio nomine appellantur. Certe enim et qui hereditario, aut legati, aut fideicommiſſi jure capit, ex morte alterius nanciſcitur capiendi occaſionem: ſed quia proprio nomine hae ſpecies capiendi appellantur, ideo ab hac definitione ſeparantur.

§. 1. Ivliano placet, licet ſoluendo non ſit debitor, cui acceptum latum ſit, videri ei mortis cauſa donatum.

§. 2. Sine donatione autem capitur, [veluti] pecunia, quam ſtatuliber, aut legatarius alicui conditionis implendae gratia numerat, ſiue extraneus ſit, qui accepit, ſiue heres. † Eodem numero eſt pecunia, quam quis in hoc accipit, vt vel adeat hereditatem, vel non adeat; quique in hoc accipit pecuniam, vt legatum omittat. † Sed et dos, quam quis in mortem mulieris à marito ſtipulatur, capitur ſane mortis cauſa: cujus generis dotes receptitiae vocantur. † Rurſus id, quod mortis cauſa donatur, aut in periculum mortis datur, aut cogitationem mortalitatis, quod nos quandoque morituros intelligimus.

§. 3. Si juſſeris mortis cauſa debitorem tuum mihi aut creditori meo expromittere decem: quid juris eſſet, quaeritur, ſi iſte debitor ſoluendo non ſit? Et ait Ivlianvs: Si ego ſtipulatus fuerim, tantam pecuniam videri me cepiſſe, in quantum debitor ſoluendo fuiſſet: nam et ſi conualuiſſet (inquit) donator, obligationem duntaxat debitoris recipere deberet. Si vero creditor meus ſtipulatus fuerit, tantam videri me pecuniam accepiſſe, in quantum à creditore meo liberatus eſſem.

§. 4. Per accepti quoque lationem egens debitor liberatus, totam eam pecuniam, qua liberatus eſt, cepiſſe videtur.

32. VLPIANVS *lib. 76. ad Edictum.*

Non videtur perfecta donatio mortis cauſa facta, antequam * mors inſequatur. * L. 29. L. 30. L. 37. §. 1. h. t. L. 19. de R. C. L. 11. pr. de donat. int. V. et U.

33. PAVLVS *lib. 4. ad Plautium.*

Qui alienam rem mortis cauſa traditam vſucepit, non ab eo videretur cepiſſe, cujus res fuiſſet: ſed ab eo, qui occaſionem vſucapionis praeſtitiſſet.

34. MARCELLVS *lib. 28. Digeſtorum.*

Mortis cauſa donatio etiam [ſic] conſtitui poteſt, vt quid ſtipuletur in annos ſingulos, quoad viueret: ſcilicet vt poſt mortem promiſſoris incipiat exactio.

35. PAVLVS *lib. 6. ad Leg Jul. et Papiam.*

Senatus cenſuit, placere mortis cauſa donationes factas in eos, quos Lex prohibet capere, in eadem cauſa haberi. [in] qua eſſent, quae teſtamento his legata eſſent, quibus capere per Legem non liceret. † Ex hoc Senatusconſulto multae variaeque quaeſtiones agitantur, de quibus pauca referamus.

§. 1. *Donatio* dicta eſt à dono, quaſi dono datum: rapta à Graeco; nam dicunt δῶρον καὶ δωρεῖσθαι, id eſt, *donum et donare.* §. 2. Sed mortis cauſa donatio longe differt ab illa vera et abſoluta donatione, quae ita proficiſcitur, vt nullo caſu reuocetur. Et ibi, qui donat, illum potius, quam ſe habere mauult: at is, qui mortis cauſa donat, ſe cogitat; atque amore vitae recepiſſe potius, quam dediſſe mauult. Et hoc eſt, quare vulgo dicitur: Se potius habere vult, quam eum, cui donat: illum deinde potius, quam heredem ſuum.

§. 3. Ergo qui mortis cauſa donat, qua parte ſe cogitat, negotium gerit: ſcilicet vt cum conualuerit, reddatur ſibi. Nec dubitauerunt Cassiani, quin condictione repeti poſſit, quaſi re non ſecuta: propter hanc rationem: quod ea, quae dantur, aut ita dantur, vt aliquid facias, aut vt ego aliquid faciam, aut vt Lucius Titius, aut vt aliquid obtingat; et in iſtis condictio ſequitur.

§. 4. Mortis cauſa donatio fit multis modis. † Alias extra ſuſpicionem vllius periculi à ſano et in bona valetudine poſito, [et] cui ex humana ſorte mortis cogitatio eſt.

† Alias *ex metu mortis,* aut ex praeſenti periculo, [aut ex] futuro: ſi quidem terra, marique, tam in pace, quam in bello, et tam domi, quam militiae, multis generibus mortis periculum metui poteſt. † Nam et ſic poteſt donari, *vt omnimodo ex ea valetudine donatore mortuo, res non reddatur:* et, *vt reddatur, etiam ſi prior ex eadem valetudine deceſſerit, ſi tamen mutata voluntate reſtitui ſibi voluerit.* † Et ſic donari poteſt, *vt non aliter reddatur, quam ſi prior ille, qui accepit, deceſſerit.* † Sic quoque poteſt donari mortis cauſa, *vt nullo caſu ſit repetitio:* [id eſt], ne ſi conualuerit quidem donator.

§. 5 Si quis ſocietatem per donationem mortis cauſa inierit: dicendum eſt, nullam ſocietatem eſſe. §. 6. Si duobus debitoribus mortis cauſa donaturus creditor, vni acceptum tulit, et conualuerit: eligere poteſt, vtri eorum condicat.

§. 7. Sed qui mortis cauſa in annos ſingulos pecuniam ſtipulatus eſt, non eſt ſimilis ei, cui in annos ſingulos legatum eſt: nam, licet multa eſſent legata, ſtipulatio tamen vna eſt, et conditio ejus, cui expromiſſum eſt, ſemel intuenda eſt.

36. VLPIANVS [*lib. 8. ad Legem Juliam et Papiam*].

Quod conditionis implendae cauſa datur, licet non ex bonis mortui proficiſcitur; capere tamen ſupra modum non poterit is, cui certum modum ad capiendum Lex conceſſit. † Certe quod à ſtatulibero conditionis implendae cauſa datur, indubitate modo legati conceſſo imputatur: ſic tamen, ſi mortis tempore in peculio id habuit. Caeterum ſi poſt mortem, vel etiam ſi alius pro eo dedit, quia non fuit ex his bonis, quae mortis tempore teſtator habuit, in eadem erunt cauſa, in qua ſunt, quae à legatariis dantur.

37. *Idem lib. 15. ad Legem Juliam et Papiam.*

Illud generaliter meminiſſe oportebit, donationes mortis cauſa factas, legatis comparatas. Quodcunque igitur in legatis juris eſt, * id in mortis cauſa donationibus erit accipiendum.

* L. 15. L. 17. h. t. L. 2. de public. in rem act. L. 3. §. 17. de bon. libert.

§. 1. Julianus ait: Si quis ſeruum mortis cauſa ſibi donatum vendiderit, et hoc viuo donatore fecerit: pretii condictionem donator habebit, ſi conualuiſſet, et hoc donator elegerit; alioquin et ipſum ſeruum reſtituere compellitur.

38. MARCELLVS [*lib. 1. ad Legem Juliam et Papiam.*]

Inter mortis cauſa donationem, et omnia, quae mortis cauſa quis ceperit, eſt earum rerum differentia. Nam mortis cauſa donatur, quod praeſens praeſenti dat: à mortis cauſa capi intelligitur, et quod non cadit in ſpeciem donationis. Etenim cum teſtamento quis ſuo Pamphilum ſeruum ſuum liberum eſſe juſſit, ſi mihi decem dederit: nihil mihi donaſſe videbitur: et tamen ſi accepero à ſeruo decem, mortis cauſa accepiſſe me conueniet. † Idem accidit, quod quis ſit heres inſtitutus, ſi mihi decem dederit: nam accipiendo ab eo, qui heres inſtitutus eſt, conditionis explendae ejus cauſa, mortis cauſa capio.

39 PAVLVS [*lib. 17. ad Plautium.*]

Si is, cui mortis cauſa ſeruus donatus eſt, eum manumiſit: tenetur condictione in pretium ſerui; quoniam ſcit, poſſe ſibi condici, ſi conualuerit donator.

40. PAPINIANVS [*lib. 19 Quaeſtionum.*]

Si mortis cauſa inter virum et vxorem donatio facta ſit, morte ſecuta * reducitur ad id tempus donatio, quo inter poſita fuiſſet.

* L. 27. L. 43. h. t. L. 9. §. ſ. L. 10. L. 11. pr. de donat. int. V. et U. L. 5. §. 8. et 16. L. 25. eod.

41. *Idem* [*lib. 1. Reſponſorum.*]

Quod ſtatuliber vni ex heredibus de peculio dedit, ei, qui accepit, in Falcidiae rationem venit: et in hereditatis petitionem, item ex Trebelliano, reſtituitur. † Ex peculio autem videtur dari, quod ſtatuliber donatum accepit, et dedit: et quod ab alio, nomine ipſius, eo praeſente datur, prope eſt, vt ab ipſo datum intelligatur.

42. *Idem lib. 13. Reſponſorum.*

Seja, cum bonis ſuis, traditionibus factis, Titio cognato donationis cauſa ceſſiſſet, vſumfructum ſibi recepit: et conuenit, *vt, ſi Titius ante ipſam (viva) deceſſiſſet, proprietas ad eam rediret; ſi poſtea ſuperſtitibus liberis Titii mortua fuiſſet, tunc ad eos bona pertinerent.* Igitur ſi res ſingulas heredes Lucii Titii vindicent, doli non inutiliter opponetur exceptio: bonae fidei autem judicio conſtituto, quaerebatur, an mulier promittere debeat, ſe bona, cum moreretur, filiis Titii reſtituturam? incurrebat haeſitatio non extorquendae donationis, quae nondum in perſonam filiorum initium acceperat. Sed nunquid interpoſita cautione prior donatio, quae dominio tranſlato pridem perfecta eſt, propter Legem in exordio datam retinetur, non ſecunda promittitur? vtrum ergo certae conditionis donatio fuit, an quae mortis conſilium (ac titulum) haberet? Sed denegari non poteſt, mortis cauſa factam videri: ſequitur, vt ſoluta priore donatione, quoniam Seja Titio ſuperſtes fuit, ſequens extorqueri videatur: muliere denique (poſtea) diem defuncta, Liberi Titii, ſi cautionem ex conſenſu mulieris acceperint, contributioni propter Falcidiam ex perſona ſua tenebuntur.

§. 1. Cum pater in extremis vitae conſtitutus, emancipato filio quaedam ſine vlla conditione redhibendi donaſſet, ac fratres et coheredes ejus bonis contribui donationes, Falcidiae cauſa, vellent: jus antiquum ſeruandum eſſe reſpondi.

Non

Digitized by Google

Non enim ad alia Conſtitutionem pertinere, quam quae Lege certa donarentur, et morte inſecuta quodammodo bonis auferrentur, ſpe retinendi perempta: eum autem, qui abſolute donaret, non tam mortis cauſa, quam morientem donare.

43. NERATIVS [*lib. 1. Reſponſorum.*]

FVLCINIVS: Inter virum et vxorem mortis cauſa donationem ita fieri, ſi donator juſtiſſimum mortis metum habeat. NERATIVS: ſufficere exiſtimationem donantis hanc eſſe, vt moriturum ſe putet: quam juſte, necne ſuſceperit, non quaerendum, quod magis tuendum eſt.

44 PAVLVS *lib. 1. Manualium.*

Si ſeruo mortis cauſa donatum ſit: videamus, cujus mors inſpici debeat, vt ſit locus condictioni: domini, an ipſius ſervi? Sed magis ejus inſpicienda eſt, cui donatum eſſet: ſed tamen poſt mortem ante apertas tabulas teſtamenti manumiſſum haec donatio non ſequitur.

DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

67. §. 1. VLPIANVS *lib. 76. ad Edictum.*

Donationis verbum, ſimpliciter loquendo, omnem donationem comprehendiſſe videtur, ſiue mortis cauſa, ſiue non mortis cauſa fuerit.

194. *Idem lib. 43. ad Edictum.*

Inter donum et munus hoc intereſt, quod inter genus et ſpeciem: nam genus eſſe donum LABEO a donando dictum, munus ſpeciem, nam *munus eſſe donum cum cauſa*, vtputa natalitium, nuptalitium.

18. PAVLVS *lib. 9. ad Edictum.*

Munus tribus modis dicitur: *vno* donum, et inde munera dici, dari, mittiue: *Altero* onus, quod cum remittatur, vacationem militiae munerisque praeſtat: inde immunitatem appellari. *Tertio* officium: vnde munera militaria, et quosdam milites munificos vocari. Inde *Municipes* dici, quod munera ciuilia capiant.

214. MARCIANVS *lib. 1. Publ. Judicior.*

Munus proprie eſt, quod neceſſarie obimus, lege, more, imperioue ejus, qui jubendi habet poteſtatem. † *Dona* autem proprie ſunt, quae nulla neceſſitate juris, officii, ſed ſponte praeſtantur. quae ſi non praeſtentur, nulla reprehenſio eſt: et ſi praeſtentur, plerumque laus ineſt: ſed in ſumma in hoc ventum eſt, vt non quodcunque munus, id et donum accipiatur: at quod donum fuerit, id munus recte dicatur.

233. §. 1. Poſt Calendas Januarias die tertio pro Salute Principis *Vota* ſuſcipiuntur.

REGVLAE JVRIS.

53. PAVLVS *lib. 42. ad Edictum.*

Cujus *per errorem dati repetitio* eſt, ejus *conſulto dati donatio* eſt.

82. PAPINIANVS *lib. 9. Reſponſorum.*

Donari videtur, quod nullo jure cogente conceditur.

163. VLPIANVS *lib. 55. ad Edictum.*

Cujus eſt *donandi*, eidem et vendendi, et concedendi *jus eſt*.

165. *Idem lib. 53. ad Edictum.*

Cum quis poſſit alienare, poterit et conſentire alienationi † Cui autem *donare* non conceditur, probandum erit, nec ſi donationis cauſa conſenſerit, ratam ejus voluntatem habendam.

147. *pr.* PAVLVS *lib. 49. ad Edictum.*

Non videntur *data*, quae eo tempore, quo dantur, accipientis non fiunt.

28. VLPIANVS *lib. 36. ad Sabinum.*

Diuus PIVS reſcripſit: eos, *qui ex liberalitate conueniuntur, in id, quod facere poſſunt*, condemnandos.

173. *pr.* PAVLVS *lib. 6. ad Plautium.*

In *condemnatione perſonarum, quae in id, quod facere poſſunt, damnantur*, non totum, quod habent, extorquendum eſt, ſed et ipſarum ratio habenda eſt, ne egeant.

*) De Pollicitationibus. (Dig. 50. T. 12.) vid. ſupr. h. P. III. Sect. I. ad L. II. T. VII. p. 37.

AD TIT. VIII. ET IX.

DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

67. *pr.* VLPIANVS *lib. 76. ad Edictum.*

Alienatum non proprie dicitur, quod adhuc in dominio venditoris manet: *venditum* tamen recte dicetur.

171. POMPONIVS *lib. 16. ad Sabinum.*

Perueniſſe ad te recte dicitur, quod per te ad alium peruenerit, vt in hereditate, a liberto per patronum filiumfamilias patri ejus adoptiuo adquiſita, reſponſum eſt.

REGVLAE JVRIS.

26. VLPIANVS *lib. 30. ad Sabinum.*

Qui poteſt inuitis *alienare*, multo magis et ignorantibus, et abſentibus poteſt.

205. POMPONIVS *lib. 39. ad Quintum Mucium.*

Plerumque fit, vt etiam ea, quae nobis abire poſſint, proinde in eodem ſtatu ſint, atque ſi non eſſent ejus conditionis, vt abire poſſent: et ideo, quod *fiſco* obligamus, et vindicare interdum, et *alienare*, et ſeruitutem in praedio imponere poſſumus.

AD TIT. X. ET XII.

SI QVIS ALIQVEM TESTARI *PROHIBVERIT* VEL *COËGERIT.*

(Dig. 29. T. 6.)

1. VLPIANVS (*lib. 48. ad Edictum.*)

Qui, dum captat hereditatem legitimam, vel ex teſtamento, prohibuit teſtamentarium introire, volente eo facere teſtamentum, vel mutare: * Diuus HADRIANVS conſtituit, denegari ei debere actiones, denegatisque ei actionibus, fiſco locum fore.

* L. 19. de his, quae vt indign.

§. 1. Si

§. 1. Si dominus dolo fecerit, ne teſtamentum mutaretur, in quo ſeruus ejus ſcriptus erat: quamuis manumiſſus adierit hereditatem, actiones ei denegantur. cum et liberis ejus, ſi quid fuerit datum, denegari debeat, etſi non fuerint in poteſtate. † Sed ſi legatum ei relictum ſit, idque reſtituere ſit rogatus: conſequens erit dicere, admitti eum ad legatum, quod non ipſe habuiſſet, ſed ad alium ſit translaturus.

§. 2. Si plures heredes inſtituti ſint, et omnes dolo fecerint, quo minus teſtamentum mutaretur: dicendum eſt, actiones omnibus denegari: quia omnes dolo fecerunt.

2. PAVLVS (*lib. 44. ad Edictum.*)

Si quis dolo malo fecerit, vt teſtes non veniant, et per hoc deficiatur facultas teſtamenti faciendi: denegandae ſunt actiones ei, qui dolo fecerit, ſiue legitimus heres ſit, ſiue priore teſtamento ſcriptus.

§. 1. *Fratris* autem factum fratri non nocet. § 2. Si fidei ejus, qui dolum admiſit, commiſſum eſt, vt hereditatem reſtitueret, ea hereditas caduca cum ſuis oneribus fiet: vt commodum Legum Falcidiae fiſcus ſentiat; dodrantis autem fideicommiſſarius.

3. PAPINIANVS [*lib. 15. Reſponſorum.*]

Virum, qui non per vim, nec dolum, quo minus *vxor* contra eum, mutata voluntate, codicillos faceret, interceſſerat, ſed [vt fieri adſolet] offenſam aegre mulieris maritali ſermone placauerat, in crimen non incidiſſe reſpondi: nec ei, quod teſtamento fuerat datum, auferendum.

a) Qvi TESTAMENTA *FACERE* POSSVNT, ET *QVEMADMODVM TESTAMENTA FIANT.*

(Dig. 28. T. 1.)

1. MODESTINVS [*lib. 2. Pandectarum.*]

Teſtamentum, eſt voluntatis noſtrae juſta ſententia, de eo, quod quis poſt mortem ſuam fieri velit.

* L. 3 32. de hered. inſtit. non obſt. L. 21. § 5. quod met. cauſ.

2. LABEO [*lib. 1. Poſteriorum à* Javoleno *Epitomatorum*]

In eo, qui teſtatur, ejus temporis, quo teſtamentum facit, integritas mentis, non corporis ſanitas, exigenda eſt. *

* L. 18. h. t. non obſt. L. 1. §. 8. de bon. poſſ. ſec. tabb. L. 98. in f. pr. de V. O. L. 27. de cond. inſtit. L. 16. §. 2. de R. N.

3. PAPINIANVS [*lib. 14. Quaeſtionum*]

Teſtamenti factio non priuati, ſed publici juris eſt. *

* L. 1. ad L. Falc. L. 1. §. 2. de legat. 3. L. 17. §. 1. de poen.

4. CAJVS [*lib. 2. Inſtitutionum.*]

Si quaeramus, an valeat teſtamentum, in primis animaduertere debemus, an is, qui fecerit teſtamentum, habuerit teſtamenti factionem: deinde ſi habuerit, requiremus, an ſecundum regulas juris ciuilis teſtatus ſit.

5. VLPIANVS [*lib. 6. ad Sabinum*]

[A] qua *aetate* teſtamentum vel maſculi, vel foeminae * facere poſſunt, videamus? Verius eſt, in maſculis quidem quartum decimum annum ſpectandum, in foeminis vero duodecimum ** completum. † Virum autem exceſſiſſe debeat quis quartum decimum annum, vt teſtamentum facere poſſit: an ſufficit compleſſe? Propone aliquem Kalendis Januariis natum, teſtamentum ipſo natali ſuo feciſſe quarto decimo anno: an valeat teſtamentum? Dico valere. Plus arbitror, etiam ſi pridie Kalendarum fecerit, poſt ſextam horam noctis, valere teſtamentum: jam enim compleſſe videtur annum quartum decimum, vt Marciano videtur.

* L. 6. §. 8. de B P. ſec. tab.

** L. 2. pr. de V. et P. ſubſtit.

6. CAJVS [*lib. 17. ad Edictum Prouinciale.*]

Qui in poteſtate parentis eſt, teſtamenti faciendi jus non habet *: adeo, vt quamuis pater ei permittat, nihilo magis tamen jure teſtari poſſit.

* L. 16. pr. h. t.

§. 1. Surdus, mutus, teſtamentum facere non poſſunt: ſed ſi quis (poſt) teſtamentum factum valetudine, aut quolibet alio caſu mutus, aut ſurdus eſſe coeperit, ratum nihilominus permanet teſtamentum.

7. AEMILIVS MACER *lib. 1. ad Legem vigeſimam Hereditatum.*

Si mutus, aut ſurdus, vt liceret ſibi teſtamentum facere, a Principe impetrauerit: valet teſtamentum.

8. CAJVS *lib. 17. ad Edictum Prouinciale.*

Ejus, qui apud hoſtes eſt, teſtamentum, quod ibi fecit, non valet, quamuis redierit. §. 1. Si cui aqua et igni interdictum ſit, ejus nec illud teſtamentum valet, quod ante fecit, nec id, quod poſtea (fecerit:) bona quoque, quae *tunc* habuit, cum damnaretur, publicabuntur, aut, ſi non videantur lucroſa, creditoribus concedentur. §. 2. In inſulam deportati, in eadem cauſa ſunt.

§. 3. Sed relegati in inſulam, et quibus terra Italica et ſua prouincia interdicitur, teſtamenti faciendi jus retinent. §. 4. Hi vero, qui ad ferrum, aut ad beſtias, aut in metallum damnantur, libertatem perdunt, bonaque eorum publicantur: * vnde apparet, amittere eos teſtamenti factionem.

* L. 6. §. 6. de injuſt. rupt. irrit. L. 29. de poen. L. 31. §. 4 de donat. L. 20. de accuſat.

9. VLPIANVS (*lib. 45 ad Edictum.*)

Si quis poſt accuſationem in cuſtodia fuerit defunctus indemnatus, teſtamentum ejus valebit.

10. PAVLVS (*lib. 3. Sententiarum.*)

Qui *manus amiſit*, teſtamentum facere poteſt, quamuis ſcribere non poſſit.

11. VLPIANVS (*lib. 10. ad Sabinum.*)

Obſides teſtari non poſſunt, niſi eis permittatur.

12. JVLIANVS (*lib. 42. Digeſtorum*)

Lege Cornelia teſtamenta *eorum*, *qui in hoſtium poteſtate deceſſerint* *, perinde confirmantur, ac ſi hi, qui ea feciſſent, in hoſtium poteſtatem non perueniſſent: et hereditas ex his eodem modo ad vnumquemque pertinet. Quare ſeruus heres ſcriptus ab eo, qui in hoſtium poteſtate deceſſerit, liber et heres erit, ſeu velit, ſeu nolit; licet minus proprie neceſſarius heres dicatur: nam et filius ejus, qui in hoſtium poteſtate deceſſit, inuitus hereditati obligatur; quamuis ſuus heres dici non poſſit, qui in poteſtate morientis non fuit.

* L. 1. §. 1. ad L. Falc. L. 18. de captiu. et poſtlim. reuerſ.

13. MARCIANVS (*lib. 4. Inſtitutionum.*)

Qui a *latronibus capti* ſunt, cum liberi manent, poſſunt facere teſtamentum. §. 1. item qui apud externos *legatione* funguntur, poſſunt facere teſtamentum. §. 2. Si quis in capi-

Digitized by Google

capitali crimine damnatus appellauerit, et medio tempore, pendente appellatione, fecerit teſtamentum, et ita deceſſerit: valet ejus teſtamentum.

14. PAVLVS (*lib. 2. Regularum.*)

Qui (in) teſtamento domini mai umiſſus eſt, ſi ignorat dominum deceſſiſſe, aditamque ejus eſſe hereditatem, teſtamentum facere non poteſt, licet jam paterfamilias et ſui juris eſt: nam, qui *incertus de ſtatu ſuo* eſt, certam legem teſtamento dicere non poteſt.

15. VLPIANVS (*lib. 12. ad Edictum.*)

De ſtatu ſuo dubitantes, vel errantes, teſtamentum facere non poſſunt: vt Diuus PIVS reſcripſit.

16. POMPONIVS (*lib. ſing. Regul.*)

Filiusfamilias, et ſeruus alienus, et poſthumus, et ſurdus, teſtamenti factionem habere dicuntur: licet enim teſtamentum facere non poſſunt, attamen ex teſtamento [vel] ſibi, vel aliis adquirere poſſunt.

§. 1. Marcellus *notat:* Furioſus quoque teſtamenti factionem habet, licet teſtamentum facere non poteſt. Ideo autem habet teſtamenti factionem, quia poteſt ſibi adquirere legatum, vel fideicommiſſum: nam etiam compotibus mentis perſonales actiones etiam ignorantibus acquiruntur.

17. PAVLVS [*lib. 3. Sententiarum.*]

In aduerſa corporis valetudine mente captus, eo tempore teſtamentum facere non poteſt.

18. VLPIANVS (*lib. 1. ad Sabinum.*)

Is, cui Lege bonis interdictum * eſt, teſtamentum facere non poteſt †: et ſi fecerit, ipſo jure non valet. Quod tamen interdictione vetuſtius habuerit teſtamentum, hoc valebit. Merito ergo nec teſtis ad teſtamentum adhiberi poterit, cum neque teſtamenti factionem habeat.

* L. 40. de R. J.

§. 1. Si quis ob carmen famoſum damnetur, Senatusconſulto expreſſum eſt, vt inteſtabilis ſit: ergo nec teſtamentum facere poterit, * nec ad teſtamentum adhiberi.

* L. 26. h. t. L. 21. de Teſt. L. 5. §. 9. de Injur.

19. MODESTINVS *lib 5. Pandectarum.*

Si filiusfamilias, aut pupillus, aut ſeruus tabulas teſtamenti fecerit, ſignauerit: ſecundum eas bonorum poſſeſſio dari non poteſt, licet filiusfamilias ſui juris, aut pupillus pubes, aut ſeruus, liber factus deceſſerit. Quia nullae ſunt tabulae teſtamenti, quas is fecit, * qui teſtamenti faciendi facultatem non habuerit.

* L. 16. pr. L. 20. §. 7. h. t.

20. VLPIANVS *lib. 1 ad Sabinum.*

Qui teſtamento heres inſtituitur, in eodem teſtamento teſtis eſſe non poteſt. Quod in legatario, et in eo, qui tutor ſcriptus eſt, contra habetur: hi enim teſtes poſſunt adhiberi, ſi aliud eos nihil impediat; vtputa ſi impubes, ſi in *poteſtate* ſit *teſtatoris*.

§. 1. *Poteſtatis* autem verbum non ſolum ad liberos, qui ſunt in poteſtate, referendum eſt, verum etiam ad eum, quem redemit ab hoſtibus: quamuis placeat, hunc ſeruum non eſſe, ſed vinculo quodam retineri, donec pretium ſoluat.

§. 2. Per contrarium quaeri poteſt, an pater ejus, qui de caſtrenſi peculio poteſt teſtari, adhiberi ab eo ad teſtamentum teſtis poſſit? et Marcellus lib. 10. Digeſtorum ſcribit, poſſe: et frater ergo poterit. §. 3. Quae autem in teſtamento diximus ſuper perhibendis teſtimoniis eorum, qui in poteſtate ſunt: in omnibus teſtimoniis accipias, vbi aliquid negotii geritur, per quod adquiratur.

§. 4. Ne furioſus * quidem teſtis adhiberi poteſt, cum compos mentis non ſit: ſed ſi habet intermiſſionem, eo tempore adhiberi poteſt: teſtamentum quoque, quod ante furorem conſummauit, valebit; et bonorum poſſeſſio ex eo teſtamento competit. * L. 2. § 3. de jur. Codic.

§. 5. Eum, qui *Lege repetundarum* damnatus eſt, ad teſtamentum adhiberi poſſe exiſtimo, quoniam in judicio teſtis eſſe vetatur. §. 6. Mulier teſtimonium dicere in teſtamento quidem non poterit: alias autem poſſe teſtem eſſe mulierem, argumento eſt Lex Julia de adulteriis, quae adulterii damnatam teſtem produci, vel dicere teſtimonium vetat.

§. 7. Seruus quoque merito ad ſolennia adhiberi non poteſt, cum Juris ciuilis communionem non habeat in totum, ne Praetoris quidem Edicti. §. 8. Et veteres putauerunt, eos, qui propter ſolennia teſtamenti adhibentur, *durare* debere, donec ſuprema conteſtatio peragatur.

§. 9. Non tamen intelligentiam ſermonis exigimus: hoc enim Diuus MARCVS Didio Juliano in teſte, qui Latine non nouerat, reſcripſit: nam ſi vel ſenſu percipiat quis, cui rei adhibitus ſit, ſufficere. §. 10. Sed ſi detenti ſint *inuiti* ibi teſtes, putant non valere teſtamentum.

21. *Idem lib. 2. ad Sabinum.*

Heredes palam, ita vt exaudiri poſſint, nuncupandi ſunt. Licebit ergo teſtanti vel nuncupare heredes, vel ſcribere: ſed, ſi nuncupat, palam debet. † Quid eſt, *palam?* non vtique in publicum, ſed vt exaudiri poſſit: exaudiri autem non ab omnibus, ſed à teſtibus; et ſi plures fuerint teſtes adhibiti, ſufficit ſolennem numerum exaudire.

§. 1. Si quid poſt factum teſtamentum mutari placuit, omnia ex integro facienda ſunt. Quod vero quis obſcurius in teſtamento vel nuncupat, vel ſcribit, an poſt ſolennia explanare poſſit, quaeritur. Vtputa Stichum legauerat, cum plures haberet, nec declarauit, de quo ſentiret; Titio legauit, cum multos Titios amicos haberet; errauerat in nomine, vel [praenomine,] vel cognomine, cum in corpore non erraſſet: poteritne poſtea declarare, de quo ſenſerit? Et puto, poſſe: nihil enim nunc dat, ſed datum ſignificat. † Sed et ſi notam poſtea adjecerit legato, vel ſua voce, vel literis, vel ſummam, vel nomen legatarii, quod non ſcripſerat, vel nummorum qualitatem, an recte fecerit? Et puto, etiam qualitatem nummorum poſſe poſtea addi: nam etſi adjecta non fuiſſet, vtique placeret, conjectionem fieri ejus, quod reliquit, vel ex vicinis ſcripturis, vel ex conſuetudine patrisfamilias vel regionis.

§. 2. In teſtamentis, in quibus teſtes rogati adeſſe debent, vt teſtamentum fiat, alterius rei cauſa forte rogatos, ad teſtandum non eſſe idoneos placet: quod ſic accipiendum eſt, vt, licet ad aliam rem ſint rogati, vel collecti, ſi tamen ante (teſtimonium) certiorentur ad teſtamentum (ſe) adhibitos, poſſe eos teſtimonium ſuum recte perhibere.

§. 3. *Vno contextu actus* teſtari oportet: eſt autem *vno contextu*, * nullum actum alienum teſtamento interniſcere, quod (ſi) aliquid pertinens ad teſtamentum non vitiatur.

* L. 20. §. 8. h. t.

22. *Idem lib. 39. ad Edictum.*

Ad teſtium numerum ſimul adhiberi poſſumus, [vt] ego, et pater, et plures, qui ſuimus in ejusdem poteſtate.

Digitized by Google

§. 1. Conditionem teſtium tunc inſpicere debemus, cum ſignarent: non mortis tempore. Si igitur [tunc], cum ſignarent, tales fuerint, vt adhiberi poſſint: nihil nocet, ſi quid poſtea eis contigerit.

§. 2. Si ab ipſo teſtatore annulum accepero, et ſignauero: teſtamentum valet, quaſi alieno ſignauerim. §. 3. Si ſigna turbata ſint ab ipſo teſtatore, non videtur ſignatum. §. 4. Si quis ex teſtibus nomen ſuum non adſcripſerit, veruntamen ſignauerit: pro eo eſt, atque ſi adhibitus non eſſet. Et ſi (vt multi faciunt) adſcripſerit ſe, non tamen ſignauerit: adhuc idem dicemus.

§. 5. Signum autem vtrum annulo tantum impreſſum adhibemus: an vero, et ſi non annulo, verum alio quodam impreſſo; varie enim homines ſignant? Et magis eſt, vt tantum annulo quis poſſit ſignare: dum tamen habeat *χαρακτῆρα*, id eſt, *formam, inſculptamque ſignis imaginem.*

§. 6. Poſſe et *nocte ſignari* teſtamentum, nulla dubitatio eſt. §. 7. Signatas tabulas accipi oportet, et ſi linteo, quo tabulae inuolutae ſunt, ſigna impreſſa fuerint.

23. *Idem* [*lib. 4. Diſputationum.*]

Si teſtamentum, quod reſignauerit teſtator, iterum ſignatum fuerit ſeptem teſtium ſignis, non erit imperfectum: ſed vtroque jure valebit, tam Ciuili, quam Praetorio.

24. FLORENTINVS *lib. 10. Inſtitutionum.*

Vnum teſtamentum *pluribus exemplis* conſignare quis poteſt: idque interdum neceſſarium eſt: forte ſi nauigaturus, et ſecum ferre, et relinquere judiciorum ſuorum teſtationem velit.

25. JAVOLENVS *lib. 5. Poſteriorum* LABEONIS.

Si is, qui teſtamentum faceret, heredibus primis nuncupatis, prius, quam ſecundos exprimeret heredes, obmutuiſſet: magis coepiſſe eum teſtamentum facere, quam feciſſe, VARVS Digeſtorum lib. 1. SERVIVM reſpondiſſe ſcripſit: itaque primos heredes ex eo teſtamento non futuros. LABEO tum hoc verum eſſe exiſtimat, ſi conſtaret, * voluiſſe plures eum, qui teſtamentum feciſſet, heredes pronunciare: Ego nec SERVIVM puto aliud ſenſiſſe.

* L. 1. h. t.

26. CAJVS *lib. 22. ad Edictum Prouinciale.*

Cum Lege quis *inteſtabilis* jubetur eſſe: eo pertinet, ne ejus teſtimonium recipiatur, et eo amplius (vt quidam putant) neue ipſi dicatur teſtimonium.

27. CELSVS *lib. 15. Digeſtorum.*

Domitius LABEO CELSO ſuo ſalutem. Quaero, an teſtium numero habendus ſit is, qui, cum rogatus eſt ad teſtamentum ſcribendum, idem quoque, cum tabulas ſcripſiſſet, ſignauerit? JVVENTIVS CELSVS LABEONI *ſuo ſalutem.* [*Aut*] *non intelligo, quid ſit, de quo me conſulueris, aut valde ſtulta eſt conſultatio tua:* plus enim quam ridiculum eſt, dubitare, an aliquis jure teſtis adhibitus ſit, quoniam idem et tabulas teſtamenti ſcripſerit.

28. MODESTINVS *lib. 9. Regularum.*

Seruus, licet alienus, juſſu teſtatoris teſtamentum ſcribere non prohibetur.

29. PAVLVS [*lib. 14. Reſponſorum.*]

Ex ea ſcriptura, quae ad teſtamentum faciendum parabatur, ſi nullo jure teſtamentum perfectum eſſet, nec ea, quae fideicommiſſorum verba habent, peti poſſe.

§. 1. Ex his verbis, quae ſcripturae paterfamilias addidit, *ταύτην τὴν διαθήκην βούλομαι εἶναι κυρίαν ἐπὶ πάσης ἐξουσίας.* *Hoc teſtamentum volo eſſe ratum, quacunque ratione poterit;* videri eum voluiſſe, omnimodo valere ea, quae reliquit, etiam ſi inteſtatus deceſſiſſet.

30. *Idem lib. 3 Sententiarum.*

Singulos teſtes, qui in teſtamento adhibentur, proprio *chirographo* adnotare conuenit, quis, et cujus teſtamentum ſignauerit.

31. *Idem lib. 5. Sententiarum.*

Ejus bona, qui ſe IMPERATOREM facturum heredem eſſe jactauerat, à fiſco occupari non poſſunt.

DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

39. §. 1. PAVLVS *lib. 3. ad Edictum.*

Bona intelliguntur cujusque, quae deducto aere alieno ſuperſunt.

20. VLPIANVS *lib. 12. ad Edictum.*

Verba *contraxerunt, geſſerunt*, non pertinent ad *teſtandi jus*.

58. *pr.* CAJVS *lib. 24. ad Edictum Prouinciale.*

Licet *inter geſta et facta* videtur quaedam eſſe *ſubtilis differentia:* attamen *καταχρηστικῶς*, id eſt, abuſiue, nihil inter factum et geſtum intereſt.

120. POMPONIVS *lib. 5. ad Quintum Mucium.*

Verbis legis 12. Tabularum his, *vti legaſſit ſuae rei, ita Jus eſto*, latiſſima poteſtas tributa videtur, et heredis inſtituendi, et legata, et libertates dandi, tutelas quoque conſtituendi: ſed id interpretatione *coangustatum* eſt, *vel legum, vel auctoritate jura conſtituentium.*

130. VLPIANVS *lib. 2. ad Legem Juliam et Papiam.*

Lege obuenire hereditatem, non improprie quis dixerit et eam, *quae ex Teſtamento* defertur: quia Lege 12. Tabularum teſtamentariae hereditates confirmantur.

39. *pr.* PAVLVS *lib. 53. ad Edictum.*

Subſignatum dicitur, quod ab aliquo *ſubſcriptum* eſt: nam veteres ſubſignationis verbo pro adſcriptione vti ſolebant.

DE REGVLIS JVRIS.

40. POMPONIVS *lib. 34. ad Sabinum.*

Furioſi vel ejus, cui *bonis interdictum* ſit, nulla voluntas eſt.

38. *Idem lib. 29. ad Sabinum.*

Sicuti *poena ex delicto defuncti heres teneri* non debeat: ita *nec lucrum facere*, ſi quid ex ea re ad eum perueniſſet.

141. §. 1. PAVLVS *lib. 54. ad Edictum.*

Vni *duo pro ſolido heredes* eſſe non poſſunt.

201. JAVOLENVS *lib. 10. Epiſtolarum.*

Omnia, quae *ex teſtamento* proficiſcuntur, ita ſtatum euentus capiunt, ſi *initium quoque ſine vitio* ceperunt.

210. LICINNIVS (RVFINVS) *lib. 2. Regularum.*

Quae *ab initio inutilis* fuit *inſtitutio, ex poſt facto conualeſcere non poteſt.*

7. POM-

7. POMPONIVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Jus noſtrum non patitur eundem in paganis, et teſtato, et inteſtato deceſſiſſe: earumque rerum naturaliter inter *ſe pugna eſt,* [*teſtatus et inteſtatus.*]

12. PAVLVS *lib. 3. ad Sabinum.*

In teſtamentis plenius *voluntates teſtantium* interpretantur.

183. MARCELLVS *lib. 13. Digeſtorum.*

Etſi nihil facile mutandum eſt *ex ſolemnibus*: tamen, vbi *aequitas euidens* poſcit, ſubueniendum eſt.

Ad TIT. XI.

De TESTAMENTO *MILITIS.*

(Dig. 29. T. 1.)

1. VLPIANVS *lib. 45. ad Edictum.*

Militibus liberam teſtamenti factionem primus quidem Diuus JVLIVS CAESAR conceſſit; ſed ea conceſſio temporalis erat. † Poſtea vero primus Diuus TITVS dedit. † Poſt hoc *Domitianus.* † Poſtea Diuus Nerva pleniſſimam indulgentiam in milites contulit: eamque et Trajanus ſecutus eſt: et exinde Mandatis inſeri coepit caput tale. [Caput ex Mandatis:] *Cum in notitiam meam prolatum ſit, ſubinde teſtamenta* (à) *commilitonibus relicta proferri, quae poſſint in controuerſiam deduci, ſi ad diligentiam Legum reuocentur, et obſeruantiam: ſecutus animi mei integritudinem erga optimos fideliſſimosque commilitones, ſimplicitati eorum conſulendum exiſtimaui: vt quoquo modo teſtati fuiſſent, rata eſſet eorum voluntas. Faciant igitur teſtamenta, quomodo volent: faciant, quomodo poterint; ſufficiatque ad bonorum ſuorum diuiſionem faciendam nuda voluntas teſtatoris.*

§. 1. *Miles* autem appellatur, vel à militia, id eſt, duritia, quam pro nobis ſuſtinent; aut à multitudine; aut à malo, quod arcere milites ſolent; [aut à numero mille hominum:] ducitum à Graeco verbo, tractum à tagmate: nam Graeci mille hominum multitudinem τάγμα appellant, quaſi milleſimum quemque dictum, vnde ipſum ducem χιλίαρχον appellant. † *Exercitus* autem nomen ab exercitatione traxit.

2. CAJVS *lib. 15. ad Edictum Prouinciale.*

De militis teſtamento ideo ſeparatim Proconſul edicit, quod optime nouit, ex Conſtitutionibus Principalibus propria atque ſingularia jura in teſtamenta eorum obſeruari.

3. VLPIANVS [*lib. 2. ad Sabinum.*]

Si miles, qui deſtinauerat communi jure teſtari, ante deceſſerit, quam teſtaretur: Pomponius dubitat. Sed cur non in milite diuerſum probet? neque enim, qui voluit jure communi teſtari, ſtatim beneficio militari renunciauit: † nec credendus eſt quisquam genus teſtandi eligere ad impugnanda ſua judicia: ſed magis vtroque genere voluiſſe propter fortuitos caſus. Quemadmodum plerique pagani ſolent, cum teſtamenta faciunt per ſcripturam, adjicere, *velle hoc etiam vice codicillorum valere:* quisquam dixerit, ſi imperfectum ſit teſtamentum, codicillos non eſſe? nam ſecundum noſtram ſententiam Diuus MARCVS reſcripſit.

4. *Idem lib. 1. ad Sabinum.*

Jure militari *ſurdum et mutum* teſtamentum facere poſſe ante cauſariam miſſionem, * in numeris manentem, placet.

* L. 7. qui teſt. fac. poſſ.

5. *Idem lib. 4. ad Sabinum.*

Milites etiam his, qui heredes extiterunt, poſſunt ſubſtituere in his duntaxat, quae ſunt ex teſtamento eorum conſecuti.

6. *Idem* [*lib. 5. ad Sabinum.*]

Si miles vnum ex fundo heredem ſcripſerit, creditum, quantum ad reſiduum patrimonium, inteſtatus deceſſiſſe: † miles enim pro parte teſtatus poteſt decedere, pro parte inteſtatus.

7. *Idem* [*lib. 9. ad Sabinum.*]

Qui jure militari teſtatur, etſi ignorauerit praegnantem vxorem, vel non fuit praegnans, hoc tamen animo fuit, vt vellet, quisquis ſibi naſcetur, exheredem eſſe: teſtamentum non rumpitur.

8. MARCELLVS [*lib. 10. Digeſtorum.*]

Idem eſt, et ſi adrogauerit filium, nepotus ſucceſſerit in locum filii.

9. VLPIANVS (*lib. 9. ad Sabinum.*)

Idemque erit dicendum, et ſi nato filio, viuo ſe, maluit eodem teſtamento durante decedere: nam videtur jure militari refeciſſe teſtamentum.

§. 1. Vt eſt reſcriptum à Diuo PIO in eo, qui cum eſſet paganus, fecit teſtamentum, mox militare coepit: nam hoc quoque jure militari incipiet valere, ſi *hoc maluit* miles.

10. *Idem lib. 11. ad Sabinum.*

Facere teſtamentum hoſtium potitus nec jure militari poteſt.

11. *Idem lib. 45. ad Edictum.*

Ex militari delicto *capite damnatis* * teſtamentum facere licet ſuper bonis duntaxat caſtrenſibus: ſed vtrum jure militari an jure communi, quaeritur? magis autem eſt, vt jure militari eis teſtandum ſit: nam cum ei quaſi militi tribuatur jus teſtandi, conſequens erit dicere, jure militari ei teſtandum: quod ita intelligi oportet, ſi non ſacramenti fides rupta ſit.

* L. 32. §. 8. de donat. int. V. et U. L. 6. §. 6. de injuſt. rupt. L. 22. §. 1. de legat. L. 3.

§. 1. Si miles *incertus,* an ſui juris ſit, teſtamentum fecerit: in ea conditione eſt teſtamentum ejus, vt valeat. Nam et ſi incertus, an pater ſuus viuat, teſtamentum fecerit, teſtamentum ejus valebit. §. 2. Si filiusfamilias *ignorans* patrem ſuum deceſſiſſe, de caſtrenſi peculio in militia teſtatus ſit: non pertinebunt ad heredem ejus patris bona, ſed ſola caſtrenſia.

12. PAPINIANVS [*lib. 6. Reſponſorum.*]

Milites enim ea duntaxat, quae haberent, ſcriptis relinquunt.

13. VLPIANVS *lib. 45. ad Edictum.*

Idem eſt, et ſi de *teſtamento mutando* cogitauit: non quia adimere volebat caſtrenſia bona heredi ſcripto, ſed quia de paternis teſtari volebat, et alium heredem ſcribere.

§. 1. Sed ſi jam veteranus deceſſit, vniuerſa bona etiam paterna ad heredem pertinere caſtrenſium, Marcellus libro vndecimo Digeſtorum ſcribit. Neque enim jam potuit de

parte bonorum teſtari. §. 2. Et deportati, et fere omnes, qui teſtamenti factionem non habent, à milite heredes inſtitui poſſunt. Sed ſi ſeruum poenae heredem ſcribat, inſtitutio non valebit. Sed ſi mortis tempore in ciuitate inueniatur, inſtitutio incipit conualeſcere, quaſi nunc data hereditate. Et generaliter in omnibus id poterit dici, quos miles ſcribit heredes, vt inſtitutio incipiat vires habere, ſi mortis tempore talis inueniatur, vt à milite inſtitui poterit.

§. 3. Si ſeruum proprium, quem liberum eſſe credidiſſet, miles heredem ſine libertate inſtituit: in ea conditione eſt, vt inſtitutio non valeat.

§. 4. Cum miles in teſtamento ſuo ſeruo libertatem dederit, eidemque et à primo, et à ſecundo herede per fideicommiſſum hereditatem reliquerit: quamuis et primus heres, et ſubſtitutus, prius quam adierint hereditatem, mortem obierunt, non debere inteſtati exitum facere Imperator noſter cum Diuo SEVERO reſcripſit. Sed perinde habendum eſt, ac ſi eidem ſeruo libertas ſimul et hereditas directo data eſſet: quae vtraque ad eum peruenire teſtatorem voluiſſe, negari non poteſt.

14. MAECIANVS [*lib. 4. Fideicommiſſorum.*]

Tractabatur, an tale aliquid et in paganorum teſtamentis indulgendum eſſet? Et placet, non ſine diſtinctione hoc fieri: ſed ſi quidem viuo teſtatore et ſciente deceſſiſſent, nihil noui ſtatuendum; ſi autem ignorante, aut poſt mortem ejus, omnimodo ſubueniendum.

15. VLPIANVS *lib. 45. ad Edictum.*

In fraudem plane *creditorum* nec miles amplius, quam vnum neceſſarium facere poterit.

§. 1. Sicut autem hereditatem miles nuda voluntate * dare poteſt, ita et adimere poteſt. Denique ſi cancellauerit teſtamentum ſuum, vel inciderit, nullius erit momenti. Si tamen teſtamentum cancellauerit, et mox valere voluerit, valebit ex ſuprema voluntate. † Et ideo cum miles induxiſſet teſtamentum ſuum, mox annulo ſuo ſignaſſet, qui ſuper ea re cogniturus erit, conſiderabit, quo propoſito id fecerit. Nam ſi mutatae voluntatis eum poenitniſſe probabitur, renouatum teſtamentum intelligetur: quod ſi ideo, ne ea, quae ſcripta fuerint, legi poſſint, cauſa irriti facti judicii potior exiſtimabitur.

* L. 40. pr. h. t. L. 2. de injuſt. rupt.

§. 2. Teſtamentum ante militiam factum à milite, ſi in militia deceſſerit, jure militari valere, ſi militis voluntas contraria non ſit, Diuus PIVS reſcripſit.

§. 3. Si quis ſe ſcribat heredem in teſtamento militis, non remittitur ei Senatusconſulti poena. §. 4. Miles et *ad tempus* * heredem facere poteſt, et alium poſt tempus, vel ex conditione, vel in conditionem.

* L. 19. §. 2. L. 42. pr. h. t.

§. 5. Item tam ſibi, quam filio, jure militari teſtamentum facere poteſt, et ſoli filio, tametſi ſibi non fecerit: quod teſtamentum valebit, * ſi forte pater vel in militia, vel intra annum militiae deceſſit.

* L. 41. § 4. h. t.

§. 6. Bonorum poſſeſſionem, vltra tempora Edicto determinata, nec militis poſſe agnoſci, PAPINIANVS libro quarto decimo quaeſtionum ſcribit: quia generalis eſt iſta determinatio.

16. PAVLVS [*lib. 43. ad Edictum*]

Dotalem fundum ſi legauerit miles, non erit ratum legatum, propter Legem Juliam.

17. CAJVS [*lib. 15. ad Edictum Prouinciale.*]

Si certarum rerum heredes inſtituerit miles, veluti alium vrbanorum praediorum, alium ruſticorum, alium caeterarum rerum, valebit inſtitutio: perindeque habebitur, atque ſi ſine partibus heredes eos inſtituiſſet, resque omnes ſuas per praeceptionem cuique legandu diſtribuiſſet.

§. 1. JVLIANVS etiam ait, ſi quis alium *caſtrenſium rerum*, alium *caeterarum* ſcripſiſſet, quaſi duorum hominum duas hereditates intelligi: vt etiam in aes alienum, quod in caſtris contractum eſſet, ſolus is teneatur, qui caſtrenſium rerum heres inſtitutus eſſet; extra caſtra contracto aere alieno is ſolus obligetur, qui caeterarum rerum heres ſcriptus eſſet. † Cui ſcilicet conueniens videtur reſpondiſſe. vt, ex quaqua cauſa debeatur militi, vel huic heredi, vel illi ipſo jure debeatur. † Quod ſi alterutra pars bonorum aeri alieno, quod ex ea cauſa pendebit, non ſufficiat, et propter hoc is, qui ex ea parte heres inſtitutus eſt, non adierit: alterum, qui adiſſet, compellendum eſſe, aut defendere totam hereditatem, aut totam creditoribus ſoluere.

§. 2. Si eodem teſtamento miles eundem heredem, deinde exheredem ſcripſerit: adempta videtur hereditas. Cum * in paganorum teſtamento ſola hereditas exheredatione adimi non poſſit.

§ 3. Si pater à filiofamilias milite ex caſtrenſi peculio heres inſtitutus, omiſſa cauſa teſtamenti, aliquid ex peculio poſſidebit, doloue malo fecerit, quo minus poſſideret: datur in eum legatorum actio. §. 4. Si miles teſtamentum in militia fecerit, codicillos poſt militiam, et intra annum miſſionis moriatur: plerisque placet, in codicillis juris ciuilis regulam ſpectari debere: quia non ſunt à milite facti: nec ad rem pertinere, quod teſtamento confirmati ſunt. † Ideoque in his legatis, quae teſtamento data ſunt, legi Falcidiae * *locum non eſſe*: at in his, quae codicillis ſcripta ſunt, locum eſſe.

* L. 17. ad L. Falc. L. 3. §. 1. ad SC. Trebell. L. 92. ad L. Falc.

18. TRYPHONINVS [*lib. 18. Diſputationum.*]

Si vero compoſita vtraque legata, iam quae teſtamento, quam quae codicillis data ſunt, vltra dodrantem ſint, quaeritur, quatenus minuantur ea, in quibus Falcidia locum habet? Commodiſſime autem id ſtatuetur, vt ex vniuerſitate bonorum in ſolidum ſolutis legatis, quae teſtamento miles dederat, id, quod ſupererit, pro dodrante et quadrante diuidatur inter heredes, et eos, quibus codicillis legata data ſunt.

§. 1. Quid ergo, ſi conſumant vniuerſorum bonorum quantitatem legata, quae teſtamento data ſunt: vtrum nihil ferent hi, quibus codicillis legatum eſt, an aliquid? Et quoniam, ſi adhuc miles haec quoque legaſſet, contribuebantur omnia, et pro rata ex omnibus decedebat ea portio, quam *amplius* legauerat, quam in bonis habuerat, nunc quoque idem fiat; deinde conſtituta quantitate legatorum, quae codicillis data ſunt, ex ſumma, quae efficiebatur debita, ſi aequo jure omnia deberentur, quartam deducat his ſolis, quibus codicillis legata ſunt.

§. 2 Quod ſi, poſt vtraque legata ſolida computata, deprehenderetur, quod remaneat apud heredem, non tamen ſufficiens quartae eorundem legatorum: quod ei deeſt, detrahatur his ſolis, quibus codicillis legata data ſunt.

19. VLPIANVS [*lib. 4. Diſputationum.*]

Quaerebatur, ſi miles, qui habebat jam factum teſtamentum, aliud feciſſet; et in eo comprehendiſſet, *fidei heredis committere, vt priores tabulae valerent:* quid juris eſſet? Dicebam:

Digitized by Google

cebant: militi licet plura teſtamenta facere: ſed ſiue ſimul fecerit, ſiue ſeparatim, vtique valebunt, ſi hoc ſpecialiter expreſſerit: nec ſuperius per inferius rumpetur; cum et ex parte inteſtato decedere. Quinimo et ſi codicillos ante fecerat, poterit eos, per teſtamentum ſequens cauendo, in poteſtatem inſtitutionis redigere, et efficere directam inſtitutionem, quae erat precaria. Secundum haec in propoſito referebam, ſi hoc animo fuerit miles, vt valeret prius factum teſtamentum, id, quod cauit, valere oportere: ac per hoc effici, vt duo teſtamenta ſint: Sed in propoſito cum fidei heredis committatur, vt valeat prius teſtamentum, apparet, eum non ipſo jure valere voluiſſe, ſed magis per fideicommiſſum, id eſt, in cauſam fideicommiſſi et codicillorum vim prioris teſtamenti conuertiſſe.

§. 1. Vtrum autem totum teſtamentum in eam cauſam conuerſum ſit, hoc eſt, et heredis inſtitutio, an vero legata tantum, et fideicommiſſa, et libertates, quaeritur? Sed mihi videtur non ſolum caetera praeter inſtitutionem heredis, ſed et ipſam inſtitutionem in cauſam fideicommiſſi vertiſſe; niſi aliud teſtatorem ſcripſiſſe probetur.

§. 2. Si quis à milite heres ad tempus ſcriptus eſſet, et alius ex tempore: quaeritur, an poſterior heres à priore relicta legata debet? Et arbitror, hunc non debere, niſi alia voluntas militis probetur.

20. IVLIANVS [*lib. 27. Digeſtorum.*]

Tribunus militum, ſi intra dies certos, quam ſucceſſor ejus in caſtra venerat, manens in caſtris codicillos fecerit, et ibi deceſſerit: quoniam deſinit militis loco haberi, poſtquam ſucceſſor ejus in caſtra venit, ideo communi jure ciuium Romanorum codicilli ejus aeſtimandi ſunt.

§. 1. Cum aliquis facto teſtamento militare coeperit, id quoque teſtamentum, quod †, antequam militare coeperit, fecerat, aliquo caſu intelligitur militiae tempore factum. Veluti ſi tabulas inciderit, et legerit teſtamentum, ac rurſus ſuo ſigno ſignauerit; amplius ſi et aliquid interleuerit, perduxerit, adjecerit, emendauerit, quod ſi nihil horum inciderit, teſtamentum ejus ad priuilegia militum non pertinebit.

21. AFRICANVS [*lib. 4. Quaeſtionum.*]

Quod conſtitutum eſt, *vt teſtamentum militiae tempore factum etiam intra annum* poſt miſſionem * *valeret*, quantum ad verba ejus, ad eos duntaxat, qui mitti ſolent, id beneficium pertinere exiſtimauit: ſecundum quod neque Praefectos, neque Tribunos, aut caeteros, qui ſucceſſoribus acceptis militare deſinunt, hoc priuilegium habituros.

* L. 23. L. 38. h. t.

22. MARCIANVS [*lib. 4. Inſtitutionum*]

Miles filiusfamilias, ſi capite minutus fuerit, vel emancipatus, vel in adoptionem datus à patre ſuo: teſtamentum ejus valet, quaſi ex noua voluntate.

23. TERTYLLIANVS [*lib. ſingul. de Caſtrenſi peculio.*]

Idem, et ſi paterfamilias miles de caſtrenſibus duntaxat teſtatus, adrogandum ſe dederit. Si vero miſſus jam hoc fecerat, non valet teſtamentum.

24. FLORENTINVS *lib. 10. Inſtitutionum.*

Diuus TRAJANVS Statilio Severo ita reſcripſit: *Id priuilegium, quod militantibus datum eſt* vt quoquo modo facta ab his teſtamenta rata ſint, *ſic intelligi debet, vt vtique prius conſtare debeat, teſtamentum factum eſſe: quod et ſine ſcriptura, et à non militantibus fieri poteſt. Si ergo miles, de cujus bonis apud te quaeritur, conuocatis ad hoc hominibus, vt voluntatem ſuam teſtaretur, ita locutus eſt, vt declararet, quem vellet ſibi eſſe heredem, et cui libertatem tribuere: poteſt videri, ſine ſcripto hoc modo eſſe teſtatus, et voluntas ejus rata habenda eſt. Caeterum ſi (vt plerumque ſermonibus fieri ſolet) dixit alicui, ego te heredem facio, aut tibi bona mea relinquo: non oportet hoc pro teſtamento obſeruari. Nec vllorum magis intereſt, quam ipſorum, quibus id priuilegium datum eſt, ejusmodi exemplum non admitti: alioquin non difficulter poſt mortem alicujus militis teſtes exiſterent, qui adfirmarent ſe audiſſe dicentem aliquem, relinquere ſe bona, cui viſum ſit: et per hoc judicia vera ſubuertuntur.*

25. MARCELLVS (*lib. ſingulari Reſponſorum.*)

Titius, prius quam Tribunus legionis factus eſſet, teſtamentum fecit; et poſtea cinctus, manente eodem, defunctus eſt. Quaero, an militis teſtamentum videatur eſſe? Marcellus reſpondit: Teſtamentum, quod ante tribunatum fecilſet, niſi poſtea ab eo factum, dictum eſſe probaretur, quod valere vellet, ad commune jus pertinet. Conſtitutionibus enim Principum non militum teſtamenta, ſed quae à militibus facta ſunt, confirmantur: ſed plane fecitte teſtamentum, quod ante fecerat, valere, *aliquo modo* declarauit.

26. MACER [*lib. 2. Militarium.*]

Teſtamenta eorum, qui ignominiae cauſa miſſi ſunt, ſtatim deſinunt militari jure valere: * quod anni ſpatium teſtamentis eorum, qui honeſtam vel cauſariam miſſionem meruerunt, tribuitur.

* L. 2. §. 2. de his, qui not. infam.

§. 1. Jus teſtandi de caſtrenſi [peculio], quod filiisfamilias militantibus conceſſum eſt, ad eos, qui ignominiae cauſa miſſi ſunt, non pertinet: quod hoc praemii loco merentibus tributum eſt.

27. PAPINIANVS *lib. 6. Reſponſorum.*

Centurio ſecundo teſtamento poſthumos heredes inſtituit, neque ſubſtitutos dedit, quibus non additis ad ſuperius teſtamentum ſe redire teſtatus eſt: Caetera, quae ſecundo teſtamento ſcripſit, eſſe irrita placuit: niſi nominatim ea confirmaſſet, ad priorem voluntatem reverſus.

28. VLPIANVS [*lib. 36. ad Sabinum.*]

Cum filiusfamilias miles deceſſiſſet, filio impubere herede inſtituto, eique ſubſtituiſſet in ſui poteſtate manenti, tutoresque dediſſet: Diui FRATRES reſcripſerunt, ſubſtitutionem quidem valere, tutoris autem dationem non valere: quia hereditati quidem ſuae miles qualem vellet ſubſtitutionem facere poteſt, verumtamen alienum jus minuere non poteſt.

29. MARCELLVS [*lib. 10. Digeſtorum.*]

Si à milite ſcriptus heres ſua ſponte adierit hereditatem, et rogatus totam hereditatem reſtituerit: ex Trebelliano tranſeunt actiones. §. 1. Miles teſtamento ſuo manumittendo, nihil efficit in eo, cujus libertas lege Aelia Sentia, vel aliqua impeditur.

§. 2. Edictum Praetoris, quo jusjurandum *heredibus inſtituris legatariisque remittitur*, locum habet etiam in militum teſtamentis: ſicut etiam in fideicommiſſis. † Idemque ſi turpis eſſet conditio.

§. 3. Patri [ejus], qui in emancipatione ipſe manumiſſor extitiſſet, contra tabulas teſtamenti dandam bonorum poſſeſſionem

ſeſſionem partis debitae placet: exceptis his rebus, quas in caſtris adquiſiſſet: quarum liberam teſtamenti factionem habet.

30. PAVLVS *lib. 7. Quaeſtionum.*

Nam in bona caſtrenſia non eſſe dandam contra tabulas filii militis bonorum poſſeſſionem, Diuus PIVS ANTONINVS reſcripſit.

31. MARCELLVS *(lib. 13. Digeſtorum.)*

Si miles Titio et Sejo ſeruum legauerit, et eum Titius manumiſiſſet deliberante Sejo, moxque is legatum omiſiſſet: liberandum fore dico: quia et ſi heres ſeruum alicui legatum interim manumiſiſſet, deinde legatarius repudiaſſet, liber eſſet.

32. MODESTINVS *(lib. 9. Regularum.)*

Si ſecundum probabilem voluntatem militis hereditas ejus non adeatur, nec res caſtrenſes heredibus competunt.

33. TERTYLLIANVS *[lib. ſing. de Caſtrenſi peculio.]*

Si filiusfamilias miles feciſſet teſtamentum more militiae, deinde poſt mortem patris poſthumus ei naſceretur: vtique rumpitur teſtamentum. Verum ſi perſeueraſſet in ea voluntate, vt vellet adhuc illud teſtamentum valere: valiturum illud, quaſi rurſum aliud factum; ſi modo militaret adhuc eo tempore, quo naſceretur illi poſthumus.

§. 1. Sed ſi filiusfamilias miles feciſſet teſtamentum, deinde poſtea, viuo eo, et adhuc auo quoque ſuperſtite, naſceretur ei poſthumus, non rumpitur ejus teſtamentum: quia cum id, quod naſceretur, in poteſtatem ejus non perueniret, non videtur ſuus heres adgnaſci. Ac ne auo quidem ſuo hunc nepotem poſthumum. cum viuo filio naſceretur, ſuum heredem protinus adgnaſcit: et ideo nec aui teſtamentum rumpi: quoniam, licet in poteſtate aui protinus eſſe inciperet, tamen antecederet eum filius.

§. 2. Secundum quae, ſi filiusfamilias miles teſtamentum fecerit, et omiſerit poſthumum per errorem, non quod volebat exheredatum; deinde poſthumus, poſt mortem aui, viuo adhuc filio, id eſt, patre ſuo, natus fuerit: omnimodo rumpet illius teſtamentum. Sed ſi quidem pagano jam illo facto, natus ſit, nec conualeſcet ruptum: ſi vero militante adhuc natus fuerit, rumpetur; deinde, ſi voluerit ratum illud eſſe pater, conualeſcet ſic, quaſi denuo factum.

§. 3. Sed et ſi, viuo auo, naſcatur poſthumus, hic non rumpet continuo patris teſtamentum: ſi ſuperuixerit poſt mortem aui, viuo adhuc patre, rumpet, quod nouus illi nunc primum heres adgnaſcitur. Ita tamen, vt nunquam poſſit duorum ſimul teſtamenta rumpere, et aui, et patris.

34. PAVLVS *(lib. 14. Quaeſtionum.)*

Ejus militis, qui doloris impatientia, vel taedio vitae mori maluit, teſtamentum valere, vel inteſtati bona ab his, qui lege vocantur, vindicari, Diuus HADRIANVS reſcripſit.

§. 1. Militia miſſus intra annum teſtamentum facere coepit, neque perficere potuit: Poteſt dici, ſolutum ita eſſe teſtamentum, quod in militia fecit, ſi jure militiae fuit ſcriptum: alioquin, ſi valuit jure communi, non eſſe jure reſciſſum.

§. 2. Nec tamen circa militem eadem adhibebitur diſtinctio: nam quocunque modo teſtamentum fecerit, nouiſſima voluntate reſcindetur: quoniam *voluntas quoque militis teſtamenti eſt.*

35. *Idem [lib. 19. Quaeſtionum.]*

Miles ſi teſtamentum imperfectum relinquat, ſcriptura, quae profertur, perfecti teſtamenti poteſtatem obtinet: nam militis teſtamentum ſola perficitur voluntate. † Quique plura per dies varios ſcribit, ſaepe facere teſtamentum videtur.

36. *Idem lib. 6. Reſponſorum.*

Militis codicillis ad teſtamentum factis, etiam hereditas jure videtur dari: Quare ſi partem dimidiam hereditatis codicillis dederit, teſtamento ſcriptus ex aſſe heres, partem dimidiam habebit: legata autem teſtamento data communiter debentur.

§. 1. Miles caſtrenſium bonorum, et non caſtrenſium, diuerſis heredibus inſtitutis, poſtea caſtrenſium bonorum alios heredes inſtituit: Prioribus tabulis tantum abſtuliſſe videtur, quantum in poſteriores contulerit: nec videtur mutare, etſi prioribus tabulis vnus heres ſcriptus fuiſſet. §. 2. Miles in ſupremis ordinandis ignarus vxorem eſſe praegnantem: ventris non habuit mentionem: Poſt mortem patris filia nata, ruptum eſſe teſtamentum apparuit, neque legata deberi: ſi qua vero medio tempore ſcriptus heres legata ſoluiſſet, vtilibus actionibus filiae datis, ob improuiſum caſum eſſe reuocanda; nec inſtitutum, cum bonae fidei poſſeſſor fuerit, quod inde ſeruari non potuiſſet, praeſtari.

§. 3. Veteranus moriens, teſtamentum jure communi, tempore militiae factum, irritum eſſe voluit, et inteſtatus eſſe maluit: Heredum inſtitutiones [ac ſubſtitutiones] in eodem ſtatu manſiſſe placuit: legata vero petentes, exceptione *doli mali* ſecundum jus commune ſummoueri: cujus exceptionis *vires ex* perſona petentis aeſtimantur; et alioquin potior eſt in re pari cauſa poſſeſſoris.

§ 4. Miles jure communi teſtatus, poſtea teſtamento jure militiae ſuper bonis omnibus facto, poſt annum militiae vita deceſſerat: prioris teſtamenti, quod ruptum eſſe conſtabat, non redintegrari vires conſtitit.

37. PAVLVS *lib. 7. Quaeſtionum.*

Si duobus à milite liberto ſcriptis heredibus, alter omiſerit hereditatem: pro ea parte inteſtatus videbitur defunctus deceſſiſſe, quia miles et pro parte teſtari poteſt. Et competit patrono ab inteſtato bonorum poſſeſſio: niſi [ſi] haec voluntas defuncti probata fuerit, vt omittente altero, ad alterum vellet totam redire hereditatem.

38. *Idem [lib. 8. Quaeſtionum.]*

Quod dicitur, *ſi miles intra annum, quam miſſus eſt, deceſſerit, valere ejus teſtamentum, quod jure militari fecerat:* verum eſt, etiam ſi poſt annum conditio inſtitutionis extiterit, mortuo eo intra annum. Et ideo, ſi heredi filio ſubſtituerit, nihil intereſt, quando filius moriatur: ſufficit enim patrem intra annum obiiſſe.

§. 1. Miles teſtamentum fecerat: deinde non ignominiae cauſa miſſus, rurſum cinctus eſt in alia militia: Quaerebatur, an teſtamentum ejus; quod in militia fecerat, valeret? Quaeſiui, vtrum jure militari, an communi jure teſtatus eſt? et ſi quidem communi jure teſtatus eſt, nulla dubitatio eſt, quin valeat. Sed ſi vt miles feciſſet teſtamentum, agitare coepi, quando adſumptus fuiſſet, poſtquam deſiit in numeris eſſe, vtrum intra annum, an poſt annum? Cognoui, intra annum eum adſumptum: ergo ſi, cum adhuc jure militari valeret, rurſus eodem jure poſſet teſtari, nunquid etiam poſt annum eo mortuo valeat teſtamentum? *Me mouebat*, quod alia militia eſt poſterior. Sed humanius eſt dicere, valere teſtamentum, quaſi conjuncto munere militiae. Non loquor de eo, qui voluit valere teſtamentum etiam adſumptus: hic enim quaſi in militia ſequenti

fecit

Digitized by Google

fecit teſtamentum, exemplo ejus, qui paganus fecit, deinde militare coepit.

39. *Idem [lib. 9. Quaeſtionum.]*

Si filiusfamilias miles captus, apud hoſtes deceſſerit: dicemus, legem Corneliam etiam ad ejus teſtamentum pertinere. Sed quaeramus, ſi pater ejus prius in ciuitate deceſſerit, relicto nepote ex filio, an ſimiliter teſtamentum patris rumpatur? Et dicendum eſt, non rumpi teſtamentum: quia ex eo tempore, quo captus eſt, videtur deceſſiſſe.

40. *Idem lib. 11. Reſponſorum.*

Lucius Titius miles notario * (ſuo) teſtamentum ſcribendum notis dictauit, et antequam literis praeſcriberetur, vita defunctus eſt: Quaero, an haec dictatio valere poſſit? Reſpondi, militibus quo modo poſſunt, teſtamentum facere conceſſum eſſe; ita tamen, vt hoc ita ſubſecutum eſſe legitimis probationibus oſtendatur.

* L. 23. §. 1. ex quib. cauſ. maj.

§. 1. Idem reſpondit, ex teſtamento ejus, qui jure militari teſtatus eſſet, ſeruum, qui (licet ſub conditione) legatum meruit, etiam libertatem poſſe ſibi vindicare. §. 2. Idem (reſpondit): Lucius Titius miles teſtamentum ita fecit, *Pamphila ſerua mea ex aſſe mihi heres eſto*; allo deinde capite, Sempronio commilitoni ſuo eandem Pamphilam reliquit: cujus fidei commiſit, vt eam manumitteret. Quaero, an heres eſſet Pamphila, atque ſi directo accepiſſet libertatem? Reſpondi, intelligendum, militem, qui ancillam ſuam heredem inſtituerat, ignoraſſe, poſſe ex ea inſtitutione etiam libertatem ei competere: et ideo ſine cauſa poſtea à commilitone petiſſe, vt eandem manumitteret: cum ex priore ſcriptura libera et heres effecta eſt, poſtea, nullo praejudicio voluntati facto, fruſtra legata eſt.

41. TRYPHONINVS *lib. 18 Diſputationum.*

Miles ita heredem ſcribere poteſt: *Quoad viuit Titius, heres eſto; poſt mortem ejus, Sejus.* Sed ſi ita ſcripſerit, *Titius vsque ad annos decem heres eſto*, nemine ſubſtituto, inteſtati cauſa poſt decem annos locum habebit. Et quia diximus, *ex certo tempore, et vsque ad certum tempus* milites poſſe inſtituere heredem, his conſequens eſt, vt antequam dies veniat, quo admittatur inſtitutus, inteſtati hereditas defertur. Et quod in bonorum portione ei licet, hoc etiam in temporis ſpatio, licet non modicum ſit, ex eodem priuilegio competat.

§. 1. Mulier, in qua turpis ſuſpicio cadere poteſt, nec ex teſtamento militis aliquid capere poteſt: vt Diuus HADRIANVS reſcripſit. §. 2. Nec tutorem ei, qui in aliena eſt poteſtate, miles dare poteſt. §. 3. Si miles exheredauerit filium; vel, ſciens eum filium ſuum eſſe, ſilentio praeterierit: an legatum à ſubſtituto ejus dare poſſit, quaeſitum eſt? Dixi, non poſſe, licet ampla legata reliquerit.

§. 4. Exheredato milea et emancipato filio ſubſtituere poteſt. Verum hoc jus in his exercebitur, quae ab ipſo ad eum, cui ſubſtituit, peruenerint; non etiam in his, [ſi] quae habuerit, vel poſtea adquiſierit: nam et ſi filio ſuo, viuo adhuc auo, ſubſtituit, poſt adquiſitam ei aui hereditatem, nemo diceret, ad ſubſtitutum pertinere.

§. 5. Si militis adita non fuerit hereditas, an ſubſtitutio, quam pupillo fecit, valeat, quaeritur? Et conſequens erit, hoc dicere; quia permittitur, militem filio facere teſtamentum, quamuis ſibi non fecerit.

42. VLPIANVS *lib. 45. ad Edictum.*

Ex eo tempore quia jure militari incipit poſſe teſtari, ex quo in numeros relatus eſt: *ante, non: Proinde qui nondum in numeris ſunt, licet etiam lecti tirones ſint, et publicis expenſis iter faciunt, nondum milites ſunt: debent enim in numeros referri.

* L. 13. §. 3. de re milit. L. 2. et 5. de Veteran.

43. PAPINIANVS [*lib. 6. Reſponſorum.*]

Filiusfamilias equeſtri militia exornatus, et in comitatu Principum retentus, cingi confeſtim juſſus, teſtamentum de caſtrenſi (peculio) facere poteſt.

44. VLPIANVS (*lib. 45. ad Edictum.*)

Reſcripta Principum oſtendunt, omnes omnino, qui ejus ſunt gradus, vt jure militari teſtari non poſſint, ſi in hoſtico deprehendantur, et illic decedant, quomodo velint, et quomodo poſſint teſtari: ſiue Praeſes ſit prouinciae, ſiue quis alius, qui jure militari teſtari non poteſt.

Ad TIT. XIII.

De LIBERIS et *POSTHVMIS*, HEREDIBVS INSTITVENDIS vel *EXHEREDANDIS.*

(Dig. 28. T. 2.)

1. VLPIANVS (*lib. 1. ad Sabinum.*)

Qui ſit *nominatim* exheredari, videamus. Nomen et praenomen, et cognomen ejus dicendum eſt: an ſufficit vel vnum ex his? Et conſtat ſufficere.

2. *Idem lib 6 Regularum.*

Nominatim exheredatus filius et ita videtur, *filius meus exheres eſto*: ſi nec nomen expreſſum ſit, ſi modo vnicus ſit: nam ſi plures ſunt filii, benign. a interpretatione potius à pleriſque reſpondetur, nullum exheredatum eſſe.

* L. 3. §. 5. L. 13. §. 2. L. 14. §. 2. L. 15 h. t.

3. *Idem lib. 1 ad Sabinum.*

Et ſi pepercerit *filium* dicere, *ex Seja natum natum* dixit, recte exheredat: et, ſi cum conuicio dixerit, *non nominandus, vel non filius meus, latro, gladiator*, magis eſt, vt recte exheredatus ſit: et, ſi *ex adultero natum* dixerit.

§. 1. *Pure* autem filium exheredari IVLIANVS putat: qua ſententia vtimur. §. 2. Filius inter medias quoque heredum inſtitutiones recte exheredatur, et erit à toto gradu ſummotus, niſi forte ab vnius perſona eum teſtator exheredaverit: nam, ſi hoc fecit, vitioſa erit exheredatio: quemadmodum ſi ita eum exheredauerit, *quisquis mihi erit filius, exheres eſto.* Nam [vt IVLIANVS ſcribit] hujusmodi exheredatio vitioſa eſt, quoniam poſt *aditam* hereditatem voluit eum ſummotum: quod eſt impoſſibile.

§. 3. Ante heredis inſtitutionem exheredatus, ab omnibus gradibus ſummotus eſt. §. 4. Inter duos (autem) gradus exhere-

Digitized by Google

exheredatus ab vtroque remotus eſt, ſecundum Scaevolae ſententiam, quam puto veram.

§. 5. In eo, qui miſcuit duos gradus, exheredationem valere, Mauricianus recte putat: veluti, *Primus heres eſto, ex ſemiſſe: ſi primus heres non erit, ſecundus* [*ex ſemiſſe heres eſto:*] *tertius ex alio ſemiſſe heres eſto, filius exheres eſto: ſi tertius heres non erit, quartus heres eſto:* nam ab vtroque gradu ſummotus eſt

§. 6. Si ita teſtatus ſit paterfamilias, vt à primo quidem gradu filium praeteriret, à ſecundo ſolo exheredaret: Sabinus, et Caſſius, et Julianus putant, perempto primo gradu, teſtamentum ab eo gradu exordium capere, vnde filius exheredatus eſt: quae ſententia comprobata eſt.

4. *Idem lib. 3. ad Sabinum*

Placet, omnem maſculum poſſe poſthumum heredem ſcribere, ſiue jam maritus ſit, ſiue nondum vxorem duxerit: nam et maritus repudiare vxorem poteſt, et qui non duxit vxorem, poſtea maritus effici. Nam et cum maritus poſthumum heredem ſcribit, non vtique is ſolus poſthumus ſcriptus videtur, qui ex ea, quam habet vxorem, ei natus eſt, vel (is,) qui tunc in vtero eſt, verum is quoque, qui ex quacunque vxore naſcatur.

5. JAVOLENVS *lib. 1. ex* Caſſio.

Ideoque qui poſthumum heredem inſtituit, ſi poſt teſtamentum factum mutauit matrimonium, is inſtitutus videtur, qui ex poſteriore matrimonio natus eſt.

6. VLPIANVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Sed eſt *quaeſitum*, an is, qui generare facile non poſſit, poſthumum heredem facere poſſit? Et ſcribit Caſſius, et Javolenus, poſſe: nam et vxorem ducere, et adoptare poteſt. Spadonem quoque poſſe poſthumum heredem ſcribere, et Labeo et Caſſius ſcribunt: quoniam nec aetas, nec ſterilitas ei rei impedimento eſt.

§. 1. Sed ſi *caſtratus* ſit, Julianus Proculi opinionem ſecutus, non putat poſthumum heredem poſſe inſtituere: quo jure vtimur. §. 2. *Hermaphroditus* plane, ſi in eo virilia praeualebunt, poſthumum heredem inſtituere poterit.

7. PAVLVS *lib. 1. ad Sabinum.*

Si filius, qui in poteſtate eſt, *praeteritus* ſit, et viuo patre decedat: teſtamentum non valet, * nec ſuperius rumpetur, et eo jure vtimur.

* L. 30. 31. h. t.

8. POMPONIVS [*lib. 1. ad Sabinum.*]

Si primo herede inſtituto, filium exheredauero, à ſecundo autem ſubſtituto non exheredauero, et, dum pendet, an prior aditurus ſit, filius deceſſerit: ſecundum ſententiam, qua vtimur, non erit ſecundus heres, quaſi ab initio inutiliter inſtitutus, cum ab eo filius exheredatus non ſit. † Quod ſi in poſthumo filio idem acciderit, vt natus viuo patre, à quo exheredatus ſit, moriatur, eadem dicenda erunt de ſubſtituto: quoniam, cum eſt natus filius, loco ejus eſt, qui ſuperſtes eſt.

9. PAVLVS [*lib. 19. ad Sabinum.*]

Si quis poſthumos, quos per aetatem aut valetudinem habere forte non poteſt, heredes inſtituit: ſuperius teſtamentum rumpitur: quod natura magis in homine generandi, et conſuetudo ſpectanda eſt, quam temporale vitium, aut valetudo, propter quam abducatur homo à generandi facultate.

§. 1. Sed ſi ex ea, quae alii nupta ſit, poſthumum quis heredem inſtituerit: ipſo jure non valet, quod turpis ſit inſtitutio. §. 2. Si filium exheredauero, nepotemque ex eo praeteriero, et alium heredem inſtituero, et ſuperuixerit filius poſt mortem meam, licet ante aditam hereditatem deceſſerit: non tamen nepotem ruptum teſtamentum, Julianus, et Pomponius, et Marcellus ajunt. † Diuerſumque eſt, ſi in hoſtium poteſtate filius ſit, et deceſſerit in eodem ſtatu. Rumpit enim his caſibus nepos teſtamentum: quod moriente auo filii jus pependerit, non abſciſſum [vt ſuperiore caſu fuerit.] Sed et ſi heres inſtitutus omiſerit hereditatem, erit legitimus heres: quoniam haec verba, *ſi inteſtato moriatur*, ad id tempus referuntur, quo teſtamentum deſtituitur, non quo moritur.

§. 3. Sed ſi ex ea, quam nefas ſit ducere, poſthumum heredem inſtituero, non putat rumpi teſtamentum Pomponius. §. 4. Sed, ſi per adoptionem ſororem factam habeam, potero poſthumum ex ea heredem inſtituere: quia, adoptione ſoluta, poſſum eam ducere vxorem.

10. POMPONIVS [*lib. 1. ad Sabinum.*]

Commodiſſime is, qui nondum natus [eſt,] ita heres inſtituitur, *ſiue viuo me, ſiue mortuo, natus fuerit, heres eſto:* aut etiam pure neutrius temporis habita mentione, ſi alteruter caſus omiſſus fuerit, eo caſu, qui omiſſus ſit, natus rumpit teſtamentum. Quia [hic filius] nec ſub conditione quidem ſcriptus heres intelligitur, qui in hunc caſum naſcitur, qui non eſt teſtamento apprehenſus.

11. PAVLVS [*lib. 2. ad Sabinum.*]

In ſuis heredibus euidentius apparet, continuationem dominii eo rem perducere, vt nulla videatur hereditas fuiſſe: quaſi olim hi domini eſſent, qui etiam viuo patre quodammodo domini exiſtimantur. Vnde etiam filiusfamilias: ſola nota hac adjecta, per quam diſtinguitur genitor ab eo, qui genitus ſit. Itaque poſt mortem patris non hereditatem percipere videntur: ſed magis liberam bonorum adminiſtrationem conſequuntur: hac ex cauſa, licet non ſint heredes inſtituti, domini ſunt; nec obſtat, quod licet eos exheredare, quod et occidere licebat.

12. VLPIANVS *lib. 9. ad Sabinum.*

Quod dicitur filium natum rumpere teſtamentum: natum accipe, et ſi exſecto ventre editus ſit: nam et hic rumpit teſtamentum, * ſcilicet ſi naſcatur in poteſtate. §. 1. Quid tamen, ſi non integrum animal editum ſit, cum ſpiritu tamen: an adhuc teſtamentum rumpat? et [hoc] tamen rumpit.

* L. 3. §. 1. de injuſt. rupt. irrit. L. 6. de inoff. teſtam.

13. JVLIANVS *lib. 29. Digeſtorum.*

Si ita ſcriptum ſit, *ſi filius mihi natus fuerit, ex beſſe heres eſto,* (*ex reliqua parte vxor mea heres eſto:*) *ſi vero filia mihi nata fuerit, ex triente heres eſto: ex reliqua parte vxor heres eſto*; et filius, et filia nati eſſent: dicendum eſt, aſſem diſtribuendum eſſe in ſeptem partes, vt ex his filius quatuor, vxor duas, filia vnam partem habeat: ita enim ſecundum voluntatem teſtantis, filius altero tanto amplius habebit, quam vxor: idem vxor altero tanto amplius, quam filia: licet enim ſubtili juris regulae conueniebat, ruptum fieri teſtamentum, attamen, quum ex vtroque nato teſtator voluerit vxorem aliquid habere, ideo ad hujusmodi ſententiam, humanitate ſuggerente, decurſum eſt: quod etiam Juventio Celso apertiſſime placuit.

§ 1. Regula eſt Juris Ciuilis, qua conſtitutum eſt, *hereditatem adimi non poſſe*: propter quam liber et heres eſſe juſſus, quamuis dominus ademerit eodem teſtamento libertatem, nihilominus et libertatem et hereditatem habebit. §. 2. Teſtamentum, quod hoc modo ſcribitur, *Titius poſt mortem filii mei heres eſto, filius exheres eſto*, nullius momenti eſt: quia filius poſt mortem ſuam exheredatus eſt. Quare et contra tabulas

Digitized by Google

bulas paternorum libertorum hujusmodi filius bonorum poſſeſſionem accipere poterit.

14. AFRICANVS [*lib 4. Quaeſtionum*]

Si poſthumus à primo gradu exheredatus, à ſecundo praeteritus ſit: quamuis eo tempore naſcatur, quo ad heredes primo gradu ſcriptos pertineat hereditas, ſecundum tamen gradum vitiari placet, ad hoc, vt praetermittentibus inſtitutis, ipſe heres exiſtat: itao et ſi, defuncto eo, heredes inſtituti omiſerint hereditatem, non poſſe ſubſtitutos adire. Itaque et ſi à primo gradu exheredatus, à ſecundo praeteritus, à tertio exheredatus ſit, et viuentibus primis et deliberantibus decedat: quaeri ſolet, omittentibus primis aditionem, vtrum ad eos, qui tertio gradu ſcripti ſint, an potius ad legitimos heredes pertineat hereditas? quo et ipſo caſu rectius exiſtimari putauit, ad legitimos eam pertinere. Nam et cum duobus heredibus inſtitutis, et in ſingulorum locum facta ſubſtitutione, à primis exheredatus poſthumus, à ſecundis praeteritus fuerit: ſi alter ex inſtitutis omiſerit, quamuis poſthumus excludatur, non tamen magis ſubſtitutum admitti.

§. 1. Quod vulgo dicitur, *eum gradum, à quo filius praeteritus ſit, non valere,* non vsquequaque verum eſſe [ait:] nam ſi primo gradu heres inſtitutus ſit filius, non debere eum à ſubſtitutis exheredari: ideoque ſi filio et Titio heredibus inſtitutis Titio Maeuius ſubſtitutus ſit, omittente Titio hereditatem, Maeuium eam adire poſſe, quamuis filius ſecundo gradu exheredatus non ſit.

§. 2. Si quis ita ſcripſerit, *ille, quem ſcio ex me natum non eſſe, exheres eſto:* hanc exheredationem iis nullius momenti eſſe ait, ſi probetur ex eo natus. Non enim videri quaſi filium exheredatum eſſe: cum *elogium* pater, cum filium exheredaret, propoſuiſſet, [et] adjeciſſet propter eam cauſam exheredare, probaturque, patrem circa cauſam exheredationis erraſſe.

15. VLPIANVS [*lib. 1. ad Sabinum.*]

Idem eſt, et ſi ita dixerit, *ille illius filius exheres eſto*, patrem ei adulterum per errorem adſignans.

16. AFRICANVS *lib. 4. Quaeſtionum.*

Si filius heres inſtitutus ſit, omiſſo poſthumo, filioque ſubſtitutus nepos ex eo ſit: ſi interim moriatur filius, poſthumo non nato, nepotem tam patri, quam auo ſuum heredem futurum. Quod ſi nemo filio ſubſtitutus ſit, et ſolus ipſe inſtitutus ſit, tunc, quia eo tempore, quo is moriatur, certum eſſe incipit, neminem ex eo teſtamen to heredem fore, ipſe filius inteſtato patri heres exiſtat: ſicut euenire ſolet, cum ſub ea conditione, quae in ipſius poteſtate erit, filius heres inſtitutus, prius quam ei pareret, moriatur.

17. FLORENTINVS [*lib. 10. Inſtitutionum.*]

Filii etiam hoc modo exheredantur, *filius exheres ſit, filius exheres erit.*

18. VLPIANVS (*lib. 57. ad Edictum.*)

Multi non notae cauſa exheredant filios, nec vt eis obſint, ſed vt eis conſulant, (vtputa impuberibus:) * eisque fideicommiſſam hereditatem dant.

* L. 47. de bon. lib. L. 16. §. 2. de curat. furioſ.

19. PAVLVS *lib. 1. ad Vitellium.*

Cum quidam filiam ex aſſe heredem ſcripſiſſet, filioque, quem in poteſtate habebat, decem legaſſet, adjecit, [et] *in caetera parte exheres mihi erit:* et quaereretur, an recte exheredatus videretur? SCAEVOLA reſpondit, non videtur: et in diſputando adjiciebat, ideo non valere, quoniam nec fundi exheres eſſe juſſus, recte exheredaretur. Aliamque cauſam eſſe inſtitutionis, quae benigne acciperetur: exheredationes autem non eſſent adjuuandae.

20. MODESTINVS [*lib. 2. Pandectarum.*]

Sub conditione filius heres inſtitutus, ſi pendente conditione adrogandum ſe dedit, neceſſarius heres non erit.

21. POMPONIVS [*lib. 2. ad Quintum Mucium.*]

Si filium nominatim exheredauero, et eum poſtea heredem inſtituero, heres erit.

22. TERENTIVS CLEMENS [*lib. 17. ad Legem Juliam et Papiam*]

Cum poſthumus ſub conditione inſtituitur, ſi prius quam naſcatur, coditio extiterit: non rumpitur teſtamentum poſthumi agnatione.

23. PAPINIANVS [*lib. 12. Quaeſtionum.*]

Filio, quem pater poſt emancipationem à ſe factam, iterum adrogauit, exheredationem antea ſcriptam nocere dixi. nam in omni fere Jure ſic obſeruari conuenit, vt veri patris adoptiuus filius nunquam intelligatur: ne imagine natum ae veritas adumbretur, videlicet quod non tranſlatus, ſed redditus videretur. Nec multum puto referre, quod ad propoſitum attinet, quod loco nepotis filium exheredatum pater adrogauit.

§. 1. Si Titius heres inſtitutus, loco nepotis adoptetur: defuncto poſtea filio, qui pater videbatur, nepotis ſucceſſione non rumpitur teſtamentum ab eo, qui heres inuenitur.

24. PAVLVS *lib. 9. Quaeſtionum.*

Poſthuma ſub conditione heres inſtituta, ſi pendente conditione viuo patre naſcatur, rumpit teſtamentum.

25. *Idem lib. 12. Reſponſorum.*

Titius teſtamento heredem inſtituit, et filium habens, ſic exheredationem poſuit: *caeteri omnes filii filiaeque meae exheredes ſunto.* PAVLVS reſpondit, filium recte exheredatum videri. † Poſtea conſultus, an videatur exheredatus, quem pater putauit deceſſiſſe? Reſpondit, filios et filias nominatim exheredatos proponi: de errore autem patris, qui interceſſiſſe proponitur, apud judicem agi oportere.

§. 1. Lucius Titius, cum ſuprema ſua ordinaret in ciuitate, et haberet neptem ex filia praegnantem, rure agentem, ſcripſit *id, quod in vtero haberet, ex parte heredem:* Quaero, cum ipſa die, qua Titius ordinaret teſtamentum in ciuitate, hora diei ſexta, eodem die [albeſcente coelo), rure ſit enixa Maeuia maſculum, an inſtitutio heredis valeat: cum, quo tempore ſcriberetur teſtamentum, jam editus eſſet partus? PAVLVS reſpondit, verba quidem teſtamenti ad eum proneputem directa videri, qui poſt teſtamentum factum naſceretur: ſed ſi [vt proponitur] eadem die, qua teſtamentum factum eſt, neptis teſtatoris, antequam teſtamentum ſcriberetur, enixa eſſet, licet ignorante teſtatore, tamen inſtitutionem jure factam videri, [recte] reſponderi.

26. PAVLVS (*lib. 3. Sententiarum.*)

Filiusfamilias, ſi militet, vt paganus, nominatim à patre aut heres ſcribi, aut exheredari debet: jam ſublato Edicto Diui AVGVSTI, quo cautum fuerat, ne pater filium militem exheredet.

Digitized by Google

27. *Idem lib. 3. ad Neratium.*

Poſthumum ex qualibet vidua natum, ſibi filium heredem inſtituere poteſt.

28. TRYPHONINUS [*lib. 20. Diſputationum.*]

Filius à patre, cujus in poteſtate eſt, ſub conditione, quae non eſt in ipſius poteſtate, heres inſtitutus, et in defectum conditionis exheredatus, deceſſit pendente etiam tunc conditione tam inſtitutionis, quam exheredationis: Dixi, heredem eum ab inteſtato mortuum eſſe, quia dum vixit, neque ex teſtamento heres, neque exheredatus fuit. Herede autem ſcripto ex parte filio, coheres poſt mortem filii inſtitui poteſt.

§. 1. Filiusfamilias miles de caſtrenſi peculio fecit teſtamentum, habens filium in ejusdem poteſtate: cum militare deſiſſet, patre eodemque avo defuncto, quaeſitum eſt, an rumpetur ejus teſtamentum? Non quidem adoptavit, nec hodie ei natus eſt filius, nec priore ſubducto de poteſtate herede ſuo ulterior ſucceſſit in proximum locum: ſed tamen in poteſtate ſua habere coepit, quem non habebat; ſimulque paterfamilias factus eſt, et filius ſub ejus recidit poteſtate: rumpetur ergo teſtamentum. Sed, ſi heres ſit inſtitutus, vel exheredatus iſte ejus filius, non rumpitur: quia nullo circa eum novo facto, ſed ordine quodam naturali nactus eſt poteſtatem.

§. 2. Si quis ex certa uxore natum ſcribit heredem, in periculum rumpendi teſtamentum deducit, ex aliis ſuſceptis liberis. §. 3. Si quis eo tempore, quo nondum ejus uxor eſſe poſſet, teſtator natum ex ea ſcripſit heredem: an poſtea contracto licito matrimonio natus, heres ex teſtamento eſſe poſſit, quaeritur. veluti ſi ſcribas hodie heredem, qui tibi ex Titia natus erit, quando Titia ancilla, vel minor annis viginti quinque ea, cujus pater tuus tutelam adminiſtravit, aut tutor tu ipſe fuiſti; poſtea [Titia] uxor juſta tibi fuerit, vel libertatem adepta, aut tempore annorum viginti quinque, et utilis anni, et rationum allegatione: an natus heres eſſe poſſit? Nemo certe dubitabit, ex Titia, quae tunc propter tenorem aetatis uxor duci non potuit, quando teſtamentum fiebat, natam poſtea ea uxore ducta, heredem eſſe poſſe. Et generaliter nato quo teſtamentum herede ſcripto, aditus eſt ad hereditatem, in qualicunque ſtatu teſtamenti faciendi tempore fuit, quae poſtea teſtatori civiliter napta eſt.

§. 4. Quid autem, ſi filium poſt teſtamentum natum ex beſſe, filiam autem poſt teſtamentum natam ex triente ſcripſit heredem, nec ullum coheredem dedit, nec ſubſtituit invicem alium? Unus natus ſolus ex teſtamento ſit heres.

29. SCAEVOLA [*lib. 6. Quaeſtionum.*]

Gallus ſic poſſe inſtitui poſthumos nepotes induxit: *Si filius meus, vivo me, morietur, tunc ſi quis mihi ex eo nepos, ſive quae neptis, poſt mortem meam in decem menſibus proximis, quibus filius meus moreretur, natus, nata erit, heredes ſunto.*

§. 1. Quidam recte admittendum credunt, etiam ſi non exprimat de morte filii, ſed ſimpliciter inſtituat, ut eo caſu valeat, qui ex verbis concipi poſſit. §. 2. Idem credendum eſt Gallum exiſtimaſſe et de pronepote, ut dicat teſtator, *ſi (me) vivo nepos decedat, tunc qui ex eo pronepos*, et caetera.

§. 3. Sed et ſi vivo filio, jam mortuo pronepote, cujus uxor praegnans eſſet, teſtamentum faceret, poteſt dicere: *ſi me vivo filius decedat, tunc qui pronepos.* §. 4. Num ſi et filius et nepos vivant, concipere, utrisque mortuis, vivo ſe, tunc qui pronepos naſceretur, poterit? Quod ſimiliter admittendum eſt: ita ſane, ſi prius nepos, deinde filius decederet, ne ſucceſſione teſtamentum rumperetur.

§. 5. Et quid, ſi tantum in mortis filii caſum conciperet? Quid enim, ſi aquae et ignis interdictione peteretur? Quid, ſi nepos, ex quo pronepos inſtitueretur, ut oſtendimus, emancipatus eſſet? Hi enim caſus et omnes, ex quibus ſuus heres poſt mortem ſcilicet avi naſceretur, non pertinent ad Legem Velleam. Sed ex ſententia Legis Velleae, et haec omnia admittenda ſunt, ut ad ſimilitudinem mortis, caeteri caſus admittendi ſint.

§. 6. Quid ſi, qui filium apud hoſtes habebat, teſtaretur? quare non induxere, ut ſi antea, quam filius ab hoſtibus rediret, quamvis poſt mortem patris, decederet, tunc deinde nepos, vel etiam adhuc illis vivis poſt mortem ſcilicet avi naſceretur, non rumperet? nam hic caſus ad Legem Velleam non pertinet. Melius ergo eſt, ut in ejusmodi utilitate, praeſertim poſt Legem Velleam, quae et multos caſus rumpendi abſtulit, interpretatio admittatur: ut inſtituens nepotem, qui ſibi poſt mortem ſuus naſceretur, recte inſtituiſſe videatur, quibuscunque caſibus nepos poſt mortem natus ſuus eſſet, rumperetque praeteritus: atque etiam ſi generaliter, *quidquid ſibi liberorum natum erit poſt mortem, aut quicunque natus fuerit*, ſit inſtitutus; ſi ſuus naſceretur.

§. 7. Si ejus, qui filium habeat, [et] nepotem ex eo inſtituat, nurus praegnans ab hoſtibus capta ſit, ibique vivo ſuo et ejus filio pariat, mox ille poſt mortem patris atque avi redeat: utrum hic caſus ad Legem Velleam reſpiciat, an ad jus antiquum aptandus ſit; poſſitque vel ex jure antiquo, vel ex Vellea inſtitutus non rumpere? quod quaerendum eſt, ſi jam mortuo filio, pronepotem inſtituat, redeatque mortuo Sed cum teſtamentum ab eo non rumpitur, nihil refert, utrum ex jure antiquo, an ex Lege Vellea excludatur.

§. 8. Forſitan addubitet quis, an iſtis caſibus, ſi nepos poſt teſtamentum naſcatur, vivo patre ſuo, deinde ex eo concipiatur, isque vivo patre, deinde avo, naſcatur: an non poterit heres inſtitui, quis pater ipſius non recte inſtitutus eſſet: Quod minime eſt expaveſcendum: hic enim ſuus heres naſcitur, et poſt mortem naſcitur.

§. 9. Ergo et ſi pronepos admittetur, qui natus erit ex nepote, poſtea vivo filio, atque ſi ex eo natus eſſet, adoptatur.

§. 10. In omnibus his ſpeciebus illud ſervandum eſt, ut filius duntaxat, qui eſt in poteſtate, ex aliqua parte ſit heres inſtitutus: nam fruſtra exheredabitur poſt mortem ſuam. quod non eſſe neceſſario in eo filio, qui apud hoſtes [eſt,] ſi ibi decedat: et in nepote certe, et pronepote. Quorum ſi liberi heredes inſtituantur, inſtitutionem nunquam exigemus: quia poſſunt praeteriri. §. 11. Nunc de *Lege Vellea* videamus, voluit *vivis nobis natos ſimiliter non rumpere teſtamentum.*

§. 12. Et videtur *primum caput* eos ſpectare, qui, cum naſcerentur, ſui heredes futuri eſſent. Et rogo: ſi filium habeas, et nepotem nondum natum tantum ex eo heredem inſtituas, filius decedat, mox vivo te nepos naſcatur? Ex verbis dicendum eſt, non rumpi teſtamentum, ut non ſolum illud primo capite notaverit, ſi nepos, qui eo tempore inſtituatur, quo filius non ſit: verum et ſi vivo patre naſcatur. Quid enim neceſſe eſt, tempus teſtamenti faciendi reſpici, cum ſatis ſit obſervari id tempus, quo naſcitur? nam etſi ita verba ſunt, *qui teſtamentum faciet, is omnis virilis ſexus, qui ei ſuus heres futurus erit*, et caetera: *etiamſi (vivente) parente vivo naſcantur.* §. 13. *Sequenti parte*, ſuccedentes in locum liberorum non vult (Lex) rumpere teſtamentum: et ita interpretandum

tandum eſt, vt, ſi filium, et nepotem, et pronepotem habeas, mortuis vtriſque, pronepos inſtitutus ſuccedens in ſui heredis locum, non rumpat. Et bene verba ſe habent. *ſi quis ex ſuis heredibus ſuus heres eſſe deſierit*, ad omnes caſus pertinentia, quos ſupplendos in GALLI AQVILII ſententia diximus: nec ſolum ſi nepos viuo patre decedet, nec ſuccedens pronepos auo mortuo rumpat, ſed et ſi ſuperuixit patri ac decedat, dummodo heres inſtitutus ſit, aut exheredatus.

§. 14. Videndum, num hac poſteriore parte, *ſi quis ex ſuis heredibus ſuus heres eſſe deſierit, liberi ejus*, et caetera, *in locum ſuorum ſui heredes ſuccedunto*, poſſit, interpretatione induci, vt, ſi filium apud hoſtes habens, nepotem ex eo heredem inſtituas, non tantum ſi viuo te filius decedat, ſed etiam poſt mortem, antequam ab hoſtibus reuerſus fuerit, ſuccedendo non rumpet: nihil enim addidit, quo ſignificaret tempus, niſi quod (licet audenter) poſſis dicere, viuo patre hunc ſuum heredem eſſe deſiiſſe, licet poſt mortem decedat, quia nec redit, nec poteſt redire.

§. 15. Ille caſus in difficili eſt, (ſi) filium habeas, et nepotem nondum natum inſtituas, isque naſcatur viuo patre ſuo, ac mox pater decedat: non enim ſuus heres eſt tempore, quo naſcatur; nec poſteriori alii ſuccedendo prohiberi videtur rumpere, quam qui jam natus erit. Denique (et) ſuperiore capite, vt liceat inſtitui nondum natos, qui cum naſcentur, ſui erunt, permitti: poſteriore capite non permittit inſtitui, ſed vetat rumpi: neue ob eam rem minus ratum eſſet, quod ſuccedit. Porro procedere debet, vt vtiliter ſit inſtitutus, (quod nullo jure potuit) qui nondum natus erat? JVLIANO tamen videretur, duobus quaſi capitibus Legis commixtis, in hoc quoque inducere Legem, ne rumpantur teſtamenta.

§. 16. Quaeremus tamen, cum recepta eſt Juliani ſententia, an, ſi naſcatur nepos viuo patre ſuo, deinde emancipetur, ſponte adire poſſit hereditatem? Quod magis probandum eſt: nam emancipatione ſuus heres fieri non potuit.

30. CAJVS [*lib. 17. ad Edictum Prouinciale.*]

Inter caetera, quae ad ordinanda teſtamenta neceſſario deſiderantur, principale jus eſt de liberis heredibus inſtituendis, vel exheredandis: ne praeteritis iſtis, rumpatur teſtamentum, namque filio, qui in poteſtate eſt, praeterito, inutile eſt teſtamentum.

31. PAVLVS (*lib. 2. ad Sabinum*)

Dum apud hoſtes eſt filius, pater jure fecit teſtamentum, et recte eum praeteriit: cum, ſi in poteſtate eſſet filius, nihil valiturum eſſet teſtamentum.

32. MARCIANVS *lib. 2. Regularum.*

Si filio emancipato exheredato is, qui in poteſtate eſt, praeteritus ſit: ipſe quidem emancipatus, ſi contra tabulas petat, nihil agit: ab inteſtato autem et ſuus, et emancipatus venient.

a) DE CONDITIONIBVS INSTITVTIONVM.

(Dig. 28. T. 7.)

1. VLPIANVS [*lib. 5. ad Sabinum.*]

Sub impoſſibili conditione, vel alio mendo factam inſtitutionem placet non vitiari.

2. *Idem lib. 6. ad Sabinum.*

Si teſtamento comprehenſum ſit, *ille ſeruus, ſi meus erit*, aut *qui meus erit, cum moriar, heres eſto*: quatenus accipiatur *meus* quaeritur? Et ſi quidem alienauit in eo vſumfructum, nihilo minus ipſius eſt: ſi vero partem in eo alienauit, an deficiat conditio inſtitutionis, quaeritur? Et verius eſt, non defeciſſe conditionem, niſi euidentiſſimis probationibus teſtatorem voluiſſe apparuerit, pro hac conditione haec verba inſeruiſſe, ſi totus ſeruus in dominio ejus remanſerit: tunc enim parte alienata, conditio deficit.

§. 1. Sed ſi duo ſerui ita ſint heredes inſtituti: *Primus et ſecundus, ſi mei erunt, cum moriar, liberi et heredes ſunto*, et alter ex his ſit alienatus, CELSVS recte putat, ſic accipiendum, atque ſi ſingulos ſeparatim ſub eadem conditione heredes inſtituiſſet.

3. PAVLVS [*lib. 1. ad Sabinum.*]

Si ita heres inſtitutus ſim, *ſi decem dedero*; et accipere nolit, cui dare juſſus ſum: pro impleta conditione habetur.

4. VLPIANVS (*lib. 8. ad Sabinum.*)

Si qui ita ſint inſtituti: *Si ſocii una bonorum meorum permanſerint vsque ad annos ſedecim, heredes ſunto*: Inutilem eſſe inſtitutionem ſecundum verborum ſignificationem, MARCELLVS ait: JVLIANVS autem, quoniam et ante habitam hereditatem iniri ſocietas poteſt, quaſi rei futurae, valere inſtitutionem: quod eſt verum.

§. 1. Idem JVLIANVS ſcribit, eum, qui ita heres inſtitutus eſt, *ſi ſeruum hereditarium non alienauerit*, * cenſentem coheredi implere conditionem: caeterum, ſi ſolus heres ſcriptus ſit, ſub impoſſibili conditione heredem inſtitutum videri, quae ſententia vera eſt.

* L. 73. L. 101. §. 3. de cond. et demonſtr.

5. PAVLVS (*lib. 2. ad Sabinum.*)

Si heredi plures conditiones conjunctim datae ſint, omnibus parendum eſt; * quia vnius loco habentur: ſi disjunctim ſint, cuilibet.

* L. 129. de V. Obl.

6. VLPIANVS (*lib. 9. ad Sabinum.*)

Si quis ita inſtitutus ſit, *ſi monumentum poſt mortem teſtatoris in triduo proximo mortis ejus feciſſet*: cum monumentum in triduo perfici non poſſit, dicendum erit, conditionem euaneſcere, quaſi impoſſibilem.

7. POMPONIVS [*lib. 5. ad Sabinum.*]

Si quis ſub conditione heredes inſtituiſſet, *ſi inuicem cauiſſent, ſe legata ex teſtamento relicta reddituros*: placet, remitti eis conditionem: quia ad fraudem Legum reſpicerent, quae vetarent, quosdam legata capere, quamquam [et] ſi cautum eſſet in ipſa actione, exceptione tuendus eſſet promiſſor.

8. VLPIANVS (*lib. 50. ad Edictum.*)

Quae ſub conditione jurisjurandi relinquuntur, * à Praetore reprobantur: prouidit enim, ne is, qui ſub jurisjurandi conditione quid accepit, aut omittendo conditionem, perderet hereditatem, legatumue, aut cogeretur, turpiter accipiendo conditionem jurare. Voluit ergo, eum, cui *ſub jurisjurandi conditione* quid relictum eſt, ita capere, vt capiunt hi, quibus nulla talis jurisjurandi conditio inſeritur: et recte. Cum enim faciles ſint nonnulli hominum ad jurandum contemptu religionis, alii perquam timidi metu diuini numinis vsque ad ſuperſtitionem, ne vel hi, vel illi, aut conſequerentur aut perderent, quod relictum eſt, Praetor conſultiſſime interuenit. Etenim potuit is, qui voluit factum, quod religionis conditione adſtringit, ſub conditione faciendi relin-

Digitized by Google

quere: ita enim homines aut ſ[illegible]ntes admitterentur, aut non facientes deficerentur conditione.

* L. 20. de cond. et demonſtr. L. 29. §. 2. de teſtam. milit.

§. 1. Hoc Edictum etiam ad legata pertinet, non tantum ad heredum inſtitutionem. §. 2. In fideicommiſſis quoque oportebit eos, qui de fideicommiſſo cognoſcunt, ſubſequi Praetoris Edictum, ea propter, quia vice legatorum funguntur.

§. 3. Et in mortis cauſa donationibus dicendum eſt, Edicto locum eſſe: ſi forte quis cauerit, *niſi juraſſet ſe aliquid facturum*, reſtituturum, quod accepit, oportebit itaque remitti cautionem.

§. 4. Si quis ſub jurisjurandi conditione, et praeterea ſub alia ſit inſtitutus: huic videndum eſt, an remittatur conditio. Et magis eſt, vt remitti jurisjurandi conditio debeat, licet alii conditioni parendum habeat. §. 5. Sed ſi ſub jurisjurandi conditione ſit inſtitutus, *aut ſi decem (millia) dederit*, hoc eſt, alternata conditione, vt aut pareat conditioni, aut juret: aliud quid videndum, numquid remitti ei conditio non debet, quia poteſt alteri conditioni parendo, eſſe ſecurus. Sed eſt verius, remittendam conditionem: ne alia ratione conditio alia eum vrgeat ad jusjurandum.

§. 6. Quoties heres jurare, *daturum ſe aliquid, vel facturum*, quod non improbum eſt, actiones hereditarias non alias habebit, quam ſi dederit, vel fecerit id, quod erat juſſus jurare.

§. 7. Mortuo autem, vel manumiſſo Sticho, viuo teſtatore, qui ita heres inſtitutus eſt, *ſi juraſſet, ſe Stichum manumiſſurum*, non videbitur defectus conditione [heres]: quamuis verum ſit, compellendum eum manumittere, ſi viueret. † Idem eſt, et ſi ita heres inſtitutus eſſet quis, *Titius heres eſto, ita vt Stichum manumittat*: aut, *Titio centum ita lego, ut Stichum manumittat.* Nam mortuo Sticho, nemo dicet ſummouendum eum: non videtur * enim defectus conditione, ſi parere conditioni non poſſit: implenda eſt enim voluntas, ſi poteſt.

* L. 11. h. t. L. 5. §. 5 quand dies leg. ced. L. 54. §. 2. de legat. 1. L. 34. §. 4. de leg. 2. L. 24. de cond. et demonſtr. L. 161. de R. J.

§. 8. De hoc jurejurando remittendo non eſt neceſſe adire Praetorem: ſemel enim in perpetuum à Praetore remiſſum eſt, nec per ſingulos remittendum. Et idcirco, ex quo dies legati ceſſerit, remiſſum videtur, etiam ignorante ſcripto herede. Ideoque in herede legatarii recte probatur, vt poſt diem legati cedentem, ſi deceſſerit legatarius, debeat heres ejus actione de legato vti, quaſi pure legato relicto ei, cui heres extiterat.

9. PAVLVS (*lib. 45. ad Edictum.*)

Conditiones, quae contra bonos mores inferuntur, * remittendae ſunt: veluti *ſi ab hoſtibus patrem ſuum non redemerit; ſi parentibus ſuis, patronoue alimenta non praeſtiterit.* * v. L. 15. h. t.

10. VLPIANVS (*lib. 3. Diſputationum.*)

Inſtitutio talis, *ſi codicillis Sejum heredem ſcripſero, heres eſto*, non eſt inutilis in quouis herede inſtituto, praeter filium: eſt enim conditionalis inſtitutio. Nec videtur hereditas codicillis data, quod interdictum eſt: verum conditionalis eſt haec inſtitutio, quae teſtamento data eſſet. Proinde et ſi ita ſcripſerit, *cujus nomen codicillis ſcripſero, ille mihi heres eſto:* pari ratione dicendum erit, inſtitutionem valere, nullo jure impediente.

§. 1. Si quem ita inſtitutum ponamus, *ille, ſi eum codicillis heredem ſcripſi, heres eſto*: valet inſtitutio, etiam in filio, qui in poteſtate eſt. Cum † nulla ſit conditio, quae in praeteritum confertur, * vel quae in praeſens: veluti, *ſi Rex Parthorum viuit: Si nauis in portu ſtat.*

* L. 37. L. 39. de R. C.

29. JVLIANVS [*lib. 29. Digeſtorum.*]

Si quis teſtamento, hoc modo ſcripſerit: *Filius meus, ſi Titium adoptauerit, heres eſto: ſi non adoptauerit, exheres eſto*; et filio parato adoptare, Titius nolit ſe adrogandum dare: erit filius heres, quaſi expleta conditione.

12. HERMOGENIANVS *lib. 5. Juris Epitomarum.*

Verba haec, *Publius Maeuius, ſi volet, heres eſto*, in neceſſario conditionem faciunt, vt, ſi nolit, heres non exiſtat: [nam] in voluntaria heredis perſona fruſtra adduntur; cum, et ſi non fuerint addita, inuitus non efficitur heres.

13. JVLIANVS *lib. 30. Digeſtorum.*

Ei, qui ita hereditatem, vel legatum accepit, *ſi decem dederit*, neque hereditas, neque legatum aliter adquiri poteſt, quam ſi poſt impletam conditionem id egerit ſcriptus heres, vel legatarius, per quod hereditas, aut legatum adquiri ſolet.

14. MARCIANVS (*lib. 4. Inſtitutionum.*)

Conditiones contra Edicta IMPERATORVM, aut contra Leges, aut quae Legis vicem obtinent, ſcriptae, vel quae contra bonos mores, vel deriſoriae ſunt, aut hujusmodi, quas Praetores improbauerunt, pro non ſcriptis habentur: et perinde, ac ſi Conditio hereditati, ſiue legato adjecta non eſſet, capitur hereditas, legatumue.

15. PAPINIANVS [*lib. 16. Quaeſtionum.*]

Filius, qui fuit in poteſtate, *ſub conditione* ſcriptus heres, *quam Senatus, aut Princeps improbant*, teſtamentum infirmet patris, ac ſi conditio non eſſet in ejus poteſtate. Nam quae facta laedunt pietatem, exiſtimationem, verecundiam noſtram, * et (vt generaliter dixerim) contra bonos mores fiunt: nec facere nos poſſe credendum eſt.

* L. 9. h. t. L. 35. §. 1. de V. O. L. 20. de cond. et demonſtr.

16. MARCIANVS (*lib. 4. Inſtitutionum.*)

Si Titius heres erit, Sejus heres eſto: ſi Sejus heres erit, Titius heres eſto: JVLIANVS inutilem eſſe inſtitutionem [ſcribit], * cum conditio exiſtere non poſſit.

* L. 3. de cond. et demonſtr. L. 88. ad L. Falc.

17. FLORENTINVS *lib. 10. Inſtitutionum.*

Si plures inſtitutiones ex eadem parte ſub diuerſis conditionibus fuerint: conditio, quae prior extiterit, occupabit inſtitutionem.

18. MARCELLVS (*lib. 7. Inſtitutionum.*)

Cum ſeruus pure liber, et heres ſcriptus ſub conditione ſit; et, ſi heres non extiterit, legatum acceperit: in legato repetitam videri conditionem, Diuus PIVS reſcripſit.

§. 1. Hac ratione et PAPINIANVS ſcribit, cum auia nepotem *ſub conditione emancipat. cuis* pro parte heredem inſtituit, et poſtea codicillis ſcripſit *hoc amplius* ei legauit. quam quod heredem eum inſtituit: repetitam videri conditionem emancipationis etiam in legato. Quamuis in legato nullam, vt in hereditate, ſubſtitutionem feciſſet.

19 *Idem*

Digitized by Google

19. *Idem (lib. 8. Inſtitutionum.)*

Si ita ſcriptum fuerit, *Titius heres eſto: ſi Titius heres erit, Maevius heres eſto:* ſi Titius ſuſpectam adierit hereditatem, poteſt Maevius ſuo arbitrio adire, et quartam retinere.

20. LABEO (*lib. 2. Poſteriorum a* JAVOLENO *Epitomatorum*)

Mulier, quae viro ſuo ex dote promiſſam pecuniam debebat, virum heredem ita inſtituerat, *ſi eam pecuniam, quam doti promiſiſſet, neque periſſet, neque exegiſſet:* Puto, ſi vir denunciaſſet caeteris heredibus, per ſe non ſtare, quo minus acceptum faceret id, quod ex dote ſibi deberetur, ſtatim eum heredem futurum. Quod ſi ſolus heres inſtitutus eſſet in tali conditione: nihilominus puto ſtatim eum heredem futurum: quia *ἀδύνατος*, id eſt, impoſſibilis conditio pro non ſcripta accipienda eſt.

§. 1. Si quis hereditarium ſeruum juſſus eſt manumittere, et heres eſſe: quamuis, ſi manumiſerit, nihil agat, tamen heres erit. Verum eſt enim eum manumiſiſſe, ſed poſt aditionem, libertas ſeruo data, ſecundum voluntatem teſtatoris conualeſcit.

§. 2. Si quis te heredem ita inſtituit, *ſi ſe heredem inſtituiſſes, aut quid ſibi legaſſes:* nihil intereſt, quo gradu is à te heres inſtitutus, vel quid ei legatum ſit; dummodo aliquo gradu id te feciſſe probes.

21. CELSVS [*lib. 16. Digeſtorum.*]

Seruus alienus ita heres inſtitui poteſt, *cum liber erit*, proprius autem ita inſtitui non poteſt.

22. CAJVS [*lib. 18. ad Edictum Prouinciale.*]

Quia ratio ſuadet, eum, qui libertatem dare poteſt, ipſum debere aut praeſenti die, aut in diem, aut ſub conditione dare libertatem: nec habere facultatem, in caſum à quolibet obuenientis libertatis heredem inſtituere.

23. MARCELLVS [*lib. 12. Digeſtorum.*]

Vter ex fratribus meis conſobrinam noſtram duxerit vxorem ex dodrante; qui non duxerit, ex quadrante heres eſto: Aut nubit alteri, aut non vult nubere, conſobrinam qui ex his duxit [vxorem], habebit dodrantem; erit alterius quadrans Si neuter eam duxerit vxorem, non quia ipſi ducere noluerunt, ſed quia illa nubere noluerit, ambo in partes aequales admittuntur: plerumque enim haec conditio, *ſi vxorem duxerit, ſi dederit, ſi fecerit*, ita accipi oportet, quod per eum non ſtet, quo minus ducat, det, aut faciat.

24. PAPINIANVS [*lib. 6. Reſponſorum*]

Qui ex fratribus meis Titiam conſobrinam vxorem duxerit, ex beſſe heres eſto: qui non duxerit, ex triente heres eſto; Viuo teſtatore conſobrina defuncta, ambo ad hereditatem venientes ſemiſſes habebunt: quia verum eſt, eos heredes inſtitutos, ſed emolumento portionum euentu nuptiarum diſcretos.

25. MODESTINVS [*lib. 9. Regularum.*]

Sub conditione heres inſtitutus *ſeruus*, ſine juſſu domini conditioni parere [non] poteſt.

26. POMPONIVS [*lib. 2. ad Quintum Mucium.*]

Si *pupillus* ſub conditione heres inſtitutus fuerit, conditioni etiam ſine tutoris auctoritate parere poteſt. Idemque [eſt], et ſi legatum ei ſub conditione relictum fuerit: quia conditione expleta, pro eo eſt, quaſi *pure* ei hereditas, vel legatum relictum ſit.

27. MODESTINVS [*lib 8. Reſponſorum.*]

Quidam in ſuo teſtamento heredem ſcripſit ſub tali conditione, *ſi reliquias ejus in mare abjiciat:* Quaerebatur, cum heres inſtitutus conditioni non paruiſſet, an expellendus eſt ab hereditate? MODESTINVS reſpondit: Laudandus eſt magis, quam accuſandus heres, qui reliquias teſtatoris non in mare ſecundum ipſius voluntatem abjecit; ſed memoria humanae conditionis, ſepulturae tradidit. Sed hoc prius inſpiciendum eſt, ne homo, qui talem conditionem poſuit, neque compos mentis eſſet. Igitur ſi perſpicuis rationibus haec ſuſpicio amoueri poteſt, nullo modo legitimus heres de hereditate controuerſiarum facit ſcripto (heredi).

§. 1. Heredi, quem teſtamento pure inſtituit, codicillis ſcripſit conditionem: Quaero, an ei parere neceſſe habeat? MODESTINVS reſpondit: Hereditas codicillis neque [dari neque] adimi poteſt: porro in defectu conditionis de ademptione hereditatis cogitaſſe intelligitur.

28. PAPINIANVS [*lib. 13. Quaeſtionum.*]

Si filius ſub conditione heres erit, et nepotes ex eo ſubſtituantur; cum * non ſufficit, ſub qualibet conditione filium heredem inſtitui, ſed ita demum teſtamentum ratum eſt, ſi conditio fuit in filii poteſtate: conſideremus, nunquid interſit, quae conditio fuerit adſcripta? Vtrum, quae moriente filio impleri non potuit; (veluti *ſi Alexandriam ierit filius, heres eſto*; isque Romae deceſſit): an vero quae potuit etiam extremo vitae momento impleri (veluti, *ſi Titio decem dederit, filius. heres eſto*)? quae conditio nomine filii per alium impleri poteſt. Nam ſuperior quidem ſpecies conditionis admittit viuo filio nepotes ad hereditatem: qui, ſi neminem ſubſtitutum haberet, dum moritur, legitimus patri heres extiterit. Argumentoque eſt, quod apud SERVIUM quoque relatum eſt: quendam enim refert ita heredem inſtitutum, *ſi in Capitolium aſcenderit; quod ſi non aſcendiſſet*, legatum ei datum; eumque, antequam aſcenderet, mortem obiiſſe: de quo reſpondit SERVIVS, conditionem morte defeciſſe; ideoque, moriente eo, legati diem ceſſiſſe. Altera, [vero] ſpecies conditionis viuo filio non admittit nepotes ad hereditatem, qui, ſubſtituti ſi non eſſent, inteſtato auo heredes exiſterent: neque enim filius videtur obſtitiſſe, poſt cujus mortem patris teſtamentum deſtituitur: quemadmodum ſi, exheredato eodem filio, nepotes, cum filius moreretur, heredes fuiſſent inſtituti.

* L. 5 de hered. inſtit. L. 4. et 83. de condit. et demonſtrat.

Digitized by Google

AD TIT. XIV.

DE HEREDIBVS *INSTITVENDIS.*

(Dig. 28. T. 5.)

1. VLPIANVS [*lib. 1. ad Sabinum.*]

Qui teſtatur, ab heredis inſtitutione plerumque debet initium facere teſtamenti: licet etiam ab exheredatione, quam nominatim facit. Nam Diuus TRAJANVS reſcripſit, poſſe nominatim etiam ante heredis inſtitutionem filium exheredare.

§. 1. Inſtitutum autem heredem eum quoque dicimus, qui ſcriptus non eſt, ſed ſolummodo nuncupatus. §. 2. Mutus et ſurdus recte heres inſtitui poteſt. §. 3. Qui neque legaturus quid eſt, neque quemquam exheredaturus, quinque verbis poteſt facere teſtamentum, vt dicat, *Lucius Titius mihi heres eſto.* † Haec autem *ſcriptura* pertinet ad eum, qui non per ſcripturam teſtatur: qui poterit etiam tribus verbis teſtari, vt [dicat], *Lucius heres eſto,* nam et *mihi et Titius,* abundat.

§. 4. Si ex fundo fuiſſet aliquis ſolus inſtitutus, valet inſtitutio, detracta fundi mentione. §. 5. Si autem ſic ſcribat, *Lucius heres,* licet non adjecerit *eſto,* credimus plus nuncupatum, minus ſcriptum: et ſi ita, *Lucius eſto,* tantundem dicimus: ergo et ſi ita *Lucius* ſolummodo: MARCELLVS non inſubtiliter, non putat hodie hoc procedere. Diuus autem PIVS, cum quidam portiones inter heredes diſtribuiſſet ita, *ille ex parte tota, ille ex tota,* nec adjeciſſet, *heres eſto,* reſcripſit, valere inſtitutionem: quod et JVLIANVS ſcripſit.

§. 6. Item Diuus PIVS reſcripſit, *illa vxor mea eſto,* inſtitutionem valere, licet deeſſet *heres.* §. 7. Idem JVLIANVS, *illum heredem eſſe,* non putauit valere: quoniam deeſt aliquid: ſed et ipſa valebit, ſubaudito *jubeo.*

2. *Idem* [*lib. 6. ad Sabinum.*]

Circa eos, qui ita heredes inſtituti ſunt, *ex partibus, quas adſcripſero,* non putat MARCELLVS eos heredes, nullis adſcriptis partibus: quemadmodum ſi ita eſſent heredes inſtituti, *ſi eis partes adſcripſero,* ſed magis eſt, vt ſic vtraque inſtitutio accipiatur, ſi voluntas defuncti non refragatur, ex quibus partibus adſcripſero: ſi minus, ex aequis; quaſi duplici facta inſtitutione. Quam ſententiam CELSVS lib. 16. Digeſtorum probat: aliter atque (probat) in illa inſtitutione, *ex qua parte me Titius heredem ſcripſit, Sejus heres eſto,* tunc enim, ſi non eſt à Titio ſcriptus, nec Sejus ab eo: nec immerito: hic enim creditur ineſſe conditio, ſed MARCELLVS haec ſimilia putat.

§. 1. Poteſt autem intereſſe, vtrum ita quis ſcribat, *ex his partibus, quas adſcripſi,* an *adſcripſero:* vt ſuperiori modo dicas, nullis adſcriptis partibus, nullam eſſe inſtitutionem: quomodo in illo MARCELLVS, *ex his partibus, ex quibus teſtamento matris ſcripti fuiſſent, heredes ſunto,* ſi inteſtata mater deceſſerit, hos non eſſe inſtitutos.

3. *Idem lib. 3. ad Sabinum.*

Seruus alienus vel totus, vel pro parte, ſine libertate heres inſtitui poteſt.

§. 1. Si ſeruum meum pure heredem ſcripſero, ſub conditione liberum: differtur inſtitutio in id tempus, quo libertas data eſt. §. 2. Si quis ita ſcripſerit, *ſi Titius heres erit, Sejus heres eſto,* (*Titius heres eſto*): quaſi quaeuis conditio, exſpectatur Titii aditio, vt Sejus heres fiat: et ſane, et JVLIANO et TERTVLLIANO hoc videtur.

§. 3. Qui fideicommiſſam libertatem ſub conditione accepit, poteſt ab herede pure cum libertate heres inſtitui: et non exſpectata conditione, libertatem et hereditatem conſequitur: et erit interim neceſſarius, et exiſtente conditione voluntarius heres efficietur. Vt non deſinat heres eſſe, ſed vt jus in eo mutetur ſucceſſionis.

§. 4. Aperturae tabularum dilatio, neceſſarii heredis jus non mutat: vt ſolemus in ſubſtituto impuberis dicere: nam eſt relatum, ſi ſe adrogandum dederit ſubſtitutus impuberi defuncti filius, neceſſarium eum fore.

4. *Idem* [*lib. 4. ad Sabinum.*]

Suus quoque heres, ſub conditione heres poteſt inſtitui. Sed excipiendus eſt filius: quia non ſub omni conditione inſtitui poteſt. Et quidem ſub ea conditione, quae eſt in poteſtate * ipſius, poteſt; de hoc enim inter omnes conſtat: ſed vtrum ita demum inſtitutio effectum habeat, ſi paruerit conditioni, an et ſi non paruerit, et deceſſit? JVLIANVS putat, filium ſub ejusmodi conditione inſtitutum, (etiam) ſi conditioni non paruerit, ſummotum eſſe; et ideo ſi coheredem habeat ita inſtitutus, non debere eum exſpectare, donec conditioni pareat filius: cum, etſi patrem inteſtatum faceret non parendo conditioni, procul dubio exſpectare deberet. Quae ſententia probabilis mihi videtur: vt ſub ea conditione inſtitutus, quae in arbitrio ejus ſit, patrem inteſtatum non faciat.

* L. 86. h. t. L. 15. L. 18. de condit. inſtit.

§. 1. Puto recte generaliter definiri, vtrum in poteſtate fuerit conditio, an non fuerit, facti poteſtas eſt; poteſt enim et haec, *ſi Alexandriam peruenerit,* non eſſe in arbitrio per hyemis conditionem; poteſt et eſſe, ſi ei, qui à primo miliario Alexandriae agit, fuit impoſita: poteſt et haec, *ſi decem Titio dederis,* eſſe in difficili, ſi Titius peregrinetur longinquo itinere. Propter quae ad generalem definitionem recurrendum eſt.

§. 2. Sed et ſi, filio ſub conditione, quae in ejus poteſtate eſt, herede inſtituto, nepos ſit ſubſtitutus, ſiue extraneus, puto viuo filio non extaturum heredem ſubſtitutum, poſt mortem vero extaturum. Nec neceſſariam (à) ſubſtituto filii exheredationem: cum, etſi fuerit facta, fruſtra eſt, poſt mortem enim filii facta eſt, quam inutilem eſſe alias oſtendimus. Opinamur igitur, filium, ſi ſit inſtitutus ſub ea conditione, et ſit in ejus poteſtate, non indigere exheredatione à ſequentibus gradibus: alioquin et (à) coherede indigebit.

5. Apud JVLIANVM *lib. 29. Digeſtorum* MARCELLVS notat.

Si ejusmodi ſit conditio, ſub qua filius heres inſtitutus ſit, vt vltimo vitae ejus tempore certum ſit, eam exiſtere non poſſe, et pendente ea decedat: inteſtato patri heres erit, veluti, *ſi Alexandriam perueneris, heres eſto.* Quod ſi etiam nouiſſimo tempore impleri poteſt, veluti, *ſi decem Titio dederis, heres eſto:* contra puto.

6. VLPIANVS [*lib. 4. ad Sabinum.*]

Sed ſi conditioni dies eſſet adjectus, vt puta, *ſi Capitolium intra dies triginta aſcenderis,* tantundem poteſt dici: vt, ſi

non

Digitized by Google

non paruerit conditioni, ſubſtitutus poſſit admitti, filio repulſo. [Idque] conſequens eſt ſententiae JVLIANI, et noſtrae.

§. 1. Nepotes autem, et deinceps caeteri, qui ex Lege Vellea inſtituti non rumpunt teſtamenta, ſub omni conditione inſtitui poſſunt, etſi redigantur ad filii conditionem. §. 2. Solemus dicere, *media tempora non nocere*, vtputa, ciuis Romanus heres ſcriptus, viuo teſtatore factus peregrinus, mox ciuitatem Romanam peruenit: *media tempora non nocent.* † Seruus alienus ſub conditione heres ſcriptus, * traditus eſt ſeruus hereditario, mox vſucaptus ab extraneo: non eſt vitiata inſtitutio. * L. 13. §. 2. de teſt. milit. L. 1. §. 2. de legat. 3.

§. 3. Si ſeruum communem cum libertate dominus heredem ſcripſerit, et eum redemerit: neceſſarius efficietur. Sed ſi ſubſtitutus ſit impuberi, et partem redemerit impubes, neceſſarius non efficietur, [vt] JVLIANVS ſcribit.

§. 4. Sed ſi ſit cum libertate inſtitutus, an ei libertatis datio codicillis adimi poſſit, apud JVLIANVM quaeritur? Et putat, in eum caſum, quo neceſſarius fieret, ademptionem non valere, ne à ſemetipſo ei adimatur libertas: ſeruus enim heres inſtitutus, à ſemetipſo libertatem accipit. Quae ſententia habet rationem; nam ſicuti legari ſibi non poteſt, ita nec à ſe adimi.

7. JVLIANVS [*lib. 30. Digeſtorum*]

Si ſeruus communis ſub conditione heres inſtitutus, viuo teſtatore libertatem conſecutus ſit: etiam pendente conditione teſtamentariae libertatis, adire hereditatem poteſt.

§. 1. Item, ſiue teſtator eum alienauerit, ſiue heres poſt mortem teſtatoris: juſſu domini, hereditatem adibit.

8. *Idem* [*lib. 2. ad Vrſejum Ferocem*].

Duo ſocii quendam ſeruum communem, teſtamento facto heredem et liberum eſſe juſſerant: ruina ſimul oppreſſi perierant: Plerique reſponderunt, hoc caſu duobus orcinum heredem exiſtere: et id eſt verius.

§. 1. Sed et ſi ſub eadem conditione ſeruum communem vterque ſocius liberum heredemque eſſe juſſiſſet, eaque extitiſſet, idem juris erit.

9. VLPIANVS [*lib. 5. ad Sabinum.*]

Quoties volens alium heredem ſcribere, alium ſcripſerit, in corpore hominis errans, (veluti *Frater meus, patronus meus,*) placet neque eum heredem eſſe, qui ſcriptus eſt, quoniam voluntate deficitur; neque eum, quem voluit, quoniam ſcriptus non eſt.

§. 1. Et ſi in re quis errauerit, (vtputa, dum vult lancem relinquere, veſtem leget), neutrum debebit. Hoc, ſiue ipſe ſcripſit, ſiue ſcribendum dictauerit. §. 2. Sed ſi non in corpore errauit, ſed in parte, (puta, [ſi], cum dictaſſet ex ſemiſſe aliquem ſcribi, ex quadrante ſit ſcriptus), CELSVS [lib. 12. Quaeſtionum] Digeſtorum vndecimo, poſſe defendi ait, ex ſemiſſe heredem fore, quaſi plus nuncupatum ſit, minus ſcriptum: quae ſententia Reſcriptis adjuuatur generalibus. † Idemque eſt, et ſi ipſe teſtator minus ſcribat, cum plus vellet adſcribere

§. 3. Sed ſi majorem adſcripſerit teſtamentarius, vel (quod difficilius eſt probatione) ipſe teſtator (vt pro quadrante ſemiſſem): PROCVLVS putat, ex quadrante fore heredem: quoniam ineſt quadrans in ſemiſſe. Quam ſententiam et CELSVS probat. §. 4. Sed et ſi quis pro centum, ducenta per notam ſcripſiſſet, idem juris eſt: nam et ibi vtrumque ſcriptum eſt, et quod voluit, et quod adjectum eſt. Quae ſententia non eſt ſine ratione.

§. 5. Tantundem MARCELLVS tractat et in eo, qui conditionem deſtinans inſerere, non addidit: nam et hunc pro non inſtituto putat. Sed ſi conditionem addidit, dum nollet, detracta ea heredem futurum, nec nuncupatum videri, quod contra voluntatem * ſcriptum eſt. Quam ſententiam et ipſe, et nos probamus.

* L. 1. et 25. ff. qui teſtam. fac. L. 32. de hered. inſtit.

§. 6. Idem tractat, et ſi teſtamentarius contra voluntatem teſtatoris conditionem detraxit, [vel mutauit], heredem non futurum, ſed pro non inſtituto habendum. §. 7. Sed ſi, cum primum heredem ex parte dimidia ſcribere deſtinaſſet, primum et ſecundum ſcripſit, ſolus primus ſcriptus heres videbitur, et ſolus heres exiſtet, quaſi ex parte dimidia inſtitutus.

§. 8. Si quis nomen heredis quidem non dixerit, ſed indubitabili ſigno eum demonſtrauerit, quod pene nihil à nomine diſtat, non tamen eo, * quod contumeliae cauſa ſolet addi: valet inſtitutio. §. 9. Heres inſtitui, niſi vt certe demonſtretur, nemo poteſt. * Non obſt. L. 48. §. 1. h. t.

§. 10. Si quis ita dixerit, *vter ex fratribus meis, Titio, et Maeuio, Sejam vxorem duxerit, ex dodrante: vter non duxerit, ex quadrante heres eſto:* [hic] recte factam inſtitutionem eſſe certum eſt: ſed quis, ex qua parte, incertum.

§. 11. Plane erit ſimilis, ſi ita inſtitutio facta fuerit: *Vter ex ſuprascriptis fratribus meis Sejam vxorem duxerit, heres eſto:* ſed et hanc puto valere inſtitutionem, quaſi ſub conditione factam. §. 12. ‡ Heredes, * juris ſucceſſores ſunt, et, ſi plures inſtituantur, diuidi inter eos à teſtatore jus oportet: quod ſi non fiat, omnes aequaliter heredes ſunt.

* L. 19. §. f. de legat. 1.

§. 13. Si duo ſint heredes inſtituti, vnus ex parte tertia fundi Corneliani, alter ex beſſe ejusdem fundi: CELSVS expeditiſſimam SABINI ſententiam ſequitur, vt, detracta fundi mentione, quaſi ſine partibus heredes ſcripti, * hereditate potirentur, ſi modo voluntas patrisfamilias manifeſtiſſime non refragatur. §. 14. Si quis ita ſcripſerit: *Stichus liber eſto, et poſteaquam liber erit, heres eſto:* LABEO, NERATIVS, [et] ARISTO opinantur, detracto verbo medio, *poſtea*, ſimul ei et libertatem et hereditatem competere. Quae ſententia mihi quoque vera videtur.

* L. 1. §. 4. L. 10. L. 35. pr. ſqq. h. t. L. 41. §. f. de v. et p. ſubſtit.

§. 15. Si quis primum ex triente, ſecundum ex triente heredem inſtituerit, et, ſi ſecundus heres non erit, tertium ex beſſe heredem ſcribat: hic ſecundo repudiante, beſſem habebit non ſolum jure ſubſtitutionis; ſed et inſtitutionis; id eſt, trientem jure ſubſtitutionis, trientem jure inſtitutionis.

§. 16. Seruus cum libertate heres inſtitutus, ſi ſit alienatus, juberi adire ab eo poteſt, cui alienatus eſt: ſed, ſi redemptus ſit à teſtatore, inſtitutio valet, et neceſſarius heres erit. §. 17. Si ſeruus ex die libertatem acceperit, et hereditatem pure, mox ſit alienatus, vel manumiſſus: videamus, an inſtitutio valeat? Et quidem, ſi alienatus non eſſet, poteſt defendi, inſtitutionem valere: vt, die veniente libertatis, quae hereditatem moratur, competente libertate, et heres neceſſarius exiſtat.

§. 18. Sed ſi in diem libertas, hereditas [autem] ſub conditione, data ſit, ſi conditio poſt diem aduenientem extiterit, liber et heres erit. §. 19. Sed [et] ſi pure fuerit heres inſtitutus, libertate in diem data, ſi ſit alienatus, vel manumiſſus, dici debet, heredem eum poſſe exiſtere. §. 20. Sed [et] ſi non ipſe ſeruus ſit alienatus, ſed vſusfructus in eo: aeque in-

inſtitutio valet, ſed differtur in id tempus, quo extinguitur vſusfructus.

10. PAVLVS [*lib. 1. ad Sabinum*]

Si alterius atque alterius fundi pro partibus quis heredes inſtituerit, perinde habebitur, quaſi non adjectis partibus heredes ſcripti eſſent: nec enim facile, ſed diuerſitate partium, portiones inueniuntur, ergo expeditius eſt, quod SABINVS ſcribit, perinde habendum, ac ſi nec fundum, nec partes nominaſſet.

11. JAVOLENVS *lib. 7. Epiſtolarum*

Attius fundi Corneliani heres eſto [*mihi*], *duo Titii illius inſulae heredes ſunto:* * habebunt duo Titii ſemiſſem, Attius ſemiſſem, idque PROCVLO placet: quid tibi videtur? Reſpondit: VERA eſt PROCVLI opinio.

* L. 59. §. 2. h. t. L. 24. pr. de legat. 1.

12. PAVLVS [*lib. 2. ad Sabinum.*]

Si inaequalibus partibus datis, ita adjiciatur: *Quos ex diſparibus partibus heredes inſtitui, aeque heredes ſunto:* exiſtimandum eſt, exaequari eos, ſcilicet ſi hoc ante peractum teſtamentum ſcriptum ſit.

13. VLPIANVS [*lib. 7. ad Sabinum.*]

Interdum haec adjectio, aeque heredes ſunto, *primus et fratris mei filii aeque heredes ſunto.* Nam haec adjectio declarat, omnes ex virilibus partibus inſtitutos, vt et LABEO ſcripſit: qua detracta, ſemiſſem fratris filii, ſemiſſem primus haberet. §. 1. Paterfamilias diſtribuere hereditatem in tot partes poteſt, quot voluerit: ſed ſolennis aſſis diſtributio in duodecim vncias fit.

§. 2. Denique, ſi minus diſtribuit, poteſtate juris in hoc reuoluitur: vtputa ſi duos heredes ex quadrante ſcripſerit: nam hereditas ejus reſidua accedit, vt ex ſemiſſibus videantur ſcripti. §. 3. Sed ſi *alter ex quadrante, alter ex ſemiſſe heredes* ſcripti ſunt, qui accedit quadrans, pro partibus hereditaris eis adcreſcit. §. 4. Sed *ſi exceſſerit in diuiſione duodecim vncias, aeque pro rata decreſcet:* vtputa, me ex duodecim, vnciis heredem te ex ſex ſcripſit, ego hereditatis habeo beſſem, tu trientem.

§. 5. Sed ſi *duos ex aſſe heredes* ſcripſerit, *alios ex duodecim vnciis*, an aeque diſtributio fiat, apud LABEONEM l. 4. Poſteriorum quaeritur? Et putat LABEO, et illos ex ſemiſſe, et hos, qui ex duodecim vnciis ſcripti ſunt, ex ſemiſſe heredes fore: cui ſententiae adſentiendum puto.

§. 6. Sed ſi duos ex aſſe heredes inſtituerit, tertium autem ex dimidia et ſexta: eodem libro LABEO ait, in viginti vncias aſſem diuidendum, octo laturum ex dimidia et ſexta ſcriptum, illos duos duodecim. §. 7. Apud eundem refertur: *Titius ex parte tertia*, deinde aſſe expleto, *idem ex parte ſexta:* in quatuordecim vncias hereditatem diuidendam, TREBATIVS ait.

14. JAVOLENVS *lib. 1. ex* CASSIO.

Si quis heredes ita inſtituit: *Titius ex parte prima, Sejus ex parte ſecunda, Maeuius ex parte tertia, Sulpicius ex parte quarta, heredes ſunto:* aeque partes hereditatis ad inſtitutos pertinebunt: quia teſtator appellatione numeri, ſcripturae magis ordinem, quàm modum partions in poſuiſſe videtur.

15. VLPIANVS *lib. 7. ad Sabinum.*

JVLIANVS quoque lib. 30. refert, ſi quis ita heredem ſcripſerit: *Titius ex parte dimidia heres eſto, Sejus ex parte dimidia: ex qua parte Sejum inſtitui, ex eadem parte Sempronius heres eſto:* dubitari poſſe, vtrum in tres ſemiſſes diuidere voluit hereditatem, an vero in vnum ſemiſſem Sejum et Sempronium conjungere? Quod eſt verius: et ideo conjunctim eos videri inſtitutos. Sic fiet, vt Titius ſemiſſem, hi duo quadrantes ferant §. 1. Idem eodem libro ſcripſit: *ſi primus ex ſemiſſe, ſecundus ex ſemiſſe: ſi primus heres non erit, tertius ex dodrante ſubſtitutus ſit:* facti quidem quaeſtionem eſſe. Verum recte dicitur, ſi quidem primus adierit, aequales partes habituros: ſi repudiauerit, quindecim partes futuras; ex quibus nouem quidem laturum tertium, ſex ſecundum.

16. JVLIANVS *lib 30. Digeſtorum.*

Nam tertium et inſtituti, et ſubſtituti perſonam ſuſtinere: in tres partes inſtitutum videri, in ſex ſubſtitutum.

17. VLPIANVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Item quod SABINVS ait, *ſi cui pars adpoſita non eſt*, (excutiamus). Duos ex quadrantibus heredes ſcripſit, tertium ſine parte: quod aſſi deeſt, feret. Hoc et LABEO. §. 1. Vnde idem tractat: *ſi duos ex vndecim, duos ſine parte ſcripſit;* mox vnus ex his, qui ſine parte fuerunt, repudiauerit, vtrum omnibus ſemuncia, an ad ſolum ſine parte ſcriptum, pertineat? Et variat: Sed SERVIVS omnibus adcreſcere ait. Quam ſententiam veriorem puto: nam, quantum ad jus adcreſcendi, non ſunt conjuncti, * qui ſine parte inſtituuntur. Quod et CELSVS lib. 16. Digeſtorum probat.

* L. 63. h. t. L. 67. de acq. v. omitt. her. L. 26. §. 1. de cond. et demonſtr.

§. 2. Idemque putat: et *ſi, expleto aſſe, duos ſine parte heredes ſcripſerit*, neque hos, neque illos conjunctos. §. 3. Sed *ſi, aſſe expleto, alium ſine parte heredem ſcripſerit:* in alium aſſem veniet. Aliter atque ſi ita ſcripſiſſet, expleto aſſe, *ex reliqua parte heres eſto:* quoniam, cum nihil reliquum eſt, ex nulla parte heres inſtitutus eſt. §. 4. Sed ſi expleto aſſe duo ſine partibus ſcribantur, vtrum in ſingulos aſſes iſti duo, an in vnum aſſem conjungantur, quaeritur? Et putat LABEO, et verius eſt, in vnum aſſem venire: nam et ſi vnus ſine parte, duo conjunctim ſine parte inſtituantur: non tres trientes fieri, CELSVS lib. 16. ſcripſit, ſed duos ſemiſſes.

§. 5. Quod ſi quis dupondium diſtribuit, et tertium ſine parte inſtituit, hic non in alium aſſem, ſed in trientem venit, vt LABEO quarto Poſteriorum ſcripſit: nec ARISTO, vel AVLVS, vtpote probabile, notant.

18. PAVLVS [*lib. 1. ad Vitellium.*]

[SABINVS]: Quaeſitum eſt, ſi plus aſſe paterfamilias diſtribuiſſet, et aliquem ſine parte feciſſet heredem: vtrumne is aſſem habiturus foret, an id duntaxat, quod ex dupondio deeſſet? Et hanc eſſe tolerabiliſſimam ſententiam puto: vt eadem ratio in dupondio omnique re deinceps, quae in aſſe, ſeruetur. PAVLVS: Eadem ratio eſt in ſecundo aſſe, quae in primo.

19. VLPIANVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Ex facto etiam agitatum POMPONIVS et ARRIANVS referunt: Si quis, vacua parte relicta, ita inſtituerit: *ſi mihi Sejus heres non erit* (quem non inſtituerat) *Sempronius heres eſto:* an hic occupare poſſit vacantem portionem? Et PEGASVS quidem exiſtimat, ad eam partem admitti: ARISTO contra putat, quia huic pars eſſet data, quae nulla eſſet. Quam ſententiam et JAVOLENVS probat, et POMPONIVS, et ARRIANVS. Et hoc jure vtimur.

20. PAV-

Digitized by Google

20. PAVLVS *lib. 2. ad Sabinum.*

Quo loco ſcribatur heres ſine parte, vtrum primo, an medio, vel nouiſſimo, nihil intereſt.

§. 1. Si jam mortuo quadrans, alii dodrans datus ſit, et alius ſine parte ſcriptus ſit: Labeo ait, eum, qui ſine parte heres inſtitutus ſit, alterum aſſem habiturum: et hanc mentem eſſe teſtantis: Quod et Ivlianvs probat, et verum eſt. §. 2. Quod ſi viuus et mortuus ex parte dimidia conjunctim heredes inſtituti ſunt, ex altera alius: aequas partes eos habituros ait: Quia mortui pars pro non ſcripto habetur.

21. POMPONIVS [*lib. 1. ad Sabinum.*]

Trebativs ait, ſic non recte ſcribi: *Quisquis mihi heres erit, Stichus liber et heres eſto.* Liberum tamen (futurum) Labeo, et heredem eum futurum recte putat. §. 1. Seruo libertatem pure, hereditatem ſub conditione, dari poſſe, veriſſimum puto: vt tamen vtrumque ex conditione pendeat.

22. JVLIANVS *lib. 30. Digeſtorum.*

Et expleta quidem conditione, liber heresque erit, quocunque loco libertas data fuerit: deficiente autem conditione, perinde habetur, ac ſi libertas ſine hereditate data fuerit.

23. POMPONIVS [*lib. 1. ad Sabinum.*]

Si quis inſtituatur heres in *diem certum*, vel *incertum*, is bonorum poſſeſſionem agnoſcere poteſt, et tanquam heres, diſtrahere hereditatem.

§. 1. Sed ſi bonorum poſſeſſionem non admittat, ſed conditionem trahat, cui facile parere poſſit: [veluti, *ſi ſeruum*, quem in poteſtate habeat, *manumiſerit*, nec manumittat]: hic Praetoris erunt partes, vt imitetur Edictum ſuum illud, quo praefinit tempus, intra quod adeatur hereditas.

§. 2. Item, ſi conditioni heres parere non poterit, quam in ſua poteſtate non habebit, (veluti inſtitutione collata in alterius factum, aut quendam caſum, *ſi ille*, puta *Conſul factus fuerit*) tunc poſtulantibus creditoribus conſtituet Praetor, niſi intra certum tempus hereditas obtigerit, aditaque fuerit, ſe bona defuncti creditoribus poſſidere [juſſurum]: et interim, quae vrgebunt, per procuratores diſtrahi juſſurum.

§. 3. Sed ſi ſub conditione quis heres inſtitutus ſit, et graue aes alienum ſit, quod ex poena creſcit, et maxime ſi publicum debitum immineat, per procuratorem ſoluendum aes alienum: ſicuti cum venter in poſſeſſione ſit, aut pupillus heres tutorem non habeat. §. 4. Et ideo ait, *cauſae cognitionem* adjectam propter eos, qui ſine dilatione peregre eſſent, vel aegritudine, vel valetudine ita impedirentur, vt in jus produci non poſſint, nec tamen defenderentur.

24. CELSVS (*lib. 16. Digeſtorum.*)

Titius et Sejus, vterue eorum viuet, heres mihi eſto: Exiſtimo, ſi vterque viuat, ambo heredes eſſe: altero mortuo, eum qui ſupererit, ex aſſe heredem fore:

25. VLPIANVS [*lib. 6. Regularum.*]

Quia tacita ſubſtitutio ineſſe videatur inſtitutioni.

26. CELSVS *lib. 16. Digeſtorum.*

Idque et in legato eodem modo relicto Senatus cenſuit.

27. POMPONIVS [*lib. 3. ad Sabinum.*]

Si te ſolum ex parte dimidia *pure*, ex altera *ſub conditione* heredem inſtituero et ſubſtituero tibi; non exiſtente conditione, ſubſtitutum ex ea parte heredem fore, Celsvs ait.

§. 1. Sed ſi te heredem inſtituero, et deinde eundem ſub conditione initituam: nihil valere ſequentem inſtitutionem, quia ſatis plena prior fuiſſet. §. 2. Sed ſi plures inſtitutiones, ex eadem parte ſub diuerſis conditionibus fuerint factae, vtra prior conditio extiterit, id faciet, quod ſupra diximus, ſi pure et ſub conditione idem inſtituatur.

28. VLPIANVS (*lib. 5. ad Sabinum.*)

Si ita quis inſtitutus ſit, *Titius heres eſto, ſi ſecundus heres non erit;* deinde *ſecundus heres eſto:* placet, primo gradu ſecundum eſſe inſtitutum.

29. POMPONIVS *lib. 5. ad Sabinum.*

Hoc articulo, *quisque* omnes ſignificantur, et ideo Labeo ſcribit, ſi ita ſcriptum ſit, *Titius et Sejus, quanta quisque eorum ex parte heredem me habuerit ſcriptum, heres mihi eſto*, niſi omnes habeant ſcriptum heredem teſtatorem, neutrum heredem eſſe poſſe: quoniam ad omnium factum ſermo refertur. In quo puto teſtatoris mentem reſpiciendam. Sed humanius eſt, eum quidem, qui teſtatorem ſuum heredem ſcripſerit, in tantam partem ei heredem fore: qui autem eum non ſcripſerit, nec ad hereditatem ejus admitti.

30. VLPIANVS [*lib. 21. ad Edictum.*]

Pignori obligatum ſeruum, neceſſarium domino poſſe fieri, Imperator SEVERVS reſcripſit: ita tamen, ſi parata ſit, prius creditori ſatisfacere.

31. CAJVS [*lib. 17. ad Edictum Prouinciale.*]

Non minus *ſeruos*, quam liberos, heredes inſtituere poſſumus; ſi modo eorum ſcilicet ſerui ſint, quos ipſos heredes inſtituere poſſumus; cum teſtamenti factio cum ſeruis ex perſona dominorum introducta eſt.

§. 1. *Hereditarium ſeruum* ante aditam hereditatem, ideo placuit heredem inſtitui poſſe, quia creditum eſt, *hereditatem dominam eſſe, defuncti locum obtinere.*

32. *Idem lib. 1. de Teſtamentis ad Edictum Praetoris Vrbani.*

Illa inſtitutio, *quos Titius voluerit*, ideo vitioſa eſt, quod *alieno arbitrio* permiſſa eſt: nam ſatis conſtanter veteres decreuerunt, teſtamentorum jura ipſa per ſe firma eſſe oportere, non ex alieno arbitrio pendere.

§. 1. Is, *qui apud hoſtes eſt*, recte heres inſtituitur, quia jure poſtliminii omnia jura ciuitatis in perſonam ejus in ſuſpenſo retinentur, non abrumpuntur. Itaque ſi reuerſus fuerit ab hoſtibus, adire hereditatem poterit. Seruus quoque ejus recte heres inſtituitur: et, ſi reuerſus ſit ab hoſtibus, poteſt eum jubere adire hereditatem: ſi vero ibi deceſſerit, qui ei heres exiſtet, poteſt per ſeruum heres fieri.

33. *Idem* [*lib. 2. de Teſtamentis ad Edictum Praetoris Vrbani.*]

Si quis ita ſcripſerit, *Titius ex parte dimidia heres eſto: idem Titius ex altera parte dimidia, ſi nauis ex Aſia venerit, heres eſto:* cum ex pura inſtitutione adierit heres, quamvis conditio alterius inſtitutionis pendeat, ex aſſe fit heres, ſcilicet etiam conditione deficiente. Cum non proſit ei conditio quicquam exiſtens: quippe cum non dubitetur, quin, ſi quis ex parte dimidia heres inſtitutus ſit; nec praeterea quisquam alius, ipſe ex aſſe heres inſtitui videatur.

34. PAPINIANVS [*lib. 1. Definitionum.*]

Hereditas *ex die*, vel *ad diem*, non recte datur: ſed vitio temporis ſublato, manet inſtitutio.

35. VL-

35. VLPIANVS *lib. 4. Diſputationum.*

Ex facto proponebatur quidam duos heredes ſcripſiſſe, vnum rerum prouincialium, alterum rerum Italicarum: et, cum merces in Italia deuehere ſoleret, pecuniam miſiſſe in prouinciam ad merces comparandas; quae comparatae ſunt, vel viuo eo, vel poſt mortem, nondum tamen in Italiam deuectae: Quaerebatur, merces vtrum ad eum pertineant, qui rerum Italicarum heres ſcriptus erat: an vero ad eum, qui prouincialium? dicebam, * receptum eſſe, rerum heredem inſtitui poſſe: nec eſſe inutilem inſtitutionem: ſed ita, vt officio judicis familiae herciſcundae cognoſcentis contineatur, nihil amplius eum, qui ex re inſtitutus eſt, quam rem, ex qua heres ſcriptus eſt, conſequi. Ita igitur res accipietur: verbi gratia: Pone duos eſſe heredes inſtitutos, vnum *ex fundo Corneliano*, alterum *ex fundo Libiano*: et fundorum alterum quidem facere dodrantem bonorum, alterum quadrantem. Erunt quidem heredes ex aequis partibus, quaſi ſine partibus inſtituti, verumtamen officio judicis tenebuntur, vt vnicuique eorum fundus, qui relictus eſt, adjudicetur vel attribuatur.

§. 1. Vnde ſcio quaeſitum, aeris alieni onus pro qua parte agnoſci debeat? Et refert PAPINIANVS, cujus ſententiam ipſe quoque probaui, pro hereditariis partibus eos agnoſcere aes alienum debere, hoc eſt, pro ſemiſſe: fundos etenim vice praeceptionis accipiendos. Quare ſi forte tantum ſit aes alienum, vt nihil, detracto eo, ſupereſſe poſſit, conſequenter dicemus, inſtitutiones iſtas ex re factas, nullius eſſe momenti. Et ſi forte Falcidia interueniens reciſionem eſſet legatorum factura, hic officio judicis recidit praeceptiones iſtas: vt non plus quisque eorum habeat, quam eſſet habiturus, ſi legatum accepiſſet, vel aliud, vel etiam praeceptiones. Quod ſi fuerit incertum, an Falcidia interuentura ſit, rectiſſime probatur, officio judicis cautiones eſſe interponendas.

§. 2. Cum haec ita ſint, haec etiam inſtitutio, de qua quaeritur, non [eſt] repellenda, ſi alius *rerum Prouincialium*, alius *rerum Italicarum* heres fuerit ſcriptus: Officioque judicis attribuentur ſingulis res, quae adſcriptae ſunt. Erunt tamen heredes ex aequis partibus: quia nulla pars adſcripta eſt. Quae res facit, vt ſi forte in aliis facultatibus plus ſit [in Italicis forte, quam in prouincialibus,] in aliis minus, et aeris alieni ratio vrgeat, dici imminutionem eandem fieri, quam ſupra oſtendimus. Proinde et ſi aliis fuerint legata relicta, contributio admittenda erit.

§. 3. *Rerum* autem *Italicarum, vel prouincialium* ſignificatione, quae res accipiendae ſint, videndum eſt. Et facit quidem totum voluntas defuncti: nam, quid ſenſerit, ſpectandum eſt: verumtamen hoc intelligendum erit, *rerum Italicarum* ſignificatione eas contineri, quas perpetuo quis ibi habuerit, atque ita diſpoſuit, vt perpetuo haberet. Caeteroquin ſi tempore, in quo tranſtulit in alium locum, non vt ibi haberet, ſed vt denuo ad priſtinum locum reuocaret: neque augebit, quo tranſtulit, neque minuet, vnde tranſtulit. Vtputa de Italico patrimonio quosdam ſeruos miſerat in prouinciam [forte Galliam] ad exigendum debitum, vel ad merces comparandas, recurſuros, ſi comparaſſent: dubium non eſt, quin debeat dici, ad Italicum patrimonium eos pertinere debere: vt eſt apud MVCIVM relatum, cum fundus erit legatus, vel cum inſtrumento, vel cum his, quae ibi ſunt. Agaſonem enim miſſum in villam à patrefamilias, non pertinere ad fundi legatum, [MVCIVS] ait: quia non idcirco illo erat immiſſus, vt ibi eſſet. Proinde ſi ſeruus fuerit miſſus in villam, interim illic futurus, quia dominum offenderat, quaſi ad tempus relegatus, reſponſum eſt, eum ad villae legatum non pertinere. Quare ne ſerui quidem, qui operari in agro conſueuerunt, qui in alios agros reuertebantur, (et) quaſi ab alio commodati, in ea ſunt conditione, vt ad legatum pertineant: quia non ita in agro fuerant, vt ei agro viderentur deſtinati. Quae res in propoſito quoque ſuggerit, vt *Italicarum rerum* eſſe credantur hae res, quas in Italia eſſe teſtator voluit.

§. 4. Proinde et ſi pecuniam miſit in prouinciam ad merces comparandas, et necdum comparatae ſint: dico, pecuniam, quae idcirco miſſa eſt, vt per eam merces in Italiam aduherentur, [in] Italico patrimonio injungendam. Nam et ſi dediſſet in prouincia de pecuniis, quas in Italia exercebat, ituras et redituras dicendum eſt, hanc quoque Italici patrimonii eſſe rationem. §. 5. Igitur efficere dici, vt merces quoque iſtae, quae comparatae ſunt, vt Romam veherentur, ſiue profectae ſunt eo viuo, ſiue nondum, et ſiue ſcit, ſiue ignorauit, ad eum heredem pertinere, cui *Italicae res* ſunt adſcriptae.

36. *Idem [lib. 8. Diſputationum.]*

Si quis ita ſcripſerit heredem, *ex qua parte codicillis Titium heredem ſcripſero, heres eſto:* etiamſi pars in codicillis non fuerit adſcripta, erit tamen heres, quaſi ſine parte inſtitutus.

37. JVLIANVS *[lib. 29. Digeſtorum.]*

Cum in teſtamento ita ſcribitur, *ſi filius meus me viuo morietur, nepos ex eo poſt mortem meam natus, heres eſto:* duo gradus heredum ſunt: nullo enim caſu vterque ad hereditatem admittitur. Ex quo apparet, ſi nepoti Titius ſubſtitutus fuerit, et filius patri heres extiterit, non poſſe Titium vna cum filio heredem eſſe: quia non in primum, ſed in ſecundum gradum ſubſtituitur.

§. 1. Haec verba, *Publius, Marcus, Cajus inuicem ſubſtituti, heredes mihi ſunto*, ſic interpretanda ſunt, vt *breuiter* videretur teſtator tres inſtituiſſe heredes, et inuicem eos ſubſtituiſſe: perinde, ac ſi ita ſcripſiſſet, *ille, et ille, et ille inſtituti heredes, et ſubſtituti ſunto.*

§. 2. Qui tres filios habebat, et ita ſcripſerit, *filii mei heredes ſunto, Publius filius meus exheres eſto*, videri poteſt, prima parte duos duntaxat filios heredes inſtituiſſe.

38. *Idem [lib. 30. Digeſtorum]*

Qui filio impuberi exheredato Pamphilum legat, eundem *poſt mortem* filii ex parte heredem inſtituere eodem modo poteſt, quo is, qui ſeruum Sempronio legatum, eundem *poſt mortem* Sempronii ex parte heredem inſtituit.

§. 1. Seruus teſtamento heres pure ſcriptus, liber autem juſſus eſſe, *ſi intra Calendas Decembres decem dediſſet*, ſi codicillis pure libertatem acceperit, intra Calendas quidem neque liber, neque heres erit, niſi decem dederit; ſi intra Calendas non dederit, liber ex codicillis erit.

§. 2. Si quis ſeruum ſuum, liberum ſub conditione, heredem pure ſcripſiſſet, eumque vendidiſſet: pendente conditione, juſſu emptoris ſeruus adire hereditatem poteſt: quia et conſtitit inſtitutio, et eſt, qui jus imperandi habet. §. 3. Quod ſi poſt defectam conditionem alienatus fuiſſet: non poteſt juſſu emptoris hereditatem adire: quia eo tempore ad eum perueniſſet, quo jam extincta inſtitutio inutilis fuerat.

§. 4. Igitur cum ſeruus ſub conditione liber eſſe jubetur, et legatum pure accepit, ſi pendente conditione manumiſſus vel alienatus fuerat, legatum habebit, aut domino adquiret; quamvis mortis tempore conditio libertatis extincta fuerit: Si vero poſt defectum conditionis manumiſſus, aut alienatus fuerit, le-

gatum

Digitized by Google

gatum ad irritum recidit. §. 5. Cum venditor ſeruum ante traditionem, ab emptore pro parte heredem ſcriptum adire jubet, reſtituere coheredi ſerui neceſſe habet: quia lucrum facere, ejus ſerui jure, quem vendidit, non debet. Plane, non totum, quod adquiſierit, reſtituet, ſed pro ea duntaxat parte, qua ſeruus coheredem habuerit.

39. MARCIANVS (*lib. 2. Regularum.*)

Id eſt, partem dimidiam ſerui, et quartam hereditatis. Lib. 30. Digeſtorum IVLIANI MARCELLVS notat: immo et id debet praeſtari, quod conſequi venditor non potuiſſet, ſi prius, quam adiret ſeruus partem hereditatis, is traditus eſſet. Quod eſt verum.

40. JVLIANVS *lib. 30. Digeſtorum.*

Si paterfamilias Titium, quem ingenuum eſſe credebat, heredem ſcripſerit, eique, ſi heres non eſſet, Sempronium ſubſtituerit; dein Titius, quia ſeruus fuerat, juſſu domini adierit hereditatem: poteſt dici, Sempronium in partem hereditatis admitti. Nam, qui ſcit aliquem ſeruum eſſe, et eum heredem ſcribit, et ita ſubſtituit, *ſi Stichus heres non erit, Sempronius heres eſto*, intelligitur tale quid dicere, ſi Stichus neque ipſe heres erit, neque alium fecerit: At, qui eum, quem liberum putat eſſe, heredem ſcripſerit, hoc ſermone, *ſi heres non erit*, nihil aliud intelligitur ſignificare, quam ſi hereditatem vel ſibi adquiſierit, vel mutata conditione alium heredem non fecerit: quae *adjectio* ad eos pertinet, qui patresfamilias heredes ſcripti, poſtea in ſeruitutem deducti fuerint. Igitur in hoc caſu ſemiſſes fient, ita vt alter ſemis inter eum, qui dominus inſtituti heredis fuerit, et ſubſtitutum, aequis portionibus diuidatur.

41. POMPONIVS *lib. 22. ex variis Lectionibus.*

Et hoc TIBERIVS CAESAR conſtituit in perſona Parthenii, qui tanquam ingenuus heres ſcriptus, adierat hereditatem, cum eſſet CAESARIS ſeruus: nam diuiſa hereditas eſt inter TIBERIVM, et eum, qui Parthenio ſubſtitutus erat: vt refert SEXTVS POMPONIVS.

42. JVLIANVS *lib. 64. Digeſtorum.*

Qui ſoluendo non erat, duos Apollonios liberos heredesque eſſe juſſerat: Altero ante apertas tabulas teſtamenti mortuo, non ineleganter defendi poterit, eum, qui ſupererit, liberum et ſolum neceſſarium heredem fore: Quod ſi vterque viuit, inſtitutionem nullius eſſe momenti, propter legem Aeliam Sentiam, quae amplius, quam vnum neceſſarium heredem, fieri vetat.

43. PAVLVS [*lib. 1. ad Legem Aeliam Sentiam.*]

Inuicem enim eos ſibi obſtare.

44. ALFENVS [*lib. 5. Digeſtorum.*]

Paterfamilias teſtamento duos heredes inſtituerat: eos *monumentum facere* juſſerat *in diebus certis*; deinde ita ſcripſerat, *qui eorum non ita fecerit, omnes exheredes ſunto*: alter heres hereditatem praetermiſerat; reliquus heres *conſulebat*, cum ipſe monumentum inſtruxiſſet, numquid minus heres eſſet ob eam rem, quod coheres ejus hereditatem non adiiſſet? Reſpondit, neminem ex alterius facto hereditati neque alligari, neque exheredari poſſe: ſed vti quisque conditionem impleſſet, quamuis nemo adiiſſet praeterea, tamen eum heredem eſſe.

45. *Idem* [*lib. 2. Digeſtorum à* PAVLO *Epitomatorum*]

Si *Maeuia Mater mea, et Fuluia filia mea viuent, tum mihi Lucius Titius heres eſto.* SERVIVS reſpondit, ſi teſtator filiam nunquam habuerit, mater autem ſuperuixiſſet, tamen Titium heredem fore: quia id, quod impoſſibile in teſtamento ſcriptum eſſet, nullam vim haberet.

46. AFRICANVS [*lib. 2. Quaeſtionum.*]

Quidam, cum filiumfamilias heredem inſtituere vellet, ne ad patrem ejus ex (ea) hereditate quicquam perueniret, voluntatem ſuam expoſuit filio: filius, cum patris offenſam vereretur, petiit à teſtatore, ne ſub conditione, *ſi à patre emancipatus eſſet*, heredem eum inſtitueret; et impetrauit ab eo, vt amicum ſuum heredem inſtitueret: atque ita teſtamento amicus filii, ignotus teſtatori, heres inſtitutus eſt, nec quicquam ab eo petitum eſt: Quaerebatur, ſi ille amicus aut adire nollet, aut aditam nollet reſtituere hereditatem, an fideicommiſſum ab eo peti poſſit, aut aliqua actio aduerſus eum eſſet: et vtrum patri, an filio competeret? Reſpondit, etiamſi manifeſtum ſit, ſcriptum heredem fidem ſuam interpoſuiſſe, non tamen aliter ab eo fideicommiſſum peti poſſe, quam ſi et ipſum teſtatorem fidem ejus ſecutum eſſe probaretur. Si tamen, cum à filiofamilias rogaretur amicus, et aditurum ſe hereditatem recepiſſet, et reſtituturum patrifamilias facto, non abſurde dici poſſit, mandati actionem futuram, et eam actionem patri inutilem fore: quia *non ſit ex bona fide, id ei reſtitui, quod teſtator ad eum peruenire noluerit.* Sed nec filio vulgarem competituram, verum vtilem: ſicuti dare placeret ei, qui, cum filiusfamilias eſſet, pro aliquo fidejuſſiſſet, ac paterfamilias factus ſoluiſſet.

47. *Idem* [*lib. 4. Quaeſtionum.*]

Si ita ſcriptum fuerit, *Titius, imo Sejus, heres eſto*: Sejum ſolum heredem fore, reſpondit. Sed et ſi ita, *Titius heres eſto, imo Sejus heres eſto*: idem erit dicendum.

§. 1. Quidam teſtamento ita heredes inſtituit: *Titia filia mea heres eſto: ſi quid mihi liberorum, me viuo mortuove naſcetur, tunc, qui virilis ſexus vnus pluresue naſcentur, ex parte dimidia; et quarta, qui foeminini ſexus vna pluresve natae erunt; ex parte quarta mihi heres ſit*: poſthumus ei natus eſt: Conſulebatur, quota ex parte poſthumus heres eſſet? Reſpondit, eam hereditatem in ſeptem partes diſtribuendam: ex his filiam quatuor, poſthumum tres, habituros: quia filiae totus as, poſthumo dodrans datus eſt: vt quarta portione amplius filia, quam poſthumus, ferre debeat. Ideo ſi poſthuma quoque nata eſſet, tantundem ſola filia, quantum vterque poſthumorum habituri eſſent. Itaque in propoſito cum as filiae, dodrans poſthumo ſit datus, viginti nam partes fieri: vt filia duodecim, nouem filius habeat.

§. 2. In teſtamento ita ſcriptum eſt: *Lucius Titius ex duabus vnciis, Cajus Attius ex parte vna, Maeuius, ex parte vna, Sejus ex partibus duabus, heredes mihi ſunto?* Conſulebatur, quid juris eſſet? Reſpondit, hanc ſcripturam, illam interpretationem accipere poſſe: vt Lucius Titius duas vncias habeat: caeteri autem, quaſi ſine partibus inſtituti, ex reliquo dextante heredes fiunt: quem dextantem ita diuidi oportet, vt Sejus quincuncem, Attius et Maeuius alterum quincuncem habeant.

48. MARCIANVS [*lib. 4. Inſtitutionum.*]

His verbis *Titius hereditatis meae dominus eſto*, recte inſtitutio fit. §. 1. Illa inſtitutio valet, *filius meus impiiſſimus*

mus male de me meritus, heres eſto: pure enim heres inſtituitur cum maledicto, et omnes hujusmodi inſtitutiones receptae ſunt.

§. 1. Interdum nec cum libertate vtiliter ſeruus a domina heres inſtituitur: vt Conſtitutione diuorum SEVERI et ANTONINI ſignificatur. cujus verba haec ſunt: *Seruum adulterii accuſatum, non jure teſtamento manumiſſum ante ſententiam ab ea muliere videri, quae rea fuerit ejusdem criminis poſtulata, rationis eſt. Quare ſequitur, vt in eundem a domina collata inſtitutio nihil momenti habeat.* §. 3. Si in patre, vel patra, vel alia ſimili adſumptione falſum ſcriptum eſt: dum de eo, qui demonſtratus ſit, conſtet, inſtitutio valet.

49. FLORENTINVS *lib. 10 Inſtitutionum.*

Si alienum ſeruum liberum et heredem eſſe juſſi, et is poſtea meus effectus eſt, neutrum valet; quia libertas alieno ſeruo inutiliter data eſt. §. 1. In extraneis heredibus illa obſeruantur, vt ſit cum eis teſtamenti factio; ſiue ipſi heredes inſtituantur, ſiue hi, qui in poteſtate eorum ſunt. Et id duobus temporibus inſpicitur: teſtamenti facti, vt conſtiterit inſtitutio; et mortis teſtatoris, vt effectum habeat. hoc amplius, et cum adibit hereditatem, eſſe debet cum eo teſtamenti factio; ſiue pure, ſiue ſub conditione heres inſtitutus ſit. Nam jus heredis eo vel maxime tempore inſpiciendum eſt, quo adquirit hereditatem: medio autem tempore inter factum teſtamentum et mortem teſtatoris, vel conditionem inſtitutionis exiſtentem, mutatio juris heredi non nocet; quia (vt dixi) tria tempora inſpicimus.

50. VLPIANVS *lib. 6. Regularum.*

Seruum meum heredem inſtitutum cum libertate, ſi viuus vendidero ei, cum quo teſtamenti factio non eſt, poſteaque eum redemero: ex teſtamento mihi heres eſſe poterit, nec medium tempus, quo apud eum fuit, vitiauit inſtitutionem; quia verum eſt, vtroque tempore, tam teſtamenti faciendi, quam mortis [tempore], meum fuiſſe. Vnde, ſi apud eum remanſerit, vitiatur inſtitutio: vel, ſi cum eo teſtamenti factio eſt, juſſu ejus adeundo adquiret ei hereditatem.

§. 1. Si in non faciendo impoſſibilis conditio inſtitutione heredis ſit expreſſa, ſecundum omnium ſententiam heres erit, perinde ac ſi pure inſtitutus eſſet. §. 2. *Hereditas* plerumque *diuiditur* in duodecim vncias, quae aſſis appellatione continentur. Habent autem et hae partes propria nomina ab vncia vsque ad aſſem, [puta] haec: ſextans, quadrans, triens, quincunx, ſemis, ſeptunx, bes, dodrans, dextans, deunx, [as].

51. MARCIANVS *(lib. 3. Regularum.)*

Talem inſtitutionem quidam valere non putabant, Stichus liber eſto: et, ſi liber erit, heres eſto. Sed D. MARCVS reſcripſit, hanc inſtitutionem valere: perinde atque ſi non erat adjectum, *ſi liber erit.*

§. 1. Si quis ita ſcripſerit, Stichus, ſi meus erit cum moriar, liber et heres eſto: alienatus non poterit juſſu emptoris adire hereditatem: quamuis, etſi non erat hoc expreſſum, non alias liber et heres fieri poterat, quam ſi manſiſſet ejus. † Sed ſi viuus eum manumiſerit, CELSVS lib. 15. Digeſtorum ſcribit, fieri hunc heredem: non enim hunc caſum teſtatorem voluiſſe excludere palam eſt. neque verba omnino repugnant: nam quamuis ſeruus ejus non eſt, at certe libertus eſt.

52. PAVLVS *(lib. 2. Regularum.)*

Seruus hereditarius heres inſtitui poteſt: ſi modo teſtamenti factio fuit cum defuncto, licet cum herede inſtituto non ſit.

53. MARCELLVS *(lib. ſing. Reſponſorum.)*

Lucius Titius, Sejo et Sempronio ex ſemiſſibus heredibus inſtitutis, et caeteris exheredatis, inuicem heredem ſubſtituit: deinde legata et libertates dedit: poſtea ita ſubjecit, Cornelius, et Saluſtius, et Varo aequis partibus heredes ſunto, quos inuicem ſubſtituo: Quaero, quantum vel priores duo ex ſemiſſibus inſtituti, vel poſteriores habere debeant? MARCELLVS reſpondit, in obſcuro eſſe, Cornelium et Saluſtium et Varonem primo, an ſecundo, vel tertio gradu heredes inſtituere voluerit: ſed ſecundum ſcripturam teſtamenti, quae poneretur, alterum aſſem datum eis videri.

54. NERATIVS *[lib. 1. Membranarum.]*

Pater filio impuberi ſeruum heredem ſubſtituit, liberumque eſſe juſſit; eum pupillus vendidit Titio: Titius eum, jam primo teſtamento facto, in ſecundo teſtamento liberum heredemque eſſe juſſit: Superius teſtamentum Titii ruptum eſt; quia is ſeruus et heres poteſt eſſe. Et vt ſuperius teſtamentum rumpatur, ſufficit, ita poſterius factum eſſe, vt aliquo caſu potuerit ex eo heres exiſtere. Quod ad vim autem ejus inſtitutionis pertinet, ita ſe res habet, vt quamdiu pupillo ex ea ſubſtitutione heres poteſt eſſe, ex Titii teſtamento libertatem hereditatemque conſequi non poſſit: ſi pupillus in ſuam tutelam peruenerit, perinde ex Titii teſtamento liber heresque ſit, ac ſi pupillo ſubſtitutus non fuiſſet: ſi pupillo heres exſtitit, propius eſt, vt Titio quoque, ſi velit, heres eſſe poſſit.

55. PAVLVS *[lib. 1. ad Legem Aeliam Sentiam.]*

Si is, *qui ſoluendo non eſt*, primo loco Stichum, ſecundo eum, cui ex fideicommiſſi cauſa libertatem debet, liberum et heredem inſtituerit: NERATIVS, ſecundo loco heredem ſcriptum fore, ait: quia non videtur creditorum fraudandorum cauſa manumiſſus.

56. *Idem [lib. ſingulari de ſecundis Tabulis.]*

Poteſt quis ita heredem inſtituere: *ſi intra annum ſeptuageſimum deceſſero, ille mihi heres eſto:* non enim pro parte teſtatus intelligi debet, ſed ſub conditione inſtituiſſe.

57. *Idem lib. 57. ad Edictum.*

Si is, *qui ſoluendo non eſt*, ſeruum cum libertate heredem inſtituerit, et liberum ſubſtituerit: ante incipiendum erit à ſubſtituto. Lex enim Aelia Sentia ita demum ei, qui in fraudem creditorum heres inſtitutus eſt, conſeruat libertatem, ſi nemo alius ex eo teſtamento heres eſſe poteſt.

58. *Idem [lib. 4. ad Vitellium.]*

Nemo dubitat, recte ita heredem nuncupari poſſe, *hic mihi heres eſto:* cum ſit coram, qui oſtenditur.

§. 1. Qui *frater* * non eſt, ſi fraterna caritate diligitur, recte cum nomine ſuo ſub appellatione *fratris* heres inſtituitur.

* L. 62. §. 1. L. 48. § 2. h. t. L. 33. de condit. et demonſtr. arg. L. 6. de reb. cred.

59. CELSVS *lib. 16. Digeſtorum.*

Liber homo, cum tibi ſeruiret, heres inſtitutus, juſſu tuo adiit. TREBATIVS, eſſe eum heredem: LABEO, tunc non eſſe heredem, ſi neceſſitate id fecerit, non quod alioquin vellet obligari.

§. 1. Si quis ita heredem inſtituerit: *Titius, qua ex parte mihi ſocius eſt in vectigali ſalinarum, pro ea parte mihi heres eſto:* Quidam putant, ſi aſſe deſcripto id dictum ſit, vt maxi-

Digitized by Google

maxime ſocius fuerit Titius, non eſſe heredem; ſed ſi qua pars vacua relicta fuerit, ex ea heredem eſſe: quod totum et ineptum, et vitioſum eſt. Quid enim vetat, aſſe deſcripto vtiliter Titium, ex parte ſorte quarta, ex qua ſocius erat, heredem inſtitutum eſſe? §. 2. *Titius heres eſto: Sejus et Maeuius heredes ſunto:* Verum eſt, quod Procvlo placet, duos ſemiſſes eſſe, quorum alter conjunctim duobus datur. §. 3. Cum quis ex inſtitutis, qui [non] cum aliquo conjunctim inſtitutus ſit, heres non eſt, pars ejus omnibus pro portionibus hereditariis adcreſcit: neque refert, primo loco quis inſtitutus, an alicui ſubſtitutus heres ſit.

§. 4. Si heres inſtitutus ſcribendi teſtamenti tempore civis Romanus fuit, deinde ei aqua et igni interdictum eſt: heres fit, ſi intra illud tempus, quo teſtator deceſſit, redierit; aut, ſi ſub conditione heres inſtitutus eſt, quo tempore conditio exiſtit. † Idem et in legatis, et in bonorum poſſeſſionibus.

§. 5. *Titius ex ſemiſſe heres eſto: Sejus ex quadrante heres eſto: Titius, ſi in Capitolium aſcenderit, ex alio quadrante heres eſto.* Antequam Capitolium aſcendat, ſi pro herede gerat, [ex ſemiſſe heres erit]: ſi Capitolium aſcenderit, et ex quadrante heres erit: nec erit ei neceſſe pro herede gerere, quippe jam heredi.

§. 6. Si ita ſcriptum fuerit: *Titius, ex parte tertia, Maeuius, ex parte tertia heredes ſunto: Titius, ſi intra tertias Kalendas nauis ex Aſia venerit, ex reliqua parte heres eſto:* Videamus, ne Titius ſtatim ex ſemiſſe heres ſit. nam duo heredes inſtituti ſunt: ſed Titius aut ex ſemiſſe, aut ex beſſe. Ita ſextans vtique erit in pendenti: et ſi conditio extiterit, ex beſſe heres erit; ſi non extiterit, ille ſextans Maeuio adcreſcet. Sed ſi deceſſerit Titius, antequam conditio exiſtat, deinde conditio extiterit, tamen ille ſextans non Titii heredi, ſed Maevio adcreſcet: nam, cum adhuc dubium eſſet, Titio, an Maevio is ſextans datus eſſet, Titius deceſſit: nec poteſt intelligi datus ei, qui tempore dandi in rerum natura non fuit.

§. 7. Si Attius Titium, et Maeuium, et Sejum aequis partibus heredes inſtituit, Titius interim ſolus adiit hereditatem, et Sejum heredem inſtituit: poterit Sejus Titii adire hereditatem; Attii vel adire, vel omittere. Sed Attio, antequam adeat, vel omittat ejus hereditatem, ex ſemiſſe heres erit: Si adierit Sejus Attii hereditatem, Titius ex triente duntaxat heres erit: et per hereditatem Titii triens duntaxat ad Sejum perueniet; alterum trientem ex ſua inſtitutione habebit. † Quid ergo, ſi ab Attio Titius et Sejus heredes inſtituti ſunt, Titius adierit hereditatem, Titio Sejus heres extiterit? Poteſtne Attii hereditatem omittere? an neceſſario ei ex aſſe heres eſt? quippe cum alius nemo heres inſtitutus eſt, quam is ipſe, (qui) ex aliqua parte jam heres eſt: perinde eſt, quaſi vnus heres per Titium inſtitutus ſit.

60. CELSVS [*lib. 29. Digeſtorum.*]

Qui ſoluendo non erat, ſeruum primo loco, et alterum ſeruum ſecundo loco heredes ſcripſit: Solus is, qui primo loco ſcriptus eſt, hereditatem capit: Nam Lege Aelia Sentia ita cauetur, *vt, ſi duo pluresue ex eadem cauſa heredes ſcripti ſint, vti quisque primus ſcriptus ſit, heres ſit.*

61. MODESTINVS [*lib. 8. Reſponſorum.*]

Qui volebat filiam *exheredare*, ſic teſtamento comprehendit: *Te autem, filia, ideo exheredaui, quoniam contentam te eſſe dotis volui:* Quaero, an efficaciter exheredata ſit? Modestinvs reſpondit, nihil proponi, cur non eſſet voluntate teſtatoris exheredata.

62. *Idem* [*lib. 2. Pandectarum*]

In tempus capiendae hereditatis inſtitui heredem poſſe, beneuolentiae eſt: veluti, *Lucius Titius, cum capere potueris, heres eſto.* Idem et in legato.

§. 1. Quoties non apparet, quis heres inſtitutus ſit, inſtitutio non valet: (quippe euenire poteſt, ſi teſtator complures amicos eodem nomine habeat, et ad deſignationem nominis ſingulari nomine vtatur:) niſi ex aliis apertiſſimis probationibus fuerit reuelatum, pro qua perſona teſtator ſenſerit.

63. JAVOLENVS [*lib. 1. ex* Caſſio.]

Heredes ſine partibus vtrum conjunctim, an ſeparatim ſcribantur, hoc intereſt: quod, ſi quis ex conjunctis deceſſit, hoc non ad omnes, ſed ad reliquos, qui conjuncti erant, pertinet: ſin autem ex ſeparatis, ad omnes, qui teſtamento eodem ſcripti ſunt heredes, portio ejus pertinet.

64. *Idem lib. (7. Epiſtolarum.)*

Ejus ſeruum, qui poſt mortem meam natus erit, heredem inſtitui poſſe, Labeo frequenter ſcribit. Idque verum eſſe, manifeſto argumento comprobat: quia ſeruus hereditarius, prius, quam adeatur hereditas, inſtitui heres poteſt; quamuis is teſtamenti facti tempore nullius ſit.

65. *Idem (lib. 12. Epiſtolarum.)*

Hereditas ad Statium Primum nullo jure pertinet, cum inſtitutus heres non ſit. Nec quicquam ei prodeſt, quod ab eo aliquid legatum eſt, aut libertus ei defuncti teſtamento commendatus eſt, ex quo, ſi manumiſſus non eſt, ſeruus eſt.

66. POMPONIVS *lib. 1. ad Quintum Mucium.*

Si ita quis heredes inſtituerit: *Titius heres eſto: Gajus & Maeuius ex partibus heredes ſunto:* quamuis et, ſyllaba conjunctionem faciat; ſi quis tamen ex his decedat, non alteri ſoli pars adcreſcit, ſed [et] omnibus coheredibus pro hereditariis portionibus: quia non tam conjunxiſſe, quam celerius dixiſſe videatur.

67. *Idem lib. 2. ad Quintum Mucium.*

Si ita ſcriptum fuerit: *Titbaſus ſi in Capitolium aſcenderit, heres eſto; Titbaſus heres eſto:* ſecunda ſcriptura potior erit: plenior eſt enim, quam prior.

68. *Idem lib. 7. ad Quintum Mucium.*

Si quis Sempronium heredem inſtituerit ſub hac conditione, *ſi Titius in Capitolium aſcenderit:* quamuis non alias heres eſſe poſſit Sempronius, niſi Titius aſcendiſſet in Capitolium, et hoc ipſum in poteſtate ſit repoſitum Titii; quia tamen ſcriptura non eſt expreſſa voluntas Titii, erit vtilis ea inſtitutio. Atquin ſi quis ita ſcripſerit, *ſi Titius voluerit, Sempronius heres eſto:* non valet inſtitutio. * Quaedam enim in teſtamentis ſi exprimantur, effectum nullum habent. quando, ſi verbis tegantur, eandem ſignificationem habeant, quam haberent expreſſa: [et] momentum aliquod habebunt. Sic enim filii exheredatio cum eo valet, *ſi quis heres exiſtat:* et tamen nemo dubitat, quin, ſi ita aliquis filium exheredauerit, *Titius heres eſto,* [et] *cum heres erit Titius, filius exheres eſto*, nullius momenti eſſe exheredationem.

69. PROCVLVS (*lib. 2. Epiſtolarum.*)

Cornelius, & Maeuius, vter eorum volet, heres eſto; vterque vult: Trebativs, neutrum fore heredem; Cartilivs, vtrumque; Tu cui adſentiaris? Procvlvs: Car-

Digitized by Google

TILIO adſentior, et illam adjectionem, *vter eorum volet*, ſuperuacuam puto: id enim, etiam ea non adjecta, futurum fuit, vt, vter vellet, heres eſſet; vter nollet, heres non eſſet. quod ſi hi ex numero neceſſariorum heredum eſſent, tum id non fruſtra adjectum eſſe: et non ſolum figuram, ſed vim quoque conditionis continere: dicerem tamen, ſi vterque heres eſſe vellet; vtrumque heredem eſſe.

70. PAPINIANVS (*lib. 6. Reſponſorum.*)

Captatorias inſtitutiones non eas Senatus improbauit, quae mutuis affectionibus judicia prouocauerunt: ſed quarum conditio confertur ad ſecretum alienae voluntatis.

71. PAVLVS [*lib. 5 ad Leg. Jul. et Papiam.*]

Illae autem inſtitutiones captatoriae non ſunt; veluti ſi ita heredem quis inſtituat: *Qua ex parte Titius me heredem inſtituit, ex ea parte Maeuius heres eſto:* quia in praeteritum, non in futurum inſtitutio collata eſt.

§. 1. Sed illud quaeri poteſt, an idem ſeruandum ſit, quod Senatus cenſuit, etiam ſi in aliam perſonam captionem direxerit? Veluti ſi ita ſcripſerit: Titius, ſi Maeuium tabulis teſtamenti ſui heredem a ſe ſcriptum oſtenderit, probaueritque, heres eſto. Quod in ſententiam SC. incidere non eſt dubium.

72. TERENTIVS CLEMENS (*lib. 4. ad Legem Juliam et Papiam.*)

Si quis ſolidum a Lege capere non poſſit, et ex aſſe ſit inſtitutus ab eo, qui ſoluendo non eſt: JVLIANVS, ex aſſe eum heredem eſſe, reſpondit. Legi enim locum non eſſe in ea hereditate, quae ſoluendo non eſt.

73. CAJVS (*lib. 13. ad Legem Juliam et Papiam.*)

Sub conditione herede inſtituto, ſi ſubſtituamus: niſi eandem conditionem repetemus, pure eum heredem ſubſtituere intelligimur.

74. LICINNIVS RVFINVS (*lib. 2. Regularum.*)

Si ita quis heres inſtitutus fuerit, *excepto fundo, excepto vſufructu heres eſto:* * perinde erit jure ciuili, atque ſi *ſine ea re* heres inſtitutus eſſet. idque auctoritate *Galli Aquilii* factum eſt.

* L. 36. h. t. L. 55. de legat. 1.

75. PAPINIANVS (*lib. 12. Quaeſtionum.*)

Si filius ſubſtituatur ei, a quo praeteritus eſt: non vt inteſtati patris, ſed ex teſtamento habebit hereditatem: quoniam et quolibet alio ſubſtituto, ſi fuiſſet ab eo exheredatus, inde teſtamentum inciperet, vbi filius eſſet exheredatus.

76. *Idem* (*lib. 15. Quaeſtionum.*)

Seruus vxori a marito mortis cauſa donatus, mariti manet, vt et JVLIANO quoque videtur. Idem, ſi accipiat libertatem ſimul et hereditatem, viro neceſſarius heres erit, nec ſine libertate aliquid ei legari poteſt.

87. *Idem* (*lib. 17. Quaeſtionum.*)

Aſſe toto non diſtributo, ita ſcriptum eſt, *quem heredem Codicillis fecero, heres eſto:* Titium Codicillis heredem inſtituit. ejus quidem inſtitutio valet, ideo, quod licet *Codicillis dari hereditas non poſſit*, tamen haec ex teſtamento data videtur: ſed hoc tantum ex hereditate habebit, quantum ex aſſe reſiduum manſit.

78. *Idem* (*lib. 6. Reſponſorum.*)

Qui non militabat, *bonorum maternorum*, quae in Pannonia poſſidebat, libertum heredem inſtituit: *paternorum*, quae habebat in Syria, Titium. jure ſemiſſes ambos habere conſtituit: ſed arbitrum diuidendae ſupremam voluntatem, factis adjudicationibus, et interpoſitis propter actiones cautionibus, ſequi ſalua Falcidia: ſcil. vt, quod vice mutua praeſtarent, doli ratione quadranti retinendô compenſetur.

§. 1. Lucio Titio ex *duabus partibus*, Publio Maeuio ex *quadrante*, ſcriptis heredibus, aſſem in dodrantem eſſe diviſum reſpondi: modum enim duarum partium ex quadrante declarari: quod Veteres, nummis Titio legatis, nummorum ſpecie non demonſtrata, caeterorum legatorum contemplatione receperunt.

§. 2. Filiis heredibus, aequis partibus inſtitutis, ac poſtea fratris filio pro duabus vnciis: vnum aſſem inter omnes videri factum placuit. et ex eo decem vncias filios accepiſſe. tunc enim ex altero aſſe portionem intelligi relictam, cum, aſſe nominatim dato, vel duodecim vnciis diſtributis, reſidua portio non inuenitur: * nihil autem intereſt, quo loco ſine portione quis heres inſtituatur, quo magis aſſis reſiduum accepiſſe videatur.

§. 3. Sejus Maeuium ex parte, quam per Leges capere poſſit, heredem inſtituit, ex reliqua Titium: ſi Maeuius ſolidum capere poterit, Titius adjectus, aut ſubſtitutus, heres non erit.

79. *Idem* [*lib. 1. Definitionum.*]

Quod ſi non ſit reliqui facta mentio, tantundem in altero aſſe habebit Maeuius, quantum Titius in primo.

80. *Idem lib. 6. Reſponſorum.*

Quod ſi Maeuius nullius capax ſit, in totum ſubſtitutus admittitur.

81. PAVLVS [*lib. 9. Quaeſtionum.*]

Clemens Patronus teſtamento cauerat, *vt, ſi ſibi filius natus fuiſſet, heres eſſet: ſi duo filii, ex aequis partibus heredes eſſent. ſi duae filiae, ſimiliter: ſi filius et filia, filio duas partes, filiae tertiam dederat:* Duobus filiis et filia natis, quaerebatur, quemadmodum in propoſita ſpecie partes faciemus: cum filii debeant pares eſſe, vel etiam ſinguli duplo plus, quam ſoror accipere. quinque igitur partes fieri oportet, vt ex his binas maſculi, vnam foemina accipiat.

§. 1. Si ita ſcripſerit teſtator: quanta ex parte me a Titio heredem inſtitutum recitaſſem, ex ea parte Sempronius mihi heres eſto: non eſt captatoria inſtitutio. plane, nullo recitato teſtamento ab ipſo teſtatore, inanis videbitur inſtitutio, remota ſuſpicione captatoriae inſtitutionis.

82. SCAEVOLA (*lib. 15. Quaeſtionum*)

Si quis ita heres inſtituatur, ſi legitimus heres vindicare nolit hereditatem meam: puto deficere conditionem teſtamenti, illo vindicante.

83. *Idem* [*lib. 18. Quaeſtionum.*]

Si non Lex Aelia Sentia, ſed alia Lex, vel SC. aut etiam Conſtitutio ſerui libertatem impediat: is neceſſarius fieri non poteſt, etiam ſi non ſit ſoluendo teſtator.

§. 1. Temporibus Diui HADRIANI Senatus cenſuit: Si teſtator, qui, cum moritur, ſoluendo non fuit, duobus pluribusue libertatem dederit, eisque hereditatem reſtitui juſſerit, et inſtitutus heres ſuſpectam ſibi hereditatem dixerit: vt adire eam cogatur: et ad libertatem perueniat, qui priore loco ſcriptus fuerit, eique hereditas reſtituatur.

Idem

Digitized by Google

Idem ſeruandum in his, quibus per fideicommiſſum libertas data fuerit. Igitur, ſi primo loco ſcriptus deſideraret adire hereditatem, nulla difficultas erit. nam ſi poſteriores quoque liberos ſe eſſe dicent, et reſtitui hereditatem deſiderent, an ſoluendo ſit hereditas, et omnibus liberis factis reſtitui deberet, apud Praetorem quaereretur: abſente autem primo, ſequens deſiderans adiri hereditatem, non eſt audiendus: quia ſi primus velit ſibi reſtitui hereditatem, praeferendus eſt; et hic ſeruus futurus.

84. PAVLVS [*lib. 23. Quaeſtionum.*]

Si ſeruo fideicommiſſa data ſit libertas: heres hunc eundem ſeruum cum libertate heredem reliquiſſet: Quaeſitum eſt, an neceſſarius fiat heres? Et humanius eſt, et magis aequitatis ratione ſubnixum, non fieri neceſſarium. qui enim, etiam inuito defuncto, poterat libertatem extorquere, is liber eſſe juſſus, non magnum videtur beneficium a defuncto conſequi: immo nihil commodi ſenſiſſe, ſed magis debitam ſibi accepiſſe libertatem.

§. 1. Idem probandum erit et in illo ſeruo, quem teſtator ex lege emerat, vt manumitteret, ſi heres fuerit inſtitutus: nam et hic, ſepoſito beneficio teſtatoris, proprio jure poterit ad libertatem peruenire ex Conſtitutione Diui MARCI.

§. 2. Idem et in eo, qui, propria ſua data pecunia, emptus eſt ab aliquo: nam et hic poterit ab ipſo teſtatore libertatem extorquere.

85. SCAEVOLA [*lib. 2. Reſponſorum.*]

Lucius Titius, qui fratrem habebat, teſtamento ita cauit: Titius frater meus ex aſſe mihi heres eſto: ſi mihi Titius heres eſſe noluerit, aut (quod abominor) prius morietur, quam meam hereditatem adierit, aut filium filiamue ex ſe natum natamue non habebit: tunc Stichus et Pamphilus ſerui mei, liberi et heredes mihi aequis partibus ſunto. Quaero: cum Titius hereditatem adierit, et liberos aditae hereditatis tempore non habuerit: an Stichus et Pamphilus ex ſubſtitutione liberi et heredes eſſe poſſint? Item quaero: ſi ex ſubſtitutione neque liberi, neque heredes eſſe poſſint: an in partem hereditatis videantur adjecti? Reſpondit: apparet quidem, non eam mentem teſtatoris fuiſſe, vt quemquam heredem adhiberet fratri, quem aperte ex aſſe heredem inſtituiſſet. Igitur ſi frater adiit, Stichus et Pamphilus heredes non erunt: quos eos eo amplius noluit heredes eſſe, ſi frater, prius quam hereditatem adiret, deceſſiſſet liberis relictis. nam prudens conſilium teſtantis animaduertitur: non enim fratrem ſolum heredem praetulit ſubſtitutis, ſed et ejus liberos.

86. MAECIANVS [*lib. 7. Fideicommiſſorum.*]

Jam dubitari non poteſt, ſuos quoque heredes ſub hac conditione inſtitui poſſe, vt, ſi voluiſſent, heredes eſſent: ſi heredes non eſſent, alium, quem viſum erit, eis ſubſtituere: Negatumque hoc caſu neceſſe eſſe, ſub contraria conditione filium exheredare. Primum, quia tunc tantum id exigeretur, cum in poteſtate ejus non eſſet, an heres patri exiſteret, expectantis extrinſecus poſitae conditionis euentum. Deinde, quod etſi quacunque poſita conditione deberet filius ſub contraria conditione exheredari, in propoſito ne poſſibilia quidem reperiri poſſet; certe ſi verbis exprimeretur, inepta fieret: huic enim conditioni, *ſi volet, heres eſto*, quae alia verba contraria concipi poſſunt, quam haec, *ſi nollet heres eſſe, exheres eſto?* quod quam ſit ridiculum, nulli non patet.

§. 1. Non ab re autem hoc loco velut exceſſus hic ſubjungetur, ſuis ita heredibus inſtitutis, *ſi voluerint* heredes eſſe, non permittendum amplius abſtinere ſe hereditate: cum ea conditione inſtituti, jam non vt neceſſarii, ſed ſua ſponte heredes extiterunt, ſed et caeteris conditionibus, quae in ipſorum ſunt poteſtate, ſi ſui pareant, jus abſtinendi adſequi non debent.

87. HERMOGENIANVS [*lib. 3. Juris Epitomarum.*]

Ex vnciis ſex prime herede inſtituto, ſecundo ex octo, ſi tertius ex reſidua parte, vel nulla portionis facta mentione, heres inſtituatur, quinque vncias hereditatis tertius habebit: in viginti quatuor etenim partes hereditate diſtributa, tertio ratio calculi, veluti ex decem partibus inſtituto, quinque vncias adſignauit.

88. CAJVS [*lib. ſingul. de Caſibus.*]

Ei, qui ſoluendo non eſt, aliquo caſu euenit, vt et ſeruus cum libertate heres exiſtat, [et] praeterea alius heres adjiciatur: veluti ſi ſeruo cum libertate herede inſtituto, [ita] adjectum ſit, ſi mihi Stichus heres erit, tunc Titius quoque heres eſto. nam Titius, antequam Stichus ex teſtamento heres extiterit, heres eſſe non poteſt: cum autem ſemel heres extiterit ſeruus, non poteſt adjectus efficere, vt qui ſemel heres extitit, deſinat heres eſſe. *

* L. 7. §. 10. ſ. de minor. L. 25. ann. L. 7. de R. J.

89. PAVLVS [*lib. 2. Manualium.*]

Si ſocius heres inſtitutus ex aſſe, et ſeruo communi legetur pure ſine libertate: hoc legatum non conſiſtit. † Plane ſub conditione ei vtiliter et ſine libertate legabitur: quoniam et proprio ſeruo ab herede recte ſub conditione legatur. Quare etiam heres inſtitui ſine libertate, vt alienus, ſocio herede ſcripto poterit: quia et proprius cum domino heres inſtitui poterit.

90 TRYPHONINVS [*lib. 21. Diſputationum.*]

Teſtamento domini ſeruus ſub conditione cum libertate heres inſtitutus, pendente adhuc conditione necem domini detexit; eumque Praetor *mereri libertatem* decreuit: etſi poſtea conditio teſtamenti extiterit, aliunde liber eſt, id eſt, ex praemio, non ex teſtamento. Igitur non eſt neceſſarius domino heres: licet autem ei volenti adire.

91. PAVLVS [*lib. 5. Sententiarum.*]

Imperatorem litis cauſa heredem inſtitui, inuidioſum eſt: nec calumniae facultatem ex principali Majeſtate capi oportet.

92. *Idem Imperialium ſententiarum in cognitionibus prolatarum ex libris ſex primo, ſeu Decretorum [libro] ſecundo.*

Paſtumejus Androſthenes Paſtumejam Magnam filiam Paſtumeji Magni ex aſſe heredem inſtituerat: eique patrem ejus ſubſtituerat. Paſtumejo Magno occiſo, et rumore perlato, quaſi filia quoque ejus mortua, mutauit teſtamentum. Nouiumque Rufum heredem inſtituit, hac praefatione: *Quia heredes, quos volui habere mihi, continere non potui, Nouius Rufus heres eſto:* Paſtumeja Magna ſupplicauit Imperatores noſtros: et cognitione ſuſcepta, licet modus inſtitutione contineretur, quia *falſus* non ſolet obeſſe, tamen ex voluntate teſtantis putauit Imperator ei ſubueniendum: igitur pronunciauit, *hereditatem ad Magnam pertinere ſed legata ex poſteriore teſtamento eam praeſtare debere, perinde atque ſi in poſterioribus tabulis ipſa fuiſſet heres ſcripta.*

a) De

a) De HEREDITATIS *PETITIONE.*

(Dig. 5. T. 3.)

1. CAJVS *lib. 6. ad Edictum Prouinciale.*

Hereditas ad nos pertinet aut vetere jure, aut nouo. † Vetere, e Lege duodecim Tabularum, vel ex teſtamento, quod jure factum eſt.

2. VLPIANVS *lib. 15. ad Edictum.*

Siue ſuo nomine, [ſiue per ſe], ſiue per alios effecti ſumus.

3. CAJVS *lib. 3. ad Edictum Prouinciale.*

Veluti, ſi eam perſonam, quae in noſtra poteſtate ſit, inſtitutam juſſerimus adire hereditatem: ſed et ſi Titio, qui Sejo heres extitit, nos heredes facti ſumus, ſicuti Titii hereditatem noſtram [eſſe] intendere poſſumus, ita et Seji. Vel ab inteſtato, forte quod ſui heredes defuncto ſumus, vel adgnati, vel quod manumiſimus defunctum, quodue parens noſter manumiſerit. † Nouo jure fiunt heredes omnes, qui [ex] Senatusconſultis, aut ex conſtitutionibus ad hereditatem vocantur.

4. PAVLVS *lib. 1. ad Edictum.*

Si hereditatem petam ab eo, qui vnam rem poſſidebat, de qua ſola controuerſia erat, etiam id, quod poſtea coepit poſſidere, reſtituet. *

* L. 10. h. t. L. 18. ad L. Falc.

5. VLPIANVS *lib. 14. ad Edictum.*

Diuus PIVS reſcripſit, prohibendum poſſeſſorem hereditatis, de qua controuerſia erit, antequam lis inchoaretur, aliquid ex ea diſtrahere; niſi maluerit pro omni quantitate hereditatis, vel rerum ejus reſtitutione ſatisdare *Cauſa autem cognita, et ſi non ſolis data ſit ſatisdatio, ſed ſolita cautio, etiam poſt litem coeptam deminutionem ſe conceſſurum* Praetor edixit: ne in totum deminutio impedita, in aliquo etiam vtilitates alias impediat; vtputa, ſi ad funus ſit aliquid neceſſarium (nam funeris gratia deminutionem permittit). item ſi futurum eſt, vt, niſi pecunia intra diem ſoluatur, pignus diſtrahatur. [ſed] et propter familiae cibaria, neceſſaria erit deminutio. ſed et res tempore perituras permittere debet Praetor diſtrahere.

§. 1. D. HADRIANVS Trebio Sergiano reſcripſit, vt Aelius Aſiaticus daret ſatis de hereditate, quae ab eo petitur: et ſic falſum dicat. Hoc ideo, quia ſuſtinetur hereditatis petitionis judicium, donec falſi cauſa agatur. §. 2. Eorum judiciorum, quae de hereditatis petitione ſunt, ea auctoritas eſt, vt nihil in praejudicium ejus [judicii] fieri debeat.

6. *Idem lib. 75. ad Edictum.*

Si teſtamentum falſum eſſe dicatur, et ex eo legatum petatur, vel praeſtandum eſt oblata cautione, vel quaerendum, an debeatur. † Et, ſi teſtamentum falſum eſſe dicatur, ei tamen, qui falſi accuſat, ſi ſuſcepta cognitio eſt, non eſt dandum.

7. *Idem lib. 14. ad Edictum.*

Si quis libertatem ex teſtamento ſibi competiſſe dicat, non debebit judex de libertate ſententiam dicere, ne praejudicium de teſtamento cognituro faciat: et ita Senatus cenſuit. Sed et Diuus TRAJANVS reſcripſit, differendum de libertate judicium, donec de inofficioſo judicium aut inducatur, aut finem accipiat.

§. 1. Ita demum autem ſuſtinentur liberalia judicia, ſi jam de inofficioſo judicium conteſtatum eſt: caeterum, ſi non conteſtetur, non exſpectantur [liberalia judicia]. Et ita Diuus PIVS reſcripſit. [Nam] cum quidem Licinnianus de ſtatu ſuo quaeſtionem patiebatur, et, ne maturius pronunciaretur de conditione ſua, nolebat ad liberale judicium ire, dicens, *ſuſcepturum ſe de inofficioſo teſtamento judicium, et petiturum hereditatem*, quia libertatem, et hereditatem ex teſtamento ſibi defendebat: Diuus PIVS ait, ſi quidem poſſeſſor eſſet hereditatis Licinnianus, facilius audiendum: quoniam eſſet hereditatis nomine judicium ſuſcepturus, et erat in arbitrio ejus, qui ſe dominum eſſe dicit, agere de inofficioſo teſtamento judicium: nunc vero ſub obtentu judicii de inofficioſo teſtamento ab ipſo Licinniano non ſuſcepti per quinquennium, non debere moram fieri ſeruituti. † Plane ſummatim aeſtimandum judici conceſſit, an forte bona fide imploretur judicium de teſtamento: et, ſi id deprehenderit, praeſtituendum modicum tempus: intra quod ſi non fuerit conteſtatum, jubeat judicem libertatis partibus ſuis fungi.

§. 2. Quoties autem quis patitur controuerſiam libertatis, et hereditatis, ſed ſe non ex teſtamento liberum dicit, ſed alias [vel] à viuo teſtatore manumiſſum: non debere impediri liberalem cauſam, licet judicium de teſtamento moueri ſperetur, Diuus PIVS reſcripſit. Adjecit plane in reſcripto: *Dummodo praedicatur judici liberalis cauſae, ne vllum adminiculum libertatis ex teſtamento admittat.*

8. PAVLVS *lib 16 ad Edictum.*

Legitimam hereditatem vindicare non prohibetur is, qui cum ignorabat vires teſtamenti, judicium defuncti ſecutus eſt.

9. VLPIANVS *lib. 15. ad Edictum.*

Regulariter definiendum eſt: *Eum demum teneri petitione hereditatis, qui vel jus pro herede, vel pro poſſeſſore poſſidet, vel rem hereditariam.*

10. CAJVS *lib. 6. ad Edictum Prouinciale.*

Licet minimam. §. 1. Itaque qui ex aſſe, vel ex parte heres eſt, intendit quidem hereditatem ſuam eſſe totam, vel pro parte, ſed hoc ſolum ei officio judicis reſtituitur, quod adverſarius poſſidet: aut totum, * ſi ex aſſe ſit heres: aut pro parte, ex qua heres eſt.

* L. 48. pr. de hered. inſtit. L. 1. §. 1. Si pars. hered. pet.

11. VLPIANVS *lib. 15. ad Edictum.*

Pro herede poſſidet, qui putat ſe heredem eſſe. Sed an [et] is, qui ſcit ſe heredem non eſſe, pro herede poſſideat, quaeritur? et ARRIANVS lib. 2. de interdictis, putat teneri: quo jure nos vti PROCVLVS ſcribit. Sed enim et bonorum poſſeſſor pro herede videtur poſſidere. §. 1. Pro [poſſeſſore vero poſſidet praedo].

12. *Idem lib. 67. ad Edictum.*

Qui interrogatus, *cur poſſideat*, reſponſurus ſit, *quia poſſideo*: nec contendet ſe heredem vel per mendacium.

13. *Idem lib. 15. ad Edictum.*

Nec vllam cauſam poſſeſſionis poſſit dicere, et ideo fur, et raptor petitione hereditatis tenentur.

§. 1. Omnibus etiam titulis hic *pro poſſeſſore* haeret, et quaſi injunctus eſt. † Denique et *pro emtore* titulo haeret: nam ſi à furioſo emero ſciens, pro poſſeſſore poſſideo. † Item in titulo *pro donato* quaeritur, an quis pro poſſeſſore poſſideat; vtputa vxor, vel maritus? et placet nobis JVLIANI ſententia, pro poſſeſſore poſſidere eum; et ideo petitione hereditatis tenebitur. † Item, *pro dote* titulus recipit pro poſſeſſore poſſeſſionem:

Digitized by Google

ſeſſionem: vtputa, ſi à minore duodecim annis, nupta mihi, quaſi dotem ſciens accepi. Et ſi legatum mihi ſolutum eſt ex falſa cauſa ſcienti, vtique pro poſſeſſore poſſidebo.

§. 2. Is autem, qui reſtituit hereditatem, teneri hereditatis petitione non poteſt; niſi dolo fecit, id eſt, ſi ſcit, et reſtituit: * nam et dolus praeteritus venit in hereditatis petitionem, quaſi dolo deſierit poſſidere. §. 3. Neratius lib. 6. membranarum ſcribit, ab herede peti hereditatem poſſe, etiamſi ignoret, pro herede, vel pro poſſeſſore defunctum poſſediſſe. † Idem eſſe lib. 7. ait, etiam ſi putauit heres eas res ex [hac] hereditate eſſe, quae ſibi delata eſt.

* §. 14. infr. L. 25. §. 8. h. t. L. 157. de R. J.

§. 4. Quid, ſi quis hereditatem emerit: an vtilis in eum petitio hereditatis deberet dari, ne ſingulis judiciis vexaretur? Venditorem [enim] teneri certum eſt † Sed finge non extare venditorem, vel modico vendidiſſe, et bonae fidei poſſeſſorem fuiſſe: an porrigi manus ad emtorem debeant? Et putat Cajus Cassius dandam vtilem actionem.

§. 5. Idem erit dicendum, et ſi paruo (pretio) juſſus vendere heres Titio hereditatem vendidit. Nam putat dicendum Papinianus, aduerſus fideicommiſſarium dari actionem: ab herede enim peti non expedit perexiguum pretium habente.

§. 6. Sed et ſi *retenta certa quantitate, reſtituere* rogatus ſit, idem erit dicendum. Plane ſi, *accepta certa quantitate, reſtituere* rogatus eſt, non putat Papinianus, ab herede petendam hereditatem: quoniam † *pro herede, quod conditionis implendae gratia accepit, non poſſidetur.* Sed Sabinus in ſtatulibero contra. Et id verius eſt: quia pecunia hereditaria eſt. §. 7. Idem et in eo, qui ſolos fructus ex hereditate retinet, dicendum erit: tenetur enim et is hereditatis petitione.

§. 8. Si quis ſciens alienam emit hereditatem, quaſi pro poſſeſſore poſſidet. Et ſic peti ab eo hereditatem quidam putant; quam ſententiam non puto veram, * *nemo enim praedo eſt, qui pretium numerauit*, ſed, vt emtor vniuerſitatis, vtili tenetur. §. 9. Item ſi quis à fiſco hereditatem, quaſi vacantem, emerit, aequiſſimum erit vtilem (actionem) aduerſus eum dari. §. 10. Apud Marcellum lib. 4. Digeſtorum relatum eſt, ſi mulier hereditatem in dotem dedit: maritum pro dote quidem poſſidere hereditatem, ſed petione hereditatis vtili teneri. Sed et ipſam mulierem directa teneri, Marcellus ſcribit: maxime, ſi jam factum diuortium eſt.

§. 11. Heredem autem etiam earum rerum nomine, quas defunctus pro emtore poſſedit, hereditatis petitione teneri conſtat, quaſi pro herede poſſideat: quamuis (etiam) earum rerum nomine, quas pro herede, vel pro poſſeſſore defunctus poſſedit, vtique teneatur.

§. 12. Si quis abſentis nomine poſſideat hereditatem, cum ſit incertum, an ille ratum habeat, puto, abſentis nomine petendam hereditatem, ipſius vero nequaquam: quia † *non videtur pro herede, vel pro poſſeſſore poſſidere, qui contemplatione alterius poſſidet.* Niſi forte quis dixit, cum ratum non habet, jam procuratorem quaſi praedonem eſſe: tunc enim ſuo nomine teneri poteſt.

§. 13. Non ſolum autem ab eo peti hereditas poteſt, qui corpus hereditarium poſſidet, ſed et ſi nihil. Et videndum, ſi non poſſidens obtulerit tamen ſe petitioni, * an teneatur? Et Celsus lib. 4. Digeſtorum ſcribit, ex dolo eum teneri: * *dolo enim facere eum, qui ſe offert petitioni.* Quam ſententiam generaliter Marcellus apud Julianum probat: ** *omnem, qui ſe offert petitioni, quaſi poſſidentem teneri.* * L. 45. h. t. L. 25. L. 27. de R. V.

** L. 95. §. 9. de Solut.

§. 14. Item ſi quis dolo fecerit, quo minus poſſideat, hereditatis petitione tenebitur. † Sed ſi alius nactus poſſeſſionem, quam ego dolo malo amiſeram, paratus ſit judicium pati, Marcellus lib. 4. Digeſtorum tractat, [num] forte euaneſcit aduerſus eum, qui deſiit [poſſidere], litis aeſtimatio. Et magis euaneſcere ait, niſi petentis intereſt. Certe, inquit, ſi rem paratus ſit reſtituere, indubitatum erit, euaneſcere. Sed ſi is, qui dolo deſiit, ante conueniatur: eum, qui poſſidet, non liberabit. §. 15. Item à debitore hereditario, quaſi à juris poſſeſſore: nam et à juris poſſeſſoribus poſſe hereditatem peti, conſtat.

14. PAVLVS *lib. 20. ad Edictum.*

Sed vtrum ex delicto, an ex contractu debitor ſit, nihil refert. Debitor autem hereditarius intelligitur is quoque, qui ſervo hereditario promiſit, vel qui ante aditam hereditatem damnum dedit.

15. CAJVS *lib. 6. ad Edictum Prouinciale.*

Vel aliquam rem hereditariam ſubripuerit.

16. VLPIANVS *lib. 15. ad Edictum.*

Quod ſi in diem ſit debitor, vel ſub conditione, à quo petita eſt hereditas, non debere eum damnari. Rei plane judicatae tempus ſpectandum eſſe ſecundum Octaveni ſententiam, [vt] apud Pomponium ſcriptum eſt, an dies venerit. Quod et in ſtipulatione conditionali erit dicendum. † Si autem non venerit, cauere officio judicis debeat de reſtituendo hoc debito, cum dies venerit, vel conditio extiterit.

§. 1. Sed et is, qui pretia rerum hereditariarum poſſidet: item qui à debitore hereditario exegit, petitione hereditatis tenetur. §. 2. Vnde Julianus lib. 6. Digeſtorum ait, ab eo, qui petit hereditatem, et litis aeſtimationem conſecutus eſt: hereditatem peti poſſe. §. 3. Non ſolum autem à debitore defuncti, ſed etiam à debitore hereditario peti hereditas poteſt. Denique ab eo, qui negotia hereditaria geſſit, et Celso, et Juliano videtur peti hereditatem poſſe. † Sed ſi heredis negotium geſſit, nequaquam: ab heredis enim debitore peti hereditas non poteſt.

§. 4. Julianus ſcribit, ſi is, qui pro herede poſſidebat, vi fuerit dejectus, peti ab eo hereditatem poſſe, quaſi à juris poſſeſſore? quia habet interdictum *vnde vi*, quo victus cedere debet. Sed et eum, qui dejecit, petitione hereditatis teneri; quia res hereditarias pro poſſeſſore poſſidet.

§. 5. Idem Julianus ait, ſiue quis poſſidens, ſiue non, rem vendiderit, petitione hereditatis eum teneri: ſiue jam pretium * recipit, ſiue petere poſſit, vt et hic actionibus cedat.

* L. 13. §. 4. L. 20. §. 17. L. 25. §. 11. h. t. L. 22. ſ. eod.

§. 6. Idem ſcribit, patronum hereditatem petere non poſſe ab eo, cui libertus in fraudem alienauit: quia Caluiſiana actione ei tenetur: patroni enim iſte debitor eſt, non hereditarius. Ergo nec ab eo, cui mortis cauſa donatum eſt, peti hereditas poteſt.

§. 7. Idem Julianus ſcribit: ſi quis ex cauſa fideicommiſſi reſtituerit hereditatem, vel ſingulas res praeſtiterit, peti ab eo hereditatem poſſe: quia habet condictionem earum, quae ſunt ex cauſa ſolutae, et veluti juris poſſeſſor eſt. Sed et ſi pretia rerum, quas diſtraxit, ex cauſa fideicommiſſi ſoluit, peti hereditatem ab eo poſſe: quia repetere poteſt. Sed his caſibus actiones ſuas duntaxat eum praeſtaturum: cum et res exſtant,

Digitized by Google

exſtant, at poteſt petitor [etiam] per in rem actionem eas vindicare.

17. CAJUS *lib. 6. ad Edictum Prouinciale.*

Quod ſi poſſeſſor hereditatis ob id, quod ex teſtamento heredem ſe [eſſe] putaret, legatorum nomine de ſuo ſoluit, ſi quis ab inteſtato eam hereditatem euincat, licet damnum videtur eſſe poſſeſſoris, quod ſibi non proſpexerit ſtipulatione *euicta hereditate legata reddi*: attamen quia fieri poteſt, vt eo tempore ſoluerit legata, quo adhuc nulla controuerſia mota ſit, et ob id nullam interpoſuerit cautionem: placet in eo caſu, euicta hereditate, dandam ei eſſe repetitionem. Sed cum, ceſſante cautione, repetitio datur, periculum eſt, ne propter inopiam ejus, cui ſolutum eſt legatum, nihil repeti poſſit: [et] ideo ſecundum Senatusconſulti ſententiam ſubueniendum eſt, vt ipſe (quidem) ex retentione rerum hereditariarum ſibi ſatisfaciat, cedat autem actionibus petitori, vt ſuo periculo eas exerceat.

18. VLPIANVS *lib. 15. ad Edictum.*

Item videndum, ſi poſſeſſor hereditatis, venditione per argentarium facta, pecuniam apud eum perdiderit: an petitione hereditatis teneatur, quia nihil habet, nec conſequi poteſt? Sed Labeo putat, eum teneri; quia ſuo periculo male argentario credidit. Sed Octavenus ait, nihil eum, praeter actiones, praeſtaturum; ob has igitur actiones petitione hereditatis teneri. Mihi autem in eo, qui mala fide poſſedit, Labeonis ſententia placet: in altero vero, qui bona fide poſſeſſor eſt, Octaveni ſententia ſequenda eſſe videtur.

§. 1. Si quis, cum peteretur ab eo hereditas, neque rei, neque juris velut poſſeſſor erat, verum poſtea aliquid adeptus eſt: an petitione hereditatis videatur teneri? et Celsus lib. 4. Digeſtorum recte ſcribit, hunc condemnandum, licet initio nihil poſſedit. §. 2. Nunc videamus, *quae veniant in hereditatis petitionem.* Et placuit, vniuerſas res hereditarias in hoc judicium venire, ſiue jura, ſiue corpora ſint:

19. PAVLVS *lib. 20. ad Edictum.*

Et non tantum hereditaria corpora, ſed et quae non ſunt hereditaria, quorum tamen periculum ad heredem pertinet; vt res pignori datae defuncto, vel commodatae, depoſitaeue. † Et quidem rei pignori datae, etiam ſpecialis petitio eſt, vt hereditatis petitione continetur: ſicut illae, quarum nomine Publiciana competit. Sed licet earum nomine, quae commodatae vel depoſitae ſunt, nulla ſit facile actio: quia tamen periculum earum ad nos pertinet, aequum eſt eas reſtitui.

§. 1. Quod ſi pro emptore vſucapio ab herede impleta ſit: non veniet in hereditatis petitionem: quia heres, id eſt petitor, eam vindicare poteſt, nec vlla exceptio datur poſſeſſori.

§. 2. Veniunt et hae res in hereditatis petitionem, in quibus poſſeſſor retentionem habuit, non etiam petitionem: veluti ſi jurauerat defunctus petitoris rem non eſſe, et deceſſerit: debent hae quoque reſtitui. Imo et ſi poſſeſſor ſua culpa eas amiſerit, tenebitur hoc nomine. Idemque erit et in praedone, licet hic propter culpam non teneatur: quia nec hic debet has res retinere.

§. 3. Seruitutes in reſtitutionem hereditatis non venire, ego didici: cum nihil eo nomine poſſit reſtitui, ſicut eſt in corporibus, et fructibus. Sed ſi non patiatur ire, et agere, propria actione conuenietur.

20. VLPIANVS *lib. 15. ad Edictum.*

Item veniunt in hereditatem (etiam) ea, quae hereditatis cauſa comparata ſunt: vtputa mancipia, (pecoraque, et ſi qua alia,) quae neceſſario hereditati ſunt comparata. Et ſi quidem pecunia hereditaria ſint comparata: ſine dubio venient. Si vero non pecunia hereditaria: videndum erit. Et puto etiam haec venire, ſi magna vtilitas hereditatis verſetur: pretium ſcilicet reſtituturo herede.

§. 1. Sed non omnia, quae ex hereditaria pecunia comparata ſunt, in hereditatis petitionem veniunt. Denique ſcribit Julianus lib. 6. Digeſtorum, ſi poſſeſſor ex pecunia hereditaria hominem emerit, et ab eo petatur hereditas, ita venire in hereditatis petitionem, ſi hereditatis intersuit eum emi; at ſi ſui cauſa emit, pretium venire.

§. 2. Simili modo, et ſi fundum hereditarium diſtraxit, ſi quidem ſine cauſa, et ipſum fundum et fructus in hereditatis petitionem venire; quod ſi aeris exſoluendi gratia hereditarii id fecit, non amplius venire, quam pretium. §. 3. Item non ſolum ea, quae mortis tempore fuerunt, ſed ſi qua poſtea augmenta hereditati acceſſerunt, venire in hereditatis petitionem: nam hereditas et augmentum recipit, et deminutionem. † Sed ea, quae poſt aditam hereditatem accedunt, ſi quidem ex ipſa hereditate, puto hereditati accedere: ſi extrinſecus, non; quia perſonae poſſeſſoris accedunt. † Fructus autem omnes augent hereditatem, ſi ante aditam, ſiue poſt aditam hereditatem acceſſerint. † Sed et partus ancillarum ſine dubio augent hereditatem.

§. 4. Cum praediximus, omnes hereditarias actiones in hereditatis petitionem venire, quaeritur, vtrum cum ſua natura veniant, an contra: vtputa (eſt) quaedam actio, (quae) infitiatione creſcit; vtrum cum ſuo incremento, an vero in ſimplum venit, vt legis Aquiliae? Et Julianus lib. 6. Digeſtorum ſcribit, ſimplum ſoluturum.

§. 5. Idem recte ait, ſi noxali judicio condemnatus ſit poſſeſſor defuncto, non poſſe eum dedentem noxae officio judicis liberari: quia tamdiu quis habet noxae dedendae facultatem, quamdiu judicati conueniatur; poſt ſuſceptum judicium non poteſt noxae dedendo ſe liberare; ſuſcepit autem per petitionem hereditatis.

§. 6. Praeter haec, multa reperimus tractata et de petitione hereditatis, de diſtractis rebus hereditariis, de dolo praeterito, et de fructibus. (De) quibus cum forma Senatusconſulto ſit data, optimum eſt ipſius Senatusconſulti interpretationem facere, verbis ejus relatis: Pridie Idus Martias Quintus Julius Balbus, et Publius Juuentius Celsus, Titius Aufidius, Oenus Severianus conſules verba fecerunt de his, quae (IMPERATOR) CAESAR, Trajani Parthici filius, diui NERVAE nepos, HADRIANVS, AVGVSTVS (Imperator) maximusque Princeps propoſuit Quinto Nonas Martias, quae proxime fuerunt, libello complexus (eſſet,) quid fieri placeat. De qua re ita cenſuerunt: cum antequam partes caducae, ex bonis ruſtici, fiſco peterentur, hi, qui ſe heredes eſſe exiſtimant, hereditatem diſtraxerint, placere, redactae ex pretio rerum venditarum pecuniae vſuras non eſſe exigendas. Idemque in ſimilibus cauſis ſeruandum. † Item placere, a quibus hereditas petita fuiſſet, ſi aduerſus eos judicatum eſſet, pretia, quae ad eos rerum ex hereditate venditarum perueniſſent, etſi eae ante petitam hereditatem deperiiſſent, deminutaeue fuiſſent, reſtituere debere. † Item eos, qui bona inuaſiſſent, cum ſcirent ad ſe non pertinere, etiamſi ante litem conteſtatam fecerint, quo minus poſſiderent, perinde condemnandos, quaſi poſſiderent: eos autem, qui juſtas cauſas habuiſſent, quare bona ad ſe pertinere exiſtimaſſent, vsque eo duntaxat, quo locupletiores ex ea re facti eſſent. † Pe-

titam

Digitized by Google

titam autem fiſco hereditatem ex eo tempore exiſtimandum eſſe, quo primum ſcierit quisque eam à ſe peti, id eſt, cum primum aut denunciatum eſſet ei, aut literis, vel edicto euocatus eſſet, cenſuerunt. † Aptanda eſt igitur nobis ſingulis verbis Senatusconſulti congruens interpretatio.

§. 7. Ait Senatus: *Cum antequam partes caducae fiſco peterentur.* Hoc euenerat (vt partes caducae fiſco peterentur:) ſed etſi ex aſſe fiat, Senatusconſultum locum habebit. † Idem, et ſi vacantia bona fiſco vindicantur, vel ſi ex alia quacumque cauſa bona ad eum peruenerunt. §. 8. Senatusconſultum hoc locum habebit, et ſi ciuitati peteretur. §. 9. In priuatorum quoque petitionibus Senatusconſultum locum habere nemo eſt, qui ambigit: licet in publica cauſa factum ſit.

§. 10. Non ſolum autem in hereditate vtimur Senatusconſulto, ſed et in peculio caſtrenſi, vel alia vniuerſitate. §. 11. *Petitam* autem *hereditatem etc.* (id eſt, ex) quo quis ſcit à ſe peti: nam vbi ſcit, incipit eſſe malae fidei poſſeſſor, *id eſt, cum primum aut denunciatum eſſet.* Quid ergo, ſi ſcit quidem, nemo autem ei denunciauit? an incipiat vſuras debere pecuniae redactae? et (puto) debere: coepit enim malae fidei poſſeſſor eſſe. (Sed) ponamus denuuciatum eſſe, non tamen ſcit; quia non ipſi, ſed procuratori ejus denunciatum eſt: Senatus ipſi denunciari exigit. Et ideo non nocebit: niſi forte is, cui denunciatum eſt, eum certiorauerit; ſed non ſi certiorare potuit, nec fecit. † A quo denunciatum eſt, Senatus non exigit. Quicumque ergo fuit, qui denunciauit, nocebit.

§. 12. Haec aduerſus bonae fidei poſſeſſores: nam ita Senatus locutus eſt, *eos, qui ſe heredes exiſtimaſſent.* Caeterum ſi quis ſciens, ad ſe hereditatem non pertinere, diſtraxit: ſine dubio non pretia rerum, ſed ipſae res veniunt in petionem hereditatis, et fructus earum. Sed Imperator SEVERVS Epiſtola ad Celerem idem videtur feciſſe et in malae fidei poſſeſſoribus. Atquin Senatus de his eſt locutus, qui ſe heredes exiſtimant. Niſi forte ad eas res referemus, quas diſtrahi expedierat, quae onerabant magis hereditatem, quam fructui erant: vt ſit in arbitrio petitoris, qualem computationem faciat aduerſus malae fidei poſſeſſorem, vtrum ipſius rei, et fructuum, an pretii, et vſurarum, poſt motam controuerſiam.

§. 13. Licet autem Senatus de his locutus ſit, qui ſe heredes exiſtiment, tamen et ſi bonorum poſſeſſores ſe exiſtiment, (vel alios ſucceſſores juſtos,) vel ſibi reſtitutam hereditatem: in eadem erunt conditione. §. 14. PAPINIANVS autem lib. 3. Quaeſtionum, ſi poſſeſſor hereditatis pecuniam inuentam in hereditate non attingat, negat eum omnino in vſuras conueniendum.

§. 15. *Redactae*, inquit, *pecuniae ex pretio rerum venditarum.* *Redactam* ſic accipiemus, non ſolum jam exactam, verum et ſi exigi potuit, nec exacta eſt. §. 16. Quid, ſi poſt petitam hereditatem res diſtraxerit? hic ipſae res venient, fructusque earum. Sed ſi forte tales fuerunt, quae vel ſteriles erant, vel tempore perituræ, et hae diſtractae ſunt (vero pretio) fortaſſis poſſit petitor eligere, vt ſibi pretia et vſurae praeſtentur.

§. 17. Ait Senatus: *Placere, à quibus petita hereditas fuiſſet, ſi aduerſus eos judicatum eſſet, pretia, quae ad eos rerum ex hereditate venditarum perueniſſent, et ſi eae ante petitam hereditatem deperiiſſent, deminutaeue eſſent, reſtituere debere.* † Bonae fidei poſſeſſor, ſi vendiderit res hereditarias, ſiue exegit pretium, ſiue non, quia habet actionem, debebit pretium praeſtare. Sed, vbi habet actionem, ſufficiet eum actiones praeſtare. §. 18. Sed ſi vendidit, et euicta re reſtituit, quod accepit; non videbitur ad eum perueniſſe, quanquam poſſit dici, nec ab initio pretium venire: quia non fuit res hereditaria, quae diſtracta eſt. † Sed etſi Senatus rerum ex hereditate diſtractarum, non hereditariarum fecit mentionem, reſtitui tamen non debet: quia nihil apud eum remanet. Nam (et) IVLIANVS lib. 6. Digeſtorum ſcribit, quod indebitum exegit, reſtituere eum non debere: nec imputaturum, quod non debitum ſoluit.

§. 19. Sed ſi res ſit redhibita, hic vtique (et) hereditaria eſt, et pretium non veniet, quod refuſum eſt. §. 20. Sed et ſi ob venditionem obſtrictus ſit emptori poſſeſſor hereditatis: dicendum erit, proſpici ei cautione.

§. 21. Reſtituere autem pretia debebit poſſeſſor, etſi deperditae ſunt res, vel deminutae. Sed vtrum ita demum reſtituat, ſi bonae fidei poſſeſſor eſt, an et ſi malae fidei? Et, ſi quidem res apud emtorem exſtent, nec deperditae, nec deminutae ſunt, ſine dubio ipſas res debet praeſtare malae fidei poſſeſſor: aut ſi recipere eas ab emtore nullo modo poſſit, tantum, quantum in litem eſſet juratum. At vbi perditae ſunt, et deminutae, verum pretium debet praeſtari; quia ſi petitor rem conſecutus eſſet, diſtraxiſſet, et verum pretium rei non perderet.

21. CAJVS *lib 6. ad Edictum Provinciale.*

Deperditum * intelligitur, quod in rerum natura eſſe deſiit: *deminutum* vero, quod vſucaptum eſſet, et ob id de hereditate exiit.

22. PAVLVS *lib. 20. ad Edictum.*

Si et rem, et pretium habeat bonae fidei poſſeſſor, puta quod eandem rem emerit: an audiendus ſit, ſi velit rem dare, non pretium? in praedone dicimus, electionem eſſe debere actoris. An hic magis poſſeſſor audiendus ſit, ſi velit rem tradere, licet deteriorem factam, non petitor, ſi pretium deſideret, quod inuerecundum ſit tale deſiderium; an vero, quia ex re hereditaria locupletior ſit, et id, quod amplius habet ex pretio, reſtituere debeat: videndum. Nam [et] in Oratione Diui HADRIANI ita eſt: Diſpicite, Patres conſcripti, nunquid ſit aequius, poſſeſſorem non facere lucrum, et pretium, quod ex aliena re perceperit, reddere: quia poteſt exiſtimari, in locum hereditariae rei venditae, pretium ejus ſucceſſiſſe, et quodammodo ipſum hereditarium factum. Oportet igitur poſſeſſorem et rem reſtituere petitori, et quod ex venditione ejus rei lucratus eſt.

23. VLPIANVS *lib. 15. ad Edictum.*

Vtrum autem omne pretium reſtituere debebit bonae fidei poſſeſſor; an vero ita demum, ſi factus ſit locupletior: videndum. Finge pretium acceptum vel perdidiſſe, vel conſumpſiſſe, vel donaſſe: et verbum quidem perueniſſe ambiguum eſt: ſolumne hoc contineret, quod prima ratione fuerit, an vero et id, quod durat. Et puto, ſequentem clauſulam Senatusconſulti, etſi haec ſit ambigua, vt ita demum computet, ſi factus ſit locupletior.

§. 1. Proinde, ſi non ſolum pretium, ſed etiam poena tardius pretio ſoluto peruenerit; poterit dici, quia locupletior in totum factus eſt, debere venire: licet de pretio ſolummodo Senatus ſit locutus.

24. PAVLVS *lib. 20. ad Edictum.*

At vbi vi dejectus fuit, non debet reſtituere poenam ex eo commiſſam, quod eam actor habere non poteſt. Sic nec

 poena

Digitized by Google

poena reſtitui debet, quam aduerſarius ei promiſit, *ſi ad judicium non venerit.*

25. VLPIANVS *lib. 15. ad Edictum.*

Sed et ſi lege commiſſoria vendidit, idem erit dicendum: lucrum, quod ſenſit lege commiſſoria, praeſtaturum. §. 1. Item, ſi rem diſtraxit, et ex pretio aliam rem comparauit, veniet pretium in petitionem hereditatis, non res, quam in patrimonium ſuum conuertit. Sed ſi res minoris valet, quam parata eſt, haſtenus locupletior factus videbitur, quatenus res valet: quemadmodum, ſi conſumpſiſſet, in totum locupletior factus non videbitur.

§. 2. Quod ait Senatus: *Eos, qui bona inuaſiſſent, quae ſcirent ad ſe non pertinere, etiamſi ante litem conteſtatam fecerint, quo minus poſſiderent, perinde condemnandos, quaſi poſſiderent:* ita intelligendum eſt, vt et dolus praeteritus in petitionem hereditatis deduceretur: ſed et culpa, et ideo ab eo, qui ab alio non exegit, vel a ſemetipſo, ſi tempore eſſet liberatus, peti hereditatem poſſe: hoc vtique, ſi exigere potuit.

*§. 3. Quod autem ait Senatus, *eos, qui bona inuaſiſſent*, loquitur de praedonibus: id eſt, de his, qui cum ſcirent ad ſe non pertinere hereditatem, inuaſerunt bona; ſcilicet cum nullam cauſam haberent poſſidendi.

§. 4. Sed et *fructus*, non quos perceperunt, inquit, ſed *quos percipere debuerunt*, eos praeſtaturos. §. 5 De eo autem loquitur Senatus, qui ab initio mente praedonis res hereditarias adprehendit. † Quod ſi ab initio quidem juſtam cauſam habuit adipiſcendae poſſeſſionis, poſtea vero, conſcius ad ſe nihil hereditatem pertinere, praedonio more verſari coepit: nihil Senatus loqui videtur. Puto tamen, et ad eum mentem Senatusconſulti pertinere: * parui etenim refert, ab initio quis doloſe in hereditate ſit verſatus, an poſtea hoc facere coepit.

§. 6. *Scire ad ſe non pertinere*, vtrum is tantummodo videtur, qui factum ſcit: an et is, qui in jure errauit; putauit enim recte factum teſtamentum, cum inutile erat; vel, cum (eum) alius praecederet adgnatus, ſibi potius deferri? Et * non puto hunc eſſe praedonem, qui dolo caret, quamuis in jure erret.

§. 7. *Si ante litem conteſtatam*, inquit, *fecerint.* Hoc ideo adjectum, quoniam * poſt litem conteſtatam omnes incipiunt malae fidei poſſeſſores eſſe, quinimo, poſt controuerſiam motam. Quanquam enim litis conteſtatae mentio ſiat in Senatusconſulto, tamen et poſt motam controuerſiam omnes poſſeſſores pares fiunt, et quaſi praedones tenentur. Et hoc jure hodie vtimur: coepit enim ſcire rem ad ſe non pertinentem poſſidere ſe is, qui interpellatur. qui vero praedo eſt, et ante litem conteſtatam doli nomine tenebitur; hic eſt enim dolus praeteritus.

§. 8. *Perinde*, inquit, *condemnandos, quaſi poſſiderent.* Merito: nam * is, qui dolo fecit, quo minus poſſideret, vt poſſeſſor condemnatur: accipies, ſiue dolo deſierit poſſidere, ſiue dolo poſſeſſionem noluerit admittere. Siue autem ab alio res poſſideatur, ſiue in totum non exſtet, locum habebit haec clauſula. Vnde ſi ſit alius poſſeſſor, ab vtroque hereditas peti poſſit: et ſi per multos ambulauerit poſſeſſio, omnes tenebuntur.

§. 9. Sed vtrum is ſolus, qui poſſidet, fructus praeſtabit: an etiam is, qui dolo fecit, quo minus poſſideret; Et dicendum erit, poſt Senatusconſultum, ambo teneri. §. 10. Haec verba Senatusconſulti etiam aduerſus eum, qui non poſſidet, jusjurandum inducunt: tam enim aduerſus eum, qui dolo fecit, quo minus poſſideat, quam aduerſus poſſidentem, in litem juratur.

§. 11. Conſuluit Senatus bonae fidei poſſeſſoribus, ne in totum damno adficiantur, ſed in id duntaxat teneantur, in quo locupletiores facti ſunt. Quemcunque igitur ſumptum fecerint ex hereditate, ſi quid dilapidauerunt, perdiderunt, dum re ſua ſe abuti putant, non praeſtabunt: nec ſi donauerint, locupletiores facti videbuntur; quamuis ad remunerandum ſibi aliquem naturaliter obligauerunt. † Plane ſi ἀντίδωρα, id eſt, *remunerationes*, acceperunt, dicendum eſt, eatenus locupletiores * factos, quatenus acceperunt: velut genus quoddam hoc eſſet permutationis.

* L. 20. §. 6. h. t. et 28.

§. 12. Si quis re ſua lautius vſus ſit contemplatione delatae ſibi hereditatis, MARCELLVS lib. 5 Digeſtorum putat: nihil eum ex hereditate deducturum, ſi eam non attingit. §. 13. Simili modo et ſi mutuam pecuniam accepit, quaſi dives ſe deceperit. §. 14. Si tamen pignori res hereditarias dedit, videndum, an vel ſic attingatur hereditas? Quod eſt difficile, cum ipſe ſit obligatus.

§. 15. Adeo autem qui locupletior factus non eſt, non tenetur, vt ſi quis putans ſe ex aſſe heredem, partem dimidiam hereditatis ſine dolo malo conſumpſerit, MARCELLVS lib. 4 Digeſtorum tractat, num (non) teneatur; quaſi id, quod erogauerit, ex eo fuerit, quod ad eum non pertinebat, ſed ad coheredes: nam et ſi is, qui heres non erat, totum, quidquid apud ſe fuit, conſumpſiſſet, ſine dubio non tenetur, quaſi locupletior non factus. Sed in propoſita quaeſtione, tribus viſionibus relatis, vna prima, deinde alia, poſſe dici totum, quod ſupereſt, reſtituere eum debere, quaſi ſuam partem conſumpſerit: tertia vtrique, quod conſumptum eſt, decedere: ait vtique nonnihil reſtituendum. de illo dubitat, vtrum totum, an partem reſtituendam dicat. Puto tamen reſiduum integrum non eſſe reſtituendum, ſed partem ejus dimidiam.

§. 16. Quod autem quis ex hereditate erogauit, vtrum totum decedat, an vero pro rata patrimonii ejus; vtputa penum hereditarium ebibit, vtrum totum hereditati expenſum feratur, an aliquid et patrimonio ejus; vt in id factus locupletior videatur, quod ſolebat ipſe erogare ante delatam hereditatem: vt ſi quid lautius contemplatione hereditatis impendit, in hoc non videatur factus locupletior; in ſtatutis vero ſuis ſumptibus videatur factus locupletior, vtique enim et ſi non tam laute erogaſſet, aliquid tamen ad victum cottidianum erogaſſet? nam et D. MARCVS in cauſa Pythodori (qui rogatus erat, *quod ſibi ſuperfuiſſet ex hereditate reddere*) decreuit, ea, quae alienata erant, non minuendi fideicommiſſi, nec pretium in corpus patrimonii Pythodori redire, (et) ex proprio Pythodori patrimonio, et ex hereditate decedere, non tantum ex hereditate. Et nunc igitur ſtatuit ſumptus vtrum ex hereditate decedant exemplo reſcripti D. MARCI. an ex ſolo patrimonio videndum erit. Et verius eſt, vt ex ſuo patrimonio decedant ea, quae, etſi non heres fuiſſet, erogaſſet.

§. 17. Item ſi rem diſtraxit bonae fidei poſſeſſor, nec pretio factus ſit locupletior: an ſingulas res, ſi nondum vſucaptae ſint, vindicare petitor ab emptore poſſit? et ſi vindicet, an exceptione non repellatur, *quod praejudicium hereditati non fiat inter actorem, et eum, qui venumdedit:* quia non videtur venire in petitionem hereditatis pretium earum, quanquam victi emptores reuerſuri ſunt ad eum, qui diſtraxit?

Et

Digitized by Google

Et puto, poſſe res vindicari, niſi emptores regreſſum ad bonae fidei poſſeſſorem habent. Quid tamen ſi is, qui vendidit, paratus ſit ita defendere hereditatem, vt perinde, atque ſi poſſideret, conueniatur? Incipit exceptio locum habere ex perſona emptorum, [Certe.] ſi minori pretio res venierint, et pretium quodcunque illud actor ſit conſecutus: multo magis poterit dici, exceptione eum ſummoueri. Nam et ſi id, quod a debitoribus exegit poſſeſſor, petitori hereditatis ſoluit: liberari debitores Jᴠʟɪᴀɴᴠs lib. 8. Digeſtorum ſcribit, ſiue bonae fidei poſſeſſor, ſiue praedo fuit, qui debitum ab his exegerat: [et] ipſo jure eos liberari.

§. 18. Petitio hereditatis, et ſi in rem actio ſit, habet tamen praeſtationes quaſdam perſonales: * vtputa eorum, quae a debitoribus ſunt exacta; item pretiorum. **

* L. 3. 10. §. 1. h. t. L. 1. §. 1. Si pars. her.

** L. 31. §. 5. h. t.

§. 19. Hoc Senatusconſultum ad petitionem hereditatis factum, etiam in familiae herciſcundae [judicio] locum habere placet: ne res abſurda ſit, vt quae peti poſſint, diuidi non poſſint. §. 20. Augent hereditatem gregum et pecorum partus.

26. PAVLVS *lib. 20. ad Edictum.*

Quod ſi oues natu ſunt, deinde ex his aliae: hae quoque, quaſi augmentum reſtitui debent.

27. VLPIANVS *lib. 15. ad Edictum.*

Ancillarum etiam partus, et partuum partus, quamquam fructus eſſe non exiſtimantur, quia non temere ancillae ejus rei cauſa comparantur, vt pariant, augent tamen hereditatem: quippe cum ea omnia fiunt hereditaria, dubium non eſt, quin ea poſſeſſor, ſi aut poſſideat, aut poſt petitam hereditatem dolo malo fecit, quo minus poſſideret, debeat reſtituere.

§. 1. Sed et penſiones, quae ex locationibus praediorum vrbanorum perceptae ſunt, venient, licet a lupanario perceptae ſint: nam [et] in multorum honeſtorum virorum praediis lupanaria exercentur. *

* L. 52. 56. h. t.

28 PAVLVS *lib. 20. ad Edictum.*

Poſt Senatusconſultum enim, omne lucrum auferendum eſſe tam bonae fidei poſſeſſori, quam praedoni, dicendum eſt.

29. VLPIANVS *lib. 15. ad Edictum.*

Mercedes plane a colonis acceptae loco ſunt fructuum. † Operae quoque ſeruorum in eadem erunt cauſa, qua ſunt penſiones. † Item vecturae nauium, et jumentorum.

30. PAVLVS *lib. 20. ad Edictum.*

Jᴠʟɪᴀɴᴠs ſcribit, actorem eligere debere, vtrum ſortem tantum, an et vſuras velit cum periculo nominum agnoſcere. † Atquin ſecundum hoc non obſeruabimus, quod Senatus voluit, bonae fidei poſſeſſorem teneri, quatenus locupletior ſit: quid enim, ſi pecuniam eligat actor, quae ſeruari non poteſt? Dicendum itaque eſt in bonae fidei poſſeſſore, haec tantummodo eum praeſtare debere: id eſt, vel ſortem, et vſuras ejus, ſi [et] eas percepit, vel nomina cum eorum ceſſione in id facienda, quod ex his adhuc debeatur, periculo ſcilicet petitoris.

31. VLPIANVS *lib 15 ad Edictum.*

Si quid poſſeſſor ſoluit creditoribus, reputabit, quanquam ipſo jure non liberauit petitorem hereditatis: nam * quod quis ſuo nomine ſoluit, non debitoris, debitorem non liberat. Et ideo Jᴠʟɪᴀɴᴠs lib. 6. Digeſtorum ſcribit, ita id imputaturum poſſeſſorem, ſi cauerit, *ſe petitorem defenſum iri.* † Sed an et bonae fidei poſſeſſor debeat defendendum cauere, videndum erit: quia in eo, quod ſoluit, non videtur locupletior factus, niſi forte habeat condictionem, et hoc nomine videtur locupletior, quis poteſt repetere: finge enim eum, dum ſe heredem putat, ſoluiſſe ſuo nomine? Et videtur mihi Jᴠʟɪᴀɴᴠs de ſolo praedone, vt caueat, ſenſiſſe: non etiam de bonae fidei poſſeſſore: condictionem tamen praeſtare debebit. † Sed et petitor ſi a creditoribus conueniatur, exceptione vti debebit.

§. 1. Sed ſi ipſi aliquid praedoni debebatur, hoc deducere non debebit: maxime ſi id fuit debitum, quod natura debebatur. † Quid tamen, ſi expediebat petitori, id debitum eſſe diſſolutum propter poenam, vel aliam cauſam? Poteſt dici, ipſum ſibi vel ſoluiſſe, vel debuiſſe ſoluere.

§. 2. Juſtus autem poſſeſſor dubio procul debebit deducere, quod ſibi debetur. §. 3. Sicut autem ſumptum, quem fecit, deducit: ita ſi facere debuit, nec fecit, culpae hujus reddat rationem, niſi bonae fidei poſſeſſor eſt: tunc enim, quia quaſi ſuam rem neglexit, nulli querelae ſubjectus eſt ante petitam hereditatem; poſtea vero, et ipſe praedo eſt. §. 4. Illud plane praedoni imputari non poteſt, cur paſſus eſt debitores liberari, et pauperiores fieri, et non eos conuenit: cum actionem non habuerit.

§. 5. Quod autem poſſeſſori ſolutum eſt, an reſtituere debeat, videamus? Et, ſi bonae fidei poſſeſſor fuit, ſiue non, debere reſtituere placet: et quidem, ſi reſtituerit (vt Cᴀssɪᴠs ſcribit, et Jᴠʟɪᴀɴᴠs lib. 6.) liberari ipſo jure debitores.

32. PAVLVS *lib. 20. ad Edictum.*

Per ſeruum adquiſitae res, heredi reſtituendae ſunt; quod procedit in hereditate [liberti], et cum de inofficioſo agitur: cum interim in bonis eſſet heredis.

33. VLPIANVS *lib. 15. ad Edictum.*

Niſi ex re heredis ſcripti ſtipulatus ſit. §. 1. Jᴠʟɪᴀɴᴠs ſcribit, ſi hominem poſſeſſor diſtraxerit: ſi quidem non neceſſarium hereditati: petitione hereditatis pretium praeſtaturum; imputaretur enim [ei], ſi non diſtraxiſſet. quod ſi neceſſarium hereditati, ſi quidem viuit, ipſum praeſtandum: ſi deceſſerit, fortaſſis nec pretium. ſed non paſſurum judicem, qui cognoſcit, poſſeſſorem pretium lucrari, ſcribit: et verius eſt.

34. PAVLVS *lib. 20. ad Edictum.*

Filiifamilias militis puto peti poſſe hereditatem ex teſtamento nobis obuenientem. §. 1. Si ſeruus, vel filiusfamilias res hereditarias teneat, a patre, dominoue peti hereditas poteſt, ſi facultatem reſtituendarum rerum habet. Certe ſi pretium rerum hereditariarum venditarum in peculio ſerui habeat, [et] Jᴠʟɪᴀɴᴠs exiſtimat poſſe a domino, quaſi a juris poſſeſſore, hereditatem peti.

35. CAJVS *lib. 6. ad Edictum Prouinciale.*

Idem Jᴠʟɪᴀɴᴠs ait, etiamſi nondum pretia rerum conſecutus ſit ſeruus, poſſe a domino, quaſi a juris poſſeſſore, hereditatem peti: quia habet actionem, qua eam pecuniam conſequatur: quae quidem actio etiam ignoranti adquiretur.

36. PAVLVS *lib. 20. ad Edictum.*

Si a domino, vel a patre, qui pretia poſſidet, hereditas petatur: an filio vel ſeruo mortuo, vel ſeruo manumiſſo, vel emancipato filio, intra annum agi debeat? et an debitum ſibi dominus, vel pater deducere poteſt? Jᴠʟɪᴀɴᴠs verius eſſe ait, id [quod] Pʀᴏᴄᴠʟᴠs quoque reſpondit, perpetuo actio-

nem dandam: nec deduci oportere id, quod ipſi debetur; quia non de peculio agatur, ſed hereditas petatur. Haec recte, ſi pretia habeat ſeruus, vel filiusfamilias. quod ſi propterea hereditas petatur a domino, quod ſeruus debitor fuit: perinde haberi debebit, atque ſi de peculio ageretur. † Idem dicendum MAVRICIANVS ait, etiamſi pecuniam ex pretio perceptam ſeruus, vel filius conſumpſerit; ſed alias ex peculio ejus ſolui poteſt.

§. 1. Sed et a filiofamilias peti hereditatem poſſe, non eſt dubium: quia reſtituendi facultatem habet, ſicut ad exhibendum. † Multo magis dicimus, poſſe peti hereditatem a filiofamilias, qui, cum paterfamilias eſſet, et poſſideret hereditatem, adrogandum ſe praeſtauit.

§. 2. Si poſſeſſor hereditarium ſeruum occiderit, id quoque in hereditatis petitione veniet Sed POMPONIVS ait, actorem debere eligere, vtrum velit ſibi eum condemnari, vt caveat *ſe non acturum lege Aquilia;* an malit integram ſibi eſſe actionem legis Aquiliae, omiſſa ejus rei aeſtimatione a judice. Quae electio locum habet, ſi ante aditam hereditatem occiſus ſit ſeruus: nam ſi poſtea, ipſius actio propria effecta eſt, nec veniet in hereditatis petitionem.

§. 3. Si praedo dolo deſiſſet poſſidere, res autem eo modo interierit, quo eſſet interitura, etſi eadem cauſa poſſeſſionis manſiſſet: quantum ad verba Senatusconſulti, melior eſt cauſa praedonis, quam bonae fidei poſſeſſoris; quia praedo, ſi dolo deſierit poſſidere, ita condemnatur, atque ſi poſſideret, nec adjectum eſſet, *ſi res interierit.* Sed non eſt dubium, quin non debeat melioris eſſe conditionis, quam bonae fidei poſſeſſor. Itaque et ſi pluris venierit, electio debebit eſſe actoris, vt pretium conſequatur: alioquin lucretur aliquid praedo. §. 4. Quo tempore locupletior eſſe debeat bonae fidei poſſeſſor, dubitatur? Sed magis eſt, rei judicatae tempus ſpectandum eſſe.

§. 5. *Fructus* intelliguntur deductis impenſis, quae quaerendorum, cogendorum, conſeruandorum [que] eorum gratia fiunt * Quod non ſolum in bonae fidei poſſeſſoribus naturalis ratio expoſtulat, verum etiam in praedonibus: ſicut SABINO quoque placuit.

* L. 3. §. 1. l. f. de impenſ. in rem dot. fact. L. 79. de V. S.

37. VLPIANVS *lib. 15. ad Edictum.*

Quod ſi ſumptum quidem fecit, nihil autem fructuum perceperit: aequiſſimum erit, rationem horum quoque in bonae fidei poſſeſſoribus haberi.

38. PAVLVS *lib. 20. ad Edictum.*

Plane in caeteris neceſſariis, et vtilibus impenſis poſſe ſeparari: vt bonae fidei quidem poſſeſſores has quoque imputent, praedo autem de ſe queri debeat, qui ſciens in rem alienam impendit. Sed benignius eſt, in hujus quoque perſona haberi rationem impenſarum: * non enim debet petitor ex aliena jactura lucrum facere et id ipſum officio judicis continebitur: [nam] nec exceptio doli mali deſideratur. Plane, poteſt in eo differentia eſſe, vt bonae fidei quidem poſſeſſor omnimodo impenſas deducat, licet res non exſtet, in quam fecit; ſicut tutor, vel curator conſequuntur: praedo autem non aliter, quam ſi res melior ſit.

39. CAJVS *lib. 6. ad Edictum Prouinciale.*

Vtiles autem, neceſſariaeque ſunt, veluti quae fiunt reficiendorum aedificiorum gratia, aut in nouelleta; aut cum ſeruorum gratia litis aeſtimatio ſoluitur, cum id vtilius ſit, quam ipſos dedi. Denique alias complures ejusdem generis eſſe impenſas, manifeſtum eſt.

§. 1. Videamus tamen, ne [et] ad picturarum quoque et marmorum, et caeterarum voluptariarum rerum impenſas aeque proficiat nobis doli exceptio, ſi modo bonae fidei poſſeſſores ſimus: nam praedoni probe dicetur, *non debuiſſe in alienam rem ſuperuacuas impenſas facere;* vt tamen poteſtas ei fieret tollendorum eorum, quae ſine detrimento ipſius rei tolli poſſunt.

40. PAVLVS *lib. 20. ad Edictum.*

Illud [quoque], quod in Oratione Diui HADRIANI eſt, *vt poſt acceptum judicium id actori praeſtetur, quod habiturus eſſet, ſi eo tempore, quo petit, reſtituta eſſet hereditas,* interdum durum eſt: quid enim, ſi poſt litem conteſtatam mancipia, aut jumenta, aut pecora deperierint? damnari debebit ſecundum verba Orationis: quia potuit petitor, reſtituta hereditate, diſtraxiſſe ea. Et hoc juſtum eſſe in ſpecialibus petitionibus PROCVLO placet: CASSIVS contra ſenſit. in praedonis perſona PROCVLVS recte exiſtimat: in bonae fidei poſſeſſoribus CASSIVS. Nec enim debet poſſeſſor aut mortalitatem praeſtare, aut propter metum hujus periculi temere indefenſum jus ſuum relinquere. *

* L. 16. pr. de R. V. arg. L. 21. et 24. pr. de Vſur. L. 63. de R. J.

§. 1. Praedo fructus ſuos non facit, ſed augent hereditatem: ideoque eorum quoque fructus praeſtabit. In bonae fidei autem poſſeſſore hi tantum veniunt, in reſtitutione, quaſi augmenta hereditatis, per quos locupletior factus eſt.

§. 2. Actiones, ſi quas poſſeſſor nactus eſt, euicta hereditate reſtituere debet: veluti [ſi] interdictum *vnde vi,* aut *quod precario* [conceſſit.] §. 3. Contra quoque, ſi poſſeſſor cauerit damni infecti, cauendum eſt poſſeſſori.

§. 4. Ad officium judicis pertinebunt et noxales actiones, vt, ſi paratus ſit poſſeſſor noxae dedere ſeruum, qui damnum dederit in [re] hereditaria, vel furtum fecerit, abſoluatur: ſicut fit in interdicto, *quod vi aut clam.*

41. CAJVS *lib. 6. ad Edictum Prouinciale.*

Si, quo tempore conueniebatur, poſſeſſor hereditatis pauciores res poſſidebat, deinde aliarum quoque rerum poſſeſſionem adſumpſit: eas quoque victus reſtituere debebit; ſiue ante acceptum judicium, ſiue poſtea adquiſierit poſſeſſionem. Et, ſi fidejuſſores, quos dederat, ad litem non ſufficiant, jubere eum debebit Proconſul, *vt idonee caueat.* † Ex diuerſo quoque ſi pauciores poſtea poſſidebit, quam initio poſſidebat, ſi modo id ſine dolo ejus acciderit: abſolui debet, quod ad eas res, quas deſiit poſſidere. §. 1. Fructus computandos etiam earum rerum, quas defunctus pignori accepit, JVLIANVS ait.

42. VLPIANVS *lib. 67. ad Edictum.*

Si debitor hereditarius non ideo nolit ſoluere, quod ſe dicat heredem, ſed ideo, quod neget, aut dubitet, an hereditas pertineat ad eum, qui petit hereditatem: non tenetur hereditatis petitione.

43. PAVLVS *lib. 2. ad Plautium.*

Poſtquam legatum a te accepi, hereditatem peto. ATILICINVS quibusdam placuiſſe ait, non aliter mihi aduerſus te dandam petitionem, quam ſi legatum redderem. Videamus tamen, ne non aliter petitor hereditatis legatum reſtituere debeat, quam [vt ei] caueatur, *ſi contra eum de hereditate judicatum fuerit, reddi ei legatum:* cum ſit iniquum, eo caſu poſſeſ-

Digitized by Google

poſſeſſorem hereditatis legatum, quod ſoluerit, retinere; et maxime ſi non per calumniam, ſed per errorem hereditatem petierit aduerſarius. idque et LAELIVS probat. Imperator autem ANTONINVS reſcripſit, qui legatum ex teſtamento abſtuliſſet, cauſa cognita hereditatis petitionem negandam eſſe: ſi manifeſta calumnia ſit.

44. JAVOLENVS *lib. 1. ex Plautio.*

Cum is, qui legatum ex teſtamento percepit, hereditatem petit, ſi legatum quocunque modo redditum non ſit, judicis officio continetur, vt victori, deducto eo, quod accepit, reſtituatur hereditas.

45. CELSVS *lib. 4. Digeſtorum.*

Qui ſe liti obtulit, cum rem non poſſideret, condemnatur: niſi [ſi] euidentiſſimis probationibus poſſit oſtendere, actorem ab initio litis ſcire eum non poſſidere: quippe iſto modo non eſt deceptus. et qui ſe hereditatis petitioni obtulit, ex doli clauſula tenetur: aeſtimari [ſcilicet] oportebit, quanti ejus interfuit non decipi.

46. MODESTINVS *lib. 6 Differentiarum.*

Praedonis loco intelligendus eſt is, qui tacitam fidem interpoſuerit, vt non capienti reſtitueret hereditatem.

47. *Idem lib. 8. Reſponſorum.*

Lucius Titius, cum in falſi teſtamenti propinqui accuſatione non obtinuerit, quaero, an de non jure facto, nec ſignato teſtamento querela illi competere poſſit? Reſpondit, non ideo repelli ab intentione non jure facti teſtamenti, quod in falſi accuſatione non obtinuerit.

48. JAVOLENVS *lib. 3. ex* CASSIO.

In aeſtimationibus hereditatis ita venit pretium venditae hereditatis, vt id quoque accedat, quod plus fuit in hereditate, ſi ea negotiationis cauſa venit: ſin autem ex fideicommiſſi cauſa, nihil amplius, quam quod bona fide accepit.

49. PAPINIANVS *lib. 3. Quaeſtionum.*

Si bonae fidei poſſeſſor [hereditatis] velit cum debitoribus hereditariis, aut qui res hereditarias occupauerint, conſiſtere: audietur; vtique, ſi periculum erit, ne inter moras actiones intercidant. † Petitor autem hereditatis, citra metum exceptionis, in rem agere poterit: quid enim, ſi poſſeſſor hereditatis negligat? quid, ſi nihil juris habere ſe ſciat?

50. *Idem lib. 6. Quaeſtionum.*

Hereditas, etiam ſine vllo corpore, juris intellectum habet. §. 1. Si defuncto monumentum, conditionis implendae gratia, bonae fidei poſſeſſor fecerit: poteſt dici, (quia voluntas defuncti [vel] in hoc ſeruanda eſt, vtique ſi probabilem modum faciendi monumenti ſumptus, vel quantum teſtator juſſerit, non excedat) eum, cui aufertur hereditas, impenſas [ratione] doli exceptione aut retenturum, aut actione negotiorum geſtorum repetiturum, veluti hereditario negotio geſto. Quamuis enim ſtricto jure nulla teneantur actione heredes ad monumentum faciendum, tamen Principali vel Pontificali auctoritate compelluntur ad obſequium ſupremae voluntatis.

51. *Idem lib. 2. Reſponſorum.*

Heres furioſi, ſubſtituto, vel ſequentis gradus cognato fructus medii temporis, quibus per curatorem furioſus locupletior factus videtur, praeſtabit: exceptis videlicet impenſis, quae circa eandem ſubſtantiam tam neceſſarie, quam vtiliter factae ſunt. Sed et ſi quid circa furioſum neceſſarie fuerit expenſum: et hoc excipiatur; niſi alia ſufficiens ſubſtantia eſt furioſo, ex qua ſuſtentari poteſt.

§. 1. Fructuum poſt hereditatem petitam perceptorum vſurae non praeſtantur. † Diuerſa ratio eſt eorum, qui ante actionem hereditatis illatam percepti hereditatem auxerunt.

52. HERMOGENIANVS *lib. 2. Juris Epitomarum.*

Si poſſeſſor ex hereditate inhoneſtos habuerit quaeſtus: eos etiam reſtituere cogetur: ne honeſta interpretatio non honeſto quaeſtui lucrum poſſeſſori faciat.

53. PAVLVS *lib. 10. ad Sabinum.*

Non ſolum ad aes alienum hereditarium exſoluendum neceſſaria alienatio poſſeſſori eſt, ſed et ſi impenſae neceſſariae in rem hereditariam factae ſunt a poſſeſſore, vel ſi mora perituræ deterioresue futurae erant.

54. JVLIANVS *lib. 6. Digeſtorum.*

Ei, qui partes hereditarias, vel totam a fiſco mercatus fuerit, non eſt iniquum dari actionem, per quam vniuerſa bona perſequatur: quemadmodum ei, cui ex Trebelliano Senatusconſulto hereditas reſtituta eſt, petitio hereditatis datur.

§ 1. Heres debitoris id, quod defunctus pignori dederat, quin hereditatem petendo conſequi poſſit, dubium non eſt.

§. 2. Cum praedia vrbana et ruſtica, negligentia poſſeſſorum, pejora ſint facta; veluti quia vineae, pomaria, horti extra conſuetudinem patrisfamilias defuncti culta ſunt: litis aeſtimationem earum rerum, quanto pejores ſint factae, poſſeſſores pati debent.

55. *Idem lib. 60. Digeſtorum.*

Euicta hereditate, bonae fidei poſſeſſor, quod lege Aquilia exegiſſet, non ſimplum, ſed duplum reſtituet: lucrum enim ex eo, quod propter hereditatem acceperit, facere non debet.

56. AFRICANVS *lib. 4. Quaeſtionum.*

Cum hereditas petita ſit, eos fructus, quos poſſeſſor percepit, omnimodo reſtituendos, etſi petitor eos percepturus non fuerat.

57. NERATIVS *lib. 7. Membranarum.*

Cum idem eandem hereditatem aduerſus duos defendit, et ſecundum alterum ex his judicatum eſt: Quaeri ſolet, vtrum perinde ei hereditatem reſtitui oporteat, atque oporteret, ſi adverſus alium defenſa non eſſet; vt ſcilicet, ſi mox et ſecundum alium fuerit judicatum, abſoluatur is, cum quo actum eſt, quia neque poſſideat, neque dolo malo fecerit, quo minus poſſideret, quod judicio reuictus reſtituerit: an, quia poſſit et ſecundum alium judicari, non aliter reſtituere debeat, quam ſi cautum ei fuerit, quod aduerſus alium eandem hereditatem defendit? Sed melius eſt, officio judicis cautione vel ſatisdatione victo mederi; cum et res ſalua ſit ei, qui in executione tardior venit aduerſus priorem victorem.

58. SCAEVOLA *lib. 3. Digeſtorum.*

Filius a patre emancipatus, ſecundum conditionem teſtamenti, matris adiit hereditatem, quam pater, antequam filium emanciparet, poſſedit, fructusque ex ea poſſedit: ſed erogationem in honorem filii, cum eſſet Senator, fecit [ex ea]: *Quaeſitum* eſt, cum paratus ſit pater reſtituere hereditatem, habita ratione eorum, quae in eum erogauit, an filius nihilominus perſeuerans petere hereditatem, doli mali exceptione ſummoveri poſſit? Reſpondi, et ſi non exciperetur, ſatis per officium judicis conſuli.

Digitized by Google

b) Si *PARS* HEREDITATIS *PETATVR*.

(Dig. 5. T. 4)

1. VLPIANVS *lib. 5. ad Edictum.*

Poſt actionem, quam propoſuit Praetor ei, qui ad ſe ſolum hereditatem pertinere contendit, conſequens fuit et ei proponere, qui partem hereditatis petit.

§. 1. Qui hereditatem, vel partem hereditatis petit, is non ex eo metitur, quod poſſeſſor occupauit, ſed ex ſuo jure: et ideo, ſiue ex aſſe heres ſit, totam hereditatem vindicabit, licet tu vnam rem poſſideas; ſiue ex parte, partem, licet tu totam hereditatem poſſideas. §. 2. Quinimo, ſi duo poſſideant hereditatem, et duo ſint, qui ad ſe partes pertinere dicant: non ſinguli à ſingulis petere contenti eſſe debent, puta primus à primo, [vel] ſecundus à ſecundo, ſed ambo à primo, et ambo à ſecundo: neque enim alter primi, alter ſecundi partem poſſidet, ſed ambo vtriusque pro herede. † Et ſi poſſeſſor et petitor poſſideant hereditatem, cum vnusquisque eorum partem dimidiam hereditatis ſibi adſerat, inuicem petere debebunt, vt partes rerum conſequantur: aut ſi controuerſiam ſibi non faciunt hereditatis, familiae herciſcundae experiri eos oportebit.

§. 3. Si ego ex parte me dicam heredem, coheres autem meus poſſideat hereditatem cum extraneo, cum non plus coheres haberet ſua parte: vtrum à ſolo extraneo, an vero et à coherede deberem petere hereditatem, quaeritur? Et Pegasus fertur exiſtimaſſe, à ſolo extraneo me petere debere; eumque reſtituturum, quidquid poſſidet: et fortaſſis hoc officio judicis debeat fieri. Caeterum ratio facit, vt à duobus petam hereditatem, hoc eſt, et à coherede meo; et ille quoque dirigat actionem aduerſus exterum poſſeſſorem. Sed Pegasi ſententia vtilior eſt.

§. 4. Item ſi, cum me ex parte dimidia heredem dicerem, trientem hereditatis poſſiderem, deinde reſiduum ſextantem velim perſequi? qualiter agam, videamus? Et Labeo ſcribit, vtique partem dimidiam me petere debere à ſingulis: ſic fieri, vt à ſingulis ſextantem conſequar, et habebo beſſem. Quod verum puto: ſed ipſe tenebor ad reſtitutionem ſextantis ex triente, quem poſſidebam: et ideo officio judicis inuicem compenſatio erit admittenda ejus, quod poſſideo, ſi forte coheredes ſint, à quibus hereditatem peto.

§. 5. Interdum Praetor incertae partis hereditatis petitionem indulget, idoneis cauſis interuenientibus. Vtputa, eſt defuncti fratris filius, ſunt et vxores defunctorum fratrum praegnantes: quam partem fratris filius hereditatis vindicet, incertum eſt; quia, quot edantur fratrum defuncti filii, incertum eſt. Aequiſſimum igitur eſt, incertae partis vindicationem ei concedi. Non audenter itaque dicitur, vbicumque merito quis incertus eſt, quam partem vindicet, debere [ei] incertae partis vindicationem concedi.

2. CAJVS *lib. 6. ad Edictum Prouinciale.*

Si ex pluribus, ad quos eadem hereditas pertinet, quidam adierint, quidam adhuc deliberent: eos, qui adierint, ſi petant hereditatem, non majorem partem petere debere, quam habituri eſſent caeteris adeuntibus; nec eis proderit, ſi caeteri non adierint. Non adeuntibus autem caeteris, poterunt tunc partes eorum petere: ſi modo ad eos pertinerent.

3. PAVLVS *lib. 17. ad Edictum.*

Antiqui libero ventri ita proſpexerunt, vt in tempus naſcendi omnia ei jura integra reſeruarent: ſicut apparet in jure hereditatum, in quibus, qui poſt eum gradum ſunt agnationis, quo eſt id, quod in vtero eſt, non admittuntur, dum incertum eſt, an naſci poſſit: vbi autem eodem gradu ſunt caeteri, quo et venter, tunc quae portio in ſuſpenſo eſſe debeat, quaeſierunt, ideo, quia non poterant ſcire, quot naſci poſſunt; ideo, [nam] multa de hujusmodi re tam varia, et incredibilia creduntur, vt fabulis adnumerentur. Nam traditum eſt, [et] quatuor pariter puellas à matrefamilias natas eſſe: alioquin tradidere non leues auctores, quinquies quaternos enixam Peloponneſi, multas Aegypti vno vtero ſeptenos. Sed et tregeminos Senatores cinctos vidimus Horatios. Sed et Labeo ſcribit, ſe vidiſſe in Palatio mulierem liberam, quae ab ALEXANDRIA perducta eſt, vt HADRIANO oſtenderetur, cum quinque liberis, ex quibus quatuor eodem tempore enixa (inquit) dicebatur: quintum, poſt diem quadrageſimum. Quid [eſt] ergo? Prudentiſſime Juris auctores medietatem quandam ſecuti ſunt, vt quod fieri non rarum admodum poteſt, intuerentur: id eſt, quia fieri poterat, vt tregemini naſcerentur, quartam partem ſuperſtiti filio adſignauerint, * τὸ γὰρ ἅπαξ, ἢ δὶς, id eſt, *quod enim ſemel, aut bis exiſtit* (vt ait Theophrastus) παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται, id eſt, *praetereunt legiſlatores*. Ideoque et ſi vnum paritura ſit, non ex parte dimidia, ſed ex quarta interim heres erit.

* L. 28. §. f. de judic. L. 36. pr. de ſolut.

4. VLPIANVS *lib. 15. ad Edictum.*

Et, ſi pauciores fuerint nati, reſiduum ei pro rata adcreſcere: ſi plures, quam tres, decreſcere de ea parte, ex qua heres factus eſt.

5. PAVLVS *lib 17. ad Plautium.*

Illud ſciendum eſt, ſi mulier praegnans non ſit, exiſtimetur autem praegnans eſſe, interim filium heredem eſſe ex aſſe, quanquam ignoret ſe ex aſſe heredem eſſe.

§. 1. Idem eſt in extraneo, ſi ex certa portione heres inſtitutus ſit: ex reliqua, poſthumi. † Quod ſi forte ita inſtitutio facta eſt, *quotcunque mihi nati erunt, et Lucius Titius pro virilibus portionibus heredes mihi ſunto*: habebit haeſitationem, numquid adire non poſſit, atque qui in teſtamento portionem ſuam neſcit? Sed * vtilius eſt, poſſe eum adire, qui neſcit portionem, ſi caetera, quae oportet eum ſcire, non ignoret.

6. VLPIANVS *lib. 6. Opinionum.*

Sorori, quam coheredem fratribus quatuor in bonis matris eſſe placuit, quinta portio, pro portionibus, quae ad eos pertinuit, cedet: ita vt ſinguli in quarta, quam antehac habere credebantur, non amplius ei quintam conferant. §. 1. Sumptus, qui propter onera totius hereditatis juſti ſiunt, ei, qui patroni jure portionem euicerit, pro rata computentur.

7. JVLIANVS *lib. 8. Digeſtorum.*

Non poſſumus conſequi per hereditatis petitionem id, quod familiae herciſcundae judicio conſequimur, vt à communione diſcedamus: cum ad officium judicis nihil amplius pertineat, quam vt partem hereditatis pro indiuiſo reſtitui mihi jubeat.

8. *Idem lib. 48 [Digeſtorum.]*

Permittendum erit poſſeſſori hereditatis, partem quidem hereditatis defendere, parte vero cedere. Nec enim prohibet, aliquem totam hereditatem poſſidere, et partem ſcire dimidiam ad ſe pertinere, de altera parte controuerſiam non facere.

Digitized by Google

9. PAVLVS *lib.* 3 *Epitomarum* ALFENI *Digeſtorum.*

Cum multi heredes inſtituti eſſent, ex his vnus in Aſia erat, ejus procurator venditionem fecit, et pecuniam pro parte ejus abſtulerat; poſtea apparuerit, eum, qui in Aſia erat, antea deceſſiſſe, inſtituto ex parte dimidia herede procuratore ſuo, et ex parte alio: Quaeſitum eſt, quemadmodum pecunia ex hereditate petenda eſſet? Reſponſum eſt, ab eo, qui procurator ejus fuiſſet, totam hereditatem, quia ex hereditate ea pecunia fuiſſet, quae ad procuratorem ex venditione perueniſſet, petere eos oportere; et nihilominus partem dimidiam hereditatis à coheredibus ejus: ita fore, ſiue omnis ea pecunia penes eum, qui procurator fuiſſet, reſideret, vt omnem per judicem ab eodem recuperarent; ſiue is partem dimidiam coheredi ſuo reddidiſſet, ipſum ex dimidia parte, [et] ex dimidia coheredes ejus condemnarent.

10. PAPINIANVS *lib.* 6. *Quaeſtionum.*

Cum heredis ex parte inſtituti filius, qui patrem ſuum ignorabat viuo teſtatore deceſſiſſe, partem hereditatis, nomine patris, vt abſentis adminiſtrauerit, et pecunias, diſtractis rebus, acceperit, hereditas ab eo peti non poteſt: quia neque pro herede, neque pro poſſeſſore pretia poſſidet, ſed, vt filius, patris negotium curauit. Negotiorum autem geſtorum actio ceteris coheredibus, ad quos portio defuncti pertinet, dabitur. Illud [enim] vtique non eſt metuendum, ne etiam patris (à quo forte exheredatus eſt) teneatur heredibus, quaſi negotia hereditaria geſſerit; cum id, quod adminiſtrauit, non fuerit paternae hereditatis. Nam et ſi negotiorum geſtorum actio ſit ei, cujus nomine perceptum eſt: ei, cujus nomine, reſtitui aequum eſt. Sed in propoſito neque patris negotia fuerunt, qui eſſe deſierat: neque paternae ſucceſſionis, quae fuerunt alterius hereditatis. Quod ſi filius iſte patri ſuo heres extitit, et mouet controuerſiam, quod pater ejus, poſtquam heres extitit, mortem obierit: ille tractatus incurrit, an ipſe ſibi cauſam poſſeſſionis mutare videatur? Quoniam tamen, qui negotia hereditaria geſſit, et debitor eſſe coepit, poſtea faciens controuerſiam hereditatis, vt juris poſſeſſor conuenitur: idem etiam in hoc filio reſpondendum erit.

DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

65. VLPIANVS *lib.* 72. *ad Edictum.*

Heredis appellatio non ſolum ad proximum heredem, ſed et ad vlteriores refertur: nam et heredis heres, et deinceps, heredis appellatione continetur.

70. PAVLVS *lib.* 73. *ad Edictum.*

Sciendum eſt, *heredem* etiam per multas ſucceſſiones accipi: nam paucis ſpeciebus heredis appellatio proximum continet: veluti in ſubſtitutione impuberis *Quisquis mihi heres erit, idem filio heres eſto:* vbi heredis heres non continetur, quia incertus eſt. † Item in lege Aelia Sentia filius heres proximus poteſt libertum paternum vt ingratum accuſare, non etiam ſi heredi heres extiterit. † Idem dicitur in operarum exactione, vt filius heres exigere poſſit, non ex ſucceſſione effectus. §. 1. Verba haec, *Is, ad quem ea res pertinet,* ſic intelliguntur, vt qui in vniuerſum dominium vel jure Ciuili, vel jure Praetorio ſuccedit, contineatur.

170. VLPIANVS *lib.* 33. *ad Sabinum.*

Heredis appellatione omnes ſignificari *ſucceſſores* credendum eſt, etſi verbis non ſint expreſſi.

24. CAJVS *lib.* 6. *ad Edictum Prouinciale.*

Nihil eſt aliud *hereditas*, quam ſucceſſio in vniuerſum jus, quod defunctus habuit.

119. POMPONIVS *lib.* 3. *ad Quintum Mucium.*

Hereditatis appellatio ſine dubio continet etiam damnoſam hereditatem: juris enim nomen eſt, ſicuti *bonorum poſſeſſio.*

138. PAVLVS *lib.* 4. *ad Legem Juliam et Papiam.*

Hereditatis appellatione *bonorum* quoque *poſſeſſio* continetur.

148. §. 1. VLPIANVS *lib.* 49. *ad Sabinum.*

Hereditas juris nomen eſt, quod et acceſſionem et deceſſionem in ſe recipit: Hereditas autem vel maxime fructibus augetur.

151. TERENTIVS CLEMENS *lib.* 5. *ad Legem Juliam et Papiam.*

Delata hereditas intelligitur, quam quis poſſit adeundo conſequi.

52. CELSVS *lib.* 97. *Digeſtorum.*

Cum ſtipulamur, *quanta pecunia ex hereditate* Titii ad te peruenerit, *res ipſas*, quae peruenerunt, *non pretia earum* ſpectare videmur.

159. VLPIANVS *lib.* 1. *ad Sabinum.*

Etiam *aureos nummos aes* dicimus.

145. *Idem lib.* 10. *ad Legem Juliam et Papiam.*

Virilis appellatione interdum etiam *totam hereditatem* contineri dicendum eſt.

165. POMPONIVS *lib.* 5. *ad Sabinum.*

Veniſſe ad heredem nihil intelligitur niſi *deducto aere alieno.*

DE REGVLIS JVRIS.

42. CAJVS *lib.* 9. *ad Edictum Prouinciale.*

Qui in alterius locum *ſuccedunt*, juſtam *habent* cauſam *ignorantiae*, an id, quod peteretur, deberetur. *Fidejuſſores* quoque non minus, quam *heredes*, juſtam ignorantiam allegare. † Haec ita de herede dicta ſunt, *ſi cum eo agetur: non etiam, ſi agat:* nam plane, qui agit, certus eſſe debet; cum ſit in poteſtate ejus, quando velit, experiri: et ante debet rem diligenter explorare, et tunc ad agendum procedere.

59. VLPIANVS *lib.* 3. *Diſputationum.*

Heredem ejusdem poteſtatis, jurisque eſſe, *cujus* fuit *defunctus*, conſtat.

120. PAVLVS *lib.* 12. *ad Edictum.*

Nemo *plus commodi heredi ſuo* relinquit, *quam ipſe habuit.*

128. §. 1. *Idem lib.* 19. *ad Edictum.*

Hi, qui in vniuerſum jus ſuccedunt, *heredis* loco habentur.

175. *Idem lib. 11. ad Plautium.*

Non debeo melioris conditionis eſſe, quam *auctor meus*, a quo *jus* in me tranſit.

177. *pr. Idem lib. 14. ad Plautium.*

Qui in *jus* dominiumue alterius *ſuccedit*, jure ejus vti debet.

160. ff. 2. VLPIANVS *lib. 176. ad Edictum.*

Abſurdum eſt, *plus juris habere* eum, cui legatus ſit fundus, quam *heredem*, aut ipſum teſtatorem, ſi viueret.

62. JVLIANVS *lib 6. Digeſtorum.*

Hereditas nihil aliud eſt, quam ſucceſſio in vniuerſum jus, quod defunctus habuerit.

193. CELSVS *lib. 38. Digeſtorum.*

Omnia fere *juro heredum* perinde habentur, ac ſi continuo ſub tempus mortis heredes extiſſent.

Ad TIT. XV. et XVI.

De VULGARI et *PVPILLARI SVBSTITVTIONE.*

(Dig. 28. T. 6.)

1. MODESTINVS [*lib. 2. Pandectarum.*]

Heredes aut inſtituti dicuntur, aut ſubſtituti: inſtituti, primo gradu: ſubſtituti, ſecundo, vel tertio.

§. 1. Heredis *ſubſtitutio* duplex eſt, aut ſimplex: veluti, *Lucius Titius heres eſto: ſi mihi Lucius Titius heres non eris, tunc Sejus heres mihi eſto: ſi heres non erit, ſiue erit, et intra pubertatem deceſſerit, tunc Cajus Sejus heres mihi eſto.* § 2. Subſtituere liberis tam heredibus inſtitutis, quam exheredatis poſſumus, et tam eum, quem heredem nobis inſtituimus, quam alterum. §. 3. Subſtituere liberis pater non poteſt, niſi ſi heredem ſibi inſtituerit: nam ſine heredis inſtitutione nihil in teſtamento * ſcriptum valet.

* L. 3. ſ. de his quae in teſtam. del.

2. VLPIANVS [*lib. 8. ad Sabinum.*]

Moribus introductum eſt; *vt quis liberis impuberibus teſtamentum facere poſſit, donec* maſculi ad quatuordecim *annos perueniant*, foeminae ad duodecim, quod ſic erit accipiendum, ſi ſint in poteſtate. Caeterum *emancipatis* non poſſumus: *Poſthumis* plane poſſumus. *Nepotibus* etiam poſſumus: et deinceps ſi qui non recaſuri ſunt in patris poteſtatem. Sed ſi eos patres praecedant, ita demum ſubſtitui eis poteſt, ſi heredes inſtituti ſint, vel exheredati: ita enim poſt Legem Velleam ſuccedendo non rumpunt teſtamentum; nam ſi principale ruptum ſit teſtamentum, et pupillare euanuit. † Sed ſi *extraneum* quis impuberem heredem ſcripſerit, poterit ei ſubſtituere; ſi modo eum in locum nepotis adoptauerit, vel adrogauerit, filio praecedente.

§. 1. Quisquis autem impuberi teſtamentum facit, ſibi quoque debet facere. Caeterum ſoli filio non poterit, niſi forte *miles* * ſit. Adeo autem, niſi ſibi quoque fecerit, non valet, vt, niſi adita quoque patris hereditas ſit, pupillare teſtamentum euaneſcat. † Plane ſi, omiſſa cauſa principalis teſtamenti, ab inteſtato poſſideatur hereditas, dicendum eſt, et pupillo ſubſtitutum ſeruandum.

* L. 15. § 5. L. 41. §. ſ. de teſtam. milit.

§. 2. Interdum etiam pupillaris teſtamenti cauſa compellendum heredem inſtitutum adire hereditatem, vt ex ſecundis tabulis fideicommiſſum conualeſcat: vtputa, ſi jam pupillus deceſſit: caeterum, ſi adhuc viuat, improbum eſſe, JVLIANVS exiſtimat eum, * qui ſollicitus eſt de viui hereditate.

* L. 1. de hered. v. act. vend.

§. 3. Ego, etiamſi minor viginti quinque annis adeundae hereditatis cauſa fuerit reſtitutus, puto proficere ſecundis tabulis, vt Praetor vtiles actiones decernat ſubſtituto. §. 4 Prius autem ſibi quis debet heredem ſcribere, deinde filio ſubſtituere; et non conuertere ordinem ſcripturae, et hoc JVLIANVS putat, [prius ſibi debere, deinde filio heredem ſcribere:] caeterum ſi ante filio, deinde ſibi teſtamentum faciat, non valere. Quae ſententia Reſcripto IMPERATORIS noſtri ad Virium Luppum Britanniae Praeſidem comprobata eſt, et merito: conſtat enim, vnum eſſe teſtamentum, licet duae ſint hereditates: vsque adeo, vt, quos quis ſibi facit neceſſarios, eoſdem etiam filio faciat, et poſthumum ſuum filio impuberi poſſit quis ſubſtituere.

§. 5. Sed ſi quis ita fuerit teſtatus, *ſi filius meus intra 14. annum deceſſerit, Sejus heres eſto:* deinde *filius heres eſto;* valet ſubſtitutio, licet conuerſa ſcriptura filii teſtamentum fecerit. §. 6. Sed et ſi ita ſcripſerit, *ſi filius mihi heres non erit, Sejus heres eſto: filius heres eſto:* ſecundo quidem gradu Sejus ſcriptus eſt heres, et ſi filius heres non extiterit, procul dubio Sejus ei heres erit: ſed etſi extiterit filius heres, et in pubertate defunctus eſt, Sejus admittendus recte videtur, vt non ordo ſcripturae, * ſed ordo ſucceſſionis ſpectetur.

* L. 28. de hered. inſtit.

§. 7. Quod igitur dictum eſt, ſingulis liberorum ſubſtituere licere, ideo adjectum eſt, vt declaretur, non eſſe à filii teſtamento incipiendum impuberis.

3. MODESTINVS [*lib. 1. Differentiarum.*]

Cum filio impuberi pater ita ſubſtituerit, *quisquis mihi heres erit, idem filio impuberi heres eſto:* placuit ad hanc ſubſtitutionem ſcriptos tantummodo (ad hereditatem) admitti: Itaque dominus, cui per ſeruum hereditatis portio quaeſita ſit, ex ſubſtitutione impuberi heres effici non poterit, ſi ſeruus ab ejus exierit poteſtate.

4. *Idem* [*libro ſingulari de Eurematicis*]

Jam hoc jure vtimur ex Diui MARCI et VERI Conſtitutione, *vt cum pater impuberi filio in alterum caſum ſubſtituiſſet, in vtrumque caſum ſubſtituiſſe intelligatur:* ſiue filius heres non extiterit, ſiue extiterit et impubes deceſſerit.

§. 1 Quod jus ad tertium quoque genus ſubſtitutionis tractum eſſe videtur: Nam ſi pater duos filios impuberes heredes inſtituat, eosque inuicem ſubſtituat, in vtramque caſum reciprocam ſubſtitutionem factam videri, Diuus PIVS conſtituit.

§. 2. Sed ſi alter pubes, alter impubes, hòc communi verbo, *eosque inuicem ſubſtituo*, ſibi fuerint ſubſtituti: in vulgarem

Digitized by Google

garem tantummodo caſum factam videri ſubſtitntionem, SEVERVS et ANTONINVS conſtituit. Incongruens enim videbatur, vt in altero duplex eſſet ſubſtitutio, in altero ſola vulgaris. Hoc itaque caſu ſingulis ſeparatim pater ſubſtituere debebit: *vt, ſi pubes heres non extiterit,* impubes ei ſubſtituatur: *ſi autem impubes heres extiterit, et intra pubertatem deceſſerit,* pubes frater in portionem coheredis ſubſtituatur, quo caſu in vtrumque euentum ſubſtitutus videbitur, ne, ſi vulgari modo impuberi quoque ſubſtituat, voluntatis quaeſtionem relinquat, vtrum de vna vulgari tantummodo ſubſtitutione, in vtriusque perſona ſenſiſſe intelligatur: ita enim in altero vtraque ſubſtitutio intelligitur, ſi voluntas parentis non refragetur: vel certe euitandae quaeſtionis gratia ſpecialiter in vtrumque caſum impuberi ſubſtituat fratrem, *ſiue heres non erit, ſiue erit, et intra pubertatis annos deceſſerit.*

5. CAJVS [*lib. 3. ad Legem Juliam et Papiam.*]

Si in teſtamento heredes ſcripti ita alicui ſubſtituti fuerint, *vt, ſi is heres non eſſet, quisquis ſibi heres eſſet, is in parte quoque deficientis eſſet heres:* pro qua parte quisque heres extitiſſet, pro ea parte eum in portione quoque deficientis vocari placet: neque intereſſe, jure inſtitutionis quisque ex majore parte heres factus eſſet, an quod per Legem alteram partem alicujus vindicaſſet.

6. TERENTIVS CLEMENS *lib. 4. ad Legem Juliam et Papiam.*

Si is, qui ex bonis teſtatoris ſolidum capere non poſſit, ſubſtitutus ſit ab eo impuberi filio ejus: ſolidum ex ea cauſa capiet, quaſi à pupillo capiat. Sed hoc ita interpretari JVLIANVS noſter videtur, vt ex bonis, quae teſtatoris fuerant, amplius capere non poſſit: quod ſi pupillo aliquid praeterea adquiſitum eſſet, aut ſi exheredato eſſet ſubſtitutus, non impediri eum capere, quaſi à pupillo capiat.

7. PAPINIANVS [*lib. 6. Reſponſorum.*]

Verbis ciuilibus ſubſtitutionem poſt quartum decimum annum aetatis fruſtra fieri conuenit. Sed qui non admittitur vt ſubſtitutus, vt adjectus heres quandoque non erit, ne fiat contra voluntatem, ſi filius non habeat totum interim, quod ei teſtamento pater dedit.

8. VLPIANVS *lib. 4. ad Sabinum.*

Qui liberis impuberibus ſubſtituit, aut pure, aut ſub conditione ſolet ſubſtituere. † *Pure* ſic, *ſi filius meus intra pubertatem deceſſerit, Sejus heres eſto:* ſiue Sejus iſte heres inſtitutus ſit, et impuberi ſubſtitutus, nullam habet conditionem; ſiue ſolum ſubſtitutus. † *Sub conditione* autem inſtitutum ſi ſubſtituat, id eſt, *ſi mihi heres erit*, non alias exiſtet heres ex ſubſtitutione, niſi et ex inſtitutione heres fuerit. Cui ſimilis eſt et haec ſubſtitutio, *quisquis mihi ex ſupraſcriptis heres erit:* habet enim in ſe eandem [conditionem] ſimilem ſuperiori.

§. 1. Haec verba, *quisquis mihi heres erit, idem impuberi filio heres eſto*, tunc habent ſenſum, vt non omnis, qui patri heres extitit, ſed is, qui ex teſtamento heres extiterit, ſubſtitutus videatur: et ideo neque pater, qui per filium, neque dominus, qui per ſeruum extitit, ad ſubſtitutionem admittetur, neque heredis heres: quia non ex judicio veniunt: Partes quoque eaedem ad ſubſtitutos pertinent, quos in ipſius patrisfamiliae habuerunt hereditate.

9. LABEO *lib. 2. Poſteriorum a* JAVOLENO *Epitomatorum.*

Si pater filio impuberi eosdem, quos ſibi, et te vnum praeterea heredem inſtituit: bonorum filii te dimidiam; caeteros patris heredes communiter dimidium ita habere, vt vnus ſemis apud te maneat, alterius ſemiſſis pro his partibus inter heredes paternos diuiſio fiat, quibus ex partibus hereditatem paternam haberent.

10. VLPIANVS *lib. 4. ad Sabinum.*

Sed ſi plures ſint ita ſubſtituti, *quisquis mihi ex ſupraſcriptis heres erit;* deinde quidam ex illis, poſteaquam heredes extiterint patri, obierunt: ſoli ſuperſtites ex ſubſtitutione heredes exiſtent, pro rata partium, ex quibus inſtituti ſint: nec quicquam valebit ex perſona defunctorum.

§. 1. Quos poſſum heredes mihi facere neceſſarios, poſſum et filio: et ſeruum meum, et fratrem ſuum, quamuis in rebus humanis nondum ſit: poſthumus igitur erit fratri heres neceſſarius. §. 2. Filio impuberi herede ex aſſe inſtituto ſubſtitutus quis eſt; extitit patri filius, heres: an poſſit ſubſtitutus ſeparare hereditates, vt filii habeat, patris non habeat? Non poteſt: ſed aut vtriusque debet hereditatem habere, aut neutrius: juncta enim hereditas coepit eſſe. §. 3. Idemque eſt, ſi pater me heredem ſcripſerit ex parte, [et] filium ex parte, et ego patris hereditatem repudiauero: nam neque filii hereditatem habere poſſum. §. 4. Si ex aſſe heres inſtitutus, filio exheredato ſubſtitutus, repudiauerit patris hereditatem, cum non haberet ſubſtitutum: non poterit filii adire: * nec enim valet filii teſtamentum, niſi patris fuerit adita hereditas. Nec (enim) ſufficit ad ſecundarum tabularum vim, ſic eſſe factum teſtamentum, vt ex eo adiri hereditas poſſit. * L. 129. §. 1. de R. J.

§. 5. Ad ſubſtitutos pupillares pertinent, et ſi quae poſtea pupillis obuenerint. Neque enim ſuis bonis teſtator ſubſtituit; ſed impuberis: cum et exheredato ſubſtituere quis poſſit. Niſi mihi proponas militem eſſe, qui ſubſtituit heredem hac mente, vt ea ſola velit ad ſubſtitutum pertinere, quae à ſe ad inſtitutum peruenerunt.

§. 6. In adrogato quoque impubere dicimus, ad ſubſtitutum ejus ab adrogatore datum non debere pertinere ea, quae haberet, ſi adrogatus non eſſet: ſed ea ſola, quae ipſe ei dedit adrogator. Niſi forte diſtinguimus, vt quartam quidem, quam omnimodo ex Reſcripto Diui PII debuit ei relinquere, ſubſtitutus habere non poſſit, ſuperfluum habeat. SCAEVOLA tamen lib. decimo Quaeſtionum putat, vel hoc adrogatori permittendum: quae ſententia habet rationem. Ego etiam amplius puto, et ſi quid beneficio adrogatoris adquiſiit, et haec ſubſtitutum poſſe habere: vt puta adrogatoris amicus, vel cognatus ei aliquid reliquit.

§. 7. Nemo inſtitutus et ſibi ſubſtitutus ſine cauſae mutatione quicquam proficit: ſed hoc in vno gradu. Caeterum, ſi duo ſint gradus, poteſt dici, valere ſubſtitutionem, vt JVLIANVS libro trigeſimo Digeſtorum putat: Si quidem ſic ſit ſubſtitutus ſibi, cum haberet coheredem Titium, *ſi Stichus heres non erit, liber et heres eſto*, non valere ſubſtitutionem: Quod ſi ita, *ſi Titius heres non erit, tunc Stichus liber, et heres, et in ejus partem eſto,* duos gradus eſſe: atque ideo repudiante Titio, Stichum liberum et heredem fore.

11. PAVLVS [*lib. 1. ad Sabinum.*]

Si is, qui heres inſtitutus eſt, filio ſubſtitutus ſit: nihil oberit ei in ſubſtitutione, ſi tunc capere poſſit, cum filius deceſſit.

Digitized by Google

Contra quoque poteſt poenas in teſtamento pupilli pati, licet in patris paſſus non ſit.

12. PAPINIANVS *lib. 3 Quaeſtionum.*

Si filius, qui patri ac poſtea fratri ex ſecundis tabulis heres extitit, hereditatem patris recuſet, fraternam autem retinere malit, audiri debet. Juſtius enim Praetorem facturum exiſtimo, ſi fratri ſeparationem [bonorum] patris conceſſerit: etenim jus dicenti propoſitum eſt, liberos oneribus hereditariis non ſponte ſuſceptis liberare; non inuitos ab hereditate remouere: praeſertim; quod remotis tabulis ſecundis legitimam haberet fratris hereditatem. Itaque legata duntaxat ex ſecundis tabulis praeſtari debent, habita ratione facultatum in Falcidia, non patris, vt alias ſolet, ſed impuberis.

13. POMPONIVS (*lib. 1. ad Sabinum.*)

Quo gradu heres liberis ſubſtituatur, nihil intereſt.

14. *Idem* (*lib. 2. ad Sabinum.*)

In pupillari ſubſtitutione, licet longius tempus comprehenſum fuerit, tamen finietur ſubſtitutio pubertati.

15. PAPINIANVS *lib. 6. Reſponſorum.*

Centurio filiis, *ſi intra quintum et vigeſimum annum aetatis ſine liberis vita deceſſerint*, directo ſubſtituit. intra 14. annos etiam propria bona filio ſubſtitutus jure communi capiet: poſt eam autem aetatem ex priuilegio militum patris duntaxat, cum fructibus inuentis in hereditate.

* L. 1. pr. de teſt. milit.

16. POMPONIVS (*lib 3. ad Sabinum.*)

Si quis eum, quem teſtamento ſuo legauit, rurſus a ſubſtituto filii liberum eſſe juſſerit: liber erit: quaſi legato adempto. Nam et in legato in [his] teſtamentis nouiſſima ſcriptura erit ſpectanda: ſicut in eodem teſtamento, [vel teſtamento et] codicillis confirmatis obſeruaretur.

§. 1. Si ſuo teſtamento perfecto, alia rurſus hora pater filio teſtamentum fecerit, adhibitis legitimis teſtibus: nihilominus id valebit. et tamen patris teſtamentum ratum manebit. Nam et ſi ſibi et filio pater teſtamentum feciſſet, deinde ſibi tantum, vtrumque ſuperius rumpetur. Sed ſi ſecundum teſtamentum ita fecerit pater, vt ſibi heredem inſtituat, *ſi viuo ſe filius decedat*, poteſt dici non rumpi ſuperius teſtamentum: quia * ſecundum non valet, in quo filius praeteritus ſit.

17. *Idem* [*lib. 4 ad Sabinum.*]

Subſtitui liberis is etiam poteſt, qui poſt mortem ejus natus fuerit, cui ſubſtitutus heres fuerit.

18. VLPIANVS *lib 16. ad Sabinum.*

Si ſeruus communis ſubſtitutus ſit impuberi cum libertate: ſi quidem a patrefamilias fuiſſet redemptus, erit impuberi neceſſarius: ſi vero ab impubere redemptus, non neceſſarius, ſed voluntarius ſit heres. vt JVLIANVS lib. 30. Digeſtorum ſcribit. Quod ſi neque a patre, neque a pupillo fuerit redemptus, aequitatis ratio ſuggerit, vt ipſe pretium partis ſuae domino offerens, poſſit et libertatem, et hereditatem conſequi.

§. 1. Si Titio fuerit legatus ſeruus, poſſe eum impuberi ſubſtitui cum libertate, quemadmodum inſtitui potuit legatus: et euaneſcit legatum exiſtente conditione ſubſtitutionis.

19. JVLIANVS [*lib. 30. Digeſtorum*]

Idem eſt, et ſi poſt mortem legatarii ſeruus ſubſtitutus ſit.

20. VLPIANVS [*lib. 16 ad Sabinum.*]

Patris et filii teſtamentum pro vno habetur, etiam in jure Praetorio: nam (vt MARCELLVS libro Digeſtorum 9. ſcribit) ſufficit tabulas eſſe patris ſignatas, et ſi reſignatae ſint filii: et ſeptem ſigna patris ſufficiunt.

§. 1. Si pater ſibi per ſcripturam, filio per nuncupationem, vel contra, fecerit teſtamentum: valebit.

21. *Idem* [*lib. 41 ad Edictum.*]

Si ita quis ſubſtituerit: *Si filius meus intra decimum annum deceſſerit, Sejus heres eſto*; deinde hic ante quartum decimum *, poſt decimum deceſſerit: magis eſt, vt non poſſit bonorum poſſeſſionem ſubſtitutus petere. non enim videtur in hunc caſum ſubſtitutus.

* L. 38. §. 1. L. 43. §. 1. h. t.

22. CAJVS [*lib. 15. ad Edictum Prouinciale.*]

Is, qui contra tabulas teſtamenti patris bonorum poſſeſſionem petierit, ſi fratri impuberi ſubſtitutus ſit, repellitur a ſubſtitutione.

23. PAPINIANVS [*lib. 6. Reſponſorum.*]

Qui plures heredes inſtituit, ita ſcripſit: *Eosque omnes inuicem ſubſtituo*, poſt aditam a quibusdam ex his hereditatem, vno eorum defuncto, ſi conditio ſubſtitutionis extitit, alio herede partem ſuam repudiante, ad ſuperſtites tota portio pertinebit: quoniam inuicem in omnem cauſam ſinguli ſubſtituti videbuntur. vbi enim quis heredes inſtituit, et ita ſcribit, *eosque inuicem ſubſtituo*: hi ſubſtitui valebuntur, qui heredes extiterunt.

24. VLPIANVS (*lib. 4. Diſputationum.*)

Si plures ſint inſtituti ex diuerſis partibus, et omnes inuicem ſubſtituti: plerumque credendum [et] ex iiſdem partibus ſubſtitutos, ex quibus inſtituti ſunt, vt ſi forte vnus ex vncia, ſecundus ex octo, tertius ex quadrante ſit inſtitutus, repudiante tertio, in nouem partes diuidatur quadrans: feratque octo partes, qui ex beſſe inſtitutus fuerat; vnam partem, qui ex vncia [ſcriptus eſt:] niſi forte alia mens fuerit teſtatoris *, quod vix credendum eſt, niſi euidenter fuerit expreſſum.

* L. 74. de leg. 1.

25. JVLIANVS [*lib. 24. Digeſtorum.*]

Si pater impuberes filios inuicem ſubſtituerit, et ei, qui nouiſſimus mortuus fuerit, Titium: Reſpondendum eſt, ſolos fratres bonorum poſſeſſionem accepturos, et quodammodo duos gradus hujus inſtitutionis factos: vt primo fratres inuicem ſubſtituerentur: ſi illi non eſſent, tunc Titius vocaretur.

26. *Idem* (*lib. 29 Digeſtorum.*)

Si pater filium impuberem heredem ſcripſerit, et ei ſubſtituerit, ſi quis ſibi poſt mortem natus erit; deinde viuo fratre poſthumus natus fuerit: teſtamentum [viuo] rumpetur: poſt mortem autem fratris viuo patre natus, ſolus heres patri ſuo exiſtet.

27. *Idem* (*lib. 30. Digeſtorum.*)

Si Titius coheredi ſuo ſubſtitutus fuerit, deinde ei Sempronius: verius puto, in vtramque partem Sempronium ſubſtitutum eſſe.

28. *Idem* (*lib. 62. Digeſtorum.*)

Lex Cornelia, quae teſtamenta eorum, qui in hoſtium poteſtate deceſſerunt, confirmat, non ſolum ad hereditatem ipſorum, qui teſtamenta fecerunt, pertinet, ſed ad omnes hereditates, quae ad quemque ex eorum teſtamento pertinere potuiſſent, ſi in hoſtium poteſtatem non perueniſſent. Quapropter cum pater in hoſtium poteſtate deceſſit, filio impubere relicto in ciuitate, et is intra tempus pubertatis deceſſerit, hereditas ad ſubſtitutum pertinet, perinde ac ſi pater in hoſtium poteſta-

Digitized by Google

poteſtatem non perueniſſet. Sed ſi pater in ciuitate deceſſit, filius impubes apud hoſtes; ſi quidem mortuo patre filius in hoſtium poteſtatem peruenerit, non commode dicitur, hereditatem ejus ex ea Lege ad ſubſtitutos pertinere? ſi vero viuo patre filius in hoſtium poteſtatem peruenerit, non exiſtimo Legi Corneliae locum eſſe: quia non efficitur per eam, vt is, qui nulla bona in ciuitate reliquit, heredes habeat. Quare etiam ſi pubes filius viuo patre captus fuerit, deinde, mortuo in ciuitate patre, in hoſtium poteſtate deceſſerit, patris hereditas ex Lege 12. Tabularum, non filii ex Lege Cornelia, ad agnatum proximum pertinet.

29. SCAEVOLA *lib. 15. Quaeſtionum.*

Si pater captus ſit ab hoſtibus, mox filius, et ibi ambo decedant: quamuis prior pater decedat, Lex Cornelia ad pupilli ſubſtitutionem non pertinebit, niſi reuerſus in ciuitate impubes decedat: quoniam et ſi ambo in ciuitate deceſſiſſent, veniret ſubſtitutus.

30. IVLIANVS (*lib. 78. Digeſtorum*)

Quidam teſtamento Proculum ex parte quarta, et Quietum ex parte dimidia et quarta heredem inſtituit: deinde Quieto Florum, Proculo Soſiam heredes ſubſtituit: deinde, ſi neque Florus, neque Soſia heredes eſſent, tertio gradu ex parte dimidia et quarta coloniam Leptitanorum, [et] ex quarta compluresa heredes ſubſtituit in plures quam tres vncias: Quietus hereditatem adiit: *Proculus* et Soſia viuo teſtatore deceſſerunt: Quaeritur, quadrans Proculo datus ad Quietum, an ad ſubſtitutos tertio gradu pertineat? Reſpondi, eam videri voluntatem patrisfamilias fuiſſe, vt tertio gradu ſcriptos heredes ita demum ſubſtituerit, ſi tota hereditas vacaſſet: idque apparere euidenter ex eo, quod plures, quam duodecim vncias inter eos diſtribuiſſet: et idcirco partem quartam hereditatis, de qua quaeritur, ad quietum pertinere.

31. *Idem* [*lib ſing. de Ambiguitatibus.*]

In ſubſtitutione filio ita facta: *Quisquis mihi ex ſupraſcriptis heres erit, idem filio heres eſto:* Quaeritur, quisquis heres quandoque fuerit, intelligatur? an quisquis heres tum erit, cum filius moriatur? placuit Prudentibus, ſi quandoque heres fuiſſet: quamuis enim viuo pupillo heres eſſe deſiſſet, forte ex cauſa de inofficioſo, quae pro parte mota eſt, futurum tamen eum heredem ex ſubſtitutione creditum eſt.

§. 1. Non ſimili modo in hac ſpecie dicendum eſt, ſi quis, cum filios duos haberet, Gajum puberem, Lucium impuberem, ita filio ſubſtituiſſet: *Si Lucius filius meus impubes deceſſerit, neque mihi Gajus filius heres erit, tunc Sejus heres eſto:* nam ita Prudentes hoc interpretati ſunt, vt ad impuberis mortem conditio ſubſtitutionis eſſet referenda.

32. *Idem* (*lib. 1. ad Vrſejum Ferocem.*)

Qui complures heredes ex diſparibus partibus inſtituerat, et in his Attium: ſi Attius non adierit, caeteros ex iisdem partibus, quibus inſtituerat, heredes ei ſubſtituerat: deinde ſi Attius non adiiſſet, Titium coheredem eis, qui ſubſtituti ſunt, adjecit: Quaeſitum eſt, quam partem is, et quam caeteri habituri eſſent? Reſpondi, Titium virilem, caeteros hereditarias: veluti ſi tres fuiſſent, Titium partem quartam Attianae partis habiturum, reliquarum partium hereditarias partes, ex quibus inſtituti erant, reliquos habituros eſſe. Quod ſi non ſolum Titium, ſed etiam alios adjeciſſet heredes, hos quidem viriles partes habituros: veluti ſi tres ex parte coheredes fuiſſent ſubſtituti, extranei duo adjecti, hos quintas partes Attianae partis, reliquos autem coheredes hereditarias partes habituros eſſe [dixit.]

33. AFRICANVS [*lib. 2. Quaeſtionum.*]

Si mater ita teſtetur, vt filium impuberem, cum erit annorum quatuordecim, heredem inſtituat, eique pupillaribus tabulis, ſi ſibi heres non erit, alium ſubſtituat: valet ſubſtitutio.

§. 1. Si filius, et ex eo nepos poſthumus ita heredes inſtituantur, vt Gallo Aquilio placuit: et nepoti, ſi is heres non erit, Titius ſubſtituatur: filio herede exiſtente, Titium omnimodo, id eſt, etiamſi nepos natus non fuerit, excludi reſpondit.

34. *Idem* [*lib. 4. Quaeſtionum.*]

Ex duobus impuberibus *ei, qui ſupremus moreretur*, heredem ſubſtituit: Si ſimul morerentur, vtrique heredem eſſe reſpondit: quia *ſupremus* non is demum, qui poſt aliquem, ſed etiam poſt quem nemo ſit, intelligatur; ſicut et e contrario *proximus* non ſolum is, qui ante aliquem, ſed etiam is, ante quem nemo ſit, intelligitur.

§. 1. Filium impuberem et Titium heredes inſtituit: Titio Maeuium ſubſtituit; filio *quisquis ſibi heres eſſet* ex ſupraſcriptis, ſubſtituit; Titius omiſit hereditatem, Maeuius adiit: mortuo deinde filio, putat magis ei ſoli ex ſubſtitutione deferri pupilli hereditatem, qui patris quoque hereditatem adierit.

§. 2. Etiamſi contra patris tabulas bonorum poſſeſſio petita ſit, ſubſtitutio tamen pupillaris valet, et legata omnibus praeſtanda ſunt, quae a ſubſtitutione data ſunt.

35. *Idem* (*lib. 5. Quaeſtionum.*)

Et ſi contra tabulas patris petita ſit a pupillo bonorum poſſeſſio, in ſubſtitutum tamen ejus actionem legati dandam eſſe, ita vt augeantur praeterea: quod filius extraneis non debuerit. Sic et creſcere a ſubſtituto data legata, ſi per bonorum poſſeſſionem plus ad filium perueniſſet, quemadmodum et ipſe filius plus exceptis deberet. His conſequens eſſe exiſtimo, vt, ſi impubes ex aſſe heres ſcriptus ſit, et per bonorum poſſeſſionem ſemis ei ablatus ſit, ſubſtitutus in partem legati nomine exoneretur: vt quemadmodum portio, quae per bonorum poſſeſſionem acceſſerit, auget legata, ita et hic, quae abſceſſerit, minuat.

36. MARCIANVS [*lib 4. Inſtitutionum.*]

Poteſt quis in teſtamento plures gradus heredum facere; puta, *ſi ille heres non erit, ille heres eſto:* et deinceps plures; vt nouiſſimo loco in ſubſidium vel ſeruum neceſſarium heredem inſtituat.

§. 1. Et vel plures in vnius locum poſſunt ſubſtitui, vel vnus in plurium, vel ſingulis ſinguli, vel inuicem ipſi, qui heredes inſtituti ſunt.

37. FLORENTINVS [*lib 10. Inſtitutionum.*]

Vel ſingulis liberis, [vel] qui eorum nouiſſimus morietur, heres ſubſtitui poteſt: *ſingulis*, ſi neminem eorum inteſtato decedere velit: *nouiſſimo*, ſi jus legitimarum hereditatum integrum inter eos cuſtodiri velit.

38. PAVLVS [*lib. ſing. de Secundis tabulis.*]

Qui plures liberos habet, poteſt quibusdam ſubſtituere: neque vtique neceſſe habet, omnibus: ſicuti poteſt nulli ſubſtituere. §. 1. Ergo et ad breue tempus aetatis ſubſtituere poteſt: vt puta, *ſi filius meus intra annum decimum deceſſerit, Titius ei heres eſto.*

§. 2. Itaque et ſi diuerſos ſubſtituat poſt finem aetatis, admittendum erit: veluti, *ſi intra decimum annum deceſſerit, Titius*

Digitized by Google

heres eſto: ſi poſt decimum, intra quartum decimum, Maevius heres eſto.

§. 3. Si a patre inſtitutus, rogatusque hereditatem reſtituere, coactus ex fideicommiſſario adierit: quamuis caetera, quae in eodem teſtamento relicta ſunt, per eam aditionem confirmentur, vt legata et libertates, ſecundas tamen tabulas non oportere reſuſcitari deſtituto jam jure ciuili teſtamento, (Quintus) Cervidius Scaevola noſter dicebat. ſed plerique in diuerſa ſunt opinione: quia et pupillares tabulae pars ſunt prioris teſtamenti: quo jure vtimur.

39. JAVOLENVS [*lib. 1. ex Poſterioribus* Labeonis.]

Cum ex filio quis duos nepotes impuberes habebat, ſed alterum eorum in poteſtate, alterum non, et vellet vtrumque ex aequis partibus heredem habere, et, ſi quis ex his impubes deceſſiſſet, ad alterum partem ejus transferre: ex conſilio Labeonis, Ofilii, Caſcellii, Trebatii, eum, quem in poteſtate habebat, ſolum heredem fecit: et ab eo alteri dimidiam partem hereditatis, *cum in ſuam tutelam veniſſet*, legauit: quod ſi is, qui in poteſtate ſua eſſet, impubes deceſſiſſet, alterum heredem ei ſubſtituit.

§. 1. Filio impuberi in ſingulas cauſas alium et alium heredem ſubſtituere poſſumus; velut, vt alius, *ſi ſibi nullus filius fuerit, et alius, ſi filius fuerit, et impubes mortuus fuerit*, heres ſit.

§. 2. Quidam quatuor heredes fecerat, et omnibus heredibus praeter vnum ſubſtituerat: vnus ille, cui non erat quisquam ſubſtitutus, et ex caeteris alter viuo patrefamilas deceſſerat: Partem, cui nemo erat ſubſtitutus, ad ſubſtitutum quoque pertinere, Ofilius, Caſcellius reſponderunt: Quorum ſententia vera eſt.

40. PAPINIANVS [*lib. 29. Quaeſtionum.*]

Cauſa cognita impubes adrogatus deceſſerat: Quemadmodum legitimis heredibus actoritate Principali proſpicitur vinculo cautionis, ita ſi forte ſubſtituit naturalis pater impuberi, ſuccurrendum erit ſubſtituto: nam et legitimis heredibus futuris non aliae, quam vtiles actiones praeſtari poſſunt.

41. *Idem* [*lib. 6. Reſponſorum.*]

Coheredi ſubſtitutus, prius quam hereditatem adiret, aut conditio ſubſtitutionis exiſteret, vita deceſſit: Ad ſubſtitutum ejus, ſiue ante ſubſtitutionem, ſiue poſtea ſubſtitutus ſit, vtraque portio pertinebit: nec intererit, prior ſubſtitutus poſt inſtitutum, an ante decedat.

§. 1. Ex (his) verbis *eosque inuicem ſubſtituo*, non adeuntis portio ſcriptis heredibus pro modo ſibi vel alii quaeſitae portionis defertur. §. 2. Cum filiae, vel nepoti, qui locum filii tenuit, aut poſt teſtamentum coepit tenere, parens ſubſtituit: ſi quis ex his mortis quoque tempore non fuit in familia, ſubſtitutio pupillaris fit irrita.

§. 3. Quod ſi heredem filium pater rogauerit, *ſi impubes diem ſuum obierit, Titio hereditatem ſuam reſtituere:* legitimum heredem filii, ſalua Falcidia, cogendum patris hereditatem, vt ab impubere fideicommiſſo poſt mortem ejus dato, reſtituere placuit. Nec aliud ſeruandum, cum ſubſtitutionis conditio puberem aetatem verbis precariis egreditur. Quae ita locum habebunt, ſi patris teſtamentum jure valuit: alioquin ſi non valuit, ea ſcriptura, quam teſtamentum eſſe voluit: codicillos non faciet, niſi hoc expreſſum eſt. Nec fideicommiſſo propriae facultates filii tenebuntur. Et ideo ſi pater filium exheredauerit, et ei nihil reliquerit, nullum fideicommiſſum erit. Alioquin ſi legata, vel fideicommiſſa filius acceperit, intra modum eorum, fideicommiſſum hereditatis a filio datum, citra Falcidiae rationem debebitur.

§. 4. Qui diſcretas portiones conjunctis pluribus ſeparatim dedit, ac poſt omnem inſtitutionis ordinem ita ſcripſit, *quos heredes meos inuicem ſubſtituo:* conjunctos primo loco vice mutua ſubſtituere videtur: quibus inſtitutionum partes non agnoſcentibus, caeteros omnes coheredes admitti.

§. 5. Qui patrem et filium pro parte heredes inſtituerat, et inuicem ſubſtituerat, reliquis coheredibus datis, poſt completum aſſem ita ſcripſit, *hos omnes inuicem ſubſtituo:* Voluntatis ſit quaeſtio, commemoratione omnium, patrem et filium ſubſtitutioni coheredum miſcuiſſet, an eam ſcripturam ad caeteros (omnes) transtuliſſet? Quod magis veriſimile videtur, propter ſpecialem inter patrem et filium ſubſtitutionem.

§. 6. Coheres impuberi filio datus, eidemque ſubſtitutus, legata e ſecundis tabulis relicta perinde praeſtabat, ac ſi pure partem, et ſub conditione partem alteram accepiſſet. Non idem ſeruabitur alio ſubſtituto: nam ille Falcidiae rationem induceret, quaſi plane ſub conditione primis tabulis heres inſtitutus: tametſi maxime coheres filio datus quadrantem integrum obtineret. Nam et cum legatum primis tabulis Titio datur, ſecundis autem tabulis eadem res Sempronio, Sempronius quandoque Titio concurrit.

§. 7. Cum pater impuberi filiae, quae nouiſſima diem ſuum obiſſet, tabulas ſecundas feciſſet, et impubes filia, ſuperſtite ſorore pubere, vita deceſſiſſet, irritam eſſe factam ſubſtitutionem *placuit:* in perſona quidem prioris, quia non nouiſſima deceſſit; in alterius vero, quia puberem aetatem compleuit.

§. 8. Non videri cum vitio factam ſubſtitutionem his verbis, placuit: *Ille filius meus, ſi [quod abominor] intra pubertatis annos deceſſerit, tunc in locum partemue ejus Titius heres eſto:* non magis, quam ſi poſt demonſtratam conditionem ſibi heredem eſſe ſubſtitutum juſſiſſet. Nam et qui certae rei heres inſtituitur, coherede non dato, bonorum omnium hereditatem obtinet.

42. *Idem* [*lib. 1. Definitionum.*]

Qui duos impuberes filios heredes reliquerat, ita ſubſtituit, *ſi ambo mortui eſſent:* deinde pueri poſt mortem patris ſimul perierunt: Duae hereditates ſubſtituto deferuntur. Sed ſi diuerſis temporibus vita decedant, in hereditate nouiſſimi pueri, ejus fratris, qui ante mortuus eſt, hereditatem ſubſtitutus inueniet. ſed in ratione Falcidiae, pueri prioris hereditas non veniet: nec ſubſtitutus amplius, quam ſeſcunciam jure teſtamenti deſiderabit: legata quoque, quae a ſubſtituto ejus filii data ſunt, qui prior inteſtato deceſſit, ad irritum recidunt.

43. PAVLVS [*lib. 9. Quaeſtionum.*]

Ex facto quaeritur: Qui filium habebat mutum puberem, impetrauit † a Principe, *vt muto ſubſtituere ei liceret*, et ſubſtituit Titium: mutus duxit vxorem poſt mortem patris, et *naſcitur ei filius:* Quaero, an rumpatur teſtamentum? Reſpondi: Beneficia quidem principalia ipſi Principes ſolent interpretari: verum voluntatem Principis inſpicientibus, poteſt dici, eatenus id eum tribuere voluiſſe, quatenus filius ejus in eadem valetudine perſeuerat: [et] quemadmodum Jure ciuili pubertate finitur pupillare teſtamentum, ita Princeps imitatus ſit Jus in eo, qui propter infirmitatem non poteſt teſtari. † Nam et ſi *furioſo* filio ſubſtituiſſet, diceremus deſinere valere teſtamentum, cum *reſipuiſſet;* quia jam poſſet ſibi teſtamentum

tum facere. Etenim iniquum incipit fieri beneficium Principis, ſi adhuc id valere dicamus: auferret enim teſtamenti factionem homini ſanae mentis. Igitur etiam * *agnatione ſui heredis* occendum eſt, rumpi ſubſtitutionem. quia nihil intereſt, alium heredem inſtitueret ipſe filius poſtea, an jure habere coepit ſuum heredem: nec enim aut patrem, aut Principem de hoc caſu cogitaſſe veriſimile eſt, vt eum, qui poſtea naſceretur, exheredaret. Nec intereſt, quemadmodum beneficium principale intercedat circa teſtamenti factionem, vtrum in perſonam vnius, an complurium.

§. 1. Item quaero, ſi ita facta proponatur ſubſtitutio: *filius meus ſi intra decem annos deceſſerit, Titius heres eſto; ſi intra quatuordecim, Maeuius:* filiusque octo annorum deceſſerit: vtrum Titius ſolus ex ſubſtitutione ei heres erit, an et Maeuius: quia certum eſt et intra decem, et intra quatuordecim annos filium deceſſiſſe? Reſpondi: * omne quidem ſpatium, quod eſt intra pubertatem, liberum eſſe patri ad ſubſtituendum filio, ſed finis hujus pubertas eſt: magis autem eſt, in vtroque eorum tempus ſuum ſeparatim ſeruari: niſi contraria voluntas teſtatoris aperte oſtendatur.

* L. 34. h. t.

§. 2. Lucius Titius, cum haberet filios in poteſtate, vxorem heredem ſcripſit, et ei ſubſtituit filios: Quaeſitum eſt, an inſtitutio vxoris nullius momenti ſit, eo quod ab eo gradu filii non eſſent exheredati? Reſpondi, eum gradum, a quo filii praeteriti ſint, nullius eſſe momenti: et ideo, cum iidem ſubſtituti proponantur, ex teſtamento eos heredes extitiſſe videri; ſcilicet, quia non totum teſtamentum infirmant filii, ſed tantum eum gradum, qui ab initio non valuit. ſicut reſponſum eſt, ſi a primo ſit filius praeteritus, a ſecundo exheredatus. Nihil autem intereſt, qua ratione ſecundi heredis inſtitutio valeat; vtrum, quia ab eo filius exheredatus eſt, an quia ipſe filius ſubſtitutus eſt.

§. 3. Julius Longinus pater eos, quos ſibi heredes inſtituerat, filio ita ſubſtituit, *quisquis ſibi heres eſſet:* Vnus ex heredibus inſtitutis, qui tacitam fidem accommodauerat, vt non capienti partem ex eo, quod acceperat, daret, ad ſubſtitutionem impuberis admiſſus, vtrum pro ea parte, pro qua ſcriptus fuit, veniat: an vero pro ea, quam cepit, ita vt augeatur ejus pars in ſubſtitutione? Reſpondi †: Qui in fraudem Legum fidem accommodat, adeundo heres efficitur; nec deſinet heres eſſe, licet res, quae [ita] relictae ſunt, auferuntur. Vnde et ex ſecundis tabulis in tantum heres eſſe poteſt, in quantum ſcriptus eſſet. ſatis enim punitus eſt in eo, in quo fecit contra Leges. Quinimo, etſi deſineret heres eſſe, idem dicerem: quemadmodum intelligendum eſt in eo, qui, cum ſcriptus eſſet heres, poſtquam adiiſſet hereditatem, in ſeruitutem redactus eſt, et poſtea libertate donatus, cui permiſſum eſt, ad ſubſtitutionem venire, quae ei in teſtamento fuerat relicta: licet enim hereditatem ex inſtitutione amiſit, tamen ex ſubſtitutione iſtam portionem, quantum amiſit, percepturum.

44. *Idem (lib. 10. Quaeſtionum.)*

Ex pupillari teſtamento ſuperius principale neque ex parte, neque in totum confirmari poſſe, Marcianus ſcripſit.

45. *Idem [lib 12. Reſponſorum]*

Lucius Titius legitimum filium, et alterum naturalem, heredes inſtituit: eosque inuicem ſubſtituit: Titius legitimus filius quem pater anniculum reliquit, poſt patris mortem impubes deceſſit. ſuperſtite matre, et fratre naturali, quem etiam coheredem habebat: Quaero, (an) hereditas ejus ad Titium naturalem fratrem ex cauſa ſubſtitutionis pertineat, an vero ad matrem? Reſpondi: ad primum caſum non exiſtentium heredum, ſubſtitutionem, de qua quaeritur, pertinere: non ad ſequentem, ſi quis eorum poſtea deceſſiſſet intra pubertatem, cum in naturalis filii perſona duplex ſubſtitutio locum habere non poterit: et ideo ad matrem legitimi filii hereditas ab inteſtato pertinet.

§. 1. Paulus reſpondit, ſi omnes inſtituti heredes omnibus inuicem ſubſtituti eſſent, ejus portionem, qui quibusdam defunctis poſtea portionem ſuam repudiauit, ad eum ſolum, qui eo tempore ſuperuixit, ex ſubſtitutione pertinere.

46. *Idem [lib. 13. Reſponſorum.]*

Paterfamilias primis tabulis poſthumo herede inſtituto, ſecundis ſibi, vel filio, ſi intra pubertatem deceſſiſſet, Cajum Sejum fratrem ſuum ſubſtituit, deinde Titium Cajo Sejo: et poſtea ſic dixit, *quod ſi Cajus Sejus frater meus primo loco ſubſtitutus, heres mihi eſſet, tunc Titio fideicommiſſum relinquo:* Quaero, cum filius patri heres extiterit, eoque intra pubertatem mortuo frater teſtatoris ex ſubſtitutione heres ſit, an fideicommiſſum debeatur, cum ita relictum ſit: *Si Cajus Sejus frater ſuus ſibi heres extitiſſet?* Reſpondi, fratrem defuncti, qui in vtrumque caſum (inſtitutus vel) ſubſtitutus eſt, filio impubere defuncto, ea, quae teſtator reliquit, praeſtare debere: nec aduerſari haec verba, *quod ſi Cajus Sejus mihi heres erit, tunc dari volo;* cum verum ſit, eum et teſtatori heredem extitiſſe.

47. SCAEVOLA *lib. 2. Reſponſorum.*

Qui habebat filium et filiam impuberes, inſtituto filio herede, filiam exheredauit: et, *ſi filius intra pubertatem deceſſiſſet*, filiam eidem ſubſtituit: ſed filiae, ſi, antequam nuberet, deceſſiſſet, vxorem ſuam, item ſororem ſuam ſubſtituit: Quaero, cum filia impubes prior deceſſerit, deinde frater ejus impubes, an filii hereditas ad vxorem et ſororem teſtatoris jure ſubſtitutionis pertineat? Reſpondi, ſecundum ea, quae proponerentur, non pertinere.

48. *Idem [lib. ſingulari Quaeſtionum publice tractatarum.*

Seruum communem habemus: hic heres ſcriptus eſt: et, *ſi heres non ſit*, Maeuius illi ſubſtitutus eſt: alterius juſſu dominorum adiit hereditatem, alterius non: Quaeritur, an ſubſtituto locus ſit, an non? Et verius eſt, ſubſtituto locum eſſe.

§. 1. *Titius heres eſto: Stichum Maeuio do, lego: Stichus heres eſto: ſi Stichus heres non erit, Stichus liber heresque eſto.* In hac quaeſtione in primis quaerendum eſt, vtrum vnus gradus ſit, an duo: et an cauſa mutata ſit ſubſtitutionis, an eadem permaneat. Et quidem in plerisque quaeritur, an ipſe ſibi ſubſtitui poſſit? Et reſpondetur, *cauſa inſtitutionis mutata ſubſtitui poſſe.* Igitur ſi Titius heres ſcriptus ſit, et, ſi heres non ſit, idem heres juſſus ſit, ſubſtitutio nullius momenti erit. Sed *ſi ſub conditione quis heres ſcriptus ſit, pure autem ſubſtitutus [eſt] cauſa immutatur:* quoniam poteſt ex inſtitutione deficere conditio, et ſubſtitutio aliquid afferre. Sed ſi extiterit conditio, duae purae ſunt, et ideo nullius momenti erit ſubſtitutio. Contra ſi pure quis inſtituatur, deinde ſub conditione ſibi ſubſtituatur, nihil facit ſubſtitutio conditionalis: nec mutata intelligatur: quippe cum, [et] ſi extiterit conditio, duae purae ſint inſtitutiones. † Secundum haec propoſita quaeſtio manifeſtetur, *Titius heres eſto: Stichum Maeuio do, lego: Stichus heres eſto: ſi Stichus heres non erit, Stichus*

liber

Digitized by Google

liber heresque eſto. Nos didicimus, quoniam eodem teſtamento et legatus ſit Stichus, et libertatem accepit, praeualere libertatem: et, ſi praeualet libertas, non deberi legatum: et ideo juſſu legatarii non poſſe adire hereditatem. Ac per hoc verum eſſe, Stichum heredem non eſſe: et ex ſequentibus verbis libertatem illi competere, cum vnus gradus videtur. † Quid ergo, ſi non adierit Titius? Incipiet ſubſtitutione Stichus liber et heres eſſe. Porro, quamdiu non adit juſſu legatarii, nec ex cauſa legati intelligitur legatarii eſſe effectus, et ideo certum eſt, illum heredem non eſſe, ac per hoc ex his verbis, *ſi heres non erit, Stichus liber heresque eſto*, liber et heres exiſtet. Hoc autem, quod ſentimus, Jvlianvs quoque in libris ſuis probat.

§. 2. Si pupillus ſubſtitutum ſibi ſeruum alienauerit, eumque emptor liberum heredemque inſtituerit: numquid iſte in ſubſtitutione habeat ſubſtitutus vniuerſum? Et ſi quidem pupillus ad pubertatem peruenerit, neceſſarius ex teſtamento emptoris heres extitit: ſin vero intra pubertatem deceſſerit, ex inſtitutione quidem liber et heres ſit, et neceſſarius patri pupilli; emptori autem voluntarius heres extitit.

De Verborvm Significatione.

161. vid. ſupr. L. II. T. VII.

227. §. 1. PAVLVS *lib. 2. Manualium.*

Item *in ſubſtitutione* his verbis: *Quisquis mihi heres erit*, proximus heres tantum ſignificatur, imo non tantum proximus heres, ſed etiam ſcriptus.

Regvlae Jvris.

194. MODESTINVS *lib. 6. Differentiarum.*

Qui *per ſucceſſionem, quamuis longiſſimam, defuncto heredes* conſtiterunt, non minus heredes intelliguntur, quam qui principaliter heredes exiſtunt.

Ad TIT. XVII.

De *INJVSTO, RVPTO, IRRITO* facto TESTAMENTO.

(Dig. 28. T. 3.)

1. PAPINIANVS [*lib. 1. Quaeſtionum.*]

Teſtamentum aut non jure factum dicitur, vbi ſolemnia juris defuerunt: aut nullius eſſe momenti, cum filius, qui fuit in patris poteſtate, praeteritus eſt: aut rumpitur alio teſtamento, ex quo heres exiſtere poterit, vel adgnatione ſui heredis: aut in irritum conſtituitur, non adita hereditate.

2. VLPIANVS [*lib. 2. ad Sabinum.*]

Tunc autem prius teſtamentum rumpitur, cum poſterius rite perfectum eſt: niſi forte poſterius vel jure militari ſit factum, vel in eo ſcriptus eſt, qui ab inteſtato venire poteſt: tunc enim et poſteriore non perfecto, ſuperius rumpitur.

3. *Idem lib. 3. ad Sabinum.*

Poſthumi per virilem ſexum deſcendentes, ad ſimilitudinem filiorum nominatim exheredandi ſunt, ne teſtamentum agnaſcendo rumpant.

§. 1. Poſthumos autem dicimus eos [duntaxat], qui poſt mortem parentis naſcuntur. Sed et hi, qui poſt teſtamentum factum in vita naſcuntur, ita demum per Legem Velleam rumpere teſtamentum prohibentur, ſi nominatim ſint exheredati.

§. 2. Vnde etiam ante heredis inſtitutionem, vel inter medias heredum inſtitutiones, vel inter gradus exheredari poſſunt: nam Diuus MARCVS decreuit, idem in poſthumo, quod in filio, ſeruandum: nec ratio diuerſitatis reddi poteſt.

§. 3. Ex his apparet, aliam cauſam eſſe filiorum ſuperſtitum, aliam poſteriorum: illi injuſtum faciunt, * hi rumpunt; illi ſemper, hi, ſi naſcantur, nec inueniant ſe exheredatos. * L. 30. de lib. et poſth. hered.

§. 4. Sed et ſi ſit ante hoc aliud teſtamentum, à quo poſthumus exheredatus ſit: placet, ſiue poſt mortem teſtatoris naſcatur, ſiue viuo teſtatore, vtrumque ruptum eſſe, et ſuperius per inferius, et inferius per poſthumum. §. 5. Nominatim autem exheredatus poſthumus videtur, ſiue ita dixerit: *Quicunque mihi naſceretur*: ſiue ita, *ex Seja*: ſiue ita, *venter exheres eſto.* Sed et ſi dixerit, *poſthumus exheres eſto*: natus vel poſt mortem, vel viuo teſtatore, non rumpet. §. 6. Licet autem poſthumus praeteritus agnaſcendo rumpat, tamen interdum euenit, vt pars teſtamenti rumpatur. Vtputa ſi proponas, à primo gradu poſthumum exheredatum, à ſecundo praeteritum: nam hic primus gradus valet, ſecundus ruptus eſt.

4. *Idem* [*lib. 4. Diſputationum.*]

Denique et deliberantibus primo gradu ſcriptis heredibus, qui ſecundo gradu ſcripti ſunt, heredes obtinere hereditatem non poſſunt: gradu enim rupto, et infirmato, amplius hereditas inde obtineri non poteſt.

5. *Idem* [*lib. 3. ad Sabinum.*]

Nam, et ſi ſub conditione ſit heres inſtitutus quis, à quo poſthumus non eſt exheredatus; tamen pendente conditione rumpitur gradus, vt et Jvlianvs ſcripſit. † Sed et ſi ſit ei ſubſtitutus quis, etiam deficiente conditione primi gradus, non admittetur ſubſtitutus: à quo ſcilicet poſthumus exheredatus non eſt. Puto igitur, exiſtente quidem conditione primi gradus, poſthumo potius locum fore: poſt defectum autem conditionis natus poſthumus gradum non rumpit; qui nullus eſt. Rumpendo autem teſtamentum, ſibi locum facere poſthumus ſolet, quamuis filius ſequentem gradum, à quo exheredatus eſt, patiatur valere. Sed ſi à primo gradu praeteritus, à ſecundo exheredatus ſit, ſi eo tempore naſcatur poſthumus, quo aliquis ex inſtitutis vixit, totum teſtamentum ruptum eſt; nam tollendo primum gradum, ſibi locum facit.

6. *Idem* [*lib. 10. ad Sabinum.*]

Si quis, filio exheredato, nuru praegnante relicta, deceſſerit, et extraneum ſub conditione inſtituerit; et pendente conditione, poſt mortem patris, vel deliberante herede inſtituto de adeunda hereditate, exheredatus filius deceſſerit, et nepos fuerit natus: an rumpat teſtamentum? et dicemus teſtamentum non rumpi: cum nec exheredari hujusmodi nepos deberet ab auo, quem pater praecedebat. † Plane, ſi forte inſtitutus omiſerit hereditatem, hunc auo ſuo futurum heredem ab inteſtato, non dubitatur. Vtrumque propriis rationibus, nam agnaſcendo quidem is rumpit, quem nemo praecedebat mortis tempore: ab inteſtato vero is ſuccedit, [cui] ante eum alii non eſt delata hereditas. Non fuiſſe autem filio delatam hereditatem

Digitized by Google

tem apparet, cum deliberante inſtituto deceſſerit. Sed haec ita, ſi mortis ſui tempore in vtero nepos fuit: caeterum ſi poſtea conceptus eſt, MARCELLVS ſcribit, neque vt ſuum, neque vt nepotem, aut cognatum ad hereditatem, vel ad bonorum poſſeſſionem poſſe admitti.

§. 1. Sed ſi pater ejus, qui mortis ſui tempore in vtero fuit, apud hoſtes erat, nepos iſte, patre in eadem cauſa decedente, poſt mortem ſui ſuccedendo, teſtamentum rumpet: quia ſupraſcripta perſona ei non obſtat; nec enim creditur in rebus humanis fuiſſe, cum in ea cauſa decedat; quamquam captiuus reuerſus, patris ſui injuſtum faceret teſtamentum, in eo praeteritus.

§. 2. Siue autem in ciuitate nepos fuit conceptus, ſiue apud hoſtes: quoniam datur et partui poſtliminium, ſuccedendo teſtamentum rumpit. §. 3. Succedendo itaque ſui non rumpunt, ſiue fuerint inſtituti, vel exheredati ab eo gradu, ad quem hereditas defertur: ſcilicet ſi gradus ille valeat. §. 4. Quocunque autem modo parentes praecedentes in poteſtate eſſe defierint, ſuccedentes liberi, ſi fuerint inſtituti vel exheredati, non rumpent teſtamentum, ſiue per captiuitatem, ſiue per mortem, vel poenam.

§. 5. Irritum fit teſtamentum, quoties ipſi teſtatori aliquid contigit: puta ſi ciuitatem amittat per ſubitam ſeruitutem; ab hoſtibus (verbi gratia) captus; vel ſi major annis viginti venum ſe dari paſſus ſit ad [actum] gerendum, [pretiumve] participandum.

§. 6. Sed ſi quis fuerit capite damnatus, vel ad beſtias, vel ad gladium, vel alia poena, quae vitam adimit, teſtamentum ejus irritum fiet: [et] non tunc, cum conſumptus eſt, ſed cum ſententiam paſſus eſt, nam poenae ſeruus efficitur. Niſi forte miles fuit ex militari delicto damnatus: nam huic permitti ſolet teſtari, vt Diuus HADRIANVS reſcripſit: et, credo, jure militari teſtabitur. † Qua ratione igitur damnato ei teſtari permittitur? numquid, et ſi quod ante habuit factum teſtamentum, ſi ei permiſſum ſit teſtari, valeat? an vero poena irritum factum reficiendum eſt? et, ſi militari jure ei teſtandum ſit, dubitari non oportet, quin, ſi voluit id valere, feciſſe id credatur.

§. 7. Ejus, qui deportatur, non ſtatim irritum fiet teſtamentum, ſed cum Princeps factum comprobauerit: tunc enim et capite minuitur. † Sed et ſi de decurione puniendo, vel filio, nepoteue, Praeſes ſcribendum Principi interlocutus eſt, non puto ſtatim ſeruum poenae factum: licet in carcere ſoleant, diligentioris cuſtodiae cauſa, recipi, nec hujus igitur teſtamentum irritum fiet, prius quam Princeps de eo ſupplicium ſumendum reſcripſerit: proinde, ſi ante deceſſerit, vtique teſtamentum ejus valebit, niſi mortem ſibi conſciuit. Nam eorum, qui mori magis, quam damnari maluerint ob * conſcientiam criminis, teſtamenta irrita Conſtitutiones faciunt, licet in ciuitate decedant. Quod ſi quis taedio vitae, vel valetudinis aduerſae impatientia, vel jactationis, vt quidam Philoſophi: in ea cauſa ſunt, vt teſtamenta eorum valeant † Quam diſtinctionem in *militis* quoque teſtamento Diuus HADRIANVS dedit Epiſtola ad Pomponium Falconem: vt, ſi quidem ob conſcientiam delicti militaris mori maluit, irritum ſit ejus teſtamentum: quod ſi taedio vitae, vel dolore, valere [teſtamentum]; aut ſi inteſtato deceſſit, cognatis, aut ſi non ſint, legioni iſta ſint vindicanda.

* L. 3. de bon. eorum qui ante ſent.

§. 8. Hi autem omnes, quorum teſtamenta irrita damnatione fieri diximus, ſi prouocauerint, capite non minuuntur: atque ideo neque teſtamenta, quae antea fecerunt, irrita fient: et tunc teſtari poterunt. Hoc enim ſaepiſſime eſt conſtitutum, nec videbuntur, quaſi de ſtatu ſuo dubitantes, non habere teſtamenti factionem: ſunt enim certi ſtatus, nec ipſi de ſe interim certi

§. 9. Quid tamen, ſi appellationem ejus Praeſes non recepit, ſed IMPERATORI ſcribendo poenam remoratus eſt? puto, hunc quoque ſuum ſtatum interim retinere, nec teſtamentum irritum fieri: nam (vt eſt oratione Diui MARCI expreſſum) † tametſi prouocantis, vel ejus, pro quo prouocatur, appellatio non fuerit recepta, poena tamen ſuſtinenda eſt, quoad Princeps reſcripſerit ad literas Praeſidis, et libellum rei cum literis miſſum. Niſi forte latro manifeſtus, vel ſeditio praerupta, factioque cruenta, vel alia juſta cauſa, quam mox Praeſes literis excuſauit, moram non recipiant, non poenae feſtinatione, ſed praeueniendi periculi cauſa: tunc enim punire permittitur, deinde ſcribere.

§. 10. Quid, ſi quis fuerit damnatus illicite, poena non ſumpta? an teſtamentum ejus irritum fiat, videamus: vtputa decurio ad beſtias, an capite minuatur, teſtamentumque ejus irritum fiat? Et non puto: cum ſententia eum non tenuerit. Ergo, et ſi quis eum, qui non erat jurisdictionis ſuae, damnauerit: teſtamentum ejus non erit irritum, quemadmodum eſt conſtitutum.

§. 11. Sed ne eorum quidem teſtamenta rata ſunt, [ſed irrita fient,] quorum memoria poſt mortem damnata eſt, vtputa ex cauſa Majeſtatis, vel alia tali [cauſa].

§. 12. Quatenus tamen diximus ab hoſtibus capti teſtamentum irritum fieri, adjiciendum eſt, poſtliminio reuerſi vires ſuas recipere jure poſtliminii: aut, ſi ibi decedant, Lege Cornelia confirmari. Ergo et ſi quis damnatus capite, in integrum indulgentia Principis ſit reſtitutus, teſtamentum ejus conualeſcet.

§. 13. Filii familias veterani ſui juris morte patris factum teſtamentum irritum non fieri conſtat: nam, quantum ad teſtandum de caſtrenſi peculio, pro patrefamilias habendus eſt: et ideo nec emancipatione irritum fieri vel veterani teſtamentum, verum eſt.

7. VLPIANVS *lib. 10. ad Sabinum.*

Si miles jure ciuili teſtamentum fecerit, et primo gradu heredem eum ſcripſerit, quem jure militari poterat; ſecundo eum, quem communi jure poteſt; et poſt annum miſſionis deceſſerit: primus gradus irritus fiet, et à ſecundo incipiet teſtamentum.

8. *Idem [lib. 11. ad Sabinum.]*

Verum eſt, adoptione vel adrogatione filii filiaeue, teſtamentum rumpi: quoniam ſui heredis agnatione ſolet rumpi.

§. 1. Filia cum emancipatur, vel nepos, quia vna mancipatione exeunt de poteſtate, teſtamentum non rumpunt.

9. PAVLVS *[lib. 2. ad Sabinum.]*

Si pater ab hoſtibus capiatur, filio manente in ciuitate: reuerſo eo, non rumpitur teſtamentum.

10. *Idem [lib. 1. ad Vitellium.]*

Sed nec filius poſtliminio rediens rumpit patris teſtamentum, vt SABINVS exiſtimauit.

11. VLPIANVS *[lib. 46. ad Edi[illegible]um.]*

Si binae *tabulae* proferantur diuerſis temporibus factae, vnae prius, aliae poſtea, vtraeque tamen ſeptem teſtium ſignis ſignatae: et apertae poſteriores *vacuae* inuentae ſint, [id eſt, nihil ſcriptum habentes omnino]: ſuperius teſtamentum non eſt ruptum: quia ſequens nullum eſt.

12. *Idem lib. 4. Diſputationum.*

Poſthumus praeteritus, viuo teſtatore natus deceſſit: licet juris ſcrupuloſitate, * nimiaque ſubtilitate, teſtamentum ruptum videatur, attamen ſi ſignatum fuerit teſtamentum, bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas accipere heres ſcriptus poteſt, remque obtinebit, vt et Diuus HADRIANVS, et Imperator noſter reſcripſerunt. Idcirco [que] legatarii et fideicommiſſarii habebunt ea, quae ſibi relicta ſint, ſecuri. † Idem et circa injuſtum et irritum teſtamentum erit dicendum, ſi bonorum poſſeſſio data fuerit ei, qui rem ab inteſtato auferre poſſit.

* L. 88. §. 5. de leg. 2.

§. 1. Si paganus, qui habebat jam factum teſtamentum, aliud feciſſet, et in eo comprehendiſſet, fidei heredis committere, vt priores tabulae valerent: omnimodo prius teſtamentum ruptum eſt: [quo] rupto, poteſt quaeri, an vice codicillorum id valere deberet? Et cum haec verba ſint fideicommiſſi, et ſine dubio vniuerſa, quae illic ſcripta ſunt, in cauſa fideicommiſſi erunt, non ſolum legata, et fideicommiſſa, ſed et libertates, et heredis inſtitutio.

13. CAJVS [*lib. 2. Inſtitutionum.*]

Poſthumorum loco ſunt et hi, qui in ſui heredis loco ſuccedendo, quaſi agnaſcendo fiunt parentibus ſui heredes. Vt ecce, ſi filium, et ex eo nepotem, neptemue in poteſtate habeam, quia filius gradu praecedit, is ſolus jura ſui heredis habet; quamuis nepos quoque, et neptis ex eo, in eadem poteſtate ſint: ſed ſi filius meus, me viuo, morietur, aut qualibet ratione exeat de poteſtate mea, incipit nepos, neptisue in ejus locum ſuccedere; et eo modo jura ſuorum heredum quaſi agnatione naſciſcuntur: ne ergo eo modo rumpat mihi teſtamentum, ſicut ipſum filium vel heredem inſtituere vel exheredare nominatim debeo, ne non jure faciam teſtamentum, ita et nepotem, neptemue ex eo, neceſſe eſt mihi vel heredem inſtituere, vel exheredare; ne forte, me viuo, filio mortuo, ſuccedendo in locum ejus, nepos neptisue, quaſi agnatione rumpat teſtamentum: Idque Lege Junia Vellea prouiſum eſt.

14. PAVLVS [*lib. ſingul. de Adſignatione libertorum.*]

Si ita facta ſit exheredatio, *ſi filius natus, nataue ſit, exheres eſto:* vtrisque natis, non rumpitur teſtamentum.

15. JAVOLENVS (*lib. 4. Epiſtolarum.*)

Qui vxorem praegnantem habebat, in hoſtium poteſtatem peruenit: Quaero, filio nato, quo tempore teſtamentum in ciuitate factum rumpatur? et ſi filius ante moriatur, quam pater, an ſcripti heredes hereditatem habituri ſint? Reſpondi: Non puto dubium eſſe, quin per Legem Corneliam, quae de confirmandis eorum teſtamentis, qui in hoſtium poteſtate deceſſerint, lata eſt, nato filio, continuo ejus teſtamentum, qui in hoſtium poteſtate ſit, rumpatur. Sequitur ergo, vt ex eo teſtamento hereditas ad neminem perueniat.

16. POMPONIVS (*lib. 2. ad Quintum Muc.*)

Cum in *ſecundo teſtamento* heredem eum, qui viuit, inſtituimus, ſiue pure, ſiue ſub conditione: ſi tamen conditio exiſtere potuit, licet non extiterit, ſuperius teſtamentum erit ruptum. † Multum autem intereſt, qualis conditio poſita fuerit: nam aut in praeteritum concepta ponitur, aut in praeſens, aut in futurum. † *In praeteritum concepta* ponitur, veluti, *ſi Titius Conſul fuit,* quae conditio ſi vera eſt [id eſt, ſi Titius Conſul fuit] ita eſt inſtitutus heres, vt ſuperius teſtamentum rumpatur: tunc enim ex hoc heres eſſet: ſi vero Titius Conſul non fuit, ſuperius teſtamentum non eſt ruptum. † Quod ſi *ad praeſens tempus conditio* adſcripta eſt herede inſtituto, veluti, *ſi Titius Conſul eſt:* eundem exitum habet: vt, ſi ſit, poſſit heres eſſe, et ſuperius teſtamentum rumpatur; ſi non ſit, nec poſſit heres eſſe, nec ſuperius teſtamentum rumpatur. † *In futurum* autem *collatae conditiones,* ſi *poſſibiles* ſunt, exiſtere potuerunt, licet non extiterint: efficiunt, vt ſuperius teſtamentum rumpatur, etiam ſi non extiterint. ſi vero *impoſſibiles* ſunt, veluti, *Titius, ſi digito coelum tetigerit, heres eſto:* placet, perinde eſſe, quaſi conditio adſcripta non ſit, quae eſt impoſſibilis.

17. PAPINIANVS (*lib. 5. Reſponſorum.*)

Filio praeterito, qui fuit in patris poteſtate, neque libertates competunt, neque legata praeſtantur, ſi praeteritus fratribus partem hereditatis auocauit: Quod ſi bonis ſe patris abſtinuit, licet ſubtilitas juris refragari videtur, attamen voluntas teſtatoris ex bono et aequo tuebitur.

18. SCAEVOLA [*lib. 5. Quaeſtionum.*]

Si, qui heres inſtitutus eſt, a teſtatore adrogetur, poteſt dici ſatis ei factum: quia et antequam adoptetur, inſtitutio vt in extraneo locum habebit.

19. *Idem lib. 6. Quaeſtionum.*

Si ego et Titius inſtituti ſimus, et a nobis poſthumus exheredatus ſit, a ſubſtitutis noſtris non ſit exheredatus: Titio defuncto, ne ego quidem adire potero, jam enim propter inſtituti [perſonam, a quo poſthumus exheredatus eſt, in cujus locum ſubſtitutus vocatur, a quo poſthumus exheredatus non eſt, ruptum eſt teſtamentum.

§. 1. Sed ſi ego et Titius inuicem ſubſtituti ſimus, quamuis in partem ſubſtitutionis exheredatus non ſit: mortuo, vel repudiante Titio, me poſſe adire puto, et ex aſſe heredem eſſe. §. 2. In prima tamen ſpecie, etſi viuat Titius, neque ego ſine illo, neque ipſe ſine me adire poterit: quia incertum eſt, an adhuc altero omittente rumpatur teſtamentum. itaque ſimul adire poſſumus.

20. *Idem (lib. 13. Digeſtorum.)*

Lucius Titius, integra mente et valetudine, teſtamentum fecit, vti oportet: poſtea cum in valetudinem aduerſam incidiſſet, mente captus tabulas eaſdem incidit; Quaero, an heredes his tabulis inſtituti adire poſſint hereditatem? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, non idcirco minus adiri poſſe.

a) DE HIS, QVAE IN TESTAMENTO *DELENTVR, INDVCVNTVR,* VEL *INSCRIBVNTVR.*

(Dig. 28. T. 4.)

1. VLPIANVS *lib. 15. ad Sabinum.*

Quae in teſtamento legi poſſunt, ea inconſulto deleta et inducta nihilominus valent; conſulto, non valent. Id vero, quod non juſſu domini ſcriptum, inductum, deletumue eſt, pro nihilo eſt. *Legi* autem ſic accipiendum, non intelligi, ſed oculis perſpici, quae ſunt ſcripta. Caeterum, ſi extrinſecus intelliguntur, non videbuntur legi poſſe: ſufficit autem legibilia ſint *inconſulto deleta,* ſiue ab ipſo, ſiue ab alio, ſed nolentibus. *Inducta* accipiendum eſt, et ſi perducta ſint.

§. 1. Quod igitur incaute factum eſt, pro non facto eſt, ſi legi potuit. Et ideo et ſi nouiſſime (vt ſolet) teſtamento fuerit adſcriptum, *lituras, inductiones, ſuperinductiones ipſe feci:* non videbitur referri ad ea, quae inconſulto contigerunt. Proinde et ſi inconſulto ſuperſcripſit, induxiſſe ſe, manebunt; et, ſi ademit, non erunt adempta.

§. 2. Sed

Digitized by Google

§. 2. Sed ſi legi non poſſunt, quae inconſulto deleta ſunt, dicendum eſt, non deberi: ſed hoc ita demum, ſi aute conſummationem teſtamenti factum eſt.

§. 3. Sed conſulto quidem deleta exceptione petentes repelluntur. inconſulto vero, non repelluntur, ſiue legi poſſunt, ſiue non poſſunt: quoniam ſi totum teſtamentum non extet, conſtat valere omnia, quae in eo ſcripta ſunt. Et ſi quidem illud concidit teſtator, denegabuntur actiones: ſi vero alius invito teſtatore, non denegabuntur.

§. 4. Et hereditatis portio adempta, vel tota hereditas, ſi forte ſit ſubſtitutus, jure facta videbitur: non quaſi adempta, (quoniam hereditas ſemel data, adimi facile non poteſt) ſed quaſi nec data.

§. 5. Si quis codicillos in teſtamento confirmauit, et codicillis aliquid adſcripſit, mox deleuit, ita vt appareat: an debeatur? Et POMPONIVS ſcribit, codicillos deletos non valere.

2. *Idem (lib. 4. Diſputationum.)*

Cancellauerat quis teſtamentum, [vel induxerat], etſi propter vnum heredem facere dixerat, id poſtea teſtamentum ſignatum eſt. Quaerebatur de viribus teſtamenti, deque portione ejus, propter quem ſe cancellaſſe dixerat? Dicebam, ſi quidem vnius ex heredibus nomen induxerit, ſine dubio caeteram partem teſtamenti valere, et ipſi ſoli denegari actiones: ſed legata ab eo nominatim relicta debebuntur, ſi voluntas ea fuit teſtantis, vt tantum heredis inſtitutio improbetur. Sed ſi inſtituti nomen induxit, et ſubſtituti reliquit: inſtitutus emolumentum hereditatis non habebit. Sed ſi omnia nomina induxerit [vt proponitur], adſcripſerit autem, idcirco ſe id feciſſe, quia vnum heredem offenſum habuit: multum intereſſe arbitror, vtrum illum tantum fraudare voluit hereditate, an vero, cauſa illius, totum teſtamentum infirmare, vt licet vnus inductionis cauſam praebuerit, verum omnibus offuerit. et ſi quidem ſoli ei ademptam portionem, caeteris nihil nocebit inductio: non magis, quam ſi volens vnum heredem inducere, inuitus et alium induxerit: quod ſi putauerit totum teſtamentum delendum ob vnius malum meritum, omnibus denegantur actiones. Sed an legatariis denegari actio debeat, quaeſtio eſt? in ambiguo tamen interpretandum erit, et legata deberi, et coheredum inſtitutionem non eſſe infirmandam.

3. MARCELLVS *lib. 29. Digeſtorum.*

Proxime in cognitione Principis, eum quidam heredum nomina induxiſſet, et bona ejus vt caduca a fiſco vindicarentur, diu de legatis dubitatum eſt, et maxime de his [legatis], quae adſcripta erant his, quorum inſtitutio fuerat inducta. Plerique etiam legatarios excludendos exiſtimababant: quod ſane ſequendum ajebam, ſi omnem ſcripturam teſtamenti cancellaſſet: nonnullos opinari, id jure ipſo perimi, quod inductum ſit, caetera omnia valitura. Quid ergo? non et illud interdum credi poteſt, eum, qui heredum nomina induxerat, ſatis ſe conſecuturum putaſſe, vt inteſtati exitum faceret? * ſed in re dubia benigniorem interpretationem ſequi non minus juſtius eſt, quam tutius. Sententia Imperatoris ANTONINI AVGVSTI, Pudente et Pollione Conſulibus: Cum Valerius Nepos, mutata voluntate, [et] inciderit teſtamentum ſuum, et heredum nomina induxerit: hereditas ejus, ſecundum Diui patris mei Conſtitutionem, ad eos, qui ſcripti fuerint, pertinere non videtur. Et Aduocatis fiſci dixit: Vos habetis judices veſtros. VIVIVS ZENO dixit: Rogo, domine Imperator, audias me patienter: de legatis quid ſtatues? ANTONINVS Caeſar dixit, videtur tibi voluiſſe teſtamentum valere, qui nomina heredum induxit? CORNELIVS PRISCIANVS, Aduocatus Leonis, dixit: Nomina heredum tantum induxit: CALPVRNIVS LONGINVS, Aduocatus fiſci, dixit: Non poteſt vllum teſtamentum valere, quod heredem non habet. PRISCIANVS dixit: Manumiſit quoſdam, et legata dedit. ANTONINVS Caeſar remotis omnibus cum deliberaſſet, et admitti rurſus eoſdem juſſiſſet, dixit: Cauſa praeſens admittere videtur humaniorem interpretationem: vt ea duntaxat exiſtimemus nepotem irrita eſſe voluiſſe, quae induxit. Nomen ſerui, quem liberum eſſe juſſerat, induxit: ANTONINVS reſcripſit, liberum eum nihilominus fore. quod videlicet fauore conſtituit libertatis.

4. PAPINIANVS *(lib. 6. Reſponſorum)*

Pluribus tabulis eodem exemplo ſcriptis, vnius teſtamenti voluntatem eodem tempore dominus ſolenniter compleuit: ſi quaſdam tabulas in publico depoſitas abſtulit, atque deleuit, quae jure geſta ſunt, praeſertim cum ex caeteris tabulis, quas non abſtulit, res geſta declaretur, non conſtituetur irrita. PAVLVS notat: Sed ſi, vt inteſtatus moreretur, incidit tabulas, et hoc adprobauerint hi, qui ab inteſtato venire deſiderant: ſcriptis auocabitur hereditas. *

* L. 1. §. 8. ſi tabul. teſt. null. ext.

REGVLAE JVRIS.

73. §. 3. QVINTVS MVCIVS SCAEVOLA *libro ſingulari* Ὅρων.

Quae in teſtamento ita ſunt *ſcripta*, vt *intelligi non poſſint:* perinde ſunt, ac ſi ſcripta non eſſent.

181. PAVLVS *lib. 1. ad Vitellium.*

Si *nemo ſubiit hereditatem*, omnis vis teſtamenti ſoluitur.

129. §. 1. *Idem lib. 21. ad Edictum.*

Cum *principalis cauſa* non conſiſtit, ne ea quidem, quae ſequuntur, locum habent.

178. *Idem lib. 15. ad Plautium.*

Cum *principalis cauſa* non conſiſtat, plerumque ne ea quidem, quae ſequuntur, locum habent.

188. *pr.* CELSVS *lib. 17. Digeſtorum.*

Vbi *pugnantia inter ſe* in teſtamento haberentur, neutrum ratum eſt.

AD TIT. XVIII.

DE *INOFFICIOSO* TESTAMENTO.

(Dig. 5. T. 2.)

1. VLPIANVS *lib. 14. ad Edictum.*

Sciendum eſt, frequentes eſſe inofficioſi querelas: omnibus enim, tam parentibus, quam liberis de inofficioſo licet diſputare. Cognati enim proprii, qui ſunt vltra fratrem, melius facerent, ſi ſe ſumptibus inanibus non vexarent, cum obtinere ſpem non haberent.

2. MAR.

2. MARCIANVS *lib. 4. Inſtitutionum.*

Hoc colore inofficioſo teſtamento agitur, quaſi non ſanae mentis fuerunt, vt teſtamentum ordinarent. Et hoc dicitur, non quaſi vere furioſus vel demens teſtatus ſit: ſed recte quidem fecit teſtamentum, ſed non ex officio pietatis. nam ſi vere furioſus eſſet, vel demens, nullum eſt teſtamentum.

3. MARCELLVS *lib. 3. Digeſtorum.*

Inofficioſum teſtamentum dicere hoc eſt, allegare, quare exheredari vel praeteriri non debuerit: quod plerumque accidit, cum falſo parentes inſtimulati liberos ſuos vel exheredant, vel praetereunt.

4. CAJVS *lib. ſingulari ad Legem Glitiam.*

Non eſt enim conſentiendum parentibus, [qui] injuriam aduerſus liberos ſuos teſtamento inducunt: quod plerumque faciunt, maligne circa ſanguinem ſuum inferentes judicium, nouercalibus delinimentis inſtigationibusve corrupti.

5. MARCELLVS *lib. 3. Digeſtorum.*

Nam et his, qui non ex maſculis deſcendunt, facultas eſt agendi: cum et de matris teſtamento agant, et obtinere adſidue ſoleant.

§. 1. Hujus autem verbi *de inofficioſo* vis illa (vt dixi) eſt, docere immerentem ſe, et ideo et indigne praeteritum, vel etiam exheredatione ſummotum: resque illo colore defenditur apud judicem, vt videatur ille quaſi non ſanae mentis fuiſſe, cum teſtamentum inique ordinaret.

6. VLPIANVS *lib. 14. ad Edictum.*

Poſthumus inofficioſum teſtamentum poteſt dicere eorum, quibus ſuus heres, vel legitimus potuiſſet fieri, ſi in vtero fuerit mortis eorum tempore. Sed et cognatorum: quia et horum ab inteſtato potuit bonorum poſſeſſionem accipere. Quid ergo? eis imputatur, cur inteſtati non deceſſerant? ſed hoc nemo apud Judicem poteſt impetrare: non enim interdicitur teſtamenti factione. Hoc plane ei imputare poteſt, cur eum heredem non ſcripſerit: potuit enim ſcriptus heres in poſſeſſionem mitti ex clauſula *de ventre in poſſeſſionem mittendo*; item natus, *ſecundum tabulas* haberet. † Simili modo et eum, qui poſt teſtamentum matris factum, exſecto ventre, extractus eſt, poſſe queri dico.

§. 1. Si quis ex his perſonis, quae ad ſucceſſionem ab inteſtato non admittuntur, de inofficioſo egerit (nemo enim eum repellit), et caſu obtinuerit: non ei proſit victoria, ſed his, qui habent ab inteſtato ſucceſſionem: nam inteſtatum patremfamilias facit.

§. 2. Si quis, inſtituta accuſatione inofficioſi deceſſerit: an ad heredem ſuum querelam transferat? PAPINIANVS reſpondit, (quod et quibusdam Reſcriptis ſignificatur,) ſi poſt adgnitam bonorum poſſeſſionem deceſſerit, eſſe ſucceſſionem accuſationis. Et ſi non ſit petita bonorum poſſeſſio, jam tamen coepta controuerſia, vel praeparata: vel ſi, cum venit ad mouendam inofficioſi querelam, deceſſit: puto ad heredem tranſire.

7. PAVLVS *lib. ſingulari de Septemuiralibus Judiciis.*

Quemadmodum *praeparaſſe litem* quis videatur, vt poſſit transmittere actionem, videamus? Et ponamus in poteſtate fuiſſe eum, vt neque bonorum poſſeſſio ei neceſſaria, et aditio hereditatis ſuperuacua ſit: is, ſi comminatus tantum accuſationem fuerit, vel vsque ad denunciationem, vel libelli dationem proceſſerit, ad heredem ſuum accuſationem tranſmittet. idque D. PIVS de libelli datione et denunciatione reſcripſit. † Quid ergo ſi in poteſtate non fuerit? an ad heredem actionem transmittat? Et recte videtur litem praeparaſſe, ſi ea fecerit, quorum ſupra mentionem habuimus.

8. VLPIANVS *lib. 14. ad Edictum.*

PAPINIANVS lib. 5. Quaeſtionum recte ſcribit, inofficioſi querelam patrem filii ſui nomine inſtituere non poſſe inuito eo: ipſius enim injuria eſt. † Sequenti loco ſcribit, ſi filius poſt agnitam litis ordinandae gratia bonorum poſſeſſionem deceſſerit, finitam eſſe inofficioſi querelam, quae non patri, ſed nomine dabatur filii.

§. 1. Si quis, poſt rem inofficioſi ordinatam, litem dereliquerit, poſtea non audietur. §. 2. Si imperator ſit heres inſtitutus, poſſe inofficioſum dici teſtamentum, ſaepiſſime reſcriptum eſt. *

* L. 31. §. 1. h. t.

§. 3. PAPINIANVS lib. 2. Reſponſorum ait, contra veterani patrisfamilias teſtamentum eſſe inofficioſi querelam, etſi ea ſola bona habuit, quae in caſtris quaeſierat.

§. 4. Si quis in militia fecerit teſtamentum, et intra annum poſt militiam deceſſerit: dubito, an, quia ad hoc vsque temporis jure militari teſtamentum ejus valet, querela inofficioſi ceſſet? et poteſt dici [querelam inofficioſi ceſſare.]

§. 5. Sed nec impuberis filii mater inofficioſum teſtamentum dicit, quia pater ei hoc fecit: et ita PAPINIANVS reſpondit. nec patris frater: quia filii teſtamentum eſt: ergo nec frater impuberis; ſi patris non dixit. Sed ſi in patris obtentum eſt, nec hoc valebit: niſi [ſi] pro parte patris reſciſſum eſt. tunc enim pupillare valet.

§. 6. Si quis mortis cauſa filio donauerit quartam partem ejus, quod ad eum eſſet peruenturum, ſi inteſtatus paterfamilias deceſſiſſet: puto ſecure eum teſtari. §. 7. Si quis impuberi filio ſubſtituit, ſecundas tabulas faciendo: non ob hoc admittemus ipſum impuberem ad inofficioſi querelam.

§. 8. Quoniam autem quarta debitae portionis ſufficit ad excludendam querelam, videndum erit, an exheredatus partem faciat, qui non queritur: vtputa, ſumus duo filii exheredati? et vtique faciet, vt PAPINIANVS reſpondit. et ſi dicam inofficioſum, non totam hereditatem debeo, ſed dimidiam petere. * Proinde ſi ſint ex duobus filiis nepotes; ex vno plures, tres puta, ex vno vnus: vnicum, ſeſcuncia; vnum ex illis, ſemuncia querela excludit.

* L. 15. §. f. L. 21. §. f. L. 27. §. 3. h. t.

§. 9. Quarta autem accipietur, ſcilicet deducto aere alieno, et funeris impenſa. † Sed *an et libertates quartam minuant*, videndum [eſt: et nunquid minuant]? nam ſi cum quia ex aſſe heres inſtitutus eſt, ideo non poteſt dicere inofficioſum, quia habet Falcidiam; Falcidia autem libertates non minuit: poteſt dici, deductis libertatibus quartam ineundam. Cum igitur placet quartam minui per libertates, eueniet, vt qui ſeruos tantum habet in patrimonio ſuo, dando eis libertatem, inofficioſi querelam excludat: niſi forte hic filius, ſi non fuit in poteſtate, a patre heres inſtitutus, merito omittit hereditatem, et ad ſubſtitutum transmittens, querelam inofficioſi inſtituet; vel ab inteſtato, citra Edicti poenam habeat hereditatem.

§. 10. Si conditioni parere teſtator heredem juſſit in perſona filii, vel alterius, qui eandem querelam mouere poteſt, et ſciens is accepit, videndum, ne ab inofficioſi querela excludatur: agnouit enim judicium. Idem eſt, et ſi legatarius ei, vel ſtatuliber dedit. Et poteſt dici, excludi eum: maxime ſi here-

Digitized by Google

heredem ei juſſerat dare. caeterum, ſi legatarium, nunquid ſemel natam inofficioſi querelam non perimat legatarii oblatio? Cur ergo in herede abſolute diximus? quoniam ante aditam hereditatem nec naſcitur querela. Ergo euentum puto ſequendum in hac re: vt ſi forte, antequam judicium moueatur, oblatio ei fiat ejus, quod relictum eſt, quaſi ex voluntate teſtatoris oblato eo, ſatis ei factum videatur.

§. 11. Vnde ſi quis fuit inſtitutus forte ex ſemiſſe, cum [ei] ſextans ex ſubſtantia teſtatoris deberetur, et rogatus eſſet, poſt certum temporis reſtituere hereditatem: merito dicendum eſt, nullum judicium mouere, cum debitam portionem, et ejus fructus habere poſſit; fructus enim ſolere in Falcidiam imputari non eſt incognitum. Ergo et ſi ab initio ex ſemiſſe heres inſtitutus, rogetur poſt decennium reſtituere hereditatem, nihil habet quod queratur: quoniam facile poteſt debitam portionem, ejusque fructus medio tempore cogere.

§. 12. Si quis [et] irritum dicat teſtamentum, vel ruptum, et inofficioſum: conditio ei deferri debet, vtrum prius mouere volet.

§. 13. Si filius exheredatus in poſſeſſione ſit hereditatis: ſcriptus quidem heres petet hereditatem, filius vero in modum contradictionis querelam inducat; quemadmodum ageret, ſi non poſſideret, ſed peteret.

§. 14. Meminiſſe autem oportebit, eum, qui teſtamentum inofficioſum improbe dixit, et non obtinuit: id, quod in teſtamento accepit, perdere, et id fiſco vindicari, quaſi indigno ablatum. ſed ei demum aufertur, quod teſtamento datum eſt, qui vsque ad ſententiam judicum lite improba perſeuerauerit: caeterum, ſi ante ſententiam deſtitit, vel deceſſit, non ei aufertur, quod datum eſt. Proinde, et, ſi abſente eo ſecundum praeſentem pronuncietur, poteſt dici, conſeruandum ei, quod accepit. † Eo autem ſolo carere quis debet, cujus emolumentum ad eum pertinet: caeterum ſi id rogatus fuit reſtituere, non debet injuria fieri. † Vnde non male PAPINIANVS lib. 2. Reſponſorum refert, ſi heres fuit inſtitutus, et rogatus reſtituere hereditatem, deinde in querela inofficioſi non obtinuit, id, quod jure Falcidiae potuit habere, ſolum perdere.

§. 15. Si quis impubes adrogatus ſit ex his perſonis, quae et citra adoptionem et emancipationem queri de inofficioſo poſſunt: hunc puto remouendum a querela, cum habeat quartam ex Conſtitutione D. PII. Quod ſi egit, nec obtinuit, an quartam perdat? et puto, aut non admittendum ad inofficioſum, aut, ſi admittatur, etſi non obtinuerit, quartam ei, quaſi aes alienum, concedendam.

§. 16. Si ex cauſa de inofficioſi cognouerit judex,* et pronunciauerit contra teſtamentum, nec fuerit prouocatum: ipſo jure reſciſſum eſt, et ſuus heres erit, ſecundum quem judicatum eſt, et bonorum poſſeſſor ſi hoc [ſe] contendit; et libertates ipſo jure non valent; nec legata debentur, ſed ſoluta repetuntur, aut ab eo, qui ſoluit, aut ab eo, qui obtinuit. et haec vtili actione repetuntur. Fere autem, ſi ante controuerſiam motam ſoluta ſunt, qui obtinuit, repetit: et ita D. HADRIANVS et D. PIVS reſcripſerunt.

§. 17. Plane ſi poſt quinquennium inofficioſum dici coeptum eſt, ex magna et juſta cauſa: libertates non eſſe reuocandas, quae competierunt, vel praeſtitae ſunt, ſed viginti aureos a ſingulis praeſtandos victori.

9. MODESTINVS *lib ſingul. de inofficioſo Teſtamento.*

Si autem intra quinquennium egerit, libertates non competunt. Sed PAVLVS ait, praeſtaturum fideicommiſſas libertates, ſcilicet viginti aureis et in hoc caſu a ſingulis praeſtandis.

10. MARCELLVS *lib. 3. Digeſtorum.*

Si pars judicantium de inofficioſo teſtamento contra teſtamentum, pars ſecundum id ſententiam dederit, quod interdum fieri ſolet: humanius erit, ſequi ejus partis ſententiam, quae ſecundum teſtamentum ſpectauit, niſi [ſi] aperte judices inique ſecundum ſcriptum heredem pronunciaſſe apparebit.

§. 1. Illud notiſſimum eſt, eum, qui legatum perceperit, non recte de inofficioſo teſtamento dicturum: niſi id totum alii adminiſtrauit.

11. MODESTINVS *lib. 3. Reſponſorum.*

Etiamſi querela inofficioſi teſtamenti obtinuerit: non ideo tamen donationes, quas viuus ei perfeciſſe proponitur, infirmari, neque in dotem datorum partem vindicari poſſe, reſpondi.

12. *Idem lib. ſingulari de Praeſcriptionibus.*

Nihil intereſt, ſibi relictum legatum filius exheredatus adgnouerit, an filio, ſeruoue relictum conſecutus ſit: vtrobique enim praeſcriptione ſubmouebitur. Quin etiam ſi idem inſtitutum ſeruum prius, quam adire hereditatem juberet, manumiſerit, vt ille ſuo arbitrio adeat hereditatem, idque fraudulento conſilio fecerit: ſummouebitur ab actione.

§. 1. Si a ſtatulibero exheredatus pecuniam petere coeperit, videri adgnouiſſe parentis judicium. §. 2. Si cum filius ademptum ſibi legatum inſtituerit petere, ſummotus repetat inofficioſi querelam, praeſcriptione remouendus non eſt: quamuis enim agendo, teſtamentum comprobauerit, tamen eſt aliquid. quod teſtatoris vitio reputetur, vt merito repellendus non ſit.

§. 3. Filius teſtatoris, qui cum Titio ejusdem pecuniae reus fuerat, liberatione Titio legata, per accceptilationem Titii liberatus, ab actione inofficioſi * non ſummouebitur.

* L. 7. 15. §. 2. h. t.

13. SCAEVOLA *lib. 3. Reſponſorum.*

Titia filiam heredem inſtituit, filio legatum dedit, eodem teſtamento [ita] cauit: Ea omnia, quae ſupra dari, fieri juſſi: ea dari, fieri volo ab omni herede, bonorumue poſſeſſore, qui mihi erit etiam jure ab inteſtato: Item quae dari juſſero, ea vti dentur, fiant [que], fidei ejus committo. Quaeſitum eſt, ſi ſoror Centumuirali judicio obtinuerit, an fideicommiſſa ex capite ſupraſcripto debeantur? [Reſpondi:] ſi hoc quaeratur, an jure eorum, quos quis ſibi ab inteſtato heredes, bonorumue poſſeſſores ſucceſſurus credat, fideicommittere poſſit, reſpondi poſſe. PAVLVS notat; Probat autem, nec fideicommiſſa ab inteſtato data deberi, quaſi a demente.

14. PAPINIANVS *lib. 5. Quaeſtionum.*

Pater filium emancipauit, et nepotem ex eo retinuit; emancipatus ſuſcepto poſtea filio, duobus exheredatis, patre praeterito, vita deceſſit: in quaeſtione de inofficioſo teſtamento, praecedenti cauſa filiorum, patris intentio adhuc pendet. quod ſi contra filios judicetur: pater ad querelam vocatur, et ſuam intentionem implere poteſt.

Digitized by Google

15. *Idem lib. 14. Quaeſtionum.*

Nam etſi parentibus non debetur filiorum hereditas, propter votum parentum, * et naturalem erga filios caritatem: turbato tamen ordine mortalitatis, non minus parentibus, quam liberis, pie relinqui debet.

* L. 14. h. t. L. 7. §. 1. vnde lib. L. 7. de bon. damnat.

§. 1. Heredi ejus, qui poſt litem de inofficioſo praeparatam, mutata voluntate, deceſſit, non datur de inofficioſo querela: non enim ſufficit litem inſtituere, ſi non in ea perſeueret.

§. 2. Filius, qui [de] inofficioſi actione aduerſus duos heredes expertus, diuerſas ſententias judicum tulit, et vnum vicit, ab altero ſuperatus eſt: et debitores conuenire, et ipſe à creditoribus conueniri pro parte poteſt; et corpora vindicare, et hereditatem diuidere. Verum enim eſt, familiae erciſcundae judicium competere: quia credimus eum legitimum heredem pro parte eſſe factum: et ideo pars hereditatis in teſtamento remanſit. Nec abſurdum videtur, * pro parte inteſtatum videri.

* L. 19. L. 24. h. t.

16. *Idem lib. 2. Reſponſorum.*

Filio, qui de inofficioſo matris teſtamento contra fratrem inſtitutum de parte ante egit, et obtinuit, filia, quae non egit, aut non obtinuit, in hereditate legitima fratri non concurrit.

§. 1. Contra tabulas filii poſſeſſionem jure manumiſſionis pater accepit [et bonorum poſſeſſionem adeptus eſt]; poſtea filia defuncti, quam ipſe exheredauerat, quaeſtionem inofficioſi teſtamenti recte pertulit; poſſeſſio, quam pater accepit, ad irritum recidit. Nam priore judicio de jure patris, non de jure teſtamenti quaeſitum eſt: et ideo vniuerſam hereditatem filiae cum fructibus reſtitui neceſſe eſt.

17. PAVLVS *lib. 2. Quaeſtionum.*

Qui, repudiantis animo, non venit ad accuſationem inofficioſi teſtamenti, partem non facit his, qui eandem querelam mouere volunt. Vnde, ſi, de inofficioſo teſtamento patris, alter ex liberis exheredatis ageret: quia, reſciſſo teſtamento, alter quoque ad ſucceſſionem ab inteſtato vocatur, et ideo vniuerſam hereditatem non recte vindicaſſet; hic, ſi obtinuerit, vteretur rei judicatae auctoritate, quaſi Centumuiri hunc ſolum filium in rebus humanis eſſe nunc, cum facerent inteſtatum, crediderint.

§. 1. Cum contra teſtamentum, vt inofficioſum, judicatur, teſtamenti factionem habuiſſe defunctus non creditur. Non idem probandum eſt, ſi herede non reſpondente, ſecundum praeſentem judicatum ſit: hoc enim caſu non creditur jus ex ſententia judicis fieri: et ideo libertates competunt, et legata petuntur.

18. *Idem lib. ſingulari de Inofficioſo Teſtamento.*

De qua re etiam Conſtitutio exſtat Diuorum FRATRVM, quae hujusmodi diſtinctionem admittit.

19. *Idem lib. 2. Quaeſtionum.*

Mater decedens, extraneum ex dodrante heredem inſtituit, filiam vnam ex quadrante, alteram praeteriit; haec de inofficioſo egit, et obtinuit: Quaero, ſcriptae filiae quomodo ſuccurrendum ſit? Reſpondi: Filia praeterita id vindicare debet, quod inteſtata matre habitura eſſet. Itaque dici poteſt eam, quae omiſſa eſt, etiamſi totam hereditatem [ab inteſtato] petat, et obtineat, ſolam habituram vniuerſam ſucceſſionem, quemadmodum ſi altera omiſiſſet legitimam hereditatem. Sed non eſt admittendum, vt aduerſus ſororem audiatur, agendo de inofficioſo. † Praeterea dicendum eſt, non eſſe ſimilem omittenti eam, quae ex teſtamento adiit; et ideo ab extraneo ſemiſſem vindicandum: et defendendum, totum ſemiſſem eſſe auferendum, quaſi ſemis totus ad hanc pertineat. Secundum quod non in totum teſtamentum infirmatur, ſed pro parte inteſtata efficitur: licet quaſi furioſae judicium vltimum ejus damnetur. † Caeterum ſi quis putauerit, filia obtinente, totum teſtamentum infirmari: dicendum eſt, etiam inſtitutam ab inteſtato poſſe adire hereditatem. Nec enim quae ex teſtamento adiit, quod putat valere, repudiare legitimam hereditatem videtur, quam [quidem] neſcit ſibi deferri: cum et hi, qui ſciant jus ſuum, eligentes id, quod putant ſibi competere, non amittant; quod euenit in patrono, qui judicium defuncti, falſa opinione motus, amplexus eſt; is enim non videtur bonorum poſſeſſionem contra tabulas repudiaſſe. Ex quibus apparet, non recte totam hereditatem praeteritam vindicare: cum reſciſſo teſtamento, etiam inſtitutae ſaluum jus ſit adeundae hereditatis.

20. SCAEVOLA *lib. 2. Quaeſtionum.*

Qui de inofficioſo vult dicere, licet negetur *filius*, Carbonianam bonorum poſſeſſionem non debet accipere: toties enim ea indulgenda eſt, quoties, ſi vere filius eſſet, heres eſſet, aut bonorum poſſeſſor; vt interim et poſſideat, et alatur, et actionibus praejudicium non patiatur. Qui vero de inofficioſo dicit, nec actiones mouere debet, nec aliam vllam, quam hereditatis petitionem, exercere, nec alii: ne vnquam melioris ſit condititionis, quam ſi confitetur aduerſarius.

21. PAVLVS *lib. 3. Reſponſorum.*

Eum, qui inofficioſi teſtamenti querelam inſtituit, et fraude heredis ſcripti, quaſi tertiam partem hereditatis tacite rogatus eſſet ei reſtituere, reliquit eam actionem, non videri deſeruiſſe querelam: et ideo non prohiberi eum repetere inchoatam [actionem].

§. 1. Item quaeſitum eſt: an heres audiendus eſt, ante de inofficioſo querelam actam, deſiderans reſtitui ſibi ea, quae ſoluit? Reſpondit ei, qui ſciens indebitum fideicommiſſum ſoluit, nullam repetitionem ex ea cauſa competere. §. 2. Idem reſpondit, euicta hereditate per inofficioſi querelam ab eo, qui heres inſtitutus eſſet, perinde omnia obſeruari oportere, ac ſi hereditas adita non fuiſſet: et ideo et petitionem integram debiti heredi inſtituto aduerſus eum, qui ſuperauit, competere, et compenſationem debiti.

22. TRYPHONINVS *lib. 17. Diſputationum.*

Filius non impeditur, quo minus inofficioſum teſtamentum matris accuſaret, ſi pater ejus legatum ex teſtamento matris accipiet, vel adiiſſet hereditatem, quanquam in ejus eſſet poteſtate. Nec prohiberi patrem, dixi, jure filii accuſare: nam indignatio filii eſt.

§. 1. Et quaerebatur, ſi non obtinuiſſet in accuſando, an, quod patri datum eſt, publicaretur; quoniam alii commodum victoriae parat, et in hac cauſa nihil ex officio patris, ſed totum de meritis filii agitur? Et inclinandum eſt, non perdere patrem ſibi datum, ſi ſecundum teſtamentum pronunciatum fuiſſet. §. 2. Multo magis, ſi mihi legatum teſtator dedit, cujus de inofficioſo teſtamento filius agens deceſſit, me herede relicto, egoque hereditariam cauſam peregi, et victus ſum, id, quod mihi eo teſtamento relictum eſt, non perdam: vtique, ſi jam defunctus agere coeperat.

§. 3. Item ſi adrogaui eum, qui inſtituerat litem de inofficioſo teſtamento ejus, qui mihi legatum dedit, litemque peregero nomine filii, nec obtinuero: perdere me legatum non oportet, quia non ſum indignus, vt auferatur mihi à fiſco

id,

Digitized by Google

id, quod derelictum eſt: cum non proprio nomine, ſed jure cujusdem ſucceſſionis egi.

23. PAVLVS *lib. ſingulari de Inofficioſo Teſtamento.*

Si ponas filium emancipatum praeteritum, et ex eo nepotem in poteſtate retentum, heredem inſtitutum eſſe: filius poteſt contra filium ſuum, teſtatoris nepotem, petere bonorum poſſeſſionem: queri autem de inofficioſo teſtamento non poterit. Quod ſi exheredatus ſit filius * emancipatus: poterit queri: et ita jungetur filio ſuo, et ſimul cum eo hereditatem obtinebit.

* L. 8. de B. P. contr. tab.

§. 1. Si hereditatem ab heredibus inſtitutis exheredati emerunt, vel res ſingulas, ſcientes eos heredes [eſſe] aut conduxerunt praedia, aliudue quid ſimile fecerunt, vel ſoluerunt heredi, quod teſtatori debebant: judicium defuncti agnoſcere videntur, et à querela excluduntur.

§. 2. Si duo ſint filii exheredati, et ambo de inofficioſo teſtamento egerunt, et vnus poſtea conſtituit non agere: pars ejus alteri adcreſcit. † Idemque erit, et ſi tempore excluſus ſit.

24. VLPIANVS *lib. 48. ad Sabinum.*

Circa inofficioſi querelam euenire plerunque adſolet, vt in vna atque eadem cauſa diuerſae ſententiae proferantur: quid enim ſi fratre agente, heredes ſcripti diuerſi juris fuerunt? quod ſi fuerit, pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus deceſſiſſe videtur.

25. *Idem lib. 2. Diſputationum.*

Si non mortis cauſa fuerit donatum, ſed inter viuos; hac tamen contemplatione, vt in quartam habeatur: poteſt dici inofficioſi querelam ceſſare, ſi quartam in donatione habet; aut, ſi minus habeat, quod deeſt, viri boni arbitratu repleatur; aut certe conferri oportere id, quod donatum eſt.

§. 1. Si quis, cum non poſſit de inofficioſo queri, ad querelam admiſſus, pro parte reſcindere teſtamentum tentet, et vnum ſibi heredem eligat, contra quem inofficioſi querelam inſtituat: dicendum eſt, quia teſtamentum pro parte valet, et praecedentes eum perſonae excluſae ſunt, cum effectu querelam inſtituiſſe.

26. *Idem lib. 8. Diſputationum.*

Si ſub hac conditione fuerit heres inſtitutus, *ſi Stichum manumiſerit*, et manumiſiſſet, et poſtaquam manumiſit, inofficioſum vel injuſtum teſtamentum pronuncietur: aequum eſt, huic quoque ſuccurri, vt ſerui pretium à manumiſſo accipiat, ne fruſtra ſeruum perdat.

27. *Idem lib. 6. Opinionum.*

Si, inſtituta de inofficioſo teſtamento accuſatione, de lite pacto transactum eſt, nec fides ab herede transactioni praeſtatur: inofficioſi cauſam integram eſſe placuit. §. 1. Ei, qui ſe filium ejus eſſe adfirmat, qui teſtamento id denegauit, tamen eum exheredauit, de inofficioſo teſtamento cauſa ſupereſt. §. 2. De inofficioſo teſtamento militis dicere nec miles poteſt.

§. 3. De inofficioſo teſtamento nepos contra patruum ſuum, vel alium ſcriptum heredem, pro portione egerat, et obtinuerat; ſed ſcriptus heres appellauerat: placuit, interim propter inopiam pupilli alimenta ei pro modo facultatum, quae per inofficioſi teſtamenti accuſationem pro parte ei vindicabantur, decerni, eaque aduerſarium ei ſubminiſtrare neceſſe habere vsque ad finem litis.

§. 4. De teſtamento matris, quae exiſtimans periiſſe filium, alium heredem inſtituit, de inofficioſo queri poteſt.

28. PAVLVS *lib. ſingulari de Septemuiralibus Judiciis.*

Cum mater militem filium falſo audiſſet deceſſiſſe, et teſtamento heredes alios inſtituiſſet. Diuus HADRIANVS decreuit; *hereditatem ad filium pertinere: ita vt libertates et legata praeſtentur.* Hic illud adnotatum, quod *de libertatibus et legatis* adjicitur: nam, † cum inofficioſum teſtamentum arguitur, nihil ex eo teſtamento valet.

29. VLPIANVS *lib. 5. Opinionum.*

Si ſuſpecta colluſio ſit legatariis inter ſcriptos heredes, et eum, qui de inofficioſo teſtamento agit: adeſſe etiam legatarios, et voluntatem defuncti tueri, conſtitutum eſt. Eisdemque permiſſum eſt etiam appellare, ſi contra teſtamentum pronunciatum fuerit.

§. 1. De inofficioſo teſtamento matris ſpurii quoque filii dicere poſſunt. §. 2. Quamuis, inſtituta inofficioſi teſtamenti accuſatione, res transactione deciſa ſit, tamen teſtamentum in ſuo jure manet: et ideo datae in eo libertates, atque legata, vsque quo Falcidia permittit, * ſuam habent poteſtatem.

* L. 2. L. 8. vnde cogn.

§. 3. Quoniam femina nullum adoptare filium ſine juſſu Principis poteſt, nec de inofficioſo teſtamento ejus, quam quis ſibi matrem adoptiuam falſo (eſſe) exiſtimabat, agere poteſt.

§. 4. In ea prouincia de inofficioſo teſtamento agi oportet, in qua ſcripti heredes domicilium habent.

30. MARCIANVS *lib. 4. Inſtitutionum.*

Aduerſus teſtamentum filii in adoptionem dati pater naturalis recte de inofficioſo teſtamento agere poteſt.

§. 1. Tutoribus, pupilli nomine, ſine periculo ejus, quod teſtamento datum eſt, agere [poſſe] de inofficioſo vel falſo teſtamento, Diui SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt.

31. PAVLVS *lib. ſingulari de Septemuiralibus Judiciis.*

Si is, qui admittitur ad accuſationem, nolit, aut non poſſit accuſare: an ſequens admittatur, videndum eſt, et placuit, poſſe: vt fiat ſucceſſioni locus.

§. 1. Quantum ad inofficioſi liberorum vel parentum querelam pertinet: nihil intereſt, quis ſit heres ſcriptus, ex liberis, an extraneis, vel municipibus. §. 2. Si heres extiterim ei, qui eo teſtamento inſtitutus eſt, quod de inofficioſo arguere volo, non mihi nocebit; maxime, ſi eam portionem non poſſideam, vel jure ſuo poſſideam.

§. 3. Diuerſum dicemus, ſi legauerit mihi eam rem, quam quis eo teſtamento acceperat: nam ſi eam agnoſcam, repellar ab accuſatione. §. 4. Quid ergo, ſi alias voluntatem teſtatoris probauerim? puta in teſtamento adſcripſerim, poſt mortem patris conſentire me? repellendus ſum ab accuſatione.

32. *Idem lib. ſingulari de Inofficioſo Teſtamento.*

Si exheredatus petenti legatum ex teſtamento aduocationem praebuit, procurationemue ſuſceperit, remouetur ab accuſatione: agnouiſſe enim videtur, qui qualequale judicium defuncti comprobauit.

§. 1. Si legatario heres extiterit exheredatus, petieritque legatum, videbimus, an ſit ſummouendus ab [hac] accuſatione: certum eſt enim judicium defuncti: et rurſus, nihil ei ex teſtamento relictum, verum eſt: potius tamen fecerit, ſi ſe abſtinuerit à petitione legati.

*) vid. infr. ad L. III. Tit. II. De Suis et Legitimis Heredibus. Dig. 38. T. 16.

Ad

Ad TIT. XIX.

TESTAMENTA QVEMADMODVM *APERIANTVR, INSPCIANTVR* ET *DESCRIBANTVR.*

(Dig. 29. T. 3.)

1. CAIVS [*lib. 17. ad Edictum Prouinciale.*]

Omnibus quicunque deſiderant tabulas teſtamenti inſpicere, vel etiam deſcribere, deſpiciendi deſcribendique poteſtatem facturum ſe Praetor pollicetur. † Quod vel ſuo vel alieno nomine deſideranti tribuere eum, manifeſtum eſt.

§. 1. *Ratio* autem hujus Edicti manifeſta eſt. Neque enim ſine judice tranſigi, neque apud judicem exquiri veritas de his controuerſiis, quae ex teſtamento proficiſcerentur, aliter poteſt, quam inſpectis cognitisque verbis teſtamenti.

§. 2. Si quis neget ſigillum ſuum agnoſcere, non ideo quidem minus aperiuntur tabulae, ſed alias ſuſpectae fiunt.

2. VLPIANVS *lib. 50. ad Edictum.*

Tabularum teſtamenti inſtrumentum non eſt vnius hominis; hoc eſt heredis: ſed vniuerſorum, quibus quid illic aſſcriptum eſt: quin potius publicum eſt inſtrumentum.

§. 1. *Teſtamentum* autem proprie illud dicitur, quod jure perfectum eſt: ſed abuſiue teſtamenta ea quoque appellamus, quae falſa ſunt, vel injuſta, vel irrita, vel rupta: itemque imperfecta ſolemus teſtamenta dicere.

§. 2. *Ad cauſam* autem *teſtamenti pertinere* videtur id, quodcunque quaſi ad teſtamentum factum ſit, in quacunque materia fuerit ſcriptum, quod contineat ſupremam voluntatem: et tam principalea, quam ſecundae tabulae Edicto continentur.

§. 3. Si plura ſint teſtamenta, quae quis exhiberi deſideret: vniuerſorum ei facultas facienda eſt.

§. 4. Si dubitetur, vtrum viuat, an deceſſerit is, cujus quis, quod ad cauſam teſtamenti pertinet, inſpici † deſcribique poſtulat, dicendum eſt, Praetorem cauſa cognita ſtatuere id debere: vt, ſi liquerit eum viuere, non permittat inſpici tabulas; et vt ipſam ſcripturam quis inſpiciat, et ſigilla, et quid aliud ex tabulis velit ſpectare. §. 5. Inſpectio tabularum etiam lectionem earum indicat. §. 6. *Diem* autem *et Conſulem tabularum non patitur* Praetor *deſcribi vel inſpici*, Idcirco, ne quid falſi fiat: namque etiam inſpectio materiam falſo fabricando inſtruere poteſt.

§. 7. Vtrum autem in continenti poteſtatem inſpiciendi vel deſcribendi jubet, an deſideranti tempus dabit ad exhibitionem? Et magis eſt, vt dari debeat, ſecundum locorum anguſtias, ſeu prolixitates. §. 8. Si quis non negans apud ſe tabulas eſſe, non patiatur inſpici, et deſcribi, omnimodo ad hoc compelletur: ſi tamen neget penes ſe tabulas eſſe, dicendum eſt, ad interdictum remitti, quod eſt *de tabulis exhibendis.*

3. CAJVS [*lib. 17. ad Edictum Prouinciale.*]

Ipſi tamen heredi vindicatio tabularum, ſicut ceterarum hereditariarum rerum competit: et ob id ad exhibendum quoque agere * poteſt. * L. 3. §. 8. ad exhib.

4. VLPIANVS [*lib. 50. ad Edictum.*]

Cvm ab initio aperiendae ſint tabulae, Praetoris id officium eſt, vt cogat ſignatores conuenire, et ſigilla ſua recognoſcere.

5. PAVLVS [*lib. 8. ad Plautium.*]

Vel negare ſe ſignaſſe: publice enim expedit, ſuprema hominum judicia exitum habere.

6. VLPIANVS [*lib. 50. ad Edictum.*]

Sed ſi major pars ſignatorum fuerit inuenta, poterit ipſis interuenientibus reſignari teſtamentum, et recitari.

7. CAJVS [*lib. 7. ad Edictum Prouinciale.*]

Sed ſi quis ex ſignatoribus aberit, mitti debent tabulae teſtamenti, vbi ipſe ſit, vt agnoſcat, nam reuocari eum, agnoſcendi cauſa, * oneroſum eſt: quippe ſaepe cum magna captione à rebus noſtris reuocamur; et ſit iniquum, damnoſum eoque eſſe officium ſuum. Nec ad rem pertinet, vnus abſit, an omnes: et ſi forte, omnibus abſentibus, cauſa aliqua aperire tabulas vrgeat, debet Proconſul curare, vt interuenientibus optimae opinionis viris aperiantur, et poſt deſcriptum et recognitum factum, ab iisdem, quibus interuenientibus apertae ſunt, obſignentur: tunc deinde eo mittantur, vbi ipſi ſignatores ſint, ad inſpicienda ſigilla ſua.

8. VLPIANVS [*lib. 50. ad Edictum.*]

Pupillares tabulas, etiam ſi non fuerit ſuperſcriptum, *ne aperirentur*, attamen, ſi ſeorſum eas ſignatas teſtator reliquerit, Praetor eas aperiri, niſi cauſa cognita, non patietur.

9. PAVLVS [*lib. 45. ad Edictum.*]

Si mulier ventris nomine in poſſeſſione ſit, aperiendae ſunt ſecundae tabulae, vt ſciatur, cui demandata ſit curatio.

10. VLPIANVS [*lib. 13. ad Legem Juliam et Papiam*].

Si in duobus exemplariis ſcriptum ſit teſtamentum, alterutro patefacto, apertae tabulae ſunt.

§. 1. Si ſui natura tabulae patefactae ſunt, apertum videri teſtamentum non dubitatur: non enim quaeremus, à quo aperiantur. §. 2. Si tabulae non compareant, vel exuſtae ſint: futurum eſt, vt ſubuenire legatariis debeat. Idem eſt, ſi ſuppreſſae, (vel) occultae ſint.

11. CAJVS [*lib. 11. ad Legem Juliam et Papiam.*]

Sicut codicilli pars intelliguntur teſtamenti: ita ſecundae tabulae principalium tabularum partem obtinere videntur.

12. VLPIANVS [*lib. 13. ad Legem Juliam et Papiam.*]

Si quis fecerit teſtamentum, et exemplum ejus, exemplo quidem aperto nondum apertum eſt teſtamentum: ſi authenticum patefactum eſt, totum apertum eſt.

a) De *SENATVSCONSVLTO SILANIANO* et *CLAVDIANO*, QVORVM TESTAMENTA NE *APERIANTVR.*

(Dig. 29. T. 5)

1. VLPIANVS [*lib. 50. ad Edictum.*]

Cum aliter nulla domus tuta eſſe poſſit, niſi periculo capitis ſui cuſtodiam dominis, tam à domeſticis, quam ab extraneis, praeſtare ſerui cogantur: ideo Senatusconſulta introducta ſunt *de publica quaeſtione à familia necatorum habenda.*

§. 1.

§. 1. *Domini* appellatione continetur, qui habet proprirtatem, etſi vſusfructus alienus ſit. §. 2. Qui ſeruum bona fide poſſedit, domini appellatione non continebitur: nec qui vſumfructum ſolum habuit. §. 3. Seruus pignori datus, quod attinet ad debitoris necem, per omnia (perinde) habetur, atque ſi pignori datus non eſſet.

§. 4. *Serui* appellatione etiam hi continentur, qui ſub conditione legati ſunt: nam medio tempore heredis ſunt: nec, quod conditio exiſtens efficit, vt deſinant eſſe heredis, facit, ne videantur, interim ejus (eſſe). † Idemque erit dicendum in ſtatulibero. §. 5. Sed in eo, cui fideicommiſſa libertas pure debetur, extat Reſcriptum Diui PII ad IVBENTIVM SABINVM: quo oſtenditur, non eſſe feſtinandum ad tormenta ejus, cui fideicommiſſa libertas debetur: et magis eſt, ne puniatur ob hoc, quod ſub eodem tecto fuit, niſi particeps ſceleris fuerit.

§. 6. *Domini* appellatione etiam pro parte dominum contineri, dicendum eſt. §. 7. Domini appellatione et filiusfamilias, caeterique liberi, qui in poteſtate ſunt, continentur. Senatusconſultum enim Silanianum non ſolum ad patresfamilias, verum ad liberos quoque pertinet.

§. 8. Quid deinde dicemus, ſi liberi non ſint in poteſtate? MARCELLVS lib. 12. Digeſtorum dubitat: ego puto plenius accipiendum, vt etiam ad eos liberos pertineat, qui in poteſtate non ſunt. §. 9. In eo, qui eſt in adoptionem datus, *non* putamus locum habere Senatusconſultum, quamuis in adoptato locum habet. §. 10. Sed nec in *alumno* occiſo locus eſt Senatusconſulto.

§. 11. De matris ſeruis, filio filiaue occiſis, quaeſtio non habebitur. §. 12. Si pater ab hoſtibus captus ſit, quaeſtionem de ſeruis habendam et ſupplicium, filio occiſo, *eleganter* SCAEVOLA ait: Quod etiam poſt mortem patris probat, ſi, antequam ei ſuus heres exiſtat, occiſus fuerit. §. 13. Idem SCAEVOLA ait, conſtantius defendendum, herede inſtituto filio, de his quaeſtionem habendam et ſupplicium, qui pure legati vel manumiſſi ſunt, ante aditam hereditatem filio occiſo: quamuis enim, ſi viueret, herede eo exiſtente, ipſius non eſſent futuri: attamen vbi deceſſit, qua extinctum legatum et libertas eſt, Senatusconſulto fore locum dicit.

§. 14. Si pater necatus ſit, an de ſeruis filii quaeſtio habeatur, ſi forte in caſtrenſi peculio ſeruos habuit? Et magis eſt, quaeſtionem de ſeruis filii habendam, ſuppliciumque ſumendum, licet non ſit in poteſtate filius. §. 15. Si vir aut uxor occiſi eſſe proponantur, de ſeruis eorum quaeſtio habetur: quamquam neque viri ſerui proprie vxoris dicantur, neque vxoris proprie viri: ſed quia *commixta familia* (*eſt*) *et vna domus eſt*, ita vindicandum, atque in propriis ſeruis, Senatus cenſuit. §. 16. Sed neque vxore occiſa, neque marito, de ſeruis ſoceri quaeſtionem habendam, Senatus cenſuit. MARCELLVS autem lib. 12. Digeſtorum etiam in ſoceri ſeruis idem, quod in mariti, recte dixit.

§. 17. *Occiſorum* appellatione eos contineri LABEO ſcribit, qui per vim aut caedem ſunt interfecti, [vt] puta jugulatum, ſtrangulatum, praecipitatum, vel ſaxo, vel fuſte, vel lapide percuſſum, vel quo alio telo [necatum.]

§. 18. Quod ſi quis [puta] veneno, vel etiam quo alio, quod clam necare ſoleat, interemptus ſit: ad [hoc] Senatusconſultum vindicta mortis ejus non pertinebit. Hoc idcirco, quia toties puniendi ſunt ſerui, quia auxilium domino non tulerunt, quoties potuerunt ei aduerſus vim opem ferre, et non tulerunt: caeterum quid potuerunt facere aduerſus eos, qui veneno, vel quo alio more inſidiantur?

§. 19. Plane ſi venenum per vim infuſum ſit, Senatusconſultum locum habet. §. 20. Vbicunque igitur vis adhibita eſt, quae interimere ſolet, ibi dicendum eſt, locum Senatusconſulto fore. §. 21. Quid ergo, ſi dominus veneno, non per vim necatus eſſe proponatur, impunitum erit factum? nullo modo. Licet enim ceſſat Senatusconſultum Silanianum, nec quaeſtio ſuppliciumque de his, qui ſub eodem tecto fuerunt, habeatur: tamen ſi qui conſcii, vel * factores ſceleris fuerunt, hi demum ſupplicio afficiuntur. Et adiri hereditas, aperirique tabulae etiam ante quaeſtionem habitam poſſunt. * L. 5. §. 3. L. 20. h. t.

§. 22. Si ſibi manus quis intulit, Senatusconſulto quidem Silaniano locus non eſt, ſed mors ejus vindicatur; ſcilicet, vt ſi in conſpectu ſeruorum hoc fecit, potueruntque eum in ſe ſaevientem prohibere, poena adficiantur; ſi vero non potuerunt, liberentur.

§. 23. Si quis non metu criminis imminentis, ſed taedio vitae, vel impatientia doloris ſibi manus intulit, ejus teſtamentum aperiri et recitari mortis caſus non impedit. §. 24. Item illud ſciendum eſt, niſi conſtet aliquem eſſe occiſum, non haberi de familia * quaeſtionem. Liquere igitur debet, ſcelere interemptum, vt Senatusconſulto locus ſit.

* L. 3. §. 18. h. t.

§. 25. Quaeſtionem autem ſic accipimus, non tormenta tantum, ſed omnem inquiſitionem et defenſionem mortis. §. 26. Hoc autem Senatusconſultum eos quidem, *qui ſub eodem tecto* fuerunt, omnimodo punit: eos vero, qui non ſub eodem tecto, ſed in eadem regione, non aliter, niſi conſcii fuiſſent.

§. 27. *Eodem autem tecto* qualiter accipiatur, videamus: vtrum intra eosdem parietes, an et vltra; intra eandem diaetam, vel cubiculum, vel eandem domum, vel eosdem hortos, vel totam villam? Et ait SABINVS, ſic eſſe ſaepe judicatum, vt quicunque eo loci fuerunt, vnde vocem exaudire potuerunt, hi puniantur, quaſi ſub eodem tecto fuerint; licet alii validioris vocis, alii exiguioris [ſunt], nec omnes vndique exaudiri poſſunt.

§. 28. Juxta hoc tamen videtur et Diuus HADRIANVS reſcripſiſſe in haec verba: *Serui, quoties dominis ſuis auxilium ferre poſſunt, non debent ſaluti eorum ſuam anteponere. Potuiſſe autem ancillam, quae in eodem conclaui cum domina ſua fuerat, auxilium ei ferre, ſi non corpore ſuo, at certe voce plorantem, vt hi, qui in domo fuerant, aut vicini audirent. Hoc ipſum manifeſtum eſt, quod dixit percuſſorem ſibi mortem minatum, ſi proclamaſſet: vltimum vtique ſupplicium pati debet, vel in hoc, ne caeteri ſerui credant, in periculo dominorum ſibi quemque conſulere debere.*

§. 29. *Hoc reſcriptum* multa continet: nam ei non parcit, qui in eodem conclaui fuit; et ei, qui timuit mori, non ignoſcit; et quod vel voce oporteat ſeruos dominis auxilium ferre, oſtendit. §. 30. Si quis in villa agens occiſus ſit: plus quam iniquum eſt, ſi forte *diffuſa late praedia habeat*, de omnibus, qui in ea regione fuerint, ſeruis, et quaeſtionem haberi, et ſupplicium ſumi. Sufficit ergo eos, qui cum ipſo, qui occiſus dicitur, fuerunt, et qui ſuſpicione caedis, aut conſcientia attingi videbuntur, (de his) quaeſtionem haberi.

§. 31. Cum dominus in itinere eſſet occiſus, de his, qui vna cum eo fuerunt, cum occideretur, vel cum vna fuiſſent, profugerunt, ſupplicium ſumendum eſt: Quod ſi cum domino nemo fuit, cum occideretur, ceſſant iſta Senatusconſulta.

§. 32. *Impubes* ſeruus, vel ancilla nondum viripotens, non in eadem cauſa erunt: aetas enim excuſationem meretur.

§. 33. Impuberi autem vtrum in ſupplicio tantum parcimus, an vero etiam in quaeſtione? Et magis eſt, vt de impubere nec quaeſtio habeatur: et alias ſolet hoc in vſu obſeruari, vt impuberes non torqueantur; terreri tantum ſolent, et habena, vel ferula caedi.

§. 34. Excuſantur autem ſerui, qui auxilium tulerunt ſine dolo malo. Nam ſi finxit ſe quis auxilium ferre, vel dicis gratia tulit: nihil hoc commentum eis proderit. §. 35. *Tuliſſe* autem *auxilium* non tantum is videtur, qui ſeruauit dominum, (hoc eſt, qui potuit ita opem ferre, vt ſaluus eſſet dominus,) verum is quoque, qui, quidquid potuit, fecit, tametſi dominus interfectus eſt: veluti ſi quis clamauit, *vt ad auxilium* conueniretur, aut terruit aggreſſores; atque ſi quis turbam conuocauit, aut ſi corpus ſuum objecit, vel alias corpore ſuo auxilium tulit.

§. 36. Non tamen ſemper, qui clamore vſus eſt, auxilium tuliſſe videtur: quid enim, ſi cum poſſet manu depellere à domino periculum, ille clamorem inanem elegit? plectendus vtique erit.

§. 37. Quid, ſi vulnerati ſint ſerui, cum protegerent dominum? Dicendum eſt, parci eis debere: niſi ſi aut ipſi vulnera iſta ſecerunt data opera, ne punirentur; aut talia vulnera iſti acceperunt, vt poſſent nihilominus opem ferre, ſi voluiſſent.

§. 38. Si dominus mortiſere vulneratus ſuperuixerit, nec de quoquam ſeruorum ſuorum conqueſtus ſit: etiam ſi ſub eodem tecto fuerunt, tamen parcendum illis erit.

2. CALLISTRATVS [*lib. 5. de Cognitionibus*]

Diuus MARCVS COMMODVS PISONI reſcripſit in haec verba: Cum conſtiterit apud te; PISO cariſſime, Julium Donatum, poſteaquam conterritus aduentu latronum profugerat villam ſuam, vulneratum eſſe, mox teſtamento facto purgaſſe officium ſeruorum ſuorum: nec pietas pro ſeruis, nec ſollicitudo heredis obtinere debet, vt ad poenam vocentur, quos abſoluit dominus ipſe.

3. VLPIANVS [*lib. 50. ad Edictum.*]

Si quis in graui valetudine affectus, opem domino ferre non potuerit, ſubueniendum eſt ei.

§. 1. Si quis moriens dixiſſet, *ſeruo vim mortis allatam eſſe ſibi:* dicendum eſt, non eſſe credendum domino, ſi moriens hoc dixit; niſi potuerit et probari.

§. 2. Si maritus vxorem noctu intra cubiculum ſecum cubantem necauerit, vel vxor maritum: ſerui poena Senatusconſulti liberabuntur. † Sed ſi exaudiſſent, et opem non tuliſſent: plectendi erunt, non tantum ſi proprii eſſent mulieris, ſed etiam ſi mariti.

§. 3. Si tamen maritus in adulterio deprehenſam occidat: quia ignoſcitur ei. dicendum eſt, non tantum mariti, ſed etiam vxoris ſeruos liberandos, ſi juſtum dolorem exequenti domino non reſtiterunt. §. 4. Si cum omnes domini adgreſſuram paterentur, vni ſeruus opem tulit, an ſit excuſandus: an vero, quia omnibus non tulit, plectendus? Et magis eſt, [vt] ſi quidem omnibus ferre potuit, quamuis quibusdam tulit, ſupplicio adficiendum: ſi vero ſimul omnibus non potuit, excuſandum, quia quibusdam opem tulerit. Nam illud durum eſt dicere, ſi, cum duobus auxilium ferre non poſſit, elegit alteri eſſe auxilio, electione crimen eum contraxiſſe.

§. 5. Quare et ſi ſeruus mulieris, marito dominae magis auxilio fuit, quam dominae; vel contra: dicendum eſt, ignoſci ei debere. §. 6. Subuenitur eis, qui eo tempore, quo dominus dominae occiſus eſt, *clauſi* ita fuerunt ſine dolo malo, vt erumpere ſuccurrendi cauſa, aut comprehendendi eos, qui caedem fecerint, non potuerint. Nec intereſt, à quo *clauſi* continebantur. Sic tamen non data opera voluerint ſe ita includi, ne opem ferre poſſint. *Clauſos* accipere debemus, et ſi ſunt vincti: ſi tamen ita vincti, vt omnimodo erumpere vincula, et auxilio eſſe non potuerunt.

§. 7. Ignoſcitur etiam his, qui *aetate defecti ſunt*. §. 8. *Surdus* quoque inter imbecillos numerandus eſt, aut inter eos, qui ſub eodem tecto non ſunt: quia vt illi per ſpatium, ita hic per morbum nihil audit.

§. 9. *Caecus* quoque veniam mereri debet. §. 10. *Mutum*, ſimili modo excipimus, ſed ibi, vbi vocis tantum auxilium ſuperfuit.

§. 11. *Furioſos* excipi, nequaquam dubium eſt. §. 12. Si quis [quem] eorum ſeruum ſeruamue ex ea familia, qui ejus facinoris noxius erit, receperit vel celauerit ſciens dolo malo: in ea cauſa eſt, ac ſi Lege, quae de ſicariis lata eſt, facinoris noxius fuerit.

§. 13. Si ex ſtipulatu ſeruus debeatur, et caedem domini arguerit, et pro (hoc) praemio liber eſſe juſſus ſit: ex ſtipulatu actio ſtipulatori non datur. Nam, et ſi ſupplicio affectus fuiſſet, non daretur. Quod ſi ſub eodem tecto non fuit, ex ſtipulatu actio in aeſtimatione ſerui vtilis erit creditori.

§. 14. Vtrum autem is ſolus videatur indicaſſe vel arguiſſe, qui ad hoc proſilit vitro; an etiam is, qui, cum accuſaretur, ipſe detorſit in alium crimen? et magis eſt, vt ille hoc praemio dignus ſit, qui vitro ad accuſationem proſilit.

§. 15. Hi quoque, qui non potuerunt alias ad libertatem peruenire, (vtputa, ſi hac lege diſtractus erat quia, *ne manumitteretur*,) poterunt propter hoc, quod in commune vtile eſt, ad libertatem peruenire. §. 16. De his quoque ſeruis, qui teſtamento manumiſſi ſunt, perinde atque ſeruis, ſupplicium ſumendum eſt.

§. 17. De his, qui, antequam teſtamentum occiſi occiſaeue aperiretur, profugiſſent, poſteaque aperto teſtamento liberi ſcripti inuenirentur, perinde ac ſi de ſeruis, quaeſtio habenda, ſuppliciumque ſumendum eſt. Nam eſt *aequiſſimum, vltioni dominorum non obſtare indulgentiam ipſorum: quam* (quo) *quisque pleniorem eſſet expertus, eo grauiorem ſceleri ſuo poenam merebitur.*

§. 18. Quod ad cauſam teſtamenti pertinens relictum erit ab eo, qui occiſus eſſe dicetur: id ne quis ſciens dolo malo aperiendum, recitandum, deſcribendumque curet, Edicto cauetur, prius quam de ea familia quaeſtio ex Senatusconſulto habita ſuppliciumque de noxiis ſumptum fuerit.

§. 19. *Aperire* autem hic ille videtur, qui naturaliter aperit, ſiue ſint ſignatae, ſiue non ſint legatae, ſed tantum naturaliter clauſae. §. 20. Aperire accipere debemus prohibitos nos, vel palam, vel publice, vel ſecreto. Omnis enim apertura prohibita eſt. §. 21. Si quis ignorans occiſum, aperuerit: non debet hoc Edicto teneri.

§. 22. Et ſi ſciens, non tamen dolo aperuit, aeque non tenebitur: ſi forte per imperitiam, vel per ruſticitatem, ignarus Edicti Praetoris vel Senatusconſulti, aperuit. §. 23. Si quis tabulas quidem non aperuit naturaliter, linum autem inciderit: excuſatus erit. Quia dolo caret. qui ipſas tabulas non aperuit. §. 24. Si autem non totum teſtamentum, ſed pars ejus aperta ſit: dicendum eſt, in Edictum incidiſſe eum, qui aperuit. parui enim refert, vtrum totum, an pars aperiatur.

§. 25. Si quis codicillos aperuerit, teſtamentum non aperuerit: in Edictum incidit. Nam et codicilli ad cauſam teſtamenti

Digitized by Google

ſtamenti pertinent. §. 26. Item ſiue jure valeat id, quod apertum eſt, ſiue non valeat, attamen Edicto locus eſt.

§. 27. Eadem ſeruantur et de his, quae ad cauſam ſubſtitutionis pertinent, ſi pupillus, pupillaue, occiſus, occiſaue eſſe dicetur. §. 28. Si alius aperuit, alius recitauit, alius deſcripſerit: omnes in Edictum incident, qui ſingula eorum fecerunt.

§. 29. Non tantum ex teſtamento, ſed etiam ab inteſtato hereditas ad hoc Edictum pertinet: vt ne quis adeat, bonorumue poſſeſſionem petat, antequam quaeſtio de familia habeatur: ne heres propter compendium ſuum familiae facinus occultaret.

§. 30. Eleganter SCAEVOLA ait, vt quis ad heredem ſuum vtiles actiones transmittat, ſi forte ante aditionem deceſſit: exploratum eſſe debere, idcirco eum non adire, quod Senatusconſulto Edictoque terreatur.

§. 31. Si conditioni intra diem ex die mortis praeſtitutum parere juſſi, ignorantia non paruerunt: ſi idcirco ignoratum eſt, quia metu Senatusconſulti aperiri tabulae non potuerunt, ſuccuritur eis ad impiendam conditionem.

§. 32. Si et aliud impedimentum ſit de non adeunda hereditate, vel aperiendarum tabularum; (ſit) et Senatusconſulti: nihil prodeſſe impedimentum Senatusconſulti, ſi et aliud fuit: veluti ſi praegnans vxor occiſi fuit, vel etiam putabatur, et propterea adire hereditatem inſtitutus non potuerit.

4. PAPINIANVS [*lib. 6. Reſponſorum.*]

Qui poſthumos heredes inſtituerat, non natis poſthumis, vxorem ſecundo loco ſcripſit heredem: a cum familia necatus diceretur, vxor diem ſuum obierat: heredes mulieris actiones ex conſtitutione ſibi dari poſtulabant: Eos ita demum audiendos eſſe reſpondi, ſi mulier, quam in vtero nihil geſtare conſtabat, propter Senatusconſultum hereditatem adire noluit: alioquin praegnante ea defuncta nullam injuriae querelam interueniſſe.

5. VLPIANVS (*lib. 50. ad Edictum.*)

Neceſſarios heredes puto Edicto comprehendi, ſi ſe miſceant hereditati.

§. 1. Nec bonorum poſſeſſionem peti Praetor permittit: et ego puto ad omnes bonorum poſſeſſiones hoc Edictum pertinere.

§. 2. Non alias bona publicantur, quam ſi conſtabit eſſe occiſum patremfamilias, et heredem ante quaeſtionem de familia habitam, ſuppliciumque ſumptum, adiſſe hereditatem.

§. 3. Vbi quis incuria necatus eſt, vel Medici inſidiis, adiri quidem hereditas poteſt, ſed heredi defenſio mortis incumbit.

6. PAVLVS (*lib. 46. ad Edictum.*)

Et ſi percuſſor certus ſit, tamen habenda quaeſtio eſt, vt caedis mandator inueniatur. Vtique autem ipſe maxime quaeſtioni dabitur, quamuis et caeteri puniantur.

§. 1. Quamuis alias in caput domini ſerui non torqueantur, recte tamen fiet quaeſtio, etiam ſi heredem accuſet: ſiue extraneus heres, ſiue ex ſuis ſit.

§. 2. Si vnus ex dominis non compareat, quaerendum eſt de caſu ejus per ſeruos, quos communes habuerunt: magis enim de ſalute, aut viſione domini non comparentis, quam in caput praeſentis torquebuntur.

§. 3. Si *appetitus ſit, nec occiſus* dominus, nihil Senatusconſulto cauetur: ipſe enim in familiam ſuam poteſt animaduertere.

7. *Idem (lib. ſingulari ad Senatusconſultum Silanianum.)*

Et [in] libertos extraordinarium auxilium habebit.

8. *Idem [lib. 46. ad Edictum.]*

Senatusconſulto Piſoniano cauetur, *vt, ſi poenae obnoxius ſeruus veniſſet, quandoque animaduerſum in eum eſſet, vt venditor pretium praeſtaret:* ne emptori injuriam feciſſe videatur Senatus.

§. 1. Si filiusfamilias, qui in caſtrenſi peculio teſtatus eſt, occiſus ſit; omni modo id defendendum eſt, vt ex quibus caſibus ad fiſcum patrisfamilias bona pertinent, his caſibus et hujus peculium, potius quam ad heredes, qui deliquerunt in adeundo, et ſimilibus, vitiue non ſunt.

9. CAJVS (*lib. 17. ad Edictum Prouinciale.*)

Cum fiſco caduca bona defuncti addicantur propter inultam mortem, in eum legatorum actio datur: et libertates ratae ſunt, eorum ſcilicet, qui Senatusconſulto excipiuntur.

10. PAVLVS [*lib. ſing. ad Senatusconſultum Silanianum.*]

Si *exheredatus filius*, antequam adiretur patris hereditas, occiſus ſit: ex euentu inſpicietur, vt, ſi adita fuerit hereditas, quaſi alieni fuiſſe videantur. ſi vero irritum teſtamentum factum ſit, quia ipſius eſſent, ſi viueret, omnia perinde aguntur, ac ſi dominus eſſet.

§. 1. Sub Diuo TRAJANO conſtitutum eſt, de his libertis, quos viuus manumiſerat, quaeſtionem haberi.

11. TRYPHONINVS [*lib. 2. Diſputationum.*]

Idemque erit et de his, qui jus annulorum petierant.

12. PAVLVS [*lib. ſingulari ad Senatusconſultum Silanianum.*]

Si ſeruus a teſtatore occiſo legatus ſit, et Praetor pro praemio ſtatuerit liberum eum eſſe: dicendum eſt: non impediri libertatem.

13. VENVLEJVS SATVRNINVS [*lib. 2. de publicis Judiciis.*]

In cognitione aperti aduerſus Senatusconſultum *teſtamenti* ejus, qui a familia ſua occiſus dicatur, *quinquennii tempus conſtitutum* eſt Senatusconſulto, Tauro et Lepido Conſulibus: quod tamen ad extraneos pertinet. namque eos, qui parricidii poena teneri poſſunt, ſemper accuſare permittitur eodem Senatusconſulto.

14. MAECIANVS [*lib. 11. de publicis Judiciis*]

Excipiuntur Senatusconſulto Silaniano *impuberes ſerui.* Trebius autem Germanus Legatus etiam de impubere ſumi juſſit ſupplicium; et tamen non ſine ratione. nam is puer nec multum a puberi aetate aberat, et ad pedes domini cubuerat, cum occideretur, nec poſtea caedem ejus prodiderat. vt enim opem ferre eum non potuiſſe conſtabat, ita ſilentium praeſtitiſſe etiam poſtea, certum erat. et his duntaxat impuberibus Senatusconſulto parci credebat, qui tantum ſub eodem tecto fuiſſent; qui vero miniſtri, vel participes caedis fuiſſent, et ejus aetatis, (quanquam nondum puberis) vt rei intellectum capere poſſent, his non magis in caede domini, quam in vlla alia cauſa parci oportere.

15. MARCIANVS [*lib. ſing. de Delatoribus.*]

Si ſequens gradus vltus fuerit necem teſtatoris, an priore hereditas ad illum tranaſeratur? Et ait Papinianvs, non eſſe hoc: nam poena illius, hujus praeminm eſſe non debet.

§. 1. Cum ex parte heredi inſtituto legatum quoque erat, et in vlciſcenda morte ceſſauerat: Diui SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt, tam hereditatis portionem, quam lagatum ei auſereudum.

§ 2. Heredibus autem, qui in vlciſcenda morte defuncti ceſſauerant, tam teſtamento, quam ab inteſtato auferuntur bona, (forte et ſi quaſi patrouus venit): quamuis hi ſuo jure admittantur.

16. MARCELLVS [*lib. 12. Digeſtorum.*]

Domino a familia occiſo, ſeruus communis necem ejus detexit: fauore libertatis liber quidem fieri debet, pretii autem partem ſibi contingentem ſocium conſequi oportat.

17. MODESTINVS (*lib. 8. Regularum.*)

Prius de ſe familia torquenda eſt; et, ſi confiteatur, tunc interrogetur, quo mandante flagitium admiſſum ſit?

18. *Idem* (*lib. 9. Regularum.*)

Ex inofficioſo teſtamento queri idem, et mortem vindicara defuncti non prohibetur: idque Pavlvs reſpondit.

19. *Idem lib. 8. Pandectarum.*

Cum dominus occiditur, auxilium ei familia ferre debet et armis, et manu, et clamoribus, et objectu corporis. Quod ſi, cum poſſet, non tulerit, merito de ea ſupplicium ſumitur.

20. PAPINIANVS [*lib. 2. Reſponſorum.*]

Heres, qui veneni cauſam perſequitur, res hereditarias vrgentes ordinare, ſaluis probationum indiciis non prohibetur.

21. *Idem* [*lib. 6. Reſponſorum.*]

Propter veneni quaeſtionem tempus petendae poſſeſſionis non proſertur: cum eo quoque ſuſpenſo crimine recte petatur. Aliud Senatui placuit, cum a familia dominus necatus dicitur, ſeruorum videlicet cauſa: quorum libartatem, quaeſtionis habendae gratia, negligi neceſſe eſt.

§. 1. Neptis, quae poſſeſſionem auiae petierat, mortem ejus, interfectam ſcieus, non defenderat: fideicommiſſum, quod auia ex alio teſtamento nepti debuit, in reſtituendis fiſco bonis non eſſe deducendum placuit. dolus enim heredis punitus eſt. Si autem negligentia mulier emolumentum bonorum amiſerit, fideicommiſſum eſſe retinendum, integrato jure debiti, rationis eſt.

§. 2. Praeſidis iniquitate reis illatae caedis abſolutis, heredibus, qui non *defunctorie* debitum officium impleuerant, quamuis non prouocaſſent, hereditatem auferri non oportere, viſum eſt.

22. PAVLVS (*lib. 16. Reſponſorum.*)

Gajus Sejus, cum langueſceret, queſtus eſt, *ſe veneno occidi a ſeruo ſuo;* et ſic exſpirauit: cui heres extitit Lucia Titia ſoror, et mortem ejus exequi neglexit; et ipſa poſt annum decimum deceſſit: qui bona nunciaret Gaji Seji: Quaero, an morte Titiae extinctum ſit crimen? Pavlvs reſpondit, cauſam, de qua quaeritur, cum ſit pecuniaria, morte ingratae heredis extiuctam non videri.

23. MAECIANVS (*lib. 13. Fideicommiſſorum.*)

Si, antequam pateſieret teſtatorem occiſum, tabulae teſtamenti apertae eſſent; deinde innotuiſſet, id admiſſum eſſe: cauſa cognita puto compellendum inſtitutum adire hereditatem, quam ſuſpectam diceret, et ex Trebelliano Senatusconſulto reſtituere.

24. VLPIANVS (*lib. 50. ad Edictum.*)

Si quis quaſi ſuſpectam hereditatem coactus adit, non tenetur Edicto.

25. CAJVS (*lib. 17. ad Edictum Prouinciale.*)

Lege Cornelia cauetur *de praemio accuſatoris, qui requiſiuit et renunciauit eos ſeruos, qui ex ea familia ante quaeſtionem fugerint: vt in ſingulos ſeruos, quos conuicerit, quinque aureos ex bonis occiſi, aut, ſi inde redigi ea quantitas non poſſit, ex publico accipiat.* Quod praemium non in omnes ſeruos, qui ſub eodem tecto locoue fuerint, ſed in eos ſolos, qui caedem admiſiſſent, accuſatori tribuitur.

§. 1. Praeterea cauetur, *vt de his, qui ante quaeſtionem habitam fugerint, ſi aperto teſtamento liberi ſcripti inveniantur, Lege de ſicariis judicium fiat: ita vt ex vinculis cauſam dicant; et conuicti, perinde ac ſerui, puniantur; et ei, qui conuicerit, deni aurei praemii nomine darentur ex bonis damnati.*

§. 2. Ex hoc Edicto actio proficiſcitur contra eum, qui aduerſus Edictum Praetoris tabulas teſtamenti aperuiſſe [dicetur]: vel ſi quid aliud feciſſe dicetur. nam [vt ex ſupradictis apparet] plura ſunt, propter quae poena Edicti conſtituta eſt. † Palam eſt autem popularem actionem eſſe, cujus poena in centum aureos ex bonis damnati extenditur: et inde partem dimidiam ei, cujus opera conuictus erit, praemii nomine ſe daturum Praetor pollicetur, partem in publicum redacturum.

26. SCAEVOLA *lib. 34. Digeſtorum.*

Fideicommiſſum, quod ex teſtamento fratris patruelis Gajus Sejus Titio debebat, ab heredibus Seji Titius accepit: Quaeſitum eſt, cum necem Gaji Seji heredes ejus non vindicauerint, an Titius nihilominus eos heredes vt indignos accuſare poſſit ob id, quod necem ejus non vindicauerint; nec obſit ei, quod ab iisdem fideicommiſſum ex teſtamento fratris patruelis conſecutus ſit? Reſpondit, nihil proponi, cur obſtaret.

27. CALLISTRATVS (*lib. 1. de Jure Fiſci.*)

Si de pluribus heredibus, quibusdam inuitis, aut ignorantibus, apertum erit teſtamentum, non amittunt portiones ſuas, qui culpa carent.

b) Si qvis *OMISSA CAVSA* TESTAMENTI, ab *INTESTATO*, vel alio modo possideat hereditatem.

(Dig. 29. T. 4.)

1. VLPIANVS [*lib. 50. ad Edictum.*]

Praetor voluntates defunctorum tuetur; * *et eorum calliditati occurrit, qui omiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato hereditatem, partemue ejus poſſident, ad hoc, vt eos circumueniant, quibus quid ex judicio defuncti deberi potuit, ſi non ab inteſtato poſſideretur hereditas, et in eos actionem pollicetur.*

* L. 5. teſtam. quemadm. aper.

§. 1. Et parui refert, vtrum quis per ſemetipſum, an per alium adquirere potuit hereditatem, nam, quomodocunque potuit, ſi non adquiſiit hereditatem, in ea cauſa eſt, vt incidat in Edictum Praetoris.

§. 2. *Praetermittere* autem cauſam teſtamenti videtur, qui, cum poſſet jubere, noluit id facere. Quid ergo, ſi

Digitized by Google

ſi ſeruus ejus, cum juberetur adire hereditatem, dicto audiens non fuit? Sed compellendus eſt ſeruus hoc facere: ideoque dominus ab inteſtato veniens incidit in Edictum.

§. 4. Sin autem nec certioratus eſt dominus a ſeruo, et poſtea ipſe ab inteſtato poſſedit hereditatem, non debet incidere in Edictum, niſi ſi fingit ignorantiam.

§. 5. Si proponatur idem et inſtitutus, et ſubſtitutus, et praetermiſerit inſtitutionem; an incidat in Edictum, quaeritur? Et non puto incidere: quaſi teſtator hanc ei dederit facultatem, qui eum ſubſtituit.

§. 6. *Praetermittere* eſt *cauſam teſtamenti*, ſi quis repudiauerit hereditatem. § 7. Qui ſunt in poteſtate, ſtatim heredes ſunt ex teſtamento: nec, quod ſe abſtinere poſſunt, quicquam facit. Quod ſi poſtea miſcuerunt, ex teſtamento videntur heredes: niſi ſi abſtinuerint quidem ſe teſtamento, verum ab inteſtato petierint bonorum poſſeſſionem: hic enim incident in Edictum.

§. 8. Qui ſub conditione inſtitutus heres potuit parere conditioni, nec paruit, cum conditio talis ſit, vt in arbitrio ſit heredis inſtituti, deinde ab inteſtato poſſideat hereditatem: debebit Edicto teneri, quia ejusmodi conditio pro pura debet haberi.

§. 9. Non quaerimus, qui praetermiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato hereditatem poſſideant, vtrum jure legitimo poſſideant, an non. nam quoquo jure poſſideant hereditatem, vel partem ejus, conueniri ex Edicto poterunt: vtique ſi non ex alia cauſa poſſideant. vt puta, ſi quis omiſit quidem hereditatem, ſed ex cauſa fideicommiſſi poſſidet, miſſus in poſſeſſionem fideicommiſſorum ſeruandorum cauſa: vel ſi proponas eum crediti ſeruandi cauſa veniſſe in poſſeſſionem. nam nec ex hac cauſa legatariis reſpondere cogetur. † Totiens igitur Edictum Praetoris locum habebit, quotiens aut quaſi heres legitimus poſſidet, aut quia bonorum poſſeſſionem accipit ab inteſtato, aut ſi forte quaſi praedo poſſideat hereditatem, fingens ſibi aliquem titulum ab inteſtato poſſeſſionis: quocunque enim modo hereditatem lucrifacturus quis ſit, legata praeſtabit. *

* L. 6. §. 1. et 3. h. t. L. 77. §. 31. de leg. 2.

§. 10. Sane interueniente cautione, *Euicta hereditate legata reddi*, etſi non poſſideat quis hereditatem, dolo autem malo fecerit, quo minus poſſideat: eueniet, vt perinde teneatur, atque ſi hereditatem adiſſet. §. 11. *Dolo* autem malo *feciſſe* * videtur, quo minus poſſideat, qui ad alium tranſtulit poſſeſſionem per fraudem, vt legatarii, caeterique, qui quid in teſtamento acceperunt, careant his, quae ſibi relicta ſunt.

* L. 131. 150. de R. J.

§. 12. Sane *quaeſtionis* fuit, vtrum is demum dolo malo facere videatur, quo minus poſſideat, qui per dolum eam poſſeſſionem dimittat, quam aliquando habuit: an vero is [quoque,] qui hoc ipſum malitioſe fecit, ne ab initio poſſidere inciperet? Labeo ſibi videri ait: non minus delinquere eum, qui non incipiat poſſidere, quam eum, qui deſinat: quae ſententia obtinet.

§. 13 Si quis per fraudem omiſerit hereditatem, vt ad legitimum perueniat: legatorum petitione tenebitur.

2. *Idem* [*lib. 7. ad Sabinum*]

Licet pro herede gerere non videatur, qui pretio accepto praetermiſit hereditatem: tamen dandam in eum actionem, exemplo ejus, qui omiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato poſſidet hereditatem, Diuus HADRIANVS reſcripſit: proinde legatariis et fideicommiſſariis tenebitur.

§. 1. Sed vtrum ab eo erit incipiendum, et ſic ad heredem veniendum: an conuertemus ordinem? Mihi videtur humanior eſſe haec ſententia: vt poſſeſſor hereditatis prior excutiatur, maxime ſi lucratiuam habet poſſeſſionem.

3. POMPONIVS [*lib. 3. ad Sabinum.*]

Si pecuniam a ſubſtituto acceperis, vt praetermitteres, isque adierit: an danda ſit legatariis actio, dubitari poteſt? Et puto, ſi ipſe quoque praetermiſerit, et, quod Lege ad ſe rediret, poſſidebit hereditatem, in vtrumque veſtrum dandam: vt ei tamen, cui ab vtroque legatum ſit, in alterutrum detur actio.

4. VLPIANVS (*lib. 50. ad Edictum.*]

Si quis pecuniam non accepit, ſimpliciter autem omiſit cauſam teſtamenti, dum vult praeſtitum ei, qui ſubſtitutus eſt, vel legitimo: nunquid locus non ſit Edicto? Plane indignandum eſt, circumuentam voluntatem defuncti: et ideo ſi liquido conſtiterit, in necem legatariorum hoc factum, quamuis non pecunia accepta, ſed omnia gratia collata: dicendum erit, locum eſſe vtili actioni aduerſus eum, qui poſſidet hereditatem.

§. 1. Et recte dicetur: Vbicunque quis, dum vult praeſtitum ei, qui ſe repudiante venturus eſt, non repudiaturus, niſi praeſtitum vellet, et maxime ſi ob euertenda judicia id fecit, (ibi dicendum eſt,) aduerſus poſſeſſorem competere actionem: ſic tamen, vt, vbi quidem pecunia accepta repudiauit, ibi dicamus, eum, qui omiſit, conueniendum; vbi vero gratis, in fraudem tamen eorum, quibus quid relictum eſt, poſſeſſorem debere conueniri vtili actione.

§. 2. Quanquam de heredibus inſtitutis videatur Praetor loqui, attamen etiam ad alios haec res ſerpet: vt, ſi ſit legatarius, a quo fideicommiſſum relictum eſt, et hic id egiſſet, vt omittatur hereditas, doloque id fecit: conueniri debet.

§. 3. Si quis vendiderit hereditatem, vtique poſſidere videtur: non dolo feciſſe, quominus poſſideat. *

* L. 28. pr. h. t.

5. MARCELLVS (*lib. 12. Digeſtorum.*)

Excuſatus videtur patronus, qui inſtitutionem praetermiſit, cum aliter eſſet a liberto ſcriptus heres, quam eum inſtitui oportet: nam et ſi ſeruus ejus ex aſſe inſtitutus fuerit, et per quemcunque caſum non potuerit juſſu domini adire hereditatem, impune praetermittet ex teſtamento hereditatem.

5. VLPIANVS [*lib. 50. ad Edictum.*]

Quia autem is, qui ab inteſtato poſſidet hereditatem, conueniri poteſt, ſi omittit cauſam teſtamenti: quaeſitum eſt, ſi quaſi ex voluntate teſtatoris videatur omiſiſſe, an cogatur praeſtare? Vtputa, fratrem ſuum ſcripſit heredem, et codicillos fecit ab inteſtato; petitque a fratre, vt, *ſi legitima hereditas ad eum pertinuerit, fideicommiſſa praeſtaret quibusdam*: ſi igitur, omiſſa cauſa teſtamenti, ab inteſtato poſſideat hereditatem, videndum eſt, an legatariis cogatur reſpondere? Et Julianus libro trigeſimo primo Digeſtorum ſcribit, cogendum primum legata praeſtare; mox dimiſſis legatis, ſi quid ſuperfuerit ex dodrante, tunc fideicommiſſa cogi praeſtare: caeterum, ſi legata adſumant dodrantem, tunc nihil fideicommiſſariis praeſtandum: habere enim integrum quadrantem, legitimum heredem oportet. Ordo igitur a Juliano adhibetur, vt prius legata praeſtentur: deinde ex ſuperfluo fideicommiſſa: dummodo quadrans non tangatur. Ego puto, Juliani ſententiam ita accipiendam, vt, ſi omiſſa cauſa teſtamenti, ab inteſtato poſſideat hereditatem, cogatur omnimodo legata praeſtare: nec enim vtique omittere ei hereditatem permiſit,

Digitized by Google

ſit, qui fideicommiſſa ab eo relinquit (ab) inteſtato. §. 1. Plane ſi nominatim id ei permiſit, dicemus, non eum incidere in Edictum: quia vſus eſt facultate ea, quam ei teſtator conceſſit. Quodſi non ei conceſſit ſpecialiter teſtator omittere, is ordo erit ſequendus, quem Julianus oſtendit.

§. 2. Quid deinde dicemus, ſi iisdem, et ex teſtamento legata et fideicommiſſa ab inteſtato fuerint relicta, et praeterea aliis fideicommiſſa? an ordinem illum debeamus facere, quem Julianus monſtrat: an vero contribuemus omnes fideicommiſſarios, quaſi aequales? Et magis eſt, vt ita diſtinguamus: multum intereſſe, vtrum incidit in Edictum heres, an non. Nam ſi incidit, praeferendi erunt hi, quibus teſtamento relicta fuerunt quaedam. Sin vero non incidit, quia haec fuit teſtatoris voluntas, vt daret ei facultatem, et ab inteſtato ſuccedendi; vel quia alia cauſa interceſſit, quae ſecundum ea, quae ſupra ſcripta ſunt, non offendit Edictum: dicendum eſt, contribui fideicommiſſa debere, quaſi exaequata.

§. 3. Non ſimpliciter autem Praetor pollicitus eſt, ſe daturum actionem, ſed *cauſa cognita*: nam ſiue inuenerit teſtatorem hujus rei auctorem eſſe, ipſumque permiſiſſe ab inteſtato ſuccedere, aut ſi qua alia juſta cauſa omittendi interuenerit, vtique non dabit actionem in eum legatorum.

§. 4. Item ſi inuenerit, bona ad alium pertinere, non dabit actionem: ſi vero nulla ſuſpicio colluſionis religionem Praetoris inſtruxerit. §. 5. Si autem is, cui auferri hereditas poteſt, aliquid poſſideat de hereditate, et poſſidere deſierit ſine dolo malo, magis eſt, vt deſinat conueniri. §. 6. Quod ergo tempus ſpectabimus, poſſideat, necne? Litis conteſtatae tempus ſpectari debet.

§. 7. Certe ſi vacantia bona quis poſſederit, et quadriennium praeterierit, indubitate conueniri poterit ex hac parte Edicti: quia et omiſit cauſam teſtamenti, et (quia) ab inteſtato poſſedit? et quidem ſic, vt praeſcriptione quadriennii tutus ſit.

§. 8. Si patronus ex debita ſibi portione heres ſcriptus, dato ſibi coherede, ex alia parte omiſerit inſtitutionem, quia debita pars ejus erat exhauſta; omiſerit et coheres; deinde poſſideat patronus ab inteſtato legitimam hereditatem totam: dandam in eum legatorum actionem: C e l s v s libro ſexto decimo Digeſtorum ait, quae in Titium competeret: ſufficeretque patrono, quod integram debitam ſibi portionem habeat. Haec autem ita ſunt, ſi coheres colluſit cum patrono: aliter enim non eſſe patronum cogendum legata praeſtare: neque enim interdictum eſt, vt quis omittat hereditatem, ſi ſine fraude id fiat.

§. 9. Hoc Edictum etiam ad contra tabulas bonorum poſſeſſionem pertinere, magis dicendum eſt: ſcilicet, vt qui accipiendo contra tabulas bonorum poſſeſſionem, liberis parentibusque legata praeſtaret. Si omiſerit eam bonorum poſſeſſionem, et ab inteſtato poſſideat hereditatem, cogatur ea praeſtare, quae praeſtaret, ſi contra tabulas [bonorum] poſſeſſionem accepit.

§. 10. Si libertas ſub conditione fuerit data, *ſi decem dederit*, et omiſſa cauſa teſtamenti fuerit: non aliter libertas competet, quam ſi conditioni paritum ſit.

7. MARCELLVS (*lib 12 Digeſtorum.*)

Quidam Titium et Maenium inſtituit heredes, et centum Titio legauit: vterque omiſſo teſtamento legitimam adiit hereditatem: Non probe legatorum actionem Titius poſtulabit. † Idem, ſi vtrique legaſſet.

8. VLPIANVS [*lib. 50. ad Edictum.*]

Si quis ſub conditione dandorum decem, vel qua alia, quae in dando, vel in faciendo fuit, heres inſtitutus, omiſſa cauſa teſtamenti ab inteſtato poſſideat hereditatem: videndum eſt, an huic, in cujus perſona conditio collata eſt, ſubueniri debeat? Et magis eſt, ne ſubueniatur: neque enim legatarius eſt.

9. PAVLVS [*lib. 45 ad Edictum.*]

Sed et ſi adhuc parendi conditioni tempus habeat, hac parte Edicti non tenetur.

10. VLPIANVS [*lib. 50. ad Edictum.*]

Si non ſolus, ſed cum alio poſſidet hereditatem is, qui omiſit cauſam teſtamenti: rectiſſime J v l i a n v s ait, quod et M a r c e l l v s probat, dandam in ipſum quoque legatorum actionem vtilem. Nec enim aſpernari debet, obeſſe ſibi factum heredis ſcripti, cui etiam profuerit. Hoc autem ita eſt, niſi ſi pecuniam accepit is, qui omiſit cauſam teſtamenti: tunc enim in ſolidum tenebitur.

§. 1. Cum ſubſtitutis [ab inſtitutis] legata fuiſſent relicta, et tam inſtituti, quam ſubſtituti, omiſſa cauſa teſtamenti, poſſideant ab inteſtato hereditatem: Diuus PIVS reſcripſit, neque improbe, neque imprudenter inſtitutos legata recuſare ſubſtitutis data. Recte enim recuſant in ſe dari legatorum, fideicommiſſorum petitionem ſubſtituto, cui liberum fuit adeunti hereditatem, non fideicommiſſum petere, ſed vniuerſa bona obtinere.

§. 2. Si duo ſint heredes, inſtitutus et ſubſtitutus, et ambo, omiſſa cauſa teſtamenti, ab inteſtato poſſideant hereditatem, quaeſtionis eſt, an ambo cogantur legata praeſtare; et vtrum vnusquisque ea legata, quae à ſe relicta ſunt, an vero ambo vtraque legata cogantur praeſtare? Ego puto, in ſolidum aduerſus ſingulos legatorum petitionem dandam. † Sed vtrum eorum, quae à ſe legata ſunt; an vero etiam eorum, quae ab altero herede: videamus. Et ſi ita proponamus, inſtitutum ſolum poſſidere hereditatem: eorum legatorum, quae ſunt à ſe relicta, an etiam eorum, quae ſunt à ſubſtituto relicta, actionem patietur? dicendum eſt, ita demum etiam eorum, ſi dolo ſubſtituti perueniat ad inſtitutos hereditas ſine pecunia: nam ſi pecuniam accepit ſubſtitutus, ipſe erit conueniendus. † Item ſi ſolus ſubſtitutus poſſideret, ſi quidem, pecunia accepta, inſtitutus omiſiſſet, dicemus, inſtitutum ſuis legatariis reſpondere debere, ſubſtitutum ſuis: ſi autem ſine pecunia, aduerſus ſubſtitutum dabimus actionem. † Nunc cum ambo poſſideant, melius dicetur, ſingulos ſuis legatariis reſpondere debere.

11. JAVOLENVS [*lib. 7. Epiſtolarum.*]

Si ab inſtituto et ſubſtituto eadem res mihi legata ſit, et omiſſa cauſa teſtamenti, hereditatem poſſideant Lege: etiam ſi ab vtroque [herede] ſolidum mihi debetur, tamen ab vno legatum conſecutus, ab altero petere non potero, eligere itaque reum potero.

12. VLPIANVS [*lib. 50. ad Edictum.*]

De libertatibus quoque in hoc caſu quaeſitum eſt, an competant tam hae, quae ab inſtituto, quam hae, quae à ſubſtituto datae ſunt? Et magis eſt, vt competant tam directae, quam fideicommiſſariae.

§. 1. Heredem ejus, qui, omiſſa cauſa teſtamenti, ab inteſtato poſſidet hereditatem, in ſolidum legatorum actione teneri, conſtat: magis eſt enim, rei perſecutionem, quam poenam continere; et ideo [et] perpetuam eſſe. Hoc autem ita eſt, niſi propter dolum defuncti conueniatur heres: tunc enim in id, quod ad eum peruenit, conueniretur.

13. CAJVS *lib. 17. ad Edictum Prouinciale.*

Et ſi non totam aliquis hereditatem, partemue ejus, ex qua heres inſtitutus eſt, ab inteſtato poſſideat, ſed [vel] minimam

Digitized by Google

nam portiunculam, vel etiam vnam aliquam rem, tenetur hoc Edicto:

14. *Idem [lib. 2. de Teſtamentis ad Edictum Praetoris Vrbani.]*

Quamuis non proprie pars hereditatis in vna re intelligatur.

15. *Idem [lib. 17. ad Edictum Prouinciale.]*

Nec id iniquum eſt, cum ex ſuo quisque vitio, hoc incommodo afficiatur.

16. *Idem [lib. 2. de Teſtamentis ad Edictum Praetoris Vrbani]*

Cum enim hereditas ab eo quoque peti poſſit, qui vnam aliquam cum hereditario nomine poſſideat: dubitari non oportet, quin verum ſit, quod diximus.

17. *Idem [lib. 17. ad Edictum Prouinciale]*

Si quis omiſſa cauſa teſtamenti, omnino eam hereditatem non poſſideat, excluduntur legatarii: nam liberum cuique eſſe debet, etiam lucroſam hereditatem omittere, licet eo modo legata libertatesque intercidunt. Sed in fideicommiſſariis hereditatibus id prouiſum eſt, vt. ſi ſcriptus heres nollet adire hereditatem, juſſu Praetoris adeat, et reſtituat: quod beneficium his, quibus ſingulae res per fideicommiſſum relictae ſint, [non] magis tributum eſt, quam legatariis.

18. *Idem [lib. 2. de Teſtamentis ad Edictum praetoris Vrbani]*

[Si] duo heredes inſtituti, ambo, omiſſa cauſa teſtamenti, ab inteſtato poſſideant hereditatem: tunc, quia vterque Praetorio Jure perinde habetur, atque ſi ex teſtamento hereditatem adiſſet, pro partibus in ſingulos competit actio. §. 1. Admonendi ſumus, huic, in quem ex hac parte Edicti legatorum actio datur, beneficium legis Falcidiae concedendum.

19. *Idem lib. 17. ad Edictum prouinciale.*

Praeterea patrono quoque, qui ex aſſe heres inſtitutus eſt, ſi ab inteſtato poſſederit hereditatem, commodum partis debitae, quod habiturus foret, ſi ex teſtamento adiiſſet hereditatem, ſaluum [ei] debet eſſe.

20. VLPIANVS *[lib. 4. Diſputationum.]*

Si eadem res diuerſis perſonis ab inſtituto, et ſubſtituto fuerit relicta: non vterque, ſed qui ab inſtituto accepit, ſolus vindicabit.

21. JVLIANVS *[lib. 27. Digeſtorum.]*

Si filius meus à matre ſua heres ſcriptus fuerit, et ego, teſtamenti cauſa omiſſa, bonorum poſſeſſionem ejusdem filii nomine petiero: actio legatorum in me dari debebit, non ſecus, ac ſi ipſe heres ſcriptus, omiſſa cauſa teſtamenti, bonorum poſſeſſionem ab inteſtato accepiſſem.

22. *Idem [lib. 31. Digeſtorum.]*

Si in teſtamento ita ſcriptum fuerit: *Titius heres eſto: ſi Titius heres erit, Maeuius heres eſto*; et Titius omiſſa cauſa teſtamenti hereditatem legitimam poſſederit: Maeuio aduerſus eum petitio hereditatis dari non debet pro parte, quam habiturus eſſet, ſi teſtamenti cauſa omiſſa non fuiſſet. Cum enim omiſſo teſtamento hereditas poſſidetur, legatorum quidem et libertatum ratio habenda eſt: quia aliter, quam ab herede dari non potuerunt: hereditatis vero, quae ita data eſt, rationem habere Praetor non debet; ſua enim culpa teſtator ſub hac conditione hereditatis partem dedit, quam potuit pure dare.

§. 1. Quare et ſi ita ſcriptum fuiſſet, *Titius heres eſto, quisquis mihi ex ſupraſcriptis heres erit, Stichus liber heresque eſto:* et Titius omiſſo teſtamento, hereditatem poſſideat, libertatem Praetor Stichi tueri non debet, nec hereditatis petitionem ei dare. §. 2. Si quis hoc modo teſtamentum ſcripſerit, *Titius heres eſto: ſi Titius heres non erit, Maeuius heres eſto: quisquis mihi ex ſupraſcriptis heres erit, Maeuio, ſi mihi heres non erit, centum dato:* deinde Titius, omiſſo teſtamento, legitimam hereditatem poſſideat; An Maeuio, cujus in poteſtate fuit, vt ex ſubſtitutione adeundo totam hereditatem haberet, legatorum actio dari debeat, quaeritur? et placet dari: quia nihil prohibet, Maeuium juſtam cauſam habuiſſe, propter quam nollet negotiis hereditariis implicari.

23. VLPIANVS *lib. 46. ad Edictum.*

Si filius, qui manſit in patris poteſtate, item filia, heredes inſtituti, praeterito fratre emancipato, qui contra tabulas accipere poſſeſſionem potuit, vt inteſtati patris poſſeſſionem acceperint: legata omnibus praeſtabunt. Nec filia dotem ſuam fratri conferet, cum vt ſcripta videatur hereditatem habere.

24. PAVLVS *[lib. 60. ad Edictum.]*

Si dolo tutoris omiſerit pupillus cauſam teſtamenti, et legitimam hereditatem poſſideat: danda eſt legatorum actio in pupillum. Sed eatenus, quatenus hereditas ei adquiſita eſt. Quid enim, ſi cum alio poſſideat hereditatem.

§. 1. Sed hoc et in eo, qui pubes eſt, plerique putant obſeruandum, vt, pro qua parte poſſideat, teneatur: quamuis Praetor perinde in eum det actionem, atque ſi adiſſet hereditatem.

25. CELSVS *lib. 16. Digeſtorum.*

Cui ſeruus ipſius ſubſtitutus eſt, ſeruum ſuum adire juſſit, ſi idcirco fecit, ne legata praeſtaret: vtraque praeſtabit, et qua heres eſt, et qua, omiſſa cauſa teſtamenti, poſſidet ex ſubſtitutione hereditatem; ſalua Falcidia ei ſeruata.

26. PAPINIANVS *[lib. 16. Quaeſtionum.]*

JVLIANVS ſcribit, patrem, qui filiam ſibi ſubſtitutam juſſit adire hereditatem, legata, quae ab ipſo data ſunt, ex ſententia Edicti praeſtaturum: quoniam filia patri ſubſtituitur in caſu; non vt arbitrium eligendi relinquatur. Sed ſi varia legata ſupra dodrantem data ſint, eorum prius rationem habendam, quae a filia relicta ſunt: non enim caret dolo pater, qui, honore proprio omiſſo, propter compendium alienam inſtitutionem maluit.

§. 1. Denique ſi filiae pater ſubſtitutus adiit hereditatem, nihil eum dolo facere, JVLIANVS exiſtimat: quia nemo filiae patrem contra votum parentum ſubſtituere videtur, ſed vt arbitrium eligendi relinquat.

27. *Idem [lib. 6. Reſponſorum]*

Mater ſecundis tabulis impuberi filio ſubſtituta, locum Edicto facit, ſi, omiſſo teſtamento, legitimam hereditatem filii poſſideat. Idem juris erit, et ſi filio heres data ſit, et ſubſtituta.

§. 1. In ſententiam Edicti propter legatorum cauſam, frater incidiſſe non videbatur, qui filium ſuum ſubſtitutum impuberi teſtamento fratris non emancipauit: ſed ab inteſtato per eum [bona] poſſidere coepit. §. 2. In eum, qui teſtamento ſcriptus heres non fuit, ſi fraudis conſilio, cum heredibus ſcriptis participato, legitimam hereditatem ſolus poſſideat, actio legatorum ex ſententia Praetoris dabitur.

28. MARCIANVS *[lib. 4. Fideicommiſſorum.]*

Si ſeruum heredem inſtitutum dominus, qui ipſe rogatus fuerat, fideicommiſſum praeſtare, prius quam adire juberet, vendiderit: praeſtare id debet, cum per pretium ſerui, hereditatis quoque aeſtimationem conſequatur.

§. 1.

Digitized by Google

§. 1. Inſtitutus heres et rogatus reſtituere hereditatem, ſi omiſſa cauſa teſtamenti legitimam hereditatem poſſideat, non dubie, vt legata caeteraque fideicommiſſa, ita hereditatem quoque reſtituere compellendus eſt: libertates quoque tam directas, quam fideicommiſſarias. Sed ſi alienos ſeruos rogatus ſit manumittere, vtique redimere eos debebit: eam autem deceſſionem patietur is, cui reſtituta fuerit hereditas, quam is, qui ei reſtituerit, paſſurus fuit.

29. VLPIANVS [*lib. 5. Fideicommiſſorum.*]

Qui, omiſſa cauſa teſtamenti, ab inteſtato poſſidet hereditatem, ſeruos ad libertatem perducere debet: ne eis factum noceat ejus, qui ex teſtamento adire noluerit: ſic tamen, vt habeat libertos.

30. HERMOGENIANVS [*lib. 3. Juris Epitomarum.*]

Qui, omiſſa cauſa teſtamenti, pro emptore, vel pro dote, vel pro donato, ſiue alio quolibet titulo, exceptis pro herede, et pro poſſeſſore, poſſideat hereditatem: à legatariis et fideicommiſſariis non conuenitur.

c) De Jure deliberandi.

(Dig. 28. T. 8.)

1. VLPIANVS (*lib. 60. ad Edictum.*)

Si ſeruus fuerit heres inſtitutus: vtique non ipſi praeſtituimus tempus ad deliberandum, ſed ei, cujus ſeruus eſt: quia pro nullo iſti habentur apud praetorem. Itemque, ſi plurium ſeruus ſit, vtique omnibus dominis praeſtituemus.

§. 1. Ait Praetor, *ſi tempus ad deliberandum petet, dabo.* §. 2. Cum dicit tempus, nec adjicit diem, ſine dubio oſtendit, eſſe in jus dicentis poteſtate, quem diem praeſtituat.

2. PAVLVS *lib. 57. ad Edictum.*

Itaque pauciores centum dierum non ſunt dandi.

3. VLPIANVS [*lib. 60. ad Edictum.*]

Necnon illud ſciendum, nonnunquam ſemel, nonnunquam ſaepius diem ad deliberandum datum eſſe, dum Praetori ſuadetur, tempus, quod primum aditus praeſtituerat, non ſuffeciſſe.

4. *Idem* [*lib. 61. ad Edictum.*]

Sed hoc impetrari non debet, niſi ex magna cauſa.

5. *Idem* (*lib. 70. ad Edictum.*)

Aristo ſcribit, non ſolum creditoribus, ſed et heredi inſtituto Praetorem ſubuenire debere: hisque copiam inſtrumentorum inſpiciendorum facere, vt perinde inſtruere ſe poſſint, expediet, necne, agnoſcere hereditatem.

§. 1. Si major ſit hereditas, et deliberat heres, et res ſunt in hereditate, quae ex tractu temporis deteriores fiunt: adito Praetore poteſt is, qui deliberat, ſine praejudicio eas juſtis pretiis vendere; qui poſſit etiam ea, quae nimium ſumptuoſa ſint, veluti jumenta, aut venalitia, item ea, quae mora deteriora fiant, vendere; quique praeterea curaturus ſit, vt aes alienum, quod ſub poena, vel ſub pretioſis pignoribus debeatur, ſoluatur.

6. CAJVS *lib. 23. ad Edictum Prouinciale.*

Igitur ſi quidem in hereditate ſit vinum, oleum, frumentum, numerata pecunia, inde fieri debebunt impendia: ſi minus, à debitoribus hereditariis exigenda pecunia. Quod ſi nulli ſunt debitores, aut Judicem prouocent: venire debent res ſuperuacuae.

7. VLPIANVS [*lib. 60. ad Edictum.*]

Ait Praetor: *Si pupilli, pupillae nomine poſtulabitur tempus ad deliberandum, an expediat, eum hereditatem retinere, et hoc datum ſit: Si juſta cauſa eſſe videbitur: bona interea deminui, niſi ſi cauſa cognita boni viri arbitratu, vetabo.*

§. 1. Merito Praetor impedit interim deminutionem, quamdiu nomine pupilli petitur tempus ad deliberandum.

§. 2. Quid ſit autem *deminui vetabo*, videamus? His verbis Praetor non tantum alienationem impedit, verum etiam actiones exerceri non patitur: eſt enim abſurdum, ei, cui alienatio interdicitur, permitti actiones exercere. et ita Labeo ſcribit.

§. 3. In cauſae autem cognitione hoc vertetur, an *juſta cauſa* ſit, vt deminuere Praetor permittat. † Ergo et funeris cauſa deminui permittet. Item eorum, quae ſine piaculo non poſſunt praeteriri. † Veſcendi gratia aeque deminui permittet. Sed et vbi vrget, ex aliis quoque cauſis permittere eum oportet: vt aedificia farciantur; ne agri inculti ſint; ſi qua pecunia ſub poena debetur, vt reſtituatur; ne pignora diſtrahantur. † Ex aliis quoque juſtis cauſis Praetor aditus deminutionem permittet: neque enim ſine permiſſu ejus debet deminutio fieri.

8. *Idem* (*lib. 61. ad Edictum*)

Si quis ſuus heres, poſteaquam ſe abſtinuerit, tunc petat tempus ad deliberandum: videamus, an impetrare debeat. Magisque eſt, vt ex cauſa debeat impetrare, cum nondum bona venierint.

9. PAVLVS (*lib. 58. ad Edictum.*)

Filius, dum deliberat, alimenta habere debet ex hereditate.

10. MARCELLVS (*lib. 28. Digeſtorum.*)

Si plures gradus ſint heredum inſtitutorum, per ſingulos obſeruaturum ſe ait Praetor id, quod praefiniendo tempore deliberationis edicit: videlicet, vt à primo quoque ad ſequentem tranſlata hereditate, quamprimum inueniat ſucceſſorem, qui poſſit defuncti creditoribus reſpondere.

11. JAVOLENVS (*lib. 4. ex Poſterioribus* Labeonis.)

Qui filium libertinum habebat, heredem eum inſtituerat; deinde ita ſcripſerat: *Si mihi filius nullus erit, qui in ſuam tutelam veniat, tum Dama ſeruus liber eſto*; is filius pupillus libertinus erat: Quaerebatur, ſi Dama liber eſſet? Trebatius negat: quia *filii* appellatione libertinus quoque contineretur. Labeo contra: quia eo loco verum filium accipi oportet. Trebatii ſententiam probo: ſi tamen teſtatorem de hoc filio locutum eſſe apparet.

d) De Adquirenda vel Omittenda Hereditate.

(Dig. 29. T. 2.)

1. PAVLVS *lib. 2. ad Sabinum.*

Qui totam hereditatem adquirere poteſt, * is pro parte eam ſcindendo adire non poteſt.

* L. 2. h. t. L. 80. §. 1. h. t.

2. VLPIANVS (*lib. 4. ad Sabinum.*)

Sed et ſi quis ex pluribus partibus in ejusdem hereditate inſtitutus ſit, non poteſt quasdam partes repudiare, quasdam agnoſcere.

3. *Idem* (*lib. 6. ad Sabinum*)

Quamdiu prior * heres inſtitutus hereditatem adire poteſt, ſubſtitutus non poteſt. * L. 39. L. 69. h. t.

4. *Idem*

Digitized by Google

4. *Idem (lib. 3. ad Sabinum.)*

Nolle adire hereditatem non videtur, qui non poteſt adire.

5. *Idem (lib. 1. ad Sabinum.)*

Mutum, necnon *ſurdum*, etiam ita natos pro herede gerere, et obligari hereditati poſſe, conſtat. § 1. Eum, *cui lege bonis interdicitur*, * [heredem] inſtitutum poſſe adire hereditatem conſtat.

* L. 6. de V. O. L. 3. L. 10. de curat. fur.

6. *Idem (lib. 6. ad Sabinum.)*

Qui in aliena eſt poteſtate, non poteſt inuitum hereditati obligare eum, in cujus eſt poteſtate: ne aeri alieno pater obligaretur.

§. 1. Sed in bonorum poſſeſſione placuit, ratam haberi poſſe eam, quam citra voluntatem agnouit is, qui poteſtati ſubjectus eſt.

§. 2. Sed et ſi legitima hereditas filio delata ſit ex Senatusconſulto Orficiano matris, idem erit probandum. § 3. Sed et ſi non adierit filius, diu tamen poſſedit pater hereditatem, credendus eſt admiſiſſe hereditatem, vt Diuus PIVS et Imperator noſter reſcripſerunt.

§. 4. Si is, qui putabat ſe filiumfamilias, patris juſſu adierit: eum neque ſibi, neque ei, qui juſſit, quaeſiſſe hereditatem conſtat, quamquam is, quem pater juſſit adire, et deceſſit, ſi adierit jam mortuo patre, obliget ſe hereditati: vt IVLIANVS lib. 31. Digeſtorum ſcripſit. Nam eum, qui dubitat, vtrum filiusfamilias, an paterfamilias morte patris factus ſit, poſſe adire hereditatem, magis admittit

§. 5. Interdum filiifamilias et ſine aditione adquirent hereditatem his, in quorum ſunt poteſtate. Vtputa ſi nepos ex filio exheredato, heres ſit inſtitutus; patrem enim ſuum ſine aditione faciet heredem, et quidem neceſſarium. §. 6. Sed ſi quis heres inſtitutus adoptetur à filio exheredato, neceſſarium eum non facit, ſed juberi debet, vt adeat: quoniam mortis tempore in poteſtate non fuerit. Nam per eum quis exiſtere neceſſarius non poteſt, qui ipſe non eſſet extaturus.

§. 7. CELSVS lib. 15. Digeſtorum ſcripſit, eum, qui metu verborum, vel aliquo timore coactus, fallens adierit hereditatem, ſiue liber ſit, heredem non fieri placet; ſiue ſeruus ſit, dominum heredem non facere.

7. PAVLVS [*lib. 1. ad Sabinum.*]

Si quis filiumfamilias heredem inſtituerit, et ita ſcripſerit, *ſi mihi Titius iſte filiusfamilias heres non erit, Sempronius heres eſto*: filio adeunte juſſu patris, ſubſtitutus excluditur.

§. 1. Si filius, prius quam ſciret ſe neceſſarium extitiſſe patri heredem, * deceſſerit, relicto filio neceſſario: permittendum eſt nepoti, abſtinere ** ſe aui hereditate, quia et patri ejus idem tribueretur.

* L. 55. L. 56. h. t. L. 12. de V. et P. S. L. 87. 88. 89. de legat. 1. L. ſ. §. ſ. de dol. mal. et met. except.

** L. 65. L. 70. L. 170. de V. S. L. 194. de R. J. L. 41. §. 4. de V. et P. Subſt.

§. 2. In omni ſucceſſione, qui ei heres extitit, qui Titio heres fuit, Titio quoque heres videtur eſſe, nec poteſt Titii omittere hereditatem.

8. VLPIANVS *lib. 7. ad Sabinum.*

More noſtrae ciuitatis neque pupillus, neque pupilla, ſine tutoris auctoritate obligari poſſunt: hereditas * autem quin obliget nos aeri alieno, ** etiam ſi non ſit ſoluendo, plus quam manifeſtum eſt. De ea autem hereditate loquimur, in qua non ſuccedunt hujusmodi perſonae quaſi neceſſariae.

* L. 3. ſ. quib. ex cauſ. in poſſeſs.

** L. 12 L. 49. de O. et A. L. 2. §. 2. de V. O. L. 33. ſolut. matrim.

§. 1. Impubes, qui in alterius poteſtate eſt, ſi juſſu ejus adierit hereditatem, licet conſilii capax non fuerit, ei adquirit hereditatem.

9. PAVLVS [*lib. 2. ad Sabinum.*]

Pupillus ſi fari poſſit, licet hujus aetatis ſit, vt cauſam adquirendae hereditatis non intelligat, (quamuis non videatur ſcire hujusmodi aetatis puer: neque enim ſcire, neque decernere talis aetas poteſt, non magis, quam furioſus!) tamen cum tutoris auctoritate hereditatem adquirere poteſt: hoc enim favorabiliter eis praeſtatur.

10. VLPIANVS (*lib. 4. ad Sabinum.*)

Si ex aſſe heres deſtinauerit partem habere hereditatis, videtur in aſſem pro * herede geſſiſſe.

* L. 53. §. 1. L. 80. §. 1. L. 3. pro derelict. L. 21. pr. de furt.

11. POMPONIVS [*lib. 3. ad Sabinum.*]

Impuberibus liberis omnimodo abſtinendi poteſtas ſit: * puberibus autem ita, ſi ſe non immiſcuerint.

* L. 57. pr. ſ. h. t.

12. VLPIANVS (*lib. 11. ad Edictum.*)

Ei, qui ſe non miſcuit hereditati paternae, ſiue major ſit, ſiue minor, non eſſe neceſſe, Praetorem adire: ſed ſufficit, ſe non miſcuiſſe hereditati. † Et eſt in ſemenſtribus Viuiis Soteri et Victorino reſcriptum, *non eſſe neceſſe pupillis in integrum reſtitui ex auito contractu, quorum pater conſtituerat non agnoſcere hereditatem, neque quicquam amouerat, vel pro herede geſſerat.*

13. *Idem [lib. 7. ad Sabinum.]*

Is, qui heres inſtitutus eſt, vel (is) cui legitima hereditas delata eſt, repudiatione hereditatem * amittit. Hoc ita verum eſt, ſi in ea, cauſa erat hereditas, vt et adiri poſſet. caeterum heres inſtitutus ſub conditione, ſi ante conditionem exiſtentem repudiauit, nihil egit, qualisqualis fuit conditio: etſi in arbitrium collata eſt.

* L. 23. h. t. L. 17. § 1. L. 18. L. 69. h. t.

§. 1. Si quis dubitet, viuat teſtator, necne; repudiando nihil agit. §. 2. Subſtitutus quoque ſimiliter, ſi ante repudiat, * quam heres inſtitutus decernat de hereditate: nihil valebit repudiatio. * L. 19. L. 32. pr. h. t.

§. 3. Neque filiusfamilias repudiando ſine patre, neque pater ſine filio, alteri nocet: vtrique autem poſſunt repudiare.

14. PAVLVS [*lib. 2. ad Sabinum.*]

Idem eſt etiam, ſi legitima hereditas filiis obuenit.

15. VLPIANVS [*lib. 7. ad Sabinum.*]

Is, qui putat ſe neceſſarium, cum ſit voluntarius, non poterit repudiare; nam plus eſt in opinione, * quam in veritate. * L. 12. de condit. inſtit.

16. *Idem lib. 24. ad Edictum.*

Et é contrario, qui ſe putat neceſſarium, voluntarius exiſtere non poteſt.

17. *Idem [lib. 7. ad Sabinum.]*

Nec is, qui non valere teſtamentum, aut falſum eſſe putat repudiare poteſt. Sed ſi certum ſit, falſum non eſſe, quod falſum dicitur, ſicut adeundo adquirit, ita et repudiando amittit,

Digitized by Google

tit hereditatem. §. 1. Heres inſtitutus, idemque legitimus, ſi quaſi inſtitutus repudiauerit, quaſi legitimus * non amittit hereditatem. ſed ſi quaſi legitimus repudiauit, ſi quidem ſcit ſe heredem inſtitutum, credendus eſt vtrumque repudiaſſe: ſi ignorat, ad neutrum ei repudiatio nocebit; neque ad teſtamentariam, quoniam hanc non repudiauit; neque ad legitimam, quoniam nondum ei fuerat delata.

* L. 70. 77. h. t. L. 93. pr. h. t.

18. PAVLVS (*lib. 2. ad Sabinum.*)

Is poteſt repudiare, qui et adquirere poteſt. *

* L. 174. §. 1. de R. J.

19. *Idem* (*lib. 59. ad Edictum*)

Qui hereditatem adire, vel bonorum poſſeſſionem petere volet, certus eſſe debet, defunctum eſſe teſtatorem.

20. VLPIANVS *lib. 61. ad Edictum.*

Pro herede gerere videtur is, qui aliquid facit quaſi heres.* Et generaliter Ivlianvs ſcribit, eum demum pro herede gerere, qui aliquid quaſi heres gerit. pro herede autem gerere, non eſſe facti, quam animi: nam hoc animo eſſe debet, vt velit eſſe heres. Caeterum ſi quid pietatis [cauſa fecit], ſi quid cuſtodiae cauſa fecit, ſi quid quaſi non heres egit, ſed quaſi alio jure dominus, apparet non videri pro herede geſſiſſe.

* L. 25. §. 7. L. 69. h. t.

§. 1. Et ideo ſolent teſtari liberi, qui neceſſarii exiſtunt, non animo heredis ſe gerere, quae gerunt: ſed aut pietatis, aut cuſtodiae cauſa, aut pro ſuo. Vtputa patrem *ſepeliuit*, vel *juſta ei fecit*; ſi animo heredis, pro herede geſſit: enimuero, ſi pietatis cauſa hoc fecit, non videtur pro herede geſſiſſe. Seruos hereditarios pauit, jumenta aut pauit, aut diſtraxit: ſi hoc vt heres geſſit, pro herede; aut ſi non vt heres, ſed vt cuſtodiat, aut putauit ſua, aut, dum deliberat, quid facit, conſulens, vt ſaluae ſint res hereditariae, ſi forte ei non placuerit pro herede gerere, apparet non videri pro herede geſſiſſe. † Proinde et ſi fundos, aut aedes *locauit*, vel *fulſit*, vel [ſi] quid aliud fecit, non hoc animo, quaſi pro herede gereret: ſed dum ei, qui ſubſtitutus eſt, vel ab inteſtato heres extaturus, proſpicit; aut res tempore perituras diſtraxit: in ea cauſa eſt, vt pro herede non geſſerit, quia non hoc animo fuerit. *

* L. 14. §. 8 de relig. et ſumt. fun.

§. 2. Si quid tamen quaſi heres petit, ſed ex his, quae ad heredem extraneum non tranſeunt; videamus, an oneribus ſe immiſcuerit hereditariis. vtputa a liberto parentis operas petit; has heres extraneus petere non potuit; hic tamen petendo conſequi poteſt. Et conſtat, pro herede eum non geſſiſſe: cum petitio earum etiam creditoribus competat, et maxime futurarum.

§. 3. Sed et qui in ſepulchrum hereditarium mortuum intulit: obligari paternis creditoribus non eſt exiſtimandus, vt Papinianvs ait: quae ſententia humanior eſt, licet Ivlianvs contra ſcripſerit.

§. 4. Papinianvs ſcribit filium heredem inſtitutum, qui ſe bonis paternis abſtinuit, vulgo putare quosdam, ſi a ſtatulibero pecuniam accepit, a creditoribus conueniendum: ſiue nummi peculiares fuerint, ſiue non fuerint. quia ex defuncti voluntate accipitur, quod conditionis implendae cauſa datur. Ivlianvs autem, et ſi non abſtinuit, idem exiſtimauit. † Ita demum autem *pro herede geſſiſſe* ait Papinianvs, ſi ſolus heres ſit. Caeterum ſi coheredem habeat, et coheres adiit, non eſt cogendus [inquit] is, qui accepit a ſtatulibero, actiones creditorum ſuſcipere. nam, cum ſe filius abſtinet, idem debebit conſequi jure Praetorio; quod emancipatus conſequitur, qui hereditatem repudiauit: quo facto, ſtatuliber filio nominatim pecuniam dare juſſus, potuiſſet non heredi dando ad libertatem peruenire. † Itaque tunc *pro herede geri* * dicendum eſſe ait, quoties accipit, quod circa nomen et jus heredis accipere non poterat. *

* L. 86. §. 2. L. 87. h. t. L. 12. §. 5. de bon. libert.

§. 5 Si ſepulchri violati filius aget, quamuis hereditarii: quia nihil ex bonis patris capit, non videtur bonis ſe immiſcere. haec enim actio poenam et vindictam, quam rei perſecutionem continet.

21. *Idem* (*lib. 7. ad Sabinum.*)

Si quis extraneus rem hereditariam quaſi *ſubripiens*, vel expilans tenet, non pro herede gerit: nam admiſſum contrariam voluntatem declarat. §. 1. Interdum autem animus ſolus eum obſtringet hereditati: vtputa ſi re non hereditaria quaſi heres vſus ſit.

§. 2. Sed ita demum pro herede gerendo adquiret hereditatem, ſi jam ſit [ei] delata. * Caeterum ex quibus cauſis repudiantem nihil agere diximus, ex iisdem cauſis, nec pro herede gerendo quicquam agere, ſciendum eſt.

* L. 13. pr. h. t. L. 151. de V. S.

§. 3. Si quis partem, ex qua inſtitutus eſt, ignorauit, Ivlianvs ſcribit, nihil ei nocere, quominus pro herede gereret. Quod et Cassivs probat, ſi conditionem, ſub qua heres inſtitutus eſt, non ignorat: ſi tamen extitit conditio, ſub qua [ſubſtitutus] eſt. Quid tamen, ſi ignorat conditionem extitiſſe? Puto, poſſe adire hereditatem: quemadmodum ſi ignoret, an coheredis, cui inſtitutus eſt, repudiatione portio ei delata ſit.

22. PAVLVS [*lib. 2. ad Sabinum.*]

Si is, ad quem legitima hereditas pertinet, putauerit defunctum ſeruum ſuum eſſe, et quaſi peculium ejus nactus ſit: placet, non obligari eum hereditati. † idem ergo dicemus, [vt ait Pomponivs] ſi quaſi libertini ſui, cum ingenuus eſſet, bona [ejus] occupauit. Nam * vt quis pro herede gerendo obſtringat ſe hereditati, ſcire debet, qua ex cauſa hereditas ad eum pertineat: veluti adgnatus proximus juſto teſtamento ſcriptus heres, antequam tabulae proferantur, cum exiſtimaret inteſtato patremfamilias mortuum, quamuis omnia pro domino fecerit, heres tamen non erit. † Et idem juris erit, ſi non juſto teſtamento ſcriptus heres, prolatis tabulis, cum putaret juſtum eſſe: quamuis omnia pro domino adminiſtraret, hereditatem tamen non adquiret.

23. POMPONIVS [*lib. 3. ad Sabinum*]

In repudianda hereditate, vel legato, certus eſſe debet de ſuo jure is, qui repudiat.

24. VLPIANVS [*lib. 7. ad Sabinum.*]

Fuit quaeſtionis, an pro herede gerere videatur, qui pretium hereditatis omittendae cauſa capit? Et obtinuit, hunc pro herede quidem non gerere, qui ideo accepit, ne heres ſit: in Edictum tamen Praetoris incidere. ſiue igitur a ſubſtituto [non] heres accepit, ſiue a legitimo, mortis cauſa accepiſſe videtur. † Idemque erit, et ſi non accepit, ſed promiſſa ſit ei pecunia: nam et ſtipulando mortis cauſa capit.

25. *Idem* [*lib. 8 ad Sabinum.*]

Si quis mihi bona fide ſeruiat ſeruus alienus, juſſu meo hereditatem adeundo, nihil promouebit, nec adquiret mihi: nec fructuarius quidem ſeruus. §. 1. Seruus municipum, vel colle-

Digitized by Google

collegii, vel decuriae, heres inſtitutus, manumiſſus, vel alienatus, adibit hereditatem.

§. 2. Si fiſci ſeruus ſit, juſſu procuratoris Caeſaris adibit hereditatem, vt eſt ſaepe reſcriptum. §. 3. Si quis plane ſeruus poenae fuerit effectus, ad gladium, vel ad beſtias, vel in metallum damnatus, ſi fuerit heres inſtitutus, pro non ſcripto hoc habebitur: idque Diuus PIVS reſcripſit.

§. 4. *Juſſum ejus, qui in poteſtate habet, non eſt ſimile tutoris auctoritati, quae interponitur perfecto negotio: ſed praecedere debet, vt* Cajus Cassius *libro 2. Juris Ciuilis ſcribit: et putat, vel per internuncium fieri poſſe, vel per epiſtolam.*

§. 5. Sed vtrum generaliter, *quaecunque tibi hereditas fuerit delata*, an ſpecialiter? Et magis placet: [vt Cajus Cassius ſcribit] ſpecialiter debere mandare.

§. 6. An nominatim de viui hereditate mandari poſſit, quaeritur? Sed ego non puto recipiendum, vt de viui hereditate mandetur. † Plane, ſi rumor fuit *Lucium Titium deceſſiſſe*, poterit ei mandare, vt, ſi heredem ſcripſit eum, adeat: aut ſi clauſae adhuc tabulae ſunt, et ſit incertum, an filius ſcriptus ſit heres.

§. 7. Sed quid, ſi mandauit, *vt hereditatem colligat?* an videtur mandaſſe, vt adeat? Quid, ſi, *vt petat bonorum poſſeſſionem?* aut, *vt rem hereditariam diſtrahat?* Aut quid, ſi petitam bonorum poſſeſſionem ratam habuit, mox filius adeat hereditatem? Vel quid, ſi pro herede gerere mandauit: filius adiit hereditatem? An ſatis videatur adiiſſe, dubitari poteſt? Imo verius eſt, ex his omnibus aditionem eſſe introducendam.

§. 8. Pater filio ita ſcripſit: *Scio, fili, quod pro tua prudentia inuigilabis hereditati delatae tibi Lucii Titii:* Puto, juſſu patris adiſſe. §. 9. Quid, ſi mandauit, *ſi expedit adire, adito? ſi putas expedire* [adire], *adito?* Erit juſſu aditum. §. 10. Si *coram Titio* juſſit adire, ſi arbitrio Lucii Titii: recte puto juſſiſſe.

§. 11. Sed ſi mandauit quaſi ex aſſe inſtituto, et inueniatur ex parte: non puto ex juſſu adiſſe. Quod ſi ex parte juſſit; poteſt ex aſſe adire. † Aliter atque ſi mandauit quaſi ab inteſtato, et ex teſtamento adiit: nam non puto quicquam egiſſe. At ſi ex teſtamento mandauit, poterit et ab inteſtato: quoniam non fecit deteriorem conditionem patris. † Idemque et ſi quaſi inſtituto praecepit, et inueniatur ſubſtitutus, vel contra.

§. 12. Sed ſi mandauit, *vt patris adires*, ſit autem et impuberi ſubſtitutus, non ſufficit juſſum. §. 13 Plane ſi ſic mandauit, *ſi qua ex teſtamento Lucii Titii deferatur hereditas*, poteſt defendi, juſſu adiiſſe.

§. 14. Sed ſi poſteaquam juſſit, poenitentiam egit, priusquam adiret, nihil agit adeundo §. 25. Item ſi ſe adrogandum dederit, priusquam filius adiret, non eſt adquiſita hereditas.

26. PAVLVS [*lib. 2. ad Sabinum.*]

Si ego et ſeruus meus, vel filius, heres inſtitutus ſit: ſi juſſero filio, vel ſeruo adire, ſtatim ex mea inſtitutione me heredem eſſe, Pomponius ſcribit: Idem et Marcellus probat, et Julianus.

27. POMPONIVS (*lib. 3. ad Sabinum.*)

Neminem pro herede gerere poſſe viuo eo, cujus in bonis gerendum ſit, Labeo ait.

28. VLPIANVS [*lib. 8. ad Sabinum.*]

Aristo exiſtimat, creditorem aditum facultatem facere debere heredi, rationes defuncti ab eo petere, penes quem depoſitae ſunt, deliberanti de adeunda hereditate.

29. POMPONIVS (*lib. 3. ad Sabinum*)

Qui heres inſtitutus prohibeatur ab eo, qui vna inſtitutus jam hereditatem adiit, tabulas, literas, rationes inſpicere mortui, vnde ſcire poſſet, an ſibi adeunda eſſet hereditas, non videtur pro herede gerere.

30. VLPIANVS [*lib. 8 ad Sabinum.*]

Cum quidem legationis cauſa abſens filium heredem inſtitutum non potuiſſet jubere adire in prouincia agentem, Diuus PIVS reſcripſit Conſulibus, ſubuenire ei oportere, mortuo filio: eo quod reipublicae cauſa aberat.

§. 1. Quod dicitur, *proximus a filio poſthumo heres, dum mulier praegnans eſt, aut putatur eſſe, adire hereditatem non poteſt: ſed ſi ſcit non eſſe praegnantem, poteſt:* accipe proximus a ventre, qui ſuum heredem pariturus eſt. [Et] non ſolum ad teſtatos haec verba, verum ad inteſtatos quoque pertinent. † Et in eo ventre idem accipias, qui legitimum vel conſanguineum pariturus eſt: Quoniam * mortis tempore, qui in vtero eſt, quantum ad moram faciendam inferioribus, et ſibi locum faciendum, ſi fuerit editus, pro jam nato habetur. [† Idemque et per bonorum poſſeſſionem edictalem.] Denique Praetor ventrem mittit in poſſeſſionem.

§. 2. Siue igitur putem praegnantem, ſiue ſit reuera praegnans, quae eum paritura eſt, qui ſuus heres futurus eſt, adire hereditatem non poſſum: quoniam in eo eſt, vt rumpatur teſtamentum: niſi ſi proponas ventrem inſtitutum, vel exheredatum.

§. 3. Quod dicitur, ſi putatur eſſe praegnans, ſic accipendum [eſt], ſi dicat ſe praegnantem. † Quid ergo, ſi ipſa non dicat, ſed neget, alii dicant praegnantem eſſe? Adhuc adiri hereditas non poteſt: finge obſtetrices dicere. † Quid, ſi ipſe putat ſolus? ſi juſta ratione ductus, non poteſt adire: ſi ſecundum multorum opinionem, poteſt.

§. 4. Quid ergo, ſi praegnans fuit, cum putaret heres non eſſe praegnantem, et adiit, mox abortum factum eſt? Proculdubio nihil egerit. Toties igitur ei ſua praeſumptio proficit, quoties concurrit cum veritate.

§. 5. Sed et ſi ipſa mulier heres inſtituta ſit, quae ſe praegnantem fingit, adeundo adquiret hereditatem. Per contrarium non adquiret, ſi ſe putet praegnantem, cum non ſit.

§. 6. Suum heredem, certum eſt, ex aſſe heredem eſſe, etſi putat eſſe praegnantem mulierem, quae non eſt praegnans. Quid, ſi vnum in vtero habeat, an ex parte dimidia ſit heres? ſiue inſtitutum poſthumum proponas, ſiue inteſtatum patrem deceſſiſſe: quod et Sextum [Pomponium] opinatum Tertullianus lib. 4. Quaeſtionum refert. putaſſe enim, ſicuti [cum] vacuo vtero ſuus ex aſſe heres eſt, ita et cum vnum gerit, nec per naturam humanae conditionis alium partum formare poteſt, [quod quidem poſt certum tempus conceptionis eueniet], ex parte dimidia et ignorantem fore heredem; non ex quarta, vt Julianus putat.

§. 7. Scientia autem, vel opinio, ſi filiusfamilias, vel ſeruus inſtituti ſunt, vtrum ipſorum, an domini, vel patris accipienda ſit? finge patrem putaſſe praegnantem, filium certum eſſe finge, et ſic adire: an adquirat hereditatem? puto adquirere: ſed contra, non adquirere. §. 8. Si certus ſum, non eſſe falſum teſtamentum, vel irritum, vel ruptum: licet dicatur eſſe, poſſum adire hereditatem.

31. PAVLVS [*lib. 2. ad Sabinum*]

Heredi cum poſthumo inſtituto reliquae partes adcreſcunt, quae poſthumo datae ſunt, ſi certum ſit, non eſſe praegnantem, licet heres ignoret

32. VLPIANVS [*lib. 8. ad Sabinum.*]

Heres inſtitutus, ſi putet teſtatorem viuere, quamuis jam defunctus ſit: adire hereditatem non poteſt.

§. 1. Sed et ſi ſcit, ſe heredem inſtitutum, ſed vtrum pure, au ſub conditione, ignoret, non poterit adire hereditatem, licet pure heres inſtitutus ſit: et ſub conditione, licet paruerit conditioni.

§. 2. Sed et ſi de conditione teſtatoris incertus ſit, paterfamilias, an filiusfamilias ſit, non poterit adire hereditatem: etſi ejus conditionis ſit in veritate, vt teſtari potuerit.

33. PAVLVS [*lib 12. ad Plautium.*]

Quod ſi dubitet, apud hoſtes deceſſit, an ciuis Romanus: quoniam vtroque caſu eſt jus adeundi, et in re eſt, vt poſſit adire, dicendum eſt poſſe adire.

34. VLPIANVS [*lib. 8. ad Sabinum.*]

Sed (et) ſi de ſua conditione quis dubitet, an filiusfamilias ſit, poſſe eum adquirere hereditatem, jam dictum eſt. † Cur autem, ſi ſuam ignoret conditionem, adire poteſt; ſi teſtatoris, non p[illegible]? Illa ratio eſt, quod qui conditionem teſtatoris ignorat, an valeat teſtamentum, dubitat: qui de ſua, de teſtamento certus eſt.

§. 1. Sed et ſi, cum eſſet pure inſtitutus, putauit ſub conditione, et impleta conditione, quam injectam putauit, adiit: an poſſit adquirere hereditatem? Conſequens eſt dicere, poſſe eum adire, maxime cum haec ſuſpicio nihil ei offuerit, nec periculum adtulerit. † Facilius quis admittet, ſi quis pure inſtitutus putabit ſe ſub conditione inſtitutum, conditionemque impletam, quam in euentum putabat: nam in nullo haec ſuſpicio offuit.

35. *Idem (lib. 10. ad Sabinum)*

Si quis heres inſtitutus ex parte, mox Titio ſubſtitutus, antequam ex cauſa ſubſtitutionis ei deferatur hereditas, pro herede geſſerit: erit heres ex cauſa quoque ſubſtitutionis: quoniam inuito quoque ei adcreſcit portio. † Idem dico, et ſi filiusfamilias vel ſeruus, juſſu domini vel patris adierint hereditatem, mox emancipatus, vel manumiſſus, ex cauſa ſubſtitutionis adeant. erunt namque heredes: ſunt enim appendices praecedentis inſtitutionis.

§. 1. Si excluſus per conditionem ſibi datam pater filium juſſit adire: dicendum erit, eum non quaeſiſſe ſuam portionem.

§. 2. Sed ſi ex duobus filiis vnum juſſerit, debebit et alium filium jubere adire.

36. POMPONIVS [*lib. 3. ad Sabinum.*]

Si ex ſua parte dominus vel pater adierit: neceſſarium eſt juſſum, vt filius vel ſeruus coheredes adeant.

37. *Idem (lib. 5. ad Edictum.)*

Heres in omne jus mortui, non tantum ſingularum rerum dominium, ſuccedit; * cum et ea, quae in nominibus ſint, ad heredem tranſeant.

* L. 24. de V. S. L. 59. 62. de R. J. L. 4. de S. P. R.

38. VLPIANVS (*lib. 43. ad Edictum*)

Si duo ſint neceſſarii heredes, quorum alter ſe abſtinuit, alter, poſteaquam prior abſtinuit, immiſcuit ſe: dicendum eſt, hunc non poſſe recuſare, quominus tota onera hereditaria ſubeat qui enim ſcit, aut ſcire potuit, illo abſtinente, ſe oneribus fore implicitum, ea conditione adire videtur.

39. *Idem (lib. 46. ad Edictum.)*

Quamdiu poteſt ex teſtamento adiri hereditas, ab inteſtato non defertur.

40. *Idem (lib. 4. Diſputationum.)*

Quaeſitum eſt, an, licet quis paternae hereditatis nihil attingat, aliquid tamen propter patris voluntatem habeat, vel faciat, an creditoribus paternis cogatur reſpondere? vtputa ſi impuberi fuerit ſubſtitutus: in qua ſpecie Ivlianvs lib. 26. Digeſtorum ſcripſit, incidere eum in Edictum, ſi ſe immiſcuerit impuberis hereditati. nam qui judicium parentis oppugnauerit, non debet ex eadem hereditate quicquam conſequi. Sed Marcellvs eleganter diſtinguit: multum intereſſe, vtrum ex aſſe fuerit inſtitutus (in) patris teſtamento, an ex parte: vt ſi ex parte, potuerit ſine metu, remota patris ſucceſſione, impuberis ſucceſſione, impuberis hereditatem amplecti.

41. JVLIANVS *lib. 26. Digeſtorum.*

Filius, qui ſe paterna hereditate abſtinuit, ſi exheredati fratris hereditati ſe immiſcuerit, et pro herede geſſerit, poterit ex ſubſtitutione hereditatem obtinere.

42. VLPIANVS *lib. 4. Diſputationum.*

Jvlianvs lib. 26. Digeſtorum ſcripſit: ſi pupillus paterna hereditate ſe abſtinuiſſet, deinde ei aliquis heres extitiſſet, non eſſe eum compellendum, creditoribus paternis reſpondere, niſi ſubſtitutus ei fuit: inclinat enim in hoc, vt putet ſubſtitutum etiam patris onera ſubiturum. Quae ſententia à Marcello recte notata eſt: impugnat enim vtilitatem pupilli, qui ipſe ſaltem poteſt habere ſucceſſorem. metu enim onerum patris, timidius quis etiam impuberis hereditatem adibit. Alioquin (inquit) et ſi frater fuit, omiſſa cauſa teſtamenti, ab inteſtato poſſidebit hereditatem: et quidem impune: * nec enim videtur voluiſſe fraudare Edictum, qui ſibi proſpicit, ne oneribus patris pupilli hereditas implicaretur. Sed quod in fratre ſcripſit, credo ita intelligendum, ſi non impuberis frater fuit, ſed teſtatoris: caeterum vtique, ſi frater a patre fratri ſubſtitutus impuberi ſit, ſine dubio neceſſarius heres exiſtet.

§. 1. Si in ſocietatem, quam viuo patre inchoauerat filius, poſt mortem patris perſeuerauerit: Ivlianvs recte diſtinguit, intereſſe, verum rem coeptam ſub patre perficit, an nouam inchoauit. nam ſi quid nouum in ſocietatem inchoauit, non videri miſcuiſſe hereditati patris, ſcripſit.

§. 2. Si ſeruum paternum filius manumiſerit, ſine dubio miſcuiſſe ſe paternae hereditati videbitur.

§. 3. Proponebatur filius a patre de caſtrenſi peculio ſeruos comparaſſe, eosque a patre manumittere rogatus, cum heres eſſet ab eo inſtitutus: Quaerebatur, ſi ſe abſtinuiſſet paterna hereditate, eosque manumiſiſſet, an miſcuiſſe ſe paternae hereditati videatur? Dicebamus: niſi euidenter quaſi heres manumiſerit, non debere eum calumniam pati, quaſi ſe miſcuerit hereditati.

43. JVLIANVS [*lib. 30. Digeſtorum*]

Heres per ſeruum hereditarium ejusdem hereditatis partem, vel id, quod ejusdem hereditatis ſit, adquirere non poteſt.

44. *Idem [lib. 47. Digeſtorum.]*

Quoties pupillus patri heres extitit, et abſtinet ſe hereditate, quamuis patris bona ſub creditoribus ſiant, tamen rata haberi debent, quaecunque pupillus bona fide geſſerit: et ideo ei, qui fundum tutore auctore, a pupillo emerit, ſuccurrendum erit: nec intereſt, pupillus ſoluendo ſit, nec ne.

45. *Idem (lib. 1. ad Vrſejum Ferocem.)*

Aditio hereditatis non eſt in opera ſeruili. §. 1. Idcirco, ſi ſeruus dotalis adierit, actione de dote eam hereditatem mulier recuperabit, quamuis ea, quae ex operis dotalium adquirun-

Digitized by Google

quiruntur, ad virum pertineant. §. 2. Et cum quaeſtus et compendii ſocietas initur, quidquid ex operis ſuis ſocius adquiſierit, in medium conferret, ſibi autem quisquis hereditatem adquirit. §. 3. Praeterea nec fructuarius quidem ſeruus juſſu ejus, qui vſumfructum in eo habet, adire hereditatem poterit.

§. 4. Et quod à quibusdam reſpondetur, ſi liber homo, qui bona fide mihi ſeruiebat, propter me heres inſtitutus erit, poſſe eum juſſu meo adire hereditatem; poteſt verum eſſe, vt intelligatur non opera ſua mihi adquirere, ſed ex re mea: ſicut in ſtipulando, et per traditionem accipiendo, ex re mea mihi adquirat.

46. AFRICANVS [*lib. 1. Quaeſtionum.*]

Cum falſum teſtamentum diceretur: ſi quidem ipſe heres accuſaretur; quoniam certus eſſe debeat, *ſe falſum non feciſſe*, recte adibit hereditatem: ſin autem alius argueretur citra conſcientiam ejus, non poteſt adire; quaſi dubitet verum eſſe teſtamentum.

47. *Idem (lib. 4. Quaeſtionum.)*

Qui ſeruum ſuum heredem inſtitutum adire juſſerat, prius quam ille adiret, furioſus eſt factus: negauit, recte ſeruum aditurum. Quoniam non niſi voluntate domini adquiri hereditas poteſt: † furioſi autem voluntas nulla eſt.

48. PAVLVS [*lib. 1. Manualium.*]

Si quis alicui mandauerit, *vt ſi aeſtimauerit, peteret ſibi bonorum poſſeſſionem*; et poſtquam ille petit, furere coeperit: nihilominus adquiſita eſt ei bonorum poſſeſſio. Quod ſi, antequam ille petat, is, qui mandauit petendam, furere coeperit, * dicendum non eſt, ſtatim ei adquiſitam bonorum poſſeſſionem. igitur bonorum poſſeſſionis petitio ratihabitione debet confirmari.

* L. 86. h. t. L. 12. de Carb. Edict. L. 3 §. 30. L. 4. ad SC. Silan.

49. AFRICANVS [*lib. 4. Quaeſtionum.*]

Pupillum, etiam eo tutore auctore, qui tutelam non gerat, hereditatem adeundo obligari, ait.

50. MODESTINVS (*lib ſingulari de Eurematicis.*)

Si per Epiſtolam ſeruo pupilli tutor hereditatem adire juſſerit: ſi poſt ſubſcriptam Epiſtolam tutor moriatur, antequam ex Epiſtola ſeruus adiret, nemo dicturus eſt, obligari poſtea pupillum hereditati.

51. AFRICANVS (*lib. 4. Quaeſtionum.*)

Eum, qui duobus teſtamentis ejusdem teſtatoris heres ſcribitur, cum dubitet, num poſterius falſum ſit, ex neutro eorum poſſe adire hereditatem, placet.

§. 1. Filiusfamilias heres ſcriptus patrem ſuum certiorem fecerat, *videri ſibi ſoluendo eſſe hereditatem*: pater reſcripſerat, *ſibi parum idoneam renunciari; itaque debere eum diligentius explorare, et ita adire, ſi idoneam comperiſſet*: filius, acceptis literis patris, adiit hereditatem: Dubitatum eſt, an recte adiuet? Probabilius diceretur, quamdiu perſuaſum ei non ſit, ſoluendo eſſe hereditatem, patrem non obligaſſe.

§. 2. Sed et ſi quis ita dixerit, *ſi ſoluendo hereditas eſt, adeo hereditatem*, nulla aditio eſt.

52 MARCIANVS [*lib. 4. Inſtitutionum*]

Cum heres inſtitutus erat filius, et habebat patrem furioſum, in cujus erat poteſtate: interponere ſe ſuam beneuolentiam Diuus PIVS reſcripſit, vt ſi filiusfamilias adierit, perinde habeatur, atque ſi paterfamilias adiiſſet: permiſitque ei et ſeruos hereditatis manumittere. §. 1. Qui ex parte heres inſtitutus eſt pure, ex parte ſub conditione, ſi adierit hereditatem, ex aſſe heres erit: quia ſolus heres futurus eſt omnimodo: niſi habeat in conditionalem partem ſubſtitutum.

53. CAJVS [*lib. 14. ad Legem Juliam et Papiam*]

Qui ex duabus partibus heres inſtitutus fuerit, ex alia pure, ex alia ſub conditione; et ex pura inſtitutione adierit et deceſſerit, poſteaque conditio extiterit: ea quoque pars ad heredem ejus pertinet.

§. 1. Qui ſemel aliqua ex parte heres extiterit, deficientium partes etiam inuitus excipit, id eſt, tacite ei deficientium partes etiam inuito adcreſcunt.

54. FLORENTINVS *lib. 8. Inſtitutionum.*

Heres quandoque, adeundo hereditatem, * jam tunc à morte ſucceſſiſſe defuncto intelligitur.

* L. 24. de Nouat. L. 138. pr. 193. de R. J.

55. MARCIANVS (*lib. 2. Regularum.*)

Cum hereditate patris neceſſarius heres ſe abſtineat, conditio coheredi, ſiue ſuo, ſiue extraneo, defertur, vt aut totam agnoſcat, aut à tota recedat: et ita ſe abſtinere poteſt propter alium, qui per ſuam perſonam non poterat. Si tamen creditores dicant, ſe contentos eſſe ejus portione, quia non poteſt exonerari, niſi deferatur conditio: et alterius parte abſtinere ſe creditores debent, vt ejus actiones ei, qui conuenitur, dentur.

56. VLPIANVS [*lib. 57. ad Edictum.*]

Si is, qui immiſcuit ſe hereditati, deceſſiſſet, deinde alter ſe abſtinet: eadem conditio deferenda eſt heredi ejus, quae et ipſi: quod MARCELLVS ait.

57. CAJVS [*lib. 23. ad Edictum Prouinciale.*]

Neceſſariis heredibus non ſolum impuberibus, ſed etiam puberibus, abſtinendi * ſe ab hereditate Proconſul poteſtatem facit: vt quamuis creditoribus hereditariis jure ciuili teneantur, tamen in eos actio non detur, ſi velint derelinquere hereditatem. Sed impuberibus quidem, etiamſi ſe immiſcuerint hereditati, praeſtat abſtinendi facultatem: puberibus autem ita, ſi ſe non immiſcuerint.

* L. 89. de leg. 1. add. L. 12. de V. et P. ſubſtit. L. 2. de probat.

§. 1. Sed tamen et puberibus minoribus viginti quinque annis, ſi temere damnoſam hereditatem parentis appetierint, ex generali Edicto, quod eſt *de minoribus viginti quinque annis*, ſuccurrit: cum, et ſi extranei damnoſam hereditatem adierint, ex ea parte Edicti in integrum eos reſtituit.

§. 2. Seruis autem neceſſariis heredibus, ſiue puberes, ſiue impuberes ſint, * hoc non permittitur.

* L. 7. §. 5 de minor. L. 1. §. ſ. de ſepar.

58. PAVLVS [*lib. 2. Regularum.*]

Ex parte heres inſtitutus ſeruus, et nondum adita hereditate à coherede ejus, liber et heres fit neceſſarius: quia non à coherede, ſed à ſemetipſo accipit libertatem: niſi ita inſtitutus fuerit, *cum mihi quis heres erit, Stichus liber et heres eſto.*

59. NERATIVS [*lib. 2. Membranarum.*]

Qui patri heres extitit, ſi idem filio impuberi ſubſtitutus eſt, non poteſt hereditatem ejus praetermittere. Quod ſic recipiendum eſt, (etiam) ſi viuo pupillo mortuus erit, deinde pupillus impubes deceſſerit: nam is, qui heres extiterit, pupillo quoque heres neceſſario erit: nam ſi ipſum inuitum obligat, conjungi eam paternae hereditati, et adcreſcendi jure adquiri cuicumque patris heredi, exiſtimandum eſt.

Digitized by Google

60. JAVOLENVS *lib. 1. ex Poſterioribus* LABEONIS.

Filium emancipatum pater ſolum heredem inſtituit, et, *ſi is heres non eſſet*, ſeruum liberum et heredem eſſe juſſerat; Filius, tanquam pater demens fuiſſet, bonorum (ejus) poſſeſſionem ab inteſtato petiit, et ita hereditatem poſſedit: LABEO ait, ſi probaretur ſana mente pater teſtamentum feciſſe, filium ex teſtamento patri heredem eſſe. Hoc falſum puto: nam filius emancipatus cum hereditatem teſtamento datam ad ſe pertinere noluit, continuo ea ad ſubſtitutum heredem tranſit; nec poteſt videri pro herede geſſiſſe, qui, vt hereditatem omitteret, ex alia parte Edicti poſſeſſionem bonorum petat. PAVLVS. Et PROCVLVS LABEONIS ſententiam improbat, et in JAVOLENI ſententia eſt.

61. MACER [*lib. 1. de Officio Praeſidis.*

Si minor annis, poſteaquam ex parte heres extitit, in integrum reſtitutus eſt: Diuus SEVERVS conſtituit, vt ejus partis onus coheres ſuſcipere non cogatur, ſed bonorum poſſeſſio creditoribus detur.

62. JAVOLENVS (*lib. 2. ex Poſterioribus* LABEONIS.)

ANTISTIVS LABEO ait: ſi ita inſtitutus ſit: *Si jurauerit, heres eſto*, quamuis jurauerit, non tamen eum ſtatim heredem futurum, antequam pro herede aliquid geſſerit. Quia jurando voluntatem magis ſuam declaraſſe videatur. Ego puto, ſatis eum pro herede geſſiſſe, ſi vt heres jurauerit: PROCVLVS idem: eoque jure vtimur.

§. 1. Si ſeruus heres inſtitutus, poſt juſſum domini, non juſſum prioris exigitur.

63. (*Libro ſingul. Regularum* POMPONII MARCELLVS *notat.*)

Furioſus adquirere ſibi commodum hereditatis ex teſtamento non poteſt, niſi (ſi) neceſſarius patri, aut domino heres exiſtat. Per alium autem adquiri ei poteſt: veluti per ſeruum, vel eum, quem in poteſtate habet.

64. JAVOLENVS (*lib. 2. ex Poſterioribus* LABEONIS.)

Seruus duorum heres inſtitutus, et adire juſſus, ſi alterius domini juſſu adierit, deinde manumiſſus fuerit, poterit ipſe adeundo ex parte dimidia heres eſſe.

65. PAVLVS [*lib. 2. ad Sabinum.*]

Et ſi ſubſtitutum haberet idem ſeruus ita, *ſi heres non erit, ille heres eſto*, ſubſtitutus locum non habet.

66. VLPIANVS [*lib. 61. ad Edictum.*]

Si ſeruus communis vel vni ex dominis, vel pluribus, vel omnibus heres extiterit neceſſarius: nullius eorum hereditate ſe poterit abſtinere.

67. *Idem* [*lib. 1. Regularum*]

Seruus communis ab extero heres inſtitutus, ſi juſſu vnius adierit hereditatem, non pro majore parte interim heredem eum facit, quam pro dominica: deinde caeteris ſociis non jubentibus, tacito jure partes ei adcreſcunt.

68. PAVLVS [*lib. 5. ad Legem Juliam et Papiam*]

Cum ſolus ſeruus heres inſtitutus ſit, ſicut licet vno tempore omnium dominorum juſſu adire hereditatem, ita et ſeparatis temporibus ſingulorum juſſu recte adit. Nam quia ſaepius adit, non ex teſtamento, ſed ex jure dominorum venire, vtilitatis cauſa videtur: ne alterius feſtinatione, alterius jus laedatur.

69. VLPIANVS [*lib. 60 ad Edictum.*]

Quamdiu inſtitutus admitti poteſt, ſubſtituto locus non eſt: nec ante ſuccedere poteſt, quam excluſo herede inſtituto. Eueniet igitur, vt neceſſarium ſit remedium Praetoris, et circa denegandas primo actiones, et circa praeſtituendum tempus ſubſtituto: quia intra diem primo praeſtitutum, neque adire hereditatem poteſt, neque pro herede gerere. Is autem, qui tertio gradu ſcriptus eſt, ſi primo deliberante ſecundus deceſſit, ipſe poteſt ſuccedere. Ergo exſpectamus in ſingulis, vt prius eis deferatur hereditas: tunc deinde, poſteaquam delata eſt, exſpectamus diem praeſtitutum: intra quem [diem] niſi aut adeat, aut pro herede gerat, denegamus ei actiones.

70. PAVLVS [*lib. 57. ad Edictum.*]

In plurium heredum gradibus hoc ſeruandum eſt, vt, ſi teſtamentum proferatur, prius à ſcriptis incipiatur; deinde tranſitus fiat ad eos, ad quos legitima hereditas pertinet: etiam ſi idem ſit, ad quem vtroque modo pertineat, nam hoc gradatim conſequitur, vt prius ex teſtamento delatam, deinde legitimam repudiet. Idem juris eſt in bonorum poſſeſſione, vt prius ſcriptus repellat bonorum poſſeſſionem: deinde is, qui ab inteſtato petere poteſt.

§. 1. Si vero ei, ad quem legitima hereditas poteſt pertinere, conditio data ſit, nihil conſtituere poteſt de legitima, antequam dies conditionis tranſeat: et ideo dicendum eſt, et in eo caſu, ſi reſpondit, *neutram hereditatem ad ſe velle pertinere*, bona defuncti à creditoribus poſſidenda [ſunt].

71. VLPIANVS [*lib. 61. ad Edictum.*]

Si ſeruum quis alienum ab hoſtibus redemerit, et heredem eum libertate inſtituerit: magis puto fore eum liberum et neceſſarium heredem. Nam cum ſcribit ei libertatem, vinculo ſuo reſoluit: et in hoc ſolum reddit jure poſtliminii, vt non iterum ſeruus ejus fiat, cujus erat, antequam caperetur: (hoc enim ſatis impium eſt); ſed [vt] priſtino domino ſuam aeſtimationem omnimodo offerat, vel maneat ei obligatus, donec pretium ſoluat, quod libertatis fauore introductum eſt.

§. 1. Si quis hac lege emptus ſit, vt intra certum diem manumittatur, et cum libertate heres inſtitutus ſit: an ei ſuccurrendum ſit, vt ſe abſtineat, videamus? Magisque eſt, vt, donec dies non extiterit, poſſit ei neceſſarius heres effici, et non poſſit [ſe] ſe abſtinere: ſin autem dies praeteritus fuerit, tunc non neceſſarius, ſed voluntarius heres efficitur, et poteſt ſe abſtinere ſecundum exemplum ejus, cui fideicommiſſaria libertas ſub conditione debebatur.

§. 2. Si quis dederit nummos, vt manumittatur: puto, huic omnimodo eſſe ſuccurrendum.

§. 3. Praetor ait, *ſi per eum, eamue factum erit, quo quid ex ea hereditate amoueretur.*

§. 4. Si quis ſuus ſe dicit retinere hereditatem nolle, aliquid autem ex hereditate amouerit: abſtinendi beneficium non habebit. §. 5. Non dixit Praetor, *ſi quid amouerit*, ſed *ſi per eum, eamue factum erit, quo quid ex ea amoueretur:* ſiue ergo ipſe amouerit, ſiue amouendum curauerit, Edictum locum habebit.

§. 6. *Amouiſſe* eum accipimus, qui quid celauerit, aut interuerterit, aut conſumpſerit. §. 7. Ait Praetor, *quo quid ex ea amoueretur*. ſiue autem vna res, ſiue plures fuerint amotae, Edicto locus eſt; ſiue ex ea hereditate ſint, ſiue ad eam hereditatem pertineant.

§. 8.

Digitized by Google

§. 8. *Amouere* non videtur, qui non callido animo, nec maligno * rem repoſuit. Ne is quidem, qui in re errauit, dum putat non eſſe hereditariam. Si igitur non animo amouendi, nec vt hereditati damnum det, rem abſtulit, ſed dum putat non eſſe hereditariam, dicendum eſt, eum amouiſſe non videri.

* L. 1. pr. §. 12. ſi quis omiſſa cauſ. teſtam. L. 11. §. 2. de poen. L. 5. §. 1. de incend.

§. 9. Haec verba Edicti ad eum pertinent, qui ante quid amouit, deinde ſe abſtinet: caeterum ſi ante ſe abſtinuit, deinde tunc amouit, hic videamus, an Edicto locus ſit? Magisque eſt, vt putem, illic SABINI ſententiam admittendam: ſcilicet, vt furti potius actione creditoribus teneatur, etenim qui ſemel ſe abſtinuit, quemadmodum ex poſt delicto obligatur?

72. PAVLVS [*lib. 1. ad Plautium.*]

Si quis heres ita ſcriptus fuerit, *vt intra certum tempus adeat hereditatem: et, ſi non ita adierit, alius ei ſubſtituatur;* prior autem heres, antequam adiret, deceſſerit: nemo dubitat, quin ſubſtitutus vltimum diem aditionis exſpectare non ſolet.

73. *Idem* [*lib. 7. ad Plautium.*]

Si quis, non quaſi heres, ſed quaſi patroni filius, egens, à liberto paterno ali velit: procul dubio hoc extra cauſam eſt immiſcendi ſe bonis paternis: et ita recte LABEO ſcribit.

74. *Idem* [*lib. 12. ad Plautium*].

Qui putat ſe decem dare juſſum, cum quinque juſſus ſit: ſi decem dederit, fiet heres adeundo.

§. 1. At ſi quinque putet ſe juſſum dare, cum decem dare juſſus eſt, et dat quinque, non implet conditionem: ſed ad aliquid proficit, vt, ſi adimpleuerit reliquum, aliorum quinque datione videatur conditio eſſe impleta.

§. 2. Qui bona fide ſeruit, ſi quaſi juſſu domini adierit, non obligabitur. §. 3. Similis eſt huic ſtatuliber, qui juſſus ab herede adire hereditatem, poſt conditionem libertatis exiſtentem, cum hoc ignoraret, adiit.

§. 4. De eo, qui heres inſtitutus ab aliquo dubitat, [an] libertas ei ex teſtamento domini obtigerit, cum neſciat conditionem libertatis extitiſſe, vel hereditatem aditam, an adeundo heres fiat, videndum? JVLIANVS hunc diceret fieri heredem.

75 MARCELLVS *lib. 9. Digeſtorum.*

Ex ſemiſſe Titius heres ſcriptus eſt: quadrantis bonorum poſſeſſionem per errorem petit: Quaero, an nihil actum ſit; an vero perinde omnia ſeruanda ſint, ac ſi quadrans nominatus non ſit? Reſpondit, magis nihil actum eſſe: quemadmodum cum ex ſemiſſe ſcriptus heres, ex quadrante per errorem adiit hereditatem.

76. JAVOLENVS [*lib. 4 Epiſtolarum.*]

Si tu ex parte ſexta ſub conditione inſtitutus fuiſſes heres, et omittente partem ſuam Titio, cui ſubſtitutus eras, ex ſubſtitutione adiſſes, deinde conditio jure ſextantis extitiſſet: Quaero, an adire neceſſe habueris, ne ſextans tuus interearet? Reſpondit: nihil intereſt, vtrum ex ſubſtitutione prius adierit, an ex prima inſtitutione: cum ab vtraque cauſa vna aditio ſufficiat. Sextans itaque, qui ſub conditionem datus mihi eſt, ad me ſolum pertinet.

§. 1. Item ſi tu ſextantis, ex quo inſtitutus eſſes heres, omiſeris aditionem: numquid *dubitas*, quin ex ſubſtitutione adeundo Titianae partis habiturus partem eſſes? Reſpondit: non dubito, quin, ſi prima inſtitutione adeundo heres eſſe poſſim, in poteſtate mea ſit, quam partem hereditatis aut amittere velim, aut vindicare.

77. POMPONIVS *lib. 8. ad Quintum Mucium.*

Illud *dubitari* poteſt, [an,] ſi cum teſtamento heres inſtitutus eſſem ab eo, qui etiamſi inteſtatus deceſſiſſet, legitima hereditas ejus ad me pertineret: an ſimul vtramque hereditatem repudiare poſſim: quoniam, antequam ex teſtamento hereditatem repudiarim, legitima nondum ad me pertinet? Verum eodem momento intelligor et ex teſtamento, et legitimam repudiare: ſicuti ſi legitimam velim ad me pertinere, cum ſciam teſtamento mihi relictam, videbor ante repudiare teſtamentum, et ita legitimam adquiſiſſe.

78. *Idem lib. 35. ad Quintum Mucium.*

Duo fratres fuerant, bona communia habuerant: eorum alter inteſtato mortuus, ſuum heredem non reliquerat: frater, qui ſupererat, nolebat ei heres eſſe: *Conſulebat*, num ob eam rem, hereditati ſe alligaſſet? Reſpondit, niſi eo conſilio vſus eſſet, quod vellet ſe heredem eſſe, non adſtringi: itaque cauere debet, ne qua in re plus ſua parte dominationem interponeret.

79. VLPIANVS [*lib. 2. ad Legem Juliam et Papiam*].

Placet, quoties adquiritur per aliquem hereditas, vel quid aliud ei, * cujus quis in poteſtate eſt, confeſtim adquiri ei, cujus eſt in poteſtate: neque momento aliquo ſubſiſtere in perſona ejus, per quem adquiritur: et ſic adquiri ei, cui adquiritur. * L. 10. §. 1. de A. R. D. L. 6. L. 25. §. 4. L. 47. h. t.

80. PAVLVS [*lib. 5 ad Leg Jul. et Papiam.*)

Si ſolus heres ex pluribus partibus fuero inſtitutus, vnam partem omittere non poſſum: nec intereſt, in quibusdam habeam ſubſtitutum, necne.

§. 1. Idem puto, etiamſi aliis mixtus heredibus, ex pluribus partibus heres inſtitutus ſim: quod et hic, adeundo vnam portionem, omnem acquiro, ſi tamen delatae ſint.

§. 2. Item ſi ſeruus meus ex parte heres inſtitutus ſit pure, ex parte ſub conditione, dato ſcilicet coherede; et juſſu meo adierit: deinde eo manumiſſo conditio alterius portionis extiterit: verius eſt, non mihi eſſe adquiſitam illam portionem, ſed ipſum comitari. Omnia enim paria permanere debent in id tempus, quo alterius portionis conditio extet, vt adquiratur ei, cui prior portio adquiſita eſt.

§. 3. Ego quidem puto, et ſi adhuc in poteſtate ſit, iterum adeundum eſſe, ſi conditio extiterit: et illud, quod dicimus ſemel adeundum, in ejusdem perſona locum habet; non cum per alium adquirenda eſt hereditas.

81. VLPIANVS [*lib. 13. ad Legem Juliam et Papiam*]

Toties videtur heres inſtitutus, etiam in cauſa ſubſtitutionis adiſſe, quoties adquirere ſibi poſſit: nam ſi mortuus eſſet, ad heredem non transferret ſubſtitutionem.

82. TERENTIVS CLEMENS (*lib. 16. ad Legem Juliam et Papiam.*)

Si ſeruus ejus, qui capere non poteſt, heres inſtituetur, et antequam juſſu domini adeat hereditatem, manumiſſus, alienatusue ſit, et nihil in fraudem Legis factum eſſet: ipſe admittitur ad hereditatem. Sed et ſi partem capere poſſit dominus ejus, eadem dicenda ſunt de parte, quam ille capere non poteſt. Nihil enim intereſt, de vniuerſo quaeratur, quod capere non poſſit, an de portione.

83. VL-

Digitized by Google

83. VLPIANVS (*lib. 18. ad Legem Juliam et Papiam.*)

Si totam, an partem, ex qua quis heres inſtitutus eſt, tacite rogatus ſit reſtituere: apparet, nihil ei debere adcreſcere: quia rem non videtur habere.

84. PAPINIANVS *lib. 16. Quaeſtionum.*

Ventre praeterito, ſi filius, qui fuit emancipatus, aut exter, heres inſtitutus ſit: quamdiu rumpi teſtamentum poteſt, non defertur ex teſtamento hereditas. Sed ſi vacuo ventre mulier fuit, et incerto eo filius in familia retentus vita deceſſit: heres fuiſſe intelligitur, emancipatus, aut exter, non aliter poſſunt hereditatem quaerere, quam ſi non eſſe praegnantem ſciant. Ergo ſi ventre pleno ſit mulier, nonne iniquum erit, interea defunctum filium heredi ſuo relinquere nihil? et ideo Decreto filio ſuccurrendum eſt: quia, ſiue frater ei naſcatur, ſiue non naſcatur, patri heres futurus eſt. Eademque ratio facit, vt emancipato quoque ſubueniri debeat, qui alterutro caſu rem omnimodo habiturus eſt.

85. *Idem* (*lib. 30. Quaeſtionum.*)

Si *metus* cauſa adeat aliquis hereditatem: fiet, vt quia invitus heres exiſtat, * detur abſtinendi facultas.

* L. 21. §. 5. quod vi, metus vi cauſ. L. 8. obſt. L. 6. §. 5. h. t.

86. *Idem* (*lib. 6. Reſponſorum.*)

Pannonius Auitus, cum in Cilicia procuraret, heres inſtitutus, ante vita deceſſerat, quam heredem ſe inſtitutum cognoſceret: quia bonorum poſſeſſionem, quam procurator ejus petierat, heredes Auiti ratam habere non poterant, ex perſona defuncti reſtitutionem in integrum implorabant: quae ſtricto jure non competit, quia intra diem aditionis Auitus obiiſſet. Diuum tamen PIVM contra conſtituiſſe, MARCIANVS libro Quaeſtionum refert in eo, qui legationis cauſa Romae erat: et filium, qui matris delatam poſſeſſionem abſens amiſerat, ſine reſpectu ejus diſtinctionis reſtitutionem [locum] habere: Quod et hic humanitatis gratia obtinendum eſt.

§. 1. *Rei perduellionis* hereditatem, ſuſpenſa cognitione filius emancipatus, cui de patris innocentia liquet, poteſt quaerere. §. 2. *Pro herede geſſiſſe* filium placet, qui moriens, comperto matrem ſuam inteſtato vita deceſſiſſe, codicillis petit ab herede ſuo, vt maternorum bonorum ſeruum manumitteret, ac ſibi, parentibusque ſuis in poſſeſſionem matris monumentum exſtrueret.

87. *Idem* [*lib. 10. Reſponſorum.*]

Eum *bonis* patris *ſe miſcere* conuenit, qui remoto familiae vinculo pro herede gerere videretur: et ideo filius, qui tanquam ex bonis matris, cujus hereditatem ſuſcepit, agrum ad hereditatem patris pertinentem, vt maternum, ignorans poſſedit, abſtinendi conſilium, quod in bonis patris tenuit, amiſiſſe non videtur.

§. 1. Pupillis, quos placuit oneribus hereditariis eſſe liberandos, confuſas actiones reſtitui oportet.

88. PAVLVS [*lib. 1. Quaeſtionum.*]

Gerit pro herede, qui animo agnoſcit ſucceſſionem, licet nihil attingat hereditarium: vnde et ſi domum pignori datam, ſicut hereditariam, retinuit, cujus poſſeſſio qualisqualis fuit in hereditate, pro herede gerere videtur: idemque eſt, et ſi alienam rem vt hereditariam, poſſediſſet.

89. SCAEVOLA (*lib. 13. Quaeſtionum*)

Si pupillus ſe hereditate abſtineat, ſuccurrendum eſt, et fidejuſſoribus ab eo datis, ſi ex hereditario contractu conuenirentur.

90. PAVLVS (*lib. 12. Reſponſorum reſpondit.*)

Per curatorem hereditatem adquiri non poſſe. §. 1. Idem reſpondit, ſi juſſu aui nepos patris, qui de caſtrenſi peculio teſtamentum fecit, * hereditatem adiiſſet, adquiſiſſe ei ea, de quibus pater teſtari poteſt: quia caſtrenſia eſſe mutatione perſonae deſierint. * L. 123. pr. de R. J.

91. *Idem* (*lib. 15. Reſponſorum reſpondit.*)

Si is, qui bonis paternis ſe abſtinuit, per ſuppoſitam perſonam emptoria bona patris mercatus probatur; perinde eum conueniri oportere creditoribus, atque ſi bonis paternis ſe immiſcuiſſet.

92. *Idem* [*lib. 17. Reſponſorum.*]

Filiusfamilias duxit vxorem: ea, filiis ſublatis, inteſtata deceſſit: filii juſſu patris, non aui, adierunt hereditatem: Quaero, an auo adquiſita ſit hereditas? PAVLVS reſpondit, ſecundum ea, quae proponuntur, nihil actum eſſe.

93. *Idem* (*lib. 3. Sententiarum.*)

Pater, quoties filio mandat adire, certus eſſe debet, (an) pro parte, an ex aſſe: at (an) ex inſtitutione, an ex ſubſtitutione: et (an) teſtamento, an [ab] inteſtato, filius ſuus heres exſiſtat.

§. 1. Mutus pater vel dominus, filio vel ſeruo heredibus inſtitutis, magis eſt, vt, ſi intellectu non careat, nutu jubere poſſit adire hereditatem: * vt ei jure ejus commodum quaeri poſſit, quod facile explicari poſſit ſcientia literarum.

* L. 52. §. 5. de Obl. et Act.

§. 2. Mutus ſeruus, juſſu domini pro herede gerendo, obligat dominum hereditati.

94. HERMOGENIANVS [*lib. 3. Juris Epitomarum.*]

Qui ſuperſtitis bona repudiat, poſt mortem ejus adire hereditatem, item bonorum poſſeſſionem petere non prohibetur.

95. PAVLVS (*lib. 4. Sententiarum*)

Recuſari hereditas non tantum verbis, ſed etiam re poteſt, * et alio quouis indicio voluntatis. * L. 12. h. t.

96. HERMOGENIANVS (*lib. 3. Juris Epitomarum.*)

Qui ſe pupillum falſo exiſtimans, cum eſſet pubes, pro herede geſſit: quo minus heres exiſtat, nihil error talis ei nocuit.

97. PAVLVS *lib. 3. Decretorum.*

Clodius Clodianus, facto prius teſtamento, poſtea eundem heredem in alio teſtamento inutiliter facto inſtituerat: ſcriptus heres, cum poſterius putaret valere, ex eo hereditatem adire voluit: ſed poſtea hoc inutile repertum eſt. PAPINIANVS putabat, repudiaſſe eum ex priore hereditatem; ex poſteriore autem non poſſe adire: dicebam, non repudiare eum, qui putaret poſterius valere: pronunciauit, Clodianum inteſtatum deceſſiſſe.

98. SCAEVOLA *lib. 2. Digeſtorum.*

Quae neptis ſuae nomine, quam ex Seja habebat, Sempronio tot dotis nomine ſpoponderat, et pro vſuris in exhibitionem certam ſummam praeſtabat, deceſſit, relicta Seja filia, et aliis heredibus; cum quibus Sempronius judicio egit: condemnatique pro portionibus hereditariis ſinguli heredes, inter quos et Seja, Sempronio cauerunt, ſummam, qua quisque condemnatus erat, vſuris iisdem, quae ad exhibitionem à teſtatrice praeſtabantur: poſtea, excepta Seja filia, caeteri heredes abſtinuerunt hereditate beneficio Principis, et tota hereditas ad Se-

jam

Digitized by Google

jam pertinere coepit: Quaero, an in Sejam, quae ſola heres remanſit, et omnia vt ſola heres egerat, pro eorum quoque portionibus, qui beneficio Principali hereditate abſtinuerint, vtilis actio dari debeat? Reſpondit, pro parte eorum, qui (ſe) abſtinuiſſent, actiones ſolere decerni in eam, quae adiſſet, et maluiſſet integra hereditaria onera ſubire.

99. POMPONIVS (*lib. 1. Senatusconſultorum.*)

Ariſto in decretis Frontinianis refert: Cum duae filiae patri neceſſariae heredes extitiſſent, altera ſe paterna abſtinuerat hereditate, altera bona paterna vindicarat, totumque onus ſuſcipere parata erat: Sanctum Caſſium Praetorem, cauſa cognita, actiones hereditarias vtiles daturum, recte pollicitum ei, quae ad hereditatem patris acceſſerat, denegaturumque ei, quae ſe abſtinuerat.

Regulae Juris.

6. VLPIANVS *lib. 7. ad Sabinum.*

Non vult *heres* eſſe, qui ad alium transferre voluit hereditatem.

138. *pr.* PAVLVS *lib. 27. ad Edictum.*

Omnis *hereditas*, quamuis poſtea *adeatur*, tamen cum tempore mortis continuatur.

163. CELSVS *lib. 28. Digeſtorum.*

Omnia fere *jura heredum* perinde habentur, ac ſi *continuo ſub tempus mortis* heredes extitiſſent.

174. PAVLVS *lib. 8. ad Plautium.*

Qui poteſt facere, vt poſſit *conditioni* parere, jam poſſe videtur.

§. 1. Quod quis, ſi velit, habere non poteſt, id *repudiare* non poteſt.

Ad TIT. XX.

De LEGATIS et FIDEICOMMISSIS.

(Dig. Lib. 30.)

1. VLPIANVS *lib. 67. ad Edictum.*

Per omnia exaequata ſunt legata fideicommiſſis.

2. *Idem lib. 1. Fideicommiſſorum.*

Sciendum eſt, eos demum fideicommiſſum poſſe relinquere, qui teſtandi jus habent.

3. *Idem* [*lib. 4. ad Sabinum.*]

Haec verba teſtatoris, *quisquis mihi ex ſupraſcriptis heres erit*; aut *ſi heres erit Sejus*, vel *ſi hereditatem adierit*: ſubjectum legatum, vel fideicommiſſum non faciunt conditionale.

4. *Idem* [*lib. 5. ad Sabinum.*]

Si quis in fundi vocabulo errauit, et Cornelianum pro Semproniano nominauit: debebitur Sempronianus; ſed, ſi in corpore errauit, non debebitur. Quod ſi quis, cum vellet veſtem legare, ſupellectilem adſcripſit, dum putat ſupellectilis appellatione veſtem contineri: Pomponius ſcripſit, veſtem non deberi. Quemadmodum ſi quis putet, auri appellatione electrum vel aurichalcum contineri: vel (quod eſt ſtultius) veſtis appellatione etiam argentum contineri. Rerum enim vocabula immutabilia ſunt: * hominum mutabilia.

* L. 8. §. 3. de leg. 2. L. 9. pr. L. 62. §. 1. de hered. inſt.

§. 1. Si quis heredes inſtituerit, et ita legauerit, quisquis mihi Gallicanarum rerum heres erit, damnas eſto dare: ab omnibus heredibus videri legatum, quoniam ad omnes eos res Gallicanae pertinent.

5. PAVLVS [*lib. 1. ad Sabinum*]

Serui electione legata, ſemel duntaxat optare poſſumus.

§. 1. Labeo ait, cum certa res aut perſona legatur ita, *qui meus erit, cum moriar, heres dato*, et communis ſit, totum deberi, Trebatium vero reſpondiſſe, partem deberi, Caſſius ſcripſit; quod et verius eſt.

§. 2. Cum fundus communis legatus ſit non adjecta portione, ſed *meum* nominauerit, portionem deberi conſtat.

6. JVLIANVS [*lib. 33. Digeſtorum.*]

Stichum, qui meus erit cum moriar, heres meus dato: magis conditionem legato injeciſſe, quam demonſtrare voluiſſe patremfamilias, apparet; eo quod, ſi demonſtrandi cauſa haec oratio poneretur, ita concepta eſſet, *Stichus, qui meus eſt*, non *qui meus erit*. Sed conditio talis accipi debet, quatenus meus erit, vt, ſi totum alienauerit, legatum extinguatur: ſi partem, pro ea parte debeatur, quae teſtatoris mortis tempore fuerit.

7. PAVLVS (*lib. 2. ad Sabinum.*)

Legatum ſeruo delatum dominus poteſt repudiare.

8. POMPONIVS *lib. 2. ad Sabinum.*

Si ex toto fundo legato teſtator partem alienaſſet, reliquam duntaxat partem deberi placet: quia, etiam ſi adjeciſſet aliquid ei fundo, augmentum * legatario cederet.

* L. 21. L. 22. de legat. 1. L. 6. de leg. 2. L. 39. de vſur. L. 37. de Vſu et vſufr. legat. L. 24. §. 2. h. L. L. 10. de de legat. 2. L. 16. de leg. 3. L. 65. pr. de leg. 2. L. 8. §. 8. pecul. legat. L. 40. pr. de pecul.

§. 1. Si ita ſcriptum ſit: *Lucius Titius heres meus, aut Maevius heres meus decem Sejo dato*, cum vtro velit, Sejus aget; vt, ſi cum vno actum ſit, et ſolutum, alter liberetur quaſi (ſi) duo rei promittendi in ſolidum obligati fuiſſent. † Quid ergo, ſi ab altero partem petierit? Liberum cui erit ab alterutro reliquum petere. † Idem erit, et ſi alter partem ſoluiſſet.

§. 2. Si ita legatum ſit, *lecticiarios octo, aut pro his in homines ſingulos certam pecuniam, vtrum legatarius volet*: non poteſt legatarius partem ſeruorum vindicare, pro Parte nummos petere. Quia vnam in alterutra cauſa legatum ſit: quemadmodum ſi olei pondo quinquaginta, aut in ſingulas libras certum aes legatum ſit: nec aliter obſeruantibus, etiam vno homine legato diuiſio concedatur. Nec intereſt, diuiſa ea ſumma, an juncta ponatur: (et) certe octo ſeruis, aut pro omnibus certa pecunia legata, non poſſe inuitum heredem partem pecuniae, partem mancipiorum debere.

9. *Idem* [*lib. 3. ad Sabinum.*]

Id, quod apud hoſtes eſt, legari poſſe Octauenus ſcripſit; et poſtliminii jure conſiſtere.

10. PAVLVS [*lib. 2. ad Sabinum.*]

Julianus, nec à filiofamilias ſine juſſu patris optari poſſe, nec ante aditam hereditatem, putat: quod eſt verum.

Digitized by Google

11. PAPINIANVS [*lib. 9. Quaeſtionum.*

Cum filiofamilias, vel ſeruo alieno legatum, vel hereditas datur, fidei committi patris, vel domini poteſt; ac tunc demum ex perſona ipſorum fideicommiſſum virea capit, cum ipſis, per quos commodum hereditatis vel legati patri dominoue quaeritur, fideicommiſſum relinquitur. † Denique IVLIANVS, non iuſubtili ratione motus, patrem, cujus filius heres inſtitutus eſt, extero quidem habita ratione legis Falcidiae, reſtituere hereditatem reſpondit: quoniam ex perſona filii teneretur: ipſi vero filio, non admiſſa Falcidia; quoniam ex perſona ſua ſibi filius obligari non poſſet, ac pater non vt heres, ſed vt pater, rogari videtur. † Et ideo ſi filio rogatus ſit pater poſt mortem ſuam, quod ad ſe peruenit ex legato vel hereditate filio relictis, reſtituere, iſque viuo patre decedat, omnimodo patrem id retenturum, quoniam fideicommiſſum ex perſona patris vires acceperit.

12. POMPONIVS (*lib. 3. ad Sabinum.*)

Si mihi et tibi eadem res legata fuerit: deinde die legati cedente, heres tibi extitero; liberum mihi eſſe LABEO ait, ex meo legato, an ex eo, quod tibi heres ſim, adquiram [legatum]. Si voluero eam rem ex meo legato ad me pertinere, vt tota mea ſit: ex hereditario legato petere eam poſſe PROCVLVS ait.

§. 1. Si quis ſeruos, *quos Gadibus haberet*, eo teſtamento, quod Romae moriens fecerit, triduo, quo mortuus fuerit, heredem dare mihi damnauerit: ratum eſſe legatum, et anguſtias temporis nihil legato nocere.

§. 2. Regula Juris ciuilis eſt, quae efficit, *vt quibus ipſis legare poſſumus, eorum quoque ſeruis legare poſſimus.*

§. 3. In legatis nouiſſimae ſcripturae valent: quia mutari cauſa praecedentis legati vel die, vel conditione, vel in totum ademptione, poteſt. Sed ſi ſub alia et alia conditione legatum ademptum eſt, nouiſſima ademptio ſpectanda eſt. † Interdum tamen in legatis non poſterior, ſed praecedens ſcriptura valet: Nam ſi ita ſcripſero, *quod Titio infra legauero, id neque do, neque lego:* quod infra legatum erit, non valebit. Nam et eum ſermonem, quo praeſentia legata data in diem proferuntur, ad poſtea quoque ſcripta legata pertinere; placuit. † Voluntas ergo facit, quod in teſtamento ſcriptum valeat,

13. *Idem* [*lib. 4. ad Sabinum.*]

Cum incertus homo legatus tibi eſſet, heres Stichum ſeruo tuo tradidit: NERATIVS reſpondit, ſi voluntate domini tradidit, vel ratum hoc dominus habuerit, perinde eum liberatum, atque ſi Stichus legatus eſſet.

14. VLPIANVS [*lib. 15. ad Sabinum.*]

Si ita ſit adſcriptum, *ſi cui legauero bis, ſemel heres ei dato; vt ſemel debeatur:* et eidem duas quantitates adſcripſerit, vel duus fundos: An vtrumque debeatur? Et ait ARISTO, vnum videri legatum. Nam quod ademptum eſt, nec datum videri. ſecundum CELS. et MARCELLI ſententiam: quae vera eſt.

§. 1. Sed PAPINIANVS libro nono decimo Quaeſtionum ait, et ſi poſt legata ſaepius adſcripta idem hoc ſubjecit, *ſemel praeſtari velle*, et hoc ante impletum teſtamentum fecerit, ipſo jure videri caetera legata adempta. Sed quo magis erit ademptum, non enim apparet? et ait, poſſe dici, exiguius eſſe praeſtandum.

15. PAVLVS (*lib. 3. ad Sabinum.*)

Qui quartam [partem] bonorum legare voluit, dimidiam ſcripſit: PROCVLVS recte ait, poſſe defendi quartam legatam; quia ineſſet dimidiae. Idem erit, et ſi quinquaginta voluit legare, et centum ſcripta ſint: quinquaginta enim debebuntur. † Sed et ſi plus legare voluit, et minus ſcripſit, valebit legatum.

§. 1. Si quis vnam ſummam filiabus legauerit, vt etiam de poſthuma ſentiret: ſi ea non eſt nata, ſuperſtiti ſolidum debebitur.

16. POMPONIVS (*lib. 5. ad Sabinum.*)

Si duobus res conjunctim legata ſit, quamuis alter in rerum natura non fuerit: alteri ſolam partem deberi, puto verum eſſe.

§. 1. *Heres*, adjecto ei nomine cujusdam, qui heres non ſit, *dare* damnatus, totum legatum debet: nam et ſi duos ex heredibus ſuis nominatim quis damnaſſet, et alter hereditatem non adiſſet. Qui adiſſet, totum deberet, * ſi pars ejus, qui non adiiſſet, ad eum, qui adiiſſet, peruenit.

* L. 122. §. 1. h. L. L. 61. de legat. 2.

§. 2. Si Titio et poſthumis legatum ſit, non nato poſthumo, totum Titius vindicabit. † Sed et ſi teſtator Titio et poſthumis viriles partes dari voluiſſet, vel etiam id expreſſiſſet: totum legatum Titio debetur, non nato poſthumo.

17. VLPIANVS *libro Quinto* [*decimo*] *ad Sabinum.*

Qui *filiabus* legauit, ſi mentionem aliqua parte teſtamenti poſthumae fecit, videtur in filiarum legato et de poſthuma ſenſiſſe.

§. 1. Si quis ita legauerit; *Si qua filia mihi genitur, ei heres meus centum dato:* pluribus natis, videtur ſingulis tantundem legaſſe, quod ita accipiendum eſt, niſi euidens ſit contraria ſententia teſtatoris. §. 2. Si vni ex heredibus fuerit legatum: hoc deberi ei officio judicis familiae herciſcundae, manifeſtum eſt; ſed etſi abſtinuerit ſe hereditate, conſequi eum hoc legatum poſſe, conſtat.

18. JVLIANVS (*lib. 31. Digeſtorum.*)

Et qoidem totum legatum petere poteſt: quamuis a ſemetipſo inutiliter ei legatum fuiſſet.

19. VLPIANVS (*lib. 15. ad Sabinum.*)

Legata inutiliter data, PAPINIANVS putat libro Quaeſtionum confirmari per repetitionem: [id eſt, per hanc ſcripturam] poſtea forte in codicillis factam, *hoc amplius ei heres meus dato.* Et diuerſum eſſe in illa ſcriptura, *quas pecunias legaui, quibus dies adpoſitus non eſt, annua, bina, trina die, heres meus dare damnas eſto:* non enim hoc egiſſe teſtatorem, vt confirmaret, quae inutilia ſunt, ſed vt diem vtilibus prorogaret.

§. 1. Idem eodem loco, et in ſubſtituto impuberis ſcripſit: vt, ſi fuerit ab impubere inutiliter legatum, ſubſtitutus hoc debeat, ſi hoc amplius legatum ab eo ſit relictum aliquid, nec ille patri heres extiterit et deceſſerit. §. 2. In legato pluribus relicto, ſi partes adjectae non ſunt, aeque ſeruantur.

20. POMPONIVS (*lib. 5. ad Sabinum.*)

Qui duos ſeruos haberet, vnum ex his legaſſet, vt non intelligeretur, quem legaſſet: legatarii eſt electio.

21. VLPIANVS [*lib. 15. ad Sabinum.*]

Grege legato, et quae poſtea accedunt, ad legatarium pertinent.

22. POMPONIVS (*lib. 3 ad Sabinum.*)

Si grege legato, aliqua pecora, viuo teſtatore, mortua eſſent; in eorumque locum aliqua eſſent ſubſtituta: eundem gregem videri. Et ſi deminutum ex eo grege pecus eſſet, et vel vnus

bos

Digitized by Google

bos ſupereſſet *: eum vindicari poſſe, quamuis grex deſiſſet eſſe: quemadmodum, inſula legata, ſi combuſta eſſet, area poſſit vindicari.

* L. 63. h. t. L. 79. pr. de legat. 3. non obſt. L. 17. de pecul.

23. PAVLVS (*lib. 3. ad Sabinum.*)

Si quis bonorum partem * legauerit, vt hodie fit, ſine fructibus reſtituitur: niſi mora ** interceſſerit heredis.

* L. 26. §. 2. h. t. L. 9. de legat. 2.

** L. 47. pr. h. t. L. 38. 73. §. 2. L. 83. 87. §. 1. de leg. 2. L. 26. de leg. 3. L. 3. 32. 34. de Vſur.

24. POMPONIVS (*lib. 5. ad Sabinum.*)

Quod in rerum natura adhuc non ſit, legari poſſe, veluti, *quidquid illa ancilla peperiſſet*, conſtitit: vel ita, *ex vino, quod in fundo meo natum eſt*, vel *foetus tantum dato*. *

* L. 17. de legat. 3.

§. 1. Si vſumfructum * habeam, eumque legauerim: niſi poſtea proprietatem ejus nactus ſim, inutile legatum eſt.

* L. 3. §. f. quib. mod. vſusfr. amitt.

§. 2. Si quis poſt teſtamentum factum fundo Titiano legato partem aliquam adjecerit, quam fundi Titiani deſtinaret: id, quod adjectum * eſt, exigi a legatario poteſt. et ſimilis eſt cauſa alluuionis: [et] maxime ſi ex alio agro, qui fuit ejus, cum teſtamentum faceret, eam partem adjecit.

* L. 8. ſupr. L. 91. §. 3. ſqq. h. t.

§. 3. Quod ſi poſt teſtamentum factum, ex fundo Titiano aliquid detraxit, et alii fundo adjecit: videndum eſt, vtrumne eam quoque partem legatarius petiturus ſit; an hoc minus, quaſi fundi Titiani eſſe deſierit: cum noſtra deſtinatione fundorum nomina et domus, non natura conſtituerentur? Et magis eſt, vt quod alii deſtinatum eſt, ademptum eſſe videatur. *

* L. 60. de V. S.

§. 4. Si nauem legauero, et ſpecialiter meam adſcripſero, eamque per partes totam refecero, carina eadem manente; nihilominus recte à legatario vindicaretur.

25. PAVLVS (*lib. 3. ad Sabinum*)

A filio herede etiam pure patri legari poteſt: nec intereſt, an die cedente legati in patris poteſtate ſit. Igitur et ſi juſſu patris adita ſit hereditas, imputabitur ei in Falcidiam.

26. POMPONIVS (*lib. 5. ad Sabinum.*)

Non amplius legatorum nomine ad quemquam pertinere videtur, quam quod deducto eo, quod explendae conditionis cauſa datum eſſet, ſupereſſet.

§. 1. Si *certum corpus* * heres dare damnatus ſit: nec fecerit, quo minus ibi, vbi id eſſet, traderet: ſi id poſtea ſine dolo et culpa heredis perierit, deterior ſit legatarii conditio.

* L. 47. §. f. h. t. L. 23. de V. O. L. 22. §. 3. ad SC. Treb.

§. 2. Cum, *bonorum parte* legata, dubium ſit, vtrum rerum partes, an aeſtimatio debeatur: Sabinvs quidem et Cassivs aeſtimationem, Procvlvs et Nerva rerum partes eſſe legatas exiſtimauerunt. Sed oportet heredi ſuccurri: vt ipſe eligat, ſiue rerum partes, ſiue aeſtimationem dare maluerit. In his tamen rebus partem dare heres conceditur, quae ſine damno diuidi poſſunt: ſin autem vel naturaliter indiuiſae ſunt, vel ſine damno diuiſio earum fieri non poteſt, aeſtimatio ab herede omnimodo praeſtanda eſt.

27. PAVLVS (*lib. 9. ad Plautium*)

Poteſt autem heres vel paucioribus, vel in vna re relictam partem legatario dare, in quam vel legatarius conſenſerit, vel judex aeſtimauerit: ne neceſſe haberet legatarius in omnibus rebus vindicare portionem.

28. VLPIANVS (*lib. 19. ad Sabinum.*)

Si creditori meo, tutus aduerſus eum exceptione, id, quod ei debeo, legem: vtile legatum eſt, quia remiſſa [ei] exceptio videtur. Sicut Aristo ait, id, quod honoraria actione mihi debetur, ſi legetur mihi, legatum valere: quia ciuilis mihi datur actio pro honoraria.

§. 1. Marcellvs libro vigeſimo octauo putat: rem, quam ex ſtipulatu mihi debes, ſi legaueris, vtile eſſe legatum: vt neque Falcidia hoc minuat.

29. PAVLVS [*lib. 6. ad Legem Juliam et Papiam.*]

Sin autem neque modo, neque tempore, neque conditione, neque loco debitum differatur: inutile eſt legatum.

30. VLPIANVS (*lib. 19. ad Sabinum.*)

Talis ſcriptura, *quas pecunias legaui, quibus dies adpoſitus non eſt, eas heres meus annua, bima, trima die dato*: ad corpora legata non pertinet, ſed ad ea, quae pondere, numero, menſura continentur.

§. 1. Et ad ea tantum legata pertinet, quibus dies non eſt adpoſitus: proinde ſi forte pure legatum eſt, ex hac adjectione prorogabitur.

§. 2. Quid ſi forte *centum* mihi legata ſunt *praeſentia*? Vtrum annua die dabuntur, an vero praeſentia? Et ait Servivs et Labeo, praeſens deberi. Quamuis igitur ſuperuacua ſit haec adjectio, quantum ad vim, et effectum legati pertinet: tamen ad hoc perficiet, vt praeſenti die legatum debeatur.

§. 3. Sed ſi *in annos ſingulos*, aut *ſingulos menſes* ſit legatum relictum: ceſſabit ea ſcriptura, quia hoc legatum et initium et finem habet.

§. 4. Sed et ſi ſub conditione ſit legatum relictum, poteſt dici, ceſſare annuam adjectionem: quia dies incertus appellatur conditio.

§. 5. Cui congruit, quod Trebatius exiſtimat: ſi cui legetur, *quando annorum viginti erit*, vulgare hanc clauſulam ceſſare.

§. 6. Item ſi legetur pecunia, *quae in arca eſt*, vel vinum, *quod in apothecis eſt*, dicendum eſt, ceſſare clauſulam: quoniam, quoties ſpecies legetur, ceſſare diximus.

§. 7. Hanc autem ſcripturam non ſolum ad praecedentia [ſola] legata, ſed ad vniuerſa, quae teſtamento adſcripta ſunt, extendi, Gallvs Aqvilivs, Ofilivs, Trebativs reſponderunt; idque verum eſt.

31. PAVLVS (*lib. 3. ad Sabinum.*)

Sed etiam ad ea, quae codicillis confirmatis poſtea legata fuerint, haec clauſula pertinet.

32. VLPIANVS [*lib. 20. ad Sabinum*]

Si quis à filio pupillo herede inſtituto, *cum is in tutelam ſuam veniſſet*, pecuniam legauerit, et à ſubſtituto herede legata repetierat: impubere filio mortuo, ſecundus heres legatum non debebit. quod ita verum eſſe tam Sextvs, quam Pomponivs putant, ſi repetitio legatorum ad eum modum concepta ſit; veluti, *quae a filio meo legaui, quaeque eum dare juſſi, ſi mihi heres eſſet, id heres meus iisdem diebus dato*: ſed ſi ita repetita fuerint, *quae a filio meo legaui, heres meus dato*, pure repetita videbuntur legata, et duntaxat demonſtratio eorum facta: Igitur et hoc ipſum legatum, de quo quaeritur, praeſens debebitur.

Digitized by Google

§. 1. Si quis plures Stichos habens, Stichum legauerit: ſi non apparet, de quo Sticho ſenſit, quem elegerit, debet praeſtare. *

* L. 37. §. 1. L. 39. §. 6. h. t.

§. 2. Si parti ciuitatis aliquid ſit relictum, quod ad ornatum vel compendium Reipublicae ſpectat, ſine dubio debebitur.

33. PAVLVS (*lib. 3. Regularum.*)

Si pluribus eadem res legata fuerit: ſi quidem conjunctim; etiam ſi alter vindicet, alter ex teſtamento aget, non plus quam partem habebit is, qui ex teſtamento aget. † Quod ſi ſeparatim: ſi quidem euidentiſſime apparuerit, ademptione à priore legatario facta, ad ſecundum legatum teſtatorem conuolaſſe, ſolum poſteriorem ad legatum peruenire placet; ſin autem hoc minus apparere poteſt, pro virili portione ad legatum omnes venire: ſcilicet niſi ipſe teſtator ex ſcriptura manifeſtiſſimus eſt, vtrumque eorum ſolidum accipere voluiſſe: tunc enim vni pretium, alii ipſa res adſignatur, electione rei, vel pretii ſeruanda ei, qui prior de legato ſiue fideicommiſſo litem conteſtatus eſt; ita tamen, vt non habeat licentiam, altero electo, ad alterum tranſire.

34. VLPIANVS (*lib. 21. ad Sabinum.*)

Plane, vbi transferre voluit legatum in nouiſſimum, priori non debebitur: tametſi nouiſſimus talis ſit, in cujus perſona legatum non conſtitit. At ſi conjunctiue commixti ſint: conjuncti vnius perſonae poteſtate funguntur.

§. 1. Si eadem res ſaepius legetur in eodem teſtamento: amplius quam ſemel peti non poteſt; ſufficitque, vel rem conſequi, vel rei aeſtimationem.

§. 2. Sed ſi duorum teſtamentis mihi eadem res legata ſit, bis petere potero: vt ex altero teſtamento rem conſequar, ex altero aeſtimationem.

§. 3. Sed ſi non corpus ſit legatum, ſed quantitas eadem in eodem teſtamento ſaepius: Diuus PIVS reſcripſit, tunc ſaepius praeſtandam ſummam, ſi euidentiſſimis probationibus oſtendatur teſtatorem multiplicaſſe legatum voluiſſe. Idemque et in fideicommiſſo conſtituit. Ejusque rei ratio euidens eſt: quod eadem res ſaepius praeſtari non poteſt; eadem ſumma volente teſtatore multiplicari poteſt.

§. 4. Sed hoc ita erit accipiendum, ſi non certum corpus * nummorum ſaepius ſit relictum; vtputa *centum, quae in arca habet*, ſaepius legauit: tunc enim fundo legato eſſe comparandum credo.

* L. 51. de legat. 1.

§. 5. Sed ſi pondus auri vel argenti ſaepius ſit relictum, PAPINIANVS reſpondit, magis ſummae legato comparandum, merito: quoniam non ſpecies certa relicta videatur.

§. 6. Proinde et ſi quid aliud eſt, quod pondere, numero, menſura continetur, ſaepius relictum, idem erit dicendum, [id eſt, ſaepius deberi, ſi hoc teſtator voluerit.]

§. 7. Quod ſi rem emiſſem mihi legatam vsque ad pretium, quod mihi abeſt, competet mihi ex teſtamento actio.

§. 8. Et multo magis hoc dicendum eſt, ſi duobus teſtamentis mihi eadem res legata ſit; ſed alter me reſtituere rogauerit, vel ipſam rem, vel aliud pro ea, aut [ſi ſub conditione legaſſet] dandi quid pro ea: nam hactenus mihi abeſſe res videtur, quatenus ſum praeſtaturus.

§. 9. Si conjunctim res legetur: conſtat partes ab initio fieri. nec ſolum hi partem faciunt, in quorum perſona conſtitit legatum; verum hi quoque, in quorum perſona non conſtitit legatum; vtputa ſi Titio, et ſeruo proprio ſine libertate,

§. 10. Sed ſi in pupillari teſtamento alii eandem rem legauerit, quam mihi in ſuo teſtamento legauit, IVLIANVS ſcribit, concurſu partes nos habere: interim igitur partem habebit is, cui in ſuo teſtamento legauit.

§. 11. Si duobus res ſit legata, quorum alter heres inſtitutus ſit: à ſemetipſo ei legatum inutiliter videtur, ideoque quod ei à ſe legatum eſt, ad collegatarium pertinebit.

§. 12. Inde dicitur: ſi duo ſint heredes, vnus ex vncia, alter ex vndecim vnciis, et eis fundus legatus ſit: vnciarum heredem vndecim partes in fundo habiturum; coheredem vnciam.

§. 13. Plane ſi alter ex legatariis heres extiterit heredi, à quo legatum erat relictum, non ideo minus partem collegatario faciet: retinet enim pro parte legatum.

§. 14. Si ita Titio legetur, *fundum Sejanum vel vſumfructum ejus ſibi habeto:* duo eſſe legata; et arbitrio ejus eſſe, an velit vſumfructum vindicare.

§. 15. Sed et ſi quis ita leget Titio, *fundum do lego, vt eum pro parte habeat:* mihi videtur poſſe dici, partem ſe habiturum. videri enim fundi appellatione non totum fundum, ſed partem appellaſſe: nam et pars fundus recte appellatur.

35. PAVLVS [*lib. 3. ad Sabinum.*]

Si [heres] alienum hominem dare damnatus ſit, et hic a domino manumiſſus ſit: nihil ex hoc legato debetur.

36. POMPONIVS (*lib. 6. ad Sabinum.*)

Titiae textores meos omnes, praeterquam quos hoc teſtamento alii legaui, lego. Plotiae vernas meos omnes, praeterquam quos alii legaui, lego. cum eſſent quidam, (et) vernae, iidem et textores: LABEO ait, quoniam nec quos Titiae textores non legauerit, aliter apparere poſſit, quam ſi cognitum fuerit, quos eorum Plotiae legauerit, nec quos Plotiae legauerit, poſſit: neutrius legato exceptos eſſe eos, de quibus quaeritur; et ideo communes ambobus eſſe. hoc enim juris eſt, et ſi neutrius legati nomine quicquam eſſet exceptum.

§. 1. Quod ſi hoc modo eſſet legatum, *textores omnes, praeter vernas*, et rurſus, *vernas omnes praeter textores:* qui et verna et textor eſſet, neutri fuiſſe legatum.

§. 2. Nihil diſtat, vtrum ita legetur, *Titio et Maeuio;* an ita, *Titio cum Maeuio:* vtrobique enim conjunctim legatum videtur.

§. 3. Si alteri Stichum heres dederit, quem duobus dare damnatus fuerat; et antequam interpellaretur ab altero, Stichus mortuus eſt: heres non tenetur, quia nihil per eum factum intelligitur.

37. VLPIANVS [*lib. 37. ad Edictum.*]

Legato generaliter relicto, veluti *hominis:* CAJVS CASSIVS ſcribit, id eſſe obſeruandum, ne optimus vel peſſimus * accipiatur. quae ſententia Reſcripto Imperatoris noſtri, et Diui SEVERI juuatur, qui reſcripſerunt, homine legato actorem non poſſe eligi.

* L. 110. h. t.

§. 1. Si de certo fundo ſenſit teſtator, nec appareat, de quo cogitauit: electio heredis erit, quem velit dare. aut, ſi appareat, ipſe fundus vindicabitur. † Sed et ſi lancem legauerit, nec appareat, quam: aeque electio eſt heredis, quam velit dare.

38. POMPONIVS (*lib. 6. ad Sabinum.*)

Legatarius pro parte adquirere, pro parte repudiare legatum non poteſt; heredes ejus poſſunt; * vt alter eorum partem ſuam adquirat, alter repudiet.

* L. 4. L. 58. de legat. 2. L. 1. pr. de Vſufr. accreſc.

§. 1. Si

§. 1. Si legatum nobis relictum conſtituerimus nolle ad nos pertinere, pro eo erit, quaſi nec legatum quidem ſit: et ideo dicimus, nec confuſas ſeruitutes, ſi forte praedium mihi legatum praedio meo debuerit ſeruitutes; et integra furti actio manebit, ſi ſeruus legatus ſit (ei), cujus nomine furti agere poterit legatarius.

39. VLPIANVS (*lib. 21. ad Sabinum.*)

Cum ſeruus legatus in fuga (eſſet), vel longinquo abſens exigatur: operam praeſtare heres debet, vt eam rem requirat, et praeſtet: et ita IVLIANVS ſcribit. nam et ſumptum, an in hanc rem facere heres deberet, AFRICANVS (lib. 20. Epiſtolarum) apud IVLIANVM quaerit; putatque, ſumptum praeſtandum: quod et ego arbitror ſequendum.

§. 1. Fructus autem hi deducuntur in petitionem, non quos heres percepit, ſed quos legatarius percipere potuit: et id in operis ſeruorum, vel vecturis jumentorum, vel naulis nauium dicendum. † Quod in fructibus dicitur, hoc et in penſionibus vrbanorum aedificiorum intelligendum erit. † In vſurarum autem quantitate mos regionis erit ſequendus. Judex igitur vſurarum modum aeſtimabit, et ſtatuet. † ipſius quoque rei interitum poſt moram (debet): ſicut in ſtipulatione, (ſi poſt moram res interierit, aeſtimatio ejus praeſtatur). Item partus ancillarum. † Et ſi ſeruus fuerit legatus; et hereditas, vel legatum, vel quid per eum adquiſitum ſit: heres praeſtare debet. §. 2. Si Titius a me rem emiſſet, et eandem mihi legaſſet, antequam ei traderem; mox ei tradidero, et pretium recepero: videtur quidem is prima facie rem mihi meam legaſſe, et ideo legatum non conſiſtere, ſed ex empto actione liberatus, vtique per legatum rem vindicare potero, quam tradidi. Sed ſi nondum erat ſolutum mihi pretium, IVLIANVS ſcribit, ex vendito quidem me acturum, vt pretium exequar; ex teſtamento vero, vt rem, quam vendidi, et tradidi, recipiam. Idem ſubjungit, ſi pretium quidem mihi erat ſolutum, rem autem nondum tradideram, ex teſtamento me agentem liberationem conſequi.

§. 3. Idem IVLIANVS ſcribit: ſi fundum teſtator, quem ab alio emerat, mihi legauit: heredem cogendum mihi actionem ex empto praeſtare: ſcilicet ſi nondum res tradita fuerit vel defuncto, vel heredi.

§. 4. Si quis alicui legauerit, *licere lapidem caedere*: quaeſitum eſt, an etiam ad heredem hoc legatum tranſeat. et MARCELLVS negat, ad heredem transmitti, niſi nomen heredis adjectum legato fuerit.

§. 5. Heres cogitur legati praedii ſoluere vectigal praeteritum, vel tributum, vel ſolarium, vel cloacarium, vel pro aquae forma.

§. 6. Scio ex facto tractatum: cum quidam duos fundos ejusdem nominis habens, legaſſet *fundum Cornelianum*; et eſſet alter pretii majoris, alter minoris; et heres diceret minorem legatum, legatarius majorem: vulgo fatebitur, vtique minorem eum legaſſe, ſi majorem non potuerit docere legatarius.

§. 7. Conſtat, etiam res alienas legari poſſe, vtique ſi parari poſſint: etiamſi difficilis earum paratio ſit.

§. 8. Si vero *Saluſtianos hortos*, qui ſunt Auguſti, vel *fundum Albanum*, qui Principalibus vſibus deſeruit, legauerit quis, furioſi eſt, talia legata teſtamento adſcribere.

§. 9. Item *campum Martium*, aut *forum Romanum*, vel *aedem ſacram* legari non poſſe conſtat.

§. 10. Sed et *ea praedia Caeſaris, quae in formam patrimonii redacta ſub Procuratore patrimonii ſunt* *, ſi legentur: nec aeſtimatio eorum debet praeſtari. quoniam commercium ** eorum, niſi juſſu Principis, non ſit: cum diſtrahi non ſoleant.

* non obſt. L. 1. F. 8.

** L. 2. F. 52. 55.

40. *Idem* (*lib. 2. Fideicommiſſorum.*)

Sed ſi res aliena, cujus commercium legatarius non habet, ei, cui jus poſſidendi non eſt, per fideicommiſſum relinquatur, puto aeſtimationem debere. *

* L. 114. §. 5. h. t. non obſt. L. 49. §. 2. de leg. 2. et 34. de V. O.

41. *Idem* (*lib. 21. ad Sabinum.*)

Caetera igitur praeter haec videamus: et quidem *corpora* legari omnia, et *jura*, et *ſeruitutes* poſſunt. *

* L. 42. 43. h. t.

§. 1. Sed *ea, quae aedibus juncta ſunt*, legari non poſſunt: quia haec legari non poſſe Senatus cenſuit, Aulola et Panſa Conſulibus.

§. 2. Tractari tamen poterit, ſi quando marmora vel columnae fuerint ſeparatae ab aedibus, an legatum conualeſcat? Et ſi quidem ab initio non conſtitit legatum, ex poſtfacto non conualeſcet: quemadmodum nec res mea legata mihi, ſi poſt teſtamentum factum fuerit alienata, quia vires ab initio legatum non habuit. Sed ſi ſub conditione legetur, poterit legatum valere: ſi exiſtentis conditionis tempore mea non ſit, vel aedibus juncta non ſit: ſecundum eos, qui et emi rem meam ſub conditione, et promitti mihi ſtipulanti, et legari ajunt. Purum igitur legatum Catoniana regula impediet: conditionale non, quia ad conditionalia Catoniana non pertinet.

§. 3. Item quaeri poteſt, ſi quis binas aedes habens, alteras legauerit, et ex alteris aliquid junctum ei, cui aedes legauit: an legatum valebit? Mouet quaeſtionem, quod ex Senatusconſulto et Conſtitutionibus licet nobis ab aedibus noſtris in alias aedes transferre poſſeſſoribus earum futuris: id eſt, non diſtracturis: Et ita imperator noſter et D. SEVERVS reſcripſerunt. Nunquid ergo et legari poſſit ei, cui aliam domum legem? Sed negandum erit: quia cui legatum eſt, non eſt poſſeſſor futurus.

§. 4. Si duobus domum legauerit Sempronianam, et ex ea alteri eorum marmora ad exſtructionem domus Sejanae, quam ei legauerat: non male agitabitur, an valeat, quia dominus eſt vtriusque legatarius. Et quid, ſi quis domum *deductis marmoribus* legauerit, quae voluit heredem habere, ad exſtruendam domum, quam retinebat in hereditate? Sed melius dicetur, in vtroque detractionem non valere; legatum tamen valebit, vt aeſtimatio eorum praeſtetur.

§. 5. Sed ſi quis *ad opus Reipublicae faciendum* legavit: puto, valere legatum. nam et PAPINIANVS lib. 11. Reſponſorum refert, Imperatorem noſtrum et Diuum SEVERVM conſtituiſſe, eos, qui Reipublicae ad opus promiſerint, poſſe detrahere ex aedibus ſuis vrbanis atque ruſticis, et id ad opus vti: quia hi quoque non commercii cauſa id haberent. † Sed videamus, vtrum ei ſoli ciuitati legari poſſit, in cujus territorio eſt, an et de alia ciuitate in aliam transferre poſſit? Et puto, non eſſe permittendum: Quamquam conſtitutum ſit, vt de domo, quam aliquis habet, ei permittatur in domum alterius ciuitatis transferre. *

* L. 11. §. 14. de leg. 3.

§. 6. Hoc Senatusconſultum non tantum ad vrbem, ſed et ad alias ciuitates pertinet.

§. 7. Sed

§. 7. Sed et Diuorum Fratrum eſt Reſcriptum ad libellum Prociani et Epitynchani ob debitum publicum deſiderantium, vt ſibi diſtrahere permittatur: quod eis jus diſtrahendi denegauerunt.

§. 8. Hoc Senatusconſultum non tantum ad aedes, ſed et ad balnea, vel aliud quod aedificium, vel porticus, ſine aedibus, vel tabernas, vel propinas extenditur.

§. 9. Item hoc prohibetur (haec) legari, quod non alias praeſtari poteſt, quam vt aedibus detrahatur, ſubducatur: id eſt, marmora vel columnae. † Idem et in tegulis, (et) in tignis, et oſtiis Senatus cenſuit. † Sed et in bibliothecis parietibus inhaerentibus.

§. 10. Sed ſi cancelli (ſint) vel vela, legari poterunt: Non tamen (fiſtulae) vel caſtella.

§. 11. Sed automataria, aut ſi qui canthari, per quos aquae ſaliunt, poterunt legari: maxime ſi impoſititii ſint.

§. 12. Quid ergo in *ſtatuis* dicendum? Si quidem inhaerent parietibus, non licebit: ſi vero alias exiſtant, dubitari poteſt. Verum mens Senatus plenius accipienda eſt: vt ſi qua ibi fuerunt perpetua, quaſi portio aedium, diſtrahi non poſſint.

§. 13. Proinde dicendum eſt, nec tabulas adfixas et parietibus adjunctas, vel ſingula ſigilla adaequata, legari poſſe.

§. 14. Sed ſi parauit quaedam teſtator quaſi translaturus in aliam domum, et haec legauit, dubitari poterit, an valeat. Et puto valere.

§. 15. Sed ſi ea, quae legauit, aedibus junxit, extinctum erit legatum.

§. 16. Sed ſi heres ea junxit, puto non extingui.

42. *Idem [lib. 2. Fideicommiſſorum.]*

Siue ſciit, ſiue ignorauit.

43. *Idem (lib. 21. ad Sabinum)*

Senatus enim ea, quae ſunt aedium, legari (non) permiſit: haec autem mortis tempore aedium non fuerunt. heres ergo aeſtimationem praeſtabit. Sed ſi detraxerit et praeſtiterit, poenia erit locus: quamuis, vt non vendat, detraxit, ſed vt exſoluat.

§. 1. Marcellus etiam ſcribit, ſi maritus diaetam in vxoris hortis, quos in dotem acceperat, fecerit: poſſe eum haec detrahere, quae vſui ejus futura ſint; ſine mulieris tamen damno: nec ad hoc (ei) Senatusconſultum futurum impedimento. Ergo ſi non eſt ei obfuturum, quominus detrahat, dici oportebit, poſſe eum haec legare, quae detrahere poteſt.

§. 2. Legatum in aliena voluntate poni poteſt: in heredis non poteſt. §. 3. Qui ab hoſtibus redemptus eſt, legari ſibi poterit; et proficiet legatum ad liberationem vinculi pignoris, quod in eo habuit, qui redemit. *

* L. 15. de captiu. et poſtl. reuerſ.

44. *Idem (lib. 22. ad Sabinum.)*

Seruum filii ſui, caſtrenſis peculii, legare pater poteſt: et, ſi viuo patre mortuus ſit filius, et apud patrem peculium remanſit, conſiſtit legatum. cum enim filius jure ſuo non vtitur, retro creditur pater dominium in ſeruo peculiari habuiſſe.

§. 1. Si quis rem filii legatam ignorans adhuc legauerit, poſtea cognouerit, et voluerit ad ſe pertinere: legatum valebit. quia, vbi legatarius non repudiauit, retro ipſius fuiſſe videtur, ex quo hereditas adita eſt. * Si vero repudiauerit, retro videtur (res) repudiata fuiſſe heredis.

L. 86 §. 2. de leg. 1. L. 19. §. 1. ſeru. quemadm. amitt. 1 ſ. de ſeru. legat.

§. 2. Si *pocula* quis legauit, et maſſa facta eſt, vel contra; item ſi *lana* legetur, et veſtimentum ex ea fiat: Julianus lib. 32. (Digeſtorum) ſcripſit, legatum in omnibus ſupraſcriptis conſiſtere, et deberi quod extat. Quam ſententiam puto veram, ſi modo non mutauerit teſtator voluntatem. *

* L. 88. pr. §. 1. de legat. 3.

§. 3. Sed et ſi *lancem* legauit, et maſſam fecit, mox poculum: debebitur poculum, durante ſcilicet voluntate.

§. 4. Si *areae* legatae domus impoſita ſit: debebitur legatario, niſi teſtator mutauit voluntatem.

§. 5. Eum, qui *chirographum* legat, debitam legare, non ſolum tabulas, argumento eſt venditio: nam, cum chirographa veneunt, nomen veniſſe videtur.

§. 6. Sed etſi *nomen* * legetur, benigne id, quod debetur, accipiendum eſt: vt actiones aduerſus debitorem cedantur.

* L. 75. 105. §. 1. h. L. L. 34. pr. L. 59. de legat. 3. L. 88. §. 8. de legat 2.

§. 7. Si idem ſeruus et legatus, et liber eſſe juſſus ſit: interdum procedere ſolum legatum poterit. vtputa, ſi in fraudem creditoris data erit libertas; vel ſi is ſit ſeruus, qui in perpetuam ſeruitutem venierit: idem erit, vel ſi ſeruus ſit forte pignori datus.

§. 8. Si *ſtatuliberum* heres legauerit, expediet heredi ipſum ſtatuliberum praeſtare magis, quam aeſtimationem, etenim aeſtimationem veram praeſtabit: ipſum vero ſi dederit, exiſtente conditione, nullum ſentiet damnum; jam enim aeſtimatio poſtea non petitur ab eo hominis liberi.

§. 9. Si duos fundos habens teſtator, alterius mihi vſumfructum, alterum Titio leget: aditum mihi legatarius non debebit, ſed heres cogitur redimere aditum, et praeſtare.

45. POMPONIVS [*lib. 6. ad Sabinum.*]

Si à ſubſtituto pupilli ancillas tibi legaſſem, eaſque tu à pupillo emiſſes, et, antequam ſcires tibi legatas eſſe, alienaveris: vtique legatum eſſe, Neratius, et Aristo, et Ofilius probant.

§. 1. Heres generaliter dare damnatus, ſanum eum eſſe promittere non debet: ſed *furtis et noxiis ſolutum eſſe* promittere debebit. quia ita dare debet, vt eum habere liceat; ſanitas autem ſerui ad proprietatem ejus nihil pertinet: ſed ob id, quod furtum fecit ſeruus, aut noxam nocuit, euenit, quominus eum habere domino liceat; ſicuti ob id, quod obligatus eſt fundus, accidere poſſit, vt eum habere domino non liceat.

§. 2. Si vero certus homo legatus eſt, talis dari debet, qualis eſt.

46. *Idem (lib. 9. Epiſtolarum.)*

Quae de legato dicta ſunt, eadem transferre licebit ad eum, qui *vel Stichum, vel hominem dari* promiſerit. *

* v. ſupr. 23.

47. VLPIANVS (*lib. 22. ad Sabinum.*]

Cum res legata eſt, ſi quidem propria fuit teſtatoris, et copiam ejus habeat heres: moram * facere non debet, ſed eam praeſtare. Sed ſi res alibi ſit, quam vbi petitur, primum quidem conſtat, ibi eſſe praeſtandam, vbi relicta eſt: niſi alibi teſtator voluit. nam ſi alibi voluit, ibi praeſtanda eſt, vbi teſtator voluit, vel vbi veriſimile eſt eum voluiſſe: et ita Julianus ſcripſit tam in propriis, quam in alienis legatis. † Sed ſi alibi relicta eſt, alibi autem ab herede translata eſt dolo malo ejus: niſi ibi praeſtetur, vbi petitur, heres condemnabitur doli ſui nomine. caeterum ſi ſine dolo: ibi praeſtabitur, quo transtulit. * L. 108. 116. §. 4 h. L.

§. 1, Sed

Digitized by Google

§. 1. Sed ſi id petatur, quod pondere, numero, menſura continetur: ſi quidem certum corpus legatum eſt, (veluti frumentum ex illo horreo, vel vinum ex apotheca illa), ibi praeſtabitur, vbi relictum eſt: niſi alia mens fuit teſtantis: ſin vero non fuit certa ſpecies, ibi erit praeſtandum, vbi petitur.

§. 2. Itaque ſi Stichus ſit legatus, et culpa heredis non pareat, debebit aeſtimationem ejus praeſtare: ſed ſi culpa nulla interuenit, cauere heres debet de reſtitutione ſerui, non aeſtimationem praeſtare. † Sed et ſi alienus ſeruus in fuga ſit ſine culpa heredis, idem dici poteſt: nam [et] in alieno culpa admitti poteſt: cauebit autem ſic, *vt, ſi fuerit adprehenſus, aut ipſe, aut aeſtimatio praeſtetur.* † Quod et in ſeruo ab hoſtibus capto conſtat. §. 3. Sed ſi Stichus aut Pamphilus legetur, et alter ex his vel in fuga ſit, vel apud hoſtes: dicendum erit praeſentem praeſtari, aut abſentis aeſtimationem. Toties enim electio eſt heredi committenda, quoties moram non eſt facturus legatario: † Qua ratione placuit, et ſi alter deceſſerit, alterum omnimodo praeſtandum: fortaſſis vel mortui pretium. † Sed ſi ambo ſint in fuga, non ita cauendum eſt, vt ſi in poteſtatem ambo redirent; ſed ſi vel alter: et vel ipſum, vel abſentis aeſtimationem praeſtandam.

§. 4. Item ſi res aliena vel hereditaria ſine culpa heredis perierit, vel non compareat: nihil amplius, quam cauere eum oportebit. Sed ſi culpa heredis res periit, ſtatim damnandus eſt. §. 5. *Culpa* autem qualiter ſit aeſtimanda, videamus: an non *ſolum ea*, * quae dolo proxima (ſit,) verum etiam quae *leuis* eſt: an numquid et diligentia quoque exigenda eſt ab herede? quod verius eſt. * L. 108. §. 12. de legat. 1.

§. 6. Item ſi fundus chaſmate perierit, Labeo ait, vtique aeſtimationem non deberi: quod ita verum eſt, ſi non poſt moram * factam id euenerit: potuit enim eum acceptum legatarius vendere.

* L. 26. de legat. 3. L. 91. §. 3. de V. O. limit. L. 14. §. 1. depoſit.

48. POMPONIVS [*lib. 6. ad Sabinum.*]

Si heredis ſeruus rem legatam, ignorante domino, ſubtraxiſſet et vendidiſſet: Atilicinvs, in factum dandam actionem, vt *vel noxae ſeruum dederet dominus*, vel, *ex peculio praeſtaret, quod ex venditione ejus rei haberet.*

§. 1. Si vnus ex heredibus ſeruum legatum occidiſſet: omnino mihi non placet coheredem teneri, cujus culpa factum non ſit, ne res in rerum natura ſit.

49. VLPIANVS [*lib. 23. ad Sabinum.*]

Si cui legetur, *cum quatuordecim annorum erit:* certo jure vtimur, vt tunc ſit quatuordecim annorum, cum impleuerit, et ita Imperatorem decreuiſſe, Marcellvs ſcripſit.

§. 1. Ergo cum eſſet ſic relictum, *cum ad quartum decimum annum perueniſſet, annua, bima, trima die*, et decem et ſeptem annorum mortis tempore inueniatur, praeſens legatum erit. Proinde, ſi quindecim annorum, conſequenter dicemus poſt biennium deberi: ſi ſedecim, poſt annum debebitur: ſi menſes deſint ad ſeptimum decimum annum, reſiduis menſibus (debetur). Haec ita, ſi putans minorem eſſe quatuordecim annorum, cum jam exceſſiſſet, ſic legauit: ſi vero ſcit, triennium ad legati praeſtationem ex die teſtamenti facti numerabimus.

§. 2. Hoc autem legatum et conditionale eſt, et in diem: conditionale tamdiu, quamdiu quartus decimus annus ſit compleatur; poſtea in diem. §. 3. Et ideo, ſi quidem ante quartum decimum annum deceſſerit, ad heredem nihil tranſit: certe poſtea ad heredem transfert. Quod ſi teſtamenti facti tempore minor quatuordecim annis filius inueniatur: puto tempus *annua, bima, trima die* praeſtationis ex die completi quarti decimi anni ſtatim cedere; niſi euidens alia mens probaretur teſtatoris aliud ſentientis.

§. 4. Si Titio *decem, quae ego debeo*, legauero, et rogauero eadem creditori praeſtare: fideicommiſſum quidem in creditoris perſona non valet, quia nihil ejus intereſt; heres vero poteſt cum legatario agere, quia ipſius intereſt creditori ſolui, ne eum conueniat: ergo propter hoc valebit legatum.

§. 5. Sed ſi teſtator decem mihi ſub fidejuſſore debuit: fideicommiſſi petitio non ſolum heredi, ſed et fidejuſſori competit. Intereſt enim ejus, ſolui mihi, quam ipſum conuentum mandati actionem intendere: nec intereſt, ſoluendo ſit, necne.

§. 6. Ivlianvs (lib. 39. Digeſtorum ſcribit): Si fidejuſſor creditori legaſſet, *quod ei deberet*, an legatum valeret? et ait, creditoris quidem nihil intereſſe, verum debitorem habere ex teſtamento actionem: intereſt enim ipſius liberari; quippe conueniri à fidejuſſoris herede non poterit.

§. 7. Quod ſi idem fidejuſſor Titio leget, et fidei ejus commiſerit, *vt creditori ſoluat*, et debitor, et fidejuſſoris heres agere cum Titio ex cauſa fideicommiſſi poterunt, quia vtriusque intereſt legatarium ſoluere. §. 8. Meminiſſe autem oportet, eum, qui damnatur (hoc ſolum,) fundum vendere, non gratis damnari hoc facere; ſed hoc ſolum, vt vendat vero pretio. §. 9. Quod ſi *certo pretio* ſit damnatus *facere*, neceſſe habebit tanti vendere, quanti damnatus eſt.

50. *Idem* [*lib. 24. ad Sabinum.*]

Si ſeruus plurium ſit, pro dominii portione legatum ei relictum adquiret.

§. 1. Si hereditatis judex contra heredem pronunciauerit non agentem cauſam, vel luſorie agentem: nihil hoc nocebit legatariis. † Quid ergo, ſi per injuriam fuerit pronunciatum, non tamen prouocauit? Injuria ei facta non nocebit legatariis, vt et Sabinvs ſignificat. Si tamen ſecundum ſubſtitutum pronunciet, an ille legatariis teneatur, videamus: et cum jus facit haec pronunciatio, quod attinet ad ipſius perſonam, nunquid legatariis teneatur; nec enim tam improbe cauſari poteſt, ſecundum ſe judicatum per gratiam? reſpondebit igitur et legatariis, vt creditoribus.

§. 2. Si quis ante quaeſtionem de familia habitam, adierit hereditatem, vel necem teſtatoris non defenderit, legatorum perſecutio aduerſus fiſcum locum habet. † Quid tamen ſi fiſcus bona non adgnoſcat? Ex neceſſitate redundabit onus legatorum ad heredem. † Sed ſi ſubjecit delatorem ſibi, vt ei hereditas adjudicetur, et oneribus careret, vel minus plene defendit cauſam: non ſe exonerat, exemplo ejus, qui colluſorie de hereditate litigauit.

§. 3. Si numerus nummorum legatus ſit, neque appareat, quales ſunt legati: ante omnia ipſius patrisfamilias conſuetudo, deinde regionis, in qua verſatus eſt, exquirenda eſt; ſed et mens patrisfamiliae, et legatarii dignitas, vel caritas, et neceſſitudo; item earum, quae praecedunt, vel quae ſequuntur, ſummarum ſcripta ſunt ſpectanda.

51. PAPINIANVS [*lib. 4. Quaeſtionum.*]

Sed ſi certos nummos, veluti quos in arca habet, aut certam lancem legauit: non numerata pecunia, ſed ipſa corpora nummorum, vel rei legatae continentur, neque permutationem recipiunt, et exemplo cujuslibet corporis aeſtimanda ſunt.

52. PAVLVS (*lib. 4. ad Sabinum.*)

Si cui ſerui omnes *cum peculio* legati ſint, etiam hi ſerui debentur, qui nullum peculium habent.

§. 1.

Digitized by Google

§. 1. Si à filio impubere ſub conditione legatum ſit*, et filius heres extitit, deinde mortuus eſt: poteſt dici patremfamilias, qui à filio ſub conditione legauit, à ſubſtituto pure repetiit, ſtatim voluiſſe à ſubſtituto dari, ſi filius pendente conditione deceſſiſſet.

53. VLPIANVS [*lib. 25. ad Sabinum.*]

Quid ergo, ſi majorem quantitatem à ſubſtituto reliquit? quod excedit, hoc erit quod à ſubſtituto relictum eſt: quod vero concurrit cum ſumma ſuperioribus tabulis inſcripta, inde debebitur.

§. 1. Sed ſi repetierit legatum cum alio; forte fundum mihi legauerat ab impubere, repetiit hunc ab impuberis herede mihi et Sejo: repetitio haec efficiet, vt pars mihi debeatur.

§. 2. Si quis duos heredes ſcripſerit, et damnauerit vnumquemque ſolidam rem legatario praeſtare: idem eſt, atque ſi duobus teſtamentis legatum eſſet: nam et ſi mihi et filio, vel ſeruo meo eſſet eodem teſtamento legatum, ſine dubio valeret legatum vtriusque, vt et MARCELLVS apud JVLIANVM adjicit.

§. 3. Si heres hominem legatum occidit ob facinus, hoc eſt, merentem: [ſine dubio] dicendum erit, eum ex teſtamento non teneri.

§. 4. Sed et ſi noxae dedit, an teneatur, quia poteſt redimere? et puto teneri. §. 5. Sed ſi *animal* legatum occiderit, puto teneri, non vt carnem praeſtet, vel caetera λείψανα, [id eſt, *reliquias*,] ſed vt praeſtet pretium, quanti eſſet, ſi viveret.

§. 6. Item ſi aedes legatas ob damnum infectum poſſideri paſſus eſt, puto eum teneri: debuit enim repromittere.

§. 7. Sed ſi mortuum intulit, fecitque religioſum locum legatum: ſi quidem patremfamilias intulit, cum alio inferre non poſſet, vel tam oportune non haberet, ex teſtamento non tenebitur. An vero teneatur, vt pretium loci praeſtet? [Et] ſi quidem ipſe paterfamilias illo inferri voluit, ex teſtamento non tenebitur. Quod ſi heres intulit ſuo arbitrio, debebit praeſtare, ſi ſit in hereditate, vnde pretium praeſtetur: teſtator enim, qui legauit, vel alio inferri voluit, vel pretium loci legatario offerri.

§. 8. Item ſi ſeruum non ipſe occidit, ſed compulit ad maleficium, vt ab alio occideretur, vel ſupplicio adficeretur: aequiſſimum erit, pretium eum praeſtare. Quod ſi ſua mala mente ad hoc proceſſit, ceſſabit aeſtimatio.

§. 9. Seruus legatus, ſi ab hoſtibus captus ſit ſine dolo heredis, non praeſtabitur: ſi dolo, praeſtabitur.

54. POMPONIVS (*lib. 8 ad Sabinum*]

Turpia legata, quae denotandi magis legatarii gratia ſcribuntur, odio ſcribentis pro non ſcriptis habentur.

§. 1. Si Titiae legatum relictum eſt, *ſi arbitratu Seji nupſiſſet*, et viuo teſtatore Sejus deceſſiſſet, et ea nupſiſſet: legatum ei deberi.

§. 2. Sed et ſi ſerui mors impediſſet manumiſſionem, cum tibi legatum eſſet, *ſi eum manumiſiſſes*: nihilominus debetur tibi legatum: quia per te non ſtetit, quo minus perueniat ad libertatem. §. 3. Si pars heredum nominata ſit in legando, viriles partes heredes debent; ſi vero omnes, hereditarias.

55. *Idem* (*lib. 9. ad Sabinum.*)

Nemo poteſt in teſtamento ſuo cauere, ne leges in ſuo teſtamento locum habeant? quia nec tempore, aut loco, aut conditione finiri obligatio heredis legatorum nomine poteſt.

56. *Idem (lib. 14. ad Sabinum.)*

Si legati ſerui nomine ſtipuletur legatarius, *fugitiuum eum non eſſe praeſtari*: nihil veniet in eam ſtipulationem, quia qualis ſit, talis ex teſtamento praeſtari debet: nec vllum in legato damnum facere intelligeretur.

57. VLPIANVS [*lib. 33. ad Sabinum.*]

Si res obligata per fideicommiſſum fuerit relicta: ſi quidem ſcit eam teſtator obligatam, ab herede luenda eſt; niſi ſi animo alio fuerit: ſi neſciat, à fideicommiſſario. Niſi ſi vel hanc, vel aliam rem relicturus fuiſſet, * ſi ſciſſet obligatam, vel poteſt aliquid eſſe ſuperfluum exſoluto aere alieno. † Quod ſi teſtator eo animo fuit, vt, quamquam liberandorum praediorum onus ad heredes ſuos pertinere noluerit, non tamen aperte vtique de bis liberandis ſenſerit: poterit fideicommiſſarius per doli exceptionem, à creditoribus, qui hypothecariam ſecum agerent, conſequi, *vt actiones ſibi exhiberentur.* Quod quanquam ſuo tempore non fecerit, tamen per juriſdictionem Praeſidis prouinciae id ei praeſtabitur.

* non obſt. L. 44. §. 8. L. 45. §. 5. L. 69. §. 3. h. Libr.

58. PAPINIANVS (*lib. 9. Reſponſorum.*)

Domus hereditarias exuſtas, et heredis nummis exſtructas, ex cauſa fideicommiſſi poſt mortem heredis reſtituendas, viri boni arbitratu ſumptuum rationibus deductis, et aedificiorum aetatibus examinatis, reſpondi:

59. VLPIANVS (*lib. 33. ad Edictum.*)

Si modo nulla culpa ejus incendium contigiſſet.

60. JVLIANVS (*lib. 39. Digeſtorum.*)

Quod ſi nulla retentione facta domum tradidiſſet, incerti condictio ei competet, quaſi plus debito ſoluerit.

61. PAPINIANVS [*lib. 9. Reſponſorum*]

Sumptus autem in reficienda domo neceſſarios à legatario factos, petenti ei legatum, cujus poſtea conditio extitit, non eſſe reputandos exiſtimaui.

62. PAVLVS [*lib. 41. ad Edictum.*]

Si ancilla *cum liberis* legata ſit: et ancilla ſola, ſi non ſint liberi; et liberi ſoli, ſi non ſit ancilla, debentur.

63. CELSVS (*lib. 17. Digeſtorum.*)

Si ancillas omnes, et quod ex his natum erit, teſtator legauerit, vna mortua, SERVIVS partum ejus negat deberi: quia acceſſionis loco legatus ſit. Quod falſum puto: et nec verbis, nec voluntati defuncti accommodata haec ſententia eſt.

64 CAJVS *lib. 15. ad Edictum Prouinciale.*

Captatoriae ſcripturae ſimili modo neque in hereditatibus, neque in legatis valent.

65. *Idem* [*lib. 1. de Legatis ad Edictum Praetoris.*]

Si ita legatum ſit, *Sejo ſeruos decem do, praeter eos decem, quos Titio legaui*: ſi quidem decem tantum inueniantur in hereditate, inutile eſt legatum: ſi vero ampliores, poſt eos, quos Titius elegit, in caeteris valet legatum; ſed non in ampliores, quam decem, qui legati ſunt: quod ſi minus ſunt, in tantos, quanti inueniantur.

§. 1. *Illi, ſi volet, Stichum do*, conditionale eſt legatum: et non aliter ad heredem tranſit, quam ſi legatarius voluerit. Quamuis alias, quod ſine adjectione, *ſi volet*, legatum ſit, ad heredem legatarii tranſmittitur. Aliud eſt enim juris, ſi quid tacite continetur, aliud ſi verbis exprimatur.

§. 2. *Si domus* fuerit legata, licet particulatim ita refecta ſit, vt nihil ex priſtina materia ſuperſit: tamen dicemus, vtile manere legatum. At ſi, ea domo deſtructa, aliam eodem

lo-

Digitized by Google

loco teſtator aedificauerit, dicemus interire * legatum: niſi aliud teſtatorem ſenſiſſe fuerit adprobatum. **

* L. 10. §. 7. quib. mod. vſusfr. L. 98. §. 8. de ſolut. et liberat. obj. L. 79. §. 2. de leg. 3.

** L. 44. §. 2. h. L.

66. *Idem (lib. 18. ad Edictum Prouinciale.)*

Et ſi *aequo pretio emere, vel vendere juſſerit heredem ſuum teſtator:* adhuc vtile legatum eſt. Quid enim, ſi legatarius, à quo emere fundum heres juſſus eſt, cum ex neceſſitate eum fundum venderet, nullum inueniret emptorem? vel ex diuerſo, quid, ſi legatarii magni intereſſet, eum fundum emere, nec aliter heres venditurus eſſet, quam ſi teſtator juſſiſſet?

67. *Idem (lib. 1. de Legatis ad Edictum Praetoris.)*

Seruus vni ex heredibus legatus, ſi quid in hereditate malitioſe feciſſe dicatur, forte rationes interleuiſſe, non aliter adjudicandus eſt, quam ex eo, volentibus coheredibus, quaeſtio habeatur. Idem eſt et ſi extraneo fuerit legatus.

§. 1. Si ex pluribus heredibus, ex diſparibus partibus inſtitutis, *duobus eadem res legata ſit:* heredes non pro hereditaria portione, ſed pro virili id legatum habere debent.

68. *Idem [lib. 18. ad Edictum Prouinciale.]*

Si *poſt mortem patris* filio legetur, dubium non eſt, quin mortuo patre ad filium pertineat legatum: nec intereſt, an patri heres exiſtere, necne.

§. 1. Sed ſi ſeruo *poſt mortem domini* relictum legatum eſt: ſi quidem in ea cauſa durabit, ad heredem domini pertineat; vſque adeo, vt idem juris eſt, et ſi teſtamento domini *liber* eſſe juſſus fuerit, ante enim cedit dies legati, quam aliquis heres domino exiſtat: quo fit, vt hereditati adquiſitum legatum, poſtea herede aliquo exiſtente, ad eum pertineat: praeterquam ſi ſuus heres aliquis, aut neceſſarius domino ex eo teſtamento factus erit. Tunc enim quia in vnum concurrit, vt et heres exiſtat, et dies legati cedat, probabilius dicitur ad ipſum potius, cui relictum eſt, pertinere legatum, quam ad heredem ejus, à quo libertatem conſequitur.

§. 2. Si pure legatus ſeruus, ſub conditione liber eſſe juſſus fuerit, ſub contraria conditione valet legatum: et ideo exiſtente conditione legatum perimitur; deficiente, ad legatarium pertinebit. Et ideo ſi pendente conditione libertatis legatarius deceſſerit, poſteaque defecerit conditio [libertatis], ad heredem legatarii non pertinet legatum.

§. 3. Quod ſi idem pure legatus ſit, et ex die liber eſſe juſſus erit: omnimodo inutile legatum eſt, quia diem venturam certum eſt: ita IVLIANVS quoque ſenſit.

§. 4. Vnde ait: Si ſeruus Titio legatus ſit, et idem poſt mortem Titii liber eſſe juſſus fuerit: inutile legatum eſt, quia moriturum Titium certum eſt.

69. *Idem [lib. 2. de Legatis ad Edictum Praetoris.]*

Seruo legato legari poſſe receptum eſt: quod adita hereditate * ſtatim ſeruus adquiritur legatario, deinde ſequetur legatum.

* arg. L. 38. de leg. 2. L. 9. de teſtam. tut. L. 1. §. 2. quod legat.

§. 1. Si ſeruum ſub conditione legatum heres alienauerit, deinde conditio extiterit: poteſt nihilominus à legatario vindicari, nec extinguitur legatum. §. 2. Si teſtator quoſdam ex heredibus juſſerit aes alienum ſoluere: non creditores habebunt aduerſus eos actionem, ſed coheredes, quorum intereſt hoc fieri. Nec ſolum hoc caſu alius habet actionem, quam cui teſtator dari juſſit: ſed alio quoque. Veluti ſi filiae nomine genero, aut ſponſo dotem dari juſſerit. Non enim gener, aut ſponſus, ſed filia habet actionem, cujus maxime intereſt.

§. 3. [Si fundus, qui legatus eſt], ſeruitutem debeat impoſitam: qualis eſt, dari debet. Quod ſi ita legatus ſit, *vti optimus maximusque:* * liber praeſtandus eſt.

* L. 92. 93 §. 4. de legat. 3.

§. 4. Seruus, qui in negotio fuerit, legatus, non ante tradi debet, quam rationes explicet: et, ſi ad judicium itum ſit, judicis eaedem partes eſſe debent.

§. 5. Si res, quae legata eſt, an in rerum natura ſit, dubitetur, forte ſi dubium ſit, an homo legatus viuat: placuit, agi quidem ex teſtamento * poſſe, ſed officio judicis contineri, vt cautio interponeretur, qua heres caueret eam rem perſecuturum, et, ſi nactus ſit, legatario reſtituturum.

* L. 82. pr. de leg. 1. L. 29. §. 3. de leg. 3 L. 18. de O. et A.

70. *Idem (lib. 18 ad Edictum Prouinciale)*

Si ſeruus Titii furtum mihi fecerit, deinde Titius herede me inſtituto ſeruum tibi legauerit: non eſt iniquum, talem ſeruum tibi tradi, qualis apud Titium fuit, id eſt, vt me indemnem praeſtes furti nomine, quod is fecerit apud Titium.

§. 1. Nam et ſi fundus, qui meo fundo ſeruiebat, tibi legatus fuerit: non aliter a me tibi praeſtari debeat, * quam vt priſtinam ſeruitutem recipiam.

* L. 71. §. 5. h. L. L. 1. de liberat. legat.

§. 2. Nec diſſimile eſt ei, qui mandato alieno alicujus ſeruum emit: vel ei, qui ſeruum redhibet: qui omnes non aliter reſtituere ſeruum coguntur, quam vt ratio habeatur furti, quod ab eo ſeruo factum fuerit, vel antequam negotium contraheretur, vel poſtea.

§. 3. Quare et ſi poſt aditam hereditatem ſeruus legatus heredi furtum fecerit: ita praeſtari debebit, vt ob hoc delictum quaſi litis aeſtimatio à legatario ſuſſeratur heredi.

71. VLPIANVS [*lib 51. ad Edictum.*]

Si domus alicui ſimpliciter ſit legata, neque adjectum, quae domus: coguntur heredes, quam vellet, domum ex his, * quas teſtator habebat, legatario dare, quod ſi nullas aedes reliquerit: magis deriſorium eſt, quam vtile legatum.

* L. 24. §. 3. de leg. 1.

§. 1. *De cautione* an cauere debeat is, qui ſeruum praeſtat ex cauſa legati, videamus. Et regulariter dicendum eſt, quoties ſine judicio praeſtita res legata euincitur, poſſe eam ex teſtamento peti: caeterum ſi judicio petita eſt, officio judicis, cautio neceſſaria eſt, vt ſit ex ſtipulatu actio.

§. 2. In pecunia legata confitenti heredi modicum tempus ad ſolutionem dandum eſt: nec vrgendum ad ſuſcipiendum judicium: quod quidem tempus ex bono et aequo Praetorem obſeruare oportebit.

§. 3. Qui confitetur ſe quidem debere, juſtam autem cauſam adfert, cur vtique praeſtare non poſſit, audiendus eſt. Vtputa ſi aliena res legata ſit, negetque dominum eam vendere, vel immenſum pretium * ejus rei petere adfirmet; aut ſi ſeruum hereditarium neget ſe debere praeſtare, forte patrem ſuum, vel matrem, vel fratres naturales: aequiſſimum eſt enim, concedi ei ex hac cauſa aeſtimationem officio judicis praeſtare.

* L. 14. §. 2. L. 30. §. f. de legat. 3.

§. 4. Cum alicui poculum legatum eſſet, velletque heres aeſtimationem praeſtare, quia indignum eſſe aiebat, id ſeparari à ſe: non impetrauit id a Praetore. Alia enim conditio eſt hominum, alia caeterarum rerum: in hominibus enim benigna ratione receptum eſt, quod ſupra proſcripſimus.

Digitized by Google

§. 5. Si fundus municipum vectigalis ipſis municipibus ſit legatus, an legatum conſiſtat, petique poſſit, videamus? Et JVLIANVS lib. 38. Digeſtorum ſcribit, quamuis fundus vectigalis municipum ſit, attamen, quia aliquod jus in eo is, qui legauit, haret, valere legatum. §. 6. Sed et ſi non municipibus, ſed alii fundum vectigalem legauerit, non videri proprietatem rei legatam, ſed id jus, * quod in vectigalibus fundis habemus.

* L. 24. de inſtruct. v. inſtrum. leg.

72. PAVLVS [*lib. 48. ad Edictum.*]

Si quis legauerit fundum Cornelianum, *exceptis vineis, quae mortis ejus tempore erunt*; ſi nullae vineae erunt, legato nihil decedit.

73. CAJVS [*lib. 3. de Legatis ad Edictum Prouinciale Praetoris.*]

Si heres juſſus ſit *facere, vt Lucius centum habeat*, cogendus eſt heres centum dare: quia nemo facere poteſt, vt ego habeam centum, niſi mihi dederit. §. 1. Vicis legata perinde licere capere, * atque ciuitatibus, Reſcripto IMPERATORIS noſtri ſignificatur.

* L. 117. L. 122. h. L. L. 32. §. 2. eod.

74. VLPIANVS (*lib. 4 Diſputationum.*)

Licet IMPERATOR noſter cum Patre reſcripſerit, *videri voluntate teſtatoris reperita à ſubſtituto, quae ab inſtituto fuerant relicta*: tamen hoc ita erit accipiendum, ſi non fuit euidens diuerſa voluntas, quae ex multis colligetur, an quis ab herede legatum vel fideicommiſſum relictum noluerit à ſubſtituto deberi. Quid enim, ſi aliam rem relinquit à ſubſtituto ei fideicommiſſario vel legatario, quam ab inſtituto non reliquerat? Vel quid ſi certa cauſa fuit, cur ab inſtituto reliquerat, quae in ſubſtituto ceſſaret? Vel quid, ſi ſubſtituit ex parte fideicommiſſarium, cui ab inſtituto reliquerat fideicommiſſum? In obſcura igitur voluntate locum habere Reſcriptum, dicendum eſt.

75. *Idem (lib 5. Diſputationum)*

Si ſic legatum vel fideicommiſſum ſit relictum, *ſi aeſtimauerit heres, ſi comprobauerit, ſi juſtum putauerit*: et legatum, et fideicommiſſum debebitur. Quoniam quaſi viro potius bono ei commiſſum eſt, non in meram voluntatem heredis collatum.

§. 1. Si mihi, *quod Titius debet*, fuerit legatum, neque Titius debeat: ſciendum eſt, nullum eſſe legatum, et quidem, ſi quantitas non ſit adjecta, euidenti ratione nihil debebitur: quia non apparet, quantum fuerit legatum, nam et ſi quid ego Titio debeo, ei legauero, quantitate non adjecta, conſtat nullum eſſe legatum: cum ſi decem, quae Titio debeo, legauero, nec quicquam Titio debeo, * falſa demonſtratio non perimit legatum, vt in legato dotis JVLIANVS reſpondit.

* L. 32. §. 5. de legat. 2.

§. 2. Quod ſi addiderit, *decem, quae mihi Titius debet, lego*: ſine dubio nihil erit in legato, nam inter falſam demonſtrationem, et falſam conditionem, ſiue cauſam, multum intereſt. Proinde, et ſi Titio decem, quae mihi Sejus debet, legauero, nullum erit legatum: eſſe enim debitor debet: nam et ſi viuus exegiſſem, extingueretur legatum; et, ſi debitor maneret, actiones aduerſus eum heres meus duntaxat praeſtare cogeretur.

§. 3. Si quis ita ſtipulatus, *Stichum, aut decem, vtrum ego velim*, legauerit, quod ei debebatur: tenebitur heres ejus, vt praeſtet legatario actionem, electionem habituro, vtrum Stichum, an decem perſequi malit.

§. 4. Proinde ſi Stichum legauerit, cum ille ei Stichum, aut decem deberet, incerti actio legatario aduerſus heredem competit, vt ſcripſit JVLIANVS lib. 33. Digeſtorum: per quam actionem compellat heredem experiri: et ſi Stichum conſecutus fuerit, praeſtabit ei; ſi decem, nihil conſequetur. Secundum quod erit in arbitrio debitoris, an ſit legatarius is, cui Stichus legatus eſt.

76. JVLIANVS *lib. 34. Digeſtorum.*

Quod ſi quis *Stichum aut Pamphilum* ſtipulatus, Sempronio Stichum legaſſet, Maeuio Pamphilum: oneratus heres intelligitur, vt neceſſe habeat alteri actionem ſuam, alteri aeſtimationem Stichi aut Pamphili dare.

77. VLPIANVS (*lib. 5. Diſputationum.*)

Si pecunia fuit depoſita apud aliquem, ejusque fideicommiſſum, vt eam pecuniam praeſtet: fideicommiſſum ex Reſcripto DIVI PII debebitur: quaſi videatur heres rogatus remittere id debitori. Nam ſi conueniatur debitor ab herede, doli exceptione vti poteſt: quae res vtile fideicommiſſum facit. Quod cum ita ſe habet, ab omni debitore fideicommiſſum relinqui poteſt.

78. *Idem (lib. 8. Diſputationum.)*

Fideicommiſſum, quod à legatario relinquitur, ita demum ab eo debetur, ſi ad legatarium legatum peruenerit.

79. JVLIANVS *lib. 5. Digeſtorum.*

Si quis teſtamento ſuo, *Titio et Sejo decem dari* juſſerit, nullam haec verba recipiunt ambiguitatem: vt dena dixiſſe videatur, qui decem dixit.

80. *Apud* JVLIANVM *lib. 32. Digeſtorum* MARCELLVS *notat.*

Is, qui ſola triginta reliquerat, Titio triginta legauit, Sejo viginti, Maeuio decem: MASSVRIVS SABINVS probat, Titium quindecim, Sejum decem, Maeuium quinque conſecuturos: ita tamen, vt ex his pro rata portionis Falcidiae ſatisfiat.

81. JVLIANVS *lib. 32. Digeſtorum.*

Si fundum ſub conditione legatum heres pendente conditione ſub alia conditione alii legaſſet; et poſt exiſtentem conditionem, quae priore teſtamento praepoſita fuiſſet, tunc ea conditio, ſub qua heres legauerat, extitiſſet: dominium a priore legatario non diſcedit.

§. 1. Si ſeruo communi res legata fuiſſet, poteſt alter dominus agnoſcere legatum, alter repellere: nam in hanc cauſam ſeruus communis quaſi duo ſerui ſunt. §. 2. *Stichum Sempronio do, lego. Si Sempronius Stichum intra annum non manumiſerit, eundem Stichum Titio do, lego*: Quaeſitum eſt, quid juris eſſet? Reſpondi, Sempronium interim totum habiturum: et, ſi quidem intra annum manumiſiſſet, liberum eum effecturum; ſin autem hoc non feciſſet, totum ad Titium pertinere. §. 3. Qui fundum *excepto aedificio* legat, appellatione aedificii aut ſuperficiem ſignificat, aut ſolum quoque, cui aedificium ſuperpoſitum eſt. Si de ſoli ſuperficie exceperit, nihilominus jure legati totus fundus vindicabitur: ſed exceptione doli mali poſita, contenuetur heres [id], *vt ſibi habitare in villa liceat*: in quo inerit, *vt iter quoque et actum in ea habeat*. Si vero ſolum quoque exceptum fuerit, fundus excepta villa, vindicari debebit: et ſeruitus ipſo jure villae debebitur; non ſecus ac ſi duorum fundorum dominus alterum legauerit, ita vt alteri ſeruiret: ſed inclinandum eſt, teſtatorem etiam de ſolo cogitaſſe, ſine quo aedificium ſtare non poteſt.

§. 4.

Digitized by Google

§. 4. Si libertus patronum ex ſeptunce heredem ſcripſerit, alios ex caeteris; et ita legauerit: *Quisquis mihi alius ex ſupraſcriptis cum patrono meo heres erit, ſeruos illum et illum Titio lego, quos aeſtimo ſingulos vicenis aureis;* Intelligendum erit, a coherede patroni duntaxat legatum datum, et ideo Titium non amplius quincuncem in ſeruis vindicare poſſe. Adjectio autem illa, *quos aeſtimo ſingulos vicenis aureis*, non mutat legati conditionem, ſi Legis Falcidiae rationem habere oporteat: nihilominus enim verum pretium ſeruorum in aeſtimationem deducetur.

§. 5. *Titio fundum do, lego, ſi heredi meo decem dederit;* ſi decem heres Titio debuiſſet, et ea Titius accepta ei feciſſet, fundum vindicare poteſt. §. 6 Si Titius, cui Stichus legatus fuerat, antequam ſciret ad ſe legatum pertinere, deceſſerit, et eundem Sejo legauerit, et heres Titii legatum non repudiauerit: Stichum Sejus vindicabit.

§. 7. Si paterfamilias, ab impubere filio, Titio fundum legauerit, et a ſubſtituto eundem eidem Titio: et pupillus patri *heres* extiterit: ſiue vindicauerit Titius legatum, ſiue repudiauerit, quamuis filius impubes deceſſerit, a ſubſtituto vindicare non poterit. Hoc enim, quod rurſus a ſubſtituto legatur, perinde habendum eſt, ac ſi repetita legata eſſent. Quare, et ſi pure a filio, ſub conditione a ſubſtituto legatum fuerit, perinde omnia ſeruabuntur, ac ſi tantum a filio legatum fuiſſet: contra autem, ſi à filio ſub conditione, a ſubſtituto pure legatum fuerit, et pupillus pendente conditione deceſſerit, ex ſubſtitutione ſola legatum valebit.

§. 8. His verbis, *Lucio et Titio, eorumue, cui fundum do, lego,* vtiliter legatur: et ſi vterique vixerint, vtrique; ſi alter, alteri [totum] debebitur. §. 9. Cum ſtatuliber ſub conditione legatus eſt, et pendente conditione legati, conditio ſtatutae libertatis deficit: legatum vtile fit: nam ſicut ſtatuta libertas tunc perimit legatum, cum vires accipit, ita legatum quoque non ante perimi poteſt, quam dies ceſſerit ejus.

§. 10. A filio impubere legatus, et a ſubſtituto liber eſſe juſſus: ſi quidem pupillus ad pubertatem peruenerit, ab eo, cui legatus fuerat, vindicabitur; mortuo vero pupillo, libertas competit. † Longe magis hoc ſeruari conueniet, ſi idem ſeruus ſub conditione ab impubere legatus fuerit, et pendente conditione, filius intra pubertatem deceſſerit.

82. *Idem (lib. 33. Digeſtorum.)*

Non quocunque modo [ſi] legatarii res facta fuerit, die cedente, obligatio legati extinguitur: ſed ita, ſi eo modo fuerit ejus, quo auelli non poſſit. Ponamus rem, quae mihi pure legata ſit, accipere me per traditionem die legati cedente, ab eo herede, a quo eadem ſub conditione alii legata fuerit: nempe agam ex teſtamento: quia is ſtatus eſt ejus, vt exiſtente conditione diſceſſurum ſit a me dominium. Nam et ſi ex ſtipulatione mihi Stichus debeatur, et is, cum ſub conditione alii legatus eſſet, factus fuerit meus ex cauſa lucratiua: nihilominus, exiſtente conditione, ex ſtipulatu agere potero.

§. 1. Si ex bonis ejus, qui Reipublicae cauſa aberat, * rem vſu acquiſierim; et ea, antequam euinceretur, mihi legata ſit, deinde poſtea euincatur: recte ex teſtamento petam eam mihi dari oportere.

* L. 61. de ſolut. L. 71. de V. S.

§. 2. Fundus mihi legatus eſt: proprietatem ejus fundi redemi, detracto vſufructu: poſtea venditor capite minutus eſt, et vſusfructus ad me pertinere coepit: Si ex teſtamento egero, Judex tanti litem aeſtimare debebit, quantum mihi aberit.

§. 3. Marcellus: Idem erit, et ſi partem redemero, pars mihi legata eſt, aut donata: * partem enim duntaxat petere debebo. * L. 76. pr. de R. V. L. 6. L. 8. pr. h. L.

§. 4. Julianus: Quod ſi legatum mihi eſt, quod ex Pamphila natum erit, ego Pamphilam mercatus ſum, et ea apud me peperit: non poſſum videri partum ex cauſa lucratiua habere: quia matrem ejus mercatus ſum. Argumentum rei eſt, quod euicto eo actio ex empto competit. §. 5. Qui Cajum et Lucium ejusdem pecuniae reos habebat, ſi ita legauerit: *Quod mihi Cajus debet, id heres meus Sempronio damnas eſto dare: Quod mihi Lucius debet, id heres meus Maeuio damnas eſto dare:* eam conditionem heredis ſui conſtituit, vt is neceſſe habeat alteri actiones ſuas, alteri litis aeſtimationem praeſtare. Si tamen viuus teſtator Cajo acceptum fecit, neceſſe eſt, vt Sempronii et Maeuii legatum inutile ſit.

§. 6. Cum mihi *Stichus aut Pamphilus* legati fuiſſent duorum teſtamentis, et Stichum ex [altero] Teſtamento conſecutus fuiſſem: ex altero Pamphilum petere poſſum. Quia et ſi vno Teſtamento Stichus aut Pamphilus legati fuiſſent, et Stichus ex cauſa lucratiua meus factus fuiſſet, nihilominus Pamphilum petere poſſem.

83. MARCELLVS *lib. 13. Digeſtorum.*

Titius Stichi partem tibi legauit, ejusdem Stichi partem Sejus tibi legauit: ex vtriusque teſtamento conſequeris.

84. JVLIANVS [*lib. 33. Digeſtorum.*]

Hujusmodi legatum: *Si Titius heredi meo caueris, centum Maeuio ſe daturum, et heres meus Titio centum dato* vtile [legatum] eſt: quemadmodum quod alicui legatum, ex cauſa fideicommiſſi reſtituatur.

§. 1. Eadem ratione hoc quoque legatum vtile ſit: *Si Titius heredi meo caueris, ſe in municipio ex centum aureis opus facturum: tum ei centum aureos heres meus dare damnas eſto.*

§. 2. Si Sempronius Titium heredem inſtituerit, et ab eo poſt biennium fundum dari juſſerit Maeuio, Titius deinde ab herede ſuo eundem fundum Maeuio praeſenti die legauerit, et Maeuius pretium fundi ab herede Titii acceperit: ſi ex Teſtamento Sempronii fundum petere velit, exceptione repelli poterit, ſi pretio fundi contentus non erit.

§. 3. Si cui homo legatus fuiſſet, et per legatarium ſtetiſſet, quo minus Stichum, cum heres tradere volebat, acciperet: mortuo Sticho, exceptio doli mali heredi proderit.

§. 4. Aedes, quibus heredis aedes ſeruiebant, legatae, ſunt traditae legatario non impoſita ſeruitute: dixi, poſſe legatarium ex teſtamento agere, quia non plenum legatum accepiſſet. Nam et eum, qui debilitatum ab herede ſeruum acceperit, [recte] ex Teſtamento agere.

§. 5. Qui ſeruum Teſtamento ſibi legatum, ignorans eum ſibi legatum, ab herede emit: ſi cognito legato, ex Teſtamento egerit et ſeruum acceperit, actione ex vendito * abſolui debet. Quia hoc judicium fidei bonae eſt, et continet in ſe doli mali exceptionem. † Quod ſi pretio ſoluto, ex Teſtamento agere inſtituerit: hominem conſequi debebit, actione ex empto pretium temperabit: quemadmodum recuperaret, ſi homo euictus fuiſſet. † Quod ſi judicio ex empto actum fuerit, et tunc actor compererit legatum ſibi hominem eſſe, et agat ex Teſtamento: non aliter abſolui heredem oportebit, quam ſi pretium reſtituerit et hominem actoris fecerit.

* L. 45. §. 1. de legat. 2.

§. 6. Cum pater pro filia ſua, dotis nomine, centum promiſiſſet, deinde eidem centum eadem legaſſet: doli mali

Digitized by Google

exceptione heres tutus erit. ſi et gener ex promiſſione, et puella ex Teſtamento agere inſtituerit, conuenire enim inter eos oportet, vt alterutra actione contenti ſint.

§. 7. Si ita cui legatum eſſet, *ſi tabulas chirographi mei heredi meo reddiderit, heres meus ei decem dato:* hujusmodi conditio hanc vim habet, ſi heredem meum debito liberauerit. Quare et ſi tabulae exſtabunt, non intelligetur conditioni ſatisfeciſſe creditor, niſi acceptum heredi fecerit. Et ſi tabulae in rerum natura non fuerint, exiſtimabitur impleſſe conditionem, ſi heredem liberauerit: nec ad rem pertinebit, jam tunc, cum teſtamentum fiebat, tabulae interciderint, an poſtea, vel mortuo teſtatore.

§. 8. Si Titio et Maeuio legatus fuerit Stichus, qui Titii erat, debebitur pars Stichi Maeuio: nam Titius, quamuis ad legatum non admittatur, partem faciet. §. 9. *Stichum aut Pamphilum, vtrum heres meus volet, Titio dato:* ſi dixerit heres, Stichum ſe velle dare, Sticho mortuo, liberabitur: cum autem ſemel dixerit * heres, vtrum dare velit, mutare ſententiam non poterit.

* L. 12. de opt. legat. L. 20. eod.

§. 10. Legatum eſt ita, *fundum Cornelianum et mancipia, quae in eo fundo cum moriar, mea erunt, heres meus Titio dato:* ancilla, quae in eo fundo eſſe conſueuerat, mortis tempore, cum in fuga eſſet, enixa eſt: Quaero, an vel ipſa vel partus ejus legato cedat? Reſpondi, Ancilla quamuis in fuga ſit, legata videtur: et licet fugitiua erat, perinde habetur, ac ſi in eo fundo fuiſſet moriente patrefamilias. Huic conſequens eſt, vt partus quoque matrem ſequatur, et perinde legato cedat, ac ſi in fundo editus fuiſſet.

§. 11. Si Titio Stichus aut Pamphilus, vtrum eorum mallet, legatus eſt; deinde Pamphilum teſtator Titio donauit: Stichus in obligatione remanet. §. 12. Quibus ita legatum fuerit, *Titio et Maeuio ſingulos ſeruos do, lego,* conſtat [eos] non concurſuros in eundem ſeruum: ſicuti non concurrunt, cum ita legatur, *Titio ſeruum do, lego; Maeuio alterum ſeruum do, lego.*

§. 13. Si is, cui legatum fuerat, antequam conſtitueret, qua actione vti vellet, deceſſit duobus heredibus relictis: legatum accipere ſimul venientes, niſi conſenſerint, non poſſunt. Quare quamdiu alter rem vindicare * vult, alter in perſonam agere non poteſt. Sed ſi conſenſerint, rem communiter habebunt: conſentire autem, vel ſua ſponte debent, vel Judice imminente. * L. 76. §. 8. de leg. 2.

85. PAVLVS [*lib. 11. ad Plautium.*]

Duobus conjunctim fundus erat legatus; alter ex his partis aeſtimationem per actionem perſonalem abſtulit: alter ſi fundum totum vindicare velit, exceptione doli pro parte dimidia repellitur, quia defunctus ſemel ad eos legatum peruenire voluit.

86. JVLIANVS [*lib. 34. Digeſtorum*]

Si tibi homo, quem *pignori dederas*, legatus ab alio fuerit: actionem ex teſtamento habebis aduerſus heredem, vt pignus luatur.

§. 1. Si Teſtamento Stichus ab vno herede legatus fuerit Maeuio, et eidem codicillis idem Stichus ab omnibus heredibus; et antequam codicilli aperirentur, Maeuius litis aeſtimationem conſecutus fuerit: ipſo jure vindicari ex codicillis non poteſt. Quia teſtator ſemel legatum ad eum peruenire voluit *.

* L. 34. §. 1. h. L. L. 66. §. 5. de legat. 2. L. 42. §. 1. de Vſufr.

§. 2. Cum ſeruus legatur, et ipſius ſerui ſtatus, et omnium, quae perſonam ejus attingunt, in ſuſpenſo eſt. Nam ſi legatarius repulerit a ſe legatum, nunquam ejus fuiſſe videbitur: ſi non repulerit, ex die aditae hereditatis ejus intelligetur. Secundum hanc regulam, et de jure eorum, quae per traditionem ſeruus acceperit, aut ſtipulatus fuerit, deque his, quae legata ei vel donata fuerunt, ſtatuetur: vt vel heredis, vel legatarii ſeruus ſingula geſſiſſe exiſtimetur.

§. 3. Si fundus ab omnibus heredibus legatus ſit, qui vnius heredis eſſet: is quidem, cujus fundus eſſet, non amplius, quam partem ſuam praeſtabit; caeteri in reliquas partes tenebuntur. §. 4. Valet legatum, ſi ſuperficies legata ſit ei, cujus in ſolo fuerit; licet is dominus ſoli ſit: nam conſequetur, vt hac ſeruitute liberetur, et ſuperficiem lucrifaciat.

87. PAPINIANVS (*lib. 18 Quaeſtionum.*)

Filio pater, quem in poteſtate retinuit, heredi pro parte inſtituto, legatum quoque reliquit: duriſſima ſententia eſt exiſtimantium, denegandam ei legati petitionem, ſi patris abſtinuerit hereditate. † Non enim impugnatur judicium ab eo, qui juſtis rationibus noluit negotiis hereditariis implicari.

88 MARCIANVS [*lib. 6. Inſtitutionum.*]

Sed ſi non alias voluit pater habere eum legatum, niſi hereditatem retineat, tunc neque aduerſus coheredem dandam ei legati petitionem, ſecundum A r i s t o n i s ſententiam, conſtat: cum ipſi filio non videretur eſſe ſoluendo hereditas. Et hoc ita eſt, licet non conditionaliter expreſſiſſet, intellexiſſe tamen manifeſtiſſime adprobetur.

89. JVLIANVS *lib. 36 Digeſtorum.*)

Nam nec emancipatus, hereditate omiſſa legatum ab herede petere prohibetur: Praeter enim permittendo his, qui in poteſtate fuerint, abſtinere ſe hereditate paterna, manifeſtum facit, jus ſe in perſona eorum tribuere, quod futurum eſſet, ſi liberum arbitrium adeundae hereditatis habuiſſent.

90. PAPINIANVS [*lib. 18. Quaeſtionum.*]

Quid ergo, ſi ita legauerit, *hoc amplius filio meo?* non dubie voluntatis quidem quaeſtio erit: ſed non abſimilis eſt prioris caſus circa filii prouidentiam, niſi euidens voluntas contraria patris probetur. §. 1. Plane ſi pluribus filiis inſtitutis, ratione legatorum actio denegabitur ei, qui non agnouerit hereditatem.

91. JVLIANVS *lib. 36. Digeſtorum.*

Quaeſitum eſt, ſi filiusfamilias, qui filium habebat, heres inſtitutus fuiſſet, cum eſſet vterque in poteſtate aliena: an ab eo, filio ejus legari poſſit? Reſpondi: Cum poſſit a filio patri legari, conſequens eſt, vt vel fratri ipſius, vel filio, vel etiam ſeruo patris ſui legetur.

§. 1. Praeſenti quidem die data libertate, ſeruo legari vel pure, vel ſub conditione poterit. † Cum vero libertas ſub conditione data fuerit, alias vtiliter, alias inutiliter pure legabitur. Nam ſi ea conditio libertatis fuerit, vt patrefamilias ſtatim mortuo poſſit ante aditam hereditatem exiſtere conditio. (veluti, *Stichus ſi decem Titio dederit, vel Capitolium aſcenderit, liber eſto:*) vtile legatum eſt, hujusmodi autem conditiones, *ſi heredi decem dederit, ſi poſt aditam hereditatem Capitolium aſcenderit,* inutile legatum efficient † Neceſſario autem ex alio herede ſcripto, etiam hae conditiones, quae ante aditam hereditatem impleri poſſunt, inutile legatum efficient.

§. 2. Duobus heredibus inſtitutis, alteri Stichum legauerat, et eidem Sticho decem: cum Stichus, viuo teſtatore, ad libertatem perueniſſet, totum legatum ei debebitur. Nam in

ſolidum

Digitized by Google

ſolidum conſtitiſſe cauſam legati in ejus perſona, hoc quoque argumento eſt, quod ſi heres, cui legatus fuerat, hereditatem non adiſſet, ſolidum ab altero herede conſequi poſſit.

§. 3. Seruo legato legatum datum eſt: ſi alienatus a teſtatore fuiſſet, legatum ad emptorem pertinebit.

§. 4. Cum ſeruus Titio, et eidem ſeruo aliquid legatur, fideicommitti poteſt, *vt aut ſeruum alicui reſtituat, vel ea, quae ſeruo legata ſunt:* hoc amplius, etiam ipſi ſeruo, cum liber erit, fideicommiſſum a Titio dari poteſt. §. 5. Si quis Stichum legauerit, et eundem alienauerit, vel manumiſerit; deinde codicillis eidem legatum dederit: legatum vel manumiſſo, vel emptori debebitur.

§. 6. Si mihi ſeruus a te herede legatus fuerit, et eidem ſeruo aliquis legauerit, et viuo eo, qui mihi ſeruum legauerat, dies legati ſeruo dati ceſſerit: confeſtim id legatum hereditati adquiritur. Et ideo, quamuis poſtea moritur is, qui ſeruum mihi legauerat, ad me id, quod ſeruo legatum eſt, non pertinebit.

§. 7. Cum homo ex teſtamento petitus eſt, cauſa ejus temporis, quo lis conteſtabatur, repraeſentari debet actori: et ſicut partus ancillarum, ſicut fructus fundorum interim percepti in hoc judicium deducuntur, ita quod ſeruo legatorum, vel hereditatis nomine interim obuenerit, praeſtandum eſt petitori.

92. JVLIANVS (*lib. 39. Digeſtorum.*)

Si fundum per fideicommiſſum relictum vnus ex heredibus, excuſſo pretio ſecundum reditum ejus fundi, mercatus ſit propter aes alienum hereditarium, praeſente et adſignante eo, cui fideicommiſſum debebatur; placet, non fundum, ſed pretium ejus reſtitui deberi. MARCELLVS notat; Si fundum reſtituere malit heres, audiendum exiſtimo.

§. 1. JVLIANVS: Si Titio pecunia legata fuerit, et ejus fideicommiſſum, *vt alienum ſeruum manumitteret*, nec dominus eum vendere velit, nihilominus legatum capiet: quia per eum non ſtat, quo minus fideicommiſſum praeſtet. Nam, et ſi mortuus fuiſſet ſeruus, a legato non ſummoueretur.

§. 2. Sicuti conceditur vnicuique ab eo, ad quem legitima ejus hereditas, vel bonorum poſſeſſio peruentura eſt, fideicommiſſum dare: ita et ab eo, ad quem impuberis filii legitima hereditas, vel bonorum poſſeſſio peruentura eſt, fideicommiſſa recte dabuntur.

93. VLPIANVS [*lib. 1. Fideicommiſſorum.*]

Quod fideicommiſſum hactenus, quatenus impubes decedat, valebit: caeterum, ſi pubes factus deceſſerit, euaneſcit fideicommiſſum.

94. JVLIANVS (*lib. 39. Digeſtorum.*)

Plane ſi filium impuberem exheredauerit, fideicommiſſum legitimus heres praeſtare cogendus non erit, niſi idem et patri heres fuerit.

§. 1. Qui rogatus erat hereditatem, ex qua ſeruus ejus heres inſtitutus erat, reſtituere, [cum] eum ſeruum vendidiſſet, quaeſitum eſt, an hereditatem reſtituere cogendus eſt is, ad quem hereditas ex emptione ſerui heredis ſcripti peruenerit? Dixi, compellendum eſſe ad fideicommiſſum reſtituendum eum, qui ſeruum ſuum heredem ſcriptum vendidit: cum pretium hereditatis, quam reſtituere rogatus eſt, habeat. † Is autem, ad quem hereditas ex emptione ſerui heredis ſcripti peruenerit, ex cauſa cogendus erit fideicommiſſum praeſtare: id eſt, ſi dominus ſerui heredis ſcripti ſoluendo non erit.

§. 2. Si cui Stichus aut Dama legatus eſſet, electione legatario data, et fidei ejus commiſſum eſſet, vt Stichum alteri praeſtaret: ſi Damam vindicare maluerit, nihilominus Stichum ex cauſa fideicommiſſi praeſtare debebit. Siue enim pluris eſt Dama, compellendus [eſt] Stichum redimere: ſiue minoris, aeque Stichum juſte dare cogetur: cum per eum ſteterit, quo minus ex teſtamento haberet, quod fideicommiſſum fuerit.

§. 3. Qui teſtamento manumittitur, et neque legatum, neque hereditatem capit, fideicommiſſum praeſtare cogendus non eſt. Ac ne is quidem, qui ſeruum legatum rogatus fuerit manumittere. Is enim demum pecuniam ex cauſa fideicommiſſi praeſtare cogendus eſt, qui aliquid ejusdem generis, vel ſimilis, ex teſtamento conſequitur.

95. VLPIANVS (*lib. 1. Fideicommiſſorum.*)

Videndum tamen eſt, numquid, ſi vice operarum rogauerit eum aliquid, debeat hoc fideicommiſſum valere? quod nequaquam dicendum eſt: quia nec operae imponi hujusmodi liberto poſſunt, nec impoſitae exiguntur, quamuis teſtator ita cauerit.

96. JVLIANVS (*lib. 39. Digeſtorum.*

Quidam teſtamento vel codicillis ita legauit: *Aureos quadringentos Pamphilae dari volo, ita, vt infra ſcriptum eſt: ab Julio actore aureos tot: et in caſtris quos habeo, tot: et in numerato quos habeo, tot:* poſt multos annos eadem voluntate manente deceſſit, cum omnes ſummae in alios vſus translatae eſſent: Quaero, an debeatur fideicommiſſum? Reſpondi, vero ſimilius eſt, patremfamilias demonſtrare potius * heredibus voluiſſe, vnde aureos quadringentos ſine incommodo rei familiaris contrahere poſſint, quam conditionem fideicommiſſo injeciſſe, quod initio pure datum eſſet; et ideo quadringenti Pamphilae debebuntur.

* L. 27. §. 2. de legat. 3.

§. 1. Quoties Lege Julia bona vacantia ad fiſcum pertinent, et legata et fideicommiſſa praeſtantur, quae praeſtare cogeretur heres, à quo relicta erant.

§. 2. Si tibi ſeruus legatus fuerit, et petitum à te, *vt Titia aliquid praeſtares vsque ad pretium ſerui,* deinde ſeruus deceſſerit: nihil fideicommiſſi nomine praeſtare cogendus eris.

§. 3. Si ſcriptus ex parte heres rogatus ſit *praecipere pecuniam, et eis, quibus teſtamento legatum erat, diſtribuere:* id, quod ſub conditione legatum eſt, tunc praecipere debebit, cum conditio extiterit: interim aut ei, aut his, quibus legatum eſt, ſatisdari oportet.

§. 4. Cui ſtatuliber pecuniam dare juſſus eſt, is rogari poteſt, *vt eandem pecuniam alicui reſtituat.* Nam cum poſſit teſtator codicillis pure libertatem dare, et hoc modo conditionem extinguere, cur non etiam per fideicommiſſum eandem pecuniam adimendi poteſtatem habeat?

97. *Idem lib. 42. Digeſtorum.*

Si mihi Stichus legatus eſſet, fideique meae commiſſum, *vt aut Stichum, aut Pamphilum meum ſeruum redderem,* et in Sticho aliquid ex legato propter Legem Falcidiam perdidiſſem: neceſſe habebo, aut Pamphilum ſeruum meum totum Titio dare, aut eam partem Stichi quam legatorum nomine accepero.

98. *Idem [lib. 52. Digeſtorum.]*

Seruus ab hoſtibus captus recte legatur: hoc enim jure poſtliminii fit, vt quemadmodum heredem inſtituere poſſumus ſeruum, qui in hoſtium poteſtate eſt, ita legare quoque eum poſſemus.

99. *Idem (lib. 70. Digeſtorum.)*

Si domino Stichus legatus eſſet, et ſeruo ejus optio data, partem dimidiam Stichi dico ad dominum pertinere; quod poſſit ſeruus manumiſſus eundem Stichum optare.

Digitized by Google

100. *Idem* [*lib. 77. Digeſtorum.*]

Si mihi Sempronius a Titio herede legauerit, Titiusque mihi ſub eadem conditione eandem rem legauerit: exiſtente conditione, capiam legatum ex teſtamento Sempronii.

101. *Idem* (*lib. 78. Digeſtorum.*)

Si ſeruo meo Stichus legatus fuerit teſtamento, idque legatum repudiauero; deinde prolatis codicillis apparuerit, mihi quoque eundem Stichum legatum eſſe: nihilominus eundem vindicare poſſum. §. 1. Si ei, qui in hoſtium poteſtate eſt, legatum fuerit, et is apud hoſtes deceſſerit: nullius momenti legatum erit, quamuis poſtliminio confirmari potuit.

102. *Idem* (*lib. 81. Digeſtorum.*)

Si minor [quam] viginti annis dominus ſeruum cauſa non probata manumiſerit, et poſtea legatum ei dederit, isque alienatus ad libertatem perductus fuiſſet: legatum non capit: Nam perinde nullius eſt momenti legatum, ac ſi ſine libertate datum fuiſſet.

103. *Idem* (*lib. 83. Digeſtorum.*)

In tacitis fideicommiſſis fraus Legi fieri videtur, quoties quis neque teſtamento, neque codicillis rogaretur, ſed domeſtica cautione, vel chirographo obligaret ſe ad praeſtandum fideicommiſſum ei, qui capere non poteſt.

104. *Idem* (*lib. 1. ad Vrſejum Ferocem.*)

Ab omnibus heredibus legatum ita erat, *quisquis mihi heres erit, damnas eſto Titio dare centum:* deinde infra comprehenſum erat, ne vnus ex heredibus ei daret: Quaeritur, reliqui heredes vtrum tota centum [dare] deberent, an deducta vnius [illius] hereditaria portione? Reſpondit, verius eſſe, reliquos heredes tota centum debere: cum et ſignificatio verborum non repugnet huic ſententiae, et voluntas teſtatoris congruat.

§. 1. In teſtamento ſic erat ſcriptum: *Lucio Titio, ſi is heredi meo tabellas, quibus ei pecuniam expromiſſeram, dederit, centum dato:* Titius deinde, antequam tabellas heredi redderet, deceſſerat: Quaeſitum eſt, an heredi ejus legatum deberetur? Caſſius reſpondit, ſi tabulae fuiſſent, non deberi: quia non redditis his dies legati non ceſſit. Julianus notat, ſi teſtamenti faciendi tempore tabulae nullae fuerunt, vna ratione dici poteſt, legatum Titio deberi: quod ἀδύνατος, id eſt, *impoſſibilis* conditio pro non ſcripta habetur.

§. 2. Etiam rem hoſtium poſſe legari, Sabinus ait, ſi aliquo caſu emi poſſit. §. 3. Si Attio ita legatum fuerit, *quisquis mihi heres erit, damnas eſto Attio heredi decem dare:* deducta ſua parte, Attius decem petet. §. 4. Item ſi juſſus fuiſſet heres decem dare, et fundum ſibi habere, deducta ſua parte decem dabit. §. 5. Denique conſtitit, cum ita legatum fuiſſet, *quisquis mihi heres erit, damnas eſto heredi meo decem dare:* exaequari omnium heredum partes: eo quod vnusquisque et ſibi, et coheredi ſuo dari damnatus videtur.

§. 6. Cum quidam heredem inſtituit, *quandoque mater ejus deceſſiſſet*, deinde ſecundus heres ſcriptus fuiſſet, et ab eo legata ei, qui ſub conditione heres inſtitutus fuiſſet, relicta eſſent; isque viua matre deceſſiſſet, poſtquam dies legati ceſſerit: quaeſitum eſt, an heredi ejus legata deberentur? Verius eſt, legatum heredi deberi, ſiue pure a ſubſtituto legatum datum eſt primo heredi, ſiue ſub hac conditione, *ſi heres non fuerit*, quia moriente eo conditio impletur. §. 7. Si ſocero a genero ſuo herede inſtituto pars hereditatis alii legata fuiſſet: deducta dote eum debiturum eſſe partem hereditatis legatam, Sabinus reſpondit: quemadmodum, ſi pecunia ex crediti cauſa ſocero debita fuiſſet, ea deducta partem hereditatis daturus fuiſſet.

105. *Idem* (*lib. 1. ex Minicio.*)

Legatum ita erat, *quae Lucius Titius mihi debet, (ea) heres meus Cornelio dare damnas eſto:* nihil amplius ex hoc legato, quam actiones ſuas heres praeſtare debet.

106. ALFENUS VARUS (*lib. 2. Digeſtorum a* Paulo *Epitomatorum.*

Si in teſtamento ſcriptum eſſet, *heres meus aureos centum Licinio damnas eſto*, neque adſcripſiſſet *dare:* deberi legatum conſtat.

107. AFRICANUS [*lib. 2. Quaeſtionum.*]

Si a pluribus heredibus legata ſint ea, quae vnus ex his praecipere jubeatur, et praeſtare: in poteſtate eorum, quibus ſit legatum, debere eſſe ait, vtrumne a ſingulis heredibus petere velint, an ab eo, qui praecipere ſit juſſus: itaque eum, qui praecipere juſſus eſt, cauere debere coheredibus, indemnes eos praeſtari.

§. 1. Si quis ſeruum, cui aliquid ſine libertate legauerit, *cum morietur ipſe ſeruus*, leget: minime dubitandum, quin vtile legatum futurum ſit. Propterea ſcilicet quod moriente ſeruo id, quod ipſi legatum erit, ad eum, cui ipſe legatus fuerit, peruenturum ſit.

108. *Idem* (*lib. 5. Quaeſtionum.*)

Si ſeruus legatus, viuo teſtatore fugiſſe dicatur: et impenſa et periculo ejus, cui legatus ſit, reddi debet. Quoniam rem legatam eo loco praeſtare heres debeat, in quo a teſtatore ſit relicta. §. 1. Si id, quod ex teſtamento mihi debes, quilibet alius ſeruo meo donauerit: manebit adhuc mihi ex teſtamento actio, et maxime ſi ignorem meam factam eſſe. Alioquin conſequens erit, vt etiam, ſi tu ipſe ſeruo meo eam donaueris, inuito me libereris. quod nullo modo recipiendum eſt: quando ne ſolutione quidem inuito me facta libereris.

§. 2. Cum homo Titio legatus eſſet, quaeſitum eſt, vtrum arbitrium heredis eſt, quem velit dandi; an potius legatarii? Reſpondi, verius dici, electionem ejus eſſe, cui poteſtas ſit, qua actione vti velit, * (*id eſt, legatarii*).

* L. 2. §. 1. de opt. leg.

§. 3. Cujusmodi legatum, *illi, aut illi, vter eorum prior Capitolium aſcenderit*, vtile eſſe, euidenti argumento probari ait: quod conſtet, vſumfructum libertis legatum, et *qui eorum ſuperuixerit:* proprietatem, vtiliter legari. † idque et de herede inſtituendo dicendum exiſtimauit.

§. 4. Stichum, quem de te ſtipulatus eram, Titius a te herede mihi legauit: ſi quidem non ex lucratiua cauſa ſtipulatio interceſſit, vtile legatum eſſe, placebat: ſin è duabus, tunc magis [placet] inutile eſſe legatum: quia nec abſit quicquam, nec bis eadem res praeſtari poſſit.

§. 5. Sed ſi, cum mihi ex teſtamento Titii Stichum deberes, eundem a te herede Sempronius mihi legauerit, fideique meae commiſerit, *vt eum alicui reſtituam*, legatum vtile erit: quia non ſum habiturus. Idem juris erit, et ſi pecuniam a me legauerit. Multo magis ſi in priore teſtamento fideicommiſſum ſit. Item ſi in priore teſtamento Falcidiae locus ſit, quod inde abſcidit ratione Falcidiae, ex ſequenti teſtamento conſequar.

§. 6. Item ſi domino heres extitero, qui non eſſet ſoluendo, cujus fundum tu mihi dare juſſus eſſes, manebit tua obligatio: ſicut maneret, ſi eum fundum emiſſem. §. 7. *Si* ita ſcriptum erit, *amplius, quam Titio legaui, heres meus Seja decem dato:* dubitandum non erit, quin et Titio ſuum legatum

Digitized by Google

gatum maneat, et Sejo nihil vltra decem debeatur. nam et vſitatum fere eſt ſic legare, *Lucio Titio tot, et hoc amplius vxori, et liberis ejus tot.*

§. 8. Si ei, cui nihil legatum eſt, cum hac adjectione, *hoc amplius*, aliquid legetur: minime dubitandum eſt, quin id, quod ita legauerit, debeatur. multoque minus dubitandum, ſi ab eo, qui nihil mihi debet, ita ſtipulatus fuero, amplius quam mihi debes, decem dare ſpondes, quin decem debeantur.

§. 9. Si ſeruus alienus liber eſſe juſſus, et legatus ſit, peti eum ex legato poſſe: nam cum libertas nullius momenti ſit, abſurdum eſſe, per eam legatum infirmari, quod alioquin valeret, et ſi ſolum datum fuiſſet.

§. 10. Qui quinque in arca habebat, ita legauit, vel ſtipulanti promiſit, *decem, quae in arca habeo:* et legatum, et ſtipulatio valebit: ita tamen, vt ſola quinque ve ex ſtipulatione, vel ex teſtamento debeantur. vt vero quinque, quae deerunt, ex teſtamento peti poſſint, vix ratio patietur: nam quodammodo certum corpus, quod in rerum natura non ſit, legatum videtur. Quod ſi mortis tempore plena ſumma fuerat, et poſtea aliquid ex ea deperierit: ſine dubio ſoli heredi deperit.

§. 11. Si ſeruus legatus ſit, et moram heres fecerit: periculo ejus et viuit, et deterior ſit; vt, ſi debilem forte tradat, nihilominus teneatur.

§. 12. Cum quid tibi legatum fideiue tuae commiſſum ſit, vt mihi reſtituas: ſi quidem nihil praeterea ex teſtamento capias, dolum malum dumtaxat in exigendo eo legato: alioquin etiam *culpam* te mihi praeſtare debere, exiſtimauit: ſicut in contractibus fidei bonae ſeruntur, vt ſi quidem vtriusque contrahentis commodum vertetur, etiam culpa; ſin vnius ſolius, dolus malus tantummodo praeſtetur.

§. 13. Qui margarita Titio pignori dederat, filium heredem inſtituit, et filiam exheredauit; deinde ita cauit, *te, Titi, rogo, fideique tuae committo, vti margarita, quae tibi pignori dedi, vendas, et deducto omni debito tuo, quod amplius erit, id omne filiae meae reſtituas*: ex ea ſcriptura filiam à fratre fideicommiſſum petere poſſe, vt is actiones ſuas adverſus debitorem ei praeſtaret. Hoc enim caſu eum, qui creditor fuiſſet, debitorem intelligendum, ejus ſcilicet, quod pretium pignoris ſummam debiti excedat.

§. 14. Non autem mirandum, ſi [cum] alius rogatus ſit, alius fideicommiſſo obſtringatur. nam, et cum in teſtamento ita ſcribatur, *te, Titi, rogo, vt acceptis centum, illum ſeruum manumittas, vel Sempronio quid praeſtes*, parum quidem apte ſcribi, verum aeque intelligendum heredis fideicommiſſum, vt pecuniam Titio praeſtaret: ideoque et ipſum Titium cum herede acturum, et libertatem ſeruo, vel Sempronio, quod rogatus ſit, praeſtare cogendum.

§. 15. Aufidius filii ſui fidei commiſit, *vt certam pecuniam quatuor libertis ſuis mutuam daret, et vſuras leuiores taxauerat*: placuit, hoc fideicommiſſum vtile totum eſſe.

109. *Idem [lib 6. Quaeſtionum.]*

Si quando quis vxori ſuae ea, quae viuus donauerat, vulgari modo leget, non de aliis donationibus videri eum ſentire, ait, quam de his, quae jure valiturae non ſunt. Alioquin [et] fruſtra legaturus ſit. [atque] ſi ita exprimat, *quae vxori jure donauero*, vel ita, *quae vxori manumiſſionis cauſa donauero, [ea ei lego:]* nam inutile legatum futurum eſt.

§. 1. Heres, cujus fidei commiſſum erat, vt mihi fundum aut centum daret, fundum Titio vendidit: cum electio ei *relinquitur*, vtrum malit, dandi, vt tamen alterum ſolidum praeſtet, *Praetoris* officio conuenire exiſtimo. vt, ſi pecuniam Titius offerat, inhibeat fundi perſecutionem. ita enim eadem cauſa conſtitueretur, quae futura eſſet, ſi alienatus fundus non fuiſſet: quando etiam aduerſus ipſum heredem officium Praetoris ſiue arbitri tale eſſe deberet, vt, ſi fundus non praeſtaretur, neque pluris, neque minoris, quam centum aeſtimaretur.

110. *Idem (lib. 8. Quaeſtionum.)*

Si heres generaliter ſeruum, *quem ipſe voluerit*, dare juſſus, ſciens furem dederit, isque furtum legatario fecerit: de dolo [malo] agi poſſe ait. Sed quoniam illud verum eſt, heredem in hoc teneri, vt non peſſimum det, ad hoc tenetur, vt et alium hominem praeſtet, et hunc pro noxae deditione relinquat.

111. MARCIANVS *(lib. 2. Inſtitutionum.)*

Etiam ſi partis bonorum ſe excuſauerit tutor, (puta Italicarum, vel prouincialium rerum,) totum, quod teſtamento datum eſt, ei auferetur. et ita Diui SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt.

112. *Idem [lib. 6. Inſtitutionum.]*

Si [quis] inquilinos ſine praediis, quibus adhaerent, legauerit: inutile eſt legatum: Sed an aeſtimatio debeatur, ex voluntate defuncti ſtatuendum eſſe, Diui MARCVS et COMMODVS reſcripſerunt.

§. 1. Cum ſeruum ſuum heres damnatus dare, eum manumiſerit, tenetur in ejus aeſtimationem: nec intereſt, ſcierit, an ignorauerit legatum. † Sed et ſi donauerit ſeruum heres, et eum is, cui donatus eſt, manumiſerit, tenetur heres: quamuis ignorauerit, à ſe eum legatum eſſe.

§. 2. Si ita legatum fuerit, *Titio cum Sejo do lego:* vtrisque legatum eſt. ſicut vtrumque legatum eſt, cum fundus cum domo Formiana legatus eſt.

§. 3. Si quis ſcripſerit teſtamento fieri, quod contra jus eſt, vel bonos mores: non valet. Veluti ſi quis ſcripſerit contra Legem aliquid, vel contra Edictum Praetoris, vel etiam turpe aliquid.

§. 4. Diui SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt, *jusjurandum* contra vim Legum et auctoritatem Juris in teſtamento ſcriptum, nullius eſt momenti.

113. *Idem [lib. 7. Inſtitutionum.]*

Seruo alieno ita legari poteſt, *quoad ſeruiat*, vel *ſi ſeruus forte Titii eris*, vt et MARCELLVS ait. §. 1. Si quis poſt tempus libertatem ſeruo ſuo dederit, et interea rogauerit heredem, donec ad libertatem perueniat, cibaria ei dare: teſtatoris voluntati obtemperandum eſſe, D. SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt.

§. 2. Si quis à primo herede centum legauerit alicui, et eidem a ſecundo ducenta, poſteaque generaliter repetierit legata: trecenta videtur repetiiſſe.

§. 3. Sed ſi pater impuberi filio ſubſtituerit, et à ſubſtituto legata repetierit: ſi pupillus heres extiterit: et intra pubertatem deceſſerit, repetitio non valet. quia voluntas defuncti haec eſt, vt ſemel debeantur.

§. 4 Si ab impubere legatum fuerit ſub conditione, *ſi ad pubertatem peruenerit*, et à ſubſtituto repetitum fuerit: legatum debetur et à ſubſtituto: nec videtur repetita conditio, quae inutile legatum facit.

§. 5. Ineptas voluntates defunctorum circa ſepulturam * (veluti veſtes, aut ſi qua alia ſuperuacua vt in funus impendantur) non valere, PAPINIANVS libro 3. Reſponſorum ſcribit.

* L. 4. §. 6. ad L. jul. peculat.

114. *Idem*

Digitized by Google

114. *Idem [lib. 8. Inſtitutionum]*

Filiusfamilias miles vel veteranus, licet ſine teſtamento decedat, poteſt fideicommittere à patre: quia etiam teſtamentum facere poteſt.

§. 1. Si libertus ab inteſtato deceſſerit, a patrono poteſt, vsque ad partem debitam, fideicommiſſum relinquere: quia, ſi teſtamentum faceret, licebit ei partem debitam ſolam relinquere. §. 2. Qui inteſtato decedit, et ſcit bona ſua ad fiſcum peruentura vacantia, fidei fiſci committere poteſt.

§. 3. Apud MARCELLVM lib. 12. Digeſtorum talis quaeſtio agitatur: Quidam ab eo, cui fundum legauerat, fideicommiſerat, vt eum fundum poſt mortem ſuam reſtitueret Sempronio: ejusdem legatarii fidei commiſerat, vt Titio daret centum. Quaeritur, quid juris ſit? Et ait MARCELLVS, ſi Titio teſtator centum ex fructibus, quos viuus legatarius perceperit, reliquerit, et legatarius poſt tantum temporis deceſſiſſet, vt ex fructibus centum fierent, Titium centum accepturum; ſi poſt acceptum legatum confeſtim deceſſiſſet legatarius, Titii fideicommiſſum extingui: quia placet *non plus poſſe rogari quem reſtituere, quam (quantum) ei relictum eſt*.

§. 4. Sed ſi Titii fideicommiſſum non eſt in tempus mortis legatarii collatum, ait MARCELLVS, confeſtim fideicommiſſum Titio dandum, ſed cautione exacta, quanto amplius ceperit, reddi: quam cautionem ita committi, ſi prius legatarius deceſſerit, quam ex fructibus centum perciperet. ſed vix eſt, vt legatarium ex reditibus voluerit ante dare, quam fructus legatarius percepiſſet. Certe erit legatarius audiendus, ſi velit totum fundum praeſtare, ſi de reſtituendo cauetur. abſurdum enim eſt, de ſuo eum praeſtare centum: maxime ſi fundus centum, vel non multo pluris eſt. quo jure vtimur.

§. 5. Si quid alicui licite fuerit relictum, [vel jus aliud,] quod ipſe quidem propter corporis ſui vitium, vel propter qualitatem rei ſui, vel aliam quamcunque probabilem cauſam habere non potuit, alius tamen hoc habere potuit: quanti ſolet comparari, tantam aeſtimationem accipiet.

§. 6. Vt quis heredem inſtituat aliquem, rogari non poteſt: plane Senatus cenſuit perinde habendum, atque ſi rogaſſet hereditatem reſtitui.

§. 7. Quid ergo, ſi heres poſt mortem ſuam rogatus fuerit hereditatis ſuae partem quartam reſtituere? Verius eſſe exiſtimo, quod et SCAEVOLA notat, et PAPIRIVS FRONTO ſcribit, valere fideicommiſſum, atque ſi de hereditate ſua reſtituenda rogatus eſſet: et eatenus reſtituenda eſt, quatenus hereditas teſtatoris patitur, ſecundum vulgarem formam juris.

§. 8. Sed ſi liberos ſuos emancipare rogatus fuerit, non cogitur hoc facere: poteſtas enim patris, inaeſtimabilis eſt.

§. 9. Aedes deſtruendae neque legari, neque per fideicommiſſum relinqui poſſunt: et ita Senatus cenſuit.

§. 10. Si fideicommiſſum relictum fuerit ſeruo alieno ſine libertate, et ad libertatem peruenerit: dicendum eſt, poſſe eum admitti ad capiendum.

§. 11. D. SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt, eum, qui rogatus eſt ſub conditione fratris ſui filiis reſtituere ante diem fideicommiſſi cedentem, ne quidem ex voluntate eorum poſſe reſtituere his in poteſtate patris agentibus: cum poſſit, die fideicommiſſi cedente, ſui juris conſtitutis ipſis debere reſtitui: vel ſi aliquis ex his ante deceſſerit, non omnibus.

§. 12. Iidem Principes reſcripſerunt, filiis ante diem fideicommiſſi venientem reſtitui hereditatem maternam neceſſe non eſſe, ſed praeſtare heredem poſſe *cautionem*, aut ſi praeſtare eam non poterit, mitti liberos in poſſeſſionem fideicommiſſi ſeruandi cauſa: vt pro pignore, non vt pro dominis poſſideant, vel alienandi jus, ſed vt pignus habeant: vt filius per patrem fructus conſequatur, et ſeruus per dominum.

§. 13. Cum erit rogatus, ſi ſine liberis deceſſerit, per fideicommiſſum reſtituere: conditio defeciſſe videbitur, ſi patri ſuperuixerint liberi: nec quaeritur, an heredes extiterint.

§. 14. Diui SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt, eos, qui teſtamento vetant quid alienari *, nec cauſam exprimunt, propter quam id fieri velint: niſi inuenitur perſona, cujus reſpectu hoc à teſtatore diſpoſitum eſt, nullius eſſe momenti ſcripturam, quaſi nudum praeceptum reliquerint: quia talem legem teſtamento non poſſunt dicere. Quod ſi liberis, aut poſteris, aut libertis, aut heredibus, aut aliis quibusdam perſonis conſulentes, ejusmodi voluntatem ſignificarent: eam ſeruandam eſſe. Sed haec neque creditoribus, neque fiſco fraudi eſſe: ** nam ſi heredis, propter teſtatoris creditores, bona venierunt, fortunam communem fideicommiſſarii quoque ſequuntur.

* L. 38. §. 4. 93. pr. de legat. 3. v. L. 74. pr. ad SC. Treb.

** L. 38. pr. de legat. 3.

§. 15. Cum pater, filio herede inſtituto, ex quo tres habuerat nepotes, fideicommiſit, *ne fundum alienaret, et vt in familia relinqueret;* et filius decedens, duos heredes inſtituit, tertium exheredauit, eum fundum extraneo legauit, Diui SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt, verum eſſe, non paruiſſe voluntati defuncti filium.

§. 16. Sed, et ſi cum duos exheredauit, vnum heredem inſtituit, fundo extraneo legauit, [vt] putat MARCELLVS, poſſe exheredatos petere fideicommiſſum. Quod euenit, et ſi viuus filios emancipaſſet, et poſtea fundum alienaſſet.

§. 17. Sed ſi omnes filii heredes inſtituti ſint ex diſparibus partibus, non poſſunt petere fideicommiſſum ex minore parte ſcripti, vt viriles, non hereditarias partes in eo habeant: verum eſt enim, in familia reliquiſſe, licet vni reliquiſſet.

§. 18. Item ſi vnum heredem inſtituiſſet, nec quicquam legaſſet, exheredati nihil interim, quamdiu in familia res eſt, petere poſſunt.

§. 19. Interdum etiam cum lucro heredis moritur ſeruus legatus, vel per fideicommiſſum relictus: veluti ſi alienus, vel [licet] proprius, pluribus tamen ſeparatim ita relictus, vt vnusquisque in ſolidum capiat, [ſcilicet ſi] ſine culpa heredis mortuus ſit.

115. VLPIANVS [*lib. 2. Inſtitutionum.*]

Etiam hoc modo, *cupio des, opto des, credo te daturum*, fideicommiſſum eſt.

116. FLORENTINVS (*lib. 11. Inſtitutionum*)

Legatum eſt delibatio hereditatis, qua teſtator ex eo, quod vniuerſum heredis foret, alicui quid collatum velit.

§. 1. Heredi a ſemetipſo legatum dari non poteſt *, a [te] coherede poteſt. Itaque ſi fundus legatus ſit ei, qui ex parte dimidia heres inſtitutus eſt, et duobus extraneis: ad heredem, cui legatus eſt, ſexta pars fundi pertinet. quia a ſe vindicare non poteſt, a coherede vero ſemiſſario, duobus extraneis concurrentibus, non amplius tertia parte; extranei autem, et ab ipſo herede, cui legatum eſt, ſemiſſem, et ab alio herede trientem vindicabunt.

* L. 34. §. 1. h. t.

§. 2. Alienus ſeruus heres inſtitutus legari ipſe a ſe nec totus, nec pro parte poteſt.

§. 3. Seruo

Digitized by Google

§. 3. Seruo hereditario recte legatur, licet ea adita non ſit, quia *hereditas perſonae defuncti, qui eam reliquit, vice fungitur.* *

* L. 24. pr. de V. S. L. 22. de Vſucap.

§. 4. Fundus legatus talis dari debet, qualis relictus eſt. itaque ſiue ipſe fundo heredis ſeruitutem debuit, ſiue ei fundus heredis, licet confuſione dominii ſeruitus extincta ſit, priſtinum jus reſtituendum eſt; et niſi legatarius imponi ſeruitutem patiatur, petenti ei legatum exceptio doli mali opponetur; ſi vero fundo legato ſeruitus non reſtituetur, actio ex teſtamento ſupereſt.

117. MARCIANVS [*lib. 13. Inſtitutionum.*]

Si quid relictum ſit Ciuitatibus, omne valet: ſiue in diſtributionem relinquatur, ſiue in opus, ſiue in alimenta, vel in eruditionem puerorum, ſiue quid aliud.

118. NERATIVS (*lib. 10. Regularum.*)

Et eo modo relictum, *exigo, deſidero vti des*, fideicommiſſum valet: ſed et ita, volo hereditatem meam Titii eſſe, ſcio hereditatem meam reſtituturum te Titio.

119. MARCIANVS (*lib. 1. Regularum.*)

Si ſeruus vetitus eſt a teſtatore rationes reddere, non hoc conſequitur, vt ne, quod apud eum ſit, reddat, et lucrifaciat, ſed ne ſcrupuloſa inquiſitio fiat; hoc eſt, vt negligentiae ratio non habeatur, ſed tantum fraudium. Ideo et manumiſſo non videtur peculium legari per hoc, quod vetitus eſt rationes reddere.

120. VLPIANVS [*lib. 2. Reſponſorum.*]

Nihil proponi, cur prohibeatur heres aedificia diſtrahere, quorum reditus ſportulae ſunt relictae: ſalua tamen cauſa legati.

§. 1. Omnibus, quibus fideicommiſſum relictum eſt, ad diſtractionem conſentientibus, nullam fideicommiſſi petitionem ſuperfuturam.

§. 2. Fructus ex fundo pure legato, poſt aditam hereditatem a legatario perceptos, ad ipſum pertinere: colonum autem cum herede ex conducto habere actionem.

121. MARCIANVS (*lib. 3. Regularum.*)

Si quis legauerit Titio cum Maeuio: et ſine altero alter ad legatum admittitur. Nam et cum dicit Praetor, ventrem cum liberis in poſſeſſionem eſſe jubeo, etſi non ſint liberi, venter in poſſeſſionem mittetur.

122. PAVLVS (*lib. 3. Regularum.*)

Ciuitatibus legari poteſt etiam quod ad honorem ornatumque ciuitatis pertinet. † *Ad ornatum*, puta quod ad inſtruendum forum, theatrum, ſtadium legatum fuerit. † *Ad honorem*, puta quod ad munus edendum venationemue, ludos Scenicos, ludos Circenſes, (relictum fuerit;) aut quod ad diuiſionem ſingulorum ciuium, vel epulum, relictum fuerit: hoc amplius, quod in alimenta infirmae aetatis, (puta ſenioribus, vel pueris, puellisque) relictum fuerit: ad honorem ciuitatis pertinere reſpondetur.

§. 1. *Lucius Titius et Gajus Sejus Publio Maenio decem dare damnas ſunto*; Gajus Sejus heres non extitit: Sabinus ait, Titium ſolum legatum debiturum. nam Sejum pro non ſcripto habendum eſſe. haec ſententia vera eſt: (hoc eſt, Titius tota decem debebit.)

§. 2. Eum, cui ſub hac conditione fundus legatus eſt, *ſi centum heredi dediſſet*, ſi tantum ſit in pretio fundi, quantum heredi dare juſſus eſt; non eſt legatarius cogendus fideicommiſſum à ſe relictum praeſtare. quoniam nihil ex teſtamento videtur capere, qui tantum erogat, quantum accipit.

123. MODESTINVS *lib. ſingulari Reſponſorum.*

Lucius Titius, cum duos filios heredes relinqueret, teſtamento ita cauit: *Quisquis mihi liberorum meorum heres erit, ejus fidei committo, vt ſi quis ex his ſine liberis decedat, hereditatis meae beſſem, cum morietur, fratribus ſuis reſtituat*: frater decedens fratrem ſuum ex dodrante fecit heredem: Quaero, an fideicommiſſo ſatisfecerit? Marcellus reſpondit, id, quod ex teſtamento Lucii Titii fratri teſtator debuiſſet, pro ea parte, qua alius heres extitiſſet, peti poſſe: niſi diuerſum ſenſiſſe eum probaretur. nam paruum inter hanc ſpeciem intereſt, et cum alias creditor debitori ſuo extitit heres. ſed plane audiendus erit coheres, ſi probare poſſit, ea mente teſtatorem heredem inſtituiſſe fratrem ſuum, vt contentus inſtitutione, fideicommiſſo abſtinere deberet.

§. 1. In teſtamento ita ſcriptum eſt, Cajo Sejo illud et illud heres meus dato: et te rogo, Sei, fideique tuae mando, vti ea omnia, quae (ſupra) ſcripta ſunt, reddas ſine vlla mora, ei redde res ipſe: Quaero, an tacitum fideicommiſſum ſit, cum perſonam teſtator, cui reſtitui vellet, teſtamento non ſignificauerit? Marcellus reſpondit: ſi in fraudem Legum tacitam fidem Sejus accommodaſſet, nihil ei prodeſſe (poteſt,) ſi his verbis paterfamilias cum eo locutus eſſet, non enim ideo circumueniſſe minus Leges exiſtimandus eſt, cum perinde incertum ſit, cui proſpectum voluerit

124. NERATIVS [*lib. 5. Membranarum*]

Si heredes nominatim enumerari, dare quid damnati ſunt, propius eſt, vt viriles partes debeant; * quia perſonarum enumeratio hunc effectum habet, vt exaequentur in legato praeſtando; qui ſi nominati non eſſent, hereditarias partes debituri eſſent.

* L. 24. ad SC. Trebell. it. L. 54. §. ſ. de leg. 1.

125. RVTILIVS MAXIMVS (*lib. ſingulari ad Legem Falcidiam.*)

Si heres centum praecipere juſſus ſit, et reſtituere hereditatem, et patronus bonorum poſſeſſionem contra tabulas petierit: ſicut legata, ita et praeceptio pro parte, quam patronus abſtulit, minuetur.

126. PAVLVS (*lib. ſingul. de ſecundis Tabulis*)

Ab exheredati ſubſtituto inutiliter legatum datur. * Ergo nec a legitimo exheredati fideicommiſſum dari poterit: quod et legitimi eo jure praeſtare roguntur, quo, ſi ſcripti fuiſſent. † Sed ſi committente aliquo ex liberis in Edictum Praetoris, quo contra tabulas bonorum poſſeſſionem pollicetur, ſcriptus quoque filius contra tabulas bonorum poſſeſſionem petierit: ſubſtitutus ejus, legata pro modo patrimonii, quod ad filium peruenit, praeſtabit, perinde ac ſi id, quod per bonorum poſſeſſionem filius habuit, a patre accepiſſet.

* L. ſ. de legat. 3. pρter 87. §. 7. ſ. ad L. Falcid.

§. 1. Cum a poſthumo ita legetur, *ſi heres erit*, et non nato poſthumo ſubſtituti adeant: legata eos debere, exiſtimandum eſt, quae ille, ſi viueret, debiturus erat.

127. *Idem* (*lib. ſingul. de jure Codicillorum.*)

A Fratris poſthumo fideicommiſſum dari poteſt: ſola enim voluntas ſeruatur in fideicommiſſis, et obtinuit Galli ſententia. alienos quoque poſthumos legitimos nobis heredes fieri.

Digitized by Google

128. MARCIANUS (*lib. 2. Inſtitutionum.*)

Si tutor pupillam ſuam contra Senatusconſultum vxorem duxit, illa quidem ex teſtamento ejus capere poteſt, ipſe autem non poteſt. et merito: delinquunt enim hi, qui prohibitas nuptias contrahunt, et merito puniendi ſunt, quod imputari non poteſt mulieri, quae a tutore decepta eſt.

a) De LEGATIS et FIDEICOMMISSIS.

(Dig. 31. Lib. 2.)

1. VLPIANVS *lib. 9. ad Sabinum.*

In arbitrium alterius conferri legatum, veluti conditio, poteſt: quid enim intereſt, ſi Titius in Capitolium aſcenderit, mihi legetur: an, ſi voluerit?

§. 1. Sed cum ita legatum ſit, pupillo ſiue pupillae, arbitrio tutorum, neque conditio ineſt legato, neque mora: cum placeat, in teſtamentis legatum in alterius arbitrium collatum, pro viri boni arbitrio accipi: quae enim mora eſt in boni viri arbitrio, quod injectum legato velut certam quantitatem exprimit, pro viribus videlicet patrimonii?

2. PAVLVS (*lib. 75. ad Edictum.*)

Quoties nominatim plures res in legato exprimuntur, plura legata ſunt: ſi autem ſupellex, aut argentum, aut peculium, aut inſtrumentum legatum ſit, vnum legatum [eſt.]

3. *Idem [lib. 4. ad Plautium.]*

Si ita legetur, heres dare damnas eſto, ſi in Capitolium non aſcenderit: vtile legatum eſt, quamuis in poteſtate ejus ſit aſcendere, vel non aſcendere.

4. *Idem [lib. 8. ad Plautium.]*

Neminem ejusdem rei legatae ſibi partem velle, partem nolle, verius eſt.

5. *Idem (lib. 7. Quaeſtionum.)*

Sed duobus legatis relictis, vnum quidem repudiare, alterum vero amplecti poſſe, reſpondetur,

§. 1. Sed ſi vnum ex legatis onus habet; et hoc repellatur, non idem dicendum eſt. Pone eum, cui decem et Stichus legatus eſt, rogatum ſeruum manumittere: ſi Falcidia locum habet, ex decem vtriusque legati quarta deducetur. igitur, repudiato ſeruo, non euitabitur onus deductionis, ſed legatarius ex pecunia duas quartas relinquet.

6. *Idem [lib. ſingulari ad Legem Falcidiam.]*

Grege autem legato, non poſſunt quaedam ſperni, quaedam vindicari: quia non plura, ſed vnum legatum eſt. † Idemque dicemus, peculio legato, aut veſte, aut argento, et ſimilibus.

7. *Idem [lib. 8. ad Plautium.]*

Si *Titio* et ei, qui capere non poteſt, decem legata ſint: quia duobus heres dare damnatur, et vnus capere non poteſt, quinque ſola Titio dantur.

8. *Idem [lib 9 ad Plautium.]*

Si quis ſeruum heredis vel alienum legauerit, et is fugiſſet: cautiones interponendae ſunt de reducendo eo. Sed ſi quidem viuo teſtatore fugerit, expenſis legatarii reducitur: ſi poſt mortem, ſumptibus heredis.

§. 1. Si ita legetur, Sempronio decem: aut, ſi noluerit, hominem Stichum lego: hoc caſu duo legata ſunt, ſed vni contentus eſſe debet.

§. 2. Si quis legauerit ex illo dolio amphoras decem: etſi non decem, ſed pauciores inueniri poſſint, non extinguitur legatum, ſed hoc tantummodo accipit, quod inuenitur. *

* L. 5. de tritic. vin. ol. legat. L. 1. §. ſ. de cond. et demonſtrat. L. 73. de V. O. L. 39. §. 1. de C. E.

§. 3. Si inter duos dubitetur de eodem legato, cui potius dari oportet. vtputa ſi *Titio* relictum eſt, et duo ejusdem nominis amici teſtatoris veniant, et legatum petant, et heres ſoluere paratus ſit, deinde ambo defendere heredem parati ſint: eligere debere heredem, cui ſoluat, vt ab eo defendatur.

§. 4. Certam pecuniam legatam ſi et legatarius, et ſubſtituti legatarii peterent, et heres ſoluere paratus ſit: ſi ambo defendere heredem parati ſint, eligere debet heres, cui ſoluat, vt ab eo defendatur. et ſi neutrius manifeſta calumnia videatur, ei potius ſoluendum, cui primum legatum eſt.

§. 5. Si cui certam partem hereditatis * legauero: Diuus HADRIANVS reſcripſit, vt neque pretia manumiſſorum, neque funeris impenſa deduceretur.

* L. 22. §. ſ. ad SC. Trebell. L. 39. de V. et P. Subſtit. L. 76. §. 1. de legat. 2.

9. MODESTINVS [*lib. 9. Regularum*]

Cum autem pars bonorum ita legatur, bonorum meorum, quae ſunt, cum moriar; dos et manumiſſorum pretia e medio deducenda ſunt.

10. JAVOLENVS (*lib. 1. ex Plautio*)

Cum fundus nominatim legatus ſit, ſi quid [ei] poſt teſtamentum factum adjectum eſt, id quoque legato cedit, etiam ſi illa verba adjecta non ſint, qui meus erit: ſi modo teſtator eam partem non ſeparatim poſſidebit. ſed vniuerſitati prioris fundi adjunxit.

11. POMPONIVS [*lib. 3. ex Plautio.*]

Statuliberum ab herede ne tunc quidem, cum dubia ſit ejus ex teſtamento libertas, legatum ſine libertate accipere poſſe, LABEO ait: quia ſeruus ejus eſſet. Sed ſi heres eandem conditionem legato inſerat, quae libertati a teſtatore data praepoſita fuerit, valet legatum. nam et ſi, cum moreretur heres, ſeruus liber eſſe juſſus eſſet, recte ſine libertate ei ab herede legari poſſe conſtitit: quia ſuperuacuum ſit, ei libertatem dare, quam ex teſtamento heredis capturus non ſit, ſed [ex] teſtatoris [habet.]

§. 1. Stichum aut Pamphilum, vtrum heres meus volet, Titio dato: dum vtrum velit dare, eo die, quo teſtamentum meum recitatum erit, dicat. ſi non dixerit heres, Pamphilum, an Stichum dare malit, perinde obligatum eum eſſe puto, ac ſi Stichum aut Pamphilum dare damnatus eſſet, vtrum legatarius elegerit: ſi dixerit, ſe Stichum dare velle, Sticho mortuo, liberari eum. Si ante diem legati cedentem alter mortuus fuerit: alter, qui ſupererit, in obligatione manebit. Cum autem ſemel dixerit heres, vtrum dare velit, mutare ſententiam non poterit: et ita et JVLIANO placuit.

12. PAVLVS (*lib. 2. ad Vitellium.*)

Si pecunia legata in bonis legantis non ſit, ſoluendo tamen hereditas ſit: heres pecuniam legatam dare compellitur: ſiue de ſuo, ſiue ex venditione rerum hereditariarum, ſiue vnde voluerit.

§. 1. Quod ita legatum eſt: Heres, cum morietur, Lucio Titio dato decem: cum incerta die legatum eſt, ad heredes legatarii non pertinet, ſi viuo herede deceſſerit.

13. POMPONIVS [*lib. 7. ex Plautio.*]

Qui duos reos ejusdem pecuniae habet, Titium atque Maevium, ita legauit: *Quod mihi Titius debet, Maevio heres meus dato: quod Maevius [debet], Sejo dato:* his verbis onerat

Digitized by Google

rat heredem. nam cum actiones ſuas heres Maeuio praeſtiterit aduerſus Titium, videtur Maeuius facto ejus liberatus eſſe: et idcirco Sejo heres tenebitur.

§. 1. Si is, qui vnum reum habeat, quod is ſibi deberet, duobus in ſolidum ſeparatim legaſſet: oneratur heres duobus ſatisfacere, vni actione cedendo, alteri pecuniam ſoluendo.

14. PAVLVS [*lib. 12. ad Vitellium.*]

Si idem ſeruus et legatus, et liber eſſe juſſus ſit: fauor libertatis praeualet Sin autem et in poſteriore ſcriptura legatus eſt, et euidens ademptio liberatatis oſtenditur: legatum propter defuncti voluntatem praeualebit.

§. 1. Seruo alieno herede inſtituto, poſt mortem domini ejus, cui adquiſita hereditas, et libertatem fideicommiſſariam dari poſſe conſtat.

15. CELSVS (*lib. 6. Digeſtorum.*)

Si quis duobus heredibus inſtitutis, ita legauerit, *Stichum aut decem heredes danto:* non poteſt alter heredum quinque, alter partem Stichi dare. Sed neceſſe eſt, vtrumque aut Stichum totum, aut decem ſoluere.

16. PAVLVS [*lib. 16. Digeſtorum.*]

Si Titio aut Sejo, *vtri heres vellet*, legatum relictum eſt: heres alteri dando, ab vtroque liberatur, ſi neutri dat: vterque perinde petere poteſt, atque ſi ipſi ſoli legatum foret. Nam vt ſtipulando duo rei conſtitui poſſunt, ita et teſtamento poteſt id fieri.

17. MARCELLVS (*lib. 10. Digeſtorum.*)

Si quis Titio decem legauerit, et rogauerit, *vt ea reſtituat Maeuio*, Maeuiusque fuerit mortuus: Titii commodo cedit, non heredis: niſi duntaxat vt miniſtrum Titium elegit. † Idem eſt, et ſi ponas vſumfructum legatum. §. 1. Si heres damnatus eſſet, decem vni ex libertis dare, et non conſtituerit, cui daret: heres omnibus eadem decem praeſtare cogendus eſt.

18. CELSVS *lib. 17. Digeſtorum.*

Heredem meum ita tibi obligare poſſum, vt ſi, quandoque ego moriar, tuus ſeruus Stichus non erit, dare eum tibi damnas ſit.

19. *Idem (lib. 18. Digeſtorum.)*

Si is, cui legatus ſit Stichus, aut Pamphilus, cum Stichum ſibi legatum putaret, vindicauerit: amplius mutandae vindicationis jus non habet: tanquam ſi damnatus heres alterutrum dare, Stichum dederit, cum ignoret ſibi permiſſum, vel Pamphilum dare, nihil repetere poſſit.

20. *Idem (lib. 19. Digeſtorum.)*

Et Procvlo placebat, et a patre ſic accepi, quod ſeruo communi legatum ſit, ſi alter dominorum omitteret, alteri non adcreſcere: non enim conjunctim, ſed partes legatas. Nam ambo ſi vindicarent, eam quemque legati partem habiturum, quam in ſeruo haberet.

21. *Idem (lib. 20. Digeſtorum.)*

Cum quidam vxori ſuae dotem reddidiſſet, quadraginta ei legare voluiſſet; et quamquam ſciret dotem redditam, hoc tamen praetextu vſus eſſet, quaſi dotis reddendae nomine eam ſummam legaret: exiſtimo, deberi quadraginta: etenim reddendi verbum, quamquam ſignificationem habeat retro dandi, recipit tamen et per ſe dandi ſignificationem.

22. *Idem (lib. 21. Digeſtorum.)*

Lucius Titius, in teſtamento ſuo, Publio Maeuio *militiam ſuam reliquit, ſiue pecuniam (ejus), quaecunque redigi ex venditione ejus potuerit, cum ſuis commodis:* ſed cum ſuperuixit teſtamento Lucius Titius, militiam vendidit, et pretium exegit, et dedit ei, cui illam militiam vel pretium ejus teſtamento dari voluerit: poſt mortem Lucii Titii iterum Publius Maeuius vel militiam, vel pretium ejus ab heredibus Lucii Titii exigebat. Celsvs: Exiſtimo pretium militiae praeſtari non oportere: niſi legatarius oſtenderit, teſtatorem, et poſt factam ſolutionem, iterum eum pretium militiae accipere voluiſſe: Quod ſi non totum pretium militiae, ſed partem viuus teſtator legatario dedit, reliqui ſupereſſe exactionem: niſi heres [et] ab hoc deceſſiſſe teſtatorem oſtenderit; onus enim probandi mutatam eſſe defuncti voluntatem, ad eum pertinet, qui fideicommiſſum recuſat.

23. MARCELLVS (*lib. 13. Digeſtorum.*)

Lucio Titio fundum Sejanum, vel vſumfructum fundi Sejani lego: poteſt legatarius vel fundum vindicare, vel fructum: quod facere non poteſt is, cui tantum fundus legatus eſt.

24. VLPIANVS (*lib. 2. Fideicommiſſorum.*)

Cum quidam ita fideicommiſſum reliquiſſet, *rogo reſtituas libertis meis, quibus voles:* Marcellvs putauit, poſſe heredem et indignum praeferre. At ſi ita, *his, quos dignos putauerit:* petere poſſe ait eos, qui non offenderint. Idem ait, ſi neminem eligat, omnes ad petitionem fideicommiſſi admitti videri, quaſi jam praeſenti die datum, cum ſic relinquitur (*quibus voles*), nec vlli offerat, plane, ſi caeteri defuncti ſunt, ſuperſtiti dandum, vel heredi ejus, ſi prius, quam peteret, deceſſit. Scaevola autem notat: Si omnes petere potuerunt, cum nulli offertur, cur non et qui deceſſerunt, ad heredem tranſmiſerunt? vtique, ſi vno petente jam eligere non poteſt, cui det? videtur enim Marcellvs, cum fideicommiſſum ita relinquitur, *ex libertis, cui volueris*, arbitrari, niſi offerat, cui heres velit, et ſtatim offerat, ſine aliquo ſcilicet interuallo, ſtatim competere omnibus petitionem. Cum igitur omnibus competat, merito notatus eſt, cur ſuperſtiti ſoli putet dandum: niſi forte antequam juſtum tempus praeterea, quo potuit eligere, cui potius offerat, caeteri deceſſerint.

25. MARCELLVS [*lib. 15. Digeſtorum.*]

Si tamen quibusdam abſentibus praeſentes petent, cum praeſenti die relictum ſit fideicommiſſum: cauſa cognita ſtatuendum eſt, explorandumque, an et alii ſint petituri.

26. *Idem (lib. 16. Digeſtorum.)*

Is, cujus in ſeruo proprietas erat, fructuario herede inſtituto, alicui eum ſeruum legauit: non poteſt heres doli mali exceptione vti, ſi legatarius vindicare ſeruum vellet non relicto heredi vſufructu.

27. CELSVS *lib. 34. Digeſtorum.*

Si illud aut illud legatum ſit, vnum legatum eſt, ſi ſub contrariis conditionibus, aliud atque aliud legatum eſt, vnum legatum eſſe arbitramur. Neque refert, et heredum, et eorum, quibus legatum eſt, diuerſas perſonas eſſe: veluti ſi ita legatum eſt: *Si Nerua conſul factus erit, Titius heres Attio fundum; ſi non erit Nerua conſul factus, Sejus heres Maeuio centum dato.*

28. MARCELLVS *lib. 29. Digeſtorum.*

Cum patronus ex debita parte inſtitutus, fideicommiſſum relictum ab eo praeſtare non cogitur: ſi omiſerit inſtitutionem, qui eam partem vindicant, vtrum eodem modo retinere, an vero praeſtare debeant fideicommiſſum? et magis eſt, deberi fideicommiſſum: quoniam † quod illius perſonae praeſtaretur, hoc nequaquam ad alium pertinere deberet.

Digitized by Google

29. CELSVS *lib. 36. Digeſtorum.*

Pater meus referebat, cum eſſet in conſilio Duceni Veri Conſulis, itum in ſententiam ſuam: vt, cum Otacilius Catulus, filia ex aſſe herede inſtituta, liberto ducenta legaſſet, petiſſetque ab eo, vt ea concubinae ipſius daret, et libertus, viuo teſtatore, deceſſiſſet, et quod ei relictum erat, apud filiam remanſiſſet, cogeretur filia id fideicommiſſum concubinae reddere.

§. 1. Quod alicujus heredis nominatim fidei committitur, poteſt videri ita demum dari voluiſſe, ſi ille extitiſſet heres. §. 2. Si filio heredi pars ejus, à quo nominatim legatum eſt, adcreſcit: non † praeſtabit legatum, quod jure antiquo capit.

30. *Idem* [*lib. 37. Digeſtorum*].

Quidam in teſtamento ita ſcripſit: *Reipublicae Grauiſcanorum lego in tutelam viae (reficiendae), quae eſt in colonia eorum, vsque ad viam Aureliam:* Quaeſitum eſt, an hoc legatum valeat? Juventivs Celsvs reſpondit: Propemodum quidem imperfecta eſt haec ſcriptura, *in tutelam (Aureliae) viae:* quia ſumma adſcripta non eſt. Poteſt tamen videri tanta ſumma legata, quanta ei rei ſufficeret: ſi modo non apparet, aliam fuiſſe defuncti voluntatem, aut ex magnitudine ejus pecuniae, aut ex mediocritate facultatum, quam teſtatrix reliquit. Tunc enim officio judicis, ſecundum aeſtimationem patrimonii, et legati quantitas definiri poteſt.

31. MODESTINVS (*lib. 1. Regularum.*)

Si quis, quos non poterit manumittere, legauit, vt manumitterentur: nec legatum, nec libertas valet.

32. *Idem (lib. 9. Regularum.)*

Omnia, quae teſtamentis ſine die vel conditione adſcribuntur, ex die aditae hereditatis praeſtentur.

§. 1. Fundum ante conditionem completam ab herede non traditum, ſed à legatario detentum, heres vindicare cum fructibus poterit. §. 2. Cum ita legatur, *illi hoc amplius fundum illum cum omnibus rebus, quae in eodem fundo erunt:* mancipia quoque continentur. §. 3. Cum ita legatur, *quidquid in horreo meo erit;* et is, cui legatum eſt, ex rebus non legatis, ignorante eo, ampliandi legati ſui gratia, in horreum intulerit: quod illatum eſt, non videtur eſſe legatum. §. 4. Quod à legatario petitum erat, *vt alii reſtitueret:* ſi legatarius decedat, heres quoque ejus id, quod legatum eſt, praeſtare debebit.

§. 5. Species nominatim legatae, ſi non reperiantur, nec dolo heredis deeſſe probentur, peti ex eodem teſtamento non poſſunt §. 6. In fideicommiſſo, quod *familiae* relinquitur, hi ad petitionem ejus admitti poſſunt, qui nominati ſunt: aut poſt omnes eos extinctos, qui ex nomine defuncti fuerint eo tempore, quo teſtator moreretur, et qui ex his primo gradu procreati ſint; niſi ſpecialiter defunctus ad vlteriores voluntatem ſuam extenderit.

33. *Idem (lib. 9. Reſponſorum reſpondit.)*

Legatorum petitio aduerſus heredes pro partibus hereditariis competit: nec pro his, * qui ſoluendo non ſunt, onerari coheredes oportet.

* Non obſt. L. 49. §. 5. de legat. 2. L. 11. §. 23. de leg. 3.

§. 1. Qui plures heredes inſtituit teſtamento, à quibusdam nominatim relinquit legata: poſtea codicillos ad omnes heredes ſcripſit: Quaero, quae legata debeantur? Modestinvs reſpondit, cum manifeſte teſtator Teſtamento expreſſerit, à quibus heredibus legata praeſtari vellet, licet codicillos ad omnes ſcripſerit, apparet tamen, ea, quae codicillis dedit, ab his praeſtanda eſſe, quos munere ſungi debere teſtamento ſuo oſtendit teſtator.

34. *Idem (lib. 10. Reſponſorum.)*

Titia cum Teſtamento facto decederet, heredibus inſtitutis Maeuia et Sempronio filiis ſuis ex aequis partibus, petit à Maeuia, vt Stichum ſeruum ſuum manumitteret, in haec verba: *A te autem, Maeuia filia chariſſima, peto, vt Stichum ſeruum tuum manumittas, cum in miniſterio tuo tot capita ſeruorum tibi his codicillis legauero:* nec legauit. Quaero, quid his verbis relictum videatur: cum vt ſupra cautum eſt, duobus heredibus inſtitutis defunctam teſtatricem, et mancipia hereditaria duarum perſonarum fuiſſe; et codicillis nihil relictum ſit de praeſtandis mancipiis; nec poſſit vtile fideicommiſſum putari, quod datum non ſit, cum legaſſe ſe dixerit, nec adjecerit legati ſpeciem, nec ab herede, vti praeſtarentur mancipia, petierit? Modestinvs reſpondit, ex verbis conſultationi inſertis Maeuiam neque legati, neque fideicommiſſi petitionem habere, neque libertatem ſeruo ſuo dare compelli.

§. 1. Lucius Teſtamento ſuo ita cauit: Ὀκταβιάνῃ Στρατονίκῃ τῇ γλυκυτάτῃ μου θυγατρὶ χαίρειν. Βούλομαι αὐτὴν παρ' ἑαυτῆς λαβεῖν χωρίον Γάζαν σὺν ταῖς ἐνθήκαις αὐτοῦ πάσαις. Ὀκταβιάνῳ Ἀλεξάνδρῳ τῷ γλυκυτάτῳ μου υἱῷ [χαίρειν.] Ἐξαίρετον βούλομαι αὐτὸν παρ' ἑαυτοῦ λαβεῖν σύγκτησιν ἀγονοφόρων Κωμιάνην σὺν αἷς ἔχει ἐνθήκαις πάσαις. Id eſt, *Octauianae Stratonicae dulciſſimae filiae meae ſalutem. Volo eam à ſe ipſa accipere villam Gazam cum impoſitionibus ſuis omnibus. Octauiano Alexandro dulciſſimo filio meo ſalutem Praecipuum volo eum à ſe ipſo accipere ſynthesin ſterilium villarum cum impoſitionibus ſuis.* Quaero, an hujusmodi ſcriptura integrum praedium ſingulis datum eſſe videatur, an vero partem hereditariam duntaxat contineat: cum inutiliter à ſemetipſo quemque eorum, quam habebat, partem accipere voluit? Modestinvs reſpondit, non ſic interpretandam ſcripturam, de qua quaeritur, vt fideicommiſſum inutile fiat. Item quaero, ſi integrum praedium relictum eſſe videtur, an pretium portionis fratri et coheredi ſoluendum ſit? vt hoc ipſo, quod à ſemetipſo accipere praecepit, pretio illato integrum habere eum voluerit. Item reſpondit, ad ſolutionem pretii fideicommiſſarium minime compellendum.

§. 2. Lucia Titia inteſtata moriens, a filiis ſuis per fideicommiſſum alieno ſeruo domum reliquit: poſt mortem, filii [ejus] iidem, qui heredes, cum diuiſerunt hereditatem matris, diuiſerunt etiam domum: in qua diuiſione dominus ſerui fideicommiſſarii *quaſi teſtis* adfuit: Quaero, an fideicommiſſi perſecutionem adquiſitam ſibi per ſeruum, eo quod interfuit diuiſioni, amiſiſſe videatur? Modestinvs reſpondit, fideicommiſſum ipſo jure amiſſum non eſſe, quod ne repudiari quidem poteſt: ſed nec per doli exceptionem ſummouetur; niſi euidenter apparuerit, omittendi fideicommiſſi cauſa hoc [eum] feciſſe.

§. 3. Cajus Sejus, [cum domum ſuam] haberet, et in praetorio vxoris ſuae tranſtuliſſet, quaſdam res de domo ſua in eodem praetorio tranſtulit: ibique poſt multos dies decedens, teſtamento vxorem ſuam heredem et alios complures reliquit: quo Teſtamento ſignificauit verba, quae infra ſcripta ſunt: *In primis ſciant heredes mei, nullam pecuniam eſſe penes vxorem meam. Sed nec aliud quidquam Ideoque hoc nomine eam inquietari nolo:* Quaero, an ea, quae viuo eo in praetorio vxoris ejus tranſlata ſunt, communi hereditati vindicari poſſint, et an ſecundum verba teſtamenti praeſcribi coheredibus poſſit a parte vxoris defuncti? Modestinvs reſpondit, ſi ea, quae

in

Digitized by Google

in domum ſeu praetorium vxoris defunctus tranſtulit, praecipua ad eam pertinere voluit, nihil proponi, cur voluntate ipſius ſtandum non ſit. Neceſſe igitur habet mulier, talem voluntatem fuiſſe teſtatoris, oſtendere: quod niſi fecerit, in hereditate mariti et haec remanere oportet

§. 4. Si ea conditione liberto fideicommiſſum relictum eſt, *ne à filiis ejus recederet;* et per tutores factum eſt, quo minus conditionem impleret: Iniquum eſt, eum, cum ſit inculpatus, emolumento fideicommiſſi carere.

§. 5. Qui, inuita filia, de dote egerat, deceſſit, eadem illa exheredata, filio herede inſtituto, et ab eo fideicommiſſum filiae dotis nomine reliquit: quaero, quantum a fratre mulier conſequi debeat? MODESTINVS reſpondit: Quod in primis eſt, non eſſe conſumptam de dote actionem mulieri, cum patri ſuo non conſenſerit, vtique non ignoras, ſic enim res explicatur, vt, ſi quidem major quantitas in [priore] dote fuit, illius petitione ſit tantummodo mulier contenta. Quod ſi in ſumma dotis nomine legata amplius ſit, quam in dote principali, compenſatio fiat vsque ad eandem ſummam, quae concurrit; et id tantummodo, quod excedit in ſequenti ſumma, ex teſtamento conſequatur: non eſt enim veriſimile, patrem duplici praeſtatione dotis filium eundemque heredem onerare voluiſſe; praeterea cum putauerit ſe efficaciter, licet non conſentiente filia, inſtituiſſe aduerſus generum de dote actionem.

§. 6. Lucius Titius, relictis duobus filiis ſuis heredibus diuerſi ſexus inſtitutis, addidit caput generale, *vt legata et libertates ab his heredibus ſuis praeſtarentur;* quadam tamen parte teſtamenti a filio petiit, vt omne onus legatorum in ſe ſuſtineret, in hunc modum, *(ea) quaecunque in legatis reliqui, vel dari praecepi, ab Attiano filio meo et herede dari praeſtarique jubebo:* deinde ſubjecit in praeceptione relinquenda filiae ſuae haec verba: *Paulinae filiae meae dulciſſimae, ſi quid me viua dedi, comparaui, ſibi habere jubeo: cujus rei quaeſtionem fieri veto, et peto à te, filia cariſſima, ne velit iraſci, quod ampliarem ſubſtantiam fratri tuo reliquerim: quem ſcis magna onera ſuſtenaturum, et legata, quae ſupra feci, praeſtaturum:* Quaero, [an] ex his extremis verbis, quibus cum filia ſua in teſtamento pater locutus, effectum videatur, vt hereditariis actionibus, [id eſt] omnibus filium ſuum onerauerit; an vero jam ſolum propter onus legatorum locutus eſſe videatur, petitiones autem hereditariae in vtrumque heredem creditoribus dari debeant? MODESTINVS reſpondit, vt actiones creditorum filius ſolus excipiat, juſſiſſe teſtatorem non proponi.

§. 7.* Titia cum nuberet Cajo Sejo, dedit in dotem praedia, et quasdam alias res: poſtea decedens Codicillis ita cauit: *Γάιον Σήιον τὸν ἄνδρα μου παρακατατίθεμαί σοι, ὦ θύγατερ. ᾧ βούλομαι δοθῆναι εἰς βίον χρῆσιν καὶ ἐπικαρπίαν, μετοχὴν κώμης Ναχλήνων, ἣν ἔφθασα δεδωκυῖα εἰς προῖκα, σὺν σώμασι τοῖς ἐμφερομένοις τῇ προικί, καὶ κατὰ μηδὲν ἐνοχληθῆναι αὐτὸν περὶ τῆς προικός. ἔσται γὰρ μετὰ τὴν τελευτὴν αὐτοῦ σά, καὶ τῶν τέκνων σου.* Id eſt, *Cajum Sejum virum meum commendo tibi ô filia: cui volo dari ad vitae vſum et fructum, participationem Caſtelli Nacleorum, quam praeueni dediſſe in dotem cum corporibus, quae inferuntur doti: et in nihilum moleſtari eum de dote: erunt enim poſt mortem ejus tua et filiorum tuorum:* praeterea alia multa huic eidem marito legauit, vt quamdiu viueret, * haberet. Quaero, an propter haec, quae codicillis ei extra dotem relicta ſunt, poſſit poſt mortem Caji Seji, ex cauſa fideicommiſſi, petitio filiae et heredi Titiae competere, et earum rerum nomine, quas in dotem Cajus Sejus accepit? MODESTINVS reſpondit; Licet non ea verba proponuntur, ex quibus filia teſtatricis fideicommiſſum à Cajo Sejo, poſtquam praeſtiterit, quae teſtamento legata ſunt, petere poſſit: tamen nihil prohibet, propter voluntatem teſtatricis, poſt mortem Caji Seji fideicommiſſum peti.

* L. 38. §. 3. de legat. 3.

35. *Idem (lib. 16. Reſponſorum reſpondit.)*

Legatis vxori, quae vſus ejus cauſa parata ſunt, eos ſeruos ad eam non pertinere, qui non proprii ipſius, ſed communis vſus cauſa parati ſunt.

36. *Idem (lib. 3. Pandectarum.)*

Legatum eſt donatio teſtamento relicta.

37. JAVOLENVS *[lib. 1. ex* CASSIO.]

Qui teſtamento inutiliter manumiſſus eſt, legari eodem teſtamento poteſt: quia toties efficacior eſt libertas legato, quoties vtiliter data eſt.

38. *Idem [lib. 2. ex* CASSIO.]

Quod ſeruus legatus ante aditam hereditatem adquiſiuit, hereditati adquirit.

39. *Idem [lib. 3. ex* CASSIO]

Si areae legatae, poſt teſtamentum factum, aedificium impoſitum eſt: vtrumque debebitur, et ſolum, * et ſuperficium.

* L. 44. §. 4. de leg. 1. obj. L. 65. §. 2. de legat. 1.

40. *Idem (lib. 1. Epiſtolarum.)*

[Si] duobus ſeruis meis eadem res legata eſt, et alterius ſerui nomine ad me eam pertinere nolo, totum ad me pertinebit: quia partem alterius [ſerui per alterum ſeruum adquiro, perinde ac ſi meo et alterius] ſeruo eſſet legatum.

41. *Idem [lib. 7. Epiſtolarum.]*

Maeuio fundi partem dimidiam, Seja partem dimidiam lego, eundem fundum Titia lego: ſi Sejus deceſſerit, pars ejus vtrique adcreſcit: quia cum ſeparatim et partes fundi, et totus legatus ſit, neceſſe eſt, vt ea pars, quae ceſſat, pro portione legati cuique eorum, quibus fundus ſeparatim legatus eſt, adcreſcat.

§. 1. A me herede vxori [illegible]rae ita legatum eſt: *Quidquid propter Titiam ad Sejum dotis nomine peruenit, tantam pecuniam Sejus heres meus Titiae det.* Quaero, an deductiones impenſarum fieri poſſint, quae fierent, ſi de dote ageretur? Reſpondit: Non dubito, quin vxori ſuae, quod ita legatum eſt, *à te, heres, peto, quidquid ad te perueniſſet, vt tantum ei dares,* tota dos ſine ratione deductionis impenſarum mulieri debeatur. † Non autem idem jus ſeruari debet ex teſtamento extranei, quod ſeruatur in teſtamento viri, qui dotem vxori relegauit: haec enim taxationis loco habenda eſt, quidquid ad te peruenit; illic autem, vbi vir vxori relegat, id videtur legare, quod in judicio dotis (mulier) conſecutura fuerit.

42. *Idem lib 11. Epiſtolarum.*

Cum ei, qui partem capiebat, legatum eſſet, vt alii reſtitueret: placuit ſolidum capere poſſe.

43. POMPONIVS *[lib. 3. ad Quintum Mucium.]*

Si ita relictum fuerit: *Quantum heres meus habebit, tantum Titboſo dari volo:* pro eo eſt, quaſi ita ſcriptum ſit: Quantum omnes heredes habebunt.

§. 1. Quod ſi ita fuerit: *Quantum vnus heres habebit, tantum Titbaſo heredes meos dare volo:* minor pars erit accipienda, quae venit in legato.

§. 2. PEGASVS ſolitus fuerat diſtinguere: Si in diem fideicommiſſum relictum ſit, veluti poſt annos decem, intereſſe, cujus cauſa tempus dilatum ſit: vtrumne heredis, quo caſu heredem fructum retinere debere; an legatarii, veluti ſi in tempus pubertatis ei, qui impubes ſit, fideicommiſſum relictum ſit: tunc enim fructus praeſtandos et antecedentis temporis. Et haec ita intelligenda ſunt, ſi non nominatim adjectum eſt, vt cum incremento heres fideicommiſſum praeſtet.

§. 3. Si ita ſcriptum ſit, *Decem aut quindecim heres dato:* pro eo eſt, ac ſi decem ſola legata ſint, aut ſi ita ſit: *Poſt annum, aut poſt biennium, quam ego deceſſero, heres dato:* poſt biennium videtur legatum, quia heredis * eliget poteſtas in eligendo. * L. 19. h. L. L. 29. §. 1. de leg. 3.

44. *Idem (lib. 4. ad Quintum Mucium.)*

Si pluribus heredibus inſtitutis, ita ſcriptum ſit: *Heres meus damnas eſto dare aureos quinque:* non quilibet heres, ſed omnes videbuntur damnati, vt vna quinque dent.

§. 1. Si ita legatum fuerit, *Lucius Titius heres meus, Tithaſo quinque aureos dare damnas eſto:* deinde alio loco ita, *Publius Maevius heres meus Tithaſo quinque aureos damnas eſto dare:* niſi Titius oſtenderit adimendi cauſa a Publio legatum eſſe relictum, quinos aureos ab vtroque accipiet.

45. *Idem (lib. 8. ad Quintum Mucium.)*

Si ita ſit ſcriptum: *Filiabus meis centum aureos do:* an et maſculini generis et foeminini liberis legatum videatur? nam ſi ita ſcriptum eſſet, *Filiis meis hoſce tutores do*, reſponſum eſt, etiam filiabus tutores datos eſſe. Quod non eſt ex contrario accipiendum, vt filiarum nomine etiam maſculi contineantur: † *exemplum* enim *peſſimum* eſt, *foeminino vocabulo etiam maſculos contineri.*

§. 1. Si ſub conditione, vel ex die certa, nobis legatum ſit: ante conditionem vel diem certum, repudiare non poſſumus. Nam nec pertinet ad nos, antequam dies veniat, vel conditio exiſtat.

§. 2. Si pater filiae ſuae teſtamento aureos tot heredem dare juſſerit, *vbi ea nupſiſſet*, ſi filia nupta ſit, cum teſtamentum ſit, ſed abſente patre [illegible] ignorante, nihilominus legatum debetur: ſi enim hoc pater [illegible] ignorabat, videtur de aliis nuptiis ſenſiſſe.

46. PROCVLVS (*lib. 5. Epiſtolarum.*)

Si ſcripſiſſet, qui legabat: *Quidquid mihi Lucium Titium dare facere oportet, Sempronio lego;* nec adjecit, *praeſens in diemve;* non dubitarem, quantum ad verborum ſignificationem adtineret, quin ea pecunia comprehenſa non eſſet, cujus dies, moriente eo, qui teſtamentum feciſſet, nondum veniſſet. Adjiciendo autem haec verba, *praeſens in diemve:* aperte mihi videtur oſtendiſſe, eam quoque pecuniam legare voluiſſe.

47. *Idem (lib. 6. Epiſtolarum.)*

Sempronius PROCVLVS Nepoti ſuo ſalutem. Binae tabulae teſtamenti eodem tempore exemplarii cauſa ſcriptae, vt vulgo fieri ſolet, ejuſdem patrisfamilias proferuntur; in alteris centum, in alteris quinquaginta aurei legati ſunt Titio: quaeris, vtrum et quinquaginta aureos, an centum duntaxat habiturus ſit? PROCVLVS reſpondit: In hoc caſu [magis heredi parcendum eſt; ideoque vtrumque legatum nullo modo debetur. * ſed tantummodo quinquaginta aurei.

* L. 67. §. 8. h. L. L. 30. §. 4. de leg. 3. L. 36. §. 1. de Vſu et Vſufr. legat.

48. *Idem (lib. 8. Epiſtolarum.)*

LICINNIVS LVCVSTA PROCVLO ſuo ſalutem. Cum faciat conditionem in relegandа dote, vt ſi mallet vxor mancipia, quae in dotem dederit, quam pecuniam numeratam recipere: ſi ea mancipia vxor malit, nunquid etiam ea mancipia, quae poſtea ex his mancipiis nata ſunt, vxori debeantur, quaero? PROCVLVS LVCVSTAE ſuo ſalutem. Si vxor mallet mancipia, quam dotem accipere: ipſa mancipia, quae aeſtimata in dotem dedit, non etiam partus mancipiorum ei debebuntur.

§. 1. Bonorum poſſeſſione dementis curatori data, legata a curatore, qui furioſum defendit, peti poterunt: ſed qui petent, cauere debebunt, *ſi hereditas euicta fuerit, quod legatorum nomine datum ſit, redditum iri.*

49. PAVLVS [*lib. 5. ad Legem Juliam et Papiam.*]

Mortuo boue, qui legatus eſt, neque corium, neque caro debetur.

§. 1. Si Titio frumentaria teſſera legata ſit, et is deceſſerit: quidam putant extingui legatum. Sed hoc non eſt verum; nam cui teſſera vel militia legatur, aeſtimatio videtur legata.

§. 2. LABEO refert, agrum, cujus commercium non habes, legari tibi poſſe, TREBATIVM reſpondiſſe: quod merito PRISCVS FVLCINIVS falſum eſſe ajebat.

§. 3. Sed PROCVLVS [ait]: Si quis heredem ſuum eum fundum, cujus commercium is heres non habeat, dare juſſerat ei, qui ejus commercium habeat, putat heredem obligatum eſſe (quod verius eſt) vel in ipſam rem, ſi haec in bonis teſtatoris fuerit, vel, ſi non eſt, in ejus aeſtimationem.

§. 4. Si teſtator dari quid juſſiſſet, aut opus fieri, aut munus dari: * pro portione ſua eos praeſtare, quibus pars hereditatis adcreſceret, aeque atque caetera legata, placet.

* L. 66. de legat. 1. L. 11. §. 15. L. 23. L. 25. L. 30. §. 3. L. 66. de legat. 3.

50. MARCELLVS (*lib. 12. Digeſtorum.*)

Vt heredibus ſubſtitui poteſt, ita etiam legatariis: videamus, an idem fieri poſſit, et cum mortis cauſa donabitur: vt id promittat ille alteri, ſi ipſe capere non poterit? quod magis eſt: quia in poſterioris quoque perſonam donatio confertur.

§. 1. Si Titius mihi Stichum aut decem debeat, et legauero tibi Stichum, quem mihi debet: placet extingui legatum, decem ſolutis. Et ſi diuerſis, alii decem, alii Stichus legatus fuerit: ex euentu ſolutionis legatum valet.

§. 2. Cum ita legatum eſt: *quantam pecuniam heres meus à Titio exegerit, tantam Maevio dato:* ſi ſub conditione legatum eſt, antequam exacta pecunia ſit, legatarius agere non poteſt: quod ſi ſtatim dies legati cedit, (vt Publicius recte putat) legatarius agere poteſt, vt actiones praeſtentur.

51. VLPIANVS (*lib. 8. ad Legem Juliam et Papiam.*)

Si ita quis teſtamento ſuo cauiſſet: *illi, quantum plurimum per legem accipere poteſt, dari volo:* vtique tunc, cum quando capere potuerit, videtur ei relictum. Sed et ſi dixerit, *quam maximam partem dare poſſum, damnas eſto heres meus ei dare:* idem erit dicendum.

§. 1. Is, cui *in tempus liberorum* tertia pars relicta eſt, vtique non poterit adoptando tertiam partem conſequi.

52. TERENTIVS CLEMENS *lib. 3. ad Legem Juliam et Papiam.*

Non oportet prius de conditione cujusquam quaeri, quam hereditas legatumve ad eum pertineat.

53. *Idem*

Digitized by Google

53. *Idem (lib. 4. ad Legem Juliam et Papiam)*

Cum ab vno herede mulieri pro dote, compenſandi animo, legatum eſſet, eaque dotem ſuam ferre, quam legatum maluerit: vtrum in omnes heredes, an in eum ſolum, a quo legatum eſt, actio ei de dote dari debeat, quaeritur? JVLIANVS, in eum primum, a quo legatum ſit, actionem dandam putat: nam cum aut ſuo jure, aut judicio mariti contenta eſſe debeat, aequum eſſe, eum, a quo ei maritus aliquid pro dote legauerat, vsque ad quantitatem legati onus hujus aeris alieni ſuſtinere, reliqua parte dotis ab heredibus ei praeſtanda.

§. 1. Eadem erunt dicenda, ſi heres inſtituta pro dote, omiſerit hereditatem, vt in ſubſtitutum actio detur: et hoc verum eſt. §. 2. Sed de legatis et legis Falcidiae ratione belle dubitatur, vtrum is, in quem ſolum dotis actio detur, legata integra ex perſona ſua debeat, perinde ac ſi omnes heredes dotem praeſtarent: an dotem totam in aere alieno computare, quia in eum ſolum actio ejus detur? quod ſane magis rationem habere videtur.

54. *Idem [lib. 13. ad Legem Juliam et Papiam.]*

Si cui fundus centum dignus legatus fuerit, *ſi centum heredi, vel cuilibet alii dederit*: vberrimum videtur eſſe legatum. Nam alias intereſt legatarii fundum potius habere, quam centum: † ſaepe enim confines fundos etiam ſupra juſtam aeſtimationem intereſt noſtra adquirere.

55. CAJVS *[lib. 1. (2) ad Legem Juliam et Papiam]*

Si Titio et mihi eadem res legata fuerit; et is die cedente legati deceſſerit, me herede relicto, et vel ex mea propria cauſa, vel ex hereditaria legatum repudiauero: magis placere video, partem defeciſſe.

§. 1. Si eo herede inſtituto, qui vel nihil; vel non totum capere poteſt, ſeruo hereditario legatum fuerit: tractantibus nobis de capacitate, videndum eſt, vtrum heredis, an defuncti perſona, an neutrius ſpectari debeat? Et poſt multas varietates placet, vt, quia nullus eſt dominus, in cujus perſona de capacitate quaeri poſſit, ſine vllo impedimento adquiratur legatum hereditati: atque ob id omnimodo ad eum pertineat, quicunque poſtea heres extiterit, ſecundum quod accipere poteſt; reliqua autem pars ad eos, qui jure vocantur, venit.

56. *Idem (lib. 14. ad Legem Juliam et Papiam.)*

Quod Principi relictum eſt, qui, antequam dies legati cedat, ab hominibus ereptus eſt, ex Conſtitutione Divi ANTONINI, ſucceſſori ejus debetur.

57. JVNIVS MAVRICIANVS *(lib. 2. ad Legem Juliam et Papiam)*

Si Auguſtae legaueris, et ea inter homines eſſe deſierit: deficit, quod ei relictum eſt. Sicuti Diuus HADRIANVS in *Plotinae*; et proxime Imperator ANTONINVS in *Fauſtinae Auguſtae* perſona conſtituit, cum ea ante inter homines eſſe deſiit, quam teſtator decederet.

58. CAJVS *[lib. 14. ad Legem Juliam et Papiam.]*

Si cui res legata fuerit, et omnino aliqua ex parte voluerit ſuam eſſe: totam adquirit.

59. TERENTIVS CLEMENS *(lib. 15. ad Legem Juliam et Papiam.)*

Si mihi pure, ſeruo meo vel pure, vel ſub conditione eadem res legata eſt: ergo que legatum, quod mihi datum eſt, repudiem, deinde, conditione exiſtente, id, quod ſeruo meo legatum eſt, vellem ad me pertinere: partem legati deficere, reſponſum eſt: niſi ſi quis dubitet, an exiſtente conditione: ſi ſeruus viuat, omnimodo legatum meum fiat, quod ſemel ad me pertinere voluerim: quod aequius eſſe videtur. † Idem eſt, et ſi duobus ſeruis meis eadem res legetur.

60. VLPIANVS *[lib. 16. ad Legem Juliam et Papiam].*

JVLIANVS ait: Si a filio herede legatum ſit Sejo, fideique ejus commiſſum (fuerit) ſub conditione, vt Titio daret, et Titius pendente conditione deceſſerit: fideicommiſſum deficiens apud Sejum manet, non ad filium heredem pertinet; quia † *in fideicommiſſis potiorem cauſam habere eum, cujus fides electa ſit, Senatus voluit.*

61. VLPIANVS *[lib. 18. ad Legem Juliam et Papiam.]*

Si Titio et Maeuio heredibus inſtitutis, qui quadringenta relinquebat, a Titio ducenta legauerit, et quisquis heres eſſet, centum; neque Maeuius hereditatem adierit: trecenta Titius debebit.

§. 1. JVLIANVS quidem ait, ſi alter ex legitimis heredibus repudiaſſet portionem, cum eſſent ab eo fideicommiſſa relicta, coheredem ejus non eſſe cogendum fideicommiſſa praeſtare: portionem enim ad coheredem ſine onere pertinere. Sed poſt Reſcriptum SEVERI, quo fideicommiſſa ab inſtituto relicta, a ſubſtitutis debentur, et hic quaſi ſubſtitutus cum ſuo onere conſequetur adcreſcentem portionem.

62. LICINNIVS RVFINVS *(lib. 4. Regularum.)*

Si alienus ſeruus heres inſtitutus fuerit, a domino ejus fideicommiſſum relinqui poteſt. Sed ita hoc fideicommiſſum dominus praeſtare debet, ſi per ſeruum factus ſit heres. Quod ſi, antequam juſſu ejus adiretur hereditas, ſeruus manumiſſus fuerit, et ſuo arbitrio adierit hereditatem: dominus id debiturus non eſt, quia heres factus non eſt; nec ſeruus, quia rogatus (non) eſt: itaque vtilis actio hoc caſu competit, vt is, ad quem emolumentum hereditatis peruenerit, et fideicommiſſum praeſtare compellatur.

63. CALLISTRATVS *[lib. 4. Edicti Monitorii]*

Si heres rem legatam ignorans, in funus conſumpſit: ad exhibendum actione non tenebitur: quia nec poſſidet, nec dolo malo facit, quo minus poſſideret, ſed per in factum actionem legatario conſulitur, vt indemnitas ei ab herede praeſtetur.

64. PAPINIANVS *[lib. 4. Quaeſtionum.]*

Cum proponebatur in ſcriptura fideicommiſſi, quod pluribus ſub conditione fuerat relictum, per errorem omiſſam mutuam ſubſtitutionem, quam teſtator in ſecundis tabulis, cum eosdem ſubſtitueret, expreſſit: Diui MARCVS et COMMODVS Imperatores reſcripſerunt, voluntatem manifeſtam videri mutuae factae ſubſtitutionis. Etenim in cauſa fideicommiſſi, vtcunque precaria voluntas quaereretur, conjectura potuit admitti.

65. *Idem (lib. 16. Quaeſtionum.)*

Peculium legatum augeri et minui poteſt, ſi res peculii poſtea eſſe incipiant, aut deſinant. † Idem in familia erit, ſiue vniuerſam familiam ſuam, ſiue certam, veluti vrbanam aut ruſticam legauerit, ac poſtea ſeruorum officia vel miniſteria mutauerit. † Eadem ſunt, lecticariis aut pediſſequis legatis.

§. 1.

Digitized by Google

§. 1. *Quadrigae* legatum, equo poſtea mortuo, perire quidam ita credunt, ſi equus ille deceſſit, qui demonſtrabat quadrigam: ſed ſi medio tempore deminuta ſuppleatur, ad legatarium pertinebit. §. 2. Titio Stichus legatus, poſt mortem Titii libertatem accepit: et legatum adita hereditate, et libertas poſt mortem Titii competit. † Idemque eſt, et ſi moriente Titio liber eſſe juſſus eſt.

§. 3. Si tamen Titio, ex parte herede inſtituto, ſeruus legatus ſit), et poſt mortem ejus liber eſſe juſſus ſit: ſiue adierit hereditatem Titius, ſiue non adierit, poſt cujus mortem libertas ei data eſt, defuncto eo, libertas competit.

66. *Idem (lib. 17. Quaeſtionum)*

Maeuius fundum mihi ac Titio ſub conditione legauit, heres autem ejus eundem ſub eadem conditione mihi legauit: verendum eſſe IVLIANVS ait, ne extante conditione pars eadem ex vtroque teſtamento mihi debeatur. Voluntatis tamen quaeſtio erit: nam incredibile videtur, id egiſſe heredem, vt eadem portio bis eidem debeatur. Sed veriſimile eſt, de altera parte eum cogitaſſe. Sane conſtitutio Principis, qua placuit, *eidem ſaepe legatum corpus, non onerare heredem*, ad vnum teſtamentum pertinet. Debitor autem [non] ſemper, quod debet, jure legat: ſed ita, ſi plus ſit in ſpecie legati. Si enim idem ſub eadem conditione relinquitur, quod emolumentum legati futurum eſt?

§. 1. Duorum teſtamentis pars fundi, quae Maeuii eſt, Titio legata eſt: non ineleganter probatum eſt, ab vno herede ſoluta parte fundi, quae Maeuii fuit, ex alio teſtamento liberationem obtingere; neque poſtea parte alienata, reuocari actionem ſemel extinctam.

§. 2. Sed ſi pars fundi ſimpliciter, non quae Maeuii fuit, legetur, ſolutio prior non peremit alteram actionem. Atqui etiam hanc eandem partem aliquo modo ſuam factam poterit alter heres ſoluere: [neque] plures in vno fundo dominium juris intellectu, non diuiſione corporis obtinent.

§. 3. Non idem reſpondetur, cum duobus teſtamentis generatim homo legatur: nam qui ſoluente altero, legatarii factus eſt, quamuis poſtea ſit alienatus, ab altero herede idem ſolui non poterit. † Eademque ratio ſtipulationis eſt: † *Hominis enim legatum, orationis compendio ſingulos homines continet:* vtque ab initio non conſiſtit in his, qui legatarii fuerunt, ita fruſtra ſoluitur, cujus dominium poſtea legatarius adeptus eſt, tametſi dominus eſſe deſinit.

§. 4. In fundo legato ſi heres ſepelierit, aeſtimatio referenda erit ad totum pretium fundi, quo potuit ante ſepulturam aeſtimari: quare, ſi fuerit ſolutus, actionem adhuc ex teſtamento propter locum alienatum durare, rationis eſt.

§. 5. Eum, qui ab vno ex heredibus, qui ſolus oneratus fuerat, litis aeſtimationem legatae rei abſtulit, poſtea codicillis apertis ab omnibus heredibus ejusdem rei relictae dixi dominium non quaerere. † Eum enim, qui pluribus ſpeciebus juris vteretur, non ſaepius eandem rem eidem legare, ſed loqui ſaepius.

§. 6. Fundo legato, ſi vſusfructus alienus ſit, nihilominus petendus eſt ab herede: † vſusfructus enim, etſi in jure, non in parte conſiſtit, emolumentum tamen rei continet. Enim vero fundo relicto, ob reliquas praeſtationes, quae legatum ſequuntur, agere: verbi gratia, ſi fundus pignori datus, vel aliena poſſeſſio ſit. † Non idem placuit de caeteris ſeruitutibus. † Sin autem res mea legetur mihi, * legatum propter iſtas cauſas non valebit.

* L. 41. §. 2. h. t. L. 3. §. 4. de acq. v. amitt. poſs.

§. 7. A municipibus heredibus ſcriptis, detracto vſufructu, legari proprietas poteſt: quia non vtendo poſſunt vſumfructum amittere.

67. *Idem lib. 19. Quaeſtionum.*

Vnum ex familia, propter fideicommiſſum a ſe eum mereretur relictum, heres eligere debet: ei, quem elegit, fruſtra teſtamento ſuo legat, quod, poſteaquam electus eſt, ex alio teſtamento petere poteſt. Verum ergo non conſtitit, quod datur, quaſi creditori relictum: an, quamdiu poteſt mutari voluntas, non recte creditori comparabitur? Siue tamen durat electio, fuiſſe videtur creditor; ſiue mutetur, ex neutro teſtamento petitio competit. §. 1. Si Falcidia quaeratur: perinde omnia ſeruabuntur, ac ſi nominatim ei, qui poſtea electus eſt, primo teſtamento fideicommiſſum relictum fuiſſet. † Non enim facultas neceſſariae electionis, propriae liberalitatis beneficium eſt: quid eſt enim, quod de ſuo videatur reliquiſſe, qui, quod relinquit, omnimodo reddere debuit?

§. 2. Itaque ſi cum forte tres ex familia eſſent ejus, qui fideicommiſſum reliquit, eodem vel diſpari gradu: ſatis erit vni reliquiſſe. Nam poſtquam paritum eſt voluntati, caeteri conditione deficiunt.

§. 3. Sed ſi, vno ex familia herede inſtituto, ille fundus extraneo relictus eſt: perinde fideicommiſſum ex illo teſtamento petetur, ac ſi nemo de familia heredi heres extitiſſet. Verum is, qui heres ſcriptus eſt, ratione doli exceptionis caeteris fideicommiſſum petentibus facere partem intelligitur: † nam quae ratio caeteros admittit, eadem tacitam inducit penſationem.

§. 4. Si duos de familia non aequis portionibus heredes ſcripſerit, et partem [forte quartam] extero ejusdem fundi legauerit: pro his quidem portionibus, quas jure hereditario retinent, fideicommiſſum non petetur; non magis, quam ſi alteri fundum praelegaſſet: pro altera vero parte, quae in exterum collata eſt, virilem, qui ſunt de familia, petent; admiſſa propter heredes virilium portionum penſatione.

§. 5. Sed etſi fundum heres vni ex familia reliquerit, ejusque fidei commiſerit, *vt eum extero reſtituat;* quaeſitum eſt, an hoc fideicommiſſum peti poſſit? dixi ita demum peti poſſe, ſi [praeterea tantundem ei relictum eſſet, quod] fundi pretium efficiat: ſed ſi quidem ille prior teſtator ita fideicommiſſum reliquiſſet, *rogo fundum, cui voles, aut quibus voles ex familia, relinquas,* rem in expedito fore: quod ſi talia verba fuiſſent, *peto, non fundus de familia exeat,* heredis heredem propter ſequens fideicommiſſum, quod in exterum collatum eſt, oneratum intelligi; petituris deinceps caeteris ex primo teſtamento fideicommiſſum, poſt mortem videlicet ejus, qui primo electus eſt.

§. 6. Et ideo ſi, electo vno, fideicommiſſum in exterum non conferatur, non aliter ei, qui electus eſt, fideicommiſſum praeſtandum erit, quam interpoſitis cautionibus, *fundum, cum morietur, ſi non in familia cum effectu relinqueretur, reſtituat.* §. 7. *Rogo fundum, cum morieris, reſtituas ex libertis, cui voles.* Quod ad verba attinet, ipſius erit electio: nec petere quisquam poterit, quamdiu praeferri alius poteſt. Defuncto eo, prius quam eligat, petent omnes. Itaque eueniet, vt quod vni datum eſt, viuis pluribus vnus petere non poſſit: ſed omnes petant, quod non omnibus datum eſt; et ita demum poſſit petere vnus, ſi ſolus moriente eo ſuper uit.

§. 8. Si ut rem tuam, quam exiſtimabam meam, te herede inſtituto Titio legem: non eſt NERATII PRISCI ſententiae, nec conſtitutioni locus: qua cauetur, non cogendum

praeſtare

praeſtare legatum heredem. nam ſuccurſum eſt heredibus, ne cogerentur redimere, quod teſtator ſuum exiſtimans reliquit. ſunt enim magis in legandis ſuis rebus, quam in alienis comparandis, et onerandis heredibus faciliores voluntates, quod in hac ſpecie non euenit, cum dominium rei ſit apud heredem.

§. 9. Si omiſſa fideicommiſſi verba ſint, et caetera, quae leguntur, cum his, quae ſcribi debuerant, congruant: recte datum, et minus ſcriptum, exemplo inſtitutionis legatorumque intelligitur: quam ſententiam optimus quoque *Imperator noſter* SEVERVS ſecutus eſt.

§. 10. item MARCVS *Imperator* reſcripſit, verba, quibus teſtator ita cauerat, non dubitare ſe, quodcunque vxor ejus cepiſſet, liberis ſuis reddituram, pro fideicommiſſo accipienda. Quod Reſcriptum ſummam habet vtilitatem: ne ſcilicet honor bene transacti matrimonii, fides etiam communium liberorum decipiat patrem, qui melius de matre praeſumpſerat: et ideo Princeps prouidentiſſimus et juris religioſiſſimus, cum fideicommiſſi verba ceſſare animaduerteret, eum ſermonem pro fideicommiſſo reſcripſit accipiendum.

68. PAVLVS [*lib. 11. Quaeſtionum.*]

Sequens quaeſtio eſt, an etiam, quae viuus per donationem in vxorem contulit, in fideicommiſſi petitionem veniant? reſpondi, ea extra cautam bonorum defuncti computari debere, et propterea fideicommiſſo non contineri: quia ea habitura eſſet etiam alio herede exiſtente. Plane nominatim maritus vxoris fidei committere poteſt, vt et ea reſtituat.

69 PAPINIANVS [*lib. 19. Quaeſtionum.*]

Peto, Luci Titi, contentus ſis centum aureis: fideicommiſſum valere placuit. idque reſcriptum eſt. Quid ergo, ſi, cum heredem ex parte inſtituiſſet, ita locutus eſt: peto, pro parte tua contentus ſis, Luci Titi, centum aureis? petere potuerunt coheredes partem hereditatis, retinente [eo] ſiue praecipiente, quo contentum eſſe voluit defunctus. Sine dubio facilius eſt, hoc probare, quam probari potuit illud: cum ibi fideicommiſſum petatur ab his, [cum] quibus teſtator non eſt locutus. † Idem dicemus, ſi, cum ex aſſe ſcripſiſſet heredem, ejus gratia, qui legitimus heres futurus eſſet, ita loquatur: peto pro hereditate, quam tibi reliqui, quae ad fratrem meum jure legitimo rediret, contentus ſis centum aureis.

§. 1. Praedium, quod *nomine familiae* relinquitur, * ſi non voluntaria facta ſit alienatio, ſed bona heredis veneant, tamdiu emptor retinere debet, quamdiu debitor haberet bonis non venditis: poſt mortem ejus non habiturus, quod exter heres praeſtare cogeretur.

* L. 8. f. de peric. et comm. rei vend. L. 12. §. 2. de vſufr. L. 48. §. 1. de jur. fiſc.

§. 2. *Mater, filio impubere herede inſtituto, tutorem eidem adſcripſit, ejusdem fidei commiſit, vt, ſi filius ſuus intra quatuordecim annos deceſſiſſet, reſtitueret hereditatem Sempronio: non ideo minus fideicommiſſum recte datum intelligi debet, quia tutorem dare mater non potuit. nam et ſi pater, non jure facto teſtamento tutoris fidei commiſerit, aeque praeſtabitur, quemadmodum ſi jure teſtamentum factum fuiſſet: ſufficit enim, vt ab impubere datum fideicommiſſum videatur ab eo dari, quem is, qui dabat, tutorem dederat, vel etiam tutorem fore arbitrabatur. † Idem in curatore impuberis vel minoris annis debet probari. † Nec intereſt, tutor recte datus viuo patre moriatur, vel aliquo priuilegio excuſetur; vel tutor eſſe non poſſit propter aetatem, cui tutor fuerat datus: quibus certe caſibus fideicommiſſum non intercidit, quod a pupillo datum videtur. † Hac denique ratione placuit, a tutore, qui nihil accepit, fideicommiſſum pupillo relinqui non poſſe: quoniam quod ab eo relinquitur extero, non ipſius proprio, ſed pupilli jure debeatur.*

§. 3. Fratre herede inſtituto petit, ne domus alienaretur, ſed vt in familia relinqueretur. * ſi non paruerit heres voluntati, ſed domum alienauerit, vel extero herede inſtituto deceſſerit: omnes fideicommiſſum petent, qui in familia fuerunt. † Quid ergo, ſi non ſint ejusdem gradus? ita res temperari debet, vt proximus quisque primo loco videatur inuitatus: nec tamen ideo ſequentium cauſa propter ſuperiores in poſterum laedi debet, ſed ita proximus quisque admittendus eſt, ſi paratus ſit *cauere*,** ſe familiae domum reſtiturum. Quodſi cautio non fuerit ab eo, qui primo loco admiſſus eſt, deſiderata: nulla quidem eo nomine naſcetur condictio; ſed ſi domus ad exterum quandoque peruenerit, fideicommiſſi petitio familiae competit. Cautionem autem ratione doli mali exceptionis puto juſte deſiderari, quamuis nemo alius vlterior ex familia ſuperſit.

* L. 78. §. 3. h. L. L. 196. §. 2. de V. et P. Subſtit.

** L. 8. pr. de praet. ſtipul.

§. 4. Si quidam ſint poſtea emancipati, tractari poteſt, an hi quoque recte fideicommiſſum petant. Et puto, recte petituros: quoniam familiae appellatione perſonae quoque hae demonſtratae intelliguntur.

70. *Idem* [*lib. 20. Quaeſtionum*]

Imperator ANTONINVS reſcripſit, legatarium, ſi nihil ex legato accepit, ei, cui debet fideicommiſſum, actionibus ſuis poſſe cedere: nec id cogendum ſoluere. Quid ergo, ſi non totum, ſed partem legati relicti reſtituere rogatus, abſtinuit eo? vtrum actionibus ſuis in totum cogatur cedere; an vero nonniſi ad eam quantitatem, quae fideicommiſſo continetur? quod ratio ſuadet. † Sed et ſi legatum perceperit, * non amplius ex cauſa fideicommiſſi cogendus erit ſoluere, quam recepit.

* L. 114. §. 3. de legat. 1. L. 1. §. 17. ad SC. Trebell.

§. 1. Si centum legatis duplum reſtituere rogatus ſit, ad ſummam legati videbitur conſtituiſſe: ſi autem poſt tempus fideicommiſſum relictum ſit, vſurarum duntaxat additamentum admittetur. nec mutanda ſententia erit, quod forte legato percepto magnum emolumentum ex aliquo negotio conſecutus eſt, aut poenam ſtipulationis imminentem euaſit. † Haec ita, ſi quantitas cum quantitate conferatur. Enimuero ſi pecunia accepta, rogatus ſit rem propriam, quanquam majoris pretii eſt, reſtituere: non eſt audiendus legatarius, legato percepto, ſi velit computare: non enim aequitas hoc probare patitur, ſi quod legatorum nomine perceperit, legatarius offerat.

§. 2. Cum quidam filio ſuo ex parte herede inſtituto, patruum ejus coheredem ei dediſſet, et ab eo petiſſet, vt filium ſuum pro virili portione filiis ſuis coheredem faceret: ſi quidem minus eſſet in virili portione, quam fratris hereditas habuit, nihil amplius peti poſſe. quod ſi plus: etiam fructuum, quos patruus percepit, vel, cum percipere potuerit, dolo non cepit, habendam eſſe rationem, reſponſum eſt: non ſecus, quam ſi centum (millibus) legatis rogetur, poſt tempus majorem quantitatem reſtituere.

§. 3. Cum autem rogatus, quidquid ex hereditate ſupererit, poſt mortem ſuam reſtituere, de pretio rerum venditarum alias comparat, deminuiſſe, quae vendidit, non videtur.

71. *Idem (lib. 8. Reſponſorum.)*

Sed quod inde comparatum eſt, vice permutati dominii reſtituetur.

72. *Idem (lib. 20. Quaeſtionum.)*

Idem ſeruandum erit, et ſi proprios creditores, ex ea pecunia dimiſerit: * non enim abſumitur, quod in corpore patrimonii retinetur.

* L. 70. §. 3. L. 71. h. L.

73. *Idem (lib. 23. Quaeſtionum.)*

Si, quod ex Pamphila naſcetur, legatum mihi fuerit, et ego Pamphilam emam, eaque apud me ſit euixa: ratione ſumma reſponſum eſt, non ex cauſa lucratiua partum intelligi meum factum: ideoque petendum ex teſtamento, tanquam iſtum emiſſem; vt ſcilicet, pretii contributione facta, conſequar tantum, quanti puerum, deducta matris aeſtimatione, conſtitiſſe mihi, judex in cauſa legati datus aeſtimauerit.

74. *Idem (lib. 27. Quaeſtionum.)*

Titio centum aureos heres praeſens* dato; deinde protulit diem legatorum: non eſt verum, quod ALFENVS retulit, centum praeſenti deberi: quia diem proprium habuerunt.

75. *Idem (lib. 6. Reſponſorum.)*

Miles ad ſororem epiſtolam, quam poſt mortem ſuam aperiri mandauit, talem ſcripſit: Scire te volo, donare me tibi aureos octingentos: fideicommiſſum deberi ſorori, conſtitit. nec aliud probandum in cujuslibet ſuprema voluntate. Placet enim conſiſtere fideicommiſſum, ac ſi defunctus cum eo loquatur, quem precario remuneratur.

§. 1. Pro parte heres inſtitutus, cui praeceptiones erant relictae, poſt diem legatorum cedentem, ante aditam hereditatem vita deceſſit: partem hereditatis ad coheredes ſubſtitutos pertinere placuit; praeceptionum autem portiones, quae pro parte coheredum conſtiterunt, ad heredes ejus transmitti.

76. *Idem (lib. 7. Reſponſorum.)*

Cum filius diuiſis tribunalibus actionem inofficioſi teſtamenti matris pertuliſſet, atque ita variae ſententiae judicium extitiſſent, heredem, qui filium vicerat, pro partibus, quas aliis coheredibus abſtulit filius, non habiturum praeceptiones ſibi datas, non magis, quam caeteros legatarios actiones, conſtitit. ſed libertates ex teſtamento competere placuit, cum pro parte filius de teſtamento matris litigaſſet: quod non erit trahendum ad ſeruitutes, quae pro parte minui non poſſunt. plane petetur integra ſeruitus ab eo, qui filium vicit: partis autem aeſtimatio praeſtituitur; aut, ſi paratus erit filius pretio accepto ſeruitutem praebere, doli ſummouebitur exceptione legatarius, ſi non offerat partis aeſtimationem, exemplo ſcilicet legis Falcidiae.

§. 1. Lucio Sempronio lego omnem hereditatem Publii Maeuii. Sempronius ea demum onera ſuſcipiet, quae Maeuianae hereditatis fuerunt, et in diem mortis ejus, qui heres Maeuii extitit, perſeuerauerunt: ſicut vice mutua praeſtabuntur actiones, quae praeſtari potuerunt.

§. 2. Dominus, herede fructuario ſcripto, fundum ſub conditione legauit: voluntatis ratio non patitur, vt heres ex cauſa fructus emolumentum retineat. diuerſum in caeteris praediorum ſeruitutibus, quas heres habuit, reſponſum eſt: quoniam fructus portionis inſtar obtinet.

§. 3. Heres meus Titio dato, quod ex teſtamento Sempronii debetur mihi: cum jure nouationis, quam legatarius, idemque teſtator ante fecerat, legatum ex teſtamento non debeatur, * placuit falſam demonſtrationem legatario non obeſſe; nec in totum falſum videri, quod veritatis primordio adjuuaretur.

§. 4. Seruus pure manumiſſus, cui libertas propter impedimentum juris poſt aditam hereditatem non competit, quod ſtatus ejus extrinſecus ſuſpenditur, forte propter adulterii quaeſtionem, ex eodem teſtamento neque legata, neque fideicommiſſa pure data ſperare poteſt: quia dies inutiliter cedit.

§. 5. Pater cum filia pro ſemiſſe herede inſtituta, ſic teſtamento locutus fuerat: Peto, cum morieris; licet alios quoque filios ſuſceperis, Sempronio nepoti meo plus tribuas in honorem nominis mei: neceſſitas quidem reſtituendi nepotibus viriles partes praecedere videbatur, ſed moderandae portionis, quam majorem in vnius nepotis perſonam conferri voluit, arbitrium filiae datum.

§. 6. Non jure tutori dato mater legauit: ſi conſentiat, vt decreto Praetoris confirmetur, et Praetor non idoneum exiſtimet, actio legati [non] denegabitur.

§. 7. Qui Mucianam cautionem, alicujus non faciendi cauſa, interpoſuit, ſi poſtea fecerit: fructus quoque legatorum, quos principio promitti neceſſe eſt, reſtituere debet.

§. 8. Variis actionibus legatorum ſimul legatarius vti non poteſt: quia legatum datum, in partes diuidi non poteſt. non enim ea mente datum eſt legatariis pluribus actionibus vti, ſed vt laxior eis agendi facultas ſit ex vna interim, quae fuerat electa, legatum petere.

§. 9. Repetendorum legatorum facultas ex eo teſtamento ſolutorum danda eſt, quod irritum eſſe poſt defuncti memoriam damnatam * apparuit: modo ſi a legatis ſolutis crimen perduellionis illatum eſt.

* L. 6. §. 11. de injuſt. rupt.

77. *Idem (lib. 8. Reſponſorum.)*

Cum pater filios, eorumque matrem heredes inſtituiſſet, ita ſcripſit: Peto a te, filia, vt, acceptis ex hereditate mea in portionem tuam centum aureis, et praedio Tuſculano, partem hereditatis reſtituas matri tuae. Reſpondi, praedium quidem hereditarium judicio diuiſionis de communi filiam habituram: pecuniam autem de parte ſua retenturam.

§. 1. Eorum, quibus mortis cauſa * donatum eſt, fideicommitti quoquo tempore poteſt: quod fideicommiſſum heredes ſalua Falcidiae ** ratione, quam in his quoque donationibus exemplo legatorum locum habere placuit, praeſtabunt. Si pars donationis fideicommiſſo teneatur, fideicommiſſum quoque munere Falcidiae fungetur. Si tamen alimenta praeſtari voluit, collationis totum onus in reſiduo eſſe, reſpondendum erit ex defuncti voluntate, qui de majore pecunia praeſtari non dubie voluit integra.

* L. 3. pr. de legat. 3.

** L. 8. §. 2. L. 11. ſ. de transact.

§. 2. Mater filiis ſuis vulgo conceptis dotem ſuam mortis cauſa donando ſtipulari permiſit: cum, aliis heredibus inſtitutis, petiſſet a filiis, viro dotem reſtitui, totum viro fideicommiſſum dotis deberi, ſi Falcidiae ratio non interuenerit; ideo retentionem dotis virum habere placuit. alioquin Falcidiae partem heredibus, a filiis ex ſtipulatu cum viro agentibus, ex dote eſſe per id factum actionem reddendam.

§. 3. Surdo et muto, qui legatum accipit, vt, cum morietur, reſtituat, recte mandatur: nam et ignorantes adſtringuntur fideicommiſſo: quibus ignorantibus emolumentum ex teſtamento quaeritur.

§ 4. *Hereditatem filius, cum moreretur, filiis ſuis, vel cui ex his voluiſſet,* reſtituere fuerat rogatus: quo interea in

Digitized by Google

in inſulam deportato, eligendi facultatem non eſſe poena peremptam placuit; nec fideicommiſſi conditionem ante mortem filii heredis exiſtere; viriles autem inter eos fieri, qui eo tempore vixerint, cum de aliis eligendi poteſtas non fuerit.

§. 5. Qui dotale praedium contra legem Juliam vendidit, vxori legatum dedit, et emptoris fidei commiſit, vt amplius ei pretium reſtituat: emptorem fideicommiſſi non teneri conſtabat. ſi tamen, accepto legato mulier venditionem irritam faceret: eam, oblato pretio, doli placuit exceptione ſummoveri.

§. 6. Maeuio debitori ſuo reus ſtipulandi mandauit, vt Titio, cui mortis cauſa donabat, pecuniam debitam ſolueret: cum ſciens dominum vita deceſſiſſe Maeuius pecuniam dediſſet, non eſſe liberationem ſecutam, conſtitit: nec ſi Maeuius ſoluendo non eſſet, in Titium actionem ſolidi, vel jure Falcidiae dandam eſſe; quia mortis cauſa cepiſſe non videretur. diverſum probandum foret, ſi Maeuius, ignorans dominum vita deceſſiſſe, pecuniam errore lapſus dediſſet: tunc enim portio jure Falcidiae reuocaretur.

§. 7. Cum pater fideicommiſſum praediorum, ex teſtamento matris, filiae deberet, eandem pro parte ita heredem inſtituit, vt hereditatem fideicommiſſo compenſaret: eademque praedia filio exheredato dari voluit: Quanquam filia patris hereditatem ſuſcipere noluiſſet, fideicommiſſum tamen ab heredibus eſſe filio praeſtandum, ad quos hereditatis portio, quam accepit filia, redierat, placuit: quod ſi alium filiae ſubſtituiſſet, eum oportere filio fideicommiſſum reddere.

§. 8. Euictis praediis, quae pater, qui ſe dominum eſſe crediderit, verbis fideicommiſſi filio reliquit, nulla cum fratribus et coheredibus actio erit: ſi tamen inter filios diuiſionem fecit, arbiter conjectura voluntatis, non patietur, eum partes coheredibus praelegatas reſtituere: niſi parati fuerint et ipſi patris judicium fratri conſeruari.

§. 9. Pater certam pecuniam exheredatae filiae verbis fideicommiſſi reliquit, eamque nupturae dotis nomine dari voluit, filio dotem ſtipulante: cum filius minorem dotem dediſſet, ſuperfluum eſſe filiae reddendum conſtabat. diuortio quoque ſecuto, fideicommiſſum filiam recte petituram, vt actio ſtipulationis ſibi praeſtaretur: quoniam veriſimile non erat, patrem interponi ſtipulationem voluiſſe, quo filia poſt primas nuptias indotata conſtitueretur: caeterum, ſi poſtea nuberet, ad ſecundas nuptias cautionem extendi non oportere.

§. 10. A filia pater petierat, vt, cui vellet ex liberis ſuis praedia, cum moreretur, reſtitueret: vni ex liberis praedia fideicommiſſi viua donauit: non eſſe electionem, propter incertum diem fideicommiſſi, certae donationis, videbatur. nam in eum deſtinatio dirigi poteſt, qui fideicommiſſum inter caeteros habiturus eſt, remota matris electione.

§. 11. Fidei heredum meorum committo, ne fundum Tuſculanum alienent, et ne de familia nominis mei exeat: ſecundum voluntatem eos quoque inuitatos intelligendum eſt, quibus heredes extranei fideicommiſſam libertatem reddiderunt.

§. 12. Fidei tuae committo vxor, (vt des) vt reſtituas filiae meae, cum morieris, quidquid ad te quoquo nomine de bonis meis peruenerit: etiam ea, quae poſtea codicillis vxori dedit, fideicommiſſo continebuntur. nam † *ordo ſcripturae non impedit cauſam juris, ac voluntatis.* ſed dos praelegata retinebitur, quoniam reddi potius videtur, quam dari.

§. 13. Volo praedia dari libertis meis: quod ſi quis eorum ſine liberis vita deceſſerit, partes eorum ad reliquos pertinere volo: colibertum patris eundemque filium, ex voluntate ſubſtitutionem excludere placuit.

§. 14. Curatoris ſui fruſtra fidei commiſiſſe videbatur, *vt heredi fratri negotiorum geſtorum rationem redderet:* quanquam igitur teſtamento cautum eſſet, *vt, cum ad ſtatum ſuum frater peruenisſet, ei demum ſolueretur:* tamen ſub curatore alio fratrem agentem, recte placuit actionem inferre; cum illis verbis fratri potius conſultum videretur, quam ſolutio, quae juſte fieri potuit, dilata.

§. 15. Ab inſtituto extraneo praedia libertis, cum moreretur, verbis fideicommiſſi reliquerat, et petierat, *ne ex nomine familiae alienarentur:* ſubſtitutum ea praedia debere ex defuncti voluntate, reſpondi; ſed vtrum confeſtim, an ſub eadem conditione, voluntatis eſſe quaeſtionem: ſed conjectura ex voluntate teſtatoris capienda, mors inſtituti expectanda (eſt).

§. 16. Menſae negotium ex cauſa fideicommiſſi cum indemnitate heredum per cautionem ſuſceptum, emptioni ſimile videtur, et ideo non erit quaerendum, an plus in aere alieno ſit, quam in quaeſtu.

§. 17. Pater filiae mancipia, quae nubenti dedit, verbis fideicommiſſi praeſtari voluit. partus ſuſceptos, etſi matres ante teſtamentum mortuae fuiſſent, ex cauſa fideicommiſſi praeſtandos reſpondi: nec aliud in vxore confirmatis donationibus pridem obſeruatum eſt.

§. 18. Hereditatem poſt mortem ſuam rogati reſtituere nominum periculo, quae per diuiſionem obtigerunt, inter coheredes interpoſitis delegationibus, non adſtringuntur: (non) magis, quam praediorum, cum permutatio rerum diſcernens communionem interueniet.

§. 19. *Filia mea praecipiat, ſibique habeat, volo, rem matris ſuae:* fructus, quos medio tempore pater percipiet, nec in ſeparato habuit, ſed abſumpſit, vel in ſuum patrimonium conuertit, non videntur filiae relicti.

§. 20. *Dulciſſimis fratribus meis, auunculis autem tuis, quaecunque mihi ſuperſunt in Pamphilia, Lycia, vel vbicunque, de maternis bonis, concedi volo, ne quam cum his controuerſiam habeas:* omnia corpora maternae hereditatis, quae in eadem cauſa dominii manſerunt, ad voluntatem fideicommiſſi pertinent: Ex iiſdem igitur facultatibus percepta pecunia, et in corpus proprii patrimonii verſa; item jura diviſionis res propriae factae non praeſtabuntur: cum diſcordiis propinquorum ſedandis proſpexerit, quas materia communionis ſolet excitare.

§. 21. Pater pluribus filiis heredibus inſtitutis moriens claues et annulum, cuſtodiae cauſa, majori natu filiae tradidit; et libertum eidem filiae, qui praeſens erat, res, quas ſub cura ſua habuit, adſignare juſſit; commune filiorum negotium geſtum intelligebatur; nec ob eam rem apud arbitrum diuiſionis praecipuam cauſam filiae fore.

§. 22. Cum imperfecta ſcriptura inuenitur, ita demum verbum legati vel fideicommiſſi, quod praecedit, vel ſequitur, ad communionem adſumitur, ſi dicto ſcriptum congruat

§. 23. Filius matrem heredem ſcripſerat, et fideicommiſſa tabulis data eum jurisjurandi religione praeſtari rogauerat, cum teſtamentum nullo jure factum eſſet: nihilominus matrem legitimam heredem cogendam praeſtare fideicommiſſa, reſpondi: nam enixae voluntatis preces ad omnem ſucceſſionis ſpeciem porrectae videbantur.

Digitized by Google

§. 24. *Mando filiae meae pro ſalute ſollicitus ipſius, vt quoad liberos tollat, teſtamentum non faciat: ita enim poterit ſine periculo viuere;* fideicommiſſariam hereditatem ſorori coheredi non videri relictam, apparuit; quod non de pecunia ſua teſtari, ſed obtentu conſilii, derogare juri, teſtamentum fieri prohibendo, voluit.

§. 25. Rogo, filia, bona tua quandoque diſtribuas liberis tuis, vt quisquis de te meruerit: videtur omnibus liberis, etſi non aequaliter promeruerint, fideicommiſſum relictum. quibus, matris electione ceſſante, ſufficiet, ſi non offenderint; eos autem, quos mater elegerit, fore potiores, ſi ſoli promeruiſſent, exiſtimaui: quod ſi neminem elegerit, eos ſolos non admitti, qui offenderunt.

§. 26. Donationis praediorum epiſtolam, ignorante filio, mater in aede ſacra verbis fideicommiſſi non ſubnixam depoſuit, et literas tales ad aedituum miſit: *Inſtrumentum voluntatis meae poſt mortem meam filio meo tradi volo:* Cum pluribus inteſtato diem ſuum obiſſet, intelligi fideicommiſſum filio relictum, reſpondi: non enim quaeri oportet, cum quo de ſupremis [quis] loquatur, ſed in quem voluntatis intentio dirigetur.

§. 27. Libertis praedium reliquit, ac petiit, *ne id alienarent, vtque in familia libertorum retinerent.* ſi, excepto vno, caeteri partes ſuas vendiderint, qui non vendidit, caeterorum partes, quibus non dedit alienandi voluntatem, integras petet. eos enim ad fideicommiſſum videtur inuitaſſe, qui judicio paruerunt: alioquin † perabſurdum erit, vice mutua petitionem induci; ſcilicet vt ab altero partem alienatam quis petat, cum partem ſuam alienando perdiderit. Sed hoc ita procedere poteſt, ſi pariter alienauerint. caeterum, prout quisque prior alienauerit, partem poſterioribus non faciet: qui vero tardius vendidit, ei, qui non vendidit, in ſuperiorum partibus feciſſe partem intelligitur: ac ſi nemo vendiderit, et nouiſſimus ſine liberis vita deceſſerit, fideicommiſſi petitio non ſupererit.

§. 28. Cum inter libertos ad praedii legatum liberta quoque fuiſſet admiſſa, quod patronus petit, vt de nomine familiae non exiret, heredem libertae filium partem praedii, quam mater accepit, retinere viſum eſt.

§. 29. Cum exiſtimaret ad ſolam conſobrinam ſuam bona peruentura, codicillis ab ea factis pluribus fideicommiſſa reliquerat: jure ſucceſſionis ad duos ejusdem gradus poſſeſſione deuoluta, rationibus [aequitatis], et perpetui Edicti exemplo, pro parte dimidia mulierem releuandam, reſpondi; ſed libertates ab ea praeſtandas, quas intercidere damni cauſa durum videbatur.

§. 30. Pater, qui filio ſemiſſem dederat, et ſororibus ejus impuberibus quadrantes, quibus fratrem tutorem dedit, ita fuerat locutus: *Fili, contentus eris pro tuo ſemiſſe aureis ducentis, et vos filiae pro veſtris quadrantibus centenis aureis,* vice mutua liberis fideicommiſſum hereditatis reliquiſſe non videbatur, ſed aeſtimationem, vt a parentibus frugi fieri ſolet, patrimonii ſui feciſſe: nec idcirco fratrem judicio tutelae bonae fidei rationes quandoque praeſcriptione demonſtratae quantitatis excluſurum.

§. 31. Titio fratri ſuo Maeuius hereditatem Seji, [a] quo heres inſtitutus erat, poſt mortem ſuam reſtituere rogatus, eodem Titio herede ſcripto, petiit, vt moriens Titius tam ſuam, quam Seji hereditatem Sempronio reſtitueret. cum ex fructibus medio tempore perceptis fideicommiſſi debitam quantitatem Titius percepiſſet, aeris alieni loco non eſſe deducendum fideicommiſſum, reſpondi: quoniam ratione compenſationis percepiſſe debitum videbatur. plane ſi ea lege Maeuius Titium heredem inſtituat, *ne fideicommiſſum ex teſtamento Seji retineat,* Falcidiam compenſationi ſufficere: ſed iniquitate occurrere: prudentius autem fecerit, ſi ex teſtamento fratris hereditatem repudiauerit, et inteſtati poſſeſſionem acceperit: nec videbitur dolo feciſſe, cum fraudem excluſerit.

§. 32. *A te vero, marite, ſi quid liberorum habueris, illis praedia relinquas: vel ſi non habueris; tuis, ſiue meis propinquis, aut etiam libertis noſtris:* non eſſe datam electionem, ſed ordinem ſcripturae factum ſubſtitutioni, reſpondi.

§. 33. Vicos ciuitati relictos, qui proprios fines habebant, ex cauſa fideicommiſſi non ideo minus deberi placuit, quod teſtator fines eorum ſignificaturum, et certaminis formam, quam celebrari ſingulis annis voluit, alia ſcriptura ſe declaraturum promiſit, ac poſtea morte praeuentus non fecit.

78. *Idem* [*lib. 9. Reſponſorum*]

Qui ſolidum fideicommiſſum fruſtra petebat, herede Falcidiam objiciente, ſi partem interim ſolui ſibi deſiderauerit, neque acceperit, in eam moram paſſus intelligitur.

§. 1. Cum poſt mortem emptoris, venditionem Reipublicae praediorum optimus maximusque Princeps noſter SEVERVS AVGVSTVS reſcindi, heredibus pretio reſtituto, juſſiſſet: de pecunia legatario, cui praedium emptor ex ea poſſeſſione legauerat, conjectura voluntatis, pro modo aeſtimationis, partem ſoluendam eſſe reſpondi.

§. 2. Etiam Reſpublica fideicommiſſi poſt moram vſuras praeſtare cogitur: ſed damnum, ſi quod ex ea re fuerit ſecutum, ab his ſarciendum erit, qui poſt dictam ſententiam judicatum ſoluere ſuperſederunt. † Nec aliud ſeruabitur in litis ſumptibus, ſi ratio litigandi non fuit: † *ignaviam* etenim *praetendentes audiri non oportere.* † Quod in tutoribus quoque probatur.

§. 3 Praedium pater de familia liberorum alienari verbis fideicommiſſi prohibuit: ſupremus ex liberis, qui fideicommiſſum petere potuit, non idcirco minus actionem in bonis reliquiſſe viſus eſt, quod heredem extrarium ſine liberis decedens habuit.

§. 4. Si creditor ab eo, qui teſtamentum fecit, domum acceptam jure pignoris vendidit: contra emptorem fideicommiſſi cauſa, tametſi voluntatem defuncti non ignorauit, nihil decernetur.

79. *Idem* (*lib. 11. Reſponſorum.*)

Quae fideicommiſſa moriens libertis viri debuit, eorundem praediorum ſuis quoque libertis fructum reliquit. juris ignoratione lapſi, qui petere praedia ex mariti teſtamento debuerunt, ſecundum fideicommiſſum inter caeteros longo tempore perceperunt: non ideo peremptam videri petitionem prioris fideicommiſſi conſtitit.

80. *Idem* (*lib. 1. Definitionum.*)

Legatum ita dominium rei legatarii facit, vt hereditas heredis res ſingulas: quod eo pertinet, vt, ſi pure res relicta ſit, et legatarius non repudiauit defuncti voluntatem: recta via dominium, quod hereditatis fuit, ad legatarium transeat, nunquam factum heredis. *

* L. 9. §. 5. de pecul. L. 19. §. 1. ad SC. Treb. L. 64. ſ. de furt.

81. PAVLVS (*lib. 9. Quaeſtionum.*)

Si quis teſtamento facto, à filiis ſuis, quos heredes inſtituiſſet, fideicommiſſa reliquiſſet, non vt a legitimis heredibus,

ſed

Digitized by Google

ſed vt a ſcriptis, et teſtamentum aliquo caſu irritum factum ſit, filii ab inteſtato venientes fideicommiſſa ex teſtamento praeſtare compelli non poſſunt.

82. *Idem (lib. 10. Quaeſtionum.)*

Debitor decem legauit creditori, quae ei poſt annum ſub pignore debebat: non (vt quidam putant) medii temporis tantum commodum ex teſtamento debetur, ſed tota decem peti poſſunt. Nec tollitur petitio, ſi interim annus ſuperuenerit: nam ſufficit, quod vtiliter dies ceſſit. Quod ſi viuo teſtatore annus ſuperueniat: dicendum erit, inutile effici legatum, quanquam conſtiterit ab initio. Sic et in dote praelegata reſponſum eſt, totam eam ex teſtamento peti poſſe. Alioquin ſecundum illam ſententiam, ſi interuſurium tantum eſt in legato, quid dicemus, ſi fundus legatus ſit ex die debitus? nam nec pecunia peti poteſt, quae non eſt legata: nec pars fundi facile inueniretur, quae poſſit pro commodo peti.

§. 1. Si primo, et ſecundo, et tertio heredibus inſtitutis, ſic legata dentur, *ſi mihi primus heres non erit, ſecundus Titio decem dato: Si ſecundus mihi heres non erit, primus Sejo fundum Tuſculanum dato:* vtrisque omittentibus hereditatem, primo et ſecundo, quaerebatur, ſubſtituti, quos eis dederat, an et cui legata praeſtare debent? Ab vtroque ſubſtituto legata debentur.

§. 2. Seruo alieno poſſe rem domini legari Valens ſcribit: item id, quod domino ejus pure debetur. Cum enim ſeruo alieno aliquid in teſtamento damus, domini perſona ad hoc tantum inſpicitur, vt ſit cum eo teſtamenti factio: caeterum ex perſona ſerui conſtitit legatum. Et ideo rectiſſime Julianus definit, † id demum ſeruo alieno legari poſſe, quod ipſe liber factus capere poſſet. Calumnioſa eſt enim illa annotatio, poſſe legari ſeruo, et quamdiu ſeruiat: nam et hoc legatum ex perſona ſerui vires accipit. Alioquin et illud annotaremus, eſſe quosdam ſeruos, qui, licet libertatem conſequi non poſſint, attamen legatum et hereditatem poſſunt adquirere domino. Ex illo igitur praecepto, quod dicimus, *ſeruus inſpici perſonam in teſtamentis*, dictum eſt, ſeruo hereditario legari poſſe. Ita non mirum, ſi res domini, et quod ei debetur, ſeruo ejus pure legari poſſit: quamuis domino ejus non poſſent [haec] vtiliter legari.

83. *Idem (lib. 11. Quaeſtionum.)*

Latinus Largus: proxime ex facto incidit ſpecies talis: Libertinus patronum ex ſemiſſe heredem inſtituit, et filiam ſuam ex alio ſemiſſe: fideicommiſit filiae, vt quibusdam ancillis patroni reſtitueret, cum hae manumiſſae eſſent: et ſi eadem filia heres non eſſet, ſubſtituit ei easdem ancillas: quoniam filia non voluit heres exiſtere, ancillae juſſu domini, [id eſt, patroni] adierunt defuncti hereditatem. Poſt aliquantum temporis ab eo manumiſſae quaerebant, an fideicommiſſum petere ab eodem patrono poſſint: rogo ergo, quid de hoc exiſtimes, reſcribas? Reſpondi, nec repetitum videri in hunc caſum fideicommiſſum; ſed alterutrum datum, vel fideicommiſſum, vel ipſam hereditatem: melius autem dici, in eundem caſum ſubſtitutas videri, in quem caſum fideicommiſſum meruerunt; et ideo ad ſubſtitutionem eas vocari. Cum enim ſeruo alieno fideicommiſſum ab vno ex heredibus ſub conditione libertatis fuerit datum, idemque ſeruus ei heredi ſubſtituatur; licet pure ſubſtitutio facta ſit, tamen ſub eadem conditione ſubſtitutus videtur, ſub qua fideicommiſſum meruit.

84. *Idem (lib. 21. Quaeſtionum.)*

Si quis ſeruo ſuo fideicommiſſam libertatem reliquit, et aliud quid adſcripſit: quidam dicunt, quia placebat, ab herede eum manumitti debere, futurum eſſe, vt non admittatur ad fideicommiſſum. Sed hoc iniquum eſt, in hujusmodi enim perſona vtriusque quodammodo dies ceſſit, et libertatis, et pecuniae petendae: adeo vt putem, † et ſi mora fiat praeſtandae libertati, etiam fideicommiſſo moram videri factam, et vſurarum onus accedere. Nam et caetera, quae medio tempore adquiſiit domino, dum moratur praeſtare libertatem, eidem reſtitui oportere, rectiſſime reſponſum eſt.

85. PAVLVS *(lib. 4. Reſponſorum.)*

Creditorem, cui res pignoris jure obligata à debitore legata eſſet, * non prohiberi pecuniam creditam petere, ſi voluntas teſtatoris compenſare volentis euidenter non oſtenderetur.

* L. 123. pr. de legat. 1.

86. *Idem (lib. 13. Reſponſorum.)*

Cajus Sejus pronepos meus heres mihi eſto ex ſemiſſe bonorum meorum, excepta domo mea, et paterna, in quibus habito, cum omnibus, quae ibi ſunt. Quae omnia ſcias ad portionem hereditatis, quam tibi dedi, non pertinere. Quaero, cum ſit in his domibus argentum, nomina debitorum, ſuppellex, mancipia: an haec omnia, * quae illic inueniuntur, ad alios heredes inſtitutos debeant pertinere? Paulus reſpondit: nomina debitorum non contineri, ſed omnium eſſe communia: in caeteris vero nullum pronepoti locum eſſe. §. 1. Titius, cum fratris filio fundos et vrbana praedia legaret, in his et fundum Sejanum legauit: quem ipſe paterfamilias, quoad viueret, vno quidem nomine vniuerſum habuit, ſed, quo facilius conductorem inueniret, per duas partes locabat: Ita vt ex qualitate loci ſuperiorem partem, Sejanum ſuperiorem, inferiorem autem partem, Sejanum inferiorem appellaret: Quaero, an is fundus totus ad fratris filium pertineat? Paulus reſpondit, ſi teſtator fundum Sejanum vno nomine vniuerſum poſſedit: quamuis eundem diuiſis partibus locauerat, vniuerſum eum ex cauſa fideicommiſſi praeſtare oportere: niſi ſi heres, de qua parte teſtator ſenſerit, euidenter probauerit. * L. 41. §. 6. L. 92. §. 1. de leg. 3.

87. *Idem (lib. 14. Reſponſorum.)*

Titia Sejo teſſeram frumentariam comparari voluit, poſt diem trigeſimum a morte ipſius. Quaero, cum Sejus viua teſtatrice, teſſeram frumentariam ex cauſa lucratiua habere coepit, nec poſſit id, quod habet, petere; an ei actio competat? Paulus reſpondit, ei, de quo quaeritur, pretium teſſerae praeſtandum: quoniam tale fideicommiſſum magis in quantitate, quam in corpore conſiſtit.

§. 1. Vſuras fideicommiſſi, poſt impletos annos viginti quinque, puellae, ex quo mora facta eſt, deberi reſpondi: quamvis enim conſtitutum ſit, vt minoribus viginti quinque annis vſurae omnimodo praeſtentur: tamen non pro mora hoc habendum eſt, quam ſufficit ſemel interueniſſe, vt perpetuo debeantur.

§. 2. Seja libertis ſuis fundum legauit, fideique eorum ita commiſit: *Fidei autem veſtrae, Vere et Sapide, committo, ne eum fundum vendatis: eumque, qui ex vobis vltimus deceſſerit, cum morietur, reſtituat Symph[o]o liberto meo, et ſucceſſui, et Beryllo, et Sapido, quos infra manumiſi, quive ex his tunc ſuperuiuent.* Quaero, cum nec in prima parte teſtamenti, qua fundum praelegauit, eos ſubſtituit, in ſecunda tamen adjecerit verbum, *qui vltimus deceſſerit*, an pars vnius defuncti ad alterum pertineret? Paulus reſpondit, teſtatricem videri in eo fideicommiſſo, de quo quaeritur, duos gradus ſubſtitutionis feciſſe: vnum, vt is, qui ex duobus prior mo-

Digitized by Google

rietur, alteri reſtitueret: alterum, vt nouiſſimus his reſtitueret, quos nominatim poſtea enumerauit.

§. 3. Imperator ALEXANDER AVGVSTVS Claudiano Juliano, Praefecto vrbi: *Si liquet tibi, Juliane chariſſime, auiam interuertendae inofficioſi querelae patrimonium ſuum donationibus in nepotem factis exinaniſſe: ratio depoſcit, id, quod donatum eſt, pro dimidia parte reuocari*

§. 4. Lucius Titius, cum haberet quinque liberos, vniuerſos emancipauit, et in vnum filium Cajum Sejum ampliſſimas facultates donationibus contulit, et modicum ſibi reſiduum ſeruauit, et vniuerſos liberos cum vxore ſcripſit heredes; in eodem teſtamento duas poſſeſſiones, quas retinuerat, eidem Cajo Sejo praelegauit: et ab eo petiit, vt ex reditibus praediorum, quae viuus ei donauerat, Maeuiae filiae tot aureos daret, item alteri fratri alios tot: conuentus a Maeuia ſorore ſua, legem Falcidiam implorat. Quaero, cum ſanctiſſimus IMPERATOR (vt ſupra ſcriptum eſt) contra voluntatem donantis, ea, quae donata ſunt, reuocari praeceperit: an Cajus Sejus compellendus ſit ſecundum voluntatem patris ex donationibus fideicommiſſum praeſtare heredi ſororis? PAVLVS reſpondit, poſt literas IMPERATORIS noſtri dubitari non oportere, quin in hac quoque ſpecie, de qua quaeritur, ſubueniendum ſit liberis, quorum portio, in vnum filium donationibus collatis, imminuta eſt: praeſertim cum IMPERATOR noſter contra voluntatem patris ſubuenerit; in propoſita autem cauſa etiam voluntas patris pro his, qui fideicommiſſum petunt, intercedit. Sed ſi Falcidia lex intercedit, fideicommiſſa in ſolidum eſſe praeſtanda, propter immodicarum donationum rationem.

18. SCAEVOLA (*lib. 3. Reſponſorum*)

Lucius Titius teſtamento ita cauit: Si quid cuique liberorum meorum dedi, aut donaui, aut in vſum conceſſi, aut ſibi acquiſiit, aut ei ab aliquo datum, aut relictum eſt: id ſibi praecipiat, ſumat, habeat: filii nomine calendarium fecerat: poſtea ſententia dicta eſt, et *placuit*, id, quod ſub nomine ipſius filii in calendario remanſerat, ei deberi: non etiam id, quod exactum in rationes ſuas pater conuertiſſet: Quaero, ſi id, quod exegiſſet pater ex nominibus filii ante teſtamentum factum, iterum poſt teſtamentum factum in nomen filii conuertiſſet: an ad filium ſecundum ſententiam pertineret? Reſpondi, id, quod ex eadem cauſa exactum in eandem cauſam rediiſſet, deberi.

§. 1. A te peto, Titi fideique tuae committo, vti curam condendi corporis mei ſuſcipias, et pro hoc tot aureos è medio praecipito. Quaero, an ſi Lucius Titius minus quam decem aureos erogauerit, reliqua ſumma heredibus proficiat? Reſpondi, ſecundum ea, quae praeponerentur, heredum commodo proficere.

§. 2. Quae marito heres extiterat, ita teſtamento cauit: Maeui et Semproni, filii dulciſſimi, praecipitote omne, quicquid ex hereditate bonisue Titii domini mei, patris veſtri, ad me peruenit mortis ejus tempore: ita tamen, vt omne onus ejusdem hereditatis tam in praeteritum, quam in futurum, nec non etiam ſi quid poſt mortem Titii domini mei, agnoſcatis. Quaero, an ſi quid ſoluiſſet poſt mortem mariti, cum ipſa fructus cepiſſet, dediſſet, ad onus eorum pertineret? Reſpondi, ſecundum ea, quae proponerentur, ea duntaxat onera legatariis impoſuiſſe, quae ſupereſſent.

§. 3. Quisquis mihi heres heredesue, hoc amplius Lucius Eutychus, quam quod eum heredem inſtitui, è media hereditate ſumito, filiique habeto vna cum Pamphilo, quem liberum eſſe jubeo, inſtrumentum tabernae ferrariae, ita vt negotium exerceatis: Lucius Eutychus viua teſtatrice deceſſit: pars hereditatis ejus ad coheredem pertinuit. Quaero, an Pamphilus eodem teſtamento manumiſſus, ad petitionem partis inſtrumenti admitti poſſit: licet taberna, vt voluit teſtatrix, exerceri non poſſit? Reſpondi, admitti.

§. 4. Sempronia ſubſtituta heredi inſtituto, legata accepit, *ſi heres non eſſet:* mouit contra inſtitutum actionem, quod dolo ejus factum eſſe dicebat, quo minus teſtatrix volens primo loco ſcribere eam heredem, teſtamentum mutaret: nec obtinuit. Quaero, an legati perſecutionem ſaluam haberet? Reſpondi, ſecundum ea, quae proponerentur, ſaluam habere.

§. 5. Teſtator legata ante quinquennium vetuit peti, praeſtarique: ſed heres quaedam ſua ſponte ante quinquennium ſoluit. Quaeſitum eſt, an ejus, quod ante diem exiſtentem ſolutum eſt, repraeſentationem in reliqua ſolutione legati reputare poſſit? Reſpondi, non propterea minus relictum videri, quod aliquid ante diem ſit ſolutum.

§. 6. Lucius Titius teſtamento ita cauit: Praediolum meum dari volo libertis libertabusque meis, et quos hoc teſtamento manumiſi, et Sejae alumnae meae, ita vt ne de nomine familiae meae exeat, donec ad vnum proprietas perueniat. Quaero, an Seja in communione cum libertis habeat portionem: an vero ſibi partem dimidiam ejus praedioli vindicare poſſit? Reſpondi, perſpicuam eſſe teſtantis voluntatem, omnes ad viriles partes vocantis.

§. 7. Impuberem filium heredem inſtituit: vxori dotem praelegauit, item ornamenta, et ſeruos, et aureos decem: et ſi impubes deceſſiſſet, ſubſtitutis a quibus ita legauit, quaecunque primis tabulis dedi, eadem omnia ab heredibus quoque heredis mei in duplum dari volo. Quaeritur, an ex ſubſtitutione, impubere mortuo, dos quoque iterum debeatur? Reſpondi, non videri de dotis legato duplicando teſtatorem ſenſiſſe. † Item quaero, cum corpora legata etiam nunc ex lucratiua cauſa poſſideantur, an a ſubſtitutis peti poſſint? Reſpondi, non poſſe.

§. 8. Ciuibus meis do, lego Chirographum Caji Seji: poſtea codicillis vetuit à Sejo exigi: et ab herede petiit, vt ex alterius debitoris debito, quem codicillis nominauit, eandem ſummam reipublicae daret. Quaeſitum eſt, ſi poſterior idoneus non eſſet, an integram quantitatem heredes praeſtare debeant? Reſpondi, heredes Reipublicae aduerſus eum duntaxat debitorem, qui nouiſſimis codicillis (vt proponitur) deſignatus eſt, actionem praeſtare debere.

§. 9. Filiam ex aſſe inſtituit heredem, eique ſubſtituit nepotem ſuum, et ita cauit: Si (quod abominor) neque filia mea, neque nepos meus, heredes mihi erunt, tunc portionem meam partis dimidiae fundi illius ad libertos meos pertinere volo. Quaeritur, cum ante teſtatorem et filia et nepos deceſſerunt, et inteſtati bona pertinuerunt ad pronepotem ejus: an fideicommiſſum ad libertos pertineret? Reſpondi, ſecundum ea, quae proponerentur, ſi nullus alius heres inſtitutus ſubſtitutusque eſſet, quam filia et nepos, videri legitimorum fideicommiſſum eſſe, vt praeſtarentur.

§. 10. Quisquis mihi heres erit, ſciat debere me Demetrio patruo meo denaria tria, et depoſita apud me à Seleuco patruo meo denaria tria, quae etiam protinus reddi et ſolui eis jubeo. Quaeſitum eſt, an, ſi non deberentur, actio eſſet? Reſpondi, ſi non deberentur, nullam quaſi ex debito actionem eſſe, ſed ex fideicommiſſo.

§. 11.

Digitized by Google

§. 11. Lucius Titius Damam et Pamphilum libertos ſuos ante biennium mortis ſuae de domo dimiſit; et cibaria, quae dabat, praeſtare deſiit; mox facto teſtamento ita legauit, quisquis mihi heres erit, omnibus libertis meis, quos hoc teſtamento manumiſi, et quos ante habui, quosque vt manumittantur, petii alimentorum nomine in menſes ſingulos certam pecuniam dato: Quaeſitum eſt, an Damae et Pamphilo fideicommiſſum debeatur? Reſpondi, ſecundum ea, quae proponerentur, ita deberi, ſi hi, qui petent, manifeſte docerent, eo animo circa ſe patronum, cum teſtamentum faceret, eſſe coepiſſe, vt his quoque legatum dari vellet: alioquin nihil ipſis praeſtetur.

§. 12. Damae et Pamphilo, quos teſtamento manumiſerat, fundum dedit, *ita vt poſt mortem ſuam filiis ſuis reſtituerent*: eodem teſtamento petiit ab heredibus ſuis, *vt Pamphilam manumitterent*, quae Pamphila filia naturalis erat Pamphili: idem Pamphilus, poſt diem legati ſui cedentem, teſtamento heredem inſtituit Maeuium, ejusque fidei commiſit, *vt hereditatem ſuam* (id eſt, fundi ſupraſcripti partem dimidiam, quam ſolam in bonis ex teſtamento patronae ſuae habebat) *Pamphilae filiae ſuae, cum primum libera fuiſſet, reſtitueret.* Quaero: Pamphila manumiſſa vtrum ex teſtamento ſuperiore patris ſui patronae eam partem petere poſſit, an vero ex teſtamento patris naturalis, ex cauſa fideicommiſſi, habita ratione Legis Falcidiae? Reſpondi, ex his, quae proponerentur, probari, Pamphilam duntaxat ex teſtamento ſuperiore fideicommiſſum petere poſſe. CLAVDIVS: quia creditur, † appellatione filiorum et naturales liberos, id eſt, in ſeruitute ſuſceptos contineri.

§. 13. SCAEVOLA: Codicillis Cajo Sejo centum legauit, ejusque fidei commiſit, *vt ancillae teſtatoris ea daret.* Quaero, an vtile fideicommiſſum ſit, quod legatarius ancillae teſtatoris dare juſſus eſt? Reſpondi, non eſſe. Item, ſi vtile non eſt, an legatarius heredi, cujus ancilla eſt, reſtituere compellatur? Reſpondi, non compelli: ſed nec ipſum legatarium legatum petere poſſe.

§. 14. Inſulam libertis vtriusque ſexus legauit, ita vt ex reditu ejus maſculi duplum, foeminae ſimplum percipiant: eamque alienari vetuit: ex conſenſu omnium ab herede venundata eſt. Quaero: an et ex pretio inſulae duplum mares, ſimplum caperent foeminae? Reſpondi, ob pretium nullam fideicommiſſi perſecutionem eſſe, niſi ea mente venditioni conſenſerunt, vt ſimiliter ex pretio mares quidem duplum, foeminae autem ſimplum conſequantur.

§. 15. Inſtituto filio herede, et ex eo nepotibus emancipatis, teſtator ita cauit: *Βέλομαι δὲ τὰς ἐμὰς οἰκίας μὴ πωλεῖσθαι ὑπὸ τῶν κληρονόμων με μηδὲ δανείζεσθαι κατ' αὐτῶν. Ἀλλὰ μένειν αὐτὰς ἀκεραίας αὐτοῖς, καὶ υἱοῖς, καὶ ἐκγόνοις, εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον. Ἐὰν δέ τις βεληθῇ αὐτῶν πωλῆσαι τὸ μέρος αὐτῶ, ἢ δανείσασθαι κατ' αὐτῶ· ἐξεσίαν ἐχέτω πωλῆσαι τῷ συγκληρονόμῳ αὐτῶ, καὶ δανείζεσθαι παρ' αὐτῶ. Ἐὰν δέ τις παρὰ ταῦτα ποιήσῃ· ἔσαι τὸ χρηματιζόμενον ἄχρηστον καὶ ἄκυρον.* Id eſt, volo meas aedes non vendi ab heredibus meis, neque foenerari ſuper eas: ſed manere eas firmas, ſimplices, meis filiis et nepotibus per vniuerſum tempus. Si autem aliquis eorum voluerit vendere partem ſuam, vel foenerari ſuper eam: poteſtatem habeat vendere coheredi ſuo et foenerari ab eo: ſi autem aliquis praeter haec fecerit; erit, quod obligatur, inutile atque irritum. Quaeritur, cum filius defuncti mutuam pecuniam à Flauia Dionyſia acceperit, et locatis aedibus pro parte ſua, penſiones ſibi debitas creditrici delegauerit, an conditio teſtamenti extitiſſe videatur, vt filiis ſuis fideicommiſſi nomine teneatur? Reſpondi, ſecundum ea, quae proponerentur, non extitiſſe.

§. 16. Matre et vxore heredibus inſtitutis ita cauit: A te, vxor cariſſima, peto, ne quid poſt mortem tuam fratribus tuis relinquas: habes filios ſororum tuarum, quibus relinquas: ſcis vnum fratrem tuum filium noſtrum occidiſſe, dum ei rapinam facit: ſed et alius mihi deteriora fecit. Quaero, cum vxor inteſtata deceſſit, et legitima ejus hereditas ad fratrem pertineat, an [ſororis] filii fideicommiſſum ab eo petere poſſint? Reſpondi, poſſe defendi, fideicommiſſum deberi.

§. 17. Lucius Titius hoc meum teſtamentum ſcripſi ſine vllo Jurisperito, rationem animi mei potius ſecutus, quam nimiam et miſeram diligentiam: et ſi minus aliquid legitime minusue perite fecero, pro jure legitimo haberi debet hominis ſani voluntas: deinde heredes inſtituit. Quaeſitum eſt, inteſtati ejus bonorum poſſeſſione petita, an portiones adſcriptae ex cauſa fideicommiſſi peti poſſunt? Reſpondi, ſecundum ea, quae proponerentur, poſſe.

89. *Idem (lib. 4. Reſponſorum)*

Teſtamento filium et vxorem ſuam heredes inſtituit: poſtea Epiſtolam ſcripſiſſe dicitur, qua et quidquid in peculio habuit filius, ei donauit, et adjecit, *praecipua haec eum, ſuique juris, et poſt mortem ſuam habere velle.* Quaero, cum teſtamento ſignificauerit, ſi quid obſignatum recepiſſet, id vice codicillorum valeret, epiſtola autem non ſit obſignata: an quae epiſtola continentur, ad filium pertineant? Reſpondi, ſi fides epiſtolae relictae conſtaret, deberi, quae in eam dare ſe velle ſignificauit.

§. 1. Qui indiuiſam cum fratre ſuo rem habebat, filias ſuas heredes inſtituit, et ita cauit: Propter res vniuerſas, quae mihi cum illo fratre meo, patruo veſtro, communes ſunt, quas aeſtimationis conſtiterit eſſe vniuerſas duo millium aureorum: fidei veſtrae committo, vti pro portione veſtra mille aureos à Lucretio Pacato patruo veſtro accipiſtis: huic teſtamento quinquennio ſuperuixit, et abunde patrimonium reliquit. Quaeſitum eſt, an heredes Lucretii Pacati ſecundum verba ſupraſcripta offerentes mille aureos, fideicommiſſum conſequantur? Reſpondi, ſecundum ea, quae proponerentur, non facere voluntatem, vt vniuerſa datis millenis aureis reſtituerentur: ſed aeſtimationis, quae mortis tempore in rebus fuerat, oblationem debere fieri.

§. 2. Sejo, quem heredi ſubſtituerat, ita legauit: *Sejo, ſi mihi heres non erit, et vxori ejus Marcellae, argenti libras quindecim dari volo.* Quaero, cum Sejus heres extiterit, an MARCELLAE legati dimidia portio debeatur? Reſpondi, ſecundum ea, quae proponerentur, deberi.

§. 3. Lucius Titius inteſtato moriturus, cum haberet vxorem, et ex ea filiam emancipatam, codicillis haec verba inſeruit: Pertinent (autem) hi codicilli ad vxorem et filiam, primum (autem) rogo, ſic inter vos agatis, vt me viuo egiſtis: itaque rogo, vt quicquid aut ego reliquero, aut quod vos ipſae habetis, commune vobis ſit: filia inteſtati patris bonorum poſſeſſionem accepit. Quaeritur, an aliqua pars hereditatis Lucii Titii ex cauſa fideicommiſſi a filia matri debeatur, et quota? Reſpondi, ſecundum ea, quae proponerentur, dimidiam partem deberi, ſi modo vxor parata ſit, in commune bona ſua conferre.

§. 4. Quatuor filios aequis partibus inſtituit, et fundum per praeceptionem ſingulis legauit: filii, cum vniuerſa bona patris obligata eſſent, mutua accepta pecunia hereditario creditori

Digitized by Google

ri ſoluerunt, et poſteriori obligauerunt: qui, cum ei debitum non ſolueretur, praedia vniuerſa, lege pignoris, vni ex heredibus vendidit. Quaeritur, an cum ille filius ex cauſa emptionis ea poſſideat, fratribus et coheredibus fideicommiſſi petitio eſſet: an vero ea perempta eſſet, cum communiter vniuerſa ſequenti creditori obligauerint? Reſpondi, actionem quidem fideicommiſſi in perſonam competentem omnibus inuicem manere: non autem fideicommiſſum reſtituendum eſt, niſi prius debitum ab eis emptori, eidemque coheredi perſolueretur.

§. 5. Filiae fideicommiſit in haec verba: Peto à te, filia mea, vt dotalem cautionem poſt mortem meam mutes, et ita renoues, vt fratres tui dotem ſtipularentur hoc caſu, vt, ſi ſine liberis, vno pluribusue, in matrimonio moriaris, dos ad eos perueniat: poſt mortem patris deceſſit maritus, antequam renouaretur cautio dotalis: et poſtea alii nupta deceſſit, nullo liberorum relicto, viuo adhuc Titio vno ex fratribus: Quaeſitum eſt, an Titius petitionem haberet rerum, quae in dotem fuerant? Reſpondi, poſſe fideicommiſſum ab heredibus ſororis peti, ſi per eam ſtetit, quo minus dotem frater ſtipularetur.

§. 6. Filium et filiam heredes inſtituit: et libertis legata dedit, eorumque fidei commiſit in haec verba: *A vobis peto, vt quidquid vobis legaui, contenti ſitis viuentes, vt poſt vos filiis meis reſtituatis:* defuncta teſtatricis filis Maeuia libertua deceſſit, herede inſtituto patronae filio ex parte debita, ex altera extraneo: Quaeſitum eſt, an adita hereditate, patronae filiua a coherede ſuo partem eorum, quae ex teſtamento matris ad Maeuium libertum peruenerant, petere poteſt? Reſpondi, ejus quod ei deberetur, ſi hereditatem non adiiſſet, partem a coherede petere poſſe.

§. 7. Maritus vxorem ex aſſe heredem inſtituit, cujus poſt mortem codicillos aperiri teſtator praecepit: praedium hereditarium vxor infructuoſum rationi ſuae exiſtimans vendidit: emptor quaerit, an retractari haec venditio poſſit poſt mortem mulieris ab his, quibus codicillis per fideicommiſſum hereditas data deprehenderetur; an vero ſolum quantitas pretii ab herede vxoris fideicommiſſariis debeatur? Reſpondi, propter juſtam ignorantiam tam mulieris, quam emptoris, heredem mulieris, vt fundus apud emptorem remaneat, fideicommiſſario pretium dare debere.

b) De LEGATIS et FIDEI-COMMISSIS.

(Dig. 32. Lib. 3.)

1. VLPIANVS [*lib. 1. Fideicommiſſorum.*]

Si incertus quis ſit, captiuus (ſit), an a latrunculis obſeſſus: teſtamentum facere non poteſt. † Sed et ſi ſui juris ſit ignarus, putetque ſe per errorem, quia a latronibus captus eſt, ſeruum eſſe velut hoſtium; vel legatus, [qui] nihil ſe a captiuo differre putat: non poſſe fideicommittere certum eſt: quia nec teſtari poteſt, qui, an liceat ſibi teſtari, dubitat.

§. 1. Sed ſi filiusfamilias vel ſeruus fideicommiſſum reliquerit, non valet. Si tamen manumiſſi deceſſiſſe proponantur, conſtanter dicemus, fideicommiſſum relictum videri: quaſi nunc datum, cum mors ei contingit: videlicet ſi durauerit voluntas poſt manumiſſionem. Haec vtique nemo credet in teſtamentis nos eſſe probaturos: quia † nihil in teſtamento valet, quoties ipſum teſtamentum non valet: ſed ſi alias fideicommiſſum quis reliquerit.

§. 2. Hi, quibus aqua et igni interdictum eſt, item deportati, fideicommiſſum relinquere non poſſunt: quia nec teſtamenti faciendi jus habent, cum ſint ἀπόλιδες, id eſt, *extorres.* §. 3. *Deportatos* autem eos accipere debemus, quibus Princeps inſulas adnotauit, vel de quibus deportandis ſcripſit. Caeterum, prius quam factum Praeſidis comprobet, nondum amiſiſſe quis ciuitatem videtur. Proinde, ſi ante deceſſiſſet, ciuis deceſſiſſe videtur: et fideicommiſſum, quod ante reliquerat, quam ſententiam pateretur, valebit: ſed (et) ſi poſt ſententiam, antequam IMPERATOR comprobet, valebit quod factum eſt: quia certum ſtatum vsque adhuc habuit.

§. 4. A Praefectis vero Praetorio, vel eo, qui vice Praefecti ex mandatis Principis cognoſcet, item a Praefecto Vrbis deportatos (quia ei quoque epiſtola Diui SEVERI et IMPERATORIS noſtri jus deportandi datum eſt) ſtatim amittere ciuitatem: et ideo nec teſtamenti faciendi jus, nec fideicommittendi conſtat habere.

§. 5. Si quis plane in inſulam deportatus codicillos ibi fecerit; et indulgentia IMPERATORIS reſtitutus, iisdem codicillis durantibus deceſſerit: poteſt defendi, fideicommiſſum valere, ſi modo in eadem voluntate durauit.

§. 6. Sciendum eſt autem, eorum fidei committi quem poſſe, ad quos aliquid peruenturum eſt morte ejus: vel dum eis datur, * vel dum eis non adimitur.

* L. 92. §. ſ. de legat. 1.

§. 7. Nec tantum proximi bonorum poſſeſſoris, verum inferioris quoque fideicommittere poſſumus. §. 8. Sed et ejus, qui nondum natus eſt, fidei committi poſſe, ſi modo natus nobis ſucceſſurus ſit.

§. 9. Illud certe indubitate dicitur, ſi quis inteſtatus decedens, ab eo, qui primo gradu ei ſuccedere potuit, fideicommiſſum reliquerit, ſi illo repudiante, ad ſequentem gradum deuoluta ſit ſucceſſio; eum fideicommiſſum non debere: et ita IMPERATOR noſter reſcripſit.

§. 10. Sed et ſi a patrono ſit relictum, et aliquis ex liberis ejus mortuo admiſſus ſit ad bonorum poſſeſſionem, idem erit dicendum.

2. CAJVS [*lib. 1. Fideicommiſſorum.*]

Ex filio praeterito, licet ſuus heres erit, Fideicommiſſum relinqui non poteſt.

3 VLPIANVS (*lib. 1. Fideicommiſſorum.*)

Si mulier dotem ſtipulata fuerit, et accepto tulit marito in hoc dotem, *vt fideicommiſſum det*: dicendum eſt, fideicommiſſum deberi. Percepiſſe enim aliquid a muliere videtur, haec ita, ſi mortis cauſa donatura mulier marito fecit acceptum. † Sed et ſi mortis cauſa auxerit marito dotem, vel in matrimonium ejus mortis cauſa redierit, poteſt dici fideicommiſſum ab eo deberi.

§. 1. IVLIANVS ſcribit, ſi ſeruus mihi legatus ſit, eumque manumittere rogatus ſim, fideicommiſſum a me relinqui non poſſe: ſcilicet ſi pure roger. Nam ſi ſub conditione, vel, in diem, propter fructum medii temporis, poſſe me obligari, nec IVLIANVS dubitaret.

§. 2. Si rem quis debeat ex ſtipulatu ei, cui rem legauerit: fideicommittere [ejus] non poterit. Licet ex legato commodum ſentire videatur, quod dominium nanciſcitur ſtatim, nec exſpectat ex ſtipulatu actionem fortaſſis quis dicat, et ſumptum litis, quem ſuſtineret, ſi ex ſtipulatione litigaret, eum lucrari: ſed nequaquam dicendum eſt, hujus fidei committi poſſe.

§. 3. Sed et ſi habenti tibi proprietatem, vſumfructum mortis cauſa ceſſero: poteſt dici, fideicommittere me poſſe. Nec quemquam moueat, quod vſusfructus ſolet morte extingui; nam

medii

Digitized by Google

medii potius temporis, quo viuat, qui donauit, commodum cogitemus. §. 4. Si autem pignus debitoris liberauero mortis cauſa, et ejus fidei commiſero: non poteſt valere fideicommiſſum.

4. PAVLVS [*lib. 4. Sententiarum.*]

A Patre vel domino relictum fideicommiſſum, ſi hereditas ei non quaeratur, ab emancipato filio vel ſeruo manumiſſo vtilibus actionibus poſtulatur: penes eos enim quaeſitae hereditatis emolumentum remanet.

5. VLPIANVS (*lib. 1. Fideicommiſſorum.*)

Si fuerit municipio legatum relictum ab his, qui rempublicam gerunt, fideicommiſſum dari poteſt. §. 1. Si quis non ab herede vel legatario, ſed ab heredis, vel legatarii herede fideicommiſſum reliquerit, hoc valere benignum eſt.

6. PAVLVS [*lib. 1. Fideicommiſſorum.*]

Sed etſi ſic fideicommiſſum dedero ab herede meo, te rogo, Luci Titi, vt ab herede tuo petas dari Maeuio decem aureos, vtile erit fideicommiſſum: ſcilicet, vt mortuo Titio, ab herede ejus peti poſſit: idque IVLIANVS reſpondit.

§. 1. Sic autem fideicommiſſum dari non poterit: Si Stichus Seji factus, juſſu ejus hereditatem adierit, rogo det: quoniam qui fortuito, non judicio teſtatoris, conſequitur hereditatem, vel legatum, non debet onerari: nec recipiendum eſſe, vt cui nihil dederis, eum rogando obliges.

7. VLPIANVS [*lib. 1. Fideicommiſſorum.*]

SI deportati ſeruo fideicommiſſum fuerit adſcriptum, ad fiſcum pertinere, dicendum eſt: niſi ſi eum deportatus viuo teſtatore alienauerit, vel fuerit reſtitutus: tunc enim ad ipſum debebit pertinere.

§. 1. Si ſimiles deportato fideicommiſſum reliquerit, verius eſt, quod et MARCELLVS probat, capere eum poſſe.

§. 2. Si quis creditori ſuo legauerit *id, quod debet*, fidei committi ejus non poterit, niſi commodum aliquod ex legato conſequatur: forte exceptionis timore, vel ſi quod in diem debitum fuit, vel ſub conditionem.

8. PAVLVS (*lib. 1. Fideicommiſſorum.*)

Si legatarius, a quo fideicommiſſum datum eſt, petierit legatum: id tantum, quod per judicem exegerit, praeſtare fideicommiſſario cogetur: vel, ſi non exegerit, actione cedere. Ad eum enim litis periculum ſpectare iniquum eſt, ſi non culpa legatarii lis perierit.

§. 1. Seruo heredis fideicommiſſum vtiliter non relinquitur: niſi fidei ejus commiſerit, *vt ſeruum manumittat*.

§. 2. Cum ita petiſſet teſtator, vt, quidquid ex bonis ejus ad patrem perueniſſet, filiae ſuae ita reſtitueret, vt eo amplius haberet, quam ex bonis patris habitura eſſet: Diuus PIVS reſcripſit, manifeſtum eſſe, de eo tempore ſenſiſſe teſtatorem, quod poſt mortem patris futurum eſſet.

9. MAECIANVS (*lib. 1. Fideicommiſſorum.*)

Si ita fuerit fideicommiſſum relictum, ad quemcunque ex teſtamento meo, vel ab inteſtato; vel ita, ad quemcunque quoquo jure bona mea peruenient: hac oratione et ejus, qui poſtea natus erit, inue familiam venerit; et ejus, qui poſtea cognatus eſſe coeperit, fideicommiſſum videtur; ejus quoque, quae nondum nupta erit, ſed poſtea, eo caſu, quo ex Edicto ad vxorem bona mariti inteſtati ſolent pertinere.

10. VALENS [*lib. 2. Fideicommiſſorum.*]

Si tibi, et *ei, qui ex tribus liberis meis in funus meum venerit*, centum aureos legauero: non minuitur in tua perſona legatum, ſi nemo venit.

11. VLPIANVS (*lib. 2. Fideicommiſſorum.*)

Fideicommiſſa quocunque ſermone relinqui poſſunt: non ſolum Latina, vel Graeca, ſed etiam Punica, vel Gallicana, vel alterius cujuscunque gentis.

§. 1. Quoties quis exemplum teſtamenti praeparat, et prius decedat, quam teſtetur: non valent quaſi ex codicillis, quae in exemplo ſcripta ſunt; licet verba fideicommiſſi ſcriptura habeat: et ita Diuum PIVM decreuiſſe, MARCIANVS ſcribit.

§. 2. Si ita quis ſcripſerit, illum tibi commendo: Diuus PIVS reſcripſit, fideicommiſſum non deberi. Aliud eſt enim perſonam commendare, aliud voluntatem ſuam fideicommittentis heredibus inſinuare.

§. 3. Cum eſſet quis rogatus reſtituere portionem accepta certa quantitate; reſponſum eſt, vltro petere ipſum fideicommiſſum ab herede poſſe. Sed vtrum, ſi volet, praecipiet reſtituetque portionem; an vero et ſi noluerit, cogatur accepta quantitate portionem reſtituere, propriae eſt deliberationis. Et ſane, cum quis rogatur, accepta certa quantitate portionem reſtituere, duplex eſt fideicommiſſum: vnum, vt poſſit petere quantitatem paratus portione cedere: aliud, vt etſi non petet, tamen cogatur fideicommiſſario reſtituere parato, praeſtare quantitatem.

§. 4. Si quis ita ſcripſerit, ſufficiunt tibi vineae, vel fundus: fideicommiſſum eſt. Quoniam et illud fideicommiſſum eſſe arbitramur, contentus eſto illa re.

§. 5. Sic fideicommiſſum relictum, niſi heres meus noluerit, illi decem dari volo: quaſi conditionale fideicommiſſum eſt, et primam voluntatem exigit: ideoque poſt primam voluntatem non erit arbitrium heredis dicendi noluiſſe.

§. 6. Hoc autem [legatum], *cum volueris*, tractum habet, quamdiu viuat is, a quo fideicommiſſum relictum eſt: verum ſi antequam dederit, deceſſerit, heres ejus praeſtat. Sed [et] ſi fideicommiſſarius, antequam heres conſtituat, deceſſerit, ad heredem ſuum nihil tranſtuliſſe videtur: conditionale enim eſſe legatum, nemini dubium eſt, et pendente conditione legati, videri deceſſiſſe fideicommiſſarium.

§. 7. Quanquam autem fideicommiſſum ita relictum non debeatur, ſi volueris: tamen ſi ita adſcriptum fuerit, ſi fueris arbitratus, ſi putaueris, ſi aeſtimaueris, ſi vtile tibi fuerit viſum, vel videbitur, debebitur: non enim plenum arbitrium voluntatis heredi dedit, ſed quaſi viro bono commiſſum relictum.

§. 8. Proinde ſi ita ſit fideicommiſſum relictum, illi, ſi te meruerit, omnimodo fideicommiſſum debebitur: ſi modo meritum, quaſi apud virum bonum, collocare fideicommiſſarius potuit. Et ſi ita ſit, ſi te non offenderit, aeque debebitur. Nec poterit heres cauſari, non eſſe meritum, ſi alius vir bonus et non infeſtus meritum potuit admittere.

§. 9. Haec verba, te fili rogo, vt praedia, quae ad te peruenerint, pro tua diligentia diligas, et curam eorum agas, vt poſſint ad filios tuos peruenire, licet non ſatis exprimunt fideicommiſſum, ſed magis conſilium, quam neceſſitatem relinquendi: tamen ea praedia in nepotibus poſt mortem patris eorum vim fideicommiſſi videntur continere.

§. 10. Si filio a patre herede inſtituto fideicommiſſum relictum fuerit: etſi verbis non ſit ita relictum, cum pater moreretur, ſed intelligi hoc poſſit, (puta quia ſic relictum eſt, vt relinquat filio, vel, volo eum habere, vel, volo ad eum pertinere), defendentur, in id tempus fideicommiſſum relictum, quo ſui juris filius efficitur.

Digitized by Google

§. 11. Si cui ita fuerit fideicommiſſum relictum, ſi morte patris ſui juris fuerit affectus, et emancipatione ſui juris factus ſit: non videri defeciſſe conditionem, ſed et cum mors patri contingat, quaſi extante conditione, ad fideicommiſſum admittetur.

§. 12. Si rem ſuam teſtator legauerit, eamque neceſſitate vrgente alienauerit: fideicommiſſum peti poſſe, niſi probetur, adimere ei teſtatorem voluiſſe, probationem autem (mutatae) voluntatis ab heredibus exigendam.

§. 13. Ergo et ſi nomen quis debitoris exegerit, quod per fideicommiſſum reliquit, non tamen hoc animo, quaſi vellet extinguere fideicommiſſum: poterit dici, deberi. † Niſi forte inter haec intereſt: hic enim extinguitur ipſa conſtantia debiti; ibi res durat, tametſi alienata ſit. Cum tamen quidam nomen debitoris exegiſſet, et pro depoſito pecuniam habuiſſet: putaui fideicommiſſi petitionem ſupereſſe: maxime, quia non ipſe exegerat, ſed debitor vltro pecuniam obtulerat, quam oſſecente ipſo non potuit (non) accipere. † Paulatim igitur admittemus, etſi ex hac parte pecuniae rem comparauerit, quam non hoc animo exegit, vt fideicommiſſarium priuaret fideicommiſſo: poſſe adhuc fideicommiſſi petitionem ſupereſſe.

§. 14. Si quis *illicite aedificaſſet*, (id eſt, hoc quod dirui Conſtitutiones jubent,) an fideicommiſſum relinquere ex eo quis poſſit, videamus? Et puto poſſe: cum enim dirui neceſſe ſit, nulla dubitatio eſt, quin Senatusconſultum impedimento non ſit.

§. 15. Si heres rogatus ſit, certam ſummam vſuris certis foenori dare, vtile eſt fideicommiſſum: ſed MAECIANVS putat, non alias cogendum credere, quam idonee ei caveatur: ſed ego procliuior ſum, vt putem cautionem non exigendam.

§. 16. Si ſeruo alieno militia relinquatur, an domino quaeratur legatum, quaeritur? Et aut ſcit ſeruum eſſe, et dico, aeſtimationem deberi: aut ignorauit, et denegari fideicommiſſi perſecutio debet; quia, ſi ſciſſet ſeruum, non reliquiſſet.

§. 17. Ex his apparet, cum per fideicommiſſum aliquid relinquitur, ipſum praeſtandum, quod relictum eſt: cum vero ipſum praeſtari non poteſt, aeſtimationem eſſe praeſtandam.

§. 18. Si quis *decem* alicui per fideicommiſſum reliquerit; et, ſi perdidiſſet id, quod teſtamento relictum eſt, rurſus ei reliquerit; quaerebatur, an ſequens fideicommiſſum valeat: vel an exigere heres debeat cautionem, *ſalua fore decem*, ne cogatur ad praeſtationem; et an, ſi ſaepius perdidiſſet, ſaepius ei ſarciretur fideicommiſſum? Diuus PIVS reſcripſit, neque cautionem exigendam: et non amplius, quam ſemel, poſtquam perdidiſſet, praeſtandum. Non enim onerandus eſt heres, vt in infinitum, quoties perdiderit, reſtituere ei tantundem debeat: ſed vt per fideicommiſſum poſterius duplicata ejus legata videantur; nec amplius ad periculum heredis pertineant, ſi quid poſtea is conſumpſerit, exſoluto et poſteriore fideicommiſſo.

§. 19. Item ſi quis certam quantitatem cui reliquerit, et addiderit, facilius hanc ſummam poſſe compenſari, cum debitor ſit fideicommiſſarius ex cauſa hereditatis Caji Seji; nec velit ille hereditatem adire Caji Seji, ſed petat fideicommiſſum: IMPERATOR noſter, contra voluntatem eum teſtantis petere fideicommiſſum reſcripſit: cum † in fideicommiſſis praecipue ſpectanda ſeruandaque ſit teſtatoris voluntas.

§. 20. Plerumque euenit, multorum intereſſe id, quod relinquitur: verum teſtatorem vni voluiſſe honorem habitum, et eſt haec ſententia MARCELLI veriſſima. §. 21. Sic euenit, vt interdum, ſi pluribus teſtator honorem habere voluit, et de pluribus ſenſit, quamuis vnum legatum ſit, tamen ad perſecutionem ejus plures admittantur: Vtputa ſi decem fuerunt ejusdem rei ſtipulandi, et heres vel fideicommiſſarius rogatus eſt, vt eis ſolueret: hic enim, ſi omnium intereſt, et de omnibus ſenſit teſtator, fideicommiſſum relictum omnes petere potuerunt. Sed vtrum in partem agent, an in ſolidum, videamus? Et credo, prout cujusque intereſt, conſequentur: vnus igitur, qui occupat, agendo totum conſequitur, ita vt caueat, defenſu iri aduerſus caeteros fideicommiſſarios eum, qui ſoluit, ſiue ſocii ſunt, ſiue non.

§. 22. † Interdum alterius nomen ſcribitur in teſtamento, alteri vero fideicommiſſi petitio, vel legati competit: Vt puta, ſi fidei heredis committatur, vt ipſe publicum pro Titio praeſtet, fideicommiſſum hoc vel legatum non publicanus petit, licet ei ſit adſcriptum, ſed ipſe petere poterit, pro quo legatum relictum eſt. Multum autem intereſſe arbitror, cui voluit proſpectum, cujusque contemplatione teſtator fecerit. Plerumque autem intelligendum eſt, priuati cauſa hoc feciſſe, licet emolumentum publicano quaeratur.

§. 23. Si in opere ciuitatis faciendo aliquid relictum ſit, vnumquemque heredem in ſolidum teneri, Diuus MARCVS et LVCIVS VERVS PROCVLAE reſcripſerunt, tempus tamen coheredi praeſtituerunt, intra quod mittat ad opus faciendum: poſt quod ſolam Proculam voluerunt facere, imputaturam coheredi ſumptum pro parte ejus.

§. 24. Ergo et in ſtatua, et in ſeruitute, caeterisque, quae diuiſionem non recipiunt, idem Diuus MARCVS reſcripſit.

§. 25. Si quis opus facere juſſus, paratus ſit pecuniam dare Reipublicae, vt ipſa faciat, cum teſtator per ipſum id fieri voluerit: * non audietur, et ita Diuus MARCVS reſcripſit.

* L. 13. pr. de pollicit. L. 39. §. 5. de ſtat. lib. add. L. 8. §. 6. de cond. inſtit. L. 13. de cond. et demonſtr. L. 17. §. 2. L. 44. de manumiſſ. teſtam.

12. VALENS (*lib. 1. Fideicommiſſorum.*)

Stichus liber eſto, et vt eum heres artificium doceat, vnde ſe tueri poſſit, peto: PEGASVS inutile fideicommiſſum eſſe ait: quia genus artificii adjectum non eſſet: Sed Praetor, aut arbiter ex voluntate defuncti, et aetate, et conditione, et natura, ingenioque ejus, cui relictum erit, ſtatuet, quod potiſſimum artificium heres docere eum ſumptibus ſuis debeat.

13. MAECIANVS [*lib. 2. Fideicommiſſorum.*]

Si ſic locutus erit teſtator, heres meus illi fundum dato: Sejo hoc amplius decem: non erit dubitandum, quin Sejus et fundi partem, et decem ex teſtamento percipere debeat.

14. CAJVS (*lib. 1. Fideicommiſſorum.*)

Non dubium eſt, quin, ſi vxori legatum ſit, ſi non nupſerit, idque alii reſtituere rogata ſit, cogenda eſt, ſi nupſerit, reſtituere.

§. 1. Heres quoque, cui jurisjurandi conditio remittitur, legatum et fideicommiſſum debet.

§. 2. Sed ſi cui legatum relictum eſt, vt alienam rem redimat, vel praeſtet: ſi redimere non poſſit, quod dominus non vendat, vel immodico pretio vendat: juſtam aeſtimationem inferat.

15. MAECIANVS [*lib. 2. Fideicommiſſorum.*]

Hae res teſtatoris legatae, quae in profundo eſſe dicuntur, quandoque apparuerint, praeſtantur.

16. POM-

Digitized by Google

16. POMPONIVS [*lib. 1. Fideicommiſſorum.*]

Saepe legatum plenius reſtituitur fideicommiſſario, quam eſſet relictum: veluti ſi alluuione ager auctus eſſet, vel etiam inſulae natae.

17. MAECIANVS [*lib. 2. Fideicommiſſorum*]

Etiam ea, quae futura ſunt, legari poſſunt: vt inſula vel in mare, vel in fluminibus enata.

§. 1. Seruitus quoque ſeruo praedium habenti recte legatur.

18. POMPONIVS [*lib. 1. Fideicommiſſorum.*]

Si jure teſtamento facto fideicommiſſum tibi reliquero, deinde poſtea aliud fecero non jure, in quo fideicommiſſum relictum tibi, vel aliud, quam quod priore teſtamento, vel omnino non ſit relictum: videndum eſt, mens mea haec fuerit facientis poſtea teſtamentum, vt nolim; ratum tibi ſit priore teſtamento relictum: quia nuda voluntate fideicommiſſa infirmarentur? Sed vix id obtinere poteſt: fortaſſis ideo, quod ita demum a priore teſtamento velim recedi, ſi poſterius valiturum ſit; et nunc ex priore teſtamento fideicommiſſum ei non debetur, etiamſi iidem heredes vtroque teſtamento inſtituti, ex priori exſtiterunt.

19. VALENS (*lib. 5. Fideicommiſſorum.*)

Si tibi legatum eſt, vel fideicommiſſum relictum, vti quid facias: etiamſi non intereſt heredis id fieri, negandam tibi actionem, ſi non caueas heredi futurum, quod defunctus voluit, Nerva et Atilicinvs recte putauerunt.

20. VLPIANVS [*lib. 6. Fideicommiſſorum.*]

Si res mihi per fideicommiſſum relicta, eadem tibi legata, vel per fideicommiſſum relicta ſit: non communicandi animo, ſed vtrique in ſolidum: ambigendum non eſt, ſi alteri ſit ſoluta, alterum nullum quidem jus in ipſam rem habere, ſed actionem de pretio integram eum habere.

21. PAVLVS (*lib. 4. Sententiarum*)

Nutu etiam relinquitur fideicommiſſum: dummodo is nutu relinquat, qui et loqui poteſt, niſi ſuperueniens morbus ei impedimento ſit.

§. 1. Fideicommiſſum relictum, et apud [eum] cui relictum eſt, ex cauſa lucratiua inuentum, extingui placuit: niſi defunctus aeſtimationem quoque ejus praeſtari voluit.

§. 2. Columnis aedium vel tignis per fideicommiſſum relictis, ea tantummodo Ampliſſimus Ordo praeſtare voluit, nulla aeſtimationis facta mentione, quae ſine domus injuria auferri poſſunt.

22. HERMOGENIANVS [*lib. 4. Juris Epitomarum.*]

Si quis in principio teſtamenti adſcripſerit, cui bis legauero, ſemel deberi volo, poſtea eodem teſtamento, vel codicillis ſciens ſaepe eidem legauerit: ſuprema voluntas potior habetur. nemo enim eam ſibi poteſt legem dicere, vt a priore ei recedere non liceat. † Sed hoc ita locum habebit, ſi ſpecialiter dixerit, prioris voluntatis ſibi poenituiſſe, et voluiſſe, vt legatarius plura legata accipiat.

§. 1. Miles, in eum ex militari delicto capitali dicta ſententia, permittente eo in ipſa ſententia qui damnauit, ſicut teſtamenti faciendi, ita fideicommiſſi relinquendi poteſtatem conſequitur.

§. 2. Mortis damnum per fideicommiſſum ſerui relicti, antequam mora fiat, fideicommiſſarius ſolus patitur: licet alienus relinquatur.

23. PAVLVS [*lib. 5. Sententiarum*]

Ex imperfecto teſtamento legata vel fideicommiſſa Imperatorem vindicare, inuerecundum eſt; decet enim tantae majeſtati, eas ſeruare leges, quibus ipſe ſolutus eſſe videtur.

24. NERATIVS [*lib. 2. Reſponſorum.*]

Creditori ita poteſt legari, ne indebitum ab eo repeteretur.

25. PAVLVS [*lib. 1. ad Neratium.*]

Ille, aut ille heres Sejo centum dato: poteſt Sejus, ab vtro velit, petere. §. 1. Cum in verbis nulla ambiguitas eſt, non debet admitti voluntatis quaeſtio.

26. *Idem* [*lib. 2. ad Neratium.*]

Is, qui fideicommiſſum debet, poſt moram non tantum fructus, ſed etiam omne damnum, quo adfectus eſt fideicommiſſarius, praeſtare cogitur.

27. *Idem* (*lib. 2. Decretorum.*)

Paula Callinico ex parte herede inſtituto, filiae ejusdem Juventianae, cum in familia nupſiſſet, decem teſtamento legauit; deinde poſt tempus codicillis factis, centum eidem Callinico reliquerat, non adjecto hoc amplius; pronunciauit vtramque ſummam deberi: maxime cum in codicillis filiae Callinici nihil legatum fuiſſet.

§. 1. Pompejus Hermippus filium Hermippum ex dodrante, filiam Titianam ex quadrante heredes inſtituerat, et praedia certa ſingulis praelegauerat, praeterea, ſi ſine liberis Hermippus moreretur, aliam poſſeſſionem filiae dari juſſerat; poſt teſtamentum factis codicillis, filiae certa praedia dederat, eamque his contentam eſſe voluit pro omni hereditate, et his, quae in teſtamento reliquerat, Hermippi bona ad fiſcum peruenerant: Titiana ſoror fideicommiſſum petebat: Quaerebatur, vtrum pro hereditate tantum, an et pro his, quae poſt mortem frater rogatus erat reſtituere, pater eam voluiſſet accipere ea, quae codicillis reliquerat? Mihi ab omni voluntate receſſum videbatur. Placuit humanius interpretari, ea ſola, quae viuente fratre acceptura erat, adempta videri: non etiam quae poſt mortem ejus reliquerat, ſi ſine liberis decederet. et ita pronunciauit.

§. 2. Julianus Seuerus decedens, inſtitutis quibusdam heredibus, alumno ſuo quinquaginta legauerat, eaque Julio Mauro colono ſuo ex penſionibus fundi debitis ab eo praeſtari voluerat, eidemque Mauro quaedam legauerat: cum de hereditate fiſcus quaeſtionem mouiſſet, juſſu Procuratoris Maurus pecuniam fiſco ſoluerat; poſtea heres ſcriptus obtinuerat fiſcum: alumno autem mortuo, heres ejus fideicommiſſum ab herede Mauri petebat: Placuit IMPERATORI, non videri ejus fideicommiſſum, ſed demonſtratum, vnde accipere poſſet: * et ideo heres SEVERI haec praeſtare debet.

* L. 12. de alim. vel cibar. legat.

28. *Idem* (*libro ſingulari ad Senatusconſultum Tertullianum.*)

Si fidei meae committatur, vt, quod mihi relictum fuerit ſupra quod capere poſſum, alii reſtituam: poſſe me id capere, conſtat.

29. LABEO *lib. 2. Poſteriorum a* Javoleno *Epitomatorum.*

Qui concubinam habebat, ei veſtem prioris concubinae vtendam dederat: deinde ita legauit, veſtem, quae ejus cauſa empta, parata eſſet: Cascellivs, Trebativs, negant ei deberi prioris concubinae cauſa parata: quia alia con-

Digitized by Google

ditio eſſet in vxore. LABEO id non probat: quia in ejuſmodi legato non jus vxorium ſequendum, ſed verborum interpretatio eſſet facienda: idemque vel in filia, vel in qualibet alia perſona juris eſſet. LABEONIS ſententia vera eſt.

§. 1. Cum ita legatum eſſet, vt Titia vxor mea tantundem partem habeat, quantulam vnus heres: ſi non aequales partes eſſent heredum, QVINTVS MVCIVS et GALLVS putabant, maximam partem legatam eſſe; quia in majore minor quoque ineſſet: SERVIVS, OFILIVS, minimam; quia cum heres [dare] damnatus eſſet, in poteſtate ejus eſſet, quam partem daret: LABEO hoc probat: idque verum eſt.

§. 2. Cum ita legatum eſſet, quanta pecunia ex hereditate Titii ad me peruenit, tantam pecuniam heres meus Sejae dato: id legatum putat LABEO, quod acceptum in tabulis ſuis ex ea hereditate teſtator retuliſſet; caeterum negat cauendum heredi a legatario, ſi quid forte poſtea ejus hereditatis nomine heres damnatus eſſet. Ego contra puto: quia * non poteſt videri perueniſſe ad heredem, quod ejus hereditatis nomine praeſtaturus eſſet. Idem ALFENVS VARVS SERVIO placuiſſe ſcribit: quod et verum eſt.

§. 3. Si heres tibi, ſeruo generaliter legato, Stichum tradiderit, isque a te euictus fuiſſet: poſſe te ex teſtamento agere, LABEO ſcribit: quia * non videtur heres dediſſe, quod ita dederat, vt habere non poſſis; et hoc verum puto. ſed hoc amplius ait, debere te, prius quam judicium accipiatur, denunciare heredi: nam ſi aliter feceris, agenti ex teſtamento opponetur tibi doli mali exceptio.

§. 4. Si Stichus et Dama, ſerui mei, in poteſtate mea erunt, cum moriar, tum Stichus et Dama liberi ſunto, et fundum illum ſibi habento: Si alterum ex his poſt teſtamentum factum dominus alienaſſet, vel manumiſiſſet, neutrum liberum futurum LABEO putat: ſed TVBERO eum, qui remanſiſſet in poteſtate, liberum futurum, et legatum habiturum putat. TVBERONIS ſententiam voluntati defuncti magis puto conuenire.

30. *Idem* [*lib. 2. Poſteriorum à* JAVOLENO *Epitomatorum.*]

Qui quatuor pocula oleaginea habebat, ita legauit: pocula oleaginea paria duo: Reſpondi, vnum par legatum eſſe: quia non ita eſſet, bina paria; neque ita, poculorum paria duo: idem et TREBATIVS.

§. 1. Qui hortos publicos a Republica conductos habebat, eorum hortorum fructus vsque ad luſtrum, quo conducti eſſent, Aufidio legauerat; et heredem eam conductionem eorum hortorum ei dare damnauerat, ſinereque vti eum, et frui: Reſpondi, heredem teneri ſinere frui: hoc amplius, heredem mercedem quoque hortorum Reipublicae praeſtaturum.

§. 2. Cum teſtamento ſcriptum eſſet, Sticho ſeruo meo heres quinque dato, et ſi Stichus heredi meo biennium ſeruierit, liber eſto: Poſt biennium legatum deberi exiſtimo: quia in id tempus et libertas, et legatum referri deberet: quod et TREBATIVS reſpondit.

§. 3. Si fundum mihi vendere certo pretio damnatus es, nullum fructum ejus rei ea venditione excipere tibi liberum erit: quia id pretium ad totam cauſam fundi pertinet.

§. 4. Qui fundum mandatu meo in ſocietate mihi et tibi emerat, deinde eum finibus diuiſerat, et prius quam mihi traderet, ita eum tibi legauerat, fundum meum illi do. Negaui, amplius partem deberi: quia veriſimile non eſſet, ita teſtatum eſſe patremfamilias, vt mandati heres ejus damnaretur.

§. 5. Vxori meae, dum cum filio meo Capuae erit, heres meus ducena dato: filius a matre migrauit: Si ambo Capuae habitaſſent, legatum matri debitu iri putaui; quamuis vna non habitaſſent: ſin autem in aliud municipium tranſiſſent, vnius anni tantummodo debitu iri, quo vna habitaſſent, quantolibet tempore, TREBATIVS ait. videamus, an his verbis, dum cum filio Capuae erit, non conditio ſignificetur, ſed ea ſcriptura pro ſuperuacuo debet haberi? quod non probo. ſin autem per mulierem mora non eſt, quo minus cum filio habitet: legata ei deberi.

§. 6. Si, aedes alienas vt dares, damnatus ſis, neque eas vlla conditione emere poſſis: aeſtimare judicem oportere, ATTEJVS ſcribit, quanti aedes ſint, vt pretio ſoluto, heres liberetur. † Idemque juris eſt, et ſi, cum potuiſſes emere, non emeres.

31. *Idem lib. 1. Pithanorum a* PAVLO *Epitomatorum.*

Si cui *aedes* legatae ſint, is omne habebit id aedificium, quod ſolum earum aedium erit. PAVLVS: hoc tunc demum falſum eſt, cum dominus [aedium] binarum aliquod conclaue, quod ſupra camerationem alterarum aedium eſſet, in vſum alterarum conuertit, atque ita his vſus fuerit: namque eo modo alteris aedibus id accedet, alteris decedet.

32. SCAEVOLA (*lib. 14 Digeſtorum.*)

Sextiam filiam ex quadranta, ex reliquis Sejum et Marcium ſororis filios ſcripſit heredes: Sextiam ſubſtituit Marcio, et Marcium Sextiae: dedit autem per praeceptionem Marcio certas ſpecies, Marcius partem hereditatis, ex qua ſcriptus erat, omiſit: et eo inteſtato defuncto, bona ejus ad fratrem legitimum Sejum deuoluta ſunt: Quaeſitum eſt, an Sextia ex ſubſtitutione etiam haec, quae praelegata Marcio erant, jure ſubſtitutionis a legitimo herede defuncti ſibi vindicare poſſit? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, Sextiam in legatis, quae Marcio data ſunt, ſubſtitutam non eſſe.

33. *Idem* (*lib. 14. Digeſtorum.*)

Vxori ſuae inter caetera ita legauit: et domus eam partem, in qua morari conſueuimus. Quaeſitum eſt, cum tam teſtamenti faciendi tempore, quam mortis, totam domum in vſu habuerit, nec quicquam ex ea locatum: an ea tantummodo videtur legaſſe cubicula, in quibus dormire conſueuerat? Reſpondit, eam omnem partem, in qua morari cum familia ſua conſueuiſſet.

§. 1. Vxori ſuae inter caetera ita legauit, vxori meae quidquid viuus dedi, donaui, vſibusue ejus comparaui, concedi volo: Quaero, an quod poſt teſtamentum factum ei donatum eſt, id quoque conceſſum videatur? Reſpondit, verba, quae proponerentur, nihil pro futuro (tempore) ſignificare.

§. 2. Cum Sejus pro vxore centum aureos creditori ſoluerit, et ornamentum pignori poſitum fuerit, poſtea autem teſtamento facto vxori ſuae legauerit, quidquid ad eam, ſiue ſtipulatum ejus conceſſit, et hoc amplius vicenos aureos annuos: Quaeſitum eſt, an hos centum aureos heredes viri ab vxore, vel (ab) heredibus ejus repetant? Reſpondit, ſi donationis cauſa creditori ſoluiſſet, teneri heredes ex cauſa fideicommiſſi, ſi repetant; atque etiam petentes exceptione ſummoveri:

Digitized by Google

veri: Quod praeſumptum eſſe debet, niſi contrarium ab herede approbetur.

34. *Idem [lib. 16. Digeſtorum.]*

Nomen debitoris in haec verba legauit, Titio hoc amplius dari volo decem aureos, quos mihi heredes Gaji Sejj debent, aduerſus quos ei actionem mandari volo, eique eorundem pignora tradi: Quaero, vtrum heredes tantum decem dare debeant, an (in) omne debitum, hoc eſt in vſuras debeant mandare? Reſpondit, videri vniuerſam ejus nominis obligationem legatam. † Item quaero, cum ignorante matrefamilias, actores in prouincia adjectis ſorti vſuris *, decem ſtipulati ſint, an ex cauſa fideicommiſſi ſupraſcripti etiam incrementum hujus debiti ad Titium pertineat? Reſpondit, pertinere.

* L. 31. §. pen. de liber. legat.

§. 1. Filio ex parte herede ſcripto, praeceptionem dedit inter caetera, his verbis: Titio filio meo nomina ex calendario, quae elegerit filius meus ſibi, viginti dare damnas ſunto ſine dolo malo: eidem filio viuus omnium rerum ſuarum adminiſtrationem permiſit; qui poſt teſtamentum factum, ante mortem patris annos decem, quibus procurabat patri, contra veterem conſuetudinem patris, qua calendarium exercebatur, nouos debitores amplarum pecuniarum fecit, et in priores, quos pater exiguarum fortunarum habebat, majus creditum contulit, ad hoc, vt viginti nominibus prope omnis ſubſtantia calendarii eſſet: Quaeſitum eſt, an huic filio eorum nominum, quae ipſe fecit, praeceptio permittenda eſt? Reſpondit, ex his electionem habere, quae teſtamenti tempore teſtator in calendario habuit.

§. 2. Vui ex heredibus per praeceptionem reliquit ea, quae ex patrimonio viri ſui Aretonis ei ſupererant: ejusque fidei commiſit, haec eadem reſtituere pronepoti, cum erit annis ſedecim: in quibus haec verba adjecit: Item rogo, vti reliquum aes alienum, quod ex bonis Aretonis debetur, omnibus creditoribus ex reditibus eorum bonorum ſoluas, reddas, ſatisque facias: Quaeſitum eſt, (an,) ſi probauerit heres, non ſufficere reditum bonorum ad totius debiti exſolutionem, nihilominus tamen ipſe debet agnoſcere onus aeris alieni? Reſpondit, * manifeſte proponi, ex reditibus bonorum eorum juſſum aes alienum exſoluere, non de proprio.

§. 3. Pater, filio et filia heredibus inſtitutis, cum ſingulis certa praedia et calendaria praelegaſſet, ita cauit: A te autem, fili cariſſime (peto,) quaecunque legaui, praeſtari volo. Et ſi quid euenerit aeris alieni, ſi quod in tempus pro mutuo acceperam et debuero, a te ſolui volo: vt quod ſorori tuae reliqui, integrum ad eam pertineat: Quaeſitum eſt, an quod ex quacunque cauſa debuit pater, a filio ſit praeſtandum? Reſpondit, poſſe filiam ex fideicommiſſo conſequi, vt leuaretur, quo magis integrum, quod teſtator dediſſet, ad eam perueniſſet.

35. *Idem (lib. 17. Digeſtorum.)*

Patronus liberto ſtatim tribum emi petierat: libertus diu moram ab herede patroni paſſus eſt, et decedens heredem reliquit clariſſimum Virum: Quaeſitum eſt, an tribus aeſtimatio heredi ejus debeatur? Reſpondi, deberi. † Idem quaeſiit, an et commoda, et Principales liberalitates, quas libertus ex eadem tribu vsque in diem mortis ſuae conſecuturus fuiſſet, ſi ei ea tribus ſecundum voluntatem patroni ſui tunc comparata eſſet: an vero vſurae aeſtimationis heredi ejus debeantur? Reſpondi, quidquid ipſe conſecuturus eſſet, id ad heredem ſuum transmittere.

§. 1. Sempronio ita legauit: Sempronius ſumito praedia ea omnia, quae tunc vsque ad praedium, quod vocatur Gaas, finibus Galatiae, ſub cura villici primi, ita vt haec omnia inſtructa ſunt: Quaeſitum eſt, cum in eodem confinio praediorum vnum ſit praedium non Galatiae, ſed Cappadociae finibus, ſub cura tamen ejusdem villici, an etiam id praedium cum caeteris ad Sempronium pertineat? Reſpondit, et hoc deberi.

§. 2. Libertis, quos nominauerat, ita legauit: Fundum Trebatianum, qui eſt in regione Atellata: Item fundum Satrianum, qui eſt in regione Niphana, cum taberna dari volo: Quaeſitum eſt, cum inter fundos, quos ſupra legauit, ſit quidem fundus vocabulo Satrianus, in regione tamen Niphana, non ſit: an ex cauſa fideicommiſſi libertis debeatur? Reſpondit, ſi nullus eſſet Satrianus in regione Niphana, et, de eo ſenſiſſe teſtatorem, certum ſit, qui alibi eſſet: non [idcirco] minus deberi, quia in regione deſignanda lapſus eſſet.

§. 3. Codicillis confirmatis ita cauit: Tiburtibus municipibus meis, amantiſſimisque. Scitis balineum Julianum, junctum domui meae, ita vt publice ſumptu heredum meorum et diligentia decem menſibus totius anni praebeatur gratis: Quaeſitum eſt, an et ſumptus refectionibus neceſſarios heredes praeſtare debeant? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, videri teſtatorem, ſuper calefactionis et praebitionis onus, de his quoque ſenſiſſe, qui ad quotidianam tutelam pertineant, quibus balineae aut inſtruuntur, aut denique inter ſolitas ceſſationum vices parari purgarique, vt habiles ad lauandum fierent, ſint ſolitae.

36. *Apud* SCAEVOLAM *lib. 18. Digeſtorum* CLAVDIVS *notat.*

Nec fideicommiſſa ab inteſtato data debentur ab eo, cujus de inofficioſo teſtamento conſtitiſſet: quia crederetur quaſi furioſus teſtamentum facere non potuiſſe: ideoque nec aliud quid pertinens ad ſuprema ejus judicia valet.

37. SCAEVOLA *lib. 18. Digeſtorum.*

Cum quis decedens Sejae matri fundum, qui proprius matris erat, legauerat, ab ea petierat, vt eundem, cum moreretur, Flauiae Albinae conjugi ſuae reſtitueret: poſt mortem teſtatoris mater apud Magiſtratum profeſſa eſt, nihil ſe aduerſus voluntatem filii ſui facturam, paratamque ſe fundum Flauiae Albinae tradere, ſi ſibi annua bina praeſtarentur redituum nomine: ſed neque poſſeſſionem tradidit, neque annua bina accepit. Quaeſitum eſt, an jure fundum alii vendere poſſit? Reſpondit, ſi de legati jure, fideique commiſſi quaereretur, ſecundum ea, quae proponerentur, nec valuiſſe, quod matri ſuum legabatur: neque onus fideicommiſſi proceſſiſſe, ſi modo nihil praeterea mater cepiſſet.

§. 1 Qui teſtamento heredem ſcripſerat, Maeuio ducenta legauit, et fidei ejus commiſit, vt centum daret Glaucetyche: Elpidi autem, quinquaginta: poſtea Maeuius volente teſtatore, literas emiſit ad eas, ſecundum voluntatem teſtatoris reſtituturum: poſtea teſtator fecit codicillos, quibus et hoc praecepit, vt praeter hos codicillos ſi quid aliud prolatum eſſet, non valeat. Quaeſitum eſt, an Maevius, qui ducenta accepit, quia mutauit voluntatem de ea epiſtola teſtator, a mulieribus conueniri ex cauſa fideicommiſſi poſſit? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponuntur, fruſtra Maeuium conueniri, ſiue ducenta, ſiue praedium pro his accepit.

§. 2. Se-

§. 2. Sejam et Maenium libertos ſuos aequis partibus heredes ſcripſit: Maenio ſubſtituit Sempronium pupillum ſuum: deinde codicillos per fideicommiſſum confirmauit, quibus ita cauit: *Lucius Titius Sejae heredi ſuae, quam pro parte dimidia inſtitui, Salutem. Maeuium libertum meum, quem in teſtamento pro parte dimidia heredem inſtitui, eam partem hereditatis veto accipere. Cujus in locum partemue ejus, Publium Sempronium in modum meum heredem eſſe volo:* et Maenio, ad quem hereditatis portionem noluit peruenire, cum hoc elogio fideicommiſſum reliquit: *Maenio liberto meo de me nihil merito dari volo lagynos vini vetuſti centum quinquaginta.* Quaeſitum eſt, cum voluntas teſtatoris haec fuerit, vt omnimodo perueniat portio hereditatis ad Sempronium pupillum, an fideicommiſſum ex verbis ſupraſcriptis valere intelligatur: et a quo Sempronius petere poſſit, cum ad certam perſonam codicillos ſcripſerit? Reſpondit, poſſe fideicommiſſum a Maeuio peti.

§. 3. Pater emancipato filio bona ſua vniuerſa, exceptis duobus ſeruis, non mortis cauſa donauit, et ſtipulatus eſt a filio in haec verba: *Quae tibi mancipia, quaeque praedia donationis cauſa tradidi, ceſſi, per te non fieri dolo [ve] malo, neque per eum, ad quem ea res pertinebit, quo minus ea mancipia, quaeque ex his adgnata erunt, eaque praedia cum inſtrumento, cum ego volam, vel cum morieris, quaeque eorum exſtabunt, neque dolo malo aut fraude factoue tuo, ejusque, ad quem ea res pertinebit, in rerum natura, aut in poteſtate eſſe deſiſſent: ſi viuam, mihi, aut cui ego volam, reddantur, reſtituantur: ſtipulatus eſt Lucius Titius pater, ſpopondit Lucius Titius filius.* Idem pater decedens epiſtolam fideicommiſſariam ad filium ſuum ſcripſit in haec verba: Lucio Titio filio ſuo Salutem. Certus de tua pietate fidei tuae committo, vti des, praeſtes illi et illi certam pecuniam: et Lucrionem ſeruum meum liberum eſſe volo. Quaeſitum eſt, cum filius patris nec bonorum poſſeſſionem acceperit, nec ei heres exſtiterit: an, ex epiſtola, fideicommiſſa et libertatem praeſtare debeat? Reſpondit, etſi neque hereditatem adiiſſet, neque bonorum poſſeſſionem petiſſet, et nihil ex hereditate poſſideret: tamen nihil minus, et ex ſtipulatu ab heredibus patris, et fideicommiſſo ab his, quorum intereſt, quaſi debitorem conueniri poſſe, maxime poſt Conſtitutionem Diui PII, quae hoc induxit.

§. 4. Nuptura, duobus filiis [ſuis,] quos ex priore marito habebat, mandauit, vt viginti, quae doti dabat, ſtipularentur in omnem caſum, quo ſolui poſſet matrimonium: vt etiam alterutri ex his tota dos ſoluatur; conſtante matrimonio, vno ex filiis mortuo, vxor per epiſtolam petit a ſuperſtite filio, vti quandoque partem dimidiam duntaxat dotis exigeret, et ea contentus erit, alteram autem partem apud maritum ejus remanere concedat: Quaeſitum eſt, poſtea in matrimonio muliere defuncta, an maritus, ſi de tota die conveniatur a filio, doli mali exceptione ſe tueri poſſit, et an vltro ex cauſa fideicommiſſi actio ei competat, vt de parte obligationis accepto ei feratur? Reſpondit, et exceptionem vtilem fore, et vltro ex fideicommiſſo peti poſſe. † Idem quaerit, an de reliqua dimidia parte mandati actio vtilis ſit heredibus mulieris aduerſus filium ejus? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, maxime poſt literas ad filium ſcriptas, non fore vtilem. CLAVDIVS: Quoniam in his expreſſit, vt contentus eſſet partis dimidiae dotis: quibus verbis ſatis fideicommiſſum filio relinqui placuit.

§. 5. Codicillis ita ſcripſit: *Βάλομαι πάντα τὰ ὑποτεταγμένα κύρια εἶναι. Μαξίμῳ τῷ κυρίῳ μα δηνάρια μύρια πεντακισχίλια, ἅτινα ἔλαβον παρὰ καταθήκην παρὰ τῦ θείυ αὐτῦ Ἰυλίυ Μαξίμυ, ἵνα αὐτῷ ἀνδρωθέντι ἀποδώσω, ἃ γίνονται σὺν τόκῳ τρία μύρια, ἀποδοθῆναι αὐτῷ βάλομαι· ἔτω γὰρ τῷ θείῳ αὐτῦ ὤμοσα.* Id eſt: Volo omnia, quae infra ordinata ſunt, firma eſſe: Maximo domino meo denaria quinquies mille, quae accepi in depoſitum a patruo ejus Julio Maximo, vt ei viro facto vel adulto reddam cum vſuris, quae ſunt triginta millia, ei dari volo: ita enim patruo ſuo juraui. Quaeſitum eſt, an ad depoſitam pecuniam petendam ſufficiant verba codicillorum, cum hanc ſolam, nec aliam vllam probationem habeant? Reſpondi, ex his, quae proponerentur, ſcilicet cum jusjurandum dediſſe ſuper hoc teſtator adfirmauit, credenda eſt ſcriptura.

§. 6 Titia, honeſtiſſima foemina, cum negotiis ſuis opera Callimachi ſemper vteretur, qui ex teſtamento capere non poterat, teſtamento facto manu ſua ita cauit: *Τιτία διεθέμην, καὶ βάλομαι δοθῆναι Καλλιμάχῳ μισθῦ χάριν δηνάρια μύρια,* id eſt, Titia teſtamentum condidi, et volo dentur Callimacho mercedis gratia denarium decem millia. Quaero, an haec pecunia, ex cauſa mercedis, ab heredibus Titiae exigi poſſit? Reſpondi, non idcirco, quod ſcriptum eſt, exigi poſſe in fraudem Legis relictum.

§. 7. Ex his verbis teſtamenti, omnibus, quos quasue manumiſi, manumiſeram, ſiue his tabulis, ſiue quibuscunque aliis, filios filiasue ſuos omnes concedi volo; Quaeſitum eſt, an his, quos viua manumiſiſſet, debeantur filii? Reſpondit, his quoque, quos quasue ante teſtamentum factum manumiſiſſet, filios filiasue ex cauſa fideicommiſſi praeſtari oportere.

38. *Idem (lib. 19. Digeſtorum)*

Pater filium heredem praedia alienare, ſeu pignori ponere prohibuerat, ſed conſeruari liberis ex juſtis nuptiis, et caeteris cognatis, fideicommiſerat: filius praedia, quae pater obligata reliquerat, dimiſſo hereditario creditore nummis noui creditoris, a priore in ſequentem creditorem pignoris hypothecaeue nomine tranſtulit. Quaeſitum eſt, an pignus recte contractum eſſet? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, recte contractum. † Idem quaeſiit, cum filius praedia hereditaria, vt dimitteret hereditarios creditores, diſtraxiſſet: an emptores, qui fideicommiſſum ignorauerunt, bene emerint? Reſpondi, ſecundum ea, quae proponerentur, recte contractum, ſi non erat aliud in hereditate, vnde debitum exſolviſſet.

§. 1. Duobus libertis Sticho et Erote heredibus inſtitutis ita cauit: *Fundum Cornelianum de nomine meorum exire veto:* vnus ex heredibus, Stichus ancillam Areſcuſam teſtamento liberam eſſe juſſit, eique partem ſuam fundi legauit: Quaero, an Eros, et caeteri colliberti Stichi, ex cauſa fideicommiſſi, ejus fundi partem ab herede Stichi petere poſſint? Reſpondit, non contineri.

§. 2. Filiam ſuam heredem ſcripſerat, et ita cauerat: *Veto autem aedificium de nomine meo exire: ſed ad vernas meos, quos hoc teſtamento nominaui, pertinere volo.* Quaeſitum eſt, defuncta herede, et legatariis vernis, an ad vnum libertum, qui remanſit, totum fideicommiſſum pertineret? Reſpondit, ad eum, qui ex vernis ſupereſſet, ſecundum ea, quae proponerentur, virilem partem pertinere.

§. 3 Fundum a filio, *quoad vixerit, vetuit venundari, donari, pignerari:* et haec verba adjecit: *Quod ſi aduerſus voluntatem meam facere voluerit, fundum Titianum ad fiſcum pertinere: ita enim fiet, ut fundus Titianus de nomine veſtro nunquam exeat.* Quaeſitum eſt, cum viuus filius eum fundum

Digitized by Google

fundum ſecundum voluntatem patris retinuerit: an, defuncto eo, non ad heredes ſcriptos a filio, ſed ad eos, qui de familia ſunt, pertineat? Reſpondit, hoc ex voluntate defuncti colligi poſſe, filium, quoad viueret, alienare vel pignerare non poſſe: teſtamenti autem factionem et in eo fundo in extraneos etiam heredes habiturum.

§. 4. Julius Agrippa primipilaris teſtamento ſuo cauit, *ne ullo modo reliquias ejus et praedium ſuburbanum, aut domum majorem heres ejus pigneraret, aut ullo modo alienaret;* filia ejus heres ſcripta heredem reliquit filiam ſuam neptem primipilaris, quae eaſdem res diu poſſedit, et decedens extraneos inſtituit heredes. Quaeſitum eſt, an ea praedia extraneus heres haberet: an vero ad Juliam dominam, quae habuit patruum majorem Julium Agrippam, pertinerent? Reſpondi, cum hoc nudum praeceptum eſt: nihil proponi contra voluntatem defuncti factum, quo minus ad heredes pertinerent.

§. 5. Quindecim libertis, quos nominauerat, praediolum cum taberna legauerat, et adjecerat haec verba: *Sibique eos habere, poſſidere volo ea lege et conditione, ne quis eorum partem ſuam vendere, donareue, aliudue quid facere alii velit. Quod ſi aduerſus ea quid factum erit, tunc eas portiones praediumve cum taberna ad Rempublicam Tuſculanorum pertinere volo.* Quidam ex his libertis vendiderunt partes ſuas duobus conlibertis ſuis ex eodem corpore: emptores autem defuncti Cajum Sejum extraneum heredem reliquerunt: Quaeſitum eſt, partes, quae venierunt, vtrum ad Cajum Sejum, an ad ſuperſtites collibertos ſuos, qui partes ſuas non vendiderunt, pertinerent? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, ad Cajum Sejum pertinere. † Idem quaeſiit, an partes venditae ad Rempublicam Tuſculanorum pertinerent? Reſpondi, non pertinere. CLAVDIVS: quia non poſſidentis perſona, qui nunc extraneus eſt, reſpicienda eſt: ſed emptorum, qui ſecundum voluntatem defunctae ex illis fuerunt, quibus permiſerat teſtatrix venundari. Nec conditio exſtitit dati fideicommiſſi Tuſculanis.

§. 6. Fidei commiſit ejus, cui duo millia legauit, in haec verba: *A te, Petroni, peto, uti ea duo (millia) ſolidorum reddas Collegio cujusdam templi:* Quaeſitum eſt, cum id collegium poſtea diſſolutum ſit, vtrum legatum ad Petronium pertineat, an vero apud heredem remanere debeat? Reſpondit, Petronium jure petere: vtique ſi per eum non ſtetit, parere defuncti voluntati.

§. 7. Mater filios heredes ſcripſerat, et adjecit: praedia, quae ad eos ex bonis meis peruentura ſunt, nulla ex cauſa abalienent, ſed conſeruent ſucceſſioni ſuae, deque ea re inuicem ſibi cauerent. Ex his verbis quaeſitum eſt, an praedia per fideicommiſſum relicta videantur? Reſpondit, nihil de fideicommiſſo proponi.

§. 8. Ex parte dimidia heredi inſtituto, per praeceptionem fundum legauit, et ab eo ita petit: Peto, vti velis coheredem tibi recipere in fundo Juliano meo, quem hoc amplius te praecipere juſſi, Clodium Verum nepotem meum, cognatum tuum. Quaeſitum eſt, an pars fundi ex cauſa fideicommiſſi nepoti debeatur? Reſpondit, deberi.

39. *Idem (lib. 20. Digeſtorum.)*

Pamphilo liberto hoc amplius, quam codicillis reliqui, dari volo centum: ſcio omnia, quae tibi, Pamphile, relinquo, ad filios meos peruentura: cum affectionem tuam circa eos bene perſpectam habeam. Quaero, an verbis ſuprafcriptis Pamphili fidei commiſit, vt poſt mortem filiis defuncti centum reſtituat? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, non videri quidem, quantum ad verba teſtatoris pertinet, fideicommiſſum Pamphili, vt centum reſtitueret, ſed cum ſententiam defuncti à liberto decipi ſatis inhumanum eſt, centum ei relictos filiis teſtatoris deberi reſtitui: quia in ſimili ſpecie et Imperator noſter Diuus MARCVS hoc conſtituit.

§. 1. Propoſitum eſt, non habentem liberos, nec cognatos, in diſcrimine vitae conſtitutum per infirmitatem, arceſſitis amicis Cajo Sejo contubernali dixiſſe: quod vellet ei relinquere praedia, quae nominaſſet: eaque dicta in teſtationem Cajum Sejum redegiſſe, etiam ipſo teſtatore interrogato, an ea dixiſſet, et reſponſo ejus tali *μάλιστα*, id eſt, *maxime*, inſerto. Quaeſitum eſt, an praedia, quae deſtinata eſſent, ex cauſa fideicommiſſi ad Cajum Sejum pertinerent? Reſpondit, ſuper hoc nec dubitandum eſſe, quin fideicommiſſum valeat.

§. 2. Duas filias aequis ex partibus heredes fecerat: alteri fundum praelegauerat, et ab ea petierat, *vt ſorori ſuae viginti daret;* ab eadem filia petit, *vt partem dimidiam fundi eidem ſorori reſtitueret.* Quaeſitum eſt, an viginti praeſtari [non] deberent? Reſpondi, non eſſe praeſtanda.

40. *Idem [lib. 21. Digeſtorum.]*

Poſt emancipationem patris ſuſcepta, a patruo vt legitimo herede petierat, *vt partem hereditatis auunculo ſuo daret, et agros duos:* ad vtrumque autem vt proximum cognatum ſucceſſio ejus pertinuit per bonorum poſſeſſionem: Quaeſitum eſt, cum in parte hereditatis fideicommiſſum non conſtiterit, quam ſuo jure per bonorum poſſeſſionem auunculus habiturus eſt; an nihilominus in parte agrorum conſiſtat, vt Titius partes agrorum duas, id eſt, vnam, quam ſuo jure per bonorum poſſeſſionem habeat, alteram vero partem ex cauſa fideicommiſſi petere debeat? Reſpondit, poſſe petere. † Idem quaeſiit, ſi ab eodem patruo fideicommiſſum aliis quoque dederit: vtrum in ſolidum, an vero pro parte ab eo praeſtanda ſint? Reſpondit, in ſolidum praeſtari.

§. 1. Sejam ex dodrante, Maeuium ex quadrante inſtituit heredes: fidei Sejae commiſit in haec verba: *A te peto, tuaeque fidei committo, quidquid ex hereditate mea ad te perveneris, reſtituas filio tuo retentis tibi hortis meis.* Quaeſitum eſt, cum generali capite fideicommiſiſſet, *quisquis heres eſſet de omnibus vt praeſtarent, quod cuique legaſſet, (praeſtari fieriue juſſiſſet:)* an cum dodrantem hereditatis reſtituerit, hortos in aſſem vindicare Seja debeat? Reſpondit, etiam coheredis fideicommiſſum videri, vt quadrantem, quem in his hortis haberet Seja, redderet.

41. *Idem (lib. 22. Digeſtorum)*

Vxorem et filium communem heredes inſtituit, et vxoris fidei commiſit in haec verba: Peto à te domina vxor, *ne ex fundo Titiano partem tibi vindices, cum ſcias, me vniverſam emptionem ejus fundi feciſſe: ſed beneficio affectionis et pietatis, quam tibi debui, eandem emptionem, cum nummis meis comparaſſem, tecum communicaſſe. Quaeſitum eſt, an eum fundum in ſolidum filii eſſe voluerit? Reſpondit, eum, de quo quaereretur, perinde rationem in fundo haberi voluiſſe, ac ſi vniuerſus hereditarius eſſet: vt pro dimidia parte et vxor et filius agrum vt hereditarium habeant.

* L. 5. de aur. et arg. legat. L. 19. §. 1. de aur. legat.

§. 1. In teſtamento ita ſcriptum fuit, domum meam cum horto applicito libertis meis concedi volo. Et alio capite: Fortunio liberto meo ex domo mea, quam libertis dedi, diaetam, in qua habitabam, item cellarium junctum eidem diaetae, ab herede meo concedi volo. Quaeſitum eſt,

Digitized by Google

eſt, an heres teſtatoris oneratus videatur in praeſtando legato Fortunio, quamuis domus vniuerſa libertis ſit praelegata? Reſpondit, non eſſe oneratum.

§. 2. Codicillis confirmatis ita cauit: *Omnibus autem libertis meis, et quos viuus, et quos his codicillis manumiſi, vel poſtea manumiſero, contubernales ſuas, item filios, filias lego: niſi ſi quos, quasue ad vxorem meam teſtamento pertinere volui vel etnominatim legaui, legauero.* Idem poſtea petit ab heredibus ſuis, vt regionem Vmbriae, (Tuſciae), Piceno coheredes vxori ſuae reſtituerent cum omnibus, quae ibi erunt, et mancipiis ruſticis vel vrbanis, et actoribus, exceptis manumiſſis. Quaeſitum eſt, cum Eros et Stichus ſerui in diem vitae teſtatoris, in Vmbria, in Piceno actum adminiſtrauerint, ſint autem Damae, quem teſtator viuus manumiſerat, filii naturales. Vtrum eidem Damae ex verbis codicilli ab heredibus praeſtandi ſint; an vero ad Sejam vxorem ex verbis epiſtolae pertineant? Reſpondit, ex codicillis ad patrem eos naturalem pietatis intuitu pertinere.

§. 3. Feliciſſimo et Feliciſſimae, quibus libertatem dederat, fundum Gargilianum legauit cum caſa: et alio capite, Titio filio, quem ex parte quarta heredem ſcripſerat, praelegauerat in haec verba: Titi fili, hoc amplius de medio ſumito legata mea, quae mihi tam pater tuus Praeſens, quam Caelius Juſtus frater patris reliquerunt. Quaeſitum eſt, cum fundus Gargilianus teſtatrici a marito ejus, id eſt, a patre Titii filii legatus ſit, cui fundus ex cauſa fideicommiſſi debeatur; vtrum Titio filio tantum, an Feliciſſimo et Feliciſſimae, an tribus? Reſpondit, non eſſe veriſimile eam, quae nihil aliud Feliciſſimo et Feliciſſimae, niſi haec (quae, ſpecialiter legauit, ad filium, cui et hereditatis ſuae partem reliquit, legatum generali ſermone transferre voluiſſe.

§. 4. Teſtamento pueros ita legauerat: Publio Maeuio dominulo meo ab heredibus meis dari volo pueros quinque ex meis, duntaxat intra annos ſeptem: poſt annos complures, quam fecit teſtamentum, moritur: Quaeſitum eſt, cujus aetatis Maeuio mancipia debeantur, vtrumne, quae teſtamenti facti tempore intra ſeptem annos fuerunt, an quae mortis tempore intra eam aetatem deſignatam, quae eſſet, cum a teſtatore relinquerentur.

§. 5. Concubinae inter caetera his verbis legauerat: Fundum in Appia cum villico ſuo, et contubernali ejus, et filiis, dari volo. Quaeſitum eſt, an nepotes quoque villici, et contubernalis ejus teſtator ad concubinam pertinere voluit? Reſpondit, nihil proponi, cur non deberentur.

§. 6. Legauerat per fideicommiſſum Maeuius ita, *et quidquid in patria Gadibus poſſideo:* quaeſitum eſt, an, ſi quam ſuburbanam adjacentem poſſeſſionem haberet, haec quoque ex cauſa fideicommiſſi Maeuiis debeatur? Reſpondit, poſſe ad hanc quoque verborum ſignificationem extendi. † Item quaeſitum eſt, calendarii, quod in patria ſua, vel intra fines ejus defunctus exercuit, inſtrumenta in domo, quam in patria ſua habebat, reliquit: an id quoque calendarium propter verba ſupra ſcripta Maeuiis ex cauſa fideicommiſſi deberetur? Reſpondit, non deberi. † Item quaeſitum eſt, an pecunia, quae in arca domi Gadibus inuenta eſſet, vel ex diuerſis nominibus exacta, et ibi depoſita, ex fideicommiſſo debeatur? Reſpondit, ſupra reſponſum.

§. 7. Teſtamento, quo filium et vxorem heredes inſtituerat, filiae per fideicommiſſum centum, cum in familia nuberet, legauit; et adjecit ita: *Fidei tuae, filia, committo, vt, cum in familia nubas, et quotieſcunque nubes, patiaris ex dote tua, quam dabis, partem dimidiam ſtipulari fratrem tuum, et Sejam matrem tuam pro partibus dimidiis dari ſibi, ſi in matrimonio ejus, cui nubes, ſiue diuortio facto, priusquam dos tua reddatur, eoue nomine ſatisfactum erit, morieris, nullo filio filiaue ex eo relicto.* Pater virginem filiam nuptum collocauit, ejusque nomine dotem dedit: et poſt diuortium eandem recepit, et alii in matrimonium cum dote dedit, et ſtipulatus eſt, eam (dotem) ſibi aut filiae ſuae reddi: manente filia in matrimonio ſecundo mortuus eſt eodem teſtamento relicto, eique heredes extiterunt filius et vxor; poſtea marito defuncto, puella, dote recepta nupſit alii, praeſentibus et conſentientibus fratre et matre, quae etiam dotem ejus auxit, et neuter eorum ſtipulati ſunt dotem: mox matri filius et filia heredes exſtiterunt; deinde in matrimonio filia deceſſit, marito herede relicto. Quaeſitum eſt, cum puella non ex cauſa legati pecuniam in dotem ab heredibus patris acceperat, ſed mortuo ſecundo marito materfamilias facta dotem recuperanerat: an heres ejus ex cauſa fideicommiſſi fratri defunctae teneatur in eam pecuniam, quam percipere poſſet, ſi dotem ſtipulatus eſſet? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, non teneri.

§. 8. [Ejus] heres vel legatarius rogatus eſt, *vt quendam adoptet*, his verbis adjectis: *ſi alias feceris, exheres eſto:* vel, *perdas legatum.* Quaeſitum eſt, ſi non adoptauerit, an ei, qui adoptatus non eſt, actio quaedam ex fideicommiſſo competat? Reſpondit, fideicommiſſum, quo quis rogatur, *vt adoptet*, ratum non eſſe.

§. 9. *Agri plagam, qua eſt in regione illa, Maeuiis Publio et Cajo transſcribi volo, pretio facto viri boni arbitratu, et hereditati illaso, duplae euictione expromiſſa reliquis heredibus: ita vt ſub poena centum promittant, eam agri plagam partemue ejus ad Sejam poſterosue ejus non peruenturam quaqua ratione.* Quaeſitum eſt, an legatum valeat, cum Publius emere velit, Cajus nolit? Reſpondit, eum, qui fideicommiſſum praeſtari ſibi velit, poſſe partem dimidiam ejus agri, qui legatus eſt, petere, quamuis alter perſequi nolit. † Item quaeſitum eſt, cautio, quae interponi debeat ſecundum voluntatem, pro quota parte cuique heredum praeſtanda ſit? Reſpondit, pro ea portione, quae ex fideicommiſſo praeſtatur.

§. 10. Sorori legauit homines, quos nominauit teſtamento: ejusque fidei commiſit, *vt eadem mancipia filiis ſuis cum obierit, reſtitueret.* Quaeſitum eſt, adgnata ex his an defuncti filiis heredibus reſtituenda ſint poſt mortem legatariae, an remaneant ad heredes ejus? Reſpondit, [ea,] quae poſtea adgnata eſſent, verbis fideicommiſſi non contineri.

§. 11. Pater naturalis filiae ſuae, ex teſtamento mariti ejus, fideicommiſſi debitor, cum ea mulier alii nuberet, non mandatu mulieris dotem marito ejus dedit, et ſibi reddi eam ſtipulatus eſt, ſi ſine liberis filia moreretur: mulier filiam ſuſcepit: Quaeſitum eſt, an fideicommiſſum a patre exigere poſſit? ſi nec ratam habuiſſet dotem datam, supereſſe fideicommiſſi petitionem. † Idem quaeſiit, an, ſi pater accepto facere ſtipulationem velit, mulieri perſecutio fideicommiſſorum deneganda ſit? Reſpondit ſupra reſponſum: cumque patrem, de quo quaereretur, ſi ita dediſſet, vt mulier ratum haberet, poſſe condicere.

§. 12. Sejum maritum ſcripſit heredem, eique ſubſtituit Appiam alumnam, fideique heredis commiſit, *vt poſt mortem ſuam hereditatem eidem alumnae reſtitueret: aut, ſi quid ante contigiſſet alumnae, tunc Valeriano fratris filio reſtitueret eandem hereditatem.* Quaeſitum eſt, ſi Sejus viuus, quidquid ad eum ex hereditate perueniſſet, alumnae reſtituiſſet, an ſecundum voluntatem defunctae id feciſſe videretur: praeſertim cum

Digitized by Google

cum haec eidem ſubſtituta eſſet? Reſpondit, ſi viuo Sejo Appia deceſſiſſet, non eſſe liberatum a fideicommiſſo Valeriano relicto.

§. 13. Scaevola reſpondit: Cum heres ſcriptus rogatus eſſet, *cum voles*, alii reſtituere hereditatem: interim non eſt compellendus ad fideicommiſſum Clavdivs: Poſt mortem [enim] vtique creditur datum.

§. 14. Heredis ſcripti fideicommiſerat, *vt Sejae vxori vniuerſam reſtitueret hereditatem:* et vxoris fidei commiſit in haec verba: *A te, Seja, peto, vt quidquid ad te ex hereditate mea peruenerit, exceptis his, [ſi] quae tibi ſupra legaui, reliquum omne reddas, reſtituas Maeuiae infanti dulciſſimae: a qua, Seja, ſatis exigi veto, cum ſciam, eam potius rem aucturam, quam detrimenta futuram.* Quaeſitum eſt, an ſtatim Maeuia fideicommiſſum a Seja petere poſſit? Reſpondit, nihil proponi, cur non poſſit.

42. *Idem [lib. 33. Digeſtorum.]*

Titius heredes inſtituit, Sejam vxorem ex parte duodecima, Maeuiam ex reliquis partibus: et de monumento, quod ſibi exſtrui volebat, ita cauit: *Corpus meum vxori meae volo tradi ſepeliendum in fundo illo, et monumentum exſtrui vsque ad quadringentos aureos.* Quaero, cum in duodecima parte non amplius, quam centum quinquaginta aurei ex bonis mariti ad vxorem peruenlant, an hac ſcriptura ab ea ſola monumentum ſibi teſtator exſtrui voluerit? Reſpondi, ab vtraque herede monumentum pro hereditariis portionibus inſtruendum.

43. CELSVS (*lib. 15. Digeſtorum.*)

Si filiae pater dotem arbitratu tutorum dari juſſiſſet: Tubero perinde hoc habendum ait, ac ſi viri boni arbitratu legatum ſit. Labeo quaerit, quemadmodum appareat, quantam dotem cujusque filiae boni viri arbitratu conſtitui oportet? ait, id non eſſe difficile ex dignitate, ex facultatibus, ex numero liberorum teſtamentum facientis aeſtimare.

44. POMPONIVS (*lib. 2. ad Sabinum*)

Si fundus legatus ſit *cum his, quae ibi erunt:* quae ad tempus ibi ſunt, non videntur legata, et ideo pecuniae, quae foenerandi cauſa ibi fuerunt, non ſunt legatae.

45. VLPIANVS [*lib. 22. ad Sabinum.*]

Hoc legatum, *vxoris cauſa parata*, generale eſt, et continet tam veſtem, quam argentum, aurum, ornamenta, caeteraque, quae vxoris gratia parantur. † Sed quae videantur vxoris cauſa parari? Sabinvs libris ad Vitellium ita ſcripſit: Quod in vſu frequentiſſime verſatur, vt in legatis vxoris adjiciatur, *quod ejus cauſa parata ſint*, hanc interpretationem obtinuit, quod magis vxoris [cauſa], quam communis promiſcuique vſus cauſa paratum foret. Neque intereſſe viſum eſt, ante ductam vxorem id paterfamilias parauiſſet, an poſtea: an etiam ex his rebus, quibus ipſe vti ſoleret, vxori aliquid adſignauiſſet; dum id mulieris vſibus proprie adtributum eſſet.

46. PAVLVS [*lib. 2. ad Vitellium.*]

Ea tamen adjectio legatum alias exiguius, alias plenius efficiat. Augetur, cum ſic ſcriptum eſt, *quaeque ejus cauſa parata ſunt:* id enim ſignificat, et ſi quid praeter ea, quae dicta ſunt, ejus cauſa paratum eſt, minuitur, detracta conjunctione: quia ex omnibus ſupra comprehenſis ea ſola definiuntur, quae ejus cauſa parata ſunt.

47. VLPIANVS (*lib. 22. ad Sabinum*)

Si quid earum rerum ante comparauit, quam vxorem duxit, ſi id ei, vt vteretur, tradidit: perinde eſt, quaſi poſtea parauiſſet. Ex eo autem legato ea pertinent ad vxorem, quae ejus cauſa empta, comparata, quaeque retenta ſunt: in quibus etiam, quae prioris vxoris, quaeque filiae, neptis, vel nurus fuerunt, continentur.

§. 1. Inter *emptum et paratum* quid intereſt, quaeritur? Et reſponſum eſt, in empto paratum ineſſe, in parato non continuo emptum contineri; veluti ſi quis, quae prioris vxoris cauſa emiſſet, poſteriori vxori tradidiſſet, ea res eum poſterioris vxoris cauſa parauiſſe, non emiſſe conſtat, ideoque quamvis maritus poſterioris vxoris cauſa nihil emerit, tamen tradendo, quae prior habuerit, ejus cauſa parata ſunt: et ſi ei adſignata non ſunt, legato cedunt. at quae prioris vxoris cauſa parata ſunt, ita poſteriori debentur, ſi ei adſignata ſint: quia non eſt ita de poſteriore vxore cogitatum, cum compararentur.

48. PAVLVS [*lib. 4. ad Sabinum*]

Nam ne id quidem, quod traditum eſt, ſi poſtea ademptum ſit, legato cedet.

49. VLPIANVS [*lib. 22. ad Sabinum*]

Item legato continentur mancipia, puta lecticarii, qui ſolam matremfamilias portabant: item jumenta, vel lectica, vel ſella, vel burdones: item mancipia alia; puellae fortaſſis, quas ſibi comatas mulieres exornant.

§. 1. Sed et ſi forte virilia ei quaedam donauerit, quodammodo ejus cauſa parata videbuntur.

§. 2. Proinde et ſi quaedam promiſcui vſus ſint, ſolitus tamen fuerit ab ea quaſi vſum mutuari, dicendum erit, ipſius cauſa videri parata.

§. 3. Item intereſt, ipſius cauſa parata ſint ei legata; an ipſius cauſa empta: paratis enim omnia continentur, quae ipſius vſibus fuerunt deſtinata: empta vero ea ſola, quae propter eam empta fecit maritus. Vnde non continebuntur emptis ſolis legatis, quae alia ratione paterfamilias adquiſita ei deſtinauit: vtroque autem legato, continebuntur et quae maritus emi mandauerat, vel quae emerat, necdum autem ei adſignauerat, adſignaturus ſi vixiſſet.

§. 4. Parui autem refert, vxori, an concubinae quis leget, quae ejus cauſa empta parata ſunt: ſane enim, niſi dignitate, nihil intereſt.

§. 5. Si vxori aurum, quod ejus cauſa paratum eſt, legatum ſit, et poſtea ſit conflatum, * materia tamen maneat, ea ei debetur.

* L. 88. §. ſ. h. L. L. 78 §. 4. eod.

§. 6. Sed vt legatum valeat, mortis tempore vxorem eſſe debere, Procvlvs ſcripſit: et verum eſt †: ſeparatio enim diſſoluit legatum.

§. 7. Hoc legatum et filio et filiae relinqui poteſt, *quae ejus gratia parata ſunt;* et ſeruo ſeruaeque: et continebuntur, quae ipſi ſunt adtributa, vel deſtinata.

50. *Idem [lib. 23. ad Sabinum.]*

Cum filiofamilias ita legatur, cum is in tutelam ſuam peruenerit: pubertatis tempus ſignificatur. Et ſane ſi impuberi filiofamilias legatum ſit, plerumque ſentiendum eſt, quod Sabinvs ait, vt non et paterfamilias fiat, ſed vt pubes. Caeterum ſi mater, quae ſuſpectam habuit mariti, a quo diuorterat, vitam, filio ſuo, quamuis impuberi leget, non videtur ſenſiſſe de eo tempore, quo pubes eſt: ſed de eo, quo et pu-

bes fuit, multo magis dicemus, de patrefamilias eam ſenſiſſe: ac [ſi] dixiſſet, in ſuam tutelam, et in ſuam poteſtatem.

§. 1. Quod ſi quis patrifamilias impuberi leget, cum ſuae tutelae ſit: de pubertate ſenſit: interdum et de viginti quinque annis, ſi mens teſtantis appareat. Nam ſi jam puberi, minori tamen viginti quinque annis legauit, procul dubio anni viginti quinque erunt praeſtituti.

§. 2. Item, ſi furioſo, vel prodigo, vel ei, cui Praetor ex cauſa curatorem dedit, ita ſit legatum: puto, et de eo ſenſum caſu, quo curae et tutelae liberetur.

§. 3. Ex his et hujusmodi apparet, voluntatis quaeſtionem Sabinvm interpretatum. Et vtique non dubitaret, ſi puberi, et multo magis majori viginti quinque annis ita ſit legatum, de ſua poteſtate teſtatorem ſenſiſſe.

§. 4. Sic autem haec ſcriptura varia eſt, et voluntatis habet quaeſtionem: vt illa quoque, ſi quis ita ſcripſerit, cum ſui juris fuerit factus: nam aliter alias accipitur, et plerumque poteſtatis liberationem continet, plerumque pubertatem, vel, viceſimum quintum annum.

§. 5. Ego quidem, et ſi quis jam puberi, minori tamen viginti quinque annis, ſic legauerit, cum ad pubertatem peruenerit: puto, de aetate eum ſenſiſſe, quae caret in integrum reſtitutione.

§. 6. Idem et ſi [quis], cum ſuae aetatis fuerit factus, [vel, legitimae aetatis], vtrum de pubertate, an de viginti quinque annis ſenſum [ſit], diſputari de voluntate poteſt: non minus, quam ſi ita adſcripſerit: cum juſtae aetatis (ſit) factus, vel, cum maturae aetatis, vel, cum adoleuerit.

51. PAVLVS [*lib. 4. ad Sabinum.*]

Si filiaefamilias ita legatum ſit, *cum in tutelam ſuam peruenerit:* tunc debebitur, cum viripotens facta fuerit.

52. VLPIANVS (*lib. 24. ad Sabinum*)

Librorum appellatione continentur omnia volumina, ſiue in charta, ſiue in membrana ſint, ſiue in quauis alia materia: ſed et ſi in philyra, aut [in] tilia (vt nonnulli conficiunt), aut in quo alio corio: idem erit dicendum. † Quod ſi in codicibus ſint membraneis, vel chartaceis, vel etiam eboreis, vel alterius materiae, vel in ceratis codicillis: an debeantur, videamus: et Cajus Caſſivs ſcribit, deberi et membranas, libris legatis: conſequenter igitur caetera quoque debebuntur, ſi non aduerſatur voluntas teſtatoris.

§. 1. Si cui *centum libri* ſint legati, centum volumina ei dabimus: non centum, quae quis ingenio ſuo metitus eſt, qui ad libri ſcripturam ſufficerent; vt puta, cum haberet Homerum totum in vno volumine, non quadraginta octo libros computamus, ſed vnum Homeri volumen pro libro accipiendum eſt.

§. 2. *Si Homeri corpus* ſit legatum, et non ſit plenum: quantaecunque partes hodie inueniantur, debentur.

§. 3. Libris autem legatis, bibliothecas non contineri * Sabinvs ſcripſit. Idem et Caſſivs: ait enim, membranas, quae ſcriptae ſint, contineri; deinde adjecit, neque armaria, neque ſcrinia, neque caetera, in quibus libri conduntur, deberi.

* L. 76. h. L.

§. 4. Quod tamen Caſſivs de membranis puris ſcripſit, verum eſt. Nam nec chartae purae [debentur], libris legatis: nec chartis legatis libri debebuntur. Niſi forte, et hic nos vrſerit voluntas: vt puta, ſi quis forte chartas ſic reliquerit: Chartas meas vniuerſas, qui nihil aliud, quam libros habebat, ſtudioſus ſtudioſo: nemo enim dubitabit, libros deberi? nam et in vſu plerique libros *chartas* appellant. † Quid ergo, ſi quis *chartas* legauerit *puras*? Membranae non continebuntur, neque caeterae ad ſcribendum materiae, ſed nec coepti ſcribi libri.

§. 5. Vnde non male quaeritur, ſi *libri* legati ſint, an contineantur nondum perſcripti? Et non puto contineri: non magis quam *veſtis* appellatione nondum detexta continetur. Sed perſcripti libri nondum malleati vel ornati continebuntur: proinde et nondum conglutinati, vel emendati continebuntur; ſed et membranae nondum conſutae continebuntur.

§. 6. *Chartis* legatis, neque papyrum ad chartas paratum, neque chartae nondum perfectae continebuntur.

§. 7. Sed ſi *bibliothecam* legauerit, vtrum armarium ſolum, vel armaria [continebuntur], an vero libri quoque contineantur, quaeritur? et eleganter Nerva ait, intereſſe [id], quod teſtator ſenſerit: nam et locum ſignificari bibliothecam; eo alias armarium, [ſicuti dicimus, *eburneam bibliothecam emit*] alias libros [ſicuti dicimus, *bibliothecam emiſſe*]. † Quod igitur ſcribit Sabinvs, libros bibliothecam non ſequi, non per omnia verum eſt: nam interdum armaria quoque debentur, quae plerique *bibliothecas* appellant. Plane ſi mihi proponas adhaerentia eſſe membro armaria, vel adfixa: ſine dubio non debebuntur, cum aedificii portio ſint

§. 8. Quod in bibliotheca tractauimus, idem Pomponivs libro 6. ex Sabino in *dactyliotheca* legata tractat: et ait, annulos quoque contineri, non ſolum thecam, quae annulorum cauſa parata ſit. Hoc autem ex eo conjectat, quod ita proponitur quis legaſſe: Dactyliothecam meam, et ſi quos praeterea annulos habeo: et ita Labeonem quoque exiſtimaſſe ait.

§. 9. Sunt tamen quaedam, quae omnimodo legatum ſequuntur, vt lectum legatum contineat et fulcra: et armariis et loculis clauſtra et claues cedunt.

53. PAVLVS (*lib. 4. ad Sabinum.*)

Argento legato, conſtat arculas ad legatarium non pertinere.

§. 1. Item annulis legatis dactyliothecae non cedunt.

54. POMPONIVS (*lib. 7. ad Sabinum.*)

Si pure tibi legauero, deinde poſtea ſcripſero ita: Hoc amplius, ſi nauis ex Aſia venerit, heres meus ei fundum dato: verius eſt, eo verbo amplius ſuperiora repeti. † Sicuti dicimus, Lucius Titius plebi quina millia dedit, hoc amplius Sejus viſcerationem: quina quoque millia Sejum dediſſe intelligimus. Et, Titius accepit quinque, Sejus hoc amplius fundum: Sejum quinque quoque cepiſſe intelligimus.

55. VLPIANVS [*lib. 25. ad Sabinum.*]

Ligni appellatio nomen generale eſt: ſed ſic ſeparatur, vt ſit aliquid materia, aliquid lignum. Materia eſt, quae ad aedificandum, fulciendum, neceſſaria eſt: lignum, quidquid comburendi cauſa paratum eſt. † Sed vtrum ita demum, ſi conciſum ſit, an et ſi non ſit? et Qvintvs Mvcivs lib. 2. refert, ſi cui ligna legata eſſent, quae in fundo erant, arbores quidem materiae cauſa ſuccisas non deberi: nec adjecit, ſi [non] comburendi gratia ſuccisae ſunt, ad eum pertinere; ſed ſic intelligi conſequens eſt.

§. 1. Ofilivs quoque lib. 5. Juris partiti ita ſcripſit: cui ligna legata ſunt, ad eum [omnia] ligna pertinere, quae alio

Digitized by Google

alio nomine non appellantur: veluti virgae, carbones, noclei oliuarum, quibus ad nullam aliam rem, niſi ad comburendum poſſit vti; ſed et balani, vel ſi qui alii nuclei.

§. 2. Idem lib. 2. negat, arbores nondum conciſas, niſi quae minutatim conciduntur, videri ei legatas, cui *ligna* legata ſunt: ego autem arbitror, hoc quoque ligni appellatione contineri, quod nondum minutatim ſuit conciſum, ſi jam concidendo ſuit deſtinatum, proinde ſi ſyluam huic rei habebat deſtinatam, ſylua quidem non cedet, dejectae autem arbores lignorum appellatione continebuntur, niſi aliud teſtator ſenſit.

§. 3. *Lignis* autem legatis, quod comburendi cauſa paratum eſt, continetur: ſiue ad balnei calefactionem, ſiue diaetarum hypocauſtarum, ſiue ad calcem, vel ad aliam rem coquendam ſolebat vti.

§ 4. Ofilius lib. 5. juris partiti ſcripſit, nec ſarmenta *ligni* appellatione contineri: [ſed ſi voluntas non refragatur] et virgulae, et cremia, et ſarmenta, et ſuperamenta materiarum, et vitium ſtirpes, atque radices continebuntur.

§. 5. Lignorum appellatione in quibusdam regionibus [vt in Aegypto, vbi arundine pro ligno vtuntur, et arundines, et papyrum comburitur] et herbulae quaedam, vel ſpinae, vel vepres continebuntur. Quid mirum? cum ξύλον, id eſt, *lignum*, hoc, et naues ξυληγὰς, id eſt, *lignorum vectrices*, appellant, quae haec ἀπὸ τῶν ἑλῶν, id eſt, *à paludibus*, deducunt.

§. 6. In quibusdam prouinciis, et editu bubum ad hanc rem vtuntur.

§. 7. Si lignum ſit paratum ad carbones coquendos atque conficiendos: ait Ofilius lib. 5. juris partiti, *carbonum* appellatione hujusmodi materiam non contineri. † Sed an lignorum? et fortaſſis quis dicet, nec lignorum: non enim lignorum gratia haec teſtator habuit. Sed at titiones, et alia ligna coſta, ne fumum faciant, vtrum ligno, an carboni, an ſuo generi adnumerabimus? Et magis eſt, vt proprium genus habeatur.

§. 8. Sulphurata quoque de ligno aeque eandem habebant definitionem.

§. 9. Ad faces quoque parata, non erunt lignorum appellatione comprehenſa: niſi haec ſuit voluntas.

§. 10. De pinu autem integri ſtrobyli, ligni appellatione continebuntur.

56. PAVLVS [*lib. 4. ad Sabinum.*]

Pali et perticae in numero *materiae* redigendi ſunt: et ideo lignorum appellatione non continentur.

57. POMPONIVS (*lib. 30. ad Sabinum.*)

Servius reſpondit, cui omnis materia legata ſit, ei nec arcam, nec armarium legatum eſſe.

58. VLPIANVS (*lib. 4. Diſputationum.*)

Cum vxori ſuae quis ea, quae ejus cauſa parata ſunt, legaſſet, dein viuus purpuras comparaſſet in prouincia, necdum tamen aduexiſſet: Reſcriptum eſt, ad mulierem purpuras pertinere.

59. JVLIANVS [*lib. 34. Digeſtorum.*]

Qui chirographum legat, non tantum de tabulis cogitat, ſed etiam de actionibus, quarum probatio tabulis continetur: appellatione enim chirographi vti nos pro ipſis actionibus, palam eſt: cum venditis chirographis intelligimus nomen veniſſe: quin etiam ſi nomen quis legauerit, id, quod in actionibus eſt, legatum intelligitur.

60. ALFENVS (*lib. 2. Digeſtorum à* Pavlo *Epitomatorum.*)

Cum quaereretur, agni legati quatenus viderentur? quidam ajebant, agnum duntaxat ſex menſium. Sed verius eſt, eos legatos eſſe, qui minores anniculi eſſent.

§. 1. Seruis et ancillis vrbanis legatis, agaſonem, mulionem, legato non contineri reſpondi: eos enim ſolos [in] eo numero haberi, quos paterfamilias circum ſe ipſe ſui cultus cauſa haberet.

§. 2. Lana, lino, purpura vxori legatis, quae ejus cauſa parata eſſent, cum multam lanam et omnis generis reliquiſſet, quaerebatur, an omnis deberetur? Reſpondit, ſi nihil ex ea deſtinaſſet ad vſum vxoris, ſed omnis commixta eſſet, non diſſimilem eſſe deliberationem, cum penus legata eſſet, et multas res, quae penus eſſent, reliquiſſet, ex quibus paterfamilias vendere ſolitus eſſet: nam ſi vina diffudiſſet, habiturus vſioni ipſe, et heres ejus, tamen omne in penu exiſtimari: ſed cum probaretur, eum, qui teſtamentum feciſſet, partem penus vendere ſolitum eſſe, conſtitutum eſt, vt ex eo, quod ad annum opus eſſet, heredes legatario darent. Sic mihi placet et in lana fieri: vt ex ea, quod ad vſum annuum mulieri ſatis eſſet, [ea] ſumeret. Non enim deducto eo, quod ad viri vſum opus eſſet, reliquum vxori legatum eſſet: ſed quod vxoris cauſa paratum eſſet.

§. 3. Praediis legatis, et quae eorum praediorum colendorum cauſa empta, parataque eſſent, neque topiarium, neque ſaltuarium legatum videri ait: [topiarium enim ornandi, ſaltuarium autem tuendi et cuſtodiendi fundi magis, quam colendi, paratum eſſe]. Aſinum machinarium legatum videri: item oues, quae ſtercorandi fundi cauſa pararentur: item opilionem, ſi ejus generis oues curaret.

61. *Idem* (*lib. 8. Digeſtorum a* Pavlo *Epitomatorum.*)

Textoribus omnibus, qui ſui eſſent, cum moreretur, legatis: quaeſitum eſt, an et is, quem poſtea ex his oſtiarium feciſſet, legato contineretur? Reſpondit, contineri: non enim ad aliud artificium, ſed ad alium vſum traductum eſſe.

62. JVLIANVS (*lib. ſingulari de Ambiguitatibus.*)

Qui duos mulos habebat, ita legauit: mulos duos, qui mei erunt, cum moriar, [ejo] heres dato. Idem nullos mulos, ſed duas mulas reliquerat. Reſpondit Servius, deberi legatum: quia mulorum appellatione etiam mulae continentur: quemadmodum appellatione ſeruorum etiam ſeruae plerumque continentur. Id autem eo veniet, quod † ſemper ſexus maſculinus [etiam] * foemininum [ſexum] continet.

* L. 1. de V. S.

63. *Idem* (*lib. 1. ad Vrſejum Ferocem.*)

In repetundis legatis haec verba, quae adjici ſolent; item dare damnas eſto: et ad conditiones, et ad dies legatorum easdem repetendas referri, Sabinus reſpondit.

64. AFRICANVS [*lib. 6. Quaeſtionum.*]

Qui filium et nepotem heredem inſtituerat, certa praedia, quaeque in his mortis tempore ſua eſſent, nepoti per fideicom-

deicommiſſum dederat, *excepto calendario:* mortis tempore in ea arca, in qua inſtrumenta et cautiones debitorum erant, pecunia numerata inuenta eſt. Pleriaque videbatur, vix vero ſimile eſſe, vt teſtator de pecunia numerata ſenſiſſet. Ego autem illud dignum animaduerſione exiſtimabam, cum quis calendarium praeſtari alicui voluerit, vtrumne nomina duntaxat debitorum praeſtari voluiſſe intelligendus eſt, an vero etiam pecuniam, ſi qua ab his exacta, eidem tamen calendario deſtinata fuerit? Et magis puto: quemadmodum ſi exactae pecuniae, et rurſus collocatae eſſent, permutatio nominum non perimeret, vel minueret fideicommiſſum: ita ipſae quoque pecuniae, ſi adhuc calendario, id eſt, nominibus faciendis, deſtinatae eſſent, eidem fideicommiſſo cedere debeant. Quin etiam illud quoque [putem] defendi poſſe: vt non modo a debitoribus exactae pecuniae, ſed quacunque de cauſa redactae, eidem tamen rationi [fuerint] deſtinatae, fideicommiſſo cedant.

65. MARCIANVS [*lib. 7. Inſtitutionum.*]

Legatis ſeruis, exceptis negotiatoribus, Labeo ſcripſit, eos legato exceptos videri, qui praepoſiti eſſent negotii exercendi cauſa; veluti qui ad emendum, locandum, conducendum praepoſiti eſſent: cubicularius autem, vel obſonatores, vel eos, qui piſcatoribus praepoſiti ſunt, non videri *negotiationis* appellatione contineri, et puto veram eſſe Labeonis ſententiam.

§. 1. Si ex officio quis ad artificium tranſierit, quidam recte putant, legatum extingui: quia officium artificio mutatur. Non idem e contrario, cum lecticarius cocus poſtea factus eſt.

§. 2. Si vnus ſeruus plura artificia ſciat; et alii coci legati fuerunt, alii textores, alii lecticarii: ei cedere ſeruum dicendum eſt, cui legati ſunt, in quo artificio plerumque verſabatur.

§. 3. *Ornatricibus* legatis, Celſus ſcripſit, eas, quae duos tantum menſes apud magiſtrum fuerunt, legato non cedere: alii et has cedere; ne neceſſe ſit, nullam cedere, cum omnes adhoc diſcere poſſint; et * omne artificium incrementum recipit. quod magis obtinere debet: quia humanae naturae congruum eſt.

§. 4. *Pecoribus* legatis, Caſſius ſcripſit, quadrupedes contineri, quae gregatim paſcuntur. et ſues autem pecorum appellatione continentur: quia et hi gregatim paſcuntur. ſic denique et Homerus in Odyſſea ait:

Δήεις τόν γε σύεσσι παρήμενον, αἱ δὲ νέμονται
Παρ' Κόρακος πέτρῃ, ἐπί τε κρήνῃ Ἀρεθούσῃ.

Id eſt:

Inuenies hunc aſſidentem ſuibus, quae paſcuntur
Juxta Coracis ſaxum, juxtaque fontem Arethuſam.

§. 5. *Jumentis* legatis, boues non continentur: nec contra.

§. 6. *Equis* [autem] legatis, et equae continentur.

§. 7. *Ouibus* legatis, agni non continentur: quamdiu autem agnorum loco ſint, ex vſu cujusque loci ſumendum eſt: nam in quibusdam locis ouium numero eſſe videntur, cum ad tonſuram venerint.

66. PAVLVS (*lib. 3. Sententiarum*)

Auibus legatis, anſeres, phaſiani, et gallinae, et auiaria debebuntur: phaſianarii autem et paſtores anſerum non continentur, niſi id teſtator expreſſit.

67. MARCIANVS [*lib. 7. Inſtitutionum.*]

Qui *ſaltum aeſtiuum* legauit, et hoc amplius *etiam eas res* [*legauerit*], *quae ibi eſſe ſolent*, non videtur de illis pecoribus ſenſiſſe, quae hieme in hibernis, aut aeſtate in aeſtiuis eſſe ſolent: ſed de illis [ſenſit], quae perpetuo ibi ſunt.

68. VLPIANVS (*lib. 1. Reſponſorum.*)

[Juliano reſpondit], Teſtatorem, adjiciendo *praedium Sejanum omne*, eam quoque partem fundi ſuprascripti quaſi ad ſe pertinentem videri per fideicommiſſum reliquiſſe, quam ex cauſa pignoris nactus eſt, ſaluo ſcilicet jure debitoris.

§. 1. Ex his verbis, curate agros attendere, et ita fiet, vt filius meus filios veſtros vobis condonet, fideicommiſſum peti non poſſe.

§. 2. Seruos communes a Seja ita relictos, ſi mei erunt, cum moriar, non deberi: ſi modo hoc ſenſit teſtatrix, vt ita deberentur, ſi in ſolidum ejus fuiſſent.

§. 3. Praediis cum his enthecis, quae in ea poſſeſſione ſunt, relictis, mancipia quoque praediorum, cum illic facti teſtamenti tempore fuerunt, cedent: ſed et quae poſtea acceſſerunt, ſi modo hoc teſtator manifeſte expreſſit.

69. MARCELLVS (*lib. ſing. Reſponſorum.*)

Non aliter a ſignificatione verborum recedi oportet, quam cum manifeſtum eſt, aliud ſenſiſſe teſtatorem.

§. 1. Titius codicillis ſuis ita cauit: *Publio Maeuio omnes juuenes, quos in miniſterio habeo, dari volo:* Quaero, a qua aetate juuenes, et in quam intelligi debeant? Marcellus reſpondit, quos verbis, quae proponerentur, demonſtrare voluerit teſtator, ad notionem ejus, qui de ea re cogniturus eſſet, pertinere: * *non enim in cauſa teſtamentorum ad definitionem vtique deſcendendum eſt, cum plerumque abuſiue loquantur, nec propriis nominibus vocabulis ſemper vtantur:* caeterum exiſtimari poſſet juuenis is, qui adoleſcentis exceſſit aetatem, quoad incipiat inter ſeniores numerari.

70. VLPIANVS [*lib. 22. ad Sabinum.*]

Si cui *lana* legetur, id legatum videtur, quod tinctum non eſt, ſed αὐτοφυὲς, id eſt, ſponte ſua natum.

§. 1. Siue autem facta eſt, ſiue infecta, lanae appellatione continetur.

§. 2. Quaeſitum eſt, vtrum lanae appellatione ea ſola contineatur, quae neta non eſt: an et ea, quae neta eſt, vt puta ſtamen et ſubtemen? Et Sabinus et netam contineri putat, cujus ſententia vtimur.

§. 3. Lanae appellationem eatenus extendi placet, quoad ad telam perueniſſet.

§. 4. Et ſciendum ſuccidam quoque contineri, et lotam, ſi modo tincta non ſit.

§. 5. Lanae appellatione tomentum non continebitur.

§. 6. Sed nec ea lana, ex qua quis quaſi veſtimentum fecerit valetudinis vel deliciarum gratia, continebitur.

§. 7. Ne ea quidem, quae fomentationis gratia parata ſunt, vel medicinae, lanarum appellatione continentur.

§. 8. Sed

Digitized by Google

§. 8. Sed et pelles lanatae continentur? et hoc lanae cedere, manifeſtum eſt.

§. 9. Lana legata, etiam leporinam lanam, et anſerinam, et caprinam credo contineri, et de ligno, quam *ἐριόξυλον* (id eſt, *lanam ligneam*) appellant.

§. 10. Linum autem, lana legata, vtique non continebitur.

§. 11. *Lino* autem legato, tam factum, quam infectum continebitur, quodque netum, quodque in tela eſt, quod eſt nondum detextum. Ergo aliud in lino, quam in lana eſt. Et quidem ſi tinctum linum ſit, credo, lino continebitur.

§. 12. *Verſicoloribus*, videndum eſt. et conſtabat apud veteres, *lanae* appellatione verſicoloria non contineri: ſed ea omnia videri legata, quae tincta ſunt et neta, quae neque detexta, nequa contexta ſunt. Proinde quaeritur, an purpura appellatione verſicolorum contineatur? et ego *arbitror*, ea, quae tincta non ſunt, verſicoloribus non adnumerari: et ideo neque album, neque naturaliter nigrum contineri, nec alterius coloris naturalis. purpuram autem et coccum, quoniam nihil natiui coloris ſunt, contineri arbitror; niſi aliud ſenſit teſtator.

§. 13. *Purpurae* autem appellatione omnis generis purpuram contineri puto: ſed coccum non continebitur: fucinum, et ianthinum continebitur. Purpurae appellatione etiam ſubtemen factum contineri, nemo dubitat: lana tingendae purpurae [cauſa] deſtinata non continebitur.

71. *Idem* (*lib. 20. ad Sabinum.*)

Cum *ſuae* ancillae ſiue ſerui in teſtamento ſcribuntur, hi deſignari videntur, quos paterfamilias ſuorum numero habuit.

72. PAVLVS (*lib. 4. ad Sabinum.*)

Eadem in omnibus rebus, quas *ſuas* quis legauerit, dicenda ſunt.

73. VLPIANVS (*lib 20. ad Sabinum.*)

Suos autem ſeruos vel ancillas eos accipimus, qui ſunt pleno jure teſtantis: inter quos fructuarii non continebuntur.

§. 1. Sed qui bona fide teſtatori ſeruiunt, ſuorum appellatione magis eſt, vt contineantur: ſi modo ſuorum appellatione eos, quos ſuorum numero habuit, voluit continuni.

§. 2. Eos vero, quos quis pignori hypothecaeue dedit, ſine dubio inter ſuos legaſſe videbitur debitor: creditor nequaquam.

§. 3. Proinde ſi quis ſeruos habuit proprios, ſed quorum operas locabat, vel piſtorias, vel hiſtrionicas, vel alias ſimiles: an *ſeruorum* appellatione etiam hos legaſſe videatur? Quod et praeſumi oportet: niſi contraria voluntas teſtatoris appareat.

§. 4. Eum, qui venalitiariam (vitam) exercebat, puto *ſuorum* numero non facile contineri velle ejusmodi mancipia: niſi euidens voluntas ſuit etiam de his ſentientis. nam quos quis ideo comparauit, vt illico diſtraheret, mercis magis loco, quam ſuorum habuiſſe credendus eſt.

§. 5. Vicarios autem ſeruorum *ſuorum* numero non contineri, Pomponius libro quinto ſcribit.

74. POMPONIVS [*lib 6. ad Sabinum*]

Si quis *ſuos* ſeruos legauit, communes quoque continentur, et in quibus vſusfructus alienus fuit.

75. VLPIANVS [*lib. 20. ad Sabinum.*]

Nummis indiſtincte legatis: hoc receptum eſt, vt exiguiores legati videantur: ſi neque ex conſuetudine patrisfamiliae, neque ex regionis, vnde fuit, neque ex contextu (teſtamenti poſſit apparere.)

76. *Idem* (*lib. 2. ad Edictum*)

Chartis legatis, nemo dicet ſcriptas, et libros jam factos, legato cedere. † Hoc idem et in tabulis eſt.

77. JAVOLENVS (*lib. 1. ex Plautio*)

Cum in ſubſtitutione legata repetuntur, libertates etiam continentur.

78. PAVLVS (*lib. 2. ad Vitellium.*)

Quaeſitum eſt, Stichum ſeruum ex eo fundo ante annum mortis teſtatoris abductum, et diſciplinae traditum, poſtea in eum fundum non reuerſum: an deberetur? Reſponſum eſt, ſi ſtudendi cauſa miſiſſet, non quo de fundo eum aliorſum transferret, deberi.

§. 1. Maeui fili, quod jam tibi maximam partem facultatum dederim, contentus eſſe debes fundo Semproniano cum ſuis inhabitantibus, id eſt, familia, et quae ibi erunt. Quaeſitum eſt de nominibus debitorum, et nummis. Eadem epiſtolam talem emiſit: Argentum omne, et ſupellectilem, quodcunque habeo, tibi dono, et quidquid in praedio Semproniano habeo: an ſupellex, quae in aliis praediis vel domibus eſſet, ad Maeuium pertineret: et an ſerui, quos ex eo fundo aliis legabit? Reſponſum eſt, nomina et nummos non videri deberi; niſi manifeſte de his quoque legandis voluntas defunctae adprobaretur: * ſeruos ex iisdem fundis aliis datos, deminuiſſe filii legatum: de argento et ſupellectili, quae alibi eſſet, eum, cujus notio eſt, aeſtimaturum; vt id obtineat, quod teſtatori placuiſſe a legatario adprobabitur.

* L. 79. §. 1. L. 86. h. L.

§. 2. Praedia quidam reliquit, adjectis (his) verbis, vti a me poſſeſſa ſunt, et quaecunque ibi erunt, cum moriar. Quaeſitum eſt de mancipiis, quae in his praediis morata fuerunt, vel operis ruſtici cauſa, vel alterius officii, caeteriſque rebus, quae ibi fuerunt in diem mortis: an ad legatarium pertinerent? Reſpondit, ea omnia, de quibus quaereretur, legata videri.

§. 3. Peto, vt fundum meum Capanianum Geneſiae alumnae meae adſcribatis ducentorum aureorum, ita vti eſt: Quaeritur, an fundo et reliqua colonorum, et mancipia, ſi qua mortis tempore in eo fuerunt, debeantur? Reſpondit, reliqua quidem colonorum non legata, caetera vero videri (illis) verbis, *ita vti eſt*, data.

§. 4. Illud fortaſſe quaeſiturus ſit aliquis, cur *argenti* appellatione etiam factum argentum comprehenderetur: cum, ſi marmor legatum eſſet, nihil praeter rudem materiam demonſtratum videri poſſet? cujus haec ratio traditur: quippe ea, quae talis naturae ſint, vt ſaepius in ſua redigi poſſint initia, ea materiae potentia victa, nunquam vires ejus effugiant. *

* L. 88. pr. de legat. 3.

§. 5. *Coccum*, quod proprio nomine appellatur, quin *verſicoloribus* cederet, nemo dubitauit. Quin minus porro coracinum, aut iſginum, aut melinum ſuo nomine, quam coccum purpurum deſignatur?

§. 6. Cum vir ita legaſſet, quae vxoris cauſa parata ſunt, ei do, lego: (ego) apud Praetorem fideicommiſſarium petebam etiam res aeſtimatas, quarum pretium in dotem erant; nec obtinui; quaſi teſtator non ſenſiſſet de his rebus: atquin ſi in vſum ejus datae ſint, nihil intereſt, ab ipſa, an ab alio comparatae ſunt. poſtea apud Abvrnivm Valentem inueni ita relatum: mulier res aeſtimatas in dotem dederat, ac deinde maritus ei legauerat his verbis, quae ejus cauſa comparata emptaque eſſent: dixit, emptorum paratorumque appellatione non contineri ea, quae in dotem data eſſent; niſi ſi maritus eas res, poſtea quam ipſius factae eſſent, in vxoris vſum convertiſſet.

§. 7. Rebus, quae in fundo ſunt, legatis accedunt etiam ea, quae tunc non ſunt, ſi eſſe ſolent: nec, quae caſu ibi fuerunt, legata exiſtimantur.

79. CELSVS (*lib. 9. Digeſtorum.*)

Si *chorus* aut *familia* legetur, perinde eſt, quaſi ſinguli homines legati ſint.

§. 1. His verbis, *quae ibi mobilia mea erunt, do, lego*, nummos ibi repoſitos, vt mutui darentur, non eſſe legatos, Procvlvs ait: at eos, quos praeſidii cauſa repoſitos habet, (vt quidam bellis ciuilibus factitaſſent) eos legatos contineri: et audiſſe ſe ruſticos ſenes ita dicentes, *pecuniam ſine peculio fragilem eſſe;* peculium appellantes, quod praeſidii cauſa ſeponeretur.

§. 2. *Area* legata, ſi inaedificata medio tempore fuerat, ac rurſus area ſit, quamquam tunc peti non poterat, nunc tamen debetur.

§. 3. *Seruus* quoque legatus, ſi interim manumittatur, et poſtea ſeruus factus ſit, poſtea peti poteſt.

80. *Idem (lib. 35. Digeſtorum.)*

Conjunctim heredes inſtitui, aut conjunctim legari, hoc eſt: totam hereditatem et tota legata ſingulis data eſſe, partes autem concurſu fieri.

81. MODESTINS [*lib 9. Differentiarum.*]

Seruis legatis, etiam ancillas quidam deberi recte putant: quaſi commune nomen vtrumque ſexum contineat. *Ancillis* vero legatis, maſculos non deberi, nemo dubitat. † Sed *pueris* legatis, etiam puellae debentur. Id non aeque, in puellis pueros contineri, dicendum eſt.

§. 1. *Mulieribus* vero legatis, etiam virgines debentur: ſicuti *viris* legatis, etiam pueros deberi reſpondetur.

§. 2. *Pecudibus* autem legatis, et boues, et caetera jumenta continentur.

§. 3. *Armento* autem legato, etiam boues contineri conuenit, non etiam greges ouium et caprarum.

§. 4. *Ouibus* legatis, neque agnos, neque arietes contineri quidam recte exiſtimant.

§. 5. *Ouium* vero grege legato, et arietes et agnos deberi nemo dubitat.

82. *Idem (lib. 9. Regularum.)*

Seruus, qui in fundo morari ſolitus erat, ſi fugerit, licet poſt mortem teſtatoris apprehendatur, fundo legato, vt inſtructus eſt, etiam ipſe legato cedit.

83. *Idem (lib. 10. Reſponſorum.)*

Quod his verbis relictum eſt, *quidquid ex hereditate bonisue meis ad te peruenerit, cum morieris, reſtituas*, fructus, quos heres viuus percepit, item quae fructuum vice ſunt, non venire placuiſſe: nec enim quicquam proponi, ex quo de his quoque reſtituendis teſtatricem rogaſſe, probari poteſt.

§. 1. Idem teſtator, qui libertis fideicommiſſum relinquebat, ſubſtitutione inter eos facta expreſſit, vt poſt mortem extremi ad poſteros eorum pertineret: Quaero, cum nemo alius ſit, niſi libertus ejus, qui extremo mortuus eſt, an is ad fideicommiſſum admitti debeat? Reſpondit: *Poſterorum* appellatione liberos tantummodo, non libertos eorum, quibus fideicommiſſum relictum eſt, fideicommiſſo contineri, nequaquam incertum eſt.

84. JAVOLENVS *lib. 2. ex* Cassio.

Cui, quae Romae eſſent, legata ſunt, ei etiam, quae cuſtodiae cauſa in horreis extra vrbem repoſita ſunt, debentur.

85. POMPONIVS (*lib. 2. ad Quintum Mucium.*)

Nuper conſtitutum eſt a Principe, vt et non adjecto hoc, *meum*, ſi quis corpus alicui leget, et ita ſentiat, vt ita demum praeſtetur, ſi ſuum ſit: ita valere legatum, vt appareat, magis ſententiam legantis, non hoc verbum, *meum* reſpiciendum eſſe: et ideo elegans eſt illa diſtinctio, vt * quotiens certum corpus legatur, ad praeſens tempus adjectum hoc verbum, *meum*, non faciat conditionem: ſi vero incertum corpus legetur, (veluti ita, vina mea, veſtem meam) videatur pro conditione hoc verbum eſſe, *mea*, vt ea demum, quae illius ſunt, videantur legata: quod non puto fortiter poſſe defendi, ſed potius et hic veſtem, vel vinum, quod ſuarum numero habuerit, hoc legatum eſſe, ſic enim reſponſum eſt, etiam quod coacuerit, vinum legato cedere, ſi id vini numero teſtator habuiſſet. † Plane in mortis tempore collatum hunc ſermonem, veſtem, quae mea erit, ſine dubio pro conditione accipiendum puto: ſed et Stichum, qui meus erit, puto pro conditione accipiendum; nec intereſſe, vtrum ita, qui meus erit, an ita, ſi meus erit: vtrobique conditionem (eam) eſſe. Labeo tamen ſcribit, etiam in futurum tempus collatum hunc ſermonem, qui meus erit, pro demonſtratione accipiendum. Sed alio jure vtimur.

86. PROCVLVS (*lib. 5. Epiſtolarum.*)

Si ita legatum eſt, domum, quaeque mea ibi erunt, cum moriar: nummos ad diem exactos a debitoribus, vt aliis nominibus collocarentur, non puto legatos eſſe. Et Labeonis diſtinctionem valde probo: qui ſcripſit, nec quod caſu abeſſet, minus eſſe legatum: nec quod caſu ibi ſit, magis eſſe legatum.

87. PAVLVS [*lib. 4. ad Legem Juliam et Papiam.*]

Et fideicommiſſum, et mortis cauſa donatio appellatione *legati* continentur. *

* L. 41. §. 6. h. L. L. 80. 120. de V. S.

88 *Idem (lib. 5. ad Legem Juliam et Papiam.)*

Lana legata, veſtem, quae ex ea facta ſit, deberi non placet.

§. 1. Sed

§. 1. Sed et *materia* legata, nauis, armariumue ex ea factum, non vindicetur.

§. 2. *Naue* * autem legata diſſoluta; neque materia, neque nauis debetur.

* L. 83. §. 5. ſ. de V. O.

§. 3. *Maſſa* autem legata, ſcyphi ex ea facti, exigi poſſunt.

89. *Idem (lib. 6. ad Legem Juliam et Papiam)*

Re *conjuncti* videntur, non etiam verbis, cum duobus ſeparatim eadem res legatur. * Item verbis, non etiam re, Titio et Sejo fundum aequis partibus do, lego: quoniam ſemper partes habent legatarii. Praefertur igitur omnimodo caeteris, qui *et re et verbis* ** conjunctus eſt. Quod ſi *re tantum* *** *conjunctus ſit*, conſtat non eſſe potiorem. Si vero *verbis quidem conjunctus ſit, re autem non*: quaeſtionis eſt, an conjunctus potior ſit? et magis eſt, vt [ei] ipſe praeferatur.

* L. 142. de V. S. L. 41. pr. de leg. 2. L. 6. de vſufr. ear. rer. L. 19. 26. §. 1. de vſu et vſufr. leg.

** L. 7. de vſufr. accreſc. L. 5. §. 1. L. 6. 7. de reb. dub.

*** L. 41. pr. de leg. 2. L. 80. 89 de legat. 3. L. 1 §. 3. L. 3. pr. de vſufr. accreſc. L. 63. de H. J. L. 30. de cond. et demonſtr.

90. *Idem [lib. 7. ad Legem Juliam et Papiam.]*

Nominatim legatum accipiendum eſt, quod a quo legatum ſit intelligitur: licet nomen pronunciatum non ſit.

91. PAPINIANVS *(lib 7 Reſponſorum.)*

Praediis per praeceptionem filiae datis *cum reliquis actorum et colonorum*, ea reliqua videntur legata, quae de reditu praediorum in eadem cauſa manſerunt: alioquin pecuniam a colonis exactam, et in calendarium in eadem regione verſam, *reliquis* non contineri, neque colonorum, neque actorum, facile conſtabit, tametſi nominatim actores ad filiam pertinere voluit.

§. 1. Ex his verbis, Lucio Titio praedia mea illa cum Praetorio, ſicut a me in diem mortis meae poſſeſſa ſunt, do, inſtrumentum ruſticum, et omnia, quae ibi fuerunt, quo domus fuiſſet inſtructior, deberi conuenit: colonorum reliqua non debentur.

§. 2. Pater filio tabernam purpurariam cum ſeruis inſtitoribus et purpuris, quae in diem mortis ejus ibi fuerunt, legauit: neque pretia purpurae condita, neque debita, neque reliqua legato contineri placuit.

§. 3. Titio Sejana praedia, ſicuti comparata ſunt, do, lego: cum eſſent Gabiniana quoque ſimul vno pretio comparata, non ſufficere ſolum argumentum emptionis reſpondi, ſed inſpiciendum, an literis et rationibus appellatione Sejanorum Gabiniana quoque contineantur, et vtriusque poſſeſſionis confuſi reditus, titulo Sejanorum accepto lati eſſent.

§. 4. Balneas legatae *domus* eſſe portionem conſtabat: quod ſi eas publice praebuit, ita domus eſſe portionem balneas, ſi per domum quoque intrinſecus adirentur, et in vſu patrisfamiliae vel vxoris nonnunquam fuerunt, et mercedes ejus inter caeteras meritoriorum domus rationibus accepto ferebantur, et vno pretio comparatae vel inſtructae communi conjunctu fuiſſent.

§. 5. Qui domum poſſidebat, hortum vicinum aedibus comparauit, ac poſtea *domum* legauit: ſi hortum domus cauſa comparauit, vt amoeniorem domum ac ſalubriorem poſſideret, aditumque in eum per domum habuit, et aedium hortus additamentum fuit, domus legato continebitur.

§. 6. Appellatione *domus* inſulam quoque injunctam domui videri, ſi vno pretio cum domu fuiſſet comparata, et vtriusque penſiones ſimiliter accepto latas rationibus oſtenderetur.

92. PAVLVS *(lib. 13. Reſponſorum)*

Si mihi Maeuia et Nigidia filiae meae heredes erunt, tunc Maeuia è medio ſumito, praecipito, ſibique habeto fundos meos illum et illum cum caſulis et cuſtodibus omnium horum fundorum, et cum his omnibus agris, qui ad conjunctionem cujusque eorum fundorum emptione, vel quolibet alio caſu obtigerint: item cum omnibus mancipiis, pecoribus, jumentis, caeterisque vniuerſis ſpeciebus, quae in iisdem fundis, quoue eorum, cum moriar, erunt; vti optimi maximique ſunt, vtique eos in diem mortis meae poſſedi, et [vt plenius dicam] ita vti cluduntur: in fundo autem vno ex his, qui praelegati ſunt, tabularium eſt, in quo ſunt et complurium mancipiorum emptiones, ſed et fundorum, et variorum contractuum inſtrumenta, praeterea et nomina debiturum: Quaero, an inſtrumenta communia ſint? Reſpondi, ſecundum ea, quae proponuntur, inſtrumenta emptionum, item debitorum, quae in fundo praelegato remanſerunt, non videri legato contineri.

§. 1. His verbis domibus legatis, fidei heredum meorum committo, vti ſinant: eum habere domus meas, in quibus habito, nullo omnino excepto, cum omni inſtrumento, et repoſitis omnibus, non videri teſtatorem de pecunia numerata, aut inſtrumentis debitorum ſenſiſſe.

93. SCAEVOLA *(lib. 3. Reſponſorum.)*

[Lucius Titius teſtamento ſuo cauit, ne vllo modo praedium ſuburbanum, aut domum heres alienaret: filia ejus heres ſcripta heredem reliquit filiam ſuam: quae eadem res diu poſſedit, et decedens extraneos heredes inſtituit. Quaeſitum eſt, an praedia pertinerent ad Juliam, quae Lucium Titium teſtatorem patruum majorem habuit? Reſpondit, nihil proponi contra voluntatem defuncti factum, quo minus ad heredem pertineret, cum hoc nudum praeceptum eſt].

† §. 1. *Semproniae mulieri meae reddi jubeo ab heredibus meis centum aureos, quos mutues acceperam.* Quaeſitum eſt, ſi hanc pecuniam, vt debitam, Sempronia petens victa ſit: an fideicommiſſum peti poſſit: Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, poſſe ex cauſa fideicommiſſi peti, quod appareret non fuiſſe ex alia cauſa debitum.

§. 2. Quidam praedia legauit libertis, adjectis his verbis, vti a me poſſeſſa ſunt, et quaecunque ibi erunt, cum moriar. Quaeſitum eſt, an mancipia, quae in his praediis morata in diem mortis patrisfamilias fuerunt operis ruſtici cauſa, vel alterius officii, caeteraeque res, quae ibi fuerunt, ad legatarios pertineant? Reſpondit, pertinere.

§. 3. Quaeſitum eſt, an, quod heredes fratribus rogati eſſent reſtituere, etiam ad ſororem pertineret? Reſpondit, pertinere, niſi aliud ſenſiſſe teſtatorem probetur.

§. 4. Collegio fabrorum fundum cum ſyluis, quae caedere ſolent, vti optimus maximusque eſſet, legauit: Quaero, an ea quoque, quae in diem mortis ibi fuiſſent, [id eſt, foenum, pabulum, palea, item machinae, vaſa vinaria,

† id

Digitized by Google

† id eſt, cuppae, et doliis, quae in cella defixa ſunt: item granaria †] legata eſſent? Reſpondit, non recte peti, quod legatum non eſſet.

§. 5. Ex parte dimidia herede inſtituto, per praeceptionem fundum legauit, et ab eo ita petiit: Peto, vti velis coheredem tibi recipere in fundo Juliano meo, quem amplius te recipere juſſi, Clodium Verum, nepotem meum, cognatum tuum. Quaero, an pars fundi ex cauſa fideicommiſſi nepoti deberetur? Reſpondit, deberi.

94. VALENS [*lib. 2. Fideicommiſſorum.*]

Is, qui complures libertos relinquebat, tribus ex his fundum legauerat: et petierat, vt curarent, ne de nomine ſuo exiret. Quaerebat, ex tribus qui primus moriebatur, vtrum vtrique, vel alteri ex his, qui ſibi in legato conjuncti eſſent, relinquere partem ſuam deberet: an poſſit vel alii conliberto ſuo eam relinquere? Placuit, etſi voluntatis quaeſtio eſſet, ſatis illum facturum, etſi alii reliquiſſet. † Quod ſi nulli dediſſet: occupantis, an omnium conlibertorum, et num eorum tantum, quibus pariter legatum eſſet, petitio fideicommiſſi eſſet, dubitabatur? et JVLIANVS recte omnibus debere putauit.

95. MAECIANVS [*lib. 2. Fideicommiſſorum.*]

Quisquis mihi heres erit, damnas eſto dare, fideique ejus committo, vti det, quantas ſummas dictauero, dedero: ARISTO res quoque corporales contineri ait, vt praedia, mancipia, veſtem, argentum: quia et hoc verbum quantas non ad numeratam duntaxat pecuniam referri, ex dotis relegatione, et ſtipulationibus emptae hereditatis apparet; et ſummae appellatio ſimiliter accipi deberet, vt in his argumentis, quae relata eſſent, oſtenditur; voluntatem praeterea defuncti, quae maxime in fideicommiſſis valeret, ei ſententiae ſuffragari: neque enim poſt eam praefationem adjecturum teſtatorem fuiſſe res corporales, ſi duntaxat pecuniam numeratam praeſtari voluiſſet.

96. CAJVS *lib. 2. Fideicommiſſorum.*

Si Titius ex parte heres rogatus ſit, Maeuio hereditatem reſtituere, et rurſus Titio coheres ejus rogatus ſit partem ſuam aut partis partem reſtituere: an hanc quoque partem, quam a coherede ex fideicommiſſo recipit, Titius reſtituere Maeuio debeat, Diuus ANTONINVS conſultus, reſcripſit, non debere reſtituere: quia † hereditatis appellatione, neque legata, neque fideicommiſſa continentur.

97. PAVLVS *lib. 2. Decretorum.*

OSIDIVS quidam, inſtituta filia Valeriana herede, actori ſuo Antiocho data libertate, praedia certa et peculium et reliqua relegauerat, tam ſua, quam colonorum; legatarius proferebat, manu patrisfamiliae reliquatum, (et tam ſuo, quam colonorum nomine; item in eadem ſcriptura adjectum in hunc modum: item quorum rationem reddere debeat, ſcilicet quae in condito habuerat paterfamiliae, frumenti, vini, et caeterarum rerum, quae et ipſa libertus petebat, et ex reliquis eſſe dicebat, et apud praeſidem obtinuerat. Ex diuerſo cum diceretur, reliqua colonorum ab eo non peti, nec propria, diuerſam autem cauſam eſſe eorum, quae in condito eſſent, IMPERATOR interrogauit partem legatarii, quaerendi cauſa: pone, inquit, in condito centies aureorum eſſe, quae in vſum ſumi ſolerent, diceres totum, quod eſſet relictum in arca, deberi? et placuit, recte appellaſſe. † A parte legatarii ſuggeſtum eſt, quaedam a colonis poſt mortem patrisfamiliae exacta: reſpondit, hoc quod poſt mortem exactum fuiſſet, reddendum eſſe legatario.

98. *Idem libro ſingulari de forma Teſtamenti.*

Si plures gradus ſint heredum, et ſcriptum ſit, heres meus dato, ad omnes gradus hic ſermo pertinet, ſicuti haec verba, quisquis mihi heres erit. Itaque ſi quis velit non omnes heredes legatorum praeſtatione onerare, ſed aliquos ex his, nominatim damnare debet.

99. *Idem libro ſingulari de Inſtrumenti ſignificatione.*

Seruis vrbanis legatis, quidam vrbana mancipia non loco, ſed opere ſeparant, vt licet in praediis ruſticis ſint, tamen, ſi opus ruſticum non faciant, vrbani videntur. Dicendum autem eſt, quod vrbani intelligendi ſunt, quos paterfamilias inter vrbanos adnumerare ſolitus ſit: quod maxime ex libellis familiae, item cibariis deprehendi poterit.

§. 1. Venatores et aucupes vtrum in vrbanis, aut in ruſticis contineantur, poteſt dubitari: ſed dicendum eſt, vbi paterfamilias moraretur, et hos alebat, ibi eos numerari.

§. 2. Muliones de vrbano miniſterio ſunt: niſi propter opus ruſtre teſtator eos deſtinatos habebat. §. 3. Eum, qui natus eſt ex ancilla vrbana, et miſſus in villam nutriendus, interim in neutris eſſe quidam putant: videamus, ne in vrbanis eſſe intelligatur? quod magis placet. §. 4. Seruis lecticariis legatis, ſi idem lecticarius ſit et cocus, accedet legato.

§. 5. Si alii vernae, alii curſores legati ſunt, ſi quidam et vernae et curſores ſint, curſoribus cedent: † ſemper enim ſpecies generi derogat. † Si in ſpecie aut in genere vtrique ſint: plerumque communicabuntur.

100. JAVOLENVS *lib. 2. ex Poſterioribus* LABEONIS.

Heres meus damnas eſto Lucio Titio Stichum ſeruum meum reddere: vel ita, illum ſeruum meum illi reddito CASCELLIVS ait, deberi: neque id LABEO improbat: quia † qui reddere jubetur, ſimul et dare jubetur.

§. 1. Duae ſtatuae marmoreae cuidam nominatim, item omne marmor erat legatum: Nullam ſtatuam marmoream, praeter duas, CASCELLIVS putat deberi; OFILIVS, TREBATIVS contra: LABEO CASCELLII ſententiam probat: quod verum puto; quia duas ſtatuas legando, poteſt videri non putaſſe in marmore ſe ſtatuas legare.

§. 2. Vxori meae veſtem, mundum muliebrem, ornamenta omnia, aurum, argentum, quod ejus cauſa factum paratumque eſſet, omne do, lego. TREBATIVS haec verba, quod ejus cauſa factum paratumque eſt, ad aurum et argentum duntaxat referri putat: PROCVLVS ad omnia: quod et verum eſt.

§. 3. Cui Corinthia vaſa legata eſſent, et βάσεις (id eſt, baſes ſeu fulcra) quoque eorum vaſorum collocandorum cauſa paratas deberi, TREBATIVS reſpondit: LABEO autem id non probat, ſi eas βάσεις teſtator numero vaſorum habuit: PROCVLVS vero recte ait, ſi aeneae quidem ſint, non autem Corinthiae, non deberi.

§. 4. Cui teſtudinea legata eſſent, ei lectos teſtudineos pedibus inargentatos deberi, LABEO, TREBATIVS, reſponderunt: quod verum eſt.

101. SCAEVOLA [*lib. 16. Digeſtorum.*]

Qui habebat in prouincia, ex qua oriundus erat, propria praedia, et alia pignori ſibi data ob debita, codicillis ita ſcripſit:

Digitized by Google

ſcripſit: Τῇ γλυκυτάτῃ με πατρίδι [βούλομαι] εἰς τὰ μέρη αὐτῆς δοθῆναι, ἀφορίζω αὐτῇ χωρία πάντα, ὅσα ἐν Συρίᾳ κέκτημαι, σὺν πᾶσιν τοῖς ἐνοῦσιν βοσκήμασιν, δούλοις, καρποῖς, ἀποθέτοις, κατασκευαῖς πάσαις· Id eſt, Suauiſſimae patriae meae volo in partem ſuam dari, et ipſi ſeparatim adjudico praedia omnia, quaecunque in Syria poſſideo, cum omnibus in eis exiſtentibus, (et) pecoribus (et) ſeruis, (et) fructibus, (et) vſu conſumptibilibus, (et) apparatu omni. Quaeſitum eſt, an etiam praedia, quae pignori habuit teſtator, patriae ſuae reliquiſſe videatur? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, non videri relicta: ſi modo in proprium patrimonium, (quod fere ceſſante debitore fit), non ſint redacta.

§. 1. Peto fundum meum, ita vti eſt, alumnae meae dari. Quaeſitum eſt, an fundo et reliqua colonorum, et mancipia, ſi qua mortis tempore in eo fundo fuerint, debeantur? Reſpondit, reliqua quidem colonorum non eſſe legata: caetera vero videri illis verbis, ita vti eſt, data.

102. *Idem (lib. 17. Digeſtorum)*

His verbis legauit: Vxori meae lateraria mea viatoria, et quidquid in his conditum erit, quae membranulis mea manu ſcriptis continebantur, nec ea ſint exacta, eum moriar, licet in rationes meas translata ſint, et cautiones ad actorem meum tranſtulerim: chirographa debitorum et pecuniam, cum eſſet profecturus in vrbem, in lateralibus condidit: et chirographis exactis, quam pecunia erogata, reuerſus in patriam poſt biennium alia chirographa praediorum, quae poſtea comparauerat, et pecuniam in lateralia condidit: Quaeſitum eſt, an ea tantum videatur nomina ei legaſſe, quae poſtea reuerſus in hisdem lateralibus condidit? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, non deberi, quae mortis tempore in his lateralibus eſſent, et membranis manu ejus ſcriptis continerentur. † Idem quaeſiit, an, cum emptiones praediorum in hisdem lateralibus condiderat, praedia quoque legato cedant? Reſpondit, non quidem manifeſte apparere, quid de praediis ſenſiſſet: verum ſi ea mente emptiones ibi haberet, vt his legatariae datis proprietas praediorum praeſtaretur, poſſe defendi, praedia quoque deberi.

§ 1. Paterfamilias ita legauit, lances numero duas leves, quas de ſigillaribus emi, dari volo: is de ſigillaribus leues quidem non emerat, lances autem emptas habebat: et dictauerat teſtamentum ante triduum, quam moreretur. Quaeſitum eſt, an hae lances, quas emptas de ſigillaribus habuit, legato cederent, cum nullas alias de ſigillaribus emerit, nec legauerit? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, deberi eas, quas de ſigillaribus emiſſet.

§. 2. Alumno praecepit militiam emi his verbis: Sempronio alumno meo illud et illud: et cum per aetatem licebit, militiam illam cum introitu comparari volo: huic quoque omnia integra. Quaeſitum eſt, ſi Sempronius eam militiam ſibi comparauerit, an pretium ejus, ſed et id, quod pro introitu erogari ſolet, ex cauſa fideicommiſſi ab heredibus conſequi poſſit? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, poſſe.

§. 3. Idem teſtator liberto militiam his verbis legauit, Sejo liberto meo militiam do, lego illam, quam militiam et teſtator habuit: Quaeſitum eſt, an onera omnia et introitus militiae ab herede ſint danda? Reſpondit, danda.

103. *Idem [libro ſingulari Quaeſtionum publice tractatarum.]*

Si pater exheredato filio ſubſtituit heredem extraneum, deinde ille extraneus hunc filium heredem inſtituit, et heres factus intra pubertatem decedat: puto, à ſubſtituto ei filio omnino legata praeſtari non debere: quia non directo, ſed per ſucceſſionem ad filium hereditas patris peruenit.

§. 1. Plus ego in fratre, qui, cum heres extitiſſet patri, exheredatum fratrem heredem inſtituit, accepi, ſubſtitutum ejus legatum non debere: ac ne quidem ſi inteſtato fratri ſucceſſerit: quia non principaliter, ſed per ſucceſſionem bona fratris ad eum peruenerunt.

§. 2. Si filius ex vncia heres inſtitutus ſit, et [ab] eo legata data ſint, habeat et ſubſtitutum, deinde commiſſo Edicto per alium filium accepit partis dimidiae bonorum poſſeſſionem: ſubſtitutus ejus vtrum ex vncia legata praeſtat, an vero ex ſemiſſe? et verius eſt, ex ſemiſſe: [ſed ex vncia, omnibus: ex reliquis, liberis et parentibus]. §. 3. Contra quoque ſi ex dodrante inſtitutus, commiſſo Edicto, ſemiſſem acceperit bonorum poſſeſſionem, ex ſemiſſe tantum legata ſubſtitutus debebit: quemadmodo enim augentur, vbi amplius eſt in bonorum poſſeſſione; ſic et vbi minus eſt, deducitur.

c) De annvis LEGATIS et FIDEICOMMISSIS.

(Dig. 33. Tit. 1.)

1. POMPONIVS *lib. 5. ad Sabinum.*

Cum in annos ſingulos quid legatum ſit, neque adſcriptum, quo loco detur: quocunque loco petetur, dari debet: ſicuti ex ſtipulatu, aut nomine facto petatur.

2. *Idem (lib. 6. ad Sabinum.)*

In annos ſingulos heres damnatus ſinere me frui fundo, ſi initio anni, quo colere deberem, moram fecerit: licet poſtea patiatur; quia cultura ſim excluſus, tamen totius anni nomine mihi tenebitur: quemadmodum ſi diurnas operas Stichi dare damnatus, non à mane, ſed à ſexta diei hora det, totius diei nomine tenetur.

3. VLPIANVS *(lib. 24. ad Sabinum.)*

Si legatum ſit relictum annua, bima, trima die, triginta forte: dena per ſingulos debentur annos, licet non fuerit adjectum aequis penſionibus. *

* L. 12. §. 6. quand. dies legat.

§. 1. Proinde et ſi adjectum fuerit penſionibus, licet non ſit inſertum aequis; item ſi ſcriptum fuerit aequis, licet non ſit adjectum, penſionibus: dicendum erit, aequas fieri.

§. 2. Sed ſi adjectum penſionibus inaequis, inaequales debebuntur, Quae ergo debeantur, videamus. Et puto eas deberi, (niſi ſpecialiter teſtator electionem heredi dedit), quas vir bonus fuerit arbitratus: vt pro facultatibus defuncti et de poſitione patrimonii debeantur. §. 3. Sed et ſi fuerit adjectum viri boni arbitratu, hoc ſequemur, vt pro poſitione patrimonii ſine vexatione et incommodo heredis fiat.

§. 4. Quid ſi ita, penſionibus, quas putauerit legatarius? an totum petere poſſit, videamus. Et, puto totum non petendum ſimul: ſicut et in heredis electione. Fieri enim penſiones debere teſtator voluit, quantitates duntaxat penſionum in arbitrium heredis aut legatarii contulit.

§. 5. Sed ſi ita ſit legatum, heres meus Titio decem trima die dato, vtrum penſionibus, an vero poſt triennium debeatur? Et puto ſic accipiendum, quaſi paterfamilias de annua, bima, trima die ſenſiſſe proponatur. §. 6. Si cui certa quantitas legetur, et quoad praetietur in ſingulos annos certum aliquid, velut vſuras juſſerit teſtator praeſtari: legatum valet. Sed in vſuris hactenus debet valere, quatenus modum probabilem vſurarum non excedit.

4. PAVLVS *lib. 62. ad Edictum.*

Si in ſingulos annos alicui legatum ſit, SABINVS (cujus ſententia vera eſt) plura legata eſſe ait, et primi anni purum, ſequentium conditionale: videri enim hanc ineſſe conditionem, ſi viuat, et ideo mortuo eo, ad heredem legatum non tranſire. *

* L. 8. h. t. L. 10. quand. dies legat.

5. MODESTINVS [*lib. 10. Reſponſorum.*

A Vobis quoque caeteri heredes peto, vt Vxori meae praeſtetis, quoad viuet, annuos decem aureos: vxor ſupervixit marito quinquennio, et quatuor menſibus. Quaero, an heredibus ejus ſexti anni legatum integrum debeatur? MODESTINVS reſpondit, integri ſexti anni legatum deberi.

6. *Idem* [*lib. 11. Reſponſorum.*]

Annuam pecuniam ad ludos ciuitati reliquit, quibus praeſidere heredes voluit: ſucceſſores heredum negant ſe debere; quaſi teſtator tamdiu praeſtari voluiſſet, quamdiu praeſiderent heredes. Quaero igitur, [an] cum praeſidendi mentionem fecerit, ad tempus fideicommiſſum, an perpetuo praeſtari voluerit? MODESTINVS reſpondit, fideicommiſſum quotannis in perpetuum Reipublicae * praeſtandum eſſe.

* L. 20. §. 1. L. 23 L. 24. h. t. L. 56. vſufr. quemadm. cau. L. 6. de Vſu et Vſufr. legat.

7. POMPONIVS [*lib. 8. ad Quintum Mucium.*]

QVINTVS MVCIVS ait: Si quis in teſtamento ita ſcripſit: Filii filiaeque meae ibi ſunto, vbi eos mater ſua eſſe volet, eisque heres meus in annos ſingulos, inque pueros puellasque ſingulos damnas eſto, dare cibarii nomine aureos decem: ſi tutores eam pecuniam dare nolunt ei, apud quem pueri atque puellae ſunt, nihil eſt, quod ex teſtamento agere poſſit. Nam ea res eo pertinet, vti [tutores] ſciant, quae voluntas teſtatoris fuit, vti poſſint eam pecuniam ſine periculo dare. POMPONIVS: In teſtamentis quaedam ſcribuntur, quae ad auctoritatem duntaxat ſcribentis referuntur, nec obligationem pariunt. Haec autem talia ſunt, ſi te heredem ſolum inſtituam et ſcribam, vti monumentum mihi certa pecunia facias: nullam enim obligationem ea ſcriptura recipit, ſed ad auctoritatem meam conſeruandam poteris, ſi velis, facere. † Aliter atque ſi, coherede tibi dato, idem ſcripſero. Nam ſiue te ſolum damnauero, vti monumentum facias, coheres tuus agere tecum poterit familiae erciſcundae, vt facias: quoniam intereſt illius. Quin etiam ſi vtrique juſſi eſtis hoc facere, inuicem actionem habebitis. † Ad auctoritatem ſcribentis hoc quoque pertinet, cum quis juſſit in municipio imagines poni: nam ſi non honoris municipii gratia id feciſſet, ſed ſua, actio eo nomine nulli competit. Itaque haec QVINTI MVCII ſcriptura, liberi mei ibi ſunto, vbi eos mater ſua eſſe volet, nullam obligationem parit: ſed ad auctoritatem defuncti conſeruandam [id] pertinebit, vt, vbi juſſerit, ibi ſint. † Nec tamen ſemper voluntas ejus aut juſſum conſeruari debet: veluti ſi Praetor doctus ſit, non expedire, pupillum eo morari, vbi pater juſſerit, propter vitium, quod pater forte ignorauit in eis perſonis eſſe, apud quas morari juſſit. † Si autem pro cibariis eorum in annos ſingulos aurei decem relicti ſint: ſiue hoc ſermone ſignificantur, apud quos morari mater pupillos voluerit; ſiue ita acceperimus hunc ſermonem, vt ipſis filiis id legatum debeatur: vtile erit. Et magis enim eſt, vt prouidentia filiorum ſuorum hoc feciſſe videatur. Et in omnibus, vbi auctoritas ſola teſtatoris eſt, neque omnimodo ſpernenda, neque omnimodo obſeruanda eſt; ſed interuentu judicis haec omnia debent, ſi non ad turpem cauſam feruntur, ad effectum perduci.

8. CAJVS (*lib. 5. ad Legem Juliam et Papiam.*)

In ſingulos annos relictum legatum ſimile eſt vſuifructui, cum morte finitur: ſane capitis deminutione non finitur, cum vſusfructus finiatur, et vſusfructus ita legari poteſt, Titio vſumfructum fundi lego, (et) quotiescunque capite minutus erit, eundem vſumfructum ei do. Illud certe amplius eſt in hoc legato, quod ingreſſu cujuslibet anni, ſi deceſſerit legatarius, ejus anni legatum heredi ſuo relinquit: quod in vſufructu non ita eſt: cum † fructuarius, etiam ſi maturis fructibus, nondum tamen perceptis, deceſſerit, heredi ſuo eos fructus non relinquet.

9. PAPINIANVS [*lib. 7. Reſponſorum*]

Fundus, quem paterfamilias libertis legatorum nomine, quae in annos ſingulos relinquit, pignus eſſe voluit: ex cauſa fideicommiſſi rei ſeruandae gratia recte petetur. PAVLVS notat: Hoc admittendum eſt, et in aliis rebus hereditariis, vt et in eas legatarius mittatur.

10. *Idem* [*lib. 8. Reſponſorum.*]

Sejo amico fideliſſimo, ſi voluerit, ſicut meis negotiis interueniebat, eodem modo filiorum meorum interuenire, annuos ſenos aureos, et habitationem, qua vtitur, praeſtari volo: non ideo minus annua Sejo pro parte hereditaria viventis filiae deberi placuit, quod ex tribus filiis Titiae duo aliis heredibus inſtitutis vita deceſſerunt, cum tam labor, quam pecunia diuiſionem reciperent.

§. 1. Medico Sempronio quae viua praeſtabam, dari volo: ea videntur relicta, quae certam formam erogationis annuae, non incertam liberalitatis voluntatem habuerunt.

§. 2. Vxori, praeter id, quod a me viuo annui nomine accipiebat, aureos centum dari volo: annuum videtur, et ſemel centum aureos reliquiſſe. §. 3. Libertis dari volo, quae viua praeſtabam: et habitatio praeſtabitur: ſumptus jumentorum non debebitur, quem actori domina praeſtare ſolita fuit vtilitatis ſuae cauſa. Ideo nec ſumptum medicamentorum medicus libertus recte petet: quem vt patronam, ejusque familiam curaret, acceptabat.

11. PAVLVS [*lib. 21. Quaeſtionum.*]

Cum in annos ſingulos legatur: plura legata eſſe placet, et per ſingula legata jus capiendi inſpicietur. Idem in ſeruo inſpiciendum eſt ex perſona dominorum.

12. *Idem* [*lib. 13. Reſponſorum*]

Cajus Sejus praedia diuerſis pagis Maeuiae et Sejae legauit, et ita cauit: Praeſtari autem volo ex praediis Potitianis, praediis Lutationis annuae arundinis millia trecena, et ſalicis mundae annua librarum ſingula millia. Quaero, an id legatum, defuncta legataria, exſtinctum ſit? PAVLVS reſpondit, ſeruitutem jure conſtitutam non videri, neque in perſonam, neque in rem: ſed fideicommiſſi petitionem competiſſe ei, cui praedia Lutatiana legata ſunt. Et ideo, cum annua legata fuerint, mortua legataria, finitum legatum videri.

13. SCAEVOLA (*lib. 4. Reſponſorum*)

Maeuia nepotem ex Maeuio puberem heredem inſtituit, et Lucio Titio ita legauit: Lucio Titio viro bono, cujus obſequio gratias ago, dari volo annuos, quamdiu viuat, aureos decem, ſi rebus nepotis mei interueniat, omnemque adminiſtrationem rerum nepotis mei ad ſollicitudinem ſuam reuocauerit. Quaero, cum Lucius Titius aliquo tempore Maeuii negotia geſſerit, et per eum non ſtet, quominus gerat,

Digitized by Google

gerat; Publius autem Maeuius nollet eum adminiſtrare: an fideicommiſſum praeſtari debeat? Reſpondi, ſi non propter fraudem, aliamue quam juſtam cauſam improbandae operae cauſa remotus eſſet a negotiis, quae adminiſtrare ſecundum defuncti voluntatem vellet, percepturum legatum.

§. 1. Vxore herede ſcripta ita cauit: Libertis meis omnibus alimentorum nomine, ſingulis annuos denarios duodecim ab herede dari volo, ſi ab vxore mea non receſſerint. Quaero, cum paterfamilias ſua voluntate de ciuitate difficile profectus ſit, ea autem aſſidue proficiſcatur: an liberti cum ea proficiſci debeant? Reſpondi, non poſſe abſolute reſponderi, cum multa oriri poſſint, quae pro bono ſint aeſtimanda: ideoque hujusmodi varietas viri boni arbitrio dirimenda * eſt. † Imo quaeritur, cum proficiſcens eis nihil amplius obtulerit, ac per hoc eam ſecuti non ſint: an legatum debeatur? Reſpondit: et hoc ex longinquis breuibusque excurſionibus, et modo legati aeſtimandum eſſe.

* L. 1. §. f. de jur. delib. L. 8. de reb. auct. jud. poſſid.

14. VLPIANVS [*lib. 2. Fideicommiſſorum.*]

Si cui annuum fuerit relictum ſine adjectione ſummae: nihil videri huic adſcriptum, Mala ait: ſed eſt verior Nervae ſententia, quod teſtator praeſtare ſolitus fuerat, id videri relictum: ſi minus, ex dignitate perſonae ſtatui oportebit.

15. VALENS [*lib. 7. Fideicommiſſorum.*]

(Javolenus:) Eum, qui rogatus *poſt decem annos reſtituere pecuniam*, ante diem reſtitueret, reſpondit, ſi propter capientis perſonam, quod rem familiarem tueri non poſſet, in diem fideicommiſſum relictum probetur, et perdituro ei id heres ante diem reſtituiſſet, nullo modo liberatum eſſe: quod ſi tempus heredis cauſa prorogatum eſſet, vt commodum medii temporis ipſe ſentiret, liberatum eum intelligi. nam et plus eum praeſtitiſſe, quam debuiſſet.

16. PAVLVS [*lib. 3. ad Neratium.*]

Seruus poſt decem annos liber eſſe juſſus eſt, legatumque ei ex die mortis domini in annos ſingulos relictum eſt: eorum quidem annorum, quibus jam liber erit, legatum debebitur: interim autem heres ei alimenta praeſtare compellitur.

17. LABEO (*lib. 2. Poſteriorum a* Javoleno *Epitomatorum.*)

Legatum ita eſt: Attiae donec nubat, quinquaginta damnas eſto heres meus dare; * neque adſcriptum eſt, in annos ſingulos: Labeo, Trebatius, *praeſens* legatum deberi putat. Sed rectius dicetur, id legatum in annos ſingulos deberi. * L. 58. §. 1. de vſufr.

§. 1. *Vini Falerni, quod domi naſceretur, quotannis in annos ſingulos binos culeos heres meus Attio dato:* etiam pro eo anno, quo nihil vini natum eſt, deberi duos culeos; ſi modo ex vindemia caeterorum annorum dari poſſit.

18. SCAEVOLA (*lib. 14. Digeſtorum.*)

Codicillis teſtamento confirmatis, fundum libertis legauit, eumque alienari vetuit: ſed pertinere voluit et ad filios libertorum, vel ex his natos: deinde haec verba adjecit: A quibus praeſtari volo heredi, ex reditu ejus fundi decem per annos ſingulos, vsque ad annos triginta quinque a die mortis meae. Quaeſitum eſt, cum heres a Titio inſtitutus, intra trigeſimum quintum annum aetatis deceſſerit: an reſidui temporis fideicommiſſum ex verbis ſuprascriptis heredis quoque heredi debeatur? Reſpondit, deberi: niſi oſtendatur a libertis, teſtatorem ad heredis trigeſimum quintum annum reſpexiſſe. §. 1. Sticho alumno ſuo centum, et menſtruos decem, et annuos centum, dari voluit: et Semproniam, quam heredem ex triente inſtituerat, rogauit in haec verba: Fidei tuae committo, Sempronia ſoror, vti legata, quae alumnis meis reliqui, ex medio recipias, et apud te habeas, quoad vsque commendatos habeas. Quaeſitum eſt, cum Sempronia, cujus fideicommiſſum ſit, abſtinuerat ſe hereditate, antequam ſecundum voluntatem defuncti perciperet pecuniam alumnis relictam, an Sticho de legatis actio etiam ante viceſimum quintum annum competat? Reſpondit, competere.

19. *Idem* [*lib. 17. Digeſtorum.*]

Titia, herede Seja ſcripta, vſumfructum fundi Maeuio legauit, ejusque fidei commiſit in haec verba: *A te, Maeui, ex reditu fundi Spararíani praeſtari volo Arrio Pamphilo, et Arrio Sticho, (ex) die mortis meae annuos ſexcentos quotannis, quoad viuent.* Quaeſitum eſt, cum Maeuius annua alimenta praeſtiterit; poſt mortem autem ejus fundus ad heredem Titiae pleno jure redierit: an alimenta, ex fideicommiſſo, Pamphilo et Sticho debeantur? Reſpondi, nihil proponi, cur debeant praeſtari ab heredibus Titiae: cum ab vſufructuario alimenta relicta ſint. † Idem quaeſiit, an ab heredibus Maeuii legatarii praeſtanda ſint? Reſpondi, nihil ab herede legatarii: niſi teſtatorem manifeſte probetur voluiſſe etiam finito vſufructu, praeſtari; ſi modo id, quod ex vſufructu receptum eſſet, ei rei parandae ſufficeret.

§. 1. Qui Marco homini docto certa annua praeſtabat, teſtamento cauit: Domina ſanctiſſima, ſcio te de amicis meis curaturam, ne quid his deſit: veruntamen et Marco dari octingenta. Quaeſitum eſt, an Marcus, praeſtitis ſibi ex cauſa legati octingentis, annua quoque conſequi debeat? Reſpondit, nihil proponi, cur non ſecundum ea, quae in conſultatione collata eſſent, debeantur.

§. 2. *Lucio Titio auri pondo tria, quae viua praeſtabam.* Quaero, cum teſtatrix quadraginta Titio, quoad viueret, ſalarii nomine certam ſummam, et amplius feſtorum dierum nomine certum pondus argenti, aut pro eo pretium praeſtiterit, an eadem ex cauſa legati vel fideicommiſſi ab heredibus ejus Titio debeant? Reſpondit, nihil proponi, cur praeſtanda non ſint.

20. *Idem* [*lib. 18. Digeſtorum.*]

Annua his verbis legauit, ſi morarentur cum matre mea, quam heredem ex parte inſtitui. Quaeſitum eſt, an, mortua matre, conditio adpoſita defeciſſe videatur: ac per hoc neque cibaria, neque veſtiaria his debeantur? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, deberi.

§. 1. Attia fideicommiſſum his verbis reliquit: *Quisquis mihi heres erit, fidei ejus committo, vti det ex reditu coenaculi mei et horrei poſt obitum ſacerdoti, et hierophylaco, et libertis, qui in illo templo erunt, denaria decem die nundinarum, quas ibi poſui.* Quaero, vtrum his duntaxat, qui eo tempore, quo legabatur, in rebus humanis et in eo officio fuerint, debitum ſit, an etiam his, qui in locum eorum ſucceſſerunt? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, miniſterium nominatorum deſignatum: caeterum datum templo. † Item quaero, vtrum vno duntaxat anno decem fideicommiſſi nomine debeantur: an etiam in perpetuum decem annua praeſtanda ſint? Reſpondit, in perpetuum.

21. *Idem* [*lib. 22. Digeſtorum.*]

Liberto ſuo ita legauit: Praeſtari volo Philoni, vsque dum viuet, quinquageſimam omnis reditus, quae praediis a colonis vel emptoribus fructus ex conſuetudine domus meae praeſtantur. heredes praedia vendiderunt, ex quorum reditu quinquageſima relicta eſt. Quaeſitum eſt, an pretii vſurae, quae ex conſuetudine in prouincia praeſtarentur, quinquage-

ſima debeatur? Reſpondit, reditus duntaxat quinquageſimas legatas, licet praedia vendita ſunt.

§. 1. A liberto, cui fundum legauerat ferentem annua ſexaginta, per fideicommiſſum dederat Pamphilae annua dena. Quaeſitum eſt, ſi lex Falcidia liberto legatum minuerit, an Pamphilae quoque annuum fideicommiſſum minutum videatur: cum ex reditu legata ſint, qui largitur, etiam ſi Falcidia partem dimidiam ſnudi abſtulerit, annuam Pamphilae praeſtationem? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, non videri minutum: niſi alia mens teſtatoris probaretur.

§. 2. Filium ex dodrante, vxorem ex quadrante inſtituit heredes: et filii fidei commiſit, vt nouercae reſtitueret hereditatem: ab ea autem petit, vt infirmitatem filii commendatam haberet: eique menſtruos aureos denos praeſtaret, donec ad viceſimum quintum annum aetatis perueuerit: cum autem impleſſet eam aetatem, partem dimidiam hereditatis ei reſtitueret: filius deducta dodrantis parte quarta, ex qua inſtitutus erat, nouercae hereditatis, haberet dodrantem, ſemunciam, et ſicilicum: an ejus partem dimidiam priuigno ſuo reſtitueret? Reſpondi, ſecundum ea, quae proponerentur, tantum reſtituendum, quantum cum eo, quod Falcidiae nomine filius deduxiſſet, ſemiſſem faceret. †Idem quaeſiit, an, quod infirmitati filii pater conſulere voluerit, fructus quoque medii temporis nouerca ei reſtituere deberet? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, debere.

§. 3. Lucius Titius teſtamento patriae ſuae ciuitatis Sebaſtenorum centum legauit, vti alternis annis ex vſuris ejusdem certamina ſub nomine (ipſius) celebrarentur: et adjecit haec verba: Quod ſi conditione ſuprascripta recipere legatum ſibi pecuniam ciuitas Sebaſtenorum noluerit, nullo modo heredes meos obligatos ei eſſe volo: ſed habere ſibi pecuniam: poſtea Praeſes prouinciae ex nominibus debitorum hereditariorum elegit idonea nomina, et in cauſam legati Reipublicae adjudicauit, poſt cujus ſententiam Respublica a plerisque adjudicatis ſibi pecunias percepit. Quaeſitum eſt, an ſi Respublica conditionibus teſtamento adſcriptis poſtea non paruerit, legatum ad filios heredes pertineat? Reſpondit, rempublicam voluntati teſtatoris parere compellendam: quod ſi faciat, in his quidem ſummis, quae per numerationem vel nouationem ſolutae ſunt, vtili repetitione heredes adjuuandos: ab his vero nominibus, quae neque ſoluerunt reipublicae, neque nouatione abſceſſerunt a priſtina obligatione, non prohibendos, quo minus debitum petant.

§. 4. Largius Euripianus conſulit, alumno certam pecuniam patronum teſtamento legaſſe, deque ea re teſtamento ita cauiſſe: Pecuniam, quam Titio liberto et alumno meo legaui, eſſe volo penes Publium Maeuium vsque ad annum viceſimum quintum aetatis ejus, proque ea computari cum eo vſuras quadrantes: quantum autem in ſumptum ei ſtatuendum ſit, tu Publi Maeui, cum patris affectum ei praeſtare debeas, aeſtimabis. Quaeſitum eſt, an heredes a Publio Maeuio ſatis accipere debuerint, ſoluentes eam pecuniam? Reſpondit, cum teſtamento nulla exigendae ſatisdationis commemoratio fiat, ſatis habuiſſe heredes, ſecundum voluntatem defuncti Publio Maeuio pecuniam numerare, et ideo nec Titius alumnus, vel heredes ejus audiri debeant aduerſus heredes patroni agentes, quod ſatis non exegerunt: ex ea enim numeratione etiam a Titio, ac proinde etiam ab heredibus ejus, liberatos eſſe ſuprascriptos heredes; niſi viuente teſtatore Publius Maeuius ſoluendo eſſe deſierit: tunc enim cautio ab eo exigenda eſt.

§. 5. Pater duos filios aequis ex partibus inſtituit heredes, majorem, et minorem, qui etiam impubes erat; et in partem ejus certa praedia reliquit, et cum quatuordecim annos impleuerit, certam pecuniam ei legauit, idque fratris ejus fidei commiſit; a quo petit in haec verba: A te peto, Seji, vt ab annis duodecim aetatis ad ſtudia liberalia fratris tui inferas matri ejus annua tot vsque ad annos quatuordecim: eo amplius tributa fratris tui pro cenſu ejus dependas, donec bona reſtituas: et ad te reditus praediorum illorum pertineant, quoad perueniat frater tuus ad annos quatuordecim. Quaeſitum eſt, defuncto majore fratre, herede alio relicto: vtrum omnis conditio percipiendi reditus fundorum anniuerſaria praeſtetur; [et] alia, quae praeſtaturus eſſet, ſi viueret Sejus, ad heredem ejus tranſierint; an vero id omne protinus ad pupillum et tutores transferri debeat? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, intelligitur teſtator quaſi cum tutore locutus, vt tempore, quo tutela reſtituenda eſt, haec, quae pro annuis praeſtari juſſiſſet, percipiendisque fructibus, finiantur: ſed cum major frater morte praeuentus eſt, omnia, quae relicta ſunt, ad pupillum et tutores ejus confeſtim poſt mortem fratris tranſiſſe.

22. ALFENVS VARVS [*lib. 2. Digeſtorum a* PAVLO *Epitomatorum.*]

Filiae meae, quotiescunque vidua erit, in annos ſingulos centum heres meus dato. Quaeritur, ſi filia minus anni temporis vidua fuiſſet, nunquid minus ei centum deberentur? Reſpondit, ſibi videri, tametſi totus annus nondum fuiſſet, tamen deberi.

23. MARCIANVS (*lib. 6. Inſtitutionum.*)

Cum quidam decurionibus diuiſiones dari voluiſſet die natalis ſui: Diui SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt, non eſſe veriſimile, teſtatorem de vno anno ſenſiſſe; ſed de perpetuo legato.

24. *Idem* [*lib. 8. Inſtitutionum.*]

Cum erat certa pecunia, id eſt, centum, reipublicae Sardianorum relicta per quadriennium certaminis Chryſanthiani: Diui SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt, videri perpetuam penſitationem reliquiſſe teſtatorem per quadriennium; non in primum quadriennium.

25. VALENS (*lib. 2. Fideicommiſſorum.*)

Filiofamilias, quoad in poteſtate patris ſit, in annos ſingulos dena dari poſſunt.

d) DE VSV, ET VSVFRVCTV, [ET REDITV,] ET HABITATIONE, ET OPERIS PER LEGATVM VEL FIDEICOMMISSVM DATIS.

(Dig. 33. T. 2.)

1. PAVLVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Nec vſus, nec vſusfructus itineris, actus, viae, aquaeductus legari poteſt, quia ſeruitus ſeruitutis eſſe non poteſt, nec erit vtile ex Senatusconſulto, quo cauetur, vt omnium, quae in bonis ſint, vſusfructus legari poſſit, quia id neque ex bonis, neque extra bona ſit: ſed incerti actio erit cum herede, vt legatario, quamdiu vixerit, eundi, agendi, ducendi facultatem praeſtet; aut ea ſeruitus conſtituatur ſub hac cautione, vt, ſi deceſſerit legatarius, vel capite deminutus ex magna cauſa fuerit, reſtituatur.

Digitized by Google

2. PAPINIANVS [*lib. 17. Quaeſtionum.*]

Hominis operae legatae, capitis diminutione vel non vtendo non amittuntur. Et quoniam ex operis mercedem legatarius percipere poteſt, etiam operas ejus ipſe locare poterit. Quas ſi prohibeat heres capi, tenebitur. Idem eſt, et ſi ſeruus ſe locauerit. Et quia legatarius fructuarius non eſt, ad heredem ſuum operarum legatum transmittit; ſed ſeruo vſucapto legatum perit.

3. PAVLVS (*lib. 3. ad Sabinum.*

Hominis quoque liberi operae legari poſſunt; ſicuti locari, et in ſtipulationem deduci.

4. VLPIANVS *lib. 18. ad Sabinum.*

Si pure proprietas legata erit, ea ad legatarium perueniet, quamuis fructuarius heres ſit inſtitutus.

5. PAVLVS [*lib. 3 ad Sabinum.*]

Vſumfructum, cum moriar, inutiliter ſtipulor: Idem eſt in legato: quia et conſtitutus vſusfructus morte intercidere ſolet.

6. POMPONIVS (*lib. 15. ad Sabinum.*)

Si vſusfructus mihi in biennium continuum a morte teſtatoris legatus ſit, et per heredem ſteterit, quo minus eum mihi daret: praeterito biennio, nihilominus tenetur. quemadmodum teneretur, ſi res legata in rerum natura eſſe deſiiſſet, quam quis deberet, moratusque eſſet in ea danda: vt poſt quidem jam vſusfructus, qui legatus ſit, non poſſit: quia alius futurus ſit, quam qui legatus fuerit. ſed aeſtimatio ejus bima duntaxat facienda eſt.

7. VLPIANVS (*lib. 26. ad Edictum.*)

Operae teſtamento relictae quando cedere debeant? vtrum ex quo petit eas legatarius, an ex quo adita hereditas eſt? Et cui pereant dies, quibus aeger ſeruus fuit? Et puto, ex die petitionis eas cedere: quare ſi poſt petitas aeger eſſe ſeruus coeperit, legatario pereunt.

8. CAJVS (*lib. 3. de Legatis ad Edictum Praetoris.*)

Si vſusfructus municipibus legatus erit, quaeritur, quousque in eo vſufructu tuendi ſint? nam ſi quis eos perpetuo tuetur, nulla vtilitas erit nudae proprietatis, ſemper abſcedente vſufructu: vnde centum annos obſeruandos eſſe conſtat; qui finis vitae longiſſimus eſſet.

9. VLPIANVS (*lib. 8. Diſputationum.*)

Si ab eo, cui legatus eſſet vſusfructus, fideicommiſſum fuerit relictum: licet vſusfructus ad legatarium non peruenerit, heres tamen, penes quem vſusfructus remanet, fideicommiſſum praeſtat. quod et in militis teſtamento erit dicendum, ſi legatarius, a quo fideicommiſſum relictum eſt, repudiauerit legatum: vel viuo teſtatore deceſſerit.

10. JVLIANVS (*lib. 78. Digeſtorum.*)

Si Titio fundus, et ejusdem fundi vſusfructus legatus fuerit: erit in poteſtate ejus, fundum, an vſumfructum vindicare malit: et, ſi fundum elegerit, neceſſario plenam proprietatem habebit, licet vſumfructum a ſe repulerit: ſi vero vſumfructum habere maluerit, et proprietatem fundi repulerit, ſolum vſumfructum habebit.

11. *Idem* (*lib. 1. ex Minicio.*)

Habitationis legatum in ſingulos annos ab initio anni deberi, conſtat [o]

[o] L. 12. §. 1, quand. dies legat. ced. L. 15. pr. eod.

12. ALFENVS (VARVS *lib. 2. Digeſtorum a* Pavlo *Epitomatorum.*)

Heres in fundo, cujus vſusfructus legatus eſt, villam poſuit: eam inuito fructuario demoliri non poteſt: nihilo magis, quam ſi, quam arborem poſuiſſet, ex fundo [is] euellere vellet. ſed ſi, antequam vſufructuarius prohibuerit, demolierit: impune facturum.

13. PAVLVS [*lib. 13. ad Plautium.*

Cum vſusfructus alternis annis legatur: non vnum, ſed plura legata ſunt. aliud eſt in ſeruitute aquae, et viae: viae enim ſeruitus vna eſt; quia natura ſui habet intermiſſionem.

14. CELSVS (*lib. 18. Digeſtorum.*)

Duos ſeparatim *vti frui ſinere* damnatus heres, communiter vti frui paſſus eſt. Quaerebatur, an vtrique ex teſtamento teneretur? Dixi teneri, ſi teſtator vtrumque ſolidum habere voluit: nam ipſius onus eſt, vt ſolidum ſingulis legatum praeſtaret. qua parte igitur alterum vti frui ſineret heres, ea parte non ſinere alterum vti frui. Ideoque per aeſtimationem vnicuique, quod deeſt, replere debet.

15. MARCELLVS [*lib. 13. Digeſtorum.*]

Damnas eſto heres Titium ſinere in illa domo habitare, quoad viuet: vnum videtur eſſe legatum.

§. 1. Qui duos fundos habebat, vnum legauit, et alterius fundi vſumfructum alii legauit. Quaero, ſi fructuarius ad fundum aliunde viam non habeat, quam per illum fundum, qui legatus eſt: an fructuario ſeruitus debeatur? Reſpondit, quemadmodum ſi in hereditate eſſet fundus, per quem fructuarii poteſt praeſtari via, ſecundum voluntatem defuncti videtur id exigere ab herede: ita et in hac ſpecie non aliter concedendum eſſe legatario fundum vindicare, niſi prius jus transeundi vſufructuario praeſtet; vt haec forma in agris ſeruetur, quae viuo teſtatore obtinuerit, ſiue donec vſusfructus permanet, ſiue dum ad ſuam proprietatem redierit.

16. MODESTINVS [*lib. 9. Reſponſorum.*]

Legatum ciuitati relictum eſt, vt ex reditibus quotannis in ea ciuitate memoriae conſeruandae defuncti gratia, ſpectaculum celebretur, quod illic celebrari non licet. Quaero, quid de legato exiſtimes? [Modestinvs] reſpondit: cum teſtator ſpectaculum edi voluerit in ciuitate, ſed tale, quod ibi celebrari non licet: iniquum eſſe, hanc quantitatem, quam in ſpectaculum defunctus deſtinauerit, lucro heredum cedere: igitur adhibitis heredibus, et primoribus ciuitatis, diſpiciendum eſt, in quam rem conuerti debeat fideicommiſſum, vt memoria teſtatoris alio et licito genere celebretur.

17. SCAEVOLA (*lib. 3. Reſponſorum.*)

Quidam praedia reipublicae legauit, de quorum reditu quotannis ludos edi voluit, et adjecit: *quae legata peto, Decuriones, et rogo, ne in aliam ſpeciem, aut alios vſus, conuertere velitis.* Reſpublica per quadriennium continuum ludos non edidit. Quaero, an reditus, quos quadriennio reſpublica percepit, heredibus reſtituere debeat, vel compenſare in aliam ſpeciem legati ex eodem teſtamento? Reſpondit, et inuitis heredibus poſſeſſione apprehenſa, perceptos fructus reſtituendos eſſe: et non erogatum ſecundum defuncti voluntatem, in alia, quae deberentur, compenſari.

18. MODESTINVS (*lib. 9. Reſponſorum.*)

Qui plures habebat libertos, teſtamento ſuo dixit, ſe habitationem relinquere iis, quos codicillis deſignaſſet:

 cum

cum nullos poſtea deſignauerit: Quaero, an omnes admitti debeant? Reſpondit: Si patronus, qui ſe deſignaturum perſonas libertorum pollicitus eſt, nullum poſtea deſignauit: legatum habitationis perfectum eſſe non videtur, non exiſtente, cui datum intelligi poſſit.

19 *Idem [libro ſing. de Eurematicis.]*

Si alii fundum, alii vſumfructum ejuſdem fundi, teſtator legauerit: ſi eo propoſito fecit, vt alter nudam proprietatem haberet; errore labitur. Nam detracto vſufructu, proprietatem eum legare oportet eo modo: *Titio fundum detracto vſufructu lego,* [*vel*] *Sejo ejuſdem fundi vſumfructum heres dato:* Quod niſi fecerit, vſusfructus inter eos communicabitur: quod * interdum plus valet ſcriptura, quam peractum ſit.

20. POMPONIVS (*lib. 8. ad Quintum Muſium.*

Si ſeruum ſub conditione liberum eſſe jubeam, et vſumfructum ejus tibi legauero: valet legatum.

21. PAVLVS [*lib. 7. ad Legem Jul. et Papiam.*]

Titio vſusfructus Stichi, aut ſi nauis ex Aſia venerit, decem legata ſunt, non petet vſumfructum, antequam conditio decem exiſtat, vel deficiat: ne poteſtas heredi, vtrum velit, dandi auferatur.

22. VLPIANVS [*lib. 15. ad Leg Jul. et Papiam.*]

Patrimonii mei reditum omnibus annis vxori meae dari volo. Aristo reſpondit, ad heredem vxoris non tranſire: quia aut vſuſfructui ſimile eſſet, aut huic legato, *in annos ſingulos.*

23 JVNIVS MAVRITIANVS (*lib. 2. ad Legem Juliam et Papiam.*

Licet teſtatori repetere legatum vſusfructus, vt etiam poſt capitis deminutionem deberetur: et hoc nuper Imperator ANTONINVS ad libellum reſcripſit, tunc tantum eſſe huic Conſtitutioni locum, cum in annos ſingulos relegaretur.

24. PAPINIANVS (*lib 7. Reſponſorum.*)

Vxori fructu bonorum legato, foenus quoque ſortium, quas defunctus collocauit, poſt impletam ex SC. cautionem, praeſtabitur. Igitur vſuras nominum in hereditate relictorum ante cautionem interpoſitam debitas velut ſortes, in cautionem deduci neceſſe eſt. Non idem ſeruabitur, nominibus ab herede factis: tunc enim ſortes duntaxat legatario dabuntur: aut quod propter moram vſuras quoque reddi placuit, ſuper his non cauebitur. §. 1. *Scorpum ſeruum meum Semproniae concubinae meae ſeruire volo:* non videtur proprietas ſerui relicta, ſed vſusfructus.

25. *Idem* (*lib. 8. Reſponſorum.*)

Qui fructus praediorum vxori reliquit, *poſt mortem ejus, praedia cum reditibus ad heredes ſuos redire voluit,* imperitia lapſus: nullum fideicommiſſum dominus, neque proprietatis, neque fructus ad eos reuerti dedit. etenim reditus futuri, non praeteriti temporis demonſtrati videbantur.

26. PAVLVS [*lib. 10. Quaeſtionum.*]

Sempronius Attalus ab herede ſuo fundum in Italiam Gajo poſt decennium, *deducto vſufructu,* dari juſſit. Quaero, cum medio hoc decennii ſpatio heres vita functus ſit, an poſt tempus decennii plenus fundus ad legatarium pertineat? Mouet enim me, quod dies legati hujus, ſiue fideicommiſſi ceſſerit, ac per hoc et ad heredem legatarii pertinere potuerit: et ideo quaſi circa debitum jam legatum, mortuo herede, vſusfructus extinctus ſit, nec ad heredem heredis pertinere poſſit. Reſpondi: * Dies quidem fideicommiſſi, vel legati cedit ſtatim, cum poſt tempus certum heres dare rogatur, ſiue jubetur: ſed vſusfructus nondum eſt heredis: niſi cum dominium deducto vſufructu, praeſtitit. et ideo capitis deminutione vel morte perire non poteſt, quod nondum habuit. † Idem euenit, ſi proprietas, deducto vſufructu, ſub conditione legata ſit, et pendente conditione heres deceſſerit: tunc enim ab heredis herede incipit vſusfructus: qui ex perſona ejus finietur. † Sed his caſibus de ſententia teſtatoris quaerendum eſt, qui vtique de eo vſufructu detrahendo ſenſit, qui conjunctus eſſet heredis perſonae; quo extincto ſolidam proprietatem ad legatarium voluit pertinere: nec plus tranſmitti ad ſucceſſorem ſuum, qui nondum habere coepit vſumfructum, quam ſi jam habere coepiſſet. §. 1. Si fundus duobus, alii vſusfructus legatus ſit: non trientes in vſufructu, ſed ſemiſſes conſtituuntur. † idemque eſt ex contrario, ſi duo ſint fructuarii, et alii proprietas legata eſt. Et inter eos tantum adcreſcendi jus eſt.

27. SCAEVOLA (*lib. 1. Reſponſorum*)

Vxori maritus per fideicommiſſum vſumfructum, et alia, et dotem praelegauit: heredes vſumfructum ei conceſſerunt: poſt biennium, illicitum matrimonium fuiſſe pronunciatum eſt. Quaeſitum eſt, an id, quod praeterito tempore poſſedit, ab ea repeti poſſit? Reſpondit, id, quod fructus nomine percepiſſet, repeti poſſe.

28. PAVLVS (*lib. 13. Sententiarum.*)

Quaero, ſi vſusfructus fundi legatus eſt, et eidem fundo indictiones temporariae indictae ſint, quid juris ſit? Paulus reſpondit, idem juris eſſe, et in his ſpeciebus, quae poſtea indicuntur, quod in vectigalibus dependendis reſponſum eſt: ideoque hoc onus ad fructuarium pertinet.

29. CAJVS (*lib. 1. Fideicommiſſorum.*)

Si quis vſumfructum legatum ſibi, alii reſtituere rogatus ſit, eumque in fundum induxerit fruendi cauſa: licet jure ciuili morte et capitis deminutione ex perſona legatarii pereat vſusfructus, quod huic ipſo jure adquiſitus eſt: tamen Praetor juriſdictione ſua id agere debet, vt idem ſeruetur, quod futurum eſſet, ſi ei, cui ex fideicommiſſo reſtitutus eſſet, legati jure adquiſitus fuiſſet.

30. JAVOLENVS [*lib. 2. ex Poſterioribus* Labeonis.]

Cui vſusfructus legatus eſſet, donec ei totius dotis ſatisfieret; cum ei heres pro ſua parte ſatisdediſſet, quamuis reliqui ſatis non darent, tamen pro ea parte vſumfructum deſinere habere mulierem, ait Labeo: idem fieri, et ſi per mulierem mora fieret, quo minus ſatis acciperet. §. 1. Colono ſuo dominus vſumfructum fundi, quem is colebat, legauerat: agat colonus cum herede ita, vt Judex cogat heredem ex locationis actione eum liberare.

31. LABEO (*lib. 2. Poſteriorum a* Javoleno *Epitomatorum.*)

Is, qui fundum tecum communem habebat, vſumfructum fundi vxori legauerat, poſt mortem ejus tecum heres arbitrum communi diuidundo petierat. Blaesus ait, Trebatium reſpondiſſe, ſi arbiter certis regionibus fundum diuiſiſſet: ejus partis, quae tibi obtigerit, vſumfructum mulieri nulla ex parte deberi: ſed ejus, quod heredi obtigiſſet, totius vſumfructum eam habituram. Ego hoc falſum puto. Nam cum ante arbitrum communi diuidundo conjunctus pro indiuiſo ex parte dimidia totius fundi vſusfructus mulieris fuiſſet: * non potuiſſe arbitrum, inter alios judicando, alterius jus mutare. quod et receptum eſt.

32. SCAEVOLA *lib. 15. Digeſtorum.*

Generali capite praepoſito, quidam in teſtamento ſuo ita adjecit: Felici, quem liberum eſſe juſſi, vſumfructum fundi

Digitized by Google

fundi Veſtigiani lego: cujus proprietatem puto te conſecuturum, ſi non contenderis cum herede meo, ſed potius concordaueris: ſed et tu heres omnia fac, vt amici ſitis: hoc enim vobis expedit. Quaeſitum eſt, an viuente herede exigere poſſit Felix fundi proprietatem? Reſpondit, nihil proponi, cur Felici proprietas fundi legata videretur.

§. 1. Filios ex Sejo, et filiam ex alio marito, heredes inſtituit aequis portionibus, et matri ita legauerat: *Aeliae Dorcadi matri meae dari volo, quoad viuet, vſumfructum bonorum meorum: ita vt poſt obitum ejus ad liberos meos, aut ad eum, qui ex his viuet, pertineat:* filii poſt aditam hereditatem deceſſerant. Quaeſitum eſt, mortua matre, ſuperſtite filia teſtatricis, vſusfructus vtrum ad *ſolam filiam*, an vero pro portione hereditatis pertinaret? Reſpondit, ad eos redire, apud quos proprietas eſſet. Claudius non credidit ipſum vſumfructum in vicem portionum hereditariarum poſt mortem auiae inter ipſos datum: eo magis, quod aequis partibus heredes erant ſcripti.

§. 2. Vxori vſumfructum domuum, et omnium rerum, quae in his domibus erant, excepto argento, legauerat: item vſumfructum fundorum, et ſalinarum. Quaeſitum eſt, an lanae cujusque coloris, mercis cauſa paratae: item purpurae, quae in domibus erant, vſusfructus ei deberetur? Reſpondit, excepto argento, et his, quae mercis cauſa comparata ſunt, caeterorum omnium vſumfructum legatariam habere.

§. 3. Idem quaeſiit, cum in ſalinis, quarum vſusfructus legatus eſſet, ſalis inuentus ſit non minimus modus: an ad vxorem ex cauſa fideicommiſſi vſusfructus pertineat? Reſpondit, de his legandis, quae venalia ibi eſſent, non ſenſiſſe teſtatorem. §. 4. Idem quaeſiit: cum eodem teſtamento ita cauerit: *A te peto, vxor, vti ex vſufructu, quem tibi praeſtari volo in annum quintum decimum, contenta ſis annuis quadringentis: quod amplius fuerit, rationibus heredis heredumue meorum inferatur:* an receſſum videatur à ſuperiore capite ideoque vxor non amplius habeat ex vſufructu, quam annuos quadringentos? Reſpondit, ſatis id, quod quaereretur, aperte verba, quae proponerentur, declarare.

§. 5. Lucius Titius teſtamento ſuo Publio Maeuio fundum Tuſculanum reliquit: ejusque fidei commiſit, vt ejusdem fundi partem dimidiam vſusfructus Titiae praeſtaret: Publius Maeuius villam vetuſtate corruptam, cogendis et conſeruandis fructibus neceſſariam aedificauit. Quaero, an ſumptus partem pro portione vſusfructus Titia adgnoſcere debeat? Reſpondit, ſi prius, quam vſumfructum praeſtaret, neceſſario aedificauit: non alias cogendum reſtituere, quam ejus ſumptus ratio habeatur. §. 6. Duas filias et filium mente captum heredes ſcripſit, filii portionis mente capti datae vſumfructum legauit in haec verba: *Hoc amplius Publia Clementiana praecipito ſibi quartae partis hereditatis meae, ex qua Julium Juſtum filium meum heredem inſtitui: petoque à te, Publia Clementiana, vti fratrem tuum Julium Juſtum alas, tuearis, dependas pro eo, pro quo tibi vſumfructum portionis ejus reliqui, donec mentis compos fiat, et conualeſcat.* Quaeſitum eſt, cum filius in eodem furore in diem mortis ſuae perſeuerans deceſſerit, an vſusfructus interciderit? Reſpondit, verbis, quae proponerentur, perſeuerare legatum: niſi manifeſtiſſime probetur, aliud teſtatorem ſenſiſſe.

§. 7. Heredis inſtituti fidei commiſit, filio ſuo annua decem praeſtare: aut (ea) praedia emere, et adſignare, vt vſumfructum haberet, reditum efficientia annua decem: filius fundos ſibi ab herede ſecundum matris voluntatem traditos locauit: et quaeſitum eſt, defuncto eo, reliqua colonorum vtrumne ad heredem filii fructuarii, an vero ad heredem Sejae teſtatricis pertineant? Reſpondit, nihil proponi, cur ad heredem Sejae pertineant.

§. 8. Vſumfructum tertiae partis bonorum ſuorum vni ex heredibus legauerat: Quaeſitum eſt, an pecuniae, quae ex rebus diuiſis ſecundum aeſtimationem effecta eſt, tertia praeſtanda ſit? Reſpondit, heredis eſſe electionem, vtrum rerum, an aeſtimationis vſumfructum praeſtare vellet.

§. 9. Item quaeſitum eſt: tributa, praeter ea, quae vel pro praediis aut mouentibus deberi et reddi neceſſe eſt, [an] eximenda ſint ex quantitate, [vt] reliquae duntaxat pecuniae, ſi hoc heres elegerit, reddi debeat? Reſpondit, reliquae pecuniae tertiam praeſtandam.

33. *Idem lib. 17. Digeſtorum.*

Sempronio ea, quae viuus praeſtabam, dari volo: is etiam habitabat in teſtatoris domo, quae vni ex heredibus praelegata erat. Quaeſitum eſt, an habitatio quoque debeatur? Reſpondit, nihil proponi, cur non debeatur.

§. 1. Ex his verbis teſtamenti; *libertis meis, quibus nominatim nihil reliqui, quae viuus praeſtabam, dari volo.* Quaeſitum eſt, libertis, qui cum patrono ſuo in diem mortis habitabant, etiam habitatio relicta videatur? Reſpondit, videri.

§. 2. Codicillis ita ſcripſit: *Negidium, Titium, Dionem libertos meos ſenes et infirmos, peto, in locis, in quibus nunc agunt, ſeneſcere patiamini:* Quaero, an ex hoc capite liberti ſupraſcripti ex fideicommiſſo fructus locorum, quibus morantur, recipere debeant: cum alia, quae eis ſpecialiter legata ſunt, ſine controuerſia conſecuti ſint? Reſpondit, verbis, quae proponerentur, id petitum, vt ad eum modum paterentur heredes ibi eos eſſe, ad quem modum ipſe patiebatur.

34 *Idem (lib. 18. Digeſtorum.)*

Codicillis fideicommiſſa in haec verba dedit: *Libertis, libertabusque meis, et quos in codicillis manumiſi, fundum, vbi me humari volui, dari volo; vt qui ab his deceſſerit, portio ejus reliquis adcreſcat, ita vt ad nouiſſimum pertineat: poſt cujus nouiſſimi deceſſum ad Rempublicam Arelatenſium pertinere volo. Hoc amplius libertis libertabusque meis habitationes in domo, quamdiu viuent: Pactiae et Trophimae diaetas omnes, quibus, vti conſueuit, habitet: quam domum poſt mortem eorum ad Rempublicam pertinere volo.* Quaeſitum eſt, Reip. fideicommiſſum vtrum ab herede, an à libertis datum ſit? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, poſſe ita verba accipi, vt ejus legatarii, qui nouiſſimus decederet, fideicommiſſum videatur. † Idem quaeſiit, defunctis quibusdam ex libertis, quibus habitatio relicta erat, an portiones domus, in quibus hi habitauerant, jam ad Rempublicam pertineant? Reſpondit: quoad aliquis eorum viuat, fideicommiſſum Reipublicae non deberi. §. 1. Qui Semproniam ex parte decima, et Maeuiam ex parte decima, alumnum ex reliquis partibus inſtituerat heredes, curatorem alumno dedit, cum jure facere putaret: et curatoris fidei commiſit, *ne pateretur fundum venire; ſed cum Sempronia et Maeuia nutricibus ſuis frueretur reditu ejus:* et ima parte teſtamenti ita adjecit: *omnem voluntatem meam fidei heredum meorum committo.* Quaeſitum eſt, an tertias partes vſusfructus fundi nutrices ex fideicommiſſo petere poſſint, quamuis curator ei receptus ſit, quem jura dare non poterat alumno? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, vtiliter fideicommiſſo voluntatem ſuam confirmaſſe: id igitur cuique dediſſe, vt et nutrices vna cum alumno reditu fundi vterentur.

35. *Idem*

Digitized by Google

35. *Idem* [*lib. 22. Digeſtorum.*]

Vxori vſumfructum villae legauit in quinquennium à die mortis ſuae: deinde haec verba adjecit: *et peracto quinquennio, cum ejus vſusfructus eſſe deſierit, tunc eum fundum illi et illi libertis dari volo.* Quaeſitum eſt, cum vxor intra quinquennium deceſſerit, an libertis proprietatis petitio jam, an vero impleto quinquennio competat: quia peracto quinquennio teſtator proprietatem legauerat? Reſpondit, poſt completum quinquennium fundum ad libertos pertinere.

36. *Idem* (*lib. 25. Decretorum.*)

Sticho teſtamento manumiſſo fundi vſusfructus erat legatus, et cum is vti fruique deſiiſſet, fidei heredum teſtator commiſit, vti eum fundum darent Lucio Titio: ſed Stichus teſtamento ſuo ejusdem fundi proprietatem nepotibus ſuis legauit: et heredes Stichi ex teſtamento ejus legatariis nepotibus eum fundum tradiderunt. Quaeſitum eſt, cum nepotes legatarii ignorauerint conditionem fundi ſupraſcripti priore teſtamento datam, et plus quam tempore ſtatuto poſſederint, an eum fundum ſibi adquiſierint? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, legatarios ſibi adquiſiſſe. §. 1. Idem quaeſiit, ſi aliquo caſu legatariis auferri poſſit, an repetitionem ab heredibus Stichi ejus nepotes habere poſſint? Reſpondit, ſupra quidem de acquiſitione reſponſum: verum, ſi ex alia cauſa adquiſitio ceſſaſſet, videri Stichum, ſi poſt mortem eorum, quibus proprietas legata eſſet, teſtamentum feciſſet, potius quod habere ſe crederet, quam quod onerare heredes vellet, legaſſe.

37. *Idem* [*lib. 33. Digeſtorum.*]

Vxori meae vſumfructum lego bonorum meorum, vsque dum filia mea annos impleat octodecim: Quaeſitum eſt, an praediorum tam ruſticorum, quam vrbanorum, et mancipiorum, et ſupellectilis, itemque calendarii vſusfructus * ad vxorem pertineat? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, omnium pertinere. * L. 24. h. t. et L. 64. de leg. 3. L. 8. pr. de leg. 1.

38. *Idem* [*lib. 3. Reſponſorum.*]

Fundi Arbutiani reditus vxori meae, quoad viuat, dari volo: * Quaero, an poſſit tutor heredis fundum vendere, et legatario offerre quantitatem annuam, quam viuo patrefamilias ex locatione fundi redigere conſueuerat? Reſpondit, poſſe. † Item quaero, an habitare impune prohiberi poſſit? Reſpondit, non eſſe obſtrictum heredem ad habitationem praeſtandam. † Item quaero, an compellendus ſit heres reficere praedium? Reſpondit, ſi heredis facto minores reditus facti eſſent, legatarium recte deſiderare, quod ob eam rem deminutum ſit. † Item quaero, quo diſtat hoc legatum ab vſufructu? Reſpondit, ex his, quae ſupra reſponſa eſſent, intelligi differentiam. * L. 22. h. t.

39. *Idem* (*lib. 6. Reſponſorum.*)

Filios heredes inſtituit, vxori veſtem, mundum muliebrem, lanam, linum, et alias res legauit, et adjecit: *Proprietatem autem eorum, quae ſupra ſcripta ſunt, reuerti volo ad filias meas, quaeue ex his tunc viuent.* Quaeſitum eſt, vtrum vſusfructus, an proprietas earum rerum data ſit? Reſpondit proprietatem legatam videri.

40. ALFENVS [VARVS] [*lib. 8. Digeſtorum à* PAVLO *Epitomatorum.*]

Illi cum illo habitationem lego: perinde eſt, ac ſi ita, *illi et illi*, legaſſet.

41. JAVOLENVS [*lib. 2. ex Poſter.* LABEONIS.]

Cum ita legatum eſſet, *fructus annuos fundi Corneliani Publio Maeuio do lego:* perinde putat accipiendum eſſe LABEO, ac ſi vſusfructus fundi ſimiliter eſſet legatus: quia haec mens fuiſſe teſtatoris videatur.

42. *Idem* [*lib. 5. ex Poſterioribus* LABEONIS.]

In fructu id eſſe intelligitur, quod ad vſum hominis inductum eſt: neque enim maturitas naturalis hic ſpectanda eſt, ſed id tempus, quo magis colono dominoue eum fructum tollere expedit. Itaque cum olea immatura plus habeat reditus, quam ſi matura legatur, non poteſt videri, ſi immatura lecta eſt, in fructu non eſſe.

43. VENVLEJVS [*lib. 10. Actionum.*]

Nihil intereſt, vtrum *bonorum* quis, an *rerum* tertiae partis vſumfructum legauerit. Nam ſi bonorum vſusfructus legabitur, etiam aes alienum ex bonis deducetur; et, quod in actionibus erit, computabitur: ac ſi certarum rerum vſusfructus legatus erit, non idem obſeruabitur.

e) DE VSVFRVCTV ADCRESCENDO.

(Dig. 7. Tit. 2.)

1. VLPIANVS [*lib. 17. ad Sabinum.*]

Quoties vſusfructus legatus eſt, ita inter fructuarios eſt jus adcreſcendi, ſi conjunctim ſit vſusfructus relictus: caeterum, ſi ſeparatim vnicuique partis rei vſusfructus ſit relictus, ſine dubio jus adcreſcendi ceſſat. §. 1. Denique apud JVLIANVM lib. 35. Digeſtorum quaeritur, ſi communi ſeruo vſusfructus ſit relictus, et vtrique domino adquiſitus: an altero repudiante, vel amittente vſumfructum, alter totum habeat? et putat ad alterum pertinere: et licet dominis vſusfructus non aequis partibus, ſed pro dominicis adquiratur: tamen perſona ejus, non dominorum, inſpecta, ad alterum ex dominis pertinere, non proprietati accedere. §. 2. Idem ait, et ſi *communi ſeruo* et ſeparatim *Titio* vſusfructus legatus ſit, amiſſum ab altero ex ſociis vſumfructum, non ad Titium, ſed ad ſolum ſocium pertinere debere, quaſi ſolum conjunctum. Quae ſententia vera eſt: nam, quamdiu vel vnus vtitur, poteſt dici vſumfructum in ſuo ſtatu eſſe. † Idem eſt, ſi duobus conjunctim, et alteri ſeparatim vſusfructus eſſet relictus. §. 3. Interdum tamen, etſi non ſint conjuncti, tamen vſusfructus legatus alteri adcreſcit: vtputa ſi mihi fundi vſusfructus ſeparatim totius, et tibi ſimiliter fuerit relictus. Nam (vt [et] CELSVS lib. 18. Digeſtorum, et JVLIANVS lib. 35. ſcribit) concurſu partes habemus. Quod et in proprietate contingeret: nam, altero repudiante, alter [totum] fundum haberet. Sed in vſufructu hoc plus eſt: quia et conſtitutus, et poſtea amiſſus, nihilominus jus adcreſcendi admittit. Omnes enim auctores apud PLAVTIVM de hoc conſenſerunt: et (vt CELSVS, et JVLIANVS eleganter ajunt) vſusfructus cottidie conſtituitur et legatur: non, vt proprietas, eo ſolo tempore, quo vindicatur. Cum primum itaque non inueniet alter eum, qui ſibi concurrat, * ſolus vtetur in totum, nec refert, conjunctim, an ſeparatim relinquatur.

* L. 89. de legat. 3. L. 142. de V. S.

§. 4. Idem JVLIANVS lib. 35. Digeſtorum ſcripſit: *Si duobus heredibus inſtitutis deducto vſufructu, proprietas legetur*, jus adcreſcendi heredes non habere: nam videri vſumfructum conſtitutum, non per concurſum diuiſum.

2. AFRICANVS *lib. 5. Quaeſtionum.*

Ideoque amiſſa pars vſusfructus ad legatarium, eundemque proprietarium redibit.

3. VLPIANVS (*lib. 17. ad Sabinum.*)

Idem NERATIVS putat, ceſſare jus adcreſcendi, lib. 1. Reſponſorum: Cui ſententiae congruit ratio CELSI dicentis, toties jus adcreſcendi eſſe, quoties in duobus, qui in ſolidum habuerunt, * concurſu diuiſus eſt.

* L. 80. de legat. 3. L. 89. ibid. L. 16. §. 2. de legat. 1.

Digitized by Google

§. 1. Vnde CELSVS lib. 18. ſcribit, ſi duo fundi domini, deducto vſufructu, proprietatem tradiderint, vter eorum amiſerit vſumfructum, ad proprietatem redire: ſed non ad totum, ſed cujusque vſumfructum ei parti accedere, quam ipſe tradiderit; ad eam enim partem redire debet, à qua initio diviſus eſt.

§. 2. Non ſolum autem, ſi duobus vſusfructus legetur, eſt jus adcreſcendi; verum et ſi alteri vſusfructus, alteri fundus legatus eſt: nam, amittente vſumfructum altero, cui erat legatus, magis jure adcreſcendi ad alterum pertinet, quam redit ad proprietatem. Nec nouum: nam, et ſi duobus vſusfructus legetur, et apud alterum ſit conſolidatus, jus adcreſcendi non perit, neque ei, apud quem conſolidatus eſt, neque ab eo: et ipſe, quibus modis amitteret ante conſolidationem, iisdem et nunc amittet. Et ita et NERATIO et ARISTONI videtur, et POMPONIVS probat.

4. JVLIANVS *lib.* 35. *Digeſtorum.*

Si tibi proprietas fundi legata fuerit, mihi autem et Maeuio et tibi ejusdem fundi vſusfructus: habebimus ego et Maeuius trientes in vſufructu, vnus triens proprietati miſcebitur. Siue autem ego, ſiue Maeuius, capite minuti fuerimus, triens inter te, et alterutrum noſtrum diuidetur: ita vt ſemiſſem in vſufructu habeat is, qui ex nobis capite minutus non fuerat, ad te proprietas cum parte dimidia vſusfructus pertineat.

5. CAJVS *lib.* 7. *ad Edictum Prouinciale.*

Et ſi tradideris alicui proprietatem, deducto vſufructu, nihilominus putat JVLIANVS adcreſcere: nec videri nouum, tibi adquiri vſumfructum.

6. VLPIANVS *lib.* 17. *ad Sabinum.*

Idem et ſi apud vnum ex tribus fructuariis conſolidatus ſit vſusfructus.

§. 1. Sed ſi cui proprietas, deducto vſufructu, legata ſit, et mihi pars vſusfructus: videndum erit, an inter me et heredem jus adcreſcendi verſetur? et verum eſt, vt quisquis amiſerit, ad proprietatem reuertatur.

§. 2. Si mihi vſusfructus fundi pure, tibi ſub conditione legatus ſit: poteſt dici, totius fundi vſumfructum ad me pertinere interim: et, ſi capite minutus fuero, totum amittere. Sed, ſi extiterit conditio, totum vſumfructum ad te pertinere, ſi forte capite deminutus ſum: caeterum cum in meo ſtatu maneo, communicandum vſumfructum.

7. PAVLVS *lib.* 3. *ad Sabinum.*

Si quis Attio et heredibus ſuis vſumfructum legauerit, dimidiam Attius, dimidiam heredes habebunt. Quod ſi ita ſcriptum ſit, Attio et Sejo, cum heredibus meis, tres partes fient: vt vnam habeant heredes, alteram Attius, tertiam Sejus. Nec enim intereſt ita legetur, illi et illi cum Maeuio: an ita, illi et illi et Maeuio.

8. VLPIANVS *lib* 17. *ad Sabinum.*

Si mulieri cum liberis ſuis vſusfructus legetur, amiſſis liberis, ea vſumfructum habet; [ſed] et matre mortua, liberi ejus nihilominus vſumfructum habent, jure adcreſcendi. Nam et JVLIANVS lib. 30. Digeſtorum ait, idem intelligendum in eo, qui ſolos liberos heredes ſcripſerit: licet non, vt legatarios, eos nominauerit, ſed vt oſtenderet magis velle ſe, matrem ita frui, vt liberos ſecum habeat fruentes. † Sed et POMPONIVS quaerit, quid ſi mixti fuerint liberi, et extranei heredes? et ait, filios legatarios eſſe intelligendos. Et per contrarium, ſi voluerit eos liberos ſimul cum matre frui: debere dici, matrem legatariam eſſe intelligendam; et per omnia ſimilem eſſe [et] in hoc caſu juris euentum.

9. AFRICANVS *lib.* 5. *Quaeſtionum.*

Si proprietas fundi duobus, vſusfructus vni legatus ſit, non trientes in vſufructu habent *, ſed ſemiſſem duo, ſemiſſem fructuarius. Item contra, ſi duo fructuarii, et vnus fundi legatarius ſit.

* L. 6. de vſufr. ear. rer. L. 19. de vſufr. legat.

10. VLPIANVS *lib.* 17. *ad Edictum.*

Interdum pars vſusfructus et non habenti partem ſuam, ſed amittenti adcreſcit. Nam ſi vſusfructus duobus fuerit legatus, et alter lite conteſtata amiſerit vſumfructum, mox et collegatarius, qui litem conteſtatus non erat, vſumfructum amiſit: partem dimidiam duntaxat, quam amiſit, qui litem conteſtatus eſt aduerſus eum, qui ſe liti obtulit, à poſſeſſore conſequitur: pars enim collegatarii ipſi adcreſcit, non domino proprietatis; vſusfructus enim perſonae adcreſcit, etſi fuerit amiſſus. *

* L. 33. §. 1. de vſufr.

11. PAPINIANVS *lib.* 2. *Definitionum.*

Cum ſingulis, ab heredibus ſingulis, ejusdem rei fructus legatur, fructuarii ſeparati videntur, non minus quam ſi aequis portionibus, duobus ejusdem rei fructus legatus fuiſſet: Vnde fit, vt inter eos jus adcreſcendi non ſit.

12. VLPIANVS *lib.* 17. *ad Sabinum.*

Cum alius ab alio herede vſumfructum vindicat.

f) DE ALIMENTIS VEL CIBARIIS LEGATIS.

(Dig. 34. T. 1.)

1. VLPIANVS (*lib.* 5. *de omnibus Tribunalibus*)

Si alimenta fuerint legata: dici poteſt, etiam aquam legato ineſſe, ſi in ea regione fuerint legata, vbi venundari aqua ſolet.

2. MARCIANVS (*lib.* 8. *Inſtitutionum*)

Si quis libertis alimenta reliquerit: etſi legati fuerint ſerui, et rogati legatarii manumittere, ad fideicommiſſum admittuntur, vt et Diui quoque SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt. §. 1. Et licet ad fiſcum bona fuerint deuoluta, ex quibus alimenta debeantur, praeſtanda ſunt, ſicuti ſi ad quemlibet * ſucceſſorem tranſiſſent.

* L. 16. pr. L. 18. §. 1. h. t. add. L. 8. §. 3. de liber. legat. L. 25. §. 1. de pact.

3. VLPIANVS *lib.* 2. *de Officio Conſulis.*

Solent judices, ex cauſa alimentorum, libertos diuidere, quoties plures ſunt heredes: ne à ſingulis heredibus minutatim alimenta petentes diſtribuantur. Quam diuiſionem perinde tueri oportet, atque ſi paterfamilias ipſe libertos diuiſiſſet. † Solent et vnum eligere, per quem alimenta praeſtentur, aut ex voluntate defuncti, aut arbitrio ſuo; vt Reſcripta ſubjecta oſtendunt: Exemplum libelli dati mihi à libertis Silii miſi vobis, ſciens, ad exemplum iſtam rem pertinere: quia multi teſtamentis

Digitized by Google

mentis ſuis praeſtari libertis jubent neceſſaria, quae, quia minimi aeris ſunt, ad nihilum perducuntur, cum plures heredes coeperunt per ſucceſſiones exiſtere. Qua de cauſa puto vos recte facturos, ſi conuocatis Fauiliae heredibus, procuratoribusue eorum, conſtitueritis, cui à caeteria dari debeat pecunia, ex cujus vſuris alimenta praeſtentur: debebit autem is, qui accipiet, cauere eis, qui dabunt, redditurum ſe, vt quisque ex libertis deceſſerit, alioue quo modo in ciuitate eſſe deſierit, tantum ex ſorte, quantum efficiet pro portione computatio. Diuus PIVS Rubrio cuidam Theleſphoro reſcripſit: Conſules vocatis his, à quibus vobis alimenta deberi ex cauſa fideicommiſſi conſtiterit, vel omnes ab vno, vel facta pro rata diſtributione, quis et à quibus percipiatis, decernent. Fiſcus enim, ſi eo nomine quid ab eo vobia deberetur, exemplum ſequetur. Jam nunc ſciatis, partes eorum, qui ſoluendo eſſe deſierint, non pertinere ad onus reliquorum heredum.

4. MODESTINVS (*lib.* 10. *Reſponſorum*).

Τοῖς τε ἀπελευθέροις, ταῖς τε ἀπελευθέραις μου, οὓς ζῶσα ἔν τε τῇ διαθήκῃ, ἔν τε τῷ κωδικίλλῳ ἠλευθέρωσα, ἢ ἐλευθερώσω, δοθῆναι βούλομαι τὰ ἐν Χίῳ μου χωρία· ἐπὶ τῷ, καὶ ὅσα ζῶσα μου ἐλάμβανον, παρέχεσθαι αὐτοῖς σιταρίου καὶ ἱματίου ὀνόματι· id eſt, Libertis libertabusque meis, quos viuens in teſtamento et codicillis manumiſi, vel manumittam, dari volo mea praedia, quae in Chio inſula habeo, ad hoc vt quaecunque vivente me acceperint, conſtituantur eis cibarii et veſtiarii nomine. Quaero, quam habeant ſignificationem: vtrum vt ex praediis alimenta ipſi capiant, an vero, vt praeter praedia, et cibaria et veſtiaria ab herede percipiant: et vtrum proprietas, an vſusfructus relictus * eſt? et ſi proprietas relicta ſit, aliquid tamen ſuperfluum inueniatur in reditibus, quam eſt in quantitate cibariorum et veſtiariorum, an ad heredem patronae pertinet? et ſi mortui aliqui ex libertis ſint, an pars eorum ad fideicommiſſarios ſuperſtites pertinet: et an die cedente fideicommiſſi, morientium libertorum portiones ad heredes eorum, an teſtatoris decurrant? MODESTINVS reſpondit, videntur mihi ipſa praedia eſſe libertis relicta, vt pleno dominio haec habeant, et non per ſolum vſumfructum: et ideo et ſi quid ſuperfluum in reditibus, quam in cibariis erit, hoc ad libertos pertinet. † Sed etſi deceſſerit fideicommiſſarius ante diem fideicommiſſi cedentem, pars ejus ad caeteros fideicommiſſarios pertinet: poſt diem autem cedentem ſi qui mortui ſint, ad ſuos heredes haec transmittent.

* L. 15. de aur. et arg. leg. L. 12. de uſufr. ear. rer.

§. 1. Lucius Titius teſtamento ſuo libertis libertabusque cibaria et veſtiaria à liberis [ſuis] ejusdemque heredibus praeſtari juſſit, nulla conditione addita. Quaero, an, ſi ſine patroni liberis iidem liberti agant, cibaria et veſtiaria accipere poſſint? MODESTINVS reſpondit, nihil proponi, propter quod petitio eorum, quae teſtamento pure legata ſunt, non competat.

5. *Idem* (*lib.* 11. *Reſponſorum.*)

Varba teſtamenti: Omnibus libertis noſtris cibaria praeſtabitis pro arbitrio veſtro: non ignorantes, quot ex his caros habuerim: item alio loco: Prothumum, Polychronium, Hypatium commendo, vt et vobiſcum ſint, et cibaria praeſtetis, peto. Quaero, an omnibus cibaria debent dari, an his, quos commendauit, et cum heredibus eſſe juſſit? MODESTINVS reſpondit, omnibus libertis cibaria relicta proponi, quorum modum viri boni arbitrio ſtatuendum eſſe.

6. JAVOLENVS (*lib.* 2. *ex Caſſio.*)

Legatis alimentis cibaria, et veſtitus, et habitatio debebitur: quia ſine his ali corpus non poteſt: caetera, quae ad diſciplinam * pertinent, legato non continentur.

* L. 43. 44. de V. S. L. 234. §. f. eſt. non obſt. L. 4. vbi pupill. educ. L. 12. §. 3. de adm. et peric. tut. L. 6. §. 5. de Carb. edict.

7. PAVLVS (*lib.* 14. *Reſponſorum.*)

Niſi aliud teſtatorem ſenſiſſe probetur.

8. PAPINIANVS (*lib.* 7. *Reſponſorum.*)

Pecuniae ſortem alimentis libertorum deſtinatam, vnum ex heredibus ſecundum voluntatem defuncti percipientem, cauere non eſſe cogendum, ex perſona deficientium partes coheredibus reſtitui, placuit: ob eam igitur ſpeciem poſt mortem omnium libertorum indebiti non competit actio *, nec vtilis dabitur. † Diuerſa cauſa eſt ejus, cui legatorum diuiſio mandatur, nam ea res praeſentem ac momentariam curam injungit: alimentorum vero praebendorum neceſſitas oneribus menſtruis atque annuis, verecundiam quoque pulſantibus, adſtringitur.

* L. f. de appell. recip.

9. *Idem* [*lib.* 8. *Reſponſorum.*]

Alio herede inſtituto, ita ſcripſit: A te peto, Caji Seji, quidquid ex hereditate mea redegeris, illis alumnis meis des ſingulis denos aureos, eandemque ſummam penes te eſſe volo, cujus ex incremento eos alere te volo: reliquum reſtitues Numerio conliberto noſtro: Reſpondi, quamuis diſtrahere bona Cajus Sejus alio ſcripto herede non poſſit: tamen eum, alumnis relictam pecuniam, vt ſeruet, ac reſtituat intra Falcidiam, recte petiturum: quod de ſuperfluo probari non poteſt. §. 1. Eum quoque libertum inter eos, quibus cibaria item veſtiarium patrona, quae viua praeſtabat, reliquit, recte fideicommiſſum petiturum exiſtimaui, qui annuos viginti aureos, et menſtruum frumentum atque vinum acceptauit.

10. *Idem* (*lib.* 9. *Reſponſorum.*)

Cum vnus ex heredibus certam pecuniam praecipere juſſus eſſet, de cujus ſorte libertis alimenta praeſtaret: heredem quoque heredis ad praeceptionem admitti placuit: ſi tamen plures heredes heres haberet, intentionem quidem defuncti prima facie refragari, ſed aliud probari non oportere: quid enim, ſi caeteros heredes ſuos euitauit, et quietam ac verecundam, atque etiam idoneam, libertis conſulens, domum ſequi maluit? et ideo ab omnibus heredibus heredis alimenta praeſtabuntur.

§. 1. Verbis fideicommiſſi pure manumiſſo, praeteriti quoque temporis alimenta reddenda ſunt: quamuis tardius libertatem recuperauerit, nec heres moram libertati fecerit: tunc enim explorari moram oportet, cum de vſuris fideicommiſſi quaeritur, non de ipſis fideicommiſſis.

§. 2. Alimentis viri boni arbitratu filiae relictis, ab herede filio pro modo legatae dotis, quam ſolam pater exheredatae filiae nubenti dari voluit, atque pro incrementis aetatis eam exhibendam eſſe reſpondi, non pro viribus hereditatis.

11. PAVLVS (*lib.* 10 *Quaeſtionum.*)

Is, cui [annua] alimenta * relicta fuerant, in metallum damnatus, indulgentia Principis reſtitutus eſt. Reſpondi, eum et praecedentium annorum recte cepiſſe alimenta, et ſequentium deberi ei.

* L. 3. pr. de his, quae pro non ſcript.

Digitized by Google

12. *Idem* [*lib.* 14. *Reſponſorum.*]

Lucius Titius libertis ſuis cibaria et veſtiaria annua certorum nummorum reliquit, et poſteriore parte teſtamenti ita cauit: Obligatos eis ob cauſam fideicommiſſi fundos meos, illum, et illum, vt ex reditu eorum alimenta ſupraſcripta percipiant. Quaeſitum eſt, an ſi, quando minores reditus prouenerint, quam eſt quantitas cibariorum et veſtiariorum, heredes ad ſupplendam eam onerari non debeant: vel ſi alio anno exceſſerint, an ſupplendum ſit, quod ſuperiore anno minus perceperint? PAVLVS reſpondit, cibaria et veſtiaria libertis defuncti integra deberi *; neque ex eo, quod poſtea praedia his pignoris jure teſtator obligare voluit, vt ex reditu eorum alimenta perciperent, minuiſſe eum, vel auxiſſe ea, quae reliquerat, videri. * L. 27. §. 2. de legat. 2.

13. SCAEVOLA [*lib.* 4. *Reſponſorum.*]

Cajo Sejo treeentos aureos legauit, vt ex vſuris ejus ſummae libertis cibaria et veſtiaria praeſtaret, quae ſtatuerat codicillis autem eandem ſummam vetuit dari Cajo Sejo, ſed dari Publio Maeuio voluit. Quaero, an libertis fideicommiſſum debeat Maeuius? Reſpondi, Maeuium, niſi aliud, de quo non et deliberaretur, doceat ſibi à teſtatore injunctum, videri ſecundum voluntatem teſtatoris recepiſſe ea onera, quae adſcripta erant ei ſummae, quae in eum codicillis transferebatur.

§. 1. Imperator ANTONINVS PIVS libertis Sextiae Baſiliae: Quamuis verba teſtamenti ita ſe habeant, vt, quoad cum Claudio Juſto morati eſſetis, alimenta et veſtiarium legata ſint: tamen hanc fuiſſe defunctae cogitationem interpretor, vt et poſt mortem Juſti eadem vobis praeſtari voluerit. Reſpondit, ejuſmodi ſcripturam ita accipi, vt neceſſitas alimentis praeſtandis perpetuo maneat.

§. 2. Item conſultus de tali ſcriptura, et tecum ſint ſemper, volo. Quaero, cum manumiſſi ab herede cum eo morati diu ſint, ſed ob grauiorem ſeruitutem ab eo diſceſſerint, an alimenta his debeantur, quae negat ſe praeſtare, niſi vice ſeruitutis iis vteretur? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, deberi.

14. VLPIANVS [*lib.* 2. *Fideicommiſſorum*]

MELA ait, ſi puero vel puellae alimenta relinquantur, vſque ad pubertatem deberi: ſed hoc verum non eſt: tamdiu enim debebitur, donec teſtator voluit: aut, ſi non patet, quid ſenſiat: per totum tempus vitae debebuntur.

§. 1. Certe ſi vſque ad pubertatem alimenta relinquantur, ſi quis exemplum alimentorum, quae dudum pueris et puellis dabantur, velit ſequi: ſciat, HADRIANVM conſtituiſſe, vt pueri vſque ad decimum octauum, puellae vſque ad quartum decimum annum alantur: et hanc formam ab HADRIANO datam obſeruandam eſſe, IMPERATOR noſter reſcripſit. Sed etſi generaliter pubertas non ſic definiatur: tamen pietatis intuitu in ſola ſpecie alimentorum hoc tempus aetatis eſſe obſeruandum non eſt inciuile.

§. 2. Sed ſi alimenta, quae viuus praeſtabat, reliquerit: ea demum praeſtabuntur, quae mortis tempore praeſtare ſolitus erat: quare ſi forte varie praeſtiterit, ejus tamen temporis praeſtatio ſpectabitur, quod proximum mortis ejus fuit. Quid ergo, ſi cum teſtaretur, minus praeſtabat, plus mortis tempore, vel contra? adhuc erit dicendum, eam praeſtationem ſequendam, quae nouiſſima fuit.

§. 3. Quidam libertis ſuis, vt alimenta, ita aquam quoque, per fideicommiſſum reliquerat: Conſulebat de fideicommiſſo: cum in ea regione Africae, vel forte Aegypti res (agi) proponebatur, vbi aqua venalis eſt. Dicebam igitur; eſſe emolumentum fideicommiſſi; ſiue quis habens ciſternas id reliquerit, ſiue non; vt ſit in fideicommiſſo, quanto quis aquam ſibi eſſet comparaturus: nec videri inutile eſſe fideicommiſſum, quaſi ſeruitute praedii non poſſeſſori vicinae poſſeſſionis relicta. † Nam et hauſtus aquae, vt pecoria ad aquam appulſus, eſt ſeruitus perſonae: tamen ei, qui vicinus non eſt, inutiliter relinquitur. † In eadem cauſa erunt geſtandi, vel in tuo vuas premendi, vel areae tuae ad frumenta caeteraque legumina exprimenda vtendi: haec enim aqua perſonae relinquitur.

15. SCAEVOLA (*lib.* 17. *Digeſtorum.*)

A filio herede codicillis Sejae decem reliquit, et alumno his verbis: Maeuio infanti alumno meo quadringenta dari volo, quae peto à te, Seja ſuſcipias et vſuras ei quincuncea in annum vſque viceſimum aetatis praeſtes, cumque ſuſcipias et tuearis. Quaeſitum eſt, an Seja, poſtquam legatum ſuum acceperit, ſi nolit pecuniam alumno relictam ſuſcipere, vel in ſuſcipienda ea ceſſauerit, onus alimentorum ex die mortis teſtatoris compellenda ſit agnoſcere? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, compellendam praeſtare: cum fideicommiſſum ſit. † Idem quaeſiit, an heres quoque Sejae in annos viginti alimenta praeſtare debeat? Reſpondit, debere.

§. 1. Teſtator concubinae mancipia ruſtica numero octo legauit, et his cibaria praeſtari juſſit in haec verba: Eisque mancipiis, quae ſupra legaui, cibarii nomine ab heredibus meis praeſtari volo, quae me viuo accipiebant. Quaeſitum eſt, cum viuo teſtatore ſemper mancipia ruſtica tempore meſſium et arearum delegata fuerint, et eo tempore cibaria ex ratione domini ſui nunquam acceperint, excepto cuſtode praedii: an heres ejus quoque temporis, id eſt, meſſis, et arearum, et cibaria concubinae pro mancipiis ruſticis praeſtare deberet? Reſpondit, eum, cujus notio eſt, aeſtimaturum. Claudius: merito, nam ſi eodem modo, quo apud teſtatorem fuerunt, et apud concubinam futura legauit, non debebuntur ejus temporis, de quo quaeſitum eſt, cibaria: verum, ſi velut in miniſterium vrbanum ab his transferentur, debebuntur.

§. 2. Titia decedens teſtamento ita cauit: Omnibus libertis libertabuſque meis cibaria et veſtiaria, quae viua praeſtabam, dari praeſtarique volo. Quaeſitum eſt, cum tribus ſolis eo tempore, quo ea vixit, ſicut rationibus continebatur, cibaria et veſtiaria praeſtiterit: an heres ejus à caeteris quoque libertis conueniri poſſit; an vero tribus tantum ſit obnoxius, qui rationibus ipſius cibaria et veſtiaria accepiſſe reperiuntur? Reſpondit, ab omnibus.

16. *Idem* [*lib.* 18. *Digeſtorum*]

Alimenta et veſtiaria libertis ſuis dedit: Quaeſitum eſt, an quia nominatim à Moderato vno ex heredibus [dari] juſſit teſtator, ſolus Moderatus debeat, non etiam poſt mortem Moderati heredes ejus? Reſpondit, et heredes teneri.

§. 1. Libertis libertabuſque, item quos, quaſque teſtamento codicilliſue manumiſerat, alimenta commoda, quae viua praeſtabat, dari juſſerat: item omnibus libertis libertabuſque fundos. Quaeſitum eſt, an ad ea legata admitteretur liberti paterni libertus, cui ſcribere ſolebat ita, ἀπὸ Ῥουφίνης ἡμετέρῳ ἀπελευθέρῳ, id eſt, Rufina prognato liberto noſtro; epiſtola etiam emiſſa ad ordinem ciuitatis, vnde oriunda erat, petierat, vti publice, quod medicus erat, ſalaria ea praeſtarentur, maniſeſtando literis ſuis, eum ſuum eſſe libertum?

Digitized by Google

Reſpondit, eum, cujus notio eſt, aeſtimaturum: vt ſi quidem viua ea, et ei praeſtabat, nihilominus ad fideicommiſſum admitteretur; aliter vero non.

§. 2. Baſilicae libertae decem dedit, quam apud Epictetum et Calliſtum libertos eſſe voluit, vt, cum fuerit Baſilica annorum viginti quinque, cum vſuris quincuncibus reſtituerentur: ita vt ex vſuris aleretur, prout aetatem ampliauerit: Quaeſitum eſt, an ex alio capite, quo generaliter libertis libertabusque cibaria et veſtiaria et habitationem reliquit, etiam Baſilicae deberetur? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, non deberi, niſi hoc quoque ei datum probaretur. Claudius: Quia deſtinauerat alimentis ejus vſuras pecuniae, quas ſpecialiter ei praelegauerat*.

* L. 57. §. 2. de Vſur.

§. 3. Qui ſocietatem omnium bonorum ſuorum cum vxore ſua per annos amplius quadraginta habuit, teſtamento eandem vxorem, et nepotem ex filio, aequis partibus heredes reliquit, et ita cauit: item libertis meis, quos viuus manumiſi, ea, quae praeſtabam. Quaeſitum eſt, an et qui eo tempore, quo ſocietas inter eos permanſit, manumiſſi ab vtrisque, et communes liberti facti ſunt, ea, quae à viuente percipiebant, ſolida ex fideicommiſſo petere poſſint? Reſpondit, non amplius, quam quod vir pro ſua parte praeſtabat, deberi.

17. *Idem [lib. 19. Digeſtorum]*

Seruos ad cuſtodiam templi reliquerat, et his ab herede legauerat his verbis: Peto, fideique tuae committo, vt des, praeſtes in memoriam meam pediſſequis meis, quos ad curam templi reliqui, ſingulis menſtrua cibaria, et annua veſtiaria certa. Quaeſitum eſt, cum templum nondum eſſet extructum: ex die mortis, an vero ex eo tempore, quo templum expiicitum fuerit, percipere ſerui debeant legatum? Reſpondit, officio judicis* heredem compellendum ſeruis relicta praeſtare, donec templum extrueretur.

* L. 5. §. 2. de agnoſc. v. alend. lib.

18. *Idem [lib. 29. Digeſtorum.]*

Libertis, quos teſtamento manumiſerat, alimentorum nomine menſtruos decem legauerat: deinde codicillis generaliter omnibus libertis menſtruos ſeptem, et annuos veſtiarii nomine denos legauit. Quaeſitum eſt, [an] et ex teſtamento, et ex codicillis, libertis fideicommiſſum heredes praeſtare debeant? Reſpondit, nihil proponi, cur non ea, quae codicillis data proponerentur, praeſtari deberent: nam, ab his, quae teſtamento cibariorum nomine legata eſſent, receſſum eſt propter ea, quae codicillis relicta ſunt.

§. 1. Manumiſſis teſtamento cibaria annua, ſi cum matre morabuntur, per fideicommiſſum dedit: mater filio triennio ſupervixit, neque cibaria, neque veſtiaria eis praeſtitit, cum in petitione fideicommiſſi liberti ceſſarent: ſed et filia, poſteaquam matri heres extitit, quoad vixit, annis quatuordecim interpellata de iisdem ſoluendis non eſt. Quaeſitum eſt, an poſt mortem filiae à nouiſſimo herede petere poſſint, et tam praeteriti temporis, quam futuri, id, quod cibariorum nomine et veſtiarii relictum eſt? Reſpondit, ſi conditio extitiſſet, nihil proponi, cur non poſſent.

§. 2. Ab heredibus Stichum manumitti voluit, eique, ſi cum Sejo moraretur, cibaria et veſtiaria praeſtari à Sejo: deinde haec verba adjecit: Te autem, Seji, peto, vt, cum ad annum viceſimum quintum perueneris, militiam ei compares: ſi tamen te ante non reliquerit. Quaeſitum eſt, Sticho ſtatim libertatem conſecuto, prius autem defuncto Sejo, quam ad annum viceſimum quintum perueniret: an ab his, ad quos bona Seji peruenerunt, militia Sticho comparari debet; et, ſi placet deberi, vtrum ſtatim militia comparanda ſit, an eo tempore, quo Sejus annum viceſimum quintum expleturus fuiſſet, ſi ſuperuixiſſet? Reſpondit, cum placeat comparandam: non ante deberi, quam id tempus ceſſiſſet.

§. 3. Poſthumis heredibus inſtitutis, et patre, et matre: et ſubſtitutione facta, actores manumiſit, et peculia eis legauit, et annua: et certis libertis ſuis legata, et aliis exteris plura: deinde poſt teſtamentum factum, nata filia, codicillis ita cauit: Si quid teſtamento, quod ante hoc tempus feci, legaui cui, dari volui: peto ab his, vti tertiam partem Pertinae filiae meae reddant. Secundis autem tabulis facta pupillari ſubſtitutione impuberibus libertis, quibus à parentibus libertates dedit, eo amplius alterum tantum, quantum in numero, praeter cibaria et veſtiaria, dari voluit: Quaeſitum eſt, cum ſuperuixiſſet filia teſtamento aperto et codicillis, poſtea autem deceſſerit, et fideicommiſſum datum ei de reſtituenda parte tertia ad heredes ſuos transmiſerat: an etiam cibariorum et veſtiariorum tertiae partes ei per fideicommiſſum datae eſſe videantur? Reſpondit, non videri.

§. 4. Idem quaeſiit, an eorum, quae codicillis per fideicommiſſum relicta ſunt, tertiae partes ad filiam pertinere deberent? Reſpondit, non deberi. Idem quaeſiit, an alterum tantum à ſubſtitutione legatum, deducta tertia parte quantitatis legatorum teſtamento datorum, computari debeat: vt duae partes quantitatis debeantur praeter codicillos, quibus tertiam partem codicillis legatorum ad filiam ſuam pertinere voluit? Reſpondit, integrum ex tabulis ſubſtitutionis deberi.

§. 5. Cibaria et veſtiaria per fideicommiſſum dederat, et ita adjecerat: quos libertos meos, vbi corpus meum poſitum fuerit, ibi eos morari jubeo, vt per abſentiam filiarum mearum ad ſacroſagum meum memoriam meam quotannis celebrent. Quaeſitum eſt, vni ex libertis, qui à die mortis neque ad heredes acceſſerit, neque ad ſepulchrum morari voluerit, an alimenta praeſtanda ſint? Reſpondit, non praeſtanda.

19. *Idem [lib 22. Digeſtorum.]*

Teſtamento ita cautum fuit: Libertis meis cibaria, quaeque alia praeſtabam, ab heredibus meis praeſtari volo: vnus ex libertis, ex voluntate patroni, negotii ſui gratia, quadriennio ante diem mortis abſuit: ex hac cauſa cibaria, quae ante acceperat, mortis tempore non accepit: cui tamen liberto eodem teſtamento patronus, ſicut et aliis, quos viuus manumiſerat, legatum quinque dederat. Quaeſitum eſt, an iſti quoque cibaria, et reliqua, quae caeteris libertis legata ſunt, debeantur? Reſpondit, cur non?

20. *Idem [lib. 3. Reſponſorum.]*

Stichus nutricis meae nepos liber eſto: cui decem aureos annuos dari volo: qui deinde, interpoſitis nominibus, eidem Sticho contubernalem ejus et liberos legauit, iisque, quae viuus praeſtabat: deinde alio capite libertis omnibus, quae viuus praeſtabat, dari juſſit. Quaero, an Stichus, praeter ſuum legatum, et alimenta percipere poſſit? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, non poſſe.

§. 1. Item cum alimenta libertis vtriusque ſexus reliquerit à Republica, et ex praediis, quae ei legauit, dari voluiſſet: Quaero, Sticho contubernali et liberis, vtrum ab herede inſtituto, an à Republica diaria et veſtiaria, quae viuus dabat,

Digitized by Google

debat, praeſtari deberent? Reſpondit, poſſe benigna voluntatis interpretatione dici, iis quoque à Republica praeſtanda.

§. 2. Titia vſumfructum fundi legauit Maeuio, ejusque fidei commiſit, vt ex reditu fundi praeſtaret Pamphilae et Sticto annuos centenos nummos, quoad viuent Quaero, an mortuo Maeuio, heres alimenta debeat? Reſpondit, nihil proponi, cur debeat praeſtari ab herede Titiae: ſed nec ab herede legatarii, niſi id teſtator manifeſte probetur voluiſſe etiam finito vſufructu praeſtari; ſi modo id, quod ex vſufructu receptum eſſet, ei rei praeſtandae ſufficeret.

§. 4. Mater filio herede inſtituto, per fideicommiſſum libertatem Pamphilo ſeruo dedit: eidem cibariorum nomine legauit quinos aureos, et veſtiarii in ſingulos annos quinquagenos, ſi cum filio ejus moretur. Quaero, filio defuncto, an alimenta debentur? Reſpondit, ſi conditioni paruiſſet, deberi et poſt mortem.

21. VLPIANVS [*lib. 2. Fideicommiſſ.*]

Diariis, [vel cibariis] relictis: neque habitationem, neque veſtiarium, neque calciarium *, deberi, palam eſt: quoniam de cibo tantum teſtator ſenſit.

* L. 19. §. 12. de aur. et arg. L. 13. pr. de penu legat.

22. VALENS [*lib. 1. Fideicommiſſorum.*]

Cum alimenta per fideicommiſſum relicta ſunt, non adjecta quantitate: ante omnia inſpiciendum eſt, quae defunctus ſolitus fuerat ei praeſtare; deinde, quid caeteris ejusdem ordinis reliquerit: ſi neutrum apparuerit, tum ex facultatibus defuncti, et caritate ejus, cui fideicommiſſum datum erit, modus ſtatui debebit *.

* L. 14. de annuis legat. L. 8. §. 10. de transact.

§. 1. Qui fratris ſui liberis alimenta debebat, is teſtamento vineas cum hac actione reliquerat, vt habeant, vnde ſe paſcant: Si pro alimentis vineas reliquiſſet, non aliter eis ex fideicommiſſi cauſa eas praeſtari debere, quam ſi teſtamenti obligatione heredes liberaſſent: aut, ſi id omiſſum fuiſſet, et poſtea ex teſtamento agerent, doli mali exceptione tutum heredem futurum: ſcilicet ſi non minus valent vineae, quam alimentorum aeſtimatio: illam autem adjectionem, vt habeant, vnde ſe paſcant, magis ad cauſam praelegandi, quam ad vſumfructum conſtituendum pertinere.

23. PAVLVS (*lib. 4. ad Neratium.*)

Rogatus es, vt quendam educes: ad victum neceſſaria ei praeſtare cogendus es. PAVLVS: cur pienius eſt alimentorum legatum, vbi dictum eſt et veſtiarium, et habitationem contineri? Imò ambo exaequanda ſunt.

g) DE AVRO, ARGENTO, MVNDO, ORNAMENTIS, VNGVENTIS, VESTE VEL VESTIMENTIS, ET STATVIS LEGATIS.

(Dig. 34. T. 2.)

1. POMPONIVS *lib 6. ad Sabinum.*

Si alii veſtimenta, alii veſtis muliebris ſeparatim legata ſit: detractis muliebribus, et ei adſignatis, cui ſpecialiter legata ſunt, reliquum alteri debetur. † Idem eſt, cum alteri mundus muliebris, alteri argentum omne legatum eſſet: de argento, quod in mundo eſſet. † Item ſi duae ſtatuae marmoreae tibi, et deinde omne marmor legatum eſſet: praeter duas nulla ſtatua marmorea legata eſt tibi. † Idem, vrbanis ſeruis tibi legatis, ſi mihi diſpenſator legatus ſit.

§. 1. Cui certum pondus argenti dare heres juſſus ſit, ei pecuniam numeratam dando jure ipſo liberatur, ſi in ea pecunia eadem aeſtimatio fuerit: quod ita verum eſt, ſi non certum genus argenti legatum ſit.

2. AFRICANVS [*lib 2. Quaeſtionum.*]

Qui tibi mandauerat, vt ornamenta in vſum vxoris ſuae emeres, eidem vxori (vti adſolet) legauit, quae ejus cauſa parata erunt; tu deinde poſt mortem mandatoris, ignorans eum deceſſiſſe, emiſti: non debebuntur mulieri: quoniam ea verba ad mortis tempus referuntur. At ſi viuente teſtatore, muliere autem mortua, emeris: non ineleganter dicetur, inefficax hoc legatum eſſe, quando non poſſit vere dici, ejus cauſa paratum videri, quae prius deceſſit. † Eadem dicenda erunt, et ſi viuat quidem mulier, ſed diuerterit: et quaeratur, an poſt empta ei debeantur; quaſi non videantur vxoris cauſa parata.

3. CELSVS [*lib. 19. Digeſtorum.*]

Vxori legauit, quae ejus cauſa parata ſunt, et ante mortem diuortit: non deberi, quia adempta videantur, PROCVLVS ait. Nimirum facti quaeſtio eſt: nam poteſt, nec repudiatae adimere voluiſſe.

4 PAVLVS *lib. 54. ad Edictum.*

Cum quidam libertum ſuum in Aſiam miſiſſet ad purpuras emendas, et teſtamento vxori ſuae lanam purpuream legaſſet: pertinere ad eam, ſi quam purpuram viuo eo libertus emiſſet, SERVIVS reſpondit.

5. AFRICANVS [*lib. 2. Quaeſtionum*]

Apud Phuphidium Quaeſtionum libro ſecundo ita ſcriptum eſt: Si mulier mandauerit tibi, vt ſibi vniones vſus ſui cauſa emeres: ſi tu poſt mortem ejus, cum putares eam viuere, emeris: ATILICINVS negat eſſe legatos ei, cui mulier ita legauerit: Ornamenta, quae mea cauſa parata ſunt, eruntue: non enim ejus cauſa videri parata eſſe, quae jam mortua ea empta fuerint.

6. MARCELLVS [*lib. ſing. Reſponſorum.*

Seja ab herede Publio Maeuio ita legauit: Antoniae Tertillae [do] lego auri pondo tot, et vnionem cum hyacinthis: poſtea vnionem ſoluit, neque vllum mortis tempore inter ornamenta ſua vnionem reliquit. Quaero, an heres ex cauſa fideicommiſſi aeſtimationem rei, quae in hereditate non eſt, praeſtare debeat? MARCELLVS reſpondit, non debere.

§. 1. Item quaero, ſi probari poſſit, Sejam vniones et hyacinthos quosdam in aliam ſpeciem ornamenti, quod poſtea pretioſius fecit additis aliis gemmis et margaritis, conuertiſſe: an hos vniones vel hyacinthos petere poſſit, et heres compellatur ornamento poſteriori eximere, et praeſtare? MARCELLVS reſpondit, petere non poſſe: † nam quid fieri poteſt, vt legatum vel fideicommiſſum durare exiſtimetur, cum id, quod teſtamento dabatur, in ſua ſpecie non permanſerit? nam quodammodo extinctum ſit: vt interim omittam, quod etiam diſſolutione ac permutatione tali, voluntas quoque videatur mutata *.

* L. 9. §. 3. ad exhib. L. 88. §. 2. de legat. 3. L. 65. §. f. de legat. 1. excip. L. 98. §. f. de ſolut.

§. 2. Lucius Titius teſtamento ita ſcripſit: Heredem meum volo, fideique ejus committo, vt in patriam meam faciat porticum publicam, in qua poni volo imagines ar-

genteas,

Digitized by Google

genteas, item marmoreas. Quaero, an legatum valeat? MARCELLVS reſpondit: valere: at operis, caeterorumqua, quae ibi teſtator poni voluerit, legatum ad patriam pertinere: intelligi enim [potuit], aliquod ciuitati accedere ornamentum.

7. PAVLVS [*lib. 8. ad Plautium.*]

Si ita eſſet legatum: Veſtem meam, argentum meum, damnas eſto dare *: id legatum videtur, quod teſtamenti tempore fuiſſet: quia praeſens tempus ſemper intelligeretur, ſi aliud comprehenſum non eſſet. Nam cum dicit, veſtem meam, argentum meum: hac demonſtratione meum praeſens, non futurum tempus oſtendit: † Idem eſt, et ſi quis ita legauerit, ſeruos meos. * L. 34. h. t.

8. *Idem lib. 9. ad Plautium.*

PLAVTIVS: mulier ita legauit: Quisquis mihi heres erit, Titiae veſtem [meam], mundum, ornamentaque muliebria damnas eſto dare: CASSIVS ait, ſi non appareret, quid ſenſiſſet, omnem veſtem ſecundum verba teſtamenti legatam videri. PAVLVS: idem JAVOLENVS ſcribit: quia veriſimile eſt [inquit], teſtatricem tantum ornamentorum vniuerſitati derogaſſe, quibus ſignificationem muliebrium accommodaſſet: accedere eo, quod illa demonſtratio, muliebria, neque veſti, neque mundo applicari, ſalua ratione recti ſermonis poteſt.

9. MODESTINVS [*lib. 9. Regularum.*]

Cum certum auri vel argenti * pondus legatum eſt, ſi non ſpecies deſignata ſit: non materia, ſed pretium praeſentis temporis praeſtari debet. * L. 19. §. 1. h. t.

10. POMPONIVS [*lib. 5. ad Quintum Mucium*]

QVINTVS MVCIVS ait: Si paterfamilias vxori vas, aut veſtimentum, aut quidpiam aliud ita legauit, quod ejus cauſa emptum paratumue eſſet, id videtur legaſſe, quod magis illius, quam communis vſus cauſa, paratum eſſet. POMPONIVS. Sed hoc verum eſt, non ſolum ſi ipſius viri et vxoris [communis vſus], ſed etiam ſi liberorum ejus, aut alterius alicujus communis vſus fuerit: id enim videtur demonſtraſſe, quod proprio vſui vxoris comparatum ſit. Sed quod QVINTVS MVCIVS demonſtrat, vas, aut veſtimentum, aut quid aliud: efficit vt falſa ſint, quae ſubjecimus: multum enim intereſt, generaliter, an ſpecialiter legentur haec. Nam ſi generaliter [veluti ita, quae vxoris cauſa comparata ſunt] vera eſt illius definitio: ſi vero ita ſcriptum fuerit, veſtem illam purpuram, vt certa demonſtraret: [licet adjectum ſit, quae ejus cauſa empta parataue eſſent; licet neque empta, neque parata, neque in vſum ei data ſint]: legatum omnimodo valet: quia † certo corpore legato, demonſtratio falſa poſita non peremit legatum, veluti ſi ita ſit ſcriptum, Stichum, quem ex venditione Titii emi: nam ſi neque emit, aut ex alia venditione emit, legatum nihilominus valet. Plane ſi ita legatum fuerit: Vas, aut veſtimenta, [aut] quae vxoris cauſa parata ſunt: tunc aequa erit vera QVINTI MVCII ſententia. Quo caſu ſciendum eſt, etiam ſi alienae res hae fuerint, quas putauit teſtator ſuas eſſe, heredem teneri, vt eas det.

11. PROCVLVS (*lib. 5. Epiſtolarum*)

Si quis legauerit aurum, gemmas, margaritas, quae in eo auro eſſent: etiam id aurum, cui neque gemmae, neque margaritae ineſſent, legaſſe videtur.

12. PAPINIANVS (*lib. 17. Quaeſtionum*).

Si imaginem legatam heres deraſit, et tabulam ſoluit: poteſt dici actionem ex teſtamento durare: quia legatum imaginis, non tabulae fuit.

13. SCAEVOLA [*lib. 15. Digeſtorum.*]

Vxori quis legauit his verbis: Mundum muliebrem omnem, ornamenta, et quidquid viuus dedi, donaui, ejus cauſa comparaui, confeci: id omne dari volo. Quaeſitum eſt, an carrucha dormitoria cum mulis, cum ſemper vxor vſa ſit, ei debeatur? Reſpondit, ſi ejus vſus cauſa habita eſſet, deberi. † Idem quaeſiit, an ex eadem clauſula veſtis, quam ancillis, vel lecticariis ejusdem vxoris ſuae comparauerat vel fecerat, praeſtanda eſſet? Reſpondit, praeſtandam.

14. POMPONIVS [*lib. 5. ad Sabinum.*]

Si ſtatuam legauero, et poſtea ex alia ſtatua brachium ei adjecero *: omnimodo ſtatua à legatario vindicari poteſt.
* L. 23. §. 2. de R. V.

15. SCAEVOLA [*lib. 15. Digeſtorum.*]

Species auri et argenti Sejae legauit, et ab ea petiit in haec verba: A te, Seja, peto, vt, quidquid tibi ſpecialiter in auro, argento, legaui, id, cum morieris, reddas, reſtituas illi et illi vernis meis: quarum rerum vſusfructus, dum viues, tibi ſufficiet. Quaeſitum eſt, an vſusfructus auri et argenti ſolus legatariae debeatur? Reſpondit, verbis, quae proponerantur, proprietatem legatam addito onere fideicommiſſi.

16. *Idem* [*lib. 18. Digeſtorum.*]

Filiam in poteſtate patris manentem mater ſcripſit heredem, eique patrem Maeuium ſubſtituit, et ita ſcripſit: Quisquis mihi heres erit, fidei ejus committo, vti ornamenta mea omnia, aurum, argentum, veſtimenta, quibus ego vſa ſum, ne veneant, et filiae meae reſeruentur. Quaeſitum eſt: cum, filia recuſante, pater ex ſubſtitutione heres extitiſſet, et inteſtato deceſſiſſet, filia autem bonis ejus abſtinuerat: an fideicommiſſum petere poſſit? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, videri patris vtiliter fideicommiſſum. CLAVDIVS: Quoniam verbo ſeruandi, quod ſcriptum eſt, videtur in id tempus dilatum fideicommiſſum, quo ſui juris futurus eſſet is, cui dabatur.

17. VLPIANVS (*lib. 21. ad Sabinum.*)

Si gemma ex annulo legetur, vel aliae materiae junctae, vel emblemata: recte legantur, et ſeparantur, et praeſtanda ſunt.

18. SCAEVOLA (*lib. 22. Digeſtorum.*)

Qui vxori ſuae legauerat bonorum ſuorum decimam, et mancipia, et ſpecies argenti, quas expreſſerat; eidem annulos et veſtem reddi ab heredibus petiit, quaſi propria vxoris fuiſſent: Quaeſitum eſt, ſi vxoris non fuerint, an praeſtari ex cauſa legati deberent? Reſpondit, legandi animo dediſſe ea videri, niſi contrarium ab herede approbetur.

§. 1. Idem teſtator fidei commiſit vxoris, vt, quidquid ad eam ex teſtamento ejus perueniſſet, alumno communi reſtitueret. Quaeſitum eſt, an etiam eas res, quas proprias vxoris ſuae fuiſſe teſtator ſciat, eique reddi praecepit, alumno praeſtare debeat? Reſpondit: ſi propriae fuiſſent, non debere: ſi legato adquirerentur, debere.

§. 2. Mulier

Digitized by Google

§. 2. Mulier teſtamento, et poſtea codicillis multas ſpecies veſtis, argenti, quas vel ipſa ſe confeciſſe, vel habere ſignificauit, ſpecialiter per fideicommiſſum reliquit. Quaeſitum eſt, an non aliae legatariis cederent, quam quae in haereditate inuentae eſſent? Reſpondit, eas cedere, quae inuentae eſſent.

19. VLPIANVS [*lib.* 20. *ad Sabinum.*]

Cum aurum * vel argentum legatum eſt, quidquid auri argentique relictum ſit, legato continetur, ſiue factum, ſiue infectum: pecuniam autem ſignatam placet eo legato non contineri. * L. 78. §. 4. de legat. 3.

§. 1. Proinde ſi certum pondus auri ſit legatum, vel argenti: magis quantitas legata videtur, nec ex vaſis tanget.

§. 2. Sed ſi argenti facti pondo centum ſint legata: ex facto argento debebitur legatum. Vnde eſt quaeſitum apud Celsvm, an et vaſcula poſſit ſeparare? Et ſcripſit, vaſcula non ſeparaturum, licet ei optio ſuerit relicta.

§. 3. Idem Celsvs libro 19. Quaeſtionum quaerit: Si centum pondo argenti ſuerint relicta, an replumbari debeant, vt ſic appendantur? Et Procvlvs et Celsvs ajunt, exempto plumbo appendi debere: nam et emptoribus replumbatae adſignantur, et in rationes argenti pondus ſic defertur. Quae ſententia habet rationem.

§. 4. Plane, ſi cui vaſcula argentea, vtputa lances quadratae ſint legatae: etiam plumbum, quo continentur, eum ſequetur.

§. 5. Simili modo quaeritur, ſi cui argentum legetur, an emblemata aurea, quae in eo ſunt, eum ſequantur? Et Pomponivs libro 5. ex Sabino diſtinguit, multum intereſſe, certum pondus ei argenti facti legetur, an vero argentum factum; ſi pondus, non contineri: ſi argentum factum, contineri: quoniam argento cedit, quod ad ſpeciem argenti junctum eſt. Quemadmodum claui aurei, et purpurae pars ſunt veſtimentorum. Idem Pomponivs libris epiſtolarum: Et ſi non ſunt claui veſtimentis conſuti, tamen veſte legata contineri.

§. 6. Idem Celsvs libro 19. Digeſtorum, Commentariorum ſeptimo, ſcribit, auro legato ea, quae inaurata * ſunt: non deberi: nec aurea emblemata, quae in abſidibus argenteis ſint. * L. 32. §. 1. h t.

§. 7. An autem auri appellatione annuli aurei contineantur, quaeritur? Et Qvintvs Satvrninvs lib. 10. ad Edictum ſcribit, contineri.

§. 8. Lectum plane argenteum, vel ſi qua alia ſuppellex argentea ſuit, argenti appellatione non continetur, ſi numero argenti habita non eſt: Vt in junctura argentea ſcio me dixiſſe, quod non in argentario paterfamilias reponebat. Sed nec candelabra, nec lucernae argenteae, vel ſigilla, quae in domo repoſita ſunt, vel imagines argenteae, argenti appellatione continebuntur; nec ſpeculum [vel] parieti adfixum, vel etiam quod mulier mundi cauſa habuit: ſi modo non in argenti numero habita ſunt.

§. 9. Argento facto legato, Qvintvs Mvcivs ait, vaſa argentea contineri: veluti parapſidas, acetabula, tryllas, pelues, et his ſimilia: non tamen quae ſupellectilis ſunt.

§. 10. Sed cui vaſa ſint legata *, non ſolum ea continentur, quae aliquid in ſe recipiant edendi bibendique cauſa paratum, ſed et quae aliquid ſuſtineant: et ideo ſcutellas vel promulſidaria contineri. † Repoſitoria quoque continebuntur: nam vaſorum appellatio generalis eſt: dicimus vaſa vinaria et naualia. * §. 12. 21. pr. h. t.

§. 11. Infecti autem argenti appellatio rudem materiam continet, id eſt, non factam. † Quid ergo, ſi coeptum ſit argentum fabricari *, nondum perfectum? vtrum facti, an infecti appellatione contineantur, dubitari poteſt: ſed puto magis facti. Certe ſi jam erat factum, ſed caelabatur, facti appellatione continebitur. † An et caelati continebitur, quod caelari coepit? et puto contineri, ſi cui forte caelatum ſit argentum legatum.

* L. 34. pr. h. t. L. 65. §. 3. de legat. 3.

§. 12. Si cui eſcarium argentum legatum ſit: id ſolum debebitur, quod ad epulandum in miniſterio habuit, [id eſt, ad eſum et potum.] Vnde de aquiminario dubitatum eſt: et puto contineri. Nam et hoc propter eſcam paratur. Certe ſi caccabos argenteos habebat, vel milliarium argenteum, vel ſartaginem, vel aliud vas ad coquendum: dubitari poterit, an eſcario contineatur? et haec magis cocinatorii inſtrumenti ſunt.

§. 13. Perueniamus et ad gemmas incluſas argento, auroque. Et ait Sabinvs, auro argentoue cedere: ei enim cedit, cujus major eſt ſpecies: quod recte expreſſum. Semper enim cum quaerimus, quid cui cedat, illud ſpectamus, quid cujus rei ornandae cauſa adhibetur: vt acceſſio cedat principali. Cedent igitur gemmae phialis, vel lancibus, incluſae auro, argentoue.

§. 14. Sed et in coronis menſarum gemmae coronis cedent,, et hae menſis.

§. 15. In margaritis quoque et auro idem eſt: nam ſi margaritae auri ornandi gratia adhibitae ſunt, auro cedunt: ſi contra, aurum margaritis cedet.

§. 16. Idem et in gemmis annulis incluſis.

§. 17. Gemmae autem ſunt perlucidae materiae: quas (vt refert Sabinvs libb. ad Vitellium) Seruius (à) lapillis eo diſtinguebat, quod gemmae eſſent perlucidae materiae, veluti ſmaragdi, chryſolidi, amethiſti: lapilli autem contrariae ſuperioribus naturae, vt obſiani, venientani.

§. 18. Margaritas autem nec gemmis, nec lapillis contineri, ſatis conſtitiſſe, ibidem Sabinvs ait: quia concha apud rubrum mare et creſcit, et coaleſcit.

§. 19. Murrina autem vaſa in gemmis non eſſe, Cassivs ſcribit.

§. 20. Auro legato, vaſa aurea continentur: et gemmis, gemmea [vaſa:] ſecundum haec ſiue gemmae ſint in aureis vaſis, ſiue in argenteis, auro argentoue cedent: quoniam hoc ſpectamus, quae res cujus rei ornandae cauſa fuerit adhibita, non quae ſit pretioſior.

20. PAVLVS [*lib.* 3. *ad Sabinum.*]

Si, vt habiliter gemmae geri poſſint, incluſae auro fuerint: tum aurum gemmis dicimus cedere.

21. POMPONIVS (*lib* 6. *ad Sabinum.*)

In argento potorio vtrum id duntaxat ſit, in quo bibi poſſit; an etiam id, quod ad praeparationem bibendi comparatum eſt: veluti colum niuarium, et vrceoli: dubitari poteſt. Sed propius eſt, vt haec quoque inſint.

§. 1. Vnguentis * legatis, non tantum ea legata videntur, quibus vnguimur voluptatis cauſa, ſed et valetudinis: qualia ſunt commagena, glaucina, crina, roſa, mura, colum, nardum purum. Hoc quidem etiam, quo elegantiores ſint et mundiores, vnguntur foeminae.

* L. 25. §. 5. h. t.

§. 2. Sed

§. 2. Sed de aquiminario CASSIVS ait, conſultum ſe reſpondiſſe, cum alteri argentum potorium, alteri eſcarium legatum eſſet, eſcario cedere.

22. VLPIANVS (*lib. 22. ad Sabinum*)

Veſtimentum id eſt, quod detextum eſt, etſi defectum non ſit: [id eſt, ſi ſit conſummatum.] Quod in tela eſt, nondum [pertextum, vel] detextum, contextum appellatur. Quisquis igitur veſtem legauerit: neque ſtamen, neque ſubtemen legato continebitur.

23. *Idem* (*lib. 44. ad Sabinum*)

Veſtis, an veſtimenta legentur, nihil refert. §. 1. Veſtimentorum * ſunt omnia lanea, lineaque, vel ſerica, vel bombucina, quae induendi, praecingendi, amiciendi, inſternendi, injiciendi, incubandiue cauſa parata ſunt: et quae his acceſſionis vice cedunt, quae ſunt inſitae picturae, clauique, qui veſtibus inſuuntur. * L. 26. eod.

§. 2. Veſtimenta omnia aut virilia ſunt, aut puerilia, aut muliebria, aut communia, aut familiarica. † Virilia ſunt, quae ipſius patrisfamiliae cauſa parata ſunt: veluti togae, tunicae, palliola, veſtimenta, ſtragula, amfitapa, [et] ſaga, reliquaque ſimilia. † Puerilia ſunt, quae ad nullum alium vſum pertinent, niſi puerilem: veluti togae praetextae, aliculae, chlamydes, pallia, quae filiis noſtris comparamus. † Muliebria ſunt, quae matrisfamiliae cauſa ſunt comparata, quibus vir non facile vti poteſt ſine vituperatione: veluti ſtolae, pallia, tunicae, capitia, zonae, mitrae, quae magis capitis tegendi, quam ornandi cauſa ſunt compareta, plagulae, penulae. † Communia ſunt, quibus promiſcue vtitur mulier cum viro: veluti ſi [ejusmodi] penula palliumue eſt, et reliqua hujusmodi, quibus ſine reprehenſione vel vir, vel vxor vtatur. † Familiarica ſunt, quae ad familiam veſtiendam pereta ſunt: ſicuti ſaga, tunicae, penulae, lintea, veſtimenta, ſtragula et conſimilia.

§. 3. Veſtis etiam ex pellibus conſtabit:

24. PAVLVS [*lib. 11. ad Sabinum*]

Cum et tunicas, et ſtragula pellicea nonnulli habeant.

25. VLPIANVS [*lib 44. ad Sabinum.*]

Argumento ſunt etiam nationes quaedam, veluti Sarmatarum, quae pellibus teguntur.

§. 1. ARISTO etiam coactilia veſti cedere ait, et tegumenta ſubſelliorum huic legato cedere.

§. 2. Vittae margaritarum, item fibulae ornamentorum magis, quam veſtis ſunt.

§. 3. Tapeta veſti cedunt, quae aut ſterni, aut injici ſolent. Sed ſtragulas, et babylonica, quae equis inſterni ſolent, non puto veſtis eſſe.

§. 4. Faſciae crurales, pedulesque, et impilia, veſtis loco ſunt: quia partem corporis veſtiunt. † Alia cauſa eſt vdonum: quia vſum calciamentorum praeſtant.

§. 5. Ceruicalia quoque veſtis nomine continentur.

§. 6. Si quis addiderit veſtem ſuam: apparet, de ea eum ſenſiſſe, quam ipſe in vſus ſuos habuit.

§. 7. Culcitae etiam veſtis erunt. §. 8. † Item pelles caprinae et agninae veſtis erunt. †

§. 9. Muliebri veſte legata, et infantilem contineri, et puellarum, et virginum, POMPONIVS libro 22. ad Sabinum recte ſcribit: mulieres enim omnes dici, quaecunque ſexus foeminini ſunt.

§. 10. Ornamenta muliebria ſunt, quibus mulier ornatur: veluti inaures, armillae, viriolae, annuli, praeter ſignatorios, et omnia, quae ad aliam rem nullam parantur, niſi corporis ornandi cauſa: quo ex numero etiam haec ſunt, aurum, gemmae, lapilli: quia aliam nullam in ſe vtilitatem habent. † Mundus muliebris eſt, quo mulier mundior ſit. Continentur eo ſpecula, matulae, vnguenta, vaſa, vnguentaria, et ſi qua ſimilia dici poſſint: veluti lauatio, [riſcus.] † Ornamentorum haec: vittae, mitrae, ſemimitrae, calautica, acus cum margarita, quam mulieres habere ſolent; reticula, crocuſantia. Sicut et mulier poteſt eſſe munda, non tamen ornata: vt ſolet contingere in his, quae ſe emundauerint lotae in balneo, neque ſe ornauerint: et contra eſt aliqua ex ſomno ſtatim ornata, non tamen commundata.

§. 11. Margarita, ſi non ſoluta ſunt, vel qui alii lapides, ſi quidem exemptiles ſint, dicendum eſt, ornamentorum loco haberi. Sed etſi in hoc ſint reſoluti, vt componantur: ornamentorum loco ſunt. Quod ſi adhuc ſint rudes lapilli, vel margaritae, vel gemmae: ornamentorum loco non erunt: niſi alia mens fuit teſtantis, qui haec quoque, quae ad ornamenta parauerat, ornamentorum loco, et appellatione comprehendi voluit.

§. 12. Vnguenta, quibus valetudinis cauſa vnguimur, mundo non continentur.

26. PAVLVS [*lib. 11. ad Sabinum.*]

Quamuis quaedam ex veſte magis ornatus gratia, quam quo corpus tegant, comparentur: tamen, quod eo nomine ſint reperta, potius habenda eſſe veſtis numero, quam ornamentorum. † Similiter ornamentorum eſſe conſtat, quibus vti mulieres venuſtatis et ornatus cauſa coeperunt: neque referre, ſi quaedam eorum alium quoque vſum praebeant, ſicuti mitrae, et anademata: quamuis enim corpus tegant, tamen ornamentorum, non veſtis eſſe.

27. VLPIANVS [*lib 44 ad Sabinum.*]

QVINTVS MVCIVS lib. 2. Juris Ciuilis ita definit, argentum factum, vas argenteum videri eſſe.

§. 1. An, cui argentum omne legatum eſt, ei nummi quoque legati eſſe videantur, quaeritur? Et ego puto, non contineri: non facile enim quisquam argenti numero nummos computat. † Item argento facto legato, puto, niſi euidenter contra ſenſiſſe teſtatorem appareat, nummos non contineri.

§. 2. Argento omni legato, quod ſuum eſſet: ſine dubio non debetur id, quod in credito eſſet. Hoc ideo, quia non videtur ſuum eſſe, quod vindicari non poſſit.

§. 3. Cui aurum vel argentum factum legatum eſt, ſi fractum, aut colliſum ſit, non continetur. SERVIVS enim exiſtimat, aurum vel argentum factum id videri, quo commode vti poſſumus: argentum autem fractum et colliſum non incidere in eam definitionem, ſed infecto contineri.

§. 4. Cui legatum eſt aurum omne, quod ſuum eſſe, cum moreretur, vindicare potuit: ſuum eſſe. Sed ſi qua diſtributio ejus rei facta eſt, tunc intereſt, quomodo ſit legatum. † Si factum aurum legatum eſt, omne ad eum pertinet, cui legatum eſt, ex quo auro aliquid eſt effectum: ſiue id ſuae, ſiue alterius vſionis cauſa paratum eſſet. Veluti vaſa aurea, emblemata, ſigna, aurum muliebre, et caetera, quae his rebus ſunt ſimilia. Sed ſi infectum legatum eſt, quod ejus ita factum eſt, vt eo, [quod] ad rem comparatum eſt, non poſſis vti ſine refectione, quodque ab eo patrefamilias infecti numero

fuerat:

Digitized by Google

fuerat: id videtur legatum eſſe. † Si autem aurum vel argentum ſignatum legatum eſt, id paterfamilias videtur teſtamento legaſſe, quod ejus aliqua forma eſt expreſſum: veluti, quae Philippi ſunt, itemque numiſmata et ſimilia.

§. 5. Argento legato, non puto ventris cauſa habita ſcaphia contineri: quia argenti numero non habentur.

§. 6. Argentum factum recte quis ita definierit, quod neque in maſſa, neque in lamna, neque in ſignato, neque in ſupellectili, neque in mundo, neque in ornamentis inſit.

28. ALFENVS [VARVS *lib. 7. Digeſtorum.*]

Cum in teſtamento alicui argentum, quod vſus ſui cauſa paratum eſſet, legaretur, itemque veſtis, aut ſuppellex: Quaeſitum eſt, quid cujusque vſus cauſa videretur paratum eſſe: vtrumne id argentum, quod victus ſui cauſa paratum paterfamilias ad cottidianum vſum paraſſet: an et ſi eas menſas argenteas, et ejus generis argentum haberet, quo ipſe non temere vteretur, ſed commodare ad ludos, et ad caeteras apparationes ſoleret? Et magis placet, quod victus ſui cauſa paratum eſt, tantum contineri.

29. FLORENTINVS [*lib. 11. Inſtitutionum.*]

Si quando alterius generis materia auro argentoue injecta ſit: ſi factum aurum vel argentum legetur, et id, quod injectum eſt, debetur.

§. 1. Vltra autem vtrius materiae ſit acceſſio, viſu atque vſu rei, conſuetudinis patrisfamilias aeſtimandum eſt.

30. PAVLVS [*lib. ſingul. de Adſignatione libertorum.*]

Si quis ita legauerit: vxori meae mundum, ornamenta, ſeu quae ejus cauſa paraui, do lego: placet, omnia deberi. Sicuti eum ita legatur: Titio vina, quae in vrbe habeo, ſeu in portu, do, lego: [omnia deberi.] Hoc enim verbum ſeu ampliandi legati gratia poſitum eſt.

31. LABEO [*lib. 2. Poſteriorum à Jauoleno epitomatorum*]

Qui lancem maximam, minorem, minimam relinquebat, ita legauerat: Lancem minorem illi lego: mediae magnitudinis videri legatam lancem reſponſum eſt, ſi non appareret, quam lancem ex his paterfamilias demonſtrare voluiſſet.

32. PAVLVS [*lib. 2. ad Vitellium.*]

Pediculis argenteis adjuncta ſigilla aenea, caeteraque omnia, quae ad eandem ſimilitudinem redigi poſſunt, argento facto cedunt.

§. 1. Auro facto adnumerantur gemmae annulis incluſae: quippe annulorum ſunt. Cymbia argentea cruſtis aureis illigata; margaritae, quae ita ornamentis muliebribus contextae ſunt, ut in his aſpectus auri potentior ſit, auro facto adnumerantur. Aurea emblemata, quae in [lapidibus,] abſidibus argenteis eſſent, et replumbari poſſent, deberi GALLVS ait: ſed LABEO improbat. Tubero autem, quod teſtator auri numero habuiſſet, legatum deberi ait: alioquin aurata et incluſa vaſa alterius materiae, auri numero non habenda.

§. 2. Argento potorio vel eſcario legato, in his, quae dubium eſt cujus generis ſint, conſuetudinem patrisfamilias ſpectandam: non etiam in his, quae, certum eſt, ejus generis (non) eſſe.

§. 3. Quidam primipilaris vxori ſuae argentum eſcarium legauerat. Quaeſitum eſt, cum paterfamilias in argento ſuo vaſa habuerit, quibus et potabat et edebat: an legato haec quoque vaſa continerentur? SCAEVOLA reſpondit, contineri.

§. 4. Idem cum quaereretur de tali legato: Hoc amplius filia mea dulciſſima e medio ſumito, tibique habeto ornamentum omne meum muliebre cum auro, et ſi qua alia muliebria apparuerint: cum teſtatrix negotiatrix fuerit, an non ſolum argentum, quod in domo, vel intra horreum vſibus ejus fuit, legato cedat; ſed etiam quod in Baſilica fuit muliebre? Reſpondit, ſi teſtatrix habuit proprium argentum ad vſum ſuum paratum, non videri id legatum, quod negotiandi cauſa venale proponi ſoleret: niſi de eo quoque ſenſiſſe, is, qui petat, probet.

§. 5. NERATIVS Proculum refert ita reſpondiſſe: vaſis electrinis legatis, nihil intereſſe, quantum ea vaſa, de quibus quaeritur, argenti aut electri habebant. † Sed vtrum argentum electro, an electrum argento cedat? Id ex aſpectu vaſorum facilius intelligi poſſe: quod ſi in obſcuro ſit, inſpiciendum eſt, in vtro numero ea vaſa is, qui teſtamentum fecit, habuerit.

§. 6. LABEO teſtamento ſuo Neratiae vxori ſuae nominatim legauit, veſtem, mundum muliebrem omnem, ornamentaque muliebria omnia, lanam, linum, purpuram, verſicoloria facta infectaque omnia, etc. ſed non mutat ſubſtantiam rerum non neceſſaria verborum multiplicatio: quia LABEO teſtamento lanam, ac deinde verſicoloria ſcripſit, quaſi deſit lana tincta, lana eſſe: detractoque verbo verſicoloria, nihilominus etiam verſicoloria debebuntur, ſi non appareat, aliam defuncti voluntatem fuiſſe.

§. 7. Titia mundum muliebrem Septitiae legauit: ea putabat, ſibi legata et ornamenta, et monilia, in quibus gemmae et margaritae inſunt, et annulos, et veſtem tam coloriam, quam verſicoloriam. Quaeſitum eſt, an haec omnia mundo continentur? SCAEVOLA reſpondit, ex his, quae proponerentur, duntaxat argentum balneare mundo muliebri contineri.

§. 8. Item cum inaures, in quibus duae margaritae elenchi, et ſmaragdi duo, legaſſet, et poſtea elenchos eisdem detraxiſſet; et quaereretur, an nihilominus detractis elenchis inaures deberentur? reſpondit, deberi ſi maneant inaures, quamuis margaritae eis detractae ſint.

§. 9. De alio idem reſpondit: cum quaedam ornamentum mammillarum ex cylindris triginta quatuor, et tympanis margaritis triginta quatuor legaſſet, et poſtea quatuor ex cylindris, etiam ſex de margaritis detraxiſſet.

33. POMPONIVS [*lib. 4. ad Quintum Mucium*]

Inter veſtem virilem et veſtimenta virilia nihil intereſt: ſed difficultatem facit mens legantis, ſi et ipſe ſolitus fuerit vti quadam veſte, quae etiam mulieribus conueniens eſt. Itaque ante omnia dicendum eſt, eam legatam eſſe, de qua ſenſerit teſtator: non quae reuera aut muliebris, aut virilis ſit. Nam et QVINTVS [TITIVS] ait, ſcire ſe quendam Senatorem muliebribus coenatoriis vti ſolitum: qui, ſi legaret muliebrem veſtem, non videretur de ea ſenſiſſe, qua ipſe quaſi virili vtebatur.

34. *Idem* [*lib. 9. ad Quintum Mucium.*]

Scribit QVINTVS MVCIVS: ſi aurum ſuum omne paterfamilias vxori ſuae legaſſet, id aurum, quod aurifici faciendum dediſſet, aut quod ei deberetur, ſi ab aurifice ei repenſum

Digitized by Google

ſum non eſſet, mulieri non debetur. POMPONIVS: Hoc ex parte verum eſt, ex parte falſum. † Nam de eo, qnod debetur, ſine dnbio, vtputa ſi auri libras ſtipulatus fuerit, hoc aurum, qnod ei deberetur ex ſtipulatu, nou pertinet ad vxorem: cum illius factum adbuc non ſit: id enim, quod ſuum eſſet, nou quod in actione haberet, legauit. † In aurifice falſnm eſt, ſi aurum dederit, ita vt ex eo auro aliqnid ſibi faceret: nam tunc, licet apud aurificem ſit aurum, dominium tamen non mutabit; manet tamen ejus, qui dedit, et tantum videtur mercedem praeſtaturus pro opera aurifici. Per quod eo perducimur, vt nihilominus vxori debeatur. Quod ſi aurum dedit aurifici, vt non tamen ex eo auro fieret ſibi aliquod corpuſculum, ſed ex alio: tunc quatenus dominium tranſit ejus auri ad aurificem, [quippe quaſi permutationem feciſſe videatur,] et hoc aurum non tranſibit ad vxorem.

§. I. Item ſcribit QVINTVS MVCIVS, ſi maritus vxori, cum haberet quinque pondo auri, legaſſet ita: Aurum, quodcunque vxoris cauſa paratum eſſet, vti heres vxori daret: etiam ſi libra auri inde veniſſet, et mortis tempore amplius, quam quatuor librae non deprehenduntur, in dotis quinque libris heredem eſſe obligatum: quoniam † articulus eſt praeſentis temporis demonſtrationem in ſe continens. Quod ipſum, quantum ad [ipſam] juris obligationem pertineat, recte dicetur; id eſt, vt ipſo jure heres ſit obligatus. Verum ſciendum, ſi in hoc alienauerit teſtator inde libram, quod deminuere vellet ex legato vxoris ſuae, tunc mutata voluntas defuncti locum faciet doli mali exceptioni: vt, ſi perſeuerauerit mulier in petendis quinque libris, exceptione doli mali ſubmoueatur; ſed ſi ex neceſſitate aliqua compulſus teſtator *, non quod vellet deminuere ex legato, tunc mulieri ipſo jure quinque librae auri debebuntur, nec doli mali exceptio nocebit aduerſus petentem.

* L. II. §. 12. de legat. 3.

§. 2. Quod ſi ita legaſſet vxori, aurum, quod ejus cauſa paratum erit: tunc rectiſſime ſcribit QVINTVS MVCIVS, vt haec ſcriptura habeat in ſe et demonſtrationem legati, et argumentum: ideoque ipſo jure, alienata libra auri, amplius quatuor pondo non remanebunt in obligatione, nec erit vtendum diſtinctione, qua ex cauſa alienauerit teſtator.

35. PAVLVS [*lib.* 14. *Reſponſorum.*]

Titiae amicae meae, cum qua ſine mendacio vixi, auri pondo quinque dari volo. Quaero, an heredes ad praeſtationem integrae materiae auri, an ad pretium, et quantum praeſtandum compellendi ſint? PAVLVS reſpondit, aut aurum ei, de qua quaeritur, praeſtari oportere: aut pretium auri, quanti comparari poteſt.

§. I. Item quaero: ſi lite conteſtata Praetor ita pronunciauit, vt materia praeſtetur: an tutores audiendi ſint, ab hac ſententia pupillum, aduerſus quem pronunciatum eſt, apud ſucceſſorem ejus in integrum reſtituere volentes? PAVLVS reſpondit, Praetorem, qui auro legato certi ponderis, materiam praeſtari juſſit, recte pronunciaſſe videri.

36. SCAEVOLA (*lib.* 3. *Reſponſorum*)

Sejae dulciſſimae poculum aureum, quod elegerit, fidei heredum committo, vt darent. Quaero, cum in hereditate non ſint niſi truellae, ſcyphi, modioli, phialae: an Seja de his ſpeciebus eligere poſſit? Reſpondit, cum omnia potui parata, pocula dicantur, poſſe eam ex his eligere.

37. PAVLVS (*lib.* 21. *Reſponſorum.*)

Ornamentorum appellatione veſtem muliebrem non contineri, nec errorem heredis jus mutaſſe reſpondi.

38. SCAEVOLA (*lib.* 3. *Reſponſorum.*)

Titia teſtamento, item codicillis multas ſpecies tam argenti, quam veſtis ſpecialiter per fideicommiſſum reliquit. Quaero, an non aliae ſpecies legato cedant, quam quae in hereditate inuentae eſſent: reſpondit, eas cedere, quae inuentae eſſent: de caeteris eundum, vt, ſi inuentae eſſent, praeſtentur.

§. I. Semproniae Piae hoc amplius coopertoris Tabians, et tunicas tres cum palliolis, quae elegerit, dari volo. Quaero, an ex vniuerſa veſte, id eſt, [an] ex ſyntheſi, tunicas ſingulas, et palliola Sempronia eligere poſſit? Reſpondit, ſi eſſent tunicae ſingulares cum palliolis relictae, ex his duntaxat eligi poſſe: quod ſi non eſt, heredem vel tunicas, et palliola, ſed ex ſyntheſi, praeſtaturum, vel veram aeſtimationem earum.

§. 2. Seja teſtamento ita cavit: Si mihi per conditionem humanam contigerit, ipſa faciam: ſin autem, ab heredibus meis fieri volo, jubeoque ſignum Dei ex libris centum in illa ſacra aede, et in patria ſtatui ſubſcriptione nominis mei. Quaeſitum eſt, cum in eo templo non niſi aut aerea, aut argentea tantum ſint dona: heredes Sejae vtrum ex argento, an ex auro ſignum ponere compellendi ſint, an aereum? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, argenteum ponendum.

39. JAVOLENVS *lib.* 2. *ex Poſterioribus Labeonis.*

Si vxori mundus muliebris legatus eſſet: ea tantummodo deberi, OFILIVS, LABEO, reſponderunt, quae ex his tradita vtendi cauſa vxori viro fuiſſent: aliter enim interpretantibus, ſummam fore captionem, ſi vaſcularius aut faber argentarius vxori ita legaſſet.

§. I. Cum ita legatum eſſet, argentum, quod domo meae erit, cum moriar: OFILIVS, nec quod depoſitum à ſe, nec quod commodatum reliquiſſet, argentum legatum videri, reſpondit. Idem CASCELLIVS de commodato. LABEO, quod depoſitum eſſet, ita deberi, ſi praeſentia cuſtodiae cauſa, non perpetuae, veluti theſauro, depoſitum eſſet: quia illa verba: Quod domo meae erit, ſic accipi debere, eſſe ſolebat; et hoc probo. §. 2. ATTEJVS Seruium reſpondiſſe ſcribit: cui argentum, quod in Tuſculano fundo, cum moreretur, habuiſſet, legatum eſſet, et quod, antequam moreretur, ex vrbe in Tuſculanum juſſu teſtatoris tranſlatum eſſet, deberi; contra fore, ſi injuſſu tranſlatum eſſet.

40. SCAEVOLA *lib.* 17. *Digeſtorum.*

Medico ſuo contubernali et communium expeditionum comiti inter caetera ita legauerat: Argentum viatorium meum dari volo. Quaeſitum eſt, cum paterfamilias in diuerſis temporibus Reipublicae cauſa abfuerat, quod viatorium argentum hoc legato comprehenſum eſſe videtur? Reſpondit, quod habuiſſet argentum viatorium eo tempore, cum teſtamentum faciebat, deberi.

§. I. Vxori ſuae teſtamento ita legatum eſt: Semproniae Dominae meae hoc amplius argentum balneare. Quaeſitum eſt, an etiam id argentum, quo diebus feſtis in balineo vti conſueuit, legato cedat? Reſpondit, omne legatum videri.

§. 2. Mulier decedens ornamenta legauerat ita: Sejae amicae meae ornamenta vniuerſa dari volo, eodem teſtamento

Digitized by Google

mento ita ſcripſerat: Funerari me arbitrio viri mei volo, et inferri mihi, quaecunque ſepulturae meae cauſa feram ex ornamentis, lineas tuas ex margaritis, et viriolas ex ſmaragdis; ſed neque heredes, neque maritus, cum humi corpus daret, ea ornamenta, quae corpori juſſus erat adjici, dederunt. Quaeſitum eſt, vtrum ad eam, cui ornamenta vniuerſa reliquerat, pertineant; an ad heredes? Reſpondit, non ad heredes, ſed ad legatariam pertinere.

ad §. 15.

b) De LIBERATIONE LEGATA.

(Dig. 34. T. 3.)

1. VLPIANVS (*lib. 21. ad Sabinum.*)

Omnibus debitoribus ea, quae debent, recte legantur: licet domini eorum ſint.

§. 1. Julianus ſcripſit, ſi res pignori * data legetur debitori à creditore, valere legatum, habereque eum actionem, vt pignus recipiat, prius quam pecuniam ſoluat: ſic autem loquitur Julianus, quaſi debitum non debeat luerari: ſed ſi alia teſtantis voluntas fuit, et ad hoc peruenietur exemplo luitionis. * L. 3. de pact.

2. POMPONIVS (*lib 6. ad Sabinum*)

Heredem damnatum à fidejuſſore non petere, à reo petere poſſe: ſed à reo petere vetitum, ſi à fidejuſſore petat: reo ex teſtamento teneri Celsus putat.

§. 1. Idem [Celsus] ait, † nullam dubitationem habere, quin, herede petere à debitore vetito, nec heres heredis petere poſſit.

3. VLPIANVS (*lib 23 ad Sabinum*)

Liberationem debitori poſſe legari, jam certum eſt.

§. 1. Sed etſi chirographum quis decedens debitori ſuo dederit, exceptionem ei competere puto, quaſi pro fideicommiſſo hujusmodi datione valitura *.

* L. 59. de legat. 3.

§. 2. Julianus etiam libro 40. Digeſtorum ſcripſit: Si quis decedens, chirographum Seji Titio dederit, vt poſt mortem ſuam Sejo det, aut, ſi conualuiſſet, ſibi redderet; deinde Titius, defuncto donatore, Sejo dederit, et heres ejus petat debitum: Sejus doli exceptionem habet.

§. 3. Nunc de effectu legati videamus: et, ſi quidem mihi liberatio ſit relicta, cum ſolus ſim debitor, ſiue à me petatur, exceptione * vti poſſum: ſiue non petatur, poſſim agere, vt liberer per acceptilationem. † Sed etſi cum alio ſim debitor, puta duo rei fuimus promittendi, et mihi ſoli teſtator conſultum voluit, agendo conſequar, non vt accepto liberer, ne etiam conreus meus liberetur contra teſtatoris voluntatem, ſed pacto liberabor. † Sed quid ſi ſocii fuimus? videamus, ne per acceptilationem debeam liberari: alioquin, dum à conreo meo petitur, ego inquietor. Et ita Julianus libro [trigeſimo ſecundo Digeſtorum] ſcripſit: ſi quidem ſocii non ſimus, pacto me debere liberari: ſi ſocii, per acceptilationem. * L. 22. 28. §. 1. h. t.

§. 4. Conſequenter quaeritur, an et ille ſocius pro legatario habeatur, cujus nomen in teſtamento ſcriptum non eſt; licet commodum ex teſtamento ad vtrumque pertineat, ſi ſocii ſunt? Et eſt verum, non ſolum eum, cujus nomen in teſtamento ſcriptum eſt, legatarium habendum: verum eum quoque, qui non eſt ſcriptus, ſi et ejus contemplatione liberatio relicta eſſet.

§. 5. Vterque autem legatarii habentur et in hoc caſu: nam et ſi, quod ego debeo Titio, ſit ei legatum mei gratia, vt ego liberer, nemo me negabit legatarium: vt et Julianus eodem libro ſcribit, et Marcellus notat, vtriusque legatum eſſe, tam meum, quam creditoris mei, et ſi ſoluendo fuero: intereſſe enim creditoris, duos reos habere.

4. POMPONIVS (*lib 7. ex Plautio.*)

Quid ergo eſt, cum agere poterit creditor ex teſtamento? non aliter heres condemnari debebit, quam ſi caueatur ei, aduerſus debitorem defenſu iri. Item agente debitore, nihil amplius heres praeſtare debet, quam vt eum aduerſus creditorem defendat.

5. VLPIANVS (*lib. 23. ad Sabinum.*)

Si quis reum habeat, et fidejuſſorem, et reo liberationem leget: Julianus ibidem ſcripſit, reum per acceptilationem liberandum: alioquin, ſi fidejuſſorem coeperit conuenire, alia ratione reus conuenitur. † Quid tamen, ſi donationis cauſa fidejuſſor interuenit, nec habet aduerſus reum regreſſum? vel quid, ſi ad fidejuſſorem pecunia peruenerit, et ipſe reum dederit vice ſua, ipſeque fidejuſſerit? pacto eſt reus liberandus. Atquin ſolemus dicere, † pacti exceptionem fidejuſſori dandam, quae reo competit: ſed cum alia ſit mens legantis, alia paciſcentis, nequaquam hoc dicimus.

§. 1. Quod ſi fidejuſſori ſit liberatio legata, ſine dubio (vt et Julianus ſcripſit) pacto erit fidejuſſor liberandus: ſed et hic puto interdum acceptilatione liberandum, ſi vel reus ipſe vere fuit, aut in eam rem ſocius reus.

§. 2. Idem Julianus eodem libro ſcripſit, ſi filiusfamilias debitor fuerit, et patri ejus fuerit liberatio relicta: patrem pacto liberandum eſſe, ne etiam filius liberetur. Et parui (inquit) refert, ſi ſit aliquid in peculio die legati cedente, necne: ſecuritatem enim pater per hoc legatum conſequitur: maxime (inquit) cum rei judicandae tempus circa peculium ſpectetur. † Huic patri ſimilem facit Julianus maritum, cui vxor poſt diuortium liberationem dotis legauit. Nam et hunc, licet die legati cedente ſoluendo non ſit, legatarium eſſe: et vtrumque, ait, ſolutum repetere non poſſe. Sed eſt verius, quod Marcellus notat, patrem petere poſſe; nondum enim erat debitor, cum ſolueret: maritum non poſſe; quod debitum ſoluit. Patrem enim etſi quis debitorem exiſtimauerit, attamen loco eſſe conditionalis debitoris, quem ſolutum repetere poſſe non ambigitur.

§. 3. Sed ſi damnatus ſit heres filium liberare, non adjicit Julianus, vtrum acceptilatione filius, an pacto ſit liberandus? Sed videtur hoc ſentire, quaſi acceptilatione debeat liberari: quae res patri quoque proderit. Quod obtinendum eſt, niſi euidenter approbetur, contrarium ſenſiſſe teſtatorem, id eſt, ne filius inquietetur, non, ne pater: tunc enim acceptilatione eum non liberandum, ſed pacto.

§. 4. Idem Julianus ſcripſit, ſi pro filio pater fidejuſſerit, eique liberatio ſit legata, eum pacto liberandum, quaſi fidejuſſorem, non quaſi patrem: et ideo de peculio poſſe conueniri: hoc ita demum putat, ſi duntaxat quaſi fidejuſſorem eum voluit teſtator liberari: caeterum ſi et quaſi patrem, et de peculio erit liberandus.

6. JAVOLENVS (*lib. 6. Epiſtolarum.*)

Poſt emancipationem vero filii catenus pater actionem habebit, quatenus aliquid ex peculio, aut in rem verſo praeſtaturus eſt,

Digitized by Google

eſt, id enim legatorum nomine ad patrem pertinebit, quod ejus intererit.

§. 1. Illud quaeri poteſt, an eo quoque nomine pater ex teſtamento agere poſſit, vt etiam filius actione liberetur? Quibusdam eo vsque extendi actionem placebat: quia patris intereſſe videatur, ſi peculium filio poſt emancipationem conceſſiſſet, integrum jus ejus permanere. Ego contra ſentio: nihil quicquam amplius patri praeſtandum ex ejusmodi ſcriptura teſtamenti puto, quam vt nihil ex eo, quod praeſtaturus heredi fuerit, praeſtet.

7. VLPIANVS (*lib. 23. ad Sabinum.*)

Non ſolum autem, quod debetur, remitti poteſt: verum etiam pars ejus, vel pars obligationis: vt eſt apud Ivlianvm tractatum lib. 33. Digeſtorum.

§. 1. Si is, qui ſtipulatus Stichum aut decem, damnauerit heredem Stichum non petere: legatum valere conſtat, ſed quid contineat videamus. Et Ivlianvs ſcribit, actionem ex teſtamento in hoc eſſe videri, vt debitor accepto liberetur, quae res vtique debitorem et in decem liberabit, quia † acceptilatio ſolutioni comparatur: et quemadmodum ſi Stichum ſoluiſſet debitor, liberaretur, ita et acceptilatione Stichi liberari.

§. 2. Sed ſi debitorem decem damnatus ſit heres viginti liberare, idem Ivlianvs ſcripſit [libro trigeſimo tertio,] nihilominus eſſe liberandum decem: nam et ſi ei viginti accepto ferantur, in decem liberabitur.

§. 3. Sed ſi duobus heredibus inſtitutis, alterum ex his damnauerit creditori ſoluere, valet legatum propter coheredem: eumque ex teſtamento acturum, vt creditori ſoluatur.

§. 4. Liberatio autem debitori legata [ita] demum effectum habet, ſi non fuerit exactum id à debitore, dum vivat teſtator: caeterum, ſi exactum eſt, euaneſcit legatum *.

* L. 13. L. 21. pr. et §. 1. h. t. L. 75. §. 2. de legat. 1.

§. 5. Vnde quaerit Ivlianvs, ſi ab impuberis ſubſtituto ſit liberatio relicta, deinde impubes exegerit, quod debetur: an euaneſcat legatum? Et cum conſtet, pupillum in his, quae à ſubſtituto relinquuntur, perſonam ſuſtinere ejus, à quo ſub conditione legatur: conſequens eſt, ſubſtitutum actione ex teſtamento teneri, ſi pupillus à debitore exegerit.

§. 6. Idemque eſt, et ſi pupillus non exegerit, ſed ſolummodo litem ſit conteſtatus: teneri eum, vt remittat actionem. §. 7. Nam et ſi debitori liberatio ſub conditione legata fuiſſet, et vel lis fuiſſet conteſtata, vel etiam exactum pendente conditione: ex teſtamento actio maneret, liberatione relicta.

8 POMPONIVS (*lib. 6. ad Sabinum*)

Non ſolum noſtrum debitorem, ſed et heredis, et cujuslibet alterius, vt liberetur, legare poſſumus.

§. 1. Poteſt heres damnari, vt ad certum tempus * non petat à debitore: Sed ſine dubio nec liberare eum intra id tempus debebit: et ſi debitor deceſſerit, ab herede ejus intra id tempus peti non poterit.

* L. 20. pr. L. 28. §. 8. h. t.

§. 2. Illud videndum eſt, an ejus temporis, intra quod petere heres vetitus ſit, vel vſuras, vel poenas petere poſſit? et Priscvs Neratius exiſtimabat, committere eum aduerſus teſtamentum, ſi petiſſet. Quod verum eſt.

§. 3. Tale legatum heres meus à ſolo Lucio Titio ne petito, ad heredem Lucii Titii non tranſit, ſi nihil viuo Lucio Titio aduerſus teſtamentum ab herede, eo quod ab eo exigere debitum tentauit, ſit commiſſum: † quoties enim cohaeret perſonae id, quod legatur, veluti perſonalis ſeruitus, ad heredem ejus non tranſit; [ſi non cohaeret tranſit]

§. 4. Si verba liberationis in rem * ſint collata, pro eo eſt, quaſi heres ab eo debitore heredeque ejus petere vetitus ſit: vt adjectio heredis perinde nihil valeat, atque non eſſet valitura, ipſius debitoris perſona non comprehenſa.

* L. 15. h. t.

§. 5. Is, qui reddere rationes juſſus ſit, non videtur ſatisfacere, ſi reliquum reddat non editis rationibus.

§. 6. Si heres vetitus ſit agere cum eo, qui negotia defuncti geſſerit: non videtur obligatio ei praelegata, quae dolo, vel [ex] fraude ejus, qui negotia geſſerit, commiſſa ſit: et teſtator id videtur ſenſiſſe. Ideo ſi heres negotiorum geſtorum egiſſet, agens procurator ex teſtamento incerti, doli mali exceptione excludi poteſt.

§. 7. Et ei liberatio recte legatur, apud quem depoſuero, vel cui commodauero, pignoriue dedero: vel ei, quem ex furtiua cauſa mihi dare oportet.

9. VLPIANVS (*lib. 24. ad Sabinum.*)

Si quis rationes exigere vetetur, vt eſt ſaepiſſime reſcriptum, non impeditur reliquas exigere *, quas quis [ſe] reliquauit, et ſi quid dolo fecit, qui rationes geſſit. Quod ſi quis et haec velit remittere, ita debet legare: damnas eſto heres meus, quidquid ab eo exegerit illa vel illa actione, id ei reſtituere, vel actionem ei remittere.

* L. 12. L. 28. §. 4. fin. §. 2. h. t. L. 18. de acceptil.

10. JVLIANVS (*lib. 33. Digeſtorum*)

Si damnatus heres fuerit, à fidejuſſore quidem non petere: quod autem reus debet, Titio dare: paciſci debet, ne à fidejuſſore petat, et aduerſus reum actiones ſuas praeſtare legatario. Quemadmodum damnatus heres, ne à reo petat, et damnatus dare, quod fidejuſſor debet, et reo acceptum facere, et legatario litis aeſtimationem ſufferre cogatur.

11. *Idem* (*lib. 36. Digeſtorum.*)

Si debitor fidejuſſorem ſuum ab herede ſuo liberari juſſerit, an fidejuſſor liberari debeat? Reſpondit, debere. Item quaeſitum eſt, an, quia mandati actione heredes tenerentur, inutile legatum eſt, quod debitor creditori ſuo legat? Reſpondit, quoties debitor creditori ſuo legaret, ita inutile eſſe legatum, ſi nihil intereſſet creditoris, ex teſtamento potius agere, quam ex priſtina obligatione: nam et ſi Titius mandauerit Maeuio, vt pecuniam promitteret, deinde liberari eum juſſerit à ſtipulatore, manifeſtum eſt, quantum interſit promiſſoris liberari potius, quam praeſtare ex ſtipulatu, deinde mandati agere.

12. *Idem* (*lib. 39 Digeſtorum*)

Lucius Titius, cum Erotem actorem haberet, codicillis ita cauit; Erotem liberum eſſe volo: quem rationes reddere volo ejus temporis, quod erit poſt nouiſſimam meam ſubſcriptionem. poſtea viuus Erotem manumiſit, in eodem actu habuit, rationesque ſubſcripſit vsque in eum diem, qui fuit ante pauciſſimos dies, quam moreretur: heredes Lucii Titii dicunt, quasdam ſummas et ſeruum adhuc Erotem, et poſtea liberum acepiſſe, neque in eas rationes, quae à Lucio Titio ſubſcriptae ſunt, intuliſſe. Quaero, an heredes ab Erote nihil exigere debeant ejus temporis, quo Lucius Titius ſubſcripſit? Reſpondi, Erotem ex ea cauſa, quae proponeretur, libe-

Digitized by Google

liberationem petere non poſſe: niſi et hoc ſpecialiter ei remiſſum eſt.

13. *Idem* [*lib.* 81. *Digeſtorum.*

Si creditor debitori, qui ſe exceptione perpetua tueri poterat, legauerit, quod ſi deberet, nullius momenti legatum erit. At ſi idem debitor creditori legauerit, intelligendum erit, exceptionem eum remitti creditori voluiſſe.

14 VLPIANVS [*lib* 1. *Fideicommiſſorum.*]

Idem eſt, et ſi in diem debitor fuit, vel ſub conditione.

15. *Idem* [*lib.* 64. *ad Edictum.*]

Si quis in teſtamento damnatus eſt, ne à Titio debitore exigat: neque ipſum, neque heredem ejus poteſt conuenire; nam neque heredis heres agere, neque ab heredis herede poteſt peti. Heredis autem heres poteſt damnari, ne exigat debitorem.

16. PAVLVS [*lib.* 9. *ad Plautium.*]

Ei, cui fundum in quinquennium locaueram, legaui, quidquid eum mihi dare facere oportet, oportebitue, vt ſineret heres ſibi habere. NERVA, ATILICINVS, ſi heres prohiberet eum frui, ex conducto; ſi jure locationis quid retineret, ex teſtamento fore obligatum ajunt: quia nihil intereſſet, peteretur, an retineret. Totam enim locationem legatam videri.

17. JAVOLENVS [*lib.* 2. *Labeonis Poſteriorum.*]

Reliqua quoque in judicio locationis venire.

18. PAVLVS [*lib.* 9. *ad Plautium*]

CASSIVS: Etiamſi habitatio eo modo legata eſſet, gratuitam habitationem heres praeſtare deberet. Et praeterea placuit, agere poſſe colonum cum herede ex teſtamento, vt liberetur conductione: quod rectiſſime dicitur.

19. MODESTINVS [*lib* 9. *Regularum.*]

Cum ita teſtemur: Heres meus damnas eſto liberare illum, quod is negotia mea geſſit: et ſi quid eum mihi dare facere oportet, ab eo non exigere: damnatur heres, nec creditas, ab eo quoque pecunias exiget. In ſimili autem legato vix eſt, vt de eo quoque legando paterfamilias ſenſerit, quod ſeruis ejus peculii nomine debetur.

20. *Idem lib.* 10. *Reſponſorum.*

Aurelio Sempronio fratri meo. Neminem moleſtari volo nomine debiti, neque exigere aliquid ab eo, quamdiu viueret, neque de ſorte aut vſura, nomine debiti; et abſoluo [ei] et libero ex pignoribus ejus domum et poſſeſſionem Caperiatham. MODESTINVS reſpondit, ipſum debitorem, ſi conueniatur, exceptione tutum eſſe: diuerſum in perſona heredis ejus.

§. 1. Cajus Sejus, cum adoleuiſſet, accepit curatores Publium Maeuium, et Lucium Sempronium: ſed [enim] idem Cajus Sejus intra legitimam aetatem conſtitutus, cum in fatum concideret, teſtamento ſuo de curatoribus ſuis ita cauit: Quaeſtionem curatoribus meis nemo faciat, rem enim ipſe tractaui. Quaero, an rationem curae heredes adulti à curatoribus petere poſſint: cum defunctus [vt ex verbis teſtamenti appareat] confeſſus ſit, ſe omnem rem ſuam adminiſtraſſe? MODESTINVS reſpondit: ſi quid dolo curatores fecerunt, aut ſi quae res teſtatoria * penes eos ſunt, eo nomine conueniri eos poſſe. * L. 28. §. 4. L. ſ. §. 2. h. t.

21. TERENTIVS [CLEMENS *lib.* 12. *ad Legem Juliam et Papiam.*

Si id, quod mihi [deberes, vel tibi vel alii legauero, idque mihi] ſolueris, vel qualibet alia ratione liberatus à me fueris: extinguitur legatum.

§. 1. Vnde JVLIANO placuit, etſi debitori heres extiterit creditor, poſteaque ipſe creditor deceſſerit: legatum extingui. Et hoc verum eſt: quia confuſione perinde extinguitur obligatio, ac ſolutione.

§. 2. Sed ſi ſub conditione dato legato heres praeoccupauerit, et exegerit debitum: aliud dici oportet. Quia in arbitrio heredis eſſe non debet, vt, quandoque conditione exiſtente, neque ipſi legatario debeatur legatum, ſi tum viuat et capere poſſit: neque ei, ad quem hoc commodum peruenit, ſi legatarius capere non poſſit.

22. PAPINIANVS [*lib.* 19. *Quaeſtionum.*]

Quod mihi Sempronius debet, peti nolo, non tantum exceptionem habere debitorem, ſed et fideicommiſſum, vt liberetur, petere poſſe, reſponſum eſt.

23. *Idem* (*lib.* 7. *Reſponſorum.*)

Procurator, à quo rationem heres exigere prohibitus, eoque nomine procuratorem liberare damnatus eſt, pecuniam ab argentario debitam ex contractu, quem vt procurator fecit, jure mandati cogetur reſtituere, vel actiones praeſtare.

24. *Idem* (*lib.* 8. *Reſponſorum.*)

Cum heres rogatur debitorem ſuum liberare: de eo tantum cogitatum videtur, quod in obligatione manſerit. Itaque, ſi quid ante tabulas apertas fuerit ſolutum, ad cauſam fideicommiſſi non pertinebit: quod autem poſt tabulas apertas ante aditam hereditatem, ab eo, qui voluntatem defuncti non ignorauit, fuerit exactum, dolo proximum erit: ideoque repeti poteſt.

25. PAVLVS (*lib.* 10. *Quaeſtionum*)

Legaui Titio, quod mihi debetur, vel adjecta certa quantitate, ſiue ſpecie, vel non adjecta: aut ex contrario, aeque cum diſtinctione: veluti, Titio, quod ei debeo; vel ita, Titio centum, quae ei debeo. Quaero, an per omnia requirendum putes, an debitum ſit: et plenius rogo, quae ad haec ſpectant, attingas: cottidiana enim ſunt? Reſpondi, ſi is, cui Titius debebat, debitum ei remittere voluit, † nihil intereſt, heredem ſuum juſſit, vt eum liberaret, an prohibeat eum exigere: vtroque enim modo liberandus eſt debitor, et vtroque caſu competit vltro ad liberandum debitori actio. † Quod ſi etiam centum aureorm vel fundi debiti mentionem fecit: ſi quidem debitor fuiſſe probetur, liberandus eſt: quod ſi nihil debeat, poterit dici quaſi falſa demonſtratione adjecta, etiam peti, quod comprehenſum eſt, poſſe. Sed poterit hoc dici, ſi ita legauit: Centum aureos, quos mihi debet: vel, Stichum, quem debet, heres meus damnas eſto non petere. † Quod ſi ſic dixit: Heres meus centum aureos, quos mihi (Titius) debet, damnas eſto ei dare: etiam illud tentari poterit, vt petere poſſit, quaſi falſa demonſtratione adjecta. Quod mihi nequaquam placet: cum dandi verbum ad debitum referre ſe teſtatur

Digitized by Google

ſtator exiſtimauerit. † Contra autem, ſi debitor creditori leget, nullam vtilitatem video, ſi ſine quantitate leget. Sed et ſi id demonſtret, quod debere ſe confitetur: nulla vtilitas eſt, niſi in his ſpeciebus, in quibus emolumentum debiti ampliatur. Quod ſi centum aureos, quos ſe debere dixit, legauit: ſi quidem debet, inutile eſt legatum. Quod ſi non fuit debitor, placuit vtile eſſe legatum: certa enim nummorum quantitas ſimilis eſt Sticho legato cum demonſtratione falſa: idque et D. PIVS reſcripſit, certa pecunia dotis acceptae nomine legata.

26. SCAEVOLA (*lib. 4. Reſponſorum*)

Tutor decedens, aliis heredibus ſcriptis, pupillo ſuo, cujus tutelam geſſit, tertiam partem bonorum dari voluit, ſi heredibus ſuis tutelae cauſa controuerſiam non fecerit, ſed eo nomine omnes liberauerit: pupillus legatum praetulit, et poſtea nihilominus petit: quicquid ex diſtractione aliaue cauſa ad tutorem ſuum ex tutela peruenerit: Quaero, an verbis teſtamenti ab his exactionibus excludatur? Reſpondit, ſi prius, quam conditioni pareret, fideicommiſſum percepiſſet, et pergeret petere id, in quo contra conditionem faceret, doli mali exceptionem obſtaturam? niſi paratus eſſet, quod ex cauſa fideicommiſſi percepiſſet, reddere; quod ei aetatis beneficio indulgendum eſt.

27. TRYPHONINVS (*lib. 8. Diſputationum.*)

Videamus, ſi ei, cum quo de peculio actio erit, liberatio teſtamento legata ſit; an ſi die, quo legata cedere ſolent, nihil in peculio ſit, legatarii loco habetur? atquin nondum debitor fuit: nec procedit, vt emolumentum aliquod ex legato ad eum perueniat, niſi propter ſpem futuri peculii. Nunquid ergo in pendenti ſit, an legatarius fuerit, perinde atque ſi qua alia cauſa ſpem legati dubiam faceret?

28. SCAEVOLA *lib. 16. Digeſtorum.*

Aurelius Symphorus fidejuſſerat pro tutore quodam, et decedens eisdem pupillis legauit in haec verba: Arellio Latino, et Arellio Felici, ſingulis quina, cum quis eorum quatuordecim annorum fuerit: ad quod tempus praeſtari eis volo, ſingulis alimentorum nomine menſtruos denarios ſenos, et veſtiari nomine annuos denarios viginti quinque. Quo legato contenti eſſe debetis, quando tutela veſtra non minimo damno rationem meam adflixerit. A vobis autem heredes mei peto, ne quid ex ratione tutelae ab his exigere, vel ab hoc legato eorum retinere velitis. Quaeſitum eſt, ſi heres ejus ex cauſa fidejuſſionis aliquid praeſtiterit: an ab herede filiorum ejus, pro quo fidejuſſerat, repetere poſſit? Reſpondit, verbis, quae proponerentur, id ſolum videri heredum fideicommiſſum: ne exigerint, quod ex ratione tutelae, quam ipſe Symphorus adminiſtrauerat, ab Arelliis ſibi deberetur.

§. 1. Teſtamento facto, debitoribus liberationem reliquerat: poſt inciſo lino, et recognito teſtamento, aliud teſtamentum fecit, in quo repetiit legatum his verbis: quibusque legata in eo teſtamento, quod incideram, dedi, omnia rata eſſe, et quaeque ſcripta ſunt, volo. Quaeſitum eſt, adita ex ſequente teſtamento hereditate, an debitores, quibus priori teſtamento liberatio relicta erat, conſequi poſſint, vt etiam ejus quantitatis nomine, quam poſt prius teſtamentum debere coeperant, liberarentur; et ſi ab his heredes petere coeperint, an doli mali exceptione ſummouerentur? Reſpondit, non liberari.

§. 2. Titius Sejo debitori ſuo ita legauit: Do, lego Sejo denarios decem. Item dono illi quidquid ſortis et vſurarum nomine mihi debebat: praeterea generaliter damnauit heredes: fideique eorum commiſit, vti darent, reſtituerent vnicuique, quidquid ei legaſſet: poſtea Sejus aliam praeterea pecuniam à Titio mutuatus eſt. Quaero, an haec quoque pecunia, quae poſt teſtamentum factum data eſſet Sejo, legata intelligatur? Reſpondit, cum in praeteritum tempus verba collata proponerentur: non eſſe poſterius credendum legatum.

§. 3. Titius teſtamento facto: et filiis heredibus inſtitutis, de patre tutore ſuo quondam facto ita locutus eſt: Sejum patrem meum liberatum eſſe volo ab actione tutelae. Quaero, haec verba quatenus accipi debent, id eſt, an pecunias, quas vel ex venditionibus rerum factis, aut ex nominibus exactis in ſuos vſus conuertit: vel nomine ſuo foenerauit, filiis, et heredibus teſtatoris, nepotibus ſuis debeat reddere? Reſpondit eum, cujus notio eſt, aeſtimaturum: praeſumptio enim propter naturalem affectum facit, omnia patri videri conceſſa: niſi aliud ſenſiſſe teſtatorem, ab heredibus ejus approbetur.

§. 4. Maeuia teſtamento ſuo alterum ex heredibus ſuis actione tutelae voluit liberari his verbis: rationem tutelae, quam egit Julianus Paulus cum Antiſtio Cicerone, poſci ab eo nolo, eoque nomine cauſa omni liberatum eſſe volo: Quaero, an, ſi qua pecunia ex tutela apud eum remanſit, peti ab eo poſſit? Reſpondit, nihil proponi, cur pecunia, quae pupillae eſt, et apud tutorem poſita maneret, legata videretur.

§. 5. Teſtamento ita ſcripſerat: Titio adfini meo quidquid mihi quacunque ex cauſa debebat, remitti volo, eoque amplius decem do. Codicillis ita ſcripſit: Titio hoc amplius adfini et debitori meo vſuram pecuniae, quam mihi debebat, ab herede meo donec aduiuet. Quod ſi exigere vltra voluntatem meam putauerit, ejus ſortis vſuram eidem Titio ab heredibus meis, donec viuit, praeſtari volo. Quaeſitum eſt, cum augendi potius, quam minuendi teſtator voluntatem habuerit: an heredes ex cauſa fideicommiſſi Titio teneantur, vt eum omni debito liberent? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, videri minutum legatum, quod primo dederat.

§. 6. Legatum eſt teſtamento hoc modo: Sejo concedi volo, quidquid mihi ab eo debitum, vel fidem meam pro eo obligaui. Quaero, vtrum id ſolum, quod teſtamenti facti tempore debebatur, legatum ſit: an etiam, ſi quid ex ea ſumma vſurarum nomine poſtea acceſſit, legato cedat? Reſpondit, videri omnem obligationem ejus debiti per fideicommiſſum ſolui voluiſſe.

§. 7. Sticho teſtamento manumiſſo fundum inſtructum et alia legauit, et haec verba adjecit: quem rationem reddere veto, quia inſtrumenta penes ſe habet. Quaeſitum eſt, an Stichus reliqua, quae ex adminiſtratione actus debuerat, reddere debuerit? Reſpondi, Stichum eo nomine non teneri. CLAVDIVS: nemo enim ex ſeruitutis actu poſt libertatem tenetur, et conſultatio ad jus debiti relata fuerat: retineri ergo reliqua poſſunt cum peculio, aut ex eo deduci, ſi legatum eſt.

§. 8. Centum, quae apud Apronianum depoſita habeo, apud ipſum eſſe volo, donec filius meus ad annos viginti peruenerit: ejusque pecuniae vſuram exigi veto. Quaeſitum eſt, an ex cauſa fideicommiſſi Apronianus conſequi poſſit, ne ante tempus à teſtatore praeſcriptum ea ſumma ab eo exigatur? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, conſequi poſſe. §. 9. Filias heredes ſcripſerat, quarum fidei commiſit in haec verba: Ne à Cajo Sejo rationes actus rei meae, quae

per

Digitized by Google

per menſam ejus, [ſiue extra menſam,] in diem mortis meae geſta eſt, exigatis: eoque nomine eum liberetis. Quaeſitum eſt, cum vniuerſas rationes in diem mortis iſte adminiſtrauerit, et per menſam ſuam, et (quae) extra adminiſtrabantur: an ad rationes reddendas heredibus teneatur? Reſpondit, liberationem quidem ſecundum ea, quae proponerentur, legatam eſſe: ſed quatenus praeſtanda ſit, ex qualitate diſceptationis judicem aeſtimaturum.

§. 10. Eum, qui tutelam ipſius adminiſtrauerat, (et) fratrem ſuum, et alios (quosdam) ſcripſit heredes: et tutori legauit, quae impenderat in ſe, et fratrem ipſius, decem. Quaeſitum eſt, an vtile eſſet in perſona ejus fideicommiſſum? Reſpondit, ſi id dederit per fideicommiſſum, quod debebatur: peti non poſſe.

§. 11. Idem quaeſiit: Si in tutoris perſona inutile eſſet, an in perſona fratris vtile videretur, quoniam illi proficeret, cujus et ipſius tutelam adminiſtraſſet? Reſpondit, fratri vtiliter eſſe legatum, cum ſuo debito liberetur.

§. 12. Idem quaeſiit: ſi tutor amplecteretur fideicommiſſum, ita vt quibusdam ſtari vellet verbis teſtamenti, in quibusdam autem recedat, quo minorem quantitatem ſumptuum dicat fideicommiſſo contineri, quam ipſe erogauerat, an audiri deberet? Reſpondit, non impediri eum ſcriptura teſtamenti, quominus omne, quod ſibi deberi probaſſet, petere poſſet.

§. 13. Quidam ita legauit: Semproniae vxori meae reddi jubeo ab heredibus meis quinquaginta ea, quae mutua acceperam chirographo particulatim in negotia mea. Quaeſitum eſt, an, ſi vere vxoris debitor fuerit, fideicommiſſum conſtiterit? Reſpondit, ſi debita fuiſſet, nullum eſſe fideicommiſſum.

§. 14. Idem quaeſiit, an ſi hanc pecuniam vt debitam apud judicem petierit, et victa fuerit: an fideicommiſſum peti poſſit? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponuntur, poſſe ex cauſa fideicommiſſi peti, quod apparuiſſet non fuiſſe ex alia cauſa debitum.

29. PAVLVS [*lib. 6. ad Legem Juliam et Papiam.*]

Si is, qui duos reos promittendi habet, damnauerit heredem, vt vtrosque liberet: ſi alter ex his capere non poſſit, nec ſocii ſint, delegari debebit is, qui nihil capit, ei, cui hoc commodum Lege competit; cujus petitione vtrumque accidit, vt et hoc commodum ad eum perueniat, et is, qui capit, liberetur: Quod ſi ſocii ſint, propter eum, qui capax eſt, et ille capit per conſequentias, liberato illo per acceptilationem: id enim eueniret, etiamſi ſolum capacem liberare juſſus eſſet.

30. *Idem* [*lib.* 10 *Quaeſtionum.*]

Petitor vel poſſeſſor damnauit heredem ſuum, ne centumuirale judicium exerceat: de effectu legati quaeritur: Et dictum ita demum vtile videri legatum eſſe, ſi malam cauſam aduerſarius teſtatoris habuit, vt litigante herede vinci deberet: tunc enim non tantum litis emolumentum, ſed etiam ſumptus heres legatario praeſtare cogitur: nam in bona cauſa nihil videtur eſſe in legato, nec propter ſumptus: quod quidam exiſtimauerunt.

31. SCAEVOLA [*lib* 3. *Reſponſorum.*]

Creditor debitori legauit ita: Cajo Sejo quidquid mihi ſub pignore hortorum ſuorum debuit, ab heredibus meis dari volo. Quaero, cum teſtator viuus à Sejo aliquid recepit, an id ex cauſa legati peti poſſit? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, non poſſe. † Idem repetiit: et ait, [item] teſtatorem ante factos codicillos, quibus legauit, pene omnem pecuniam ſortis et vſurarum recepiſſe, ita vt modicum ſortis et vſurarum deberetur: et quaeſiit, an ei petitio competeret, propter verba ad praeteritum relata, quidquid mihi debuit? Reſpondit: Prius quidem ſecundum ea, quae proponerentur, recte reſponſum eſt: verum poſterius, propter ea, quae in tempore adderentur, ita ab judice aeſtimandum, vt inſpiceret, obliuione pecuniae ſolutae, aut quod eo inſcio numerata eſſet, id feciſſet, an conſulto, quod quantitatem quandam debitam, non jus liberationis dare voluiſſet.

§. 1. Inter caetera liberto ita legauit: Et ſi quid me viuo geſſit, rationes ab eo exigi veto. Quaeritur, an chartas, in quibus rationes conſcriptae ſunt, item reliquas, ſecundum accepta et expenſa heredibus reddere debeat? Reſpondit, ea, de quibus quaereretur, poſſe heredem vindicare: id autem, quod conſeruis, qui remanent in hereditate, crediderit, et in rem domini verſum eſſet: deſiiſſe in reliquis eſſe.

§. 2. Titia, quae duos tutores habuerat, ita cauit: Rationem tutelae meae, quam egit Publius Maeuius cum Lucio Titio, repoſci ab eo nolo: Quaeritur, an ſi qua pecunia apud eum ex Tutela remanſit, peti ab eo poſſit? Reſpondit, nihil proponi, cur non pecunia, quae pupillae eſſet, et apud tutorem remaneret, legata videretur.

§. 3. Item quaeritur, an contutor liberatus videretur? Reſpondit contutorem non liberari.

§. 4. Cajo Sejo optime merito hoc amplius lego, concedique volo, neque ab eo peti, neque ab heredibus ejus, quidquid mihi aut chirographis, aut rationibus debitor eſt, vel quidquid à me mutuum accepit, vel fidem meam pro eo obligaui. Quaero, vtrum id ſolum, quod eo tempore, quo teſtamentum fiebat, debebatur, legatum ſit: an et ſi quid ex ea ſumma vſurarum nomine poſtea acceſſit, legato cedat? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, videri omnem obligationem Sejo ejus debiti per fideicommiſſum ſolui voluiſſe.

§. 5. Item quaeritur, ſi poſtea nouatione facta et ampliata ſumma, coeperit debere: an id, quod ex vetere contractu debebatur, nihilominus in cauſa legati duret, et an vero nouatione facta, quaſi nouus debitor ampliatae ſummae poſſit conueniri? Reſpondit, id duntaxat legatum videri, quod tunc debuiſſet: ſi tamen manſit in ea voluntate teſtator, quae tunc fuiſſet.

ad §. 15.

i) De DOTE PRAELEGATA.

(Dig. 33. T. 4.)

1. VLPIANVS (*lib. 19. ad Sabinum.*)

Cum dos relegatur verum eſt, id dotis legato ineſſe, quod actioni de dote inerat.

§. 1. Et ideo, ſi inter virum et vxorem conuenerat, vt morte viri ſoluto matrimonio, filio communi interueniente dos apud mariti heredem remaneret, et maritus decedens dotem relegauerit: ſtari pacto non debet ob hoc, quod dos relegata eſt. Verum et citra relegationem hoc probari debet, nam † quod eſt admiſſum, poſſe deteriorem conditionem dotis fieri interuenientibus liberis, toties locum habet, quoties ipſa in matrimonio decedit, vel diuortium interuenit.

§. 2. [Et] verum eſt, commodum in dote relegata eſſe repraeſentationis, quamuis annua die dos praeſtaretur.

§. 3. Eſt

Digitized by Google

§. 3. Eſt et illud, quod ob res donatas hodie poſt Senatusconſultum nulla ſit exactio, ſi modo voluntatem non mutauit teſtator.

§. 4. Impenſae autem ipſo iure dotem minuunt: ſed quod diximus, ipſo iure dotem impenſis minui, non ad ſingula corpora, ſed ad vniuerſitatem erit referendum.

§. 5. Adeo autem dotis actionem continet dotis relegatio, vt, ſi viuus eam vxori (ſcilicet quibus licet caſibus) ſoluerit, ceſſet legatum.

§. 6. Sed et ſi mancipia fuerint in dote non aeſtimata, et haec demortua ſint: legatum dotis in his euaneſcit.

§. 7. Sed et ſi dotem promiſerit mulier, neque dederit, et decedens maritus vxori dotem praelegauerit, mulier nihil amplius, quam liberationem habebit. Nam et ſi quis ita legauerit: Centum, quae in arca habeo; aut, quae ille apud me depoſuit *: ſi nulla ſint, nihil deberi conſtat, quia nulla corpora ſint.

* L. 108. §. 10. de legat. I.

§. 8. Si quis vxori fundum Titianum his verbis legaſſet: Is enim fundus propter illam ad me peruenit: omnimodo debetur fundus. Nam † quicquid demonſtratae rei additur ſatis demonſtratae, fruſtra eſt.

§. 9. Celsvs lib. 20. Digeſtorum ſcribit: Si ſocer nurui dotem relegauit, ſi quidem jus actionis de dote voluit relegare, nullius momenti eſſe legatum; quippe nupta eſt, ſed ſi voluit eam recipere dotalem pecuniam, (inquit) vtile erit legatum. Si tamen hanc dotem receperit, nihilominus maritus dotis perſecutionem habebit: ſiue heres inſtitutus eſſet, familiae herciſcundae iudicio; ſiue non, vtili actione. Ego puto, quoniam non hoc voluit ſocer, vt bis dotem heres praeſtet, et mulierem agentem ex teſtamento, cauere debere, defenſu iri heredem aduerſus maritum. † Ergo et maritus idem debebit cauere, aduerſus mulierem defenſu iri, ſi prior agat.

§. 10. Per contrarium apud Jvlianvm lib. 37. quaeritur, ſi ſocer filio ſuo exheredato dotem nurus legaſſet? Et ait, agi quidem cum marito exheredato de dote non poſſe: veruntamen ipſum dotem perſecuturum ex cauſa legati: ſed non alias eum legatum conſecuturum, quam ſi cauerit, heredes aduerſus mulierem defenſu iri: et differentiam facit inter eum, cui dos relegata eſt, et orcinum libertum, cui peculium legatum eſt: namque eum de peculio poſſe conueniri ait, heredem non poſſe, quia peculium deſiit, penes ſe habere: at dotis actio nihilominus competit, etſi dotem deſierit habere.

§. 11. Idem Jvlianvs quaerit, ſi dotem marito relegauerit ſocer, an dote ſoluta mulieri legatum mariti extinguatur? Et dicit extingui: quia nihil eſſet jam, quod marito poſſet praeſtari.

§. 12. Idem quaerit, ſi dos alii legata eſſet, eamque rogatus ſit mulieri reſtituere: an lex Falcidia in legato locum haberet: Et dicit habere: ſed quod minus eſt in fideicommiſſo, mulierem dotis actione conſecuturam *. Ego quaero, an commoda repraeſentationis in hoc legato ſic obſeruentur, atque ſi dos ipſi mulieri fuiſſet relegata? Et puto [habere.]

* L. 2. h. t. L. 77. §. 12. de legat. 2. L. 78. §. 14. ad SC. Treb.

§. 13. Idem Jvlianvs quaerit, ſi mulieri dos ſit relegata, eaque rogata dotem reſtituere, an Falcidia locum habeat? Et negat habere: quoniam fideicommiſſum quodue negat valere. Quod ſi praeterea quid vxori legatum ſit, putat ex reſiduo fideicommiſſum praeſtari: quod vtique, habita ratione Falcidiae, mulieri praeſtabitur. Sed et marito ex parte herede inſtituto, à ſocero dote praelegata, legatum dotis Falcidiam paſſurum: videlicet, quia adhuc conſtante matrimonio, indebita dos videtur relegata. Verum quod Falcidia recidit, in familiae herciſcundae judicio maritum praeceptpurum: quemadmodum totam dotem praeciperet, ſi non eſſet relegata.

§. 14. Mela ſcripſit: Si fundus in dote ſit, et ſpecialiter ſit legatus, mox generaliter dos relegata: non bis, ſed ſemel deberi fundum.

§. 15. Ibidem Mela conjungit, ſi fundus in dote fuit locatus à marito ad certum tempus: vxorem non alias fundum ex relegatione conſequi, quam ſi eauerit, ſe paſſuram colonum frui: dummodo ipſa penſiones percipiat.

2. VLPIANVS [lib. 5. Diſputationum.]

Cum quis vxori ſuae dotem relegat, fideique commiſſum ab ea relinquit: hoc fideicommiſſum ex commodo, quod ex relegatione mulier ſentit, aeſtimabitur, et ita Celsvs quoque lib. 20. Digeſtorum ſcripſit. Quod ſi neceſſariae fuerunt impenſae, quae ipſo jure dotem minuunt: amplius dici poteſt, ſi tanta quantitas dotis, quam maritus accepit, ei relegata eſt, oportere dici, etiam eam quantitatem poſſe fideicommiſſum erogare, quae ipſo iure dotem minuit: eſſe enim mulierem legatariam, nemo eſt, qui dubitet. Sed et ſi non dos, ſed pro dote aliquid vxori fuerit legatum: adhuc quaſi dos relegata accipitur. † Hoc amplius Jvlianvs ſcripſit: Etſi non fuerit adjectum, pro dote eſſe legatum, hoc tamen animo relictum: adhuc ejus eſſe conditionis. Vxor igitur, ſi rogetur vel dotem, vel quod pro dote legatum eſt, vel quod in vicem dotis ſibi adſcriptum eſt, reſtituere: non cogetur, niſi eatenus, quatenus diximus, reſtituere. † Et ideo heres inſtituta rogataque quantitatem hereditatis reſtituere: id demum reſtituet, quod quantitatem dotis excedit, idque, quod ex repreſentionis commodo ſentit. Nam et ſi quis, cum à nuru dotem accepiſſet, filium ſuum heredem inſtituerit, eumque rogauerit, quidquid ad eum ex hereditate perueniſſet, reſtituere, mox morte vxoris dotem fuerit lucratus: Id non reſtitueret, quod ex dote percepit: quia matrimonii cauſa id lucratus eſt, non ex patris judicio.

§. 1. Mulier dotem promiſit quadringentorum, et dedit fundos duos in ducenta; praeterea nomina debitorum in reſidua ducenta: mox maritus ejus decedens pro dote fundos ei duos, non eos, quos in dotem acceperat, reliquit: et praeterea duos illos dotales, quos aeſtimatos acceperat, reliquit; fideique ejus commiſit, vt quidquid ad ſe ex hereditate ejus perueniſſet, id reſtitueret Sejo, cum moreretur. Quaerebatur, quantum eſſet in fideicommiſſo, muliere defuncta? Dicebam, vxorem hanc, quae rogata eſt, quidquid ad ſe peruenerit ex teſtamento, reſtituere, in ea eſſe conditione, vt id demum reſtituere rogetur, quod deducta dotis quantitate ad eam peruenit: dotem enim recepiſſe eam magis, quam accepiſſe: ſaluo eo, quod ex commodo repraeſentationis ab ea fideicommitti potuit. † Proinde id quidem, quod pro dote maritus ei reliquit, non cogetur reſtituere; niſi plus fuit in eo, quam in quantitate dotis: reſiduum vero, quod praeterea illi relictum eſt, cum fructibus cogetur reſtituere. Habebit igitur praecipuam dotem cum ſuis fructibus: id vero, quod extrinſecus ei relictum eſt, cum fructibus, qui ad eam peruenerint, reſtituet.

3. JV-

Digitized by Google

3. JVLIANVS [*lib.* 34. *Digeſtorum*]

Qui ita legat vxori ſuae: Titiae amplius, quam dotem aureos, tot heres meus damnas eſto dare *: manifeſtus eſt, dotem quoque relegaſſe. * L. 6. §. 1. L. 8. h. t.

4. AFRICANVS [*lib.* 5. *Quaeſtionum.*]

Cum vulgari modo dies legatorum profertur, nihil eam rem ad dotis relegationem pertinere ait: quia ſuum diem habet.

5. MARCIANVS [*lib.* 3. *Regularum.*]

Dote relegata, non eſt heres audiendus, ſi velit ob donationes in mulierem factas ſolutionem differre, vel ob impenſas alias, quam quae ipſo jure dotem minuunt. Aliud eſt enim, minorem eſſe factam dotem, quod per neceſſarias impenſas accidit: aliud, pignoris nomine retineri dotem ob ea, quae mulierem inuicem praeſtare aequum eſt.

6. LABEO [*lib.* 2. *Poſteriorum à Jauoleno Epitomatorum*]

Cum ſcriptum eſſet: Quae pecunia propter vxorem meam ad me venit quinquaginta, tantundem pro ea dote heres meus dato: quamuis quadraginta dotis fuiſſent, tamen quinquaginta debere ALFENVS VARVS SERVIVM reſpondiſſe ſcribit, quia propoſita ſumma quinquaginta adjecta ſit.

§. 1. Item ei, quae dotem nullam habebat, vir ſic legaverat: Quanta pecunia dotis nomine, et reliqua: pro ea quinquaginta heres dato: deberi ei legatum OFILIVS, CASCELIVS, item et SERVII auditores retulerunt: perinde habendum eſſe, ac ſi ſeruus alicui mortuus, aut pro eo centum legata eſſent: quod verum eſt: quia his verbis non dos ipſa, ſed pro dote pecunia legata videtur.

7. PAPINIANVS [*lib* 18. *Quaeſtionum*]

Pater dotem à nuru acceptam filio exheredato legauit: heres patris, oppoſita doli exceptione, non ante ſoluere legatum cogendus eſt, quam ei cautum fuerit de indemnitate ſoluto matrimonio.

§. 1. Sed ſi prius, quam legatum filio ſolueretur, mulier dotem ſuam recuperauit: fruſtra filius de legato aget.

§. 2. Sed ſi Lex Falcidia locum in legato dotis aduerſus filium exheredatum habuerit, et mulier ſolutionem ratam fecerit: propter eam quantitatem, quam heres retinuerit, vtilis actio dotis ei dabitur. Quod ſi ratum non habeat, defendi quidem debebit heres à viro, qui ſe defenſurum promiſit; ſed ſi totam litem vir ſolus ſubierit, actio judicati, ſi cautum non erit, pro ea quantitate, quae jure Falcidiae petenda eſt, aduerſus heredem dabitur.

§. 3. Sed ſi prius, quam legatum filio ſolueretur, mulier diuertit: quanquam ipſa nondum praecipere dotem poſſit, non ideo tamen actio filii differtur: quia tunc iiſdem diebus filio ſolui dotem reſponſum eſt. Cum patri pro parte heres exſtitit, et ad praeceptionem dotis, ſoluto matrimonio, poſtquam heres exſtitit, admiſſus eſt.

§. 4. Si forte per errorem cautio defenſionis omiſſa ſit, et ex cauſa fideicommiſſi filius dotem acceperit: vt indebitum fideicommiſſum non repeteretur, Cautionis enim praeſtandae neceſſitas ſolutionem moratur: non indebitum facit, quod fuit debitum; ſed non erit iniquum, heredi ſubueniri.

§. 5. Quid ergo, ſi patris heres ſoluendo non ſit: nonne juſte mulieri dabitur aduerſum virum vtilis actio dotis? cui dos perire non debet: quia non interpoſuit per errorem heres cautionem.

8. *Idem* [*lib.* 7. *Reſponſorum*]

Vir vxori, quae dotem in mancipiis habebat, pecuniam pro dote legauerat: viuo viro mancipiis mortuis, vxor poſt virum vita deceſſit. Ad heredem ejus actio legati recte transmittitur: quoniam mariti voluntas ſeruanda eſt.

9. *Idem* [*lib.* 8. *Reſponſorum*]

Vxori meae fundum Cornelianum, et quae nuptura obtulit aeſtimata, in ſpeciebus reſtitui volo Reſpondi, non aeſtimatum praedium in dotem datum, exceptum non videri: ſed † vniuerſa dote praelegata, rerum aeſtimatarum pretium non relictum; verum ipſas res, quales inuenirentur.

10. SCAEVOLA [*lib.* 8. *Quaeſtionum.*]

Si Sejae pro dote centum fundus legatus ſit, idemque Maeuio: quod Maeuio Falcidia aufert, pro eo, quaſi concurſus non fuerit, mulier plus vindicet; quia amplius ſit in dote mulieris.

11. PAVLVS [*lib.* 7. *Reſponſorum.*]

Seja, cum nuberet Lucio Titio, dedit dotis nomine centum aureos, et adhibuit QVINTVM MVCIVM, qui nihil numerauit, ſed dotem ſtipulatus eſt, ſi morte mulieris ſolutum fuerit matrimonium: Seja moriens teſtamento ſuo ita cauit: Lucio Titio marito meo, cui maximas gratias ago, dari volo ſuper dotem, quam ei dedi, tot aureos: Quaero, cum inſtituit Lucium Titium conuenire QVINTVS MVCIVS ex ſtipulatu actionem: an repellere eum maritus poſſit ex verbis teſtamenti? Reſpondit, ſi QVINTVS MVCIVS mandante Seja, non donationis cauſa, ſtipulatus eſt, heredibus mulieris eum teneri; et ideo QVINTVM MVCIVM exceptione repellendum eſſe: quod ſi donationis cauſa Seja ſtipulari permiſiſſet, videri eum in eum caſum, qui morte mulieris extitit, mortis cauſa ſtipulatum: et ideo fidei ejus committi potuiſſe, in eum caſum, dicendum fore.

12. SCAEVOLA [*lib.* 3. *Reſponſorum.*]

Qui dotem in pecunia numerata et aeſtimatis rebus acceperat, vxori ita legauit: Sejae vxori meae, ſi omnes res, quae tabulis dotalibus continentur, heredi meo exhibuerit, et tradiderit ſummam dotis, quam mihi pro ea pater ejus intulit, dari volo hoc amplius [denarios] decem. Quaeſitum eſt, cum res in dotem datae plures ipſo vſu finitae eſſent, nec moriente marito fuerant, an quaſi ſub impoſſibili conditione legatum datum debeatur? Reſpondi, videri conditioni paritum, ſi, quod ex rebus in dotem datis ſupererat, in poteſtatem heredis peruenit.

13. LABEO [*lib.* 1. *Pithanorum à Paulo Epitomatorum.*]

[PAVLVS:] Si filiusfamilias, vxorem cum haberet, dotem ab ea acceperat, deinde paterfamilias factus, dotem ei, vt ſolet, legauit: quamuis patri heres non erit, tamen id legatum debebitur.

14. SCAEVOLA [*lib.* 15. *Digeſtorum.*]

Theopompus teſtamento facto duas filias et filium aequis partibus inſtituit heredes, et codicillis ita cauit: Τὴν θυγατέρα μου Κρισπῖναν, ἣν εὔχομαι ἐκδοῦναι ᾧ ἂν. οἱ φίλοι μου καὶ οἱ συγγενεῖς δοκιμάσωσι. προνοήσῃ ἐκδοῦναι Πολλιανὸς, εἰδὼς μου τὴν γνώμην, ἐπὶ τοῖς ἴσοις, ἐφ' οἷς καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς ἐξέδωκα. id eſt, Filiam meam

Digitized by Google

meam Criſpinam, quam vellem tradi nuptui cuicunque, amici mei et cognati approbabunt, prouidebit tradi Pollianus ſciens mentem meam in aequalibus portionibus, in quibus et ſororem ejus tradidi. Pollianus à marito puellae juratus ſcripſit, voluiſſe patrem eandem quantitatem in dotem accipere etiam minorem filiam, quam major accepiſſet: Quaero, an eandem ſummam dotis nomine coheredes extra partem hereditatis minori filiae praeſtare debeant? Reſpondit, eum cujus notio eſt, aeſtimaturum, vt eadem quantitas ex communi praecipua minori filiae dotis nomine detur.

15. CAJVS [*lib. 2. de legatis ad Edictum Praetoris*]

Licet placeat pignoratas res, vel in publicum obligatas, heredem, qui dare juſſus eſt, liberare debere: tamen ſi is, qui tales res in dotem accepit, dotem praelegauerit, non cogetur heres liberare eas, niſi aliud ſpecialiter teſtator dixerit.

16. PAVLVS [*lib. 2. ad Vitellium.*]

Qui dotem à matre vxoris acceperat, et ſtipulanti ei promiſerat, teſtamento vxori dotem legauit: cum quaeſitum eſſet, an vxor dotis ſummam conſequi poſſet? Reſpondit SCAEVOLA, non videri dari vxori, quod neceſſe ſit matri reddi. Alias ſic reſpondit, non videri, niſi manifeſte vxor docuiſſet, eam teſtantis voluntatem fuiſſe, vt onerare heredes duplici praeſtatione dotis vellet.

17. SCAEVOLA [*lib. 3. Reſponſorum.*]

Vxori ita legauit: vxor mea, quidquid ei comparaui, et quod mihi dedit, è medio ſibi ſumat. Quaero, an dos praelegata videatur? Reſpondit, verbis, quae proponerentur, videri et de dote legata loqui: niſi aliud teſtatorem voluiſſe probaretur.

§. 1. Titiae vxori meae, quanta pecunia ad me, inue ſtipulationem dotis ejus nomine peruenit: quae dos eſt dotalibus duobus conſignatis inſtrumentis centum aureorum. Quaeſitum eſt, an vtramque ſummam conſequi poſſit? Reſpondit, nihil proponi, cur non poſſit.

ad §. 20.

k) De PECVLIO LEGATO.

(Dig. 33. T. 8.)

1. PAVLVS [*lib. 4. ad Sabinum.*]

Seruo legato cum peculio, et alienato vel manumiſſo, vel mortuo: legatum etiam peculii extinguitur.

2. CAJVS [*lib. 18. ad Edictum Prouinciale.*]

Nam quae acceſſionum locum obtinent, extinguuntur, cum principales res peremptae fuerint *.

* *L. 178. de R. J.*

3. PAVLVS [*lib. 4. ad Sabinum.*]

At ſi ancilla cum ſuis natis legata ſit: etiam mortua ea, vel alienata, vel manumiſſa, nati ad legatarium pertinebant: quia duo legata ſunt ſeparata.

4. CAJVS [*lib. 18. ad Edictum Prouinciale.*]

Sed et ſi cum vicariis ſuis legatus ſit ſeruus: durat vicariorum legatum, et mortuo eo, aut alienato, aut manumiſſo.

5. PAVLVS [*lib. 4. ad Sabinum.*]

Peculio legato, conſtat heredem nomina peculiaria * *perſequi poſſe, et inſuper ipſum, ſi quid debeat ſeruo, reddere legatario debere.* * *L. 21. 22. h. t.*

6. VLPIANVS (*lib. 25. ad Sabinum.*)

Si peculium legetur, et ſit in corporibus, (puta fundi vel aedes): ſi quidem nihil ſit, quod ſeruus domino, vel conſeruis, liberisue domini debeat, integra corpora vindicabuntur: ſin vero ſit, quod domino, vel ſupraſcriptis perſonis debeatur, deminui ſingula corpora pro rata debebunt: et ita et JVLIANVS *et* CELSVS *putant.*

§. 1. *Et ſi fuerit legatum peculium,* non deducto aere alieno: *verendum, ne inutile legatum ſit: quia quod adjicitur, contra naturam legati ſit. Sed puta verum, (ad) hanc actionem non vitiare legatum. Sed nihil ei adjicere: nec enim poteſt creſcere vindicatio peculii per hanc adjectionem.* † *Plane ſi proponas, legatarium nactum poſſeſſionem rerum, exceptione doli aduerſus heredem vindicantem vti poteſt: habet enim in ſolidis rebus voluntatem aeris alieni non deducendi.* † *Sed et ſi dominus remittere ſe ſeruo, quod debet, vel nihil ſibi ſeruum debere, ſignificauerit, valet haec adjectio: quia nuda voluntate poteſt dominus ſeruo remittere, quod ei debet.*

§. 2. *Vicario autem meo mihi legato, an et vicarii mei peculium ad me pertineat, quaeritur? Et putamus, contineri legato vicarii ejus peculium niſi aduerſa ſit voluntas teſtatoris.*

§. 3. *Si ſeruus et vicarius ejus, liberi eſſe juſſi ſint, eisque peculia ſua legata ſint: verba ſecundum voluntatem teſtatoris exaudienda, tanquam de duobus ſeparatisque peculiis teſtatore locuto: et ſecundum haec vicarius vicarii non communicabitur; niſi haec mens fuit teſtantis.*

§. 4. Sicut *autem*, aes alienum, hoc eſt, quod debetur, domino, minuit legatum peculium: ita per contrarium id, quod dominus debet ſeruo, augere debet. *Sed huic ſententiae aduerſatur Reſcriptum IMPERATORIS noſtri et patris ejus, quod ita eſt:* Cum peculium ſeruo legatur, non etiam id conceditur, vt petitionem habeat pecuniae, quam ſe in rationem domini impendiſſe dicit. † *Quid tamen, ſi haec voluntas fuit teſtatoris? cur non poſſit conſequi? certe compenſari debet hoc, quod impendit, cum eo, quod domino debetur. An et quod dominus ſcripſiſſet ſe ſeruo debere, peculio legato cederet?* PEGASVS *negat: idem* NERVA. *Et cum Gneus Domitius filiae ſuae peculium, quod ejus eſſet, legaſſet, et annuum, quod ei ſolitus erat dare, biennio non dediſſet; ſed in rationibus ſuis retuliſſet, filiae ſe debere quinquaginta:* ATILICINVS *exiſtimauit, legato non cedere: quod verum eſt, quia conſonat Reſcripto.*

§. 5. *Non ſolum autem, quod domino debetur, peculio legato deducitur, ſed et ſi quid heredi debitum fuit.*

7. POMPONIVS (*lib. 7. ad Sabinum.*)

Si quis creditori ſuo adrogandum ſe dederit, et agetur de peculio cum adrogatore: idem puta dicendum, quod de herede dicitur.

8. VLPIANVS (*lib 25. ad Sabinum.*)

Denique PEGASVS *reſpondit, ſi ſtatulibero, cui peculium legatum ſit, heres interim crediderit, id ipſo jure detrahi, et corpora ſingula (etiam per hoc aes alienum deminui.*

§. 1. *Proinde ſi pure libertatem accipiet, et heres vel viuo domino, vel ante aditam hereditatem, ſeruo crediderit: legatum peculii minuetur ſecundum* JVLIANI *ſententiam, licet dominus ſerui nunquam fuerit.*

§. 1. *Qui*

Digitized by Google

§. 1. *Qui Stichum et Pamphilum ſeruos habebat, teſtamento eos manumiſit, et vnicuique peculium ſuum legauit: placet, quod alteri debet, de peculio ejus decedere, et alterius accedere legato.*

§. 3. *Item quaeritur, ſi ſeruo libertas data ſit,* ſi decem dediſſet heredi, *peculiumque ei legatum ſit: an decem, quae dediſſet heredi, debeant de peculio decedere? Et eſt verum, quod* Sabino *placuit, hoc minus eſſe in peculio legato.*

§. 4. *Plus ait* Sabinvs, *ſi ſtatuliber ſeruum heredi vendiderit, perinde deſinere eum in peculio eſſe, atque ſi extraneo vendidiſſet.*

§. 5. *His conſequenter quaeritur: ſi ſeruus cum domina de libertate pactus fuerit, et partem pecuniae dederit, et, antequam reſiduum dederit, dominus deceſſerit, liberumque eſſe teſtamento juſſerit cum peculio legato: an, quod domino dederit, in peculio ſit imputandum? Et ait* Labeo *de peculio decedere: plane ſi nondum dederat, ſed, donec totum traderet, pro depoſito apud eum fuerit, id in peculio eſſe placuit.*

§. 6. *Item ſi ſerua peculium ſit legatum, et à debitore ejus peculiari heres vetitus ſit petere: verum eſt, hoc minus eſſe in legato peculio: hoc eſt, detrahendum id, quod debitori legatum eſt.*

§. 7. *Interdum, et ſi non ſit legatum peculium, velut legatum ſic accipitur, id eſt, in hujusmodi ſpecie: quidam ſerua libertatem,* ſi rationes reddidiſſet, *dederat, et* ſi heredibus centum intuliſſet. *IMPERATOR igitur noſter cum patre reſcripſit, peculium quidem non niſi legatum deberi, verum (inquit) ſi conditionibus praeſcriptis paruit ſeruus, teſtatorem voluiſſe eum retinere peculium interpretamur, videlicet ex eo, quod ex peculio eum juſſerat centum inferre.*

§. 8. *Vtrum autem id demum* peculium * *accipimus, quod mortis tempore fuit: an vero et quod poſtea acceſſit, applicamus; vel quo deceſſit, detrahimus? Et* Jvlianvs *alias accipiendum legatum peculii ait, ſi ipſi ſeruo legetur. Alias ſi alii: nam ſi ipſi, id tempus in legato ſpectandum, quo dies legati cedit: ſi vero extraneo, mortis tempus: ſic tamen, vt incrementa ex rebus peculiaribus ad eum perueniant, vt puta partus ancillarum, vel foetus pecorum: quod autem ex operis ſuis, vel ex alia re accedit, id, ſi alii, quam ipſi legetur peculium, non debebitur. Hoc vtrumque* Jvlianvs *ſecundum voluntatem teſtatoris ſcribit: cum enim ipſi ſuum peculium legatur, veriſimile eſt, eum omne augmentum ad ipſum pertinere voluiſſe, cui patrimonium manumiſſo futurum eſt: cum alii, non ſic: tamen vt, ſi in alterius perſona hoc eum ſenſiſſe appareat, idem dicas,*

* L. 7. §. 6. L. 8. quand. dies legat. L. 213. de V. S.

9. PAVLVS (*lib.* 4. *ad Sabinum*).

Id, quod ſeruo, qui in ipſius peculio eſt, debetur, non deducitur ex legato peculio, quamuis conſeruus ejus ſit.

§. 1. Si conſeruum ſuum vulnerauerit ſeruus, et viliorem fecerit: Marcellvs, *non eſſe dubitandum,* deduci ex peculio, quod domino intereſſet. Nam quid intereſt, conſeruum vulneret, an ſcindat aliquid, vel frangat, an ſubripiat? quo caſu ſine dubio minuitur peculium: *ſed non vltra ſimplum.*

§. 2. *Sed ſi ſe vulnerauit, vel etiam occidit, nihil eſt deducendum hoc nomine: alioquin diceamus, et ſi fugerit, deducendum id, quanto vilior ſit factus propter fugam.*

10. POMPONIVS [*lib.* 7. *ad Sabinum*]

Si peculium ſeruo vel filio praelegare velis: ne deducantur id, quod tibi debebitur, ſpecialiter ea, quae in peculio erunt, leganda ſunt.

11. VLPIANVS [*lib.* 29. *ad Edictum.*]

Ei quoque, qui nihil in peculio habet, poteſt peculium legari: non enim tantum praeſens, ſed etiam futurum peculium legari poteſt.

12. JVLIANVS (*lib* 37. *Digeſtorum*)

Tunc inutile legatum peculii ſit, cum ſeruus vino teſtatore decedit: caeterum, ſi mortis tempore ſeruus vixerit, peculium legato cedet.

13. CELSVS *lib.* 19. *Digeſtorum.*

Aliter atque ſi ſeruus veſtitus legatus foret.

14. ALFENVS VARVS [*lib.* 5. *Digeſtorum*]

Quidam in teſtamento ita ſcripſerat: Pamphilus meus ſeruus peculium ſuum, cum moriar, ſibi habeto, liberque eſto: *Conſulebatur, rectene Pamphilo peculium legatum videretur, quod prius, quam liber eſſet, peculium ſibi habere juſſus eſſet? Reſpondit,* † in conjunctionibus ordinem nullum eſſe; neque quicquam intereſſe, vtrum eorum primum diceretur, aut ſcriberetur: *quare recte peculium legatum videri, ac ſi prius liber eſſe, deinde peculium ſibi habere juſſus eſt.*

15. *Idem* (*lib.* 2. *Digeſtorum à Paulo Epitomatorum*)

Seruo manumiſſo peculium legatum erat; alio capite omnes ancillas ſuas vxori legauerat; in peculio ſerui ancilla fuit: ſerui eam eſſe reſpondit; neque referre, vtri prius legatum eſſet.

16. AFRICANVS (*lib.* 5. *Quaeſtionum.*)

Stichus habet in peculio Pamphilum; hunc dominus noxali judicio defendit. Et damnatus, litis aeſtimationem ſoluit: deinde Stichum teſtamento manumiſit, eique peculium legauit: Quaeſitum eſt, an, quod Pamphili nomine praeſtitum ſit, ex peculio vel ipſius Pamphili, vel Stichi deducendum ſit? Reſpondit, Pamphili quidem de peculio vtique deducendum, quantacunque ea ſumma eſſet, id eſt, etiam ſi eum noxae dedere expediſſet: quidquid enim pro capite ſerui praeſtitum ſit, in eo debitorem eum domini conſtitui. Quod ſi Pamphili peculium non ſufficiat: tunc ex peculio Stichi non vltra pretium Pamphili deduci debere.

§. 1. *Quaeſitum eſt, ſi ex alia [qua] cauſa Pamphilus pecuniam domino debuiſſet, nec ea ex peculio ejus ſeruari poſſet, an vsque ad pretium ejus ex peculio Stichi poſſit deducere? Negauit: neque enim ſimile id ſuperiori eſſe. Ibi enim propterea pretium vicarii deducendum, quod eo nomine ipſe Stichus ob defenſionem vicarii ſui domino debitor conſtituatur: at in propoſito, quia Stichus nihil debeat, ex ejus peculio nihil eſſe deducendum, ſed ex Pamphili duntaxat;* qui certe ipſe in ſuo peculio eſſe intelligi non poteſt.

17. JAVOLENVS (*lib.* 2. *ex Caſſio.*)

Qui peculium ſerui legauerat, judicium eo nomine acceperat; deinde deceſſerat: placuit, non aliter peculium ex cauſa legati praeſtari, quam ſi de accepto judicio heredi caueretur.

18. MARCIANVS (*lib.* 6. *Inſtitutionum.*)

Si ſeruo manumiſſo peculium legatum fuerit, in eum ſine dubio creditoribus peculiariis actiones non competunt: ſed non alios heres peculium praeſtare debet, niſi ei caueatur defenſu iri aduerſus creditores peculiarios.

19. PA-

Digitized by Google

19. PAPINIANVS (*lib. 7. Reſponſorum.*)

Cum dominus ſeruum vellet manumittere, profeſſionem edi ſibi peculii juſſit, atque ita ſeruus libertatem accepit: res peculii profeſſioni ſubtractas, non videri manumiſſo tacite conceſſas, apparuit.

§. 1. *Teſtamento data libertate, peculium legauerat, eundemque poſtea manumiſerat: libertus, vt et nominum peculii actiones ei praeſtarentur, ex teſtamento conſequetur.*

§. 2. *Filiusfamilias, cui pater peculium legauit, ſeruum peculii viuo patre manumiſit: ſeruus communis omnium heredum eſt exemptus peculio propter filii deſtinationem: quia id peculium ad legatarium pertinet, quod in ea cauſa moriente patre inuenitur.*

20. MARCIANVS (*lib. 7. Inſtitutionum.*)

Nihilque intereſt, [ante] legatus deinde inutiliter manumiſſus ſit, an contra.

21. SCAEVOLA (*lib. 8. Quaeſtionum.*)

Si Sticho manumiſſo peculium legatum ſit, et Titio ſeruus peculiaris: quantum peculio detractum erit ob id, quod domino debetur, tantum ei accedere, cui Vicarius legatus eſt, IVLIANVS *ait.*

22. LABEO (*lib. 2. Poſteriorum à Jauoleno Epitomatorum*)

Dominus ſeruum teſtamento manumiſerat, et ei peculium legauerat: is ſeruus mille nummos domino debuerat, et eos heredi ſoluit. Reſpondi, omnes eas res deberi orcino, ſi pecuniam orcinus, quam debuerat, ſoluiſſet.

§. 1. *Dominus ſeruum, qui cum eo vicarium communem habebat, teſtamento manumiſerat, et peculium ei legauerat: deinde ipſum vicarium, qui communis erat, nominatim et ipſi, et libertae ſuae legauerat: Reſpondi, partem quartam libertae, reliquam [partem] quartam liberti futuram: quod et* TREBATIVS.

23. SCAEVOLA (*lib 15 Digeſtorum.*)

Dominus Sticho ſeruo ſuo, qui bona liberti ejus geſſit, cui pro parte dimidia teſtamento heres extiterat, in quibus negotiis geſtis et calendaria fuerunt, teſtamento ſuo libertatem dederat, ſi rationem reddidiſſet; *eique peculium ſuum per fideicommiſſum dedit: Stichus ſummas, quibus reliquatus erat tam ex calendario, quam ex variis cauſis, reddidit, manentibus debitoribus, pro quibus ipſe pecuniam heredibus patroni refuderat: libertatemque adeptus deceſſit. Quaeſitum eſt, an heredibus Stichi aduerſus nomina debitorum, pro quibus Stichus pecuniam heredibus patroni intulit, heredes patroni ex cauſa fideicommiſſi compellendi ſint actiones praeſtare: cum nihil aliud à Sticho patrono debitum fuerit? Reſpondit, praeſtandum.*

§. 1. *Teſtamento codicillisue ſeruos manumiſit, et peculia legauit, et de Sticho ita cauit:* Stichum ſeruum meum liberum eſſe volo, eique volo dari decem aureos, et quidquid ex ratione loculorum meorum habet: rationes autem heredibus meis dari volo: his omnibus, quos hoc teſtamento manumiſi, peculia ſua concedi volo. *Quaeſitum eſt, an quod amplius rationi loculorum in diem mortis erogauit Stichus ex peculio ſuo, ab heredibus recipere debeat: cum ex conſuetudine domus eſſet, vt quidquid amplius ex ſuo in ratione loculorum erogaſſet, dominica ratio ei deberet, atque exſolueret: Reſpondit, ſecundum ea, quae propter conſuetudinem proponerentur, id quoque peculio legato contineri, quod et dominica ratio deberet, et ſolita erat reddere.*

§. 2. *Seruis libertates legataque dederat, et conditionem ita ſcripſerat:* Ὅσους ἐλευθέρους ἀφῆκα, καὶ τὰ λεγάτα αὐτοῖς· τούτους βούλομαι εἶναι ἀνεξετάστους. *Id eſt;* Quotquot reliqui liberos, atque (eis) legata, eos ipſos inexcuſſos eſſe volo. *Quaeſitum eſt, an peculia quoque legata bis videbuntur? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, non videri legata.*

§. 3. *Item quaeſitum eſt, an ex iisdem verbis reliqua rationum, quaſi legata retinere poſſint: aut ſi res dominicas apud ſe habuerint, aut ſi qui eorum coloni praediorum fuerunt, penſiones? Reſpondit, ſupra reſponſum.*

24. VLPIANVS (*lib. 43. ad Sabinum.*)

Si legatus fuerit ſeruus, peculium excipere non eſt neceſſe, quia non ſequitur, niſi legetur.

25. CELSVS (*lib. 19. Digeſtorum.*)

Si ſeruus liber eſſe juſſus ſit, eique peculium legatum ſit: vicariorum ejus vicarii legata continentur.

26. SCAEVOLA (*lib 3. Reſponſorum.*)

Titi fili, è medio praecipito, ſumito, tibique habeto, domum illam, item aureos centum: *alio deinde capite peculia filiis praelegauit. Quaeſitum eſt, an peculia praelegato, et centum aurei, et vſurae eorum debentur, cum rationibus breuiariis in aere alieno et ſortem et vſuras inter caeteros creditores complexus ſit? Reſpondit, ſi id foenus nomine filii exercuiſſet, et vſuras, ita vt proponerentur, filio adſcripſiſſet: id quoque peculio legato deberi.*

ad §. 21.

l) De INSTRVCTO, vel INSTRVMENTO LEGATO.

(Dig. 33. T. 7.)

1. PAVLVS (*lib. 4. ad Sabinum.*)

Siue cum inſtrumento fundus legatus eſt, ſiue inſtructus, duo legata intelliguntur. §. 1. Fundo cum inſtrumento legato et alienato, inſtrumentum non vindicabitur ex ſententia defuncti.

2. PAPINIANVS *lib. 7. Reſponſorum.*

Cum pater, pluribus filiis heredibus ſcriptis, duobus praeceptionem bonorum auiae praeter partes hereditarias dediſſet, pro partibus coheredum viriles habituros legatarios placuit. §. 1. Dotes praediorum *, quae Graeco vocabulo ἐνθῆκαι appellantur, cum non inſtructa legantur, legatario non praeſtantur. * L. 21. 27. h. t.

3. *Idem lib. 8 Reſponſorum.*

Fundum inſtructum libertis patronus teſtamento legauit: poſtea codicillis petit, vt morientes partes ſuas fundi ſuperſtitibus reſtituerent; nec inſtructi mentionem habuit. Talem in cauſam fideicommiſſi deductum videri placuit, qualis fuerat legatus: ſed medii temporis augmenta foetuum et partuum, item detrimenta fatalium, fideicommiſſo contineri.

§. 1. Minor viginti annis, inſtructa praedia conſobrinae ſuae dari voluit, et quosdam ſeruos praediorum viuus manumiſit: non idcirco ſerui manumiſſi praeſtabuntur, quod ad libertatem peruenire non poſſunt. † Idem juris eſt, cum ex quauis alia cauſa libertas non competit.

4. JA-

Digitized by Google

4. JAVOLENVS (*lib. 2. ex Poſterioribus Labeonis.*)

Cum quidam duos fundos junctos haberet, et ex altero boues, cum opus feciſſent, in alterum reuerterentur, vtrumque fundum cum inſtrumento legauerat: LABEO, TREBATIVS, boues ei fundo ceſſuros putant, vbi opus feciſſent, non vbi manere conſueuiſſent. CASCELLIVS contra: LABEONIS ſententiam probo.

5. LABEO (*lib. 1. Pithanon à Paulo Epitomatorum.*)

Si cui fundum et inſtrumentum ejus legare vis, nihil intereſt, quomodo leges: Fundum cum inſtrumento, † an fundum et inſtrumentum, † an fundum inſtructum. PAVLVS: imo contra. Nam inter ea legata hoc intereſt, quod ſi fundo alienato mortuus fuerit, qui ita legauit: ex hac ſcriptura: Fundum cum inſtrumento, nihil erit legatum: ex caeteris poterit inſtrumentum eſſe legatum.

6. SCAEVOLA (*lib 16. Digeſtorum.*)

Nepoti legauerat, quae certa regione praedia habuerat, vt inſtructa ſunt, cum vino, grano, calendario; et adjecerat haec verba: Quidquid erit, cum moriar, in illa regione, et quidquid in quacunque ſpecie erit in illa regione, vel quod meum erit: viua teſtatrice vnus ex debitoribus condemnatus viuente teſtatrice ſatis non fecit. Quaeſitum eſt, an quod ex ſententia judicis deberetur, ad nepotem pertineret? Reſpondit, nihil proponi, cur non deberetur.

7. *Idem* (*lib 22. Digeſtorum.*)

Tabernam cum coenaculo Pardulae manumiſſo teſtamento legauerat cum mercibus et inſtrumentis, et ſupellectili, quae ibi eſſet: item horreum vinarium cum vino, et vaſis, et inſtrumento, et inſtitoribus, quos ſecum habere conſueuerat. Quaeſitum eſt, [et] cum vino teſtatore inſula, in qua coenaculum fuit, quod ei legatum erat, exuſta ſit, et poſt biennium eodem loco conſtituta noua; et horreum, quod eidem legatum erat, à teſtatore venierit; vini autem venditio dilata ſit, vt ex eo commodo venirent: an vniuerſa legata Pardula conſequi poſſit? Reſpondit, ea, in quibus voluntas mutata eſſet, non deberi.

8. VLPIANVS (*lib. 20. ad Sabinum*)

In inſtrumento fundi ea eſſe, quae fructus quaerendi, cogendi, conſeruandi gratia parata ſunt *; SABINVS libris ad Vitellium euidentes enumerat. † Quaerendi, veluti homines, qui agrum colunt, et qui eos exercent, praepoſitiue ſunt his; quorum in numero ſunt villici, [et] monitores: praeterea boues domiti, et pecora, ſtercorandi cauſa parata: vaſaque vtilia culturae; quae ſunt aratra, ligones, ſarculi, falces putatoriae, bidentes, et ſi qua ſimilia dici poſſunt. † Cogendi, quemadmodum torcularia, corbes, falceſque meſſoriae, falces foenariae, quali vindemiatorii, exceptoriique, in quibus vuae comportantur. † Conſeruandi, quaſi dolia, licet defoſſa non ſint, et cupae. * L. 12. pr. §. 16. 18. h. t.

§. 1. Quibusdam in regionibus accedunt inſtrumento, ſi villa cultior eſt, veluti atrienſes, ſcoparii: ſi etiam viridiaria ſint, [topiarii:] ſi fundus, ſaltus paſtioneſque habet, greges pecorum, paſtores, ſaltuarii.

9. PAVLVS (*lib. 4. ad Sabinum.*)

De grege ouium ita diſtinguendum eſt, vt ſi ideo comparatus ſit, vt ex eo fructus caperetur, non debeatur: ſi vero ideo, quia non aliter ex ſaltu fructus percipi poterit, contra erit; quia per greges fructus ex ſaltu percipiuntur.

10. VLPIANVS (*lib. 20. ad Sabinum*)

Si reditus [etiam] ex melle conſtat, aluei apesque continentur.

11. JAVOLENVS (*lib. 2. ex Caſſio*)

Eadem ratio eſt in auibus, quae in inſulis maritimis aluntur.

12. VLPIANVS (*lib. 20. ad Sabinum.*)

Quaeſitum eſt, an frumentum, quod cibariis cultorum paratum foret, inſtrumento cederet? Et plurimis non placet: quia conſumeretur. Quippe † inſtrumentum eſt apparatus rerum diutius manſurarum, ſine quibus exerceri nequiret poſſeſſio: accedit eo, quod cibaria victus magis, quam colendi cauſa pararentur. Sed † ego puto, et frumentum et vinum ad cibaria paratum inſtrumento contineri: et ita SERVIVM reſpondiſſe auditores ejus referunt. Item nonnullis viſum eſt, frumentum, quod ſerendi cauſa ſepoſitum eſt, inſtrumento contineri: puto, quia et inſtar culturae eſſet; et ita conſumitur, vt ſemper reponeretur: ſed cauſa ſeminis nihil à cibariis differt.

§. 1. Conſeruandi fructus cauſa: veluti granaria, quia in his [fructus cuſtodiuntur; vrceos, capſellas, in quibus] fructus componuntur. Sed et ea, quae exportandorum fructuum cauſa parantur, inſtrumenti eſſe conſtat: veluti jumenta, et vehicula, et naues, et cupae, et culei.

§. 2. ALFENVS autem, ſi quosdam ex hominibus aliis legauerit, caeteros, qui in fundo fuerunt, non contineri inſtrumento ait: quia nihil animalis inſtrumenti eſſe opinabatur. Quod non eſt verum: conſtat enim eos, qui agri gratia ibi ſunt, inſtrumento contineri.

§. 3. Quaeritur, an ſeruus, qui quaſi colonus in agro erat, inſtrumento legato contineatur? Et LABEO et PEGASVS, recte negauerunt: quia non pro inſtrumento in fundo fuerat, etiam ſi ſolitus fuerat et familiae imperare.

§. 4. Saltuarium autem LABEO quidem putat eum demum contineri, qui fructuum ſeruandorum gratia paratus ſit: eum non, qui finium cuſtodiendorum cauſa, ſed NERATIVS etiam hunc: et hoc jure vtimur, vt omnes ſaltuarii contineantur.

§. 5. TREBATIVS amplius etiam piſtorem, et tonſorem, qui familiae ruſticae cauſa parati ſunt, putat contineri; item fabrum, qui villae reficiendae cauſa paratus ſit, et mulieres, quae panem coquant, quaeque villam ſeruent; item molitores; ſi ad vſum ruſticum parati ſunt; item focariam, et villicam, ſi modo aliquo officio virum adjuuet; item lanificas, quae familiam ruſticam veſtiunt, et quae pulmentaria ruſticis coquant.

§. 6. Sed an inſtrumenti inſtrumentum legato inſtrumento continetur, quaeritur: haec enim, quae ruſticorum cauſa parantur, lanificae, et lanae, et tonſores, et fullones, et focariae, non agri ſunt inſtrumentum, ſed inſtrumenti? Puto igitur, etiam focariam contineri: ſed et lanificas, et caeteros, qui ſupra numerati ſunt: et ita SERVIVM reſpondiſſe auditores ejus referunt.

§. 7. Vxores quoque et infantes eorum, qui ſupra enumerati ſunt, credendum eſt in eadem villa agentes voluiſſe teſtatorem legato contineri: neque enim duram ſeparationem injunxiſſe credendus eſt.

Digitized by Google

§. 8. Si aliqua parte anni in fundo paſcantur pecora, aliqua parte his pabulum conducitur; vel ſerui, ſi aliqua parte anni per eos ager colitur, aliqua parte in mercedem mittuntur: nihilominus inſtrumento continentur.

§. 9. Cellararium quoque ([id eſt,] ideo praepoſitum, vt rationes ſaluae ſint,) item oſtiarium, mulionemque inſtrumenti eſſe conſtat.

§. 10. Et molas, et machinas, foenum, ſtipulas, aſinum machinarium, machinam frumentariam, vas aeneum, in quo ſapa coqueretur, et defrutum fiat, et aqua ad bibendum lauandamque familiam paratur, inſtrumenti eſſe; et cibra; et plauſtra, in quibus ſtercus euehatur.

§. 11. Ea vero, quae ſolo continentur, inſtrumenti fundi non eſſe, CASSIVS ſcribit: veluti arundineta, et ſalicta antequam caeſa ſint: quia fundus fundi inſtrumentum eſſe non poteſt. Sed ſi caeſa ſint, puto contineri: quia quaerendo fructui deſeruiunt. † Idem et in palis erit dicendum.

§. 12. Si in agro venationes ſint, puto venatores quoque, et veſtigatores, et canes, et caetera, quae ad venationem ſunt neceſſaria, inſtrumento contineri: maxime ſi ager [et] ex hoc reditum habuit.

§. 13. Et ſi ab aucupio reditus fuit, aucupes, et plagae, et hujus rei inſtrumentum agri inſtrumento continebitur: nec mirum: cum et apes inſtrumento: exemplo apium, contineri SABINVS et CASSIVS putauerunt.

§. 14. Si quis eodem inſtrumento in plurimis agris vtatur, cujus agri ſit inſtrumentum, quaeritur? Et ego arbitror, ſi quidem apparet voluntas patrisfamiliae, cui potius agro deſtinauerat, ejus eſſe inſtrumentum: caeteri enim agri ab hoc agro veluti mutuantur. Si non appareat, nullius inſtrumento cedet: † neque enim pro parte diuidemus inſtrumentum.

§. 15. Suppellex, caeteraque, ſi qua in agro fuerunt, quo inſtructior eſſet paterfamilias, inſtrumento fundi non continentur.

§. 16. Si domus ſit inſtrumentum legatum, videndum quid contineatur? Et PEGASVS ait, inſtrumentum domus id eſſe, quod tempeſtatis arcendae aut incendii cauſa paratur; non quod voluptatis gratia: itaque neque ſpecularia, neque vela, quae frigoris cauſa vel vmbrae in domo ſunt, deberi. Quae ſententia CASSII fuit, qui dicebat, inter inſtrumentum et ornamentum multum intereſſe: inſtrumenti enim ea eſſe, quae ad tutelam domus pertinent: ornamenti, quae ad voluptatem; ſicuti tabulas pictas.

§. 17. Vela autem Cilicia inſtrumenti eſſe, CASSIVS: quae ideo parantur, ne aedificia vento vel pluuia laborent.

§. 18. Acetum quoque, quod extinguendi incendii cauſa paratur; item centones, ſiphones, perticae quoque et ſcalae; et formiones, et ſpongias, et hamas, et ſcopas contineri, plerique et PEGASVS ajunt.

§. 19. Tegulam autem, et tignum ejus rei cauſa paratum, inſtrumento contineri, ſi ad hujusmodi cauſam habeat tigna parata, ad alios vſus non deſeruientia. Proinde et fulcimenta, ſi qua habebat huic rei neceſſaria, etiam ea inſtrumento domus continebuntur.

§. 20. De velis, quae in hypethris extenduntur, item de his, quae ſunt circa columnas, CELSVS ſcribit, magis ſupellectili adnumeranda: et ita SABINVM et CASSIVM putare. §. 21. Canales autem, et harpagones, et hamas inſtrumento contineri conſtat.

§. 22. Item perticae, quibus araneae detergantur: item ſpongiae, quibus columnae, pauimenta, podia extergantur: ſcalae, quae ad lacunaria admouentur, inſtrumenti ſunt. Quia mundiorem domum reddunt.

§. 23. PAPINIANVS quoque lib 7. Reſponſorum ait: Sigilla et ſtatuae adfixae, inſtrumento domus non continentur, ſed domus portio ſunt. Quae vero non ſunt adfixa, inſtrumento non continentur, inquit; ſupellectili enim adnumerantur: excepto horologio aereo, quod non eſt adfixum; nam et hoc inſtrumento domus putat contineri, ſicut prothyrum domus, ſi velamen eſt, (inquit) inſtrumento domus † continetur.

§. 24. Fiſtulae autem, et canales et crateres, et ſi qua ſunt alia ad aquas ſalientes neceſſaria: item ſerrae et claues, magis domus portio, quam domus inſtrumentum ſunt.

§. 25. Specularia quoque adfixa, magis puto domus eſſe partem: nam et in emptione domus et ſpecularia et pegmata cedere, ſiue in aedificio ſunt poſita, ſiue ad tempus detracta. Sed ſi non ſint repoſita, ad hoc tamen ſint, vt ſuppleantur, ſi qua deſint, inſtrumento potius continebuntur.

§. 26. Cancellos quoque inſtrumento contineri puto.

§. 27. Sed ſi fundus non ſit cum inſtrumento legatus, ſed ita, vt inſtructus ſit: Quaeſitum eſt, an plus contineatur, quam ſi cum inſtrumento legatus eſſet? Et SABINVS [libris] ad Vitellium ſcribit, fatendum eſſe, † plus eſſe, cum inſtructus fundus legetur, quam ſi cum inſtrumento: quam ſententiam quotidie increſcere et inualeſcere videmus. Quanto igitur hoc legatum vberius eſt, videndum eſt. Et SABINVS definit, et CASSIVS apud Vitellium notat: Omnia, quae eo collata ſunt, vt inſtructior eſſet paterfamilias, inſtructo (inquit) continebuntur: [id eſt, quae ibi habuit, vt inſtructior eſſet.] Hoc ergo legato non agri inſtrumentum, ſed proprium ſuum inſtrumentum reliquiſſe videtur.

§. 28 Proinde ſi fundus ſit inſtructus legatus, et ſupellex continebitur, quae illic fuit vſus ipſius gratia: et veſtis non ſolum ſtragula, ſed et qua ibi vti ſolebat: menſae quoque eboreae, vel ſi quae aliae; item vitrea, et aurum, et argentum: vina quoque, ſi qua ibi fuerint vſus ipſius cauſa, continentur; et ſi quid aliud vtenſilium.

§. 29. Sed ſi qua eo congeſſerat non vſus ſui cauſa, ſed cuſtodiae gratia, non continebuntur; vina etiam, quae in apothecis ſunt, non cedent: et hoc jure vtimur, vt quae ibi paterfamilias quaſi in horreo habuit, haec non contineantur.

§. 30. CELSVS quoque lib. 19. Digeſtorum ſcribit: fructus ibi repoſitos, vt venirent, vel in alium vſum, quam fundi, conuerterentur, inſtructo fundo non contineri *.

* L. 44. de legat. 3.

§. 31. Idem CELSVS eodem libro ait, etiam ſupplectilcarios, et caeteros hoc genus ſeruos contineri; id eſt, miniſteria, quibus inſtructus erat in eo fundo, extra eas, quae libertatem acceperunt, et qui rure morari ſolebant.

§. 32. Si inſtructum fundum legaſſet, ea paedagogia, quae ibi habebat, vt, cum ibi veniſſet, praeſto eſſent in triclinio: legato continentur.

§. 33. Contubernales quoque ſeruorum, id eſt, vxores, et natos, inſtructo fundo contineri, verum eſt.

§. 34. Inſtructo autem fundo, et bibliothecam, et libros, qui illic erant, vt, quoties veniſſet, vteretur, contineri conſtat: ſed ſi quaſi apotheca librorum vtebatur, contra erit dicendum.

§. 35. NERATIVS quoque lib. 4. Epiſtolarum Rufino

reſpon-

Digitized by Google

reſpondit, inſtructo fundo et ſuppellectilem, et vina, et mancipia non ſolum ad cultum cuſtodiamne villae, ſed etiam quae vt ipſi patriſamilias in miniſterio ibi eſſent, legato cedere.

§. 36. Imagines quoque hae ſolae legatae videntur, quae in aliquo ornatu villae fuerunt.

§. 37. Papinianvs quoque praediis inſtructis legatis, mancipia non contineri, quae temporis cauſa illic fuerunt, ac non eo animo tranſtulit paterfamilias, vt aut fundi, aut ſuum inſtrumentum faceret.

§. 38. Idem reſpondit, praediis inſtructis legatis, actorem ex his in Prouinciam miſſum, vt ordinatis negotiis ad priſtinum actum rediret, legato praediorum cedere, quamuis nondum redierit.

§. 39. Idem reſpondit, inſtructis hortis legatis, etiam vina, quae ibi fuerunt, quo dominus eſſet inſtructior, contineri: aliud eſſe, ſi horrea ibi habuit, vnde inſtruebatur vel in vrbe, vel in aliis praediis.

§. 40. Idem reſpondit, domo per fideicommiſſum relicta cum ſupellectili Claudio Hieroniano, clariſſimo viro ab Vmbrio Primo, et menſas, et caeteram ſupellectilem, quam in hortis paterfamilias in Proconſulatum profecturus contulerat, vt tutiore loco eſſent, contineri.

§. 41. Idem reſpondit, theriacam quoque, et caetera medicamenta, quae ſeceſſus cauſa dominus ibi habuit, et veſtem propter ſeceſſum ibi depoſitam, inſtructo fundo legato, ineſſe.

§. 42. Idem reſpondit: domo, ita vt inſtructa eſt, cum omni jure ſuo legata: vrbanam familiam, item artifices, quorum operae caeteris quoque praediis exhibebantur, legato non contineri: oſtiarii autem (inquit) vel topiarii, diaetarii, aquarii, domui tantum deſeruientes, continebuntur. Sed quod de artificibus ait, falſum eſt, ſi ejus domus cauſa parati ſunt; licet aliis quoque praediis commodabantur.

§. 43. Idem reſpondit, domo inſtructa legata, menſas eboreas, et libros non contineri: ſed [et] hoc falſum eſt. Nam omne, quidquid in domo fuit, quo inſtructior † ibi eſſet paterfamilias, continebitur: ſupellectilem autem patrisfamiliae inſtrumentum eſſe, nemo dubitat. Denique Nerativs lib. 4. Epiſtolarum Marcelio fratri ſuo reſpondit, et veſtem domus inſtructae legato contineri. Maxime, inquit, in propoſita ſpecie: proponebatur enim, qui legauerat, argentum et rationes excepiſſe: nam qui haec (inquit) excepit, non poteſt non videri de caeteris rebus, quae in ea eſſent, ſenſiſſe. † Sed et ipſe Papinianvs eodem libro Reſponſorum ait, patrem mercatorem ac foeneratorem, qui duos filios totidemque filias heredes inſtituerat, ita legaſſe, filiis maribus domum meam inſtructam do lego, darique jubeo: merces et pignora an contineantur, quaeri poſſe? Sed facilem Judici voluntatis conjecturam fore, caeteris patris facultatibus examinatis.

§. 44. Celsvs ſcribit, ſeruis, qui in fundo morarentur, legatis, vicarios eorum non contineri: niſi appareat, et de vicariis eum ſenſiſſe.

§. 45. Papinianvs quoque lib. 7. Reſponſorum, vxori, cui vir omnia, quae in domo erant, ab herede filia praeſtari voluit, cautiones debitorum emptionesque ſeruorum non videri legatas, reſpondit: niſi (inquit) ex alia parte, et de ſeruis eum cogitaſſe, apparuerit: ſcilicet vt eorum ſeruorum ei legaſſe videatur emptiones, quos et ipſos voluit ad eam pertinere.

§. 46. Si quis fundum, ita vt inſtructus eſt, legauerit, et adjecerit cum ſupellectili, vel mancipiis, vel vna aliqua re, quae nominatim expreſſa non erat: vtrum minuit legatum adjiciendo ſpeciem, an vero non, quaeritur? Et Papinianvs reſpondit, non videri minutum: ſed potius ex abundanti adjectum.

§. 47. Idem Papinianvs lib. 7. Reſponſorum ait: Inſtructis hortis filio legatis, mater argentum muliebre filiae legauerat: Reſpondit, etiam id argentum muliebre, quod in hortis habuit, vt ibi eſſet inſtructior, ad filiam pertinere.

13. PAVLVS *lib. 4. ad Sabinum.*

Tabernae cauponiae inſtrumento legato, etiam inſtitores contineri, Nerativs exiſtimat. Sed videndum, ne inter inſtrumentum tabernae cauponiae, et inſtrumentum cauponae ſit diſcrimen, vt tabernae non niſi loci inſtrumenta ſint, vt dolia, vaſa, ancones, calices, trullae, quae circa coenam ſolent trajici; item vrnae aereae, et congiaria, ſextaria, et ſimilia: cauponae autem, cum negotiationis nomen ſit, etiam inſtitores.

§. 1. Inſtrumento balneario legato etiam balneatorem contineri, Nerativs reſpondit.

14. *Idem [lib. 2. ad Vitellium.]*

Continetur autem et fornicator.

15. POMPONIVS *(lib. 6. ad Sabinum.)*

Si ita teſtamento ſcriptum ſit: quae tabernarum exercendarum, inſtruendarum, piſtrini, cauponae cauſa facta parataque ſunt, do lego: his verbis Servivs reſpondit, et caballos, qui in piſtrinis eſſent, et piſtores, (et) in cauponia inſtitores, et focariam, mercesque, quae in his tabernis eſſent, legatas videri.

§. 1. Domo inſtructa: reſponſum eſt, ſupellectilem legatam, non etiam vina: quia domus vinis inſtructa intelligi non poteſt.

§. 2. Mulier villae cuſtos perpetua fundo, qui cum inſtrumento legatus eſſet, aut inſtructo continebitur, ſicuti ſaltuarius; par enim ratio eſt. Nam deſiderant tam villae, quam agri cuſtodiam: illic, ne quid vicini aut agri, aut fructuum occupent; hic, ne quid caeterarum rerum, quae in villa continentur. Villa autem ſine vlla dubitatione pars fundi habetur.

16. ALFENVS *lib. 2. Digeſtorum à Paulo Epitomatorum.*

Villae inſtrumento legato, ſupellectilem non contineri verius eſt.

§. 1. Vinea et inſtrumento ejus legato, inſtrumentum vineae nihil aliud eſſe, Servivs reſpondit. Qui eum conſulebat, Cornelivm reſpondiſſe ajebat, palos, perticas, raſtros, ligones inſtrumenti vineae eſſe: quod verius eſt.

§. 2. Quidam vxori fundum, vti inſtructus eſſet, in quo ipſe habitabat, legauit. Conſultus de mulieribus lanificis, an inſtrumento continerentur? Reſpondit, non quidem eſſe inſtrumenti fundi: ſed quoniam ipſe paterfamilias, qui legaſſet, in eo fundo habitaſſet: dubitari non oportere, quin et ancillae, et caeterae res, quibus paterfamilias in eo fundo eſſet inſtructus, omnes legatae viderentur.

17. MARCIANVS *lib. 7. Inſtitutionum.*

Item pictoris inſtrumento legato, cerae, colores, ſimiliaque horum legato cedunt: item penicilli et cauteria, et conchae.

§. 1. Inſtrumento piſcatorio contineri Aristo ait naucellas, quae piſcium capiendorum cauſa comparatae ſunt: ſed

Digitized by Google

ſed et piſcatores contineri, verius eſt. §. 2. Inſtrumento balneatorio legato, dictum eſt, balneatorem ſic inſtrumento contineri balneario, quomodo inſtrumento † fundi ſaltuarium, et topiarios, et inſtrumento † cauponiae inſtitorem; cum balneae ſine balneatoribus vſum ſuum praebere non poſſint.

18. PAVLVS [lib. 2. ad Vitellium.]

Cum de lanionis inſtrumento quaeritur: ſemota carne, menſas, pondera ferramentaque laniandae carnis cauſa praeparata; item trutinas, cultros, dolabras inſtrumento relinquimus.

§. 1. Inſtrumento legato, aliquando etiam perſonas legantium neceſſe eſt inſpici: vt ecce, piſtorio inſtrumento [legato], ita ipſi piſtores ineſſe videri poſſunt, ſi paterfamilias piſtrinum exercuit, nam plurimum intereſt, inſtrumentum piſtoribus, an piſtrino paratum ſit.

§. 2. Aſinam molendariam et molam negat NERATIVS inſtrumento fundi contineri.

§. 3. Item caccabos et patinas [in] inſtrumento fundi eſſe dicimus; quia ſine his pulmentarium coqui non poteſt. Nec multum refert inter caccabos et aenum quod ſupra focum pendet: hic aqua ad potandum caleſit: in illis, pulmentarium coquitur. Quod ſi aenum inſtrumento continetur, vrcei quoque, quibus aqua in aenum infunditur, in idem genus rediguntur: ac deinceps in infinitum primis quibusque proxima copulata procedunt. † Optimum ergo eſſe PEDIVS ait, non propriam verborum ſignificationem ſcrutari: ſed inprimis, quid teſtator demonſtrare voluerit; deinde in qua praeſumptione ſunt, qui in quaque regione commorantur.

§. 4. Cum de villico quaereretur, [et] an inſtrumento ineſſet, et dubitaretur: SCAEVOLA conſultus reſpondit, ſi non penſionis certa quantitate, ſed fide dominica coleretur, deberi.

§. 5. Idem conſultus de meta molendaria: Reſpondit, ſi ruſticis ejus fundi operariis moleretur, eam quoque deberi. Eſt autem meta, inferior pars molae; catillus, ſuperior.

§. 6. De bubulco quoque ita reſpondit: ſiue de eo, qui bubus ibi araret, ſiue de eo, qui boues ejus fundi aratores paſceret, quaereretur, deberi.

§. 7. De putatoribus quoque [ita] reſpondit, ſi ejus fundi cauſa haberentur, ineſſe. §. 8. Paſtores quoque, et foſſores ad legatarium pertinere.

§. 9. Item, cum fundus ita legatus eſſet, Maeuio fundum Sejanum, ita vt optimus maximusque eſt, cum omni inſtrumento ruſtico et vrbano, et mancipiis, quae ibi ſunt; et quaereretur, an ſemina deberentur? Reſpondit, verius eſſe deberi: niſi aliud teſtatorem ſenſiſſe, heres probaret. † Idem reſpondit de frumento repoſito ad mancipiorum exhibitionem.

§. 10. In inſtrumento medici eſſe collyria, et empiaſtra, et caetera ejus generis, CASSIVS ſcribit.

§. 11. Cui fundum inſtructum leguerat, nominatim mancipia legauit: Quaeſitum eſt, an reliqua mancipia, quae non nominaſſet, inſtrumento cederent? CASSIVS ait, reſponſum eſſe, tametſi mancipia inſtructi fundi ſint, tamen videri eos ſolos legatos eſſe, qui nominati eſſent: quod appareret non intellexiſſe patremfamilias, inſtrumento quoque ſeruos adnumeratos [eſſe].

§. 12. SABINVS: cui fundus, quaeque ibi ſunt, legata ſunt, ei fundus, et omnia, quae in ea ſolita ſunt eſſe, quaeque ibi majore parte anni morari, et hi, qui in eum manendi cauſa recipere ſe conſueuerunt, legati videntur: at ſi qua conſulto in fundo congeſta contractaue ſunt, quo legatum cumularetur, ea non videntur legata eſſe.

§. 13. Quidam cum ita legaſſet: Villam meam, ita vt ipſe poſſedi, cum ſupellectile, menſis, mancipiis, quae ibi deputabuntur, vrbanis et ruſticis, vinis, quae in diem mortis meae ibi erunt, et decem aureis: et quaereretur, cum in diem mortis ibi libros, et vitreamina, et veſticulam habuerit, an eadem omnia legato cederent, quoniam quaedam enumeraſſet: SCAEVOLA reſpondit, ſpecialiter expreſſa, [quae] legato cederent.

§. 14. Domum inſtructam legauit cum omnibus adfixis: quaeritur de inſtrumentis debitorum, an ea legatarius habere poteſt? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, non poſſe.

19. PAVLVS (lib. 13. Reſponſorum.)

Si mancipia, quae poſt teſtamentum factum in fundum Sejae relictum à teſtatore inducta fundi colendi gratia, in eodem fundo fuerint: ea quoque inſtrumento fundi contineri reſpondi. Quamuis enim ea mancipia teſtator demonſtraſſet, quae tunc ibi eſſent, cum legaret: tamen non minuendi legati, ſed augendi cauſa, mancipiorum quoque fecit mentionem: caeterum inſtrumento fundi mancipia quoque colendi agri cauſa inducta contineri, non ambigitur.

§. 1. PAVLVS reſpondit, villae inſtrumento neque fructus repoſitos, neque equitium contineri: ſupellectilem autem legato cedere. Seruum vero arte fabrica peritum, qui annuam mercedem praeſtabat, inſtrumento villae non contineri.

20. SCAEVOLA [lib. 3. Reſponſorum.]

Sejae ex parte heredi inſtitutae, ſi heres erit, fundos per praeceptionem dederat inſtructos cum ſuis viliicis, et reliquis colonorum: et Codicillis ita ſcripſit: Poſtea mihi venit in mentem, Sejae fundos, quos reliqui, ita vt ſunt inſtructi ruſtico inſtrumento, ſupellectile, pecore, et villicis, cum reliquis colonorum et apotheca, habere volo. Quaeſitum eſt, an etiam ea, quae patrisfamilias vſus quotidiani cauſa in fundis fuerunt, legato continerentur? Reſpondit, teſtamento quidem (vt proponeretur) Sejae inſuper fundum legatum: verum non ampiius deberi, quam in codicillis, quos ſane poſt obliuionem teſtamentariae ſcripturae feciſſet, inſtructi appellatione contineri velle ſe manifeſte oſtendiſſet.

§. 1. Liberto ſuo quidam praedia legauit his verbis: Sejo liberto meo fundos illum et illum do lego, ita vt inſtructi ſunt, cum dotibus, et reliquis colonorum, et ſaltuariis, cum contubernalibus ſuis, et filiis, et filiabus. Quaeſitum eſt, an Stichus ſeruus, qui praedium vnum ex his coluit, et reliquatus eſt amplam ſummam, ex cauſa fideicommiſſi Sejo debeatur? Reſpondit, ſi non ſide dominica, ſed mercede, vt extranei coloni ſolent, fundum coluiſſet, non deberi.

§. 2. Cajo Sejo alumno meo fundos meos illum et illum, ita vt inſtructi ſunt, et domum ſuperiorem dari volo. Quaeſitum eſt, an etiam domum inſtructam dari voluerit? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, ita videri dediſſe, niſi is, à quo peteretur, aliud teſtatorem ſenſiſſe maniſeſte doceret: at ſi habitationis, id eſt, aedificii inſtrumentum legaſſet, non cedere ſeruos operae aliiue rei paratos.

§. 3. Praedia, vt inſtructa ſunt, cum dotibus, et reliquis colonorum, et villicorum, et mancipiis, et pecore omni legauit, et peculiis, et cum actore. Quaeſitum eſt, an reliqua colo-

Digitized by Google

colonorum, qui finita conductione, interpoſita cautione de colonis diſceſſerant, ex verbis ſupraſcriptis legato cedant? Reſpondit, non videri de his reliquis eſſe cogitatum.

§. 4. Idem quaeſiit in actore legato, an vxor et filia legato cedant: cum actor non in praediis, ſed in ciuitate moratus ſit? Reſpondit, nihil proponi, cur cedant.

§. 5. Idem quaeſiit, cum teſtator, facto teſtamento, in Prouinciam ſit profectus: in ea mancipia, quae poſt profectionem ejus, aut mortem, ſiue cujusquam auctoritate ſponte ſua ad parentes et notos ſibi homines in fundos legatos tranſire, legato cedant? Reſpondit, non legatos eos, qui forte veluti commeantes tranſiſſent.

§. 6. Pamphilae libertae meae dari volo fundum Titianum, cum inſtrumento, et his, quae in eodem erunt, cum moriar. Quaeſitum eſt, ſi Stichus ſeruus ex eo fundo ante annum mortis teſtatoris abductus, et in diſciplinam traditus, poſtea in eum fundum non reuerſus ſit, an debeatur? Reſpondit, ſi ſtudendi cauſa miſiſſet, non quo à fundo eum aliorſum transferat, deberi.

§. 7. Tyrannae ſorori meae fundum meum Graecianum, cum ſtabulo, et inſtrumento ruſtico omni relinquo. Quaeritur, an fundi appellatione etiam paſcua, quae ad eum ſimul cum fundo peruenerint, et quae ſemper in vſibus hujus poſſeſſionis habuerat, legato cederent? Reſpondit, ſi prata fundo Graeciano ita conjunxiſſet, vti ſub vna fundi appellatione haberentur, ea quoque deberi.

§. 8. Inſtructis domibus legatis, crabattus argento inaurato tectus, mortis Titiae tempore in domibus non eſt repertus, ſed in horreis tantisper conditus. Quaero, an is quoque praeſtandus ſit? Reſpondit, ſi in domo eſſe ſoleret, et quo tutiore loco haberetur, interim in horreo allatus eſſet, nihilominus praeſtandum.

§. 9. Quod adjecit teſtator, vti poſſedi, an hoc ſignificet ſicut inſtructa in diem mortis habuit, id eſt, cum mancipiis, pecoribus, inſtrumento ruſtico? Reſpondit, non de jure quaeritur.

21. POMPONIVS *lib. 1. Fideicommiſſorum.*

Cum fundus ſine inſtrumento legatus ſit: dolia, molae olivariae, et praelum, et quaecunque infixa inaedificataque ſunt, fundo legato continentur. † Nulla autem ex his rebus, quae moueri poſſunt, paucis exceptis, fundi appellatione continentur. † De molis tum quaeri ſolet, cum ita adfixae, itaue inaedificatae ſint, vt partes aedificiorum eſſe videantur.

22. PAVLVS *(lib. 3. Sententiarum.)*

Fundo legato, vt optimus maximusque eſt *, retia apraria, at caetera venationis inſtrumenta continebuntur: (quod etiam) ad inſtrumenta pertinet, ſi quaeſtus fundi ex maxima parte in venationibus conſiſtat.

* L. 69. §. 3. de legat. 1. L. 91. L. 93. §. 4. de legat. 3.

§. 1. Fundo legato cum mancipiis, et pecoribus, et omni inſtrumento ruſtico et vrbano: peculium actoris ante teſtatorem defuncti, ſi ex eodem fundo fuerit, magis placet ad legatarium pertinere.

23. NERATIVS *(lib. 2. Reſponſorum.)*

Cum quaeratur, quod ſit tabernae inſtrumentum: intereſſe, quod genus negotiationis in ea exerceri ſolitum ſit.

24. PAVLVS *(lib 3. ad Neratium.)*

Fundus, qui locatus erat, legatus eſt cum inſtrumento: inſtrumentum, quod colonus in eo habuit, legato cedit. PAVLVS: an quod coloni fuit, an tantum id, quod teſtatoris fuit? Et hoc magis dicendum eſt: niſi nullum domini fuit.

25. JAVOLENVS *(lib 2. ex Poſterioribus Labeonis)*

Fundi inſtrumento legato, id pecus cedere putabat TVBERO, quod is fundus ſuſtinere potuiſſet. LABEO contra: quid enim fiet (inquit), ſi cum mille oues fundus ſuſtinere potuiſſet, duo millia ouium in eo fundo fuerint? quas oues potiſſimum legato ceſſuras exiſtimabimus? nec quaerendum eſſe, quid debuiſſet parari pecoris, inſtrumenti fundi cauſa, ſed quid paratum eſſet: non enim ex numero aut multitudine legata aeſtimandum eſſe. LABEONIS ſententiam probo.

§. 1. Quidam, cum in fundo figlinas haberet, figulorum opera, majore parte anni, ad opus ruſticum vtebatur; deinde ejus fundi inſtrumentum legauerat: LABEO, TREBATIVS, non videri figulos in inſtrumento fundi eſſe.

§. 2. Item cum inſtrumentum omne legatum eſſet, excepto pecore: paſtores, ouiliones, ouilia quoque legato contineri, OFILIVS non recte putat.

26. *Idem (lib 5. ex Poſterioribus Labeonis.)*

Dolia fictilia, item plumbea, quibus terra adgeſta eſt, et in his viridiaria poſita, aedium eſſe LABEO, TREBATIVS, putant: ita id verum puto, ſi ita illigata ſint aedibus, vt ibi perpetuo poſita ſint.

§. 1. Molas manuarias quidem ſupellectilis, jumentarias autem inſtrumenti eſſe, OFILIVS ait. LABEO, CASCELLIVS, TREBATIVS neutras ſuppellectilis, ſed potius inſtrumenti putant eſſe: quod verum puto.

27. SCAEVOLA *[lib. 6. Digeſtorum.]*

Praedia maritima cum ſeruis, qui ibi erunt, et omni inſtrumento, et fructibus, qui ibi erunt, et reliquis colonorum, nutritori ſuo legauit. Quaeſitum eſt, an ſerui piſcatores, qui ſolebant in miniſterio teſtatoris eſſe, et vbicunque eum ſequi, et vrbicis rationibus expungebantur, nec mortis teſtatoris tempore in praediis legatis deprehenſi fuerint, legati eſſe videantur? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur non eſſe legatos.

§. 1. Adfini ſuo ita legauit: Fundum Cornelianum Titio, ita vt eſt inſtructus, cum omnibus rebus, et mancipiis, et reliquis colonorum dari volo: haec teſtatrix Romae litis cauſa ex Africa veniens, mancipia quaedam ex fundo ſupraſcripto, quo citius per hyemem (operam eligeret), ſecum abduxit. Quaeſitum eſt, an ea mancipia fideicommiſſo cedant, cum quaedam ex his ruſticis officiis ad tempus peregrinationis abducta ſunt, relictis conſeruabus, et filiis ſuis, et quaedam matribus et patribus? Reſpondit, mancipia, de quibus quaereretur, ſecundum ea, quae proponerentur, ex cauſa fideicommiſſi deberi.

§. 2. Idem quaeſiit, an fructus ejusdem fundi, qui ibi in diem mortis coacti manſerint, fideicommiſſo cedant: cum pleniſſima teſtatoris erga adfinem voluntas ab eo quoque manifeſtetur, quo reliqua colonorum ejusdem poſſeſſionis ad eum pertinere voluerit? Reſpondit, in hujusmodi ſcriptura poſſe reſponderi, hoc ſolum quaerendum, an manifeſte appareat, defunctam id, de quo quaereretur, dari voluiſſe.

§. 3. Liberto, quem heredem ex parte reſcripſit, fundum per praeceptionem dedit in haec verba: Pamphile liberte, praecipito, tibique habeto fundum meum Titianum, et agellum Sempronianum cum inſtrumento, et his, quae in eodem erunt, cum morlar, familiaque, quae in eo fundo moratur: exceptis, quos manumiſero. Quaeſitum eſt, cum teſtator in eo fundo aliquantum vini in doliis habuerit, quod vivus totum vendiderat, et partem tertiam pretii pro eo acceperat, an vinum in doliis remanens, ad libertum ex cauſa praeceptionis pertineat? Reſpondit, verbis, quae proponerentur, contineri: niſi manifeſte contrariam voluntatem coheredes approbent. In eo fundo inſtrumenta calendarii, et nummos reliquit: Reſponſum eſt, de nummis quoque, vt ſupra reſponſum.

§. 4. Ita legatum eſt: Septitiae ſorori meae fundi paterni mei Sejani partem dari volo, ſicut eſt: et alteram partem, ita vt in diem mortis fuerit. Quaeſitum eſt, an ex verbis ſupraſcriptis aſſeres, et praela jam poſita parataque, vt immittentur aedificio: item inſtrumentum vrbanum et ruſticum, cum mancipiis, quae fundi cauſa erant, ad legatarios pertineant? Reſpondit: Poſſunt haec verba, ſicut eſt, ad inſtructum referri.

§. 5. Fundos legauit in haec verba: Sempronio fratri meo hoc amplius fundos meos, ita vt inſtructi ſunt, CASSIANVM, NONIANVM, cum ſuis ſalictis et ſiluis. Quaeſitum eſt, cum ſiluae et ſalicta non in fundis ſupraſcriptis, ſed in adjectis agellis, et quos ſimul teſtator comparauit, nec ſine his fundi coli poſſint: an legato cederent? Reſpondit, id tantum cedere legato, quod verbis comprehendiſſet.

28. *Idem* [*lib.* 23. *Digeſtorum*]

Lucius Titius fundum, vti erat inſtructus, legauerat. Quaeſitum eſt, fundus inſtructus quemadmodum dari debeat: vtrum ſicut inſtructus fuit mortis patrisfamiliae tempore, vt quae medio tempore adgnata, aut in fundum illata ſunt, heredis ſint; an vero inſtructus fundus eo tempore inſpici debeat, quo factum eſt teſtamentum; an vero eo tempore, quo fundus peti coeperit, vt quidquid eo tempore inſtrumenti deprehendatur, legatario proficiat? Reſpondit, ea, quibus inſtructus ſit fundus, ſecundum verba legati, quae ſint in eadem cauſa cum dies legati cedat, inſtrumento contineri *.

* L. 18. quand. dies legat. ced.

29 LABEO (*lib* 1. Πιθανῶν)

Si nauem cum inſtrumento emiſti, praeſtari tibi debet ſcapha nauis. PAVLVS: Imo contra, etenim ſcapha nauis non eſt inſtrumentum nauis: etenim mediocritate, non genere ab ea differt; inſtrumentum autem cujusque rei neceſſe eſt alterius generis eſſe, atque ea, quaeque ſit. Quod POMPONIO lib. 7. epiſtolarum placuit.

m) DE PENV LEGATA.

(Dig. 33. T. 9.)

1. VLPIANVS [*lib.* 24. *ad Sabinum*]

Vxori ſuae in annos ſingulos penoris aliquid heres dare juſſus eſt: ſi non dediſſet, nummos dare damnatus eſt. Quaeritur, an penus legata peti poſſit; an vero ſolummodo ſit in praeſtatione, et, ſi non praeſtetur, tunc quantitas petatur? Et ſi quidem ſemel penus ſit legata, non per ſingulos annos: certo jure vtimur, (vt et MARCELLVS lib. 39. Digeſtorum apud Julianum notat) in praeſtatione eſſe duntaxat penum, quantitatem vero et peti poſſe: habebit igitur heres oblationem tamdiu, quamdiu lis cum eo de pecunia conteſtetur; niſi forte aliud tempus vel mente vel verbis teſtator praeſtituit. Quod ſi in annos ſingulos penus legata ſit, per ſingulos annos penus adhuc poterit praeſtari? ſi minus: ſummae per ſingulos annos petentur. † Quid ergo, ſi vna ſumma legata ſit, et primo penus non ſit praeſtita? Vtrum tota ſumma debeatur, quaſi toto penoris legato transfuſo: an vero quantitas primi anni aeſtimationis ſola ſit translata, dubitari poteſt. Puto tamen, ſic voluntatem ſequendam teſtatoris, vt tota ſumma illico, poſtquam ceſſauerat heres dare penum vxori, praeſtetur, heredis indeuotione coërcenda.

2. MARCIANVS [*lib* 3. *Regularum.*]

Penu certa cum vaſis certis legata et conſumpta, ne vaſa quidem cedunt legato, exemplo peculii.

3. VLPIANVS (*lib.* 22. *ad Sabinum.*)

Qui penum legat, quid legato complectatur, videamus. Et QVINTVS MVCIVS ſcribit lib. 2. Juris Ciuilis, penu legata contineri, quae eſui potuique ſunt. Idem SABINVS libris ad Vitellium ſcribit: quae harum (inquit) patrisfamiliae, vxoris, liberorumque ejus, vel familiae, quae circa eos eſſe ſolet; item jumentorum, quas dominici vſus cauſa parata ſunt.

§. 1. Sed ARISTO notat, etiam quae eſui potuique non ſunt, contineri legato: vt puta ea, in quibus eſſe ſolemus: oleum forte, garum, muria, mel caeteraque his ſimilia.

§. 2. Plane (inquit) ſi penus eſculenta legetur, LABEO lib. 9. Poſteriorum ſcribit, nihil eorum cedere, quia non haec eſſe, ſed per ea ſolemus. TREBATIVS in melle contra ſcribit: merito, quia mel eſſe ſolemus. Sed PROCVLVS omnia haec contineri recte ſcribit: niſi contraria mens teſtatoris appareat. §. 3. Eſculenta vtrum ea, quae eſſe, an et ea, per quae eſſe ſolemus, legauerit? Et ea quoque legato contineri credendum: niſi contraria mens patrisfamilias doceatur: mella certe ſemper eſculentae penui cedere. † Lacertas quoque cum muria ſua contineri, nec LABEO negauit.

§. 4. Poculenta penu, ea, quae vini loco paterfamilias habuit, continebuntur: [ſupraſcripta vero non continebuntur.]

§. 5. Penori acetum quoque cedere nemo dubitat, niſi extinguendi ignis cauſa fuit paratum: tunc enim eſui potuique non fuit: et ita OFILIVS lib. 16. actionum ſcribit.

§. 6. Sed quod diximus, vſus ſui gratia paratum, accipiendum erit, et amicorum ejus, et clientium, et vniuerſorum, quos circa ſe habet: non etiam ejus familiae, quam neque circa ſe, neque circa ſuos habet; puta, ſi qui ſunt in villis deputati: quos QVINTVS MVCIVS ſic definiebat, vt eorum cibaria contineri putet, qui opus non facerent: ſed materiam praebuit SERVIO notandi, vt textorum et textricum cibaria adjiceret contineri: Sed MVCIVS eos voluit ſignificare, qui circa patremfamilias ſunt.

§. 7. Simili modo et jumentorum cibaria penui continentur; ſed eorum jumentorum, quae vſibus ipſius et amicorum deſeruiunt: caeterum ſi qua jumenta agris deſeruiebant, vel locabantur: legato non cedere cibaria eorum.

§. 8. Siue autem frumentum, ſiue quid leguminis in cella penaria habuit, penoris legato continebitur *: ſed et hordeum ſiue familiae, ſiue jumentorum gratia: et OFILIVS ſcribit lib. 16. actionum. * §. 11. L. 7. h. t.

§. 9. Ligna et carbones caeteraque, per quae penus conficeretur, an penoris legato contineantur, quaeritur? Et QVINTVS

Digitized by Google

tvs Mvcivs et Ofilivs negauerunt: non magis quam molae (inquiunt) continentur. Iidem et thus et ceras contineri negauerunt. Sed Rvtilivs et ligna, et carbones, quae non vendendi cauſa parata ſunt, contineri ait. Sextvs autem Caecilivs etiam thus, et cereos in domeſticum vſum paratos, contineri legato ſcribit.

§. 10. Servivs apud Melam, et vnguentum et chartas epiſtolares penoris eſſe ſcribit. Et eſt verius, haec omnia, adores quoque contineri. Sed et chartas ad rationculam, vel ad logarium paratas contineri.

§. 11. Vaſa quoque penuaria quin contineantur, nulla dubitatio eſt. Aristo autem ſcribit, dolia non contineri: et eſt verum ſecundum illam diſtinctionem, quam ſupra in vino fecimus. Nec frumenti, nec leguminum thecae, arculae forte, vel ſportae: vel ſi qua alia ſunt, quae horrei penuarii, vel cellae penuariae inſtruendae gratia habentur, non continebuntur: ſed ea ſola continentur, ſine quibus penus haberi non recte poteſt.

4. PAVLVS [*lib. 4. ad Sabinum.*]

Nam quod liquidae materiae ſit, quia per ſe eſſe non poteſt, rapit ſecum in acceſſionis locum id, ſine quo eſſe non poteſt: vaſa autem, acceſſio legatae penus, non legata ſunt. Denique penu conſumpta, vaſa non debentur. Sed et ſi penum cum vaſis ſpecialiter ſit legatum: vaſa non debentur, vel conſumpta penu, vel adempta.

§. 1. Si cui, quae in promptuario ſint, legata fuerint: non omnis penus legata eſt.

§. 2. Item ſi quis ſolitus fructus ſuos vendere, penum legauerit: non omnia, quae et promercii cauſa habuit, legaſſe videtur: ſed ea ſola, quae in penum ſibi ſeparabat. Quod ſi promiſcue vti ſolebat: tunc, quantum ad annuum vſum ei ſufficeret, familiaeque ejus, caeterorumque, qui circa eum ſunt, legato cedet: quod fere (inquit Sabinvs) euenit in perſonis mercatorum, aut quoties cella eſt olei et vini, quae venire ſolebant, in hereditate relicta.

§. 3. Nomen autem penus mihi traditum eſt, omnibus generibus dictum. §. 4. Si ita legetur, penum, quae Romae ſit: vtrum, quae eſt intra continentia, legata videtur, an vero ea ſola, quae eſt intra murum? et quidem vrbes fere omnes murotenus finiri, Romam continentibus, vrbem Romam aeque continentibus.

§. 5. Quod ſi vrbana penus ſit legata: omnem quae vbique eſt, legatam videri, Labeo ait, etiam ſi in villa ſit vrbico vſui deſtinata: ſicuti vrbica miniſteria dicimus, et quae extra vrbem nobis miniſtrare conſueuerunt. Si autem extra vrbem, Romae tamen ſit, ſed et ſi in hortis ſit vrbi junctis, idem erit dicendum.

§. 6. Si cui penus legata ſit praeter vinum, omnis penus legata videtur, excepto vino. Sed ſi ita ſcriptum ſit, omnem penum, praeter vinum, quod Romae erit: ſola penus, quae Romae eſt, legata videtur: Et ita et Pomponivs lib. 6. ad Sabinum ſcribit.

5. *Idem (lib. 4. ad Sabinum.)*

Non omne, quod bibetur, in penu habetur: alioqui neceſſe eſt, vt omnia medicamenta, quae biberentur, contineantur: itaque ea demum penoris eſſe, quae alendi cauſa biberentur: quo in numero antidotum non eſt. Et ſane vere Cassivs ſenſit. §. 1. Sed quod quidam negauerunt, piper et liguſticum, et careum, et laſer et caetera hujusmodi in penu non eſſe, improbatum eſt.

6. *Idem (lib. 10. ad Sabinum.)*

Inſtrumentum piſtrini, item vniuerſa vaſa cocinatoria, penu non continentur.

7. SCAEVOLA (*lib. 3. Reſponſorum.*)

Penum meam omnem ad matrem liberosque meos, qui cum matre ſunt, pertinere volo. Quaero, ſi tutores pupilli eam ſolummodo penum deberi, quae in coenaculo eſſet, dicant; ſint autem et in horreis amphorae: an hae quoque deberentur; Reſpondit, quidquid penoris vſus cauſa vbicunque habuiſſet, deberi.

n) De SVPELLECTILI LEGATA.

(Dig. 33. T. 10.)

1. POMPONIVS *lib. 6. ad Sabinum.*

Supellex eſt domeſticum patrisfamiliae inſtrumentum, quod neque argento, auroue facto, vel veſti adnumeretur.

2. FLORENTINVS (*lib. 11. Inſtitutionum*)

Id eſt, res mouentes, non animales.

4. PAVLVS (*lib. 4. ad Sabinum.*)

Supellectili legata haec continentur: menſae, trapezophora, delficae, ſubſellia, ſcamna, lecti etiam inargentati, culcitrae, toralia, imperia, vaſa aquaria, pelues, aquiminalia, candelabra, lucernae, trullae.

§. 1. Item vaſa aenea, vulgaria, id eſt, quae non proprie eſſent loco adtributa.

§. 2. Praeterea capſae, armaria. Sed ſunt, qui recte putant, capſas et armaria, ſi librorum, aut veſtium, aut armamentorum gratia parata ſint, non eſſe in ſupellectili: quia ne hae quidem ipſae res, quibus adtributae eſſent, ſupellectilis inſtrumento cederent.

§. 3. Vitrea eſcaria et potoria in ſupellectili ſunt, ſicut fictilia: nec ſolum vulgaria, ſed etiam quae in pretio magno ſunt. Nam et pelues argenteas, et aquiminalia argentea, et menſas, et lectos inargentatos, vel inauratos, atque gemmatos, in ſupellectili eſſe non dubitatur: vsque adeo, vt idem juris ſit, et ſi tota argentea vel aurea ſint.

§. 4. De murrhinis et cryſtallinis dubitari poteſt, an debeant adnumerari ſupellectili, propter eximium vſum et pretium: ſed et de his idem dicendum eſt.

§. 5. Nec intereſt, cujus materiae ſint res, quae ſunt in ſupellectili: ſed craterem argenteum non eſſe in ſupellectili, nec vllum vas argenteum, ſecundum ſeculi ſeueritatem nondum admittentis ſupellectilem argenteam. Hodie propter vſum imperitorum, ſi in argento relatum ſit candelabrum argenteum, argenti eſſe videtur: et error jus facit.

4. *Idem libro ſingulari de Inſtrumenti ſignificatione.*

Rhedae, et ſedularia ſupellectili adnumerari ſolent.

5. *Idem (lib. 4. ad Sabinum.)*

De tapetis quaeri poteſt, ſubſellia cathedraria quibus inſterni ſolent: vtrum in veſte ſint, ſicut ſtragula, an in ſupellectili, ſicut toralia, quae propria ſtragulorum non ſunt? Et hoc magis placuit, et ſupellectili contineri.

§. 1. De tapetis autem vel linteis, quibus inſternuntur vehi-

vehicula, dubitari poteſt, an ſint in ſupellectili? Sed dicendum eſt, potius inſtrumenti viatorii ea eſſe: ſicut pelles, quibus inuoluuntur veſtimenta: lora quoque; quibus hae pelles conſtringi ſolent.

6. ALFENVS *lib.* 3. *Digeſtorum à Paulo Epitomatorum.*

Supellectilis eas eſſe res puto, quae ad vſum communem patrisfamilias paratae eſſent, quae nomen ſui generis ſeparatim non haberent: quare quae ad artificii genus aliquod pertinerent, neque ad communem vſum patrisfamilias accommodatae eſſent, ſupellectilis non eſſe.

§. 1. Sed nec pugillares et codices in ſupellectili ſunt.

7. CELSVS [*lib.* 19. *Digeſtorum*]

Labeo ait, originem fuiſſe ſupellectilis, quod olim his, qui in legationem proficiſcerentur, locari ſolerent, quae ſub pellibus vſui forent.

§. 1. Tubero hoc modo demonſtrare ſupellectilem tentat: Inſtrumentum quoddam patrisfamiliae rerum ad cottidianum vſum paratarum, quod in aliam ſpeciem non caderet: vt (verbi gratia) penum, argentum, veſtem, ornamenta, inſtrumenta agri aut domus. Nec mirum eſt, moribus ciuitatis, et vſu rerum appellationem ejus mutatam eſſe: nam fictili, aut lignea, aut vitrea, aut aerea denique ſupellectili vtebantur: nunc ex ebore, atque teſtudine, et argento, jam ex auro etiam atque gemmis ſupellectili vtuntur. Quare ſpeciem potius rerum, quam materiam intueri oportet, ſupellectilis potius, an argenti, an veſtis ſint.

§. 2. Servivs fatetur, ſententiam ejus, qui legauerit, aſpici oportere, in quam rationem ea ſolitus ſit referre. Verum ſi ea, de quibus non ambigeretur, quin in alieno genere eſſent, (vtputa eſcarium argentum *, aut penulas et togas) ſupellectili quis adſcribere ſolitus ſit: non idcirco exiſtimari oportere, ſupellectili legata ea quoque contineri: non enim ex opinionibus ſingulorum, ſed ex communi vſu nomina exaudiri debere. Id Tvbero parum ſibi liquere ait: nam quorſum nomina (inquit) niſi vt demonſtrarent voluntatem dicentis? equidem non arbitror quemquam dicere, quod non ſentiret, vt maxime nomine vſus ſit, quo id appellari ſolet: nam vocis miniſterio vtimur: caeterum † nemo exiſtimandus eſt dixiſſe, quod non mente agitauerit. Sed etſi magnopere me Tvberonis et ratio, et auctoritas moueat: non tamen à Seruio diſſentio, non videri quemquam dixiſſe, cujus non ſuo nomine vſus ſit. Nam † etſi prior atque potentior eſt, quam vox, mens dicentis: tamen nemo ſine voce dixiſſe exiſtimatur: niſi forte et eos, qui loqui non poſſunt, conato ipſo et ſono quodam καὶ τῇ ἀνάρθρῳ φωνῇ, id eſt, inarticulata voce, dicere exiſtimamus.

* L. 52. §. 4. de legat. 2.

8. MODESTINVS [*lib* 9. *Reſponſorum.*]

Cum quidam vxori ſuae legauerat domum cum jure ſuo omni, et inſtrumento, et ſupellectili: Quaerebatur, an videretur et argentum eſcale et potorium legato contineri? Reſpondit, ſi quid in ſupellectili argentum eſt, deberi: eſcale autem vel potorium argentum non deberi, niſi hoc quoque teſtatorem ſenſiſſe legatarius doceat.

9. PAPINIANVS (*lib.* 7. *Reſponſorum*)

Legata ſupellectili, cum ſpecies ex abundanti per imperitiam enumerentur, generali legato non derogatur: ſi tamen ſpecies certi numeri demonſtratae fuerint, modus generi datus in his ſpeciebus intelligitur. † Idem ſeruabitur inſtructo praedio legato, ſi quaedam ſpecies numerum certum acceperint.

§. 1. Supellectilis menſas eſſe cujuſcunque materiae (ſcilicet vel argenteas, vel argento incluſas), placet. Nam et argenteos lectos, item argentea candelabra ſupellectili cedere, poſterior aetas recepit: cum et Vliſſem ex auro et argento lectum viuentis arboris truncis aedificatum ornaſſe, quem Penelopa recognoſcendi viri ſignum accepit, vt voluit Homerus.

§. 2. Supellectili ſua omni legata, acceptum argentum pignori non continebitur: quia ſuppellectilem ſuam legauit: vtique ſi non in vſu creditoris id argentum voluntate debitoris fuit, ſed propoſitum propter contractus fidem, ac reſtituendae rei vinculum.

10. JAVOLENVS (*lib.* 3. *ex Poſterioribus Labeonis.*)

Qui veſtem omnem, et res plurium generum ſupellectilis expenſo ferre ſolitus erat, is vxori ſupellectilem legauerat; Recte negabant, veſtem legato ceſſuram Labeo, Ofilivs, Cascellivs: quia non poſſet videri veſtis appellatione ſupellectilis contineri.

11. *Idem* (*lib.* 10. *ex Poſterioribus Labeonis.*)

Vaſa aenea ſalientis aquae poſita, item ſi quid aliud magis deliciarum, quam vſus cauſa paratum eſſet: non eſſe ſupellectilis, Labeo, Trebativs putant. † Murrea autem vaſa, et vitrea, quae ad vſum edendi et bibendi cauſa parata eſſent, in ſupellectili dicuntur eſſe.

12. LABEO (*lib* 4. *Pithanon à Paulo Epitomatorum*)

Quemadmodum vrbanus ſeruus et ruſticus diſtinguitur non loco, ſed genere vſus: ita vrbana penus et ſupellex ad vſum vrbanum, non ad locum vrbanum aut peregrinum dirigenda eſt: multumque intereſt, penus et ſupellex ea, quae in vrbe ſit, an vrbana legetur vel promittatur.

13. MODESTINVS (*lib.* 9. *Reſponſorum reſpondit*)

Nunquam ex eo, quod ſupellectilem legauit maritus teſtamento, habitationem, in qua ſupellex fuit, legaſſe videtur: quare contra defuncti voluntatem habitationem ſibi mulierem vindicare, procul dubio eſt.

14. CALLISTRATVS (*lib.* 3. *de Cognitionibus*)

Fundo legato, inſtrumentum ejus non aliter legato cedit, niſi ſpecialiter id expreſſum ſit. Nam et domo legata, neque inſtrumentum ejus, neque ſupellex aliter legato cedit, quam ſi id ipſum nominatim expreſſum à teſtatore fuerit.

o) De TRITICO, VINO, vel OLEO LEGATO.

(Dig. 33. T. 6.)

1. VLPIANVS (*lib.* 20. *ad Sabinum.*)

Vino legato, acetum quoque continetur, quod paterfamilias vini numero habuit.

2. POM-

Digitized by Google

2. POMPONIVS (*lib. 6. ad Sabinum.*)

Cum alii penum, alii vinum legatum eſſet: excepto vino, omne penum ad alium legatarium pertinebit.

§. 1. Si centum amphorae, quas velles, tibi legatae ſint: ex teſtamento agendo conſeqoi potes, vt deguſtare tibi liceat, aut, quanti interfuerit licere tibi deguſtare, ad exhibendum agere potes.

3. VLPIANVS (*lib. 23. ad Sabinum*)

Si cui vinum ſit legatum centum amphorarum, cum nullum vinum reliquiſſet: vinum heredem empturum et praeſtaturum: non acetum, quod vini numero fuit.

§. 1. Si vinum legatum ſit, videamus, an cum vaſis debeatur? Et Celsvs inquit †, vino legato, etiamſi non ſit legatum cum vaſis, vaſa quoque legata * videri: non quia pars ſunt vini vaſa, quemadmodum emblemata argenti, ſcyphorum forte, vel ſpeculi; ſed quia credibile eſt, mentem teſtantis eam eſſe, vt voluerit acceſſioni eſſe vino amphoras. Et ſic (inquit) loquimur, habere nos amphoras mille, ad menſuram vini referentes. † In doliis non puto verum: vt, vino legato, et dolia debeantur, maxime ſi depreſſa in cella vinaria fuerint; aut ea ſint, quae per magnitudinem difficile mouentur. † In cuppis autem ſiue cuppulis puto admittendum, et ea deberi: niſi pari modo immobiles in agro, veluti inſtrumentum agri erant. † Vino legato, vtres non debebuntur, nec culeos quidem deberi dico.

* L. 14. 15. h. t.

4 PAVLVS (*lib. 4. ad Sabinum*)

Cum certum pondus olei, non adjecta qualitate, legatur: non ſolet quaeri, cujus generis oleo vti ſolitus fuerit teſtator, aut cujus generis (oleum) iſtius regionis homines in vſu habeant. Et ideo liberum eſt heredi, cujus velit generis oleum legatario ſoluere.

5. JVLIANVS (*lib. 15. Digeſtorum*)

Cum certus numerus amphorarum vini legatus eſſet ex eo, quod in fundo Semproniano natum eſſet; et minus natum eſſet: non amplius deberi placuit; et quaſi taxationis vicem obtinere haec verba *: Quod natum erit.

* L. 39. §. 1. de C. E. L. 8. §. 2. de leg. 2. L. 5. quib. mod. vſusfr. limit. L. 12. de alim. vel cibar. legat.

6 PROCVLVS (*lib 5 Epiſtolarum*)

Cui vinum heres dare damnatus eſt, quod in amphoris et cadis diffuſum eſt, dari debet: etiamſi vaſorum mentio facta non eſt. † Item quamuis cum vaſis, cadis, legatum eſt: tamen id quoque, quod in doliis, legatum eſſe videtur. † Sicuti ſi ſeruos omnes cum peculio cujusque eorum legaſſet: etiam eos, quibus peculii nihil eſſet, legaſſe videretur.

7. JAVOLENVS (*lib. 2. ex Poſterioribus Labeonis.*)

Quidam heredem damnauerat dare vxori ſuae vinum, oleum, frumentum, acetum, mella, ſalſamenta. Trebatius ajebat, ex ſingulis rebus non amplius deberi, quam quantum heres mulieri dare voluiſſet: quoniam non adjectum eſſet, quantum ex quaque re daretur. Ofilius, Cascellius, Tvbero omne, quantum paterfamilias reliquiſſet, legatum putant. Labeo id probat: idque verum eſt.

§. 1. Lucio Titio tritici modios centum, qui ſinguli pondo centum pendeant, heres dato. Ofilius, nihil legatum eſſe: quod et Labeo probat: quoniam ejusmodi triticum in rerum natura non eſſet. Quod verum puto.

8. POMPONIVS (*lib. 6. Epiſtolarum.*)

Si heres damnatus ſit dare vinum, quod in doliis eſſet, et per legatarium ſtetit, quo minus accipiat: periculoſe heredem facturum, ſi id vinum effundet. Sed legatarium petentem vinum ab herede, doli mali exceptione placuit ſummoueri, ſi non praeſtet id, quod propter moram ejus damnum paſſus ſit heres.

9. VLPIANVS (*lib. 23. ad Sabinum*)

Si quis vinum * legauerit, omne continetur, quod ex vinea natum vinum permanſit. † Sed ſi mulſum ſit factum, vini appellatione non continebitur proprie: niſi forte paterfamilias etiam de hoc ſenſit. † Certe zythum, quod in quibusdam prouinciis ex tritico, vel (ex) hordeo, vel [ex] pane conficitur, non continebitur. † Simili modo nec camum, nec cereuiſia continebitur, nec hydromeli. Quid conditum? nec hoc puto, niſi alia mens teſtantis fuit. Oenomeli plane, id eſt, dulciſſimum vinum, continebitur. † Et paſſum, niſi contraria ſit mens, continebitur. Defrutum non continebitur, quod potius conditurae loco fuit. † Acinaticium plane vino continebitur. † Cydoneum et ſi quae alia ſunt, quae non ex vinea fiunt, vini appellatione non continebuntur. † Item acetum vini appellatione non continebitur. † Haec omnia ita demum vini nomine non continentur, ſi modo vini numero à teſtatore non ſunt habita: alioquin Sabinvs ſcribit, omnia vini appellatione contineri, quae vini numero paterfamilias habuit. Igitur et acetum, quod vini numero paterfamilias habuit, et zythum, et camum, et caetera, quae pro hominum affectione atque vſu vini numero habebuntur. Quod ſi totum vinum, quod paterfamilias habuit, coacuit, non extinguitur legatum.

* L. 16. h. t. L. 18. §. 3. de inſtruct. v. inſtrum. legat.

§. 1. Si acetum quis legauerit: non continebitur legato acetum, quod vini numero teſtator habuit: embamma autem continebitur. Quia aceti numero fuit.

§. 2. Item ſi quis vinum, quod habuit, legauit, deinde [hoc] coacuit: licet poſtea in aceti locum translatum ſit à patrefamilias, vino legato continebitur: quia id, quod teſtamenti facti tempore vinum fuit, demonſtratum eſt. Et eſt hoc verum, niſi voluntas aduerſetur.

§. 3. Vino autem paterno legato, id demum legatum videtur, quod teſtator vini numero habuit, non quod pater. † Item ſi peculiare vinum legatum ſit, id continebitur, quod ſerui habuerunt. Cur tam diuerſe? Quod paternum vinum jam coepit vſus ipſius teſtatoris eſſe: at peculiare in vſu ſeruorum remanſit. §. 4. Item ſi vinum vetus ſit legatum.

10. HERMOGENIANVS [*lib 2. Juris Epitomatorum.*]

Ex vſu teſtatoris legatum aeſtimabitur: id eſt, quot annorum vino pro vetere vtebatur: Quod ſi non appareat,

11. VLPIANVS [*lib. 23. ad Sabinum.*]

Vetus [accipiatur,] quod non eſt nouum; id eſt, et anni prioris vinum appellatione veteris continebitur:

12. PAVLVS [*lib 4. ad Sabinum.*]

Nam aliter obſeruantibus, quis finis, aut quod initium veteris vini ſumeretur?

13. VLPIANVS [*lib 23. ad Sabinum.*]

Ex eo vino, quod in illo fundo naſcetur, heres meus amphoras decem quotannis in annos ſingulos dato: quo anno natum non fuiſſet: ex ſuperiore anno ejus fundi eum numerum

Digitized by Google

merum amphorarum heredem daturum, SABINVS exiſtimat: quae ſententia, ſi voluntas non aduerſetur, mihi quoque placet.

14. POMPONIVS (*lib. 6. ad Sabinum.*)

Vino legato, ea demum vaſa ſequuntur, quae ita diffuſa ſunt, vt non ad perpetuum vſum [vaſa] reſeruarentur: veluti amphorae et cadi.

15. PROCVLVS (*lib. 2. Epiſtolarum.*)

Vinum cum vaſis legauit, negat TREBATIVS, quod in doliis ſit, deberi: et ſenſum teſtatoris alium putat eſſe; verborum alium: caeterum dolia in vaſis vinariis non eſſent. Ego, etſi dolia in vaſis vinariis non ſunt, tamen non concederem TREBATIO, vinum, quod in doliis eſſet, id eſt, quod in vaſis non eſſet, non eſſe legatum. † Illud verum eſſe puto, cui vinum cum vaſis legatum erit, ei amphoras, cados, in quibus vina diffuſa ſeruamus, legatos eſſe: vinum enim in amphoras et cados hac mente diffundimus, vt in his ſit, donec vſus cauſa probetur; et ſcilicet id vendimus cum his amphoris et cadis; in dolia autem alia mente conjicimus, ſcilicet vt ex his poſtea vel in amphoras et cados diffundamus, vel ſine ipſis doliis veneat.

16 *Idem (lib 3. ex Poſterioribus Labeonis.)*

Qui vinum Surrentinum in vrnalibus habebat diffuſum, is tibi vinum legauerat in amphoris: omne illud quoque vinum, quod in vrnalibus fuiſſet, legatum eſſe LABEO et TREBATIVS reſponderunt.

§. 1. Cui dulcia legata eſſent, ſi nihil aliud teſtamento ſignificetur: omnia haec eſſe legata, mulſum, paſſum, defrutum, et ſimiles potiones; item vuas, ficos, palmas, caricas.

§. 2. Quod ſi ita eſſet legatum: Vinum amphorarium, aminaeum, graecum, et dulcia omnia: nihil inter dulcia, niſi quod potionis fuiſſet, legatum putat LABEO ex collatione vini amphorarii. Quod non improbo.

p) De SERVITVTE LEGATA.

(Dig. 33. T. 3.)

1. JVLIANVS (*lib. 1. ex Minicio.*)

Qui duas tabernas conjunctas habebat, eas ſingulas duobus legauit. Quaeſitum eſt, ſi quid ex ſuperiore taberna in inferiorem inaedificatum eſſet: num inferior oneri ferendo in ſuperioris tabernae loco contineretur? Reſpondit, ſeruitutem impoſitam videri. JVLIANVS notat: videamus, ne hoc ita verum ſit, ſi aut nominatim haec ſeruitus impoſita eſt, aut ita legatum datum eſt, tabernam meam, vti nunc eſt, do lego.

2. MARCELLVS (*lib. 13. Digeſtorum*)

Fundum communem habentibus legari poteſt via; cum et communia ſeruus recte viam ſtipulatur: et cum duo ei, qui ipſe viam ſtipulatus fuerit, heredes exſtiterint, non corrumpitur ſtipulatio.

3. *Idem* [*lib. 29. Digeſtorum.*]

Si fundum Maeuio, et ad eum viam per alium fundum, et eundem fundum ſine via Titio legaſſet; ſi vterque fundum vindicaſſet, ſine via legato fundum ceſſurum: quia neque adquiri per partem ſeruitus poſſit. Et ſi prius Maeuius fundum vindicaret, altero deliberante, poſſe dubitari, an, ſi poſtea Titius omiſiſſet, viae legatum ſaluum eſſet? Et hoc magis videbatur. Quamquam ſi ſub conditione quis fundum legaſſet, viam pure; aut pro parte fundum pure, pro parte ſub conditione, et viam ſine conditione: ſi, pendente ea, legati dies ceſſiſſet, interiturum fore viae legatum. Vt reſponſum eſt, cum alteri ex vicinis, qui fundum communem habebant, viam ſub conditione, alteri pure legaſſet, pendente conditione deceſſiſſet: quia alterius legatarii perſona impedimento eſſet, quo minus ſolidus fundus cum via vindicaretur.

4. JAVOLENVS (*lib. 9. Epiſtolarum.*)

Si is, qui duas aedes habebat, vnas mihi, alteras tibi legauit: et medius paries, qui vtrasque aedes diſtinguat, intervenit: eo jure eum communem nobis eſſe exiſtimo, quo ſi paries tantum duobus nobis communiter eſſet legatus. Ideoque neque me, neque te agere poſſe, jus non eſſe alteri ita immiſſas habere: nam quod communiter ſocius habet, et in jure eum habere conſtitit, itaque de ea re arbiter communi diuidundo ſumendus eſt.

5. PAPINIANVS (*lib. 16. Quaeſtionum*).

Etſi maxime teſtamenti factio cum ſeruis alienis ex perſona dominorum eſt: ea tamen, quae ſeruis relinquuntur, ita valent, ſi liberis relicta poſſent valere. Sic ad fundum domini via ſeruo fruſtra legatur.

6. *Idem* [*lib. 7. Reſponſorum.*]

Pater filiae domum legauit, eique per domus hereditarias jus transeundi praeſtari voluit: ſi filia domum ſuam habitet, viro quoque jus transeundi praeſtabitur: alioquin filiae praeſtari non videbitur. Quod ſi quis non vſum transeundi perſonae datum, ſed legatum ſeruitutis eſſe plenum intelligat: tantundem juris ad heredem quoque transmittetur. Quod hic nequaquam admittendum eſt: ne quod affectu filiae datum eſt, hoc et ad exteros ejus heredes tranſire videatur.

7. PAVLVS (*lib. 21. Quaeſtionum.*)

Cum à pluribus heredibus inſtituta via legata eſt, quia partem non recipit, ſinguli heredes in ſolidum conueniuntur: quia et vno ex heredibus adeunte vindicari poteſt.

(De Vſu, et Vſufructu, [et Reditu,] et habitatione, et operis per legatum vel fideicommiſſum datis.
vid. ſupr. p. 412.)

ad §. 23.

q) De OPTIONE vel ELECTIONE LEGATA.

(Dig. 33. T. 5.)

1. VLPIANVS (*lib. 2. ad Sabinum.*)

Diuus PIVS Caecilio Proculo reſcripſit, eum, cui ſeruorum legata ſit electio, tres poſſe eligere.

2. *Idem (lib. 20. ad Sabinum.)*

Quoties ſerui electio vel optio * datur, legatarius optabit, quem velit.

* L. 4. 8. pr. h. t. L. 5. pr. de legat. 1.

§. 1. Sed et homine generaliter legato, arbitrium eligendi *, quem acciperet, ad legatarium pertinet.

* L. 108. §. 2. de legat. 1. L. 9. §. 1. de dol. mal.

§. 2. Data igitur optione, ſi quis optauerit alienum ſeruum, vel hominem liberum: videndum eſt, an conſumpſerit optionem? et puto non conſumi.

§. 3. Eum,

Digitized by Google

§. 3. Eum, cui centum amphorarum electio data ſit, acetum eligentem non conſumere optionem, ſi id acetum elegerit, quod vini numero paterfamilias non habuit.

3 *Idem (lib. 23. ad Sabinum.)*

Scilicet ſi ante exhibitionem, hoc eſt, ante deguſtationem acetum elegerit.

4. PAVLVS *(lib. 3. ad Sabinum.)*

Scyphi electione data, ſi non omnibus ſcyphis exhibitis legatarius elegiſſet, integram ei optionem manere placet: niſi ex his duntaxat eligere voluiſſet, eum ſciret et alios eſſe.

5. AFRICANVS *[lib 5. Quaeſtionum]*

Nec ſolum ſi fraude heredis: ſed etiam ſi alia qualibet cauſa id euenerit.

6 POMPONIVS *(lib. 6 ad Sabinum)*

Mancipiorum electio legata eſt: ne venditio quandoque eligente legatario interpellatur, decernere debet Praetor, niſi intra tempus ab ipſo praefinitum elegiſſet, actionem legatorum ei non competere. † Quid ergo, ſi die praeterito, ſed antequam venderet heres, vindicare legatarius vellit? quia non eſt damnum ſubiturus heres, propter quod decernere Praetor id ſolet. Et quid ſi die praeterito, quem finierit Praetor, heres aliquos ex ſeruis, vel omnes manumiſerit? nonne Praetor eorum tuebitur libertatem? ergo toties actio deneganda non eſt, ſi omnia in integro ſint. † Idem eſt, et ſi pignori aliquos ex his ſeruis heres dederit poſt diem, vel vendiderit.

7. PAVLVS *(lib. 10 Quaeſtionum.)*

Imo et ſi quosdam ſeruos diſtraxit, quosdam retinuit: non eſt audiendus legatarius, ſi velit optare ex retentis ab herede, cum jam diſpoſuerit familiam heres.

8. POMPONIVS *(lib. 6. ad Sabinum.)*

Si tibi electio ſerui, et mihi reliqui legati ſunt, decernendum eſt à Praetore, niſi intra certum tempus optaueris, petitionem tibi non datu iri.

§. 1. Si ex quatuor viriolis duae, quas elegiſſem, mihi legatae ſint: ſiue duae ſolae relictae ſint, ſiue ab initio duae ſolae fuerint, valet legatum.

§. 2. Vnius hominis mihi et tibi optio data eſt: cum ego optaſſem, ſi non mutaſſem voluntatem, deinde tu eundem optaueris; vtriusque noſtrum ſeruum futurum. Quod ſi ante deceſſiſſem, vel furioſus factus eſſem, non futurum communem: quia † non videor conſentire, qui ſentire non poſſim; humanius autem erit, vt et in hoc caſu, quaſi ſemel electione facta, ſiat communis.

§. 3. Si rerum depoſitarum electio mihi relicta ſit: et ad exhibendum cum eo, apud quem depoſitae ſint, agere poteſt; et cum herede agere, vt is depoſiti agendo, facultatem mihi eligendi praeſtet.

9 JVLIANVS *(lib. 32. Digeſtorum.)*

Cum ita legatur: Titio Stichum do lego, ſi Pamphilum non elegerit: ſimile eſt, atque ſi ita legatum fuiſſet: Titio Stichum aut Pamphilum, vtrum eorum volet, do lego.

§. 1. Quaeſitum eſt ſi Stichus ſub conditione liber eſſe juſſus ſit, et mihi optio ſerui data eſſet, vel ſeruus generaliter legatus eſſet: quid juris eſſet? Dixi, commodius conſtitui, eum, qui ſub conditione libertatem Sticho det, et optionem ſeruorum, non cogitare de Sticho: ſicuti conſtat non cogitare eum de eo, cui praeſentem libertatem dederit. Secundum quod, ſi Stichum optauero vel elegero, nihil agam; et ex caeteris nihilominus optabo.

§. 2. In eodem caſu quaeſitum eſt, ſi optione ſeruorum data, antequam optarem, conditio ſtatutae libertatis defeciſſet *: an Stichum optare poſſim? Puto Mucianae ſententiae adſentiendum: qua placet, ipſa libertate legatum perimi, non datione ſtatutae libertatis. Quare ſiue viuo teſtatore, ſiue poſt mortem ejus, [et] ante aditam hereditatem conditio ſtatutae libertatis defecerit, legatum erit vtile: nam ſicut pura libertas, ita ſtatuta libertas aditae hereditatis tempore vires accipit. Ideo (que) Stichum optare poſſum.

* L. 16. h. t. L. 10. de legat. 1. L. 14. quand. dies legat.

10. *Idem [lib. 36. Digeſtorum.]*

Si Pamphilo ſeruo Lucii Titii ſeruus generaliter legatus ſit, deinde dominus Pamphili, poſtquam dies legati ceſſerit, eum manumiſiſſet: ſiquidem Titius ſeruum vindicauerit, extinguitur Pamphili legatum; quia non eſſet in hereditate, qui poſſit optari: ſi vero Titius legatum à ſe repudiaſſet, Pamphilum optare poſſe legatum conſtat. Licet enim manumiſſione Pamphili duae perſonae conſtituerentur, Titii et Pamphili, vnius tamen rei legatum inter eas vertitur: et, Titio vindicante, optio extinguitur; repudiante, Pamphilus optare poteſt.

11. *Idem [lib. 36. Digeſtorum.]*

Si Eros Sejo legatus ſit, et Eroti fundus, deinde optio ſerui Maeuio data fuerit, isque Erotem optauerit: fundus ad ſolum Sejum pertinebit: quoniam aditae hereditatis tempore is ſolus erit, ad quem poſſet legatum pertinere. Nam et cum ſeruo communi alter ex ſociis legat, idcirco ad ſolum ſocium totum legatum pertinet: quoniam die legati cedente ſolus eſt, qui per eum ſeruum poſſit adquirere.

12. *Idem (lib. 1. ex Minicio.)*

Seruo generaliter legato, verius eſt, omnes heredes, ſi eis electio data eſt, eundem dare debere: ſi non conſentiant heredes, ex teſtamento eos teneri.

13. PAVLVS *(lib. 8. ad Plautium.)*

Si optio ſerui data mihi fuerit, et Sticho aliquid teſtator ſine libertate legaſſet: tunc ſequens legatum conſiſtit, cum tota familia ad vnum, id eſt, Stichum, reciderit: vt quaſi pure legato, vtiliter ſit legatum. Nec aduerſatur Catoniana, ſi voluntarius heres inſtitutus ſit: quia poteſt ante aditam hereditatem; etiamſi ſtatim deceſſerit, familia minui. Quod ſi neceſſarius heres inſtitutus ſit, ſequens legatum propter Catonianam inutile eſt.

§. 1. POMPONIVS ſcribit, emptore hereditatis poſtulante, vt is, cui ſerui optio legata ſit, optet: videndum eſſe, an Praetor, vt id faciat, cogere debeat legatarium; quemadmodum ſi heres inſtitutus id poſtularet: quia poteſt per heredem id emptor conſequi, et quare non poſſit, non video.

14. JAVOLENVS *(lib. 2. ex Caſſio.)*

Si, cum optio ſerui ex vniuerſa familia legata eſſet, heres aliquem, prius quam optaretur, manumiſit: ad libertatem eum interim non perducit: ſeruum tamen, quem ita manumiſerit, amittit: quia is aut electus, legato cedit; aut relictus, tunc liber oſtenditur.

15. *Idem (lib. 2. Epiſtolarum.)*

Seruo ſine libertate legaui, deinde optionem ſeruorum Maeuio dedi: is eundem ſeruum optauit. Quaero, an id quoque, quod legatum eſt, ei deberetur? Reſpondit: non puto legatum hujus ſerui nomine ad dominum pertinere.

16. TE-

Digitized by Google

16 TERENTIVS CLEMENS (*lib.* 15. *ad Legem Juliam et Papiam*

Optione legata placet, non poſſe ante aditam hereditatem optari, et nihil agi, ſi optaretur.

17. *Idem* (*lib.* 17. *ad Legem Juliam et Papiam.*)

Cum optio duorum ſeruorum Titio data ſit, reliqui Maeuio legati ſint: ceſſante primo in electione, † reliquorum appellatione omnes ad Maeuium pertinent.

18. SCAEVOLA [*lib.* 13 *Quaeſtionum.*]

Homine legato, Neratius ait, nihil agi repudiato Pamphilo: itaque eum ipſum eligi poſſe.

19. PAVLVS [*lib.* 3. *Sententiarum*]

Illud, aut illud, vtrum elegerit legatarius: nullo à legatario electo, decedente eo poſt diem legati cedentem, ad heredem tranſmitti placuit.

20. LABEO (*lib.* 2. *Poſteriorum à Jauoleno Epitomatorum*)

Apud Aufidium lib. 1. reſcriptum eſt: cum ita legatum eſt, veſtimenta, quae volet, triclinaria ſumito, ſibique habeto; ſi is dixiſſet, quae vellet, deinde, antequam ea ſumeret, alia ſe velle dixiſſet: mutare voluntatem eum non poſſe, vt alia ſumeret: quia omne jus legati prima teſtatione, qua ſumere ſe dixiſſet, conſumpſit; quoniam res continuo ejus ſit, ſimul ac ſi dixerit eam ſumere*.

* L. 5. pr. L. 33. ſ. de legat. I. L. 11. §. 1. ſ. de leg. 2.

21. SCAEVOLA (*lib.* 22 *Digeſtorum*)

Filium et vxorem heredes ſcripſit: filiam exheredauit, et ei legatum dedit, cum in familia nuberet, centum, (et cum in familia nupſerit,) his verbis: Inſuper arbitratu Semproniae matris ejus mancipia decem, quae conſeſtim poſt aditam hereditatem meam à Sempronia vxore mea eligi volo. Quae mancipia cum in familiam nupſerit, dari volo: et ſi, antequam nupſerit, aliquod ex mancipiis deceſſerit, tunc in locum ejus arbitratu Semproniae matris ejus dari volo, dum ad eam plenus numerus perueniat: quod ſi Sempronia mater ejus non elegerit, tunc ipſa ſibi quae volet, eligat. Quaeſitum eſt, cum mater elegerit, an ea, quae ex his mancipiis ante nuptias adgnata ſunt, ad puellam ſupra numerum decem mancipiorum pertineant? Reſpondit, cum mancipiorum legatum in tempus nuptiarum teſtator tranſtulit: id, quod medio tempore ancillae enixae ſunt, ad filiam non pertinere. † Idem quaeſit, ante nuptias, eorundem mancipiorum fructus et vſus an ad Semproniam matrem pertineant? Reſpondit, nihil proponi, cur ad matrem pro ſolido pertineant.

22. *Idem* (*lib* 17. *Digeſtorum.*)

Maritus vxori ſuae codicillis per fideicommiſſum dedit praedia: item lances, quas elegerit, quatuor. Quaeſitum eſt, an ex his lancibus, quae mortis tempore ſint, eligere poſſit? Reſpondit, poſſe.

ad §. 36.

r) De his, quae POENAE CAVSA relinquuntur.

(Dig. 34. T. 6.)

1. AFRICANVS *libro Quaeſtionum.*

Filiofamilias vel ſeruo herede inſtituto, etiam ſi in patris domininе poenam illicite vel probroſe * datum eſt: nullius momenti legatum eſſe reſpondit: non enim id ſolum, quod in heredis, ſed omne, quod in cujusque lucrum aliquod ex vltima voluntate ſentieotis (talem) poenam in teſtamanto ſcriptum ſit, nullius momenti habendum.

* Emblem. Trib.

2. MARCIANVS *lib.* 6. *Inſtitutionum.*

Poenam à conditione voluntas teſtatoris ſeparat: et (an) poena, an conditio, an tranſlatio ſit, ex voluntate defuncti apparet *. Idque Diui SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt.

* L. 1. de penu legat. L. 1. §. 8. ad L. Falc. L. 19. quand. dies legat.

De Verborum Significatione.

28. *§.* 1. PAVLVS *lib.* 21. *ad Edictum.*

Oratio, quae neque *conjunctionem*, neque *disjunctionem* habet, ex mente pronunciantis, vel disjuncta, vel conjuncta accipitur.

29. *Idem lib.* 66 *ad Edictum.*

Conjunctionem enim nonnunquam *pro disjunctione* accipi, Labeo ait: vt in illa ſtipulatione, *Mihi heredique meo, te heredemque tuum.*

53. *Idem lib.* 59. *ad Edictum.*

Saepe ita comparatum eſt, vt *conjuncta pro disjunctis* accipiantur, et disjuncta pro conjunctis, interdum ſoluta pro ſeparatis. Nam cum dicitur apud Veteres, *Agnatorum gentiliumque*, pro ſeparatione accipitur. At cum dicitur, *Super pecunia tutelaue ſua*, tutor ſeparatim ſine pecunia dari non poteſt. † Et cum dicimus, *Quod dedi aut donaui*, vtraque continemus. † Cum vero dicimus, *Quod eum dare facere oportet*, quoduis eorum ſufficit probare. † Cum vero dicit Praetor, *Si donum, munus, operas redemerit:* ſi omnia impoſita ſunt, certum eſt, omnia redimenda eſſe.

§ 1. *Ex re* ergo pro *conjunctis* habentur: ſi quaedam impoſita ſunt, caetera non deſiderabuntur.

§. 2. Item dubitatum, illa (verba) *Ope, conſilio*, quemadmodum accipienda ſunt, ſententiae conjungentium, aut ſeparantium? Sed verius eſt, quod et Labeo ait, ſeparatim accipienda: quia *aliud factum eſt* ejus, *qui ope, aliud* ejus, *qui conſilio furtum* facit: ſic enim alii condici poteſt, alii non poteſt: (et) ſane poſt Veterum auctoritatem eo peruentum eſt, vt nemo ope videatur feciſſe, niſi et conſilium malignum habuerit: nec conſilium habuiſſe noceat, niſi et factum ſecutum fuerit.

124. PROCVLVS *lib.* 2. *Epiſtolarum.*

Haec verba, *Ille aut ille*, non ſolum *disjunctiuae*, ſed etiam *ſubdisjunctiuae* orationis ſunt. † Disjunctiuum eſt, veluti cum dicimus, *Aut dies, aut nox eſt* quorum poſito altero, neceſſe eſt, tolli alterum: item ſublato altero, poni alterum: ita ſimili figuratione verbum poteſt eſſe ſubdisjunctiuum. † Subdisjunctiui autem genera ſunt duo. Vnum, cum ex propoſitis finibus ita non poteſt vter-

vterque eſſe, vt poſſit neuter eſſe: veluti cum dicimus, *Aut ſedet, aut ambulat:* nam vt nemo poteſt vtrumque ſimul facere: ita aliquis poteſt neutrum, veluti is, qui accumbit. † Alterius generis eſt, cum ex propoſitis finibus ita non poteſt neuter eſſe, vt poſſit vtrumque eſſe, veluti cum dicimus, *Omne animal aut facit, aut patitur: nullum* eſt enim, quod nec faciat, nec patiatur: at *poteſt ſimul et facere, et pati.*

142. PAVLVS *lib. 6. ad Legem Juliam et Papiam.*

Triplici modo *conjunctio* intelligitur: aut enim *re* per ſe conjunctio contingit, aut re et verbis, aut *verbis tantum.* † Nec dubium eſt, quin conjuncti ſint, quos et nominum, et rei complexus jungit: veluti Titius et Maeuius ex parte dimidia haeredes ſunto: vel (ita) Titius Maeuiusque haeredes ſunto: vel, Titius cum Maeuio ex parte dimidia haeredes ſunto. † Videamus autem, ne, etiam ſi hos articulos detrahas, *et*, *que*, *cum*, interdum tamen conjunctos accipi oporteat: veluti Lucius Titius, Publius Maeuius ex parte dimidia haeredes ſunto: vel ita, Publius Maeuius, Lucius Titius haeredes ſunto: Sempronius ex parte dimidia haeres eſto: vt Titius et Maeuius veniant in partem dimidiam, et re et verbis conjuncti videantur. Lucius Titius ex parte dimidia haeres eſto. Sejus ex parte, qua Lucium Titium heredem inſtitui, haeres eſto. Sempronius ex parte dimidia haeres eſto. Jvlianvs, dubitari poſſe ait, tres ſemiſſes facti ſint, an Titius in eundem ſemiſſem cum Cajo Sejo inſtitutus ſit: ſed eo quod Sempronius quoque ex parte dimidia ſcriptus eſt, veriſimilius eſſe, in eundem ſemiſſem duos coactos, et conjunctim haeredes ſcriptos eſſe.

159. VLPIANVS *lib. 1. ad Sabinum.*

Etiam *aureos nummos aes* dicimus.

88. CELSVS *lib. 18. Digeſtorum.*

Tantum quisque *pecuniae relinquit, quantum ex bonis ejus refici poteſt:* ſic dicimus, centies aureorum habere, qui tantum in praediis, caeterisque ſimilibus rebus habeat. Non idem eſt in fundo *alieno legato*, quanquam is haereditaria pecunia parari poteſt: neque quisquam eum, qui pecuniam numeratam habet, habere dicit, quidquid ex ea parari poteſt.

74. PAVLVS *lib. 2. ad Edictum Aedilium Curulium.*

Signatorius annulus ornamenti appellatione non continetur.

160. VLPIANVS *lib. 2. ad Sabinum.*

Caeterorum et reliquorum appellatione etiam *omnes continentur*, vt Marcellvs dixit, circa eum, cui *optio ſerui legata* eſt, caeteri Sempronio: nam tentat, ſi non optet, omnes ad Sempronium pertinere.

77. PAVLVS *lib. 49. ad Edictum.*

Frugem pro reditu appellari, non ſolum (quod) frumentis, aut leguminibus: verum et (quod) ex vino, ſilvis caeduis, credifodinis, lapidicinis capitur. † Jvlianvs ſcribit, *fruges* omnes eſſe, quibus homo veſcatur, falſum eſſe: non enim carnem, aut aues feraſue, aut poma fruges dici. *Frumentum* autem id eſſe, quod ariſta ſe teneat, recte Gallum definiſſe: lupinum vero et fabam fruges potius dici: quia non ariſta, ſed ſiliqua continentur: quae Servivs apud Alfenum in frumento contineri putat.

158. CELSVS *lib. 25 Digeſtorum.*

In vſu Juris frequenter vti nos, Cascellivs ait, *ſingulari* appellatione, cum *plura generis ejusdem ſignificare vellemus:* nam et multum hominem veniſſe Romam, et piſcem vilem eſſe, dicimus. Item in *ſtipulando* ſatis habemus de haerede cauere, *Si ea res ſecundum me haeredemue meum judicata erit:* et rurſus, *Quod ob eam rem te haeredemue tuum:* nempe aeque, ſi plures haeredes ſint, continentur ſtipulatione.

99. §. 2. VLPIANVS *lib. 3. de Officio Conſulis.*

Inſtrumentorum appellatione, quae comprehendantur, perquam difficile erit ſeparare: quae enim proprie ſint *inſtrumenta, propter quae dilatio danda* ſit, inde dignoſcemus, ſi in praeſentiam perſonae, quae inſtruere poſſit, dilatio petatur: puta qui actum geſſit, licet in ſeruitute, vel qui actor fuit conſtitutus; putem videri inſtrumentorum cauſa peti dilationem.

80. PAVLVS *lib 9. ad Plautium.*

In generali repetitione *legatorum* etiam datae libertates continentur ex mente Legis duodecim tabularum.

91. *Idem lib 2. Fideicommiſſorum.*

Meorum et *tuorum appellatione actiones* quoque contineri dicendum eſt.

169. *Idem lib. 5. ad Sabinum.*

Non tantum in traditionibus, ſed et in emtionibus, et ſtipulationibus, et teſtamentis adjectio haec, vti *optimus maximusque* eſt, hoc ſignificat, vt *liberum praeſtetur* praedium, *non* vt etiam *ſeruitutes* ei debeantur.

163. pr. *Idem lib. 2. ad Sabinum.*

Illa verba, *optimus maximusque*, vel in eum cadere poſſunt, *qui ſolus* eſt, ſic et circa Edictum Praetoris ſupremae tabulae habentur, et ſolae.

171. POMPONIVS *lib. 16. ad Sabinum.*

Perueniſſe ad te recte dicitur, quod per te ad alium peruenerit, vt in hereditate, à liberto per patronum filiumfamilias *patri* ejus adoptiuo *adquiſita*, reſponſum eſt.

164. VLPIANVS *lib. 15. ad Sabinum.*

Nomen *filiarum et in poſthumam* cadere, quaeſtionis non eſt: quamuis poſthumae non cadere in eam, quae jam in rebus humanis ſit, certum ſit.

§. 1. *Partitionis* nomen non ſemper dimidium ſignificat: ſed prout eſt adjectum: poteſt enim juberi aliquis, et maximam partiri poſſe, et viceſimam, et tertiam, et prout libuerit: ſed ſi non fuerit portio adjecta, dimidia pars debetur. §. 2. *Habere*, ſicut peruenire, cum effectu accipiendum eſt.

94. CELSVS *lib. 20. Digeſtorum.*

Verbum *reddendi* quanquam ſignificatum habet *retro dandi*, recipit tamen et per ſe dandi ſignificationem.

95. MARCELLVS *lib.* 14. *Digeſtorum.*

Poteſt *Reliquorum* appellatio et *vniuerſos* ſignificare.

45. VLPIANVS *lib.* 58. *ad Edictum.*

In *ſtratum omne veſtimentum contineri*, quod injiciatur, LABEO ait: neque enim dubium eſt, quin *ſtragula veſtis* ſit omne pallium περίστρωμα. In victum ergo veſtem accipiemus, non ſtragulam: in ſtratum, omnem ſtragulam veſtem.

127. CALLISTRATVS *lib.* 4. *de Cognitionibus.*

Veſtis appellatione, tam virilis, quam muliebris, et ſcenica, etiam ſi tragica aut citharoedica ſit, continetur.

44. CAJVS *lib.* 12. *ad Edictum Prouinciale.*

Et caetera, quibus *tuendi, curandiue corporis noſtri gratia* vtimur, ea appellatione ſignificantur.

206. JVLIANVS *lib.* 6. *ex Minicio.*

Vinaria vaſa proprie vaſa torcularia eſſe placet: *dolia* autem et ſerias tamdiu in ea cauſa eſſe, quamdiu vinum haberent: cum ſine vino eſſe deſinerent, in eo numero non eſſe: quoniam ad alium vſum transferri poſſent: veluti ſi frumentum in his addatur: eandem cauſam *amphorarum* eſſe, vt cum vinum habeant, tum in vaſis vinariis; cum inanes ſint, tum extra numerum vinariorum ſint: quia aliud in his addi poſſit.

234. §. 2. CAJVS *lib.* 2. *ad Legem 12. Tab.*

Verbum *viuere* quidam putant ad *cibum* pertinere: ſed OFILIVS ad Atticum ait: his verbis, et *veſtimenta* et *ſtramenta* contineri: ſine his enim viuere neminem poſſe.

REGVLAE JVRIS.

110. §. 3. PAVLVS *lib.* 6. *ad Edictum.*

Vbi verba *Conjuncta* non ſunt, ſufficit alterutrum eſſe factum.

80. PAPINIANVS *lib.* 33. *Quaeſtionum.*

In toto jure *generi per ſpeciem derogatur*, et illud potiſſimum habetur, quod ad ſpeciem directum eſt.

147. CAJVS *lib.* 24. *ad Edictum Prou.*

Semper *ſpecialia generalibus* inſunt.

AD TIT. XXI.

DE ADIMENDIS, VEL TRANSFERENDIS LEGATIS, VEL FIDEICOMMISSIS.

(Dig. 34. T. 4.)

1. PAVLVS (*lib.* 3. *ad Sabinum.*)

Qui actu legato iter adimat, nihil adimit: quia nunquam actus ſine itinere eſſe poteſt.

2. POMPONIVS *lib.* 5. *ad Sabinum.*

Fundo legato adimi ita poteſt: Fundum illi praeter vſumfructum neque do, neque lego: vt vſusfructus in legato relinquatur. §. 1. Sed et fructus adimi poteſt, vt proprietas relinquatur. §. 2. Item pars fundi legati adimi poteſt.

3. VLPIANVS [*lib.* 24. *ad Sabinum.*]

Si quis ita legauerit: Titio fundum do, lego: ſi Titius deceſſerit, Sejo heres meus dare damnas eſto: recte translatum legatum videtur. Sed etſi jam mortuo eo, cui legatum erat, easdem res tranſtulerit, Sempronio debetur.

§. 1. Si quis Titio legauerit ſic: Titio dato: aut, ſi Titius ante deceſſerit, quam accipiat, Sempronio dato: ſecundum meram ſubtilitatem vtrique obligatum videri heredem, id eſt, [et] Sempronio et heredi Titii. Sed ſi quidem mora Titio ab herede facta eſt, ad heredes ejus legati exactio transmittitur, Sempronio repellendo: ſin autem nulla mora interceſſerit, tunc Sempronius legatum accipit, et non Titii heredes: ſed ſi ante diem legati cedentem deceſſerit Titius, ſoli Sempronio debetur legatum.

§. 2. Idem dicendum eſt, et fideicommiſſa hereditate pueſo data, aut, ſi ante reſtitutam deceſſiſſet, matri ejus relicta: vt ſi puer ante diem legati cedentem deceſſiſſet, matri debeatur; ſi poſtea, ad pupilli heredes fideicommiſſum tranſmittatur, vtpote re ipſa mora ſubſecuta.

§. 3. Sed et cum quis ita legaſſet: Heres meus Titio dato: ſi non dederit, Sempronio dato: ita demum Sempronio debetur, ſi dies ejus in perſona Titii non ceſſiſſet.

§. 4. Si quis ita legauerit: Heres meus Titio fundum dato; et ſi Titius eum fundum alienauerit, heres meus eundem fundum Sejo dato: oneratus eſt heres. Non enim à Titio fideicommiſſum relictum eſt, ſi alienaſſet fundum, ſed ab herede ei legatum eſt: heres igitur debebit, doli exceptione oppoſita, proſpicere ſibi cautione à Titio de fundo non alienando.

§. 5. Si quis plus, quam dedit *, ademerit, ademptio valet: veluti ſi quis viginti legauerit, et quadraginta ademerit.

* L. 17. §. 3. de recept. qui arbitr.

§. 6. Si loci vſumfructum leget teſtator, et iter adimat: non valet ademptio, ne vitiatur legatum. † Sicuti qui proprietatem fundi legat, iter adimendo, legatum non minuit.

§. 7. Si duobus Titiis ſeparatim legauerit, et vni ademerit, nec appareat * cui ademptum ſit: vtrique legatum debetur. Quemadmodum et in dando, ſi non appareat, cui datum ſit, dicemus neutri legatum.

* L. 2. de his quae pro non ſcript. nec obſt. L. 10. pr. de reb. dub.

§. 8. Si Titio fundus pure, eidemque ſub conditione legatus ſit; deinde poſtea ademptum ſit ſic, Titio fundum, quem ſub conditione legaui, heres meus ne dato: ex nulla datione debetur; niſi ſpecialiter dixerit, pure eum legatum velle accipere.

§. 9. Conditio legati an adimi poſſit, vel hereditatis, vel ſtatuliberi, videndum: Et JVLIANVS ſcribit, in ſtatulibero detra-

Digitized by Google

detractam conditionem non repraeſentare libertatem. PAPINIANVS quoque lib. 17. Quaeſtionum ſcribit generaliter, conditionem adimi non poſſe: nec enim datur (inquit) conditio, ſed adſcribitur; quod autem adſcribitur, non poteſt adimi, ſed quod datur. Sed † melius eſt, ſenſum magis, quam verba amplecti; et conditiones ſicuti adſcribi, ita et adimi poſſe.

§. 10. Cum Titio centum teſtamento legaſſet, et eidem codicillis ita legaſſet, Titio quinquaginta duntaxat, nec amplius heres meus dato: non amplius quinquaginta legatarium petiturum.

§. 11. Non ſolum autem legata, ſed et fideicommiſſa adimi poſſunt: et quidem nuda voluntate *. Vnde quaeritur, an etiam inimicitiis interpoſitis fideicommiſſum non debeatur? Et ſi quidem capitales vel grauiſſimae inimicitiae ** interceſſerint, ademptum videri, quod relictum eſt: ſin autem leuis offenſa, manet fideicommiſſum ***. Secundum haec et in legato tractamus, doli exceptione oppoſita.

* L. 18. de legat. 3. L. 12. de teſtib. add. L. 14. §. 1. h. t. L. f. §. f. C. de Codicill.

** L. 22. h. t. v. L. 4. h. t.

*** L. 4. §. 10. de dol. except.

4. *Idem* [*lib.* 33. *ad Sabinum.*]

Quod ſi iterum in amicitiam redierunt, et poenituit teſtatorem prioris offenſae: legatum vel fideicommiſſum relictum redintegratur. † Ambulatoria enim eſt voluntas defuncti vsque ad vitae ſupremum exitum.

5. CAJVS *lib.* 2. *ad Edictum Vrbicum.*

Sicut adimi legatum poteſt, ita et ad alium transferri: veluti hoc modo, quod Titio legaui, id Sejo do, lego *. Quae res in perſonam Titii tacitam ademptionem continet.

* L. 108. §. 7. de legat. 1.

6. PAVLVS [*lib* 5. *ad Legem Juliam et Papiam.*]

Translatio legati fit quatuor modis: aut enim à perſona in perſonam transfertur; aut ab eo, qui dare juſſus eſt, transfertur, vt alius det; aut cum res pro re datur, vt pro fundo decem aurei; aut quod pure datum eſt, transfertur ſub conditione.

§. 1. Sed ſi id, quod à Titio dedi, à Maeuio dem, quamuis ſoleant eſſe duo ejusdem rei debitores, tamen verius eſt, hoc caſu ademptum eſſe legatum: nam cum dico, quod Titium dare damnaui, Sejus damnas eſto dare, videor dicere *, ne Titius det. * L. 33. de legat. 1.

§. 2. Item, ſi pro fundo decem legentur, quidam putant, non eſſe ademptum prius legatum: ſed verius eſt, ademptum eſſe. † Nouiſſima enim voluntas ſeruatur.

7. VLPIANVS (*lib* 24. *ad Sabinum.*)

Quod ſi alii legetur ſub conditione, quod alii pure datum eſt: non plene receſſum videtur à primo: ſed ita demum, ſi conditio ſequentis extiterit. Caeterum, ſi hoc animo fuerit teſtator, vt omnimodo receſſum à primo putauerit, dicendum erit, à primo ademptum legatum.

8. JVLIANVS (*lib.* 32. *Digeſtorum.*)

Et ideo ſi viuo teſtatore mortuus fuerit is, in quem tranſlatum legatum fuerit: nihilo magis ad eum, à quo tranſlatum fuerit, pertinebit.

9. VLPIANVS [*lib.* 5. *Diſputationum.*]

Cum centum, quae quis pure reliquit, conditione adjecta iterum eidem legauit: ſi quidem quaſi aliam hanc ſummam eſſe voluit, et quod pure relictum eſt, ſtatim debebitur; et quod ſub conditione adſcriptum eſt, ſi conditio extiterit. † Quod ſi eandem ſummam, mutata voluntate ſub conditione reliquit: pura datio conditionalis effecta videbitur. Quare ſi in eodem teſtamento, in quo centum adſcripſerat, poſtea quinquaginta reliquerit: ſi quidem alia voluit eſſe haec quinquaginta, centum quinquaginta debebuntur: ſin vero quinquaginta tantum deberi voluit, quinquaginta tantum debebuntur. † Idem eſt, et ſi in codicillis [id] fuerit factum.

10. JVLIANVS (*lib.* 37. *Digeſtorum.*)

Si legatum pure datum Titio, adimatur ſub conditione, et pendente conditione Titius deceſſerit: quamuis conditio defecerit, ad heredem Titii legatum non pertinebit. Nam legatum cum ſub conditione adimitur: perinde eſt, ac ſi ſub contraria conditione datum fuiſſet.

§. 1. Quod ita legatum eſt: Titio decem heres meus dato: ſi Titio non dederit, eadem decem Sempronio dato: ſi moriatur Titius ante diem legati, Sempronius legatum vtiliter petet. Tranſlatum enim legatum intelligi debebit.

11. *Idem* (*lib.* 54. *Digeſtorum.*)

Qui hominem legat, et Stichum adimit, non perimit legatum, ſed extenuat:

12. VLPIANVS *lib.* 50. *ad Sabinum.*

Vt Stichum legatarius eligere non poſſit.

13. MARCIANVS (*lib.* 6. *Inſtitutionum.*)

Diui SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt, cum teſtator poſtrema ſcriptura, quaqua ratione motus, peſſimum libertum eſſe adjeciſſet: ea, quae priori ſcriptura ei relicta fuerant, adempta videri.

14. FLORENTINVS *lib.* 11. *Inſtitutionum.*

Legata inutiliter data, ademptione non confirmantur: veluti ſi domino herede inſtituto, [ſeruo] pure legatum, ſub conditione adimatur: nam † pure legatum ſi ſub conditione adimatur, ſub contraria conditione datum intelligitur; et ideo confirmatur: ademptio autem quo minus, non magis legatum debeatur, interuenit.

§. 1. Quibus ex cauſis datio legati inutilis eſt, ex iisdem cauſis etiam ademptio ineſſicax habetur: veluti ſi viam pro parte adimas: aut pro parte liberum eſſe vetes.

15. PAVLVS [*lib. ſingul. de Adſignatione libertorum.*]

Cum ſeruus legatus à teſtatore, et alienatus, rurſus redemptus ſit à teſtatore, non debetur legatario, oppoſita exceptione doli * mali: ſane ſi probet legatarius nouam voluntatem ** teſtatoris non ſummouebitur.

* L. 3. §. f. L. 16. L. 22. h. t. L. 4. §. 8. de dol. mal. except.

** L. 8. pr. de legat. 1. L. 11. §. 13. de legat. 3.

16. *Idem* (*libro ſing. de Jure Codicillorum.*)

Nihil intereſt, inducatur, quod ſcriptum eſt, an adimatur.

Digitized by Google

17. CELSVS (*lib.* 22. *Digeſtorum.*)

Nihil prohibet, priorem ſcripturam poſteriore corrigere, commutare, reſcindere *.

* L. 13. h. t, L. 16. de V. et P. S.

18. MODESTINVS [*lib.* 8. *Regularum.*]

Rem legatam ſi teſtator viuus alii donauerit, omnimodo extinguitur legatum *: nec diſtinguimus, vtrum propter neceſſitatem rei familiaris, an mera voluntate donauerit: vt, ſi neceſſitate donauerit, legatum debeatur; ſi nuda voluntate, non debeatur: haec enim diſtinctio in donantis munificentiam non cadit, cum † nemo in neceſſitatibus liberalis exiſtat.

* L. 24. §. 1. h. t.

19. *Idem* (*lib.* 11. *Reſponſorum.*)

Modestinvs reſpondit: Si adimendo legatum, quod Maeuio relictum ſit, fideicommiſſum ab eo datum defunctus reuocare noluit: heredes ex cauſa fideicommiſſi conueniri poſſe, recte probari.

20. POMPONIVS *lib.* 1. *ad Quintum Mucium.*

Licet transferam legatum in eum, cum quo nobis teſtamenti factio non eſt, ſiue in ſeruum proprium, cui ſine libertate legauero: licet eis non debeatur, nec illi tamen debebitur, cui fuerit ademptum *.

* L. 34. pr. de legat. 1.

21. LICINNIVS RVFINVS *lib.* 4. *Regularum.*

Legatum nulli alii adimi poteſt, quam cui datum eſt: quapropter ſi filio aut ſeruo alieno legatum fuerit, domino † aut patri legatum adimi non poteſt.

22. PAPINIANVS [*lib.* 6. *Reſponſorum.*]

Ex parte heres inſtitutus, etiam legatum acceperat: eum teſtator inimicitiis grauiſſimis perſecutus, cum teſtamentum aliud facere inſtituiſſet, neque perficere potuiſſet, praeteriit: Hereditariae quidem actiones ei non denegabuntur, ſed legatum ſi petat, exceptione doli mali ſubmouebitur.

23. *Idem* [*lib* 7. *Reſponſorum.*]

Pater, inter filios facultatibus diuiſis, filiam ex ratione primipili commodorum trecentos aureos accipere voluit; ac poſtea de pecunia commodorum poſſeſſionem parauit: nihilominus fratres et coheredes ſorori fideicommiſſum praeſtabunt. Non enim abſumptum videtur, quod in corpus patrimonii verſum eſt. Cum autem, inter filios diuiſo patrimonio, res indiviſas ad omnes coheredes pertinere voluiſſet: ita poſſeſſionem ea commodis comparatam diuidi placuit, vt in eam ſuperflui pretii filia portionem hereditariam accipiat: hoc enim eueniret, in bonis pecunia relicta.

24. *Idem* (*lib.* 8. *Reſponſorum.*)

Legatum ſub conditione datum, cum transfertur, ſub eadem conditione * transferri videtur, ſi non conditio priori perſonae cohaereat **: nam ſi quis vxori ſublatis liberis legauerit, repetita conditio non videbitur, quae fuit in perſona mulieris neceſſaria.

* L. 13. pr. de alim. vel cibar. legat.

** L. 95. de cond. et de monſtr.

§. 1. Pater hortos inſtructos filiae legauit; poſtea quaedam ex mancipiis hortorum vxori donauit: ſiue donationes confirmauit, ſiue non confirmauit: poſterior voluntas filiae legato potior erit. Sed etſi non valeat donatio, tamen minuiſſe filiae legatum pater intelligitur.

25. *Idem* [*lib.* 9. *Reſponſorum.*]

Alteri ex heredibus praeceptionem praedii dedit; mox alteri praeſtari aduerſus debitorem actiones ad eum finem mandauit, quo praedium fuerat comparatum: cum poſtea praedio diſtracto citra vllam offenſam ejus, qui praeceptionem acceperat, pretium in corpus patrimonii rediſſet, non eſſe praeſtandas actiones coheredi, reſpondi.

26. PAVLVS [*lib.* 9. *Quaeſtionum.*]

Si ſeruo cum libertate dato legato et alienato adimatur libertas: quamuis alieno inutiliter adimatur, tamen legatum ad emptorem non peruenturum: et merito. Conſtitit enim ademptio, quia poſſit redimi: ſicut datio, cum in eum confertur, qui teſtamenti faciendi tempore fuit teſtatoris, deinde alienato codicillis libertas datur,

§. 1. Quid ergo, ſi eum, quem liberum eſſe quis juſſerat, manumiſerat viuus, deinde codicillis libertatem ei ademerit? videamus, an perdiderit legatum vana ademptio libertatis: quod quidam putant: ſed † ſuperuacua ſcriptura non nocet legato.

27. *Idem* [*lib.* 21. *Quaeſtionum.*]

Seruus legatus eſt, et ei aliquid: ſi alienato eo adimatur, quod ei legatum eſt, valet ademptio: quia et legatum poteſt procedere, ſi redimatur.

§. 1. Seruo legato, et inter viuos manumiſſo, ſi legatum adimatur: nullius momenti ademptio eſt. Igitur legatum, quod ipſi datum eſt, capiet: nam etſi rurſus in ſeruitutem reciderit, non tamen legatum ejus reſuſcitabitur: nouus enim videtur homo eſſe.

28. VALENS [*lib.* 5. *Fideicommiſſorum*]

Si tibi certam rem legauero, et rogauero te, vt eam Titio reſtitueres: deinde eandem rem tibi fideicommiſero, nec rogauero te, vt alii eam praeſtares: quaeritur, an in tua poteſtate ſit, ex cauſa fideicommiſſi eligere, vt fideicommiſſum non praeſtes? et magis poſteriorem ſcripturam teſtamenti placuit ſpectari.

29. PAVLVS [*lib.* 3. *Sententiarum.*]

Libertus, qui in priore parte teſtamenti legatum acceperat, et ingratus poſtea eadem ſcriptura à teſtatore appellatus eſt: commutata voluntate, actionem ex teſtamento habere non poteſt.

30. SCAEVOLA (*lib.* 20. *Digeſtorum.*)

Alumnae ſuae plura legauerat: quaedam ex his abſtulit: quaedam vt praeſtarentur, ab herede ſuo petiit: in quibus viginti dari voluit his verbis: Hoc amplius do, lego, darique volo viginti auri libras: et adjecit. fideique tuae, Atti, committo, vt imprimis Semproniam ſororem tuam pro tua pietate et regere et tueri velis: et, ſi putaueris eam ad bonam vitae conſuetudinem reuerſam, ita viginti auri libras ei reddere, cum morieris: interim tamen reditus ejus, id eſt, vſuras ſemiſſes ei praeſtes: poſtea codicillis ad Maeuium legatarium easdem viginti libras auri tranſtulit, et fidei ejus commiſit in haec verba: Viginti libras auri, quas teſtamento Semproniae alumnae meae reliqui, eas dari volo Maeuio, cautionibus interpoſitis, vt ex ea ſumma eidem Sem-

Digitized by Google

Semproniae, quamdiu adulxerit, praeſtet menſtruos denarios quinque, er veſtiarii nomine denarios centenoa vicinos quinos, idque fidei veſtrae committo: certa ſum autem te, Maeui, pro tua pietate periturum ab herede tuo, vt voluntas mea in perſona alumnae meae duret. Quaeſitum eſt, ao Maeuius legatarins cogendus ſit poſt mortem ſuam viginti libras anri Semproniae reſtitnere, ſicut rogatus fuerat Attius heres? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, viginti quidem auri libras non cogendum praeſtare: ſed alia, quae ab eo alumnae relicta ſuut, deberi et à Maeuio, et ab herede ejus, donec viuit alumna.

§. 1. Titia teſtamento Sejam libertam, eandemqne collactaoeam ex parte duodecima heredem inſtituerat: Pamphilo liberto ſuo praedia per fideicommiſſum dedit: in quibus et σύγκτησιν, id eſt, latifundium praediorum, quae appellabatur circa Colonem: eidem liberto poſtea per epiſtolam alias etiam res donaoit, in quibus de Seja et Pamphilo ita eſt locuta Titia: Τοῖς κληρονόμοις μου χαίρειν· Βούλομαι βέβαια εἶναι τὰ ὑποτεταγμένα, ὅσα ἔδωκα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Παμφίλου πεποιηκέναι· ἐὰν Σεία ἡ σύντροφός μου κληρονόμος μὴ γίνηται ἐξ οὗ γέγραφα αὐτὴν μέρους, βούλομαι αὐτῇ δοθῆναι [τὴν] σύγκτησιν τὴν περὶ Κολωνόν. Id eſt, heredibus meis ſalutem. Volo firma eſſe, quae inferius ordinata ſunt, quaecunque in nomen Pamphili jam ante conſtitui. Si Seja collectanea mea heres non fiet ex parte, ex qua eam ſcripſi, volo ei dari ſynctaſin, quae eſt circa colonem. Quaeſitum eſt, cum Seja liberta, omiſſa parte heraditatis ei teſtamento adſcripta, ex codicillis fideicommiſſum, id eſt, σύγκτησιν circa Colonem eligat, an, ſi Pamphilus ex cauſa fideicommiſſi eadem praedia vindicet, doli mali exceptione ſummoneri debeat? Reſpondit, tranſlatum videri fideicommiſſum praediorum, id eſt, σύγκτησιν, quae eſt circa Colonem [in Sejam libertam.]

§. 2. Ab heredibus petierat, vt ſi in Prouincia deceſſiſſet, ſexaginta Lucio Titio darentur, vt is corpus ejus curaret in patriam reportari, et adjecerat haec verba: Cui concedi volo, ſi quid ex ea pecunia ſupererit: eadem die codicillos ad heredes ſuos ita ſcripſerat: Peto à vobis, vt ſiue in Prouincia, ſiue in via aliquid mihi humanitus acciderit, corpus meum curetis, et in Campaniam, et in monumentum filiorum meorum reportare. Quaeſitum eſt, an id, quod ſuperfuerit ex ſexaginta, à Lucio Titio tacite ademerit? Reſpondit, ademptum videri.

§. 3. Qui filias ex diſparibus portionibus teſtamento heredes inſtituerat, pene omnium bonorum ſuorum eodem teſtamento diuiſionem fecit: deinde haec verba adjecit: Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, ὁμοίως καὶ τὰ τῆς κληρονομίας βάρη ἔσται μόνων τῶν δύο μου θυγατέρων, Πρίμης καὶ Σεκούνδης, ἢ τῶν ἐξ αὐτῶν περιόντων. id eſt: Reliqua autem omnia bona exiſtentia mihi, ſimiliter et hereditaria onera, erunt ſolum duarum filiarum mearum, ſcilicet, Primae et Secundae, vel quae ex his ſubſiſtet: poſtea codicillis longe aliam diuiſionem fecit bonorum inter easdem, inter quas ex teſtamento diuiſerat: quaedam tamen nulli nominatim dedit. Quaeſitum eſt, an Prima et Secunda filiae, ex verbis teſtamenti conſequi poſſint, vt ſolae habeant ea, quae nominatim nulli relicta ſunt in diuiſione, quae nouiſſima à patre facta eſt? Reſpondit, non à tota voluntate receſſiſſe videri, ſed his tantum rebus, quas reformaſſet.

§. 4. Cum poſt apertas tabulas teſtamenti Priſcillianus vixerit: de cujus legato, portioneque hereditatis, mater epiſtola ita cauerat: Quoniam cognoui Priſcillianum filium meum in extremis eſſe, juſtiſſimum et piiſſimum duxi, portionem ejus hereditatis, quam ei teſtamento dederam, legare Mariano fratri meo, et Januario marito meo, aequis portionibus. Et ſi quid ei amplius legaueram, vt ſi quid ei humanitus contigerit, do, lego, darique eis volo: poſtea ex eadem infirmitate Priſcillianus deceſſit. Quaeſitum eſt, an legatum quoque ejus ad Januarium et Marianum ex cauſa fideicommiſſi pertineat? Reſpondit, poſſe videri, ſi deceſſiſſet ex ea infirmitate, omnimodo et legatum ad eos, de quibus quaereretur, tranſtuliſſe.

31. *Idem [lib. 14. Digeſtorum.]*

Filio ex parte herede inſtituto duos fundos cum mancipiis et inſtrumento omni legauit: idem vxori pura legata, et ſeruos Stichum et Damam legauit: ſed cum in altero ex fundis filio praelegatis cognouiſſet villicum non eſſe, Stichum miſit, et tam rei ruſticae, quam rationibus fundi praefecit. Quaeſitum eſt, Stichus vtrum ad vxorem, an ad filium pertineret? Reſpondit, cum memor erat eorum, quae teſtamento cauiſſet; Stichum his praediis, in quae tranſlatus eſt, actorem cedere: nec vxorem poſſe Stichum ex fideicommiſſi cauſa petere.

§. 1. Matri ſuae herede ex parte inſtitutae quatuor praedia legauit, et fidei ejus commiſit, vt ex his duo ſocero reſtitueret: deinde codicillis ſocero ademit fideicommiſſum. Quaeſitum eſt, an nihilominus ex praelegatione ad matrem pertinerent? Reſpondi, nihil proponi, cur ad matrem pertinerent.

§. 2. Seja teſtamento ſuo legauit auri pondo quinque: Titius accuſauit eam, quod patrem ſuum mandaſſet interficiendum: Seja poſt inſtitutam accuſationem codicillos confecit; nec ademit Titio priuigno legatum; et ante finem accuſationis deceſſit; acta cauſa, pronunciatum eſt, patrem Titii ſcelere Sejae non interceptum. Quaero, cum codicillis legatum, quod Teſtamento Titio dederat, non ademerit: an ab heredibus Sejae Titio debeatur? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, non deberi.

§. 3. Filiae, quam in poteſtate habebat, inter caetera legauit peculium: idem poſt factum teſtamentum pecuniam à debitore filiae exegit, et in ſuam rationem conuertit. Quaero, an filia eo nomine cum heredibus patris agere poſſit? Reſpondit, ſi probaret, non adimendi animo factum, agere poſſe.

32. VENULEJUS *lib.* 10 *Actionum.*

Detrahere legatis, vel adjicere, ſi nihil praeter numeratum peculium legatum ſit, promptum eſt. Cum vero res corporales interueniunt: et ſcriptura difficilior ſit, et obſcura partio. §. 1. Cum libertas adimitur, legata ſeruis relicta nihil attinet adimi.

a) De his, quae vt INDIGNIS auferuntur.

(Dig. 34. T. 9.)

1. MARCIANUS *lib.* 6. *Inſtitutionum.*

Diui *SEVERUS et ANTONINUS reſcripſerunt,* quaſi indignum carere legato ſeu fideicommiſſo libertum, quae ei teſtamento patroni relicta erant, cum patronum ſuum poſt mortem ejus quaſi illicitae mercis negotiatorem detulerat, quamuis et praemium meruit.

2. *Idem*

Digitized by Google

2. Idem lib. 11 Inſtitutionum.

Aufertur hereditas ex aſſe, et ad fiſcum pertinet, ſi emancipatus filius contra tabulas bonorum poſſeſſionem patris vt praeteritus petierit, et ex ſubſtitutione impuberis adierit hereditatem.

§. 1. Item, ſi quis contra Mandata duxerit vxarem ex ea Prouincia, in qua officium aliquod gerit: quod ei ex teſtamento vxaris adquiſitum eſt, Diui SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt, retinere eum non poſſe: tanquam ſi tutor pupillam contra Decretum ampliſſimi ordinis in domum ſuam duxiſſet. Vtroque erga caſu, et ſi ex aſſe heres inſtitutus adierit hereditatem, fiſco locus fit: nam quaſi indigno ei aufertur hereditas.

§. 2. Per contrarium autem ducta tam ab eo, qni officinm in Prouincia gerebat, qnam à tutore illicite: magis eſt, vt dicatur capere [illam] ex teſtamento; nec qnaſi indignam eſſe repellendam.

§. 3. Idem erit, ſi quis vini ignorantis bona *), vel partem bonorum alicujus cognati donauerit: nam quaſi indigne aufertur.

*) L. 29. §. f. L. 30. de donat.

3. Idem lib. 5. Regularum.

Indignum eſſe Diuus PIVS illum decreuit (vt et MARCELLVS lib. 12. Digeſtorum refert), qui manifeſtiſſime comprobatus eſt, id egiſſe, vt per negligentiam et culpam ſuam mulier, à qna heres inſtitutus erat, moreretur.

4. VLPIANVS lib. 14. ad Edictum.

Papinianvs lib. 5. Quaeſtionum ait, ſi quis vnum heredem, quaſi per falſum adſcriptum accuſauit: legatum ei non auferri à coherede relictum, quem non inquietauit.

5. PAVLVS lib. 1. de Jure Fiſci.

Poſt legatum acceptum, non tantum licebit falſum arguere teſtamentum, ſed et non jure factum contendere: inofficioſum autem dicere non permittitur *.

* §. 3. et 6. L. 7. L. 15. h. t. L. 8. §. 14. de inoff. teſtam. L. 13. §. 9. de jur. fiſc.

§. 1. Ille, qui non jure factum contendit, nec obtinuit, non repellitur ab eo, quod meruit. Ergo qui legatum ſecutus, poſtea falſum dixit, amittere debebit, quod conſecutus eſt. † De eo vero, qui legatum accepit, ſi neget jure factum eſſe teſtamentum, Diuus PIVS ita reſcripſit: Cognati Sophronis licet ab herede inſtituto acceperant legata, tamen ſi is ejus conditionis fuerit viſus, vt obtinere hereditatem non poſſit, et jure inteſtati ad eos cognatos pertinet, petere hereditatem ipſo jure poterunt. † Prohibendi autem ſint, an non: ex cujusque perſona, conditione, aetate, cognita cauſa à judice conſtituendum erit.

§. 2. Amittere id, quod teſtamento meruit, et eum placuit, qui tutor datus excuſauit * ſe à tutela. Sed ſi conſecutus fuerit, non admittitur ad excuſationem. Diuerſum puto in eo, qui legatum tantum meruit, et à matre pupilli tutor petitus, excuſare ſe maluit: hic enim nihil contra judicium defuncti fecit. † Sed hoc legatum, quod tutori denegatur, non ad fiſcum transfertur, ſed filio relinquitur, cujus vtilitates deſertae ſunt.

* L. 32. ex recte de excuſ.

§. 3. Si pater accuſauerit teſtamentum, vel dominus: denegabitur ei actio etiam ejus, quod filio ejus vel ſeruo legatum eſt, ſi ad ipſos emolumentum rei peruenturum eſt. Qnod ſi perſonam illorum ſpectes, diuerſum dicendum eſt.

§. 4. Si ſeruum ſuum rogatus ſit manumittere, qui legatum meruit, vel etiam ipſi ſeruo vtrumque datum ſit: dicendum eſt, non debere abeſſe ſeruo factum domini, ſed à fiſco redimendum, vt manumittatur: ſi tamen velit ſeruum vendere; quia non poteſt cogi, qni judicium ſpreuit defuncti.

§. 5. Si filiusfamilias falſum accuſauerit teſtamentum: videndum eſt, an denegari debeat actio patri? et puto, ſi inuito patre accuſauit, non eſſe denegandam patri actionem.

§. 6. Si is, cui rogatus ſum legatum reſtituere, falſum dixerit: reſtituere id fiſco debebo.

§. 7. Qui accuſauit falſum, heres legatario extitit, vel heredi ſcripto: nihil huic nocere dicendum eſt. §. 8. Similis eſt ei, et qui inofficium dicit.

§. 9. Aetati ejus, qui accuſauit, ignoſcitur: et maxime ſi tutor, vel curator dicere falſum, vel inofficioſum velit: et ita Imperatores SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt.

§. 10. His vero, qui teſtimonio ſuo intentionem accuſatoris adjuuauerunt, deneganda eſt actio: idque Diuus SEVERVS decreuit.

§. 11. Sunt, qui putant, (et recte) et ei denegandam, qui accuſatori adfuit, vel fidejuſſor pro eo extiterit.

§. 12. Quidam et Praeſidem indignum putant, qui teſtamentum falſum pronunciauit, ſi appellatione intercedente heres ſcriptus obtinuit.

§. 13. Adnocatum fiſci, qni intentionem delatoris exequitur, in omnibns officii neceſſitas ſatis excuſat.

§. 14. Qui principale teſtamentum arguit, et à ſecundis tabulis repellendus eſt: item à codicillis ad teſtamentum factis, licet non confirmatis. Non idem ſequendum eſt, ſi ſecundas tabulas, vel codicillos coarguit: quia non vtrumque hoc caſu improbaſſe videtur.

§. 15. An libertas ei ſeruo data, qui teſtimonio ſuo infringere voluerit teſtamentum, auferri debeat, videndum eſt. Fideicommiſſum vtique non eſt dignus conſequi: et de libertate Diuus PIVS judicauit, aſſe eu priuandum.

§. 16. Ei, qui tutor datus eſt, non prodeſt ad excuſationem, quod falſum dixit; ſed à legato remouetur.

§. 17. Qui mortis cauſa donationem accepit à teſtatore, non eſt ſimilis in hac cauſa legatario.

§. 18. Alia cauſa eſt ejus, qui propter teſtamentum à legatario, vel à ſtatulibero accipere juſſus eſt: hic enim vt indignus repellitur.

§. 19. Et Falcidiae beneficium heredi ſcripto auferri debere, Diuus PIVS et Diuus MARCVS putauerunt.

§. 20. Omnes, qui vt indigni repellentur, ſummouendi ſunt à praemio, quod ſecundum Edictum Diui TRAJANI datur his, qui ſe deferunt.

6. MARCELLVS lib. 22. Digeſtorum.

Reſcriptum eſt à Principe, † heredem rei, quam amouiſſet, qnartam non retinere. Et ideo ſi is, qui quadringenta habebat, vniuerſa quadringenta legauit, et heres centum ſubtraxiſſet: trecentorum quartam retinebit, ſeptuaginta quinque ſcilicet, et ducenta viginti quinque dabit legatariis ex centum, quae ſubripuit, legatariis quidem dabit ſeptuaginta quinqne; reliqua, id eſt, viginti quinque, ad fiſcum venient.

7 MODESTINVS lib. 6. Differentiarum.

Qui Titii teſtamentum falſum dixit, nec obtinuit, heredi ejus heres exiſtere prohibendus non eſt: quia non principaliter in Titii hereditatem ſuccedit.

8. Idem lib. 9 Regularum.

Indigno herede pronunciato, adempta hereditate, confuſas actiones reſtitui non oportet.

9. VL-

Digitized by Google

9. VLPIANVS *lib. 14. ad Leg. Jul. et Papiam.*

Si inimicitiae capitales *interuenerunt inter legatarium et teſtatorem, et veriſimile eſſe coeperit, teſtatorem noluiſſe legatum ſiue fideicommiſſum praeſtari ei, cui adſcriptum relictum eſt: magis eſt, vt legatum ab eo peti non poſſit.*

§. 1. *Sed et ſi palam et aperte teſtatori maledixerit, et infauſtas voces aduerſus eum jactauerit: idem erit dicendum.*

§. 2. *Si autem ſtatus ejus controuerſiam mouit, denegatur ejus, quod teſtamento accepit, perſecutio: ex qua ſpecie ſtatim fiſco deferetur.*

10. CAJVS *lib. 15. ad Legem Juliam et Papiam.*

In fraudem juris fidem accommodat, *qui vel id, quod relinquitur, vel aliud,* tacite promittit reſtituturum ſe perſonae *, quae legibus ex teſtamento capere prohibetur: *ſiue chirographum eo nomine dederit, ſiue nuda pollicitatione repromiſerit.*

* L. 18. pr. L. 23. h. t. L. 103. de legat. 1.

§. 1. *Si quis ei, qui capere poſſit, rogatus fuerit reſtituere, et is mortis tempore prohibetur legibus hoc capere: non dubito, quin, etſi deficit fideicommiſſum, apud eum tamen, qui rogatus eſt reſtituere, manere debet: quia nulla fraus ejus interueniſſe videtur: niſi ſi in futurum caſum fidem accommodauit, id eſt, vt, licet capere legibus prohiberi coeperit, reſtituat.*

§. 2. *Recte dictum* [*eſt*], *ſi pater filii, quem in poteſtate habebat, tacitam fidem interpoſuerit,* non debere id filio nocere: quia parendi neceſſitatem habuerit.

11. PAPINIANVS *(lib. 15. Quaeſtionum.)*

Heres, qui tacitam fidem contra leges accommodauit, in ea parte, qua fraudem adhibuit, Falcidia non vtitur: et ita Senatus cenſuit. † *Sed ſi major modus inſtitutionis, quam fraudis fuerit, quod ad Falcidiam attinet, de ſuperfluo quarta retinebitur.*

12. *Idem lib. 16. Quaeſtionum.*

Cum quidam ſcripſiſſet heredes, quos inſtituere non poterat: quamuis inſtitutio non valeret, neque ſuperius teſtamentum ruptum eſſet, heredibus tamen vt indignis, qui non habuerunt ſupremam voluntatem, abſtulit jam pridem Senatus hereditatem. Quod Diuus MARCVS *in ejus perſona judicauit, cujus nomen peracto teſtamento teſtator induxerat: cauſam enim ad Praefectos aerarii miſit. Verum ab eo ieguta relicta ſalua manſerunt. De praeceptianibus eidem datis voluntatis erit quaeſtio: et legatum ei non denegabitur, niſi hoc euidenter teſtatorem voluiſſe appareat.*

13. *Idem lib. 32. Quaeſtionum.*

Claudius Seleucus Papiniano ſuo ſalutem. Maeuius in adulterio Semproniae damnatus, eandem Semproniam non damnatam duxit vxorem, qui moriens heredem eam reliquit: quaero, an juſtum matrimonium fuerit, et an mulier ad hereditatem admittatur? *Reſpondi, neque tale matrimonium ſtare, neque hereditatis lucrum ad mulierem* [*pertinere*]: *ſed quod relictum eſt, ad fiſcum peruenire.* † *Sed etſi talis mulier virum heredem inſtituerit, et ab eo, quaſi ab indigno hereditatem auferri dicimus.*

14. *Idem lib. 33. Quaeſtionum.*

Mulierem, quae ſtupro cognita in contubernio militis fuit, etſi ſacramento miles ſolutus intra annum mortem obierit, non admitti ad teſtamentum jure militiae factum: et id, quod relictum eſt, ad fiſcum pertinere, proxime tibi reſpondi.

15. *Idem (lib. 6 Reſponſorum.)*

Heredi, qui falſos codicillos eſſe dixit, neque obtinuit, hereditas non aufertur: ſi tamen aliquid à coherede codicillis acceperit, ejus actio denegabitur. Itaque ſi bonorum inter heredes diuiſionem defunctus codicillis fecerit, partes quidem hereditarias, in quibus legatum conſiſtere non potuit, tenebit: ſed Falcidiae beneficio non vtetur, ſi tantum in amiſſis portionibus erit, quod Falcidiam aequitate compenſationis recuſaret.

16. *Idem lib. 8. Reſponſorum.*

Cum tabulis ſecundis pater impuberi filio fratris filios, coheredibus datis, ſubſtituiſſet; ac ſubſtituti fratris filii, poſt mortem pueri, matrem ejus partus ſubjecti ream poſtulaſſent, vt hereditatem patrui legitimam obtinerent: victis auferendam eſſe partem hereditatis ex cauſa ſubſtitutionis, reſpondi: quia ex teſtamento ſententiam ſecundum ſe dictam non haberent.

§. 1. *Quoniam ſtuprum in ea contrahi non placuit, quae ſe non patroni concubinam eſſe patitur: ejus, qui concubinam habuit, quod teſtamento relictum eſt, actio non denegabitur: idque in teſtamento Cocceji Caſſiani clariſſimi viri, qui Ruſinam ingenuam honore pleno dilexerat, optimi maximique Principes noſtri judicauerunt: cujus filiam, quam alumnam teſtamento Caſſianus nepti coheredem datam appellauerat, vulgo quaeſitam apparuit.*

§. 2. *Cum heredis nomen mutata voluntate paterfamilias inciſis tabulis induxiſſet, atque ideo fiſco portionis emolumentum adjudicatum fuiſſet: eam rem* legatariis non obeſſe *, *qui retinuerant voluntatem, Diuo* MARCO *placuit, et ideo* cum ſuo onere fiſcum ſuccedere.

* L. 12. h. t. L. 1. pr. de jur. fiſc. L. 8. §. 14. de inoff. teſtam. L. 3. §. f. ad SC. Treb.

17 *Idem (lib. 13. Reſpanſorum.)*

Heredem, qui ſcient defuncti vindictam *inſuper habuit, fructus omnes reſtituere cogendum exiſtimaui: nec probe deſideraturum, actionem confuſam reſtitui. Deceptum autem ignoratione facti, bonae fidei poſſeſſoris defenſionem habiturum, ante motam ſcilicet controuerſiam, ſi ratio fructuum ſubducatur: nec improbe confuſam actionem reddi poſtulaturum.*

18. *Idem lib. 15. Reſponſorum.*

Eum, qui tacitum fideicommiſſum in fraudem legis ſuſcepit, eos quoque fructus, quos ante litem motam percepit, reſtituere cogendum reſpondi: quod bonae fidei poſſeſſor fuiſſe non videtur, exemplo bonorum fiſco vindicatorum. † *Poſt motam de tacito fideicommiſſo controuerſiam, ante pretia fructuum percepta cum vſuris eſſe reſtituenda reſpondi: ſed omnium fructuum, quorum pretia percepta fuerant. Quod ſi fructus in vſu habuit, eorum pretiu tantum reſtitui ſatis erit. Sed Diuus* SEVERVS *bonorum tacite relictorum, citra diſtinctionem temporis, fructus duntaxat deberi, non etiam vſuras eorum, benigne decreuit. Quo jure vtimur.*

§. 1. *Bonis vniuerſis ex cauſa taciti fideicommiſſi fiſco reſtitutis, heredem onus aeris alieni non ſpectare conuenit. Nec aliud ſeruatur, morte non defenſa. Si quid tamen ob aditam hereditatem, actionibus aut ſeruitutibus confuſis, amiſerit, auxilio reſtitutionis non merebitur.*

§. 2. *Pro parte heres inſtitutus, praedii legatum acceperat, et in hereditate non capienti reſtituendi tacitum miniſterium ſuſceperat: quanquam legatum pro ipſius parte non conſtitiſſet, ideoque portio-*

Digitized by Google

portionem iſtam pro herede poſſideret, tamen ei praedium integrum eſſe relinquendum reſpondi: neque enim rationem juris, ac poſſeſſionis varietatem inducere diuiſionem voluntatis.

19. PAVLVS *lib.* 16. *Reſponſorum reſpondit.*

Si ſcriptis heredibus ideo hereditas ablata eſt, quod teſtator aliud teſtamentum mutata voluntate facere voluit *, et impeditus ab ipſis eſt: ab vniuerſo judicio priore receſſiſſe eum videri. * L. T. ſi quis aliq. teſt.

20. HERMOGENIANVS *lib.* 3. *Juris epitom.*

Ei, qui mortem vxoris non defendit, vt indigno dos aufertur.

21. PAVLVS *lib.* 5. *Sententiarum.*

Portionesque eorum fiſco vindicantur, qui mortem libertorum ſuſpecto decedentium non defenderunt. Omnes *enim* heredes, *vel eos, qui loco heredis ſunt*, officioſe agere circa defuncti vindictam conuenit *. * L. 17. h. t.

22. TRYPHONINVS *lib.* 5. *Diſputationum.*

Tutorem, qui pupilli ſui nomine falſum, vel inofficioſum teſtamentum *dixit, non perdere ſua legata, ſi non obtinuerit, optima ratione defenditur: et, ſi libertum patris pupilli ſui nomine capitis accuſauerit, non repelli à bonorum poſſeſſione contra tabulas. Quia* officii neceſſitas, *et tutoris fides* excuſata eſſe debet. *Nec quisquam judicum calumnia notabit tutorem, qui non ſuis ſimultatibus accuſationem ſub nomine pupilli inſtituit: ſed cogente forte matre pupilli, vel libertis patris inſtantibus. Et ſi tutor reum aliquem poſtulauerit pupilli nomine, et ideo non ſit executus, quod interim ad pubertatem pupillus peruenerit; non oportet dici, in Turpillianum eum Senatusconſultum incidiſſe: diſcreta ſunt enim jura, quamuis plura in eandem perſonam deuenerint, aliud tutoris, aliud legatarii: et cum non ſuae perſonae jure, ſed pupilli accuſauerit, propriam poenam mereri non debet. Denique pupillo relicta in eo teſtamento, niſi à Principe conſeruata ſint, pereunt; adeo ille eſt accuſatoris defenſor, et quaſi patronus. Idem et* SABINVS *libris ad Vitellium ſcripſit.*

23. CAJVS *lib. ſingulari de tacitis Fideicommiſſis.*

Si quilibet heres ex cujuscunque teſtamento tacite rogatus fuerit, vt quadrantem, quem Legis Falcidiae beneficio retinuit, non capienti reſtituat: neque locus erit Senatusconſulto. Neque enim multum intererit inter tale fideicommiſſum, et cum quis id, quod ad ſe ex hereditate peruenerit, reſtituere rogatus ſit.

24. PAPINIANVS *lib.* 18. *Quaeſt.*

Si teſtamentum patris jure factum filius negauit: quoniam de jure diſputauit, non *judicium* impugnauit * *aut accuſauit: retinet defuncti voluntatem.* * L. 5. pr. h. t.

25. *Idem lib.* 14. *Reſponſorum.*

Si gener ſocerum heredem reliquerit, taciti fideicommiſſi ſuſpicionem, ſola ratio paternae affectionis non admittit.

§. 1. *Apud* SCAEVOLAM *lib.* 30. *Digeſtorum* CLAVDIVS *notat:* Si viuo teſtatore deceſſerit is, cui illicite legatum relictum erat: non fiſco hoc vindicatur, ſed apud eum, à quo relictum eſt remanet.

b) DE HIS, QVAE PRO NON SCRIPTIS HABENTVR.

(Dig. 34. T. 8.)

1. JVLIANVS *lib.* 78. *Digeſtorum.*

Si quis hereditatem vel legatum adſcripſerit, quaeritur, an hereditas vel legatum pro non ſcripto habeatur: et quid, ſi ſubſtitutum habeat hujusmodi inſtitutio? Reſpondit: Pars hereditatis, de qua me conſuluiſti, ad ſubſtitutum pertinet: nam Senatus, cum poenam legis Corneliae conſtitueret aduerſus eum, qui ſibi hereditatem vel legatum ſcripſiſſet, eodem modo improbaſſe videtur, quo improbatae ſunt illae, qua ex parte me Titius heredem ſcriptum in tabulis ſuis recitauerit, ex ea parte heres eſto; vt perinde haberentur, ac ſi inſertae teſtamento non fuiſſent.

2. ALFENVS VARVS *lib.* 5. *Digeſtorum.*

Quae in teſtamento ſcripta eſſent, neque intelligerentur, quid ſignificarent, ea perinde ſunt, ac ſi ſcripta non eſſent: reliqua autem per ſeipſa valent.

3. MARCIANVS *lib.* 11. *Inſtitutionum.*

Si in metallum damnato quid extra cauſam alimentorum relictum fuerit: pro non ſcripto eſt, nec ad fiſcum pertinet: nam poenae ſeruus eſt, non Caeſaris. Et ita Diuus PIVS reſcripſit.

§. 1. Sed etſi poſt teſtamentum factum heres inſtitutus, vel legatarius in metallum damnatus ſit, ad fiſcum non pertinet.

§. 2. Item, ſi ſeruo alieno quid legatum fuerit, et poſtea à teſtatore redemptus ſit, legatum extinguitur. Nam * quae in eam cauſam peruenerunt, à qua incipere non poterant, pro non ſcriptis habentur.

4. VLPIANVS *lib.* 13. *ad Legem Juliam et Papiam.*

Si eo tempore, quo alicui legatum adſcribebatur, in rebus humanis non erat, pro non ſcripto hoc habebitur.

§. 1. Sed et ſi in hoſtium poteſtate erat, quo teſtamentum fiebat, neque ab hoſtibus rediit, pro non ſcripto erit. † Et ita JVLIANVS ſcribit.

5. PAVLVS *lib.* 12. *Quaeſtionum.*

Quod quis ſibi adſcripſerit *, ſi alii reſtituere à teſtatore juſſus eſt, cum onere fideicommiſſum id apud heredem remanet, quamuis pro non ſcripto eſſet. † Idem eſt, et in teſtamento militis.

* L. 10. 14. 15. pr. ad L. Corn. de falſ.

c) DE REGVLA CATONIANA.

(Dig. 34. T. 7.)

1. CELSVS *lib.* 35. *Digeſtorum.*

Catoniana regula ſic definit: Quod, ſi teſtamenti facti tempore deceſſiſſet teſtator, inutile foret: id legatum, quandocunque deceſſerit, non valere *. Quae definitio in quibusdam falſa eſt. * L. 29. 210. de Reg. Jur.

§. 1. Quid enim, ſi quis ita legauerit: ſi poſt Kalendas mortuus fuero, Titio dato? an cauillamur? nam hoc modo, ſi ſtatim mortuus fuerit, non eſſe datum legatum, verius eſt, quam inutiliter datum.

§. 2. Item.

Digitized by Google

§. 2. Item, ſi tibi legatus eſt fundus, qui ſcribendi teſtamenti tempore tuus eſt: ſi eum viuo teſtatore alienaueris, legatum tibi debetur: quod non deberetur, ſi teſtator ſtatim deceſſiſſet.

2. PAVLVS *lib.* 4. *ad Plautium.*

Sed et ſi ſic legauerit, ſi filia mea Titio nupta erit: ſuffiſere viſum eſt, ſi mortis tempore nupta inueniatur, licet teſtamenti facti tempore fuerit impubes.

3. PAPINIANVS *lib.* 15. *Quaeſtionum.*

Catoniana regula non pertinet ad hereditates, neque ad ea legata, quorum dies non mortis tempore, ſed poſt aditum * cedit hereditatem.

* L. 2. 3. 8. 17. quand. dies legat.

4. VLPIANVS *lib.* 10. *ad Sabinum.*

Placet, Catonis regulam * ad conditionales ** inſtitutiones non pertinere.

* L. 13. de opt. legat. L. 86. de condit. et demonſtr.

** L. 41. §. 2. de legat. I. L. I. §. f. h. L. 98. de cond. et demonſtrat. L. 213. de V. S.

5. *Idem lib.* 22. *ad Sabinum.*

Regula Catoniana ad nouas Leges non pertinet.

d) DE REBVS DVBIIS.

(Dig. 34. T. 5.)

1. PAPINIANVS *lib.* 7. *Reſponſorum.*

Fundum Maeuianum, aut Sejanum Titio legauerat; cum vniuerſa poſſeſſio plurium praediorum ſub appellatione fundi Maeuiani rationibus demonſtraretur: Reſpondi, non videri caetera praedia legato voluiſſe defunctum cedere, ſi fundi Sejani pretium à fundi Maeuiani praetio non magna pecunia diſtingueretur.

2. *Idem* [*lib.* 9. *Reſponſorum.*]

Ciuibus ciuitatis legatum vel fideicommiſſum datum, ciuitati relictum videtur.

3. PAVLVS [*lib.* 14. *Quaeſtionum.*]

In ambiguo ſermone non vtrumque dicimus: ſed id duntaxat, quod volumus. Itaque † qui aliud dicit, quam vult, neque id dicit, quod vox ſignificat, quia non vult; neque id, quod vult, quia id non loquitur *.

* L. 7. §. 2. de ſupell. leg. L. 77. de contr. emt. L. 2. de his, quae pro non ſcript. L. 73. §. 3. de R. J.

[*Idem lib.* 19. *Reſponſorum.*]

PAVLVS reſpondit, id, quod conditionis implendae cauſa datum eſt, ſine dubio et certis, et incertis perſonis dari debere, vt fideicommiſſi petitio poſſit competere.]

4. *Idem lib.* 19. *Reſponſorum.*

PAVLVS reſpondit, cum nomen fideicommiſſarii teſtamento adſcriptum non ſit, nulli perſonae, neque certae, neque incertae, datum * fideicommiſſum videri, indubitatum eſt †.

* L. 10. pr. L. 27. h. t. L. 18. de vſufr. leg. L. 2. de his, quae pro non ſcript.

5. CAJVS *lib.* 1. *Fideicommiſſorum.*

Quidam relegatus facto teſtamento poſt heredis inſtitutionem, et poſt legata quibusdam data, ita ſubjecit: Si quis ex heredibus caeteriſue amicis, quorum hoc teſtamento mentionem habui, ſiue quis alius reſtitutionem mihi impetrauerit ab IMPERATORE, et ante deceſſero, quam ei gratias agerem: volo dari ei, qui id egerit à caeteris heredibus aureos tot. Vnus ex his, quos heredes ſcripſerat, impetrauit ei reſtitutionem: et, antequam id ſciret, deceſſit. Cum de fideicommiſſo quaereretur, an deberetur? conſultus JVLIANVS reſpondit, deberi: ſed etiam ſi non heres vel legatarius, ſed alius ex amicis curauit eum reſtitui, et ei fideicommiſſum praeſtari.

§. 1. Si tibi et poſthumo ſuo vel alieno hereditatem reſtituere quis rogauerit;

6. MAECIANVS [*lib.* 3. *Fideicommiſſorum.*]

Vel ex parte [te, et ex parte] poſthumum heredem inſtituiſſet, legatumue ſimiliter vel fideicommiſſum dediſſet:

7. CAJVS (*lib.* 1: *Fideicommiſſorum.*)

Vtrum ita poſthumus partem faciat, ſi natus ſit; an et ſi natus non ſit, quaeritur? Ego commodius dici puto, ſi quidem natus non eſt, minime eum partem facere, ſed totum ad te pertinere, quaſi ab initio tibi ſolido relicto: ſin autem natus fuerit, vtroſque accipere, quantum cuique relictum eſt: vt vno nato pars tibi dimidia debeatur; duobus natis, tertia tibi debeatur, tribus natis, quia trigemini quoque naſcuntur, quarta [debeatur.] Et noſtra quidem aetate Serapias Alexandria mulier ad Diuum HADRIANVM perducta eſt cum quinque liberis, quos vno foetu enixa eſt, ſed tamen, quod vltra tres naſcitur, fere portentoſum videtur.

§. 1. Cum quidam, pluribus heredibus inſtitutis, vnius fidei commiſiſſet, vt, cum moreretur, vni ex coheredibus, cui ipſe vellet, reſtitueret eam partem hereditatis, quae ad eum perueniſſet: veriſſimum eſt, vtile eſſe fideicommiſſum, nec enim in arbitrio ejus, qui rogatus eſt, poſitum eſt, an omnino velit reſtituere, ſed cui potius reſtituat. † Plurimum enim intereſt, vtrum in poteſtate ejus, quem teſtator obligari cogitat, faciat, ſi velit dare, an, poſt neceſſitatem dandi, ſolius diſtribuendi liberum arbitrium concedat.

§. 2. Quaeſitum eſt, ſi coheredes ex diſparibus partibus ſcripti ſint: vtrum partem ſuam in viriles partes reſtituere ſingulis debeat; an pro portionibus hereditariis, ex quibus heredes ſcripti ſint? Et placuit, ſi teſtator ita reſtitui juſſiſſet partem, ſi aliquam pecuniam dediſſent, ſi quidem aequas partes juſſi fuerint dare, conueniens videri eſſe, etiam ex fideicommiſſo aequas partes eis reſtitui oportere: ſi vero diſpares in ea pecunia diſtribuenda ſignificauit teſtator, vt videantur hereditariis portionibus congruere, conſentaneum eſſe, etiam fideicommiſſum pro hereditariis partibus eis reſtitui debere.

8. PAVLVS [*lib.* 2. *Sententiarum.*]

Si inter virum et vxorem donatio facta fuerit, priore defuncto, cui donatum eſt, ad eum res redit, qui donauerat. Quod ſi ſimul tam is, cui donatum eſt, quam is, qui donauerit: quaeſtionis decidendae gratia, magis placuit valere donationem: eo maxime, quod donator non ſuperuixit, qui rem condicere poſſit.

9. TRYPHONINVS [*lib.* 21. *Diſputationum.*]

Qui duos impuberes filios habebat, ei, qui ſupremus moritur, Titium ſubſtituit: duo impuberes ſimul in naue perierunt:

rierunt: Quaeſitum eſt, an ſubſtituto, et cujus hereditas deferatur? Dixi, ſi ordine vita deceſſiſſent, priori mortuo frater ab inteſtato heres erit, poſteriori ſubſtitutus; in ea tamen hereditate etiam ante defuncti filii habebit hereditatem. In propoſita autem quaeſtione, vbi ſimul perierunt, [vtrum], quia cum neutri frater * ſuperſtes fuit, quaſi vtrique vltimi deceſſiſſe [ſibi] videantur: an vero neutri, quia comparatio poſterioris decedentis ex facto prioris mortui ſumatur [quaeritur]? Sed ſuperior ſententia magis admittenda eſt, vt vtrique heres ſit: nam et qui vnicum filium habet, ſi ſupremum morienti ſubſtituit, non videtur inutiliter ſubſtituiſſe: et † proximus adgnatus intelligitur etiam; qui ſolus eſt, quique neminem antecedit; et hic vtrique, quia neutri eorum alter ſuperſtes fuit, vltimi primique obierunt.

* L. 18. pr. h. t.

§. 1. Cum bello pater cum filio periiſſet, materque filii, quaſi poſtea mortui, bona vindicaret, adgnati vero patris, quaſi filius ante periiſſet: Diuus HADRIANVS credidit, patrem prius mortuum *. * L. 23. h. t.

§. 2. Si cum filio ſuo libertus ſimul perierit, inteſtati patrono legitima defertur hereditas, ſi non probatur ſuperuixiſſe patri filius: hoc enim reuerentia patronatus ſuggerente dicimus.

§. 3. Si maritus et vxor ſimul perierint, ſtipulatio de dote ex capitulo, ſi in matrimonio mulier deceſſiſſet *, habebit locum, ſi non probatur illa ſuperſtes viro fuiſſe.

* L. 32. §. 14. de donat. inter Vir. et Vx. L. 26. de mort. cauſ. donat.

§. 4. Si Lucius Titius cum filio pubere, quem ſolum teſtamento ſcriptum heredem habebat, perierit: intelligitur ſuperuixiſſe filius patri, et ex teſtamento heres fuiſſe, et filii hereditas ſucceſſoribus ejus defertur, niſi contrarium approbetur. † Quod ſi impubes cum patre filius perierit, creditur pater ſuperuixiſſe; niſi et hic contrarium approbetur.

10. VLPIANVS *(lib. 6. Diſputationum.)*

Si fuerit legatum relictum vni ex cognatis meis, qui primus Capitolium aſcenderit: ſi ſimul duo veniſſe dicantur, nec apparet quis prior venerit, an impeditur legatum? vel, ei, qui monumentum fecerit *, et plures fecerint: vel ei, qui maximus natu eſt, et duo pares aetate ſint: ſed et ſi legatum Sempronio amico fuerit relictum, et duo ſint aequa caritate conjuncti. † Sed et ſi duobus hominibus ejusdem nominis fuerit legatum, puta Semproniis; mox Sempronio ademptum ſit, nec appareat, cui ademptum ſit: Vtrum datio in vtriusque perſona infringitur, an ademptio nulla eſt, quaeri poteſt? Item, ſi ex pluribus ſeruis ejusdem nominis vni, vel quibusdam libertas relicta eſt? Et verius eſt, in his omnibus etiam legata et libertates impediri: ademptionem autem in vtrumque valere.

* L. 62. §. 1. de haered. inſt.

§. 1. Plane ſi ita libertatem acceperit ancilla, ſi primum marem pepererit, libera eſto, et haec vno vtero marem et foeminam peperiſſet: ſi quidem certum eſt, quid prius edidiſſet, non debet de ipſius ſtatu ambigi, vtrum libera eſſet, necne; ſed nec filiae: nam, ſi poſtea edita eſt, erit ingenua: ſin autem hoc incertum eſt, nec poteſt nec per ſubtilitatem judicialem manifeſtari: † in ambiguis rebus humaniorem ſententiam ſequi oportet *, vt tam ipſa libertatem conſequatur, quam filia ejus ingenuitatem, quaſi per praeſumptionem priore maſculo edito.

* L. 12. 13. in pr. 14. h. t. L. 12. 56. de R. J. L. 67. eod.

11. JVLIANVS *lib. 36. Digeſtorum.*

Quoties libertis vſusfructus legatur, et ei, qui nouiſſimus ſuperuixerit, proprietas: vtile eſt legatum. Exiſtimo enim omnibus libertis proprietatem ſub hac conditione, ſi nouiſſimus ſuperuixerit, dari.

12. *Idem lib. 50. Digeſtorum.*

Quoties in actionibus, aut [in] exceptionibus, ambigua oratio eſt: commodiſſimum eſt, id accipi, quo res, de qua agitur, magis valeat, quam pereat.

13. *Idem lib. ſingul. de Ambiguitatibus.*

Si is, qui ducenta depoſuit, ita leget: Sejo cum ducentis, quae apud eum depoſui, trecenta lego: ſingulae ſummae ſeparatae quidem, certam habent demonſtrationem; conjunctione vero tali incidunt in ambiguitatem. Sed dicendum eſt, non trecenta, ſed quingenta deberi, quia duae ſummae junguntur.

§. 1. Si quis leget, fundum Sejanum heres meus Attio cum Dione Maeuii ſeruo dato: Dubitatur quidem, Dioni quoque fundus legatus ſit, an Dio cum fundo legatus ſit. Sed magis dicendum eſt, non ſolum fundum, ſed etiam ſeruum Dionem eſſe legatum: maxime ſi nullas juſtas cauſas habuit Dioni legandi.

§. 2. Cum ita ſtipulationem concipimus: Si hominem aut fundum non dederis, centum dari ſpondes? vtrumque eſt faciendum, ne ſtipulatio committatur: id eſt, ſiue alterum, ſiue neutrum factum ſit, tenebit ſtipulatio. † Idemque eſt euidenter, cum propoſitis ſpecialiter pluribus rebus, quas fieri volumus, ita ſtipulamur: Si quid eorum factum non erit, veluti, Stichum, et Damam, et Herotem ſiſti? Si quis eorum non ſteterit, decem dari? neceſſe eſt enim omnes eſſe ſiſtendos, vt ſtipulationi ſatisfiat. † Vel (vt propius accedamus) fingamus ita ſtipulationem factam: Si Stichum et Damam, et Herotem non ſtiteris, decem dari? neque enim dubitabimus, quin aeque omnes ſiſti oporteat.

§. 3. Vtrum ita concipias ſtipulationem, ſi illud, aut illud factum non erit; an hoc modo, ſi quid eorum factum non erit, quae vt fierent, comprehenſa ſunt: hoc intereſt, quod quamuis altero facto verum ſit, hoc aut illud vere factum eſſe, non ideo tamen verum erit, hoc aut illud factum non eſſe. Nam ſimul ea poſſunt eſſe vera, quamuis inter ſe contraria ſunt: quia cum ſignificatio non ex vniuerſo, ſed ex aliquo ſumitur, ſi veri aliquid inde ſit, veram efficit totam orationem. Sicut è contrario duae orationes pugnantia continentes ſimul falſae ſunt: veluti ſi qui liberorum partim puberes, partim impuberes deceſſerint: nam et hoc falſum erit, omnes impuberes deceſſiſſe; et illud, omnes puberes deceſſiſſe. Id accidit, quia ſignificatio ſumitur ex vniuerſo: in quo ſi aliquid falſum eſt, totam orationem falſam efficit. Animaduertendum igitur eſt, quid ſit de quo quaeritur. Nam cum ita concipio, ſi illud aut illud non fuerit, quaeri debet, an aliquid factum non ſit? illius effectus hic eſt, vt neutrum fiat; hujus autem, vt vtrumque fiat: nec in illo prodeſt, aliquid non feciſſe, ſi aliquid factum ſit; neque in hoc aliquid feciſſe, ſi aliquid factum non ſit.

§. 4. Proinde ſi quis (ita) interroget, eorum quid, quae objiciuntur tibi, feciſti? ille neget: hoc exprimat, eorum quid, quae objiciuntur, non feci: id eſt, nihil horum feci.

§. 5. Si quis autem plura in ſtipulatum deducat, quorum vnum fieri velit, ita comprehendere debet: Illud aut illud fieri ſpondes? ſi nihil eorum factum erit, tantum dabis?

§. 6. Item,

Digitized by Google

§. 6. Item, ſi paterfamilias in teſtamento ita ſcripſerit, ſi quis mihi filius aut filia genitur, heres mihi eſto: Si mihi filius aut filia heres non erit, Sejus (heres) eſto: non ſatis voluntatem ſuam declarauit, ſi non aliter extraneum heredem eſſe volet, quam ſi neque filius, neque filia heres ſit: hoc enim modo concipi oportet, ſi mihi neque filius, neque filia heres erit. Poteſt autem interdum ſuperior ſcriptura eſſe neceſſaria, ſi quis, cum filium et filiam habeat, vtrumque heredem inſtituere velit: ſed, ſiue alter heres futurus ſit, extraneum miſcere; ſiue neuter, extraneum ſubſtituere. Sed procliuior eſt ſententia teſtatoris ſic eſſe interpretanda, vt, ſiue filius, ſiue filia nati ei fuerint, extraneus non admittatur, niſi ſpecialiter hoc teſtator expreſſerit.

14. MARCIANVS *lib.* 6. *Inſtitutionum.*

Si quis ita ſcripſerit, illis, qui teſtamentum meum ſignauerint, heres meus decem dato: TREBATIVS vtile legatum eſſe putat. Quod POMPONIVS verius eſſe exiſtimat, quia ipſum teſtamentum confirmatur teſtibus adhibitis: quod verum eſſe exiſtimo.

15. *Idem lib.* 2. *Regularum.*

Quaedam ſunt, in quibus res dubia eſt, ſed ex poſtfacto retro ducitur, et apparet, quid actum eſt. Vt ecce, ſi res legata fuerit, et deliberante legatario eam rem heres alii tradiderit: nam ſi quidem voluerit legatarius habere legatum, traditio nulla eſt: ſi vero repudiauerit, valet. † Tantundem eſt, et ſi pecuniam hereditariam legatam crediderit heres: nam, ſi quidem non repudiauerit legatarius, alienam pecuniam credidit: ſi vero repudiauerit, ſuam pecuniam crediddiſſe videtur. Quid ergo, ſi conſumpta fuerit pecunia? vtique idem erit ex euentu dicendum.

16. *Idem lib.* 3. *Regularum.*

Quod de pariter mortuis tractamus, et in aliis agitatum eſt: Vt ecce, ſi mater ſtipulata eſt dotem à marito, mortua filia in matrimonio, ſibi reddi, et ſimul cum filia perit; an ad heredem matris actio ex ſtipulatu competeret? Et D. PIVS reſcripſit, non eſſe commiſſam ſtipulationem: quia mater filiae non ſuperuixit.

§. 1. Item quaeritur, ſi extraneus, qui dotem ſtipulatus eſt, ſimul cum marito deceſſerit, vel cum ea, propter quam ſtipulatus eſſet: an ad heredem ſuum actionem tranſmittat?

17. PAVLVS *lib.* 12. *ad Plautium.*

Idem eſt, ſi dos vxori praelegata ſit, et ſimul cum marito perierit.

18. MARCIANVS *lib.* 3. *Regularum.*

Sed et in illo quaeritur, ſi pariter pupillus, et qui ei ſubſtitutus erat, frater neceſſarius, deceſſerit: an frater fratri exiſtat heres, an contra? vel, ſi duo inuicem neceſſarii ſubſtituti ſunt, et vna perierint: an heredes extitiſſe videantur? vel alter alteri, [hoc eſt], ſi inuicem hereditatem rogati fuerint reſtituere? † In quibus caſibus ſi pariter deceſſerint, nec appareat, quis ante ſpiritum emiſit: non videtur alter alteri ſuperuixiſſe.

§. 1. Sed et circa Legem Falcidiam, ſi dominus cum ſeruis ſimul vita functus ſit, ſerui, quaſi in bonis ejus mortis tempore fuerint, non computantur.

19. VLPIANVS *lib.* 25. *ad Sabinum.*

Si cognatis legatum ſit, et hi cognati quidem eſſe deſierint, in ciuitate autem maneant: dicendum, deberi legatum: cognati enim teſtamenti facti tempore fuerunt. Certe, ſi quis teſtamenti facti tempore cognatus non fuit, mortis autem tempore factus eſt per adrogationem: facilius legatum conſequitur.

§. 1. Si quis cognationi leget, idem eſt, atque ſi cognatis legaſſet.

20. PAVLVS *lib.* 12. *ad Plautium.*

Cum Senatus temporibus Diui MARCI permiſerit collegiis legare, nulla dubitatio eſt, quod, ſi corpori, cui licet coïre, legatum ſit, debeatur: cui autem non licet, ſi legetur non valebit, niſi ſingulis legetur: hi enim, non quaſi collegium, ſed quaſi certi homines, admittentur ad legatum.

21. *Idem (lib.* 14. *ad Plautium.)*

Vbi eſt verborum ambiguitas, valet, quod acti eſt: velutí cum Stichum ſtipuler, et ſint plures Stichi; vel hominem; (vel) Carthagini, cum ſint duae Carthagines. Semper in dubiis id agendum eſt, vt quam tutiſſimo loco res ſit bona fide contracta: niſi cum aperte contra leges ſcriptum eſt.

22. JAVOLENVS *lib.* 5. *ex Caſſio.*

Cum pubere filio mater naufragio periit: cum explorari non poſſit, vter prior extinctus ſit, humanius eſt credere, filium diutius vixiſſe.

23. CAJVS *lib* 5. *ad Legem Juliam et Papiam.*

Si mulier cum filio impubere naufragio periit, priorem filium necatum eſſe intelligitur.

24. MARCELLVS *lib.* 11. *Digeſtorum.*

Cum in teſtamento ambigue, aut etiam perperam ſcriptum eſt *: benigne interpretari, et ſecundum id, quod credibile eſt cogitatum, credendum eſt.

*) v. L. 10. h. t.

25. CELSVS *lib.* 22. *Digeſtorum.*

Quem heredi meo dixero, velle me liberum eſſe, liber eſto: cui vt dare damnas ſit heres meus dixero, ei heres meus dare damnas eſto; teſtatoris voluntas, ſi quibusdam argumentis apparebit, de quo dixit, adimplenda eſt.

26. *Idem lib.* 26. *Digeſtorum.*

Cum quaeritur in ſtipulatione, quid acti ſit, ambiguitas contra ſtipulatorem eſt.

27. MODESTINVS *lib.* 1. *Regularum.*

Si quis de pluribus vnum manumitti voluerit, nec appareat, de quo manumittendo teſtator ſenſit: nulli eorum fideicommiſſa competit libertas.

28. JAVOLENVS *lib.* 3. *ex Poſterioribus Labeonis.*

Qui habebat Flaccum fullonem, et Philonicum piſtorem, vxori Flaccum piſtorem legauerat: qui eorum, et num vterque deberetur? Placuit primo eum legatum eſſe, quem teſtator legare ſenſiſſet: quod ſi non appareret, primum inſpiciendum eſſe, an nomina ſeruorum dominus nota habuiſſet: quod ſi habuiſſet, eum deberi, qui nominatus eſſet, tametſi in artificio erratum eſſet: ſin autem ignota nomina ſeruorum eſſent, piſtorem legatum videri, perinde ac [ſi] nomen ei adjectum non eſſet.

29. SCAE-

Digitized by Google

29. SCAEVOLA *lib.* 18. *Digeſtorum.*

Plures teſtamento manumiſerat, in quibus Sabinam et Cyprogeniam, cum quisque eorum ad trigeſimum annum aetatis perueniſſent: et, cum liber quisque eorum eſſet, certam ſummam dari voluerat, et conjuncta ſcriptura ita cauerat: Sabinae et Cyprogeniae dari [volo], cum ad ſtaturam aetatem peruenerint, ſingulis decem: et hoc amplius alimentorum nomine in annos ſingulos, quoad viuent, ſingulis decem. Quaeſitum eſt, vtrum omnibus manumiſſis alimenta debeantur, an vero Sabinae et Cyprogeniae ſolis? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, videri omnibus alimenta legata.

e) De CONDITIONIBVS et DEMONSTRATIONIBVS, et CAVSIS, et MODIS eorvm, qvae in TESTAMENTO scribvntvr.

(Dig. 35. T. 1.)

1. POMPONIVS *lib.* 3. *ad Quintum Mucium.*

Legatia, quae relinquuntur, aut dies incertus, aut conditio adſcribitur: aut, ſi nihil horum *) factum ſit, praeſentia ſunt: niſi ſi vi ipſa conditio inſit.

* L. 19. de legat. 3. L. 48. de fideic. lib. L. 17. §. 2. L. 44. de manumiſſ. teſtam.

§. 1. Cum dies certus adſcriptus eſt, quamuis dies nondum venerit *, ſolui tamen poſſunt: quia certum eſt, ea debitu iri. * L. 17. de R. J. L. 70. de ſolut. L. 21. quand. dies legat. L. 9. vt leg. vel fideic. ſeru. cauſ. cau. L. 213. de V. S.

§. 2. Dies autem incertus eſt, cum ita ſcribitur: Heres meus cum morietur, decem dato: nam diem incertum mors habet * ejus. Et ideo, ſi legatarius ante deceſſerit, ad heredem ejus legatum non tranſit: quia non ceſſit dies viuo eo, quamuis certum fuerit moriturum heredem.

* L. 75. et 79. pr. h. t. L. 4. §. 1. quand. dies leg.

§. 3. Ineſt autem conditio legati, veluti cum ita legamus: Quod ex Areſcuſa natum fuerit, heres dato: aut, fructus, qui ex (eo) fundo percepti fuerint, heres dato: aut, ſeruum, quem alii non legauero, Sejo dato.

2. VLPIANVS *lib.* 5. *ad Sabinum.*

Conditionum quaedam ſunt, quae quandoque impleri poſſunt, etiam viuo teſtatore: vtputa, ſi nauis ex Aſia venerit: nam, quandoque venerit nauis, conditioni paritum videtur. Quaedam, quae non niſi poſt mortem teſtatoris: ſi decem dederit, ſi Capitolium aſcenderit: nam, vt paruiſſe quis conditioni videatur, etiam ſcire debet hanc conditionem inſertam. Nam, ſi fato fecerit, non videtur obtemperaſſe voluntati.

3. *Item (lib. 6. ad Sabinum.)*

Obtinuit, impoſſibiles * conditiones teſtamento adſcriptas pro nullis habendas.

* L. 6. §. 1. L. 20. h. t. L. 35. §. 1. L. 137. §. 6. de V. O.

4. POMPONIVS *lib.* 3. *ad Sabinum.*

Si his legatum eſt, quibus patronus legata praeſtat, temperare debet Praetor conditionem: vt et patrono, et heredibus ſcriptis, pro portione dentur conditionis explendae gratia *. * L. 27. §. 1. L. 99. §. 1. de V. O.

§. 1. Si ita ſcriptum ſit: Si in quinquennio proximo Titio filius natus non erit, tum decem Sejae heres dato: ſi Titius ante mortuus ſit, non ſtatim Sejae decem deberi: quia hic articulus tum extremi quinquennii tempus ſignificat.

5. PAVLVS *lib.* 2. *ad Sabinum.*

Conditionibus pupillus et ſine tutoris auctoritate parere poteſt. Nec quem moueri, quod expleta conditione neceſſarius heres aliquando eſſe poteſt: nam hoc jure poteſtatis fieri, non conditionis expletae.

§. 1. Item ſeruus vel filiusfamilias ſine juſſu patris vel domini conditionem implere poſſunt: quia eo facto nemo fraudatur.

6. POMPONIVS *lib.* 3. *ad Sabinum.*

Multa teſtamento non committitur ab herede vel legatario, vel eo, qui ex vltima voluntate aliquid lucratur, qui alicujus arbitratu monumentum facere juſſus ſit, ſi is, cujus arbitrium eſt, non viuat, vel adeſſe non poſſit, aut rei arbitrari nolit.

§. 1. Si ſeruos certos quis manumiſiſſet, heres eſſe juſſus erat: quibusdam ex his ante mortuis, Nerativs reſpondit, defici eum conditione; nec aeſtimabat, pareri poſſet conditioni, necne. Sed Servivs reſpondit: cum ita eſſet ſcriptum, ſi filia et mater mea viuent, altera jam mortua, non defici conditione: idem eſt et apud Labeonem ſcriptum. Sabinvs quoque et Cassivs, quaſi impoſſibiles * eas conditiones in teſtamento poſitas, pro non ſcriptis eſſe: quae ſententia admittenda eſt.

* L. 104. de legat. 1.

7. VLPIANVS *lib.* 18. *ad Sabinum.*

Mucianae cautionis vtilitas conſiſtit in conditionibus, quae in non faciendo ſunt conceptae *: vtputa, ſi in Capitolium non aſcenderit, ſi Stichum non manumiſerit, et in ſimilibus: et ita Aristoni, et Neratio, et Jvliano viſum eſt: quae ſententia et conſtitutione Diui PII comprobata eſt. Nec ſolum in legatis placuit, verum in hereditatibus quoque idem remedium admiſſum eſt.

* L. 18. 72. pr. L. 73. h. t. L. 65. §. 1. ad SC. Treb.

§. 1. Vnde ſi vxor maritum ſuum, cui dotem promiſerat, ita heredem ſcripſerit ex parte, ſi dotem quam ei promiſi, neque petierit, neque exegerit: denunciare eum poſſe coheredi, paratum ſe accepto facere dotem, vel cauere; et ita adire poſſe hereditatem. Sed ſi ex aſſe ſit inſtitutus maritus ſub ea conditione, quoniam non eſt, cui caueat: non impediri eum, quo minus adeat hereditatem. Nam † jure ipſo videtur impleta conditio, eo quod non eſt, quem poſſit de dote conuenire ipſe adeundo hereditatem.

8. POMPONIVS *lib.* 5. *ad Sabinum.*

Si quis ita legauerit, dum vxor mea cum filio erit, heres meus ei tantum dato: ſi ea latitans patronum, de medio diſceſſit, vt tamen conſilium retineret habendi ſecum liberos, deberi ei legatum: Trebativs et Labeo ajunt: quia non omne momentum exigendum ſit, vt cum liberis ſit. Sed ſi eam mentem, et id propoſitum habeat, ne filium à ſemet dimittat, neue per eam ſtet, quo minus cum ea filius educetur.

9. VL-

Digitized by Google

9. VLPIANVS *lib.* 20. *ad Sabinum.*

Solemus dicere, eum, qui in tempus liberorum vxori legat, de his non ſenſiſſe, quos jam tunc vxor habuit, cum teſtaretur maritus.

10. *Idem lib.* 23. *ad Sabinum.*

Haec conditio, filiae meae cum nupſerit, talis eſt, vt, qui teſtatus eſt, impleri ſolummodo conditionem voluerit, non ſatis egerit, quando, et ideo, [et] ſi viuo teſtatore nupſerit poſt teſtamentum factum, impleta conditio videtur, praeſertim cum conditio haec talis eſt, vt ſemel impleri debeat. † Sed enim non omnes conjunctiones implent conditionem: puta enim nondum nubilis aetatis in domum mariti deducta, non paruit conditioni. Sed etſi ei conjuncta ſit, cujus nuptiis ei interdictum ſit, idem dicemus. An tamen nubendo poſtea parere conditioni poſſit, quaſi non nupſerit, dubitari poteſt? et ſi teſtator de primo nuptiali jugo ſenſit, puto defectam conditione: benigne tamen dicendum eſt, nondum impletam conditionem defectam.

§. 1. Si [ſic] legatum ſit, ſi nauis ex Aſia venerit, et ignorante teſtatore nauis venerit teſtamenti facti tempore: dicendum pro impleta haberi. † Et ſi cui ſic legatum eſt, cum pubes erit, ſimili modo hoc erit dicendum.

11. PAVLVS *lib.* 4. *ad Sabinum.*

Si jam facta ſint, quae conditionis loco ponuntur, et ſciat teſtator: quae iterum fieri poſſunt, exſpectentur, vt fiant: ſi vero neſciat, praeſenti debeantur *.

* L. 68. h. t.

§. 1. Item ſciendum eſt, promiſcuas conditiones poſt mortem impleri oportere, ſi in hoc fiant, vt teſtamento pareatur: veluti, ſi Capitolium aſcenderit, et ſimilia. Non promiſcuas, etiam viuo teſtatore exiſtere poſſe: veluti, ſi Titius conſul factus fuerit.

12. VLPIANVS *lib.* 24. *ad Sabinum.*

Si ita legatum ſit, quoniam filius major ex arca mea decem ſuſtulit, heres minor filius decem è medio ſumito: debetur legatum: quia idcirco relictum eſt, vt conditio filiorum exaequaretur. Et ſane haec cauſa eſt: nam cauſa in praeteritum, poena in futurum confertur.

13. PAVLVS *lib.* 5. *ad Sabinum.*

Si fundus alicui legatus fuerit, ſi pupillo vel furioſo pecuniam dediſſet: videtur expleſſe conditionem, curatori vel tutori dando.

14. POMPONIVS *lib.* 8. *ad Sabinum.*

Titius, ſi ſtatuas in municipio poſueris, heres eſto: ſi paratus eſt ponere, ſed locus à municipibus ei non datur: Sabinvs, Procvlvs, heredem eum fore; et in legato idem juris eſſe dicunt.

15. VLPIANVS *lib.* 35. *ad Sabinum.*

Cui fuerit ſub hac conditione legatum, ſi in familia nupſiſſet: videtur impleta conditio, ſtatim atque ducta eſt vxor, quamuis nondum in cubiculum mariti venerit. † Nuptias enim non concubitus, ſed conſenſus facit.

16. CAJVS *lib.* 1. *de teſtamentis ad Edictum Praetoris.*

In his, quae extra teſtamentum incurrerent, poſſent res ex bono et aequo interpretationem capere. Ea vero, quae ex ipſo teſtamento orirentur, neceſſe eſt, ſecundum ſcripti juris rationem expediri.

17. *Idem lib.* 2. *de legatis ad Edictum Praetoris.*

Demonſtratio falſa eſt, veluti ſi ita ſcriptum ſit: ſeruum Stichum, quem de Titio emi: Fundum Tuſculanum, qui mihi à Sejo donatus eſt *. Nam, ſi conſtat, de quo homine, de quo fundo ſenſerit teſtator: ad rem non pertinet, ſi is, quem emiſſe ſignificauit, donatus eſſet: aut, quem donatum ſibi eſſe ſignificauerat, emerit.

* L. 10. ſ. de aur. et arg. leg. L. 108. §. 1. de legat. 1.

§. 1. Igitur et ſi ita ſeruus legatus ſit, Stichum cocum, Stichum ſutorem Titio lego: licet neque cocus, neque ſutor ſit, ad legatarium pertinebit, ſi de eo ſenſiſſe teſtatorem conueniat. Nam et † ſi in perſona legatarii deſignanda aliquid erratum fuerit, conſtat autem, cui legare voluerit: perinde valet legatum, ac ſi nullus error interuenerit.

§. 2. Quod autem juris eſt in falſa demonſtratione *, hoc vel magis eſt in falſa cauſa. Veluti ita: Titio fundum do, quia negotia mea curauit. Item, fundum Titius filius meus praecipito, quia frater ejus [ipſe] ex arca tot aureos ſumpſit. Licet enim frater hujus pecuniam ex arca non ſumpſit, vtile legatum eſt.

* L. 33. pr. L. 34. h. t. L. 4. pr. de legat. 1.

§. 3. At ſi conditionaliter concepta ſit cauſa, veluti hoc modo, Titio, ſi negotia mea curauit, fundum do: Titius filius meus, ſi frater ejus centum ex arca ſumpſit, fundum praecipito: ita vtile erit legatum, ſi et ille negotia curauit, et hujus frater centum ex arca ſumſit.

§. 4. Quod ſi cui in hoc legatum ſit, vt ex eo aliquid faceret; veluti monumentum teſtatori, vel opus, aut epulum municipibus faceret, vel ex eo vt partem alii reſtitueret: ſub modo legatum videtur.

* L. 108. h. t. L. 69. §. 3. de legat. 2. L. 94. de legat. 3. L. 34. §. 1. h. t. L. 39. de R. C. L. 10. §. 1. de Cond. Inſtit. L. 5. §. 2. quand. dies legat. L. 80. h. t.

18. *Idem* [*lib.* 18. *ad Edictum Prouinciale.*]

Is, cui ſub conditione non faciendi aliquid relictum eſt, ei ſcilicet cauere debet Muciana cautione, ad quem Jure Ciuili, deficiente conditione, hoc legatum, eaue hereditas pertinere poteſt.

19. VLPIANVS [*lib.* 5. *Diſputationum*]

In conditionibus primum locum voluntas defuncti obtinet, eaque regit conditiones. Denique et in ea conditione, ſi filia mea cum Titio nupta erit, placuit, non ſemper mortis tempus obſeruari, ſed voluntate patrocinante tardius produci.

§. 1. Haec ſcriptura, ſi Primus heres erit, damnas eſto dare, pro conditione non eſt accipienda. Magis enim demonſtrauit teſtator, quando legatum debeatur, quam conditionem inſeruit: niſi forte hoc animo fuerat teſtator, vt faceret conditionem. Proinde nec illud dicendum erit facere conditionem: Quidquid mihi Epheſi oportet dari, hoc do, lego. Sed ſi ſic leget: Si Primus mihi heres non erit, damnas eſto Secundus dare, et Primus heres extitit: legatum non debebitur. Si Primus adierit cum Secundo, non extitiſſe conditionem, nequaquam ambigendum eſt.

§. 2. Si patronus contra tabulas bonorum poſſeſſione acce-

Digitized by Google

pta debitam portionem occupet: legata, quae ſic data ſunt, ſi patronus heres non erit, non debet coheres patroni praeſtare.

§. 3. Si à Primo ita legatum eſt, ſi Secundus heres non erit, viginti Titio dato; ſimili modo, à Secundo eidem Titio ita legatum eſt, ſi Primus heres non erit, et ambo heredes extiterint: legati conditio deficiet. Si alter heres extitit, alter heres non extitit: legatum debebitur.

20. MARCELLVS *apud Julianum lib. 27. Digeſtorum notat.*

Non dubitamus, quin turpes conditiones remittendae ſint. Quo in numero plerumque [ſunt] etiam jurisjurandi.

21. JVLIANVS *lib. 31. Digeſtorum.*

Multum intereſt, conditio facti, an juris eſſet. Nam hujusmodi conditiones: Si nauis ex Aſia venerit, ſi Titius Conſul factus erit, quamuis impletae eſſent, impedient heredem circa adeundam hereditatem, quamdiu ignoraret eas impletas eſſe. Quae vero ex jure veniunt, in his nihil amplius exigendum, quam vt impletae ſint. Veluti ſi quis ſe filiumfamilias exiſtimat, cum ſit paterfamilias: poterit adquirere hereditatem. Quare et ex parte heres ſcriptus, qui ignorat, an tabulae teſtamenti apertae ſint, adire hereditatem poterit.

22. *Idem* [*lib* 35. *Digeſtorum.*]

Quoties ſub conditione mulieri legatur: Si non nupſerit, et ejusdem fidei commiſſum ſit, vt Titio reſtituat, ſi nubat: commode ſtatuitur, et ſi nupſerit, legatum eam petere poſſe †, et non eſſe cogendam fideicommiſſum praeſtare.

23. *Idem* [*lib.* 43. *Digeſtorum.*]

Qui duobus heredibus decem dare juſſus eſt, [et] fundum ſibi habere, verius eſt, vt conditionem ſcindere non poſſit, ne etiam legatum ſcindatur. Igitur quamuis alteri quinque dederit, nullam partem fundi vindicabit: niſi alteri quoque adeunti hereditatem reliqua quinque numerauerit, aut illo omittente hereditatem, ei, qui ſolus adierit hereditatem, tota decem dederit.

24. *Idem* [*lib.* 55. *Digeſtorum.*]

Jure Ciuili receptum eſt, quoties per eum, cujus intereſt * conditionem impleri, fit, quo minus impleatur: vt perinde habeatur, ac ſi impleta conditio fuiſſet. † Quod plerique et ad legata, et ad heredum inſtitutiones perduxerunt. † Quibus exemplis ſtipulationes quoque committi quidam recte putauerunt, cum per promiſſorem factum eſſet, quo minus ſtipulator conditioni pareret.

* L. 40. pr. L. 57. h. t.

25. *Idem* [*lib.* 69. *Digeſtorum.*]

Cum vir vxori, quandoque liberos habebit, fundum legat: ſi mulier, diuortio facto, liberos ex alio procreauerit, deinde, ſoluto ſecundo matrimonio, ad priorem maritum redierit, non intelligitur expleta conditio; quod teſtatorem veriſimile non eſt de his liberis ſenſiſſe, qui, ſe viuo, ex alio ſuſcepti fuiſſent.

26. *Idem lib.* 82. *Digeſtorum.*

Haec ſcriptura, ſi viginti dederit, aut jurauerit, ſe aliquid facturum, vnam conditionem exprimit habentem duas partes. Quare, [ſi] quicunque heres ſcriptus erit ſub conditione ſi jurauerit ſe decem daturum, aut monumentum facturum: quamuis verbis Edicti ad hereditatem, vel legatum admittatur: tamen compellitur, facere id, quod facturum ſe jurare juſſus eſt ſolo jurejurando remiſſo. §. 1. Cum eadem res alteri pure, alteri ſub conditione legatur, aut cum alter pure, alter ſub conditione heres ſcriptus eſt: pars legati vel hereditatis, deficiente conditione adcreſcit etiam heredi ejus, cui pure legatum, vel hereditas data eſt, tamen hereditas ejus adita fuerit.

27. ALFENVS VARVS *lib.* 5. *Digeſtorum*]

In teſtamento quidam ſcripſerat, vt ſibi monumentum ad exemplum ejus quod in via Salaria eſſet Publii Septimii Demetrii, fieret: niſi factum eſſet, heredes magna pecunia multare: et cum id monumentum Publii Septimii Demetrii nullum reperiebatur, ſed Publii Septimii Damae erat, ad quod exemplum ſuſpicabatur eum, qui teſtamentum fecerat, monumentum ſibi fieri voluiſſe: Quaerebant heredes, cujusmodi monumentum ſe facere oporteret: et ſi ob eam rem nullum monumentum feciſſent, quia non reperirent, ad quod exemplum facerent; num poena tenerentur? Reſpondit, ſi intelligeretur, quod monumentum demonſtrare voluiſſet is, qui teſtamentum feciſſet: tametſi in ſcriptura non tam eſſet, tamen ad id, quod ille ſe demonſtrare animo ſenſiſſet, fieri debere. Sin autem voluntas ejus ignoraretur, poenam quidem nullam vim habere; quoniam ad quod exemplum fieri juſſiſſet, id nusquam extaret: monumentum tamen omnimodo ſecundum ſubſtantiam et dignitatem defuncti extruere debere.

28. PAVLVS *lib.* 2. *Epitomarum Alfeni Digeſtorum.*

Filiae ſuae ita quis legauit: Si Attia filia mea arbitratu Lucii Titii nupſerit, ei tot heres meus dato. Titio ante teſtatorem mortuo, Attia nupſerat. Quaerebatur, an legatum ei deberetur? Reſpondit, deberi.

§. 1. Attia vxor mea optato Philargyrum puerum, Agatheam ancillam, qui mei erunt, cum moriar. Is, qui teſtamentum fecit, Agatheam, quam teſtamenti tempore habuit, vendidit; et poſtea ancillas emit: ex his uni Agatheae nomen impoſuit. Quaeſitum eſt, an haec legata videretur? Reſpondit, legatam videri.

29. JVLIANVS *lib.* 1. *ad Vrſejum Ferocem.*

Haec conditio, ſi in Capitolium aſcenderit, ſic recipienda eſt, [ſi] cum primum potuerit Capitolium aſcendere.

30. *Idem lib.* 1. *ex Minicio.*

Si ſeparatim mihi totus fundus pure, tibi ſub conditione legatus fuerit, et tu deceſſeris, antequam conditio extiterit: non habebo neceſſitatem implere conditionem, vtpote cum etiam ſi conditio defecerit, pars, quam vindicaturus eras, mihi adcreſcat.

31. AFRICANVS (*lib.* 2. *Quaeſtionum.*)

In teſtamento ita erat ſcriptum: Stichus et Pamphila liberi ſunto: et ſi in matrimonium coïerint, heres meus his centum dare damnas eſto: Stichus ante apertas tabulas deceſſit: Reſpondit, partem Stichi defectam eſſe: ſed et Pamphilam defectam conditione videri, ideoque partem ejus apud heredem remanſuram. Sed etſi vterque viueret, et Stichus nollet eam vxorem ducere, cum mulier parata eſſet nubere: illi quidem legatum deberetur, Stichi autem portio inutilis fiebat. Nam cum vni ita legatum ſit: Titio, ſi Sejam vxorem duxerit, heres meus centum dato, ſi quidem Seja moriatur, defectus conditione intelligitur: at ſi ipſe decedat, nihil ad heredem

Digitized by Google

dem ſuum eum tranſmittere, quia morte ejus conditio defeciſſe intelligitur: vtroque autem viuente, ſi quidem ipſe nolit vxorem ducere, quia ipſius facto conditio deficit, nihil ex legato conſequitur; muliere autem nolente nubere, cum ipſe paratus eſſet, legatum ei debetur.

32. *Idem lib. 9. Quaeſtionum.*

Quamuis rationes reddere, nihil aliud ſit, quam reliqua ſoluere: tamen ſi et ſtatuliberi, et heredis culpa, ſine fraude tamen ſerui, minus ſolutum ſit, et bona fide redditas eſſe rationes exiſtimatum fuerit, liberum fore: et niſi ita obſeruetur, neminem, qui ſub conditione ita manumiſſus eſſet, vnquam ad libertatem peruenturum, ſi per imprudentiam minus ſolutum eſſet. † Haec ita accipienda ait, ſi quando is, qui rationes reddere juſſus ſit, per aliquem errorem ſine dolo malo ita rationes ediderit, vt dominus quaeque circa computationem erraret.

33. MARCIANVS *lib. 6. Inſtitutionum.*

Falſa demonſtratio neque legatario, neque fideicommiſſario nocet, neque heredi inſtituto: veluti ſi fratrem dixerit, vel ſororem, vel nepotem, vel quodlibet aliud: et hoc ita Juris Ciuilis ratione, et Conſtitutionibus Diuorum SEVERI et ANTONINI cautum eſt.

§. 1. Sed ſi controuerſia ſit de nomine inter plures, qui probauerit, ſenſiſſe de ſe defunctum, ille admittetur.

§. 2. Sed ſi cui quaſi liberto, id eſt, inter libertos, legatum fuerit, non idcirco legatum amittit, quia poſtea annulos ab IMPERATORE acceperit: nam honor ejus auctus eſt, non conditio mutata. Et ita Diui SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt.

§. 3. Si quis legauerit rem ita, ſi mortis tempore ejus erit, nec tunc ejus inuenitur: nec aeſtimatio ejus legari videbitur.

§. 4. Quid ergo, ſi quis ita ſcripſerit, Stichum et Pamphilum Titio do, lego, ſi mei erunt, cum moriar, et vnum ex his alienauerit: an vel alter poſſit à legatario vindicari? Placet vindicari: nam hunc ſermonem, licet pluralis ſit, pro eo oportet accipi, atque ſi ſeparatim dixiſſet, Stichum, ſi meus erit, cum moriar.

34. FLORENTINVS *lib. 11. Inſtitutionum.*

Nominatim alicui legatur ita, Lucio Titio: aa per demonſtrationem corporis, vel artificii, vel officii, vel neceſſitudinis, vel adfinitatis, nihil intereſt: nam † demonſtratio plerumque vice nominis * fungitur: nec intereſt, falſa, an vera ſit, ſi certum ſit, quem teſtator demonſtrauerit.

* L. 4. pr. de legat. I. L. 1. §. 8. de dote praelegat.

§. 1. Inter demonſtrationem et conditionem hoc intereſt, quod demonſtratio plerumque factam rem oſtendit, conditio futuram *.

* L. 6. de reb. cred. e. gr. L. 6. de legat. I. L. 85. de legat. 3.

35. POMPONIVS *lib. ſingulari Regularum.*

Leuiſſima libertatis conditio ea intelligenda eſt, quae ad libertatem perducit, quamuis natura grauior et durior ſit.

36. MARCELLVS *lib. ſing. Reſponſor.*

Publius Maeuius teſtamento ſuo ita cauit: Quisquis mihi heres heredesque erunt, do, lego, fideique eorum committo, vti dent Cajo Sejo ſororis meae filio in honorem Conſulatus quadringenta; viuo Maeuio Sejus Conſul deſignatus eſt, et munus edidit; deinde ex Calend. Januar. conſulatum ingreſſus eſt, atque ita Maeuius deceſſit: Quaero, an quadringenta Sejo debeantur? MARCELLVS reſpondit, deberi.

§. 1. Titia codicillis de praediis, quae teſtamento Septitiae reliquerat, ita cauit: A te peto, Septitia, vt filio meo, cum annorum ſedecim eſſet, eadem praedia reſtitueres: quod ſi filius meus ſedecim annos non impleuerit, peto, vti reddas ea, reſtituas Publio Maeuio et Cajo Cornelio. Quaero cum Septitia deceſſerit, deinde filius quintum decimum annum agens defunctus ſit: an repraeſentetur fideicommiſſum, quinto decimo anno impleto: et heredes Septitiae reſtituere id Publio Maeuio et Cajo Cornelio debeant? MARCELLVS reſpondit, Septitiam jus quod in his praediis habuiſſet, heredi ſuo reliquiſſe: etenim † videri contra voluntatem teſtatricis repraeſentationem fideicommiſſi deſiderari, vt amplius ad ſubſtitutos perueniat, quam ad puerum peruenire, vel à Septitia, vel ab heredibus potuiſſet. Et verba quidem videntur repraeſentare fideicommiſſum: ſed non eſt veriſimile, vt maturius voluerit teſtatrix ad ſubſtitutos id transferre. † Nec quicquam mutat, quod Septitia ante deceſſit: nam etſi puer viueret, non prius Septitiae heredes, quam Septitia poſſent conuenire.

37. PAVLVS *lib. ſingulari ad Legem Fuſiam Caniniam.*

Si quis eum, quem ipſe manumittere non poterat, legauerit ita, vt eum legatarius manumitteret: etſi à legato non repellatur, non eſt compellendus, vt manumittat. Quoniam † toties ſecundum voluntatem teſtatoris facere compellitur, quoties contra Legem nihil ſit futurum *: idque NERATIVS ſcripſit: et tamen à legato non eſſe eum repellendum: quoniam magis legatarium aliquod commodum teſtator in hoc ſeruo, quam heredem habere voluiſſet.

* L. 71. §. 1. L. 72. §. 5. L. 100. h. t. L. 14. de Cond. inſtit. L. 113. §. f. L. 114. §. 9. de legat. I.

38. *Idem lib. ſingulari de Jure Codicillorum.*

Si ita ſcripſero, quantum codicillis Titio legauero, licet codicillis legatum explicetur, tamen ex teſtamento valet; ſolaque quantitas in codicillo delata eſt: nam et apud veteres legata talia fuere, quantum ei per epiſtolam ſcripſero: quantum ex illa actione detraxero, heres dato.

39. JAVOLENVS *lib. 1. ex Poſterioribus Labeonis.*

Quae conditio ad genus perſonarum, non ad certas et notas perſonas pertineat, eam exiſtimamus totius eſſe teſtamenti, et ad omnes heredes inſtitutos pertinere: at quae conditio ad certas perſonas accommodata fuerit, eam referre debemus ad eum duntaxat gradum, quo hae perſonae inſtitutae fuerunt.

§. 1. Cum ita in teſtamento ſcriptum erat, vt aliquid in foro fiat, neque adſcriptum erat, in quo foro: LABEO ait, ſi non appareat, quid mortuus ſenſerit, in ejus municipii foro faciendum, in quo is, qui teſtamentum fecerit, domicilium habuerit: quam ſententiam ego quoque probo.

40. *Idem lib. 2. ex Poſterioribus Labeonis.*

Quibus diebus vicinus tuus te via publica, cum ad parendum conditioni ire velles, ire prohibuerit, nec per te ſtaret,

ſtaret, quo minus agendo ob calumnias eum ſummoneas: hi dies conditioni non imputabuntur.

§. 1. Quidam ita legauerat: Si Publius Cornelius impenſam, quam in fundum Sejanum feci, heredi meo dederit, tum heres meus Publio Cornelio fundum Sejanum dato. CASCELLIVS ajebat, etiam pretium fundi dari debere. OFILIVS † impenſae verbo negat pretium ſignificari: ſed eos duntaxat ſumptus, quos in eum, poſteaquam emptus eſſet, fecit. Idem CINNA ſcribit, adjecto eo, quod non deductis fructibus impenſarum ratio haberi debeat: et [hoc] magis verum puto.

§. 2. Quidam Titio centum legauerat, deinde infra ita juſſerat: Quas pecunias cuique legaui, eas heres meus, ſi mater mea moritur, dato: mortuo patrefamilias Titius vixerat, et viua matrefamilias deceſſerat. Mortua matre heredibus Titii legatum deberi OFILIVS reſpondit: quoniam non ſub conditione eſſet legatum, ſed ante legatum pure, deinde dies ſoluendi adjecta. Videamus (inquit LABEO) ne id falſum ſit: quia nihil interſit, vtrum ita ſcribatur, quas pecunias cuique legaui, eas heres meus, ſi mater mea moritur, dato; an ita, niſi mater mea moritur, ne dato: vtrobique enim ſub conditione [vel] datum, vel ademptum eſſe legatum. LABEONIS reſponſum probo.

§. 3. Dominus ſeruo aureos quinque ſic legauerat: Heres meus Sticho ſeruo meo, quem teſtamento liberum eſſe juſſi, aureos quinque, quos in tabulis debeo, dato: Nihil ſeruo legatum eſſe, Namuſa SERVIVM reſpondiſſe ſcribit: quia dominus ſeruo nihil debere potuiſſet. Ego puto, † ſecundum mentem teſtatoris naturale magis, quam ciuile debitum ſpectandum eſſe: et eo jure vtimur.

§. 4. Qui dotalem fundum nullum habebat, ita legauerat: Fundum Cornelianum, quem illa mihi doti dedit, ei heres dato· [LABEO], OFILIVS, TREBATIVS, reſponderunt, fundum nihilominus legatum eſſe, quia cum fundus Cornelianus in rerum natura ſit, demonſtratio falſa legatum non perimit.

§. 5. Thermus Minor, quorum arbitratu monumentum ſibi fieri vellet, teſtamento ſcripſerat: deinde ita legauerat, Luciis, Publiis, Corneliis ad monumentum meum aedificandum mille heres meus dato. TREBATIVS reſpondit, pro eo habendum, ac ſi ita legatum eſſet, ſi ſatisdediſſent, ſe ita id monumentum ex ea pecunia facturos. LABEO Trebatii ſententiam probat: quia haec mens teſtantis fuiſſet, vt ea pecunia in monumentum conſumeretur. Idem et ego, et PROCVLVS probamus.

41. VLPIANVS (*lib.* 34. *ad Edictum*)

Legata ſub conditione relicta non ſtatim, ſed cum conditio extiterit, deberi incipiunt: ideoque interim delegari non potuerunt *.

* L. 65. h. t. L. 21. pr. quand. dies legat. L. 5. §. 2. eod.

42. AFRICANVS [*lib.* 2. *Quaeſtionum.*]

Filiofamilias legatum eſt ſub hac conditione, ſi in poteſtate patris manſiſſet: magis patri legatum videri ait, et patrem ſuo nomine legatum petere. † Idem juris eſſe, et ſi ſeruo ſimiliter legetur. Argumentum rei eſt, quod, etſi cibaria ſeruis Titii legentur, procul dubio domini eſt, non ſeruorum legatum.

43. PAVLVS (*lib.* 8. *ad Plautium.*)

PLAVTIVS: Rogatus eſt heres à liberto teſtatore, vt perceptis ſibi decem, totam hereditatem reuenderet: poſtea patronus defuncti bonorum poſſeſſionem contra tabulas petierat, et partem hereditatis, quae debebatur, abſtulerat. PROCVLVS, CASSIVS, fideicommiſſarium pro rata, quod ſoluit, repetere debere, ajunt. PAVLVS: hoc jure vtimur: nam quemadmodum praeſtatione fideicommiſſorum et legatorum heres exoneratur per Praetorem, ita etiam ipſe partem conſequi debet.

§. 1. Diuerſum eſt, ſi Falcidia interueniat, et minuat legatum. Nam his caſibus nihil repetetur: quia in ſolidum conditioni paretur.

§. 2. Idem ſcinditur jus dandi, ſi is, cui legatum eſt, non poteſt partem hereditatis ſibi relictam, totam capere: nam verius eſt, partem eum praeſtare debere, partem illos, qui auferunt ab eo, quod plus relictum eſt, quam à Lege conceditur.

§. 3. NERATIVS libro primo Reſponſorum ſcribit: ex duobus ſcriptis heredibus, ſi vnus rogatus ſit tibi hereditatem reſtituere, tu Titio certam ſummam dare, et beneficio Legis Falcidiae in reſtituendo heres vtatur: quanto minus tibi praeſtiterit, tanto minus de Titio praeſtare, non eſſe iniquum.

44 *Idem lib. 9 ad Plautium.*

Qui heredi dare juſſus eſt, ſeruo alieno inſtituto, non domino dare debet. Nam et ſi alio herede inſtituto juſſus eſt ſeruo Titii dare, ipſi ſeruo datur: quia † quae facti ſunt, non tranſeunt ad dominum. Quemadmodum ſi mihi aut ſeruo Titii ſtipulatus ſim: non Titio, ſed ſeruo ejus dari poteſt. Et haec verba ſunt.

§. 1. Sed cum heredi dare juſſus eſt, videamus, ne domino dandum ſit: et conſequens eſt, et hic ſeruo dari.

§. 2. Certe ſtatuliber, quin domino dare debeat, non eſt dubium. §. 3. Contra, qui domino debet dare, non implet conditionem dando ſeruo ejus, niſi [ſi] dominus conſenſerit: nemo enim in tali ſpecie conditionem, neſciente me vel nolente, implere poteſt.

§. 4. Cum hereditas ex Trebelliano Senatusconſulto reſtituta eſt, heredi dandum eſt, vt impleatur conditio: nec hoc reſtituendum eſt, ex cauſa fideicommiſſi.

§. 5. Sed cum ſuſpectam adiit et reſtituit: dubitabatur, an ei auferendum ſit: et benignius eſt, et in hoc caſu nihil ei auferri. §. 6. Si autem me herede inſtituto, controuerſia mihi fiat hereditatis: ſi cauet legatarius, euicta hereditate reddi legatum, et ipſi cauendum eſt, reddi, quod dedit.

§. 7. Sed ſi juſſus ſis mihi decem dare, et accipere hereditatem ex Senatusconſulto: decem tibi ex cauſa fideicommiſſi non reſtituam.

§. 8. Si duorum ſeruo legatum ſit ſub conditione dandi: non poſſe per partes conditioni pareri, quidam ajunt; ſed ſemel dandam pecuniam. Sed ego contra puto.

§. 9. Si pars rei legatae vſucapta ſit, an in ſolidum parendum ſit, dubito: et poteſt dici, pro parte parendum ex ſententia teſtatoris.

§. 10. PLAVTIVS: vni ex heredibus fundum legaui, ſi centum heredibus dediſſet: deducet ſuam partem hereditariam; et reliquam ſummam heredibus pro portione eorum dabit. At ſi heres ex parte ita inſtitutus eſſet, ſi heredibus decem dediſſet: non aliter eſſet heres, quam ſi tota decem coheredibus dediſſet. Quia non ante ad hereditatem admitteretur, quam ſi omnem ſummam dediſſet. Nam cum et ſeruus teſtamento liber, et ex parte heres ita ſcriptus eſſet, ſi heredibus decem dediſſet: conſtitit, non aliter eum liberum heredemque futurum, quam ſi tota decem coheredibus dediſſet. PAVLVS: Hoc jure vtimur.

45. *Idem*

Digitized by Google

45. *Idem lib. 16. ad Plautium.*

IVLIANVS ait, ſi heredi legatarius, cui ſub condiditone legatum erat, ſi heredi decem dederit, id, quod ei deberet, heres accepto tuliſſet: non quidem videri conditioni paruiſſe quaſi dederit; ſed quaſi per heredem ſtet: quo minus pareat, poſſe petere legatum, quaſi extiterit conditio.

46. *Idem lib. 3. ad Vitellium.*

Si in diem (exempli gratia centeſimum imperatum eſt ſtatu-libero, vt pecuniam ſolueret, neque initium temporis ejus, quod futurum eſſet, adſcriptum eſt: adita hereditate cedere dies incipit. Quia abſurdum viſum eſt, ante diem praeterire, quam is exiſteret, quem oportet accipere. Et hoc in omnibus, qui heredi dare juſſi ſunt, dicendum eſt: igitur et legatario ex adita hereditate ad parendum conditioni tempus computabitur.

47. MARCELLVS *lib. 14. Digeſtorum.*

Seruo libertatem ita dedit: Ille, ſi meus erit, liber eſto: legatum vel hereditatem ſine conditione ei dedit: deinde eum alienauit: Debebitur domino ejus legatum vel hereditas, et juſſu ejus adiri poterit. Nam id expreſſit, ſi meus erit, in libertate danda: quo futurum erat, vt impediretur libertas, etiam ſi id expreſſum non eſſet. † Saepe numero tamen mutatur rei effectus: quanquam id expreſſerit teſtator, quod etſi non feciſſet, ineſſet tamen.

48. *Idem lib. 15 Digeſtorum.*

Non putabam diem fideicommiſſi veniſſe, cum ſextum decimum annum ingreſſus fuiſſet, cui erat relictum, cum ad annum ſextum decimum perueniſſet: et ita etiam AVRELIVS Imperator ANTONINVS ad appellationem ex Germania judicauit.

49. CELSVS *lib. 22. Digeſtorum.*

Si in annos decem heres damnatus, aut quis liber eſſe juſſus eſt: nouiſſimo ejus temporis die legatum debebitur, et libertas obtingit.

50. VLPIANVS *lib. 1. de Officio Conſulis.*

Si cui libertas data ſit directo ſub hac conditione, ſi rationes reddidiſſet, arbitrum à Conſulibus Diuus PIVS dari permiſit his verbis: Aditi à vobis ampliſſimi Conſules, arbitrum dabunt, qui excuſſis rationibus, non tantum quae reliqua ſunt Epaphroditi, conſtituent verum etiam quas rationes, quaeque inſtrumenta tradere, aut exhibere dominis ſuis debeat: cujus ſententiae cum fuerit ſatisfactum, non impedietur Epaphroditi libertas.

51. MODESTINVS *lib. 5. Differentiarum.*

Sub diuerſis conditionibus disjunctim poſitis liber eſſe juſſus, eam conditionem eligere poteſt, quae ſibi leuior eſſe videbitur: legato vero, eo modo relicto, legatarium nouiſſimae conditioni parere oportet.

§. 1. Heredi decem dare juſſus, et liber eſſe, et heredis heredi dando perueniet ad libertatem. Quod non ſimiliter in legatarii perſona cuſtodiri, PVBLICIVS ſcribit.

52 *Idem lib 7. Differentiarum.*

Nonnunquam contingit, vt quaedam nominatim expreſſa officiant, quamuis omiſſa tacite intelligi potuiſſent, nec eſſent obfuturae. Quod euenit, ſi alicui ita legatur: Titio decem do, lego, ſi Maeuius Capitolium aſcenderit. Nam quamuis in arbitrio Maeuii ſit, an Capitolium aſcendat, et velit efficere, vt Titio legatum debeatur: non tamen poterit aliis verbis vtiliter legari, ſi Maeuius voluerit, Titio decem do. Nam † in alienam voluntatem conferri legatum non poteſt. Inde dictum eſt, † expreſſa nocent, non expreſſa non nocent.

53. *Idem libro ſing. de Eurematicis.*

Si quis ſeruum liberum eſſe juſſerit, ſi heredi rationes reddidiſſet, poſteaque eum rationes reddere vetuerit, quaſi puram futurus libertatem: competit ex teſtamento libertas.

55. JAVOLENVS *lib. 2. ex Caſſio.*

Si quis legata; quibus dies appoſita non eſſet, annua, bima, trima die dari juſſit, et alicui, cum pubes eſſet, pecuniam legauit: id quoque legatum annua, bima, trima die poſt pubertatem praeſtandum eſſe, in commentariis Caji ſcriptum eſt. Quia magis conditio, quam dies, legato adjecta eſſet. Contra ego ſentio: quia † ſere dies ponitur ad proroganda ea, quae ad praeſens tempus, non etiam quae in futurum legata ſunt, dieſque pubertatis habet aliquam temporis demonſtrationem.

§. 1. Duobus eadem res, ſi heredi centum dediſſent, legata eſt: ſi alter ex his quinquaginta dederit, partem legati conſequetur, et pars ejus, qui non dederit, alteri cum ſua conditione adcreſcit.

55. *Idem lib. 13 Epiſtolarum.*

Maeuius, cui fundus legatus eſt, ſi Callimacho, cum quo teſtamenti factionem non habebat, ducenta dediſſet: conditioni parere debet, et ducenta dare, vt ad eum legatus fundus pertineat; licet nummos non faciat accipientis. Quid enim intereſt, vtrum tali perſonae dare jubeatur, an aliquo loco ponere, vel in mare dejicere? neque enim illud, quod ad talem perſonam peruenturum eſt, teſtamenti nomine, ſed mortis cauſa capitur.

56 *Idem lib. 14. Epiſtolarum.*

Cui fundus legatus eſt, ſi decem dederit, partem fundi conſequi non poteſt, niſi totam pecuniam numeraſſet: diſſimilis eſt cauſa, cum duobus eadem res ſub conditione legata eſt. In hac enim quaeſtione ſtatim à teſtamento, quo pluribus conditio appoſita eſt, diuiſa quoque in ſingulas perſonas videri poteſt: et ideo ſinguli cum ſua parte et conditioni parere, et legatum capere poſſunt. Nam quamuis ſumma vniuerſae conditionis ſit adſcripta, enumeratione perſonarum poteſt videri eſſe diuiſa: in eo vero, quod vni ſub conditione legatum eſt, ſcindi ex accidenti conditio non debet: et omnis numerus eorum, qui in locum ejus ſubſtituuntur, pro ſingulari perſona eſt habendus.

57. POMPONIVS *lib 9. ad Quintum Mucium.*

Quaeſitum eſt, an, ſi juſſus fuerit ſeruus quinque operas extraneo dare, vt liber ſit, conditio talis ſit recipienda: vt, quemadmodum circa pecuniae dationem dicitur, ita et circa praeſtationem operarum dicamus? ſed hoc jure vtimur; vt, quemadmodum dictum eſt, ſi pecuniam ex peculio ſuo det extraneo, admitti eum ad libertatem: ita et ſi operam praeſtiterit, neceſſe ſit eum admitti ad libertatem. Itaque (et) in propoſito ſapienter faciet heres, ſi impedierit eum, quo minus praeſtet et operas: hac enim ratione ſeruus perueniet quidem ad libertatem, ſed operis ejus extraneus non vtetur.

58. *Idem lib. 10. ex variis Lectionibus.*

Si ancillae alienae, cum ea nupſiſſet, legatum ſit, PROCVLVS ait, vtile legatum eſſe; quia poſſit manumiſſa nubere.

59. VLPIANVS *lib. 13. ad Legem Juliam et Papiam.*

Intercidit legatum, ſi ea perſona deceſſerit, cui legatum eſt ſub conditione. §. 1. Quid ergo, ſi non deceſſerit, ſed in ciuitate eſſe deſierit? puta alicui legatum, ſi Conſul fuerit, et is in inſulam deportatus eſt: numquid non interim extinguitur legatum, quia reſtitui in ciuitate poteſt? quod probabilius eſſe arbitror.

§. 2. Non idem erit dicendum, ſi ea poena in eum ſtatuta fuerit, quae irrogat ſeruitutem: quia † ſeruitus morti adſimilatur.

60. PAVLVS [*lib. 7. ad Legem Juliam et Papiam.*]

In facto conſiſtentes conditiones varietatem habent, et quaſi tripartitam recipiunt diuiſionem, vt quid detur, vt quid fiat, vt quid obtingat: vel retro, ne detur, ne fiat, ne obtingat: ex his dandi faciendique conditiones in perſonas collocantur, aut ipſorum, quibus quid relinquitur, aut aliorum: tertia ſpecies in euentu ponetur.

§. 1. Fiſcus iisdem conditionibus parere debet, quibus perſonae, à qua ad ipſum, quod relictum eſt, peruenit: ſicut etiam cum ſuo onere hoc ipſum vindicet.

61. VLPIANVS [*lib. 8. ad Legem Juliam et Papiam.*]

Si vir vxori ad tempus liberorum legauerit, dubitari poteſt, an de his duntaxat filiis ſenſiſſet teſtator, qui poſt mortem ejus nati fuiſſent, an [et] de his, qui viuo eo ab ea ſuſcepti fuiſſent poſt teſtamentum factum, cum manente matrimonio deceſſiſſet: verum aequum eſt proficere, ſiue viuo marito, ſiue poſt mortem naſcetur.

62. TERENTIVS CLEMENS *lib. 4. ad Legem Juliam et Papiam.*

Sed ſi hoc ſpecialiter expreſſit teſtator, etiam ſi ex alio poſt mortem ſuam liberos procreauerit, nihilominus eam ad legatum admitti.

§. 1. Cuidam non ſolidum capienti, amplius Legi conceſſae portionis relictum eſt, ſi heredi aliquid dediſſet. Quaeritur, an id, quod conditionis implendae cauſa dederat, conſequi ex cauſa legati poſſit, quaſi non capiat id, quod deroget? an vero id extra ſit, nec ideo magis ex bonis teſtatoris amplius capiat, quam capturus eſſet, ſi ſine conditione legatum eſſet? Et JVLIANVS rectiſſime ſcribit, tanto amplius eum capturum; quantum conditionis implendae cauſa dare eum oportet: nec intereſſe heredi, an extraneo dare juſſus ſit, quia computatione facta, quae ſemper in perſona ejus introduceretur, non amplius Legi conceſſae portionis ad eum ſubſideret.

§. 2. Cum vir vxori, ſi à liberis ne nupſerit, in annos ſingulos aliquid legauit, quid juris ſit? JVLIANVS reſpondit, poſſe † mulierem nubere, et legatum capere. Quod ſi ita ſcriptum eſſet: ſi à liberis impuberibus ne nupſerit, Legem locum non habere: quia magis cura liberorum, quam viduitas injungeretur.

63. CAJVS [*lib. 3. ad Legem Juliam et Papiam.*]

Cum ita legatum ſit, Si Titio non nupſerit, vel ita: Si neque Titio, neque Sejo, neque Maeuio nupſerit: et denique ſi plures perſonae comprehenſae fuerint: magis placuit, cuilibet eorum ſi nupſerit, amiſſuram legatum, nec videri tali conditione viduitatem injunctam, cum alii cuilibet ſatis commode poſſit nubere.

§. 1. Videamus, et ſi ita legatum ſit: Si Titio nupſerit. Et quidem ſi honeſte Titio poſſit nubere, dubium non erit, quin, niſi paruerit conditioni, excludetur à legato: ſi vero indignus ſit nuptiis ejus iſte Titius, dicendum eſt, poſſe eam beneficio Legis cuilibet nubere. † Quae enim Titio nubere jubetur, caeteris omnibus nubere prohibetur: itaque ſi Titius indignus ſit, tale eſt, quale ſi generaliter ſcriptum eſſet: ſi non nupſerit. Imo, ſi verum amamus, durior haec conditio eſt, quam illa, ſi non nupſerit: nam et caeteris omnibus nubere prohibetur; et Titio, cui inhoneſte nuptura ſit, [cum] nubere jubetur.

64. TERENTIVS CLEMENS *lib. 5. ad Legem Juliam et Papiam.*

Hoc modo legato dato: Si Lucio Titio non nupſerit: non eſſe Legi locum, JVLIANVS ajebat.

§. 1. Quod ſi ita ſcriptum eſſet, ſi Ariciae non nupſerit: intereſſe, an fraus Legi facta eſſet. Nam ſi ea eſſet, quae alicubi nuptias non facile poſſit inuenire: interpretandum, ipſo jure reſcindi, quod fraudandae Legis gratia eſſet adſcriptum †: Legem enim vtilem Reipublicae, ſobolis ſcilicet procreandae cauſa latam, adjuuandam interpretatione.

65. PAVLVS *lib 62. ad Edictum.*

Legato ſub conditione relicto, ſi heres à quo ſub conditione legatum eſt, pendente conditione moriatur, heredem ſuum obligatum relinquit.

66. MODESTINVS *lib. 10. Reſponſorum.*

Heres ſtatuliberum, cui in euentum conditionis fideicommiſſum reſtituere rogatus erat, manumiſit. Quaero, an fideicommiſſum ei praeſtare debeat? HERENNIVS MODESTINVS reſpondit: Quanquam ſtatuliberum heres manumiſerit, tamen fideicommiſſum, quod ſub iisdem conditionibus relictum ei debet, ita praeſtare cogitur, ſi conditiones impletas eſſe praeſtabit, aut per eum ſtetit, quominus impleantur.

67. JAVOLENVS *lib. 11. Epiſtolarum.*

Cum ſub hac conditione fundus alicui legatus eſſet: Si ſeruum non manumiſerit, et, ſi manumiſerit, legatum fundi ad Maeuium tranſlatum eſſet, legatarius de non liberando ſatisdedit, et legatum accepit, et poſtea liberauit: Quaero, an aliquid Maeuio debeatur? Reſpondit, ſi cui ita legatum erit, ſi ſeruum non manumiſerit: ſatisdatione interpoſita, accipere ab herede legatum poterit: et, ſi poſtea ſeruum manumiſerit, commiſſa ſtipulatione, heredi vel fundum, vel quanti ea res eſt, reſtituet; eoque caſu heres ei, cui ex ſequenti conditione legatum debuerit, reſtituet.

68. *Idem lib. 2. ex Caſſio.*

Si ita legatum eſſet, cum nupſerit: ſi nupta fuerit, et hoc teſtator ſciſſet, alterum matrimonium erit exſpectandum; nihilque intererit, vtrum viuo teſtatore, an poſt mortem ea iterum nupſerit.

69. CA-

Digitized by Google

69. CAJVS *lib.* 13. *ad Legem Juliam et Papiam.*

Si ita expreſſum erit: Titio, ſi voluerit, do, lego: apud LABEONEM PROCVLVS notat, non aliter ad heredem legatarii pertinere, quam ſi ipſe legatarius voluerit ad ſe pertinere: quia conditio perſonae injuncta videtur.

70. PAPINIANVS *lib* 16. *Quaeſtionum*

Duos mater filios ſub conditione emancipationis ex partibus heredes inſtituit, eisque plurima rerum praeceptiones pure dedit; hereditatem adierunt: patrem à legatorum commodo ilis quoque ratio debet ſummouere, quod emancipando filios, obſecutus voluntati, ſupremum judicium vxoris ſuae cuſtodiri voluit.

71. *Idem lib.* 17. *Quaeſtionum.*

Titio centum, ita vt fundum emat, legata ſunt: non eſſe cogendum Titium cauere SEXTVS CAECILIVS exiſtimat: quoniam ad ipſum duntaxat emolumentum legati rediret. † Sed et ſi filio, fratri, alumno minus induſtrio proſpectum eſſe voluit, intereſſe heredis, credendum eſt: atque ideo cautionem interponendam, vt et fundus comparetur, ac poſtea non alienaretur.

§. 1. Titio centum relicta ſunt ita, vt Maeuiam vxorem, quae vidua eſt, ducat: conditio non remittetur; et ideo nec cautio remittenda eſt. Huic ſententiae non refragatur, quod ſi quis pecuniam promittat, ſi Maeuiam vxorem non ducat, Praetor actionem deneget: † aliud eſt enim eligendi matrimonii poenae metu libertatem auferri, aliud ad matrimonium certa lege inuitari.

§. 2. Titio centum relicta ſunt ita, vt à monumento meo non recedat, vel vti in illa ciuitate domicilium habeat †: poteſt dici, non eſſe locum cautioni, per quam jus libertatis infringitur. Sed in defuncti libertis alio jure vtimur.

§. 3. Titio genero meo heres meus dotis Sejae filiae meae nomine centum dato: legati quidem emolumentum ad Sejam, quae dotem habere incipit, pertinebit: ſed quia non tantum mulieri, ſed Titio quoque, cui pecuniam legauit, conſultum videtur, prope eſt, vt ipſe legatarius intelligatur, et legatum petere debeat. † Si poſt diuortium genero pecuniam heres ſoluerit, aeque liberabitur: quoniam in dotem ſolutio conuertitur. † Conſtante autem matrimonio, etiam prohibente muliere, Titio recte ſoluetur: hoc enim et mulieris intereſt, vt incipiat eſſe dotata. Nam et ſi quis ipſam quoque petitionem habere reſponderit, eaque pecuniam petat, neque dotis fieri velit, non dubie doli ſummouebitur exceptione. † Ante nuptias vero Titio vel muliere defunctis, legatum apud heredem manet. Quod ſi nolit eam vxorem ducere, cauſa legati, quod ad mulieris perſonam attinet, ſatisfactum intelligetur: ſed Titio legatum petenti nocebit exceptio doli. SABINVS autem exiſtimabat, nupta muliere Titio, ſine cautione legatum deberi, quoniam pecunia dotis efficeretur: ſed enm ante nuptias, quia purum legatum eſt, peti poteſt; cautio, mulieri pecuniam reddi, neceſſaria erit. † Quod ſi maritus vitio ſuo cauſa ceciderit, neque ſolnendo ſit: nunquid aduerſus heredem mulieri, quae nihil deliquit, ſuccurri debeat ob eam pecuniam, quae doti fuerat deſtinata? Sed quoniam ambo legati petitionem habuerunt, ſaluam habebit, non ſoluta pecunia viro, mulier actionem.

72. *Idem lib.* 18. *Quaeſtionum.*

Cum tale legatum eſſet relictum, Titiae ſi à liberis non diſceſſerit: negauerunt, eam recte cauere, quia vel mortuis liberis legati conditio poſſit exiſtere. Sed diſplicuit ſententia: † non enim voto matris opponi tam ominoſa non interponendae cautionis interpretatio debuit.

§. 1. Et cum patronus liberto certam pecuniam legaſſet, ſi à liberis [ejus] non diſceſſiſſet, permiſit IMPERATOR veiut Mucianam cautionem offerri: fuit enim periculoſum ac triſte, libertum conjunctum patroni liberis, eorundem mortem exſpectare.

§. 2. Titina heredem inſtitutum rogauit poſt mortem ſuam hereditatem reſtituere, ſi fideicommiſſi cautio non fuiſſet petita: Mucianae cautionis exemplum: ante Conſtitutionem remiſſae cautionis locum habere non potuit, quonim viuo eo *, cui relictum eſt, impleri conditio potuit.

* L. 77. §. 1. L. 101. §. 3. L. 106. h. t. nec obſt. L. 7. L. 67. h. t.

§. 3. Quid ergo, ſi ita ſcriptum ſit: Peto poſt mortem tuam reſtituas hereditatem, ita, ne ſatis fideicommiſſi petatur, neue ratio exigatur? ſine dubio per hujusmodi verba non interponendae quidem cautionis conditio videbitur adſcripta, rationi vero non exigendae modus adhibitus, ſcilicet vt culpa, non etiam dolus remiſſus intelligatur: idque in ejus perſona, qui negotia geſſit, cuique rationis reddendae neceſſitas fuerat teſtamento remiſſa, reſcriptum eſt.

§. 4. Si arbitratu Titii Seja nupſerit, heres meus ei fundum dato: viuo Titio, etiam ſine arbitrio Titii eam nubentem legatum accipere, reſpondendum eſt: eamque Legis ſententiam videri, ne quod omnino nuptiis impedimentum inferatur. † Sed ſi Titius viuo teſtatore decedat, licet conditio deficit, quia tamen ſuſpenſa quoque pro nihilo foret, mulieri ſuccurretur.

§. 5. Maeuiae, ſi non nupſerit, fundum, cum morietur, lego; poteſt dici, et ſi nupſerit, eam confeſtim ad legatum admitti. † Non idem probatur, ſi certus dies, incertusne alius legato fuerit adſcriptus.

§. 6. Falſam cauſam legato non obeſſe, verius eſt: quia ratio legandi legato non cohaeret. Sed plerumque doli exceptio locum habebit, ſi probetur, alias legaturus non fuiſſe *.

* L. 17. §. 2. h. t. L. 65. de cond. indeb. L. 22. §. 1. L. 32. de excuſat.

§. 7. Falſam conditionem CASSIVS et CAELIVS SABINVS impoſſibilem eſſe dixerunt: veluti, Pamphilus, ſi quod Titio debeo, ſoluerit, liber eſto: ſi modo nihil Titio fuit debitum. Qnod ſi poſt teſtamentum factum teſtator pecuniam exſoluit, defeciſſe conditionem intelligi.

§. 8. Falſam legati demonſtrationem non facere legatum, SABINVS reſpondit: veluti, ſi quis, cum Titio nihil legaſſet, ita ſcriptum reliquerit, ex centum, quae Titio legaui, quinquaginta heres Sejo dato: idque ſumpſit ex defuncti voluntate: quia non animo legandi, ſed diminuendi legatum, quod falſo datum exiſtimaret, ita ſcriberet. † Propter falſam tamen demonſtrationem legati non plus Sejus adſequetur, quam ſi vere demonſtratum fuiſſet.

73. *Idem lib.* 19. *Quaeſtionum.*

Titio fundus, ſi in Aſiam non venerit: idem, ſi peruenerit, Sempronio legatus eſt: cum † in omnibus conditionibus, quae morte legatariorum finiuntur, receptum eſt, vt Muciana cautio * interponatur: heres cautionem à Titio accepit, et fundum ei dedit. Si poſtea in Aſiam peruenerit, Sempronio heres, quod ex ſtipulatu cautionis interpoſitae conſequi poteſt, vtili actione praeſtare cogitur: ſed ſi cautio medio tempore defecerit,

Digitized by Google

fecerit, quae ſollicite fuerat exacta, ne de ſuo praeſtabit heres, ſed quia nihil ei poteſt objici, ſatis erit actiones, praeſtari: ſi tamen, Titius cum in Aſiam veniſſet, Sempronius prius, quam legatum accipiat, deceſſerit, heredi ejus deberetur, quod defunctus petere potuit.

* L. 65. §. 1. ad SC. Trebell.

74. *Idem lib. 32. Quaeſtionum.*

Mulieri et Titio vſusfructus, ſi non nupſerit mulier, relictus eſt; ſi mulier nupſerit, quamdiu Titius et viuit, et in eodem ſtatu erit, partem vſusfructus habebit. Tantum enim beneficio Legis ex legato conceſſum eſſe mulieri intelligendum eſt, quantum haberet, ſi conditioni paruiſſet: nec, ſi Titius, qui conditione defectus eſt, legatum repudiet, ea tes mulieri proderit.

75. *Idem lib. 34. Quaeſtionum.*

Dies incertus conditionem in teſtamento facit *.

* L. 30. §. 4. de legat. 1. L. 22. pr. quand. dies legat.

76. *Idem lib. 6. Reſponſorum.*

Fideicommiſſum à filiis relictum, ſi quia ex his ſine liberis diem ſuum obierit, adoptionis commento non excluditur.

77. *Idem [lib 7. Reſponſorum]*

Auia, quae nepotem ſub conditione emancipationis, pro parte heredem inſtituerat, ita poſtea codicillis ſcripſit: Hoc amplius nepoti meo, quam quod eum heredem inſtitui, lego praedia illa: conditionem emancipationis repetitam videri placet, quamuis auia nullam in legatis, vt in hereditate, ſubſtitutionem feciſſet. Nam et cum ſeruus pure quidem liber, heres autem ſub conditione ſcriptus, et ſi heres non extiterit, legatum accipere juſſus eſt: in legato repetitam videri libertatem Diuus PIVS reſcripſit.

§. 1. † Muciana cautio locum non habet, ſi per aliam conditionem actio legati differri poſſit.

§. 2. Titio, ſi mulier non nupſerit, heres centum dato: quam pecuniam eidem mulieri Titius reſtituere rogatus eſt: Si nupſerit mulier, die legati cedente, fideicommiſſum petet: remoto autem fideicommiſſo, legatarius exemplum Mucianae cautionis non habebit.

§. 3. Pater exheredatae filiae tutores dedit, eosque, ſi mater ejus, impubere filia conſtituta, vita deceſſiſſet, ad rem gerendam accedere juſſit: cum vxori mandatum eſſet, vt moriens filiae communi decies reſtitueret: non ſub conditione tutores videbuntur dati, nec ſi quid aliud interea puella quaeſiſſet, ejus adminiſtratione prohiberi: cautio vero fideicommiſſi matri remiſſa. † Quocunque indicio voluntatis cautio legatorum, vel fideicommiſſorum remitti poteſt Itaque ſi cautionis non petendae conditio legato, vel fideicommiſſo praeſcribatur, conditionem ea res non faciet: non enim deficiet, ſi quis caueri deſiderauerit, onere cautionis non ſecuto: quod aduerſus inuitum hodie jure publio ſequi non poteſt, poſtquam remitti poſſe cautionem placuit.

78. *Idem [lib. 9. Reſponſorum]*

Cum pupillus aut tutor ejus conditionem in perſonam pupilli collatam impedit, tam legati, quam libertatis jure communi, conditio impleta eſſe videtur.

§. 1. Disjunctiuo modo conditionibus adſcriptis, alteram defeciſſe non oberit, altera vel poſtea impleta. Nec intereſt, in poteſtate fuerint accipientis conditiones, an in euentum collatae.

79. *Idem [lib. 1. Definitionum]*

Heres meus, cum morietur Titius, centum ei dato: purum legatum eſt, quia non conditione, ſed mora ſuſpenditur: non poteſt enim conditio non exiſtere.

§. 1. Heres meus cum ipſe morietur, centum Titio dato: legatum ſub conditione relictum eſt: quamuis enim heredem moriturum certum ſit, tamen incertum eſt, an legatario viuo dies legati non cedat, et non eſt certum ad eum legatum peruenturum.

§. 2. Qui poſt Mucianam cautionem interpoſitam legatum accepit, ſi contra cautionem aliquid fecerit, ſtipulatione commiſſa etiam fructus heredi reſtituet: hoc enim legatarius et in exordio cauere cogitur.

§. 3. Quamuis vſusfructus, cum morietur legatarius, inutiliter legetur: tamen cautionis Mucianae remedium, vſufructu quoque ſub conditionem alicujus non faciendi legato locum habet.

§. 4. † Quod in fraudem Legis ad impediendas nuptias ſcriptum eſt, nullam vim habet *: veluti Titio patri centum, ſi filia, quam habet is in poteſtate, non nupſerit, heres dato. Vel filiofamilias, ſi pater ejus vxorem non duxerit, heres dato.

* L. 62. §. 3. L. 63. et 64. h. t. N. 22. C. 44.

80. SCAEVOLA *lib. 8 Quaeſtionum.*

Eas cauſas, quae protinus agentem repellunt, in fideicommiſſis non pro conditionalibus obſeruari oportet: eas vero, quae habet moram cum ſumptu, admittemus cautione oblata: nec enim parem dicemus eum, cui ita datum ſit, ſi monumentum fecerit; et eum, cui datum eſt, vt monumentum faciat *.

* L. 17. §. 2. de manumiſſ. teſtam. L. 17. §. 4. h. t. L. 41. pt. de C. E. L. 40. §. 5. h. t.

81 PAVLVS *lib. 21. Quaeſtionum.*

Jvlivs Pavlvs Numphidio. Quaeſiſti, ſi ita in teſtamento cautum eſſet: Stichus, ſi rationes reddiderit, cum contubernali ſua liber eſto: eisque decem heres dato: an, Sticho mortuo, antequam rationes redderet, vel pariatore, vel reliqua habente, libera eſſet mulier; et an de legato idem accipiamus? Libertate data, ſi rationes reddiderit, hanc conditionem rationum reddendarum, vt juſſus videatur reliqua reddere, ſi qua habet, eum fide actus ſui: quae ſi nulla ſunt, pure accepiſſe libertatem videbuntur: et ſi poſt aditam hereditatem deceſſit, competente libertate etiam legatum eos ſecutum eſt: quod ſi, eum adhuc reliqua haberet, deceſſit, ſub eadem conditione et contubernalis ejus libertatem accepiſſe videtur, et defecta [videbitur] conditione. Sed non ineleganter illud dicetur, Stichum quidem ſub conditione manumiſſum, contubernalem autem ejus pure; et illam conjunctionem non ad conjungendam conditionem, ſed ad neceſſitudinem demonſtrandam pertinere.

§. 1. Tunc demum pro impleta habetur conditio, cum per eum ſtat, qui, ſi impleta eſſet, debiturus erat.

82. CALLISTRATVS *lib. 2. Quaeſtionum.*

Cum ſeruus ita liber eſſe juſſus ſit, ſi rationes reddiderit, eique fundum heres dare damnas ſit: videamus, vtrum conditio libertati praepoſita ſit, an vero et legato. Et quidem ſi libertati ſoli accipiamus praepoſitam, nullus tractatus amplius ſupereſt: nam legatum purum inuenitur: et ideo inutile

Digitized by Google

inutile ſit: quod ſi conditio etiam legato inſita ſit, quod quidam recte putant, ſimul cum libertate dies quoque legati vtiliter cedit. Quid ergo continetur his verbis, ſi rationes reddiderit? Quidam hoc ajunt, ſi reliqua reddiderit: quaſi nihil interſit, vtrum ſub hac conditione, ſi reliqua, vel ſi hac, [ſi] rationes reddiderit. Sed nos neque conditionem meram putamus eſſe, quae in datione exiſtit; neque meram conditionem, quae in facto ſit: ſed eam conditionem, quae ex mixtura quadam conſiſtit. Nam non vtique, ſi ille in ſolle reliqua obtulerit, liber erit: non enim teſtator hoc ſenſit; ſed illud, vt rationes reddat, quomodo ſeruus reddere ſolet, id eſt, legendas offerre rationes primum, deinde computandas, vt explorari poſſit, imputationes probe, an improbe referantur, accepta recte relata, an non recte. Ita enim incipit quidem res à facto, peruenit autem ad pecuniam. Ineſt his verbis etiam, heredes notitia inſtrui rationum, vt ſciant, quid in quaque ratione ſcriptum ſit: nam quod ipſe viuus facturus erat, ab heredibus ſuis fieri juſſiſſe intelligitur: ille autem vtique non ſic ſolebat ſeruo ſuo, oſtendenti reliqua, rationes ſubſcribere; ſed ita vt legeret, examinaret, exciperet. Itaque cum ſeruo ſub hac conditione teſtamento libertas datur: Si rationes reddiderit, non hanc ſolam habet ſignificationem, ſi cautiones inſtrumentaque omnia actus ſui exhibuerit heredi: ſed et ſi reliqua ſoluerit.

83. PAVLVS *lib.* 12. *Reſponſorum.*

Lucius Titius ita teſtamentum fecit: Aurelius Claudius natus ex illa muliere, ſi filium meum ſe eſſe judici probauerit, heres mei eſto. PAVLVS reſpondit, filium, de quo quaereretur, non ſub ea conditione inſtitutum videri, quae in poteſtate ejus eſt; et ideo teſtamentum nullius eſſe momenti.

84. *Idem lib.* 14. *Reſponſorum.*

Illis libertis alimentorum nomine, ſi cum filio meo morati fuerint, menſtruos denarios centenos et veſtiaria dari volo: liberti in obſequio fuerunt, quamdiu adoleſcens ad militiam promoueretur: qua cauſa effectum eſt, vt quibusdam Romae relictis proficiſceretur, et apud caſtra defunctus eſt. Quaeſitum eſt, an ab heredibus ejus alimenta debeantur? PAVLVS reſpondit, conditionem quidem in perſona libertorum, qui cum filio defuncti morati ſunt, aut per eos non ſtetit, quo minus morarentur, mortuo filio teſtatoris defeciſſe non videri: ſed ſi teſtator propter filii vtilitatem his, qui cum eo morati fuiſſent, alimenta praeſtari voluit, contra voluntatem defuncti parentes audiri non oportere.

85. SCAEVOLA *lib.* 3. *Reſponſorum.*

Titia heredis inſtituti liberos habentis filii fidei commiſit, vti rem ejus vniuerſam reſtitueret filiis ejus, liberisue eorum, cum ipſi petiſſent, ſine vlla juris cauillatione: Quaero, an his verbis, cum illi à te petierint, conditio fideicommiſſo adſcripta videatur? Reſpondit, non videri.

86. MAECIANVS *lib.* 3. *Fideicommiſſorum.*

IVLIANVS noſter, eum, qui decem dare, et ita liber eſſe juſſus eſſet: ſi à viuente manumiſſus eſſet, non aliter legatum, quod ei cum libertate datum eſſet, habiturum, quam ſi conditioni libertatis paruiſſet. Item in emptorem, ſi alienatus eſſet. Sed id tunc locum habet, cum omnimodo ſimul cum libertate legatum adquiri potuit, licet legato impoſita non ſit, veluti cum in tempus libertatis legatum collatum eſſet. † Cum vero libertas ſub conditione, legatum autem praeſenti die datum eſt: in hoc quaeſtio eſt, an conſtiterit legatum? Etenim nec Catonianae ſententiae locum in propoſito eſſe, quia etſi ſtatim teſtator deceſſiſſet, non tamen omnimodo inutile eſſet legatum, cum poſſet conditio libertatis ante aditam hereditatem impleri, et legatum manumiſſo deberi: niſi forte neceſſarius heres extitiſſet: tunc enim omnimodo inutile erit legatum jure ipſo: quia ſub conditione acceperit libertatem.

87. VALENS (*lib.* 1. *Fideicommiſſorum.*)

Quod traditum eſt, in legatis nouiſſimam, in libertatibus leuiſſimam conditionem ſpectandam eſſe;

88. CAJVS [*lib.* 1. *Fideicommiſſorum.*]

Id eſt, quae ipſi ſeruo commodior ſit:

89. VALENS (*lib.* 1. *Fideicommiſſorum.*)

Non ad ea duntaxat pertinet, quae ſaepius ſub diuerſis conditionibus, ſed etiam, quae primo pure, deinde ſub conditione dantur. Itaque quod heres pure dare juſſus eſt, quodue pure legatum eſt, cum id ex interuallo ſub conditione legatum eſt, poſterius valet. Si prius ſub conditione, deinde pure legatum eſt: praeſens debetur. Quod ſi pure legatum, ex continenti heres ſub conditione damnatus aut rogatus eſt dare; perinde eſt, ac ſi juncta ſubjecta ſcriptura idem legatum eſſet, vel vt praeſens vindicari, ſi hoc voluerit legatarius, vel, cum conditio extiterit, ab herede peti poſſit. Niſi commemoratione ſuperioris legati poſterius ſcriptum fuerit, velut: Stichum, quem illi legaui, heres meus ei, ſi illud factum erit, dato: tunc enim reuocandi animo praeſens legatum, et ſub conditione dandi ita ſcripſiſſe videbitur: et ſi ante conditionem rem vindicet, doli exceptio locum habere poterit.

90. CAJVS *lib.* 1. *Fideicommiſſorum.*

Per fideicommiſſum varie data libertate non leuiſſima ſpectanda eſt, ſed nouiſſima: quia poſterior voluntas potior haberi debet. Cui conſonat etiam Reſcriptum Diui ANTONINI.

91. MAECIANVS *lib.* 2. *Fideicommiſſorum.*

Conditionum, quae in futurum conferuntur, triplex natura eſt, vt quaedam ad id tempus, quo teſtator viuat, quaedam ad id, quod poſt mortem ejus futurum ſit, quaedam ad alterutrum pertineant: tempus autem vel certum vel infinitum comprehendatur: quae omnia non minus in fideicommiſſis, quam in Inſtitutionibus ac legatis incidere ſolent: Vt haec conditio, Titiae, ſi mihi nupſerit, non dubie, niſi viuente teſtatore; illa autem, ſi ad exequias funeris mei venerit, niſi poſt mortem impleri non poſſit; illa vero: Si filio meo nupſerit, vel viuente vel mortuo teſtatore impleri poſſit. Et prima quidem ac tertia ex relatis conditionibus, infinitum tempus habent: quandoque enim nupſerit, impletur conditio. Secunda ad certum tempus adſcripta eſt.

92. VLPIANVS *lib.* 5. *Fideicommiſſorum.*

Si cui legatum fuerit relictum, iſque rogatus ſit liberos ſuos emancipare: an cogi debeat manumittere? Et retineo me dixiſſe, defici eos à petitione fideicommiſſi; neque enim Praetor fideicommiſſarius eos ad libertatem tuetur, vt ſeruos. PAPINIANVM quoque libro nono reſponſorum ſcribere referebam, non eſſe cogendum emancipare filios ſuos. Arbitror

tamen

tamen extra ordinem debere conſtitui, eum, qui adgnouit [id,] quod ſibi relictum eſt hac contemplatione, vt liberos ſuos emanciparet, cogendum emancipare: neque enim debet circumueniri teſtantium voluntas. Sic deinde hoc accipiendum, quemadmodum ſi ſub conditione liberorum emancipandorum ei fuiſſet legatum, vel ita relictum, vt eos emanciparet. † Cui rei conſequens eſt, quod Diuus SEVERVS reſcripſit. Nam cum quaedam mulier nepotes ſuos heredes inſtituiſſet, et ipſum filium coheredem filiis ſuis dediſſet, eosque inuicem ſubſtituiſſet, rogaſſetque filium, vt filios emanciparet, non autem rogaſſet, vt hereditatem eis reſtitueret: ex auctoritate Diui SEVERI emancipare eos compulſus eſt, hisque reſtituere hereditatem. Et adjectum eſt, [vt] ſi tardius id faceret, quaſi ex mora vſuras praeſtaturum: videri enim eum, qui moram faceret emancipationi, moram reſtitutioni fideicommiſſi eum facere.

93. PAPINIANVS *lib. 8. Reſponſorum.*

Mater filio ſuo coheredes ſine vlla conditione filias ipſius dedit, ac petiit, vt filias ſuas emanciparet, ita vt curatores à Praetore acciperent. Filii videri fidei commiſiſſe placuit, vt eas ſui juris conſtitutas, ad hereditatem auiae peruenire pateretur: nec ad rem pertinere, ſi portionem filiarum jure ſubſtitutionis quaeſiſſet.

94. HERMOGENIANVS *lib 1. Juris Epitomarum.*

Cum ita datur libertas, ſi Titio, qui non eſt heres, decem dederit: certa perſona demonſtratur, ac propterea in perſonam ejus tantum conditio impleri poteſt. Sane ſi cum ceſſerit dies, pecuniam conditioni comprehenſam ſtatuliber habuerit: jure conſtituto nulli dando conſequitur libertatem. † Diuerſa cauſa eſt legatarii, in cujus perſona placuit conditionem deficere, ſi antequam dederit legatarius pecuniam, Titius moriatur.

§. 1. Ex his verbis, ſi heredi, vel, ſi heredi Titio decem dederit, liber eſto: non tantum heredi, ſed etiam heredis heredi dando, peruenit ad libertatem. At ſi nullus heredi ſucceſſerit, jure conſtituto, nulli dando ad libertatem perueniet.

95. *Idem [lib 4 Juris Epitomarum]*

Legatum ſub conditione relictum, et ad alium translatum, ſi non conditio perſonae cohaereat, ſub eadem conditione translatum videtur.

96. PAVLVS *(lib 1. ad Neratium.)*

Titio vſusfructus ſerui legatus eſt, et, ſi ad eum pertinere deſiſſet, libertas ſeruo data eſt; Titius viuo teſtatore deceſſit: libertas non valet: quia conditio nec initium accepit. PAVLVS: Ergo et ſi viueret Titius, et capere non poteſt, idem dicendum eſt: deſiſſe enim non videtur, quod nec incipit.

§. 1. Serui vſusfructus mulieri, quoad vidua eſſet, legatus; idem ſeruus, ſi ea nupſiſſet, liber eſſe juſſus eſt: ſi mulier nupſerit, liber erit: quia potior eſt legato libertas.

97. *Idem [lib. 2. ad Neratium.]*

Municipibus, ſi juraſſent, legatum eſt; haec conditio non eſt impoſſibilis. PAVLVS: Quemadmodum ergo pareri poteſt? per eos itaque jurabunt, per quos municipii res geruntur.

98. *Idem [lib. 3. ad Neratium.]*

Mea res ſub conditione legari mihi poteſt: quia in hujusmodi legatis non teſtamenti facti tempus, ſed conditionis expletae ſpectari oportet.

99. PAPINIANVS *[lib. 18. Quaeſtionum.]*

Conditiones extrinſecus, non ex teſtamento venientes, id eſt, quae tacite ineſſe videantur, non faciunt legata conditionalia.

100 *Idem [lib. 7. Reſponſorum]*

Titiae, ſi non nupſerit, docenta, ſi nupſerit, centum legauit; nupſit mulier: ducenta, non etiam centum reſidua petat: ridiculum eſt enim, eandem et vt viduam et vt nuptam admitti.

101. *Idem (lib. 8. Reſponſorum.)*

Pater Seuerianam Proculam Aelio Philippo cognato nuptiis teſtamento deſignauit: eidem filiae praedium, ſi Aelio Philippo nupſiſſet, verbis fideicommiſſi reliquit; quod ſi non nupſiſſet, idem praedium Philippo dari voluit: nondum viripotens puella diem ſuum obiit. Reſpondi, cum † in conditionibus teſtamentorum voluntatem potius, quam verba conſiderari oporteat, Aelio Philippo fideicommiſſum ita datum videri, ſi ei Procula defuncti filia nubere noluiſſet: quare eum ea prius, quam viripotens fieret, vita deceſſerit, conditionem extitiſſe non videri.

§. 1. Ita fideicommiſſo dato: Volo reſtituas, ſi ſine liberis decedas: conditio deficit ex voluntate, vel vno filio ſuperſtite relicto.

§. 2. Conditionum verba, quae teſtamento praeſcribuntur, pro voluntate conſiderantur: et ideo, cum tutores teſtamento dati, quoniam interea puer adoleuerat, id egerint, vt curatores ipſi conſtituerentur, conditio fideicommiſſi talis praeſcripta: Si tutelam in annum octauum decimum geſſerint, defeciſſe non videbitur.

§. 3. Socrus nurui fideicommiſſum ita reliquerat, ſi cum filio meo in matrimonio perſeuerauerit: diuortio ſine culpa viri poſt mortem ſocrus facto, defeciſſe conditionem reſpondi, nec ante diem fideicommiſſi cedere, quam mori coeperit nupta vel maritus; et ideo nec Mucianam cautionem locum habere: quia morte viri conditio poſſit exiſtere.

§. 4. Fideicommiſſa menſtrua et annua ſub ea conditione liberto relicta; Quamdiu res patroni filia geſſerit: etſi praeſtari neceſſe eſt, filia prohibente res ſuas adminiſtrari: tamen voluntatem filia mutante, conditionem reſumunt, quoniam plura ſunt.

102. *Idem (lib 9. Reſponſorum)*

Cum auus filium ac nepotem ex altero filio heredes inſtituiſſet, à nepote petiit, vt ſi intra annum trigeſimum moreretur, hereditatem patruo ſuo reſtitueret: nepos liberis relictis, intra aetatem ſupraſcriptam vita deceſſit: Fideicommiſſi conditionem, conjectura pietatis, reſpondi defeciſſe, quod minus ſcriptum, quam dictum fuerat, inueniretur.

103. PAVLVS *(lib. 14 Quaeſtionum.)*

Si ita legatum ſit, Titio poſt decem annos dato, ſi ſatis ab herede non exegerit: et Titius intra decimum annum deceſſerit, ad heredem ſuum transmittat legatum: quia moriente eo conditio extitit.

104. *Idem (lib. 14. Reſponſorum.)*

Eum, qui poſt apertum teſtamentum deportatus, et reſtitutus

Digitized by Google

tus eſt, fideicommiſſum petere poſſe, cujus conditio poſtea extitit, quam Ciuitatem Romanam reeipiat.

105. POMPONIVS (*lib.* 5. *Epiſtolarum.*)

Si fundum à teſtatore ſub conditione legatum heres alii pendente conditione legauit, poſt exiſtentem conditionem, quae priori teſtamento praepoſita fuerat, neqoe proprietas à priori legatario recedit, nec locum religioſom in eo fundo heres facere, nec ſeruitutem imponere poterit: ſed et impoſita ſeruitus finietur exiſtente conditione.

106. JVLIANVS (*lib.* 25. *Digeſtorum.*)

Hec genus legati: Si Titio non nupſerit, perinde habendum eſt, ac ſi poſt mortem Titii legatum fuiſſet. Et ideo nec Muciana ſatisdatione interpoſita capere legatum poteſt: ſed et alii nubendo, nihilominus legatum conſequitur.

107 CAJVS [*libro ſingulari de Caſibus.*]

Aliquando accidit, vt ſub conditione datum legatum purum intelligatur: veluti quod ſub eadem conditione relictum eſt, ſub qua etiam heres alius inſtitutus eſt: item, quod ſub hac conditione relictum eſt, ſi hereditatem adierit. Ex diuerſo quoque purum datum legatum conditionale videtur: veluti quod ſub conditione ademptum eſt, quia ſub contraria conditione datum intelligitur.

108. SCAEVOLA [*lib.* 19. *Digeſtorum.*]

Libertis omnibus legauit domum: et haec verba adjecit, vt in ea habitent liberti, ne de nomine exeat, et vt ad vnum, qui nouiſſimus extiterit, perueniat, et eo amplius eisdem libertis meis dari volo fundum Sofianum. Quaeſitum eſt, an conditio adpoſita, ne de nomine exiret, ad ſequens quoque legatum pertineret? Reſpondit, pertinere.

109. *Idem lib* 20. *Digeſtorum.*

A teſtatore rogatus, vt acceptis centum nummis reſtitueret hereditatem Titiae coheredi ſuae, adita hereditate deceſſit, ſimiliter et Titia, antequam daret centum: Quaeſitum eſt, an heres Titiae, offerendo centum ex fideicommiſſo, partem hereditatis conſequi poſſit? Reſpondit, heredem conditioni parere non poſſe. CLAVDIVS: magno ingenio de jure aperto reſpondit, cum poteſt dubitari, an in propoſito conditio eſſet.

110. POMPONIVS *lib.* 9. *Epiſtolarum.*

[Etiam] ſi inuitis heredibus ex peculio ſtatuliber pecuniam Titio det, liber quidem ſit: ſed Titius, qui inuitis heredibus ſciens accepit, pro poſſeſſore videtur eam pecuniam poſſidere, vt auocare eam hi, qui inuiti fuerunt, poſſint.

111. *Idem lib.* 11. *Epiſtolarum.*

Qui ſub conditione rationum reddendarum liber eſſe juſſus eſt, docere debet, conſtare fidem omnibus, quae ab eo geſta ſunt: vt neque ſubtraxerit quid ex his, quae acceperit, neque expenſum rationibus praeſcripſerit, quod non dederat: ſed et quod reliquum per contextum ſcriptum eſt remanere apud eum, ſoluere debet: neque enim aliter liber eſſe poteſt, quam ſi hoc modo conditioni, ſub qua data eſt libertas, ſatisfecerit. Caeterum debitores, cum quibus ipſe contraxit, non vtique in diem mortis domini ſui fuiſſe idoneos praeſtare cogendus eſt: ſed eo tempore, quo his creditum eſt, ejus conditionis fuiſſe, vt diligens paterfamilias his crediturus fuerit.

112. *Idem lib.* 12. *Epiſtolarum.*

Tales conditiones, ſi monumentum [puta] fecerint, pluribus propoſitae, non poſſunt, niſi in omnibus ſimul perſonis exiſtere.

§. 1. Item, ſi Symphoro et Januario centum Titius praeſtiterit, fundum ei lego. Symphoro mortuo an legatum periiſſet? ſed hoc quoque ſic puto interpretandum, vt ſi, dum quisque eorum viuet, praeſtitiſſet. Sed benigna interpretatione dicendum, ſi non poſt moram Titii Symphorus deceſſit, debere partem dimidiam Januario dantem, partem fundi dimidiam legatarium eſſe conſecuturum.

§. 2. De illo quoque quaeritur, fundus quibusdam legatus eſt, ſi pecuniam certam in funus, impenſamque perferendi corporis in aliam regionem dediſſent: nam, niſi vterque dederit, neutri ſit legatum: quoniam conditio, niſi per vtrumque, expleri non poteſt. Sed haec humanius interpretari ſolemus: vt cum duobus fundus legatus ſit, ſi decem dediſſent, et alteri dando partem, legatum quoque debeatur.

§. 3. Priſcus reſpondit, ſtatuliberum non vtique ibi, vbi paterfamilias deceſſit, aut vbi ipſe relictus ſit, aut vbi velit, rationes reddere debere: ſed interim proficiſci ad eum, cui reddere debeat: vtique ſi is Reipublicae cauſa aberit. Veriſſimum et autem, vt alias aliud ex perſona locoque ſit aeſtimandum.

113. PAVLVS *Imperialium ſententiarum in Cognitionibus prolatarum ex libris ſex libro ſecundo.*

Cum filius rogatus fuiſſet à patre, ſi antequam res ſuas adminiſtrare poſſet, deceſſiſſet, hereditatem Titio reſtituere; et egreſſus viginti annos deceſſiſſet: reſcriptum eſt, fideicommiſſum deberi.

DE VERBORVM SIGNIFICATIONE.

217. JAVOLENVS *lib.* 1. *ex Poſterioribus Labeonis.*

Inter illam *conditionem, Cum fari potuerit, et poſtquam fari potuerit*, multum intereſt: (nam) poſteriorem ſcripturam vberiorem eſſe conſtat, at *cum fari potuerit*, arctiorem: et id tantummodo tempus ſignificari, quo primum fari poſſit.

§ 1. Item ita data conditione, *Illud facito in diebus*, ſi nihil praeterea fuiſſet adjectum, in biduo conditionem impleri oportet.

231. PAVLVS *lib ſing. ad Senatusconſ. Tertullianum.*

Quod dicimus eum, *qui naſci ſperatur, pro ſuperſtite* eſſe: tunc verum eſt, cum de ipſius jure quaeritur: aliis autem non prodeſt, niſi natus ſit.

162. POMPONIVS *lib.* 2. *ad Sabinum.*

In *vulgari ſubſtitutione*, qua ei, *qui ſupremus morietur*, heres ſubſtituitur, recte ſubſtitutus etiam vnico intelligitur, exemplo duodecim Tabularum, ex quibus proximus agnatus et ſolus habetur.

§. 1. Si quis ita in teſtamento ſcripſerit, *Si quid filio meo acciderit, Damas ſeruus meus liber eſto*: mortuo filio, Damas

Damas liber erit: licet enim accidant et viuis, ſed vulgi ſermone *etiam mors ſignificatur*.

REGVLAE IVRIS.

85. pr. PAVLVS *lib.* 6. *Quaeſtionum.*

In ambiguis pro dotibus reſpondere melius eſt.

96. MAECIANVS *lib.* 12. *Fideicommiſſorum.*

In *ambiguis* orationibus maxime *ſententia* ſpectanda (eſt) *ejus, qui* eas *protuliſſet.*

56. CAJVS *lib* 3. *de Legatis ad Edictum Vrbicum.*

Semper in *dubiis* benigniora praeferenda ſunt.

192. §. 1. MARCELLVS *lib.* 29. *Digeſtorum.*

In *re dubia benigniorem interpretationem* ſequi, non minus juſtius eſt, quam tutius.

9. VLPIANVS *lib.* 15. *ad Sabinum.*

Semper in *obſcuris* quod minimum eſt, ſequimur.

114. *Idem lib.* 9. *ad Edictum.*

In *obſcuris* inſpici ſolet, quod *veriſimilius* eſt, *aut quod plerumque fieri ſolet.*

168. PAVLVS *lib.* 1. *ad Plautium.*

Rapienda occaſio eſt, quae praebet *benignius reſponſum.*

§. 1. Quod factum eſt, cum *in obſcuro* ſit, ex affectione cujusque capit interpretationem.

188. pr. CELSVS *lib* 17. *Digeſtorum.*

Vbi *pugnantia inter ſe in teſtamento* haberentur, neutrum ratum eſt.

64. IVLIANVS *lib.* 29. *Digeſtorum.*

Ea, quae *raro accidunt*, non temere in agendis negotiis computantur.

67. *Idem lib.* 87 *Digeſtorum.*

Quoties idem *ſermo* duas ſententias exprimit: ea potiſſimum excipiatur, quae rei gerendae aptior.

169. §. 1. PAVLVS *lib.* 2. *ad Plautium.*

Quod *pendet*, non eſt pro eo, quaſi ſit.

39. POMPONIVS *lib.* 32. *ad Sabinum.*

In omnibus cauſis *pro facto* accipitur id, in quo *per alium morae* ſit, quo minus fiat.

161. VLPIANVS *lib.* 77. *ad Edictum.*

In jure ciuili receptum eſt, quoties per eum, cujus intereſt, *conditionem non impleri*, fiat, quominus impleatur, perinde haberi, ac ſi impleta conditio fuiſſet; quod ad libertatem, et legata, et ad heredum inſtitutiones perducitur: quibus exemplis ſtipulationes quoque committuntur, cum per promiſſorem factum eſſet, quominus ſtipulator conditioni pareret.

174. PAVLVS *lib.* 8 *ad Plautium.*

Qui poteſt facere, vt poſſit *conditioni parere*, jam poſſe videtur.

§. 1. Quod quis, ſi velit, habere non poteſt, id repudiare non poteſt.

135 VLPIANVS *lib* 23. *ad Edictum.*

Ea, quae dari *impoſſibilia* ſunt, vel quae in rerum natura non ſunt, pro non adjectis habentur.

185 CELSVS *lib* 8. *Digeſtorum.*

Impoſſibilium nulla eſt obligatio.

AD TIT. XXII.

AD LEGEM FALCIDIAM.

(Dig. 35. T. 2.)

1. PAVLVS [*lib. ſingulari ad Legem Falcidiam.*]

Lex Falcidia lata eſt, quae primo capite liberam legandi facultatem dedit [vsque ad dodrantem] his verbis: Qui ciues Romani ſunt, qui eorum poſt hanc Legem rogatam teſtamentum facere volet, vt eam pecuniam, easque res, quibusque dare, legare volet, jus poteſtasque eſto, [vt hac Lege ſequenti licebit]. Secundo capite modum legatorum conſtituit his verbis: Quicunque ciuis Romanus poſt hanc Legem rogatam teſtamentum faciet, is quantam cuique ciui Romano pecuniam jure publico dare, legare volet, jus poteſtasque eſto: dum ita detur legatum, ne minus, quam partem quartam † hereditatis, eo teſtamento heredes capiant. Eis, quibus quid ita datum, legatumue erit, eam pecuniam ſine fraude ſua capere liceto. Isque heres, qui eam pecuniam dare juſſus damnatus erit, eam pecuniam debeto dare, quam damnatus eſt.

§. 1. Lex Falcidia etiam ad eos, qui apud hoſtes moriuntur, propter Legem Corneliam pertinere videtur: quod ea Lex perinde eorum teſtamenta confirmat, atque ſi in ciuitate deceſſiſſent. Propter quam fictionem Lex Falcidia, et omnes teſtamentariae pertinent; quae tamen poſſint locum habere.

§. 2. Ad eos, qui omiſſa cauſa teſtamenti, poſſident hereditatem, non pertinet Lex Falcidia: ſed per edictum Praetoris inducitur poteſtas Legis.

§. 3. Idemque eſt, ſi jurisjurandi conditio remiſſa ſit.

§. 4. Sed et ſi ſeruo ſuo teſtator data libertate legauerit; quia differtur in id tempus, quo liber futurus eſt: item ſi ei, qui apud hoſtes eſt, aut ei, qui nondum natus eſt, datum ſit aliquid: haec Lex locum habebit.

§. 5. Ad municipum quoque legata, vel etiam ea, quae Deo relinquuntur *, Lex Falcidia pertinet †.

* L. 3. §. 2. h. t. L. 3. de teſtam.

§. 6. Non ſolum autem ad res proprias teſtatoris legatas, ſed et alienas Lex pertinet.

§. 7. Et omne, quod ex bonis defuncti erogatur, refertur

Digitized by Google

tur ad hanc Legem: ſiue in corpore conſtet certo, incertoue; ſiue pondere, numero, menſura valeat; aut etiam ſi jus legatum ſit, vt vſusfructus, aut quod in nominibus eſt.

§. 8. Item ſi ita legatum ſit, heres meus Sejo penum dato: ſi non dederit, decem dato *: quidam putant omnimodo in legato decem eſſe, penum autem mortis cauſa capi, nec in Falcidiam imputare id heredem poſſe. Ego autem didici, ſi in continenti heres penum ſoluerit, videri hoc legatum eſſe, et in Legem Falcidiam imputari poſſe. Et quod dixi in continenti, ita accipiendum, cum aliquo ſpatio. Quod ſi jam mora facta ſoluerit heres penum, tunc nec legatum eum accepiſſe, nec in Falcidiam imputari poſſe: jam enim transfuſum legatum eſſe, et decem deberi. † Idemque erit, et ſi ab initio ita legatum datum ſit: Si penum non dederit, decem dato, quia hic penus non eſt legata: et penua ſi datur, mortis cauſa capitur: quia deficit legati conditio.

* L. 76. et 93. it. 89. pe. h. t.

§. 9. Si vſusfructus legatus ſit, qui et diuidi poteſt, non ſicut caeterae ſeruitutes indiuiduae ſunt: veteres quidem aeſtimandum totum vſumfructum putabant, et ita conſtituendum, quantum ſit in legato. Sed ARISTO à veterum opinione receſſit: ait enim, poſſe quartam partem ex eo, ſicut ex corporibus retineri: idque JVLIANVS recte probat. † Sed operis ſerui legatis, cum neque vſus, neque vſusfructus in eo legato eſſe videtur, neceſſaria eſt veterum ſententia, vt ſciamus, quantum eſt in legato: quia neceſſario ex omnibus, quae ſint facti, pars decedere debet, nec pars operae intelligi poteſt. Imo et in vſufructu, ſi quaeratur, quantum hic capiat, cui vſusfructus datus eſt: quantum ad caeterorum legatorum aeſtimationem, aut etiam hujus ipſius, ne dodrantem excedat legatum, neceſſario ad veterum ſententiam reuertendum eſt.

§. 10. Si quis creditori ſuo, quod debet, legauerit: aut inutile legatum erit, ſi nullum commodum in eo verſabitur; aut ſi propter repraeſentationis (puta) commodum vtile erit, Lex quoque Falcidia in eo commodo locum habebit *.

* L. 28. §. 1. de legat. 1. L. 14. pr. h. t.

§. 11. Si legatarius poſſeſſionem nactus eſt, et non poteſt auocari ei res, quia voluntate heredis errantis nactus eſt poſſeſſionem: dabitur actio heredi, vt id, quod ſupra dodrantem eſt, afferatur.

§. 12. Interdum omnimodo neceſſarium eſt, ſolidum ſolui legatario interpoſita ſtipulatione: Quanto amplius, quam per Legem Falcidiam ceperit, reddi: Veluti, ſi quae à pupillo legata ſint, non excedant modum Legis Falcidiae: veremur autem, ne impubere eo mortuo alia legata inueniantur, quae contributione facta excedant dodrantem. † Idem dicitur, et ſi principali teſtamento quaedam ſub conditione legata ſunt, quae an debeantur, incertum eſt: et ideo ſi heres ſine judice ſoluere paratus ſit, proſpiciet ſibi per hanc ſtipulationem.

§. 13. Id, quod ex ſubſtitutione coheredis ad coheredem peruenit, proficit legatariis. Is enim ſimilis eſt heres ex parte pure, ex parte ſub conditione heredi inſtituto: ſed ea, quae ab eo legata ſunt, ſi omiſerit hereditatem, non augebuntur, ſcilicet ſi ab eo nominatim data ſunt, non quisquis mihi heres erit.

§. 14. Si coheredis mei portio adhauſta ſit, mea integra, et illam vindicauero: CASSIVS confundendas eſſe partes exiſtimat: PROCVLVS contra; in qua ſpecie et JVLIANVS PROCVLO adſenſit: quam ſententiam probabiliorem eſſe puto. † Sed et Diuus ANTONINVS judicaſſe dicitur commiſcendas eſſe vtrasque partes in computatione Legis Falcidiae.

§. 15. Si coheredem meum poſt aditam hereditatem adrogauero: non dubitabitur, quin ſeparandae ſint portiones, perinde atque ſi coheredi meo heres exſtitiſſem.

§. 16. Si in annos ſingulos legatum ſit Titio, quia multa legata et conditionalia ſunt, cautioni locus eſt, quae in Edicto proponitur: Quanto amplius accipit, reddi.

§. 17. Id, quod natura hereditati debetur, et peti quidem non poteſt, ſolutum vero non repetitur *, non eſſe computandum in hereditate, quidam putant. Sed JVLIANVS et haec ex euentu augere patrimonium, aut non augere exiſtimat, et hereditario jure id quoque capi: ideoque et in reſtitutionem hereditatis venturum. * L. 21. pr. h. t.

§. 18. Si debitor creditori heres exiſtat, quamuis confuſione liberetur, tamen locupletiorem hereditatem percipere videtur: vt computetur ei, quod debet, quamuis aditione confuſum ſit.

§. 19. De impenſa monumenti nomine facta, quaeritur, an deduci debeat? Et SABINVS ita deducendum putat, ſi neceſſarium fuerit monumentum extruere. MARCELLVS conſultus, an funeris monumentique impenſa, quotam teſtator fieri juſſit, in aere alieno deduci debeat: Reſpondit, non amplius eo nomine, quam quod funeris cauſa conſumptum eſt, deducendum *: nam ejus quod in extructionem monumenti erogatum eſt, diuerſam eſſe cauſam. Nec enim ita monumenti aedificationem neceſſariam eſſe, vt ſit funus ac ſepultura: idcirco eum, cui pecunia ad faciendum monumentum legata ſit, Falcidiam paſſurum.

* L. 1. §. 18. L. 14. §. 3. L. 45. de relig. et ſumt. fun.

2. MARCELLVS [*lib. 22. Digeſtorum*]

Nec amplius concedendum erit, quam quod ſufficiat ad ſpeciem modicam monumenti.

3. PAVLVS [*lib. ſingulari ad Legem Falcidiam.*]

Si heres inſtitutus eam hereditatem, quae ſoluendo non eſt, vendiderit, vix quidem poterit perſuaderi non fuiſſe eam hereditatem ſoluendo, quae emptorem inuenerit: vera autem ratione nihil legatariis debebitur: quia magis ex ſtultitia emptoris habere videtur heres inſtitutus, quam ex bonis defuncti. Nam et è contrario, ſi male vendiderit res hereditarias, non erit hoc legatariorum detrimentum: ita ergo commodum debet eſſe heredis, ſi bene res adminiſtrauerit.

§. 1. Sed et ſi is, qui ſoluendo non eſt, legauerit, et heres cum creditoribus deciderit, ne ſolidum ſolueret, et ob eam deciſionem factum ſit, vt aliquid retineret, nihil tamen legatariis debiturum: quia eam pecuniam non ex hereditate, ſed ex deciſione habet.

§. 2. Item ſi Reipublicae in annos ſingulos legatum ſit: cum de Lege Falcidia quaeratur, MARCELLVS putat, tantum videri legatum, quantum ſufficiat ſorti ad vſuras trientes ejus ſummae, quae legata eſt, colligendas.

4. PAPINIANVS (*lib. 16. Quaeſtionum*)

Fundo legato mihi ſub conditione, pendente legati conditione, heres me heredem inſtituit, ac poſtea legati conditio extitit: in Falcidiae ratione fundus non jure hereditario, ſed legati, meus eſſe intelligitur.

5. *Idem (lib 8. Reſponſorum.)*

Verbis legati vel fideicommiſſi non neceſſarie ciuitati relinquitur, quod ex cauſa pollicitationis praeſtari neceſſe eſt. Itaque

Digitized by Google

Itaque ſi debiti modum teſtamento dominus exceſſit, ſuperfluum duntaxat Falcidia minuetur. Quare nec fidei committi legatarii poterit. † Quod ſi dies aut conditio legatum fecerit, non vtilitatis aeſtimatio, ſed totum petetur, quod datum eſt: nec, ſi viuo teſtatore dies venerit, aut conditio fuerit impleta, fiet irritum, quod ſemel competit.

6. VENVLEJVS (*lib.* 13. *Stipulationum.*)

Si vir vxori heres extiterit, et in funus ejus impenderit: non videbitur totum quaſi heres impendere, ſed deducto eo, quod quaſi dotis nomine, quam lucrifacit, conferre debuerit.

7. PAPINIANVS (*lib.* 7. *Quaeſtionum.*)

Lege Falcidia interueniente legata ſeruitus, quoniam diuidi non poteſt, non aliter in ſolidum reſtituetur, niſi partis offeratur aeſtimatio *. * L. 80. §. 1. h. t.

8. *Idem* (*lib* 14. *Quaeſtionum.*)

In Legem Falcidiam aeris alieni rationem in hereditate relicti, quod vnus ex heredibus ſoluere damnatus ſit, ipſe ſolus habebit.

9. *Idem* (*lib.* 19. *Quaeſtionum.*)

In Falcidia placuit, vt fructus poſtea percepti, qui maturi mortis tempore fuerunt, augeant hereditatis aeſtimationem fundi nomine, qui videtur illo in tempore fuiſſe pretioſior.

§. 1. Circa ventrem ancillae nulla temporis admiſſa diſtinctio eſt. Nec immerito: quia partus nondum editus, homo non recte fuiſſe dicitur.

10 *Idem* (*lib.* 20. *Quaeſtionum.*)

Quod ſupra quadrantem apud heredem poteſt peruenire, ſupra dodrantem in pecuniam legatum non onerat heredem: veluti hereditas pupilli, ſi forte ſubſtitutus ſit exheredato, qui patri pupilli heres extitit.

11. *Idem* [*lib.* 29. *Quaeſtionum.*]

In ratione Legis Falcidiae retentiones omnis temporis heredi in quadrantem imputantur.

§. 1. Si ſeruus ſub conditione libertate data, vita deceſſit: ſi quidem impleta conditio quandoque fuerit, heredi non videbitur periſſe: quod ſi defecerit, in contrarium ratio trahit: ſed, quanti ſtatuliber, moriens fuiſſe videbitur.

§. 2. Imperator MARCVS ANTONINVS decreuit, heredes, quibus pars bonorum oblata eſt, non in ampliorem partem, quam pro ea parte, quae relicta eſt, legatorum nomine teneri.

§. 3. Cum quidam, parte dimidia bonorum adempta, fuiſſet relegatus, idemque, prouocatione interpoſita, teſtamento poſtea facto, obiiſſet, atque poſt mortem ejus, non juſte appellatum, eſſet pronunciatum: Quaeſitum eſt, vtrum aeris alieni loco pars dimidia abſcederet, vt reſidua ſola videretur fuiſſe in bonis, an vero ſuccurri heredi neceſſarium eſſe videbitur? Sed videtur ſuccurri debere: enim animus litigantis [et] obtinendi votum hanc opinionem admittit.

§. 4. Si ſeruus teſtamento manumiſſus ante aditam hereditatem decedat, heredi quidem periiſſe intelligitur: ſed cujus pretii erit, qui, ſi viueret, non aeſtimaretur? Nam et eos, qui moriente domino ex valetudine affecti fuerant, vt eos non poſſe viuere certum eſſet, tamen ſi poſtea moriantur, hereditati periiſſe reſponſum eſt. Nec aliud in his, qui ſub eodem tecto fuerunt, cum dominus à familia necaretur.

§. 5. Quod vulgo dicitur, † in tabulis patris et filii vnam Falcidiam ſeruari, quam poteſtatem habeat, videndum eſt. Quamuis enim ſubſtitutus, quae à pupillo relicta ſunt, cum filius heres extitit, vt aes alienum quodlibet debeat: tamen propter ea, quae data ſunt tabulis ſecundis, contributioni locus eſt. Secundum quae poterit euenire, ne ſubſtitutus quicquam retineat, vel vt longe plus habeat quartae paternae hereditatis. † Quid ergo, ſi non ſufficiat pupilli hereditas legatis, cum patris ſuffeciſſet? De ſuo quadrante nimirum dabit ſubſtitutus: quoniam pater legauit de ſuo. Nec ad rem pertinet, quod ex nullo teſtamento praeſtatur vltra vires patrimonii: cum in hac parte juris legata, quae tabulis ſecundis relinquuntur, quaſi primis ſub conditione relicta intelliguntur.

§. 6. Si filio ſuo duos ſubſtituerit, et alterius portionem onerauerit: tractari ſolet, an ex perſona ſua Falcidiam poſſit inducere ſubſtitutus, quam pupillus non haberet, vel vnus pupilli ſubſtitutus? et facile quis dixerit conſequenter prioribus quae de patrimonii ratione dicta ſunt, non eſſe Falcidiae locum: et vltra vires portionis conueniendum alterum ſubſtitutum. Sed verior eſt diuerſa ſententia, perinde huic quartam relinquendam exiſtimantium, atque ita ſi patri heres extitiſſet. Vt enim opes patris et contributio legatorum inde capiunt et formam et originem: ita plures ſubſtituti, ſubducta perſona pupilli, reuocandi ſunt ad intellectum inſtitutionis. † Quid tamen dicemus de altero ſubſtituto, qui non eſt oneratus: ſi forte nondum legata pupillus à ſe relicta ſoluit, et aliquid vltra dodrantem ſit: in omnibus et ipſum Falcidiam habiturum? Atquin quartam habet: neque idem patiatur inſtituti comparatio. Rurſos ſi negemus, aliud aperte, quam quod vulgo probatum eſt, reſpondetur. Itaque varietas exiſtet: vt is quidem, qui proprio nomine oneratus eſt, velut inſtitutus deſideret quartam: alter autem, qui non eſt oneratus, vt ſubſtitutus, licet portio largiatur ejus, non in ſolidum conueniatur propter calculi confuſionem. Huic conſequens eſt, vt ſi pupillo de Falcidia cautum fuit, duobus committatur ſtipulatio: videlicet in eam quantitatem, quam vnusquisque ſibi retinere potuiſſet.

§. 7. Quaeſitum eſt, ſi quis pupillo coheredem ſubſtituiſſet: quemadmodum Legis Falcidiae ratio inquiri debeat. Et quale eſt, quod vulgo diceretur, legatorum rationem ſeparandam? Dixi, quantum ad legata, quae pater à filio, item à ſubſtituto reliquit, nullam fieri poſſe ſeparationem; cum communi calculo ſubjiciantur, et inuicem inducant contributionem: ſed legata, quae ab inſtituto extero data ſunt, permiſceri caeteris non oportere: ideoque quartam pupillo datae portionis habere ſubſtitutum, quamuis ſuam portionem habeat, vt inſtitutus; et aliam cauſam eſſe ejus, qui ex variis portionibus heres ſcriberetur: ibi enim legatorum confundi rationem non minus, quam ſi ſemel fuiſſet nuncupatus ex ea portione, quae confieretur ex pluribus: neque referre, pure ſaepe, an ſub diuerſis conditionibus ſit heres inſtitutus.

§. 8. Si quis exheredato filio ſubſtituit heredem inſtitutum, et ab eo tabulis quoque ſecundis legauerit: neceſſario ratio confundetur. Cum ideo legata valere dixerit JVLIANVS à ſubſtituto relicta, quod idem patri heres extiterit.

12 *Idem* [*lib* 30 *Quaeſtionum*]

Si debitor, creditore herede inſtituto, petiſſet, ne in ratione Legis Falcidiae ponenda creditum ſuum legatariis reputaret *: ſine dubio ratione doli mali exceptionis apud arbitrum Falcidiae defuncti voluntas ſeruatur.

* L. 25. L. 32. §. 1. de donat. inter V. et Vxor.

13. *Idem*

Digitized by Google

13. *Idem* [*lib.* 37. *Quaeſtionum.*]

Si tacitum fideicommiſſum ſeruus iniungente domino ſuſceperit, habiturum eum Legis Falcidiae beneficium, quia pater domino debuit conſtitutum eſt. Idemque placuit in filio, qui fuit in patria poteſtate.

14. *Idem lib.* 9. *Reſponſorum.*

Pater filiam, quae à viro diuerterat, heredem pro parte inſtituit, et ab ea petiit, vt fratri et coheredi ſuo portionem hereditatis acceptam, deducta ſexta, reſtitueret; admiſſa compenſatione dotis in Falcidiae ratione. Si pater dotem conſentiente filia non petiſſet, Falcidiam quidem iure hereditario *, dotem autem iure proprio filiam habituram, reſpondi: quia dos in hereditate patris non inueniretur.

* L. 73. §. ſ. h. t.

§. 1. Auia, nepotibus heredibus inſtitutis, fideicommiſit, vt omiſſa retentione, quae per Legem Falcidiam ex alio teſtamento competebat, ſolida legata fratribus, et coheredibus ſoluerent: Recta datum fideicommiſſum reſpondi, ſed huius quoque onus in contributionem venire.

§. 2. Duobus impuberibus ſubſtitutum, vtrique heredem exiſtentem, in alterius hereditate Falcidia non vti conuenit, ſi de bonis alterius impuberis quartam partem hereditatis patris, quae ad filios peruenerit, retineat.

§. 3. Quod ſi [frater fratri] legitimus heres extitit, et impuberi ſupremo ſubſtitutus: portio quidem paternorum bonorum, quam inteſtatus puer accepit, rationi Falcidiae non confundetur. Sed quartam eius tantum portionem ſubſtitutus retinebit, quam impubes accepit, qui ſubſtitutum habuit.

15 *Idem* [*lib* 13. *Reſponſorum.*]

Quod bonis iure Falcidiae contribuendum eſt à debitore, cui mortis cauſa pacto debitum remiſſum eſt, in factum concepta replicatione retinebitur.

§. 1. Frater, cum heredem ſororem ſcriberet, alium ab ea, cui donatum volebat, ſtipulari curauit, ne Falcidia vteretur, et vt certam pecuniam, ſi contra feciſſet, praeſtaret. Priuatorum cautione Legibus non eſſe refragandum conſtitit: et ideo ſororem iure publico retentionem habituram†, et actionem ex ſtipulatu denegandam.

§. 2. Non idcirco minus Falcidiae rationem in caeteris annuis legatis admitti viſum eſt, quod primo ac ſecundo anno, ſine vlla detractione fuiſſent legatario ſoluta.

§. 3. Quod auus ex cauſa tutelae nepoti debuit, cum auo nepos ſolus heres extitiſſet, ratio Falcidiae ſi poneretur, in aere alieno bonis deducendum reſpondi: nec ad rem pertinere, quod heredem auus, idemque tutor rogauerat, vt, ſi ſine liberis ante certam aetatem decederet, tam hereditaria, quam propria bona reſtitueret: non enim ex hoc hereditatem debito compenſatam videri, cum vel ideo maxime declaretur, non eſſe compenſationem factam, quoniam heredem ſuum habere propria bona defunctus oſtendit. † Plane ſi conditio fideicommiſſi fuerit impleta: fructus hereditatis poſt mortem aui percepti, pari pecunia debito tutelae compenſabuntur: ſed quartam heres nepotis de bonis duntaxat, quae moriens auus reliquit, retinebit.

§. 4. Cum fideicommiſſum ex voluntate matris à patre moriente debitum filio, pater hereditate ſua, quam in filium conferebat, compenſari voluit: quod filio debetur, ſi ratio Falcidiae poni coeperit, fini quadrantis, quem ex bonis patris eum effectu percepit, compenſabitur, atque ita ſuperfluum aeris alieni dodranti tantum detrahetur.

§. 5. Ex donationibus in vxorem collatis, quod heres eius reddere viro cogitur, in bonis mulieris non erit: nam ita fit locupletior, vt tanto pauperior eſſe videatur: quod autem heres inde minuit, viro non perit.

§. 6. Fructus praediorum ſub conditione verbis fideicommiſſi relictos, in cauſam fideicommiſſi non deductos heres in ratione Falcidiae ſic accepto facere ſibi cogitur, vt quartam, [et] quartae fructus ex die mortis, bonorum, quae mortis tempore fuerunt, habeat. Nec ad rem pertinet, quando Falcidia Lex admiſſa ſit: nam etſi maxime poſt impletam conditionem fideicommiſſum locum habere coepit: tamen ex die mortis fructus quadrantis apud heredem relinqui neceſſe eſt.

§. 7. Fideicommiſſum portionis ſupplendae gratia, pro qua matrem filius heredem inſtituit, eidem matri datum, rationa Falcidiae minuitur: et eam pecuniam mater ſupra quartam portionis ſuae percipiet.

§. 8. Quarta, quae per Legem Falcidiam retinetur, aeſtimatione, quam teſtator fecit, non magis minui poteſt, quam auferri *. * L. 27. h. t. v. N. 1. c. 2. §. 2.

16. SCAEVOLA [*lib.* 3. *Quaeſtionum.*]

Si ex pluribus rebus legatis heres quasdam ſoluerit, ex reliquis Falcidiam plenam per doli exceptionem * retinere poteſt etiam pro his: quae iam data ſunt.

* L. 15. §. 1. h. t.

§. 1. Sed etſi vna res ſit legata, cuius pars ſoluta ſit: ex reliquo poteſt plena Falcidia retineri.

17 *Idem* [*lib.* 6. *Quaeſtionum.*]

Si poſt miſſionem faciat codicillos miles, et intra annum decedat: ex teſtamento, quod in militia iure militari fecit *, plena legata: ex codicillis, habita Falcidiae ratione, praeſtari debere dicitur. Sed res ita expedietur: ſi, cum quadringenta haberet, teſtamento quadringenta, codicillis centum legauerit, ex quinta parte, (id eſt, octoginta, quae ad legatarium ex codicillis peruenirent, ſi Falcidiam non pateretur) quartam (id eſt viginti) heres retinebit.

* L. 92. ſ. h. t. exc. L. 40. pr. h. t.

18. PAVLVS (*lib.* 11. *Quaeſtionum.*)

Filiusfamilias, qui militauerat, decedens patris ſui fidei commiſit codicillis, vt peculium ſuum caſtrenſe Titio poſt mortem reſtitueret. Quaerebatur, an vt heres quartam deducere poſſit? Dixi, † Legem Falcidiam inductam eſſe à Diuo PIO etiam in inteſtatorum ſucceſſionibus propter fideicommiſſa: ſed in propoſito nec hereditatem eſſe: quamuis placerat mihi, extraneo herede inſtituto, fieri hereditatem aditione eius: nam cum apud patrem remanet, ius priſtinum durat, et peculium eſt. Nec huic contrarium eſt, quod in teſtamento eius, qui apud hoſtes deceſſit, exercetur Falcidia: nam fictio Legis Corneliae et hereditatem et heredem facit. Sed me non dubitare, quin debeat id quoque indulgeri Legis beneficium, ſi quidem [quaſi] patrisfamiliae bona reſtituere cogitur, at heres ſcriptus, omiſſa ex teſtamento aditione, exemplo Edicti legatorum nomine conuenietur.

§. 1. His conſequens erit, vt, ſi ex fructibus medio tempore quartam, at quartae fructus habuerit pater, etiam Trebellianum Senatusconſultum inducamus, et vtiles actiones exerceri poſſint, ſiatque hereditas poſt reſtitutionem.

Digitized by Google

19. SCAEVOLA [*lib.* 8. *Quaeſtionum.*]

Si dignum decem fundum damnetur heres quinque vendere: ſine dubio quinque erunt imputanda Falcidiae.

20. *Idem* (*lib.* 9. *Quaeſtionum.*)

Si à ſeruo meo herede inſtituto mihi legetur, et mihi adquiratur hereditas: negat MAECIANVS, id legatum in Falcidia computari: quia non debeatur.

21. PAVLVS (*lib.* 12. *Quaeſtionum.*)

Si pupillus, cui ſine tutore auctore decem mutua data ſunt, legatum à creditore meruerit ſub hac conditione, ſi decem, quae acceperit, heredi reddiderit: vna numeratione et implet conditionem, et liberatur naturali obligatione, vt etiam in Falcidia heredi imputentur: quamuis non imputarentur, ſi tantum conditionis implendae cauſa data fuiſſent. Adeo autem et ſoluere videtur, vt repudiato legato, vel Sticho, qui legatus eſt, mortuo, nihil repetere poſſit.

§. 1. Si ego et ſeruus meus heredes inſtituti ſimus ex diuerſis partibus, nec à ſeruo erogatus dodrans his, quibus à me legatum eſt: contra Falcidiam proderit, quod ex portione ſerui ad me peruenit ſupra Falcidiam ejus portionis. Ex contrario ſi ſeruo meo ſeruus, et mihi decem legata fuerint: ſerui Falcidia ex decem mihi legatis non tenetur, exemplo eodem Falcidiae: nam quartam retineo ex perſona ſerui, quamuis de mea portione nihil exhauſtum ſit.

22. *Idem lib.* 17. *Quaeſtionum.*

Neſennius Apolinaris Julio Paulo. Ex facto, domine, ſpecies ejusmodi incidit: Titia filias ſuas tres numero aequis ex partibus ſcripſit heredes, et à ſingulis legata inuicem dedit: ab vna tamen ita legauit, tam coheredibus ejus, quam extraneis, vt Falcidiae ſit locus: Quaero, an aduerſus coheredes ſuas, à quibus legata et ipſa accepit, vti poſſit Falcidia: et ſi non poſſit, vel doli exceptione ſummouenda eſt, quemadmodum aduerſus extraneos computatio Falcidiae iniri poſſit? Reſpondi, id quidem, † quod à coherede legatorum nomine percipitur, non ſolet legatariis proficere, quo minus Falcidiam patiantur: ſed cum is, qui legatum praeſtaturus eſt, ab eodem aliquid ex teſtamento petit, non eſt audiendus, deſiderans vti aduerſus eum Falcidiae beneficio, ſi id, quod percepturus eſt ex voluntate teſtatoris, ſuppleat, quod deducere deſiderat. Plane caeteris legatariis non vniuerſum, quod coheredi praeſtat, imputabit: ſed quantum daturus eſſet, ſi nihil ab eo perciperet.

§. 1. Seruo herede inſtituto, ſi à domino fideicommiſſa, à ſeruo legata data ſunt: prius ratio legatorum habenda eſt, deinde ex eo, quod ſupereſt, fideicommiſſorum. Dominus enim ideo tenetur, quod ad eum peruenit: peruenit autem, quod deductis legatis ſupereſt. Plane Falcidiam exercet.

§. 2. Sed et ſi dominus, omiſſa hereditatis aditione, ſeruum ſibi ſubſtitutum adire juſſit: prius erogantur, quae ab ipſo domino data ſunt; tunc eorum, quae à ſeruo relicta ſunt, ratio initur, ſi patitur Falcidia.

§. 3. Si debitori liberatio legata ſit, quamuis ſoluendo non ſit, totum legatum computetur: licet nomen hoc non augeat hereditatem, niſi ex euentu. Igitur, ſi Falcidia locum habeat, hoc plus videbitur legatum, quod huic legatum eſſet: caetera quoque minuentur legata per hoc, et ipſum hoc per alia: capere enim videtur, eo quod liberatur.

§. 4. Sed ſi alii hoc nomen legetur, nullum legatum erit: nec caeteris contribuetur.

23. SCAEVOLA (*lib.* 15. *Quaeſtionum.*)

Si fundus mihi legetur, et via: in Falcidiae ratione, ſi tantum ſit in via, quantum amplius eſt in Falcidia, integer fundus capietur, et via perit. † Sed ſi via legetur, nec ſoluendo ſit hereditas: non debebitur. † Videndum etiam, ſi fundo et via legato, minus ex vtroque deſideret, quam ſit viae pretium? Poteſt coacta ratione dici, non tantum fundum ſolidum capi, ſed etiam vt doli exceptio tantum ſarciat, quantum deeſt: ne plus habeat, quam Falcidia deſiderat. Vt tunc ſolum via intercidat, quoties plus Falcidia deſiderat, quam eſt viae pretium.

24. PAVLVS (*lib.* 14. *Reſponſorum reſpondit.*)

Falcidiae Legis rationem, ſi haberi oportet, ita habendam, ac ſi hae res, quae ab herede ſubtractae ſunt, in hereditate relictae non fuiſſent.

§. 1. Idem reſpondit, partus ancillarum ante diem fideicommiſſi editos, ad heredes ejus, qui rogatus eſt, pertinere: eosque in quartam et quartae fructus computandos, ſi de Lege Falcidia quaeſtio intercedat.

§. 2. Idem reſpondit, fructus ex propria re heredis, quae legata eſt, poſt diem fideicommiſſi cedentem perceptos, etſi non ſint reſtituendi fideicommiſſario, heredi in quartam imputari non ſolere.

25. SCAEVOLA [*lib.* 4. *Reſponſorum.*]

Maritum ſuum et filium communem aequis partibus heredes inſtituit. Quaeſitum eſt, an in ratione Legis Falcidiae imputandum ſit marito, quod ad eum ex eadem hereditate per filium peruenit? Reſpondit, ſi ex inſtitutione filii tantum retineat, quantum ad Falcidiam ſatis ſit: nihil quartae nomine deducendum.

§. 1. A liberto, cui fundum legaverat, per fideicommiſſum Sejae annua decem dedit. Quaeſitum eſt, ſi Lex Falcidia liberti legatum minuerit, an Sejae quoque annuum fideicommiſſum minutum videatur, cum reditus largiatur annuam praeſtationem? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, non videri minutum: niſi alia mens teſtatoris probetur.

26. *Idem* (*lib.* 5. *Reſponſorum.*)

Lineam margaritarum triginta quinque legauit, quae linea apud legatarium fuerat mortis tempore. Quaero, an ea linea heredi reſtitui deberet propter Legem Falcidiam? Reſpondit, poſſe heredem conſequi, vt ei reſtituatur; ac, ſi malit, poſſe vindicare partem in ea linea, quae propter Legis Falcidiae rationem deberet remanere.

§. 1. Quaeſitum eſt, an pretium ſtatuarum Falcidiam pati debeat? Reſpondit, debere.

27. *Idem* [*lib.* 6. *Reſponſorum.*]

Sejus et Agerius ſi intra diem trigeſimum mortis meae Reipublicae noſtrae cauerint, contentos ſe futuros tot aureis, Legis Falcidiae beneficio omiſſo, heredes mihi ſunto: quos inuicem ſubſtituo: quod ſi voluntati meae non conſenſerint, exheredes ſunto. Quaeſitum eſt, an heredes inſtituti hereditatem adire poſſint, ſi conditioni parere nolunt, cum habeant ſubſtitutos eadem conditione praeſcripta? Reſpondit, Sejum et Agerium primo loco inſtitutos perinde adire poſſe, ac ſi ea conditio, quae fraudis cauſa adſcripta eſt, adſcripta non eſſet.

28. MAE-

Digitized by Google

28. MAECIANVS *lib. 1. Fideicommiſſorum.*

Pater quoque in legatis, quae filius ei dedit, alio herede inſtituto, Legis Falcidiae rationem patitur.

29. PAVLVS [*lib. 2. Fideicommiſſorum.*]

Si à me tibi fideicommiſſum [vel legatum] eſt, tuque id poſt tempus rogatus ſis mihi reſtituere, non puto hoc imputandum eſſe in Falcidiam: quia incipio poſtea quaſi fideicommiſſarius id recipere.

30. MAECIANVS [*lib. 8. Fideicommiſſorum.*]

In ratione Legis Falcidiae mortes ſeruorum caeterorumque animalium, furta, rapinae, incendia, ruinae, naufragia, vis hoſtium, praedonum, latronum, debitorum facta pejora nomina, in ſumma quodcunque damnum, ſi modo culpa legatarii careant, heredi pereunt: quemadmodum ad heredis lucrum pertinent fructus; partus ancillarum, et quae per ſeruos adquiſita ſunt, (vt ſtipulationes, rerum traditiones, legata, hereditatesque his datae, caeterae donationes), item ſeruitutes, quibus liberata praedia pretioſiora fierent, actionesque adquiſitae, vt furti, damni injuriae, ſimilesque, quorum nihil in rationem Legis Falcidiae cadit.

§. 1. Vendere autem vel emere juſſus certo pretio fundum, aliamue quampiam rem, in Legis Falcidiae ratione, cum quantum ſit legatum, requiratur, tantum eo nomine inducetur, quanto pluris minorisue ſit res ea quantitate, quam quo pretio teſtator accipi, dariue juſſit. Sed vt ei quidem portioni, quae legatis deductis facienda erit, amplius deducetur. Quippe non noſtri cauſa capi id pretium: ſed eo deducto pretium reliquum legatum eſſe intellectum eſt.

§. 2. Rurſus diligenter animaduertendum eſt, ne, quod dicitur, damna poſt mortem teſtatoris illata ad ſolum heredem reſpicere, vsquequaque, et ſine vlla diſtinctione recipiatur: quod enim, remota Lege Falcidia, in totum juris foret, hoc idem fore in ea parte, quae Lege Falcidia conſtitueretur. Hoc enim attinet, damna poſtea facta non deduci, ne amota portio legatis fideiue commiſſis detrahatur.

§. 3. Verum eſt autem, his ſolis, quae pondere, numero, menſura conſtant, nec damno poſtea incidente, ex portione, quae fieri ſolet ad aeſtimationem eorum bonorum, quae mortis tempore fuerunt, quicquam detrahi.

§. 4. Certis vero corporibus, et his ipſis ita relictis: Pecuniam, quam in illa arca: vinum, quod in illis doliis: pondus argenti, quod in illis horreis habeo: ſi ſine culpa heredis deperierunt, vel deteriora ſunt facta, procul dubio aut nihil debebitur, aut eorum, quae exſtabunt, qualia erunt, ea portio debebitur, quae per Legem Falcidiam efficiatur ex aeſtimatione bonorum, quae mortis teſtatoris tempore fuerint.

§. 5. Incertae autem res relictae diſtinctionem recipiunt. Nam ſi ex ſuis rebus incertam rem teſtator reliquiſſet, veluti argentum, quod elegerit, et omne argentum teſtatoris interiiſſet ſine culpa heredis: nihil deberetur. Sin vero argenti pondus pure relictum eſſet: quamuis omne argentum teſtatoris deperiiſſet, admiſſa Lege Falcidia, portio ejus quantitatis ſumetur, quae fuit in bonis eo tempore, quo teſtator deceſſit: nec ad imminuendam eam quicquam damna poſtea incidentia proficient.

§. 6. Res tamen, quae interierint, pro nulla parte, ne aeſtimatio quidem debeatur: non magis, quam ſi omnes res per ſpeciem enumeratae relictae eſſent.

§. 7. Tametſi autem Legis Falcidiae ratione, quae conditionis implendae cauſa heredi ſunt data, in quartam non computantur: tamen id, quod non figura conditionis accipere * juſſus eſt ab eo, qui hereditatem reſtituere rogatus eſt, Celso et Jvliano noſtro placuit computari, quemadmodum ſi ea ſumma heres vendere eas res juſſus eſſet. Quia non conditionis implendae cauſa, ſed quodammodo pro pretio inferre ſunt juſſi. Quo loco amplius quaeſitum eſt, an fideicommiſſarius quoque inuitus cogatur dare eam ſummam, et recipere hereditatem, quaſi et ipſius fideicommiſſum eſſet? Sed id veriſimile non eſt, cum talis oratio magis ipſius cauſa, quam contra ipſum poſita videatur.

§. 8. Cum Lex Falcidia interuenit: non veniunt in contributionem, quae ipſi heredi à ſemetipſo vel ſeruo ejus legata fideiue commiſſa ſunt. † Alia cauſa eſt eorum, quae in diem certam dantur: nam, ſi libertatis dies coepit cedere, ei debebuntur, et in contributionem veniunt. Ac ne ea quidem, quae quis ſeruis ſuis inutiliter ſine libertate legauit, fideiue commiſit, in computationem ejus legis cedunt.

§. 9. Res, quas neque per fideicommiſſum relinqui poſſe certum eſt, in Legis Falcidiae computationem non veniunt.

31. POMPONIVS *lib. 2. (Fideicommiſſorum)*

Is, cui fideicommiſſum ſoluitur, ſicut is, cui legatum eſt, ſatisdare debet, quod amplius ceperit, quam per Legem Falcidiam ei licuerit, reddi: veluti cum propter conditionem aliorum fideicommiſſorum, vel legatorum, Legis Falcidiae cauſa pendebit. Sed et ſecundum Cassii, et veterum opinionem, ſi à pupillo fideicommiſſa capiuntur, propter ea, quae à ſubſtituto erunt relicta, cauere debebit is, cui ſoluatur. Nam quamuis repetitio ſit eorum, quae fideicommiſſi nomine non debita ſoluuntur: tamen ſatisdatu cautum debet eſſe ei, à quo pecunia proficiſceretur, ne damnum ſentiat deficiente eo, cui ſolutum erit.

32. MAECIANVS *lib. 9. Fideicommiſſorum.*

Poenales actiones, ſiue legitimae, ſiue honorariae, exceptis popularibus, in bonis actoris non ideo minus computandae ſunt, quia morte reorum intercidere poſſunt. E contrario autem eaedem actiones nihil bonis rei, defuncto eo, detrahunt. Sed ne in actoris quidem bonis, defuncto eo, injuriarum actio poterit computari: quia et ipſa ſimul cum eo intercidit, vt vſusfructus, et id, quod in dies, menſes, annosue ſingulos alicui, quoad viuat, debeatur. Etenim ea demum obligatio rei bonis diminutionem praeſtat, quae in heredem tranſit. Nec contrarium eſt, quod, viuente reo, eo minus in bonis ejus intelligebatur: nam etſi ita ſtipulatus eſſet, vt, cum moreretur, debere ei inciperet: tamen augerentur bona ejus. Quemadmodum, ſi ipſe ſub eadem conditione promiſiſſet, defuncto eo, minuerentur.

§. 1. Honorariae quoque actiones, quae intra certum tempus à Praetore promittuntur, cum bonis actoris, defuncto eo, augmentum ei, deceſſionemue, ſi tales erunt, vt in heredem quoque tranſeant, praeſtabunt.

§. 2. Jvlianvs ſcribit, ſi vtriusque heredis pars exhauſta eſt legatis, et alter ex heredibus cautionem Praetoriam accepit à legatariis, non aequaliter, ſed pro ſuo modo Legis

Digitized by Google

Falcidiae rationem et actionem ex ſtipulatu habiturum; omnes enim Praetorias ſtipulationes ejusdem interpretationis eſſe: nam conſtare ex judicatum ſolui ſtipulatione, ſiue [λ] vel plures heredes extitiſſent, non omnibus, nec aduerſus omnes actionem contingere, ſed dumtaxat his, qui viciſſent, et aduerſus victos; hisque, aduerſus quos res defenſa non eſſet, aduerſus eos, qui rem non defendiſſent.

§. 3. Annua, bima, trima die aureis centenis legatis, ex omnibus ſummis, non tantum ex poſterioribus portionem Legis Falcidiae detrahi placuit.

§. 4. Si Titio viginti legatis portio per Legem Falcidiam detracta eſſet, eum ipſe quoque quinque Sejo rogatus eſſet reſtituere: VINDIVS noſter tantum Sejo pro portione ex quinque detrahendum ait, quantum Titio ex viginti detractum eſſet: quae ſententia et aequitatem et rationem magis habet: quia † exemplo heredis legatarius ad fideicommiſſa praeſtanda obligabitur: nec, quia ex ſua perſona legatarius inducere Legem Falcidiam non poſſit, ideirco, quod paſſus eſſet, non imputaturum, niſi forte teſtator ita fidei ejus commiſiſſet, vt totum, quidquid ex teſtamento cepiſſet, reſtitueret.

§. 5. Si autem manumittere ſeruum, vel ſuum vel alienum rogatus ſit: omnimodo praeſtare debebit libertatem. Nec hoc contrarium eſt ſuperiori: quia † fauor libertatis ſaepe et alias benigniores ſententias exprimit.

33. PAVLVS *(lib. 3. Fideicommiſſorum.)*

Si ſeruus tibi legatus ſit, eumque rogatus ſis manumittere *, nec praeterea capias, vnde quartam, quae per Falcidiam retinetur, recipere poſſis: Senatus cenſuit, ceſſare Falcidiam.

* nec obſt. L. 36. pr. h. t. L. 6. de fideicommiſſ. libert.

34. MARCELLVS *[lib. 42. Digeſtorum Juliani notat.]*

In teſtatoris ſeruo non erit Falcidiae locus. Si vero pecuniam, aliunde quid legauerit, fideique legatarii commiſerit, vt alienum ſeruum vel legatarii manumitteret: locus erit.

35. VLPIANVS *[lib. 6. Diſputationum.]*

Plane ſi quid ſit praeterea legatum ipſi ſeruo, Falcidiae locum fore Senatus declarauit. Vnde SCAEVOLA ait † in eo, quod praeterea ſeruo legatum eſt, ita Falcidiam admittendam, vt inde, et quod pro ſeruo praeſtandum eſt, ſumatur.

36. PAVLVS *(lib. 3. Fideicommiſſorum.)*

Sed ſi non ſeruus ipſe legatus ſit, ſed pecunia, rogatusque ſit legatarius ſeruum ſuum manumittere, Falcidiam patietur, et nihilominus cogetur manumittere: quia tanti aeſtimaſſe videbitur ſeruum ſuum.

§. 1. Quid, ſi alienus ſeruus fuerit? in eo non plus, quam accepit, ad redimendum cogitur impendere.

§. 2. Sin vero heres ſeruum rogatus ſit manumittere, placet, pretium ejus, vt aes alienum, deducendum eſſe.

§. 3. Si ſolus ſeruus legatus, et fideicommiſſa libertate donatus fuerit: licet Falcidia interueniente, totus vindicari petiue poteſt. Sed etſi aliud praeterea capiat legatarius, adhuc ſeruus totus peti poteſt. Quartam autem vtriusque ex legato retinendam, ne impediatur libertas.

§. 4. Si incertum ſit, an libertas praeſtari debeat, velnti quod ſub conditione, vel poſt tempus data ſit, nunquid incerto eo, an praeſtetur: cum poſſit aut ſeruus mori, aut conditio deficere, interim Falcidia admittenda eſt? deinde cum libertas competere, vel deberi coeperit, tum legatarius illam partem recipiat, quam Falcidia detraxit? CAECILIO placebat, ſi quid ex operis ejus medio tempore conſecutus fuerit heres: id in pretium ejus erogare eum debere, propter Legis Falcidiae rationem.

37. VALENS *lib 6. de Fideicommiſſis.*

Ejus ſerui aeſtimatio, perinde ac ſtatuliberi fieri debet.

§. 1. Sed et ſi heres ſeruum alienum rogatus eſt manumittere, placuit, vt etiam hujus pretium ex aeſtimatione hereditatis deduci debeat.

38. HERMOGENIANVS *lib. 1. Juris epitom.*

Statuliber heredis non auget familiam. §. 1. Communes ſerui in vtriusque patrimonio connumerantur.

§. 2. Cujus vſusfructus alienus eſt, in dominio proprietatis connumeratur: pignori dati, in debitoris: ſub lege commiſſoria diſtracti, item ad diem addicti, in venditoris.

39. PAVLVS *lib. 3. Sententiarum.*

Aeris alieni loco deducuntur non ſolum pretia eorum, quibus libertas data eſt, et eorum, qui ſupplicio ſunt affecti: ſed et ejus, quem Praetor propter indicium proditae mortis, vel detectae eorum conjurationis, libertate donauit.

40. HERMOGENIANVS *lib. 4. Juris Epitomarum.*

Ad veterani teſtamentum, ſiue paterfamilias, ſiue filiusfamilias ſit, licet intra annum miſſionis decedat, Lex Falcidia pertinet.

§. 1. Si cui, ſi decem dediſſet, viginti fundus fuiſſet legatus: is in toto fundo legatarius habebitur.

41. PAVLVS *(lib. 9. ad Edictum.)*

Dolo carere non videtur, ſi jam mota quis controuerſia hereditatis legata ſine cautionibus det.

42. VLPIANVS *lib. 14. ad Edictum.*

In Falcidia aeſtimatio pretii rerum ex veritate * facienda eſt.

* L. 62. §. 1. L. 63. pr. h. t. L. 1. §. 16. ad SC. Treb. L. 1. §. 6. ſi cui plus quam per L. Falc.

43 *Idem [lib. 19. ad Edictum]*

Serui, qui apud hoſtes ſunt, poſt mortem teſtatoris reuerſi, quod ad Falcidiam pertinet, locupletiorem faciunt hereditatem.

44 *Idem (lib. 21. ad Edictum.)*

Falcidia interuenire non poteſt, ſi ſtatuliber de alieno dedit, non de bonis defuncti; vel alias eſt homo liber, qui conditionem impleuit.

45. PAVLVS *[lib. 60. ad Edictum.]*

In Lege Falcidia non habetur pro puro, quod in diem relictum eſt: medii enim temporis commodum computatur.

§. 1. In his legatis, quae ſub conditione relicta ſunt, PROCVLVS putabat, cum quaeritur de Lege Falcidia, tantum eſſe in legato, quanti venire poſſunt: quod ſi eſt, et deductio ſic poteſt fieri, vt tantum videatur vi deberi, quanti nomen venire poteſt. Sed haec ſententia non probatur; cautionibus ergo melius res temperabitur.

46. VL-

Digitized by Google

46. VLPIANVS [*lib. 76. ad Edictum.*]

Qui, quod per Falcidiam retinere poterat, voluntatem teſtatoris ſecutus ſpopondit * ſe daturum, cogendus eſt ſoluere.

* L. 20. §. 1. de donat. L. 61. de cond. indeb. nec obſt. L. 15. §. 1. h. t.

47. *Idem* [*lib. 79. ad Edictum*]

Lex Falcidia, ſi interueniat, in omnibus penſionibus locum habet. Sed hoc ex poſt facto apparebit, vtputa in annos ſingulos legatum relictum eſt: quamdiu Falcidia nondum locum habet, integrae penſiones annuae dabuntur: ſed enim ſi annus venerit, quo fit, vt contra Legem Falcidiam vltra dodrantem aliquid debeatur, eueniet, vt retro omnia legata ſingulorum annorum imminuantur.

§. 1. Nunquam legatarius vel fideicommiſſarius, licet ex Trebelliano Senatusconſulto reſtituitur ei hereditas, vtitur Legis Falcidiae beneficio *.

* L. 1. §. 17. et 18. L. 10. L. 28. §. 2. ad SC. Trebell.

48. PAVLVS *lib. 2. ad Edictum Aedilium Curulium.*

Cum emptor venditori, vel contra, heres extitit, euicto homine, vtrum duplum in aes alienum deducere vel computare debeat, an ſimplum? duplum enim eſſet, ſi alius heres extitiſſet. Et benignius eſt, eodem herede exiſtente, ſimplum ei imputari.

49. *Idem* [*lib. 12. ad Plautium.*]

PLAVTIVS: Seruo, quem tibi legaueram, fundum legaui. ATILICINVS, NERVA, SABINVS, primum in ſeruo rationem Legis Falcidiae habendam; et quota pars ex eo decederet, eam partem in fundo legato inutilem futuram: deinde ex reliquis partibus fundi Legis Falcidiae portionem deceſſuram, ſicut ex omnibus legatis. † CASSIVS, quod ſeruo pars Lege Falcidia decedat, incipere ſeruum fieri communem heredis et legatarii; communi autem ſeruo cum legatum ſit, totum pertinere ad ſocium, quia in eam perſonam legatum conſiſtere poſſit: qua ratione ſemel ex fundo partem Legis Falcidiae deceſſuram. PAVLVS: CASSII ſententia vtimur: nam et Diuus PIVS reſcripſit, ſeruo communi fideicommiſſum datum, totum ad ſocium pertinere.

§. 1. Interdum euenit, vt propter rationem Legis Falcidiae, ſequens legatum extinguatur, veluti ſi fundus et ad eum via legata ſit per alium fundum: nam ſi pars fundi remanſerit in hereditate, non poteſt procedere viae legatum: quia † per partem ſeruitus adquiri non poteſt.

50. CELSVS (*lib. 14. Digeſtorum.*)

Non eſt dubium, quin ea legata, à quibus heres ſummouere exceptione petitorem poteſt, in quartam ei imputentur, nec caeterorum legata minuant.

51. JVLIANVS [*lib. 61. Digeſtorum.*]

Nec intereſt, vtrum ab initio quaſi inutile fuerit, an ex accidenti poſtea in eum caſum perueniſſet legatum, vt actio ejus denegaretur.

52. MARCELLVS [*lib. 9. Digeſtorum*]

Ex aſſe patronum heredem inſtituit libertus, cum ducentos aureos in bonis haberet, et legauit filio centum viginti, extraneo reliqua: diminutio legati, quod extraneo praeſtat legatum, proficit filio ad conſequenda ſolida, quae ei legata ſunt.

§. 1. Quacunque ex cauſa legata non praeſtantur, imputantur heredi in quartam partem, quae propter Legem Falcidiam remanere apud eum debet.

53. CELSVS (*lib. 17. Digeſtorum.*)

Si propter ea, quae ſub conditione legata ſunt, pendet Legis Falcidiae ratio: praeſenti die data, non tuta vindicabuntur.

54. MARCELLVS (*lib. 15. Digeſtorum.*)

Pater filium, ex quo tres habebat nepotes, heredem inſtituit, fideique ejus commiſit, ne fundum alienaret, et vt in familia eum relinqueret: filius decedens tres filios ſcripſit heredes. Quaerendum eſt, an omnino quaſi creditores vnusquisque in ratione Legis Falcidiae aliquid poſſit deducere: quia in poteſtate ſua habuit pater, cui ex his potius relinqueret? Sed hac ratione nemo in Falcidiae ratione quicquam deducet. Quod videndum, ne dure conſtituatur. Vtique enim in alieno aere habuit fundum: neceſſitate quippe obſtrictus fuiſſet filiis eum relinquendi.

55. *Idem* [*lib. 20. Digeſtorum.*]

Cum Titio in annos ſingulos dena legata ſunt, et judex Legis Falcidiae rationem inter heredem et alios legatarios habeat: viuo quidem Titio, tanti litem aeſtimare debeat, quanti venire id legatum poteſt in incerto poſito, quamdiu victurus ſit Titius: mortuo autem Titio non aliud ſpectari debet, quam quid heres ex ea cauſa debuerit.

56. *Idem* [*lib. 22. Digeſtorum.*]

Cum quo de peculio agi poterat, heres creditori extitit. Quaeris, cujus temporis peculium computari oporteat in Falcidia Lege? Plerique putant, quod tunc in peculio fuerit, cum adiretur hereditas, inſpiciendum. Ego dubito: quoniam † mortis tempus in ratione Legis Falcidiae ineunda placuit obſeruari*. Quid enim intereſt, peculium ſerui poſt mortem creditoris diminutum ſit, an debitor pauperior factus [ſit]?

* L. 73. pr. h. t.

§. 1. Aliquis dicet, quid ex contrario, ſi ante aditam hereditatem adquiſierit ſeruus? et ego quaeram, ſi debitoris, qui tunc non erat ſoluendo, ampliatae facultates* fuerunt? et cum in iſto placuerit, ex poſt facto vberiorem videri fuiſſe hereditatem, ſicuti cum conditio crediti extitit poſt mortem, ita etiam peculii incrementum pleniorem faciet hereditatem.

* *L.* 30. pr. *L.* 79. h. t.

§. 2. SCAEVOLA notat: Quid ergo, ſi idem ſeruus defuncto et alii dena debuit, et vna decem habuit? augetur ſcilicet et his hereditas, decem, quae defuncto naturaliter debebantur, in hereditate manentibus.

§. 3. Is, qui in bonis vnum duntaxat ſeruum habebat, legauit eum Titio, et fidei ejus commiſit, vt poſt triennium manumitteret. Debet ex eo, quod interim ex operis ſerui ad Titium peruenire poteſt, quarta apud heredem remanere: quemadmodum ſi directo poſt triennium ſeruo libertatem dediſſet, ejusque vſumfructum ei legaſſet; aut ei proprietatem per fideicommiſſum relinquit.

§. 4. Stichum tibi, ſeruo tuo decem legauit; vel contra, tibi decem, ſeruo tuo Stichum, libertatemque Stichi fidei ejus commiſit; Lex Falcidia minuit legata: redimere ab herede partem debes, quemadmodum ſi tibi vtrumque legaſſet.

§. 5. Saepius euenit, ne emolumentum ejus Legis heres conſe-

Digitized by Google

conſeqoatur. Nam ſi centum aureorum dominus viginti quinque alicui dediſſet, et oum inſtituerit heredem, et dodrantem leganerit nihil aliud ſub occaſione Legis Falcidiae interuenire poteſt: quia viuus * videtur heredi futuro prouidere.

* L. 15. §. 1. h. t. L. 71. eod.

57. *Idem [lib. 26. Digeſtorum.]*

Cum dotem maritus alicui leganerit, vt vxori reſtituatur: non habere Legem Falcidiam locum, dicendum eſt: et ſane in plerisque ita obſeruatur, vt omiſſa interpoſiti, capientis perſona ſpectetur *.

* *L.* 81. §. 1. h. t. *L.* 1. §. 10. L. 14. pr. eod. L. 1. §. 12. de dote praeleg.

58. MODESTINVS [*lib. 9. Regularum.*]

Legis Falcidiae beneficium heres etiam poſt longum tempus mortis teſtatoris implorare non prohibetur.

59. *Idem (lib. 9. Pandectarum.)*

Beneficio Legis Falcidiae indignus eſſe videtur, qui id egerit, vt fideicommiſſum intercidat *.

* *L.* 68. pr. h. t.

§. 1. Praeterea qui non capienti rogatus eſt reſtituere hereditatem, Senatusconſulto Planciano non conceditur quartam retinere: ſed ea quarta, quam non retinuit, ad fiſcum pertinet ex reſcripto Diui PII.

60. JAVOLENVS *lib.* 14. (*ex Caſſio.*)

Cum pater impuberi filiae heredem ſubſtituit, id, quod ei legatorum nomine à patre obuenit, cum hereditas ad ſubſtitutos pertinet, in computationem Legis Falcidiae non venit.

§. 1. Legato petito, cum in litem juratum eſt, ratio Legis Falcidiae, non ejus ſummae, in quam legatarius jurauit, haberi debet; ſed ejus, quanti re vera [id] fuit, quod petitum eſt: nam id, quod poenae cauſa accreuit, in Legem Falcidiam non incidit.

61. *Idem lib. 4. Epiſtolarum.*

Alienus fundus tibi legatus eſt: hunc heres cum emere niſi infinito pretio non poſſet, emit multo pluris, quam quanti erat: qua emptione effectum eſt, vt legatarii ad Legem Falcidiam reuocarentur. Quaero, cum, ſi fundus tanti, quanti reuera emptus eſſet, legata non fuerant exceſſura jus Legis Falcidiae: an hoc ipſo heres inſtitutus partem reuocandi à legatariis jus habeat, quod ex voluntate defuncti pluris emerit fundum, quam quanti erat? Reſpondit, † quod amplius heres, quam pretium fundi, legatario ſoluit, id Lege Falcidia imputari non poteſt: quia negligentia ejus nocere legatariis non debet *. Vtpote cum in conſitendo, veram aeſtimationem praeſtare poterat.

* *L.* 47. §. 4. de legat. 1. *L.* 15. h. t. *L.* 5. §. 15. de donat. int. V. et Vx. *L.* 7. et 8. de jur. et fact. ignor.

62. VLPIANVS *lib. 1. ad Legem Juliam et Papiam.*

In Lege Falcidia hoc eſſe ſeruandum JVLIANVS ait, vt, ſi duo rei promittendi fuerint, vel duo rei ſtipulandi, ſi quidem ſocii ſint, in ea re diuidi inter eos debere obligationem, atque ſi ſinguli partem pecuniae ſtipulati eſſent vel promiſiſſent: quod ſi ſocietas inter eos nulla fuiſſet, in pendenti eſſe, in vtrius bonis computari oporteat id, quod debetur, vel ex cujus bonis detrahi. §. 1. Corpora, ſi qua ſunt in bonis defuncti, ſecundum rei veritatem aeſtimanda erunt, hoc eſt, ſecundum praeſens pretium: nec quicquam eorum formali pretio aeſtimandum eſſe, ſciendum eſt.

63 PAVLVS *lib. 2. ad Legem Juliam et Papiam.*

Pretia rerum non ex affectu, nec vtilitate ſingulorum, ſed communiter funguntur. Nec enim qui filium naturalem poſſidet, tanto locupletior eſt, quod eum, ſi alius poſſideret, plurimo redempturus fuiſſet. † Sed nec ille, qui filium alienum poſſidet, tantum habet, quanti eum patri vendere poteſt: nec exſpectandum eſt, dum vendat; ſed in praeſentia, non qua filius alicujus, ſed qua homo aeſtimatur. † Eadem cauſa eſt ejus ſerui, qui noxa nocuit: nec enim delinquendo quisque pretioſior fit. † Sed nec heredem poſt mortem teſtatoris inſtitutum ſeruum tanto pluris eſſe, quo pluria venire poteſt PEDIVS ſcribit. Eſt enim abſurdum, ipſum me heredem inſtitutum non eſſe locupletiorem, antequam adeam; ſi autem ſeruus heres inſtitutus ſit, ſtatim me locupletiorem effectum: cum multis cauſis accidere poſſit, ne juſſu noſtro adeat. Adquirit nobis certe, cum adierit: † eſſe autem praepoſterum, ante nos locupletes dici, quam adquiſierimus.

§. 1. Cujus debitor ſoluendo non eſt, tantum habet in bonis, quantum exigere poteſt.

§. 2. Nonnullam tamen pretio varietatem loca, temporaque adferunt. Nec enim tantidem Romae et in Hiſpania oleum aeſtimabitur: nec continuis ſterilitatibus tantidem, quanti ſecundis fructibus: dum hic quoque non ex momentis temporum, nec ex ea, quae raro accidat, caritate pretia conſtituantur.

64. VLPIANVS [*lib. 13. ad Legem Juliam et Papiam.*]

Si in teſtamento ita ſcriptum ſit: Heres meus Lucio Titio decem dare damnas eſto: et quanto quidem minus per Legem Falcidiam capere poterit, tanto amplius ei dare damnas eſto: ſententiae teſtatoris ſtandum eſt.

65. PAVLVS [*lib. 6. ad Legem Juliam et Papiam.*]

Si fundus legatus ſit quinquaginta dignus, ſub hac conditione, ſi quinquaginta heredi dediſſet: plerique putant, vtile eſſe legatum: quia conditionis implendae cauſa datur. Nam conſtat, etiam Falcidiam eum pati poſſe. Sed ſi quinquaginta aurei legati ſint, ſi quinquaginta dediſſet: dicendum, inutile eſſe legatum, et magis ridiculum eſſe.

66. VLPIANVS [*lib. 18. ad Legem Juliam et Papiam.*]

Circa Legem Falcidiam, in eo, quod ſub conditione, vel in diem alicui relictum eſt, hoc obſeruandum eſt: Si decem ſub conditione alicui fuerint relicta, eaque conditio poſt decennium forte extiterit: non videntur decem huic legata, ſed minus decem: quia interuallum temporis, et interuſurium hujus ſpatii, minorem facit quantitatem decem.

§. 1. Sicuti legata non debentur, niſi deducto aere alieno aliquid ſuperſit *: nec mortis cauſa donationes debebuntur, ſed infirmantur per aes alienum. quare, ſi immodicum aes alienum interueniat, ex re mortis cauſa ſibi donata nihil aliquis conſequitur.

* L. 39. §. 1. de V. S. v. ſupr. L. 1. §. f. h. t.

a

67. TE-

Digitized by Google

67. TERENTIVS CLEMENS *lib.* 4. *ad Legem Juliam et Papiam.*

Quoties cuidam amplius legatum ſit, quam ei capere liceret, et Lex Falcidiae locum haberet: prius Falcidiae ratio habenda eſt, ſcilicet, vt ſubducto eo, quod Lex Falcidia ceperit, reliquum, ſi non excedat ſtatutam Lege portionem, debeatur.

68. AEMILIVS MACER *lib.* 2. *ad Legem vicesimam hereditatum.*

Computationi in alimentis faciendae hanc formam eſſe VLPIANVS ſcribit, vt à prima aetate vsque ad annum viceſimum quantitas alimentorum triginta annorum computetur, ejusque quantitatis Falcidia praeſtetur: ab annis vero viginti vsque ad annum viceſimum quintum, annorum viginti octo: ab annis viginti quinque vsque ad annos triginta, annorum viginti quinque: ab annis triginta vsque ad annos triginta quinque, annorum viginti duo: ab annis triginta quinque vsque ad annos quadraginta, annorum viginti: ab annis quadraginta vsque ad annos quinquaginta, [tot] annorum computatio ſit, quot aetati ejus ad annum ſexageſimum deerit, remiſſo vno anno; ab anno vero quinquageſimo vsque ad annum quinquageſimum quintum, annorum nouem: ab annis quinquaginta quinque vsque ad annum ſexageſimum, annorum ſeptem: ab annis ſexaginta, cujuscunque aetatis ſit, annorum quinque: Eoque nos jure vti VLPIANVS ait, et circa computationem vſusfructus faciendam. Solidum eſt tamen à prima aetate vsque ad annum trigeſimum, computationem annorum triginta fieri: ab annis vero triginta, tot annorum computationem inire, quot ad annum ſexageſimum deeſſe videntur. Nunquam ergo amplius quam triginta annorum computatio initur. † Sic denique, et ſi Reipublicae vſusfructus legetur, ſiue ſimpliciter, ſiue ad ludos, triginta annorum computatio ſit.

§. 1. Si quis ex heredibus rem propriam eſſe contendat, deinde hereditariam eſſe conuincatur: quidam putant, ejus quoque Falcidiam non poſſe retineri, quia † nihil interſit, ſubtraxerit, an hereditariam eſſe negauerit. Quod VLPIANVS recte improbat.

69. POMPONIVS *lib.* 5. *ad Sabinum.*

Vſusfructu bonorum legato, aes alienum ex omnibus rebus deducendum eſt: quoniam † poſt Senatusconſultum nulla res eſt, quae non cadit in vſusfructus legatum.

70. VLPIANVS *lib.* 16. *ad Sabinum.*

Falcidiae ſtipulatio ſtatim committitur, vbi conditio legati vel debiti exſtitit.

71. PAVLVS *lib.* 32. *ad Edictum.*

Poteſt heres in vendenda hereditate cauere, vt, et Lege Falcidia interueniente, ſolida legata praeſtentur: quia ea Lex heredis cauſa lata eſt: nec fraus ei ſit, ſi jus ſuum deminuat heres. * L. 46. h. t.

72. CAJVS *lib.* 3. *de legatis ad Edictum Praetoris.*

Quantitas patrimonii, deducto etiam eo, quidquid explicandarum venditionum cauſa impenditur, aeſtimatur.

73. *Idem lib.* 18. *ad Edictum Prouinciale.*

In quantitate patrimonii exquirenda viſum eſt, mortis tempus ſpectari. Qua de cauſa ſi quis centum in bonis habuerit, tota ea legauerit: nihil legatariis prodeſt, ſi ante aditam hereditatem per ſeruos hereditarios, aut ex partu ancillarum hereditariarum, aut ex foetu pecorum tantum acceſſerit hereditati, vt centum legatorum nomine erogatis habiturus ſit heres quartam partem: ſed neceſſe eſt, vt nihilominus quarta pars legatis detrahatur. Et ex diuerſo, ſi ex centum ſeptuaginta quinque legauerit, et ante aditam hereditatem in tantum decreuerint bona (incendiis forte, aut naufragiis, aut morte ſeruorum), vt non plus quam ſeptuaginta quinque, vel etiam minus relinquatur: ſolida legata debentur. Nec ea res damnoſa eſt heredi, cui liberum eſt non adire hereditatem: quae res efficit, vt neceſſe ſit legatariis, ne deſtituto teſtamento nihil conſequantur, cum herede in portionem legatorum paciſci.

§. 1. Magna dubitatio fuit de his, quorum conditio mortis tempore pendet, id eſt, an quod ſub conditione debetur, in ſtipulatoris bonis adnumeretur, et promiſſoris bonis detrahatur? Sed hoc jure vtimur, vt quanti ea ſpes obligationis venire poſſit, tantum ſtipulatoris quidem bonis accedere videatur: promiſſoris vero decedere. Aut cautionibus res explicari poteſt, vt duorum alterum fiat: aut ita ratio habeatur, tanquam pure debeatur; aut ita, tanquam nihil debeatur. Deinde heredes et legatarii inter ſe caueant, vt, exiſtente conditione, aut heres reddat, quanto minus ſoluerit; aut legatarii reſtituant, quanto plus conſecuti ſint.

§. 2. Sed etſi legata quaedam pure, quaedam ſub conditione relicta efficiant, vt exiſtente conditione, Lex Falcidia locum habeat: pure legata cum cautione redduntur. Quo caſu magis in vſu eſt, ſolui quidem pure legata, perinde ac ſi nulla alia ſub conditione legata fuiſſent; cauere autem legatarios debere, ex euentu conditionis, quod amplius accepiſſent, redditu iri.

§. 3. Cujus generis cautio neceſſaria videtur, et ſi quibusdam ſeruis eodem teſtamento ſub conditione libertas data ſit, quorum pretia, conditione exiſtente, bonis detrahuntur.

§. 4. In diem relicta legata alterius eſſe juris: palam eſt; cum ea omnimodo tam ipſi legatario, quam heredibus ejus deberi, certum eſt. Sed † tanto minus erogari ex bonis intelligendum eſt, quantum inter ea, donec dies obtingit, heres lucraturus eſt ex fructibus vel vſuris.

§. 5. Ergo optimum quidem eſt, ſtatim ab initio ita teſtatorem diſtribuere legata, ne vltra dodrantem relinquantur. Quod ſi exceſſerit quis dodrantem, pro rata portione, per Legem, ipſo jure minuuntur. Verbi gratia, ſi is, qui quadringenta in bonis habuit, tota ea quadringenta erogauerit, quarta pars legatariis detrahitur: ſi trecenta quinquaginta legauerit, octaua: quod ſi quingenta legauerit habens quadringenta, initio quinta, deinde quarta pars detrahi debet. † Ante enim detrahendum eſt, quod extra bonorum quantitatem eſt; deinde quod ex bonis apud heredem remanere oportet.

74. *Idem lib.* 3. *de legatis ad Edictum Praetoris.*

Quod autem dicitur, ſi ex judicio defuncti quartam habeat heres, ſolida praeſtanda eſſe legata, ita accipere debemus, ſi hereditario * jure habeat: itaque † quod quis legatorum ** nomine à coherede accepit, in quadrantem ei non imputatur.

* L. 91. h. t.

** L. 66. §. 1. L. 76. 86. 91. h. t.

Digitized by Google

75. *Ex libro 40. Digeſtorum* IVLIANI MARCELLVS.

Sed ſi ideo legatum ei datum eſt, vt integra legata, vel fideicommiſſa praeſtet: deneganda erit actio legati, ſi Lege Falcidia vti mallet.

76. CAJVS *lib. 3. de legatis ad Edictum Praetoris.*

Id autem, quod conditionis implendae cauſa vel à coherede, vel à legatario, vel à ſtatulibero datur, in Falcidia non imputatur: quia mortis cauſa capitur. † Sane ſi à ſtatulibero peculiares nummos accipiat, pro ſua parte quadranti eos imputare debet: quia pro ea parte non mortis cauſa capere, ſed hereditario jure eos habere intelligitur.

§. 1. Qua ratione placuit legata, quae legatarii non capiunt, cum apud heredes ſubſederint, hereditario jure apud eos remanere intelligi, et ideo quadranti imputanda: nec quicquam intereſſe, vtrum ſtatim ab initio legatum non ſit, an, quod legatum eſt, remanſerit.

77. *Idem lib. 18. ad Edictum Prouinciale.*

In ſingulis heredibus rationem Legis Falcidiae componendam eſſe non dubitatur. Et ideo ſi Titio et Sejo heredibus inſtitutis ſemis hereditatis Titii exhauſtus eſt, Sejo autem quadrans totorum bonorum relictus ſit: competit Titio beneficium Legis Falcidiae.

78. *Idem* [*lib. 3. de legatis ad Edictum Praetoris Vrbani.*]

Quod ſi alterutro eorum deficiente, alter heres ſolus extiterit, vtrum perinde ratio Legis Falcidiae habenda ſit, ac ſi ſtatim ab initio is ſolus heres inſtitutus eſſet, an ſingularum portionum ſeparatim cauſae ſpectandae ſint? Et † placet, ſi ejus pars legatis exhauſta ſit, qui heres extiterit, adjuuari legatarios per deficientem partem: quia ea non eſt legatis onerata, quia et legata, quae apud heredem remanent, efficiunt, vt caeteris legatariis aut nihil, aut minus detrahatur: ſi vero defecta pars fuerit exhauſta, perinde in ea ponendam rationem Legis Falcidiae, atque ſi ad eum ipſum pertineret, à quo defecta fieret.

79 *Idem* (*lib. 18. ad Edictum Prouinciale.*)

In duplicibus teſtamentis, ſiue de patrimonio quaeramus, ea ſola ſubſtantia ſpectatur, quam pater, cum moreretur, habuerit: nec ad rem pertinet, ſi poſt mortem patris filius vel adquiſierit aliquid, vel deminuerit: ſiue de legatis quaeramus, tam ea, quae in primis, quam ea, quae in ſecundis tabulis relicta ſunt, in vnum contribuuntur; tanquam ſi et ea, quae à filii herede reliquiſſet teſtator, à ſuo herede ſub alia conditione legaſſet.

80. *Idem* [*lib. 3. de legatis ad Edictum Praetoris.*]

Si is, qui quadringenta in patrimonio habebit, filio impubere herede inſtituto, ducenta legauerit, eique Titium et Sejum heredes ſubſtituerit, et à Titio centum legauerit: videamus, quid juris ſit, ſi, nondum ſolutis legatis, pupillus deceſſerit, et ob id ea legata vtrique debent? Solus heres Titius vtetur Lege Falcidia. Cum enim ducenta ex hereditate pupilli ad eum pertineant, ducenta legatorum nomine debet: centum ex ducentis, quae pupillus debebat: et centum, quae ipſe dare juſſus eſt. Itaque ex vtraque quantitate quarta deducta, habebit quinquaginta. In perſona vero Seji Lex Falcidia non interuenit, cum ad eum ea hereditate pupilli ducenta pertineant, et debeat legatorum nomine centum ex ducentis, quae à pupillo relicta ſunt. Quod ſi pupillus ſoluat legata, debent curare tutores pupilli, vt caueant legatarii.

§. 1. Quaedam legata diuiſionem non recipiunt: vt ecce legatum viae, itineris, actusue; ad nullum enim ea res pro parte poteſt pertinere. † Sed et ſi opus municipibus heres facere juſſus eſt, indiuiduum videtur legatum: neque enim vllum balineum, aut [vllum] theatrum, aut ſtadium feciſſe intelligitur, qui ei propriam formam, quae ex conſummatione contingit, non dederit. Quorum omnium legatorum nomine, etſi plures heredes ſint, ſinguli in ſolidum tenentur. † Haec itaque legata, quae diuiduitatem non recipiunt, tota ad legatarium pertinent. Sed poteſt heredi hoc remedio ſuccurri, vt, aeſtimatione facta legati, denunciet legatario, vt partem aeſtimationis inferat: ſi non inferat, vtatur aduerſus eum exceptione doli mali.

81 *Idem* [*lib. 18. ad Edictum Prouinciale.*]

Sed vſusfructus legatus venit in computationem Legis Falcidiae: nam diuiſionem recipit; adeo vt, ſi duobus legatus fuerit, ipſo jure ad ſingulos partes pertineat.

§. 1. Dos relegata, extra rationem Legis Falcidiae eſt, ſcilicet quia ſuam rem mulier recipere videtur.

§. 2. Sed et de his quoque rebus, quae mulieris cauſa emptae, paratae eſſent, vt hac quoque extra modum Legis eſſent, nominatim ipſa Falcidia Lege expreſſum eſt.

82 VLPIANVS (*lib 8. Diſputationum.*

Quaerebatur, cum is, qui ſolum in nomine quadringenta in bonis habebat, ipſi debitori liberationem, Sejo autem quadringenta legauerit: ſi debitor vel ſoluendo non ſit, vel centum poſſit; quantum quisque habeat interuentu Legis Falcidiae? Dicebam, Legem Falcidiam ex eo, quod refici ex hereditate poteſt, quartam heredi tribuere: reſiduum dodrantem inter legatarios diſtribuere. Quare cum nomen minus ſoluendo eſt in hereditate: ejus, quod exigi poteſt, pro rata ſit diſtributio, reſidui venditio facienda eſt: vt id demum in hereditate computetur, quanti nomen diſtrahi poteſt. Sed cum debitori liberatio relinquitur, ipſe ſibi ſoluendo videtur: et, quod ad ſe attinet, dives eſt: quippe ſi ei mortis cauſa accepto feratur id, quod debet, quadringenta cepiſſe videbitur, licet nihil facere poſſit: ſenſiſſe enim liberationem plenam videtur, quamuis nihil facere poſſit, ſi ſoli ei liberatio relicta eſt. Et ideo Falcidia interueniente, trecenta accepto illi ferri debent, reſidua centum durabunt in obligationem: et ſi quidem facere poſſe coeperit, exigentur ab eo duntaxat vsque ad centum. Idemque erit dicendum, et ſi mortis cauſa accepto ei quadringenta ferantur. Vnde eleganter dicitur, acceptilationem in pendenti fore: vt ſi quidem mortis tempore quadringenta tota inueniantur, in trecenta valeat acceptilatio: ſi vero praeterea aliquid inueniatur, quod quadrantem ſuppleat, heredi in quadringenta acceptilatio proficiet. Quod ſi debitor iſte quadringentorum, duntaxat centum facere poteſt: quia ſibi ſoluendo eſt, neceſſe habebit centum refundere. Cum igitur debitor ſibi ſoluendo ſit, eueniet, vt ſi, herede aliquo inſtituto, ipſi debitori liberatio, et alii quadringenta legata ſint, ſi quidem ſoluendo ſit debitor, centum quinquaginta ex trecentis retineat, alia centum quinquaginta legatario praeſtentur, heres centum habeat. Sin vero

Digitized by Google

centum tantum facere poſſit, heredi ex reſecto quarta ſeruanda eſt? ſic fiet, vt centum, quae praeſtari poſſunt, in quatuor partes diuidantur: tres partes ferant legatarii; heres viginti quinque habeat; debitor, qui ſoluendo non eſt, ſecum centum quinquaginta compenſet: de reſiduis centum quinquaginta, quae exigi non poſſunt, venditio fiet nominis: idque quaſi ſolum in bonis fuerit, repraeſentatur. Quod ſi nihil facere debitor poteſt, aeque in centum quinquaginta accepto liberandus eſt: de reſiduo venditionem nominis faciendam NERATIVS ait; quod et nos probamus.

83. IVLIANVS *lib.* 12 *Digeſtorum.*

Si creditor filii tui heredem te inſtituerit, et Legis Falcidiae rationem ponas: peculii quantitas, quod aditae hereditatis tempore fuiſſet in quadrantem tibi imputabitur.

84. *Idem lib* 13 *Digeſtorum.*

Reperitur caſus, quo heres agere poteſt, quamuis teſtator agere non potuerit: veluti ſi tutor, cum ſolueret legata, non interpoſuerit ſtipulationem, quanto plus quam per Legem Falcidiam capi licuerit, ſolutum fuerit, reddi. Pupillus quidem eo nomine tutelae non agit: ſed heredi ejus hoc quoque nomine tutor obligatus erit.

85. *Idem lib.* 18. *Digeſtorum.*

Si dos ſocero data eſt, et ſolus filius heres patri extitiſſet; dotem confeſtim in computatione hereditatis, et Falcidiae rationem in aere alieno deducet. Aliter enim videbitur indotatam vxorem habere. Quod ſi filius extraneum coheredem habeat, ipſe quidem ſemper, pro qua parte patri heres erit, dotem in aere alieno deducet: et coheres ejus, antequam dos à filio praecipiatur.

86. *Idem lib.* 40. *Digeſtorum.*

Titia teſtamento ſuo Titium fratrem ſuum ex parte tertia heredem inſtituit, fideique ejus commiſit, vt hereditatem, retenta quarta parte, Secundae (et Proculae reſtituat: eademque fratri quaedam [praedia] praelegauit. Quaero, an Titius ea, quae praelegata ſunt, etiam pro ea parte hereditatis, quam rogatus eſt reſtituere, an integra retinere debeat? Reſpondi, Titium legata integra retinere debere: ſed in partem quartam imputari oportere duodecimam partem praediorum. Sed ſi non eſſet adjectum, vt pars quarta deduceretur: totum trientem praediorum Legi Falcidiae imputari oportere, quoniam contra ſententiam matris familiae Lex Falcidia * induceretur.

* L. 8. §. 11. de inoff. teſt. L. 41. §. 3. de V. et P. Subſtit.

87. *Idem lib.* 61. *Digeſtorum.*

Qui fundum ſolum in bonis centum relinquebat, ſi heredem ſuum damnauerit, vt eum quinquaginta Titio venderet: non eſt exiſtimandus amplius, quam quinquaginta legaſſe: ideoque Lex Falcidia locum non habet.

§. 1. Item [ſi] is, qui duos fundos in bonis centum haberet, ſi me et Titium heredes inſtituiſſet et damnaſſet me, vt Titio fundum Cornelianum quinquaginta venderem: non animaduerto, quemadmodum Lex Falcidia locum habere poſſit: cum vterque heredum vnius fundi partem dimidiam hereditario jure habiturus ſit, in qua pars dimidia hereditatis eſt. Nam certe, qui damnatus eſt fundum Cornelianum vendere, Seiani fundi partem hereditario jure habet: item qui damnatus eſt Seianum fundum vendere, partem Corneliani fundi hereditario jure retinet.

§. 2. Si quis heredem inſtituerit eum, cui rogatus fuerat poſt mortem ſuam centum reſtituere: in ratione Legis Falcidiae centum deducere debet: quia ſi alius quilibet heres extitiſſet, haec centum in aere alieno ponerentur.

§. 3. Si tu ex parte quarta, Titius ex parte quarta heredes ſcripti fueritis, deinde tu ex parte dimidia heres inſtitutus fueris ſub conditione, et legata, item libertates datae fuerint: pendente conditione, libertates competent, legata tota praeſtabuntur. Quia ſiue conditio extiterit, te herede exiſtente, vtraque valent; ſiue conditio defecerit, tu et Titius heredes eritis. Lege Falcidia ſi hoc quaeris, an exiſtente conditione miſcetur quadrans tuus et ſemis, atque ita pro dodrante ratio ponenda eſt cum his, quibus à te pure herede legatum eſt? Reſpondebimus, miſceri duas partes.

§. 4. Qui filium ſuum impuberem et Titium aequis partibus heredes inſtituerat, à filio totum ſemiſſem legauerat, à Titio nihil: et Titium filió ſubſtituerat. Quaeſitum eſt, cum Titius ex inſtitutione adiſſet, et impubere filio mortuo, ex ſubſtitutione heres extitiſſet, quantum legatorum nomine praeſtare deberet? et placuit, ſolida legata eum praeſtare debere: nam confuſi duo ſemiſſes efficerent, vt circa Legem Falcidiam totius aſſis ratio haberetur, et ſolida legata praeſtarentur. Sed hoc ita verum eſt, ſi filius antequam patri heres exiſteret, deceſſiſſet. Si vero patri heres fuit, non ampliora legata debet ſubſtitutus, quam quibus pupillus obligatus fuerat: quia non ſuo nomine obligatur, ſed defuncti pupilli, qui nihil amplius, quam ſemiſſis dodrantem praeſtare neceſſe habuit.

§. 5. Quod ſi extranei heredis ſemis totus legatus fuerit, iſque pupillo, à quo nihil legatum erat, ex ſubſtitutione heres extiterit: poterit dici, augeri legata, et perinde agendum, ac ſi cuilibet coheredi ſubſtitutus fuiſſet, eoque omittente hereditatem, ex aſſe heres extitiſſet, quia ſemper ſubſtitutus rationem Legis Falcidiae ex quantitate bonorum, quae pater reliquerit, ponet.

§. 6. Eadem dicenda ſunt, et ſi pater duos impuberes heredes inſtituerit, et eosdem inuicem ſubſtituerit: deinde jure ſubſtitutionis ad alterum hereditas reciderit, et Legis Falcidiae ratio habenda ſit.

§. 7. Qui filios impuberes duos habebat, alterum heredem inſtituit, alterum exheredauit: deinde exheredatum inſtituto ſubſtituit, ac poſtea exheredato Maeuium, et ab eo legauit: et exheredatus fratri impuberi extitit heres: deinde impubes deceſſit: Cum judicio patris facultates paternae per cauſam hereditariam ex ſubſtitutione ad eum perueniant, poteſt dici, legata ab eo relicta praeſtanda eſſe, habita ratione Legis Falcidiae in his bonis, quae pater mortis tempore reliquerit. † Nec huic contrarium eſt, quod eum exheredato pater legatum dederit, nihilo magis ſubſtitutus legatis obligabitur: quia eo caſu non hereditatis paternae portio, ſed legatum ad eum peruenit. † Dicet aliquis: Quid ergo, ſi exheredatus filius non ex ſubſtitutione fratri ſuo heres extiterit: ſed aut Lege, aut per interpoſitam perſonam, atque ita impubes deceſſerit? ſic quoque exiſtimandus erit ſubſtitutus legata debere? Minime: nam quantum intereſt, exheredatus filius ex ſubſtitutione fratri ſuo heres exiſtat, an alio modo vel ex eo apparet, quod alias ab eo legare pater potuit, alias non potuit: eſt igitur rationi congruens, ne plus juris circa perſonam ſubſtituti teſtator habeat, quam habuerat in eo, cui eum ſubſtituebat.

§. 8. Coheres pupillo datus ſi pro parte ſua legata, habita Legis Falcidiae ratione, praeſtiterit; deinde, impubere mortuo,

Digitized by Google

tuo, ex ſubſtitutione heres extiterit, et ſemis pupilli legatis exhauſtus eſſet: ex integro Legis Falcidiae ratio ponenda erit: vt contributis legatis, quae ab ipſo, et quae à pupillo data fuerant, pars quarta bonorum apud eum remaneat. Licet enim pupillo heres exiſtat: tamen circa Legem Falcidiam perinde ratio habetur, ac ſi patri heres extitiſſet. Nec aliter augebuntur legata, quae ab ipſo vltra dodrantem data fuerant, quam augentur, cum ex parte heres inſtitutus, et coheredi ſuo ſubſtitutus, deliberante coherede, legata, habita ratione Legis Falcidiae, ſoluit, deinde ex ſubſtitutione alteram quoque partem hereditatis adquirat.

88. AFRICANVS [*lib* 5. *Quaeſtionum.*]

Qui quadringenta habebat, trecenta legauit: deinde fundum tibi dignum centum aureis ſub hac conditione legauit, ſi Legi Falcidiae in teſtamento ſuo locus non eſſet. Quaeritur, quid juris eſt? Dixi τῶν ἀπόρων, id eſt, ex perplexis, hanc quaeſtionem eſſe, qui tractatus apud dialecticos τοῦ ψευδομένου, id eſt, fruſtratorii, cauillatoriique, dicitur. Etenim quidquid conſtituerimus verum eſſe, falſum reperietur: namque ſi legatum tibi datum valere dicamus, Legi Falcidiae locus erit: ideoque, deficiente conditione, non debebitur. Rurſus ſi, quia conditio deficiat, legatum valiturum non ſit: Legi Falcidiae locus non erit: porro, ſi legi locus non ſit, exiſtente conditione, legatum tibi debebitur. Cum autem voluntatem teſtatoris eam fuiſſe appareat, vt, propter tuum legatum, caeterorum legata minui nollet: magis eſt, vt ſtatuere debeamus tui legati conditionem defeciſſe.

§. 1. Quid ergo dicemus, ſi ducenta legauit, et tibi ſimiliter ſub eadem conditione ducenta legata eſſe proponantur? nam, aut extitiſſe, aut defeciſſe legati tui conditionem, vt aut totum, aut nihil tibi debeatur, et iniquum, et contra voluntatem teſtatoris exiſtimabitur: rurſus partem deberi, rationi non congruit, quando neceſſe eſt, totius legati conditionem vel extitiſſe, vel defeciſſe. Ergo per exceptionem doli mali tota ea res temperanda erit.

§. 2. Quare cum quis tale quid conſequi velit, ſic conſequetur: Si quo amplius legaui, vel legauero, quam per Legem Falcidiam licebit, tum quantum ad ſupplendum quadrantem deduci oportet ex eo legato, quod Titio dedi, heres meus damnas eſto dare.

§. 3. Qui ducenta in bonis relinquebat, legauit mihi centum praeſenti die: tibi aeque centum ſub conditione: poſt aliquantum temporis extitit conditio; ita tamen, vt ex reditu ejus ſummae, quae tibi relicta eſt, non amplius, quam viginti quinque reciperet. Legis Falcidiae ratio ita habenda erit heredi, vt viginti quinque conferre ei debeamus, et amplius fructus quinquaginta medii temporis, qui (verbi gratia) efficient quinque. Cum igitur triginta ſint conferenda, quidam putant, quina dena ab vtroque noſtrum conferenda eſſe: quod minime verum eſt. Licet enim eandem quantitatem acceperimus, manifeſtum tamen eſt, aliquanto vberius eſſe meum legatum. Quare ſtatuendum erit, tanto minus in tuo legato eſſe, quantum ex fructibus ejus heres perceperit. Secundum quod in propoſita ſpecie computationem ita iniri oportet, vt ex ſeptem partibus ego quatuor, tu tres conferamus: quoniam quidem quarta pars amplius in meo, quam in tuo legato eſt.

89. MARCIANVS (*lib.* 7. *Inſtitutionum.*)

Diui SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt, pecuniam relictam ad alimenta puerorum, Falcidiae ſubjectam eſſe, et, vt idoneis nominibus collocetur pecunia, ad curam ſuam reuocaturum Praeſidem Prouinciae.

§. 1. Diui SEVERVS et ANTONINVS generaliter reſcripſerunt Bononio Maximo, † vſuras praeſtaturum eum, qui fruſtrationis cauſa beneficium Legis Falcidiae implorauit.

90. FLORENTINVS *lib.* 11. *Inſtitutionum.*

Si heres, cujus fidei commiſſum eſt, vt accepta certa pecunia hereditatem reſtituat, à voluntate ejus, qui teſtamentum fecit, diſcedat, et poſtea Legis Falcidiae beneficio vti volet: etſi non detur ei, quo accepto hereditatem reſtituere rogatus eſt, tamen fideicommiſſum reſtituere cogi debet: quoniam quod ei paterfamiliae dari voluit, Legis Falcidiae commodum praeſtat.

91. MARCIANVS *lib.* 13. *Inſtitutionum.*

In quartam hereditatis, quam per Legem Falcidiam heres habere debet, imputantur res, quas jure hereditario capit, non quas jure legati vel fideicommiſſi, vel implendae conditionis cauſa accipit: nam haec in quartam non imputantur. † Sed in fideicommiſſaria hereditate reſtituenda, ſiue legatum vel fideicommiſſum datum ſit heredi, ſiue praecipere, vel deducere, vel retinere juſſus eſt: in quartam id ei imputatur. Pro ea vero parte, quam accepit à coherede, extra quartam, id eſt, quod à coherede accipitur. Sed etſi accepta pecunia hereditatem reſtituere rogatus ſit, id, quod accipit, in quartam ei imputatur, vt D. PIVS conſtituit. † Sed et quod implendae conditionis cauſa fideicommiſſum heredi datur: in eadem cauſa eſſe admittendum ſciendum eſt. † Si quid vero implendae conditionis cauſa heres accipiat à legatariis, in Falcidiae computationem non prodeſſe. Et ideo ſi centum praedium legauerit defunctus, ſi quinquaginta heredi legatarius dederit: centum legatis computationem fieri, et quinquaginta extra hereditatem haberi, ne in quartam ei imputentur.

92. MACER *lib* 2 *de Re militari.*

Si miles teſtamento facto, partem dimidiam hereditatis ſuae tibi reſtitui juſſerit; deinde poſt miſſionem factis codicillis, alteram partem Titio reſtitui rogauerit: ſi quidem poſt annum miſſionis ſuae deceſſerit: et tibi et Titio heres partem quartam retinebit, quia eo tempore teſtator deceſſit, quo teſtamentum ejus ad beneficium Principale pertinere deſierat: ſi vero intra annum miſſionis deceſſerit: ſolus Titius deductionem partis quartae patietur, quia eo tempore fideicommiſſum ei relictum eſt, quo teſtator jure militari teſtari non potuit.

93. PAPINIANVS *lib* 20. *Quaeſtionum.*

Acceptis à Maeuio centum, hereditatem Maeuio reſtituere, pecuniamque poſt mortem ſuam Titio dare rogatus eſt: quanquam haec centum quartam bonorum efficiant, tamen propter fideicommiſſum ſequens, quartae retentioni locus erit. Tunc enim ex conſtitutione D. HADRIANI Falcidiae ſatisfacit ea quantitas, cum apud heredem remanet. Sed Falcidiam patietur ſolus, cui hereditas relicta eſt: nam in centum, quae mortis cauſa capiuntur, admitti Falcidia non poteſt *. † Plane ſi quis ita ſcripſit, acceptis centum peto reſtituas hereditatem, neque perſonam dantis demonſtrauerit: quaſi retentam et praeceptam pecuniam, ſi quartae ſufficiat, inducere Trebellianum.

*) *L.* 5. h. t. *L.* 2. C. de mort. cauſ. don. *L.* 1. §. 5. quod legat.

94. SCAE-

Digitized by Google

94. SCAEVOLA *lib.* 21. *Digeſtorum.*

Filio et filie ſcriptis beredibus, ſingulis certa praelegauit: ſed longe minus filiae, cui etiam domum obligatam praelegauit cum inſtrumentis, et quidquid ibi fuerit; et adjecit haec verba: Sed ea conditione lego, vt, quidquid aeris alieni in ea domo erit, Titius libertus filii mei exſoluat: et ſit eis vtrisque domus communis. Quaeſitum eſt, ſi filia Legis Falcidiae beneficio vti volet ad quartam retinendam: an ea hereditate, quee ej relicta eſt, deducto aere alieno, ejus, quod ſeperfuerit, quartam conſequi debeat? Reſpondit, jure quidem id poſtulaturam: verum non elias ea, quae ei deta ſunt, accepturam, ſi modo ea quartam ſuppleant, quam voluntati defuncti, ſoluendum praeſtando, pareret.

95. *Idem (lib.* 21. *Digeſtorum.)*

Maritus vxoris res extra dotem conſtitutas adminiſtrauit; eaque decedens ante rationem ſibi redditam adminiſtrationis, ex eſſe eundem maritum heredem reliquit: ejusque fidei commiſit, vt decem vncias filio communi, cum moreretur, reſtitueret, duas autem vncias nepoti. Quaeſitum eſt, an id quoque, quod ex adminiſtratione rerum apud maritum reſediſſe conſtiterit, cum caeterie [bonis] pro rata decem vnciarum filio reſtitui debeat? Reſpondit, id, quod debuiſſet hereditati, in rationem venire debere.

§. 1. Filiae, quam mater rogauerat, ſi impubes deceſſiſſet, reſtituere hereditatem Titio, patruus legitimus heres extitit: in ratione Legis Falcidiae ponenda deſiderat deduci ſortes, ex quarum vſurie elimenta impubes defuncta ex perſona teſtatrieis ſuae pluribus debita praeſtitit. Quaeſitum eſt, an, ſi eas deduxerit, cauere debeat, defunctorum alimentariorum portiones pro modo ſortium ſe reſtituturum? Reſpondit, debere cauere.

§. 2. Poſt aditam hereditatem triennio exacto, legatariis heres Legem Falcidiam opponit idcirco, quod adminiſtrauit tutelas teſtator, quarum ratio nondum reddita ſit: et quod neget tantum redigi ex nominibus poſſe, quantum in cautione deductum eſt. Quaeſitum eſt, an rationes defuncti, et omnium inſtrumentorum hereditariorum, et pupillarium rationum, legatariis deſiderantibus, heres deſcribendi poteſtatem facere debeat: ne in poteſtate ejus ſit proferre quod velit, et per hoc in fraudem legatarii inducantur? Reſpondit, ad Judicie officium pertinere, explorare ea, per quae probetur, quanti ſit in bonis.

96. *Idem lib. ſingul. Quaeſtionum publice tractatarum.*

Miles ſi, dum paganus erat, fecerit teſtamentum, militiae tempore codicillos: Lex Falcidia in codicillis locum non habet, in teſtamento locum habebit.

a) Si cui PLVS, quam per LEGEM FALCIDIAM licuerit, legatum esse dicetur.

(Dig. 35. T. 3.)

1. VLPIANVS *(lib 79. ad Edictum.)*

Si cui plus, quam licuerit legetur, et dubitari juſte poſſit, vtrum Lex Falcidia locum habitura eſt, nec ne: ſubuenit Praetor heredi, vt ei legatarius ſatisdet, vt ſi apparuerit, eum amplius legatorum nomine cepiſſe, quam è Lege Falcidia capere licebit, quanti ea res erit, tantam pecuniam det; dolusque malus ab eo abfuturus ſit.

§. 1. Neque intereſt, vtrum in primis tabulis hoc fiet, an in pupillaribus, an in vtrisque. Etenim Legem Falcidiam ſemel eſſe admittendam, etiam ſi duplex ſit teſtamentum, jam conuenit: contributis legatis, tam his, quae ab ipſo pupillo, quam his, quae à ſubſtituto impuberi relicta ſunt.

§. 2. Si non fuiſſet interpoſita ſtipulatio ex perſona pupilli, tutelae actio heredi pupilli aduerſus tutorem competit. Sed (vt POMPONIVS ait) et ipſi pupillo, et heredi ejus poterit committi ſtipulatio: [ipſi], quo caſu, viuo eo, Falcidia incipit locum habere. † De tutelae quoque actione idem ſcribit.

§. 3. MARCELLVS ait: Qui quadringenta in bonis habebat, impuberem filium heredem inſtituit, eique ſubſtituit Titium et Sejum nihil à pupillo teſtator legauit, ſed à Titio trecenta: vtrum ducenta [inquit] praeſtabuntur, an centum quinquaginta? nam trecenta nullo modo eum praeſtare. Mihi videtur verius, non amplius eum parte ſua erogare compelli: certe nec minus. Secundum quod eueniret, vt non ſoli committatur ſtipulatio: ſed omnibus heredibus interponenda eſt. Sed cauſa cognita Falcidiam locum habere, et legatorum modus facit, et aeris alieni onus.

§. 4. Et ſi quidem euidens aes alienum eſt, vel certum: facilis eſt computatio *. Si autem adhuc incertum eſt, quia forte vel conditio ejus pendet, vel creditor litem conteſtatus eſt, et necdum lis finita eſt: dubitabitur, quantum legatariis debeatur propter incertum.

* §. 11. h. l. L. 3. §. 2. h. t.

§. 5. Hodie tamen ſubſimile aliquid ſit in fideicommiſſis.

§. 6. Cum dicitur Lex Falcidia locum habere, arbiter dari ſolet ad ineundam quantitatem bonorum: tametſi vnus aliquid modicum fideicommiſſum perſequatur. Quae computatio praejudicare non debet caeteris, qui ad arbitrum miſſi non ſunt. † Solet tamen ab herede etiam caeteris denunciari fideicommiſſariis, vt veniant ad arbitrum, ibique cauſam ſuam agant: plerumque et creditoribus, vt de aere alieno probent. Habet tamen rationem in legatariis, item in fideicommiſſariis: vt, ſi offerat integrum, quod relictum eſt, heres deſiderans cauere ſibi hac ſtipulatione, audiatur.

§. 7. Si legata quaedam praeſenti die relicta ſint, quaedam ſub conditione: interponenda erit iſta ſtipulatio propter legata conditionalia: dummodo ea legata, quae praeſenti ſint, integre ſoluantur. JVLIANVS denique ſcribit: ſi pure, et ſub conditione legata fuerint: ne exiſtente conditione Lex Falcidia locum habeat, non aliter legatorum, quae pure data ſunt, actionem dari debere, quam ſi cautum fuerit heredi, quanto amplius, quam per Legem Falcidiam licuerit, ceperit.

§. 8. Idem JVLIANVS ſcribit, eum, qui quadrans ſub conditione, et dodrans pure legatus eſt, cauere * debere, quanto amplius, quam per Legem Falcidiam liceat, ceperit, reddi. * L. 3. §. 1. L. 4. pr. h. t.

§. 9. Haec ſtipulatio ideo locum habet: quia, etſi repeti poteſt id, quod ſolutum eſt, tamen fieri poteſt, vt non ſit ſoluendo is, cui ſolutum eſt, ne per hoc pereat, quod datum eſt.

§. 10. In mortis cauſa quoque donationibus poteſt dici, hanc ſtipulationem eſſe interponendam.

§. 11. Haec verba ſtipulationis, quod amplius legatorum nomine ceperis, quam è Lege Falcidia capere licebit, non tantum eum comprehendunt, qui amplius acceperit; quam ei Falcidia permiſit, vt reddat partem, habeat partem: verum

Digitized by Google

etiam eum, qui totum deberet reſtituere. Etenim ſciendum eſt, Legem Falcidiam interdum partem ejus, quod datum eſt, interdum totum reuocare. Cum enim, habita ratione aeris alieni, Falcidia ineatur, plerumque euenit, vt emergente debito, vel conditione aeris alieni exiſtente, totum, quod legatum eſt, exhauriatur. Sed et libertatum conditio interdum exiſtens, efficiet, legatum omnino non deberi: quippe cum habita ratione libertatum, et deductis pretiis eorum, tunc demum legatorum ineatur ratio.

§. 12. In quibuſdam autem teſtamentis Falcidia quidem locum non habet; verumtamen ita obſeruatur, vt licet quadrantem heres non retineat, tamen hactenus legata debeantur, quatenus patrimonii vires ſufficiunt: vtique deducto aere alieno, item deductis pretiis eorum, qui libertatem in teſtamento vel directam, vel fideicommiſſariam acceperunt.

§. 13. Sed et legatario cauendum eſt, à quo fideicommiſſum relinquitur.

§. 14. Interdum non Legis Falcidiae, ſed etiam alterius Legis in hac ſtipulatione ratio facienda eſt: vtputa, ſi patronus ex aſſe heres inſtitutus ſit, et pure quincunx legatus ſit, et ſub conditione aliquid ſupra debitam patrono partem: nam in hunc caſum ratio facienda eſt illius Legis, quae patronos vocat, non Legis Falcidiae.

§. 15. Si res, quae legata ſit, apud legatarium interierit: probandum eſt, exceptione ſuccurri ei, qui promiſit.

2. PAVLVS *lib.* 75. *ad Edictum.*

Etiam ſi, quanti ea res ſit, promiſit.

3. VLPIANVS [*lib.* 79. *ad Edictum*]

Niſi ſi dolo ipſius aliquid factum ſit. Tunc enim etiam ex doli clauſula, quae in iſta ſtipulatione continetur, tenebitur: et replicatione repelli poterit.

§. 1. Haec cautio, quae propter Legem Falcidiam interponitur, fidejuſſorum habet praeſtationem.

§. 2. Si in plures dies pecunia legata eſt, cum certum ſit, Legem Falcidiam locum habere: non ſtipulationi, ſed computationi locum eſſe PEDIVS ait: vt aeſtimetur, quanti ſit, quod in diem legatum eſt; et tantum credatur eſſe legatum. Efficit aeſtimatio, vt pro modo ejus ex omnibus legatis ſtatim Legis Falcidiae ratio habeatur.

§. 3. Quoties futurum eſt, vt palam ſit et ante diem venientem, jam Falcidiam locum habere, toties computatio ejus ſit. Nam † ſi conditio in mora eſt, exſpectabimus conditionem, quoad exſtat *: ſi autem dies ſupereſt, jam hic intercapedinis temporis habita ratione, atque aeſtimatione, ſic de Falcidia diſputabimus, et committi ſtipulationem dicemus.

* L. 1. §. 7. h. t. L. 1. §. 16. L. 45. ad L. Falc.

§. 4. Quamuis autem omnes legatarii et fideicommiſſarii neceſſe habeant hac ſtipulatione cauere: tamen quibuſdam remitti, Diui FRATRES reſcripſerunt: vtputa his, quibus minuta alimenta ſunt relicta. Pompejae enim Fauſtinae reſcripſerunt ſic: Non eandem cauſam eſſe decem aureorum, quos annuos tibi teſtamento Pompejae Criſpinae patronae tuae relictos proponis, atque fuit alimentorum et veſtiarii libertis relictorum, quibus propterea cautionis onus remittendum exiſtimauimus.

§. 5. Item ſciendum eſt, fiſcum hanc cautionem non pati: ſed perinde conueniri poſſe, ac ſi cauiſſet. Caeteros autem cujuscunque dignitatis ſint, licet jam legata perceperint, compelli debere ad cauendum, D. PIVS reſcripſit. Ex quo Reſcripto etiam illud accipimus, quod etiam poſt ſoluta legata voluit ſtipulationem interponi.

§. 6. Si legatarius heredi, qui controuerſiam hereditatis patitur jam, vel ſperat, de reſtituendo legato ſibi praeſtito cauerit: et euicta hereditas ſit, ſed negligentia, vel dolo ejus, qui legatum praeſtitit: dicemus, non committi ſtipulationem propter viri boni arbitrium, quod ineſt huic ſtipulationi.

§. 7. Item ſi ipſe, qui praeſtitit legatum, ex alia cauſa ſibi euicerit (vtputa quia inuenitur ſequenti teſtamento heres ſcriptus, in quo legatum iſte legatarius non acceperat): dicemus committi ſtipulationem propter viri boni arbitrium.

§. 8. Et generaliter vbicunque hereditatem, vel quantitatem, vel emolumentum praeſtitit is, qui hac ſtipulatione ſibi proſpexerat, dicendum eſt, ibi committi eam: ſi modo culpa abeſt ab eo, qui ſtipulatus eſt.

§. 9. Quaeſitum eſt, an ſaepius committatur? Et placet etiam ſaepius eam committi, ſi per partes ablata eſt hereditas.

§. 10. Si legatum fuerit praeſtitum ante interpoſitam hanc ſtipulationem: an condici poſſit, vt cautio iſta interponatur? monet quaeſtionem, quod † ea, quae per errorem omiſſa vel ſoluta ſunt, condici poſſunt: et hic ergo quaſi plus ſolutum videtur ex eo, quod cautio intermiſſa eſt. Et ait POMPONIVS, conditionem interponendae ſatisdationis gratia competere. Et puto hoc probandum, quod POMPONIVS, vtilitatis gratia.

4. PAVLVS (*lib.* 75. *ad Edictum.*)

Haec autem ſatisdatio locum habet, ſi juſta cauſa eſſe videbitur. Nam iniquum erat, omnimodo caueri, nondum illata controuerſia litis, cum poſſint ei luſoriae minae fieri: ideoque eam rem Praetor ad cognitionem ſuam reuocat.

§. 1. Si duo ex teſtamento hereditatem in ſolidum ſibi vindicent, forte quod ejusdem nominis ſint: tam in poſſeſſorem, quam in petitorem, competunt actiones et creditoribus, et legatariis.

§. 2. Haec cautio vtique neceſſaria eſt, ſi quis pecuniam ſuam ſoluat, vel rem tradat: ſi vero pecuniam hereditariam ſoluat, vel rem tradat, quidam non putant cauendum: quia nec teneri poteſt eo nomine victus, cum non poſſideat, vel dolo fecerit, quominus poſſideat: hoc ſi ante motam controuerſiam ſoluat: quod ſi poſtea, tenebitur culpae nomine.

§. 3. Sed cum de nomine inter duos quaeſtio eſt: numquid non ſit cauendum ei, qui hereditariam rem tradat, quia omnimodo vnus liberatur: quemadmodum ſi aes alienum hereditarium ſoluatur? Sed ſi petitor ſuam pecuniam ſoluat, aut rem ſuam tradat: non habet, vnde retineat. Et ideo neceſſaria eſt ei cautio.

5. MARCELLVS *lib.* 21. *Digeſtorum.*

Videamus, an ſtipulatio, qua amplius [quam] per Falcidiam licuerit, ceperis, dari? aduerſus eum non ſufficiat, qui legatum alii reſtituere ex fideicommiſſi cauſa debet. Sufficiet autem dici, nihil ejus fidei commiſſum eſſe. Cauebit ſcilicet legatario et is, qui fideicommiſſum accipiet: niſi forte mallet legatarius, circuitu ſublato, heredi caueri. Sed et legatario praeterea cauendum eſt, ſi (vt plerumque aequum eſt) pro rata ex fideicommiſſo retinere ei concedendum eſt: quamuis tantum ex legato apud eum erit remanſurum, vt ſufficere poſſit ad praeſtandum fideicommiſſum.

6. CAL-

Digitized by Google

6. CALLISTRATVS *lib.* 4. *de Cogn.*

Cum non facile ſatisdationem offerre legatarius vel fideicommiſſarius poſſit; et futurum ſit, vt propter hoc à petitione liberalitatis ex teſtamento ſubmoueantur: nunquid onus ſatisdationis eis remittendum erit? Quod videtur adjuuari Reſcripto Diui COMMODI in haec verba: Is, cujus de ea renotio eſt, aditus, ſi compererit, ideo cautionem à te exigi, vt à fideicommiſſi petitione auertaris; onus ſatisdationis tibi remitti curabit.

7. PAVLVS [*lib.* 7. *ad Leg. Jul. et Pap.*]

Diuus PIVS ab eo, qui ſonua legata praecipere ad diſtribuendum juſſus erat, vetuit cautionem exigi, ceſſantium partes reddi: niſi aperte cauere juſſus eſſet.

8. MAECIANVS *lib.* 10. *Fideicommiſſ.*

Si heres partem bonorum, vel etiam vniuerſa bona delata ad fiſcum diceret, conſtaret autem de fideicommiſſo: decretum eſt, vt petitori caueri, euicta hereditate reſtitutum iri, ſolueretur.

9. *Idem* (*lib* 12. *Fideicommiſſorum.*)

Si non in controuerſia ſit proprietas, ſed vſusfructus, (poteſt enim rei, cujus proprietas Titio legata eſt, vſusfructus alii legari): tunc de eo reſtituendo non heredi, ſed Titio caueri debeat. † Interdum et ſi ab herede legetur vſusfructus, Titio cauendum eſt: veluti ſi detracto uſufructu proprietas ei legetur, vſusfructus Sejo. Quid enim attinebit hoc caſu, heredi caueri, ad quem emolumentum intercidentis vſusfructus non ſit ſpectandum? Verum ſi vſufructu Sejo legato, proprietas Titio ita legetur, vt, cum ad Sejum pertinere deſierit, habeat proprietatem: tunc heredi caueri oportebit à fructuario, ab herede autem Titio; quis non ſit certum, vſufructu intercepto ad Titium proprietatem reuerſuram.

AD TIT. XXIII.

DE FIDEICOMMISSARIA HEREDITATIS PETITIONE.

(Dig. 5. T. 6.)

1. VLPIANVS *lib.* 16. *ad Edictum.*

Ex ordine occurrit actio, quae proponitur his, quibus reſtituta eſt hereditas. Nam quisquis ſuſcepit reſtitutam hereditatem ex Senatusconſulto, ex quo actiones tranſeunt, fideicommiſſaria hereditatis petitione vti poterit.

2. PAVLVS *lib.* 20. *ad Edictum.*

Quae actio eadem recipit: quae hereditatis petitio ciuilis.

3. VLPIANVS *lib.* 16. *ad Edictum.*

Nec intereſt, mihi quis rogatus fuerit reſtituere, an ei, cui heres extitit; ſed etſi heres, cui extitiſſet. [Et] ſi bonorum poſſeſſor ſim ejus, cui fideicommiſſaria hereditas relicta eſt, vel alius ſucceſſor, per hanc actionem experiri potero.

§. 1. Hanc actionem ſciendum eſt aduerſus eum, qui reſtituit hereditatem, non competere.

§. 2. Hae autem actiones mihi dantur, quae heredi, et in heredem competunt.

a) VT IN POSSESSIONEM LEGATORVM VEL FIDEICOMMISSORVM SERVANDORVM CAVSA ESSE LICEAT.

(Dig. 36. T. 4.)

1. VLPIANVS *lib.* 52. *ad Edictum.*

Si quis, cum vetitus eſſet ſatis accipere, acceperit: an repeti ſatisdatio ita poſſit, vt heres condicat liberationem? Et quidem [ſi] ſciens heres indebitum cauit, repetere non poteſt. Quid deinde ſi ignorauit remiſſam ſibi ſatisdationem? poteſt condicere. Si vero hoc non potuiſſe remitti crediderit, nunquid condicere poſſit, qui jus ignorauit? adhuc tamen benigne quis dixerit, ſatisdationem condici poſſe. † Quid deinde, ſi commiſſa ſit ſtipulatio? fidejuſſores putamus exceptione vti poſſe, an non? et magis eſt, [vt] vtantur exceptione: quia ex ea cauſa interceſſit ſatisdatio, ex qua non debuit.

§. 1. Non exigit Praetor, vt per heredem ſtet, quo minus caueat: ſed contentus fuit per legatarium vel fideicommiſſarium non ſtare, quo minus ei caueatur. Quare ſi non fuerit, qui interpelletur cautionis nomine, (hoc eſt is, à quo legatum, fideiue commiſſum relictum eſt), omnimodo poterit legatarius et fideicommiſſarius in poſſeſſionem ex hoc Edicto mitti: quia verum eſt, per eum, cui caueri oportebit, non fieri, quo minus caueatur. † Non tamen et ſatisdatio debet offerri legatario: ſed ſufficit, ſiue deſiderauerit, ei non caueri, ſiue non habeat, à quo ſatis deſideret.

§. 2. Si debitori liberatio ſit relicta, non eſt exigenda cautio: quia habet penes ſe legatum; quippe, ſi conueniatur, exceptione doli mali vti poſſit.

§. 3. Ei, cui legatum ſolutum eſt, cum conſtet [legatum non deberi: D. PIVS ad Aemilium Equeſtrem reſcripſit, non debere Praetorem ſatisdationem admittere.

§. 4. Tunc ante aditam hereditatem ſatisdandum de legatis eſt, cum adhuc dubium eſt, an hereditas adeatur. Caeterum ſi certum ſit, repudiatam, vel omiſſam hereditatem, vel abſtentos neceſſarios heredes: fruſtra hoc Edictum imploratur. Cum certum ſit, legatum vel fideicommiſſum non debere.

2. *Idem lib.* 79. *ad Edictum.*

Si autem certum ſit, hereditatem needum aditam fuiſſe: nec ſatisdatio, nec poſſeſſio locum habet.

3. *Idem lib.* 52. *ad Edictum.*

Si is, à quo ſatis petitur, offerat cognitionem, et dicat, hodie conſtet de fideicommiſſo, hodie agamus, dicendum eſt, ceſſare ſatisdationem: cum poſſit ante de fideicommiſſo, quam de ſatisdatione conſtare.

§. 1. Nec non illa cognitio imploranda erit ab herede, ſi forte dicatur per calumniam ſatis peti: hoc enim commune eſt omnium ſatisdationum. Diuus enim PIVS reſcripſit: eum, apud

Digitized by Google

apud quem ſatis petitur, debere explorare, num per calumniam ſatis petatur: De qua re ſummatim debet cognoſcere.

§. 2. Si procurator ſatis legatorum deſideret: ſi quidem mandatum ei ſit, non habebit neceſſe de rato cauere, ſed erit ei ſatisdandum; ſi vero dubitetur, an mandatum ſit, vel non ſit, de rato cautio erit exigenda.

§. 3. Si ſemel fuerit ſatisdatum, quaeſitum eſt, an etiam rurſus cauendum ſit, ſi forte dicatur, egenos fidejuſſores eſſe datos? Et magis eſt, vt caueri non debeat: hoc enim Diuus PIVS reſcripſit Pacuuiae Licinianae. Ipſam enim facilitati ſuae expenſum ferre debere, quae minus fidejuſſores idoneos accepit: neque enim oportet per ſingula momenta onerari eum, à quo ſatis petitur.

4 PAPINIANVS *lib.* 28. *Quaeſtionum.*

Plane ſi noua cauſa allegetur, veluti quod fidejuſſor deceſſerit, aut etiam rem familiarem inopinato fortunae impetu amiſerit, aequum erit praeſtari cautionem.

5. VLPIANVS *lib.* 52. *ad Edictum.*

Is, cui legatorum fideiue commiſſorum nomine non cauetur, miſſus in poſſeſſionem, nunquam pro domino eſſe incipit: nec tam poſſeſſio rerum ei, quam cuſtodia datur*. Neque enim expellendi heredem jus habet, ſed ſimul cum eo poſſidere jubetur, vt ſaltem taedio perpetuae cuſtodiae extorqueat heredi cautionem.

* L. 1. quib. ex cauſ. in poſſ. L. 114. §. 12. de legat. 1.

§. 1. Si alius damni infecti nomine miſſus ſit in poſſeſſionem, alius legatorum ſeruandorum cauſa: poſſe eum, qui legatorum ſeruandorum cauſa in poſſeſſionem miſſus eſt, etiam damni infecti ſatisdare; qui, ſi ſatisdederit, non aliter decedere poſſeſſione debebit, quam ei cautum fuerit etiam eo nomine, quo ſe damni infecti obligauit.

§. 2. Si plures legatarii mitti in poſſeſſionem deſiderauerint, omnes venire debent in poſſeſſionem: is enim, qui ex cauſa legatorum poſſidet, ſibi, non alii poſſidet. Alia eſt cauſa, cum creditores rei ſeruandae cauſa mittuntur in poſſeſſionem: nam is, qui poſſidet, non ſibi, ſed omnibus poſſidet.

§. 3. Qui prior miſſus eſt legatarius in poſſeſſionem, non praefertur ei, qui poſtea mittitur: inter legatarios enim nullum ordinem obſeruamus, ſed ſimul omnes aequaliter tuemur.

§. 4. Poſtquam rei ſeruandae creditores poſſidere coeperunt, legatorum ſeruandorum gratia miſſus in poſſeſſionem, creditoribus potior non habebitur *.

* L. 4. §. 1. L. 6. pr. de ſeparat.

§. 5. Qui in poſſeſſionem legatorum ſeruandorum cauſa mittitur, in poſſeſſionem quidem rerum hereditariarum omnimodo veniet, hoc eſt earum, quae in cauſa hereditaria manent: earum autem, quae in cauſa hereditaria non erunt, non alias mittitur, quam ſi dolo malo in ea cauſa eſſe deſierit; nec ſemper, ſed cauſa cognita.

§. 6. Bonorum autem appellatione hae res comprehenſae videbuntur, quarum proprietas ad heredem pertinet.

§. 7. Sed et ſi vectigales agri ſunt, et ſi qua pignora teſtatori data: in eorum quoque mittetur poſſeſſionem.

§. 8. Sed et in partus ancillarum, et foetus pecorum, itera fructus, aeque omnimodo legatarius et fideicommiſſarius mittentur. §. 9. Sed et ſi rem alienam defunctus bona fide emerit, in poſſeſſionem ejus mittendum legatarium conſtat: nam et haec res in cauſa hereditaria eſt.

§. 10. Si depoſita res apud defunctum fuerit, vel commodata, locum miſſio non habet: quia non ſunt iſtae res hereditariae.

§. 11. Si ex duobus heredibus alter ſatisdare ſit paratus, alter non: in partem ejus miſſio locum vtique habere debet. Miſſi itaque legatarii impedient etiam eum, qui ſatisdedit, rei adminiſtratione: quare ſuadendum erit heredi, vt in aſſem ſatisdet, ne adminiſtratio ejus impediatur.

§. 12. Si ab impuberis ſubſtituto legata ſint relicta, et impubes deceſſerit: miſſio non ſolum in ea bona, quae teſtatoris fuerunt, verum ad ea quoque, quae impubes adquiſiit, locum habebit: nam haec quoque hereditaria ſunt. Viuo autem impubere, neque miſſio, neque ſatisdatio locum habet.

§. 13. Si heres non ſit, à quo fideicommiſſum relictum eſt, ſed alterius nominis ſucceſſor: dicendum eſt, vt Edicto locus ſit, et dolus ejus ſit aeſtimandus.

§. 14. Sed et ſi heredis heres ſit, qui dolo fecit: aeque nocere debebit.

§. 15. Dolum accipere debemus et culpam latam, ſed non omnem dolum, ſed qui in necem legatariorum et fideicommiſſariorum factus eſt.

§. 16. Imperator ANTONINVS AVGVSTVS reſcripſit: Certis ex cauſis etiam in propria bona heredis legatarios et fideicommiſſarios eſſe mittendos: ſi poſt ſex menſes, quam aditi pro tribunali fuerint hi, quorum de ea re notio eſt, in ſatisfactione ceſſatum eſt: inde fructus percepturos, quoad voluntati defunctorum ſatisfiat. Quod remedium ſeruaretur et aduerſus eos, qui ex qua cauſa fideicommiſſo moram faciunt.

§. 17. Satisfactionis verbum licet latius patet, tamen ad exſoluendum legatum refertur.

§. 18. Proinde, et ſi remiſſa ſit ſatisdatio, Reſcriptum locum habebit: quia mora ſit ſolutioni.

§. 19. Sex autem menſium puto continuum tempus, non poſſeſſionum, computandum.

§. 20. Ceſſatum non accipimus, ſi pupillus tutorem non habeat; nec curatorem furioſus, vel adoleſcens: nam fruſtratio non debet hujusmodi perſonis nocere, quae ſunt indefenſae. † Certe ſi hereditas jacuerit aliquo tempore, hoc tempus de medio trahendum eſt.

§. 21. Quaeri poterit, an in vicem vſurarum hi fructus cedant, quae in fideicommiſſis debentur? Et cum exemplum pignorum ſequimur, id, quod ex fructibus percipitur, primum in vſuras, mox, ſi quid ſuperfluum eſt, in ſortem debet imputari. † Quinimo et ſi amplius, quam ſibi debetur, perceperit legatarius: exemplo pignoratitiae actionis etiam vtilis actio ad id refundendum dari debebit. † Sed pignora quidem quis et diſtrahere poteſt: hic autem frui tantum ei Conſtitutio permiſit, vt feſtinetur ad ſententiam.

§. 22. Qui legatorum ſeruandorum cauſa in poſſeſſionem mittitur, et fructus cuſtodire, et caetera debebit, et pati quidem heredem colere agros, et fructus redigere: ſed cuſtodire legatarium fructus oportebit, ne ab herede conſumantur. Quod ſi heres fructus nolit cogere, permittendum erit legatario, cogere fructus, et coactos ſeruare. † Quinimo ſi tales ſint fructus, quos primo quoque tempore venire expediat: vendere quoque legatario permittendum eſt, et pretium ſeruare. † In caeteris quoque rebus hereditariis miſſi in poſſeſſionem hoc erit officium, vt vniuerſas res hereditarias colligat, et ibi cuſtodiat, vbi domicilium defunctus habuit: et ſi nulla domus ſit, habitatione

Digitized by Google

tatione conducat, vel horreum quoddam, in quo res collectae cuſtodiantur: et puto, ita legatarium cuſtodire res hereditarias debere, vt neque heredi auſerantur, neque depereant, deterioresue fiant.

§. 23. Quod ſi ex Conſtitutione quis in poſſeſſionem mittatur: curandum eſt, ne vis fiat vtenti et fruenti legatario.

§. 24. Satisfieri voluntati defuncti ſic accipitur, quoad voluntati defuncti vel ex fructibus, vel aliunde ſatisfiat.

§. 25. Conſtitutio autem Diui ANTONINI pertinet ad eos, à quibus vtiliter fideicommiſſum relictum eſt: [ſi] quamuis heredes non ſint: par enim vtilitae eſt.

§. 26. In poſſeſſionem miſſus legatorum ſeruandorum cauſa, ſi litem eo nomine conteſtatus ſit, non ante decedere poſſeſſione debet, quam ei pro lite fuerit cautum.

§. 27. Miſſue in poſſeſſionem, ſi non admittatur: habet Interdictum propoſitum. Aut per viatorem, aut per officialem Praefecti, aut per Magiſtratus introducendus eſt in poſſeſſionem.

§. 28. Miſſio autem locum babebit, non tantum ſi quis id ipſum, quod legatum eſt, rogatus ſit: verum etiam ſi quid vel ex eo, vel pro eo reſtituere fuerit rogatus.

§. 29. Si Titio pure legatum fuerit, et ejus fideicommiſſum ſub conditione, vt Sempronio reſtitueret: non inique Praetorem ſtatuturum JVLIANVe ſcripſit, ſi, antequam legatum conſequatur legatarius, fideicommiſſi conditionalis ſatis non det, vt magis Sempronio det legati perſecutionem, vt is legatario ſatisdet, deficiente conditione reddi decem. Sed et ſi acceperit Titius ab herede decem, aequum eſſe JVLIANVS ait, cogi eum inuicem ſatisdare, aut ipſa decem tradere, et Sempronium Titio cauere. Et hoc jure vtimur: Id enim et MARCELLVS ait.

§. 30. Quid ergo, ſi et legatum ſub conditione ſit relictum et fideicommiſſum, neque fideicommiſſi ſatisdetur? aequiſſimum erit, fideicommiſſarium nomine legati ſatis accipere ab herede, ſi ei legatarius non caueat: ſcilicet vt et ipſe legatario caueat. Quod ſi jam accepit legatarius ab herede ſatis, decernendum erit, ex ea ſatisdatione magis fideicommiſſario, quam legatario dandam actionem: in eum ſcilicet caſum, quod fideicommiſſi ejus conditio extitit. Ipſiue etiam legati perſecutio danda erit fideicommiſſario, ſi nondum ſolutum eſt, et conditio ejus extitit: ſcilicet ſi fuerit fideicommiſſarius paratus cauere legatario.

6. JVLIANVS *lib* 38. *Digeſtorum.*

Si pecuniae numeratae vſusfructus legatus eſſet, et in teſtamento cautum, ne eo nomine ſatisdaretur: proprietas non eſt legata, ſed legatario permittendum ſatisdare, et vſumfructum pecuniae habere, et propemodum in hac propoſitione nullae Praetoris erunt partes: quia, niſi ſatisdetur, agi eum herede non poterit.

§. 1. Qui fideicommiſſi ſeruandi cauſa in poſſeſſionem miſſus eſt, non prius de poſſeſſione decedere debet, quam ei fideicommiſſum ſolutum, aut eo nomine ſatisdatum fuerit: nam quod, ſi integra re fieret, in poſſeſſionem non mitteretur, id cum efferetur, diſcedere à poſſeſſione debet.

7. MODESTINVS *lib.* 3. *Regularum.*

Dum venter in poſſeſſionem eſt, nullus legatorum ſeruandorum cauſa in poſſeſſionem eſſe poteſt.

8. PAPINIANVS *lib.* 6. *Quaeſtionum.*

Si legatorum ſatis non datur, reſtituta hereditate, in earum quoque rerum poſſeſſionem legatarius mittendus erit, quae dolo malo ejus, cui reſtituta eſt hereditas, in hereditarie cauſa deſierunt.

9. *Idem lib.* 19. *Quaeſtionum.*

Etiam ſi condemnatus heres fuerit, nec pecuniam ſoluat: legatarius poteſt deſiderare mitti in poſſeſſionem.

§. 1. Cum ſub conditionibus contrariis eadem res duobus legetur, ſi non caueatur, vterque mittitur in poſſeſſionem.

10. PAVLVS *lib.* 3. *Sententiarum.*

Si nullae ſint res hereditariae, in quas legatarii vel fideicommiſſarii mittantur: in rem quidem heredis mitti non poſſunt, ſed per Praetorem denegatas heredi actiones ipſi perſequantur.

11. HERMOGENIANVS *lib.* 4. *Juris Epitomarum.*

Si fideicommiſſorum vel legatorum ſeruandorum cauſa miſſus in poſſeſſionem, eam rem teneas, quae mihi per fideicommiſſum relicta eſſet: aequius eſt, me eam habere, cui ea ipſa relicta eſt, quem te, qui alterius fideicommiſſi nomine ingreſſus in eam eſſes. † Nam et ſi mihi ſub conditione legatum eſt, et tu medio tempore in poſſeſſionem ejus factus fueris legatorum ſeruandorum cauſa, deinde conditio impleta eſſet: non denegabitur mihi ejus rei integra perſecutio. † Sic enim et ſi ſtatuliberum ex eadem cauſa poſſidere coepiſſet: impleta conditione, juſtam libertatem ejus impedire non poteſt.

§. 1. Si rei ſeruandae cauſa in poſſeſſionem miſſus eſſet proprius creditor heredis, et rei per fideicommiſſum mihi relictae adeptus fuerit [poſſeſſionem:] nihil me per eum laedi oportere conuenit, non magis, quam ſi ab ipſo herede eam rem pignori accepiſſet.

12. MAECIANVS *lib.* 12. *Fideicommiſſorum.*

Municipiis fideicommiſſum relinqui poſſe, dubium non eſt. Sed ſi non caueatur, aduerſus municipes quidem non dubitabimus ex hoc Edicto iri in poſſeſſionem poſſe; ipſos vero municipes, ſi his non caueatur, non idem adſecuturos: ſed extraordinario remedio opus erit, videlicet, vt decreto Praetoris actor eorum in poſſeſſionem mittatur.

13. CALLISTRATVS [*lib.* 3. *Edicti Monitorii.*]

Quamuis minima res legata ſit, vel per fideicommiſſum relicta: tamen ſi non ſoluatur ab herede, vel eo nomine caueatur, cum caueri oporteat, in poſſeſſione omnium bonorum, quae ex ea hereditate ſunt, legatarium ſiue fideicommiſſarium Praetor legatorum ſeruandorum cauſa mittit.

14. LABEO (*lib.* 2. *Poſteriorum à Jauoleno Epitomatorum.*)

Quae legatorum ſeruandorum cauſa in bonis eſt, in cauſa veſcendi diminuet, ſi filia, neptis, proneptis, vxorue eſſet, nec nupta ſit, nec ſuum quicquam habeat.

15. VALENS (*lib.* 7. *Actionum.*)

Interdum licet dolo malo fecerit heres, quo minus res in cauſa hereditaria maneant, non poterit in poſſeſſionem earum legata-

Digitized by Google

legatarius mitti: veluti ſi locum religioſum fecerit, aut quid publice conſecrauerit, permiſſu ſcilicet IMPERATORIS; aut aliquem non in fraudem creditoris manumiſerit.

b) VT LEGATORVM SEV FIDEICOMMISSORVM SERVANDORVM CAVSA CAVEATVR.

(Dig. 36. T. 3.)

1. VLPIANVS *lib.* 79. *ad Edictum.*

Legatorum nomine ſatisdari oportere Praetor putauit, vt, quibus teſtator dari fieriue voluit, his diebus detur vel fiat: dolumque malum abfuturum ſtipulentur.

§. 1. Semper autem ſatisdare cogitur, cujuscunque ſit dignitatis vel facultatum * quarumcunque heres.

* L. 3. §. 5. ſi cui plus, quam p. L. falc. L. 18. qui ſatisd. cog.

§. 2. Nec ſine ratione hoc Praetori viſum eſt, ſicuti heres incumbit poſſeſſioni bonorum, ita legatarios quoque carere non debere bonis defuncti: ſed aut ſatisdabitur eis, aut, ſi ſatis non datur, in poſſeſſionem bonorum venire Praetor voluit.

§. 3. Non ſolum autem omnibus legatariis [ſatisdari oportet]: ſed et ſucceſſoribus legatariorum * ſatisdari debere jam conſtat: quamuis iſti non ex judicio defuncti, ſed ſucceſſionis neceſſitate, quaſi ad aes alienum admittantur.

* L. 14. L. 16. h. t. L. 13. qui ſatisd. cog.

§. 4. Sed et Procuratoribus legatariorum ſatisdandum eſt: eoque jure vtimur.

§. 5. Plane ſi ei, qui in poteſtate alicujus erit, legatum ſit: caueatur ei, cujus juri ſubjectus eſt.

§. 6. Non ſolum autem legatorum nomine heredes cauent; ſed et ſucceſſores eorum.

§. 7. Is etiam, cui ex Senatusconſulto reſtituta eſt hereditas, nihilominus ad cautionem compellitur.

§. 8. Nec non et qui per alios heredes exiſtunt, ſiue honorarii ſucceſſores *, ad ſatisdationem compelluntur.

* L. 34. §. 1. fam. erciſc. L. 9. §. 6. de interrog. L. 10. ad SC. Vellej.

§. 9. Plane ſi quis, omiſſa ſtipulatione litem de legato conteſtatus eſt, probandum eſt, ceſſare debere ſtipulationem.

§. 10. Idemque in fideicommiſſis quoque probandum eſt.

§. 11. Si cui ita ſit legatum vel fideicommiſſum relictum, et, ſi id perdidiſſet, rurſus relictum: videamus, an ſatis ſequentis legati ſiue fideicommiſſi petere poſſit? mouet quaeſtionem, an fideicommiſſum hoc ſiue legatum debeatur, et quoties debeatur, et an ipſe legatarius cauere debeat. Se non perditurum? De his omnibus extat Reſcriptum Diui PII ad Junium Mauricum tale: Clodio Fructulo, ſecundum ea, quae epiſtola continentur, legata ſiue fideicommiſſa ex teſtamento Clodii Felicis praeſtari debent citra neceſſitatem cauendi, nihil ex iis deminuturum ſe. Nam quod fidei heredis ab eodem teſtatore commiſſum eſt, vt ſi Fructulus perdidiſſet, quod ei in teſtamento relictum eſt, rurſus heres id ei reſtitueret: non eo pertinet, vt aut Fructulo priorum legatorum nomine ſatisdatio injungenda, aut onerandus ſit heres in infinitum, vt quoties id perdiderit, reſtituere ei tantumdem debeat: ſed vt per fideicommiſſum poſterius duplicata legata ejus videantur: nec amplius ad periculum heredis pertineat, ſi quid poſtea is conſumpſit ex ſoluto ei poſteriore fideicommiſſo. Reſcripto ergo oſtenſum, † legatarium heredi non debere cauere, ſe non perditurum. † Verſa vice an heres de ſequenti legato ſiue fideicommiſſo cauere debeat, quaeritur? Et putem, non oportere ei caueri: cum in ſuo arbitrio habeat, ne perdat id, quod ſibi relictum eſt: quamuis ſi quis inſpexerit, quod ſub conditione relictum eſt, dicere debeat, ſatisdationem exigendam.

§. 12. Certe ſiue ex aſſe, ſiue ex parte quis legatum debeat, cauere debet: ſiue inſtitutus ſit heres, ſiue ſubſtitutus.

§. 13. Belliſſime quaeritur, an haec ſtipulatio incrementum ex fructibus vel vſuris ſentiat? Et recte placuit, ex mora incrementum habituram ſtipulationem, [vt] id, quod oportebit, comprehendat.

§. 14. Si quis ſub conditione legatum ſtipulatus, pendente conditione deceſſerit, ſtipulatio evaneſcit: [quia] nec legatum [non] transmittitur. † Huic ſtipulationi eaſdam cauſas et conditiones ineſſe ſciendum eſt: proinde ſi qua ſit exceptio, quae petenti legatum opponi ſolet, eandem ex ſtipulatu quoque agenti opponendam eſſe placet.

§. 15. Procuratori ejus, qui abſens eſſe dicitur, ſi ſtipulanti legati nomine ſpondeat heres, OFILIVS ait, ita cauere debere, ſi is, cujus nomine caueat, viuat: videlicet ne teneatur illo ante defuncto.

§. 16. Item quaeritur, in hanc ſtipulationem vtrum ipſae res veniant, quae legatae ſunt, an vero pretia earum? Et eſt verius, in hanc ſtipulationem res, vel pretia deduci.

§. 17. Si decem, quae in arca erant, mihi legata ſint, tibi eorum vſusfructus legatus ſit: ſi pure vtrique legatum ſit relictum, is, cui proprietas legata eſt, ipſo jure decem vindicabit. Fructuarium autem ex Senatusconſulto acturum, et quinque vſumfructum petiturum conſtat. Sed cum decem vindicat proprietarius, per exceptionem doli repelli, qua fructuarius de reſtituendis quinque heredi cauit. Plane ſi decem aureorum poſſeſſionem legatarius habeat: MARCELLVS ait, dandam vel heredi, vel fructuario, vtilem actionem in legatarium: ſi modo ei caueatur. † Sed ſi ſub conditione ei decem legata ſunt, fructuarium interim decem, oblata cautione, habiturum: legatario vero, cui proprietas relicta eſt, interim legatorum ſtipulatio praeſtanda eſt. Sed ſi omiſerit ſtipulationem, exiſtente conditione, ad exhibendum eum poſſe agere, MARCELLVS ait. Sed ſi ignorans heres legatum decem fructuario dedit: ad exhibendum eum non teneri palam eſt: ſuccurrendum tamen legatario aduerſus fructuarium, MARCELLVS ait.

§. 18. Si ad fiſcum portio hereditatis peruenerit, ceſſabit iſta ſtipulatio: quia † nec ſolet fiſcus ſatisdare.

§. 19. Qui minorem partem hereditatis poſſidet, cum ex majore parte heres ſit: ſiquidem ipſo jure minuatur portio hereditatis, ſecurior erit heres: neque enim ex majore parte ex ſtipulatu tenetur legatariis, quam ex qua heres eſt. Si vero nomen quidem heredis apud eos integrum maneat, verumtamen effectu minus habeant hereditatis, et cauerint legatorum nomine: videntur onerari: quia ipſo jure pro ea parte legata debent, pro qua heredes ſiot. Sed enim aequiſſimum eſt, non majorem partem legatariis ſoluere, quam cujus habent emolumentum: hoc autem euenit, cum hereditas pro aliqua parte ex Trebelliano reſtituitur: nam pro rata exoneramdi ſunt heredes ejus partis nomine, cujus emolumentum ſibi ablatum eſt.

§. 20. Si ei, qui in alterius poteſtate erit, incerta die legatum fuerit: cauebitur ei, qui habet eum in poteſtate, non

prae-

Digitized by Google

praeciſe, ſed ſub conditione, ſi, cum ejus legati dies cedit, in poteſtate ſit. Caeterum ſi ſui juris inveniatur, iniquum eſſe viſum eſt, patri cautum eſſe, cum alii legatum debeatur. Quanquam et ſi ſine hac adjectione caueretur, verumtamen exceptione patrem vel dominum ſubmoueremus, ſi exiſtentis conditionis tempore non haberent eos in poteſtate. Euenit tamen ſecundum hoc, vt in caſum non ſit de legato cautum: nam ſi exiſtentis conditionis tempore ſui juris ſint, non erit cautum.

2. PAPINIANVS *lib.* 28. *Quaeſtionum.*

Nec, ſi forte velit pater cauere, neminem amplius petiturum, compellendus erit heres legatum, quod jam filius petere poteſt, alii, quam cui debetur, exſoluere.

3. VLPIANVS *lib.* 79. *ad Edictum.*

Sed et ipſis, qui ſunt in poteſtate, cauendum eſt: quemadmodum ſolet caueri, ſi eadem res duobus ſub diuerſis vel contrariis conditionibus relicta ſit. Duobus enim ſatisdatur, ſed in vtroque caſu iisdem perſonis ſatisdationem ſubituris.

4. *Idem lib.* 15. *ad Edictum.*

Si ex cauſa fideicommiſſi ſit apud aliquem hereditas, nec legatorum ſatisdat: in poſſeſſionem aduerſus eum legatarius mittitur.

5. PAPINIANVS *lib.* 28. *Quaeſtionum.*

Poſtquam heres ab hoſtibus captus eſt, conditio legati, cujus nomen propoſita ſtipulatione cautum fuerat, extitit, fidejuſſores * interim teneri negaui: quia neque jus, neque perſona eſſet, ad quam verba ſtipulationis dirigi poſſint.

* L. 6. pr. L. 10. L. 17. h. t.

§. 1. Imperator MARCVS ANTONINVS Julio Balbo reſcripſit, eum, à quo res fideicommiſſae petebantur, cum appellaſſet, cauere: vel, ſi caueat aduerſarius, transferri poſſeſſionem debere. Recte placuit Principi, poſt prouocationem [quoque fideicommiſſi] cautionem interponi. Quod enim ante ſententiam, ſi petitionis dies moraretur, fieri debuit: amitti poſt victoriam, dilata petitione, non oportuit. Sed quare non cauerat de fideicommiſſo, qui prouocauerit, ſi caueret aduerſarius, ad eum poſſeſſionem eſſe transferendam reſcripſit: cum alia ſit Edicti conditio. Non enim exigitur à legatario vice mutua cautum; ſed vicaria cuſtodiae gratia poſſeſſio datur: et qui obtinuit, in poſſeſſionem per Praetorem aut Praeſidem inducitur. Sed Praetor quidem in omnium rerum poſſeſſione, quae in cauſa hereditaria permanent, omnimodo fideicommiſſi ſeruandi gratia eſſe permittit: Princeps autem earum rerum nomine, de quibus fuerat judicatum, mutuas admiſit cautiones. Sicuti cum de bonis ſuis conferendis filius, accepta poſſeſſione, cauere non poteſt: quia denegamus ei actiones, defertur conditio cauendi fratribus ex forma juriſdictionis, quod ex portione fratris fuerint conſecuti, cum bona propria conferre coeperit, ſe reſtituturos: ſed ſi neciplſi cauere poſſint, vtiliter probatum eſt, virum bonum ab vtraque parte eligendum, apud quem vt ſequeſtrem fructus deponantur, quique vtiles actiones à Praetore datas exerceat. Poſſeſſio autem ex Reſcripto ſupra relato non aliter ad eum, qui fideicommiſſum petit, transfertur, quam ſi cauerit: tametſi maxime aduerſarius non per inopiam, ſed per contumaciam cauere noluerit: ſed ſi is, qui vicit, non poſſit cauere: vel res deponenda, vel juriſdictio reſtituenda erit.

§. 2. Si dies, aut conditio, legati, fideicommiſſi * petitionem actionemue differre dicatur, et ideo ſatisdatio deſideretur, heres autem per calumniam poſtulari contendat, et relictum neget: non aliter audiendus erit, qui caueri poſtulat, quam ſi ſcripturam, qua relictum adfirmet, exhibuerit.

* L. 14. pr. h. t.

§. 3. Cum quaerebatur, vbi fideicommiſſi ſeruandi cauſa caueri oporteat: Imperator TITVS ANTONINVS reſcripſit, ſi domicilium Romae non haberet heres, et omnis hereditas in prouincia eſſet, ad ſatisdationem fideicommiſſi nomine in Prouincia fideicommiſſarium remittendum eſſe. Quare ſi heres in eum locum, cauendi gratia, remitti deſideret, vbi domicilium habet, legatarius autem ibi caueri poſtulet, vbi eſt hereditas: non erit heres remittendus. Idque Imperator TITVS ANTONINVS reſcripſit.

§. 4. Quibus literis adjectum, [et] ſi bona jam diſtracta ſunt, vel teſtatoris permiſſu, vel concedente legatario: pretium eorum fideicommiſſi ſeruandi cauſa, in depoſito habendum.

6. VLPIANVS *lib.* 6. *Fideicommiſſorum.*

Si quando incerta ſumma eſt fideicommiſſi: qui cognoſcit, taxatione quoque fidejuſſores petuntur.

§. 1. Admanendi autem ſumus, Rebuspublicis remitti ſolere ſatisdationem fideicommiſſorum, etiam ſi quando neceſſitas dandi intercedat. Repromiſſio plane exigenda eſt, voluntati defuncti ſtatu iri.

7 PAVLVS *lib* 2. *Manualium*

Filio vel ſeruo ſub conditione à patre dominoue herede inſtituto legatum eſt. Hujus legati ſatis petere non poſſunt: ſed pendente conditione emancipatus vel manumiſſus ſi ſatis petant, quaeritur, an audiendi ſint, ne beneficium patris dominiue ipſis oneroſum ſit; an ſibi imputare deberent, qui dederunt eis poſtulanti aduerſus ſe facultatem? Sed melius eſt, per mediocritatem cauſam dirimere: vt cautioni tantum cum hypotheca ſuarum rerum committantur.

8. VLPIANVS *lib* 48. *ad Sabinum.*

Cum legatorum nomine ſatisdatum eſt, ſimul dies legatorum ceſſit, protinus iisdem diebus etiam ex ſtipulatione debentur:

9. PAVLVS *lib.* 12. *ad Sabinum.*

Non tamen, vt ſtatim peti poſſunt. Deberi enim dicimus, et quod die certa praeſtari oportet, licet dies nondum venerit.

10 POMPONIVS *lib.* 26. *ad Sabinum.*

Si à te herede legatum mihi ſit ſub conditione, tuque, poſtquam adieris hereditatem, ſatisdederis legatorum, et poſt mortem tuam, ante aditam tuam hereditatem, conditio legati extiterit: SABINVS ait, fidejuſſores mihi teneri: quia omnimodo dari oportet legatum, et [ſi] in rem eſſet concepta ſtipulatio.

11. CAJVS *lib* 13. *ad Edictum Prouinciale.*

Si legatarii aduerſus me in poſſeſſionem legatorum ſeruandorum cauſa miſſi ſunt, [et] procurator, vel quis alius meo nomine cauerit: Perinde mihi Praetor accommodat Interdictum, quo jubeantur diſcedere legatarii poſſeſſione, ac ſi ego cauiſſem.

Digitized by Google

12. MARCIANVS *lib. 7. Inſtitutionum.*

Licet, vt non petatur cautio, conditio teſtamento ſcripta fuerit: non videtur conditio. Et ideo licet deſideranerit quis caueri ſibi, nou videtur conditione defectus: quia poſtquam remitti * talem cautionem jure publico placuit, nec onus cautionis ſequitur, ne quidem conditio intelligitur.

* L. 18. pr. h. t.

13. NERATIVS *lib. 7. Membranarum.*

Ei quoque, [cui] legatorum actio datur in eum, qui, praetermiſſa inſtitutione, ab inteſtato poſſidet hereditatem, legatorum nomine ſatisdatur: et, niſi ſatisdabitur, in poſſeſſione legatorum ſeruandorum cauſa mittitur. Nam haec quoque Praetor perinde ſalua eſſe vult, adque ea, quae Jure Ciuili debentur. Idem ARISTONI placet.

14. VLPIANVS *lib. 79. ad Edictum.*

Haec ſtipulatio et in fideicommiſſis locum habet, ſi pure fideicommiſſum ſit relictum, ſiue ex die certa, vel ſub conditione: ſiue res aliqua, ſiue hereditas, ſiue jus aliqnod relictum eſt.

§. 1. Dinus quoqne PIVS reſcripſit, qnotiee enidens res eſt, vt certum ſit, nullo modo fideicommiſſo locum eſſe: perquam iniquum eſſe, ſuperuacua cautione onerari heredem.

* L. 3. pr. vt in poſſeſſ. legat.

15. PAVLVS *lib. 75. ad Edictum.*

Etiam de praeſenti legato locum habet haec ſatisdatio: quoniam nonnullas moras exercitio judicii habet.

§. 1. Si ab herede inſtituto legatorum ſatis acceperit legatarius, et à Trebelliano fideicommiſſario: vtraque quidem ſtipulatio committetur, ſed exceptione ſe tuebitur heres: quia cauere non debuerit. Sed ſi pars hereditatis reſtituta ſit, ab vtroque cauendnm eſt.

§. 2. Etiam ſi ab inteſtato debeatur fideicommiſſum, locum habet * haec ſtipulatio.

* L. 13. h. t.

16. CAJVS *lib. 27. ad Edictum Prouinciale.*

Si duo ejuſdem nominis de legato contendant: vtriſque ſatisdatur. Nec onerari heredem, cum poſſit eoſdem fidejuſſores ad vtramqne ſtipulationem adhibere: qui et ipſi non onerantur; cum ſuturum ſit, vt vni tenerentur.

17. PAVLVS [*lib. 48. ad Edictum.*]

Si ab vno ex heredibus legatorum ſatis accipimus, cum ab omnibus heredibus uobis legatum eſſet: ſi pars coheredis adcreſcat promiſſori, in totum fidejuſſores tenentur, ſi ſolidum legatum is coeperit debere.

18. SCAEVOLA *lib. 29. Digeſtorum.*

Quae filium legitimum relinquebat, patrem, eundemque collibertum ex aſſe ſcripſit heredem, fideique ejus commiſit, vt, quidquid ad eum ex heredicate ejus perueniſſet, cum moreretur, reſtitueret filio teſtatricis: nepoti ſuo: et haec verba adjecit: Satis à Sejo patre meo exigi veto. Quaeſitum eſt, cum iſte Sejus ſubſtantiam ſnam diſſiparet, et vereretur pater fideicommiſſarii, ne inane fideicommiſſum conſtituatur: an ad ſatisdationem fideicommiſſi nomine patrem defunctae compellere poſſit? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, non compellendum cauere.

§. 1. Idem quaeſiit, teſtatricem apud maritum ſuum, ex quo filium reliqnerat, res depoſuiſſe non exacta cautione depoſitionic: an ea res patri heredi reſtitui debeat; an vero quoniam emolumentum totius hereditatis ad filium defunctae reverti deberet, apud maritum remaneret, apud quem dos remanſiſſet? Reſpondit, quod mulieris manſiſſet, nec in dote fuiſſet: reſtituendum eſſe heredi.

§. 2. Tutor, qui et coheres pupilli erat, abſente pupillo, cum admouerunt eum legatarii fideicommiſſi nomine, in ſolidum ipſe cauit. Quaeſitum eſt, an in pupillum adultum factum danda ſit vtilis actio? Reſpondit, dandam.

c) AD SENATVSCONSVLTVM TREBELLIANVM.

(Dig. 36. T. 1.)

1. VLPIANVS *lib. 3. Fideicommiſſorum.*

Explicito tractatu, qui ad fideicommiſſa ſingularum rerum pertinet, tranſeamus nunc ad interpretationem Senatusconſulti Trebelliani.

§. 1. Factum eſt enim Senatusconſultum temporibus Neronis, 8. Cal. Septembres, Annaeo Seneca et Trebellio *Maximo* Conſulibus.

§. 2. Cujus verba haec ſunt: Cum eſſet aequiſſimum in omnibus fideicommiſſariis hereditatibus, ſi qua de his bonis judicia penderent, ex his eos ſubire, in quos jus fructusque transferetur, potius quam cuique periculoſam eſſe fidem ſuam: placet vt actiones, quae in heredem heredibusque dari ſolent, eas neque in eos, neque his dari, qui fidei ſuae commiſſum, ſicuti rogati eſſent, reſtituiſſent, ſed his, et in eos, quibus ex teſtamento fideicommiſſum reſtitutum fuiſſet: quo magis in reliquum confirmentur ſupremae defunctorum votuntates.

§. 3. Sublata eſt hoc Senatusconſulto dubitatio eorum, qui adire hereditatem recuſare ſeu metu litium, ſeu praetextu metus (cenſuerunt).

§. 4. Quanquam autem Senatus ſubuentum voluit heredibus, ſubuenit tamen et fideicommiſſario. Nam in eo, quod heredes, ſi conueniantur, exceptione vti poſſunt, heredibus ſubuentum eſt: in eo vero, quod ſi agant heredes, repelluntur per exceptionem, quodque agendi facultas fideicommiſſariis competit: procul dubio conſultum eſt fideicommiſſariis.

§. 5. Hoc autem Senatusconſultum locum habet, ſiue * ex teſtamento qui heres eſſet, ſiue ab inteſtato: rogatusque ſit reſtituere hereditatem. * L. 6. §. 1. L. 76. h. t.

§. 6. In filii qnoque familias militis judicio, qui de caſtrenſi peculio, vel quaſi caſtrenſi teſtari poteſt, Senatusconſultum locum habet *.

* L. 6. §. 1. L. 40. §. 1. h. t.

§. 7. Bonorum quoque poſſeſſores, [vel alii ſucceſſores], ex Trebelliano reſtituere potuerunt hereditatem.

§. 8. De illo quaeritur, an ie, cui ex cauſa fideicommiſſi reſtituta eſt hereditas ex Trebelliano Senatusconſulto, ipſe quoque reſtituendo ex eodem Senatusconſulto transferat actiones? Et JVLIANVS ſcribit, etiam ipſum transferre actiones: quod et MARCIANVS probat, et nobis placet.

§. 9. Sed et quoties quis rogatus duobus reſtituere hereditatem, alteri pure vel in diem, alteri ſub conditione, ſuſpectam dicit: ei, cui erat rogatus pure vel in diem reſtituere,

interim

Digitized by Google

interim vniuerſam hereditatem reſtitui, Senatus censuit: cum autem extiterit conditio, ſi velit alius fideicommiſſarius partem ſuam ſuſcipere, tranſire ad eum ipſo jure actiones.

§. 10. Si filio vel ſeruo herede inſtituto, rogatoque reſtituere hereditatem, dominus vel pater reſtituat: ex Trebelliano transferuntur actiones. Quod eſt, etiam ſi ſuo nomine rogati ſunt reſtituere.

§. 11. Idem [eſt,] et ſi ipſi filio pater rogatus ſit reſtituere hereditatem. §. 12. Sed et ſi tutor vel curator adoleſcentis, vel forioſi, rogatus ſit reſtituere hereditatem: ſine dubio Trebelliano locus erit.

§. 13. Fuit quaeſitum, ſi ipſi tutori rogatus ſit reſtituere pupillus: an ipſo auctore reſtitutionem facere poſſit? et eſt decretum à D. SEVERO, † non poſſe tutori ſe auctore reſtituere hereditatem: quia in rem ſuam auctor eſſe non poteſt.

§. 14. Curatori tamen adoleſcentis ab adoleſcente reſtitui hereditas: quoniam neceſſaria non eſt auctoritas ad reſtitutionem. §. 15. Si autem collegium vel corpus ſit, quod rogatum eſt reſtituere: decreto eorum, qui ſunt in collegio vel corpore, in ſingulis, inſpecta eorum perſona, reſtitutionem valere: nec enim ipſe ſibi videtur quis horum reſtituere.

§. 16. Si heres praecepto fundo rogatus ſit hereditatem reſtituere: ex Trebelliano Senatusconſulto reſtituet hereditatem. Nec multum facit, ſi fundus pignori datus eſt: neque enim aeris alieni perſonalis actio fundum ſequitur, ſed eum, cui hereditas ex Trebelliano Senatusconſulto reſtituta eſt. Sed cauendum eſt heredi à fideicommiſſario: vt ſi forte fundus fuerit euictus à creditore, habeat [heres] cautum: JVLIANVS autem cauendum non putat, ſed aeſtimandum, quanti valet ſine hac cautione, hoc eſt, quanti vendere poteſt ſine cautione: et ſi poteſt tanti vendere non interpoſita cautione, quantum facit quarta pars bonorum, ex Trebelliano tranſituras actiones; ſi minoris, retento eo, quod deeſt, ſimiliter ex Trebelliano reſtitutionem fieri. Quae ſententia multas quaeſtiones dirimit.

§. 17. Si is, qui quadringenta in bonis habeat, trecenta legauerit, et deductis ducentis rogauerit heredem Sejo reſtituere hereditatem: an trecentorum onus fideicommiſſarius ſubeat, an vero hactenus, quatenus ad eum ex hereditate peruenit? JVLIANVS ait, competere quidem aduerſus eum trecentorum petitionem: non autem amplius, quam in ducentis actionem aduerſus fideicommiſſarium daturum; in heredem autem centum. Et mihi videtur vera eſſe JVLIANI ſententia: ne damnum fideicommiſſarius ſentiat vltra, quam ad eum ex hereditate quid peruenit: † neminem [enim] oportere plus legati nomine praeſtare, quam ad eum ex hereditate peruenit *, quamuis Falcidia ceſſet, vt Reſcripto Diui PII continetur.

* L. 70. pr. de leg. 2. L. 36. ad L. Falc.

§. 18. Denique nec ex militis teſtamento plus legatorum nomine praeſtatur, quam quantitas eſt hereditatis, aere alieno deducto: nec tamen quartam retinere fideicommiſſario permittitur.

§. 19. Inde NERATIVS ſcribit: ſi heres rogatus reſtituere totam hereditatem, non deducta Falcidia, rogato et ipſi, (vt) alii reſtituat: non vtique debere eum detrahere fideicommiſſario ſecundo quartam: niſi liberalitatem tantum ad priorem fideicommiſſarium heres voluit pertinere.

§. 20. (Sed) ſi quadringenta habens, ducenta legauerit Titio, et partem dimidiam hereditatis Sempronio reſtituere rogauerit: ex Trebelliano reſtitutionem faciendam JVLIANVS ait, et legatorum petitionem ſcindi: ſic vt centum quidem petantur ab herede, centum vero alia legatarius fideicommiſſario petat. Quod idcirco dicit JVLIANVS, quoniam ſecundum hanc rationem, integram quartam habet, id eſt, centum integra.

§. 21. Idem JVLIANVS ſcribit, ſi is, qui quadringenta in bonis habeat, trecenta legaſſet, et deductis centum rogaſſet heredem, vt hereditatem Sempronio reſtituat: debere dici, deductis centum reſtituta hereditate *, legatorum actionem in fideicommiſſarium dari.

* L. 30. §. 3. h. t.

2. CELSVS *lib.* 21. *Digeſtorum.*

Qui quadringenta reliquit, Titio trecenta legauit: heredis fidei commiſit, vt tibi hereditatem reſtitueret: isque ſuſpectam juſſu Praetoris adiit et reſtituit. Quaerebatur, quid legatario dare deberes? Dicendum eſt, quia praeſumptum eſt, voluiſſe teſtatorem, cum onere legatorum fideicommiſſum reſtitui: tota trecenta te dare Titio debere. Nam heres hoc rogatus intelligi debet: vt te ſuo loco conſtituat. Et quod heres perfunctus omnibus hereditariis muneribus (id eſt, poſt legatorum dationem) reliquum habiturus fores, ſi non eſſet rogatus, et tibi reſtitueret hereditatem: id tibi reſtituat. Quantum ergo haberet? nempe centum: haec vt tibi daret, rogatus eſt. Itaque ſic ineunda eſt Legis Falcidiae ratio, quaſi heres trecenta Titio dare damnatus, tibi centum dare damnatus ſit: quo euenit, vt, ſi hereditatem ſua ſponte adiiſſet, daret Titio ducenta viginti quinque, tibi ſeptuaginta quinque. Non ergo plus Titio debetur, quam ſi injuſſu Praetoris adita hereditas foret.

3. VLPIANVS *lib* 3. *Fideicommiſſorum.*

MARCELLVS autem apud JVLIANVM in hac ſpecie ita ſcribit: Si ad heredis onus eſſe teſtator legata dixerit, et heres ſponte adiit hereditatem: ita debere computationem Falcidiae iniri, ac ſi quadringinta per fideicommiſſum eſſent relicta, trecenta vero legata: vt in ſeptem partes trecenta diuidantur, et ferat quatuor partes fideicommiſſarius, tres partes legatarius. Quod ſi ſuſpecta dicta ſit hereditas, et non ſponte heres adiit et reſtituit: centum quidem de quadringentis, quae habiturus eſſet heres, reſident apud fideicommiſſarium: in reliquis autem trecentis eadem diſtributio fiet, vt ex his quatuor partes habeat fideicommiſſarius, reliquas tres legatarius. Nam † Iniquiſſimum eſt, plus ferre legatarium ideo, quia ſuſpecta dicta eſt hereditas, quam laturus eſſet, ſi ſponte adita fuiſſet.

§. 1. Quod autem in ſuſpecta hereditate dictum eſt, hoc idem dici poteſt in his teſtamentis, in quibus Lex Falcidia locum non habet: in militis dico, et ſi qui ſunt alii.

§. 2. Item POMPONIVS ſcribit: ſi deductis legatis reſtituere quis hereditatem rogatur: quaeſitum eſt, vtrum ſolida legata praeſtanda ſint, et quartam ex ſolo fideicommiſſo detrahere poſſit; an vero et ex legatis, et [ex] fideicommiſſo quartam detrahere [poſſit?] Et refert, ARISTONEM reſpondiſſe, ex omnibus detrahendam, hoc eſt, ex legatis, et [ex] fideicommiſſo.

§. 3. Res, quae ab herede alienatae ſunt, in quartam imputantur heredi.

§. 4. Quidam liberis ſuis ex diſparibus partibus inſtitutis, datis praeceptionibus, vt ipſe maximam partem patrimonii inter liberos ita diuiſiſſet, rogauit eum, qui ſine liberis decederet, portionem ſuam fratribus reſtituere. IMPERATOR noſter reſcripſit, praeceptiones quoque fideicommiſſo contineri: quia non portionem hereditariam teſtator commemorauit, ſed

ſimpliciter portionem: in portionem autem et praeceptiones videri cecidiſſe.

§. 5. Si is, qui rogatus fuerit hereditatem reſtituere, ante quaeſtionem de familia habitam vel tabulas aperuerit, vel hereditatem adierit, vel quid eorum, quae SC. prohibentur, fecerit, ac per hoc publicata fuerit hereditas: fiſcus cum ſuis oneribus hereditatem adquirit. Quare commodum quartae, quod erat habiturus heres inſtitutus, id ad fiſcum pertinet: et ex Trebelliano actiones tranſeunt. Sed et ſi prohibuerit teſtamentarium introducere, vel teſtes conuenire, vel mortem teſtatoris non defendit, vel ex alia cauſa hereditas fiſco vindicata eſt: aeque quartae quidem commodum ad fiſcum pertinebit; dodrans vero fideicommiſſario reſtitueretur.

4. *Idem lib. 4 Fideicommiſſorum.*

Quia poterat fieri, vt heres inſtitutus nolit adire hereditatem, veritus, ne damno adficeretur *; proſpectum eſt, vt ſi fideicommiſſarius diceret ſuo periculo adire, et reſtitui ſibi velle, cogatur heres inſtitutus à Praetore adire et reſtituere hereditatem. Quod ſi fuerit factum, tranſeunt actiones ex Trebelliano, nec quartae commodo heres in reſtitutione vtetur. Nam cum alieno periculo adierit hereditatem; merito omni commodo arcebitur **. Nec intereſt, ſoluendo ſit hereditas, necne: ſufficit enim, recuſari ab herede inſtituto. Neque illud inquiritur, ſoluendo ſit hereditas, an non ſit: opinio enim, vel metus, vel color ejus, qui noluit adire hereditatem, inſpicitur, non ſubſtantia hereditatis. Nec immerito: non enim praeſcribi heredi inſtituto debet, cur metuat hereditatem adire, vel cur nolit: cum variae ſint hominum voluntates, quorundam negotia timentium, quorundam vexationem, quorundam aeris alieni cumulum, tametſi locuples videatur hereditas, quorundam offenſas vel inuidiam; quorundam gratificari volentium his, quibus hereditas relicta eſt, ſine onere tamen ſuo.

*) L. 14. §. 5. h. t.

**) L. 16. §. 2. h. t.

5. MAECIANVS *lib. 6. Fideicommiſſorum.*

Sed et qui magna praeditus eſt dignitate vel auctoritate, arenarii, vel ejus mulieris, quae corpore quaeſtum fecerit, hereditatem reſtituere cogetur.

6. VLPIANVS *lib. 4 Fideicommiſſorum.*

Recuſare autem non tantum praeſentes, ſed etiam abſentes vel per epiſtolam poſſunt. Nam etiam aduerſus abſentes poſtulatur decretum: ſiue certior ſit eorum voluntas, recuſantium adire et reſtituere hereditatem, ſiue incerta: adeo praeſentia eorum non eſt neceſſaria.

§. 1. Meminiſſe autem oportebit, de herede inſtituto Senatum loqui; ideoque tractatum eſt apud IVLIANVM, an inteſtato locum habeat. Sed eſt verius, eoque jure vtimur, vt hoc Senatusconſultum ad inteſtatos quoque pertineat; ſiue legitimi, ſiue honorarii ſint ſucceſſores.

§. 2. Sed et ad filium, qui in poteſtate eſt, hoc Senatusconſultum locum habet, et in caeteris neceſſariis, vt à Praetore compellantur miſcere ſe hereditati, ſic deinde reſtituere: quod ſi fecerint, tranſtuliſſe videbuntur actiones. §. 3. Si fiſco vacantia bona deferantur, nec velit bona adgnoſcere, et fideicommiſſario reſtituere: aequiſſimum erit, quaſi vindicauerit, ſic fiſcum reſtitutionem facere.

§. 4. Item ſi municipes hereditatem ſuſpectam dicant, heredes inſtituti: dicendum erit, cogi eos adgnoſcere hereditatem, et reſtituere. † Idemque erit et in collegio dicendum.

§. 5. Titius heres inſtitutus, Sempronio ſubſtituto, rogatus eſt ipſi Sempronio hereditatem reſtituere: inſtitutus ſuſpectam dicebat hereditatem. Quaeritur, an cogendus eſt adire et reſtituere hereditatem: et deliberari poteſt. Sed verius eſt, cogendum eum: quia intereſſe Sempronii poteſt, ex inſtitutione quam ex ſubſtitutione hereditatem habere, vel legatis vel libertatibus onerata ſubſtitutione. Nam etſi legitimus heres fuerit is, cui fideicommiſſaria hereditas relicta eſt: idem dicitur.

§. 6. Si quis alio loco reſtituere hereditatem juſſus ſit, et ſuſpectam eam dicat: IVLIANVS ſcribit, cogendum eum eſſe: ſimilemque ei, qui in diem rogatus eſt reſtituere.

7. MAECIANVS *lib. 4. Fideicommiſſorum.*

Sed ſciendum eſt, impendiorum quoque, quae ad iter explicandum neceſſaria eſſent, rationem haberi debere. Nam ſi ita inſtitutus eſſet, [ſi] Titio decem dediſſet: non aliter cogeretur, quam ſi ei pecunia offeratur. Sed et ſalutis ac dignitatis ratio habenda erit. Quid enim, ſi morbo adplicitus, Alexandriae juſſus fuit adire? vel nomen Veſpellionis teſtatoris ferre.

8. PAVLVS *lib. 2. Fideicommiſſorum.*

De aetate quoque, et jure (id eſt, liceat ei eo ire, necne,) aeſtimabitur.

9. VLPIANVS *lib. 4. Fideicommiſſorum*

Sed et ſi alio loco juſſus eſt adire, et Reipublicae cauſa abſit: aeque cogendum adire hereditatem et reſtituere, IVLIANVS ait, vbi abeſt.

§. 1. Plane ſi quis petierit ad deliberationem tempus, et impetrauerit, deinde poſt tempus deliberationis adierit, et reſtituerit hereditatem: non videtur coactus hoc feciſſe. Nec enim ſuſpectam coactus adit: ſed ſponte poſt deliberationem.

§. 2. Quod ſi ſuſpectam dicit, profiteri debet, non ſibi expedire adire hereditatem. Neque hoc dici oportere, non eſſe ſoluendo: ſed profiteri eum oportet, quod non putat ſibi expedire hereditatem adire.

§. 3. Si quis ſub conditione fuit heres ſcriptus, pendente conditione nihil agit, tametſi paratus ſit reſtituere hereditatem.

10 CAJVS *lib. 2. Fideicommiſſorum.*

Sed etſi ante diem vel ante conditionem reſtituta ſit hereditas, non transferuntur actiones: quia non ita reſtituitur hereditas, vt teſtator rogauit. Plane poſteaquam extiterit conditio, vel dies venerit, ſi ratam habeat reſtitutionem hereditatis: benignius eſt, intelligi tunc translatas videri actiones.

11. VLPIANVS *lib 4. Fideicommiſſorum.*

Apud IVLIANVM relatum eſt, ſi legatum fuit heredi inſtituto relictum, ſi heres non erit, et ob hoc ſuſpectam dicat hereditatem, ne perdat legatum: offerri ei oportere quantitatem legati à fideicommiſſario; deinde cogendum. Nec illud admittit IVLIANVS, vt quaſi hereditatem non adiſſet, ſic legatum à coherede petat: adiit enim: ſed magis arbitratur, à fideicommiſſario ei praeſtandum. Sed et ſi quid aliud ſua intereſſe dicet: non cogitur adire, niſi ei damnum vel lucrum à fideicom-

Digitized by Google

deicommiſſariu ſarciatur; vel à Praetore onus remittatur, quod recuſat.

§. 1. Idem JVLIANVS ait: ſi duo fuerint à patre inſtituti cum filio ejus impubere, et iidem ſubſtituti filio; ſufficere ei, qui fideicommiſſum in ſecundis tabulis accepit, vnum ex heredibus inſtitutis cogere adire patris hereditatem: hoc enim facto confirmatisque patris tabulis, poterunt ex ſubſtitutione ambo cogi adire, et reſtituere hereditatem.

§. 2. Vtrum autem praeſenti, an etiam abſenti reſtitui poſſit, procuratore adeunte Praetorem, videndum eſt. Ego puto, abſenti quoque fideicommiſſario cogi poſſe heredem inſtitutum adire, et reſtituere: nec vereri heredem oportere, ne forte in damno moretur: poteſt enim ei per Praetorem ſuccurri; ſiue cautum ei ſiat, ſiue non, et ante deceſſerit fideicommiſſarius, quam ei reſtituatur hereditas. Eſt enim hujus rei exemplum capere ex Reſcripto Diui PII in ſpecie hujusmodi. Antiſtia decedens Titium heredem inſtituit; et libertatem dedit Albinae directam, eique filiam per fideicommiſſum reliquit, rogauitque, vt filiam manumitteret: ſed et Titium rogauit, vt manumiſſae Albinae filiae reſtitueret hereditatem. Cum igitur Titius ſuſpectam diceret hereditatem, reſcriptum eſt à D. PIO, compellendum eum adire hereditatem: quo adeunte Albinae competituram libertatem, eique filiam tradendam, et ab ea manumittendam, tutoremque filiae manumiſſae dandum: quo auctore reſtituatur hereditas filiae ſtatim, quamuis ſic fuiſſet ei rogatus reſtituere, cum nubilem aetatem compleſſet. Cum autem poſſit (inquit) euenire, vt ante decedat ea, cui fideicommiſſaria libertas et hereditas relicta eſt; nec oporteat damno affici eum, qui rogatus adit hereditatem: remedium dedit, vt ſi quid horum contigerit, perinde permittatur venumdari bona Antiſtiae, ac ſi heres ei non extitiſſet. Cum igitur demonſtrauerit D. PIVS, ſuccurri heredi inſtituto, qui compulſus adit: dici poteſt, etiam in caeteris cauſis exemplum hoc ſequendum, ſicubi venerit, reſtituatur fideicommiſſaria hereditas ei, qui compulit adire, et reſtituere ſibi hereditatem.

12. PAPINIANVS *lib. 20. Quaeſtionum.*

Sed cum ab herede pro parte inſtituto fideicommiſſa hereditas ſub conditione relicta eſſet: Imperator TITVS ANTONINVS reſcripſit, non eſſe locum Conſtitutioni ſuae, neque pupillum extra ordinem juuandum: praeſertim, ſi nouum beneficium cum alterius injuria poſtularetur.

13. VLPIANVS *lib. 4. Fideicommiſſorum.*

Ille, à quo ſub conditione fideicommiſſum relictum eſt, cauſari quid non poterit, ne conditio deficiat, et haereat actionibus: cum nullum damnum ſit futurum ſecundum ea, quae oſtendimus.

§. 1. [Jam] igitur non deſideratur heredis praeſentia.

§. 2. Si de teſtamento aliquid quaeratur heres, non debet audiri, ſi ſuſpectam ſibi hereditatem dicat. Nam et ſi maxime dicatur, vel jus teſtandi non habuiſſe eum, qui teſtatus eſt, vel de viribus teſtamenti, vel de ſua conditione: non erit audiendus.

§. 3. Quid ergo, ſi de viribus fideicommiſſi tractetur? haec quaeſtio praetermittenda non erit: ſed quid, ſi [qui] fideicommiſſarius dicat: Adeat prius, et ſic de hoc quaeratur? Credo, interdum audiendum fideicommiſſarium, ſi cognitio prolixiorem tractatum habeat: finge enim, verba fideicommiſſi de longinquo petenda, et juſtam deliberationem de quantitate fideicommiſſi incidere. Dicendum erit, compellendum eum adire, ne prius heres decedens fideicommiſſarium decipiat.

§. 4. Tempeſtiuum eſt, requirere per quem quis cogatur adire et reſtituere hereditatem: veluti ſi Praetor aut Conſul fuerit heres inſtitutus, ſuſpectamque hereditatem dicat; an cogi poſſit adire, et reſtituere? et † dicendum eſt, Praetorem [quidem in Praetorem,] vel Conſulem in Conſulem nullum imperium habere *: ſed ſi juriſdictioni ſe ſubjiciant: ſolet Praetor in eos jus dicere. Sed et ſi ipſe Praetor heres inſtitutus ſuſpectam dicat, ipſe ſe cogere non poterit: quia triplici officio fungi non poteſt, [et] ſuſpectam dicentis, et coacti, et cogentis. Sed in his omnibus caſibus atque ſimilibus Principale auxilium implorandum eſt.

* L. 4. L. 14. §. 1. h. t. L. 17. ſi quis omiſſ. cauſ. teſt.

§. 5. Si quis filiusfamilias ſit, et magiſtratum gerat: patrem ſuum, in cujus eſt poteſtate, cogere poterit, ſuſpectam dicentem hereditatem adire, et reſtituere.

14. HERMOGENIANVS *lib. 4. Fideicommiſſorum.*

Nam quod ad jus publicum attinet, non ſequitur jus poteſtatis.

§. 1. Sed et qui repudiauit hereditatem, cogetur adire, et reſtituere ipſam hereditatem, ſi juſtae cauſae allegentur.

§. 2. Plane ſi bona venierint: non oportet praeceptorem, ne quidem pupillum reſtituere, niſi ex cauſa, vt Diuus PIVS reſcripſit.

§. 3. Si quis compulſus adierit hereditatem ex teſtamento, quod ſecundas tabulas habebat: Quaeſitum eſt, an per aditionem et tabulae ſecundae firmarentur: quod videbantur euanuiſſe, non adita patris hereditate? Et JVLIANVS lib. 15. ſcribit, et ſequentes tabulas confirmari. Quae ſententia veriſſima eſt: nemo enim dubitat, etiam legata praeſtari, et libertates competere; et caetera, quaecunque ſint in teſtamento, perinde valere, ac ſi ſua ſponte heres hereditatem adiſſet.

§. 4. Qui compulſus adiit hereditatem, ſicuti caeteris commodis caret, ita hoc quoque caſu careat, ne poſſit poenitendo quartam retinere. Et ita inuenio ab IMPERATORE noſtro, et Diuo PATRE ejus reſcriptum.

§. 5. Non omnis autem ſuſpectam hereditatem repudiatione amiſſam cogere poteſt adiri et ſibi reſtitui: ſed is demum, ad quem actiones tranſire poſſunt. Neque enim aequum eſt, ad hoc quem compelli adire hereditatem, vt emolumentum quidem hereditatis refundat, ipſe vero oneribus hereditatis obſtrictus relinquatur.

§. 6. Quare ſi fideicommiſſum pecuniarium alicui fuerit relictum, ceſſat compulſio; tametſi indemnitatis cautio offeratur.

§. 7. Proinde qui hereditatem rogatur reſtituere, is demum compellitur reſtituere:

§. 8. Sed et ſi quis bona rogatus ſit, vel familiam, vel pecuniam rogetur: vel vniuerſam rem [meam:]

15. PAVLVS (*lib. 3. Fideicommiſſorum.*)

Vel omnia ſua:

16. VLPIANVS *lib. 4 Fideicommiſſorum.*

Cogi poterit. † Hoc idem, et ſi patrimonium fuerit rogatus, et ſi facultates, et ſi quidquid habeo, et ſi cenſum

Digitized by Google

ſum meum, et ſi fortunas meas, et ſi ſubſtantiam meam, et ſi peculium meum teſtator dixerit: quia plerique ὑποκοριστικῶς, id eſt, diminutiue, patrimonium ſuum peculium dicunt: cogendus erit. De ſucceſſione enim ſua et hic rogauit. Nec ignoro in quibusdam ex his Marcianum dubitare, et voluntatis eſſe dicere quaeſtionem, vtrum de pecunia tantum, an et de ſucceſſione teſtator ſenſit: in ambiguo tamen magis de ſucceſſione ſenſum dico, ne intercidat fideicommiſſum.

§. 1. Sed et ſi quis ita rogauerit: Quidquid ad te ex hereditate boniſue meis peruenerit, rogo reſtituas: cogi poterit adire et reſtituere hereditatem ex Trebelliano SC. quanquam peruenire proprie dicatur, quod deductis oneribus ad aliquem peruenit.

§. 2. (Et) generaliter autem poteſt dici, ita demum quem non poſſe cogi adire, et reſtituere hereditatem, ſi de re, vel quantitate fuerit rogatus. Caeterum ſi de vniuerſitate ſenſiſſe teſtatorem appareat: nulla quaeſtio eſt, quin, ſiue ſuſpectam dicat, cogi poſſit: ſiue ſponte adit, ex Trebelliano tranſeant actiones.

§. 3. Inde quaeritur, ſi quis hereditatem rogatus ſit reſtituere, deducto aere alieno, vel deductis legatis: an ſuſpectam dicens, cogi poſſit adire et reſtituere hereditatem: quia vi ipſa magis id, quod ſupereſt ex hereditate, quam ipſam hereditatem, reſtituere ſit rogatus? Et ſunt, qui putent, (vt MARCIANVS,) inutilem hanc deductionem: nec enim poſſe ex jure deduci quantitatem, non magis quam ſi fundum quis deducto aere alieno, vel deductis legatis reſtituere ſit rogatus: neque enim recipit fundus aeris alieni, vel legati minutionem. Sed JVLIANVM exiſtimare refert, Trebelliano Senatusconſulto locum eſſe: (et) ne dupliciter fideicommiſſarius oneretur, (et) cum heres aes alienum vel legatum deducit, et cum conuenitur à creditoribus et legatariis: reſtituta ſibi ex Trebelliano hereditate, debere aut deductionem eum non pati ab herede, aut cauere illi heredem, defenſum iri eum aduerſus legatarios, caeteroſque.

§. 4. Si quis heres inſtitutus, rogatus fuerit hereditatem non totam, ſed partem reſtituere; vel ſi duobus reſtituere ſit rogatus, et alter ex his velit ſibi reſtitui hereditatem, alter recuſet: Senatus cenſuit, vtroque caſu exonerari eum, qui ſuſpectam hereditatem * dicit, totamque hereditatem tranſire ad eum, qui adire cogit.

* L. 43. h. t.

§. 5. Sed et ſi quis non hereditatis ſuae partem dimidiam rogauit heredem ſuum reſtituere, ſed hereditatem Sejae, quae ad eum perueneret, vel totam, vel partem ejus, heresque inſtitutus ſuſpectam dicat: cum placeat illud, quod PAPINIANVS ait, ex Trebelliano tranſire actiones; dici poterit, ſi ſuſpecta dicatur hereditas, cogendum heredem inſtitutum adire, et reſtituere hereditatem; totamque hereditatem ad eum, cui reſtituitur, pertinere.

§. 6. Sed et ſi miles rogauerit quem res Italicas reſtituere, vel res prouinciales: dicendum eſt, ſuſpectam dicentem cogi adire, et reſtituere. Nam (vt eleganter MARCIANVS lib. 6. fideicommiſſorum ait) qua ratione excepta re miles heredem inſtituere poteſt, actionesque ei dabuntur; pari ratione etiam ex Trebelliano tranſibunt actiones. Et quamuis placeat, cum quis hereditatem bonaque, quae ſibi ab aliquo obuenerunt, vel quae in aliqua regione habet, reſtituere rogat, ex Trebelliano non tranſeant actiones: tamen contra reſponderi in militis teſtamento ait. Nam ſicuti conceſſum eſt (inquit) militibus circa inſtitutionem ſeparare ſpecies bonorum: ita et ſi per fideicommiſſum ab inſtitutis heredibus id fecerit, admittetur Trebellianum SC.

§. 7. Cum quidam duos heredes inſtituerit, eosque inuicem ſubſtituerit, et ab his petierit: Siue vterque, ſiue alter heres eſſet, vt hereditas ſua ex parte dimidia reſtitueretur alicui poſt quinquennium; et ſcripti ſuſpectam ſibi hereditatem dicant; fideicommiſſarius autem deſideret, ſuo periculo adiri hereditatem: cenſuit Senatus, ambos heredes alterumue cogi adire hereditatem, et fideicommiſſario eam reſtituere: ita vt fideicommiſſario, et aduerſus eum actiones competant, quaſi ex Trebelliano reſtituta hereditate.

§. 8. MARCIANVS ſcribit, cum quis ex fideicommiſſariis abeſſet, et praeſentes deſiderent, ſuo periculo adire hereditatem, tranſlatisque in ſolidum actionibus in eum, qui coëgit: abſentes, ſi velint fideicommiſſum ſuſcipere, à praeſente petent. Conſequenter ait, nec quartam eum retenturum aduerſus fideicommiſſarios ſuos: quia nec heres putauit.

§. 9. Idem MARCIANVS quaerit, an is, qui duobus, vel pluribus rogatus eſt reſtituere hereditatem, cogente aliquo adire poſſit: et in horum, qui id non deſiderauerunt, portionibus Falcidiae beneficio vti; ſiue ipſi quoque deſiderent ſibi reſtitui, ſiue alius in locum eorum ſucceſſerit? Et cum hodie hoc jure vtimur, vt totum tranſeat ad eum, qui coegit: conſequens erit dicere, quartae retentionem amiſiſſe eum, qui coactus eſt: quia ſolidum actiones tranſierint in eum, qui coegit. † Plane ſi proponas, fideicommiſſarium non ita coegiſſe, vt tota hereditas in ſe transferatur: cum coeperint caeteri deſiderare, ſibi reſtitui hereditatem, dicendum, Falcidia eum vti poſſe. † Recte igitur MARCIANVS ait, multum intereſſe, vtrum totam reſtitui hereditatem ſibi fideicommiſſarius deſiderauerit, an ſuam tantummodo partem. Nam ſi ſola pars transfertur, in reſiduo Falcidiae erit locus: ſi tota hereditas translata ſit, ceſſat hujus Legis beneficium.

§. 10. Si ſeruo duorum rogatus quis ſit reſtituere hereditatem, et alter cogere velit ſuſpectam dicentem, alter reſtituere ſibi recuſet: hoc erit dicendum, quod in duobus, quorum alter ſuſcipere voluit hereditatem, alter non.

§. 11. Si pater filio, quem in poteſtate habet, rogetur reſtituere hereditatem: an filius patrem ſuum, ſi ſuſpectam dicat hereditatem, cogere poſſit? et non eſt dubium, patrem à filio per Praetorem cogi poſſe.

§. 12. Sed etſi id fideicommiſſum ad caſtrenſe peculium ſpectaturum eſt, et filiusfamilias is fuit, qui munus militiae ſuſtinebat, aliove quo officio praeerat: multo magis dicendum erit, poſſe eum poſtulare, vt pater ſuus rogatur adire, et reſtituere hereditatem: quamuis contra obſequium patri debitum videtur id deſideraturus.

§. 13. Sed ſi ſeruo ſuo rogatus ſit cum libertate quis hereditatem reſtituere; ſiue directa data ſit libertas, ſiue fideicommiſſaria: dici poterit, eum à ſeruo ſuo non poſſe cogi adire hereditatem: quamuis, ſi ſponte adiſſet, cogeretur praeſtare fideicommiſſariam libertatem et hereditatem. Idque MARCIANVS lib. 7. de fideicommiſſis ſcribit.

§. 14. Idem quaerit, ſi quis paratus ſit domino cauere de indemnitate: an poſſit cogi adire hereditatem, maxime et ſi pretium ſerui offeratur? Et recte ait, non oportere ſub incerto cautionis committere ſe aditioni hereditatis.

§. 15. Hi, qui ſolidum capere non poſſunt, ex aſſe heredes inſtituti, et rogati reſtituere ſolidum, adire hereditatem, et

Digitized by Google

et reſtituere cogentur: cum nihil oneris apud eos remanſurum [ſit].

§. 16. Si ego heres inſtitutus, et rogatus ſim Stichum manumittere, vel alius legatarius; fidei autem meae commiſſum ſit, vt Titio hereditatem reſtituam; deinde Titii fidei * rommiſit, vt Sticho eandem redderet: Stichus cogere me poſſit adire et reſtituere hereditatem.

* L. 55. §. 3. h. t.

§. 17. Talis quoque caſus à Diuo PIO terminatus eſt. Nam ſeruo vni ex heredibus legato, per fideicommiſſum erat ab eo libertas data, et ab altero hereditas. Diuus enim PIVS reſcripſit Caſſio Dextro in haec verba: Hermias ſi Moſco Theodoto ex parte herede inſtituto à Pamphilo teſtatore legatus eſt, eumque Theodotus, poſtquam adierit hereditatem, prius quam à coherede ejusdem Pamphili adiretur hereditas, ad juſtam libertatem perduxit, et ob hoc in eum caſum res perducta eſt, vt is, qui legauit, inteſtatus eſſe non poſſit: Hermia poſtulante [mihi] id Euareſtatus compellendus eſt periculo ejus adire, et ex cauſa fideicommiſſi hereditatem reſtituere.

17. *Idem lib. 2. Fideicommiſſorum.*

Ex facto tractatum eſt, an per fideicommiſſum rogari quis poſſit, vt aliquem heredem faciat? Et Senatus cenſuit, rogari quidem quem, vt aliquem heredem faciat, non poſſe: verum videri per hoc rogaſſe, vt hereditatem ſuam ei reſtituat: id eſt, quidquid ex hereditate ſua conſecutus eſt, vt ei reſtitueret.

§. 1. IVLIANVS quoque libro quadrageſimo Digeſtorum, fideicommiſſum tale valere ait: Fidei tuae committo, vt hereditatem Titii reſtituas: cum eſſet is, qui rogatus eſt, à Titio heres inſtitutus.

§. 2. Non taotum autem, ſi heredem quem ſcripſero, potero rogare, vt heredem faciat aliquem: verum etiam ſi legatum illi, vel quid aliud reliquero. Nam hactenus erunt obligati, quatenus quid ad eos peruenit.

§. 3. Si quis caueret: Peto, vt illi des, aut, illi fideicommiſſum relinquas, aut, illi libertatem adſcribas: admittenda ſunt. Nam, cum in heredum inſtitutione Senatus cenſuit vtile, de caeteris quoque idem erit accipiendum.

§. 4. Si quis rogatus fuerit, vt, ſi ſine liberis deceſſerit, reſtituat hereditatem: PAPINIANVS lib. 8. Reſponſorum ſcribit, etiam naturalem filium efficere, vt deficiat conditio. Et in libertino, eodem conliberto hoc ſcribit. Mihi autem, quod ad naturales liberos attinet, voluntatis quaeſtio videbitur eſſe, de qualibus liberis teſtator ſenſerit: ſed hoc ex dignitate, et [ex] voluntate, et ex conditione ejus, qui fideicommiſit accipiendum erit.

§. 5. Ex facto tractatum memini: rogauerat quaedam mulier filium ſuum, vt, ſi ſine liberis deceſſiſſet, reſtitueret hereditatem fratri ſuo: is poſtea deportatus, in inſula liberos ſuſceperat: Quaerebatur igitur, an fideicommiſſi conditio defeciſſet? Nos igitur hoc dicemus: † conceptos quidem aote deportationem, licet poſtea edantur, efficere, vt conditio deficiat; poſt deportationem vero ſuſceptos, quaſi ab alio, non prodeſſe: maxime cum etiam bona cum ſua quodammodo cauſa fiſco ſint vindicanda.

§. 6. Si quis rogatus fuerit filiis ſuis, vel cui ex his voluerit, reſtituere hereditatem: PAPINIANVS libro 8. Reſponſorum etiam deportato ei tribuit eligendi facultatem, cui liber factus fideicommiſſum reſtitui velit. † Sed ſi ſeruus poenae fuerit conſtitutus, nullo ante concepto filio, jam parere conditioni non poterit: deceſſiſſeque ſine liberis videtur. Sed cum decedit, electionem illam, quam PAPINIANVS deportato dedit, huic dari non oportet.

§. 7. Si quis autem ſuſceperit quidem filium, verum viuus amiſerit: videbitur ſine liberis * deceſſiſſe. † Sed ſi naufragio, vel ruina, vel adgreſſu, vel quo alio modo ſimul cum patre perierit: an conditio defecerit, videamus? Et magis non defeciſſe arbitror, quia non eſt verum, filium ejus ſuperuixiſſe. Aut igitur filius ſuperuixit patri, et extinxit conditionem fideicommiſſi; aut non ſuperuixit, et extitit conditio: cum autem quis ante, et quis poſtea deceſſerit, non apparet, extitiſſe conditionem fideicommiſſi magis dicendum eſt.

* L. 74. pr. h. t. L. 130. de Cond. et demonſtr.

§. 8. Si quis ita fideicommiſſum reliquerit: Fidei tuae, fili, committo, vt ſi alieno herede moriaris, reſtituas Sejo hereditatem: videri eum de liberis ſenſiſſe, Diuus PIVS reſcripſit. Et ideo, cum quidam ſine liberis decederet, avunculum ab inteſtato bonorum poſſeſſorem habens, extitiſſe conditionem fideicommiſſi reſcripſit.

18. *Idem lib. 15. ad Sabinum.*

In fideicommiſſaria hereditatis reſtitutione conſtat non venire fructus, niſi ex mora facta eſt, aut cum quis ſpecialiter fuerit rogatus et fructus reſtituere.

§. 1. Plane fructus in quartam imputantur, vt eſt [et] reſcriptum.

§. 2. Quoties quis rogatur hereditatem reſtituere, id videtur rogatus reddere *, quod fuit hereditatis: fructus autem non hereditati, ſed ipſis rebus accepto feruntur.

* L. 57. pr. h. t.

§. 3. Si legatum ſit heredi relictum, et rogatus ſit, portionem hereditatis reſtituere: id ſolum non debere eum reſtituere, quod à coherede accepit. Caeterum quod à ſemetipſo ei relictum eſt, in fideicommiſſum cadit. Et id Diuus MARCVS decreuit.

19. PAVLVS *lib. 3. ad Sabinum.*

Vbi pure fideicommiſſum datum eſt, ſi adjectum ſit, rogo des filio tuo, faciasque, vt ad eum perueniat: reſcriptum eſt, videri iu id tempus dari, quo capere poteſt, id eſt, ſui juris fiat.

§. 1. Te rogo, Luci Titi, hereditatem meam cum Attio partiaris: ex Senatusconſulto Trebelliano in eum, cui reſtituta eſt hereditas, actiones competere ARISTO ait: quia pro hoc accipiendum ſit, rogo hereditatem illam reſtituas: nec verba ſpectantur Senatusconſulti, ſed ſententia quibuscunque verbis: dum teſtator ſenſerit, vt hereditas ſua reſtituatur.

§. 2. Qui in diſtrahendis conſeruandisue rebus hereditariis ſumptus factus eſt, imputari heredi debet.

20. VLPIANVS *lib. 19. ad Sabinum.*

Sed et ſi ad tempus liberorum fuerit legatum relictum, et is vxore praegnante deceſſerit: ad heredem ſuum transferat legatum.

21. POMPONIVS *lib. 22. ad Sabinum.*

Heres, cum debuerat quartam retinere, totam hereditatem reſtituit, nec cauit ſibi ſtipulatione propoſita. Similem eum eſſe ARISTO ait illis, qui retentiones, quas ſolas ha-

Digitized by Google

bent, omittunt: ſed poſſe eum rerum hereditariarum poſſeſſionem vel repetere, vel conſequi. Et aduerſus agentem doli mali exceptione vti poſſe eum, et debitoribus denunciare, ne ſolueretur.

22. VLPIANVS *lib.* 5. *Diſputationum.*

Mulier, quae duobus filiis in poteſtate patris relictis alii nupſerat, poſteriorem maritum heredem inſtituit, eumque rogauit, liberis ſuis, poſt mortem patris eorum, hereditatem ſuam reſtituere, vel ei, qui eorum ſupereſſet: eiſdem emancipatis à patre ſuo vitricus reſtituiſſe hereditatem dicebatur; mox alter ex filiis viuo patre deceſſiſſe. Quaerebatur, an is, qui ſupererat ex filiis, partem fratri ſuo reſtitutam petere poſſit, quaſi praemature datam? SCAEVOLA Diuum MARCVM in auditorio de hujusmodi ſpecie judicaſſe refert: Braſidas quidam Lacedaemonius, vir Praetorius, cum filiis ſuis ab vxore diuortio ſeperata, ſi, morte patris, ſui juris fuiſſent effecti, fideicommiſſum relictum eſſet, eos emancipauerat; poſt emancipationem fideicommiſſum petebant: decreuiſſe igitur Diuum MARCVM refert, fideicommiſſum eis repraeſtandum, intellecta matris voluntate: quae, quia non crediderat, patrem eos emancipaturum, diſtulerat in mortem ejus fideicommiſſum, non dilatura id in mortalitatem, ſi eum emancipaturum ſperaſſet. Secundum haec dicebam, et in propoſita quaeſtione decretum Diui MARCI eſſe trahendum: et recte fideicommiſſum vtrisque ſolutum.

§. 1. Non eſt dubitatum, cogi poſſe heredem inſtitutum adire et reſtituere hereditatem ſeruis, ſiue directa, ſiue fideicommiſſaria libertas eis data fuiſſet: cum aſpernari heres non deberet perſonam cogentis. Habet enim hic quoque aditum: vt qui nondum petere fideicommiſſariam libertatem poſſit, nec directam ſibi vindicare, propter ſpem tamen libertatis et hereditatis, aditum ad Praetorem et per ſe habeat.

§. 2. Si heres poſt multum temporis reſtituat, cum praeſenti die fideicommiſſum ſit: deducta quarta reſtituet. Fructus enim, qui percepti ſunt, negligentia petentis *, non judicio defuncti percepti videntur. † Alia cauſa eſt, ſi ſub conditione, vel in diem rogatus fuerit: tunc enim quod percipitur, ſummouet Falcidiam: ſi tantum fuerit, quantum quartam facit, et quartae fructus. Nam fructus, qui medio tempore percepti ſunt, ex judicio teſtantis percepti videntur.

* L. 44. §. 1. in med. L. 63. §. 4. 5. h. t.

§. 3. Sed enim ſi quis rogetur reſtituere hereditatem, et vel ſerui deceſſerint, vel aliae res perierint: placet, non cogi eum reddere, quod non habet: culpae plane reddere rationem; ſed ejus, quae dolo proxima eſt. Et ita NERATIVS lib. 1. Reſponſorum ſcribit. † Sed [et] ſi, cum diſtrahere deberet, non fecit, lata culpa, non leui, et rebus ſuis conſueta negligentia: hujusmodi rei rationem reddet. † Sed et ſi aedes vſtae ſunt culpa ejus, reddet rationem. † Praeterea ſi qui partus extant, et partuum partus: quia in fructibus hi non habentur. † Sed et ipſe, ſi quem ſumptum fecit in res hereditarias, detrahet. † Quod ſi ſine facto ejus, prolixitate temporis aedes vſu adquiſitae ſint: aequiſſimum erit, nihil eum praeſtare, cum culpa careat.

§. 4. Cum proponeretur quidam, filiam ſuam heredem inſtituiſſe et rogaſſe eam, vt, ſi ſine liberis deceſſiſſet, hereditatem Titio reſtitueret, eaque dotem marito dediſſe certae quantitatis, mox decedens ſine liberis, heredem inſtituiſſe maritum ſuum; et quaereretur, an dos detrahi poſſit? dixi, non poſſe dici in euerſionem fideicommiſſi factum, quod et mulieris pudicitiae, et patris voto congruebat. Quare dicendum eſt, dotem decedere, ac ſi, quod ſuperfuiſſet, rogata eſſet reſtituere. Quod ſi tantos fructus ex hereditate mulier percepit, vt inde potuerit doti ſatisfieri: dicendum eſt, potius fructibus hoc expenſum ferendum, quam fideicommiſſo.

§. 5. Vt Trebelliano locus eſſet, non ſufficit de hereditate rogatum eſſe: ſed quaſi heredem rogari oportet. Denique ſi cui portio hereditatis fuerit legata, (legari enim poſſe etiam portionem hereditatis, placet nobis,) rogatusque fuerit, hanc partem reſtituere: dubio procul non fiet reſtitutio ex Senatusconſulto *. Ideoque nec quarta retinetur.

* L. 55. §. 2. h. t. L. 47. §. 1. ad L. Falc. nec obſt. L. 63. §. 11. h. t.

23. JVLIANVS [*lib.* 39. *Digeſtorum.*]

Quoties paterfamilias vnum vel duos heredes coheredibus ſuis reſtituere hereditatem jubet, intelligitur easdem partes in fideicommiſſis facere, quas in hereditate diſtribuenda fecerit. † Sed ſi jubeantur hi, quibus fideicommiſſum datur, pecuniam numerare, atque ita fideicommiſſa recipere: ex quantitate pecuniae, quam dare jubentur, voluntas colligenda eſt patrisfamilias. Nam ſi ex diſparibus partibus heredes ſcripti aequas partes dare jubentur: propius eſt, vt viriles recipere debeant. vero ſumma pecuniae dandae congruit portionibus, hereditarias portiones accipere debebunt.

24. PAPINIANVS [*lib.* 15. *Quaeſtionum.*]

Nonnunquam autem ex voluntate varie reſcriptum et judicatum eſt: videlicet ſi non ſub appellatione heredum, ſed propriis nominibus expreſſis fideicommiſſum relinquatur.

25 JVLIANVS *lib.* 39. *Digeſtorum.*

Quidam ita teſtamento ſcripſerat: A te, heres, peto, fideique tuae committo, vt, quidquid ex hereditate mea ad te peruenerit, filio meo prima quaque die, aut ſi prius quid ei acciderit, matri ejus des, reddas. Quaeritur, cum antequam adeatur hereditas, puer deceſſerit: an fideicommiſſum matri debeatur? Reſpondi, ſi puer, antequam dies fideicommiſſi cedat, deceſſiſſet, fideicommiſſum translatum eſſe ad matrem: poſtea autem quam dies fideicommiſſi cedit, ſi deceſſerit, ad heredem pueri fideicommiſſum pertinere. Sed ſi ea voluntas fuit patrisfamilias, vt ſi ante reſtitutum fideicommiſſum puer deceſſiſſet: matri potius quam heredibus praeſtaretur: Praetor aeſtimabit ex perſona matris, et ex perſona heredis pueri. MARCELLVS: Sed teſtatoris voluntati congruum eſt, quandocunque puer deceſſerit, ſiue antequam dies fideicommiſſi cedit, ſiue poſtea, ad matrem transferri fideicommiſſum, ſi non jam puer hoc acceperit. Eoque jure vtimur.

§. 1. Si ſeruo herede ſcripto, dominus rogatus eſt eidem ſeruo reſtituere hereditatem, cum liber eſſet: vtile fideicommiſſum eſt.

§. 2. Si quis filium ſuum ex aſſe heredem inſtituit, et codicillis, quos poſt mortem filii aperiri juſſit, fidei ejus commiſit, vt, ſi ſine liberis deceſſerit, hereditatem ſuam ſorori ſuae reſtitueret; et filius, cum ſciret, quod in codicillis ſcriptum eſſet, Stichum ſeruum hereditarium teſtamento ſuo liberum eſſe juſſit: heredes filii pretium ejus ſerui ſorori defuncti praeſtare debent, libertate fauore ſui ſeruata. Hoc amplius, etſi

igno-

ignoraſſet filiue codicillos à patre factos, nihilominue heredes ejus pretium praeſtare debebunt. Ne factum cujusquam alteri damnom adferat.

§. 3. Sed et ſi ſeruua iſte à Sempronio heres loſtitutue ſit, eamque hereditatem, poſteaquam ex teſtamento fratris ad libertatem peruenerat, adierit: hereditatis qooque aeſtimationem heredes fratris ſorori ejue praeſtare debent: quia, ſi manumiſſus non eſſet, juſſu mulieris adire eam potuiſſet. Si vero viuente filio Semprouiue deceſſerit, hereditas in cauſa fideicommiſſi non deduceretur: quippe ab ipſo filio adire juſſus hereditatem, ei adquireret.

26. PAVLVS *[lib. ſingul. de Senatusconſultis.]*

Omnibus, ciuitatibus, quae ſub imperio populi Romani ſunt, reſtitui debere et poſſe hereditatem fideicommiſſam, Apronianum Senatusconſultum jubet. Sed et actiones in eas placuit ex Trebelliano transferri. Sed municipes ad eas admittuntur.

27 JVLIANVS *lib. 40. Digeſtorum.*

Ita tameu, vt hi, quibue reſtituetur hereditas, actorem eligant, et ad agendum, et ad accipiendas actiones.

§. 1. Si ſeruum hereditarium heres, qui coactus adierit, juſſiſſet adire hereditatem ab alio eidem ſeruo relictam, et tunc hereditatem, quam ſuſpectam ſibi eſſe dixerat, reſtituerit: an etiam eam hereditatem, quae per ſeruum adquiſita eſſet, reſtituere deberet, quaeſitum eſt? Dixi, non magis hanc hereditatem in reſtitutionem venire, quam quod ſeruue hereditarius poſt aditam hereditatem ſtipuletue fuiſſet, et per traditionem accepiſſet; aut fructue, qui ex reboe hereditariie percepti * fuiſſent ; vtique ſi nulla mora fideicommiſſo facta fuiſſet. Sed ſi quid ante aditam hereditariam ſeruus ſtipulatue fuiſſet, aut per traditionem accepiſſet; id reſtitui debebit, ſicut fructus ante aditam hereditatem in reſtitutionem venient.

* L. 20. §. 3. de H. P. L. 42. de vſur. et fruct.

§. 2. Qui ſuſpectam ſibi hereditatem dicit, nullum commodum ex teſtamento conſequetur, quod habiturue non eſſet, ſi heres inſtitutus non fuiſſet, aut non adiiſſet. Et ideo ſi pupillo ſubſtitutue fuerit, itaque, quisquia mihi heres erit, idem filio meo heres eſto, hereditatem, quae ex ſubſtitutione ad eum peruenerit, reſtituere cogendus erit: ſi vero detracto hoc articulo: Quisquis mihi heres erit, ſubſtitutue ita fuerit, Titius filio meo heres eſto, tum ſi ſolus patri heres extiterit, nihilominus cogendus erit hereditatem pupilli reſtituere; ſi vero coheredem habuerit, retinebit pupilli hereditatem: quia potuit, coherede adeunte, quamois ipſe patris omiſiſſet hereditatem, ex ſubſtitutione adire.

§. 3. Si pater filium, quem in poteſtate habebat, heredem ſcripſerit, et ab eo petierit, vt hereditatem Sempronio reſtitueret, isque ſuſpectam ſibi eſſe dicet: poterit ex Trebelliano Senatusconſulto hereditas reſtitui. Quare etſi non immiſcuerit ſe hereditati, nihilominus actionee, quae ei, et in eum competebant, ad Sempronium transferuntur.

§. 4. A patre heres ſcriptus, et exheredato filio ſubſtitutue, ſi rogatus fuerit hereditatem, quae ad eum ex ſubſtitutione peruenerit, Titio reſtituere, cogendus non eſt, viuo pupillo, patris hereditatem adire: primum, quia ſub conditione fideicommiſſum datum eſt; deinde, quia non probe de hereditate viventis pueri aget. Mortuo autem pupillo, compelli debet hereditatem patris adire.

§. 5. Quod ſi duo heredes à patre inſtituti fuerint, et vtriusque fidei commiſſum ſit, vt exheredati filii hereditatem reſtituerint: ſatis erit, vel vnum cogi adire. Hoc enim facto etiam is, qui patris hereditetem non adit, filii hereditatem adire et reſtituere cogetur.

§. 6. Quoties filius emancipatus bonorum poſſeſſionem contra tabolas accipit *, nulla ratio eſt compellendi heredis ad reſtituendam hereditatem: ei ſicut neque legata, neque fideicommiſſa caetera praeſtare cogitur, ita ne ad reſtitutionem quidem hereditatis compelli debet. MARCELLVS: Plane non eſt compellendus adire, ſi jam filius bonorum accepit poſſeſſionem: ne intercidat fideicommiſſum, mortuo herede inſtituto, et omiſſa à filio bonorum poſſeſſione. * L. 55. h. t.

§. 7. Qui ex Trebelliano Senatusconſulto hereditatem reſtituit, ſiue petat à debitoribus hereditariis, ſiue ab eo petatur: exceptione reſtitutae hereditatie adjuuari, vel ſummoueri poteſt: actiones autem fideicommiſſario competunt, quas habuit heres eo tempore, quo fideicommiſſum reſtituebat. MARCELLVS: Sed eae quoque actionee, quae ſub conditione erant, et quarum dies eo tempore non ceſſerat, fideicommiſſario competere placet. Sed antequam reſtitueretur hereditas, exceptione aliqua heres adjuuandus non eſt: cum hoc minus ex cauſa fideicommiſſi reſtituturue ſit.

§. 8. Trebellianum Senatusconſultum locum habet, quoties quis ſuam hereditatem, vel totam, vel pro parte fidei heredis committit.

§. 9. Quare ſi Maeuius te heredem inſtituerit et rogauerit, vt [hereditatem Titii reſtituas, tuque] hereditatem Maeuii adieris: perinde a te fideicommiſſum petetur, ac ſi fundum, qui tibi à Titio legatus eſſet, reſtituere rogatus fuiſſes. Ideoque [et] ſi ſuſpectam Maeuii hereditatem dixeris, cogi te non oportet eam adire.

§. 10. Quod ſi Maeuius te rogauerit, et ſuam hereditatem et Titianam reſtituere, tuque ſponte adieris hereditatem: vteris Legis Falcidiae commodo, et partem quartam Maeuianae hereditatis retinebis, dimidiam et quartam ex fideicommiſſo reſtitues. Nec intererit, eidem vtramque hereditatem, an alii Maeuianam, alii Titianam rogatus fueris reſtituere. Sed ſi ſuſpectam Maeuianam hereditatem dixeris, cogeris eam adire, et reſtituere ei, cui rogatue fueris: is autem, cui Titianam hereditatem reſtituere rogatue fueris, non poterit te compellere ad adeundum.

§. 11. Si ex Trebelliano hereditatem reſtituit heres, et fructus praediorum retinet vel ipſa praedia, ſiue etiam debitor ejus, qui teſtamentum fecit, fuerit: neceſſarium eſt, actionem aduerſus eum fideicommiſſario dari. MARCELLVS: Hoc idem neceſſario faciendum eſt, cum, parte hereditatis reſtituta, familiae erciſcundae * judicium inter eum, qui reſtituit hereditatem, et qui receperit, accipietur.

* L. 40. famil. erciſc.

§. 12. Qui rogatue eſt emancipato filio reſtituere hereditatem, cogi debet adire et reſtituere: quamuis filius contra tabulas bonorum poſſeſſionem accipere poſſit.

§. 13. Si patronus ex parte debita heres inſtitutus, et rogatus reſtituere hereditatem, ſuſpectam ſibi eſſe dicat: puto rectius facturum Praetorem, ſi coegerit eum adire hereditatem et reſtituere: quamuis poſſit mutata voluntate eam partem hereditatis retinere.

§. 14. Si praeceptis quibusdam rebus heres rogatus ſit reſtituere hereditatem, et coactus eam adierit, an praecipere debeat?

Digitized by Google

debeat? Reſpondi, eum, qui juſſu Praetoris adit hereditatem, omni commodo prohiberi debere.

§. 15. Sed ſi eidem legatum eſſet ſub hac conditione, ſi heres non eſſet, et ſuſpectam ſibi hereditatem dicat: non aliter cogendus eſt adire, quam vt lagata, quae ſub conditione, ſi heres non eſſet, data erant, reſtituantur: non quidem à coheredibus, ne onerentur; ſed ab eo, cui reſtituta fuerit hereditas. Nam ſicut explendae fidei gratia cogendus eſt adire hereditatem: ita ob id ipſum damno adfici non debet.

§. 16. Heres ex aſſe erat inſtituta conſobrina mea, et ejus fideicommiſſum, vt partem dimidiam hereditatis ſtatim Publio Maeuio reſtitueret, alteram partem, cum ipſa moreretur, eidem Publio Maeuio: praeterea alia aliis legata data [ſunt:] Maeuius partem dimidiam hereditatis ſtatim percepit et cauit, quod amplius, quam per Legem Falcidiam liceret, cepiſſet, redditum iri: ſed et caeteri legata ſolida acceperant et ſimiliter de reſtituendo, quod amplius percepiſſent, cauerunt: mortua conſobrina mea, Publius Maeuius deſiderat, ſibi alteram partem hereditatis cum fructibus reſtitui. Quaero itaque, quantum ei reſtituere debeam: vtrum quod ſupra quadrantem bonorum penes conſobrinam meam remanſerat, nec amplius quicquam; an et ab aliis, quibus legata ſoluta ſunt, repetere quid debeam, et quantum? Item quaero, ſi, quod ab his ex ſtipulatione percepero, et quod apud conſobrinam meam ſupra quadrantem remanſerat, non efficiat partem dimidiam hereditatis: an ex incremento et fructibus ejus ſummae, quae ſupra quadrantem bonorum penes conſobrinam meam remanſit, ſupplere ei debeam duntaxat, ne partem dimidiam hereditatis quantitas, quae reſtitueretur, excedat? an vero, ſicut Publius Maeuius deſiderat, quidquid, ſepoſito quadrante bonorum, ejus quadrantis fructibus perceptum eſt, reſtitui ei debet? Reſpondi, quod ſupra quadrantem penes conſobrinam tuam remanſit, ſi adjectis fructibus quantitatem partis dimidiae hereditatis, quae mortis tempore fuit, non minuet: totum Publio Maeuio reſtituendum. Nec ex ſtipulatione ab his, quibus legata ſoluta ſunt, repeti quidquam poteſt. Si vero fructus quantitatem partis dimidiae exuberant: quadranti tuo et fructibus ejus accedet. Si vero fructus ejus partis, quae ſupra quadrantem apud conſobrinam tuam remanſerat, non implent quantitatem partis dimidiae bonorum: ex ſtipulatione agi poterit. † In ſumma, ratio ita ponenda eſt, vt eum omnimodo quadrantem excedit fructus, ſi in tantum exereuerit, vt quantitatem partis dimidiae bonorum excadat: etiam id, quod exceſſerit, retineat.

§. 17. Qui ſuos ſeruos rogatus eſt manumittere, et hiadem hereditatem reſtituere: detracto pretio ſeruorum, hereditatem reſtituere debebit.

28. AFRICANVS *lib. 6. Quaeſtionum.*

Ex aſſe heres inſtitutus, partem hereditatis mihi pure, [tibi] ſub conditione reſtituere rogatus, cum ſuſpectam diceret, poſtulante me adiit, et mihi totam ex Senatusconſulto reſtituit: quandoque conditio extiterit, an fructus partis tuae reſtituere tibi debeam, non immerito dubitabatur. Et plerisque placet, non aſſe eos praeſtandos: quia nec ab herede praeſtarentur, ſi ſua ſponte adiiſſet. Sufficiat autem: jus tuum tibi integrum conſeruari, non etiam meliorem conditionem tuam fieri.

§. 1. Iidem tamen exiſtimabant, ſi ex aſſe heres inſtitutus, mihi quadrantem pure, tibi aeque quadrantem ſub conditione reſtituere rogatus ſit, et cum ſuſpectam hereditatem diceret, cogente me adiit: quandoque conditio extiterit, ſemiſſem tibi eſſe reſtituendum.

§. 2. Sed nec Lege Falcidia in propoſita ſpecie vſurum me puto: quamuis ſcriptus heres, ſi ſponte adiiſſet, vteretur.

29. MARCIANVS *lib. 4. Inſtitutionum.*

Si quis priore facto teſtamento, poſterius fecerit teſtamentum: etiamſi ex certis rebus in poſteriores tabulas heredes inſtituit, ſuperius tamen teſtamentum ſublatum eſt, vt Diui quoque SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt: cujus Conſtitutionis verba retuli, cum alia quoque praeterea in Conſtitutione expreſſa ſunt. Imperatores SEVERVS et ANTONINVS Cocceio Campano: Teſtamentum ſecundo loco factum, licet in eo certarum rerum heres ſcriptus ſit, jure valere, perinde ac ſi rerum mentio facta non eſſet: ſed teneri heredem ſcriptum, vt contentus rebus ſibi datis, aut ſuppleta quarta ex Lege Falcidia, hereditatem reſtituat his, qui priore teſtamento ſcripti fuerant, propter inſerta fideicommiſſaria verba, quibus, vt valeret prius teſtamentum, expreſſum eſt, dubitari non oportet. Et hoc ita intelligendum eſt, ſi non aliquid ſpecialiter contrarium in ſecundo teſtamento fuerit ſcriptum.

30. *Idem lib. 8. Inſtitutionum.*

Si legatus ſuſpectam hereditatem dicat: et legationis tempore compellendus eſt accipere judicium: quia hic non multum officio occupatur. Et licet deliberare ſe dicat, an adeat, cogendus eſt adire: ſed non vt ſtatim reſtituat: ſed vt reuerſus domum, ſi putauerit ſibi expedire, commodo Falcidiae vel teſtamenti vtatur: vel ſi non putauerit, reſtituat totam hereditatem, ne onera patiatur.

§. 1. Si quis bona ſua, vel omnia ſua, rogauerit reſtituere: fideicommiſſariam reſtitutionem eſſe, intelligendum eſt. Nam meorum et tuorum appellatione etiam actiones contineri dicendum eſt.

§. 2. Si filiofamilias vel ſeruo reſtituatur, et poſtea pater vel dominus ratum habuerit: tranſeunt ex Trebelliano Senatusconſulto actiones.

§. 3. Multum intereſt, vtrum qua pars jure hereditario retineatur, an vero in re vel pecunia. Nam ſuperiore caſu actiones diuiduntur inter heredem et fideicommiſſarium: poſteriore vero apud fideicommiſſarium ſunt actiones.

§. 4. Et heres inſtitutus, rogatusque hereditatem reſtituere, praecepta aliqua ſumma vel re: etiamſi in praeceptione minus, quam quarta pars eſſet, non amplius Principem pati vindicaturum.

§. 5. Sed et ſi ſine vlla praeceptione rogatus fuerit hereditatem reſtituere, plerumque quarta donata eſt à principibus: et ita Diuus TRAJANVS, et HADRIANVS, et ANTONINVS reſcripſerunt.

31 *Idem lib. 9. Inſtitutionum.*

Si cui pure libertas, et per fideicommiſſum ſub conditione hereditas relicta eſt: cogitur heres adire hereditatem, ſi ſuſpectam dicat, et reſtituere, et deficiente conditione libertas ei eripi non poteſt.

§. 1. Si autem ei, qui in diem libertatem accepit, hereditas per fideicommiſſum relicta fuerit: ſuſpectam eam interim non poſſe adiri, Diuus PIVS Caſſio Hadriano reſcripſit: cum

non

Digitized by Google

non poſſit nondum libero hereditas reſtiti: nec rurſus contra voluntatem defuncti libertatem eſſe praeſtandam.

§. 2. Si ſub conditione heres inſtitutus, rogatusque hereditatem reſtituere, non vult conditioni parere, et adire hereditatem: ſi facti eſt conditio, debet parere et adire, et reſtituere: vel ſi in dando ſit, offerente fideicommiſſario, recuſante autem herede factum adimplere, licentia datur fideicommiſſario ſecundum imitationem dationis factum implere; et tunc neceſſitas imponitur [adire hereditatem.] † Caeterae conditiones, quae non ſunt in poteſtate heredis, ad officium Praetoris non pertinent.

32. CELSVS *lib. 20. Digeſtorum.*

Balliſta filiumfamilias heredem inſtituit ita Recellianus ſi cauerit Coloniae Philippenſium, ſi ſine liberis morietur, quantacunque pecunia ex hereditate de bonis meis ad eum peruenit, eam pecuniam omnem ad coloniam Philippenſium peruenturam: Reſpondi, ex his verbis, quae proponis, [id eſt,] pecuniam, exiſtimo etiam fructus, quos ex hereditate percepit, reſtituere eum debere: perinde quaſi ſpecialiter hoc teſtator expreſſiſſet.

33. MARCIANVS *lib. 8. Inſtitutionum.*

Scribit CELSVS libro 20. Digeſtorum: Si, qui quadringenta in bonis habebat, petiit ab herede ſuo, vt ſi ſine liberis moreretur, quanta pecunia ex hereditate ſua ad eum perueniſſet, Maeuio reſtitueretur; ſi ex fructibus medio tempore quadringenta perceperit, et ſine liberis deceſſerit: heredem ejus Maeuio quadringenta debiturum. Et cum diu multumque tractauit, an eum augmentum heres ſenſit, [e] periculum ſuſtineat, an per contrarium: nouiſſime ait, iniquum eſſe ad fideicommiſſarium damnum pertinere, ad quem augmentum non pertinet: et an ad ſupplendum (inquit) quodcunque ex quadringentis defuerit, etiam augmentum ad eum pertinebit: hoc eſt, vt vsque ad ſummam quadringentorum damna et fructus computentur: quod verius eſſe arbitror.

34. *Idem lib. 2. Regularum.*

Si ejus, qui nouiſſimus ex filiis mortuus eſt, partem hereditatis propinquo voluit pater reſtitui, et ſimul fratres diem ſuum obiiſſent: propinquum, ſi non oſtenderit, quis nouiſſimus obiiſſet, ad partem hereditatis non admiti; ſed matrem ex Tertylliano Senatusconſulto ad vtriusque hereditatem admitti conſtat.

35. VLPIANVS [*lib. 6. de Officio Proconſulis*]

Cum heres inſtituta furioſa hereditatem eſſet rogata reſtituere: curatorem ejus ſecundum tabulas bonorum poſſeſſione accepta poſſe transferre actiones, Diuus PIVS decreuit.

36. PAVLVS *lib. 13. ad Edictum.*

Cum hereditas ex fideicommiſſi cauſa reſtituta eſt, ſi ante [cum] herede compromiſſum eſt puto fideicommiſſarium cauere debere heredi: ſicut cum heres multa, antequam reſtitueret, adminiſtrauit. Nam quod dicitur, retinere eum oportere, non eſt perpetuum: Quid enim, ſi nihil eſt, quod retineat? veluti cum omnia in nominibus ſunt, aut in corporibus, quae non poſſideat: nempe enim is, cui reſtituta eſt, omnia perſequitur, et tamen heres judiciis, quibus conuentus eſt, aut ſtipulationibus, quibus neceſſe habuit promittere [omittere], obſtrictus manebit: ergo non alias cogetur reſtituere, quam ei caueatur.

37. VLPIANVS [*lib. 16. ad Edictum.*]

Reſtituta hereditas videtur, aut re ipſa: ſi forte paſſus eſt heres poſſideri res hereditarias, vel totas, vel aliquas earum, hac mente, vt vellet reſtituere et ille ſuſcipere; non ſi ex alia cauſa putauit te poſſidere. † Sed et ſi poſtea ratum habuit, idem erit dicendum. † Sed et ſi verbo dixit ſe reſtituere, vel per epiſtolam *, vel per nuncium reſtituat: audietur. Sed et ſi voluntate tua alii reſtituerit: in te tranſibunt actiones. † Item ſi alius juſſu meo reſtituit, vel ratam habuit reſtitutionem, tranſiſſe actiones videntur.

* L. 11. §. 1. h. t. L. 40. §. 2. eod.

§. 1. Pupillus autem ipſe debet reſtituere tutore auctore: non tutor ſine pupillo *, niſi infans eſt: quia nec mandare actiones tutor pupilli ſui poteſt. Ne ſe quidem auctore pupillum reſtituere potuiſſe hereditatem, Diuus SEVERVS in perſona Arrii Honorati pupilli decreuit, qui Arrio Antonino patruo et tutori ſuo reſtituerat.

* non obſt. L. 64. pr. h. t.

§. 2. Sed etſi pupillo ſit reſtituenda, non poſſe pupillo ſine tutoris auctoritate reſtitui, conſtat.

38. PAVLVS *lib 20. ad Edictum.*

Non [enim] ſolutio eſt hereditatis reſtitutio, ſed et ſucceſſio, cum obligetur.

39. VLPIANVS *lib. 16. ad Edictum.*

Sed nec ipſi tutori indiſtincte reſtitui poteſt.

40. PAVLVS [*lib. 20. ad Edictum.*]

Quamuis Senatus de his actionibus transferendis loquatur, quae Jure ciuili heredi et in heredem competunt: tamen honorariae actiones transeunt: nulla enim ſeparatio eſt. Imo et cauſa naturalium obligationum tranſit.

§. 1. Perſona autem heredis inſtituti Trebelliano continetur. Verum hoc jure vtimur, vt et ſucceſſor heredis * recte ex Trebelliano Senatusconſulto reſtituat: veluti heres, bonorumue poſſeſſor, vel pater, dominusue, quibus adquiſita eſt hereditas. Omnes enim, quod juris habent, ex Trebelliano Senatusconſulto reſtituere debent: nec intereſt, is, qui inſtitutus eſt, an pater, dominusue, rogatus eſt reſtituere.

* L. 64. §. 2. h. t. L. 5. §. 1. L. 6. pr. de legat. 3.

§. 2. Nihil intereſt, cui noſtro nomine reſtituitur, paterfamilias ſit, an is, qui in aliena poteſtate eſt;

41. CAJVS *lib. 2. Fideicommiſſorum.*

Mulier, an maſculus. Et ideo ſeruo quoque voluntate noſtra, vel ſi ratum habuerimus, reſtitui poteſt.

42. PAVLVS *lib. 20. ad Edictum.*

Quia perinde eſt, atque ſi mihi reſtituta eſſet hereditas.

§. 1. Reſtituta hereditate jura ſepulchrorum apud heredem remanent.

43. VLPIANVS *lib. 22. ad Edictum.*

PAPINIANVS tractat: ſi quis heres inſtitutus ex ſemiſſe, rogatus ſit reſtituere hereditatem, et eam ſuſpectam dicens, compulſus adit, deinde fideicommiſſarius ignarus ſit, adcreuiſſe portionem hereditatis poſt reſtitutionem ſcripto heredi: an opus ſit ei alia actione? Et ait, ſecurum eſſe eum poſſe. De illo plane [loco] ſolo quaerendum ait, an ei opus ſit noua reſtitutione, poſteaquam portio adcreuit?

44. MARCELLVS *lib.* 15. *Digeſtorum.*

Poſtulante Sicho, qui eodem teſtamento libertatem, et fideicommiſſam hereditatem acceperat, heres ſuſpectam adiit: mox Stichus, antequam moram in recipienda hereditate faceret, deceſſit, relicto herede Titio: Quaero, an in Titium, ſi nolit recipere fideicommiſſam hereditatem, actiones ex Senatusconſulto competant? Reſpondi: Quoniam fere is, qui compulſus eſt adire hereditatem, confeſtim ei reſtituet, de manumiſſo duntaxat Senatusconſulto comprehenſum eſt: nec heredis facta eſt mentio. Poteſt tamen euenire, vt reſtitutionem diſtulerit heres, veluti ſi pecuniam ei debuerit defunctus, quam retinere maluit, quam petere. Caeterum exiſtimo, idem in herede ejus conſtituendum, quod in illo conſtitutum eſt: cur enim recuſaret, quam recuſare non potuit is, cujus hereditatem ſuſcepit? Quod ſi forte ante hereditatis reſtitutionem ſine herede deceſſerit libertus: perinde bona ejus creditoribus hereditariis vendere permittendum eſt, ac ſi reſtituta hereditate deceſſerit.

* L. 46. h. t.

§. 1. Sed in hujusmodi quaeſtione rogo reſpondeas, an recte ſenſerim? Rogata eſt filia ex aſſe heres reſtituere hereditatis partem dimidiam, deductis legatis minimis, et aere alieno non magno, vt Legi Falcidiae locus non ſit: mora facta [non] eſt reſtitutioni fideicommiſſi: deſidero verbotenus mihi reſtitui hereditatem, vt ex Trebelliano Senatusconſulto agenti; et ex eo competentibus actionibus etiam vſuras debitas ex mortis die in tempus reſtitutionis, perſequar. Item quaero et de penſionibus, quia locationum obligatio in hereditate fuit: ab herede fructus nullos peto: ſed illa deſiderat, refundere me, aut concedere ei actiones vſurarum et penſionum: non poſſum perſuadere, hereditatis appellatione, quam rogata erat mihi reſtituere, etiam hanc ſtipulationem vſurarum ad me pertinere? Reſpondi: Omnia ea hereditatis appellatione continentur: quantum enim [quod] ad hoc refert, inter haec caetera [que], quae ſub conditione ſunt promiſſa, aut in annos ſingulos vel menſes, nihil intereſt. Sane pro fructu rei, quae hereditate continetur, haec cedunt: nec fructus fideicommiſſarium ſequitur, ſi mora non interceſſit. Sed quia non vt heres fideicommiſſum (vt ſic dixerim) ſuppleat, poſtulat; ſed qualis nunc eſt hereditas, deſideret reſtitui ſibi: nequaquam id debet heres recuſare. Nam et quodammodo in partem hereditatis Senatus recipi voluit fideicommiſſarium, et haberi heredis loco, pro qua parte ei reſtituta eſſet hereditas. Sed cum hereditarios nummos foenerauerit, aut ex fundis fructus perceperit: nihil eo nomine praeſtat ei, cui hereditas per fideicommiſſum relicta eſt, ſi non interceſſit mora, ſcilicet qua ſuo periculo foenerauit, colendoue fundo, vel in cogendis fructibus inſumpſit operam: nec aequum erat, alterius (vt ſic dixeris) procuratorem conſtitui. Nullum autem impendium vel opera intercedit heredis, cum his modis, de quibus eſt quaeſitum, augmentum [haredis] recepit.

45. MODESTINVS *lib. ſingulari de Eurematicis.*

Qui totam hereditatem reſtituere rogatus, quartam retinere non vult, fidumque obſequium defuncti precibus praebere deſiderat: ſua ſponte adire debebit hereditatem, quaſi ex Trebelliano eam reſtituturus. Suaſerim tamen, ſuſpectam potius dicat hereditatem, coactusque à Praetore reſtituat: hoc enim caſu ex [ipſo] Trebelliano reſtituere videtur; expoſitoque hereditario metu vniuerſas actiones in eum transferri, qui recipit hereditatem.

46. JAVOLENVS *lib.* 11. *Epiſtolarum.*

Sejus Saturninus archigubernus ex claſſe Britannica teſtamento fiduciarium * reliquit heredem Valerium Maximum trierarchum à quo petiit, vt filio ſuo Sejo Oceano, cum ad annos ſedecim perueniſſet, hereditatem reſtitueret: Sejus Oceanus, antequam impleret annos, defunctus eſt: nunc Mallius Seneca, qui ſe auunculum Seji Oceani dicit, proximitatis nomine haec bona petit; Maximus autem trierarchus ſibi ea vindicat ideo quia defunctus eſt is, cui reſtituere juſſus erat. Quaero ergo, vtrum haec bona ad Valerium Maximum trierarchum heredem fiduciarium pertineant, an ad Mallium Senecam, qui ſe pueri defuncti auunculum eſſe dicit? Reſpondi: Si Sejus Oceanus, cui fideicommiſſa hereditas ex teſtamento Seji Saturnini, cum annos ſedecim haberet, à Valerio Maximo fiduciario herede reſtitui debeat, priusquam praefinitum tempus aetatis impleret deceſſit: fiduciaria hereditas ad eum pertinet, ad quem caeter bona Oceani pertinuerint. Quoniam dies fideicommiſſi viuo Oceano ceſſit: ſcilicet ſi prorogando tempus ſolutionis, tutelam magis heredi fiduciario permiſiſſe, quam incertum diem fideicommiſſi conſtituiſſe videatur.

* L 67. §. 3. h. t.

47. POMPONIVS *lib.* 1. *variarum Lectionum.*

Si heredi ejus, cui natura debuerit, aliquis ſoluerit: ei, cui fideicommiſſ. hereditas relicta ſit, id reddendum.

48. PAVLVS *lib.* 14. *Reſponſorum.*

[Pavlvs reſpondit]: Si certa portio hereditatis alicui relicta proponitur, et is res hereditarias quasdam ſuratus ſit: in his rebus, quas ſubtraxit, denegari ei petitionem oportere, recte reſpondetur.

49. PAPINIANVS *lib.* 3. *Quaeſtionum.*

Cum hereditas ex Trebelliano Senatusconſulto reſtituitur, ſi res vrgeat, et metus erit, ne per abſentiam forte fideicommiſſarii dies actionis exeat: heres judicium ſuſcipere cogitur.

§. 1. Similiquamodo, filio de poſſeſſione contra tabulas deliberante, ſcriptus heres à creditoribus hereditariis conuenitur.

50. *Iden lib.* 11. *Quaeſtionum.*

Imperator HADRIANVS, cum Vinus Cerealis filio ſuo Vinio Simouiti, ſi in poteſtate ſua eſſe deſiiſſet, hereditatem reſtituere rogatus eſſet, ac multa in fraudem [fideicommiſſi] fieri probaretur: reſtitui hereditatem filio juſſit, ita ne quid in ea pecunia, quamdiu filius ejus viueret, juris haberet. Nam quia cautiones non poterant interponi conſeruata patria poteſtate, damnum conditionis propter fraudem inflixit. Poſt decreti autem auctoritatem, in ea hereditate filio militi comparari debuit, ſi res à poſſeſſoribus peti, vel etiam cum debitoribus agi oporteret: ſed paternae reuerentiae congruum eſt, egenti forte patri officio judicis ex acceſſionibus hereditariis emolumentum praeſtari.

51. *Iden lib.* 17. *Quaeſtionum.*

Cum heres deductis legatis hereditatem per fideicommiſſum reſtituere rogatur, non placet ea legata deduci, quae peti non poterant. Sed cum vxori pro parte heredi ſcriptae dos praelegetur, eaque deductis legatis hereditatem reſtituere rogatur: etiamſi quartam, quam per Legem Falcidiam retinet,

Digitized by Google

tinet, tantum efficiat, quantum in dote eſt, tamen pro ſua portione dotis praelegatae partem deducit. Cum enim vtrumque conſequitur, nihil intereſt inter hanc mulierem, et quemuis alium creditorem, heredem inſtitutum, et hereditatem reſtituere rogatum. † Idem probatur, et ſi non deductis legatis fideicommiſſum ab ea relictum ſit.

52. *Idem lib. 19. Quaeſtionum.*

Si res aliena Titio legata fuerit, isque domino rei herede inſtituto petierit, vt hereditatem Maeuio reſtituat: Maeuius legatum inutiliter petet. Non enim poterit conſequi, quod ad inſtitutum, id eſt, rei dominum peruenire non poterat.

§. 1. Seruus ab altero ex heredibus libertatem, ab altero fideicommiſſum hereditatis accepit: ſi neuter adire velit, nullae Praetoris partes erunt: quia neque propter ſolam libertatem compellitur adire; neque is, à quo libertas data non eſt, propter eum, qui nondum liber eſt, vt adeat, compellitur. Et Senatusconſulto locus eſt, cum ab omnibus directa vel fideicommiſſa libertas ab eo datur, à quo hereditas quoque relinquitur. Sed ſi forte is, à quo libertas data eſt, portionem ſuam repudiauit, vel conditione excluſus eſt, cum portio ejus ad alterum peruenerit, defendi poterit, adire cogendum: quid enim intereſt, quo jure debitor libertatis et hereditatis idem eſſe coeperit?

53 *Idem (lib. 20. Quaeſtionum.)*

Non eſt cogendus heres ſuſpectam adire hereditatem ab eo, cui libertas à legatario, hereditas ab herede relicta eſt: cum ſtatus hominis ex legato pendeat, et nemo ſe cogatur adſtringere hereditariis actionibus propter legatum. Quid enim, ſi inter moras non manumittente legatario ſeruus deceſſerit? ſi autem viuo teſtatore legatarius deceſſerit: benigne reſpondetur, cogendum adire, cum in ipſius ſit poteſtate, manumiſſo reſtituere hereditatem.

54. *Idem [lib. 19. Quaeſtionum.]*

Titius rogatus eſt, quod ex hereditate ſuperfuiſſet, Maeuio reſtituere: quod medio tempore alienatum vel diminutum eſt, ita quandoque peti non poterit, ſi non interuertendi fideicommiſſi gratia tale aliquid factum probetur; verbis enim fideicommiſſi bonam fidem ineſſe, conſtat. Diuus autem MARCVS, cum de fideicommiſſaria hereditate cognoſceret his verbis: Quidquid ex hereditate mea ſuperfuerit, rogo reſtituas, et viri boni arbitrium ineſſe credidit. Judicauit enim erogationes, quae ex hereditate factae dicebantur, non ad ſolam fideicommiſſi deminutionem pertinere: ſed pro rata patrimonii, quod heres proprium habuit, diſtribui oportere. Quod mihi videtur non tantum aequitatis ratione, verum exemplo quoque motus feciſſe. Cum enim de conferendis bonis fratribus ab emancipato filio quaereretur, praecipuum autem, quod in caſtris fuerat adquiſitum militi, relinqui placeret: conſultus IMPERATOR, ſumptus, quos miles fecerat, non ex eo tantummodo patrimonio, quod munus collationis pati debuit, ſed pro rata etiam caſtrenſis pecuniae decedere oportere conſtituit. † Propter hujusmodi tractatus Maeuius fideicommiſſi nomine cautionem exigere * debet: quod eo pertinet, non vt ex ſtipulatione petatur, quod ex fideicommiſſo peti non poterit; ſed vt habeat fidejuſſores ejus quantitatis, quam ex fideicommiſſo petere potuit.

* L. 69. §. 3. de legat. 2. L. 71. §. 3. de condit. et demonſtr.

55. *Idem [lib. 20. Quaeſtionum.]*

Si patroni filius extraneo reſtituerit ex Trebelliano hereditatem, operarum actio, quae transferri non potuit, apud heredem manebit: nec ei nocebit exceptio, cum eadem prodeſſe non poſſet ei, qui fideicommiſſum accepit. Et generatim ita reſpondendum eſt, non ſummoueri heredem, neque liberari ex his cauſis, quae non pertinent ad reſtitutionem.

§. 1. Imperator TITVS ANTONINVS reſcripſit, in tempus directo data libertate, non eſſe repraeſentandam hereditatis reſtitutionem, quando perſona non eſt, cui reſtitui poteſt.

§. 2. Qui fideicommiſſam hereditatem ex Trebelliano, cum ſuſpecta diceretur, totam recepit; ſi ipſe quoque rogatus ſit alii reſtituere, totum reſtituere cogetur: et erit in hac quoque reſtitutione Trebelliano locus: quartam enim Falcidiae jure fideicommiſſarius retinere non potuit. Nec ad rem pertinet, quod, niſi prior, vt adiretur hereditas, deſideraſſet, fideicommiſſum ſecundo loco datum intercidiſſet: † cum enim ſemel adita eſt hereditas, omnis defuncti voluntas rata conſtituitur. † Non eſt contrarium, quod legata caetera non vltra dodrantem praeſtat: aliud eſt enim ex perſona heredis conueniri: aliud proprio nomine defuncti precibus adſtringi. Secundum quae poteſt dici, non eſſe priore tantum deſiderante cogendum inſtitutum adire, vbi nulla portio remanſura ſit apud eum: vtique ſi confeſtim, vel poſt tempus cum fructibus rogatus eſt reddere. Sed et ſi ſine fructibus rogatus eſt reddere, non erit idonea quantitas ad inferendam adeundi neceſſitatem: nec ad rem pertinebit, ſi prior etiam libertatem accepit. Vt enim pecuniam, ita nec libertatem, ad cogendum inſtitutum accepiſſe, ſatis eſt. Quod ſi prior recuſauerit, placuit, vt recta via ſecundus poſſit poſtulare, vt heres adeat, et ſibi reſtituat.

§. 3. Quid ergo, ſi non alii, ſed ipſi heredi rogatus ſit reſtituere? quia non debet eidem quandoque quarta reddi, quam perdidit: propter hujus portionis retentionem erit audiendus. † Sed nec illud translatitie omittendum eſt, inſtituto, qui coactus eſt adire, fideicommiſſi petitionem denegandam eſſe: cur enim non videatur indignus, vt, qui deſtituit ſupremas defuncti preces, conſequatur aliquid ex voluntate? quod fortius probabitur? ſi poſt impletam conditionem coactus eſt adire; nam [ſi] pendente conditione, durum erit idem probare, cum et Falcidiam poenitendo potuit inducere. † Nec ignoro poſſe dici, nullo modo fideicommiſſi petitionem denegandam eis, qui jura ſepulchrorum adquiri inſequuntur. Adeo Senatus nihil apud eum ex ea parte, quam derelinquit, voluit relinquere: vt nec Falcidiam exercere poſſit, nec praeceptio apud eum relinquatur, nec ſubſtitutio quoque ſecundarum tabularum ita facta: Quisquis mihi heres erit, filio meo heres eſto, eidem daretur.

§. 4. Cui Titiana hereditas ex Trelliano Senatusconſulto reſtituta eſt, Maeuianam hereditatem, quam Titius defunctus ex Trebelliano Sempronio reſtituere debuit, et ipſe reſtituere poterit, ſicut alius quilibet ſucceſſor.

§. 5. Actiones temporariae Trebelliani ſolent eſſe, euicta hereditate ab eo, qui poſteaquam fideicommiſſam reſtituit hereditatem, victus eſt: ſcilicet ante reſtitutionem lite cum eo conteſtata. Poteſtas enim euictionis tollit intellectum reſtitutionis, indebito fideicommiſſo conſtituto. † Plane ſi fideicommiſſum ab eo quoque, qui poſtea vicit, relictum eſt: quia poſſeſſor in ratione reddendae hereditatis partem, quam fideicommiſſario reſtituit, heredi reputat: defendi poteſt, actiones Trebelliani durare.

56. *Idem*

56. *Idem [lib. 7. Reſponſorum]*

Filiam fratribus, certis rebus acceptis, hereditatem reſtituere pater voluit. Ante reſtitutam hereditatem in poſſeſſionem hereditatis filiam quoque mitti, placuit. Cum autem interea filii res bonorum in ſolidum diſtraxiſſent, item alias pignori dediſſent: hereditate poſtea reſtituta, conſtitit ex eo facto caeterarum quoque portionum venditiones, item pignora confirmari.

57. *Idem [lib. 18. Reſponſorum.]*

Heredes mei, quidquid ad eos ex hereditate boniſue meis peruenerit, id omne poſt mortem ſuam reſtituant patriae meae coloniae Beneuentanorum: nihil de fructibus pendente conditione perceptis petitum videri, conſtitit.

§. 1. Cum ita fuerat ſcriptum: Fidei filiorum meorum committo, vt, ſi quis eorum ſine liberis prior diem ſuum obierit, partem ſuam ſuperſtiti fratri reſtituat: quod ſi vterque ſine liberis diem ſuum obierit, omnem hereditatem ad neptem meam Claudiam peruenire volo: defuncto altero ſuperſtite filio, nouiſſimo autem ſine liberis, neptis prima quidem facie propter conditionis verba non admitti videbatur: ſed cum in fideicommiſſis voluntatem ſpectari conueniat *, abſurdum eſſe reſpondi, ceſſante prima ſubſtitutione, partis nepti petitionem denegari, quam totam habere voluit auus, ſi nouiſſimus fratris quoque portionem ſuſcepiſſet.

* L. 19. §. 1. h. t. L. pen. de legat. 1. L. 64. de legat. 2. L. 11. pr. et 19. de legat. 3.

§. 2. Peto de te, vxor cariſſima, vti, cum morieris, hereditatem meam reſtituas filiis meis, vel vni eorum, vel nepotibus meis, vel cui volueris, vel cognatis meis, ſi cui voles ex tota cognatione mea: inter filios reſpondi ſubſtitutionem fideicommiſſi factam videri; circa nepotes autem, [et] caeteros cognatos, facultatem eligendi datam: ex caeteris autem cognatis, ſi nepotes ſupereſſent, non recte mulierem electuram propter gradus fideicommiſſi praeſcriptos; deficiente vero gradu nepotum, ex cognatis, quam velit perſonam, eligi poſſe.

58. *Idem lib. 9. Reſponſorum.*

Deducta quarta parte reſtituere rogatus hereditatem, prius quam reſtitueret, hereditario debitori heres extitit: quoniam actio eo confuſa per Trebellianum redintegrari non poteſt, pecuniae quoque debitae dodrans ex cauſa fideicommiſſi petatur: ſed in eum diem, quo actio confuſa eſt, vſurae praeteriti temporis, quae in obligatione vel in officio judicis fuerunt, computabuntur; poſterioris ita demum, ſi mora fideicommiſſo facta ſit.

§. 1. Cum hereditas ex cauſa fideicommiſſi in tempus reſtituenda eſt: non idcirco nominum periculum ad heredem pertinebit, quod heres à quibusdam pecuniam exegerit.

§. 2. Qui poſt tempus hereditatem reſtituere rogatur, vſuras à debitoribus hereditariis perceptas, quarum dies poſt mortem creditoris ceſſit, reſtituere non cogitur: quibus non exactis, omnium vſurarum actio (nam hereditaria ſtipulatio fuit) ex Trebelliano transferetur: et ideo nec indebiti repetitio erit. † Ac ſimiliter hereditario creditori, ſi medii temporis non ſoluantur vſurae, fideicommiſſarium in his quoque Trebellianum tenebit. Nec ideo querelae locus erit, quod de fructibus heres, quos jure ſuo percipiebat, foenus non ſoluerit. † Quod ſi foenus heres medii temporis ſoluerit, eo nomine non erit retentio, cum proprium negotium geſſit: quippe ſortem reddere creditori coactus, fideicommiſſario nihil vſurarum medii temporis imputabit.

§. 3. Acceptis centum, [centum] hereditatem rogatus reſtituere, totam pecuniam jure Falcidiae percipere videtur: et ita Diui HADRIANI Reſcriptum intellectum eſt, tanquam ſi ex bonis nummos retenturus fuiſſet. Quod tunc quoque reſpondendum eſt, cum pro parte hereditatem coheredi ſuo reſtituere rogatur. † Diuerſa cauſa eſt praediorum pro hereditaria parte retentorum, quippe pecunia omnis de portione retineri poteſt: praediorum autem alia portio, non niſi à coherede, qui dominium habet, accipitur. Cum autem praedia majoris pretii, quam portio hereditatis, eſſent: in ſuperfluo praediorum petenti fideicommiſſario Falcidiam interuenire viſum eſt: concurrentem enim pecuniam compenſari placuit.

§. 4. Hereditatem poſt mortem ſuam exceptis reditibus reſtituere rogatus, ancillarum partus non retinebit, nec foetus pecorum, qui ſummiſſi gregem retinent.

§. 5. Ante diem fideicommiſſi cedentem fructus et vſurae, quas debitores hereditarii, cum poſtea ceſſiſſet dies, ſoluerunt: item mercedes praediorum ab herede perceptae, portioni quadrantis imputabuntur.

§. 6. Cum autem poſt mortem ſuam rogatus hereditatem reſtituere, res hereditarias diſtrahere non cogatur heres: fortium, quae de pretiis earum redigi potuerunt, vſurae propter vſum medii temporis perceptae non videbuntur: denique nec periculum mancipiorum, aut vrbanorum praediorum praeſtare cogitur; ſed nihilominus vſus, et caſus eorum quadrantem quoque deminuit.

§. 7. Quod ex hereditate ſuperfuiſſet, cum moreretur, reſtituere rogatus, fructus ſuperfluos * reſtituere non videtur rogatus: cum ea verba diminutionem quidem hereditatis admittunt, fructuum autem additamentum non recipiant.

* L. 6. de legat. 1.

§. 8. Heres ejus, qui bonorum ſuperfluum poſt mortem ſuam reſtituere fuerat rogatus, pignori res hereditarias datas, ſi non in fraudem * id factum ſit, liberare non cogitur.

* L. 54. h. t.

59. PAVLVS *lib. 4. Quaeſtionum.*

Debitor ſub pignore, creditorem heredem inſtituit, eumque rogauit reſtituere hereditatem filiae ſuae, [id eſt, teſtatoris]: cum nollet adire vt ſuſpectam, coactus juſſu Praetoris adiit et reſtituit: cum emptorem pignoris non inueniret, deſiderabat permitti ſibi, jure dominii id poſſidere. Reſpondi: Aditione quidem hereditatis confuſa obligatio eſt. † Videamus autem, ne et pignus liberatum ſit ſublata naturali obligatione. Atquin ſiue poſſidet creditor actor, idemque heres, rem, ſiue non poſſidet: videamus de effectu rei. Et ſi poſſidet, nulla actione à fideicommiſſario conueniri poteſt, neque pignoratitia, quoniam hereditaria eſt actio: neque fideicommiſſum, quaſi minus reſtituerit, recte petetur; quod eueniret, ſi nullum pignus interceſſiſſet; poſſidet enim eam rem quaſi creditor. Sed etſi fideicommiſſarius rem teneat, et hic Seruiana actio tenebit: verum eſt enim, non eſſe ſolutam pecuniam: quemadmodum dicimus, cum amiſſa eſt actio propter exceptionem. Igitur non tantum retentio, ſed etiam petitio pignoris nomine competit et ſolutum non repetetur. Remanet ergo propter pignus naturalis obligatio. [In] re autem integra non putarem compellendum adire, niſi prius de indemnitate eſſet ei cautum, vel ſoluta

pecunia

Digitized by Google

pecunia eſſet. Nam et cum de lucro heres ſcriptus adiit, quod forte legatum accepit, ſi heres non extitiſſet: Reſponſum eſt, non eſſe cogendum adire, niſi legato praeſtito. Vbi quidem potuit dici, nec cogendum eſſe heredem adire quodammodo contra voluntatem defuncti, qui legando heredi, ſi non adiiſſet, in ipſius voluntate poſuit aditionem: ſed cum teſtator alterutrum dederit, nos vtrumque ei praeſtamus.

§. 1. Ea, quae dotem dabat, pacta erat cum marito, vt mortua ſe in matrimonio, dotis pars matri ejus redderetur; nec eo nomine ſtipulatio à matre interpoſita eſt: moriens deinde matrem et maritum ſuum heredem fecerat; et à matre petierat, vt hereditatem Titio reſtitueret: judex addictus de hereditate diuidenda, partem dotis, quaſi ex viri pacto, pro parte matri adjudicauerat. Quaerebatur, an et ea portio ex cauſa fideicommiſſi praeſtanda ſit? [quam] non eſſe reſtituendam puto: quia non quaſi heres, ſed quaſi mater ex pacto accepit; *nec occaſione* hereditatis, ſed errore ex pacto eam habuit.

60 *Idem lib.* 11 *Quaeſtionum.*

Patronus ex debita portione heres inſtitutus, ſextam partem reſtituere rogatus reſtituit: non tranſeunt ex Trebelliano actiones, quoniam non fuit debitum, quod reſtituit: et ideo, ſi per errorem fecit, etiam repetetur.

61. *Idem lib.* 14. *Reſponſorum.*

PAVLVS reſpondit: his verbis, Semproni, heredem te non ſcripſi, feſtinans per infirmitatem Ideoque ei dari volo tantum, quantum pro vncia hereditatis competeret; videri quidem magis quantitatem, quam portionem hereditatis, relictam, ſed ſic accipiendum, vt videatur de vncia etiam reſtituenda ſenſiſſe.

62. SCAEVOLA [*lib.* 4. *Reſponſorum.*]

A filia petit, vt ſi liberis ſuperſtitibus moreretur, partem ejus, quae ad eam ex bonis patris perueniſſet: quod ſi ſine liberis, vniuerſum fratri reſtitueret. Quaeritur, defuncta ea in matrimonio, ſuperſtite filia: an heres ejus, cum parte hereditatis, ejus quoque, quod dotis nomine datum erat, partem reſtituere * debeat? Reſpondit, † id, quod in dotem fuiſſet, non contineri in partem hereditatis, quae reſtituenda eſt: ſed etſi ex promiſſione dotis aliquid debitum fuit, aeris alieni loco habendum.

* L. 14. pr. ad L. Falc.

§. 1. Alumno certam pecuniam legauit, et eam recipi à Sempronio mandauit, et certas vſuras alumno praeſtari, donec ad vigeſimum annum peruenerit: deinde alumni fidei commiſit, vt, ſi ſine liberis decederet, partem reſtitueret Sempronio, partem Septitiae. Quaeſitum eſt, defuncto alumno intra annum vigeſimum, an ſubſtituti fideicommiſſum petere poſſint, an vero in id tempus ſuſtinere, quo ſi viueret alumnus, vigeſimum annum impleret? Reſpondi, ſecundum ea, quae proponerentur, poſſe.

63. CAJVS *lib.* 2. *Fideicommiſſorum.*

Facta in fideicommiſſarium reſtitutione, ſtatim omnes res in bonis fiunt ejus, cui reſtituta eſt hereditas, etſi nondum earum nactus fuerit poſſeſſionem *.

* L. 37. pr. h. t. L. 1. et 3. de fideic. hered. petit.

§. 1. Si is, qui hereditatem ſibi reddi ab herede ſtipulatus ſit, eique ex ſtipulatu agenti reſtituta fuerit hereditas: conſtat nihilominus transferri actiones. Hoc ita eſt, ſi is, cum quo actum ſit, reſtituat hereditatem. Si vero ob id, quod non reſtituerit, aeſtimatione hereditatis condemnatus fuerit: remanent actiones hereditariae apud eum, qui condemnatus ſit; actor autem quantitatem conſequitur.

§. 2. Si heres ſcriptus reſtituerit hereditatem, et poſtea de hereditate controverſiam paſſus victus ſit, aut lite ceſſerit: durare actiones conſtitit in fideicommiſſarium ſemel tranſlatas.

§. 3. Si quis majorem partem reſtituerit, quam rogatus eſt: in eam partem, quae excedit, non transferuntur actiones. Sed cum praecepta aliqua re, aut ſumma, rogatus ſit heres reſtituere, at omiſſa retentione totam hereditatem reſtituerit: recte dicitur transferri actiones.

§. 4. Si heres ante reſtitutam hereditatem ſeruum hereditarium heredem ab aliquo inſtitutum juſſerit adire hereditatem, negat JVLIANVS, debere hanc hereditatem reſtitui: quia de ea rogatus non eſſet. Et hoc eſt fatendum: requirendum tamen et illud eſt, num cum incremento reſtituere heres rogatus ſit hereditatem? [ſi] enim hoc fuerit ſubſecutum, etiam eam hereditatem reſtituere cogitur: niſi euidentiſſimis probationibus fuerit ab herede approbatum, contemplatione ſui ſeruum eſſe heredem inſtitutum.

§. 5. Reſcripto Diui ANTONINI ſignificatur, [vt] ſi quis accepta à Titio pecunia, quae quartam hereditatis continet, rogatus ſit ei reſtituere hereditatem, licet tardius detur pecunia, ſine vſuris eam dari debere. Quia quanto tardius quisque pecuniam dat, tanto tardius ad fideicommiſſum peruenit, et medii temporis fructus perdit. Quamobrem ſi ante datam pecuniam tenuerit hereditatem, fructus, quos percepit, reſtituere heredi eum oportere.

§. 6. Idem juris eſt, et ſi quis ita heredis fidei commiſerit, rogo, ſi Titius tibi centum dederit, reſtituas ei hereditatem meam.

§. 7. Si ſub conditione heres inſtitutus ſit, qui ſuſpectam ſibi hereditatem eſſe dicit: ſi neque difficultatem, neque turpitudinem vllam habet conditio, nec impendium aliquod: jubendus eſt parere conditioni, et adire, et ita reſtituere: ſi vero turpis, aut difficilis ſit conditio, aperte iniquum eſt, cogi eum explere eam alterius gratia. Sed et remitti eam ab initio viſum eſt: plus enim tribui à Praetore ei, qui fideicommiſſum petit, quam teſtator voluit, abſurdum eſt: vtique autem teſtator, niſi expleta ſit conditio, neque ſcriptum heredem ad hereditatem vocauit, neque per hunc illi voluit reſtitui hereditatem.

§. 8. Si dandae pecuniae conditio adſcripta eſt heredi: debet ei offerre pecuniam is, qui poſcit fideicommiſſum, vt hereditatem impleta conditione poſſit adire et reſtituere.

§. 9. Quodſi conditio adſcripta eſt, et ea eſt, quam Praetor remittit: ſufficere Edictum, vt JVLIANVS ait. [Et] hactenus jubendus eſt, vt conſtituat praetoriis actionibus vti, aut petat bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas, vt ita nactus actiones; tunc reſtituta hereditate transferat eas ex Senatusconſulto.

§. 10. Si vero nominis ferendi conditio eſt, quam Praetor exigit? recte quidem facturus videtur, ſi eam expleuerit. Nihil enim male eſt, honeſti hominis nomen adſumere: nec enim in famoſis et turpibus nominibus hanc conditionem exigit Praetor. Sed tamen ſi recuſet nomen ferre, remittenda eſt ei conditio, vt JVLIANVS ait, et permittendae vtiles actiones; aut bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas danda eſt, vti nactus actiones transferat eas ex Senatusconſulto.

§. 11. Si cum ſuſpectam videret hereditatem, poſtulante me, iuſſu Praetoris adieris, et reſtitueris mihi: ita vtar Legis Falcidiae beneficio aduerſus legatarios, ſi tu quoque ea Lege vti poteras, et quatenus vti poteras: nam ſi quid praeterea à me alicui per fideicommiſſum relictum ſit, id quaſi à legatario relictum non venit in computationem ejus Legis, ſed extrinſecus nomeratur.

§. 12. Si Titius rogatus ſit hereditatem Maeuio reſtituere, Maeuius Sejo certam pecuniam, et Titius quartae retinendae beneficio aduerſus Maeuium vſus fuerit: NERATIVS ſcribit, Maeuium quoque Seio eo minus aequum eſſe praeſtare, ne ipſe de ſuo damnum ſentiat.

§. 13. IVLIANVS ait, ſi heres inſtitutus Titio rogatus ſit reſtituere, qui ſubſtitutus Maeuio, et inſtitutus ſuſpectam ſibi hereditatem eſſe dicat: deſiderante Titio, iubendum eum adire et reſtituere.

§. 14. Si quis bonorum poſſeſſoris fidei commiſerit de hereditate reſtituenda, et is paſſus fuerit diem bonorum poſſeſſionis agnoſcendae tranſire, aut per hoc tempus, quo is, cui reſtitui debebit hereditas, aliqua ex cauſa non potuit adire Praetorem, et poſtulare, vt petita bonorum poſſeſſione reſtituatur ſibi hereditas: ſuccurri ei debet; id eſt, vt reſtituatur tempus bonorum poſſeſſionis admittendae, exhibendi fideicommiſſi gratia.

§. 15. Admonendi autem ſumus, ſi is, qui ſoluendo non ſit, Titio herede inſtituto ſeruum liberum eſſe juſſerit, et rogauerit Titium, hereditatem eidem reſtituere: vix eſſe, vt Titius recuſans adire hereditatem cogatur. Nam licet deſiderante ſeruo Titius adierit hereditatem: non tamen poteſt libertas ſeruo competere, quaſi in fraudem creditorum data, licet Titius locuples ſit: qua de cauſa nec hereditas ei reſtitui poteſt. Sed ex ſententia Legis dicendum eſt, perinde habendum, ac ſi is ſeruus ſolus liber et heres ſcriptus eſſet, nec Titius heres eſſet.

64. MAECIANVS *(lib. 4. Fideicommiſſorum.)*

Si ejus pupilli, cui ſine tutoris auctoritate pecunia credita erat, reſtituta ex eo Senatusconſulto mihi fuerit hereditas: ſi ſoluam creditori, non repetam. Atquin heres, ſi poſt reſtitutionem ſoluat, repetet non ob aliud, quam quod ab eo in me naturalis obligatio * translata intelligitur. Et ſi ejus mihi reſtituta ſit hereditas, qui pupillo ſine tutoris auctoritate crediderit: ſi ſoluerit mihi pupillus, non repetet. At, ſi heredi ſoluerit, repetet: non repetiturus, ſi ante reſtitutionem ſoluiſſet.

* L. 13. §. f. L. 14. junct. L. 41. de cond. indeb.

§. 1. Si neceſſarii heredes ſub conditione quamuis leuiſſima heredes ſint inſtituti, cui parere ſolent: dicendum eſt, cogi reſtituere hereditatem deſiderantibus his, quibus reſtituere rogati ſunt: quia [etiam neceſſarii heredes, fideicommiſſae] hereditatis reſtituendae gratia, conditioni parere erunt compellendi.

§. 2. Si quis rogatus reſtituere hereditatem, deceſſit antequam eam reſtituat: heres ejus poterit hereditatem reſtituere, et ex Trebelliano SC. tranſeunt actiones. Sed ſi duo ei heredes extitiſſent, vti quisque reſtituiſſet, pro ea parte tranſitures actiones: nam et ſi ipſe partem reſtituiſſet, pro parte interim tranſiturae, verius eſt. Sed et ſi plures heredes extiterunt ei, qui rogatus eſt reſtituere hereditatem, ſi quidam interim reſtituerint: vel eum ei, cui reſtitui debuit, plures heredes extiterint: vt cui reſtituta erit, is pro ea parte ex hoc Senatusconſulto habebit actiones.

§. 3. Si patronus ex parte debita heres inſtitutus, rogatus fuerit eam liberis exheredatis defuncti liberti reſtituere: ſi ſua ſponte adierit, erit Falcidiae locus: ſi coactus, in ſolidum tranſibunt actiones ex hoc Senatusconſulto.

65. *Idem [lib. 5. Fideicommiſſorum.]*

Seruo, inuito domino vel ignorante, non recte reſtituetur hereditas: ſed [ſi] poſtea ratum habuerit, confirmabitur reſtitutio. Verum ipſi domino adquirentur actiones: nec, quia hereditatis adquiſitionis ſimilis eſt haec reſtitutio, juſſum praecedere oportet: ſed (vt dictum eſt) etiam ratihabitio ſubſequi poterit, exemplo bonorum poſſeſſionis. Neque intereſt, quod ad propoſitum attinet, ipſi domino, an ſeruo quis rogetur reſtituere hereditatem: nec in ea re conſenſu aut opera ſerui opus eſt; atquin in bonorum poſſeſſione, vel in adeunda hereditate conſenſus ejus neceſſarius eſt: itaque ſi qui ſuſpectam dicent hereditatem, poſtulante domino compellendi erunt adire, et reſtituere hereditatem.

§. 1. Si teſtator rogaſſet heredem, vt reſtituat hereditatem mulieri, ſi non nupſiſſet: dicendum erit compellendum heredem, ſi ſuſpectam dicat hereditatem, adire et reſtituere eam mulieri, etiam ſi nupſiſſet. † Idem in caeteris quoque conditionibus IVLIANVS noſter probat, quae ſimiliter niſi ſine vitae exitu expleri non poſſunt. Secundum quam ſententiam cautione praeſtita his, quorum intereſt ab his, quibus reſtitui ſub iisdem conditionibus heres rogatus eſſet, reſtituet hereditatem.

§. 2. Cum Praetor, cognita cauſa, per errorem, vel etiam ambitioſe juberet, hereditatem vt ex fideicommiſſo reſtitui: etiam publice intereſt reſtitui, propter rerum judicatarum auctoritatem.

§. 3. Si pupillo infanti reſtituere hereditatem quis rogatus ſit: ſi ſponte adierit etiam ſeruo ejus et ipſi pupillo, tutore auctore, reſtituetur hereditas: ſi quidem ex eo quod fari non poteſt, non magis ea res impedietur, quam in muto pubere volente ſibi reſtitui hereditatem. Si autem heres recuſet adire hereditatem, quemadmodum res expediri poſſit, difficile eſt: quia neque tutore deſiderante, periculo pupilli adiri hereditatem, Trebelliano Senatusconſulto locus ſit futurus: neque pupillus ipſe id deſiderare poſſit, cum fari non poſſit. Quod aliquatenus circa mutos expediri poteſt: nam ſi auditus capaces ſunt, vel interrogati, nutu poſſint ſignificare, velle ſe periculo ſuo hereditatem adire: quomodo abſentes per nuntium. Sed et infanti non dubito omnimodo ſubueniendum: idque ex ſimilitudine juris ciuilis vel honorarii conſtituendum eſt: ſine enim heres inſtitutus eſſet, non dubie pro herede, tutore auctore, gerere poſſe videtur: ſine de bonorum poſſeſſione agitaretur, peti ei per tutorem poſſet: ideoque et heres compelli per tutorem poteſt adire et reſtituere hereditatem. † Quo exemplo et mutus, qui nihil intelligere poteſt, per curatorem adjuuatur.

§. 4. Si ſinguiae res ab herede traditae ſunt juſſu meo ei, cui eas vendiderim: non dubitabimus, mihi intelligi factam reſtitutionem. † Idem erit, et ſi juſſu meo tradantur, cui ego ex fideicommiſſo, aliaue qua cauſa eas praeſtare debuerim, vel in creditum ire, vel donare voluerim.

66. PAVLVS *lib. 2. Fideicommiſſorum.*

Qui ita inſtitutus eſſet, ſi coheres ejus adiſſet: vti poteſt Lege Falcidia, etſi coheres ejus coactus adiſſet; modo ſi ipſe non coactus adierit hereditatem.

§. 1. Etiam abſentis procuratori, [ſi] deſideraret, poſſe reſtitui hereditatem ex hoc Senatusconſulto, IVLIANVS ſcri-

pſit:

Digitized by Google

pſit: ſi tamen caueat de rato habendo, ſi non euidens abſentis voluntas eſſet. Sed dicendum eſt, vt heres, qui ſuſpectam dicat, non ſit compellendus adire, ſi incertum ſit, an mandauerit, quamuis ei caueatur, propter fragilitatem cautionis. Quod ſi ſponte adierit hereditatem, non magna captio eſt: ſed actiones, ſi non mandauit, tranſibunt eo tempore, quo ratum habuerit

§. 2. Si damnum in ſeruo hereditario datum ſit, licet per ſeruum hereditarium heredi competere actio coepit, non tamen tranſit Legis Aquiliae actio ad fideicommiſſarium: hae enim actiones tranſeunt, quae ex bonis defuncti pendent.

§. 3. Si legatus Romae compulſus adierit hereditatem, et reſtituerit: cogetur Romae actiones pati fideicommiſſarius, quamuis heres non cogetur.

§. 4. An, vbi defunctus conueniri debuit, et fideicommiſſarius debeat, videndum ſi ſua ſponte heres adit, et reſtituit hereditatem: an tribus locis fideicommiſſarius defendi debeat: vbi defunctus, et vbi heres, et vbi ipſe domicilium habeat? oportet itaque ibi fideicommiſſarium conueniri, vbi vel domicilium habet, vel major pars reſtitutae hereditatis habetur.

67. VALENS *lib.* 3. *Fideicommiſſorum.*

Si poſtulante me ſuſpectam hereditatem ex decreto Praetoris adieris, et nec ego poſtea eam mihi reſtitui velim, nec bonis me immiſcere: hoc fieri debet, vt (quod Octaueno non ineleganter videbatur) à Praetore perinde actiones in me dentur, ac ſi hereditatem recepiſſem: quod eſt juſtius.

§. 1. Etiam eo tempore, quo creditorum fraudandorum conſilium inieris, citra periculum interdicti fraudatorii hereditatem ſuſpectam adibis, et reſtitues mihi: quia et remoto fideicommiſſo liberum tibi fuerat nolenti adire hereditatem, creditores tuos tali commodo fraudare; et ego nihil turpiter faciam, recipiendo eam hereditatem, quam remota poſtulatione mea, creditores compellere te, vt adires, non potuerint.

§. 2. Sed et [ſi] filius ſuus heres patri, rogatus (ſit) à patre hereditatem mihi reſtituere, eum ſuorum creditorum fraudandorum conſilium iniſſet, tanquam ſuſpectam ex decreto Praetoris reſtituerit mihi: vix fraudatorio interdicto locus erit: quia bonis patris ejus venditis, nihil proprium creditores ejus ex ea hereditate ferre potuerint: niſi forte proprii creditores filii audiri debeant, ſi poſtulent, vt dimiſſis patris, ejus bona vendere ſibi permittatur.

§. 3. Si donationis cauſa ſuſpectam hereditatem ſibi heres dixerit, et reſtituerit ei, qui ſolidum capere non poſſit *: auferetur ei id, quod capere non poteſt. † Idem dicendum eſt, et ſi citra conſilium donandi fiduciarius heres id fecerit.

* L. 103. de leg. 1. L. 10. pr. de his, qu. vt. indign. L. 46. de jur. fiſc.

68. *Idem lib. 4. Fideicommiſſorum.*

Si heres ab eo, qui, cum moreretur, ſoluendo non fuit, rogatus hereditatem reſtituere, ſuſpectam ſibi dicit: dubium non eſt, quin hodie coactus ex Trebelliano Senatusconſulto reſtituere poſſit. Sed etſi ſua ſponte adierit, ex eodem Senatusconſulto reſtituturus eſt. Quamuis cum ſumma, aut certum corpus per fideicommiſſum ab eo, qui ſoluendo non fuit, datum eſt, perinde non debeatur, atque ſi legatum non eſſet: eo enim caſu legatarii, ſuperiore heredis vice fungi eum, cui fideicommiſſum relictum eſt.

§. 1. Si totam hereditatem rogatus reſtituere tu ſponte adieris, et ſine deductione quartae partis reſtitueris: difficile quidem crederis per ignorantiam magis, non explendi fideicommiſſi cauſa, hoc feciſſe; ſed ſi probaueris, per errorem te quartam non retinuiſſe, recuperare eam poteris.

69. MAECIANVS *lib.* 8. *Fideicommiſſorum.*

De euictione praediorum, vel mancipiorum, vel caeterarum [rerum] cauere heres, cum reſtituit hereditatem, non debet: quinimo in contrarium caueri heredi oportet, ſi quid ex his euictum eſſet, quae ab ipſo herede veniſſent.

70. POMPONIVS *lib.* 2. *Fideicommiſſorum.*

Si heres inſtitutus Titio rogatus fuerit reſtituere hereditatem, et rurſus Titius heredi poſt tempus: ſufficiunt directae actiones heredi.

§. 1. Si heres, antequam fideicommiſſam hereditatem reſtitueret, alienauerit quid ex hereditate, aut ſeruum hereditarium manumiſerit, aut ruperit quid, vel fregerit, vel vſſerit: non competit in eum vlla ciuilis actio, reſtituta poſtea hereditate ex Trebelliano Senatusconſulto: ſed ex fideicommiſſi cauſa erit hoc, quod deperierit perſequendum. † Sin vero poſt reſtitutam hereditatem horum quid admiſerit heres, dicendum [eſt], Lege Aquilia cum eo agi poſſe, ſi ſeruum forte hereditarium aut vulnerauerit, aut occiderit.

§. 2. Si temporalis actio in hereditate relicta fuerit, tempus, quo heres experiri ante reſtitutam hereditatem potuit, imputabitur ei, cui reſtituta fuerit.

71. MAECIANVS *lib.* 10. *Fideicommiſſorum.*

Omnes, qui de hereditate deliberant, deſiderante eo, qui ſuo periculo velit adiri hereditatem *, coguntur adire: ſed non ſtatim reſtituere. Sed vt completo tempore deliberationis, (ſi) expedire ſibi compererint hereditatem, ſentiant commodum teſtamenti eo jure, quo, ſi ſponte adiſſent: ſin vero contra oneroſam crediderint, reſtituta ea exonerentur actionibus hereditariis.

* L. 14. h. t. L. 178. §. 2. de V. S.

72. POMPONIVS *lib.* 4. *Fideicommiſſorum.*

Heres praecepto fundo rogatus erat hereditatem reſtituere; fundus alienus erat: Aristo ajebat, videndum, vtrum eum omnimodo penes heredem fundum eſſe voluit teſtator; an ita demum, [ſi] ipſius eſt? ſed ſibi ſuperius placere. ideoque aeſtimatio ejus retinenda eſt.

73. MAECIANVS *lib.* 13. *Fideicommiſſorum.*

Si heres pecuniam hereditariam crediderit, et in eam cauſam pignora acceperit: actiones non competunt ei, cui reſtituta fuerit hereditas aduerſus ipſa pignora. Sed aliqua dubitatio remanebit, ſi in eum contractum, qui ex defuncto fuerit interpoſitus, heres, antequam reſtitueret hereditatem, pignus acceperit: ſed nec ſic quidem ipſe admitteretur ex fideicommiſſo; tamen habet aduerſus heredem actionem, vt ei cedat pro pignoris commodo actionem.

§. 1. Cum ex Trebelliano Senatusconſulto reſtituitur he-

Digitized by Google

reditas, ſeruitutes, quas mutuo praedia heredis et teſtatoris habent, nihilominus valent.

74. PAVLVS *lib. 2. Decretorum.*

Qui filium et filiam habebat, teſtamentum fecit; et ita de filia ſua cauerat: 'Εντέλλομαί σοι μὴ διατίθεσθαι, πρὶν τέκνα σοι γενέσθαι. Id eſt, mando tibi non teſtari, donec liberi tibi ſint: pronunciauit IMPERATOR, fideicommiſſum ex hac ſcriptura deberi, quaſi per hoc, quod prohibuiſſet eam teſtari, petiſſet, vt fratrem ſuum heredem faceret: ſic enim accipiendam eam ſcripturam *, ac ſi hereditatem ſuam rogaſſet eam reſtituere.

* L. 114. §. 14. de legat. 1. L. 32. §. 6. L. 69. §. 3. L. 78. §. 3. de legat. 2. L. 38. §. 2. de legat. 3. L. 54. ad Leg. Falc.

§. 1. Fabius Antoninus impuberem filium Antoninum et filiam Honoratam relinquens, exheredatis his, matrem eorum Juniam Valerianam heredem inſtituit: et ab ea trecenta, et quaedam res filiae reliquit; reliquam omnem hereditatem filio Antonino, cum ad annum vigeſimum aetatis perueniſſet, voluit reſtitui: quod ſi ante annum vigeſimum deceſſiſſet filius, eam hereditatem Honoratae reſtitui praecepit: mater inteſtata deceſſit, vtriſque liberis legitimis heredibus relictis: poſtea filius annum agens plenum nonum decimum, et ingreſſus vigeſimum, necdum tamen eo expleto, deceſſit filia herede Fauia Valeriana ſua relicta: à qua amita fideicommiſſum (et) ex teſtamento patris portionem hereditatis petebat, et apud Praeſidem obtinuerat: tutores Valerianae filiae Antonini, egeſtatem ejus praetendebant, et recitabant Diui HADRIANI Conſtitutionem, in qua, quantum ad munera municipalia, juſſerat, eum annum, quem quis ingreſſus eſſet, pro impleto numerari. IMPERATOR autem noſter motus et aequitate rei, et verbis teſtamenti, ſi ad annum vigeſimum aetatis: quamuis ſcire ſe diceret, à Diuo MARCO non excuſatum à tutela eum, qui ſeptuageſimum annum aetatis ingreſſus fuiſſet; nobis et Legis Aeliae Sentiae argumenta proferentibus, et alia quaedam: contra petitricem pronunciauit.

75. SCAEVOLA *lib. 18. Digeſtorum.*

Epiſtolam ad heredem ſuum [in] haec verba ſcripſit: Titius Cornelio heredi ſuo ſalutem. A te peto, Corneli, quoniam ad te deuoluta eſt pars matris meae; item, pars Sempronii curatoris quondam mei contraria fortuna [vſi]; et per hoc totus as meus apud te eſſe ſperatur: vti reddas reſtituas Cajo Sejo vncias quatuor. Quaeſitum eſt, cum Sempronius in integrum reſtitutus ſit ab IMPERATORE, (à) quo fuerat deportatus, et adierit hereditatem: an is quoque rogatus ſit, vt ex ſua portione reſtituat hereditatem? Reſpondit, Sempronium quidem non proponi rogatum, Cornelium autem heredem debere pro rata portione maternarum defuncti rerum reſtitutionem Sejo facere.

§. 1. Mulier heredis inſtituti fidei commiſit, vt, retenta parte quarta, reliquam partem reſtitueret nurui quondam ſuae, cujus fidei commiſit in haec verba: Rogo te, vt id, quod ad te ex bonis meis peruenerit, facias peruenire ad filium tuum. Quaeſitum eſt, quando hoc fideicommiſſum reſtituere debeat: vtrumne poſt mortem ſuam, an jam nunc? Reſpondit, ad tempus, quo nurus moreretur, fideicommiſſum optandum eſſe.

76. *Idem lib. 19. Digeſtorum.*

SCAEVOLA reſpondit: Si pater filium ſuum impuberem ex aſſe ſcripſerit heredem, eique codicillis ſubſtituerit, deinde filius impubes deceſſerit: licet ſubſtitutio inutilis ſit; quia † Codicillis hereditas neque dari, neque adimi poteſt: tamen benigna interpretatione placet, vt mater, quae ab inteſtato pupillo ſucceſſit, ſubſtitutis fideicommiſſo obligetur: quod ſi inuicem fuerunt ſubſtituti, (et) in fideicommiſſo ſubſtitutionem valere; vnoque eorum mortuo, qui ſuperſunt, totum accipiunt.

77. *Idem lib. 20. Digeſtorum.*

Heredibus inſtitutis filiis vtriusque ſexus, ſingulos rogauit, vt, qui ſine liberis decederet, partem ſuam hereditatis ſorori fratriue reſtitueret, aut ſi frater ſororue non eſſet, matri ſuae: et haec verba adjecit, vosque liberi chariſſimi, hoc fideicommiſſo teneri inuicem volo, donec binos liberos educaueritis. Quaeſitum eſt, ſi quis ex liberis duos filios procreauerit, quamuis ſuperſtites non reliquerit, an heredes ejus fideicommiſſum debeant? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, videri fideicommiſſi onere liberatos.

§. 1. Titius nepotes ex filia, et furioſam filiam ſuam heredes inſtituit: at fideicommiſit filiae, vt, ſi ſine liberis deceſſiſſet, pars ei data perueniret ad coheredes. Furioſam ipſe Titius in matrimonio collocauit, et enixa eſt filiam poſt mortem patris. Quaeſitum eſt, defuncta furioſa, ſuperſtite ex hujusmodi conjunctione parta filia, an fideicommiſſum ad coheredes pertineret? Reſpondit, cum filiam reliquiſſe proponeretur, fideicommiſſum non deberi. CLAVDIVS: Nam etſi matrimonium cum furioſa non fuit: ſatis tamen factum eſt ejusmodi conditioni.

78. *Idem [lib. 21. Digeſtorum.]*

Lucius Titius inteſtato moriturus, cum haberet vxorem, et ex ea filiam emancipatam, codicillis haec verba inſeruit: Pertinent (autem) hi codicilli ad vxorem et filiam. Itaque rogo, quicquid aut ego reliquero, aut vos ipſe habeatis, commune vobis ſit. Quod ſi non ego rogarem, vos pro veſtra pietate faceretis. Filia inteſtati patris bonorum poſſeſſionem accepit. Quaeſitum eſt, an aliqua pars hereditatis Lucii Titii ex cauſa fideicommiſſi à filia matri debeatur? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, deberi, ſi etiam vxor parata ſit in commune bona ſua conferre.

§. 1. Maeuia duos filios heredes reliquerat, et eodem teſtamento ita cauit: Fidei autem heredum meorum committo, vti omnia ſubſtantia mea ſit pro depoſito ſine vſuris apud Cajum Sejum et Lucium Titium: (quos etiam, ſi licuiſſet, curatores ſubſtantiae meae dediſſem, remotis aliis), vt hi reſtituant nepotibus meis: prout quis eorum ad annos viginti quinque peruenerit, pro portione; vel, ſi vnus, ei omnem. Quaeſitum eſt, an fideicommiſſum praeſtari à ſcriptis heredibus Lucio Titio et Sejo debeat? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, Lucium Titium, item Cajum Sejum, fideicommiſſum petere non poſſe.

§. 2. Tres heredes ſcripſit: Maeuium fratrem ſuum, ex dodrante; Sejum, ex ſextante; Stichum ejusdem Seji † ſeruum, filium autem naturalem Maeuii †, ex vncia: et fidei commiſit Seji, vti Stichum manumitteret, in haec verba: A te peto, Sei, vti tu Stichum manumitteres; dedi vnde faceres. Sed et codicillis ita cauit: vnciam, ex qua feci Sti-

Digitized by Google

Stichum heredem, ſi quam Sejus controuerſiam moueret, ad Maeulum fratrem meum reuerti volo. Tu, frater, ſecundum fidem et pietatem tuam, quidquid ad te peruenerit ex hereditate mea, Sticho filio tuo reſtitues. Quod vt facias, fidei tuae committo. Quaeſitum eſt, cum Sejus adierit hereditatem, et propter hoc compulſus Stichum manumiſerit: an vnciam hereditatis, ex qua Stichus heres inſtitutus eſt, Sticho manumiſſo reſtituere debeat? Reſpondit, non proponi Sejum rogatum, vnciam ei reſtituere.

§. 3. Idem quaeſiit, an, ſi aliquam controuerſiam Sejus de vncia hac, ex qua Stichus inſtitutus eſt, facere velit, et Maeuius vnciam ex cauſa fideicommiſſi à Sejo fuerit conſecutus: vtrum hanc ſolam vnciam, ex qua Stichus inſtitutus eſt, an vero et dodrantem, ex quo ipſe Maeuius inſtitutus eſt, eidem Sticho reſtituere debeat? Reſpondit, de omni reſtituendo, quod ad Maeuium quoquo modo peruenit, teſtatricem ſenſiſſe.

§. 4. Pater puerum et puellam heredes inſtituit, eosque inuicem ſubſtituit, et ſi neuter heres eſſet, eis plures ſubſtituit, [ſubſtitutosque inuicem ſubſtituit], his verbis, ſubſtitutos heredes inuicem ſubſtituo. Eorundem filiorum fidei commiſit, vt, qui eorum vita ſuperaſſet, et ſine liberis intra annum trigeſimum moreretur, hereditatem his, quos heredes ſubſtituerat, reſtituat: filius vita ſororem ſuperauit, et intra trigeſimum annum ſine liberis deceſſit. Quaeſitum eſt, ex ſubſtitutis vno defuncto ante filium, pars ejus, quae ad caeteros ſubſtitutos, qui ſuperuixerent, pertinet, vtrum pro virilibus, an pro hereditariis portionibus, quibus ſunt ſubſtituti, pertineat? Reſpondit, conſequens eſſe, pro his partibus, quibus ſubſtituti eſſent, fideicommiſſum pertinere.

§. 5. Maeuia filium heredem inſtituit ex quincunce, Titiam filiam ex quadrante, Septicium filium ex triente, cujus fidei commiſit in haec verba: Te rogo, fili Septici, ſi intra vigeſimum annum ſine liberis morieris, quidquid ex hereditate mea ad te peruenerit, hoc fratribus tuis reſtituas. Quaeſitum eſt, [an] Septicio filio defuncto intra vigeſimum annum ſine liberis, hoc fideicommiſſum vtrum pro portionibus hereditariis ad fratrem et ſororem ejus pertineat, an vero aequaliter? Reſpondit, pro parte hereditaria.

§. 6. Titia ex aſſe heres ſcripta, partem dimidiam hereditatis Maeuiae rogata reſtituerat: fundum à teſtatore obligatum luere noluit, ſed eum vendente creditore mandauit redimendum Sejae. Quaeſitum eſt, an Titia ex cauſa fideicommiſſi Maeuiae teneatur? Reſpondit, cum rogata hereditatem reſtituere proponatur: nihil proponi, cur non teneatur. Clavdivs: ſubeſt enim praeſtari oportere id, quanto pluris fundus fuit, quam ad creditorem peruenire oportuit.

§. 7. Cajo Sejo ex ſemiſſe, Titia ex quadrante, et aliis ex reliquis portionibus heredibus inſtitutis, ita cauit: Fidei autem veſtrae mando, Cai Sei, et Lucia Titia, vti poſt obitum veſtrum reddatis, reſtituatis Titio et Sempronio ſemiſſem patrimonii et portionis ejus, quam vobis dedi. Quaeſitum eſt, cum vtrique adierint hereditatem, et poſtea Cajus Sejus defunctus ſit, Lucia Titia herede inſtituta, an haec Lucia Titia partem dimidiam ſemiſſis, quam rogatus erat Cajus Sejus reſtituere, protinus debeat: an vero poſt ſuam demum mortem, vniuerſum fideicommiſſum, tam ex ſua perſona, quam ex Caji Seji datum reſtituere debeat? Reſpondit, Luciam Titiam ſtatim teneri, vt partem dimidiam ſemiſſis ex perſona Seji reſtituat.

§. 8. Filiam ſuam heredem ſcripſit, et nepotem, quem ex ea habebat, ei ſubſtituit, et ita cauit: Lucio Titio fratris mei filio, genero meo, ducentos aureos relinquo, quo legato ſcio illum contentum eſſe: quoniam ſcripſi vniuerſam rem meam, eo quod filiam meam et nepotem meum heredes ſcripſi, vniuerſam ſubſtantiam eis communicaſſe. Quos inuicem commendo: filia adita patris hereditate, diuertit à marito. Quaeſitum eſt, an Titius quondam ejus maritus ſuo vel filii ſui nomine, ex fideicommiſſo communionem bonorum conſequi poſſit viua quondam vxore ſua, vel poſt mortem ejus? Reſpondit, nihil fideicommiſſi datum genero proponi, praeter ducentos aureos.

§. 9. Idem quaeſiit, eandem vxorem marito herede ſcripto, fideicommiſiſſe, vt, cum moreretur, filio communi omne, quod ad eum ex hereditate ſua perueniſſet, reſtitueret: an illae quoque res et poſſeſſiones, quae in dotem datae, et poſt diuortium reſtitutae mulieri fuerant, fideicommiſſo contineantur? Reſpondit: quod mulier in bonis ſuis reliquiſſet, id fideicommiſſo contineri. Clavdivs at alias de eodem facto conſultus, ita reſpondit: ſiue reſtitutae ſint res, ſecundum id, quod ſupra reſponſum eſt, in bonis mulieris computari; ſiue non ſint reſtitutae, quia ex ſtipulatione de dote reddenda, interpoſita reſtituendae ſint, eo auctiorem hereditatem computari.

§. 10. Quae habebat filium, et ex eo nepotem, vtrosque in mariti poteſtate, maritum ex aſſe ſcripſit heredem, ejusque fidei commiſit in haec verba: (Si) Titius maritus meus mihi heres erit, peto, fideique ejus committo, quidquid ex hereditate mea ad eum peruenerit, cum mori coeperit, det, reſtituat Cajo filio noſtro: ita tamen, vt decem quidem vncias Cajus habeat, duas autem vncias Sejus nepos habeat: quod vt fiat, fidei ejus Titii heredis mei committo. Pater emancipauit filium, nepotem amiſit et ſuperſtite filio deceſſit. Quaeſitum eſt, an priore parte ſcripturae vniuerſa hereditas patris ex cauſa fideicommiſſi filio debeatur: et illa ſequentia verba, ita tamen, vt decem vncias filius, duas autem nepos habeat, ex voluntate defunctae ita demum locum haberent, ſi die fideicommiſſi cedente filius et nepos eorum in natura eſſent: cum autem non ſuperuixit ad diem fideicommiſſi nepos, ſequens ſcriptura ceſſet? Reſpondit, ea, quae proponerentur, oſtendere, decem duntaxat vncias filio datas.

§. 11. Heres inſtitutus, vxori rogatus totam hereditatem reſtituere, reſtituit detracta quarta. Quaeſitum eſt, cum vxor quartam partem hereditatis praeſenti die, et reliquam poſt tempus alii rogata à teſtatore fuiſſet reſtituere: an id, quod heres ei detraxiſſet quartae nomine in reſtituendo fideicommiſſo imputare poſſit? Reſpondit, quatenus cepiſſet, fideicommiſſo obſtrictam.

§. 12. Heredum fidei commiſit, vt, quicquid ex parte tertia hereditatis peruenerit ad eos, id redderent Cajo Maeuio alumno teſtatoris, cum fuerit annis quindecim, et ſubjunxit haec verba: Interim ex refectu paupertatis, qui ad vos peruenerit, alatis eum vſuris pro quantitate nummorum redactis: hoc amplius eidem alumno meo hominem Caletanum et vernam ſutorem, qui eum artificio ſuo mercede data alere poterit. Quaeſitum eſt, cum alimenta multo minora praeſtiterint heredes ſcripti, quam vſurae ſummae redactae competebant, an et reſiduas praeſtare compelli debeant totius temporis, an ex die, quo quintum decimum expleſſet? et cum ſerui legati ei ſpecialiter, vt ex mercedibus aleretur, ſtatim venierint:

Digitized by Google

nlerint: vtrum mercedes, an vſuras petere debeant? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, teſtatorem videri de omni reditu et mercede ſeruorum reſtituenda ſenſiſſe.

§. 13. Pluribus heredibus inſtitutis, in quibus et libertis tribus ex dodrante, eisdem ſundos per praeceptionem dedit; et ab his petiit, ne eos alienarent; et vt, qui vita ſuperaſſet, ſolidos eosdem fundos obtineret: deinde vnius ex his libertis Otacilii fidei commiſit, vti, quidquid ad eum ex hereditate bonisue peruenisſet, deducto pro ea parte aere alieno et legatis, (et) ſibi viginti aureis, reſtituat Titio. Quaeſitum eſt, an etiam partes tertias fundorum praelegatorum [eum] conlibertis eidem deducere deberet? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, non debere reſtituere praeceptionem, quum ipſe teſtator et legata excipi voluiſſet.

§. 14. Maritus, vxore inſtituta herede ex parte tertia, et pluribus ei fideicommiſſis datis, dotem quoque praelegauit his verbis: Sejae vxori meae dari volo a filiis meis ſummam dotis ejus, quae mihi pro ea illata eſt, ejusdemque vxoris fidei commiſit, vt partem hereditatis, et quaecunque ei legaſſet, poſt mortem ſuam Titio filio communi reſtitueret. Quaeſitum eſt, an ſummam quoque dotis inter caetera legata ex cauſa fideicommiſſi filio ſuo reſtituere debest? Reſpondit, non alias, niſi manifeſtum eſſet, de dote quoque reſtituenda teſtatorem ſenſiſſe. Atque etiam ſi ſenſiſſet, et hoc fuerit approbatum: an ejus quoque petitionem fore, ſi non minus in quantitate, quae Falcidiae nomine remaneret, foret, quam in quantitate dotis.

§. 15. Rogatus hereditatem reſtituere Septitio, cum erit annis viginti, interea fundos, quos defunctus pignori acceperat, vendidit, et propterea pigneratitia [judicio] à debitore conuentus deceſſit, herede relicto Sempronio, et judicio nondum finito, reſtituit hereditatem Septicio. Quaeſitum eſt, an judicio nihilominus ipſe condemnari debeat, cum potuerit retinere, vel caueri ſibi id, quod ex cauſa judicati praeſtaturus eſſet? Reſpondit, judicii executionem nihilominus aduerſus heredem et poſt reſtitutam hereditatem manſiſſe.

§. 16. Heres ejus, qui poſt mortem ſuam rogatus erat, vniuerſam hereditatem reſtituere, minimam quantitatem, quam ſolam in bonis fuiſſe dicebat, his, quibus fideicommiſſum debebatur, reſtituit, poſtea repertis inſtrumentis, apparuit quadruplo amplius [in] hereditate fuiſſe. Quaeſitum eſt, an in reliquum fideicommiſſi nomine conueniri poſſit? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, ſi non transactum eſſet, poſſe.

79. *Idem (libro ſing. Quaeſtionum publice tractatarum.)*

Si pupillus parenti ſuo heres extitit, et fideicommiſſam hereditatis partem reſtituit, mox abſtinetur paterna hereditate: optio deferenda eſt fideicommiſſario, vt aut portionem quoque pupilli adgnoſcat, aut toto diſcedat; aut omnimodo bona vendenda ſunt, vt id, quod ſuperfluum eſt, pupillo ſeruetur. Et ſi in ſolidum bona venire non poſſunt, omnimodo actiones fideicommiſſariae denegandae erunt: erat enim in poteſtate illius, vniuerſum ſuſcipere, et ſi quid plus erit, pupillo ſeruare.

80. *Idem lib. 5. Digeſtorum.*

Matrem et auunculum, eosdemque creditores ſuos, heredes ſcripſit Lucius Titius, et eorum fidei commiſit, vt poſt mortem reſtituerent, quod ex re familiari teſtatoris ſuperfuerit, Septicio, heredes non modicam partem bonorum teſtatoris conſumpſerunt, et multos heredes reliquerunt: quibus ſcientibus, multa corpora, quae remanſerant ex bonis Lucii Titii, Septicius poſſedit. Quaeſitum eſt, an id, quod Lucius Titius debuit matri et auunculo, heredes eorum à Septicio petere poſſint? Reſpondit, non poſſe. CLAVDIVS: Aditione enim hereditatis confuſa obligatio interciderat: ſed fideicommiſſi repetitio erat: cujus aequitas defecit his, qui multa ex hereditate conſumpſiſſe proponuntur.

81. PAVLVS *Imperialium ſententiarum in Cognitionibus prolatarum ex libris ſex libro primo, ſeu Decretorum libro undecimo.*

Julius Phoebus teſtamento facto, cum tres liberos heredes inſtitueret, Phoebum et Heracliam ex eadem matre, Polycraten ex alia, aequis portionibus, petiit à Polycrate minore fratre, vt accepto certo praedio, hereditatem fratribus concederet; et inuicem eos, qui ex eadem matre erant, ſi qui eorum heres non fuiſſet, ſubſtituerat: Polycrati, ſi intra pubertatem deceſſiſſet, ſecundas tabulas fecit, quas matri ejus commendauit aperiendas, ſi impubes obiiſſet; deinde petit à prioribus, vt ſi quis eorum ſine liberis decederet, portionem ſuam, exceptis bonis maternis eorum et auitis, ei vel eis, qui ſupereſſent, reſtitueret. Heraclia ſoror mortua ſine liberis, fratrem Phoebum heredem inſtituit. Polycrates fideicommiſſum petierat, et obtinuerat apud Aurelium Proculum Proconſulem Achajae: appellatione facta, cum ſolum Phoebus egiſſet μονομερῶς, id eſt, altera parte abſente, victus eſt, quia ei vel eis, verba vtrosque fratres complecterentur. Atque inuicem duos illos tantum ſubſtituerat: ſed et voluntas haec patris videbatur, qui exceperat bona eorum materna, quia Polycrates aliam matrem, et quidem ſuperſtitem habebat, cujus etiam fideicommiſſum erat, vt legata, quae ei dederat, inteſtata moriens Polycrati filio ſuo reſtitueret.

Digitized by Google

AD TIT. XXIV.

DE VSVFRVCTV ACCRESCENDO.

(vid. ſupra pag. 416.)

QVANDO DIES VSVSFRVCTVS LEGATI CEDAT.

(Dig. 7. T. 3.)

1. VLPIANVS *lib.* 17. *ad Sabinum.*

Quanquam vſusfructus ex fruendo conſiſtat, id eſt, facto aliquo ejus, qui fruitur et vtitur: tamen ſemel cedit dies. Aliter atque ſi cui in menſes, vel [in] dies vel [in] annos ſingulos quid legetur; tunc enim per dies ſingulos, vel menſes, vel annos dies legati cedit. † Vnde quaeri poteſt, ſi vſusfructus cui per dies ſingulos legetur, vel in annos ſingulos, an ſemel cedat? Et puto non cedere ſimul, ſed per tempora adjecta, vt plura legata ſint. Et ita lib. 4. Digeſtorum MARCELLVS probat in eo, cui alternis diebus vſusfructus legatus eſt.

§. 1. Et ideo, ſi [is] fructus legatus ſit, qui cottidie percipi non poteſt, non erit inutile legatum: ſed dies habebunt legatum, quibus frui poteſt.

§. 2. Dies autem vſusfructus, item vſus, non prius cedet, quam hereditas adeatur. Tunc enim conſtituitur vſusfructus, cum quis jam frui poteſt. Hac ratione et ſi ſervo hereditario vſusfructus legetur, JVLIANVS ſcribit, quamuis caetera legata hereditati adquirantur, in vſufructu tamen perſonam domini expectari, qui vti et frui poſſit.

§. 3. Item ſi ex die vſusfructus legetur, dies ejus nondum cedet, niſi cum dies venit: poſſe enim vſumfructum ex die legari, et in diem, conſtat.

§. 4. Non ſolum autem vſusfructus ante aditam hereditatem dies non cedit, ſed nec actio de vſufructu. Idemque, et ſi ex die fuerit legatus vſusfructus. Denique SCAEVOLA ait, agentem ante diem vſusfructus, nihil facere: quamuis alias, qui ante diem agit, male agit.

a) QVANDO DIES LEGATORVM VEL FIDEICOMMISSORVM CEDAT.

(Dig. 36. T. 2.)

1. PAVLVS *lib.* 2. *ad Sabinum.*

Mortuo patre, licet viuo pupillo, dies legatorum à ſubſtituto datorum cedit *.

* L. 213. pr. de V. S. L. 8. et 9. vt leg. v. fideic. ſeru. cauſ. cau.

2. VLPIANVS *lib.* 15. *ad Sabinum.*

Si pure ſit vſusfructus legatus, vel vſus, vel habitatio: neque eorum dies ante aditam hereditatem cedit: neque petitio * ad heredem tranſit. Idem, et ſi ex die ſit vſusfructus relictus. * L. 3. L. 5. §. 1. L. 9. L. 16. §. 1. h. t.

3. *Idem lib* 5 *Diſputationum.*

Nam cum ad heredem non transferatur, fruſtra eſt, ſi ante quis diem ejus cedere dixerit.

4. *Idem lib.* 19. *ad Sabinum.*

Si cum [heres] morietur, legetur: conditionale legatum eſt. Denique viuo herede defunctus legatarius ad heredem non transfert.

§. 1. Si vero, cum ipſe legatarius morietur, legetur ei: certum eſt, legatum ad heredem transmitti.

5. *Idem lib.* 20. *ad Sabinum.*

Si poſt diem legati cedentem legatarius deceſſerit, ad heredem ſuum transfert legatum *.

* L. 44. pr. ad SC. Trebell.

§. 1. Itaque, ſi purum legatum eſt, ex die mortis dies ejus cedit. † Si vero poſt diem ſint legata relicta, ſimili modo, atque in puris dies cedit: niſi forte id fuit legatum, quod ad heredem non tranſit: nam hujus dies non ante cedit: vt puta ſi vſusfructus ſit poſt annum relictus. Hanc enim ſententiam probamus.

§. 2. Sed ſi ſub conditione ſit legatum relictum, non prius dies legati cedit, quam conditio fuerit impleta: ne quidem, ſi ea ſit conditio *, quae in poteſtate ſit legatarii.

* L. 41. de cond. et demonſtr.

§. 3. Sed ſi ea conditio fuit, quam Praetor remittit: ſtatim dies cedit.

§. 4. Idemque et in impoſſibili conditione, quia pro puro hoc legatum habetur.

§. 5. Item ſi qua conditio ſit, quae per legatarium non ſtat, quo minus impleatur; ſed aut per heredem, aut per ejus perſonam, in cujus perſona juſſus eſt parere conditioni: dies legati cedit. Quoniam pro impleta habetur: vtputa ſi juſſus ſim heredi decem dare, et ille accipere nolit. † Sed et ſi ita mihi legatum ſit, ſi Sejam uxorem duxero, nec ea velit nubere: dicendum erit, diem legati cedere, quod per me non ſtat, quo minus paream conditioni, ſed per alium ſtat, quo minus impleatur conditio.

§. 6. Iisdem autem diebus, id eſt, iisdem penſionibus, heredi praeſtabitur legatum, quibus legatario ipſi praeſtabatur.

§. 7. Si cum dies legati cedere inciperet, alieni quis juris eſt: deberi his legatum, quorum juri fuit ſubjectus. Et ideo, ſi purum legatum fuerit, et poſt diem legati cedentem liber factus eſt: apud dominum legatum relinquet. Sed ſi vſusfructus fuerit legatus, licet poſt mortem teſtatoris, ante aditam [tamen] hereditatem, ſui juris efficiatur; ſibi legatum adquirit.

6. PAVLVS *lib.* 3. *ad Sabinum.*

Quod pure datum eſt, ſi ſub conditone adimatur, quaſi ſub conditione legatum habetur *.

* L. 10. de adim. vel transf. legat. L. 89. de C. et D.

§. 1. At ſi extrinſecus ſuſpendatur *, legatum, non ex ipſo teſtamento: licet ante decedat legatarius, ad heredem transmiſiſſe legatum dicimus. Veluti ſi rem dotalem maritus lega-

Digitized by Google

legauerit extero, et vxori aliquam pro dotali re pecuniam: deinde deliberante vxore de electione dotis, deceſſerit legatarius, atque legatum elegerit mulier: ad heredem tranſire legatum, dictum eſt. Idque et JVLIANVS reſpondit: magis enim mora, quam conditio legato injecta ** videtur.

* L. 99. de cond. et demonſtr.

** L. 7. pr. h. t.

§. 2. Eorum legatorum, quae in codicillis relicta ſunt, perinde dies cedit, atque teſtamento relictorum.

7. VLPIANVS *lib.* 20. *ad Sabinum.*

Heredis aditio moram legati quidem petitioni facit, ceſſioni diei non facit.

§. 1. Proinde ſiue pure inſtitutus tardius adeat, ſiue ſub conditione per conditionem impediatur: legatarius * ſecurus eſt. * L. 19. §. 2. L. 21. §. 1. h. t.

§. 2. Sed et ſi nondum natus ſit heres inſtitutus, aut apud hoſtes ſit: ſimiliter legatario non nocebit: eo quod dies legati ceſſit.

§. 3. Inde dicimus: Et ſi à ſubſtituto legatum ſit relictum; quamdiu inſtitutus deliberat, defuncto legatario non nocebit, ſi poſtea heres inſtitutus repudiauit. Nam ad heredem ſuum transtulerit petitionem.

§. 4. Tantundem et ſi ab impuberis ſubſtituto legetur: nam ad heredem ſuum legatum transfert.

§. 5. Tractari tamen poteſt, ſi impuberi ſubſtitutus damnatus ſit, ſi intra pubertatem filius deceſſerit, Sejo centum dare: an viuo pupillo defunctus Sejus ad heredem transferat, quaſi ea conditio ſit expreſſa, quae inerat? Et magis eſt, ad heredem legatarii tranſire.

§. 6. Interdum aditio heredis legatis moram facit: ut puta ſi forte ſeruo manumiſſo, vel ei, cui ſeruus legatus eſt, et ideo ſeruo aliquid legatum ſit. Nam ſeruo legati relicti ante aditam hereditatem dies non cedit.

8. *Idem lib.* 24. *ad Sabinum.*

Nam cum libertas non prius competat, quam adita hereditate: aequiſſimum viſum eſt, nec legati diem ante cedere. Alioquin inutile fieret legatum, ſi dies ejus ceſſiſſet, antequam libertas competeret: quod euenit, ſi ſeruo pure legetur, et liber eſſe ſub conditione jubeatur, et pendens conditio * inueniatur et poſt aditam hereditatem.

* L. 16. de option. legat. L. 46. de C. et D.

9. *Idem lib.* 21. *ad Sabinum.*

Si habitatio filio familias vel ſeruo legata ſit, puto, non adquiri domino vel patri legatum, ſi ante aditam hereditatem filius vel ſeruus deceſſerit: nam cum perſonae cohaereat, recte dicitur ante aditam hereditatem diem non cedere.

10. *Idem lib.* 23. *ad Sabinum.*

Cum in annos ſingulos legatur, non vnum legatum eſſe, ſed plura, conſtat.

11. JVLIANVS *lib.* 37. *Digeſtorum.*

Nec refert, ſinguli aurei in annos ſingulos legentur, an in annum primum mille aurei, in ſecundum homo, in tertium frumentum.

12. VLPIANVS *lib.* 23. *ad Sabinum.*

Nec ſemel diem ejus cedere, ſed per ſingulos annos.

§. 1. Sed vtrum initio cujusque anni, an vero finito anno cedat, quaeſtionis fuit? Et LABEO, SABINVS, et CELSVS, et CASSIVS, et JVLIANVS in omnibus, quae in annos ſingulos relinquuntur, hoc probauerunt, vt initio cujusque anni hujus legati dies cederet.

§. 2. Inde JVLIANVS ait: hoc legatum, ſi ſeruo relinquatur, deinde poſt primum vel alterum annum ſit liber: ſibi eum adquirere.

§. 3. Item CELSVS ſcribit, quod et JVLIANVS probat, hujus legati diem ex die mortis cedere, non ex quo adita eſt hereditas: et, ſi forte poſt multos annos adeatur hereditas, omnium annorum legatario deberi.

§. 4. Sed et ſi quotannis ſit legatum, mihi videtur etiam in hoc initium cujusque anni ſpectandum: niſi forte euidens ſit voluntas teſtatoris in annuas penſiones ideo diuidentis, quoniam non legatario conſultum, ſed heredi proſpectum voluit *, ne vrgeretur ad ſolutionem.

* L. 20. h. t.

§. 5. Si in habitatione aliquid, vel in diſciplina legetur ſic, annua vel quotannis: quibus diebus penſio debetur habitationis vel mercedis diſciplinarum, iisdem intelligitur legatum relictum, conjectura voluntatis facta.

§ 6. Nouiſſime POMPONIVS ſcribit, nihil intereſſe, vtrum in annos ſingulos, vel quotannis, an in ſingulos menſes, vel quot menſibus, an in ſingulos dies, vel quot diebus legetur: ipſe quoque huic ſententiae accedo. Proinde, et ſi annui legentur tot aurei, idem erit dicendum.

§. 7. Si cui homo generaliter ſit legatus, et, antequam vindicet, deceſſerit: ad heredem ſuum legatum transfert.

§. 8. Si Titio ſit [ſic] legatum, quem Sejus elegerit, et Sejus poſt electionem deceſſerit locus eſt vindicationi ſemel acquiſitae.

13. POMPONIVS *lib.* 6. *ad Sabinum.*

Hujusmodi legatum, ſiue illud factum fuerit, ſiue non (fuerit), illi do, lego, ad heredem non tranſit, niſi alter caſus viuo legatario extiterit: quoniam cauſa, ex qua debeatur, praecedere ſemper debet. Nec, quia certum eſt, alterutrum futurum, omnimodo debebitur: nam tale legatum, cum morietur, heres dato, certum eſt debitum [iri], et tamen ad heredem legatarii non tranſit, ſi viuo herede decedat.

14. VLPIANVS *lib.* 24. *ad Sabinum.*

Si vſusfructus aut decem, vtrum legatarius voluerit, ſint legata: vtrumque ſpectandum, et mortem teſtatoris, [et] aditionem hereditatis: mortem, propter decem; aditionem, propter vſumfructum. Quamuis enim electio ſit legatarii, tamen nondum electioni locus eſſe poteſt: cum proponatur, [aut] nondum teſtatorem deceſſiſſe, aut eo mortuo hereditas nondum adita.

§. 1. Inde quaerit JVLIANVS, ſi poſt mortem teſtatoris legatarius decedat, an ad heredem transfertur decem legatum? Et libro 37. Digeſtorum ſcribit, poſſe dici, decem transtuliſſe: quia mortuo legatario dies legati cedit. Argumentum JVLIANVS pro ſententia ſua adfert tale, Sejae decem, aut, ſi pepererit, fundum heres meus dato; nam ſi, antequam pariat, inquit, deceſſerit, ad heredem ſuum decem transmittet.

§. 2. Si ita quis legauerit filiofamilias, vt ipſi ſoluatur: poteſt procedere legatum, nec imputari heredi, cur non patri, ſed potius filio ſoluat. Finge enim hoc nominatim expreſſum ita, vt filio ſoluat: certe ſi pater petat, exceptione erit repellendus.

§. 3. Si dies legati ceſſerit, deinde legatarius in jus alienum peruenit: ipſi potius debetur legatum, in cujus ipſe jus perue-

Digitized by Google

peruenit: tranſeunt enim cum eo, quae ei debebantur, ſed, ſi ſub conditione fuerit legatum, non tranſit, ſed exſpectabit conditionem: eique adquiretur, cujus juris erit conditionis exiſtentis tempore. Quod ſi ſui juris fuerit eo tempore, ſibi potius adquiret.

15. *Idem lib. 5. Diſputationum.*

Si ita eſſet liberis fideicommiſſum relictum, ſi morte patris ſui juris eſſent effecti, nec mortalitate patris, ſed emancipatione patresfamiliarum conſtituti ſint: deberi eis fideicommiſſum nemo dubitauerit; diemque ejus emancipatione ceſſiſſe, qui morte patris cederet.

16. JVLIANVS *lib 35. Digeſtorum.*

Cum ita legatum eſt, Stichum, vel quod ex Pamphila natum erit, heres meus dato *: non ante dies legati ejus cedet, quam aliquid ex Pamphila natum fuerit, aut certum fuerit, naſci non poſſe.

* L. 25. pr. h. t. L. 21. de vſufr. legat. L. 27. de leg. 2.

§. 1. Cum ſeruo legato, antequam hereditas ejus, qui legauerat, adiretur, vſusfructus ab alio legatus fuerit; et prior hereditas ejus, qui vſumfructum legauerit, adita fuerit: nulla ratio eſt, cur diem legati cedere exiſtimemus, antequam ea quoque hereditas, ex qua ſeruus legatus erat, adeatur. Cum neque in praeſentia vllum emolumentum hereditati adquiratur: et, ſi interim ſeruus mortuus fuerit, legatum extinguatur. Quare adita hereditate exiſtimandum eſt, vſumfructum ad eum, cujus ſeruus legatus eſſet, pertinere.

§. 2. Quod ſi ſeruus, cui vſusfructus legatus fuerit, ipſe legatus non fuerit: dicendum eſt, vſumfructum ad hereditatem pertinere, eo quod dies ejus ante aditam hereditatem non ceſſerit.

17. *Idem [lib. 36. Digeſtorum.]*

Cum legato ſeruo aliquid legatur, dies ejus legati, quod ſeruo datur, non mortis tempore, ſed aditae hereditatis cedit. Et ideo impedimento non eſt regula juris, quo minus manumiſſo legatum debeatur: quia etſi confeſtim paterfamilias moreretur non ejusdem perſonam et emolumentum legati et obligatio juris concurreret. † Perinde igitur eſt hoc de quo quaeritur, ac ſi, filio herede inſtituto, patri legatum eſſet. Quod conſiſtere intelligitur, eo quod, quamuis ſtatim paterfamilias moriatur, poteſt emancipatus adire hereditatem, vt patri legatum debeat.

18. *Idem lib. 37. Digeſtorum*

Is, cui legatum eſt, quandoque liberos habuerit, ſi ita praegnante vxore relicta deceſſerit, intelligitur expleta conditione deceſſiſſe, et legatum valere: ſi tamen poſthumus natus fuerit.

19. *Idem lib. 70. Digeſtorum.*

Cum ſine praefinitione temporis legatum ita datum fuerit: Vxori meae penum heres dato: ſi non dederit, centum dato: vnum legatum intelligitur [centum]: et ſtatim peti poteſt. Penoris autem cauſa eo tantum pertinet, vt, ante litem conteſtatam tradita peno, heres liberetur.

§. 1. Quod ſi ita ſcriptum ſit, ſi penum intra Calendas non dederit, centum dato: non efficitur, vt duo legata ſint, ſed vt centum legata ſub conditione videantur. Idcirco ſi vxor ante Calendas deceſſerit: heredi ſuo neque penum relinquet, quae legata non eſt, neque ea centum, quia dies legati ceſſerit.

§. 2. Cum ab eo mihi fideicommiſſum datum eſt, cui ſub conditione legatum eſt, quemadmodum ſi herede inſtituto ſub conditione, pure mihi legetur.

§. 3. Si debitori, quod ſub conditione debet, legatum eſt, praeſens legatum eſt: agique ex teſtamento ſtatim poteſt, vt liberatio praeſtetur: et, ſi poſt mortem teſtatoris deceſſerit, ad heredem transmittit actionem.

§. 4. Haec dicenda erunt, et ſi non ipſi debitori, ſed alii cuilibet ſimiliter legatum eſſe proponatur.

20. MARCIANVS *lib. 6. Inſtitutionum.*

Si cum praefinitione annorum legatum fuerit, veluti Titio dena vsque ad annos decem; JVLIANVS lib. 30. Digeſtorum ſcribit, intereſſe. Et ſi quidem alimentorum nomine legatum fuerit, plura eſſe legata, et futurorum annorum legatum legatarium mortuum ad heredem non transmittere: ſi vero non pro alimentis legauit, ſed in plures penſiones diuiſit exonerandi heredis gratia, hoc caſu ait omnium annorum vnum eſſe legatum, et intra decennium decedentem legatarium, etiam futurorum annorum legatum ad heredem ſuum transmittere. Quae ſententia vera eſt.

21. PAVLVS *lib. 2. ad Vitellium.*

Si dies adpoſita legato non eſt, praeſens debetur, aut confeſtim ad eum pertinet, cui datum eſt. Adjecta, quamuis longa ſit, ſi certa eſt, veluti Calendis Januariis centeſimis, dies quidem legati ſtatim cedit: ſed ante diem peti non poteſt *. † At ſi incerta (quaſi cum pubes erit, cum in familiam nupſerit, cum Magiſtratum inierit, cum aliquid demum, quod ſcribendo comprehendere ſit commodum, fecerit): niſi tempus conditione obtigit, neque res pertinere, neque dies legati cedere poteſt.

* L. 5. pr. et §. 1. L. 22. §. 1. h. t. nec obſt. L. 46. de C. et D.

§. 1. Si ſub conditione, qua te heredem inſtitui, ſub ea conditione Titio legatum ſit: POMPONIVS putat, perinde hujus legati diem cedere, atque ſi pure relictum eſſet. Quoniam certum eſſet, herede exiſtente debitum iri: neque enim per conditionem heredum fieri incerta legata: nec multum intereſſe tale legatum ab hoc: Si heres erit, dato.

22. POMPONIVS *lib 5. ad Quintum Mucium.*

Si Titio, cum [is] annorum quatuordecim eſſet factus, legatum fuerit, et is ante quartum decimum annum deceſſerit: verum [eſt], ad heredem ejus legatum non tranſire: quoniam non ſolum diem, ſed et conditionem hoc legatum in ſe continet, ſi effectus eſſet annorum quatuordecim; qui autem in rerum natura non eſſet, annorum quatuordecim non eſſe non intelligeretur. Nec intereſt, vtrum ſcribatur, ſi annorum quatuordecim factus erit: an ita: cum priore ſcriptura per conditionem tempus demonſtratur, ſequenti per tempus conditio: vtrobique tamen eadem conditio eſt.

§. 1. Quaedam autem conditiones etiam ſuperuacuae ſunt *; veluti ſi ita ſcribat: Titius heres eſto: Si Titius hereditatem meam adierit, Maeuio decem dato. Nam pro non ſcripto ea conditio erit, vt omnimodo ad heredem Maeuii legatum tranſeat, etiam ſi Maeuius ante aditam hereditatem deceſſerit. Et idem ſi ita fuerit ſcriptum: Si Titius hereditatem meam adierit, intra dies centum Maeuio decem dato. Nam hoc legatum in diem erit, non ſub conditione. quia definitio

Digitized by Google

Labeonis probanda eſt, dicentis, † id demum legatum ad heredem legatarii tranſire, quod certum ſit debitum iri, ſi adeatur hereditas.

* L. 21. §. 1. L. 3. de legat. 1. L. 19. §. 1. L. 107. de C. et D.

§. 2. Si tamen duos heredes inſtituam; et, ſi alter ex his adeat hereditatem, alicui Legem ab omnibus heredibus: non erit pro ſuperuacuo ea conditio. Sed in portionem quidem coheredis valebit: in ipſius autem, cujus perſona in conditione comprehenſa eſt, ſuperuacua erit; perinde atque ſi ſolo coherede inſtituto, eo modo legatum eſſet.

23. VLPIANVS [*lib.* 4. *ad Legem Juliam et Papiam.*]

Cum in annos ſingulos * legatum relinquitur: ſine dubio per annos ſingulos, inſpecta conditione legatarii, ait capere. Et ſi plurium ſeruus ſit, ſingulorum dominorum erunt perſonae ſpectandae.

* L. 10. 11. 12. §. 1. h. t.

24. PAVLVS *lib.* 6. *ad Legem Juliam et Papiam.*

Si penum heres dare damnatus ſit vel fundum, et, ſi non dediſſet, decem: ego accepi, et penum legatam, et tranſlatam eſſe in decem, ſi noluerit penum heres dare: et tunc pecuniam deberi, cum interpellatus fundum non dediſſet: et ſi interea deceſſerit legatarius, tunc heredi ejus non niſi fundum deberi. Namque cum dictum eſt, [at] Publicius fundum dato, perfectum eſt legatum: et cum dicit, ſi non dederit, centum dato: ſub conditione fundi legatum ademptum videri eo caſu, quo centum deberi coeperint: quorum quia conditio vivo legatario non extiterit, forte quia interpellatus heres non ſit, euenerit, vt ademptio nihil egerit, fundique legatum durauerit.

§. 1. Plane ſi ſic legatum ſit, ſi penum non dederit, decem dato: dicimus non eſſe penum legatam.

25. PAPINIANVS *lib.* 18. *Quaeſtionum.*

Cum illud aut illud legetur, enumeratio plurium rerum disjunctiuo modo comprehenſa, plura legata non facit. Nec aliud probari poterit, ſi [pure] fundum alterum, vel alterum ſub conditione legauerit: nam, pendente conditione, non erit electio *: nec ſi moriatur, ad heredem tranſiſſe legatum videbitur. * L. 45. §. 1. de leg. 2.

§. 1. Heres meus Titio dato, quod mihi Sejus debet. Si Sejus pupillus ſine tutoris auctoritate nummos accepiſſet, [nec] locupletior factus eſſet, et petitor ad praeſens debitum verba retulit: quia nihil ejus debet, nullius momenti legatum erit: quod ſi verbo debiti naturalem obligationem et futuram ſolutionem cogitauit: interim nihil [ſi] Titius petet, quaſi tacite conditio inſerta ſit: non ſecus ac ſi ita dixiſſet, Titio dato, quod pupillus ſoluerit, vel ſi legaſſet, quod ex Arethuſa natum erit, vel fructus, qui in illo fundo naſcentur. [Contrarium non eſt,] quod ſi medio tempore legatarius moriatur, et poſtea partus edatur, fructus perueniant, pecuniam pupillus exſoluat: heres legatarii petitionem habet. Namque dies legati, cui conditio non adſcribitur, quamuis extrinſecus exſpectanda ſit, cedit.

26. *Idem lib.* 9. *Reſponſorum.*

Firmio Heliodoro fratri meo dari volo quinquaginta ex reditu praediorum meorum futuri anni: poſtea non videri conditionem additam, ſed tempus ſoluendae pecuniae prolatum videri, reſpondi. Fructibus ſini relictae pecuniae non perceptis, vbertatem eſſe neceſſariam anni ſecondi.

§. 1. Cum ab heredibus * alumno centum dari voluiſſet teſtator, eamque pecuniam ad alium transferri, vt in annum vigeſimum quintum trientes vſuras ejus ſummae perciperet alumnus, ac poſt eam aetatem ſortem ipſam: intra vigeſimum quintum annum eo defuncto, transmiſſum ad heredem pueri fideicommiſſum, reſpondi. Nam certam aetatem ſorti ſoluendae praeſtitutam videri, non pure fideicommiſſo relicto conditionem inſertam. Cum autem fideicommiſſum ab eo peti non poſſet, penes quem voluit pecuniam collocari, propter haec verba, eamque alumno meo poſt aetatem ſuprascriptam curabit reddere, fideicommiſſum ab heredibus petendum, qui pecuniam dari ſtipulari debuerunt: ſed † fidejuſſores ab eo non petendos, cujus fidem ſequi defunctus maluit.

* L. 19. §. 1. de C. et D.

§. 2. Pater annua tot ex fructu bonorum, quae vxori legauit, acceſſura filii patrimonio praeter exhibitionem, quam aeque matri mandauit, ad annum aetatis ejus vigeſimum quintum vxorem praeſtare voluit: non plura, ſed vnum eſſe fideicommiſſum certis penſionibus diuiſum apparuit. Et ideo filio intra aetatem ſuprascriptam diem functo, reſidui temporis ad heredem fideicommiſſum ejus transmitti: ſed non initio cujusque anni peti pecuniam oportere, quod ex fructibus vxori datis pater filio praeberi voluit. Caeterum ſi pecuniam annuam pater alimentis filii deſtinaſſet, [non] dubie, perſona deficiente, cauſa praeſtandi videtur extincta.

27. SCAEVOLA *lib.* 3. *Reſponſorum.*

Filium familias ex parte pure inſtituit heredem, eique fideicommiſſum dedit, et eodem teſtamento ita cauit: Quod ego Lucium Titium heredem inſtitui, ita eum adire hereditatem volo, ſi is patria poteſtate liberatus fuerit. Quaeſitum eſt, an à coheredibus ejus adita hereditate, legati filiofamilias dati dies ceſſerit? Reſpondit, ſi pure ſit datum, à coherede filii pro hereditaria parte fideicommiſſum peti poſſe.

§. 1. Menſtruos denarios denos manumiſſis legauit: Quaeſitum eſt, cum abſentibus heredibus ex Senatusconſulto libertatem ſunt conſecuti, ex quo tempore eis cibaria debeantur? Reſpondit, ſecundum ea, quae proponerentur, ex eo tempore his cibaria debeantur, quo liberi eſſe coeperint.

28. *Idem lib.* 4. *Reſponſorum.*

Si fundus inſtructus relictus erit, quaeritur, quemadmodum dari debeat; vtrum ſicut inſtructus fuit mortis tempore, an eo tempore, quo facti ſunt codicilli, an quo peti coepit? Reſpondit, à quibus inſtructus ſit fundus, cum dies legati cedat, deberi.

29. VALENS *lib.* 1. *Fideicommiſſorum.*

Rogo, quandoque heres meus Titio decem det: vtique decem heres debebit: ſed quando, dubitari poteſt, vtrum cum primum potuerit, et dies cedit, et ab ipſo petitur.

30. LA-

Digitized by Google

30. LABEO *lib. 3. Poſteriorum à Jauoleno Epitomatorum.*

Quod pupillae legatum eſt, quandoque nupſerit, ſi ea minor, quam viripotens nupſerit, non ante ei legatum debebitur, quam viripotens eſſe coeperit: quia non poteſt videri nupta, quae virum pati non poteſt.

31. SCAEVOLA *lib. 14. Digeſtorum.*

Vxori ex parte ſextante heredi inſtitutae ſubſtituit, et heredum fidei commiſit, ſi vxor heres non erit, dotem ei et alia quaedam dari: poſt mortem mariti, vxor ante conditionem, et priusquam adeat hereditatem, deceſſit. Quaeſitum eſt, an dies fideicommiſſi, cum moritur, ceſſiſſe videatur: ideoque heredibus ejus debeatur? Reſpondi, ſi vxor prius deceſſit, quam hereditatem adiret, videri diem fideicommiſſi ceſſiſſe.

De Verborum Significatione.

2. §. 1. PAVLVS *lib. 1. ad Edictum.*

Cujusque *diei major pars eſt horarum ſeptem primarum* diei, non ſupremarum.

3. VLPIANVS *lib. 2. ad Edictum.*

Itinere faciendo viginti millia paſſuum in dies ſingulos peragenda, ſic ſunt accipienda: vt ſi poſt hanc dinumerationem minus, quam viginti millia ſuperſint, integrum diem occupent: veluti ſi viginti vnum millia ſunt paſſus, biduum eis attribuetur: quae dinumeratio ita demum facienda erit, ſi *de die* non conueniat.

98. CELSVS *lib. 39. Digeſtorum.*

Cum *biſextum* calendis eſt: nihil refert, (vtrum) priore, an poſteriore die quis natus ſit, et deinceps ſextum calendas ejus natalis dies eſt: nam id biduum pro vno die habetur: ſed poſterior *dies intercalatur*, non prior: ideo quo anno intercalatum non eſt, ſexto calendas natus: cum biſextum calendis eſt, priorem diem natalem habet.

§. 1. Cato putat, *menſem intercalarem* addititium eſſe, omnesque ejus dies pro momento temporis obſeruat, extremoque diei menſis Feoruarii attribuit Qvintvs Mvcivs.

§. 2. Menſis autem *intercalaris* conſtat ex diebus viginti octo.

132. pr. PAVLVS *lib 3. ad Legem Juliam et Papiam.*

(vid. ſupr. L. I. T. III.)

§. 1. Falſum eſt, eam *peperiſſe, cui morte filius exſectus* eſt.

133. VLPIANVS *lib. 4. ad Legem Juliam et Papiam.*

Si quis ſic dixerit, vt *intra diem mortis* ejus aliquid fiat: ipſe quoque dies, quo quis mortuus eſt, numeratur.

213. pr. *Idem lib. 1. Regularum.*

Cedere diem ſignificat, incipere deberi pecuniam: *Venire* diem ſignificat, eum diem veniſſe, quo pecunia peti poſſit. Vbi *pure* quis ſtipulatus fuerit, et ceſſit et venit dies: vbi *in diem*, ceſſit dies, ſed nondum venit: vbi *ſub conditione*, neque ceſſit, neque venit dies, pendente adhuc conditione.

Regvlae Jvris.

14. POMPONIVS *lib. 5. ad Sabinum.*

In omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, *praeſenti* die debetur.

17. VLPIANVS *lib. 23. ad Sabinum.*

Cum *tempus in teſtamento* adjicitur: credendum eſt *pro herede adjectum*, niſi alia mens fuerit teſtatoris: ſicuti in ſtipulationibus promiſſoris gratia tempus adjicitur.

18. POMPONIVS *lib. 6. ad Sabinum.*

Quae legata, mortuis nobis, ad heredem noſtrum transeunt; eorum commodum per nos his, quorum in poteſtate ſumus, eodem caſu *adquirimus:* aliter atque quod ſtipulati ſumus: nam et ſub conditione ſtipulantes, omnimodo eis adquirimus, etiamſi liberatis nobis poteſtate domini, conditio exiſtat.

101. PAVLVS *lib. ſingulari de Cognitionibus.*

Vbi Lex *duorum menſium* fecit mentionem, et qui *ſexageſimo* et *primo die* venerit, audiendus eſt: ita enim et Imperator ANTONINVS cum Diuo patre ſuo reſcripſit.

186. CELSVS *lib. 12. Digeſtorum.*

Nihil peti poteſt ante id tempus, quo per rerum naturam perſolui poſſit. Et cum *ſoluendi tempus* obligationi additur, *niſi eo praeterito*, peti non poteſt.

AD

Digitized by Google

AD TIT. XXV.
DE JVRE CODICILLORVM.

(Dig. 29. T. 7.)

1. VLPIANVS [*lib.* 4. *Diſputationum.*]

Saepiſſime reſcriptum et conſtitutum eſt, eum, qui teſtamentum facere opinatus eſt, nec voluit quaſi codicillos id valere, videri nec codicillos * feciſſe. Ideoque, quod in illo teſtamento ſcriptum eſt, licet quaſi in codicillis poterit valere, tamen non debetur.

* L. 13. §. 1. h. t. L. 29. in pr. qui teſtamentum facere.

2. JVLIANVS (*lib.* 37. *Digeſtorum.*)

Si ei, qui poſt teſtamentum factum, et ante codicillos ſcriptos natus eſſet, codicillis per fideicommiſſum aliquid daretur, vtile eſt.

§. 1. Quod ſi ei, qui † poſt teſtamentum * factum, et antequam codicilli ſcriberentur, mortuus eſſet, datum eſſet, pro non ſcripto habetur.

* L. 4. in pr. de his, quae pro non ſcript.

§. 2. Codicillorum jus ſingulare eſt, vt, quaecunque in his ſcribentur, perinde haberentur, ac ſi in teſtamento ſcripta eſſent. Ideoque ſeruo, qui teſtamenti facti tempore teſtatoris fuiſſet, codicillorum tempore alienus, non recte libertas directa datur. Et contra, ſi, cum teſtamentum fiebat, alienus eſſet, codicillorum tempore teſtatoris, intelligitur alieno ſeruo libertas data. Et ideo licet directae libertates deficiunt, attamen ad fideicommiſſarias eundum eſt.

§. 3. Furioſus * non intelligitur codicillos facere: quia nec aliud quicquam agere intelligitur, cum per omnia **, et in omnibus, abſentis *** vel quieſcentis loco habeatur.

* L. 5. h. t. ** L. 2. §. 1. de procurat. *** L. 124. in fin. de R. J.

§. 4. Hereditas teſtamento inutiliter data, non poteſt codicillis quaſi hereditas confirmari, ſed ex fideicommiſſo petitur, ſalua ratione Legis Falcidiae.

3. Idem [*lib.* 39 *Digeſtorum*]

Si quis, cum teſtamentum nullum * habebat, codicillis fideicommiſſa hoc modo dedit, quisquis mihi heres erit bonorumue poſſeſſor, ejus fidei committo: fideicommiſſa praeſtari debent. Quia paterfamilias, qui teſtamenti factionem habet, et codicillos faceret, perinde haberi debet, ac ſi omnes heredes ejus eſſent, ad quos legitima ejus hereditas vel bonorum poſſeſſio peruentura eſſet.

* L. 8. h. t.

§. 1. Sed et ſi poſt codicillos factos natus quis eſſet proximus agnatus, vel ſuus heres, fideicommiſſum praeſtari debebit: Intelligitur enim is quoque heres ſcriptus: et ideo non perinde habendus eſt, ac ſi rupiſſet hos codicillos.

§. 2. Teſtamento facto, etiam ſi codicilli in eo confirmati non eſſent, vires tamen ex eo capient. † Denique ſi ex teſtamento hereditas adita non fuiſſet, fideicommiſſum ex hujusmodi codicillis nullius momenti erit.

4. Idem [*lib.* 63. *Digeſtorum.*]

Eum, qui codicillorum tempore ſoluendo ſit, recte libertatem dare, placuit; quamuis teſtamenti facti tempore ſoluendo non fuerit.

5. VLPIANVS (*lib.* 7. *Reſponſorum.*)

Ante * tabulas teſtamenti codicilli facti † non aliter valent, quam ſi teſtamento, quod poſtea factum eſt, [vel] codicillis confirmentur; aut voluntas eorum quocunque indicio retineatur: ſed non ſeruabuntur ea, de quibus aliter defunctus nouiſſime judicauit.

* L. 22. §. 6. ad Leg. Cornel. de falſ.

6. MARCIANVS [*lib.* 7. *Inſtitutionum.*]

Diui SEVERVS et ANTONINVS reſcripſerunt, nihil egiſſe matrem, quae, cum pure liberos ſuos heredes inſtituerit, conditionem emancipationis codicillis adjecit: quia neque conditionem * heredi inſtituto codicillis adjicere, neque ſubſtituere directo poteſt.

* L. 27. de condit. inſtit.

§. 1. Codicillos et plures * quis facere poteſt: et ipſius manu neque ſcribi, neque ſignari neceſſe eſt.

* §. vlt. Inſt. h. t.

§. 2. Licet in confirmatione codicillorum paterfamilias adjecerit, vt * non alias valere velit, quam ſua manu ſignatos et ſubſcriptos: tamen valent facti ab eo codicilli, licet neque ab eo ſignati, neque manu ejus ſcripti fuerint: nam ea, quae poſtea geruntur, prioribus derogant.

* L. 22. in pr. de legat. 3.

§. 3. Codicillos is demum facere poteſt, qui et teſtamentum facere poteſt.

§. 4. Si poſt teſtamentum factum mortuo * codicillis quis legauerit, licet teſtamento confirmatis: pro non ſcripto legatum fit.

* L. 4. in pr. de his, quae pro non ſcript.

7. Idem (*lib.* 2. *Regularum.*)

Quaedam non referuntur ad confirmationem codicillorum: veluti ſi ante captiuitatem quis codicillos confirmauerit, et in captiuitate codicillos ſcribat: nam non valent. Idem eſt, ſi aliquo modo jus teſtamenti faciendi deſierit habere.

§. 1. Praeterea in illis, quae non juris, ſed facti ſunt: non eſt perinde habendum, quod codicillis ſcribitur, atque ſi, vbi confirmatio, ſcriptum fuiſſet. Veluti ſi ita in codicillis ſcriptum erit, veſtem, quae mea eſt: codicillorum tempus ſpectandum, non quo confirmabatur. † Item, ſi Titius viuus eſt; vel ſi tot annis eſt, codicillis legauit Sejo: tempus codicillorum, non quo tempore fit teſtamentum, ſpectandum.

8. PAVLVS [*lib ſing. de jure Codicill.*]

Conficiuntur codicilli quatuor modis: aut enim in futurum con-

Digitized by Google

confirmantur, aut in praeteritum, aut per fideicommiſſum teſtamento facto, aut ſine teſtamento *.

* L. 3. L. 16. §. 1. Inſt. h. t.

§. 1. Sed ideo fideicommiſſa dari poſſunt ab inteſtato ſuccedentibus, quoniam creditur paterfamilias ſponte ſua his relinquere legitimam hereditatem.

§. 2. Codicilli toties valent, quoties quis teſtamentum * quoque facere poſſit. Non tamen hoc ita intelligemus, vt exigamus, potuiſſe eum eo tempore, quo ſcribit eos codicillos, teſtamentum facere: [quid enim, ſi ſufficientium teſtium facultatem non habuit?] ſed ſi jure teſtamenti factionem habuit.

* L. 6. §. 3. h. t.

§. 3. Si poſt factum teſtamentum codicillos quis confirmauerit, deinde adrogandum ſe praebuerit, et ibi codicillos fecerit, atque ita emancipatus deceſſerit: Quaeritur, an ex codicillis legata debeantur. Nam et teſtamentum valet: ſed eo tempore eos fecit, quo teſtamenti factionem non habuit. Nec ſimilis eſt muto *, qui recte codicillos confirmauerit: licet enim is teſtamentum facere non poſſit, tamen teſtamentum, quod ante fecerat, in eodem ſtatu eſt; hujus autem teſtamentum ſublatum eſt, et de alienis quodammodo rebus teſtatur? Sed dicemus, codicillos valere: nam etſi poſthumus natus ruperit teſtamentum, et deceſſerit, nihilominus codicilli valent.

* L. 6. qui teſtam. fac. poſſ. §. 3. in fin. Inſt. quib. non eſt permiſſ. facere teſtam.

§. 4. Si miles teſtamentum quidem ante militiam, ſed codicillos in militia fecerit: an jure militari valeant codicilli, quaeritur; quoniam teſtamentum jure communi valet, niſi [ſi] militiae tempore ſignauit, vel quaedam adjecerit? Certe codicilli militiae tempore facti, non debent referri ad teſtamentum: ſed jure militari valent.

§. 5. Si ei ſeruo, qui teſtamento legatum acceperat, libertas codicillis detur; vtile legatum eſſe dicemus: quaſi ab initio conſtiterit legatum.

§. 6. Si quis certi generis codicillos confirmauerit, puta quos nouiſſimos fecero: non vtique ſtatim, quae codicillis dantur, conſiſtere videbuntur, quamdiu alii quoque fieri poſſint. Et ideo, ſi alii poſtea fiant, legata in prioribus data non valebunt.

9. MARCELLVS [*lib. 9. Digeſtorum*]

ARISTO negauit valere codicillos ab eo factos, qui paterfamilias, necne eſſet, ignoraſſet. VLPIANVS notat: Niſi veteranus * fuit: tunc enim et teſtamentum valebit.

* L. 11. §. 1. de teſtam. milit.

10. PAPINIANVS [*lib. 15. Quaeſtionum*]

Quod per manus traditum eſt, Codicillis hereditatem dari non poſſe, rationem illam habet: ne per codicillos, qui ex teſtamento valerent, ipſum teſtamentum, quod vires per inſtitutionem heredum accipit, confirmari videretur.

11. *Idem* (*lib. 19. Quaeſtionum.*)

Qui graui vtero vxorem eſſe ignorabat, codicillis ad filium ſcriptis, libertates dedit, nata poſt mortem patris filia, cum de ea nihil patrem ſenſiſſe conſtitiſſet, placuit, libertates * à ſolo filio praeſtari poſſe.

* L. 77. §. 29. de legat. 2. L. 31. §. 1. de fideic. libert.

12. *Idem* (*lib. 22. Quaeſtionum.*)

Redemptis à ſorore partibus.

13. *Idem* [*lib. 19. Quaeſtionum.*]

Illud [enim] ſine dubio dici non poteſt, etiam filiam manumittere cogendam, cum ab ea nihil pater petierit, et jura ſuo heres extiterit.

§. 1. Tractari ſolet de eo, qui cum tabulas teſtamenti non feciſſet, codicillis ita ſcripſit, Titium heredem eſſe volo: ſed multum intereſt, vtrum fideicommiſſariam hereditatem à legitimo per hanc ſcripturam, quam codicillorum inſtar habere voluit, reliquerit; an vero teſtamentum facere ſe exiſtimauerit. Nam hoc caſu nihil à legitimo peti poterit. Voluntatis autem quaeſtio ex [eo] ſcripto plerumque declarabitur. Nam ſi forte à Titio legata reliquit, ſubſtitutum adſcripſit, heres ſi non extitiſſet: ſine dubio non codicillos, ſed teſtamentum facere voluiſſe intelligetur *.

* L. 14. C. de teſtam. L. 7. h. t.

14. SCAEVOLA [*lib. 8. Quaeſtionum.*]

Quidam referunt (quantum repeto) apud VIVIANVM SABINI et CASSII et PROCVLI expoſitam eſſe in quaeſtione hujusmodi controuerſiam: an legata, quae, poſteaquam inſtituti mortem obierunt, codicillis adſcripta vel adempta ſunt, à ſubſtitutis debeantur? id eſt, an perinde datio et ademptio etiam hoc tempore codicillis facta valeat, ac ſi teſtamento facta eſſet. Quod SABINVM et CASSIVM reſpondiſſe ajunt, PROCVLO diſſentiente: nimirum autem SABINI et CASSII collectio (quam et ipſi reddunt) illa eſt, quod codicilli pro parte * teſtamenti habentur, obſeruationemque et legem juris inde tradiuam ferunt. Ego autem animi ſententiam PROCVLI veriſſimam dicere. † Nullius enim momenti eſt legatum, quod datum eſt ei, qui tempore codicillorum in rebus humanis ** non eſt, licet teſtamenti fuerit: eſſe enim debet, cui detur: deinde ſic quaeri, an datum conſiſtat: vt non ante juris ratio, quam perſona quaerenda ſit. Et in propoſito igitur, quod poſt obitum heredis codicillis legatum, vel ademptum eſt, nullius momenti eſt, quia heres, ad quem ſermonem conferat, in rebus humanis non eſt: eaque ademptio et datio nunc vana efficietur. Haec in eo herede, qui ex aſſe inſtitus erit, dato ſubſtituto: ita vt ab inſtituto codicilli confirmarentur.

* L. 16. h. t. ** L. 4. in pr. de his, quae pro non ſcript.

§. 1. Quod ſi duo inſtituti ſint, ſubſtitutis datis, vnusque eorum deceſſerit: vtilia videntur legata. Sed circa coheredem erit tractatus, nunquid totum legatum debeat, ſi quisquis mihi heres erit, legatum erit, an vero non: quia ſit ſubſtitutus heres, qui partem faciat, licet ipſe non debeat? Idem etiam poteſt circa nomina expreſſa tractari. Multoque magis ſolum coheredem totum debere * puto: quia is adjunctus ſit, qui etiam tunc, cum adjungebatur, in rebus humanis non erat. * L. 19. h. t.

15. AFRICANVS [*lib. 2. Quaeſtionum*]

Sed cum ea teſtatoris voluntas fuerit, vt ex vniuerſa hereditate legata erogarentur: dicendum, ſcriptis heredibus pro-

Digitized by Google

futuram doli exceptionem, ſi amplius * quam hereditaria portio petatur.

* L. 1. §. 17. ad SC. Trebell.

16. PAVLVS (*lib. 21. Quaeſtionum.*)

Ab inteſtato * factis codicillis, relicta etiam poſtea natus inteſtati ſucceſſor debebit. Quicunque enim ab inteſtato ſucceſſerit, locum habent codicilli, nam vnus caſus eſt: nec intereſt, quis ſuccedit, dum inteſtato ſuccedat. Ad teſtamentum autem, quod quoquo tempore feciſſet, pertinent codicilli **. Et (vt manifeſtius dicam) inteſtato patrefamilias mortuo, nihil deſiderant codicilli, ſed vicem teſtamenti exhibent: teſtamento autem facto, jus ſequuntur ejus.

* L. 8. in pr. h. t. ** L. 14. in pr. h. t. L. 11 teſtam. quemadm. aper.

17. *Idem* [*lib. 3 Sententiarum.*]

Literae *, quibus hereditas promittitur, vel animi affectus exprimitur, vim codicillorum non obtinent.

* L. 52. de pact.

18. CELSVS (*lib. 20. Digeſtorum.*)

Plotiana Celſo ſuo ſalutem. Lucius Titius his verbis ita cauit: Si quid tabulis, aliove quo genere ad hoc teſtamentum pertinens reliquero, ita valere volo: Quaero, an codicilli, qui ante hoc teſtamentum ſcripti ſunt, debeant rati eſſe? Juuentius Celſus Plotianae ſalutem. Haec verba, ſi quid ad hoc teſtamentum pertinens reliquero, valere volo, etiam ea, quae ante teſtamentum ſcripta ſunt, comprehendere *.

* L. 123. de V. S.

19. MARCELLVS (*lib. 14. Digeſtorum.*)

Is, qui vnum filium habebat, cum codicillos ad eum ſcripſiſſet, deceſſit inteſtatus, herede eo, (et) quem poſtea procreauit: Agnitione ſui heredis nemo dixerit codicillos euanuiſſe: igitur ſi nihil tum de poſthumis ſperauit, (et) codicilli non euaneſcent; et quae relicta ſunt, pro parte dimidia filius, ad quem codicillus factus eſt, ſoluere compellitur, non etiam poſthumus. Sed et ſi codicillos reliquiſſet duobus ſuperſtitibus filiis decedens, cum putaret alterum ex his prius deceſſiſſe, ſimili modo dici poteſt, omnia perinde debere filium, ad quem ſcripti ſunt codicilli, atque ſi ſolus heres extitiſſet patri. Imo duntaxat partem debet. Eorum tamen, quae pro parte praeſtari non poſſunt, nihil eorum praeſtandum: quoniam illi non fuerit filio ablaturus, niſi ſolum putaret ſucceſſorem ſibi futurum.

20. PAVLVS [*lib. 5. ad Leg. Jul. et Pap.*]

Si palam heres nuncupatus ſit, legata autem in tabulis collata fuerint: JVLIANVS ait: Tabulas teſtamenti non intelligi, quibus * heres ſcriptus non eſt: et magis codicilli, quam teſtamentum exiſtimandae ſint. Et hoc puto rectius dici.

* L. 1. de vulg. et pupill. ſubſtit.

Partis tertiae Sectionis primae FINIS.

CORRIGENDA.

Poſſemus quidem errores Typothetarum, in hac *Sectione prima*, abſentibus nobis alibi locorum impreſſa, frequentiores, ad imitationem omnium Editionum Corporis juris, quarum adhuc nulla ſine mendis notabilioribus in lucem prodiit, pariter diſſimulare, et quae ex incuria Correctoris in mendo cubant, correctioni B. Lectoris relinquere. Aſt quò majori nobis ipſis hanc Sectionem, licet jam alibi impreſſam reuidendo, cum Editionibus optimis conferentibus, haec errata typographica fuerunt offendiculo, eò minus conſultum ducimus eadem permanere inemendata. Melius enim arbitramur ſenſum per aliquot vitioſè poſita verba turbatum corrigendo, omiſſaque ſupplendo reſtituere, quam opus omnibus numeris abſolutiſſimum ſimulando; B. Lectori imponere. Vale Lector Beneuole! et hoc quoque correctorio labore, non ſine faſtidio à nobis exantlato, eo commodius jam fruere.

Pag.	26. L. 2. §. 1. in f. * del 3. jure immunit.	leg.	L. 3. de jure immunit.
—	28. L 5. §. 3. lin. 5. hetordanda	—	et hortanda
—	30. L. 13. omiſſa eſt	—	13. Idem (lib. 15. ex Caſſio.) Vacatio, itemque immunitas, quae liberis et poſteris alicujus data eſt, ad eos duntaxat pertinet, qui ejus familiae ſunt.
—	48. L. 3. lin. 1. militi ad caſtrenſe	—	militi, ad caſtrenſes
—	- L. 6. lin 1. Si mihi	—	Si militi
—	49. L. 18. lin. 6. con.uerunt	—	conſueuerunt
—	56. (Dig. 1 T. 1.)	—	(Dig. 2. T. 2.)
—	57. lin. 13. L. 106.	—	206.
—	60. lin. 3. L. 146.	—	46.
—	77. L. 3. §. 9. lin. 7. etiam omiſerit	—	etiam ſi omiſerit
—	78. L. 8. §. 2. lin. 6. doanuit	—	donauit
—	85. L. 1. §. 12. lin. 3. in patrem ſibi deditam.		in partem ſibi debitam
—	87. L. 1. lin. 4. Placuit enim	—	Placuit eum
—	121. L. 60. lin. 6 hujusmodi in numerum	—	hujusmodi periculum in numerum.
—	130. L. 77. lin. 1. decem	—	dotem

Pag 137.

Digitized by Google

pag. 137. L. 17. lin. 1.	ACTILIVA	leg ATILICINVS
— 143. L. 64. lin. 6.	eſt	ſſe
— 147. L. 21. lin. 10.	exceptioni inſit	exceptio inſit - actioni
— 149. L. 30. lin. 1.	Nuper	Nupta
— — L. 34. lin. 5.	etiam ſibi	etiam conſentire ſibi
— — L. 39. lin 4.	patria enim	paria enim
— — L. 42. lin. 4.	actio mulieris	actio mulieria eſt.
— 157. §. 19. lin. 8	patria	patronis
— 181. L. 5. §. 4. lin. 1.	adminiſtrauit.	adminiſtrauit filii
— — d. L. §. 10. lin. 3.	qualiter	qualiter qualiter
— 182. L. 8. §. 3. lin. 3.	potuit,	potuit, aduerſus ſe potuit.
— 186. L. 43. §. 1. lin. 2.	maritus ejus	marito ejus
— 190. L. 1. §. 2. (b) lin. 4.	hoc compellitur.	hoc reddere compellitur.
— 192. L. 2. §. 2. lin. 2.	non nota	non tota
— — L. 3. lin 2.	procuratiue	procuratoriue
— 195. L. 1. §. 11. lin. 2.	non exegit,	non exegit, non ſufficit: quod ſi ſatis exegit,
— 197. L. 4. §. 1. lin. 5.	vtique	vtrisque
— 199. L. 10. §. 4. lin. 7.	liberaueris	liberareris
— 200. L. 15. §. 1. lin. 2.	tutela poteſt.	tutela *non* poteſt.
— 202. L. 32. lin. 2.	quis	quiuis
— — L. 33. lin. 2.	velle ſe	velle ſe *dare*
— 203 L. 45. lin. 5.	teſtamentum ob	teſtamentum *abſentiam* ob
— — rubr. Tit.	tutoribus vel curat.	tutoribus *et* curatoribus
— 207. L. 7. §. 1.	FRATRES reſcripſerunt.	Diui FRATRES contra reſcripſerunt.
— 214. L. 17. lin 1.	operibus ſerui	operis ſerui
— — L. 55. lin. 1.	in laqueum, quam	in laqueum, quem
— 215. L. 56. lin. 10.	habet	habebat
— 216. L. 2. §. 1. lin. 7.	an et ſocius,	an et ſocius teneatur,
— — §. 7. lin. 6.	religioſus fiet:	religioſus non fiet:
— 217. §. 1. lin. 6.	manu mittere	manumittere,
— 224 §. 18. lin. 4.	reſponderunt	rectè reſponderunt,
— 224. L 25. §. 2. lin. 4.	reuertentes non	reuertentes nos
— 227. L. 126. lin. 2.	jus fundi alterius	jus fundi deterius
— 238. L. 18. §. 8. lin. 3.	colendi fiat	colendi cauſa fiat.
— 240. L. 6 §. 6. lin. 4.	tamen	tantum
— — §. 7. lin. 5.	noxae debere	noxae dedere
— 241. L. 11. §. 2. lin. 4.	ſi magis	ſibi magis
— 242. L. 17. §. 4. lin. 4.	perenni haſtu	perenni hauſtu
— 245. L 17. §. 2. lin. 4.	poſſe: in	poſſe: ſed, ſi in
— — L. 20. §. 1. lin. vlt	id quoque	id quoque jus fundi, qui legatus eſſet, videretur: id quoque
— 248. L. 5. §. 10. lin. 2.	in noſtro immittere,	in noſtrum immittere.
— 254. L. 15. §. 21. lin 1.	Nondum autem	Non autem
— — lin 6.	meo caueat	nemo caueat
— — in d. L. §. 23. lin. 2.	dejiciendus erit in poſſ.	dejiciendus erit poſſeſſione,
— 255. L. 18. §. 11. lin. 7.	et ita concuſſus	et ſi ita concuſſus
— 256. L. 24. §. 5. lin. 6.	ſi fluminis.	vi fluminis
— 265. L. 36. §. 2. lin. 6.	vt ipſe	vt ſi ipſe
— 266. L. 46. §. 1. lin. 1.	inficeret	reficeret
— — L. 55. lin. 1.	ſit	ſit, etiam ſi nullus interim ſit,
— 269. L. 8. lin. 4.	eſſe:	eſſe putant:
— 272. L. 3 §. 2. lin. 3.	relegaſſet:	legaſſet:
— 273. L. 24 §. 1. lin. 1.	idem juris	idem juris in
— 274. L. 4. lin. 6.	ſed ei	ſed et
— 272. L. 11. lin. 7.	ratione	ratio
— — L. 15. pr. lin. 3.	ad exemplum	ad explendum
— — in rubr. tit.	pro ſoluto	— —
— 278. L. 4. §. 2. lin. 1.	auctore poſſident.	auctore coeperit poſſidere, vſucepit. Si non tutore auctore poſſident
— 282. L. 43. lin. 1.	bona fide emit,	bona fide rem emit,
— 283. L. 2. §. 12. lin. 2.	domini potius	domini poſſideantur, domini potius
— 292. L. 2. lin. 4.	donationem	donationum
— — L. 7. lin. 3	ſuſpicione factae	ſuſpicione poenae factae
— — L. 8. lin. 3.	quidquid.	Nam quidquid

Pag. 293.

Pag.	293. L. 29. lin. 8.	donatum eſt.	leg.	Sed et ſi morte praeuentus ſit is, cui donatum eſt,
——	297. L. 21 §. 3. lin. 3.	ad teſtamentum	——	ad teſtamentum faciat teſtamentum,
——	299. L. 183. lin. 2.	poſſit	——	poſcit
——	301. L. 19. lin. 7.	parte inteſtato	——	parte heredem inſtituere poſſit, hoc eſt, ex parte ex parte
——	—— L. 25. lin. 9.	teſtamentum, quod,	——	teſtamentum eum interpretandum eſt, qui ſe vell mentum, quod
——	303. L. 40. lin. 4.	militibus, quo	——	militibus, quoquo modo velint, et quo
——	—— L. 3. lin. 4.	ex adultero	——	ex adulterio
——	304. L. 11. lin. 4.	filiusfamilias:	——	filiusfamilias appellatur, ſicut paterfamilias
——	308. L. 8. §. 6. lin 1.	jurare,	——	jurare jubetur
——	309. L. 27. lin. vlt.	controuerſiarum	——	controuerſiam
——	312. L. 13. lin. 1.	ſunto, primus	——	ſunto, teſtatoris voluntatem exprimit: vtputa prin
——	316. L. 48. §. 3. lin. 1.	patra	——	patria
——	317. L. 66. lin. 2.	Maeuius ex	——	Maeuius aequis ex
——	319 L. 78. lin. 4.	diuidendae ſupremam	——	diuidendae hereditatis ſupremam
——	324. L. 25. §. 16. lin. 15.	ſtatuit ſumtus	——	ſtatuti ſumtus
——	327. L. 43. lin. 10.	qui legatum	——	ei, qui legatum
——	329. L. 42. lin 4.	ignorantiam allegare	——	Ignorantiam poſſunt allegare
——	337. L. 6. §. 13. lin. 4.	fieri vel	——	fieri militis vel
——	—— L. 2. lin. 16.	ademtam portionem	——	ademtam voluit portionem
——	344. L. 12. lin. 2.	Si avthenticum	——	quod ſi authenticum
——	346. L. 3. §. 6. lin. 5.	ſic tamen non	——	ſic tamen, ſi non
——	347. L. 4. lin. 2.	à cum familia	——	cum à familia
——	348. L. 22. lin. 4.	qui bona	——	extitit qui bona
——	351. L. 16. lin. 2.	aliquam cum	——	aliquam rem cum
——	355. L. 30. §. 6. lin. 5.	[Proponium]	——	[POMPONIVM]
——	356. L. 4. lin. vlt.	ſucceſſione impuberis ſucceſſ.	——	Succeſſione, impuberis hereditatem
——	357. L. 54. §. 1. lin. 2.	conditione, ſi	——	conditione ſolus: etiam pendente conditione
——	358. L. 62. §. 1. lin. 1.	domini, non	——	domini antequam adiret, alienatus eſſet: nouum juſſum ris domini, non
——	359. L. 78. lin. 4.	rem, hereditati	——	rem, quod communibus, eum ſciret, eum mortuum eſſet, hereditati
——	360. L. 91. lin. 3.	oportere creditoribus	——	oportere à Creditoribus
——	364. L. 34. lin. 3.	conjunctiue	——	conjuncti disjunctiue
——	366. L. 45. lin. 3.	vtique	——	vtile
——	367. L. 47. §. 1. lin. 3.	mentum	——	frumentum
——	—— L. 50. lin. 8.	cauſari	——	excuſari
——	368. L. 61. lin. 3.	reputandos	——	repudiandos
——	375. L. 108. §. 11.	vt ſi,	——	vt ſibi
——	376. L. 114. §. 16. lin. 2.	fundo extraneo	——	fundum extraneo
——	385. L. 69. §. 2. lin. 2.	ejusdem fidei	——	ejusque fidei
——	386. L. 76. lin. 2.	judicium	——	judicum
——	—— L. 77. §. 1. lin. 7.	in reſiduo eſſe	——	in reſiduo donationis eſſe
——	388. —— §. 26. lin. 5.	cum pluribus inteſtato	——	cum pluribus heredibus inteſtato
——	390. L. 80. §. 2. lin. 7.	mei, adgnoſcatis	——	mei, ſolui adgnoſcatis
——	—— —— §. 3. lin. 1.	heredesue,	——	heredesue erunt
——	393. L. 7. §. 1. lin. 1.	ſi ſimiles	——	ſi miles
——	—— L. 10. §. 10. lin. 5.	defendentur	——	defendetur
——	395. L. 18. lin. 9.	ex priore	——	ex poſteriore
——	396. L. 31. lin. 4.	ſupra camerationem	——	ſupra concamerationem
——	398. L. 37. §. 2. lin. 8.	in modum	——	dominum
——	—— —— §. 4. lin. 9.	tota die	——	tota dote
——	399. L. 40. lin. 1.	ſuſcepta	——	ſuſceptam
——	400. L. 41. §. 4. lin. 7.	aetatem deſignatam	——	aetatem inueniantur? Reſpondit eam videri aetatem
——	—— —— §. 9. lin. 1.	qua	——	quae
——	—— —— §. 1. lin. 6.	poſſit? Si	——	poſſit? Reſpondit ſi
——	402. L. 50. pr. lin. 8.	pubes fuit	——	pubes et paterfamilias eſt. Nam et ſi pubes
——	404. L. 69. §. 1. lin. 8.	nominibus vocabulis	——	nominibus ac vocabulis
——	409. L. 102. pr. lin. 5.	chirographa	——	hic chirographa
——	410. L. 12. lin. 3.	annuae	——	annua
——	411. L. 15. lin. 2.	reſtitueret	——	reſtituerat
——	—— L. 19. §. 2. lin. 6.	Titio debeant	——	Titio praeſtari debeant.
——	412. L. 21. §. 2. lin. 8.	nouercae hereditatis	——	nouercae hereditatem reſtituit: et poſtea impleuit 25. a tis. Quaeſitum eſt, cum nouerca vniuerſae here
——	—— —— §. 4. lin. 1.	conſulit	——	conſuluit
——	413. L. 14. lin. 5.	parte non	——	parte eum non
——	415. L. 33. §. 1. lin. 3.	eſt, libertis.	——	eſt, an libertis.

5796760

Digitized by Google